922:22
15M4.2

श्रीपद्ममहापुराणम्

THE PADMAMAHĀPURĀṆAM

भूमि खण्ड स्वर्ग खण्ड ब्रह्म खण्ड पाताल खण्ड

Q22:22 8458
15M4.2

kshemraj Srikrishdasen, Ed
Padmamahapuranam.

Q22:22
15M4·2

S.J.V.J. PRATISHTHAN
LIBRARY 8458
Jangamawadimath, Varanasi
Acc. No. 111

SHRI JAGADGURU VISHWARADHYA JNANAMANDIR
(LIBRARY)
JANGAMAWADIMATH, VARANASI

* * * * *

Please return this volume on or before the date last stamped
Overdue volume will be charged 1/- per day.

खेमराज श्री कृष्णदासेन सम्पादितस्य मुम्बई श्री वेंकटेश्वरस्टीम मुद्रणालयेन प्रकाशितस्य पुनर्मुद्रणम्

श्रीपद्ममहापुराणम्

THE PADMAMAHĀPURĀṆAM

द्वितीय भाग : [भूमि :: स्वर्ग :: ब्रह्म :: पाताल]

देहलीस्थेन प्रो० डा० चारुदेवशास्त्रिणा प्रणीतया भूमिकया सनाथितम्

नागशरणसिंहसम्पादितश्लोकानुक्रमण्या च संहितम्

NAG PUBLISHERS
11-A/U.A. (POST OFFICE BUILDING) JAWAHARNAGAR, DELHI-7.

This publication has been brought out with the financial assistance from the Government of India, Ministry of Education & Culture.

Q22:22
15M4.2

© NAG PUBLISHERS

1. 11A/U.A. (Post Office Bldg.) JAWAHARNAGAR, DELHI-7
2. 8A/U.A. 3, JAWAHARNAGAR, DELHI-110007
3. JALALPURMAFI (Chunar, Mirzapur), U.P.

SRI JAGADGURU VISHWARADHYA
JNANA SIMHASAN JNANAMANDAL
LIBRARY
Jangamwadi Math, Varanasi
ACC No. 8458

S.J.V.J. PRATISHTHAN
LIBRARY
Jangamawadimath, Varanasi
Acc. No. 111

With Introduction, Verse-Index and Textual Corrections
1984
PRICE : Rs. 215.00 (Set of four Vols.)

(PRINTED IN INDIA)
Published by Nag Sharan Singh for Nag Publishers, Jawahar Nagar, Delhi-7
Text printed at Gian Offset Printers, 308/2, Shahzada Bagh, Dayabasti Delhi-35 and
Introduction and Index at Amar Printing Press, 8/25, Vijay Nagar, Delhi - 9

॥ अथ श्रीपाद्मे महापुराणे द्वितीयं भूमिखण्डं प्रारभ्यते ॥

भूमिखंडाचीं चित्रें.

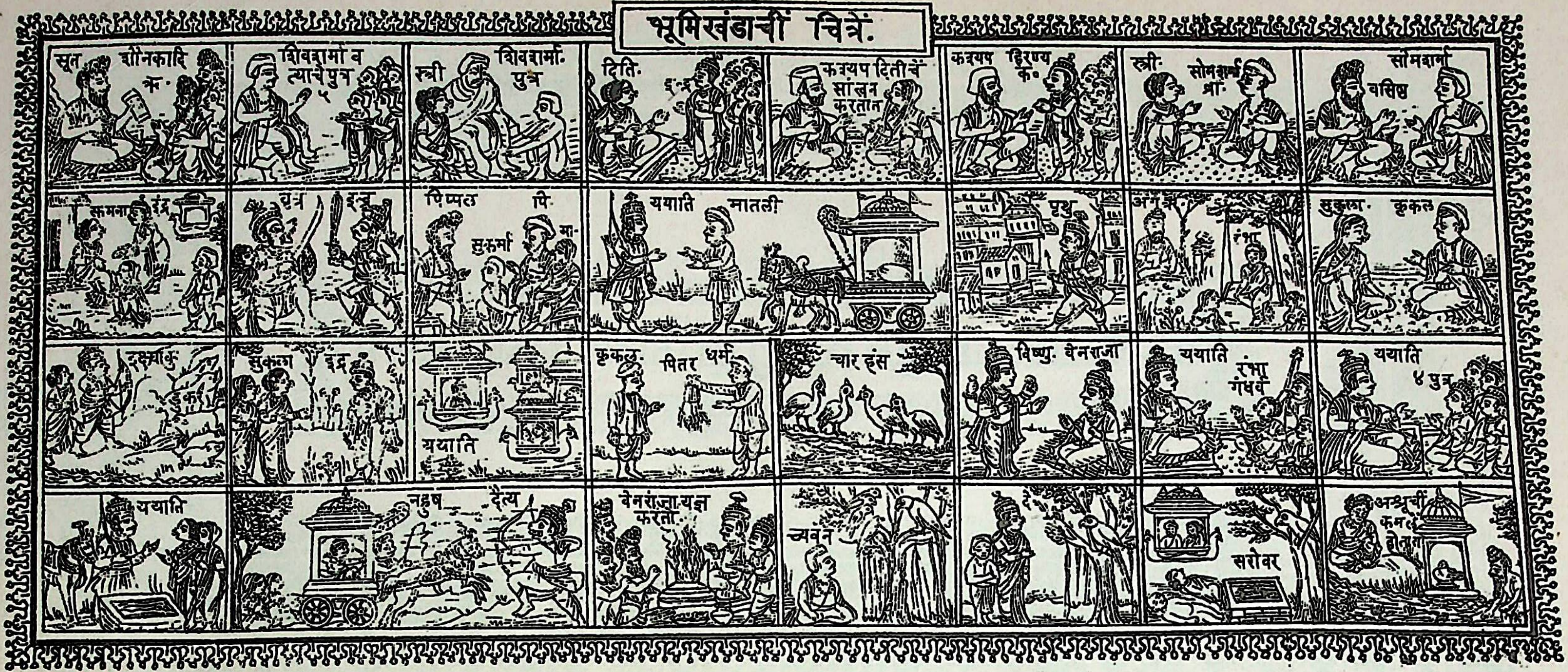
सूत
शौनकादि
ऋ·
शिवशर्मा व त्याचे पुत्र
५
स्त्री
शिवशर्मा·
पुत्र
दिति·
इन्द्र
कश्यप दितीचें सांत्वन करतात
कश्यप
हिरण्य
क०
स्त्री·
सोमशर्मा
शा·
सोमशर्मा
वसिष्ठ
सुमना
इंद्र
वृत्र
इन्द्र
पिप्पल
पि·
मा·
सुकर्मा
ययाति
मातली
पृथु
अंग
रंभा
सुकला·
कृकल
इक्ष्वाकु
डुकर
सुकला
इंद्र
ययाति
कृकल·
पितर
धर्म
चार हंस
विष्णु·
वेनराजा
ययाति
रंभा
गंधर्व
ययाति
४ पुत्र
ययाति
नहुष
दैत्य
वेनराजा यज्ञ करतो.
च्यवन
दे·
सरोवर
अश्रूचीं कमळ होतात

ॐश्रीगणेशाय नमः ॥ ऋषयऊचुः ॥ शृणुसूतमहाभागसर्वतत्वार्थकोविद ॥ संदेहमागतंविद्वन्दारुणंबुद्धिनाशनम् ॥ १ ॥ केचित्[1]पठंतिप्रह्लादंपुराणेषु
द्विजोत्तमाः ॥ पंचवर्षान्वितेनापिकेशवःपरितोषितः ॥ २ ॥ देवासुरेकथंप्राप्तेहरिणासहयुध्यति ॥ निहतोवासुदेवेनप्रविष्टोवैष्णवींतनुम् ॥ ३ ॥ सूतउवा
च ॥ कश्यपेनपुराज्ञातंकृतंव्यासेनधीमता ॥ ब्रह्मणाकथितंपूर्वंव्यासस्याग्रेस्वयंप्रभोः ॥ ४ ॥ तमेवंहिप्रवक्ष्यामिभवतामग्रतोद्विजाः ॥ संदेहकारणंजातं
छिन्नंदेवेनवेधसा ॥ ५ ॥ व्यासउवाच ॥ शृणुसूतमहाभागब्रह्मणापरिभाषितम् ॥ [2]प्रह्लादस्ययथाजन्मपुराणेप्यन्यथाश्रुतम् ॥ ६ ॥ जातमात्रः[3]सर्वसुखंवै
ष्णवं[4]मार्गमाश्रितः ॥ महाभागवतश्रेष्ठःप्रह्लादोदेवपूजितः ॥ ७ ॥ विष्णुनासहयुद्धायसपुत्रःसंगरंगतः ॥ निहतोवासुदेवेनप्रविष्टोवैष्णवींतनुम् ॥ ८ ॥ सृ
ष्टिभावंशृणुष्वत्वमस्यैवचमहात्मनः ॥ संगरंप्राप्य[5]पुत्राद्यैर्विष्णुनासहवीर्यवान् ॥ ९॥ प्रविष्टोवैष्णवंतेजःसंप्राप्यस्वेनतेजसा ॥ पुराकल्पेमहाभागयथाजातः
सवीर्यवान् ॥ १० ॥ वृत्तांतंतस्यवीरस्यप्रवक्ष्यामिसमासतः ॥ पश्चिमेसागरस्यांतेद्वारकानामवैपुरी ॥ ११ ॥ सर्वऋद्धिसमायुक्तास
र्वसिद्धिसमान्विता ॥ तस्यामास्तेसदादेवोयोगज्ञोयोगवित्तमः ॥ १२ ॥ शिवशर्मेतिविख्यातोवेदशास्त्रार्थकोविदः ॥ तस्यापिपंचपुत्रास्तु
वभूवुःशास्त्रकोविदाः ॥ १३ ॥ यज्ञशर्मावेदशर्माधर्मशर्मातथैवच ॥ विष्णुशर्मामहाभागोनूनंतत्कर्मकोविदः ॥ १४ ॥ पंचमःसो
मशर्मेतिपितृभक्तिपरायणः ॥ पितृभक्तिंविनाचैवधर्ममन्यंद्विजोत्तमाः ॥ १५ ॥ नविदंतिमहात्मानस्तद्भावेनतुभाविताः ॥ तेषांतुभ
क्तिंसंपश्यञ्छिवशर्माद्विजोत्तमः ॥ १६ ॥ चिंतयामासमेधावी[6]निष्कर्षिष्येसुरोत्तमान् ॥ पितृभक्तेषुयोभावोनैतेषांमनसिस्थितः ॥ १७ ॥
यथाजानाम्यहंचाथकरिष्येबुद्धिपूर्वकम् ॥ विष्णोश्चैवप्रसादात्ससर्वसिद्धि[7]र्वभूवह ॥ १८॥ सद्भावंचिंतयामासअंजनार्थंद्विजोत्तमाः ॥ उपायंब्राह्मणश्रेष्ठस्त
पसस्तेजसःकिल ॥ १९ ॥ चकारसोप्युपायज्ञोमाययाब्रह्मवित्तमः ॥ तेषामग्रेततोव्याजंशिवशर्माव्यदर्शयत् ॥ २० ॥ महताज्वररोगेणमृतामातावि
दर्शिता ॥ तैस्तुदृष्टामृतामातापितरंवाक्यमब्रुवन् ॥ २१ ॥ ययावयंमहाभागगर्भोदरेप्रवर्द्धिताः ॥ कलेवरंपरित्यज्यस्वयमेवगताक्षयम् ॥ २२ ॥ अ
पहायगतासेयंस्वर्गेतातकिमुच्यते ॥ शिवशर्मापरिभवंपुत्रंभक्तिपरायणम् ॥२३॥ यज्ञशर्माणमाहूयइत्युवाचद्विजोत्तमः ॥ शिवशर्मोवाच ॥ अनेनापिसु
तीक्ष्णेनशस्त्रेणनिशितेनवै ॥ २४ ॥ विच्छिद्यांगानिसर्वाणियत्रतत्रक्षिपस्वह ॥ तत्कृतंतेनपुत्रेणयथादेशःश्रुतःपितुः ॥ २५॥ समायातःपुनःपश्चात्पित

---

१ स्तुवंति पा० । २ प्रल्हादस्य च संवादमृषेर्नारायणस्य च पा० । प्रल्हादस्ययथाकर्मपुराणेचान्यथाश्रुतम् पा० । ३ स वसुधां पा० । ४ भावम् इ० पा० । ५ युयुधे पा० । ६ निष्कर्षिष्ये द्विजोत्तमान् इ० पा० । ७ सर्वसिद्धो० पा० । ८ अस्या पा० ।

रंवाक्यमब्रवीत् ॥ यथादिष्टंत्वयातातततत्सर्वंकृतवानहम् ॥ २६ ॥ समादिशममान्यच्चकार्यंकारणमद्यच ॥ तच्चसर्वंकरिष्यामिदुर्जयंदुर्लभंपितः ॥ २७ ॥
तमाज्ञायमहाभागंपितृभक्तंसचाद्विजः ॥ निश्चयंपरमंज्ञात्वाद्वितीयस्यविचिंतयन् ॥ २८ ॥ वेदशर्माणमाहूयगच्छत्वंममशासनात् ॥ स्त्रियावि
नानशक्नोमिस्थातुंकंदर्पमोहितः ॥ २९ ॥ माययादर्शितानारीसर्वसौभाग्यसंपदा ॥ एनामानयवत्सत्वंममार्थंकृतनिश्चयः ॥ ३० ॥ एवमुक्तस्तथाप्रा
हकरिष्येतवसुप्रियम् ॥ पितरंतंनमस्कृत्यतामुवाचगतस्ततः ॥ ३१ ॥ त्वांदेवियाचतेतातःकामबाणप्रपीडितः ॥ अतस्त्वंजरयायुक्तेप्रसादसुमुखीभ
व ॥ ३२ ॥ भजत्वंचारुसर्वांगिपितरंममसुंदरि ॥ एवमाकर्णितंतस्यमाययावेदशर्मणः ॥ ३३ ॥ स्त्र्युवाच ॥ जरयापीडितस्यापिनैवेच्छामिकदाचन ॥
सश्लेष्ममुखरोगस्यव्याधिग्रस्तस्यसांप्रतम् ॥ ३४ ॥ शिथिलस्यापिचार्तस्यतस्यवृद्धस्यसंगमम् ॥ भवंतंरंतुमिच्छामिकरिष्येतवसुप्रियम् ॥ ३५ ॥
भवंतंरूपसौभाग्यैर्गुणरत्नैरलंकृतम् ॥ दिव्यलक्षणसंपन्नंदिव्यरूपंमहौजसम् ॥ ३६ ॥ किंकरिष्यसितातेनवृद्धेनशृणुमानद ॥ ममांगभोगभावे
नसर्वंप्राप्स्यसिदुर्लभम् ॥ ३७ ॥ यद्यत्त्वमिच्छसेविप्रतद्ददामिनसंशयः ॥ एतद्वाक्यंमहच्छ्रुत्वाअप्रियंपापसंकुलम् ॥ ३८ ॥ वेदशर्मोवाच ॥
अधर्मयुक्तंतेवाक्यमयुक्तंपापमिश्रितम् ॥ नेदृशंमांवदेदेविपितृभक्तिमनागसम् ॥ ३९ ॥ पितुरर्थंसमायातस्त्वामहंप्रार्थयेशुभे ॥ अन्यदेवंनवक्तव्यं
भजत्वंपितरंमम ॥ ४० ॥ यद्यत्त्वमिच्छसेदेवित्रैलोक्येसचराचरम् ॥ तत्तद्दाम्निनसंदेहोदेवराज्याधिकंशुभे ॥ ४१ ॥ स्त्र्युवाच ॥ एवंसमर्थोदातुंमे
पितुरर्थेयदाभवान् ॥ तदामेदर्शयाद्यैवसेंद्रांस्त्वंसमहेश्वरान् ॥ ४२ ॥ दातुमेवंसमर्थोसिदुर्लभंसांप्रतंकिल ॥ किंतेबलंमहाभागदर्शयस्व
त्वमात्मनः ॥ ४३ ॥ वेदशर्मोवाच ॥ पश्यपश्यबलंदेविप्रभावंतपसोमम ॥ मयाहूताःसमायाताइंद्राद्याःसुरसत्तमाः ॥ ४४ ॥ वेदशर्माणमूचु
स्तोकिंकुर्मोहिद्विजोत्तम ॥ यमेवमिच्छसेविप्रतंददामोनसंशयः ॥ ४५ ॥ वेदशर्मोवाच ॥ यदिदेवाःप्रसन्नामेप्रसादसुमुखायदि ॥ ददंतुविमलांभक्तिंपा
दयोःपितुरेवमे ॥ ४६ ॥ एवमस्तुसुराःसर्वेयथायातास्तथागताः ॥ तमुवाच[1]तथादृष्ट्वादृष्टंतेतपसोबलम् ॥ ४७ ॥ देवैस्तुनास्तिमेकार्यंयदिदातुमिहे
च्छसि ॥ यन्मांनयसिगुर्वर्थंतत्कुरुष्वममप्रियम् ॥ ४८ ॥ देहित्वंस्वंशिरोविप्रस्वहस्तेननिकृत्यवै ॥ वेदशर्मोवाच ॥ धन्योहमद्यसंजातोमुक्तश्चैवऋ
णत्रयात् ॥ ४९ ॥ स्वशिरोदेविदास्यामिगृह्यतांगृह्यतांशुभे ॥ शितेनतीक्ष्णधारेणशस्त्रेणद्विजसत्तमः ॥ ५० ॥ निकृत्यस्वंशिरश्चाथदत्तंतस्यैप्रहस्यच ॥
रुधिरेणप्लुतंसाचपरिगृह्यगतामुनिम् ॥ ५१ ॥ ॥ स्त्र्युवाच ॥ तवार्थेप्रेषितंविप्रपुत्रेणवेदशर्मणा ॥ एतच्छिरःसंगृहाणनिकृत्तंचात्मनात्मनः ॥ ५२ ॥

---

[1] ततो हृष्टा इ० पा०। सा स्त्रीति शेषः।

उत्तमांगंप्रदत्तंमेपितृभक्तेनतेनते ॥ तवार्थेद्विजशार्दूलमामेवंपरिभुंक्ष्ववै ॥ ५३ ॥ तस्यतैर्भ्रातृभिर्दृष्टंसाहसंवेदशर्मणः ॥ वेपितांगत्वमापन्नास्तेबभूवुः
परस्परम् ॥ ५४ ॥ मृतानोधर्मसाध्वीसामातासत्यसमाधिना ॥ अयमेवमहाभागःपितुरर्थेमृतःशुभः ॥ ५५ ॥ धन्योयंधन्यतांप्राप्तःपितुरर्थे
कृतंशुभम् ॥ एवंसंभाषितेतैस्तुभ्रातृभिःपुण्यचारिभिः ॥ ५६ ॥ समाकर्ण्यद्विजोवाक्यंज्ञात्वाभक्तिपरायणम् ॥ निकृत्तंचशिरस्तेनपुत्रेणवेदशर्म
णा ॥ ५७ ॥ धर्मंशर्माणमाहाथशिरएतत्प्रगृह्यताम् ॥५८॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेशिवशर्मचरितेप्रथमोऽध्यायः ॥१॥ सूतउवाच ॥ तदादायमहा
त्मासौनिर्जगामत्वरान्वितः ॥ पितृभक्त्यातपोभिश्चसत्यार्जवबलेनसः ॥ १ ॥ धर्ममाकृष्टवांश्चैवधर्मशर्माततस्तदा ॥ समाकृष्टस्तुवैधर्मस्तपसातस्य
धीमतः ॥ २ ॥ धर्मशर्माणमायातइदंवचनमब्रवीत् ॥ कस्मात्त्वयासमाहूतोधर्मशर्मन्समागतः ॥ ३ ॥ तन्मेकथयकार्यंत्वंतत्करोमिनसंशयः ॥ धर्म
शर्मोवाच ॥ यद्यस्तिगुरुशुश्रूषायदिनिष्ठाऽचलंतपः ॥ ४ ॥ तेनसत्येनमेधर्मवेदशर्मासजीवतु ॥ धर्मउवाच ॥ दमशौचेनसत्येनतपसातवसुव्रत ॥ ५ ॥
पितृभक्त्यातवभ्रातावेदशर्मामहाभुजः ॥ पुनरेवमहात्मासौजीवनंचलभिष्यति ॥ ६ ॥ तपसानेनतुष्टोस्मिपितृभक्त्यामहामते ॥ वरंवरयंभद्रंतेदुर्ल
भंधर्मवित्तमैः ॥ ७ ॥ एवमाकर्णितंतेनसुवाक्यंधर्मशर्मणा ॥ वैवस्वतंमहात्मानंसमुवाचमहायशाः ॥ ८ ॥ देहिमेत्वचलांभक्तिंपितुःपादार्हणेपुनः ॥
धर्मेरतिंतथामोक्षंसुप्रसन्नोयदामम ॥ ९ ॥ तमुवाचततोधर्मोमत्प्रसादाद्भविष्यति ॥ एवमुक्तेमहावाक्येवेदशर्मातदोत्थितः ॥ १० ॥ प्रसुप्तवन्महाप्राज्ञो
धर्मशर्माणमब्रवीत् ॥ क्वसादेवीगताभ्रातःक्वसतातोभवेदिति ॥ ११ ॥ समासेनसमाख्यातंयथापित्रानियोजितः ॥ समाज्ञायततोहृष्टोधर्मशर्मातम
ब्रवीत् ॥ १२ ॥ ममाद्यैवमहाभागशिरसाजीवितेनच ॥ संमुखीभववैभ्रातः कोन्योमेत्वादृशोभुवि ॥ १३ ॥ भ्रातरंचैवमाभाष्यउत्सुकःपितरंप्रति ॥
गमनायमतिंचक्रेभ्रात्राचधर्मशर्मणा ॥ १४ ॥ द्वावेतौतुगतौतत्रपितरंहृष्टमानसौ ॥द्वाभ्यांतत्रसमास्थायशिवशर्माणमुत्तमम्॥१५॥धर्मशर्मातदोवाचपित
रंदीप्तिसंयुतम् ॥ [1]ममाद्यैवमहाभागतपसाजीवितेनच॥१६॥वेदशर्मासमानीतस्तंपुत्रंप्रगृहाणभोः ॥ शिवशर्माततोहृष्टोभक्तिंविज्ञायतस्यच॥१७॥नकिंचि
दब्रवीत्तंतुपुनश्चिंतामुपेयिवान् ॥ पुरतोविनयेनापिवर्तमानंमहामतिम् ॥ १८ ॥ विष्णुशर्माणमाभाषीद्वत्समेवचनंकुरु ॥ इंद्रलोकंव्रजस्वाद्यतस्मादान
यचामृतम्॥१९॥अनयाकान्तयासार्द्धं[2]स्थातुमिच्छामिसांप्रतम् ॥सागराद्यत्समुत्पन्नममृतंव्याधिनाशनम्॥२०॥साधुनेच्छतिमामेषायथैनांतुलभाम्यहम्॥
तथाकुरुष्वशीघ्रंत्वमन्यथान्यंप्रयास्यति ॥ २१ ॥ वृद्धंज्ञात्वावमन्येतइयंबालासुरूपिणी ॥ अद्यदेव्यानयासार्द्धंप्रिययाभुवनत्रये ॥ २२॥ [3]निर्दोषोव्याधिनि

---

१ तेजसा तव विप्रेंद्र गृहादेनं यमस्य च ॥ वेदशर्माणमानीतं स्वं पुत्रं प्रतिगृह्यताम् ॥ इ० पाठांतरम् । २ पातुम् इ० पा० । ३ नाशं याति जरा मेद्य यथा नीरुग्भवाम्यहम् । इ० पा० ।

मुक्तोयथातातभवाम्यहम् ॥ तथाकुरुष्वमेवत्समद्भक्तोसियदाभुवि ॥ २३ ॥ एवमाकर्ण्यतद्वाक्यंपितुस्तस्यमहात्मनः ॥ विष्णुशर्मातदोवाचपितरं
दीप्ततेजसम् ॥ २४ ॥ सर्वमेतत्करिष्यामिभवतःसुखमुत्तमम् ॥ एवमाभाष्यधर्मात्माविष्णुशर्मामहामतिः ॥ २५ ॥ पितरंतंनमस्कृत्यपुनःकृत्वाप्रदक्षिण
म्॥बलेनमहतासोपितपसानियमेनच ॥२६॥ अंतरिक्षगतश्चा[1]सीद्गच्छमानस्यधीमतः॥समहावायुवेगेनऐंद्रंसंप्रतिगच्छति ॥ २७ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमि
खंडेशिवशर्मचरितेद्वितीयोऽध्यायः ॥ २ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ प्रस्थितस्तेनमार्गेणप्रविष्टोगगनांतरे ॥ सदृष्टोदेवदेवेनसहस्राक्षेणधीमता ॥ १ ॥ उद्यमं
तस्यवैज्ञात्वाचक्रेविघ्नंसुराधिराट् ॥ मेनिकांतामुवाचेदंगच्छत्वंममशासनात् ॥ २ ॥ समाचरस्वास्यशीघ्रंगत्वाविघ्नंसुमध्यमे ॥ अस्यैवविप्रवर्यस्यपुत्र
स्यशिवशर्मणः ॥ ३ ॥ तथाकुरुष्वभद्रंतेयथानायातिमेगृहम् ॥ एवमाकर्ण्यतद्वाक्यंमेनिकाप्रस्थितात्वरात् ॥ ४ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ रूपौदार्यगुणोपेता
सर्वालंकारभूषिता ॥ नंदनस्यवनस्यांतेदोलायांसमुपस्थिता ॥ ५ ॥ सुस्वरेणप्रगायंतीगीतंवीणा[2]स्वरोपमम् ॥ तेनदृष्टाविशालाक्षीचतुराचारुलोच
ना ॥ ६ ॥ व्यवसायंततोज्ञात्वातस्याविघ्नमनुत्तमम् ॥ इंद्रेणप्रेषिताचैषानचभद्रकराभवेत् ॥ ७ ॥ एवंज्ञात्वाजगामाथसत्वरेणद्विजोत्तमः ॥ तयादृष्टस्तथा
पृष्टःक्वयास्यसिमहामते ॥ ८ ॥ विष्णुशर्मातदोवाचमेनिकांकामचारिणीम् ॥ इंद्रलोकंप्रयास्यामिपितुरर्थेत्वरान्वितः ॥ ९ ॥ मेनिकाविष्णुशर्मा
णंप्रत्युवाचप्रियंपुनः ॥ कामबाणैःप्रभिन्नाहंत्वामद्यशरणंगता ॥ १० ॥ रक्षस्वद्विजशार्दूलयदिधर्ममिहेच्छसि ॥ यावद्धित्वंमयादृष्टःकामाकुलितचे
तसा ॥ ११ ॥ कामानलेनसंदग्धातावदेवनसंशयः ॥ संभ्रांताकामसंतप्ताप्रसादसुमुखोभव ॥ १२ ॥ ॥ विष्णुशर्मोवाच ॥ ॥ चरित्रंदेवदेवस्यविद्धि
तंमेवरानने ॥ भवत्याश्चप्रजानामिनाहंचैतादृशःशुभे ॥ १३ ॥ भवत्यास्तेजसारूपैरन्येमुह्यंतिशोभने ॥ विश्वामित्रादयोदेविपुत्रोहंशिव
शर्मणः ॥ १४ ॥योगसिद्धिंगतस्यापितपःसिद्धस्यचाबले ॥ कामादयोमहादोषाआदावेवविनिर्जिताः ॥ १५ ॥ अन्यंभजविशालाक्षिइंद्रलो
कंव्रजाम्यहम् ॥ एवमुक्त्वाजगामाथत्वरितोद्विजसत्तमः ॥ १६ ॥ निष्फलामेनकाजातापृष्टादेवेनवज्रिणा ॥ विभीषांदर्शयामासनानारूपांपुनः
पुनः ॥ १७ ॥ यथानलेनसंदग्धास्तृणानांसंचयाद्विजाः ॥ भस्मीभूताभवंत्येवतथातास्ताविभीषिकाः ॥ १८ ॥ विप्रस्यतेजसातस्यपितृभक्तस्यसत्त
माः ॥ प्रलयंगतास्तुघोरास्तादारुणाभीषिकाद्विजाः ॥ १९ ॥ सविघ्नान्दर्शयामाससहस्राक्षःपुनःपुनः ॥ तेजसानाशयद्विप्रःस्वकीयेनमहायशाः ॥ २० ॥

---

[1] वायुवेगःइति शेषः । वायुवेगः चतस्य गच्छमानस्य धीमतः अंतरिक्षगत आसीत् । येन महता वायुवेगेनेत्युत्तरत्र संगतिः । [2] वाणीश्वरोपमम् इ० पा० ।

एवंविघ्नान्बहूंस्तस्यइंद्रस्यापिमहात्मनः ॥ नाशयामासमेधावीतपसस्तेजसापिवा ॥ २१ ॥ नष्टेषुतेषुविघ्नेषुदारुणेषुमहत्सुच ॥ ज्ञात्वातस्यकृतान्विघ्नान्दा
रुणान्भीषणाकृतीन् ॥ २२ ॥ अथक्रुद्धोमहातेजाविष्णुशर्माद्विजोत्तमः ॥ इंद्रंप्रतिमहाभागोरागरक्तांतलोचनः ॥ २३ ॥ इंद्रलोकादहंचेंद्रंपातयिष्यामि
नान्यथा ॥ निजधर्मैरतस्याद्ययोविघ्नंतुसमाचरेत् ॥ २४ ॥ तस्यदंडंप्रदास्यामियोवैहन्यात्सहन्यते ॥ एवमन्यंकरिष्यामिदेवानांपालकंपुनः ॥ २५ ॥
एवंसमुद्यतोविप्रइंद्रनाशायसत्तमः ॥ तावदेवसमायातोदेवेंद्रःपाकशासनः ॥ २६ ॥ भोभोविप्रमहाप्राज्ञतपसानियमेनच ॥ दमेनसत्यशौचाभ्यांत्वत्समो
नास्तिचापरः ॥ २७ ॥ अनयापितृभक्त्यातेजितोहंदैवतैःसह ॥ ममापराधंत्वंसर्वंक्षंतुमर्हसिसत्तम ॥ २८ ॥ वरंवरयभद्रंतेदुर्लभंचददाम्यहम् ॥ विष्णुशं
र्मातदोवाचदेवराजंतथागतम् ॥ २९ ॥ विप्रतेजोमहेंद्रेंद्रअसह्यंदेवदैवतैः ॥ पितृभक्तस्यदेवेशदुःसहंसर्वथाविभो ॥ ३० ॥ तेजोभंगोनकर्त्तव्योब्राह्मणानां
महात्मनाम् ॥ पुत्रपौत्रैःसमस्तैस्तुब्रह्मविष्णुहरान्पुनः ॥३१॥ नाशयंतेनसंदेहोयदिरुष्टाद्विजोत्तमाः ॥ नागच्छेद्यद्भवानद्यतदाराज्यमनुत्तमम् ॥ ३२ ॥
आत्मतपःप्रभावेनअन्यस्मैत्वंमहात्मने ॥ दातुकामस्तुसंजातोरोषपूर्णेनचक्षुषा ॥ ३३ ॥ भवानद्यसमायातोवरंदातुमिहेच्छसि ॥ अमृतंदेहिदेवेंद्रपितृभ
क्तितथाचलाम् ॥ ३४ ॥ एवंविधंवरंदेहियादितुष्टोसिशत्रुहन् ॥ एवंददामिपुण्यंतेवरंचामृतसंयुतम् ॥ ३५ ॥ एवमाभाष्यतंविप्रममृतंदत्तवान्स्वयम् ॥
सकुंभंदत्तवांस्तस्मैप्रीयमाणेनचात्मना ॥ ३६ ॥ अचलातेभवेद्विप्रभक्तिःपितरिसर्वदा ॥ एवमाभाष्यतंविप्रंविसृज्यचसहस्रहक् ॥ ३७ ॥ प्रसन्नोभूच्चतद्द
ष्ट्वाविप्रतेजःसुदुःसहम् ॥ विष्णुशर्माततोगत्वापितरंवाक्यमब्रवीत् ॥ ३८ ॥ तातइंद्रात्समानीतममृतंव्याधिनाशनम् ॥ अनेनापिमहाभागनीरुजोभवसर्व
दा ॥ ३९ ॥ अमृतेनत्वमद्यैवपरांतृप्तिमवाप्नुहि ॥ एतद्वाक्यंमहच्छ्रुत्वाशिवशर्मासुतस्यहि ॥ ४० ॥ सुतान्सर्वान्समाहूयप्रीयमाणेनचेतसा ॥ पि
तृभक्ताःसुतायूयंमद्वाक्यपरिपालकाः ॥ ४१ ॥ वरंवृणुध्वंसुप्रीताःपुत्रकादुर्लभंभुवि ॥ एवमाभाषितंतस्यशुश्रुवुःसर्वसंमताः ॥ ४२ ॥ तेसर्वेतुसमालोच्यपि
तरंप्रत्यथाब्रुवन् ॥ अस्माकंजीवतान्मातागतायायममंदिरम् ॥ ४३ ॥ नीरुजाभवनाद्देवीप्रसादात्तवसुव्रता॥भवान्पिताइयंमाताजन्मजन्मांतरेपितः॥४४॥
वयंसुताभवेमेतिसर्वेपुण्यकृतस्तथा ॥ शिवशर्मोवाच ॥ अद्यैवापिमृतामाताभवतांपुत्रवत्सला ॥ ४५ ॥ जीवमानासुहृष्टासाएष्यतेनात्रसंशयः ॥ एवमु
क्तेशुभेवाक्येऋषिणाशिवशर्मणा ॥ ४६ ॥ तेषांमातासमायाताप्रहृष्टावाक्यमब्रवीत् ॥ एतदर्थंसमुत्पन्नंसुवीर्यंतनयंसुतम् ॥ ४७ ॥ नराःसत्पुत्रमिच्छं
तिकुलवंशप्रभावकम्॥स्त्रियोलोकेमहाभागाःसपुण्याःपुण्यवत्सलाः॥४८॥सुतमिच्छंतिसर्वत्रपुण्यांगंपुण्यसाधकम् ॥ कुक्षिंयस्यागतोगर्भःसुपुण्यःपरिवर्त्त

---

१ नंदनं वनमाश्रितः । इ० पा० । उवाचेति शेषः ।

ते ॥ ४९ ॥ पुण्यान्पुत्रान्प्रसूयेतसानारीपुण्यभागिनी ॥ कुलाचारंकुलाधारंपितृमातृप्रतारकम्॥५०॥विनापुण्यैःकथंनारीसंप्राप्नोतिसुतोत्तमम्॥नजानेकी
दृशैःपुण्यैरेषभर्तासुपुण्यभाक् ॥५१॥ संजातोधर्मवीर्योपिधर्मात्माधर्मवत्सलः ॥ यस्यवीर्यान्मयाप्राप्तायूयंपुत्रास्ततोधिकाः ॥ ५२ ॥ एवंपुण्यप्रभावोयंभ
वंतःपुण्यवत्सलाः ॥ ममपुत्रास्तुसंजाताःपितृभक्तिपरायणाः॥५३॥अहोलोकेषुपुण्यैश्चसुपुत्रःपरिलभ्यते ॥एकैकशोधिकाःपंचमयाप्राप्तामहाशयाः॥५४॥
यज्वानःपुण्यशीलाश्चतपस्तेजःपराक्रमाः ॥ एवंसंवर्धितास्तेतुतयामात्रापुनःपुनः ॥५५॥ हर्षेणमहताविष्टाःप्रणेमुर्मातरंसुताः ॥ पुत्राऊचुः ॥ सुपुण्यैः
प्राप्यतेमातासन्मातासुपिताकिल ॥ ५६ ॥ भवतीपुण्यकृन्मातानोभाग्यैस्तुप्रवर्तिता ॥ यस्यागर्भोदरंप्राप्यसुपुण्यैश्चप्रवर्द्धिताः ॥ ५७ ॥ जन्मजन्म
नित्वंमातापिताचैवभविष्यथः ॥ पितोवाच ॥ शृणुध्वंमामकाःपुत्राःसुवरंपुण्यदायकम् ॥ ५८ ॥ मयितुष्टेसुताभोगाननुभुंजंतुचाक्षयान् ॥ पुत्राऊचुः ॥
यदितातप्रसन्नोसिवरंदातुमिहेच्छसि ॥ ५९ ॥ अस्मान्प्रेषयगोलोकंवैष्णवंदाहवर्जितम् ॥ पितोवाच ॥ गच्छध्वंवैष्णवंलोकंयूयंविगतकल्मषाः ॥ ६० ॥
मत्प्रसादात्तपोभिश्चापितृभक्त्यानयास्वया ॥ एवमुक्तेतुतेनापिसुवाक्येऋषिणाततः ॥ ६१ ॥ शंखचक्रगदापाणिर्गरुडारूढआगतः ॥ सपुत्रंशिवशर्माण
मित्युवाचपुनःपुनः ॥ ६२ ॥ सपुत्रेणत्वयाद्यैवजितोभक्त्यास्मिवैद्विज ॥ पुत्रैःसार्द्धंसमागच्छचतुर्भिःपुण्यकारिभिः ॥६३॥ अनयाभार्ययासार्द्धंपुण्ययाप
तिकाम्यया॥शिवशर्मोवाच ॥ अमीगच्छंतुपुत्रामेवैष्णवंलोकमुत्तमम् ॥६४॥ कंचित्कालंतुनेष्यामिभूमौवैभार्ययासह॥ अनेनापिसुपुत्रेणअंत्येनसोमशर्म
णा ॥ ६५ ॥ एवमुक्तेशुभेवाक्येऋषिणासत्यभाषिणा ॥ तानुवाचाथदेवेशःसुपुत्राञ्छिवशर्मणः ॥ ६६ ॥ गच्छंतुमोक्षदंलोकंदाहप्रलयवर्जितम् ॥ एव
मुक्तेततोविप्राश्चत्वारःसत्यचेतसः ॥ ६७ ॥ विष्णुरूपधराःसर्वेबभूवुस्तत्क्षणादपि ॥ इंद्रनीलसमावर्णैःशंखचक्रगदाधराः ॥ ६८ ॥ सर्वाभरणसौभाग्या
विष्णुरूपामहौजसः ॥ हारकंकणशोभाढ्यारत्नमालाभिशोभिताः ॥ ६९ ॥ सूर्यतेजःप्रतीकाशास्तेजोज्वालाभिरावृताः ॥ प्रविष्टावैष्णवंकायं[2]पश्यतः
शिवशर्मणः ॥ ७० ॥ दीपंदीपायथायांतितद्वल्लीनामहामते ॥ गतास्तेवैष्णवंधामपितृभक्त्याद्विजोत्तमाः ॥ ७१ ॥ प्रभावंतुप्रवक्ष्यामिसुसत्यंसोमशर्म
णः ॥ ७२ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेशिवशर्मोपाख्यानेतृतीयोऽध्यायः ॥३॥ सूतउवाच ॥ गतेषुतेषुगोलोकंवैष्णवंतमसःपरम् ॥ शिवशर्मामहाप्रा
ज्ञःकनिष्ठंवाक्यमब्रवीत् ॥ १ ॥ ॥ ब्राह्मणउवाच ॥ सोमशर्मन्महाप्राज्ञत्वंपितुर्भक्तितत्परः ॥ अमृतस्यमहाकुंभंरक्षदत्तंमयाधुना ॥ २ ॥ तीर्थयात्रां
प्रयास्यामिअनयाभार्ययासह ॥ एवमस्तुमहाभागकरिष्येरक्षणंशुभम् ॥ ३ ॥ कुंभंदत्वासमेधावीतस्यहस्तेमहात्मनः ॥ दशवर्षप्रमाणंतुतपस्ते

---

१ तपोऽधिकाः इ० पा० । २ लोकं इ० पा० ।

पेनिरंतरम् ॥ ४ ॥ कुंभंरक्षतिधर्मात्मादिवारात्रमतंद्रितः ॥ पुनःसहिसमायातःशिवशर्मामहायशाः ॥ ५ ॥ मायांकृत्वामहाप्राज्ञोभार्ये
यासहतंसुतम् ॥ कुष्ठरोगातुरोभूत्वातस्यभार्याचतादृशी ॥ ६ ॥ मांसपिंडोपमौजातौद्वावेतौमाययाकृतौ ॥ संनिधिंतस्यघोरस्यविप्रस्यसोमशर्म
णः ॥ ७ ॥ समागतौहितौदृष्ट्वासर्वतोहिसुदुःखितौ ॥ कृपयापरयाविष्टःसोमशर्मामहायशाः ॥ ८ ॥ तयोःपादंनमस्कृत्यभक्त्यानमितकंधरः ॥ भवादृ
शौनपश्यामितपसाभिसमन्वितम् ॥ ९ ॥ गुणव्रातैःसुपुण्यैश्चकिमिदंवर्तितंत्वयि ॥ दासवद्देवताःसर्वावर्ततेसर्वदातव ॥ १० ॥ आदेशंप्राप्यविप्रेंद्रआ
कृष्टास्तेजसातव ॥ तवांगेकेनपापेनगदोयंवेदनान्वितः ॥ ११ ॥ संजातोब्राह्मणश्रेष्ठतन्मेकथयकारणम् ॥ इयंपुण्यवतीमातामहापुण्यापतिव्रता ॥१२॥
याहिभर्तृप्रसादेनत्रैलोक्यंकर्तुमिच्छति ॥ साकथंदुःखमाप्नोतिकिंनास्तितपसःफलम् ॥ १३ ॥ रागद्वेषौपरित्यज्यविविधेनापिकर्मणा ॥ याचशुश्रूषते
कांतंदेववद्गुरुवत्सला ॥ १४ ॥ साकथंदुःखमाप्नोतिकुष्ठरोगंसुदुःखदम् ॥ शिवशर्मोवाच ॥ माशुचस्त्वंमहाभागभुज्यतेकर्मजंफलम् ॥ १५ ॥ नरेण
कर्मयुक्तेनपापपुण्यमयेनहि ॥ शोधनंचकुरुष्वत्वमुभयोरोगयुक्तयोः ॥ १६ ॥ शुश्रूषणंमहाभागयदिपुण्यमिहेच्छसि ॥ एवमुक्तेशुभेवाक्येसोमशर्मा
महायशाः ॥ १७ ॥ शुश्रूषांवाकरिष्यामियुवयोःपुण्ययुक्तयोः ॥ मयापापेनदुष्टेनकृपणेनद्विजोत्तम ॥ १८ ॥ किंकर्तव्यमिहाद्यैवयोगुरुंनहिपूजयेत् ॥ एव
माभाष्यदुःखाद्वातयोर्दुःखेनदुःखितः ॥ १९ ॥ श्लेष्ममूत्रपुरीषंचउभयोःपर्यशोधयत् ॥ पादप्रक्षालनंचक्रेअंगसंवाहनंतथा ॥ २० ॥ स्नानस्थाना
दिकंसोपितयोर्भक्त्यान्वितःस्वयम् ॥ द्वावेतौहिगुरूविप्रःसोमशर्मामहायशाः ॥ २१ ॥ तीर्थंनयतिधर्मात्मास्कंधमारोप्यसत्तमः ॥ द्वावेतौहिस्वहस्तेन
स्नापयित्वातुमंगलैः ॥ २२ ॥ सुमंत्रैर्वेदविच्चैवस्नानस्यविधिपूर्वकम् ॥ तर्पणंचपितृणांतुदेवतानांतुपूजनम् ॥ २३ ॥ द्वाभ्यामपिसधर्मात्मासकारयति
नित्यशः ॥ स्वयंहोमंददात्यग्नौपचत्यन्नमनुत्तमम् ॥ २४ ॥ संज्ञापयतिसुप्रीतौद्वावेतौचमहागुरू ॥ शय्यासनेचतौविप्रःप्रस्वापयतिनित्यशः ॥ २५ ॥
वस्त्रपुष्पादिकंसर्वंताभ्यांनित्यंप्रयच्छति ॥ तांबूलंबहुगंधाढ्यमुभयोरर्पयेत्सतु ॥ २६ ॥ सोमशर्मामहाभागस्ताभ्यामपिचपूरयेत् ॥ मूलंपयःसुभक्ष्या
द्यंनित्यमेवददात्यसौ ॥ २७ ॥ तयोस्तुवांछितंनित्यंसोमशर्मामहायशाः ॥ अनेनक्रमयोगेननित्यमेवप्रसादयेत् ॥ २८ ॥ सोमशर्मासुधर्मात्मा
पितरौपरिपूजयेत् ॥ सोमशर्माणमाहूयपिताकुत्सतिनिष्ठुरः ॥ २९ ॥ निंदितैर्निष्ठुरैर्वाक्यैस्ताडयेन्मुनिसन्निधौ ॥ कृतकार्येकृतेपुण्येनित्यमेवसुतेपु
नः ॥ ३० ॥ नकृतंशोभनंमह्यंत्वयैवकुलपांसन ॥ एवंनानाविधैर्वाक्यैर्निष्ठुरैर्दुःखदायकैः ॥ ३१ ॥ अताडयद्दंडघातैःशिवशर्मासदातुरः ॥ एवंकृतेपिध

---

१ उवाचेति शेषः ।

र्मात्मानैवकुप्यतिकर्हिचित् ॥ ३२ ॥ मनसावचसाचैवकर्मणात्रिविधेनच ॥ संतुष्टःसर्वदासोपिपितरंपरिपूजयेत् ॥ ३३ ॥ तद्वत्ससोमशर्मावैमातरंचदि
नेदिने ॥ यज्ज्ञात्वाशिवशर्माचचरितंस्वीयमीक्षते ॥ ३४॥ अमृतंमत्कृतेचापिआनीतंविष्णुशर्मणा ॥ पुण्ययुक्तःसधर्मात्मापितृभक्तिपरःसदा ॥ ३५ ॥
एवंबहुतिथेकालेशतसंख्येगतेसति ॥ शिवशर्मापितस्यैवभक्तिंदृष्ट्वाविचिंत्यवै ॥ ३६ ॥ मयावैपूर्वमित्युक्तंसुपुत्रंयज्ञसंज्ञकम् ॥ मातृखंडानिमान्पुत्रयत्र
तत्राक्षिपस्वाहि ॥ ३७ ॥ मद्वाक्यंपालितंतेनकृतानमातरिकृपा ॥ एतत्स्वल्पतरंदुःखंनिर्जीवेघातमिच्छतः ॥ ३८ ॥ साहसंतुकृतंतेनपुत्रेणवेदशर्मणा ॥
अस्याधिकमहंमन्येयतोऽयंचलतेनच ॥ ३९ ॥ निमेषमात्रमेवापिसाहसंकारयेत्पुनः ॥ अपरंसत्यसंपन्नंप्रभावंतपसःपुनः ॥ ४० ॥ नित्यंसमारा
धनेपिअधिकंचास्यदृश्यते ॥ तस्मादस्यपरीक्षाचसमयेतपसःकृता ॥ ४१ ॥ भक्तिभावात्तथासत्यान्नैवपुत्रःप्रणश्यतिं ॥ माययाचानिजांगेऽपिकुष्ठरोगो
निर्दर्शितः ॥ ४२ ॥ श्लेष्ममूत्रमलानांचघृणांनैवकरोतिच ॥ व्रणान्विशोधयेन्नित्यंस्वहस्तेनमहायशाः ॥ ४३ ॥ पादसंवाहनंदद्याच्छौचंचैवमहामतिः ॥
दुःसहंवचनंमह्यंदारुणंसहतेसदा ॥ ४४ ॥ भर्त्सनेताडनेचैवसदाभीष्टप्रवाचकः ॥ एवंदुःखसमाचारोममपुत्रोमहामतिः ॥ ४५ ॥ दुःखानांसागरंमन्ये
बहुक्लेशैस्तुक्लेशितः ॥ अपनेष्याम्यहंदुःखंविष्णोश्चैवप्रसादतः ॥ ४६ ॥ विचार्यमनसाविप्रःशिवशर्मामहामतिः ॥ पुनर्मायांचकाराथकुंभादपहृतंप
यः॥४७॥पश्चात्तंचसमाहूयसोमशर्माणमब्रवीत् ॥ तवहस्तेमयादत्तममृतंव्याधिनाशनम् ॥ ४८ ॥ तन्मेशीघ्रंप्रयच्छस्वयथापानंकरोम्यहम् ॥ येननीरुग्भ
वाम्यद्यप्रसादाद्विष्णुशर्मणः ॥ ४९ ॥ एवमुक्तेतदावाक्येऋषिणाशिवशर्मणा ॥ समुत्थायत्वरायुक्तःसोमशर्माकमंडलुम् ॥ ५० ॥ तंचरिक्तंततोदृष्ट्वाह्यमृ
तेनविनाकृतम् ॥ कस्यपापस्यवैकर्मकेनमेविप्रियंकृतम् ॥ ५१ ॥ इतिचिंतापरोभूत्वासोमशर्मासुदुःखितः ॥ पितुरग्रेचवृत्तांतंकथयिष्याम्यहंयदा॥५२॥
ततःकोपंप्रयास्येतगुरुर्मेव्याधिपीडितः ॥ सुचिरंचिंतयित्वातुसोमशर्मामहामतिः ॥ ५३ ॥ यदिमेसत्यमस्तीतिगुरुशुश्रूषणंयदि ॥ तपस्तप्तंमया
पूर्वंनिर्व्यलीकेनचेतसा ॥ ५४ ॥ दमशौचादिभिःसत्यंधर्ममेवप्रपालितम् ॥ तदाघटोऽमृतयुतोभवत्वेषनसंशयः ॥ ५५ ॥ यावदेवमहाभाग
श्चिंतयित्वाविलोकयेत् ॥ तावच्चामृतपूर्णस्तुपुनरेवाभवद्घटः ॥ ५६ ॥ तंदृष्ट्वाहर्षसंयुक्तःसोमशर्मामहायशाः ॥ गत्वागुरुंनमस्कृत्यकुं
भमादायसत्वरम्॥५७॥गृहाणत्वंपितश्चेमंपयःकुंभंसमागतम् ॥ पानंकुरुमहाभागगदान्मुक्तोभवाचिरम् ॥ ५८ ॥ एतद्वाक्यंमहापुण्यंसत्यधर्मार्थकंपुनः॥
शिवशर्मासुतस्यापिश्रुत्वाचमधुराक्षरम्॥५९॥ हर्षेणमहताविष्टइदंवचनमब्रवीत् ॥६०॥इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेशिवशर्मोपाख्यानेचतुर्थोऽध्यायः॥४॥

---

१ विष्ठां इ० पा० ।

शिवशर्मोवाच ॥ तपसादमशौचाभ्यांगुरुशुश्रूषयातथा ॥ भक्त्याभावेनतुष्टोस्मितवाद्यचसुपुत्रक ॥ १ ॥ [1]त्यंजामिवैकृतंरूपंमत्तःसुखमवाप्नुहि ॥ एवमुक्त्वासुतंविप्रोदर्शयामासतांतनुम् ॥ २ ॥ यथापूर्वंस्थितौतौतुतथासदृष्टवान्गुरू ॥ दीप्तिमंतौमहात्मानौसूर्यबिंबोपमावुभौ ॥ ३ ॥ ननामपादौसद्भक्त्याउभयोस्तुमहात्मनोः ॥ ततःसुतंसमामंत्र्यहर्षेणमहतान्वितः ॥ ४ ॥ विष्णोःप्रसादाद्धर्मात्माभार्ययासहकेशवम् ॥ जगामनिजपुण्यैश्वयोगाभ्यासेनसत्तमः ॥५॥ प्रविष्टोवैष्णवंधामसमुनिर्दुर्लभंपदम् ॥ नत्वन्यैःप्राप्यतेपुण्यैस्तपोभिर्मुक्तिदंपदम् ॥६॥ विष्णोस्तुचिंतनैन्यासध्यानज्ञानैःस्तवैस्तथा ॥ नदानैस्तीर्थयात्राभिर्दृश्यतेमधुसूदनः ॥ ७ ॥ समाधिज्ञानयोगेनदृश्यतेपरमंपदम् ॥ महायोगैर्यथाविप्रःप्रविष्टोवैष्णवींतनुम् ॥ ८ ॥ सूतउवाच ॥ ततस्तत्रतपस्तेपेसोमशर्मामहाद्युतिः ॥ अश्मलोष्टसमंमेनेकांचनंभूषणंपुनः ॥ ९ ॥ जिताहारःसधर्मात्मा[2]निंद्रियापरिवर्जितः ॥ ससर्वान्विषयांस्त्यक्त्वाएकांतमपिसेवते ॥ १० ॥ योगासनसमारूढोनिराशोनिःपरिग्रहः ॥ तस्यवेलासुसंप्राप्तामृत्युकालस्यवैतदा ॥ ११ ॥ आगतादानवाविप्रंसोमशर्मणमंतिके ॥ मृत्युकालेतुसंप्राप्तेप्राणयात्राप्रवर्तिनः ॥ १२ ॥ शालिग्रामेमहाक्षेत्रेऋषीणांमानवर्द्धने ॥ केचिद्वदंतिवैदैत्याःकेचिद्वदंति[3]दानवाः ॥ १३ ॥ एवंविदोमहाशब्दःकर्णरंध्रंगतस्तदा ॥ तस्यैवविप्रवर्यस्यसुचिरात्सोमशर्मणः ॥ १४ ॥ ज्ञानध्यानविलग्नस्यप्रविष्टंदैत्यजंभयम् ॥ तेनध्यानेनतस्यापिदैत्यभीत्यैववैतदा ॥ १५ ॥ सत्वरंचैवतत्प्राणागतास्तस्यमहात्मनः ॥ दैत्यभयेनसंयुक्तःसहिमृत्युवशंगतः ॥ १६ ॥ तस्माद्दैत्यगृहेजातोहिरण्यकशिपोःसुतः ॥ देवासुरेमहायुद्धेनिहतश्चक्रपाणिना ॥ १७ ॥ युद्ध्यमानेनतेनापिप्रह्लादेनमहात्मना ॥ सुदृष्टंवासुदेवत्वंविश्वरूपसमन्वितम् ॥ १८ ॥ योगाभ्यासेनपूर्वेणज्ञानमासीन्महात्मनः ॥ सस्मारपूर्वकंसर्वंचरितंशिवशर्मणः ॥ १९ ॥ प्रागहंसोमशर्माख्यःप्रविष्टोदानवींतनुम् ॥ अस्मात्कायात्कदापुण्यंकेवलंधामउत्तमम् ॥ २० ॥ प्रयास्यामिमहापुण्यैर्ज्ञानाख्यैर्मोक्षदायकम् ॥ समरेम्रियमाणेनप्रह्लादेनमहात्मना ॥ २१ ॥ एवंचिंताकृतापूर्वंश्रूयतांद्विजसत्तमाः ॥ एवंतुचसमाख्यातंसर्वसंदेहनाशनम् ॥ २२ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ प्रह्लादेनिहतेसंख्येदेवदेवेनचक्रिणा ॥ रुरुदेकमलासातुहतपुत्राचकामिनी ॥ २३ ॥ प्रह्लादस्यतुयामाताहिरण्यकशिपोःप्रिया ॥ प्रह्लादस्यमहाशोकैर्दिवारात्रौप्रशोचति ॥ २४ ॥ पतिव्रतामहाभागाकमलानामतत्प्रिया ॥ रोदमानांदिवारात्रौनारदस्तामुवाचह ॥ २५ ॥ माशुचस्त्वंमहाभागेपुत्रार्थंपुण्यभागिनि ॥ निहतोवासुदेवेनतवपुत्रःसमेष्यति ॥ २६ ॥ भूयःस्वलक्षणोपेतस्त्वत्सुतश्चमहामतिः ॥ प्रह्लादेतिचवैनामपुनरस्यभविष्यति ॥ २७ ॥ विहीनश्चासुरैर्भावैर्दैवत्वेनसमन्वितः ॥ इंद्रत्वेमोदतेभद्रेसर्वं

---

[1] गृह्णाणवैष्णवं सूक्तं इ० पा० । त्यजस्व वैकृतं रूपमिति पाठस्त्वनर्थकः । [2] विक्रियापरिवर्जितः इ० पा० । [3] मानवाः इ० पा० ।

देवैर्नमस्कृतः ॥ २८ ॥ सुखीभवमहाभागेतेनपुत्रेणवैसदा ॥ नप्रकाश्यात्वयादेविसुवार्तैयंचकस्यचित् ॥२९॥ कर्त्तव्यमज्ञानभावैःसुगोप्यंकुरुत्वंसदा ॥
एवमुक्त्वागतोविप्रोनारदोमुनिसत्तमः ॥ ३० ॥ कमलायाश्चोदरेतुजन्मास्यानुत्तमंपुनः ॥ प्रह्लादेतिचवैनामतस्याख्यानंमहात्मनः ॥ ३१ ॥ बाल्यंभा
वंगतोविप्राःकृष्णमेवव्यचिंतयत् ॥ नरसिंहप्रसादेनदेवराजोभवेद्दिवि ॥ ३२ ॥ देवत्वंलभ्यचैवासावैंद्रंपदमनुत्तमम् ॥ मोक्षंयास्यतिज्ञानात्मावैष्णवंधा
मचोत्तमम् ॥३३॥ असंख्यातामहाभागाःसृष्टेर्भावाह्यनेकशः ॥ मोहएवंनकर्त्तव्योज्ञानवद्भिर्महात्मभिः ॥३४॥ एतद्वःसर्वमाख्यातंयथापृष्टंद्विजोत्तमाः ॥
अन्यंपृच्छमहाभागसंदेहंतेभिनद्म्यहम् ॥ ३५ ॥ विजयंदेवतानांतुदानवानांमहत्क्षयम् ॥ कृतंहिदेवदेवेनस्थापितंभुवनत्रयम् ॥ ३६ ॥ ॥ ऋषयऊचुः ॥
इन्द्रत्वंकस्यसंजातंदेवानांशब्दधारकम् ॥ केनदत्तंत्वमाचक्ष्वविस्तराद्द्विजसत्तम ॥ ३७ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ विस्तरेणप्रवक्ष्यामिइन्द्रत्वंयेनसत्तमः ॥
प्राप्तएषमहाभागोयथापुण्यतमेनच ॥ ३८ ॥ हतेषुतेषुदैत्येषुसमस्तेषुमहाहवे ॥ अतिनष्टेषुपापेषुगोविंदेनमहात्मना ॥ ३९ ॥ ततोदेवाःसगंधर्वानागा
विद्याधरास्तथा ॥ संप्रोचुर्माधवंसर्वेबद्धप्रांजलयस्ततः ॥ ४० ॥ भगवन्देवदेवेशहृषीकेशनमोस्तुते ॥ विज्ञापयामहेत्वांवैतत्सर्वमवधार्यताम् ॥४१॥ शा
स्तागोप्ताच[1]पुण्यात्माअस्माकंकुरुकेशव ॥ राजानंपुण्यधर्माणंत्वमिंद्रंलोकशासनम् ॥ ४२ ॥ त्रैलोक्यस्यप्रजादेवयमाश्रित्यसुखंलभेत् ॥ ॥ वासुदेवउ
वाच ॥ ममलोकेमहाभागावैष्णवेनसमन्वितः ॥ ४३ ॥ तेजसाब्राह्मणश्रेष्ठाश्चिरकालंनिवासितः ॥ तस्यकालःप्रपूर्णश्चममलोकेमहात्म
नः ॥ ४४ ॥ वसतस्तस्यविप्रस्यमद्भक्तस्यसुरोत्तमाः ॥ तेजसावैष्णवेनैवभवतांपालकोहिसः ॥ ४५ ॥ भविष्यतिसधर्मात्मासचधर्मानुरंजकः ॥
पालकोधारकश्चैवसचब्राह्मणसत्तमः ॥ ४६ ॥ भविष्यतिसधर्मात्माभवतांत्राणकारणात् ॥ अदित्यास्तनयश्चैवसुव्रताख्योमहामनाः ॥ ४७ ॥
महाबलोमहावीर्यःसवइंद्रोभविष्यति ॥ सूतउवाच ॥ एवंवरान्सदेवेशोदत्वादेवेभ्यउत्तमम् ॥ ४८ ॥ देवाविजयिनःसर्वेविष्णुनासहसत्तमाः ॥ कश्यपंपि
तरंद्रष्टुंमातरंचततोगताः ॥ ४९ ॥ प्रणेमुस्तेमहात्मानउभावेतौसुखासनौ ॥ ऊचुःप्रांजलयःसर्वेहर्षेणमहतान्विताः ॥ ५० ॥ युवयोश्चप्रसादेनदेवत्वंहि
गतावयम् ॥ हर्षेणमहताविष्टोदेवान्वाक्यमुवाचसः ॥ ५१ ॥ कश्यपउवाच ॥ यूयंवैसत्यधर्मेणवर्तमानाः सदैवहि ॥ आवयोश्चप्रसादेनतपसश्चप्र
भावतः ॥ ५२ ॥ प्राप्तवंतोभवंतस्तुदेवत्वंचाक्षयंपदम् ॥ वरमेवददाम्येषांबहुप्रीतिसमन्विताः ॥ ५३ ॥ अमरानिर्जराश्चैवअक्षयाश्चभविष्यथ ॥ सर्वका
मसमृद्धार्थाः सर्वसिद्धिसमन्विताः ॥ ५४ ॥ देवानागाश्चगंधर्वामत्प्रसादान्महासुराः ॥ विष्णुरुवाच ॥ वरंवरयभद्रंतेदेवमातर्यशस्विनि ॥ ५५ ॥ मन
साचेप्सितंसर्वंतत्तेदद्मिसुनिश्चितम् ॥ अदितिरुवाच ॥ पूर्वंपुत्रवतीभूताप्रसादात्तवमाधव ॥ ५६ ॥ अमरानिर्जराःसर्वेअक्षयाःपुण्यवत्सलाः ॥ अमीपु

---

[1] च यः तमित्यध्याहृत्यतं राजानं कुर्विति शब्दार्थसंगतिः ।

त्रामयालब्धाःश्रूयतांमधुसूदन ॥ ५७ ॥ सुतरांत्वंचगोविंदसर्वकामसमृद्धिदः ॥ ममगर्भेवसंश्चैवभवांश्चममनंदनः ॥ ५८ ॥ त्वयापुत्रेणनित्यंचय
थानंदामिकेशव ॥ एवंमहोदयंनाथपूरयस्वमनोरथम् ॥ ५९ ॥ वासुदेवउवाच ॥ भवत्यादेवकार्यार्थंगंतव्यंमानुषींतनुम् ॥ तदाहंतवगर्भेवैवासंया
स्यामिनिश्चितम् ॥ ६० ॥ युगेद्वादशकेप्राप्तेभूभारहरणायवै ॥ जमदग्निसुतोदेविरामोनामद्विजोत्तमः ॥ ६१ ॥ प्रतापतेजसायुक्तःसर्वक्षत्रवधायच ॥ तव
पुत्रोभविष्यामिसर्वशस्त्रभृतांवरः ॥ ६२ ॥ [1]सप्तविंशतिकेप्राप्तेत्रेताख्येतुतथायुगे ॥ रामोनामभविष्यामितवपुत्रःपतिव्रते ॥ ६३ ॥ पुनःपुत्रोभवि
ष्यामितवैवशृणुपुण्यधे ॥ अष्टाविंशतिकेप्राप्तेद्वापरांतेयुगेतदा ॥ ६४ ॥ सर्वदैत्यविनाशार्थंभूभारहरणायच ॥ वासुदेवाख्यस्तेपुत्रोभविष्यामिनसं
शयः ॥ ६५ ॥ इदानींकुरुकल्याणिमद्वाक्यंधर्मसंयुतम् ॥ सर्वलक्षणसंपन्नंसत्यधर्मसमन्वितम् ॥ ६६ ॥ सर्वज्ञंसर्वदेदेविपुत्रमुत्पाद्यसुंदरम् ॥ इंद्रत्वंतस्य
दास्यामिइंद्रःसोपिभविष्यति ॥ ६७ ॥ एवंसंभाषितंश्रुत्वामहाहर्षसमन्विता ॥ देवदेवप्रसादेनइंद्रःपुत्रोभविष्यति ॥ ६८ ॥ एवमस्तुमहाभागतव
वाक्यंकरोम्यहम् ॥ ततस्तादेवताःसर्वाजग्मुःस्वस्थानमेवहि ॥ ६९ ॥ हरिणासहतेसर्वेनिरातंकामुदान्विताः ॥ सूतउवाच ॥ अदितिः कश्यपंप्रा
हऋतुंप्राप्यमनस्विनी ॥ ७० ॥ भगवन्दीयतांपुत्रःसुरेंद्रपदभोजकः ॥ चिंतयित्वाक्षणंविप्रस्तामुवाचमनस्विनीम् ॥ ७१ ॥ एवमस्तुमहाभागेतव
पुत्रोभविष्यति ॥ त्रैलोक्यस्यापिकर्तासयज्ञभोक्तासएवच ॥ ७२ ॥ तस्याःशिरसिसन्यस्यस्वहस्तंचद्विजोत्तमः ॥ तपश्चचारतेजस्वीसत्यधर्मसम
न्वितः ॥ ७३ ॥ सुव्रतोनामतेजस्वीविष्णुलोकेवसेत्सदा ॥ तस्यपुण्यक्षयेजातेविष्णुलोकाद्द्विजोत्तमाः ॥ ७४ ॥ पतनंकर्मवशतस्ततस्तस्यद्विजोत्तमाः ॥
पुण्यगर्भंगतोविप्रअदित्यास्तुमहातपाः ॥ ७५ ॥ इंद्रत्वंभोक्तुकामार्थंसत्यपुण्येनकर्मणा ॥ गर्भंदधारसादेवीपुण्येनतपसाकिल ॥ ७६ ॥ तपस्तेपेनिरा
लस्यावनवासंगतासती ॥ दिव्यंवर्षशतंयातंतपंत्यांदेवमातरि ॥ ७७ ॥ तपंत्यथतपस्तीव्रंदुष्करंदेवतासुरैः ॥ ततःसातपसातेनतेजसाचप्रभान्विता ॥
॥७८॥सूर्यतेजःप्रतीकाशाद्वितीयइवभास्करः ॥शुशुभेसायथादीप्तापरंध्यानमास्थिता॥७९॥रूपेणाधिकतांयातातपसस्तेजसातदा॥तपोध्यानपरासाच
वायुभक्षातपस्विनी ॥८०॥ अधिकंशुशुभेदेवीदक्षस्यतनयातदा ॥ सिद्धाश्चऋषयःसर्वेदेवाश्चापिमहौजसः ॥ ८१ ॥ स्तुवंतितांमहाभागांरक्षंतिचसुतत्प
राः ॥ पूर्णेवर्षशतेतस्याविष्णुस्तत्रसमागतः ॥ ८२ ॥ तामुवाचमहाभागामदितिंतपसान्विताम् ॥ देविगर्भःसुसंपूर्णःसूतिकालःप्रवर्तते ॥ ८३ ॥ तवैवत
पसापुष्टस्तेजसाचप्रवर्द्धितः॥अद्यैवगर्भमेतंत्वंमुंचमुंचयशस्विनि॥८४॥एवमाभाष्यदेवेशःसजगामस्वकंगृहम्॥असूतपुत्रंसादेवीकालेप्राप्तेमहोदये ॥८५॥

---

[1] चतुर्विंशतिके इति पाठः ।

सापुत्रंदीप्तिसंयुक्तंद्वितीयमिवभास्करम् ॥ सुभगंचारुसर्वांगंसर्वलक्षणसंयुतम् ॥८६॥ चतुर्बाहुंमहाकायंलोकपालंसुरे[1]श्वरम् ॥ तेजोज्वालासमाकीर्णंचक्रपद्म
सुहस्तकम्॥८७॥चंद्रबिंबानुकारेणवदनेनमहामतिः॥ राजमानंमहाप्राज्ञंतेजसावैष्णवेनच॥८८॥अन्यैश्चलक्षणैर्दिव्यैर्दिव्यभावैरलंकृतम् ॥ सर्वलक्षणसंपूर्णं
चंद्रास्यंकमलेक्षणम् ॥८९॥ आजग्मुस्ते[2]त्रयोदेवाऋषयोवेदपारगाः ॥ गंधर्वाश्चततोनागाःसिद्धाविद्याधरास्तथा ॥ ९० ॥ ऋषयःसप्ततेदिव्याः[3]पूर्वापरमहौज
सः ॥ अन्येचमुनयःपुण्याःपुण्यमंगलदायिनः ॥९१॥ आजग्मुस्तेमहात्मानोहर्षनिर्भरमानसाः ॥ तस्मिञ्जातेमहाभागेभगवंतोमहौजसि ॥९२॥ आजग्मुर्दे
वताःसर्वेपर्वतास्तुतपस्विनः ॥ क्षीराद्याःसागराःसर्वेनद्यश्चैवतथामलाः ॥ ९३ ॥ प्रीतिमंतस्ततःसर्वेयेचान्येहिचराचराः ॥ मंगलैस्तुमहोत्साहंचक्रुःसर्वेसुरे
श्वराः ॥९४॥ ननृतुश्चाप्सरःसंघागंधर्वाललितंजगुः ॥ वेदमंत्रैस्ततोदेवाब्राह्मणावेदपारगाः ॥९५॥ स्तुवंतितंमहात्मानंसुतंवैकश्यपस्यच ॥ ब्रह्माविष्णुश्चरु
द्रश्चवेदाश्चैवसमागताः॥९६॥सांगोपांगैश्चसंयुक्तास्तस्मिञ्जातेमहौजसि॥त्रैलोक्येयानिसत्वानिपुण्ययुक्तानिसत्तम ॥९७॥ समागतानितत्रैवतस्मिञ्जातेमहौ
जसि ॥मंगलंचक्रिरेसर्वेगीतपुण्यैर्महोत्सवैः॥९८॥हर्षेणनिर्भराःसर्वेपूजयंतोमहौजसः ॥ब्रह्माद्याश्चत्रयोदेवाःकश्यपोथबृहस्पतिः ॥९९॥ चक्रिरेनामकर्माणित
स्यैवहिमहात्मनः॥वसुदत्तेतिविख्यातोवसुदेतिपुनस्तव ॥१००॥ आखंडलेतितन्नाममरुत्वान्नामतेपुनः॥मघवांश्चबिडौजास्त्वंपाकशासनइत्यपि॥१०१॥
शक्रश्च वहिविख्यातइंद्रश्चैवेतितेसुतः॥इत्येतानिचनामानितस्यैवचमहात्मनः॥१०२॥ चक्रुश्चदेवताःसर्वाःसंतुष्टाहृष्टमानसाः॥स्नानंतुकारयामासुःसंस्का
राणिमहासुरः॥१०३॥विश्वकर्माणमाहूयददुराभरणानिच ॥ तानिपुण्यानिदिव्यानितस्मैतेतुमहात्मने ॥१०४॥ जातेतस्मिन्महाभागेदेवराजेमहात्मनि ॥
एवंमुदंततःप्रापुःसर्वेदेवामहौजसः ॥१०५॥ पुण्येतिथौतथाऋक्षेसुमुहूर्तेमहात्मभिः॥ इंद्रत्वेस्थापितोदेवैराभिषिक्तःसुमंगलैः॥१०६॥प्राप्तमैंद्रपदंतेनप्रसादा
त्तस्यचक्रिणः॥तपश्चकारतेजस्वीवसुदत्तःसुरेश्वरः॥१०७॥उग्रेणतेजसायुक्तोवज्रपाशांकुशायुधः॥१०८॥ सूतउवाच ॥उग्रंसमस्तंतपसःप्रभावंविलोक्यशु
क्रोनिजगादगाथाम् ॥ लोकेषुकोन्योनभविष्यतीतियथाहिचार्यंचसुदर्शनीयः ॥ १०९ ॥ विष्णोःप्रसादान्नपरोमहात्मासंप्राप्तमैश्वर्यमिहैवदिव्यम् ॥ ११०॥
अनेनतुल्योनभविष्यतीतिलोकेषुचान्यस्तपसोग्रवीर्यः ॥ १११ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेदेवासुरेइंद्राभिषेकोनामपंचमोऽध्यायः ॥ ५ ॥ सूतउ
वाच ॥ कश्यपस्यचभार्यान्यादनुर्नामतपस्विनी ॥ पुत्रशोकेनसंतप्तासंप्राप्तादितिमंदिरम् ॥ १ ॥ रोदमानाप्रणम्यैवपादपद्मयुगंतदा ॥ दुःखेनमहता
प्राप्तादितिस्तांप्रत्यबोधयत् ॥ २ ॥ दितिरुवाच ॥ तवैवहिमहाभागेकिमिदंरोदकारणम् ॥ पुत्रिण्यश्चैकपुत्रेणलोकेनार्योभवंतिवै॥३॥भवतीशतपुत्राणांशु

---

१ नरेश्वरम् इ० पा० । २ तत्र ते देवाः इ० पा० । ३ पूर्वाचार्याः इ० पा० । ४ वसुदत्तवीरः इ० पा० ।

णिनामपिभामिनि ॥ मातात्वमसिकल्याणिशुंभादीनांमहात्मनाम् ॥ ४ ॥ कस्माद्दुःखंत्वयाप्राप्तमेतन्मेकारणंवद ॥ हिरण्यकशिपूराजाहिरण्याक्षोमहाबलः॥५॥यस्याःपुत्रौमहात्मानौमहाबलपराक्रमौ॥कस्माद्दुःखंमहज्जातंतस्माच्चैवसखेवद॥६॥ आख्याहिकारणंसर्वंयस्माद्रोदिषिसांप्रतम् ॥ एवमाभाष्यतांदेवींविररामनस्विनी ॥७॥ दनुरुवाच ॥ पश्यपश्यमहाभागेसपत्न्याश्चमनोरथम् ॥ परिपूर्णंकृतंतेनदेवदेवेनचक्रिणा ॥८॥ यथापूर्ववरोदत्तोह्यदित्यैदेविविष्णुना॥तथेदानींचपुत्रायतस्यादत्तोवरोमहान्॥९॥कश्यपाद्धिश्रुतोजातस्त्रैलोक्यपालकःसुतः ॥इंद्रत्वंतस्यवैदत्तंतवपुत्राद्धिहृत्यच॥१०॥मनोरथैस्तुसंपूर्णाअदितिःसुखवर्द्धिनी ॥ कनीयान्वसुदत्तश्चतस्याःपुत्रश्चसंप्रति ॥ ११ ॥ ऐंद्रंपदंसुदुष्प्राप्यंदेवैःसार्द्धंभुनक्तिच ॥ दितिरुवाच ॥ कस्मात्पदात्परिभ्रष्टोममपुत्रोमहामतिः ॥ १२ ॥ अन्येचदानवादैत्यास्तेजोभ्रष्टाःकथंसखे ॥ तस्यत्वंकारणंब्रूहिविस्तरेणयशस्विनि ॥ १३ ॥ तामाभाष्यादितिर्वाक्यंविररामसुदुःखिता ॥ दनुरुवाच ॥ देवाश्चदानवाःसर्वेसक्रोधाःसंगरंगताः ॥ १४ ॥ तत्रयुद्धंमहज्जातंदैत्यसंक्षयकारकम् ॥ देवैश्चविष्णुनायुद्धेममपुत्रानिपातिताः ॥ १५ ॥ तथैवतवपुत्रास्तेदेवदेवेनचक्रिणा ॥ वनेगतान्यथासिंहोद्रावयेत्स्वेनतेजसा ॥१६ ॥ तथातेमामकाःपुत्रानिहताःशङ्खपाणिना ॥ कालनेमिमुखंसैन्यंदुर्जयंससुरासुरैः ॥ १७ ॥ नाशितंमर्दितंसर्वंद्रावितंविकलीकृतम् ॥ स्वैरर्चिभिर्यथावह्निस्तृणानिज्वालयेद्वने ॥ १८ ॥ तथादैत्यगणान्सर्वान्निर्दहत्येवकेशवः ॥ ममपुत्रामृतादेविबहुशस्तवनंदनाः ॥ १९ ॥ वह्निंप्राप्ययथासर्वेशलभायांतिसंक्षयम् ॥ तथातेदानवाःसर्वेहरिंप्राप्यक्षयंगताः ॥ २० ॥ एवमेतंहिवृत्तांतंदितिःशुश्रावदारुणम् ॥ दितिरुवाच ॥ वज्रपातोपमंभद्रेवदस्येवंकथंमम ॥ २१ ॥ एवमाभाष्यतांदेवीमूर्च्छितानिपपातह ॥ हाहाकष्टमिदंजातंमहद्दुःखंप्रतापकम् ॥ २२ ॥ रुरोदकरुणंसाथपुत्रशोकसुपीडिता ॥ तांदृष्ट्वासमुनिश्रेष्ठउवाचवचनंशुभम् ॥२३॥ मारोदिषिचभद्रंतेनैवंशोचंतित्वद्विधाः ॥ सत्ववंतोमहाभागेलोभमोहेनवर्जिताः ॥ २४ ॥ कस्यपुत्राहिसंसारेकस्यदेवीसुबांधवाः ॥ नास्तिकस्येहकेनापितत्सर्वंश्रूयतांप्रिये ॥ २५ ॥ दक्षस्यापिसुतायूयंसुन्दर्यश्चैवमामकाः ॥ भवतीनामहंभर्ताकामनापूरकःशुभे ॥ २६ ॥ योजकः[1]पालकश्चैवरक्षकोस्मिवरानने ॥ कस्माद्वैरंकृतंक्रूरैरसुरैरजितात्मभिः ॥ २७ ॥ तवपुत्रामहाभागेसत्यधर्मविवर्जिताः ॥ तेनदोषेणतेसर्वेतवदोषेणवैशुभे ॥ २८ ॥ निहतावासुदेवेनदैवतैस्तुनिपातिताः ॥ तस्माच्छोकोनकर्तव्यःसत्यमोक्षविनाशनः ॥ २९ ॥ शोकोहिनाशयेत्पुण्यंक्षयात्पुण्यस्यनश्यति ॥ तस्माच्छोकंपरित्यजविघ्नरूपंवरानने ॥ ३० ॥ आत्मदोषप्रभावेनदानवामरणंगताः ॥ देवानिमित्तभूताश्चनाशिताःस्वेनकर्मणा ॥ ३१ ॥ एवंज्ञात्वामहाभागेसमागच्छ

---

[1] पोषकः इ० पा० ।

सुखंप्राति ॥ एवमुक्त्वामहायोगीतांप्रियांदुःखभागिनीम् ॥ ३२ ॥ विषादाच्चनिवृत्तोसैाविररामममहामतिः ॥ ३३ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेदेवासुरेदिति
विलापोनामषष्ठोऽध्यायः ॥ ६ ॥ ॥ दितिरुवाच ॥ सत्यमुक्तंत्वयानाथसर्वमेवनसंशयः ॥ भर्तृस्नेहंपरित्यज्यगतासापत्न्यजंद्विज ॥ १ ॥ अभिमानेनदुःखे
नमानभंगेनसत्तम ॥ महादुःखेनसंतप्ताकरिष्येप्राणमोचनम् ॥ २ ॥ ॥ कश्यपउवाच ॥ श्रूयतामभिधास्यामियथाशांतिर्भविष्यति ॥ नकःकस्यभवेत्पु
त्रोनमातानपिताशुभे ॥ ३ ॥ नभ्रातावांधवःकस्यनचस्वजनबांधवाः ॥ एवंसंसारसंबंधेमायामोहसमन्वितः ॥ ४ ॥ स्वयमेवपितादेविस्वयंमाताथवांध
वाः ॥ स्वयंस्वजनवर्गश्चस्वयंधर्मःसनातनः ॥ ५ ॥ आचारेणनरोदेविसुखित्वमुपजायते ॥ अनाचारेणपापेननाशंयातितथाध्रुवम् ॥ ६ ॥ क्रूरयोनिं
प्रयात्येवंनरोदेविनसंशयः ॥ कर्मणासत्यहीनेनमहापापेनमोहितः ॥ ७ ॥ रिपुत्वेवर्त्ततेमर्त्यःप्राणिनांनित्यसंस्थितः ॥ रिपवस्तस्यवर्तन्तेयत्रतत्रनसं
शयः ॥ ८ ॥ ॥ मैत्रेणवर्ततेमर्त्योयदालोकेप्रियेशुभे ॥ तदातस्यभवंत्येवमित्राःसर्वत्रभामिनि ॥ ९ ॥ कृषिकारोयदादेविछन्नंबीजंसुसंस्थितम् ॥ यादृशं
तुभवत्येवतादृशंफलमश्नुते ॥ १० ॥ तथातवचपुत्रैश्चसाधुभिःस्पर्धितंसह ॥ कर्मणस्तस्यतत्प्राप्तंफलंभुंक्ष्वसुसंस्थितम् ॥ ११ ॥ तवपुत्रामहा
भागेतपःशांतिविवर्जिताः ॥ तेनपापेनतेसर्वेपतितावैमहत्पदात् ॥ १२ ॥ एवंज्ञात्वाशमंगच्छमुंचदुःखंसुखंतथा ॥ कस्यपुत्राश्चमित्राणिकस्यस्वजन
बांधवाः ॥ १३ ॥ आत्मकर्मानुसारेण[1]सुखंजीवंतिजंतवः ॥ परार्थेचिंतमंदेवितत्वज्ञानेनपंडिताः ॥ १४ ॥ नकुर्वंतिमहात्मानोव्यर्थमेवनसंशयः ॥ पंच
भूतात्मकंकायंकेवलंसांधिजर्जरम् ॥ १५ ॥ आत्ममित्रंकृतंतेनसर्वंदेविसुखाशया ॥ आत्मानाममहापुण्यःसर्वगःसर्वदर्शकः ॥ १६ ॥ सर्वसिद्धिस्तुसर्वा
त्मासात्विकःसर्वसिद्धिदः ॥ एवंसर्वमयोदेविभ्रमत्येकोनिरञ्जनः ॥ १७ ॥ भ्रमतानिर्जनेयेनमूर्तिमंतोद्विजोत्तमाः ॥ चत्वारोदर्शिताःपुण्यामूर्तिमंतोमहौ
जसः ॥१८॥ पंचमःश्वसनश्चैवपूर्वाणांमित्रमेवच ॥ अथोआत्मासमायातोज्ञानसाहाय्यमेववा ॥ १९ ॥ सतान्दृष्ट्वामहात्मावैज्ञानमात्मासमब्रवीत् ॥ ज्ञानप
श्यअमीपंचमंत्रयंतःपरस्परम् ॥ २० ॥ एतान्गत्वाब्रवीहित्वंयूयंकइतिपृच्छह ॥ ज्ञानंवाक्यंपरंश्रुत्वासार्थंतस्यमहात्मनः ॥ २१ ॥ तदाहात्मानमाराध्य
मेतैःकिंतेप्रयोजनम् ॥ तत्त्वतोब्रूहिमेदेवसदाशुद्धोसिसर्वदा ॥ २२ ॥ आत्मोवाच ॥ एतेपंचमहाभागारूपवंतोमनस्विनः ॥ गत्वासंदर्शया
म्येनानाभाष्येज्ञानश्रूयताम् ॥ २३ ॥ भव्यानेतान्प्रवक्ष्यामिपंचमींगतिमागतान् ॥ दूतत्वंगच्छभोज्ञानकुशलोदूतकर्माणि ॥ २४ ॥
॥ ज्ञानमुवाच ॥ त्वमात्मञ्छृणुमेवाक्यंसत्यंसत्यंवदाम्यहम् ॥ एतेषांसंगतिस्तातकार्यानैवत्वयाकदा ॥ २५ ॥ पंचानामपिशुद्धात्मन्नका

---

[1] फलं भुञ्जन्ति इ० पा० ।

यैशुभमिच्छता ॥ भवतःसंगतिंमोहइच्छत्येषमहामते ॥ २६ ॥ ॥ आत्मोवाच ॥ एतेषांसंगतिंज्ञानकस्माद्धारयतेभवान् ॥ तन्मेत्वंकारणंब्रू
हियाथातथ्येनपंडित ॥ २७ ॥ ज्ञानमुवाच ॥ एतेषांसंगमात्रात्तुमहद्दुःखंभविष्यति ॥ दुःखमूलाहिपंचैवशोकसंतापकारकाः ॥ २८ ॥ एवमस्तुम
हाप्राज्ञकरिष्येवचनंतव ॥ ज्ञानमाभाष्यसह्यात्माध्यानेनसहसंगतः ॥ २९ ॥ कश्यपउवाच ॥ ततःपंचैवतेतत्राद्राक्षुरात्मानमेवतम् ॥ बुद्धिमूचुःसमाहू
यसंगच्छात्मानमेवाहि ॥ ३० ॥ दूतत्वंकुरुकल्याणिअस्माकमात्मनासह ॥ पंचतत्त्वामहात्मानोविश्वस्यधारकाःशुभाः ॥ ३१॥ भवतोमैत्रमिच्छंतिइत्या
भाष्यमहामतिम् ॥ गत्वाबुद्धेत्वयाकार्यंकर्तव्यंनइतोव्रज ॥ ३२ ॥ एवमस्तुमहाभागाकरिष्येकार्यमुत्तमम् ॥ एवमाभाषितंतेषांगत्वाऽऽहात्मानमे
वतम् ॥ ३३ ॥ अहंबुद्धिर्महाभागभवंतंसमुपागता ॥ दूतत्वेमहतांपार्श्वात्तेषांत्वंवचनंशृणु ॥ ३४ ॥ भवन्मैत्रींसमिच्छंतिअक्षयांपंचआत्मकाः॥ कुरुमै
त्रींमहाप्राज्ञजहिध्यानंसुदूरतः ॥ ३५ ॥ ध्यानमुवाच ॥ नकर्तव्यंत्वयाचात्मन्नैतेषांवैसमागमम् ॥ एषांसंसर्गमात्रेणमहद्दुःखंभविष्यति ॥ ३६ ॥ मयाज्ञा
नेनहीनस्त्वंकथंकर्मकरिष्यति ॥ एवमेवनकर्तव्यंतेषांचैवसमागमम् ॥ ३७ ॥ गर्भवासंनयिष्यंतिभवंतंनान्यथाविभो ॥ ज्ञानेनैवमयाहीनोअज्ञानंयास्य
सिध्रुवम् ॥ ३८ ॥ एवमुक्त्वातमात्मानंविररामममहामतिम् ॥ ततस्तामागतांबुद्धिमात्माप्रोवाचनिश्चितः ॥ ३९ ॥ ज्ञानध्यानौमहात्मानौमंत्रिणौममशो
भनौ ॥ तत्रयानंनमेयुक्तंतद्बुद्धेकिंकरोम्यहम् ॥ ४० ॥ एवंश्रुत्वाततोबुद्धिस्तेषांपार्श्वेयशस्विनी ॥ समाचष्टसमग्रंतत्कथनंज्ञानध्यानयोः ॥ ४१ ॥
ततस्तेपंचकाःसर्वेआत्मानंप्रतिजग्मिरे ॥ मैत्रीमेवप्रतीच्छामोभवतोनित्यमेवहि ॥ ४२ ॥ यस्माच्छुद्धोसिलोकेशतस्मात्त्वांसमुपागताः ॥ स्वयमे
वविचार्यैवउत्तरंनःप्रदीयताम् ॥ ४३ ॥ आत्मोवाच ॥ यूयंपंचैवसंप्राप्तामममैत्रंसमिच्छथ ॥ स्वीयंगुणंप्रभावंचकथयंतुममाग्रतः ॥ ४४ ॥ भूमिरुवाच ॥
सर्वंकार्यस्यसंस्थानंचर्ममांससमन्वितम् ॥ अस्थिमूलदृढत्वंमेनखलोमसमन्वितम् ॥४५॥ प्रभावोहिमहाप्राज्ञकायमध्येममैवहि ॥ नासिकागमनोगंधस्समे
भृत्योमहामनाः ॥ ४६ ॥ आकाशउवाच ॥ अहमाकाशकःप्राप्तोममकायेप्रभावकम् ॥ श्रूयतामभिधास्यामिपरब्रह्मस्वरूपिणम् ॥ ४७ ॥ बाह्यांतरावका
शश्वशून्यस्थानेवसाम्यहम् ॥ तत्रामात्यौतुकर्णौमेश्रवणार्थंप्रतिष्ठितौ ॥ ४८ ॥ वायुरुवाच ॥ पंचरूपेणतिष्ठामिकरोम्येवंशुभाशुभम् ॥ चर्मकायेस्थि
तोमात्यःस्पर्शंसंश्रयतेगुणम् ॥ ४९ ॥ ॥ तेजउवाच ॥ कायेसंस्थःसदानित्यंपाकयोगंकरोम्यहम् ॥ सबाह्याभ्यंतरंसर्वंद्रव्याद्रव्यंप्रदर्शये ॥ ५० ॥ शुक्रं
मज्जातथालालाएवंत्वक्संधिसंस्थितम् ॥ रुधिरंप्रेषयाम्येवकायमध्येस्थितोस्म्यहम् ॥५१॥ तत्रनेत्रावमात्यौमेद्रव्यलब्धिप्रसाधकौ ॥ एवंमयात्मव्यापा
रस्तवाग्रेकथितःपरः ॥ ५२ ॥ सुपोषयाम्यहंनित्यममृतेनकलेवरम् ॥ एवंमेतत्रव्यापारःकायपत्तनकेप्रिये ॥ ५३ ॥ अमात्यंरसनांविद्धिरसास्वादकरीं

धराम् ॥ नासिकोवाच ॥ सुगंधेनपरांपुष्टिंकायस्यापिकरोम्यहम् ॥ ५४ ॥ दुर्गंधंतुपरित्यज्यकायेगंधंप्रदर्शये ॥ बुद्धियुक्तामहाभागतस्याभावेनभाविता ॥ ५५ ॥ स्वामिकार्यायकायेस्मिन्नहंतिष्ठामिनिश्चला ॥ गंधंममगुणंविद्धिद्विविधंयत्प्रवर्तितम् ॥ ५६ ॥ श्रवणाऊचतुः ॥ कार्याकार्यादिकंशब्दंलोकैरुक्तंशुभाशुभम्॥शृणुयावःस्वकायस्थौसत्यासत्येप्रियाप्रिये ॥५७॥ शब्दोहिमेगुणःप्रोक्तोममेव्यापारमेवहि॥ योजयामिनसंदेहोयदाबुद्धिःप्रपूरयेत्॥५८॥ त्वगुवाच ॥ पंचरूपात्मकोवायुः शरीरेस्मिन्व्यवस्थितः ॥ ५९ ॥ सबाह्याभ्यंतरेचेष्टांतेषांजानामितत्त्वतः ॥ शीतोष्णमातपंवर्षंवायोःस्फुरणमेवच॥ ॥ ६० ॥ सर्वंजानामिसंस्पर्शंसंगश्लेष्मादिकंनृणाम् ॥ स्पर्शएवगुणोमह्यमेतत्सत्यंवदाम्यहम् ॥ ६१ ॥ एवंहितेसमाख्यातोमयाव्यापारएवहि ॥ नेत्रे ऊचतुः॥संसारेयानिरूपाणिभव्याभव्यानिसत्तम ॥ ६२ ॥ यदाप्रेरयतेबुद्धिस्तदापश्यावनान्यथा ॥ वसावः कायमध्येवैरूपंगुणमिहावयोः ॥ ६३ ॥ एवंव्यापारसंबंधः[2]कायमध्येमहामते ॥ जिह्वोवाच ॥ बुद्धियुक्ताअहंतातरसभेदान्विचारये ॥ ६४ ॥ क्षारमम्लादिकंसर्वंनीरसंस्वादुचिंतये ॥ व्यापारेणअनेनापिनित्ययुक्तावसाम्यहम् ॥६५॥ इन्द्रियाणांहिसर्वेषांबुद्धिरेषाप्रणायकः ॥ एवंपंचसमायातानींद्रियाणिप्रियेशृणु ॥६६॥ स्वीयानियानिकर्माणि कथयंतिपुनःपुनः ॥ अथबुद्धिःसमायातातमुवाचमहामतिम् ॥ ६७ ॥ मद्विहीनोयदाकायस्तदानश्यतिनान्यथा ॥ तस्मात्त्वंमांसमास्थायवर्त्तयस्व महामते ॥ ६८ ॥ अथकर्मसमायातमात्मानमिदमब्रवीत् ॥ अहंकर्ममहाप्राज्ञतवपार्श्वंसमागतम् ॥ ६९ ॥ त्वांप्रेषयाम्यहंतेनपथायेनेहगच्छसि ॥एवमाकर्ण्यतत्सर्वमात्माप्रोवाचतान्प्रति ॥ ७० ॥ यूयंपंचात्मकैर्युक्ताःसर्वसाधारणाःकिल ॥ कस्मान्मैत्रंसमिच्छंतितत्रपंचात्मकंप्रति ॥ ७१ ॥ ब्रुवंतुकारणं सर्वंममाग्रेसर्वमेवतत् ॥ पंचात्मकाऊचुः ॥ अस्मत्संगप्रसंगेनपिंडमेवप्रजायते ॥ ७२ ॥ तस्मिन्पिंडेमहाबुद्धेभवान्वसतिसुव्रतः ॥ तिष्ठामोहिवयंसर्वेप्रसादात्तवतत्रहि ॥ ७३ ॥ एतस्मात्कारणान्मैत्रमिच्छामस्तवनित्यशः ॥ आत्मोवाच ॥ एवमस्तुमहाभागाभवतांप्रियमेवच ॥ ७४ ॥ करिष्येनात्रसंदेहोमैत्रंहिप्रीतिकारणात् ॥ वार्यमाणोमहाभागोज्ञानेनापिमहात्मना ॥ ७५ ॥ ध्यानेनचमहात्मासौतेषांसंगतिमागतः ॥ सतैःप्रमोहितस्तत्ररागद्वेषादिभिस्तदा ॥ ७६ ॥ पंचतत्त्वसमायुक्तःकायित्वंगतवान्प्रभुः ॥ यदागर्भंसमायातोविष्ठामूत्रसमाकुले ॥ ७७ ॥ दुर्गंधेपिच्छिलावर्तेपतितस्तैःससंयुतः ॥ अंगेनव्याकुलीभूतः पंचात्मकानुवाचसः ॥ ७८ ॥ भोभोःपंचात्मकाःसर्वेशृणुध्वंवचनंमम ॥ भवतांसंप्रसंगेनमहादुःखेनमोहितः ॥ ७९ ॥ तत्रास्मिन्पिच्छिलेघोरेपतितोहिमहाभये ॥ पंचात्मकाऊचुः ॥ तावत्संस्थीयतांराजन्यावद्गर्भः प्रपूरयेत् ॥ ८० ॥ पश्चान्निर्गमनंतेवैभविष्यतिनसंशयः ॥ अस्माकंहि

---

१ प्रत्येकश्रवणाभिप्रायेणात्रार्धके उभयत्राप्यस्मच्छब्दस्य षष्ठ्येकवचनं बोद्धव्यम्। २उक्तोनौ इ० पा०।

भवान्स्वामीकायदेशेव्यवस्थितः ॥ ८१ ॥ राज्यमेवंप्रकर्तव्यंसुखभोक्ताभविष्यति ॥ तेषांतद्वचनंश्रुत्वाआत्मादुःखेनपीडितः ॥ ८२ ॥ गंतुमिच्छन्नसौ
तस्मात्पलायनपरोभवत् ॥८३ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेदेवासुरेशरीरकथनंनामसप्तमोऽध्यायः ॥ ७ ॥ कश्यपउवाच ॥ सगर्भेव्याकुलोजातःखिन्नमा
नोदिनेदिने ॥ दुःखाक्रांतोहिधर्मात्मासर्वपीडाभिपीडितः ॥ १ ॥ अधोमुखस्तुगर्भस्थोमोहजालेनबंधितः ॥ आधिव्याधिसमाक्रांतोहाहाभूतोविचेतनः ॥
॥ २ ॥ दुःखेनमहताविष्टोज्ञानमाहप्रपीडितः ॥ आत्मोवाच ॥ तववाक्यंमहाप्राज्ञनकृतंतुमयातदा ॥ ३ ॥ ध्यानेनवार्यमाणोपिपतितो[1]मोहसंकटे ॥ त
स्माद्रक्षमहाप्राज्ञगर्भवासात्सुदारुणात् ॥ ४ ॥ ज्ञानमुवाच ॥ मयात्वंवारितोह्यात्मन्कृतंवाक्यंनचैवमे ॥ पंचात्मकैर्महाक्रूरैः पातितोगर्भसंकटे ॥ ५ ॥
इदानींगच्छत्वंध्यानंतस्मात्संप्राप्स्यसेसुखम् ॥ गर्भवासाद्भविष्यस्तेमोक्षएवनसंशयः ॥ ६ ॥ तस्यतद्वचनंश्रुत्वाज्ञात्वाज्ञानस्यतत्त्वताम् ॥ ध्यानमाहूयप्रोवाच
श्रूयतांवचनंमम ॥ ७ ॥ त्वामहंशरणंप्राप्तोध्यानमांरक्षनित्यशः ॥ एवमस्तुमहाप्राज्ञध्यानमाहमहामतिम् ॥ ८ ॥ एतद्वाक्यंततःश्रुत्वाआत्मावैध्यानमागतः ॥
ध्यानेनहिसमंगर्भेसंस्थितोमोहवर्जितः ॥ ९ ॥ यदाध्यानंगतोह्यात्माविस्मृतंगर्भजंभयम् ॥ सद्वाभ्यांसहितस्तत्रआत्मामोहविनाकृतः ॥ १० ॥ चिंतय
न्नेववैनित्यमात्मकंसुखमेवहि ॥ इतोनिष्क्रांतमात्रस्तुत्यजेपंचात्मकंवपुः ॥ ११ ॥ एवंचिंतयतेनित्यंगर्भवासगतःप्रभुः ॥ सूतिकालेतुसंप्राप्तेप्राजापत्ये
वरानने ॥ १२ ॥ वायुनाचलितोगर्भःप्राणेनापिबलीयसा ॥ योनिर्विकासमायातिचतुर्विंशांगुलंतदा ॥ १३ ॥ पंचविंशांगुलोगर्भस्तेनपीडाविजायते ॥
एवंसंपीड्यमानस्तुमूर्च्छयामूर्च्छितःप्रिये ॥ १४ ॥ पतितोभूमिभागेतुज्ञानध्यानसमन्वितः ॥ प्राजापत्येनदिव्येनवायुनासपृथक्कृतः ॥ १५ ॥ भूमिसं
स्पर्शमात्रेणज्ञानध्यानेतुविस्मृते ॥ संसारबंधसंदिग्धआत्माप्रियतयास्थितः ॥ १६ ॥ गुणदोषसमाक्रांतोमहामोहसमन्वितः ॥ खानपा
नादिकंसर्वमिच्छत्येवदिनेदिने ॥ १७ ॥ एवंसंपुष्यमाणस्तुआत्मापंचात्मकैःसह ॥ व्यापितोहींद्रियैःसर्वैर्विषयैःपापकारिभिः ॥ १८ ॥ बांधवानांसमोहेन
भार्यादीनांतथैवच ॥ आकुलव्याकुलोदेविजायतेचदिनेदिने ॥ १९ ॥ महामोहेनसंदिग्धोमोहजालगतःप्रभुः ॥ कैवर्तैनयथाबद्धःशकुलोजालबंधनैः ॥ २० ॥
चलितुंनैवशक्तोस्तितथात्मासीत्प्रबंधितः ॥ मोहजालैस्तुतैःसर्वैर्दृढबंधैस्तुबंधितः ॥ २१ ॥ एवमादिप्रपंचेनव्यापितोव्यापकेनहि ॥ ज्ञानविज्ञानविभ्रष्टो
रागद्वेषादिभिर्हतः ॥ २२ ॥ कामेनपीड्यमानस्तुक्रोधेनैवतथैववा ॥ प्रकृत्याकर्मणाबद्धोमहामूढोव्यजायत ॥ २३ ॥ सूतउवाच ॥ एवंमूढोयदात्मासौ
कामक्रोधवशंगतः ॥ लोभरागादिभिःसर्वैर्व्यापृतस्तैर्दुरात्मभिः ॥ २४ ॥ इयंभार्याह्ययंपुत्रइदंमित्रमिदंगृहम् ॥ एवंसंसारजालेनमहामोहेनबंधितः ॥ २५ ॥

---

१ गर्भसंकटे इ० पा० ।

पुत्रशोकादिभिर्दुःखैर्विविधैराकुलस्तदा ॥ जरयाव्याधिभिश्चैवसंग्रस्तश्चाधिभिस्तथा ॥ २६ ॥ एवमात्मासंप्रतप्तोदुःखमोहैःसुदारुणैः ॥ अभिमानै
र्मानभंगैर्नानादुःखैश्चखंडितः ॥ २७ ॥ वृद्धत्वेनतथादेविशबलत्वेनपीडितः ॥ दुःखंचिंतयतेनित्यंहाहाभूतोविचेतनः ॥ २८ ॥ रात्रौ
स्वप्नान्प्रपश्यतेदिवाचैतन्यवर्जितः ॥ वैकल्येनतथांगानांव्याप्तोदेविदिनेदिने ॥ २९ ॥ संसारेभ्रममाणेनवैराग्यंतत्रदर्शितम् ॥ निःशंकंबंधुहीनं
चप्रशांतंतुदृष्टमेवच ॥ ३० ॥ तमुवाचतदात्मावैकामक्रोधविवर्जितम् ॥ कोभवान्नग्नरूपेणकथंमित्रैर्नलज्जसे ॥ ३१ ॥ यत्रलोकाःस्त्रियोवृद्धायु
वत्योमातरस्तथा ॥ एतासांहिगतोमध्येनबिभेषिअनावृतः ॥ ३२ ॥ वीतरागउवाच ॥ कोह्यत्रनग्नोदृश्येतननग्नोस्मीतिवैकदा ॥ सुसंबद्धस्त्व
मेवापिपरिधानसमन्वितः ॥ ३३ ॥ ननग्नोस्मिकदादिव्यभवान्नग्नःप्रदृश्यते ॥ इंद्रियार्थवशेवर्तीमर्यादापरिवर्जितः ॥ ३४ ॥ आत्मोवाच ॥ पुरुष
स्यकाहिमर्यादातामाचक्ष्वचसुव्रत ॥ विस्तरेणमहाप्राज्ञयदिजानासिनिश्चितम् ॥ ३५ ॥ वीतरागोमहाप्राज्ञस्तमुवाचमहामतिः ॥ सुस्थैर्यंभजतेचित्तं
सुखदुःखेषुनित्यदा ॥ ३६ ॥ क्लेशितंसर्वभावैश्चतेषुतेषुपरित्यजेत् ॥ अथलज्जांप्रवक्ष्यामिमनोयानिर्विंशत्यलम् ॥ ३७ ॥ मयाद्यैवंनकर्त
व्यंनग्नःस्थानविवर्जितः ॥ पश्चात्तापेसुसंलीनःसालज्जापरिकथ्यते ॥ ३८ ॥ कस्यलज्जाप्रकर्तव्याद्वितीयोनास्तिसर्वदा ॥ एकश्चपुरुषोदिव्यःकस्यांकिंचि
न्ननाशयेत् ॥ ३९ ॥ अथलोकान्प्रवक्ष्यामियेत्वयापरिकीर्तिताः ॥ यथाकुलालकश्चक्रेमृत्पिंडंचनिधापयेत् ॥ ४० ॥ भ्रामयित्वातुसूत्रेणनानाभेदान्प्र
काशयेत् ॥ भांडानांतुसहस्राणिस्वेच्छयामतिसंस्थितः ॥४१॥ तथायंसृजतेधातानानारूपाणिनान्यथा ॥ पश्चाद्विनाशमायांतियेनकेनापिहेतुना॥४२॥
सर्वदैवास्थितायेचयेलोकाश्चसनातनाः ॥ तेषांलज्जाप्रकर्तव्यानावर्ततेहितेभुवि ॥ ४३ ॥ आकाशवायुतेजांसिपृथ्वीचापश्चपंचमः ॥ अमीलोकाःप्रकाशं
तेयेचसर्वत्रसंस्थिताः ॥ ४४ ॥ सत्त्वानामंगदेशेषुपंचैतेषुसुसंस्थिताः ॥ सर्वत्रैवचवर्ततेकस्यलज्जाविधीयते ॥ ४५ ॥ स्त्रीणांरूपंप्रवक्ष्यामिश्रूयतांतातसां
प्रतम् ॥ यथाघटसहस्रेषुसोदकेषुविराजते ॥ ४६ ॥ एकश्चंद्रोहिसर्वत्रभवांस्तद्वद्विराजते ॥ गतोजंतुसहस्रेषुमोहचक्रेमहात्मवान् ॥ ४७ ॥ स्थावरेषुचस
र्वेषुजंगमेषुतथाभवान् ॥ योनिद्वारेणपापेनमायामोहमयेनवै ॥ ४८ ॥ कुचाभ्यांचनितंबाभ्यांवयसाचविराजते ॥ हृन्मांसस्याधिकावृद्धिर्दृष्टाचात्रनसं
शयः ॥ ४९ ॥ पतनायचलोकानांमोहरूपंविदर्शितम् ॥ नभवत्येवसानारीयात्वयापरिकीर्तिता ॥ ५०॥ लीलयाकुरुतेधाताविनोदायसदात्मनः ॥ यथा
नार्यास्तथापुंसोजीवःसर्वत्रसंस्थितः ॥ ५१ ॥ कुचयोनिविहीनायेजीवन्मुक्ताःसदैवहि ॥ नरस्तुपुरुषःप्रोक्तोनारीप्रकृतिरुच्यते ॥ ५२ ॥ रमतेतेनवै
साऽर्द्धंनमुक्ताहिकदाचन ॥ भवान्प्रकृतिसंयुक्तःपुरुषेषुप्रदृश्यते ॥ ५३ ॥ कःकस्यकुरुतेलज्जामेवंज्ञात्वासुखंव्रज ॥ वृद्धांस्त्रियंप्रवक्ष्यामिसदावृद्धांवरान

ने ॥ ५४ ॥ त्वचाजर्जरतांयातायस्याप्यंगेवरानने ॥ श्वेतैश्चैवतथाकेशैःपलितैश्चसमाकुला ॥ ५५ ॥ वलहीनाथदीनापिव्यापितावलिनातदा ॥ नेयंवृद्धा
भवेन्नारीपरंवृद्धाचकथ्यते ॥ ५६ ॥ एतस्यालक्षणंप्रोक्तंयुवतींप्रवदाम्यहम् ॥ ज्ञानेनवर्द्धतेनित्यंजीवपार्श्वेसमाश्रिता ॥ ५७ ॥ सुमतिर्नामसंप्रोक्तासावृद्धा
युवतीतिच ॥ नारीपुरुषलोकेषुसर्वदैवप्रतिष्ठिता ॥ ५८ ॥ लज्जातस्याःप्रकर्तव्याअन्यच्चैववदाम्यहम् ॥ मातरंवैप्रवक्ष्यामियात्वयापरिकीर्तिता ॥ ५९ ॥
प्राणिनामंगदेशेषुसदैवचेतनास्थिता ॥ परज्ञानप्रदायाचसाप्रज्ञापरिकथ्यते ॥ ६० ॥ प्रज्ञामातासमाख्याताप्राणिनांपालनायसा ॥ संस्थितासर्वलोकेषु
पोषणायहितायवा ॥ ६१ ॥ सुमतिर्नामयाप्रोक्तासामातापरिकथ्यते ॥ संसारद्वारमार्गाणियानिरूपाणिनित्यशः ॥ ६२ ॥ भवंतिमातरोह्येतावहुदुःखप्रद
र्शिकाः ॥ मातृरूपंसमाख्यातमन्यत्किंतेवदाम्यहम् ॥ ६३ ॥ आत्मोवाच ॥ भवान्कोहिसमायातोममसंतापनाशकः ॥ विस्तरेणसमाख्याहिस्वरूपमा
त्मनःस्वयम् ॥ ६४ ॥ वीतरागउवाच ॥ यस्मात्कामानिवर्ततेनिराशाःसर्वएवते ॥ यंदृष्ट्वान्नपश्यंतिकर्माण्येतानिनान्यथा ॥ ६५ ॥ यत्समीपं
हिनायातिआशाचैवकदाचन ॥ क्रोधोलोभस्तथामोहोयद्भयात्प्रलयंगताः ॥ ६६ ॥ वीतरागोस्मिभद्रंतेविवेकोममवांधवः ॥ आत्मोवाच ॥ कीदृशोऽसौ
तवभ्राताविवेकोनामनामतः ॥ ६७ ॥ तस्यत्वंलक्षणंब्रूहिभ्रातुरात्मनएवच ॥ वीतरागउवाच ॥ तस्यैवलक्षणंरूपंनवदामितवाग्रतः ॥ ६८ ॥
भ्रातुस्तस्यमहाभागआह्वानंचकरोम्यहम् ॥ भोभोविवेकमेभ्रातरावयोस्त्वंवचःशृणु ॥ ६९ ॥ एह्येहिसुमहाभागममस्नेहान्महामते ॥ कश्यपउवाच ॥ शां
तिक्षमाभ्यांसंयुक्तोभार्याभ्यांचसमागतः ॥ ७० ॥ सर्वदृक्सर्वगोव्यापीसर्वतत्वपरायणः ॥ संदेहानांचसर्वेषांयोरिपुर्ज्ञानवत्सलः ॥ ७१ ॥ धारणाधीश्रद्धे
पुत्र्यौतस्यैवहिमहात्मनः ॥ तस्ययोगःसुतोज्येष्ठोमोक्षोयस्यमहागुरुः ॥ ७२ ॥ निर्मलोनिरहंकारोनिराशोनिष्परिग्रहः ॥ सर्वेवेलाप्रसन्नात्मागतद्वंद्वोमहा
मतिः ॥ ७३ ॥ सविवेकःसमायातोगुणरत्नैर्विभूषितः ॥ यस्यामात्यौमहात्मानौधर्मसत्यौमहामती ॥ ७४ ॥ क्षमाशांतिसमायुक्तःसविवेकःसमागतः ॥
वीतरागमुवाचेदमाहूतोहंसमागतः ॥ ७५ ॥ तद्भ्रातःकारणंसर्वकथ्यतांहिममाग्रतः ॥ यमाश्रित्यत्वयाह्येवकृतमाह्वानमेवमे ॥ ७६ ॥ वीतरागउवाच ॥
पुमान्स्थितोयःपुरतोमहापाशैर्नियंत्रितः ॥ मोहस्यवाणैःसंभ्रांतःसंसारस्यचवंधनैः ॥ ७७ ॥ सर्वस्यव्यापकःस्वामीअयमात्माममैवच ॥ पंचतत्वैःसमावि
ष्टोज्ञानध्यानविवर्जितः ॥ ७८ ॥ पृच्छतामेनमात्मानंभवांस्तत्वेषुपंडितः ॥ वीतरागवचःश्रुत्वाविवेकोवाक्यमब्रवीत् ॥ ७९ ॥ विवेकउवाच ॥ सुखेन
स्थीयतेदेवभवताविश्वनायक ॥ आगतेत्वयिसंसारेकिंकिंभुक्तंसुखंस्वयम् ॥ ८० ॥ आत्मोवाच ॥ गर्भवासोमहद्दुःखमसह्यंदारुणंमया ॥ भुक्तमेवमहाप्रा

---

१ वीतरागः स कथ्यते । शुद्धो यत्नात्प्रपश्येत्तु कर्माण्येतानि चान्यथा ॥ इ० पा० ।

ज्ञानहीनेनवैसदा ॥ ८१ ॥ देहेपिज्ञानविभ्रष्टःसोहंजातोह्यनेकधा ॥ बाल्यावस्थांगतेनाथकृत्याकृत्यंकृतंमया ॥ ८२ ॥ तारुण्येनकृताक्रीडाभुक्ताभा
र्याह्यनेकशः ॥ वार्धकंप्राप्यसंतप्तःपुत्रशोकादिभिस्तथा ॥ ८३ ॥ भार्यादीनांवियोगैस्तुदग्धोस्म्यहमहर्निशम् ॥ दुःखैरनेकसंवर्णैःसंतप्तोस्मिदिनेदि
ने ॥ ८४ ॥ दिवारात्रौमहाप्राज्ञनविंदामिसुखंक्वचित् ॥ एवंदुःखैःसुसंतप्तःकिंकरोमिमहामते ॥ ८५ ॥ तमुपायंवदस्वैवसुखंविंदामियेनवै ॥ अस्मात्संसा
रजालौघान्मोचयाद्यसुबंधनात् ॥ ८६ ॥ विवेकउवाच ॥ भवाञ्छुद्धोसिनिर्द्वन्द्वोह्यपापोसिजगत्पते ॥ एनंगच्छमहात्मानंवीतरागंसुखप्रदम् ॥ ८७ ॥
निःसंशयंत्वयादृष्टंनग्नमाचारवर्जितम् ॥ सुखप्रदर्शकोह्येषसर्वसंतापनाशकः ॥ ८८ ॥ एवमाकर्ण्यशुद्धात्मावीतरागंगतःपुनः ॥ तमुवाचश्वसन्दीनःश्रूयतां
वचनंमम ॥ ८९ ॥ सुखंविंदामियेनाहंतंमार्गंममदर्शय ॥ एवमस्तुमहाप्राज्ञकरिष्येवचनंतव ॥ ९० ॥ पुनर्गच्छविवेकंहिसुखवार्ताकृतात्वया ॥ सुख
मार्गस्यवैवक्तातवएषभविष्यति ॥ ९१ ॥ वीतरागेणपुण्येनप्रेषितोगतवान्प्रभुः ॥ तमुवाचमहात्मानंविवेकंशुद्धसत्तमम् ॥ ९२ ॥ सुखंमेदर्शयत्वंहि
वीतरागेणप्रेषितः ॥ भवच्छरणमापन्नोरक्षसंसारदारुणात् ॥ ९३ ॥ विवेकउवाच ॥ ज्ञानंगच्छमहाप्राज्ञसतेसर्वंवदिष्यति॥ आत्मातथोक्तःसंप्राप्तोयत्रज्ञा
नंप्रतिष्ठितम् ॥ ९४ ॥ भोभोज्ञानमहातेजःसर्वभावप्रदर्शक ॥ शरणंत्वामहंप्राप्तःसुखमार्गंप्रदर्शय ॥ ९५ ॥ ज्ञानमुवाच ॥ भृत्योहंतवलोकेशत्वंमांवे
त्सिनसुव्रत ॥ मयाध्यानेनवैपूर्ववारितस्त्वंपुनःपुनः ॥ ९६ ॥ पंचात्मकानांसंगेनआपदंप्राप्तवान्भवान् ॥ ध्यानंगच्छमहाप्राज्ञसतेदातासु
खस्यच ॥ ९७ ॥ ज्ञानेनप्रेषितोह्यात्माध्यानमाश्रित्यसंस्थितः ॥ सुखमत्यंतसिद्धंचध्यानंमेदर्शयस्वह ॥ ९८ ॥ भवच्छरणमायातंमामे
वंपरिरक्षय ॥ एवंसंभाषितंतस्यध्यानमाकर्ण्यतद्वचः ॥ ९९ ॥ समुवाचपुनश्चापितमात्मानंप्रहृष्टवान् ॥ नैवत्याज्योस्म्यहंतातसर्वकर्मसुनि
श्चितः ॥ १०० ॥ त्वयैववीतरागेणविवेकेनसदैवहि ॥ ध्यानयुक्तोभवस्वत्वमात्मानमवलोकय ॥ १०१ ॥ आत्मवांस्त्वंस्थिरोभूत्वानिरातंकोविक
ल्पितः ॥ यथादीपोनिवातस्थःकज्जलंवमतेस्थिरः ॥ २ ॥ तथादोषान्प्रज्वलित्वानिर्वाणंहिप्रयास्यति ॥ एकांतस्थोनिराहारोमिताशीभवसर्वदा ॥ ३ ॥
निर्द्वंद्वःशब्दसंहीनोनिश्चलोह्यासनेस्थितः ॥ आत्मानमात्मनाध्यायन्ममैवस्थिरबुद्धिना॥४॥प्राप्स्यसेपरमंस्थानंतद्विष्णोःपरमंपदम् ॥१०५॥ इति श्रीप
द्मपुराणेभूमिखंडेऽध्यात्मवर्णनेऽष्टमोऽध्यायः ॥ ८ ॥ कश्यपउवाच॥ एवंसंबोधितस्तत्रआत्माध्यानादिकैस्तदा॥ त्यक्तुकामःसतत्कार्यंपंचात्मकंसबुद्धि
मान् ॥ १ ॥ निमित्तान्येवपश्यैवप्राप्यतांस्तान्प्रयातिसः ॥ विहायकायंनिर्लक्ष्यंपतितंनैवपश्यति ॥ २ ॥ सहवर्द्धितयोर्नास्तिसंबंधःप्राणदेहयोः ॥ धनपु
त्रकलत्रैश्चसंबंधःकेनहेतुना ॥ ३ ॥ एवंज्ञात्वाशमंगच्छक्लैव्यंमाभजसुप्रिये ॥ अयमेवपरंब्रह्मअयमेवसनातनः ॥ ४ ॥ अयमात्मस्वरूपेणदैत्यदेवेषुसंस्थि

तः ॥ अयंब्रह्माअयंरुद्रोह्ययंविष्णुःसनातनः ॥ ५ ॥ अयंसृजतिविश्वानिअयंपालयतेप्रजाः ॥ संहरत्येषधर्मात्माधर्मरूपीजनार्दनः ॥६॥ अनेनोत्पादितादे
वादानवाश्चैवसुप्रिय ॥ देवाश्चाधर्मनिर्मुक्ताधर्महीनाःसुतास्तव ॥ ७ ॥ धर्मोयंमाधवस्यांगंसर्वदेवैश्चपालितम् ॥ धर्मंचार्चितयेद्देविधर्मंचैवतुपालयेत् ॥ ८॥
तस्यविष्णुःसधर्मात्मासर्वदेवप्रसादवान् ॥ धर्मेणवर्तितादेवाःसत्येनतपसाकिल ॥ ९ ॥ येषांविष्णुःप्रसन्नोवैधर्मस्तैरिहपालितः ॥ विष्णोःकायमिदंधर्मस
त्यंहृदयमेवच ॥ १० ॥ यस्तौपालयतेनित्यंतस्यविष्णुःप्रसीदति ॥ दूषयेद्यःसत्यधर्मौपापमेवप्रपालयेत् ॥ ११ ॥ तस्यविष्णुःप्रकुप्येतनाशयेदतिवीर्य
वान् ॥ वैष्णवैःपालितंधर्मंतपःसत्येनसंस्थितैः ॥ १२ ॥ तेषांप्रसन्नोधर्मात्मारक्षामेवंकरोतिच ॥ तवपुत्रादनोःपुत्राःसैंहिकेयास्तथैवच ॥ १३ ॥ अधर्मे
णापिपापेनवर्तिताःपापचेतसः ॥ सूदितावासुदेवेनसमरेचक्रपाणिना ॥ १४ ॥ योसावात्मामयाप्रोक्तःपूर्वमेवतवाग्रतः ॥ सोयंविष्णुर्नसंदेहोधर्मात्मासर्वपा
लकः॥१५॥दैत्यकायेषुयःस्वस्थःपापमेवसमास्थितः ॥ जघ्निवान्दानवान्देविसचक्रुद्धोमहामतिः॥१६॥सग्राह्याभ्यंतरेभूत्वातवपुत्रानिपातिताः ॥ येनचो
त्पादितादेवितेनैवविनिपातिताः॥१७॥नैषांमोहस्तुकर्तव्योभवत्यावचनंशृणु ॥ पापेनवर्ततेयोसौसएवनिधनंव्रजेत्॥१८॥ तस्मान्मोहंपरित्यज्यसदाधर्मं
समाश्रय॥दितिरुवाच॥एवमस्तुमहाभागकरिष्येवचनंतव॥१९॥कश्यपंचमुनिश्रेष्ठमेवमाभाष्यदुःखिता॥संबोधितासामुनिनादुःखंसंत्यज्यसंस्थिता २०॥
इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेदेवासुरेदितिसंबोधनंनामनवमोऽध्यायः ॥ ९ ॥ ऋषयऊचुः ॥ ततस्तेदानवाःसर्वेहिरण्यकशिपूत्तराः॥युद्धाद्भग्नास्तुकिंकुर्युर्व्य
वसायंमहामते ॥ १ ॥ विस्तरेणापिनोब्रूहितेषांवृत्तमनुत्तमम् ॥ श्रोतुमिच्छामहेसर्वंत्वत्तोवैसांप्रतंद्विज ॥ २ ॥ सूतउवाच॥भग्नारणात्तुतेसर्वेबलहीनास्तु
वैतदा ॥ गतदर्पाःसुदुःखार्तादैत्यास्तेपितरंगताः ॥ ३ ॥ भक्त्याप्रणम्यतेसर्वेसमूचुःकश्यपंतदा ॥ दानवाऊचुः ॥ भवद्वीर्यात्समुत्पत्तिरस्माकंद्विज
सत्तम ॥ ४ ॥ देवतानांमहाभागदानवानांतथैवच ॥ वयंचदानवाः सर्वेबलवीर्यपराक्रमाः ॥ ५ ॥ उपायज्ञाः सुधीराश्चउद्यमेनसमन्विताः ॥ वयंतुबह
वस्तातदेवास्त्वल्पास्तथैवच ॥ ६ ॥ कथंजयंतितेसर्वेवयंभग्नामहाहवात् ॥ तत्किंवैकारणंतातबलतेजःसमन्विताः ॥ ७ ॥ मत्तनागसहस्राणामेकैक
स्यमहामते ॥ बलमस्तिचदैत्यस्यनास्तिदेवेषुतादृशम् ॥ ८ ॥ जयश्चदृश्यतेतातदेवेष्वेवमहाहवे ॥ तत्सर्वंकथयस्वैवसंशयंछेत्तुमर्हसि ॥९ ॥ कश्यप
उवाच ॥ शृणुध्वंपुत्रकाः सर्वेजयस्यापिचकारणम् ॥ यस्माद्धिदेवताः सर्वेसमरेजयिनोभवन् ॥ १० ॥ वीर्यंनिर्वापकस्तातोमाताक्षेत्रमिदंसदा ॥ धा
रणेपालनेचैवपोषणेचयथैवहि ॥ ११ ॥ किंकुर्याद्विषमार्थेतुपितापुत्रेचवैतथा ॥ अत्रप्रधानंकर्मैवमामेवंबुद्धिराश्रिता ॥ १२ ॥ द्वैविध्यंकर्मसंबंधंपापपु
ण्यसमुद्भवम् ॥ सत्यमेवसमाश्रित्यक्रियतेधर्मउत्तमः ॥ १३ ॥ तपोध्यानसमायुक्तंतारणायहितंसुताः ॥ पतनायपातकंप्रोक्तंसर्वदैवनसंशयः ॥ १४ ॥

बलेनपरिवारेणआभिजात्येनपुत्रकाः ॥ पुण्यहीनस्यपुंसोवैतद्बलंविकलायते ॥ १५ ॥ उन्नतागिरिदुर्गेषुवृक्षाःसंतिसुपुत्रकाः ॥ पतंतिवातवेगेनसमूला
स्तुघनास्तथा ॥ १६ ॥ सत्यधर्मविहीनास्तेतथायांतियमक्षयम् ॥ साधारणःप्राणिनांचधर्मएषसुपुत्रकाः ॥ १७ ॥ येनसंतरतेजंतुरिहचैवपरत्रच ॥ त
द्युष्माभिः परित्यक्तंसत्यंधर्मसमन्वितम् ॥ १८ ॥ अधर्ममास्थितंपुत्रायुष्माभिः सत्यवर्जितैः ॥ सत्यधर्मतपोभ्रष्टाः पतितादुःखसागरे ॥ १९ ॥ देवाश्च
सत्यसंपन्नाःश्रेयसाचसमन्विताः ॥ तपःशांतिदमोपेताःसुपुण्याःपापवर्जिताः ॥ २० ॥ यत्रसत्यंचधर्मश्चतपः पुण्यंतथैवच ॥ यत्रविष्णुर्हृषीकेशो
जयस्तत्रप्रदृश्यते ॥ २१ ॥ तेषांसहायः संभूतोवासुदेवः सनातनः ॥ तस्माज्जयंतितेदेवाः सत्यधर्मसमन्विताः ॥ २२ ॥ सहायेनबलेनैवपौरुषेणतथैवच॥
भवंतःकिलवैपुत्रास्तपःसत्यविवर्जिताः ॥ २३ ॥ यस्यविष्णुःसहायश्चतपश्चैवबलंतथा ॥ तस्यैवचजयोदृष्टइतिधर्मविदोविदुः ॥ २४ ॥ यूयंधर्मविहीना
स्तुतपःसत्यविवर्जिताः ॥ ऐंद्रंपदंबलेनैवप्राप्तवंतश्चपूर्वतः ॥ २५ ॥ तपोविनामहाप्राज्ञाधर्मेणयशसाविना ॥ बलदर्पगुणैःपुत्रानप्राप्यमैन्द्रकंपदम् ॥२६॥
प्राप्याप्यैंद्रंपदंपुत्रास्ततोभ्रष्टाभवंतिहि ॥ तस्माद्यूयंप्रकुर्वंतुतपःपुत्राःसमन्विताः ॥ २७ ॥ अविरोधेनसंयुक्ताज्ञानध्यानसमन्विताः ॥ वैरंचैवनकर्तव्यं
केशवेनसमंकदा ॥ २८ ॥ एवंविधायदापुत्रायूयंधन्याभविष्यथ ॥ परांसिद्धिंतदासर्वेप्रयास्यथनसंशयः ॥२९ ॥ एवंसंभाषितास्तेतुकश्यपेनमहात्मना॥
समाकर्ण्यपितुर्वाक्यंदानवास्तेमहौजसः ॥ ३० ॥ प्रणम्यकश्यपंभक्त्यासमुत्थायत्वरान्विताः ॥ सुमंत्रंचक्रिरेदैत्याः परस्परसमाहिताः ॥३१ ॥ हिरण्य
कशिपूराजातानुवाचाथदानवान् ॥ तपश्चैवकरिष्यामोदुष्करंसर्वदायकम्॥३२॥हिरण्याक्षस्तदोवाचकरिष्येदारुणंतपः ॥ ततोबलेनत्रैलोक्यंग्रहीष्येनात्र
संशयः॥३३॥रणेनिर्जित्यगोविंदंतमिमंपापचेतसम् ॥ व्यापाद्यदेवताःसर्वाःपदमैंद्रंव्रजाम्यहम्॥३४॥बलिरुवाच॥एवंनयुज्यतेकर्तुंयुष्माभिर्दितिजेश्वराः ॥
विष्णुनासहयद्वैरंतद्वैरंनाशकारणम् ॥३५॥ दानधर्मैस्तथापुण्यैस्तपोभिर्यज्ञयाजनैः ॥ तमाराध्यहृषीकेशंसुखंगच्छंतिमानवाः ॥३६॥ हिरण्यकशिपुरुवा
च ॥ अहमेवंनकरिष्येहरेराराधनंकदा ॥ स्वभावंतुपरित्यज्यशत्रुसेवाप्रचर्यंते ॥ ३७ ॥ मरणादधिकंतंतुमानयंतिहिपंडिताः ॥ विष्णोःसेवान
वैकार्यामयाचान्यैश्चदानवैः ॥ ३८ ॥ तमुवाचमहात्मानंबलिःपितामहंपुनः ॥ धर्मशास्त्रेषुयद्दृष्टंमुनिभिस्तत्ववेदिभिः ॥ ३९ ॥ राजनीतियुतंमंत्रंशत्रो
श्चैवप्रश्चानतः ॥ हीनमात्मानमाज्ञायरिपुंतंबलिनंतथा ॥ ४० ॥ तस्यपार्श्वंप्रगत्वैवजयकालंप्रतीक्षयेत् ॥दीपच्छायांसमाश्रित्यतमोवसातिसर्वदा ॥४१॥
स्नेहंदशागतंप्रेक्ष्यदीपस्यापिमहाबलम् ॥ प्रकाशंयातिवेगेनतमश्चवर्द्धतेपुनः ॥ ४२ ॥ तथाप्रसादयेच्छन्नःस्नेहंनिर्दिश्यतत्वतः ॥ स्नेहंकृत्वासुरैःसार्द्धं
धर्मभावैःसुरद्विषः ॥ ४३ ॥ पूर्वमुक्तंसुमंत्रंतुमुनिनाकश्यपेनाहि ॥ तेनमंत्रेणराजेंद्रकुरुकार्यंस्वमात्मवन् ॥ ४४ ॥ तस्यतद्वचनंश्रुत्वाप्राहदैत्यःप्रताप

वान् ॥ पौत्रनेवंकरिष्येहंमानभंगंतथात्मनः ॥ ४५ ॥ अन्येचबांधवाःसर्वेतमूचुर्नयपंडितम् ॥ बलिनोक्तंचयत्पुण्यंदेवतानांप्रियंकरम् ॥ ४६ ॥
शक्रमानकरंप्रोक्तंदानवानांभयंकरम् ॥ करिष्यामोवयंसर्वेतपएवमनुत्तमम् ॥ ४७ ॥ तपसानिर्जित्यदेवान्हरिष्यामःस्वकंपदम् ॥ एवमामंत्र्यतेसर्वे
निराकृत्यबलिंतदा ॥ ४८ ॥ विष्णोःसार्द्धंमहावैरंहृदिकृत्वामहासुराः ॥ तपश्चक्रुस्ततःसर्वेगिरिदुर्गेषुसानुषु ॥ ४९ ॥ एवंतेदानवाःसर्वेत्यक्तरागाः
सुनिश्चिताः ॥ कामक्रोधविहीनाश्चनिराहाराजितक्लमाः ॥ ५० ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेदैत्यतपश्चर्यावर्णनंनामदशमोऽध्यायः ॥ १० ॥ ऋषयऊचुः ॥
सर्वज्ञेनत्वयाप्रोक्तंदैत्यदानवसंगरम् ॥ इदानींश्रोतुमिच्छामः[1]सुव्रतस्यमहात्मनः ॥ १ ॥ कस्यपुत्रोमहाप्राज्ञःकस्यगोत्रसमुद्भवः ॥ किंतपस्तस्य
विप्रस्यकथमाराधितोहरिः ॥ २ ॥ सूतउवाच ॥ कथाप्रज्ञाप्रभावेनपूर्वमेवयथाश्रुता ॥ तथाविप्राःप्रवक्ष्यामिसुव्रतस्यमहात्मनः ॥ ३ ॥ चरितंपावनं
दिव्यंवैष्णवंश्रेयआवहम् ॥ भवतामग्रतःसर्वंविष्णोश्चैवप्रसादतः ॥ ४ ॥ पूर्वंकल्पेमहाभागाःसुक्षेत्रेपापनाशने ॥ रेवातीरेसुपुण्येचतीर्थेवामने[2]संज्ञके ॥ ५ ॥
कौशिकस्यकुलेजातःसोमशर्माद्विजोत्तमः ॥ सतुपुत्रविहीनस्तुबहुदुःखसमन्वितः ॥ ६ ॥ दारिद्रेणसदुःखेनसर्वदैवप्रपीडितः ॥ पुत्रोपायंधनस्यापिदि
वारात्रौप्रचिंतयेत् ॥ ७ ॥ एकदातुप्रियातस्यसुमनानामसुव्रता ॥ भर्तारंचिंतयोपेतमधोमुखमलक्षयत् ॥ ८ ॥ समालोक्यतदाकांतंतमुवाचतपस्विनी ॥ दुःख
जालैरसंख्यैस्तुतवचित्तंप्रधर्षितम् ॥ ९ ॥ व्यामोहेनप्रमूढोसित्यजचिंतांमहामते ॥ ममदुःखंसमाचक्ष्वस्वस्थोभवसुखंव्रज ॥ १० ॥ नास्तिचिंतासमं
दुःखंकायशोषणमेवहि ॥ यश्चिंतांत्यज्यवर्तेतससुखेनप्रमोदते ॥ ११ ॥ चिंतायाःकारणंविप्रकथयस्वममाग्रतः ॥ प्रियावाक्यंसमाकर्ण्यसोमशर्माब्रवीत्प्रि
याम् ॥ १२ ॥ सोमशर्मोवाच ॥ इच्छयाचिंतितंभद्रेचिंतादुःखस्यकारणम् ॥ तत्सर्वंतुप्रवक्ष्यामिश्रुत्वाचैवावधार्यताम् ॥ १३ ॥ नजानेकेनपापेनधन
हीनोस्मिसुव्रते ॥ तथापुत्रविहीनश्चएतद्दुःखस्यकारणम् ॥ १४ ॥ ॥ सुमनोवाच ॥ श्रूयतामभिधास्यामिसर्वसंदेहनाशनम् ॥ स्वरूपमुपदेशस्यसर्ववि
ज्ञानदर्शनम् ॥ १५ ॥ लोभःपापस्यबीजंहिमोहोमूलंचतस्यहि ॥ असत्यंतस्यवैस्कंधोमायाशाखासुविस्तरा ॥ १६ ॥ दंभकौटिल्यपत्राणिकुबुद्ध्या
पुष्पितःसदा ॥ अनृतं[3]तस्यसौगंधंफलमज्ञानमेवच ॥ १७ ॥ छद्मपाखंडचौर्येर्ष्याःक्रूराःकूटाश्चपापिनः ॥ पक्षिणोमोहवृक्षस्यमायाशाखासमाश्रिताः ॥ १८ ॥
अज्ञानंसुफलंतस्यरसोऽधर्मःफलस्यहि ॥ तृष्णोदकेनसंवृद्धाऽश्रद्धातस्यद्रवःप्रिय ॥ १९ ॥ अधर्मसुरसस्तस्यउत्कटोमधुरायते ॥ यादृशैश्चफलैश्चैवसुफलोलो
भपादपः ॥ २० ॥ अस्यच्छायांसमाश्रित्ययोनरःपरितुष्यते ॥ फलानितस्यचाश्नातिसुपक्वानिदिनेदिने ॥ २१ ॥ फलानांतुरसेनापिअधर्मेणतुपालितः ॥

---

[1] चरित्रमिति शेषः । [2] चामरकंटके इ० पा० । [3] हननं इति नृशंसं इ० च पाठभेदौ ।

ससंतुष्टोभवेन्मर्त्यःपतनायाभिगच्छति ॥ २२ ॥ तस्माच्चिंतांपरित्यज्यपुमाँल्लोभंनकारयेत् ॥ धनपुत्रकलत्राणांचिंतामेकांनकारयेत् ॥ २३ ॥ योहिवि
द्वान्भवेत्कांतमूर्खाणांपथमेतिहि ॥ मूर्खश्चिंतयतेनित्यंकथमर्थंममैवहि ॥ २४ ॥ सुभार्यामिहविंदामिकथंपुत्रानहंलभे ॥ एवंचिंतयतेनित्यंदिवारात्रौवि
मोहितः॥२५॥ क्षणमेकंप्रपश्येतचिंतामध्येमहत्सुखम् ॥ पुनश्चैतन्यमायातिमहादुःखेनपीड्यते ॥२६॥ चिंतामोहौपरित्यज्यअनुवर्तस्वचद्विज ॥ संसा
रेनास्तिसंबंधःकेनसार्धंमहामते ॥ २७ ॥ मित्राश्चबांधवाःपुत्राःपितृमातृसभृत्यकाः ॥ संबंधिनोभवंत्येवकलत्राणितथैवच ॥ २८ ॥ ॥ सोमशर्मोवाच ॥
संबंधःकीदृशोभद्रतथाविस्तरतोवद ॥ येनसंबंधिनःसर्वेधनपुत्रादिबांधवाः ॥ २९ ॥ ॥ सुमनोवाच ॥ ऋणसंबंधिनःकेचित्केचिन्न्यासापहारकाः ॥
लाभप्रदाभवंत्येकेउदासीनास्तथापरे॥३०॥ भेदैश्चतुर्भिर्जायंतेपुत्रामित्राःस्त्रियस्तथा ॥ भार्यापिताचमाताचभृत्याःस्वजनबांधवाः ॥३१॥ स्वेनस्वेनहिजायं
तेसंबंधेनमहीतले ॥ न्यासापहारभावेनयस्ययेनकृतंभुवि ॥३२॥न्यासस्वामीभवेत्पुत्रोगुणवान्रूपवान्भुवि ॥ येनैवापहृतंन्यासंतस्यगेहेनसंशयः ॥३३॥
न्यासापहरणाद्दुःखंसदत्वादारुणंगतः ॥ न्यासस्वामीसुपुत्रोभून्न्यासापहारकस्यच ॥ ३४ ॥ गुणवान्रूपवांश्चैवसर्वलक्षणसंयुतः ॥ भक्तिंतुदर्शयंस्तस्यपु
त्रोभूत्वादिनेदिने ॥३५॥ प्रियवाङ्मधुरोरोगीबहुस्नेहंविदर्शयन् ॥ स्वीयंद्रव्यंसमुद्धृत्यप्रीतिमुत्पाद्यचोत्तमाम् ॥ ३६ ॥ यथायेनप्रदत्तंस्यान्न्यासस्यहरणा
त्पुरा ॥ दुःखमेवमहाभागदारुणंप्राणनाशनम् ॥ ३७ ॥ तादृशंतस्यसौहृद्यात्पुत्रोभूत्वामहागुणैः ॥ अल्पायुषस्तथाभूत्वामरणंचोपगच्छति ॥ ३८ ॥
दुःखंदत्वाप्रयात्येवंभूत्वाभूत्वापुनःपुनः ॥ यदाहापुत्रपुत्रेतिप्रलापंहिकरोतिसः ॥ ३९ ॥ तदाहास्यंकरोत्येवकस्यपुत्रोहिकःपिता ॥ अनेनापहृतंन्यासं
मदीयस्योपकारणम् ॥ ४० ॥ द्रव्यापहरणेनापिनमेप्राणागताःकिल ॥ दुःखेनमहताचैवअसह्येनचवैपुरा ॥ ४१ ॥ तथादुःखंप्रदत्वाहंद्रव्यमुद्धृत्यचो
त्तमम् ॥ गंतास्मिसुभृशंचाद्यकस्याहंसुतईदृशः ॥ ४२ ॥ नचैषमेपितापुत्रःपूर्वमेवनकस्यचित् ॥ पिशाचत्वंमयादत्तमस्यैवेतिदुरात्मनः ॥ ४३ ॥ एवमु
क्त्वाप्रयात्येवंतंप्रहस्यपुनःपुनः ॥ प्रयात्यनेनमार्गेणदुःखंदत्वासुदारुणम् ॥ ४४ ॥ एवंन्यासंसमुद्धर्तुःपुत्राःकांतभवंतिवै ॥ संसारेदुःखबहुलादृश्यंते
यत्रतत्रच ॥ ४५ ॥ ऋणसंबंधिनःपुत्रान्प्रवक्ष्यामितवाग्रतः ॥४६॥ इतिश्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेसुव्रतोपाख्यानेएकादशोऽध्यायः ॥ ११ ॥ ॥ सुमनोवाच ॥
ऋणसंबंधिनंपुत्रंप्रवक्ष्यामितवाग्रतः ॥ ऋणंयस्यगृहीत्वायःप्रयातिमरणंकिल ॥ १ ॥ अर्थदातासुतोभूत्वाभ्राताचाथपिताप्रिया ॥ मित्ररूपेणवर्त्तंतआति
दुष्टःसदैवसः ॥ २ ॥ गुणंनैवप्रपश्येतसक्रूरोनिष्ठुराकृतिः ॥ जल्पतेनिष्ठुरंवाक्यंसदैवस्वजनेषुच ॥ ३ ॥ मिष्टंमिष्टंसमश्नातिभोगान्भुंजतिनित्यशः ॥ द्यू
तकर्मरतोनित्यंचौरकर्मणिसस्पृहः ॥ ४ ॥ गृहद्रव्यंबलाद्भुंक्तेवार्यमाणःसकुप्यति ॥ पितरंमातरंचैवकुत्सतेचदिनेदिने ॥५॥ द्रावकस्त्रासकश्चैवबहुनिष्ठुरज

ल्पकः ॥ एवंभुक्त्वाथतद्द्रव्यंसुखेनपरितिष्ठति ॥ ६ ॥ जातकर्मादिभिर्बाल्येद्रव्यंगृह्णातिदारुणः ॥ पुनर्विवाहसंबंधान्नानाभेदैरनेकधा ॥ ७ ॥ एवंसं
जायतेद्रव्यमेवमेतद्ददात्यपि ॥ गृहक्षेत्रादिकंसर्वंममैवहिनसंशयः ॥ ८ ॥ पितरंमातरंचैवहिनस्त्येवदिनेदिने ॥ सुखंडैर्मुशलैश्चैवसर्वघातैःसुदारुणैः ॥ ९ ॥
मृतेतुतस्मिन्पितरिमातर्यैवातिनिष्ठुरः ॥ निःस्नेहोनिष्ठुरश्चैवजायतेनात्रसंशयः ॥ १० ॥ श्राद्धकर्माणिदानानिनकरोतिकदैवसः ॥ एवंविधाश्चवैपुत्राः
प्रभवंतिमहीतले ॥ ११ ॥ रिपुंपुत्रंप्रवक्ष्यामितवाग्रेद्विजपुंगव ॥ वाल्येवयसिसंप्राप्तेरिपुत्वेवर्ततेसदा ॥ १२ ॥ पितरंमातरंचैवक्रीडमानोहिताडयेत् ॥
ताडयित्वाप्रयात्येवप्रहस्यैवपुनःपुनः ॥ १३ ॥ पुनरायातिसंत्रस्तःपितरंमातरंप्रति ॥ सक्रोधोवर्ततेनित्यंकुत्सतेचपुनःपुनः ॥ १४ ॥ एवंसंवर्ततेनि
त्यंवैरकर्मणिसर्वदा ॥ पितरंमारयित्वाचमातरंचततःपुनः ॥ १५ ॥ प्रयात्येवंसदुष्टात्मापूर्ववैरानुभावतः ॥ अथातःसंप्रवक्ष्यामियस्माल्लभ्यंभवेत्प्रि
यम् ॥ १६ ॥ जातमात्रःप्रियंकुर्याद्बाल्येलालनक्रीडनैः ॥ वयःप्राप्यप्रियंकुर्यान्मातृपित्रोरनन्तरम् ॥ १७ ॥ भक्त्यासंतोषयेन्नित्यंतावुभौपरितोषयेत् ॥
स्नेहेनवचसाचैवप्रियसंभाषणेनच ॥ १८ ॥ मृतेगुरौसमाज्ञायस्नेहेनरुदतेपुनः ॥ श्राद्धकर्माणिसर्वाणिपिंडदानादिकांक्रियाम् ॥ १९ ॥ करोत्येवसुदुःखा
र्तस्तेभ्योयात्रांप्रयच्छति ॥ ऋणत्रयान्वितःस्नेहाद्भुंजापयतिनित्यशः ॥ २० ॥ यस्माल्लभ्यंभवेत्कांतप्रयच्छतिनसंशयः ॥ पुत्रोभूत्वामहाप्राज्ञअनेनविधि
नाकिल ॥२१॥ उदासीनंप्रवक्ष्यामितवाग्रेप्रियसांप्रतम् ॥ उदासीनेनभावेनसदैवपरिवर्तते ॥२२॥ ददातिनैवगृह्णातिनचकुप्यतितुष्यति॥ नोवाददातिसं
त्यज्यउदासीनोद्विजोत्तम॥२३॥तवाग्रेकथितंसर्वंपुत्राणांगतिरीदृशी॥यथापुत्रस्तथाभार्यापितामाताथबांधवाः॥२४॥ भृत्याश्चान्येसमाख्याताःपशवस्तुर
गास्तथा॥गजामहिष्योदासाश्चऋणसंबंधिनस्त्वमी॥२५॥गृहीतंनऋणंतेनआवाभ्यांतुनकस्यचित्॥न्यासमेवंनकस्यापिकृतंवैपूर्वजन्मनि॥२६॥धारयावो
नकस्यापिऋणंकांतशृणुष्वहि॥नवैरमस्तिकेनापिपूर्वजन्मनिवैकृतम्॥२७॥आवाभ्यांहिनविप्रेंद्रनत्यक्तंहितथापते ॥ एवंज्ञात्वाशमंगच्छत्यजचिंतामनर्थ
कीम्॥२८॥कस्यपुत्राःप्रियाभार्याकस्यस्वजनबांधवाः॥हृतंनचैवकस्यापिनैवदत्तंत्वयापुनः॥२९॥कथंहिधनमायातिविस्मयंव्रजमाधव॥ प्राप्तव्यमेवयत्रै
वभवेद्द्रव्यंद्विजोत्तम ॥ ३० ॥ अनायासेनहस्तेहितस्यैवपरिजायते ॥ यत्नेनमहताचैवद्रव्यंरक्षतिमानवः ॥ ३१ ॥ व्रजमानोव्रजत्येवधनंतत्रैवतिष्ठति ॥
एवंज्ञात्वाशमंगच्छजहिचिंतामनर्थकीम् ॥ ३२ ॥ कस्यपुत्राःप्रियाभार्याकस्यस्वजनबांधवाः ॥ कःकस्यनास्तिसंसारेअसंबंधाद्द्विजोत्तम ॥ ३३ ॥
महामोहेनसंमूढामानवाःपापचेतसः ॥ इदंगृहमयंपुत्रइमानार्योममैवहि ॥ ३४ ॥ अनृतंदृश्यतेकांतसंसारस्यहिबंधनम् ॥ एवंसंबोधितोदेव्याभार्ययाप्रिय
यातदा ॥ ३५ ॥ पुनःप्राहप्रियांभार्यांसुमनांज्ञानवादिनीम् ॥ सोमशर्मोवाच ॥ सत्यमुक्तंत्वयाभद्रेसर्वसंदेहनाशनम् ॥ ३६ ॥ तथापिवंशमिच्छांतिसा

धवः सत्यपंडिताः ॥ यथापुत्रस्यमेचिंताधनस्यचतथाप्रिये ॥३७॥ येनकेनाप्युपायेनपुत्रमुत्पादयाम्यहम् ॥ सुमनोवाच ॥ पुत्रेणलोकाञ्जयतिपुत्रस्ता
रयतेकुलम् ॥३८॥ सत्पुत्रेणमहाभागपितामाताचजंतवः ॥ एकःपुत्रोवरोविद्वान्बहुभिर्निर्गुणैस्तुकिम्॥३९॥एकस्तारयतेवंशमन्येसंतापकारकाः ॥ पूर्वमे
वमयाप्रोक्तमन्येसंबंधगामिनः ॥ ४० ॥ पुण्येनप्राप्यतेपुत्रः पुण्येनप्राप्यतेकुलम् ॥ सुगर्भः प्राप्यतेपुण्यैस्तस्मात्पुण्यंसमाचर ॥ ४१ ॥ जातस्यमृतिरे
वास्तिजन्मएवमृतस्यच ॥ सुजन्मप्राप्यतेपुण्यैर्मरणंतुतथैवच ॥ ४२ ॥ सुखंधनचयःकांतभुज्यतेपुण्यकर्मभिः ॥ सोमशर्मोवाच ॥ पुण्यस्याचरणंब्रूहि
तथाजन्मान्यपिप्रिये ॥ ४३ ॥ सुपुण्यः कीदृशोभद्रेवदपुण्यस्यलक्षणम् ॥ सुमनोवाच ॥ आदौपुण्यंप्रवक्ष्यामियथापुण्यंश्रुतंमया ॥ ४४ ॥ पुरुषोवा
थवानारीयथानित्यंचवर्तते ॥ यथापुण्यैःसमाप्नोतिकीर्तिंपुत्रान्प्रियान्धनम् ॥ ४५ ॥ पुण्यस्यलक्षणंकांतसर्वमेववदाम्यहम् ॥ ब्रह्मचर्येणसत्येनम
खपंचकवर्तनैः ॥ ४६ ॥ दानेननियमैश्चापिक्षमाशौचेनवल्लभ ॥ अहिंसयासुशक्त्याचअस्तेयेनापिवर्तनैः ॥ ४७ ॥ एतैर्दशभिरंगैस्तुधर्ममेवंप्रपूरयेत् ॥
संपूर्णोजायतेधर्मोग्रासैर्भोगोयथोदरे ॥ ४८ ॥ धर्मसृजतिधर्मात्मात्रिविधेनैवकर्मणा ॥ तस्यधर्मःप्रसन्नात्मापुण्यमेवंतुप्रापयेत् ॥ ४९ ॥ यंयंचिंतयते
प्राज्ञस्तंतंप्राप्नोतिदुर्लभम् ॥ सोमशर्मोवाच ॥ कीदृङ्मूर्तिस्तुधर्मस्यकान्यंगानिचभामिनि ॥ ५० ॥ प्रीत्याकथयमेकांतेश्रोतुंश्रद्धाप्रवर्तते ॥ सुमनो
वाच ॥ लोकेधर्मस्यवैमूर्तिः कैर्दृष्टानद्विजोत्तम ॥ ५१ ॥ अदृश्यवर्त्मासत्यात्मानदृष्टोदेवदानवैः ॥ अत्रिवंशेसमुत्पन्नोअनसूयात्मजोद्विजः ॥ ५२ ॥
तेनदृष्टोमहाधर्मोदत्तात्रेयेणवैसदा ॥ द्वावेतौतुमहात्मानौकुर्वाणौतपउत्तमम् ॥ ५३ ॥ धर्मेणवर्तमानौतौतपसाचबलेनच ॥ इंद्राधिकेनरूपेणप्रशस्तेनभ
विष्यतः ॥५४॥ दशवर्षसहस्रंतौयावत्तुवनसंस्थितौ ॥ वायुभक्षौनिराहारौसंजातौशुभदर्शनौ ॥ ५५ ॥ दशवर्षसहस्रंतुतावत्कालंतपोर्जितम् ॥ सुसा
ध्यमानयोश्चैवतत्रधर्मःप्रदृश्यते ॥ ५६ ॥ पंचाग्निःसाध्यतेद्वाभ्यांतावत्कालंद्विजोत्तम ॥ त्रिकालंसाधितंतावन्निराहारंकृतंतथा ॥ ५७ ॥ जलमध्येस्थि
तौतावद्दत्तात्रेयोयातिस्तथा ॥ दुर्वासास्तुमुनिश्रेष्ठस्तपसाचैवकर्षितः ॥ ५८ ॥ धर्मंप्रतिसधर्मात्माचुक्रोधमुनिपुंगवः ॥ क्रुद्धेसतिमहाभागतस्मिन्मुनिव
रेतदा ॥ ५९ ॥ अथधर्मः समायातः स्वरूपेणचवैतदा ॥ ब्रह्मचर्यादिभिर्युक्तस्तपोभिश्चसबुद्धिमान् ॥ ६० ॥ सत्यंब्राह्मणरूपेणब्रह्मचर्यंतथैवच ॥ तप
स्तुद्विजवर्योस्तिदमः प्राज्ञोद्विजोत्तमः ॥ ६१ ॥ नियमस्तुमहाप्राज्ञोदानमेवतथैवच ॥ अग्निहोत्रिस्वरूपेणह्यात्रेयंहिसमागताः ॥ ६२ ॥ क्षमाशांतिस्त
थालज्जाचाहिंसाचह्यकल्पना ॥ एताः सर्वाः समायाताः स्त्रीरूपास्तुद्विजोत्तम ॥ ६३ ॥ बुद्धिःप्रज्ञादयाश्रद्धामेधासत्कृतिशांतयः ॥ पंचयज्ञा
स्तथापुण्याःसांगावेदास्तुतेतदा ॥ ६४ ॥ स्वस्वरूपधराश्चैवतेसर्वेसिद्धिमागताः ॥ अग्न्याधानादयःपुण्याअश्वमेधादयस्तथा ॥ ६५ ॥ रूपला

वण्यसंयुक्ताःसर्वाभरणभूषिताः ॥ दिव्यमाल्यांबरधरादिव्यगंधानुलेपनाः ॥ ६६ ॥ किरीटकुंडलोपेतादिव्याभरणभूषिताः ॥ दीप्तिमंतःसुरूपास्तेतेजो
ज्वालाभिरावृताः ॥ ६७ ॥ एवंधर्मःसमायातःपरिवारसमन्वितः ॥ यत्रतिष्ठतिदुर्वासाःक्रोधनःकालवत्तथा ॥६८ ॥ धर्मउवाच ॥ कस्मात्कोपःकृतोविप्र
भवांस्तपस्समन्वितः ॥ क्रोधोहिनाशयेच्छ्रेयस्तपएवनसंशयः ॥ ६९ ॥ सर्वनाशकरस्तस्मात्क्रोधंतत्रविवर्जयेत् ॥ स्वस्थोभवद्विजश्रेष्ठउत्कृष्टंतपसःफ
लम् ॥ ७० ॥ दुर्वासाउवाच ॥ भवान्कोहिसमायातएतैर्द्विजवरैःसह ॥ [1]सप्तनार्यैःप्रतिष्ठंतिसुरूपाःसमलंकृताः ॥ ७१ ॥ कथयस्वममाग्रेत्वंविस्तरेणमहा
मते ॥ धर्मउवाच ॥ अयंब्राह्मणरूपेणसर्वतेजःसमन्वितः ॥ ७२ ॥ दंडहस्तःसुप्रसन्नःकमंडलुधरस्तथा ॥ तवाग्रेब्रह्मचर्योयंसोयंपश्यसमागतः ॥ ७३ ॥
अन्यंपश्यस्ववैत्वंचदीप्तिमंतंद्विजोत्तम ॥ कपिलंपिंगलाक्षंचसत्यमेनंद्विजोत्तम ॥ ७४ ॥ तादृशंपश्यधर्मात्मन्वैश्वदेवसमप्रभम् ॥ यत्तपोहित्वया
विप्रसर्वदेवसमाश्रितम् ॥ ७५ ॥ एतंपश्यमहाभागतवपार्श्वसमागतम् ॥ प्रसन्नवाग्दीप्तियुक्तःसर्वजीवदयापरः ॥ ७६ ॥ दमएवतथायंतेयःपोषयतिसर्व
दा ॥ जटिलःकर्कशःपिंगोद्युतितीव्रोमहाप्रभुः ॥ ७७ ॥ नाशकोहिसपापानांखड्गहस्तोद्विजोत्तम ॥ अभिशांतोमहापुण्योनित्यक्रियासमन्वितः ॥ ७८ ॥
नियमस्तुसमायातस्तवपार्श्वेद्विजोत्तम ॥ अनिर्मुक्तोमहादीप्तःशुद्धस्फटिकसन्निभः ॥ ७९ ॥ पयःकमंडलुकरोदंतकाष्ठधरोद्विजः ॥ शौचएषसमायातो
भवतःसन्निधाविह ॥ ८० ॥ अतिसाध्वीमहाभागासत्यभूषणभूषिता ॥ सर्वभूषणशोभांगीशुश्रूषेयंसमागता ॥ ८१ ॥ अतिधीराप्रसन्नांगीगौरीप्रहसितान
ना ॥ पद्महस्ताइयंधात्रीपद्मनेत्रासुपद्मिनी ॥ ८२ ॥ दिव्यैराभरणैर्युक्ताक्षमाप्राप्ताद्विजोत्तम ॥ अतिशांतासुप्रतिष्ठाबहुमंगलसंयुता ॥ ८३ ॥ दिव्यरत्न
कृताशोभादिव्याभरणभूषिता ॥ तवशांतिर्महाप्राज्ञज्ञानरूपासमागता ॥ ८४ ॥ परोपकारकरणाबहुसत्यसमाकुला ॥ मितभाषासदैवासौअकल्पा
तेसमागता ॥ ८५ ॥ प्रसन्नासाक्षमायुक्तासर्वाभरणभूषिता ॥ पद्मासनासुरूपासाश्यामवर्णायशस्विनी ॥ ८६ ॥ अहिंसेयंमहाभागाभवंतंतुसमागता ॥
तप्तकांचनवर्णांगीरक्तांबरविलासिनी ॥ ८७ ॥ सुप्रसन्नासुमंत्राचयत्रतत्रनपश्यति ॥ ज्ञानभावसमाक्रांतापुण्यहस्तातपस्विनी ॥ ८८ ॥ मुक्ताभरणशो
भाढ्यानिर्मलाचारुहासिनी ॥ इयंश्रद्धामहाभागपश्यपश्यसमागता ॥ ८९ ॥ बहुबुद्धिसमाक्रांताबहुज्ञानसमाकुला ॥ सुभोगासक्तरूपासासुस्थिता
चारुमंगला ॥ ९० ॥ सर्वैष्टध्यानसंयुक्तालोकमातायशस्विनी ॥ सर्वाभरणशोभाढ्यापीनश्रोणिपयोधरा ॥ ९१ ॥ गौरवर्णासमायातामाल्य
वस्त्राविभूषिता ॥ इयंमेधामहाप्राज्ञतवैवपरिसंस्थिता ॥ ९२ ॥ हंसचंद्रप्रतीकाशामुक्ताहारविलंबिनी ॥ सर्वाभरणसंभूषासुप्रसन्नामनस्विनी॥९३॥

---

१ एता नार्यः इ० पा० ।

श्वेतवस्त्रेणसंवीताशतपत्रंशयेकृतम् ॥ पुस्तककरापंकजस्थाराजमानासदैवहि ॥ ९४ ॥ एषाप्रज्ञामहाभागभाग्यवंतंसमागता ॥ लाक्षारसस
मावर्णासुप्रसन्नासदैवहि ॥ ९५ ॥ पीतपुष्पकृतामालाहारकेयूरभूषणा ॥ मुद्रिकाकंकणोपेताकर्णकुंडलमंडिता ॥ ९६ ॥ पीतेनवास
सादेवीसदैवपरिराजते ॥ त्रैलोक्यस्योपकारायपोषणायाद्वितीयका ॥ ९७ ॥ यस्याःशीलंद्विजश्रेष्ठसदैवपरिकीर्तितम् ॥ सेयंदयासुसंप्राप्तातवपा
श्वेंद्विजोत्तम ॥ ९८ ॥ इयंवृद्धामहाप्राज्ञभावभार्यातपस्विनी॥मममाताद्विजश्रेष्ठधर्मोहंतवसुव्रत ॥ ९९ ॥ इतिज्ञात्वाशमंगच्छमामेवंपरिपालय ॥ ॥ दुर्वा
साउवाच ॥ यदिधर्मःसमायातोमत्समीपंतुसांप्रतम् ॥ १००॥ एतन्मेकारणंब्रूहिकिंतेधर्मंकरोम्यहम् ॥ धर्मउवाच ॥ कस्मात्क्रुद्धोसिविप्रेन्द्रकिंमेतैर्विप्रि
यंकृतम् ॥ १०१ ॥ तन्मेत्वंकारणंब्रूहिदुर्वासोयदिमन्यसे ॥ ॥ दुर्वासाउवाच ॥ येनाहंकुपितोदेवतदिदंकारणंशृणु ॥ १०२ ॥ दमशौचैःसुसंक्लेशैः
शोधितंकायमात्मनः ॥ लक्षवर्षप्रमाणंवैतपश्चर्यामयाकृता॥१०३॥ एवंपश्यसिमामेवंदयातेनप्रवर्तते॥ तस्मात्क्रुद्धोस्मितेद्यैवशापमेवंददाम्यहम्॥१०४॥
एवंश्रुत्वातदातस्यतमुवाचमहामतिः ॥ ॥ धर्मउवाच ॥ मयिनष्टेमहाप्राज्ञलोकोनाशंसमेष्यति॥१०५॥दुःखमूलमहंताततनिकर्शामिभृशंद्विज॥सौख्यंपश्चा
दहंदद्मियदिसत्यंनमुंचति ॥ १०६ ॥ पापोयंसुखमूलस्तुपुण्यंदुःखेनलभ्यते ॥ पुण्यमेवंप्रकुर्वाणःप्राणीप्राणान्विमुंचति ॥ १०७ ॥ महत्सौख्यंददाम्येवं
परत्रचनसंशयः ॥ ॥ दुर्वासाउवाच ॥ सुखंयेनाप्यतेतेनपरंदुःखंप्रपद्यते ॥ १०८ ॥ तत्तुमर्त्यैःपरित्यज्यअन्येनापिप्रभुज्यते ॥ तत्सुखंकोविजानातिनि
श्चयंनैवपश्यति ॥ १०९ ॥ तच्छ्रेयोनैवपश्यामिअन्यार्थंहिकृतंतव ॥ येनकायेनक्रियतेभुज्यतेनैवतत्सुखम् ॥ ११० ॥ अन्येनक्रियतेक्लेशमन्येनापिप्र
भुज्यते ॥ तत्सुखंकोविजानातिचान्यायंधर्ममेववा ॥ १११ ॥ अन्येनक्रियतेक्लेशमन्येनापिसुखंपुनः ॥ भुनक्तिपुरुषोधर्मंतत्सर्वंश्रेयसायुतम् ॥ ११२ ॥
पुण्यंचैवअनेनापिअनेनफलमश्नुते ॥ क्रियमाणंपुनःपुण्यमन्येनपरिभुज्यते ॥ ११३ ॥ तत्सर्वंहिसुखंप्रोक्तंयत्तथायस्यलक्षणम् ॥ धर्मशास्त्रोदितंचैवकृतं
सर्वत्रनान्यथा ॥ ११४ ॥ येनकायेनकुर्वंतितेनदुःखंसहन्तिते ॥ परत्रतेनभुंजंतिअनेनापितथैवच ॥११५॥ इति ज्ञात्वासधर्मात्माभवान्समवलोकयेत् ॥
यथाचौरामहापापाःस्वकायेनसहंतिते ॥११६॥ दुःखेनदारुणंतीव्रंतथासुखंकथंनहि ॥ ॥ धर्मउवाच ॥ येनकायेनपापाश्चसंचरन्तिहिपातकम् ॥ ११७ ॥
तेनपीडांसहंत्येवपातकस्यहितत्फलम् ॥ दंडमेकंपरंदृष्टंधर्मशास्त्रेषुपंडितैः ॥ ११८॥ तंधर्मपूर्वकंविद्धिएतैर्न्यायैस्त्वमेवहि॥ दुर्वासाउवाच ॥ एवंन्यायंन
मन्येहंतथैवशृणुधर्मराट् ॥११९॥ शापत्रयंप्रदास्यामिक्रुद्धोहंतवनान्यथा ॥ धर्मउवाच ॥ यदाक्रुद्धोमहाप्राज्ञमामेवहिक्षमस्वच ॥१२०॥ नैवक्षमासिवि
प्रेंद्रदासीपुत्रंहिमांकुरु ॥ राजानंतुप्रकर्तव्यंचांडालंचमहामुने ॥१२१॥ प्रसादसुमुखोविप्रप्रणतस्यसदैवहि ॥ दुर्वासाश्चततःक्रुद्धोधर्मंचैवशशापह ॥१२२॥

दुर्वासाउवाच ॥ राजाभवत्वंधर्माद्यदासीपुत्रश्चनान्यथा ॥ गच्छचांडालयोनिंचधर्मत्वंस्वेच्छयाव्रज ॥ १२३ ॥ एवंशापत्रयंदत्त्वागतोसौद्विजसत्त
मः॥अनेनापिप्रसंगेनदृष्टोधर्मःपुराकिल॥१२४॥सोमशर्मोवाच॥धर्मस्तुकीदृशोजातस्तेनशप्तोमहात्मना॥तद्रूपंतस्यमेब्रूहियदिजानासिभामिनि॥१२५॥
सुमनोवाच॥भरतानांकुलेजातोधर्मोभूत्वायुधिष्ठिरः॥ विदुरोदासीपुत्रस्तुअन्यंचैववदाम्यहम्॥१२६॥यदाराजाहरिश्चंद्रोविश्वामित्रेणकर्षितः॥ तदाचांडा
लतांप्राप्तःसहिधर्मोमहामतिः॥१२७॥एवंकर्मफलंभुक्तंधर्मेणापिमहात्मना॥ दुर्वाससोहिशापाद्वैसत्यमुक्तंतवाग्रतः॥१२८॥इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेसोम
शर्माख्यानेसोमशर्मसुमनासंवादे द्वादशोऽध्यायः॥१२॥सोमशर्मोवाच॥ लक्षणंब्रह्मचर्यस्यतन्मेविस्तरतोवद॥कीदृशंब्रह्मचर्यंचयदिजानासिभामिनि॥१॥
सुमनोवाच॥ नित्यंसत्येरतिर्यस्यपुण्यात्मातुष्टितांव्रजेत्॥ ऋतौप्राप्तेव्रजेन्नारींस्वीयांदोषविवर्जितः॥२॥ स्वकुलस्यसदाचारंकदानैवविमुंचाति॥एतदेव
समाख्यातंगृहस्थस्यद्विजोत्तम ॥ ३ ॥ ब्रह्मचर्यंमयाप्रोक्तंगृहिणामुत्तमंकिल ॥ यतीनांतुप्रवक्ष्यामितन्मेनिगदतःशृणु ॥ ४ ॥ दमसत्यसमायुक्तःपापाद्भी
तस्तुसर्वदा ॥ भार्यासंगंवर्जयित्वाध्यानज्ञानप्रतिष्ठितः ॥ ५ ॥ यतीनांब्रह्मचर्यंचसमाख्यातंतवाग्रतः ॥ तपएवप्रवक्ष्यामितन्मेनिगदतःशृणु ॥ ६ ॥ आ
चारेणप्रवर्तेतकामक्रोधविवर्जितः ॥ प्राणिनामुपकारायसंस्थितउद्यमावृतः ॥ ७ ॥ तपएवंसमाख्यातंसत्यमेवंवदाम्यहम् ॥ परद्रव्येष्वलोलुत्वंपरस्त्रीषु
तथैवच ॥ ८ ॥ दृष्ट्वामतिर्नयस्यस्यात्ससत्यःपरिकीर्तितः ॥ दानमेवप्रवक्ष्यामियेनजीवंतिमानवाः ॥ ९ ॥ आत्मसौख्यंप्रतीच्छेद्यःसइहैवपरत्रवा ॥ अन्न
स्यापिमहादानंसुखस्यैवध्रुवस्यवा ॥ १० ॥ ग्रासमात्रंतथादेयंक्षुधार्तायनसंशयः ॥ दत्तेसतिमहत्पुण्यममृतंसोश्नुतेसदा ॥ ११ ॥ दिनेदिनेप्रदातव्यंयथा
विभवसंभवम् ॥ तृणंशय्यांचवचनंगृहच्छायांसुशीतलाम् ॥ १२ ॥ भूमिमपस्तथाचान्नंप्रियवाक्यमनुत्तमम् ॥ आसनंवचनालापंकौटिल्येनविवर्जित
म् ॥ १३ ॥ आत्मनोजीवनार्थायनित्यमेवकरोतियः ॥ देवान्पितृन्समभ्यर्च्यएवंदानंददातियः ॥ १४ ॥ इहैवमोदतेसोवैपरत्रहितथैवच ॥ अवंध्यंदिवसं
योवैदानाध्ययनकर्मभिः ॥ १५ ॥ प्रकुर्यान्मानुषोभूत्वासदेवोनात्रसंशयः ॥ नियमंचप्रवक्ष्यामिधर्मसाधनमुत्तमम् ॥ १६ ॥ देवानांब्राह्मणानांचपूजास्व
भिरतोहियः ॥ नित्यंनियमसंयुक्तोदानव्रतेषुसुव्रत ॥ १७ ॥ उपकारेषुपुण्येषुनियमोऽयंप्रकीर्तितः ॥ क्षमारूपंप्रवक्ष्यामिश्रूयतांद्विजसत्तम ॥ १८ ॥ परा
क्रोशंहिसंश्रुत्यताडितेसतिकेनचित् ॥ क्रोधंनचैवगच्छेत्तुताडितोनहिताडयेत् ॥ १९ ॥ सहिष्णुःस्यात्सधर्मात्मानहिरागंप्रयातिच ॥ समश्नातिपरंसौख्य
मिहचामुत्रवापिच ॥२०॥ एवंक्षमासमाख्याताशौचमेवंवदाम्यहम् ॥ सबाह्याभ्यंतरेयोवैशुद्धोरागविवर्जितः ॥ २१ ॥ स्नानाचमनकैरेवव्यवहारेणवर्तते॥
शौचमेवंसमाख्यातमहिंसांतुवदाम्यहम् ॥ २२ ॥ तृणमपिविनाकार्यञ्छेत्तव्यंनविजानता ॥ अहिंसानिरतोभूयाद्यथात्मनितथापरे ॥ २३ ॥ शांतिमेवप्र

क्ष्यामिशांत्यासुखंसमश्नुते ॥ शांतिरेवप्रकर्तव्याक्लेशान्नैवपरित्यजेत् ॥२४॥ भूतवैरंविसृज्यैवमनएवंप्रकारयेत् ॥ एवंशांतिःसमाख्याताअस्तेयंतुवदाम्यहम् ॥ २५ ॥ परस्वंनैवहर्तव्यंपरजायातथैवच ॥ मनोभिर्वचनैःकायैर्मनएवंप्रकारयेत् ॥ २६ ॥ दममेवप्रवक्ष्यामितवाग्रेद्विजसत्तम ॥ दमनादिंद्रियाणांवैमनसोपिविकारिणः ॥ २७ ॥ औद्धत्यंनाशयेत्तेषांसचैतन्योवशीतदा ॥ शुश्रूषांतुप्रवक्ष्यामिधर्मशास्त्रेषुयादृशी ॥ २८ ॥ पूर्वाचार्यैर्यथाप्रोक्तातामेवंप्रवदाम्यहम् ॥ वाचादेहेनमनसागुरुकार्यंप्रसाधयेत् ॥ २९ ॥ जायतेऽनुग्रहोयत्रशुश्रूषासानिगद्यते ॥ सांगोधर्मःसमाख्यातस्तवाग्रेद्विजसत्तम ॥ ३० ॥ अन्यच्चतेप्रवक्ष्यामिश्रोतुमिच्छसियत्पते ॥ ईदृशेचापिधर्मेतुवर्ततेयोनरःसदा ॥ ३१ ॥ संसारेतस्यसंभूतिःपुनरेवंनजायते ॥ स्वर्गंगच्छतिधर्मेणसत्यंसत्यंवदाम्यहम् ॥ ३२ ॥ एवंज्ञात्वामहाप्राज्ञधर्ममेवव्रजस्वाहि ॥ सर्वंहिप्राप्यतेकांतयदसाध्यंमहीतले ॥ ३३ ॥ धर्मप्रसादतस्तस्मात्कुरुवाक्यंममैवहि ॥ भार्यायास्तुवचःश्रुत्वासोमशर्मासुबुद्धिमान् ॥ ३४ ॥ पुनःप्रोवाचतांभार्यांसुमनांधर्मवादिनीम् ॥ ३५ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपंचपंचाशत्सहस्रसंहितायांभूमिखंडेऐंद्रेसुमनोपाख्यानेत्रयोदशोऽध्यायः ॥ १३ ॥ सोमशर्मोवाच ॥ एवंविधंमहापुण्यंधर्मव्याख्यानमुत्तमम् ॥ कथंजानासिभद्रेत्वंकस्माच्चैवत्वयाश्रुतम्॥१॥सुमनोवाच ॥ भार्गवाणांकुलेजातःपिताममममहामते ॥ च्यवनोनामविख्यातःसर्वज्ञानविशारदः ॥ २ ॥ तस्याहंप्रियकन्यावैप्राणादपिचवल्लभा ॥ यत्रयत्रव्रजत्येषतीर्थारामेषुसुव्रत ॥ ३ ॥ सभासुचमुनीनांतुदेवतायतनेषुच ॥ तेनसार्द्धंव्रजाम्येकाक्रीडमानासदैवहि ॥ ४ ॥ कौशिकान्वयसंभूतोवेदशर्मामहामतिः ॥ पितुर्ममसखादैवादटमानःसमागतः ॥ ५ ॥ दुःखेनमहताविष्टश्चिंतयानोमुहुर्मुहुः ॥ समागतंमहात्मानंतमुवाचपितामम ॥ ६ ॥ भवंतंदुःखसंतप्तमितिजानामिसुव्रत ॥ कस्माद्दुःखीभवाञ्जातस्तस्मात्त्वंकारणंवद ॥ ७ ॥ एतद्वाक्यंततःश्रुत्वाच्यवनस्यमहात्मनः ॥ तमुवाचमहात्मानंपितरंममसुव्रतः ॥ ८ ॥ वेदशर्मामहाप्राज्ञसर्वंदुःखस्यकारणम् ॥ ममभार्यामहासाध्वीपातिव्रत्यपरायणा ॥ ९ ॥ अपुत्रासाहिसंजाताममवंशोनविद्यते ॥ एतत्तेकारणंप्रोक्तंप्राश्नितोस्मियतस्त्वया ॥ १० ॥ एतस्मिन्नंतरेप्राप्तः कश्चित्सिद्धःसमागतः ॥ ममपित्रातथातेनह्युत्थायवेदशर्मणा ॥ ११ ॥ द्वाभ्यामपिचसिद्धोसौपूजितोभक्तिपूर्वकैः ॥ उपहारैस्सभोज्यान्नैर्वचनैर्मधुराक्षरैः ॥ १२ ॥ द्वाभ्यामन्तर्गतंपृष्टंपूर्वोक्तंचयथात्वया ॥ उभौतौप्राहधर्मात्माससखंपितरंमम ॥ १३ ॥ धर्मस्यकारणंसर्वंमयोक्तंतेतथाकिल ॥ धर्मेणप्राप्यतेपुत्रोधनंधान्यंतथास्त्रियः ॥ १४ ॥ ततस्तेनकृतंधर्मसंपूर्णंवेदशर्मणा ॥ तस्माद्धर्मात्सुसंजातंमहत्सौख्यंसपुत्रकम् ॥ १५ ॥ तेनसंगप्रसंगेनममैषमतिनिश्चयः ॥ यथाकांततवप्रोक्तंमयैवचपरंशुभम् ॥ १६ ॥ तस्माच्छुतंमहासिद्धात्सर्वसंदेहनाशनम् ॥ विप्रधर्मंसमाश्रित्यअनुवर्त्तस्वसर्वदा ॥ १७ ॥ सोमशर्मोवाच ॥ धर्मेणकीदृशोमृत्युर्जन्मचैववदस्वमे ॥ उभयोर्लक्षणंकांतेतत्सर्वं

हिवदस्वमे ॥ १८ ॥ सुमनोवाच ॥ सत्यशौचक्षमाशांतितीर्थपुण्यादिकैस्तथा ॥ धर्मश्चपालितायेनतस्यमृत्युंवदाम्यहम् ॥ १९ ॥ रोगोनजायतेतस्य
नचपीडाकलेवरे ॥ नश्रमोवैनचग्लानिर्नचस्वेदोभ्रमस्तथा ॥२०॥ दिव्यरूपधराभूत्वागंधर्वाब्राह्मणास्तथा॥ वेदपाठसमायुक्तागीतज्ञानविशारदाः॥२१॥
तस्यपार्श्वेसमायांतिस्तुतिंकुर्वंतिचातुलाम् ॥ स्वस्थोहिआसनेयुक्तोदेवपूजारतःकिल ॥ २२ ॥ तीर्थेचलभतेप्राज्ञःस्नानार्थंधर्मतत्परः ॥ अग्न्यगारेच
गोस्थानेदेवतायतनेषुच ॥ २३ ॥ आरामेचतडागेचयत्राश्वत्थोवटस्तथा ॥ ब्रह्मवृक्षंसमाश्रित्यश्रीवृक्षंचतथापुनः ॥ २४ ॥ अश्वस्थानंसमाश्रित्यगजस्था
नगतोनरः ॥ अशोकंचूतवृक्षंचसमाश्रित्ययदास्थितः ॥ २५ ॥ संनिधौब्राह्मणानांचराजवेश्मगतोथवा ॥ रणभूमिंसमाश्रित्यपूर्वंयत्रमृतोभवेत् ॥ २६ ॥
मृत्युस्थानानिपुण्यानिकेवलंधर्मकारणम् ॥ गोग्रहंतुसुसंप्राप्यतथाचामरकंटकम् ॥ २७ ॥ शुद्धधर्मकरोनित्यंधर्मतोधर्मवत्सलः ॥ एवंस्थानंसमाप्नोति
यदामृत्युंसमाश्रितः ॥ २८ ॥ मातरंपश्यतेपुण्यंपितरंचनरोत्तमः ॥ भ्रातरंश्रेयसायुक्तमन्यंस्वजनबांधवम् ॥ २९ ॥ बंदीजनैस्तथापुण्यैः
स्तूयमानंपुनःपुनः ॥ पापिष्ठंनैवपश्येतमातृपित्रादिकंपुनः ॥ ३० ॥ गीतंगायंतिगंधर्वाः स्तुवंतिस्तावकाःस्तवैः ॥ मंत्रपाठैस्तथाविप्राभ्रातास्नेहे
नपूजयेत् ॥ ३१ ॥ पितास्वजनवर्गाश्चधर्मात्मानंमहामतिम् ॥ एवंदूताःसमाख्याताःपुण्यस्थानानितेविभो ॥ ३२ ॥ प्रत्यक्षान्पश्यतेदूतान्हास्य
स्नेहसमाविलान् ॥ नचस्वप्नेनमोहेनक्लेदयुक्तेननैवसः ॥ ३३ ॥ धर्मराजोमहाप्राज्ञोभवंतंतुसमाह्वयेत् ॥ एह्येहित्वंमहाभागयत्रधर्मःसतिष्ठ
ति ॥ ३४ ॥ तस्यमोहोनचभ्रांतिर्नग्लानिःस्मृतिविभ्रमः ॥ जायतेनात्रसंदेहःप्रसन्नात्मासतिष्ठति ॥ ३५ ॥ ज्ञानविज्ञानसंपन्नःस्मरन्देवंजनार्दनम् ॥ तैः
सार्द्धंतुप्रयात्येवंसंतुष्टोहृष्टमानसः ॥ ३६ ॥ एकत्वंजायतेतत्रत्यजतःस्वंकलेवरम् ॥ दशमद्वारमाश्रित्यआत्मातस्यसगच्छति ॥ ३७ ॥ शिविकातस्य
आयातिहंसयानंमनोहरम् ॥ विमानमेवचायातिहयोवागजउत्तमः ॥ ३८ ॥ छत्रेणाध्रियमाणेनचामरैर्व्यजनैस्तथा ॥ वीज्यमानःसपुण्यात्मापुण्यैरेवंसमं
ततः ॥ ३९ ॥ गीयमानस्तुधर्मात्मास्तूयमानस्तुपंडितैः ॥ वंदिभिश्चारणैर्दिव्यैर्ब्राह्मणैर्वेदपारगैः ॥ ४० ॥ साधुभिःस्तूयमानस्तुसर्वसौख्यसमन्वितः ॥
यथादानप्रभावेनफलमाप्नोतितत्रसः ॥ ४१ ॥ आरामवाटिकामध्येसप्रयातिसुखेनवै ॥ अप्सरोभिःसमाकीर्णोदिव्याभिर्मंगलैर्युतः ॥ ४२ ॥ देवैःसंस्तूय
मानस्तुधर्मराजंप्रपश्यति ॥ देवाश्चधर्मसंयुक्ताजग्मुःसंमुखमेवतम् ॥ ४३ ॥ एह्येहिवैमहाभागभुंक्ष्वभोगान्मनोनुगान् ॥ एवंसपश्यतेधर्मंसौम्यरूपंमहाम
तिम् ॥ ४४ ॥ स्वस्यपुण्यप्रभावेनभुंक्तेचस्वर्गमेवसः ॥ भोगक्षयात्सधर्मात्मापुनर्जन्मप्रयातिवै ॥ ४५ ॥ निजधर्मप्रसादात्सकुलंपुण्यंप्रयातिवै ॥ ब्राह्मण
स्यसुपुण्यस्यक्षत्रियस्यतथैवच ॥ ४६ ॥ धनाढ्यस्यसुपुण्यस्यवैश्यस्यैवमहामते ॥ धर्मेणमोदतेतत्रपुनःपुण्यंकरोतिसः ॥ ४७ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपंच

पंचाशत्सहस्रसंहितायांभूमिखंडेऐंद्रसुमनोपाख्यानेचतुर्दशोऽध्यायः ॥१४॥ सोमशर्मोवाच ॥ पापिनांमरणंभद्रेकीदृशैर्लक्षणैर्युतम् ॥ तन्मेत्वंविस्तराद्ब्रू
हियदिजानासिभामिनि ॥ १ ॥ सुमनोवाच ॥ श्रूयतामभिधास्यामितस्मात्सिद्धाच्छ्रुतंमया ॥ पापिनांमरणेकांतयादृशंलिंगमेवच ॥ २ ॥ महापातकि
नांचैवस्थानंचेष्टांवदाम्यहम् ॥ विण्मूत्रामेध्यसंयुक्तांभूमिंपापसमन्विताम् ॥३॥ सतांप्राप्यसुदुष्टात्माप्राणान्दुःखेनमुंचति ॥ चांडालभूमिंसंप्राप्यमरणंया
तिदुःस्थितः ॥ ४ ॥ गर्दभाचरितांभूमिंवेश्यागेहंसमाश्रितः ॥ [1]कल्पपालगृहंगत्वानिधनायोपगच्छति ॥ ५ ॥ अस्थिचर्मनखैःपूर्णमाश्रितंपापकिल्बि
षैः ॥ तांप्राप्यचसदुष्टात्मामृत्युंयातिसुनिश्चितम् ॥ ६ ॥ अन्यांपापसमाचारांप्राप्यमृत्युंसगच्छति ॥ अथचेष्टांप्रवक्ष्यामिदूतानांतुतामिच्छताम् ॥ ७ ॥
भैरवान्दारुणान्घोरानतिकृष्णान्महोदरान् ॥ पिंगाक्षान्पीतनीलांश्चअतिश्वेतान्महोदरान् ॥ ८ ॥ अत्युच्चान्विकरालांश्चशुष्कमांसवसोपमान् ॥ रौद्रदंष्ट्रा
न्करालांश्चसिंहास्यान्सर्पहस्तकान् ॥ ९ ॥ सतान्दृष्ट्वाप्रकंपेतखिद्यतेचमुहुर्मुहुः ॥ शिवासंनादवद्घोरान्महारावान्महामते ॥ १० ॥ मुंचंतिदूतकाः
सर्वेकर्णमूलेतुतस्यहि ॥ गलेपाशैःप्रबद्धातेकटिंबद्धातथोदरे ॥ ११ ॥ समाधृष्यनिपात्यंतेहाहेतिवदतेमुहुः ॥ म्रियमाणस्ययाचेष्टातामेवंप्रवदाम्य
हम् ॥ १२ ॥ परद्रव्यापहरणंपरभार्याविडंबनम् ॥ ऋणंपरस्यसर्वस्वंगृहीतंयत्तुपापिभिः ॥ १३ ॥ पुनर्नैवप्रदत्तंहिलोभास्वादविमोहतः ॥ अन्यदेवं
महापापंकुप्रतिग्रहमेवच ॥ १४ ॥ कंठमायांतितेसर्वेम्रियमाणस्यतस्यच ॥ यानिकानिचपापानिपूर्वमेवकृतानिच ॥ १५ ॥ आयांतिकंठमूलंते
महापापस्यनान्यथा ॥ दुःखमुत्पादयंत्येतेकफबंधेनदारुणम् ॥ १६ ॥ पीडाभिर्दारुणाभिस्तुकंठोघुरघुरायते ॥ रोदतेकंपतेऽत्यर्थंमातरंपितरं
पुनः ॥ १७ ॥ स्मरतेभ्रातरंतत्रभार्यांपुत्रान्पुनःपुनः ॥ पुनर्विस्मरणंयातिमहापापेनमोहितः ॥ १८ ॥ तस्यप्राणानगच्छंतिबहुपीडासमाकु
लाः ॥ पततेकंपतेचैवमूर्च्छतेचपुनःपुनः ॥ १९ ॥ एवंपीडासमायुक्तोदुःखंभुंक्तेतिमोहितः ॥ तस्यप्राणाःसुदुःखेनमहाकष्टैःप्रचालिताः ॥ २० ॥ अ
पानमार्गमाश्रित्यशृणुकांतप्रयांतिते ॥ एवंप्राणीमहामुग्धोलोभमोहसमन्वितः ॥ २१ ॥ नीयतेयमदूतैस्तुतस्यदुःखंवदाम्यहम् ॥ २२ ॥ इति श्रीपद्मपु
राणेभूमिखंडेऐंद्रेसुमनोपाख्यानेपापमरणविवक्षानामपंचदशोऽध्यायः ॥ १५ ॥ सुमनोवाच ॥ अंगारसंचयेमार्गैर्घृष्यमाणोहिनीयते ॥ दह्यमानःसदुष्टा
त्माचेष्टमानःपुनःपुनः ॥१॥ यत्रातपोमहातीव्रोद्वादशादित्यतापितः ॥ नीयतेतेनमार्गेणसंतप्तःसूर्यरश्मिभिः ॥२॥ पर्वतेष्वेवदुर्गेषुछायाहीनेषुदुर्मतिः ॥
नीयतेतेनमार्गेणक्षुधातृष्णाप्रपीडितः ॥ ३ ॥ सदूतैर्हन्यमानस्तुगदाखड्गैःपरश्वधैः ॥ कशाभिस्ताड्यमानस्तुनिंद्यमानस्तुदूतकैः ॥४॥ ततःशीतमयेमार्गे

---

[1] चर्मकारगृहम् इ० पा० ।

वायुनासेव्यतेपुनः ॥ तेनशीतेनदुःखीसभूत्वायातिनसंशयः ॥५॥ आकृष्यमाणोदूतैस्तुनानादुर्गेषुनीयते ॥ एवंपापीसदुष्टात्मादेवब्राह्मणनिंदकः ॥ ६ ॥ सर्वपापसमाचारोनीयतेयमकिंकरैः ॥ यमंपश्यतिदुष्टात्माकृष्णांजनचयोपमम् ॥ ७ ॥ तमुग्रंदारुणंभीमंभीमदूतैःसमावृतम् ॥ सर्वव्याधिसमाकीर्णंचित्रगुप्तसमन्वितम् ॥ ८ ॥ आरूढंमहिषंदेवंधर्मराजंद्विजोत्तम ॥ दंष्ट्राकरालमत्युग्रंतस्यास्यंकालसंनिभम् ॥ ९ ॥ पीतवासंगदाहस्तंरक्तगंधानुलेपनम् ॥ रक्तमाल्यकृताभूषंगदाहस्तंभयंकरम् ॥ १० ॥ एवंविधंमहाकायंयमंपश्यतिदुर्मतिः ॥ तंदृष्ट्वासमनुप्राप्तंसर्वधर्मबहिष्कृतम् ॥ ११ ॥ यमःपश्यतितंदुष्टंपापिष्ठंधर्मकंटकम् ॥ शासयेत्तुमहादुःखैःपीडाभिर्दारुमुद्गलैः ॥ १२ ॥ यावद्युगसहस्रांतंतावत्कालंप्रपच्यते ॥ नानाविधेचनरकेपच्यतेचपुनःपुनः ॥ १३ ॥ नारकींयातिवैयोनिंकृमिकोटिषुपापकृत् ॥ अमेध्येपच्यतेनित्यंहाहाभूतोविचेतनः ॥ १४ ॥ मरणंचसपापात्माएवंयातिसुनिश्चितम् ॥ एवंपापस्यसंयोगंभुंक्तेचैवसुदुर्मतिः ॥ १५ ॥ पुनर्जन्मप्रवक्ष्यामियासुयोनिषुयातिच ॥ शुनांयोनिशतंप्राप्यभुंक्तेवैपातकंपुनः ॥ १६ ॥ व्याघ्रोभवतिदुष्टात्मारासभींयातिवैपुनः ॥ मार्जारशूकरींयोनिंसर्पयोनिंतथैवच ॥ १७ ॥ नानाभेदासुसर्वासुतिर्यक्षुचपुनःपुनः ॥ पापपक्षिषुसंयातिअन्यासुमहतीषुच ॥ १८ ॥ चांडालभिल्लयोनिंचपुलिंदींयातिपापकृत् ॥ एतत्तेसर्वमाख्यातंपापिनांजन्मचैवहि ॥ १९ ॥ मरणेशृणुकांतत्वंचेष्टांतेषांसुदारुणाम् ॥ पापपुण्यसमाचारस्तवाग्रेकथितोमया ॥२०॥ अन्यदेवंप्रवक्ष्यामियदिपृच्छसिमानद ॥ २१ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेपंचपंचाशत्सहस्रसंहितायामैंद्रेसुमनोपाख्यानेपापपुण्यविवक्षानामषोडशोऽध्यायः ॥१६ ॥

सोमशर्मोवाच ॥ सर्वंदेविसमाख्यातंधर्मसंस्थानमुत्तमम् ॥ कथंपुत्रमहंविंद्यांसर्वज्ञंगुणसंयुतम् ॥ १ ॥ वदत्वंमेमहाभागेयदिजानासिसुव्रते ॥ दानधर्मादिकंभद्रेपरत्रेहनसंशयः ॥ २ ॥ सुमनोवाच ॥ वसिष्ठंगच्छधर्मज्ञंतंप्रार्थयमहामुनिम् ॥ तस्मात्प्राप्स्यसिवैपुत्रंधर्मज्ञंधर्मवत्सलम् ॥ ३ ॥ सूतउवाच ॥ एवमुक्तेतयावाक्येसोमशर्माद्विजोत्तमः ॥ एवंकरिष्येकल्याणितववाक्यंनसंशयः ॥ ४ ॥ एवमुक्त्वाजगामाशुसोमशर्माद्विजोत्तमः ॥ वसिष्ठंसर्ववेत्तारंदिव्यंतंतपतांवरम् ॥ ५ ॥ गंगातीरेस्थितंपुण्यमाश्रमस्थंद्विजोत्तमम् ॥ तेजोज्वालासमाकीर्णंद्वितीयमिवभास्करम् ॥६॥ राजमानंमहात्मानंब्रह्मण्यंचद्विजोत्तमम् ॥ भक्त्याप्रणम्यविप्रेशंदंडवच्चपुनःपुनः ॥७॥ तमुवाचमहातेजाब्रह्मसूनुरकल्मषः ॥ उपाविशासनेपुण्येसुखेनसुमहामते ॥८॥ एवमुक्त्वासयोगींद्रःपुनःप्राहतपोधनम् ॥ गृहेपुत्रेषुतेवत्सदारभृत्येषुसर्वदा ॥९ ॥ क्षेममस्तिमहाभागपुण्यकर्मसुचाग्निषु ॥ निरामयोसिचांगेषुधर्मंपालयसेसदा ॥१०॥ एवमुक्त्वामहाप्राज्ञःपुनःप्राहसुशर्मणम् ॥ किंकरोमिप्रियंकार्यंसुप्रियंतेद्विजोत्तम ॥ ११ ॥ एवंसंभाषितंविप्रंविररामसकुंभजः ॥ तस्मिन्नुक्तेमहाभागेवसिष्ठेमुनिपुंगवे ॥ १२ ॥ सहोवाचमहात्मानंवसिष्ठंतपतांवरम् ॥

भगवञ्छ्रूयतांवाक्यंसुप्रसन्नेनचेतसा ॥ १३ ॥ यदिमेसुप्रियंकार्यंत्वयैवसुनिपुंगव ॥ ममप्रश्नार्थसंदेहंविच्छेदयद्विजोत्तम ॥ १४ ॥ दारिद्र्यंकेनपापेनपुत्र
सौख्यंकथंनहि ॥ एतन्मेसंशयंतातकस्मात्पापाद्वदस्वमे ॥१५॥ महामोहेनसंमुग्धःप्रिययाबोधितोद्विज ॥ तयाहंप्रेषितस्तातततवपार्श्वंसमातुरः ॥ १६ ॥
तत्सर्वंहिसमाचक्ष्वसर्वसंदेहनाशकम् ॥ मुक्तिदाताभवस्वत्वंममसंसारबंधनात् ॥ १७ ॥ वसिष्ठउवाच ॥ पुत्रामित्राण्यथभ्राताअन्येस्वजनबांधवाः ॥
पंचभेदास्तुसंभेदात्पुरुषस्यभवंतिते ॥ १८ ॥ तेतेसुमनयाप्रोक्ताःपूर्वमेवतवाग्रतः ॥ ऋणसंबंधिनःसर्वैतेकुपुत्राद्विजोत्तम ॥ १९ ॥ पुत्रस्यलक्षणंपुण्यंत
वाग्रेप्रवदाम्यहम् ॥ पुण्यप्रसक्तोयस्यात्मासत्यधर्मरतःसदा ॥ २० ॥ शुद्धिविज्ञानसंपन्नस्तपस्वीवाग्विदांवरः ॥ सर्वकर्मसुसंधीरोवेदाध्ययनतत्परः ॥
॥ २१ ॥ ससर्वशास्त्रवेत्ताचदेवब्राह्मणपूजकः ॥ याजकःसर्वयज्ञानांदातात्यागीप्रियंवदः ॥ २२ ॥ विष्णुध्यानपरोनित्यंशांतोदांतःसुहृत्सदा ॥
पितृमातृपरोनित्यंसर्वस्वजनवत्सलः ॥ २३ ॥ कुलस्यतारकोविद्वान्कुलस्यपरिपोषकः ॥ एवंगुणैश्चसंयुक्तःसपुत्रःसुखदायकः ॥ २४ ॥
अन्येसंबंधसंयुक्ताःशोकसंतापदायकाः ॥ एतादृशेनकिंकार्यंफलहीनेनतेनच ॥ २५ ॥ आयांतियांतितेसर्वैतापंदत्वासुदारुणम् ॥ पुत्ररूपेणते
सर्वैसंसारेद्विजसत्तम ॥ २६ ॥ पूर्वजन्मकृतंपुण्यंयत्त्वयापरिपालितम् ॥ तत्सर्वंहिप्रवक्ष्यामिश्रूयतामद्भुतंपुनः ॥ २७ ॥ ॥ वसिष्ठउवाच ॥
भवाञ्छूद्रोमहाप्राज्ञपूर्वजन्मनिनान्यथा ॥ कृषिकर्त्ताज्ञानहीनोमहालोभेनसंयुतः ॥ २८ ॥ एकभार्यासदाद्वेषीबहुपुत्रोह्यदत्तवान् ॥ धर्मंनैववि
जानासिसत्यंनैवपरिश्रुतम् ॥ २९ ॥ दानंनैवत्वयादत्तंशास्त्रंनैवप्रतिश्रुतम् ॥ कृतानैवत्वयातीर्थयात्राचैवमहामते ॥ ३० ॥ एवंकृतंत्वयाविप्रकृ
षिमार्गेपुनःपुनः ॥ पशूनांपालनंसर्वगवांचैवद्विजोत्तम ॥ ३१ ॥ महिषीणांतथाश्वानांपालनंचपुनःपुनः ॥ एवंपूर्वंकृतंकर्मत्वयैवद्विजसत्तम
॥ ३२ ॥ विपुलंचधनंतद्वल्लोभेनपरिसंचितम् ॥ तस्यव्ययंसुपुण्येननकृतंतुत्वयाकदा ॥ ३३ ॥ पात्रेदानंनदत्तंतुदृष्ट्वादुर्बलमेवच ॥ कृपां
कृत्वानदत्तंतुभवताधनमेवच ॥३४॥ गोमहिष्यादिकंसर्वंपशूनांसंचितंत्वया ॥ विक्रीयचधनंविप्रसंचितंविपुलंत्वया ॥३५॥ तक्रंघृतंतथाक्षीरंविक्रयित्वा
ततोदधि ॥ दुष्कालेंचिंतितंविप्रमोहितोविष्णुमायया ॥३६॥ कृतंमहार्घमेवात्रअन्नंब्राह्मणसत्तम ॥ निर्दयेनत्वयादानंनदत्तंतुकदाचन ॥ ३७ ॥ देवानां
पूजनंविप्रभवतानकृतंकदा ॥ प्राप्यपर्वाणिविप्रेभ्योद्रव्यंनचसमर्पितम् ॥ ३८ ॥ श्राद्धंकालंतुसंप्राप्यश्रद्धयानकृतंत्वया ॥ भार्यावदतितेसाध्वीदिनमेनंस
मागतम् ॥ ३९ ॥ श्वशुरस्यश्राद्धकालःश्वश्र्वाश्चैवमहामते ॥ त्वंश्रुत्वातद्वचस्तस्यागृहंत्यक्त्वापलायसे ॥४०॥ धर्ममार्गंनदृष्टंतेश्रुतंनैवकदात्वया ॥ लो

भोमातापिताभ्रातालोभःस्वजनबांधवाः ॥ ४१ ॥ पालितंलोभमेवैकंत्यक्त्वाधर्मंसदैवहि ॥ तस्माद्दुःखीभवाञ्जातोदरिद्रेणातिपीडितः ॥ ४२॥ दिनेदिने
महातृष्णाहृदयेतेप्रवर्द्धते ॥ यदायदागृहेद्रव्यंवृद्धिमायातितेतदा ॥ ४३ ॥ तृष्णयादह्यमानस्तुतयात्वंवह्निरूपया ॥ रात्रौवासुप्रसुप्तस्तुनिश्चितोहिप्रचिं
तासि ॥ ४४ ॥ दिनंप्राप्यमहामोहैर्व्यापितोसिसदैवहि ॥ सहस्रंलक्षमेकोटिःकदाअर्बुदमेवच ॥ ४५ ॥ भविष्यातिकदाखर्वोनिखर्वश्चाथमेगृहे॥ एवंसहस्रंल
क्षंचकोटिरर्बुदमेवच ॥ ४६ ॥ खर्वोनिखर्वःसंजातस्तृष्णानैवप्रगच्छति ॥ तवकार्यंपरित्यज्यवृद्धिमायातिसर्वदा ॥ ४७ ॥ नैवदत्तंहुतंविप्रभुक्तंनैवकदात्व
या ॥ खनितंभूमिमध्येतुक्षिप्तंपुत्रानजानते ॥ ४८ ॥ अन्यमेवमुपायंतुद्रव्यागमनकारणात् ॥ कुरुषेसर्वदाविप्रलोकान्पृच्छसिबुद्धिमान् ॥ ४९ ॥ खनित्र
मंजनंवादंधातुवादमतःपरम् ॥ पृच्छमानोभ्रमस्येकस्तृष्णयापरिमोहितः ॥५०॥ स्पर्शंचिंतयसेनित्यंकल्पान्सिद्धिप्रदायकान्॥ प्रवेशंविवराणांतुचिंतमा
नःसुपृच्छसि ॥ ५१ ॥ तृष्णानलेनदग्धेनसुखंनैवप्रगच्छसि ॥ तृष्णानलेनसंदीप्तोहाहाभूतोविचेतनः ॥ ५२ ॥ एवंमुग्धोसिविप्रेंद्रगतस्त्वंकालवश्यता
म् ॥ दारापुत्रेषुतद्द्रव्यंपृच्छमानेषुवैत्वया ॥ ५३ ॥ कथितंनैववृत्तांतंप्राणांस्त्यक्त्वागतोयमम् ॥ एवंसर्वंमयाख्यातंवृत्तांतंतवपूर्वकम् ॥ ५४ ॥
अनेनकर्मणाविप्रनिर्धनोसिदरिद्रवान् ॥ संसारेयस्यसत्पुत्राभक्तिमंतःसदैवहि ॥ ५५ ॥ सुशीलाज्ञानसंपन्नाःसत्यधर्मरताःसदा ॥ संभवंतिगृहेतस्यय
स्यविष्णुःप्रसीदति ॥ ५६ ॥ धनंधान्यंकलत्रंतुपुत्रपौत्रमनंतकम् ॥ सभुंक्तेमर्त्यलोकेवैयस्याविष्णुःप्रसन्नवान् ॥ ५७ ॥ विनाविष्णोःप्रसादेनदारापुत्रा
न्नचाप्नुयात् ॥ सुजन्मचकुलंविप्रताद्विष्णोःपरमंपदम् ॥ ५८ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेऐंद्रेसुमनोपाख्यानेसप्तदशोऽध्यायः ॥ १७॥ सोमशर्मोवाच ॥
पूर्वजन्मकृतंपापंत्वयाख्यातंचमेमुने ॥ शूद्रत्वेनतुविप्रेन्द्रमयैवपरिवर्जितम् ॥ १ ॥ विप्रत्वंहिमयाप्राप्तंतत्कथंद्विजसत्तम ॥ तत्सर्वंकारणंब्रूहिज्ञानविज्ञान
पंडित ॥ २ ॥ वसिष्ठउवाच ॥ यत्त्वयाचेष्टितंपूर्वंकर्मधर्माश्रितंद्विज ॥ तदहंसंप्रवक्ष्यामिश्रूयतांयदिमन्यसे ॥ ३ ॥ ब्राह्मणःकश्चिदनघःसदाचारः
सुपंडितः ॥ विष्णुभक्तस्तुधर्मात्मानित्यंविष्णुपरायणः ॥ ४ ॥ यात्राव्याजेनतीर्थानांभ्रमत्येकःसमेदिनीम् ॥ अटमानःसमायातस्तवगेहंमहाम
तिः ॥५ ॥ याचितंस्थानमेकंवैवासार्थंद्विजसत्तम ॥ तवैवभार्ययादत्तंत्वयाचसहपुत्रकैः ॥ ६ ॥ एयतामेयतांब्रह्मन्सुखेनसुगृहेमम ॥ वैष्णवं
ब्राह्मणंपुण्यमित्युवाचपुनःपुनः ॥ ७ ॥ सुखेनस्थीयतामत्रगृहोयंतवसुव्रत ॥ अद्यधन्योस्म्यहंपुण्यमद्यतीर्थमहंगतः ॥ ८ ॥ अद्यती
र्थफलंप्राप्तंतवांघ्रिद्वयदर्शनात् ॥ गवांस्थानंवरंपुण्यंनिवासायनिवेदितम् ॥ ९ ॥ अंगसंवाहनंकृत्वापादौचैवप्रमर्दितौ ॥ क्षालितौचपुनस्तोयैःस्नातः
पादोदकेनहि ॥ १० ॥ सद्योघृतंदधिक्षीरमन्नंतक्रंप्रदत्तवान् ॥ तस्मैचब्राह्मणायैवभवानित्थंमहात्मने ॥ ११ ॥ एवंसंतोषितोविप्रस्त्वयाचस

ह्भार्यया ॥ पुत्रैःसार्धमहाभागोवैष्णवोज्ञानपंडितः ॥ १२ ॥ अथप्रभातेसंप्राप्तेदिनेपुण्येसुभाग्यदे ॥ आषाढस्यतुशुद्धस्यैकादशीपापनाशनी ॥ १३ ॥
तस्मिन्दिनेसुसंप्राप्तासर्वपातकनाशिनी ॥ यस्यांदेवोहृषीकेशोयोगनिद्रांप्रगच्छति ॥ १४ ॥ तांप्राप्यचततोलोकास्तत्यजुर्बुद्धिपंडिताः ॥ गृहस्यसर्व
कर्माणिविष्णुध्यानरताद्द्विज ॥ १५ ॥ उत्सवंपरमंचक्रुर्गीतमंगलवादनैः ॥ स्तुवंतिब्राह्मणाःसर्वैर्वेदैःस्तोत्रैःसुमंगलैः ॥ १६ ॥ एवंमहोत्सवंप्राप्यसचब्राह्म
णसत्तमः ॥ तस्मिन्दिनेस्थितस्तत्रसंप्राप्तंसमुपोषणम् ॥ १७ ॥ एकादश्यास्तुमाहात्म्यंपठितंब्राह्मणेनवै ॥ भार्यापुत्रैःसुतैःसार्द्धंश्रुतंधर्ममनुत्तमम् ॥१८॥
श्रुतेतस्मिन्महापुण्येभार्यापुत्रैस्तुप्रेरितः॥संसर्गादस्यविप्रस्यव्रतमेतत्समाचर ॥ १९ ॥ तदाकर्ण्यमहद्वाक्यंसर्वपुण्यप्रदायकम् ॥ व्रतमेतंकरिष्यामिइति
निश्चितमानसः ॥ २० ॥ भार्यापुत्रैःसमंगत्वानद्यांस्नानंकृतंत्वया ॥ हृष्टेनमनसाविप्रपूजितोमधुसूदनः ॥२१॥ सर्वोपहारैःपुण्यैश्चगंधधूपादिभिस्तथा ॥
रात्रौजागरणंकृत्वानृत्यगीतादिभिस्तथा ॥ २२ ॥ ब्राह्मणस्यप्रसगेननद्यांस्नानंपुनःकृतम् ॥ पूजितोदेवदेवेशःपुष्पधूपादिमंगलैः॥२३॥ भक्त्याप्रणम्यगो
विंदंस्नापयित्वापुनःपुनः ॥ निर्वापंताहृशंदत्तंब्राह्मणायमहात्मने ॥ २४ ॥ भक्त्याप्रणम्यतंविप्रंदत्तातस्मैसुदक्षिणा ॥ कृतवान्पारणंविप्रपुत्रैर्भार्यादि
भिःसमम् ॥ २५ ॥ प्रेषितोभक्तिपूर्वेणसद्भावेनत्वयैवसः ॥ एवंव्रतंसमाचीर्णंत्वयावैद्विजसत्तम ॥ २६ ॥ संगत्याब्राह्मणस्यैवविष्णोश्चैवप्रसादतः ॥
भवान्ब्राह्मणतांप्राप्तःसत्यधर्मसमन्वितः ॥ २७ ॥ तस्यव्रतस्यभावेनत्वयाप्राप्तंमहत्कुलम् ॥ भूसुराणांमहाप्राज्ञंसत्यधर्मसमाविलम् ॥ २८ ॥ तस्मैतु
ब्राह्मणायैववैष्णवायमहात्मने ॥ श्रद्धयासत्यभावेनदत्तमन्नंसुसंस्कृतम् ॥२९ ॥ तस्यदानस्यभावेनमिष्टान्नमुपतिष्ठाति ॥ महामोहैःप्रमुग्धोहितृष्णयाव्या
पितंमनः॥३०॥पूर्वजन्मनितेविप्रअर्थमेवप्रसंचितम्॥नदत्तंब्राह्मणेभ्योहिदीनेष्वन्येषुवैत्वया॥३१॥ दारेषुपुत्रलोभेनम्रियमाणेनवैतदा ॥ तस्यपापस्यभावे
नदारिद्रंत्वामुपाविशत्॥३२॥ पुत्रलोभंपरित्यज्यस्नेहंत्यक्त्वाप्रदूरतः॥अपुत्रवान्भवाञ्जातस्तस्यपापस्यवैफलम् ॥ ३३ ॥ सुपुत्रंचकुलंविप्र[1]धंनधान्यवर
स्त्रियः॥ सुजन्ममरणंचैवसुभोगाःसुखमेवच ॥ ३४ ॥ राज्यंस्वर्गश्चमोक्षश्चयद्यद्दुर्लभमेवच ॥ प्रसादात्तस्यदेवस्यविष्णोश्चैवमहात्मनः ॥३५॥ तस्मादारा
ध्यगोविन्दंनारायणमनामयम्॥ प्राप्स्यसित्वंपरंस्थानंतद्विष्णोःपरमंपदम् ॥३६॥ सुपुत्रत्वंधनंधान्यंसुभोगान्सुखमेवच ॥ पूर्वजन्मकृतंसर्वंयत्त्वयापरिचेष्टि
तम् ॥ ३७ ॥ तन्मयाकथितंविप्रतवाग्रेपरिनिष्ठितम् ॥ एवंज्ञात्वामहाभागनारायणपरोभव ॥ ३८ ॥ ब्रह्मात्मजेनापिमहानुभावःसविप्रवर्यःपरिबोधि
तोहि ॥ हर्षेणयुक्तःसमहानुभावोभक्त्यावसिष्ठंप्रणिपत्यतत्र ॥ ३९ ॥ आमंत्र्यविप्रंसजगामगेहंतांप्राप्यभार्यांसुमनांप्रहर्षैः ॥ सर्वंहिवृत्तंममपूर्वचेष्टितंतेनैव

---

[1] धनं धान्यं धरा स्त्रियः । इ० पा० ।

विप्रेणतवप्रसादात्॥४०॥भद्रेवसिष्ठेनविकाशनीतमद्यैवमोहंपरिनाशितंमे॥आराधयिष्येमधुसूदनंहियास्यामिमोक्षंपरमंपदंतत् ॥४१॥आकर्ण्यवाक्यंपरमं
महांतंसुमंगलंमंगलदायकंहि॥हर्षेणयुक्तातमुवाचकांतंपुण्योसिविप्रेणविबोधितोऽसि॥४२॥इति श्रीपद्मपुराणेपंचपंचाशत्सहस्रसंहितायांभूमिखंडेऐंद्रेसुमनो
पाख्यानेअष्टादशोऽध्यायः॥१८॥सूतउवाच ॥ सोमशर्मामहाप्राज्ञःसुमनयासहसत्तमः॥कपिलासंगमेपुण्येरेवातीरेसुपुण्यदे॥१॥ स्नात्वातत्रसमेधावीतर्पयि
त्वासुरान्पितॄन् ॥ तपस्तेपेसुशांतात्माजपन्नारायणंशिवम् ॥ २ ॥ द्वादशाक्षरमंत्रेणध्यानयुक्तोमहामनाः ॥ तस्यैवदेवदेवस्यवासुदेवस्यसुव्रतः ॥ ३ ॥ आसने
शयनेयानेस्वप्नेपश्यतिकेशवम् ॥ सदैवनिश्चलोभूत्वाकामक्रोधविवर्जितः ॥ ४ ॥ साचसाध्वीमहाभागापतिव्रतपरायणा ॥ सुमनाकांतमेवापिशुश्रूषतित
पोन्वितम् ॥ ५ ॥ ध्यायमानस्यतस्यापिविघ्नैःसंदर्शितंभयम् ॥ सर्पाविषोल्बणाःकृष्णास्तत्रयांतिमहात्मनः ॥ ६ ॥ पार्श्वेतेतप्यमानस्यतस्यतेसोमश
र्मणः ॥ सिंहव्याघ्रगजादृष्टाभयमेवंप्रचक्रिरे ॥ ७ ॥ वेतालाराक्षसाभूताःकूष्मांडाःप्रेतभैरवाः ॥ भयंविदर्शयंत्येतेदारुणंप्राणनाशनम् ॥ ८ ॥ नानाविधा
महाभीमाःसिंहास्तत्रसमागताः ॥ [1]दंष्ट्राकरालवक्त्राश्चजगर्जुश्चातिभैरवम् ॥ ९ ॥ विष्णोर्ध्यानात्सधर्मात्मानचचालमहामतिः ॥ महाविघ्नैःसुसंरूढैश्चालितो
मुनिपुंगवः ॥ १० ॥ एवंनचलतेध्यानात्सोमशर्माद्विजोत्तमः ॥ झंझावातैश्चशीतेनमहावृष्ट्यासुपीडितः॥ ११ ॥भंभारावमहाभीमः सिंहस्तत्रसमागतः॥
तंदृष्ट्वाभयवित्रस्तः सस्मारनृहरिंद्विजः ॥ १२ ॥ इंद्रनीलप्रतीकाशंपीतवस्त्रंमहौजसम् ॥ शंखचक्रधरंदेवंगदापंकजधारिणम् ॥ १३ ॥ महामौक्तिकहा
रेणइंदुवर्णानुकारिणा ॥ कौस्तुभेनापिरत्नेनद्योतमानंजनार्दनम् ॥ १४ ॥ श्रीवत्सांकेनदिव्येनहृदयंयस्यराजते ॥ सर्वाभरणशोभांगंशतपत्रनिभेक्षणम्॥
॥ १५ ॥ सुस्मितास्यंसुप्रसन्नंरत्नदामाभिशोभितम् ॥ भ्राजमानंहृषीकेशंध्यानंतेनकृतंध्रुवम् ॥ १६ ॥ त्वमेवशरणंकृष्णशरणागतवत्सल ॥ नमोस्तुदे
वदेवायकिंमेभयंकरिष्यति ॥ १७ ॥ यस्योदरेत्रयोलोकाःसप्तचान्येमहात्मनः ॥ शरणंतस्यप्रविष्टोस्मिकास्तेभयंममैवहि ॥ १८ ॥ यस्माद्भयाःप्रव
र्तंतेकृत्यादिकमहाबलाः ॥ सर्वभयप्रहर्तारंतमस्मिशरणंगतः ॥ १९ ॥ पातकानांतुसर्वेषांदानवानांमहाभयम् ॥ रक्षकोविष्णुभक्तानांतमस्मिशरणंगतः॥
॥ २० ॥ वृंदारकाणांसर्वेषांदानवानांमहात्मनाम् ॥ योगतिःकृष्णभक्तानांतमस्मिशरणंगतः ॥ २१ ॥ अभयोभयनाशायपापनाशायज्ञानवान् ॥ एक[2]
श्चेंद्रस्वरूपेणतमस्मिशरणंगतः ॥ २२ ॥ व्याधीनांनाशकायैवयऔषधस्वरूपवान् ॥ निरामयोनिरानंदस्तमस्मिशरणंगतः ॥ २३ ॥ अचलश्चालयेल्लो
कानपापोज्ञानमेवच ॥ तमस्मिशरणंप्राप्तोभयंकिंमेकरिष्यति ॥ २४ ॥ साधूनांचापिसर्वेषांपालकोयोह्यनामयः ॥ पातिविश्वंचविश्वात्मातमस्मिशरणंग

---

[1] ज्वालाकराल०इ० पा० । [2] एकश्च ब्रह्मरूपेण इ० पा०।

तः ॥ २५ ॥ योमेमृगेंद्ररूपेणभयंदर्शयतेग्रतः ॥ तमहंशरणंप्राप्तोनरसिंहंनमाम्यहम् ॥ २६ ॥ मदमत्तोमहाकायोवनहस्तीसमागतः ॥ गजलीलागतिं
देवंशरणागतवत्सलम् ॥ २७ ॥ गजास्यंज्ञानसंपन्नंसपाशांकुशधारिणम् ॥ कालास्यंगजतुंडंचशरणंसुगतोस्म्यहम् ॥ २८ ॥ हिरण्याक्षप्रहर्तारंवारा
हंशरणंगतः ॥ वामनंतंप्रपन्नोस्मिशरणागतवत्सलम् ॥२९॥ ह्रस्वास्तुवामनाः[2]कुब्जाःप्रेताःकूष्मांडकादयः ॥ मृत्युरूपधराःसर्वेदर्शयंतिभयंमम॥३०॥अ
मृतंतंप्रपन्नोस्मिकिंभयंमेकरिष्यति ॥ ब्रह्मण्योब्रह्मदोब्रह्माब्रह्मज्ञानमयोहरिः ॥ ३१ ॥ शरणंतंप्रपन्नोस्मिभयंकिंमेकरिष्याति ॥ अभयोयोहिजगतोभीतिघ्नो
भीतिदायकः॥ ३२ ॥ भयरूपंप्रपन्नोस्मिभयंकिंमेकरिष्यति ॥ तारकःसर्वलोकानांनाशकःसर्वपापिनाम् ॥३३॥ तमहंशरणंप्राप्तोधर्मरूपंजनार्दनम् ॥ सु
रारणंयोहिरणेवपुर्द्धारयतेऽद्भुतम् ॥ ३४ ॥ शरणंतस्यगंतास्मिसदागतिरयंमम ॥ झंझावातोमहाचंडोवपुर्दूयतिमेभृशम् ॥ ३५ ॥ शरणंतंप्रपन्नोस्मिस
दागतिरयंमम ॥ अतिशीतंचातिवर्षाआतपस्तापदायकः ॥ ३६ ॥ एषांरूपेणयोदेवस्तस्याहंशरणंगतः ॥ कालरूपाअमीप्राप्ताभयदाममचालकाः॥३७॥
एषांशरणंप्रपन्नोस्मिहरेःस्वरूपिणांसदा ॥ ३८ ॥ यंसर्वदेवंपरमेश्वरंहिनिष्केवलंज्ञानमयंप्रदीपम् ॥ वदंतिनारायणमादिसिद्धंसिद्धेश्वरंतंशरणंप्रपद्ये॥३९॥
इतिध्यायन्स्तुवन्नित्यंकेशवंक्लेशनाशनम् ॥ भक्त्यातेनसमानीतस्तदात्महृदयेहरिः ॥ ४० ॥ उद्यमंविक्रमंतस्यसदृष्ट्वासोमशर्मणः ॥ आविर्भूयहृषीके
शस्तमुवाचप्रहृष्टवान् ॥ ४१ ॥ सोमशर्मन्महाप्राज्ञश्रूयतांभार्ययासह ॥ वासुदेवोस्मिविप्रेंद्रवरंयाचयसुव्रत ॥ ४२ ॥ तेनोक्तोहिसविप्रेन्द्रउन्मील्यनयन
द्वयम् ॥ दृष्ट्वाविश्वेश्वरंदेवंघनश्यामंमहोदयम् ॥ ४३ ॥ सर्वाभरणशोभांगंसर्वायुधसमन्वितम् ॥ दिव्यलक्षणसंपन्नंपुंडरीकनिभेक्षणम् ॥ ४४ ॥ पीतेन
वाससायुक्तंराजमानंसुरेश्वरम् ॥ वैनतेयसमारूढंशंखचक्रगदाधरम् ॥ ४५ ॥ ब्रह्मादीनांसुधातारंजगतोस्यमहायशाः ॥ विश्वस्यास्यसदातीतंरूपातीतंज
गद्गुरुम् ॥ ४६ ॥ हर्षेणमहताविष्टोदंडवत्प्रणिपत्यतम् ॥ श्रियायुक्तंभासमानंसूर्यकोटिसमप्रभम् ॥ ४७ ॥ बद्धांजलिपुटोभूत्वातयासुमनयासह ॥ जय
जयेत्युवाचैनंजयमाधवमानद ॥ ४८ ॥ जययोगीशयोगीन्द्र[3]जयनागांगशायन ॥ यज्ञांगजययज्ञेशजयशाश्वतसर्वग ॥ ४९ ॥ जयसर्वेश्वरानंतयज्ञरूपनमोऽ
स्तुते ॥ जयज्ञानवतांश्रेष्ठजयत्वंज्ञाननायक ॥ ५० ॥ जयसर्वदसर्वज्ञजयत्वंसर्वभावन ॥ जयजीवस्वरूपेशमहाजीवनमोस्तुते ॥ ५१ ॥ जयप्रज्ञादप्रज्ञां
गजयप्राणप्रदायक ॥ जयपापघ्नपुण्येशजयपुण्यपतेहरे ॥ ५२ ॥ जयज्ञानस्वरूपेशज्ञानगम्यायतेनमः ॥ जयपद्मपलाशाक्षपद्मनाभायतेनमः ॥ ५३ ॥
जयगोविंदगोपालजयशंखधरामल ॥ जयचक्रधराव्यक्तव्यक्तरूपायतेनमः ॥५४॥ जयविक्रमशोभांगजयविक्रमनायक ॥ जयलक्ष्मीविलासांगनमोनेदम

---

[1] भयापहम् इ० पा० । [2] क्रूराः इ० पा० । [3] जय यज्ञपते हरे ॥ जय यज्ञेश यज्ञघ्न इ० पा० । [4] जय यज्ञघ्ननाशक इ० पा० । [5] विद्याविलासांग इ० पा० ।

यायते ॥ ५५ ॥ जयविक्रमशोभांगजयउद्यमदायक ॥ जयउद्यमकालायउद्यमायनमोनमः॥५६ ॥ जयउद्यमशक्तायउद्यमत्रयधारक ॥ युद्धोद्यमप्रवृत्तायतस्मै[1]धर्मायतेनमः ॥ ५७ ॥ नमोहिरण्यरेतायतस्मैतेजायतेनमः ॥ अतितेजःस्वरूपायसर्वतेजोमयायच ॥ ५८ ॥ दैत्यतेजोविनाशायपापतेजोहरायच ॥ गोब्राह्मणहितार्थायनमोस्तुपरमात्मने ॥ ५९ ॥ नमोस्तु[2]हुतभोक्त्रेचनमोहव्यवहायते ॥ नमःकव्यवहायैवस्वधारूपायतेनमः ॥ ६० ॥ स्वाहारूपाययज्ञाय[3]पावनायनमोनमः ॥ नमस्तेशार्ङ्गहस्तायहरयेपापहारिणे ॥ ६१ ॥ सदसच्चोदनायैवनमोविज्ञानशालिने ॥ नमोवेदस्वरूपायपावनायनमोनमः ॥ ६२ ॥ नमोस्तुहरिकेशायसर्वक्लेशहरायते ॥ केशवायपरायैवनमस्तेविश्वधारिणे ॥ ६३ ॥ नमःकृपाकरायैवनमोहर्षमयायते ॥ अनंतायनमोनित्यंशुद्धायक्लेशनाशिने ॥ ६४ ॥ आनंदायनमोनित्यं[4]शुद्धायकेवलायते ॥ रुद्रैर्नमितपादायविरंचिनमितायते ॥ ६५ ॥ [5]सुरासुरेंद्रनमितपादपद्मायतेनमः ॥ नमोनमःपरेशायअजितायामृतात्मने ॥ ६६ ॥ क्षीरसागरवासायनमःपद्माप्रियायते ॥ ॐकारायचशुद्धायअचलायनमोनमः ॥ ६७ ॥ व्यापिनेव्यापकायैवसर्वव्यसनहारिणे ॥ नमोनमोवराहायमहाकूर्मायतेनमः ॥ ६८ ॥ नमोवामनरूपायनृसिंहायमहात्मने ॥ नमोरामायदिव्यायसर्वक्षत्रवधायच ॥ ६९ ॥ सर्वज्ञानायमत्स्यायनमोरामायतेनमः ॥ नमःकृष्णायबुद्धायनमोम्लेच्छप्रणाशिने ॥ ७० ॥ नमःकपिलविप्रायहयग्रीवायतेनमः ॥ नमोव्यासस्वरूपायनमःसर्वमयायते ॥ ७१ ॥ एवंस्तुत्वाहृषीकेशंतमुवाचजनार्दनम् ॥ गुणानांतुपरंपारंब्रह्मावेत्तिनपावन ॥७२॥ नचैवस्तोतुंसर्वज्ञस्तथारुद्रःसहस्रदृक् ॥ वक्तुंकोहिसमर्थस्तुकीदृशीमेमतिर्विभो ॥ ७३ ॥ निर्गुणंसगुणंस्तोत्रंमयैवतवकेशव ॥ क्षमशब्दापशब्दंमेतवदासोस्मिसुव्रत ॥ ७४ ॥ जन्मजन्मनिलोकेशदयांमेकुरुपावन ॥ ७५ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपंचपंचाशत्सहस्रसंहितायांभूमिखंडेऐंद्रेसुमनोपाख्यानेएकोनविंशोऽध्यायः ॥ १९ ॥ हरिरुवाच ॥ तपसानेनपुण्येनसत्येनानेनतेद्विज ॥ स्तोत्रेणपावनेनापितुष्टोस्मिव्रियतांवरः ॥ १ ॥ वरंदद्मिमहाभागयत्तेमनसिवर्तते ॥ यंयमिच्छसिकामंत्वंतंतंतेपूरयाम्यहम् ॥ २ ॥ सोमशर्मोवाच ॥ प्रथमंदेहिमेकृष्णवरमेकंसुवाञ्छितम् ॥ सुप्रसन्नेनमनसायद्यस्तिसुदयामम ॥ ३ ॥ जन्मजन्मांतरंप्राप्यतवभक्तिंकरोम्यहम् ॥ दर्शयस्वपरंस्थानमचलंमोक्षदायकम् ॥ ४ ॥ स्ववंशतारकंपुत्रंदिव्यलक्षणसंयुतम् ॥ विष्णुभक्तिपरंनित्यंममवंशप्रधारकम् ॥ ५ ॥ सर्वज्ञंसर्वदंदातंतपस्तेजःसमन्वितम् ॥ देवब्राह्मणलोकानांपालकंपूजकंसदा ॥ ६ ॥ देवमित्रंपुण्यभावंदातारंज्ञानपंडितम् ॥ देहिमेईदृशंपुत्रंदारिद्रंहरकेशव ॥ ७ ॥ भवत्वेवंनसंदेहोवरमेनंवृणोम्यहम् ॥ हरिरुवाच ॥ एवमस्तुद्विजश्रेष्ठभविष्यतिनसंशयः ॥८॥ मत्प्रसा

---

[1] सर्वात्मने इ० पा० । [2] हरभक्ताय इ० पा० । [3] यज्ञरूपायतेनमः इ० पा० । [4] दिव्याय दिव्यरूपिणे इ० पा० । [5] इंद्रासुरैर्नमिताय कृष्णाय परमात्मने इ० पा० ।

दात्सुपुत्रस्तुतववंशप्रतारकः ॥ भोक्ष्यसित्वंवरान्भोगान्दिव्यांश्चमानुषानिह ॥ ९ ॥ समालोक्यपरंसौख्यंपुत्रसंभवजंशुभम् ॥यावज्जीवसिविप्रत्वंतावद्दुः
खंनपश्यसि ॥ १० ॥ दाताभोक्तागुणग्राहीभविष्यसिनसंशयः ॥ सुतीर्थेमरणंचापियास्यसित्वंपरांगतिम् ॥ ११ ॥ एवंवरंहरिर्दत्त्वासप्रियायाद्विजायसः ॥
अंतर्धानंगतोदेवःस्वप्नवत्परिदृश्यते ॥ १२ ॥ तदासुमनयायुक्तःसोमशर्माद्विजोत्तमः ॥ सुतीर्थेपावनेतस्मिन्नेवातीरेसुपुण्यदे ॥ १३ ॥ अमरकंटकेविप्रो
दानंपुण्यंकरोतिसः ॥ गतेबहुतरेकालेतस्यवैसोमशर्मणः ॥ १४ ॥ कपिलारेवयोःसंगेस्नानंकृत्वासनिर्गतः ॥ दृष्टवान्पुरतोविप्रःश्वेतमेकंहिकुंजरम् ॥१५॥
सुप्रभंसुंदरंदिव्यंसुमदंचारुलक्षणम् ॥ नानाभरणशोभांगंबहुलक्ष्म्यासमन्वितम् ॥ १६ ॥ सिंदूरैःकुंकुमैस्तस्यकुंभस्थलेविराजिते ॥ कर्णनीलोत्पलयु
तंपताकादंडसंयुतम् ॥ १७ ॥ नागोपरिस्थितोदिव्यःपुरुषोदृढसुप्रभः ॥ दिव्यलक्षणसंपन्नःसर्वाभरणभूषितः ॥ १८ ॥ दिव्यमाल्यांबरधरोदिव्यगंधा
नुलेपनः ॥ सुसौम्यंसोमवत्पूर्णच्छत्रचामरसंयुतम् ॥ १९ ॥ नागारूढंप्रयांतंतंपुनःपश्यतिसत्तमः ॥ सिद्धचारणगंधर्वैःस्तूयमानंसुमंगलम् ॥ २० ॥
सगजंसुंदरंदृष्ट्वापुरुषंदिव्यलक्षणम् ॥ व्यतर्कयत्सोमशर्माविस्मयाविष्टमानसः ॥ २१ ॥ कोऽयंप्रयातिदिव्यांगःपंथानंप्राप्यसुव्रतः ॥ एवं
चिंतयतस्तस्ययावद्गृहंसमाप्तवान् ॥ २२ ॥ प्रविशंतंगृहद्वारंदेवरूपंमनोहरम् ॥ हर्षेणमहताविष्टःसोमशर्माद्विजोत्तमः ॥ २३ ॥ स्वगृहंप्रतिधर्मात्मात्व
रमाणःप्रयातिच ॥ गृहद्वारंगतोयावत्तावत्तंतुनपश्यति ॥ २४ ॥ पतितान्येवपुष्पाणिसौहृद्यानिमहामतिः ॥ दिव्यानिवासयुक्तानिप्रांगणेद्विजसत्तमः ॥
॥ २५ ॥ चंदनैःकुंकुमैःपुण्यैःसुगंधैस्तुविलेपितम् ॥ स्वकीयंप्रांगणेदृष्ट्वादूर्वाक्षतसमन्वितम् ॥२६॥ सएवंविस्मयाविष्टश्चितयानःपुनःपुनः ॥ ददर्शसुमनां
प्राज्ञोदिव्यमंगलसंपदम् ॥ २७ ॥ ॥ सोमशर्मोवाच ॥ केनदत्तानिदिव्यानिएतान्याभरणानिच ॥ शृंगारंरूपसौभाग्यंवस्त्रालंकारभूषणम् ॥ २८ ॥ त
न्मेत्वंकारणंभद्रेकथयस्वाविशंकिता ॥ एवंसंभाष्यतांभार्याविरराममद्विजोत्तमः ॥२९॥ सुमनोवाच॥ शृणुकांतसमायातःकश्चिद्देववरोत्तमः ॥ श्वेतनागस
मारूढोदिव्याभरणभूषितः ॥३० ॥ दिव्यगंधानुलिप्तांगोदिव्याश्चर्यसमन्वितः ॥ नजानेकोहिदेवोसौविप्रगंधर्वसेवितः ॥ ३१ ॥ स्तूयमानःसमायातोदेव
गंधर्वचारणैः ॥ योषितःपुण्यरूपाढ्यारूपशृंगारसंयुताः ॥ ३२ ॥ सर्वाभरणशोभाढ्याःसर्वाःपूर्णमनोरथाः ॥ ताभिःसहसमक्षंमेपुरुषेणमहात्मना ॥३३॥
चतुष्कंपूरितंरत्नैःसर्वशोभासमन्वितम् ॥तत्राहमासनेपुण्येस्थापिताब्राह्मणैःकिल ॥ ३४ ॥ वस्त्रालंकारभूषांमेददुस्तेसर्वएवहि ॥ वेदमंगलगीतैस्तुशास्त्रगी
तैश्चपुण्यदैः ॥ ३५ ॥ अभिषिक्तास्मितैःसर्वैरंतर्धानंपुनर्गताः ॥ मामेवंपरितःसर्वेपुनरूचुर्द्विजोत्तम ॥३६॥ तवगेहंवयंसर्वेवासिष्यामःसदैवहि ॥ शुचिर्भव

---

१ स्त्रीगणैः इ० पा० ।

सुकल्याणिभर्त्रासार्द्धंसदैवहि ॥ ३७ ॥ एवमुक्त्वागताःसर्वेंएवंदृष्टंमयैवहि ॥ तयायत्कथितंवृत्तंसमाकर्ण्यमहामतिः ॥ ३८ ॥ पुनश्चिंतांप्रपन्नोऽसौकिमि
दंदेवनिर्मितम् ॥ विचिन्तयित्वाथतदासोमशर्मामहामतिः ॥३९॥ ब्रह्मकर्माणिसंयुक्तःसाधर्म्यंधर्ममुत्तमम् ॥ तस्माद्गर्भमहाभागादधारव्रतशालिनी॥४०॥
तेनगर्भेणसादेवीअधिकंशुशुभेतदा ॥ संदीप्तपुत्रसंयुक्ततेजोज्वालासमन्विता ॥ ४१ ॥ साहिजज्ञेचतपसातनयंदेवसन्निभम् ॥ अंतरिक्षेततोनेदुर्देवदुंदुभय
स्तदा ॥ ४२ ॥ शंखान्दध्मुर्महादेवागंधर्वाललितंजगुः ॥ अप्सरसस्तथासर्वाननृतुस्तास्तदाकिल ॥ ४३ ॥ अथब्रह्मासुरैःसार्द्धंसमायातोद्विजोत्तमः ॥
चकारनामतस्यैवसुव्रतेतिसमाहितः ॥ ४४ ॥ नामकृत्वाततोदेवाजग्मुःसर्वेमहौजसः ॥ गतेषुतेषुदेवेषुसोमशर्मासुतस्यच ॥ ४५ ॥ जातकर्मादिकंक
र्मचकारद्विजसत्तमः ॥ जातेपुत्रेमहाभागेसुव्रतेदेवनिर्मिते ॥ ४६ ॥ तस्यगेहेमहालक्ष्मीर्धनधान्यसमाकुला ॥ गजाश्वमहिषीगावःकांचनंरत्नमेवच ॥ ४७॥
यथाकुबेरभवनंशुशुभेधनसंचयैः ॥ तत्सोमशर्मणोगेहंतथैवपरिराजते ॥ ४८ ॥ ध्यानपुण्यादिकंकर्मचकारद्विजसत्तमः ॥ तीर्थयात्रांगतोविप्रोनाना
पुण्यसमाकुलः ॥ ४९ ॥ अन्यानियानिपुण्यानिदानानिद्विजसत्तमः ॥ चकारतत्रमेधावीज्ञानपुण्यसमन्वितः ॥ ५० ॥ एवंसाधयंतेधर्मं
पालयेच्चपुनःपुनः ॥ पुत्रस्यजातकर्मादिकर्माणिद्विजसत्तमः ॥ ५१ ॥ विवाहंकारयामासहर्षेणमहताकिल ॥ पुत्रस्यपुत्राःसंजाताःसगुणालक्षणा
न्विताः ॥ ५२ ॥सत्यधर्मतपोपेतादानधर्मरताःसदा ॥ सतेषांपुण्यकर्माणिसोमशर्माचकारह ॥ ५३ ॥ पौत्राणांतुमहाभागस्तेषांसुखेनमोदते ॥
[1]सर्वसौख्यंचसंभुज्यजरारोगविवर्जितः ॥ ५४ ॥ पंचविंशाब्दिकोयद्वत्तद्वत्कायंतुतस्यहि ॥ सूर्यतेजःप्रतीकाशःसोमशर्मामहामतिः ॥ ५५ ॥
साचापिशुशुभेदेवीसुमनापुण्यमंगलैः ॥ पुत्रपौत्रैर्महाभागादानव्रतैश्चसंयमैः॥५६॥ अतिभातिविशालाक्षीपुण्यैःपतिव्रतादिभिः॥तारुण्येनसमायुक्तायथा
षोडशवार्षिकी ॥५७॥ मोदमानौमहात्मानौदंपतीचारुमंगलौ ॥ हर्षेणचसमायुक्तौपुण्यात्मानौमहोदयौ ॥५८॥ एवंतयोस्तुवृत्तांतंपुण्याचारसमन्वितम् ॥
सुव्रतस्यप्रवक्ष्यामिव्रतचर्यांद्विजोत्तमाः ॥५९॥ यथातेनसमाराध्यनारायणमनामयम् ॥ ६० ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपंचपंचाशत्सहस्रसंहितायांभूमिखंडे
ऐंद्रेसुमनोपाख्यानेसुव्रतोत्पत्तिर्नामविंशोऽध्यायः ॥ २० ॥ सूतउवाच ॥ एकदाव्यासदेवोऽसौब्रह्माणंजगतःपतिम् ॥ सुव्रताख्यानकंसर्वंपप्रच्छातीववि
स्मितः ॥ १ ॥ व्यासउवाच ॥ लोकात्मँल्लोकविन्यासदेवदेवमहाप्रभो ॥ सुव्रतस्याथचरितंश्रोतुमिच्छामिसांप्रतम् ॥ २ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ पाराशर्यमहा
भागश्रूयतांपुण्यमुत्तमम्॥सुव्रतस्यसुविप्रस्यतपश्चर्यासमन्वितम् ॥३॥ सुव्रतोनाममेधावीबाल्यादपिसचिंतयन्॥गर्भेनारायणंदेवंदृष्टवान्पुरुषोत्तमम्॥४॥

---

[1] सर्वं सौख्यं स बुभुजे तेजसा राजराजवत् ॥ इ० पा० ।

सपूर्वकर्माभ्यासेनहरेर्ध्यानंगतस्तदा ॥ शंखचक्रधरंदेवंपद्मनाभंसुपुण्यदम् ॥ ५ ॥ ध्यायतेचिंतयेत्सोहिगीतेज्ञानेप्रपाठने ॥ एवंदेवंहरिंध्यायन्सदैव
द्विजसत्तमः ॥ ६ ॥ क्रीडत्येवंसदाडिंभैःसार्द्धंचबालकोत्तमः ॥ बालकानांस्वकंनामहरेश्चैवमहात्मनः ॥ ७ ॥ चकारसहिमेधावीपुण्यात्मापुण्यवत्सलः॥
समाह्वयतिवैमित्रंहरेर्नाम्नामहामतिः ॥ ८ ॥ भोभोःकेशवएह्येहिएहिमाधवचक्रधृक् ॥ क्रीडस्वचमयासार्धंत्वमेवपुरुषोत्तम ॥ ९ ॥ सममेवंप्रगंतव्यमावा
भ्यांमधुसूदन ॥ एवमेवसमाह्वानंनामाभिश्चहरेर्द्विजः ॥१०॥ क्रीडनेपठनेहास्येशयनेगीतप्रेक्षणे ॥ यानेचह्यासनेध्यानेमंत्रेज्ञानेसुकर्मसु ॥११॥ पश्यत्येवं
वदत्येवंजगन्नाथंजनार्दनम् ॥ सध्यायतेतमेकंहिविश्वनाथंमहेश्वरम् ॥ १२ ॥ तृणेकाष्ठेचपाषाणेशुष्केसार्द्रेहिकेशवम् ॥ पश्यत्येवंसधर्मात्मा
गोविंदंकमलेक्षणम् ॥ १३ ॥ आकाशेभूमिमध्येतुपर्वतेषुवनेषुच ॥ जलेस्थलेचपाषाणेजीवेष्वेवमहामतिः ॥ १४ ॥ नृसिंहंपश्यतेविप्रःसुव्रतः
सुमनासुतः ॥ बालक्रीडांसमासाद्यरमत्येवंदिनेदिने ॥ १५ ॥ गीतैश्चगायतेकृष्णंसुरागैर्मधुराक्षरैः ॥ तालैर्लयसमायुक्तैःसुस्वरैर्मूर्च्छनान्वि
तैः ॥ १६ ॥ सुव्रतउवाच ॥ ध्यायंतिवेदविदुषःसततंसुरारिंयस्यांगमध्येसकलंहिविश्वम् ॥ योगेश्वरंसकलपापविनाशनंचव्रजामिशरणंमधुसूदन
स्य ॥ १७ ॥ लोकेषुयोहिसकलेष्वनुवर्ततेयोलोकाश्चयस्मिन्निवसंतिसर्वे ॥ दोषैर्विहीनमखलैःपरमेश्वरंतंतस्यैवपादयुगलंसततंनमामि ॥ १८ ॥
नारायणंगुणनिधानमनंतवीर्यंवेदांतशुद्धमतयःप्रपठंतिनित्यम् ॥ संसारसागरमनंतमगाधदुर्गमुत्तारणार्थमखिलंशरणंप्रपद्ये ॥ १९ ॥ यो
गींद्रमानससरोवरराजहंसंशुद्धंप्रभावमखिलंसततंहियस्य ॥ तस्यैवपादयुगलंविमलंविशालंदीनस्यमेऽसुररिपोकुरुतस्यरक्षाम् ॥ २० ॥ ध्यायेऽ
खिलस्यभुवनंस्वपतिंचदेवंदुःखांधकारदलनार्थमिहैवचंद्रम् ॥ लोकस्यपालनकृतेपरिणीतधर्मंसत्यान्वितंसकललोकगुरुंसुरेशम् ॥ २१ ॥ गाया
म्यहंसुरसगीतकतालमानैःश्रीरंगमेकमनिशंभुवनस्यदेवम् ॥ अज्ञाननाशकमलंचदिनेशतुल्यमानंदकंदमखिलंमहिमासमेतम् ॥ २२ ॥ संपूर्णमे
वममृतस्यकलानिधानंतंगीतकौशलमनन्यरसैःप्रगाये ॥ युक्तंस्वयोगकरणैःपरमार्थदृष्टिंविश्वंसपश्यतिचराचरमेवनित्यम् ॥ २३ ॥ पश्यंति
नैवयमिहाथसुपापलोकास्तंकेशवंशरणमेवमुपैतिनित्यम् ॥ २४ ॥ कराभ्यांवाद्यमानस्तुतालंतालसमन्वितम् ॥ गीतेनगायतेकृष्णंबालकैःसहमोदते ॥
॥ २५ ॥ एवंक्रीडारतोनित्यंबालभावेनवैतदा ॥ सुव्रतःसुमनापुत्रोविष्णुध्यानपरायणः ॥ २६ ॥ क्रीडमानंप्राहमातासुव्रतंचारुलक्षणम् ॥ भोजनंकुरु
मेवत्सक्षुधात्वांपरिपीडयेत् ॥ २७ ॥ तामुवाचपुनःप्राज्ञःसुमनामातरंपुनः ॥ महामृतेनतृप्तोस्मिहरिध्यानरसेनवै ॥ २८ ॥ भोजनासनमारूढोमिष्टमन्नं
प्रपश्यति ॥ इदमन्नंस्वयंविष्णुरात्माह्यन्नंसमाश्रितः ॥ २९ ॥ आत्मरूपेणयोविष्णुरनेनान्नेनतृप्यतु ॥ क्षीरसागरसंवासोयस्यैवपरिसंस्थितः ॥ ३० ॥

जलेनानेनपुण्येनतृप्तिमायातुकेशवः ॥ तांबूलचंदनैर्गंधैरेभिःपुष्पैर्मनोहरैः ॥ ३१ ॥ आत्मस्वरूपेणतृप्तस्तृप्तिमायातुकेशवः ॥ शयनेयातिधर्मात्मातदाकृष्णंप्रचिंतयेत् ॥ ३२ ॥ योगनिद्रान्वितंकृष्णंतमहंशरणंगतः ॥ भोजनाच्छादनेष्वेवमासनेशयनेद्विजः ॥ ३३ ॥ चिंतयेद्वासुदेवंतंतस्मैसर्वंप्रकल्पयेत् ॥ तारुण्यंप्राप्यधर्मात्माकामभोगान्विहायवै ॥ ३४ ॥ सयुक्तःकेशवध्यानेवैडूर्यपर्वतोत्तमे ॥ यत्रसिद्धेश्वरंलिंगंवैष्णवंपापनाशनम् ॥ ३५ ॥ रुद्रमोंकारसंज्ञंचध्यात्वाचैवमहेश्वरम् ॥ ब्रह्मणावर्द्धितंदेवंनर्मदादक्षिणेतटे ॥ ३६ ॥ सिद्धेश्वरंसमाश्रित्यतपोभावंव्यचिंतयत् ॥ ३७ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपंचपंचाशत्सहस्रसंहितायांभूमिखंडेऐंद्रेसुमनोपाख्यानेएकविंशोऽध्यायः ॥ २१ ॥ व्यासउवाच ॥ प्रश्नमेकंमहाभागकरिष्येसांप्रतंवद ॥ त्वयैवपूर्वमुक्तंहिसुव्रतंचप्रतीश्वरम् ॥ १ ॥ पूर्वाभ्यासेनसंध्यायन्नारायणमनामयम् ॥ कस्यांज्ञात्यांसमुत्पन्नःसुव्रतःपूर्वजन्मनि ॥ २ ॥ तन्मेत्वंसांप्रतंब्रूहिकथमाराधितोहरिः॥ अनेनापिसदेवेशकोयंपुण्यसमाविलः ॥ ३ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ वैदिशेनगरेपुण्येसर्वऋद्धिसमाकुले ॥ तत्रराजामहातेजाऋतध्वजसुतोबली ॥ ४ ॥ तस्यात्मजोमहाप्राज्ञोरुक्मभूषणविश्रुतः ॥ संध्यावलीतस्यभार्याधर्मपत्नीयशस्विनी ॥ ५ ॥ तस्यांपुत्रंसमुत्पाद्यसआत्मसदृशंततः ॥ तस्यधर्मांगदंनामचकारनृपनंदनः ॥ ६ ॥ सर्वलक्षणसंपन्नःपितृभक्तिपरायणः ॥ रुक्मांगदस्यतनयोयोयंभगवतांवरः ॥ ७ ॥ पितुःसौख्याययेनापिमोहिन्यैतुशिरोददे ॥ वैष्णवेनचधर्मेणपितृभक्त्यातुतस्याहि ॥ ८ ॥ सुप्रसन्नोहृषीकेशःसकायोवैष्णवंपदम् ॥ नीतस्तुसर्वधर्मज्ञोवैष्णवःसात्वतांवरः ॥ ९ ॥ धर्मांगदोमहाप्राज्ञःप्रज्ञाज्ञानविशारदः ॥ तत्रस्थोवैमहाप्राज्ञोधर्मोसौधर्मभूषणः ॥ १० ॥ दिव्यान्मनोनुगान्भोगान्मोदमानःप्रभुंजति ॥ पूर्णेयुगसहस्रांतेधर्मोवैधर्मभूषणः ॥ ११ ॥ तस्मात्पदात्परिभ्रष्टोविष्णोश्चैवप्रसादतः ॥ सुव्रतोनाममेधावीसुमनानंदवर्द्धनः ॥ १२ ॥ सोमशर्मस्यतनयःश्रेष्ठोभगवतांवरः ॥ तपश्चचारमेधावीविष्णुध्यानपरोभवत् ॥ १३ ॥ कामक्रोधादिकान्दोषान्परित्यज्यद्विजोत्तमः ॥ संयम्यचैन्द्रियंवर्गंतपस्तेपेनिरंतरम् ॥ १४ ॥ वैडूर्यपर्वतश्रेष्ठेसिद्धेश्वरस्यसान्निधौ ॥ एकीकृत्यमनश्चायंसंयोज्यविष्णुनासह ॥ १५ ॥ एवंवर्षशतंस्थित्वाध्यानेनास्यमहात्मनः ॥ सुप्रसन्नोजगन्नाथःशंखचक्रगदाधरः ॥ १६ ॥ तस्मैवरंददावन्यंसलक्ष्म्यासहकेशवः ॥ भोभोःसुव्रतधर्मात्मन्बुध्यस्वविबुधांवर ॥ १७ ॥ वरंवरयभद्रंतेकृष्णोऽहंतेसमागतः ॥ एवमाकर्ण्यमेधावीविष्णोर्वाक्यमनुत्तमम् ॥ १८ ॥ हर्षेणमहताविष्टोहृष्ट्वादेवंजनार्दनम् ॥ बद्धांजलिपुटोभूत्वाप्रणाममकरोत्तदा ॥ १९ ॥ सुव्रतउवाच ॥ संसारसागरमतीवमहासुदुःखजालोर्मिभिर्विविधमोहचयैस्तरंगैः ॥ संपूर्णमस्तिनिजदो

---

१ निरंजने इ० पा० ।

षग्गुणैस्तुप्राप्तस्तस्मात्समुद्धरजनार्दनमाशुदीनम् ॥ २० ॥ कर्मांबुदेमहतिगर्जेतिवर्षतीवविद्युल्लतोल्लसतिपातकसंचयैर्मे ॥ मोहांधकारपटलैर्ममनास्ति
दृष्टिर्दीनस्यतस्यमधुसूदनदेहिहस्तम् ॥ २१ ॥ संसारकाननघनंबहुदुःखवृक्षैःसंसेव्यमानमपिमोहमयैश्चसिंहैः ॥ संदीप्तमस्तिकरुणाबहुवह्नितेजःसंत
प्यमानमनिशंपरिपाहिकृष्ण ॥ २२ ॥ संसारवृक्षमतिजीर्णमपीहउच्चंमायासुकंदकरुणाबहुदुःखशाखम् ॥ जायादिसंगच्छदनंफलितंमुरारेतत्राधिरूढपति
तंभगवन्हिरक्ष ॥ २३ ॥ दुःखानलैर्विविधमोहमयैःसुधूमैःशोकैर्वियोगमरणांतिकसन्निभैश्च ॥ दग्धोस्मिकृष्णसततंममदेहिमोक्षंज्ञानांबुदैःसमभिषिंचसदैव
मांत्वम् ॥ २४ ॥ घोरांधकारपटलेमहतीवगर्तेसंसारनाम्निपतितंसततंहिकृष्ण ॥ त्वंसत्कृपोममहिदीनभयातुरस्य[1]तस्माद्विरज्यशरणंतवआगतो
स्मि ॥ २५ ॥ त्वामेवयेनियतमानसभावयुक्ताध्यायंतिज्ञानमनसापदवींलभंते ॥ नत्वैवपादयुगलंचमहासुपुण्यंयद्देवकिन्नरगणाःपरिचिंतयंति ॥ २६ ॥
नान्यंवदामिनभजामिनचिंतयामित्वत्पादपद्मयुगलंसततंनमामि ॥ कामंत्वमेवममपूरयमेद्यकृष्णदूरेणयातुममपातकसंचयस्ते ॥ २७ ॥ दासोस्मिदेवतव
किंकरजन्मजन्मत्वत्पादपद्मयुगलंसततंस्मरामि ॥ २८ ॥ यदिकृष्णप्रसन्नोसिदेहिमेसुवरंप्रभो ॥ मन्मातापितरौकृष्णसकायौमंदिरेनय ॥ २९ ॥
आत्मनश्चमहादेवमयासहनसंशयः ॥ श्रीकृष्णउवाच ॥ एवंतेपरमंकार्यंभविष्यतिनसंशयः ॥ ३० ॥ तस्यतुष्टोहृषीकेशोभक्त्यातस्यप्रतोषितः ॥
प्रयातौवैष्णवंलोकंदाहप्रलयवर्जितौ ॥ ३१ ॥ सुव्रतेनसमंतौद्वौसुमनासोमशर्मकौ ॥ यावत्कल्पद्वयंप्राप्तंतावत्ससुव्रतोद्विजः ॥ ३२ ॥ बुभुजेबुभुजेदि
व्याँल्लोकांश्चैवमहामते ॥ देवकार्यार्थमत्रैवकाश्यपस्यगृहंपुनः ॥ ३३ ॥ अवतीर्णोमहाप्राज्ञोवचनात्तस्यचक्रिणः ॥ ऐंद्रंपदंहियोभुंक्तेविष्णोश्चैवप्रसादतः
॥ ३४ ॥ वसुदत्तेतिविख्यातःसर्वदेवैर्नमस्कृतः ॥ ऐंद्रंपदंहियोभुंक्तेसांप्रतंवासवोदिवि ॥ ३५ ॥ एतत्तेसर्वमाख्यातंसृष्टिसंबंधकारणम् ॥ अन्यदेवंप्रवक्ष्या
मियदेवपरिपृच्छसि ॥ ३६ ॥ व्यासउवाच ॥ धर्माङ्गदोमहाप्राज्ञोरुक्माङ्गदसुतोबली ॥ आद्येकृतयुगेजातःसृष्टिकालेसवासवः ॥ ३७ ॥ तत्कथंदेवदेवेश
अन्योधर्माङ्गदोभुवि ॥ अन्यो[2]रुक्माङ्गदोराजाकिंचायंत्रिदशाधिपः ॥३८॥ एतन्मेसंशयंजातंतद्भवान्वक्तुमर्हति ॥ ब्रह्मोवाच ॥ हंततेकथयिष्यामिसर्वंसंदे
हनाशनम् ॥३९॥ देवस्यलीलासृष्ट्यर्थंवर्ततेद्विजसत्तम ॥ यथावाराश्चपक्षाश्चमासाश्चऋतवोयथा ॥४०॥ संवत्सराश्चमनवस्तथायांतियुगाःपुनः ॥ पश्चा
त्कल्पःसमायातिव्रजाम्येवंजनार्दनम् ॥४१॥ अहमेवमहाप्राज्ञमयियांतिचराचराः ॥ पुनःसृजतियोगात्मापूर्ववद्विश्वमेवहि ॥४२॥ पुनरहंपुनर्वेदाःपुनस्तेदे
वताद्विजाः ॥तथाभूपाश्चतेसर्वेस्वचरित्रसमाविलाः ॥४३॥प्रभवंतिमहाभागविद्वांस्तत्रनमुह्यति ॥ पूर्वकल्पेमहाभागोयथारुक्मांगदोनृपः ॥४४॥तथाधर्मांग

---

[1] तस्माद्विकृष्य शरणं नय मामितस्त्वम् ॥ इ० पा० ।

[2] धर्मांगद इ० पा

दश्चायंसंजातःख्यातिमान्दिजः॥ शमादयोमहाप्राज्ञाययातिर्नहुषस्तथा ॥४५ ॥ मन्वादयोमहात्मानःप्रभवंतिलयंतिच ॥ ऐंद्रंपदंप्रभुंजंतिराजानोधर्मतत्प
राः॥४६॥यथाधर्मांगदोवीरःप्रभुंजतिमहत्पदम् ॥ एवंवेदाश्चदेवाश्चपुराणाःस्मृतिपूर्वकाः ॥४७॥ एतत्तुसर्वमाख्यातंतवाग्रेद्विजसत्तम ॥ चरितंसुव्रतस्याथपु
ण्यंसुगतिदायकम् ॥४८॥ अव्यक्तंतुमहाभागप्रब्रवीमितवाग्रतः ॥४९॥ इति श्रीपद्मपुराणेपंचपंचाशत्सहस्रसंहितायांभूमिखंडेऐंद्रेसुव्रतोपाख्यानंनामद्वा
विंशोऽध्यायः ॥ २२ ॥ ॥ ऋषयऊचुः ॥ विचित्रेयंकथापुण्याधन्यायशोविधायिनी ॥ सर्वपापहराप्रोक्ताभवतावदतांवर ॥ १ ॥ सृष्टिसंबंधमेतन्नस्त
द्भवान्वक्तुमर्हति ॥ पूर्वमेवयथासृष्टिर्विस्तरात्सूतनंदन ॥ २ ॥ सूतउवाच ॥ विस्तरेणप्रवक्ष्यामिसृष्टिसंहारकारणम् ॥ श्रुतमात्रेणयस्यापिनरःसर्वज्ञतांव्र
जेत् ॥ ३ ॥ हिरण्यकश्यपेनापिव्यापितंभुवनत्रयम् ॥ तपसाराध्यब्रह्माणंवरंप्राप्तंसुदुर्लभम् ॥ ४ ॥ तस्माद्देवान्महाभागादमरत्वंतथैवच ॥ देवाँल्लोका
न्ससंव्याप्यप्रभुत्वंस्वयमर्जितम् ॥ ५ ॥ ततोदेवाःसगंधर्वामुनयोवेदपारगाः ॥ नागाश्चकिन्नराःसिद्धायक्षाश्चैवतथापरे ॥ ६ ॥ ब्रह्माणंतुपुरस्कृत्यजग्मुर्नारा
यणंप्रभुम् ॥ क्षिरसागरसंसुप्तंयोगनिद्रांगतंप्रभुम् ॥ ७ ॥ तंसंबोध्यमहास्तोत्रैर्देवाःप्रांजलयस्तथा ॥ संबुद्धेसतिदेवेशेवृत्तंतस्यदुरात्मनः ॥ ८ ॥ आचच
क्षुर्महाप्राज्ञसमाकर्ण्यजगत्पतिः॥नृसिंहरूपमास्थायहिरण्यकशिपुंव्यहन् ॥ ९ ॥ पुनर्वाराहरूपेणहिरण्याक्षोमहाबलः ॥ उद्धृतावसुधापुण्याअसुरोघातित
स्तदा ॥ १० ॥ अन्यांश्चघातयामासदानवान्घोरदर्शनान् ॥ एवंचैतेषुनष्टेषुदानवेषुमहत्सुच ॥ ११ ॥ अन्येषुतेषुनष्टेषुदितिपुत्रेषुवैतदा ॥ पुनःस्थानेषु
प्राप्तेषुदेवेषुचमहत्सुच ॥ १२ ॥ यज्ञेष्वेवप्रवृत्तेषुसर्वेषुधर्मकर्मसु ॥ सुस्थेषुसर्वलोकेषुसादितिर्दुःखपीडिता ॥ १३ ॥ पुत्रशोकेनसंतप्ताहाहा
भूतांविचेतना ॥ भर्तारंसूर्यसंकाशंतपस्तेजःसमन्वितम् ॥ १४ ॥ दातारंचमहात्मानंभर्तारंकश्यपंतदा ॥ भक्त्याप्रणम्यविप्रेन्द्रतमुवाचमहाम
तिम् ॥ १५ ॥ भगवन्नष्टपुत्राहंकृतादेवेनचक्रिणा ॥ दैतेयादानवाःसर्वेदेवैश्चैवनिपातिताः ॥ १६ ॥ पुत्रशोकानलेनाहंसंतप्तामुनिसत्तम ॥
ममानंदकरंपुत्रंसर्वतेजोहरंविभो ॥ १७ ॥ सुबलंचारुसर्वांगंदेवराजसमप्रभम् ॥ बुद्धिमंतंसुसर्वज्ञंज्ञातारंसर्वपंडितम् ॥ १८ ॥ तपस्तेजःसमायुक्तं
सबलंचारुलक्षणम् ॥ ब्रह्मण्यंज्ञानवेत्तारंदेवब्राह्मणपूजकम् ॥ १९ ॥ जेतारंसर्वलोकानांममानंदकरंद्विज ॥ सर्वलक्षणसंपन्नंपुत्रंमेदेहित्वंविभो ॥ २० ॥
एवमाकर्ण्यवैतस्याःकश्यपोवाक्यमुत्तमम् ॥ कृपाविष्टमनास्तुष्टोदुःखितायाद्विजोत्तम ॥ २१ ॥ तामुवाचमहाभागकृपणांदिनमानसाम् ॥ तस्याःशिर
सिसंन्यस्यस्वहस्तंभावतत्परः॥२२॥भविष्यतिमहाभागेयादृशोवांछितःसुतः॥एवमुक्त्वाजगामासौमेरुंगिरिवरोत्तमम् ॥२३॥तपस्तेपेनिरालंबःसाधयन्प
रमव्रतः ॥ एतस्मिन्नंतरेसातुदधारगर्भमुत्तमम् ॥ २४ ॥ सादितिःसर्वधर्मज्ञाचारुकर्मामनस्विनी ॥ शतवर्षप्रमाणंसाशुचिस्वांताबभूवह ॥ २५ ॥ तयावै

जनितःपुत्रोब्रह्मतेजःसमन्वितः ॥ अथकश्यपआयातोहर्षेणमहतान्वितः ॥ २६ ॥ चकारनाममेधावीतस्यपुत्रस्यसत्तमः ॥ बलमित्यब्रवीत्पुत्रंनामतःस
हशोमहान् ॥ २७ ॥ एवंनामचकाराथव्रतबंधंचकारसः ॥ प्राहपुत्रमहाभागब्रह्मचर्यंप्रसाधय ॥ २८ ॥ एवमेवंकरिष्यामितववाक्यंद्विजोत्तम ॥ वेदस्याध्य
यनंकुर्यांब्रह्मचर्येणसत्तम ॥ २९ ॥ एवंवर्षशतंसाग्रंगतंतस्यतपस्यतः ॥ मातुःसमक्षमायातस्तपस्तेजःसमन्वितः ॥ ३० ॥ तपोवीर्यमयंदिव्यंब्रह्म
चर्यंमहात्मनः ॥ दितिःपश्यतिपुत्रस्यहर्षेणमहतान्विता ॥ ३१ ॥ तमुवाचमहात्मानंबलंपुत्रंतपस्विनम् ॥ मेधाविनंमहात्मानंप्रज्ञाज्ञानविशारदम् ॥ ३२ ॥
त्वयिजीवतिमेधाविन्प्रजीवंतिसुतामम ॥ हिरण्यकशिपाद्यास्तेयेहताश्चक्रपाणिना ॥ ३३ ॥ वैरंसाधयमेवत्सजहिदेवान्त्रिपूत्रणे ॥ सादनुस्तमुवाचेदंबलं
पुत्रंमहाबलम् ॥ ३४ ॥ आदावींद्रंहिदेवेंद्रंद्रुतंसूदयपुत्रक ॥ पश्चाद्देवान्निपात्यंतांततोगरुडवाहनः ॥ ३५ ॥ तयोराकर्ण्यसादेवीअदितिःपतिदेवता ॥
दुःखेनमहताविष्टापुत्रमिंद्रमभाषत ॥ ३६ ॥ दितिपुत्रोमहाकायोवर्द्धतेब्रह्मतेजसा ॥ देवानांहिवधार्थायतपस्तेपेनिरंजने ॥ ३७ ॥ एवंजानीहिदेवेशय
दिक्षेममिहेच्छसि ॥ एवमाकर्ण्यतद्वाक्यंसमातुःपाकशासनः ॥ ३८ ॥ चिंतामवापदुःखेनमहतींदेवराट्तदा ॥ महाभयेनसंत्रस्तश्चिंतयामासवैततः ॥ ३९ ॥
कथमेनंहनिष्यामिदेवधर्मविदूषकम् ॥ इतिनिश्चित्यदेवेशोबलस्यनिधनंप्रति ॥ ४० ॥ एकदाहिबलःसोपिसंध्यार्थंसिंधुमाश्रितः ॥ कृष्णाजिने
नादिव्येनदंडकाष्ठेनराजितः ॥ ४१ ॥ अमलेनापिपुण्येनब्रह्मचर्येणतेनसः ॥ सागरस्योपकंठेतंसंध्यासनमुपागतम् ॥ ४२ ॥ जपमानंसुशां
तंतंददर्शपाकशासनः ॥ वज्रेणतेनदिव्येनताडितोदितिनंदनः ॥ ४३ ॥ बलंनिपतितंदृष्ट्वागतसत्वंगतंभुवि ॥ हर्षेणमहताविष्टोदेवराण्मुमुदे
तदा ॥ ४४ ॥ एवंनिपात्यतंदैत्यंदितिनंदनमेवच ॥ राज्यंचकारधर्मात्मासुखेनपाकशासनः ॥ ४५ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपंचपंचाशत्सहस्र
संहितायांभूमिखंडेबलदैत्यवधोनामत्रयोविंशोऽध्यायः ॥ २३ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ हतंश्रुत्वादितिःपुत्रंसुबलंबलमेवच ॥ रुदितंकरुणंकृत्वाहाहा
कष्टंभृशंमम ॥ १ ॥ एवंसुकरुणंकृत्वाबहुकालंतपस्विनी ॥ सागताकश्यपंकांतंतमुवाचयशस्विनी ॥ २ ॥ तवपुत्रोमहापापइंद्रःसुरगणे
श्वरः ॥ सागरोपगतंदृष्ट्वाबलंमेब्रह्मलक्षणम् ॥ ३ ॥ वज्रेणघातयामाससंध्यामास्यंतमेवहि ॥ एवंश्रुत्वाततःक्रुद्धोमरीचितनयस्तदा ॥ ४ ॥ क्रो
धेनमहताविष्टःप्रजज्वालेववह्निना ॥ अवलुंच्यजटामेकांशुच्यग्नौसद्विजोत्तमः ॥ ५ ॥ इंद्रस्यैववधार्थायपुत्रमुत्पादयाम्यहम् ॥ तस्मात्कुंडात्समुत्पन्नो
हुताशनमुखादपि ॥ ६ ॥ कृष्णांजनचयोपेतःपिंगाक्षोभीषणाकृतिः ॥ दंष्ट्राकरालवक्त्रांतोजगतांभयदायकः ॥ ७ ॥ महाचर्वरिकोघोरःखड्गचर्म
धरस्तथा ॥ सर्वांगतेजसादीप्तोन्महामेघोपमोबली ॥ ८ ॥ उवाचकश्यपंविप्रमादेशोममदीयताम् ॥ कस्मादुत्पादितोविप्रभवताकारणंवद ॥ ९ ॥ तमहं

साधयिष्यामिप्रसादात्तवसुव्रत ॥ कश्यपउवाच ॥ अस्यामनोरथंपुत्रपूरयस्वममैवहि ॥ १० ॥ अदित्यास्त्वंमहाप्राज्ञजहिइंद्रंदुरात्मकम् ॥ निहतेदेवरा
जेहिऐंद्रंपदंप्रभुंक्ष्वच ॥ ११ ॥ एवंतेनसमादिष्टःकश्यपेनमहात्मना ॥ वृत्रस्तुउद्यमंचक्रेतस्येंद्रस्यवधायच ॥ १२ ॥ धनुर्वेदस्यचाभ्यासंसचक्रेपौरुषा
न्वितः॥ बलंवीर्यंतथाक्षात्रंतेजोधैर्यंसमन्वितम् ॥ १३ ॥ दृष्ट्वाहितस्यदैत्यस्यसहस्राक्षोभयातुरः ॥ उपायंचिंतितंतस्यवृत्रस्यापिदुरात्मनः ॥ १४ ॥ वधा
र्थंदेवदेवेनसमाहूयमहामुनीन् ॥ सप्तर्षीन्प्रेषयामासवृत्रंदैत्येश्वरंप्रति ॥ १५ ॥ भवंतस्तत्रगच्छंतुयत्रवृत्रःसतिष्ठति ॥ संधिकुर्वंतुवैतेनसार्द्धंमममुनी
श्वराः ॥ १६ ॥ एवंतेनसमादिष्टामुनयःसप्ततेतदा ॥ वृत्रासुरंततःप्रोचुःसहस्राक्षप्रचालिताः ॥ १७ ॥ सख्यंकर्तुंप्रयच्छेत्साक्रियतांदैत्यसत्तम ॥ ऋषयः
सप्ततत्त्वज्ञाऊचुर्वृत्रंमहाबलम् ॥ १८ ॥ सहस्राक्षोमहाप्राज्ञोभवतासहसत्तम ॥ मैत्रमिच्छतिवैकर्तुंतत्कथंनकरोषिकिम् ॥ १९ ॥ अर्धमैंद्रंपदंवीरसत्वंभुं
क्ष्वसुखेनवै ॥ वर्तत्वर्द्धेनइंद्रस्तुअसुरादेवतास्तथा ॥२०॥ सुखंवर्ततुतेसर्वेवैरंचैवविसृज्यवै ॥ वृत्रउवाच ॥ यदिसत्येनदेवेंद्रोमैत्रमिच्छतिसत्तमः ॥२१॥
सत्यमाश्रित्यचैवाहंकरिष्येनात्रसंशयः ॥ छद्मचैवंपुरस्कृत्यइंद्रोद्रोहंसमाचरेत् ॥ २२॥ तदाकिंक्रियतेविप्राइत्यर्थेप्रत्ययंहिकिम् ॥ ऋषयस्त्विंद्रमाचख्यु
रित्यर्थंप्रत्ययंवद ॥ २३ ॥ तन्नस्त्वंसत्यतांब्रूहियदिसख्यमिहेच्छसि ॥ इंद्रउवाच ॥ यद्यऽसत्येनवर्तामिभवद्भिःसहछद्मना ॥ २४ ॥ ब्रह्महत्यादिकैःपापै
र्लिप्येहंनात्रसंशयः ॥ तेवृत्रंदैत्यनाथंतंपुनरूचुर्महौजसः ॥ २५ ॥ ब्रह्महत्यादिकैःपापैर्लिप्येहंनात्रसंशयः ॥ इत्युवाचमहाप्राज्ञत्वामेवंसपुरंदरः ॥ २६ ॥
एतेनप्रत्ययेनापिसख्यंकुरुमहामते॥वृत्रउवाच ॥ भवतांशिष्टमार्गेणसत्येनानेनतस्यच॥२७॥मैत्रमेवंकरिष्यामितेनसार्द्धंद्विजोत्तमाः ॥ वृत्रमिंद्रस्यसंस्थानं
नीतंब्राह्मणपुङ्गवैः ॥ २८ ॥ इन्द्रस्तमागतंदृष्ट्वावृत्रंमित्रार्थमुद्यतः ॥ सिंहासनात्समुत्थायअर्धमादायसत्वरः॥२९॥ददौतस्मैसधर्मात्मावृत्रायद्विजसत्तम॥
अर्धंभुंक्ष्वमहाप्राज्ञऐंद्रमेतन्महत्पदम् ॥३०॥ वर्तितव्यंसुखेनापिआवाभ्यांदैत्यसत्तम ॥ एवंविश्वासयन्दैत्यंवृत्रंमैत्रेणवैतदा ॥३१॥गतेषुतेषुविप्रेषुस्वस्थानं
द्विजसत्तम ॥ छिद्रंपश्यतिदुष्टात्मावृत्रस्यापिसदैवहि ॥ ३२ ॥ सावधानत्वमिंद्रोपिदिवारात्रौप्रचिंतयेत् ॥ तस्यच्छिद्रंनपश्येतवृत्रस्यापिमहात्मनः॥३३॥
उपायंचिंतयामासतस्यैववधहेतवे ॥ रंभासंप्रेषितातेनमोहयस्वमहासुरम् ॥ ३४ ॥ येनकेनाप्युपायेनयथाहत्वालभेसुखम् ॥ तथाकुरुष्वकल्याणिसंमो
हायसुरद्विषः ॥ ३५ ॥ वनंपुण्यंमहादिव्यंपुण्यपादपसेवितम् ॥ बहुवृक्षफलोपेतंमृगपक्षिसमाकुलम् ॥ ३६ ॥ विमानमंदिरैर्दिव्यैःसर्वत्रपरिशोभितम् ॥
दिव्यगंधर्वसंगीतंभ्रमराकुलितंसदा ॥ ३७ ॥ कोकिलानांरुतैःपुण्यैःसर्वत्रमधुरायतैः ॥ शिखिसारंगनादैश्चसर्वत्रसुसमाकुलम् ॥ ३८ ॥
दिव्यैस्तुचंदनैर्वृक्षैःसर्वत्रसमलंकृतम् ॥ वापीकुंडतडागैश्चजलपूर्णैर्मनोहरैः ॥ ३९ ॥ कमलैःशतपत्रैश्चपुष्पितैःसमलंकृतम् ॥ देवगं

धर्वसंसिद्धैश्चारणैश्चैवकिन्नरैः ॥ ४० ॥ मुनिभिः शुशुभेदिव्यैर्दिव्योद्यानवरेणच ॥ अप्सरोगणसंकीर्णनानाकौतुकमंगलैः ॥ ४१ ॥ हेमप्रा
सादसंबाधंदंडच्छत्रैश्चचामरैः ॥ कलशैश्चपताकाभिःसर्वत्रसमलंकृतम् ॥ ४२ ॥ वेदध्वनिसमाकीर्णंगीतध्वनिसमाकुलम् ॥ एवंनंदनमासाद्य
सारंभाचारुहासिनी ॥ ४३ ॥ अप्सरोभिःसमंतत्रक्रीडत्येवंविलासिनी ॥ सूतउवाच ॥ एकदातुसवृत्रोवैकालाकृष्टोगतोवनम् ॥ ४४ ॥ कतिभिर्दान
वैःसार्द्धंसुदयापरयायुतः ॥ अलक्ष्येभ्रमतेपार्श्वंतस्यैवचमहात्मनः ॥ ४५ ॥ देवराजोपिविप्रेंद्रश्छिद्रान्वेषीद्विषांकिल ॥ सहिवृत्रोमहाप्राज्ञोविश्वस्तःसर्व
कर्मसु ॥ ४६ ॥ इंद्रंमित्रंपरंजानन्भयंचक्रेनतस्यसः ॥ भ्रममाणोवनंपश्येत्सर्वत्रपरमंशुभम्॥ ४७ ॥ सुरम्यंकौतुकवनंवनितागणसंकुलम्॥चंदनस्यापिवृ
क्षस्यछायांशीतांसुपुण्यदाम् ॥ ४८ ॥ समाश्रित्यविशालाक्षीरंभातत्रप्रदीव्यति ॥ सखीभिस्तुमहाभागादोलारूढायशस्विनी ॥ ४९ ॥ गायतेसुस्व
रंगीतंसर्वविश्वप्रमोहनम् ॥ तत्रवृत्रःसमायातःकामाकुलितमानसः ॥ ५० ॥ दोलारूढांसमालोक्यरंभांचारुसुलोचनाम् ॥ ५१ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपंच
पंचाशत्सहस्रसंहितायांभूमिखंडेवृत्रवंचनंनामचतुर्विंशोऽध्यायः ॥ २४ ॥ सूतउवाच ॥ इयंहिकागायतिचारुलोचनाविलासभावैःपरिविश्वमेव ॥ अतीवबा
लाशुशुभेमनोहरासंपूर्णभावैःपरिमोहयेज्जनम् ॥ १ ॥ दृष्ट्वासरंभांकमलायताक्षींपीनस्तनींचर्चितकुंकुमांगिम् ॥ पद्माननांकामगृहंममैषानोवारतिश्चारु
मनोहरेयम् ॥ २ ॥ संपूर्णभावांपरिरूपयुक्तांकामांगशीलामतिशीलभावाम् ॥ यास्याम्यहंवश्यमिहैवअस्यामनोभवेनाद्यइहैवप्रेषितः ॥ ३ ॥ इतीवदै
त्यःसुविचिंतयान्वितःकामेनमुग्धोबहुकालनोदितः ॥ समातुरस्तत्रजगामसत्वरमुवाचतांदीनमनाःसुलोचनाम् ॥ ४॥ कस्यासिवासुंदरिकेनप्रेषिताकिंना
मतेपुण्यतमंवदस्वमे ॥ तवैवरूपेणमहातितेजसामुग्धोस्मिबालेममवश्यतांव्रज ॥ ५ ॥ एवमुक्ताविशालाक्षीवृत्रंकामाकुलंप्रति ॥ अहंरंभामहाभाग
क्रीडार्थंवनमुत्तमम् ॥ ६ ॥ सखीसार्धंसमायातानंदनंवनमुत्तमम् ॥ त्वंतुकोवाकिमर्थंहिममपार्श्वंसमागतः ॥ ७ ॥ वृत्रउवाच ॥ श्रूयतामभिधास्यामियो
हंबालेसमागतः ॥ हुताशनात्समुत्पन्नःकश्यपस्यसुतःशुभे ॥ ८ ॥ सखाहंदेवदेवस्यइंद्रस्यापिवरानने ॥ ऐंद्रंपदंवरारोहेअर्धंमेभुक्तिमागतम् ॥ ९ ॥ अ
हंवृत्रःकथंदेविमामेवंनतुविंदासि ॥ त्रैलोक्यंवशमायातंयस्यैववरवर्णिनि ॥ १० ॥ अहंशरणमायातःकामाद्रक्षवरानने ॥ भजस्वमांविशालाक्षिकामेनाकु
लितंप्रिये ॥ ११ ॥ रंभोवाच ॥ वशगाहंतवैवाद्यभविष्यामिनसंशयः ॥ यंयंवदाम्यहंवीरतंतंकार्यंत्वयैवहि ॥ १२ ॥ एवमस्तुमहाभागेतंतंसर्वंकरो
म्यहम् ॥ एवंसंबंधकंकृत्वातयासहमहाबलः ॥ १३ ॥ तस्मिन्वनेमहापुण्येरेमेदानवसत्तमः ॥ तस्यागीतेननृत्येनहास्येनललितेनच ॥ १४ ॥ अतिमुग्धो
महादैत्यःसतस्याःसुरतेनच ॥ तमुवाचमहाभागंवृत्रंदानवसत्तमम् ॥ १५ ॥ सुरापानंकुरुष्वेहपिबस्वमधुमाधवीम् ॥ तामुवाचविशालाक्षींरंभांशशि

निभाननाम् ॥ १६ ॥ पुत्रोहंब्राह्मणस्यापिवेदवेदांगपारगः ॥ सुरापानंकथंभद्रेकरिष्यामि विनिंदितम् ॥१७॥ तयातुरंभयादेव्याप्रीत्यादत्तासुराहठात् ॥
तस्यादाक्षिण्यभावेनसुरापानंकृतंतदा ॥ १८ ॥ अतीवमुग्धंसुरयाज्ञानभ्रष्टोयदाभवत् ॥ तदंतरेसुरेंद्रेणवज्रेणनिहतस्तदा ॥ १९ ॥ ब्रह्महत्या
दिकैःपापैः सलिप्तोवृत्रहाततः ॥ ब्राह्मणास्तुततःप्रोचुरिंद्रपापंकृतंत्वया ॥ २० ॥ अस्माद्वाक्यात्तुविश्वस्तोवृत्रोनाममहाबलः ॥ हतो
विश्वासभावेनएवंपापंत्वयाकृतम् ॥ २१ ॥ इंद्रउवाच ॥ येनकेनाप्युपायेनहंतव्योरिःसदैवहि ॥ देवब्राह्मणहंतारंयज्ञानांधर्मकंटकम् ॥ २२ ॥ निहतंदान
वंदुष्टंत्रैलोक्यस्यापिनायकम् ॥ तदर्थंकुपितायूयमेतन्न्यायस्यलक्षणम् ॥ २३ ॥ विचारमेवंकर्त्तव्यंभवद्भिर्द्विजसत्तमाः ॥ पश्चात्कोपंप्रकर्त्तव्यमन्यायंस
मचिंत्यताम् ॥ २४ ॥ एवंसंबोधिताविप्राइंद्रेणापिमहात्मना ॥ ब्रह्मादिभिःसुरैःसर्वैर्बोधितास्तेचसत्तमाः ॥ २५ ॥ जग्मुःस्वस्थानमेवंहिनिहतेधर्मकं
टके ॥ २६ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवृत्रासुरवधोनामपंचविंशोऽध्यायः ॥ २५ ॥ सूतउवाच ॥ तंपुत्रंनिहतंश्रुत्वासादितिर्दुःखपीडिता ॥ पुत्रशोकेन
तेनैवसंदग्धाद्विजसत्तमाः ॥१॥ पुनरूचेमहात्मानंकश्यपंमुनिपुंगवम् ॥इंद्रस्यापिसुदुष्टस्यवधार्थंद्विजसत्तम ॥ २ ॥ ब्रह्मतेजोमयंतीव्रंदुःसहंसर्वदैवतैः ॥
पुत्रैकंदयितांकांतसुप्रियाहंयदाविभो ॥३॥ कश्यपउवाच ॥ निहतौबलवृत्रौचममपुत्रौमहाबलौ ॥ अधमाश्रित्यदेवेनइंद्रेणापिदुरात्मना ॥ ४ ॥ तस्यैवच
वधार्थायपुत्रमेकंददाम्यहम् ॥ वर्षाणांतुशतैकंत्वंशुचिर्भवयशस्विनि ॥ ५ ॥ एवमुक्त्वासयोगींद्रोहस्तंशिरसिवैतदा ॥ दत्त्वादित्यासहैवासौगतोमेरुंतपोव
नम् ॥ ६ ॥ तपस्ततापसादेवीतपोवननिवासिनी ॥ शुचिष्मतीसदाभूत्वापुत्रार्थाद्विजसत्तम ॥७॥ ततोदेवःसहस्राक्षोज्ञात्वाउद्यममेवच ॥ दित्याश्चैवमहा
भागअंतरप्रेक्षकोऽभवत् ॥८॥ पंचविंशाब्दिकोभूत्वादेवराड्दैवतोपमः ॥ ब्राह्मणस्यचरूपेणतस्याश्चांतिकमागतः ॥ ९ ॥ सतांप्रणम्यधर्मात्मामातरंतपसा
न्विताम् ॥ तयोक्तस्तुसहस्राक्षोभवान्कोद्विजसत्तम ॥१०॥ तामुवाचसहस्राक्षःपुत्रोऽहंतवशोभने ॥ ब्राह्मणोवेदविद्वांश्चधर्मंजानामिभामिनि ॥११॥ तपस
स्तवसाहाय्यंकरिष्येनात्रसंशयः ॥ शुश्रूषतिसतांदेवींमातरंतपसान्विताम् ॥१२॥ तामिंद्रंसानजानातिआगतंदुष्टकारिणम् ॥ धर्मपुत्रंविजानातिशुश्रूषंतंदि
नेदिने ॥ १३ ॥ अंगसंवाहयेद्देव्याःपादौप्रक्षालयेत्ततः॥ पत्रंमूलंफलंतत्रवल्कलाजिनमेवच ॥१४॥ ददात्येवंसधर्मात्मातस्यैदित्यैसदैवहि ॥ भक्त्यासंतो
षितातस्यसंतुष्टातमभाषत ॥ १५ ॥ पुत्रेजातेमहापुण्येइंद्रेचानिहतेसति ॥ कुरुराज्यंमहाभागपुत्रेणममदैवकम् ॥१६॥ एवमस्तुमहाभागेतेप्रसादाद्भविष्य
ति ॥ तस्याश्चैवांतरंप्रेप्सुरभवत्पाकशासनः ॥१७॥ ऊनेवर्षशतेचास्याददर्शांतरमच्युतः ॥ अकृत्वापादयोःशौचंदितिःशयनमाविशत् ॥१८॥ शय्यांते
साशिरःकृत्वामुक्तकेशातिविह्वला ॥ निद्रामाहारयामासतस्याःकुक्षिंप्रविश्यह॥१९॥ वज्रपाणिस्ततोगर्भंसप्तधातंन्यकृंतत ॥ वज्रेणतीक्ष्णधारेणरुरोदउद

रेस्थितः॥२०॥ सगर्भस्तत्रविप्रेंद्राइंद्रहस्तगतेनवै॥रोदमानंमहागर्भंतमुवाचपुनःपुनः॥२१॥ शतक्रतुर्महातेजामारोदीरित्यभाषत ॥सप्तधाकृतवाञ्छक्रस्तं
गर्भंदितिजंपुनः ॥ २२ ॥ एकैकंसप्तधाच्छित्त्वारुदमानंसदेवराट् ॥ एवंवैमरुतोजातास्तेतुदेवामहौजसः॥ २३ ॥ यथाइंद्रेणतेप्रोक्ताबभूवुर्नामभिस्ततः ॥
अतिवीर्यमहाकायास्तीव्रतेजःपराक्रमाः ॥ २४ ॥ एकोनावैबभूवुस्तेपंचाशन्मरुतस्ततः ॥ मरुतोनामतेख्याताइंद्रमेवसमाश्रिताः ॥ २५ ॥ भूतानामेवस
र्वेषांरोचयंतिगणंमहत् ॥ निकायेषुनिकायेषुहरिःप्रादात्प्रजापतिः ॥ २६ ॥ क्रमशस्तानिराज्यानिपृथुपूर्वाणितानिवै ॥ सदेवःपुरुषःकृष्णःसर्वव्यापीजग
द्गुरुः ॥ ॥ २७ ॥ तपोजिष्णुर्महातेजाःसर्वएकःप्रजापतिः ॥ पर्जन्यःपावकःपुण्यःसर्वात्मासर्वएवहि ॥ २८ ॥ तस्यसर्वमिदंपुण्यंजगत्स्थावरजंगमम् ॥
भूतसर्गमिमंसम्यग्जानतोद्विजसत्तम ॥ २९ ॥ नावृत्तिभयमस्तीहपरलोकभयंकुतः ॥ इमांसृष्टिंमहापुण्यांसर्वपापहरांशुभाम् ॥ ३० ॥ यःशृणोतिनरो
भक्त्यासर्वपापैःप्रमुच्यते ॥ सहिधन्यश्चपुण्यश्चसहिसत्यसमन्वितः ॥ ३१ ॥ यःशृणोतिइमांसृष्टिंसयातिपरमांगतिम् ॥ सर्वपापविशुद्धात्माविष्णुलोकं
सगच्छति ॥ ३२ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेमरुदुत्पत्तिर्नामषड्विंशोऽध्यायः ॥ २६ ॥ सूतउवाच ॥ सप्रभुःसर्वलोकेशोह्यभिषिच्यततोनृपम् ॥ पृथुं
वेनस्यतनयंसर्वराज्येमहाप्रभुम् ॥ १ ॥ महाबाहुंमहाकायंयथेंद्रंचसुरेश्वरम् ॥ क्रमेणापिततोब्रह्माराज्यानिचविचार्यवै ॥ २ ॥ यद्यस्यापिभवेद्योग्यंदातुंत
दुपचक्रमे ॥ वृक्षाणांब्राह्मणानांचग्रहर्क्षाणांतथैवच ॥ ३ ॥ सोमंराज्येसोभ्यर्षिचत्तपसांचमहामतिः ॥ धर्माणांधर्मयज्ञानांपुण्यानांपुण्यतेजसाम् ॥ ४ ॥
अपांमध्येतथादेवंतीर्थानांहितथैवच ॥ वरुणंसोभिषिच्यैवरत्नानांचद्विजोत्तम ॥५॥ अन्येषांसर्वयक्षाणांराज्येवैश्रवणंपुनः ॥ विष्णुमेवमहाप्राज्ञमादित्यानां
पितामहः ॥ ६ ॥ राज्येसंस्थापयामासजनताहितहेतवे ॥ सर्वेषामेवपुण्यानांदक्षमेवप्रजापतिम् ॥७॥ समर्थंसर्वधर्मज्ञंप्रजापतिगणेश्वरम् ॥ प्रह्लादंसर्वधर्म
ज्ञंसहिराज्येन्यरूपयत् ॥ ८ ॥ दैत्यानांदानवानांचविष्णुतेजःसमन्वितम् ॥ यमंवैवस्वतंधर्मंपैत्र्येराज्येभिषिच्यच ॥ ९ ॥ यक्षराक्षसभूतानांपिशाचोरगस
र्पिणाम् ॥ योगिनीनांचसर्वासांवैतालानांमहात्मनाम्॥ १० ॥ कंकालानांहिसर्वेषांकूष्मांडानांतथैवच ॥ पार्थिवानांचसर्वेषांगिरिशंशूलपाणिनम् ॥ ११॥
पर्वतानांहिसर्वेषांहिमवंतंमहागिरिम् ॥ नदीनांचतडागानांवापिकानांतथैवच ॥ १२ ॥ कुंडानांकूपराज्येहिदिव्येषुचसुरेश्वरः॥सागरंस्थापितंपुण्यंसर्वतीर्थं
मनुत्तमम् ॥१३॥ गंधर्वाणांतुसर्वेषांराज्येपुण्येतथैवच ॥ चित्ररथंततोब्रह्मःअभिषिच्यसुरेश्वरः ॥१४॥ नागानांपुण्यवीर्याणांवासुकिंचचतुर्मुखः ॥ सर्पाणां
तुतथाराज्येअभिषिच्यसतक्षकम् ॥१५॥ वारणानांततोराज्येऐरावणमसिंचत ॥ अश्वानांचैवसर्वेषामुच्चैःश्रवसमेवच॥१६॥पक्षिणांचैवसर्वेषांवैनतेयमथापि

---

१ पुनः स रोदमानं तमेकैकं सप्तधाकरोत् ॥ ते वै जातास्तु मरुतो देवाः सर्वे महौजसः ॥ इ० पा० ।

सः ॥ मृगाणांचततोराज्येब्रह्मासिंहमथादिशत् ॥१७॥ गोवृषंतुगवांमध्येअभिषिच्यप्रजापतिः ॥ वनस्पतीनांसर्वेषांप्लक्षमेवपितामहः ॥१८॥ एवंराज्यानिस
र्वाणिसंस्थाप्यचपितामहः ॥ दिशापालांस्ततोब्रह्मास्थापयामाससत्तमः ॥१९॥ वैराजस्यतथापुत्रंपूर्वस्यांदिशिसत्तमः ॥ सुधन्वानंदिशःपालंराजानंसोभ्य
षिंचत ॥२०॥ दक्षिणस्यांमहात्मानंकर्दमस्यप्रजापतेः ॥ पुत्रंशंखपदंनामराजानंसोभ्यषिंचत ॥२१॥ पश्चिमायांतथाब्रह्मावरुणस्यप्रजापतेः॥पुत्रंचपुष्करं
नामसोऽभ्यषिंचत्प्रजापतिः ॥ २२ ॥ उत्तरस्यांदिशिब्रह्मानलकूवरमेवच ॥ एवंचैवाभ्यषिंचत्स्वदिक्पालान्समहौजसः ॥ २३ ॥ यैरियंपृथिवीसर्वा
सप्तद्वीपासपत्तना ॥ यथाप्रदेशमद्यापिधर्मेणप्रतिपाल्यते ॥२४॥ पृथुश्चैवंमहाभागःसोभिषिक्तोनराधिपः ॥ राजसूयादिभिःसर्वैरभिषिक्तोमहामखैः॥२५॥
विधिनावेददृष्टेनराजराज्येमहीपतिः ॥ चाक्षुषेनाम्निसंपुण्येअतीतेचमहौजसि ॥ २६ ॥ मन्वंतरेमहाभागदेवपुण्यहितैषिणि ॥ ततोवैवस्वतायैवमनवेरा
ज्यमादिशत् ॥ २७ ॥ विस्तरंचापिव्याख्यास्येपृथोश्चैवमहात्मनः ॥ यदिमामेवविप्रेन्द्रशुश्रूषासिअतंद्रितः ॥ २८ ॥ एतदेवमधिष्ठानंमहत्पुण्यंप्रकीर्तिं
तम् ॥ सर्वेष्वेवपुराणेषुएतद्धिनिश्चितंसदा ॥ २९ ॥ पुण्यंयशस्यमायुष्यंस्वर्गवासकरंशुभम् ॥ धन्यंपवित्रमायुष्यंपुत्रदंवृद्धिदायकम् ॥ ३०॥ यःशृ
णोतिनरोभक्त्याभावध्यानसमन्वितः ॥ अश्वमेधफलंतस्यजायतेनात्रसंशयः ॥ ३१ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपंचपंचाशत्सहस्रसंहितायांभूमिखंडेराज्याभिषे
कोनामसप्तविंशोऽध्यायः ॥ २७ ॥ ॥ ऋषयऊचुः ॥ विस्तरेणसमाख्याहिजन्मतस्यमहात्मनः ॥ पृथोश्चैवमहाभागश्रोतुकामावयंपुनः ॥ १ ॥ राज्ञाते
नयथादुग्धाइयंधात्रीमहात्मना ॥ पुनर्देवैश्चपितृभिर्मुनिभिस्तत्त्ववेदिभिः ॥ २ ॥ यथादैत्यैश्चनागैश्च[2]यथायक्षैर्यथाद्रुमैः ॥ शैलैश्चैवपिशाचैश्चगंधर्वैःपुण्यक
र्मभिः ॥ ३ ॥ ब्राह्मणैश्चतथासिद्धैराक्षसैर्भीमविक्रमैः ॥ पूर्वमेवयथादुग्धाअन्यैश्चसुमहात्मभिः ॥ ४ ॥ तेषामेवहिसर्वेषांविशेषंपात्रधारणम् ॥ क्षीरस्यापिवि
धिंब्रूहिविशेषंचमहामते ॥ ५ ॥ वेनस्यापिनृपस्यैवपाणिरेवमहात्मनः ॥ ऋषिभिर्मथितःपूर्वंसकस्मादिहकारणात् ॥६॥ क्रुद्धैश्चैवमहापुण्यैःसूतपुत्रवदस्व
नः ॥विचित्रेयंकथापुण्यासर्वपापप्रणाशिनी ॥ ७ ॥ श्रोतुकामामहाभागतृप्तिर्नैवप्रजायते ॥ ॥ सूतउवाच ॥ वैन्यस्याहिपृथोश्चैवतस्यविस्तरमेवच ॥८॥
जन्मवीर्यंतथाक्षेत्रंपौरुषंद्विजसत्तमाः ॥ प्रवक्ष्यामियथासर्वंचरित्रंतस्यधीमतः ॥ ९ ॥ शुश्रूषध्वंमहाभागामामेवंद्विजसत्तमाः ॥ अभक्तायनवक्तव्यमश्रद्धा
यशठायच ॥ १०॥ सुमूर्खायसुमोहायकुशिष्यायतथैवच ॥ [3]श्रद्धाहीनायकूटायसर्वनाशायमाद्विजाः ॥११॥ अन्यथापठतेयोहिनिरयंचप्रयातिहि॥भवंतो
भावसंयुक्ताःसत्यधर्मपरायणाः॥१२॥ भवतामग्रतःसर्वंचरित्रंपापनाशनम् ॥ संप्रवक्ष्याम्यशेषेणशृणुध्वंद्विजसत्तमाः ॥१३॥ स्वर्ग्यंयशस्यमायुष्यंधन्यंवेदै

---

१ मनोः इ० पा० । २ वृक्षैश्च पर्वतादिभिः इ० पा० । ३ उदासनिाय कूटाय धर्मनाशाय च द्विजाः इ० पा० ।

श्वसंमितम् ॥ रहस्यमृषिभिःप्रोक्तंप्रवक्ष्यामिद्विजोत्तमाः ॥ १४ ॥ यश्चैनंकीर्तयेन्नित्यंपृथोर्वैन्यस्यविस्तरम् ॥ ब्राह्मणेभ्योनमस्कृत्वानसशोचेत्कृता
कृतम् ॥ १५ ॥ सप्तजन्मार्जितंपापंश्रुतमात्रेणनश्यति ॥ ब्राह्मणोवेदविद्वांश्चक्षत्रियोविजयीभवेत् ॥ १६ ॥ वैश्योधनसमृद्धःस्याच्छूद्रःसुखमवाप्नुयात् ॥
एवंफलंसमाप्नोतिपठनाच्छ्रवणादपि ॥ १७ ॥ पृथोर्जन्मचरित्रंचपवित्रंपापनाशनम् ॥ धर्मगोप्तामहाप्राज्ञोवेदशास्त्रार्थकोविदः ॥ १८ ॥ अत्रिवंशसमुत्प
न्नःपूर्वमत्रिसमःप्रभुः ॥ स्रष्टासर्वस्यधर्मस्यअंगोनामप्रजापतिः ॥१९ ॥ यआसीत्तस्यपुत्रोवैवेनोनामप्रजापतिः ॥ धर्ममेवंपरित्यज्यसर्वदैवप्रवर्तते ॥२०॥
मृत्योःकन्यामहाभागासुनीथानामनामतः ॥ तांतुअंगोमहाभागःसुनीथामुपयेमिवान् ॥ २१ ॥ तस्यामुत्पादयामासवेनंधर्मप्रणाशनम् ॥ मातामहस्यदो
षेणवेनःकालात्मजात्मजः॥२२॥निजधर्मपरित्यज्यअधर्मेनिरतोभवत् ॥ कामाल्लोभान्महामोहात्पापमेवसमाचरत् ॥२३॥ वेदाचारमयंधर्मंपरित्यज्यनरा
धिपः ॥ अन्ववर्ततपापेनमदमत्सरमोहितः ॥२४॥ वेदाध्यायंविनालोकेप्रावर्तततदाजनाः ॥ निःस्वाध्यायवषट्काराःप्रजास्तस्मिन्प्रजापतौ ॥ २५ ॥
प्रवृत्तंनपपुःसोमंहुतंयज्ञेषुदेवताः ॥ इत्युवाचसदुष्टात्माब्राह्मणान्प्रतिनित्यशः ॥ २६ ॥ नाध्येतव्यंनहोतव्यंनदेयंदानमेवच ॥ नयष्टव्यंनहोतव्यमितित
स्यप्रजापतेः ॥ २७ ॥ आसीत्प्रतिज्ञाक्रूरेयंविनाशेप्रत्युपस्थिते ॥ अहमिज्यश्चयष्टाचयज्ञश्चेतिपुनःपुनः ॥ २८ ॥ मयियज्ञाविधातव्यामयिहोतव्यमित्य
पि ॥ इत्यब्रवीत्सदावेनोह्यहंविष्णुःसनातनः ॥ २९ ॥ अहंब्रह्माअहंरुद्रोमित्रइंद्रःसदागतिः ॥ अहमेवप्रभोक्ताचहव्यंकव्यंनसंशयः ॥ ३० ॥ अथतेमुन
यःक्रुद्धावेनंप्रतिमहाबलाः ॥ ऊचुस्तेसंगताःसर्वेराजानंपापचेतनम् ॥ ३१ ॥ ऋषयऊचुः ॥ राजाहिपृथिवीनाथःप्रजांपालयतेसदा ॥ धर्ममूर्तिःसराजेंद्रत
स्माद्धर्मंहिरक्षयेत् ॥ ३२ ॥ वयंदीक्षांप्रवेक्ष्यामोयज्ञेद्वादशवार्षिकीम् ॥ अधर्मंकुरुमायागेनैषधर्मःसतांगतिः ॥ ३३ ॥ कुरुधर्ममहाराजसत्यंपुण्यंसमाच
र ॥ प्रजाहंपालयिष्यामिइतितेसमयःकृतः ॥ ३४ ॥ तांस्तथाब्रुवतःसर्वान्महर्षीनब्रवीत्तदा ॥ वेनःप्रहस्यदुर्बुद्धिरिममर्थमनर्थकम् ॥ ३५ ॥ वेनउवाच ॥
स्रष्टाधर्मस्यकश्चान्यःश्रोतव्यंकस्यवामया ॥ श्रुतवीर्यतपःसत्येमयावाकःसमोभुवि ॥ ३६ ॥ प्रभवंसर्वभूतानांधर्माणांचविशेषतः ॥ संमूढानविदुर्नूनं
भवंतोमांविचेतसः ॥ ३७ ॥ इच्छन्दहेयंपृथिवींप्लावयेयंजलैस्तथा ॥ द्यांभुवंचैवरुंधेयंनात्रकार्याविचारणा ॥ ३८ ॥ यदानशक्यतेमोहादवलेपाच्च
पार्थिव ॥ अपनेतुंतदावेनंततःक्रुद्धामहर्षयः ॥ ३९ ॥ विस्फुरंतंतदावेनंबलाद्गृह्यततोरुषा ॥ वेनस्यतस्यसव्योरुंममंथुर्जातमन्यवः ॥ ४० ॥ कृष्णांजन
चयोपेतमतिह्रस्वंविलक्षणम् ॥ दीर्घास्यंचविरूपाक्षंनीलकंचुकवर्चसम् ॥ ४१ ॥ लंबोदरंव्यूढकर्णमतिभीतंदुरोदरम् ॥ ददृशुस्तेमहात्मानोनिषीदेत्यब्रुवं
स्ततः ॥ ४२ ॥ तेषांतद्वचनंश्रुत्वानिषसादभयातुरः ॥ पर्वतेषुवनेष्वेवतस्यवंशःप्रतिष्ठितः ॥ ४३ ॥ निषादाश्चकिराताश्चभिल्लानाहलकास्तथा ॥ भ्र

मराश्चपुलिंदाश्चयेचान्येम्लेच्छजातयः ॥ ४४ ॥ पापाचारास्तुतेसर्वेतस्मादंगात्प्रजज्ञिरे ॥ अथतेऋषयःसर्वेप्रसन्नमनसस्ततः ॥ ४५ ॥ गतकल्मषमेवंतं
जातंवेनंनृपोत्तमम् ॥ ममंथुर्दक्षिणंपाणिंतस्यैवचमहात्मनः ॥ ४६ ॥ मथितेतस्यपाणौतुसंजातंस्वेदमेवहि ॥ पुनर्ममंथुस्तेविप्रादक्षिणंपाणिमेवच ॥४७॥
सुकरात्पुरुषोजज्ञेद्वादशादित्यसन्निभः ॥ तप्तकांचनवर्णांगोदिव्यमाल्यांबरावृतः ॥ ४८ ॥ दिव्याभरणशोभांगोदिव्यगंधानुलेपनः ॥ मुकुटेनार्कवर्णेन
कुंडलाभ्यांविराजते ॥ ४९ ॥ महाकायोमहाबाहूरूपेणाप्रतिमोभुवि ॥ खङ्गबाणधरोधन्वीकवचीचमहाप्रभुः ॥५० ॥ सर्वलक्षणसंपन्नःसर्वालंकारभूषणः॥
तेजसारूपभावेनसुवर्णैश्चमहामतिः ॥ ५१ ॥ दिविइंद्रोयथाभातिभुविवेनात्मजस्तथा ॥ तस्मिञ्जातेमहाभागेदेवाश्चऋषयोमलाः ॥ ५२ ॥ उत्सवंचक्रिरे
सर्वेवेनस्यतनयंप्रति ॥ दीप्यमानःस्ववपुषासाक्षादग्निरिवोज्ज्वलः ॥ ५३ ॥ आद्यमाजगवंनामधनुर्गृह्यमहावरम् ॥ शरान्दिव्यांश्चरक्षार्थंकवचंचमहाप्रभम्
॥ ५४ ॥ जातेसतिमहाभागेपृथौवीरेमहात्मनि ॥ संप्रहृष्टानिभूतानिसमस्तानिद्विजोत्तम ॥ ५५ ॥ सर्वतीर्थानितोयानिपुण्यानिविविधानिच ॥
तस्याभिषेकेविप्रेंद्राःसर्वएवप्रतस्थिरे ॥ ५६ ॥ पितामहाद्यादेवास्तुभूतानिविविधानिच ॥ स्थावराणिचराण्येवअभ्यर्षिंचन्नराधिपम् ॥ ५७ ॥ महावीरं
प्रजापालंपृथुमेवद्विजोत्तम ॥ पृथुर्वैन्योराजराज्येअभिगम्यचराचरैः ॥ ५८ ॥ दैवैर्विप्रैस्तथासर्वैरभिषिक्तोमहामनाः ॥ राज्ञांसमधिराज्येवै
पृथुर्वैन्यःप्रतापवान् ॥ ५९ ॥ तस्यपित्राप्रजाःसर्वाःकदानैवानुरंजिताः ॥ तेनानुरंजिताःसर्वाःसुसुदिरेसुखेनवै ॥ ६० ॥ अनुरागात्तस्यवीरस्यनामराजेत्यजायत
॥ प्रयातस्यसुवीरस्यसमुद्रस्यद्विजोत्तम ॥ ६१ ॥ आपस्तस्तंभिरेसर्वाभयात्तस्यमहात्मनः ॥ दुर्गमार्गविलोप्यैवसुमार्गंपर्वताददुः ॥ ६२ ॥
ध्वजभंगंनचक्रुस्तेगिरयःसर्वएवते ॥ अकृष्टपच्यापृथिवीसर्वत्रकामधेनवः ॥६३॥ पर्जन्यःकामवर्षीचवेदयज्ञान्महोत्सवान् ॥ कुर्वंतिब्राह्मणाःसर्वेक्षत्रियाश्च
तथापरे ॥ ६४ ॥ सर्वकामफलावृक्षास्तस्मिञ्छासतिपार्थिवे ॥ नदुर्भिक्षंनचव्याधिर्नाकालमरणंनृणाम् ॥ ६५ ॥ सर्वेसुखेनजीवंतिलोकाधर्मपरायणाः ॥
तस्मिञ्छासतिदुर्धर्षेराजराजेमहात्मनि ॥ ६६ ॥ एतस्मिन्नेवकालेतुयज्ञेपैतामहेशुभे ॥ सूतस्सूत्यांसमुत्पन्नःसौम्येहनिमहात्मनि ॥ ६७ ॥ तस्मिन्नेवमहायज्ञे
जज्ञेप्राज्ञोऽथमागधः ॥ पृथोःस्तवार्थंतौतत्रसमाहूतौमहर्षिभिः ॥ ६८ ॥ सूतस्यलक्षणंवक्ष्येमहापुण्यंद्विजोत्तमाः ॥ शिखासूत्रेणसंयुक्तो
वेदाध्ययनतत्परः ॥ ६९ ॥ सर्वशास्त्रार्थवेत्तासावग्निहोत्रमुपासते ॥ दानाध्ययनसंपन्नोब्रह्माचारपरायणः ॥ ७० ॥ देवानांब्राह्मणानांचपूजनाभिरतःसदा
॥ याचकस्तावकैःपुण्यैर्वेदमंत्रैर्यजेत्किल ॥ ७१ ॥ ब्रह्माचारपरोनित्यंसंबंधंब्राह्मणैःसह ॥ एवंसमागधोजज्ञेवेदाध्ययनवर्जितः ॥ ७२ ॥

---

१ आज्ञाभंगं इ० पा० ।

बंदिनश्चारणाःसर्वेब्रह्माचारविवर्जिताः ॥ ज्ञेयास्तेचमहाभागाःस्तावकाःप्रभवंतिते ॥ ७३ ॥ स्तवनार्थमुभौसृष्टौनिपुणौसूतमागधौ ॥ तावूचुर्ऋ
षयःसर्वेस्तूयतामेषपार्थिवः ॥ ७४ ॥ कर्मैतदनुरूपंचयादृशोयंनराधिपः ॥ तावूचतुस्तदासर्वास्तानृषीन्वंदिमागधौ ॥ ७५ ॥ आवांदेवानृषींश्चैवप्रीण
यावःस्वकर्मभिः ॥ नचास्यविद्वोवैकर्मनतथालक्षणंयशः ॥७६॥ कर्मणायेनकुर्यावःस्तोत्रमस्यमहात्मनः॥जानीवस्तन्नविप्रेंद्राअविज्ञातगुणस्यहि॥७७॥
भविष्यैस्तैर्गुणैःपुण्यैःस्तोतव्योयंनरोत्तमः ॥ कृतवान्यानिकर्माणिपृथुरेवमहायशाः ॥ ७८ ॥ ऊचुस्तेमुनयःसर्वेगुणान्दिव्यान्महात्मनः ॥ सत्यवाञ्ज्ञा
नसंपन्नोबुद्धिमान्ख्यातविक्रमः ॥ ७९ ॥ सदाशूरोगुणग्राहीपुण्यवांस्त्यागवान्गुणी ॥ धार्मिकःसत्यवादीचयज्ञानांयाजकोत्तमः ॥ ८० ॥ प्रियवाक्सत्य
वादीचधान्यवान्धनवान्गुणी ॥ गुणज्ञःसगुणग्राहीधर्मज्ञःसत्यवत्सलः ॥ ८१ ॥ सर्वगःसर्ववेत्ताचब्रह्मण्योवेदवित्सुधीः ॥ प्रज्ञावान्सुस्वरश्चैववेदवेदांगपा
रगः ॥ ८२ ॥ धातागोप्ताप्रजानांसविजयीसमरांगणे ॥ राजसूयादिकानांतुयज्ञानांराजसत्तमः ॥ ८३ ॥ आहर्ताभूतलेचैकःसर्वधर्मसमन्वितः ॥ एतेगुणा
अस्यचांगेभविष्यंतिमहात्मनः ॥ ८४ ॥ ऋषिभिस्तौनियुक्तौतुकुर्वाणौसूतमागधौ ॥ गुणैश्चैवभविष्यैश्चस्तोत्रंतस्यमहात्मनः ॥ ८५ ॥ तदाप्रभृतिवैलो
काः स्तवैस्तुष्टामहामते ॥ पुरतश्चभविष्यंतिदातारःस्तावनैर्गुणैः ॥८६॥ ततःप्रभृतिलोकेस्मिन्स्तवेषुद्विजसत्तमाः ॥ आशीर्वादाःप्रयुज्यंतेतेषांद्रविणमु
त्तमम् ॥ ८७ ॥ सूतायमागधायैवबंदिनेचमहोदयम् ॥ चारणायततःप्रादात्तैलंगं[1]देशमुत्तमम् ॥ ८८ ॥ पृथुःप्रसादाद्धर्मात्माहैहयंदेशमेवच ॥ रेवातीरे
पुरंकृत्वास्वनाम्नानृपनंदनः ॥ ८९ ॥ ब्राह्मणेभ्योद्विजश्रेष्ठयजन्दातापृथुःपुरा ॥ सर्वज्ञंसर्वदातारंधर्मवीर्यंनरोत्तमम् ॥ ९० ॥ तंददृशुःप्रजाःसर्वामुनय
श्चतपोमलाः ॥ ऊचुःपरस्परंपुण्याएषराजामहामतिः ॥ ९१ ॥ देवादीनांवृत्तिदाताअस्माकंचविशेषतः ॥ प्रजानांपालकश्चैववृत्तिदोहिभविष्य
ति ॥ ९२ ॥ इयंधात्रीमहाप्राज्ञाउप्तंबीजंपुराकिल ॥ जीवनार्थंप्रजाभिस्तुग्रासयित्वास्थिराभवत् ॥ ९३ ॥ ततःपृथुंद्विजश्रेष्ठप्रजाःसमभिदुद्रुवुः ॥
विधत्स्वेतिसुवृत्तिंनोमुनीनांवचनंतदा ॥ ९४ ॥ ग्रासयित्वातदान्नानिपृथ्वीजातासुनिश्चला ॥ भयंप्रजानांसुमहत्सदृष्ट्वाराजसत्तमः ॥ ९५ ॥
महर्षिवचनात्सोपिप्रगृह्यसशरंधनुः ॥ अभ्यधावतवेगेनपृथ्वींक्रुद्धोनराधिपः ॥ ९६ ॥ कौंजरंरूपमास्थायभयात्तस्यतुमेदिनी ॥ वनेषुदु
र्गदेशेषुगुप्ताभूत्वाचचारसा ॥ ९७ ॥ नपश्यतिमहाप्राज्ञःकुरूपंद्विजसत्तमाः ॥ आचचक्षुर्महाप्राज्ञंकुंजररूपमास्थिता ॥ ९८ ॥ ततःकुंजररूपांतामभि
दुद्रावपार्थिवः ॥ ताड्यमानाचसातेननिशितैर्मार्गणैस्ततः ॥९९॥ हरिरूपंसमास्थायपलायनपराभवत् ॥ हरेरूपंसमास्थायअभिदुद्रावपार्थिवः ॥ १०० ॥

---

[1] कलिंगं इ० पा० ।

सोतिक्रुद्धोमहाप्राज्ञोरोषारुणसुलोचनः ॥ सुबाणैर्निशितैस्तीक्ष्णैराजघानसमेदिनीम् ॥ १०१ ॥ आकुलव्याकुलाजाताबाणाघातहतातदा ॥ माहिषंरूपमा
स्थायपलायनपराभवत् ॥ १०२ ॥ अभ्यधावतवेगेनबाणपाणिर्धनुर्धरः ॥ सागौर्भूत्वाद्विजश्रेष्ठास्वर्गमेवगताध्रुवम् ॥ १०३ ॥ ब्रह्मणःशरणंप्राप्ताविष्णोश्चै
वमहात्मनः ॥ रुद्रादीनांचदेवानांत्राणस्थानंनविंदति ॥ १०४ ॥ अलभंतीभृशंत्राणंवैन्यमेवान्वविंदत ॥ तस्यपार्श्वंपुनःप्राप्ताबाणघातसमाकुला
॥ १०५ ॥ बद्धांजलिपुटाभूत्वातंपृथुंवाक्यमब्रवीत् ॥ त्राहित्राहीतिराजेंद्रसाराजानमभाषत ॥ १०६ ॥ अहंधात्रीमहाभामसर्वाधारावसुंधरा ॥ निह
तायांमयिनृपनिहतंलोकसप्तकम् ॥ ॥ १०७ ॥ कृतांजलिपुटाभूत्वापूज्यालोकैस्त्रिभिःसदा ॥ उवाचचैनंराजानमवध्यास्त्रीसदानृप ॥ १०८ ॥ स्त्रीणांव
धेमहत्पापंदृष्टमस्तिद्विजोत्तमैः ॥ गवांवधेमहत्पापंदृष्टमस्तिद्विजोत्तमैः ॥ १०९ ॥ मयाविनामहाराजकथंधारयसेप्रजाः ॥ अहंयदास्थिराराजंस्तदालो
काश्चराचराः ॥ ११० ॥ स्थिरत्वंयांतितेसर्वेस्थिरीभूतायदाह्यहम् ॥ मांविनातुइमेलोकाविनश्येयुश्चराचराः ॥ १११ ॥ ततःप्रजाविनश्येयुर्ममनाशेस
मागते ॥ कथंधारयिताचासिप्रजाराजन्मयाविना ॥११२ ॥ मयिलोकाःस्थिराराजन्मयेदंधार्यतेजगत् ॥ मद्विनाशेविनश्येयुःप्रजाःसर्वानसंशयः ॥११३॥
नमामर्हसिवैहंतुंश्रेयश्चेत्त्वंचिकीर्षसि ॥ प्रजानांपृथिवीपालशृणुदेववचोमम ॥ ११४ ॥ उपायैश्चमहाभागसुसिद्धिंयांत्युपक्रमाः ॥ समालोक्यह्युपायंत्वंप्र
जायेनधरिष्यति ॥ ११५ ॥ मांहत्वात्वंमहाराजन्धारणेपालनेसदा ॥ पोषणेचमहाप्राज्ञमद्विनाहिकथंनृप ॥ ११६ ॥ धरिष्यसिप्रजांचेमांकोपंयच्छत्व
मात्मनः ॥ अन्नमयीभविष्यामिधरिष्यामिप्रजामिमाम् ॥ ११७ ॥ अहंनारीअवध्याचप्रायश्चित्तीभविष्यसि ॥ अवध्यांतुस्त्रियंप्राहुस्तिर्यग्योनिगताम
पि ॥ ११८ ॥ विचार्यैवंमहाराजनधर्मंत्यक्तुमर्हसि ॥ एवंनानाविधैर्वाक्यैरुक्तोधात्र्यानराधिपः ॥११९॥ कोपमेनंमहाराजत्यजदारुणमेवाहि ॥ प्रसन्नेत्वयि
राजेंद्रतदास्वस्थाभवाम्यहम् ॥ १२० ॥ एवमुक्तस्तयाराजापृथुर्वैन्यःप्रजापतिः ॥ तामुवाचमहाभागांधरित्रींद्विजसत्तमाः ॥ १२१ ॥ इति श्रीपद्मपु
राणेभूमिखंडेपृथूपाख्यानेऽष्टाविंशोऽध्यायः ॥२८॥ पृथुरुवाच ॥ हतेचैवमहापापेएकस्मिन्पापचारिणि ॥ लोकाःसुखेनजीवंतिसाधवःपुण्यदर्शिनः ॥१॥
तस्मादेकंप्रहर्तव्यंपापिष्ठंपापचेतनम् ॥ तस्मात्त्वांहिहनिष्यामिसर्वसत्त्वप्रणाशिनीम् ॥ २ ॥ त्वयाबीजानिसर्वाणिलुप्तान्येतानिसांप्रतम् ॥
ग्रासंकृत्वास्थिरीभूत्वाप्रजांहत्वाक्वयास्यासि ॥ ३ ॥ हतेपापेदुराचारेसुखंजीवंतिसाधवः ॥ तस्मात्पापंप्रहंतव्यंसत्यमेवंनसंशयः ॥ ४ ॥ पालितव्यंप्रयत्ने
नयस्माद्धर्मःप्रवर्द्धते ॥ भवत्यातुमहत्पापंप्रजासंक्षयकारकम् ॥ ५ ॥ एकस्यार्थेनयोहन्यादात्मनोवापरस्यवा ॥ लोकोपतापकंहत्वानभवेत्तस्य
पातकम् ॥६॥ सुखमेष्यंतिबहवोयस्मिंस्तुनिहतेशुभे ॥ वसुधेनिहतेदुष्टेपातकंनोपपातकम् ॥७॥ प्रजानिमित्तंत्वामेवहनिष्यामिनसंशयः ॥ यदिमेपुण्यसं

युक्तंवचनंनकरिष्यति ॥८॥ जगतोऽस्यहितार्थायसाधुचैववसुंधरे ॥ हनिष्येत्वांशितैर्बाणैर्मद्वाक्यात्तुपराङ्मुखीम् ॥ ९ ॥ स्वीयेनतेजसाचैवपुण्यांत्रैलोक्यवासिनीम् ॥ प्रजांचैवधरिष्यामिधर्मेणापिनसंशयः ॥ १० ॥ मच्छासनंसमास्थायधर्मयुक्तंवसुंधरे ॥ इमाःप्रजाआज्ञयामेसंजीवयसदैवहि ॥ ११ ॥ एवंमेशासनंभद्रेअद्ययर्हिकरिष्यसि ॥ ततःप्रीतोऽस्मितेनित्यंगोपायिष्यामिसर्वदा ॥ १२ ॥ त्वामेवाहिनसंदेहअन्येचैवनृपोत्तमाः ॥ धेनुरूपेणसापृथ्वीबाणांचितकलेवरा ॥ १३ ॥ उवाचेदंपृथुंवैन्यंधर्माधारंमहामतिम् ॥ धरण्युवाच ॥ तवादेशंमहाराजसत्यपुण्यार्थसंयुतम् ॥ १४ ॥ प्रजानिमित्तमत्यर्थंविधास्यामिनसंशयः ॥ उद्यमेनापिपुण्येनउपायेननरेश्वर ॥ १५ ॥ समारंभाःप्रसिद्ध्यंतिपुण्याश्चैवाप्युपक्रमाः ॥ उपायंपश्यराजेंद्रयेनत्वंसत्यवान्भवेः ॥१६॥ धारयेथाःप्रजाश्चमायेनसर्वाःप्रवर्द्धये ॥ संलग्नाश्चोत्तमावाणाममांगेतेशिलाशिताः ॥ १७ ॥ समुद्धरस्वयंराजंश्छल्यांतिभृशमेवते ॥ समांकुरुमहाराजतिष्ठेन्मयियथापयः ॥ १८ ॥ सूतउवाच ॥ धनुषोग्रेणताञ्छैलान्नानारूपान्गुरूंस्तथा ॥ उत्सारयंस्ततःसर्वांसमरूपांचकारसः ॥ १९ ॥ तदाप्रभृतितेशैलावृद्धिमापुर्द्विजोत्तमाः ॥ तस्याअंगात्स्वयंबाणान्स्वकीयान्नृपनंदनः ॥ २० ॥ समुद्धृत्यततोवैन्यःप्रीतेनमनसातदा ॥ गर्ताश्चकंदराश्चैवबाणाघातैःसमीकृताः ॥२१॥ एवंपृथ्वींसमांसर्वांचकारपुण्यवर्द्धनः ॥ समीकृत्यमहाभागोवत्संतस्याव्यकल्पयत् ॥ २२ ॥ मनुंस्वायंभुवंपूर्वंपरिचिंत्यपुनःपुनः ॥ अतीतेष्वथसर्वेषुमन्वंतरेषुसत्तमाः॥२३॥ विषमत्वंगताभूमिःपंथानासीच्चकुत्रचित् ॥ समानिविषमाण्येवंस्वयमासन्द्विजोत्तमाः॥२४॥ पूर्वमनोश्चाक्षुषस्यप्राप्तेचैवांतरेतदा ॥ जातेपूर्वविसर्गेचविषमेचधरातले ॥ २५ ॥ ग्रामाणांचपुराणांचपत्तनानांतथैवच ॥ देशानांक्षेत्रपन्नानांमर्यादानहिदृश्यते ॥२६॥ कृषिर्नैवनवाणिज्यंनगोरक्षाप्रवर्तते ॥ नानृतंभाषतेकश्चिन्नलोभोनचमत्सरः ॥ २७ ॥ नाभिमानंचवैपापंनकरोतिकदाकिल ॥ वैवस्वतस्यसंप्राप्तेअंतरेद्विजसत्तम ॥२८॥वैन्यस्यसंभवात्पूर्वंप्रजानामेवसंभवः॥इमाःप्रजाद्विजाःसर्वानिवासंसमरोचयन् ॥२९॥क्वचिद्भूमौगिरौक्वापिनदीतीरेषुवैतदा ॥ कुंजेषुसर्वतीर्थेषुसागरस्यतटेषुच ॥ ३० ॥ निवासंचक्रिरेसर्वाःप्रजाःपुण्येनवैतदा ॥ तासामाहारःसंजातःफलमूलमधुस्तथा ॥३१॥ महताकृच्छ्रेणतासामाहारश्चद्विजोत्तमाः॥ पृथुर्वैन्यःसमालोक्यप्रजानांकष्टमेवाहि॥३२॥स्वायंभुवोमनुर्वत्सःकल्पितस्तेनभूभुजा॥स्वपाणिःकल्पितस्तेनपात्रमेवंमहामते ॥३३॥सपृथुःपुरुपव्याघ्रोदुदोहवसुधांतदा ॥ सर्वसस्यमयंक्षीरंससर्वान्नंगुणान्वितम् ॥३४॥ तेनपुण्येनचान्नेनसुधाकल्पेनताःप्रजाः ॥ तृप्तिंनयंतिदेवान्वैप्रजाःपितॄंस्तथापरान् ॥३५॥ प्रसादात्तस्यवैन्यस्यसुखंजीवंतिताःप्रजाः ॥ देवेभ्यश्चपितृभ्यश्चदत्वाचान्नंप्रजास्ततः ॥ ३६ ॥ ब्राह्मणेभ्योविशेषेणअतिथिभ्यस्तथैवच ॥ पश्चाद्भुंजंतिपुण्यास्ताःप्रजाःसर्वाद्विजोत्तमाः ॥ ३७ ॥ यज्ञैश्चान्येयजंत्येवतर्पयंतिजनार्दनम् ॥ तेनचान्नेनदेवेशंतृप्तिंगच्छंतिदेवताः ॥ ३८ ॥ पुनर्वर्षतिपर्जन्यःप्रेषि

तोमाधवेनच ॥ तस्मात्पुण्यामहौषध्यःसंभवंतिसुपुण्यदाः ॥ ३९ ॥ सस्यजातानिसर्वाणिपृथुर्वैन्यःप्रजापतिः ॥ तेनान्नेनप्रजाःसर्वावर्ततेद्यापिनित्य
शः ॥ ४० ॥ ऋषिभिश्चैवमिलितैर्दुग्धाचेयंवसुंधरा ॥ पुनर्विप्रैर्महाभाग्यैःसत्यवाद्भिःसुरैस्तथा ॥ ४१ ॥ सोमोवत्सस्वरूपोभूद्दोग्धादेवगुरुःस्वयम् ॥
ऊर्जंक्षीरंपयःकल्पंयेनजीवंतिचामराः ॥४२॥ तेषांसत्येनपुण्येनसर्वेजीवंतिजंतवः ॥ सत्यपुण्येप्रवर्ततेऋषिदुग्धावसुंधरा ॥ ४३ ॥ अथातःसंप्रवक्ष्यामिय
थादुग्धाइयंधरा ॥ पितृभिश्चपुरावत्साविधिनायेनवैतदा ॥४४॥ सुपात्रंराजतंकृत्वास्वधाक्षीरंसुधान्वितम्॥परिकल्प्ययमंवत्संदोग्धाचांतकएवसः ॥ ४५॥
नागैःसर्पैस्ततोदुग्धातक्षकंवत्समेवच ॥ अलाबुपात्रमादायविषंक्षीरंद्विजोत्तमाः ॥ ४६ ॥ नागानांतुतथादोग्धाधृतराष्ट्रःप्रतापवान् ॥ सर्पानागाद्विजश्रेष्ठा
स्तेनवर्तंतिचातुलाः ॥४७॥ नागावर्ततितेनापिह्यत्युग्रेणाद्विजोत्तमाः ॥ विषेणघोररूपेणसर्पाश्चैवभयानकाः॥४८॥ तेनैववर्तयंत्युग्रामहाकायामहाबलाः॥
तदाहारास्तदाचारास्तद्वीर्यास्तत्पराक्रमाः ॥४९॥ अथातःसंप्रवक्ष्यामियथादुग्धावसुंधरा ॥ असुरैर्दानवैःसर्वैःकल्पयित्वाद्विजोत्तमाः॥५०॥ पात्रमत्रान्न
सद्दशमायससंवर्कामिकम् ॥ क्षीरंमायामयंकृत्वासर्वारातिविनाशनम् ॥५१॥ तेषामभूत्सवैवत्सोविरोचनःप्रतापवान् ॥ ऋत्विग्द्विमूर्द्धादैत्यानांमधुर्दोग्धा
महाबलः॥५२॥तयाहिमाययादैत्याःप्रवर्ततेमहाबलाः॥महाप्रज्ञामहाकायामहातेजःपराक्रमाः॥५३॥ तद्बलंपौरुषंतेषांतेनजीवंतिदानवाः॥तयैतेमाययाद्या
पिसर्वेमायाद्विजोत्तमाः ॥५४॥ प्रवर्ततेमितप्रज्ञास्तेतदेषामिदंबलम्॥ तथातुदुग्धायक्षैःसासर्वाधारासुमेदिनी ॥५५॥ इतिशुश्रुमविप्रेंद्राःपुराकल्पेमहात्म
भिः ॥ अंतर्धानमयंक्षीरमयस्पात्रेसुविस्तरे ॥५६॥ वैश्रवणोमहाप्राज्ञस्तदावत्सःप्रकल्पितः ॥ मणिधरस्यापितापुण्यःप्राज्ञोबुद्धिमतांवरः ॥ ५७ ॥दोग्धा
रजतनाभस्तुतस्याश्चासीन्महामतिः॥सर्वज्ञःसर्वधर्मज्ञोयक्षराजसुतोबली ॥ ५८ ॥ अष्टबाहुर्महातेजाद्विशीर्षःसुमहातपाः ॥ यक्षावर्तततेनापिसर्वेदेवाद्विजो
त्तमाः ॥ ५९ ॥ पुनर्दुग्धाइयंपृथ्वीराक्षसैश्चमहाबलैः ॥ तथाचैषापिशाचैश्चसातुरैर्दग्धवारिभिः ॥ ६० ॥ उत्प्लुतंनृकपालंतंशावपात्रमयःकृतम् ॥ सुप्रजां
भोक्तुकामास्तेतीव्रकोपपराक्रमाः॥६१॥ दोग्धारजतनाभस्तुतेषामासीन्महाबलः॥ सुमालीनामवत्सश्चशोणितंक्षीरमेवच॥६२॥ रक्षांसियातुधानाश्चापिशा
चाश्चमहाबलाः ॥ यक्षास्तेनचजीवंतिभूतसङ्घाश्चदारुणाः ॥६३ ॥ गंधर्वैरप्सरोभिश्चपुनर्दुग्धावसुंधरा ॥ कृत्वावत्संसुविद्वांसंतैश्चचित्ररथंपुनः ॥ ६४ ॥ दु
दुहुःपद्मपात्रेतुगांधर्वगीतसंकुलम् ॥ सुरुचिर्नामगंधर्वस्तेषामासीन्महामतिः ॥ ६५ ॥ दोग्धापुण्यतमश्चैवतस्याश्चाद्विजसत्तमाः ॥ शुचिगीतंमहात्मानः
सुक्षीरंदुदुहुस्तदा॥ ६६ ॥ गंधर्वास्तेनजीवंतिअन्याश्चाप्सरसस्तथा ॥ पर्वतैश्चमहापुण्यैर्दुग्धाचेयंवसुंधरा ॥ ६७ ॥ रत्नानिविविधान्येवओषधीश्चामृतो
पमाः ॥ वत्सश्चैवमहाभागोहिमवान्परिकल्पितः ॥ ६८ ॥ मेरुर्दोग्धाचसंजातःपात्रंकृत्वातुशैलजम् ॥ तेनक्षीरेणसंवृद्धाःशैलाःसर्वे[1]महौजसः ॥ ६९ ॥ पु

---

१ महोच्छ्रयाः । इ० पा० ।

नर्दुग्धामहावृक्षैःपुण्यैःकल्पद्रुमादिभिः ॥ पालाशंपात्रमानिन्युश्छिन्नदग्धप्ररोहणम् ॥ ७० ॥ शालोदुदोहपुष्पांगःप्लक्षोवत्सोभवत्तदा ॥ गुह्यकैश्चारणैःसि
द्धैर्विद्याधरगणैस्तदा॥७१॥दुग्धाचेयंसर्वधात्रीसर्वकामप्रदायिनी ॥ यंयमिच्छंतियेलोकाःपात्रवत्सविशेषणैः ॥ ७२॥ तैस्तैस्तेषांददात्येवक्षीरंसद्भावमीह
शम् ॥ इयंधात्रीविधात्रीतुइयंश्रेष्ठावसुंधरा ॥ ७३ ॥ सर्वकामदुघाधेनुरियंपुण्यैरलंकृता ॥ इयंज्येष्ठाप्रतिष्ठातुइयंसृष्टिरियंप्रजा ॥७४॥ पावनीपुण्यदापुण्या
सर्वसस्यप्ररोहिणी ॥ चराचरस्यसर्वस्यप्रतिष्ठायोनिरेवच ॥७५॥ महालक्ष्मीरियंविद्यासर्वविश्वमयीसदा ॥ सर्वकामदुघादोग्ध्रीसर्वबीजप्ररोहिणी ॥७६॥ स
र्वेषांश्रेयसांमातासर्वलोकधराइयम् ॥ पंचानामपिभूतानांप्रकाशोरूपमेवच॥७७॥आसीदियंसमुद्रांतामेदिनीतिपरिश्रुता ॥ मधुकैटभयोःकृत्स्नामेदसासम
भिप्लुता॥७८॥ तेनेयंमेदिनीनामप्रोच्यतेब्रह्मवादिभिः ॥ ततोभ्युपगमात्प्राज्ञपृथोर्वैन्यस्यसत्तमाः ॥७९॥ दुहितृत्वमनुप्राप्तादेवीपृथ्वीतिचोच्यते ॥ तेनरा
ज्ञाद्विजश्रेष्ठाःपालितेयंवसुंधरा ॥८०॥ ग्रामाधारंगृहाणांचपुरपत्तनमालिनी ॥ सस्याकरवतीस्फीतासर्वतीर्थमयीद्विजाः ॥ ८१ ॥ एवंवसुमतीदेवीसर्वलो
कमयीसदा ॥ एवंप्रभावोराजेंद्रःपुराणेपरिपठ्यते ॥ ८२ ॥ पृथुर्वैन्योमहाभागः सर्वकर्मप्रकाशकः ॥ यथाविष्णुर्यथाब्रह्मायथारुद्रः सनातनः ॥ ८३ ॥ न
मस्कार्यास्त्रयोदेवादेवाद्यैर्ब्रह्मवादिभिः ॥ ब्राह्मणैर्ऋषिभिःसर्वैर्नमस्कार्योनृपोत्तमः ॥ ८४ ॥ वर्णानामाश्रमाणांयःस्थापकःसर्वलोकधृक् ॥ पार्थिवैश्चमहा
भागैःपार्थिवत्वमिहेप्सुभिः ॥ ८५ ॥ आदिराजोनमस्कार्यःपृथुर्वैन्यःप्रतापवान् ॥ धनुर्वेदार्थिभिर्योधैःसदैवजयकांक्षिभिः ॥ ८६ ॥ नमस्कार्योमहाराजो
वृत्तिदातामहीभृताम् ॥ एवंपात्रविशेषाश्चमयाख्याताद्विजोत्तमाः ॥ ८७ ॥ वत्सानांसुविशेषाश्चदोग्धृणांभवदग्रतः ॥ क्षीरस्यापिविशेषंतुयथोद्दिष्टंहिभू
भुजा॥८८॥समाख्यातंतथाग्रेचभवतांवैयथार्थतः॥धन्यंयशस्यमारोग्यंपुण्यंपापप्रणाशनम् ॥८९॥ पृथोर्वैन्यस्यचरितंयःशृणोतिद्विजोत्तमाः ॥ तस्यभा
गीरथीस्नानमहन्यहनिजायते॥९०॥सर्वपापविशुद्धात्माविष्णुलोकंप्रयातिसः ॥९१॥ इति श्रीपद्मपुराणेपंचपंचाशत्सहस्रसंहितायांभूमिखंडेपृथूपाख्यानए
कोनत्रिंशोऽध्यायः ॥ २९ ॥ ॥ ऋषयऊचुः ॥ योसौवेनस्त्वयाख्यातःपापाचारेणवर्तितः ॥ तस्यपापस्यकावृत्तिःकिंफलंप्राप्तवान्द्विज ॥१॥ चरित्रंतस्य
वेनस्यसमाख्याहियथापुरा॥विस्तरेणविदांश्रेष्ठत्वंनएतन्महामते॥२॥सूतउवाच ॥ चरित्रंतस्यवेनस्यवैन्यस्यापिमहात्मनः॥प्रवक्ष्यामिसुपुण्यंचयथान्यायं
श्रुतंपुरा ॥ ३ ॥ जातेपुत्रेमहाभागस्तस्मिन्पृथौमहात्मनि ॥ विमलत्वंगतोराजाधर्मत्वंगतवान्पुनः ॥ ४ ॥ महापापानिसर्वाणिअर्जितानिनराधमैः ॥ तीर्थ
संगप्रसंगेनतेषांपापंप्रयातिच ॥५॥ सतांसंगात्प्रजायेतपुण्यमेवनसंशयः॥ पापानांतुप्रसंगेनपापमेवप्रजायते ॥६॥ संभाषाद्दर्शनात्स्पर्शादासनाद्भोजनात्कि
ल ॥ पापिनांसंगमाच्चैवकिल्बिषंपरिसंचरेत्॥७॥तथापुण्यात्मकानांचपुण्यमेवप्रसंचरेत् ॥ महातीर्थप्रसंगेनपापाःशुध्यंतिनान्यथा ॥८॥ पुण्यांगतिंप्रया

न्त्येतेनिर्द्धूताशेषकल्मषाः ॥ ऋषयऊचुः ॥ तत्कथंयांतितेपापाःपरांसिद्धिंद्विजोत्तम ॥ ९ ॥ तन्नोविस्तरतोब्रूहिश्रोतुंश्रद्धाप्रवर्तते ॥ १० ॥ सूतउवाच ॥ लुब्धकाश्चमहापापाःसंजातादासधीवराः ॥ रेवाचयमुनागंगास्तासामंभसिसंस्थिताः ॥ ११ ॥ ज्ञानतोज्ञानतःस्नात्वासंक्रीडंतिचवैजले ॥ महानद्याःप्रसंगेनतेयांतिपरमांगतिम् ॥ १२ ॥ दासत्वंपापसंघातंपरित्यज्यव्रजंतिते ॥ पुण्यतोयप्रसंगाच्चह्याप्लुताःसर्वएवते ॥ १३ ॥ महानद्याःप्रसंगाच्चअन्यासांनैवसत्तमाः ॥ महापुण्यजनस्यापिपापंनश्यतिपापिनाम् ॥ १४ ॥ प्रसंगाद्दर्शनात्स्पर्शान्नात्रकार्याविचारणा ॥ अत्रार्थेश्रूयतेविप्राइतिहासोऽघनाशनः ॥ १५ ॥ तंवोअद्यप्रवक्ष्यामिबहुपुण्यप्रदायकम् ॥ कश्चिदस्तिमृगव्याधःसुलोभाख्योमहावने ॥ १६ ॥ श्वभिर्वागुरिजालैश्चधनुर्बाणैस्तथैवच ॥ मृगान्घातयतेनित्यंपिशितास्वादलंपटः ॥ १७ ॥ एकदातुसुदुष्टात्माबाणपाणिर्धनुर्धरः ॥ श्वभिःपरिवृतोदुर्गंवनंविंध्यस्यवैगतः ॥ १८ ॥ मृगान्रुरून्वराहांश्चभीतान्सूदितवान्बहून् ॥ रेवातीरंसमासाद्यकश्चिच्छफरघातकः ॥ १९ ॥ शफरान्सूदयित्वासनिर्जगामबहिर्जलात् ॥ मृगव्याधस्यलोभस्यभयत्रस्ताततोमृगी ॥ २० ॥ जीवत्राणपरासार्ताभीताचलितचेतना ॥ त्वरमाणापलायंतीरेवातीरंसमाश्रिता ॥ २१ ॥ श्वभिश्चचालितासातुबाणघातक्षतातुरा ॥ श्वसनस्यापिवेगेनसुलोभोमृगघातकः ॥ २२ ॥ पृष्ठएवसमायातिपुरतोयातिसामृगी ॥ दृष्टवांस्तांशफरहाबाणपाणिःसमुद्यतः ॥ २३ ॥ धनुरानम्यवेगेनअनुरुध्यचतांमृगीम् ॥ तावल्लुब्धकलोभाख्यःश्वभिःसार्द्धसमागतः ॥ २४ ॥ नहंतव्यामदीयेयंमृगयामिसमागता ॥ तस्यवाक्यंसमाकर्ण्यमीनहामांसलंपटः ॥ २५ ॥ बाणंमुमोचदुष्टात्मातामुद्दिश्यमहाबलः ॥ निहतामृगलुब्धेनबाणेननिशितेनच ॥ २६ ॥ प्रमृतासामृगीतत्रबाणाभ्यांपापचेतसोः ॥ श्वभिर्दंतैःसमाक्रांतात्वरमाणापपातसा ॥ २७ ॥ शिखराच्चह्रदेपुण्येरेवायाःपापनाशने ॥ श्वानश्चत्वरमाणास्तेपतिताविमलेह्रदे ॥ २८ ॥ मृगव्याधोवदत्येवंधीवरंक्रोधमूर्च्छितः ॥ मदीयेयंमृगीदुष्टकस्माद्बाणैर्हतात्वया ॥२९॥ तमुवाचपुनःसोऽपिमीनहामृगघातकम् ॥ मदीयेयंनसंदेहोअवलिप्तप्रभाषसे ॥ ३० ॥ युध्यमानौततस्तौतुद्वावेतौतुपरस्परम् ॥ क्रोधलोभान्महाभागौपतितौविमलेजले ॥ ३१ ॥ तस्मिन्कालेमहापर्ववर्ततेगतिदायकम् ॥ अमावास्यासमायोगंमहापुण्यफलप्रदम् ॥ ३२ ॥ वेलायांपतिताःसर्वेपर्वणस्तस्यसत्तम ॥ जपध्यानविहीनास्तेभावसत्यविवर्जिताः ॥ ३३ ॥ तीर्थस्नानप्रसंगेनमृगीश्वाचसलुब्धकः ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तास्तेगताःपरमांगतिम् ॥ ३४ ॥ तीर्थानांचप्रभावेनसतांसंगाद्द्विजोत्तमाः ॥ नाशयेत्पापिनांपापंदहेदग्निरिवेंधनम् ॥३५॥ सूतउवाच ॥ तेषामेवंहिसंसर्गादृषीणांचमहात्मनाम् ॥ संभाषाद्दर्शनान्नष्टंस्पर्शाच्चैवनृपस्यच ॥ ३६ ॥ वेनस्यकल्मषंनष्टंसतांसंगात्पुराकिल ॥ अत्युग्रपुण्यसंसर्गात्पापंनश्यतिपापिनाम् ॥ ३७ ॥ अत्युग्रपापिनांसंगात्पापमेवप्रसंचरेत् ॥ मातामहस्यदोषेणसंलिप्तोवेनएवसः ॥ ३८ ॥ ऋषयऊचुः ॥ मातामह

स्यकोदोषस्तंनोविस्तरतोवद ॥ समृत्युःसचवैकालःसयमोधर्मएवच ॥ ३९ ॥ नहिंसकोहिकस्यापिपदेतस्मिन्प्रतिष्ठितः ॥ चराचराश्चयेलोकाःस्वकर्म
वशवर्तिनः ॥ ४० ॥ जीवंतिचम्रियंतेचभुंजंत्येवंस्वकर्मभिः ॥ पापाःपश्यंतितंघोरंतेषांकर्मविपाकतः ॥ ४१ ॥ निरयेषुचसर्वेषुकर्मणैवंसुपुण्यवान् ॥
योजयेत्ताडयेत्सूतयमएषदिनेदिने ॥ ४२ ॥ सर्वेष्वेवसुपुण्येषुकर्मस्वेवंसपुण्यवान् ॥ योजयत्येवधर्मात्मातस्यदोषोनदृश्यते ॥ ४३ ॥ समृत्योः
केनदोषेणपापीवेनस्त्वजायत ॥ सूतउवाच ॥ समृत्युःशासकोनित्यंपापानांदुष्टचेतसाम् ॥ ४४ ॥ वर्ततेकालरूपेणतेषांकर्मविमृश्यति ॥ दुष्कृतंकर्म
यस्यापिकर्मणातेनघातयेत्॥४५॥ तस्यपापंविदित्वासौनयत्येवंहितंयमः ॥ सुकृतात्मालभेत्स्वर्गंकर्मणासुकृतेनवै ॥४६॥योजयत्येषतान्सर्वान्मृत्युरेवसु
दूतकैः ॥ महतासौख्यभावेनगीतमंगलकारिणा ॥ ४७ ॥ दानभोगादिभिश्चैवयोजयेच्चकृतात्मकान् ॥ पीडाभिर्विविधाभिश्चक्लेशैःकाष्ठैश्चदारुणैः॥ ४८॥
त्रासयेत्ताडयेद्विप्रान्सक्रोधोमृत्युरेवतान् ॥ कर्मण्येवंहितस्यापिव्यापारःपरिवर्तते ॥ ४९ ॥ मृत्योश्चापिमहाभागलोभात्पुण्यात्प्रजायते ॥ सुनीथानाम
वैकन्यासंजातैषामहात्मनः ॥ ५० ॥ पितुःकर्मविमृश्यैवक्रीडमानासदैवसा ॥ प्रजानांशास्तिकर्तारंपुण्यपापनिरीक्षणम् ॥ ५१ ॥ सातुकन्यामहाभागा
सुनीथानामतस्यसा ॥ रममाणावनंप्राप्तासखीभिःपरिवारिता ॥५२॥ तत्रापश्यन्महाभागंगंधर्वतनयंवरम् ॥ गीतकोलाहलस्यापिसुशंखंनामसातदा॥५३॥
ददर्शचारुसर्वांगंतप्यंतंसुमहत्तपः ॥ गीतविद्यासुसिद्ध्यर्थंध्यायमानंसरस्वतीम् ॥५४॥ तस्योपघातमेवासौसाचकारदिनेदिने ॥ सुशंखःक्षमतेनित्यंगच्छ
गच्छेतिसोब्रवीत् ॥ ५५ ॥ प्रेषितानैवगच्छेत्साविघ्नमेवसमाचरेत् ॥ तेनाप्युक्तासाहिक्रुद्धाताडयत्तपसिस्थितम्॥५६॥तामुवाचततःक्रुद्धःसुशंखःक्रोधमू
र्च्छितः ॥ दुष्टेपापसमाचारेकस्माद्विघ्नस्त्वयाकृतः ॥५७॥ ताडनात्ताडनंदुष्टेनकुर्वंतिमहाजनाः ॥ आक्रुष्टानैवकुप्यंतिइतिधर्मस्यसंस्थितिः ॥५८॥ त्व-
याहंघातितःपापेनिर्दोषस्तपसान्वितः ॥ एवमुक्त्वासधर्मात्मासुनीथांपापचारिणीम् ॥५९॥विरराममहाक्रोधाज्ज्ञात्वानारींनिवर्तितः॥ततःसापापमोहाद्वा
बाल्याद्वातामिहैवच ॥६०॥ समुवाचमहात्मानंसुशंखंतपसिस्थितम् ॥ त्रैलोक्यवासिनांतातोममैवपरिघातकः ॥६१॥ असतोघातयेन्नित्यंसत्यान्सपरिपाल
येत्॥नैवदोषोभवेत्तस्यमहापुण्येनवर्तयेत् ॥६२॥ एवमुक्त्वागतासातुपितरंवाक्यमब्रवीत् ॥ मयाहिताडितस्तातगंधर्वतनयोवने ॥६३॥ तपस्तपन्सदैकां
तेकामक्रोधविवर्जितः॥समामुवाचधर्मात्माक्रोधरागसमन्वितः ॥६४॥ ताडयेन्नैवताडंतंक्रोशंतंनैवक्रोशयेत् ॥ इत्युवाचसमांताततन्मेत्वंकारणंवद ॥६५॥

---

१ प्रयोजयेत् इ० पा० परं तस्य सत्त्वे पूर्ववाक्येन कथंचिदर्थसंगतिर्भवति । प्रकृतपाठे तु वर्तमानकालिकत्वमार्षम् । प्रजायत इति पाठे त्वडभाव आर्ष इति ध्येयम् । संजातेत्युत्तरपदेनासंगतिश्च दृश्यते । २ सुखदम् इ० पा०, सुसखम् इ० च पाठः ।

एवमुक्तःसवैमृत्युःसुनीथांद्विजसत्तमाः॥किंचिन्नोवाचधर्मात्माप्रश्नप्रत्युत्तरंततः ॥६६॥ वनंप्राप्तापुनःसाहिसुशंखोयत्रसंस्थितः ॥ कराघातैस्ततोदौष्ट्याद्धातितस्तपतांवरः॥६७॥सुशंखस्ताडितोविप्रामृत्योश्चैवाहिकन्यया॥ततःक्रुद्धोमहातेजाःशशापतनुमध्यमाम् ॥६८॥ निर्दोषोहियतोदुष्टेत्वयैवपरिताडितः॥ अहमत्रवनेसंस्थस्तस्माच्छापंददाम्यहम् ॥६९॥ गार्हस्थ्यंचसमास्थायसहभर्त्रायदाशृणु ॥ पापाचारमयःपुत्रोदेवब्राह्मणनिंदकः ॥७०॥ सर्वपापरतोदुष्टे तवगर्भेभविष्यति ॥ एवंशप्त्वागतःसोपितपएवसमाश्रितः ॥७१॥ गतेतस्मिन्महाभागेसासुनीथागृहंगता ॥ समाचष्टमहात्मानंपितरंतप्तमानसा ॥७० ॥ यथाशप्तातदातेनगंधर्वतनयेनसा ॥ तत्सर्वंसंश्रुतंतेनमृत्युनापरिभाषितम् ॥ ७३ ॥ कस्मात्कृतस्त्वयाघातस्तपतिदोषवर्जिते ॥ युक्तंनैवकृतंपुत्रिसत्यस्यैवहिताडनम् ॥ ७४ ॥ एवमाभाष्यधर्मात्मामृत्युःपरमदुःखितः ॥ बभूवसहितत्तस्यादिष्टमेवंविचिंतयन् ॥ ७५ ॥ सूतउवाच ॥ अत्रिपुत्रोमहातेजा अंगोनामप्रतापवान्[1] ॥ एकदातुगतोविप्रानंदनंप्रतिसद्विजः ॥ ७६ ॥ तत्रदृष्ट्वादेवराजंतमिंद्रंपाकशासनम् ॥ अप्सरसांगणैर्युक्तंगंधर्वैःकिन्नरैस्तथा॥७७॥ गीयमानंगीतगैश्चसुस्वरैःसप्तकैस्तथा ॥ वींज्यमानंसुगंधैश्चव्यजनैःसत्रंएवसः ॥ ७८ ॥ योषिद्भीरूपयुक्ताभिश्चामरैर्हंसगामिभिः ॥ छत्रेणहंसवर्णेनचंद्रबिंबानुकारिणा ॥ ७९ ॥ राजमानंसहस्राक्षंसर्वाभरणभूषितम् ॥ कामक्रीडागतंदेवंदृष्टवानमितौजसम् ॥ ८० ॥ तस्यपार्श्वेमहाभागांपौलोमींचारुमंगलाम् ॥ रूपेणतेजसाचैवतपसाचयशस्विनीम् ॥ ८१ ॥ सौभाग्येनविराजंतींपातिव्रत्येनतांसतीम् ॥ तयासहसहस्राक्षःसरेमेनंदनेवने ॥ ८२ ॥ तस्यलीलांसमालोक्यअंगश्चैवद्विजोत्तमः ॥ धन्योवैदेवराजोऽयमीदृशैःपरिवारितः॥ ८३ ॥ अहोऽस्यतपसोवीर्यंयेनप्राप्तंमहत्पदम् ॥ यदाममेदृशःपुत्रःसर्वलोकप्रधारकः ॥ ॥ ८४ ॥ भवेत्तदामहत्सौख्यंप्राप्स्यामीहनसंशयः ॥ इतिचिंतापरोभूत्वात्वरमाणोगृहागतः ॥ ८५ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३० ॥

सूतउवाच ॥ अथत्वंगोमहातेजादृष्ट्वाइंद्रस्यसंपदम् ॥ भोगंचैवविलासंचलीलांतस्यमहात्मनः ॥ १ ॥ कथंमेइंद्रसदृशःपुत्रःस्याद्धर्मसंयुतः ॥ चिंतयित्वाक्षणंचैवअंगोधर्मभृतांवरः॥२॥ स्वकंगेहंसमायातःसत्वंगःसत्यतत्परः॥ अत्रिंपप्रच्छपितरंप्रणतोनम्रकंधरः॥ ३ ॥ कोयंपुण्यःसमाचारैरिंद्रत्वंभुंजतेमहत् ॥ कस्यपुण्यस्यवैपुष्टिः[2]किंकृतंकर्मकीदृशम्॥४॥ कीदृशंतपएतस्यकमाराधितवान्पुरा ॥ एतन्मेविस्तरेणत्वंब्रूहिसत्यवतांवर ॥५॥ अत्रिरुवाच ॥ साधुसाधुमहाभागयद्येवंपृच्छसेमयि ॥ चरित्रमिंद्रस्यवत्सतन्मेनिगदतःशृणु ॥६॥ सुव्रतोनाममेधावीपुराब्राह्मणसत्तमः ॥ तेनकृष्णोहृषीकेशस्तपसाचैवतोषितः॥७॥ पुण्यगर्भंपुनःप्राप्तोह्यदित्याःकश्यपात्किल ॥ विष्णोश्चैवप्रसादेनसुरराजोबभूवह॥८॥ अंगउवाच ॥ कथमिंद्रसमःपुत्रोममस्या

---

[1] तुंगोनाम इ० पा० पुस्तकद्वये । सर्वत्र अंगस्थले तुंग इति पाठः ।

[2] व्युष्टिः इ० पा० ।

त्पुत्रवत्सल ॥ तदुपायंसमाचक्ष्वभवाञ्ज्ञानवतांवरः ॥ ९ ॥ अत्रिरुवाच ॥ समासेनैवतस्यैवसुव्रतस्यमहात्मनः ॥ चरित्रमखिलंपुण्यंनिशामयमहाम
ते ॥१०॥ यथासुव्रतमेधावीपुराराधितवान्हरिम् ॥ तस्यभावंचभक्तिंचध्यानंचैवमहात्मनः ॥११॥ समालोक्यजगन्नाथोदत्तवान्वैमहत्पदम् ॥ सऐंद्रंसर्वंभो
गाढ्यंत्रैलोक्यंसचराचरम्॥१२॥विष्णोश्चैवप्रसादाच्चपदंभुंक्तेत्रिलोकधृक्॥ एवंतेसर्वमाख्यातमिंद्रस्यापिविचेष्टितम् ॥१३॥ भक्त्यातुष्यतिगोविंदोभावध्या
नेनसत्तम ॥ सर्वंददातितुष्टात्माभक्त्यासंतोषितोहरिः ॥१४॥ तस्मादाराध्यगोविंदंसर्वदंसर्वसंभवम् ॥ सर्वज्ञंसर्ववेत्तारंसर्वेषांपुरुषंवरम् ॥१५॥ तस्मात्प्रा
प्स्यसिसर्वंत्वंयद्यदिच्छसिनंदन ॥ १६ ॥ सुखस्यदातापरमार्थदातामोक्षस्यदाताजगतांहिनाथः ॥ तस्मात्तमाराधयगच्छपुत्रसंप्राप्स्यसेइंद्रसमंहिपुत्रम्
॥ १७ ॥ आकर्ण्यवाक्यंपरमार्थयुक्तमुक्तंमहात्माऋषिणाहितेन ॥ संगृह्यतत्त्वंवचनस्यतस्यप्रणम्यतंशाश्वतमभ्ययात्सः ॥ १८ ॥ आमंत्र्यचांगःपितरंम
हात्माब्रह्मात्मजंब्रह्मसमानमेव॥संप्राप्तवान्मेरुगिरेस्तुशृंगंतंकांचनैरत्नमयैःसमेतम् ॥१९ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपंचपंचाशत्सहस्रसंहितायांभूमिखंडेवेनोपा
ख्यानेएकत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३१ ॥ सूतउवाच ॥ नानारत्नैःसुदीप्तांगोहाटकेनापिसर्वतः ॥ राजमानोगिरिश्रेष्ठोयथासूर्यःस्वरश्मिभिः॥१॥छायामशोकांसं
प्राप्यशीतलांसुखदायिनीम् ॥ ध्यायंतियोगिनःसर्वेउपविष्टाद्दढासने ॥ २ ॥ क्वचित्तपंतिमुनयःक्वचिद्गायंतिकिन्नराः ॥ संतुष्टाऋषिगंधर्वावीणातालकरा
विलाः ॥ ३ ॥ तालमानलयेलीनाःस्वरैःसप्तभिरन्वितैः ॥ मूर्च्छनारत्निसंयुक्तैर्व्यक्तंगीतंमनोहरम्॥४॥तस्मिन्वैपर्वतश्रेष्ठेचंदनच्छायसंश्रिताः ॥ गंधर्वागी
ततत्वज्ञागीतंगायंतितत्पराः ॥ ५ ॥ नृत्यंतियोषितस्तत्रदेवानांपर्वत्तोत्तमे ॥ पापहापुण्यदोदिव्यःसुश्रेयसांप्रदायकः ॥ ६ ॥ वेदध्वनिःसमधुरःश्रूयतेपर्व
तोत्तमे ॥ चंदनाशोकपुन्नागैःशालैस्तालैस्तमालकैः ॥ ७ ॥ वटैस्तुमेघसंकाशैराजतेपर्वतोत्तमः ॥ संतानकैःकल्पवृक्षैरंभापादपसंकुलैः ॥ ८ ॥ नगेंद्रो
भांतिसर्वत्रनाकवृक्षैःसुपुष्पितैः ॥ नानाधातुसमाकीर्णोनानारत्नचयोगिरिः ॥ ९ ॥ नानाकौतुकसंयुक्तोनानामंगलसंयुतः ॥ वेदवृंदैःसुसंजुष्टोह्यप्सरोगण
संकुलः ॥ १० ॥ ऋषिभिर्मुनिभिःसिद्धैर्गंधर्वैःपरिभातिसः ॥ गजैश्चाचलसंकाशैःसिंहनादैर्विराजते ॥ ११ ॥ शरभैर्मत्तशार्दूलैर्मृगधूर्तैरलंकृतः ॥ वापी
कूपतडागैश्चसंपूर्णैर्विमलोदकैः ॥ १२ ॥ हंसकारंडवाकीर्णैःसर्वत्रपरिशोभते ॥ कनकोत्पलैश्चश्वेतैश्चरक्तोत्पलैर्विराजते ॥ १३ ॥ नदीस्रवणसंघातैर्विमलै
श्चोदकैस्तथा ॥ शालतालैश्चरूपैश्चसगजैःस्फाटिकैस्तथा ॥ १४ ॥ विस्तीर्णैःकांचनैर्दिव्यैःसूर्यवह्निसमप्रभैः ॥ शिलातलैश्चसंपूर्णःशैलराजोविराजते
॥ १५ ॥ विमानैर्देवतानांचप्रासादैःपर्वतोत्तमैः ॥ हंसचंद्रप्रतीकाशैर्हेमदंडैरलंकृतः ॥ १६॥ कलशैश्चामरैर्युक्तैःप्रासादैःपरिशोभितः ॥ नानागुणप्रमुदित
देववृंदैश्चशोभितः ॥ १७ ॥ देववृंदैरनेकैश्चगंधर्वैश्चारणैस्तथा ॥ सर्वत्रराजतेपुण्योमेरुर्गिरिवरोत्तमः ॥ १८ ॥ तस्माद्गंगामहापुण्यापुण्यतोयामहानदी ॥

प्रसूतापुण्यतीर्थाढ्याहंसपद्मैःसमाकुला ॥ १९ ॥ मुनिभिःसेव्यमानासाऋषिसंघैर्महानदी ॥ एवंगुणंगिरिश्रेष्ठंपुण्यकौतुकमंगलम् ॥ २० ॥ अंगश्चात्रिसुतःपुण्यःप्रविवेशमहामुनिः ॥ गंगातीरेसुपुण्येचएकांतेचारुकंदरे ॥ २१ ॥ तत्रोपविश्यमेधावीकामक्रोधविवर्जितः ॥ सर्वेंद्रियाणिसंयम्यहृषीकेशंमनोगतम् ॥ २२ ॥ ध्यायमानःसधर्मात्माकृष्णंक्लेशापहंप्रभुम् ॥ आसनेशयनेयानेध्यानेचमधुसूदनम् ॥ २३ ॥ नित्यंपश्यतियुक्तात्मायोगयुक्तोजितेंद्रियः ॥ चराचरेषुजीवेषुतेषुपश्यतिकेशवम् ॥ २४ ॥ आर्द्रेषुचैवशुष्केषुसर्वेष्वन्येषुसद्विजः ॥ एवंवर्षशतंजातंतप्यमानस्यतस्यच ॥ २५ ॥ समालोक्यजगन्नाथश्चक्रपाणिर्द्विजोत्तमम् ॥ बहुविघ्नान्सुघोरांश्चदर्शयत्येवनित्यशः ॥ २६ ॥ तेजसातस्यदेवस्यनृसिंहस्यमहात्मनः ॥ निरातंकःसधर्मात्मादहत्यग्निरिवेंधनम् ॥ २७ ॥ नियमैःसंयमैश्चान्यैरुपवासैर्द्विजोत्तमः ॥ क्षीयमाणस्तुसंजातोदीप्यमानःस्वतेजसा ॥ २८ ॥ सूर्यपावकसंकाशस्त्वंगएवंप्रदृश्यते ॥ एवंतपःसुनिरतंध्यायमानंजनार्दनम् ॥ २९ ॥ आविर्भूयाब्रवीद्देवोवरंवरयमानद ॥ तंचदृष्ट्वाहृषीकेशमंगःपरमनिर्वृतः ॥ ३० ॥ तुष्टावप्रणतोभूत्वावासुदेवंप्रसन्नधीः ॥ ३१ ॥ अंगउवाच ॥ त्वंगतिःसर्वभूतानांभूतभावनपावन ॥ भूतात्मासर्वभूतेशनमस्तुभ्यंगुणात्मने ॥ ३२ ॥ गुणरूपायगुह्यायगुणातीतायतेनमः ॥ गुणायगुणकर्त्रेचगुणाढ्यायगुणात्मने ॥ ३३ ॥ भवायभवकर्त्रेचभक्तानांभवहारिणे ॥ भवोद्भवायगुह्यायनमोभवविनाशिने ॥ ३४ ॥ यज्ञाययज्ञरूपाययज्ञेशायनमोनमः ॥ यज्ञकर्मप्रसंगायनमःशंखधरायच ॥ ३५ ॥ नमोनमोहिरण्यायनमोरथांगधारिणे ॥ सत्यायसत्यभावायसर्वसत्यमयायच ॥ ३६ ॥ धर्मायधर्मकर्त्रेचसर्वकर्त्रेचतेनमः ॥ धर्मांगायसुवीरायधर्माधारायतेनमः ॥ ३७ ॥ नमःपुण्यायपुत्रायह्यपुत्रायमहात्मने ॥ मायामोहविनाशायसर्वमायाकरायते ॥ ३८ ॥ मायाधरायमूर्तायत्वमूर्तायनमोनमः ॥ सर्वमूर्तिधरायैवशंकरायनमोनमः ॥ ३९ ॥ ब्रह्मणेब्रह्मरूपायपरब्रह्मस्वरूपिणे ॥ नमस्तेसर्वधाम्नेचनमोधामधरायच ॥ ४० ॥ श्रीमतेश्रीनिवासायश्रीधरायनमोनमः ॥ क्षीरसागरवासायचामृतायचतेनमः ॥ ४१ ॥ महौषधायघोरायमहाप्रज्ञापरायच ॥ अक्रूरायप्रमेध्यायमेध्यानांपतयेनमः ॥ ४२ ॥ अनंतायह्यशेषायचानघायनमोनमः ॥ आकाशस्यप्रकाशायपक्षिरूपायतेनमः ॥ ४३ ॥ हुतायहुतभोक्त्रेचहवीरूपायतेनमः ॥ बुद्धायबुधरूपायसदाबुद्धायतेनमः ॥ ४४ ॥ नमोहव्यायकव्यायस्वधाकारायतेनमः ॥ स्वाहाकारायशुद्धायह्यव्यक्तायमहात्मने ॥ ४५ ॥ व्यासायवासवायैववसुरूपायतेनमः ॥ वासुदेवायविश्वायवह्निरूपायतेनमः ॥ हरयेकेवलायैववामनायनमोनमः ॥ ४६ ॥ नमोनृसिंहदेवायसत्वपालायतेनमः ॥ ४७ ॥ नमोगोविंदगोपायनमएकाक्षरायच ॥ नमःसर्वाक्षरायैवहंसरूपायतेनमः ॥ ४८ ॥ त्रितत्त्वायनमस्तुभ्यंपंचतत्त्वायतेनमः ॥ पंचविंशतितत्त्वायतत्त्वाधारायवैनमः ॥ ४९ ॥ कृष्णायकृष्ण

रूपायलक्ष्मीनाथायतेनमः ॥ नमःपद्मपलाशायआनंदायपरायच ॥ ५० ॥ नमोविश्वंभरायैवपापनाशायवैनमः ॥ नमःपुण्यसुपुण्यायसत्यधर्मायते
नमः ॥ ५१ ॥ नमोनमःशाश्वतअव्ययायनमोनमःसंघनभोमयाय ॥ श्रीपद्मनाभायमहेश्वरायनमामितेकेशवपादपद्मम् ॥ ५२ ॥ आनंदकंदकमला
प्रियवासुदेवसर्वेशईशमधुसूदनदेहिदास्यम् ॥ पादौनमामितवकेशवजन्मजन्मकृपांकुरुष्वममशांतिदशंखपाणे ॥ ५३ ॥ संसारदारुणहुताशनतापदग्धं
पुत्रादिबंधुमरणैर्बहुशोकतापैः ॥ ज्ञानांबुदेनममप्लावयपद्मनाभदीनस्यमच्छरणरूपभवस्वनाथ ॥ ५४ ॥ एवंस्तोत्रंसमाकर्ण्यत्वंगस्यापिमहात्मनः ॥
दर्शयित्वास्वकंरूपंघनश्यामंमहौजसम् ॥५५॥ शंखचक्रगदापाणिंपद्महस्तंमहाप्रभुम् ॥ वैनतेयसमारूढमात्मरूपंप्रदर्शितम् ॥ ५६ ॥ सर्वाभरणशोभांगं
हारकंकणकुंडलैः ॥ राजमानंपरंदिव्यंनिर्मलंवनमालया ॥ ५७ ॥ अंगस्याग्रेहृषीकेशःशोभमानमहत्प्रभः ॥ श्रीवत्सांकेनपुण्येनकौस्तुभेनजना
र्दनः ॥ ५८ ॥ दर्शयित्वास्वकंदेहंसर्वदेवमयोहरिः ॥ सउवाचमहात्मानंतमंगमृषिसत्तमम् ॥ ५९ ॥ भोभोविप्रमहाभागश्रूयतांवचनंशुभम् ॥ मेघगंभीर
घोषेणसमाभाष्याद्विजोत्तमम् ॥ ६० ॥ तपसानेनतुष्टोस्मिवरंवरयशोभनम् ॥ तुष्यमाणंहृषीकेशंतंदृष्ट्वाकमलापतिम् ॥ ६१ ॥ दीप्यमानं
विराजंतंविश्वरूपंजनेश्वरम् ॥ पादांबुजद्वयंतस्यप्रणम्यचपुनःपुनः ॥ ६२ ॥ हर्षेणमहताविष्टस्तमुवाचजनार्दनम् ॥ दासोहंतवदेवेशशं
खचक्रगदाधर ॥ ६३ ॥ वरंमेदातुकामोसिदेहित्वंवंशजंसुतम् ॥ दिविशक्रोयथाऽऽभातिसर्वतेजःसमन्वितः ॥ ६४ ॥ तादृशंदेहिमेपुत्रंसर्वलोकस्यरक्ष
कम् ॥ सर्वदेवप्रियंदेवब्रह्मण्यंधर्मपंडितम् ॥६५॥ दातारंज्ञानसंपन्नंधर्मतेजःसमन्वितम् ॥ त्रैलोक्यरक्षकंकृष्णंसत्यधर्मानुपालकम् ॥ ६६ ॥ यज्वनामुत्त
मंचैकंशूरंत्रैलोक्यभूषणम् ॥ ब्रह्मण्यंवेदविद्वांसंसत्यसंधंजितेंद्रियम् ॥ ६७ ॥ अजितंसर्वजेतारंविष्णुंतेजःसमप्रभम् ॥ वैष्णवंपुण्यकर्तारंपुण्यजंपुण्यल
क्षणम् ॥ ६८ ॥ शांतंतुतपसोपेतंसर्वशास्त्रविशारदम् ॥ वेदज्ञंयोगिनांश्रेष्ठंभवतोगुणसंनिभम् ॥ ६९ ॥ ईदृशंदेहिमेपुत्रंदातुकामोयदावरम् ॥ श्री
वासुदेवउवाच ॥ एभिर्गुणैःसमोपेतस्तवपुत्रोभविष्यति ॥ ७० ॥ अत्रिवंशस्यवैधर्ताविश्वस्यास्यमहामते ॥ तेजसायशसापुण्यैःपितरंचोद्धरिष्य
ति ॥ ७१ ॥ उद्धरिष्यतियःसत्यैःपितरंचपितामहम् ॥ भवान्यास्यतिमेस्थानंतद्विष्णोःपरमंपदम् ॥७२॥ इत्युक्त्वादेवदेवेशस्तमंगंप्रातिसद्विज ॥ कस्य
चित्पुण्यवीर्यस्यपुण्यांकन्यांविवाहय ॥७३॥ तस्यामुत्पादयसुतंशुभंपुण्यावहप्रियम् ॥ सभविष्यतिधर्मात्मामत्प्रसादान्महामते ॥७४॥ सर्वज्ञःसर्ववे
त्ताचयादृशोवांछितस्त्वया॥एवंवरंततोदत्वाअंतर्धानंगतोहरिः॥७५॥इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेअंगवरप्रदानंनामद्वात्रिंशोऽध्यायः ॥ ३२ ॥

---

१ सुशील सर्वधर्मज्ञम्–इ० पा० ।

ऋषयऊचुः ॥ शप्तागंधर्वपुत्रेणसुशंखेनमहात्मना ॥ तस्यशापात्कथंजाताकिंकिंकर्मकृतंतया[1] ॥ १ ॥ सालेभेकीदृशंपुत्रंतस्यशापाद्द्विजो
त्तम ॥ सुनीथायाश्चचरितंत्वंनोविस्तरतोवद ॥ २ ॥ सूतउवाच ॥ सुशंखेनापितेनैवसाशप्तातनुमध्यमा ॥ पितुःस्थानंगतासातुसुनीथादुःखपी
डिता ॥ ३ ॥ पितरंचात्मनश्चैवचरितंचप्रकाशितम् ॥ श्रुतवान्सोपिधर्मात्मामृत्युःसत्यवतांवरः ॥ ४ ॥ तामुवाचसुनीथांतुसुतांशप्तांमहात्मना ॥
भवत्यादुष्कृतंपापंधर्मतेजःप्रणाशनम् ॥ ५ ॥ कस्मात्कृतंमहाभागेसुशांतस्याहिताडनम् ॥ विरुद्धंसर्वलोकस्यभवत्यापरिकल्पितम् ॥ ६ ॥ कामक्रोध
विहीनंतंसुशांतंधर्मवत्सलम् ॥ तपोमार्गेविलीनंचपरब्रह्मणिसंस्थितम् ॥ ७ ॥ तमेवघातयेद्योवैतस्यपापंशृणुष्वहि ॥ पापात्माजायतेपुत्रःकिल्बिषंलभते
बहु ॥ ८ ॥ ताडंतंताडयेद्योवैक्रोशंतंक्रोशयेत्पुनः ॥ तस्यपापंसवैभुंक्तेताडितस्यनसंशयः ॥ ९ ॥ सवैशांतःसजितात्माताडयंतंनताडयेत् ॥
निर्दोषंप्रतियेनापिताडनंचकृतंसुते ॥ १० ॥ पश्चान्मोहेनपापेननिर्दोषेऽपिचताडयेत् ॥ निर्दोषंप्रतियेनापिहृद्रोगःक्रियतेवृथा ॥ ११ ॥ निर्दोषंताडयेत्प
श्चान्मोहात्पापेनकेनचित् ॥ सपापीपापमाप्नोतिनिर्दोषस्यशरीरजम् ॥ १२ ॥ निर्दोषोघातयेत्तंवैताडंतंपापचेतसम् ॥ पुनरुत्थायवेगेनसाहसात्पापचे
तनम् ॥ १३ ॥ पापकर्तुश्चयत्पापंनिर्दोषंप्रतिगच्छति ॥ ताडनंनैवतस्माद्धिकार्यंदोषवतोऽपिच ॥ १४ ॥ दुष्कृतंचमहत्पुत्रित्वयैवपरिपालितम् ॥
शप्तातेनापियाद्यैवतस्मात्पुण्यंसमाचर ॥ १५ ॥ सतांसंगंसमासाद्यसदैवपरिवर्तय ॥ योगध्यानेनज्ञानेनपरिवर्तयनंदिनि ॥ १६ ॥ सतांसंगोमहापुण्योबहु
श्रेयोविधायकः ॥ बालेपश्यसुदृष्टांतंसतांसंगस्ययद्गुणम् ॥ १७ ॥ अपांसंस्पर्शनात्पानात्स्नानात्तत्रमहाधियः ॥ मुनयःसिद्धिमायांतिबाह्याभ्यंतरक्षा
लिताः ॥ १८ ॥ शुचिष्मंतोभवंत्येतेलोकाःसर्वेचराचराः ॥ आपःशांताःसुशीताश्चमृदुगात्राःप्रियंकराः ॥ १९ ॥ निर्मलारसवत्यश्चपुण्यवीर्यामलापहाः ॥
तथासंतस्त्वयाज्ञेयानिषेव्याश्चप्रयत्नतः ॥ २० ॥ यथावह्निप्रसंगाच्चमलंत्यजतिकांचनम् ॥ तथासतांहिसंसर्गात्पापंत्यजतिमानवः ॥ २१ ॥ सत्यवह्निः
प्रदीप्तश्चप्रज्वलेत्पुण्यतेजसा ॥ सत्येनदीप्ततेजास्तुज्ञानेनापिसुनिर्मलः ॥२२॥ अत्युष्णोध्यानभावेनअस्पृश्यःपापजैर्नरैः ॥ सत्यवह्नेःप्रसंगाच्चपापंसर्वंविन
श्यति ॥ २३ ॥ तस्मात्सत्यस्यसंसर्गः कर्तव्यःसर्वथात्वया ॥ पापभारंपरित्यज्यपुण्यमेवंसमाश्रय ॥ २४ ॥ सूतउवाच ॥ एवंपित्रासुनीथासादुःखि
ताप्रतिबोधिता ॥ नमस्कृत्यपितुःपादौगतासानिर्जनंवनम् ॥२५ ॥ कामंक्रोधंपरित्यज्यबाल्यभावंतपस्विनी ॥ मोहद्रोहौचमायांचत्यक्त्वाएकांतमास्थि
ता ॥ २६ ॥ तस्याःसख्यःसमाजग्मुःक्रीडार्थंलीलयान्विताः ॥ तांददृशुर्विशालाक्ष्यःसुनीथांदुःखभागिनीम् ॥२७॥ ध्यायंतींचिंतयानांतामूचुश्चितापरा

---

[1] रंभाद्यास्तास्तपोऽन्विताः इ० पा० ।

यणाः ॥ कस्माच्चिंतसिभद्रेत्वमनयाचिंतयान्विता ॥ २८ ॥ तन्नोवैकारणंब्रूहिचिंतादुःखप्रदायिनी ॥ एकैवसार्थकीचिंताधर्मस्यार्थेविचिंत्यते ॥ २९ ॥
द्वितीयासार्थकाचिंतायोगिनांधर्मनंदिनी ॥ अन्यानिरर्थिकाचिंतातांनैवपरिकल्पयेत् ॥ ३० ॥ कायनाशकरी[1]चिंताबलतेजःप्रणाशिनी ॥ नाशयेत्सर्वं
सौख्यंतुरूपहानिंनिदर्शयेत् ॥ ३१ ॥ तृष्णांमोहंतथालोभमेतांश्चिंताहिप्रापयेत् ॥ पापमुत्पादयेच्चिंताचिंतिताचदिनेदिने ॥ ३२ ॥ चिंताव्याधिप्रका
शायनरकायप्रकल्पयेत् ॥ तस्माच्चिंतांपरित्यज्यचानुवर्तस्वशोभने ॥ ३३ ॥ अर्जितंकर्मणापूर्वंस्वयमेवनरेणतु ॥ तदेवभुंक्तेऽसौजंतुर्ज्ञानवान्नविचिंत
येत् ॥ ३४ ॥ तस्माच्चिंतांपरित्यज्यसुखदुःखादिकंवद ॥ तासांतद्वचनंश्रुत्वासुनीथावाक्यमब्रवीत् ॥ ३५ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपंचपंचाशत्सहस्रसंहिता
यांभूमिखंडेवेनोपाख्यानेसुनीथाचरितंनामत्रयस्त्रिंशोऽध्यायः ॥३३॥ सूतउवाच ॥ यथाशप्तावनेपूर्वंसुशंखेनमहात्मना॥तासुसर्वंसमाख्यातंसखीष्वेवाविचे
ष्टितम् ॥ १ ॥ आत्मनश्चमहाभागादुःखेनातिप्रपीडिता ॥ ॥ सुनीथोवाच ॥ अन्यच्चैवप्रवक्ष्यामिसख्यःशृण्वंतुसांप्रतम् ॥ २ ॥ मदीयरूपसंपत्तिवयः
सगुणसंपदः ॥ विलोक्यताताश्चिंतात्मासंजातोममकारणात् ॥ ३ ॥ देवेभ्योदातुकामोसौमुनिभ्यस्तुमहायशाः ॥ मांचहस्तेविगृह्यैवसर्वान्वाक्यमुदाहरत्
॥ ४ ॥ गुणयुक्तासुताबालाममेयंचारुलोचना ॥ दातुकामोस्मिभद्रंवोगुणिनेसुमहात्मने ॥ ५ ॥ मृत्योर्वाक्यंततोदेवाऋषयःशुश्रुवुस्तदा ॥ तमूचुर्भापमा
णंतेदेवाइंद्रपुरोगमाः ॥ ६ ॥ तवकन्यागुणाढ्येयंशीलानांपरमोनिधिः ॥ दोषेणैकेनसंदुष्टाऋषिशापेनतेनवै ॥ ७ ॥ अस्यामुत्पत्स्यतेपुत्रोयस्यवीर्या
त्पुमान्किल ॥ भवितासमहापापीपुण्यवंशविनाशकः ॥ ८ ॥ गंगातोयेनसंपूर्णःकुंभएवप्रदृश्यते ॥ सुरायाबिन्दुनालिप्तोमद्यकुम्भःप्रजायते ॥ ९ ॥
पापस्यपापसंसर्गात्कुलंपापिप्रजायते ॥ आरनालस्यवैबिंदुःक्षीरमध्येप्रयातिचेत् ॥ १० ॥ पश्चान्नाशयतेक्षीरमात्मरूपंप्रकाशयेत् ॥ तद्वद्विनाशयेद्वंशं
पापःपुत्रोनसंशयः ॥ ११ ॥ अनेनापिहिदोषेणतवेयंपापभागिनी ॥ अन्यस्मैदीयतांगच्छदेवैरुक्तःपितामम ॥ १२ ॥ देवैश्चापिसगंधर्वैर्ऋषिभिश्च
महात्मभिः ॥ तैश्चापिसंपरित्यक्तःपितामेदुःखपीडितः ॥ १३ ॥ ममान्येचापिस्वीकारंनकुर्वंतिहिसज्जनाः ॥ एवंपापमयंकर्ममयाचैवपुराकृतम् ॥१४॥
संतप्तादुःखशोकेनवनमेवसमाश्रिता ॥ तपएवचरिष्यामिकरिष्येकायशोषणम् ॥ १५ ॥ भवतीभिःसुपृष्टाहंकार्यकारणमेवहि ॥ ममचिंतानुगंकर्म
मयातद्वःप्रकाशितम् ॥ १६ ॥ एवमुक्त्वासुनीथासामृत्योःकन्यायशस्विनी ॥ विररामचदुःखार्ताकिंचिन्नोवाचवैपुनः ॥ १७ ॥ सख्यऊचुः ॥ दुःखमे
वमहाभागेत्यजकायविनाशनम् ॥ नास्तिकस्यकुलेदोषोदेवैःपापंसमाश्रितम् ॥१८॥ जिह्मसुक्तंपुरातेनब्रह्मणाहरसंनिधौ ॥ देवैश्चापिसहित्यक्तोब्रह्मापूज्य

---

१ कामनाशकरी इ० पा० ।

तमोभवत् ॥ १९ ॥ ब्रह्महत्याप्रयुक्तोसौदेवराजोपिपश्यभोः ॥ देवैःसार्धंमहाभागस्त्रैलोक्यंपरिभुंजति ॥ २० ॥ गौतमस्याप्रियांभार्यामहल्यांगतवान्पु
रा ॥ परदाराभिगामीसदेवत्वेपरिवर्त्तते ॥ २१ ॥ ब्रह्महत्योपमंकर्मदारुणंकृतवान्हरः ॥ ब्रह्मणस्तुकपालेनचाद्यापिपरिवर्तते ॥ २२ ॥ देवानमंतितं
देवमृषयोवेदपारगाः ॥ आदित्यःकुष्ठसंयुक्तस्त्रैलोक्यंचप्रकाशयेत् ॥ २३ ॥ लोकानमंतितंदेवंदेवाद्याःसचराचराः ॥ कृष्णोभुंक्तेमहाशापंभार्गवेणकृतंपु
रा ॥ २४ ॥ गुरुभार्यांगतश्चंद्रःक्षयीतेनप्रजायते ॥ भविष्यतिमहातेजाराजराजःप्रतापवान् ॥ २५ ॥ पांडुपुत्रोमहाप्राज्ञोधर्मात्मासयुधिष्ठिरः ॥ गुरो
श्चैववधार्थायअनृतंसवदिष्यति ॥ २६ ॥ एतेष्वेवमहत्पापंवर्ततेचमहत्सुच ॥ वैगुण्यंकस्यवैनास्तिकस्यनास्तिचलांछनम् ॥ २७ ॥ भवतीस्वल्पदो
षेणविलिप्तासिवरानने ॥ उपकारंकरिष्यामस्तवैववरवर्णिनि ॥ २८ ॥ तवांगेयेगुणाःसंतिसत्यस्त्रीणांयथाशुभे ॥ अन्यत्रापिनपश्यामस्तान्गुणांश्चारुलो
चने ॥ २९ ॥ रूपमेवगुणःस्त्रीणांप्रथमंभूषणंशुभे ॥ शीलमेवद्वितीयंचतृतीयंसत्यमेवच ॥ ३० ॥ आर्जवत्वंचतुर्थंचपंचमंधर्ममेवहि ॥ मधुर
त्वंततःप्रोक्तंषष्ठमेववरानने ॥ ३१ ॥ शुद्धत्वंसप्तमंबालेअंतर्बाह्येषुयोषिताम् ॥ अष्टमंहिपितुर्भावःशुश्रूषानवमंकिल ॥ ३२ ॥ सहिष्णुर्दशमंप्रोक्तंरति
श्चैकादशंतथा ॥ पातिव्रत्यंततःप्रोक्तंद्वादशंवरवर्णिनि ॥ ३३ ॥ तैस्त्वंसंभूषिताबालेमाविभेषिवरानने ॥ येनोपायेनतेभर्ताभविष्यतिसुधर्मधृक् ॥३४॥
तमुपायंप्रपश्यामस्तवार्थंवयमेवहि ॥ तामूचुस्तावराःसख्योमात्वंवैसाहसंकुरु ॥ ३५ ॥ सूतउवाच ॥ एवमुक्तासुनीथासापुनरूचेसखीस्तुताः ॥ कथय
ध्वंममोपायंयेनभर्ताभविष्यति ॥ ३६ ॥ तामूचुस्तावरानार्योरंभाद्याश्चारुलोचनाः ॥ रूपमाधुर्यसंयुक्ताभवतीभूतिवर्द्धनी ॥ ३७ ॥ ब्रह्मशापेनसंभीताव
यमत्रसमागताः ॥ तांप्रोचुश्चविशालाक्षींमृत्योःकन्यांसुलोचनाम्॥३८॥ विद्यामेकांप्रदास्यामःपुरुषाणांप्रमोहिनीम् ॥ सर्वमायाविदांभद्रेसर्वभद्रप्रदायिनी
म् ॥३९॥ विद्याबलंततोदद्युस्तस्यैताःसुखदायकम् ॥ यंयंमोहयितुंभद्रेइच्छस्येवंसुरादिकम् ॥४०॥ तंतंसद्योमोहयवाइत्युक्तासातथाकरोत् ॥ विद्यायांहि
सुसिद्धायांसासुनीथासुनंदिता ॥४१॥ भ्रमत्येवंसखीभिस्तुपुरुषान्साविपश्यति ॥ अटमानागतापुण्यंनंदनंवनमुत्तमम् ॥४२॥ गंगातीरेततोदृष्ट्वाब्राह्मणं
रूपसंयुतम् ॥ सर्वलक्षणसंपन्नंसूर्यतेजःसमप्रभम् ॥४३॥ रूपेणाप्रतिमंलोकेद्वितीयमिवमन्मथम् ॥ देवरूपंमहाभागंभाग्यवंतंसुभाग्यदम्॥४४॥अनौपम्यं
महात्मानंविष्णुतेजःसमप्रभम् ॥ वैष्णवंसर्वपापघ्नंविष्णुतुल्यपराक्रमम्॥४५॥कामक्रोधविहीनंतमत्रिवंशविभूषणम्॥४६॥ दृष्ट्वासुरूपंतपसांस्वरूपंदिव्यप्र
भावंपरितप्यमानम् ॥ पप्रच्छरंभांसुसखींसरागाकोयंदिविष्ठःप्रवरोमहात्मा ॥ ४७ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेचतुस्त्रिंशोऽध्यायः ॥ ३४ ॥

---

१ षष्ठं सतीत्वं दृढता सप्तमं साहसोऽष्टमम् ॥ नवमं मंगलं गानं दशमं व्यवसायिता ॥ एकादशं तथा स्त्रीणां कामाधिक्यं प्रकीर्तितम् ॥ मधुरं वचनं प्रोक्तं द्वादशं वरवर्णिनि ॥ इति पाठःपुस्तकांतरे परिपठ्यते ।

२ सखी विप्रवर इति पाठांतरम् ।

रंभोवाच ॥ ब्रह्माअव्यक्तसंभूतस्तस्माज्जज्ञेप्रजापतिः ॥ अत्रिर्नामसधर्मात्मातस्यपुत्रोमहामनाः ॥ १ ॥ अंगोनामअयंभद्रेनंदनंवनमागतः ॥ इंद्रस्यसं
पर्दंदृष्ट्वालीलातेजसमुत्तमाम् ॥ २ ॥ कृतास्पृहाअनेनापिइंद्रस्यसदृशेपदे ॥ ईदृशोहियदापुत्रोममस्याद्धर्मसंयुतः ॥ ३ ॥ सुश्रेयोमेभवेज्जन्मयशः
कीर्तिसमन्वितम् ॥ आराधितोहृषीकेशस्तपोभिर्नियमैस्तथा ॥ ४ ॥ सुप्रसन्नेहृषीकेशेवरंयाचितवानयम् ॥ इंद्रस्यसदृशंपुत्रंविष्णुतेजःपराक्रमम् ॥ ५ ॥
वैष्णवंसर्वपापघ्नंदेहिमेमधुसूदन ॥ दत्तवान्सतदापुत्रमीदृशंसर्वधारकम् ॥ ६ ॥ तदाप्रभृतिविप्रेंद्रःपुण्यांकन्यांप्रपश्यति ॥ यथात्वंचारुसर्वांगीतथायंपरि
पश्यति॥७॥एनंगच्छवरारोहेअस्मात्पुत्रोभाविष्याति ॥ पुण्यात्मापुण्यधर्मज्ञोविष्णुतेजःपराक्रमः॥८॥एतत्तेसर्वमाख्यातंतथाहंपृच्छितात्वया ॥ अयंभर्ता
भवत्यहोभवेदेवनसंशयः ॥९॥ सुशंखस्यापियःशापोवृथासोऽपिभविष्यति ॥ अस्माज्जातेमहाभागेपुत्रेधर्मप्रचारिणि ॥१०॥ भविष्यसिसुखीभद्रेसत्यंसत्यं
वदाम्यहम् ॥ सुक्षेत्रेकृषिकारस्तुबीजंवपतितत्परः ॥११ ॥ सतथाभुंजतेदेवियथाबीजंतथाफलम् ॥ अन्यथानैवजायेतततत्सर्वंसदृशंभवेत् ॥१२॥ अयमे
षमहाभागस्तपस्वीपुण्यवीर्यवान् ॥ अस्यवीर्यात्समुत्पन्नोअस्यैवगुणसंपदा ॥ १३ ॥ युक्तःपुत्रोमहातेजाःसर्वदेहभृतांवरः ॥ भविष्यतिमहाभाग्येयुक्त
त्मायोगतत्वविद् ॥ १४ ॥ एवंहिवाक्यंतुनिशम्यबालारंभाप्रियोक्तंशिवदायकंतत् ॥ विचिंत्यबुद्ध्येहसुनीथयातदातत्वार्थमेतत्पारिसत्यमेवाहि ॥ १५॥
इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेपंचत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३५ ॥ सुनीथोवाच ॥ सत्यमुक्तंत्वयाभद्रेएवमेतत्करोम्यहम् ॥ अनयाविद्ययाविप्रंमोहयि
ष्यामिनान्यथा ॥ १ ॥ साहाय्यंदेहिमेपुण्यंयेनगच्छामिसांप्रतम् ॥ एवमुक्तातयारंभातामुवाचमनस्विनीम् ॥ २ ॥ कीदृग्ददामिसाहाय्यंतत्त्वंकथयभा
मिनि ॥ दूतत्वंगच्छमेभद्रेएतंप्रतिसुसांप्रतम् ॥ ३ ॥ एवमुक्तंतयातांतुरंभांप्रतिसुलोचनाम् ॥ एवमेवप्रतिज्ञातंरंभयादेवयोषिता ॥ ४ ॥ करिष्येतवसा
हाय्यमादेशोममदीयताम् ॥ सद्भावेनाविशालाक्षीरूपयौवनशालिनी ॥ ५ ॥ माययादिव्यरूपासासंबभूववरानना ॥ रूपेणाप्रतिमालोकेमोहयंतीजगत्र
यम् ॥ ६ ॥ मेरोश्चैवमहापुण्येशिखरेचारुकंदरे ॥ नानाधातुसमाकीर्णेनानारत्नोपशोभिते ॥ ७ ॥ देववृक्षैःसमाकीर्णेबहुपुष्पोपशोभिते ॥ देववृंदसमा
कीर्णेगंधर्वाप्सरसेविते ॥८॥ मनोहरेसुरम्येचशीतच्छायासमाकुले ॥ चंदनानामशोकानांतरूणांचारुहासिनी ॥ ९ ॥ दोलायांसासमारूढासर्वशृङ्गारशो
भिता ॥ कौशेयेनसुनीलेनराजमानावरानना ॥ १० ॥ बंधूकपुष्पवर्णेनकंचुकेनद्विजोत्तम ॥ सर्वांगसुंदरीबालावीणातालकराविला ॥ ११ ॥ गायमानाव
रंगीतंसुस्वरंविश्वमोहनम् ॥ ताभिःपरिवृताबालासखीभिःसुमनोहरा ॥ १२ ॥ अंगस्तुकंदरेपुण्येएकांतेध्यानमास्थितः ॥ कामक्रोधविहीनस्तुध्यायमा

---

१ वंशवर्द्धनः इ० पा० । २ भवत्याः अर्हः भवत्यर्हः ।

नोजनार्दनम् ॥ १३ ॥ सश्रुत्वासुस्वरंगीतंमधुरंसुमनोहरम् ॥ तालमानक्रियोपेतंसर्वसत्वविकर्षणम् ॥ १४ ॥ ध्यानाच्चचालतेजस्वीमायागी
तेनमोहितः ॥ समुत्थायासनात्तूर्णंवीक्षमाणोमुहुर्मुहुः ॥ १५ ॥ जगामतत्रवेगेनमायाचलितमानसः ॥ दोलासंस्थांविलोक्यैववीणादंडकरा
विलाम् ॥ १६ ॥ हसमानांसुगायंतींपूर्णचंद्रनिभाननाम् ॥ मोहितस्तेनगीतेनरूपेणापिमहायशाः ॥ १७ ॥ तस्यालावण्यभावेनमन्मथस्य
शराहतः ॥ आकुलव्याकुलज्ञानऋषिपुत्रोद्विजोत्तमः ॥ १८ ॥ प्रलपत्यतिमोहेनजृंभतेचपुनःपुनः ॥ स्वेदःकंपोथसंतापस्तस्याजायततत्क्षणात् ॥१९॥
मुह्यन्निवमहामोहैर्ज्ञानश्चलितमानसः ॥ वेपमानस्ततस्त्वंगोदूयमानःसमागतः ॥ २० ॥ तामालोक्यविशालाक्षींमृत्युकन्यांयशस्विनीम् ॥ अथोवाचमहा
त्मासुनीथांचारुहासिनीम् ॥ २१ ॥ कात्वंकस्यवरारोहेसखीभिःपरिवारिता ॥ केनकार्येणसंप्राप्ताकेनत्वंप्रेषितावनम् ॥ २२ ॥ तवांगंसुंदरंसर्वमत्रभाति
महावने ॥ समाचक्ष्वममाद्यैवप्रसादसुमुखीभव ॥ २३ ॥ मायामोहेनसंमुग्धस्तस्याःकर्मनविंदति ॥ मार्गणैर्मन्मथस्यापिपरिविद्धोमहामुनिः ॥ २४ ॥
एवंविधंमहद्वाक्यंसमाकर्ण्यमहामतेः ॥ नोवाचकिंचित्साविप्रंसमालोक्यसखीमुखम् ॥ २५ ॥ रंभांचप्रेरयामाससुनीथासंज्ञयासखीम् ॥ समुवाचततोरं
भासादरंतंद्विजंप्रति ॥ २६ ॥ इयंकन्यामहाभागामृत्योश्चापिमहात्मनः ॥ सुनीथाख्याप्रसिद्धेयंसर्वलक्षणसंपदा ॥ २७ ॥ पतिमन्विच्छतीबालाधर्मवंतं
तपोनिधिम् ॥ शांतंदांतंमहाप्राज्ञंवेदविद्याविशारदम् ॥ २८ ॥ एवंविधंमहद्वाक्यंसमाकर्ण्यमहामुनिः ॥ तामुवाचततस्त्वंगोरंभामप्सरसांवराम् ॥ २९ ॥
मयाचाराधितोविष्णुःसर्वविश्वमयोहरिः ॥ तेनदत्तोवरोमह्यंपुत्राख्यःसर्वसिद्धिदः ॥ ३० ॥ तन्निमित्तमहंभद्रेसुतार्थंनित्यमेवच ॥ कस्यचित्पुण्यवीर्यस्य
कन्यामेकांप्रचिंतये ॥ ३१ ॥ सदैवाहंनपश्यामि[1]सुभार्यांसत्यमीदृशीम् ॥ इयंधर्मस्यवैकन्याधर्माचारावरानना ॥ ३२ ॥ मामेवंहिभजत्वेषायदिकान्तमि
हेच्छति ॥ यंयमिच्छेदियंबालातंददामिनसंशयः ॥ ३३ ॥ अदेयंदेयमित्याहअस्याःसंगमकारणात् ॥ एकमेवंत्वयादेयंश्रूयतांद्विजसत्तम ॥ ३४ ॥
॥ रंभोवाच ॥ विप्रेंद्रत्वंशृणुष्वेहप्रतिज्ञांवच्मिसांप्रतम् ॥ एषानैवत्वयात्याज्याधर्मपत्नीतवैवहि ॥ ३५ ॥ अस्यादोषोगुणोनैवग्राह्यएवत्वयाकदा ॥
इत्यर्थंप्रत्ययंविप्रप्रत्यक्षंपरिदर्शय ॥ ३६ ॥ स्वहस्तंदेहिविप्रेंद्रसत्यप्रत्ययकारकम् ॥ एवमस्तुमयादत्तोह्यस्याहस्तोनसंशयः ॥ ३७ ॥ ॥ सूतउवाच ॥
एवंसंबंधिकंकृत्वासत्यप्रत्ययकारकम् ॥ गांधर्वेणविवाहेनसुनीथामुपयेमिवान् ॥ ३८ ॥ तस्मैदत्वासुनीथांतांरंभाहृष्टेनचेतसा ॥ सातांचामंत्रयि
त्वावैगतागेहंस्वकंपुनः ॥ ३९ ॥ प्रहृष्टचेतसःसख्यःस्वस्थानंपरिजग्मिरे ॥ गतासुतासुसर्वासुसखीषुद्विजसत्तमः ॥ ४० ॥ रेमेत्वंगस्तयासार्धं

---

[1] समतामात्मनःक्वचित् । इति० पा० ।

प्रिययाभार्ययासह ॥ तस्यामुत्पाद्यतनयंसर्वलक्षणसंयुतम् ॥ ४१ ॥ चकारनामतस्यैववेनाख्यंतनयस्याहि ॥ ववृधेसमहातेजाःसुनीथातनयस्तदा ॥
॥ ४२ ॥ वेदशास्त्रमधीत्यैवधनुर्वेदंगुणान्वितम् ॥ सर्वासामपिमेधावीविद्यानांपारमेयिवान् ॥ ४३ ॥ अंगस्यतनयोवेनःशिष्टाचारेणवर्तते ॥ सवेनोब्राह्म
णश्रेष्ठःक्षत्राचारपरोभवत् ॥ ४४ ॥ दिविचेंद्रोयथाभातिसर्वतेजःसमन्वितः ॥ भात्येवंतुमहाप्राज्ञःस्वबलेनपराक्रमैः ॥ ४५ ॥ चाक्षुषस्यांतरेप्राप्तेवै
वस्वतसमागते ॥ प्रजापालंविनालोकेप्रजाःसीदंतिसर्वदा ॥४६॥ ऋषयोधर्मतत्त्वज्ञाःप्रजाहेतोस्तपोधनाः॥ व्यचिंतयन्महीपालंधर्मज्ञंसत्यपंडितम्॥४७॥
तंवेनमेवदहशुःसंपन्नंलक्षणैर्युतम् ॥ प्राजापत्येपदेपुण्येअभ्यषिंचन्द्विजोत्तमाः ॥ ४८ ॥ अभिषिक्तेमहाभागेत्वंगपुत्रेतदानृपे ॥ तेप्रजापतयःसर्वेज
ग्मुश्चैवपोवनम् ॥ ४९ ॥ गतेषुतेषुसर्वेषुवेनोराज्यमकारयत् ॥ सूतउवाच ॥ सासुनीथासुतंदृष्ट्वासर्वराज्यप्रसाधकम् ॥ ५० ॥ विशंकतेप्रभावेनशा
पात्तस्यमहात्मनः ॥ ममपुत्रोमहाभागोधर्मत्राताभविष्यति॥५१॥ इत्येवंचिंतयेन्नित्यंपूर्वपापाद्विशंकिता ॥ धर्मांगानिसुपुण्यानिसुताग्रेपरिदर्शयेत्॥५२॥
सत्यभावादिकान्पुण्यान्गुणान्सावैप्रकाशयेत् ॥ इत्युवाचसुतंसाहिअहंधर्मसुतासुत ॥ ५३ ॥ पितातेधर्मतत्वज्ञस्तस्माद्धर्मसमाचर ॥ इत्येवंबोधयेन्नित्यं
पुत्रंवेनंतदासती ॥ ५४ ॥ मातापित्रोस्तयोर्वाक्यंप्रजायुक्तंप्रपालयेत् ॥ एवंवेनःप्रजापालःसंजातःक्षितिमंडले ॥५५॥ सुखेनजीवतेलोकःप्रजाधर्मेणरंजि
ताः ॥ एवंराज्यप्रभावंतुवेनस्यापिमहात्मनः ॥ ५६ ॥ धर्मभावाःप्रवर्ततेतस्मिञ्छासतिपार्थिवे ॥ ५७ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्याने
षट्त्रिंशोऽध्यायः ॥३६॥ ऋषयऊचुः ॥ एवंवेनस्यचैवासीत्सृष्टिरेवमहात्मनः ॥ धर्माचारंपरित्यज्यकथंपापमतिर्भवेत् ॥ १ ॥ सूतउवाच ॥ ज्ञानविज्ञान
संपन्नासुनयस्तत्ववेदिनः ॥ शुभाशुभंवदंत्येवंतन्नस्यादिहचान्यथा ॥ २ ॥ तप्यमानेनतेनापिसुशंखेनमहात्मना ॥ दत्तःशापःकथंविप्रानयथावच्चजाय
ते ॥३॥ वेनस्यपातकाचारंसर्वमेववदाम्यहम् ॥ तस्मिञ्छासतिधर्मज्ञेप्रजापालेमहात्मनि॥४॥पुरुषःकश्चिदायातश्छे[2]द्मलिंगधरस्तदा ॥ नग्नरूपोमहाकायः
शिरोमुंडोमहाप्रभः ॥ ५ ॥ मार्जनींशिखिपत्राणांकक्षायांसहिधारयन् ॥ गृहीतंपानपात्रंतुनालिकेरमयंकरे ॥ ६ ॥ पठमानोह्यसच्छास्त्रंवेदधर्म
विदूषकम् ॥ यत्रवेनोमहाराजस्तत्रायातस्त्वरान्वितः ॥ ७ ॥ सभायांतस्यवेनस्यप्रविवेशसपापवान् ॥ तंदृष्ट्वासमनुप्राप्तंवेनःप्रश्नंतदाकरोत् ॥ ८ ॥
भवान्कोहिसमायातईदृग्रूपधरोमम ॥ सभायांवर्तमानस्यपुरःकस्मात्समागतः ॥ ९ ॥ कोवेषःकिंतुतेनामकोधर्मःकर्मतेवद ॥ कोवे[3]दस्तेकआचारः
किंतपःकाप्रभावना ॥ १० ॥ किंज्ञानंकःप्रभावस्तेकिंसत्यंधर्मलक्षणम् ॥ तत्त्वंसर्वंसमाचक्ष्वममाग्रेसत्यमेवच ॥ ११ ॥ श्रुत्वावेनस्यतद्वाक्यंपापोवाक्य

---

[1] नाहुषस्य इ० पा० । [2] ब्रह्मलिंगधर इति, पद्मलिंगधर इति च पा० । [3] कोदेवस्ते इ० पा० ।

सुदाहरत् ॥ पातकउवाच ॥ करोष्येवंवृथाराज्यंमहामूढोनसंशयः ॥ १२ ॥ अहंधर्मस्यसर्वस्वमहं[1]पूज्यतमोसुरैः ॥ अहंज्ञानमहंसत्यमहंधातासनातनः ॥ १३ ॥ अहंधर्मअहंमोक्षःसर्वदेवमयोह्यहम् ॥ ब्रह्मदेहात्समुद्भूतःसत्यसंधोऽस्मिनान्यथा ॥ १४ ॥ जिनरूपंविजानीहिसत्यधर्मकलेवरम् ॥ मा[2]मेवहिप्रधावंतियोगिनोज्ञानतत्पराः ॥ १५ ॥ वेनउवाच ॥ तवैवकीदृ[3]शंकर्मकिंतेदर्शनमेवच ॥ किमाचारोवदस्वैहिइत्युक्तंतेनभूभुजा ॥ १६ ॥ पातकउवाच ॥ अर्हतोदेवतायत्रनिर्ग्रंथोदृश्यतेगुरुः ॥ दयाचैवपरोधर्मस्तत्रमोक्षःप्रदृश्यते ॥ १७ ॥ दर्शनेस्मिन्नसंदेहआचारान्प्रवदाम्यहम् ॥ यजनंयाजनंनास्तिवेदाध्ययनमेवच ॥ १८ ॥ नास्तिसंध्यातपोदानंस्वधास्वाहाविवर्जितम् ॥ हव्यकव्यादिकंनास्तिनैवयज्ञादिकाक्रिया ॥ १९ ॥ पितॄणांतर्पणंनास्तिनातिथिर्वैश्वदेविकम् ॥ क्षपणस्यवरापूजाअर्हतोध्यानमुत्तमम्॥२०॥ अयंधर्मसमाचारोजैनमार्गेप्रदृश्यते॥एतत्तेसर्वमाख्यातंनिजधर्मस्यलक्षणम् ॥२१॥ वेनउवाच ॥ वेदप्रोक्तोयथाधर्मोयत्रयज्ञादिकाःक्रियाः ॥ पितॄणांतर्पणंश्राद्धंवैश्वदेवंनदृश्यते ॥२२॥ नदानंतपएवास्तिक्वास्तेधर्मस्यलक्षणम् ॥ वदसत्यंममाग्रेतुदयाधर्मंचकीदृशम्॥२३॥पातकउवाच॥पंचतत्वप्रवृद्धोयंप्राणिनांकायएवच॥आत्मावायुस्वरूपोयंतेषांनास्तिप्रसंगता ॥२४॥ यथाजलेषुभूतानामपिसंगमवेहितत् ॥ जायतेबुद्बुदाकारंतद्वद्भूतसमागमः॥ २५ ॥पृथ्वीभावोरजःस्थस्तुचापस्तत्रैवसंस्थिताः॥ज्योतिस्तत्रप्रदृश्येतसुवायुर्वर्ततेत्रिषु२६आकाशमावृणोत्पश्चाद्बुद्बुदत्वंप्रजायते ॥ अप्सुमध्येप्रभात्येवसुतेजोवर्तुलंवरम् ॥ २७ ॥ क्षणमात्रंप्रदृश्येतक्षणान्नैवचदृश्यते ॥ तद्वद्भूतसमायोगःसर्वत्रपरिदृश्यते ॥ २८ ॥ अंतकालेप्रयात्यात्मापंचपंचसुयांतिते ॥ मोहमुग्धास्ततोमर्त्यावर्ततेचपरस्परम् ॥ २९ ॥ श्राद्धंकुर्वंतिमोहेनक्षयाहेपितृतर्पणम् ॥ क्वास्तेमृतःसमश्नातिकीदृशोऽसौनृपोत्तम ॥ ३० ॥ किंज्ञानंकीदृशंक्वायंकेनदृष्टंवदस्वनः ॥ मिष्टान्नंभोजयित्वाचतृप्तायांतिचब्राह्मणाः ॥ ३१ ॥ कस्यश्राद्धंप्रदीयेतसातुश्रद्धानिरर्थिका॥अन्यदेवंप्रवक्ष्यामिवेदानां[4]कर्मदारुणम्॥३२॥यदातिथिर्गृहेयातिमहोक्षंपचतेद्विजः॥अजंवाराजराजेंद्रअतिथिंपरिभोजयेत्॥३३॥ अश्वमेधमखेअश्वंगोमेधेवृषमेवच ॥ नरमेधेनरंराजन्वाजपेयेतथाह्यजान् ॥ ३४ ॥ राजसूयेमहाराजप्राणिनांघातनंबहु ॥ पुंडरीकेगजंहन्याद्गजमेधेऽथकुंजरम् ॥ ३५ ॥ सौत्रामण्यांपशुंमे[5]ध्यंमेषमेवप्रदृश्यते ॥ नानारूपेषुसर्वेषुश्रूयतांनृपनंदन ॥ ३६ ॥ नानाजातिविशेषाणांपशूनांघातनंस्मृतम् ॥ यच्चापिदीयतेदानंकिंतद्दानस्यलक्षणम् ॥ ३७ ॥ ज्ञेयंतदन्नमुच्छिष्टंक्रियतेभूरिभोजनम् ॥ अत्यंतदोषहीनांस्तान्हिंसंतियन्महामखे ॥ ३८ ॥ तत्रकिंदृश्यतेध

---

[1] अहं पूज्यतमश्वरैः इति–अहं पूज्यतमःसुरैः इ० च पा० । [2] ममरूपंहिध्यायंति इ० पा० । [3] कीदृशोधर्मः इ० पा० । [4] कर्मकारणम् इ० पा० । [5] हन्यादित्यत्रसंबंधः । प्रदृश्यते इत्यस्य सर्वकर्मसु इतीत्यध्याहारेण संबंधः ।

मैः किंफलंतत्रभूपते ॥ पशूनांमारणंयत्रनिर्दिष्टंवेदपंडितैः ॥३९॥ तस्माद्विनष्टधर्मंचनपुण्यंमोक्षदायकम् ॥ दयांविनाहियोधर्मःसधर्मोविफलायते ॥४०॥
जीवानांपालनंयत्रतत्रधर्मोनसंशयः ॥ स्वाहाकारःस्वधाकारस्तपःसत्यंनृपोत्तम ॥ ४१ ॥ दयाहीनंचापलंस्यान्नास्तिधर्मस्तुतत्रहि ॥ एतेवेदानवेदाःस्यु
र्दयायत्रनविद्यते ॥ ४२ ॥ दयादानपरोनित्यंजीवमेवप्ररक्षयेत् ॥ चांडालोऽप्यथशूद्रोवासवैब्राह्मणउच्यते ॥४३॥ ब्राह्मणोनिर्दयोयोवैपशुघातपरायणः ॥
सवैसुनिर्दयःपापीकठिनःक्रूरचेतनः ॥४४॥ वंचकैःकथितोवेदोयोवेदोज्ञानवर्जितः॥यत्रज्ञानंभवेन्नित्यंतत्रवेदःप्रतिष्ठति॥४५॥दयाहीनेषुवेदेषुविप्रेषुचमहा
मते ॥ नास्तिसत्यंक्रियातत्रवेदविप्रेषुवैतदा ॥ ४६ ॥ वेदानवेदाराजेंद्रब्राह्मणाःसत्यवर्जिताः ॥ दानस्यापिफलंनास्तितस्माद्दानंनदीयते ॥ ४७ ॥ यथा
श्राद्धस्यवैचिह्नंतथादानस्यलक्षणम् ॥ जिनस्यापिचयद्धर्मंभुक्तिमुक्तिप्रदायकम् ॥ ४८ ॥ तवाग्रेऽहंप्रवक्ष्यामिबहुपुण्यप्रदायकम् ॥ आदौदयाप्रकर्तव्या
शांतभूतेनचेतसा ॥ ४९ ॥ आराधयेद्धृदादेवंजिनंयेनचराचरम् ॥ मनसाशुद्धभावेनजिनमेकंप्रपूजयेत् ॥ ५० ॥ नमस्कारःप्रकर्तव्यस्तस्यदेवस्यनान्य
था ॥ मातापित्रोस्तुवैपादौकदानैवप्रवंदयेत् ॥ ५१ ॥ अन्येषामपिकावार्ताश्रूयतांराजसत्तम ॥ वेनउवाच ॥ एतेविप्राश्चआचार्यागंगाद्याःसरितस्तथा
॥ ५२ ॥ वदंतिपुण्यतीर्थानिबहुपुण्यप्रदानिच ॥ तत्किंवदस्वसत्यंमेयादिधर्ममिहेच्छसि ॥ ५३ ॥ पातकउवाच ॥ आकाशाद्वैमहाराजमेघावर्षंतिवैजल
म् ॥ भूमौहिपर्वतेष्वेवंसर्वत्रपतितंजलम् ॥ ५४ ॥ सआप्लाव्यततस्तिष्ठेद्दयांसर्वत्रभावयेत् ॥ नद्यः[1]पापप्रवाहास्तुतासुतीर्थंश्रुतंकथम् ॥ ५५ ॥
जलाशयामहाराजतडागाःसागरास्तथा ॥ पृथिव्याधारकाश्चैवगिरयोअश्मराशयः ॥ ५६ ॥ नास्त्येतेषुचवैतीर्थंजलैर्जलदमुत्तमम् ॥ स्ना
नेयदामहत्पुण्यंकस्मान्मत्स्येषुवैनाहि ॥ ५७ ॥ दृष्टास्नानेनवैसिद्धिर्मीनाःशुद्ध्यंतिनान्यथा ॥ यत्रजिनस्तत्रतीर्थंतत्रधर्मःसनातनः ॥ ५८ ॥ तपो
दानादिकंसर्वंपुण्यंतत्रप्रतिष्ठितम् ॥ ५९ ॥ एकोजिनःसर्वमयोनृपेंद्रनास्त्येवधर्मंपरमंहितीर्थम् ॥ अयंतुलाभःपरमस्तुतस्माद्ध्यायस्वनित्यंसुसु
खोभविष्यसि ॥ ६० ॥ विनिंद्यधर्मंसकलंसवेदंदानंसपुण्यंपरयज्ञरूपम् ॥ पापस्वभावैर्बहुबोधितोनृपस्त्वंगस्यपुत्रोभुवितेनपापिना ॥ ६१ ॥ इति श्रीप
द्मपुराणेपंचपंचाशत्सहस्रसंहितायांभूमिखंडेवेनोपाख्यानेसप्तत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३७ ॥ सूतउवाच ॥ एवंसंबोधितोवेनःपापभावंगतःकिल ॥ पुरुषेणतेन
जैनेनमहापापेनमोहितः ॥ १ ॥ नमस्कृत्यततःपादौतस्यैवचदुरात्मनः ॥ वेदधर्मंपरित्यज्यसत्यधर्मादिकांक्रियाम् ॥ २ ॥ सुयज्ञानांनिवृत्तिःस्याद्वेदानां
हितथैवच ॥ पुण्यशास्त्रमयोधर्मस्तदानैवप्रवर्तितः ॥ ३ ॥ सर्वपापमयोलोकःसंजातस्तस्यशासनात् ॥ नैवयागाश्चवेदाश्चधर्मशास्त्रार्थमुत्तमम् ॥ ४ ॥

---

[1] जलप्रवाहास्तु इ० पा० ।

नदानाध्ययनंविप्रास्तस्मिञ्छासतिपार्थिवे ॥ एवंधर्मप्रलोपोभून्महत्पापंप्रवर्तितम् ॥ ५ ॥ अंगेनवार्यमाणस्तुअन्यथाकुरुतेभृशम् ॥ ननामपितुःपादौ
मातुश्चैवदुरात्मवान् ॥ ६ ॥ सनकस्यापिविप्रस्यअहमेकःप्रतापवान् ॥ पित्रानिवार्यमाणश्चमात्राचैवदुरात्मवान् ॥ ७ ॥ नकरोतिशुभंपुण्यंतीर्थदानादि
कंकदा ॥ आत्मभावानुरूपंचबहुकालंमहायशाः॥८॥ पुनःसर्वैर्विचार्यैवंकस्मात्पापीव्यजायत ॥ अंगप्रजापतेःपुत्रोवंशलाञ्छनमागतः॥९॥पुनःपप्रच्छध
र्मात्मासुतांमृत्योर्महात्मनः ॥ कस्यदोषात्समुत्पन्नोवदसत्यंममप्रिये ॥१०॥ सुनीथोवाच ॥ पूर्वमेवस्ववृत्तांतमात्मपुण्यंचनंदिनी ॥ समाचष्टचअंगायमम
दोषान्महामते ॥ ११ ॥ बाल्येकृतंमयापापंसुशंखस्यमहात्मनः ॥ तपसिसंस्थितस्यापिनान्यत्किंचित्कृतंमया ॥ १२ ॥ शप्ताहंकुप्यतातेनदुष्टातेसंत
तिर्भवेत् ॥ इतिजानेमहाभागतेनायंदुष्टतांगतः ॥ १३ ॥ समाकर्ण्यमहातेजास्तयासहवनंययौ ॥ गतेतस्मिन्महाभागेसभार्येचवनेतदा ॥ १४ ॥ सप्तैते
ऋषयस्तत्रवेनपार्श्वंगतास्तथा ॥ समाहूयततःप्रोचुरंगस्यतनयंप्रति ॥ १५ ॥ ऋषयऊचुः ॥ मावेनसाहसंकार्षीःप्रजापालोभवानिह ॥ त्वयासर्वमिदं
लोकंत्रैलोक्यंसचराचरम् ॥ १६ ॥ धर्मेचैवमहाभागसकलंहिप्रतिष्ठितम्॥पापकर्मपरित्यज्यपुण्यंकर्मसमाचर ॥ १७ ॥ एवमुक्तेषुतेष्वेवप्रहसन्वाक्यमब्र
वीत् ॥ वेनउवाच ॥ अहमेवपरोधर्मोहमेवार्हःसनातनः ॥ १८ ॥ अहंधाताअहंगोप्ताअहंवेदार्थएवच ॥ अहंधर्मोमहापुण्योजैनधर्मःसनातनः ॥ १९ ॥
मामेवकर्मणाविप्राभजध्वंधर्मरूपिणम् ॥ ऋषयउचुः ॥ ब्राह्मणाःक्षत्रियावैश्यास्त्रयोवर्णाद्विजातयः ॥ २० ॥ सर्वेषामेववर्णानांश्रुतिरेषासनातनी ॥
वेदाचारेणवर्ततेतेनजीवंतिजंतवः ॥ २१ ॥ ब्रह्मवंशात्समुद्भूतोभवान्ब्राह्मणएवच ॥ पश्चाद्राजापृथिव्याश्चसंजातःकृताविक्रमः ॥ २२ ॥ राजपुण्ये
नराजेंद्रसुखंजीवंतिवैद्विजाः ॥ राज्ञःपापेननश्यंतितस्मात्पुण्यंसमाचर ॥ २३ ॥ समाहृतस्त्वयाधर्मःकृतश्चापिनराधिप ॥ त्रेतायुगस्यकर्मापिद्वापरस्यत
थानहि ॥ २४ ॥ कलेश्चैवप्रवेशंतुवर्त्तयिष्यंतिमानवाः ॥ जैनधर्मसमाश्रित्यसर्वेपापप्रमोहिताः ॥ २५ ॥ वेदाचारंपरित्यज्यपापंयास्यंतिमा
नवाः ॥ पापस्यमूलमेवंवैजैनधर्मनसंशयः ॥ २६ ॥ अनेनमुग्धाराजेंद्रमहामोहेनपातिताः ॥ मानवाःपापसंघातास्तेषांनाशायनान्यथा ॥ २७ ॥
भविष्यत्येवगोविंदःसर्वपापापहारकः ॥ स्वेच्छारूपंसमासाद्यसंहरिष्यतिपातकात् ॥ २८ ॥ पापेषुसंगतेष्वेवंम्लेच्छनाशायवैपुनः ॥ कल्किरेवस्वयं
देवोभविष्यतिनसंशयः ॥ २९ ॥ व्यवहारंकलेश्चैवत्यजपुण्यंसमाश्रय ॥ वर्तयस्वहिसत्येनप्रजापालोभवस्वहि ॥ ३० ॥ वेनउवाच ॥ अहं
ज्ञानवतांश्रेष्ठःसर्वज्ञातंमयाइह ॥ योऽन्यथावर्ततेचैवसदंड्योभवतिध्रुवम् ॥ ३१ ॥ अत्यर्थंभाषमाणंतंराजानंपापचेतनम् ॥ कुपितास्तेमहा
त्मानःसर्वेवैब्रह्मणःसुताः ॥ ३२ ॥ कुपितेष्वेवविप्रेषुवेनोराजामहात्मसु ॥ ब्रह्मशापभयात्तेषांवल्मीकंप्रविवेशह ॥ ३३ ॥ अथतेमुनयःक्रुद्धावेनंपश्यं

तिसर्वतः ॥ ज्ञात्वाप्रनष्टंभूपंतंवल्मीकस्थंसुसांप्रतम् ॥ ३४ ॥ बलादानिन्युस्तंविप्राःक्रूरंतंपापचेतनम् ॥ दृष्ट्वाचपापकर्माणंमुनयःसुसमाहिताः ॥ ३५ ॥
सव्यंपार्णिंममंथुस्तेभूपस्यजातमन्यवः ॥ तस्माज्जातोमहाह्रस्वोनीळवर्णोभयंकरः ॥ ३६ ॥ बर्बरोरक्तनेत्रस्तुबाणपाणिर्धनुर्द्धरः ॥ सर्वेषामेवपापानांनि
षादानांबभूवह ॥ ३७ ॥ धातापालयिताराजाम्लेच्छानांतुविशेषतः ॥ तंदृष्ट्वापापकर्माणमृषयस्तुमहामते ॥ ३८ ॥ ममंथुर्दक्षिणंपार्णिंवेन
स्यापिमहात्मनः ॥ तस्माज्जातोमहात्मासयेनदुग्धावसुंधरा ॥ ३९ ॥ पृथुर्नाममहाप्राज्ञोराजराजोमहाबळः ॥ तस्यपुण्यप्रसादाच्चवेनोधर्मार्थको
विदः ॥ ४० ॥ चक्रवर्तिपदंभुक्त्वाप्रसादात्तस्यचक्रिणः ॥ जगामवैष्णवंलोकंतद्विष्णोःपरमंपदम् ॥ ४१ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनो
पाख्यानेऽष्टत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३८ ॥ ऋषयऊचुः ॥ कथंवेनोगतःस्वर्गंपापंत्यक्त्वाप्रदूरतः ॥ तन्नोविस्तरतोत्रापिवदसत्यवतांवर ॥ १ ॥ सूतउवाच ॥
ऋषीणांपुण्यसंसर्गात्संवादाच्चद्विजोत्तम ॥ कायस्यमथनात्पापोवहिस्तस्यविनिर्गतः ॥ २ ॥ पश्चाद्वेनःसपुण्यात्माज्ञानंलेभेचशाश्वतम् ॥ रेवायाद
क्षिणेकूलेतपश्चचारसद्विजाः ॥ ३ ॥ तृणविन्दोर्ऋषेश्चैवआश्रमेपापनाशने ॥ वर्षाणांतुशतंसाग्रंकामक्रोधविवर्जितः ॥ ४ ॥ तस्योग्रतपसादेवःशंख
चक्रगदाधरः ॥ प्रसन्नोभून्महाभागानिष्पापस्यनृपस्यवै ॥ ५ ॥ उवाचचप्रसन्नोऽस्मिव्रियतांवरउत्तमः ॥ वेनउवाच ॥ यदिदेवप्रसन्नोऽसिदेहिमेवरमु
त्तमम् ॥ ६ ॥ अनेनापिशरीरेणगंतुमिच्छामित्वत्पदम् ॥ पित्रासार्धंमहाभागमात्राचैवसुरेश्वर ॥ तवैवतेजसादेवतद्विष्णोःपरमंपदम् ॥ ७ ॥ श्रीवासुदे
वउवाच ॥ क्वगतोऽसौमहामोहोयेनत्वंमोहितोनृप ॥ ळोभेनमोहयुक्तेनतमोमार्गेनिपातितः ॥ ८ ॥ वेनउवाच ॥ यन्मेपूर्वकृतंपापंतेनाहंमोहितोविभो ॥
अतोमामुद्धरास्मात्त्वंपापाच्चैवसुदारुणात् ॥ ९ ॥ प्रजप्तव्यमथोपक्यंतद्वदानुग्रहाद्विभो ॥ भगवानुवाच ॥ साधुभूपमहाभागपापंतेनाशमागतम् ॥ १०॥
शुद्धोसितपसाचत्वंततःपुण्यंवदाम्यहम् ॥ पुरावैब्रह्मणातातपृष्टोहंभवतायथा ॥ ११ ॥ तस्मैयदुदितंवत्सतत्तेसर्ववदाम्यहम् ॥ एकदाब्रह्मणाध्यानस्थि
तेननाभिपंकजे ॥ १२ ॥ प्रादुरासतदातस्यवरदानायसुव्रत ॥ तेनपृष्टंमहत्पुण्यंस्तोत्रंपापप्रणाशनम् ॥ १३ ॥ वासुदेवाभिधानंचसुगतिप्रदमिच्छता ॥
स्तोत्राणांपरमंतस्मैवासुदेवाभिधंमहत् ॥ १४ ॥ सर्वसौख्यप्रदंनृणांपठतांजपतांसदा ॥ उपादिशंमहाभागविष्णुप्रीतिकरंपरम् ॥ १५ ॥ विष्णुरुवाच ॥
एतत्सर्वंजगद्व्याप्तंमयात्वव्यक्तमूर्तिना ॥ अतोमांमुनयःप्राहुर्विष्णुंविष्णुपरायणाः ॥ १६ ॥ वसंतियत्रभूतानिवसत्येषुचयोविभुः ॥ सवासुदेवोविज्ञेयोवि
द्वद्भिरहमादरात् ॥ १७ ॥ संकर्षतिप्रजाश्चांतेह्यव्यक्तायतोविभुः ॥ ततःसंकर्षणोनाम्नाविज्ञेयःशरणागतैः ॥ १८ ॥ इंगितेकामरूपोहंबहुस्यामितिका

---

१ जानुं इ० पा० ।

म्यया ॥ प्रद्युम्नोहंबुधैस्तस्माद्विज्ञेयोस्मिसुतार्थिभिः ॥ १९ ॥ अत्रलोकेविनाचेशौसर्वेशौहरकेशवौ॥निरुद्धोहंयोगबलान्नकेनातोनिरुद्धवत् ॥२०॥ विश्वा
ख्योहंप्रतिजगज्ज्ञानविज्ञानसंयुतः ॥ अहमित्यभिमानीचजाग्रच्चिंतासमाकुलः ॥ २१ ॥ तैजसोहंजगच्चेष्टामयश्चेंद्रियरूपवान् ॥ ज्ञानकर्मसमुद्रिक्तःस्वप्ना
वस्थांगतोह्यहम् ॥ २२ ॥ प्राज्ञोहमधिदैवात्माविश्वाधिष्ठानगोचरः ॥ सुषुप्तावास्थितोलोकादुदासीनोविकल्पितः ॥ २३ ॥ तुरीयोहंनिर्विकारीगुणावस्था
विवर्जितः—॥ निर्लिप्तःसाक्षिवद्विश्वप्रातिबिंबितविग्रहः ॥ २४ ॥ चिदाभासश्चिदानंदश्चिन्मयश्चित्स्वरूपवान् ॥ नित्योक्षरोब्रह्मरूपोब्रह्मन्नेवमवेहि
माम् ॥ २५ ॥ भगवानुवाच ॥ इत्युक्त्वांतर्दधेविष्णुःस्वरूपंब्रह्मणेपुरा ॥ सोपिज्ञात्वाजगद्व्याप्तिंकृतात्मासमभूत्क्षणात् ॥ २६ ॥ राजंस्त्वमपिशुद्धा
त्मापृथोर्जन्मनएवच ॥ तथाप्याराधयविभुंस्तोत्रेणानेनसुव्रत ॥ २७ ॥ तुष्टोविष्णुस्तमभ्याहवरंवरयमानद ॥ वेनउवाच ॥ सुगतिंदेहिमेविष्णोदुष्कृता
त्तारयस्वमाम् ॥ २८ ॥ शरणंत्वांप्रपन्नोस्मिकारणंवदसद्गतेः ॥ विष्णुरुवाच ॥ पूर्वमेवमहाभागत्वंगेनापिमहात्मना ॥ २९ ॥ अहमाराधितस्तेनत
स्मैदत्तोवरोमया ॥ प्रयास्यसिमहाभागवैष्णवंलोकमुत्तमम् ॥ ३० ॥ कर्मणास्वेनविप्रेंद्रपुण्येननृपनंदन ॥ आत्मार्थेत्वंमहाभागवरमेवप्रयाचय ॥ ३१ ॥
शृणुवेनमहाभागवृत्तांतंपूर्वसंभवम् ॥ तवमात्रेपुरादत्तःशापःक्रुद्धेनभूपते ॥ ३२ ॥ सुशंखेनसुनीथायैबाल्येपूर्वमहात्मना ॥ ततस्त्वंगेवरोदत्तोमयैवावि
दितात्मना ॥ ३३ ॥ त्वांसमुद्धर्त्तुकामेनसुपुत्रस्तेभविष्याति ॥ एवमुक्त्वातुपितरंतवाहंगुणवत्सल ॥ ३४ ॥ भवदंगात्समुद्भूतःकरिष्येलोकपालनम् ॥
दिवींद्रोहियथाभातितथाहंभूतलेस्थितः ॥ ३५ ॥ आत्मावैजायतेपुत्रइतिसत्यवतीश्रुतिः ॥ अतस्त्वंसुगतिंवत्सलभिष्यासिवरान्मम ॥ ३६ ॥ गत्य
र्थमात्मनोराजन्दानमेकंसमाचर ॥ यस्त्वांपातकरूपोहंसुनीथायाःपरंतप ॥ ३७ ॥ अब्रुवन्नग्ररूपेणकर्तुंत्वांतुविधर्मगम् ॥ अन्यथातुसुशंखस्यवाक्यमे
वान्यथाभवेत् ॥ ३८ ॥ अतोविधिर्निषेधश्चह्यहमेवनृपोत्तम ॥ कर्मानुरूपफलदोबुद्ध्यतीतोगुणाग्रहः ॥ ३९ ॥ दानमेवपरंश्रेष्ठंदानंसर्वप्रभावकम् ॥
तस्माद्दानंददस्वत्वंदानात्पुण्यंप्रवर्तते ॥ ४० ॥ दानेननश्यतेपापंतस्माद्दानंददस्वहि ॥ अश्वमेधादिभिर्यज्ञैर्यजस्वनृपसत्तम ॥ ४१ ॥ भूमिदानादि
कंदानंब्राह्मणेभ्योददस्ववै ॥ सुदानात्प्राप्यतेभोगःसुदानात्प्राप्यतेयशः ॥ ४२ ॥ सुदानाज्जायतेकीर्तिःसुदानात्प्राप्यतेसुखम् ॥ दानेनस्वर्गमाप्नो
तिफलंतत्रभुनक्तिच ॥४३॥ दत्तस्यापिसुदानस्यश्रद्धायुक्तस्यसत्तम ॥ कालेप्राप्तेव्रजेत्तीर्थंपुण्यस्यापिफलंत्विदम्॥४४॥पात्रभूतायविप्रायश्रद्धापूतेनचेत
सा ॥ योददातिमहादानं[1]मयिभावंनिवेश्यच ॥ ४५ ॥ तस्याहंसकलंदद्मिमनसायंयमिच्छति ॥ वेनउवाच ॥ कालंदानस्यमेब्रूहिकीदृक्कालस्यलक्ष

---

[1] गोभूस्वर्णान्नपूर्वकम् इ० पा० ।

णम् ॥ ४६ ॥ तीर्थस्यापिचयद्रूपंपात्रस्यापिसुलक्षणम् ॥ दानस्यापिजगन्नाथविधिंविस्तरतोवद ॥ ४७ ॥ प्रसादसुमुखोभूत्वादयामेयादिवर्त्तते ॥
॥ श्रीकृष्णउवाच ॥ दानकालंप्रवक्ष्यामिनित्यंनैमित्तिकंनृप ॥ ४८ ॥ काम्यंचान्यंमहाराज[1]चतुर्थंप्रापकंपुनः ॥ सूर्योदयस्यवेलायांपापंनश्य
तिसर्वतः॥४९॥अंधकाराधिकाघोरानराणांनाशकारकाः॥दिविसूर्योममांशोऽयंतेजसांकलिपतोनिधिः॥५०॥तस्यैवतेजसादग्धाभस्मतांयांतिकिल्बिषाः॥
उदयंतंममांशंयोदृष्ट्वादत्तेतुवार्यपि॥५१॥ तस्यकिंकथ्यतेभूपानित्यंपुण्यविवर्द्धनम् ॥ संप्राप्तायांसुवेलायांतस्यांपुण्यकरोनरः॥५२॥ स्नात्वाभ्यर्च्यपितॄन्दे
वान्दानदाताभवेत्पुनः॥यथाशक्तिप्रभावेन[2]श्रद्धापूतेनचेतसा॥५३॥ अन्नंपयःफलंपुष्पंवस्त्रंतांबूलभूषणम् ॥ हेमरत्नादिकंचैवतस्यपुण्यमनंतकम् ॥५४॥
मध्याह्नेतुततोराजन्नपराह्णेतथैवच ॥ मामुद्दिश्यचयोदद्यात्तस्यपुण्यमनंतकम् ॥ ५५ ॥ खाद्यपानादिकंमिष्टलेपनंगंधकुंकुमम् ॥ कर्पूरादिकमेवापिवस्त्रा
लंकारसंयुतम् ॥ ५६ ॥ अविच्छिन्नंददात्येवंभोगसौख्यप्रदायकम् ॥ नित्यकालोमयाख्यातोदानपूजार्थिनांशुभः॥ ५७ ॥ अथातःसंप्रक्ष्यामिनैमित्तिक
मनुत्तमम् ॥ त्रिकालेष्वपिदातव्यंदानमेवनसंशयः॥५८॥ शून्यंदिनंनकर्तव्यमात्मनोहितमिच्छता॥ यस्मिन्कालेप्रदत्तंहिकिंचिद्दानंनराधिप ॥ ५९॥
तत्प्रभावान्महाप्राज्ञोबहुसामर्थ्यसंयुतः ॥ धनाढ्योगुणवान्प्राज्ञःपंडितोपिविचक्षणः ॥ ६० ॥ पक्षंमासंदिनंयावन्नदत्तंवैयदाशनम् ॥ तमेववारयाम्येवभ
क्ष्याच्चैवनरोत्तमम् ॥ ६१ ॥ स्वमलंभक्षितंचैवअदत्वादानमुत्तमम् ॥ उत्पादयाम्यहंरोगंसर्वभोगनिवारणम् ॥ ६२ ॥ तेषांकायेष्वसंतुष्टोबहुपीडाप्रदाय
कम् ॥ मंदानलेनसंयुक्तंज्वरसंतापकारकम् ॥ ६३ ॥ त्रिकालेषुनदत्तंयैर्ब्राह्मणेषुसुरेषुच ॥ स्वयमश्नातिमिष्टंतुतेनपापंमहत्कृतम् ॥ ६४ ॥ प्रायश्चित्ते
नरौद्रेणतमेवंपरिशोधयेत् ॥ उपवासैर्महाराजकायशोषकरादिकैः ॥ ६५ ॥ चर्मकारोयथाचर्मकुंडस्थोपरिनिर्घृणः ॥ शोधयेच्चकषायैश्च[3]तच्चर्मस्फोटये
द्यथा ॥ ६६ ॥ तथाहंपापकर्तारंशोधयामिनसंशयः ॥ औषधीनांसुयोगाच्चकषायैःकटुकैर्ध्रुवम् ॥ ६७ ॥ उष्णोदकैश्चसंतापैर्वैद्यरूपेणनान्यथा ॥ अन्ये
भुंजन्तितस्योग्रभोगान्पुण्यान्मनोनुगान् ॥ ६८ ॥ किंकरोतिसमर्थश्चनदत्तंदानमुत्तमम् ॥ महतापापरूपेणतमेवंपरितापये ॥ ६९ ॥ नित्यकालस्ययद्दा
नमात्मार्थंपापिभिर्यथा ॥ नदत्तंराजराजेंद्रश्रद्धापूतेनचेतसा ॥ ७० ॥ तथाताञ्जारयाम्येतानुपायैर्दारुणैःकिल ॥ वासुदेवउवाच ॥ नैमित्तिकंतथाकालं
पुण्यंचैवतवाग्रतः ॥ ७१ ॥ प्रवक्ष्यामिनरश्रेष्ठसुबुद्ध्याशृणुतत्परः ॥ अमावास्यामहाराजपौर्णमासीतथैवच ॥ ७२ ॥ यदाभवतिसंक्रांतिर्व्यतीपातोन
रेश्वर ॥ वैधृतिश्चयदाप्रोक्तायदाएकादशीभवेत् ॥ ७३ ॥ महामाघीतथाषाढीवैशाखीकार्तिकीतथा ॥ अमासोमसमायोगेमन्वादिषुयुगादिषु ॥ ७४ ॥

---

[1] धर्मार्थकाममोक्षेषु चतुर्थोमोक्षस्तस्यप्रापकम् । [2] दयायुक्तेन इ० पा० । [3] कुंडस्थम् इति,कुण्डद्रव्यम् इति, तच्चर्म शोषयत्यथ । इति पाठांतराणि ।

गजच्छायातथाप्रोक्तापितृक्षयातथैवच ॥ एतेनैमित्तिकाःख्यातास्तवाग्रेनृपसत्तम ॥ ७५ ॥ एतेषुदीयतेदानंतस्यदानस्ययत्फलम् ॥ तत्फलंतुप्रवक्ष्या
मिश्रूयतांनृपसत्तम ॥ ७६ ॥ मामुद्दिश्यनरोभक्त्याब्राह्मणायप्रयच्छति ॥ तस्याहंनिर्विकल्पेनप्रयच्छामिनसंशयः ॥ ७७ ॥ गृहंसौख्यंमहाराजस्वर्ग
मोक्षादिकंबहु ॥ काम्यंकालंप्रवक्ष्यामिदानस्यफलदायकम् ॥७८॥ व्रतानामेवसर्वेषांदेवादीनांतथैवच ॥ दानस्यपुण्यकालंतुसंप्रोक्तंद्विजसत्तमैः॥७९॥आ
भ्युदयिकमेवापिकालंवक्ष्यामितेनृप ॥ [1]मखानामेवसर्वेषांवैवाहिकमनुत्तमम् ॥८०॥ पुत्रस्यजातमात्रस्यचौलमौंज्यादिकंतथा ॥ प्रासादध्वजदेवानांप्रति
ष्ठादिककर्मणि ॥ ८१ ॥ वापीकूपतडागानां[2]गृहवास्तुमयंनृप ॥ तदाभ्युदयिकंप्रोक्तंमातृणांयत्रपूजनम् ॥ ८२ ॥ तस्मिन्कालेददेद्दानंसर्वसिद्धिप्रदायकम्॥
आभ्युदयिकएवायंकालःप्रोक्तोनृपोत्तम ॥ ८३ ॥ अन्यच्चैवप्रवक्ष्यामिपापपीडानिवारणम् ॥ मृत्युकालेचसंप्राप्तेक्षयंज्ञात्वानरोत्तम ॥ ८४ ॥ तत्रदानंप्र
दातव्यंयममार्गसुखप्रदम् ॥ नित्यनैमित्तिकाःकालाःकाम्याभ्युदयिकास्तथा ॥ ८५ ॥ अंत्यःकालोमहाराजसमाख्यातस्तवाग्रतः ॥ एतेकालाःसमा
ख्याताःस्वकर्मफलदायकाः ॥ ८६ ॥ तीर्थस्यलक्षणंराजन्प्रवक्ष्यामितवाग्रतः ॥ सुतीर्थानामियंगंगाभातिपुण्यासरस्वती ॥ ८७ ॥ रेवाचयमुनातापी
तथाचर्मण्वतीनदी ॥ सरयूर्घर्घरावेणासर्वपापप्रणाशिनी ॥८८॥ कावेरीकपिलाचान्याविशालाविश्वतारणी ॥ गोदावरीसमाख्यातातुंगभद्रानरोत्तम॥८९॥
पापानांभीतिदानित्यंभीमरथ्याप्रपठ्यते ॥ देविकाकृष्णगंगाचअन्याःसरिद्वरोत्तमाः ॥ ९०॥ एतासांपुण्यकालेषुसंतितीर्थान्यनेकशः ॥ ग्रामेवायदिवार
ण्येनद्यःसर्वत्रपावनाः॥ ९१ ॥ तत्रतत्रप्रकर्तव्याःस्नानदानादिकाःक्रियाः ॥ यदानज्ञायतेनामतासांतीर्थस्यसत्तमाः ॥ ९२ ॥ नामोच्चारंप्रकुर्वीतविष्णुती
र्थमिदंनृप ॥ तीर्थस्यदेवतातद्वदहमेवनसंशयः ॥ ९३ ॥ मामेवमुच्चरेद्योवैतीर्थेदेवेषुसाधकः ॥ तस्यपुण्यफलंजातंमन्नाम्नानृपनंदन ॥ ९४ ॥ अज्ञातानां
सुतीर्थानांदेवानांनृपसत्तम॥स्नानेदानेमहाराजमन्नामाहिसमुच्चरेत् ॥९५॥ तीर्थानामेवराजेंद्रधात्राधात्र्यइमाःकृताः ॥ सिंधवःसर्वपुण्यानांसर्वस्थाःक्षितिमंड
ले ॥९६॥ यत्रतत्रप्रकर्त्तव्यंस्नानदानादिकंनृप॥अक्षयंफलमाप्नोतिसुतीर्थानांप्रसादतः॥ ९७॥ तीर्थरूपामहापुण्याःसागरासप्तएवच ॥ मानसाद्यास्तथारा
जन्सरस्यश्चप्रकीर्तिताः ॥ ९८ ॥ निर्झराःपल्वलाःप्रोक्तास्तीर्थरूपानसंशयः ॥ स्वल्पानद्योमहाराजतासुतीर्थंप्रतिष्ठितम् ॥ ९९ ॥ खातेष्वेवंचसर्वेषुवर्ज
यित्वाचकूपकम्॥पर्वतास्तीर्थरूपाश्चमेर्वाद्याश्चमहीतले॥१००॥यज्ञभूमिश्चयज्ञश्चअग्निहोत्रंयथास्थितः॥ श्राद्धभूमिस्तथाशुद्धादेवशालातथापुनः१०१॥
होमशालातथाप्रोक्तावेदाध्ययनवेश्म च ॥ गृहेषुपुण्यसंयुक्तंगोस्थानंवरमुत्तमम्॥१०२॥सोमपायीभवेद्यत्रतीर्थंतत्रप्रतिष्ठितम्॥आरामोयत्रवैपुण्योअश्वत्थो

---

[1] व्रतानाम् इ०, शुभानाम् इ० च पा० । [2] गृहारामस्य यत्नतः इ० पा० ।

यत्रतिष्ठति ॥ १०३ ॥ ब्रह्मवृक्षोभवेद्यत्रवटवृक्षस्तथैवच ॥ अन्येचवन्यसंस्थानेतत्रतीर्थंप्रतिष्ठितम् ॥ १०४ ॥ एतेतीर्थाःसमाख्याताःपितामातातथैवच॥
पुराणंपठ्यतेयत्रगुरुर्यत्रस्वयंस्थितः ॥ १०५ ॥ सुभार्यातिष्ठतेयत्रतत्रतीर्थंनसंशयः ॥ सुपुत्रस्तिष्ठतेयत्रतत्रतीर्थंनसंशयः ॥१०६॥ एतेतीर्थाःसमाख्या
ताराजवेश्मतथैवच ॥ वेनउवाच ॥ पात्रस्यलक्षणंब्रूहियस्मैदेयंसुरोत्तम ॥ १०७ ॥ प्रसादसुमुखोभूत्वाकृपयाममममाधव ॥ वासुदेवउवाच ॥ शृणुराजन्म
हाप्राज्ञपात्रस्यापिसुलक्षणम् ॥ १०८ ॥ यस्मैदेयंसुदानंचश्रद्धापूतैर्महात्मभिः ॥ ब्राह्मणंसुकुलोपेतंवेदाध्ययनतत्परम् ॥ १०९ ॥ शांतंदांतंतपोयुक्तं
शुक्लमेवविशेषतः ॥ प्रज्ञावंतंज्ञानवंतंदेवपूजनतत्परम् ॥ ११० ॥ सत्यवंतंमहापुण्यंवैष्णवंज्ञानपंडितम् ॥ धर्मज्ञंमुक्तलौल्यंचपाखंडैस्तुविवर्जित
म् ॥ १११ ॥ एवंपात्रंसमाख्यातमन्यदेवंवदाम्यहम् ॥ एवमेतैर्गुणैर्युक्तंस्वसृपुत्रंनरोत्तमम् ॥ ११२ ॥ एतंपात्रंविजानीहिदुहितुस्तनयंततः ॥ जामा
तरंमहाराजभावैरेतैश्चसंयुतम् ॥ ११३ ॥ गुरुंचदीक्षितंचैवपात्रभूतंनरोत्तम ॥ एतान्येवसुपात्राणिदानयोग्यानिसत्तम ॥ ११४ ॥ वेदाचारसमो
पेतस्तृप्तिंनैवचगच्छति ॥ वर्जयेत्किलतंविप्रंतथाकाणंसुधूर्तकम् ॥ ११५ ॥ अतिकृष्णंमहाराजकपिलंपरिवर्जयेत् ॥ कर्कटाक्षंसुनीलंचश्यावदन्तंविव
र्जयेत् ॥ ११६ ॥ नीलदंतंतथाराजन्पीतदंतंतथैवच ॥ गो[1]घ्नंसुकृष्णदंतंचबर्[2]बरंचातिपांशुलम् ॥ ११७ ॥ हीनांगमधिकांगंचकुष्ठिनंकुनखंतथा ॥ दुश्च
र्माणंमहाराजखल्वाटंपरिवर्जयेत् ॥ ११८ ॥ अन्यायेषुरतायस्यजायाविप्रस्यकस्यच ॥ तस्मैदानंनदातव्यंयदिब्रह्मसमोभवेत् ॥ ११९ ॥ स्त्रीजितायनदा
तव्यंशा[3]खारंडेमहामते ॥ व्याधितायनदातव्यंमृतभोजिषुभूपते ॥ १२० ॥ चोरायचनदातव्यंसयद्यत्रिसमोभवेत् ॥ अतृप्तायनदातव्यंशावंतुपरिवर्ज
येत् ॥ १२१ ॥ अतिस्तब्धायनोदेयंशठायचविशेषतः ॥ वेदशास्त्रसमायुक्तःसदाचारेणवर्जितः ॥ १२२ ॥ श्राद्धेदानेचराजेंद्रनैवयुक्तःकदाभवेत् ॥
अथदानंप्रवक्ष्यामिसफलंपुण्यदायकम् ॥ १२३ ॥ कालतीर्थंसुपात्राणांश्रद्धायोगात्प्रजायते ॥ नास्तिश्रद्धासमंपुण्यंनास्तिश्रद्धासमंसुखम् ॥ १२४ ॥ ना
स्तिश्रद्धासमंतीर्थंसंसारेप्राणिनांनृप॥श्रद्धाभावेनसंयुक्तोमामेवंपरिसंस्मरेत् ॥१२५॥ पात्रहस्तेप्रदातव्यंस्वल्पमेवनृपोत्तम ॥एवंविधस्यदानस्याविधियुक्त
स्ययत्फलम् ॥ १२६ ॥ अनंतंतदवाप्नोतिमत्प्रसादात्सुखीभवेत् ॥ १२७ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेएकोनचत्वारिंशोऽध्यायः ॥३९॥
॥वेनउवाच॥नित्यदानफलंदेवत्वत्तःपूर्वंमयाश्रुतम्॥नैमित्तिकस्यदानस्यदत्तस्यापिहियत्फलम् ॥१॥ तत्फलंमेसमाचक्ष्वत्वत्प्रसादात्प्रयत्नतः ॥ महातृप्तिं
नगच्छामिश्रोतुंश्रद्धाप्रवर्तते ॥ २ ॥ ॥ विष्णुरुवाच ॥ नैमित्तिकंप्रवक्ष्यामिदानमेवनृपोत्तम ॥ महापर्वणिसंप्राप्तेयेनदानानिश्रद्धया ॥ ३ ॥ सत्पा

---

[1] गोदंतं कृष्णदंतं च बर्बरं वातरोगिणम् । इति पा० ।

[2] बर्बरंचातिश्मश्रुलम् । इ० पा० ।

[3] स्वशाखां परित्यज्यान्यशाखीयकर्मकर्ता शाखारंडः ।

त्रेभ्यःप्रदत्तानितस्यपुण्यफलंशृणु ॥ गजंरथंप्रदत्तेयोह्यश्वंचापिनृपोत्तम ॥ ४ ॥ सचभृत्यैस्तुसंयुक्तःपुण्यदेशेनृपोत्तमः ॥ जायतेहिमहाराजमत्प्रसादान्नसं
शयः ॥५॥ राजाभवतिधर्मात्माज्ञानवान्बलवान्सुधीः ॥ अजेयःसर्वभूतानांमहातेजाःप्रजायते ॥ ६ ॥ महापर्वणिसंप्राप्तेभूमिदानंददातियः ॥ गोदानंवाम
हाराजसर्वभोगपतिर्भवेत् ॥ ७ ॥ ब्राह्मणायसुपुण्यायदानंदद्यात्प्रयत्नतः ॥ महादानानियोदद्यात्तीर्थेपर्वणिपात्रवित् ॥ ८ ॥ तेषांचिह्नंप्रवक्ष्यामिभूपति
त्वंप्रजायते ॥ तीर्थेपर्वणिसंप्राप्तेगुप्तदानंददातियः ॥ ९ ॥ निधीनामाशुसंप्राप्तिरक्षरापरिजायते ॥ महापर्वणिसंप्राप्तेतीर्थेषुब्राह्मणायच ॥ १० ॥ सुचै
लंचमहादानंकांचनेनसमन्वितम् ॥ पुण्यंफलंप्रवक्ष्यामितस्यदानस्यभूपते ॥ ११ ॥ जायंतेबहवःपुत्राःसुगुणावेदपारगाः ॥ आयुष्मंतः प्रजावंतोयशः
पुण्यसमन्विताः ॥ १२ ॥ विपुलाश्चैवजायंतेस्फीतालक्ष्मीर्महामते ॥ सौख्यंचलभतेपुण्यंधर्मवान्परिजायते ॥ १३ ॥ महापर्वणिसंप्राप्तेतीर्थंगत्वाप्रय
त्नतः ॥ कपिलांकांचनींदद्याद्ब्राह्मणायमहात्मने ॥ १४ ॥ तस्यपुण्यंप्रवक्ष्यामिदानस्यचमहामते ॥ कपिलादोमहाराजसर्वसौख्यान्प्रभुंजति ॥ १५ ॥
यावद्ब्रह्माप्रजीवेत्सतावत्तिष्ठतितत्रसः ॥ महापर्वणिसंप्राप्तेअलंकृत्यचगांतदा ॥ १६ ॥ कांचनेनापिसंयुक्तांवस्त्रालंकारभूषणैः ॥ तस्यदानस्यराजेंद्रफ
लभोगंवदाम्यहम् ॥ १७॥ विपुलाजायतेलक्ष्मीर्[1]दीनभोगसमाकुला ॥ सर्वविद्यापतिर्भूत्वाविष्णुभक्तोभवेत्किल ॥ १८ ॥ विष्णुलोकेवसेन्मर्त्योयाव
त्तिष्ठतिमेदिनी ॥ तीर्थंगत्वातुयोदद्याद्ब्राह्मणायविभूषणम् ॥१९॥ भुक्त्वातुविपुलान्भोगानिन्द्रेणक्रीडतेसह ॥ महापर्वणिसंप्राप्तेवस्त्रंचद्विजपुंगवे ॥२०॥
दत्त्वान्नंभूमिसंयुक्तंपात्रेश्रद्धासमन्वितः ॥ मोदतेसतुवैकुंठेविष्णुतुल्यपराक्रमः ॥ २१ ॥ सवस्त्रंकांचनंदत्त्वाद्विजायपरिशांतये ॥ स्वेच्छयाअग्निसदृशोवै
कुंठेसवसेत्सुखी ॥ २२ ॥ सुवर्णस्यसुकुंभंचघृतेनपरिपूरयेत् ॥ पिधानंरौप्यंकर्तव्यंवस्त्रहारैरलंकृतम् ॥ २३ ॥ पुष्पमालान्वितंकुर्याद्ब्रह्मसूत्रेणशोभि
तम् ॥ प्रतिष्ठितंवेदमंत्रैस्तंसंपूज्यमहामते ॥ २४ ॥ उपचारैःपवित्रैश्चषोडशैःपरिपूजयेत् ॥ स्वलंकृत्यततोदद्याद्ब्राह्मणायमहात्मने ॥ २५ ॥ षोडशै
वततोगावःसवस्त्राःकांस्यदोहनाः ॥ कुंभयुक्ताश्चचत्वारोदक्षिणांचसकांचनाम् ॥ २६ ॥ तथाद्वादशकागावोवस्त्रालंकारभूषणाः ॥ पृथग्भूतायविप्रा
यदातव्यानात्रसंशयः ॥ २७ ॥ एवमादीनिदानानिअन्यानिनृपनंदन ॥ तीर्थकालंसुसंप्राप्यविप्रावसथमेवच ॥ २८ ॥ श्रद्धाभावेनदातव्यं
बहुपुण्यकरंभवेत् ॥ विष्णुरुवाच ॥ वि[3]ष्णुमुद्दिश्ययद्दानंकामनापरिकल्पितम् ॥ २९ ॥ तस्यदानस्यभावेनभावनापरिभावितः ॥ तादृक्फलंसम
श्नातिमानुषोनात्रसंशयः ॥ ३० ॥ अभ्युदयंप्रवक्ष्यामियज्ञादिषुप्रवर्तते ॥ तेनदानेनतस्यापिश्रद्धयाचद्विजोत्तम ॥ ३१ ॥ प्रज्ञावृद्धिंसमाप्नोतिनचदुः

---

१ द्विव्यज्ञानसमाकुला इ० पा० । २ पात्रसंपत्तिमेव च इ० पा० । ३ व्रतम् इ०, फलम् इ० च पा० ।

खंप्रविंदाति ॥ भोगान्भुनक्तिधर्मात्माजीवमानस्तुसांप्रतम् ॥ ३२ ॥ ऐंद्रांस्तुभुंक्तेभोगान्सदातादिव्यांगतिंगतः ॥ स्वकुलंनयतेस्वर्गंकल्पानांचसहस्र
कम् ॥ ३३ ॥ एवमाभ्युदयंप्रोक्तंप्राप्तंतेषुवदाम्यहम् ॥ कायस्यचक्षयंज्ञात्वाजरयापरिपीडितः ॥ ३४ ॥ दानंतेनप्रदातव्यमाशांकस्यनकारयेत् ॥
मृतेचमयिमेपुत्राअन्येस्वजनबांधवाः ॥ ३५ ॥ कथमेतेभविष्यंतिमांविनासुहृदोमम ॥ तेषांमोहात्प्रमुग्धोवैनददातिसकिंचन ॥ ३६ ॥ मृत्युंप्रयातिमो
हात्मारुदंतिमित्रबांधवाः ॥ दुःखेनपीडिताःसर्वेमायामोहेनपीडिताः ॥३७॥ संकल्पयंतिदानानिमोक्षंवैचिंतयंतिच ॥ तस्मिन्मृतेमहाराजमायामोहेगतेस
ति॥३८॥विस्मरंतिचदानानिलोभात्मानोददंतिन॥योसौमृतोमहाराजयमपथंसुदुःखितः ॥३९॥ तृषाक्षुधासमाक्रांतोबहुदुःखैःप्रपीडितः॥तस्माद्दानंप्रदात
व्यंस्वयमेवनसंशयः॥४०॥ कस्यपुत्राश्चपौत्राश्चकस्यभार्यानृपोत्तम ॥ संसारेनास्तिकःकस्यतस्माद्दानंप्रदीयते ॥४१॥ ज्ञानवताप्रदातव्यंस्वयमेवनसंश
यः ॥ अन्नंपानंचतांबूलमुदकंकांचनंतथा ॥ ४२ ॥ [1]युग्मंवस्त्रंचछत्रंचस्वयमेवनसंशयः ॥ जलपात्राण्यनेकानिसोदकानिनृपोत्तम ॥ ४३ ॥ वाहनानिवि
चित्राणियानान्येवमहामते ॥ नानागंधान्सकर्पूरंयमपंथसुखप्रदे ॥४४॥ उपानहौप्रदातव्येयदीच्छेद्विपुलंसुखम् ॥ एतैर्दानैर्महाराजयमपंथंसुखेनवै॥४५॥
प्रयातिमानवोराजन्यमदूतैरलंकृतम् ॥ ४६ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेचत्वारिंशोऽध्यायः ॥४०॥ वेनउवाच ॥ पुत्रोभार्याकथंतीर्थंपिता
माताकथंवद ॥ गुरुश्चैवकथंतीर्थंतन्मेविस्तरतोवद ॥ १ ॥ श्रीविष्णुरुवाच ॥ अस्तिवाराणसीरम्यागंगायुक्तामहापुरी ॥ तस्यांवसतिवैश्यैकःकृकलोना
मनामतः ॥ २ ॥ तस्यभार्यामहासाध्वीपतिव्रतपरायणा ॥ धर्माचारपरानित्यंसावैपतिपरायणा ॥ ३ ॥ सुकलानाम[2]पुण्यांगीसुपुत्राचारुमंगला ॥ सत्यं
वदासदाशुद्धाप्रियाकाराप्रियप्रिया ॥ ४ ॥ एवंगुणैःसमायुक्तासुभगाचारुकारिणी ॥ सवैश्यउत्तमोनानाधर्मज्ञोज्ञानवान्गुणी ॥५ ॥ पुराणेश्रौतधर्मेचसदा
श्रवणतत्परः ॥ तीर्थयात्राप्रसंगेनबहुपुण्यप्रदायकम् ॥ ६ ॥ श्रद्धयानिर्गतोयात्रांतीर्थानांपुण्यमंगलाम् ॥ ब्राह्मणानांप्रसंगेनसार्थवाहेनतेनच ॥ ७ ॥
प्रस्थितोधर्ममार्गेतुतमुवाचपतिव्रता ॥ पतिस्नेहेनसंमुग्धाभर्तारंवाक्यमब्रवीत् ॥ ८ ॥ सुकलोवाच ॥ अहंतेधर्मतःपत्नीसहपुण्यकराप्रिय ॥ पतिमार्गं
प्रतीक्ष्याहंपतिदेवंयजाम्यहम् ॥ ९ ॥ कदानैवमयात्याज्यंसामीप्यंतेद्विजोत्तम ॥ तवच्छायांसमाश्रित्यकरिष्येधर्ममुत्तमम् ॥ १० ॥ पतिव्रताख्यंपापघ्नं
नारीणांगतिदायकम् ॥ पुण्यस्त्रीकथ्यतेलोकेयास्यात्पतिपरायणा ॥ ११ ॥ युवतीनांपृथक्तीर्थंविनाभर्तुर्नशोभते ॥ सुखदंनास्तिवैलोकेस्वर्गमोक्षप्रदा
यकम् ॥ १२ ॥ स[3]व्यंपादंचभर्तुश्चप्रयागंविद्धिसत्तम ॥ वामंचपुष्करंतस्ययानारीपरिकल्पयेत् ॥ १३ ॥ तस्यपादोदकस्नानात्तत्पुण्यं

---

[1] सुगां सवत्सां भूमिं च फलानि विविधानि च ॥ इ० पा० । [2] सौभाग्या इ० पा० । [3] सव्यं दक्षिणवामयोः_इति कोशात्सव्यं दक्षिणमिति बोध्यम् ।

परिजायते ॥ प्रयागपुष्करसमंस्नानंस्त्रीणांनसंशयः ॥ १४ ॥ सर्वतीर्थमयोभर्तासर्वपुण्यमयःपतिः ॥ मखानांयजनात्पुण्यंयद्वैभवतिदीक्षिते ॥ १५ ॥ तत्फलंसमवाप्नोतिसेवयाभर्तुरेवहि ॥ गयादीनांसुतीर्थानांयात्रांकृत्वाहियद्भवेत् ॥ १६ ॥ तत्फलंसमवाप्नोतिभर्तुःशुश्रूषणादपि ॥ समासेनप्रवक्ष्यामितन्मेनिगदतःशृणु ॥ १७ ॥ नास्त्यासांहिपृथग्धर्मःपतिशुश्रूषणंविना ॥ तस्मात्कांतसहायंतेकुर्वाणासुखदायिनी ॥ १८ ॥ तवच्छायांसमाश्रित्यआगमिष्यामिनान्यथा ॥ विष्णुरुवाच ॥ रूपंशीलंगुणंभक्तिंसमालोक्यवयस्तथा ॥ १९ ॥ सौकुमार्यंविचार्यैवंकृकलःसपुनःपुनः ॥ यद्येवंहिनयिष्यामिदुर्गमार्गेसुदुःखदम् ॥ २० ॥ रूपनाशोभवेच्चास्याःशीतातपविलोडनात् ॥ पद्मगर्भप्रतीकाशमस्याश्चांगंप्रवर्णकम् ॥ २१ ॥ झंझावातेनशीतेनकृष्णवर्णंभविष्यति ॥ पंथाःकर्कशसुग्रावापादौचास्याःसुकोमलौ ॥ २२ ॥ एष्यतेवेदनांतीव्रामथोगंतुंनचक्षमा ॥ क्षुत्तृष्णाभिपरीतांगीकीदृशीयंभविष्यति ॥ २३ ॥ वामांगीममचस्थानंसुखस्थानंवरानना ॥ ममप्राणप्रियानित्यंनित्यंधर्मस्यचाश्रयः ॥ २४ ॥ नाशमेतियदाबालाममनाशोभवेदिह ॥ इयंमेजीविकानित्यमियंप्राणस्यचेश्वरी ॥ २५ ॥ ननयिष्येवनंतीर्थमेकश्चैवाप्यहंव्रजे ॥ चिंतयित्वाक्षणंनूनंकृकलेनमहात्मना ॥ २६ ॥ तस्यचित्तानुगोभावस्तयाज्ञातोनृपोत्तम ॥ पुनरूचेमहाभागाभर्त्तारंप्रस्थितंतदा ॥ २७ ॥ अनघानैववैत्याज्यापुरुषैःशृणुसत्तम ॥ मूलमेवंहिधर्मस्यपुरुषस्यमहामते ॥ २८ ॥ एवंज्ञात्वामहाभागमामेवंनयसांप्रतम् ॥ विष्णुरुवाच ॥ श्रुत्वासर्वंहितेनापिप्रियायाभाषितंबहु ॥ २९ ॥ प्रहस्यैववचोब्रूतेतामेवंकृकलःपुनः ॥ नैवत्याज्याभवेद्भार्याप्राप्ताधर्मेणवैप्रिये ॥ ३० ॥ येनभार्यापरित्यक्तासुनीताधर्मचारिणी ॥ दशांगधर्मस्तेनापिपरित्यक्तोवरानने ॥ ३१ ॥ तस्मात्त्वामेवभद्रंतेनैवत्यक्ष्येकदाप्रिये ॥ विष्णुरुवाच ॥ एवमाभाष्यतांभार्यांसंबोध्यचपुनःपुनः ॥ ३२ ॥ तस्याअज्ञातमात्रेणससार्थेनसमंगतः ॥ गतेतस्मिन्महाभागेकृकलेपुण्यकर्माणि ॥ ३३ ॥ देवकर्मसुवेलायांकालेपुण्येशुभानना ॥ नैवपश्यतिभर्तारंकृकलंनिजमंदिरे ॥ ३४ ॥ समुत्थायत्वरायुक्तारुदमानासुदुःखिता ॥ वयस्यान्पृच्छतेभर्तुर्दुःखशोकाधिपीडिता ॥ ३५ ॥ युष्माभिर्वामहाभागादृष्टोसौकृकलोमम ॥ प्राणेश्वरोगतःक्वापिभवंतोममबांधवाः ॥ ३६ ॥ यदिदृष्टोमहाभागाःकृकलोममसांप्रतम् ॥ भर्तारंपुण्यकर्तारंसर्वज्ञंसत्यपंडितम् ॥ ३७ ॥ कथयंतुमहात्मानंयदिदृष्टोमहामतिः ॥ तस्यास्तद्भाषितंश्रुत्वातामूचुस्तेमहामतिम् ॥ ३८ ॥ धर्मयात्राप्रसंगेननाथस्तेकृकलःशुभे ॥ तीर्थयात्रांचकारासौकस्माच्छोचसिसुव्रते ॥ ३९ ॥ साधयित्वामहातीर्थंपुनरेष्यतिशोभने ॥ एवमाश्वासितासाचपुरुषैराप्तकारिभिः ॥ ४० ॥ पुनर्गेहंगताराजन्सुकलाचारुभाषिणी ॥ रुरोदकरुणंदुःखंसुकलापिपरायणा ॥ ४१ ॥ यावदा

---

१ स्वतंत्रा इ० पा० ।

यातिमेभर्त्ताभूमौस्वप्स्यामिसंस्तरे ॥ घृतंतैलंनभोक्ष्येहंदधिक्षीरंतथैवच ॥ ४२ ॥ लवणंचपरित्यक्तंतथातांबूलमेवच ॥ मधुरंचतथाराजंस्त्यक्तंगु
डादिकंतथा ॥ ४३ ॥ एकाहारानिराहारातावत्स्थास्येनसंशयः ॥ यावच्चागमनंभर्तुःपुनरेवभविष्यति ॥ ४४ ॥ एवंदुःखान्विताभूत्वाएकवेणीधरा
पुनः ॥ एककंचुकसंवीतामलिनाचबभूवसा ॥ ४५ ॥ मलिनेनापिवस्त्रेणएकेनैवस्थितापुनः ॥ हाहाकारंप्रमुंचंतीनिःश्वसंतीसुदुःखिता ॥ ४६ ॥ वियोगा
नलसंदग्धाकृष्णांगीमलधारिणी ॥ एवंदुःखसमाचारासुकृशाविह्वलातदा ॥ ४७ ॥ रोदमानादिवारात्रौनिद्रांलेभेनवैनिशि ॥ क्षुधांनविंदते
राजन्दुःखेनविदलीकृता ॥ ४८ ॥ अथसख्यःसमायाताःपप्रच्छुःसुकलांतदा ॥ सुकलेचारुसर्वांगिकस्माद्रोदिषिसंप्रति ॥ ४९ ॥ ततस्त्वंकारणंब्रूहिदुः
खस्यास्यवरानने ॥ सुकलोवाच ॥ समांत्यक्त्वागतोभर्ताधर्मार्थंधर्मतत्परः ॥ ५० ॥ तीर्थयात्राप्रसंगेनअटतेमेदिनींततः ॥ मांत्यक्त्वासगतःस्वामीनि
र्दोषांपापवर्जिताम् ॥ ५१ ॥ अहंसाध्वीसमाचारासदापुण्यापतिव्रता ॥ मांत्यक्त्वासगतोभर्तातीर्थसाधनतत्परः ॥ ५२ ॥ तेनाहंदुःखितासख्योवियोगेना
तिपीडिता ॥ जीवनाशोवरंश्रेष्ठोवरंवैविषभक्षणम् ॥ ५३ ॥ वरमग्निप्रवेशश्चवरंकायविनाशनम् ॥ नारींप्रियांपरित्यज्यभर्तायातिसुनिष्ठुरः ॥ ५४ ॥ भर्तृ
त्यागोवरंनैवप्राणत्यागोवरंसखि ॥ वियोगंनसमर्थाहंसहितुंनित्यदारुणम् ॥ ५५ ॥ तेनाहंदुःखितासख्योवियोगेनापिनित्यशः ॥ सख्यऊचुः ॥ तीर्थया
त्रांगतोभर्तापुनरेष्यतितेपतिः ॥ ५६ ॥ वृथाशोषयसेकायंवृथाशोकंकरोषिवै ॥ वृथात्वंतप्यसेबालेवृथाभोगान्परित्यजेः ॥ ५७ ॥ पिबस्वपानंभुंक्ष्वत्वं
स्वप्रदत्तंहिपूर्वकम् ॥ कस्यभर्तासुताःकस्यकस्यस्वजनबांधवाः ॥ ५८ ॥ कःकस्यनास्तिसंसारेसंबंधःकेनचैवहि ॥ भक्ष्यतेभुज्यतेबालेसंसारस्यहितत्फ
लम् ॥ ५९ ॥ मृतेप्राणिनिकोश्नातिकोहिपश्यतितत्फलम् ॥ पीयतेभुज्यतेबालेएतत्संसारतःफलम् ॥ ६० ॥ सुकलोवाच ॥ भवतीभिःप्रयुक्तंयत्तन्न
स्याद्वेदसंमतम् ॥ यातुभर्तुःपृथग्भूतातिष्ठत्येकासदैवहि ॥ ६१ ॥ पापभूताभवेन्नारीतांनमन्यंतिसज्जनाः ॥ भर्तुःसार्धंसदासख्योदृष्टोवेदेषुसर्वदा ॥ ६२ ॥
संबंधःपुण्यसंसर्गाज्जायतेनात्रसंशयः ॥ नारीणांचसदातीर्थंभर्ताशास्त्रेषुपठ्यते ॥ ६३ ॥ तमेवावाहयेन्नित्यंवाचाकायेनकर्मभिः ॥ मनसापूजयेन्नित्यंभाव
सत्येनतत्परा ॥ ६४ ॥ भर्तुःपार्श्वंमहातीर्थंदक्षिणांगंसदैवहि ॥ तमाश्रित्ययदानारीगृहस्थापरिवर्त्तयेत् ॥ ६५ ॥ यजतेदानपुण्यैश्चतस्यदानस्ययत्फ
लम् ॥ वाराणस्यांचगंगायांयत्फलंनचपुष्करे ॥ ६६ ॥ द्वारकायांनचावन्त्यांकेदारेशशिभूषणे ॥ लभतेनैवसानारीयजमानासदाकिल ॥ ६७ ॥ तादृशं
फलमेवंसानप्राप्नोतिकदासखि ॥ सुसुखंपुत्रसौभाग्यंस्नानंदानंचभूषणम् ॥ ६८ ॥ वस्त्रालंकारसौभाग्यंरूपंतेजःफलंसदा ॥ यशःकीर्तिमवाप्नोतिगुणंच
वरवर्णिनी ॥ ६९ ॥ भर्तुःप्रसादात्सर्वंचलभतेनात्रसंशयः ॥ विद्यमानेयदाकांतेअन्यंधर्मंकरोतिया ॥ ७० ॥ निष्फलंजायतेतस्याःपुंश्चलीपरिकथ्यते ॥

नारीणांयौवनंरूपमवतारंस्मृतंध्रुवम् ॥ ७१ ॥ एकस्यापिहिभर्तुश्चतस्यार्थेंभूमिमंडले ॥ सुपुत्रासुयशानारीपरिकथ्येतवैसदा ॥ ७२ ॥ तुष्टेभर्तरिसंसारे
दृश्यानारीनसंशयः ॥ पतिहीनाभवेन्नारीभवेत्साभूमिमंडले ॥ ७३ ॥ कुतस्तस्याःसुखंरूपंयशःकीर्तिःसुताभुवि ॥ सुदौर्भाग्यंमहद्दुःखंसंसारेपरिभुज्यते॥
॥ ७४ ॥ पापभागाभवेत्साचदुःखाचारासदैवहि ॥ तुष्टेभर्तरितस्यास्तुतुष्टाःसर्वाश्चदेवताः ॥ ७५ ॥ तुष्टेभर्तरितुष्यंतिऋषयोदेवमानवाः ॥ भर्ता
नाथोगुरुर्भर्तादेवतादैवतैःसह ॥ ७६ ॥ भर्तातीर्थंश्चपुण्यश्चनारीणांनृपनंदन ॥ शृंगारंभूषणंरूपंवर्णंसौगंधमेवच ॥ ७७ ॥ कृत्वासातिष्ठते
नित्यंवर्जयित्वासुपर्वसु ॥ शृंगारैर्भूषणैःसातुशुशुभेसायदापतिः ॥ ७८ ॥ पत्याविनाभवत्येवंक्षीरंसर्पमुखेयथा ॥ भर्तुरर्थेंमहाभागासुव्रताचारुमं
गला ॥ ७९ ॥ गतेभर्तरियानारीशृंगारंकुरुतेयदि ॥ रूपंवर्णंचतत्सर्वंशवरूपेणजायते ॥ ८० ॥ वदंतिभूतलेलोकाःपुंश्चलीयंनसंशयः ॥ त
स्माद्भर्तुर्वियुक्तायानार्याःशृणुनभूतले ॥ ८१ ॥ इच्छंत्यावैमहासौख्यंभवितव्यंकदाचन ॥ सुजायायाःपरोधर्मोभर्ताशास्त्रेषुगीयते ॥ ८२ ॥
तस्माद्धैशाश्वतोधर्मोनत्याज्योभार्ययाकिल ॥ एवंधर्मंविजानामिकथंभर्तापरित्यजेत् ॥ ८३ ॥ इत्यर्थेश्रूयतेसख्यइतिहासःपुरातनः ॥ सुदेवाया
श्चचरितंसुपुण्यंपापनाशनम् ॥ ८४ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेसुकलाचरितएकचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४१ ॥ सख्यऊचुः ॥ सुदेवाका
त्वयाप्रोक्ताकिमाचारावदस्वनः ॥ त्वयाप्रोक्तंमहाभागेवदनःसत्यमेवच ॥ १ ॥ सुकलोवाच ॥ अयोध्यायांमहाराजःसआसीद्धर्मकोविदः ॥ मनुपुत्रोम
हाभागःसर्वधर्मार्थतत्परः ॥ २ ॥ इक्ष्वाकुर्नामसर्वज्ञोदेवब्राह्मणपूजकः ॥ तस्यभार्यासदापुण्यापतिव्रतपरायणा ॥ ३ ॥ तयासार्द्धंयजेद्यज्ञंतीर्थानिविवि
धानिच ॥ वेदराजस्यवीरस्यकाशीशस्यमहात्मनः ॥ ४ ॥ सुदेवानामवैकन्यासत्याचारपरायणा ॥ उपयेमेमहाराजइक्ष्वाकुस्तांमहीपतिः ॥ ५ ॥
सुदेवाचारुसर्वांगीसत्यव्रतपरायणा ॥ [1]तयासार्द्धंसवैराजाजनानांपुण्यनायकः ॥ ६ ॥ सरेमेनृपशार्दूलोनित्यंचप्रिययातया ॥ एकदातुमहाराजस्तयासार्द्धं
वनंययौ ॥७॥ गंगारण्यंसमासाद्यमृगयांक्रीडतेसदा ॥ सिंहान्हत्वावराहांश्चगजांश्चमहिषांस्तथा ॥८॥ क्रीडमानस्यतस्याग्रेवराहश्चसमागतः ॥ बहुशूक
रयूथेनपुत्रपौत्रैरलंकृतः ॥ ९ ॥ एकाचशूकरीतस्यप्रियापार्श्वेप्रतिष्ठिता ॥ वराहैःशूकरैस्तस्यतमेवपरिवारिता ॥ १० ॥ दृष्ट्वाचराजराजेंद्रंदुर्जयंमृगया
रतम् ॥ पर्वताधारमाश्रित्यभार्ययासहशूकरः ॥ ११ ॥ तिष्ठत्येकःसुवीर्येणपुत्रान्पौत्रान्गुरूञ्छिशून् ॥ ज्ञात्वातेषांमहाराजमृगाणांकदनंमहत् ॥ १२ ॥
तानुवाचसुतान्पौत्रान्भार्यांतांचसशूकरः ॥ कोशलाधिपतिर्वीरोमनुपुत्रोमहाबलः ॥ १३ ॥ क्रीडतेमृगयांकांतेमृगान्संहरतेबहून् ॥ समांदृष्ट्वामहाराजए

---

[1] तया सार्धं यजेद्यज्ञान्सुपुण्यान्पुण्यनायकः इ० पा० ।

ष्यतेनात्रसंशयः ॥ १४ ॥ अन्येषांलुब्धकानांमेनास्तिप्राणभयंध्रुवम् ॥ ममरूपंनृपोदृष्ट्वाक्षमांनैवकरिष्याति ॥ १५ ॥ हर्षेणमहताविष्टोबाणपाणिर्धनुर्द्ध
रः ॥ श्वभिर्युक्तोमहातेजालुब्धकैःपरिवारितः ॥१६॥ प्रियेकरिष्यतेघातंममाप्येवंनसंशयः ॥ १७॥ शूकर्युवाच ॥ यदायदापश्यसिलुब्धकान्बहून्महावने
कांतसमायुधान्बहून् ॥ एतैस्तुपुत्रैर्ममपौत्रकैःसमंदूरंनुभोयासिपलायमानः ॥ १८ ॥ त्यक्त्वासुधैर्यंबलपौरुषंमहन्महाभयेनापिविषण्णचेतनः ॥ दृ
ष्ट्वानृपेंद्रंपुरुषोत्तमोत्तमंकरोषिकिंकांतवदस्वकारणम् ॥ १९ ॥ तस्यास्तुवाक्यंसनिशम्यकोलउवाचतांशूकरराजउत्तरम् ॥ यदर्थंभीतोस्मिसुलुब्धका
प्रियेदृष्ट्वागतोदूरनिशम्यशूकरान् ॥ २० ॥ सुलुब्धकाःपापकराःशठाःप्रियेकुर्वंतिपापंगिरिदुर्गकंदरे ॥ सदैवदुष्टाबहुपापचिंतकाजाताश्चसर्वेपरिपापिनां
ले ॥ २१ ॥ तेषांहिहस्तान्मरणाद्बिभेमिमृतोपियास्यामिपुनश्चपापम् ॥ दूरंगिरिंपर्वतकंदरंचव्रजामिकांतेअपमृत्युभीतः ॥ २२ ॥ अयंहिपुण्यो
रनाथआगतोविश्वाधिकःकेशवरूपभूपः ॥ युद्धंकरिष्येसमरेमहात्मनासार्द्धंप्रियेपौरुषविक्रमेण ॥ २३ ॥ जेष्यामिभूपंयदिस्वेनतेजसाभोक्ष्या
कीर्तिंत्वतुलांपृथिव्याम् ॥ तेनाहतोवीरवरेणसंगरेयास्यामिलोकंमधुसूदनस्य ॥ २४ ॥ ममांगभूतेनपलेनमेदसातृप्तिंपरांयास्यतिभूमिनाथः ॥
ताभविष्यंतिसुलोकदेवताअस्मादयंचागतोवज्रपाणिः ॥ २५ ॥ अस्यैवहस्तान्मरणंयदाभवेल्लाभश्चमेसुंदरिकीर्तिरुत्तमा ॥ तस्माद्यशोभूमितलेजगत्रये
व्रजामिलोकंमधुसूदनस्य ॥२६॥ नैवंभीतोस्मिक्षुब्धोस्मिगतोहंगिरिसानुषु॥पापाद्भीतोगतःकांतेधर्मंदृष्ट्वास्थितोह्यहम्॥२७॥नजानेपातकंपूर्वमन्यजन्मनि
चार्जितम् ॥ येनाहंशौकरींयोनिंगतोहंपापसंचयात् ॥ २८ ॥ क्षालयिष्याम्यहंघोरंपूर्वपातकसंचयम् ॥ बाणोदकैर्महाघोरैःसुतीक्ष्णैर्निशितैःशतैः ॥ २९ ॥
पुत्रान्पौत्रांस्तुवाराहिकन्यांकुटुंबबालकम् ॥ गिरिंगच्छगृहीत्वातुममोहमिमंत्यज ॥ ३० ॥ ममस्नेहंपरित्यज्यहरिरेषसमागतः ॥ अस्यहस्तात्प्रयास्या
मितद्विष्णोःपरमंपदम्॥३१॥दैवेनापिममाद्यैवस्वर्गद्वारमनुत्तमम्॥उद्घाटितकपाटंतुयास्यामिसुमहादिवम् ॥३२॥ सुकलोवाच ॥ तच्छ्रुत्वावचनंतस्यशू
करस्यमहात्मनः ॥ उवाचतत्प्रियासख्यःसीदमानांतरातदा ॥ ३३ ॥ शूकर्युवाच ॥ यस्मिन्यूथेभवान्स्वामीपुत्रपौत्रैरलंकृतः ॥ मित्रैश्चभ्रातृभिश्चैवअन्यैः
स्वजनबांधवैः ॥ ३४ ॥ त्वयैवालंकृतोयूथोभवतापरिशोभते ॥ त्वांविनायंमहाभागकीदृग्यूथोभविष्यति ॥ ३५ ॥ तवैवस्वबलेनापिगर्जमानाश्चशूकराः॥
विचरंतिगिरौकांततनयाममबालकाः ॥ ३६ ॥ कंदान्मूलान्सुभक्षंतिनिर्भयास्तवतेजसा ॥ दुर्गेषुवनकुंजेषु[1]ग्रामेषुनगरेषुच ॥ ३७ ॥ नकुर्वंतिभयंतीव्रांसिं
हानामिहपर्वते॥मनुष्याणांमहाबाहोपालितास्तवतेजसा॥३८॥त्वयात्यक्ताअमीसर्वेबालकाममदारकाः ॥ दीनाश्चैवाकुलाश्चैवभविष्यंतिविचेतनाः ॥३९॥

---

१ पर्वतान्तर्दरीषुच इ० पा० ।

नित्यमेवसुखंवर्त्मगत्वापश्यंतिबालकाः ॥ पतिहीनायथानारीशोभतेनैवशोभना ॥ ४० ॥ अलंकृतायथादिव्यैरलंकारैःसकांचनैः ॥ परिच्छदैर
त्नवस्त्रैःपितृमातृसहोदरैः ॥४१॥ श्वश्रूश्वशुरकैश्चान्यैःपतिहीनानभातिसा ॥ चंद्रहीनायथारात्रीपुत्रहीनंयथाकुलम् ॥ ४२ ॥ दीपहीनंयथागेहंनैवभातिक
दाचन ॥ त्वांविनायंतथायूथोनैवशोभेतमानद ॥ ४३ ॥ आचारेणविनामर्त्योज्ञानहीनोयतिर्यथा ॥ [1]मंत्रहीनोयथाराजातथायंनैवशोभते ॥ ४४ ॥ कैवर्तें
नविनानौर्वासंपूर्णापरिसागरे ॥ नभात्येवंयथासार्थःसार्थवाहेनवैविना ॥ ४५ ॥ सेनाध्यक्षेणचविनायथासैन्यंनभातिच ॥ त्वांविनावैतथासैन्यंशूकराणांम
हामते ॥ ४६ ॥ दीनोभविष्यातितथावेदहीनोयथाद्विजः ॥ मयिभारंकुटुंबस्यविनिवेश्यप्रगच्छसि ॥ ४७ ॥ मरणंसुलभंज्ञात्वाकाप्रतिज्ञातवेदृशी ॥ त्वां
विनाहंनशक्नोमिधर्तुंप्राणान्प्रियेश्वर ॥ ४८ ॥ त्वयैवसहितास्वर्गंभूमिंवाथमहामते ॥ नरकंवापिभोक्ष्यामिसत्यंसत्यंवदाम्यहम् ॥ ४९ ॥ त्वंवापुत्रांस्तु
पौत्रांस्तुगृहीत्वायूथमुत्तमम् ॥ आवांव्रजावयूथेशदुर्गमेवंसुकंदरम् ॥ ५० ॥ जीवितव्यंपरित्यज्यरणायपरिगम्यते ॥ तत्रकोदृश्यतेलाभोमरणेवदसां
प्रतम्॥५१॥वाराहउवाच॥वीराणांत्वंनजानासिसुधर्मंशृणुसांप्रतम्॥युद्धार्थिनाहिवीरेणवीरंगत्वाप्रयाचितम् ॥५२॥ देहिमेयोधनंसंख्येयुद्धार्थ्यहंसमागतः॥
परेणयाचितंयुद्धंनददातियदानरः ॥ ५३ ॥ कामाल्लोभाद्भयाद्वापिमोहाद्वाशृणुवल्लभे ॥ कुंभीपाकेतुनरकेवसेद्युगसहस्रकम् ॥ ५४ ॥ क्षत्रियाणां
परोधर्मोयुद्धंदेयंनसंशयः ॥ तद्युद्धंदीयमानेनरणभूमिगतेनवै ॥ ५५ ॥ निर्जितंतुपरंतत्रयशःकीर्त्तिंप्रभुंजते ॥ सवाहतोयुध्यमानःपौरुषेणाति
निर्भयः ॥ ५६ ॥ वीरलोकमवाप्नोतिदिव्यान्भोगान्प्रभुंजते॥ यावद्वर्षसहस्राणांविंशत्येकांप्रियेशृणु ॥५७॥ वीरलोकेवसेत्तावद्देवाचारैर्महीयते ॥ मनुपुत्रः
समायातअयंवीरोनसंशयः ॥ ५८ ॥ संग्रामंयाचमानस्तुयुद्धंदेयंमयाध्रुवम् ॥ युद्धातिथिःसमायातोविष्णुरूपःसनातनः ॥ ५९ ॥ सत्कारोयुद्धरूपेणकर्त
व्यश्चमयाशुभे ॥ शूकर्युवाच ॥ यदायुद्धंत्वयादेयंराज्ञेचैवमहात्मने ॥ ६० ॥ ततोहंपौरुषंकांतपश्यामितवकीदृशम् ॥ एवमुक्त्वाप्रियान्पुत्रान्समाहूयत्व
रान्विता ॥ ६१ ॥ उवाचपुत्रकायूयंशृणुध्वंवचनंमम ॥ युद्धातिथिःसमायातोविष्णुरूपःसनातनः ॥६२॥ मयातत्रप्रगंतव्यंयत्रायंहिगमिष्यति ॥ यावत्ति
ष्ठतिवैनाथोभवतांप्रतिपालकः ॥ ६३ ॥ यूयंगच्छतवैदूरंदुर्गंगिरिगुहामुखम् ॥ सुखंजीवतमेवत्सावर्जयित्वासुलुब्धकान् ॥ ६४ ॥ मयातत्रैवगंतव्यंयत्रैष
हिगमिष्यति ॥ भवतांश्रेष्ठोयंभ्रातायूथरक्षांकरिष्यति ॥ ६५ ॥ एतेपितृव्यकाःसर्वेभवतांत्राणकारकाः ॥ दूरंप्रयातवैसर्वेमांविहायसुपुत्रकाः ॥ ६६ ॥ पुत्रा
ऊचुः ॥ अयंहिपर्वतश्रेष्ठोबहुमूलफलोदकः ॥ भयंतुकस्यवैनास्तिसुखंजीवनमस्तिवै ॥६७॥ युवाभ्यांहिअकस्माद्वैइदमुक्तंभयंकरम् ॥तन्नोहिकारणंमातर्व

---

[1] मंत्रहीनं यथा राज्यम् इ० पा० ।

८

दसत्यमिहैवहि ॥ ६८ ॥ शूकर्युवाच ॥ अयंराजामहारौद्रःकालरूपःसमागतः ॥ क्रीडतेमृगयालुब्धोमृगान्हत्वाबहून्वने ॥ ६९ ॥ इक्ष्वाकुर्नामदुर्धर्षोमनु
पुत्रोमहाबलः ॥ संहरिष्यतिकालोयंदूरंयातसुपुत्रकाः॥७०॥ पुत्राऊचुः ॥ मातरंपितरंत्यक्त्वायःप्रयातिसपापधीः॥महारौद्रंसुघोरंतुनरकंप्रतिपद्यते॥७१॥
मातुःपुण्यंपयःपीत्वापुष्टोभवतिनिर्घृणः ॥ मातरंपितरंत्यक्त्वायःप्रयातिसुदुर्बलः॥ ७२ ॥ पूयंनरकमेतीहकृमिदुर्गंधसंकुलम् ॥ मातुस्तस्मान्नयास्यामो
गुरुंत्यक्त्वाइहैवच ॥ ७३ ॥ [1]एवंविषादःसंजातस्तेषांधर्मार्थसंयुतः ॥ व्यूहंकृत्वास्थिताःसर्वेबलतेजःसमाकुलाः ॥ ७४ ॥ साहसोत्साहसंपन्नाःपश्यं
तिनृपनंदनम् ॥ नदंतःपौरुषैर्युक्ताःक्रीडमानावनेतदा ॥ ७५ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेसुकलाचरित्रेद्विचत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ४२ ॥
सुकलोवाच ॥ एवंतेशूकराःसर्वेयुद्धायसमुपस्थिताः ॥ पुरःस्थितस्यतैराज्ञोह्यवतस्थुश्चलुब्धकाः ॥ १ ॥ महावराहोराजेंद्रगिरिसानुंसमाश्रि
तः ॥ महतायूथभावेनव्यूहंकृत्वाप्रतिष्ठति ॥ २ ॥ कपिलःस्थूलपीनांगोमहादंष्ट्रोमहामुखः ॥ दुःसहःशूकरोराजन्गर्जतेचातिभैरवम् ॥ ३ ॥
तानपश्यन्महाराजःशालतालवनाश्रयान् ॥ तेषांतद्वचनंश्रुत्वामनुपुत्रःप्रतापवान् ॥ ४ ॥ गृह्णतांशूरवाराहोविध्यतांबलदर्पितः ॥ एवमाभाष्य
तान्वीरोमनुपुत्रःप्रतापवान् ॥ ५ ॥ अथतेलुब्धकाःसर्वेमृगयामदमोहिताः ॥ संनद्धादंशिताःसर्वेश्वभिःसार्द्धंप्रजग्मिरे ॥ ६ ॥ हर्षेणमहताવि
ष्टोराजराजोमहाबलः ॥ अश्वारूढःसुसैन्येनचतुरंगेणसंयतः ॥ ७ ॥ गंगातीरंसमायातोमेरौगिरिवरोत्तमे ॥ रत्नधातुसमाकीर्णेनानावृक्षैरलंकृ
ते ॥ ८ ॥ सुकलोवाच ॥ योबलधाममरीचिचयकरनिकरमयप्रोत्तुंगोऽत्युच्चम् ॥ गगनमेवसंप्राप्तोनानानगाचरितशोभोगिरिराजोभाति ॥ ९ ॥ यो
जनबहलविमलगंगाप्रवाहसमुच्चरत्तीरवीचीतरंगभंगैर्मुक्ताफलसदृशैर्निर्मलांबुकणैः ॥ सर्वत्रप्रक्षालितधवलतलशिलातलोगिरींद्रःसुश्रियायुक्तः ॥ १० ॥
देवैश्चारणकिन्नरैःपरिवृतोगंधर्वविद्याधरैःसिद्धैरप्सरसांगणैर्मुनिजनैर्नागेंद्रविद्याधरैः॥ श्रीखंडैर्बहुचंदनैस्ससरलैःशालैस्तमालैर्गिरी[2]रुद्राक्षैर्वरसिद्धिदायकघनैः
कल्पद्रुमैःशोभते ॥ ११ ॥ नानाधातुविचित्रोवैनानारत्नविचित्रितैः ॥ विमानैःकांचनैर्दंडैःकलत्रैरुपशोभते ॥ १२ ॥ नालिकेरवनैर्दिव्यैःपूगवृक्षैर्विराज
ते ॥ दिव्यपुन्नागबकुलैःकदलीखंडमंडितैः ॥ १३ ॥ पुष्पकैश्चंपकैरद्रिःपाटलैःकेतकैस्तथा ॥ नानावल्लीवितानैश्चपुष्पितैःपद्मकैस्तथा ॥ १४ ॥ नानाव
र्णैःसुपुष्पैश्चनानावृक्षैरलंकृतः॥ दिव्यवृक्षैःसमाकीर्णःस्फाटिकस्याशिलातलैः ॥ १५ ॥ योगियोगीन्द्रसंसिद्धैःकंदरांतर्निवासिभिः ॥ निर्झरैश्चैवरम्यैश्चबहुप्र
स्रवणैर्गिरिः ॥ १६ ॥ नदीप्रवाहसंहृष्टैःसंगमैरुपशोभते ॥ ह्रदैश्चपल्वलैःकुंडैर्निर्मलोदकधारिभिः ॥ १७ ॥ गिरिराजोविभात्येकःसानुभिःसहसंस्थितैः ॥

---

[1] एवंदैन्यं च संजातं तेषां धर्मार्थसंयुतम् । इ० पा० । [2] पुंनागैर्वरसिद्धिदायकवनैः इ० पा० ।

शरभैश्चैवशार्दूलैर्मृगयूथैरलंकृतः ॥ १८ ॥ महामत्तैश्चमातंगैर्महिषैरुरुभिःसदा ॥ अनेकैर्दिव्यभावैश्चगिरिराजोविभातिसः ॥ १९ ॥ अयोध्याधिपतिर्वीर
इक्ष्वाकुर्मनुनंदनः ॥ तयासुभार्ययायुक्तश्चतुरंगबलेनच ॥ २० ॥ पुरतोलुब्धकायांतिशूराःश्वानश्चशीघ्रगाः ॥ यत्रास्तेशूकरःशूरोभार्ययासहितोब
ली ॥ २१ ॥ बहुभिःशूकरैर्गुप्तोगुरुभिःशिशुभिस्ततः ॥ मेरुभूमिंसमाश्रित्यगंगातीरंसमंततः ॥ २२ ॥ सुकलोवाच ॥ तामुवाचवराहस्तुसुप्रियांहर्षसंयु
तः ॥ प्रियेपश्यसमायातःकोशलाधिपतिर्बली ॥ २३ ॥ मामुद्दिश्यमहाप्राज्ञोमृगयांक्रीडतेनृपः ॥ युद्धमेवकरिष्यामिसुरासुरप्रहर्षकम् ॥ २४ ॥ अथभू
पोमहातेजाबाणपाणिर्धनुर्धरः ॥ सुदेवांसत्यधर्मांगींतामुवाचप्रहर्षितः ॥ २५ ॥ पश्यप्रियेमहाकोलंगर्जमानंमहाबलम् ॥ परिवारसमायुक्तंदुःसहंमृगघा
तिभिः ॥ २६ ॥ अद्यैवाहंहनिष्यामिसुबाणैर्निशितैःप्रिये ॥ मामेवाहिमहाशूरोयुद्धायसमुपाश्रयेत् ॥ २७ ॥ एवमुक्त्वाप्रियोभार्यांलुब्धकान्वाक्यमब्रवी
त् ॥ यथाशूरोमहाशूराःप्रेषयध्वंहिशूकरम् ॥ २८ ॥ अथतेप्रेषिताःशूराबलतेजःपराक्रमाः ॥ गर्जमानाःप्रधावंतिबलतेजःपराक्रमाः ॥ २९ ॥
कोलंप्रतिगताःसर्वैवायुवेगेनसांप्रतम् ॥ विध्यंतिबाणजालैस्तेनिशितैर्वनचारकाः ॥ ३० ॥ नानाशस्त्रैरथास्त्रैश्चवाराहंवीररूपिणम् ॥ ३१ ॥ सुकलोवाच ॥
पतंतिबाणतोमराविमुक्तालुब्धकैःशराघनागिरिंप्रवर्षिणोयथातथाधरांतरे ॥ हतोदृढप्रहारिभिःसनिर्जितस्ततस्तथाशतैस्तुयूथपालकःसकोलःसंगरंग
तः ॥ ३२ ॥ स्वपुत्रपौत्रबांधवैःपरांश्चसंहरेत्सवैपतंतितेस्वदंष्ट्रयाहताहवेऽवलुब्धकाः ॥ पतंतिपादहस्तकाःस्थितस्यवेगभ्रामणैःसलुब्धगर्जमेवतंवराहोऽ
पश्यदागतम् ॥ ३३ ॥ स्वतेजसाविनाशितंमुखाग्रदंष्ट्रयाहतं ॥ गतःसयत्रभूपतिःसवांछतेनसंगरम् ॥ ३४ ॥ इक्ष्वाकुनाथंसुमहत्प्रसह्यसंत्रास्यकुद्दः
सहिशूकरेशः ॥ युद्धंवनेवांछतितेनसार्द्धमिक्ष्वाकुणासंगरहर्षयुक्तः ॥ ३५ ॥ वाराहःपुनरेवयुद्धकुशलःसंवांछतेसंगरंतुंडाग्रेणसुतीक्ष्णदंतनखरैःक्रुद्धोधां
क्षोभयन् ॥ हुंकारोच्चारगर्वात्प्रहरतिविमलंभूपतिंतंचराजञ्ज्ञात्वाविष्णुपराक्रमंमनुसुतस्त्वानन्दरोमांचितः ॥ ३६ ॥ दृष्ट्वाशूकरपौरुषंयमतुलंमेनेपाति
वराह्देवारिंमनसाविचिन्त्यसहसावाराहरूपेणवै ॥ संप्रेक्ष्यैवमहाबलंबहुतरंयुक्तंत्वरेर्वारणंसैन्यंकोलविनाशनायसहसासंगृह्यसंगृह्यताम् ॥ ३७ ॥ प्रो
ताश्चवारणारथाश्ववेगवत्तराःसुबाणखड्गधारिणोभुशुंडिभिश्चमुद्गरैः ॥ सपाशपाणिलुब्धकानदंतितत्रतत्परानिवारितोनतिष्ठतोहयागजाश्चयद्गताः ॥ ३८ ॥
क्वचित्क्वचिन्नदृश्यतेक्वचित्क्वचित्प्रदृश्यतेक्वचिद्भयंप्रदर्शयेत्क्वचिद्धयान्प्रमर्दयेत् ॥ ३९ ॥ मर्दयित्वाभटान्वीरान्वाराहोरणदुर्जयः ॥ शब्दंचकार
दुर्धर्षंक्रोधारुणविलोचनः ॥ ४० ॥ कोशलाधिपतिर्वीरस्तंदृष्ट्वारणदुर्जयम् ॥ युध्यमानंमहाकायंमुचंतंमेघवत्स्वनम् ॥ ४१ ॥ गर्जतिसमरंविचरतिविल
सतिवीरान्स्वतेजसाधीरः ॥ तडिदिवमुखेषुदंष्ट्रातस्यविभात्युल्लसत्येव ॥ ४२ ॥ मनुपुत्रस्तथादृष्ट्वाकोलंचनिशितैःशरैः ॥ प्रतिभिन्नमेकैकंशस्त्राहतंचबं

धुभिः ॥ ४३ ॥ नरपतिरुवाचसैन्याःकिमिहनगृह्णंतुओजसाशूराः ॥ युध्यध्वंतत्रनिशितैर्बाणैस्तीक्ष्णैरनेनापि ॥ ४४ ॥ समाकर्ण्यततोवाक्यंक्रुद्धस्या
पिमहात्मनः ॥ ततस्तेसैनिकाःसर्वेयुद्धायसमुपस्थिताः ॥ ४५ ॥ अनेकैर्भटसाहस्रैर्वनेतंसमरेस्थितम् ॥ दिक्षुसर्वासुसंहत्यबिभिदुःशूकरंरणे ॥ ४६ ॥
विद्धश्चकैश्चित्तदाबाणजालैःसुयोधैश्चसंग्रामभूमौविशालैः ॥ क्वचिच्चक्रघातैःक्वचिद्वज्रपातैर्हतंदुर्जयंसंगरेतंमहांतैः॥४७॥ततःपौरुषैःक्रोधयुक्तःसकोलःसुवि
च्छिद्यपाशान्रणेप्रस्थितःसः ॥ महाशूकरैःसार्धमेवप्रयातस्ततःशोणितस्यापिधाराभिषिक्तः ॥ ४८ ॥ करोतिप्रहारंचतुंडेनवीरहयानांद्विपानांचचिच्छेद
वीरः ॥ स्वदंष्ट्राग्रभागेनतीक्ष्णेनवीरान्पदातीन्हिसंपातयेद्रोषभावैः ॥ ४९ ॥ जघानास्यशुंडंगजस्यापिरुष्टोभटान्हतान्पादनखैस्तुहृष्टः ॥ ५० ॥ तत
स्तेशूकराःसर्वेलुब्धकाश्चपरस्परम् ॥ युयुधुःसंगरंकृत्वाक्रोधारुणविलोचनाः ॥ ५१ ॥ लुब्धकैश्चहताःकोलाःकोलैश्चापिसुलुब्धकाः ॥ निहताःपतिताभू
मौक्षतजेनापिसारुणाः ॥ ५२ ॥ जीवंत्यक्त्वाहताःकोलैर्लुब्धकाः पतितारणे ॥ मृताश्चशूकरास्तत्रश्वानःप्राणांश्चतत्यजुः ॥ ५३ ॥ यत्रयत्रमृताभूमौप
तितामृगघातकाः ॥ बहवःशूकराराज्ञाखड्गपातैर्निपातिताः ॥ ५४ ॥ कतिनष्टाहताःकोलाभीतादुर्गेषुसंस्थिताः ॥ कुंजेषुकंदरांतेषुगुहांतेषुनृपो
त्तम ॥ ५५ ॥ लुब्धकाश्चमृताःकेचिच्छिन्नादंष्ट्राग्रसूकरैः ॥ प्राणांस्त्यक्त्वागताःस्वर्गंखंडशोविदलीकृताः ॥ ५६ ॥ वागुराःपाशजालाश्चकुटकाःपंजरा
स्तथा ॥ नाडचश्चपतिताभूमौयत्रतत्रसमंततः ॥ ५७ ॥ एकोदयितयासार्धंवाराहः परितिष्ठति ॥ पौत्रकैःपंचसप्तभिर्युद्धार्थंबलदर्पितः ॥ ५८ ॥ तमुवा
चतदाकांतंशूकरंशूकरीपुनः ॥ गच्छकांतमयासार्द्धंमेभिस्तुबालकैःसह ॥ ५९ ॥ प्राहप्रीतोवराहस्तांविवस्तां[1]सुप्रियामिति ॥ क्वगच्छामिप्रभग्नोहंस्था
नंनास्तिमहीतले ॥ ६० ॥ मयिनष्टेमहाभागेकोलयूथंविनंक्ष्यति ॥ द्वयोश्चसिंहयोर्मध्येजलंपिबतिशूकरः ॥ ६१ ॥ द्वयोःशूकरयोर्मध्येसिंहोनैवपिब
त्यपः ॥ एवंशूकरजातीषुदृश्यतेबलमुत्तमम् ॥ ६२ ॥ तदहंनाशयाम्येवयदाभग्नोव्रजाम्यहम् ॥ जानेधर्मंमहाभागेबहुश्रेयोविधायकम् ॥ ६३ ॥
कस्माल्लोभाद्भयाद्वापियुध्यमानःप्रणश्यति ॥ रणतीर्थंपरित्यज्यसस्यात्पापीनसंशयः ॥ ६४ ॥ निशितंशस्त्रसंव्यूहंदृष्ट्वाहर्षंप्रगच्छति ॥ अवगाह्यामरींसिं
धुंतीर्थंपारंप्रगच्छति ॥ ६५ ॥ सयातिवैष्णवंलोकंपुरुषांश्चसमुद्धरेत् ॥ समायांतंचतदहंकथंभग्नोव्रजामिवै ॥ ६६ ॥ योधनंशस्त्रसंकीर्णंप्रवीरानन्ददा
यकम् ॥ दृष्ट्वाप्रयातिसंहृष्टस्तस्यपुण्यफलंशृणु ॥ ६७ ॥ पदेपदेमहत्स्नानंभागीरथ्याःप्रजायते ॥ रणाद्भग्नोगृहंयातियोलोभाच्चप्रिये‌शृणु ॥ ६८ ॥
मातृदोषंप्रकाशेतस्त्रीजातःपरिकथ्यते ॥ अत्रयज्ञाश्चतीर्थाश्चअत्रदेवामहौजसः ॥ ६९ ॥ पश्यंतिकौतुकंकांतेमुनयःसिद्धचारणाः ॥ त्रैलो

---

[1] विवस्तां व्यसनाकुलां दुःखार्तामित्यर्थः ।

क्यंवर्ततेतत्रयत्रवीरप्रकाशनम् ॥ ७० ॥ समराद्भग्नंप्रपश्यंतिसर्वेत्रैलोक्यवासिनः ॥ शपंतिनिर्घृणंपापंप्रहसन्तिपुनःपुनः ॥ ७१ ॥ दुर्गतिंदर्शयेत्त
स्यधर्मराजोनसंशयः ॥ सम्मुखःसमरेयुद्धेस्वशिरःशोणितंपिबेत् ॥ ७२ ॥ अश्वमेधफलंभुंक्तेइंद्रलोकंप्रगच्छति ॥ यदाजयतिसंग्रामे
शत्रूञ्छूरोवरानने ॥ ७३ ॥ तदाप्रभुंजतेलक्ष्मींनानाभोगान्नसंशयः ॥ यदातत्रत्यजेत्प्राणान्सम्मुखःसन्निराश्रयः ॥ ७४ ॥ सगच्छे
त्परमंस्थानंदेवकन्यांप्रभुंजते ॥ एवंधर्मंविजानामिकथंभग्नोव्रजाम्यहम् ॥ ७५ ॥ अनेनसमरेयुद्धंकरिष्येनात्रसंशयः ॥ मनोःपुत्रेणधीरेणराज्ञाइक्ष्वा
कुणासह ॥ ७६ ॥ डिंभान्गृहीत्वायाहित्वंसुखंजीववरानने ॥ तस्यश्रुत्वावचःप्राहबद्धाहंतवबंधनैः ॥ ७७ ॥ स्नेहमानरसाख्यैश्चरतिक्रीडनकैःप्रिय ॥
पुरतस्तेसुतैःसार्द्धंप्राणांस्त्यक्ष्यामिमानद ॥ ७८ ॥ एवमेतौसुसंभाष्यपरस्परहितैषिणौ ॥ युद्धायनिश्चितौभूत्वासमालोकयतोरिपून् ॥ ७९ ॥ कोशला
धिपतिंवीरंतमिक्ष्वाकुंमहामतिम् ॥८०॥ यथैवमेघःपरिगर्जतेदिविप्रावृट्सुकालेषुतडित्प्रकाशैः॥तथैवसंगर्जतिकांतयासमंसमाह्वयेद्राजवरंखुराग्रैः ॥८१॥
तंगर्जमानंददृशमेहात्मावाराहमेकंपुरुषार्थयुक्तम् ॥ ससारअश्वस्यजवेनयुक्तःससम्मुखंतस्यनृवीरधीरः ॥ ८२ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्या
नेसुकलाचरित्रेत्रयश्चत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ४३ ॥ सुकलोवाच ॥ स्वसैन्यंदुर्धरंदृष्ट्वानिर्जितंदुर्धरेणतम् ॥ चुकोपभूपतिःक्रूरंदुःसहंशूकरंप्रति ॥ १ ॥
धनुरादायवेगेनबाणंकालानलोपमम् ॥ तस्याभिमुखमेवासौहयेनाभिससारसः ॥ २ ॥ सयदानृपतिंहयपृष्ठगतंवरपौरुषयुक्तममित्रहणम् ॥ परिपश्य
तिशूकरयूथपतिःप्रगतोभिमुखंरणभूमितले ॥ ३ ॥ निशितेनशरेणहतोहियदानृपतेर्हयपादतलेप्रगतः ॥ तमिहैवविलंघ्यचवेगमनाःप्रखरेणजवेनचको
लवरः ॥ ४ ॥ व्यथितस्तुरगःसकिरिःकिटिनानहियातिक्षितौसहिविद्धगतिः ॥ तुरगःपतितोभुवितुंडहतोलघुस्यंदनमेवगतोनृपतिः ॥ ५ ॥ सहिगर्ज
तिशूकरजातिरवैरथसंस्थितकोशलयेनजवैः ॥ गदयानिहतःकिलभूपतिनारणमध्यगतःसहियूथपतिः ॥ ६ ॥ परित्यज्यतनुंचस्वकांहितदागतएवहरेर्गृह
मेववरम् ॥ ७ ॥ कृत्वाहियुद्धंसमरेहितेनराज्ञासमंशूकरराजराजः ॥ पपातभूमौचहतोयदातुववर्षिरेदेववराःसुपुष्पैः ॥ ८ ॥ तस्योर्ध्वगःपुष्पचयःसुजातः
संतानकानामिवसौरभश्च ॥ सकुंकुमैश्चंदनवृष्टिमेवकुर्वंतिदेवाःपरितुष्यमाणाः ॥ ९ ॥ विमृश्यमानःसहितेनराज्ञाचतुर्भुजःसोपिबभूवराजन् ॥ दिव्यां
बरोभूषणदिव्यरूपःस्वतेजसाभातिदिवाकरोयथा ॥ १० ॥ दिव्येनयानेनदिवंगतोयदासुपूज्यमानःसुरराजदेवैः ॥ गंधर्वराजःसबभूवभूयःपूर्वंस्वकंकायमि
हैवहित्वा ॥ ११ ॥ इतिं श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेसुकलाचरित्रेचतुश्चत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४४ ॥ सुकलोवाच ॥ अथतेलुब्धकाः
सर्वेशूकरींप्रतिजग्मिरे ॥ [१]शूराश्चदारुणाःप्राप्ताःपाशहस्ताश्चभीषणाः ॥ १ ॥ चतुरश्चततोडिंभान्कृत्वास्थित्वाचशूकरी ॥ कुटुंबेनसमंकांतं

---

[१] श्वानश्च इ० पा० ।

हतंदृष्ट्वामहाहवे ॥ २ ॥ भर्तुर्मेचिंतितंप्राप्तमृषिदेवैश्चपूजितः ॥ गतःस्वर्गंमहात्मासौवीर्येणानेनकर्मणा ॥ ३ ॥ अनेनापिपथायास्ये
स्वर्गंभर्त्तासतिष्ठति ॥ तयासुनिश्चितंकृत्वापुत्रान्प्रतिविचिंतितम् ॥ ४ ॥ यदाजीवंतिमेबालाश्चत्वारोवंशधारकाः ॥ भवत्यस्यसुवीरस्य
कोलस्यापिमहात्मनः ॥ ५ ॥ केनोपायेनपुत्रान्वैरक्षायुक्तान्करोम्यहम् ॥ इतिचिंतापराभूत्वादृष्ट्वापर्वतसंकटम् ॥ ६ ॥ तत्रमार्गंसुविस्तीर्णंनिष्कासायप्र
यास्यते ॥ तयासुनिश्चितंकृत्वापुत्रान्प्रातिविचिंतितम् ॥ ७॥ तानुवाचमहाराजपुत्रान्प्रतिसुमोहितान् ॥ यावत्तिष्ठाम्यहंपुत्रास्तावद्गच्छतशीघ्रगाः ॥८॥ते
षांमध्येसुतोज्येष्ठःकथंयास्यामिमातरम् ॥ संत्यज्यजीवलोभाच्चधिङ्मेमातःसुजीवितम् ॥ ९ ॥ पितृवैरंकरिष्यामिसाधयिष्येरणेरिपून् ॥ गृहीत्वात्वंकनी
यसोभ्रातॄन्स्त्रीन्दुर्गकंदरम् ॥१०॥ पितरंमातरंत्यक्त्वायोयातिहिसपापधीः ॥ नरकंचप्रयात्येवकृमिकोटिसमाकुलम् ॥ ११ ॥ तमुवाचसुदुःखार्तात्वांत्य
क्त्वाहंकथंसुत ॥ संयास्यामिमहापापात्रयोगच्छंतुमेसुताः ॥१२॥ कनीयसस्त्रयस्त्वेवगतागिरिवनांतरम् ॥ तौजग्मतूरणभुवंतेषामेवसुपश्यताम् ॥१३॥
तेजसासुबलेनापिगर्जंतौचपुनःपुनः ॥ अथतेलुब्धकाःशूराःसंप्राप्तावातरंहसः ॥ १४ ॥ पथातेनापिदुर्गेणत्रयस्तेप्रेषितानृप ॥ तिष्ठतःस्मपथंरुद्ध्वाद्वावेतौ
जननीसुतौ ॥ १५ ॥ लुब्धकाश्चततःप्राप्ताःखड्गबाणधनुर्धराः ॥ प्रजघ्नुस्तोमरैस्तीक्ष्णैश्चक्रैश्चमुशलैस्ततः ॥१६ ॥ मातरंपृष्ठतःकृत्वातनयोयुध्यतेसतैः॥
दंष्ट्रयानिहताःकेचित्केचित्तुंडेनघातिताः ॥१७॥ संजघानखुराग्रैश्चशूराश्चपतितारणे ॥ युयुधेशूकरःसंख्येदृष्टोराज्ञामहात्मना ॥१८॥ पितुःसकाशाच्छूरो
यमितिज्ञात्वाससम्मुखः ॥ बाणपाणिर्महातेजामनुसूनुःप्रतापवान् ॥ १९ ॥ निशितेनापिबाणेनअर्द्धचंद्रानुकारिणा ॥ राज्ञाहतःपपातोर्व्यांविद्धोरस्कोमहा
त्मना ॥ २० ॥ ममारसहसाभूमौपपातसहिशूकरः ॥ पुत्रमोहंपरंप्राप्तातस्योपरिगतास्वयम् ॥ २१ ॥ तयाचनिहताःशूरास्तुंडघातैर्महीतले ॥ निपेतुर्लुब्ध
काःशूराःकतिनष्टामृतानृप ॥ २२ ॥ द्रावयंतीमहत्सैन्यंदंष्ट्रयासूकरीततः ॥ यथाकृत्यासमुद्भूतामहाभयविधायिका ॥ २३ ॥ तमुवाचततोराज्ञीदेवराज
सुतोपमम् ॥ अनयानिहतंराजन्महत्सैन्यंतवैवहि ॥ २४ ॥ कस्मादुपेक्षसेकांततन्मेत्वंकारणंवद ॥ तामुवाचमहाराजोनाहंहन्मिइमांस्त्रियम् ॥ २५ ॥ महा
दोषंप्रियेदृष्टंस्त्रीवधेदैवतैःकिल ॥ तस्मान्नघातयेन्नारींप्रेषयेहंनकंचन ॥ २६ ॥ अस्यावधनिमित्तार्थेपापाद्विभेमिसुंदरि ॥ एवमुक्त्वातदाराजावि
रराममहीपतिः ॥ २७ ॥ लुब्धको[2]झांझरोनामददृशेसतुसूकरीम् ॥ कुर्वंतींकदनंतेषांदुःसहांसुभटैरपि ॥ २८ ॥ आविव्याधसुवेगेनबाणेनानिशितेन
हि ॥ संलग्नेनतुबाणेनशोणितेनपरिप्लुता ॥ २९ ॥ शोभमानात्वरांप्राप्तावीरश्रियासमाकुला ॥ तुंडेनापिहतःसंख्येझाझरःसतयापुनः ॥ ३० ॥

---

[1] श्वानश्च इ० पा० । [2] भार्गवोनाम इति, भार्गरोनाम इति, भृगुवो नाम इति पाठांतराणि ।

पतमानेनतेनापिझार्झरेणतदाहता ॥ खड्गेननिशितेनापिपपातविदलीकृता ॥ ३१ ॥ श्वसमानारणेनापिमूर्च्छेनाभिपरिप्लुता ॥ दुःखेनमहताविष्टा
जीवमानामहीतले ॥ ३२ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेसुकलाचरित्रेपंचचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४५ ॥ सुकलोवाच ॥ श्वसं
तींशूकरींदृष्ट्वापतितांपुत्रवत्सलाम् ॥ सुदेवाकृपयाविष्टागत्वातांदुःखितांप्रति ॥ १ ॥ अभिषिच्यमुखंतस्याःशीतलेनोदकेनच ॥ पुनःसर्वांगमेवा
पिदुःखितांरणशालिनीम् ॥ २ ॥ पुण्येनशीततोयेनसाउवाचाभिषिंचतीम् ॥ [1]उवाचमानुषींवाचंसुस्वरंनृपतिप्रियाम् ॥ ३ ॥ सुखंभवतुतेदेविअ
भिषिक्तात्वयायदिं ॥ संपर्कादर्शनात्तेद्यगतोमेपापसंचयः ॥ ४ ॥ तदाकर्ण्यमहद्वाक्यमद्भुताकारसंयुतम् ॥ चित्रमेतन्मयादृष्टंकृतंतेऽनाम
यंवचः ॥ ५ ॥ पशुजातिमतीचेयंसौष्ठवंभाषतेस्फुटम् ॥ स्वरव्यंजनसंपन्नंसंस्कृतमुत्तमंमम ॥ ६ ॥ हर्षेणविस्मयेनापिकृत्वासाहसमुत्तमम् ॥तत्रस्थासा
महाभागातंपतिंवाक्यमब्रवीत् ॥ ७ ॥ पश्यराजन्नपूर्वेयंसंस्कृतंभाषतेमहत् ॥ पशुयोनिगताचेयंयथावैमानुषोवदेत् ॥ ८ ॥ तदाकर्ण्यततोराजासर्व
ज्ञानवतांवरः ॥ अद्भुतमद्भुताकारंयन्नदृष्टंश्रुतंमया ॥ ९ ॥ तामुवाचततोराजासुदेवांसुप्रियांतदा ॥ पृच्छचैनांशुभांकांतेकाचेयंतुभविष्यति ॥ १० ॥
श्रुत्वातुनृपतेर्वाक्यंसापप्रच्छचसूकरीम् ॥ काभविष्यसित्वंभद्रेचित्रंतेदृश्यतेबहु ॥ ११ ॥ पशुयोनिगतात्वंवैभाषसेमानुषंवचः ॥ सौष्ठवंज्ञानसंपन्नं
वदमेपूर्वचेष्टितम् ॥ १२ ॥ भर्तुश्चापिमहाराजभटस्यास्यमहात्मनः ॥ कोयंधर्मोमहावीर्योगतःस्वर्गपराक्रमैः ॥ १३ ॥ आत्मनश्चस्वभर्तुश्चसर्वंपूर्वानु
गंवद ॥ एवमुक्त्वामहाभागाविररामनृपप्रिया ॥ १४ ॥ शूकर्युवाच ॥ यदिपृच्छसिमांभद्रेममास्यचमहात्मनः ॥ तत्सर्वंतेप्रवक्ष्यामिचरितंपूर्वचेष्टित
म् ॥ १५ ॥ अयमेषमहाप्राज्ञोगंधर्वोगीतपंडितः ॥ रंगविद्याधरोनामसर्वशास्त्रार्थकोविदः ॥ १६ ॥ मेरुंगिरिवरश्रेष्ठंचारुकंदरनिर्झरम् ॥ तमाश्रित्यमहा
तेजाःपुलस्त्योमुनिसत्तमः ॥ १७ ॥ तपश्चचारतेजस्वीनिर्व्यलीकेनचेतसा ॥ विद्याधरस्तत्रगतःस्वेच्छयासमहाप्रभो ॥ १८ ॥ तमाश्रित्यगिरिश्रेष्ठंगीत
मभ्यसतेतदा ॥ स्वरतालसमोपेतं[2]सुस्वरंचारुहासिनि ॥ १९ ॥ गीतंश्रुत्वामुनिस्तस्यध्यानाच्चलितमानसः ॥ गायंतंतमुवाचेदंगीतविद्याधरंप्रति॥२०॥
भवद्गीतेनदिव्येनदेवामुह्यंतिनान्यथा ॥ सुस्वरेणसुपुण्येनतालमानेनपंडित ॥ २१ ॥ लययुक्तेनभावेनमूर्च्छनासहितेनच ॥ मेमनश्चलितंध्यानाद्गीतेना
नेनसुव्रत ॥ २२ ॥ इदंस्थानंपरित्यज्यअन्यस्थानंव्रजस्वतत् ॥ गीतविद्याधरउवाच ॥ आत्मज्ञानसमंगीत[3]मन्यस्थानंव्रजामिकिम् ॥ २३ ॥ दुःखंददे
नकस्यापिसुखदोनृषुसर्वदा ॥ गीतेनानेनदिव्येनसर्वास्तुष्यंतिदेवताः ॥ २४ ॥ शंभुश्चापिसमानीतोगीतध्वनिरतोद्विज ॥ गीतंसर्वरसंप्रोक्तंगीतमानंददा

---

[1] क्रियाद्विरुक्तिरप्रयोजिका । [2] लयमानसमन्वितम् इ० पा० । [3] अहमत्र प्रसाधये इ० पा० ।

यकम् ॥ २५ ॥ शृंगाराद्यारसाःसर्वेगीतेनापिप्रतिष्ठिताः ॥ शोभामायांतिगीतेनवेदाश्चत्वारउत्तमाः ॥ २६ ॥ गीतेनदेवताःसर्वास्तोषमायांतिनान्यथा ॥
तदेवंनिन्दसेगीतंमामेवंपरिचालयेः ॥ २७ ॥ अन्यायोऽयंमहाभागतवैवइहदृश्यते ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ सत्यमुक्तंत्वयाद्यैवगीतार्थंबहुपुण्यदम् ॥ २८ ॥
शृणुत्वंमामकंवाक्यंमानंत्यजमहामते ॥ नाहंगीतंप्रकुत्सामिगीतंवंदामिनान्यथा ॥ २९ ॥ विद्याश्चतुर्दशैवैताएकीभावेनभावदाः ॥ प्राणिनांसिद्धिमायां
तिमनसानिश्चलेनच ॥ ३० ॥ तपश्चतद्वन्मंत्राश्चसुसिद्ध्यंत्येकचिंतया ॥ हृषीकाणांमहावर्गश्चपलोममसंमतः ॥ ३१ ॥ विषयेष्वेवसर्वेषुनयत्यात्मान
मुच्चकैः ॥ चालयित्वामनस्तस्माद्ध्यानादेवनसंशयः ॥३२॥ यत्रशब्दंनरूपंचयुवतीनैवतिष्ठति॥ मुनयस्तत्रगच्छंतितपःसिद्ध्यर्थमेवहि ॥३३॥अयंगीतः
पवित्रस्तेवहुसौख्यप्रदायकः ॥ नपश्येमवयंवीरतिष्ठामोवनसंस्थिताः॥ ३४ ॥ अन्यत्स्थानंप्रयाहित्वंनोवावयंव्रजामहे ॥ गीतविधाधरउवाच ॥ इंद्रियाणांव
लंवर्गीजितंयेनमहात्मना ॥ ३५ ॥ सजयीकथ्यतेयोगीसचवीरःससाधकः ॥ शब्दंश्रुत्वाथवादृष्ट्वारूपमेवंमहामते ॥ ३६ ॥ चलतेनैवयोध्यानात्सधीर
स्तपसाधकः ॥ भवांस्तुतेजसाहीनइंद्रियैर्विजितोयतः ॥ ३७ ॥ स्वर्गेपिनास्तिसामर्थ्यंममगीतस्यधर्षणे ॥ वर्जयंतिवनंसर्वेहीनवीर्यानसंशयः ॥ ३८ ॥
अयंसाधारणोविप्रवनदेशोनसंशयः ॥ देवानांसर्वजीवानांयथाममतथातव ॥ ३९ ॥ कथंगच्छाम्यहंत्यक्त्वावनमेवमनुत्तमम् ॥ यूयंगच्छंतुतिष्ठंतुयद्भ
व्यंतत्तुनान्यथा ॥ ४० ॥ एवमाभाष्यतंविप्रंगीतविद्याधरस्तदा ॥ समाकर्ण्यततस्तेनमुनिनातस्यउत्तरम् ॥ ४१ ॥ चिंतयामासमेधावीकिंकृत्वासुकृतं
भवेत् ॥ क्षमांकृत्वाजगामाथअन्यत्स्थानंद्विजोत्तमः ॥ ४२ ॥ तपश्चचारधर्मात्मायोगासनगतःसदा ॥ कामंक्रोधंपरित्यज्यमोहंलोभंतथैवच॥ ४३॥
सर्वेन्द्रियाणिसंयम्यमनसासममेवच ॥ एवंस्थितस्तदायोगीपुलस्त्योमुनिसत्तमः ॥ ४४ ॥ सुकलोवाच ॥ गतेतस्मिन्महाभागेपुलस्त्येमुनिपुंगवे ॥
कालादिष्टेनतेनापिगीतविद्याधरेणच ॥ ४५ ॥ चिंतितंसुचिरंकालंनदृष्टोयंभयान्मम ॥ क्वगतास्तिष्ठतेवापिकुरुतेकिंकथंचसः ॥ ४६ ॥ ज्ञात्वापद्मात्म
जसुतमेकांतवनशालिनम् ॥ गतोवराहरूपेणतस्याश्रममनुत्तमम् ॥ ४७ ॥ आसनस्थंमहात्मानंतेजोज्वालासमाविलम् ॥ दृष्ट्वाचकारवैक्षोभंतस्यविप्र
स्यभामिनि ॥४८॥ धर्षयेन्नियतंविप्रंतुंडाग्रेणकुचेष्टया ॥ पशुंज्ञात्वामहाराजक्षमतेतस्यदुष्कृतम् ॥ ४९ ॥ मूत्रयेत्पुरतःकृत्वाविष्ठांचकुरुतेततः ॥ नृत्यते
क्रीडतेतत्रपततिप्रोच्चलेत्पुनः ॥ ५० ॥ पशुंज्ञात्वापरित्यक्तोमुनिनातेनभूपते ॥ एकदातुतथायातेतेनरूपेणवैपुनः ॥ ५१ ॥ अट्टाट्टहासेनपुनर्हास्य
मेवंकृतंतदा ॥ रोदनंचकृतंतत्रगीतंगायतिसुस्वरम् ॥ ५२ ॥ तथातमागतंविप्रोगीतविद्याधरंनृप ॥ चेष्टितंतस्यवैदृष्ट्वाघोणिरेषभवेन्नहि ॥ ५३ ॥ ज्ञात्वात
स्यतुवृत्तांतंमामेवंपरिचालयेत् ॥ पशुंज्ञात्वामयात्यक्तोदुष्टएषसुनिर्घृणः ॥ ५४ ॥ एवंज्ञात्वामहात्मानंगंधर्वाधममेवाहि ॥ चुकोपमुनिशार्दूलस्तंशशा

पमहामातिः ॥ ५५ ॥ यस्माच्छूकररूपेणमामेवंपरिचालयेः ॥ तस्माद्व्रजमहापापपापयोनिंतुशौकरीम् ॥ ५६ ॥ शप्तस्तेनापिविप्रेणगतोदेवंपुरंदरम् ॥
तमुवाचमहात्मानंकंपमानोवरानने ॥ ५७ ॥ शृणुवाक्यंसहस्राक्षतवकार्यंकृतंमया ॥ तपएवहिकुर्वन्सन्दारुणंमुनिपुंगवः ॥ ५८ ॥ तस्मात्तपःप्रभा
वात्तुचालितःक्षोभितोमया ॥ शप्तस्तेनास्मिविप्रेणदेवरूपंप्रणाशितम् ॥ ५९ ॥ पशुयोनिंगतंशक्रमामेवंपरिरक्षय ॥ ज्ञात्वातस्यसवृत्तांतंगीतविद्याधरस्य
च ॥ ६० ॥ तेनसार्धंगतश्चेंद्रस्तंमुनिंपर्यभाषत ॥ दीयतामनुग्रहोनाथसिद्धिज्ञोसिद्धिजोत्तम ॥ ६१ ॥ क्षम्यतांमुनिवर्यास्मिन्क्रियतांशापमोक्षणम् ॥
इतिसंप्रार्थितोविप्रोमहेंद्रेणाहृष्टधीः ॥ ६२ ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ वचनात्तवदेवेशक्षंतव्यंचमयापिहि ॥ भविष्यतिमहाराजमनुपुत्रोमहाबलः ॥ ६३ ॥
इक्ष्वाकुर्नामधर्मात्मासर्वधर्मानुपालकः ॥ तस्यहस्ताद्यदामृत्युरस्यैवचभविष्यति ॥ ६४ ॥ तदैषवैस्वकंदेहंप्राप्स्यतेनात्रसंशयः ॥ एतत्तेसर्ववृत्तां
तंशूकरस्यनिवेदितम् ॥ ६५ ॥ आत्मनश्चप्रवक्ष्यामिपत्यासार्धंशृणुष्वाहि ॥ मयाचपातकंघोरंकृतंयत्पापयापुरा ॥ ६६ ॥ इति श्रीपद्मपुराणे
भूमिखंडेवेनोपाख्यानेसुकलाचरित्रेषट्चत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४६ ॥ सुकलोवाच ॥ सुदेवाचारुसर्वांगीतामुवाचाथसूकरीम् ॥ पशुयोनिंगता
त्वंहिकथंवदसिसंस्कृतम् ॥ १ ॥ एवंविधंमहाज्ञानंकस्माद्भूतंवदस्वमे ॥ कथंजानासिवैभर्तुश्चरित्रमात्मनःशुभे ॥ २ ॥ शूकर्युवाच ॥ प
शोर्भावेनमोहेनमुष्टाहंवरवर्णिनि ॥ निहताखड्गबाणैश्चपतितारणमूर्धनि ॥ ३ ॥ मूर्च्छयाभिपरिक्लिन्नाज्ञानहीनावरानने ॥ त्वयाभिषिक्तायेनाहंपुण्यहस्ते
नसुंदरि ॥ ४ ॥ पुण्योदकेनशीतेनतवहस्तगतेनवै ॥ अभिषिक्तेहिमेकायेमोहोनष्टोविहायमाम् ॥ ५ ॥ यथाविनाशंतेजोभिरंधकारःप्रयातिसः ॥ तथा
तवाभिषेकेनममपापंगतंशुभे ॥ ६ ॥ प्रसादात्तवचार्वंगिलब्धंज्ञानंपुरातनम् ॥ पुण्यांगतिंप्रयास्यामिइतिज्ञातंमयाशुभे ॥ ७ ॥ श्रूयतामभिधास्यामिपू
र्ववृत्तांतमात्मनः ॥ यत्कृतंतुमयाभद्रेपापयादुष्कृतंबहु ॥ ८ ॥ कलिंगाख्येमहादेशेश्रीपुरंनामपत्तनम् ॥ सर्वसिद्धिसमाकीर्णंचतुर्वर्णनिषेवितम् ॥ ९ ॥
वसतिस्मद्विजःकोपिवसुदत्तइतिश्रुतः ॥ ब्रह्माचारपरोनित्यंसत्यधर्मपरायणः ॥ १० ॥ वेदवेत्ताज्ञानवेत्ताशुचिमान्गुणवान्धनी ॥ धनधान्यसमाकीर्णः
पुत्रपौत्रैरलंकृतः ॥ ११ ॥ तस्याहंतनयाभद्रेसोदरैःस्वजनबांधवैः ॥ अलंकारैस्तुशृंगारैर्भूषितास्मिवरानने ॥ १२ ॥ सुदेवानाममेतातश्चकारसमहा
मतिः ॥ तस्याहंदयितानित्यंपितुश्चापिमहामते ॥ १३ ॥ रूपेणाप्रतिमाजातासंसारेनास्तितादृशी ॥ रूपयौवनगर्वेणमत्ताहंचारुहासिनी ॥ १४ ॥ अहं
कन्यासुरूपावैसर्वालंकारशोभिता ॥ मांचदृष्ट्वाततोलोकाःसर्वेस्वजनवर्गकाः ॥ १५ ॥ मामेवंयाचमानास्तोविवाहार्थंवरानने ॥ याचिताहंद्विजैःसर्वैर्नददा
तिपितामम ॥ १६ ॥ स्नेहाच्चैवमहाभागेसुमोहसमहामतिः ॥ नदत्ताहंतदातेनपित्राचैवमहात्मना ॥ १७ ॥ संप्राप्तंयौवनंबालेमयिभावसमन्वितम् ॥ रूपं

मेतादृशंदृष्ट्वाममममातासुदुःखिता ॥ १८ ॥ पितरंमेउवाचाथकस्मात्कन्यानदीयते ॥ त्वंकस्मैसुद्विजायैवब्राह्मणायमहात्मने ॥ १९ ॥ देहिकन्यांमहाभा
गसंप्राप्तायौवनंत्वियम् ॥ वसुदत्तोद्विजश्रेष्ठःप्रत्युवाचद्विजोत्तमः ॥ २० ॥ मातरंमेमहाभागेश्रूयतांवचनंमम ॥ महामोहेनमुग्धोऽस्मिसुतायावरवर्णिनि ॥
॥ २१ ॥ योमेगृहस्थोविंप्रोवैभविष्यतिशुभेशृणु ॥ तस्मैकन्यांप्रदास्यामिजामात्रेतुनसंशयः ॥ २२ ॥ ममप्राणप्रियाचैषासुदेवानात्रसंशयः ॥ एवमूचेम
दर्थेसवसुदत्तःपितामम ॥ २३ ॥ कौशिकस्यकुलेजातःसर्वविद्याविशारदः ॥ ब्राह्मणानांगुणैर्युक्तःशीलवान्गुणवाञ्छुचिः ॥ २४ ॥ वेदाध्ययनसंपन्नंपठ
मानंहिसुस्वरम् ॥ भिक्षार्थंद्वारमायांतंपितृमातृविवर्जितम् ॥ २५ ॥ तंदृष्ट्वासमनुप्राप्तंरूपंवीक्ष्यमहामतिः ॥ तंप्रोवाचपिताएवंकोभवान्वैभविष्यति ॥
॥ २६ ॥ किंतेनामकुलंगोत्रमाचारंवदसांप्रतम् ॥ समाकर्ण्यपितुर्वाक्यंवसुदत्तमुवाचसः ॥ २७ ॥ कौशिकस्यान्वयेजातोवेदवेदांगपारगः ॥ शिवशर्मेति
मेनामपितृमातृविवर्जितः ॥ २८ ॥ संतिमेभ्रातरश्चान्येचत्वारोवेदपारगाः ॥ एवंकुलंसमाख्यातमाचारःकुलसंभवः ॥ २९ ॥ एवंसर्वंसमाख्यातंपितरंशि
वशर्मणा ॥ शुभेलग्नेतिथौप्राप्तेनक्षत्रेभगदैवते ॥ ३० ॥ पित्रादत्तास्मिसुभगेतस्मैविप्रायवैतदा ॥ पितृगेहेवसाम्येकातेनसार्धंमहात्मना ॥ ३१ ॥ नैवशु
श्रूषितोभर्तामयासपापयातदा ॥ पितृमातृसुद्रव्येणगर्वेणापिप्रमोहिता ॥३२॥ अंगसंवाहनंतस्यनकृतंहिमयाकदा ॥ रतिभावेनस्नेहेनवचनेनमयाशुभे ॥
॥ ३३ ॥ क्रूरबुद्ध्याहिदृष्टोसौसर्वदापापयामया ॥ पुंश्चलीनांप्रसंगेनतद्भावंहिगताशुभे ॥ ३४ ॥ मातापित्रोश्चभर्तुश्चभ्रातॄणांहितमेवच ॥ नकरोम्य
हमेवापियत्रयत्रव्रजाम्यहम् ॥ ३५ ॥ एवंमेदुष्कृतंदृष्ट्वाशिवशर्मापतिर्मम ॥ स्नेहाच्छ्वशुरवर्गस्यममभर्त्तामहामतिः ॥ ३६ ॥ नकिंचिद्वक्तिमांसोपिक्ष
मतेदुष्कृतंमम ॥ वार्यमाणाकुटुंबेनअहमेवंसुपापिनी ॥ ३७ ॥ तस्यशीलंविदित्वातेसाधुत्वंशिवशर्मणः ॥ पितामाताचमेसर्वंममपापेनदुःखिताः ॥३८ ॥
भर्त्तामेदुष्कृतंदृष्ट्वास्वगृहान्निर्गतोबहिः ॥ तंदेशंग्राममेनंचपरित्यज्यगतस्ततः ॥ ३९ ॥ गतेभर्तरिमेतातःसंजातश्चिंतयान्वितः ॥ ममदुःखेनदुःखा
त्मायथारोगेणपीडितः ॥ ४० ॥ ममभाताउवाचैनंभर्तारंदुःखपीडितम् ॥ कस्माच्चिंतयसेकांतवदद्दुःखंममाग्रतः ॥ ४१ ॥ वसुदत्तउवाचैनांमातरंमम
नंदने ॥ सुतांत्यक्त्वागतोविप्रोजामाताशृणुवल्लभे ॥ ४२ ॥ इयंपापसमाचारानिर्घृणापापचारिणी ॥ अनयाहिपरित्यक्तःशिवशर्मामहामतिः ॥ ४३ ॥
समस्तस्यकुटुंबस्यदाक्षिण्येनमहामतिः ॥ ममायंसद्विजःकांतेसुदेवांनैवभाषते ॥ ४४ ॥ वसतेसौम्यभावेननैवनिंदतिकुत्सति ॥ सुदेवांपापसंचारांस
वैपंडितबुद्धिमान् ॥ ४५ ॥ भविष्यतीतिवियंदुष्टासुदेवाकुलनाशिनी ॥ अहमेनांपरित्यज्यव्रजामिगृहवासिनि ॥ ४६ ॥ ब्राह्मण्युवाच ॥ अद्यज्ञातंत्वया
कांतसुतायागुणदूषणम् ॥ तवमोहेनस्नेहेननष्टेयंशृणुसांप्रतम् ॥ ४७ ॥ तावद्विलाडयेत्पुत्रंयावत्स्यात्पंचवार्षिकः ॥ शिक्षाबुद्ध्यासदाकांतपुनर्मो

हेनपोषयेत् ॥ ४८ ॥ स्नानाच्छादनकैर्भक्ष्यैर्भोज्यैःपेयैर्नसंशयः ॥ गुणेषुयोजयेत्कांतसद्विद्यासुचतंसुतम् ॥ ४९ ॥ गुणशिक्षार्थेनिर्मोहःपिताभवति
सर्वदा ॥ पालनेपोषणेकांतसंमोहःपरिजायते ॥ ५० ॥ सगुणंनवदेत्पुत्रंकुत्सयेच्चदिनेदिने ॥ काठिन्यंचवदेन्नित्यंवचनैःपरिपीडयेत् ॥ ५१ ॥ यथाहि
साधयेन्नित्यंसुविद्यांज्ञानतत्परः ॥ अभिमानेच्छलेनापिपापंत्यक्त्वाप्रदूरतः ॥ ५२ ॥ नैपुण्यंजायतेनित्यंविद्यासुचगुणेषुच ॥ माताचताडयेत्कन्यां
स्नुषांश्वश्रूर्विताडयेत् ॥ ५३ ॥ गुरुश्चताडयेच्छिष्यंततःसिध्यंतिनान्यथा ॥ भार्यांचताडयेत्कांतअमात्यंनृपतिस्तथा ॥ ५४ ॥ हयंचताडयेद्धीरो
गजंमात्रोदिनेदिने ॥ शिक्षाबुद्ध्याप्रसिध्यंतिताडनात्पालनाद्विभो ॥ ५५ ॥ त्वयेयंनाशितानाथसर्वदैवनसंशयः ॥ सार्धंसुब्राह्मणेनापिभवताशिवश
र्मणा ॥ ५६ ॥ निरंकुशाकृतागेहेतेननष्टामहामते ॥ तावद्धिधारयेत्कन्यांगृहेकांतवचःशृणु ॥ ५७ ॥ अष्टवर्षान्वितायावत्प्रबलांनैवधारयेत् ॥ पितुर्गे
हस्थितापुत्रीयत्पापंहिप्रकुर्वती ॥ ५८ ॥ उभाभ्यामपितत्पापंपितृभ्यामपिविंदति ॥ तस्मान्नधार्यतेकन्यासमर्थानिजमंदिरे ॥ ५९ ॥ यस्यदत्ताभवे
त्साचतस्यगेहेप्रपोषयेत् ॥ तत्रस्थासाधयेत्कांतंसगुणंभक्तिपूर्वकम् ॥ ६० ॥ कुलस्यजायतेकीर्तिःपितासुखेनजीवाति ॥ तत्रस्थाकुरुते
पापंतत्पापंभुंजतेपतिः ॥ ६१ ॥ तत्रस्थावर्द्धतेनित्यंपुत्रैःपौत्रैःसदैवसा ॥ पिताकीर्तिमवाप्नोतिसुतायाःसुगुणैःप्रिय ॥ ६२ ॥ तस्मा
न्नधारयेत्कांतगेहेपुत्रींसभर्तृकाम् ॥ इत्यर्थेश्रूयतेकांतइतिहासोभविष्याति ॥ ६३ ॥ अष्टविंशतिकेप्राप्तेयुगेद्वापरकेमहान् ॥ उग्रसे
नस्यवीरस्ययदुज्येष्ठस्ययत्प्रभो ॥ ६४ ॥ चरित्रंतेप्रवक्ष्यामिशृणुष्वैकमनाद्विज ॥ ६५ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्या
नेसुकलाचरित्रेसप्तचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४७॥ ब्राह्मण्युवाच ॥ ॥ माथुरेविषयेरम्येमथुरायांनृपोत्तमः ॥ उग्रसेनेतिविख्यातोयादवःपरवीरहा ॥ १ ॥ सर्व
धर्मार्थतत्वज्ञोवेदज्ञःश्रुतवान्बली ॥ दाताभोक्तागुणग्राहीसद्गुणान्वेत्तिभूपतिः ॥ २ ॥ राज्यंचकारमेधावीप्रजाधर्मेणपालयेत् ॥ एवंसचमहातेजाउग्रसेनःप्र
तापवान् ॥ ३ ॥ वैदर्भेविषयेपुण्येसत्यकेतुःप्रतापवान् ॥ तस्यकन्यामहाभागापद्माक्षीकमलानना ॥ ४ ॥ नाम्नापद्मावतीनामसत्यधर्मपरायणा ॥
सातुस्त्रीणांगुणैर्युक्ताद्वितीयेवसमुद्रजा ॥५॥ वैदर्भीशुशुभेराजन्स्वगुणैःसत्यकारणैः ॥ माथुरउग्रसेनस्तुउपयेमेसुलोचनाम्॥६॥ तयासहमहाभागसुखंरेमे
प्रतापवान् ॥ अतिप्रीतोगुणैस्तस्यास्तयासहसुखीभवेत् ॥७॥ तस्याःस्नेहेनप्रीत्याचसंमुग्धोमाथुरेश्वरः ॥ पद्मावतीमहाभागातस्यप्राणप्रियाभवत् ॥८॥
तयाविनानबुभुजेतयासहप्रक्रीडयेत् ॥ तयाविनानसेवेतपरमंसुखमेवसः ॥ ९ ॥ एवंप्रीतिकरौजातौपरस्परमनुत्तमौ ॥ स्नेहवंतौद्विजश्रेष्ठसुखसंप्रीतिदा
यकौ॥१०॥सत्यकेतुश्चराजेंद्रःसस्मारसपद्मावतीम्॥स्वसुतांतांमहाभागोमातातस्याःसुदुःखिता।११।सदूतान्प्रेषयामासवैदर्भोमथुरांप्रति॥उग्रसेनंनृवीरेंद्रं

सादरेणद्विजोत्तम ॥१२॥ उग्रसेनंमहाराजंसदूतोवाक्यमब्रवीत् ॥ विदर्भाधिपतिर्वीरोभक्त्यास्नेहेननंदयन् ॥१३॥ आत्मनःकुशलंब्रूतेभवतांपरिपृच्छति॥
सत्यकेतुर्महाराजत्वामेवंपरिपृष्टवान् ॥ १४ ॥ दर्शनायप्रेषयस्वसुतांपद्मावतींमम ॥ यदित्वंमन्यसेनाथप्रीतिस्नेहंहितस्यच ॥ १५ ॥ प्रेषयस्वमहाभा
गांप्रियांप्रीतिकरांतव ॥ औत्कण्ठ्येनमहाराजससोत्कंठेनवर्तते ॥ १६ ॥ समाकर्ण्यततोवाक्यमुग्रसेनोनृपोत्तमः ॥ प्रीत्यास्नेहेनतस्यापिसत्यकेतोर्महा
त्मनः ॥ १७ ॥ दाक्षिण्येनचविप्रेंद्रप्रेषयामासभूपतिः ॥ पद्मावतींप्रियांभार्यामुग्रसेनःप्रतापवान् ॥ १८ ॥ प्रेषितानेनराजेंद्रगतापद्मावतीस्वकम् ॥ पूर्वंगृ
हंसतीसातुमहाहर्षेणसंकुला ॥ १९ ॥ पितृपूर्वंकुटुंबंतुददृशेचारुमंगला ॥ पितुःपादौननामाथशिरसासत्यतत्परा ॥ २० ॥ आगतायांमहाराजापद्माव
त्यांद्विजोत्तम ॥ हर्षेणमहताविष्टोविदर्भाधिपतिर्नृपः ॥ २१ ॥ वर्द्धितादानमानैश्चवस्त्रालंकारभूषणैः ॥ पद्मावतीसुखेनापिपितुर्गेहेप्रवर्तते ॥ २२ ॥ सखी
भिःसहितासातुनिःशंकापरिवर्तते ॥ रमतेसातदातत्रयथापूर्वंतथैवच ॥ २३ ॥ गृहेवनेतडागेषुप्रासादेचतथैवसा ॥ पुनर्बालेवभूतासानिर्लज्जासंप्रव
र्तते॥ २४ ॥ निःशंकावर्ततेविप्रसखीभिःसहसर्वदा ॥ पतिव्रतामहाभागाहर्षेणमहतान्विता ॥२५॥ सुखंतुपितृगेहस्यदुर्लभंश्वशुरेगृहे ॥ एवंज्ञात्वातदारेमे
कदाईदृग्भविष्यति ॥ २६ ॥ अनेनमोहभावेनक्रीडालुब्धावरानना ॥ सखीभिःसहितानित्यंवनेषूपवनेतदा ॥२७॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्या
नेसुकलाचरित्रेऽष्टचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४८ ॥ ब्राह्मण्युवाच ॥ एकदातुमहाभागगतासापर्वतोत्तमे ॥ रमणीयंवनंदृष्ट्वाकदलीखंडमंडितम् ॥ १ ॥ शाले
स्तालैस्तमालैश्चनालिकेरैस्तथोत्कटैः ॥ पूगीफलैर्मातुलिंगैर्नारंगैश्चारुजंबुकैः ॥ २ ॥ चंपकैःपाटलैःपुण्यैःपुष्पितैःकुटकैर्वटैः ॥ अशोकबकुलोपेतंनाना
वृक्षैरलंकृतम् ॥ ३ ॥ पर्वतंपुण्यवंतंतंपुष्पितैश्चनगोत्तमैः ॥ सर्वत्रदृश्यतेरम्योनानाधातुसमाकुलः ॥ ४ ॥ तडागंसर्वतोभद्रंपुण्यतोयेनपूरितम् ॥ कमलैः
पुष्पितैश्चान्यैःसुगंधैःकनकोत्पलैः ॥ ५ ॥ श्वेतोत्पलैर्विभासंतंरक्तोत्पलसुपुष्पितैः ॥ नीलोत्पलैश्चकह्लारैर्हंसैश्चजलकुक्कुटैः ॥ ६ ॥ पक्षिभिर्जलजैश्चान्यै
र्नानाधातुसमाकुलः ॥ तडागंसर्वतःशुभ्रंनानापक्षिगणैर्युतम् ॥ ७ ॥ कोकिलानांरुतैःपुण्यैःसुस्वरैःपरिशोभितः ॥ मधुराणांतथाशब्दैःसर्वत्रमधुरायते ॥
॥ ८ ॥ षट्पदानांसुनादेनसर्वत्रपरिशोभते ॥ एवंविधंगिरिंरम्यंतदेववनमुत्तमम् ॥ ९ ॥ तडागंसर्वतोभद्रंददृशेनृपनंदिनी ॥ वैदर्भीक्रीडमानासासखीभिः
सहितातदा ॥ १० ॥ समालोक्यवनंपुण्यंसर्वत्रकुसुमाकुलम् ॥ चापल्येनप्रभावेनस्त्रीभावेनचलीलया ॥ ११ ॥ पद्मावतीसरस्तीरेसखीभिःसहितातदा ॥
जलक्रीडासमालीनाहसतेगायतेपुनः ॥ १२ ॥ रममाणाचसातस्मिंस्तस्मिन्सरसिभामिनी ॥ एवंविप्रतदासातुसुखेनपरिवर्तयेत् ॥ १३ ॥ विष्णुरुवाच॥
गोभिलोनामवैदैत्योभृत्योवैश्रवणस्यच ॥ दिव्येनापिविमानेनसर्वभोगपरिप्लुतः ॥ १४ ॥ यातिचाकाशमार्गेणगोभिलोदैत्यसत्तमः ॥ तेनदृष्टाविशा

---

१ तडागस्योर्द्ध्वमागतः । इ० पा० ।

लाक्षीवैदर्भीनिर्भयातदा ॥ १५ ॥ सर्वयोषिद्वरासाहिउग्रसेनस्यवैप्रिया ॥ रूपेणाप्रतिमालोकेसर्वांगेषुविराजते ॥ १६ ॥ रतिर्वैमन्मथस्यापिकिंवापीयं
हरिप्रिया ॥ किंवापिपार्वतीदेवीशचीकिंवाभविष्यति ॥ १७॥ यादृशीदृश्यतेचेयंनारीणांप्रवरोत्तमा ॥ अन्यापिईदृशीनास्तिद्वितीयाक्षितिमंडले ॥१८॥
नक्षत्रेषुयथाचंद्रःसंपूर्णोभातिशोभनः ॥ गुणरूपकलाभिस्तुतथाभातिवरानना ॥ १९ ॥ पुष्करेषुयथाहंसस्तथेयंचारुहासिनी ॥ अहोरूपमहोभावअ
स्यास्तुपरिदृश्यते ॥ २० ॥ काकस्यशोभनाबालाचारुवृत्तपयोधरा ॥ व्यमृशद्गोभिलोदैत्यःपद्मावतींवराननाम् ॥ २१ ॥ चिंतयित्वाक्षणंविप्रकाक
स्यापिभविष्यति ॥ ज्ञानेनमहताज्ञात्वावैदर्भीतिनसंशयः ॥ २२ ॥ दयिताउग्रसेनस्यपतिव्रतपरायणा ॥ आत्मबलेनतिष्ठंतीदुःप्राप्यापुरुषैरपि ॥ २३॥
उग्रसेनोमहामूर्खःप्रेषितायेनवैवरा ॥ पितुर्गेहमियंबालासतुभाग्येनवर्जितः ॥ २४ ॥ अनयाविनासजीवेच्चकथंकूटमतिःसदा ॥ किंवानपुंसकोराजा
एनांयोहिपरित्यजेत् ॥ २५ ॥ तांदृष्ट्वासतुकामात्मासंजातस्तत्क्षणादपि ॥ इयंपतिव्रताबालादुष्प्राप्यापुरुषैरपि ॥ २६ ॥ कथंभोक्ष्याम्यहंगत्वाकामो
मामतिपीडयेत् ॥ अभुक्त्वैनांयदायास्येतत्स्यान्मृत्युर्ममैवहि ॥ २७ ॥ अद्यैवहिनसंदेहोयतःकामोमहाबलः ॥ इतिचिंतापरोभूत्वागोभिलोमनसै
क्षत ॥ २८ ॥ कृत्वामायामयंरूपमुग्रसेनस्यभूपतेः ॥ यादृशस्तूग्रसेनश्चसांगोपांगोमहानृपः ॥ २९ ॥ गोभिलस्तादृशोभूत्वागत्याचस्वरभाषया ॥
यथावस्त्रोयथावेशोवयसाचतथापुनः ॥ ३० ॥ दिव्यमाल्यांबरधरोदिव्यगंधानुलेपनः ॥ सर्वाभरणशोभांगोयादृशोमाथुरेश्वरः ॥ ३१ ॥ भूत्वाथतादृशोदै
त्यउग्रसेनमयस्तदा ॥ माययापरयायुक्तोरूपलावण्यसंपदा ॥ ३२ ॥ पर्वताग्रेअशोकस्यच्छायामाश्रित्यसंस्थितः ॥ शिलातलस्थोदुष्टात्मावीणादंडेनवी
रकः ॥ ३३ ॥ सुस्वरंगायमानस्तुगीतंविश्वप्रमोहनम्॥ तालमानक्रियोपेतंसप्तस्वरविभूषितम् ॥३४ ॥ गीतंगायतिदुष्टात्मातस्यारूपेणमोहितः ॥ पर्वता
ग्रेस्थितोविप्रहर्षेणमहतान्वितः ॥ ३५ ॥ सखीमध्यगतासातुपद्मावतीवरानना ॥ शुश्रुवेसुस्वरंगीतंतालमानलयान्वितम् ॥ ३६ ॥ कोऽयंगायतिधर्मा
त्मामहत्सौख्यप्रदायकम् ॥ गीतंहिसत्क्रियोपेतंसर्वभावसमन्वितम्॥३७॥ सखीभिःसहितागत्वाऔत्सुक्येननृपात्मजा ॥ अशोकच्छायामाश्रित्यविमलेसु
शिलातले ॥ ३८ ॥ ददर्शभूपवेषेणगोभिलंदानवाधमम् ॥ पुष्पमालांबरधरंदिव्यगंधानुलेपनम् ॥ ३९ ॥ सर्वाभरणशोभांगंपद्मावतीपति
व्रता ॥ मथुरेशःसमायातःकदाधर्मपरायणः ॥ ४० ॥ ममनाथोमहात्मावैराज्यंत्यक्त्वाप्रदूरतः ॥ यावद्विचिंतयेत्साचतावत्पापेनतेनसा
॥ ४१ ॥ समाहूतातुरभूयएहित्वंहिप्रियेमम ॥ चकिताशंकितासाचकथंभर्त्तासमागतः ॥ ४२ ॥ लज्जितादुःखिताजाताअधःकृत्वाततोमुखम् ॥
अहंपापादुराचारानिःशंकापरिवर्तिता ॥ ४३ ॥ कोपमेवंमहाभागःकरिष्यतिनसंशयः ॥ यावद्विचिंतयेत्साचतावत्तेनापिपापिना ॥ ४४ ॥

समाहूतातुरीभूयएह्येहित्वंममप्रिये ॥ त्वयाविनाकृतोदेविप्राणान्धर्तुंवरानने ॥ ४५ ॥ नहिशक्तोम्यहंकांतेजीवितंप्रियमेवच ॥ तवस्नेहेनलुब्धोस्मित्वां
त्यक्त्वानोत्सहेभृशम् ॥ ४६ ॥ ब्राह्मण्युवाच ॥ एवमुक्तागतापश्यत्सुमुखंलज्जयान्विता ॥ समालिंग्यततोदैत्यःसतींपद्मावतींतदा ॥ ४७ ॥ एकांतंतुसमा
नीतासुभुक्ताइच्छयाततः ॥ दैत्येनगोभिलेनापिसत्यकेतोःसुतातदा ॥ ४८ ॥ सुकलोवाच ॥ मुष्कस्थानेस्यसंकेतंनाविंदतवरानना ॥ स्ववस्त्रंसापरि
गृह्यशंकितादुःखिताह्यभूत् ॥ ४९ ॥ सासक्रोधावचःप्राहगोभिलंदानवाधमम् ॥ कस्त्वंपापसमाचारोनिर्घृणोदानवाकृतिः ॥ ५० ॥ शप्तुकामासमुद्यु
क्तादुःखेनाकुलितेक्षणा ॥ वेपमानातदाराजन्दुःखभारेणपीडिता ॥ ५१ ॥ ममकांतच्छलेनैवत्वयागत्यदुरात्मवन् ॥ नाशितंधर्ममेवाग्र्यंपातिव्रत्यमनुत्त
मम् ॥ ५२ ॥ सुस्वरंरुदितंकृत्वाममजन्मत्वयाहृतम् ॥ पश्यमेबलमत्रैवशापंदास्येसुदारुणम् ॥ ५३ ॥ एवंसंभाषमाणातंशप्तुकामातुगोभिलम् ॥५४॥
इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेसुकलाचरित्रेएकोनपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ४९ ॥ सुकलोवाच ॥ तस्यास्तुवचनंश्रुत्वागोभिलोवाक्यमब्रवी
त् ॥ भवतीशप्तुकामासिकस्मान्मेकारणंवद ॥ १ ॥ केनदोषेणलिप्तोस्मियस्मात्त्वंशप्तुमुद्यता ॥ गोभिलोनामदैत्योस्मिपौलस्त्यस्यभटःशुभे ॥ २ ॥
दैत्याचारेणवर्तामिजानेविद्यामनुत्तमाम् ॥ वेदशास्त्रार्थवेत्तास्मिकलासुनिपुणःपुनः॥३॥ एवंसर्वंविजानामिदैत्याचारंशृणुष्वमे ॥ परस्वंपरदारांश्चबलाद्भुं
जामिनान्यथा ॥४॥ वयंदैत्याःसमाकर्ण्यदैत्याचारेणसांप्रतम् ॥ वर्त्तामोज्ञानिभावेनसत्यंसत्यंवदाम्यहम् ॥५॥ब्राह्मणानांहिच्छिद्राणिविपश्यामोदिनेदिने॥
तेषांहितपसोनाशंविघ्नैःकुर्मोनसंशयः ॥ ६ ॥ छिद्रंप्राप्यवयंदेविनाशयामोनसंशयः ॥ ब्राह्मणाञ्छूयतांभद्रेदेवयज्ञंवरानने ॥ ७ ॥ नाशयामोवयंयज्ञान्धर्मं
यज्ञंनसंशयः ॥ सुब्राह्मणान्परित्यज्यदेवंनारायणंप्रभुम् ॥ ८ ॥ पतिव्रतांमहाभागांसुमतिंभर्तृतत्पराम् ॥ दूरेणापिपरित्यज्यतिष्ठामोनात्रसंशयः ॥ ९ ॥
तेजोदेविसुविप्रस्यहरेश्चैवमहात्मनः ॥ नार्याःपतिव्रतायाश्चसोढुंदैत्याश्चनक्षमाः ॥ १० ॥ पतिव्रताभयेनापिविष्णोःसुब्राह्मणस्यच ॥ नश्यंतिदानवाः
सर्वेदूरंराक्षसपुंगवाः ॥ ११ ॥ अहंदानवधर्मेणविचरामिमहीतलम् ॥ कस्मात्त्वंशप्तुकामासिममदोषोविचार्यताम् ॥ १२ ॥ पद्मावत्युवाच ॥ ममधर्मःसु
कायश्चत्वयैवपरिनाशितः ॥ अहंपतिव्रतासाध्वीपतिकामातपस्विनी ॥ १३ ॥ स्वमार्गेसंस्थितापापमाययापरिनाशिता ॥ तस्मात्त्वामप्यहंदुष्ट
आधक्ष्यामिनसंशयः ॥ १४ ॥ गोभिलउवाच ॥ धर्ममेवप्रवक्ष्यामिभवतीयादिमन्यते ॥ अग्निचिद्ब्राह्मणस्यापिश्रूयतांनृपनंदिनि ॥ १५ ॥ जुह्वन्देवंद्विका
लंयोनत्यजेदग्निमंदिरम् ॥ सचाग्निहोत्रीभवतियजत्येवादिनेदिने ॥ १६ ॥ अन्यच्चैवंप्रवक्ष्यामिभृत्यधर्मंवरानने ॥ मनसाकर्मणावाचाविशुद्धोयोऽपिनित्य

---

१ सूकयुवाच इति, ब्राह्मण्युवाच इति च पा० ।

शः ॥ १७ ॥ नित्यमादेशकारीयःपश्चात्तिष्ठतिचाग्रतः ॥ सभृत्यःकथ्यतेदेविपुण्यभागीनसंशयः ॥ १८॥ यःपुत्रोगुणवाञ्ज्ञातापितरंपालयेच्छुभः॥मात
रंचविशेषेणमनसाकायकर्मभिः ॥ १९ ॥ तस्यभागीरथीस्नानमहन्यहनिजायते ॥ अन्यथाकुरुतेयोहिसपापीयान्नसंशयः ॥ २० ॥ अन्यच्चैवंप्रवक्ष्यामिप
तिव्रतमनुत्तमम् ॥ वाचासुमनसाचैवकर्मणाशृणुभामिनि ॥ २१ ॥ शुश्रूषांकुरुतेयोहिभर्तुश्चैवदिनेदिने ॥ तुष्टेभर्त्तरियाप्रीतानत्यजेत्क्रोधनंपुनः ॥ २२॥
तस्यदोषंनगृह्णातिताडितातुष्यतेपुनः॥भर्त्तुःकर्मसुसर्वेषुपुरतस्तिष्ठतेसदा ॥ २३ ॥ साचापिकथ्यतेनारीपतिव्रतपरायणा॥पतितोपिपितापुत्रैर्बहुदोषसम
न्वितः ॥ २४ ॥ कस्मादपिचनत्याज्यःकुष्ठितःक्षुधितोऽपिवा ॥ एवंपुत्राःशुश्रूषंतिपितरंमातरंकिल॥२५॥तेयांतिपरमंलोकंतद्विष्णोःपरमंपदम्॥एवंहिस्वा
मिनंयेवैउपाचरंतिभृत्यकाः॥ २६ ॥ पत्युर्लोकंप्रयांत्येतेप्रसादात्स्वामिनस्तदा ॥ अग्निंनैवत्यजेद्विप्रोब्रह्मलोकंप्रयातिसः॥२७॥अग्नित्यागकरोविप्रोवृषली
पतिरुच्यते ॥ स्वामिद्रोहीभवेद्भृत्यःस्वामित्यागान्नसंशयः॥२८॥अग्निंचपितरंचैवनत्यजेत्स्वामिनंशुभे॥ सदाविप्रः[1]सुतोभृत्यःसत्यंसत्यंवदाम्यहम्॥२९॥
परित्यज्यप्रगच्छंतितेयांतिनरकार्णवम्॥ पतितंव्याधितंदेविविकलंकुष्ठिनंतथा॥ ३०॥ सर्वकर्मविहीनंच[2]गतवित्तादिसंचयम्॥ भर्तारंनत्यजेन्नारीयदिश्रेय
इहेच्छति ॥ ३१ ॥ त्यक्त्वाकांतंव्रजेन्नारीअन्यत्कार्यमिहेच्छति ॥ सामतापुंश्चलीलोकेसर्वधर्मबहिष्कृता ॥ ३२ ॥ गतेभर्तरियाग्रामंभोगंशृंगारमेवच ॥
लौल्याच्चकुरुतेनारीपुंश्चलीवदतेजनः ॥ ३३ ॥ एवंधर्मविजानामिवेदशास्त्रैश्चसंमतम् ॥ दानवाराक्षसाःप्रेताधात्रासृष्टायदादितः ॥ ३४ ॥ तत्रेह
कारणंसर्वंप्रवक्ष्यामिनसंशयः ॥ ब्राह्मणादानवाश्चैवपिशाचाश्चैवराक्षसाः ॥ ३५ ॥ धर्मार्थंसकलंप्रोक्तमधीतंतैस्तुसुंदरि ॥ विंदंतिसकलंसर्वेंआचरंतिनदा
नवाः ॥ ३६ ॥ विधिहीनंप्रकुर्वंतिदानवाज्ञानवर्जिताः ॥ अन्यायेनव्रजंत्येतेमानवाविधिवर्जिताः ॥ ३७ ॥ तेषांशासनहेत्वर्थंकृता[3]एतेपिनान्यथा ॥ विधि
हीनंप्रकुर्वंतियेहिधर्मंनराधमाः ॥ ३८ ॥ तान्वयंशासयामोवैदंडेनमहताकिल ॥ भवत्यादारुणंकर्मकृतमेवसुनिर्घृणम्॥ ३९ ॥गार्हस्थ्यंचपरित्यज्यअत्रा
याताकिमर्थंतः ॥ वदस्येवंमुखेनापिअहंहिपतिदेवता ॥४०॥ कर्मणानास्तितद्दृष्टंपतिदैवत्यमेवते ॥ भर्तारंतंपरित्यज्यकिमर्थंत्वमिहागता॥४१॥ शृंगारं
भूषणंवेषंकृत्वातिष्ठसिनिर्घृणा॥ किमर्थंहिकृतंपापेकस्यहेतोर्वदस्वमे ॥४२॥ निःशंकावर्त्तसेचापिप्रमत्तागिरिकानने॥मयात्वंसाधितापापादंडेनमहताशृणु
॥ ४३ ॥ अधर्मचारिणीदुष्टापतिंत्यक्त्वासमागता ॥ क्वास्तेतत्पतिदेवत्वंदर्शयत्वंममाग्रतः॥ ४४ ॥भवतीपुंश्चलीनाममयात्यक्तःस्वकःपतिः ॥पृथक्छय्य
यदानारीतदासापुंश्चलीमता ॥४५॥ योजनानांशतैकस्यसोन्तरेणप्रवर्त्तते ॥ क्वास्तितेपतिदैवत्यंपुंश्चल्याचारचारिणी ॥ ४६ ॥ निर्लज्जेनिर्घृणेदुष्टेकिंमेवद

---

[1] विप्रः अग्निम्, सुतः पितरम्, भृत्यः स्वामिनं न त्यजेदिति योजना । [2] कृतपातकसंचयम् इ० पा० । [3] धात्रा इ० शेषः ।

सिसंमुखी ॥ तपसःक्कास्तितेभावःक्कतेजोबलमेवच ॥ ४७ ॥ दर्शयस्वममाद्यैवबलवीर्यपराक्रमम् ॥ पद्मावत्युवाच ॥ स्नेहेनापिसमानीताश्रूयतामसु
राधम ॥ ४८ ॥ भर्तुर्गेहादहंपित्राक्कास्तेतत्रचपातकम् ॥ नैवकामान्नलोभाच्चनमोहान्नचमत्सरात् ॥ ४९ ॥ आगताहंपतिंत्यक्कापतिभावेनसंस्थिता ॥
भर्तृरूपच्छलेनापित्वयैवपरिवंचिता ॥ ५० ॥ भवंतंमाथुरंज्ञात्वागताहंसम्मुखंतव ॥ मायाविनंयदाजानेत्वामेवंदानवाधम ॥ ५१ ॥ एकेनहुंकृतेनैवभ
स्मीभूतंकरोम्यहम् ॥ गोभिलउवाच ॥ चक्षुर्हीनानपश्यंतिमानवाःशृणुसांप्रतम् ॥ ५२ ॥ धर्मनेत्रविहीनात्वंकथंजानासिमामिह ॥ यदातेभावउत्पन्नःपि
तुर्गेहंप्रतिशृणु ॥ ५३ ॥ पतिध्यानंपरित्यज्यमुक्ताध्यानेनत्वंतदा ॥ ज्ञाननेत्रंतदानष्टंस्फुटंचहृदयेतव ॥ ५४ ॥ कथंमांत्वंविजानासिज्ञानचक्षुर्हताभुवि ॥
कस्यामातापिताभ्राताकस्याःस्वजनबांधवाः ॥ ५५ ॥ सर्वस्थानेपतिर्ह्येकोभार्यायास्तुनसंशयः ॥ इत्युक्त्वाहिप्रहस्यैवगोभिलोदानवाधम ॥ ५६ ॥ न
भयंविद्यतेतेऽद्यममापिशृणुपुंश्चलि ॥ किंभवेत्तवशापेनवृथैवपरिकंपसे ॥ ५७ ॥ ममगेहंसमाश्रित्यभुंक्ष्वभोगान्मनोऽनुगान् ॥ पद्मावत्युवाच ॥ गच्छ
पापसमाचारकिंत्वंवदसिनिर्घृणः ॥ ५८ ॥ सतीभावेनसंस्थास्मिपतिव्रतपरायणा ॥ धक्ष्यामित्वांमहापापयद्येवंतुवदिष्यसि ॥ ५९ ॥ एवमुक्त्वातथैकां
तेनिषसादमहीतले ॥ दुःखेनमहताविष्टांतामुवाचसगोभिलः ॥ ६० ॥ तवोदरेमयान्यस्तंस्ववीर्यंसुकृतंशुभे ॥ तस्मादुत्पत्स्यतेपुत्रस्त्रैलोक्यक्षोभका
रकः ॥ ६१ ॥ एवमुक्त्वाजगामाथगोभिलोदानवस्तदा ॥ गतेतस्मिन्दुराचारेदानवेपापचारिणि ॥ ६२ ॥ दुःखेनमहताविष्टानृपकन्यारुरोदह ॥ ६३ ॥
इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेसुकलाचरितेपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५० ॥ ब्राह्मण्युवाच ॥ गतेतस्मिन्दुराचारेगोभिलेपापचेतसि ॥ पद्मावतीरु
रोदाथदुःखेनमहतान्विता ॥ १ ॥ तस्यास्तुरुदितंश्रुत्वासख्यःसर्वाद्विजोत्तम ॥ पप्रच्छुस्तांराजकन्यांताःसर्वाश्चवराननाः ॥ २ ॥ कस्माद्रोदिषिभद्रंते
कथयस्वहिचेष्टितम् ॥ क्कगतोऽसौमहाराजोमाथुराधिपतिस्तव ॥३॥ येनत्वंहिसमाहूताप्रियेत्युक्त्वावदस्वनः ॥ ताउवाचसुदुःखेनरोदमानापुनःपुनः॥४॥
तयाआवेदितंसर्वंयज्जातदोषसंभवम् ॥ ताभिर्नीतापितुर्गेहंवेपमानासुदुःखिता ॥ ५ ॥ मातुःसमक्षंतस्यास्तुआचचक्षुस्तदास्त्रियः ॥ समाकर्ण्यततोदे
वीगतासाभर्तृमंदिरम् ॥ ६ ॥ भर्तारंश्रावयामाससुतावृत्तांतमेवहि ॥ समाकर्ण्यततोराजामहादुःखीअजायत ॥ ७ ॥ यानाच्छादनकंदत्वापरिवारसम
न्विताम्॥मथुरांप्रेषयामासगतासाप्रियमंदिरम्॥८॥सुतादोषंसमाच्छाद्यपितामाताद्विजोत्तम॥उग्रसेनस्तुधर्मात्मापद्मावतींसमागताम्॥९॥सदृष्ट्वासुमुदेचा
शुउवाचेदंवचःपुनः॥त्वयाविनानशक्तोस्मिजीवितुंहिवरानने॥१०॥बहुप्रभासिमेप्रीतागुणशीलैस्तुसर्वदा ॥ भक्त्यासत्येनतेकांतेपतिदैवत्यकैर्गुणैः॥११॥
समाभाष्यप्रियांभार्यांपद्मावतींनरेश्वरः ॥ तयासार्धंसवैरेमेउग्रसेनोनृपोत्तमः॥१२॥ ववृधेदारुणोगर्भःसर्वलोकभयप्रदः ॥ पद्मावतीविजानातितस्यगर्भस्य

कारणम् ॥१३॥ स्वोदरेवर्द्धमानस्यचिंतयंतीदिवानिशम् ॥ अनेनकिंमुजातेनलोकनाशकरेणवै ॥१४॥ अनेनापिनमेकार्यंदुष्टपुत्रेणसांप्रतम् ॥ औषधीं
पृच्छतेसातुगर्भपातस्यसर्वतः ॥ १५ ॥ नारीमहौषधींसाहिविंदंतीचदिनेदिने ॥ गर्भस्यपातनायैवउपायावहुशःकृताः ॥ १६ ॥ ववृधेदारुणोगर्भःसर्वलो
कभयंकरः ॥ तामुवाचततोगर्भःपद्मावतींचमातरम् ॥१७॥ कस्मात्त्वंव्यथसेमातरौषधीभिर्दिनेदिने ॥ पुण्येनवर्द्धतेचायुःपापेनाल्पंतुजीवितम् ॥ १८ ॥
आत्मकर्मविपाकेनजीवंतिचम्रियंतिच ॥ आमगर्भाःप्रयांत्यन्येअपक्वास्तुमहीतले ॥ १९ ॥ जातमात्राम्रियंतेऽन्येकतितेयौवनान्विताः ॥ बालावृद्धाश्चतरु
णाआयुषोवशतांगताः ॥२०॥ सर्वैंकर्मविपाकेनजीवंतिचाम्रियंतिच ॥ ओषध्योमंत्रदेवाश्चनिमित्ताःस्युर्नसंशयः ॥२१॥ मामेवहिनजानासिभवतीयादृशो
ह्यहम् ॥ दृष्टःश्रुतस्त्वयापूर्वंकालनेमिर्महाबलः ॥२२॥ दानवानांमहावीर्यस्त्रैलोक्यस्यभयप्रदः ॥ देवासुरेमहायुद्धेहतोहंविष्णुनापुरा ॥ २३ ॥ साधयितुंच
तद्वैरमागतोऽस्मितवोदरम् ॥ साहसंचश्रमंमातर्माकुरुष्वदिनेदिने ॥ २४ ॥ एवमुक्त्वाद्विजश्रेष्ठमातरंविररामसः ॥ मातोद्यमंपरित्यज्यमहादुःखादभूत्त
दा ॥ २५ ॥ दशाब्दाश्चगतायावत्तावद्वृद्धिमवाप्तवान् ॥ पश्चाज्जज्ञेमहातेजाःकंसोभूत्समहाबलः ॥ २६ ॥ येनसंत्रारितालोकास्त्रैलोक्यस्यनिवा
सिनः ॥ योहतोवासुदेवेनगतोमोक्षंनसंशयः ॥ २७ ॥ एवंश्रुतंमयाकांतभविष्यंतुभविष्यति ॥ पुराणेष्वेवसर्वेषुनिश्चितंकथितंतव ॥ २८ ॥ पितृगेहेस्थि
ताकन्यानाशमेवंप्रयातिसा ॥ गृहावासायमेकांतकन्यामोहंनकारयेत् ॥ २९ ॥ इमांदुष्टांमहापापांपरित्यज्यस्थिरोभव ॥ प्राप्तव्यंतुमहापापंदुःखंदारुण
मेवच ॥ ३० ॥ लोकेश्रेयःकरंकांततद्भुंक्ष्वत्वंमयासह ॥ शूकर्युवाच ॥ एतद्वाक्यंसुमंत्रंतुश्रुत्वासहिद्विजोत्तमः ॥ ३१ ॥ त्यागेमतिंचकारासौसमाहूताह्य
हंतदा ॥ सकलंवस्त्रशृंगारंममदत्तंशुभेशृणु ॥ ३२ ॥ तवैवदुर्नयैर्विप्रःशिवशर्माद्विजोत्तमः ॥ गतोवैमतिमान्दुष्टेकुलदुष्टप्रचारिणि ॥ ३३ ॥ यत्रतेतिष्ठ
तेभर्तातत्रगच्छनसंशयः ॥ तवयद्रोचतेस्थानंयथादिष्टंतथाकुरु ॥ ३४ ॥ एवमुक्त्वामहाभागेपितृमातृकुटुंबकैः ॥ परित्यक्तागताशीघ्रंनिर्लज्जाहंवरान
ने ॥ ३५ ॥ नलभाम्यहमेवापिवासस्थानंसुखंशुभे ॥ भर्त्सयंतिचमांलोकाःपुंश्चलीयंसमागता ॥ ३६ ॥ अटमानागतादेशात्कुलमानेनवर्जिता ॥ देशेगु
र्जरकेपुण्येसौराष्ट्रेशिवमंदिरे ॥ ३७ ॥ वनस्थलेतिविख्यातंनगरंवृद्धिसंकुलम् ॥ अतीवपीडितादेविक्षुधयाहंतदाशृणु ॥ ३८ ॥ कर्परंहिकरेगृह्यभिक्षार्थ
मुपचक्रमे ॥ गृहिणांद्वारदेशेषुप्रविशामिसुदुःखिता ॥ ३९ ॥ ममरूपंविपश्यंतिलोकाःकुत्संतिभामिनि ॥ नददंतेचमेभिक्षांपापाचेयंसमागता ॥ ४० ॥
एवंदुःखसमाहारादारिद्र्यपरिपीडिता ॥ अटंत्याचमयादृष्टंगृहमेकमनुत्तमम् ॥ ४१ ॥ तुंगप्राकारसंवेष्टंवेदशालासमन्वितम् ॥ वेदध्व
निसमाकीर्णंवहुविप्रसमाकुलम् ॥ ४२ ॥ धनधान्यसमाकीर्णंदासीदासैरलंकृतम् ॥ प्रविवेशगृहंरम्यंलक्ष्मीमुदितमेवतत् ॥ ४३ ॥ तद्गृहंसर्वतोभद्रंत

LIBRARY
Jangamwadi Math, Varanasi
Acc No. 8458

स्यैवशिवशर्मणः ॥ भिक्षांदेहीत्युवाचाथसुदेवादुःखपीडिता ॥ ४४ ॥ शिवशर्माथशुश्रावभिक्षाशब्दंद्विजोत्तमः ॥ मंगलांनामवैभार्यांलक्ष्मीरूपांवरान
नाम् ॥ ४५ ॥ तांहसन्प्राहधर्मात्माशिवशर्मामहामतिः ॥ इयंहिदुर्बलाप्राप्ताभिक्षार्थंद्वारमागता ॥ ४६ ॥ समाहूयप्रियेचैनांदेहित्वंभोजनंशुभे ॥ कृप
यापरयाविष्टाज्ञात्वामांतुसमागताम् ॥४७॥ प्रोवाचमंगलाकांतंदास्यामिप्रियभोजनम् ॥ एवमुक्त्वाचभर्तारंमंगलामंगलान्विता ॥४८॥ पुनर्मांभोजयामा
समिष्टान्नेनसुदुर्बलाम् ॥ मामुवाचसधर्मात्माशिवशर्मामहामुनिः ॥ ४९ ॥ कात्वमत्रसमायाताकस्यवाश्रमसेजंगत् ॥ केनकार्येणसर्वत्रकथयस्वममा
ग्रतः ॥ ५० ॥ एवमाकर्ण्यतद्वाक्यंभर्तुश्चैवमहात्मनः ॥ स्वरेणलक्षितःकांतोमयावैपापयातदा ॥ ५१ ॥ व्रीडयाधोमुखीजातादृष्टोभर्तायदामया ॥
मंगलाचारुसर्वांगीभर्तारमिदमब्रवीत् ॥ ५२ ॥ काचेयंहिसमाचक्ष्वत्वांदृष्ट्वाहिविलज्जति ॥ कथयस्वप्रसादेनकाचएषाभविष्यति ॥ ५३ ॥ इति श्रीपद्म
पुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेसुकलाचरित्रएकपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५१ ॥ शिवशर्मोवाच ॥ मंगलेश्रूयतांवाक्यंयदिपृच्छसिसांप्रतम् ॥ यदर्थंहित्वया
पृष्टंतन्निबोधवरानने ॥ १ ॥ इयंहिसांप्रतंप्राप्तावराकीभिक्षुरूपिणी ॥ वसुदत्तस्यविप्रस्यसुतेयंचारुलोचने ॥ २ ॥ सुदेवानामभद्रेयंममजायाप्रियास
दा ॥ केनापिकारणेनैवदेशंत्यक्त्वासमागता॥३ ॥ ममदुःखेनदग्धेयंवियोगेनवरानने ॥ मांज्ञात्वातुसमायाताभिक्षुरूपेणतेगृहम् ॥ ४ ॥ एवंज्ञात्वात्वयाभ
द्रेआतिथ्यंपरिशोभितम् ॥ कर्त्तव्यंनचसंदेहइच्छंत्याममसुप्रियम् ॥ ५ ॥ भर्तुर्वाक्यंनिशम्यैवमंगलापतिदेवता ॥ हर्षेणमहताविष्टास्वयमेवसुमंगला॥६॥
स्नानाच्छादनभोज्यंचममचक्रेवरानने ॥ रत्नकांचनयुक्तैश्चाभरणैश्चपतिव्रता ॥ ७ ॥ अहंहिभूषिताभद्रेतयैवपतिकाम्यया ॥ तयाहंभूषितादेविमानस्ना
नैश्चभोजनैः ॥ ८ ॥ भर्त्राहंमानितादेविजातंदुःखमनंतकम् ॥ ममोरसिमहातीव्रंसर्वप्राणविनाशनम् ॥ ९ ॥ तस्यामानोमयादृष्टोदुःखमात्मगतंतथा ॥
चिंतामेदारुणाजाताययाप्राणाव्रजंतिमे ॥ १० ॥ कदापिवचनंदत्तंनमयापापयाशुभम् ॥ अस्यैवविप्रवर्यस्यआचरंत्याचदुष्कृतम् ॥ ११ ॥ पादप्रक्षा
लनंनैवअंगसंवाहनंनहि ॥ एकांतंनमयादत्तंतस्यैवहिमहात्मनः ॥ १२ ॥ संभाषांकथमस्यैवकरिष्येपापनिश्चया ॥ रात्रौचैवतदातत्रपतितादुःखसा
गरे ॥ १३ ॥ एवंहिचिंतमानायाःस्फुटितंहृदयंमम ॥ गताःप्राणास्तदाकायंपरित्यज्यवरानने ॥ १४ ॥ तत्रदूताःसमायाताधर्मराजस्यवैतदा ॥ वीरा
श्चदारुणाःक्रूरागदाचक्रासिधारिणः ॥ १५ ॥ तैस्तुबद्धामहाभागेशृंखलैर्दृढबंधनैः ॥ नीतायमपुरंतैस्तुरुदमानासुदुःखिता ॥ १६ ॥ मुद्गरैस्ताड्यमाना
हंदुर्गमार्गेणपीडिता ॥ भर्त्स्यमानायमस्याग्रेतैस्तत्राहंप्रवेशिता ॥ १७ ॥ दृष्टाहंयमराजेनसक्रोधेनमहात्मना ॥ अंगारसंचयेक्षिप्ताक्षिप्तानरकसंच
ये ॥ १८ ॥ लोहस्यपुरुषंकृत्वाअग्निनापरितापितः ॥ [illegible] ॥ १९ ॥ नानापीडातिसंतप्तानरकाग्निप्रतापिता ॥ तैल

VCC No. .... Jangamwadi Math, Varanasi LIBRARY

द्रोण्यांपरिक्षिप्ताकरम्भवालुकोपरि ॥ २० ॥ असिपत्रैश्चसंच्छिन्नाजलमंत्रेणवाहिता ॥ कूटशाल्मलिवृक्षेषुक्षिप्तातेनमहात्मना ॥ २१ ॥ पूयशोणितविष्ठायांपतिताकृमिसंकुले ॥ सर्वेषुनरकेष्वेवंक्षिप्ताहंनृपनंदिनि ॥ २२ ॥ पीडायुक्तेषुतीव्रेषुतेनैवापिमहात्मना ॥ करपत्रैःपाटिताहंशक्तिभिस्ताडिताभृशम् ॥२३॥ अन्येष्वेवनरकेषुपातितानृपनंदिनि ॥ योनिगतेषुक्षिप्तास्मिपतितादुःखसंकटे ॥ २४ ॥ धर्मराजेनतेनाहंनरकेषुनिपातिता ॥ वल्गुनीयोनिमासाद्यभुक्तंदुःखंसुदारुणम् ॥२५॥ गताहंक्रौष्टुकींयोनिंशुनीयोनिंपुनर्गता ॥ सकुक्कुटींचमार्जारींमाखुयोनिंगताह्यहम् ॥ २६ ॥ एवंयोनिविशेषेषुपापयोनिषुतेनच ॥ क्षिप्तास्मिधर्मराजेनपीडितासर्वयोनिषु ॥ २७ ॥ तेनैवाहंकृताभूमौशूकरीनृपनंदिनि ॥ तवहस्तेमहाभागेसंतितीर्थान्यनेकशः ॥२८॥ तेनोदकेनसिक्तास्मित्वयैववरवर्णिनि ॥ ममपापंगतंदेविप्रसादात्तवसुंदरि ॥ २९ ॥ तवैवतेजःपुण्येनजातंज्ञानंवरानने ॥ इदानींमामुद्धरस्वपतितांनरकसंकटे ॥ ३० ॥ यदानोद्धरसेदेविपुनर्यास्यामिदारुणम् ॥ नरकंचमहाभागेत्राहिमांदुःखभागिनीम् ॥ ३१ ॥ गताहंपापभावेनदीनाहंचनिराश्रया ॥ सुदेवोवाच ॥ किंकृतंहिमयाभद्रेसुकृतंपुण्यसंभवम् ॥ ३२ ॥ येनाहमुद्धरेत्वांवैतन्मेत्वंवदसांप्रतम् ॥ ॥ शूकर्युवाच ॥ अयंराजामहाभागइक्ष्वाकुर्मनुनंदनः ॥ ३३ ॥ विष्णुरेषमहाप्राज्ञोभवतीश्रीर्हिनान्यथा ॥ पतिव्रतामहाभागापतिव्रतपरायणा ॥ ३४ ॥ त्वंसतीसर्वदाभद्रेसर्वतीर्थमयीप्रिया ॥ देविसर्वमयीनित्यंसर्वदेवमयीसदा ॥ ३५ ॥ महापतिव्रतालोकएकात्वंनृपतेःप्रिया ॥ ययाशुश्रूषितोभर्ताभवत्याहिअहर्निशम् ॥ ३६॥ एकस्यदिवसस्यापिपुण्यंदेहिवरानने ॥ पतिशुश्रूषितस्यापियदिमेकुरुषेप्रियम् ॥ ३७ ॥ मममातापितात्वंवैत्वंमेगुरुःसनातनः ॥ अहंपापादुराचाराअसत्याज्ञानवर्जिता ॥३८॥ मामुद्धरमहाभागेभीताहंयमताडनैः॥सुकलोवाच ॥ एवंश्रुत्वातयाप्रोक्तंसमालोक्यनृपंतदा ॥३९॥ किंकरोमिमहाराजएषाकिंवदतेपशुः ॥ इक्ष्वाकुरुवाच ॥ एनांदुःखांवराकींवैपापयोनिंगतांशुभे ॥४०॥ समुद्धरस्वपुण्यैस्त्वंमहच्छ्रेयोभविष्यति ॥ एवमुक्तावरानारीसुदेवाचारुमंगला ॥ ४१ ॥ उवाचैकाब्दपुण्यंतेमयादत्तंवरानने ॥ एवमुक्तेनवाक्येनतयादेव्याहितत्क्षणात्॥४२॥ रूपयौवनसंपन्नादिव्यमालाविभूषिता ॥ दिव्यदेहाचसंभूतातेजोज्वालासमावृता ॥ ४३॥ सर्वभूषणशोभाढ्यानानारत्नैश्चशोभिता ॥ संजातादिव्यरूपासादिव्यगंधानुलेपना ॥४४॥ दिव्यंविमानमारूढाअंतरिक्षंगतासती॥ तामुवाचततोराज्ञींप्रणतानतकंधरा ॥ ४५ ॥ स्वस्त्यस्तुतेमहाभागेप्रसादात्तवसुंदरि ॥ व्रजामिपातकान्मुक्तास्वर्गंपुण्यतमंशुभम् ॥ ४६ ॥ प्रणम्यैवंगतास्वर्गंसुदेवाशृणुसत्तम ॥ एतत्तेसर्वमाख्यातंसुकलायानिवेदितम् ॥ ४७ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेसुकलाचरित्रेसुदेवास्वर्गारोहणंनामद्विपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५२ ॥ ॥ सुकलोवाच ॥ एवंधर्मंश्रुतंपूर्वंपुराणेषुतदामया ॥ पतिहीनाकथंभोगंकरिष्येपापनिश्चया ॥ १ ॥ कांतेनतुविना

तेनजीवंकायेनधारये ॥ ॥ विष्णुरुवाच ॥ एवमुक्त्वापरंधर्मंपतिव्रतमनुत्तमम्॥२॥तास्तुसख्योवरानार्योहर्षेणमहतान्विताः॥श्रुत्वाधर्मंपरंपुण्यंनारीणांगतिदायकम् ॥३॥स्तुवंतितांमहाभागांसुकलांधर्मवत्सलाम् ॥ ब्राह्मणाश्च[1]सुराःसर्वेपुण्यस्त्रियोनरोत्तम ॥ ४ ॥ तस्याध्यानंप्रकुर्वंतिपतिकामप्रभावतः॥अत्यर्थंदृढतामिंद्रःसुविचिंत्यसुरेश्वरः॥५॥ सुकलायाःपरंभावंसुविचार्यामरेश्वरः॥चालयेधैर्यमस्याश्चपतिस्नेहंनसंशयः[2] ॥६॥ सस्मारमन्मथंदेवंत्वरमाणःसुराधिपः॥पुष्पचापंससंगृह्यमीनकेतुःसमागतः ॥७॥ प्रिययाचतयायुक्तोरत्याहृष्टमहाबलः ॥ बद्धांजलिपुटोभूत्वासहस्राक्षमुवाचसः॥८॥कस्मादहंत्वयानाथअद्युनासंस्मृतोविभो॥आदेशोदीयतांमेद्यसर्वभावेनमानद॥९॥इंद्रउवाच ॥ सुकलेयंमहाभागापतिव्रतपरायणा॥शृणुष्वकामदेवत्वंकुरुसाहाय्यमुत्तमम्॥१०॥ निष्कर्षयमहाभागांसुकलांपुण्यमंगलाम् ॥ तच्छ्रुत्वावचनंतस्यशक्रस्यतमथाब्रवीत् ॥११॥ एवमस्तुसहस्राक्षकरिष्यामिनसंशयः ॥ साहाय्यंदेवदेवेशतवकौतुककारणात् ॥१२॥ एवमुक्त्वामहातेजाःकंदर्पोमुनिदुर्जयः ॥ देवाञ्जेतुंसमर्थोऽहंसमुनीनृषिसत्तमान् ॥१३॥ किंपुनःकामिनींदेवयस्याअंगेनवैबलम्॥ कामिनीनामहंदेवअंगेषुनिवसाम्यहम्[3] ॥ १४ ॥ भालेकुचेषुनेत्रेषुकचाग्रेषुचसर्वदा ॥ नाभौकट्यांपृष्ठदेशेजघनेयोनिमंडले ॥ १५ ॥ अधरेदंतभागेषुकक्षायांहिनसंशयः ॥ अंगेष्वेवंप्रत्यंगेषुसर्वत्रनिवसाम्यहम् ॥ १६ ॥ नारीममगृहंदेवसदातत्रवसाम्यहम् ॥ तत्रस्थःपुरुषान्सर्वान्मारयामिनसंशयः ॥ १७ ॥ स्वभावेनाबलादेवसंतप्तामममार्गणैः ॥ पितरंमातरंदृष्ट्वाअन्यंस्वजनबांधवम् ॥१८॥ सुरूपंसगुणंदेवममबाणाहतासती ॥ चलतेनात्रसंदेहोविपाकंनैवचिंतयेत् ॥ १९ ॥ योनिःस्पंदेतनारीणांस्तनाग्रौचसुरेश्वर ॥ नास्तिधैर्यंसुरेशानसुकलांनाशयाम्यहम् ॥ २० ॥ इंद्रउवाच ॥ पुरुषोहंभविष्यामिरूपवान्गुणवान्धनी ॥ कौतुकार्थमिमांनारींचालयामिमनोभव ॥ २१ ॥ नैवकामान्नसंत्रासान्नवालोभान्नकारणात् ॥ नवैमोहान्नवैक्रोधात्सत्यंसत्यंरतिप्रिय ॥ २२ ॥ कथंमेदृश्यतेतस्यामहत्सत्यंपतिव्रतम् ॥ निष्कर्षिष्यइतोगत्वाभवन्मोहोत्रकारणम् ॥ २३ ॥ एवंकामंचसंदिश्यजगामसुरराट्स्वयम् ॥ आत्माविकृतिसंभूतोरूपवान्गुणवान्स्वयम् ॥ २४ ॥ सर्वाभरणशोभांगःसर्वभोगसमन्वितः ॥ भोगलीलासमाकीर्णःसर्वदौदार्यसंयुतः ॥ २५ ॥ यत्रसातिष्ठतेदेवीकृकलस्यप्रियानृप ॥ आत्मलीलांस्वरूपंचगुणंभावंप्रदर्शयेत् ॥ २६ ॥ नैवपश्यतिसातंतुपुरुषंरूपसंपदम् ॥ यत्रयत्रव्रजेत्साहितत्रतांपश्यतेनृप ॥ २७ ॥ साभिलाषेणमनसातामेवंपरिपश्यति ॥ कामचेष्टांसहस्राक्षोऽदर्शयत्सर्वभावकैः ॥ २८ ॥ चतुष्पथेपथेतीर्थेयत्रदेवीप्रयातिसा ॥ तत्रतत्रसहस्राक्षस्तामेवपरिपश्यति ॥ २९ ॥ इंद्रेणप्रेषितादूतीसुकलांप्रतिसागता ॥ सुकलांसुमहाभागांप्रत्युवाचप्रहस्यवै ॥ ३० ॥ अहोसत्यमहोधैर्यमहोकांतिरहोक्षमा ॥अस्यारूपेणसं

---

[1] श्वशुरा इ०, सुरयपाइ० च पा० । [2] इति सुविचार्येति पूर्वेण संबंधे वाक्यसंगतिः । [3] द्वितीयस्य अहं इत्यस्य भाले इत्यादिषु योजनायां न द्विरुक्तिः ।

सारेनास्तिनारीवरानना ॥ ३१ ॥ कात्वंभवसिकल्याणिकस्यभार्याभविष्यसि ॥ यस्यत्वंसगुणाभार्यासधन्यःपुण्यभाग्भुवि ॥ ३२ ॥ तस्यास्तुवचनंश्रु
त्वातामुवाचमनस्विनी ॥ वैश्यजात्यांसमुत्पन्नोधर्मात्मासत्यवत्सलः ॥ ३३ ॥ तस्याहंहिप्रियाभार्यासत्यसंधस्यधीमतः ॥ कृकलस्यापिवैश्यस्यसत्य
मेववदामिते ॥ ३४ ॥ ममभर्तासधर्मात्मातीर्थयात्रांगतःसुधीः ॥ तस्मिन्गतेमहाभागेममभर्तरिसंप्रति ॥ ३५ ॥ अतिक्रांताःशृणुष्वत्वंत्रयश्चै
वापिवत्सराः ॥ ततोहंदुःखिताजाताविनातेनमहात्मना ॥ ३६ ॥ एतत्तेसर्वमाख्यातमात्मवृत्तांतमेवते ॥ भवतीपृच्छतेमांकाभविष्यतिवद
स्वमे ॥ ३७ ॥ सुकलायावचःश्रुत्वादूत्याआभाषितंपुनः ॥ मामेवंपृच्छसेभद्रेतत्तेसर्वंवदाम्यहम् ॥ ३८ ॥ अहंतवांतिकंप्राप्ताकार्यार्थंवरवर्णि
नि ॥ श्रूयतामभिधास्यामिश्रुत्वाचैवावधार्यताम् ॥ ३९ ॥ गतस्तेनिर्घृणोभर्तात्वांत्यक्त्वातुवरानने ॥ किंकरिष्यसितेनापिप्रियाघातकरेण
च ॥ ४० ॥ यस्त्वांत्यक्त्वागतःपापीसाध्व्याचारसमन्विताम् ॥ किंवासतेगतोबालेतत्रजीवतिवैमृतः ॥ ४१ ॥ किंकरिष्यतितेनैवंभवतीखिद्यतेवृ
था ॥ कस्मान्नाशयतेचांगंदिव्यंहेमसमप्रभम् ॥४२॥ बाल्येवयसिसंप्राप्तेमानवोनचविंदति ॥ एकंसुखंमहाभागेबालक्रीडांविनाशुभे ॥४३॥ वार्द्धकेदुःखसं
प्राप्तिर्जराकायंप्रहिंसयेत् ॥ तारुण्येभुज्यतेभोगःसुखात्सर्वोवरानने ॥ ४४ ॥ यावत्तिष्ठतितारुण्यंतावद्भुंजंतिमानवाः ॥ सुखभोगादिकंसर्वंस्वेच्छयारमते
नरः ॥ ४५ ॥ यावत्तिष्ठतितारुण्यंतावद्भोगान्प्रभुंजते ॥ वयस्यपिगतेभद्रेतारुण्येकिंकरिष्यति ॥ ४६ ॥ संप्राप्तेवार्द्धकेदेविकिंचित्कार्यंनासिध्यति ॥
स्थविरींश्वतयेन्नित्यंसुखकार्यंनगच्छति ॥ ४७ ॥ पयस्यपिगतेबालेक्रियतेसेतुबंधनम् ॥ तादृशोयंभवेत्कायस्तारुण्येतुगतेशुभे ॥ ४८ ॥ तस्माद्भुंक्ष्व
सुखेनापिपिबस्वमधुमाधवीम् ॥ कामबाणादहंत्यंगंतवेमेचारुलोचने ॥ ४९ ॥ अयमेकःसमायातःपुरुषोरूपवान्गुणी ॥ अयंहिपुरुषव्याघ्रःसर्वज्ञोगुण
वान्धनी ॥ ५० ॥ तवार्थेनित्यसंयुक्तःस्नेहेनवरवर्णिनि ॥ सुकलोवाच ॥ बाल्यंनास्त्यपिजीवस्यतारुण्यंनास्तिजीविते ॥ ५१ ॥ वृद्धत्वंनास्तिचैवास्यस्व
यंसिद्धःसुसिद्धिदः ॥ अमरोनिर्जरोव्यापीसुसिद्धःसर्ववित्तमः ॥५२॥ अकामःकामदोलोकेआत्मरूपेणवर्तते ॥ यथागेहस्यसंस्थानंतथाकायस्यदृश्यते ॥
॥ ५३ ॥ यथावार्द्धकिनाकायस्तथासूत्रेणमंदिरम् ॥ अनेककाष्ठसंघातैर्नानादारुसमुच्चयैः ॥ ५४ ॥ मृत्तिकयोदकेनापिसमंतात्परिणामयेत् ॥ लिंपितं
लेपकैःकाष्ठंचित्रंभवतिचित्रकैः ॥ ५५ ॥ प्रथमंरूपमायातिगृहंसूत्रेणसूत्रितम् ॥ पुष्णंतिचस्वयंतत्तुलेपनाद्यैर्दिनेदिने ॥ ५६ ॥ वायुनादोलितंनित्यं
गृहंचमलिनायते ॥ मध्यमोवर्ततुतःकालोगृहस्यपरिकथ्यते ॥५७॥ रूपहानिर्भवेत्तस्यगृहस्वामीविलेपयेत् ॥ स्वेच्छयाचगृहस्वामीरूपवत्त्वंनयेद्गृहम् ॥
॥ ५८ ॥ तारुण्यंतस्यगेहस्यदूतिकेपरिकथ्यते ॥ काष्ठसंघैश्चजीर्णत्वंबहुकालैःप्रयातिसः ॥ ५९ ॥ स्थानभ्रष्टाःप्रजायंतेमूलाग्रेप्रचलंतिते ॥ नसहे

ह्लेपनाभारमाधारेणप्रतिष्ठति ॥ ६० ॥ एतद्गृहस्यवार्द्धक्यंकथितंशृणुदूतिके ॥ पतमानंगृहंदृष्ट्वागृहस्वामीपरित्यजेत् ॥ ६१ ॥ गृहमन्यंप्रवेशा
यप्रयात्येवहिसत्वरम् ॥ तथाबाल्यंचतारुण्यंनृणांवृद्धत्वमेवच ॥ ६२ ॥ सबाल्येबालरूपश्चज्ञानहीनंप्रकारयेत् ॥ चित्रयेत्कायमेवापिवस्त्रालंकारभूषणैः
॥ ६३ ॥ लेपनैश्चंदनैश्चान्यैस्तांबूलप्रभवादिभिः ॥ कायस्तरुणतांयातिअतिरूपोविजायते ॥ ६४ ॥ बाह्याभ्यंतरमेवापिरसैःसर्वैःप्रपोषयेत् ॥ तेनपो
षणभावेनपरिपुष्टःप्रजायते ॥ ६५ ॥ जायतेमांसवृद्धिस्तुरसैश्चापिनवोत्तमा ॥ यांतिविस्तरतांराजन्नंगान्याप्यायितान्यपि ॥ ६६ ॥ प्रत्यंगानिरसैश्चै
वस्वंस्वंरूपंप्रयांतिवै ॥ दंताधरौस्तनौबाहूकटिपृष्ठमुरूउभे ॥ ६७ ॥ हस्तपादतलौतद्वद्वृद्धित्वंप्रतिपेदिरे ॥ उभाभ्यामपितान्येववृद्धिमायांतितानिवै
॥ ६८ ॥ अंगानिरसमांसाभ्यांसुरूपाणिभवंतिते ॥ तैःस्वरूपैर्भवेन्मर्त्योरसबद्धश्चदूतिके ॥ ६९ ॥ सुरूपःकथ्यतेमर्त्योलोकेकेनप्रियोभवेत् ॥ विष्ठा
मूत्रस्यवैकोशःकायएषचदूतिके ॥ ७० ॥ अपवित्रशरीरोयंसदास्रवतिनिर्घृणः ॥ तस्यकिंवर्ण्यतेरूपंजलबुद्बुदवच्छुभे ॥ ७१ ॥ यावत्पं
चाशद्वर्षाणितावत्तिष्ठतिवैदृढः ॥ पश्चाच्चजायतेहानिस्तस्यैवापिदिनेदिने ॥ ७२ ॥ दंताःशिथिलतांयांतितथालालायतेमुखम् ॥ चक्षु
र्भ्यामपिपश्येन्नकर्णाभ्यांनशृणोतिच ॥ ७३ ॥ गतिंकर्तुंनशक्नोतिहस्तपादैश्चदूतिके ॥ अक्षमोजायतेकायोजराकालेनपीडितः ॥ ७४ ॥
तद्रसःशोषमायातिजराग्नितापशोषितः ॥ अक्षमोजायतेदूतिकेनरूपत्वमिष्यते ॥ ७५ ॥ यथाजीर्णगृहंयातिक्षयमेवंनसंशयः ॥ तथासं
क्षयमायातिवार्द्धकेतुकलेवरम् ॥ ७६ ॥ ममरूपंसमायातंवर्णस्येवंदिनेदिने ॥ केनाहंरूपसंयुक्ताकेनरूपत्वमिष्यते ॥ ७७ ॥ यथाजीर्णगृहं
यातिकेनासौपुरुषोन्वली ॥ यस्यार्थमागतादूतिभवतीकेनशंसति ॥ ७८ ॥ किमुचैवत्वयादृष्टंममांगेवदसांप्रतम् ॥ तस्यांगादिहहीनंचदूति
नास्त्यधिकंतथा ॥ ७९ ॥ यथात्वंचतथासौवैतथाहंनात्रसंशयः ॥ कस्यरूपंनविद्येतरूपवान्नास्तिभूतले ॥८०॥ उच्छ्रायाःपतनांताश्चनगास्तुगिरयःशु
भे ॥ कालेनपीडितायांतितद्वद्भूताश्चनान्यथा ॥ ८१ ॥ अरूपोरूपवान्दिव्यआत्मासर्वगतःशुचिः ॥ स्थावरेष्वेवसर्वेषुजंगमेषुचदूतिके ॥ ८२ ॥ एको
निवसतेशुद्धोघटेष्वेकंयथोदकम् ॥ घटनाशात्प्रयात्येकमेकत्वंत्वंनबुध्यसे ॥ ८३ ॥ पिंडनाशादयंचात्माएकरूपोविजायते ॥ एकंरूपंमयादृष्टंसंसारेव
सतांसदा ॥ ८४ ॥ एवंवदस्वतंज्ञात्वायस्यार्थमिहचागता ॥ दर्शयस्वअपूर्वंमेयदिभोक्तुमिहेच्छसि ॥ ८५ ॥ व्याधिनापीड्यमानस्यकफेनापिवृतस्य
च ॥ अंगाद्विचलतेशोणःस्थानभ्रष्टोभिजायते ॥ ८६ ॥ अंगसंधिषुसर्वासुपलत्वंचांतरंगतः ॥ एकतोनाशमायातिस्वंहिरूपंपरित्यजेत् ॥ ८७ ॥ विष्ठा
त्वंजायतेशीघ्रंक्रमिभिश्चभवेत्किल ॥ तद्दुःखकरंवापिनिजरूपंपरित्यजेत् ॥ ८८ ॥ श्रूयतांजायतेपश्चात्क्रमिदुर्गंधसंकुलम् ॥ जायंतेतत्रवैयूकाः

कृमयोवानसंशयः ॥ ८९ ॥ सकृमिःकुरुतेस्फोटंकंडूंचपरिदारुणाम् ॥ व्यथामुत्पादयेद्यूकासर्वांगंपरिचालयेत् ॥ ९० ॥ नखाग्रैर्घृष्यमाणासाकंडूःशांता
प्रजायते ॥ तद्वत्तैश्चशृणुष्वैवसुरतस्यनसंशयः ॥ ९१ ॥ भुंजत्येवरसान्मर्त्यःसुभिक्षान्पिबतेपुनः ॥ वायुनातेनप्राणेनपाकस्थानंप्रणीयते ॥ ९२ ॥ यद्भ
क्तंप्राणिभिर्दूतिपाकस्थानंगतंपुनः ॥ सर्वंतत्पिहितंतत्रवायुर्वैपातयेन्मलम् ॥ ९३ ॥ सारभूतोरसस्तत्रतद्रक्तश्चप्रजायते ॥ निर्मलःशुद्धवीर्यस्तुब्रह्मस्था
नंप्रयातिच ॥ ९४ ॥ आकृष्टःससमानेननीतस्तेनापिवायुना ॥ स्थानंनलभतेवीर्यंचंचलत्वेनवर्तते ॥ ९५ ॥ प्राणिनांहिकपालेषुकृमयःसंतिपंचवै ॥
द्वावेतौकर्णमूलेतुनेत्रस्थानेततःपुनः ॥९६॥ कनिष्ठांगुलिमानेनरक्तपुच्छाश्चदूतिके ॥ [1]नवनीतस्यवर्णेनकृष्णपुच्छानसंशयः ॥ ९७ ॥ तेषांनामापिभद्रे
त्वंमत्तोनिगदितंशृणु ॥ पिंगलीशृंखलीनामद्वौकृमीकर्णमूलयोः ॥ ९८॥ चपलःपिप्पलश्चैवद्वावेतौनासिकाग्रयोः ॥ शृंगलीजंगलीचान्यौनेत्रयोरंतरस्थि
तौ ॥ ९९ ॥ कृमीणांशतपंचाशत्तादृग्भूतानसंशयः ॥ भालांतेवस्थिताःसर्वेराजिकायाःप्रमाणतः ॥ १०० ॥ कपालरोगिणःसर्वेविकुर्वंतिनसंशयः ॥
केशद्वयंमुखेतस्यविद्यतेशृणुदूतिके ॥१०१॥ प्राणिनांसंक्षयंविद्धितत्क्षणेहिनसंशयः ॥ स्वस्थानेसंस्थितंतस्यापिप्राजापत्यस्यवैमुखे॥१०२॥तद्वीर्यंरसरूपे
णपततेनात्रसंशयः ॥ मुखेनपिबतेवीर्यंतेनमत्तःप्रजायते ॥१०३॥तालुमध्यप्रदेशेचचंचलत्वेनवर्तते ॥ इडाचपिंगलानाडीसुषुम्नाख्याचसंस्थिता॥१०४॥
सुबलेनापितस्यैवनाडिकाजालपंजरे ॥ कामकंडूर्भवेद्दूतिसर्वेषांप्राणिनांकिल ॥ १०५ ॥ पुंसश्चस्फुरतेलिंगंनार्यायोनिश्चदूतिके॥स्त्रीपुंसौसंप्रमत्तौतुव्रजतः
संगमंततः ॥१०६॥ कायेनकायसंघृष्टिर्मैथुनेनाहिजायते ॥ क्षणमात्रंसुखंकायेपुनःकंडूश्चतादृशी ॥ १०७॥ सर्वत्रदृश्यतेदूतिभावएवंविधःकिल ॥ व्रजत्व
मात्मनःस्थानंनैवास्त्यत्रअपूर्वता ॥१०८॥ अपूर्वंनास्तिमेकिंचित्करोम्येवनसंशयः ॥ १०९ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेसुकलाचरित्रेत्रिपं
चाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५३ ॥ विष्णुरुवाच॥एवमुक्तागतादूतीतयासुकलयातदा ॥ समासेनसुसंप्रोक्तमवधार्यपुरंदरः ॥ १ ॥तदर्थंभाषितंतस्याःसत्यधर्मसम
न्वितम्॥आलोच्यसाहसंधैर्यंज्ञानमेवपुरंदरः॥२॥ईदृशंहिवदेत्काहिनारीभूत्वामहीतले॥[2]योगरूपंसुसंशिष्टंन्यायोदैःक्षालितंवचः ॥३॥पवित्रेयंमहाभागासत्य
रूपानसंशयः ॥ त्रैलोक्यस्यसमस्तस्यधुरंधर्तुंभवेत्क्षमा ॥ ४ ॥ एतदर्थंविचार्यैवजिष्णुःकंदर्पमब्रवीत् ॥ त्वयासहगमिष्यामिद्रष्टुंतांकृकलप्रियाम् ॥ ५ ॥
प्रत्युवाचसहस्राक्षंमन्मथोबलदर्पितः ॥ गम्यतांतत्रदेवेशयत्रास्तेसापतिव्रता ॥ ६ ॥ मानंवीर्यंबलंधैर्यंतस्याःसत्यंपतिव्रतम् ॥ गत्वाहंनाशयिष्यामिकियन्मा
त्रासुरेश्वर ॥ ७ ॥ समाकर्ण्यसहस्राक्षोवचनंमन्मथस्यच ॥ भोभोनंगशृणुष्वत्वमधिकंभाषितंमुधा ॥ ८॥ सुदृढासत्यवीर्येणसुस्थिराधर्मकर्मभिः ॥ सुक

---

[1] अतसीपुष्पवर्णेन इ० पा० । [2] योगरूपं सुसिद्धं च ज्ञानोदकेन क्षालितम् । इ० पा० ।

लेयमजेयावैतत्रतेपौरुषंनहि ॥९॥ इत्याकर्ण्यततःक्रुद्धोमन्मथस्त्विन्द्रमब्रवीत् ॥ ऋषीणांदेवतानांचबलंमयाप्रणाशितम् ॥१०॥ अस्याबलंकियन्मात्रं
भवताममकथ्यते ॥ पश्यतस्तवदेवेशनाशयिष्यामितांस्त्रियम् ॥ ११ ॥ नवनीतंयथाचाग्नेस्तेजोदृष्ट्वाद्रवंव्रजेत् ॥ तथेमांद्रावयिष्यामिस्वेनरूपेणतेज
सा ॥ १२ ॥ गच्छतत्रमहत्कार्यंसुपस्थंसांप्रतंध्रुवम् ॥ कस्मात्कुत्ससिमेतेजस्त्रैलोक्यस्यविनाशनम् ॥ १३ ॥ विष्णुरुवाच ॥ आकर्ण्यवाक्यंतुमनोभ
वस्यएतामसाध्यांतवकामजाने ॥ धैर्यंसमुद्यम्यचपुण्यदेहांपुण्येनपुण्यांबहुपुण्यचाराम् ॥ १४ ॥ पश्यामितेपौरुषमुग्रवीर्यमितोहिगत्वातुधनुष्मता
वै ॥ तेनापिसार्धंप्रजगामभूयोरत्याचदूत्याचपतिव्रतांताम् ॥ १५ ॥ एकांसुपुण्यांस्वगृहस्थितांतांध्यानेनपत्युश्चरणेनियुक्ताम् ॥ यथासुयोगीप्रविधाय
चित्तंविकल्पहीनंनचकल्पयेत ॥ १६ ॥ अत्यद्भुतंरूपमनंततेजोयुतंचकाराथसतीप्रमोहम् ॥ नलिांचितंभोगयुतंमहात्माझषध्वजश्चैवपुरंदरश्च ॥ १७॥
दृष्ट्वासुलीलंपुरुषंमहांतंचरंतमेवंपरिकामभावम् ॥ जायाहिवैश्यस्यमहात्मनस्तुमेनेनसारूपयुतंगुणज्ञम् ॥ १८॥ अंभोयथापद्मदलेगतंवैप्रयातिमुक्ताफ
लकस्यकीर्तिम् ॥ तद्वत्स्वभावःपरिसत्ययुक्तोजज्ञेचतस्यास्तुपतिव्रतायाः ॥ १९ ॥ अनेनदूतीपरिप्रेषितापुरायामांयुवत्याहगुणज्ञमेनम् ॥ लीलास्वरू
पंबहुधात्मभावंममैषसर्वंपरिदर्शयेच्च ॥ २० ॥ ममैवकालंप्रबलंविचिंत्यागतोहिमेकांतगुणैश्चसत्खलः ॥ रत्यासमेतस्तुकथंचजीवेत्सत्याश्मभारेणप्रमर्दित
श्च ॥ २१ ॥ ममापिभावंपरिगृह्यकांतोजीवेत्कियान्वापिसुबुद्धियुक्तः ॥ शून्योहिकायोममचास्तिसद्यश्चेष्टाविहीनोमृतकल्पएव ॥ २२ ॥ कायस्यग्रा
मस्यप्रजाःप्रनष्टाःसुविक्रियाख्यंपरिगृह्यकर्म ॥ ममाधिकेनापिसमंसुकांतंसऊर्द्ध्वंशोभामनयच्चकामः ॥ २३ ॥ यदामृतोबलवान्हर्षयुक्तःस्वयंदृशावैपरिनृ
त्यमानः ॥ तथाअनेनापिप्रभाषयेद्भुतंयोमांहिवांच्छत्यपिभोक्तुकामः ॥ २४ ॥ एवंविचार्यैवतदामहासतीसत्याख्यरज्ज्वादृढबद्धचेतना ॥ गृहंस्वकीयंप्र
विवेशसातदातत्तस्यभावंनियमेनवेत्तुम् ॥ २५ ॥ इतिश्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेसुकलाचरित्रेचतुःपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५४ ॥ विष्णुरुवाच ॥
भावंविदित्वासुरराड्चतस्याःप्रोवाचकामंपुरतःस्थितंसः ॥ नचास्तिशक्यास्मरतेजयायसत्यात्मकध्यानसुदंशितासती ॥ १ ॥ धर्माख्यचापंस्वकरेगृही
त्वाज्ञानाभिधानंवरमेवबाणम् ॥ योद्धुंरणेसंप्रतिसंस्थितासतीवीरोयथादर्पितवीर्यभावः ॥ २ ॥ जिगीषयेयंपुरुषार्थमेवत्वमात्मनःकुरुषेपौरुषंतु ॥ त्वां
मद्यजेतुंसमरेसमर्थायद्भाव्यमेवंतदिहैवचिंत्यम् ॥ ३ ॥ दग्धोसिपूर्वंत्वमिहैवशंभुनामहात्मनातेनसमंविरोधम् ॥ कृत्वाफलंतस्यविकर्मणश्चजातोस्यनंगः
स्मरसत्यमेव ॥४॥ यथा त्वयाकर्मकृतंपुरास्मरफलंतुप्राप्तंतुतथैवतीव्रम् ॥ सुकुत्सितांयोनिमवाप्स्यसिध्रुवंसाध्व्यानयासार्धमिहैवकथ्यसे ॥५॥ येज्ञानवंतः

---

१ उत्पाद्यं सांप्रतं ध्रुवम् । २ देवा न जेतुं समरे समर्थाः इ० पा० ।

पुरुषाजगत्त्रयेवैरंप्रकुर्वन्तिमहात्मभिःसमम्॥भुंजन्तितेदुष्कृतमेवतत्फलंदुःखान्वितंरूपविनाशनंच ॥६॥ व्याघुष्यआवांतुव्रजावकामएनांपरित्यज्यसतींप्र
युज्य ॥ सत्याःप्रसंगेनपुरामयातुलब्धंफलंपापमयंत्वसह्यम्॥७॥त्वमेवजानासिचरित्रमेतच्छप्तोस्मितेनापिचगौतमेन ॥जाते[1]श्चमेषवृषणःसदाह्यहंभवान्गतो
मांतुविहायतत्र ॥८॥ तेजःप्रभावोह्यतुलःसतीनांधातासमर्थःसहितुंनसूर्यः ॥सुकुत्सितंरूपमिदंतुरक्षेत्पुरानुसूयामुनिनाहिशप्तम् ॥९॥ निरुध्यसूर्यंपरिवेग
वंतमुद्यंतमेवंप्रभयासुदीप्तम् ॥ भर्तुश्चमृत्युंपरिबाधमानंमांडव्यशापस्यचकौंडिनस्य ॥ १० ॥ अत्रेःप्रियासत्यपतिव्रतातयास्वपुत्रतांदेवत्रयंहिनीतम् ॥
नकिंपुरामन्मथतेश्रुतंसदासंस्कारै[2]र्युक्ताःप्रभवंतिसत्यः ॥ ११ ॥ सावित्रीनाम्नीद्युमत्सेनपुत्रंनीतंप्रियंसापुनरानिनाय ॥ यमादिहैवाश्वपतेःसुपुत्रंसतीत्व
मेवंपरिसंश्रुतंच ॥ १२ ॥ अग्नेःशिखांकःपरिसंस्पृशेद्वैतरेद्धिकःसागरमेवमूढः ॥ गलेतुबद्ध्वासुशिलांभुजाभ्यांकोवासतींवश्यतिवीतरागाम्॥ १३ ॥ उक्ते
तुवाक्येबहुनीतियुक्तेइंद्रेणकामस्यसुशिक्षणार्थम् ॥ आकर्ण्यवाक्यंमकरध्वजस्तुउवाचदेवेंद्रमथैनमेव ॥ १४ ॥ कामउवाच ॥ तवातिदेशादहमागतोवै
धैर्यंसुहृत्त्वंपुरुषार्थमेव ॥ त्यक्त्वातदर्थंपरिभाषसेमांनिःसत्वरूपंबहुभीतियुक्तम् ॥ १५ ॥ व्यावुद्धि यास्यामियदासुरेशस्याल्लोकमध्येममकीर्तिनाशः ॥
ऊढिंकरोमानविहीनएवसर्वैर्वदिष्यंत्यनयाजितंमाम् ॥ १६ ॥ येवैजितादेवगणाश्चदानवाःपूर्वंमुनींद्रास्तपसःप्रयुक्ताः ॥ हास्यंकरिष्यंतिममापिसद्योनार्या
जितोमन्मथएषभीमः ॥ १७ ॥ तस्मात्प्रयास्यामित्वयैवसार्धमस्याबलंमानमतःसुरेश ॥ तेजश्चधैर्यंपरिणाशयिष्येकस्माद्भवानत्रविभेतिशक्र ॥ १८ ॥
संबोध्यचैवंससुराधिनाथंचापंगृहीतंसशरंसुपुष्पम् ॥ उवाचक्रीडांपुरतःस्थितांतांविधायमायांभवतीप्रयातु ॥ १९ ॥ वैश्यस्यभार्यांसुकलांसुपुण्यांसत्ये
स्थितांधर्मविदांगुणज्ञाम् ॥ इतोहिगत्वाकुरुकार्यमुक्तंसाहाय्यरूपंचप्रियेसखेशृणु ॥२०॥ क्रीडांसमाभाष्यततोमनोभवस्त्वंतोस्थितांप्रीतिमथाह्वयत्पुनः॥
कार्यंभवत्याममकार्यमुत्तममेतांसुस्नेहैःपरिभावयत्वम् ॥ २१ ॥ इंद्रंहिदृष्ट्वासुकलायथाभवेत्स्नेहानुगाचारुविलोचनेयम् ॥ तैस्तैःप्रभावैर्गुणवाक्ययुक्तै
र्नयस्ववश्यंचप्रियेसखेशृणु ॥२२॥ भोभोःसखेसाधयगच्छशीघ्रंमायामयंनंदनरूपयुक्तम् ॥ पुष्पोपयुक्तंचफलप्रधानंघुष्टंरुतैःकोकिलषट्पदानाम् ॥२३॥
आहूयवीरंमकरंदमेवरसायनंस्वादुगुणैरुपेतम् ॥ सहानिलाद्यैर्निजकर्मयुक्तैःसंप्रेषयित्वापुनरेवकामम् ॥ २४ ॥ एवंसमादिश्यमहत्ससैन्यंत्रैलोक्यसंमोहकरं
तुकामः ॥ चक्रेप्रयाणंसुरराजसार्धंसंमोहनायैवमहासतींताम् ॥ २५ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेसुकलाचरित्रेपंचपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥
॥ ५५ ॥विष्णुरुवाच॥ तस्याःसत्यविनाशायमन्मथःससुराधिपः॥प्रस्थितःसुकलांतांहिसत्योधर्ममथाब्रवीत्॥१॥पश्यधर्ममहाप्राज्ञमन्मथस्यविचेष्टितम्॥

---

[1] जातश्च सर्वांगभगांककोऽहम् इ० पा० । [2] सत्कारयोग्याः इ० पा०

तवार्थमात्मनश्चैवपुण्यस्यापिमहात्मनः ॥ २ ॥ विसृजामिमहास्थानंवास्तुरूपंसुखोदयम्॥ सत्याख्यंचसुप्रियाख्यंसुदेवाख्यंगृहोत्तमम्॥३॥तमेवनाशये
द्गत्वाकामएषप्रमत्तधीः ॥ रिपुरूपःसुदुष्टात्माअस्माकंहिनसंशयः॥४॥ पतिस्तपोधनोविप्रःसुसतीयापतिव्रता ॥ सुसत्योभूपतिर्धर्ममगेहानसंशयः॥५॥
यत्राहंवृद्धिसंपुष्टस्तत्रवासोहितेभवेत् ॥ तत्रपुण्यंसमायातिश्रद्धयासहक्रीडते ॥ ६ ॥ क्षमाशांत्यासमायुक्ताआयातिमममंदिरम् ॥ यथासत्योदमश्चैवदया
सौहृदमेवच ॥ ७ ॥ प्रज्ञायुक्तःसनिर्लोभोयत्राहंतत्रसंस्थितः ॥ शुचिःस्वभावस्तत्रैवअमीचममबांधवाः ॥ ८ ॥ अस्तेयमप्यहिंसाचतितिक्षावृद्धिरे
वच ॥ ममगेहेसमायाताधन्यतांशृणुधर्मराट् ॥ ९ ॥ गुरूणांचापिशुश्रूषाविष्णुर्लक्ष्म्यासमावृतः ॥ मद्गेहंतुसमायांतिदेवाश्चाग्निपुरोगमाः ॥ १० ॥ मोक्ष
मार्गप्रकाशेद्योज्ञानोदीप्त्यासमन्वितः ॥ एतैःसार्धंवसाम्येवसतीषुधर्मवत्सुच ॥११॥ साधुष्वेतेषुसर्वेषुगृहरूपेषुमेसदा ॥ उक्तेनापिकुटुंबेनवसाम्येवत्वया
सह ॥ १२ ॥ ससत्वाःसाधुरूपास्तेवेधसामेगृहीकृताः ॥ संचरामिमहाभागस्वच्छंदेनचलीलया ॥ १३ ॥ ईश्वरश्चजगत्स्वामीत्रिनेत्रोवृषवाहनः ॥ ममगे
हेस्वरूपेणवर्ततेशिवयायुतः ॥१४॥ तदिदंसंसृतेःसारंगृहरूपंमहेश्वरम् ॥ सदनंशंकरेत्याख्यंनाशितंमन्मथेनवै ॥ १५ ॥ विश्वामित्रंमहात्मानंतपंतंतपउ
त्तमम् ॥ मेनकांहिसमाश्रित्यकामोयंजितवान्पुरा ॥ १६ ॥ सतीपतिव्रताहल्यागौतमस्यप्रियाशुभा ॥ सुसत्याचालितातेनमन्मथेनदुरात्मना ॥ १७ ॥
मुनयःसत्यधर्मज्ञानानास्त्रियःपतिव्रताः ॥ मद्गृहास्ताइमाःसर्वादीपिताःकामवह्निना ॥ १८॥ दुर्धरोदुःसहोऽव्यापीयोतिसत्येषुनिष्ठुरः॥मामेवंपश्यतेनित्यंक्व
सत्यःपरितिष्ठति ॥१९॥ समांज्ञात्वासमायातिबाणपाणिर्धनुर्धरः॥नाशयेन्मद्गृहंपापोवीतिहोत्रैश्चनामकैः ॥२०॥ पापलेशाश्चयेक्रूराअन्येपाखंडसंश्रयाः ॥
तेतुबुद्ध्याऽहिताःसर्वेसत्यगेहंविशंतिहि ॥ २१ ॥ सेनाध्यक्षैरसत्यैस्तुछद्मनातेनसाधितः ॥ पातयेदर्दयेद्गेहंपापःशस्त्रैर्दुरात्मभिः ॥ २२ ॥ मामेवंताडयेत्पा
पोमहाबलमनोभवः ॥ अस्यधाम्नाप्रदग्धोहंशून्यतांहिव्रजामिवै ॥ २३ ॥ नूतनंगृहमिच्छामिस्त्रियाख्यंपतिभूपतिम् ॥ कृकलस्यापिपुण्यस्याप्रियेयंशिवमं
गला ॥ २४ ॥ तद्गृहंसुकलाख्यंमेदग्धुंपापःसमुद्यतः ॥ अयमेषसहस्राक्षःकामेनसहितोबली ॥ २५ ॥ कामस्यकारणात्कस्मात्पूर्ववृत्तंनाविंदति ॥
अहल्यायाःप्रसंगेनमेषोपस्थोऽव्यजायत ॥ २६ ॥ पौरुषंहिमुनेर्दृष्ट्वासत्याश्चैवप्रधर्षणात् ॥ नष्टःकामस्यदोषेणसुरराट्तत्रसंस्थितः ॥ २७ ॥ भुक्तवान्दारु
णंशापंदुःखेनमहतान्वितः ॥ कृकलस्यप्रियामेनांसुकलांपुण्यचारिणीम् ॥ २८ ॥ एषहंतुंसहस्राक्षउद्यतःकामसंयुतः ॥ यथाचेंद्रेणनायातिकामएषत
थाकुरु ॥ २९ ॥ धर्मराजमहाप्राज्ञभवान्मतिमतांवरः ॥ ॥ धर्मराजउवाच ॥ ॥ ऊनंतेजःकरिष्यामिकामस्यमरणंतथा ॥ ३० ॥ एकोपायो
मयादृष्टस्तमिहैवप्रपश्यतु ॥ प्रज्ञाचैषामहाप्राज्ञाशकुनीरूपचारिणी ॥ ३१ ॥ भर्तुरागमनंपुण्यंशब्देनाख्यातुखेयतः ॥ शकुनस्यप्रभावेनभर्तु

श्वागमनेनच ॥ ३२ ॥ दुष्टैर्नष्टानभूयेतस्वस्थचित्तानसंशयः ॥ प्रज्ञासंप्रेषितातेनगतासासुकलागृहम् ॥ ३३ ॥ प्रकुर्वंतीमहच्छंदंहृष्टंदेवेवसावभौ ॥ पूजितामानिताप्रज्ञाधूपदीपादिभिस्तदा ॥ ३४ ॥ ब्राह्मणंसुकलापृच्छत्किमेषाचवदेन्मम ॥ ब्राह्मणउवाच ॥ भर्तुश्वागमनंब्रूतेतवैवसुभगेस्थिरा ॥ ३५ ॥ दिनसप्तकमध्येसआगमिष्यंतिनान्यथा ॥ ३६ ॥ इत्येवमाकर्ण्यसुमंगलंवचःप्रहर्षयुक्तासहसाबभूव ॥ धर्मज्ञमेकंसगुणंहिकांतंशकुनात्प्रदिष्टंहिसमागतंतम् ॥३७॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेसुकलाचरित्रेषट्पंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५६ ॥

विष्णुरुवाच ॥ क्रीडासतीरूपधराप्रभूत्वागेहंगताचारुपतिव्रतायाः ॥ तामागतांसत्यस्वरूपयुक्तासासादरंवाक्यमुवाचधन्या ॥ १ ॥ वाक्यैःसुपुण्यैःपरिपूजितासाउवाचक्रीडासुकलांविहस्य ॥ मायानुगंविश्वविमोहनंसतीप्रत्युत्तरंसत्यप्रमेययुक्तम् ॥ २ ॥ ममापिभर्ताप्रबलोगुणज्ञोधीरःसविद्योमहिमाप्रयुक्तः ॥ त्यक्त्वागतःपापतरांसुपुण्योमामेवनाथःशृणुपुण्यकीर्तिः ॥ ३ ॥ वाक्यैस्तुपुण्यैरबलास्वभावादाकर्ण्यसर्वंसुकलासमुक्तम् ॥ संशुद्धभावांचविंचिंत्यचाहकस्माद्गतःसुंदरितेऽद्यनाथः ॥ ४ ॥ विहायतेरूपमतीवसत्यमाचक्ष्वसर्वंभवतीसुभर्तुः ॥ ध्यानोपयुक्तासकलंकरोतिसखिस्वरूपागृहमागतामे ॥ ५ ॥ क्रीडाबभाषेशृणुसत्यमेतंचरित्रभावंममभर्त्तुरस्य ॥ अहंप्रियेयस्यसदैवयुक्तायमिच्छतेतंप्रतिसांत्वयामि ॥ ६ ॥ कर्तुःसुपुण्यंवचनंसुभर्तुर्ध्यानोपयुक्तासकलंकरोमि ॥ एकांतशीलासगुणानुरूपाशुश्रूषयैकस्तमिहैवदेवि ॥ ७ ॥ ममपूर्वविपाकोऽयंसंप्रत्येवप्रवर्तते ॥ यतस्त्यक्त्वागतोभर्त्तामामेवंमंदभागिनीम् ॥ ८ ॥ सखेनधारयेजीवंस्वकीयकायमेवच ॥ पत्याहीनाःकथंनार्यःसुजीवंतिचनिर्घृणाः ॥ ९ ॥ रूपशृंगारसौभाग्यंसुखंसंपच्चनान्यथा ॥ नारीणांहिमहाभागोभर्ताशास्त्रेषुगीयते ॥ १० ॥ तयासर्वंसमाकर्ण्ययदुक्तंक्रीडयातदा ॥ सत्यभावंविंदित्वासामेनेसंभाषितंतदा ॥११॥ विश्वस्तासामहाभागासुकलापतिदेवता ॥ तामुवाचपुनःसर्वमात्मचेष्टानुगंवचः ॥ १२ ॥ समासेनसमाख्यातंपूर्ववृत्तांतमात्मनः ॥ यथाभर्तागतोयात्रांपुण्यसाधनतत्परः ॥ १३ ॥ आत्मदुःखंसुसत्यंचतपएवमनस्विनि ॥ बोधिताक्रीडयासातुसमाश्वास्यपतिव्रता ॥ १४ ॥ सूतउवाच ॥ एकदातुतयाप्रोक्तंक्रीडयासुकलांप्रति ॥ सखेपश्यवनंसौम्यंदिव्यवृक्षैरलंकृतम् ॥ १५ ॥ तत्रतीर्थंपरंपुण्यमस्तिपातकनाशनम् ॥ नानावल्लीवितानैश्चसुपुष्पैःपरिशोभितम् ॥ १६ ॥ आवाभ्यामपिगंतव्यंपुण्यहेतोर्वरानने ॥ समाकर्ण्यंतयासार्द्धंसुकलामाययातदा ॥१७॥ प्रविवेशवनंदिव्यंनंदनोपममेवसा ॥ सर्वर्तुकुसुमोपेतंकोकिलाशतनादितम् ॥१८॥ गीयमानंसुमधुरैर्नादैर्मधुकरैरपि ॥ कूजद्भिःपक्षिभिःपुण्यैःपुण्यध्वनिसमाकुलम् ॥१९॥ चंदनादिकवृक्षैश्चसौरभैश्चविराजितम् ॥ सर्वभोगैःसुसंपूर्णंमाधव्यामाधवेनवै ॥२०॥ रचितंमोहनायैवसुकलायाश्च

---

१ दृष्टा पुष्टाभविष्यत्सा इ० पाठः । २ दृष्टं दैवज्ञमेव च इ० पा० ।

कारणात् ॥ तयासार्धंप्रविष्टासातद्वनंसर्वभावनम्॥२१॥ददर्शसौख्यदंपुण्यंमायाभावंनविंदति॥वीक्षमाणावनंदिव्यंतयासहजनेश्वर॥२२॥शक्रोपिचाभ्यया
त्तत्रदेवमूर्तिविराजितः ॥ तयादूत्यासमंप्राप्तःकामस्तत्रसमागतः॥२३॥ सर्वभोगपतिर्भूत्वाकामलीलासमाकुलः ॥ काममाहसमाभाष्यएषासासुकुलागता
॥२४॥प्रहरस्वमहाभागक्रीडायाःपुरतःस्थिताम् ॥ मायांकृत्वासमानीतांक्रीडयातवसंनिधौ ॥२५॥ पौरुषंदर्शयाद्यैवयद्यस्तिकुरुनिश्चितम् ॥कामउवाच॥
आत्मरूपंदर्शयस्वचतुरंलीलयान्वितम् ॥ २६ ॥ येनाहंप्रहराम्येतांपंचबाणैःसहस्रदृक् ॥ इंद्रउवाच ॥ कास्तेतेपौरुषंमूढयेनलोकांविडंबसे ॥ २७ ॥ म
माधारपरोभूत्वायोद्धुमिच्छसिसांप्रतम् ॥ कामउवाच ॥ तेनापिदेवदेवेनमहादेवेनशूलिना ॥ २८ ॥ पूर्वमेवहृतंरूपंममकायोनविद्यते ॥ इच्छाम्यहंयदा
नारींहंतुंशृणुष्वसांप्रतम् ॥ २९ ॥ पुंसांकायंसमाश्रित्यआत्मरूपंप्रदर्शये ॥ पुमांसंवासहस्राक्षनार्याःकार्यंसमाश्रये ॥ ३० ॥ पूर्वंदृष्टायदानारीतामेवपरि
चिंतयेत् ॥ चिंत्यमानस्यपुंसस्तुनार्यारूपंपुनःपुनः ॥ ३१ ॥ अदृष्टंतुसमाश्रित्यपुंसमुन्मादयाम्यहम् ॥ तथाप्युन्मादयाम्येवंनारीरूपंनसंशयः ॥ ३२॥
संस्मरणात्स्मरोनाममजातंसुरेश्वर ॥ तांदृष्ट्वाताहृशोरंगवस्तुरूपंसमाश्रये ॥ ३३ ॥ आत्मतेजःप्रकाशेनबाध्यबाधकतांव्रजेत् ॥ नारीरूपंसमाश्रि
त्यधीरंपुरुषंप्रमोहयेत् ॥ ३४ ॥ पुरुषंतुसमाश्रित्यभावयामिसुयोषितम् ॥ रूपहीनोस्मिहेइंद्रअस्मद्रूपंसमाश्रयेत् ॥ ३५ ॥ तवरूपंसमाश्रित्यतांसाधये
यथेप्सिताम् ॥ एवमुक्त्वासदेवेंद्रंकायंतस्यमहात्मनः॥३६॥सखासौमाधवस्यापिसमाश्रित्यसुमायुधः॥३७॥ तामेवहंतुंकुसुमायुधोपिसाध्वींसुपुण्यांकृकल
स्यभार्याम् ॥ समुत्सुकस्तिष्ठतिबाणलक्षंतस्याश्चकायंनयनैर्विलोक्य ॥ ३८ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेसुकलाचरित्रेसप्तपंचाशत्तमोऽ
ध्यायः ॥ ५७ ॥ विष्णुरुवाच ॥ क्रीडाप्रयुक्तासुवनंप्रविष्टावैश्यस्यभार्यासुकलासुतन्वी ॥ ददर्शसर्वंगहनंमनोरमंतामेवपप्रच्छसखींसतीसा ॥ १ ॥ अर
ण्यमेतत्प्रवरंसुपुण्यंदिव्यंसखेकस्यमनोभिरामम् ॥ सिद्धंसुकामैःप्रवरैःसमस्तैःपप्रच्छहर्षात्सुकलासखींताम् ॥ २ ॥ क्रीडोवाच ॥ एतद्वनंदिव्यगुणैःप्र
युक्तंसिद्धस्वभावैःपरिभावनेन॥पुष्पाकुलंकामफलोपयुक्तंविपश्यसर्वंमकरध्वजस्य ॥ ३ ॥ एवंवाक्यंततःश्रुत्वाहर्षेणमहतान्विता ॥ समालोक्यमहद्वृत्तंका
मस्यचदुरात्मनः ॥ ४ ॥ वायुनानीयमानंतंसमाघ्रातिनसौरभम् ॥ वातिवायुःस्वभावेनसौरभेणसमन्वितः ॥ ५ ॥ तद्घ्राणोविशतेनासांयथातथा
सुलीलया ॥ सागंधंनैवगृह्णातिपुष्पाणांचवरानना ॥ ६ ॥ नचास्वादयतेसातुसुरसान्सामहासती ॥ ससखाकामदेवस्यरममाणोविनिर्जितः ॥ ७ ॥
लज्जितःपराङ्मुखोभूत्वाभूंपपातलवच्छदैः ॥ फलेभ्योहिसुपक्वेभ्यःपुष्पमंजरिसंस्कृतः ॥ ८ ॥ लवरूपोपतद्भूमौरसस्त्वेषतयाजितः ॥ मकरंदःसु
दीनात्माफलाद्भूमिंततःपुनः ॥ ९ ॥ भक्ष्यतेमक्षिकाभिश्चयथामृतोरणेतथा ॥ मक्षिकाभक्ष्यमाणस्तुप्रवाहेनप्रयातिसः ॥ १० ॥ मंदंमंदंप्रयात्येवतंहसं

तिचपाक्षिणः ॥ नानारुतैःप्रचलंतिसुखमानंदनिर्भरैः ॥११॥ प्रीत्याशकुनयस्तत्रवनमध्यनगास्थिताः ॥ सुकलयाजितोह्येषनिघ्नंपंथानमाश्रितः ॥ १२ ॥
प्रीत्यासमेतारतिःकामभार्यागत्वाब्रवीत्सासुकलांविहस्य ॥ स्वस्त्यस्तुतेस्वागतमेवभद्रेरमस्वप्रीत्यानयनाभिरामम् ॥ १३ ॥ तेरूपमिष्टममलंमिंद्रस्या
पिमहात्मनः ॥ यदेष्टंतेतदाब्रूहिसमानेष्येनसंशयः ॥१४॥ सूतउवाच ॥ वदंत्यौतेस्त्रियौहृष्ट्वाश्रुत्वोवाचसुभाषितम् ॥ रतिंप्रतिगृहीत्वामेगतोभर्त्तामहाम
तिः॥१५॥यत्रमेतिष्ठतेभर्त्तातत्राहंपतिसंयुता ॥ तत्रकामश्चमेप्रीतिरयंकायोनिराश्रयः॥१६॥ द्वेअप्युक्तंसमाकर्ण्यरतिप्रीतीविलज्जिते ॥ व्रीडमानेगतेतेद्वे
यत्रकामोमहाबलः॥१७॥ऊचतुस्तंमहावीरमिंद्रकायसमाश्रितम्॥चापमाकर्षमाणंतंनेत्रलक्ष्यंमहाबलम् ॥१८॥ दुर्जयेयंमहाप्राज्ञत्यजपौरुषमात्मनः॥पति
कामामहाभागापतिव्रतासदैवसा॥१९॥कामउवाच॥अनयालोक्यतेरूपमिंद्रस्यास्यमहात्मनः॥यदिदेवितदाचाहंहनिष्यामिनसंशयः॥२०॥ अथवेषधरोदे
वोमहारूपःसुराधिपः॥ सतयानुगतस्तूर्णंपरयालीलयातदा॥२१॥सर्वभोगसमाकीर्णःसर्वावाभरणशोभितः॥दिव्यमाल्यांबरधरोदिव्यगंधानुलेपनः॥२२॥
तयारत्यासमायातोयत्रास्तेपतिदेवता ॥ प्रत्युवाचमहाभागांसुकलांसत्यचारिणीम् ॥२३॥ पूर्वंदूतीसमक्षंतेप्रीत्याचप्रहितामया ॥ कस्मान्नमन्यसेभद्रेभ
जंतंत्वामिहागतम् ॥ २४ ॥ सुकलोवाच ॥ रक्षायुक्तास्मिभद्रंतेभर्तुःपुत्रैर्महात्मभिः ॥ एकाकिनीसहायैश्चनैवकस्यभयंमम ॥ २५ ॥ शूरैश्चपुरुषाकारैः
सर्वत्रपरिरक्षिता ॥ नातिप्रस्तावयेवक्तुंव्यग्राकर्मणितस्यच ॥ २६ ॥ यावत्प्रस्यंदतेनेत्रंतावत्कालंमहामते ॥ भवान्नलज्जतेकस्माद्रममाणोमयासह ॥२७॥
भवान्कोहिसमायातोनिर्भयोमरणादपि ॥ इंद्रउवाच ॥ त्वामेवंहिप्रपश्यामिवनमध्येसमागताम् ॥ २८ ॥ समाख्यातास्त्वयाशूराभर्तुश्चतनयाःपुनः॥
कथंपश्याम्यहंतावद्दर्शयस्वममाग्रतः ॥ २९ ॥ सुकलोवाच ॥ सनिजसकलवर्गस्याधिपत्येनिवेश्यधृतिमतिगतिबुद्ध्याख्यैस्तुसंन्यस्यसत्यम् ॥
अचलसकलधर्मोनित्ययुक्तोमहात्मामदनसबलधर्मात्मासदामांजुगोप ॥ ३० ॥ मामेवंपरिरक्षतेदमगुणैःशौचैस्तुधर्मःसदासत्यंपश्यसमागतंममपुरःशां
तिक्षमाभ्यांयुतम्॥बोध[1]श्चातिमहाबलःपृथुयशायोमांनमुंचेत्कदाबद्धाहंदृढबंधनैःस्वगुणजैःसांनिध्यमेवंगतः ॥३१॥ रक्षायुक्ताःकृताःसर्वैसत्याद्याममसांप्र
तम् ॥ धर्मलाभादिकाःसर्वेदमबुद्धिपराक्रमाः ॥ ३२ ॥ मामेवंहिप्ररक्षंतिकिंमांप्रार्थयसेबलात् ॥ कोभवान्निर्भयोभूत्वादूत्यासार्धंसमागतः ॥ ३३ ॥सत्यंध
र्मस्तथापुण्यंज्ञानाद्याःप्रबलास्तथा ॥ ममभर्तुःसहायाश्चतेमांरक्षंतिवेश्मनि ॥ ३४ ॥ अहंरक्षायुतानित्यंदमशांतिपरायणा ॥ नमांजेतुंसमर्थश्चअपिसाक्षा
च्छचीपतिः ॥ ३६ ॥ यदिवामन्मथोवापिसमागच्छतिवीर्यवान् ॥ दंशिताहंसदासत्यंसत्यकेनैवनान्यथा ॥ ३६ ॥ निरर्थकास्तस्यबाणाभविष्यंतिनसंशं

---

[1] ज्ञानाख्यश्च इ० सत्याख्यश्च इति च पा० ।

यः ॥ त्वामेवंहिहनिष्यंतिधर्मादयोमहाभटाः ॥ ३७ ॥ दूरंगच्छपलायत्वमत्रमातिष्ठसांप्रतम् ॥ वार्यमाणोयदातिष्ठेर्भस्मीभूतोभविष्यसि ॥ ३८ ॥ भर्त्रा
विनानिरीक्षेतममरूपंयदाभवान् ॥ यथादारुदहेदग्निस्तथाधक्ष्यामिनान्यथा ॥ ३९ ॥ एवंश्रुत्वासहस्राक्षोमन्मथस्यापिसम्मुखम् ॥ पश्यपौरुषमेतस्याद्यु
ध्यस्वनिजपौरुषैः ॥ ४० ॥ यथागतास्तथासर्वेमहाशापभयातुराः ॥ स्वंस्वंस्थानंमहाराजइंद्राद्याःप्रययुस्तदा ॥ ४१ ॥ गतेषुतेषुसर्वेषुसुकलासापतिव्र
ता ॥ स्वगृहंपुण्यसंयुक्तापतिध्यानेनचागता ॥ ४२ ॥ स्वगृहंपुण्यसंयुक्तंसर्वतीर्थमयंतदा ॥ सर्वयज्ञमयंराजन्संप्राप्तापतिदेवता ॥ ४३ ॥ इति श्रीपद्मपु
राणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेसुकलाचरित्रेष्टपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५८ ॥ विष्णुरुवाच ॥ कृकलःसर्वतीर्थानिसाधयित्वागृहंप्रति ॥ प्रस्थितःसार्थवाहेनमहा
नंदसमन्वितः ॥ १ ॥ एवंचिंतयतेनित्यंसंसारःसफलोमम ॥ तृप्ताःस्वर्गंप्रयास्यंतिपितरोममनान्यथा ॥ २ ॥ तावत्प्रत्यक्षरूपेणवद्धातस्यपितामहान् ॥
पुरतस्तस्यसंब्रूते[1]नहितेपुण्यमुत्तमम् ॥ ३ ॥ दिव्यरूपोमहाकायःकृकलंवाक्यमब्रवीत् ॥ तवतीर्थफलंनास्तिश्रममेववृथाकृथाः ॥ ४ ॥ स्वयं
संतोषमाप्नोषिनहितेपुण्यमुत्तमम् ॥ एवंश्रुत्वाततोवैश्यःकृकलोदुःखपीडितः ॥ ५ ॥ भवान्कःसंवदस्येवंकस्माद्वद्धाःपितामहाः ॥ केनदोषप्रभा
वेनतन्मेत्वंकारणंवद ॥ ६ ॥ कस्मात्तीर्थफलंनास्तिममयात्राकथंनहि ॥ सर्वमेवसमाचक्ष्वयदिजानासिसंस्फुटम् ॥ ७ ॥ धर्मउवाच ॥ पूतां[2]
पुण्यतमांस्वीयांभार्यांत्यक्त्वाप्रयातियः ॥ तस्यपुण्यफलंसर्वंवृथाभवतिनान्यथा ॥ ८ ॥ धर्माचारपरांपुण्यांसाधुव्रतपरायणाम् ॥ पतिव्रतर
तांभार्यांसुगुणांपुण्यवत्सलाम् ॥ ९ ॥ तामेवापिपरित्यज्यधर्मकार्यंप्रयातियः ॥ वृथातस्यकृतःसर्वोधर्मोभवतिनान्यथा ॥ १० ॥ सर्वाचारपराभव्याधर्म
साधनतत्परा ॥ पतिव्रतरतानित्यंसर्वदाज्ञानवत्सला ॥ ११ ॥ एवंगुणाभवेद्भार्यायस्यपुण्यामहासती ॥ तस्यगेहेसदादेवास्तिष्ठंतिचमहौजसः ॥ १२ ॥
पितरोगेहमध्यस्थाःश्रेयोवांछंतितस्यच ॥ गंगाद्याःपुण्यनद्यश्चसागरास्तत्रनान्यथा ॥ १३ ॥ पुण्यासतीयस्यगेहेवर्ततेसत्यतत्परा ॥ तत्रयज्ञाश्चगावश्चऋ
षयस्तत्रनान्यथा ॥ १४ ॥ तत्रसर्वाणितीर्थानिपुण्यानिविविधानिच ॥ भार्यायोगेनतिष्ठंतिसर्वाण्येतानिनान्यथा ॥ १५ ॥ पुण्यभार्याप्रयोगेनगार्हस्थ्यंसं
प्रजायते ॥ गार्हस्थ्यात्परमोधर्मोद्वितीयोनास्तिभूतले ॥ १६ ॥ गृहस्थस्यगृहःपुण्यःसत्यपुण्यसमन्वितः ॥ सर्वतीर्थमयोवैश्यसर्वदेवसमन्वितः ॥ १७ ॥
गार्हस्थ्यंचसमाश्रित्यसर्वेजीवंतिजंतवः ॥ तादृशंनैवपश्यामिअन्यमाश्रममुत्तमम् ॥ १८ ॥ मंत्राग्निहोत्रंदेवाश्चसर्वेधर्माःसनातनाः ॥ दानाचाराःप्रवर्तंते
यस्यपुंसश्चवैगृहे ॥ १९ ॥ एवंयोभार्ययाहीनस्तस्यगेहंवनायते ॥ यज्ञाश्चवैनासिध्यंतिदानानिविविधानिच ॥ २० ॥ भार्याहीनस्यपुंसोपिनसिध्यातिम

---

[1] धर्मः इत्यध्याहार्यम् प्रकरणप्राप्तत्वात्। एतदर्धमप्यधिकमेव। [illegible]। प्रतिभाति। [illegible]। [2] विनीतां विमलां पुण्याम् इ० पा०।

हाव्रतम् ॥ धर्मकर्माणिसर्वाणिपुण्यानिविविधानिच ॥ २१ ॥ नास्तिभार्यासमंतीर्थंधर्मसाधनहेतवे ॥ शृणुष्वत्वंगृहस्थस्यनान्योधर्मोजगत्त्रये ॥ २२ ॥
यत्रभार्यागृहंतत्रपुरुषस्यापिनान्यथा ॥ ग्रामेवाप्यथवारण्येसर्वंधर्मस्यसाधनम् ॥ २३ ॥ नास्तिभार्यासमंतीर्थंनास्तिभार्यासमंसुखम् ॥ नास्तिभार्यास
मंपुण्यंतारणायहितायच ॥ २४ ॥ धर्मयुक्तांसतींभार्यांत्यक्त्वायासिनराधम ॥ गृहंधर्मंपरित्यज्यक्वास्तेधर्मस्यतेफलम् ॥ २५ ॥ तयाविनायदातीर्थे
श्राद्धदानंकृतंत्वया ॥ तेनदोषेणवैबद्धास्तवपूर्वेपितामहाः ॥ २६ ॥ भवांश्चौरोह्यमीचौरायैस्तुभुक्तंसुलोलुपैः ॥ त्वयादत्तस्यश्राद्धस्यअन्नमेवंतयाविना॥
॥ २७ ॥ सुपुत्रःश्रद्धयायुक्तःश्राद्धदानंददातियः ॥ भार्यादत्तेनपिंडेनतस्यपुण्यंवदाम्यहम् ॥ २८ ॥ यथाऽमृतस्यपानेननृणांतृप्तिर्हिजायते ॥ तथापि
तॄणांश्राद्धेनसत्यंसत्यंवदाम्यहम् ॥२९॥ गार्हस्थ्यस्यचधर्मस्यभार्याभवतिस्वामिनी ॥ त्वयैषावंचितामूढचौरकर्मकृतंवृथा ॥३०॥ अमीपितामहाश्चौरा
यैर्भुक्तंतुतयाविना ॥ भार्यापचतिचेदन्नंस्वहस्तेनामृतोपमम् ॥ ३१ ॥ तदन्नमेवभुंजंतिपितरोहृष्टमानसाः ॥ तेनैवतृप्तिमायांतिसंतुष्टाश्चभवंतिते ॥३२॥
तस्माद्भार्यांविनाधर्मःपुरुषस्यनसिध्यति ॥ नास्तिभार्यासमंतीर्थंपुंसांसुगतिदायकम् ॥ ३३ ॥ भार्यांविनाचयोधर्मःसएवविफलोभवेत् ॥३४॥ इति श्रीप
द्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेसुकलाचरित्रएकोनषष्टितमोऽध्यायः ॥ ५९ ॥ कृकलउवाच ॥ कथंमेजायतेसिद्धिःकथंपितृविमोचनम् ॥ एतन्मेविस्तरेणा
पिधर्मराजवदाधुना ॥ १ ॥ धर्मउवाच ॥ गच्छगेहंमहाभागत्वांविनादुःखमाचरत् ॥ संबोधयत्वंसुकलांस्वपत्नींधर्मचारिणीम् ॥ २ ॥ श्राद्धदानंगृहंगत्वा
तस्याहस्तेनवैकुरु ॥ स्मृत्वापुण्यानितीर्थानियजस्वत्वंसुरोत्तमान् ॥ ३ ॥ तीर्थयात्राकृतासिद्धिस्तवचैवभविष्यति ॥ भार्यांविनातुयोलोकेधर्मंसाधितु
मिच्छति ॥ ४ ॥ सगार्हस्थ्यंविलोप्यैवएकाकीविचरेद्वनम् ॥ विफलोजायतेलोकेतं[1]नमन्यंतिदेवताः ॥ ५ ॥ यज्ञाःसिद्धिंतदायांतियदास्याद्गृहि
णीगृहे ॥ एकाकीससमर्थोनधर्मार्थसाधनायच ॥ ६ ॥ विष्णुरुवाच ॥ एवमुक्त्वाचतंवैश्यंगतोधर्मोयथागतम् ॥ कृकलोपिसधर्मा
त्मास्वगृहंप्रतिप्रस्थितः ॥ ७ ॥ स्वगृहंप्राप्यमेधावीदृष्ट्वातांचपतिव्रताम् ॥ सार्थवाहेनतेनापि[2]स्वस्थानंप्राप्यबुद्धिमान् ॥ ८ ॥ तयासमाग
तंदृष्ट्वाभर्तारंधर्मकोविदम् ॥ कृतंसुमंगलंपुण्यंभर्तुरागमनेतदा ॥ ९ ॥ समाचष्टसधर्मात्माधर्मस्यापिविचेष्टितम् ॥ समाकर्ण्यमहाभागाभर्तुर्वाक्यंमुदाव
हम् ॥ १० ॥ धर्मवाक्यंप्रशस्याथअनुमेनेचतंतथा ॥ विष्णुरुवाच ॥ अथोसकृकलोवैश्यस्तयासार्धंसुपुण्यकम् ॥ ११ ॥ चकारश्रद्धयाश्राद्धंदेवतागृह
संस्थितः ॥ पितरोदेवगंधर्वाविमानैश्चसमागताः ॥ १२ ॥ तुष्टुवुस्तौमहात्मानौदंपतीमुनयस्तथा ॥ अहंचापितथाब्रह्मादेव्यायुक्तोमहेश्वरः ॥ १३ ॥ सर्वे

---

[1] नान्नमश्नंति देवताः । इ० पा० । [2] मुमुदे चांतरात्मना इ० पा० ।

देवाःसगंधर्वाविमानैश्चसमागताः ॥ अहमेवततोब्रह्मादेव्यायुक्तोमहेश्वरः ॥ १४ ॥ सर्वेंदेवाःसगंधर्वास्तस्याःसत्येनतोषिताः ॥ ऊचुश्चतौमहात्मानौधर्मज्ञौसत्यपंडितौ ॥ १५ ॥ भार्ययासहभद्रंतेवरंवरयसुव्रत ॥ कृकलउवाच ॥ कस्यपुण्यप्रसंगेनतपसश्चसुरोत्तमाः ॥ १६ ॥ सभार्यायवरंदातुंभवंतोहिसमागताः ॥ इंद्रउवाच ॥ एषासतीमहाभागासुकलाचारुमंगला ॥ १७ ॥ अस्याःसत्येनतुष्टाःस्मदातुकामावरंतव ॥ समासेनतुतत्प्रोक्तंपूर्ववृत्तांतमेवच॥१८॥ तस्याश्चरितमाहात्म्यंश्रुत्वाभर्तासहर्षितः ॥ तयासहसधर्मात्माहर्षव्याकुललोचनः ॥ १९ ॥ ननामदेवताःसर्वाउवाचचपुनःपुनः ॥ यदितुष्टामहाभागात्रयोदेवाःसनातनाः ॥ २० ॥ अन्येचऋषयःपुण्याःकृपांकृत्वाममोपरि ॥ जन्मजन्मनिदेवानांभक्तिमेवंकरोम्यहम् ॥ २१ ॥ धर्मसत्यरतिःस्यान्मेभवतांहिप्रसादतः ॥ पश्चाद्धिवैष्णवंलोकंसभार्यश्चापितामहैः ॥ २२ ॥ गंतुमिच्छाम्यहंदेवायदितुष्टामहौजसः ॥ देवाऊचुः ॥ एवमस्तुमहाभागसर्वमेवभविष्यति॥२३॥ पुष्पवृष्टिंततश्चक्रुस्तयोरुपरिभूपते ॥ जगुर्गीतंमहापुण्यंललितंसुस्वरंततः ॥ २४ ॥ गंधर्वागीततत्वज्ञाननृतुश्चाप्सरोगणाः ॥ ततोदेवाःसगंधर्वाःस्वंस्वंस्थानंनृपोत्तम ॥ २५ ॥ वरंदत्वाप्रजग्मुस्तेस्तूयमानाःपतिव्रताम् ॥ नारीतीर्थंसमाख्यातमन्यत्किंचिद्वदामिते ॥ २६ ॥ एतत्तेसर्वमाख्यातंपुण्याख्यानमनुत्तमम् ॥ यःशृणोतिनरोराजन्सर्वपापैःप्रमुच्यते ॥ २७ ॥ श्रद्धयाशृणुतेनारीसुकलाख्यानमुत्तमम् ॥ सौभाग्येनतुसत्येनपुत्रपौत्रैर्नमुच्यते ॥ २८ ॥ मोदतेधनधान्येनसहभर्त्रासुखीभवेत् ॥ पतिव्रताभवेत्साचजन्मजन्मनिनान्यथा ॥ २९ ॥ ब्राह्मणोवेदविद्वांश्चक्षत्रियोविजयीभवेत् ॥ धनधान्यंभवेच्चैववैश्यगेहेनसंशयः ॥ ३० ॥ धर्मज्ञोजायतेराजन्सदाचारःसुखीभवेत् ॥ शूद्रःसुखमवाप्नोतिपुत्रपौत्रैःप्रवर्धते ॥ ३१ ॥ विपुलाजायतेलक्ष्मीर्धनधान्यैरलंकृता ॥ ३२ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपंचपंचाशत्सहस्रसंहितायांभूमिखंडेवेनोपाख्यानेसुकलाचरित्रेषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६० ॥

वेनउवाच ॥ भार्यातीर्थंसमाख्यातंसर्वतीर्थोत्तमोत्तमम् ॥ पितृतीर्थंसमाख्याहिपुत्राणांतारणंपरम् ॥ १ ॥ विष्णुरुवाच ॥ कुरुक्षेत्रेमहाक्षेत्रेकुंडलोनामब्राह्मणः ॥ सुकर्मानामसत्पुत्रःकुंडलस्यमहात्मनः ॥ २ ॥ गुरूतस्यमहावृद्धौधर्मज्ञौशास्त्रकोविदौ ॥ द्वावेतौतुमहात्मानौजरयापरिपीडितौ ॥ ३ ॥ तयोःशुश्रूषणंचक्रेभक्त्याचपरयाततः ॥ धर्मज्ञोभावसंयुक्तोअहर्निशमनाःरतम् ॥ ४ ॥ तस्माद्वेदानधीतेसपितुःशास्त्राण्यनेकशः ॥ सर्वाचारपरोदक्षोधर्मज्ञोज्ञानवत्सलः ॥ ५ ॥ अंगसंवाहनंचक्रेगुर्वोश्चस्वयमेवसः ॥ पादप्रक्षालनंचैवस्नानभोजनकींक्रियाम् ॥ ६ ॥ भक्त्याचैवस्वभावेनतद्ध्यानेतन्मयोभवेत् ॥ मातापित्रोश्चराजेंद्रउपचर्याप्रकारयेत् ॥ ७ ॥ सूतउवाच ॥ तद्वर्तमानकालेतुबभूवनृपसत्तम ॥ पिप्पलोनामवैविप्रःकश्यपस्यमहात्मनः ॥ ८ ॥ तपस्तेपेनिराहारोजितात्माजितमत्सरः ॥ दयादानदमोपेतःकामंक्रोधंविजित्यसः ॥ ९ ॥ दशारण्यगतोधीमाञ्ज्ञानशांतिपरायणः ॥ सर्वें

द्रियाणिसंयम्यतपस्तेपेमहामनाः ॥ १० ॥ तपःप्रभावतस्तस्यजंतवोगतविग्रहाः ॥ वसंतिसुयुगेतत्रएकोदरगताइव ॥ ११ ॥ तत्तपस्तस्यमुनयो
दृष्ट्वाविस्मयमाययुः ॥ नेदृशंकेनचित्ततंयथासौतप्यतेमुनिः ॥ १२ ॥ देवाश्चइंद्रप्रमुखाःपरंविस्मयमाययुः ॥ अहोअस्यतपस्तीव्रंशमश्चेंद्रियसं
यमः ॥ १३ ॥ निर्विकारोनिरुद्वेगः कामक्रोधविवर्जितः ॥ शीतवातातपसहोधराधरइवस्थितः ॥ १४ ॥ विषयेविमुखोधीरोमनसोतीतसंग्रहम् ॥
नशृणोतियथाशब्दंकस्यचिद्द्विजसत्तमः ॥ १५ ॥ संस्थानंतादृशंगत्वास्थित्वाएकाग्रमानसः ॥ ब्रह्मध्यानमयोभूत्वासानंदमुखपंकजः ॥ १६ ॥ अश्म
काष्ठमयोभूत्वानिश्चेष्टोगिरिवत्स्थितः ॥ स्थाणुवद्दृश्यतेचासौसुस्थिरोधर्मवत्सलः ॥ १७ ॥ तपःक्लिष्टशरीरोतिश्रद्धावाननसूयकः ॥ एवंवर्षसहस्रै
कंसंजातंतस्यधीमतः ॥ १८ ॥ पिपीलिकाभिर्वह्वीभिःकृतंमृद्भारसंचयम् ॥ तस्योपरिमहाकायंवल्मीकंनिजमंदिरम् ॥ १९ ॥ वल्मीकोदरमध्यस्थो
जडीभूतइवास्थितः ॥ सएवंपिप्पलोविप्रस्तपतेसुमहत्तपः ॥ २० ॥ कृष्णसर्पैस्तुसर्वत्रवेष्टितोद्विजसत्तमः ॥ तमुग्रतेजसंविप्रंप्रदशंतिविषोल्बणाः ॥२१॥
संप्राप्यगात्रमर्माणिविषंतस्यनभेदयेत् ॥ तेजसातस्यविप्रस्यनागाःशांतिमथागमन् ॥ २२ ॥ तस्यकायात्समुद्भूताआर्चिषोदीप्ततेजसः ॥ नानारू
पाःसुबहुशोदृश्यंते च पृथक्पृथक् ॥ २३ ॥ यथावह्नेःखरतरास्तथाविधानरोत्तम ॥ यथामेघोदरेसूर्यःप्रविष्टोभातिरश्मिभिः ॥ २४ ॥ वल्मीकस्थ
स्तथाविप्रःपिप्पलोभातितेजसा ॥ सर्पादशंतिविप्रंतंसक्रोधादशनैरपि ॥ २५ ॥ नभिंदंतिचदंष्ट्राग्राश्चर्मभित्त्वानृपोत्तम ॥ एवंवर्षसहस्रैकंतपआचरत
स्ततः ॥ २६ ॥ गतंतुराजराजेंद्रमुनेस्तस्यमहात्मनः ॥ त्रिकालंसाध्यमानस्यशीतवर्षातपान्वितः ॥ २७ ॥ गतःकालोमहाराजपिप्पलस्यमहात्मनः॥
तद्धच्चवायुभक्षंतुकृतंतेनमहात्मना ॥ २८ ॥ त्रीणिवर्षसहस्राणिगतानितस्यतप्यतः ॥ तस्यमूर्ध्नितत्तोदेवैःपुष्पवृष्टिःकृतापुरा ॥ २९ ॥ ब्रह्मज्ञो
सिमहाभागधर्मज्ञोसिनसंशयः ॥ सर्वज्ञानमयोऽसित्वंसंजातःस्वेनकर्मणा ॥ ३० ॥ यंयंत्वंवांछसेकामंतंतंप्राप्स्यसिनान्यथा ॥ सर्वकामप्रसिद्धस्त्वं
स्वतएवभविष्यसि ॥ ३१ ॥ समाकर्ण्यमहद्वाक्यंपिप्पलोपिमहामनाः ॥ प्रणम्यदेवताःसर्वाभक्त्यानमितकंधरः ॥ ३२ ॥ हर्षेणमहताविष्टोवचनं
प्रत्युवाचसः ॥ इदंविश्वंजगत्सर्वंममवश्यंयथाभवेत् ॥ ३३ ॥ तथाकुरुध्वंदेवेंद्राविद्याधरोभवाम्यहम् ॥ एवमुक्त्वासमेधावीविरराम नृपोत्तम ॥ ३४ ॥
एवमस्त्वितितेप्रोचुर्द्विजश्रेष्ठंसुरास्तदा ॥ दत्वावरंमहाभागजग्मुस्तस्मैमहात्मने ॥ ३५ ॥ गतेषुतेषुदेवेषुपिप्पलोद्विजसत्तमः ॥ ब्रह्मण्यंसाधयेन्नित्यं
विश्ववश्यंप्रचिंतयेत् ॥ ३६ ॥ तदाप्रभृतिराजेंद्रपिप्पलोद्विजसत्तमः ॥ विद्याधरपदंलब्ध्वाकामगामीमहीयते ॥ ३७ ॥ एवंसपिप्पलोविप्रोविद्याधर
पदंगतः ॥ संजातोदेवलोकेशःसर्वशास्त्रविशारदः ॥ ३८ ॥ एकदातुमहातेजाःपिप्पलःपर्यचिंतयत् ॥ विश्ववश्यंभवेत्सर्वंममदत्तोवरोत्तमः ॥ ३९ ॥

तदर्थंप्रत्ययंकर्तुमुद्यतोद्विजपुंगवः ॥ यंयंचिंतयतेकर्तुंतंतंहिवशमानयेत् ॥ ४० ॥ एवंसप्रत्ययेजातेमनसापर्यकल्पयत् ॥ द्वितीयोनास्तिवैलोकेमत्स
मःपुरुषोत्तमः ॥ ४१ ॥ सूतउवाच ॥ एवंहिकल्पमानस्यपिप्पलस्यमहात्मनः ॥ ज्ञात्वामानसिकंभावंसारसस्तमुवाचह ॥ ४२ ॥ सरस्तीरगतोराज
न्सुस्वरंव्यंजनान्वितम् ॥ स्वनंसौष्ठवसंयुक्तमुक्तवान्पिप्पलंप्रति ॥ ४३ ॥ कस्मादुद्वहसेगर्वमेवंत्वंपरमात्मकम् ॥ सर्ववश्यात्मिकींसिद्धिंनाहंमन्येतवै
वहि ॥ ४४ ॥ वश्यावश्यमिदंकर्मअर्वाचीनंप्रशस्यते ॥ पराचीनंनजानासिपिप्पलत्वंहिमूढधीः ॥ ४५ ॥ वर्षाणांतुसहस्राणियावत्त्रीणित्वयातपः ॥
समाचीर्णंततोगर्वंकुरुषेकिंमुधाद्विज ॥ ४६ ॥ कुंडलस्यसुतोधीरःसुकर्मानामयःसुधीः ॥ वश्यावश्यंजगत्सर्वंतस्यासीच्छृणुसांप्रतम् ॥ ४७ ॥
अर्वाचीनंपराचीनंसर्वंजानातिबुद्धिमान् ॥ लोकेनास्तिमहाज्ञानीतत्समःशृणुपिप्पल ॥ ४८ ॥ नकुंडलस्यपुत्रेणसदृशस्त्वंसुकर्मणा ॥ नदत्तं
तेनवैदानंनज्ञानंपरिचिंतितम् ॥ ४९ ॥ हुतयज्ञादिकंकर्मनकृतंतेनवैकदा ॥ नगतस्तीर्थयात्रायां[1]नंचवह्नेरुपासनम् ॥ ५० ॥ संकदाकृतवान्वि
प्रधर्मसेवार्थमुत्तमम् ॥ स्वच्छंदचारीज्ञानात्मापितृमातृसुहृत्सदा ॥ ५१ ॥ वेदाध्ययनसंपन्नःसर्वशास्त्रार्थकोविदः ॥ यादृशंतस्यवैज्ञानंबालस्यापिसुक
र्मणः ॥ ५२ ॥ तादृशंनास्तितेज्ञानंवृथात्वंगर्वमुद्वहेः ॥ पिप्पलउवाच ॥ कोभवान्पक्षिरूपेणमामेवंपरिकुत्सयेत् ॥ ५३ ॥ कस्मान्निंदसिमेज्ञानंपरा
चीनंतुकीदृशम् ॥ तन्मेविस्तरतोब्रूहित्वयिज्ञानंकथंभवेत् ॥ ५४ ॥ अर्वाचीनगतिंसर्वांपराचीनस्यसांप्रतम्॥वदत्वमंडजश्रेष्ठज्ञानपूर्वंसुविस्तरम्॥५५॥
किंवाब्रह्माचविष्णुश्चकिंवारुद्रोभविष्यसि ॥ ॥ सारसउवाच ॥ ॥ नास्तितेतपसोभावःफलंनास्तिचतस्यतु ॥ ५६ ॥ त्वयानपरितप्तस्यतपसः
सांप्रतंशृणु ॥ कुंडलस्यापिपुत्रस्यबालस्यापियथागुणः ॥ ५७ ॥ तथातेनास्तिवैज्ञानं[2]परिज्ञातंनतत्पदम् ॥ इतोगत्वापिपृच्छत्वंममरूपंद्विजो
त्तम ॥ ५८ ॥ सवदिष्यतिधर्मात्मासर्वज्ञानंतवैवहि ॥ विष्णुरुवाच ॥ एवमाकर्ण्यतत्सर्वंसारसेनप्रभाषितम् ॥ ५९ ॥ [3]निर्जगामसवेगेनदशारण्यंमहाश्रम
म् ॥ ६० ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेएकषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६१ ॥ विष्णुरुवाच ॥ कुंडलस्याश्रमंगत्वासत्यधर्मसमाकुलम् ॥
सुकर्माणंततोदृष्ट्वापितृमातृपरायणम् ॥ १ ॥ शुश्रूषंतंमहात्मानंगुरूसत्यपराक्रमम् ॥ महारूपंमहातेजंमहाज्ञानसमाकुलम् ॥ २ ॥ मातापित्रोःपदांतेतमुप
विष्टंददर्शसः ॥ महाभक्त्यान्वितंशांतंसर्वज्ञानमहानिधिम् ॥३॥ कुंडलस्यापिपुत्रेणसुकर्मणामहात्मना ॥ आगतंपिप्पलंदृष्ट्वाद्वारदेशेमहामतिम् ॥ ४ ॥
आसनात्तूर्णमुत्थायअभ्युत्थानंकृतंपुनः ॥ आगच्छत्वंमहाभागविद्याधरमहामते ॥ ५ ॥ आसनंपाद्यमर्घंचददौतस्मैमहामतिः ॥ निर्विघ्नोऽसिमहाप्रा

---

[1] सद्वह्न्युपासनं नच ॥ इ० पा० । [2] पराचीनस्य तत्पदम् इ० पा० । [3] तं जगाम स वेगेन ब्रह्मात्मानं नृपोत्तम ॥ इ० पा० ।

ज्ञकुशलेनप्रवर्त्तसे ॥ ६ ॥ निरामयंचपप्रच्छपिप्पलंतंसमागतम् ॥ यस्मादागमनंतेद्यतत्सर्वंप्रवदाम्यहम् ॥ ७ ॥ वर्षाणांचसहस्राणित्रीणियावत्त्वया
तपः ॥ तप्तमेवमहाभागसुरेभ्यःप्राप्तवान्वरम् ॥ ८ ॥ वश्यत्वंचत्वयाप्राप्तंकामचारस्तथैवच ॥ तेनमत्तोनजानासिगर्वमुद्वहसेवृथा ॥ ९ ॥ दृष्ट्वातेचे
ष्टितंसर्वंसारसेनमहात्मना ॥ ममाभिधानंकथितंममज्ञानमनुत्तमम् ॥१०॥ पिप्पलउवाच ॥ योसौमांसारसोविप्रसरित्तीरेप्रयुक्तवान् ॥ सर्वज्ञानंवदेन्मां
हिसतुकःप्रभुरीश्वरः ॥ ११ ॥ सुकर्मोवाच ॥ भवंतमुक्तवान्योवैसरित्तीरेतुसारसः ॥ ब्रह्माणंत्वंमहाज्ञानंतंविद्धिपरमेश्वरम् ॥ १२ ॥ अन्यत्किंपृच्छ
सेब्रूहितमेवंप्रवदाम्यहम् ॥ विष्णुरुवाच ॥ एवमुक्तःसधर्मात्मासुकर्मानृपनंदन ॥ १३ ॥ पिप्पलउवाच ॥ त्वयिवश्यंजगत्सर्वमितिशुश्रुमभूतले ॥ तन्मे
त्वंकौतुकंविप्रदर्शयस्वप्रयत्नतः ॥ १४ ॥ पश्यकौतुकमेवाद्यत्वंवश्यावश्यकारणम् ॥ तमुवाचसधर्मात्मासुकर्मापिप्पलंप्रति ॥ १५ ॥ अथसस्मार
वैदेवान्सुकर्माप्रत्ययायवै ॥ इंद्राद्यालोकपालाश्चदेवाश्चाग्निपुरोगमाः ॥ १६ ॥ समागताःसमाहूतानानाविद्याधरास्तथा ॥ सुकर्माणंततःप्रोचुर्देवाश्चा
ग्निपुरोगमाः ॥ १७ ॥ कस्मात्स्मृतास्त्वयाविप्रततोर्थंकारणंवद ॥ सुकर्मोवाच ॥ अयमेषसुसंप्राप्तोविद्याधरोहिपिप्पलः ॥ १८ ॥ मामे
वंभाषतेविप्रवश्यावश्यत्वकारणम् ॥ प्रत्ययार्थंसमाहूताअस्यैवचमहात्मनः ॥ १९ ॥ स्वंस्वंस्थानंप्रगच्छध्वमित्युवाचसुरान्प्रति ॥ तमूचुस्तेततो
देवाःसुकर्माणंमहामतिम् ॥ २० ॥ अस्माकंदर्शनंविप्रनमोघंजायतेवरम् ॥ वरंवरयभद्रंतेमनसायद्धिरोचते ॥ २१ ॥ तत्तेदद्मोनसंदेहस्त्वे
तमूचुःसुरोत्तमाः ॥ भक्त्याप्रणम्यतान्देवान्ययाचेसद्विजोत्तमः ॥ २२ ॥ अचलांदत्तदेवेंद्राःसुभक्तिंभावसंयुताम् ॥ मातापित्रोश्चमेनित्यंतद्वैवरमनु
त्तमम् ॥ २३ ॥ पितामेवैष्णवंलोकंप्रयात्वेतद्वरोत्तमम् ॥ तद्वन्माताचदेवेशावरमन्यंनयाचये ॥ २४ ॥ ॥ देवाऊचुः ॥ पितृभक्तोसिविप्रेंद्रभक्त्यातवव
यंद्विज ॥ सुकर्म[1]श्रूयतांवाक्यंप्रीत्यायुक्तासदैवते ॥२५॥ एवमुक्त्वागतादेवाःस्वर्लोकंनृपनंदन ॥ सर्वमैश्वर्यमेतेनतस्याग्रेपरिदर्शितम् ॥ २६ ॥ दृष्टंतुपि
प्पलेनापिकौतुकंचमहाद्भुतम् ॥ तमुवाचसधर्मात्मापिप्पलंकुंडलात्मजम् ॥ २७ ॥ अर्वाचीनंत्विदंरूपंपराचीनंचकीदृशम् ॥ प्रभावमुभयोश्चैववदस्व
वदतांवर ॥ २८ ॥ ॥ सुकर्मोवाच ॥ पराचीनस्यरूपस्यलिंगमेववदामिते ॥ येनलोकाःप्रमोदंतेइंद्राद्याःसचराचराः ॥ २९ ॥ अयमेवजगन्नाथःसर्वगो
व्यापकः प्रभुः ॥ अस्यरूपंनदृष्टंहिकेनाप्येवहियोगिना ॥ ३० ॥ श्रुतिरेववदत्येवंतंवक्तुंशंकितेवसा ॥ अपाणिपादनासश्चअकर्णोमुखवर्जितः ॥ ३१ ॥
सर्वंपश्यतिवैकर्मकृतंत्रैलोक्यवासिनाम् ॥ तेषामुक्तमकर्णश्चसशृणोतिसुसाक्ष्यदः ॥ ३२ ॥ गतिहीनोव्रजेत्सोपिसहिसर्वत्रदृश्यते ॥ पाणिहीनोपिगृह्णाति

---

[1] ब्राह्मणम् इ० पा०।

पादहीनःप्रधावति ॥ ३३ ॥ सर्वत्रदृश्यतेविप्रव्यापकःपादवर्जितः ॥ यंनपश्यंतिदेवेंद्रामुनयस्तत्वदर्शिनः ॥ ३४ ॥ सचपश्यतितान्सर्वान्सत्यासत्यपदे
स्थितान् ॥ व्यापकंविमलंसिद्धंसिद्धिदंसर्वनायकम् ॥ ३५ ॥ यंजानातिमहायोगीव्यासोधर्मार्थकोविदः ॥ तेजोमूर्तिःसचाकाशमेकवर्णमनंत
कम् ॥ ३६ ॥ तदेतन्निर्मलंरूपंश्रुतिराख्यातिनिश्चितम् ॥ व्यासश्चैवहिजानातिमार्कंडेयश्चतत्पदम् ॥ ३७ ॥ अर्वाचीनंप्रवक्ष्यामिशृणुष्वैकाग्रमानसः ॥
यदासंहृत्यभूतात्मास्वयमेकःप्रगच्छति ॥ ३८ ॥ अप्सुशय्यांसमास्थायशेषभोगासनस्थितः ॥ तमाश्रित्यस्वपित्येकोवहुकालंजनार्दनः ॥ ३९ ॥
जलांधकारसंतप्तोमार्कंडेयोमहामुनिः ॥ स्थानमिच्छन्सयोगात्मानिर्विण्णोभ्रमणेनसः ॥४० ॥ भ्रममाणःसदद्दशेशेषपर्यंकशायिनम् ॥ सूर्यकोटिप्रतीका
शंदिव्याभरणभूषितम् ॥ ४१ ॥ दिव्यमाल्यांबरधरंसर्वव्यापिनामीश्वरम् ॥ योगनिद्रांगतंकांतंशंखचक्रगदाधरम् ॥ ४२ ॥ एकानारीमहाभागाकृष्णांज
नचयोपमा ॥ दंष्ट्राकरालवदनाभीमरूपाद्विजोत्तम ॥ ४३ ॥ तयोक्तोसौमुनिश्रेष्ठोमाभैरितिमहामुनिः ॥ पद्मपत्रंसुविस्तीर्णंपंचयोजनमायतम् ॥ ४४ ॥
तस्मिन्पत्रेमहादेव्यामार्कण्डेयोनिवेशितः ॥ केशवेसतिसुप्तेपिनास्त्यत्रचभयंतव ॥ ४५ ॥ तामुवाचसयोगींद्रःकात्वंभवसिभामिनि ॥ अस्मिन्विनिर्जिते
चैकाभवतीपरिबृंहिता ॥ ४६ ॥ पृष्टैवंमुनिनादेवीसादरंप्राहभूसुर ॥ नागभोगांकपर्यंकेसयःस्वपितिकेशवः ॥ ४७ ॥ अस्याहंवैष्णवीशक्तिःकालरा
त्रिरिहोच्यते ॥ मामेवंविद्धिविप्रेंद्रसर्वमायासमन्विताम् ॥४८॥ महामायापुराणेषुजगन्मोहायकथ्यते ॥ इत्युक्त्वासागतादेवीअंतर्धानंहिपिप्पलः ॥४९॥
देव्यामनुगतायांतुमार्कंडेयस्यपश्यतः ॥तस्यनाभ्यांसमुत्पन्नंपंकजंहाटकप्रभम् ॥५०॥ तस्माज्जज्ञेमहातेजाब्रह्मालोकपितामहः ॥ तस्माद्विजज्ञिरेलोकाः
सर्वेस्थावरजंगमाः ॥ ५१ ॥ इंद्राद्यालोकपालाश्चदेवाश्चाग्निपुरोगमाः ॥ अर्वाचीनंस्वरूपंतुदर्शितंहिमयानृप ॥ ५२ ॥ अर्वाचीनस्वरूपोयंपराचीनो
निराश्रयः ॥ यदासदर्शयेत्कार्यंकायरूपाभवंतिते ॥ ५३ ॥ ब्रह्माद्याःसर्वलोकाश्चअर्वाचीनाहिपिप्पल ॥ अर्वाचीनाअमीलोकायेभवंतिजगत्त्रये ॥ ५४ ॥
पराचीनःसभूतात्मायंसुपश्यंतियोगिनः ॥ मोक्षरूपंपरंस्थानंपरब्रह्मस्वरूपकम् ॥ ५५ ॥ अव्यक्तमक्षरंहंसंशुद्धंसिद्धिसमन्वितम् ॥ पराचीनस्ययद्रूपं
विद्याधरतवाग्रतः ॥ ५६ ॥ सर्वमेवमयाख्यातमन्यत्किंतेवदाम्यहम् ॥ ॥ पिप्पलउवाच ॥ कस्मादेतन्महाज्ञानमुद्भूतंतवसुव्रत ॥ ५७ ॥ अर्वाचीनग
तिंविद्वान्पराचीनगतिंतथा ॥ त्रैलोक्यस्यपरंज्ञानंत्वय्येवंपरिवर्तते ॥ ५८ ॥ तपसोनैवपश्यामिपरांनिष्ठांहिसुव्रत ॥ यजनंयाजनंतीर्थंतपोवाकृतवान
सि ॥ ५९ ॥ तत्प्रभावंवदस्वैवंकेनज्ञानंतवाखिलम् ॥ सुकर्मोवाच ॥ तपएवनजानामिनकृतंकायशोषणम् ॥ ६० ॥ यजनंयाजनंवापिनजानेतीर्थसाधन
म् ॥ नमयासाधितंध्यानंपुण्यकालंसुकर्मजम् ॥ ६१ ॥ स्फुटमेकंप्रजानामिपितृमातृप्रपूजनम् ॥ उभयोरपिहस्तेनमातापित्रोस्तुनित्यशः ॥ ६२ ॥ पाद

प्रक्षालनंपुण्यंस्वयमेवकरोम्यहम् ॥ अंगसंवाहनंस्नानंभोजनादिकमेवच ॥ ६३ ॥ त्रिकालेध्यानसंलीनःसाधयामिदिनेदिने ॥ पादोदकंतयोश्चैवमातापित्रो
र्दिनेदिने ॥ ६४ ॥ भक्तिभावेनविंदामिपूजयामिसुभावतः ॥ गुरूमेजीवमानौतुयावत्कालंहिपिप्पल ॥ ६५ ॥ तावत्कालंहिमेलाभोह्यतुलश्चप्रजायते ॥ त्रि
कालंपूजयाम्येतौशुद्धभावेनचेतसा ॥ ६६ ॥ स्वच्छंदलीलासंचारीवर्ताम्येवहिपिप्पल ॥ किंमेचान्येनतपसाकिंमेकायस्यशोषणैः ॥ ६७ ॥ किंमेसुतीर्थया
त्राभिरन्यैःपुण्यैश्चसांप्रतम् ॥ मखानामेवसर्वेषांयत्फलंप्राप्यतेद्विज ॥ ६८ ॥ तत्फलंतुमयादृष्टंपितुःशुश्रूषणादपि ॥ मातुःशुश्रूषणंतद्वत्पुत्राणांगतिदाय
कम् ॥ ६९ ॥ सर्वकर्मसुसर्वस्वंसारभूतंजगत्रये ॥ पुत्रस्यजायतेलोकोमातुःशुश्रूषणादपि ॥ ७० ॥ पितुःशुश्रूषणेतद्वन्महत्पुण्यंप्रजायते ॥ तत्रगंगाग
यातीर्थंतत्रपुष्करमेवच ॥ ७१ ॥ यत्रमात्रापितातिष्ठेत्पुत्रस्यापिनसंशयः ॥ अन्यानितत्रतीर्थानिपुण्यानिविविधानिच ॥ ७२ ॥ [1]भवंत्येतानिपुत्रस्यापितुःशुश्रू
षणादपि ॥ पितुःशुश्रूषणात्तस्यदानस्यतपसःफलम् ॥ ७३ ॥ सत्पुत्रस्यभवेद्विप्रअन्यधर्मःश्रमायते ॥ पितुःशुश्रूषणात्पुण्यंपुत्रःप्राप्नोत्यनुत्तमम् ॥ ७४ ॥ स्व
कर्मणस्तुसर्वस्वमिहैवचपरत्रच ॥ जीवमानौगुरूत्वेतौस्वमातापितरौतथा ॥ ७५ ॥ शुश्रूषतेसुतोभूत्वातस्यपुण्यफलंशृणु ॥ देवास्तस्यापितुष्यंतिऋषयः
पुण्यवत्सलाः ॥ ७६ ॥ त्रयोलोकास्तुतुष्यंतिपितुःशुश्रूषणादिह ॥ मातापित्रोस्तुयःपादौनित्यमेवाहिक्षालयेत् ॥ ७७ ॥ तस्यभागीरथीस्नानमहन्यहनि
जायते ॥ पुण्यैर्मिष्टान्नपानैर्यःपितरंमातरंतथा ॥ ७८ ॥ भक्त्याभोजयतेनित्यंतस्यपुण्यंवदाम्यहम् ॥ अश्वमेधस्ययज्ञस्यफलंपुत्रस्यजायते ॥ ७९ ॥ तांबू
लैश्छादनैश्चैवपानैश्चाशनकैस्तथा ॥ भक्त्याचान्नेनपुण्येनगुरूयेनाभिपूजितौ ॥ ८० ॥ सर्वज्ञानीभवेत्सोपियशःकीर्तिमवाप्नुयात् ॥ मातरंपितरंदृष्ट्वाह
र्षात्संभाषयेत्सुतः ॥ ८१ ॥ निधयस्तस्यसंतुष्टास्तस्यगेहेवसंतिते ॥ गावःसौहृद्यमायांतिपुत्रस्यसुखदाःसदा ॥ ८२ ॥ इतिश्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्याने
मातृपितृतीर्थमाहात्म्येद्विषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६२ ॥ सुकर्मोवाच ॥ तयोश्चापिद्विजश्रेष्ठमातापित्रोश्चस्नातयोः ॥ पुत्रस्यापिहिसर्वांगेपतंत्यंबुकणाय
दा ॥ १ ॥ सर्वतीर्थसमंस्नानंपुत्रस्यापिसुजायते ॥ पतितंविकलंवृद्धमशक्तंसर्वकर्मसु ॥ २ ॥ व्याधितंकुष्ठिनंतातंमातरंचतथाविधाम् ॥ उपाच
रतियःपुत्रस्तस्यपुण्यंवदाम्यहम् ॥ ३ ॥ विष्णुस्तस्यप्रसन्नात्माजायतेनात्रसंशयः ॥ प्रयातिवैष्णवंलोकंयदप्राप्यंहियोगिभिः ॥ ४ ॥ पितरौविकलौ
दीनौवृद्धावेतौगुरूसुतः ॥ महागदेनसंप्राप्तौपरित्यजतिपापधीः ॥ ५ ॥ पुत्रोनरकमाप्नोतिदारुणंकृमिसंकुलम् ॥ वृद्धाभ्यांचसमाहूतोगुरुभ्या
मिहसांप्रतम् ॥ ६ ॥ नप्रयातिसुतोभूत्वातस्यपापंवदाम्यहम् ॥ विष्ठाशीजायतेमूढोग्रामघोणीनसंशयः ॥ ७ ॥ यावज्जन्मसहस्रंतुपुनः

---

[1] भजंत्येतानीति पा० ।

श्वाचाभिजायते ॥ पुत्रगेहेस्थितौवृद्धौमाताचजनकस्तथा ॥ ८ ॥ अभोजयित्वातावन्नंस्वयमत्तिचयःसुतः ॥ मूत्रंविष्ठांसभुंजीतयावजन्मस
हस्रकम् ॥ ९ ॥ कृष्णसर्पोभवेत्पापीयावज्जन्मशतद्वयम् ॥ मातरंपितरंवृद्धमवज्ञायप्रवर्त्तते ॥ १० ॥ ग्राहो[1]पिजायतेदुष्टोजन्मकोटिशतैरपि ॥ तावेतौ
कुत्सतेपुत्रःकटुकैर्वचनैरपि ॥ ११ ॥ सचपापीभवेद्व्याघ्रःपश्चाद्दृक्षःप्रजायते ॥ मातरंपितरंपुत्रोयोनै[2]मन्येतदुष्टधीः ॥ १२ ॥ कुंभीपाकेवसेत्तावद्यावद्युग
सहस्रकम् ॥ नास्तिमातृसमंतीर्थंपुत्राणांचपितुःसमम् ॥ १३ ॥ तारणायाहितायैवइहैवचपरत्रच ॥ तस्मादहंमहाप्राज्ञपितृदेवंप्रपूजये ॥ १४ ॥ मातृदेवं
सर्वदेवयोगयोगीतथाभवम् ॥ मातृपितृप्रसादेनसंजातंज्ञानमुत्तमम् ॥ १५ ॥ त्रिलोकीयंसमस्तातुसंयातामम वश्यताम् ॥ अर्वाचीनगतिंजानेदेवस्या
स्यमहात्मनः ॥ १६ ॥ वासुदेवस्यतस्यैवपराचीनांमहामते ॥ सर्वज्ञानंसमुद्भूतंपितृमातृप्रसादतः ॥ १७ ॥ कोनपूजयतेविद्वान्पितरंमातरंतथा ॥ सांगो
पांगैरधीतैस्तैःश्रुतिशास्त्रसमन्वितैः ॥ १८ ॥ वेदैरपिचकिंविप्रपितायेननपूजितः ॥ मातानपूजितायेनतस्यवेदानिरर्थकाः ॥ १९ ॥ यज्ञैश्चतपसाविप्र
किंदानैःकिंचपूजनैः ॥ प्रयातितस्यवैफल्यंनमातायेनपूजिता ॥ २० ॥ नपितापूजितोयेनजीवमानोगृहेस्थितः ॥ एषपुत्रस्यवैधर्मस्तथातीर्थंनरेष्विह
॥ २१ ॥ एषपुत्रस्यवैमोक्षस्तथाजन्मफलंशुभम् ॥ एषपुत्रस्यवैयज्ञोदानमेवनसंशयः ॥ २२ ॥ पितरंपूजयेन्नित्यंभक्त्याभावेनतत्परः ॥ तस्यजातंसम
स्तंतद्यदुक्तंपूर्वमेवहि ॥ २३ ॥ दानस्यापिफलंतेनतीर्थस्यापिनसंशयः ॥ यज्ञस्यापिफलंप्राप्तंमातायेनाप्युपासिता ॥ २४ ॥ पितायेनसुभक्त्याचनित्य
मेवाप्युपासितः ॥ तस्यसर्वासुसंसिद्धायज्ञाद्याःपुण्यदाःक्रियाः ॥ २५ ॥ एतदर्थंसमाज्ञातंधर्मशास्त्रंश्रुतंमया ॥ पितृभक्तिपरोनित्यंभवेत्पुत्रोहिपिप्पल ॥
॥ २६ ॥ तुष्टेपितरिसंप्राप्तंयदुराज्ञापुरासुखम् ॥ रुष्टेपितरिचप्राप्तंमहत्पापंपुराशृणु ॥ २७ ॥ रुरुणापौरवेणापिपित्राशप्तेनभूतले ॥ एवंज्ञानंमयाचाप्तं
द्वावेतौयदुपासितौ ॥ २८ ॥ एतयोश्चप्रसादेनप्राप्तंफलमनुत्तमम् ॥ २९ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेमातापितृतीर्थमाहात्म्येत्रिषष्टितमो
ऽध्यायः ॥ ६३ ॥ पिप्पलउवाच ॥ पितुःप्रसादभावाद्वैयदुनासुखमुत्तमम् ॥ कथंप्राप्तंसुभुक्तंचतन्मेविस्तरतोवद ॥ १ ॥ कस्मात्पापप्रभावंचरुरुर्भुक्ते
द्विजोत्तम ॥ सकलंविस्तरेणापिवदमेकुंडलात्मज ॥ २ ॥ सुकर्मोवाच ॥ श्रूयतामभिधास्यामिचरित्रंपापनाशनम् ॥ नहुषस्यसुपुण्यस्यययातेश्चमहा
त्मनः ॥ ३ ॥ सोमवंशात्प्रभूतोहिनहुषोमेदिनीपतिः ॥ दानधर्माननेकांश्चचकारह्यतुलानपि ॥ ४ ॥ मखानामश्वमेधानामियाजशतमुत्तमम् ॥ वाजपे
यशतंचापिअन्यान्यज्ञाननेकधा ॥ ५ ॥ आत्मनःपुण्यभावेनइंद्रलोकमवापसः ॥ पुत्रंधर्मगुणोपेतंप्रजापालंचकारसः ॥ ६ ॥ ययातिंसत्यसंपन्नंधर्मवीर्यम

---

[1] गृध्रोऽपि इ० पा० । [2] न नमस्याति पापधीः इ० पा० ।

हामतिम् ॥ ऐंद्रंपदंगतोराजातस्यपुत्रःपदेस्वके ॥७॥ ययातिःसत्यसंपन्नःप्रजाधर्मेणपालयेत् ॥ स्वयमेवप्रपश्येत्सप्रजाकर्माणितान्यपि ॥८॥ याजयामा
सधर्मज्ञःश्रुत्वाधर्ममनुत्तमम्॥यज्ञतीर्थादिकंसर्वंदानपुण्यंचकारसः॥९॥राज्यंचकारमेधावीसत्यधर्मेणवैतदा॥यावदशीतिसहस्राणिवर्षाणांनृपनंदनः॥१०॥
तावत्कालंगतंतस्यययातेस्तुमहात्मनः ॥ तस्यपुत्राश्चचत्वारस्तद्वीर्यबलविक्रमाः ॥ ११ ॥ तेषांनामानिवक्ष्यामिशृणुष्वैकाग्रमानसः ॥ तस्यासीज्ज्येष्ठ
पुत्रस्तुरुरुर्नाममहाबलः॥१२॥पुरुर्नामद्वितीयोऽभूत्कुरुश्चान्यस्तृतीयकः ॥ यदुर्नामसधर्मात्माचतुर्थोनृपतेःसुतः ॥ १३ ॥ एवंचत्वारःपुत्राश्चययातेस्तुम
हात्मनः ॥ तेजसापौरुषेणापिपितृतुल्यपराक्रमाः ॥ १४ ॥ एवंराज्यंकृतंतेनधर्मेणापिययातिना ॥ तस्यकीर्तिर्यशोभावस्त्रैलोक्येप्रचुरोभवत् ॥ १५ ॥
विष्णुरुवाच ॥ एकदातुद्विजश्रेष्ठोनारदोब्रह्मनंदनः ॥ ऐंद्रंलोकंगतोराजन्द्रष्टुंचैवपुरंदरम् ॥ १६ ॥ सहस्राक्षस्ततोपश्यद्धुताशनसमप्रभम् ॥ देवोविप्रंसमा
यांतंसर्वज्ञंज्ञानपंडितम् ॥ १७॥ पूजितंमधुपर्काद्यैर्भक्त्यानमितकंधरः ॥ निवेश्यचासनेपुण्येपप्रच्छमुनिपुंगवम् ॥ १८॥ इंद्रउवाच ॥ कस्मादागमनंतेद्य
किमर्थमिहचागतः ॥ किंतेहिसुप्रियंविप्रकरोम्यद्यमहामुने ॥ १९ ॥ नारदउवाच ॥ देवराजकृतंसर्वंभक्त्यायच्चप्रभाषितम् ॥ संतुष्टोस्मिमहाप्राज्ञ
प्रश्नोत्तरंवदाम्यहम् ॥ २० ॥ महीलोकात्सुसंप्राप्तःसांप्रतंतवमंदिरम् ॥ त्वामन्वेष्टुंसमायातोदृष्ट्वानाहुषमेवच ॥ २१ ॥ इंद्रउवाच ॥ सत्यधर्मेणकोराजाप्रजाः
पालयतेसदा॥ सर्वधर्मसमायुक्तःश्रुतवाञ्ज्ञानवान्गुणी ॥ २२ ॥ पृथिव्यामस्तिकोराजावेदज्ञोब्राह्मणप्रियः ॥ ब्रह्मण्योवेदविच्छूरोयज्वादातासुभक्तिमा
न् ॥ २३ ॥ नारदउवाच ॥ एभिर्गुणैस्तुसंयुक्तोनहुषस्यात्मजोबली ॥ यस्यसत्येनवीर्येणसर्वेलोकाःप्रतिष्ठिताः ॥ २४ ॥ भवादृशोहिभूर्लोकेययाति
र्नहुषात्मजः ॥ भवान्स्वर्गेसचैवास्तिभूतलेभूतिवर्धनः ॥ २५ ॥ पितुःश्रेष्ठोमहाराजह्यश्वमेधशतंतथा ॥ वाजपेयशतंचक्रेययातिःपृथिवीपतिः ॥ २६॥
दत्तान्यनेकरूपाणिदानानितेनभक्तितः ॥ गवांलक्षसहस्राणिगवांकोटिशतानिच ॥ २७ ॥ कोटिहोमांश्चकाराथलक्षहोमांस्तथैवच ॥ भूमिदानादिदाना
निब्राह्मणेभ्योददाच्चयः ॥ २८ ॥ सर्वंयेनस्वरूपंहिधर्मस्यपरिपालितम् ॥ एवंगुणैःसमायुक्तोययातिर्नहुषात्मजः ॥ २९ ॥ वर्षाणांतुसहस्राणिअशीतिर्नृ
पसत्तमः ॥ राज्यंचकारसत्येनयथादिविभवानिह ॥ ३० ॥ सुकर्मोवाच ॥ एवमाकर्ण्यदेवेंद्रोनारदात्समुनीश्वरात् ॥ समालोच्यसमेधावीसंभीतोधर्म
पालनात् ॥ ३१ ॥ शतयज्ञप्रभावेननहुषोहिपुरामम ॥ ऐंद्रंपदंगतोवीरोदेवराजोभवत्पुरा ॥ ३२ ॥ शचीबुद्धिप्रभावेनपदभ्रष्टोव्यजायत ॥ तादृशोयं
महाराजःपितुस्तुल्यपराक्रमः ॥ ३३ ॥ प्राप्स्यतेनात्रसंदेहःपदमैंद्रंनसंशयः ॥ येनकेनाप्युपायेनतंभूपंदिवमानये ॥ ३४ ॥ इत्येवंचिंतयामासतस्मा
द्भीतःसुरेश्वरः ॥ भूपालस्यनृपश्रेष्ठययातेःसुमहद्भयात् ॥ ३५ ॥ तमानेतुंततोदूतंप्रेषयामासदेवराट् ॥ नहुषस्यविमानंतुसर्वकामसमन्वितम् ॥ ३६ ॥

सारथिंमातलिंनामविमानेनसमन्वितम् ॥ गतोहिमातलिस्तत्रयत्रास्तेनहुषात्मजः ॥ ३७ ॥ प्रहितःसुरराजेनसमानेतुंमहामतिम् ॥ सभायांवर्त्तमान
स्तुयथाइंद्रःप्रशोभते ॥ ३८ ॥ तथाययातिर्धर्मात्मास्वसभायांविराजते ॥ तमुवाचमहात्मानंराजानंसत्यभूषणम् ॥ ३९ ॥ सारथिर्देवराजस्यशृणुरा
जन्वचोमम ॥ प्रहितोदेवराजेनसकाशंतवसांप्रतम् ॥ ४० ॥ यद्ब्रूतेदेवराजस्तुतत्सर्वंसुमनाःकुरु ॥ आगंतव्यंत्वयादेवऐंद्रंलोकंहिनान्यथा ॥ ४१ ॥
पुत्रेराज्यंविसृज्यैवकृत्वाचांतेष्टिमुत्तमाम् ॥ इलोराजामहातेजावसतेनहुषात्मज ॥ ४२ ॥ पुरूरवामहावीर्योविप्रचित्तिर्महामनाः ॥ शिबिर्वसतितत्रै
वमनुरिक्ष्वाकुभूपतिः ॥ ४३ ॥ सगरोनाममेधावीनहुषश्चापितातव ॥ [1]ऋतवीर्यःकृतज्ञश्चशंतनुश्चमहामनाः ॥ ४४ ॥ भरतोयुवनाश्वश्चकार्तवीर्योन
रेश्वरः ॥ यज्ञानाहृत्यबहुधामोदंतोदिविभूभृतः ॥ ४५ ॥ अन्येचैवतुराजानो[2]यज्ञकर्मसुतत्पराः ॥ सर्वेतेदिविचेंद्रेणमोदंतेस्वेनकर्मणा ॥ ४६ ॥ त्वंपु
नःसर्वधर्मज्ञःसर्वधर्मेषुसंस्थितः ॥ शक्रेणसहमोदस्वस्वर्गलोकेमहीपते ॥ ४७ ॥ ययातिरुवाच ॥ किंमयातत्कृतंकर्मयेनमभ्यर्थितातव ॥
इंद्रस्यदेवराजस्यतत्सर्वमेवदस्वच ॥ ४८ ॥ मातलिरुवाच ॥ यदशीतिसहस्राणिवर्षाणांहित्वयानृप ॥ दानपुण्यादिकंकर्मयज्ञैस्तुपरिसाधि
तम् ॥ ४९ ॥ दिवंगच्छमहाराजकर्मणास्वेनभूपते ॥ सखित्वंदेवराजेनकुरुगच्छसुरालयम् ॥ ५० ॥ पंचात्मकंशरीरंचभूमौत्यजमहामते ॥
दिव्यरूपंसमास्थायभुंक्ष्वभोगान्मनोनुगान् ॥ ५१ ॥ यथायथाकृताभूमौयज्ञादानंतपश्चते ॥ तथातथास्वर्गभोगाःप्रार्थयंतेनरेश्वर ॥ ५२ ॥ यया
तिरुवाच ॥ येनकायेनसिध्येतसुकृतंदुष्कृतंभुवि ॥ मातलेतत्कथंत्यक्त्वागच्छेल्लोकमुपार्जितम् ॥ ५३ ॥ मातलिरुवाच ॥ यत्रैवोपार्जितंकायं
पंचात्मकमिदंनृप ॥ तत्तत्रैवपरित्यज्यदिव्येनैवव्रजंतितम् ॥ ५४ ॥ इतरेमानवाःसर्वेपापपुण्यप्रसाधकाः ॥ तेऽपिकायंपरित्यज्यअधऊर्ध्वंव्रजं
तिवै ॥ ५५ ॥ ययातिरुवाच ॥ पंचात्मकेनकायेनसुकृतंदुष्कृतंनराः ॥ उत्पाद्यैवप्रयांत्येवअधऊर्ध्वंतुमातले ॥ ५६ ॥ कोविशेषोहिधर्मज्ञभूमौकायं
परित्यजेत् ॥ पापपुण्यप्रभावाद्धैकायस्यपतनंभवेत् ॥ ५७ ॥ दृष्टांतोदृश्यतेसूतप्रत्यक्षंमर्त्यमंडले ॥ विशेषंनैवपश्यामिपापपुण्यस्यचाधिकम् ॥ ५८ ॥
सत्यधर्मादिकंकर्मयेनकायेनमानवः ॥ समर्जयतिवैमर्त्यस्तंकस्माद्विप्रसर्जयेत् ॥५९॥ आत्माकायश्चद्वावेतौमित्ररूपावुभावपि ॥ कायंमित्रंपरित्यज्यआ
त्मायातिसुनिश्चितः ॥ ६० ॥ मातलिरुवाच ॥ सत्यमुक्तंत्वयाराजन्कायंत्यक्त्वाप्रयातिसः ॥ संबंधोनास्तितेनापिसमंकायेनचात्मनः ॥ ६१ ॥ यस्मा
त्पंचत्वरूपोऽयंसंधिजर्जरितःसदा ॥ जरयापीड्यमानस्तुव्याधिभिर्दूषितःसदा ॥ ६२ ॥ जरादोषैःप्रभग्नोऽसौअत्रस्थातुंसनेच्छति ॥ आकुलव्याकुलो

---

[1] कृतवीर्यः इ० पा० । [2] यज्वानः सुमहाबलाः इ० पा० ।

भूत्वाजीवस्त्यक्त्वाप्रयातिसः ॥ ६३ ॥ सत्येनधर्मपुण्यैश्चदानैर्नियमसंयमैः ॥ अश्वमेधादिभिर्यज्ञैस्तीर्थैःसंयमनैस्तथा ॥ ६४ ॥ सुपुण्यैःसुकृ
तैश्चान्यैर्जरानैवप्रधार्यते ॥ पातकैश्चमहाराजद्रवतेकायमेवसा ॥ ६५ ॥ ययातिरुवाच ॥ कस्माज्जरासमुत्पन्नाकस्मात्कायंप्रपीडयेत् ॥ ममविस्तरतस्त्वं
चवक्तुमर्हसिसत्तम ॥ ६६ ॥ मातलिरुवाच ॥ हंततेवर्णयिष्यामिजरायाःपरिकारणम् ॥ यस्माच्चेयंसमुद्भूताकायमध्येनृपोत्तम ॥ ६७ ॥ पंचभूतात्मकः
कायोविषयैःपंचभिःश्रितः ॥ यदात्मात्यजतेराजन्सकायःपरिधक्ष्यते ॥ ६८ ॥ वह्निनादीप्यमानस्तुसरसोज्वलतेनृप ॥ तस्माद्विजायतेधूमोधूमान्मेघाश्च
जज्ञिरे ॥ ६९ ॥ मेघादापःप्रवर्तंतेअद्भ्यःपृथ्वीप्रकल्पते ॥ जलमायातिसाध्वीसायथानारीरजस्वला ॥ ७० ॥ तस्मात्प्रजायतेगंधोगंधाद्रसोनृपोत्तम ॥
रसात्प्रभवतेचान्नमन्नाच्छुक्रंनसंशयः ॥ ७१ ॥ शुक्राद्विजायतेकायःकुरूपःकायएवच ॥ यथापृथ्वीसृजेद्गंधान्रसैश्चरतिभूतले ॥ ७२ ॥ तथाकायश्चरेन्नि
त्यंरसाधारोहिसर्वशः ॥ गंधश्चजायतेतस्माद्गंधाद्रसोभवेत्पुनः ॥ ७३ ॥ तस्माज्जज्ञेमहावह्निर्दृष्टांतंपश्यभूपते ॥ यथाकाष्ठाद्भवेद्वह्निःपुनःकाष्ठंप्रकाशये
त् ॥ ७४ ॥ कायमध्येरसादग्निस्तद्वदेवप्रजायते ॥ तत्रसंचरतेनित्यंकायंपुष्णातिभूपते ॥ ७५ ॥ यावद्रसस्यचाधिक्यंतावज्जीवःप्रशांतिमान् ॥ चरि
त्वातादृशंवह्निःक्षुधारूपेणवर्तते ॥ ७६ ॥ अन्नमिच्छत्यसौतीव्रःपयसाचसमन्वितम् ॥ प्रदानंलभतेचान्नमुदकंचापिभूपते ॥ ७७ ॥ शोणितंचरतेवह्निस्त
द्वद्वीर्यंनसंशयः ॥ यक्ष्मरोगोभवेत्तस्मात्सर्वकायप्रणाशकः ॥ ७८ ॥ रसाधिक्यंभवेद्राजन्नथवह्निःप्रशाम्यति ॥ रसेनपीड्यमानस्तुज्वररूपोभिजाय
ते ॥ ७९ ॥ ग्रीवापृष्ठंकटिंपायुंसर्वास्वेवतुसंधिषु ॥ आरुध्यतिष्ठतेवह्निःकायेवह्निःप्रवर्तते ॥ ८० ॥ तस्याऽधिक्यंचरेन्नित्यंकायंपुष्णातिसर्वतः ॥ रस
स्तुबंधमायातिबलरूपोभवेत्तदा ॥ ८१ ॥ अतिरिक्तोबलेनैववीर्यान्मर्माणिचालयेत् ॥ तेनैवजायतेकामःशल्यरूपोभवेन्नृप ॥ ८२ ॥ सकामाग्निःसमा
ख्यातोबलनाशकरोनृप ॥ मैथुनस्यप्रसंगेनविनाशत्वंकलेवरे ॥ ८३ ॥ नारींचसंश्रयेत्प्राणीपीडितःकामवह्निना ॥ मैथुनस्यप्रसंगेनमूर्छितःकामकर्शितः
॥ ८४ ॥ तेजोहीनोभवेत्कायोबलहानिश्चजायते ॥ बलहीनोयदास्याद्वैदुर्बलोवह्निनेरितः ॥ ८५ ॥ सवह्निःप्रचरेत्कायेशोणितंशुक्रमेवच ॥ शुक्रशोणित
योर्नाशाच्छून्यदेहोभिजायते ॥ ८६ ॥ अतीवजायतेवायुःप्रचंडोदारुणाकृतिः ॥ विवर्णोदुःखसंतप्तःशून्यबुद्धिस्ततोभवेत् ॥ ८७ ॥ दृष्टाश्रुतातुयानारीत
च्चित्तोभ्रमतेसदा ॥ तृप्तिर्नजायतेकायेलोलुपेचित्तवर्त्मनि ॥ ८८ ॥ विरूपश्चसुरूपश्चध्यानान्मध्येप्रजायते ॥ बलहीनोयदाकामीमांसशोणितसंक्षया
त् ॥ ८९ ॥ पलितंजायतेकायेनाशितेकामवह्निना ॥ तस्मात्संजायतेकामीवृद्धोभूत्वादिनेदिने ॥ ९० ॥ सुरतेचिंततेनारींयथावार्द्धुषिकोनरः ॥
तथातथाभवेद्धानिस्तेजसोऽस्यनरेश्वर ॥ ९१ ॥ तस्मात्प्रजायतेकायोनाशरूपंसमृच्छति ॥ अग्निःप्रजायतेभूयोजरारूपोनसंशयः ॥ ९२ ॥ प्राणिनांक्षय

रूपेणज्वरोभवातिदारुणः ॥ स्थावराजंगमाःसर्वेंज्वरेणपरिपीडिताः ॥ ९३ ॥ नाशमायांतितेसर्वेंबहुपीडाप्रपीडिताः ॥ एतत्तेसर्वमाख्यातमन्यत्किंते
वदाम्यहम् ॥ ९४ ॥ एवमुक्तोमहाराजोमातलिंवाक्यमब्रवीत् ॥ ९५ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेमातापितृतीर्थकथनेचतुःषष्टितमोऽ
ध्यायः ॥ ६४ ॥ ययातिरुवाच ॥ धर्मस्यरक्षकःकायोमातलेचात्मनासह ॥ नाकमेषनप्रयातितन्मेत्वंकारणंवद ॥ १ ॥ मातलिरुवाच ॥ पंचानामपि
भूतानांसंगतिर्नास्तिभूपते ॥ आत्मनासहवर्ततेसंगत्यानैवपंचते ॥ २ ॥ सर्वेषांतत्रसंघातःकायग्रामेप्रवर्तते ॥ जरयापीडिताःसर्वेस्वंस्वंस्थानंप्रयांति
ते ॥ ३ ॥ यथारसाधिकापृथ्वीमहाराजप्रकल्पिता ॥ रसैःक्लिन्नाततःपृथ्वीमृदुत्वंयातिभूपते ॥ ४ ॥ भिद्यतेपिपीलिकाभिर्मूषिकाभिस्तथैवच ॥ छि
द्राण्येवप्रजायंतेवल्मीकाश्चमहोदराः ॥ ५ ॥ तद्वत्कायेप्रजायंतेगंडमालाविचर्चिकाः ॥ कृमिभिर्भिद्यमानश्चकायएषनरोत्तम ॥ ६ ॥ गुल्मास्तत्रप्रजायं
तेसद्यःपीडाकरास्तदा॥एभिर्दोषैःसमायुक्तःकायोयंनहुषात्मज ॥ कथंप्राणसमायोगाद्दिवंयातिनरेश्वर॥७॥ कायेपार्थिवभागोऽयंसमानार्थप्रतिष्ठितः॥नका
यःस्वर्गमायातियथापृथ्वीतथास्थितः ॥ ८ ॥ एतत्तेसर्वमाख्यातंदोषौघैःपार्थिवस्ययः॥ ९ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेमातापितृतीर्थमाहा
त्म्येपंचषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६५ ॥ ययातिरुवाच ॥ पापात्पततिकायोयंधर्माच्चशृणुमातले ॥ विशेषंनचपश्यामिपुण्यस्यापिमहीतले ॥ १ ॥ पुनःप्रजा
यतेकायोयथाहिपतनंपुरा ॥ कथमुत्पद्यतेदेहस्तन्मेविस्तरतोवद ॥ २ ॥ मातलिरुवाच ॥ अथनारकिणांपुंसामधर्मादेवकेवलात् ॥ क्षणमात्रेणभूतेभ्यः
शरीरमुपजायते ॥ ३ ॥ तद्वद्धर्मेणचैकेनदेवानामौपपादिकम् ॥ सद्यःप्रजायतेदिव्यंशरीरंभूतसारतः ॥ ४ ॥ कर्मणाव्यतिमिश्रेणयच्छरीरंमहात्मनाम् ॥
तद्रूपपरिणामेनविज्ञेयंहिचतुर्विधम् ॥ ५ ॥ उद्भिज्जाःस्थावराज्ञेयास्तृणगुल्मादिरूपिणः॥ कृमिकीटपतंगाद्याःस्वेदजानामदेहिनः ॥६॥ अंडजाःपक्षिणःस
र्वेसर्पानक्राश्चभूपते ॥ जरायुजाश्चविज्ञेयामानुषाश्चचतुष्पदाः ॥७॥ तत्रासिक्ताजलैर्भूमिरक्तेउष्मविपाचिता ॥ वायुनाधम्यमानाचक्षेत्रेबीजंप्रपद्यते ॥ ८ ॥
यथाउप्तानिबीजानिसंसिक्तान्यंभसापुनः ॥ उपगम्यमृदुत्वंचमूलभावंव्रजंतिच ॥९॥तन्मूलादंकुरोत्पत्तिरंकुरात्पर्णसंभवः॥पर्णान्नालंततःकांडंकांडाच्चप्रभ
वःपुनः ॥ १० ॥ प्रभवाच्चभवेत्क्षीरंक्षीरात्तंदुलसंभवः॥ तंदुलाच्चततःपक्वाभवंत्योषधयस्तथा॥११॥यवाद्याःशालिपर्यंताःश्रेष्ठाःसप्तदशस्मृताः॥ ओषध्यः
फलसाराढ्याःशेषाःक्षुद्राःप्रकीर्तिताः ॥ १२ ॥ एतालूनामर्दिताश्चमुनिभिःपूर्वसंस्कृताः ॥ शूर्पोलूखलपात्राद्यैःस्थालिकोदकवह्निभिः ॥ १३ ॥ षड्विधा
हिस्वभेदेनपरिणामंव्रजंतिताः ॥ अन्योन्यरससंयोगादनेकस्वादतांगताः ॥ १४ ॥ भक्ष्यंभोज्यंपेयलेह्यंचोष्यंखाद्यंचभूपते ॥ तासांभेदाःषडंगाश्चमधुराद्या
श्चषड्गुणाः ॥ १५ ॥ तदन्नंपिंडकवलैर्ग्रासैर्भुक्तंचदेहिभिः ॥ अन्नमूलाशयेसर्वंप्राणान्स्थापयतिक्रमात् ॥ १६ ॥ अपक्वंभुक्तमाहारंसवायुःकुरुतेद्विधा ॥ सं

प्रविश्यान्नमध्येचपक्वंकृत्वापृथग्गुणम् ॥१७॥ अग्नेरूर्ध्वंजलंस्थाप्यतदन्नंचजलोपरि ॥ जलस्याधःस्वयंप्राणःस्थित्वाग्निंधमतेशनैः ॥१८॥ वायुनाधम्यमा
नोग्निरत्युष्णंकुरुतेजलम् ॥ तदन्नमुष्णयोगेनसमंतात्पच्यतेपुनः ॥ १९ ॥ द्विधाभवतितत्पक्वंपृथक्किट्टंपृथग्रसः ॥ मलैर्द्वादशभिःकिट्टंभिन्नंदेहाद्बहिर्व्रजे
त् ॥२०॥ कर्णाक्षिनासिकाजिह्वादंतोष्ठ[१]प्रजननंगुदा ॥ मलान्स्रवेदथस्वेदोविण्मूत्रंद्वादशस्मृताः ॥२१॥ हृत्पद्मेप्रतिबद्धाश्चसर्वनाड्यःसमंततः॥ तासांमुखे
षुतंसूक्ष्मंप्राणःस्थापयतेरसम्॥२२॥रसेनतेनतानाडीःप्राणःपूरयतेपुनः॥संतर्पयंतितानाड्यःपूर्णदेहंसमंततः॥२३॥ततःसनाडीमध्यस्थःशारीरेणोष्मणा
रसः॥पच्यतेपच्यमानश्चभवेत्पाकद्वयंपुनः॥२४॥त्वग्मांसास्थिमज्जामेदोरुधिरंचप्रजायते॥रक्ताल्लोमानिमांसंचकेशाःस्नायुश्चमांसतः॥२५॥स्नायोर्मज्जातथा
स्थीनिवसामज्जास्थिसंभवा ॥ मज्जाकारेणवैकल्यंशुक्रंचप्रसवात्मकम् ॥ २६ ॥ इतिद्वादशशान्तस्यपरिणामाःप्रकीर्तिताः ॥ शुक्रंतस्यपरीणामःशुक्राद्दे
हस्यसंभवः ॥२७॥ ऋतुकालेयदाशुक्रंनिर्दोषंयोनिसंस्थितम् ॥ तदातद्वायुसंसृष्टंस्त्रीरक्तेनैकतांव्रजेत् ॥ २८ ॥ विसर्गकालेशुक्रस्यजीवःकारणसंयुतः ॥
नित्यंप्रविशतेयोनिंकर्मभिःस्वैर्नियंत्रितः ॥ २९॥ शुक्रस्यसहरक्तस्यएकाहात्कललंभवेत् ॥ पंचरात्रेणकललेबुद्बुदत्वंततोभवेत् ॥ ३० ॥ मांसत्वंमा
समात्रेणपंचधाजायतेपुनः ॥ ग्रीवाशिरश्चस्कंधश्चपृष्ठवंशस्तथोदरम् ॥ ३१ ॥ पाणीपादौतथापार्श्वौकटिर्गात्रंतथैवच ॥ मासद्वयेनपर्वाणिक्रमशःसंभ
वंतिच ॥ ३२ ॥ त्रिभिर्मासैःप्रजायंतेशतशोंकुरसंधयः॥ मासैश्चतुर्भिर्जायंतेअंगुल्यादियथाक्रमम् ॥ ३३ ॥ मुखंनासाचकर्णौचमासैर्जायंतिपंचभिः ॥
दंतपंक्तिस्तथाजिह्वाजायतेतुनखाःपुनः ॥ ३४ ॥ कर्णयोश्चभवेच्छिद्रंषण्मासाभ्यंतरेपुनः ॥ पायुर्मेढ्रमुपस्थंचशिश्नश्चाप्युपजायते ॥ ३५ ॥ संधयोये
चगात्रेषुमासैर्जायंतिसप्तभिः ॥ अंगप्रत्यंगसंपूर्णंशिरःकेशसमन्वितम् ॥ ३६ ॥ विभक्तावयवस्पष्टंपुनर्मासाष्टमेभवेत् ॥ पंचात्मकसमायुक्तःपरिपक्वःस
तिष्ठति ॥ ३७ ॥ मातुराहारवीर्येणषड्विधेनरसेनच ॥ नाभिसूत्रनिबद्धेनवर्द्धतेसदिनेदिने ॥३८॥ ततःस्मृतिंलभेज्जीवःसंपूर्णोस्मिञ्छरीरके ॥ सुखंदुःखंवि
जानातिनिद्रांस्वप्नंपुराकृतम् ॥ ३९ ॥ मृतश्चाहंपुनर्जातोजातश्चाहंपुनर्मृतः ॥ नानायोनिसहस्राणिमयादृष्टान्यनेकधा ॥ ४० ॥ अधुनाजातमात्रोहंप्राप्त
संस्कारएवच ॥ ततःश्रेयःकरिष्यामियेनगर्भेनसंभवः ॥ ४१ ॥ गर्भस्थश्चिंतयत्येवमहंगर्भाद्विनिःसृतः ॥ अध्येष्यामिपरंज्ञानंसंसारविनिवर्तकम्
॥ ४२ ॥ अवश्यंगर्भदुःखेनमहतापरिपीडितः ॥ जीवःकर्मवशादास्तेमोक्षोपायंविचिंतयेत् ॥ ४३ ॥ यथागिरिवराक्रांतःकश्चिद्दुःखेनतिष्ठति ॥ तथा
जरायुणादेहीदुःखंतिष्ठतिदुःखितः ॥ ४४ ॥ पतितःसागरेयद्वद्दुःखमास्तेसमाकुलः ॥ गर्भोदकेनसिक्तांगस्तथास्तेव्याकुलात्मकः ॥ ४५ ॥ लोहकुंभेयथा

---

[१] वदनम् इ० पा० ।

न्यस्तःपच्यतेकश्चिदग्निना ॥ गर्भकुंभेतथाक्षिप्तःपच्यतेजठराग्निना ॥ ४६ ॥ सूचीभिरग्निवर्णाभिर्भिन्नगात्रोनिरंतरम् ॥ यद्दुःखंजायतेतस्यतद्गर्भेष्टगु
णंभवेत् ॥ ४७ ॥ गर्भवासात्परंवासंकष्टंनैवास्तिकुत्रचित् ॥ देहिनांदुःखमतुलंसुघोरमपिसंकटम् ॥ ४८ ॥ इत्येतद्गर्भदुःखंहिप्राणिनांपरिकीर्तितम् ॥
चरस्थिराणांसर्वेषामात्मगर्भानुरूपतः ॥ ४९ ॥ गर्भात्कोटिगुणापीडायोनियंत्रनिपीडनात् ॥ संमूर्च्छितस्यजायेतजायमानस्यदेहिनः ॥ ५० ॥
इक्षुवत्पीड्यमानस्यपापमुद्गरपेषणात् ॥ गर्भान्निष्क्रममाणस्यप्रबलैःसूतिवायुभिः ॥ ५१ ॥ जायतेसुमहद्दुःखंपरित्राणंनविंदति ॥ यंत्रेणपी
ड्यमानाःस्युर्निःसाराश्चयथेक्षवः ॥ ५२ ॥ तथाशरीरंयोनिस्थंपात्यतेयंत्रपीडनात् ॥ अस्थिमद्वर्तुलाकारंस्नायुबंधनवेष्टितम् ॥ ५३ ॥ रक्तमां
सवसालिप्तंविण्मूत्रद्रव्यभाजनम् ॥ केशलोमनखच्छन्नंरोगायतनमुत्तमम् ॥ ५४ ॥ वदनैकमहाद्वारंगवाक्षाष्टकभूषितम् ॥ ओष्ठद्वय
कपाटंतुदंतजिह्वागलान्वितम् ॥ ५५ ॥ नाडीस्वेदप्रवाहंचकफपित्तपरिप्लुतम् ॥ जराशोकसमाविष्टंकालवक्त्रानलेस्थितम् ॥ ५६ ॥
कामक्रोधसमाक्रांतंश्वसनैश्चोपमर्दितम् ॥ भोगतृष्णातुरंमूढंरागद्वेषवशानुगम् ॥ ५७ ॥ सवर्णितांगप्रत्यंगंजरायुपरिवेष्टितम् ॥ संकटेनाविविक्तेनयोनि
मार्गेणनिर्गतम् ॥ ५८ ॥ विण्मूत्ररक्तसिक्तांगंषट्कौशिकसमुद्भवम् ॥ अस्थिपंजरसंघातंज्ञेयमस्मिन्कलेवरे ॥ ५९ ॥ शतत्रयंशताधिकंपंचपेशीशता
निच॥सार्धाभिस्तिसृभिश्छन्नंसमंताद्रोमकोटिभिः॥६०॥शरीरंस्थूलसूक्ष्माभिर्दृश्यादृश्याभिरंततः॥एताभिर्मांसनाडीभिःकोटिभिस्तत्समन्वितम्॥६१॥
प्रस्वेदमशुचिंताभिरंतरस्थंचतेनाहि ॥ द्वात्रिंशद्दशनाःप्रोक्ताविंशतिश्चनखाःस्मृताः ॥ ६२ ॥ पित्तस्यकुडवंज्ञेयंकफस्यार्धाढकंतथा ॥ वसायाश्चपलाःपं
चतदर्धंफलकस्यच ॥ ६३ ॥ पंचार्बुदपलाज्ञेयाःपलानिदशमेदसः ॥ पलत्रयंमहारक्तंमज्जारक्ताच्चतुर्गुणा ॥ ६४ ॥ शुक्रार्धकुडवंज्ञेयंतदर्धंदेहिनांबलम् ॥
मांसस्यचैकंपिंडेनपलसाहस्रमुच्यते ॥६५॥ रक्तंपलशतंज्ञेयंविण्मूत्रंचाप्रमाणतः ॥ इतिदेहगृहेराजन्वासःस्यान्नित्यमात्मनः ॥ ६६ ॥ अशुद्धंचविशुद्धस्य
कर्मबंधविनिर्मितम् ॥ शुक्रशोणितसंयोगाद्देहःसंजायतेक्वचित् ॥ ६७ ॥ नित्यंविण्मूत्रसंयुक्तस्तेनायमशुचिःस्मृतः ॥ यथावैविष्ठयापूर्णःशुचिःसांतर्बहिर्घ
टः ॥ ६८ ॥ शौचेनशोध्यमानोपिदेहोयमशुचिर्भवेत् ॥ यंप्राप्यातिपवित्राणिपंचगव्यहवींषिच ॥ ६९ ॥ अशुचित्वंप्रयांत्याशुदेहोयमशुचिस्ततः ॥ हृद्या
न्यप्यन्नपानानियंप्राप्यसुरभीणिच॥७०॥अशुचित्वंप्रयांत्याशुकोऽन्यःस्यादशुचिस्ततः॥हेजनाःकिंनपश्यध्वंयन्निर्यातिदिनेदिने॥ ७१॥देहानुगोमलःपूति
स्तदाधारःकथंशुचिः ॥ देहःसंशोध्यमानोपिपंचगव्यकुशांबुभिः ॥ ७२ ॥ घृष्यमाणइवांगारोनिर्मलत्वंनगच्छति ॥ स्रोतांसियस्यसततंप्रवहंतिगिरेरि

---

१ वसायाश्च पलत्रिंशत्तदर्धं कललस्य वा ॥ वातार्बुदपलं ज्ञेयम् इ० पा० । २ कोऽन्योऽस्मादशुचिस्ततः इ० पा० ।

व ॥७३॥ कफमूत्राद्यमशुचिःसदेहःशुध्यतेकथम् ॥ सर्वाशुचिनिधानस्यशरीरस्यनविद्यते ॥७४॥ शुचिरेकप्रदेशोपिशुचिर्नस्याद्धतेऽपिवा ॥ दिवावायदि
वारात्रौमृत्तोयैःशोध्यतेकरः ॥ ७५ ॥ तथापिशुचिभाङ्नस्यान्नविरज्यंतितेनराः ॥ कायोयमग्र्यधूपाद्यैर्यत्नेनापिसुसंस्कृतः ॥ ७६ ॥ नजहातिस्वभावंहिश्व
पुच्छमिवनामितम् ॥ तथाजात्यैवकृष्णोर्णानशुक्लाजातुजायते ॥ ७७ ॥ संशोध्यमानापितथाभवेन्मूर्तिर्ननिर्मला ॥ जिघ्रन्नपिस्वदुर्गंधंपश्यन्नपिमलंस्वक
म् ॥ ७८ ॥ नविरज्यतिलोकोऽयंपीडयन्नपिनासिकाम् ॥ अहोमोहस्यमाहात्म्यंयेनव्यामोहितंजगत् ॥ ७९ ॥ जिघ्रन्पश्यन्स्वकान्दोषान्कायस्यनविरज्य
ते ॥ स्वदेहस्यविगंधेनविरज्येतनयोनरः ॥ ८० ॥ विरागकारणंतस्यकिमन्यदुपदिश्यते ॥ सर्वमेवजगत्पूतंदेहमेवाशुचिःपरम् ॥ ८१ ॥ यन्मलावयवस्प
र्शाच्छुचिरप्यशुचिर्भवेत् ॥ गंधलेपापनोदायशौचंदेहस्यकीर्तितम् ॥ ८२ ॥ द्वयस्यापगमात्पश्चाद्भावशुद्ध्याविशुद्ध्यति ॥ गंगातोयेनसर्वेणमृद्भारैर्गा
त्रलेपनैः ॥८३॥ मत्योंदुर्गंधदेहोसौभावदुष्टोनशुध्यति ॥ तीर्थस्नानैस्तपोभिश्चदुष्टात्मानचशुध्यति ॥८४॥ स्वमूर्तिःक्षालितातीर्थैनशुद्धिमधिगच्छति ॥
अंतर्भावप्रदुष्टस्यविशतोपिहुताशनम् ॥ ८५ ॥ नस्वर्गोनापवर्गश्चदेहनिर्दहनंपरम् ॥ भावशुद्धिःपरंशौचंप्रमाणंसर्वकर्मसु ॥ ८६ ॥ अन्यथालिंग्यतेकां
ताभावेनदुहितान्यथा ॥ मनसाभिद्यतेवृत्तिरभिन्नेष्वपिवस्तुषु ॥ ८७ ॥ अन्यथैवसतीपुत्रंचिंतयेदन्यथापतिम् ॥ यथायथास्वभावस्यमहाभागउदाहृत
म् ॥८८॥परिष्वक्तोपियद्भार्याभावहीनांनकारयेत् ॥नाद्याद्विविधमन्नाद्यंरस्यानिसुरभीणिच ॥८९॥ अभावेननरस्तस्माद्भावःसर्वत्रकारणम् ॥ चित्तंशोधय
यत्नेनकिमन्यैर्बाह्यशोधनैः ॥ ९० ॥ भावतःशुचिशुद्धात्मास्वर्गंमोक्षंचविंदति ॥ ज्ञानामलांभसापुंसःसवैराग्यमृदापुनः ॥ ९१ ॥ अविद्यारागविण्मू
त्रलेपोनश्येद्विशोधनैः ॥ एवमेतच्छरीरंहिनिसर्गादशुचिंविदुः ॥ ९२ ॥ [1]विद्यादसारंनिःसारंकदलीसारसन्निभम् ॥ ज्ञात्वैवंदोषवद्देहंयःप्राज्ञःशिथिलीभवे
त् ॥ ९३ ॥ सोतिक्रामतिसंसारंदृढग्राहोवतिष्ठति ॥ एवमेतन्महाकष्टंजन्मदुःखंप्रकीर्तितम् ॥ ९४ ॥ पुंसामज्ञानदोषेणनानाकर्मवशेनच ॥ गर्भस्थ
स्यमतिर्यासीत्साजातस्यप्रणश्यति ॥ ९५ ॥ सुमूर्च्छितस्यदुःखेनयोनियंत्रनिपीडनात् ॥ बाह्येनवायुनाचास्यमोहसंगेनदेहिनाम् ॥ ९६ ॥ स्पृष्ट
मात्रस्यघोरेणज्वरःसमुपजायते ॥ तेनज्वरेणमहतामहामोहःप्रजायते ॥ ९७ ॥ संमूढस्यस्मृतिभ्रंशःशीघ्रंसंजायतेपुनः ॥ स्मृतिभ्रंशात्ततस्तस्यपूर्वकर्मव
शेनच ॥ ९८ ॥ रतिःसंजायतेतस्यजंतोस्तत्रैवजन्मनि ॥ रक्तोमूढश्चलोकोयमकार्येसंप्रवर्त्तते ॥ ९९ ॥ नचात्मानंविजानातिनपरंनचदैवतम् ॥ न
शृणोतिपरंश्रेयःसचक्षुरपिनेक्षते ॥ १०० ॥ समेपथिशनैर्गच्छन्स्खलतीवपदेपदे ॥ [2]सत्योबुद्धौनजानातिबोध्यमानोबुधैरपि ॥ १०१ ॥ संसारेक्लि

---

[1] अध्यात्मसारनिःसारम् इ० पा० । [2] स्वापं सुप्तो न जहाति बोध्यमानो बुधैरपि ॥ इ० पा० ।

श्यतेतेननरोलोभवशानुगः ॥ गर्भेस्मृतेरभावेचशास्त्रमुक्तंशिवेनच ॥ १०२ ॥ तद्दुःखकथनार्थायस्वर्गमोक्षप्रसाधकम् ॥ येनतस्मिञ्छिवेज्ञातेधर्मका
मार्थसाधने ॥१०३॥ नकुर्वंत्यात्मनःश्रेयस्तदत्रमहदद्भुतम् ॥ अव्यक्तेंद्रियबुद्धित्वाद्बाल्येदुःखंमहत्पुनः ॥ १०४ ॥ इच्छन्नपिनशक्नोतिवक्तुंकर्तुंनसत्कृ
ती ॥ दंतजन्ममहद्दुःखंलौल्येनवायुनातथा ॥ १०५ ॥ बालरोगैश्चविविधैःपीडाबालग्रहैरपि ॥ तृड्बुभुक्षापरीतांगःक्वचित्तिष्ठतिगच्छति ॥ १०६ ॥
विण्मूत्रभक्षणाद्यंचमोहाद्बालःसमाचरेत् ॥ कौमारःकर्णवेधेनमातापित्रोश्चताडनैः ॥ १०७ ॥ अक्षराध्ययनाद्यैश्चदुःखंगुर्वादिशासनात् ॥ प्रमत्तेंद्रियवृ
त्तेश्चकामरागप्रपीडिनः ॥ १०८ ॥ रोगार्दितस्यसततंकुतःसौख्यंहियौवने ॥ ईर्षयासुमहद्दुःखंमोहाद्दुःखंप्रजायते ॥ १०९ ॥ तत्रस्यात्कुपितस्यैवर
गोदुःखायकेवलम् ॥ रात्रौनविंदतेनिद्रांकामाग्निपीरखेदितः ॥ ११० ॥ दिवावापिकुतःसौख्यमर्थोपार्जनचिंतया ॥ स्त्रीष्वायासितदेहस्ययेपुंसःशुक्रबिं
दवः ॥१११॥ नतेसुखायमंतव्याःस्वेदजाइवबिंदवः ॥ कृमिभिस्ताड्यमानस्यकुष्ठिनःपामरस्यच ॥११२॥ कंडूयनाग्नितापेनयत्सुखंस्त्रीषुतद्विदुः॥यादृशं
मन्यतेसौख्यमर्थोपार्जनचिंतया ॥११३॥ तादृशंस्त्रीषुगंतव्यमधिकंनैवविद्यते ॥ मर्त्यस्यवेदनासैवयांविनाचित्तनिर्वृतिः॥११४॥ ततोन्योन्यंपुराप्राप्तमंते
सैवान्यथाभवेत् ॥ तदेवंजरयाग्रस्तमामयाव्यपिनाप्रियम् ॥ ११५ ॥ अपूर्ववत्समात्मानंजरयापरिपीडितम् ॥ यःपश्यन्नविरज्येतकोन्यस्तस्मादचेत
नः ॥ ११६ ॥ जराभिभूतोपिजंतुःपत्नीपुत्रादिबांधवैः ॥ अशक्तत्वाद्दुराचारैर्भृत्यैश्चपरिभूयते ॥ ११७ ॥ नधर्ममर्थंकामंचमोक्षंचजरयायुतः ॥ शक्तः
साधयितुंतस्माद्युवाधर्मंसमाचरेत् ॥ ११८ ॥ वातपित्तकफादीनांवैषम्यंव्याधिरुच्यते ॥ वातादीनांसमूहेनदेहोयंपरिकीर्तितः ॥ ११९ ॥ त
स्माद्व्याधिमयंज्ञेयंशरीरमिदमात्मनः ॥ वाताद्यव्यतिरिक्तत्वाद्व्याधीनांपंजरस्यच॥१२०॥रोगैर्नानाविधैर्यातिदेहीदुःखान्यनेकधा ॥ तानिचस्वात्मवेद्या
निकिमन्यत्कथयाम्यहम् ॥ १२१ ॥ एकोत्तरंमृत्युशतमस्मिन्देहेप्रतिष्ठितम् ॥ तत्रैकःकालसंयुक्तःशेषाश्चागंतवःस्मृताः ॥ १२२ ॥ येत्विहागंतवःप्रो
क्तास्तेप्रशाम्यंतिभेषजैः ॥ जपहोमप्रदानैश्चकालमृत्युर्नशाम्यति ॥ १२३ ॥ यदिवापमृत्युर्नस्याद्विषास्वादादशंकितः ॥ नचात्तिपुरुषस्तस्मादपमृत्यो
र्बिभेतिसः ॥ १२४ ॥ विविधाव्याधयस्तत्रसर्पाद्याःप्राणिनस्तथा ॥ विषाणिचाभिचाराश्चमृत्योर्द्वाराणिदेहिनाम् ॥ १२५ ॥ पीडितंसर्वरोगाद्यैरपिधन्वं
तरिःस्वयम् ॥ स्वस्थीकर्तुंनशक्नोतिकालप्राप्तंनचान्यथा ॥१२६॥ नौषधंनतपोदानंनमातानचबांधवाः ॥ शक्नुवंतिपरित्रातुंनरंकालेनपीडितम्॥१२७॥
रसायनतपोजाप्ययोगसिद्धैर्महात्मभिः ॥ अवांतरितशांतिःस्यात्कालमृत्युमवाप्नुयात् ॥ १२८ ॥ जायतेयोनिकीटेषुमृतःकर्मवशात्पुनः ॥ देहभेदेनयः

---

१ व्यवायाश्रितदेहस्य इ० पा० ।

पश्येद्वियोगंकर्मसंक्षयात् ॥ १२९ ॥ मरणंतद्धिनिर्दिष्टंननाशःपरमार्थतः ॥ महातमःप्रविष्टस्यच्छिद्यमानेषुमर्मसु ॥ १३० ॥ यद्दुःखंमरणेजंतोर्न
तस्येहोपमाक्वचित् ॥ हातातमातःकांतेतिक्रंदत्येवंसुदुःखितः ॥ १३१ ॥ मंडूकइवसर्पेणग्रस्यतेमृत्युनाजगत् ॥ बांधवैःसपरित्यक्तःप्रियैश्चपरिवारितः
॥ १३२ ॥ निःश्वसन्दीर्घमुष्णंचमुखेनपरिशुष्यता ॥ खट्वायांपरिवृत्तोहिमुह्यतेचमुहुर्मुहुः ॥ १३३ ॥ संमूढःक्षिपतेत्यर्थंहस्तपादावितस्ततः ॥
खट्वातोवांछतेभूमिंभूमेःखट्वांपुनर्महीम् ॥ १३४ ॥ विवशस्त्यक्तलज्जश्चमूत्रविष्ठानुलेपितः ॥ याचमानश्चसलिलंशुष्ककंठोष्ठतालुकः ॥ १३५ ॥ चिंत
यानःस्ववित्तानिकस्यैतानिमृतेमयि ॥ यमदूतैर्नीयमानःकालपाशेनकर्षितः ॥ १३६ ॥ म्रियतेपश्यतामेवंगलेघुरुघुरायते ॥ जीवस्तृणजलौकेवदेहाद्देहं
विशेत्क्रमात् ॥ १३७ ॥ प्राप्नोत्युत्तरमंगंचदेहंत्यजतिपूर्वकम् ॥ मरणात्प्रार्थनादुःखमधिकंहिविवेकिनाम् ॥ १३८ ॥ क्षणिकंमरणेदुःखमनंतंप्रार्थनाकृ
तम् ॥ जगतांपतिरर्थित्वाद्विष्णुर्वामनतांगतः ॥ १३९ ॥ अधिकःकोपरस्तस्माद्योनयास्यतिलाघवम् ॥ ज्ञातंमयेदमधुनामृत्योर्भवतियद्गुरुः ॥१४०॥
नपरंप्रार्थयेद्भूयस्तृष्णालाघवकारणम् ॥ आदौदुःखंतथामध्येदुःखमंतेचदारुणम् ॥ १४१ ॥ निसर्गात्सर्वभूतानामितिदुःखपरंपरा ॥ वर्तमानान्यती
तानिदुःखान्येतानियानितु ॥ १४२ ॥ ननरःशोचयेज्जन्मनविरज्यतितेनवै ॥ अत्याहारान्महद्दुःखमल्पाहारात्तदंतरम् ॥ १४३ ॥ त्रुटतेभोजनेकंठो
भोजनेचकुतःसुखम् ॥ क्षुधाहिसर्वरोगाणांव्याधिःश्रेष्ठतमःस्मृतः ॥ १४४ ॥ [1]सच्छांतौषधलेपेनक्षणमात्रंप्रशाम्यति ॥ क्षुद्व्याधिवेदनातीव्रानिः
शेषबलकृंतनी ॥ १४५ ॥ तयाभिभूतोम्रियतेयथान्यैर्व्याधिभिर्नरः ॥ तद्रसेपिहिकिंसौख्यंजिह्वाग्रपरिवर्तिनि ॥ १४६ ॥ तत्क्षणादर्धकालेनकंठं
प्राप्यनिवर्तते ॥ इतिक्षुद्व्याधितप्तानामन्नमोषधवत्स्मृतम् ॥ १४७ ॥ नतत्सुखायमंतव्यंपरमार्थेनपंडितैः ॥ मृतोपमश्चयःशेतेसर्वकार्यविवर्जितः ॥
॥ १४८ ॥ तत्रापिचकुतःसौख्यंतमसाचोदितात्मनः ॥ प्रबोधेपिकुतःसौख्यंकार्येषूपहतात्मनः ॥ १४९ ॥ कृषिवाणिज्यसेवाद्यगोरक्षादिपरश्रमैः ॥
प्रातर्मूत्रपुरीषाभ्यांमध्याह्नेक्षुत्पिपासया ॥ १५० ॥ तृप्ताःकाम्येनबाध्यंतेनिद्रयानिशिजंतवः ॥ अर्थस्योपार्जनेदुःखंदुःखमर्जितरक्षणे ॥ १५१ ॥
नाशेदुःखंव्ययेदुःखमर्थस्यैवकुतःसुखम् ॥ चौरेभ्यःसलिलेभ्योग्नेःस्वजनात्पार्थिवादपि ॥ १५२ ॥ भयमर्थवतांनित्यंमृत्योर्देहभृतामिव ॥ खेयथापक्षि
भिर्मांसंभक्ष्यतेश्वापदैर्भुवि ॥१५३॥ जलेचभक्ष्यतेमत्स्यैस्तथासर्वत्रवित्तवान् ॥ विमोहयंतिसंपत्सुवारयंतिविपत्सुच॥१५४॥ खेदयंत्यर्जनेकालेकदार्थाः
स्युःसुखावहाः ॥ प्रागर्थपतिरुद्विग्नःपश्चात्सर्वार्थनिःस्पृहः ॥१५५॥ तयोरर्थपतिर्दुःखीसुखीमन्येविरक्तधीः ॥ [2]वसंतग्रीष्मतापेनदारुणंवर्षपवसु ॥१५६॥

---

[1] साकाम्यौषधलाभेन इ० पा० । [2] हेमंते शिशिरे दुःखं ग्रीष्मे तापश्च दारुणः ॥ प्रावृष्यत्यल्पवृष्टिभ्यां कालेऽप्येवं कुतः सुखम् ॥ इ० पा० ।

वातातपेनवृष्ट्याचकालेप्येवंकुतःसुखम् ॥ विवाहविस्तरेदुःखंतद्गर्भोद्वहनेपुनः ॥ १५७ ॥ सूतिवैषम्यदुःखैश्चदुखंविष्ठादिकर्मभिः ॥ दन्ताक्षिरो
गेपुत्रस्यहाकष्टंकिंकरोम्यहम् ॥ १५८ ॥ गावोनष्टाःकृषिर्भग्नाभार्याचप्रपलायिता ॥ अमीप्राघूर्णिकाःप्राप्ताभयंमेशंसिनोगृहान् ॥ १५९ ॥ बाला
पत्याचमेभार्याकःकरिष्यतिरंधनम् ॥ विवाहकालेकन्यायाःकीदृशश्चवरोभवेत्॥१६०॥एतच्चिंताभिभूतानांकुतःसौख्यंकुटुंबिनाम्॥१६१॥कुटुंबचिंताकु
लितस्यपुंसःश्रुतंचशीलंचगुणाश्चसर्वे ॥ अपक्वकुंभेनिहिताइवापःप्रयांतिदेहेनसमंविनाशनम् ॥१६२ ॥ राज्येपिहिकुतःसौख्यंसंधिविग्रहचिंतया॥ पुत्राद
पिभयंयत्रतत्रसौख्यंहिकीदृशम् ॥ १६३ ॥ स्वजातीयाद्भयंप्रायःसर्वेषामेवदेहिनाम् ॥ एकद्रव्याभिलाषित्वाच्छुनामिवपरस्परम् ॥ १६४ ॥ नप्रविश्य
रनंकश्चिन्नृपःख्यातोस्तिभूतले ॥ निखिलंयस्तिरस्कृत्यसुखंतिष्ठतिनिर्भयः ॥ १६५ ॥ युद्धेबाहुसहस्रंहिपातयामासभूतले ॥ श्रीमतःकार्तवीर्यस्यऋषि
पुत्रःप्रतापवान् ॥ १६६ ॥ ऋषिपुत्रस्यरामस्यरामोदशरथात्मजः ॥ जघानवीर्यमतुलमूर्ध्वंगंसुमहात्मनः ॥ १६७ ॥ जरासंधेनरामस्यतेजसानाशितं
यशः ॥ जरासंधस्यभीमेनतस्यापिपवनात्मजः ॥ १६८ ॥ हनुमानपिसूर्येणविक्षिप्तःपतितःक्षितौ ॥ निवातकवचान्सर्वदानवान्बलदर्पितान् ॥१६९ ॥
तवानर्जुनःश्रीमान्गोपालैःसविनिर्जितः ॥ सूर्यःप्रतापयुक्तोऽपिमेघैःसंछाद्यतेक्वचित् ॥ १७० ॥ क्षिप्यतेवायुनामेघोवायोर्वीर्यंनगैर्जितम् ॥ दह्यंतेवह्निना
शैलाःसवह्निःशाम्यतेजलैः ॥१७१॥ तज्जलंशोष्यतेसूर्यैस्तेसूर्याःसहवारिणा ॥ त्रैलोक्येनसमस्ताश्चनश्यंतिब्रह्मणोदिने ॥ १७२ ॥ ब्रह्मापित्रिदशैःसार्धं
सु संह्रियतेपुनः ॥ परार्धद्वयकालांतेशिवेनपरमात्मना ॥१७३॥ एवंनैवास्तिसंसारे[1]यच्चसर्वोत्तमंबलम् ॥ विहायैकंजगन्नाथंपरमात्मानमव्ययम् ॥१७४॥
[2]ज्ञात्वासातिशयंसर्वमतिमानंविवर्जयेत् ॥ एवंभूतेजगत्यस्मिन्कःसुरःपंडितोपिवा ॥ १७५ ॥ नह्यस्तिसर्ववित्कश्चिन्नवामूर्खोपिसर्वतः ॥ यावद्यस्तुवि
जानातितावत्तत्रसपंडितः ॥ १७६ ॥ समाधानेतुसर्वत्रप्रभावःसदृशःस्मृतः ॥ वित्तस्यातिशयत्वेनप्रभावःकस्यचित्क्वचित् ॥ १७७ ॥ दानवैर्निर्जितादे
वास्तेदेवैर्निजिताःपुनः ॥ इत्यन्योन्यंश्रितोलोकोभाग्यैर्जयपराजयैः ॥१७८॥ एवंवस्त्रयुगंराज्ञांप्रस्थमात्रांबुभोजनम् ॥ यानंशय्यासनंचैवशेषंदुःखायके
वलम् ॥ १७९ ॥ [3]संतमेचापिभवनेखट्वामात्रपरिग्रहः ॥ उदकुंभसहस्रेभ्यःक्लेशायासप्रविस्तरः ॥ १८० ॥ प्रत्यूषेतूर्यनिर्घोषःसमंपुरनिवासिभिः ॥ राज्ये
भिमानमात्रंहिममेदंवाद्यतेगृहे ॥ १८१ ॥ सर्वमाभरणंभारःसर्वमालेपनंमलम् ॥ सर्वंप्रलपितंगीतंनृत्यमुन्मत्तचेष्टितम् ॥१८२ ॥ इत्येवंराज्यसंभोगैःकुतः
सौख्यंविचारतः ॥ नृपाणांविग्रहेचिंतावान्योन्यविजिगीषया ॥ १८३ ॥ प्रायेणश्रीमदालेपान्नहुषाद्यामहानृपाः ॥ स्वर्गंप्राप्तानिपतिताःकःश्रियाविंदते

---

१ यस्य इ० पा० । २ कालं यांति सुराः सर्वे प्रतिमानेन वर्जिताः ॥ इ०पा० । ३ सार्वभौमोपि भवति श्रद्धामात्रपरिग्रहः । इ० पा० ।

सुखम् ॥ १८४ ॥ स्वर्गेपिचकुतःसौख्यंदृष्ट्वादीप्तांपराश्रियम् ॥ उपर्युपरिदेवानामन्योन्यातिशयस्थिताम् ॥ १८५ ॥ नरैःपुण्यफलंस्वर्गेमूलच्छेदे
नभुज्यते ॥ नचान्यत्क्रियतेकर्मसोऽत्रदोषःसुदारुणः ॥ १८६ ॥ छिन्नमूलतरुर्यद्वद्दिवसैःपतातिक्षितौ ॥ पुण्यस्यसंक्षयात्तद्वन्निपतंतिदिवौकसः
॥ १८७ ॥ सुखाभिलाषनिष्ठानांसुखभोगादिसंप्लुवैः ॥ अकस्मात्पतितंदुःखंकष्टंस्वर्गेदिवौकसाम् ॥ १८८ ॥ इतिस्वर्गेऽपिदेवानांनास्तिसौख्यंवि
चारतः ॥ क्षयश्चविषयासिद्धौस्वर्गेभोगायकर्मणाम् ॥ १८९ ॥ तत्रदुःखंमहत्कष्टंनरकाग्निषुदेहिनाम् ॥ घोरैश्चविविधैर्भावैर्वाङ्मनःकायसंभवैः
॥ १९० ॥ कुठारच्छेदनंतीव्रंवल्कलानांचतक्षणम् ॥ पर्णशाखाफलानांचपातश्चंडेनवायुना ॥ १९१ ॥ उन्मूलनान्नदीभिश्चगजैरन्यैश्चदेहिभिः ॥
दावाग्निहिमशोषैश्चदुःखंस्थावरजातिषु ॥ १९२ ॥ तद्वद्भुजंगसर्पाणांक्रोधेदुःखंचदारुणम् ॥ दुष्टानांघातनंलोकेपाशेनचनिबंधनम् ॥ १९३ ॥ अकस्मा
ज्जन्ममरणंकीटानांचमुहुर्मुहुः ॥ सरीसृपनिकायानामेवंदुःखान्यनेकधा ॥ १९४ ॥ पशूनामात्मशमनंदंडताडनमेवच ॥ नासावेधेनसंत्रासःप्रतोदेन
सुताडनम् ॥ १९५ ॥ वेत्रकाष्ठादिनिगडैरंकुशेनांगबंधनम् ॥ भावेनमनसाक्लेशैर्भिक्षायुवादिपीडनम् ॥ १९६ ॥ आत्मयूथवियोगैश्चबलान्नयनबंधने ॥
पशूनांसंतिकायानामेवंदुःखान्यनेकशः ॥ १९७ ॥ वर्षाशीतातपाद्दुःखंसुकष्टंग्रहपक्षिणाम् ॥ क्लेशमानातिकायानामेवंदुःखान्यनेकधा ॥ १९८ ॥
गर्भवासेमहद्दुःखंजन्मदुःखंतथानृणाम् ॥ सुबाल्यदुःखंचाज्ञानंकौमारेगुरुशासनम् ॥ १९९ ॥ यौवनेकामरागाभ्यांदुःखंचैवेर्ष्ययापुनः ॥ कृषिवाणिज्यसे
वाद्यैर्गोरक्षादिककर्मभिः ॥ २०० ॥ वृद्धभावेचजरयाव्याधिभिश्चप्रपीडनात् ॥ मरणेचमहद्दुःखंप्रार्थनायांततोधिकम् ॥ २०१ ॥ राजाग्निजलदाघातचौर
शत्रुभयंमहत् ॥ अर्थस्यार्जनरक्षायांभयंनाशेव्ययेपुनः ॥ २०२ ॥ कार्पण्यंमत्सरोदम्भोधनाधिक्येभयंमहत् ॥ अकार्येसंप्रवृत्तिश्चदुःखानिधनिनांस
दा ॥ २०३ ॥ भृत्यवृत्तिःकुसीदंचदासत्वं[१]परतंत्रता ॥ इष्टानिष्टाभियोगश्चसंयोगाश्चसहस्रशः ॥ २०४ ॥ दुर्भिक्षंदुर्भगत्वंचमूर्खत्वंचदरिद्रता ॥ अधरो
त्तरभागश्चनारकंराजाविक्रमम् ॥ २०५ ॥ अन्योन्याभिभवंदुःखमन्यांन्यतोभयंमहत् ॥ अन्योन्याच्चप्रकोपश्चराज्ञोदुःखंमहीभृताम् ॥ २०६ ॥ आनित्यतात्र
भावानांकृतकाम्यस्यदेहिनः ॥ अन्योन्यमर्मभेदाच्चअन्योन्यकरपीडनात् ॥ २०७ ॥ लुब्धाश्चपापभेदेनअन्योन्यस्यचभक्षणम् ॥ इत्येवमादिभिर्दुःखैर्य
स्माद्धीतंचराचरम् ॥ २०८ ॥ निरयादिमनुष्यांतंतस्मात्सर्वंत्यजेद्बुधः ॥ स्कंधात्स्कंधेनयन्भारंविश्रामंमन्यतेयथा ॥ २०९ ॥ तद्वत्सर्वमिदंलोकेदुःखं
दुःखेनशाम्यति ॥ अन्योन्यातिशयोपेताःसर्वदाभोगसंप्लुवाः ॥ २१० ॥ धर्मक्षयाच्चदेवानांदिविदुःखमवस्थितम् ॥ नानायोनिसहस्रेषुसंभवःपुण्यसंक्षया

---

[१] परवंचनम् इ० पा० ।

त् ॥ २११ ॥ रोगाश्चविविधाकारादेवलोकेऽपिसंस्मृताः ॥ यज्ञस्यहिशिरश्छिन्नमश्विभ्यांसंधितंपुनः ॥ २१२ ॥ तेनदोषेणयज्ञस्याशिरोरोगःसदैवहि ॥
मार्तंडभानोःकुष्ठंचवरुणस्यजलोदरम् ॥२१३॥ पूष्णोदशनवैकल्यंभुजस्तंभःशचीपतेः॥सुमहान्क्षयरोगश्चसोमस्यपरिकीर्तितः॥२४॥ ज्वरश्चसुमहानासी
द्दक्षस्यापिप्रजापतेः ॥ कल्पेकल्पेचदेवानांमहतामपिसंक्षयः ॥ २१५ ॥ परार्धद्वयकालांतेब्रह्मणश्चाप्यनित्यता ॥ दक्षस्यदुहितांपौत्रींब्रह्माकामितवा
न्पुनः ॥ २१६ ॥ क्रोधेनच[1]जयांदेवींयोगज्ञांशप्तवान्प्रभुः ॥ कामक्रोधौस्थितौयत्रतत्रदोषास्तदात्मकाः ॥ २१७ ॥ दुःखानिचसमस्तानिसंस्थितानिनसं
शयः ॥ विशीर्णजन्ममरणंसर्वाशित्वंहविर्भुजः ॥ २१८ ॥ स्त्री[2]वधःकामसक्तिश्चसारथ्यंपांडवेबले ॥ रुद्रेणत्रिपुरंदग्धंदक्षयज्ञोविनाशितः ॥ २१९ ॥ स्कंद
स्यजन्मवैशुक्रात्क्रीडादीनांसहस्रशः ॥ एवंत्रयोपिरागाद्यैर्दोषैर्देवाःसमन्विताः ॥ २२० ॥ एभ्यःपरःप्रभुःशांतःपरिपूर्णःसमुक्तिदः ॥ एवमेतज्जगत्सर्वमन्यो
न्यातिशयेस्थितम् ॥ २२१ ॥ दुःखैराकुलितंज्ञात्वानिर्वेदंपरमंव्रजेत् ॥ निर्वेदाच्चविरागःस्याद्विरागाज्ज्ञानसंभवः ॥ २२२ ॥ ज्ञानेनतत्परंज्ञानंशिवंमु
क्तिमवाप्नुयात् ॥ समस्तदुःखनिर्मुक्तस्वस्थात्माससुखीतदा ॥ २२३ ॥ सर्वज्ञःपरिपूर्णश्चमुक्तइत्यभिधीयते ॥ मातलिरुवाच ॥ एतत्तेसर्व
माख्यातंयत्त्वयापरिपृच्छितम् ॥ २२४ ॥ धर्माधर्मविवेकोहिसर्वज्ञानसमुद्भवः ॥ इंद्रलोकेप्रगंतव्यंदेवराजस्यशासनात् ॥ २२५ ॥
इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेपितृमातृतीर्थमाहात्म्येषट्षष्टितमोऽध्यायः ॥ ६६ ॥ ययातिरुवाच ॥ अस्मद्भाग्यप्रसंगेनभवतोदर्शनंमम ॥
संजातंशक्रसंवाहएतच्छ्रेयोममातुलम् ॥ १ ॥ मानवामर्त्यलोकेचपापंकुर्वंतिदारुणम् ॥ तेषांकर्मविपाकंचमातलेवदसांप्रतम् ॥ २ ॥ मातलिरुवाच ॥
श्रूयतामभिधास्यामिपापाचारस्यलक्षणम् ॥ श्रुतेसतिमहज्ज्ञानमत्रलोकेप्रजायते ॥ ३ ॥ वेदनिंदांप्रकुर्वंतिब्रह्माचारस्यकुत्सनम् ॥ महापातकमेवापि
ज्ञातव्यंज्ञानपंडितैः॥४॥साधूनामपिसर्वेषांयःपीडांहिसमाचरेत् ॥ महापातकमेवापिप्रायश्चित्तेनहिव्रजेत् ॥५॥ कुलाचारंपरित्यज्यअन्याचारंव्रजंतिच ॥
एतच्चपातकंघोरंकथितंकृत्यवेदिभिः ॥ ६ ॥ मातपित्रोश्चयोर्निंदांताडनंभगिनीषुच ॥ पितृस्वसॄनिंदनंचतदेवपातकंध्रुवम् ॥ ७ ॥ संप्राप्तेश्राद्धकालेपिपं
चक्रोशांतरेस्थितम् ॥ जामातरंपरित्यज्यतथाचदुहितुःसुतम् ॥८॥ स्वसारंचैवस्वस्रीयंपरित्यज्यप्रवर्तते॥कामात्क्रोधाद्भयाद्वापिअन्यंभोजयतेयदा॥९॥
पितरोनैवभुंजंतिदेवा[3]श्चैवनभुंजते ॥ एतच्चपातकंतस्यपितृघातसमंकृतम् ॥ १० ॥ दानकालेपिसंप्राप्तेआगतेब्राह्मणेकिल ॥ भूरिदानंपरित्यज्यकतिभ्यो
हिप्रदीयते ॥ ११ ॥ एकस्मैदीयतेदानमन्येभ्योपिनदीयते ॥ एतच्चपातकंघोरंदानभ्रंशकरंस्मृतम् ॥ १२ ॥ यजमानगृहेसेवासंस्थितान्ब्राह्मणान्निजान् ॥

---

[1] चंडिकां देवीम् । इ० पा० । [2] स्त्रियाः पूतनायाः वधः । [3] श्राद्धे विघ्नं व्रजंति ये इ० पा० ।

परित्यज्यहियद्दानंनदानस्यचलक्षणम् ॥ १३ ॥ समाश्रितंहियंविप्रंधर्माचारसमन्वितम् ॥ सर्वोपायैःसुपुष्येत्तंसुदानैर्बहुभिर्नृप ॥ १४ ॥ नगणयेन्मूर्खंवि
द्वांसंपोष्योविप्रःसदाभवेत् ॥ सर्वैःपुण्यैःसमायुक्तंसुदानैर्बहुभिर्नृप ॥ १५ ॥ तंसमभ्यर्च्यविद्वांसंप्राप्तंविप्रंसदार्हयेत् ॥ तंहित्यक्त्वाददेद्दानमन्यस्मैब्राह्मणा
यवै ॥ १६ ॥ दत्तंहुतंभवेत्तस्यानिष्फलंनात्रसंशयः ॥ ब्राह्मणःक्षत्रियोवैश्यःशूद्रश्चापिचतुर्थकः ॥ १७ ॥ पुण्यकालेषुसर्वेषुसंश्रितंपूजयेद्द्विजम् ॥ मूर्खंवा
पिहिविद्वांसंतस्यपुण्यफलंशृणु ॥ १८॥ अश्वमेधस्ययज्ञस्यफलंतस्यप्रजायते ॥ कस्माद्धिकारणाद्राजञ्छक्यंप्राप्यनकारयेत् ॥ १९ ॥ अन्योविप्रःसमा
यातस्तत्कालंश्राद्धकर्मणि ॥ उभौतौपूजयेत्तत्रभोजनाच्छादनैस्ततः ॥ २० ॥ तांबूलदक्षिणाभिश्चपितरस्तस्यहर्षिताः ॥ श्राद्धभुक्तायदातव्यंसदादानं
चदक्षिणा ॥ २१ ॥ नददेच्छ्राद्धकर्तायोगोहत्यादिसमंभवेत् ॥ द्वावेतौपूजयेत्तस्माच्छ्रद्धयानृपसत्तम ॥ २२ ॥ निर्द्धनत्वप्रभावाद्द्वैतमेकंहिप्रपूजयेत् ॥
व्यतीपातेपिसंप्राप्तेवैधृतौचनृपोत्तम ॥ २३ ॥ अमावास्यांतथाराजन्क्षयाहेपरपक्षके ॥ श्राद्धमेवंप्रकर्तव्यंब्राह्मणादित्रिवर्णकैः ॥ २४ ॥ यज्ञेतथामहाराज
ऋत्विजश्चप्रकारयेत् ॥ तथाविप्राःप्रकर्तव्याःश्राद्धदानायसर्वदा ॥ २५ ॥ अविज्ञातःप्रकर्तव्योब्राह्मणोनैवजानता ॥ यस्यापिज्ञायतेवंशःकुलंत्रिपुरुषंत
था ॥ २६ ॥ आचारश्चतथाराजंस्तंविप्रंसन्निमंत्रयेत् ॥ कुलंनज्ञायतेयस्यआचारेणविचारयेत् ॥ २७ ॥ श्राद्धदानेप्रकर्तव्येविशुद्धोमूर्खएवहि ॥ अविज्ञा
तोभवेद्विप्रोवेदवेदांगपारगः ॥ २८ ॥ श्राद्धदानंप्रकर्तव्यंतस्माद्विप्रंनिमंत्रयेत् ॥ आतिथ्यंतुप्रकर्तव्यमपूर्वंनृपसत्तम ॥ २९ ॥ अन्यथाकुरुतेपापीसयाति
नरकंध्रुवम् ॥ तस्माद्विप्रःप्रकर्तव्योदानेश्राद्धेचपर्वसु ॥ ३० ॥ आदौपरीक्षयेद्विप्रंश्राद्धेदानेप्रकारयेत् ॥ नाश्नंतितस्यवैगेहेपितरोविप्रवर्जिताः ॥ ३१ ॥
शापंदत्त्वाततोयांतिश्राद्धाद्विप्रविवर्जितात् ॥ महापापीभवेत्सोपि[2]ब्रह्मणःसदृशोयदि ॥ ३२ ॥ [3]पौत्राचारंपरित्यज्ययोवर्ततेनरोत्तम ॥ महापापी
सविज्ञेयःसर्वधर्मबहिष्कृतः ॥ ३३ ॥ येत्यजंतिशिवाचारंवैष्णवंभोगदायकम् ॥ निंदंतिब्राह्मणंधर्मंविज्ञेयाःपापवर्द्धनाः ॥ ३४ ॥ येत्यजं
तिशिवाचारंशिवभक्तान्द्विषंतिच ॥ हरिंनिंदंतियेपापाब्रह्मद्वेषकराःसदा ॥ ३५ ॥ आचारनिंदकायेतेमहापातककृत्तमाः ॥ आद्यंपूज्यंपरंज्ञा
नंपुण्यंभागवतंतथा ॥ ३६ ॥ वैष्णवंहरिवंशंवामत्स्यंवाकूर्ममेवच ॥ पाद्मंवायेपूजयंतितेषांश्रेयोवदाम्यहम् ॥ ३७ ॥ प्रत्यक्षंतेनवैदेवः
पूजितोमधुसूदनः॥तस्मात्प्रपूजयेज्ज्ञानंवैष्णवंविष्णुवल्लभम्॥३८॥देवस्थानेचनित्यंवैवैष्णवंपुस्तकंनृप॥तस्मिन्प्रपूजितेविप्रपूजितःकमलापतिः॥३९ ॥
असंपूज्यहरेर्ज्ञानंयेगायंतिलिखंतिच ॥ अज्ञायतत्प्रयच्छंतिशृण्वंत्युच्चारयंतिच ॥ ४० ॥ [4]विक्रीडंतिचलोभेनकुज्ञाननियमेनच ॥ असंस्कृतप्रदेशेषुयथेष्टं

---

[1] निर्धनम् इ० पा० । [2] ब्रह्महा स च कथ्यते इ० पा० । [3] पैत्राचारम् इ० पा० । [4] विक्रीणंति च इ० पा० ।

स्थापयंतिच ॥ ४१ ॥ हरिज्ञानंयथाक्षेमंप्रत्यक्षाच्चप्रकाशयेत् ॥ अधीतेचसमर्थश्चयःप्रमादंकरोतिच ॥ ४२ ॥ अशुचिश्चाशुचौस्थानेयःप्रवक्तिशृणोतिच ॥ इतिसर्वसमासेनज्ञाननिंदासमंस्मृतम् ॥ ४३ ॥ गुरुपूजामकृत्वैवयःशास्त्रंश्रोतुमिच्छति ॥ नकरोतिचशुश्रूषामाज्ञाभंगंचभावतः ॥ ४४ ॥ नाभिनंदतितद्वाक्यमुत्तरंरंप्रयच्छति ॥ गुरुकर्मणिसाध्येचतदुपेक्षांकरोतिच ॥ ४५ ॥ गुरुमार्तमशक्तंचविदेशंप्रस्थितंतथा ॥ अरिभिःपरिभूतंवायःसंत्यजतिपापकृत् ॥ ४६ ॥ पठमानंपुराणंतुतस्यपापंवदाम्यहम् ॥ कुंभीपाकेवसेत्तावद्यावदिंद्राश्चतुर्दश ॥ ४७ ॥ पठमानंगुरुंयोहिउपेक्षयतिपापधीः ॥ तस्यापिपातकंघोरंचिरंनरकदायकम् ॥ ४८ ॥ भार्यापुत्रेषुमित्रेषुयश्चावज्ञांकरोतिच ॥ इत्येतत्पातकंज्ञेयंगुरुनिन्दासमंमहत् ॥ ४९ ॥ ब्रह्महास्वर्णस्तेयीचसुरापीगुरुतल्पगः॥महापातकिनश्चैतेतत्संयोगीचपंचमः॥५०॥क्रोधाद्द्वेषाद्भयाल्लोभाद्ब्राह्मणस्यविशेषतः॥मर्मातिकृन्तकोयश्चब्रह्मघ्नःसप्रकीर्तितः ५१॥ ब्राह्मणंयःसमाहूययाचमानमकिंचनम् ॥ पश्चान्नास्तीतियोब्रूयात्सचवैब्रह्महानृप ॥ ५२ ॥ यस्तुविद्याभिमानेननिस्तेजयतिवैद्विजम् ॥ उदासीनंसभामध्येब्रह्महासप्रकीर्तितः ॥ ५३ ॥ मिथ्यागुणैरथात्मानंनयत्युत्कर्षतांपुनः ॥ गुरुंविरोधयेद्यस्तुसचवैब्रह्महास्मृतः ॥ ५४ ॥ क्षुत्तृषातप्तदेहानामन्नभोजनमिच्छताम् ॥ यःसमाचरतेविघ्नंतमाहुर्ब्रह्मघातकम् ॥ ५५ ॥ पिशुनःसर्वलोकानांरंध्रान्वेषणतत्परः ॥ उद्वेजनकरःक्रूरःसचवैब्रह्महास्मृतः ॥ ५६ ॥ देवद्विजगवांभूमिंपूर्वदत्तांहरेत्तुयः ॥ प्रनष्टामपिकालेनतमाहुर्ब्रह्मघातकम् ॥ ५७ ॥ द्विजवित्तापहरणंन्यासेनसमुपार्जितम् ॥ ब्रह्महत्यासमंज्ञेयंतस्यपातकमुत्तमम् ॥ ५८ ॥ अग्निहोत्रंपरित्यज्यपंचयज्ञीयकर्मणि ॥ मातापित्रोर्गुरूणांचकूटसाक्ष्यं[1]चयश्चरेत् ॥५९॥ अप्रियंशिवभक्तानामभक्ष्याणांचभक्षणम् ॥ वनेनिरपराधानांप्राणिनांचप्रमारणम् ॥ ६० ॥ गवांगोष्ठेवनेचाग्नेःपुरेग्रामेचदीपनम् ॥ इतिपापानिघोराणिसुरापानसमानितु ॥ ६१ ॥ दीनसर्वस्वहरणंपरस्त्रीगजवाजिनाम् ॥ गोभूरजतवस्त्राणामोषधीनांरसस्यच ॥ ६२ ॥ चंदनागुरुकर्पूरकस्तूरीपट्टवाससाम् ॥ परै[2]न्यासापहरणंरुक्मस्तेयसमंस्मृतम् ॥ ६३ ॥ कन्यायावरयोग्यायाअदानंसदृशेवरे ॥ पुत्रमित्रकलत्रेषुगमनंभगिनीषुच ॥ ६४ ॥ कुमारीसाहसंघोरमंत्यजस्त्रीनिषेवणम् ॥ सवर्णायाश्चगमनंगुरुतल्पसमंस्मृतम् ॥ ६५ ॥ महापातकतुल्यानिपापान्युक्तानियानितु ॥ तानिपातकसंज्ञानितन्न्यूनमुपपातकम् ॥ ६६ ॥ द्विजायार्थंप्रतिज्ञायनप्रयच्छतियःपुनः ॥ तत्रविस्मरतेविप्रस्तुल्यंतदुपपातकम् ॥ ६७ ॥ द्विजद्रव्यापहरणंमर्यादायाव्यतिक्रमम् ॥ अतिमानातिकोपश्चदांभिकत्वंकृतघ्नता॥६८॥अन्यत्र[3]विषयासक्तिःकार्पण्यंशाठ्य[4]मत्सरम् ॥ परदाराभिगमनंसाध्वीकन्याभिदूषणम् ॥ ६९ ॥ परिवित्तिःपरिवेत्तायथाचपरिविद्यते ॥ तयोर्दानंचकन्यायास्तयो

---

१ सुहृद्वधः इति, सुहृद्वचः इति च पा० । २ पुस्तन्यासापहरणम् इ०, हस्तन्यासापहरणम् इ० च पा० । ३ अत्यंतविषयासक्तिः इ० पा० । ४ मांद्यविस्तरम् इ० पा० ।

रेवचयाजनम् ॥ ७० ॥ पुत्रमित्रकलत्राणामभावेस्वामिनस्तथा ॥ भार्याणांचपरित्यागःसाधूनांचतपस्विनाम् ॥ ७१ ॥ गवांक्षत्रियवैश्यानांस्त्रीशूद्राणांचघातनम् ॥ शिवायतनवृक्षाणां[1]पुण्यारामविनाशनम् ॥ ७२ ॥ यःपीडामाश्रमस्थानामाचरेदल्पिकामपि ॥ तद्भृत्यपरिवर्गस्य[2]पशुधान्यवनस्य च ॥ ७३ ॥ कर्षधान्यपशुस्तेयमयाज्यानांचयाजनम् ॥ यज्ञारामतडागानांदारापत्यस्यविक्रयः ॥ ७४ ॥ तीर्थयात्रोपवासानांव्रतानांचसुकर्मणाम् ॥ स्त्रीधनान्युपजीवंतिस्त्रीभगात्यंतजीविता ॥ ७५ ॥ [3]स्वधर्मविक्रयेद्यस्तुअधर्मवर्णतेनरः ॥ परदोषप्रवादीचपरच्छिद्रावलोककः ॥ ७६ ॥ परद्रव्याभिलाषीचपरदारावलोककः ॥ एतेगोघ्नसमानाश्चज्ञातव्यानृपनंदन ॥ ७७ ॥ यःकर्तासर्वशास्त्राणांगोहर्तागोश्वविक्रयी ॥ निर्दयोऽतीवभृत्येषुपशूनांदमकश्चयः ॥७८॥ मिथ्याप्रवदतेवाचमाकर्णयतियःपरैः ॥ स्वामिद्रोहीगुरुद्रोहीमायावीचपलःशठः॥७९॥योभार्यापुत्रमित्राणिबालवृद्धकृशातुरान् ॥भृत्यानतिथिबंधूंश्चत्यक्त्वाश्नातिबुभुक्षितान् ॥ ८० ॥ येतुमृष्टंसमश्नंतिनोवांच्छंतंददंतिच ॥ पृथक्पाकीसविज्ञेयोब्रह्मवादिषुगर्हितः ॥ ८१ ॥ नियमान्स्वयमादाययेत्यजंत्यजितेंद्रियाः ॥ [4]प्रव्रज्यागामितायैश्चसंयुक्तायेचमद्यपैः ॥ ८२ ॥ येचापिक्षयरोगार्तांगांपिपासाक्षुधातुराम् ॥ नपालयंतियत्नेनतेगोघ्नानारकाःस्मृताः ॥ ८३ ॥ सर्वपापरतायेचचतुष्पात्क्षेत्रभेदकाः ॥ साधून्विप्रान्गुरूंश्चैवयश्चगांहिप्रताडयेत्॥८४ ॥ येताडयंत्यदोषांचनारींसाधुपदेस्थिताम्॥ आलस्यबद्धसर्वांगोयःस्वपितिमुहुर्मुहुः ॥ ८५ ॥ दुर्बलांश्चन[5]पुष्णंतिनष्टान्नान्वेषयंतिच ॥ पीडयंत्यतिभारेणसक्षतान्वाहयंतिच ॥ ८६ ॥ सर्वपापरतायेचसंयुक्तायेचभुंजते ॥ भग्नांगींक्षतरोगार्तांगोरूपांचक्षुधातुराम् ॥८७॥ नपालयंतियत्नेनतेजनानारकाःस्मृताः ॥ वृषाणांवृषणौयेचपापिष्ठाघातयंतिच ॥ ॥८८॥ बाधयंतिचगोवत्सान्महानारकिणोनराः ॥ आशयासमनुप्राप्तंक्षुत्तृषाश्रमपीडितम् ॥ ८९ ॥ येचातिथिंनमन्यंतेतेवैनिरयगामिनः ॥ अनाथंविकलंदीनंबालंवृद्धंभृशातुरम् ॥ ९०॥ नानुकंपंतियेमूढास्तेयांतिनरकार्णवम् ॥ अजाविकोमाहिषिकोयःशूद्रावृषलीपतिः ॥९१॥ शूद्रोविप्रस्यक्षत्रस्ययआचारेणवर्तते ॥ शिल्पिनःकारवोवैद्यास्त[6]थादेवलकानराः ॥ ९२ ॥ भृतकामात्यकर्माणःसर्वेनिरयगामिनः ॥ यश्चोदितमतिक्रम्यस्वेच्छयाआहरेत्करम् ॥ ॥ ९३ ॥नरकेषुसपच्येतयश्चदंडंवृथानयेत्॥उत्कोचकैरधिकृतैस्तस्करैश्चप्रपीड्यते ॥९४॥ यस्यराज्ञःप्रजाराज्येपच्यतेनरकेषुसः ॥ येद्विजाःप्रतिगृह्णंतिनृपस्यपापवर्तिनः ॥ ९५ ॥प्रयांतितेपिघोरेषुनरकेषुनसंशयः ॥ [7]पारदारिकचौराणांयत्पापंपार्थिवस्यच ॥ ९६ ॥ भवत्यरक्षतोघोरोराज्ञस्तस्यपरिग्रहः॥

---

१ पुष्पारामविनाशनम् इ० पा० । २ शूद्रात्परतरस्य च इ० पा० । ३ अधर्मं विब्रूयाद्यस्तु इ० पा० । ४ व्रर्गावंचितायै इ० पा० । ५ नियुंजंति बलाच्च प्रेषयंति च इ० पा० । ६ यमाकारा नृपध्वजाः इ० पा० । ७ पापकारकपौराणां यत्पापं पार्थिवस्य च ॥ तेनभीतोनृपःकुर्यात्प्रजानां परिनिग्रहम् ॥

अचौरंचौरवद्यश्चचौरंचाचौरवत्पुनः॥९७॥अविचार्यनृपःकुर्यात्सोऽपिवैनरकंव्रजेत् ॥ घृततैलान्नपानादिमधुमांससुरासवम् ॥९८॥ गुडेक्षुक्षीरशाकादिदधि मूलफलानिच॥तृणकाष्ठंपुष्पपत्रं[१]कांस्यभाजनमेवच ॥ ९९ ॥ उपानच्छत्रकटकशिबिकामासनंमृदु ॥ ताम्रंसीसंत्रपुकांस्यंशंखाद्यंचजलोद्भवम् ॥ १०० ॥ वादित्रंवेणुवंशाद्यंगृहोपस्करणानिच ॥ ऊर्णाकार्पासकौशेयरंगपद्मोद्भवानिच॥१०१॥ तूलंसूक्ष्माणिवस्त्राणियेलोभेनहरंतिच ॥ एवमादीनिचान्यानिद्रव्याणिविविधानिच ॥ १०२ ॥ नरकेषुध्रुवंगच्छेदपहृत्याल्पकान्यपि ॥ यद्वातद्वापरद्रव्यमपिसर्षपमात्रकम् ॥ १०३ ॥ अपहृत्यनरोयातिनरकेनात्रसंशयः॥ बह्वल्पकाद्यपितथापरस्यममताकृतम् ॥ १०४ ॥ अपहृत्यनरोयातिनरकेनात्रसंशयः ॥ एवमाद्यैर्नरःपापैरुत्क्रांतिसमनंतरम् ॥ १०५ ॥ शरीरघातनार्थायपूर्वाकारमवाप्नुयात् ॥ यमलोकंव्रजंत्येतेशरीरस्थायमाज्ञया ॥ १०६ ॥ यमदूतैर्महाघोरैर्नीयमानाःसुदुःखिताः ॥ देवतिर्यङ्मनुष्याणामधर्मनियतात्मनाम् ॥ १०७ ॥ धर्मराजःस्मृतःशास्तासुघोरैर्विविधैर्वधैः ॥ विनयाचारयुक्तानांप्रमादान्मलिनात्मनाम् ॥ १०८ ॥ प्रायश्चित्तैर्गुरुःशास्तानचतैरीक्ष्यतेयमः ॥ पारदारिकचौराणामन्यायव्यवहारिणाम् ॥ १०९ ॥ नृपतिःशासकःप्रोक्तःप्रच्छन्नानांचधर्मराट् ॥ तस्मात्कृतस्यपापस्यप्रायश्चित्तंसमाचरेत् ॥ ११० ॥ नाभुक्तस्यान्यथानाशःकल्पकोटिशतैरपि ॥ यःकरोतिस्वयंकर्मकारयेद्वानुमोदयेत् ॥ १११ ॥ कायेनमनसावाचातस्यचाधोगतिःफलम् ॥ इतिसंक्षेपतःप्रोक्ताःपापभेदास्त्रिधाधुना ॥ ११२ ॥ कथ्यंतेगतयश्चित्रानराणांपापकर्मणाम् ॥ एतत्तेनृपतेधर्मफलंप्रोक्तंसुविस्तरात् ॥११३॥ अन्यत्किंतेप्रवक्ष्यामितन्मेब्रूहिनरोत्तम ॥ अधर्मस्यफलंप्रोक्तंधर्मस्यापिवदाम्यहम् ॥ ११४ ॥ इत्युक्त्वामातलिस्तत्रराजानंसर्ववत्सलम् ॥ तस्मिन्धर्मप्रसंगेनइत्याख्यातंमहात्मना ॥ ११५ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेपितृतीर्थवर्णनेययातिचरित्रेसप्तषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६७ ॥ ययातिरुवाच ॥ अधर्मस्यफलंसूतश्रुतंसर्वंमयाविभो ॥ धर्मस्यापिफलंब्रूहिश्रोतुंकौतूहलंमम ॥ १ ॥ मातलिरुवाच ॥ अथपापैरिमेयांतियमलोकंचतुर्विधाः ॥ संत्रासजननंघोरंविवशाःसर्वदेहिनः ॥ २ ॥ गर्भस्थैर्जायमानैश्चबालैस्तरुणमध्यमैः ॥ पुंस्त्रीनपुंसकैर्वृद्धैर्यातव्यंजंतुभिस्ततः ॥ ३ ॥ शुभाशुभफलंतत्रदेहिनांप्रविचार्यते ॥ चित्रगुप्तादिभिःसर्वैर्मध्यस्थैःसर्वदर्शिभिः ॥ ४ ॥ नतेत्रप्राणिनःसंतियेनयांतियमक्षयम् ॥ अवश्यंहिकृतंकर्मभोक्तव्यंतद्विचारितम् ॥ ५ ॥ येतत्रशुभकर्माणःसौम्यचित्तादयान्विताः ॥ तेनरायांतिसौम्येनपथायमनिकेतनम् ॥ ६ ॥ यःप्रदद्याच्चविप्राणामुपानत्काष्ठपादुके ॥ सविमानेनमहतासुखंयातियमालयम् ॥ ७ ॥ छत्रदानेनगच्छंतिपथासाभ्रेणदेहिनः ॥ दिव्यवस्त्रपरीधानायांतिवस्त्रप्रदायिनः ॥ ८ ॥ शिबिकायाःप्रदानेनविमानेनसुखंव्रजेत् ॥ सुखासन

---

[१] कांस्यं रजतमेव वा इ० पा०।

प्रदानेनसुखंयांतियमालयम् ॥९॥आरामकर्ताछायासुशीतलासुसुखंव्रजेत् ॥ यांतिपुष्पकयानेनपुष्पारामप्रदायिनः॥१०॥देवायतनकर्ताचयतीनामाश्रमस्यच ॥ अनाथमंडपानांचक्रीडन्यातिगृहोत्तमैः ॥ ११ ॥ देवाग्निगुरुविप्राणांमातापित्रोश्चपूजकः ॥ १२ ॥ विप्रेषुदीनेषुगुणान्वितेषुयच्छ्रद्धयास्वल्पमपिप्रदत्तम् ॥ तत्सर्वकामान्समुपैतिलोकेश्राद्धेचदानंप्रवदंतिसंतः ॥ १३ ॥ श्रद्धादानेनविज्ञेयमपिवालाग्रमात्रकम् ॥ यत्पात्रादिचतुष्टयंश्रद्धातेषुसदामम ॥ ॥ १४ ॥ श्रद्धीयतेसदातस्माच्छ्रद्धायास्तत्फलंभवेत् ॥ गुणान्वितेषुदीनेषुयच्छत्यावसथान्यपि ॥ १५ ॥ सप्रयातिसर्वकामंस्थानंपैतामहंनृप ॥ श्रद्धयायेनविप्रायदत्तंकाकिणिमात्रकम् ॥ १६ ॥ सस्याद्दिव्यातिथिर्भूपदेवानांकीर्तिवर्धनः ॥ तस्माच्छ्रद्धान्वितैर्देयंतत्फलंभवतिध्रुवम् ॥ १७ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेमातृपितृतीर्थवर्णनेययातिचरित्रेऽष्टषष्टितमोऽध्यायः॥ ६८ ॥

मातलिरुवाच ॥ अथधर्माःशिवेनोक्ताःशिवधर्मागमोत्तमाः ॥ ज्ञेयाबहुविधास्तेचकर्मयोगप्रभेदतः ॥ १ ॥ हिंसादिदोषनिर्मुक्ताःक्लेशायासविवर्जिताः ॥ सर्वभूतहिताःशुद्धाःसूक्ष्मायासामहत्फलाः ॥ २ ॥ अनंतशाखाकलिताःशिवमूलैकसंश्रिताः ॥ ज्ञानध्यानसुपुष्पाढ्याःशिवधर्माःसनातनाः ॥ ३ ॥ धारयंतिशिवंयस्माद्धार्यंतेशिवभाषितैः ॥ शिवधर्माःस्मृतास्तस्मात्संसारार्णवतारकाः ॥४॥ तथाऽहिंसाक्षमासत्यंह्रीःश्रद्धेन्द्रियसंयमः ॥ दानमिज्यातपोदानंदशकंधर्मसाधनम् ॥५॥ अथव्यस्तैःसमस्तैर्वाशिवधर्मैरनुष्ठितैः॥ शिवैकरस्यसंप्राप्तैर्गतिरेकैवकल्पिता ॥ ६ ॥ यथाभूःसर्वभूतानांस्थानंसाधारणंस्मृतम् ॥ तत्तथाशिवभक्तानांतुल्यंशिवपुरंस्मृतम् ॥ ७ ॥ यथेहसर्वभूतानांभोगाःसातिशयाःस्मृताः ॥ नानापुण्यविशेषेणभोगाःशिवपुरेतथा ॥ ८ ॥ शुभाशुभफलंचापिभुज्यतेसर्वदेहिभिः ॥ शिवधर्मस्यचैकस्यफलंतत्रोपभुज्यते ॥ ९ ॥ यस्ययादृग्भवेत्पुण्यंश्रद्धापात्रविशेषतः ॥ भोगाःशिवपुरेतस्यज्ञेयाःसातिशयाःशुभाः ॥ १० ॥ स्थानप्राप्तिःपरंतुल्याभोगाःशांतिमयाःस्थिताः ॥ कुर्यात्पुण्यंमहत्तस्मान्महाभोगजिगीषया ॥११॥ सर्वातिशयमेवैकंभावितंचसुरोत्तमैः ॥ आत्मभोगाधिपत्यंस्याच्छिवःसर्वजगत्पतिः ॥ १२ ॥ केचित्तत्रैवमुच्यंतेज्ञानयोगरतानराः ॥ आवर्ततेपुनश्चान्येसंसारेभोगतत्पराः ॥ १३ ॥ तस्माद्विमुक्तिमिच्छंस्तुभोगासक्तिंचवर्जयेत् ॥ विरक्तःशांतचित्तात्माशिवज्ञानमवाप्नुयात् ॥ १४ ॥ येचापीशान्यहृदयायजंतीशंप्रसंगतः ॥ तेषामपिददातीशःस्थानंभावानुरूपतः ॥ १५ ॥ तत्रार्चयंतियेरुद्रंसकृदुच्छिन्नकल्मषाः ॥ तेषांपिशाचलोकेषुभोगानीशःप्रयच्छति ॥ १६ ॥ संतप्तादुःखभारेणम्रियंतेसर्वदेहिनः ॥ अन्नदःपुण्यदःप्रोक्तःप्राणदश्चापिसर्वदः ॥ १७ ॥ तस्मादन्नप्रदानेनसर्वदानफलंलभेत् ॥ त्रैलोक्येयानिरत्नानिभोगस्त्रीवाहनानिच ॥ १८॥ अन्नदानप्रदःसर्वमिहामुत्रफलंलभेत् ॥ यस्यान्नपानपुष्टांगःकुरुतेपुण्यसंचयम् ॥ १९ ॥ अन्नप्रदातुस्तस्यार्धंकर्तुश्चार्धंनसंशयः ॥ धर्मार्थकाममोक्षाणांदेहःपरमसाधनम् ॥ २० ॥ स्थितिस्तस्यान्नपानाभ्यामतस्तत्स

वैसाधनम् ॥ अन्नंप्रजापतिःसाक्षादन्नंविष्णुःशिवःस्वयम् ॥२१॥ तस्मादन्नसमंदानंनभूतंनभविष्यति ॥ त्रयाणामपिलोकानामुदकंजीवनंस्मृतम् ॥२२॥
पवित्रमुदकंदिव्यंशुद्धंसर्वरसायनम् ॥ अन्नपानाश्वगोवस्त्रशय्यासूत्रासनानिच ॥ २३ ॥ प्रेतलोकेप्रशस्तानिदानान्यष्टौविशेषतः ॥ एवंदानविशेषेणधर्म
राजपुरंनरः ॥ २४ ॥ यस्माद्यातिसुखेनैवतस्माद्धर्मंसमाचरेत् ॥ येपुनःक्रूरकर्माणःपापादानविवर्जिताः ॥ २५ ॥ भुंजतेदारुणंदुःखंनरकेनृपनंदन ॥
तथासुखंप्रभुंजंतिदानकर्तारएवतु ॥ २६ ॥ तेषांतुसंभवेत्सौख्यंकर्मयोगरतात्मनाम् ॥ अप्रमेयगुणैर्दिव्यैर्विमानैःसर्वकामकैः ॥ २७ ॥ असंख्यैस्तत्पुरं
व्याप्तंप्राणिनामुपकारकैः ॥ सहस्रसोमदिव्यंवासूर्यतेजःसमप्रभम् ॥ २८ ॥ रुद्रलोकमितिप्रोक्तमशेषगुणसंयुतम् ॥ सर्वेषांशिवभक्तानांतत्पुरंपरिकीर्ति
तम् ॥ २९ ॥ रुद्रक्षेत्रेमृतानांचजंगमस्थावरात्मनाम् ॥ अप्येकदिवसंभक्त्याथयःपूजयतिशंकरम् ॥ ३० ॥ सोपियातिशिवस्थानंकिंपुनर्बहुशोर्चयन् ॥ वै
ष्णवाविष्णुभक्ताश्चविष्णुध्यानपरायणाः ॥ ३१ ॥ तेपिगच्छंतिवैकुंठेसमीपंदेवचक्रिणः ॥ ब्रह्मवादीचधर्मात्माब्रह्मलोकंप्रयातिसः ॥ ३२ ॥ पुण्यकर्तासु
पुण्येनपुण्यलोकंप्रयातिच ॥ तस्मादीशेसदाभक्तिंभावयेदात्मनात्मनि ॥ ३३ ॥ हरौवापिमहाराजयुक्तात्माज्ञानवान्स्वयम् ॥ तस्मात्सर्वविचारेणभा
वदोषविचारतः ॥ ३४ ॥ एवंविष्णुप्रभावेन[1]विशिष्टेनापिकर्मणा ॥ नरःस्थानमवाप्येतद[2]देशेभावानुरूपतः ॥ ३५ ॥ इत्येतदपरंप्रोक्तंश्रीमच्छिवपुरंमहत् ॥
देहिनांकर्मनिष्ठानांपुनरावर्त्तकंस्मृतम् ॥ ३६ ॥ ऊर्ध्वंशिवपुराज्ज्ञेयंवैष्णवंलोकमुत्तमम् ॥ वैष्णवामानवायांतिविष्णुध्यानपरायणाः ॥ ३७ ॥ ब्रा
ह्मणाब्रह्मलोकंतुसदाचारानरोत्तमाः ॥ प्रयांतियज्विनःसर्वेपुरींतांतत्वकोविदाः ॥ ३८ ॥ ऐंद्रलोकंतथायांतिक्षत्रियायुद्धशालिनः ॥ अन्येचपुण्यकर्त्तारः
पुण्यलोकान्प्रयांतिते ॥ ३९ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेपितृतीर्थेययातिचरितेएकोनसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ६९ ॥ ॥ छ ॥
॥ मातलिरुवाच ॥ यमपीडांप्रवक्ष्यामिमहातीव्रांसुदारुणाम् ॥ भुंजंतिपापिनःसर्वेक्रूरास्तेब्रह्मघातकाः ॥ १ ॥ क्वचित्पापाःप्रपच्यंतेतीव्रण[3]कैरिषा
ग्निना ॥ क्वचित्सिंहैर्वृकैर्व्याघ्रैर्दंशैःकीटैश्चदारुणैः ॥ २ ॥ क्वचिन्महाजलौकोभिःक्वचिदाजगरैःपुनः ॥ मक्षिकाभिश्चरौद्राभिःक्वचित्सर्पैर्विषोल्बणैः॥ ३ ॥
मत्तमातंगयूथैश्चबलोत्कृष्टैःप्रमाथिभिः ॥ पंथानमुल्लिखद्भिश्चतीक्ष्णशृंगमहावृषैः ॥ ४ ॥ महाशृंगैश्चमाहिषैर्दुष्टगात्रप्रबाधकैः ॥ डाकिनीभिश्चरौद्राभिर्वि
करालैश्चराक्षसैः ॥ ५ ॥ व्याधिभिश्चमहाघोरैःपीड्यमानाव्रजंतिते ॥ महातुलांसमारूढा[4]दह्यमानादवानले ॥ ६ ॥ महावेगप्रधूतास्तेमहाचंडेनवायुना ॥
महापाषाणवर्षेणभिद्यमानाश्चसर्वतः ॥ ७ ॥ पतद्भिर्वज्रनिर्घोषैरुल्कापातैश्चदारुणैः ॥ प्रदीप्तांगारवर्षेणहन्यमानाव्रजंतिते ॥ ८ ॥ महतापांसुवर्षेणपूर्य

---

[1] निसृष्टेन इ० पा० । [2] ईशभावानुरूपतः इ० पा० । [3] नरकाग्निना इ० पा० । [4] दोल्यमाना अतीव ते इ० पा० ।

माणायमंगताः ॥ येनराःपापकर्माणःपापंभुंजंतिदारुणम् ॥ ९ ॥ एवंपापविशेषेणपापिष्ठाःपापकारकाः ॥ नरकंप्रतिभुंजंतिबहुपीडासमाकुलम् ॥ १० ॥ एतत्तेसर्वमाख्यातंविवेकंपुण्यपापयोः ॥ अन्यत्किंतेप्रवक्ष्यामिधर्मशास्त्रमनुत्तमम् ॥ ११ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेपितृतीर्थवर्णनेययातिचरित्रेसप्ततितमोऽध्यायः॥७०॥ ययातिरुवाच ॥ यत्त्वयासर्वमाख्यातंधर्माधर्ममनुत्तमम् ॥ शृण्वतोऽथममश्रद्धापुनरेवप्रवर्तते॥१॥ देवानांलोकसंस्थानांवदसंख्याःप्रकीर्तिताः ॥ यस्यपुण्यप्रसंगेनयेनप्राप्तंचमातले ॥ २ ॥ ॥ मातलिरुवाच ॥ योगयुक्तंप्रवक्ष्यामितपसायदुपार्जितम् ॥ देवानांलोकसंस्थानंसुखभोगप्रदायकम् ॥ ३ ॥ धर्मभावंप्रवक्ष्यामिआयासैरर्जितंपृथक् ॥ उपरिष्टाच्चलोकानांस्वरूपंचाप्यनुक्रमात् ॥ ४ ॥ तत्राष्टगुणमैश्वर्यंपार्थिवंपिशिताशिनाम् ॥ तस्मात्सद्योगतानांचनराणांतत्समंस्मृतम् ॥ ५ ॥ [1]रक्षसांषोडशगुणंपार्थिवानांचतद्द्विधम् ॥ एवंनिरवशेषंचयच्छेषंकुलतेजसाम् ॥ ६ ॥ गंधर्वाणांचवायव्यंयाक्षंचसकलंस्मृतम् ॥ पांचभौतिकमैंद्रस्यचत्वारिंशद्गुणंमहत् ॥ ७ ॥ सोमस्यमानसंदिव्यंविश्वेशंपांचभौतिकम् ॥ सौम्यंप्रजापतीशानामहंकारगुणाधिकम् ॥ ८ ॥ चतुष्षष्टिगुणंब्राह्मंबौधमैश्वर्यमुत्तमम् ॥ विष्णोःप्राधानिकंतत्रमैश्वर्यंब्रह्मणःपदम् ॥ ९ ॥ श्रीमच्छिवपुरेदिव्येऐश्वर्यंसर्वकामिकम् ॥ अनंतगुणमैश्वर्यंशिवस्यात्मगुणंमहत् ॥१०॥ आदिमध्यांतरहितंविशुद्धंतत्वलक्षणम् ॥ सर्वावभासकंसूक्ष्ममनौपम्यंपरात्परम् ॥ ११ ॥ सुसंपूर्णं[2]जगद्द्वेषंपशुपाशाविमोक्षणम् ॥ योयत्स्थानमनुप्राप्तस्तस्यभोगस्तदात्मकः ॥ १२ ॥ विमानंतत्समानंचभवेदीशप्रसादतः॥ नानारूपाणिताराणांदृश्यंतेकोटयस्त्विमाः॥ १३ ॥ अष्टविंशतिरेवंतेसंदीप्ताःसुकृतात्मनाम् ॥ येकुर्वंतिनमस्कारमीश्वरायक्वचित्क्वचित् ॥ १४ ॥ संपर्कात्कौतुकाल्लोभात्तद्विमानंलभंतिते ॥ नामसंकीर्तनाद्वापिप्रसंगेनशिवस्ययः॥१५॥कुर्याद्वापिनमस्कारंनतस्यविलयोभवेत् ॥ इत्येतागतयस्तत्रमहत्यःशिवकर्मणि ॥१६॥कर्मणाभ्यं[3]तरेणापिपुंसामीशानभावतः ॥ प्रसंगेनापियेकुर्युःशंकरस्मरणंनराः ॥ १७ ॥ तैर्लभ्यंत्वतुलंसौख्यंकिंपुनस्तत्परायणैः ॥ विष्णुचिंतांप्रकुर्वंतिध्यानेनगतमानसाः ॥ १८ ॥ तेयांतिपरमंस्थानंतद्विष्णोःपरमंपदम् ॥ शैवंचवैष्णवंरूपमेकरूपंनरोत्तम ॥ १९ ॥ द्वयोश्चअंतरंनास्तिएकरूपमहात्मनोः ॥ शिवायविष्णुरूपायशिवरूपायविष्णवे ॥ २० ॥ शिवस्यहृदयंविष्णुर्विष्णोश्चहृदयंशिवः ॥ एकमूर्तिस्त्रयोदेवाब्रह्मविष्णुमहेश्वराः ॥ २१ ॥ त्रयाणामंतरंनास्तिगुणभेदाःप्रकीर्तिताः ॥ शिवभक्तोसिराजेंद्रतथाभागवतोसिवै ॥ २२ ॥ तेनदेवाःप्रसन्नास्तेब्रह्मविष्णुमहेश्वराः ॥ सुप्रीतावरदाराजन्कर्मणस्तववसुव्रत ॥ २३ ॥ इंद्रादेशात्समायातःसन्निधौतवमानद ॥ ऐंद्रमेनंपदंयाहिपश्चाद्ब्राह्मंमहेश्वरम् ॥ २४ ॥ वैष्णवंचप्रयाहित्वंदाहप्रलयवर्जितम् ॥ अनेनापिवि

---

[1] बहुद्वारं षोडशकुलं पार्थिवात्पंचतद्द्विधा ॥ एकं निरवशेषं च इ० पा० । चतुर्द्वारं षट्शकलं पार्थिवं बाह्यतो द्विधा ॥ इ० च पा० । [2] जगद्धेतु इ० पा० । [3] मनसा वाचा इ० पा० ।

मानेनदिव्येनसर्वगामिना ॥ २५ ॥ दिव्यमूर्तिरतोभुंक्ष्वदिव्यभोगान्मनोरमान् ॥ समारुह्यविमानंत्वंपुष्पकंसुखगामिनम् ॥ २६ ॥ सुकर्मोवाच ॥ एवमुक्त्वाद्विजश्रेष्ठमौनवान्मातलिस्तदा ॥ राजानंधर्मतत्वज्ञंययातिंनहुषात्मजम् ॥ २७ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेमातापितृतीर्थेययातिचरित्रेएकसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७१ ॥ पिप्पलउवाच ॥ मातलेश्चवचःश्रुत्वासराजानहुषात्मजः ॥ किंचकारमहाप्राज्ञस्तन्मेविस्तरतोवद ॥ १ ॥ सर्वंपुण्यमयीपुण्याकथेयंपापनाशिनी ॥ श्रोतुमिच्छाम्यहंप्राज्ञनैवतृप्यामिसर्वदा ॥ २ ॥ सुकर्मोवाच ॥ सर्वधर्मभृतांश्रेष्ठोययातिर्नृपसत्तमः ॥ तमुवाचागतंदूतंमातलिंशक्रसारथिम् ॥ ३ ॥ ययातिरुवाच ॥ शरीरंनैवत्यक्ष्यामिगमिष्येनादिवंपुनः ॥ शरीरेणविनादूतपार्थिवेननसंशयः ॥ ४ ॥ यद्यप्येवंमहादोषाःकायस्यैवप्रकीर्तिताः ॥ पूर्वंचापिसमाख्यातंत्वयासर्वंगुणागुणम् ॥ ५ ॥ नाहंत्यक्ष्येशरीरंवैनागमिष्येदिवंपुनः ॥ इत्याचक्ष्वइतोगत्वादेवदेवंपुरंदरम् ॥ ६ ॥ एकाकिनाहिजीवेनकायेनापिमहामते ॥ नैवसिद्धिंप्रयात्येवंसांसारिकमिहैवहि ॥ ७ ॥ नैवप्राणंविनाकायोजीवःकायंविनानहि ॥ उभयोश्चापिमित्रत्वंनायिष्येनाशमिंद्रन ॥ ८ ॥ यस्यप्रसादभावाद्धैसुखमश्नातिकेवलम् ॥ शरीरस्याप्ययंप्राणोभोगानन्यान्मनोनुगान् ॥ ९ ॥ एवंज्ञात्वास्वर्गभोग्यंनभोज्यंदेवदूतक ॥ संभवंतिमहादुष्टाव्याधयोदुःखदायकाः ॥ १० ॥ मातलेकिल्बिषाच्चैवजरादोषात्प्रजायते ॥ पश्यमेपुण्यसंयुक्तंकायंषोडशवार्षिक म् ॥ ११ ॥ जन्मप्रभृतिमेकायःशतार्धाब्दंप्रयातिच ॥ तथापिनूतनोभावःकायस्यापिप्रजायते॥१२॥ ममकालोगतोदूतअब्दाप्रनंत्यमनुत्तमम् ॥ यथाषोडशवर्षस्यकायःपुंसःप्रशोभते ॥ १३ ॥ तथामेशोभतेदेहोबलवीर्यसमन्वितः ॥ नैवग्लानिर्नमेहानिर्न[1]श्रमोव्याधयोजरा ॥ १४ ॥ मातलेममकायेपिधर्मोत्साहेनवर्द्धते ॥ सर्वामृतमयंदिव्यमौषधंपरमौषधम् ॥ १५ ॥ पापव्याधिप्रणाशार्थंधर्माख्यंहिकृतम्पुरा ॥ तेनमेशोधितःकायोगतदोषस्तुजायते ॥ १६ ॥ हृषीकेशस्यसंध्यानंनामोच्चारणमुत्तमम् ॥ एतद्रसायनंदूतनित्यमेवंकरोम्यहम् ॥ १७ ॥ तेनमेव्याधयोदोषाःपापाद्याःप्रलयंगताः ॥ विद्यमानेहिसंसारेकृष्णनाम्निमहौषधे ॥ १८ ॥ मानवामरणंयांतिपापव्याधिप्रपीडिताः ॥ नपिवंतिमहामूढाःकृष्णनामरसायनम् ॥ १९ ॥ तेनध्यानेनज्ञानेनपूजाभावेनमातले ॥ सत्येनदानपुण्येनममकायोनिरामयः ॥ २० ॥ पापद्वैरामयाःपीडाःप्रभवंतिशरीरिणः ॥ पीडाभ्योजायतेमृत्युःप्राणिनांनात्रसंशयः ॥२१॥ तस्माद्धर्मःप्रकर्तव्यःपुण्यसत्याश्रयैर्नरैः ॥ पंचभूतात्मकःकायःशिरासंधिविजर्जरः ॥ २२ ॥एवंसंधीकृतोमत्यौंहेमकारीवटंकणैः ॥ तत्रभातिमहानाग्निर्द्धा[2]तुरेवचरःसदा॥२३॥शतखंडमयेविप्रयःसंधत्तेसबुद्धिमान् ॥ हरेर्नाम्नाचदिव्येनसौभाग्येनापिपिप्पल ॥२४॥

---

[1] गददोषो न जायते इ० पा० ।

[2] धातुरेव कलेवरम् । इ० पा० ।

पंचात्मकाहियेखंडाःशतसंधिविजर्जराः ॥ तेनसंधारिताःसर्वेकायोधातुसमोभवेत् ॥ २५ ॥ हरेःपूजोपचारेणध्यानेननियमेनच ॥ सत्यभावेनदानेननूत्नःकां
योविजायते ॥ २६ ॥ दोषान्नश्यंतिकायस्यव्याधयःशृणुमातले ॥ बाह्याभ्यंतरशौचंहिदुर्गंधिर्नैवजायते ॥ २७ ॥ शुचिस्ततोभवेत्सूतप्रसादात्तस्यचक्रि
णः ॥ नाहंस्वर्गंगमिष्यामिस्वर्गमत्रकरोम्यहम् ॥ २८ ॥ तपसाचैवभावेनस्वधर्मेणमहीतलम् ॥ स्वर्गरूपंकरिष्यामिप्रसादात्तस्यचक्रिणः ॥ २९ ॥ एवंज्ञा
त्वाप्रयाहित्वंकथयस्वपुरंदरम् ॥ सुकर्मोवाच॥समाकर्ण्यततःसूतोनृपतेःपरिभाषितम् ॥३०॥ आशीर्भिरभिनंद्याथआमंत्र्यनृपतिंगतः॥ सर्वंनिवेदयामास
इंद्रायचमहात्मने ॥ ३१ ॥ समाकर्ण्यसहस्राक्षोययातेस्तुमहात्मनः ॥ तस्यार्थंचिंतयामासानयनार्थंदिवंप्रति ॥ ३२ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपा
ख्यानेमातापितृतीर्थेययातिचरितेद्विसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७२ ॥ पिप्पलउवाच ॥ गतेतस्मिन्महाभागेदूतइंद्रस्यवैपुनः॥ किंचकारसधर्मात्माययातिर्नहुषा
त्मजः ॥ १ ॥ सुकर्मोवाच ॥ तस्मिन्गतेदेववरस्यदूतेसंचिंतयामासनरेंद्रसूनुः ॥ आहूयदूतान्प्रवरान्ससत्वरंधर्मार्थयुक्तंवचआदिदेश ॥ २ ॥ गच्छंतुदूताः
प्रवराःपुरोत्तमेदेशेषुद्वीपेष्वखिलेषुलोके ॥ कुर्वंतुवाक्यंममधर्मयुक्तंव्रजंतुलोकाःसुपथाहरेश्च ॥३॥भावैःसुपुण्यैरमृतोपमानैर्ध्यानैश्चज्ञानैर्यजनैस्तपोभिः ॥
यज्ञैश्चदानैर्मधुसूदनैकमर्चंतुलोकाविषयान्विहाय ॥ ४ ॥ सर्वत्रपश्यंत्वसुरारिमेकंशुष्केषुचार्द्रेष्वपिस्थावरेषु ॥ अभ्रेषुभूमौसचराचरेषुस्वीयेषुकायेष्वपि
जीवरूपम् ॥ ५ ॥ देवंतमुद्दिश्यददंतुदानमातिथ्यभावैःपरिपैत्रिकैश्च ॥ नारायणंदेववरंयजध्वंदोषैर्विमुक्ताअचिराद्भविष्यथ ॥ ६ ॥ योमामकंवाक्यमिहैव
मानवोलोभाद्विमोहादपिनैवकारयेत् ॥ सशास्यतांयास्यतिनिर्घृणोध्रुवंममापिचौरोहियथानिकृष्टः ॥ ७ ॥ आकर्ण्यवाक्यंनृपतेश्चदूताःसंहृष्टभावाःसक
लांचपृथ्वीम् ॥ आचख्युरेवंनृपतेःप्रणीतमादेशभावंसकलंप्रजासु ॥ ८ ॥ विप्रादिमर्त्याअमृतंसुपुण्यमानीतमेवंभुवितेनराज्ञा ॥ पिबंतुपुण्यंपरिवैष्णवा
ख्यंदोषैर्विहीनंपरिणामामिष्टम् ॥ ९ ॥ श्रीकेशवंक्लेशहरंवरेण्यमानंदरूपंपरमार्थमेवम् ॥ नामामृतंदोषहरंतुराज्ञाआनीतमस्त्येवपिबंतुलोकाः ॥१०॥ सख
ड्गपाणिंमधुसूदनाख्यंतंश्रीनिवासंसगुणंसुरेशम् ॥ नामामृतंदोषहरंसुराज्ञाआनीतमस्त्येवपिबंतुलोकाः॥११॥ श्रीपद्मनाथंकमलेक्षणंचआधाररूपंजगतांम
हेशम् ॥ नामामृतंदोषहरंसुराज्ञाआनीतमस्त्येवपिबंतुलोकाः ॥ १२ ॥ पापापहंव्याधिविनाशरूपमानंददंदानवदैत्यनाशनम् ॥ नामामृतंदोषहरंसुराज्ञा
आनीतमस्त्येवपिबंतुलोकाः ॥ १३ ॥ यज्ञांगरूपंचरथांगपाणिंपुण्याकरंसौख्यमनंतरूपम् ॥ नामामृतंदोषहरंसुराज्ञाआनीतमस्त्येवपिबंतुलोकाः ॥१४॥
विश्वाधिवासंविमलंविरामंरामाभिधानंरमणंमुरारिम् ॥ नामामृतंदोषहरंतुराज्ञाआनीतमस्त्येवपिबंतुलोकाः ॥ १५ ॥ आदित्यरूपंतमसांविनाशंबं
धस्यनाशंमतिपंकजानाम् ॥ नामामृतंदोषहरंसुराज्ञाआनीतमस्त्येवपिबंतुलोकाः ॥ १६ ॥ नामामृतंसत्यमिदंसुपुण्यमधीत्ययोमानवविष्णु

---

१ चंद्रप्रकाशम् इ० पा० ।

भक्तः ॥ प्रभातकालेनियतोमहात्मासयातिमुक्तिंनहिकारणंच ॥ १७ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेपितृतीर्थवर्णनेययातिचरिते
त्रिसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७३ ॥ सुकर्मोवाच ॥ दूतास्तुग्रामेषुवदंतिसर्वेंद्वीपेषुदेशेष्वथपत्तनेषु ॥ लोकाःशृणुध्वंनृपतेस्तदाज्ञांसर्वप्रभावैर्हरिमर्चयं
तु ॥ १ ॥ दानैश्चयज्ञैर्बहुभिस्तपोभिर्धर्माभिलाषैर्यजनैर्मनोभिः ॥ ध्यायंतुलोकामधुसूदनंतुआदेशमेवंनृपतेस्तुतस्य ॥ २ ॥ एवंसुघुष्टंसकलंतुपुण्यमा
कर्ण्यतंभूमितलेषुलोकैः ॥ तदाप्रभृत्येवयजंतिविष्णुंध्यायंतिगायंतिजपंतिमर्त्याः ॥ ३ ॥ वेदप्रणीतैश्चसुसूक्तमंत्रैःस्तोत्रैःसुपुण्यैरमृतोपमानैः ॥
श्रीकेशवंतद्गतमानसास्तेव्रतोपवासैर्नियमैश्चदानैः ॥ ४ ॥ विहायदोषान्निजकायाचित्तवाग्बुद्धवान्प्रेमरताःसमस्ताः ॥ लक्ष्मीनिवासंजगतांनिवासंश्री
वासुदेवंपरिपूजयंति ॥ ५ ॥ इत्याज्ञातस्यभूपस्यवर्ततेक्षितिमंडले ॥ वैष्णवेनापिभावेनजनाःसर्वेंजयंतिते ॥ ६ ॥ नामभिःकर्मभिर्विष्णुंयजंतेज्ञा
नकोविदाः ॥ तद्ध्यानास्तद्व्यवसिताविष्णुपूजापरायणाः ॥ ७ ॥ यावद्भूमंडलंसर्वंयावत्तपतिभास्करः ॥ तावद्धिमानवालोकाःसर्वेभागवताबभुः ॥ ८ ॥
विष्णोर्ध्यानप्रभावेनपूजास्तोत्रेणनामतः ॥ आधिव्याधिविहीनास्तेसंजातामानवास्तदा ॥ ९ ॥ वीतशोकाश्चपुण्याश्चसर्वेचैवतपोधनाः ॥ संजातावैष्ण
वाविप्रप्रसादात्तस्यचक्रिणः ॥ १० ॥ आमयैश्चविहीनास्तेदोषैरोषैश्चवर्जिताः ॥ सर्वैश्वर्यसमापन्नाःसर्वरोगविवर्जिताः ॥ ११ ॥ प्रसादात्तस्यदेवस्यसं
जातामानवास्तदा ॥ अमराःनिर्जराःसर्वेंधनधान्यसमन्विताः ॥ १२ ॥ मर्त्याविष्णुप्रसादेनपुत्रपौत्रैरलंकृताः ॥ तेषामेवमहाभागगृहद्वारेषुनित्य
दा ॥ १३ ॥ कल्पद्रुमाःसुपुण्यास्तेसर्वकामफलप्रदाः ॥ सर्वकामदुघागावःसचिंतामणयस्तथा ॥ १४ ॥ संतितेषांगृहेपुण्याःसर्वकामप्रदायकाः ॥
अमरामानवाजाताःपुत्रपौत्रैरलंकृताः ॥ १५ ॥ सर्वदोषविहीनास्तेविष्णोश्चैवप्रसादतः ॥ सर्वसौभाग्यसंपन्नाःपुण्यमंगलसंयुताः ॥ १६ ॥ सुपुण्या
दानसंपन्नाज्ञानध्यानपरायणाः ॥ नदुर्भिक्षंनचव्याधिर्नाकालमरणंनृणाम् ॥ १७ ॥ तस्मिञ्शासतिधर्मज्ञेययातौनृपतौतदा ॥ वैष्णवामानवाःसर्वेवि
ष्णुव्रतपरायणाः ॥ १८ ॥ तद्ध्यानास्तद्गताःसर्वेसंजाताभावतत्पराः ॥ तेषांगृहाणिदिव्यानिपुण्यानिद्विजसत्तम ॥ १९ ॥ पताकाभिःसुशुक्ला
भिःशंखयुक्तानितानिवै ॥ गदांकितध्वजाभिश्चनित्यंचक्रांकितानिच ॥ २० ॥ पद्मांकितानिभासंतेविमानप्रतिमानिच ॥ गृहाणिभित्तिभागेषुचि
त्रितानिसुचित्रकैः ॥ २१ ॥ सर्वत्रगृहद्वारेषुपुण्यस्थानेषुसत्तमाः ॥ वनानिसंतिदिव्यानिशाद्वलानिशुभानिच ॥ २२ ॥ तुलस्याचाद्विजश्रेष्ठतेषुकेशवमंदि
दिरैः ॥ भासंतेपुण्यदिव्यानिगृहाणिप्राणिनांसदा ॥ २३ ॥ सर्वत्रवैष्णवोभावोमंगलोबहुदृश्यते ॥ शंखशब्दाश्चभूलोकेमिथःस्फोटरवैःसखे ॥ २४ ॥ श्रू
यंतेतत्रविप्रेंद्रदोषपापविनाशकाः ॥ शंखस्वस्तिकपद्मानिगृहद्वारेषुभित्तिषु ॥ २५ ॥ विष्णुभक्त्याचनारीभिर्लिखितानिद्विजोत्तम ॥ गीतरागसुवर्णैश्च

मूर्च्छनातानसुस्वरैः ॥ २६ ॥ गायंतिकेशवंलोकाविष्णुध्यानपरायणाः ॥ २७ ॥ हरिंमुरारिंप्रवदंतिकेशवंप्रीत्याजितंमाधवमेवचान्ये ॥ श्रीनारसिंहं
कमलेक्षणंतंगोविंदमेकंकमलापतिंच ॥ २८ ॥ कृष्णंशरण्यंशरणंजपंतिरामंचजप्यैःपरिपूजयंति ॥ दंडप्रणामैःप्रणमंतिविष्णुंतद्ध्यानयुक्ताःपरवैष्णवा
स्ते ॥ २९ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेमातापितृतीर्थवर्णनेययातिचरित्रेचतुःसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७४ ॥ सुकर्मोवाच ॥ विष्णुंकृष्णं
हरिं[1]रामंमुकुंदंमधुसूदनम् ॥ नारायणंविष्णुरूपंनारसिंहंतमच्युतम् ॥ १ ॥ केशवंपद्मनाभंचवासुदेवंचवामनम् ॥ वाराहंकमठंमत्स्यंहृषीकेशंसुराधिप
म् ॥ २ ॥ विश्वेशंविश्वरूपंचअनंतमनघंशुचिम् ॥ पुरुषंपुष्कराक्षंचश्रीधरंश्रीपतिंहरिम् ॥ ३ ॥ श्रीनिवासं[2]पीतवासंमाधवंमोक्षदंप्रभुम् ॥ इत्येवंहिसमु
च्चारंनामभिर्मानवाःसदा ॥ ४ ॥ प्रकुर्वंतिनराःसर्वेबालवृद्धाःकुमारिकाः ॥ स्त्रियो[3]हरिंसुगायंतिगृहकर्मरताःसदा ॥ ५ ॥ आसनेशयनेयानेध्यानेवच
सिमाधवम् ॥ क्रीडमानास्तथाबालागोविंदंप्रणमंतिते॥६॥दिवारात्रौसुमधुरंब्रुवंतिहरिनामच ॥ विष्णूच्चारोहिसर्वत्रश्रूयतेद्विजसत्तम ॥७ ॥ वैष्णवेनप्रभावे
नमर्त्यावर्तंतिभूतले ॥ प्रासादकलशाग्रेषुदेवतायतनेषुच ॥ ८ ॥ यथासूर्यस्यबिंबानितथाचक्राणिभांतिच ॥ वैकुंठेदृश्यतेभावस्तद्भावंजगतीतले ॥ ९ ॥
तेनराज्ञाकृतंविप्रपुण्यंचापिमहात्मना ॥ विष्णुलोकस्यसमतांतथानीतंमहीतलम् ॥ १० ॥ नहुषस्यापिपुत्रेणवैष्णवेनययातिना ॥ उभयोर्लोकयो
र्भावमेकीभूतंमहीतलम् ॥ ११ ॥ भूतलस्यापिविष्णोश्चअंतरंनैवदृश्यते ॥ विष्णूच्चारंतुवैकुंठेयथाकुर्वंतिवैष्णवाः ॥ १२ ॥ भूतलेतादृशोच्चारंप्रकुर्वंतिच
मानवाः ॥ उभयोर्लोकयोर्विप्रएकभावःप्रदृश्यते ॥ १३ ॥ जरारोगभयंनास्तिमृत्युहीनानराबभुः ॥ दानभोगप्रभावश्चअधिकोदृश्यतेभुवि ॥ १४ ॥ पुत्रा
णांतुसुखंपुण्यमधिकंपौत्रजंनराः ॥ प्रभुंजंतिसुखेनापिमानवाभुविसत्तम ॥ १५ ॥ विष्णोःप्रसाददानेनउपदेशेनतस्यच ॥ सर्वव्याधिविनिर्मुक्तामानवावै
ष्णवाःसदा ॥ १६ ॥ स्वर्ग[4]लोकप्रभावोहिकृतोराज्ञामहीतले ॥ पंचविंशप्रमाणेनवर्षाणिनृपसत्तम ॥ १७ ॥ गदैर्हीना[5]नराःसर्वेज्ञानध्यानपरायणाः ॥
यज्ञदानपराःसर्वेदयाभावाश्चमानवाः ॥ १८॥ उपकाररताःपुण्याधन्यास्तेकीर्तिभाजनाः ॥ सर्वेधर्मपराविप्राविष्णुध्यानपरायणाः ॥ १९ ॥ राज्ञातेनोप
दिष्टास्तेसंजातावैष्णवाभुवि ॥ विष्णुरुवाच ॥ श्रूयतांनृपशार्दूलचरित्रंतस्यभूपतेः ॥ २० ॥ सर्वधर्मपरोनित्यंविष्णुभक्तश्चनाहुषिः ॥ अब्दानांतत्रलक्षं
हितस्याप्येवंगतंभुवि ॥ २१ ॥ नूतनोदृश्यतेकायःपंचविंशाब्दिकोयथा ॥ पंचविंशाब्दिकोभातिरूपेणवयसातदा ॥ २२ ॥ प्रबलःप्रौढिसंपन्नःप्रसादात्त
स्यचक्रिणः ॥ मानुषाभुवमास्थाययमंनैवप्रयांतिते ॥ २३ ॥ रागद्वेषविनिर्मुक्ताःक्लेशपाशविवर्जिताः ॥ सुखिनोदानपुण्यैश्चसर्वधर्मपरायणाः ॥ २४ ॥

---

१ कपिलं च इ० पा० । २ श्रीदं श्रीशं श्रीनिवासं सुमोक्षं मोक्षदं प्रभुम् । इ० पा० । ३ प्रणमंति हरिं नार्यः इ० पा० । ४ स्वर्गलोकतिरस्कारःकृतो राज्ञा महीतले । इ० पा० । ५ वेदविज्ञा इ० पा० ।

विस्तारंतेजनाःसर्वेसंतत्यापिगतानृप ॥ यथादूर्वावटाश्चैवविस्तारंयांतिभूतले ॥ २५ ॥ तथातेमानवाःसर्वेपुत्रपौत्रैःप्रविस्तृताः ॥ मृत्युदोषविहीनास्तेचिरं
जीवंतिवैजनाः ॥ २६ ॥ स्थिरकायाश्चसुखिनोजरारोगविवर्जिताः ॥ पंचविंशाब्दिकाःसर्वेनरादृश्यंतिभूतले ॥ २७ ॥ सत्याचारपराःसर्वेविष्णुध्यानपराय
णाः ॥ एवंसर्वेचमर्त्यास्तेप्रसादात्तस्यचक्रिणः ॥ २८ ॥ संजातामानवाःसर्वेदानभोगपरायणाः ॥ मृतोनश्रूयतेलोकेमर्त्यःकोपिनरोत्तम ॥ २९ ॥ शोकंनैव
प्रपश्यंतिदोषंनैवप्रयांतिते ॥ यद्रूपंस्वर्गलोकस्यतद्रूपंभूतलस्यच ॥ ३० ॥ संजातंमानवश्रेष्ठप्रसादात्तस्यचक्रिणः ॥ विभ्रष्टायमदूतास्तेविष्णुदूतैश्च
ताडिताः ॥ ३१ ॥ रुदमानागताःसर्वेधर्मराजंपरस्परम् ॥ तत्सर्वंकथितंदूतैश्चेष्टितंभूपतेस्तुतैः ॥ ३२ ॥ अमृत्युभूतलंजातंदानभोगेन
भास्करे ॥ नहुषस्यात्मजेनापिकृतंदेवययातिना ॥ ३३ ॥ विष्णुभक्तेनपुण्येनस्वर्गरूपंप्रदर्शितम् ॥ एवमाकर्णितंसर्वंधर्मराजेनवैतदा ॥ ३४ ॥
धर्मराजस्तदातत्रदूतेभ्यःश्रुतविस्तरः ॥ चिंतयामाससर्वार्थंश्रुत्वैवंनृपचेष्टितम् ॥ ३५ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेमातापितृतीर्थवर्णने
ययातिचरित्रेपंचसप्ततितमोऽध्यायः ॥७५॥ सुकर्मोवाच ॥ सौरिर्दूतैस्तथासर्वैःसहस्वर्गंजगामसः ॥द्रष्टुंतत्रसहस्राक्षंदेववृंदैःसमावृतम् ॥१॥ धर्मराजंसमायां
तंददर्शसुरराट्तदा ॥ समुत्थायत्वरायुक्तोदत्वाचार्घमनुत्तमम् ॥२॥पप्रच्छागमनंतस्यकथयस्वममाग्रतः ॥ समाकर्ण्यमहद्वाक्यंदेवराजस्यभाषितम् ॥३॥
धर्मराजोऽब्रवीत्सर्वंययातेश्चरितंमहत् ॥ धर्मराजउवाच ॥ श्रूयतांदेवदेवेशयस्मादागमनंमम ॥ ४ ॥ कथयाम्यहमत्रापियेनाहमागतस्तव ॥ नहुषस्या
त्मजेनापिवैष्णवेनमहात्मना ॥ ५ ॥ वैष्णवाश्चकृतामर्त्यायेवसंतिमहीतले ॥ वैकुंठस्यसमंरूपंमर्त्यलोकस्यवैकृतम् ॥ ६ ॥ अमरामानवाजाताजरारोग
विवर्जिताः ॥ पापमेवनकुर्वंतिअसत्यंनवदंतिते ॥७॥ कामक्रोधविहीनास्तेलोभमोहविवर्जिताः ॥ दानशीलामहात्मानःसर्वेधर्मपरायणाः ॥ ८ ॥ सर्वधर्मैः
समर्चंतिनारायणमनामयम् ॥ तेनवैष्णवधर्मेणमानवाजगतीतले ॥ ९ ॥ निरामयावीतशोकाःसर्वेचास्थिरयौवनाः ॥ दूर्वावटायथादेवविस्तारंयांतिभू
तले ॥ १० ॥ तथातेविस्तरंप्राप्ताःपुत्रपौत्रैःप्रपौत्रकैः ॥ तेषांपुत्रैःप्रपौत्रैश्चवंशाद्वंशांतरंगताः ॥ ११ ॥ एवंहिवैष्णवःसर्वोजरामृत्युविवर्जितः ॥ मर्त्यलोकः
कृतस्तेननहुषस्यात्मजेनवै ॥ १२ ॥ पदभ्रष्टोस्मिसंजातोव्यापारेणविवर्जितः ॥ एतत्सर्वंसमाख्यातंममकर्मविनाशनम् ॥ १३ ॥ एवंज्ञात्वासहस्राक्षलोक
स्यास्यहितंकुरु ॥ एतत्तेसर्वमाख्यातंयथापृष्टोस्मिवैत्वया ॥ १४ ॥ एतस्मात्कारणादिंद्रआगतस्तवसान्निधौ ॥ इंद्रउवाच ॥ पूर्वमेवमयादूतआगमाय
महात्मनः ॥ १५ ॥ प्रेषितोधर्मराजेंद्रदूतेनास्यापिभाषितम् ॥ नाहंस्वर्गसुखस्यार्थीनागमिष्येदिवंपुनः ॥ १६ ॥स्वर्गरूपंकरिष्यामिसर्वंतद्भूमिमंडलम् ॥
इत्याचचक्षेभूपालःप्रजापाल्यंकरोतिसः ॥ १७ ॥ तस्यधर्मप्रभावेनभीतास्तिष्ठामिसर्वदा ॥ धर्मउवाच ॥ येनकेनाप्युपायेनतमानयसुभूपतिम् ॥ १८ ॥

देवराजमहाभागयदीच्छसिममप्रियम् ॥ इत्याकर्ण्यवचस्तस्यधर्मस्यापिसुराधिपः ॥ १९ ॥ चिंतयामाससमेधावीसर्वतत्त्वेनभूपते ॥ कामदेवंसमाहूयगंधर्वा
श्चपुरंदरः ॥ २० ॥ मकरंदंरतिंदेवआनिनायमहामनाः ॥ तथाकुरुतवैयूयंयथाऽऽगच्छतिभूपतिः ॥ २१ ॥ यूयंगच्छन्तुभूलोकंमयादिष्टानसंशयः ॥
॥ कामउवाच ॥ युवयोस्तुप्रियंपुण्यंकरिष्यामिनसंशयः ॥ २२ ॥ राजानंपश्यमांचैवस्थितंचैवसमायुधि ॥ तथेत्युक्त्वागताःसर्वेयत्रराजासनाहुषिः ॥२३॥
नटरूपेणतेसर्वेकामाद्याःकर्मणाद्विज ॥ आशीर्भिरभिनंद्यैवतेचऊचुःसुनाटकम् ॥ २४ ॥ तेषांतद्वचनंश्रुत्वाययातिःपृथिवीपतिः ॥ सभांचकारमेधावी
देवरूपांसुपंडितैः ॥ २५ ॥ समायातः स्वयंभूपोज्ञानविज्ञानकोविदः ॥ तेषांतुनाटकंराजापश्यमानःसनाहुषिः ॥ २६ ॥ चरितंवामनस्यापिउत्पत्तिं
विप्ररूपिणः ॥ रूपेणाप्रतिमालोकेसुस्वरंगीतमुत्तमम् ॥ २७ ॥ गायमानाजराराजन्नार्यारूपेणवैतदा ॥ तस्यागीतविलासेनहास्येनललितेनच ॥ २८ ॥
मधुरालापतस्तस्यकंदर्पस्यचमायया ॥ मोहितस्तेनभावेनदिव्येनचरितेनच ॥ २९ ॥ वलेश्चैवयथारूपंविंध्यावल्यायथापुरा ॥ वामनस्ययथारूपंचक्रे
मारोथतादृशम् ॥ ३० ॥ सूत्रधारःस्वयंकामोवसंतःपारिपार्श्वकः ॥ नटीवेषधराजातासारतिर्हृष्टवल्लभा ॥ ३१ ॥ नेपथ्यांतश्चरीराजन्सातस्मिन्नृत्यक
र्मणि ॥ मकरंदोमहाप्राज्ञःक्षोभयामासभूपतिम् ॥ ३२ ॥ यथायथापश्यतिनृत्यमुत्तमंगीतंसमाकर्णतिसाक्षितीशः ॥ तथातथामोहितवान्सभूपतिंनटीप्रणी
तेनमहानुभावः ॥ ३३ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेमातापितृतीर्थेययातिचरित्रेषट्सप्ततितमोऽध्यायः ॥७६॥ सुकर्मोवाच ॥ कामस्यगीत
लास्येनहास्येनललितेनच ॥ मोहितोराजराजेंद्रोनट[2]रूपेणपिप्पल ॥१॥ कृत्वामूत्रंपुरीषंचसराजानहुषात्मजः ॥ अकृत्वापादयोःशौचमासनेउपविष्टवान् ॥२॥
तदंतरंतुसंप्राप्यसंचचारजरानृपम् ॥ कामेनापिनृपश्रेष्ठइंद्रकार्यंकृतंहितम् ॥ ३ ॥ निवृत्तेनाटकेतस्मिन्गतेषुतेषुभूपतिः ॥ जराभिभूतोधर्मात्माकामसं
सक्तमानसः ॥ ५ ॥ मोहितःकाममोहेनविह्वलोविकलेंद्रियः ॥ अतीवमुग्धोधर्मात्माविषयैश्चापवाहितः ॥ ५ ॥ एकदातुगतोराजामृगयाव्यसनातुरः ॥
वनेचक्रीडतेसोपिमोहरागवशंगतः ॥६॥ सरसंक्रीडमानस्यनृपतेश्चमहात्मनः ॥ मृगश्चैकःसमायातश्चतुःशृंगोह्यनौपमः ॥ ७ ॥ सर्वांगसुंदरोराजन्हेमरूपतनू
रुहः ॥ [3]रत्नज्योतिःसुचित्रांगोदर्शनीयोमनोहरः ॥८॥ अभ्यधावत्सवेगेनबाणपाणिर्धनुर्द्धरः ॥ इत्यमन्यतमेधावीकोपिदैत्यःसमागतः ॥ ९ ॥ मृगेणचसते
नापिदूरमाकर्षितोनृपः ॥ गतःसरथवेगेनश्रमेणपरिखेदितः ॥१०॥ वीक्षमाणस्यतस्यापिमृगश्चांतरधीयत ॥ सपश्यतिवनंतत्रनंदंनोपममद्भुतम् ॥ ११ ॥
चारुवृक्षसमाकीर्णंभूतपंचकशोभितम् ॥ गुरुभिश्चंदनैःपुण्यैःकदलीखंडमंडितैः ॥१२॥ बकुलाशोकपुंनागैर्नालिकेरैश्चतिंदुकैः ॥ पूगीफलैश्चखर्जूरैःकुमुदैः

---

१ पिप्पल इ० पा० । २ रसरूपो बभूवह इ० पा० । ३ रत्नमौलिः सुचित्रांगः इ० पा० । ४ सेव्यमानं मरुद्गणैः इ० पा० ।

सप्तपर्णकैः ॥ १३ ॥ पुष्पितैःकर्णिकारैश्चनानावृक्षैःसदाफलैः ॥ पुष्पितामोदसंयुक्तैःकेतकैःपाटलैस्ततः ॥ १४ ॥ वीक्षमाणोमहाराजददर्शसरउत्तमम् ॥
पुण्योदकेनसंपूर्णंविस्तीर्णंपंचयोजनम् ॥ १५ ॥ हंसकारंडवाकीर्णंजलपक्षिविनादितम् ॥ कमलैश्चापिसुदितंश्वेतोत्पलविराजितम् ॥१६॥ रक्तोत्पलैःशो
भमानंहाटकोत्पलमंडितम् ॥ नीलोत्पलैःप्रकाशितंकल्हारैरतिशोभितम् ॥ १७ ॥ मत्तैर्मधुकरैश्चापिसर्वत्रपरिनादितम् ॥ एवंसर्वगुणोपेतंददर्शसरउत्त
मम् ॥ १८ ॥ पंचयोजनविस्तीर्णंदशयोजनदीर्घकम् ॥ तडागंसर्वतोभद्रंदिव्यभावैरलंकृतम् ॥ १९ ॥ रथवेगेनसंखिन्नःकिंचिच्छ्रमनिपीडितः ॥ निषसा
दतटेतस्यचूतच्छायांसुशीतलाम् ॥ २० ॥ स्नात्वापीत्वाजलंशीतंपद्मसौगंध्यवासितम् ॥ सर्वश्रमोपशमनममृतोपममेवतत् ॥ २१ ॥ वृक्षच्छायेततस्त
स्मिन्नुपविष्टेनभूभृता ॥ गीतध्वनिःसमाकर्णिगीयमानोयथातथा ॥२२॥ यथास्त्रीगायतेदिव्यातथायंश्रयतेध्वनिः ॥ गीतप्रियोमहाराजएवंचिंतांपरांगतः
॥२३॥ चिंताकुलस्तुधर्मात्मायावच्चिंतयतेक्षणम् ॥ तावन्नारीवराकाचित्पीनश्रोणीपयोधरा ॥२४॥ नृपतेःपश्यतस्तस्यवनेतस्मिन्समागता ॥ सर्वाभरण
शोभांगीशीललक्षणसंपदा ॥२५॥ तस्मिन्वनेसमायातानृपतेःपुरतःस्थिता ॥ तामुवाचमहाराजःकाहिकस्यभविष्यसि ॥२६॥ किमर्थंहिसमायातातन्मेत्वं
कारणंवद ॥ पृष्टासतीतदातेननकिंचिदपिपिप्पल ॥२७॥ शुभाशुभंचभूपालंप्रत्यवोचद्वरानना ॥ प्रहस्यैवगताशीघ्रंवीणादंडकराऽबला ॥२८॥ विस्मये
नापिराजेंद्रोमहताव्यापितस्तदा॥मयासंभाषिताचेयंमांनब्रूतेस्मसोत्तरम्॥२९॥पुनश्चितांसमापेदेययातिःपृथिवीपतिः॥ योवैमृगोमयादृष्टश्चतुःशृंगःसुवर्ण
कः॥३०॥तस्मान्नारीसमुद्भूतातत्सत्यंप्रतिभातिमे ॥ मायारूपमिदंसत्यंदानवानांभविष्यति॥३१॥चिंतयित्वाक्षणंराजाययातिर्नहुषात्मजः॥यावच्चिंतयते
राजातावन्नारीमहावने॥३२॥अंतर्धानंगताविप्रप्रहस्यनृपनंदनम्॥एतस्मिन्नंतरेगीतंसुस्वरंपुनरेवतत्॥३३॥शुश्रुवेपरमंदिव्यंमूर्छनातानसंयुतम् ॥ जगाम
सत्वरंराजायत्रगीतध्वनिर्महान्॥३४॥[1]जलांतेपुष्करंचैवसहस्रदलमुत्तमम्॥ तस्योपरिवरानारीशीलरूपगुणान्विता॥३५॥ दिव्यलक्षणसंपन्नादिव्याभरणभू
षिता ॥ दिव्यैर्भावैःप्रभात्येकावीणादंडकराविला ॥ ३६ ॥ गायंतीसुस्वरंगीतंतालमानलयान्वितम् ॥ तेनगीतप्रभावेनमोहयंतीचराचरान् ॥ ३७ ॥ देवा
न्मुनिगणान्सर्वान्दैत्यान्गंधर्वकिन्नरान् ॥ तांदृष्ट्वासविशालाक्षींरूपतेजोपशालिनीम् ॥ ३८ ॥ संसारेनास्तिचैवान्यानारीदृशीचराचरे ॥ पुरानटोजरायुक्तो
नृपतेःकायमेवहि ॥ ३९ ॥ संचारितोमहाकामस्तदासौप्रकटोभवत् ॥ घृतंस्पृष्ट्वायथावह्नीरश्मिवान्संप्रजायते ॥ ४० ॥ तांचदृष्ट्वातथाकामस्तत्कायात्प्र
कटोऽभवत् ॥ मन्मथाविष्टचित्तोसौतांदृष्ट्वाचारुलोचनाम् ॥ ४१ ॥ ईदृग्रूपानदृष्टामेयुवतीविश्वमोहिनी ॥ चिंतयित्वाक्षणंराजाकामसंसक्तमानसः॥४२॥

---

[1] जलांते पुष्कले चैव महत्सदनमुत्तमम् ॥ इ० पा० ।

तस्याःसविरहेणापिलुब्धोभून्नृपतिस्तदा ॥ कामाग्निनादह्यमानःकामज्वरेणपीडितः ॥ ४३ ॥ कथंस्यान्ममचैवेयंकथंभावोभविष्यति ॥ यदामांगूहतेबालापद्मास्यापद्मलोचना ॥४४॥ यदीयंप्राप्यतेतर्हिसफलंजीवितंभवेत् ॥ एवंविचिंत्यधर्मात्माययातिःपृथिवीपतिः॥४५॥तामुवाचवरारोहांकात्वंकस्यापिवाशुभे ॥ पूर्वंदृष्टात्वयानारीसादृष्टापुनरेवच ॥ ४६ ॥ तांपप्रच्छसधर्मात्माकाचेयंतवपार्श्वगा ॥ सर्वंकथयकल्याणिअहंहिनहुषात्मजः ॥ ४७ ॥ सोमवंशप्रसूतोहंसप्तद्वीपाधिपःशुभे ॥ ययातिर्नाममेदेविख्यातोहंभुवनत्रये ॥ ४८ ॥ तवसंगमनेचेतोभावमेवंप्रवांच्छते ॥ देहिमेसंगमंभद्रेकुरुसुप्रियमेवहि॥४९॥ यंयंहिवांछसेभद्रेतद्ददामिनसंशयः ॥ दुर्जयेनापिकामेनहतोहंवरवर्णिनि ॥ ५० ॥ तस्मात्त्राहिसुदीनंमांप्रपन्नंशरणंतव ॥ राज्यंचसकलामुर्वींशरीरमपिचात्मनः ॥ ५१ ॥ संगमेतवदास्यामित्रैलोक्यमिदमेवते ॥ तस्यराज्ञोवचःश्रुत्वासास्त्रीपद्मनिभानना ॥ ५२ ॥ विशालांस्वसखींप्राहब्रूहिराजानमागतम् ॥ नामचोत्पत्तिस्थानंचपितरंमातरंशुभे ॥ ५३ ॥ ममापिभावमेकाग्रमस्याग्रेचनिवेदय ॥ तस्याश्चवांछितंज्ञात्वाविशालाभूपतिंतदा ॥ ५४ ॥ उवाचमधुरालापैःश्रूयतांनृपनंदन ॥ विशालोवाच ॥ कामएषपुरादग्धोदेवदेवेनशंभुना ॥ ५५ ॥ रुरोदसारतिर्दुःखाद्भर्त्राहीनापिसुस्वरम् ॥ अस्मिन्सरसिराजेंद्रसारतिर्न्यवसत्तदा ॥ ५६ ॥ तस्यप्रलापमेवंसासुस्वरंकरुणान्वितम् ॥ समाकर्ण्यततोदेवाःकृपयापरयान्विताः ॥ ५७ ॥ संजाताराजराजेंद्रशंकरंवाक्यमब्रुवन् ॥ जीवयस्वमहादेवपुनरेवमनोभवम् ॥ ५८ ॥ वराकीयंमहाभागभर्तृहीनाहिकीदृशी ॥ कामेनापिसमायुक्तामस्मत्स्नेहात्कुरुष्वाहि ॥ ५९ ॥ तच्छ्रुत्वाचवचःप्राहजीवयामिमनोभवम् ॥ कायेनापिविहीनोयंपंचबाणोमनोभवः ॥ ६० ॥ भविष्यतिनसंदेहोमाधवस्यसखापुनः ॥ दिव्येनापिशरीरेणवर्तयिष्यतिनान्यथा ॥ ६१ ॥ महादेवप्रसादाच्चमीनकेतुःसजीवितः ॥ आशीर्भिरभिनंद्यैवंदेव्याःकामंनरोत्तम ॥ ६२ ॥ गच्छकामप्रवर्तस्वप्रिययासहनित्यशः ॥ एवमाहमहातेजाःस्थितिसंहारकारकः ॥ ६३ ॥ पुनःकामःसरःप्राप्तोयत्रास्तेदुःखितारतिः ॥ इदंकामसरोराजन्रतिरत्रसुसंस्थिता ॥ ६४ ॥ दग्धेसातिमहाभागेमन्मथेदुःखधर्षिता ॥ रत्याःकोपात्समुत्पन्नःपावकोदारुणाकृतिः ॥ ६५ ॥ अतीवदग्धातेनापिसारतिर्मोहमूर्छिता ॥ अश्रुपातंमुमोचाथभर्तृहीनानरोत्तम ॥ ६६ ॥ नेत्राभ्यांहिजलेतस्याःपतिताअश्रुबिंदवः ॥ तेभ्योजातोमहाशोकःसर्वसौख्यप्रणाशकः ॥ ६७ ॥ जरापश्चात्समुत्पन्नाअश्रुभ्योनृपसत्तम ॥ वियोगोनामदुर्मेधास्तेभ्योजज्ञेप्रणाशकः ॥ ६८ ॥ दुःखसंतापकौचोभौजज्ञातेदारुणौतदा ॥ मूर्छानामततोजज्ञेदारुणासुखनाशिनी ॥ ६९ ॥ शोकाज्जज्ञेमहाराजकामज्वरोथविभ्रमः ॥ प्रलापोविह्वलश्चैवउन्मादोमृत्युरेवच ॥ ७० ॥ तस्याश्चअश्रुबिंदुभ्योजज्ञिरेविश्वनाशकाः ॥ रत्याःपार्श्वेसमुत्पन्नाःसर्वेतापांगधारिणः॥७१॥मूर्तिमंतोमहाराजसद्भावगुणसंयुताः ॥ कामएषसमायातःकेनाप्युक्तंतदानृप ॥७२॥ महानंदेनसंयुक्तादृष्ट्वाकामंसमाग

तम् ॥ नेत्राभ्यामश्रुपूर्णाभ्यांपतिताअश्रुबिंदवः ॥ ७३ ॥ अप्सुमध्येमहाराजचापल्याज्जज्ञिरेप्रजाः ॥ प्रीतिर्नामतदाजज्ञेख्यातिर्लज्जानरोत्तम ॥ ७४ ॥
तेभ्योजज्ञेमहानंदशांतिश्चान्यानृपोत्तम ॥ जज्ञातेद्वेशुभेकन्येसुखसंभोगदायिके ॥ ७५ ॥ लीलाक्रीडामनोभावसंयोगस्तुमहान्नृप ॥ रत्यास्तुवामनेत्राद्वै
आनंदादश्रुबिंदवः ॥ ७६ ॥ जलांतेपतिताराजंस्तस्माज्जज्ञेसुपंकजम् ॥ तस्मात्सुपंकजाज्जाताइयंनारीवरानना ॥ ७७ ॥ अश्रुबिंदुमतीनामरतिपुत्री
नरोत्तम ॥ [1]तस्याःप्रीत्यासुखंकृत्वानित्यंवर्त्तेसमीपगा ॥ ७८ ॥ सखीभावस्वभावेनसंहृष्टासर्वदाशुभा ॥ विशालानाममेख्यातंवरुणस्यसुतानृप ॥७९॥
अस्याश्चांतेप्रवर्तामिस्नेहात्स्निग्धास्मिसर्वदा ॥ एतत्तेसर्वमाख्यातमस्याश्चात्मनएवते ॥ ८० ॥ तपश्चचारराजेंद्रपतिकामावरानना ॥ राजो
उवाच ॥ सर्वमेवत्वयाख्यातंमयाज्ञातंशुभेशृणु ॥ ८१ ॥ मामेवंहिभजत्वेषारतिपुत्रीवरानना ॥ यमेषावांच्छतेबालातत्सर्वंतुददाम्यहम् ॥ ८२ ॥
तथाकुरुष्वकल्याणियथामेवश्यतांव्रजेत् ॥ विशालोवाच ॥ अस्याव्रतंप्रवक्ष्यामितदाकर्णयभूपते ॥ ८३ ॥ पुरुषंयौवनोपेतंसर्वज्ञंवीरलक्षणम् ॥
देवराजसमंराजन्धर्माचारसमन्वितम् ॥ ८४ ॥ तेजस्विनंमहाप्राज्ञंदातारंयज्विनांवरम् ॥ गुणानां[2]धर्मभावस्यज्ञातारंपुण्यभाजनम् ॥ ८५ ॥ लोक
इंद्रसमंराजन्सुयज्ञैर्धर्मतत्परम् ॥ सर्वैश्वर्यसमोपेतंनारायणमिवापरम् ॥ ८६ ॥ देवानांसुप्रियंनित्यंब्राह्मणानामतिप्रियम् ॥ ब्रह्मण्यंवेदतत्त्वज्ञं
त्रैलोक्येख्यातविक्रमम् ॥ ८७ ॥ एवंगुणैःसमुपेतंत्रैलोक्येनप्रपूजितम् ॥ सुमतिंसुप्रियंकांतंमनसावरमीप्सति ॥ ८८ ॥ ययातिरुवाच ॥ एवंगुणैः
समुपेतंविद्धिमामिहचागतम् ॥ अस्यानुरूपोभर्त्ताहंसृष्टोधात्रानसंशयः ॥ ८९ ॥ विशालोवाच ॥ भवंतंपुण्यसंवृद्धंजानेराजञ्जगत्रये ॥ पूर्वो
क्तायेगुणाःसर्वेमयोक्ताःसंतितेत्वयि ॥ ९० ॥ एकेनापिचदोषेणत्वामेषाहिनमन्यते ॥ एषमेसंशयोजातोभवान्विष्णुमयोनृप ॥ ९१ ॥ ययातिरुवाच ॥
समाचक्ष्वमहादोषंयमेषानानुमन्यते ॥ तत्त्वेनचारुसर्वांगीप्रसादसुमुखीभव ॥ ९२ ॥ विशालोवाच ॥ आत्मदोषंनजानासिकस्मात्त्वंजगतीपते ॥ जर
याव्याप्तकायस्त्वमनेनेयंनमन्यते ॥ ९३ ॥ एवंश्रुत्वामहद्वाक्यमप्रियंजगतीपतिः ॥ दुःखेनमहताविष्टस्तामुवाचपुनर्नृपः ॥ ९४ ॥ जरादोषोनमेभद्रेसं
सर्गात्कस्यचित्कदा ॥ समुद्भूतंममांगेवैतंनजानेजरागमम् ॥ ९५ ॥ यंयंहिवांछतेचैषात्रैलोक्येदुर्लभंशुभे ॥ तमस्यैदातुकामोहंव्रियतांवरउत्तमः ॥ ९६ ॥
विशालोवाच ॥ जराहीनोयदास्यास्त्वंतदातेसुप्रियाभवेत्॥ एतद्विनिश्चितंराजन्सत्यंसत्यंवदाम्यहम्॥९७॥श्रुतिरेवंवदेद्राजन्पुत्रेभ्रातरिभृत्यके ॥जरासंक्रा
म्यतेयस्यतस्यांगेपरिसंचरेत्॥९८॥तारुण्यंतस्यवैगृह्यतस्मैदत्वाजरांपुनः॥उभयोःप्रीतिसंवादःसुरुच्याजायतेशुभः ॥ ९९ ॥ यथात्मदानपुण्यस्यकृपया
योददातिच ॥ फलंराजन्हितत्तस्यजायतेनात्रसंशयः ॥ १०० ॥ दुःखेनोपार्जितंपुण्यमन्यस्मैहिप्रदीयते ॥ सुपुण्यंतद्भवेत्तस्यपुण्यस्यफलमश्नुते ॥ १०१ ॥

---

[1] अस्याः प्रीत्या सुसौहार्दाददहं वर्तेहि सर्वदा । इ० पा० ।

[2] सर्वभावस्य इ० पा० ।

पुत्रायदीयतांराजंस्तस्मात्तारुण्यमेवच ॥ प्रगृह्यैवसमागच्छसुंदरत्वेनभूपते ॥ १०२ ॥ यदात्वमिच्छसेभोक्तुंतदात्वंकुरुभूपते॥एवमाभाष्यसाभूपंविशाला
विररामह ॥ १०३ ॥ सुकर्मोवाच ॥ एवमाकर्ण्यराजेंद्रोविशालामवदत्तदा ॥ राजोवाच ॥ एवमस्तुमहाभागेकरिष्येवचनंतव ॥ १०४ ॥ कामास
क्तःसमूढस्तुययातिःपृथिवीपतिः ॥ गृहंगत्वासमाहूयसुतान्वाक्यमुवाचह ॥ १०५ ॥ तुरुंपूरुंकुरुंराजायदुंचपितृवत्सलम् ॥ कुरुध्वंपुत्रकाःसौख्यंयूयं
हिममशासनात् ॥ १०६ ॥ पुत्राऊचुः ॥ पितृवाक्यंप्रकर्तव्यंपुत्रैश्चापिशुभाशुभम् ॥ उच्यतांतातततच्छीघ्रंकृतंविद्धिनसंशयः ॥ १०७ ॥ एवमाकर्ण्यत
द्वाक्यंपुत्राणांपृथिवीपतिः॥आचचक्षेपुनस्तेषुहर्षेणाकुलमानसः ॥ १०८॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेमातापितृतीर्थवर्णनेययातिचरित्रेसप्त
सप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७७ ॥ ययातिरुवाच ॥ एकेनगृह्यतांपुत्राजरामेदुःखदायिनी ॥ धीरेणभवतांमध्येतारुण्यंममदीयताम् ॥ १ ॥ स्वकीयंहिमहाभागाः
स्वरूपमिदमुत्तमम् ॥ संततंमानसंमेद्यस्त्रियांसक्तंसुचंचलम् ॥ २ ॥ भाजनस्थायथाआपआवर्त्तयातिपावकः ॥ तथामेमानसंपुत्राःकामानलसुचालित
म् ॥ ३ ॥ एकोगृह्णातुमेपुत्राजरांदुःखप्रदायिनीम् ॥ स्वकंददातुतारुण्यंयथाकामंचराम्यहम् ॥ ४ ॥ योमेजरापसरणंकरिष्यतिसुतोत्तमः ॥ सचमेभो
क्ष्यतेराज्यंधनुर्वंशंधरिष्यति ॥ ५ ॥ तस्यसौख्यंसुसंपत्तिर्धनंधान्यंभविष्यति ॥ विपुलासंततिस्तस्ययशःकीर्तिर्भविष्यति ॥ ६ ॥ पुत्राऊचुः ॥ भवा
न्धर्मपरोराजन्प्रजाःसत्येनपालकः ॥ कस्मात्तेहीदृशोभावोजातःप्रकृतिचापलः ॥ ७ ॥ राजोवाच ॥ आगतानर्तकाःपूर्वंपुरंमेहिप्रनर्तकाः ॥ तेभ्योमेकाम
संमोहेजातोमोहश्चईदृशः ॥ ८ ॥ जरयाव्यापितःकायोमन्मथाविष्टमानसः ॥ संबभूवसुतश्रेष्ठाःकामेनाकुलव्याकुलः ॥ ९ ॥ काचिद्दृष्टामयानारीदिव्यरू
पावरानना ॥ मयासंभाषितापुत्राःकिंचिन्नोवाचमेसती ॥ १० ॥ विशालानामतस्याश्चसखीचारुविचक्षणा ॥ सामामाहशुभंवाक्यंममसौख्यप्रदायक
म् ॥११ ॥ जराहीनोयदास्यास्त्वंतदातेसुप्रियाभवेत् ॥ एवमंगीकृतंवाक्यंतयोक्तंगृहमागतः ॥ १२ ॥ मयाजरापनोदार्थंतदेवंसमुदाहृतम् ॥ एवंज्ञात्वा
प्रकर्तव्यंमत्सुखंहिसुपुत्रकाः ॥ १३ ॥ तुरुरुवाच ॥ शरीरंप्राप्यतेपुत्रैःपितुर्मातुःप्रसादतः ॥ धर्मश्चक्रियतेराजञ्छरीरेणविपश्चिता ॥ १४ ॥ पित्रोःशुश्रू
षणंकार्यंपुत्रैश्चापिविशेषतः ॥ नचयौवनदानस्यकालोऽयंमेनराधिप ॥ १५ ॥ प्रथमेवयसिभोक्तव्यंविषयंमानवैर्नृप ॥ इदानींतन्नकालोयंवर्ततेतवसांप्रत
म् ॥ १६ ॥ जरांतातप्रदत्वावैपुत्रेतातमहद्व्रताम् ॥ पश्चात्सुखंप्रभोक्तव्यंनतुस्यात्तवजीवितम् ॥ १७ ॥ तस्माद्वाक्यंमहाराजकरिष्येनैवतेपुनः ॥ एवमा
भाषतनृपंतुरुर्ज्येष्ठसुतस्तदा ॥ १८ ॥ तुरोर्वाक्यंतुतच्छ्रुत्वाक्रुद्धोराजाबभूवसः ॥ तुरुंशशापधर्मात्माक्रोधेनारुणलोचनः ॥ १९ ॥ अपध्वस्तस्त्व
याऽऽदेशोममायंपापचेतन ॥ तस्मात्पापभिवस्वत्वंसर्वधर्मबहिष्कृतः ॥ २० ॥ शिखयात्वंविहीनश्चवेदशास्त्रविवर्जितः ॥ सर्वाचारविहीनस्त्वंभविष्यसि

नसंशयः ॥ २१ ॥ ब्रह्मघ्नस्त्वंदेवदुष्टःसुरापःसत्यवर्जितः ॥ चंडकर्मप्रकर्तात्वंभविष्यसिनराधमः ॥ २२ ॥ सुरालीनःक्षुधीपापीगोघ्नश्चत्वंभविष्यसि ॥ दुश्चर्मासुक्तकच्छश्चब्रह्मद्वेष्टानिराकृतिः ॥ २३ ॥ परदाराभिगामीत्वंमहाचंडःप्रलंपटः ॥ सर्वभक्षश्चदुर्मेधाःसदात्वंचभविष्यसि ॥ २४ ॥ सगोत्रांरमसेनारींसर्वधर्मप्रणाशकः ॥ पुण्यज्ञानविहीनात्माकुष्ठवांश्चभविष्यसि ॥ २५ ॥ तवपुत्राश्चपौत्राश्चभविष्यंतिनसंशयः ॥ ईदृशाःसर्वपुण्यघ्नाम्लेच्छाःसुकलुषीकृताः॥२६॥एवंतुरुंसुशप्त्वैवयदुंपुत्रमथाब्रवीत्॥जरांवैधारयस्वेहभुंक्ष्वराज्यमकंटकम्॥२७॥बद्धाञ्जलिपुटोभूत्वायदूराजानमब्रवीत् ॥ यदुरुवाच ॥जराभारंनशक्नोमिवोढुंतातकृपांकुरु ॥ २८॥ शीतमध्वाकदन्नंचवयोतीताश्चयोषितः ॥ मनसःप्रातिकूल्यंचजरायाःपंचहेतवः ॥ २९ ॥ जरादुःखंनशक्नोमिनवेवयसिभूपते ॥ कःसमर्थोहिवैधर्तुंक्षमस्वत्वंममाधुना ॥ ३० ॥ यदुंक्रुद्धोमहाराजःशशापद्विजनंदन ॥ राज्यार्होनचतेवंशःकदाचिद्वैभविष्यति ॥ ३१ ॥ बलतेजःक्षमाहीनःक्षात्रधर्मविवर्जितः ॥ भविष्यतिनसंदेहोमच्छासनपराङ्मुखः ॥ ३२ ॥ यदुरुवाच ॥ निर्दोषोहंमहाराजकस्माच्छप्तस्त्वयाधुना ॥ कृपांकुरुष्वदीनस्यप्रसादसुमुखोभव ॥ ३३ ॥ राजोवाच ॥ महादेवःकुलेतेवैस्वांशेनापिहिपुत्रक ॥ करिष्यतिविसृष्टिंचतदापूतंकुलंतव ॥ ३४ ॥ यदुरुवाच॥ अहंपुत्रोमहाराजनिर्दोषःशापितस्त्वया ॥ अनुग्रहोदीयतांमेयदिमेवर्त्ततेदया ॥ ३५ ॥ राजोवाच ॥ योभवेज्ज्येष्ठपुत्रस्तुपितुर्दुःखापहारकः ॥ राज्यदायंसुभुंक्तेचभारवोढाभवेत्सहि ॥ ३६ ॥ त्वयाधर्मेनप्रवृत्तमभाष्योसिनसंशयः ॥ भवतानाशिताज्ञामेमहादंडेनघातिनः ॥ ३७ ॥ तस्मादनुग्रहोनास्तियथेष्टंचतथाकुरु ॥ यदुरुवाच ॥ यस्मान्मेनाशितंराज्यंकुलंरूपंत्वयानृप ॥ ३८ ॥ तस्माद्दुष्टोभविष्यामितववंशपतिर्नृप ॥ तववंशेभविष्यंतिनानाभेदास्तुक्षत्रियाः ॥ ३९ ॥ तेषांग्रामान्सुदेशांश्चस्त्रियोरत्नानियानिवै ॥ भोक्ष्यंतिचनसंदेहोअतिचंडामहाबलाः ॥ ४० ॥ ममवंशात्समुत्पन्नास्तुरुष्काम्लेच्छरूपिणः ॥ त्वयायेनाशिताःसर्वेशप्ताःशापैःसुदारुणैः ॥ ४१ ॥ एवंबभाषेराजानंयदुःक्रुद्धोनृपोत्तम ॥ अथक्रुद्धोमहाराजःपुनश्चैवंशशापह ॥ ४२ ॥ मत्प्रजानाशकाःसर्वेवंशजास्तेशृणुष्वाहि ॥ यावच्चंद्रश्चसूर्यश्चपृथ्वीनक्षत्रतारकाः ॥ ४३ ॥ तावन्म्लेच्छाःप्रपक्ष्यंतेकुंभीपाकेचरौरवे ॥ कुरुंदृष्ट्वाततोबालंक्रीडमानंसुलक्षणम् ॥ ४४ ॥ समाह्वयतितंराजानसुतंनृपनंदनम् ॥ शिशुंज्ञात्वापरित्यक्तःसकुरुस्तेनवैतदा ॥ ४५ ॥ शर्मिष्ठायाःसुतंपुण्यंतंपूरुंजगदीश्वरः ॥ समाहूयबभाषेचजरामेगृह्यतांपुनः ॥ ४६ ॥ भुंक्ष्वराज्यंमयादत्तंसुपुण्यंहतकंटकम् ॥ पूरुरुवाच ॥ राज्यंदेवेनभोक्तव्यंपित्राभुक्तंयथातव ॥४७॥ त्वदादेशंकरिष्यामिजरामेदीयतांनृप ॥ तारुण्येनममाद्यैवभूत्वासुंदररूपधृक् ॥ ४८ ॥ भुंक्ष्वभोगान्सुकर्माणिविषयासक्तचेतसा ॥ यावदिच्छामहाभाग

---

१ मच्छापकलुषीकृताः इ० पा० ।

विहरस्वतयासह ॥ ४९ ॥ यावज्जीवाम्यहंतातजरांतावद्धराम्यहम् ॥ एवमुक्तस्तुतेनापिपूरुणाजगतीपतिः ॥ ५० ॥ हर्षेणमहताविष्टस्तंपुत्रंप्रत्यु
वाचसः ॥ यस्माद्दत्तममाज्ञावैनहताकृतवानिह ॥ ५१ ॥ तस्मादहंविधास्यामिबहुसौख्यप्रदायकम् ॥ यस्माज्जरागृहीतामेदत्तंतारुण्यकंस्वक
म् ॥ ५२ ॥ तेनराज्यंप्रभुंक्ष्वत्वंमयादत्तंमहामते ॥ एवमुक्तःसुपूरुश्चतेनराज्ञामहीपते ॥ ५३ ॥ तारुण्यंदत्तवानस्मैजग्राहास्माज्जरांनृप ॥ ततः
कृतेविनिमयेवयसोस्तातपुत्रयोः ॥ ५४ ॥ तस्माद्वृद्धतरःपूरुःसर्वांगेषुव्यदृश्यत ॥ नूतनत्वंगतोराजायथाषोडशवार्षिकः ॥ ५५ ॥ रूपेणम
हताविष्टोद्वितीयइवमन्मथः ॥ धनूराज्यंचछत्रंचव्यजनंचासनंगजम् ॥ ५६ ॥ कोशंदेशंबलंसर्वंचामरंस्यंदनंतथा ॥ ददौतस्यमहाराजःपूरोश्चै
वमहात्मनः ॥ ५७ ॥ कामासक्तश्चधर्मात्मातांनारीमनुचिंतयन् ॥ [1]तंत्सरःसागरप्रख्यंकामाख्यंनहुषात्मजः ॥ ५८ ॥ अश्रुबिंदुमतीयत्रज
गामलघुविक्रमः ॥ तांदृष्ट्वातुविशालाक्षींचारुपीनपयोधराम् ॥ ५९ ॥ विशालांचमहाराजःकंदर्पाकृष्टमानसः ॥ राजोवाच ॥ आगतोऽ
स्मिमहाभागेविशालेचारुलोचने ॥ ६० ॥ जरात्यागःकृतोभद्रेतारुण्येनसमन्वितः ॥ युवाभूत्वासमायातोभवत्वेषाममाधुना ॥ ६१ ॥ यंयं
हिवांछतेचैषातंतंदद्मिनसंशयः ॥ ॥ विशालोवाच ॥ यदाभवान्समायातोजरांदुष्टांविहायच ॥ ६२ ॥ दोषेणैकेनलिप्तोसिभवंतंनैवमन्यते ॥ ॥ राजो
उवाच ॥ ममदोषंवदस्वत्वंयदिजानासिनिश्चितम् ॥ ६३ ॥ तंतुदोषंपरित्यक्ष्येगुणरूपंनसंशयः ॥ ६४ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेमाता
पितृतीर्थवर्णनेययातिचरित्तेष्टसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७८ ॥ विशालोवाच ॥ शर्मिष्ठायस्यवैभार्यादेवयानीवरानना ॥ सौभाग्यंतत्रवैदृष्टमन्यथानास्ति
भूपते ॥ १ ॥ तत्कथंत्वंमहाभागअस्याःकार्यवशोभवेः ॥ सपत्नजेनभावेनभवान्भर्ताप्रतिष्ठितः ॥ २ ॥ ससर्पोसिमहाराजभूतलेचंदनंयथा ॥ सर्पैश्चैवे
ष्टितोराजन्महाचंदनएवहि ॥ ३ ॥ तथात्वंवेष्टितःसर्पैःसपत्नीनामसंज्ञकैः ॥ वरमग्निप्रवेशश्चशिखाग्रात्पतनंवरम् ॥ ४ ॥ रूपतेजःसमायुक्तंसपत्नीस
हितंप्रियम् ॥ नवरंतादृशंकांतंसपत्नीविषसंयुतम् ॥ ५ ॥ तस्मान्नमन्यतेकांतंभवंतंगुणसागरम् ॥ ॥ राजोवाच ॥ देवयान्यानमेकार्यंशर्मिष्ठयावरा
नने ॥ ६ ॥ इत्यर्थंपश्यमेकोशंसत्वधर्मसमन्वितम् ॥ अश्रुबिंदुमत्युवाच ॥ अहंराज्यस्यभोक्त्रीचतवकायस्यभूपते ॥७॥ यद्यद्ददाम्यहंभूपतत्तत्कार्यंत्व
याध्रुवम् ॥ इत्यर्थंममदेहिस्वंकरंत्वंधर्मवत्सल ॥ ८ ॥ बहुधर्मसमोपेतंचारुलक्षणसंयुतम् ॥ ॥ राजोवाच ॥ अन्यभार्यांनविंदामित्वांविनावरवर्णिनि॥९॥
राज्यंचसकलामुर्वीममकायंवरानने ॥ सकोशंभुंक्ष्वचार्वंगिएषदत्तःकरस्तव ॥ १० ॥ यदेवभाषसेभद्रेतदेवंतुकरोम्यहम् ॥ अश्रुबिंदुमत्युवाच ॥ अनेना

---

[1] स्ववृत्तं नैव सस्मार कामात्मा नहुषात्मजः इ० पा० ।

पिमहाभागतवभार्याभवाम्यहम् ॥ ११ ॥ एवमाकर्ण्यराजेंद्रोहर्षव्याकुललोचनः ॥ गांधर्वेणविवाहेनययातिःपृथिवीपतिः ॥१२॥ उपयेमेसुतांपुण्यांमन्म
थस्यनरोत्तम ॥ तयासार्द्धमहात्मावैरमतेनृपनंदनः ॥ १३ ॥ सागरस्यचतीरेषुवनेषूपवनेषुच ॥ पर्वतेषुचरम्येषुसरित्सुचतयासह ॥ १४ ॥ रमतेराज
राजेंद्रस्तारुण्येनमहीपतिः ॥ एवंत्रिंशत्सहस्राणिगतानिनिरतस्यच ॥ १५ ॥ भूपस्यतस्यराजेंद्रययातेस्तुमहात्मनः ॥ ॥ विष्णुरुवाच ॥ एवंतयामहा
राजोययातिर्मोहितस्तदा ॥ १६ ॥ कंदर्पस्यप्रपंचेनइंद्रस्यार्थेमहामते ॥ ॥ सुकर्मोवाच ॥ एवंपिप्पलराजासौययातिःपृथिवीपतिः ॥ १७ ॥ तस्यामोह
नकामेनरतेनललितेनच ॥ नजानातिदिनंरात्रिंमुग्धःकामस्यकन्यया ॥ १८ ॥ एकदामोहितंभूपंययातिंकामनंदिनी ॥ उवाचप्रणतंनम्रंवशगंचारुलो
चना ॥ १९ ॥ ॥ अश्रुबिंदुमत्युवाच ॥ संजातंदोहदंकांततन्मेकुरुमनोरथम् ॥ अश्वमेधमखश्रेष्ठंयजस्वपृथिवीपते ॥ २० ॥ ॥ राजोवाच ॥ एवम
स्तुमहाभागेकरोमितवसुप्रियम्॥समाहूयसुतश्रेष्ठंराज्यभोगेविनिःस्पृहम् ॥२१॥ समाहूतःसमायातोभक्त्यानामितकंधरः ॥ बद्धांजलिपुटोभूत्वाप्रणाममक
रोत्तदा ॥ २२ ॥ तस्याःपादौननामाथभक्त्यानामितकंधरः ॥ आदेशोदीयतांराजन्येनाहूतःसमागतः ॥ २३ ॥ किंकरोमिमहाभागदासस्तेप्रणतोस्मि
च ॥ ॥ राजोवाच ॥ अश्वमेधस्ययज्ञस्यसंभारंकुरुपुत्रक ॥ २४ ॥ समाहूयद्विजान्पुण्यानृत्विजोभूमिपालकान् ॥ एवमुक्तोमहातेजाःपूरुःपरमधा
र्मिकः ॥ २५ ॥ सर्वंचकारसंपूर्णंयथोक्तंतुमहात्मना ॥ तयासार्धंसजग्राहसुदीक्षांकामकन्यया ॥ २६ ॥ अश्वमेधयज्ञवाटेदत्वादानान्यनेकधा ॥ ब्राह्मणे
भ्योमहाराजभूरिदानमनंतकम् ॥ २७ ॥ दीनेषुचविशेषेणययातिःपृथिवीपतिः ॥ यज्ञांतेचमहाराजस्तामुवाचवराननाम् ॥ २८ ॥ अन्यत्तेसुप्रियंबाले
किंकरोमिवदस्वमे ॥ तत्सर्वंदेविकर्तास्मिसाध्यासाध्यंवरानने ॥ २९ ॥ सुकर्मोवाच ॥ इत्युक्तातेनसाराज्ञाभूपालंप्रत्युवाचह ॥ जातोमेदोहदोराजंस्त
त्कुरुष्वममानघ ॥ ३० ॥ इंद्रलोकंब्रह्मलोकंशिवलोकंतथैवच ॥ विष्णुलोकंमहाराजद्रष्टुमिच्छामिसुप्रियम् ॥ ३१ ॥ दर्शयस्वमहाभागयदहंसुप्रियात
व ॥ एवमुक्तस्तयाराजातामुवाचससुप्रियाम् ॥ ३२ ॥ साधुसाधुवरारोहेपुण्यमेवप्रभाषसे ॥ स्त्रीस्वभावाच्चचापल्यात्कौतुकाच्चवरानने ॥ ३३ ॥ यत्तवो
क्तंमहाभागेतदसाध्यांविभातिमे ॥ तत्साध्यंपुण्यदानेनयज्ञेनतपसापिच ॥ ३४ ॥ अन्यथानभवेत्साध्यंयत्त्वयोक्तंवरानने ॥ असाध्यंतुभवत्यावैभाषितं
पुण्यमिश्रितम् ॥ ३५ ॥ मर्त्यलोकाच्छरीरेणअनेनापिचमानवः ॥ श्रुतोदृष्टोनमेद्यापिगतःस्वर्गंसुपुण्यकृत् ॥ ३६ ॥ ततोऽसाध्यंवरारोहेयत्त्वयाभाषि
तंमम ॥ अन्यदेवकरिष्यामिप्रियंतेतद्वदप्रिये ॥ ३७ ॥ देव्युवाच ॥ अन्यैश्चमानुषैराजन्नसाध्यंस्यान्नसंशयः ॥ त्वयिसाध्यंमहाराजसत्यंसत्यंवदाम्यह

---

१ भूमिदानमिति पा० ।

म् ॥ ३८ ॥ तपसायशसासाक्षात्रैर्दानैर्[1]यज्ञैश्चभूपते ॥ नास्तिभवादृशश्चान्योमर्त्यैर्लोकेचमानवः ॥ ३९ ॥ क्षात्रंबलंसुतेजश्चत्वयिसर्वंप्रतिष्ठितम् ॥ तस्मादे
वंप्रकर्तव्यंमत्प्रियंनहुषात्मज ॥ ४० ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेमातापितृतीर्थवर्णनेययातिचरित्रेएकोनाशीतितमोऽध्यायः ॥ ७९ ॥
पिप्पलउवाच ॥ कामकन्यांयदाराजाउपयेमेद्विजोत्तम ॥ किंचक्रातेतदातेद्वेपूर्वंभार्येसुपुण्यके ॥ १ ॥ देवयानीमहाभागाशर्मिष्ठावार्षपर्वणी ॥
तयोश्चरित्रंतत्सर्वंकथयस्वममाग्रतः ॥ २ ॥ सुकर्मोवाच ॥ यदानीताकामकन्यास्वगृहंतेनभूभुजा ॥ अत्यर्थंस्पर्धतेसातुदेवयानीमनस्विनी ॥ ३ ॥
तस्यार्थेतुसुतौशप्तौक्रोधेनाकुलितात्मना ॥ शर्मिष्ठांचसमाहूयशब्दंचक्रेयशस्विनी ॥ ४ ॥ रूपेणतेजसादानैःसत्यपुण्यव्रतैस्तथा ॥ शर्मिष्ठादे
वयानीचस्पर्धैतेस्मतयासह ॥ ५ ॥ दुष्टभावंतयोश्चापिसाऽज्ञासीत्कामजातदा ॥ राज्ञेसर्वंतयाविप्रकथितंतत्क्षणादिह ॥ ६ ॥ अथक्रुद्धोमहाराजः
समाहूयाब्रवीद्यदुम् ॥ शर्मिष्ठावध्यतांगत्वाशुक्रपुत्रीतथापुनः ॥ ७ ॥ सुप्रियंकुरुमेवत्सयदिश्रेयोहिमन्यसे ॥ एवमाकर्ण्यतत्तस्यपितुर्वाक्यंयदुस्त
दा ॥ ८ ॥ प्रत्युवाचनृपेंद्रंतंपितरंप्रतिमानद ॥ नाहंतुघातयेतातमातरौदोषवर्जिते ॥ ९ ॥ मातृघातेमहादोषःकथितोवेदपंडितैः ॥ तस्माद्घातं
महाराजएतयोर्नकरोम्यहम् ॥ १० ॥ दोषाणांतुसहस्रेणमातालिप्तायदाभवेत् ॥ भगिनीचमहाराजदुहिताचतथापुनः ॥ ११ ॥ पुत्रैर्वाभ्रातृभिश्चै
वनैववध्याभवेत्कदा ॥ एवंज्ञात्वामहाराजमातरौनैवघातये ॥ १२ ॥ यदोर्वाक्यंतदाश्रुत्वाराजाक्रुद्धोबभूवह ॥ शशापतंसुतंपश्चाद्ययातिःपृथिवी
पतिः ॥ १३ ॥ यस्मादाज्ञाहतात्वद्यत्वयापापिसमोपिहि ॥ [2]मातुरंशंभजस्वत्वंमच्छापकलुषीकृतः ॥ १४ ॥ एवमुक्त्वायदुंपुत्रंययातिःपृथिवीपतिः ॥
पुत्रंशप्त्वामहाराजस्तयासार्द्धंमहायशाः ॥ १५ ॥ रमतेसुखभोगेनविष्णोर्ध्यानेनतत्परः ॥ अश्रुबिंदुमतीसाचतेनसार्द्धंसुलोचना ॥ १६ ॥ बुभुजे
चारुसर्वांगीपुण्यान्भोगान्मनोनुगान् ॥ एवंकालोगतस्तस्यययातेस्तुमहात्मनः ॥ १७ ॥ अक्षयानिर्जराःसर्वाअपरास्तुप्रजास्तथा ॥ सर्वेलोकामहाभा
गाविष्णुध्यानपरायणाः ॥ १८ ॥ तपसासत्यभावेनविष्णोर्ध्यानेनपिप्पल ॥ सर्वेलोकामहाभागसुखिनःसाधुसेवकाः ॥ १९ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखं
डेवेनोपाख्यानेमातापितृतीर्थवर्णनेययातिचरित्रेऽशीतितमोऽध्यायः ॥ ८० ॥ सुकर्मोवाच ॥ यथेंद्रोसौमहाप्राज्ञःसदाभीतोमहात्मनः ॥ ययातेर्विक्रमं
दृष्ट्वादानपुण्यादिकंबहु ॥ १ ॥ मेनकांप्रेषयामासअप्सरांदूतकर्मणि ॥ गच्छभद्रेमहाभागेममादेशंवदस्वाहि ॥ २ ॥ कामकन्यामितोगत्वादेवराजव
चोवद ॥ येनकेनाप्युपायेनराजानंत्वमिहानय ॥ ३ ॥ एवंश्रुत्वागतासाचमेनकातत्रप्रेषिता ॥ समाचष्टतुतत्सर्वंदेवराजस्यभाषितम् ॥ ४ ॥ एवमुक्ता

---

१ वीर्यैः इ० पा० । २ मातुलसुतां भजस्व इ० पा० ।

गतासाचक्षेनकातत्प्रचोदिता ॥ गतायांमेनकायांतुरतिपुत्रीमनस्विनी ॥ ५ ॥ राजानंधर्मसंकेतंप्रत्युवाचयशस्विनी ॥ राजंस्त्वयाहमानीतासत्यवा
क्येनवैपुरा ॥ ६ ॥ स्वकरश्चांतरेदत्तोभवनंचसमाहृता ॥ यद्यद्ददाम्यहंराजंस्तत्तत्कार्यंहिवैत्वया ॥ ७ ॥ तदेवंहित्वयावीरनकृतंभापितंमम ॥ त्वामे
वंतुपरित्यक्ष्येयास्यामिपितृमंदिरम् ॥ ८ ॥ राजोवाच ॥ यथोक्तंहित्वयाभद्रेतत्तेकर्त्तानसंशयः ॥ असाध्यंतुपरित्यज्यसाध्यंदेविवदस्वमे ॥ ९ ॥ अश्रु
बिंदुमत्युवाच ॥ एतदर्थंमहीकांतभवानिहमयावृतः ॥ सर्वलक्षणसंपन्नःसर्वधर्मसमन्वितः ॥ १० ॥ सर्वसाध्यमितिज्ञात्वासर्वधर्तारमेवच ॥ कर्त्तारंसर्व
धर्माणांस्रष्टारंपुण्यकर्मणाम् ॥ ११ ॥ त्रैलोक्यसाधकंज्ञात्वात्रैलोक्येऽप्रतिमंचवै ॥ विष्णुभक्तमहंजानेवैष्णवानांमहावरम् ॥ १२ ॥ इत्याशयामयाभर्त्ताभ
वानंगीकृतःपुरा ॥ यस्यविष्णुप्रसादोऽस्तिससर्वत्रपरिव्रजेत् ॥ १३ ॥ दुर्लभंनास्तिराजेंद्रत्रैलोक्येसचराचरे ॥ सर्वेष्वेवसुलोकेषुविद्यतेतवसुव्रत ॥ १४ ॥
विष्णोश्चैवप्रसादेनगगनेगतिरुत्तमा ॥ मर्त्यलोकंसमासाद्यत्वयैववसुधाधिप ॥ १५ ॥ जरापलितहीनास्तुमृत्युहीनाजनाःकृताः ॥ गृहद्वारेषुसर्वेषुमर्त्या
नांचनरर्षभ ॥ १६ ॥ कल्पद्रुमाअनेकाश्चत्वयैवपरिकल्पिताः ॥ येषांगृहेषुमर्त्यानांमुनयःकामधेनवः ॥ १७ ॥ त्वयैवप्रेषिताराजन्स्थिरीभूताःसदाकृ
ताः ॥ सुखिनःसर्वकामैश्चमानवाश्चत्वयाकृताः ॥ १८ ॥ गृहैकमध्येसाहस्रंकुलीनानांप्रदृश्यते ॥ एवंवंशविवृद्धिश्चमानवानांत्वयाकृता ॥ १९ ॥ यमस्या
पिविरोधेनइंद्रस्यचनरोत्तम ॥ व्याधिपापविहीनस्तुमर्त्यलोकस्त्वयाकृतः ॥ २० ॥ स्वतेजसाहंकारेणस्वर्गरूपंतुभूतलम् ॥ दर्शितंहिमहाराजत्वत्समो
नास्तिभूपतिः ॥ २१ ॥ नरोनैवप्रसूतोहिनोत्पत्स्यतिभवादृशः ॥ भवंतमित्यहंजानेसर्वधर्मप्रभाकरम् ॥ २२ ॥ तस्मान्मयाकृतोभर्तावदस्वैवंममाग्र
तः ॥ नर्ममुक्त्वानृपेंद्रत्वंवदसत्यंममाग्रतः ॥ २३ ॥ यदितेसत्यमस्तीहधर्ममस्तिनराधिप ॥ देवलोकेषुमेनास्तिगगनेगतिरुत्तमा ॥ २४ ॥ सत्यंत्य
क्त्वायदाचत्वंनैवस्वर्गंगमिष्यसि ॥ तदाकूटंतववचोभविष्यतिनसंशयः ॥ २५ ॥ पूर्वंकृतंहियच्छ्रेयोभस्मीभूतंभविष्यति ॥ राजोवाच ॥ सत्यमुक्तंत्वया
भद्रेसाध्यासाध्यंनचास्तिमे ॥ २६ ॥ सर्वसाध्यंसुलोकंमेसुप्रसादाज्जगत्पते ॥ स्वर्गंदेवियतोनैमितत्रमेकारणंशृणु ॥ २७ ॥ आगंतुंतुनदास्यंतिलोकेमर्त्यैं
चदेवताः ॥ ततोमेमानवाःसर्वेंप्रजाःसर्वावरानने ॥ २८ ॥ मृत्युयुक्ताभविष्यंतिमयाहीनानसंशयः ॥ गंतुंस्वर्गंनवांच्छामिसत्यमुक्तंवरानने ॥ २९ ॥
॥ देव्युवाच ॥ लोकान्दृष्ट्वामहाराजआगमिष्यसिवैपुनः ॥ पूरयस्वममाद्यत्वंजातांश्रद्धांमहातुलाम् ॥ ३० ॥ ॥ राजोवाच ॥ सर्वमेवंकरि
ष्यामियत्त्वयोक्तंनसंशयः ॥ समालोक्यमहातेजाययातिर्नहुषात्मजः ॥ ३१ ॥ एवमुक्त्वाप्रियांराजाचिंतयामासवैतदा ॥ अंतर्जलचरो
मत्स्यःसोपिजालेनबध्यते ॥ ३२ ॥ मरुत्समानवेगोपिमृगःप्राप्नोतिबंधनम् ॥ योजनानांसहस्रस्थमामिषंवीक्षतेखगः ॥ ३३ ॥ सकंठ

लग्नपाशंचनपश्येद्दैवमोहितः ॥ कालःसमविषमकृत्कालःसन्मानहानिदः ॥ ३४ ॥ परिभावकरःकालोयत्रकुत्रापितिष्ठतः ॥ नरंकरोतिदातारंयाचितारंचवैपुनः ॥ ३५ ॥ भूतानिस्थावरादीनिदिविवायदिवाभुवि ॥ सर्वंकलयतेकालःकालोह्येकइदंजगत् ॥ ३६ ॥ अनादिनिधनोधाताजगतःकारणंपरम् ॥ लोकान्कालःसपचतिवृक्षेफलमिवाहितम् ॥ ३७ ॥ नमंत्रानतपोदानंनामित्राणिनबांधवाः॥ शक्नुवंतिपरित्रातुंनरंकालेनपीडितम् ॥ ३८ ॥ त्रयःकालकृताःपाशाःशक्यंतेनातिवर्तितुम् ॥ विवाहोजन्ममरणंयदायत्रतुयेनच ॥ ३९ ॥ यथाजलधराव्योम्निभ्राम्यंतेमातरिश्वना ॥ तथेदंकर्मयुक्तेनकालेनभ्राम्यतेजगत् ॥ ४० ॥ सुकर्मोवाच ॥ कालोऽयंकर्मयुक्तस्तुयोनरैःसमुपासितः ॥ कालस्तुप्रेरयेत्कर्मनतंकालःकरोतिसः ॥ ४१ ॥ उपद्रवाघातदोषाःसर्पाश्चव्याधयस्ततः ॥ सर्वेकर्मनियुक्तास्तेप्रचरंतिचमानुषे ॥ ४२ ॥ सुखस्यहेतवोयेचउपायाःपुण्यमिश्रिताः ॥ तेसर्वेकर्मसंयुक्तानपश्येयुःशुभाशुभम् ॥ ४३ ॥ कर्मदायदिवालोकेकर्मसंबंधिबांधवाः ॥ कर्माणिचोदयंतीहपुरुषंसुखदुःखयोः ॥ ४४ ॥ सुवर्णंरजतंवापियथारूपंविनिश्चितम् ॥ तथानिबध्यतेजंतुःस्वकर्मणिवशानुगः ॥ ४५ ॥ पंचैतानीहसृज्यंतेगर्भस्थस्यैवदेहिनः ॥ आयुःकर्मचवित्तंचविद्यानिधनमेवच ॥ ४६ ॥ यथामृत्पिंडतःकर्ताकुरुतेयद्यदिच्छति ॥ तथापूर्वकृतंकर्मकर्तारमनुगच्छति ॥ ४७ ॥ देवत्वमथमानुष्यंपशुत्वंपक्षितातथा ॥ तिर्यक्त्वंस्थावरत्वंचप्राप्यतेचस्वकर्मभिः ॥ ४८ ॥ सएवतंत्तथाभुंक्तेनित्यंविहितमात्मना ॥ आत्मनाविहितंदुःखंचात्मनाविहितंसुखम् ॥ ४९ ॥ गर्भशय्यामुपादायभुंजतेपूर्वदैहिकम् ॥ संत्यजंतिस्वकंकर्मनक्वचित्पुरुषाभुवि ॥ ५० ॥ बलेनप्रज्ञयावापिसमर्थाःकर्तुमन्यथा ॥ सुकृतान्युपभुंजंतिदुःखानिचसुखानिच ॥ ५१ ॥ हेतुंप्राप्यनरोनित्यंकर्मबंधैस्तुबध्यते ॥ यथाधेनुसहस्रेषुवत्सोविंदतिमातरम् ॥ ५२ ॥ तथाशुभाशुभंकर्मकर्तारमनुगच्छति ॥ उपभोगादृतेयस्यनाशएवनविद्यते ॥५३॥ प्राक्तनंबंधनंकर्मकोन्यथाकर्तुमर्हति ॥ सुशीघ्रमपिधावंतंविधानमनुधावति ॥ ५४ ॥ शेतेसहशयानेनपुराकर्मयथाकृतम् ॥ उपतिष्ठतितिष्ठंतंगच्छंतमनुगच्छाति ॥ ५५ ॥ करोतिकुर्वतःकर्मच्छायेवानुविधीयते ॥ यथाछायातपौनित्यंसुसंबद्धौपरस्परम् ॥ ५६ ॥ तद्वत्कर्मचकर्ताचसुसंबद्धौपरस्परम् ॥ ग्रहारोगाविषाःसर्पाःशाकिन्योराक्षसास्तथा ॥ ५७ ॥ पीडयंतिनरंपश्चात्पीडितंपूर्वकर्मणा ॥ येनयत्रोपभोक्तव्यंसुखंवादुःखमेववा ॥ ५८ ॥ सतत्रबद्धारज्ज्वावैबलाद्दैवेननीयते ॥ दैवःप्रभुर्हिभूतानांसुखदुःखोपपादने ॥५९॥ अन्यथाचिंत्यतेकर्मजाग्रतास्वपतापिवा ॥ अन्यथासतथाप्राज्ञदैवएवंजिघांसति ॥ ॥ ६० ॥ शस्त्राग्निविषदुर्गेभ्योरक्षितव्यंचरक्षाति ॥ अरक्षितंभवेत्सत्यंतदेवंदैवरक्षितम् ॥ ६१ ॥ दैवेननाशितंयत्तुतस्यरक्षानदृश्यते ॥ यथापृथिव्यांबीजा

---

१ यथाकृतं तथा भुंक्ते नित्यं विहितमात्मना । इ० पा० ।

नि[1]उप्तानिचधनानिच ॥ ६२ ॥ तथैवात्मनिकर्माणितिष्ठंतिप्रभवंतिच ॥ तैलक्षयाद्यथादीपोनिर्वाणमधिगच्छति ॥ ६३ ॥ कर्मक्षयात्तथाजंतुःशरीरान्नाशमृ
च्छति ॥ कर्मक्षयात्तथामृत्युस्तत्वविद्भिरुदाहृतः ॥६४॥ विविधाःप्राणिनस्तस्यमृत्योरोगाश्चहेतवः ॥ तथाममविपाकोयंपूर्वकृतस्यनान्यथा ॥ ६५ ॥ सं
प्राप्तोनात्रसंदेहःस्त्रीरूपो[2]ऽयंनसंशयः ॥ कर्मगेहंसमायातानाटकानटनर्तकाः ॥ ६६ ॥ तेषांसंगप्रसंगेनजरादेहंसमाश्रिता ॥ सर्वकर्मकृतंमन्येयन्मेसं
भावितंध्रुवम् ॥ ६७ ॥ तस्मात्कर्मप्रधानंचउपायाश्चनिरर्थकाः ॥ पुरावैदेवराजेनमदर्थेंदूतसत्तमः ॥ ६८ ॥ प्रेषितोमातलिर्नामनकृतंतस्यतद्वचः ॥ तस्य
कर्मविपाकोऽयंदृश्यतेसांप्रतंमम ॥ ६९ ॥ इतिचिंतापरोभूत्वादुःखेनमहतान्वितः ॥ यद्यस्याहिवचःप्रीत्यानकरोमिहिसर्वथा ॥ ७० ॥ सत्यधर्मावुभावे
तौयास्यतस्तौनसंशयः ॥ स[3]हेशंचसमायातंयद्दृष्टंममकर्मणा ॥ ७१ ॥ भविष्यतिनसंदेहोदैवोहिदुरतिक्रमः ॥ एवंचिंतापरोभूत्वाययातिःपृथिवीप
तिः ॥ ७२ ॥ कृष्णंक्लेशापहंदेवंजगामशरणंहरिम् ॥ ध्यात्वानत्वाततःस्तुत्वामनसामधुसूदनम् ॥ ७३ ॥ त्राहिमांशरणंप्राप्तस्त्वामहंकमलाप्रिय ॥ ७४॥
इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेमातापितृतीर्थवर्णनेययातिचरित्रेएकाशीतितमोऽध्यायः॥८१॥सुकर्मोवाच॥एवंचिंतयतेयावद्राजापरमधार्मिकः॥
तावत्प्रोवाचसादेवीरतिपुत्रीवरानना ॥ १ ॥ किमुचिंतयसेराजंस्त्वमिहैवमहामते ॥ प्रायेणापिस्त्रियःसर्वाश्चपलाःस्युर्नसंशयः ॥ २ ॥ नाहंचापल्यभावे
नत्वामेवंप्रविचालये ॥ नाहंहिकारयाम्यद्यभवत्पार्श्वेनृपोत्तम ॥ ३ ॥ अन्यास्त्रियोयथालोकेचपलत्वाद्वदंतिच ॥ अकार्यंराजराजेंद्रलोभान्मोहाच्चलंप
टाः ॥ ४ ॥ लोकानांदर्शनायैवजाताश्रद्धाममोरसि ॥ देवानांदर्शनंपुण्यंदुर्लभंहिसुमानुषैः ॥ ५ ॥ तेषांचदर्शनंराजन्कारयामिवदस्वमे ॥ दोषंपापकरंय
त्तुमत्संगादिहचेद्भवेत् ॥ ६ ॥ एवंचिंतयसेदुःखंयथान्यःप्राकृतोजनः ॥ महाभयाद्यथाभीतोमोहगर्तेगतोयथा ॥ ७ ॥ त्यजचिंतांमहाराजनगंतव्यंत्वयादि
वि ॥ येनतेजायतेदुःखंतन्नकार्यंमयाकदा ॥ ८ ॥ एवमुक्तस्तथाराजातामुवाचवराननाम् ॥ चिंतितंयन्मयादेवितच्छृणुष्वाहिसांप्रतम् ॥ ९ ॥ मानभंगो
मयादृष्टोनैवस्वस्यमनःप्रिये ॥ मयिस्वर्गंगतेकांतेप्रजादीनाभविष्यति ॥ १० ॥ त्रासयिष्यतिदुष्टात्मायमस्तुव्याधिभिःप्रजाः ॥ त्वयासार्धंप्रयास्यामिस्व
र्गलोकंवरानने ॥११॥ एवमाभाष्यतांराजासमाहूयसुतोत्तमम् ॥ पूरुंतंसर्वधर्मज्ञंजरायुक्तंमहामतिम् ॥१२॥ एह्येहिसर्वधर्मज्ञधर्मंजानासिनिश्चितम् ॥ ममा
ज्ञयाहिधर्मात्मन्धर्मःसंपालितस्त्वया ॥ १३ ॥ जरामेदीयतांतातताारुण्यंगृह्यतांपुनः ॥ राज्यंकुरुममेदंत्वंसकोशबलवाहनम् ॥ १४ ॥ आसमुद्रांप्रभुंक्ष्व
त्वंरत्नपूर्णांवसुंधराम् ॥ मयादत्तांमहाभागसग्रामवनपत्तनाम् ॥ १५ ॥ प्रजानांपालनंपुण्यंकर्तव्यंचसदानघ ॥ दुष्टानांशासनंनित्यंसाधूनांपरिपाल

---

[1] अन्नानि च धनानि च । इ० पा० । [2] दैवसंज्ञकः इ० पा० । [3] साध्यं चैव समायातम् इ० पा० ।

नम् ॥ १६ ॥ कर्तव्यंचत्वयावत्सधर्मंशास्त्रप्रमाणतः ॥ ब्राह्मणानांमहाभागविधिनापिस्वकर्मणा ॥ १७ ॥ भक्त्याचपालनंकार्यंयस्मात्पूज्याजगत्रये ॥
पंचमेसप्तमेघस्रेकोशंपश्यविपश्चितः ॥ १८ ॥ बलंचनित्यंसंपूज्यंप्रसादधनभोजनैः ॥ चारचक्षुर्भवस्वत्वंनित्यंदानपरोभव ॥ १९ ॥ भवस्वनियतो
मंत्रेसदागोप्यःसुपंडितैः ॥ नियतात्माभवस्वत्वंमागच्छमृगयांसुत ॥ २० ॥ विश्वासःकस्यनोकार्यःस्त्रीषुकोशेमहाबले ॥ पात्राणांत्वंतुसर्वेषां
कलानांकुरुसंग्रहम् ॥ २१ ॥ यजयज्ञैर्हृषीकेशंपुण्यात्माभवसर्वदा ॥ प्रजानांकंटकान्सर्वान्मर्दयस्वदिनेदिने ॥ २२ ॥ प्रजानांवांछितंसर्वमर्पयस्व
दिनेदिने ॥ प्रजासौख्यंप्रकर्तव्यंप्रजाःपोषयपुत्रक ॥ २३ ॥ स्वकोवंशःप्रकर्तव्यःपरदारेषुमाकृथाः ॥ मतिंदुष्टांपरस्वेषुपूर्वानन्वेहिस
र्वदा ॥ २४ ॥ वेदानांहिसदाचिंताशास्त्राणांहिचसर्वदा ॥ कुरुष्वैवंसदावत्सशस्त्राभ्यासरतोभव ॥ २५ ॥ संतुष्टःसर्वदावत्सस्वशय्यानिरतोभव ॥ गज
स्यवाजिनोभ्यासंस्यंदनस्यचसर्वदा ॥ २६ ॥ एवमादिश्यतंपुत्रमाशीर्भिरभिनंद्यच ॥ स्वहस्तेनचसंस्थाप्यकरेदत्तंस्वमायुधम् ॥ २७ ॥ स्वांजरांतु
समागृह्यदत्त्वातारुण्यमस्यच ॥ गंतुकामस्ततःस्वर्गंययातिःपृथिवीपतिः ॥ २८ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेमातापितृतीर्थवर्णनेयया
तिचरित्रेद्व्यशीतितमोऽध्यायः ॥ ८२ ॥ सुकर्मोवाच ॥ समाहूयप्रजाःसर्वाद्वीपानांवसुधाधिपः ॥ हर्षेणमहताविष्टइदंवचनमब्रवीत् ॥ १ ॥ इंद्रलोकं
ब्रह्मलोकंरुद्रलोकमतःपरम् ॥ वैष्णवंसर्वपापघ्नंप्राणिनांगतिदायकम् ॥ २ ॥ व्रजाम्यहंनसंदेहोह्यनयासहसत्तमाः ॥ ब्राह्मणाःक्षत्रियावैश्याःसशूद्राश्चप्रजा
मम ॥ ३ ॥ सुखेनापिसकुटुंबैःस्थातव्यंतुमहीतले ॥ पूरुरेषमहाभागोभवतांपालकस्त्विह ॥ ४ ॥ स्थापितोस्तिमयालोकाराजाधीरःसदंडकः ॥ एव
मुक्तास्तुताःसर्वाःप्रजाराजानमब्रुवन् ॥ ५ ॥ श्रूयतेसर्ववेदेषुपुराणेषुनृपोत्तम ॥ धर्मएवंयतोलोकेनदृष्टःकेनवैपुरा ॥ ६ ॥ दृष्टोस्माभिरसौधर्मोदशां
गःसत्यवल्लभः ॥ सोमवंशसमुत्पन्नोनहुषस्यमहागृहे ॥ ७ ॥ हस्तपादमुखैर्युक्तःसर्वाचारप्रचारकः ॥ ज्ञानविज्ञानसंपन्नःपुण्यानांचमहानिधिः ॥ ८ ॥
गुणानांहिमहाराजआकरःसत्यपंडितः ॥ कुर्वंतिचमहाधर्मंसत्यवंतोमहौजसः ॥ ९ ॥ [2]तंधर्मंदृष्टवंतःस्मभवंतंकामरूपिणम् ॥ भवंतंकामकर्तार
मीदृशंसत्यवादिनम् ॥ १० ॥ कर्मणात्रिविधेनापिवयंत्यक्तुंनशक्नुमः ॥ यत्रत्वंतत्रगच्छामःसुसुखंपुण्यमेवच ॥ ११ ॥ नरकेपिभवान्यत्रवयंतत्र
नसंशयः ॥ किंदारैर्धनभोगैश्चकिंजीवैर्जीवितेनच ॥ १२ ॥ त्वांविनासुमहाराजतेननास्त्यत्रकारणम् ॥ त्वयैवसहराजेंद्रवयंयास्यामनान्यथा ॥ १३ ॥
एवंश्रुत्वावचस्तासांप्रजानांपृथिवीपतिः ॥ हर्षेणमहताविष्टःप्रजावाक्यमुवाचह ॥ १४ ॥ आगच्छंतुमयासार्द्धंसर्वेलोकाःसुपुण्यकाः ॥ नृपोरथंसमारुह्यतया

---

[1] स्वासने नृपसत्तमः । इ० पा० । [2] नाधिकं दृष्टमस्माभिर्भवतः कामरूपिणः । इ० पा० ।

वैकामकन्यया ॥ १५ ॥ रथेनहंसवर्णेनचंद्रबिंबानुकारिणा ॥ चामरैर्व्यजनैश्चापिवीज्यमानोगतव्यथः ॥ १६ ॥ केतुनातेनपुण्येनशुभ्रेणापिमहीयसा ॥
शोभमानोयथादेवोदेवराजःपुरंदरः ॥ १७ ॥ ऋषिभिःस्तूयमानस्तुबंदिभिश्चारणैस्तथा ॥ प्रजाभिःस्तूयमानश्चययातिर्नहुषात्मजः॥ १८ ॥ प्रजाःसर्वा
स्ततोयानैःसमायातानरेश्वरम् ॥ गजैरश्वैरथैश्चान्यैःप्रास्थिताश्चदिवंप्रति ॥ १९ ॥ ब्राह्मणाःक्षत्रियावैश्याःशूद्राश्चान्येपृथग्जनाः ॥ सर्वेंचवैष्णवालोकाविष्णु
ध्यानपरायणाः ॥ २० ॥ तेषांतुकेतवःशुक्लाहेमदंडैरलंकृताः ॥ शंखचक्रांकिताःसर्वेसदंडाःसपताकिनः ॥ २१ ॥ प्रजावृंदेषुभासंतेपताकामारुतेरिताः ॥
दिव्यमालाधरास्सर्वेशोभितास्तुलसीदलैः ॥२२॥ दिव्यचंदनदिग्धांगादिव्यगंधानुलेपनाः ॥ दिव्यवस्त्रकृताशोभादिव्याभरणभूषिताः ॥२३॥ सर्वेलोकाः
सुरूपास्ते[1]राजानमुपजग्मिरे ॥ प्रजाशतसहस्राणिलक्षकोटिशतानिच ॥ २४ ॥ अर्वखर्वसहस्राणितेजनाःप्रतिजग्मिरे ॥ तेतुराज्ञासमंसर्वेवैष्णवाःपुण्यका
रिणः ॥ २५ ॥ विष्णुध्यानपराःसर्वेजपदानपरायणाः ॥ सुकर्मोवाच ॥ एवंतेप्रस्थिताःसर्वेहर्षेणमहतान्विताः ॥ २६ ॥ पूरुंपुत्रंमहाराजस्वराज्ये
परिषिच्यतम् ॥ ऐंद्रंलोकंजगामाथययातिःपृथिवीपतिः ॥ २७ ॥ तेजसातस्यपुण्येनधर्मेणतपसातदा ॥ तेजनाःप्रस्थिताःसर्वेवैष्णवंलोकमुत्तम
म् ॥ २८ ॥ ततोदेवाःसगंधर्वाःकिन्नराश्चारणास्तथा ॥ सहितादेवराजेनआगताःसंमुखंतदा ॥ २९ ॥ तस्यैवापिनृपेंद्रस्यपूजयंतोनृपोत्तम ॥
इंद्रउवाच ॥ स्वागतंतेमहाराजममगेहंसमाविश ॥ ३० ॥ अत्रभोगान्प्रभुंक्ष्वत्वंदिव्यान्कामान्मनोऽनुगान् ॥ राजोवाच ॥ सहस्राक्षमहाप्राज्ञ
तवपादांबुजद्वयम् ॥ ३१ ॥ नमस्करोम्यहंदेवब्रह्मलोकंव्रजाम्यहम् ॥ देवैःसंस्तूयमानश्चब्रह्मलोकंजगामह ॥ ३२ ॥ पद्मयोनिर्महातेजाःसार्धं
मुनिवरैस्तदा॥आतिथ्यंचचकारास्यपाद्यार्घादिसुविष्टरैः ॥३३॥ उवाचविष्णुलोकंहिप्रयाहित्वंस्वकर्मणा ॥ एवमाभाषितेधात्राजगामाशिवमंदिरम् ॥३४॥
चक्रेआतिथ्यपूजांचउमयासहशंकरः॥तस्यैवापिनृपेंद्रस्यराजानमिदमब्रवीत्॥३५॥कृष्णभक्तोसिराजेंद्रममापिसुप्रियोभवान्॥ ततोययातेराजेंद्रवसत्वंमम
मंदिरम् ॥ ३६ ॥ सर्वान्भोगान्प्रभुंक्ष्वत्वंदुःखप्राप्यान्हिमानुषैः ॥ अंतरंनास्तिराजेंद्रममविष्णोर्नसंशयः ॥३७॥ योसौविष्णुस्वरूपेणसवैरुद्रोनसंशयः ॥ यो
रुद्रोविद्यतेराजन्सचविष्णुःसनातनः ॥ ३८ ॥ उभयोरंतरंनास्तितस्माच्चैववदाम्यहम् ॥ विष्णुभक्तस्यपुण्यस्यस्थानमेवददाम्यहम् ॥ ३९ ॥ तस्माद
त्रमहाराजस्थातव्यंहित्वयानघ ॥ एवमुक्तःशिवेनापिययातिर्हरिवल्लभः ॥ ४० ॥ भक्त्याप्रणम्यदेवेशंशंकरंनतकंधरः ॥ एतत्सर्वंमहादेवत्वयोक्तमिहसां
प्रतम् ॥ ४१ ॥ युवयोरंतरंनास्तिएकामूर्तिर्द्विधा[3]भवत् ॥ वैष्णवंगंतुमिच्छामिपादौतवनमाम्यहम् ॥ ४२ ॥ एवमस्तुमहाराजगच्छलोकंतुवैष्णवम् ॥

---

१ सपमास्ते इ० पा० । २ तस्य नृपेंद्रस्य पूजयंतस्तं नृपेंद्रं पूजयंत इति कर्मणि षष्ठी । ३ त्रिधा इ० पा० ।

समादिष्टःशिवेनापि[1]प्रंतस्थेवसुधाधिपः ॥४३॥ पृथ्वीशस्तैर्महापुण्यैर्वैष्णवैर्विष्णुवल्लभैः॥नृत्यमानैस्ततस्तैस्तुपुरतस्तस्यभूपतेः ॥४४॥ शंखशब्दैःसुपा
पद्मैः[2]सिंहनादैःसुपुष्कलैः ॥ जगामनिःस्वनैराजापूज्यमानःसुचारणैः ॥ ४५ ॥ सुस्वरैर्गीयमानस्तुपाठकैःशास्त्रकोविदैः ॥ गायंतिपुरतस्तस्यगंधर्वागीतत
त्पराः ॥ ४६ ॥ ऋषिभिःस्तूयमानश्चदेववृंदैःसमन्वितैः ॥ अप्सरोभिःसुरूपाभिःसेव्यमानःसनाहुषिः ॥ ४७ ॥ गंधर्वैःकिन्नरैःसिद्धैश्चारणैःपुण्यमंगलैः ॥
साध्यैर्विद्याधरैराजामरुद्भिर्वसुभिस्तथा ॥ ४८ ॥ रुद्रैश्चादित्यवर्गैश्चलोकपालैर्दिगीश्वरैः ॥ स्तूयमानोमहाराजस्त्रैलोक्येनसमंततः ॥ ४९ ॥ ददृशेवैष्णवं
लोकमनौपम्यमनामयम् ॥ विमानैःकांचनैराजन्सर्वशोभासमाविलैः ॥ ५० ॥ हंसकुंदेंदुधवलैर्विमानैरुपशोभितैः ॥ प्रासादैःशतभौमैश्चमेरुमंदरसं
निभैः ॥ ५१ ॥ शिखरैरुल्लिखद्भिश्चस्वर्व्योममहाटकान्वितैः ॥ जाज्वल्यमानैःकलशैःशोभतेसुपुरोत्तमम् ॥ ५२ ॥ तारागणैर्यथाकाशंतेजःश्रियाप्रकाशते ॥
प्रज्वलत्तेजोज्वालाभिर्लोचनैरिवलोकते ॥५३॥ नानारत्नैर्हरेर्लोकःप्रहसद्दशनैरिव ॥ समाह्वयतितान्पुण्यान्वैष्णवान्विष्णुवल्लभान् ॥ ५४ ॥ ध्वजव्याजेन
राजेंद्रचलिताग्रैःसुपल्लवैः ॥ श्वसनांदोलितैस्तैश्चध्वजाग्रैश्चमनोहरैः ॥ ५५ ॥ हेमदंडैश्चघंटाभिःसर्वत्रसमलंकृतम् ॥ सूर्यतेजःप्रकाशैश्चगोपुराट्टालकै
स्ततः ॥ ५६ ॥ गवाक्षैर्जालमालैश्चवातायनमनोहरैः ॥ प्रतोलीनांप्रकाशैश्चप्राकारैर्हेमरूपकैः ॥ ५७ ॥ तोरणैःसुपताकाभिर्नानाशब्दैःसुमंगलैः ॥ कल
शाग्रैश्चर्कबिंबैरविबिंबसमप्रभैः ॥ ५८ ॥ सुभोगैःशतकक्षैश्चनिर्जलांबुदसन्निभैः ॥ दंडच्छत्रसमाकीर्णैःकलशैरुपशोभितैः ॥ ५९ ॥ प्रावृट्कालांबुदाका
रैर्मंदिरैरुपशोभितैः ॥ कलशैः शोभमानैस्तैर्ऋक्षैर्द्यौरिवभूतलम् ॥ ६० ॥ दंडजालपताकाभिर्ऋक्षजालसमप्रभैः ॥ तादृशैःस्फाटिकाकारैःकांतिशंखेंदु
सन्निभैः ॥ ६१ ॥ हेमप्रासादसंबाधैर्नानाधातुमयैस्ततः ॥ विमानैरर्बुदसंख्यैःशतकोटिसहस्रकैः ॥ ६२ ॥ सर्वभोगयुतैश्चैवशोभतेहरिपत्तनम् ॥ यैःसमारा
धितोदेवःशंखचक्रगदाधरः ॥ ६३ ॥ तेप्रसादात्तस्यतेषुनिवसंतिगृहेषुच ॥ सर्वपुण्येषुदिव्येषुभोगाढ्येषुचमानवाः ॥ ६४ ॥ वैष्णवाःपुण्यकर्माणोनिर्धूता
शेषकल्मषाः ॥ एवंविधैर्गृहैःपुण्यैःशोभितंविष्णुमंदिरम् ॥ ६५ ॥ नानावृक्षैःसमाकीर्णंवनैश्चंदनशोभितैः ॥ सर्वकामफलैराजन्सर्वत्रसमलंकृतम् ॥ ६६ ॥
वापीकुंडतडागैश्चसारसैरुपशोभितैः ॥ हंसकारंडवाकीर्णैःकल्हारैरुपशोभितैः ॥ ६७ ॥ शतपत्रैर्महापद्मैःपद्मोत्पलविराजितैः ॥ कनकोत्पलवर्णैश्चसरो
भिश्चविराजते ॥ ६८ ॥ वैकुंठंसर्वशोभाढ्यंदेवोद्यानैरलंकृतम् ॥ दिव्यशोभासमाकीर्णंवैष्णवैरुपशोभितम् ॥ ६९ ॥ वैकुंठंददृशेराजामोक्षस्थानमनुत्तम
म् ॥ देववृंदैःसमाकीर्णंययातिर्नहुषात्मजः ॥ ७० ॥ प्रविवेशपुरंरम्यंसर्वदाहविवर्जितम् ॥ ददृशेसर्वक्लेशघ्नंनारायणमनामयम् ॥ ७१ ॥ विमानैरुपशो

---

१ प्रणम्यच शिवामुमाम् इ० पा० । २ घंटानादैः इ० पा० । ३ अप्सरोभिर्युतो राजा इ० पा० ।

भंतंसर्वाभरणशालिनम् ॥ पीतवासंजगन्नाथंश्रीवत्सांकंमहाद्युतिम् ॥ ७२ ॥ वैनतेयसमारूढंश्रियायुक्तंपरात्परम् ॥ सर्वेषांदेवलोकानांयोगतिःपरमे
श्वरः ॥ ७३ ॥ परमानंदरूपेणकैवल्येनविराजते ॥ सेव्यमानंमहालोकैःसुपुण्यैर्वैष्णवैर्हरिम् ॥ ७४ ॥ देववृंदैःसमाकीर्णंगंधर्वगणसेवितम् ॥ अप्सरोभि
र्महात्मानंदुःखक्लेशापहंहरिम् ॥ ७५ ॥ नारायणंननामाथस्वपत्न्यासहभूपतिः ॥ प्रणेमुर्मानवाःसर्वेवैष्णवामधुसूदनम् ॥ ७६ ॥ गतायेवैष्णवाःसर्वेसहरा
ज्ञामहामते ॥ पादांबुजद्वयंतस्यनेमुर्भक्त्यामहामते ॥ ७७ ॥ प्रणमंतंमहात्मानंराजानंदीप्ततेजसम् ॥ तमुवाचहृषीकेशस्तुष्टोऽहंतवसुव्रत ॥ ७८ ॥ वरंव
रयराजेंद्रयत्तेमनसिवर्तते ॥ तत्तेददाम्यसंदेहंमद्भक्तोसिमहामते ॥ ७९ ॥ राजोवाच ॥ यदित्वंदेवदेवेशतुष्टोसिमधुसूदन ॥ दासत्वंदेहिसततमात्मन
श्चजगत्पते ॥ ८० ॥ विष्णुरुवाच ॥ एवमस्तुमहाभागममभक्तोनसंशयः ॥ लोकेमममहाराजस्थातव्यमनयासह ॥ ८१ ॥ एवमुक्तोमहाराजो
ययातिःपृथिवीपतिः ॥ प्रसादात्तस्यदेवस्यविष्णुलोकंप्रसाधितम् ॥ ८२ ॥ निवसत्येषभूपालोवैष्णवंलोकमुत्तमम् ॥ ८३ ॥ इति श्रीपद्मपुराणे
भूमिखंडेवेनोपाख्यानेपितृतीर्थवर्णनेययातिचरित्रेययातेःस्वर्गारोहणंनामत्र्यशीतितमोऽध्यायः ॥ ८३ ॥ सुकर्मोवाच ॥ एतत्तेसर्वमाख्यातंचरित्रं
पापनाशनम् ॥ पुत्राणांतारकंदिव्यंबहुपुण्यप्रदायकम् ॥ १ ॥ प्रत्यक्षंदृश्यतेलोकेययातिचरितंश्रुतम् ॥ पूरुणाप्तंमहद्राज्यंदुर्गतिंगतवांस्तुरुः ॥ २ ॥
पितृप्रसादात्कोपाच्चयथाजातंतथापुनः ॥ पुत्राणांतारकंपुण्यंयशस्यंधनधान्यदम् ॥ ३ ॥ शापयुक्ताविमौचोभौतुरुश्चयदुरेवच ॥ पितृमातृसमंना
स्तिअभीष्टफलदायकम् ॥ ४ ॥ साभिलाषेणभावेनपितापुत्रंसमाह्वयेत् ॥ माताचपुत्रपुत्रेतितस्यपुण्यफलंशृणु ॥ ५ ॥ समाहूतोयथापुत्रःप्रया
तिमातरंप्राति ॥ योयातिहर्षसंयुक्तोगंगास्नानफलंलभेत् ॥ ६ ॥ पादप्रक्षालनंयस्तुकुरुतेचमहायशाः ॥ सर्वतीर्थफलंभुंक्तेप्रसादात्तुतयोःसुतः ॥
॥ ७ ॥ अंगसंवाहनाच्चान्यदश्वमेधफलंलभेत् ॥ भोजनाच्छादनस्नानैर्गुरुंयःपोषयेत्सुतः ॥ ८ ॥ पृथ्वीदानसमंपुण्यंतत्पुत्रेहिप्रजायते ॥ सर्वतीर्थ
मयीगंगातथामातानसंशयः ॥ ९ ॥ बहुपुण्यमयःसिंधुर्यथालोकेप्रतिष्ठितः ॥ अस्मिँल्लोकेपितातद्वत्पुराणकवयोविदुः ॥ १० ॥ सुकर्मोवाच ॥ भ्रंशते
क्रोशतेयस्तुपितरंमातरंपुनः ॥ सपुत्रोनरकंयातिरौरवाख्यंनसंशयः ॥ ११ ॥ मातरंपितरंवृद्धौगृहस्थोयोनपोषयेत्॥ सपुत्रोनरकंयातिवेदनांप्राप्नुयाद्ध्रुव
म् ॥ १२ ॥ कुत्सतेपापकर्तायोगुरुंपुत्रःसुदुर्मतिः ॥ निष्कृतिर्नैवदृष्टावैपुराणैःकविभिःकदा ॥ १३ ॥ एवंज्ञात्वाह्यहंविप्रपूजयामिदिनेदिने ॥ मातरं
पितरंनित्यंभक्त्यानमितकंधरः ॥ १४ ॥ कृत्याकृत्यंवदेच्चैवसमाहूयगुरुर्मम ॥ तत्करोम्यविचारेणशक्त्यास्वस्यचपिप्पल ॥ १५ ॥ तेनमेपरमंज्ञानंसंजातं
गतिदायकम् ॥ एतयोश्चप्रसादेनसंसारेपरिवर्तते ॥ १६ ॥ यच्चाकिंचित्प्रकुर्वंतिमानवाभुविसंस्थिताः ॥ गृहस्थस्तदहंजानेयच्चस्वर्गेप्रवर्तते ॥ १७ ॥ ना

गानांचइहस्थोपिचारंजानामिपिप्पल ॥ एतयोश्चप्रसादाच्चत्रैलोक्यंममवश्यतांम् ॥ १८ ॥ गतंविद्याधरश्रेष्ठभवानर्चंतुमाधवम् ॥ विष्णुरुवाच ॥ एवंसं
चोदितस्तेनपिंप्पलोहिस्वकर्मणा ॥ १९ ॥ आनम्यतंद्विजश्रेष्ठंलज्जितोऽपिदिवंययौ ॥ सुकर्मासोऽपिधर्मात्मागुरुंशुश्रूषतेनृप ॥ २० ॥ एतत्तेसर्वमा
ख्यातंपितृतीर्थानुगंमया ॥ अन्यत्किंतेप्रवक्ष्यामिवदवेनमहामते ॥२१॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेमातापितृतीर्थमाहात्म्यवर्णनंनामचतुर
शीतितमोऽध्यायः ॥ ८४ ॥ वेनउवाच ॥ भगवन्देवदेवेशप्रसादाच्चममत्वया ॥ भार्यातीर्थंसमाख्यातंपितृतीर्थमनुत्तमम् ॥ १ ॥ मातृतीर्थंहृषीकेश
बहुपुण्यप्रदायकम् ॥ प्रसादसुमुखोभूत्वागुरुतीर्थंवदस्वमे ॥ २ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ कथयिष्याम्यहंराजन्गुरुतीर्थमनुत्तमम् ॥ सर्वपापहरंप्रोक्तंशिष्या
णांगतिदायकम् ॥ ३ ॥ शिष्याणांपरमंपुण्यंधर्मरूपंसनातनम् ॥ परंतीर्थंपरंज्ञानंप्रत्यक्षफलदायकम् ॥ ४ ॥ यस्यप्रसादाद्राजेंद्रइहैवफलमश्नुते ॥ पर
लोकेसुखंभुंक्तेयशःकीर्तिमवाप्नुयात् ॥ ५ ॥ प्रसादाद्यस्यराजेंद्रगुरोश्चैवमहात्मनः ॥ प्रत्यक्षंदृश्यतेशिष्यैस्त्रैलोक्यंसचराचरम् ॥ ६ ॥ व्यवहारंचलो
कानामाचारंनृपनंदन ॥ विज्ञानंविंदतेशिष्योमोक्षंचैवप्रयातिच ॥ ७ ॥ सर्वेषामेवलोकानांयथासूर्यःप्रकाशकः ॥ गुरुःप्रकाशकस्तद्वच्छिष्याणांगतिरु
त्तमा ॥ ८ ॥ रात्रावेवप्रकाशेच्चसोमोराजानृपोत्तम ॥ तेजसासाधयेत्सर्वमधिकारंचराचरम् ॥ ९ ॥ गृहेप्रकाशयेद्दीपःसमूहंनृपसत्तम ॥ तेजसानाशये
त्सर्वमंधकारंघनाविलम् ॥ १० ॥ अज्ञानतमसाव्याप्तंशिष्यंद्योतयतेगुरुः ॥ शिष्यप्रकाशउद्द्योतैरुपदेशैर्महामते ॥ ११ ॥ दिवाप्रकाशकःसूर्यःशशी
रात्रौप्रकाशकः ॥ गृहप्रकाशकोदीपस्तमोनाशकरःसदा॥१२॥रात्रौदिवागृहस्यांतेगुरुःशिष्यंसदैवहि ॥ अज्ञानाख्यंतमस्तस्यगुरुःसर्वंप्रणाशयेत् ॥१३॥
तस्माद्गुरुःपरंतीर्थंशिष्याणामवनीपते ॥ एवंज्ञात्वाततःशिष्यःसर्वदातंप्रपूजयेत् ॥ १४ ॥ गुरुंपुण्यमयंज्ञात्वात्रिविधेनापिकर्मणा ॥ इत्यर्थेश्रूयते
विप्रइतिहासःपुरातनः ॥१५॥ सर्वपापहरःप्रोक्तश्च्यवनस्यमहात्मनः ॥ भार्गवस्यकुलेजातश्च्यवनोमुनिसत्तमः ॥१६॥ तस्यचिंतासमुत्पन्नाएकदातुनृपो
त्तम ॥ कदाहंज्ञानसंपन्नोभविष्यामिमहीतले ॥ १७ ॥ दिवारात्रौप्रचिंतेत्सज्ञानार्थीमुनिसत्तमः ॥ एवंतुचिंतमानस्यमतिरासीन्महात्मनः ॥ १८ ॥
तीर्थयात्रांप्रयास्यामिअभीष्टफलदायिनीम् ॥ गृहक्षेत्रादिसंत्यज्यभार्यापुत्रंधनंततः ॥ १९ ॥ तीर्थयात्राप्रसंगेनअटतेमेदिनींतदा ॥ लोमानु
लोमयात्रांसगंगायाःकृतवान्नृप ॥ २० ॥ सतद्वन्नर्मदायाश्चसरस्वत्यामुनीश्वरः ॥ गोदावर्यादिसर्वासांनदीनांसागरस्यच ॥ २१ ॥ अन्येषांसर्वती
र्थानांक्षेत्राणांचनृपोत्तम ॥ देवानांपुण्यलिंगानांयात्राव्याजेनसोऽभ्रमत् ॥ २२ ॥ भ्रममाणस्यतस्यापितीर्थेषुपरमेषुच ॥ कायश्चनिर्मलोजातःसूर्यतेजः

---

१ बुद्धिदानतः इ० पा० ।

समप्रभः ॥ २३ ॥ च्यवनःकाशतेदीप्त्यापूतात्मानेनकर्मणा ॥ भ्रममाणःसमायातःक्षेत्राणामुत्तमंतदा ॥ २४ ॥ नर्मदादक्षिणेकूलेनाम्नाअमरकंटकम् ॥
ददर्शसुमहार्लिगंसर्वेषांगतिदायकम् ॥ २५ ॥ नत्वास्तुत्वातुसंपूज्यसिद्धनाथंमहेश्वरम् ॥ ज्वालेश्वरंततोदृष्ट्वादृष्ट्वाचाप्यमरेश्वरम् ॥ २६ ॥ ब्रह्मेशंकपि
लेशंचमार्कंडेश्वरमुत्तमम् ॥ एवंयात्रांततःकृत्वाओंकारंसमुपागतः ॥ २७ ॥ वटच्छायांसमाश्रित्यशीतलांश्रमनाशिनीम् ॥ सुखेनसंस्थि
तोविप्रश्च्यवनोभृगुनंदनः ॥ २८ ॥ तत्रस्वनंसशुश्रावसमुक्तंपक्षिणातदा ॥ दिव्यभाषासमायुक्तंज्ञानविज्ञानसंयुतम् ॥ २९ ॥ शुकश्चएकस्तत्रास्ते
बहुकालप्रजीवकः ॥ कुंजलोनाम[1]धर्मात्माचतुःपुत्रःसभार्यकः ॥ ३० ॥ आसंस्तस्यहिपुत्राश्चचत्वारःपितृनंदनाः ॥ तेषांनामानिराजेंद्रकथ
यिष्येतवाग्रतः ॥ ३१ ॥ ज्येष्ठस्तुउज्ज्वलोनामद्वितीयस्तुसमुज्ज्वलः ॥ तृतीयोविज्ज्वलोनामचतुर्थश्चकपिंजलः ॥ ३२ ॥ एवंपुत्रास्तुचत्वारःकुंजल
स्यमहामते ॥ शुकस्यतस्यपुण्यस्यपितृमातृपरायणाः ॥३३॥ भ्रमंतिगिरिकुंजेषुद्वीपेषुचसमाहिताः ॥ भोजनार्थंतुसंक्षुब्धाःक्षुधयापरिपीडिताः॥३४॥
स्वोदरस्थांक्षुधांसौम्यफलैरमृतसन्निभैः ॥ अमृतस्वादुतोयेनशमयंतिनृपोत्तम ॥ ३५ ॥ फलंपक्वंरसालंतुआहारार्थंसुपुत्रकाः ॥ दत्वाफलानिदंपत्यो
र्निक्षिपंतिप्रयत्नतः ॥ ३६ ॥ मातुरर्थंमहाभागाभक्तिभावसमन्विताः ॥ तुष्टाआहारमुत्पाद्यभक्षयंतिपठंतिच ॥ ३७ ॥ तत्रक्रीडारताःसर्वेविलसंतिरमं
तिच ॥ संध्याकालंसमाज्ञायपितुरंतिकमुत्तमम् ॥ ३८ ॥ आयांतिभक्ष्यमादायगुर्वर्थंतुप्रयत्नतः ॥ पश्यतस्तस्यविप्रस्यच्यवनस्यमहात्मनः ॥ ३९ ॥
आगता[2]स्त्वंडजाःसर्वेपितुर्नीडंसुशोभनम् ॥ पितरंमातरंचोभौप्रणेमुस्तेमहामते ॥ ४० ॥ ताभ्यांभक्ष्यंसमासाद्यउपतस्थुस्तयोःपुरः ॥ सर्वेसंभाषिताः
पित्रामानितास्तेसुतोत्तमाः ॥ ४१ ॥ मात्राचकृपयाराजन्वचनैःप्रीतिसंमितैः ॥ पक्षवातेनशीतेनमातापित्रोश्चतेतदा ॥ ४२ ॥ तेषामाप्यायनंतौद्वौच
क्रातेपक्षिणौनृप ॥ आशीर्भिरभिनंद्यैवद्वाभ्यामपिसुपुत्रकान् ॥ ४३ ॥ तैश्चदत्तंसुसंपुष्टमाहारममृतोपमम् ॥ तावेवहिसुसंप्रीतिंचक्रातेद्विजसत्त
म ॥ ४४ ॥ पिबतोनिर्मलंतोयंतीर्थकोटिसमुद्भवम् ॥ स्वस्थानंतुसमाश्रित्यसुखसंतुष्टमानसौ ॥ ४५ ॥ चक्रातेचकथांदिव्यांसुपुण्यांपापनाशिनी
म् ॥ विष्णुरुवाच ॥ पित्रातुकुंजलेनापिपृष्टउज्ज्वलआत्मजः ॥ ४६ ॥ क्वगतोऽस्यद्यपुत्रत्वंकिमपूर्वंत्वयापुनः ॥ तत्रदृष्टंश्रुतंपुण्यंतन्मेकथयनंदन
॥ ४७ ॥ कुंजलस्यपितुर्वाक्यंसमाकर्ण्यसउज्ज्वलः ॥ पितरंप्रत्युवाचाथभक्त्यानमितकंधरः ॥ ४८ ॥ प्रणाममकरोन्मूर्ध्नाकथांचक्रेमनोहराम् ॥
उज्ज्वलउवाच ॥ प्लक्षद्वीपंमहाभागनित्यमेवव्रजाम्यहम् ॥ ४९ ॥ महताउद्यमेनापिआहारार्थंमहामते ॥ प्लक्षेद्वीपेमहाराजसंतिदेशाअनेकशः ॥५०॥

---

[1] ज्ञानात्मा बहुपुत्रः सभार्यकः । इ० पा० ।
[2] स्वंडजाः शोभनाः पक्षिण इत्यर्थः ।

पर्वताःसरिदुद्यानवनानिचसरांसिच ॥ ग्रामाश्चपत्तनाश्चान्येसुप्रजाभिःप्रमोदिताः ॥ ५१ ॥ सदासुखेनसंतुष्टालोकाहृष्टावसंतिते ॥ दानपुण्य
जपोपेताःश्रद्धाभावसमन्विताः ॥ ५२ ॥ प्लक्षद्वीपेमहाराजआसीत्पुण्यमतिःसदा ॥ दिवोदासस्तुधर्मात्मातत्सुतासीदनूपमा ॥ ५३ ॥ गुणरू
पसमायुक्तासुशीलाचारुमंगला ॥ दिव्यादेवीतिविख्यातारूपेणाप्रतिमाभुवि ॥ ५४ ॥ पित्राविलोकितासातु[1]रूपतारुण्यमंगला ॥ प्रथमेवयसि
साचवर्त्ततेचारुमंगला ॥ ५५ ॥ सतांदृष्ट्वादिवोदासोदिव्यांदेवींसुतांतदा ॥ कस्मैप्रदीयतेकन्यासुवरायमहात्मने ॥ ५६ ॥ इतिचिंतापरो
भूत्वासमालोक्यनरोत्तमः ॥ रूपदेशस्यराजानंसमालोक्यमहीपतिः ॥ ॥ ५७ ॥ चित्रसेनंमहात्मानंसमाहूयनरोत्तमः ॥ कन्यांददौमहात्मासौ
चित्रसेनायधीमते ॥ ५८ ॥ तस्याविवाहकालेतुसंप्राप्तेसमयेनृप ॥ मृतोसौचित्रसेनस्तुकालधर्मेणवैकिल ॥ ५९ ॥ दिवोदासस्तुधर्मात्माचिंतयामासभूप
तिः ॥ सुब्राह्मणान्समाहूयपप्रच्छनृपनंदनः ॥ ६० ॥ अस्याविवाहकालेतुचित्रसेनोदिवंगतः ॥ अस्यास्तुकीदृशंकर्मभविष्यतिवदंतुमे ॥ ६१ ॥ ब्राह्म
णाऊचुः ॥ विवाहोदृश्यतेराजन्कन्यायास्तुविधानतः ॥ पतिर्मृत्युंप्रयात्यस्यानोचेत्संगंकरोतिच ॥ ६२ ॥ महाधिव्याधिनाग्रस्तस्त्यागंकृत्वाप्रयातिच ॥
प्रव्राजितोभवेद्राजन्धर्मशास्त्रेषुदृश्यते ॥ ६३ ॥ अनुद्वाहितायाःकन्यायाउद्वाहःक्रियतेबुधैः ॥ नस्याद्रजस्वलायावदन्यःपतिर्विधीयते ॥ ६४ ॥ विवाहंतु
विधानेनपिताकुर्यान्नसंशयः ॥ एवंराजन्समादिष्टंधर्मशास्त्रंबुधैर्जनैः ॥ ६५ ॥ विवाहःक्रियतामस्याइत्यूचुस्तेद्विजोत्तमाः ॥ दिवोदासस्तुधर्मात्माद्विजवा
क्यप्रणोदितः ॥ ६६ ॥ विवाहार्थंमहाराजउद्यमंकृतवान्नृप ॥ पुनर्दत्तातुदानेनदिव्यादेवीद्विजोत्तम ॥ ६७ ॥ रूपसेनायपुण्यायतस्मैराज्ञेमहात्मने ॥
मृत्युधर्मंगतोराजाविवाहेतुमहीपतिः ॥६८॥ यदायदामहाभागदिव्यादेव्याश्चभूपतिः ॥ भर्ताचम्रियतेकालेप्राप्तेलग्नस्यसर्वदा ॥६९ ॥ एकविंशतिभर्तारः
कालेकालेमृताःपितः ॥ ततोराजामहादुःखीसंजातःख्यातविक्रमः ॥ ७० ॥ समालोच्यसमाहूयसमामंत्र्यसमंत्रिभिः ॥ स्वयंवरेमहाबुद्धिंचकारपृथिवीप
तिः ॥ ७१ ॥ प्लक्षद्वीपस्यराजानःसमाहूतामहात्मना ॥ स्वयंवरार्थमाहूतास्तथातेधर्मतत्पराः ॥ ७२ ॥ तस्यास्तुरूपसंमुग्धाराजानोमृत्यु
नोदिताः ॥ संग्रामंचक्रिरेमूढास्तेमृताःसमरांगणे ॥ ७३ ॥ एवंतातक्षयोजातःक्षत्रियाणांमहात्मनाम् ॥ दिव्यादेवीसुदुःखार्तागतासावनकंदरम् ॥ ७४ ॥
रुरोदकरुणंबालादिव्यादेवीमनस्विनी ॥ एवंतातमयादृष्टमपूर्वंतत्रवैतदा ॥ ७५ ॥ तन्मेसुविस्तरंताततस्याःकथयकारणम् ॥ ७६ ॥ इति श्रीपद्म
पुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेगुरुतीर्थेच्यवनोपाख्यानेपंचाशीतितमोऽध्यायः ॥ ८५ ॥ कुंजलउवाच ॥ तस्यास्तुचेष्टितंवत्सदिव्यादेव्यावदाम्यहम् ॥

---

[1] रूपलावण्यसंयुता इ० पा० ।

पूर्वजन्मकृतंसर्वंतन्मेनिगदतःशृणु ॥ १ ॥ अस्तिवाराणसीपुण्यानगरीपापनाशिनी ॥ तस्यामास्तेमहाप्राज्ञःसुवीरोनामनामतः ॥ २ ॥ वैश्यजात्यांसमुत्पन्नोधनधान्यसमाकुलः ॥ तस्यभार्यामहाप्राज्ञचित्रानामसुविश्रुता ॥ ३ ॥ कुलाचारंपरित्यज्यअनाचारेणवर्तते ॥ नमन्यतेहिभर्तारंस्वैरवृत्त्याप्रवर्तते ॥ ४ ॥ धर्मपुण्यविहीनातुपापमेवसमाचरेत् ॥ भर्तारंकुत्सतेनित्यंनित्यंचकलहप्रिया ॥ ५ ॥ नित्यंपरगृहेवासोभ्रमतेसागृहेगृहे ॥ परच्छिद्रंसमापश्येत्सदादुष्टाचप्राणिषु ॥ ६ ॥ साधुनिंदापरादुष्टासदाहास्यकराचसा ॥ अनाचारांमहापापांज्ञात्वावीरेणनिंदिता ॥ ७ ॥ सतांत्यक्त्वामहाप्राज्ञउपयेमेमहामतिः ॥ अन्यवैश्यस्यवैकन्यांतयासहप्रवर्तते ॥ ८ ॥ धर्माचारेणपुण्यात्मासत्यधर्ममतिःसदा ॥ निरस्तातेनसाचित्राप्रचंडाभ्रमतेमहीम् ॥ ९ ॥ दुष्टानांसंगतिंप्राप्तानराणांपापिनांसदा ॥ दूतीकर्मचकाराथसातेषांपापनिश्चया ॥ १० ॥ गृहभंगंचकाराथसाधूनांपापकारिणी ॥ साध्वींनारींसमाहूयपापवाक्यैःसुलोभयेत् ॥ ११ ॥ धर्मभंगंचकाराथवाक्यैःप्रत्ययकारकैः ॥ साधूनांसास्त्रियंचित्राअन्यस्मैप्रतिपादयेत् ॥ १२ ॥ एवंगृहशतंभग्नंचित्रयापापनिश्चयात् ॥ संग्रामंसामहादुष्टाऽकारयत्पतिपुत्रकैः ॥ १३ ॥ मनांसिचालयेत्पापापुरुषाणांस्त्रियःप्रति ॥ अकारयच्चसंग्रामंयमग्रामविवर्धनम् ॥ १४ ॥ एवंगृहशतंभंक्त्वापश्चात्सानिधनंगता ॥ शासितायमराजेनबहुदंडैःसुनंदन ॥ १५ ॥ अभोजयत्सुनरकान्रौरवांस्तरणेःसुतः ॥ पाचितारौरवेचित्राचित्राःपीडाःप्रदर्शिताः ॥ १६ ॥ यादृशंक्रियतेकर्मतादृशंपरिभुज्यते ॥ तयागृहशतंभग्नंचित्रयापापनिश्चयात् ॥ १७ ॥ तत्तत्कर्मविपाकोऽयंतयाभुक्तोद्विजोत्तम ॥ यस्माद्गृहशतंभग्नंतस्माद्दुःखंप्रभुंजाति ॥ १८ ॥ विवाहसमयेप्राप्तेदैवंचपाकतांगतम् ॥ प्राप्तेविवाहसमयेभर्तामृत्युंप्रयातिच ॥ १९ ॥ यथागृहशतंभग्नंतथावरशतंमृतम् ॥ स्वयंवरेतदावत्सविवाहेचैकविंशतिः ॥ २० ॥ दिव्यादेव्यामयाख्यातंयथामेपृच्छितंत्वया ॥ एतत्तेसर्वमाख्यातंतस्याःपूर्वविचेष्टितम् ॥ २१ ॥ उज्ज्वलउवाच ॥ दिव्यादेव्यास्त्वयाख्यातंयत्पूर्वंपूर्वचेष्टितम् ॥ तथापापंकृतंघोरंगृहभंगाख्यमेवच ॥ २२ ॥ प्लक्षद्वीपस्यभूपस्यदिवोदासस्यवैसुता ॥ केनपुण्यप्रभावेणतयाप्राप्तंमहाकुलम् ॥ २३ ॥ एतन्मेसंशयंतातदेतत्प्रब्रवीतुमे ॥ एवंपापसमाचाराकथंजातानृपात्मजा ॥२४॥ कुंजलउवाच ॥ चित्रायाश्चेष्टितंपुण्यंतत्सर्वंप्रवदाम्यहम् ॥ श्रूयतामुज्ज्वलसुताचित्रयायत्कृतंपुरा ॥ २५ ॥ भ्रममाणोमहाप्राज्ञःकाश्चित्सिद्धःसमागतः ॥ कुचैलोवस्त्रहीनश्चसंन्यासीसचदंडधृक् ॥ २६ ॥ कौपीनेनसमायुक्तःपाणिपात्रोदिगंबरः ॥ गृहद्वारंसमाश्रित्यचित्रायाःपरिसंश्रितः ॥ २७ ॥ समौनीसर्वमुंडस्तुविजितात्माजितेंद्रियः ॥ निराहारोजिताहारःसर्वतत्वार्थदर्शी

---

१ खिन्ना इ० पा० । २ मनोभंगम् इ० पा० ।

कः ॥ २८ ॥ दूराध्वानपरिश्रांतआतपाकुलमानसः ॥ श्रमेणखिद्यमानश्चतृषाक्रांतःसुपुत्रक ॥ २९ ॥ चित्राद्वारंसमाश्रित्यच्छायामाश्रित्यसं
स्थितः ॥ तयादृष्टोमहात्मासचित्रयाश्रमपीडितः ॥ ३० ॥ सेवांचक्रेचचित्रासातस्यैवसुमहात्मनः ॥ पादप्रक्षालनंकृत्वादत्वाआसनमुत्तमम् ॥ ३१ ॥
आस्यतामासनेतातसुखेनापिसुकोमले ॥ क्षुधापनोदनार्थंहिभुज्यतामन्नमुत्तमम्॥३२॥स्वेच्छयापरितुष्टश्चशीतलंसलिलंपिब ॥ एवमुक्त्वातथाकृत्वादेव
वत्पूज्यतंसुत ॥३३॥ अंगसंवाहनंकृत्वानाशितश्रमएवच ॥ तयोक्तोहिमहात्मासभुक्त्वापीत्वाद्विजोत्तम ॥३४॥ एवंसंतोषितःसिद्धस्तयातत्वार्थदर्शकः॥
संतुष्टःसर्वधर्मात्माकिंचित्कालंस्थिरोभवत् ॥ ३५ ॥ स्वेच्छयासगतोविप्रोमहायोगीयथागतम् ॥ गतेतस्मिन्महाभागेसिद्धेचैवमहात्मनि ॥ ३६ ॥ सा
चित्रामरणंप्राप्तास्वकर्मवशमागता ॥ शासिताधर्मराजेनमहादंडैःसुदुःखदैः ॥३७ ॥ साचित्रानरकंप्राप्तावेदनाव्रातदायकम् ॥ भुंक्तेदुःखंमहाराजसावैयुग
सहस्रकम् ॥ ३८ ॥ भोगांतेतुपुनर्जन्मसंप्राप्तंमानुषस्यच ॥ पूर्वसंपूजितःसिद्धस्तयापुण्यवतांवरः ॥ ३९ ॥ तस्यकर्मविपाकोयंप्राप्तापुण्यवतांकुले ॥ क्ष
त्रियाणांमहाराज्ञोदिवोदासस्यवैगृहे ॥ ४० ॥ दिव्यादेवीचतन्नामजातंतस्यानरोत्तम ॥ साहिदत्तवतीचान्नंपानंपुण्यंमहात्मने ॥ ४१ ॥ तस्यदानस्यसाभुं
क्तेमहत्पुण्यफलोदयम् ॥ पिबतेशीतलंतोयंमिष्टान्नंचभुनक्तिवै ॥ ४२ ॥ दिव्यान्भोगान्प्रभुंजानावर्ततेपितृमंदिरे ॥ सिद्धस्यास्यप्रभावाच्चराजकन्याव्यजा
यत ॥ ४३ ॥ पापकर्मप्रभावाच्चगृहभंगान्महीपते ॥ विधवात्वंभुंजतेसादिव्यादेवीसुपुत्रक ॥ ४४ ॥ एतत्तेसर्वमाख्यातंदिव्यादेव्याविचेष्टितम् ॥ अन्यत्कि
न्तेप्रवक्ष्यामियत्त्वंपृच्छसिमामिह ॥ ४५॥ उज्ज्वलउवाच ॥ कथंसामुच्यतेशोकान्महादुःखाद्वदस्वमे ॥ सास्याच्चकीदृशीबालामहादुःखेनपीडिता ॥ ४६ ॥
तत्सुखंकीदृशंतस्माद्विपाकश्चभविष्यति ॥ एतन्मेसंशयंतातसांप्रतंछेत्तुमर्हसि॥४७॥कथंसालभतेमोक्षंतंचोपायंवदस्वमे ॥ एकाकिनीमहाभागामहारण्ये
प्ररोदिति॥४८॥[2]विष्णुरुवाच ॥ पुत्रवाक्यंमहच्छ्रुत्वाक्षणमेकंविचिंत्यसः ॥ प्रत्युवाचमहाप्राज्ञःकुंजलःपुत्रकंप्रति॥४९॥शृणुवत्समहाभागसत्यमेतद्वदाम्य
हम् ॥ पापयोनिंतुसंप्राप्यपूर्वकर्मसमुद्भवाम् ॥ ५० ॥ तिर्यक्त्वेनचमेज्ञानंनष्टंसंप्रतिपुत्रक ॥ अस्यवृक्षस्यसंगाच्चप्रयतस्यमहात्मनः ॥ ५१ ॥ रेवायाश्च
प्रसादेनविष्णोश्चैवप्रसादतः ॥ येनसालभतेज्ञानंमोक्षस्थानंनिवर्तते ॥५२॥ उपदेशंप्रवक्ष्यामिमोक्षमार्गमनुत्तमम् ॥ यास्यतेकल्मषान्मुक्तायथाहेमहुता
शनात् ॥५३॥ शुद्धंचजायतेवत्ससंगाद्वह्नेःस्वरूपवत् ॥ हरेर्ध्यानान्महाप्राज्ञशीघ्रंतस्यमहात्मनः ॥५४॥ जपहोमव्रतात्पापंनाशंयातिंहिपापिनाम् ॥ मदं
त्यजेद्यथानागोभयात्सिंहस्यसर्वदा॥५५॥ नामोच्चारेणकृष्णस्यतत्प्रयातिहिकिल्बिषम् ॥ तेजसावैनतेयस्यविषहीनाइवोरगाः ॥५६ ॥ ब्रह्महत्यादिकाः
पापाःप्रलयंयांतिनान्यथा ॥ नामोच्चारेणतस्यापिचक्रपाणेःप्रयांतिते ॥५७॥ यदानामशतंपुण्यमघराशिविनाशनम् ॥ साजपेतस्थिराभूत्वाकामक्रोधविव

---

[1] कृपाम् इ० पा० ।

[2] सूतउवाच इ० पा० ।

जिता ॥ ५८ ॥ सर्वेंद्रियाणिसंयम्यआत्मज्ञानेनगोपयेत् ॥ तस्यध्यानप्रविष्टासाएकभूतासमाहिता ॥ ५९ ॥ साजपेत्परमंज्ञानंतदामोक्षंप्रयातिच ॥
तन्मनास्तत्पदेलीनायोगयुक्तायदाभवेत् ॥ ६० ॥ उज्ज्वलउवाच ॥ वदतातपरंज्ञानंपरमंममसांप्रतम् ॥ पश्चाद्ध्यानव्रतंपुण्यंनाम्नांशतमिहैवच ॥६१॥
कुंजलउवाच॥परंज्ञानंप्रवक्ष्यामियन्नदृष्टंतुकेनचित्॥श्रूयतांपुत्रकैवल्यंकेवलं[1]मलवर्जितम् ॥ ६२॥ सूतउवाच॥ यथादीपोनिवातस्थोनिश्चलोवायुवर्जितः॥
प्रज्वलन्नाशयेत्सर्वमंधकारंमहामते ॥ ६३ ॥ तद्वद्दोषविहीनात्माभवत्येवनिराश्रयः ॥ निराशोनि[2]र्मलोवत्सनमित्रंनरिपुःकदा ॥ ६४ ॥ नशोकोनचहर्षश्च
नलोभोनचमत्सरः ॥ एकोविषादहर्षैश्चसुखदुःखैर्विमुच्यते ॥ ६५ ॥ विषयैश्चापिसर्वैश्चइंद्रियाणिससंहरेत् ॥ तदासकेवलोजातःकेवलत्वंप्रजायते ॥ ६६॥
अग्निकर्मप्रसंगेनदीपस्तैलंप्रशोषयेत् ॥ वर्त्याधारेणराजेंद्रनिःसंगोवायुवर्जितः ॥ ६७ ॥ कज्जलंवमतेपश्चात्तैलस्यापिमहामते ॥ कृष्णासौदृश्यतेरेखादी
पस्याग्रेमहामते ॥ ६८ ॥ स्वयमाकृष्यतेतैलंतेजसानिर्मलोभवेत् ॥ कायवर्तिस्थितस्तद्वत्कर्मतैलंप्रशोषयेत् ॥ ६९ ॥ विषयान्कज्जलीकृत्यप्रत्यक्षं
संप्रदर्शयेत् ॥ जनयेन्निर्मलोभूत्वास्वयमेवप्रकाशयेत् ॥ ७० ॥ क्रोधादिभिःक्लेशसंज्ञैर्वायुभिःपरिवर्जितः ॥ निःस्पृहोनिश्चलोभूत्वातेजसास्वयमुज्ज्वले
त् ॥ ७१ ॥ त्रैलोक्यंपश्यतेसर्वंस्वस्थानस्थःस्वतेजसा ॥ केवलज्ञानरूपोऽयंमयातेपरिकीर्तितः ॥ ७२ ॥ ध्यानंतस्यप्रवक्ष्यामिद्विविधंतस्यचक्रिणः ॥
केवलज्ञानरूपेणदृश्यतेज्ञानचक्षुषा ॥७३ ॥ योगयुक्तामहात्मानःपरमार्थपरायणाः ॥ यंपश्यंतिविनिद्रास्तुयत्तपःसर्वदर्शकम् ॥ ७४ ॥ हस्तपादविहीनंचस
र्वत्रपरिगच्छति ॥ सर्वंगृह्णातित्रैलोक्यंस्थावरंजंगमंसुत ॥ ७५ ॥ नासामुखविहीनस्तुघ्रातिजाक्षितिपुत्रक ॥ अकर्णःशृणुतेसर्वंसर्वसाक्षीजगत्पतिः ॥७६॥
अरूपोरूपसंबद्धःपंचवर्गवशंगतः ॥ सर्वलोकस्ययःप्राणःपूजितःसचराचरैः ॥ ७७ ॥ अजिह्वोवदतेसर्वंवेदशास्त्रानुगंसुतः ॥ अत्वचःस्पर्शनंचापिसर्वेषा
मेवजायते ॥ ७८ ॥ सदानंदोविरक्तात्माएकरूपोनिराश्रयः॥नि[3]र्जरोनिर्ममोन्यायीसगुणोनिर्ममोमलः ॥ ७९ ॥ अवश्यःसर्ववश्यात्मासर्वदःसर्ववित्तमः ॥
तस्यधातानचैवास्तिसवैसर्वमयोविभुः ॥ ८० ॥ एवंसर्वमयंध्यानंपश्यतेयोमहात्मनः ॥ सयातिपरमंस्थानममूर्तममृतोपमम् ॥ ८१ ॥ द्वितीयंतुप्र
वक्ष्यामिअस्यध्यानंमहात्मनः ॥ मूर्ताकारंतुसाकारंनिराकारंनिरामयम् ॥ ८२ ॥ ब्रह्माण्डंसर्वमतुलंवासितंयस्यवासना ॥ सतस्माद्वासुदेवेतिउच्यते
ममनंदन ॥ ८३ ॥ वर्षमाणस्यमेघस्ययद्वर्णंतस्यतद्भवेत् ॥ सूर्यतेजःप्रतीकाशंचतुर्बाहुंसुरेश्वरम् ॥ ८४ ॥ दक्षिणेशोभतेशंखोहेमरत्न
विभूषितः ॥ सूर्यबिंबसमाकारंचक्रंपद्मप्रतिष्ठितम् ॥ ८५ ॥ कौमोदकीगदातस्यमहासुरविनाशिनी ॥ वामेचशोभतेवत्सहस्तेतस्यमहात्मनः ॥ ८६ ॥

---

[1] दुःखवर्जितम्–इ० पा० । [2] निश्चलः इ० पा० । [3] निर्गुणः इ० पा० ।

महापद्मंसुगंधाढ्यंतस्यदक्षिणहस्तगम् ॥ शोभमानःसदैवास्तेसायुधःकमलाप्रियः ॥ ८७ ॥ कंबुग्रीवंवृत्तमास्यंपद्मपत्रनिभेक्षणम् ॥ राजमानंहृषीके
शंदशनैरत्नसन्निभैः ॥ ८८ ॥ गुडाकेशाःसन्तियस्यअधरोविद्रुमाकृतिः ॥ शोभतेपुंडरीकाक्षःकिरीटेनापिपुत्रक ॥ ८९ ॥ विशालेनापिरूपेणकेशवस्तु
सुवर्चसा ॥ कौस्तुभेनांकितेनैवराजमानोजनार्दनः ॥ ९० ॥ सूर्यतेजःप्रतीकाशकुंडलाभ्यांप्रभातिच ॥ श्रीवत्सांकेनपुण्येनसर्वदाराजतेहरिः ॥ ९१ ॥
केयूरकंकणैर्हारैर्मौक्तिकैर्ऋक्षसन्निभैः ॥ वपुषाभ्राजमानस्तुविजयोजयतांवरः ॥ ९२ ॥ भ्राजतेसोपिगोविंदोहेमवर्णेनवाससा ॥ मुद्रिकारत्नयुक्ताभिरंगु
लीभिर्विराजते ॥ ९३ ॥ सर्वायुधैःसुसंपूर्णैर्दिव्यैराभरणैर्हरिः ॥ वैनतेयसमारूढोलोककर्ताजगत्पतिः ॥ ९४ ॥ एवंतंध्यायतेनित्यमनन्यमनसानरः ॥
मुच्यतेसर्वपापेभ्योविष्णुलोकंसगच्छति ॥ ९५ ॥ एतत्तेसर्वमाख्यातंध्यानमेवजगत्पतेः ॥ व्रतंचैवप्रवक्ष्यामिसर्वपापनिवारणम् ॥ ९६ ॥ इति श्रीपद्म
पुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेगुरुतीर्थवर्णनेषडशीतितमोऽध्यायः ॥ ८६ ॥ कुंजलउवाच ॥ व्रतभेदान्प्रवक्ष्यामियैर्यैश्चाराधितोहरिः ॥ जयाचविजयाचैव
जयंतीपापनाशिनी ॥ १ ॥ त्रिस्पृशावंजुलीचान्यातिलदग्धातथापरा ॥ अखंडाचारकन्याचमनोरथा[1]सुपुत्रक ॥ २ ॥ एको[2]दश्यास्तुभेदाश्चसंतिपुत्र
अनेकधा ॥ अशून्यशयनंचान्यज्जन्माष्टमीमहाव्रतम् ॥ ३ ॥ एतैर्व्रतैर्महापुण्यैःपापंदूरंप्रयातिच ॥ प्राणिनांनात्रसंदेहःसत्यंसत्यंवदाम्यहम् ॥ ४ ॥ कुंज
लउवाच ॥ स्तोत्रंतस्यप्रवक्ष्यामिपापराशिविनाशनम् ॥ सुपुत्रशतनामाख्यंनराणांगतिदायकम् ॥ ५ ॥ तस्यदेवस्यकृष्णस्यशतनामाख्यमुत्तमम् ॥
संप्रत्येवप्रवक्ष्यामितच्छृणुष्वसुतोत्तम ॥ ६ ॥ विष्णोर्नामशतस्यापिऋषिंछंदोवदाम्यहम् ॥ देवंचैवमहाभागसर्वपापविशोधनम् ॥ ७ ॥ विष्णोर्नामश
तस्यापिऋषिर्ब्रह्माप्रकीर्तितः॥ओंकारोदेवताप्रोक्तश्छंदोनुष्टुप्तथैवच ॥८॥सर्वकामिकसंसिद्ध्यैमोक्षेचविनियोगकः ॥ अस्यविष्णोःशतनामस्तोत्रस्य ॥ ब्र
ह्माऋषिः॥विष्णुर्देवता॥अनुष्टुप्छंदः॥सर्वकामसमृद्ध्यर्थंसर्वपापक्षयार्थेविनियोगः॥९॥नमाम्यहंहृषीकेशंकेशवंमधुसूदनम् ॥ सूदनंसर्वदैत्यानांनारायण
मनामयम् ॥ १० ॥ जयंतंविजयंकृष्णमनंतंवामनंततः ॥ विष्णुंविश्वेश्वरंपुण्यंविश्वाधारंसुरार्चितम् ॥ ११ ॥ अनघंत्वघहंतारंनरसिंहंश्रियःप्रियम् ॥ श्री
पतिंश्रीधरंश्रीदंश्रीनिवासंमहोदयम् ॥ १२ ॥ श्रीरामंमाधवंमोक्षंक्षमा[3]रूपंजनार्दनम् ॥ सर्वज्ञंसर्ववेत्तारंसर्वदंसर्वनायकम् ॥ १३ ॥ हरिंमुरारिंगोविंदंप
द्मनाभंप्रजापतिम् ॥ आनंदंज्ञानसंपन्नंज्ञानदंज्ञाननायकम् ॥ १४ ॥ अच्युतंसबलंचंद्रंचक्रपाणिंपरावरम् ॥ युगाधारंजगद्योनिंब्रह्मरूपंमहेश्वरम् ॥ १५ ॥
मुकुंदंतंसुवैकुंठमेकरूपंजगत्पतिम् ॥ वासुदेवंमहात्मानंब्रह्मण्यंब्राह्मणप्रियम् ॥ १६ ॥ गोप्रियंगोहितंयज्ञंयज्ञांगंयज्ञवर्द्धनम् ॥ यज्ञस्यापिसुभोक्तारंवे

---

[1] मनोरक्षा इ० पा० ।

[2] दिव्यप्रभावाः संत्यन्यास्तिथयः पुत्रपौत्रदाः ॥ इ० पा० ।

[3] पद्मनाभम् इ० पा० ।

दवेदांगपारगम् ॥१७॥ वेदज्ञंवेदरूपंतंविद्यावासंसुरेश्वरम् ॥ अव्यक्तं[1]तंमहाहंसंशंखपाणिंपुरातनम्॥ १८॥ पुरुषंपुष्कराक्षंतुवाराहंधरणीधरम् ॥ प्रद्युम्नं
कामपालंचव्यासं[2]व्यालंमहेश्वरम् ॥ १९ ॥ सर्वसौख्यंमहासौख्यं[3]मोक्षंचपरमेश्वरम् ॥ योगरूपंमहाज्ञानंयोगिनांगतिदंप्रियम् ॥ २० ॥ सुरारिंलोकपालंतंप
द्महस्तंगदाधरम् ॥ गुहावासंसर्ववासंपुण्यवासंमहाभुजम् ॥२१॥ वृंदानाथंबृहत्कायंपावनंपापनाशनम् ॥ गोपीनाथंगोपसखंगोपालंगोगणाश्रयम् ॥२२॥
परात्मानंपराधीशंकपिलंकार्यमानुषम् ॥ नमामिनिश्चलंनित्यंमनोवाक्कायकर्मभिः ॥ २३ ॥ नाम्नांशतेनापिसुपुण्यकर्तायःस्तौतिकृष्णंमनसास्थिरेण ॥
सयातिलोकंमधुसूदनस्यविहायलोकांनिहपुण्यपूतः ॥ २४ ॥ नाम्नांशतंमहापुण्यंसर्वपातकशोधनम् ॥ जपेदनन्यमनसाध्यायेद्ध्यानसमन्वितम् ॥ २५ ॥
नित्यमेवनरःपुण्यैर्गंगास्नानफलंलभेत् ॥ तस्मात्तुसुस्थिरोभूत्वासमाहितमनाजपेत् ॥ २६ ॥ त्रिकालंचजपेन्मर्त्योनियतोनियमेस्थितः ॥ अश्वमेध
फलंतस्यजायतेनात्रसंशयः ॥ २७ ॥ एकादश्यामुपोष्यैवपुरतोमाधवस्ययः ॥ जागरेप्रजपेन्मर्त्यस्तस्यपुण्यंवदाम्यहम् ॥ २८ ॥ पुंडरीकस्ययज्ञस्यफ
लमाप्नोतिमानवः॥ तुलसीसंनिधौस्थित्वामनसायोजपेन्नरः ॥ २९ ॥ राजसूयफलंभुंक्तेवर्षेणापिचमानवः॥ शालग्रामशिलायत्रयत्रद्वारावतीशिला॥३०॥
उभयोःसंनिधौजाप्यंकर्तव्यंसुखमिच्छता ॥ बहुसौख्यंप्रभुक्त्वैवकुलानांशतमेवच ॥ ३१ ॥ एकेनचाधिकंमर्त्यआत्मनासहतारयेत् ॥ कार्तिकेस्नानकर्तायः
पूजयेन्मधुसूदनम् ॥ ३२ ॥ यःपठेत्प्रयतः स्तोत्रंप्रयातिपरमांगतिम् ॥ माघस्नायीहरिंपूज्यभक्त्याचमधुसूदनम् ॥ ३३ ॥ ध्यायेच्चैवहृषीकेशंजपेद्वाथ
शृणोतिवा ॥ सुरापानादिकंपापंविहायपरमंपदम् ॥ ३४ ॥ विनाविघ्नंनरःपुत्रसंप्रयातिजनार्दनम् ॥ श्राद्धकालेहियोमर्त्योविप्राणांभुंजतांपुरः ॥ ३५ ॥
योजपेच्चशतंनाम्नांस्तोत्रंपातकनाशनम् ॥ पितरस्तुष्टिमायांतितृप्तायांतिपरांगतिं ॥ ३६ ॥ ब्राह्मणोवेदविद्वान्स्यात्क्षत्रियोविंदतेमहीम् ॥ धनर्द्धिंप्रभुं
जीतवैश्योजपातियःसदा ॥ ३७ ॥ शूद्रःसुखंप्रभुंक्तेचब्राह्मणत्वंचगच्छति ॥ प्राप्यजन्मांतरंवत्सवेदविद्यांप्रविंदति ॥३८॥ सुखदंमोक्षदंस्तोत्रंजप्तव्यंचन
संशयः ॥ केशवस्यप्रसादेनसर्वसिद्धोभवेन्नरः ॥ ३९ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेगुरुतीर्थवर्णनेच्यवनचरित्रेसप्ताशीतितमोऽध्यायः ॥ ८७॥
॥ कुंजलउवाच ॥ व्रतंस्तोत्रंमहाज्ञानंध्यानंचैवसुपुत्रक ॥ मयाख्यातंतवाग्रेवैविष्णोःपापप्रणाशनम् ॥ १ ॥ एवंचतुष्टयंसाहियदापुण्यंसमाचरेत् ॥
प्रयातिवैष्णवंलोकंदेवानां[6]मपिदुर्लभम् ॥ २ ॥ इतोगत्वाव्रतंवत्सादिव्यांदेवींप्रबोधय ॥ अशून्यशयनंनामव्रतराजंवदस्वताम् ॥ ३ ॥ समुद्धरमहापापाद्रा
जकन्यांयशस्विनीम् ॥ त्वयापृष्टंमयाख्यातंपुण्यदंपापनाशनम् ॥ ४ ॥ गच्छगच्छमहाभागइत्युक्त्वाविररामसः ॥ श्रीविष्णुरुवाच ॥ उज्ज्वलोप्येवमु

---

१ प्रत्यक्षं च इ० पा० । २ व्यासध्यातम् इ० पा० । ३ सांख्यं च पुरुषोत्तमम् इ० पा० । ४ पुष्पहासम् इ० पा० । ५ दोषान् इ० पा० । ६ सर्वसौख्यप्रदायकम् इ० पा० ।

क्तस्तुसपित्राकुंजलेनाहि ॥ ५ ॥ प्रणम्यपादौधर्मात्मामातापित्रोर्महामतिः ॥ जगामत्वरितोराजन्प्लक्षद्वीपंसउज्ज्वलः ॥ ६ ॥ तंगिरिंसर्वतोभद्रंनानाधातुस
माकुलम् ॥ नानारत्नमयैस्तुंगैःशिखरैरुपशोभितम् ॥७॥ नानाप्रवाहसंपूर्णैरुदकैरुज्ज्वलैर्नृप॥ नद्यःसंतिस्वच्छनीरास्तस्मिन्गिरिवरोत्तमे॥८॥किन्नरास्तत्र
गायंतिगंधर्वाःसुस्वरैर्नृप॥अप्सरोभिःसमाकीर्णंदेववृंदैरुपावृतम्॥९॥सिद्धचारणसंघुष्टंमुनिवृंदैरलंकृतम् ॥नानापक्षिनिनादैश्चसर्वत्रपरिनादितम्॥१०॥एवं
गिरिंसमासाद्यउज्ज्वलोलघुविक्रमः॥सुस्वरेणापिसाकन्यागिरौतस्मिन्प्ररोदिति॥११॥रोरूयमाणांसप्राज्ञोवचनंचेदमब्रवीत् ॥ कात्वंभवसिकल्याणिकस्मा
द्रोदिषिसांप्रतम् ॥ १२ ॥ कमाश्रितामहाभागेकेनतेविप्रियंकृतम् ॥ समाचक्ष्वममाद्यैवसर्वंदुःखस्यकारणम् ॥ १३ ॥ दिव्यादेव्युवाच ॥ विपाकोहिमहाभा
गकर्मणांममसांप्रतम् ॥ इहतिष्ठामिदुःखेनवैधव्येनसमन्विता॥१४॥भवान्कोहिमहाभागकृपयाममपीडितः॥ पक्षिरूपधरोवत्ससोत्सवंपरिभाषते॥१५॥एव
माकर्ण्यतत्सर्वंभाषितंराजकन्यया ॥ अहंपक्षीमहाभागेकृपयातवपीडितः ॥ १६ ॥ पक्षिरूपधरोभद्रेनाहंसिद्धोनज्ञानवान् ॥ रुदमानांमहालापैर्भवतींदृष्ट
वानिह ॥ १७ ॥ ततःपृच्छाम्यहंदेविवदमेकारणंत्विह ॥ पितुर्गेहेयथावृत्तमात्मवृत्तांतमेवहि ॥ १८ ॥ तयानिवेदितंसर्वंयथासंख्येनदुःखदम् ॥ समा
सेनसमाकर्ण्यउज्ज्वलस्तुमहामनाः ॥ १९ ॥ तामुवाचमहापक्षीदिव्यादेवींसुदुःखिताम् ॥ यथाविवाहकालेतेभर्तारोमरणंगताः ॥ २० ॥ स्वयंवरनिमित्तं
तेक्षयंयाताश्चक्षत्रियाः ॥ एतत्तेचेष्टितंसर्वंमयापितरिभाषितम् ॥ २१ ॥ अन्यजन्मकृतंकर्मतवपापंसुलोचने ॥ ममपित्राममाग्रेतुकृपयापरिभाषित
म् ॥ २२ ॥ तेनदोषेणसंपुष्टालिप्ताजातावरानने ॥ एतावत्कारणंसर्वंतातेनपरिभाषितम् ॥ २३ ॥ पूर्वकर्मविपाकंतुभुंक्ष्वत्वंचसमाश्वस ॥ एवंसाभाषि
तंतस्यश्रुत्वाकन्योज्ज्वलस्यतत् ॥ २४ ॥ प्रत्युवाचमहात्मानंब्रुवंतंपक्षिणंपुनः ॥ प्रणतादीनयावाचाकुरुपक्षिन्कृपांमम ॥ २५ ॥ कथयस्वप्रसादेन
तस्यपापस्यनिष्कृतिम् ॥ प्रायश्चित्तंसुपुण्यंचममपातकशोधनम् ॥ २६ ॥ येनव्रजाम्यहंपुण्यंविशुद्धाधौतकल्मषा ॥ प्रायश्चित्तंमहाभागवदमेत्वंप्रसा
दतः ॥ २७ ॥ उज्ज्वलउवाच ॥ तवार्थंतुमहाभागेपितरंपृष्टवानहम् ॥ समाख्यातमतःपित्राप्रायाश्चित्तमनुत्तमम् ॥२८॥ तत्त्वंकुरुमहाभागेसर्वपातकशो
धनम् ॥ ध्यायस्वहिहृषीकेशंशतनामजपस्वच ॥ २९ ॥ भवज्ञानपरानित्यंकुरुव्रतमनुत्तमम् ॥ अशून्यशयनंपुण्यंव्रतंपापप्रणाशकम् ॥ ३० ॥ समा
चष्टसधर्मात्मासर्वज्ञानप्रकाशकम् ॥ ज्ञानंस्तोत्रंव्रतंध्यानंविष्णोश्चैवमहात्मनः ॥ ३१ ॥ विष्णुरुवाच ॥ तस्मात्साहिप्रजग्राहसंस्थितानिर्जनेव
ने ॥ सर्वद्वंद्वविनिर्मुक्तासंजातातपसिस्थिता ॥ ३२ ॥ व्रतंचक्रेजिताहारानिराधारासुदुःखिता ॥ कामक्रोधविहीनासावर्गसंयम्यनित्यशः ॥ ३३ ॥

इंद्रियाणांमहाराजमहामोहंनिरस्यसा ॥ अब्देचतुर्थकेप्राप्तेसुप्रसन्नोजनार्दनः ॥ ३४ ॥ तस्यैवरंदातुकामश्चायातोवरनायकः ॥ तस्यैसंदर्शयामासस्वरूपं
वरदःप्रभुः ॥ ३५ ॥ सूतउवाच ॥ इंद्रनीलघनश्यामंशंखचक्रगदाधरम् ॥ सर्वाभरणशोभाढ्यंपद्महस्तंमहेश्वरम् ॥ ३६ ॥ बद्धांजलिपुटा
भूत्वावेपमानानिराश्रया ॥ उवाचगद्गदैर्वाक्यैःप्रणतामधुसूदनम् ॥ ३७ ॥ तेजसातवदिव्येनस्थातुंशक्नोमिनैवहि ॥ दिव्यरूपोभवेःकस्त्वंकृपया
ममचाग्रतः ॥ ३८ ॥ कथयस्वप्रसादेनाकिमत्रतवकारणम् ॥ सर्वमेवप्रसादेनप्रब्रवीहिमहामते ॥ ३९ ॥ देवमेवंविजानामितेजसाइंगितैस्तव ॥
ज्ञानहीनाजगन्नाथनजानेरूपनामनी ॥ ४० ॥ किंब्रह्मावाभवान्विष्णुःकिंवाशंकरएवाहि ॥ एवमुक्त्वाप्रणम्यैवंदंडवद्धरणींगता ॥४१॥ तामुवाचजगन्नाथः
प्रणतांराजनंदिनीम् ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ त्रयाणामपिदेवानामंतरंनास्तिशोभने ॥ ४२ ॥ ब्रह्मासमर्चितोयेनशंकरोवावरानने ॥ तेनाहमर्चितोनित्यं
नात्रकार्याविचारणा ॥ ४३ ॥ एतौममाभिन्नतरौनित्यंचापित्रिरूपवान् ॥ अहंहिपूजितोयैश्चतावेतौतैःसुपूजितौ ॥ ४४ ॥ अहंदेवोहृषीकेशःकृपयातवश्चा
गतः ॥ स्तवेनानेनपुण्येनव्रतेननियमेनच ॥ ४५ ॥ संजाताकल्मषैर्हीनावरंवरयशोभने ॥ दिव्यादेव्युवाच ॥ विजयस्वहृषीकेशकृष्णक्लेशापहार
क ॥४६॥ नमामिचरणद्वंद्वंमामुद्धरसुरेश्वर ॥ [3]वरंमेदातुकामोऽसिचक्रपाणेप्रसीदमे ॥ ४७ ॥ आत्मपादयुगस्यापिभक्तिंदेहिममानघ ॥ दर्शयस्वजगन्नाथ
मोक्षमार्गंनिरामयम् ॥४८॥ दासत्वंदेहिवैकुंठयदितुष्टोजनार्दन ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ एवमस्तुमहाभागेगच्छनिर्धूतकल्मषा ॥ ४९ ॥ वैष्णवंपरमंलोकं
दुर्लभंयोगिभिःसदा ॥ गच्छगच्छपरंलोकंप्रसादान्ममसांप्रतम् ॥ ५० ॥ एवमुक्तेततोवाक्येमाधवेनमहात्मना ॥ दिव्यादेवीअभूद्दिव्यासूर्यतेजःसमप्र
भा ॥५१॥ पश्यतांसर्वलोकानांदिव्याभरणभूषिता ॥ दिव्यमालान्वितासाचदिव्यहारविलंबिनी ॥ ५२ ॥ गतासावैष्णवंलोकंदाहप्रलयवर्जितम् ॥ पुनः
पक्षीसमायातःस्वगृहंहर्षसंयुतः॥ ५३ ॥ तत्सर्वंकथयामासपितरंप्रतिसत्तमः॥ ५४ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेगुरुतीर्थेच्यवनचरित्रेऽष्टा
शीतितमोऽध्यायः ॥ ८८ ॥ विष्णुरुवाच ॥ कुंजलस्तुसुतंवाक्यंसमुज्ज्वलमथाब्रवीत् ॥ भवान्कथयभोःपुत्राकिमपूर्वंतुदृष्टवान् ॥ १ ॥ तन्मेकथयसुप्री
तःश्रोतुकामोऽस्मिसांप्रतम् ॥ एवमादिश्यतंपुत्रंविररामसकुंजलः ॥ २ ॥ पितरंप्रत्युवाचाथविनयावनतस्सुतः ॥ समुज्ज्वलउवाच ॥ हिमवंतंनगश्रेष्ठं
देववृंदसमन्वितम् ॥ ३ ॥ आहारार्थंप्रगच्छामिभवतश्चात्मनःपितः ॥ पश्यामिकौतुकंतत्रनदृष्टंनश्रुतंपुरा ॥ ४ ॥ प्रदेशमृषिगणाकीर्णमप्सरोभिःप्रशो
भितम् ॥ बहुकौतुकशोभाढ्यंमंगल्यंमंगलैर्युतम् ॥ ५ ॥ बहुपुण्यफलोपेतैर्वनैर्नानाविधैस्ततः ॥ अनेककौतुकभरैर्मनसःपरिमोहनम् ॥ ६ ॥ तत्रह

---

१ ध्यातुम् इ० पा० । २ भवार्णवात् इ० पा० । ३ एष एवास्ति मे कामः इ० पा० ।

ष्टंमयातातअपूर्वंमानसांतिके ॥ बहुहंसैःसमाकीर्णोहंसएकःसमागतः ॥ ७ ॥ एवंकृष्णामहाभागअन्येतत्रसमागताः ॥ सितेतरैश्चंचुपादैरन्यतःशुक्लवि
ग्रहाः ॥ ८ ॥ तादृशास्तेचनीलावैअन्येशुभ्रामहामते ॥ चतस्रस्तत्रवैनार्योरौद्राकाराविभीषणाः ॥ ९ ॥ दंष्ट्राकरालसंक्रूराऊर्ध्वकेश्योभयान
काः ॥ पश्चात्तास्तुसमायातास्तस्मिन्सरसिमानसे ॥ १० ॥ कृष्णाहंसास्तुसंस्नातामानसेतातमत्पुरः ॥ विश्रांताःपरितश्चान्येनस्नातास्तत्रमानसे ॥ ११ ॥
जहसुस्ताःस्त्रियस्तातहास्यैरट्टाट्टदारुणैः ॥ तस्मात्सराद्विनिःक्रांतोहंसएकोमहातनुः ॥ १२ ॥ पश्चात्रयोविनिःक्रांतास्तैश्चाहंसमुपेक्षितः ॥ याताआ
काशमार्गेणविवदंतःपरस्परम् ॥ १३ ॥ तास्तुस्त्रियोमहाभीमाःसमंतात्परिवभ्रमुः ॥ विंध्यस्यशिखरेपुण्येवृक्षच्छायासुपक्षिणः ॥ १४ ॥ निषण्णास्तत्रतेस
वैंदग्धादुःखैःसुदारुणैः ॥ तेषांसुवीक्षमाणानांभिल्लएकःसमागतः ॥ १५ ॥ मृगान्सपीडयित्वातुबाणपाणिर्धनुर्द्धरः ॥ शिलातलंसमाश्रित्यनिषसादसुखे
नवै ॥ १६ ॥ पश्चाद्भिल्लीसमायाताअन्नमादायसोदकम् ॥ स्वंप्रियंवीक्षतेराज्ञामुदितैर्लक्षणैर्युतम् ॥ १७ ॥ अन्यादृशंसमावीक्ष्यस्वकांतंतेजसावृतम् ॥
दिव्यतेजःसमाक्रांतंयथासूर्यंदिविस्थितम् ॥ १८ ॥ नरमन्यंपरिज्ञायतंपरित्यज्यसाययौ ॥ व्याधउवाच ॥ एह्येहित्वंप्रियेचात्रकस्मान्मांत्वंनपश्य
सि ॥ १९ ॥ क्षुधयापीड्यमानोहंत्वामहंचावलोकये ॥ तस्यवाक्यंसमाकर्ण्यशीघ्रंव्याधीसमागता ॥ २० ॥ भर्तुःपार्श्वंसमासाद्यविस्मितासाभव
त्तदा ॥ कोयंतेजःसमाचारोदेवोयंमांसमाह्वयेत् ॥ २१ ॥ तमुवाचततोव्याधीभर्तारंदीप्ततेजसम् ॥ अत्रकिंतेकृतंवीरभवान्कोदिव्यलक्ष
णः ॥ २२ ॥ सूतउवाच ॥ एवमाभाषितोव्याध्याव्याधःप्रियामभाषत ॥ अहंतेवल्लभःकांतेभवतीचममप्रिया ॥ २३ ॥ कस्मात्त्वंमांनजानासि
कथंशंकाप्रवर्तते ॥ क्षुधयापीड्यमानेनपयश्चान्नंप्रतीक्ष्यते ॥ २४ ॥ व्याध्युवाच ॥ वर्बरःकृष्णवर्णश्चरक्ताक्षःकृष्णकंचुकः ॥ ईदृशश्चास्तिमेभर्तासर्वस
त्वभयंकरः ॥ २५ ॥ भवान्कोदिव्यदेहस्तुप्रियेत्युक्त्वासमाह्वयेत् ॥ एषमेसंशयोजातोवदसत्यंममाग्रतः ॥ २६ ॥ कुलंनामस्वकंग्रामंक्रीडांलिंगंसुतंसु
ताम् ॥ समाचष्टप्रियाग्रेतुतस्याःप्रत्ययहेतवे ॥ २७ ॥ प्रत्युवाचस्वभर्तारंसाव्याधीहृष्टमानसा ॥ कस्मात्तेईदृशःकायःश्वेतकंचुकधारकः ॥ २८ ॥ क
थंजातःसमाचक्ष्वममाश्चर्यंप्रवर्तते ॥ एवंसंपृच्छमानस्तुभार्ययामृगघातकः ॥ २९ ॥ सूतउवाच ॥ प्रत्युवाचततःश्रुत्वातांप्रियांप्रश्रयान्विताम् ॥ नर्मदाउ
त्तरेकूलेसंगमश्चास्तिसुव्रते ॥ ३० ॥ आतपेनाकुलोजीवोममजातोतिसुप्रिये ॥ अस्मिन्वैसंगमेकांतेश्रमश्रांतोहिसत्वरः ॥ ३१ ॥ गतःस्नात्वाजलंपीत्वा
पश्चाच्चाहंसमागतः ॥ तदाप्रभृतिमेकायईदृशस्तेजसावृतः ॥ ३२ ॥ संजातोवस्त्रसंयुक्तःकंचुकःशुभ्रतांगतः ॥ पूर्वोक्तंलिंगसंस्थानैःकुलैःस्थानेनवैतथा ॥ ३३ ॥
स्वप्रियंलक्षयित्वातुज्ञात्वापुण्यस्यसंभवम् ॥ प्रत्युवाचाथभर्तारंसंगमंममदर्शय ॥ ३४ ॥ तवपश्चात्प्रदास्यामिभोजनंपानसंयुतम् ॥ इत्युक्तःप्रिययाव्या

धःसत्वरेणजगामह ॥ ३५ ॥ संगमोदर्शितस्तेनततोग्रेपापनाशनः ॥ समुड्डीनामहाभागपक्षिणोलघुविक्रमाः ॥ ३६ ॥ तयासार्द्धंययुःसर्वैरेवासंगमसुत्त
मम् ॥ तेषांतुवीक्षमाणानांपक्षिणांममपश्यतः ॥ ३७ ॥ तयाहिस्नापितोभर्तापुनःस्नाताहिसास्वयम् ॥ दिव्यदेहधरौचोभौदिव्यकांतिसमन्वितौ ॥३८॥
संजातौपक्षिणांश्रेष्ठदिव्यवस्त्रानुलेपनौ ॥ दिव्यमालांबरधरौदिव्यगंधानुलेपनौ ॥ ३९ ॥ वैष्णवंयानमासाद्यमुनिगंधर्वपूजितौ ॥ गतौतौवैष्णवंलोकंवै
ष्णवैःपरिपूजितौ ॥ ४० ॥ स्तूयमानौमहात्मानौदंपतीदृष्टवानहम् ॥ व्रजंतौस्वर्गमार्गेणकूजंतेपक्षिणस्तथा ॥ ४१ ॥ तीर्थराजंपरंदृष्ट्वाहर्षव्यक्ताक्ष
रैस्तदा ॥ चत्वारःकृष्णहंसास्तेसंगमेपापनाशने ॥ ४२ ॥ स्नात्वावैभावशुद्धास्तेप्राप्ताउज्ज्वलतांपुनः ॥ स्नात्वापीत्वाजलंतेतुपुनर्बहिर्विनिर्गताः ॥४३ ॥
तावत्यस्ताःस्त्रियःकृष्णामृतास्तत्स्नानमात्रतः ॥ क्रंदमानाविचेष्टंत्योहाहाकारविकंपिताः॥४४॥ यमलोकंगतास्तास्तुतातदृष्टामयातदा ॥ उड्डीनास्तुत
तोहंसाःस्वस्थानंप्रतिजग्मिरे॥४५॥ एवंतातमयादृष्टंप्रत्यक्षंकथितंतव ॥ कृष्णपक्षामहाकायाधार्तराष्ट्रास्तुताःस्त्रियः॥४६॥कथयस्वप्रसादेनकेभविष्यंतिवै
पितः॥ निर्गतान्मानसान्मध्याद्धार्तराष्ट्रान्वदस्वमे ॥ ४७ ॥ केभविष्यंतितेतातकथयत्वंतुसांप्रतम् ॥ कस्मात्सुकृष्णतांप्राप्ताहंसाःशुद्धाश्चतेपुनः ॥४८॥
संजातास्तत्क्षणात्तातकस्मान्मृतास्तुताःस्त्रियः ॥ एवंमेसंशयस्तातसंजातोदारुणोहृदि ॥ ४९ ॥ छेत्तुमर्हसिअद्यैवभवाञ्ज्ञानविचक्षणः ॥ प्रसादसुमु
खोभूत्वाप्रणतस्यसदैवमे ॥५०॥ एवंसंभाष्यपितरंविररामसमुज्ज्वलः ॥ ततःप्रवक्तुमारेभेसशुकःकुंजलाभिधः ॥ ५१ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनो
पाख्यानेगुरुतीर्थवर्णनेच्यवनचरित्रेएकोननवतितमोऽध्यायः ॥ ८९ ॥ सूतउवाच ॥ एवमाकर्ण्यतत्सर्वंसमुज्ज्वलस्यभाषितम् ॥ कुंजलःसहिधर्मात्माप्र
त्युवाचसुतंप्रति ॥ १ ॥ कुंजलउवाच ॥ संप्रवक्ष्याम्यहंतातश्रूयतांस्थिरमानसः ॥ सर्वसंदेहविध्वंसंचरित्रंपापनाशनम् ॥ २ ॥ इंद्रलोकेप्रववृतेसंवादोदे
वकौतुकः ॥ सभायांतस्यदेवस्यइंद्रस्यापिमहात्मनः ॥ ३ ॥ देवंद्रष्टुंसहस्राक्षंनारदस्त्वरितंययौ ॥ समागतंसहस्राक्षःसूर्यतेजःसमप्रभम् ॥ ४ ॥
तंदृष्ट्वाहर्षमायातःसमुत्थायमहामतिः ॥ ददावर्घ्यंचपाद्यंचभक्त्याप्रणतमानसः ॥ ५ ॥ बद्धांजलिपुटोभूत्वाप्रणाममकरोत्तदा ॥ आसनेकोमलेपुण्ये
विनिवेश्यद्विजोत्तमम् ॥ ६ ॥ पप्रच्छप्रणतोभूत्वाश्रद्धयापरयायुतः ॥ कस्माच्चागमनंतेऽद्यकारणंवदसांप्रतम् ॥ ७ ॥ इत्युक्तोदेवराजेनप्रत्युवाचम
हामुनिः ॥ भवंतंद्रष्टुमायातःपृथिव्यास्तुपुरंदरः ॥ ८ ॥ स्नात्वापुण्यप्रदेशेषुतीर्थेषुचसुश्रद्धया ॥ देवान्पितॄन्समभ्यर्च्यदृष्ट्वातीर्थान्यनेकशः ॥ ९ ॥ एत
त्तेसर्वमाख्यातंयत्त्वयापृच्छितंपुरा ॥ देवेंद्रउवाच ॥ दृष्टानिपुण्यतीर्थानिसुक्षेत्राणित्वयामुने ॥ १० ॥ किंतीर्थंप्राप्यमुच्येतब्रह्मघ्नोब्रह्महत्यया ॥ सुरा
पोमुच्यतेपापाद्गोघ्नोहेमापहारकः ॥ ११ ॥ स्वामिद्रोहान्महाभागनारीहंताकथंसुखी ॥ नारदउवाच ॥ यानिकानिचतीर्थानिगयादीनिसुरेश्वर ॥ १२ ॥

---

१ मित्रद्रोहान्महापापी भार्याहर्ता च मे वद । इ० पा० ।

तेषांनैवप्रजानामिविशेषंपापनाशनम् ॥ सुपुण्यानिसुदिव्यानिपापघ्नानिसमानिच ॥ १३ ॥ सर्वाण्येवसुतीर्थानिजानाम्यहंपुरंदर ॥ अविशेषंविशेषंवैनैव जानामिसांप्रतम् ॥ १४ ॥ [1]प्रत्ययंक्रियतांदेवतीर्थानांगतिदायकम् ॥ एवमाकर्ण्यतद्वाक्यंनारदस्यमहात्मनः ॥ १५ ॥ समाहूतानिचेंद्रेणतीर्थानिभूगतानिच ॥ मूर्तिवतींनिदिव्यानिसमायातानिशासनात् ॥ १६ ॥ बद्धांजलीनिदिव्यानिभूषितानिसुभूषणैः ॥ दिव्यांबराणिस्निग्धानितेजोवंतिचसुव्रत ॥ ॥ १७ ॥ स्त्रीपुंसोश्चस्वरूपाणिकृतानिचविशेषतः ॥ [2]हेमचंदनकाशानिदिव्यरूपधराणिच ॥ १८ ॥ मुक्ताफलस्यवर्णेनप्रभासंतिनरेश्वर ॥ तप्तकांचनवर्णानिसारुण्यानिचतत्रवै ॥ १९ ॥ कतिशुक्लसुपीतानिप्रभावंतिसभांतरे ॥ कानिपद्मानिभान्येवमूर्तिवतींनितानितु ॥२०॥ सूर्यतेजःप्रकाशानितडित्तेजःसमानिच ॥ पावकाभानिचान्यानिप्रभासंतिसभांतरे ॥ २१ ॥ सर्वाभरणशोभाढ्यैःप्रशोभंतेनरेश्वर ॥ हारकंकणकेयूरमालाभिस्तुसुचंदनैः ॥ २२ ॥ दिव्यचंदनदिग्धानिसुरभीणिगुरूणिच ॥ कमंडलुकराण्येवआयातानिसभांतरे ॥ २३ ॥ गंगाचनर्मदापुण्याचंद्रभागासरस्वती ॥ देविकाविंत्रिकाकुब्जाकुंजलामंजुलाश्रुता ॥ २४ ॥ रंभाभानुमतीपुण्यापाराचैवसुवर्वरा ॥ [3]शोणाचसिंधुसौवीराकावेरीकपिलातथा ॥ २५ ॥ कुमुदावेदनदीपुण्यासुपुण्याचमहेश्वरी ॥ चर्मण्वतीतथाख्यातालोपाचान्यासुकौशिकी ॥२६॥ सुहंसीहंसपादाचहंसवेगामनोरथा ॥ [4]सुरुथास्वारुणावेणाभद्रवेणासुपद्मिनी ॥२७॥ नाहलीसुमरीचान्यापुण्याचान्यापुलिंदिका ॥ हेमामनोरथादिव्याचंद्रिकावेदसंक्रमा ॥ २८ ॥ ज्वालाहुताशनीस्वाहाकालाचैवकपिंजला ॥ [5]स्वधाचसुकलालिंगागंभीराभीमवाहिनी ॥ २९ ॥ [6]देवद्रीचीवीरवाहालक्षहोमाअघापहा ॥ पाराशरी[7]हेमगर्भासुभद्रावसुपुत्रिका ॥ ३० ॥ एतानव्योमहापुण्यामूर्तिमत्योनरेश्वर ॥ सर्वाभरणशोभाढ्याःकुंभहस्ताःसुपूजिताः ॥ ३१ ॥ प्रयागःपुष्करश्चैव[8]अर्घदीर्घोमनोरथा ॥ वाराणसीमहापुण्याब्रह्महत्याव्यपोहिनी ॥ ३२ ॥ द्वारावतीप्रभासश्चअवंतीनैमिषस्तथा ॥ [9]चंडकश्चमहारत्नोमहेश्वरकलेश्वरौ ॥ ३३ ॥ कलिंजरोब्रह्मक्षेत्रंमाथुरोमानवाहकः ॥ मायाकांतीतथान्यानिदिव्यानिविविधानिच ॥ ३४ ॥ अष्टषष्टिःसुतीर्थानिनदीनांशतकोटयः ॥ गोदावरीमुखाःसर्वाःसमायातास्तदाज्ञया ॥ ३५ ॥ द्वीपानांतुसमस्तानिसुतीर्थानिमहांतिच ॥ मूर्तिलिंगधराण्येवसहस्राक्षंसुरेश्वरम् ॥ ३६ ॥ समाजग्मुःसमस्तानितदादेशकराणिच ॥ प्रणेमुर्देवदेवेशंनतशीर्षाणिसर्वशः ॥ ३७ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ तैःप्रोक्तंतुमहातीर्थैर्देवराजंयशस्विनम् ॥ कस्मात्त्वयासमाहूतादेवदेववदस्वनः ॥ ३८ ॥ ब्रूहिनःकारणंस

---

[1] प्रत्यक्षम्–इ० पा० । [2] हंसचंद्रप्रकाशानि– इ० पा० । [3] घोणा च इ० पा० । [4] वाहिनी सरघा चान्या इ० पा० । [5] स्वधा सुकाला कालिंगा गंभीरा हिमवाहिनी ॥ इ० पा० । [6] देवद्रवी इ० पा० । [7] वेदगर्भा हेमवेषा सुपुंड्रकी इ० पा० । [8] सर्वतीर्थमनोरमः । इ० पा० । [9] दंडकश्च इ० पा० ।

वैंनमस्तुभ्यंसुराधिप ॥ एवमाकर्ण्यतद्वाक्यंदेवराजोभ्यभाषत ॥ ३९ ॥ कःसमर्थोमहातीर्थोब्रह्महत्यांव्यपोहितुम् ॥ गोवधाख्यंमहापापंत्रिविधाख्यमनुत्त
मम् ॥ ४० ॥ स्वामिद्रोहाच्चसंभूतंसुरापानाच्चदारुणम् ॥ हेमस्तेयात्तथाजातंगुरुनिंदासमुद्भवम् ॥४१॥ भ्रूणहत्यांमहाघोरांनाशयेत्कःसमर्थवान् ॥ राजद्रो
हान्महापापंबहुपीडाप्रदायकम् ॥ ४२ ॥ मित्रद्रोहात्तथाचान्यदन्यद्विश्वासघातकम् ॥ देवभेदंतथाचान्यंलिंगभेदमतःपरम् ॥ ४३ ॥ ॥ वृत्तिच्छेदंच
विप्राणांगोप्रचा[1]रप्रणाशनम् ॥ आगारदहनंचान्यद्बहुदीपनकंतथा ॥४४॥ षोडशैतेमहापापाअगम्यागमनंतथा ॥ स्वामित्यागात्समुद्भूतंरणस्थानात्पलाय
नात् ॥ ४५ ॥ एतानिनाशयेत्कोवैसमर्थस्तीर्थउत्तमः ॥ समर्थोभवतांमध्येप्रायश्चित्तंविनाध्रुवम् ॥ ४६ ॥ पश्यतांदेवतानांचनारदस्यचपश्यतः ॥
श्रुवंतुसर्वेसंचिंत्यविचार्यैवंसुनिश्चितम् ॥ ४७ ॥ एवमुक्तेशुभेवाक्येदेवराज्ञामहात्मना॥संमंत्र्यतीर्थराजेनप्रोचुःशक्रंसभागतम् ॥ ४८ ॥ ॥ तीर्थान्यूचुः ॥
श्रूयतामभिधास्यामोदेवराजनमोस्तुते ॥ संतिवैसर्वतीर्थानिसर्वपापहराणिच ॥ ४९ ॥ ब्रह्महत्यादिकान्यांश्चत्वयाप्रोक्तान्सुरेश्वर ॥ महाघोरान्सुदीप्तां
श्चनाशितुंनैवशक्नुमः ॥ ५० ॥ प्रयागःपुष्करश्चैवअर्घतीर्थमनुत्तमम् ॥ वाराणसीमहाभागसमर्थापापनाशिनी ॥ ५१ ॥ महापातकनाशार्थेचत्वारोमि
तविक्रमाः ॥ उपपातकनाशार्थंचत्वारोमितविक्रमाः ॥५२॥ सृष्टाधात्राचदेवेंद्रपुष्कराद्यामहाबलाः ॥ एवमाकर्ण्यतद्वाक्यंतीर्थानांसुरराट्ततः ॥५३॥ हर्षे
णमहताविष्टस्तेषांस्तोत्रंचकारसः ॥५४॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेगुरुतीर्थमाहात्म्येच्यवनचरित्रेनवतितमोऽध्यायः॥ ९० ॥ ॥ कुंजलउ
वाच॥ब्रह्महत्याभिभूतस्तुसहस्राक्षोयदापुरा ॥ गौतमस्यप्रियासंगादगम्यागमनंमहत् ॥ १॥ संजातंपातकंतस्यत्यक्तोदेवैश्चब्राह्मणैः ॥ सहस्राक्षस्तपस्तेपे
निरालंबोनिराश्रयः ॥ २ ॥ तपोंतेदेवताःसर्वाऋषयोयक्षकिन्नराः ॥ देवराजस्यपूजार्थमभिषेकंप्रचक्रिरे ॥ ३ ॥ देशंमालवकंनीत्वादेवराजंसुतो[2]त्तम ॥
चक्रेस्नानंमहाभागकुंभैरुदकपूरितैः ॥४॥ स्नापितुंप्रथमंनीतोवाराणस्यांस्वयंततः ॥ प्रयागेतुसहस्राक्षअर्घतीर्थेततःपुनः ॥५॥ पुष्करेणमहात्मासौस्ना
पितःस्वयमेवहि ॥ ब्रह्मादिभिःसुरैःसर्वैर्मुनिवृंदैर्द्विजोत्तम ॥६॥ नागैर्वृक्षैर्नागसर्पैर्गंधर्वैस्तुसकिन्नरैः ॥ स्नापितोदेवराजस्तुवेदमंत्रैःसुसंस्कृतः ॥७॥मुनिभिः
सर्वपापघ्नैस्तस्मिन्कालेद्विजोत्तम ॥ शुद्धेतस्मिन्महाभागेसहस्राक्षेमहात्मनि ॥८॥ ब्रह्महत्यागतातस्यअगम्यागमनंतथा ॥ ब्रह्महत्याततोनष्टाअगम्यागम
नेनच ॥ ९ ॥ पापेनतेनघोरेणसार्द्धमिंद्रस्यभूतले ॥ सुप्रसन्नःसहस्राक्षस्तीर्थेभ्योहिवरंददौ ॥ १० ॥ भवंतस्तीर्थराजानोभविष्यथनसंशयः ॥ मत्प्रसा
दात्पवित्राश्चयस्मादहंविमोक्षितः ॥ ११ ॥ सुघोरात्किल्बिषादत्रयुष्माभिर्विमलैरहम् ॥ एवंतेभ्योवरंदत्वामालवायवरंददौ ॥ १२ ॥ यस्मात्त्वयामलं

---

१ गोत्राचारप्रणाशनम् इ० पा० । २ सुरोत्तमाः इ० पा० ।

मेऽद्याविधूतंश्रमदायकम् ॥ तस्मात्त्वमन्नपानैश्चधनधान्यैरलंकृतः ॥ १३ ॥ भविष्यसिनसंदेहोमत्प्रसादान्नसंशयः ॥ सुदुःकालैर्विनात्वंतुभविष्यसिसुपुण्यवान् ॥ १४ ॥ एवंतस्मैवरंदत्वादेवराजःपुरंदरः ॥ क्षेत्राणिसर्वतीर्थानिदेशोमालवकस्तथा ॥ १५ ॥ आखंडलेनसार्द्धंतेस्वस्थानंप्रतिजग्मिरे ॥ ॥ सूतउवाच ॥ तदाप्रभृतिचत्वारःप्रयागःपुष्करस्तथा ॥ १६ ॥ वाराणसीचार्घतीर्थंप्राप्ताराजत्वमुत्तमम् ॥ १७ ॥ कुंजलउवाच ॥ अस्तिपंचालदेशेषुविदुरो[1]नामक्षत्रियः ॥ तेनमोहप्रसंगेनब्राह्मणोनिहतःपुरा ॥ १८ ॥ शिखासूत्रविहीनस्तुतिलकेनविवर्जितः ॥ भिक्षार्थंमटतेसोऽपिब्रह्मघ्नोहंसमागतः ॥ १९ ॥ ब्रह्मघ्नायसुरापायभिक्षाचान्नंप्रदीयताम् ॥ गृहेष्वेवंसमस्तेषुभ्रमतेयाचतेपुरा ॥ २० ॥ एवंसर्वेषुतीर्थेषुअटित्वैवसमागतः ॥ ब्रह्महत्यानतस्यापिप्रयातिद्विजसत्तम ॥ २१ ॥ वृक्षच्छायांसमाश्रित्यदह्यमानेनचेतसा ॥ संस्थितोविदुरःपापोदुःखशोकसमन्वितः ॥ २२ ॥ चंद्रशर्माततोविप्रोमहामोहेनपीडितः ॥ न्यवसन्मागधेदेशेगुरुघातकरश्चसः ॥ २३ ॥ स्वजनैर्बंधुवर्गैश्चपरित्यक्तोदुरात्मवान् ॥ सहितत्रसमायातोयत्रासौविदुरःस्थितः ॥ २४ ॥ शिखासूत्रविहीनस्तुविप्रलिंगैर्विवर्जितः ॥ तदासौपृच्छितस्तेनविदुरेणदुरात्मना ॥ २५ ॥ भवान्कोहिसमायातोःदुर्भगोदग्धमानसः ॥ विप्रलिंगविहीनस्तुकस्मात्त्वंभ्रमसेमहीम् ॥ २६ ॥ विदुरेणोक्तमात्रस्तुचंद्रशर्माद्विजाधमः ॥ आचष्टेसर्वमेवापियथापूर्वंकृतंस्वकम् ॥ २७ ॥ पातकंचमहाघोरंवसताचगुरोर्गृहे ॥ महामोहगतेनापिक्रोधेनाकुलितेनच॥२८॥गुरोर्घातःकृतःपूर्वंतेनदग्धोस्मिसांप्रतम् ॥ चंद्रशर्माचवृत्तांतमुक्त्वासर्वमपृच्छत॥२९॥भवान्कोहिसुदुःखात्मावृक्षच्छायांसमाश्रितः॥ विदुरेणसमासेनआत्मपापंनिवेदितम् ॥३०॥ अथकश्चिद्द्विजःप्राप्तस्तृतीयःश्रमकर्षितः॥वेदशर्मेतिवैनामबहुपातकसंचयः ॥३१॥ द्वाभ्यामपिसुसंपृष्टःकोभवान्दुःखिताकृतिः ॥ कस्माद्भ्रमसिवैपृथ्वींवदभावंत्वमात्मनः ॥ ३२ ॥ वेदशर्माततःसर्वमात्मचेष्टितमेवच ॥ कथयामासताभ्यांवैह्यगम्यागमनंकृतम् ॥ ३३ ॥ धिक्कृतःसर्वलोकैश्चअन्यैःस्वजनबांधवैः ॥ तेनपापेनसंलिप्तोभ्रमाम्येवंमहीमिमाम् ॥ ३४ ॥ वंजुलोनामवैश्योथसुरापायीसमागतः ॥ सगोघ्नश्च[2]विशेषेणतैश्चपृष्टोयथापुरा ॥३५॥ तेनआवेदितंसर्वंपातकंयत्पुराकृतम् ॥ तैराकर्णितमन्यैश्चसर्वंतस्यप्रभाषितम्॥३६॥एवंचत्वारःपापिष्ठाएकस्थानंसमागताः ॥ कःकस्यापिनसंपर्कंभोजनाच्छादनेनच॥३७॥करोतिचमहाभागवार्तांचक्रुःपरस्परम् ॥ नविशंत्यासनेचैकेनस्वपंत्येकसंस्तरे॥३८॥एवंदुःखसमाविष्टानानातीर्थेषुवैगताः ॥ तेषांतुपापकाघोराननश्यंतिचनंदन ॥ ३९ ॥ सामर्थ्यंनास्तितीर्थानांमहापातकनाशने ॥ विदुराद्यास्ततस्तेतुगताःकालंजरंगिरिम् ॥ ४० ॥ इतिश्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेगुरुतीर्थेच्यवनचरित्रेएकनवतितमोऽध्यायः ॥ ९१ ॥

---

[1] विद्वरः इ० पा० कुत्रचित्पुस्तको सर्वत्रतु विदुरशब्दः ।

[2] मित्रघ्नश्च विशेषेण इ० पा० ।

कुंजलउवाच ॥ कालंजरंसमासाद्यनिवसंतिसुदुःखिताः ॥ महापापैस्तुसंदग्धाहाहाभूताविचेतनाः॥१॥ तत्रकश्चित्समायातःसिद्धश्चैवमहायशाः ॥ तेनपृष्टाः सुदुःखार्ताभवंतःकेनदुःखिताः॥२॥सतैःप्रोक्तोमहाप्राज्ञःसर्वज्ञानविशारदः ॥ तेषांज्ञात्वामहापापंकृपांचक्रेसुपुण्यभाक् ॥३॥सिद्धउवाच ॥ अमासोमसमायोगेप्रयागःपुष्करश्चयः॥अर्घतीर्थंतृतीयंतुवाराणसीचतुर्थका॥४॥गच्छंतुतत्रवैयूयंचत्वारःपातकाविलाः॥गंगांभसियदास्नातास्तदामुक्ताभविष्यथ ॥ ५ ॥ पातकेभ्योनसंदेहोनिर्मलत्वंगमिष्यथ ॥ आदिष्टास्तेनवैसर्वेप्रणेमुस्तंप्रयत्नतः॥६॥ कालंजरात्ततोजग्मुःसत्वरंपापपीडिताः ॥ वाराणसींसमासाद्यस्नात्वाचैवद्विजोत्तमाः॥७॥प्रयागंपुष्करंचैवअर्घतीर्थंतुसत्तम ॥ अमासोमंसुसंप्राप्यजग्मुस्तेचमहापुरीम्॥८॥विदुरश्चंद्रशर्माचवेदशर्मातृतीयकः॥ वैश्योवंजुलकश्चैवसुरापःपापचेतनः ॥ ९ ॥ तस्मिन्पर्वणिसंप्राप्तेस्नातागंगांभसिद्विज ॥ स्नानमात्रेणमुक्तास्तुगोवधाद्यैश्चकिल्बिषैः ॥ १० ॥ ब्रह्महत्यागुरुहत्यासुरापानादिपातकैः ॥ लिप्तानितानितीर्थानिपरिभ्रमंतिमेदिनीम् ॥ ११ ॥ पुष्करोअर्धतीर्थस्तुप्रयागःपापनाशनः ॥ वाराणसीचतुर्थीतुलिप्तापापैर्द्विजोत्तम ॥ १२ ॥ कृष्णत्वंपेदिरेसर्वेहंसरूपेणबभ्रमुः ॥ सर्वेष्वेवसुतीर्थेषुस्नानंचक्रुर्द्विजोत्तमाः ॥ १३ ॥ कृष्णत्वंनैवगच्छेततेषांपापेनचागतम् ॥ सुतीर्थेषुमहाराजस्नाताःसर्वेषुवैपुनः ॥ १४ ॥ यंयंतीर्थंप्रयांत्येतेसर्वेतीर्थाद्विजोत्तम ॥ हंसरूपेणवैयांतितैःसार्द्धंतुसुदुःखिताः ॥ १५ ॥ भार्याःपातकरूपाश्चभ्रमंतिपरितस्तथा ॥ अष्टषष्टिसुतीर्थानिहंसरूपेणबभ्रमुः ॥ १६ ॥ तैःसार्द्धंसुमहाराजमहातीर्थैःसमंपुनः ॥ मानसंचागतास्तेचपातकाकुलमानसाः ॥ ॥ १७ ॥ तत्रस्नातामहाराजनजहातिचपातकः ॥ लज्जयाविष्टमनसामानसोहंसरूपधृक् ॥ १८ ॥ संजातःकृष्णकायस्तुयंत्वंवैदृष्टवान्पुरा ॥ रेवातीरंततोजग्मुरुत्तरंपापनाशनम् ॥ १९ ॥ कुब्जायाःसंगमेतेतुसुरसिद्धनिषेविते ॥ स्नानमात्रेणमुक्तास्तेपापेभ्योद्विजसत्तम ॥ २० ॥ विहायवर्णमेवैतंसुकृतंप्रतिजग्मिरे ॥ यंयंतीर्थंप्रयांत्येतेहंसाःस्नानंप्रचक्रमुः ॥ २१ ॥ जहसुस्ताःस्त्रियोदृष्ट्वापातकंनैवगच्छति ॥ तोयानलेनकुब्जायाःपातकंनरमेवच ॥ २२ ॥ भस्मावशेषंसंजातंतदामृतास्तुताःस्त्रियः ॥ ब्रह्महत्यागुरोर्हत्यासुरापानागमागमाः॥ २३ ॥ भस्मीभूतास्तुसंजातारेवायाःकुब्जयाहताः ॥ तास्तुहतामहाभागयामृतास्तुसरित्तटे ॥ २४ ॥ अष्टषष्टिसुतीर्थानांहंसरूपेणतानितु ॥ सार्द्धंहंसःसमायातोविद्धितंत्वंतुमानसम् ॥ २५ ॥ चत्वारःकृष्णहंसाश्चतेषांनामानिमेशृणु ॥ प्रयागःपुष्करश्चैवअर्घतीर्थमनुत्तमम् ॥ २६ ॥ वाराणसीचतुर्थीचचत्वारःपापनाशनाः ॥ ब्रह्महत्याभिभूतानिचत्वारिपरिबभ्रमुः ॥ २७ ॥ तीर्थान्येतानिदुःखेनतीर्थेषुचमहामते ॥ नगतंपातकंघोरंतेषांतुभ्रमतांसुत ॥ २८ ॥ कुब्जायाःसंगमेशुद्धाविमुक्ताः

---

१ गोत्रोऽथ वंजुलश्चैव इ०पा०।

किल्बिषात्किल ॥ तीर्थानामेवसर्वेषांपुण्यानामिहसंमतः ॥ २९ ॥ राजाप्रयागःसंजातइंद्रस्यपुरतःकिल ॥ तावद्गर्जंतुतीर्थानियावद्रेवानदृश्य
ते ॥ ३० ॥ ब्रह्महत्यादिपापानांविनाशायप्रतिष्ठिता ॥ कपिलासंगमेपुण्येरेवायाःसंगमेतथा ॥ ३१ ॥ मेघनादसमायोगेतथाचैवोरुसंगमे ॥ महापुण्याम
हाधन्यारेवासर्वत्रदुर्लभा ॥ ३२ ॥ साचोंकारेभृगुक्षेत्रेनर्मदाकुब्जसंगमे ॥ दुःप्राप्यामानवैरेवामाहिष्मत्यांसुरोत्तमैः ॥ ३३ ॥ विटंकासंगमेपुण्याश्रीकंठेमं
गलेश्वरे ॥ सर्वत्रदुर्लभारेवासुरपुण्यसमाकुला ॥ ३४ ॥ तीर्थमातामहादेवीअघराशिविनाशिनी ॥ उभयोःकूलयोर्मध्येयत्रतत्रसुखीनरः ॥ ३५ ॥
अश्वमेधफलंभुंक्तेस्नानेनैकेनमानवः ॥ एतत्तेसर्वमाख्यातंयत्त्वयापरिपृच्छितम् ॥ ३६ ॥ सर्वपापापहंपुण्यंगतिदंचापिशृण्वताम् ॥ एवमुक्त्वामहाप्रा
ज्ञतृतीयंपुत्रमब्रवीत् ॥ ३७ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेगुरुतीर्थेच्यवनचरित्रेद्विनवतितमोऽध्यायः ॥ ९२ ॥ कुंजलउवाच ॥ किंविज्व
लत्वयादृष्टमपूर्वंभ्रमतामहीम् ॥ आश्चर्येणसमायुक्तंतन्मेकथयसुव्रत ॥ १ ॥ इतःप्रयासिकंदेशमाहारार्थंतुसोद्यमी ॥ यद्यदृष्टंत्वयाचित्रंसमाख्याहिसुतो
त्तम ॥ २ ॥ विज्वलउवाच ॥ अस्तिमेरुगिरेःपृष्ठेआनंदंनामकाननम् ॥ दिव्यवृक्षैःसमाकीर्णंफलपुष्पमयैःसदा ॥ ३ ॥ देववृंदैःसमाकीर्णंमुनिसिद्धसम
न्वितम् ॥ अप्सरोभिःसुरूपाभिर्गंधर्वैःकिन्नरोरगैः ॥ ४ ॥ वापीकूपतडागैश्चनदीप्रस्रवणैस्तथा ॥ आनंदकाननंपुण्यंदिव्यभावैःप्रभासते ॥ ५ ॥ वि
मानैःकोटिसंख्याभिर्हंसकुंदेंदुसन्निभैः ॥ गीतकोलाहलैरम्यैर्मेघध्वनिनिनादितम् ॥ ६ ॥ षट्पदानांनिनादेनसर्वत्रमधुरायते ॥ चंदनैश्चूतवृक्षैश्चचंपकैःपु
ष्पितैर्वृतम् ॥ ७ ॥ नानावृक्षैःप्रभात्येवमानंदवनमुत्तमम् ॥ नानापक्षिनिनादेनबहुकोलाहलान्वितम् ॥ ८ ॥ एवमानंदनंदृष्टंमयातत्रसुशोभनम् ॥ विम
लंचसरस्तातशोभतेसागरोपमम् ॥ ९ ॥ संपूर्णपुण्यतोयेनपद्मसौगंधिकैःशुभैः ॥ जलजैस्तुसमाकीर्णंहंसकारंडवान्वितम् ॥ १० ॥ एवमासीत्सर
स्तस्यसुमध्येकाननस्यहि ॥ देवगंधर्वसंबाधैर्मुनिवृंदैरलंकृतम् ॥ ११ ॥ किंनरोरगगंधर्वैश्चारणैश्चसुशोभते ॥ तत्राश्चर्यंमयादृष्टंवकुंतातनशक्यते
॥ १२ ॥ विमानेनापिदिव्येनकलशैरुपशोभते ॥ छत्रदंडपताकाभीराजमानेनसत्तम ॥ १३ ॥ सर्वभोगाविलेनापिगीयमानेथकिन्नरैः ॥ गंधर्वैरप्सरो
भिश्चशोभमानोथसुव्रत ॥ १४ ॥ स्तूयमानोमहासिद्धऋषिभिस्तत्ववेदिभिः ॥ रूपेणाप्रतिमोलोकेनदृष्टस्तादृशःक्वचित् ॥ १५ ॥ सर्वाभरणशोभां
गोदिव्यमालाविशोभितः ॥ महारत्नकृतामालायस्योरसिविराजते ॥ १६ ॥ तत्समीपेस्थिताचैकानारीदृष्टावरानना ॥ हेमहारैश्चमुक्तानांवलयैःकंकणै
र्युता ॥ १७ ॥ दिव्यवस्त्रैश्चगंधैश्चचंदनैश्चारुलेपनैः ॥ स्तूयमानोगीयमानःपुरुषस्तत्रचागतः ॥ १८ ॥ रतिरूपावरारोहापीनश्रोणिपयोधरा ॥ सर्वाभ

---

१ वेदिकासंगमे इ० पा० । २ कीटके मंडलेश्वरे इ० पा० ।

रणशोभांगीतादृशीरूपसंपदा ॥ १९ ॥ द्वावेतौतौमयादृष्टौविमानेनापिचागतौ ॥ रूपलावण्यमाधुर्यौसर्वशोभासमाविलौ ॥ २० ॥ समुत्तीर्णौविमा
नात्तावागतौसरसोन्तिके ॥ स्नातौतातमहात्मानौस्त्रीपुंसौकमलेक्षणौ ॥ २१ ॥ [1]प्रगृह्यतौमहाशस्त्रौदंपतीतुपरस्परम् ॥ तादृशौचशवौतत्रप
तितौसरसस्तटे ॥ २२ ॥ प्रभासेतेतदातौतुस्त्रीपुंसौकमलेक्षणौ ॥ रूपेणापिमहाभागतादृशावेवतौशवौ ॥ २३ ॥ देवरूपोपमस्तातयथापुं
सस्तथाशवः ॥ यथारूपंहितस्यापितादृशस्तत्रदृश्यते ॥ २४ ॥ यथारूपंतुभार्यायास्तथाशवोद्वितीयकः ॥ स्त्रीशवस्यतुयन्मांसंशस्त्रेणोत्कृत्यसाततः
॥ २५ ॥ भक्षतेतस्यमांसानिरक्तास्रुतानितानितु ॥ पुरुषोभक्षतेतद्वच्छवमांसंसमातुरः ॥ २६ ॥ क्षुधयापीड्यमानौतौभक्षेतेपिशितंतयोः ॥ यावत्तृ
प्तिंसमायातौतावन्मांसंप्रभक्षितम् ॥ २७ ॥ सरस्यथजलंपीत्वासंजातौसुखितौपितः ॥ कियत्कालंस्थितौतत्रविमानेनगतौपुनः ॥ २८ ॥ अन्येद्वेतुस्त्रियौ
तातमयादृष्टेचतत्रवै ॥ रूपसौभाग्यसंपन्नेतेस्त्रियौचारुलक्षणे ॥ २९ ॥ ताभ्यांप्रभक्षितंमांसंयदातातमहावने ॥ प्रहसेतेतदातेद्वेहास्यैरट्टाट्टकैः
पुनः ॥ ३० ॥ भक्षतेचस्वमांसानितावेतौपरिनित्यशः ॥ कृत्वास्नानादिकंमांसंपश्यतोममतत्रहि ॥ ३१ ॥ अन्येस्त्रियौमहाभागरौद्राकारसम
न्विते ॥ दंष्ट्राकरालवदनेतत्रैवातिविभीषणे ॥ ३२ ॥ ऊचतुस्तौतदातेतुदेहिदेहीतिवैपुनः ॥ एवंदृष्टंमयातातवसतावनसंनिधौ ॥ ३३ ॥
नित्यमुत्कीर्यभक्ष्येतेतौद्वौतुमांसमेवच ॥ जायेतेचसुसंपूर्णौकायौचशवयोःपुनः ॥ ३४ ॥ नित्यमुत्तीर्यतावेवंतेचाप्यन्येचवैपितः ॥ कुर्वंतिसदृशींचेष्टां
पूर्वोक्तांममपश्यतः ॥ ३५ ॥ एतदाश्चर्यसंजातंदृष्टंतातमयातदा ॥ भवतापृच्छितंतातदृष्टमाश्चर्यमेवच ॥ ३६ ॥ मयाख्यातंतवाग्रेवैसर्वसंदेहकारणम् ॥
कथयस्वप्रसादाच्चप्रीयमाणेनचेतसा ॥ ३७ ॥ विमानेनागतोयोसौस्त्रियासार्द्धंद्विजोत्तम ॥ दिव्यरूपधरोयस्तुसकस्तुकमलेक्षणः ॥ ३८ ॥ काचनारीम
हाभागमहामांसंप्रभक्षति ॥ सकश्चाप्यागतस्तातसाचैवाभ्येत्यभक्षति ॥ ३९ ॥ प्रहसेतेतदातेद्वेस्त्रियौतातवदस्वनः ॥ ऊचतुस्तौतथाचा
न्येदेहिदेहीतिवापुनः ॥ ४० ॥ तेद्वेत्वंमेसमाचक्ष्वमहाभीषणकेस्त्रियौ ॥ एतन्मेसंशयंतातच्छेत्तुमर्हसिसुव्रत ॥ ४१ ॥ एवमुक्त्वामहारा
जविररामसचांडजः ॥ एवंपृष्टस्तृतीयेनविज्वलेनात्मजेनसः ॥ ४२ ॥ प्रोवाचसर्ववृत्तांतंच्यवनस्यापिशृण्वतः ॥ ४३ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनो
पाख्यानेगुरुतीर्थेच्यवनचरित्रेत्रिनवतितमोऽध्यायः ॥९३॥ कुंजलउवाच ॥ श्रूयतामभिधास्यामितत्सर्वंकारणंसुत ॥ यस्मात्तौतादृशौजातौस्वमांसपरि
भक्षकौ ॥ १ ॥ सर्वत्रकारणंकर्मशुभाशुभंनसंशयः ॥ पुण्येनकर्मणापुत्रनरःसौख्यंप्रभुंजाति ॥ २ ॥ दुष्कृतंभुंजतेचात्रपापयुक्तेनकर्मणा ॥ सूक्ष्मवर्त्मविचा

---

[1] प्रमृशंतौ महात्मानौ इ० पा० ।

यैवंशास्त्रज्ञानेनचक्षुषा ॥ ३ ॥ स्थूलधर्मप्रदृष्टैवस्तुविचार्यपुनःपुनः ॥ समारभेन्नरःकर्ममनसानिपुणेनच ॥ ४ ॥ समूर्तिंकारकःशिल्पीरसमावर्त्तयेद्यथा ॥
अग्नेश्चतेजसापुत्रज्वालाभिश्चसमंततः ॥ ५ ॥ द्रवीभूतोभवेद्धातुर्वह्निनातापितःशनैः ॥ यादृशंवत्सभक्ष्यंतुरसपक्वंनिषेच्यते ॥ ६ ॥ तादृशंजायते
वत्सरूपंचैवनसंशयः ॥ यादृशंक्रियतेकर्मतादृशंपरिभुज्यते ॥ ७ ॥ कर्मएवप्रधानंयद्वर्षारूपेणवर्त्तते ॥ क्षेत्रेषुयादृशंवीजंवपतेकृषिकारकः ॥ ८ ॥ तादृशं
भुंजतेतातफलमेवनसंशयः ॥ यादृशंक्रियतेकर्मतादृशंपरिभुज्यते ॥ ९ ॥ विनाशहेतुःकर्मास्यसर्वेकर्मवशावयम् ॥ कर्मदायादकालोकेकर्मसंबंधिबां
धवाः ॥ १० ॥ कर्माणिचोदयंतीहपुरुषंसुखदुःखयोः ॥ सुवर्णरजतंवापियथारूपंनिषिच्यते ॥ ११ ॥ तथानिषिच्यतेजंतुःपूर्वकर्मवशानुगः ॥ पंचैतानी
हदृश्यंतेगर्भस्थस्यैवदेहिनः ॥ १२ ॥ आयुःकर्मचवित्तंचविद्यानिधनमेवच ॥ यथा[1]मृत्पिंडकंकर्त्ताकुरुतेयद्यदिच्छति ॥ १३ ॥ तथाकर्मकृतंचैवकर्त्तारं
प्रतिपद्यते ॥ देवत्वमथमानुष्यंपशुत्वंपक्षितांतथा ॥१४॥ तिर्यक्त्वंस्थावरत्वंवायातिजंतुःस्वकर्मभिः ॥ सएवतुतथाभुंक्तेनित्यंविहितमात्मनः ॥ १५ ॥
आत्मनाविहितंदुःखमात्मनाविहितंसुखम् ॥ गर्भशय्यामुपादायभुंजतेपूर्वदेहिकम् ॥ १६ ॥ पूर्वदेहकृतंकर्मनकश्चित्पुरुषोत्तमः ॥ बलेनप्रज्ञयावापिस
मर्थःकर्तुमन्यथा ॥ १७ ॥ स्वकृतान्येवभुंजंतिदुःखानिचसुखानिच ॥ हेतुतःकारणैर्वापिसोहंकारेणबाध्यते ॥ १८ ॥ यथाधेनुसहस्रेषुवत्सोविंदतिमा
तरम् ॥ तद्वच्छुभाशुभंकर्मकर्तारमनुगच्छति ॥ १९ ॥ उपभोगादृतेयस्यनाशएवनविद्यते ॥ प्राक्तनंबंधनंकर्मकोन्यथाकर्तुमर्हति ॥ २० ॥ सुशीघ्रमनु
धावंतंविधानमनुधावति ॥ शोभतेसंनिपातेनयथाकर्मपुराकृतम् ॥ २१ ॥ उपतिष्ठतितिष्ठंतंगच्छंतमनुगच्छति ॥ करोतिकुर्वतःकर्मच्छायेवानुवि
धीयते ॥ २२ ॥ यथाछायातपौनित्यंसुसंबद्धौपरस्परम् ॥ उपसर्गाहिविषयाउपसर्गाजरादयः ॥ २३ ॥ पीडयंतिनरंपश्चात्पीडितंपूर्वकर्म
णा ॥ येनयत्रोपभोक्तव्यंदुःखंवासुखमेवच ॥ २४ ॥ सतत्रबद्धारज्ज्वेवबलाद्दैवेननीयते ॥ दैवंप्राहुश्चभूतानांसुखदुःखोपपादनम् ॥ २५ ॥
अन्यथाकर्मतच्चिंत्यंजाग्रतःस्वपतोपिवा ॥ अन्यथाह्युद्यतेदैवंबध्यतेचजिघांसति ॥ २६ ॥ शस्त्राग्निविषदुर्गेभ्योरक्षितव्यंसुरक्षति ॥ यथापृथि
व्यांबीजानिवृक्षगुल्मतृणान्यपि ॥ २७ ॥ तथैवात्मनिकर्माणितिष्ठंतिप्रभवंतिच ॥ तैलक्षयाद्यथादीपोनिर्वाणमधिगच्छति ॥ २८ ॥ कर्म
क्षयात्तथाजंतोःशरीरंनाशमृच्छति ॥ कर्मक्षयात्तथामृत्युस्तत्त्वविद्भिरुदाहृतम् ॥ २९ ॥ विविधाःप्राणिनांरोगाःस्मृतास्तेषांचहेतवः ॥ तस्मात्त
त्त्वप्रधानस्तुकर्मएवहिप्राणिनाम् ॥ ३० ॥ यत्पुराक्रियतेकर्मतदिहैवप्रभुज्यते ॥ यत्त्वयादृष्टमेवापिपृच्छितंतातसांप्रतम् ॥ ३१ ॥ तस्यार्थं

---

[1] यथा कृषिफलं कर्तुः प्राप्यते यद्यदीहति इ० पा० ।

तुमयाप्रोक्तंभुंजातेतौहिसांप्रतम् ॥ आनंदेकाननेदृष्टंतयोःकर्मसुदारुणम् ॥ ३२ ॥ तयोश्चेष्टांप्रवक्ष्यामिशृणुवत्सप्रभाषतः ॥ कर्मभूमिरियंतातअन्याभो
गार्थभूमयः ॥ ३३ ॥ सर्गादीनांमहाप्राज्ञतासुगत्वासुभुंजति ॥ सूतउवाच ॥ चौलदेशेमहाप्राज्ञःसुबाहुर्नामभूमिपः ॥ ३४ ॥ रूपवान्गुणवान्धीरः पृथि
व्यांनास्तितादृशः ॥ विष्णुभक्तोमहाप्राज्ञोवैष्णवानांचसुप्रियः ॥ ३५ ॥ कर्मणात्रिविधेनापिप्रध्यायन्मधुसूदनम् ॥ अश्वमेधादिकान्यज्ञान्यजेतसक
लान्नृप ॥ ३६ ॥ पुरोधास्तस्यचैवास्तिजैमिनिर्नामब्राह्मणः ॥ सचाहूयसुबाहुंतमिदंवचनमब्रवीत् ॥ ३७ ॥ राजन्देहिसुदानानियैःसुखंतुप्रभुंज्यत ॥
दानैस्तुतरतेलोकान्दुर्गान्प्रेत्यगतोनरः ॥ ३८ ॥ दानेनसुखमाप्नोतियशःप्राप्नोतिशाश्वतम् ॥ दानेनचातुलाकीर्तिर्जायतेमृत्युमंडले ॥ ३९ ॥ यावत्की
र्तिःस्थिताचात्रतावत्कर्तादिवंवसेत् ॥ तद्दानंदुष्करंप्राहुर्दातुंनैवप्रशक्यते ॥ ४० ॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेनदातव्यंमानवैःसदा ॥ सुबाहुरुवाच ॥ दानाच्चत
पसोवापिद्वयोर्मध्येसुदुष्करम् ॥ ४१ ॥ किंवामहत्फलंप्रेत्यतन्मेब्रूहिद्विजोत्तम ॥ जैमिनिरुवाच ॥ दानान्नदुष्करतरंपृथिव्यामस्तिकिंचन ॥ ४२ ॥ रा
जन्प्रत्यक्षमेवैकंदृश्यतेलोकसाक्षिकम् ॥ परित्यज्यप्रियान्प्राणान्धनार्थंलोभमोहिताः ॥ ४३ ॥ प्रविशंतिनरालोकेसमुद्रमटवींतथा ॥ सेवामन्येप्रपद्यंते
श्ववृत्तिरितियास्थिता ॥ ४४ ॥ हिंसाप्रायांबहुक्लेशांकृषिंचैवतथापुरा ॥ तस्यदुःखार्जितस्यापिप्राणेभ्योपिगरीयसः ॥ ४५ ॥ अर्थस्यपुरुषव्याघ्रपरि
त्यागःसुदुष्करः ॥ विशेषतोमहाराजतस्यन्यायार्जितस्यच ॥ ४६ ॥ श्रद्धयाविधिवत्पात्रेदत्तस्यांतोनविद्यते ॥ श्रद्धाधर्मसुतादेवीपावनीविश्वता
रिणी ॥ ४७ ॥ सावित्रीप्रसवित्रीचसंसारार्णवतारिणी ॥ श्रद्धयासाध्यतेधर्मोमहद्भिर्नार्थराशिभिः ॥ ४८ ॥ निष्किंचनास्तुमुनयःश्रद्धाधर्मादिवंगताः ॥
संतिदानान्यनेकानिनानाभेदैर्नृपोत्तम ॥ ४९ ॥ अन्नदानात्परंनास्तिप्राणिनांगतिदाकयम् ॥ तस्मादन्नंप्रदातव्यंपयसाचसमन्वितम् ॥ ५० ॥ मधुरेणा
पिपुण्येनवचसाचसमन्वितम् ॥ नास्त्यन्नात्तुपरंदानमिहलोकेपरत्रच ॥ ५१ ॥ तारणायहितायैवसुखसंपत्तिहेतवे ॥ श्रद्धयाविधिवत्पात्रेनिर्मलेनापिचे
तसा ॥ ५२ ॥ अन्नैकस्यप्रदानस्यफलंभुंक्तेभवेन्नरः ॥ ग्रासाद्ग्रासंप्रदातव्यंमुष्टिप्रस्थंनसंशयः ॥ ५३ ॥ अक्षयंजायतेतस्यदानस्यापिमहाफलम् ॥ नच
प्रस्थंनवामुष्टिंनरस्यहिनसंभवेत् ॥ ५४ ॥ अनास्तिक्यप्रभावेनपर्वणिप्राप्यमानवः ॥ श्रद्धयाब्राह्मणंचैकंभक्त्याचैवप्रभोजयेत् ॥ ५५ ॥ एकस्यापिप्र
धानस्यअन्नस्यापिप्रजेश्वर ॥ जन्मांतरंसुसंप्राप्यनित्यंचान्नंप्रभुंजति ॥ ५६ ॥ पूर्वजन्मनियद्दत्तंभक्त्यापात्रेसकृन्नरैः ॥ जन्मांतरंसुसंप्राप्यानित्यमेवभुन
क्तिच ॥ ५७ ॥ अन्नदानंप्रयच्छंतिब्राह्मणेभ्योहिनित्यशः ॥ मिष्टान्नपानंभुंजंतितेनराअन्नदायिनः ॥ ५८ ॥ अन्नमेववदंत्येतदृषयोवेदपारगाः ॥ प्राण
भूतंनसंदेहममृताद्धिसमुद्भवम् ॥ ५९ ॥ प्राणास्तेनप्रदत्ताहियेनचान्नंसमर्पितम् ॥ अन्नदानंमहाराजदेहित्वंतुप्रयत्नतः ॥ ६० ॥ एवमाकर्ण्यवैराजाजैमि

नेस्तुमहात्मनः ॥ पुनःपप्रच्छतंविप्रंजैमिनिंज्ञानपंडितम् ॥ ६१ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेगुरुतीर्थमाहात्म्येच्यवनचरित्रेचतुर्नवतित
मोऽध्यायः ॥ ९४ ॥ सुबाहुरुवाच ॥ स्वर्गस्यमेगुणान्ब्रूहिसांप्रतंद्विजसत्तम ॥ एतत्सर्वंद्विजश्रेष्ठकरिष्यामिस्वभाविकम् ॥ १ ॥ जैमिनिरुवाच ॥
नंदनादीनिरम्याणिदिव्यानिविविधानिच ॥ तत्रोद्यानानिपुण्यानिसर्वकामयुतानिच ॥ २ ॥ सर्वकामफलैर्वृक्षैःशोभनानिसमंततः ॥ विमानानिसुदिव्यानिसे
वितान्यप्सरोगणैः ॥ ३ ॥ सर्वत्रैवविचित्राणिकामगानिवशानिच ॥ तरुणादित्यवर्णानिमुक्ताजालांतराणिच ॥ ४ ॥ चंद्रमंडलशुभ्राणिहेमशय्यासना
निच ॥ सर्वकामसमृद्धाश्चसर्वदुःखविवर्जिताः ॥ ५ ॥ नराःसुकृतिनस्तेषुविचरंतियथाभुवि ॥ नतत्रनास्तिकायांतिनस्तेनानाजितेंद्रियाः ॥ ६ ॥
ननृशंसानपिशुनानकृतघ्नानमानिनः ॥ सत्यास्तपःस्थिताःशूरादयावंतःक्षमापराः ॥ ७ ॥ यज्वानोदानशीलाश्चतत्रगच्छंतितेनराः ॥ नरोगोनजरामृ
त्युर्नशोकोनहिमातपौ ॥ ८ ॥ नतत्रक्षुत्पिपासाचकस्यग्लानिर्नविद्यते ॥ एतेचान्येचबहवोगुणाःस्वर्गस्यभूपते ॥ ९ ॥ दोषास्तत्रैवयेसंतिताञ्छृणुष्वच
सांप्रतम् ॥ शुभस्यकर्मणःकृत्स्नंफलंतत्रैवभुज्यते ॥ १० ॥ नचात्रक्रियतेभूयःसोत्रदोषोमहान्स्मृतः ॥ असंतोषश्चभवतिदृष्ट्वादीप्तांपरांश्रियम् ॥ ११ ॥
सुखव्याप्तमनस्कानांसहसापतनंतथा ॥ इहयत्क्रियतेकर्मफलंतत्रैवभुज्यते ॥ १२ ॥ कर्मभूमिरियंराजन्फलभूमिरसौस्मृता ॥ ॥ सुबाहुरुवाच ॥ महांत
स्तुइमेदोषास्त्वयास्वर्गस्यकीर्तिताः ॥ १३ ॥ निर्दोषाःशाश्वतायेन्येतांस्त्वंलोकान्वदद्विज ॥ ॥ जैमिनिरुवाच ॥ आब्रह्मसदनादेवदोषाःसंतिचवैनृप
॥ १४ ॥ अतएवहिनेच्छंतिस्वर्गप्राप्तिंमनीषिणः ॥ आब्रह्मसदनादूर्ध्वंतद्विष्णोःपरमंपदम् ॥ १५ ॥ शुभंसनातनंज्योतिःपरंब्रह्मेतितद्विदुः ॥ नतत्रमू
ढागच्छंतिपुरुषाविषयात्मकाः ॥ १६ ॥ दंभमोहभयद्रोहक्रोधलोभैरभिद्रुताः ॥ निर्ममानिरहंकारानिर्द्वंद्वास्संयतेंद्रियाः ॥ १७ ॥ ध्यानयोगरताश्चैवत
त्रगच्छंतिसाधवः ॥ एतत्तेसर्वमाख्यातंयन्मांत्वंपरिपृच्छसि ॥ १८ ॥ एवंस्वर्गगुणंश्रुत्वासुबाहुःपृथिवीपतिः ॥ तमुवाचमहात्मानंजैमिनिंवदतां
वरम् ॥ १९ ॥ ॥ सुबाहुरुवाच ॥ नाहंस्वर्गंगमिष्यामिनचैवेच्छाम्यहंमुने ॥ यस्माच्चपतनंप्रोक्तंतत्कर्मनकरोम्यहम् ॥ २० ॥ दानमेकंमहाभागनाहं
दास्येकदाध्रुवम् ॥ दानाच्चफललोभाच्चतस्मात्पततिवैनरः ॥ २१ ॥ इत्येवमुक्त्वाधर्मात्मासुबाहुःपृथिवीपतिः ॥ ध्यानयोगेनदेवेशंयजिष्येकमलाप्रि
यम् ॥ २२ ॥ दाहप्रलयसंवर्जंविष्णुलोकंव्रजाम्यहम् ॥ ॥ जैमिनिरुवाच ॥ सत्यमुक्तंत्वयाभूपसर्वश्रेयःसमाकुलम् ॥ २३ ॥ राजानोधर्मशीलाश्च
महायज्ञैर्यजंतिते ॥ सर्वदानानिदीयंतेयज्ञेषुनृपनंदन ॥ २४ ॥ आदावन्नंतुयज्ञेषुवस्त्रंतांबूलमेवच ॥ कांचनंभूमिदानंचगोदानंप्रददंतिच ॥ २५ ॥ सुय
ज्ञैर्वैष्णवंलोकंतेप्रयांतिनरोत्तमाः ॥ दानेनतृप्तिमायांतिसंतुष्टाःसंतिभूमिपाः ॥ २६ ॥ तपस्विनोमहात्मानोनित्यमेवंयजंतिते ॥ सुभिक्षांयाचयित्वातु

स्वस्थानंतुसमागताः ॥ २७ ॥ भिक्षार्थंतस्यभागानिप्रकुर्वंतिचभूपते ॥ ब्राह्मणायविभागैकंगोग्रासंतुमहामते ॥ २८ ॥ सुपार्श्ववर्तिनांचैकंप्रयच्छंतितपो
धनाः ॥ तस्यान्नस्यप्रदानेनफलंभुजंतिमानवाः ॥ २९ ॥ क्षुधातृषाविहीनास्तेविष्णुलोकंव्रजंतिवै ॥ तस्मात्त्वमपिराजेंद्रदेहिन्यायार्जितंधनम् ॥ ३० ॥
दानाज्ज्ञानंततःप्राप्यज्ञानात्सिद्धिंप्रयास्यति ॥ यइदंशृणुयान्मर्त्यःपुण्याख्यानमनुत्तमम् ॥ ३१ ॥ तस्यसर्वार्थसिद्धिःस्यात्पापंसर्वंविलीयते ॥ विमुक्तः
सर्वपापेभ्योविष्णुलोकंसगच्छति ॥ ३२ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेगुरुतीर्थेच्यवनचरित्रेपंचनवतितमोऽध्यायः ॥ ९५ ॥ ॥ सुबाहु
रुवाच ॥ कीदृशैःकर्मभिःप्रेत्यगच्छंतिनरकंनराः ॥ स्वर्गंतुकीदृशैःप्रेत्यतन्मेत्वंवक्तुमर्हसि ॥१॥ जैमिनिरुवाच ॥ ब्राह्मण्यंपुण्यमुत्सृज्ययेद्विजालोभमोहि
ताः ॥ कुकर्माण्युपजीवंतितेवैनिरयगामिनः ॥ २ ॥ नास्तिकाभिन्नमर्यादाःकंदर्पविषयोन्मुखाः ॥ दांभिकाश्चकृतघ्नाश्चतेवैनिरयगामिनः ॥ ३ ॥ ब्राह्मणेभ्यः
प्रतिश्रुत्यनप्रयच्छंतियेधनम्॥ब्रह्मस्वानांचहर्तारोनरानिरयगामिनः॥४॥पुरुषाःपिशुनाश्चैवमानिनोऽनृतवादिनः॥असंबद्धप्रलापाश्चतेवैनिरयगामिनः॥५॥
येपरस्वापहर्तारःपरदूषणसूचकाः ॥ परस्त्रीगामिनोयेचतेवैनिरयगामिनः ॥ ६ ॥ प्राणिनांप्राणहिंसायांयेनरानिरताःसदा ॥ परनिंदारतायेवैतेवैनिरयगा
मिनः ॥ ७ ॥ सुकूपानांतडागानांप्रपानांचपरंतप ॥ सरसांचैवभेत्तारोनरानिरयगामिनः ॥ ८ ॥ विपर्यस्यंतियेदाराञ्छिशून्भृत्यातिथींस्तथा ॥ उत्सन्न
पितृदेवेज्यानरानिरयगामिनः ॥ ९ ॥ प्रव्रज्यादूषकाराजन्येचैवाश्रमदूषकाः ॥ सखीनांदूषकाश्चैवतेवैनिरयगामिनः ॥ १० ॥ आद्यंपुरुषमीशानंसर्वलोक
महेश्वरम् ॥ नचिंतयंतियेविष्णुंतेवैनिरयगामिनः॥११॥प्रयाजानांमखानांचकन्यानांसुहृदांतथा ॥ साधूनांचगुरूणांचदूषकानिरयगामिनः॥१२॥काष्ठैर्वाशं
कुभिर्वापिशूल्यैरश्मभिरेववा ॥ येमार्गानुपरुंधंतितेवैनिरयगामिनः ॥ १३ ॥ सर्वभूतेष्वविश्वस्ताःकामेनार्तास्तथैवच ॥ सर्वभूतेषुजिह्माश्चतेवैनिरयगामि
नः ॥ १४ ॥ आगतान्भोजनार्थंतुब्राह्मणान्वृत्तिकर्शितान् ॥ प्रतिषेधंचकुर्वंतितेवैनिरयगामिनः ॥१५॥ क्षेत्रवृत्तिगृहच्छेदंप्रीतिच्छेदंचयेनराः ॥ आशाच्छे
दंप्रकुर्वंतितेवैनिरयगामिनः ॥ १६ ॥ शस्त्राणांचैवकर्त्तारःशल्यानांधनुषांतथा ॥ विक्रेतारश्चराजेंद्रनरानिरयगामिनः ॥ १७ ॥ अनाथंविक्लवंदीनंरोगार्त्तं
वृद्धमेवच ॥ नानुकंपंतियेमूढास्तेवैनिरयगामिनः ॥ १८ ॥ नियमान्पूर्वमादाययेपश्चादजितेंद्रियाः ॥ अतिक्रामंतिचांचल्यात्तेवैनिरयगामिनः ॥ १९ ॥
इत्येतेकथिताराजन्नरानिरयगामिनः ॥ स्वर्गलोकस्यगंतारोयेजनास्तान्निबोधमे ॥ २० ॥ सत्येनतपसाक्षांत्यादानेनाध्ययनेनच ॥ येधर्ममनुवर्ततेतेनराः
स्वर्गगामिनः॥२१॥येचहोमपराध्यानदेवतार्चनतत्पराः ॥ आददानामहात्मानस्तेनराःस्वर्गगामिनः॥२२॥शुचयश्चशुचौदेशेवासुदेवपरायणाः ॥ पठंतिवि
ष्णुंमायंतितेनराःस्वर्गगामिनः ॥२३॥ मातापित्रोश्चशुश्रूषांयेकुर्वंतिसदादृताः ॥ वर्जयंतिदिवास्वप्नंतेनराःस्वर्गगामिनः ॥२४॥ सर्वहिंसानिवृत्ताश्चसाधुसंगा

श्चयेनराः ॥ सर्वस्यापिहितेयुक्तास्तेनराःस्वर्गगामिनः ॥२५॥ सर्वलोभनिवृत्ताश्चसर्वसाहाश्चयेनराः ॥ सर्वस्याश्रयभूताश्चतेनराःस्वर्गगामिनः ॥ २६ ॥शु
श्रूषाभिस्तपोभिश्चगुरूणांमानदानराः ॥ प्रतिग्रहनिवृत्तायेतेनराःस्वर्गगामिनः ॥२७॥ सहस्रपरिवेष्टारस्तथैवचसहस्रदाः ॥ त्रातारश्चसहस्राणांतेनराःस्व
र्गगामिनः ॥ २८ ॥ भयात्पापात्तपाच्छोकाद्दारिद्र्यव्याधिकर्शितान् ॥ विमुंचंतिचयेजंतूंस्तेनराःस्वर्गगामिनः ॥ २९ ॥ आत्मस्वरूपवंतश्चयेयौवनस्थाश्च
भारत ॥ येवैजितेंद्रियाधीरास्तेनराःस्वर्गगामिनः ॥ ३० ॥ सुवर्णस्यचदातारोगवांभूमेश्चभारत ॥ अन्नानांवाससांचैवतेनराःस्वर्गगामिनः ॥ ३१ ॥ येया
चिताःप्रहृष्यंतिप्रियंदत्वावदंतिच ॥ त्यक्तदानफलेच्छाश्चतेनराःस्वर्गगामिनः ॥ ३२ ॥ निवेशनानांधान्यानांनराणांचपरंतप ॥ स्वयमुत्पाद्यदातारःपुरु
षाःस्वर्गगामिनः ॥ ३३ ॥ द्विषतामपियेदोषान्नवदंतिकदाचन ॥ कीर्तयंतिगुणान्येचतेनराःस्वर्गगामिनः ॥ ३४ ॥ येपरेषांश्रियंदृष्ट्वानवितप्यंतिमत्सरा
त् ॥ प्रहृष्टाश्चाभिनंदंतितेनराःस्वर्गगामिनः ॥ ३५ ॥ प्रवृत्तौचनिवृत्तौचश्रुतिशास्त्रोक्तमेवच ॥ आचरंतिमहात्मानस्तेनराःस्वर्गगामिनः ॥ ३६ ॥ येनरा
णांवचोवक्तुंनजानंतिचविप्रियम् ॥ प्रियवाक्यैकविज्ञातास्तेनराःस्वर्गगामिनः॥३७॥ येनामभागान्कुर्वंतिक्षुत्तृष्णाश्रमपीडिताः॥हंतकारस्यकर्तारस्तेनराः
स्वर्गगामिनः ॥३८॥ वापीकूप[1]तडागानांप्रपानांचैववेश्मनाम् ॥ आरामाणांचकर्तारस्तेनराःस्वर्गगामिनः॥३९॥असत्येष्वपियेसत्याऋजवोनार्जवेष्वपि ॥
रिपुष्वपिहितायेचतेनराःस्वर्गगामिनः॥ ४० ॥ यस्मिन्कस्मिन्कुलेजाताबहुपुत्राःशतायुषः ॥ सानुक्रोशाःसदाचारास्तेनराःस्वर्गगामिनः ॥ ४१ ॥कुर्वंत्य
वंध्यंदिवसंधर्मेणैकेनसर्वदा ॥ व्रतंगृह्णंतियेनित्यंतेनराःस्वर्गगामिनः ॥ ४२ ॥ [2]आक्रोशंतंस्तुवंतंचतुल्यंपश्यंतियेनराः ॥ शांतात्मानोजितामानस्तेनराः
स्वर्गगामिनः ॥४३॥ येचापिभयसंत्रस्तान्ब्राह्मणांश्चतथास्त्रियः ॥ सार्थान्वापरिरक्षंतितेनराःस्वर्गगामिनः ॥४४॥ गंगायांपुष्करेतीर्थेगयायांचविशेषतः ॥
पितृपिंडप्रदातारस्तेनराःस्वर्गगामिनः ॥ ४५ ॥ नवशेचेंद्रियाणांचयेनराःसंयमस्थिताः ॥ त्यक्तलोभभयक्रोधास्तेनराःस्वर्गगामिनः ॥ ४६ ॥ यूकाम
त्कुणदंशादीन्येजंतूंस्तुदतस्तनुम् ॥ पुत्रवत्परिरक्षंतितेनराःस्वर्गगामिनः ॥ ४७ ॥ अज्ञानाच्चयथोक्तेनविधिनासंचयंतिच ॥ सर्वद्वंद्वसहालोकेतेनराःस्व
र्गगामिनः ॥ ४८ ॥ येपूताःपरदारांश्चकर्मणामनसागिरा ॥ रमयंतिनसत्वस्थास्तेनराःस्वर्गगामिनः ॥ ४९ ॥ निंदितानिनकुर्वंतिकुर्वंतिविहितानिच ॥
आत्मशक्तिंविजानंतितेनराःस्वर्गगामिनः ॥ ५० ॥ एवंतेकथितंसर्वमयातत्वेनपार्थिव ॥ दुर्गतिःसद्गतिश्चैवप्राप्यतेकर्मभिर्यथा ॥ ५१ ॥ नरःपरेषांप्रति
कूलमाचरन्प्रयातिघोरंनरकंसुदारुणम् ॥ सदानुकूलस्यनरस्यजीविनःसुखावहामुक्तिरदूरसंस्थिता ॥ ५२ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्याने
गुरुतीर्थमाहात्म्येच्यवनचरित्रेषण्णवतितमोऽध्यायः ॥ ९६ ॥ कुंजलउवाच ॥ एवमाकर्ण्यतांराजामुनिनाभाषितांतदा ॥ धर्माधर्मगतिंसर्वांतंमुनिंसमभ

---

[1] प्रवक्तारश्चदातारस्तेनराःस्वर्गगामिनः इ० पा० । [2] मित्रामित्रेस्तुवंतश्च इ० पा० ।

षत ॥ १ ॥ सुबाहुरुवाच ॥ सोहंधर्मंकरिष्यामि[1]सोहंपुण्यंद्विजोत्तम ॥ वासुदेवंजगद्योनिंयजिष्येनितरांमुने ॥ २ ॥ होमेनतुजपेनैवपूजयेन्मधुसूदनम् ॥
यष्ट्वायज्ञंतपस्तप्त्वाविष्णुलोकंसभूपतिः ॥ ३ ॥ पूजितःसर्वकामैश्चप्राप्तवान्सत्वरंमुदा ॥ गतेतस्मिन्महालोकेदेवदेवंनपश्यति ॥ ४ ॥ क्षुधाजातामहाती
व्रातृष्णाचातिप्रवर्तते ॥ तयोश्चापिमहाप्राज्ञजीवपीडाकराबहु ॥ ५ ॥ राजापिप्रिययासार्द्धंक्षुधातृष्णाप्रपीडितः ॥ नपश्यतिहृषीकेशंदुःखेनमहतान्वि
तः ॥ ६ ॥ सूतउवाच ॥ एवंसदुःखितोराजाप्रिययासहसत्तम ॥ आकुलव्याकुलोजातःपीडितःक्षुधयाभृशम् ॥ ७ ॥ इतश्चेतश्चवेगैश्चधावतेवसुधाधिपः॥
सर्वाभरणशोभांगोवस्त्रचंदनभूषितः ॥ ८ ॥ पुष्पमालाप्रशोभांगोहारकुंडलकंकणैः ॥ रत्नदीप्तिप्रशोभांगःप्रययौसमहीपतिः ॥ ९ ॥ एवंदुःखसमाचारः
स्तूयमानश्चपाठकैः ॥ दुःखशोकसमाविष्टःस्वप्रियांवाक्यमब्रवीत् ॥ १० ॥ विष्णुलोकमहंप्राप्तस्त्वयासहसुशोभने ॥ ऋषिभिःस्तूयमानोपिविमानेना
पिभामिनि ॥ ११ ॥ कर्मणाकेनमेचेयंक्षुधातीवप्रवर्द्धते ॥ विष्णुलोकंचसंप्राप्यनदृष्टोमधुसूदनः ॥ १२ ॥ तत्किंहिकारणंभद्रेनभुनज्मिमहत्फलम् ॥
कर्मणाथनिजेनापिएतद्दुःखंप्रवर्त्तते ॥ १३ ॥ सैवंश्रुत्वाचतद्वाक्यंराजानमिदमब्रवीत् ॥ १४ ॥ भार्योवाच ॥ सत्यमुक्तंत्वयाराजन्नास्तिधर्मस्यवैफ
लम् ॥ वेदशास्त्रपुराणेषुयेपठंतिचब्राह्मणाः ॥ १५ ॥ दुःखशोकौविधूयेहसर्वदोषैःप्रमुच्यते ॥ नामोच्चारेणदेवस्यविष्णोश्चैवसुचक्रिणः ॥ १६ ॥
पुण्यात्मानोमहाभागाध्यायमानाजनार्दनम् ॥ त्वयैवाराधितोदेवःशंखचक्रगदाधरः ॥ १७ ॥ अन्नादिदानंविप्रेभ्योनप्रदत्तंद्विजोदितम् ॥ फलं
तस्यप्रजानामिनदृष्टोमधुसूदनः ॥ १८ ॥ क्षुधामेबाधतेराजंस्तृष्णाचैवप्रशोषयेत् ॥ कुंजलउवाच ॥ एवमुक्तस्तुप्रिययाराजाचिंताकुलेंद्रियः ॥ १९ ॥
ततोदृष्ट्वामहापुण्यमाश्रमंश्रमनाशनम् ॥ दिव्यवृक्षसमाकीर्णंतडागैरुपशोभितम् ॥ २० ॥ वापीकुंडतडागैश्चपुण्यतोयप्रपूरितैः ॥ हंसका
रंडवाकीर्णंकह्लारैरुपशोभितम् ॥ २१ ॥ आश्रमःशोभतेपुत्रमुनिभिस्तत्त्ववेदिभिः ॥ दिव्यवृक्षसमाकीर्णंमृगव्रातैश्चशोभितम् ॥ २२ ॥ नानापुष्प
समाकीर्णंहृद्यगंधसमाकुलम् ॥ द्विजसिद्धैःसमाकीर्णंमृषिशिष्यैःसमाकुलम् ॥ २३ ॥ योगियोगेंद्रसंघुष्टंदेववृंदैरलंकृतम् ॥ कदलीवनसंबाधैः
सुफलैःपरिशोभितम् ॥ २४ ॥ नानावृक्षसमाकीर्णंसर्वकामसमन्वितम् ॥ श्रीखंडैश्चारुगंधैश्चसुफलैःशोभितंसदा ॥ २५ ॥ एवंपुण्यंसमाकीर्णंब्रह्मल
क्ष्मसमायुतम् ॥ ससुबाहुस्ततोराजातयासुप्रिययासह ॥ २६ ॥ प्रविवेशमहापुण्यंतद्वनंसर्वकामदम् ॥ भासमानोदिशःसर्वायत्रास्तेसूर्यसंनिभः ॥२७॥
राजमानोमहादीप्त्यापरयासूर्यसंनिभः ॥ योगासनसमारूढोयोगपट्टेनसंवृतः ॥ २८ ॥ वामदेवऋषिश्रेष्ठोवैष्णवानांवरस्तथा ॥ ध्यायमानोहृषीकेशंभु

---

[1] नाहं पापं द्विजोत्तम इ० पा० ।

क्तिमुक्तिप्रदायकम् ॥ २९ ॥ वामदेवंमहात्मानंतंदृष्ट्वामुनिसत्तमम् ॥ त्वरंगत्वाप्रणम्यैवसराजाप्रिययासह ॥ ३० ॥ वामदेवस्ततोदृष्ट्वाप्रणतंराजसत्त
मम् ॥ आशीर्भिरभिनंद्यैवराजानंप्रिययान्वितम् ॥ ३१ ॥ उपवेश्यासनेपुण्येसुबाहुंराजसत्तमम् ॥ आसनादिततःपाद्यैरर्घपूजादिभिस्तथा ॥ ३२ ॥
मुनिनापूजितोभूपःप्रिययासहचागतः ॥ अथपप्रच्छराजानंमहाभागवतोत्तमम् ॥ ३३ ॥ वामदेवउवाच ॥ त्वामहंविष्णुधर्मज्ञंविष्णुभक्तंनरोत्त
मम् ॥ जानेज्ञानेनराजेंद्रदिव्येनचोलभूमिपम् ॥ ३४ ॥ निरामयश्चागतोसिताक्ष्यर्थयाभार्ययासह ॥ राजोवाच ॥ निरामयश्चागतोऽस्मिप्राप्तोविष्णोः
परंपदम् ॥ ३५ ॥ मयाहिपरयाभक्त्यादेवदेवोजनार्दनः ॥ आराधितोजगन्नाथोभक्तिप्रीतःसुरेश्वरम् ॥ ३६ ॥ कस्मात्पश्याम्यहंतातनदेवंकम
लापतिम् ॥ क्षुधामेबाधतेताततृष्णातीवसुदारुणा ॥ ३७ ॥ ताभ्यांशांतिनगच्छावसुखंविंदावनैवच ॥ एतन्मेकारणंदुःखंसंजातंमुनिसत्तम ॥३८॥
तन्मेत्वंकारणंब्रूहिप्रसादात्सुमुखोभव ॥ वामदेवउवाच ॥ त्वंतुभक्तोसिराजेंद्रश्रीकृष्णस्यसदैवहि ॥ ३९ ॥ आराधितस्त्वयाभक्त्यापरयामधुसूदनः॥
भक्त्योपचारैःस्नानाद्यैर्गंधपुष्पादिभिस्तथा ॥ ४० ॥ नपूजितोऽथनैवेद्यैःफलैश्चजगतांपतिः ॥ दशमींप्राप्यराजेंद्रत्वयैवचसदाकृतम् ॥ ४१ ॥
एकभक्तंनदत्तंतुब्राह्मणायसुभोजनम् ॥ एकादशींतुसंप्राप्यनकृतंभोजनंत्वया ॥ ४२ ॥ विष्णुमुद्दिश्यविप्रायनदत्तंभोजनंत्वया ॥ अन्नंचामृतरूपेणपृथि
व्यांसंस्थितंसदा ॥ ४३ ॥ अन्नदानंविशेषेणकदादत्तंनहित्वया ॥ ओषध्यश्चमहाराजनानाभेदास्तुताःशृणु ॥ ४४ ॥ कटुतिक्तकषायाश्चमधुराम्लाश्चक्षा
रकाः ॥ हिंग्वाद्योपस्कराःसर्वेनानारूपाश्चभूपते ॥ ४५ ॥ अमृताज्जज्ञिरेसर्वाओषध्यःपुष्टिहेतवः ॥ अन्नमेवसुसंस्कृत्यऔषधव्यंजनान्वितम् ॥ ४६ ॥ दे
वेभ्योविष्णुरूपेभ्यइतिसंकल्प्यदीयते ॥ पितृभ्योविष्णुरूपेभ्योहस्तेचब्राह्मणस्याहि ॥ ४७ ॥ अतिथिभ्यस्ततोदत्वापरिजनंप्रभोजयेत् ॥ स्वयंतुभुंजते
पश्चात्तदन्नममृतोपमम् ॥ ४८॥ प्रेत्यदुःखंनचैवास्तितस्यसौख्यंतुभूपते ॥ ब्राह्मणाःपितरोदेवाःक्षत्ररूपाश्चभूपते ॥ ४९ ॥ यथाहिकर्षकःकश्चित्सुकृषिं
कुरुतेसदा ॥ तद्वन्मर्त्यःकृषिंकुर्यात्क्षेत्रेविप्रास्यकेनृप ॥ ५० ॥ स्वभावलांगलेनापिश्रद्धाशस्त्रेणभेदयेत् ॥ वृषभौतुमतौनित्यंबुद्धिश्चैवतपस्तथा ॥५१॥
सत्यज्ञानानुभावशिःशुद्धात्मातुप्रतोदकः ॥ विप्रनाम्निमहाक्षेत्रेनमस्कारैर्विसर्जयेत् ॥ ५२ ॥ स्फोटयेत्कल्मषंनित्यंकृषिकोहियथानृप ॥ क्षेत्रस्यउद्यमे
युक्तोविष्णुकामःप्रसादयेत् ॥ ५३ ॥ तद्वद्वाक्यैःशुभैःपुण्यैर्विप्रांश्चापिप्रसादयेत् ॥ पर्वतीर्थाप्तिकालश्चघनरूपोभिवर्षणे ॥ ५४ ॥ वप्तुकामो
भवेत्क्षेत्रीततःक्षेत्रेप्रवापयेत् ॥ तद्वद्भूपप्रसन्नायविप्रायपरिदीयते ॥ ५५ ॥ क्षेत्रस्यउप्तबीजस्ययथाक्षेत्रीप्रभुंजति ॥ फलमेवमहाराजतथादाताभु
नक्तिच ॥ ५६ ॥ प्रेत्यचात्रैवनित्यंचतृप्तोभवतिनान्यथा ॥ ब्राह्मणाःपितरोदेवाःक्षेत्ररूपानसंशयः ॥ ५७ ॥ मानवानांमहाराजवापिताःप्रददंतिच ॥

फलमेवंनसंदेहोयादृशंतादृशंध्रुवम् ॥५८॥ कटुकाद्धिनजायेतराजन्मधुरएवच ॥ तद्वच्चमधुराख्याच्चनजायेत्कटुकःपुनः ॥५९॥ यादृशंवपतेबीजंतादृशं
फलमश्नुते ॥ नवापयतियःक्षेत्रंनसभुंजातितत्फलम् ॥ ६० ॥ तद्वद्धिप्राश्चदेवाश्चपितरःक्षेत्ररूपिणः ॥ दर्शयंतिफलंराजन्दत्तस्यापिनसंशयः ॥ ६१ ॥ यादृशं
हिकृतंकर्मत्वयैवचशुभाशुभम् ॥ तादृशंभुंक्ष्ववैराजन्नन्यथातन्नजायते ॥ ६२ ॥ नपुरादेवविप्रेभ्यःपितृभ्यश्चकदाचन ॥ मिष्टान्नपानमेवापिदत्तंसुमनसात
दा ॥ ६३ ॥ सुभोज्यैर्भोजनैर्मृष्टैर्मधुरैश्चोष्यपेयकैः ॥ सुभक्ष्यैरात्मनाभुक्तंकस्मैदत्तंनचत्वया ॥ ६४ ॥ स्वशरीरंत्वयापुष्टमन्नैरमृतसन्निभैः ॥ यस्मा
त्कृतंमहाराजतस्मात्क्षुधाप्रवर्तते ॥ ६५ ॥ कर्मैवकारणंराजन्नराणांसुखदुःखयोः ॥ जन्ममृत्य्वोर्महाभागभुंक्ष्वतत्कर्मणःफलम् ॥ ६६ ॥ पूर्वेपिचमहा
त्मानोदिवंप्राप्ताःस्वकर्मणा ॥ पुनःप्रयाताभूर्लोकंकर्मणःक्षयकालतः ॥ ६७ ॥ नलोभगीरथश्चैवविश्वामित्रोयुधिष्ठिरः ॥ कर्मणैवहिसंप्राप्ताःस्वर्गराजन्स्व
कालतः ॥ ६८ ॥ दिष्टंहिप्राक्तनंकर्मतेनदुःखंसुखंलभेत् ॥ तदुल्लंघयितुंराजन्कःसमर्थोपिहीश्वरः ॥ ६९ ॥ अथतस्मान्नृपश्रेष्ठस्वर्गतस्यापितेऽभवत् ॥ क्षु
त्तृष्णासंभवोवेगस्ततोदुष्टंहिकर्मते ॥ ७० ॥ यदितेक्षुत्प्रतीकारोह्यभीष्टोनृपसत्तम ॥ तद्गत्वाभुंक्ष्वकायंस्वमानंदारण्यसंस्थितम् ॥ ७१ ॥ तवचेयंमहा
राज्ञीक्षुत्क्षामातीवदृश्यते ॥ सुबाहुरुवाच ॥ कियत्कालमिदंकर्मकर्तव्यंप्रिययासह ॥ ७२ ॥ तन्मेब्रूहिमहाभागानुग्रहोदृश्यतेकदा ॥ कस्यदानेनकिंपु
ण्यंद्रव्यस्यमुनिसत्तम ॥ ७३ ॥ तत्प्रब्रूहिमहाप्राज्ञयदितुष्टोसिसांप्रतम् ॥ वामदेवउवाच ॥ अन्नदानान्महासौख्यमुदकस्यमहामते ॥ ७४ ॥ भुंजंतिम
र्त्याःस्वर्गेवैपीड्यंतेनैवपातकैः ॥ यदादानंनदत्तंतुभवेदपिहिमानवैः ॥ ७५ ॥ मृत्युकालेपिसंप्राप्तेदानंसर्वेददंतिच ॥ आदावेवप्रदातव्यमन्नंचोदकसंयुत
म् ॥ ७६ ॥ सुच्छत्रोपानहौदद्याज्जलपात्रंसुशोभनम् ॥ भूमिंसुकांचनंधेनुमष्टौदानानियोऽर्पयेत् ॥ ७७ ॥ स्वर्गेनजायतेतस्यक्षुधातृष्णादिसंभवः ॥ क्षु
धानबाधतेराजन्नन्नदानात्सतृप्तिमान् ॥ ७८ ॥ तृष्णातीव्रानहिस्याद्वैतृप्तोभवतिसर्वदा ॥ पादुकायाःप्रदानेनच्छत्रदानेनभूपते ॥ ७९ ॥ छायामाप्नोति
दातावैवाहनंचनृपोत्तम ॥ उपानहप्रदानेनअन्यदेवंवदाम्यहम् ॥८०॥ भूमिदानान्महाभागसर्वकामानवाप्नुयात् ॥ गोदानेनमहाराजरसैःपुष्टोभवेत्सदा ॥८१॥
सर्वान्भोगान्प्रभुंजानःस्वर्गलोकेवसेन्नरः ॥ तृप्तोभवतिवैदातागोदानेननसंशयः ॥ ८२ ॥ नीरुजःसुखसंपन्नःसंतुष्टस्तुधनान्वितः ॥ कांचनेनसुवर्णस्तुजाय
तेनात्रसंशयः ॥ ८३ ॥ श्रीमांश्चरूपवांस्त्यागीरत्नभोक्ताभवेन्नरः ॥ मृत्युकालेतुसंप्राप्तेतिलदानंप्रयच्छति ॥ ८४ ॥ सर्वभोगपतिर्भूत्वाविष्णुलोकं
प्रयातिसः ॥ एवंदानविशेषेणप्राप्यतेपरमंसुखम् ॥ ८५ ॥ गोदानंभूमिदानंतुअन्नोदकेचवैत्वया ॥ जीवमानेनराजेंद्रनदत्तंब्राह्मणायवै ॥ ८६ ॥ मृत्युका

---

१ रत्नदानाद्भवेन्नरः इ० पा० ।

लेपिनोदत्तंतस्मात्क्षुधाप्रवर्तते ॥ एतत्तेकारणंप्रोक्तंजातंकर्मवशानुगम् ॥ ८७ ॥ यादृशंतुकृतंकर्मतादृशंपरिभुज्यते ॥ सुबाहुरुवाच ॥ कथंक्षुधाप्रशां
तिंमेप्रयातिमुनिसत्तम ॥ ८८ ॥ अनयाशोषितःकायोह्यतीवपरिदूयते ॥ क्षुधांप्रतिद्विजश्रेष्ठप्रायश्चित्तंवदस्वनौः ॥ ८९ ॥ कर्मणश्चास्यघोरस्ययथा
शांतिर्भवेन्मम ॥ वामदेवउवाच ॥ प्रायश्चित्तंनचैवास्तिकृतेभोगान्नृपोत्तम ॥९०॥कर्मणोस्यफलंसर्वंभवान्स्वस्थःप्रभोक्ष्यति ॥ यत्रतेपतितःकायःप्रिया
याश्चैवभूपते ॥ ९१ ॥ युवाभ्यांहिप्रगंतव्यमितश्चैवनसंशयः ॥ उभाभ्यामपिभोक्तव्यंःकायमक्षयमेवतत् ॥ ९२ ॥ स्वंस्वंराजन्नसंदेहस्त्वयावैप्रिययास
ह ॥ राजोवाच ॥ कियत्कालंप्रभोक्तव्यंमयैवंप्रिययासह ॥ ९३ ॥ तदादिशमहाभागप्रमाणंतद्वचोमम ॥ वामदेवउवाच ॥ वासुदेवमहास्तोत्रंमहापात
कनाशनम् ॥ ९४ ॥ यदात्वंश्रोष्यसेपुण्यंतदामोक्षंप्रयास्यसि ॥ एतत्तेसर्वमाख्यातंगच्छराजन्प्रभुंक्ष्वाहि ॥ ९५ ॥ एवंश्रुत्वाततोराजाभार्ययासहवैपुनः ॥
स्वशरीरस्यवैमांसंभक्षतेप्रिययासह ॥९६॥ नित्यमेवमहाप्राज्ञतद्वत्पूर्णंभवेद्वपुः॥नित्यंप्रभक्षतेराजाराज्ञीतस्यचपुत्रक ॥ ९७ ॥ यथायथाचराजाचभक्षते
चकलेवरम् ॥ हसेतेवैसदानार्यौतयोर्भावंवदाम्यहम् ॥ ९८ ॥ प्रज्ञासार्द्धंमहासाध्वीचरित्रंतस्यभूपतेः ॥ हास्यंहिकुरुतेनित्यंतस्यश्रद्धानपायिनी ॥
॥९९॥ प्रज्ञयाप्रेर्यमाणेननदत्तंश्रद्धयान्वितम् ॥ ब्राह्मणेभ्यःसुसंकल्प्यअन्नमुद्दिश्यवैष्णवे ॥ १०० ॥ एवंसभक्षतेमांसंस्वस्यकायस्यनित्यदा ॥ यो
षिदप्यात्मकायंचरसैश्चामृतसन्निभैः ॥ १०१ ॥ ततोवर्षशतांतेतुवामदेवंमहामुनिम् ॥ स्मृत्वासगर्हयामासआत्मानंप्रतिसुव्रत॥१०२॥ नदत्तंपितृदेवेभ्यो
ब्राह्मणेभ्यःकदामया ॥ नदत्तमतिथिभ्योहिवृद्धेभ्यश्चविशेषतः ॥ १०३ ॥ दीनेभ्योहिनदत्तंचकृपयाचातुरायच ॥ एवंसभुंक्तेस्वंमांसंगर्हयन्स्वीयकर्मच
॥१०४॥ एवंस्वमांसंभुंजानंसुबाहुंप्रिययासह ॥ हसेतेचतदादृष्ट्वाप्रज्ञाश्रद्धाचद्वेस्त्रियौ ॥ १०५ ॥ तस्यकर्मविपाकस्यशुभात्माहसतेनृप ॥ ममसंगप्रसंगेन
नदत्तंपापचेतन ॥१०६॥ प्रज्ञाचवचनैस्तैस्तुराजानंहसतेपुनः ॥ क्वगतोसौमहामोहोयेनत्वंमोहितोनृप ॥ १०७ ॥ लोभेनमोहयुक्तेनतमोगतौनिपात्यते ॥
तत्रापतित्वामामैवपतितंदुःखसंकटे ॥१०८॥ दानमार्गंपरित्यज्यलोभमार्गंगतोनृप ॥ भार्ययासहभुंक्ष्वत्वंव्यापितःक्षुधयाभृशम् ॥१०९॥ एवंतंहसतेप्रज्ञा
सुबाहुंप्रिययान्वितम् ॥ एतद्धिकारणंसर्वंतयोर्हासस्यपुत्रक ॥ ११० ॥ भक्ष्यमाणस्यभूपस्यदेहंस्वंदुःखितेतदा ॥ ऊचतुर्देहिदेहीतियाच्यमानःसदैव
हि ॥ १११ ॥ क्षुधातृष्णामहाप्राज्ञभीमरूपेभयानके ॥ पयसामिश्रितंभक्षंयाचेतेनृपतीश्वरम् ॥ ११२ ॥ एतत्तेसर्वमाख्यातंयत्त्वयापरिपृच्छितम् ॥
अन्यत्किंतेप्रवक्ष्यामितद्वदस्वमहामते ॥ ११३ ॥ विज्वलउवाच ॥ वासुदेवाभिधानंतत्स्तोत्रंकथयमेपितः ॥ येनमोक्षंव्रजेद्राजातद्विष्णोःपरमंपदम् ॥
॥ ११४ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेगुरुतीर्थमाहात्म्येच्यवनचरित्रेसप्तनवतितमोऽध्यायः ॥ ९७ ॥ सूतउवाच ॥ एवमुक्तेशुभेवाक्येवि

ज्वलेनमहात्मना ॥ कुंजलोवदतांश्रेष्ठःस्तोत्रंपुण्यमुदैरयत् ॥ १ ॥ ध्यात्वानत्वाहृषीकेशंसर्वक्लेशविनाशनम् ॥ सर्वश्रेयःप्रदातारंहरेःस्तोत्रमुदीरितम्
॥ २ ॥ वासुदेवाभिधानंतत्सर्वश्रेयःप्रदायकम् ॥ मोक्षद्वारंसुखोपेतंशांतिदंपुष्टिवर्द्धनम् ॥ ३ ॥ सर्वकामप्रदातारंज्ञानदंज्ञानवर्द्धनम् ॥ वासुदे
वस्ययत्स्तोत्रंविज्वलायप्रकाशितम् ॥ ४ ॥ वासुदेवाभिधानंचाप्रमेयंपुण्यवर्द्धनम् ॥ सोवगम्यपितुःसर्वंविज्वलःपक्षिणांवरः ॥ ५ ॥ तत्रगंतुंप्रचक्रामपितुः
पृष्टंतदानृप ॥ एवंगंतुंकृतमतिंविज्वलंज्ञानपारगम् ॥ ६ ॥ उवाचपुत्रंधर्मात्माउपकारसमुद्यतम् ॥ ७ ॥ कुंजलउवाच ॥ पुत्रतस्यमहज्ज्ञानेपातकंभूपतेः
शृणु ॥ यतोगत्वापठस्वत्वंसुबाहोश्चोपशृण्वतः ॥ ८ ॥ यथायथाश्रोष्यतिस्तोत्रमुत्तमंतथातथाज्ञानमयोभविष्यति ॥ श्रीवासुदेवस्यनसंशयोवै
तस्यप्रसादात्सुशिवंमयोक्तम् ॥ ९ ॥ आमंत्र्यसगुरुंपश्चादुड्डीयलघुविक्रमः ॥ आनंदकाननंपुण्यंसंप्राप्तोविज्वलस्तदा ॥ १० ॥ वृक्षच्छायांसमाश्रित्य
उपविष्टोमुदान्वितः ॥ समालोक्यसराजानंविमानेनागतंपुनः ॥ ११ ॥ एष्यत्यसौकदाराजासुबाहुःप्रिययासह ॥ पातकान्मोचयिष्यामिस्तोत्रेणाने
नवैकदा ॥ १२ ॥ तावद्विमानःसंप्राप्तःकिंकिणीजालमंडितः ॥ घंटारवसमाकीर्णोवीणावेणुसमन्वितः ॥ १३ ॥ गंधर्वस्वरसंघुष्टश्चाप्सरोभिःसमन्वितः ॥
सर्वकामसमृद्धस्तुअन्नोदकविवर्जितः ॥ १४ ॥ तस्मिन्यानेस्थितोराजासुबाहुःप्रिययासह ॥ समुत्तीर्णोविमानात्ससुतार्क्ष्यंप्रिययासह ॥ १५ ॥ शस्त्रमा
दायतीक्ष्णंतुयावत्कृंततितच्छवम् ॥ तावद्धिविज्वलेनापिसमाह्वानंकृतंतदा ॥ १६ ॥ भोभोःपुरुषशार्दूलदेवोपमभवानिदम् ॥ करोतिनिर्घृणंकर्म
नृशंसैर्नचशक्यते ॥ १७ ॥ कर्तुंपुरुषशार्दूलकोऽयंविधिविपर्ययः ॥ दुष्कृतंसाहसंकर्मनिंद्यंलोकेषुसर्वदा ॥ १८ ॥ वेदाचारविहीनंतुकस्मात्प्रारब्धवा
निह ॥ तन्मेत्वंकारणंसर्वंकथयस्वयथातथा ॥ १९ ॥ इत्येवंभाषितंतस्यविज्वलस्यमहात्मनः ॥ समाकर्ण्यमहाराजःस्वप्रियांवाक्यमब्रवीत् ॥ २० ॥
प्रिये[2]वर्षशतंभुक्तंमयेदंपापकर्मणा ॥ कदानभाषितंकेनयथायंपरिभाषते ॥ २१ ॥ ममैवंपीडचमानस्यक्षुधयाहृदयंप्रिये ॥ निर्गतंचोत्सुकंकांतेशांतिश्चि
त्तेप्रवर्तते ॥ २२ ॥ यावदस्यश्रुतंवाक्यंसर्वदुःखस्यशांतिदम् ॥ तावच्चित्तेसमाह्लादोवर्ततेचारुहासिनि ॥ २३ ॥ कोयंदेवो[3]नुगंधर्वःसहस्राक्षोभविष्यति ॥
मुनीनांस्याद्वचःसत्यंयदुक्तंमुनिनापुरा ॥ २४ ॥ एवमाभाषितंश्रुत्वाप्रियस्यानंतरंप्रिया ॥ राजानंप्रत्युवाचाथभार्यापतिपरायणा ॥ २५ ॥ सत्यमुक्तं
त्वयानाथइदमाश्चर्यमुत्तमम् ॥ यथातेवर्ततेकांतममचित्तेतथापुनः ॥ २६ ॥ पक्षिरूपधरःकोऽयंपृच्छतेहितकारिवत् ॥ एवमाभाषितंश्रुत्वाप्रियायाःपृ
थिवीपतिः ॥ २७ ॥ बद्धांजलिपुटोभूत्वापक्षिणंवाक्यमब्रवीत् ॥ सुबाहुरुवाच ॥ स्वागतंतेमहाप्राज्ञपक्षिरूपधरःप्रभो ॥ २८ ॥ शिरसाभार्ययासार्द्धंतवपादां

---

[1] सरसस्तस्य संनिधौ इ० पा० । [2] प्रियेयुगसहस्रं तु वर्तते मम अत्र च । इ०पा० । [3] यमोंबुपोधर्मः इ० पा० ।

भुजद्वयम् ॥ नमस्करोम्यहंपुण्यमस्तुनस्त्वत्प्रसादतः ॥ २९ ॥ भवान्कःपक्षिरूपेणपुण्यमेवंप्रभाषते ॥ यादृशंक्रियतेकर्मपूर्वदेहेनसत्तम ॥ ३० ॥ सुकृतंदु
ष्कृतंवापितदिहैवप्रभुज्यते ॥ अथतेनात्मकंवृत्तंतस्याग्रेचनिवेदितम् ॥ ३१ ॥ यथोक्तंकुंजलेनापिपित्रापूर्वंश्रुतंतथा ॥ कथयस्वात्मवृत्तांतंभवान्कोमां
प्रभाषते ॥ ३२ ॥ सुबाहुंप्रत्युवाचेदंवाक्यंपक्षीश्वरस्तदा ॥ विज्वलवाच ॥ शुकजात्यांसमुत्पन्नःकुंजलोनाममेपिता ॥ ३३ ॥ तस्याहंविज्वलोनामतृतीयस्तु
सुतेष्वहम् ॥ नाहंदेवोनगंधर्वोनचसिद्धोमहाभुज ॥ ३४ ॥ नित्यमेवप्रपश्यामिकर्मचैवंसुदारुणम् ॥ कियत्कालंमहत्कर्मसाहसाकारसंयुतम् ॥ ३५ ॥ करिष्य
सिमहाराजतन्मेकथयसांप्रतम् ॥ सुबाहुरुवाच ॥ वासुदेवाभिधानंयत्पूर्वमुक्तंहिब्राह्मणैः ॥ ३६ ॥ श्रोष्याम्यहंयदाभद्रगतिंस्वांप्राप्नुयांतदा ॥ पुण्यात्मना
भाषितंवैमुनिनासंयतात्मना ॥ ३७ ॥ तदाहंपातकान्मुक्तोभविष्यामिनसंशयः ॥ विज्वलउवाच ॥ तवार्थेपृच्छितस्तातस्तेनमेकथितंचयत् ॥ ३८ ॥ त
त्तेद्याहंप्रवक्ष्यामिशाश्वतंशृणुसत्तम ॥ ३९ ॥ ॐअस्यश्रीवासुदेवाभिधानस्य स्तोत्रस्यनारदऋषिरनुष्टुप्छंदः ॐकारोदेवता सर्वपातकनाशनार्थंचतुर्वर्ग
साधनार्थंचजपेविनियोगः ॥ ॐनमोभगवतेवासुदेवायइतिमंत्रः ॥ पावनंपरमं[1]पुण्यंवेदज्ञंवेदमंदिरम् ॥ विद्याधारंभवाधारंप्रणवंवैनमाम्यहम् ॥ ४० ॥ नि
रावासंनिराकारंसुप्रकाशंमहोदयम् ॥ निर्गुणंगुणसंबद्धंनमामिप्रणवंपरम् ॥ ४१ ॥ महाकांतंमहोत्साहंमहामोहविनाशनम् ॥ आचिन्वंतंजगत्सर्वंगुणाती
तंनमाम्यहम् ॥ ४२ ॥ भातिसर्वत्रयोभूत्वाभूतानांभूतिवर्द्धनः ॥ अ[2]भेयंभिक्षुसंबद्धंनमामिप्रणवंशिवम् ॥ ४३ ॥ गायत्रीसामगायंतंगीतंगी
तप्रियंशुभम् ॥ गंधर्वगीतभोक्तारंप्रणवंप्रणमाम्यहम् ॥ ४४ ॥ विचारंवेदरूपंतंयज्ञस्थंभक्तवत्सलम् ॥ यो[3]निंसर्वस्यलोकस्यओंकारंप्रणमाम्यहम् ॥ ४५ ॥
तारकंसर्वभूतानांनौरूपेणविराजितम् ॥ संसारार्णवमग्नानांनमामिप्रणवंहरिम् ॥ ४६ ॥ सर्वलोकेषुवसतेएकरूपेणनैकधा ॥ धामकैवल्यरूपेणन
मामिप्रणवंशिवम् ॥ ४७ ॥ सूक्ष्मंसूक्ष्मतरंशुद्धंनिर्गुणंगुणनायकम् ॥ वर्जितंप्राकृतैर्भावैर्वेदस्थानंनमाम्यहम् ॥ ४८ ॥ देवदैत्यवियोगैश्चवर्जितं
तुष्टिभिःसदा ॥ देवैश्चयोगिभिर्ध्येयंतमोंकारंनमाम्यहम् ॥ ४९ ॥ व्यापकंविश्ववेत्तारंविज्ञानंपरमंशुभम् ॥ शिवंशिवगुणंशांतंवंदेप्रणवमी
श्वरम् ॥ ५० ॥ यस्यमायांप्रविष्टास्तुब्रह्माद्याश्चसुरासुराः ॥ नविंदंतिपरंशुद्धंमोक्षद्वारंनमाम्यहम् ॥ ५१ ॥ आनंदकंदायवि[4]शुद्धबुद्धयेशुद्धायहं
सायपरावराय ॥ नमोऽस्तुतस्मैगणनायकायश्रीवासुदेवायमहाप्रभाय ॥ ५२ ॥ श्रीपांचजन्येनविराजमानंरविप्रभेणापिसुदर्शनेन ॥ गदाब्जकेनापिवि

---

[1] गुण्यम् इ० पा० । [2] समभागाय सद्धर्मं नमामि प्रणवं परम् इ० पा० । [3] उपास्यं सर्वलोकस्य इ० पा० । [4] च केवलाय इ०, गुणार्णवाय इ० च पा० ।

राजमानंप्रभुंसदैनंशरणंप्रपद्ये ॥ ५३ ॥ यंवेदगुह्यंसगुणंगुणानामाधारभूतंसचराचरस्य ॥ यंसूर्यवैश्वानरतुल्यतेजसंतंवासुदेवंशरणंप्रपद्ये ॥ ५४ ॥ क्षुधानिधानंविमलंसुरूपमानंदमानेनविराजमानम् ॥ यंप्राप्यजीवंतिसुरादिलोकास्तंवासुदेवंशरणंप्रपद्ये ॥५५॥ तमोघनानांस्वकरैर्विनाशंकरोतिनित्यंपरिकर्महेतुः॥ उद्द्योतमानंरविदीप्ततेजसंतंवासुदेवंशरणंप्रपद्ये॥५६॥योभातिसर्वत्ररविप्रभावैःकरोतिशोषंचरसंददाति॥यःप्राणिनामंतरगःसवायुस्तंवासुदेवंशरणंप्रपद्ये ॥५७॥ स्वेच्छानुरूपेणसदेवदेवोबिभर्तिलोकान्सकलान्महीपान् ॥ संतारणेनौरिववर्ततेयस्तंवासुदेवंशरणंप्रपद्ये ॥५८ ॥ अंतर्गतोलोकमयःसदैवपचत्यसौस्थावरजंगमानाम् ॥ स्वाहामुखोदेवगणस्यहेतुस्तंवासुदेवंशरणंप्रपद्ये ॥ ५९ ॥ रसैःसुपुण्यैःसकलैःसहैवपुष्णातिसौम्योगुणदश्चलोके ॥ अन्नानियोनिर्मलतेजसैवतंवासुदेवंशरणंप्रपद्ये॥६०॥अस्त्येवसर्वत्रविनाशहेतुःसर्वाश्रयःसर्वमयःससर्वः॥विनाहृषीकैर्विषयान्प्रभुंक्तेतंवासुदेवंशरणंप्रपद्ये ॥६१॥ जीवस्वरूपेण[1]बिभर्तिलोकांस्ततःस्वमूर्तान्सचराचरांश्च ॥ निःकेवलोज्ञानमयःसुशुद्धस्तंवासुदेवंशरणंप्रपद्ये ॥ ६२ ॥ दैत्यांतकंदुःखविनाशमूलंशांतंपरंशक्तिमयंविशालम् ॥ यंप्राप्यदेवाविनयंप्रयांतितंवासुदेवंशरणंप्रपद्ये ॥ ६३ ॥ सुखंसुखांतंसुखदंसुरेशंज्ञानार्णवंतंमुनिपंसुरेशम् ॥ सत्याश्रयंसत्यगुणोपविष्टंतंवासुदेवंशरणंप्रपद्ये ॥६४॥ यज्ञांगरूपंपरमार्थरूपंमायान्वितंमापतिसुग्रपुण्यम् ॥ विज्ञानमेकंजगतांनिवासंतंवासुदेवंशरणंप्रपद्ये ॥६५॥ अंभोधिमध्येशयनंहितस्यनागांगभोगेशयनंविशाले ॥ श्रीपादपद्मद्वयमेवतस्यतद्वासुदेवस्यनमामिनित्यम् ॥ ६६ ॥ पुण्यान्वितंशंकरमेवनित्यंतीर्थैरनेकैःपरिसेव्यमानम् ॥ तत्पादपद्मद्वयमेवतस्यश्रीवासुदेवस्यअघापहंतत् ॥६७॥ पादांबुजंरक्तमहोत्पलाभमंभोजसल्लिंगजयोपयुक्तम् ॥ अलंकृतंनूपुरसुद्रिकाभिःश्रीवासुदेवस्यनमामिनित्यम् ॥६८॥ देवैःसुसिद्धैर्मुनिभिःसदैवनुतंसुभक्त्याउरगाधिपैश्च ॥ तत्पादपंकेरुहमेवपुण्यंश्रीवासुदेवस्यनमामिनित्यम् ॥ ६९ ॥ यस्यापिपादांभसिमज्जमानाःपूतादिवंयांतिविकल्मषास्ते ॥ मोक्षंलभंतेमुनयःसुतुष्टास्तंवासुदेवंशरणंप्रपद्ये ॥ ७० ॥ पादोदकंतिष्ठतियत्रविष्णोर्गंगादितीर्थानिसदैवतत्र ॥ पिबंतियेद्यापिसपापदेहास्तेयांतिशुद्धाःसुगृहंमुरारेः ॥ ७१ ॥ पादोदकेनाप्यभिषिच्यमानाउग्रैश्चपापैःपरिलिप्तदेहाः ॥ तेयांतिमुक्तिंपरमेश्वरस्यतस्यैवपादौसततंनमामि ॥७२॥ नैवेद्यमात्रेणसुभक्षितेनसुचक्रिणस्तस्यमहात्मनस्तु ॥ श्रीवाजपेयस्यफलंलभंतेसर्वार्थयुक्ताश्चनराभवंति॥७३॥ नारायणंतंनरकाधिनाशनंमायाविहीनंसकलंगुणज्ञम् ॥ यंध्यायमानाःसुगतिंप्रयांतितंवासुदेवंशरणंप्रपद्ये ॥ ७४ ॥ योवंद्यस्त्वृषिसिद्धचारणगणैर्देवैःसदापूज्यतेयोविश्वस्यविसृष्टिहेतुकरणेब्रह्मादिदेवप्रभुः ॥ यःसंसारमहार्णवेनिपतितस्योद्धारकोवत्सलस्तस्यैवापिनमाम्यहंसुचरणौभक्त्यावरौपावनौ ॥ ७५ ॥

---

[1] तेजःस्वरूपेण इ० पा० ।

योहृष्टोमखमंडपेसुरगणैःश्रीवामनःसामगःसामोद्गीतकुतूहलःसुरगणैस्त्रैलोक्यएकःप्रभुः ॥ कुर्वंतंनयनेक्षणैःशुभकरैर्निष्पापतांतद्बलेस्तस्याहंचरणारविंदयु
गलंवंदेपरंपावनम् ॥ ७६ ॥ राजंतंद्विजमंडलेमखमुखेब्रह्मश्रियाशोभितंदिव्येनापिसुतेजसाकरमयंयंचेंद्रनीलोपमम् ॥ देवानांहितकाम्ययासुतनुजंवैरोच
नस्यापितंयाचंतंममदीयतांत्रिपदकंवंदेप्रभुंवामनम् ॥७७॥ तंद्रष्टुंरविमंडलेमुनिगणैःसंप्राप्तवंतंदिवंचंद्रार्कोस्तमयांतरेकिलपदासंच्छादयंतंतदा ॥ तस्यै
वापिसुचक्रिणःसुरगणाःप्रापुर्लयंसांप्रतंकायेविश्वविकोशकेतमतुलंनौमिप्रभोर्विक्रमम् ॥७८॥इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेगुरुतीर्थमाहात्म्येच्य
वनचरित्रेऽष्टनवतितमोऽध्यायः ॥ ९८ ॥ विष्णुरुवाच ॥ स्तोत्रंपवित्रंपरमंपुराणंपापापहंपुण्यमयंशिवंच ॥ धन्यंसुसूक्तंपरमंसुजाप्यंनिशम्यराजाससुखीब
भूव ॥ १ ॥ गतासुतृष्णाक्षुधयासमेतादेवोपमोभूमिपतिर्बभूव ॥ भार्याचतस्यापिविभातिरूपैर्युक्ताबुभौपापविबंधमात्तौ ॥ २ ॥ देवःसुदेवैःपरिवारि
तोसौविप्रैःसुसिद्धैर्हरिभक्तियुक्तैः ॥ आगत्यभूपंगतकल्मषंतंश्रीशंखचक्राब्जगदासिधर्ता ॥ ३ ॥ श्रीनारदोभार्गवव्यासपुण्याःसमागतस्तत्रमृकंडसूनुः ॥
वाल्मीकिनामामुनिर्विष्णुभक्तःसमागतोब्रह्मसुतोवसिष्ठः ॥४॥ गर्गोमहात्माहरिभक्तियुक्तोजाबालिरैभ्यावथकश्यपश्च ॥ आजग्मुरेतेहरिणासमेताविष्णुप्रि
याभागवतांवरिष्ठाः ॥५॥ पुण्याःसुधन्यागतकल्मषास्तेहरेःसुपादांबुजभक्तियुक्ताः ॥ श्रीवासुदेवंपरिवार्यतस्थुःस्तुवंतिभूपंविविधप्रकारैः ॥६॥देवाश्चसर्वे
हुतभुङ्मुखाश्चब्रह्माहरिश्चापिसुदिव्यदेव्यः ॥ गायंतिदिव्यंमधुरंमनोहरंगंधर्वराजादिसुगायनाश्च ॥७॥ सुवेदयुक्तैःपरमार्थसंमितैःस्तवैःसुपुण्यैर्मुनयःस्तुवं
ति ॥ दृष्ट्वापतिंभूपतिमेवदेवोहरिर्बभाषेवचनंमनोहरम् ॥ ८ ॥ वरंयथेष्टंवरयस्वभूपतेददाम्यहंतेपरितोषितोयतः ॥ हरेस्तुवाक्यंसनिशम्यराजादृष्ट्वासुरा
रिंवदमानमग्रे ॥ ९ ॥ नीलोत्पलाभंमुरघातिनंप्रभुंतंशंखचक्रासिगदाप्रधारिणम् ॥ श्रियासमेतंपरमेश्वरंतंरत्नोज्ज्वलंकंकणहारभूषितम् ॥१०॥ रविप्रभंदे
वगणैःसुसेवितंमहार्घहाराभरणैःसुभूषितम् ॥ सुदिव्यगंधैर्वरलेपनैर्हरिंसुभक्तिभावैरवनींगतोनृपः ॥ ११ ॥ दंडप्रणामैःसततंनमामजयेतिवाचाथमहानृ
पस्तदा ॥ दासोस्मिभृत्योस्मिपुरःसतेसदाभक्तिंनजानेनचभावमुत्तमम् ॥१२॥ [1]जायान्वितंमामिहचागतंहरेप्रपाहिवैत्वांशरणंप्रपन्नम् ॥ धन्यास्तुतेमाधव
मानवाद्विजाःसदैवतेध्यानमनोविलीनाः ॥ १३ ॥ समुच्चरंतोभवमाधवेतिप्रयांतिवैकुंठमितःसुनिर्मलाः ॥ तवैवपादांबुजनिर्गतंपयःपुण्यंतथायेशिरसावहं
ति ॥१४॥ समस्ततीर्थोद्भवतोयआप्लुतास्तेमानवायांतिहरेःसुधाम ॥ १५ ॥ नास्तियोगोनमेभक्तिर्ज्ञानंनास्तिनमेक्रिया ॥ कस्यपुण्यस्यसंगेनवरंमह्यंप्रय
च्छसि ॥१६॥ हरिरुवाच ॥ वासुदेवाभिधानंयन्महापातकनाशनम् ॥ भवताविज्वलात्पुण्याच्छ्रुतंराजन्विकल्मषः ॥१७॥तेनत्वंमुक्तिभागीचसंजातोनात्रसं

---

[1] पापान्वितम् इ० पा० ।

शयः॥ ममलोकेप्रभुंक्ष्वत्वंदिव्यान्भोगान्मनोनुगान् ॥१८॥ राजोवाच॥ यदिदेववरोदेयोममदीनस्यवैत्वया॥ विज्वलायप्रयच्छत्वंप्रथमंवरमुत्तमम्॥१९॥
॥ हरिरुवाच ॥ विज्वलस्यपितापुण्यःकुंजलोज्ञानमंडितः ॥ वासुदेवमहास्तोत्रंनित्यंपठतिभूपते ॥ २० ॥ पुत्रैःप्रियासमेतोऽसौममगेहंप्रयास्यति ॥
एतत्तुजपतेस्तोत्रंसदादास्याम्यहंफलम् ॥ २१ ॥ एवमुक्तेशुभेवाक्येराजाकेशवमब्रवीत् ॥ इदंस्तोत्रंमहापुण्यंसफलंकुरुकेशव ॥ २२ ॥ हरिरुवाच ॥
कृतेयुगेमहाराजयदास्तोष्यंतिमानवाः ॥ तदामोक्षंप्रयास्यंतितत्क्षणान्नात्रसंशयः ॥ २३ ॥ त्रेतायांमासमात्रेणषड्भिर्मासैस्तुद्वापरे॥ वर्षेणैकेनचकलौये
जपंतिचमानवाः ॥२४॥ स्वर्गंप्रयांतिराजेंद्रवैष्णवंगतिदायकम् ॥ त्रिकालमेककालंवास्नातोजपतिब्राह्मणः ॥२५॥ यंयंतुवांछतेकामंससतस्यभविष्यति ॥
क्षत्रियोजयमाप्नोतिधनधान्यैरलंकृतः ॥ २६ ॥ वैश्योभविष्यतिश्रीमान्सुखीशूद्रोभविष्यति ॥ अंत्यजंश्रावयेद्योयंपापान्मुक्तोभविष्यति ॥ २७ ॥ श्राव
कोनरकंघोरंकदाचिन्नैवपश्याति ॥ ममस्तोत्रप्रसादाच्चसर्वसिद्धोभविष्यति ॥२८॥ ब्राह्मणैर्भोज्यमानैश्चश्राद्धकालेपठिष्यति ॥ पितरोवैष्णवंलोकंतृप्तायाा
स्यंतिभूपते ॥ २९ ॥ तर्पणांतेजपंकुर्याद्ब्राह्मणोवाथक्षत्रियः ॥ पिबंतिचामृतंतस्यपितरोहृष्टमानसाः ॥ ३० ॥ होमेषुयज्ञमध्येचभावाज्जपतिमानवः ॥
तत्रविघ्नानजायंतेसर्वसिद्धिर्भविष्याति ॥ ३१ ॥ विषमेदुर्गसंस्थानेहिंस्रव्याघ्रस्यसंकटे ॥ चौराणांसंकटेप्राप्तेतत्रस्तोत्रमुदीरयेत् ॥ ३२ ॥ तत्रशांतिर्म
हाराजभविष्यतिनसंशयः॥ अन्येष्वेवसुभव्येषुराजद्वारेगतेनरे॥३३॥ वासुदेवाभिधानस्यअयुतंजपतेनरः ॥ ब्रह्मचर्येणसंस्नातःक्रोधलोभविवर्जितः॥३४॥
तिलतंडुलकैर्होमंदशांशमाज्यमिश्रितम्॥ वासुदेवंप्रपूज्यैवदद्यात्प्रयतमानसः ॥ ३५ ॥ श्लोकंप्रतिततोदेयंहोमंध्यानेनमानवैः ॥ तेषांसुभृत्यवन्नित्यंपार्श्वे
नैवत्यजाम्यहम् ॥ ३६ ॥ कलौयुगेसुसंप्राप्तेस्तोत्रेदास्यंप्रयास्याति ॥ वेदभंगप्रसंगेनयस्यकस्यनदीयते ॥३७॥ सर्वकामसमृद्धार्थःसचैवहिभविष्यति ॥
एवंहिसफलंस्तोत्रंमयाभूपकृतंशृणु ॥३८॥ ब्रह्मणानिर्मितंतेनजप्तंरुद्रेणवैपुरा॥ब्रह्महत्याविनिर्मुक्तइंद्रोमुक्तश्चाकिल्बिषात् ॥३९॥ देवाश्चऋषयोगुह्याःसिद्ध
विद्याधरामराः ॥ नागैस्तुपूजितंस्तोत्रमापुःसिद्धिमनीप्सिताम्॥ ४० ॥ पुण्योधन्यःसवैदातापुत्रवान्हिभविष्याति॥ जपिष्यतिममस्तोत्रंनात्रकार्याविचार
णा॥४१॥ आगच्छत्वंस्त्रियासार्धंममस्थानंनृपोत्तम॥ हस्तावलंबनंदत्तंहरिणातस्यभूपतेः॥४२॥नेदुर्दुंदुभयस्तत्रगंधर्वाललितंजगुः॥ ननृतुश्चाप्सरःश्रेष्ठाः
पुष्पवृष्टिंप्रचक्रिरे॥४३॥देवाश्चऋषयःसर्वेवेदस्तोत्रैःस्तुवंतिते॥ततोदयितयासार्द्धंजगामनृपतिर्हरिम् ॥४४॥तंस्तूयमानंसुरसिद्धसंघैःसविज्वलःपश्यतिहृ
ष्टमानसः॥समागतस्तिष्ठतियत्रवैपितामाताचवेगेनमहाप्रभावः॥४५॥इति श्रीपद्म०भू०खंडेवेनोपाख्यानेगुरुतीर्थेच्यवनचरित्रेनवनवतितमोऽध्यायः ९९॥

---

१ द्विलक्षं बिल्वकैर्होमंघृतगुग्गुलसंयुतम् इ० पा० ।

॥ विष्णुरुवाच ॥ ॥ नर्मदायास्तटेरम्येवटेतिष्ठतिवैपिता ॥ विज्वलोऽपिसमायातःपितरंप्रणिपत्यसः ॥ १ ॥ वासुदेवाभिधानस्यस्तोत्रस्यापिमहाम
तिः ॥ समाचष्टेसधर्मात्मामाहिमानंपितुःपुरः ॥ २ ॥ यथाविष्णुःसमागत्यददौतस्मैवरंशुभम् ॥ तत्सर्वंकथयामाससुप्रसन्नेनचेतसा ॥ ३ ॥ कुंजलो
पिचवृत्तांतंसमाकर्ण्यसभूपतेः ॥ हर्षेणमहताविष्टःपुत्रमालिंग्यविज्वलम् ॥ ४ ॥ आहपुण्यंकृतंवत्सत्वयाराज्ञेमहात्मने ॥ उपकारंमहापुण्यंवासुदेवस्य
कीर्तनात् ॥ ५ ॥ एवमाभाष्यतंपुत्रमाशीर्भिरभिनंद्यच ॥ पुत्रंदेवसमोपेतंस्तुत्वाचैवपुनःपुनः ॥ ६ ॥ स्थितःसरित्तटेरम्येच्च्यवनस्योपपश्यतः ॥ एतत्ते
सर्वमाख्यातंतेषांवृत्तंमहात्मनाम् ॥ ७ ॥ वैष्णवानांमहाराजअन्यत्किंतेवदाम्यहम् ॥ वेनउवाच ॥ अमृतंशंखपात्रेणपानार्थंममचार्पितम् ॥८॥ तस्मात्क
स्यनचश्रद्धापातुंमर्त्यस्यभूतले ॥ उत्तमंवैष्णवंज्ञानंपानानामिहसर्वदा ॥ ९ ॥ त्वयैवंकथ्यमानस्यपानेतृप्तिर्नजायते ॥ श्रोतुंहिदेवदेवेशममश्रद्धाविवर्द्धते
॥१०॥कथयस्वप्रसादान्मेकुंजलस्यापिचेष्टितम् ॥ महात्मनाकिमुक्तंचचतुर्थंतनयंप्रति॥११॥तत्त्वंसुविस्तरादेवकृपयाकथयस्वमे ॥ श्रीभगवानुवाच ॥
श्रूयतामभिधास्यामिचरित्रंकुंजलस्यच ॥ १२ ॥ बहुश्रेयःसमायुक्तंचरित्रंच्यवनस्यच ॥ इदंपुण्यंनरश्रेष्ठआख्यानंपापनाशनम् ॥ १३ ॥ यःशृणोति
नरोभक्त्यागोसहस्रफलंलभेत् ॥ १४ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेगुरुतीर्थमाहात्म्येच्यवनचरित्रेशततमोऽध्यायः ॥ १०० ॥ सूत
उवाच ॥ देवदेवोहृषीकेशस्त्वंगपुत्रंनृपोत्तमम् ॥ समाचष्टमहाश्रेयआख्यानंपापनाशनम् ॥ १ ॥ श्रूयतामभिधास्यामिचरित्रंश्रेयदायकम् ॥ द्विज
स्यापिचवृत्तांतंकुंजलस्यमहात्मनः ॥ २ ॥ विष्णुरुवाच ॥ कुंजलश्चापिधर्मात्माचतुर्थंपुत्रमेवच ॥ समाहूयमुदायुक्तउवाचैनंकपिंजलम् ॥ ३ ॥ किंतुपु
त्रत्वयादृष्टमपूर्वंकथयस्वमे ॥ भोजनार्थंतुयासित्वामितःकस्मिन्सुतोत्तम ॥ ४ ॥ तदाचक्ष्वमहाभागयादिदृष्टंसुपुण्यदम् ॥ कापिंजलउवाच ॥ यच्चतात
त्वयापृष्टमपूर्वंप्रवदाम्यहम् ॥ ५ ॥ यन्नदृष्टंश्रुतंकेनकस्मान्नैवश्रुतंमया ॥ तदिहैवप्रवक्ष्यामिश्रूयतामधुनापितः ॥ ६ ॥ शृण्वंतुभ्रातरःसर्वेमातस्त्वंशृणु
सांप्रतम् ॥ कैलासःपर्वतश्रेष्ठोधवलश्चंद्रसन्निभः ॥ ७ ॥ नानाधातुसमाकीर्णोनानावृक्षोपशोभितः ॥ गंगाजलैःशुभैःपुण्यैःक्षालितःसर्वतःपितः ॥ ८ ॥
नदीनांतुसहस्राणिदिव्यानिविविधानिच ॥ यस्मात्तातप्रसूतानिजलानिविविधानिच ॥९॥तडागानिसहस्राणिसोदकानिमहागिरौ ॥ नद्यःसंतिविशालिन्यो
हंससारससेविताः॥१०॥तस्मिञ्छिखरिणांश्रेष्ठेपुण्यदाःपापनाशनाः ॥ वनानिविविधान्येवपुष्पितानिफलानिच ॥११॥ नानावृक्षोपयुक्तानिहरितानिशुभा
निच ॥ किन्नराणांगणैर्युक्तश्चाप्सरोभिःसमाकुलः॥१२॥ गंधर्वचारणैःसिद्धैर्देववृंदैःसुशोभितः ॥ दिव्यवृक्षवनोपेतोदिव्यभावैःसमाकुलः ॥१३॥ दिव्यगंधैः
सुशोभाढ्यर्नानारत्नसमन्वितः ॥ शिलाभिःस्फटिकस्यापिशुक्लाभिस्तुसुशोभनः॥१४॥सूर्यतेजोमयोराजंस्तेजोभिस्तुसमाकुलः ॥ चंदनैश्चारुगंधैश्चबकुलै

नीलपुष्पकैः॥१५॥ नानापुष्पमयैर्वृक्षैःसर्वत्रसमलंकृतः ॥ पाक्षिणांसुनिनादैश्चदिव्यानांमधुरायते॥१६॥ षट्पदानांनिनादैश्चवृक्षौघैर्मधुरायते ॥ रुतैश्चको
किलानांतुशोभतेसवनोगिरिः ॥१७॥ गणकोटिसमाकीर्णतत्रास्तिशिवमंदिरम् ॥ अंशुभिर्धवलंपुण्यंपुण्यराशिशिलोच्चयम् ॥ १८ ॥ सिंहैश्चगर्जमानैश्चसै
रिभैःकुंजरैस्ततः ॥ दिग्गजानांसुघोषैश्चशब्दितंचसमंततः ॥ १९ ॥ नानामृगैःसमाकीर्णशाखामृगगणाकुलम् ॥ मयूरकेकाघोषैश्चगुहासुचविनादि
तम् ॥२०॥ कंदरैर्लेपनैःकूटैःसानुभिश्चविराजितम् ॥ नानाप्रस्रवणोपेतमोषधीभिर्विराजितम् ॥ २१ ॥ दिव्यंदिव्यगुणंपुण्यंपुण्यधामसमाकुलम् ॥ सेवितं
पुण्यलोकैश्चपुण्यराशिमहागिरिम् ॥२२॥ पुलिंदभिल्लकोलैश्चसेवितंपर्वतोत्तमम् ॥ विकटैःशिखरैःकोटैरद्रिराजःप्रकाशते ॥ २३ ॥ अन्यैर्नानाविधैःपु
ण्यैःकौतुकैर्मंगलैःशुभैः ॥ गंगोदकप्रवाहैश्चमहाशब्दंप्रसुस्रुवे ॥ २४ ॥ शंकरस्यगृहंतत्रकैलासंगतवानहम् ॥ तत्राश्चर्यंमयादृष्टंयन्नदृष्टंकदाश्रुतम् ॥ २५ ॥
श्रूयतामभिधास्यामितातसर्वंमयोदितम् ॥ शिखराद्गिरिराजस्यमेरोःपुण्यान्महोदयात् ॥ २६ ॥ हिमक्षीरसुवर्णस्तुप्रवाहःपततेभुवि ॥ गंगायाश्चमहाभाग
रंहसाघोषभूषितः ॥२७॥ कैलासस्यशिरःप्राप्यतत्रविस्तरतांगतः ॥ दशयोजनमानेनतत्रगंगाह्रदोमहान् ॥ २८ ॥ महातोयेनपुण्येनविमलेनविराजते ॥
सर्वतोभद्रतांप्राप्तोमहाहंसैःप्रशोभते ॥ २९ ॥ सामोच्चारेणपुण्येनदिव्येनमधुरेणच ॥ हंसास्तत्रप्रकूजंतिसरस्तेनविराजते ॥ ३० ॥ तस्यतीरेशिलायांवैहिम
कन्यामहामते ॥ आसीनामुक्तकेशांतारूपद्रविणशालिनी ॥ ३१ ॥ दिव्यरूपसुसंपन्नासगुणादिव्यलक्षणा ॥ दिव्यालंकारभूषाचतस्यास्तीरेविराज
ते ॥ ३२ ॥ नजानेगिरिराजस्यतनयावामहोदधेः ॥ नोवास्तिब्रह्मणःपत्नीसावास्वाहाभविष्यति ॥ ३३ ॥ इंद्राणीवामहाभागारोहिणीवाभविष्यति ॥
ईदृशीरूपसंपत्तिर्युवतीनांनदृश्यते ॥ ३४ ॥ अन्यासांचसुदिव्यानांनारीणांतातसर्वथा ॥ यादृशंरूपसंभावंगुणशीलंप्रदृश्यते ॥ ३५ ॥ अप्सरसांकदाना
स्तितादृशंरूपलक्षणम् ॥ यादृशंतुमयादृष्टंतदंगंविश्वमोहनम् ॥३६॥ शिलापदेसमासीनादुःखेनापिसमाकुला ॥ रुदतेसुस्वरैर्बालाअनेकैःस्वजनैर्विना ॥३७॥
अश्रूणिमुंचमानासामुक्ताभानिबहूनिच ॥ निर्मलानिसरस्यत्रपतंत्येवमहामते ॥३८॥ बिंदवोमौक्तिकाभास्तेनिपतंतिमहोदके ॥ तेभ्योभवंतिपद्मानिहृद्या
निसुरभीणितु ॥ ३९ ॥ पद्मानिजज्ञिरेतेभ्योनेत्राश्रुभ्योमहामते ॥ गंगांभसितरंत्येवअसंख्यातानितानितु ॥४०॥ पतितानिसुहृद्यानिरंहसायानितानितु॥
गंगाप्रवाहमध्येतुहंसवृंदैःसुसेविते ॥ ४१ ॥ भागीरथ्याःप्रवाहस्तुतस्मात्स्थानाद्विनिर्गतः ॥ कैलासशिखरंप्राप्यरत्नाख्यंचारुकंदरम् ॥ ४२ ॥ वर्ततेतोयपूर्ण
स्तुयोजनद्वयविस्तृतः ॥ हंसवृंदसमाकीर्णोजलपक्षिसमाकुलः ॥ ४३ ॥ नानावर्णविशेषाणिसंतिपद्मानितत्रच ॥ प्रवाहेनिर्मलेतातमुनिवृंदनिषेविते ॥ ४४ ॥

---

१ स्वर्गाभिरमणम् इ० पा० ।

अश्रुभ्योयानिजातानिप्रभातेकमलानितु ॥ गंगोदकप्लुतान्येवसौरभाणिमहांतिच ॥ ४५ ॥ प्रतरंतिप्रवाहेतुनिर्मलेजलपूरिते ॥ मध्येमध्येसुहंसैश्चजलपक्षि
निनादिते ॥ ४६ ॥ सूतउवाच ॥ रत्नाख्येतुगिरौतस्मिन्रत्नेश्वरमहेश्वरः ॥ देवदैत्यसुपूज्योपितिष्ठतेतातसर्वदा ॥ ४७ ॥ तत्रदृष्टोमयातातकश्चित्पुण्यमयो
मुनिः ॥ जटाभारसमाक्रांतोनिर्वासादंडधारकः ॥ ४८ ॥ निराधारोनिराहारस्तपसातीवदुर्बलः ॥ कृशांगोऽप्यस्थिसंघातस्त्वचामात्रेणवेष्टितः ॥ ४९ ॥
भस्मोद्धूलितमात्राणिसर्वांगानिमहात्मनः ॥ शुष्कपत्राणिभक्षेतशीर्णानिपतितानिच ॥ ५० ॥ शिवभक्तिसमासीनोदुराधारोमहातपाः ॥ अश्रुभ्योयानिजा
तानिपद्मानिसुरभीणिच॥५१॥गंगातोयात्समानीयदेवदेवंप्रपूजयेत् ॥ रत्नेश्वरंमहाभागोगीतनृत्यविशारदः॥५२॥गायतेनृत्यतेतस्यद्वारस्थस्त्रिपुरद्विषः ॥
मठमागत्यधर्मात्मारोदतेसुस्वरैरपि ॥ ५३ ॥ एतद्दृष्टंमयातातअपूर्वंवदतांवर ॥ कथयस्वप्रसादान्मेयदित्वंवेत्सिकारणम् ॥ ५४ ॥ साकानारीमहाभागा
कस्मात्तातप्ररोदिति ॥ कस्मात्सदेवपुरुषोदेवमर्चेन्महेश्वरम् ॥ ५५ ॥ तन्मेत्वंविस्तराद्ब्रूहिसर्वसंदेहकारणम्॥एवमुक्तोमहाप्राज्ञःकुंजलोपिसुतेनहि॥५६॥
कपिंजलेनप्रोवाचविस्तराच्छृण्वतोमुनेः॥५७॥ इतिश्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेगुरुतीर्थमाहात्म्येच्यवनचरित्रएकाधिकशततमोऽध्यायः॥१०१॥
कुंजलउवाच ॥ सर्वंवत्सप्रवक्ष्यामियत्त्वयोक्तंममाधुना ॥ उभयोर्देवनंयत्तुयस्माज्जातंद्विजोत्तम ॥ १ ॥ एकदातुमहादेवीपार्वतीप्रमदोत्तमा ॥ क्रीडमाना
महात्मानमीश्वरंवाक्यमब्रवीत् ॥ २ ॥ ममोरसिमहादेवजातंमहत्सुदोहदम् ॥ दर्शयस्वममाग्रेत्वंकाननंकाननोत्तमम् ॥ ३ ॥ श्रीमहादेवउवाच ॥ एवम
स्तुमहादेविनंदनंदेवसंकुलम् ॥ दर्शयिष्यामितेपुण्यंद्विजसिद्धनिषेवितम् ॥ ४ ॥ एवमाभाष्यतांदेवींतयासहगणैस्ततः ॥ सगंतुमुत्सुकोदेवोनंदनंवनमेव
तु ॥ ५ ॥ सर्वंगसुंदरंदिव्यपृष्ठमाभरणैर्युतम् ॥ घंटामालाभिसंयुक्तंकिंकिणीजालमालिनम् ॥ ६ ॥ चामरैःपट्टसूत्रैश्चमुक्तामालासुशोभितम् ॥ हंसचंद्र
प्रतीकाशंवृषभंचारुलक्षणम् ॥ ७ ॥ समारूढोमहादेवोगणकोटिसमावृतः ॥ नंदिभृंगिमहाकालस्कंदचंडमनोहराः ॥ ८ ॥ वीरभद्रोगणेशश्चपुष्प
दंतोमणीश्वरः ॥ अतिबलःसुबलोनाममेघनादोघटावहः ॥ ९ ॥ घंटाकर्णश्चकालिंदःपुलिंदोवीरबाहुकः ॥ केशरीकिंकरोनामचं[2]डहासःप्रजाप
तिः ॥ १० ॥ एतेचान्येचबहवःसनकाद्यास्तपोबलाः ॥ गणैश्चकोटिसंख्यातैःसशिवःपरिवारितः ॥ ११ ॥ नंदनंवनमेवापिसेवितंदेवकिन्नरैः ॥ प्रविवे
शमहादेवोगणैर्दिव्यासमन्वितः ॥ १२ ॥ दर्शयामासदेवेशोगिरिजायैसुशोभनम् ॥ नानापादपसंपन्नंबहुपुष्पसमाकुलम् ॥ १३ ॥ दिव्यरं
भावनाकीर्णंपुष्पवद्भिस्तुचंपकैः ॥ मल्लिकाभिःसुपुष्पाभिर्मालतीजालसंकुलम् ॥ १४ ॥ नित्यंपुष्पितशाखाभिःपाटलानांवनोत्तमैः ॥ राजमानं

---

१ जनेश्वरः इ० पा० । २ चंद्रहासः इ० पा० ।

महावृक्षैश्चंदनैश्चारुगंधिभिः ॥ १५ ॥ देवदारुवनैर्जुष्टंतुंगवृक्षैःसमाकुलम् ॥ सरलैर्नालिकेरैश्चतद्वत्पूगीफलद्रुमैः ॥ १६ ॥ खर्जूरपनसैर्दिव्यैः
फलभारावनामितैः ॥ परिमलोद्गारसंयुक्तैर्गुरुवृक्षसमाकुलम् ॥ १७ ॥ अग्नितेजःसमाभासैःसप्तपर्णैःसुशोभितम् ॥ राजवृक्षैःकदंबैश्चपुष्पशोभान्वितं
सदा ॥ १८ ॥ जंबूनिंबमहावृक्षैर्[1]मातुलिंगैःसमाकुलम् ॥ नारंगैःसिंधुवारैश्च[2]प्रियालैःशालतिंदुकैः ॥ १९॥ उदुंबरैःकपित्थैश्चजंबूपादपशोभितम् ॥ लकुचैः
पुष्पसौगंधैःस्फुटनागैःसमाकुलम् ॥ २० ॥ चूतैश्चफलराजाद्यैर्नीलैश्चैवघनोपमैः ॥ नीलैःशालवनैर्दिव्यैर्जालानांतुवनैस्ततः ॥ २१ ॥ तमालैस्तुविशालै
श्चसेवितंतपनोपमैः ॥ शोभितंनंदनंपुण्यंशिवेनपरिदर्शितम् ॥ २२ ॥ शोभितंचद्रुमैश्चान्यैःसर्वैर्नीलवनोपमैः ॥ सर्वकामफलोपेतैःकल्याणफलदाय
कैः ॥ २३ ॥ कल्पद्रुमैर्महापुण्यैःशोभितंनंदनंवनम् ॥ नानापक्षिनिनादैश्चसंकुलंमधुरस्वरैः ॥ २४ ॥ कोकिलानांरुतैःपुण्यैरुद्घुष्टंमधुकारिभिः ॥ मकरं
दविलुब्धानांपक्षिणांरुतनादितम् ॥ २५ ॥ नानावृक्षैःसमाकीर्णंनानामृगगणायुतम् ॥ वृक्षेभ्योविविधैःपुष्पैस्सौगंधैःपतितैर्भुवि ॥ २६ ॥ साचभूराजते
पुत्रपूजितेवसुगंधिभिः ॥ तत्रवाप्योमहापुण्याःपद्मसौगंधनिर्मलाः ॥ २७ ॥ तोयैस्ताःपूरिताःपुत्रहंसकारंडसेविताः ॥ तडागैःसागरप्रख्यैस्तोयसौ
गंधपूजितैः ॥ २८ ॥ नंदनंभातिसर्वत्रगणैरप्सरसांमहत् ॥ विमानैःकलशैःशुभ्रैर्हैमदंडैःसुशोभनैः ॥ २९ ॥ नंदनोवनराजस्तुप्रासादैस्तुसुधान्वितैः ॥
यत्रतत्रप्रभात्येवकिन्नराणांमहागणैः ॥ ३० ॥ गंधर्वैरप्सरोभिश्चसुरूपाभिर्द्विजोत्तम॥ देवतानांविनोदैश्चमुनिवृंदैःसुयोगिभिः ॥ ३१ ॥ सर्वत्रशुशुभेपु
ण्यसंस्थानंनंदनस्यच ॥ ३२ ॥ एवंसमालोक्यमहानुभावोभवःसुदेव्यासहितोमहात्मा ॥ श्रीनंदनंपुण्यवतांनिवासंसुखाकरंशांतिगुणोपपन्नम् ॥३३॥आ
दित्यतेजःसमतेजसांगणैःप्रभातिवैरश्मिभिर्जातरूपः॥पुष्पैःफलैःकामगुणोपपन्नःकल्पद्रुमोनंदनकाननेपि ॥३४॥ एवंविधंपादपराजमेवसंवीक्ष्यदेवीचशि
वंबभाषे ॥ अस्याभिधानंकथयस्वनाथसर्वस्यपुण्यस्यनगस्यपुण्यम् ॥३५॥ तेजस्विनांसूर्यवरःसमंतात्सदेवदेवींचशिवोबभाषे ॥ शिवउवाच ॥ अस्यप्र
तिष्ठामहतीशुभाख्यादेवेषुमुख्योमधुसूदनश्च ॥३६॥ नदीषुमुख्यासुरनिम्नगापिविसृष्टिकर्त्तापियथैवधाता ॥ सुखावहानांचयथासुचंद्रोभूतेषुमुख्याचयथै
वपृथ्वी ॥३७॥ नगेंद्रराजोहियथानगानांजलाशयेष्वेवयथासमुद्रः ॥ महौषधीनामिवदेविचान्नंमहीधराणांहिमवान्यथैव ॥ ३८ ॥ विद्यासुमध्येचयथात्म
विद्यालोकेषुसर्वेषुयथानरेंद्रः॥तथैवमुख्यस्तरुराजएषसर्वातिथिर्देवपतेःप्रियोयम्॥३९॥ श्रीपार्वत्युवाच ॥ गुणान्सुशंभोममकीर्त्तयस्ववृक्षाधिपस्यास्यशु
भान्सुपुण्यान् ॥ आकर्ण्यदेवोवचनंबभाषेदेव्यास्तुसर्वंसुतरोर्हितस्य ॥४० ॥ यंयंकल्पयंतिसुपुण्यदेवादेवोपमादेववराश्चकांते ॥ [3]तंतंहितेभ्यःप्रददाति

---

१ लवंगैश्चसमाकुलम् इ० पा०। २ पिप्पलैः इ० पा०। ३ तंतांहिवृक्षःप्रददाति तेभ्यःफलादघ्मानां स न वृक्ष एकः इ० पा०।

वृक्षःकल्पद्रुमोनामवरिष्ठएषः॥४१॥ अस्माच्चसर्वेंप्रभवंतिपुण्यादुःप्राप्यमत्रैवतपोधिकास्ते ॥ जीवाधिकंरत्नमयंसुदिव्यंदेवास्तुभुंजंतिमहाप्रधानाः॥४२॥
शुश्रावदेवीवचनंशिवस्यआश्चर्यभूतंमनसाविचिंत्य ॥ तस्यानुमत्यापरिकल्पितंचस्त्रीरत्नमेकंसुगुणंसुरूपम् ॥ ४३ ॥ सर्वांगरूपांसगुणांसुरूपांतस्मा
त्सुवृक्षाद्गिरिजाप्रलेभे॥विश्वस्यमोहाययथोपविष्टासाहाय्यरूपामकरध्वजस्य ॥४४॥क्रीडानिधानंसुखसिद्धिरूपंसर्वोपपन्नाकमलायताक्षी॥पद्माननापद्मक
रासुपद्माचामीकरस्यापियथासुमूर्तिः ॥ ४५ ॥ प्रभासुतद्वद्विमलासुतेजालीलासुतेजाश्चसुकुंचितास्ते ॥ प्रलंबकेशाःपरिसूक्ष्मबद्धाःपुष्पैःसुगंधैःपरिलेपि
ताश्च ॥ ४६ ॥ प्रबद्धकुंतादृढकेशबंधैर्विभातिसारूपवरेणबाला ॥ सीमंतमार्गेचमुक्ताफलानांमालाविभात्येवयथातरूणाम् ॥४७॥सीमंतमूलेतिलकंसुदेव्या
यथोदितोदैत्यगुरुःसतेजाः॥ भालेषुपद्मेमृगनाभिपद्मसमुत्थतेजःप्रकरैर्विभाति ॥ ४८ ॥ सीमंतमूलेतिलकस्यतेजःप्रकाशयेद्रूपश्रियंसुलोके ॥ केशेषुमुक्ता
फलकेचभालेतस्याःसुशोभांविकरोतिनित्यम्॥४९॥यथासुचंद्रःपरिभातिभासासारम्यचेष्टेवविभातितद्वत् ॥ संपूर्णचंद्रोपियथाविभातिज्योत्स्नावितानेन
हिमांशुजालः ॥५०॥ तस्यास्तुवक्त्रंपरिभातितद्वच्छोभाकरंविश्वविशारदंच ॥ हिमांशुरेवापिकलंकयुक्तःसंक्षीयतेनित्यकलाविहीनः॥ ५१ ॥ संपूर्णम
स्त्येवसदैवहृष्टंतस्यास्तुवक्त्रंपरिनिष्कलंकम् ॥ गंधंविकाशंकमलेस्वकीयंततःसमालोक्यसुखंनलेभे ॥५२॥ पद्माननासर्वगुणोपपन्नामदीयभावैःपरिनि
र्मितेयम् ॥ गंधंस्वकीयंतुविपश्यपद्मंतस्यामुखाद्धातिजगत्समीरः ॥ ५३ ॥ लज्जाभियुक्तःसहसाबभूवजलंसमाश्रित्यसदैवतिष्ठति ॥ कतिमतिनियत
बुद्ध्यासुधियोवदंतिसुमदननृपतेःकोशंसमुद्रकलाभिः ॥५४॥ सुवरदशनरत्नैर्हास्यलीलाभियुक्ताअरुणअधरबिंबंशोभमानस्तुआस्यः॥५५॥ सुभ्रूःसुना
सिकातस्याःसुकर्णौरत्नभूषितौ ॥ हेमकांतिसमोपेतौकपोलौदीप्तिसंयुतौ ॥ ५६ ॥ रेखात्रयंप्रशोभेतग्रीवायांपरिसंस्थितम् ॥ सौभाग्यशीलशृंगारैस्तिस्रो
रेखाइहैवहि ॥ ५७ ॥ सुस्तनौकठिनौपीनौवर्तुलाकारसन्निभौ ॥ तस्याःकंदर्पकलशावभिषेकायकल्पितौ ॥ ५८ ॥ अंसावतीवशोभेतेसुसमौमानसान्वि
तौ ॥ सुभुजौवर्तुलौश्लक्ष्णौसुवर्णौलक्षणान्वितौ ॥ ५९ ॥ सुसमौकरपद्मौतुपद्मवर्णौसुशीतलौ ॥ दिव्यलक्षणसंपन्नौपद्मस्वस्तिकसंयुतौ ॥ ६० ॥
सरलाःपद्मसंयुक्ताअंगुल्यस्तुनखान्विताः ॥ नखानिचसुतीक्ष्णानिजलबिंदुनिभानिच ॥६१॥ पद्मगर्भप्रतीकाशोवर्णस्तदंगसंभवः॥ पद्मगंधाचसर्वांगेपद्मेव
भातिभामिनी ॥ ६२ ॥ सर्वलक्षणसंपन्नानगकन्यासुशोभना ॥ रक्तोत्पलनिभौपादौसुश्लक्ष्णौचातिशोभनौ ॥ ६३ ॥ रत्नज्योतिःसमाकारानखाःपादाग्र
संभवाः ॥ यथोद्दिष्टंचशास्त्रेषुतथाचांगेषुदृश्यते ॥ ६४ ॥ सर्वाभरणशोभांगीहारकंकणनूपुरा ॥ मेखलाकटिसूत्रेणकांचीनादेनराजते ॥ ६५ ॥ नीले

नपट्टवस्त्रेणपरांशोभांगताशुभा ॥ कंचुकेनापिदिव्येनसुरक्तेनगुणान्विता ॥ ६६ ॥ पार्वतीकल्पिताद्भावाद्रुणंप्राप्तामहोदयम् ॥ कल्पद्रुमान्मुदंलेभेशंक
रंवाक्यमब्रवीत् ॥ ६७ ॥ यथोक्तंतुत्वयादेवतथादृष्टोमयाद्रुमः ॥ यादृशंकल्प्यतेभावस्तादृशंपरिदृश्यते ॥६८ ॥ सूतउवाच ॥ अथसाचारुसर्वांगीतयोःपा
र्श्वंसमेत्यच ॥ पादांबुजंननामाथसाभक्त्याभवयोस्तदा ॥६९॥ उवाचवचनंस्निग्धंहृद्यंहारिचसातदा ॥ कस्मात्सृष्टात्वयानाथमातर्वदस्वकारणम्॥७०॥
श्रीदेव्युवाच ॥ वृक्षस्यकौतुकाद्भावान्मयावैप्रत्ययःकृतः ॥ सद्यःप्राप्तंफलंभद्रेभवतीरूपसंपदा ॥७१ ॥ अशोकसुंदरीनाम्नालोकेख्यातिंप्रयास्यसि ॥ सर्व
सौभाग्यसंपन्नाममपुत्रीनसंशयः ॥ ७२ ॥ सोमवंशेषुविख्यातोयथादेवःपुरंदरः ॥ नहुषोनामराजेंद्रस्तवनाथोभविष्यति ॥ ७३ ॥ एवंदत्वावरंतस्यैजगाम
गिरिजागिरिम् ॥ कैलासंशंकरेणापिमुदापरमयायुता ॥ ७४ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेगुरुतीर्थमाहात्म्येच्यवनचरित्रेद्व्यधिकशततमोऽ
ध्यायः ॥ १०२ ॥ कुंजलउवाच ॥ अशोकसुंदरीजातासर्वयोषिद्वरातदा ॥ रेमेसुनंदनेपुण्येसर्वकामगुणान्विते ॥ १ ॥ सुरूपाभिःसुकन्याभिर्देवानांचारुहा
सिनी ॥ सर्वान्भोगान्प्रभुंजानागीतनृत्यविचक्षणा ॥ २ ॥ विप्रचित्तेःसुतोहुंडोरौद्रस्तीव्रश्चसर्वदा ॥ स्वेच्छाचारोमहाकामीनंदनंप्रविवेशह ॥ ३ ॥ अशोकसुं
दरींदृष्ट्वासर्वालंकारसंयुताम् ॥ तस्यास्तुदर्शनाद्दैत्योविद्धःकामस्यमार्गणैः ॥ ४ ॥ तामुवाचमहाकायःकात्वंकस्यासिवाशुभे ॥ कस्मात्त्वंकारणाच्चात्रआग
तासिवनोत्तमम् ॥५॥ अशोकसुंदर्युवाच ॥ शिवस्यापिसुपुण्यस्यसुताहंशृणुसांप्रतम् ॥ स्वसाहंकार्तिकेयस्यजननीगोत्रजापिमे॥६॥बालभावेनसंप्राप्तालीलयानंदनंवनम् ॥ भवान्कोहिकिमर्थंतुमामेवंपरिपृच्छति ॥ ७ ॥ हुंडउवाच ॥ विप्रचित्तेःसुतश्चाहंगुणलक्षणसंयुतः ॥ हुंडेतिनाम्नाविख्यातोबलवीर्य
मदोद्धतः ॥ ८ ॥ दैत्यानामप्यहंश्रेष्ठोमत्समोनास्तिराक्षसः ॥ देवेषुमर्त्यलोकेषुतपसायशसाकुले ॥ ९ ॥ अन्येषुनागलोकेषुधनभोगैर्वरानने ॥ दर्शनात्ते
विशालाक्षिहतःकंदर्पमार्गणैः ॥ १० ॥ शरणंतेह्यहंप्राप्तःप्रसादसुमुखीभव ॥ भवस्ववल्लभाभार्याममप्राणसमाप्रिया ॥ ११ ॥ अशोकसुंदर्युवाच ॥
श्रूयतामभिधास्यामिसर्वसंबंधकारणम् ॥ भवितव्यासुजातस्यलोकेस्त्रीपुरुषस्यहि ॥ १२ ॥ भवितव्यस्तथाभर्तास्त्रियायःसदृशोगुणैः ॥ संसारेलोकमा
र्गोयंशृणुहुंडयथाविधि ॥ १३ ॥ अस्त्येवकारणंचात्रयथातेनभवाम्यहम् ॥ सुभार्यादैत्यराजेंद्रशृणुष्वयतमानसः ॥ १४ ॥ वृक्षराजादहंजातायदाकाले
महामते ॥ शंभोर्भावंसुसंगृह्यपार्वत्याकल्पिताह्यहम् ॥ १५ ॥ देवस्यानुमतेदेव्यासृष्टोभर्ताममैवाहि ॥ सोमवंशेमहाप्राज्ञःसधर्मात्माभविष्यति ॥ १६ ॥
जिष्णुर्जिष्णुसमोवीर्येतेजसापावकोपमः ॥ सर्वज्ञःसत्यसंधश्चत्यागेवैश्रवणोपमः ॥ १७ ॥ यज्वादानपतिःसोपिरूपेणमन्मथोपमः ॥ नहुषोनामधर्मात्मा
गुणशीलमहानिधिः ॥ १८ ॥ देव्यादेवेनमेदत्तःख्यातोभर्ताभविष्यति ॥ तस्मात्सर्वगुणोपेतंपुत्रमाप्स्यामिसुंदरम् ॥ १९ ॥ इंद्रोपेंद्रसमंलोकेययातिंज

नवल्लभम् ॥ लप्स्याम्यहंरणेधीरंतस्माच्छंभोःप्रसादतः ॥ २० ॥ अहंपतिव्रतावीर[1]परभार्याविशेषतः ॥ अतस्त्वंसर्वथाहुंडत्यजभ्रांतिमितोव्रज ॥ २१ ॥
प्रहस्यैववचोब्रूतेअशोकसुंदरींप्रति ॥ हुंडउवाच ॥ नैवयुक्तंत्वयाप्रोक्तंदेव्यादेवेनचैवहि ॥ २२ ॥ नहुषोनामधर्मात्मासोमवंशेभविष्यति ॥ भवती
वयसाश्रेष्ठाकनिष्ठोनसयुज्यते ॥ २३॥ कनिष्ठास्त्रीप्रशस्तातुपुरुषोनप्रशस्यते ॥ कदासपुरुषोभद्रेतवभर्ताभविष्यति ॥ २४ ॥ तारुण्यंयौवनंचापिनाश
मेवंप्रयास्यति ॥ यौवनस्यबलेनापिरूपवत्यःसदास्त्रियः ॥ २५ ॥ पुरुषाणांवल्लभत्वंप्रयांतिवरवर्णिनि ॥ तारुण्यंहिमहामूलंयुवतीनांवरानने ॥ २६ ॥
तस्याधारेणभुंजंतिभोगान्कामान्मनोनुगान् ॥ कदासोभ्येष्यतेभद्रेआयोःपुत्रःशृणुष्वमे ॥ २७ ॥ यौवनंवर्ततेऽद्यैववृथाचैवभविष्यति ॥ गर्भत्वंचशिशु
त्वंचकौमारंचनिशामय ॥ २८ ॥ कदासौयौवनोपेतस्तवयोग्योभविष्यति ॥ यौवनस्यप्रभावेनपिबस्वमधुमाधवीम् ॥ २९ ॥ मयासहविशालाक्षिरम
स्वत्वंसुखेनवै ॥ हुंडस्यवचनंश्रुत्वाशिवस्यतनयापुनः ॥ ३० ॥ उवाचदानवेंद्रंतंसाध्वसेनसमन्विता ॥ अष्टाविंशतिकेप्राप्तेद्वापराख्येयुगेतदा ॥ ३१ ॥
शेषावतारोधर्मात्मावसुदेवसुतोबलः ॥ रेवतस्यसुतांदिव्यांभार्यांसचकरिष्यति ॥३२ ॥ सापिजातामहाभागकृताख्येहियुगोत्तमे ॥ युगत्रयप्रमाणेनसाहि
ज्येष्ठाबलादपि ॥ ३३ ॥ बलस्यसाप्रियाजातारेवतीप्राणसंमिता ॥ भविष्यद्द्वापरेप्राप्तइहसातुभविष्यति ॥ ३४ ॥ मायावतीपुराजा
तागंधर्वतनयावरा ॥ अपहृत्यनियम्यैवशंबरोदानवोत्तमः ॥ ३५ ॥ तस्याभर्तासमाख्यातोमाधवस्यसुतोबली ॥ प्रद्युम्नोनामवीरेशोया
दवेश्वरनंदनः ॥ ३६ ॥ तस्मिन्युगेभविष्येतभाव्यं[2]दृष्टंपुरातनैः ॥ व्यासादिभिर्महाभागैर्ज्ञानवद्भिर्महात्मभिः ॥ ३७ ॥ एवंहिदृश्य
तेदैत्यवाक्यंदेव्यातदोदितम् ॥ मांप्रतिहिजगद्धात्र्यापुत्र्याहिमवतस्तदा ॥ ३८ ॥ त्वंतुलोभेनकामेनलुब्धोवदसिदुष्कृतम् ॥ किल्बिषेण
समाजुष्टंवेदशास्त्रविवर्जितम् ॥ ३९ ॥ यद्यस्यदिष्टमेवास्तिशुभंवाप्यशुभंदृढम् ॥ पूर्वकर्मानुसारेणतत्तस्यपरिजायते ॥ ४० ॥ देवानांब्राह्मणानांचवद
नेयत्सुभाषितम् ॥ निःसरेद्यदिसत्यंतदन्यथानैवजायते ॥ ४१ ॥ मद्भाग्यादेवमाज्ञातंनहुषस्यापितस्यच ॥ समायोगंविचार्यैवंदेव्याप्रोक्तंशिवेन
च ॥ ४२ ॥ एवंज्ञात्वाशमंगच्छत्यजभ्रांतिंमनःस्थिताम् ॥ नैवशक्तोभवान्दैत्यमेमनश्चालितुंध्रुवम् ॥ ४३ ॥ पतिव्रतादृढाचित्तेसकोमेचालितुंक्षमः ॥
महाशापेनधक्ष्यामिइतोगच्छमहासुर ॥ ४४ ॥ एवमाकर्ण्यतद्वाक्यंहुंडोवैदानवोबली ॥ मनसाचिंतयामासकथंभार्याभवेदियम् ॥ ४५ ॥ विचिंत्य
हुंडोमायावीअंतर्धानंसमागतः ॥ ततोनिष्क्रम्यवेगेनतस्मात्स्थानाद्विहायताम् ॥ अन्यस्मिन्दिवसेप्राप्तेमायांकृत्वातमोमयीम् ॥ ४६ ॥ दिव्यंमायाम

---

[1] वीरआर्या इ० पा० ।   [2] पृष्टम् इ० पा० ।

यंरूपंकृत्वानार्यास्तुदानवः ॥ माययाकन्यकारूपोबभूवममनंदन ॥४७॥ साकन्यापिवरारोहामायारूपागमत्ततः ॥ हास्यलीलासमायुक्तायत्रास्तेभवनं
दिनी ॥ ४८ ॥ उवाचवाक्यंस्निग्धेवअशोकसुंदरींप्रति ॥ कासिकस्यासिसुभगेतिष्ठसित्वंतपोवने ॥ ४९ ॥ किमर्थंक्रियतेबालेकामशोषणकंतपः ॥
तन्ममाचक्ष्वसुभगेकिंनिमित्तंसुदुष्करम् ॥ ५० ॥ तन्निशम्यशुभंवाक्यंदानवेनापिभाषितम् ॥ मायारूपेणछन्नेनसाभिलाषेणसत्वरम् ॥ ५१ ॥ आत्म
सृष्टिसुवृत्तांतंप्रवृत्तंतुयथापुरा ॥ तपसःकारणंसर्वंसमाचष्टसुदुःखिता ॥ ५२ ॥ उपप्लुवंतुतस्यापिदानवस्यदुरात्मनः ॥ मायारूपंनजानातिसौ
हृदात्कथितंतया ॥ ५३ ॥ ॥ हुंडउवाच ॥ पतिव्रतासिहेदेविसाधुव्रतपरायणा ॥ साधुशीलसमाचारासाधुचारामहासती ॥ ५४ ॥ अहंप
तिव्रताभद्रेपतिव्रतपरायणा ॥ तपश्चरामिसुभगेभर्तुरर्थेमहासती ॥ ५५ ॥ ममभर्ताहतस्तेनहुंडेनापिदुरात्मना ॥ तस्यनाशायवैघोरंतपस्यामिम
हत्तपः ॥ ५६ ॥ एहिमेस्वाश्रमेपुण्येगंगातीरेवसाम्यहम् ॥ अन्यैर्मनोहरैर्वाक्यैरुक्ताप्रत्ययकारकैः ॥ ५७ ॥ हुंडेनसखिभावेनमोहिताशिवनंदिनी ॥
समाकृष्टासुवेगेनमहामोहेनमोहिता ॥ ५८ ॥ आनीतात्मगृहंदिव्यमनौपम्यंसुशोभनम् ॥ मेरोस्तुशिखरेपुत्रवैडूर्याख्यंपुरोत्तमम् ॥ ५९ ॥ अस्तिसर्व
गुणोपेतंकांचनाख्यंमहाशिवम् ॥ तुंगप्रासादसंबाधैःकलशैर्दंडचामरैः ॥ ६० ॥ नानावृक्षसमोपेतैर्वनैर्नीलैर्घनोपमैः ॥ वापीकूपतडागैश्चनदीभिस्तु
जलाशयैः ॥ ६१ ॥ शोभमानंमहारत्नैःप्राकारैर्हैमसंयुतैः ॥ सर्वकामसमृद्धार्थंसंपूर्णंदानवस्यहि ॥ ६२ ॥ ददृशेसापुरंरम्यमशोकसुंदरीतदा ॥ कस्यदे
वरयसंस्थानंकथयस्वसखेमम ॥ ६३ ॥ सोवाचदानवेंद्रस्यहृष्टपूर्वस्यवैत्वया ॥ तस्यस्थानंमहाभागेसोऽहंदानवपुंगवः ॥ ६४ ॥ मयात्वंतुसमानीता
माययावरवर्णिनि ॥ तामाभाष्यगृहंनीताशातकौंभंसुशोभनम् ॥ ६५ ॥ नानावेश्मैःसमाजुष्टंकैलासशिखरोपमम् ॥ निवेश्यसुंदरींतत्रदोलायांकामपी
डितः ॥ ६६ ॥ पुनःस्वरूपीदैत्येंद्रःकामबाणप्रपीडितः ॥ करसंपुटमाबध्यउवाचवचनंतदा ॥ ६७ ॥ यंयंत्वंवांछसेभद्रेतंतंदद्मिनसंशयः ॥ भजमांत्वं
विशालाक्षिभजंतंकामपीडितम् ॥६८॥ श्रीदेव्युवाच ॥ नैवचालंयितुंशक्तोभवान्मांदानवेश्वरः ॥ मनसापिनवैधार्यंममामोहंसमागतम् ॥६९॥ भवादृशैर्म
हापापैर्देवैर्वादानवाधमैः ॥ दुःप्राप्याहंनसंदेहोमावदस्वपुनःपुनः ॥७०॥ स्कंदानुजासातपसाभियुक्ताजाज्वल्यमानामहतारुषाच ॥ संहर्तुकामापरिदान
वंतंकालस्यजिह्वेवयथास्फुरंती ॥७१॥ पुनरुवाचसादेवीतमेवंदानवाधमम्॥ उग्रंकर्मकृतंपापचात्मनाशनहेतवे ॥७२॥ आत्मवंशस्यनाशायस्वजनस्या
स्यवैत्वया ॥ दीप्तास्वगृहमानीतासुशिखाकृष्णवर्त्मनः ॥७३॥ यथाऽशुभःकूटपक्षीसर्वशोकैःसमुद्गतः ॥ गृहंतुविशतेयस्यतस्यनाशंप्रयच्छति ॥७४॥
स्वजनस्यचसर्वस्यसधनस्यकुलस्यच ॥ सद्विजोनाशमिच्छेतविशत्येवयदागृहम् ॥ ७५ ॥ तथातेहंगृहंप्राप्तातवनाशंसमीहती ॥ पुत्राणांधनधान्यस्य

तववंशस्यसांप्रतम्॥७६॥जीवंकुलंधनंधान्यंपुत्रपौत्रादिकंतव॥सर्वंतेनाशयित्वाहंयास्यामिचनसंशयः॥७७॥यथात्वयाहमानीताचरंतीपरमंतपः॥पतिका
माप्रवांच्छंतीनहुषंचायुनंदनम्॥७८॥तथात्वांममभर्ताचनाशयिष्यतिदानव॥मन्निमित्तउपायोऽयंदृष्टोदेवेनवैपुरा ॥७९॥ सत्येयंलौकिकीगाथायांगायंति
विदोजनाः ॥ प्रत्यक्षंदृश्यतेलोकेनविंदंतिकुबुद्धयः॥८०॥ येनयत्रप्रभोक्तव्यंयस्माद्दुःखसुखादिकम् ॥ सएवभुंजतेतत्रतस्मादेवनसंशयः॥८१॥कर्मणोस्य
फलंभुंक्ष्वस्वकीयस्यमहीतले॥ यास्यसेनिरयस्थानंपरदाराभिमर्शनात् ॥८२॥ सुतीक्ष्णंहिसुधारंतुसुखङ्गंचविघट्टति ॥ अंगुल्यग्रेणकोपायतथामांविद्धि
सांप्रतम् ॥ ८३ ॥ सिंहस्यसंमुखंगत्वाक्रुद्धस्यगर्जितस्यच ॥ कोलुनातिमुखात्केशान्साहसाकारसंयुतः ॥ ८४ ॥ सत्याचारांदमोपेतांनियतांतपसिस्थि
ताम् ॥ निधनंचेच्छतेयोवैसवैमांभोक्तुमिच्छति ॥ ८५ ॥ समणिंकृष्णसर्पस्यजीवमानस्यसांप्रतम् ॥ गृहीतुमिच्छतेसोहियथाकालेनप्रेषितः ॥८६॥ भवां
स्तुप्रेषितोमूढकालेनकालमोहितः ॥ तदातेईदृशीजाताकुमतिःकिंनपश्यसि ॥८७॥ ऋतेतुआयुपुत्रेणसमालोकयतेहिकः ॥ अन्योहिनिधनंयातिममरूपा
वलोकनात् ॥ ८८ ॥ एवमाभाषयित्वातंगंगातीरंगतासती ॥ सशोकादुःखसंविग्नानियतानियमान्विता ॥ ८९ ॥ पूर्वमाचरितंघोरंपतिकामनयातपः ॥
तवनाशार्थमिच्छंतीचरिष्येदारुणंपुनः॥ ९० ॥ यदात्वांनिहतंदुष्टंनहुषेणमहात्मना ॥ निशितैर्वज्रसंकाशैर्बाणैराशीविषोपमैः ॥ ९१ ॥ रणेनिपतितंपाप
मुक्तकेशंसलोहितम् ॥ गतासुंचप्रपश्यामितदायास्याम्यहंपतिम् ॥ ९२ ॥ एवंसुनियमंकृत्वागंगातीरमनुत्तमम् ॥ संस्थिताहुंडनाशायनिश्चलाशिवनंदि
नी ॥ ९३ ॥ वह्नेर्यथादीप्तिमतीशिखोज्ज्वलातेजोभियुक्ताप्रदहेत्सुलोकान् ॥ क्रोधेनदीप्ताविबुधेशपुत्रीगंगातटेदुश्चरमाचरत्तपः॥९४॥ कुंजलउवाच ॥ एव
मुक्तामहाभागशिवस्यतनयागता ॥ गंगांभसिततःस्नात्वास्वपुरेकांचनाह्वये ॥ ९५ ॥ तपश्चचारतन्वंगीहुंडस्यवधहेतवे ॥ अशोकसुंदरीबालासत्येनच
समन्विता ॥ ९६ ॥ हुंडोपिदुःखितोभूतःशापदग्धेनचेतसा ॥ चिंतयामाससंतप्तअतीववचनानलैः ॥ ९७ ॥ समाहूयअमात्यंतंकंपनाख्यमथाब्रवीत् ॥
समाचष्टसवृत्तांतंतस्याःशापोद्भवंमहत् ॥ ९८ ॥ शप्तोस्म्यशोकसुंदर्याशिवस्यापिसुकन्यया ॥ नहुषस्यापिमेभर्त्तुस्त्वंतुहस्तान्मरिष्यसि ॥ ९९ ॥ नै
वजातस्त्वसौगर्भआयोर्भार्याचगुर्विणी ॥ यथासस्याद्व्यलीकस्तुतस्याःशापस्तथाकुरु ॥१००॥ कंपनउवाच ॥ अपहृत्यप्रियांतस्यआयोश्चापिसमान
य ॥ अनेनापिप्रकारेणतवशत्रुर्नजायते ॥ १०१ ॥ नोवाप्रपातयस्वत्वंगर्भंतस्याःप्रभीषणैः ॥ अनेनापिप्रकारेणतवशत्रुर्नजायते ॥ १०२ ॥ जन्मकालं
प्रतीक्षस्वनहुषस्यदुरात्मनः ॥ अपहृत्यसमानीयजहित्वंपापचेतनम् ॥ १०३ ॥ एवंसंमंत्र्यतेनापिकंपनेनसदानवः ॥ अभूत्सउद्यमोपेतोनहुष
स्यप्रणाशने ॥ १०४ ॥ विष्णुरुवाच ॥ ऐलपुत्रोमहाभागआयुर्नामक्षितीश्वरः ॥ सार्वभौमःसधर्मात्मासत्यव्रतपरायणः ॥ १०५ ॥ इंद्रोपेंद्रसमोराजा

---

१ अंगपुत्र महाभाग इ० पा० ।

तपसायशसाबलैः ॥ दानयज्ञैःसुपुण्यैश्वसत्येननियमेनच ॥ १०६ ॥ एकच्छत्रेणवैराज्यंचक्रेभूपतिसत्तमः ॥ पृथिव्यांसर्वधर्मज्ञःसोमवंशस्यभूषण
म् ॥ १०७ ॥ पुत्रंनविंदतेराजातेनदुःखीव्यजायत ॥ चिंतयामासधर्मात्माकथंमेजायतेसुतः ॥ १०८ ॥ इतिचिंतांसमापेदेआयुश्चपृथिवी
पतिः ॥ पुत्रार्थंपरमंयत्नमकरोत्सुसमाहितः ॥ १०९ ॥ अत्रिपुत्रोमहात्मावैदत्तात्रेयोमहामुनिः ॥ क्रीडमानःस्त्रियासार्द्धंमदिरारुणलोचनः ॥ ११० ॥
वारुण्यामत्तधर्मात्मास्त्रीवृंदैश्वसमावृतः ॥ अंकेयुवतिमाधायसर्वयोषिद्वरांशुभाम् ॥ १११ ॥ गायतेनृत्यतेविप्रःसुरांचपिबतेभृशम् ॥ विनायज्ञोपवीतेन
महायोगीश्वरोत्तमः ॥ ११२ ॥ पुष्पमालाभिर्दिव्याभिर्मुक्ताहारपरिच्छदैः ॥ चंदनागुरुदिग्धांगोराजमानोमुनीश्वरः ॥ ११३ ॥ तस्याश्रमंनृपोगत्वा
तंदृष्ट्वाद्विजसत्तमम् ॥ प्रणाममकरोन्मूर्ध्नादण्डवत्सुसमाहितः ॥ ११४ ॥ अत्रिपुत्रःसधर्मात्मासमालोक्यनृपोत्तमम् ॥ आगतंपुरतोभक्त्याअथध्यानंसमा
स्थितः ॥ ११५ ॥ एवंवर्षशतंप्राप्तंतस्यभूपस्यसत्तम ॥ निश्चलंशांतिमापन्नंमानसंभक्तितत्परम् ॥ ११६ ॥ समाहूयउवाचेदंकिमर्थंक्लिश्यसेनृप ॥ ब्र
ह्माचारेणहीनोस्मिब्रह्मत्वंनास्तिमेकदा ॥ ११७ ॥ सुरामांसप्रलुब्धोऽस्मिस्त्रियासक्तःसदैवहि ॥ वरदानेनमेशक्तिरन्यंशुश्रूषब्राह्मणम् ॥ ११८॥ आयुरु
वाच ॥ भवादृशोमहाभागनास्तिब्राह्मणसत्तमः ॥ सर्वकामप्रदातावैत्रैलोक्येपरमेश्वरः ॥ ११९ ॥ अत्रिवंशेमहाभागगोविंदःपरमेश्वरः ॥ ब्राह्मणस्य
स्वरूपेणभवान्वैगरुडध्वजः ॥ १२० ॥ नमोऽस्तुदेवदेवेशनमोऽस्तुपरमेश्वर ॥ त्वामहंशरणंप्राप्तःशरणागतवत्सल ॥ १२१ ॥ उद्धरस्वहृषीकेशमा
यांकृत्वाप्रतिष्ठसि ॥ विश्वस्थानांप्रजानांतुविद्वांसंविश्वनायकम् ॥ १२२ ॥ जानाम्यहंजगन्नाथंभवंतंमधुसूदनम् ॥ मामेवरक्षगोविंदविश्वरूपनमो
स्तुते ॥ १२३ ॥ कुंजलउवाच ॥ गतेबहुतिथेकालेदत्तात्रेयोनृपोत्तमम् ॥ उवाचमत्तरूपेणकुरुष्ववचनंमम ॥ १२४ ॥ कपालेमेसुरांदेहिपाचितंमां
सभोजनम् ॥ एवमाकर्ण्यतद्वाक्यंसचायुःपृथिवीपतिः ॥ १२५ ॥ उत्सु[1]कस्तुकपालेनसुरामाहृत्यवेगवान् ॥ पलंसुपाचितंचैवच्छित्त्वाहस्तेनसत्वरम्॥
॥ १२६ ॥ नृपेंद्रःप्रददौचापिदत्तात्रेयायसत्तम ॥ अथप्रसन्नचेताःससंजातोमुनिपुंगवः ॥ १२७ ॥ दृष्ट्वाभक्तिप्रभावंचगुरुशुश्रूषणंपरम् ॥ समुवाचनृपें
द्रंतमायुंप्रणतमानसम् ॥ १२८ ॥ वरंवरयभद्रंतेदुर्लभंभुविभूपते ॥ सर्वमेवप्रदास्यामियंयमिच्छसिसांप्रतम् ॥ १२९ ॥ राजोवाच ॥ भवान्दातावरंस
त्यंकृपयामुनिसत्तम ॥ पुत्रंदेहिगुणोपेतंसर्वज्ञंगुणसंयुतम् ॥ १३० ॥ देव[2]वीर्यंसुतेजंचअजेयंदेवदानवैः ॥ क्षत्रियैराक्षसैर्घोरैर्दानवैःकिन्नरैस्तथा ॥ १३१ ॥
देवब्राह्मणसंभक्तःप्रजापालोविशेषतः ॥ यज्वादानपतिःशूरःशरणागतवत्सलः ॥ १३२ ॥ दाताभोक्ता[3]महात्माचवेदशास्त्रेषुपंडितः ॥ [4]धनुर्वेदेषुनिपुणः

---

१ उत्प्लुतेन इ० पा० । २ देवतीर्थार्चनकरम् । ३ महात्यागी इ० पा० । ४ चतुर्वेदेषु इ० पा० ।

शास्त्रेषुचपरायणः ॥ १३३ ॥ अनाहतमतिर्धीरःसंग्रामेष्वपराजितः ॥ एवंगुणःसुरूपश्चयस्माद्वंशःप्रसूयते ॥ १३४ ॥ देहिपुत्रंमहाभागममवंशप्रधारकम् ॥ यदिचापिवरोदेयस्त्वयामेकृपयाविभो ॥ १३५ ॥ दत्तात्रेयउवाच ॥ एवमस्तुमहाभागतवपुत्रोभविष्यति ॥ गृहेवंशकरःपुण्यःसर्वजीवदयाकरः ॥ १३६ ॥ एभिर्गुणैस्तुसंयुक्तोवैष्णवांशेनसंयुतः ॥ राजाचसार्वभौमश्चइंद्रतुल्योनरेश्वरः ॥ १३७ ॥ एवंखलुवरंदत्वाददौफलमनुत्तमम् ॥ भूपमाहमहायोगीसुभार्यायैप्रदीयताम् ॥ १३८ ॥ एवमुक्त्वाविसृज्यैवतमायुंप्रणतंपुरः ॥ आशीर्भिरभिनंद्यैवअंतर्द्धानमधीयत ॥ १३९ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेगुरुतीर्थमाहात्म्येच्यवनचरित्रेत्र्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १०३ ॥

कुंजलउवाच ॥ गतेतस्मिन्महाभागेदत्तात्रेयेमहामुनौ ॥ आजगाममहाराजआयुश्चस्वपुरंप्रति[1] ॥ १ ॥ इंदुमत्यागृहंहृष्टःप्रविवेशाश्रियान्वितम् ॥ सर्वकामसमृद्धार्थैरिंद्रस्यसदनोपमम्[2] ॥ २ ॥ राज्यंचक्रेसमेधावीयथास्वर्गेपुरंदरः ॥ स्वर्भानुसुतयासार्द्धमिंदुमत्याद्विजोत्तम ॥ ३ ॥ साचइंदुमतीराज्ञीगर्भमापफलाशनात् ॥ दत्तात्रेयस्यवचनाद्दिव्यतेजःसमन्वितम् ॥ ४ ॥ इंदुमत्यामहाभागस्वप्नंदृष्टमनुत्तमम् ॥ रात्रौदिवान्वितंतातबहुमंगलदायकम् ॥ ५ ॥ गृहांतरेविशंतंचपुरुषंसूर्यसन्निभम् ॥ मुक्तामालान्वितंविप्रंश्वेतवस्त्रेणशोभितम् ॥ ६ ॥ श्वेतपुष्पकृतामालातस्यकंठेविराजते ॥ सर्वाभरणशोभांगोदिव्यगंधानुलेपनः ॥ ७ ॥ चतुर्भुजः शंखपाणिर्गदाचक्रासिधारकः ॥ छत्रेणध्रियमाणेनचंद्रबिंबानुकारिणा ॥८॥ शोभमानोमहातेजादिव्याभरणभूषितः ॥ हारकंकणकेयूरनूपुराभ्यांविराजितः ॥९॥ चंद्रबिंबानुकाराभ्यांकुंडलाभ्यांविराजितः ॥ एवंविधोमहाप्राज्ञोनरःकश्चित्समागतः ॥ १० ॥ इंदुमतींसमाहूयस्नापितापयसातदा ॥ शंखेनक्षीरपूर्णेनशशिवर्णेनभामिनी ॥ ११ ॥ रत्नकांचनबद्धेनसंपूर्णेनपुनःपुनः ॥ श्वेतंनागंसुरूपंचसहस्रशिरसंवरम् ॥ १२ ॥ महामणियुतंदीप्तंधामज्वालासमाकुलम् ॥ क्षिप्तंतेनसुखप्रांतेदत्तंमुक्ताफलंपुनः ॥ १३ ॥ कंठेतस्याःसदेवेशइंदुमत्यामहायशाः ॥ पद्मंहस्तेततोदत्वास्वस्थानंप्रतिजग्मिवान् ॥ १४ ॥ एवंविधंमहास्वप्नंतयादृष्टंसुतोत्तमम् ॥ समाचष्टमहाभागाआयुंभूमिपतीश्वरम् ॥ १५ ॥ समाकर्ण्यमहाराजश्चिंतयामासवैपुनः ॥ समाहूयगुरुंपश्चात्कथितंस्वप्नमुत्तमम् ॥ १६ ॥ शौनकंसुमहाभागंसर्वज्ञंज्ञानिनांवरम् ॥ ॥ राजोवाच ॥ अद्यरात्रौमहाभागममपत्न्याद्विजोत्तम ॥ १७ ॥ विप्रोगेहंविशन्दृष्टःकिमिदंस्वप्नकारणम् ॥ शौनकउवाच ॥ वरोदत्तस्तुतेपूर्वंदत्तात्रेयेणधीमता ॥ १८ ॥ आदिष्टंचफलंराज्ञांसुगुणंसुतहेतवे ॥ तत्फलंकिंकृतंराजन्कस्मैत्वयानिवेदितम् ॥ १९ ॥ सुभार्यायैमयादत्तमितिराज्ञोदितंवचः ॥ श्रुत्वोवाचमहाप्राज्ञःशौनकोद्विजसत्तमः ॥ २० ॥ दत्तात्रेयप्रसादेनतवगेहेसुतोत्तमः ॥ वैष्ण

---

१ शक्रप्रस्थपुरं प्रति इ० पा० । २ कुबेरभवनोपमम् इ० पा० ।

वांशेनसंयुक्तोभविष्यतिनसंशयः ॥ २१ ॥ स्वप्नस्यकारणंराजन्नेतत्तेकथितंमया ॥ इंद्रोपेंद्रसमःपुत्रोदिव्यवीर्योभविष्यति ॥ २२ ॥ पुत्रस्तेसर्वधर्मा
त्मासोमवंशस्यवर्द्धनः ॥ धनुर्वेदेचवेदेचसगुणोसौभविष्यति ॥२३॥ एवमुक्त्वासराजानंशौनकोगतवान्गृहम् ॥ हर्षेणमहताविष्टोराजाभूत्प्रिययासह॥२४॥
इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेगुरुतीर्थमाहात्म्येच्यवनचरित्रेचतुरधिकशततमोऽध्यायः ॥ १०४ ॥ ॥ कुंजलउवाच ॥ गतासानंदनवनंस
खीभिःसहक्रीडितुम् ॥ तत्राकर्ण्यमहद्वाक्यमप्रियंतुतदापितुः ॥ १ ॥ चारणानांसुसिद्धानांभाषतांहर्षणेनतु ॥ आयोर्गेहेमहावीर्योविष्णुतुल्यपरा
क्रमः ॥ २ ॥ भविष्यतिसुतश्रेष्ठोहुंडस्यांतंकरिष्यति ॥ एवंविधंमहद्वाक्यमप्रियंदुःखदायकम् ॥ ३ ॥ समाकर्ण्यसमायातापितुरग्रेनिवेदितम् ॥
समासेनतयातस्यपुरतोदुःखदायकम् ॥ ४ ॥ पितुरग्रेजगादाथपिताश्रुत्वासविस्मितः ॥ शापमशोकसुंदर्याःसस्मारचपुराकृतम् ॥ ५ ॥ एतस्यार्थे
तपस्तेपेसेयंचाशोकसुंदरी ॥ गर्भस्यनाशनायैवइंदुमत्याःसदानवः ॥ ६ ॥ विचक्रेउद्यमंदुष्टःकालाकृष्टोदुरात्मवान् ॥ छिद्रान्वेषीततोभूत्वाइंदुमत्या
स्तुनित्यशः ॥ ७ ॥ यदापश्यतितांराज्ञींरूपौदार्यगुणान्विताम् ॥ दिव्यतेजःसमायुक्तांरक्षितांविष्णुतेजसा ॥ ८ ॥ दिव्येनतेजसायुक्तांसूर्य
बिंबोपमांतुताम् ॥ तस्याःपार्श्वेमहाभागरक्षणार्थंस्थितःसदा ॥ ९ ॥ दूरात्सदानवोदुष्टस्तस्याश्चबहुदर्शयन् ॥ नानाविद्यांमहोग्रांचभीषिकांसु
विभीषिकाम् ॥ १० ॥ गर्भस्यतेजसायुक्तारक्षिताविष्णुतेजसा ॥ भयंनजायतेतस्यामनस्येवकदापुनः ॥ ११ ॥ विफलोदानवोजातउद्यमश्च
निरर्थकः ॥ मनीप्सितंनैवजातंहुंडस्यापिदुरात्मनः ॥ १२ ॥ एवंवर्षशतंपूर्णंपश्यमानस्यतस्यच ॥ प्रसूतासाहिपुत्रंचस्व[१]र्भानोस्तनयातदा ॥ १३ ॥
रात्रावेवसुतश्रेष्ठतस्याःपुत्रोव्यजायत ॥ तेजसातीवभात्येषयथासूर्योनभस्तले ॥ १४ ॥ सूतउवाच ॥ अथदासीमहादुष्टाकाचित्सूतिगृहागता ॥
अशौचाचारसंयुक्तामहामंगलवादिनी ॥ १५ ॥ तस्याःसर्वंसमाज्ञायसहुंडोदानवाधमः ॥ दास्याअंगंप्रविश्यैवप्रविष्टश्चायुमादिरे ॥ १६ ॥ म
हाजनेप्रसुप्तेचनिद्रयातीवमोहिते ॥ तंपुत्रंदेवगर्भाभमपहृत्यबहिर्गतः ॥ १७ ॥ कांचनाख्यपुरेप्राप्तःस्वकीयेदानवाधमः ॥ समाहूयप्रियांभार्यांविपुलां
वाक्यमब्रवीत् ॥ १८ ॥ वधस्वैनंमहापापंबालरूपंरिपुंमम ॥ पश्चात्सूदस्यवैहस्तेभोजनार्थंप्रदीयताम् ॥ १९ ॥ नानाभेदैर्विभेदैश्चपाचयस्वाहिनिर्घृणम् ॥
सूदहस्तान्महाभागेपश्चाद्भोक्ष्येनसंशयः॥२०॥ वाक्यमाकर्ण्यतद्भर्तुर्विपुलाविस्मिताभवत् ॥ कस्मान्निर्घृणतांयातिभर्त्तामममसुनिष्ठुरः ॥ २१ ॥ सर्वलक्षण
संपन्नंदेवगर्भोपमंसुतम् ॥ कस्यकस्मात्प्रभक्ष्येतक्षमाहीनःसुनिर्घृणः ॥ २२ ॥ इत्येवंचिंतयामासकारुण्येनसमन्विता ॥ पुनःपप्रच्छभर्तारंकस्माद्भक्ष्यासि

---

१ धर्मात्मानं महामतिम् इ० पा० । २ विद्युद्दाम् इ० पा० । सर्वत्र विपुलाशब्दे विद्यदा इ० पा० ।

बालकम् ॥ २३ ॥ कस्माद्भवसिसंक्रुद्धोअतीवनिरपत्रपः ॥ सर्वमेकारणंब्रूहितत्वेनदनुजेश्वर ॥२४॥ आत्मदोषंचवृत्तांतंसमासेननिवेदितम् ॥ शापमशो
कसुंदर्याहुंडेनापिदुरात्मना ॥ २५ ॥ तयाज्ञातंतुतत्सर्वंकारणंदानवस्यवै ॥ वध्योऽयंबालकःसत्यंनोवाभर्त्तामरिष्यति ॥ २६ ॥ इत्येवंप्रविचार्यैवविपु
लाक्रोधमूर्च्छिता ॥ मेकलांतुसमाहूयसैरंध्रींवाक्यमब्रवीत् ॥ २७ ॥ जह्येनंबालकंदुष्टंमेकलेऽद्यमहानसे ॥ सूदहस्तेप्रदेहित्वंहुण्डभोजनहेतवे ॥ २८ ॥
मेकलाबालकंगृह्यसूदमाहूयचाब्रवीत् ॥ राजादेशंकुरुष्वाद्यपचस्वैनंहिबालकम् ॥ २९ ॥ एवमाकर्णितंतेनसूदेनापिमहात्मना ॥ आदायबालकंहस्ता
च्छस्त्रमुद्यम्यचोद्यतः ॥ ३० ॥ एषवैदेवदेवस्यदत्तात्रेयस्यतेजसा ॥ रक्षितस्त्वायुपुत्रश्चसजहासपुनःपुनः ॥ ३१ ॥ हसंतंतंसमालोक्यससूदःकृपया
न्वितः ॥ सैरंध्रीचकृपायुक्तासूदंतंप्रत्यभाषत ॥ ३२ ॥ नैषवध्यस्त्वयासूदशिशुरेवमहामते ॥ दिव्यलक्षणसंपन्नःकस्यजातःसुसत्कुले ॥ ३३ ॥ सूदउ
वाच ॥ सत्यमुक्तंत्वयाभद्रेवाक्यंवैकृपयान्वितम् ॥ राजलक्षणसंपन्नोरूपवान्कस्यबालकः ॥३४॥ कस्माद्भोक्ष्यतिदुष्टात्माहुंडोऽयंदानवाधमः ॥ येनवैरक्षि
तोवंशःपूर्वमेवसुकर्मणा ॥३५॥ आपत्स्वपिसजीवेतदुर्गेषुनान्यथाभवेत् ॥ सिंधुवेगेननीतस्तुवह्निमध्येगतोऽथवा ॥ ३६ ॥ जीवतेनात्रसंदेहोयश्चकर्मसहा
यवान् ॥ तस्माद्धिक्रियतेकर्मधर्मपुण्यसमन्वितम् ॥ ३७ ॥ आयुष्मंतोनरास्तेनप्रवदंतिसुखंततः ॥ तारकंपालकंकर्मरक्षतेजाग्रतेहितत् ॥ ३८ ॥ मुक्ति
दंजायतेनित्यंमैत्रस्थानप्रदायकम् ॥ दानपुण्यान्वितंकर्मप्रियवाक्यसमन्वितम् ॥ ३९ ॥ उपकारयुतंयश्चकरोतिशुभकृत्तदा ॥ तमेवरक्षतेकर्मसर्वदैवन
संशयः ॥ ४० ॥ अन्ययोनिंप्रयातिस्मप्रेरितःस्वेनकर्मणा ॥ किंकरोतिपितामाताअन्येस्वजनबांधवाः ॥ ४१ ॥ कर्मणानिहतोयस्तुनस्युस्तस्यचरक्षणे ॥
सूतउवाच ॥ येनैवकर्मणाचैवरक्षितश्चायुनंदनः ॥ ४२ ॥ तस्मात्कृपान्वितोजातःसूदःकर्मवशानुगः ॥ सैरंध्रीचतथाजाताप्रेरितातस्यकर्मणा ॥ ४३ ॥
द्वाभ्यामेवसुतश्चायोरक्षितश्चारुलक्षणः ॥ रात्रावेवप्रणीतोऽसौतस्माद्गेहान्महाश्रमे ॥ ४४ ॥ वशिष्ठस्याश्रमेपुण्येसैरंध्र्यापुण्यकर्मणा ॥ शुभेपर्णकुटीद्वारेत
स्मिन्नेवमहाश्रमे ॥४५॥ गतासास्वगृहंपश्चान्निक्षिप्यबालकोत्तमम् ॥ एणंनिपात्यसूदेनपाचितंमांसमेवहि ॥४६॥ भोजयित्वासुदैत्येंद्रोहुंडोहृष्टोभवत्तदा ॥
शापमशोकसुंदर्यामोघंमेनेतदासुरः ॥४७॥हर्षेणमहताविष्टःसहुंडोदानवेश्वरः॥कुंजलउवाच॥प्रभातेविमलेजातेवशिष्ठोमुनिसत्तमः ॥ ४८ ॥बहिर्गतोहिधर्मा
त्माकुटीद्वारात्प्रपश्यति॥संपूर्णबालकंदृष्ट्वादिव्यलक्षणसंयुतम् ॥४९॥ संपूर्णेंदुप्रतीकाशंसुंदरंचारुलोचनम् ॥ वशिष्ठउवाच ॥ पश्यंतुमुनयःसर्वेयूयमागत्य
बालकम् ॥ ५० ॥ कस्यकेनसमानीतंरात्रौद्वारांगणेमम ॥ देवगंधर्वगर्भाभंराजलक्षणसंयुतम् ॥ ५१ ॥ कंदर्पकोटिसंकाशंपश्यंतुमुनयोमलम् ॥ महाकौ
तुकसंयुक्ताहृष्टाद्विजवरास्ततः ॥ ५२ ॥ समपश्यन्सुतंतेतुआयोश्चैवमहात्मनः ॥ वशिष्ठःसतुधर्मात्माज्ञानेनालोक्यबालकम् ॥ ५३ ॥ आयुपुत्रंसमाज्ञातं

चरित्रेणसमन्वितम् ॥ वृत्तांतंतस्यदुष्टस्यहुण्डस्यापिदुरात्मनः ॥ ५४ ॥ कृपयाब्रह्मपुत्रस्तुसमुत्थायसुबालकम् ॥ कराभ्यामथगृह्णातियावद्द्विजोवरोत्त
मः ॥ ५५ ॥ तावत्पुष्पसुवृष्टिंचचक्रुर्देवाःसुतोपरि ॥ ललितंसुस्वरंगीतंजगुर्गंधर्वकिन्नराः ॥ ५६ ॥ ऋषयोवेदमंत्रैस्तुस्तुवंतिनृपनंदनम् ॥ वशिष्ठस्तंस
मालोक्यवरंवैदत्तवांस्तदा ॥ ५७ ॥ नहुषेत्येवतेनामख्यातंलोकेभविष्यति ॥ हुषितोनैवतेनापिबालभावैर्नराधिप ॥ ५८ ॥ तस्मान्नहुषतेनामदेवपूज्यो
भविष्यसि ॥ जातकर्मादिकंकर्मतस्यचक्रेद्विजोत्तमः ॥ ५९ ॥ व्रतदानंविसर्गंचगुरुशिष्यादिलक्षणम् ॥ वेदंचाधीत्यसंपूर्णंषडंगंसपदक्रमम् ॥ ६० ॥
सर्वाण्येवचशास्त्राणिअधीत्यद्विजसत्तमात् ॥ वशिष्ठाच्चधनुर्वेदंसरहस्यंमहामतिः ॥ ६१ ॥ शस्त्राण्यस्त्राणिदिव्यानिग्राहमोक्षयुतानिच ॥ ज्ञानशास्त्रादिकं
न्यायराजनीतिगुणादिकान् ॥ ६२ ॥ वशिष्ठादायुपुत्रश्चशिष्यरूपेणभक्तिमान् ॥ एवंससर्वनिष्पन्नोनाहुषश्चातिसुंदरः ॥ ६३ ॥ वशिष्ठस्यप्रसादाच्चचाप
बाणधरोभवत् ॥६४॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेगुरुतीर्थमाहात्म्येच्यवनचरित्रेपंचोत्तरशततमोऽध्यायः ॥१०५॥ कुंजलउवाच ॥ आयुभा
र्यामहाभागास्वर्भानोस्तनयासुतम् ॥ अपश्यंतीसुबालंतंदेवोपममनौपमम् ॥ १ ॥ हाहाकारंमहत्कृत्वारुरोदवरवर्णिनी ॥ केनमेलक्षणोपेतोहृतो
बालःसुलक्षणः ॥ २ ॥ तपसादानयज्ञैश्चनियमैर्दुष्करैःसुतः ॥ संप्राप्तो[1]हिमयावत्सकष्टैश्चदारुणैःपुनः ॥ ३ ॥ दत्तात्रेयेणपुण्येनसंतुष्टेनमहात्मना ॥
दत्तःपुत्रोहृतःकेनरुरोदकरुणान्विता ॥ ४ ॥ हापुत्रवत्समेतातहाबालगुणमंदिर ॥ क्वासिकेनापनीतोसिममशब्दःप्रदीयताम् ॥ ५ ॥ सोमवं
शस्यसर्वस्यभूषणोसिनसंशयः ॥ केनत्वमपनीतोसिममप्राणैःसमन्वितः ॥ ६ ॥ राजसुलक्षणैर्दिव्यैःसंपूर्णःकमलेक्षणः ॥ केनाद्यापहृतोवत्सः
किंकरोमिक्वयाम्यहम् ॥ ७ ॥ स्फुटंजानाम्यहंकर्मह्यन्यजन्मनियत्कृतम् ॥ न्यासनाशःकृतःकस्यतस्मात्पुत्रोहृतोमम ॥ ८ ॥ किंवाछलंकृतं
कस्यपूर्वजन्मनिपापया ॥ कर्मणस्तस्यवैदुःखमनुभुंजामिनान्यथा ॥ ९ ॥ रत्नापहारिणीजातापुत्ररत्नंहृतंमम ॥ तस्माद्दैवेनमेदिव्यअनौपम्य
गुणाकरः ॥ १० ॥ किंवावितर्कितोविप्रःकर्मणस्तस्यवैफलम् ॥ प्राप्तंमयानसंदेहःपुत्रशोकान्वितंभृशम् ॥ ११ ॥ किंवाशिशुविरोधश्चकृतो
जन्मांतरेमया ॥ तस्यपापस्यभुंजामिकर्मणःफलमीदृशम् ॥ १२ ॥ याचमानस्यचैवाग्रेवैश्वदेवस्यकर्मणः ॥ किंवापिनार्पितंचान्नंव्याहृतीभिर्हु
तंद्विजैः ॥ १३ ॥ एवंसुदेवमानाच्चस्वर्भानोस्तनयातदा ॥ इंदुमतीमहाभागशोकेनकरुणाकुला ॥ १४ ॥ पतितामूर्च्छिताशोकाद्विह्वल
त्वंगतासती ॥ निःश्वासान्मुंचमानासावत्सहीनायथाहिगौः ॥ १५ ॥ आयूराजासशोकेनदुःखेनमहतान्वितः ॥ बालंश्रुत्वाहृतंतंतुधैर्यंतत्याजपा

---

१ त्वं प्राप्तोऽसि मया वत्स इ० पा०।

थिंवः ॥ १६ ॥ तपसश्चफलंनास्तिनास्तिदानस्यवैफलम् ॥ यस्मादेवंहृतःपुत्रस्तस्मान्नास्तिनसंशयः ॥ १७ ॥ दत्तात्रेयःप्रसादेनवरंमेदत्तवा
न्पुरा ॥ [1]अजेयंचजयोपेतंपुत्रंसर्वगुणान्वितम् ॥ १८ ॥ तस्यवरप्रदानस्यकथंविघ्नोह्यजायत ॥ इतिचिंतापरोराजादुःखितःप्रारुदद्भृशम् ॥ १९ ॥
इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेगुरुतीर्थमाहात्म्येच्यवनचरित्रेनाहुषाख्यानेषडधिकशततमोऽध्यायः॥१०६॥कुंजलउवाच॥अथासौनारदःस्वर्गा
दायुराजानमागतः॥ आगत्यकथयामासकस्माद्राजन्प्रशोचसे ॥१॥ पुत्रापहरणंतेऽद्यक्षेमंजातंमहामते ॥ देवादीनांमहाराजएवंज्ञात्वातुमाशुचः ॥२॥ सर्व
[2]ज्ञःसगुणोभूत्वासर्वविज्ञानसंयुतः॥सर्वकलाभिसंपूर्णआगामिष्यातितेसुतः॥३॥येनाप्यपहृतस्तेऽद्यबालोदेवगुणोपमः॥आत्मगेहेमहाराजकालोनीतोनसंशयः
॥४॥ तस्याप्यंतंसवैकर्त्तामहावीर्योमहाबलः ॥ सत्वामभ्येष्यतेभूपशिवस्यसुतयासह ॥ ५ ॥ इंद्रोपेंद्रसमःपुत्रोभविष्यतिस्वतेजसा ॥ इंद्रत्वंभोक्ष्यतेसोऽ
पिनिजैश्चपुण्यकर्मभिः ॥६॥ एवमाभाष्यराजानमायुंदेवर्षिसत्तमः ॥ जगामसहसातस्यपश्यतःसानुगस्यह ॥७॥ गतेतस्मिन्महाभागेनारदेदेवसंमिते ॥
आयुरागत्यतांराज्ञींतत्सर्वंविन्यवेदयत् ॥ ८ ॥ दत्तात्रेयेणयोदत्तःपुत्रोदेववरोत्तमः ॥ सवैराज्ञिकुशल्यास्तेविष्णोश्चैवप्रसादतः ॥ ९ ॥ येनाप्यसौहृतः
पुत्रःसगुणोमेवरानने ॥ शिरस्तस्यगृहीत्वातुपुनरेवागमिष्यति ॥ १० ॥ इत्याहनारदोभद्रेमाकृथाःशोकमेवच ॥ त्यजचैनंमहामोहंकार्यधर्मविनाश
नम् ॥ ११ ॥ भर्तुर्वाक्यंनिशम्यैवंराज्ञीइंदुमतीततः ॥ हर्षेणापिसमाविष्टापुत्रस्यागमनंप्रति ॥ १२ ॥ यथोक्तंदेवऋषिणातत्तथैवभविष्यति ॥ दत्तात्रेये
णमेदत्तस्तनयोह्यजरामरः ॥ १३ ॥ भविष्यतिनसंदेहःप्रतिभात्येनमेवहि ॥ इत्येवंचिंतयित्वातुननामद्विजपुंगवम् ॥ १४ ॥ नमोस्तुतस्मैपरिसिद्धिदा
यअत्रेःसुपुत्रायमहात्मनेच ॥ यस्यप्रसादेनमयासुपुत्रःप्राप्तःसुधीरःसुगुणःसुपुण्यः ॥ १५ ॥ एवमुक्त्वातुसादेवीविररामसुदुःखिता ॥ आगमिष्यंतमाज्ञा
यनहुषंतनयंपुनः ॥ १६ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेगुरुतीर्थमाहात्म्येच्यवनचरित्रेनाहुषाख्यानेसप्तोत्तरशततमोऽध्यायः ॥ १०७ ॥
॥ कुंजलउवाच ॥ ब्रह्मपुत्रोमहातेजावशिष्ठस्तपतांवरः ॥ नहुषंतंसमाहूयइदंवचनमब्रवीत् ॥१॥ वनंगच्छस्वशीघ्रेणवन्यमानयपुष्कलम् ॥ समाकर्ण्यमुने
र्वाक्यंनहुषोवनमाययौ ॥ २ ॥ तत्रकिंचित्सुवृत्तांतंशुश्रावनहुषोबलः ॥ अयमेषसधर्मात्मानहुषोनामवीर्यवान् ॥ ३ ॥ आयोःपुत्रोमहाप्राज्ञोबाल्यान्मा
त्रावियोजितः ॥ अस्यैवातिवियोगेनआयुभार्याप्ररोदिति ॥ ४ ॥ अशोकसुंदरीतेपेतपःपरमदुष्करम् ॥ कदापश्यतिसादेवीपुत्रमिंदुमतीशुभा ॥ ५ ॥
नाहुषंनामधर्मज्ञंहृतंपूर्वंतुदानवैः ॥ तपस्तेपेनिरालंबाशिवस्यतनयावरा ॥ ६ ॥ अशोकसुंदरीबालाआयुपुत्रस्यकारणात् ॥ अनेनापिकदासाहिसंगतातु

---

[1] अक्षयं यौवनेपेतम् इ० पा० ।

[2] सर्वविद्यागुणांश्चापि वपन्कामांस्तथैव च ॥ लब्ध्वा कामाभिसंपूर्णो ह्यागामिष्याति ते सुतः ॥ इ० पा० ।

भविष्यति ॥ ७ ॥ एवंसांसारिकंवाक्यंदिविचारणभाषितम् ॥ शुश्रावसहिधर्मात्मानहुषोविभ्रमान्वितः ॥ ८ ॥ सगत्वावन्यमादायवशिष्ठस्याश्रमंप्रति ॥
वन्यंनिवेद्यधर्मात्मावशिष्ठायमहात्मने ॥ ९ ॥ बद्धांजलिपुटोभूत्वाभक्त्यानमितकंधरः ॥ तमुवाचमहाप्राज्ञंवशिष्ठंतपतांवरम् ॥ १० ॥ भगवञ्छ्रूयतां
वाक्यमपूर्वंचारणेरितम् ॥ एषवैनहुषोनाम्नाआयुपुत्रोवियोजितः ॥ ११ ॥ मात्रासहसुदुःखैस्तुइंदुमत्याहिदानवैः ॥ शिवस्यतनयाबालात
पस्तेपेसुदुश्चरम् ॥ १२ ॥ निमित्तमस्यधीरस्यनहुषस्येतिवैगुरो ॥ एवमाभाषितंतैस्तुतत्सर्वंहिमयाश्रुतम् ॥ १३ ॥ कोसावायुःसधर्मात्माकासात्विदुम
तीशुभा ॥ अशोकसुंदरीकासानहुषेतिकउच्यते ॥ १४ ॥ एतन्मेसंशयंजातंतद्भवांश्छेत्तुमर्हति ॥ अन्यःकोपिमहाप्राज्ञःकुत्रासौनहुषेतिच ॥ १५ ॥
तत्सर्वंतातमेब्रूहिकारणांतरमेवाहि ॥ वशिष्ठउवाच ॥ आयुराजासधर्मात्मासप्तद्वीपाधिपोबली ॥ १६ ॥ भार्याइंदुमतीतस्यसत्यरूपायशस्विनी ॥ तस्या
मुत्पादितःपुत्रोभवान्वैगुणमंदिरम् ॥ १७ ॥ आयुनाराजराजेनसोमवंशस्यभूषणम् ॥ हरस्यकन्यासुश्रोणीगुणरूपैरलंकृता ॥ १८ ॥ अशोकसुंदरीनाम्ना
सुभगाचारुहासिनी ॥ तस्यहेतोस्तपस्तेपेनिरालंबातपोवने ॥ १९ ॥ तस्याभर्ताभवान्सृष्टोधात्रायोगेननिश्चितः ॥ गंगायास्तीरमाश्रित्यध्यानयोगस
माश्रिता ॥ २० ॥ हुंडश्चदानवेंद्रोयोदृष्ट्वाचैकाकिनींसतीम् ॥ तपसाप्रज्वलंतींचसुभगांकमलेक्षणाम् ॥ २१ ॥ रूपौदार्यगुणोपेतांकामबाणैःप्रपीडितः ॥
तांबभाषेतिकंगत्वाममभार्याभवेतिच ॥ २२ ॥ एवंसातद्वचःश्रुत्वातमुवाचतपस्विनी ॥ माहुंडसाहसंकार्षीर्माजल्पस्वपुनःपुनः ॥ २३ ॥ अप्राप्याहंत्व
यावीरपरभार्याविशेषतः ॥ दैवेनमेपुरासृष्टआयुपुत्रोमहाबलः ॥ २४ ॥ नहुषोनाममेधावीभविष्यतिनसंशयः ॥ देवदत्तोमहातेजाअन्यथात्वंकरिष्य
सि ॥ २५ ॥ ततःशापंप्रदास्यामियेनभस्मीभविष्यसि ॥ एवमाकर्ण्यतद्वाक्यंकामबाणैःप्रपीडितः ॥ २६ ॥ व्याजेनापिहृतातेनप्रणीतानिजमंदिरे ॥ ज्ञा
त्वातयामहाभागशप्तोऽसौदानवाधमः ॥ २७ ॥ नहुषस्यैवहस्तेनतवमृत्युर्भविष्यति ॥ अजातेत्वयिसंजातावदसेत्वंयथैवतत् ॥ २८ ॥ सत्वमायुसुतो
वीरहृतोहुंडेनपापिना ॥ सूदेनरक्षितोदास्याप्रेषितोममचाश्रमम् ॥ २९ ॥ भवंतंवनमध्येचदृष्ट्वाचारणकिन्नरैः ॥ यत्तुवैश्रावितंवत्समयातेकथितंपुनः ॥
॥ ३० ॥ जहितंपापकर्तारंहुंडाख्यंदानवाधमम् ॥ नेत्राभ्यांहिप्रमुंचंतीमश्रूणिपरिमार्जय ॥ ३१ ॥ इतोगत्वाप्रपश्यत्वंगंगातीरंमहाबलम् ॥ निपात्य
दानवेंद्रंतंकारागृहात्समानय ॥ ३२ ॥ अशोकसुंदरीयाहितस्याभर्ताभवस्वाहि ॥ एतत्तेसर्वमाख्यातंप्रश्नस्यास्यहिकारणम् ॥ ३३ ॥ आभाष्यनहु
षंविप्रोविरराममहामतिः ॥ ३४ ॥ आकर्ण्यसर्वंमुनिनाप्रयुक्तमाश्चर्यभूतंसहिचिंत्यमानः ॥ तस्यांतमेकःपरिकर्तुकामआयोःसुतःकोपमथोचकार ॥ ३५ ॥
इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेगुरुतीर्थमाहात्म्येच्यवनचरित्रेनाहुषाख्यानेऽष्टोत्तरशततमोऽध्यायः ॥ १०८ ॥ कुंजलउवाच ॥ प्रणिपत्यप्रसा

---

१ इहासीन्नहुषेति च इ० पा० ।

द्यैववशिष्ठंतपतांवरम् ॥ आमंत्र्यनिर्जगामाथबाणपाणिर्धनुर्धरः ॥ १ ॥ एणस्यमांसंसुविपाच्यभोजितंबालस्तयारक्षितएवबुद्ध्या ॥ आयोःसुपुत्रःसगुणः
सुरूपोदेवोपमोदेवगुणैश्चयुक्तः ॥ २ ॥ तेनैवमांसेनसुसंस्कृतेनमृष्टेनपक्केनरसानुगेन ॥ तमेवदैत्यंपरिभाष्यसूदोदुष्टंसुहर्षेणव्यभोजयत्तदा ॥ ३ ॥ बुभुजेदा
नवोमांसंरसस्वादुसमन्वितम् ॥ हर्षेणापिसमाविष्टोजगामाशोकसुंदरीम् ॥ ४ ॥ तामुवाचततस्तूर्णंकामोपहतचेतनः ॥ आयुपुत्रोमयाभद्रेभक्षितःपति
रेवते ॥ ५ ॥ मामेवभजचार्वांगिभुंक्ष्वभोगान्मनोनुगान् ॥ किंकरिष्यसितेनत्वंमानुषेणगतायुषा ॥ ६ ॥ प्रत्युवाचसमाकर्ण्यशिवकन्यातपस्विनी ॥
भर्तामेदैवतैर्दत्तोअजरोदोषवर्जितः ॥ ७ ॥ तस्यमृत्युर्नवैदृष्टोदेवैरपिमहात्मभिः ॥ एवमाकर्ण्यतद्वाक्यंदानवोदुष्टचेष्टितः ॥ ८ ॥ तामुवाचविशाला
क्षींप्रहस्यैवपुनःपुनः ॥ अद्यैवभक्षितंमांसमायुपुत्रस्यसुंदरि ॥९॥ जातमात्रस्यबालस्यनहुषस्यदुरात्मनः॥एवमाकर्ण्यसावाक्यंकोपंचक्रेसुदारुणम्॥१०॥
प्रोवाचसत्यसंस्थासातपसाभावितापुनः॥तपएवमयातप्तंमनसानियमेनवै ॥ आयुसुतश्चिरायुश्चसत्येनैवभविष्यति ॥ ११ ॥इतोगच्छदुराचारयदिजीवितु
मिच्छसि ॥ अन्यथात्वामहंशप्स्येपुनरेवनसंशयः ॥ १२ ॥ एवमाकर्णितंतस्याःसूदेननृपतिंप्रति ॥ परित्यज्यमहाराजएतामन्यांसमाश्रय ॥ १३ ॥
सूदेनप्रेषितोदैत्यःसहुंडःपापचेतनः ॥ निर्जगामत्वरायुक्तःसस्वांभार्यांप्रियांप्रति ॥ १४ ॥ चेष्टितंनैवजानातिदास्यासूदेनयत्कृतम् ॥ तस्यैनिवेदितंसर्वं
प्रियायैवृत्तमेवच ॥ १५ ॥ सूतउवाच ॥ अशोकसुंदरीसाचमहतातपसाकिल ॥ दुःखशोकेनसंतप्ताकृशीभूतातपस्विनी ॥ १६ ॥ चिंतयंतीप्रियंकांतंतंध्याय
तिपुनःपुनः ॥ किंनकुर्वंतिवैदैत्याउपायैर्विविधैरपि ॥१७॥ उपायज्ञाःसदाबुद्ध्याउद्यमेनापिसर्वदा ॥ वर्ततेदनुजश्रेष्ठानानाभावैश्चसर्वदा ॥१८॥ मायोपाये
नयोगेनहृताहंपापिनापुरा ॥ तथासघातितःपुत्रआयोश्चैवभविष्यति ॥१९॥ यंदृष्ट्वादैवयोगेनभवितारमनामयम् ॥ उद्यमेनापिपश्येतकिंवानश्यतिवानवा
॥ २० ॥ किंवासउद्यमःश्रेष्ठःकिंवातत्कर्मजंफलम् ॥ भाविभावःकथंनश्येत्ततोवेदःप्रतिष्ठति ॥ २१ ॥ विशेषोभावितोदेवैःसकथंचान्यथाभवेत् ॥ एवमेवं
महाभागाचिंतयंतीपुनःपुनः ॥२२॥ किन्नरोविद्धरोनामबृहद्वंशोमहातनुः ॥ सनाभ्योर्धनरःकायःपक्षाभ्यांहिविवर्जितः ॥२३॥ द्विभुजोवंशहस्तस्तुहारकं
कणशोभितः ॥ दिव्यगंधानुलिप्तांगोभार्ययासहचागतः ॥ २४ ॥ तामुवाचनिरानंदांससुतांशंकरस्याहि ॥ किमर्थंचिंतसेदेविविद्धरंविद्धिचाग
तम् ॥ २५ ॥ किन्नरंविष्णुभक्तंमांप्रेषितंदेवसत्तमैः ॥ दुःखमेवंनकर्तव्यंभवत्यानहुषंप्रति ॥ २६ ॥ हुंडेनपापचारेणवधार्थंतस्यधीमतः ॥ कृतमेवाखिलंकर्म
हृतश्चायुसुतःशुभे ॥ २७ ॥ सतुवैरक्षितोदेवैरुपायैर्विविधैरपि ॥ हुंडएवंविजानातिआयुपुत्रोहृतोमया ॥ २८ ॥ भक्षितस्तुविशालाक्षिइतिजानातिवैशुभे ॥
भवतांश्रावयित्वाहिगतोसौदानवोऽधमः ॥ २९ ॥ स्वेनकर्मविपाकेनपुण्यस्यापिमहायशाः ॥ पूर्वजन्मार्जितेनैवतवभर्त्तासजीवति ॥ ३० ॥ पुण्यस्यापिब

लेनैवयेषामायुर्विनिर्मितम् ॥ स्वर्जितस्यमहाभागेनाशमिच्छंतिघातकाः ॥३१॥ दुष्टात्मानोमहापापाःपरतेजोविदूषकाः ॥ तेषांयशोविनाशार्थंप्रपंचंतिदि
नेदिने ॥ ३२ ॥ नानाविधैरुपायैस्तेविषशस्त्रादिभिस्ततः ॥ हंतुमिच्छंतितंपुण्यंपुण्यकर्माभिरक्षितम् ॥ ३३ ॥ पापिनश्चैवहुंडाद्यामोहनस्तंभनादिभिः ॥
पीडयंतिमहापापानानाभेदैर्बलाविलैः ॥ ३४ ॥ सुकृतस्यप्रयोगेणपूर्वजन्मार्जितेनहि ॥ पुण्यस्यापिमहाभागेपुण्यवंतंसुरक्षितम् ॥ ३५ ॥ वैफल्यंयांति
तेषांवैउपायाःपापिनांशुभे ॥ यंत्रतंत्राणिमंत्राश्चशस्त्राग्निविषबंधनाः ॥ ३६ ॥ रक्षयंतिमहात्मानंदेवपुण्यैःसुरक्षितम् ॥ कर्तारोभस्मतांयांतिसवै
तिष्ठतिपुण्यभाक् ॥ ३७ ॥ आयुपुत्रस्यवीरस्यरक्षकादेवताःशुभे ॥ पुण्यस्यसंचयंसर्वंतपसांनिधिमेवतु ॥ ३८ ॥ तस्माच्चरक्षितोवीरोनहुषोब
लिनांवरः ॥ सत्येनतपसातेनपुण्यैश्चसंयमैर्दमैः ॥ ३९ ॥ माकृथादारुणंदुःखंसुंचशोकमकारणम् ॥ सहिजीवतिधर्मात्मामात्रापिआविनावने ॥ ४० ॥
तपोवनेवसत्येकःस्तपस्विपरिपालितः ॥ वेदवेदांगतत्वज्ञोधनुर्वेदस्यपारगः ॥ ४१ ॥ यथाशशीविराजेतस्वकलाभिःस्वतेजसा ॥ तथाविराजतेसोऽ
पिस्वकलाभिःसुमध्यमे ॥ ४२ ॥ विद्याभिस्तुमहापुण्यैस्तपोभिर्यशसातथा ॥ राजतेपरवीरघ्नोरिपुहासुरवल्लभः ॥ ४३ ॥ हुंडंनिहत्यदैत्येंद्रंत्वामेवं
हिप्रलप्स्यते ॥ त्वयासार्द्धंस्त्रियाचैवपृथिव्यामेकभूपतिः ॥ ४४ ॥ भविष्यतिमहायोगीयथास्वर्गेतुवासवः ॥ त्वंतस्मात्प्राप्स्यसेभद्रेसुपुत्रंवासवो
पमम् ॥ ४५ ॥ ययातिनामधर्मज्ञंप्रजापालनतत्परम् ॥ तथाकन्याशतंचापिरूपौदार्यगुणान्वितम् ॥ ४६ ॥ यासांपुण्यैर्महाराजइंद्रलोकंप्रयास्यसि ॥
इंद्रत्वंभोक्ष्यतेदेविनहुषःपुण्यविक्रमः ॥ ४७ ॥ ययातिर्नामधर्मात्माआत्मजस्तेभविष्यति ॥ प्रजापालोमहाराजःसर्वजीवदयापरः ॥ ४८ ॥ तस्यपुत्रा
स्तुचत्वारोभविष्यंतिमहौजसः ॥ बलवीर्यसमोपेताधनुर्वेदस्यपारगाः ॥ ४९ ॥ प्रथमश्चतुरुर्नामपुरुर्नामद्वितीयकः ॥ उरुर्नामतृतीयश्चचतुर्थोवीर्य
वान्यदुः ॥ ५० ॥ एवंपुत्रामहावीर्यास्तेजस्विनोमहाबलाः ॥ भविष्यंतिमहात्मानःसर्वतेजःसमन्विताः ॥ ५१ ॥ यदोश्चैवसुतावीराःसिंहतुल्यपराक्रमाः ॥
तेषांनामानिभद्रंतेगदतःशृणुसांप्रतम् ॥ ५२ ॥ भोजश्चभीमकश्चापिअंधकःकुञ्जरस्तथा ॥ वृष्णिर्नामसुधर्मात्मासत्याधारोभविष्यति ॥ ५३ ॥ षष्ठस्तु
श्रुतसेनश्चश्रुताधारस्तुसप्तमः ॥ कालदंष्ट्रोमहावीर्यःसमरेकालजिद्बली ॥ ५४॥ यदोःपुत्रामहावीर्यायादवाख्यावरानने ॥ तेषांतुपुत्राःपौत्रास्तेभविष्यंतिस
हस्रशः ॥ ५५ ॥ एवंनहुषवंशोवैतवदेविभविष्यति ॥ दुःखमेवंपरित्यज्यसुखेनानुप्रवर्तय ॥ ५६ ॥ समेष्यतिमहाप्राज्ञस्तवभर्ताशुभानने ॥ निहत्य
दानवंहुंडंत्वामेवंपरिणेष्याति ॥ ५७ ॥ दुःखजातानिसोष्णानिनेत्राभ्यांहिपतंतिच ॥ अश्रूणिचेंदुमत्याश्चसंमार्जयतिमानदः ॥ ५८ ॥ आयोश्चदुःख

---

१ कुंजरांधकः इ० पा० ।

मुद्धृत्यस्वकुलंतारयिष्यति ॥ सुखिनंपितरंकृत्वाप्रजापालोभविष्यति ॥ ५९ ॥ एतत्तेसर्वमाख्यातंदेवानांकथनंशुभे ॥ दुःखंशोकंपरित्यज्यसुखेनप
रिवर्त्तय ॥ ६० ॥ ॥ अशोकसुंदर्युवाच ॥ कदाह्येष्यतिमेभर्त्ताविहितोदैवतैर्यदि ॥ सत्यंवदस्वधर्मज्ञममसौख्यंविवर्द्धय ॥ ६१ ॥ ॥ विद्रुरउवाच ॥ अ
चिराद्द्रक्ष्यसिभर्तारंत्वमेवंशृणुसुंदरि ॥ एवमुक्त्वाजगामाथगंधर्वोविबुधालयम् ॥६२॥ अशोकसुंदरीसाचतपस्तेपेहितत्रवै ॥ कामंक्रोधंपरित्यज्यलोभं
चापिशिवात्मजा ॥ ६३ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेगुरुतीर्थेच्यवनचरित्रेनाहुषाख्यानेनवाधिकशततमोऽध्यायः ॥ १०९ ॥ ॥ कुंजल
उवाच ॥ आमंत्र्यसमुनीन्सर्वान्वशिष्ठंतपतांवरम् ॥ समुत्सुकोगंतुकामोनहुषोदानवंप्रति ॥ १ ॥ ततस्तेमुनयःसर्वेवशिष्ठाद्यास्तपोधनाः ॥ आशीर्भिर
भिनंद्यैनमायुपुत्रंमहाबलम् ॥ २ ॥ आकाशेदेवताःसर्वाजघ्नुर्वैदुंदुभीन्मुदा ॥ पुष्पवृष्टिंप्रचक्रुस्तेनहुषस्यचमूर्धनि ॥ ३ ॥ अथदेवःसहस्राक्षःसुरैःसा
र्द्धंसमागतः ॥ ददौशस्त्राणिचास्त्राणिसूर्यतेजोपमानिच ॥ ४ ॥ देवेभ्योनृपशार्दूलोजगृहेद्विजसत्तम ॥ तानिदिव्यानिचास्त्राणिदिव्यरूपोपमोभवत् ॥५॥
अथतादेवताःसर्वाःसहस्राक्षमथाब्रुवन् ॥ स्यंदनोदीयतामस्मैनहुषायसुरेश्वर ॥ ६ ॥ देवानांमतमाज्ञायवज्रपाणिःस्वसारथिम् ॥ आहूयमातलिंतंतुआ
दिदेशततोद्विज ॥ ७ ॥ एनंगच्छमहात्मानमुह्यतांस्यंदनेनवै ॥ सध्वजेनमहाप्राज्ञमायुजंसमरोद्यतम् ॥ ८ ॥ सचोवाचसहस्राक्षंकरिष्येतवशासनम् ॥
एवमुक्त्वाजगामाशुह्यायुपुत्रंरणोद्यतम् ॥ ९ ॥ राजानंप्रत्युवाचैवदेवराजस्यभाषितम् ॥ विजयीभवधर्मज्ञरथेनानेनसंगरे ॥ १० ॥ इत्युवाचसहस्राक्षस्त्वा
मेवनृपतीश्वर ॥ जहित्वंदानवंसंख्येतंहुंडंपापचेतनम् ॥ ११ ॥ समाकर्ण्यसराजेंद्रःसानंदपुलकोद्गमः ॥ प्रसादाद्देवदेवस्यवशिष्ठस्यमहात्मनः ॥ १२ ॥
दानवंसूदयिष्यामिसमरेपापचेतनम् ॥ देवानांचविशेषेणममायापचारितम् ॥ १३ ॥ एवमुक्तेमहावाक्येनहुषेणमहात्मना ॥ अथायातःस्वयंदेवः
शंखचक्रगदाधरः ॥ १४ ॥ चक्राच्चक्रंसमुत्पाट्यसूर्यबिंबोपमंमहत् ॥ ज्वलतातेजसादीप्तंसुवृत्तारंशुभावहम् ॥ १५ ॥ नहुषायददौदेवोहर्षेणमहता
किल ॥ तस्मैशूलंददौशंभुःसुतीक्ष्णंतेजसान्वितम् ॥ १६ ॥ तेनशूलवरेणासौशोभतेसमरोद्यतः ॥ द्वितीयःशंकरश्चासौत्रिपुरघ्नोयथाप्रभुः ॥ १७ ॥
ब्रह्मास्त्रंदत्तवान्ब्रह्मावरुणःपाशमुत्तमम् ॥ चंद्रतेजःप्रतीकाशंशंखंचनादमंगलम् ॥ १८ ॥ वज्रमिंद्रस्तथाशक्तिंवायुश्चापंसमार्गणम् ॥ आग्नेयास्त्रं
तथावह्निर्ददौतस्मैमहात्मने ॥ १९ ॥ शस्त्राण्यस्त्राणिदिव्यानिबहूनिविविधानिच ॥ ददुर्देवामहात्मानस्तस्मैराज्ञेमहौजसे ॥ २० ॥ ॥ कुंजलउवाच ॥
अथआयुसुतोवीरोदैवतैःपरिमानितः ॥ आशीर्भिर्नंदितश्चापिमुनिभिस्तत्ववेदिभिः ॥ २१ ॥ आरुरोहरथंदिव्यंभास्वरंरत्नमालिनम् ॥ घंटारवैःप्रण
दंतंक्षुद्रघंटासमाकुलम् ॥ २२ ॥ रथेनतेनदिव्येनशुशुभेनृपनंदनः ॥ दिविमार्गेयथासूर्यस्तेजसास्वेनवैकिल ॥२३॥ प्रतपंस्तेजसातद्वद्दैत्यानांमस्तकेषु

सः ॥ जगामशीघ्रंवेगेनयथावायुःसदागतिः ॥ २४ ॥ यत्रासौदानवःपापस्तिष्ठतेस्वबलैर्युतः ॥ तेनमातलिनासार्द्धंवाहकेनमहात्मना ॥ २५ ॥ इति
श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेगुरुतीर्थमाहात्म्येच्यवनचरित्रेनहुषाख्यानेदशाधिकशततमोऽध्यायः ॥ ११० ॥ कुंजलउवाच ॥ निर्गच्छमानेसम
रायवीरेनहुषेहितस्मिन्सुरराजतुल्ये ॥ सकौतुकामंगलगीतयुक्ताःस्त्रियस्तुसर्वाःपरिजग्मुरत्र ॥ १ ॥ देवतानांवरानार्योरंभाद्यप्सरसस्तथा ॥ कि
न्नर्यःकौतुकोत्सुक्योजगुःस्वरेणसत्तम ॥ २ ॥ गंधर्वाणांतथानार्योरूपालंकारसंयुताः ॥ कौतुकायगतास्तत्रयत्रराजासतिष्ठति ॥ ३ ॥ पुरंमहोदयंनामहुं
डस्यापिदुरात्मनः ॥ नंदनोपवनैर्दिव्यैःसर्वत्रसमलंकृतम् ॥ ४ ॥ सप्तकक्षान्वितैर्गेहैःकलशैरुपशोभितः ॥ सपताकैर्महादंडैःशोभमानंपुरोत्तम
म् ॥ ५ ॥ कैलासशिखराकारैःसोन्नतैर्दिवमास्थितैः ॥ सर्वश्रियान्वितैर्दिव्यैर्भ्राजमानंपुरोत्तमम् ॥ ६ ॥ वनैश्चोपवनैर्दिव्यैस्तडागैःसागरोपमैः ॥
जलपूर्णैःसुशोभैस्तुपद्मैरक्तोत्पलान्वितैः ॥ ७ ॥ प्राकारैश्चमहारत्नैरट्टालकशतैरपि ॥ परिखाभिःसुपूर्णाभिर्जलैःस्वच्छैःप्रशोभितम् ॥ ८ ॥ अन्यै
श्चैवमहारत्नैर्गजाश्वैश्चविराजितम् ॥ सुनारीभिःसमाकीर्णंपुरुषैश्चमहाप्रभैः ॥ ९ ॥ नानाप्रभावैर्दिव्यैश्चशोभमानंमहोदयम् ॥ राजश्रेष्ठोमहावीरोनहु
षोददर्शपुरम् ॥ १० ॥ पुरप्रांतेवनंदिव्यंदिव्यवृक्षैरलंकृतम् ॥ तद्विवेशमहावीरोनंदनंहियथाऽमरः ॥ ११ ॥ रथेनसहधर्मात्मातेनमातलिनासह ॥
प्रविष्टःसतुराजेंद्रोवनमध्येसरित्तटे ॥ १२ ॥ तत्रतारूपसंयुक्तादिव्यानार्यःसमागताः ॥ गंधर्वागीततत्वज्ञाजगुर्गीतैर्नृपोत्तमम् ॥ १३ ॥ सूताश्चमाग
धाःसर्वेतंस्तुवंतिनृपोत्तमम् ॥ राजानमायुपुत्रंतंभ्राजमानंयथारविम् ॥ १४ ॥ शुश्रावगीतंमधुरंनहुषःकिन्नरेरितम् ॥ १५ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमि
खंडेवेनोपाख्यानेगुरुतीर्थमाहात्म्येच्यवनचरित्रेनहुषाख्यानेएकादशाधिकशततमोऽध्यायः ॥ १११ ॥ कुंजलउवाच ॥ तदेवगानंचसुरांगनाभिर्गीतंस
माकर्ण्यंचगीतकैर्ध्रुवैः ॥ समाकुलाचापिबभूवतत्रसाशंभुपुत्रीपरिचिंतयाना ॥ १ ॥ आसनात्तूर्णमुत्थायमहोत्साहेनसंयुता ॥ तूर्णंगतावरारोहातपोभा
वसमन्विता ॥ २ ॥ तंदृष्ट्वादेवसंकाशंदिव्यरूपसमप्रभम् ॥ दिव्यगंधानुलिप्तांगंदिव्यमालाभिशोभितम् ॥ ३ ॥ दिव्यैराभरणैर्वस्त्रैःशोभितंनृपनंदनम् ॥
दीप्तिमंतंयथासूर्यंदिव्यलक्षणसंयुतम् ॥ ४ ॥ किंवादेवोमहाप्राज्ञोगंधर्वोवाभविष्यति ॥ किंवानागसुतःसोयंकिंवाविद्याधरोभवेत् ॥ ५ ॥ देवेषुनैवप
श्यामिकुतोयक्षेषुजायते ॥ अनयालीलयावीरःसहस्राक्षोपिजायते ॥ ६ ॥ शंभुरेषभवेत्किंवाकिंवाचायंमनोभवः ॥ किंवापितुःसखामेस्यात्पौलस्त्योऽ

---

१ एतस्याग्रे—"निर्गच्छमानं मुनिदेववृंदैर्हृष्टं नृपेंद्रं बलवीर्यकोशम् । इंद्रोपमं विष्णुसमं सुसंख्ये वधाय हुंडस्यसमुत्सुकं तम्" इति पाठो बहुषु पुस्तकेषूपलभ्यते—परं क्रियादिसंबंधो नावगम्यते ।

यंधनाधिपः ॥ ७ ॥ [1]एवंसमार्चितयतीचयावत्तावत्त्वरंरूपगुणाधिपासा ॥ समेत्यरंभासुमहासखीभिरुवाचतांशंभुसुतांप्रहस्य ॥ ८ ॥ इति श्रीप
द्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेगुरुतीर्थमाहात्म्येच्यवनचरित्रेनहुषाख्यानेद्वादशाधिकशततमोऽध्यायः ॥ ११२ ॥ रंभोवाच ॥ तपएतत्परित्यज्यकिंवा
लोकयसेशुभे ॥ [2]तपसःक्षरणंस्याद्वैपुरुषस्यापिचिंतनात् ॥ १ ॥ अशोकसुंदर्युवाच ॥ तपसिमेमनोलीनंनहुषस्यापिकाम्यया ॥ नमांचालयितुंशक्तादेवा
सुरमहोरगाः ॥ २ ॥ एनंदृष्ट्वामहाभागेमेमनश्चलतेभृशम् ॥ रंतुमिच्छाम्यहंगत्वाएवमुत्सुकतांगतम् ॥ ३ ॥ एवंविपर्ययश्चासीन्मनसोमेवरावने ॥तन्मे
त्वंकारणंब्रूहियद्यस्तिज्ञानमुत्तमम् ॥ ४ ॥ आयुपुत्रस्यभार्याहंदेवैःसृष्टामहात्मभिः ॥ कस्मान्मेधावतेचेतउत्सुकंरंतुमेवच ॥ ५ ॥ रंभोवाच ॥ सर्वे
ष्वेवमहाभागेदेहरूपेषुभामिनि ॥ वसत्यात्मास्वयंब्रह्मज्ञानरूपःसनातनः ॥ ६ ॥ यद्यपिप्रक्रियाबद्धैरिंद्रियैरुपकारिभिः ॥ मोहपाशमयैर्बद्धस्तथासिद्धस्तु
सर्वदा ॥ ७ ॥ प्रकृतिंनैवजानातिज्ञानविज्ञानकींकलाम् ॥ अयंशुद्धश्चधर्मज्ञआत्मावेत्तिचसुंदरि ॥ ८ ॥ गच्छंत्यपिमनस्तापमेनंदृष्ट्वामहामतिम् ॥
पापमेवंपरित्यज्यसत्यमेवंप्रधावति ॥ ९ ॥ भर्तायमायुपुत्रस्तेएतत्सत्यंनसंशयः ॥ अन्यंदृष्ट्वाविशंकेतपुरुषंपापलक्षणम् ॥ १० ॥ एवंविधिःकृतोदेवैः
सत्यपाशेनबंधितः ॥ यदस्याआयुपुत्रोपिभर्तृत्वमुपयास्यति ॥ ११ ॥ एवमाकर्णितंभद्रेआत्मनातंचसुंदरि ॥ तद्भावसत्यसंबंधंपरिगृह्यस्थितःस्वय
म् ॥ १२ ॥ अन्यंभावंनजानातिआयुपुत्रंचविंदति ॥ प्रकृतिर्नैवतेदेविपतिंजानातिचागतम् ॥ १३ ॥ एवंज्ञात्वाप्रधानात्मातवाद्यैवप्रधावति ॥ आत्मा
सर्वंप्रजानातिआत्मादेवःसनातनः ॥ १४ ॥ अयमेषसवीरेंद्रोनहुषोनामवीर्यवान् ॥ तस्माद्गच्छतिचेतस्तेसत्यंसंबंधमिच्छते ॥ १५ ॥ ज्ञात्वाचायोःसु
तंभद्रेअन्यंचैवनगच्छति ॥ एतत्तेसर्वमाख्यातंशाश्वतंत्वन्मनोगतम् ॥ १६ ॥ हुंडंहत्वामहाघोरंसमरेदानवाधमम् ॥ त्वांनयिष्यतिस्वस्थानमायोश्चगृह
मुत्तमम् ॥ १७ ॥ हृतोदैत्येनवीरेंद्रोनजपुण्येनशेषितः ॥ बाल्यात्प्रभृतिवीरेंद्रोवियुक्तःस्वजनेनवै ॥ १८ ॥ पितृमातृविहीनस्तुगतोवृद्धिंमहावने ॥
यास्यत्येवपितुर्गेहंत्वयैवसहसांप्रतम् ॥ १९ ॥ एवमाभाषितंश्रुत्वारंभायाःशिवनंदिनी ॥ हर्षेणमहताविष्टातामुवाच[3]समुद्रजाम् ॥ २० ॥ अयमेवससत्या
त्माममभर्तासुवीर्यवान् ॥ मनोमेधावतेऽत्यर्थंशोकाकुलितविह्वलम्॥२१॥ नास्तिचित्तसमोदेवोजानातिसुविनिश्चितम् ॥ सत्यमेतन्मयादृष्टंसुचित्रंचारुहा
सिनि ॥ २२ ॥ मनोभवसमानंतुपुरुषंदिव्यलक्षणम् ॥ नधावतिमहाचेतएनंदृष्ट्वायथासखि ॥ २३ ॥ तथानधावतेभद्रेपुंसमन्यंनमन्यते ॥ एनंगंतव्यमा
वाभ्यांसखीभिर्गृहमेवहि ॥ २४ ॥ एवमाभाष्यसारंभागमनायोपचक्रमे ॥ गमनायोत्सुकांज्ञात्वानहुषस्यांतिकंप्रति ॥ २५ ॥ तामुवाचततोरंभा

---

१ एवं समालोकयंती बलरूपगुणान्वितम् ॥ समेत्य तं सखीभिस्तु रंभाद्याभिः स्थिताभवत् ॥ इ०पा० । २ मनः संरक्ष वै साध्वी पुरुषस्य विचिंतनात् इ० पा० । ३ समुद्रजां रंभामित्यर्थः ।

कस्मादेविनगम्यते ॥ सूतउवाच ॥ सख्याचरंभयासार्द्धंनहुषंवीरलक्षणम् ॥ २६ ॥ तस्यांतिकंसुसंप्राप्यप्रेषयामासतांसखीम् ॥ एनंगच्छमहाभागे
नहुषंदेवरूपिणम् ॥ २७ ॥ कथयस्वकथामेतांतवार्थेआगतायतः ॥ रंभोवाच ॥ एवंसखिकरिष्यामिसुप्रियंतवसुव्रते ॥ २८ ॥ एवमु
क्त्वागतारंभानहुषंराजनंदनम् ॥ चापबाणधरंवीरंद्वितीयमिववासवम् ॥ २९ ॥ प्रत्युवाचगतारंभासख्यावचनमुत्तमम् ॥ आयुपुत्रमहाभागरंभाहं
समुपागता ॥ ३० ॥ शिवस्यकन्ययावीरतयाहंपरिप्रेषिता ॥ तवार्थेदेवदेवेनदेव्या[1]देवेनवैपुरा ॥ ३१ ॥ भार्यारूपंवरंश्रेष्ठंसृष्टंलोकेषुदुर्लभम् ॥
दुःप्राप्यंतुनरश्रेष्ठैर्देवैसेंद्रैस्तपोधनैः ॥ ३२ ॥ गंधर्वैःपन्नगैःसिद्धैश्चारणैःपुण्यलक्षणैः ॥ स्वयमेवसमायातंतवार्थेशृणुसांप्रतम् ॥ ३३ ॥ स्त्रीरत्नं
तन्महाप्राज्ञसंपूर्णंपुण्यानिर्मितम् ॥ अशोकसुंदरीनामतवार्थेतपसिस्थिता ॥ ३४ ॥ अत्यर्थंतुतपस्तप्तंभवंतमिच्छतेसदा ॥ एवंज्ञात्वामहाभागभज
मानांभजस्वाहि ॥ ३५ ॥ त्वामृतेसावरारोहापुरुषंनैवयाचते ॥ नहुषेणतथोक्तंतुश्रुत्वावधारितंवचः ॥ ३६ ॥ प्रत्युत्तरंददौचाथरंभेमेश्रूयतांवचः ॥ तत्तुसर्वं
विजानामियत्त्वयोक्तंममाग्रतः ॥ ३७ ॥ ममाग्रेकथितंपूर्वंवशिष्ठेनमहात्मना ॥ सर्वमेवविजानामिअस्यास्तुतपउत्तमम् ॥ ३८ ॥ श्रूयतांकारणंभद्रेयथा
सौख्यंभविष्यति ॥ अहत्वादानवंहुंडंनगच्छामिवरांगनाम् ॥ ३९ ॥ सर्वमेतत्सुवृत्तांतमहंजानेतथैवाहि ॥ ममार्थेतवसंभूतिस्तपश्चचरितंत्वया ॥ ४० ॥
ममभार्यानसंदेहोभवतीविधिनाकृता ॥ ममार्थेनिश्चयंकृत्वातपआचरितंत्वया ॥ ४१ ॥ हृतातस्मात्सुपापेनभवतीनियमान्विता ॥ सूतिगृहादहंतेनदा
नवेनाधमेनवै ॥ ४२ ॥ बालभावस्थितोदेविपितृमातृविनाकृतः ॥ तस्मात्तंतुहनिष्यामिहुंडंवैदानवाधमम् ॥ ४३ ॥ पश्चात्त्वामुपनेष्येऽहंवशिष्ठस्याश्रमं
प्रति ॥ एवंकथयभद्रंतेरंभेमत्प्रियकारिणीम् ॥ ४४ ॥ एवंविसर्जितातेनसत्वरंसागतापुनः ॥ अशोकसुंदरींदेवींकथयामासतस्यच ॥ ४५ ॥ समासेनत
थासर्वंरंभासाद्विजसत्तम ॥ अशोकसुंदरीसातुअवधार्यसुभाषितम् ॥ ४६ ॥ नहुषस्यसुवीरस्यहर्षेणचसमन्विता ॥ तस्थौतत्रतयासार्द्धंसुसख्यारंभयात
दा ॥ ४७ ॥ भर्तुश्चकीदृशंवीर्यमितिपश्यामिवैसदा ॥ ४८ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेगुरुतीर्थमाहात्म्येच्यवनचरित्रेनहुषाख्यानेत्रयो
दशाधिकशततमोऽध्यायः ॥ ११३ ॥ कुंजलउवाच ॥ अथतेदानवाःसर्वेहुंडस्यपरिचारकाः ॥ नहुषस्यापिसंवादंरंभयातुयथाश्रुतम् ॥१॥ आचचक्षुश्च
दैत्येंद्रंहुंडंसर्वंसुभाषितम् ॥ तमाकर्ण्यसचुक्रोधदूतंवाक्यमथाब्रवीत् ॥ २ ॥ गच्छवीरसमादेशाज्जानीहिपुरुषंहितम् ॥ संभाषतेतयासार्द्धंपुरुषःशिवक
न्यया ॥३॥ स्वामिनिर्देशमाकर्ण्यजगामलघुदानवः ॥ विविक्तेनहुषंवीरमिदंवचनमब्रवीत् ॥४॥ रथेनसाश्वसूतेनदिव्येनपरितिष्ठसि ॥ धनुषादिव्यबाणैस्तु

---

[1] उमया दिव्यया पुरा इ० पा० ।

सभायांहिभयंकरः ॥ ५ ॥ कस्यकेनतुकार्येणप्रेषितःकेनवैभवान् ॥ अनयारंभयातेऽद्यअन्ययाशिवकन्यया ॥ ६ ॥ किमुक्तंतत्स्फुटंसर्वंकथयस्वममाग्रतः ॥
हुंडस्यदेवमर्दस्यनबिभेतिभवान्कथम् ॥ ७ ॥ एतन्मेसर्वमाचक्ष्वयदिजीवितुमिच्छसि ॥ सत्वरंगच्छमातिष्ठदुःसहोदानवाधिपः ॥ ८ ॥ नहुषउवाच ॥ योऽ
सावायुर्बलीराजासप्तद्वीपाधिपःप्रभुः ॥ तस्यमांतनयंविद्धिसर्वदैत्यविनाशनम् ॥ ९ ॥ नहुषंनामविख्यातंदेवब्राह्मणपूजकम् ॥ हुंडेनापहृतंबाल्येस्वामि
नातवदानव ॥ १० ॥ सेयंकन्याशिवस्यापिदैत्येनापहृतापुरा ॥ घोरंतपश्चरत्येषाहुंडस्यापिवधायच ॥ ११ ॥ योहमादौहृतोबालस्त्वयायःसूतिकागृ
हात् ॥ दास्याअपिकरेदत्तःसूदस्यापिदुरात्मना ॥ १२ ॥ वधार्थंश्रूयतांपापसोहमद्यसमागतः ॥ अस्यापिहुंडदैत्यस्यदुष्टस्यपापकर्मणः ॥ १३ ॥ अन्यां
श्चदानवान्घोरान्नयिष्येयमसादनम् ॥ मामेवंविद्धिपापिष्ठएवंकथयदानवम् ॥ १४ ॥ एवमाकर्ण्यतत्सर्वंनहुषस्यमहात्मनः ॥ गत्वाहुंडंसदुष्टात्माआचचक्षेऽस्य
भाषितम् ॥ १५ ॥ निशम्यतन्मुखात्तूर्णंचुक्रोधादितिजेश्वरः ॥ कस्मात्सूदेनपापेनतयादास्यानघातितः ॥ १६ ॥ सोयंवृद्धिंसमायातोमयाव्याधिरुपेक्षितः ॥
अथैनंघातयिष्यामिअनयाशिवकन्यया ॥ १७ ॥ आयोःपुत्रंखलंयुद्धेबाणैरेभिःशिलाशितैः ॥ एवंसंचिंतयित्वातुसारथिंवाक्यमब्रवीत् ॥ १८ ॥ स्यंदनंयो
जयस्वत्वंतुरगैःसाधुभिःशिवैः ॥ सेनाध्यक्षंसमाहूयइत्युवाचसमातुरः ॥ १९ ॥ सज्जतांममसैन्यंत्वंशूरान्नागान्प्रकल्पय ॥ सारोहैस्तुरगान्योधान्पताकाच्छ
त्रचामरैः ॥ २० ॥ चतुरंगबलंमेऽद्ययोजयस्वाहिसत्वरम् ॥ एवमाकर्ण्यतत्तस्यहुंडस्यापिततोलघुः ॥ २१ ॥ सेनाध्यक्षोमहाप्राज्ञःसर्वंचक्रेयथाविधि ॥
चतुरंगेनतेनासौबलेनमहतावृतः ॥ २२ ॥ जगामनहुषंवीरंचापबाणधरंरणे ॥ इंद्रस्यस्यंदनेयुक्तंसर्वशस्त्रभृतांवरम् ॥ २३ ॥ उद्यंतंसमरेवीरंदुरापंदेवदान
वैः ॥ पश्यंतिगगनेदेवाविमानस्थामहौजसः ॥ २४ ॥ तेजोज्वालासमाकीर्णंद्वितीयमिवभास्करम् ॥ सूतउवाच ॥ अथतेदानवाःसर्वेववृषुस्तंशरोत्तमैः
॥२५॥ खड्गैःपाशैर्महाशूलैःशक्तिभिस्तुपरश्वधैः ॥ युयुधुःसंयुगेतेननहुषेणमहात्मना ॥२६॥ संरब्धागर्जमानास्तेयथामेघागिरौतथा ॥ तद्विक्रमंसमालो
क्यआयुपुत्रःप्रतापवान् ॥२७॥ इंद्रायुधसमंचापंविस्फार्यसगुणस्वरम् ॥ वज्रस्फोटसमःशब्दश्चापस्यापिमहात्मनः ॥२८॥ नहुषेणकृतोविप्रादानवानां
भयप्रदः ॥ महतातेनघोषेणदानवाःप्रचकंपिरे ॥ २९ ॥ कश्मलाविष्टहृदयाभग्नसत्वामहाहवे ॥ ३० ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेगुरुतीर्थ
माहात्म्येच्यवनचरित्रेनहुषाख्यानेचतुर्दशाधिकशततमोऽध्यायः ॥ ११४ ॥ कुंजलउवाच ॥ ततस्त्वसौसंयतिराजमानःसमुद्यतश्चापधरोमहात्मा ॥
यथैवकालःकुपितःसलोकान्संहर्तुमैच्छत्तुतथासुदानवान् ॥ १ ॥ महास्त्रजालैरवितेजतुल्यैःसुदीप्तिमद्भिर्निजघानदानवान् ॥ वायुर्यथोन्मूलयतीहपाद
पांस्तथैवराजानिजघानदानवान् ॥ २ ॥ वायुर्यथामेघचयंचदिव्यंसंचालयेत्स्वेनबलेनतेजसा ॥ तथासराजाअसुरान्मदोत्कटाननाशयद्बाणवरैःसुती

क्ष्णैः॥३॥ नशेकुर्दानवाःसर्वैबाणवर्षमहात्मनः ॥ मृताःकेचिद्द्रुताःकेचित्केचिन्नष्टामहाहवात् ॥४॥ सूतउवाच ॥ महातेजंमहाप्राज्ञंमहादानवनाशनम् ॥
चुक्रोधहुंडोदुष्टात्मादृष्ट्वातंनृपनंदनम् ॥५ ॥ स्थितोगत्वेदमाभाष्यतिष्ठतिष्ठेतिचाहवे ॥ त्वामद्यचनयिष्यामिआयुपुत्रयमांतिकम् ॥ ६ ॥ नहुषउवाच ॥
स्थितोस्मिसमरेपश्यत्वामहंहंतुमागतः ॥ अहं[1]त्वांतुहनिष्यामिदानवंपापचेतनम् ॥ ७ ॥ इत्युक्त्वाधनुरादायबाणानग्निशिखोपमान् ॥ छत्रेणध्रियमाणे
नशुशु[2]भेसोऽपिसंयुगे ॥ ८ ॥ इंद्रस्यसारथिंदिव्यंमातलिंवाक्यमब्रवीत् ॥ वाहयतुरथंमेऽद्यहुंडस्यसम्मुखंभवान् ॥ ९ ॥ इत्युक्तस्तेनवीरेणमातलिर्लघु
विक्रमः ॥ तुरगांश्चोदयामासमहावातजवोपमान् ॥ १० ॥ उत्पेतुश्चततोवाहाहंसाइवयथांबरे ॥ छत्रेणइंदुवर्णेनरथेनापिपताकिना ॥ ११ ॥ नभ
स्तलंतुसंप्राप्ययथासूर्योविराजते ॥ आयुपुत्रस्तथासंख्येतेजसाविक्रमेणतु ॥ १२ ॥ अथहुंडोरथस्थोऽपिराजमानःस्वतेजसा ॥ सर्वा[3]युधैश्चसंयुक्तस्त
द्वद्वीरव्रतेस्थितः ॥ १३ ॥ उभयोर्वीरयोर्युद्धंदेवविस्मयकारकम् ॥ तदाआसीन्महाप्राज्ञदारुणंभीतिदायकम् ॥ १४ ॥ सुबाणैर्निशितैस्तीक्ष्णैःकंकपत्रैः
शिलीमुखैः ॥ हुंडेनताडितोराजासुबाह्वोरंतरेतदा ॥ १५ ॥ सुभालेपंचभिर्बाणैर्विद्धःक्रुद्धोऽभवत्तदा ॥ सविद्धस्तुतदाबाणैरधिकंशुशुभेनृपः ॥ १६ ॥
सारुणःकरमालाभिरुदयंश्चदिवाकरः ॥ रुधिरेणतुदिग्धांगोहेमबाणैस्तनुस्थितैः ॥१७॥ सूर्यवच्छोभतेराजापूर्वकालस्यचांबरे ॥ दृष्ट्वातुपौरुषंतस्यदानवं
वाक्यमब्रवीत् ॥ १८ ॥ तिष्ठतिष्ठक्षणंदैत्यपश्यमेलाघवंपुनः ॥ इत्युक्त्वातुरणेदैत्यंजघानदशभिःशरैः ॥१९॥ मुखेभालेहतस्तेनमूर्च्छितोनिपपातह ॥
पश्यमानैःसुरैर्दिव्यैरथोपरिमहाबलः ॥ २० ॥ देवैश्चचारणैःसिद्धैःकृतःशब्दःसुहर्षजः ॥ जयजयेतिराजेंद्रशंखान्दध्मुःपुनःपुनः ॥ २१ ॥ सकोलाहलशब्द
स्तुतुमलोदेवतेरितः ॥ कर्णरंध्रमाविवेशहुंडस्यमूर्छितस्यच ॥ २२ ॥ श्रुत्वासधनुरादायबाणमाशीविषोपमम् ॥ स्थीयतांस्थीयतांयुद्धेनमृतोस्मित्व
याहतः ॥ २३ ॥ इत्युक्त्वापुनरुत्थायलाघवेनसमन्वितः ॥ एकविंशतिभिर्बाणैर्नहुषंचाहनत्पुनः ॥ २४ ॥ एकेनमुष्टिमध्येतुचतुर्भिर्बाहुमध्यतः ॥ चतु
र्भिश्चमहाश्वांश्चछत्रमेकेनतेनवै ॥ २५ ॥ पंचभिर्मातलिंविद्ध्वारथनीडंतुसप्तभिः ॥ ध्वजदंडंत्रिभिस्तीक्ष्णैर्दानवःशिखिपत्रिभिः ॥ २६ ॥ आदा
नंतुनिदानंतुलक्षमोक्षंदुरात्मनः ॥ लाघवंतस्यसंदृष्ट्वादेवताविस्मयंगताः ॥ २७ ॥ तस्यपौरुषमापश्यसराजादानवोत्तमम् ॥ शूरोसिकृतविद्योसिधीरो
सिरणपंडितः ॥ २८ ॥ इत्युक्त्वादानवंतंतुधनुर्विस्फार्यभूपतिः ॥ मार्गणैर्दशभिस्तंतुविव्याधलघुविक्रमः ॥ २९ ॥ त्रिभिर्ध्वजंप्रचिच्छेदसपपातधरा
तले ॥ तुरगान्पातयामासचतुर्भिस्तस्यसायकैः ॥ ३० ॥ एकेनछत्रंतस्यापिचकर्तलघुविक्रमः ॥ दशभिःसारथिस्तस्यप्रेषितोयममंदिरम् ॥ ३१ ॥

---

१ अहत्वा नैव यास्यामि इ० पा० । २ युयुधे इ० पा० । ३ सर्वायुधास्त्रसंयुक्तस्तद्वत्सोऽप्यंबरे स्थितः इ० पा० ।

दंशनंदशभिश्छित्त्वाशरैश्चविदलीकृतः ॥ सर्वांगेषुचत्रिंशद्भिर्विव्याधदनुजेश्वरम् ॥ ३२ ॥ हताश्वोविरथोजातोबाणपाणिर्धनुर्धरः ॥ अभ्यधावत्सवेगेन
वर्षयन्निशितैःशरैः ॥ ३३ ॥ खड्गचर्मधरोदैत्योराजानंतमधावत ॥ धावमानस्यहुंडस्यखड्गंचिच्छेदभूपतिः ॥ ३४ ॥ क्षुरप्रैर्निशितैर्बाणैश्चर्मचि
च्छेदभूपतिः ॥ अथहुंडःसदुष्टात्मासमालोक्यसमंततः ॥ ३५ ॥ जग्राहमुद्गरंतूर्णंमुमोचलघुविक्रमः ॥ वज्रवेगंसमायांतंददृशेनृपतिस्तदा ॥ ३६ ॥
मुद्गरंस्वनवंतंचापातयदंबरात्ततः ॥ दशभिर्निशितैर्बाणैःक्षुरप्रैश्चस्वविक्रमात् ॥ ३७ ॥ मुद्गरंपतितंदृष्ट्वादशखण्डमयंभुवि ॥ गदामुद्यम्यवेगेनराजानम
भ्यधावत ॥ ३८ ॥ खड्गेनतीक्ष्णधारेणतस्यबाहुंविचिच्छिदे ॥ सगदंपतितंभूमौसांगदंकटकान्वितम् ॥ ३९ ॥ महारावंततःकृत्वावज्रस्फोटसमं
तदा ॥ रुधिरेणापिदिग्धांगोधावमानोमहाहवे ॥ ४० ॥ क्रोधेनमहताविष्टोग्रस्तुमिच्छतिभूपतिम् ॥ दुर्निवार्यःसमायातःपार्श्वंतस्यचभूपतेः ॥ ४१ ॥
नहुषेणमहाशक्त्याताडितोहृदिदानवः ॥ पतितःसहसाभूमौवज्राहतइवाचलः ॥ ४२ ॥ तस्मिन्दैत्येगतेभूमावितरेदानवागताः ॥ विविशुःकतिदु
र्गेषुकतिपातालमाश्रिताः ॥ ४३ ॥ देवाःप्रहर्षमाजग्मुर्गंधर्वाःसिद्धचारणाः ॥ हतेतस्मिन्महापापेनहुषेणमहात्मना ॥ ४४ ॥ तस्मिन्हतेदैत्यवरेमहाह
वेदेवाश्चसर्वेप्रमुदंप्रलेभिरे ॥ तांदेवरूपांतपसाप्रवर्द्धितांसआयुपुत्रःप्रतिलभ्यहर्षितः ॥ ४५ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेगुरुतीर्थमाहा
त्म्येच्यवनचरित्रेनहुषाख्यानेपंचदशाधिकशततमोऽध्यायः ॥ ११५ ॥ ॥ कुंजलउवाच ॥ अशोकसुंदरीपुण्यारंभयासहहर्षिता ॥ नहुषंप्राप्यविक्रां
तंतमुवाचतपस्विनी ॥ १ ॥ अहंतेधर्मतःपत्नीदेवैर्दिष्टातपस्विनी ॥ उद्वाहयस्वमांवीरयदिधर्ममिहेच्छसि ॥ २ ॥ सदैवचिंत्यमानाचत्वामहंतपसि
स्थिता ॥ भवान्धर्मप्रसादेनमयाप्राप्तोनृपोत्तम ॥ ३ ॥ ॥ नहुषउवाच ॥ मदर्थेनियताभद्रेयदित्वंतपसिस्थिता ॥ गुरोर्वाक्यान्मुहूर्तेनतवभर्ताभवा
म्यहम् ॥ ४ ॥ अनयारंभयासार्द्धमावांगच्छावभामिनि ॥ समारोप्यरथेतांतुतांरंभांतुमनोरमाम् ॥ ५ ॥ तेनैवरथवर्येणवशिष्ठस्याश्रमंप्रति ॥ जगा
मलघुवेगेनताभ्यांसहमहायशाः॥६॥तमाश्रमगतंविप्रंसमालोक्यप्रणम्यच॥तयासार्द्धंमहातेजाहर्षेणमहतान्वितः॥७॥यथायुद्धंरणेजातंनिहतोदानवाधमः॥
निवेदयामाससर्वंवशिष्ठायमहात्मने ॥ ८ ॥ वशिष्ठोऽपिसमाकर्ण्यनहुषस्यविचेष्टितम् ॥ हर्षेणमहताविष्टआशीर्भिरभिनंद्यतम् ॥ ९ ॥ तिथौलग्नेशुभेप्राप्ते
तयोस्तुमुनिपुंगवः ॥ विवाहंकारयामासअग्निब्राह्मणसन्निधौ ॥ १० ॥ आशीर्भिरभिनंद्यैवमिथुनंप्रेषितंपुनः ॥ मातरंपितरंपश्यद्रुतंगत्वामहामते ॥ ११ ॥
त्वांचदृष्ट्वाहितेमातापितासौतवसुव्रत ॥ हर्षेणवृद्धिमाप्नोतुपर्वणीवतुसागरः ॥ १२ ॥ एवंसंप्रेषितोवीरोमुनिनाब्रह्मसूनुना ॥ तेनैवरथवर्येणजगामलघुविक्रमः
॥ १३ ॥ नमस्कृत्यद्विजेंद्रंतंगतोमातलिनातदा ॥ स्वपुरंपितरंद्रष्टुंतथैवचस्वमातरम् ॥ १४ ॥ सूतउवाच ॥ अप्सरामेनिकानामप्रेषितादैवतैस्ततः ॥ आयोर्भा

यांसुदुःखेनपतिताशोकसागरे ॥१५॥ तामुवाचमहाभागांदेवीमिंदुमतींप्रति ॥ मुंचशोकंमहाभागेतनयंपश्यसत्सुषम्॥१६॥निहत्यदानवंपापंतवपुत्रापहारकम् ॥ समायांतंसभार्यांचवीरश्रियासमन्वितम् ॥१७॥ सुवृत्तंसंगरेतस्यनहुषेणयथाकृतम् ॥ तस्यैनिवेदयामासइंदुमत्यैचमेनिका ॥१८॥ मेनिकायावचः श्रुत्वाहर्षेणमहतान्विता ॥ सखिसत्यंब्रवीषित्वमित्युवाचसगद्गदम् ॥ १९ ॥ सामृतंसुप्रियंप्रोक्तंमनःप्रोत्साहकारकम् ॥ जीवादिकंमयादेयंत्वयिसर्वस्वमेवहि ॥ २० ॥ एवमाभाष्यतांदेवींराजानमिदमब्रवीत् ॥ तवपुत्रोमहाबाहुःसमायातोहिसांप्रतम् ॥ २१ ॥ आख्यातिचमहाराजएषामेवैवराप्सराः ॥ भर्तारमेवमाभाष्यविरराममुहर्षिता ॥ २२ ॥ समाकर्ण्यनृपेंद्रस्तुतामुवाचप्रियांप्रति ॥ पुराप्रोक्तंमहाभागेमुनिनानारदेनाहि ॥ २३ ॥ पुत्रंप्रतिनकर्तव्यं दुःखंराजंस्त्वयाकदा ॥ तंनिहत्यसुवीर्येणदानवंचैष्यतेसुतः ॥ २४ ॥ संजातंसत्यमेवंवैमुनिनाभाषितंपुरा ॥ अन्यथावचनंतस्यकथंदेविभविष्यति ॥ २५ ॥ दत्तात्रेयोमुनिश्रेष्ठःसाक्षाद्देवोभविष्यति ॥ शुश्रूषितस्त्वयादेविमयाचतपसापुरा ॥ २६ ॥ पुत्ररत्नंतेनदत्तंवैष्णवांशप्रधारकम् ॥ सदाहनिष्यतिपरंदानवंपापचेतनम् ॥ २७ ॥ सर्वदैत्यप्रहर्ताचप्रजापालोमहाबलः ॥ दत्तात्रेयेणमेदत्तोवैष्णवांशःसुतोत्तमः ॥ २८ ॥ एवंसंभाष्यतांदेवींराजाचेंदुमतींतदा ॥ महोत्सवंततश्चक्रेपुत्रस्यागमनंप्रति ॥ २९ ॥ हर्षेणमहताविष्टोविष्णुंसस्मारवैपुनः ॥ ३० ॥ सर्वोपपन्नंसुरवर्गयुक्तमानंदरूपंपरमार्थमेकम् ॥ क्लेशापहंसौख्यप्रदंनराणांसद्वैष्णवानामिहमोक्षदंपरम् ॥ ३१ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेगुरुतीर्थमाहात्म्येच्यवनचरित्रेनहुषाख्यानेषोडशाधिकशततमोऽध्यायः ॥ ११६ ॥

कुंजलउवाच ॥ नहुषःप्रिययासार्द्धंतयाचैवसरंभया ॥ ऐंद्रेणापिसदिव्येनस्यंदनेनवरेणच ॥ १ ॥ नागाह्वयंपुरंप्राप्तः सर्वशोभासमन्वितम् ॥ दिव्यैर्मंगलकैर्युक्तंभवनैरुपशोभितम् ॥ २ ॥ हेमतोरणसंयुक्तंपताकाभिरलंकृतम् ॥ नानावादित्रनादैश्चवंदिचारणशोभितम् ॥ ३ ॥ देवरूपोपमैःपुण्यैःपुरुषैःसमलंकृतम् ॥ नारीभिर्दिव्यरूपाभिर्गजाश्वैःस्यंदनैस्तथा ॥ ४ ॥ नानामंगलशब्दैश्चवेदध्वनिसमाकुलम् ॥ गीतवादित्रशब्दैश्चवीणावेणुस्वनैस्ततः ॥ ५ ॥ सर्वशोभासमाकीर्णंविवेशसपुरोत्तमम् ॥ वेदमंगलघोषैश्चब्राह्मणैश्चैवपूजितः ॥ ६ ॥ ददर्शपितरंवीरोमातरंचसुपुण्यकाम् ॥ हर्षेणमहताविष्टःपितुःपादौननामसः ॥ ७ ॥ अशोकसुंदरीसातुतयोःपादौपुनःपुनः ॥ ननामभक्त्याभावेनउभयोःसावरानना ॥ ८ ॥ रंभाचसाननामाथप्रीतिंचैवाप्यदर्शयत् ॥ नमस्कृत्वासमाभाष्यस्वगुरुंनृपनंदनः ॥ ९ ॥ अनामयंचपप्रच्छमातरंपितरंप्रति ॥ [2]एवमुक्तोमहाभागः सानंदपुलकोद्गमः ॥ १० ॥ आयुरुवाच ॥ अद्यैवव्याधयोनष्टादुःखशोकावुभौगतौ ॥ भवतोदर्शनात्पुत्रसुतुष्टयाहृष्यतेजगत् ॥ ११ ॥ कृतकृत्योस्मिसंजात

---

[1] अर्चोपपन्नम् इ० पा० । [2] एवं वक्ष्यमाणप्रकारेणेत्यर्थः ।

स्त्वयिजातेमहौजसि ॥ स्ववंशोद्धरणंकृत्वाअहमेवसमुद्धृतः ॥ १२ ॥ इंदुमत्युवाच ॥ पर्वणिप्राप्यइंदोस्तुतेजोदृष्ट्वामहोदधिः॥वृद्धिंयातिमहाभागतथाहंतव
दर्शनात्॥१३॥वर्द्धितास्मिसुहृष्टास्मिआनंदेनसमाकुला॥दर्शनात्तेमहाप्राज्ञधन्याजातास्मिमानद ॥१४॥एवंसंभाष्यतंपुत्रमालिंग्यतनयोत्तमम्॥शिरश्चा
घ्रायतस्यापिवत्संधेनुर्यथास्वकम् ॥ १५ ॥ अभिनंद्यसुतंप्राप्तंनहुषंदेवरूपिणम् ॥ आशीर्भिश्चार्चयद्देवीपुण्याइंदुमतीतदा ॥१६॥ सूतउवाच ॥ अथासौ
मातरंपुण्यांदेवीमिंदुमतींसुतः ॥ कथयामासवृत्तांतंयथाहरणमात्मनः ॥१७॥स्वभार्यायास्तथोत्पत्तिंप्राप्तिंचैवमहायशाः ॥ हुंडेनापियथायुद्धंहुंडस्यापिनि
पातनम् ॥ १८ ॥ समासेनसमस्तंतदाख्यातंस्वयमेवहि ॥ मातापित्रोर्यथावृत्तंतयोरानंददायकम् ॥ १९ ॥ मातापितरावाकर्ण्यपुत्रस्यविक्रमोद्यमम् ॥
हर्षेणमहताविष्टौसंजातौपूर्णमानसौ ॥ २० ॥ नहुषोधनुरादायइंद्रस्यस्यंदनेनवै ॥ जिगायपृथिवींसर्वांसप्तद्वीपांसपत्तनाम् ॥ २१ ॥ पित्रेसमर्पयामासवसु
पूर्णांवसुंधराम् ॥ पितरंहर्षयन्नित्यंदानधर्मैःसुकर्मभिः ॥२२॥ पितरंयाजयामासराजसूयादिभिस्तदा ॥ महायज्ञैश्चदानैश्चव्रतैर्नियमसंयमैः ॥ २३ ॥ सुदा
नैर्यशसापुण्यैर्यज्ञैःपुण्यमहोदयैः ॥ सुसंपूर्णौकृतौतौतुपितरौचायुसूनुना ॥ २४ ॥ अथदेवाःसमागत्यनागाह्वयंपुरोत्तमम् ॥ अभ्यषिंचन्महात्मानंनहु
षंवीरमर्दनम् ॥ २५ ॥ मुनिभिश्चसुसिद्धैश्चआयुनातेनभूभुजा ॥ अभिषिंच्यस्वराज्येतंसमेतंशिवकन्यया ॥ २६ ॥ भार्यायुक्तःस्वकायेनआयुराजा
महायशाः ॥ दिवंजगामधर्मात्मादेवैःसिद्धैःसुपूजितः ॥ २७ ॥ ऐंद्रंपदंपरित्यज्यब्रह्मलोकंगतःपुनः ॥ हरलोकंजगामाथमुनिभिर्देवपूजितः ॥ २८ ॥
स्वकर्मभिर्महाराजःपुत्रस्यापिसुतेजसा ॥ हरेर्लोकंगतःपुण्यैर्निवसत्येषभूपतिः ॥ २९ ॥ पुरुषैःपुण्यकर्माख्यैरीदृशंपुण्यमुत्तमम् ॥ जनितव्यंमहाभाग
किमन्यैःशोककारकैः ॥ ३० ॥ यथाजातःसधर्मात्मानहुषःपितृतारकः ॥ कुलस्यधर्त्तासर्वस्यनहुषोज्ञानपंडितः ॥ ३१ ॥ एतत्तेसर्वमाख्यातंचरित्रंत
स्यभूपतेः ॥ अन्यत्किंतेप्रवक्ष्यामिवदपुत्रकपिंजल ॥ ३२ ॥ एवंविधंपुण्यमयंपवित्रंचरित्रमेतद्यशसासमेतम् ॥ आयोःसुतस्यापिशृणोतिमर्त्यौभोगा
न्सभुक्त्वैतिपदंमुरारेः ॥ ३३ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेगुरुतीर्थमाहात्म्येच्यवनचरित्रेनहुषाख्यानेसप्तदशाधिकशततमोऽध्यायः॥ ११७॥
॥ कपिंजलउवाच ॥ गंगामुखेपुरातातरोदमानावरांगना ॥ नेत्राभ्यामश्रुबिंदूनिपतंतिचमहाजले ॥ १ ॥ गंगामध्येनिमज्जंतिभवंतिकमलानिच ॥
पुष्पाणिदिव्यरूपाणिसौगंधानिमहांतिच ॥ २ ॥ तस्यास्तातसुनेत्राभ्यांकिमर्थंप्रपतंतिच ॥ गंगोदकेमहाभागानिर्मलाअश्रुबिंदवः ॥ ३ ॥ अस्थिचर्मावशे
षस्तुजटाचीरधरःपुनः ॥ तानिसौगंधयुक्तानिपद्मानिविचिनोतिसः॥ ४ ॥ हेमवर्णानिदिव्यानिनीत्वाशिवंसमर्चयेत् ॥ साकानारीसमाचक्ष्वसवाकोहिमहा
मते ॥ ५ ॥ अर्चयित्वाशिवंसोथकस्मात्पश्चात्प्रदेवति ॥ एतन्मेसर्वमाचक्ष्वयद्यहंवल्लभस्तव ॥६॥ कुंजलउवाच ॥ शृणुवत्सप्रवक्ष्यामिवृत्तांतंदेवनिर्मि

तम् ॥ चरित्रंसर्वपापघ्नंविष्णोश्चैवमहात्मनः ॥ ७ ॥ योसौहुंडोमहावीर्योनहुषेणहतोरणे ॥ तस्यपुत्रस्तुविख्यातोविहुंडस्तपआस्थितः ॥ ८ ॥ निहतं
पितरंश्रुत्वासामात्यंसपरिच्छदम् ॥ आयुपुत्रेणवीरेणनहुषेणबलीयसा ॥ ९ ॥ तपस्तपातिसक्रोधाद्देवान्हंतुंसमुद्यतः ॥ पौरुषंतस्यदुष्टस्यतपसावर्द्धितस्य
च ॥ १० ॥ जानंतिदेवताःसर्वादुःसहंसमरांगणे ॥ हुंडात्मजोविहुंडस्तुत्रैलोक्यंहंतुमुद्यतः ॥ ११ ॥ पितुर्वैरंकरिष्यामिहनिष्येमानवान्सुरान् ॥
एवंसमुद्यतःपापीदेवब्राह्मणकंटकः ॥ १२ ॥ उपद्रवंसमारेभेप्रजाःपीडयतेचसः ॥ तस्यैवतेजसादग्धादेवाश्चेंद्रपुरोगमाः ॥१३॥ शरणंदेवदेवस्यजग्मुर्विष्णो
र्महात्मनः ॥ देवदेवंजगन्नाथंशंखचक्रगदाधरम् ॥ १४ ॥ ऊचुश्चपाहिनोनित्यंविहुंडस्यमहाभयात् ॥ श्रीविष्णुरुवाच ॥ वर्द्धंतुदेवताःसर्वाःसुसुखेनमहे
श्वराः ॥ १५ ॥ विहुंडंनाशयिष्यामिपापिष्ठंदेवकंटकम् ॥ एवमाभाष्यतान्देवान्मायांकृत्वाजनार्दनः ॥१६॥ स्वयमेवास्थितस्तत्रनंदनेसुमहायशाः ॥ मायाम
यंचकाराथस्त्रीरूपंचगुणान्वितम् ॥ १७॥ विष्णुमायामहाभागासर्वविश्वप्रमोहिनी ॥ चकाररूपमतुलंविष्णोर्मायाप्रमोहिनी ॥१८॥ विहुंडस्यवधार्थायरूप
लावण्यशालिनी ॥ कुंजलउवाच ॥ सदेवानांवधार्थायदिव्यमार्गेजगामह ॥ १९ ॥ नंदनांतेततोमायामपश्यद्दितिजेश्वरः ॥ तयाविमोहितोदैत्यःकाम
बाणकृतांतरः ॥ २० ॥ आत्मनाशंनजानातिकालरूपांवरस्त्रियम् ॥ तांदृष्ट्वानवहेमाभांरूपद्रविणशालिनीम् ॥ २१ ॥ लुब्धोविहुंडःपापात्मातामु
वाचवरांगनाम् ॥ कासिकस्यवरारोहेममचित्तप्रमाथिनि ॥ २२ ॥ संगमंदेहिमेभद्रेरक्षरक्षवरानने ॥ संगमात्तवदेवेशियद्यदिच्छसिसांप्रतम् ॥ २३ ॥
तत्तद्दद्मिमहाभागेदुर्लभंदेवदानवैः ॥ मायोवाच ॥ मामेवभोक्तुमिच्छाचेद्दायंमेदेहिदानव ॥ २४ ॥ सप्तकोटिमितैश्चैवपुष्पैःपूजयशंकरम् ॥ कामो
दसंभवैर्दिव्यैःसौगंधैर्देवदुर्लभैः ॥ २५ ॥ तेषांपुष्पकृतांमालांममकंठेतुदानव ॥ आरोपयमहाभागएतद्दायंप्रदेहिमे ॥ २६ ॥ तदाहंसुप्रियाभार्याभवि
ष्यामिनसंशयः ॥ विहुंडउवाच ॥ एवंदेविकरिष्यामिवरंदद्मिप्रयाचितम् ॥ २७ ॥ वनानियानिपुण्यानिदिव्यानिदितिजेश्वरः ॥ बभ्रामसमन्मथाविष्टोनच
पश्यतितंद्रुमम् ॥ २८ ॥ कामोदकाख्यंपप्रच्छयत्रतत्रगतःस्वयम् ॥ कामोदाख्यद्रुमोनास्तिवदंत्येवंमहाजनाः ॥ २९ ॥ पृच्छमानःसदुष्टात्माकामबाणैः
प्रपीडितः ॥ पप्रच्छभार्गवंगत्वाभक्त्यानामितकंधरः ॥ ३० ॥ कामोदकंद्रुमंब्रूहिकांतंपुष्पसमन्वितम् ॥ शुक्रउवाच ॥ कामोदःपादपोनास्तियोषि
देवास्तिदानव ॥ ३१ ॥ यदासाहसतेचैवप्रसंगेनप्रहर्षिता ॥ तद्धासाज्जज्ञिरेदैत्यसुगंधीनिवराण्यपि ॥ ३२ ॥ सुमान्येतानिदिव्यानिकामोदायानसंश
यः ॥ हृद्यानिपीतपुष्पाणिसौरभेणयुतानिच ॥ ३३ ॥ तेनाप्येकेनपुष्पेणयःसमर्चतिशंकरम् ॥ तस्येप्सितंमहाकामंसंपूरयतिशंकरः ॥ ३४ ॥ अस्या
श्चरोदनाद्दैत्यप्रभवंतिनसंशयः ॥ तादृशान्येवपुष्पाणिलोहितानिमहांतिच ॥ ३५ ॥ सौरभेणविनादैत्यतेषांस्पर्शंनकारयेत् ॥ एवमाकर्णितंतेनवाक्यं

शुक्रस्यभाषितम् ॥ ३६ ॥ उवाचसातुकुत्रास्तिकामोदाभृगुनंदन ॥ शुक्रउवाच ॥ गंगाद्वारेमहापुण्येमहापातकनाशने ॥ ३७ ॥ कामोदाख्यंपुरंतत्रनि
र्मितंविश्वकर्मणा ॥ कामोदपत्तनेनारीदिव्यभोगैरलंकृता ॥ ३८ ॥ तथाचाभरणैर्भातिसर्वदेवैःसुपूजिता ॥ त्वयातत्रैवगंतव्यंपूजितव्यावराप्सराः ॥ ३९ ॥
उपायेनापिपुण्येनतांप्रहासयदानव ॥ एवमुक्त्वातुयोगींद्रःसशुक्रोदानवंप्रति ॥ ४० ॥ विरराममहातेजाःस्वकार्यायोद्यतोऽभवत् ॥ ४१ ॥ इति श्रीपद्मपु
राणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेगुरुतीर्थेच्यवनचरित्रेकामोदाख्यानेऽष्टादशाधिकशततमोऽध्यायः ॥११८॥ कपिंजलउवाच ॥ यस्याःप्रहसनात्तातसुहृद्यानिभ
वंतिवै॥पुष्पाणिदिव्यगंधीनिदुर्लभानिसुरासुरैः॥१॥[1]कस्मात्तुदेवताःसर्वाःप्रवांछंतिमहामते॥शंकरःसुखमायातिहास्यपुष्पैःसुपूजितः॥२॥ कोगुणस्तस्यपु
ष्पस्यतन्मेकथयविस्तरात् ॥ कामोदासाभवेत्कातुकस्यपुत्रीवरांगना ॥३॥ हास्यात्तस्यामहाभागसुपुष्पाणिभवंतिच ॥ कोगुणस्तत्कथांब्रूहिसकलांविस्त
रेणच॥४॥कुंजलउवाच॥पुरादेवैर्महादैत्यैःकृत्वासौहार्दमुत्तमम् ॥ममंथुःसागरंक्षीरममृतार्थंसमुद्यताः॥५॥मथनाद्देवदैत्यानांकन्यारत्नचतुष्टयम्॥ वरुणेनद
र्शितंपूर्वंसोमेनैवतथापुनः॥६॥ पश्चात्संदर्शितंपुण्यममृतंकलशेस्थितम् ॥ कन्याचतुष्टयंपूर्वंदेवानांहितमिच्छति ॥७॥ सुलक्ष्मीर्नामसाचैकाद्वितीयावारु
णीतथा॥ ज्येष्ठानामतथाख्याताकामोदान्याप्रचक्षते ॥८॥ तासांमध्येवराश्रेष्ठापूर्वंजातामहामते ॥ तस्मा[2]ज्ज्येष्ठेतिविख्यातालोकेपूज्यासदैवहि॥९॥वारुणी
पानरूपाचपयःफेनसमुद्भवा ॥ अमृतस्यतरंगाच्चकामोदाख्याबभूवह ॥ १० ॥ सोमोराजातथालक्ष्मीर्जज्ञातेअमृतादपि ॥ त्रैलोक्यभूषणःसोमःसंजातःशं
करप्रियः ॥ ११ ॥ मृत्युरोगहराजातासुराणांवारुणीतथा ॥ ज्येष्ठासुपुण्यदाजातालोकानांहितमिच्छताम् ॥ १२ ॥ अमृतादुत्थितादेवीकामोदानाम
पुण्यदा ॥ विष्णोःप्रीत्यैभविष्येतुवृक्षरूपंप्रयास्यति ॥ १३ ॥ विष्णुप्रीतिकरीसातुभविष्यतिसदैवहि ॥ तुलसीनामसापुण्याभविष्यतिनसंशयः॥१४॥
तयासहजगन्नाथोरमिष्यतिनसंशयः ॥ तुलस्याःपत्रमेकंयोनीत्वाकृष्णायदास्यति ॥ १५ ॥ मेनेतस्योपकाराणांकिमस्मैचददाम्यहम् ॥ इत्येवंचिंतयेन्नि
त्यंतस्यप्रीतिकरोभवेत् ॥ १६ ॥ एवंकामोदनामासौपूर्वंजातासमुद्रजा ॥ यदासाहसतेदेवीहर्षगद्गदभाषिणी ॥ १७ ॥ सौहृद्यानिसुगंधीनिमुखात्तस्याः
पतंतिवै ॥ अम्लानानिसुपुष्पाणियोगृह्णातिसमुद्यतः ॥ १८ ॥ पूजयेच्छंकरंदेवंब्रह्माणंमाधवंतथा ॥ तस्यदेवाःप्रतुष्यंतियदिच्छतिददंतितत् ॥ १९ ॥
रोदित्येषायदासाचकेनदुःखेनदुःखिता ॥ नेत्राश्रुभ्योहितस्यास्तुप्रभवंतिपतंतिच ॥ २० ॥ तानिचैवमहाभागहृद्यानिसुमहांतिच ॥ सौरभेणविनातैस्तु
यःपूजयतिशंकरम् ॥ २१ ॥ तस्यदुःखंचसंतापोजायतेनात्रसंशयः ॥ पुष्पैस्तुतादृशैर्देवान्सकृदर्चतिपापधीः ॥ २२ ॥ तस्यदुःखंप्रकुर्वंतिदेवास्तत्रनसं

---

[1] कस्मात्तुदानवःप्रापवांछितानिमहामते इ० पा० । [2] तुलसीति समाख्याता इ० पा० ।

शयः ॥ एतत्तेसर्वमाख्यातंकामोदाख्यानमुत्तमम् ॥ २३ ॥ अथकृष्णोविचिंत्यैवदृष्ट्वाविक्रमसाहसम् ॥ विहुंडस्यापिपापस्यउद्यमंसाहसंतदा ॥ २४ ॥
नारदंप्रेषयामासमोहयैनंदुरासदम् ॥ नारदस्त्वथसंश्रुत्यवाक्यंविष्णोर्महात्मनः ॥ २५ ॥ गच्छमानंदुरात्मानंकामोदांप्रतिदानवम् ॥ गत्वातमाहदै
त्येंद्रंनारदःप्रहसन्निव ॥ २६ ॥ क्वयासित्वंचदैत्येंद्रसत्वरंचसमातुरः ॥ सांप्रतंकेनकार्येणकस्यार्थेकेननोदितः ॥ २७ ॥ ब्रह्मात्मजंनमस्कृत्यप्रत्युवाचकृ
तांजलिः ॥ कामोदपुष्पार्थमहंप्रस्थितोद्विजसत्तम ॥ २८ ॥ तमुवाचसधर्मात्मापुष्पैःकिंतेप्रयोजनम् ॥ विप्रवर्यंपुनःप्राहकार्यंकारणमात्मनः ॥ २९ ॥
नंदनस्यवनोद्देशेकाचिन्नारीवरानना ॥ तस्यादर्शनमात्रेणगतोऽहंकामवश्यताम् ॥ ३० ॥ तयाप्रोक्तोऽस्मिविप्रेंद्रपुष्पैःकामोदसंभवैः ॥ पूजयस्वमहादेवं
पुष्पैस्तुसप्तकोटिभिः ॥ ३१ ॥ ततस्तेसुप्रियाभार्याभविष्यामिनसंशयः ॥ तदर्थंप्रस्थितोस्म्यद्यकामोदाख्यंपुरंप्रति ॥ ३२ ॥ तामहंकामयिष्यामिसिंधु
जांशृणुसांप्रतम् ॥ मनोल्लासैर्महाहासैर्हासयिष्याम्यहंपुनः ॥ ३३ ॥ प्रीतासतीमहाभागाहसिष्यतिपुनःपुनः ॥ तद्धास्यंगद्गदंविप्रममकार्यप्रवर्द्धनम् ॥ ३४ ॥
तस्माद्धास्यात्पतिष्यंतिदिव्यानिकुसुमानिच ॥ तैस्तुदेवमुमाकांतंपूजयिष्यामिसांप्रतम् ॥ ३५ ॥ तेनपूजाप्रदानेनतुष्टोदास्यतिमेफलम् ॥ ईश्वरःसर्वभूतेशः
शंकरोलोकभावनः ॥ ३६ ॥ नारदउवाच ॥ तत्रदैत्यनगंतव्यंकामोदाख्येपुरोत्तमे ॥ विष्णुरस्तिसुमेधावीसर्वदैत्यक्षयावहः ॥ ३७ ॥ येनोपायेनपुष्पा
णिकामोदाख्यानिदानव ॥ तवहस्तेप्रयास्यंतितमुपायंवदाम्यहम् ॥ ३८ ॥ गंगातोयेषुदिव्यानिपतिष्यंतिनसंशयः ॥ वाहितानिजलैर्दिव्यैरागमिष्यंति
सांप्रतम् ॥ ३९ ॥ तानित्वंतुप्रतिगृहाणसुहृद्यानिमहांतिच ॥ गृहीत्वातानिपुष्पाणिसाधयस्वमनीप्सितम् ॥ ४० ॥ नारदोदानवश्रेष्ठंमोहयित्वाततः
पुनः ॥ ततश्चसतुधर्मात्माचिंतयामासवैपुनः ॥ ४१ ॥ कथमश्रूणिसामुंचेत्केनोपायेनदुःखिता ॥ चिंतयानस्यतस्यैवंक्षणंवैनारदस्यच ॥ ४२ ॥
ततोबुद्धिःसमुत्पन्नाकामोदाख्यंपुरंगतः ॥ ४३ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेगुरुतीर्थेच्यवनचरित्रेकामोदाख्यानेएकोनविंशत्यधिकशतत
मोऽध्यायः ॥११९॥ कुंजलउवाच ॥ कामोदाख्यंपुरंदिव्यंसर्वदेवसमाकुलम् ॥ सर्वकामसमृद्ध्यर्थमपश्यन्नारदस्ततः ॥ १ ॥ कामोदायागृहंप्राप्यप्रविवे
शद्विजोत्तमः ॥ कामोदांतुततोदृष्ट्वासर्वकामसमाकुलाम् ॥ २ ॥ तयासंपूजितोविप्रःसुवाक्यैःस्वागतादिभिः ॥ दिव्यासनेसमारूढस्तांपप्रच्छद्विजोत्तमः
॥ ३ ॥ सुखेनस्थीयतेभद्रेविष्णुतेजःसमुद्भवे ॥ अनामयंचपप्रच्छआशीर्भिरभिनंद्यताम् ॥ ४ ॥ कामोदोवाच ॥ प्रसादाद्भवतांविष्णोःसुखेनवर्त
याम्यहम् ॥ कथयस्वमहाप्राज्ञत्वंप्रश्नोत्तरकारणम् ॥ ५ ॥ महामोहःसमुत्पन्नोममांगेसुनिपुंगव ॥ व्यापकःसर्वलोकानांममांगेमतिनाशकः ॥ ६ ॥
तस्मान्निद्रासमुत्पन्ना यथामर्त्येषुवर्तते ॥ सुप्तयातुमयादृष्टःस्वप्नोवैदारुणोमुने ॥ ७ ॥ केनाप्युक्तंसमेत्यैवपुरतोद्विजसत्तम ॥ अव्यक्तोऽसौ

---

१ तामहं मानयिष्यामि इ० पा० ।

हृषीकेशःसंसारंसगमिष्यति ॥ ८ ॥ तदाप्रभृतिदुःखेनव्यापिताहंमहामते ॥ तन्मेत्वंकारणंब्रूहिभवाञ्ज्ञानवतांवरः ॥ ९ ॥ नारदउवाच ॥ वातिकःपैत्तिकश्चैवकफजःसान्निपातिकः ॥ स्वप्नःप्रवर्ततेभद्रेमानवेषुनसंशयः ॥ १० ॥ नजायतेचदेवेषुस्वप्नोनिद्राचसुंदरि ॥ आदित्योदयवेलायांदृश्यतेस्वप्नउत्तमः ॥ ११ ॥ सत्स्वप्नोमानवानांहिपुण्यस्यफलदायकः ॥ अन्यदेवंप्रवक्ष्यामिस्वप्नस्यकारणंशुभे ॥ १२ ॥ महावातांदोलनैश्चचलंत्यापोवरानने ॥ त्रुटंत्यंबुकणाःसूक्ष्मास्तस्मादुदकसंचयात् ॥ १३ ॥ बहिरेवपतंत्येतेनिर्मलांबुकणाःशुभे ॥ पुनर्लयंप्रयांत्येतेदृश्यादृश्याभवंतिवै ॥ १४ ॥ तद्वत्स्वप्नस्यवैभावःकथ्यतेशृणुभामिनि ॥ आत्माशुद्धोविरक्तस्तुरागद्वेषविवर्जितः ॥ १५ ॥ पंचभूतात्मकानांचमुषित्वैवसुनिश्चलः ॥ षड्विंशतिसुतत्वानांमध्येचैषविराजते ॥ १६ ॥ शुद्धात्माकेवलोनित्यःप्रकृतेःसंगतिंगतः ॥ तद्भावैर्वायुरूपैश्चचलतेस्थानतोयदा ॥ १७ ॥ आत्मनस्तेजसश्चैवप्रतितेजःप्रजायते ॥ अंतरात्माशुभंनाम[1]तस्यएवप्रकथ्यते ॥ १८ ॥ पयसश्चयथाभिन्नाभवंत्यंबुकणाःशुभे ॥ आत्मनस्तुतथातेजअंतरात्माप्रकथ्यते ॥ १९ ॥ सहिपृथ्वीसवैवायुःसचाप्याकाशएवहि ॥ सवैतोयंसदीप्येतएतेपंचपुराकृताः ॥ २० ॥ आत्मनस्तेजसोभूतामलरूपामहात्मनः ॥ तस्यापिसंगतिंप्राप्ताएकत्वंहिप्रयांतिते ॥ २१ ॥ स्वात्मभावप्रदोषेणनाशयंतिवरानने ॥ तत्पिंडमन्यमिच्छंतिवारंवारंवरानने ॥ २२ ॥ तेषांक्रीडाविहारोयंसृष्टिसंबंधकारणम् ॥ उदकस्यतरंगस्तुजायतेचविलीयते ॥ २३ ॥ पुनर्भूतिःपुनर्हानिस्तादृशस्यपुनःपुनः ॥ अपांरूपस्यदृष्टांतंतद्वद्देषांनसंशयः ॥ २४ ॥ आत्माननश्यतेदेवितेजोवायुर्ननश्यति ॥ ननश्यतोधराकाशौननश्यंत्यापएवच ॥ २५ ॥ पंचैवआत्मनासार्द्धंप्रभवंतिप्रयांतिच ॥ आत्मादयो[2]ह्यमीभद्रेनित्यरूपानसंशयः ॥ २६ ॥ पिंडएवप्रणश्येततेषांसंजात[3]एवच ॥ विषयाणांसुदोषैःसरागद्वेषादिभिर्हतः ॥ २७ ॥ प्राणाः[4]प्रयांतिवैपिंडात्पंचपंचात्मकाद्विज ॥ पिंडांतेवसतेआत्माप्रतिरूपस्तुतस्यच ॥ २८ ॥ अंतरात्मायथाचाग्नेःस्फुलिंगस्तुप्रकाशते ॥ तथाप्रकाशमायातिदृश्यादृश्यःप्रजायते ॥ २९ ॥ शुद्धात्माचपरंब्रह्मसदाजागर्तिनित्यशः ॥ अंतरात्माप्रबद्धस्तुप्रकृतेश्चमहागुणैः ॥ ३० ॥ अन्नाहारेणसंपुष्टैरंतरात्मासुखंव्रजेत् ॥ सुसुखाज्जयतेमोहस्तस्मान्मनःप्रमुह्यति ॥ ३१ ॥ पश्चात्संजायतेनिद्रातामसीलयवर्द्धिनी ॥ नाडीमार्गेणयःसूर्यो[5]मेरुमुल्लंघ्यगच्छति ॥ ३२ ॥ तदारात्रिःप्रजायेतयावन्नोदयतेरविः ॥ विषयांधकारैर्मुक्तस्तुअंतरात्माप्रकाशते ॥ ३३ ॥ भावैस्तत्वात्मकानांतुपंचतत्वैःप्रपोषितैः ॥ पूर्वजन्मास्थितैःपिंडैरंतरात्माप्रगृह्यते ॥ ३४ ॥ सयास्यतिचवैस्थानमुच्चावचंमहामते ॥ संसारअंतरात्मावैदोषैर्बद्धःप्रणीयते ॥ ३५ ॥ कायंरक्षतिजीवात्मापश्चात्तिष्ठतिमध्यगः ॥ उदानः

---

[1] द्युमन्नाम इ० पा० ।

[2] अस्मदादयः इ० पा० ।

[3] संघात एव च इ० पा० ।

[4] प्रणाशं यांति वै दोषा न च पंचात्मका द्विज । इ० पा० ।

[5] शशी इ० पा० ।

स्फुरतेतीव्रस्तस्माच्छब्दःप्रजायते ॥३६॥ शुष्काभस्त्रायथाश्वासंकुरुतेवायुपूरिता ॥ तद्वच्छब्दवशाच्छ्वासमुदानःकुरुतेबलात् ॥३७॥ आत्मनस्तुप्रभा
वेणउदानोबलवान्भवेत् ॥ एवंकायःप्रमुग्धस्तुमृतकल्पःप्रजायते ॥ ३८ ॥ ततोनिद्रामहामायातस्यांगेषुप्रयातिसा ॥ हृदिकंठेतथाचास्येनासिकाग्रेप्र
तिष्ठति ॥ ३९ ॥ बाहूसंकुच्यसंतिष्ठेद्दृढतोनाभिमंडले ॥ आत्मनस्तुप्रभावाच्चउदानोनाममारुतः ॥ ४० ॥ प्रजायतेमहातीव्रोबलरोधंकरोतिसः ॥ यथा
रज्ज्वाप्रबद्धस्तुदारुकीलधरःस्थितः ॥ ४१ ॥ तथाचात्मासुसंलग्नःप्राणवायुर्नसंशयः ॥ अंतरात्मप्रसक्तस्तुप्राणवायुःशुभानने ॥४२॥ बुद्धिवद्वोहितोभद्रे
अंतरात्माप्रधावति ॥ पूर्वजन्मार्जितान्वासान्स्मृत्वातत्रप्रधावति ॥ ४३ ॥ तत्रसंस्थोमहाप्राज्ञःस्वेच्छयारमतेपुनः ॥ एवंनानाविधान्स्वप्नानंतरात्माप्रप
श्यति॥४४॥उत्तमांश्चविरुद्धांश्चकर्मयुक्तान्प्रपश्यति ॥ गिरींस्तथासुदुर्गांश्चउच्चावचान्प्रपश्यति ॥४५॥ तदेववातिकंविद्धिकफवत्तद्वदाम्यहम् ॥ जलंनदीं
तडागंचपयःस्थानानिपश्यति ॥ ४६ ॥ अग्निंचपश्यतेदेविबहुकांचनमुत्तमम् ॥ तदेवपैत्तिकंविद्धिभाव्यंचैववदाम्यहम् ॥ ४७ ॥ प्रभातेदृश्यतेस्वप्नो
भव्योवाभव्यएवच ॥ कर्मयुक्तोवरारोहेलाभालाभप्रकाशकः ॥ ४८ ॥ स्वप्नस्यापिअवस्थामेकथितावरवर्णिनि ॥ तद्भाव्यंचवरारोहेविष्णोश्चैवभविष्य
ति ॥ ४९ ॥ तन्निमित्तंत्वयादृष्टोदुःस्वप्नःसतुप्रेक्षितः ॥५०॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेगुरुतीर्थमाहात्म्येच्यवनचरित्रेकामोदाख्यानेविंशा
धिकशततमोऽध्यायः ॥ १२० ॥ कामोदोवाच ॥ नविदुर्दैवताःसर्वायस्यांतंरूपमेवच ॥ यस्मिँल्लीनस्तुसर्वोयंसचैकात्माप्रकथ्यते ॥ १ ॥
यस्यमायाप्रपंचस्तुसंसारःशृणुनारद ॥ कस्मात्प्रयातिसंसारंममस्वामीजगत्पतिः ॥ २ ॥ पापैश्चापिसुपुण्यैश्चनरोबद्धस्तुकर्मभिः ॥ संसारंसरते
विप्रहरिःकस्माद्व्रजेद्वद ॥ ३ ॥ नारदउवाच ॥ शृणुदेविप्रवक्ष्यामियत्कृतंतेनचक्रिणा ॥ भृगोरग्रेप्रतिज्ञातंयज्ञरक्षांकरोम्यहम् ॥ ४ ॥ इंद्रस्यवचना
त्सद्योगतोऽसौदानवैःसह॥ योद्धुंविहायगोविंदोभृगोश्चैवमखोत्तमम् ॥५॥ मखंत्यक्त्वागतेदेवेपश्चात्तैर्दानवोत्तमैः॥आगत्यध्वंसितःसर्वःसयज्ञःपापचेतनैः॥६॥
हरिंक्रुद्धःसयोगींद्रःशशापभृगुरेवतम् ॥ दशजन्मानिभुंक्ष्वत्वंमच्छापकलुषीकृतः ॥ ७ ॥ कर्मणःस्वस्यसंभोगंसंभोक्ष्यतिजनार्दनः ॥
तन्निमित्तंत्वयादेविदुःस्वप्नःपरिवीक्षितः ॥ ८ ॥ इत्युक्त्वातांगतोविप्रोब्रह्मलोकंसनारदः ॥ कृष्णस्यापिसुदुःखेनदुःखितासाभवत्तदा ॥ ९ ॥
रुरोदकरुणंबालाहाहेतिवदतीमुहुः ॥ गङ्गातीरोपविष्टासाजलांतेशृणुनन्दन ॥ १० ॥ सुनेत्राभ्यांतथाश्रूणिदुःखेनापिप्रमुंचति ॥ तान्यश्रू
णिप्रमुक्तानिगंगातोयेपतंत्यपि ॥ ११ ॥ जलेचैवनिमज्जंतितस्याश्चाप्यश्रुबिंदवः ॥ संभवंतिपुनस्तातपद्मरूपाणितानिच ॥ १२ ॥
गंगातोयेप्रफुल्लानिवाहितानिप्रयांतिवै ॥ ददृशेदानवश्रेष्ठोविष्णुमायाप्रमोहितः ॥ १३ ॥ दुःखजानिनजानातिमुनिनाकथितान्यपि ॥ हर्षेणमहता

विष्टःपरिजग्राहसोऽसुरः ॥ १४ ॥ पद्मैस्तुपुष्पितैःसोपिपूजयेद्गिरिजाप्रियम् ॥ सप्तकोटिभिर्दैत्त्यैंद्रोविष्णुमायाप्रमोहितः ॥ १५ ॥ अथ
क्रुद्धाजगद्धात्रीशंकरंवाक्यमब्रवीत् ॥ पश्यैतस्यविकर्मत्वंदानवस्यमहामते ॥ १६ ॥ शोकोत्पन्नानिपद्मानिगंगातोयगतानिवै ॥ अयमेषप्रगृह्णा
तिकामाकुलितचेतनः ॥ १७ ॥ पूजयेच्चापिदुष्टात्माशोकसंतापकारकैः ॥ दुःखजैःशोकजैःपुष्पैस्तैःसुश्रेयःकथंभवेत् ॥ १८ ॥ यादृशेनापिभावेन
मामेवपरिपूजयेत् ॥ तादृशेनापिभावेनअस्यासिद्धिर्भविष्यति ॥ १९ ॥ सत्यध्यानविहीनोयंकामोदान्यस्तमानसः ॥ संजातःपापचारित्रोजहिदेवि
स्वतेजसा ॥ २० ॥ एवमाकर्ण्यतद्वाक्यंशंभोश्चैवमहात्मनः ॥ अस्यैवसंक्षयंशंभोकरिष्येतवशासनात् ॥ २१ ॥ एवमुक्तातततोदेवीतस्यापिवधकां
क्षया ॥ वर्त्ततेहिविहुंडस्यवधोपायंव्यचिंतयत् ॥ २२ ॥ कृत्वामायामयंरूपंब्राह्मणस्यमहात्मनः ॥ पूजयेच्छंकरंनाथंसुपुष्पैःपारिजातजैः ॥ २३ ॥ स
मेत्यदानवःपापोदिव्यांपूजांविनाशयेत् ॥ कामाकुलःसुदुःखार्तस्तद्गतोभावतत्परः ॥ २४ ॥ विष्णोश्चैवमहामायांपूर्वदृष्टांसदानवः ॥ सस्मारदान
वःपापःकामबाणैःप्रपीडितः ॥ २५ ॥ तस्याःस्मरणमात्रेणकंदर्पेणबलीयसा ॥ विरहाकुलदुःखार्तोरोदतेहिमुहुर्मुहुः ॥ २६ ॥ कालाकृष्टःसदुष्टात्मा
शोकजातानितानिसः ॥ परिगृह्यसमायातःपूजनार्थीमहेश्वरम् ॥ २७ ॥ देव्याकृतांहिपूजांचसुपुष्पैःपारिजातजैः ॥ तांनिर्णाश्यसुलोभेनशोकजैःपरिपूज
येत् ॥ २८ ॥ नेत्राभ्यांतस्यदुष्टस्यबिंदवस्तेऽश्रुसंभवाः ॥ अविरलास्ततोवत्सपतंतिलिंगमस्तके ॥ २९ ॥ देवीब्राह्मणरूपेणतमुवाचमहामते ॥ को
भवान्पूजयेद्देवंशोकाकुलमनाःसदा ॥ ३० ॥ पतंत्यश्रूणिदेवस्यमस्तकेशोकजानिते ॥ अपवित्राणिमेब्रूहिएतमर्थममाग्रतः ॥ ३१ ॥ विहुंडउवाच ॥
पूर्वंदृष्टामयानारीसर्वसौभाग्यसंपदा ॥ सर्वलक्षणसंपन्नाकामस्यायतनंमहत् ॥ ३२ ॥ तस्यामोहेनसंदग्धःकामेनाकुलतांगतः ॥ तयाप्रोक्तंहिसंभोगे
देहिमेदायमुत्तमम् ॥ ३३ ॥ कामोदसंभवैःपुष्पैःपूजयस्वमहेश्वरम् ॥ तेषांपुष्पकृतांमालांममकंठेपरिक्षिप ॥ ३४ ॥ कोटिभिःसप्तसंख्यातैःपूजय
स्वमहेश्वरम् ॥ तदर्थंपूजयाम्येवईश्वरंफलदायकम् ॥ ३५ ॥ कामोदसंभवैःपुष्पैर्दुर्लभैर्दैवदानवैः ॥ श्रीदेव्युवाच ॥ क्वतेभावःक्वतेध्यानंक्वतेज्ञानं
दुरात्मनः ॥ ३६ ॥ ईश्वरस्यापिसंबंधोनास्तिकिंचित्त्वयैवहि ॥ कामोदायावरंरूपंकीदृशंवदसांप्रतम् ॥ ३७ ॥ क्वलब्धानिसुपुष्पाणितस्याहास्यो
द्भवानिच ॥ विहुंडउवाच ॥ भावंध्यानंनजानामिनदृष्टासामयाकदा ॥ ३८ ॥ गंगातोयगतान्येवपरिगृह्णामिनित्यशः ॥ तैरहंपूजयाम्येकंशंक
रंप्रवदाम्यहम् ॥ ३९ ॥ ममाग्रेकथितंविप्रशुक्रेणापिमहात्मना ॥ वचनात्तस्यदेवेशमर्चयामिदिनेदिने ॥ ४० ॥ एतत्तेसर्वमाख्यातंयच्चपृष्टोस्मि
सांप्रतम् ॥ श्रीदेव्युवाच ॥ कामोदारोदनाज्जातैःपुष्पैस्तैर्दुःखसंभवैः ॥ ४१ ॥ लिंगमर्चयसेदुष्टप्रभातेनित्यमेवच ॥ यादृशेनापिभावेनपुष्पैश्चयादृशैस्त्व

या ॥ ४२ ॥ अर्चितोदेवदेवेशस्तादृशंफलमाप्नुहि ॥ दिव्यपूजांविनाश्यैवंशोकपुष्पैःप्रपूजसि ॥ ४३ ॥ असौदोषस्तवैवाद्यसमुत्पन्नःसुदारुणः ॥ तस्मा
द्दण्डंप्रदास्यामिभुंक्ष्वस्वकर्मजंफलम् ॥ ४४ ॥ तस्यावाक्यंसमाकर्ण्यकालकृष्टोब्रभाषताम् ॥ रेरेदुष्टदुराचारममकर्मप्रदूषक ॥ ४५ ॥ हन्मित्वामिह
खड्गेनअनेनापिनसंशयः॥इत्युक्त्वाब्राह्मणंतंसनिशितंखड्गमाददे ॥४६॥ हंतुकामःसदुष्टात्माअभ्यधावतदानवः॥सादेवीविप्ररूपेणसंक्रुद्धापरमेश्वरी॥४७॥
स्वस्थानमागतंदृष्ट्वाहुंकारंविससर्जह ॥ तेनहुंकारनादेनपतितोदानवाधमः ॥ ४८ ॥ निश्चेष्टःकामरूपेणवज्राहतइवाचलः ॥ पतितेदानवेतस्मिन्सर्वलोक
विनाशके ॥ ४९ ॥ लोकाःस्वास्थ्यंगताःसर्वेदुःखतापविवर्जिताः ॥ एतस्मात्कारणाद्वत्ससास्त्रीवैपरिदेवति ॥ ५० ॥ गंगातीरेवरारोहादुःखव्याकुलमा
नसा ॥ एतत्तेसर्वमाख्यातंयत्त्वयापरिपृच्छितम् ॥ ५१ ॥ ॥ विष्णुरुवाच ॥ एवमुक्त्वासुपुत्रंतंकुंजलोअंडजेश्वरः ॥ विरराममहाप्राज्ञःकिञ्चिन्नोवाचभू
पते ॥ ५२ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेगुरुतीर्थमाहात्म्येच्यवनचरित्रेकामोदाख्यानेएकविंशत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १२१ ॥ ॥
विष्णुरुवाच ॥ कुंजलोधर्मपक्षीसइत्युक्त्वातान्सुतान्प्रति ॥ विरराममहाप्राज्ञःकिंचिन्नोवाचतान्प्रति ॥ १ ॥ वटाधःस्थोद्विजश्रेष्ठस्तमुवाचमहाशुकम् ॥
कोभवान्धर्मवक्ताहिपक्षिरूपेणवर्तते ॥ २ ॥ किंवादेवोऽथगंधर्वःकिंवाविद्याधरोभवान् ॥ कस्यशापादिमांप्राप्तोयोनिंकीरस्यपातकीम् ॥ ३ ॥ कस्मात्ते
ईदृशंज्ञानंवर्ततेऽतींद्रियंशुक ॥ सुपुण्यस्यतुकस्यापिकस्यवैतपसःफलम् ॥४॥ किंवाच्छन्नेनरूपेणअनेनापिमहामते ॥ कस्त्वंसिद्धोऽसिदेवोवातन्मेकथय
कारणम् ॥ ५ ॥ ॥ कुंजलउवाच ॥ भोःसिद्धत्वामहंजानेकुलंतेगोत्रमुत्तमम् ॥ विद्यांतपःप्रभावंचयस्माद्भ्रमसिमेदिनीम् ॥ ६ ॥ सर्वंविप्रप्रवक्ष्यामि
स्वागतंतवसुव्रत ॥ उपविश्यासनेपुण्येछायामाश्रयशीतलाम् ॥ ७ ॥ अव्यक्तप्रभवोब्रह्मातस्माज्जज्ञेप्रजापतिः ॥ ब्राह्मणस्तुगुणैर्युक्तोभृगुर्ब्रह्मसमो
द्विजः ॥ ८ ॥ भार्गवोनामतस्यासीत्सर्वधर्मार्थतत्त्ववित् ॥ तस्यान्वयेभवान्विप्रच्यवनःख्यातिमान्भुवि ॥ ९ ॥ माहंदेवोनगंधर्वोनाहंविद्याधरःपुनः ॥
योहंविप्रप्रवक्ष्यामितन्मेनिगदतःशृणु ॥ १० ॥ कश्यपस्यकुलेजातःकश्चिद्ब्राह्मणसत्तमः ॥ वेदवेदांगतत्त्वज्ञःसर्वकर्मप्रकाशकः ॥ ११ ॥ विद्याधरेति
विख्यातःकुलशीलगुणैर्युतः ॥ राजमानःश्रियाविप्रआचारैस्तपसातदा ॥ १२ ॥ संबभूवुःसुतास्तस्यविद्याधरस्यतेत्रयः ॥ वसुशर्मानामशर्माधर्मश
र्माचतेत्रयः ॥ १३ ॥ तेषामहंधर्मशर्माकनिष्ठोगुणवर्जितः ॥ वसुशर्माममभ्रातावेदशास्त्रार्थकोविदः ॥ १४ ॥ आचारेणसुसंपन्नोविद्यादिसुगुणैःपुनः ॥
नामशर्मामहाप्राज्ञस्तद्वच्चासीद्गुणाधिकः ॥ १५ ॥ अहमेकोमहामूर्खःसंजातःशृणुसत्तम ॥ विद्यानामुत्तमांविप्रभावमर्थंशुभंकदा ॥ १६ ॥ नशृणो
मिनवैयामिगुरुगेहमनुत्तमम् ॥ ततस्तुजनकोमेतुमामेवंपरिचिंतयेत् ॥ १७ ॥ धर्मशर्मेतिपुत्रस्यनामास्यतुनिरर्थकम् ॥ संजातःक्षितिमध्येतुनावि

द्वान्मेगुणाकरः ॥ १८ ॥ इतिसंचिंत्यधर्मात्मामामुवाचसुदुःखितः ॥ व्रजपुत्रगुरोर्गेहंविद्यार्थंपरिसाधय ॥ १९ ॥ एवमाकर्ण्यतत्तस्यपितुर्वाक्यंमयाशुभम् ॥ नाहंतातगमिष्यामिगुरोर्गेहंसुदुःखदम् ॥ २० ॥ यत्रवैताडनंनित्यंभ्रूभंगादिचक्रोशनम् ॥ अन्नंनदृश्यतेतत्रकर्मणाशृणुसत्तम ॥ २१ ॥ दिवारात्रौननिद्रास्तिनास्तिसुखस्यसाधनम् ॥ तस्माद्दुःखमयंतातनयास्येगुरुमंदिरम् ॥ २२ ॥ विद्याकार्यंकरिष्येनक्रीडार्थमहमुत्सुकः ॥ भोक्ष्येस्वप्स्येप्रसादात्तेकरिष्येक्रीडनंपितः ॥ २३ ॥ डिंभैःसार्द्धंसुखेनापिदिवारात्रमतंद्रितः ॥ मामुवाचसधर्मात्मामूढंज्ञात्वासुदुःखितः ॥ २४ ॥ ॥ विद्याधरउवाच ॥ मापुत्रसाहसंकार्षीर्विद्यार्थमुद्यमंकुरु ॥ विद्ययाप्राप्यतेसौख्यंयशःकीर्तिस्तथातुला ॥ २५ ॥ ज्ञानंस्वर्गश्चमोक्षश्चतस्माद्विद्यांप्रसाधय ॥ पूर्वंसुदुःखमूलातुपश्चाद्विद्यासुखप्रदा ॥ २६ ॥ तस्मात्साधयपुत्रत्वंविद्यांगुरुगृहंव्रज ॥ पितुर्वाक्यमकुर्वाणोअहमेवंदिनेदिने ॥ २७ ॥ यत्रयत्रस्थितोनित्यमर्थहानिंकरोम्यहम् ॥ उपहासःकृतोलोकैर्ममविप्रप्रकुत्सनम् ॥ २८ ॥ ममलज्जासमुत्पन्नाजीवनाशकरीतदा ॥ विद्यार्थमुद्यतोविप्रकंगुरुंप्रार्थयाम्यहम् ॥ २९ ॥ इतिचिंतापरोजातोदुःखशोकसमाकुलः ॥ कथंविद्यामहंजानेकथंविंदाम्यहंगुणान् ॥ ३० ॥ कथंमेजायतेस्वर्गःकथंमोक्षंव्रजाम्यहम् ॥ इत्येवंचिंतयन्विप्रवार्द्धक्यमगमंपुनः ॥ ३१ ॥ देवतायतनेदुःखीउपविष्टस्त्वहंकदा ॥ मद्भाग्यैःप्रेरितःकश्चित्सिद्धएकःसमागतः ॥ ३२ ॥ निराश्रयोजिताहारः सदानंदस्तुनिःस्पृहः ॥ एकांतमास्थितोविप्रयोगयुक्तोजितेंद्रियः ॥ ३३ ॥ परब्रह्मणिसंलीनोज्ञानध्यानसमाधिमान् ॥ तमहंसंश्रितोविप्रज्ञानरूपंमहामतिम् ॥ ३४ ॥ अहंशुद्धेनभावेनभक्त्यानामितकंधरः ॥ नमस्कृत्यमहात्मानंपुरतस्तस्यसंस्थितः ॥ ॥ ३५ ॥ दीनरूपोह्यहंजातोमंदभाग्यस्तथापुनः ॥ तेनाहंपृच्छितोविप्रकस्माद्भवान्प्रशोचति ॥ ३६ ॥ केनाभिप्रायभावेनदुःखमेवभुनक्तिवै ॥ तेनेत्युक्तोस्मिविप्रेंद्रज्ञानिनायोगिनातदा ॥ ३७ ॥ सुमूढेनमयातस्यपूर्ववृत्तांतमेवाहि ॥ तमेवंश्रावितंसर्वंसर्वज्ञत्वंकथंव्रजेत् ॥ ३८ ॥ एतदर्थंमहादुःखीभवान्ममगतिःसदा ॥ सचोवाचमहात्मामेसर्वज्ञानस्यकारणम् ॥ ३९ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेगुरुतीर्थमाहात्म्येच्यवनचरित्रेद्वाविंशत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १२२ ॥ सिद्धउवाच ॥ श्रूयतामभिधास्यामिज्ञानरूपंतवाग्रतः ॥ ज्ञानस्यनास्तिवैदेहोहस्तौपादौचचक्षुषी ॥ १ ॥ नासाकर्णौनज्ञानस्यनास्तिचैवास्थिसंग्रहः ॥ केनदृष्टंतुवैज्ञानंकानिलिंगानितस्यवै ॥ २ ॥ आकारैर्वर्जितंनित्यंसर्ववेत्तिससर्ववित् ॥ दिवाप्रकाशकःसूर्योरात्रौप्रकाशयेच्छशी ॥ ३ ॥ गृहंप्रकाशयेद्दीपोलोकमध्येस्थिताअमी ॥ तत्पदंकेनवैधाम्नादृश्यतेशृणुसत्तम ॥ ४ ॥ नविंदंतिहिमूढास्तेमोहिताविष्णुमायया ॥ कायमध्येस्थितंज्ञानंध्यानदीप्तमनौपमम् ॥ ५ ॥ तत्पदंतेनदृश्येतचंद्रसूर्यादिभिर्नच ॥ हस्तपादौविनाज्ञानमचक्षुःकर्णवर्जितम् ॥ ६ ॥ तस्य

सर्वत्रगतिरास्तिसर्वंगृह्णातिपश्यति ॥ सर्वमाघ्रातिविप्रेंद्रशृणोत्येवंनसंशयः ॥ ७ ॥ नास्तिज्ञानसमोदीपःसर्वांधकारनाशने ॥ स्वर्गेभूमौचपा
तालेस्थानेस्थानेचदृश्यते ॥ ८ ॥ कायमध्येस्थितंज्ञानंनविंदंतिकुबुद्धयः ॥ ज्ञानस्थानंप्रवक्ष्यामियस्माज्ज्ञानंप्रजायते ॥ ९ ॥ प्राणिनांहृदये
नित्यंनिहितंसर्वदाद्विज ॥ कामादीन्सुमहाभोगान्महामोहादिकांस्तथा ॥ १० ॥ विवेकवह्निनासर्वान्दिधक्षतिसदैवयः ॥ सर्वशांतिमयोभूत्वाइं
द्रियार्थंप्रमर्दयेत् ॥ ११ ॥ ततस्तुजायतेज्ञानंसर्वतत्वार्थदर्शकम् ॥ तत्वमूलमिदंज्ञानंनिर्मलंसर्वदर्शकम् ॥ १२ ॥ तस्माच्छांतिंकुरुष्वत्वं
सर्वसौख्यप्रवर्द्धिनीम् ॥ समःशत्रौचमित्रेचयथात्मनितथापरे ॥ १३ ॥ भवस्वनियतोनित्यंजिताहारोजितेंद्रियः ॥ मैत्रंनैवप्रकर्तव्यंवैरंदूरेपरित्य
जेत् ॥ १४ ॥ निःसंगोनिःस्पृहोभूत्वाएकांतस्थानमाश्रितः ॥ सर्वप्रकाशकोज्ञानीसर्वदर्शीभविष्यसि ॥ १५ ॥ एकस्थानस्थितोवत्सत्रैलोक्येयद्भ
विष्यति ॥ वृत्तांतंवेत्स्यसित्वंतुमत्प्रसादान्नसंशयः ॥ १६ ॥ कुंजलउवाच ॥ सिद्धेनतेनमेपिप्रज्ञानरूपंप्रकाशितम् ॥ तस्यवाक्येस्थितोनित्यं
तद्भावेनापिभावितः ॥ १७ ॥ त्रैलोक्येवर्त्ततेयद्यदेकस्थानेस्थितोह्यहम् ॥ तत्तद्देवप्रजानामिप्रसादात्तस्यसद्गुरोः ॥ १८ ॥ एतत्तेसर्वमाख्यातमात्म
वृत्तांतमेवहि ॥ अन्यत्किंतेप्रवक्ष्यामितद्ब्रूहिद्विजसत्तम ॥ १९ ॥ च्यवनउवाच ॥ कीरयोनिंकथंप्राप्तोभवाञ्ज्ञानवतांवरः ॥ तन्मेत्वंकारणंब्रूहिसर्वसंदेह
नाशनम् ॥ २० ॥ कुंजलउवाच ॥ संसर्गाज्जायतेपापंसंसर्गात्पुण्यमेवहि ॥ तस्माद्विवर्जयेच्छुद्धोभव्यंविरुद्धमेवच ॥२१॥ लुब्धकेनापिपापेनकेनाप्येकः
शुकःशिशुः ॥ बंधयित्वासमानीतोविक्रयार्थंसमुद्यतः ॥२२॥ चाटुकारंसुरूपंतंपटुवाक्यंसमीक्ष्यच ॥ गृहीतोब्राह्मणैकेनममप्रीत्यासमर्पितः ॥२३॥ ज्ञान
ध्यानस्थितोनित्यमहमेवद्विजोत्तम ॥ समेबालस्वभावेनकौतुकात्करसंस्थितः ॥२४ ॥ तस्यकौतुकवाक्यैर्वामुग्धोऽहंद्विजसत्तम ॥ शुकस्यपुत्ररूपस्यनि
त्यंतत्परमानसः ॥ २५ ॥ मामेवंवदतेसोपितातताततिआस्यताम् ॥ स्नातुंगच्छमहाभागदेवमर्चयसांप्रतम् ॥ २६ ॥ इत्यादिचाटुकैर्वाक्यैर्मामेवंपरिभा
षयेत् ॥ तस्यवाक्यविनोदेनविस्मृतंज्ञानमुत्तमम् ॥ २७ ॥ पुष्पार्थंफलभोगार्थंगतोहंवनमेवच ॥ नीतःशुकोबिडालेनममदुःखस्यहेतवे ॥ २८ ॥
ममसंसर्गिभिःसर्वैर्वयस्यैःसाधुचारिभिः ॥ बिडालेनहतःपक्षीतेनैवभक्षितोहिसः ॥ २९ ॥ श्रुत्वामृत्युंगतंविप्रशुकंतंचाटुकारकम् ॥ महतादुःखभावेन
असुखेनातिदुःखितः ॥ ३० ॥ तस्यदुःखेनमुग्धोस्मितीव्रेणापिसुपीडितः ॥ महतामोहजालेनबद्धोऽहंद्विजपुंगव ॥ ३१ ॥ प्रालपंरामचंद्रेतिशुकराजेति
पंडित ॥ शोकराजेतितंविप्रमोहाच्चलितमानसः ॥ ३२ ॥ ततोऽहंदुःखसंतप्तःसंजातःस्वेनकर्मणा ॥ वियोगेनापिविप्रेंद्रशुकस्यशृणुसांप्रतम् ॥ ३३ ॥
विस्मृतंतन्मयाज्ञानंसिद्धेनापिप्रकाशितम् ॥ संस्मरञ्छोकसंतप्तस्तंशुकंचाटुकारकम् ॥ ३४ ॥ वत्सवत्सेतिनित्यंवैप्रलपञ्छृणुभार्गव ॥ गद्यपद्यमयैर्वा

---

१ वयस्यैः वयस्येभ्यः सकाशात् 'बिडालेन पक्षी हतः तेनैव च भक्षितः' इति मृत्युं गतं शुकं श्रुत्वा इति तृतीयार्द्धकस्थेनार्थसंगतिरवधेया ।

क्यैःसंस्कृताक्षरसंयुतैः ॥ ३५ ॥ त्वांविनाकश्चमांवत्सबोधयिष्यतिसांप्रतम् ॥ कथाभिस्तुविचित्राभिःपक्षिराजप्रसाद्यमाम् ॥३६ ॥ अस्मिन्मुनिर्जनोद्याने
विहायक्वगतोभवान् ॥ केनदोषेणलिप्तोस्मितन्मेकथयसांप्रतम् ॥ ३७ ॥ एवंविधैरहंवाक्यैःकरुणैस्तैस्तुमोहितः ॥ एवमादिप्रलप्याहंशोकेनापिसुपीडि
तः ॥ ३८ ॥ मृतोहंतेनमोहेनतद्भावेनापिमोहितः ॥ मरणेयादृशोभावोमतिश्चासीच्चयादृशी ॥ ३९ ॥ तादृशेनापिभावेनजातोऽहंद्विजसत्तम ॥ गर्भेवा
सोमयाप्राप्तोज्ञानस्मृतिविधायकः ॥ ४० ॥ स्मृतंपूर्वकृतंकर्मस्वयमेवाविचोष्टितम् ॥ मयापापेनमूढेनकिंकृतंह्यकृतात्मना ॥ ४१ ॥ गर्भयोगसमारूढः
पुनस्तंचिंतयाम्यहम् ॥ तेनमेनिर्मलंज्ञानंजातंवैसर्वदर्शकम् ॥ ४२ ॥ गुरोस्तस्यप्रसादाच्चप्राप्तंवैज्ञानमुत्तमम् ॥ तस्यवाक्योदकैःस्वच्छैःकायस्य
मलमेवच ॥ ४३ ॥ सबाह्याभ्यंतरंविप्रक्षालितंनिर्मलंकृतम् ॥ तिर्यक्त्वंचमयाप्राप्तंशुकजातिसमुद्भवम् ॥ ४४ ॥ शुकस्यध्यानभावेनमरणेसमुपस्थि
ते ॥ तस्मिन्कालेमृतोविप्रतद्भावेनापिभावितः ॥ ४५ ॥ तादृशोऽस्मिपुनर्जातःशुकरूपोमहीतले ॥ मरणेयादृशोभावःप्राणिनांपरिजायते ॥ ४६ ॥
तादृशाःस्युस्तुसत्वास्तेतद्रूपास्तत्परायणाः ॥ तद्गुणास्तत्स्वरूपास्तेभावभूताभवंतिहि ॥४७॥ मृत्युकालस्यविप्रेंद्रभावेनापिनसंशयः ॥ अतुलंप्राप्तवा
ञ्ज्ञानमहमत्रमहामते ॥ ४८ ॥ तेनसर्वंविपश्यामियद्भूतंयद्भविष्यति ॥ वर्तमानंमहाप्राज्ञज्ञानेनापिमहामते ॥ ४९ ॥ सर्वंविदाम्यहंह्यत्रसंस्थितोऽपि
नसंशयः ॥ तारणायमनुष्याणांसंसारेपरिवर्तताम् ॥ ५० ॥ नास्तितीर्थंगुरुसमंबंधच्छेदकरंद्विज ॥ एतत्तेसर्वमाख्यातंशृणुभार्गवनंदन ॥ ५१ ॥ यत्त्वया
पृच्छितंविप्रतत्तेसर्वंप्रकाशितम् ॥ स्थलजाच्चोदकात्सर्वंबाह्यंमलंप्रणश्यति ॥ ५२ ॥ जन्मांतरकृतान्पापान्गुरुतीर्थंप्रणाशयेत् ॥ संसारतारणायै
वजंगमंतीर्थमुत्तमम् ॥ ५३ ॥ विष्णुरुवाच ॥ शुकएवंमहाप्राज्ञश्च्यवनायमहात्मने ॥ तत्त्वंप्रकाशयित्वातुविररामनृपोत्तम ॥५४॥ एतत्तेसर्वमाख्यातंजंग
मंतीर्थमुत्तमम् ॥ वरंवरयभद्रंतेयत्तेमनसिवर्त्तते ॥ ५५ ॥ वेनउवाच ॥ नाहंराज्यस्यकामार्थीनान्यत्किंचित्प्रकामये ॥ सदेहोगंतुमिच्छामितवकायंजनार्द
न ॥ ५६ ॥ एवंवरमहंमन्येयदिदातुमिहेच्छसि ॥ विष्णुरुवाच ॥ यजत्वमश्वमेधेनराजसूयेनभूपते ॥ ५७ ॥ गोभूस्वर्णाम्बुधान्यानांकुरुदानंमहामते ॥ दाना
न्नश्यतिवैपापंब्रह्मवध्यादिघोरकम् ॥ ५८ ॥ चतुर्वर्गस्तुदानेनसिद्ध्यत्येवनसंशयः ॥ तस्माद्दानंप्रकर्तव्यंमामुद्दिश्यचभूपते ॥ ५९ ॥ यादृशेनापिभावे
नमामुद्दिश्यददातियः ॥ तादृशंतस्यवैभावंसत्यमेवंकरोम्यहम् ॥ ६० ॥ ऋषीणांदर्शनात्स्पर्शाद्भ्रष्टस्तेपापसंचयः ॥ आगमिष्यसियज्ञांतेममदेहंनसं
शयः ॥ ६१ ॥ एवमाभाष्यतंवेनमंतर्द्धानंगतोहरिः ॥ ६२ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेपंचाधिकपंचाशत्सहस्रसंहितायांवेनोपाख्यानेगुरुतीर्थमाहात्म्य
संपूर्तिवर्णनेच्यवनचरित्रसमाप्तौचत्रयोविंशत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १२३ ॥ सूतउवाच ॥ अंतर्द्धानंगतेविष्णौवेनोराजामहामतिः ॥ क्वगतोदेवदेवेशइ

तिर्चिंतापरोऽभवत् ॥ १ ॥ हर्षेणमहताविष्टश्चिंतयित्वानृपोत्तमः ॥ समाहूयनृपश्रेष्ठंतंपृथुंमधुराक्षरैः ॥ २ ॥ तमुवाचमहात्मानंहर्षेणमहतातदा ॥ त्वया
पुत्रेणभूर्लोकेतारितोस्मिसुपातकात् ॥ ३ ॥ नीतउज्ज्वलतांवत्सवंशोमेसांप्रतंपृथो ॥ मयाविनाशितोदोषैस्त्वंयागुणैःप्रकाशितः ॥ ४ ॥ यजेहमश्वमेधेन
दास्येदानान्यनेकशः ॥ विष्णुलोकंव्रजाम्यद्यसकायस्तेप्रसादतः ॥ ५ ॥ संभरस्वमहाभागसंभारांस्त्वंनृपोत्तम ॥ आमंत्रयमहाभागब्राह्मणान्वेदपारगा
न् ॥ ६ ॥ एवंपृथुःसमादिष्टोवेनेनापिमहात्मना ॥ प्रत्युवाचमहात्मासवेनंपितरमादरात् ॥ ७ ॥ कुरुराज्यंमहाराजभुंक्ष्वभोगान्मनोनुगान् ॥ दिव्यान्वा
मानुषान्पुण्यान्यज्ञैर्यजजनार्दनम् ॥ ८ ॥ एवमुक्त्वाप्रणम्यैवपितरंज्ञानतत्परम् ॥ धनुरादायपृथ्वीशःसबाणंयत्नपूर्वकम् ॥ ९ ॥ आदिदेशभटान्सर्वान्घो
षध्वंभूतलेमम ॥ पापमेवनकर्तव्यंकर्मणात्रिविधेनवै ॥ १० ॥ करिष्यंतिचयत्पापंआज्ञावेनस्यभूपतेः ॥ उल्लंघ्यवध्यतांसोहियास्यतेनात्रसंशयः ॥११॥
दानमेवप्रदातव्यंयज्ञैश्चैवजनार्दनम् ॥ यजध्वंमानवाःसर्वेतन्मनस्काविमत्सराः ॥ १२ ॥ एवंशिक्षांप्रदत्वासौराज्यंभृत्येषुवेनजः ॥ निःक्षिप्यचगतो
विप्रास्तपसोर्थेतपोवनम् ॥ १३ ॥ सर्वान्दोषान्परित्यज्यसंयम्यविषयेन्द्रियान् ॥ शतवर्षप्रमाणंवैनिराहारोबभूवह ॥ १४ ॥ तपसातस्यवैतुष्टोब्रह्मापृथु
मुवाचह ॥ तपस्तपसिकस्मात्त्वंतन्मेत्वंकारणंवद ॥ १५ ॥ पृथुरुवाच ॥ वेनएषमहाप्राज्ञःपितामेकीर्तिवर्द्धनः ॥ समाचरतियःपापमस्यराज्येनरा
धमः ॥ १६ ॥ शिरश्छेत्ताभवत्वेषतस्यदेवोजनार्दनः ॥ अदृष्टैश्चमहाचक्रैर्हरिःशास्ताभवेत्स्वयम् ॥१७॥ मनसाकर्मणावाचाकर्तुंवांछतिपातकम् ॥ तेषां
शिरांसित्रुटचंतुफलंपक्वंयथाद्रुमात् ॥ १८ ॥ एतदेववरंमन्येत्वत्तःशृणुसुरेश्वर ॥ प्रजानांदोषभावेननलिप्यतिपितामम ॥ १९ ॥ तथाकुरुष्वदेवेशवरं
दातुंयदीच्छसि ॥ ददस्वउत्तमंकामंचतुर्मुखनमोऽस्तुते ॥ २० ॥ ब्रह्मोवाच ॥ एवमस्तुमहाभागपितातेपूततांगतः ॥ विष्णुनाशासितोवत्सपुत्रेणापित्व
यापृथो ॥ २१ ॥ एवंपृथुंसमुद्दिश्यवरंदत्वागतोविभुः ॥ पृथुरेवसमायातोराज्यकर्मणिसंस्थितः ॥ २२ ॥ वैन्यस्यराज्येविप्रेन्द्राःपापंकश्चिन्नचाचरेत् ॥
यस्तुचिंतयतेपापंत्रिविधेनापिकर्मणा ॥ २३ ॥ शिरश्छेदोभवेत्तस्ययथाचक्रैर्निकृंतितः ॥ तदाप्रभृतिवैपापंनैवकोपिसमाचरेत् ॥ २४ ॥ इत्याज्ञावर्ततेत
स्यवैन्यस्यापिमहात्मनः ॥ सर्वलोकाःसमाचारैःपरिवर्ततिनित्यशः ॥ २५ ॥ दानभोगैःप्रवर्ततेसर्वधर्मपरायणाः ॥ सर्वसौख्यैःप्रवर्द्धतेप्रसादात्तस्यभूप
तेः ॥ २६ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेचतुर्विंशत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १२४ ॥ सूतउवाच ॥ वेनस्याज्ञांसुसंप्राप्यपृथुःपरमधार्मिकः ॥
संबभ्रेसर्वसंभारान्नानापुण्यान्नृपात्मजः ॥ १ ॥ निमंत्र्यब्राह्मणान्सर्वान्नानादेशोद्भवानपि ॥ अथवेनइयाजासावश्वमेधेनभूपतिः ॥ २ ॥ दानान्यदाद्ब्राह्म
णेभ्योनानारूपाण्यनेकशः ॥ जगामवैष्णवंलोकंसकायोजगतीपतिः ॥ ३ ॥ विष्णुनासहधर्मात्मानित्यमेवप्रवर्तते ॥ एतद्वःसर्वमाख्यातंचरित्रंतस्यभूप

तेः ॥ ४ ॥ सर्वपापप्रशमनंसर्वदुःखविनाशनम् ॥ पृथुरेवसधर्मात्माराजापृथ्वींप्रशासति ॥ ५ ॥ त्रैलोक्येनसमंपृथ्वींदुदोहनृपसत्तमः ॥ प्रजास्तुरंजितास्तेनपुण्यधर्मानुकर्मभिः ॥ ६ ॥ एतत्तेसर्वमाख्यातंभूमिखंडमनुत्तमम् ॥ प्रथमंसृष्टिखंडंतुद्वितीयंभूमिखंडकम् ॥ ७ ॥ भूमिखंडस्यमाहात्म्यंकथयिष्याम्यहंपुनः ॥ अस्यखंडस्यवैश्लोकंयःशृणोतिनरोत्तमः ॥ ८ ॥ दिनस्यैकस्यवैपापंतस्यचैवप्रणश्यति ॥ योनरोभावसंयुक्तोऽध्यायंसंशृणुतेसुधीः ॥ ९ ॥ तस्यपुण्यंप्रवक्ष्यामिश्रूयतांद्विजसत्तमाः ॥ दत्तस्यगोसहस्रस्यब्राह्मणेभ्यःसुपर्वणि ॥ १० ॥ यत्फलंतत्प्रजायेतविष्णुस्तस्यप्रसीदति ॥ अस्यपद्मपुराणस्यपठमानस्यनित्यशः ॥ ११ ॥ कलौयुगेतुविघ्नाश्चनजायंतेनरस्यवै ॥ व्यासउवाच ॥ कस्मात्कलौनजायंतेशृण्वानस्यचपद्मज ॥ १२ ॥ नरस्यपुण्ययुक्तस्यनानाविघ्नाःसुदारुणाः ॥ ब्रह्मोवाच ॥ मखस्याप्यश्वमेधस्ययत्फलंपरिकथ्यते ॥ १३ ॥ तत्फलंदृश्यतेतातपुराणेपद्मसंज्ञके ॥ अश्वमेधमखःपुण्यःकलौनैवप्रवर्तते ॥ १४ ॥ पुराणंचापियत्तद्वदश्वमेधसमंकिल ॥ अश्वमेधस्ययत्पुण्यंस्वर्गमोक्षफलप्रदम् ॥ १५ ॥ नभुंजंतिनराःपापाःपापमार्गेषुसंस्थिताः ॥ पुराणस्यास्यपुण्यस्यपद्मसंज्ञस्यसत्तम ॥ १६ ॥ अश्वमेधसमंपुण्यंनभुंजंतिकलौनराः ॥ कलौयुगेनरैःपापैर्गंतव्यंनरकार्णवम् ॥ १७ ॥ कस्माच्छ्रोष्यंतितत्पुण्यंचतुर्वर्गप्रसाधनम् ॥ येनश्रुतमिदंपुण्यंपुराणंपद्मसंज्ञकम् ॥ १८ ॥ सर्वंहिसाधितंतेनचतुर्वर्गस्यसाधनम् ॥ अश्वमेधादयोयज्ञास्तस्मान्नष्टामहामते ॥ १९ ॥ कलौयुगेगताःस्वर्गंसवेदाःसांगसस्वराः ॥ यःकोपिसत्वसंपन्नःश्रद्धावान्भगवत्परः ॥ २० ॥ श्रोतुमिच्छतिधर्मात्मासपुत्रोभार्ययासह ॥ श्रवणार्थंमहाश्रद्धापूर्वंतस्यप्रजायते ॥ २१ ॥ शृण्वानस्यनरस्यापिमहाविघ्नोनसंचरेत् ॥ अश्रद्धाजायतेपूर्वंपाठकस्यनरस्यच ॥ २२ ॥ लोभश्चजायतेतस्यशृण्वानस्याद्विजोत्तम ॥ प्रेषितोविष्णुदेवेनमहामोहःसुदारुणः ॥ २३ ॥ अकरोत्सविनाशंतुशृण्वतश्चास्यनित्यशः ॥ दूषकाःकुत्सकाःपापाःसंभवंतिदिनेदिने ॥ २४ ॥ ज्ञातव्यंतुसुबुद्धेनविघ्नरूपंममाधुना ॥ संजातंदृश्यतेव्यासतथाहोमंसमाचरेत् ॥ २५ ॥ वैष्णवैश्चमहामंत्रैर्विष्णुसूक्तैःसुपुण्यदैः ॥ विष्णोरराटमंत्रेणसहस्रशीर्षकेनच ॥ २६ ॥ इदंविष्णुसुमंत्रेणआग्नेयेणपुनःपुनः ॥ त्र्यंबकेनचमंत्रेणहोममेवंसमाचरेत् ॥ २७ ॥ बृहत्साम्नासुमंत्रेणद्वादशाक्षरकेणच ॥ यस्यदेवस्ययोहोमस्तस्यमंत्रेणहोमयेत् ॥ २८ ॥ अष्टोत्तरतिलाज्यैश्चपालाशैःसमिधैरपि ॥ ग्रहाणामपिकर्त्तव्यंस्थापनंपूजनंद्विज ॥ २९ ॥ विघ्नेशंपूजयेत्तत्रशारदांचसुरेश्वरीम् ॥ जातवेदांमहामायांचंडिकांक्षेत्रनायकम् ॥ ३० ॥ तिलैश्चतंदुलैराज्यैस्तेषांमंत्रसमुद्यतैः ॥ एवंहोमःप्रकर्त्तव्योब्राह्मणेभ्योददेद्धनम् ॥ ३१ ॥ यथासंभा

---

१ इयं ब्रह्मणो व्यासं प्रत्युक्तिः ।

विकांतातदक्षिणांधेनुसंयुताम् ॥ ततोविघ्नाःप्रणश्यंतिपुराणंसिद्धिमाप्नुयात् ॥ ३२ ॥ एवंनकुरुतेयोहितस्यविघ्नंवदाम्यहम् ॥ तस्यांगेजायतेरोगोबहु
पीडाप्रदायकः ॥ ३३ ॥ भार्याशोकःपुत्रशोकोधनहानिःप्रजायते ॥ नानाविधान्महारोगान्भुंजतेनात्रसंशयः ॥ ३४ ॥ यस्यगेहेनास्तिवित्तमुपवासंस
माचरेत् ॥ एकादशींसुसंप्राप्यपूजयेन्मधुसूदनम् ॥ ३५ ॥ षोडशैश्चोपचारैश्चभावयुक्तेनचेतसा ॥ ब्राह्मणान्भोजयेत्पश्चाद्यथावित्तानुसारतः ॥३६ ॥
केशवायततोदत्वासंकल्पंहविषान्वितम् ॥ स्वयंकुर्यात्ततःप्राज्ञोभोजनंसहबांधवैः ॥ ३७ ॥ पुत्रैस्तुभार्ययायुक्तस्ततःसिद्धिमवाप्नुयात् ॥ पुराणसंहि
तापूर्णाश्रोतव्याधर्मतत्परैः ॥ ३८ ॥ चतुर्वर्गस्यवैसिद्धिर्जायतेतस्यनान्यथा ॥ सपादंलक्षमेकंतुब्रह्माख्यंपुष्करंशृणु ॥ ३९ ॥ कृतेयुगेतुनिःपापाः
शृण्वंतिमनुजाद्विज ॥ लक्षस्यार्द्धंततःकृत्स्नंपुराणंपद्मसंज्ञकम् ॥ ४० ॥ श्लोकानांतुसहस्राभ्यांद्वाभ्यामेवतथाधिकम् ॥ त्रेतायुगेतथाप्राप्तेयदाश्रोष्यं
तिमानवाः ॥ ४१ ॥ चतुर्वर्गफलंभुक्त्वातेयास्यंतिहरिंपुनः ॥ द्वाविंशतिसहस्राणिसंहितापद्मसंज्ञिता ॥ ४२ ॥ द्वापरेकथिताविप्रब्रह्मणापरमात्मना॥
द्वादशैवसहस्राणांपद्माख्यासातुसंहिता ॥ ४३ ॥ कलौयुगेपाठिष्यंतिमानवाविष्णुतत्पराः ॥ एकोर्थश्चैकभावश्चचतुर्ष्वपिप्रवर्तितः ॥ ४४ ॥ संहिता
स्वेवविप्रेंद्रशेषाख्यानप्रविस्तरः ॥ द्वादशैवसहस्राणिनाशंयास्यंतिसत्तम ॥ ४५ ॥ कलौयुगेतुसंप्राप्तेप्रथमंहिभविष्यति ॥ भूमिखंडंनरःश्रुत्वासर्व
पापैःप्रमुच्यते ॥ ४६ ॥ मुच्यतेसर्वदुःखेभ्यःसर्वरोगैःप्रमुच्यते ॥ अन्यत्सर्वंपरित्यज्यजपंदानंतथाश्रुतम् ॥ ४७ ॥ श्रोतव्यंहिप्रयत्नेनपद्माख्यंपापना
शनम् ॥ प्रथमंसृष्टिखंडंतुद्वितीयंभूमिखंडकम् ॥ ४८ ॥ तृतीयंस्वर्गखंडंचपातालंतुचतुर्थकम् ॥ पंचमंचोत्तरंखंडंसर्वपापप्रणाशनम् ॥ ४९ ॥ यः
शृणोतिनरोभक्त्यापंचखंडान्यनुक्रमात् ॥ गोप्रदानसहस्रस्यमानवोलभतेफलम् ॥ ५० ॥ महाभाग्येनलभ्यंतेपंचखंडानिभूसुराः ॥ श्रुतानिमोक्षदा
निस्युःसत्यंसत्यंनसंशयः ॥ ५१ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेपंचपंचाशत्सहस्रसंहितायांवेनोपाख्यानेपंचविंशत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १२५ ॥
समाप्तोऽयं भूमिखण्डो द्वितीयः ॥ २ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

---

१ रोगैर्दुःखैःशत्रुभिश्च विमुक्तः सुखमाप्नुयात् इ० पा० ।

॥ इति श्रीपाद्मे महापुराणे द्वितीयं भूमिखण्डं समाप्तम् ॥

॥ अथ श्रीपाद्मे महापुराणे तृतीयं स्वर्गखण्डंप्रारभ्यते ॥

स्वर्गखंडचित्र.

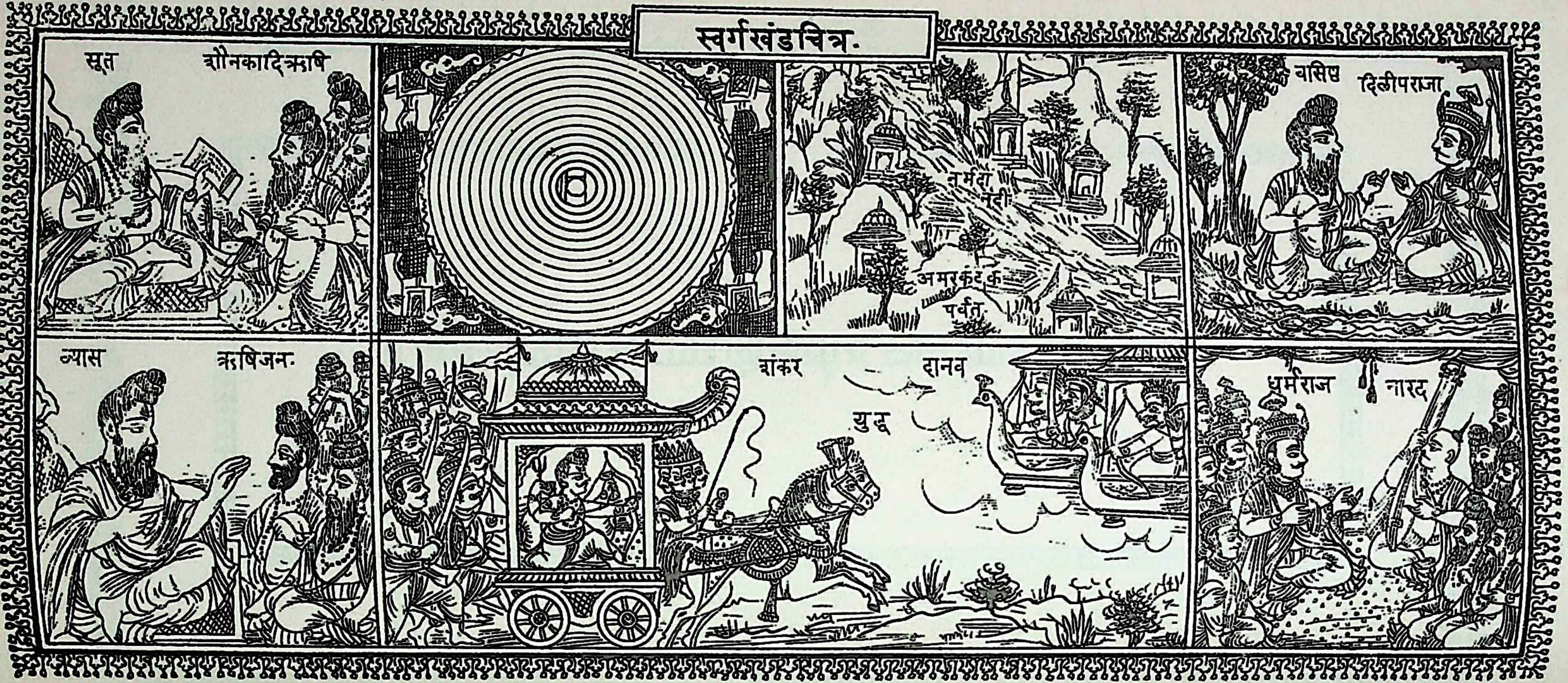
सूत
शौनकादिऋषि
नर्मदा नदी
अमरकंटक पर्वत
वसिष्ठ
दिलीपराजा
व्यास
ऋषिजन
शंकर
दानव
युद्ध
धर्मराज
नारद

॥ ॐनमोविघ्नहर्त्रे ॐनमःश्रीमते ॥ नमामिगोविंदपदारविंदंसदेंदिरावंदितमुत्तमाढ्यम्[2] ॥ जगज्जनानांहृदिसंनिविष्टंमहाजनैकायनमुत्तमोत्तमम् ॥१॥ एक
दामुनयःसर्वेज्वलज्ज्वलनसन्निभाः ॥ हिमवद्वासिनःसर्वेमुनयो[3]वेदपारगाः॥२॥त्रिकालज्ञामहात्मानोनानापुण्यसमाश्रयाः ॥ महेंद्राद्रिरतायेचयेचविंध्यनिवा
सिनः ॥ ३ ॥ येर्बुदारण्यनिरताः पुष्करारण्यवासिनः ॥ श्रीशैलेनिरतायेचकुरुक्षेत्रनिवासिनः ॥ ४ ॥ धर्म्मारण्यरतायेचदंडकारण्यवासिनः ॥
जंबूमार्गरतायेचयेचसत्यनिवासिनः ॥ ५ ॥ एतेचान्येचबहवःसशिष्यामुनयोऽमलाः ॥ नैमिषंसमुपायाताःशौनकंद्रष्टुमुत्सुकाः ॥ ६ ॥ तंपूजयित्वा
विधिवत्तेनतेचसुपूजिताः ॥ आसनेषुविचित्रेषुबृस्यादिषुयथाक्रमम् ॥ ७ ॥ शौनकेनप्रदत्तेषुआसीनास्तेतपोधनाः ॥ कृष्णाश्रिताःकथाःपुण्याःपर
स्परमथाब्रुवन् ॥ ८ ॥ कथांतेषुततस्तेषांमुनीनांभावितात्मनाम् ॥ आजगाममहातेजाःसूतस्तत्रमहाद्युतिः ॥ ९ ॥ व्यासशिष्यःपुराणज्ञोरोमहर्षण
संज्ञकः ॥ तान्प्रणम्ययथान्यायंसतैश्चैवाभिपूजितः ॥ १० ॥ उपविष्टंयथायोग्यंशौनकाद्यामहर्षयः ॥ व्यासशिष्यंसुखासीनंसूतंवैरोमहर्षणम् ॥ ११ ॥
तंपप्रच्छुर्महाभागाःशौनकाद्यास्तपोधनाः ॥ ऋषयऊचुः ॥ पौराणिकमहाबुद्धेरोमहर्षणसुव्रत ॥ १२ ॥ त्वत्तःश्रुतामहापुण्याःपुरापौराणिकीःकथाः ॥ सां
प्रतंचप्रवृत्ताःस्मकथायांसक्षणाहरेः ॥ १३ ॥ सवैपुंसांपरोधर्मोयतोभक्तिरधोक्षजे ॥ पुनःपुराणमाचक्ष्वहरिवार्तासमन्वितम् ॥ १४ ॥ हरेरन्याकथासूतश्म
शानसदृशीस्मृता॥हरिस्तीर्थस्वरूपेणस्वयंतिष्ठतितच्छुतम्॥१५॥तीर्थानांपुण्यदातृणांनामानिकिलकीर्तय॥कुतएतत्समुत्पन्नंकेनवापरिपाल्यते॥१६॥
कस्मिन्विलयमभ्येतिजगदेतच्चराचरम् ॥ क्षेत्राणिकानिपुण्यानिकेचपूज्याःशिलोच्चयाः ॥ १७ ॥ नद्यश्चकाःपराःपुण्यानृणांपापहराःशुभाः ॥ एतत्सर्वंम
हाभागकथयस्वयथाक्रमम् ॥ १८ ॥ सूतउवाच ॥ साधुसाधुमहाभागाःसाधुपृष्टंतपोधनाः ॥ तंप्रणम्यप्रवक्ष्यामिपुराणंपद्मसंज्ञकम् ॥ १९ ॥ पाराशर्यं
परमपुरुषंविश्ववेद्यैक[5]योनिंविद्याधारंविपुलमतिदंवेदवेदांतवेद्यम् ॥ शश्वच्छांतंस्वमतिविषयंशुद्धतेजोविशालं वेदव्यासंविततयशसंसर्वदाहंनमामि
॥ २० ॥ नमोभगवतेतस्मैव्यासायामिततेजसे ॥ यस्यप्रसादाद्वक्ष्यामिनारायणकथामिमाम् ॥ २१ ॥ प्रवक्ष्यामिमहापुण्यंपुराणंपद्मसंज्ञितम् ॥ स
हस्रंपंचपंचाशत्षड्भिःखंडैःसमन्वितम् ॥ २२ ॥ तत्रादावादिखंडंस्याद्भूमिखंडंततःपरम् ॥ ब्रह्मखंडंचतत्पश्चात्ततःपातालखंडकम् ॥ २३॥ क्रियाखंडं
ततःख्यातमुत्तरंखंडमंतिमम् ॥ एतदेवमहापद्ममद्भुतंयन्मयंजगत् ॥ २४ ॥ तद्वृत्तांताश्रयंतस्मात्पाद्ममित्युच्यतेबुधैः ॥ एतत्पुराणममलंविष्णुमाहा
त्म्यमुत्तमम् ॥ २५ ॥ देवदेवोहरिर्यद्वैब्रह्मणेप्रोक्तवान्पुरा ॥ ब्रह्मातन्नारदायाहनारदोस्मद्गुरोःपुरः ॥ २६ ॥ व्यासःसर्वपुराणानिसेतिहासानिसंहिताः ॥

---

१ नंदनं इत्यपिपाठोस्ति । २ उत्तमाख्यमिति पाठः । ३ ज्ञानिनो इतिपाठः । ४ पुण्याश्रमाश्रयाः इति पाठः । ५ वेदैकेतिवा पाठः ।

अध्यापयामास[1]मुहुर्मामतिप्रियमात्मनः ॥ २७ ॥ तत्तेऽहंसंप्रवक्ष्यामिपुराणमतिदुर्लभम् ॥ यच्छ्रुत्वाब्रह्महत्यादिपापेभ्योमुच्यतेनरः ॥ २८ ॥ सर्वती
र्थाभिषेकंचलभतेशृणुतेहियः ॥ श्रद्धयापरयाभक्त्याश्रुतमात्रेणमुक्तिदः ॥ २९ ॥ अश्रद्धयापिशृणुतेलभतेपुण्यसंचयम् ॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेन
पद्मंश्रोत्रातिथीकुरु ॥ ३० ॥ [2]तंत्रादिखंडंवक्ष्यामिपुण्यंपापविनाशनम् ॥ शृण्वंतुमुनयःसर्वेसशिष्यास्त्वत्रयेस्थिताः ॥ ३१ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुरा
णेस्वर्गखंडेप्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ आदिसर्गमहंतावत्कथयामिद्विजोत्तमाः ॥ ज्ञायतेयेनभगवान्परमात्मासनातनः ॥ १ ॥ सृष्टेषुप्रल
यादूर्ध्वंनासीत्किंचिद्द्विजोत्तमाः ॥ ब्रह्मसंज्ञमभूदेकंज्योतिर्वैसर्वकारकम् ॥ २ ॥ नित्यंनिरंजनंशांतंनिर्मलंनित्यनिर्मलम् ॥ [3]आनंदसागरंस्वच्छंयत्कां
क्षंतिमुमुक्षवः ॥ ३ ॥ सर्वज्ञंज्ञानरूपत्वादनंतमजमव्ययम् ॥ अविनाशिसदास्वच्छमच्युतंव्यापकंमहत् ॥ ४ ॥ सर्गकालेतुसंप्राप्तेज्ञात्वातंज्ञानरूपक
म् ॥ आत्मलीनंविकारंचतत्स्रष्टुमुपचक्रमे ॥ ५ ॥ तस्मात्प्रधानमुद्भूतंततश्चापिमहानभूत् ॥ सात्विकोराजसश्चैवतामसश्चत्रिधामहान् ॥ ६ ॥ [4]प्रधानेना
वृतोह्येवत्वचाबीजमिवावृतम् ॥ वैकारिकस्तैजसश्चभूतादिश्चैवतामसः ॥ ७ ॥ त्रिविधोयमहंकारोमहत्तत्वादजायत ॥ यथाप्रधानेनमहान्महतासतथा
वृतः ॥ ८ ॥ भूतादिस्तुविकुर्वाणःशब्दतन्मात्रकंततः ॥ ससर्जशब्दतन्मात्रादाकाशंशब्दलक्षणम् ॥ ९ ॥ शब्दमात्रंतथाकाशंभूतादिःसममावृणोत् ॥ श
ब्दमात्रंतथाकाशंस्पर्शमात्रंससर्जह ॥ १० ॥ बलवानभवद्वायुस्तस्यस्पर्शोगुणोमतः ॥ आकाशंशब्दमात्रंतुस्पर्शमात्रंसमावृणोत् ॥ ११ ॥ ततोवायुवि
कुर्वाणोरूपमात्रंससर्जह ॥ ज्योतिरुत्पद्यतेवायोस्तद्रूपगुणमुच्यते ॥ १२ ॥ स्पर्शमात्रस्तुवैवायूरूपमात्रंसमावृणोत् ॥ ज्योतिश्चापिविकुर्वाणंरसमात्रं
ससर्जह ॥ १३ ॥ संभवंतिततोंभांसिरसमात्राणितानितु ॥ रसमात्राणिचांभांसिरूपमात्रंसमावृणोत् ॥ १४ ॥ विकुर्वाणानिचांभांसिगंधमात्रंससर्जिरे ॥
तस्माज्जातामहीचेयंसर्वभूतगुणाधिका ॥ १५ ॥ [5]संसंघातोयतस्तस्मात्तस्यगंधोगुणोमतः ॥ तस्मिंस्तस्मिंस्तुतन्मात्रात्तेनतन्मात्रतास्मृता ॥ १६ ॥ त
न्मात्राण्यविशेषाणिविशेषाःक्रमशोपराः ॥ भूततन्मात्रसर्गोयमहंकारात्तुतामसात् ॥ १७ ॥ कीर्तितस्तुसमासेनमुनिवर्यास्तपोधनाः ॥ तैजसानींद्रिया
ण्याहुर्देवावैकारिकादश ॥ १८ ॥ एकादशंमनश्चात्रकीर्तितंतत्त्वचिंतकैः ॥ ज्ञानेंद्रियाणिपंचात्रपंचकर्मेंद्रियाणिच ॥ १९ ॥ तानिवक्ष्यामितेषांचकर्मा
णिकुलपावनाः ॥ श्रवणंत्वक्चक्षुर्जिह्वानासिकाचैवपंचमी ॥ २० ॥ शब्दादिज्ञानसिध्द्यर्थंबुद्धियुक्तानिपंचवै ॥ पायूपस्थंहस्तपादौकीर्तितावाक्चपं
चमी ॥ २१ ॥ विसर्गानंदनादानगत्युक्तिकर्मतत्स्मृतम् ॥ आकाशवायुतेजांसिसलिलंपृथिवीतथा ॥ २२ ॥ शब्दादिभिर्गुणैर्विप्राः संयुक्ताउत्तरोत्तरैः ॥

---

१ गुरुरीति पाठः । २ तत्रादिखंडमित्ययंश्लोकःक्वचित्पुस्तकेनदृश्यते । ३ आनंदस्यपरंपुच्छमितिवा पाठोगम्यते । ४ प्रधानतत्त्वेनसमम् । इ० पा० ५ संघातोयमितिवा पाठांतरं ।

नानावीर्याःपृथग्भूतास्ततस्तेसंहतिंविना ॥ २३ ॥ नाशक्नुवन्प्रजाःस्रष्टुमसमागत्यकृत्स्नशः ॥ समेत्यान्योन्यसंयोगंपरस्परमथाश्रयात् ॥ २४ ॥ एकसं
घास्सलक्ष्याश्चसंप्राप्यैक्यमशेषतः ॥ पुरुषाधिष्ठितत्वाच्चप्रधानानुग्रहेणच ॥ २५ ॥ महदादयोविशेषांताअंडमुत्पादयंतिते ॥ तत्क्रमेणविवृद्धंतुजलबुद्बुद
वत्सदा[1]॥२६॥भूतेभ्योंडमहाप्राज्ञावृद्धंतदुदकेशयम्॥प्राकृतंब्रह्मरूपस्यविष्णोःस्थानमनुत्तमम्॥२७॥तत्राव्यक्तस्वरूपोसौविष्णुर्विश्वेश्वरःप्रभुः॥ ब्रह्मरूपं
समास्थायस्वयमेवव्यवस्थितः ॥२८॥ स्वेदजांडमभूत्तस्यजरायुश्चमहीधराः ॥ गर्भोदकंसमुद्राश्चतस्यां[2]भून्महदात्मनः ॥ २९ ॥ साद्रिद्वीपसमुद्राश्चसज्यो
तिर्लोकसंग्रहः ॥ तस्मिन्नंडेभवत्सर्वंसदेवासुरमानुषम्॥३०॥अनादिनिधनस्यैवविष्णोर्नाभेःसमुत्थितम् ॥यत्पद्मंतद्धैममंडमभूच्छ्रीकेशवेच्छया ॥३१॥
रजोगुणधरोदेवःस्वयमेवहरिःपरः ॥ ब्रह्मरूपंसमास्थायजगत्स्रष्टुंप्रवर्तते ॥ ३२ ॥ सृष्टंचपात्यनुयुगंयावत्कल्पविकल्पना ॥ नारसिंहादिरूपेणरुद्ररूपेण
संहरेत् ॥ ३३ ॥ सब्रह्मरूपंविसृजन्महात्माजगत्समस्तंपरिपातुमिच्छन् ॥ रामादिरूपंसतुगृह्ययातिबभूवरुद्रोजगदेतदत्तुम् ॥ ३४ ॥ इति श्रीपा
द्ममहापुराणेस्वर्गखंडेद्वितीयोऽध्यायः ॥ २ ॥ ऋषयऊचुः ॥ नदीनांपर्वतानांचनामधेयानिसर्वशः ॥ तथाजनपदानांचयेचान्येभूमिमाश्रिताः ॥ १ ॥
प्रमाणंचप्रमाणज्ञपृथिव्याःकिलसर्वतः ॥ निखिलेनसमाचक्ष्वकाननानिचसत्तम ॥ २ ॥ सूतउवाच ॥ पंचैमानिमहाप्राज्ञमहाभूतानिसंग्रहात् ॥ जग
तीस्थानिसर्वाणिसमान्याहुर्मनीषिणः ॥ ३ ॥ भूमिरापस्तथावायुरग्निराकाशमेवच ॥ गुणोत्तराणिसर्वाणितेषांभूमिःप्रधानतः ॥ ४ ॥ शब्दस्पर्शश्चरू
पंचरसोगंधश्चपंचमः ॥ भूमेरेतेगुणाःप्रोक्ताऋषिभिस्तत्त्ववेदिभिः ॥ ५ ॥ चत्वारोप्सुगुणाविप्रागंधस्तत्रनविद्यते ॥ शब्दःस्पर्शश्चरूपंचतेजसोथगुणा
स्त्रयः ॥ ६ ॥ शब्दःस्पर्शश्चवायोस्तुआकाशेशब्दएवच ॥ एतेपंचगुणाविप्रामहाभूतेषुपंचसु ॥ ७ ॥ वर्ततेसर्वलोकेषुयेषुभूताःप्रतिष्ठिताः ॥ अन्यो
न्यंनातिवर्ततेसाम्यंभवतिवैतदा ॥ ८ ॥ यदातुविषमीभावमाविशंतिपरस्परम् ॥ तदादेहैर्देहवंतोव्यतिरोहंतिनान्यथा ॥९ ॥ आनुपूर्व्याविनश्यंतिजायं
तेचानुपूर्वशः ॥ सर्वाण्यपरिमेयाणितदेषांरूपमैश्वरम् ॥ १० ॥ यत्रयत्रहिदृश्यंतेधावंतिपांचभौतिकाः ॥ तेषांमनुष्यास्तर्केणप्रमाणानिप्रचक्षते ॥११॥
अचिंत्याःखलुयेभावास्तान्नतर्केणसाधयेत् ॥ सुदर्शनंप्रवक्ष्यामिद्वीपंतुमुनिपुंगवाः ॥ १२ ॥ परिमंडलोमहाभागाद्वीपोऽसौचक्रसंस्थितः ॥ नदीजलपरि
च्छिन्नःपर्वतैश्चाब्धिसन्निभैः ॥ १३ ॥ पुरैश्चविविधाकारैरम्यैर्जनपदैस्तथा ॥ वृक्षैःपुष्पफलोपेतैःसंपन्नोधनधान्यवान् ॥ १४ ॥ लवणेनसमुद्रेणसमंतात्परि
वारितः ॥ यथाहिपुरुषःपश्येदादर्शेमुखमात्मनः ॥ १५ ॥ एवंसुदर्शनोद्वीपोदृश्यतेचक्रमंडलः ॥ द्विरंशेपिप्पलस्तस्यद्विरंशेचशशोमहान् ॥ १६ ॥

---

[1] त्सममितिवा पा० । [2] तस्यासन्निति पा० ।

सर्वौषधिंसमादायसर्वतःपरिवारितः ॥ आपस्ततोन्याविज्ञेयाःशेषःसंक्षेपउच्यते ॥१७॥ ऋषयऊचुः ॥ उक्तोयस्यचसंक्षेपोबुद्धिमन्विधिवत्त्वया ॥ तत्त्वज्ञश्चा
सिसर्वस्यविस्तरंसूतनोवद ॥१८॥ यावान्भूम्यवकाशोयंदृश्यतेशशलक्षणे ॥ तस्यप्रमाणंप्रब्रूहिततोवक्ष्यासिपिप्पलम् ॥१९॥ एवंतैःकिलपृष्टःससूतोवाक्य
मथाब्रवीत् ॥ सूतउवाच ॥ प्रागायतामहाप्राज्ञाःषडेतेरत्नपर्वताः॥२०॥अवगाढा[1]ह्युभयतःसमुद्रौपूर्वपश्चिमौ ॥ हिमवान्हिमकूटश्चनिषधश्चनगोत्तमः॥२१॥
नीलश्चवैडूर्यमयःश्वेतश्चशशिसन्निभः॥ सर्वधातुपिनद्धश्चशृंगवान्नामपर्वतः ॥२२॥ एतेवैपर्वताविप्राःसिद्धचारणसेविताः॥तेषामंतरविष्कंभोयोजनानिसहस्र
शः॥२३॥तत्रपुण्याजनपदास्तानिवर्षाणिसत्तमाः॥वसंतितेषांसत्त्वानिनानाजातीनिसर्वशः॥२४॥इदंतुभारतंवर्षंततोहैमवतंपरम्॥हेमकूटात्परंचैवहरिवर्षं
प्रचक्षते॥२५॥दक्षिणेनतुनीलस्यनिषधस्योत्तरेणच॥ प्रागायतोमहाभागामाल्यवान्नामपर्वतः ॥२६॥ ततःपरंमाल्यवतःपर्वतोगंधमादनःपरिमंडलस्तयोर्म
ध्येमेरुःकनकपर्वतः॥२७॥आदित्यतरुणाभासोविधूमइवपावकः ॥योजनानांसहस्राणिचतुरशीतिरुच्छ्रितः ॥२८॥ अधस्ताच्चतुरशीतिर्योजनानांद्विजोत्त
माः॥ऊर्ध्वमधश्चतिर्यक्चलोकानावृत्यातिष्ठति॥२९॥ तस्यपार्श्वेष्वमीद्वीपाश्चत्वारःसंस्थिताद्विजाः॥भद्राश्वःकेतुमालश्चजंबूद्वीपश्चसत्तमाः॥३०॥उत्तराश्चै
वकुरवःकृतपुण्यप्रतिश्रयाः ॥ विहंगसुमुखोयस्तुसुपार्श्वस्यात्मजःकिल ॥ ३१ ॥ सवैविचिंतयामाससौवर्णान्प्रेक्ष्यवायसान् ॥ मेरुरुत्तममध्यानामधमानां
चपक्षिणाम् ॥३२॥ अविशेषकरोयस्मात्तस्मादेनंत्यजाम्यहम् ॥ तमादित्योनुपर्येतिसततंज्योतिषांवरः॥३३॥चंद्रमाश्चसनक्षत्रोवायुश्चैवप्रदक्षिणः॥सपर्व
तोमहाप्राज्ञादिव्यपुष्पसमन्वितः॥३४॥भवनैरावृतःसर्वैर्जांबूनदमयैःशुभैः॥तत्रदेवगणाविप्रा[2]गंधर्वासुरराक्षसाः ॥३५॥ अप्सरोगणसंयुक्ताःशैलेक्रीडंतिसर्व
दा ॥ तत्रब्रह्माचरुद्रश्चशक्रश्चापिसुरेश्वरः ॥ ३६ ॥ समेत्यविविधैर्यज्ञैर्यजंतेऽनेकदक्षिणैः ॥ तुंबुरुर्नारदश्चैवविश्वावसुर्हाहाहूहूः ॥ ३७ ॥ अभिगम्यामरश्रे
ष्ठंस्तुवंतिविविधैःस्तवैः ॥ सप्तर्षयोमहात्मानःकश्यपश्चप्रजापतिः ॥ ३८ ॥ तत्रगच्छंतिभद्रंवःसदा[3]पर्वणिपर्वणि ॥ तस्यैवमूर्द्धन्युशनाकाव्योदैत्यैर्महीय
ते ॥३९॥ तस्यहैमानिरत्नानितस्यैतेरत्नपर्वताः ॥ तस्मात्कुबेरोभगवांश्चतुर्थंभागमश्नुते ॥ ४० ॥ ततःकलांशंवित्तस्यमनुष्येभ्यःप्रयच्छति ॥ पर्वतस्यां
तरेदिव्यंसर्वर्तुकुसुमैश्चितम् ॥ ४१ ॥ कर्णिकारवनंरम्यंशिलाजालसमुच्छ्रितम् ॥ तत्रसाक्षात्पशुपतिर्दिव्यभूतैःसमावृतः ॥ ४२ ॥ उमासहायोभगवान्
रमतेभूतभावनः ॥ कर्णिकारमयींमालांबिभ्रदापादलंबिनीम् ॥ ४३ ॥ त्रिभिर्नेत्रैःकृतोद्द्योतस्त्रिभिःसूर्यैरिवोदितैः ॥ तमुग्रतपसःसिद्धाःसुव्रताःसत्यवादि
नः ॥ ४४ ॥ पश्यंति[4]नहिदुर्वृत्तैःशक्योद्रष्टुंमहेश्वरः ॥ तस्यशैलस्यशिखरात्क्षीरधाराद्विजोत्तमाः ॥ ४५ ॥ विश्वरूपात्पर[5]मिताभीमनिर्घातनिस्वना ॥

---

१ प्रगाढाःस्युरिति पाठः । क्वचित्पुस्तके । २ गणाःसर्वे इति वा पा० । ३ सर्वदेत्यपि पाठः । ४ पश्यतस्त्वान्तरे इत्ययत्र पाठः ससाधुः । ५ निपततीतिपाठांतरम् ।

पुण्यापुण्यतमैर्जुष्टागंगाभागीरथीशुभा ॥४६॥ प्लुवंतीचप्रवेगेनह्रदेचंद्रमसःशुभे ॥ तयाह्युत्पादितःपुण्यःसह्रदःसागरोपमः ॥४७॥ तांधारयामासतदादुर्द्धरांपर्वतैरपि ॥ शतंवर्षसहस्राणिशिरसैवपिनाकधृक् ॥४८॥ मेरोस्तुपश्चिमेपार्श्वेकेतुमालोद्विजोतमाः ॥ जंबूखंडेतुतत्रैवमहाजनपदोद्विजाः ॥ ४९ ॥ आयुर्दशसहस्राणिवर्षाणांतत्रसत्तमाः ॥ सुवर्णवर्णाश्चनरास्त्रियश्चाप्सरसांसमाः ॥ ५० ॥ अनामयावीतशोकानित्यंमुदितमानसाः ॥ जायंतेमानवास्तत्रनिस्तप्तकनकप्रभाः ॥ ५१ ॥ गंधमादनशृंगेषुकुवेरःसहराक्षसैः ॥ संवृतोप्सरसांसंघैर्मोदतेगुह्यकाधिपः ॥ ५२ ॥ गंधमादनपार्श्वेतुपरेविगतपातकाः ॥ एकादशसहस्राणिवर्षाणांपरमायुषः ॥ ५३ ॥ तत्रकृष्णानराविप्रास्तेजोयुक्तामहाबलाः ॥ स्त्रियश्चोत्पलपत्राभाःसर्वाःसुप्रियदर्शनाः ॥ ५४ ॥ नीलोत्पलधरंश्वेतंश्वेताद्धैरण्यकंवरम् ॥ वर्षमैरावतंविप्रानानाजनपदावृतम् ॥५५॥ धनु[2]खंडेःमहाभागाद्वेवर्षेदक्षिणोत्तरे ॥ इलावृत्तंमध्यगंतुपंचवर्षाणिचैवहि५६॥ उत्तरोत्तरमेतेभ्योवर्षमुद्रिच्यतेगुणैः ॥ आयुःप्रमाणमारोग्यंधर्मतःकामतोऽर्थतः ॥ ५७ ॥ समन्वितानिभूतानितेषुसर्वेषुसत्तमाः ॥ एवमेषामहाभागाःपर्वतैःपृथिवीचिता ॥ ५८ ॥ हेमकूटस्तुसुमहान्कैलासोनामपर्वतः ॥ तत्रवैश्रवणोदेवोगुह्यकैःसहमोदते ॥ ५९ ॥ अस्त्युत्तरेणकैलासंमैनाकंपर्वतंप्रति ॥ हिरण्यशृंगःसुमहान्दिव्योमणिमयोगिरिः ॥ ६० ॥ तस्यपार्श्वेमहद्दिव्यंशुभ्रंकांचनवालुकम् ॥ रम्यंविष्णुसरोनामयत्रराजाभगीरथः ॥ ६१ ॥ दृष्ट्वाभागीरथींगंगामुवासबहुलाःसमाः ॥ यूपामणिमयास्तत्रक्षेत्राश्चापिहिरण्मयाः ॥ ६२ ॥ तत्रेष्ट्वातुगतःसिद्धिंसहस्राक्षोमहायशाः ॥ स्रष्टाभूतपतिर्यत्रसर्वलोकैःसनातनः ॥ ६३ ॥ उपास्यतेतिग्मतेजायत्रभूतःसमंततः ॥ नरनारायणौब्रह्मामनुःस्थाणुश्चपंचमः ॥ ६४ ॥ तत्रदिव्यात्रिपथगाप्रथमंतुप्रतिष्ठिता ॥ ब्रह्मलोकादपाक्रांतासप्तधाप्रतिपद्यते ॥ ६५ ॥ वटोदकासानलिनीपार्वतीचसरस्वती ॥ जंबूनदीचसीताचगंगासिंधुश्चसप्तमी ॥ ६६ ॥ अचिंत्यादिव्यसंज्ञासाप्रभावैश्चसमन्विता ॥ उपास्यतेयत्रसत्रंसहस्रयुगपर्यये ॥ ६७ ॥ दृश्यादृश्याचभवतितत्रतत्रसरस्वती ॥ एतादिव्याःसप्तगंगास्त्रिषुलोकेषुविश्रुताः ॥ ६८ ॥ रक्षांसिवैहिमवतिहेमकूटेचगुह्यकाः ॥ सर्पानागाश्चनिषधेगोकर्णंचतपोवनम् ॥ ६९ ॥ देवासुराणांसर्वेषांश्वेतःपर्वतमुच्यते ॥ गंधर्वानिषधेनित्यंनीलेब्रह्मर्षयस्तथा ॥ ७० ॥ शृंगवांस्तुमहाभागादेवानांप्रतिसंचरः ॥ इत्येतानिमहाभागाःसप्तवर्षाणिभागशः ॥ ७१ ॥ भूतान्युपनिविष्टानिगतिमंतिध्रुवाणिच ॥ तेषामृद्धिर्बहुविधादृश्यतेदेवमानुषा ॥ ७२ ॥ अशक्यंपरिसंख्यातुंश्रद्धेयातुविभूषिता ॥ यांतुपृच्छथमांविप्रादिव्यमेनांशशाकृतिम् ॥ ७३ ॥ पार्श्वेशशस्यद्वेवर्षेउक्तेयेदक्षिणोत्तरे ॥ कर्णेतुनागद्वीपश्चकाश्यपद्वीपएवच ॥७४॥ कर्णद्वीपशिलोविप्राःश्रीमान्मलयपर्वतः ॥ एतद्द्वितीयंद्वी

---

[1] दिव्योपपादुका इत्यन्यत्र पाठः । [2] धनुषीते इति पाठः ।

पस्यदृश्यतेशशिसंस्थितम्॥७५॥इतिश्रीपाद्मेपुराणेस्वर्गखंडेतृतीयोऽध्यायः॥३॥ऋषयऊचुः॥मेरोरथोत्तरंपश्चात्पूर्वमाचक्ष्वसूततः॥निखिलेनमहाबुर्द्धमा
ल्यवंतंचपर्वतम्॥१॥सूतउवाच॥दक्षिणेनतुनीलस्यमेरोःपार्श्वेतथात्तरे॥उत्तराःकुरवोविप्राःपुण्याःसिद्धनिषेविताः॥२॥ तत्रवृक्षामधुफलानित्यपुष्पफलोप
गाः॥पुष्पाणिचसुगंधीनिरसवंतिफलानिच ॥ ३ ॥ सर्वकामफलास्तत्रकेचिद्वृत्याद्विजोत्तमाः ॥ अपरेक्षीरिणोनामवृक्षास्तत्राद्विजोत्तमाः ॥ ४ ॥ प्रक्षरं
तिसदाक्षीरंतत्रसर्वेऽमृतोपमम् ॥ वस्त्राणिचप्रसूयंतेफलेष्वाभरणानिच॥५॥ सर्वामणिमयीभूमिःसूक्ष्मकांचनवालुका॥सर्वर्तुसुखसंस्पर्शा[2]निष्फेलाश्चतपोध
नाः ॥ ६ ॥ देवलोकच्युताःसर्वेजायततत्रमानवाः ॥ शुक्लाभिजनसंपन्नाःसर्वसुप्रियदर्शनाः ॥ ७ ॥ मिथुनानिचजायंतेस्त्रियश्चाप्सरसोपमाः ॥ तेषांते
क्षीरिणांक्षीरंपिबंत्यमृतसंनिभम् ॥ ८ ॥ मिथुनंजायतेकालेसमंताच्चप्रवर्द्धते ॥ तुल्यरूपगुणोपेतंसमवेशंतथैवच ॥ ९ ॥ एकमेवानुरूपं[3]चंचक्रवा
कसमंद्विजाः ॥ निरामयाश्चतेलोकानित्यंमुदितमानसाः ॥ १० ॥ दशवर्षसहस्राणिदशवर्षशतानिच ॥ जीवंतितेमहाभागानचान्योन्यंजहत्युत॥११॥
भारुडानामशकुनास्तीक्ष्णतुंडामहाबलाः ॥ तान्निर्हरंतीहमृतान्दरीषुप्राक्षिपंतिच ॥ १२ ॥ उत्तराःकुरवोविप्राव्याख्यातास्तेसमासतः ॥ मेरुपार्श्वे
महंपूर्वंप्रवक्ष्यामियथातथम् ॥ १३ ॥ तस्यमूर्द्धाभिषेकस्तुभद्राश्वस्यतपोधनाः ॥ भद्रशालवनंयत्रकालाम्राश्चमहाद्रुमाः ॥ १४ ॥ कालाम्रास्तुम
हाभागानित्यंपुष्पफलाःशुभाः ॥ द्रुमाश्चयोजनोत्सेधाःसिद्धचारणसेविताः ॥ १५ ॥ तत्रतेपुरुषाःश्वेतास्तेजोयुक्तमहाबलाः ॥ स्त्रियःकुमुदवर्णा
श्चसुंदर्यःप्रियदर्शनाः ॥ १६ ॥ चंद्रवर्णाश्चतुर्वर्णाःपूर्णचंद्रनिभाननाः ॥ चंद्रशीतलगात्राश्चनृत्यगीतविशारदाः ॥ १७ ॥ दशवर्षसहस्राणितत्रा
युर्द्विजसत्तमाः ॥ कालाम्ररसपीतास्तेनित्यंसंस्थितयौवनाः ॥ १८ ॥ दक्षिणेनतुनीलस्यनिषधस्योत्तरेणतु ॥ सुदर्शनोनाममहान्जंबूवृक्षःसनात
नः ॥ १९ ॥ सर्वकामफलःपुण्यःसिद्धचारणसेवितः ॥ तस्यनाम्नासमाख्यातोजंबूद्वीपःसनातनः ॥ २० ॥ योजनानांसहस्रंचशतंचद्विजसत्तमाः ॥
तथामाल्यवतःशृंगेपूर्वेपूर्वानुगांतकाः ॥ २१ ॥ योजनानांसहस्राणिपंचाशन्माल्यवान्द्विजाः ॥ महारजतसंकाशाजायंतेतत्रमानवाः ॥ २२ ॥ ब्र
ह्मलोकच्युताःसर्वेसर्वेचब्रह्मवादिनः ॥ तपस्तप्यंतितेदिव्यंभवंतिह्यूर्ध्वरेतसः ॥ २३ ॥ रक्षणार्थंतुभूतानांप्रविशंतिदिवाकरम् ॥ षष्टिस्तानिसहस्राणिष
ष्टिरेवशतानिच ॥ २४ ॥ अरुणस्याग्रतोयांतिपरिवार्यदिवाकरम् ॥ षष्टिंवर्षसहस्राणिषष्टिरेवशतानिच ॥ २५ ॥ आदित्यतापतप्तास्तेविशंति
शशिमंडलम्॥२६॥इति श्रीपाद्ममहापुराणेस्वर्गखंडेचतुर्थोऽध्यायः॥४॥ ऋषयऊचुः॥वर्षाणांचैवनामानिपर्वतानांचसत्तम॥आचक्ष्वनोयथातत्त्वंयेचपर्वत

---

१ यक्षरंतिसदाक्षीरंतत्रपंचामृतोपममितिपाठोन्यत्र । २ निष्कलाइतिवा पा० । ३ चंक्रमेसंगमे इति पाठांतरम् । ४ संज्ञास्ते इति वा पाठः । ५ भूतानीति वा पाठः ।

वासिनः ॥ १ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ दक्षिणेनतुश्वेतस्यनिषधस्योत्तरेणतु ॥ वर्षंरमणकंनामजायंतेतत्रमानवाः ॥ २ ॥ शुक्लाभिजनसंपन्नाःसर्वेतेप्रिय
दर्शनाः ॥ निःसपत्नाश्चतेसर्वेजायंतेतत्रमानवाः ॥ ३ ॥ दशवर्षसहस्राणिशतानिदशपंचच ॥ जीवंतितेमहाभागानित्यंमुदितमानसाः॥४॥दक्षिणेनतुनी
लस्यनिषधस्योत्तरेणतु ॥ वर्षंहिरण्मयंनामयत्रहैरण्वतीनदी ॥ ५ ॥ य[1]त्रचायंमहाप्राज्ञाःपक्षिराट्पतगोत्तमः ॥ यज्ञानुगाविप्रवराधान्विनःप्रियदर्शनाः
॥ ६ ॥ महाबलास्तत्रजनाविप्रामुदितमानसाः ॥ एकादशसहस्राणिवर्षाणांतेतपोधनाः ॥ ७ ॥ आयुःप्रमाणंजीवंतिशतानिदशपंचच ॥ शृंगाणि
च[2]पवित्राणित्रीण्येवद्विजपुंगवाः ॥ ८ ॥ एकंमणिमयंतत्रतथैकंरुक्ममद्भुतम् ॥ सर्वरत्नमयंचैकंभवनैरुपशोभितम् ॥ ९ ॥ तत्रस्वयंप्रभादेवी
नित्यंवसतिशांडिनी ॥ उत्तरेणतुशृंगस्यसमुद्रांतेद्विजोत्तमाः ॥ १० ॥ वर्षमैरावतंनामतस्माच्छृंगवतःपरम् ॥ नतुतत्रसूर्यंगतिर्जीर्यंतेनचमान
वाः ॥ ११ ॥ चंद्रमाश्चसनक्षत्रोज्योतिर्भूतइवावृतः ॥ पद्मप्रभाःपद्मवर्णाःपद्मपत्रनिभेक्षणाः ॥ १२ ॥ पद्मपत्रसुगंधाश्चजायंतेतत्रमानवाः ॥ अनि
ष्पन्नानै[3]ष्टगंधानिराहाराजितेंद्रियाः ॥ १३ ॥ देवलोकच्युताःसर्वेतथाविरजसोद्विजाः ॥ त्रयोदशसहस्राणिवर्षाणांतेद्विजोत्तमाः ॥ १४ ॥ आयुःप्रमाणंजी
वंतिनराधार्मिकपुंगवाः ॥ क्षीरोदस्यसमुद्रस्यतथैवोत्तरतःप्रभुः ॥ १५ ॥ हरिस्तिष्ठतिवैकुंठःशकटेकनकामये ॥ अष्टचक्रंहितद्यानंभूतयुक्तंमनोजव
म् ॥१६॥ अग्निवर्णमहातेजोजांबूनदविभूषितम् ॥ सप्रभुःसर्वभूतानांविभुश्चद्विजसत्तमाः ॥१७॥ संक्षेपेविस्तरेचैवकर्ताकारयितातथा ॥ पृथिव्यापस्तथाका
शंवायुस्तेजश्चसत्तमाः॥१८॥सयज्ञःसर्वभूतानामास्यंतस्यहुताशनः॥१९॥इति श्रीपाद्ममहापुराणेस्वर्गखंडेपंचमोऽध्यायः॥५॥ छ ॥ऋषयऊचुः॥ ॥
यदिदंभारतंवर्षंपुण्यंपुण्यविधायकम् ॥ तत्सर्वंनःसमाचक्ष्वत्वंहिनोबुद्धिमान्मतः ॥ १ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥अत्रतेकीर्त्तयिष्यामिवर्षंभारतमुत्तमम् ॥
प्रियमित्रस्यदेवस्यमनोर्वैवस्वतस्यच ॥ २ ॥ पृथोश्चप्राज्ञवैन्यस्यतथैक्ष्वाकोर्महात्मनः ॥ ययातेरंबरीषस्यमांधातुर्नहुषस्यच ॥ ३ ॥
तथैवमुचुकुंदस्यकुबेरोशीनरस्यच ॥ ऋषभस्यतथैलस्यनृगस्यनृपतेस्तथा ॥ ४ ॥ कुशिकस्यैवराजर्षेर्गाधेश्चैवमहात्मनः ॥ सोमस्यचैव
राजर्षेर्दिलीपस्यतथैवच ॥ ५ ॥ अन्येषांचमहाभागाःक्षत्रियाणांबलीयसाम् ॥ सर्वेषामेवभूतानांप्रियंभारतमुत्तमम् ॥ ६ ॥ ततोवर्षंप्रवक्ष्यामियथाश्रु
तमहोद्विजाः ॥ महेंद्रोमलयःसह्यःशुक्तिमानृक्षवानपि ॥ ७ ॥ विंध्यश्चपारियात्रश्चसप्तैतेकुलपर्वताः ॥ तेषांसहस्रशोविप्रापर्वतास्तेसमीपतः ॥ ८ ॥ अवि
ज्ञाताःसारवंतोविपुलाश्चित्रसानवः॥ अन्येतुयेपरिज्ञाताह्रस्वाह्रस्वोपजीविनः॥९॥आर्यम्लेच्छस[6]धर्माणस्तेमिश्राःपुरुषाद्विजाः॥ नदींपिबंतिविमलांगंगांसिं

---

१ तत्रेति२प्राज्ञइति चात्रश्लोके पाठांतरम्। २ विचित्राणीत्यपि पाठांतरम्। ३ निष्टगंधाइतिपाठोदृश्यते। ४ वसतीतिवा पाठः। ५ वःकीर्तेतिवा पाठः। ६ श्चधर्मज्ञा इतिवापाठः।

धुंसरस्वतीम् ॥१०॥ गोदावरींनर्मदांचबहूदांचमहानदीम् ॥ शतद्रुंचंद्रभागांचयमुनांचमहानदीम् ॥११॥ दृषद्वतींवितस्तांचविपापांस्वच्छवालुकाम् ॥
नदींवेत्रवतींचैवकृष्णांवेणीं[1]चनिम्नगाम् ॥१२॥ इरावतींवितस्तांचपयोष्णींदेविकामपि ॥ वेदस्मृतिंवेदशिरांत्रिदिवांसिंधुलाकृमिम् ॥ १३ ॥ करीषि
णींचित्रवहांत्रिसेनांचैवनिम्नगाम् ॥ गोमतींधूतपापांचचंदनांचमहानदीम् ॥ १४ ॥ कौशिकींत्रिदिवांहृद्यांनाचितांरोहितारणीम् ॥ रहस्यांशतकुं
भांचसरयूंचद्विजोत्तमाः ॥१५॥ चर्मण्वतींवेत्रवतींहस्तिसोमांदिशंतथा ॥ शरावतींपयोष्णींचभीमांभीमरथीमपि ॥ १६ ॥ कावेरींचुलुकां[2]चापितापींशत
मलामपि ॥ नीवारांमहितांचापिसुप्रयोगांतथानदीम् ॥ १७ ॥ पवित्रांकृष्णलांसिंधुंवाजिनींपुरमालिनीम् ॥ पूर्वाभिरामां[3]वीरांचभीमांमालावतीं
तथा ॥ १८ ॥ पलाशिनींपापहरांमहेंद्रांपटलावतीम् ॥ करीषिणीमसिक्नींचकुशचीरींमहानदीम् ॥ १९ ॥ मरुतांप्रवरांमेनांहेमांघृतवतींतथा॥अनाव
तीमनुष्णांचसेव्यांकापींचसत्तमाः ॥ २० ॥ सदावीरामधृष्यांचकुशचीरांमहानदीम् ॥ रथचित्रांज्योतिरथांविश्वामित्रांकपिंजलाम् ॥ २१ ॥ चंद्रांवह
फलींचैवकुचीरामंबुवाहिनीम् ॥ वैनदींपिंगलांवेणांतुंगवेगांमहानदीम् ॥ २२ ॥ विदिशांकृष्णवेणां[5]चताम्रांचकपिलामपि ॥ धेनुंसकामांवेदस्वांहविःस्रा
वांमहापथाम् ॥ २३ ॥ शिप्रांचापिच्छलांचैवभारद्वाजींचनिम्नगाम् ॥ कौणिकींनिम्नगांशोणांबाहुदामथचंद्रमाम् ॥ २४ ॥ दुर्गामंतःशिलांचैवब्रह्ममेध्यां
दृषद्वतीम् ॥ परोक्षामथरोहींचतथाजंबूनदीमपि ॥ २५ ॥ सुनासांतमसांदासींसामान्यांवरणामसिम् ॥ नीलांधृतिकरींचैवपर्णाशांचमहानदीम् ॥ २६ ॥
मानवींवृषभांभासांब्रह्ममेध्यांदृषद्वतीम् ॥ एताश्चान्याश्चबहुलामहानद्योद्विजर्षभाः ॥ २७ ॥ सदानिरामयांकृष्णांमंदगांमंदवाहिनीम् ॥ ब्राह्मणींचमहा
गौरींदुर्गामपिचसत्तमाः ॥ २८ ॥ चित्रोत्पलांचित्ररथामतुलांरोहिणींतथा ॥ मंदाकिनींवैतरणींकोकांचापिमहानदीम् ॥ २९ ॥ शुक्तिमतीमनंगांच
तथैववृषसाह्वयाम् ॥ लोहित्यांकरतोयांचतथैववृषकात्वयाम् ॥ ३० ॥ कुमारीमृषितुल्यांचमारिषांचसरस्वतीम् ॥ मंदाकिनींसुपुण्यांचसर्वांगंगांचसत्त
माः ॥ ३१ ॥ विश्वस्यमातरःसर्वाःसर्वाश्चैवमहाफलाः ॥ तथानद्यःसुप्रकाशाःशतशोथसहस्रशः ॥ ३२ ॥ इत्येतासरितोविप्राःसमाख्यातायथास्मृति ॥
अतऊर्द्ध्वंजनपदान्निबोधगदतोमम ॥ ३३ ॥ तत्रेमेकुरुपांचालाःशाल्वमात्रेयजांगलाः ॥ शूरसेनाःपुलिंदाश्चबोधामालास्तथैवच ॥ ३४ ॥ मत्स्याः
कुंशट्टाःसौगंध्याःकुत्सपाःकाशिकोशलाः ॥ चेदिमत्स्यकरुषाश्चभोजाःसिंधुपुलिंदकाः ॥३५॥ उत्तमाश्चदशार्णाश्चमेकलाश्चोत्कलैःसह ॥ पंचालाःकोश
लाश्चैवनैकपृष्ठयुगंधराः ॥३६॥ बोधामद्राःकलिंगाश्चकाशयोपरकाशयः ॥ जठराःकुकुराश्चैवसुदशार्णाःसुसत्तमाः ॥ ३७ ॥ कुंतयोवंतयश्चैवतथैवापरकुं

---

१ वेणामितिवा पाठः । २ वालुकांचापिवार्पीश्चविफलामपीति पाठो दृश्यते । ३ सर्वैतिपाठोत्रवर्तते । ४ उपेंद्रां बहुलामिति पाठः । ५ कृष्णवेगामिति पुस्तकत्रये पाठः । ६ कुशीला इ० पा० ।

तयः ॥ गोमंतामल्लकाःपुंड्राःविदर्भानूपवाहिकाः ॥ ३८ ॥ अश्मकाःसोत्तराश्चैवगोपराष्ट्राःकनीयसः ॥ अधिराज्यकुशट्टाश्चमल्लराष्ट्राश्चकेरलाः ॥ ३९ ॥ मालवाश्चोपवास्याश्चचक्रावक्रालयाःशकाः ॥ विदेहामगधाःसह्मामलजाविजयास्तथा ॥ ४० ॥ अंगावंगाःकलिंगाश्चयकृल्लोमानएवच ॥ मल्लाःसुदेष्णाः प्रह्लादामाहिषाःशशकास्तथा ॥ ४१ ॥ बाह्लिकावाटधानाश्चआभीराःकालतोयकाः ॥ अपरांताःपरांताश्चपंकलाश्चर्मचंडिकाः ॥ ४२ ॥ अटवीशेखराश्चैवमेरुभूताश्चसत्तमाः॥ उपावृतानुपावृताःसुराष्ट्राःकेकयास्तथा॥४३ ॥ कुट्टापरांतामाहेयाःकक्षाःसामुद्रनिष्कुटाः॥ अंधाश्चबहवोविप्राअंतर्गिर्यस्तथैवच ॥४४॥ बहिर्गिर्य्योंगमलदामगधामालवार्घटाः॥ सत्त्वतराःप्रावृषेयाःभार्गवाश्चद्विजर्षभाः॥४५ ॥ पुंड्राभार्गाःकिराताश्चसुदेष्णाभासुरास्तथा॥ शकानिषादानिषधास्तथैवानर्तनैऋताः॥४६॥ पूर्णलाःपूतिमत्स्याश्चकुंतलाकुशकास्तथा॥तारिग्रहाश्शूरसेनाईजिकाःकल्पकारणाः ॥ ४७ ॥ तिलभागामसाराश्चमधुमत्ताःकक्कुंदकाः ॥ काश्मीराःसिंधुसौवीरागांधारादर्शकास्तथा ॥ ४८ ॥ अभीसाराः[1]कुद्दुताश्चसौरिलाबाह्लिकास्तथा ॥ दर्वीचमालवादर्वावातजामरथोरगाः ॥ ४९ ॥ बलरट्टास्तथाविप्राःसुदामानःसुमल्लिकाः ॥ बंधाकरीकषाश्चैवकुलिंदागंधिकास्तथा ॥ ५० ॥ वनायवोदशाःपार्श्वरोमाणः[2]कुंशबिंदवः ॥ काच्छागोपालकच्छाश्चजांगलाःकुरुवर्णकाः ॥ ५१ ॥ किराताबर्बराःसिद्धावैदेहास्ताम्रलिप्तिकाः ॥ औड्रम्लेच्छाःससैरिंध्राःपार्वतीयाश्चसत्तमाः ॥ ५२ ॥ अथापरेजनपदादक्षिणामुनिपुंगवाः ॥ द्रविडाःकेरलाःप्राच्यामूषिकाबालमूषिकाः ॥ ५३ ॥ कर्णाटकामाहिषकाविकंधामूषिकास्तथा ॥ झल्लिकाःकुंतलाश्चैवसौहृदानलकाननाः ॥ ५४ ॥ कौक्कुटकास्तथाबोलाःकोकणामणिवालकाः ॥ समंगाकनकाश्चैवकुंकुरांगारमारिषाः ॥ ५५ ॥ ध्वजिन्युत्सवसंकेता[3]स्त्रिवर्गामाल्यसेनयः ॥ व्यूढकाःकोरकाःप्रोष्ठाःसंगवेगधरास्तथा ॥ ५६ ॥ तथैवविंध्यरुलिकाःपुलिंदाबल्वलैःसह ॥ मालवामलराश्चैवतथैवापरवर्तकाः ॥ ५७ ॥ कुलिंदाःकालदाश्चैवचंडकाःकुरटास्तथा ॥ मुशलास्तनवालाश्चसतीर्थापूतिसृंजयाः ॥ ५८ ॥ अनिदायाःशिवाटाश्चतपनाःसूतपास्तथा ॥ ऋषिकाश्चविदर्भाश्चस्तंगनापरतंगकाः ॥ ५९ ॥ उत्तराश्चापरेम्लेच्छाजनाहिमुनिपुंगवाः ॥ जवनाश्चसकांबोजादारुणाम्लेच्छजातयः ॥ ६० ॥ सक्रुघृहाःकुलटचाश्चहूणापारसिकैःसह ॥ स्तथैवरमणाश्चीन्यास्तथाचदशमालिकाः ॥ ६१ ॥ क्षत्रियोपनिवेशाश्चवैश्यशूद्रकुलानिच ॥ शूराभीराश्चदरदाःकाश्मीराःपशुभिःसह ॥ ६२ ॥ खांडीकाश्चतुषाराश्चपह्मगागिरिगह्वराः ॥ आंद्रेयाःसभिरादाजास्तथैवस्तनपोषकाः ॥ ६३ ॥ द्रोषकाश्चकलिंगाश्चकिरातानांचजातयः ॥ तोमराहन्यमानाश्चतथैवकरभंजकाः ॥ ६४ ॥ एतेचान्येजनपदाःप्राच्योदीच्यास्तथैवच ॥ उद्देशमात्रेणमयादेशाःसंकीर्तिताद्विजाः॥यथागुणबलंचापित्रिवर्गस्यमहाफलम्॥६५॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखंडेषष्ठोऽध्यायः॥६॥

॥ऋषयऊचुः ॥ ॥ भारतस्यास्य

---

[1] कुंडुनाश्चेति पाठः । [2] कंकुणास्तथेति पाठः । [3] त्रिगर्भा इति पाठः । [4] श्चांधा इ० पा० । [5] आन्ध्रेयाःसभद्वाजा इ० पा० ।

वर्षस्यतथाहैमवतस्यच ॥ प्रमाणमायुषःसूतबलंचापिशुभाशुभम् ॥ १ ॥ अनागतमतिक्रांतंवर्तमानंचसत्तम ॥ आचक्ष्वनोविस्तरेणहरिवर्षंतथैवच ॥२॥
सूतउवाच ॥ ॥ चत्वारिभारतेवर्षेयुगानिमुनिपुंगवाः ॥ कृतंत्रेताद्वापरंचतिष्यंचद्विजसत्तमाः ॥३॥ पूर्वंकृतयुगंनामततस्त्रेतायुगंद्विजाः ॥ तत्पश्चाद्द्वापरं
चाथततस्तिष्यःप्रवर्तते ॥ ४ ॥ चत्वारितुसहस्राणिवर्षाणांमुनिपुंगवाः ॥ आयुःसंख्याकृतयुगेसंख्याताहितपोधनाः ॥ ५ ॥ तथात्रीणिसहस्राणित्रेता
यामायुषोविदुः ॥ द्वेसहस्रेद्वापरेतुभुवितिष्ठंतिसांप्रतम् ॥६॥ तत्प्रमाणस्थितिर्ह्यस्तितिष्येतुमुनिपुंगवाः ॥ गर्भस्थाश्चम्रियंतेत्रतथाजाताम्रियंतिच ॥ ७ ॥
महाबलामहासत्त्वाःप्रज्ञागुणसमन्विताः ॥ प्रजायंतेचजाताश्चशतशोथसहस्रशः ॥ ८ ॥ द्विजाःकृतयुगेविप्राबलिनःप्रियदर्शनाः ॥ प्रजायंतेचजाताश्चमुन
योवैतपोधनाः ॥ ९ ॥ महोत्साहामहात्मानोधार्मिकाःसत्यवादिनः ॥ प्रियदर्शावपुष्मंतोमहावीर्य्याधनुर्धराः ॥ १० ॥ वीराहियुधिजायंतेक्षत्रियाःशूरसं
मताः ॥ त्रेतायांक्षत्रियास्तावत्सर्वेवैचक्रवर्तिनः ॥ ११ ॥ सर्ववर्णाश्चजायंतेसदैवद्वापरेयुगे ॥ महोत्साहावीर्यवंतःपरस्परवधैषिणः ॥ १२ ॥ तेजसा
धेनसंयुक्ताःक्रोधनाःपुरुषाःकिल ॥ लुब्धाश्चानृतकाश्चैवतिष्येजायंतिभोद्विजाः ॥ १३ ॥ इर्ष्यामानस्तथाक्रोधोमायासूयातथैवच ॥ तिष्येभवंतिभू
तानांरागोलोभश्चसत्तमाः ॥ १४ ॥ संक्षेपोवर्त्ततेविप्राद्वापरेयुगमध्यगे ॥ गुणोत्तरंहैमवतंहरिवर्षंततःपरम् ॥ १५ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखंडेसप्त
मोऽध्यायः ॥ ७ ॥ छ ॥ ऋषयऊचुः ॥ ॥ जंबूखंडस्त्वयाप्रोक्तोयथावदिहसत्तमः ॥ विष्कंभस्यचप्रब्रूहिपरिमाणंहितत्त्वतः ॥ १ ॥ समुद्रस्यप्रमाणंचसम्यग
च्छिद्रदर्शनः ॥ शाकद्वीपंचनोब्रूहिकुशद्वीपंचधार्मिकम् ॥ २ ॥ शाल्मलंचैवतत्त्वेनक्रौंचद्वीपंतथैवच ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ विप्राःसुबहवोद्वीपायैरिदं
संततंजगत् ॥ सप्तद्वीपान्प्रवक्ष्यामिशृणुध्वंद्विजपुंगवाः ॥ ३ ॥ अष्टादशसहस्राणियोजनानिद्विजोत्तमाः ॥ षट्शतानिचपूर्णानिविष्कंभोजंबुपर्वतः ॥ ४ ॥
लवणस्यसमुद्रस्यविष्कंभोद्विगुणःस्मृतः ॥ नानाजनपदाकीर्णोमणिविद्रुमचित्रितः ॥ ५ ॥ नैकधातुविचित्रैश्चपर्वतैरुपशोभितः ॥ सिद्ध
चारणसंकीर्णैःसागरःपरिमंडलः ॥ ६ ॥ शाकद्वीपंचवक्ष्यामियथावदिहसत्तमाः ॥ शृणुताद्ययथान्यायंब्रुवतोममधार्मिकाः ॥ ७ ॥ जं
बुद्वीपप्रमाणेनद्विगुणःसद्विजर्षभाः ॥ विष्कंभेनमहाभागाःसागरोपिविभागशः ॥ ८ ॥ क्षीरोदोमुनिशार्दूलायेनसंपरिवारितः ॥ तत्रपुण्याजनपदास्त
त्रनम्रियतेजनः ॥ ९ ॥ कुतएवहिदुर्भिक्षंक्षमातेजोयुताहिते ॥ शाकद्वीपस्यसंक्षेपोयथावन्मुनिसत्तमाः ॥ उक्तएषमहाभागाःकिमन्यत्कथयामिवः ॥ १० ॥
ऋषयऊचुः ॥ ॥ शाकद्वीपस्यसंक्षेपोयथावदिहधार्मिक ॥ उक्तस्त्वयामहाप्राज्ञविस्तरंब्रूहितत्त्वतः ॥ ११ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ तथैवपर्वताविप्राः
सप्तात्रमणिपर्वताः ॥ रत्नाकरास्तथानद्यस्तेषांनामानिवर्णये ॥ १२ ॥ अतीवगुणवत्सर्वंतत्त्वंपृच्छथधार्मिकाः ॥ देवर्षिगंधर्वयुतःप्रथमोमेरुरुच्यते ॥ १३ ॥ प्रागा

यतोमहाभागा[1]मलयोनामपर्वतः ॥ ततोमेघाःप्रवर्त्तंतेप्रभवंतिचसर्वशः ॥ १४ ॥ ततःपरेणमुनयोजलधारोमहागिरिः ॥ ततोनित्यमुपादत्तेवासवःपरमंजलम् ॥ १५ ॥ ततोवर्षंप्रभवतिवर्षाकालेद्विजोत्तमाः ॥ उच्चैर्गिरीरैवतकोयत्रनित्यंप्रतिष्ठितम् ॥ १६ ॥ रेवतीदिविनक्षत्रंपितामहकृतोविधिः ॥ उत्तरेणतुविप्रेंद्राःश्यामोनाममहागिरिः॥१७॥नवमेघप्रभःप्रांशुःश्रीमानुज्ज्वलविग्रहः॥यतःश्यामत्वमापन्नाःप्रजामुदितमानसाः॥१८॥ऋषयऊचुः ॥ ॥ सुमहान्संशयोस्माकंप्राप्तोयंसूतयत्त्वया॥प्रजाःकथंसूतसम्यक्संप्राप्ताःश्यामतामिह ॥१९॥ ॥ सूतउवाच॥ ॥ सर्वेष्वेवमहाप्राज्ञाद्वीपेषुमुनिपुंगवाः॥गौरःकृष्णश्चपतगस्तयोर्वर्णांतरेद्विजाः ॥ २० ॥ श्यामोयस्मात्प्रवृत्तोवैतस्मात्श्यामागिरिःस्मृतः ॥ ततःपरंमुनिश्रेष्ठादुर्गशैलोमहोदयः ॥ २१ ॥ केशरीकेशरयुतोयतोवातःप्रवर्त्तते ॥ तेषांयोजनविष्कंभोद्विगुणःप्रविभागशः ॥ २२ ॥ वर्षाणितेषुविप्रेंद्राःसंप्रोक्तानिमनीषिभिः ॥ महामेरुर्महाकाशोजलदःकुमुदोत्तरम् ॥२३॥ जलधारोमहाप्राज्ञः[2]सुकुमारइतिस्मृतः ॥ रेवतस्यतुकौमारःश्यामश्चमणिकांचनः ॥२४॥ केशरस्याथमौदाकीपरेणतुमहान्पुमान् ॥ परिवार्य्यंतुविप्रेंद्रादैर्घ्यंह्रस्वत्वमेवच ॥ २५ ॥ जंबूद्वीपेनसंख्यातस्तस्यमध्येमहाद्रुमः ॥ शाकोनाममहाप्राज्ञाःप्रजास्तस्यसहानुगाः ॥ २६ ॥ तत्रपुण्याजनपदाःपूज्यतेतत्रशंकरः ॥ तत्रगच्छंतिसिद्धाश्चचारणादैवतानिच ॥२७॥ धार्मिकाश्चप्रजाःसर्वाःचत्वारोगतमत्सराः ॥ वर्णाःस्वकर्मनिरतानचस्तेनोत्रदृश्यते ॥ २८ ॥ दीर्घायुषोमहाप्राज्ञाजरामृत्युविवर्जिताः ॥ प्रजास्तत्रविवर्द्धंतेवर्षास्विवसमुद्रगाः ॥२९ ॥ नद्यःपुण्यजलास्तत्रगंगाचबहुधागता ॥ सुकुमारीकुमारीचशीताशीतो[3]दकातथा ॥ ३० ॥ महानदीचभोविप्रास्तथामणिजलानदी ॥ इक्षुवर्द्धनिकाचैवनदीमुनिवराःस्मृता ॥३१॥ ततःप्रवृत्ताःपुण्योदानद्यःपरमशोभनाः ॥ सहस्राणांशतान्येवयतोवर्षतिवासवः ॥ ३२ ॥ नतासांनामधेयानिपरिस्मर्तुंतथैवच ॥ शक्यंतेपरिसंख्यातुंपुण्यास्ताहिसरिद्वराः ॥३३॥ ततःपुण्याजनपदाश्चत्वारोलोकविश्रुताः ॥ मृगाश्चमशकाश्चैवमानसामल्लकास्तथा ॥ ३४ ॥ मृगाश्चब्रह्मभूयिष्ठाःस्वकर्मनिरताद्विजाः ॥ मशकेषुतुराजन्याधार्मिकाःसर्वकामदाः ॥ ३५ ॥ मानसाश्चमहाभागावैश्यधर्मोपजीविनः ॥ सर्वकामसमायुक्ताःशूराधर्मार्थनिश्चिताः ॥३६॥ शूद्रास्तुमल्लकानित्यंपुरुषाधर्मशीलिनः ॥ नतत्रराजाविप्रेंद्रानदंडोनचदंडिकाः ॥३७॥ स्वधर्मेणैवधर्मज्ञास्तेरक्षंतिपरस्परम् ॥ एतावदेवशक्यंतुतत्रद्वीपेप्रभाषितुम् ॥३८॥ एतदेवचश्रोतव्यंशाकद्वीपेमहौजसि ॥३९॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखंडेऽष्टमोध्यायः ॥८॥ ॥छ॥ सूतउवाच ॥ ॥ उत्तरेषुचभोविप्राद्वीपेषुश्रूयतेकथा ॥ एवंतत्रमहाभागाब्रुवतस्तान्निबोधत ॥१॥ घृततोयःसमुद्रोथदधिमंडोदकोपरः ॥ सुरोदसागरश्चैवतथान्योदुग्धसागरः ॥२॥ परस्परेणद्विगुणाःसर्वेद्वीपाद्विज

---

[1] जलदोनामेति पाठः । [2] कुसुमार इति पाठः । [3] शिवोलका । शिवोदकेतिच पाठांतरम् ।

र्षभाः ॥ पर्वताश्चमहाप्राज्ञाःसमुद्रैःपरिवारिताः ॥ ३ ॥ गौरस्तुमध्यमेद्वीपेगिरिर्मनःशिलोमहान् ॥ पर्वतःपश्चिमेकृष्णोनारायणसखोद्विजाः ॥ ४ ॥ तत्र रत्नानिदिव्यानिस्वयंरक्षतिकेशवः ॥ प्रसन्नश्चाभवत्तत्रप्रजानांव्यदधात्सुखम् ॥ ५ ॥ शरद्वीपेकुशस्तंबोमध्येजनपदस्यह ॥ संपूज्यतेशाल्मलिश्चद्वीपेशाल्मलिकेद्विजाः ॥ ६ ॥ क्रौंचद्वीपेमहाक्रौंचोगिरिरत्नचयाकरः ॥ संपूज्यतेभोविप्रेंद्राश्चातुर्वर्ण्येनानित्यदा ॥ ७॥ गोमंतःपर्वतोविप्राःसुमहान्सर्वधातुकः ॥ यत्रनित्यंनिवसतिश्रीमान्कमललोचनः ॥ ८ ॥ मोक्षिभिःसंगतोनित्यंप्रभुर्नारायणोहरिः ॥ कुशद्वीपेतुविप्रेंद्राःपर्वतोविद्रुमैश्चितः ॥ ९ ॥ सुनामाचसुदुर्धर्षोद्वितीयोहेमपर्वतः ॥ द्युतिमान्नामविप्रेंद्रास्तृतीयःकुमुदोगिरिः ॥ १० ॥ चतुर्थःपुष्पवान्नामपंचमस्तुकुशेशयः ॥ षष्ठोहरिगिरिर्नामषडेतेपर्वतोत्तमाः ॥ ११ ॥ तेषामंतरविष्कंभोद्विगुणःप्रोविभागशः ॥ औद्भिदंप्रथमंवर्षंद्वितीयंरेणुमंडलम् ॥ १२ ॥ तृतीयंसुरथंनामचतुर्थंलं[3]बनंस्मृतम् ॥ धृतिमत्पंचमंवर्षंषष्ठंवर्षंप्रभाकरम् ॥ १३ ॥ सप्तमंकापिलंवर्षंसप्तैतेवर्षेलंबकाः ॥ एतेषुदेवगंधर्वाःप्रजाश्चमुदिताद्विजाः ॥ विहरंतिरमंतेचनतेषुम्रियतेजनः॥१४॥नतेषुदस्यवःसंतिम्लेच्छजात्योपिवाद्विजाः ॥ गौरप्रायोजनःसर्वःसुकुमारश्चसत्तमाः॥१५॥अवशिष्टेषुसर्वेषुवक्ष्यामिद्विजपुंगवाः ॥ यथाश्रुतंमहाप्राज्ञावर्ण्यतेशृणुतद्विजाः ॥ १६ ॥ क्रौंचद्वीपेमहाभागाःक्रौंचोनाममहागिरिः ॥ क्रौंचात्परोवामनकोवामनादंधकारकः ॥ १७ ॥ अंधकारात्परोविप्रामैनाकःपर्वतोत्तमः ॥ मैनाकात्परतोविप्रागोविंदोगिरिरुत्तमः ॥ १८ ॥ गोविंदात्परतश्चैवपुंडरीकोमहागिरिः ॥ पुंडरीकात्परश्चापिप्रोच्यतेदुंदुभिस्वनः ॥ १९ ॥ पुरस्ताद्द्विगुणस्तेषांविष्कंभोमुनिपुंगवाः ॥ देशांस्तत्रप्रवक्ष्यामितन्मेनिगदतःशृणु॥२०॥ क्रौंचस्यकुशलोदेशोवामनस्यमनोनुगः ॥ मनोनुगात्परोदेशउष्णोनामतपोधनाः ॥२१ ॥ उष्णात्परःप्रावरकःप्रावरादंधकारकः ॥ अंधकारकदेशात्तुमुनिदेशःपरःस्मृतः ॥ २२ ॥ मुनिदेशात्परश्चैवप्रोच्यतेदुंदुभिस्वनः ॥ सिद्धचारणसंकीर्णोगौरःप्रायोजनःस्मृतः ॥ २३ ॥ एतेदेशाःसमाख्यातादेवगंधर्वसेविताः ॥ पुष्करेपुष्करोनामपर्वतोमणिरत्नवान् ॥ २४ ॥ तत्रनित्यंप्रसरतिस्वयंदेवःप्रजापतिः ॥ पर्यु[5]पासंतितंनित्यंदेवाःसर्वेमहर्षयः ॥ २५ ॥ वाग्भिर्मनोनुकूलाभिःपूजयंतिद्विजोत्तमाः ॥ जंबूद्वीपात्प्रवर्त्तन्तेरत्नानिविविधानिच ॥ २६ ॥ द्वीपेषुतेषुसर्वेषुप्रजानांमुनिसत्तमाः ॥ विप्राणांब्रह्मचर्येणसत्येनचदमेनच ॥ २७ ॥ आरोग्यायुष्प्रमाणाभ्यांद्विगुणंद्विगुणंततः ॥ एतेजनपदाविप्राद्वीपेषुतेषुसत्तमाः ॥ २८ ॥ उक्ताजनपदायेषुधर्मश्चैकःप्रवर्त्तते ॥ ईश्वरोदंडमुद्यम्यस्वयमेवप्रजापतिः ॥२९॥ द्वीपानेतान्मुनिवरारक्षंस्तिष्ठतिसर्वदा ॥ स[6]जासशिवोविप्राःसापितासापितामहः ॥ ३० ॥ गोपायतिद्विजश्रे

---

१ कशेरुरु इ० पाठांतरम् । २ पूर्वभागशः । पर्वभागश इति च पाठांतरम् । ३ लवनमिति पाठः । ४ वर्षभावकाः इ० पा० ।५ पर्युपासंतिते नित्यं इ० पाठांतरम् । २ सविष्णुःसशिवोविप्रा इति वा पाठः ।

ष्ठाःप्रजाःसद्विजपंडिताः ॥ भोजनंचात्रविप्रेंद्राःप्रजाःस्वयमुपस्थितम् ॥ ३१ ॥ सिद्धमेवमहाभागाभुंजतेताद्धिनित्यदा ॥ ततःपरंमहाशैलोदृश्यतेलोक
संस्थितिः ॥ ३२ ॥ चतुरस्रोमहाप्राज्ञःसर्वतःपरिमंडलः ॥ तत्रतिष्ठंतिविप्रेंद्राश्चत्वारोलोकसंमताः ॥ ३३ ॥ दिग्गजाहिमुनिश्रेष्ठावामनैरावतांजनाः ॥
सुप्रतीकस्तथाविप्राःप्रभिन्नकरटामुखाः ॥ ३४ ॥ तस्याहंपरिमाणंनसंख्यातुमिहमुत्सहे ॥ असंख्यातःसुनित्यंहितिर्यगूर्द्ध्वमधस्तथा ॥ ३५ ॥ तत्र
वैवायवोवांतिदिग्भ्यःसर्वाभ्यएवच ॥ असंबंधामुनिश्रेष्ठास्तान्निगृह्णंतितेद्विजाः ॥ ३६ ॥ पुष्करैःपद्मसंकाशैर्विकर्षंतिमहाप्रभैः ॥ शतधापुनरेवाशुतेता
न्मुंचंतिनित्यशः ॥ ३७ ॥ श्वसद्भिर्मुखनासाभ्यांदिग्गजैरिवमारुताः ॥ आगच्छंतिद्विजश्रेष्ठास्तत्रतिष्ठंतिवैप्रजाः ॥ ३८ ॥ यथोद्दिष्टंमयाप्रोक्तंसनिर्माण
मिदंजगत् ॥ श्रुत्वेदंपृथिवीमानंपुण्यदंचमनोनुगम्॥ ३९ ॥ श्रीमांस्तरतिविप्रेंद्राःसिद्धार्थःसाधुसंमतः ॥ आयुर्बलंचकीर्त्तिश्चतस्यतेजश्चवर्द्धते ॥ ४० ॥
यःशृणोतिसमाख्यातुंपर्वणीदंधृतव्रतः ॥ प्रीयंतेपितरस्तस्यतथैवचापितामहाः ॥ ४१ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखंडेनवमोऽध्यायः ॥ ९ ॥ छ ॥
॥ ऋषयऊचुः ॥ ॥ पृथिव्याहिपरीमाणंसंस्थानंसरितस्तथा ॥ त्वत्तःश्रुत्वामहाभागअमृतंपीतमेवच ॥ १ ॥ तत्रभूमौचतीर्थानिपावनानीतिनःश्रुतम् ॥
आचक्ष्वतानिसर्वाणियथाफलकराणिच ॥ सविशेषंमहाप्राज्ञश्रोतुमिच्छामहेतव ॥ २ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ धन्यंपुण्यंमहाख्यानंपृष्टमेवतपोधनाः ॥ य
थामतिप्रवक्ष्यामियथायोगंयथाश्रुतम् ॥ ३ ॥ [2]पुरातनंप्रवक्ष्यामिदेवर्षेर्नारदस्यहि ॥ युधिष्ठिरेणसंवादंशृणुतद्विजसत्तमाः ॥ ४ ॥ हृतराज्याःपांडुपुत्रा
वनेतस्मिन्महारथाः ॥ न्यवसंतिमहाभागाद्रौपद्यासहपांडवाः ॥ ५ ॥ अथापश्यन्महात्मानंदेवर्षिंतत्रनारदम् ॥ दीप्यमानंश्रियाब्राह्म्यादीप्ताग्निसमतेज
सम् ॥ ६ ॥ सतैःपरिवृतःश्रीमान्भ्रातृभिःकुरुनंदनः ॥ दिविभातिहिदीप्तौजादेवैरिवशतक्रतुः ॥ ७ ॥ यथाचदेवान्सावित्रीयाज्ञसेनीतथापतीन् ॥ नज
हौधर्मतःपार्थान्मेरुमर्कप्रभायथा ॥ ८ ॥ प्रतिगृह्यततःपूजांनारदोभगवानृषिः ॥ आश्वासयद्धर्म्मपुत्रंयुक्तरूपप्रियेणच ॥ ९ ॥ उवाचचमहात्मानंध
र्म्मराजंयुधिष्ठिरम् ॥ ब्रूहिधर्म्मभृतांश्रेष्ठकिं[3]प्रार्थ्यंहिददामिते ॥ १० ॥ अथधर्मसुतोराजाप्रणम्यभ्रातृभिःसह ॥ उवाचप्रांजलिर्वाक्यंनारदंदेवसंमि
तम् ॥ ११ ॥ त्वयितुष्टेमहाभागसर्वलोकाभिपूजिते ॥ कृतमित्येवमन्येहिप्रसादात्तवसुव्रत ॥ १२ ॥ यदित्वहमनुग्राह्योभ्रातृभिःसहितोऽनघ ॥ संदेहंमे
मुनिश्रेष्ठहृत्स्थंत्वंछेत्तुमर्हसि ॥ १३ ॥ प्रदक्षिणांयःकुरुतेपृथिवींतीर्थतत्परः ॥ किंफलंतस्यकात्स्न्र्येनतद्ब्रह्मन्वक्तुमर्हसि ॥ १४ ॥ नारदउवाच ॥
शृणुराजन्नवहितोदिलीपेनयथापुरा ॥ वसिष्ठस्यसकाशाद्वैसर्वमेतदुपश्रुतम् ॥ १५ ॥ पुराभागीरथीतीरेदिलीपोराजसत्तमः ॥ धर्म्यंव्रतंसमास्थायन्यव

---

१ समानामिति पाठांतरम् । २ पुरावृत्तमिति पाठः । ३ किंप्रार्थ्यं किंवदामितेति पाठः ।

सन्मुनिवत्तदा ॥ १६ ॥ शुभेदेशेमहाराजपुण्येदेवर्षिपूजिते ॥ गंगाद्वारेमहातेजादेवगंधर्वसेविते ॥ १७ ॥ सपितॄंस्तर्पयामासदेवांश्चपरमद्युतिः ॥ ऋषींश्च तर्पयामासविधिदृष्टेनकर्मणा ॥१८॥ कस्यचित्त्वथकालस्यजपन्नेवमहामनाः ॥ ददर्शभूतसंकाशंवसिष्ठमृषिसुत्तमम् ॥१९॥ पुरोहितंसतंदृष्ट्वादीप्यमानमिवाश्रिया ॥ प्रहर्षमतुलंलेभेविस्मयंपरमंययौ ॥२०॥ उपस्थितंमहाराजपूजयामासभारत॥सहिधर्म्मभृतांश्रेष्ठोविधिदृष्टेनकर्मणा ॥२१॥ शिरसाचार्घ्यमादायशुचिःप्रयतमानसः॥नामसंकीर्त्तयामासतस्मिन्ब्रह्मर्षिसत्तमे॥२२॥दिलीपोऽहंतुभद्रंतेदासोस्मितवसुव्रत॥तवसंदर्शनादेवमुक्तोहंसर्वकिल्बिषैः ॥ २३ ॥ एवमुक्त्वामहाराजदिलीपोद्विपदांवरः॥वाग्यतःप्रांजलिर्भूत्वातूष्णीमासीद्युधिष्ठिर॥२४॥ तंदृष्ट्वानियमेनाथस्वाध्यायेनचकर्षितम्॥दिलीपंनृपतिश्रेष्ठंमुनिःप्रीतमनाभवत्॥२५॥॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखंडेदशमोऽध्यायः॥१०॥ ॥वसिष्ठउवाच॥ ॥ अनेनतवधर्मज्ञप्रश्रयेणदमेनच ॥ सत्येनचमहाभागतुष्टोस्मितवसर्वशः ॥१॥ यस्येदृशस्तेधर्मोयंपितरस्तारितास्त्वया ॥ तेनपश्यसिमांपुत्रयाज्यश्चासिममानघ ॥ २ ॥ प्रीतिर्मेवर्द्धतेतेद्यब्रूहिकिंकरवाणिते ॥ यद्वक्ष्यसिनरश्रेष्ठतस्यदातास्मितेनघ ॥ ३ ॥ ॥ दिलीपउवाच ॥ ॥ वेदवेदांगतत्वज्ञसर्वलोकाभिपूजित ॥ कृतमित्येवमन्येहियदहंदृष्टवान्प्रभुम् ॥ ४ ॥ यदित्वहमनुग्राह्यस्तवधर्म्मभृतांवर ॥ प्रक्ष्यामिहृत्स्थंसंदेहंतन्मेत्वंवक्तुमर्हसि ॥५॥ अस्तिमेभगवन्कश्चित्तीर्थेयोधर्मसंशयः ॥ तदहंश्रोतुमिच्छामिपृथक्संकीर्तनंत्वया ॥ ६ ॥ प्रदक्षिणांयःपृथिवींकरोतिद्विजसत्तम ॥ किंफलंतस्यविप्रर्षेतन्मेब्रूहितपोधन ॥ ७ ॥ ॥ वसिष्ठउवाच ॥ ॥ कथयिष्यामितदहमृषीणांमत्परायणम् ॥ तदेकाग्रमनास्तातशृणुतीर्थेषुयत्फलम् ॥ ८ ॥ यस्यहस्तौचपादौचमनश्चैवसुसंयतम् ॥ विद्यातपश्चकीर्तिश्चसतीर्थफलमश्नुते ॥९॥ प्रतिग्रहादुपावृत्तःसंतुष्टोनियतःशुचिः ॥ अहंकारनिवृत्तश्चसतीर्थफलमश्नुते ॥ १० ॥ अकल्किकोनिराहारोऽलघ्वाहारोजितेंद्रियः ॥ विमुक्तःसर्वदोषैःसतीर्थफलमश्नुते ॥ ११ ॥ अक्रोधनश्चराजेंद्रसत्यशीलोदृढव्रतः ॥ आत्मोपमश्चभूतेषुसतीर्थफलमश्नुते ॥ १२ ॥ ऋषिभिःक्रतवःप्रोक्तादेवेष्वपियथाक्रमम् ॥ फलंचैवयथातत्वंप्रेत्यचेहचसर्वशः ॥ १३ ॥ नतेशक्यादरिद्रेणयज्ञाःप्राप्तुंमहीपते ॥ बहूपकरणायज्ञानानासंभारविस्तराः ॥ १४ ॥ प्राप्यंतेपार्थिवैरेतेसमृद्धैर्वानरैःक्वचित् ॥ ननिर्धनैर्नरगणैरेकात्मभिरसाधनैः ॥१५॥ योदरिद्रैरपिविधिःशक्यःप्राप्तुंजनेश्वर ॥ तुल्योयज्ञफलैःपुण्यैस्तंनिबोधमहीपते ॥ १६ ॥ ऋषीणांपरमंगुह्यमिदंधर्म्मभृतांवर ॥ तीर्थाभिगमनंपुण्यंयज्ञैरपिविशिष्यते ॥ १७ ॥ अनुपोष्यत्रिरात्राणितीर्थाभिगमनेनच ॥ अदत्वाकांचनंगाश्चदरिद्रोनामजायते ॥ १८ ॥ अग्निष्टोमादिभिर्यज्ञैरिष्ट्वाविपुलदक्षिणैः ॥ नतत्फलमवाप्नोतितीर्थाभिगमनेनयत् ॥ १९ ॥ नृलोकेदेवलो

---

१ प्रीतेत्वयिवसिष्ठाद्यसर्वलोकाभिपूजितेइति पाठः ।

कस्यतीर्थंत्रैलोक्यविश्रुतम् ॥ पुष्करंतीर्थमासाद्यदेवदेवसमोभवेत् ॥ २० ॥ दशकोटिसहस्राणितीर्थानांवैमहीपते ॥ सान्निध्यंपुष्करेयेषांत्रिसंध्यंसूर्य
वंशज ॥ २१ ॥ आदित्यावसवोरुद्राःसाध्याश्चसमरुद्गणाः ॥ गंधर्वाप्सरसश्चैवतत्रसन्निहिताःप्रभो ॥ २२ ॥ यत्रदेवास्तपस्तप्त्वादैत्याब्रह्मर्षयस्तथा ॥
दिव्ययोगामहाराजपुण्येनमहताद्विजाः ॥ २३ ॥ मनसाप्यभिकामस्यपुष्कराणिमनीषिणः ॥ पूयंतेसर्वपापानिनाकपृष्ठेचपूज्यते ॥ २४ ॥ अस्मिंस्ती
र्थेमहाभागनित्यमेवपितामहः ॥ उवासपरमप्रीतोदेवदानवसंमतः ॥ २५ ॥ पुष्करेषुमहाभागदेवाःसर्षिपुरोगमाः ॥ सिद्धिंपरामिकांप्राप्ताःपुण्येनमहता
न्विताः ॥ २६ ॥ तत्राभिषेकंयःकुर्यात्पितृदेवार्चनेरतः ॥ अश्वमेधाद्दशगुणंप्रवदंतिमनीषिणः ॥ २७ ॥ अप्येकंभोजयेद्विप्रंपुष्करारण्यमाश्रितः ॥
तेनैतिपूजितांल्लोकान्ब्रह्मणःसदनेस्थितान् ॥ २८ ॥ सायंप्रातःस्मरेद्यस्तुपुष्कराणिकृतांजलिः ॥ उपस्पृष्टंभवेत्तेनसर्वतीर्थेषुपार्थिव ॥ २९ ॥ जन्मप्र
भृतियत्पापंस्त्रियोवापुरुषस्यवा ॥ पुष्करेगतमात्रस्यसर्वमेवप्रणश्यति ॥ ३० ॥ यथासुराणांसर्वेषामादिस्तुमधुसूदनः ॥ तथैवपुष्करोराजन्तीर्थाना
मादिरुच्यते ॥ ३१ ॥ उष्ट्वाद्वादशवर्षाणिपुष्करेनियतःशुचिः ॥ क्रतून्सर्वानवाप्नोतिब्रह्मलोकंचगच्छति ॥ ३२ ॥ यस्तुवर्षशतंपूर्णमग्निहोत्रमुपाश्नुते ॥
कार्तिकीवावसेदेकांपुष्करेसममेवतत् ॥ ३३ ॥ दुष्करंपुष्करेगंतुंदुष्करंपुष्करेतपः ॥ दुष्करंपुष्करेदानंवस्तुंचैवसुदुष्करम् ॥ ३४ ॥ त्रीणिशृंगाणिशु
भ्राणित्रीणिप्रस्रवणानिच ॥ पुष्कराण्यादितीर्थानिनविद्मस्तत्रकारणम् ॥ ३५ ॥ उष्ट्वाद्वादशवर्षाणिनियतोनियताशनः ॥ समुक्तःसर्वपापेभ्योसर्वक्रतुफलं
लभेत्॥३६॥इति श्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखंडेपुष्करतीर्थमाहात्म्यवर्णनंनामएकादशोऽध्यायः ॥११॥ ॥ छ ॥ वसिष्ठउवाच ॥ ॥ प्रदक्षिणमुपावृत्तोजंबू
मार्गेसमाविशेत् ॥ जंबूमार्गेसमाविश्यपितृदेवर्षिपूजितम् ॥ १ ॥ अश्वमेधमवाप्नोतिविष्णुलोकंचगच्छति ॥ तत्रोष्यरजनीःपंचषष्ठकालेश्नुवन्नरः ॥ २ ॥
नदुर्गतिमवाप्नोतिसिद्धिंचाप्नोत्यनुत्तमाम् ॥ जंबुमार्गादुपावृत्तोगच्छेत्तुदुलिकाश्रमम् ॥३॥ नदुर्गतिमवाप्नोतिस्वर्गलोकेचपूज्यते ॥ अगस्त्याश्रममासा
द्यपितृदेवार्चनेरतः ॥ ४ ॥ त्रिरात्रोपोषितोराजन्नग्निष्टोमफलंलभेत् ॥ शाकवृत्तिःफलैर्वापिकौमारंविंदतेपरम् ॥ ५ ॥ कन्याश्रमंसमासाद्यश्रीपुष्टंलो
कपूजितम् ॥ धर्मारण्यंहितत्पुण्यमाद्यंचपार्थिवर्षभ ॥ ६ ॥ यत्रप्रविष्टमात्रोवैपापेभ्योविप्रमुच्यते ॥ अर्चयित्वापितॄन्देवान्प्रयतोनियताशनः ॥ ७ ॥ स
र्वकामसमृद्धस्ययज्ञस्यफलमश्नुते ॥ प्रादक्षिण्यंततःकृत्वाययातिपतनंव्रजेत् ॥ ८ ॥ हयमेधस्ययज्ञस्यफलमाप्नोतितत्रवै ॥ महाकालमतोगच्छेन्नियतो
नियताशनः ॥ ९ ॥ कोटितीर्थमुपस्पृश्यहयमेधफलंलभेत् ॥ ततोगच्छेतधर्मज्ञस्थानंतीर्थमुमापतेः ॥ १० ॥ नाम्नाभद्रवटंनामत्रिषुलोकेषुविश्रुतम् ॥

---

१ षड्वाकालेश्नुवन्नरः इति पाठः ससाधुः ।

तत्राभिगम्यचेशानंगोसहस्रफलंलभेत् ॥११॥ महादेवप्रसादाच्चगाणपत्यमवाप्नुयात् ॥ समृद्धमसपत्नंतुश्रियायुक्तंनरोत्तम ॥१२॥ नर्मदांतुसमासाद्यनदीं त्रैलोक्यविश्रुताम् ॥ तर्पयित्वापितॄन्देवानग्निष्टोमफलंलभेत्॥१३॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखंडेद्वादशोऽध्यायः ॥१२॥ ॥ युधिष्ठिरउवाच ॥ वसिष्ठेनदिलीपायकथितंतीर्थमुत्तमम् ॥ नर्मदेतिचविख्यातंपापपर्वतदारणम् ॥ १ ॥ भूयश्चश्रोतुमिच्छामितन्मेकथयनारद ॥ नर्मदायाश्चमाहात्म्यंवसिष्ठोक्तंद्विजोत्तम ॥ २ ॥ कथमेषामहापुण्यानदीसर्वत्रविश्रुता ॥ नर्मदानामविख्यातातन्ममब्रूहिनारद ॥ ३ ॥ नारदउवाच ॥ नर्मदासरितांश्रेष्ठासर्वपापप्रणाशिनी ॥ तारयेत्सर्वभूतानिस्थावराणिचराणिच ॥ ४ ॥ नर्मदायास्तुमाहात्म्यंवसिष्ठोक्तंमयाश्रुतम् ॥ तदेतद्धिमहाराजसर्वंहिकथयामिते ॥ ५ ॥ पुण्याकनखलेगङ्गाकुरुक्षेत्रेसरस्वती ॥ ग्रामेवायदिवारण्येपुण्यासर्वत्रनर्म्मदा ॥ ६ ॥ त्रिभिःसारस्वतंतोयंसप्ताहेनतुयामुनम् ॥ सद्यःपुनातिगांगेयंदर्शनादेवनार्मदम् ॥ ७ ॥ कलिंगदेशेपश्चार्द्धेपर्वतेऽमरकंटके ॥ पुण्याचत्रिषुलोकेषुरमणीयामनोरमा ॥ ८ ॥ सदेवासुरगंधर्वाऋषयश्चतपोधनाः ॥ तपस्तप्त्वामहाराजसिद्धिंचपरमांगताः ॥ ९ ॥ तत्रस्नात्वामहाराजनियमस्थोजितेंद्रियः ॥ उपोष्यरजनीमेकांकुलानांतारयेच्छतम् ॥ १० ॥ जनेश्वरेनरःस्नात्वापिंडंदत्वायथाविधि ॥ पितरस्तस्यतृप्यंतियावदाभूतसंप्लवम् ॥११॥ पर्वतस्यसमंतात्तुरुद्रकोटिःप्रतिष्ठिता ॥ स्नानंयःकुरुतेतत्रगंधमाल्यानुलेपनम् ॥ १२ ॥ प्रीतातस्यभवेत्सर्वारुद्रकोटिर्नसंशयः ॥ पर्वतेपश्चिमस्यांतेस्वयंदेवोमहेश्वरः ॥ १३ ॥ तत्रस्नात्वाशुचिर्भूत्वाब्रह्मचारीजितेंद्रियः ॥ पितृकार्यंतुकुर्वीतविधिदृष्टेनकर्मणा ॥ १४ ॥ तिलोदकेनतत्रैवतर्पयेत्पितृदेवताः ॥ आसप्तमंकुलंतस्यस्वर्गेतिष्ठतिपांडव ॥ १५ ॥ षष्टिवर्षसहस्राणिस्वर्गलोकेमहीयते ॥ अप्सरोगणसंकीर्णोदिव्यस्त्रीपरिवारितः ॥ १६ ॥ दिव्यगंधानुलिप्तश्चदिव्यालंकारभूषितः ॥ ततःस्वर्गात्परिभ्रष्टोजायतेविपुलेकुले ॥ १७ ॥ धनवान्दानशीलश्चधार्मिकश्चैवजायते ॥ पुनःस्मरतितत्तीर्थंगमनंतत्रकुर्वते ॥ १८ ॥ तारयित्वाकुलशतंरुद्रलोकंसगच्छति ॥ योजनानांशतंसाग्रंश्रूयतेसरिदुत्तमा ॥ १९ ॥ विस्तारेणतुराजेंद्रयोजनद्वयमंतरम् ॥ षष्टितीर्थसहस्राणिषष्टिकोटयस्तथैवच ॥ २० ॥ पर्वतस्यसमंतात्तुतिष्ठंत्यमरकंटके ॥ ब्रह्मचारीशुचिर्भूत्वाजितक्रोधोजितेंद्रियः ॥ २१ ॥ सर्वहिंसानिवृत्तश्चसर्वभूतहितेरतः ॥ एवंसर्वसमाचारःक्षेत्रपालान्परिव्रजेत् ॥ २२ ॥ तस्यपुण्यफलंराजन्शृणुष्वावहितोहिमे ॥ शतंवर्षसहस्राणांस्वर्गेमोदेतपांडव ॥ २३ ॥ अप्सरोगणसंकीर्णेदिव्यस्त्रीपरिचारिते ॥ दिव्यगंधानुलिप्तश्चदिव्यालंकारभूषितः ॥ २४ ॥ क्रीडतेदेवलोकेतुदैवतैःसहमोदते ॥ ततःस्वर्गात्परिभ्रष्टोराजाभवतिवीर्यवान् ॥ २५ ॥ गृहंसलभतेचैवनानारत्न

---

१ ऽसौवै इति पाठः ।

विभूषितम् ॥ स्तंभैर्मणिमयैर्दिव्यैर्वज्रवैडूर्यभूषितैः ॥ २६ ॥ आलेख्यसहितंदिव्यंदासीदाससमन्वितम् ॥ मत्तमातंगशब्दैश्चहयानांह्रेषितेनच
॥ २७ ॥ क्षुभ्यतेतस्यतद्द्वारमिंद्रस्यभवनंयथा ॥ राजराजेश्वरःश्रीमान्सर्वस्त्रीजनवल्लभः ॥ २८ ॥ तस्मिन्गृहेउषित्वातुक्रीडाभोगसमन्वितः ॥
जीवेद्वर्षशतंसाग्रंसर्वरोगविवर्जितः ॥ २९ ॥ एवंभोगोभवेत्तस्ययोमृतोमरकंटके ॥ अग्निप्रवेशेथजलेतथाचैवअनाशने ॥ ३० ॥ अनिवर्तिकागतिस्त
स्यपर्वतस्यांबरेयथा ॥ पतनंपततेयस्तुसनरोमानवाधिपः ॥ ३१ ॥ कन्यास्त्रीणिसहस्राणिएकैकस्यापिचापरे ॥ तिष्ठंतिभवनेतस्यप्रेषणंप्रार्थयंति
च ॥ ३२ ॥ दिव्यभोगसमुत्पन्नःक्रीडतेकालमक्षयम् ॥ पृथिव्यामाससमुद्रायामीदृशोनैवजायते ॥ ३३ ॥ यादृशोयंनरश्रेष्ठपर्वतेमरकंटके ॥ कोटितीर्थं
तुविज्ञेयंपर्वतस्यतुपश्चिमे ॥ ३४ ॥ रुद्रोजालेश्वरोनामत्रिषुलोकेषुविश्रुतः ॥ तस्यपिंडप्रदानेनसंध्योपासनकर्मणा ॥ ३५ ॥ पितरोदशवर्षाणित
र्पितास्तुभवंतिते ॥ दक्षिणेनर्मदायास्तुकपिलाख्यामहानदी ॥ ३६ ॥ सरलार्जुनसंच्छन्नानातिदूरेव्यवस्थिता ॥ अस्तिपुण्यामहाभागात्रिषुलोके
षुविश्रुता ॥ ३७ ॥ तत्रकोटिशतंसाग्रंतीर्थानांतुयुधिष्ठिर ॥ पुराणेश्रूयतेराजन्सर्वंकोटिगुणंभवेत् ॥ ३८ ॥ तस्यास्तीरेतुयेवृक्षाःपतिताःकालपर्य
यात् ॥ नर्मदातोयसंयुक्तास्तेपियांतिपरांगतिम् ॥ ३९ ॥ द्वितीयातुमहाभागविशल्यकरणाशुभा ॥ तत्रतीरेनरःस्नात्वाविशल्योभवतिक्षणात् ॥४०॥
तत्रदेवगणाःसर्वेसकिन्नरमहोरगाः ॥ यक्षराक्षसगंधर्वाऋषयश्चतपोधनाः ॥ ४१ ॥ सर्वेसमागतास्तत्रपर्वतेऽमरकंटके ॥ तैश्चसर्वैःसमागम्यमुनिभिश्चत
पोधनैः ॥ ४२ ॥ नर्मदासंश्रितापुण्याविशल्यानामनामतः ॥ उत्पादितामहाभागासर्वपापप्रणाशिनी ॥ ४३ ॥ तत्रस्नात्वानरोराजन्ब्रह्मचारीजितेंद्रि
यः ॥ उपोष्यरजनीमेकांकुलानांतारयेच्छतम् ॥ ४४ ॥ कपिलाचविशल्याचश्रूयतेराजसत्तम ॥ ईश्वरेणपुराणोक्तालोकानांहितकाम्यया ॥ ४५ ॥
तत्रस्नात्वानरोराजन्नश्वमेधफलंलभेत् ॥ अनशनंतुयःकुर्यात्तस्मिन्तीर्थेनराधिप ॥ ४६ ॥ सर्वपापविशुद्धात्माइंद्रलोकंसगच्छति ॥ नर्मदायां
तुराजेंद्रपुराणेयच्छ्रुतंमया ॥ ४७ ॥ तत्रतत्रनरःस्नात्वाअश्वमेधफलंलभेत् ॥ येवसंत्युत्तरेकूलेइंद्रलोकेवसंतिते ॥ ४८ ॥ सरस्वत्यांचगंगायां
नर्मदायांयुधिष्ठिर ॥ समंदानंचस्नानंचयथामेशं[1]करोब्रवीत् ॥ ४९ ॥ परित्यजतियःप्राणान्पर्वतेमरकंटके ॥ वर्षकोटिशतंसाग्रमिंद्रलोकेमहीयते ॥५०॥
नर्मदायाजलंपुण्यंफेनोर्मिसमलंकृतम् ॥ पवित्रंशिरसावंद्यंसर्वपापैःप्रमुच्यते ॥ ५१ ॥ नर्मदासर्वपुण्याचब्रह्महत्यापहारिणी ॥ अहोरात्रोपवासेनमुच्य
तेब्रह्महत्यया ॥ ५२ ॥ एवंपुण्याचरम्याचनर्मदापांडुनंदन ॥ त्रयाणामपिलोकानांपुनात्येषामहानदी ॥ ५३ ॥ वटेश्वरेमहापुण्येगंगाद्वारेतपोवने ॥

---

[1] प्राङ्नर इति वापाठः ।

एतेषुसर्वस्थानेषुयेर्दिंताःसंशितव्रताः॥श्रूयतेदशगुणंपुण्यंनर्मदोद्धाससंगमे॥९४॥ ॥ इति [1]श्रीपाद्ममहापुराणेस्वर्गखंडेत्रयोदशोऽध्यायः ॥ १३ ॥ छ ॥
॥ नारदउवाच ॥ ॥ नर्मदातुनदीश्रेष्ठापुण्यापुण्यतमात्रिषु ॥ मुनिभिस्तुमहाभागैर्विभक्ताधर्मकांक्षिभिः ॥ १ ॥ यज्ञोपवीतमात्राणिप्रविभक्तानिपांडव ॥
तेषुस्नात्वातुराजेंद्रसर्वपापैःप्रमुच्यते ॥ २ ॥ जलेश्वरंचयत्तीर्थंत्रिषुलोकेषुविश्रुतम् ॥ तस्योत्पत्तिंकथयतःशृणुपांडवनंदन ॥ ३ ॥
पुरामुनिगणाःसर्वेसेन्द्राश्चैवमरुद्गणाः ॥ स्तुवंतितेमहात्मानंदेवदेवंमहेश्वरम् ॥ ४ ॥ स्तुवमानास्तुसंप्राप्तायत्रदेवोमहेश्वरः ॥ विज्ञापयंति
देवेशंसेंद्राश्चैवमरुद्गणाः ॥ भयोद्विग्नान्विरूपाक्षपरित्रायस्वनःप्रभो ॥ ५ ॥ ॥ईश्वरउवाच॥ ॥ स्वागतंतुमुनिश्रेष्ठाःकिमर्थमिहचागताः ॥ किं
दुःखंकोनुसंतापःकुतोवाभयमागतम् ॥ ६ ॥ कथयध्वंमहाभागाएतदिच्छामिवेदितुम् ॥ एवमुक्तास्तुरुद्रेणाकथयन्नमितव्रताः ॥ ७ ॥ ऋष
यऊचुः ॥ अपिघोरोमहावीर्योदानवोबलदर्पितः ॥ बाणोनामेतिविख्यातोयस्यवैत्रिपुरंपुरम् ॥ ८ ॥ गगनेतुवसद्दिव्यंभ्रमतेतस्यतेजसा ॥ तस्माद्भी
ताविरूपाक्षत्वामेवशरणंगताः ॥ ९ ॥ त्रायस्वमहतोदुःखाद्देवत्वंहिपरागतिः ॥ एवंप्रसादंदेवेशसर्वेषांकर्तुमर्हसि ॥ १० ॥ येनदेवाःसुप्रसन्नाःसुख
मेधंतिशंकर ॥ परांनिर्वृतिमायांतितत्प्रभोकर्तुमर्हसि ॥ ११ ॥ ॥देवउवाच॥ ॥ एतत्सर्वंकरिष्यामिमाविषादंकरिष्यथ ॥ अचिरेणैवकालेनकुर्यांयुष्म
त्सुखावहम् ॥ १२ ॥ आश्वासयित्वातान्सर्वान्नर्मदातटमास्थितः ॥ चिंतयामाससर्वेशस्तद्वधंप्रतिपांडव ॥ १३ ॥ कथंकेनप्रकारेणहंतव्यस्त्रिपुरोम
या ॥ एवंसंचिंत्यभगवान्नारदंस्मरतेतदा॥स्मरणादेवसंप्राप्तोनारदःसमुपस्थितः ॥ १४ ॥ नारदउवाच ॥ आज्ञापयमहादेवकिमर्थंसंस्मृतोह्यहम् ॥
किंकार्यंतुमयादेवकर्तव्यंकथयस्वमे ॥ १५ ॥ ईश्वरउवाच ॥ ॥ गच्छनारदतत्रैवयत्रतत्त्रिपुरंपुरम् ॥ बाणस्यदानवेन्द्रस्यशीघ्रंगच्छाथतत्कुरु ॥ १६ ॥
भर्तारोदेवताभाश्चस्त्रियश्चाप्सरसोपमाः ॥ तासांवैतेजसाविप्रभ्रमतेत्रिपुरंदिवि ॥ १७ ॥ तत्रगत्वातुविप्रेंद्रमंत्रमन्यंप्रचोदय ॥ देवस्यवचनंश्रुत्वामुनि
स्त्वरितविक्रमः ॥ १८ ॥ स्त्रीणांहृदयनाशायप्रविष्टस्तंपुरंप्रति ॥ शोभतेतत्पुरंदिव्यंनानारत्नोपशोभितम् ॥ १९ ॥ शतयोजनविस्तीर्णंततोद्विगुण
मायतम् ॥ ततःपश्यतितत्रैवबाणंतुबलदर्पितम् ॥ २० ॥ मालाकुंडलकेयूरैर्मुकुटेनविराजितम् ॥ हाररत्नैश्चसंछन्नंचंद्रकांतिविभूषितम् ॥ २१ ॥
[2]ऌेलनास्तस्यरत्नाढ्याःनराःकनकमंडिताः॥उत्थितोनारदंदृष्ट्वादानवेंद्रोमहाबलः॥२२॥ ॥ बाणउवाच ॥ ॥सदेवर्षिःस्वयंप्राप्तोमद्गृहंप्रतिसंप्रति॥अर्घपाद्यं
यथान्यायंक्रियतांद्विजसत्तम ॥२३॥ चिरात्समागतोविप्रस्थीयतामिदमासनम् ॥ एवंसंभावयित्वातुनारदंसमुपस्थितम्॥२४॥तस्यभार्यामहादेवीअनौप

---

[1] नर्मदायाश्चसंगमे इ० पा० । [2] रसनातस्यरत्नाढ्या कराः कनकमंडिताः इति वा पाठः ।

म्यातुनामतः ॥२४॥ ॥ अनौपम्योवाच ॥ ॥ भगवन्मानुषेलोकेदेवास्तुष्यंतिकेनवै॥व्रतेननियमेनापिदानेनतपसाथवा ॥ २५ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ ति
लधेनुंचयोदद्याद्ब्राह्मणेवेदपारगे ॥ ससागरानवद्वीपादत्ताभवतिमेदिनी ॥ २६ ॥ सूर्यकोटिप्रतीकाशैर्विमानैःसर्वकामिकैः ॥ मोदतेचाक्षयंकालंसुचिरं
कृतशासनः ॥ २७ ॥ आम्रातककपित्थानिकदलीवनमेवच ॥ कदंबचंपकाशोकाअनेकविविधद्रुमाः ॥ २८ ॥ अष्टमीचचतुर्थीचद्वादशीचतथाउभे ॥
संक्रांतिर्विषुवंचैवादिनच्छिद्रमुखंतथा ॥ २९ ॥ पुण्यान्येतानिसर्वाणिउपवासंतियाःस्त्रियः ॥ तासांतुधर्म्मयुक्तानांस्वर्गेवासोनसंशयः ॥ ३० ॥ कलि
कालात्तुनिर्मुक्ताःसर्वपापविवर्जिताः ॥ उपवासरतानार्योनोपसर्पंतितापसाः ॥ ३१ ॥ एवंश्रुत्वातुसुश्रोणियथेष्टंकर्तुमर्हसि ॥ नारदस्यवचःश्रुत्वाराज्ञीवचन
मब्रवीत् ॥ ३२ ॥ प्रसादंकुरुविप्रेंद्रदानंगृह्णयथेप्सितम् ॥ सुवर्णमणिरत्नानिवस्त्राण्याभरणानिच ॥ ३३ ॥ तत्तेदास्याम्यहंविप्रयच्चान्यदपिदुर्ल्लभम् ॥
प्रतिगृह्णद्विजश्रेष्ठप्रीयेतांहरिशंकरौ ॥ ३४ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ अन्यस्मैदीयतांभद्रेक्षीणवृत्तिश्चयोद्विजः ॥ वयंतुशीलसंपन्नाभक्तिस्तुक्रियते
मया ॥ ३५ ॥ एवंतासांमनोहृत्वासर्वासामुपदिश्यवा ॥ जगामभरतश्रेष्ठस्वकीयंस्थानकंपुनः ॥ ३६ ॥ अत्रा[1]कृष्टमनास्तास्तुअन्यत्रगतमानसाः ॥ पु
रिच्छिद्रंसमुत्पन्नंबाणस्यतुमहात्मनः ॥ ३७ ॥ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखंडेचतुर्दशोध्यायः ॥ १४ ॥ ॥ छ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ यन्मांपृच्छ
सिकौंतेयतन्निबोधचतच्छृणु ॥ एतस्मिन्नंतरेरुद्रोनर्मदातटमास्थितः ॥ १ ॥ नाम्नाहरेश्वरंस्थानंत्रिषुलोकेषुविश्रुतम् ॥ तस्मिन्स्थानेमहादेव
श्चितयंस्त्रैपुरंवधम् ॥ २ ॥ गाडीवंमंदरंकृत्वागुणंकृत्वातुवासुकिम् ॥ स्थानंकृत्वातुवैशाखंविष्णुंकृत्वाशरोत्तमम् ॥ ३ ॥ अग्रेचाग्निंप्रतिष्ठाप्यसुखे
वायुःसमर्पितः ॥ हयाश्चचतुरोवेदाःसर्वदेवमयंरथम् ॥ ४ ॥ चक्रगौचाश्विनौदेवावक्षंचक्रधरःस्वयम् ॥ स्वयमिंद्रश्चचापांतेबाणेवैश्रवणःस्थितः ॥ ५ ॥
यमस्तुदक्षिणेहस्तेवामेकालस्तुदारुणः ॥ चक्राणामारकेन्यस्तागंधर्वालोकविश्रुताः ॥ ६ ॥ प्रजापतीरथश्रेष्ठेब्रह्माचैवतुसारथिः ॥
एवंकृत्वातुदेवेशःसर्वदेवमयंरथम् ॥ ७ ॥ सोतिष्ठत्स्थाणुभूतोहिसहस्रंपरिवत्सरान् ॥ यदात्रीणिसमेतानिअंतरिक्षचराणिच ॥ ८ ॥ त्रिपुरा
णित्रिशल्येनतदातानिबिभेदसः ॥ शरःप्रचोदितस्तत्ररुद्रेणात्रिपुरंप्रति ॥ ९ ॥ भ्रष्टतेजास्त्रियोजाताबलंतेषांव्यशीर्यत ॥ उत्पाताश्चपुरेतस्मिन्प्रादुर्भूतास
हस्रशः ॥ १० ॥ त्रिपुरस्यविनाशायकालरूपोभवत्तदा ॥ अट्टहासंप्रमुंचंतिरूपाःकाष्टमयास्तथा ॥ ११ ॥ निमेषोन्मेषणंचैवकुर्वंतिचित्रकर्मणा ॥
स्वप्नेपश्यंतिचात्मानंरक्तांबरविभूषितम् ॥ १२॥ स्वप्नेपश्यंतितेचैवंविपरीतानियानितु ॥ एतान्पश्यतिउत्पातांस्तत्रस्थानेतुयेजनाः ॥ १३ ॥ तेषांबलं

---

[1] अन्याकृष्टांतरास्तास्तु अत्रत्वागतमानसाः इति पाठः ।

चबुद्धिश्चहरक्रोधेननाशितम् ॥ संवर्तकोनामवायुर्युगांतप्रतिमोमहान् ॥ १४ ॥ समीरितोनलश्रेष्ठउत्तमांगेषुबाधते ॥ ज्वलंतिपादपास्तत्रपतंतिशिखरा
णिच ॥ १५ ॥ सर्वंतद्व्याकुलीभूतंहाहाकारमचेतनम् ॥ भग्नोद्यानानिसर्वाणिक्षिप्रंतुप्रज्वलंतिच ॥ १६ ॥ तेनैवदीपितंसर्वंज्वलतेविशिखैःशिखैः ॥
द्रुमाआराम[1]गंडानिगृहाणिविविधानिच ॥ १७ ॥ दशदिक्षुप्रवृत्तोयंसमिद्धोहव्यवाहनः ॥ [2]ततःशिलाःप्रमुंचंतिदिशोदशविभागशः ॥ १८ ॥ शिखा
सहस्रैरत्युग्रैःप्रज्वलंतिहुताशनैः ॥ सर्वंकिंशुकसंप्रख्यंज्वलितंदृश्यतेपुरम् ॥ १९ ॥ गृहाद्गृहांतरेनैवगंतुंधूमैश्चशक्यते ॥ हरकोपानलादग्धंक्रंदमानंसुदुः
खितम् ॥ २० ॥ प्रदीप्तंसर्वतोदिक्षुदह्यतेत्रिपुरंपुरम् ॥ प्रासादशिखराग्राणिविशीर्यंतिसहस्रशः॥ २१ ॥ नानारत्नविचित्राणिविमानान्यप्यनेकधा ॥ गृहा
णिचैवरम्याणिदह्यंतेदीप्तवह्निना ॥ २२ ॥ बाधंतेद्रुमखंडेषुजनस्थानेतथैवच ॥ देवागारेषुसर्वेषुप्रज्वलंतेज्वलंत्यपि ॥ २३ ॥ सीदंतिचानलस्पृष्टाः
क्रंदंतिविविधैस्स्वरैः ॥ गिरिकूटनिभास्तत्रदृश्यंतेंगारराशयः॥२४॥ स्तुवंतिदेवदेवेशंपरित्रायस्वमांप्रभो ॥ अन्योन्यंचपरिष्वज्यहुताशनप्रपीडिताः॥२५॥
दह्यंतेदानवास्तत्रशतशोथसहस्रशः ॥ हंसकारंडवाकीर्णानलिनीसहपंकजा ॥ २६ ॥ दह्यंतेनलदग्धानिपुरोद्यानानिदीर्घिकाः ॥ अम्लानैःपंकजै
श्छन्नाविस्तीर्णायोजनैःशतैः॥२७॥गिरिकूटनिभास्तत्रप्रासादारत्नभूषिताः॥ पतंत्यनलनिर्दग्धानिस्तोयाजलदाइव॥२८॥सहस्त्रीबालवृद्धेषुगोषुपक्षिषुवा
जिषु ॥ निर्दयोदहतेवह्निर्हरकोपेनप्रेरितः ॥२९॥सपत्नीकाश्चैवसुप्ताःसंसुप्ताबहवोजनाः ॥ पुत्रमालिंग्यतेगाढंदह्यंतेत्रिपुरारिणा ॥ ३० ॥ अथतस्मिन्पु
रेदीप्तेस्त्रियश्चाप्सरसोपमाः ॥ अग्निज्वालाहतास्तत्रपतंतिधरणीतले ॥ ३१ ॥ काचिद्बालाविशालाक्षीमुक्तावलिविभूषिता ॥ धूमेनाकुलितासातुप्रति
बुद्धाशिखार्दिता ॥ ३२ ॥ सुतंसंचिंत्यमानासापतिताधरणीतले ॥ काचित्सुवर्णवर्णाभानीलरत्नैर्विभूषिता ॥ ३३ ॥ धूमेनाकुलितासातुपतिताधरणी
तले ॥ अन्यागृहीतहस्तातुसखीदहतिबालकैः ॥ ३४ ॥ अनेनदिव्यरूपान्यादृष्टामदविमोहिता ॥ शिरसाप्रांजलिंकृत्वाविज्ञापयतिपावकम् ॥ ३५ ॥
यदित्वमिच्छसेवैरंपुरुषेष्वपकारिषु ॥ स्त्रियःकिमपराध्यंतेगृहपंजरकोकिलाः ॥ ३६ ॥ पापनिर्दयनिर्लज्जकस्तेकोपस्त्रियोपरि ॥ नदाक्षिण्यंनतेलज्जान
सत्यंशौचवर्जितः ॥ ३७ ॥ अनेकरूपवर्णाढ्याउपलभ्यावदस्वह ॥ किंत्वयानश्रुतंलोकेअवध्याःसर्वयोषितः ॥ ३८ ॥ किंतुतुभ्यंगुणाह्येतेदहनरूथर्दं
नंप्रति ॥ नकारुण्यंदयावापिदाक्षिण्यंवास्त्रियोपरि ॥ ३९ ॥ दयांकुर्वंतिम्लेच्छापिदहनप्रेक्ष्ययोषितः ॥ म्लेच्छानामपिकष्टोसिदुर्निवार्योह्यचेतनः ॥४०॥
एतेचैवगुणास्तुभ्यंदहनोत्सादनंप्रति ॥ [3]आसामपिदुराचारस्त्रीणांकिंविनिपातसे ॥ ४१ ॥ दुष्टनिर्घृणनिर्लज्जहुताशमंदभाग्यक ॥ निराशस्त्वंदुराचार

---

[1] खंडानीति पाठः । [2] मनःशिलाःप्रभायंतिदिशोदशविभागत इति पाठः । [3] आसामपि दुराचारः स्त्रीणां किंच निपातने इति पाठः ।

बालान्दहसिनिर्दय ॥ ४२ ॥ एवंप्रलपमानास्ताजल्पमानाबहुस्वरम् ॥ अन्याः क्रोशंतिसंक्रुद्धाबालशोकेनमोहिताः ॥ ४३ ॥ दहतोनिर्दयोवह्निःसंक्रुद्धः सर्वशत्रुवत् ॥ पुष्करिण्यांजलेज्वालाकूपेष्वपितथैवच॥४४॥अस्मान्संदह्यम्लेच्छत्वंकांगतिंप्रापयिष्यसि ॥ एवंप्रलपतांतासांवह्निर्वचनमब्रवीत् ॥ ४५ ॥ ॥ वैश्वानरउवाच ॥ ॥ स्ववशोनैवयुष्माकंविनाशंतुकरोम्यहम्॥अहमादेशकर्तावैनाहंकर्त्तास्म्यनुग्रहम्॥४६॥अत्रक्रोधसमाविष्टोविचरामियदृच्छया ॥ ततोबाणोमहातेजास्त्रिपुरंवीक्ष्यदीपितम् ॥ ४७ ॥ आसनस्थोब्रवीदेवमहंदेवैर्विनाशितः ॥ अल्पसारैर्दुराचारैरीश्वरस्यनिवेदितः ॥४८॥ अपरीक्ष्यह्यहं दग्धःशंकरेणमहात्मना ॥ नान्यःशत्रुस्तुमांहंतुंवर्जयित्वामहेश्वरम् ॥४९॥ उत्थितःशिरसाकृत्वालिंगंत्रिभुवनेश्वरम् ॥ निर्गतःसपुरद्वारात्परित्यज्यसुहृत्स्वयम् ॥५०॥ रत्नानिसुविचित्राणिस्त्रियोनानाविधास्तथा ॥ गृहीत्वाशिरसालिंगंन्यस्तंनगरमंडले॥५१॥ स्तुवतेदेवदेवेशंत्रैलोक्याधिपतिंशिवम् ॥हरत्वयाहंनिर्दग्धोयदिवध्योसिशंकर ॥५२॥ त्वत्प्रसादान्महादेवमामेलिंगंविनश्यतु ॥ अर्चितंहिमहादेवभक्त्यापरमयासदा॥५३॥त्वयायद्यपिवध्योहंमामेलिंगंविनश्यतु॥प्राप्यमेतन्महादेवत्वत्पादग्रहणंमम॥५४॥जन्मजन्ममहादेवत्वत्पादनिरतोह्यहम्॥तोटकच्छंदसादेवंस्तुत्वातुपरमेश्वरम् ॥५५॥ओंशिवशंकरसर्वकरायनमोभवभीममहे[1]शशिवायनमः ॥ कुसुमायुधदेहविनाशकरत्रिपुरांतकरांधकचूर्णकर ॥ ५६ ॥ प्रमदाप्रियकामविभक्तनमोहिनमःसुरसिद्धगणैर्नमितः ॥ हयवानरसिंहगजेंद्रमुखैरतिह्रस्वसुदीर्घमुखैश्चगणैः ॥५७॥ उपलब्धुमशक्यतरैरसुरैर्व्यथितोनशरीरशतैर्बहुभिः ॥ प्रणतोभगवन्बहुभक्तिमताचलचंद्रकलाधरदेवनमः ॥ ५८ ॥ सहपुत्रकलत्रकलापधनैःसततंजयदेहिअनुस्मरणम् ॥ व्यथितोस्मिशरीरशतैर्बहुभिर्गमिताद्यमहानरकस्यगतिः ॥ ५९ ॥ ननिवर्ततियन्ममपापगतिःशुचिकर्मविशुद्धमपित्यजति ॥ अनुकंपतिदिग्भ्रमतिभ्रमतिभ्रमएषकुबुद्धिनिवारयति ॥६०॥यःपठेत्तोटकंदिव्यंप्रयतःशुचिमानसः ॥ बाणस्यैवयथारुद्रस्तस्यैववरदोभवेत् ॥ ६१ ॥ इमंस्तवंमहादिव्यंश्रुत्वादेवोमहेश्वरः ॥ प्रसन्नस्तुतदातस्यस्वयंदेवोमहेश्वरः ॥ ६२ ॥ ईश्वरउवाच ॥ नभेतव्यंत्वयावत्ससौवर्णेतिष्ठदानव ॥ पुत्रपौत्रसपत्नीनांभार्याभृत्यजनैःसह ॥६३॥ अद्यप्रभृतिबाणत्वमवध्यस्त्रिदशैरपि ॥ भूयस्तस्यवरोदत्तोदेवदेवेनपांडव ॥ ६४ ॥ अक्षयश्चाव्ययोलोकेविचचारहानिर्भयः ॥ ततोनिवारयामासरुद्रःसप्ताशिखंतथा ॥ ६५ ॥ तृतीयंरक्षितंतस्यशंकरेणमहात्मना ॥ भ्रमतेगगनेनित्यंरुद्रतेजःप्रभावतः ॥ ६६ ॥ एवंतुत्रिपुरंदग्धंशंकरेणमहात्मना ॥ ज्वालामालाप्रदीप्तंतुपातितंधरणीतले ॥ ६७ ॥ एकंनिपातितंतस्यश्रीशैलेत्रिपुरांतके ॥ द्वितीयंपातितंतत्रपर्वतेमरकंटके ॥ ६८ ॥ दग्धेतुत्रिपुरेराजन्रुद्रकोटिःप्रतिष्ठिता ॥ ज्वलंतंपातितंतत्रतनेज्वालेश्वरःस्मृतः ॥६९ ॥

---

१ महेश्वर भीमनमइति पाठः । २ स्तवोति पाठः ।

ऊर्ध्वेनप्रस्थितातस्यदिव्याज्वालादिवंगता ॥ हाहाकारस्तदाजातोसदेवासुरकिंनरान् ॥ ७० ॥ तंशरंस्तंभयेद्रुद्रोमाहेश्वरपुरोत्तमे ॥ एवंव्रजेतयस्त
स्मिन्पर्वतेमरकंटके ॥ ७१ ॥ चतुर्दशभुवनानिसुभुक्त्वापांडुनंदन ॥ वर्षकोटिसहस्रंतुत्रिंशत्कोटयस्तथापराः ॥ ७२ ॥ ततोमहीतलंप्राप्यराजाभवति
धार्मिकः ॥ पृथिव्यामेकच्छत्रेणभुंक्तेनास्त्यत्रसंशयः ॥ ७३ ॥ एषपुण्योमहाराजसर्वतोमरकंटकः ॥ चंद्रसूर्योपरागेषुगच्छेद्योमरकंटकम् ॥ ७४ ॥ अ
श्वमेधाद्दशगुणंप्रवदंतिमनीषिणः ॥ स्वर्गलोकमवाप्नोतिदृष्ट्वातत्रमहेश्वरम् ॥ ७५ ॥ संनिहत्यागमिष्यंतिराहुग्रस्तोदिवाकरे ॥ तदेवनिखिलंपुण्यंपर्वतेमर
कंटके ॥ ७६ ॥ पुंडरीकस्ययज्ञस्यफलंप्राप्नोतिमानवः ॥ तत्रज्वालेश्वरोनामपर्वतेमरकंटके ॥ ७७ ॥ तत्रस्नात्वादिवंयांतियेमृतास्तेऽपुनर्भवाः ॥ ज्वा
लेश्वरेमहाराजयस्तुप्राणान्परित्यजेत् ॥ ७८ ॥ चंद्रसूर्योपरागेतुभक्त्यापिशृणुतत्फलम् ॥ अमरानामदेवास्तेपर्वतेमरकंटके ॥ ७९ ॥ रुद्रलोकमवा
प्नोतियावदाभूतसंप्लवम् ॥ अमरेश्वरस्यदेवस्यपर्वतस्यतटेजले ॥ ८० ॥ कोटिशऋषिमुख्यास्तेतपस्तप्यंतिसुव्रताः ॥ समंताद्योजनंराजन्क्षेत्रंचामरकंटक
म् ॥८१॥ अकामोवासकामोवानर्मदायांशुभेजले ॥ स्नात्वामुच्येतपापेभ्योरुद्रलोकंसगच्छति ॥८२॥ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखंडेपंचदशोऽध्या
यः॥१५॥ ॥छ ॥॥ ऋषिरुवाच॥॥ पृच्छंतितेमहात्मानोनारदंहिमहाजनाः॥युधिष्ठिरपराःसर्वेऋषयश्चतपोधनाः॥१॥आख्याहिभगवंस्तथ्यंकावेरीसंगमे
महत्॥ लोकानांचहितार्थायअस्माकंचविवृद्धये ॥२॥ सदापापरतायेतुनरादुष्कृतिकारिणः ॥ मुच्यंतेसर्वपापेभ्योगच्छंतिपरमंपदम्॥एतदिच्छामिविज्ञा
तुंभगवन्वक्तुमर्हसि॥३॥॥नारदउवाच॥शृणुध्वंसहिताःसर्वेयुधिष्ठिरपुरोगमाः ॥ अत्रकृत्वामहायज्ञंकुबेरःसत्यविक्रमः ॥इदंतीर्थमनुप्राप्यसाम्राज्यादधिको
भवत् ॥ ४ ॥ सिद्धिंप्राप्तोमहाराजतन्मेनिगदतःशृणु ॥ कावेरीनर्मदांयत्रसंगतालोकविश्रुताम् ॥५॥ तत्रस्नात्वाशुचिर्भूत्वाकुबेरःसत्यविक्रमः ॥ तपस्त
प्यतियक्षेंद्रोदिव्यंवर्षशतंमहत् ॥ ६ ॥ तस्यतुष्टोमहादेवःप्रदद्याद्वरमुत्तमम् ॥ भोभोयक्षमहासत्ववरंब्रूहियाप्सितम् ॥ ब्रूहिकार्यंयथेष्टंतुयद्वामनसि
वर्त्तते॥७॥ ॥ कुबेरउवाच ॥ ॥ यदितुष्टोसिदेवेशयदिदेयोवरोमम ॥ आदिकृच्चैवसर्वेषांयक्षाणामधिपोभवेत् ॥८॥ कुबेरस्यवचःश्रुत्वातुष्टोदेवोमहेश्व
रः ॥ एवमस्तुततश्चोक्त्वातत्रैवांतरधीयत ॥ ९ ॥ सोपिलब्धवरोयक्षःशीघ्रंयक्षकुलंगतः ॥ पूजितः सर्वयक्षेंद्रैरभिषिक्तस्तुपार्थिवः ॥ १० ॥ कावेरीसंगमं
तत्रसर्वपापप्रणाशनम् ॥ येनरानाभिजानंतिवंचितास्तेनसंशयः ॥ ११ ॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेनतत्रस्नायीतमानवः ॥ कावेरीचमहापुण्यानर्मदाचमहान
दी ॥ १२ ॥ तत्रस्नात्वातुराजेंद्रअर्चयेद्वृषभध्वजम् ॥ अश्वमेधफलंप्राप्यरुद्रलोकेमहीयते ॥ १३ ॥ अग्निप्रवेशंयःकुर्याद्यश्चकुर्य्यादनाशनम् ॥
अनिवर्त्तिकागतिस्तस्ययथामेशंकरोब्रवीत् ॥ १४ ॥ सेव्यमानोवरस्त्रीभिर्मोदतेदिविरुद्रवत् ॥ षष्टिवर्षसहस्राणिषष्टिकोटयस्तथापरे ॥ १५ ॥

मोदतेरुद्रलोकस्थोयत्रयत्रैवगच्छति ॥ पुण्यक्षयात्परिभ्रष्टोराजाभवतिधार्मिकः ॥ १६ ॥ भोगवान्धर्मशीलश्चमहांश्चैवकुलोद्भवः ॥ तत्रपीत्वाजलंस
म्यक्चांद्रायणफलंलभेत् ॥१७॥ स्वर्गंगच्छंतितेमर्त्यायेपिबंतिजलंशुभम् ॥ गंगायमुनयोर्मध्येयत्फलंयांतिमानवाः ॥१८॥ कावेरीसंगमेस्नात्वातत्फलं
तस्यजायते ॥ एवंतुतस्यराजेंद्रकावेरीसंगमंमहत् ॥ पुण्यंमहत्फलंतत्रसर्वपापप्रणाशनम् ॥ १९ ॥ इतिश्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखंडेषोडशोऽध्यायः ॥१६॥
॥ नारदउवाच ॥ ॥ उत्तरेनर्मदाकूलेतीर्थंयोजनविस्तृतम् ॥ पत्रेश्वरेतिविख्यातंसर्वपापहरंपरम् ॥ १ ॥ तत्रस्नात्वानरोराजन्देवतैःसहमोदते ॥ पं
चवर्षसहस्राणिक्रीडतेकामरूपधृक् ॥ २ ॥ गर्जनंतुततोगच्छेद्यत्रमेघउपस्थितः ॥ इंद्रजिन्नामसंप्राप्तंतस्यतीर्थप्रभावतः ॥ ३ ॥ मेघरावंततोगच्छे
द्यत्रमेघाभिगर्जितम् ॥ मेघनादोगणस्तत्रवरसंपन्नतांगतः ॥ ४ ॥ ततोगच्छेतराजेंद्रब्रह्मावर्तमितिस्मृतम् ॥ तत्रसंनिहितोब्रह्मानित्यमेवयुधिष्ठिर ॥ ५ ॥
तत्रस्नात्वातुराजेंद्रब्रह्मलोकेमहीयते ॥ ततोंगारेश्वरेतीर्थेनियतोनियमाशनः ॥ ६ ॥ सर्वपापविशुद्धात्मारुद्रलोकंसगच्छाति ॥ ततोगच्छेतराजेंद्रकपि
लातीर्थमुत्तमम् ॥ ७ ॥ तत्रस्नात्वानरोराजन्गोप्रदानफलंलभेत् ॥ कांचीतीर्थंततोगच्छेद्देवर्षिगणसेवितम् ॥ ८ ॥ तत्रस्नात्वानरोराजन्गोलोकंसम
वाप्नुयात् ॥ ततोगच्छेत्तुराजेंद्रकुंडलेश्वरमुत्तमम् ॥ ९ ॥ तत्रसंनिहितोरुद्रस्तिष्ठतेउमयासह ॥ तत्रस्नात्वातुराजेंद्रअवध्यास्त्रिदशैरपि ॥ १० ॥ पिप्पलेश्वरं
ततोगच्छेत्सर्वपापप्रणाशनम् ॥ तत्रगत्वातुराजेंद्ररुद्रलोकेमहीयते ॥ ११ ॥ ततोगच्छेत्तुराजेंद्रविमलंविमलेश्वरम् ॥ तत्रदेवशिखारम्याईश्वरेणनिपा
तिता ॥ १२ ॥ तत्रप्राणान्परित्यज्यरुद्रलोकमवाप्नुयाम् ॥ ततःपुष्करिणींगच्छेत्तत्रस्नानंसमाचरेत् ॥ १३ ॥ स्नानमात्रेनरस्तत्रइंद्रस्यार्द्धासनंलभेत् ॥
नर्मदासरितांश्रेष्ठारुद्रदेहाद्विनिःसृता ॥ १४ ॥ तारयेत्सर्वभूतानिस्थावराणिचराणिच ॥ सर्वदेवातिदेवेनईश्वरेणमहात्मना ॥ १५ ॥ कथिताऋषिसंघे
भ्योह्यस्माकंचविशेषतः ॥ मुनिभिःसंस्तुताह्येषानर्मदाप्रवरानदी ॥ १६ ॥ ॥ रुद्रदेहाद्विनिष्क्रांतालोकानांहितकाम्यया ॥ सर्वपापहरानित्यंसर्वप्राणि
नमस्कृता ॥ १७ ॥ संस्तुतादेवगंधर्वैरप्सरोभिस्तथैवच ॥ नमःपुण्यजलेआद्येनमःसागरगामिनि ॥ १८ ॥ नमोस्तुतेऋषिगणैःशंकरदेहानिःसृते ॥
नमोस्तुतेधर्मवृतेवराननेनमोस्तुतेदेवगणैकवंदिते ॥ १९ ॥ नमोस्तुतेसर्वपवित्रपावनेनमोस्तुतेसर्वजगत्सुपूजिते ॥ यश्चेदंपठतेस्तोत्रंनित्यंशुद्धेनमान
वः ॥ २० ॥ ब्राह्मणोवेदमाप्नोतिक्षत्रियोविजयीभवेत् ॥ वैश्यस्तुलभतेलाभंशूद्रश्चैवशुभांगतिम् ॥ २१ ॥ अन्नार्थीलभतेह्यन्नंस्मरणादेवनित्यशः ॥
नर्मदांसेव्यतेनित्यंस्वयंदेवोमहेश्वरः ॥ तेनपुण्यानदीज्ञेयाब्रह्महत्यापहारिणी ॥ २२ ॥ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखंडेसप्तदशोध्यायः ॥ १७ ॥
॥ नारदउवाच ॥ ॥ तदाप्रभृतिब्रह्माद्याऋषयश्चतपोधनाः ॥ सेवंतेनर्मदांराजन्कामक्रोधविवर्जिताः ॥ १ ॥ तस्मिन्निपतितंदृष्ट्वाशूलंदेवस्यभूतले ॥ तस्य

पुण्यंसमाख्यातंशंकरेणमहात्मना ॥ २ ॥ शूलभेदेतिविख्यातंतीर्थंपुण्यतमंमहत् ॥ तत्रस्नात्वार्चयेद्देवंगोसहस्रफलंलभेत् ॥ ३ ॥ त्रिरात्रंकारयेद्यस्तु
तस्मिन्तीर्थेनराधिप ॥ अर्चयित्वामहादेवंपुनर्जन्मनविद्यते ॥ ४ ॥ भीमेश्वरंततोगच्छेन्नर्मदेश्वरमुत्तमम् ॥ आदित्येश्वरंमहापुण्यंतथाऽऽज्यमधुनास
ह ॥ ५ ॥ मल्लिकेश्वरमभ्यर्च्यपर्याप्तंजन्मनःफलम् ॥ वरुणेश्वरंततःपश्येन्नीराजेश्वरमुत्तमम् ॥ ६ ॥ सर्वतीर्थफलंतस्यपंचायतनदर्शनात् ॥ ततोगच्छेत
राजेंद्रयुद्धंवैयत्रसाधितम् ॥ ७ ॥ कोटितीर्थंतुविख्यातमसुरायत्रयोधिताः ॥ यत्रतेनिहताराजन्दानवाबलदर्पिताः ॥ ८ ॥ तेषांशिरांसिगृह्यंतेनिहतास्ते
समागताः ॥ तैस्तुसंस्थापितोदेवःशूलपाणिर्महेश्वरः ॥ ९ ॥ कोटिंर्वैनिहतातत्रतेनकोटीश्वरःस्मृतः ॥ दर्शनात्तस्यतीर्थस्यसदेहःस्वर्गमावहेत् ॥ १० ॥
तदाइंद्रेणक्षुद्रत्वाद्वज्रकीलेनयंत्रितः ॥ तदाप्रभृतिलोकानांस्वर्गमत्वंनिवारितम् ११॥ सघृतंश्रीफलंदत्वादत्वाचांतेप्रदक्षिणम् ॥ सर्वतःसहदेवेनशिरसादीं[1]
यधारयेत् ॥ सर्वकामेनसंपूर्णोराजाभवतिपांडव ॥ १२ ॥ मृतोरुद्रत्वमाप्नोतिनचेहजायतेपुनः ॥ स्वर्गंगत्वाततोराज्यंकृत्वागत्यततोदिवम् ॥ १३ ॥
महादेवंतथोपास्यत्रयोदश्यांहिमानवः ॥ स्नातमात्रोनरस्तत्रसर्वयज्ञफलंलभेत् ॥ १४ ॥ ततोगच्छेतराजेंद्रतीर्थंपरमशोभनम् ॥ नराणांपापना
शायअगस्त्येश्वरमुत्तमम् ॥ १५ ॥ तत्रस्नात्वानरोराजन्मुच्यतेब्रह्महत्यया ॥ कार्तिकस्यतुमासस्यकृष्णपक्षचतुर्दशी ॥ १६ ॥ घृतेनस्नापयेद्देवंस
माधिस्थोजितेंद्रियः ॥ एकविंशकुलोपेतोनमुच्येदैश्वरात्पदात् ॥ १७ ॥ धे[2]नवोपानहंच्छत्रंतथादद्याच्चकंबलम् ॥ भोजनंचैवविप्राणांसर्वंकोटिगुणं
भवेत् ॥ १८ ॥ ततोगच्छेतराजेंद्ररविस्तवमनुत्तमम् ॥ तत्रस्नात्वानरोराजन्सिंहासनगतिर्भवेत् ॥ १९ ॥ नर्म्मदादक्षिणेकूलेतीर्थंशक्रस्यविश्रुतम् ॥
उपोष्यरजनीमेकांस्नानंतत्रसमाचरेत् ॥ २० ॥ स्नानंकृत्वायथान्यायमर्चयेत्तुजनार्दनम् ॥ गोसहस्रफलंतस्यविष्णुलोकंसगच्छति ॥ २१ ॥ ऋषितीर्थं
ततोगच्छेत्सर्वपापहरंनृणाम् ॥ स्नातमात्रोनरस्तत्रशिवलोकेमहीयते ॥ २२ ॥ नारदस्यचतत्रैवतीर्थंपरमशोभनम् ॥ स्नातमात्रोनरस्तत्रगोसहस्रफलं
लभेत् ॥ २३ ॥ देवतीर्थंततोगच्छेद्ब्रह्मणानिर्मितंपुरा ॥ तत्रस्नात्वानरोराजन्ब्रह्मलोकेमहीयते ॥ २४ ॥ अमरकंटकंततोगच्छेदमरस्थापितंपुरा ॥
स्नातमात्रोनरस्तत्रगोसहस्रफलंलभेत् ॥ २५ ॥ ततोगच्छेतराजेंद्रवामनेश्वरमुत्तमम् ॥ तत्रवामनकंदृष्ट्वामुच्यतेब्रह्महत्यया ॥ २६ ॥ ऋषितीर्थंत
तोगच्छेदीशानेशंपुमान्ध्रुवम् ॥ वटेश्वरंततोदृष्ट्वापर्य्याप्तंजन्मनःफलम् ॥ २७ ॥ भीमेश्वरंततोगच्छेत्सर्वव्याधिविनाशनम् ॥ स्नातमात्रोनरोराजन्सर्व
दुःखात्प्रमुच्यते ॥ २८ ॥ ततोगच्छेतराजेंद्रवारणेश्वरमुत्तमम् ॥ तत्रस्नात्वानरोराजन्सर्वदुःखात्प्रमुच्यते ॥ २९ ॥ सोमतीर्थंततोगच्छेत्पश्येच्चंद्रमनु

---

१ दीपधारकः इति पाठांतरम् । २ यानंचोपानहौ छत्रं दद्याच्चघृतकांचनमिति पाठः ।

त्तमम् ॥ तत्रस्नात्वानरोराजन्भक्त्यापरमयायुतः ॥ ३० ॥ तत्क्षणाद्दिव्यदेहस्थःशिववन्मोदतेचिरम् ॥ षष्टिवर्षसहस्राणिशिवलोकेमहीयते ॥ ३१ ॥
ततोगच्छेतराजेंद्रपिंगलेश्वरमुत्तमम् ॥ अहोरात्रोपवासेनत्रिरात्रफलमाप्नुयात् ॥३२॥ तस्मिंस्तीर्थेतुराजेंद्रकपिलांयःप्रयच्छति ॥ यावंतितस्यारोमाणितत्प्र
सूतकुलस्यच॥३३॥तावद्वर्षसहस्राणिरुद्रलोकेमहीयते॥यस्तुप्राणपरित्यागंतत्रकुर्य्यान्नराधिप॥३४॥अक्षयंमोदतेकालंयावच्चंद्रदिवाकरौ॥नर्मदातटमाश्रि
त्यतिष्ठंतियेतुमानवाः ॥ ३५ ॥ तेमृताःस्वर्गमायांतितथासुकृतिनोयथा ॥ सुरभिकेश्वरंगच्छेन्नारकंकोटिकेश्वरम् ॥ ३६ ॥ गंगावतरणेतत्रदिनेपुण्यो
नसंशयः ॥ नंदितीर्थंततोगच्छेत्स्नानंतत्रसमाचरेत् ॥ ३७ ॥ तुष्यतेतंतुनंदीशःसोमलोकेमहीयते ॥ ततोद्वीपेश्वरंगच्छेद्व्यासतीर्थंतपोवनम् ॥ ३८ ॥ निव
र्तितापुरातत्रव्यासभीतामहानदी ॥ हुंकारितातुव्यासेनदक्षिणेनततोगता ॥ ३९ ॥ प्रदक्षिणंतुयःकुर्यात्तस्मिंस्तीर्थेनराधिप ॥ व्यासस्तस्यभवेत्प्रीतो
वांछितंलभतेफलम् ॥ ४० ॥ सूत्रेणवेष्टयेद्यस्तुदीप्तंदेवंसवेदिकम् ॥ क्रीडतेह्यक्षयंकालंयथारुद्रस्तथैवसः ॥ ४१ ॥ ततोगच्छेतराजेंद्रएरंडीतीर्थमु
त्तमम् ॥ संगमेतुनरःस्नात्वामुच्यतेसर्वपातकैः ॥ ४२ ॥ एरंडीत्रिषुलोकेषुविख्यातापापनाशिनी ॥ अथवाश्वयुजेमासेशुक्लपक्षस्यचाष्टमी ॥ ४३ ॥
शुचिर्भूत्वानरःस्नात्वासोपवासपरायणः ॥ ४४ ॥ ब्राह्मणंभोजयेदेकंकोटिर्भवतिभोजिता ॥ एरंडीसंगमेस्नात्वाभक्तिभावानुरंजितः ॥ ४५ ॥ शुक्तिकां
शिरसिस्थाप्यअवगाह्यचवैजलम् ॥ नर्मदोदकसंमिश्रंमुच्यतेसर्वकिल्बिषैः ॥ ४६ ॥ प्रदक्षिणंतुयःकुर्यात्तस्मिंस्तीर्थेनराधिप ॥ प्रदक्षिणीकृतातेनसप्तद्वी
पावसुंधरा ॥ ४७ ॥ ततःसुवर्णतिलकेस्नात्वादत्वाचकांचनम् ॥ कांचनेनविमानेनरुद्रलोकेमहीयते ॥ ४८ ॥ ततःस्वर्गच्युतःकालाद्राजाभवतिवीर्यवा
न् ॥ ततोगच्छेतराजेंद्रइक्षुनद्यास्तुसंगमम् ॥ ४९ ॥ त्रैलोक्येविश्रुतंदिव्यंतत्रसंनिहितःशिवः ॥ तत्रस्नात्वानरोराजन्गाणपत्यमवाऽऽप्नुयात् ॥५० ॥ स्कं
दतीर्थंततोगच्छेत्सर्वपापप्रणाशनम् ॥ आजन्मनःकृतंपापंस्नानमात्राद्व्यपोहति ॥५१॥ आंगिरसंततोगच्छेत्स्नानंतत्रसमाचरेत् ॥ गोसहस्रफलंतस्यरुद्र
लोकेमहीयते ॥ ५२ ॥ लांगलतीर्थंततोगच्छेत्सर्वपापप्रणाशनम् ॥ तत्रगत्वातुराजेंद्रस्नानंतत्रसमाचरेत् ॥ ५३ ॥ सप्तजन्मकृतैःपापैर्मुच्यतेनात्रसंशयः॥
वटेश्वरंततोगच्छेत्सर्वतीर्थमनुत्तमम् ॥५४ ॥ तत्रस्नात्वानरोराजन्गोसहस्रफलंलभेत् ॥ संगमेश्वरंततोगच्छेत्सर्वपापहरंपरम् ॥ ५५ ॥ तत्रस्नात्वानरो
राज्यंलभतेनात्रसंशयः ॥ भद्रतीर्थंसमासाद्यदानंदद्यात्तुयोनरः ॥ ५६ ॥ तस्यतीर्थप्रभावेणसर्वंकोटिगुणंभवेत् ॥ अथनारीभवेत्कापितत्रस्नानंसमाचरे
त् ॥ ५७ ॥ गौरीतुल्याभवेत्सातुइंद्रंयातिनसंशयः ॥ अंगारेश्वरंततोगच्छेत्स्नानंतत्रसमाचरेत् ॥ ५८ ॥ स्नातमात्रोनरस्तत्ररुद्रलोकेमहीयते ॥ अंगा

---

१ मृत्तिकामितिपाठः ।

रक्यांचतुर्थ्यांतुस्नानंतत्रसमाचरेत् ॥ ५९ ॥ अक्षयंमोदतेकालंमुरारिकृतशासनः ॥ अयोनिसंगमेस्नात्वानपश्येद्योनिमंदिरम् ॥ ६० ॥ पांडवेश्वरकंगत्वा
स्नानंतत्रसमाचरेत् ॥ अक्षयंमोदतेकालमवध्यस्तुसुरासुरैः ॥ ६१ ॥ विष्णुलोकंततोगत्वाक्रीडाभोगसमन्वितः ॥ तत्रभुक्त्वामहाभोगान्मर्त्यैराजाभि
जायते ॥ ६२ ॥ कंबोतिकेश्वरंगच्छेत्स्नानंतत्रसमाचरेत् ॥ उत्तरायणेतुसंप्राप्तेयदिच्छेत्तस्यतद्भवेत् ॥ ६३ ॥ चंद्रभागांततोगच्छेत्स्नानंतत्रसमाचरेत् ॥
स्नातमात्रोनरस्तत्रसोमलोकेमहीयते ॥ ६४ ॥ ततोगच्छेतराजेंद्रतीर्थंशक्रस्यविश्रुतम् ॥ पूजितंदेवराजेनदेवैरपिनमस्कृतम् ॥ ६५ ॥ तत्रस्नात्वानरो
राजन्दानंदत्वाचकांचनम् ॥ अथवानीलवर्णाभंवृषभंयःसमुत्सृजेत् ॥ ६६ ॥ वृषभस्यतुरोमाणितत्प्रसूतिकुलेषुच ॥ तावद्वर्षसहस्राणिनरोहरपुरेवसे
त् ॥ ६७ ॥ ततःस्वर्गात्परिभ्रष्टोराजाभवतिवीर्यवान् ॥ अश्वानांश्वेतवर्णानांसहस्रेषुनराधिप ॥ ६८ ॥ स्वामीभवतिमर्त्येषुतस्यतीर्थप्रभावतः ॥ ततो
गच्छेतराजेंद्रब्रह्मावर्तमनुत्तमम् ॥ ६९ ॥ तत्रस्नात्वानरोराजंस्तर्पयेत्पितृदेवताः ॥ उपोष्यरजनीमेकांपिंडंदत्वायथाविधि ॥ ७० ॥ कन्यागतेयथाऽ
दित्येअक्षयंसंचितंभवेत् ॥ ततोगच्छेतराजेंद्रकपिलातीर्थमुत्तमम् ॥ ७१ ॥ तत्रस्नात्वानरोराजन्कापिलांयःप्रयच्छति ॥ संपूर्णापृथिवींदत्वायत्फलंतद
वाप्नुयात् ॥ ७२ ॥ नर्मदेश्वरंपरंतीर्थंनभूतंनभविष्यति ॥ तत्रस्नात्वानरोराजन्नश्वमेधफलंलभेत् ॥ ७३ ॥ तत्रसर्वगतोराजापृथिव्यामभिजायते ॥ सर्व
लक्षणसंपूर्णःसर्वव्याधिविवर्जितः ॥ ७४ ॥ नार्मदीयोत्तरेकूलेतीर्थंपरमशोभनम् ॥ आदित्यायतनंरम्यमीश्वरेणतुभावितम् ॥ ७५ ॥ तत्रस्नात्वातुराजें
द्रदानंदत्वाचशक्तितः ॥ तस्यतीर्थप्रभावेणदत्तंभवतिचाक्षयम् ॥ ७६ ॥ दरिद्राव्याधितायेतुयेचदुष्कृतकर्मणः ॥ मुच्यंतेसर्वपापेभ्यःसूर्यलोकंप्रयांति
च ॥ ७७ ॥ माघमासेतुसंप्राप्तेशुक्लपक्षस्यसप्तमीम् ॥ वसेदायतनेयस्तु[1]निरात्मायोजितेंद्रियः ॥ ७८ ॥ नजायतेव्याधितश्चकालेंधोबधिरस्तथा ॥ सुभगो
रूपसंपन्नःस्त्रीणांभवतिवल्लभः ॥७९॥ इदंतीर्थंमहापुण्यंमार्कंडेयेनभाषितम् ॥ येप्रयांतिनराजेंद्रवंचितास्तेनसंशयः ॥८०॥ मासेश्वरंततोगच्छेत्स्नानंतत्र
समाचरेत् ॥ स्नातमात्रोनरस्तत्रस्वर्गलोकमवाप्नुयात् ॥ ८१ ॥ मोदतेसर्वलोकस्थोयावदिंद्राश्चतुर्दश ॥ ततःसमीपतःस्थित्वानागेश्वरंतपोवनम्॥ ८२॥
तत्रस्नात्वातुराजेंद्रशुचिर्भूत्वासमाहितः ॥ बहुभिर्नागकन्याभिःक्रीडतेकालमक्षयम् ॥ ८३ ॥ कुबेरभवनंगच्छेत्कुबेरोयत्रसंस्थितः ॥ कालेश्वरंपरंतीर्थं
कुबेरोयत्रतोषितः ॥ ८४ ॥ यत्रस्नात्वातुराजेंद्रसर्वसंपदमाप्नुयात् ॥ ततःपश्चिमतोगच्छेन्मरुतालयमुत्तमम् ॥ ८५ ॥ तत्रस्नात्वातुराजेंद्रशुचिर्भू
त्वासमाहितः ॥ कांचनंतुततोदद्यादन्नशक्त्यातुबुद्धिमान् ॥ ८६ ॥ पुष्पकेणविमानेनवायुलोकंसगच्छति ॥ ममतीर्थंततोगच्छेन्माघमासेयुधिष्ठि

---

[1] निरन्नोयी इति पाठः।

र ॥ ८७ ॥ कृष्णपक्षेचतुर्दश्यांस्नानंतत्रसमाचरेत् ॥ नक्तंभोज्यंततःकुर्यान्नगच्छेद्योनिसंकटम् ॥ ८८ ॥ अहल्यातीर्थंततोगच्छेत्स्नानंतत्रसमाचरेत् ॥
स्नातमात्रोनरस्तत्रअप्सरोभिःप्रमोदते ॥ ८९ ॥ पारमेश्वरेतपस्तप्त्वाअहल्यामुक्तिमागमत् ॥ चैत्रमासेतुसंप्राप्तेशुक्लपक्षेत्रयोदशी ॥ ९० ॥ कामदे
वदिनेतस्मिन्नहल्यांतुप्रपूजयेत् ॥ यत्रतत्रसमुत्पन्नोनरस्तत्रप्रियोभवेत् ॥ ९१ ॥ स्त्रीवल्लभोभवेच्छ्रीमान्कामदेवइवापरः ॥ अयोध्यांतुसमासाद्यती
र्थंशक्रस्यविश्रुतम् ॥ ९२ ॥ स्नातमात्रोनरस्तत्रगोसहस्रफलंलभेत् ॥ सोमतीर्थंततोगच्छेत्स्नानमात्रंसमाचरेत् ॥ ९३ ॥ स्नातमात्रोनरस्तत्रसर्वपा
पैःप्रमुच्यते ॥ सोमग्रहेतुराजेंद्रपापक्षयकरंभवेत् ॥ ९४ ॥ त्रैलोक्यविश्रुतंराजन्सोमतीर्थंमहाफलम् ॥ यस्तुचांद्रायणंकुर्यात्तस्मिंस्तीर्थेनराधिप ॥ ९५ ॥
सर्वपापविशुद्धात्मासोमलोकंसगच्छति ॥ अग्निप्रवेशेतुजलेप्यथवापिह्यनाशने ॥ ९६ ॥ सोमतीर्थेमृतोयस्तुनासौमर्त्येभिजायते ॥ स्तंभतीर्थंततोगच्छे
त्स्नानंतत्रसमाचरेत् ॥ ९७ ॥ स्नातमात्रोनरस्तत्रसोमलोकेमहीयते ॥ ततोगच्छेतराजेंद्रविष्णुतीर्थमनुत्तमम् ॥ ९८ ॥ योधनीपुरविख्यातंविष्णुतीर्थम
नुत्तमम् ॥ असुरायोधितास्तत्रवासुदेवेनकोटिशः ॥ ९९ ॥ तत्रतीर्थंसमुत्पन्नंविष्णुःप्रीतोभवेदिह ॥ अहारात्रोपवासेनब्रह्महत्यांव्यपोहति ॥ १०० ॥ ततो
गच्छेत्तुराजेंद्रतापसेश्वरमुत्तमम् ॥ अमोहकमितिख्यातंपितॄन्यस्तत्रतर्पयेत् ॥ १०१ ॥ पौर्णमास्याममावास्यांश्राद्धंकुर्याद्यथाविधि ॥ तत्रस्नात्वा
नरोराजन्पितृपिंडंतुदापयेत् ॥ १०२ ॥ गजरूपाःशिलास्तत्रतोयमध्येप्रतिष्ठिताः ॥ तस्मिंस्तुदापयेत्पिंडंवैशाखेतुविशेषतः ॥ १०३ ॥ तृप्यंतिपितर
स्तावद्यावत्तिष्ठतिमेदिनी ॥ ततोगच्छेतराजेंद्रसिद्धेश्वरमनुत्तमम् ॥ १०४ ॥ तत्रगत्वातुराजेंद्रगणपत्यंतिकंव्रजेत् ॥ ततोगच्छेतराजेंद्रलिंगोऽत्रजना
र्दनः ॥ १०५ ॥ तत्रस्नात्वातुराजेंद्रविष्णुलोकेमहीयते ॥ नर्मदादक्षिणेकूलेतीर्थंपरमशोभनम् ॥ १०६ ॥ कामदेवःस्वयंतत्रतपस्तप्यत्यसौमहान् ॥
दिव्यंवर्षसहस्रंतुशंकरंपर्युपासते ॥ १०७ ॥ समाधिपर्वदग्धस्तुशंकरेणमहात्मना ॥ श्वेतपर्वोपमश्चैवहुताशःशुक्लपर्वणि ॥ १०८ ॥ एतेदग्धास्तुते
सर्वेकुसुमेश्वरसंस्थिताः ॥ दिव्यवर्षसहस्रेणतुष्टस्तेषांमहेश्वरः ॥ १०९ ॥ उमयासहितोरुद्रस्तेषांतुष्टोवरप्रदः ॥ विमोक्षयित्वातान्सर्वान्नर्मदातटमा
स्थितान् ॥ ११० ॥ तस्यतीर्थप्रभावेणपुनर्देवत्वमागतः ॥ त्वत्प्रसादान्महादेवतीर्थंचभवतूत्तमम् ॥ १११ ॥ अर्धयोजनविस्तीर्णंतीर्थंदिक्षुसमंततः ॥
तस्मिंस्तीर्थेनरःस्नात्वाउपवासपरायणः ॥ ११२ ॥ कुसुमायुधरूपेणरुद्रलोकेमहीयते ॥ वैश्वानरेयमेनैवकामदेवेनवायवे ॥ ११३ ॥ तपस्तप्त्वातु
राजेंद्रतत्रैवचपुरागतैः ॥ अंधोनस्यसमीपेतुनातिदूरेतुतस्यवै ॥ ११४ ॥ स्नानंदानंचतत्रैवभोजनंपिंडपातनम् ॥ अग्निवेशेजलेवापिअथवापिअना

शने ॥ ११५ ॥ अनिवर्तिकागतिस्तस्यमृतस्याप्यर्द्धयोजने ॥ त्रैयंबकेणतोयेनस्नापयेन्नरपुंगवः ॥ ११६ ॥ अंधोनमूलेदत्वातुपिंडंचैवयथाविधि ॥
पितरस्तस्यतृप्यंतियावच्चंद्रदिवाकरौ ॥ ११७ ॥ उत्तरायणेतुसंप्राप्तेतत्रस्नानंकरोतियः ॥ पुरुषोवापिस्त्रीवापिवक्षेदायतनेशुचिः ॥ ११८ ॥ सिद्धेश्व
रस्यदेवस्यप्रभातेपूजनान्नरः ॥ सतांगतिमवाप्नोतिनतांसर्वैर्महामखैः ॥ ११९ ॥ यदाचतीर्थकालेनरूपवान्सुभगोभवेत् ॥ मर्त्यैभवतिराजासावासमु
द्रांतगोचरे ॥ १२० ॥ क्षेत्रपालंनपश्येच्चदंडपालंमहाबलम् ॥ वृथातस्यभवेद्यात्राअदृष्ट्वाकर्णकुंडलम् ॥१२१॥ एतत्तीर्थफलंज्ञात्वासर्वेदेवाःसमागताः ॥
मुंचंतिपुष्पवृष्टिंतुस्तुवंतिकुसुमेश्वरम्॥१२२॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखंडेअष्टादशोऽध्यायः॥१८॥छ॥ नारदउवाच ॥ ॥भार्गवेशंततोगच्छेद्भक्त्या
यत्रचविष्णुना ॥ हुंकारितास्तुदेवेनदानवाःप्रलयंगताः ॥ १ ॥ तत्रस्नात्वातुराजेंद्रसर्वपापैःप्रमुच्यते ॥ शुक्लतीर्थस्यचोत्पत्तिंशृणुत्वंपांडुनंदन ॥ २ ॥
हिमवच्छिखरेरम्येनानाधातुविचित्रिते ॥ तरुणादित्यसंकाशेतप्तकांचनसंनिभे ॥ ३ ॥ वज्रस्फटिकसोपानेचित्रपट्टशिलातले ॥ जांबूनदमयेदिव्येना
ना[1]पद्मोपशोभिते ॥ ४ ॥ तत्रासीनंमहादेवंसर्वज्ञंप्रभुमव्ययम् ॥ लोकानुग्राहकंशांतंगणवृंदैःसमावृतम् ॥ ५ ॥ स्कंदनंदिमहाकालैर्वीरभद्रगणादिभिः ॥
उमयासहितंदेवंमार्कंडःपरिपृच्छति ॥ ६ ॥ देवदेवमहादेवइन्द्रकामादिसंस्तुत ॥ संसारभवभीतोहंसुखोपायंब्रवीहिमे ॥ ७ ॥ भगवन्भूतभ
व्येशसर्वपापप्रणाशनम् ॥ तीर्थानांपरमंतीर्थंतद्वदस्वमहेश्वर ॥ ८ ॥ ॥ ईश्वरउवाच ॥ ॥ शृणुविप्रमहाभागसर्वशास्त्रविशारद ॥ स्नाना
दिकुरुगच्छत्वंऋषिसंघैस्समावृतः ॥ ९ ॥ मन्वत्रियाज्ञवल्क्याश्चकाश्यपश्चैवअंगिराः ॥ यमापस्तंबसंवर्ताःकात्यायनबृहस्पती ॥ १० ॥
नारदोगौतमश्चैवपृच्छंतिधर्मकांक्षिणः ॥ गंगाकनखलेपुण्याप्रयागंपुष्करंगया ॥ ११ ॥ कुरुक्षेत्रंतुपुण्यंचराहुग्रस्तेदिवाकरे ॥ दिवावा
यदिवारात्रौशुक्लतीर्थंमहाफलम् ॥ १२ ॥ दर्शनात्स्पर्शनाच्चैवस्नानाद्ध्यानात्तपोर्जनात् ॥ होमाच्चैवोपवासाच्चशुक्लतीर्थफलंमहत् ॥ १३ ॥
शुक्लतीर्थंमहापुण्यनद्यांतुसंव्यवस्थितम् ॥ चाणिक्योनामराजार्षिःसिद्धिंतत्रसमागतः ॥ १४ ॥ एतत्क्षेत्रंसमुत्पन्नंयोजनावृत्तिसंस्थितम् ॥ शु
क्लतीर्थंमहापुण्यंसर्वपापप्रणाशनम् ॥ १५ ॥ पादपाग्रेणदृष्टेनब्रह्महत्यांव्यपोहाते ॥ अहमत्रऋषिश्रेष्ठतिष्ठामिह्युमयासह ॥ १६ ॥ वैशाखेविमले
मासिकृष्णपक्षेचतुर्दशी ॥ कैलासाच्चापिनिर्गत्यतत्रसंनिहितोह्यहम् ॥ १७ ॥ देवकिन्नरगंधर्वाःसिद्धविद्याधरास्तथा ॥ गणाश्चाप्सरसोनागाःसर्वेदेवाःसमा
गताः ॥ १८ ॥ गगनस्थास्तुतिष्ठंतिविमानैःसर्वकामकैः ॥ शुक्लतीर्थंतुराजेंद्रआगताधर्मकांक्षिणः ॥ १९ ॥ रजकेनयथावस्त्रंशुक्लंभवतिवारिणा ॥

---

[1] पुष्पोपशोभिते इति पाठः ।

आजन्मसंचितंपापंशुक्लतीर्थेव्यपोहति॥ २० ॥ स्नानंदानंमहापुण्यंमार्कंडऋषिसत्तम ॥ शुक्लतीर्थात्परंतीर्थंनभूतंनभविष्यति ॥ २१ ॥ पूर्वेवयसिकर्मा
णिकृत्वापापानिमानवः ॥ अहोरात्रोपवासेनशुक्लतीर्थेव्यपोहति ॥२२ ॥तपसाब्रह्मचर्येणयज्ञैर्दानेनवापुनः ॥ देवदानेनयापुष्टिर्नसाक्रतुशतैरपि ॥ २३ ॥
कार्तिकस्यचमासस्यकृष्णपक्षेचतुर्दशी ॥ घृतेनस्नापयेद्देवमुपोष्यपरमेश्वरम् ॥ २४ ॥ एकविंशत्कुलोपेतोनच्यवेच्चैश्वरात्पदात् ॥ शुक्लतीर्थपरंतीर्थमृ
षिसिद्धनिषेवितम् ॥ २५ ॥ तत्रस्नात्वाततोराजन्पुनर्जन्मनविद्यते ॥ स्नात्वावैशुक्लतीर्थेपिअर्चयेद्वृषभध्वजम् ॥ २६ ॥ जागरंकारयेत्तत्रनृत्यगीतादि
मंगलैः ॥ प्रभातेशुक्लतीर्थेतुस्नानंवैदेवतार्चनम् ॥ २७ ॥ आचार्यंभोजयेत्पश्चाच्छिवव्रतपरःशुचिः ॥ भोजनंचयथाशक्त्यावित्तशाठ्यंनकारयेत्॥ २८॥
प्रदक्षिणंततःकृत्वाशनैर्देवांतिकंव्रजेत् ॥ एवंवैकुरुतेयस्तुतस्यपुण्यफलंशृणु ॥ २९ ॥ दिव्ययानसमारूढस्तूयमानाप्सरोगणैः ॥ शिवतुल्यबलोपेत
स्तिष्ठत्याभूतसंप्लवम् ॥ ३ ॥ शुक्लतीर्थेतुयानारीददातिकनकंशुभम् ॥ घृतेनस्नापयेद्देवंकुमारंचाभिपूजयेत् ॥ ३१ ॥ एवंयाकुरुतेभक्त्यातस्याःपुण्य
फलंशृणु ॥ मोदतेदेवलोकस्थायावदिंद्राश्चतुर्दश ॥ ३२ ॥ अयनेवाचतुर्दश्यांसंक्रांतौविषुवेतथा ॥ स्नात्वातुसोपवासःसनिर्जितात्मासमाहितः ॥ ३३ ॥
दानंदद्याद्यथाशक्त्याप्रीयेतांहरिशंकरौ ॥ शुक्लतीर्थप्रभावेणसर्वंभवतिचाक्षयम् ॥ ३४ ॥ अनाथंदुर्गतंविप्रंनाथवंतमथापिवा ॥ उद्वाहयतियस्तीर्थेतस्य
पुण्यफलंशृणु॥३५॥यावत्तद्रोमसंख्यातुतत्प्रसूतिकुलेषुच ॥ तावद्वर्षसहस्राणिशिवलोकेमहीयते ॥ ३६ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखंडेउनविंशो
ऽध्यायः ॥ १९ ॥ छ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ ततस्तुनरकंगच्छेत्स्नानंतत्रसमाचरेत् ॥ स्नातमात्रोनरस्तत्रनरकंतत्रपश्यति ॥ १ ॥ अस्यतीर्थस्यमाहा
त्म्यंशृणुत्वंपांडुनंदन॥तस्मिंस्तीर्थेतुराजेंद्रयान्यस्थीनिविनिक्षिपेत्॥२॥विलयंयांतिसर्वाणिरूपवान्जायतेनरः ॥ गोतीर्थंतुततोगच्छेद्दृष्ट्वापापात्प्रमुच्य
ते ॥ ३ ॥ ततोगच्छेतराजेंद्रकपिलातीर्थमुत्तमम् ॥ तत्रस्नात्वानरोराजन्गोसहस्रफलंलभेत् ॥ ४ ॥ ज्येष्ठमासेतुसंप्राप्तेचतुर्दश्यांविशेषतः ॥ तत्रोपो
ष्यनरोभक्त्याकपिलांयःप्रयच्छति ॥ ५ ॥ घृतेनदीपंप्रज्वाल्यघृतेनस्नापयेच्छिवम् ॥ सघृतंश्रीफलंदत्वाकृत्वाचांतेप्रदक्षिणम् ॥ ६ ॥ घंटाभरण
संयुक्तांकपिलांयःप्रयच्छति ॥ शिवतुल्योनरोभूत्वानचेहजायतेपुनः ॥ ७ ॥ अंगारकदिनेप्राप्तेचतुर्थ्यांतुविशेषतः ॥ स्नापयित्वाशिवंभक्त्याब्राह्मणे
भ्यस्तुभोजनम् ॥ ८ ॥ अंगारकनवम्यांतुअमावस्यांतथैवच ॥ स्नापयेत्तत्रयत्नेनरूपवान्सुभगाभवेत् ॥ ९ ॥ घृतेनस्नापयेल्लिंगंपूजयेद्भक्तितो
द्विजान् ॥ पुष्पकेणविमानेनसहस्रैःपरिवारितः ॥ १० ॥ शैवंपदमवाप्नोतिनात्रचाभिगतंभवेत् ॥ अक्षयंमोदतेकालंयथारुद्रस्तथैवच ॥ ११ ॥
यदातुकर्मसंयोगान्मर्त्यलोकमुपागतः ॥ राजाभवतिधर्मिष्ठोरूपवान्जायतेबली ॥ १२ ॥ ततोगच्छेतराजेंद्रऋषितीर्थमनुत्तमम् ॥ तृणबिंदुऋ

षिर्नामशापदग्धोऽव्यवस्थितः ॥ १३ ॥ तस्यतीर्थप्रभावेनपापमुक्तोभवद्द्विजः ॥ ततोगच्छेतराजेंद्रगणेश्वरमनुत्तमम् ॥ १४ ॥ श्रावणेमासिसंप्रा
प्तेकृष्णपक्षेचतुर्दशीम् ॥ स्नातमात्रोनरस्तत्ररुद्रलोकेमहीयते ॥ १५ ॥ पितॄणांतर्पणंकृत्वामुच्यतेचऋणत्रयात् ॥ गणेश्वरसमीपेतुगंगावदनमु
त्तमम् ॥ १६ ॥ अकामोवासकामोवातत्रस्नात्वातुमानवः ॥ आजन्मजनितैःपापैर्मुच्यतेनात्रसंशयः ॥ १७ ॥ सर्वदापर्वदिवसेस्नानंतत्रसमाचरेत् ॥
पितॄणांतर्पणंकृत्वामुच्यतेचऋणत्रयात् ॥ १८ ॥ प्रयागेयत्फलंदृष्टंशंकरेणमहात्मना ॥ तदेवनिखिलंपुण्यंगंगाराह्वर्कसंगमे ॥ १९ ॥ तस्यैवंपश्चिमे
स्थानेसमीपेनातिदूरतः ॥ दशाश्वमेधिकंनामत्रिषुलोकेषुविश्रुतम् ॥२०॥ उपोष्यरजनीमेकांमासिभाद्रपदेतथा ॥ अमावस्यांनरःस्नात्वाव्रजेद्वैयत्रशंक
रः ॥ २१ ॥ सर्वदापर्वदिवसेस्नानंतत्रसमाचरेत् ॥ पितृणांतर्पणंकृत्वाअश्वमेधफलंलभेत् ॥ २२ ॥ दशाश्वमेधात्पश्चिमतोभृगुर्ब्राह्मणसत्तमः ॥ दिव्यं
वर्षसहस्रंतुईश्वरंपर्युपासत ॥ २३ ॥ वल्मीकावस्थितश्चासौदक्षिणंचनिकेतनम् ॥ आश्चर्यंचमहज्जातमुमायाःशंकरस्यच ॥ २४ ॥ गौरीतुपृच्छतेदेवं
कोयमत्रतुसंस्थितः॥देवोवादानवोवाथकथयस्वमहेश्वर ॥ २५ ॥ ॥ ईश्वरउवाच ॥ ॥ भृगुर्नामद्विजश्रेष्ठऋषीणांप्रवरोमुनिः॥ध्यायतेमांसमाधिस्थोवरं
प्रार्थयतेप्रिये ॥ २६॥ तत्रप्रहसितादेवीईश्वरंप्रत्यभाषत ॥ धूमावर्तशिखाजाताततोद्यापिनतुष्यसि ॥ दुराराध्योसितेनत्वंनात्रकार्याविचारणा॥ २७ ॥
देवउवाच ॥ ॥ नज्ञायसेमहादेविअयंक्रोधेनचेष्टितः॥दर्शयामियथातथ्यंप्रियंतेचकरोम्यहम् ॥२८॥ स्मारितोदेवदेवेनधर्मरूपोवृषस्तदा ॥ स्मरणादेव
देवस्यवृषःशीघ्रमुपस्थितः ॥ २९ ॥ प्राहासौमानुषींवाचमादेशोदीयतांप्रभो ॥ वल्मीकेइच्छादितोविप्रएनंभूमौनिपातय ॥ ३० ॥ योगस्थस्तुततोध्यायं
स्ततस्तेननिपातितः ॥ तत्क्षणात्क्रोधसंतप्तोहस्तमुत्क्षिप्तवान्वृषम् ॥ ३१ ॥ एवंसंभाषमाणस्तुकुत्रगच्छसिभोवृष ॥ [1]अद्यत्वामथपाप्मानंप्रत्यक्षं
हन्म्यहंवृष ॥३२॥ धर्षितस्तुतदाविप्रोह्यंतरिक्षंगतंवृषम् ॥ आकाशेप्रेक्षतेभूपएतदद्भुतमुत्तमम्॥३३॥ततःप्रहसितेरुद्रेऋषिरग्रेऽव्यवस्थितः॥ तृतीयंलोचनं
दृष्ट्वावैलक्ष्यात्पतितोभुवि ॥ ३४ ॥ प्रणम्यदंडवद्भूमौस्तुवतेपरमेश्वरम् ॥ प्रणिपत्यभूतनाथंभवोद्भवंत्वामहंदिव्यरूपम् ॥ भवभीतोभुवनपतेभूतंविज्ञा
पयेकिंचित् ॥ ३५ ॥ त्वद्गुणनिकरान्वक्तुंकःशक्तोभवतिमानुषोनाथ ॥ वासुकिरयंहिकदाचिद्वदनसहस्रंभवेद्यस्य ॥ ३६ ॥ भक्त्यातवापिशंकरभुवनपते
त्वत्स्तुतौतुमुखरस्य ॥ वंद्यक्षमस्वभवन्प्रसीदमेतवचरणपतितस्य ॥ ३७ ॥ सत्वंरजस्तमस्त्वंस्थित्युत्पत्तौविनाशनेदेव ॥ त्वांमुक्त्वाभुवनपतेभुवनेश्वर
नैवदैवतंकिंचित् ॥ ३८ ॥ यमनियमयज्ञदानैर्वेदाभ्यासावधारणोद्योगात् ॥ त्वद्भक्तेःसर्वमिदंनार्हतिकलासहस्रांशेन ॥ ३९ ॥ उत्कृष्टरसरसायनखङ्गां

---

[1] 'अद्यत्वं मम पाप्मानं प्रलयं नय हे वृष ॥ धार्मिकस्तु–' इति पाठान्तरम् ।

जनपादुकादिसिद्धिर्वा ॥ चिह्नानिभवत्प्रणतानांदृश्यंतइहजन्मनिप्रकटम् ॥४०॥ शाव्येननमतियद्यपिददासित्वंधर्ममिच्छतांदेव ॥ भक्तिर्भवच्छेदकरी
मोक्षायविनिर्मितानाथ ॥ ४१ ॥ परदारपरस्वरतंपरिभवपरिदुःखशोकसंततम् ॥ परवदनवीक्षणपरंपरमेश्वरमांपरित्राहि ॥ ४२ ॥ अलीकाभिमानदग्धं
क्षणभंगुरविभवविलसितंदेव ॥ क्रूरंकुपथाभिमुखंपतितंमांत्राहिदेवेश ॥ ४३ ॥ दीनेंद्रियगणसार्थैर्बंधुजनैरेवपूरिताआशा ॥ तुच्छातथापिशंकरकिंमूढंमां
विडंबयसि ॥ ४४ ॥ तृष्णांहरस्वशीघ्रंलक्ष्मींमांदेहिहृदयवासिनींनित्याम् ॥ छिंधिमदमोहपाशानुत्तारयमांमहादेव ॥ ४५ ॥ करुणाभ्युदयंनामस्तोत्रमि
दंसिद्धिदंदिव्यम् ॥ यःपठतिभक्तियुक्तस्तस्यतुतुष्येद्भृगोर्यथाहिशिवः ॥ ४६ ॥ ॥ ईश्वरउवाच ॥ ॥ अहंतुष्टोऽस्मितेविप्रवरंप्रार्थ
यस्वेप्सितम् ॥ उमयासहितोदेवोवरंतस्यहिदापयेत् ॥ ४७ ॥ ॥ भृगुरुवाच ॥ ॥ यदितुष्टोसिदेवेशयदिदेयोवरोमम ॥ रुद्रवे
दीभवेदेवमेतत्संपादयस्वमे ॥ ४८ ॥ ईश्वरउवाच ॥ ॥ एवंभवतुविप्रेंद्रक्रोधस्थानंभविष्यति ॥ नपितापुत्रयोश्चैवएकवाक्यंभविष्यति ॥ ४९ ॥
तदाप्रभृतिब्रह्माद्याःसर्वेदेवाःसकिन्नराः ॥ उपासंतोभृगोस्तीर्थंतुष्टोयत्रमहेश्वरः ॥ ५० ॥ दर्शनात्तस्यतीर्थस्यसद्यःपापात्प्रमुच्यते ॥ अवशाःस्ववशा
श्चापिम्रियंतेतत्रजंतवः ॥ ५१ ॥ गुह्यातिगुह्यस्यगतिस्तेषांनिःसंशयाभवेत् ॥ एतत्क्षेत्रंसुविपुलंसर्वपापप्रणाशनम् ॥ ५२ ॥ तत्रस्नात्वादिवंयांतिये
मृतास्तेऽपुनर्भवाः ॥ औपानहंतदाछत्रंदेयमन्नंचकांचनम् ॥५३॥ भोजनंचयथाशक्त्याअक्षयंतस्यतद्भवेत् ॥ सूर्योपरागेयोदद्याद्दानंचैवयथेच्छया ॥५४॥
तीर्थस्नानंतुयद्दानमक्षयंतस्यतद्भवेत् ॥ चंद्रसूर्योपरागेषुवृषोत्सर्गमनुत्तमम् ॥ ५५ ॥ नजानंतिनरामूढाविष्णुमायाविमोहिताः ॥ नर्मदायांस्थितंदिव्यं
वृषतीर्थंनराधिप ॥ ५६ ॥ भृगुतीर्थस्यमाहात्म्यंयःशृणोतिनरःसकृत् ॥ विमुक्तःसर्वपापेभ्योरुद्रलोकंसगच्छति ॥ ५७ ॥ ततोगच्छेतराजेंद्रगौतमेश्वर
मुत्तमम् ॥ तत्रस्नात्वानरोराजन्नुपवासपरायणः ॥ ५८ ॥ कांचनेनविमानेनब्रह्मलोकेमहीयते ॥ धौतपापंततोगच्छेद्धौतंयत्रवृषेणतु ॥ ५९ ॥ नर्मदा
यांस्थितंराजन्सर्वपातकनाशनम् ॥ तत्रतीर्थेनरःस्नात्वाब्रह्महत्यांव्यपोहति ॥ ६० ॥ तस्मिन्तीर्थेमहाराजप्राणत्यागंकरोतियः ॥ चतुर्भुजस्त्रिनेत्रस्तु
रुद्रतुल्यबलोभवेत् ॥ ६१ ॥ वसेत्कल्पायुतंसाग्रंरुद्रतुल्यपराक्रमः ॥ कालेनमहताप्राप्तःपृथिव्यामेकराड्भवेत् ॥ ६२ ॥ ततोगच्छेतराजेंद्रएरंडीतीर्थ
मुत्तमम् ॥ प्रयागेयत्फलंदृष्टंमार्कंडेयेनभाषितम् ॥ ६३ ॥ तत्फलंलभतेराजन्स्नातमात्रस्तुमानवः ॥ मासिभाद्रपदेचैवशुक्लपक्षस्यचाष्टमीम् ॥ ६४ ॥
उपोष्यरजनीमेकांतत्रस्नानंसमाचरेत् ॥ यमदूतैर्नबाध्येतइंद्रलोकंसगच्छति ॥ ६५ ॥ ततोगच्छेतराजेंद्रसिद्धोयत्रजनार्दनः ॥ हिरण्यद्वीपविख्यातंसर्वपा
पप्रणाशनम् ॥ ६६ ॥ तत्रस्नात्वानरोराजन्धनवान्रूपवान्भवेत् ॥ ततोगच्छेतराजेंद्रतीर्थंकनखलंमहत् ॥ ६७ ॥ गरुडेनतपस्तप्तंतस्मिंस्तीर्थेन

राधिप ॥ विख्यातंसर्वलोकेषुयोगिनीतत्रतिष्ठति ॥ ६८ ॥ क्रीडतेयोगिभिःसार्धंशिवेनसहनृत्यति ॥ तत्रस्नात्वानरोराजन्रुद्रलोकेमहीयते ॥ ६९ ॥
ततोगच्छेतराजेंद्रईशतीर्थमनुत्तमम् ॥ ईशस्तत्रविनिर्मुक्तोगतऊर्ध्वंनसंशयः ॥७० ॥ ततोगच्छेतराजेंद्रसिद्धोयत्रजनार्दनः ॥ वाराहंरूपमास्थायअचिंत्यः
परमेश्वरः ॥ ७१ ॥ वराहतीर्थेनरःस्नात्वाद्वादश्यांतुविशेषतः ॥ विष्णुलोकमवाप्नोतिनरकंतुनगच्छति ॥ ७२ ॥ ततोगच्छेतराजेंद्रसोमतीर्थमनुत्तम
म् ॥ पौर्णिमास्यांविशेषेणतत्रस्नानंसमाचरेत् ॥७३ ॥ प्रणिपत्यचईशानंबलिस्तस्यप्रसीदति ॥ हरिश्चन्द्रपुरंदिव्यमंतरिक्षेतुदृश्यते ॥ ७४ ॥ चक्रध्वजे
समावृत्तेसुप्तेनागारिकेतने ॥ नर्मदातोयवेगनरुरुकच्छोपसेवितम् ॥ ७५ ॥ तस्मिन्स्थानेनिवासंचविष्णुःशंकरमब्रवीत् ॥ द्वीपेश्वरेनरःस्नात्वालभेद्बहुसुव
र्णकम् ॥ ७६ ॥ ततोगच्छेतराजेंद्ररुद्रकन्यांतुसंगमे ॥ स्नातमात्रोनरस्तत्रदेव्याःस्थानमवाप्नुयात् ॥ ७७ ॥ देवतीर्थंततोगच्छेत्सर्वदेवनमस्कृतम् ॥ तत्र
स्नात्वातुराजेंद्रदैवतैःसहमोदते ॥७८॥ ततोगच्छेतराजेंद्रशिखितीर्थमनुत्तमम् ॥ तत्रवैदीयतेदानंसर्वंकोटिगुणंभवेत् ॥ ७९ ॥ अपरपक्षेअमावास्यांस्ना
नंतत्रसमाचरेत् ॥ ब्राह्मणंभोजयेदेकंकोटिर्भवतिभोजिता ॥८०॥ भृगुतीर्थेतुराजेंद्रतीर्थकोटिर्व्यवस्थिता ॥ अकामोवासकामोवातत्रस्नायीतमानवः॥८१
अश्वमेधमवाप्नोतिदैवतैःसहमोदते ॥ तत्रसिद्धमवाप्नोतिभृगुस्तुमुनिपुंगवः ॥ अवतारःकृतस्तेनशंकरेणमहात्मना ॥ ८२ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखं
डेविंशतितमोध्यायः ॥२०॥छ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ ततोगच्छेतराजेंद्रविहगेश्वरमुत्तमम्॥दर्शनात्तस्यराजेंद्रमुच्यतेसर्वपातकैः ॥१॥ततोगच्छेतराजेन्द्र
नर्मदेश्वरमुत्तमम् ॥ तत्रस्नात्वानरोराजन्स्वर्गलोकेमहीयते ॥२॥ अश्वतीर्थंततोगच्छेत्स्नानंतत्रसमाचरेत् ॥ सुभगोदर्शनीयश्चभोगवान्जायतेनरः ॥३॥
पितामहंततोगच्छेद्ब्रह्मणानिर्मितंपुरा ॥ तत्रस्नात्वानरोभक्त्यापितृपिंडंतुदापयेत् ॥ ४ ॥ तिलदर्भविमिश्रंतुउदकंतुप्रदापयेत् ॥ तस्यतीर्थप्रभावेणस
र्वंभवतिचाक्षयम् ॥५॥ सावित्रीतीर्थमासाद्ययस्तुस्नानंसमाचरेत् ॥ विधूयसर्वपापानिब्रह्मलोकेमहीयते ॥६॥ मनोहरंचतत्रैवतीर्थंपरमशोभनम् ॥ तत्र
स्नात्वानरोराजन्पितृलोकेमहीयते॥७॥ततोगच्छेतराजेंद्रमानसंतीर्थमुत्तमम् ॥ तत्रस्नात्वानरोराजन्रुद्रलोकेमहीयते ॥८॥ ततोगच्छतराजेंद्रक्रतुतीर्थ
मनुत्तमम् ॥ विख्यातंसर्वलोकेषुसर्वपापप्रणाशनम् ॥९॥ यान्यान्प्रार्थयतेकामान्पशुपुत्रधनानिच ॥ प्राप्नुयात्तानिसर्वाणितत्रस्नात्वानराधिप ॥१०॥त
तोगच्छेतराजेंद्रत्रिदशज्योतिविश्रुतम् ॥ तत्रताऋषिकन्यास्तुतपस्तप्यंतिसुव्रताः॥११॥ भर्ताभवतुसर्वासामीश्वरःप्रभुरव्ययः ॥ प्रीतस्तेषांमहादेवश्चंडरू
पधरोहरः ॥ १२ ॥ विकृताननबीभत्सस्तच्चतीर्थमुपागतः ॥ तत्रकन्यामहाराजवरायपरमेश्वरः ॥ १३ ॥ कन्याऋद्धिंचयःसेवेत्कन्यादानंप्रयच्छति ॥
तीर्थंतत्रमहाराजदशकन्येतिविश्रुतम् ॥ १४ ॥ तत्रस्नात्वार्चयेद्देवंसर्वपापैःप्रमुच्यते ॥ ततोगच्छेतराजेंद्रस्वर्गबिंदुरितिश्रुतम् ॥ १५ ॥ तत्रस्नात्वा

नरोराजन्दुर्गतिंचनपश्यति ॥ अप्सरेशंततोगच्छेत्स्नानंतत्रसमाचरेत् ॥ १६ ॥ क्रीडतेनागलोकस्थोऽप्सरोभिःसहमोदत्ते ॥ ततोगच्छेतराजेंद्रनरकंती
र्थमुत्तमम् ॥ १७ ॥ तत्रस्नात्वार्चयेद्देवंनरकंचनगच्छति ॥ भारभूतंततोगच्छेदुपवासपरायणः ॥ १८ ॥ एतत्तीर्थंसमासाद्यअवतारंतुशांभवम् ॥ अर्चयि
त्वाविरूपाक्षंरुद्रलोकेमहीयते ॥ १९ ॥ तस्मिंस्तीर्थेनरःस्नात्वाभारभूतेमहात्मनः ॥ यत्रतत्रमृतस्यापिध्रुवंगाणेश्वरीगतिः ॥ २० ॥ कार्तिकस्य
तुमासस्यअर्चयित्वामहेश्वरम् ॥ अश्वमेधाच्छतगुणंप्रवदंतिमनीषिणः ॥ २१ ॥ दीपकानांशतंकृत्वाघृतपूर्णंतुदापयेत् ॥ विमानैःसूर्यसंकाशैर्व्रजते
यत्रशंकरः ॥ २२ ॥ वृषभंयःप्रयच्छेतशंखकुंदेंदुसांनिभम् ॥ वृषयुक्तेनयानेनरुद्रलोकंसगच्छति ॥ २३ ॥ चरुमेकंतुयोदद्यात्तस्मिंस्तीर्थेनराधिप ॥
पायसंमधुसंयुक्तंभक्ष्याणिविविधानिच ॥ २४ ॥ यथाशक्त्यनुराजेंद्रभोजयेत्सहदक्षिणम् ॥ तस्यतीर्थप्रभावेणसर्वंकोटिगुणंभवेत् ॥ २५ ॥ नर्मदायाज
लंसिक्त्वाअर्चयित्वावृषध्वजम् ॥ दुर्गतिंचनपश्यंतितस्यतीर्थप्रभावतः ॥ २६ ॥ एतत्तीर्थंसमासाद्ययस्तुप्राणान्परित्यजेत् ॥ सर्वपापविशुद्धात्मा
व्रजतेयत्रशंकरः ॥ २७ ॥ जलप्रवेशंयःकुर्यात्तस्मिंस्तीर्थेनराधिप ॥ हंसयुक्तेनयानेनरुद्रलोकंसगच्छति ॥२८॥ यावच्चंद्रश्चसूर्यश्चहिमवांश्चमहोदधिः ॥ गं
गाद्याःसरितोयावत्तावत्स्वर्गेमहीयते ॥ २९ ॥ अनाशनंतुयःकुर्यात्तस्मिंस्तीर्थेनराधिप ॥ गर्भवासेतुराजेंद्रनपुनर्जायतेनरः ॥ ३० ॥ ततोगच्छेत
राजेंद्रअटवीतीर्थमुत्तमम् ॥ तत्रस्नात्वानरोराजन्इंद्रस्यार्द्धासनंलभेत् ॥ ३१ ॥ शृंगतीर्थंततोगच्छेत्सर्वपापप्रणाशनम् ॥ तत्रापिस्नातमात्रस्यध्रुवंगा
णेश्वरीगतिः ३२ ॥ एरंडीनर्मदायाश्चसंगमंलोकविश्रुतम् ॥ तत्रतीर्थंमहापुण्यंसर्वपापप्रणाशनम् ॥ ३३ ॥ उपवासपरोभूत्वानित्यंब्रह्मपरायणः ॥ तत्र
स्नात्वातुराजेंद्रमुच्यतेब्रह्महत्यया ॥ ३४ ॥ ततोगच्छेतराजेन्द्रनर्मदोदधिसंगमम् ॥ जमदग्निरितिख्यातंसिद्धोयत्रजनार्दनः ॥ ३५ ॥ यत्रेष्ट्वाबहुभिर्यज्ञै
रिंद्रोदेवाधिपोभवत् ॥ तत्रस्नात्वानरोराजन्नर्मदोदधिसंगमे ॥ ३६ ॥ त्रिगुणस्याश्वमेधस्यफलंप्राप्नोतिमानवः ॥ पश्चिमोदधिसायुज्यंमुक्तिद्वारविघाठ
नम् ॥ ३७ ॥ तत्रदेवाःसगंधर्वाऋषयःसिद्धचारणाः ॥ आराधयंतिदेवेशंत्रिसंध्यंविमलेश्वरम् ॥ ३८॥ सर्वपापविशुद्धात्मारुद्रलोकेमहीयते ॥ विमलेश्वर
परंतीर्थंनभूतंनभविष्यति ॥ ३९ ॥ तत्रोपवासंकृत्वायेपश्यंतिविमलेश्वरम् ॥ सर्वपापविशुद्धात्मारुद्रलोकंव्रजंतिते ॥ ४० ॥ ततोगच्छेतराजें
द्रकेशिनीतीर्थमुत्तमम् ॥ तत्रस्नात्वानरोराजन्नुपवासपरायणः ॥ ४१ ॥ उपोष्यरजनीमेकांनियतोनियताशनः ॥ तत्रतीर्थप्रभावेणमुच्यतेब्रह्महत्य
या ॥ ४२ ॥ सर्वतीर्थाभिषेकंचयःपश्येत्सागरेश्वरम् ॥ योजनाभ्यंतरेतिष्ठेदावर्तेसंस्थितःशिवः ॥ ४३ ॥ तंदृष्ट्वासर्वतीर्थानिदृष्टानिस्युर्नसंशयः ॥ सर्व
पापविनिर्मुक्तोयत्ररुद्रःसगच्छति ॥ ४४ ॥ नर्मदासंगमंयावद्यावच्चामरकंटकम् ॥ तत्रांतरेमहाराजन्तीर्थकोटयोदकस्थिताः ॥ ४५ ॥ तीर्थात्तीर्थाटनंच

---

१ दश इ० पाठः ।

यांऋषिकोटिनिषेविता ॥ अग्निहोत्रैश्चदिव्यांशैःसर्वैर्ज्ञानपरायणैः ॥ ४६ ॥ सेवितास्तेनराजेंद्रईप्सितार्थप्रदायिकाः ॥ यश्चेदंवैपठेन्नित्यंशृणुयाद्वापिभक्ति
तः ॥ ४७ ॥ तंतुतीर्थानिसर्वाणिअभिषिंचंतिपांडव ॥ नर्मद्राचसदाप्रीताभवेद्वैनात्रसंशयः ॥ ४८ ॥ प्रीतस्तस्यभवेद्रुद्रोमार्कंडेयोमहामुनिः ॥ वंध्याचल
भतेपुत्रान्दुर्भगासुभगाभवेत् ॥ ४९ ॥ कुमारींलभतेभर्त्तायच्चयोवाञ्छतेफलम् ॥ तदेवलभतेसर्वंनात्रकार्याविचारणा ॥ ५० ॥ ब्राह्मणोवेदमाप्नोतिक्ष
त्रियोविजयीभवेत् ॥ वैश्यस्तुलभतेधान्यंशूद्रःप्राप्नोतिसद्गतिम् ॥ ५१ ॥ मूर्खस्तुलभतेविद्यांत्रिसंध्यंयःपठेन्नरः ॥ नरकंचनपश्येतवियोनिंचनगच्छति
॥ ५२ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखंडेएकविंशोऽध्यायः ॥ २१ ॥ छ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ एवंतेकथितंराजन्नर्मदातीर्थमुत्तमम् ॥ पुरागंधर्व
कन्यानांशापजंभयमुल्बणम् ॥ १ ॥ नाशितंतन्महाराजरेवाजलकणाग्निना ॥ रेवाजलकणस्पर्शान्मुक्तोभवतिमानवः ॥ २ ॥ ॥ युधिष्ठिरउवाच ॥
भगवन्बहुकन्याभिःशापोलंभिकथंकुतः ॥ कस्यापत्यानितास्तासांनामकिंकीदृशंवयः ॥ ३ ॥ कथंरेवाजलस्पर्शाद्विपाकाच्छापसंभवात् ॥
विमुक्ताःकुत्रताःसस्तुःसर्वमेकथयप्रभो ॥ ४ ॥ नर्मदातीर्थमाहात्म्यंचमत्कारकरंभवेत् ॥ श्रवणादपिपापानांमलनाशनमुच्यते ॥ ५ ॥ नर्मदानर्मदाश
ब्दोयेनकेनचिदुच्यते ॥ तस्यस्याच्छाश्वतीमुक्तिर्यावदाचंद्रतारकम् ॥ ६ ॥ व्याहृतंभवतापूर्वंरेवामाहात्म्यमुत्तमम् ॥ तथापिचरितंसाधोयदेतत्तन्निगद्य
ताम् ॥ ७ ॥ अथचोत्तमवार्तायासेवितव्यामनीषिभिः ॥ अतःपृच्छामिविप्रेंद्ररेवामाहात्म्यमुत्तमम् ॥ इतिहासंवदविभोकन्यानांचरितोज्ज्वलम् ॥८॥
॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ श्रूयतांराजशार्दूलधर्मगर्भापराकथा ॥ यथारणिर्वह्निगर्भाधर्म्मस्तुब्रह्मसूरिव ॥ ९ ॥ गंधर्वःशुकसंगीतिस्तस्यकन्याप्र
मोहिनी ॥ सुशीलस्यसुशीलाचसुस्वरास्वरवेदिनः ॥ १० ॥ सुताराचंद्रकांतस्यचंद्रिकासुप्रभस्यच ॥ इमानिवरनामानितासामप्सरसांनृप ॥ ११ ॥
कुमार्यःपंचसर्वास्तावयसासुभगाःपुनः ॥ भाषंतेचमिथस्तास्तुभगिन्यइवसर्वदा ॥ १२ ॥ चंद्रादिर्वाविनिष्क्रांताश्चंद्रिकाइवसोज्ज्वलाः ॥ चंद्राननाः
सुकेश्यश्चचंद्रकांताइवोज्ज्वलाः ॥ १३ ॥ देवेष्वेताविलासिन्यःकौमुद्यःकैरवेष्विव ॥ लावण्यपिंडसंभूतादिव्यरूपामनोहराः ॥ १४ ॥ उद्भिन्नकु
चपद्मिन्यःकेतक्यइवमाधवे ॥ उत्पन्नयौवनैःकांतावल्लीवनवपल्लवैः ॥ १५ ॥ हेमगौराश्चहेमाभाहेमाभरणभूषिताः ॥ हेमचंपकमालिन्योहेमच्छ
विसुवाससः ॥ १६ ॥ स्वरग्रामावलीहासुविविधामूर्च्छनासुच ॥ तालवाद्यविनोदेषुवेणुवीणाप्रवादने ॥ १७ ॥ मृदंगनादसंभिन्नलास्यम
ध्यलयेषुच ॥ चित्रादिषुविनोदेषुकलासुचविशारदाः ॥ १८ ॥ एवंभूताश्चताःकन्यासुमुहुःक्रीडनैर्वरैः ॥ पितृभिर्लालिताःसर्वाश्चेरुश्चधनदालये ॥ १९ ॥
कौतुकादेकदापंचमिलित्वामासिमाधवे ॥ कन्यामंदारपुष्पाणिविचिन्वंत्योवनाद्वनम् ॥ २० ॥ गौरींसमाराधयितुंस्वरांगनाःकदाचिदच्छोदसरोवरंय

युः ॥ हेमांबुजानिप्रवराणिताःपुनस्तस्मादुपादायवरोत्पलैःसह ॥ २१ ॥ वैडूर्यशुद्धस्फुटिकप्रकुट्टिमेस्नात्वातुघट्टेपरिधायचांबरम् ॥ मौनेनचस्थंडिल
पिंडिकामयींसुवर्णमुक्ताभरणांविनिर्ममुः ॥ २२ ॥ समर्चितांचंदनगंधकुंकुमैरभ्यर्च्यगौरींवरपंकजादिभिः ॥ नानोपहारैःशुभभक्तिभावितालास्यप्रयो
गैर्ननृतुःकुमारिकाः ॥२३॥ गांधर्वमाश्रित्यपरंस्वरंततोगेयंस्वभावध्वानिभिःसमूर्छनम् ॥ एणीदृशस्ताःप्रजगुःकलाक्षरंतारप्रवृद्धंगतिभिश्चसुस्वरम् ॥२४॥
तस्मिन्सुभावेरसवर्षहर्षकन्यास्वलंनिर्भरचित्तवृत्तिषु ॥ अच्छोदतीर्थेप्रवरेतदागतःस्नातुंमुनेर्वेदनिधेःसुतोग्रजः ॥ २५ ॥ रूपेणनिःसीमतरोवराननः
प्रफुल्लपद्मायतलोचनोयुवा ॥ विस्तीर्णवक्षाःसुभुजोतिसुंदरःश्यामच्छविःकामइवापरोहिसः ॥२६॥ सब्रह्मचारीसुशिखोहिशोभतेदंडेनयुक्तोधनुषेवमन्म
थः ॥ एणाजिनप्रावरणःसमुद्रधृग् हेमाभमौंजीकटिमेखलःपरः ॥ २७ ॥ तंदृष्ट्वाब्राह्मणंबालास्तास्तत्रसरसस्तटे ॥ जहृषुःकौतुकाविष्टाअयंनोभवि
तातिथिः ॥ २८ ॥ संत्यक्तगीतनृत्यस्तास्तस्यालोकनलालसाः ॥ हरिण्योलुब्धकेनैवविद्धाःकामेनसायकैः ॥ २९ ॥ पश्यपश्येतिजल्पंत्योमुग्धाः
पंचससंभ्रमम् ॥ तस्मिन्विप्रवरेयूनिकामदेवभ्रमंययुः ॥३०॥ पुनःपुनस्तमभ्यर्च्यनयनैःपंकजैरिव ॥ पश्चाद्विचारमारब्धमप्सरोभिःपरस्परम् ॥ ३१ ॥
यद्ययंकामदेवोहिरतिहीनःकथंभवेत् ॥ [2]अथवाह्यश्विनौदेवौतावुभौयुगचारिणौ ॥ ३२ ॥ गंधर्वःकिन्नरोवाथसिद्धोवाकामरूपधृक् ॥ ऋषिपुत्रोथवा
कश्चित्कश्चिद्वामनुजोत्तमः ॥ ३३ ॥ अस्तिवाकश्चिदेवायंधात्रासृष्टोहिनःकृते ॥ यथाभाग्यवतामर्थेनिधानंपूर्वकर्मभिः ॥ ३४ ॥ तथास्माकंकुमारी
णांगौर्यानीतावरोत्तमः ॥ करुणाजलकल्लोललब्धार्द्रीकृतचित्तया ॥ ३५ ॥ मयावृतस्त्वयाचार्यंत्वयावृतस्तथानया ॥ एवंपंचसुकन्यासुवदंतीषुनृपोत्त
म ॥३६॥ श्रुत्वातद्वचनंतत्रकृतमाध्याह्निकक्रियः ॥ [3]चिंतयामासमेधावीकिंकृत्वासुकृतंभवेत् ॥ ३७॥ गाधिसंभवपराशरादयःकंडुदेवलमुखाश्चयेद्विजाः ॥
तेपियोगिबलिनोविमोहिताःलीलयातदबलाभिरद्भुतम् ॥ ३८ ॥ योषितांनयनतीक्ष्णसायकैर्भ्रूलतासुदृढचापनिर्गतैः ॥ धन्विनामकरकेतुनाहतःकस्यनोप
तातिवामनोमृगः ॥३९॥ तावदेवनयधीर्विराजतेतावदेवजनताभयंभवेत् ॥ तावदेवधृतचित्तताभृशंतावदेवगणनाकुलस्यच ॥ ४० ॥ तावदेवतपसःप्रगल्भ
तातावदेवशमसेवनंनृणाम् ॥ यावदेवललनेक्षणासवैर्माद्यतेद्भुतमदैर्नपूरुषः ॥४१॥ मोहयंतिमदयंतिरागिणंयोषितःस्वललितैर्मनोहरैः ॥ मोदयंतिमदयंति
मामिमाधर्मरक्षणपरांहिस्वैर्गुणैः ॥४२॥ मांसरक्तमलमूत्रनिर्मितेयोषितांवपुषिनिर्गुणेशुचौ ॥ कामिनस्तुपरिकल्प्यचारुतामाविशंतिसुविमूढचेतसः ॥ ४३ ॥

---

[1] मुमामिति पाठः । [2] अथायमश्विनोदेव इति पाठः । [3] आलोच्य हृदयेसोपिविघ्नमेताद्विचिंतिम् ॥ ब्रह्मवी शगिरिशादयः सुरा येपिसिद्धमुनयः पुरातनाः इति पाठांतरम् ।

दारुणाहिपरिकीर्तितांगनासाधुभिर्विमलबुद्धिभिर्बुधैः ॥ यावदेवनसमीपगाइमास्तावदेवहिगृहंव्रजाम्यहम् ॥४४॥ समीपंतस्ययावन्नआगच्छंतिवरस्त्रियः॥
वैष्णवेनप्रभावेणतावदंतर्दधेद्विजः ॥ ४५ ॥ तस्ययोगबलाद्भूपगतस्यादर्शनंतदा ॥ दृष्ट्वातदद्भुतंकर्मवैष्णवब्रह्मचारिणः ॥ ४६ ॥ वित्रस्तनयना
बालाकुरंग्यइवकातराः ॥ संक्रांतनयनाःशून्याददृशुस्तादिशोदश ॥ ४७ ॥ ॥ कन्याऊचुः ॥ ॥ इंद्रजालंस्फुटंवेत्तिमायांजानातिवापुनः ॥
दृष्टोप्यदृष्टरूपोभूदित्यूचुस्ताःपरस्परम् ॥ ४८ ॥ व्याप्तंचहृदयंतासांतदैवविरहाग्निना ॥ ज्वलद्दावानलेनैवसुस्निग्धंसर्वकाननम् ॥ ४९ ॥
त्यजेंद्रजालिकांविद्यांकांतदर्शयसत्वरम् ॥ आत्मानंनाहितेयुक्तंप्राग्ग्रासेमक्षिकोपमम् ॥ ५० ॥ हाकष्टंदर्शितःकस्माद्धात्रात्वंघटितःकुतः ॥ ज्ञातंम
हानुसंतापहेतुर्नःस्वंविनिर्मितः ॥ ५१ ॥ कच्चित्तेनिर्दयंचेतःकच्चिदस्मासुनोमतिः ॥ कच्चित्क्रूरोसिहेकांतकच्चिन्मुष्णासिनोमनः ॥ ५२ ॥ कच्चिन्नप्र
त्ययोस्मासुकच्चिदस्मान्परीक्षसे ॥ कच्चिन्निर्ममताशीलःकच्चिन्मायाविशारदः ॥ ५३ ॥ कच्चिच्चित्तेप्रवेष्टुंचवेत्सिविज्ञानलाघवम् ॥ कच्चिंन्निष्क्रम
णोपायंनजानासिकुतःपुनः ॥ ५४ ॥ कच्चिद्विनापराधंतुकिमस्मासुप्रकुप्यसे ॥ कच्चिद्दुःखंनजानासिपरेषांविप्रलंभनम् ॥ ५५ ॥ त्वद्दर्शनंविनानष्टाहृद
येश्वरसांप्रतम् ॥ नजीवामोथजीवामःपुनस्त्वद्दर्शनाशया ॥ ५६ ॥ वयंचनीयतांतत्रशीघ्रंयत्रगतोभवान् ॥ त्वद्दर्शनहरोधाताव्यधान्मोदांकुरच्छिदाम् ॥
॥ ५७ ॥ सर्वथादर्शनंदेहिकारुण्यंभजसर्वथा ॥ पर्य्यंतंनप्रपश्यंतिकस्याचित्सुजनाजनाः ॥ ५८ ॥ इत्थंविलप्यताःकन्याःप्रतीक्ष्यंचबहुक्षणम् ॥ पितुर्भ
याद्गृहंगंतुंशीघ्रमारेभिरेततः ॥ ५९ ॥ तत्प्रेमनिगडैर्बद्धाभृशंविरहविक्लवाः ॥ कथंचिद्धैर्यमालंब्यताःस्वंस्वंगृहमागताः ॥ ६० ॥ आगत्यपतिताःसर्वामा
तॄणांतुसमीपतः ॥ किमेतन्मातृभिःपृष्टाःकुतःकालात्ययोभवत् ॥ ६१ ॥ क्रीडंत्यःकिन्नरीभिस्तुसार्द्धंसंगतकंयदा ॥ संस्थितास्तेननज्ञातोदिव
सोच्छोदसरोवरे ॥ ६२॥ पथिश्रांतावयंमातःसंतापस्तेननस्तनौ ॥ मोहेनमहतावक्तुंनकेनाप्युत्सहामहे ॥ ६३ ॥ इत्युक्त्वालुठितास्तत्रमणिभूमौकुमारि
काः ॥ आकारंगोपयंत्यस्तामुग्धाजल्पंतिमातृभिः ॥ ६४ ॥ काचिन्नर्तयतिक्रीडामयूरंनमुदातदा ॥ नपाठयतितंकीरंपंजरेन्याकुतूहलात् ॥६५॥
लालयेन्नकुलंनान्यानोल्लापयतिसारिकाम् ॥ अपरातीवसंमुग्धानैवखेलतिसारसैः ॥ ६६ ॥ भेजिरेनविनोदंतारेमिरेनैवमंदिरे ॥ ऊचिरेबांधवैर्नालं
वीणावाद्यंनचक्रिरे ॥६७॥ कल्पद्रुमप्रसूनंयत्सर्वंतच्चानलोपमम् ॥ मंदारकुसुमामोदिनपपुर्मधुरंमधु ॥ ६८ ॥ योगीन्यइवताःकन्यानासाग्रन्यस्तलोच
नाः ॥ अलक्ष्यध्यानसंतानाःपुरुषोत्तममानसाः ॥ ६९ ॥ चंद्रकांतमणिच्छन्नेस्रवद्वारिणिकंदरे ॥ क्षणंवातायनेस्थित्वाजलयंत्रगृहेक्षणम् ॥ ७० ॥
रचयंतिक्षणंशय्यांदीर्घिकांभोजिनीदलैः ॥ वीज्यमानाःसखीभिस्ताःशीतलैर्नालिनीदलैः ॥ ७१ ॥ इत्थंयुगसमारात्रिमनयंस्तावरास्त्रियः॥ कथंचिद्दारुणं

कृत्वाविह्वलाःसज्वराइव ॥ ७२ ॥ प्रातर्व्योममणिंदृष्ट्वामन्यमानाःस्वजीवितम् ॥ विज्ञाप्यमातरंस्वांस्वांगौरींपूजयितुंगताः ॥ ७३ ॥ स्नात्वातेनविधाने
नपुष्पैर्धूपैस्तथापुनः ॥ विधायपूजनंदेव्यागायंत्यस्तत्रताःस्थिताः ॥ ७४ ॥ एतस्मिन्नंतरेविप्रःस्नातुंसोपिसमागतः ॥ पितुराश्रमतस्तस्मादच्छोदेत्रस
रोवरे ॥ ७५ ॥ मित्रंदृष्ट्वैवरात्र्यंतेपद्मिन्यइवकन्यकाः ॥ तत्फुल्लनयनाजातास्तंदृष्ट्वाब्रह्मचारिणम् ॥ ७६ ॥ गत्वातत्रैवताःकन्यासमीपंब्रह्मचारिणः ॥
सव्यापसव्यबंधेनभुजपाशंचचक्रिरे ॥ ७७ ॥ गतोसिप्रियपूर्वेद्युर्गंतुमद्यनलभ्यते ॥ वृतस्त्वंनूनमस्माभिर्नात्रतेस्तिविचारणा ॥ ७८ ॥ इत्युक्तोब्राह्म
णःप्राहप्रहसन्बाहुपाशगः ॥ युष्माभिरुच्यतेभद्रमनुकूलंप्रियंवचः ॥ ७९ ॥ प्रथमाश्रमनिष्ठस्यकिंतुनइयेतमेव्रतम् ॥ विद्याभ्यसनशीलस्यनाभूत्पा
रंगुरोःकुले ॥ ८० ॥ आश्रमेयत्रयोधर्मोरक्षणीयःसुपंडितैः ॥ विवाहोयमतोमन्येनधर्मइतिकन्यकाः ॥ ८१ ॥ आकर्ण्यविप्रवाक्यानिविप्रमूचुर्वरस्त्रियः॥
सकलध्वनिसोत्कंठचोकोकिलाइवमाधवे ॥८२॥ धर्मादर्थोऽर्थतःकामःकामात्सुखफलोदयः ॥ इत्येवंनिश्चयज्ञास्तेवर्णयंतिविपाश्चितः ॥ ८३ ॥ सकामो
धर्मबाहुल्यात्पुरतस्तेसमुत्थितः॥ सेव्यतांविविधैर्भोगैःस्वच्छाभूमिरियंयतः ॥ ८४ ॥ श्रुत्वातद्वचनंतासांप्राहगंभीरयागिरा ॥ तथ्यंवोवचनंकिंतुममा
प्यावश्यकंव्रतम् ॥ ८५ ॥ प्राप्यानुज्ञांगुरोःकुर्वेविवाहकर्मनान्यथा ॥ इत्युक्ताःपुनरुचुस्ताःस्फुटंमूढोसिसुंदर ॥ ८६ ॥ सिद्धौषधंब्रह्मधियारसायनं
सिद्धिर्निधिःसाधुकुलावरांगनाः ॥ मंत्रस्तथासिद्धरसश्चधर्मतोमुनेर्निषेव्याःसुधियासमागताः ॥ ८७ ॥ कार्यंनुदैवाद्यदिसिद्धिमागतंतास्मिन्नुपेक्षांनचयां
तिनीतिगाः ॥ यस्मादुपेक्षानपुनःफलप्रदातस्मान्नदीर्घीकरणंप्रशस्यते ॥ ८८ ॥ विषादप्यमृतंग्राह्यममेध्यादपिकांचनम् ॥ नीचादप्युत्तमांविद्यांस्त्रीर
त्नंदुष्कुलादपि ॥८९॥ सांद्रानुरागाःकुलजन्मनिर्मलाःस्नेहार्द्रचित्तासुगिरःस्वयंवराः ॥ कन्याःसुरूपाःखलुचारुयौवनाधन्यालभंतेऽत्रनरास्तुनेतरे ॥९०॥
क्ववयंसुरसुंदर्य्यःक्वभवांस्तापसोबटुः ॥ दुर्घटस्यविधानेनमन्येधातैवपंडितः ॥ ९१ ॥ तस्मादस्मानिदानींतुस्वीकुर्य्यात्मंगलंभवान् ॥ गांधर्वेणविवा
हेनअन्यथानोपजीवनम् ॥ ९२ ॥ श्रुत्वावाक्यंततःप्राहब्राह्मणोधर्मवित्तमः ॥ भोमृगाक्ष्यःकथंत्याज्योधर्मोधर्मधनैर्नरैः ॥ ९३ ॥ धर्मश्चार्थश्चकामश्च
मोक्षश्चैतच्चतुष्टयम् ॥ यथोक्तंफलदंज्ञेयंविपरीतंतुनिष्फलम् ॥ ९४ ॥ नाकालेहंव्रतीकुर्यामतोदारपरिग्रहम् ॥ नक्रियाफलमाप्नोतिक्रियाकालं
नवेत्तियः ॥ ९५ ॥ यतोधर्मविचारेस्मिन्प्रसक्तंममानसम् ॥ तस्माच्छृणुतहेकन्यानसमीहेस्वयंवरम् ॥ ९६ ॥ एवंज्ञात्वाशयंतस्यसमीक्ष्यैव
परस्परम् ॥ करात्करंविमुच्याथजग्राहांघ्रिंप्रमोहिनी ॥ ९७ ॥ भुजौजगृहतुस्तस्यसुशीलासुस्वरातथा ॥ आलिलिंगसुताराचवक्त्रंचुंबतिचं
द्रिका ॥ ९८ ॥ तथापिनिर्विकारोसौप्रलयानलसन्निभः ॥ शशापब्रह्मचारीताःक्रोधेनात्यंतमूर्छितः ॥ ९९ ॥ पिशाच्यइवमांलग्नातात्पिशाच्योभ

CC0. In Public Domain. Jangamwadl Math Collection, Varanasi

विष्यथ॥एवंतेनाशुशप्तास्तास्तंत्यक्त्वापुरतःस्थिताः॥१००॥किमेतच्चेष्टितंपापंह्यनागासिविचेष्टया॥प्रियंकृतोऽप्रियंकृत्वाधिक्त्वांधर्मकृतांतकम् १०१॥
अनुरक्तेषुभक्तेषुमित्रेषुद्रोहकारिणः ॥ पुंसोलोकोभयोःसौख्यंनाशमेतीतिनःश्रुतम् ॥ १०२ ॥ तस्मात्त्वमपिनःशापात्पिशाचोभवसत्वरम् ॥ इत्युक्त्वा
पिचताबालानिःश्वसंत्यःक्षुधाकुलाः ॥१०३॥ तदेवान्योन्यसंरंभात्तस्मिन्सरसिपार्थिव ॥ ताःकन्याब्रह्मचारीचसर्वेपैशाच्यमागताः ॥१०४॥ सपिशाचः
पिशाच्यस्ताःक्रंदमानाःसुदारुणम् ॥ क्षपयंतिविपाकांस्तान्पूर्वोपात्तस्यकर्म्मणः॥१०५॥स्वकालेप्रभवत्येवपूर्वोपात्तंशुभाशुभम् ॥ स्वच्छायामिवदुर्वारं
देवानामपिपार्थिव॥१०६॥क्रंदंतिपितरस्तासांमातरस्तत्रतत्रच॥भ्रातरश्चैवबालानांदैवंहिदुरतिक्रमम्॥१०७॥अतऊर्ध्वंपिशाचास्तेआहारार्थंसुदुःखिताः॥
इतस्ततश्चधावंतोवसंतिसरसस्तटे॥ १०८॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखंडेद्वाविंशोध्यायः ॥ २२ ॥ छ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ एवंबहुतिथेकालेलोमशो
मुनिसत्तमः ॥ आगतश्चमहाभागस्तत्रयादृच्छिकोमुनिः ॥ १॥ तंदृष्ट्वाब्राह्मणंसर्वेपिशाचाःक्षुत्समाकुलाः ॥ धावंतोह्यत्तुकामास्तेमिलित्वायूथवर्तिनः॥२॥
दह्यमानास्तुतीव्रेणतेजसालोमशस्यतु ॥ असमर्थाःपुरःस्थातुंतेसर्वेदूरतःस्थिताः ॥ ३ ॥ तत्रपूर्वकर्मबलात्पिशाचःसहवैद्विजः ॥ समीक्ष्यलोमशंराजन्सा
ष्टांगंप्रणिपत्यच ॥ ४ ॥ उवाचसूनृतांवाचंबद्ध्वाशिरसिचांजलिम् ॥ महाभाग्योदयेविप्रसाधूनांसंगतिर्भवेत् ॥ ५ ॥ गंगादिपुण्यतीर्थेषुयोनरःस्नातिसर्व
था ॥ यःकरोतिसतांसंगंतयोःसत्संगमोवरः ॥ ६ ॥ गुरूणांसंगमोविप्रदृष्टादृष्टफलोभुवि ॥ स्वर्गदोरोगहारीचकिंतमोपहरोमतः ॥ ७ ॥ इत्युक्त्वाक
थयामासपूर्ववृत्तांतमद्भुतम् ॥ इमागंधर्वकन्यास्तामुनेसोहंद्विजात्मजः ॥ ८ ॥ सर्वेपिशाचरूपेणमिथःशापविमोहिताः ॥ दीनाननास्सुतिष्ठामस्तवाग्रेमु
निसत्तम ॥ ९ ॥ त्वद्दर्शनेनबालानांनिस्तारोनोभविष्यति ॥ सूर्योदयेतमस्तोमःकिंनुलीयेतपुष्करे ॥ १० ॥ श्रुत्वैतल्लोमशोवाक्यंकृपार्द्रीकृतमान
सः ॥ प्रत्युवाचमहातेजादुःखितंतंमुनेःसुतम् ॥ ११ ॥ मत्प्रसादाच्चसर्वेषांस्मृतिःसपदिजायताम् ॥ धर्मंचवर्ततांयेनमिथःशापोलयंव्रजेत् ॥ १२ ॥
पिशाचउवाच ॥ महर्षेकथ्यतांधर्मोमुच्येमयेनकिल्बिषात् ॥ नायंकालोविलंबस्यशापाग्निर्दारुणोयतः ॥१३॥ ॥ लोमशउवाच ॥ ॥ मयासार्द्धंप्रकुर्वंतुरे
वास्नानंविधानतः ॥ शापान्मोक्ष्यतिवोरेवानान्यथानिष्कृतिर्भवेत् ॥ १४ ॥ शृणुष्वावहितोविप्रपापनाशोध्रुवंनृणाम् ॥ रेवास्नानेनजायेतइतिमेनिश्चि
तामतिः ॥ १५ ॥ सप्तजन्मकृतंपापंवर्तमानंचपातकम् ॥ रेवास्नानंदहेत्सर्वंतूलराशिमिवानलः ॥ १६ ॥ प्रायश्चित्तंनपश्यंतियस्मिन्पापेपिशाचक ॥
तत्सर्वंनर्मदातोयेस्नानमात्रेणनश्यति ॥ १७ ॥ ज्ञानकृन्नर्म्मदास्नानमतोमोक्षफलाहिसा ॥ हिमवत्पुण्यतीर्थानिसर्वपापहराणिवै ॥ १८ ॥ इंद्रलोक
प्रदंहीदंनिर्मितंब्रह्मवादिभिः ॥ सर्वकामफलारेवामोक्षदापरिकीर्तिता ॥ १९ ॥ पापघ्नीपापहारिणीसर्वकामफलप्रदा ॥ विष्णुलोकदआप्लावोनार्मदःपाप

नाशनः ॥ २० ॥ यामुनःसूर्यलोकायभवेदाप्लावउत्तमः ॥ सारस्वतोघविध्वंसीब्रह्मलोकफलप्रदः ॥ २१ ॥ विशालफलदाप्रोक्ताविशालाहिपिशाच
क ॥ पापेंधनदवाग्निस्तुगर्भहेतुक्रियापहः ॥ २२ ॥ विष्णुलोकायमोक्षायनार्मदःपरिकीर्तितः ॥ सरयूगंडकीसिंधुश्चंद्रभागाचकौशिकी ॥ २३ ॥ ता
पीगोदावरीभीमापयोष्णीकृष्णवेणिका ॥ कावेरीतुंगभद्राचअन्याश्चापिसमुद्रगाः ॥ २४ ॥ तासुरेवापराप्रोक्ताविष्णुलोकप्रदायिनी ॥ रेवातुप्राप्यतेपु
ण्यैःपूर्वजन्मकृतैर्द्विज ॥ अपुनर्भवदंतत्रमज्जनंमुनिपुत्रक ॥ २५ ॥ गायंतिदेवाःसततंदिविष्ठारेवाकदाहंदृष्टिगताहिनोभवेत् ॥ स्नातानरायत्रनगर्भवेदनां
पश्यंतितिष्ठंतिचविष्णुसन्निधौ ॥ २६ ॥ मज्जंतियेप्रत्यहमत्रमानवारेवासुतोयेबहुपापकंचुकाः ॥ मज्जंतितेनोनिरयेषुधर्म्मतःस्वर्गेतुतेचारुचरंतिदेव
वत् ॥ २७ ॥ तीव्रैर्व्रतैर्दानतपोभिरध्वरैःसार्धंविधात्रातुलयाधृतापुरा ॥ रेवापिशाचाशुतयोर्द्वयोरभूद्देवावरातत्रचमोक्षसाधिका ॥ २८ ॥
॥ नारदउवाच ॥ ॥ एतच्छ्रुत्वावचस्तस्यलोमशस्यपिशाचकाः ॥ तेनसार्द्धंययुःशीघ्रंरेवामज्जनहेतवे ॥ २९ ॥ ततोदैवात्समुत्पन्नोरेवारोधसिमा
रुतः ॥ तेषांप्रवाहस्पृष्टानांगात्रेजलकणप्रदः ॥ ३० ॥ रेवाजलकणस्पर्शात्पैशाच्यात्तेविमोचिताः ॥ तत्क्षणाद्दिव्यवपुषःप्रशशंसुश्चनर्म
दाम् ॥ ३१ ॥ ततोलोमशवाक्येनताश्चगंधर्वकन्यकाः ॥ परिणीताःसुखंतेनविप्रेणनर्मदातटे ॥ ३२ ॥ उवाससुचिरंकालंस्नानपानावगाहनैः ॥ अ
र्चित्वानर्मदामत्रविष्णुलोकंगताश्चते ॥ ३३ ॥ एवंतेकथितोराजन्नर्मदागुणसंश्रयः ॥ इतिहासोमहापुण्यःश्रवणात्पापनाशनः ॥ ३४ ॥ इति श्रीपाद्मे
महापुराणेस्वर्गखंडेत्रयोविंशोऽध्यायः ॥ २३ ॥ छ॥ युधिष्ठिरउवाच ॥ ॥ अथान्यानितुतीर्थानिवासिष्ठोक्तानिमेवद ॥ श्रुत्वायानिचपापानिविलयंयां
तिनारद ॥ १ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ शृणुष्वात्रहितीर्थानिवसिष्ठोक्तानिपार्थिव॥दक्षिणंसिंधुमासाद्यब्रह्मचारीजितेंद्रियः॥ २ ॥ अग्निष्टोममवाप्नोतिविमानं
चाधिरोहति ॥ चर्मण्वतींसमासाद्यनियतोनियताशनः ॥ ३ ॥ रंतिदेवाभ्यनुज्ञातोअग्निष्टोमफलंलभेत् ॥ ततोगच्छेतधर्मज्ञहिमवत्सुतमर्बुदम् ॥ ४ ॥
पृथिव्यायत्रवैछिद्रंपूर्वमासीद्युधिष्ठिर ॥ तत्राश्रमोवसिष्ठस्यत्रिषुलोकेषुविश्रुतः ॥ ५ ॥ तत्रोष्यरजनीमेकांगोसहस्रफलंलभेत् ॥ पिंगातीर्थमुपस्पृ
श्यब्रह्मचारीनराधिपः ॥ ६ ॥ कपिलानांनरव्याघ्रशतस्यफलमाप्नुयात् ॥ ततोगच्छेतधर्मज्ञप्रभासंलोकविश्रुतम् ॥ ७ ॥ यत्रसन्निहितोनित्यंस्वयमे
वहुताशनः ॥ देवतानांमुखंवीरअनलोनिलसारथिः ॥ ८ ॥ तस्मिंस्तीर्थवरेस्नात्वाशुचिःप्रयतमानसः ॥ अग्निष्टोमातिरात्राभ्यांफलंप्राप्नोतिमान
वः ॥ ९ ॥ ततोगत्वासरस्वत्याःसागरस्यचसंगमम् ॥ गोसहस्रफलंप्राप्यस्वर्गलोकेमहीयते ॥ १० ॥ दीप्यमानोग्निवन्नित्यंप्रभयाभरतर्षभ ॥ तीर्थेस

---

१ मज्जनदा । सन्निहिता इतिच पा० ।

लिलराजस्यस्नात्वाप्रयतमानसः ॥ ११ ॥ त्रिरात्रमुषितस्तत्रतर्पयेत्पितृदेवताः ॥ विराजतियथासोमोवाजिमेधंचविंदति ॥ १२ ॥ वरदानंततोगच्छेत्ती
र्थंभरतसत्तम ॥ विष्णोर्दुर्वाससायत्रवरोदत्तोयुधिष्ठिर ॥ १३ ॥ वरदानेनरःस्नात्वागोसहस्रफलंलभेत् ॥ ततोद्वारवतींगच्छेन्नियतोनियताशनः ॥ १४ ॥
पिंडारकेनरःस्नात्वालभेद्बहुसुवर्णकम् ॥ १५ ॥ तस्मिंस्तीर्थेमहाराजपद्मलक्षणलक्षिताः ॥ अद्यापिमुद्रादृश्यंतेतदद्भुतमरिंदम ॥ १६ ॥ त्रिशूलां
कानिपद्मानिदृश्यंतेकुरुनंदन ॥ महादेवस्यसांनिध्यंतत्रैवभरतर्षभ ॥ १७ ॥ सागरस्यचसिंधोश्चसंगमंप्राप्यभारत ॥ तीर्थेसलिलराजस्यस्नात्वाप्रयत
मानसः ॥ १८ ॥ तर्पयित्वापितृन्देवानृषींश्चभरतर्षभ ॥ प्राप्नोतिवारुणंलोकंदीप्यमानःस्वतेजसा ॥ १९ ॥ शंकुकर्णेश्वरंदेवमर्चयित्वायुधिष्ठिर ॥
अश्वमेधंदशगुणंप्रवदंतिमनीषिणः ॥ २० ॥ प्रदक्षिणमुपावृत्यगच्छेतभरतर्षभ ॥ तीर्थंकुरुवरश्रेष्ठत्रिषुलोकेषुविश्रुतम् ॥ २१ ॥ तिमीतिनाम्नावि
ख्यातंसर्वपापप्रमोचनम् ॥ यत्रशक्रादयोदेवाउपासंतेमहेश्वरम् ॥ २२ ॥ तत्रस्नात्वार्चयित्वाचरुद्रंदेवगणैर्वृतम् ॥ जन्मप्रभृतिपापानिकृतानिनुदतेन
रः ॥ २३ ॥ तिमिरत्रनरश्रेष्ठसर्वदेवैरभिष्टुतः ॥ तत्रस्नात्वानरश्रेष्ठहयमेधमवाप्नुयात् ॥ २४ ॥ जित्वातत्रमहाप्राज्ञविष्णुनादितिनंदनम् ॥ पुराशौचंकृ
तंराजन्हत्वादैवतकंटकान् ॥ २५ ॥ ततोगच्छेतधर्मज्ञवसुधारामभिष्टुताम् ॥ गमनादेवतस्यांहिहयमेधमवाप्नुयात् ॥ २६ ॥ स्नात्वाकुरुवरश्रेष्ठप्र
यतात्मातुमानवः ॥ तर्पयित्वापितृन्देवान्विष्णुलोकेमहीयते॥२७॥तीर्थंचापिपरंतत्रवसूनांभरतर्षभ ॥ तत्रस्नात्वाचपीत्वाचवसूनांसंमतोभवेत्॥२८॥
सिंधुतममितिख्यातंसर्वपापप्रणाशनम् ॥ तत्रस्नात्वानरश्रेष्ठलभेद्बहुसुवर्णकम् ॥ २९ ॥ ब्रह्मतुंगंसमासाद्यशुचिःप्रयतमानसः ॥ ब्रह्मलोकमवाप्नोति
सुकृतीविरजानरः ॥ ३० ॥ कुमारिकाणांशक्रस्यतीर्थंसिद्धनिषेवितम् ॥ तत्रस्नात्वानरश्रेष्ठशक्रलोकमवाप्नुयात् ॥ ३१ ॥ रेणुकायाश्चतत्रैवतीर्थंदे
वनिषेवितम् ॥ स्नात्वातत्रभवेद्विप्रोविमलश्चंद्रमाइव ॥ ३२ ॥ अथपंचनदंगत्वानियतोनियताशनः ॥ पंचयज्ञानवाप्नोतिक्रमशोयेतुकीर्तिताः॥ ३३ ॥
ततोगच्छेतधर्मज्ञभीमायाःस्थानमुत्तमम् ॥ तत्रस्नात्वानयोन्यांवैनरोभरतसत्तम ॥ ३४ ॥ देव्याःपुत्रोभवेद्राजन्तत्रकुंडलविग्रहः ॥ गवांशतसहस्रस्यफ
लंचैवाप्नुयान्महत् ॥ ३५ ॥ गिरिकुंजंसमासाद्यत्रिषुलोकेषुविश्रुतम् ॥ पितामहंनमस्कृत्यगोसहस्रफलंलभेत् ॥ ३६ ॥ ततोगच्छेतधर्मज्ञविमलंतीर्थमु
त्तमम् ॥ अद्यापियत्रदृश्यंतेमत्स्याःसौवर्णराजताः ॥ ३७ ॥ तत्रस्नात्वानरश्रेष्ठवाजपेयमवाप्नुयात् ॥ सर्वपापविशुद्धात्मागच्छेत्परमिकांगतिम्॥ ३८ ॥
इति श्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखंडेचतुर्विंशोऽध्यायः ॥२४॥छ॥ ॥नारदउवाच॥ ॥ वितस्तांचसमासाद्यसंतर्प्यपितृदेवताः ॥ नरःफलमवाप्नोतिवाजपेयस्य
भारत ॥ १ ॥ काश्मीरेष्वेवनागस्यभवनंतक्षकस्यच ॥ वितस्ताख्यमितिख्यातंसर्वपापप्रमोचनम् ॥ २ ॥ तत्रस्नात्वानरोनूनंवाजपेयमवाप्नुयात् ॥

सर्वपापविशुद्धात्मागच्छेतपरमांगतिम् ॥ ३ ॥ ततोगच्छेतमलदंत्रिषुलोकेषुविश्रुतम् ॥ पश्चिमायांतुसंध्यायामुपस्पृश्ययथाविधि ॥ ४ ॥
चरुंसप्तार्चिषेराजन्यथाशक्तिनिवेदयेत् ॥ पितॄणामक्षयंदानंप्रवदंतिमनीषिणः ॥ ५ ॥ गवांशतसहस्रेणराजसूयशतेनच ॥ अश्वमेधसहस्रेणश्रेयान्सप्ता
र्चिषश्चरुः ॥ ६ ॥ ततोनिवृत्तोराजेंद्ररुद्रास्पदमथाविशेत् ॥ अभिगम्यमहादेवमश्वमेधफलंलभेत् ॥ ७ ॥ मणिमंतंसमासाद्यब्रह्मचारीसमाहितः ॥
एकरात्रोषितोराजन्नग्निष्टोमफलंलभेत् ॥८॥ अथगच्छेतराजेंद्रदेविकांलोकविश्रुताम्॥प्रसूतिर्यत्रविप्राणांश्रूयतेभरतर्षभ॥९॥ त्रिशूलपाणेःस्थानंयत्रिषुलो
केषुविश्रुतम् ॥ देविकायांनरःस्नात्वाअभ्यर्च्यचमहेश्वरम् ॥ १० ॥ यथाशक्तिनरस्तत्रनिवेद्यभरतर्षभ ॥ सर्वकामसमृद्धस्ययज्ञस्यलभतेफलम् ॥
॥ ११ ॥ कामाख्यंतत्ररुद्रस्यतीर्थंदेवर्षिसंमतम् ॥ तत्रस्नात्वानरःक्षिप्रंसिद्धिमाप्नोतिभारत ॥ १२ ॥ यजनंयाजनंगत्वातथैवब्रह्मवालकम् ॥
पुष्पन्यासउपस्पृश्यनशोचेन्मरणंततः ॥१३॥ अर्द्धयोजनविस्तारांपंचयोजनमायताम् ॥ एतावद्देविकामाहुःपुण्यांदेवर्षिसंमताम् ॥ १४ ॥ ततोगच्छेत
धर्मज्ञदीर्घसत्रंयथाक्रमम् ॥ यत्रब्रह्मादयोदेवाःसिद्धाश्चपरमर्षयः ॥१५॥ दीर्घसत्रमुपासंतेदीक्षितानियतव्रताः ॥ गमनादेवराजेंद्रदीर्घसत्रमरिंदम ॥ १६ ॥
राजसूयाश्वमेधाभ्यांफलंप्राप्नोतिमानवः ॥ ततोविनाशनंगच्छेन्नियतोनियताशनः ॥ १७ ॥ गच्छंत्यंतर्हितायत्रमेरुपृष्ठेसरस्वती ॥ चमसेचशिवोद्भे
देनागोद्भेदेचदृश्यते ॥ १८ ॥ स्नात्वातुचमसोद्भेदेअग्निष्टोमफलंलभेत् ॥ शिवोद्भेदेनरःस्नात्वागोसहस्रफलंलभेत् ॥ १९ ॥ नागोद्भेदेनरःस्नात्वानागलो
कमवाप्नुयात् ॥ शशयानंचराजेंद्रतीर्थमासाद्यदुर्लभम् ॥ २० ॥ शशरूपप्रतिच्छन्नापुष्करायत्रभारत ॥ सरस्वत्यांमहाभागअनुसंवत्सरंहिते ॥ २१ ॥
स्नायंतेभरतश्रेष्ठवृत्तावैकार्त्तिकींसदा ॥ तत्रस्नात्वानरव्याघ्रद्योततेशिववत्सदा ॥ २२ ॥ गोसहस्रफलंचैवप्राप्नुयाद्भरतर्षभ ॥ कुमारकोटिमासाद्यनियतः
कुरुनंदन ॥ २३ ॥ तत्राभिषेकंकुर्वीतपितृदेवार्चनेरतः ॥ गवामयुतमाप्नोतिकुलंचैवसमुद्धरेत् ॥ २४ ॥ ततोगच्छेतधर्मज्ञरुद्रकोटिंसमाहिताः ॥ पुरायत्र
महाराजऋषिकोटिःसमाहिता ॥ २५ ॥ वर्षेणचसमाविष्टादेवदर्शनकांक्षया ॥ अहंपूर्वमहंपूर्वंद्रक्ष्यामिवृषभध्वजम् ॥ २६ ॥ एवंसंप्रस्थिताराजन्ऋषयः
किलभारत ॥ ततोयोगीश्वरेणापियोगमास्थायभूपते ॥ २७ ॥ तेषांमन्युप्रशांत्यर्थमृषीणांभावितात्मनाम् ॥ सृष्टातुकोटिरुद्राणामृषीणामग्रतः
स्थिता ॥ २८ ॥ मयापूर्वंहरोदृष्टोइतितेमेनिरेपृथक् ॥ तेषांतुष्टोमहादेवऋषीणामुग्रतेजसाम् ॥ २९ ॥ भक्त्यापरमयाराजन्वरंतेषांप्रदत्तवान् ॥
अद्यप्रभृतियुष्माकंधर्मवृद्धिर्भविष्यति ॥ ३० ॥ तत्रस्नात्वानरव्याघ्ररुद्रकोट्यांनरःशुचिः ॥ अश्वमेधमवाप्नोतिकुलंचैवसमुद्धरेत् ॥ ३१ ॥ ततो
गच्छेतराजेंद्रसंगमंलोकविश्रुतम् ॥ सरस्वत्यांमहापुण्यमुपासीतजनार्दनम् ॥ ३२ ॥ यत्रब्रह्मादयोदेवाऋषयःसिद्धचारणाः॥अभिगच्छंतिराजेंद्रचैत्रशुक्ल

चतुर्दशीम् ॥ ३३ ॥ तत्रस्नात्वानरव्याघ्रविंदेद्बहुसुवर्णकम् ॥ सर्वपापविशुद्धात्माशिवलोकंचगच्छति ॥ ३४ ॥ ऋषीणांयत्रसत्राणिसमाप्तानिनराधिप ॥ तत्रावसानमासाद्यगोसहस्रफलंलभेत् ॥३५ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखंडेपंचविंशोऽध्यायः ॥२५ ॥ छ ॥

नारदउवाच ॥ ॥ततोगच्छेतराजेंद्रकुरुक्षेत्रमभिष्टुतम्॥पापेभ्योविप्रमुच्यंतेतद्गताःसर्वजंतवः ॥ १ ॥कुरुक्षेत्रंगमिष्यामिकुरुक्षेत्रेवसाम्यहम् ॥ यएवंसततंब्रूयात्सर्वपापैःप्रमुच्यते ॥ २ ॥ तत्रमासंवसेद्धीरःसरस्वत्यांनराधिप ॥ यत्रब्रह्मादयोदेवायत्रब्रह्मर्षिचारणाः ॥ ३ ॥ गंधर्वाप्सरसोयक्षाःपन्नगाश्चमहीपते ॥ ब्रह्मक्षेत्रंमहापुण्यमभिगच्छंतिभारत ॥ ४ ॥ मनसाप्यभिकामस्यकुरुक्षेत्रेयुधिष्ठिर ॥ पापानिविप्रणश्यंतिब्रह्मलोकंचगच्छति ॥ ५ ॥ गत्वाहिश्रद्धयायुक्तःकुरुक्षेत्रंकुरूद्वह ॥ [1]वाजपेयाश्वमेध्याभ्यांफलंप्राप्नोतिमानवः ॥ ६ ॥ ततोमत्तर्णकंराजन्द्वारपालंमहाबलम् ॥ यंवैसमभिवाद्यैवगोसहस्रफलंलभेत् ॥ ७ ॥ ततोगच्छेतधर्मज्ञविष्णोःस्थानमनुत्तमम् ॥ सततंनामराजेंद्रयत्रसन्निहितोहरिः ॥ ८ ॥ तत्रस्नात्वाचदृष्ट्वाचत्रिलोकप्रभवंहरिम् ॥ अश्वमेधमवाप्नोतिविष्णुलोकंचगच्छति ॥ ९ ॥ ततःपारिप्लवंगच्छेत्तीर्थंत्रैलोक्यविश्रुत् ॥ अग्निष्टोमातिरात्राभ्यांफलंप्राप्नोतिमानवः ॥ १० ॥ पृथिव्यांतीर्थमासाद्यगोसहस्रफलंलभेत् ॥ ततःशालिवकिनींगत्वातीर्थसेवीनराधिप ॥ ११ ॥ दशाश्वमेधिकेस्नात्वातदेवलभतेफलम् ॥ [2]सर्पनीविंसमासाद्यनागानांतीर्थमुत्तमम् ॥ १२ ॥ अग्निष्टोममवाप्नोतिनागलोकंचगच्छति ॥ ततोगच्छेतधर्मज्ञद्वारपालमतर्णकम् ॥ १३ ॥ तत्रोष्यरजनीमेकांगोसहस्रफलंलभेत् ॥ ततःपंचनदंगत्वानियतोनियताशनः ॥ १४ ॥ कोटितीर्थमुपस्पृश्यहयमेधफलंलभेत् ॥ अश्विनीतीर्थमागम्यरूपवानभिजायते ॥ १५ ॥ ततोगच्छेतधर्मज्ञवाराहंतीर्थमुत्तमम् ॥ विष्णुवाराहरूपेणपुरायत्रास्थितोभवत् ॥ १६ ॥ तत्रास्थित्वानरव्याघ्रअग्निष्टोमफलंलभेत् ॥ ततोजयिन्यांराजेंद्रसोमतीर्थंसमाविशेत् ॥ १७ ॥ स्नात्वाफलमवाप्नोतिराजसूयस्यमानवः ॥ [3]एकहंसेनरःस्नात्वागोसहस्रफलंलभेत् ॥ १८ ॥ कृतशौचंसमासाद्यतीर्थसेवीकुरूद्वह ॥ पुंडरीकमवाप्नोतिकृतशौचोभवेच्चसः ॥ १९ ॥ ततोमुंजावटंनाममहादेवस्यधीमतः ॥ तत्रोष्यरजनीमेकांगाणपत्यमवाप्नुयात् ॥ २० ॥ तत्रैवचमहाराजजयांलोकपरिश्रुताम् ॥ स्नात्वाभिगम्यराजेंद्रसर्वकाममवाप्नुयात् ॥ २१ ॥ कुरुक्षेत्रस्यतद्द्वारंविश्रुतंभरतर्षभ ॥ प्रदक्षिणमुपावृत्यतीर्थसेवीसमावृतः ॥ २२ ॥ संस्मृतेपुष्कराणांतुस्नात्वार्च्यपितृदेवताः ॥ जामदग्न्येनरामेणआहूतेवैमहात्मना ॥ २३ ॥ कृतकृत्योभवेद्राजन्नश्वमेधंचविंदति ॥ ततोरामह्रदंगच्छेत्तीर्थसेवीनराधिप ॥ २४ ॥ यत्ररामेणराजेंद्रतरसादीप्ततेजसा ॥ क्षत्रमुत्सार्यवीर्येणह्रदाःपंच

---

[1] राजसूयाश्वमेधाभ्यां । इति वा पाठः । [2] सर्पिनदीम् वा पा० । [3] एकत्वंसे एकदिवसे पाठान्तरद्वयमत्र दृश्यते ।

निषेविताः ॥ पूरयित्वानरव्याघ्ररुधिरेणेतिनःश्रुतम् ॥ २५ ॥ पितरस्तर्पिताःसर्वेतथैवप्रपितामहाः ॥ ततस्तेपितरःप्रीताःराममूचुर्महीपते ॥ २६ ॥
रामराममहाभागप्रीताःस्मतवभार्गव ॥ अनयापितृभक्त्याचविक्रमेणचतेनघ ॥ २७ ॥ वरंवृणीष्वभद्रंतेकिमिच्छसिमहामते ॥ एवमुक्तःसराजेंद्ररामःप्रवद
तांवरः ॥ २८ ॥ अब्रवीत्प्रांजलिर्वाक्यंपितॄन्सगगनेस्थितान् ॥ भवंतोयदिमेप्रीतायद्यनुग्राह्यतामयि ॥ २९ ॥ पितृप्रसादादिच्छेयंतपसाप्यायनंपुनः ॥
यच्चरोषाभिभूतेनक्षत्रमुत्सादितंमया ॥ ३० ॥ ततश्चपापान्मुच्येयंयुष्माकंतेजसाह्यहम् ॥ ह्रदाश्चतीर्थभूतामेभवेयुर्भुविविश्रुताः ॥ ३१ ॥ एतच्छ्रुत्वा
शुभंवाक्यंरामस्यपितरस्तदा ॥ प्रत्यूचुःपरमप्रीतारामंतोषसमन्विताः ॥ ३२ ॥ तपस्तेवर्द्धतांभूयःपितृभक्त्याविशेषतः ॥ यच्चरोषाभिभूतेनक्षत्रमुत्सा
दितंत्वया ॥ ३३ ॥ ततश्चपापान्मुक्तस्त्वंनिहतास्तेस्वकर्म्मणा ॥ ह्रदाश्चतवतीर्थत्वंगमिष्यंतिनसंशयः ॥ ३४ ॥ ह्रदेष्वेतेषुयःस्नात्वापितॄन्संतर्पयिष्य
ति ॥ पितरस्तस्यवैप्रीतादास्यंतिभुविदुर्लभम् ॥ ३५ ॥ ईप्सितंमनसःकामंस्वर्गलोकंसशाश्वतम् ॥ एवंदत्त्वावरंराजन्रामस्यपितरस्तदा ॥ आमंत्र्यभार्ग
वंप्रीतास्तत्रैवांतर्दधुस्ततः ॥ ३६ ॥ एवंरामह्रदाःपुण्याभार्गवस्यमहात्मनः ॥ स्नात्वाह्रदेषुरामस्यब्रह्मचारीशुभव्रतः ॥ ३७ ॥ राममभ्यर्च्यराजेंद्रल
भेद्बहुसुवर्णकम् ॥ वंशमूलंसमासाद्यतीर्थसेवीकुरूद्वह ॥ ३८ ॥ स्ववंशमुद्धरेद्राजन्स्नात्वावैवंशमूलके ॥ कायशोधनमासाद्यतीर्थंभरतसत्त
म ॥ ३९ ॥ शरीरशुद्धिमाप्नोतिस्नातस्तस्मिन्नसंशयः ॥ शुद्धदेहस्तुसंयातिशुभाँल्लोकाननुत्तमान् ॥ ४० ॥ ततोगच्छेतराजेंद्रतीर्थंत्रैलोक्यदुर्लभम् ॥
लोकायात्रोद्धृताःपूर्वंविष्णुनाप्रभविष्णुना ॥ ४१ ॥ लोकोद्धारंसमासाद्यतीर्थंत्रैलोक्यविश्रुतम् ॥ स्नात्वातीर्थवरेराजन्लोकानुद्धरतेस्वकान् ॥ ४२ ॥
श्रीतीर्थंचसमासाद्यविंदतेश्रियमुत्तमाम् ॥ कपिलातीर्थमासाद्यब्रह्मचारीसमाहितः ॥ ४३ ॥ तत्रस्नात्वार्चयित्वाचदेवानिहपितॄंस्तथा ॥ कपिलानां
सहस्रस्यफलंविंदतिमानवः ॥ ४४ ॥ सूर्यतीर्थंसमासाद्यस्नात्वानियतमानसः ॥ अर्चयित्वापितॄन्देवानुपवासपरायणः ॥ ४५ ॥ अग्निष्टोममवाप्नोति
सूर्यलोकंचगच्छति ॥ गवांभवनमासाद्यतीर्थसेवीयथाक्रमम् ॥ ४६ ॥ तत्राभिषेकंकुर्वाणोगोसहस्रफलंलभेत् ॥ गंगातीर्थंसमासाद्यतीर्थसेवीनराधि
प ॥ ४७ ॥ केव्या[1]स्तीर्थेनरःस्नात्वालभतेवीर्यमुत्तमम् ॥ ततोगच्छेतराजेंद्रद्वारपालंलवर्णकम् ॥ ४८ ॥ तस्यतीर्थेसरस्वत्यांयथेंद्रस्यमहात्मनः ॥
तत्रस्नात्वानरोराजन्नग्निष्टोमफलंलभेत् ॥ ४९ ॥ ततोगच्छेतधर्मज्ञब्रह्मावर्तंनराधिप ॥ ब्रह्मावर्तेनरःस्नात्वाब्रह्मलोकमवाप्नुयात् ॥ ५० ॥ ततोगच्छे
तधर्मज्ञसुतीर्थकमनुत्तमम् ॥ यत्रसन्निहितानित्यंपितरोदैवतैःसह ॥ ५१ ॥ तत्राभिषेकंकुर्वीतपितृदेवार्चनेरतः ॥ अश्वमेधमवाप्नोतिपितृलोकं

---

[1] कन्या । कोट्या । कोत्या । कोन्या । इति च पाठचतुष्टयम् ।

चगच्छति ॥ ५२ ॥ ततोन्यंतीर्थंधर्मज्ञसमासाद्ययथाक्रमम् ॥ काशीश्वरस्यतीर्थेषुस्नात्वाभरतसत्तम ॥ ५३ ॥ सर्वव्याधिविनिर्मुक्तोब्रह्मलोकेमहीयते ॥ मातृतीर्थंचतत्रैवयत्रस्नातस्यपार्थिव ॥ ५४ ॥ प्रजाविवर्द्धतेराजन्स्वर्गंतिसमवाप्नुयात् ॥ ततःशीतवनंगच्छेन्नियतोनियताशनः ॥ ५५ ॥ तीर्थंतत्रमहाराजमहदन्यत्रदुर्लभम् ॥ पुनातिदर्शनादेवदंडेनैकंनराधिप ॥ ५६ ॥ केशानावप्यवैतास्मिन्पूतोभवतिभारत ॥ तत्रतीर्थवरंचान्यत्स्नातलोकार्तिहंस्मृतम् ॥ ५७ ॥ तत्रविप्रानरव्याघ्रविद्वांसस्तत्रतत्पराः ॥ गतिंगच्छंतिपरमांस्नात्वाभरतसत्तम ॥ ५८ ॥ स्वर्णलोमापनयनेतीर्थेभरतसत्तम ॥ प्राणायामैर्निर्हरंतिस्वलोमानिद्विजोत्तमाः ॥ ५९ ॥ पूतात्मानश्चराजेन्द्रप्रयांतिपरमांगतिम् ॥ दशाश्वमेधिकेचैवतस्मिंस्तीर्थेमहीपते ॥ ६० ॥ तत्रस्नात्वानरव्याघ्रगच्छंतिपरमांगतिम् ॥ ततोगच्छेतराजेंद्रमानुषंलोकविश्रुतम् ॥ ६१ ॥ तत्रकृष्णामृगाराजन्व्याधेनशरपीडिताः ॥ विगाह्यतस्मिन्सरसिमानुषत्वमुपागताः ॥६२॥ तस्मिंस्तीर्थेनरःस्नात्वाब्रह्मचारीसमाहितः ॥ सर्वपापविशुद्धात्मास्वर्गलोकेमहीयते॥६३॥मानुषस्यतुपूर्वेणक्रोशमात्रंमहीपते ॥ आपगानामविख्यातानदीसिद्धनिषेविता ॥ ६४ ॥ श्यामाकभोजनंतत्रयःप्रयच्छतिमानवः ॥ देवान्पितॄन्समुद्दिश्यतस्यधर्मफलंमहत् ॥६५॥ एकस्मिन्भोजितेविप्रेकोटिर्भवतिभोजिता ॥ तत्रस्नात्वार्चयित्वाचदैवतानिपितॄंस्तथा ॥ ६६ ॥ उषित्वारजनीमेकामग्निष्टोमफलंलभेत् ॥ ततोगच्छेतधर्म्मज्ञब्रह्मणःस्थानमुत्तमम् ॥ ६७ ॥ ब्रह्मानुस्वरमित्येवंप्रकाशंभुविभारत ॥ तत्रसप्तर्षिकुंडेषुस्नातस्यभरतर्षभ ॥ ६८ ॥ केदारेचैवराजेंद्रकपिलस्यमहात्मनः ॥ ब्रह्माणमभिगम्याथशुचिःप्रयतमानसः ॥ ६९ ॥ सर्वपापविशुद्धात्माब्रह्मलोकंप्रपद्यते ॥ कपिष्ठलस्यकेदारंसमासाद्यसुदुर्लभम् ॥ ७० ॥ अंतर्धानमवाप्नोतितपसादग्धकिल्विषः ॥ ततोगच्छेतराजेंद्रसर्वकंलोकविश्रुतम् ॥ ७१ ॥ कृष्णपक्षेचतुर्दश्यामभिगम्यवृषध्वज ॥ लभतेसर्वकामान्हिस्वर्गलोकंचगच्छति ॥ तिस्रःकोट्यश्चतीर्थानांप्रवरंकुरुनंदन ॥ ७२ ॥ रुद्रकोटीतथाकूपेह्नदेषुचसमंतकः ॥ इलास्पदंचतत्रैवतीर्थंभरतसत्तम ॥ ७३ ॥ तत्रस्नात्वार्चयित्वाचदैवतानिपितॄनपि ॥ नदुर्गतिमवाप्नोतिवाजपेयंचविंदाति ॥ ७४ ॥ किंदानेचनरःस्नात्वाकिंजपेचमहीपते ॥ अप्रमेयमवाप्नोतिदानंयज्ञंतथैवच ॥ कलश्यांवाप्युपस्पृश्यश्रद्दधानोजितेंद्रियः ॥ ७५ ॥ अग्निष्टोमस्ययज्ञस्यफलंप्राप्नोतिमानवः ॥ सरकस्यतुपूर्वेणनारदस्यमहात्मनः ॥ ७६ ॥ कुरुश्रेष्ठशुभंतीर्थंरामजन्मेतिविश्रुतम् ॥ तत्रतीर्थेनरःस्नात्वाप्राणांश्चोत्सृज्यभारत ॥ ७७ ॥ नारदेनाभ्यनुज्ञातोलोकानाप्नोतिदुर्लभान् ॥ शुक्लपक्षेदशम्यांतुपुंडरीकंसमाविशेत् ॥ ७८ ॥ तत्रस्नात्वानरोराजन्पुंडरीकफलंलभेत् ॥ ततः

पा० १ ततोत्युवयवम् ।

स्त्रिविष्टपंगच्छेत्रिषुलोकेषुविश्रुतम् ॥ ७९ ॥ तत्रवैतरणीपुण्यानदीपापप्रमोचनी ॥ तत्रस्नात्वार्चयित्वाचशूलपाणिंवृषध्वजम् ॥ ८० ॥
सर्वपापविशुद्धात्मागच्छेतपरमांगतिम् ॥ ततोगच्छेतराजेंद्रफलकीवनमुत्तमम् ॥ ८१ ॥ तत्रदेवाःसदाराजन्फलकीवनमाश्रिताः ॥ तपश्चरंतिवि
पुलंबहुवर्षसहस्रकम् ॥ ८२ ॥ दृषत्पानेनरःस्नात्वातर्पयित्वाचदेवताः ॥ अग्निष्टोमातिरात्राभ्यांफलंविंदातिमानवः ॥ ८३ ॥ तीर्थेचसर्वदे
वानांस्नात्वाभरतसत्तम ॥ गोसहस्रस्यराजेंद्रफलमाप्नोतिमानवः ॥ ८४ ॥ पाणिख्यातेनरःस्नात्वातर्पयित्वाचदेवताः ॥ अवाप्नुतेराजसूयमृ
षिलोकंचगच्छाति ॥ ८५ ॥ ततोगच्छेतधर्मज्ञमिश्रकंलोकविश्रुतम् ॥ तत्रतीर्थानिराजेंद्रमिश्रितानिमहात्मना ॥ ८६ ॥ व्यासेननृपशार्दूलद्विजार्थमिति
नःश्रुतम् ॥ सर्वतीर्थेषुसस्नातिमिश्रकेस्नातियोनरः॥८७॥ततोव्यासवनंगच्छेन्नियतोनियताशनः॥ मनोजवेनरःस्नात्वागोसहस्रफलंलभेत् ॥८८॥गत्वा
मधुवर्नींचापिदेव्याः स्थानंनरः शुचिः ॥ तत्रस्नात्वार्चयेद्देवान्पितॄंश्चनियतःशुचिः ॥ ८९ ॥ सदेव्यासमनुज्ञातोगोसहस्रफलंलभेत् ॥ कौशिक्याःसंगमे
यस्तुदृषद्वत्याश्चभारत ॥ ९० ॥ स्नातोवैनियताहारःसर्वपापैःप्रमुच्यते ॥ ततोव्यासस्थलीनामयत्रव्यासेनधीमता ॥ ९१ ॥ पुत्रशोकाभितप्तेनदे
हत्यागायनिश्चयः ॥ कृतोदेवैश्चराजेंद्रपुनरुत्थापितस्तथा ॥ ९२ ॥ अभिगम्यस्थलींतस्यगोसहस्रफलंलभेत् ॥ ऋणांतंकूपमासाद्यतिलप्रस्थंप्रदा
यच ॥ ९३ ॥ गच्छेतपरमांसिद्धिमृणैर्मुक्तोनरेश्वर ॥ वेदीतीर्थेनरःस्नात्वागोसहस्रफलंलभेत् ॥ ९४ ॥ अहश्चसुदिनश्चैवद्वेतीर्थेनृपदुर्लभे ॥ तयोः
स्नात्वानरःश्रेष्ठसूर्यलोकमवाप्नुयात् ॥ ९५ ॥ मृगधूमंततोगच्छेत्रिषुलोकेषुविश्रुतम् ॥ तत्ररुद्रपदेस्नात्वासमभ्यर्च्यचमानवः ॥ ९६ ॥ शूलपाणिं
महात्मानमश्वमेधफलंलभेत् ॥ कोटितीर्थेनरःस्नात्वागोसहस्रफलंलभेत् ॥ ९७ ॥ अथवामनकंगत्वात्रिषुलोकेषुविश्रुतम् ॥ तत्रविष्णुपदेस्नात्वास
मभ्यर्च्यचवामनम् ॥ ९८ ॥ सर्वपापविशुद्धात्माविष्णुलोकमवाप्नुयात् ॥ कुलंपुनेनरःस्नात्वापुनातिस्वकुलंनरः ॥ ९९ ॥ पवनस्यह्रदंगत्वामरुतांती
र्थमुत्तमम् ॥ तत्रस्नात्वानरव्याघ्रवायुलोकेमहीयते॥१००॥ अमराणांह्रदेस्नात्वासमभ्यर्च्यामराधिपम् ॥ अमराणांप्रभावेणस्वर्गलोकेमहीयते॥१०१॥
शालिहोत्रस्यराजेंद्रशालिसूर्यंयथाविधि ॥ स्नात्वानरवरश्रेष्ठगोसहस्रफलंलभेत् ॥ १०२ ॥ श्रीकुंजंचसरस्वत्यांतीर्थंभरतसत्तम ॥ तत्रस्नात्वानरोरा
जन्नग्निष्टोमफलंलभेत् ॥१०३॥ ततोनैमिषिकुंजंचसमासाद्यसुदुर्लभम् ॥ ऋषयःकिलराजेंद्रनैमिषेयास्तपोधनाः ॥ १०४ ॥ तीर्थयात्रांपुरस्कृत्यकुरुक्षेत्रे
गताःपुरा ॥ ततःकुंजःसरस्वत्यांकृतोभरतसत्तम॥१०५॥ऋषीणामवकाशःस्याद्यथातुष्टिकरोमहान्॥तस्मिन्कुंजेनरःस्नात्वागोसहस्रफलंलभेत्॥१०६॥
इति श्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखंडेषड्विंशोऽध्याय ॥ २६ ॥ छ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ ततोगच्छेतधर्मज्ञकन्यातीर्थमनुत्तमम् ॥ कन्यातीर्थेनरःस्नात्वाअ

ग्निष्टोमफलंलभेत् ॥ १ ॥ ततोगच्छेन्नरव्याघ्रब्रह्मणःस्थानमुत्तमम् ॥ तत्रवर्णावरःस्नात्वाब्राह्मण्यंलभतेनरः ॥ २ ॥ ब्राह्मणस्तुविशुद्धात्मागच्छेत
परमांगतिम् ॥ ततोगच्छेन्नरव्याघ्रसोमतीर्थमनुत्तमम् ॥ ३ ॥ तत्रस्नात्वानरोराजन्सोमलोकमवाप्नुयात् ॥ सप्तसारस्वतंतीर्थंततोगच्छेन्नराधिप ॥ ४ ॥
यत्रमंकणकःसिद्धोब्रह्मर्षिर्लोकविश्रुतः ॥ पुरामंकणकोराजन्कुशाग्रेणेतिविश्रुतम् ॥ ५ ॥ क्षतःकिलकरेराजन्तस्यशाकरसोस्रवत् ॥ सवैशाकरसंदृ
ष्ट्वाहर्षाविष्टोमहातपाः ॥ ६ ॥ ननर्तकिलविप्रर्षिर्विस्मयोत्फुल्ललोचनः ॥ ततस्तस्मिन्प्रनृत्तेवैस्थावरंजंगमंचयत् ॥ ७ ॥ प्रनृत्तमुभयंवीरतेजसातस्य
मोहितम् ॥ ब्रह्मादिभिस्ततोदेवैर्ऋषिभिश्चतपोधनैः ॥ ८ ॥ विज्ञप्तोवैऋषेरर्थेमहादेवोनराधिप ॥ नायंनृत्येद्यथादेवतथात्वंकर्तुमर्हसि ॥ ९ ॥ ततोदे
वोमुनिंदृष्ट्वाहर्षाविष्टेनचेतसा ॥ नृत्यंतमब्रवीच्चैनंस्थिराणांहितकाम्यया ॥ १० ॥ अहोमहर्षेधर्मज्ञकिमर्थंनृत्यतेभवान् ॥ हर्षस्थानंकिमर्थंवातवाद्यमु
निपुंगव ॥११॥ ॥ ऋषिरुवाच ॥ ॥ तपस्विनोधर्म्मपथस्थितस्यद्विजसत्तम ॥ किंनपश्यसिमेब्रह्मन्क्षताच्छाकरसंसृतम् ॥१२॥ यंदृष्ट्वासंप्रनृत्तोहंहर्षेण
महतावृतः ॥ तंप्रहस्याब्रवीद्देवऋषिंरागेणमोहितम् ॥ १३ ॥ अहंतुविस्मयंविप्रनगच्छामीहपश्यमाम् ॥ एवमुक्त्वानरश्रेष्ठमहादेवेनवैतदा ॥ १४ ॥
अंगुल्यग्रेणराजेंद्रस्वांगुष्ठस्ताडितोनघ ॥ तस्यभस्मक्षताद्राजन्निःसृतंहिमसंनिभम् ॥ १५ ॥ तंदृष्ट्वाव्रीडितोराजन्समुनिःपादयोर्गतः ॥ नान्यंदेवादहं
मन्येरुद्रात्परतरंमहत् ॥ १६ ॥ सुरासुरस्यजगतोगतिस्त्वमसिशूलधृक् ॥ त्वयासृष्टमिदंविश्वंत्रैलोक्यंसचराचरम् ॥ १७ ॥ त्वामेवभगवन्सर्वेप्रविशं
तियुगक्षये ॥ देवैरपिनशक्यस्त्वंपरिज्ञातुंकुतोमया ॥ १८ ॥ त्वयिसर्वेशदृश्यंतेसुराःशक्रादयोनघ ॥ सर्वस्त्वमसिलोकानांकर्ताकारयितान्वहम् ॥ १९ ॥
त्वत्प्रसादात्सुराःसर्वेमोदंतीहाकुतोभयाः ॥ एवंस्तुत्वामहादेवंसऋषिःप्रणतोब्रवीत् ॥ २० ॥ त्वत्प्रसादान्महादेवतपोमेनक्षरेतवै ॥ ततोदेवःप्रहृष्टा
त्माब्रह्मर्षिमिदमब्रवीत् ॥ २१ ॥ तपस्तेवर्द्धतांविप्रमत्प्रसादात्सहस्रधा ॥ आश्रमेचेहवत्स्यामित्वयासार्द्धंमहामुने ॥ २२ ॥ सप्तसारस्वतेस्नात्वाअ
र्चयिष्यंतियेतुमाम् ॥ नतेषांदुर्लभंकिंचिदिहलोकेपरत्रवा ॥ २३ ॥ गच्छेत्सारस्वतंचापिलोकंनास्त्यत्रसंशयः ॥ एवमुक्त्वामहादेवस्तत्रैवांतरधी
यत ॥ २४ ॥ ततस्त्वौशनसंगच्छेत्त्रिषुलोकेषुविश्रुतम् ॥ यत्रब्रह्मादयोदेवाऋषयश्चतपोधनाः ॥ २५ ॥ कार्तिकेयश्चभगवांस्त्रिसंध्यंकिलभारत ॥
सान्निध्यमकरोत्तत्रभार्गवप्रियकाम्यया ॥ २६ ॥ कपालमोचनंतीर्थंसर्वपापप्रणाशनम् ॥ तत्रस्नात्वानरव्याघ्रसर्वपापैःप्रमुच्यते ॥ २७ ॥ अग्नितीर्थं
ततोगच्छेत्स्नात्वाचभरतर्षभ ॥ अग्निलोकमवाप्नोतिकुलंचैवसमुद्धरेत् ॥ २८ ॥ विश्वामित्रस्यतत्रैवतीर्थंभरतसत्तम ॥ तत्रस्नात्वामहाराजब्राह्मण्य

पा० १ किंमेनान्यः समो ब्रह्मन् क्षताच्छाकरसोस्रवदिति पाठः ।

मभिजायते ॥ २९ ॥ ब्रह्मयोनिंसमासाद्यशुचिःप्रयतमानसः ॥ तत्रस्नात्वानरव्याघ्रब्रह्मलोकंप्रपद्यते ॥ ३० ॥ पुनात्यासप्तमंचैवकुलंनास्त्यत्रसंशयः ॥
ततोगच्छेतराजेंद्रतीर्थंत्रैलोक्यविश्रुतम् ॥ ३१ ॥ पृथूदकमितिख्यातंकार्तिकेयस्यवैनृप ॥ तत्राभिषेकंकुर्वीतपितृदेवार्चनेरतः ॥ ३२ ॥ अज्ञानात्
ज्ञानतोवापिस्त्रियावापुरुषेणवा ॥ यत्किंचिदशुभंकर्मकृतंमानुषबुद्धिना ॥ ३३ ॥ तत्सर्वंनश्यतेतत्रस्नातमात्रस्यभारत ॥ अश्वमेधफलंचापिलभ
तेस्वर्गमेवच ॥ ३४ ॥ पुण्यमाहुःकुरुक्षेत्रंकुरुक्षेत्रात्सरस्वतीम् ॥ सरस्वत्याश्चतीर्थानितीर्थेभ्यश्चपृथूदकम् ॥ ३५ ॥ उत्तमेसर्वतीर्थानांयस्त्यजेदात्म
नस्तनुम् ॥ पृथूदकेजप्यपरोनैवसंसरणंलभेत् ॥ ३६ ॥ गीतंसनत्कुमारेणव्यासेनचमहात्मना ॥ वेदेचनियतंराजन्नभिगच्छेत्पृथूदकम् ॥ ३७ ॥ पृ
थूदकात्पुण्यतमंनान्यत्तीर्थंनरोत्तम ॥ एतन्मेध्यंपवित्रंचपावनंचनसंशयः ॥ ३८ ॥ तत्रस्नात्वादिवंयांतिअपिपापकृतोजनाः ॥ पृथूदकेनरंश्रेष्ठमाहुरे
वंमनीषिणः ॥ ३९ ॥ मधुस्रवं[१]चतत्रैवतीर्थंभरतसत्तम ॥ तत्रस्नात्वानरोराजन्गोसहस्रफलंलभेत् ॥ ४० ॥ ततोगच्छेन्नरश्रेष्ठतीर्थंदेव्यायथाक्रमम् ॥
सरस्वत्यारुणायाश्चसंगमंलोकविश्रुतम् ॥ ४१ ॥ त्रिरात्रोपोषितःस्नात्वामुच्यतेब्रह्महत्यया ॥ अग्निष्टोमातिरात्राभ्यांफलंचैवसमश्नुते ॥ ४२ ॥ पुनात्या
सप्तमंचैवकुलंनास्त्यत्रसंशयः ॥ अवकीर्णंचतत्रैवतीर्थंकुरुकुलोद्वह ॥ ४३ ॥ विप्राणामनुकंपार्थंदर्भिणानिर्मितंपुरा ॥ व्रतोपनयनाभ्यांचाप्युपवासेन
वाद्विजः ॥ ४४ ॥ क्रियामंत्रैश्चसंयुक्तोब्राह्मणःस्यान्नसंशयः ॥ क्रियामंत्रविहीनोपितत्रस्नात्वानरर्षभ ॥ ४५ ॥ चीर्णव्रतोभवेद्विप्रोदृष्टमेतत्पुरातनम् ॥
समुद्राश्चापिचत्वारःसमानीताश्चदर्भिणा ॥ ४६ ॥ तत्रस्नात्वानरव्याघ्रनदुर्गतिमवाप्नुयात् ॥ फलानिगोसहस्राणांचतुर्णांविंदतेचसः ॥ ४७ ॥
ततोगच्छेतराजेन्द्रतीर्थंशतसहस्रकम् ॥ साहस्रकंचतत्रैवद्वेतीर्थेलोकविश्रुते ॥ ४८ ॥ उभयोर्हिनरःस्नात्वागोसहस्रफलंलभेत् ॥ दानंवाप्युपवासो
वासहस्रगुणितोभवेत् ॥ ४९ ॥ ततोगच्छेतराजेंद्ररेणुकातीर्थमुत्तमम् ॥ तत्राभिषेकंकुर्वीतपितृदेवार्चनेरतः ॥ ५० ॥ सर्वपापविशुद्धात्माअग्निष्टो
मफलंलभेत् ॥ विमोचनउपस्पृश्यजितमन्युर्जितेंद्रियः ॥ ५१ ॥ प्रतिग्रहकृतैःपापैःसर्वैःसंपरिमुच्यते ॥ ततःपंचवटंगत्वाब्रह्मचारीजितेंद्रियः ॥ ५२ ॥
पुण्येनमहतायुक्तःस्वर्गलोकेमहीयते ॥ यत्रयोगीश्वरःस्थाणुःस्वयमेववृषध्वजः ॥ ५३ ॥ तमर्चयित्वादेवेशंगमनादेवसिध्यति ॥ तैजसंवारुणंतीर्थं
दीप्यतेस्वेनतेजसा ॥ ५४ ॥ यत्रब्रह्मादिभिर्देवैर्ऋषिभिश्चतपोधनैः ॥ सैनापत्येचदेवानामभिषिक्तोगुहस्तदा ॥ ५५ ॥ तैजसस्यतुपूर्वेणकुरुती
र्थंकुरूद्वह ॥ कुरुतीर्थेनरःस्नात्वाब्रह्मचारीजितेंद्रियः ॥ ५६ ॥ सर्वपापविशुद्धात्मारुद्रलोकंप्रपद्यते ॥ स्वर्गद्वारंततोगच्छेन्नियतोनियताशनः ॥ ५७ ॥

---

[१] मधुपूरम् । मधुसूरम् । मधुसूदम् । इति च पाठांतराणि ।

अग्निष्टोममवाप्नोतिब्रह्मलोकंचगच्छति ॥ ततोगच्छेदनरकंतीर्थसेवीनराधिप ॥ ५८ ॥ तत्रस्नात्वानरोराजन्नदुर्गतिमवाप्नुयात् ॥ तत्रब्रह्मास्वयंनित्यं
देवैस्सहमहीयते ॥ ५९ ॥ अध्यास्तेपुरुषव्याघ्रनारायणपरागमैः ॥ सान्निध्यंचैवराजेंद्ररुद्रवेद्यांकुरुद्वह ॥ ६० ॥ अभिगम्यतुतांदेवींनदुर्गतिमवाप्नुयात् ॥
तत्रैवचमहाराजविश्वेश्वरमुमापतिम् ॥ ६१ ॥ अभिगम्यमहादेवंमुच्यतेसर्वकिल्बिषैः ॥ नारायणंचाभिगम्यपद्मनाभमरिंदम ॥ ६२ ॥ शोभमानोमहा
राजविष्णुलोकंप्रपद्यते ॥ तीर्थेषुसर्वदेवानांस्नातमात्रोनराधिप ॥ ६३ ॥ सर्वदुःखपरित्यक्तोद्योततेशिववत्सदा ॥ ततस्त्वस्थिपुरंगच्छेत्तीर्थसेवीन
राधिप ॥ ६४ ॥ पावनंतीर्थमासाद्यतर्पयेत्पितृदेवताः ॥ अग्निष्टोमस्ययज्ञस्यफलमाप्नोतिभारत ॥ ६५ ॥ गंगाह्रदश्चतत्रैवकूपश्चभरतर्षभ ॥ तिस्रःको
ट्यस्तुतीर्थानांतस्मिन्कूपेमहीयते ॥ ६६ ॥ तत्रस्नात्वानरोराजन्ब्रह्मलोकेप्रपद्यते ॥ आपगायांनरःस्नात्वाअर्चयित्वामहेश्वरम् ॥ ६७ ॥ गतिंपराम
वाप्नोतिकुलंचैवसमुद्धरेत् ॥ ततःस्थाणुवटंगछेत्रिषुलोकेषुविश्रुतम् ॥ ६८ ॥ तत्रस्नात्वास्थितोरात्रिंरुद्रलोकमवाप्नुयात् ॥ बदरीणांवनंगच्छेद्वसिष्ठस्या
श्रमंततः ॥६९॥ वदरीभक्ष्यतेयत्रत्रिरात्रोपोषितोनरः ॥ सम्यग्द्वादशवर्षाणिवदरींभक्षयेत्तुयः ॥७०॥ त्रिरात्रोपोषितश्चैवभवेत्तुल्योनराधिप ॥ इंद्रमार्गंस
मासाद्यतीर्थसेवीनराधिप ॥ ७१ ॥ अहोरात्रोपवासेनस्वर्गलोकेमहीयते ॥ एकरात्रंसमासाद्यएकरात्रोषितोनरः ॥ ७२ ॥ नियतःसत्यवादीचब्रह्मलोकेमही
यते ॥ तथागछेच्चराजेंद्रतीर्थंत्रैलोक्याविश्रुतम् ॥ ७३ ॥ आदित्यस्याश्रमोयत्रतेजोराशेर्महात्मनः ॥ तस्मिंस्तीर्थेनरःस्नात्वापूजयित्वाविभावसुम् ॥ ७४ ॥
आदित्यलोकंव्रजतिकुलंचैवसमुद्धरेत् ॥ सोमतीर्थेनरःस्नात्वातीर्थसेवीकुरूद्वह ॥७५॥ सोमलोकमवाप्नोतिनरोनास्त्यत्रसंशयः ॥ ततोगच्छेतधर्मज्ञदधी
चस्यनराधिपः ॥ ७६ ॥ तीर्थंपुण्यतमंराजन्पावनंलोकविश्रुतम् ॥ [1]यत्रसारस्वतोयातःसिद्धिंसतपसोनिधिः ॥ ७७ ॥ तस्मिंस्तीर्थेनरःस्नात्वावाजपेय
फलंलभेत् ॥ सारस्वतींमतिंचैवलभतेनात्रसंशयः ॥ ७८ ॥ ततःकन्याश्रमंगत्वानियतोब्रह्मचर्यया ॥ त्रिरात्रमुषितोराजन्नुपवासपरायणः ॥ ७९ ॥ ल
भेत्कन्याशतंदिव्यंब्रह्मलोकंचगच्छति ॥ ततोगच्छेतधर्मज्ञतीर्थंसंनिहितीमपि ॥ ८० ॥ यत्रब्रह्मादयोदेवाऋषयश्चतपोधनाः ॥ मासिमासिसमेष्यंतिपुण्ये
नमहतान्विताः ॥ ८१ ॥ सन्निहित्यामुपस्पृश्यराहुग्रस्तेदिवाकरे ॥ अश्वमेधशतंतेनइष्टंभवतिशाश्वतम् ॥ ८२ ॥ पृथिव्यांयानितीर्थानिअंतरिक्षच
राणिच ॥ उदपानाश्चविप्राश्चपुण्यान्यायतनानिच ॥ ८३ ॥ निःसंशयममावास्यांसमेष्यंतिनराधिप ॥ मासिमासिनरव्याघ्रसन्निहित्यांजनेश्वर ॥ ८४ ॥
तीर्थसन्नयनादेवसन्निहितीभुविविश्रुता ॥ तत्रस्नात्वाचपीत्वाचस्वर्गलोकेमहीयते ॥ ८५ ॥ अमावास्यांतथाचैवराहुग्रस्तेदिवाकरे ॥ यःश्राद्धंकुरुतेमर्त्य

---

[1] यत्रसारस्वतो जातः सिद्धिराट् इति पाठः ।

स्तस्यपुण्यफलंशृणु ॥ ८६ ॥ अश्वमेधसहस्रस्यसम्यगिष्टस्ययत्फलम् ॥ स्नातएवतदाप्नोतिश्राद्धंकृत्वाचमानवः ॥ ८७ ॥ यत्किंचिद्दुष्कृतंकर्म्मस्त्रि
यावापुरुषस्यवा ॥ स्नातमात्रस्यतत्सर्वंनश्यतेनात्रसंशयः ॥ ८८ ॥ पद्मवर्णेनयानेनब्रह्मलोकंसगच्छति ॥ अभिवाद्यततोनाम्नाद्वारपालंमचक्रुकम्॥८९
गंगाह्रदश्चतत्रैवतीर्थंभरतसत्तम ॥ तत्रस्नायीतधर्मज्ञब्रह्मचारीसमाहितः ॥ ९० ॥ राजसूयाश्वमेधाभ्यांफलंविंदतिमानवः ॥ पृथिव्यांनैमिषंपुण्यमंतरि
क्षेचपुष्करम् ॥ ९१ ॥ त्रयाणामपिलोकानांकुरुक्षेत्रंविशिष्यते ॥ पांशवोपिकुरुक्षेत्रेवायुनातिसमीरिताः ॥९२॥ अपिदुष्कृतकर्म्माणंनयंतिपरमांगतिम् ॥
दक्षिणेनसरस्वत्यामुत्तरेणसरस्वतीम्॥ ९३ ॥ येवसंतिकुरुक्षेत्रेतेवसंतित्रिविष्टपे ॥ कुरुक्षेत्रंगमिष्यामिकुरुक्षेत्रेवसाम्यहम् ॥ ९४ ॥ अप्येकांवाचमुत्सृज्य
स्वर्गलोकेमहीयते ॥ ब्रह्मवेद्यांकुरुक्षेत्रंपुण्यंब्रह्मार्षिसेवितम् ॥९५॥ तस्मिन्वसंतियेराजन्नतेशोच्याःकथंचन ॥ तरंडकारंडकयोर्यदंतरंरामह्रदानांचमच
क्रुकस्यच ॥ एतत्कुरुक्षेत्रसमंतपंचकंपितामहस्योत्तरवेदिरुच्यते ॥९६॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखंडेसप्तविंशतिमोऽध्यायः ॥२७ ॥ छ॥ ॥ नारदउ
वाच ॥ ॥ ततोगच्छेतधर्म्मज्ञधर्म्मतीर्थंपुरातनम् ॥ यत्रधर्मोमहाभागस्तप्तवानुत्तमंतपः ॥१॥ तेनतीर्थंकृतंपुण्यंस्वेननाम्नाचचिह्नितम् ॥ तत्रस्नात्वानरो
राजन्धर्मशीलःसमाहितः ॥ २ ॥ आसप्तमंकुलंचैवपुनीतेनात्रसंशयः ॥ ततोगच्छेतधर्मज्ञकलापवनमुत्तमम् ॥३॥ कृच्छ्रेणमहतागत्वातत्रस्नात्वासमाहि
तः ॥ अग्निष्टोममवाप्नोतिविष्णुलोकंचगच्छति ॥४॥ सौगंधिकंवनंराजंस्ततोगच्छेतमानवः ॥ यत्रब्रह्मादयोदेवाऋषयश्चतपोधनाः ॥ ५ ॥ सिद्धचारणगं
धर्वाःकिन्नराःसमहोरगाः ॥ तद्वनंप्रविशन्नेवसर्वपापैःप्रमुच्यते ॥ ६ ॥ ततोहिसासरिच्छ्रेष्ठानदीनामुत्तमानदी ॥ प्लक्षादेवीस्मृताराजन्महापुण्यासरस्वती
॥ ७ ॥ तत्राभिषेकंकुर्वीतवल्मीकान्निःसृतेजले ॥ अर्चयित्वापितॄन्देवानश्वमेधफलंलभेत् ॥ ८ ॥ ईशानाध्युषितंनामतत्रतीर्थंसुदुर्लभम् ॥ षड्गुणंय
न्निपातेषुवल्मीकादितिनिश्चयः ॥ ९ ॥ कपिलानांसहस्रंचवाजिमेधंचविंदति ॥ तत्रस्नात्वानरव्याघ्रदृष्टमेतत्पुरातनैः ॥ १० ॥ सुगंधांशतकुंभांचपं
चयज्ञंचभारत ॥ अभिगम्यनरश्रेष्ठस्वर्गलोकेमहीयते ॥ ११ ॥ त्रिशूलपात्रंतत्रैवतीर्थमासाद्यदुर्लभम् ॥ तत्राभिषेकंकुर्वीतपितृदेवार्चनेरतः॥ १२ ॥
गाणपत्यंचलभतेदेहंत्यक्त्वानसंशयः ॥ ततोराजगृहंगच्छेद्देव्याःस्थानंसुदुर्लभम् ॥ १३ ॥ शाकंभरीतिविख्यातात्रिषुलोकेषुविश्रुता ॥ दिव्यंवर्षसहस्रं
चशाकेनकिलभारत ॥ १४ ॥ आहारंसाकृतवतीमासिमासिनराधिप ॥ ऋषयोभ्यागतास्तत्रदेव्याभक्तास्तपोधनाः ॥ १५ ॥ आतिथ्यंचकृतंतेषांशा
केनाकिलभारत ॥ ततःशाकंभरीत्येवंनामतस्याःप्रतिष्ठितम् ॥१६॥शाकंभरींसमासाद्यब्रह्मचारीसमाहितः॥त्रिरात्रमुषितःशाकंभक्षयेन्नियतःशुचिः॥१७॥

---

[१] मतंगकमिति पाठः । [२] यातिपानीयम् । याति पातेषु । इति पा० ।

शाकाहारस्ययत्सम्यग्वर्षैर्द्वादशभिःफलम् ॥तत्फलंतस्यभवतिदेव्याश्छंदेनभारत ॥ १८ ॥ ततोगच्छेत्सुवर्णाख्यंत्रिषुलोकेषुविश्रुतम् ॥ यत्रकृष्णःप्रसा
दार्थंरुद्रमाराधयत्पुरा ॥ १९ ॥ वरांश्चसुबहूँल्लेभेदेवैरपिसदुर्लभान् ॥ उक्तश्चत्रिपुरघ्नेनपरितुष्टेनभारत ॥ २० ॥ अपिचात्माप्रियतरोलोकेकृष्णभवि
ष्यसि ॥ त्वन्मुखंचजगत्कृत्स्नंभविष्यतिनसंशयः ॥ २१ ॥ तत्राभिगम्यराजेंद्रपूजयित्वावृषध्वजम् ॥ अश्वमेधमवाप्नोतिगाणपत्यंचविंदति ॥ २२ ॥ धू
मावतींततोगच्छेत्त्रिरात्रमुषितोनरः ॥ मनसाप्रार्थितान्कामाँल्लभतेनात्रसंशयः ॥ २३ ॥ देव्यास्तुदक्षिणार्धेनरथावर्त्तोनराधिप ॥ तत्रागत्यतुधर्मज्ञश्रद्द
धानोजितेंद्रियः ॥ २४ ॥ महादेवप्रसादेनगच्छेतपरमांगतिम् ॥ प्रदक्षिणमुपावृत्यगच्छेतभरतर्षभ ॥ २५ ॥ धरांनाममहाप्राज्ञसर्वपापप्रणाशिनीम् ॥
तत्रस्नात्वानरव्याघ्रनशोचतिनराधिप ॥ २६ ॥ ततोगच्छेन्नरव्याघ्रनमस्कृत्यमहागिरिम् ॥ स्वर्गद्वारेणतत्तुल्यंगंगाद्वारंनसंशयः ॥ २७ ॥ तत्राभिषे
कंकुर्वीतकोटितीर्थेसमाहितः ॥ लभतेपुंडरीकंतुकुलंचैवसमुद्धरेत् ॥ २८ ॥ उष्यैकांरजनींतत्रगोसहस्रफलंलभेत् ॥ सप्तगंगेत्रिगंगेचशक्रावर्त्तेचतर्प
येत् ॥ २९ ॥ देवान्पितृंश्चविधिवत्पुण्यलोकेमहीयते ॥ ततःकनखलेस्नात्वात्रिरात्रोपोषितोनरः ॥ ३० ॥ अश्वमेधमवाप्नोतिस्वर्गलोकंचगच्छति ॥ कपि
लावटंतुगच्छेततीर्थसेवीनराधिप ॥ ३१ ॥ उष्यैकांरजनींतत्रगोसहस्रफलंलभेत् ॥ नागराजस्यराजेंद्रकपिलस्यमहात्मनः ॥ ३२ ॥ तीर्थंकुरुवरश्रेष्ठ
सर्वलोकेषुविश्रुतम् ॥ तत्राभिषेकंकुर्वीतनागतीर्थेनराधिप ॥ कपिलानांसहस्रस्यफलंप्राप्नोतिमानवः ॥३३॥ ततोललितकांगच्छेच्छंतनोस्तीर्थमुत्तमम् ॥
तत्रस्नात्वानरोराजन्नदुर्गतिमवाप्नुयात् ॥ ३४ ॥ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखंडेऽष्टाविंशोध्यायः ॥ २८ ॥ छ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ ततोगच्छेत
राजेंद्रकालिंदीतीर्थमुत्तमम् ॥ तत्रस्नात्वानरोराजन्नदुर्गतिमवाप्नुयात् ॥ १ ॥ पुष्करेतुकुरुक्षेत्रेब्रह्मावर्त्तेपृथूदके ॥ अविमुक्तेसुवर्णाख्येयत्फलंलभते
नरः ॥ २ ॥ तत्फलंसमवाप्नोतियमुनायांनरोत्तम ॥ स्वर्गभोगेतिरागोवैयेषांमनसिवर्तते ॥ ३ ॥ यमुनायांविशेषेणस्नानदानेनसत्तम ॥ आयुरारो
ग्यसंपत्तौरूपयौवनतागुणे ॥४॥ येषांमनोरथस्तैस्तुनत्याज्यंयमुनाजलम् ॥ येबिभ्यतिनरकादेर्दारिद्र्याद्येत्रसंतिच॥५॥सर्वथातैःप्रयत्नेनतत्रकार्यंनिमज्ज
नम् ॥ दारिद्र्यपापदौर्भाग्यपंकप्रक्षालनायवै ॥ ६ ॥ ऋतेवैयामुनंतोयंनचान्योस्तियुधिष्ठिर ॥ श्रद्धाहीनानिकर्माणिमतान्यर्धफलानिवै ॥ फलं
ददातिसंपूर्णंयामुनंस्नानमात्रतः ॥७॥ अकामोवासकामोवायामुनेसलिलेनृप ॥ इहामुत्रचदुःखानिमज्जनान्नैवपश्यति॥८॥पक्षद्वयेयथाचंद्रःक्षीयतेवर्द्धते
तथा ॥ पातकंनश्यतेतत्रस्नानात्पुण्यंविवर्द्धते ॥९॥ यथाब्धौसुसमायांतिरत्नानिविविधानिच ॥ आयुर्वित्तंकलत्राणिसंपदःसंभवंतिच ॥१०॥ कामधेनुर्य

---

१ उपावृत्तो इति पा० । २ नोलभेन्नइति पाठः ।

थाकामंचिंतामणिर्विचिंतितम् ॥ ददातियमुनास्नानंतद्वत्सर्वमनोरथम् ॥ ११ ॥ कृतेतपःपरंज्ञानंत्रेतायांयजनंतथा ॥ द्वापरेचकलौदानंकालिंदीसर्वदा
शुभा ॥ १२ ॥ सर्वेषांसर्ववर्णानामाश्रमाणांचभूपते ॥ यामुनेमज्जनंधर्मधाराभिःखलुवर्षति ॥ १३ ॥ अस्मिन्वैभारतेवर्षेकर्मभूमौविशेषतः ॥ कालिंद्यस्ना
यिनांनृणांनिष्फलंजन्मकीर्तितम् ॥ १४ ॥ नैश्वर्यंगगनेयद्वच्चांद्रेऽमायांतुमंडले ॥ तद्वन्नभातिसत्कर्मयमुनामज्जनंविना ॥ १५ ॥ व्रतैर्दानैस्तपोभिश्च
नतथाप्रीयतेहरिः ॥ तत्रमज्जनमात्रेणयथाप्रीणातिकेशवः ॥ १६ ॥ नसमंविद्यतेकिंचित्तेजःसौरेणतेजसा ॥ तद्वन्नयमुनास्नानंसमानाःक्रतुजाःक्रियाः ॥ १७ ॥
प्रीतयेवासुदेवस्यसर्वपापापनुत्तये ॥ कालिंद्यामज्जनंकुर्य्यात्स्वर्गलाभायमानवाः ॥ १८ ॥ किंरक्षितेनदेहेनसुपुष्टेनबलीयसा ॥ अध्रुवेणसुदेहेनयमु
नामज्जनंविना ॥ १९ ॥ अस्थिस्तंभंस्नायुबंधंमांसक्षतजलेपनम् ॥ चर्मावनद्धंदुर्गंधंपूर्णंमूत्रपुरीषयोः ॥ २० ॥ जराशोकविपद्व्याप्तंरोगमंदिरमातुरम् ॥
रागमूलमनित्यंचसर्वदोषसमाश्रयम् ॥ २१ ॥ परोपकारपापार्तिपरद्रोहपरेर्षिकम् ॥ लोलुपंपिशुनंक्रूरंकृतघ्नंक्षणिकंतथा ॥ २२ ॥ निष्ठुरंदुर्धरंदु
ष्टंदोषत्रयविदूषितम् ॥ अशुचितापिदुर्गंधितापत्रयविमोहितम् ॥ २३ ॥ निसर्गतोऽधर्मरतंतृष्णाशतसमाकुलम् ॥ कामक्रोधमहालोभनरकद्वारसंस्थि
तम् ॥ २४ ॥ कृमिवर्चस्तुभस्मादिपरिणामगुणावहम् ॥ इदृक्शरीरंव्यर्थंहियमुनामज्जनंविना ॥ २५ ॥ बुद्बुदाइवतोयेषुप्रत्यंडाइवपक्षिषु ॥ जायंते
मरणायैवयमुनास्नानवर्जिताः ॥ २६ ॥ अवैष्णवोहतोविप्रोहतंश्राद्धमपिंडकम् ॥ अब्रह्मण्यंहतंक्षत्रमनाचारहतंकुलम् ॥ २७ ॥ सदंभश्चहतोधर्मःक्रो
धेनैवहतंतपः ॥ अदृढंचहतंज्ञानंप्रमादेनहतंश्रुतम् ॥ २८ ॥ परभक्त्याहतानारीब्रह्मचारीस्त्रियाहतः ॥ अदीप्तेग्नौहतोहोमोहताभक्तिःसमायिका ॥ २९ ॥
उपजीव्याहताकन्यास्वार्थेपाकक्रियाहता ॥ शूद्रभक्षोहतोयोगःकृपणस्यहतंधनम् ॥ ३० ॥ अनभ्यासहताविद्याहतोबोधोविरोधकृत् ॥ जीवितार्थंहतंतीर्थं
जीवनार्थंहतंव्रतम् ॥ ३१ ॥ असत्याचहतावाणीतथापैशुन्यवादिनी ॥ षट्कर्णगोहतोमंत्रोव्यग्रचित्तोहतोजपः ॥ ३२ ॥ हतमश्रोत्रियेदानंहतोलोकश्च
नास्तिकः ॥ अश्रद्धयाहतंसर्वंयत्कृतंपारलौकिकम् ॥ ३३ ॥ इहलोकेहतोनृणांदरिद्राणांयथानृप ॥ मनुष्याणांहतंजन्मकालिंदीमज्जनंविना ॥ ३४ ॥
उपपातकसर्वाणिपातकानिमहांतिच ॥ भस्मीभवंतिसर्वाणियमुनामज्जनान्नृप ॥ ३५ ॥ वेपंतेसर्वपापानियमुनायांगतेनरे ॥ नाशकेसर्वपापानां
यदिस्नास्यंतिवारिणि ॥ ३६ ॥ पावकाइवदीप्यंतेयमुनायांनरोत्तमाः ॥ विमुक्ताःसर्वपापेभ्योमेघेभ्यइवचंद्रमाः ॥ ३७ ॥ आर्द्रशुष्कलघुस्थू
लंवाङ्मनःकर्मभिःकृतम् ॥ तत्रस्नानंदहेत्पापंपावकःसमिधोयथा ॥ ३८ ॥ प्रामादिकंचयत्पापंज्ञानाज्ञानकृतंचयत् ॥ स्नानमात्रेणनश्यतेयमुनायां

---

१ मदाद्धतः इ० पा० । २ ससंशयो इ० पा० ।

नृपोत्तम ॥ ३९ ॥ निष्पापास्त्रिदिवंयांतिपापिष्ठायांतिशुद्धताम् ॥ संदेहोनात्रकर्तव्यःस्नानेनैवयमुनाजले ॥ ४० ॥ सर्वैधिकारिणोह्यत्रावि
ष्णुभक्तौतथानृप ॥ सर्वेषांसर्वदादेवीयमुनापापनाशिका ॥ ४१ ॥ एषएवपरोमंत्रएतच्चपरमंतपः ॥ प्रायश्चित्तंपरंचैवयमुनास्नानमुत्तमम् ॥ ४२ ॥
नृणांजन्मांतराभ्यासात्कालिंदीमज्जनेमतिः ॥ अध्यात्मज्ञानकौशल्यंजन्माभ्यासाद्यथानृप ॥ ४३ ॥ संसारकर्दमालेपप्रक्षालनविशारदम् ॥ पावनं
पावनानांचयमुनास्नानमुत्तमम् ॥ ४४ ॥ स्नातास्तत्रचयेराजन्सर्वकामफलप्रदे ॥ शुभांश्चभुंजतेभोगांश्चंद्रसूर्यग्रहोपमान् ॥ ४५ ॥ यमुनामोक्षदाप्रो
क्तामथुरासंगतायदि ॥ मथुरायांचकालिंदीपुण्याधिकविवर्द्धिनी ॥ ४६ ॥ अन्यत्रयमुनापुण्यामहापातकहारिणी ॥ विष्णुभक्तिप्रदादेवीमथुरासंगताभ
वेत् ॥ ४७ ॥ भक्तिभावेनसंयुक्ताकालिंद्यांयदिमज्जयेत् ॥ कल्पकोटिसहस्राणिवसतेसन्निधौहरेः ॥ ४८ ॥ मुक्तिंप्रयांतिमनुजाःनूनंसांख्येनव
र्जिताः ॥ पितरस्तस्यतृप्यंतितृप्ताःकल्पशतैर्दिवि ॥ ४९ ॥ येपिबंतिनराराजन्यमुनासलिलंशुभम् ॥ पंचगव्यसहस्रैस्तुसेवितैःकिंप्रयोजनम् ॥ ५० ॥
कोटितीर्थसहस्रैस्तुसेवितैःकिंप्रयोजनम् ॥ तत्रदानंचहोमश्चसर्वंकोटिगुणंभवेत् ॥ ५१ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखंडेऊनत्रिंशोऽध्यायः ॥ २९ ॥
॥ छ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ अत्रतेवर्णयिष्यामिइतिहासंपुरातनम् ॥ पुराकृतयुगेराजन्निषधेनगरेवरे ॥ १ ॥ आसीद्वैश्यःकुबेराभोनामतोहे
मकुंडलः ॥ कुलीनःसत्क्रियोदेवद्विजपावकपूजकः ॥ २ ॥ कृषिवाणिज्यकर्त्तासौविविधक्रयविक्रयी ॥ गोघोटकमहिष्यादिपशुपोषणतत्प
रः ॥ ३ ॥ पयोदधीनितक्राणिगोमयानितृणानिच ॥ काष्ठानिफलमूलानिलवणार्द्रादिपिप्पली ॥ ४ ॥ धान्यानिशाकतैलानिवस्त्राणिविविधा
निच ॥ धातूनिक्षुविकारांश्चविक्रीणीतेससर्वदा ॥ ५ ॥ इत्थंनानाविधैर्वैश्यउपायैरपरैस्तथा ॥ उपार्जयामाससदाअष्टौहाटककोटयः ॥ ६ ॥ एवंमहा
धनःसोथहाकर्णपलितोभवत् ॥ पश्चाद्विचार्यसंसारक्षणिकत्वंस्वचेतसि ॥ ७ ॥ तद्धनस्यषडंशेनधर्मकार्यंचकारसः ॥ विष्णोरायतनंचक्रेगृहंचक्रे
शिवस्यच ॥ ८ ॥ तडागंखानयामासविपुलंसागरोपमम् ॥ वाप्यश्चपुष्करिण्यश्चबहुधातेनकारिताः ॥ ९ ॥ वटाश्वत्थाम्रकंकोलजंबूनिंबादिका
ननम् ॥ [1]स्वसत्वेनतदाचक्रेतथापुष्पवनंशुभम् ॥ १० ॥ उदयास्तमनंयावदन्नपानंचकारसः ॥ पुराद्बहिश्चतुर्दिक्षुप्रपांचक्रेतिशोभनाम् ॥ ११ ॥
पुराणेषुप्रसिद्धानियानिदानानिभूपते ॥ ददौतानिसधर्म्मात्मानित्यंदानपरस्तदा ॥ १२ ॥ यावज्जीवकृतेपापेप्रायश्चित्तमथाकरोत् ॥ देवपूजापरो
नित्यंनित्यंचातिथिपूजकः ॥ १३ ॥ तस्येत्थंवर्त्तमानस्यसंजातौद्वौसुतौनृप ॥ तौसुप्रसिद्धनामानौश्रीकुंडलविकुंडलौ ॥ १४ ॥ तयोर्मूर्ध्निगृहंत्यक्ता

---

[1] आरोपितं स्वसत्वेनेति पाठः ।

जगामतपसेवनम् ॥ तत्राराध्यपरंदेवंगोविंदंवरदंप्रभुम् ॥ १५ ॥ तपःक्लिष्टशरीरोसौवासुदेवमनाःसदा ॥ प्राप्तःसवैष्णवंलोकंयत्रगत्वानशोचति ॥ १६ ॥
अथतस्यसुतौराजन्महामानसमान्वितौ ॥ तरुणौरूपसंपन्नौधनगर्वेणगर्वितौ ॥ १७ ॥ दुःशीलौव्यसनासक्तौधर्मकर्माद्यदर्शकौ ॥ नवाक्यंचागतौमातु
र्वृद्धानांवचनंतथा ॥ १८ ॥ कुमार्गगौदुरात्मानौपितृमित्रनिषेधकौ ॥ अधर्मनिरतौदुष्टौपरदाराभिगामिनौ ॥ १९ ॥ गीतवादित्रनिरतौवीणावेणुवि
नोदिनौ ॥ वारस्त्रीशतसंयुक्तौगायंतौचेरतुस्तदा ॥ २० ॥ चाटुकारजनैर्युक्तौबिंबोष्ठीषुविशारदौ ॥ सुवेषौचारुवसनौचारुचंदनरूषितौ ॥ २१ ॥
तथासुगंधिमालाढ्यौकस्तूरीलक्ष्मलक्षितौ ॥ नानालंकारशोभाढ्यौमौक्तिकाहारहारिणौ ॥ २२ ॥ गजवाजिरथौघेनक्रीडंतौतावितस्तदा ॥ मधुपान
समायुक्तौपरस्त्रीरतिमोहितौ ॥ २३ ॥ नाशयंतौपितृद्रव्यंसहस्रंददतुःशतम् ॥ तस्थतुःस्वगृहेरम्येनित्यंभोगपरायणौ ॥ २४ ॥ इत्थंतुतद्धनंताभ्यां
विनियुक्तमसद्व्ययैः ॥ वारस्त्रीविटशैलूषमल्लचारणबंदिषु ॥ २५ ॥ अपात्रेतद्धनंदत्तंक्षिप्तंबीजमिवोषरे ॥ नसत्पात्रेचतद्दत्तंनब्राह्मणमुखेहुतम् ॥ २६ ॥
नार्चितोभूतभृद्विष्णुःसर्वपापप्रणाशनः ॥ उभयोरेवतद्द्रव्यमचिरेणक्षयंययौ ॥ २७ ॥ ततस्तौदुःखमापन्नौकार्पण्यंपरमंगतौ ॥ शोचमानौतुमुह्यंतौक्षु
त्पीडादुःखपीडितौ ॥ २८ ॥ तयोस्तुतिष्ठतोर्गेहेनास्तियद्भुज्यतेतदा ॥ स्वजनैर्बांधवैस्सर्वैःसेवकैरुपजीविभिः ॥ २९ ॥ द्रव्याभावेपरित्यक्तौचिंत्य
मानौततःपुरे ॥ पश्चाच्चौर्य्यंसमारब्धंताभ्यांचनगरेनृप ॥ ३० ॥ राजतोलोकतोभीतौस्वपुरान्निःसृतौतदा ॥ चक्रतुर्वनवासंतौसर्वेषामुपपीडितौ ॥ ३१ ॥
जघ्नतुःसततंमूढौशितैर्बाणैर्विषार्पितैः ॥ नानापक्षिवराहांश्चहरिणान्रोहितांस्तथा ॥ ३२ ॥ शशकाञ्छल्लकान्गोधान्श्वापदांश्चेतरान्बहून् ॥ महा
बलौभिल्लसंगावाखेटकभुजौसदा ॥ ३३ ॥ एवंमांसमयाहारौपापाहारौपरंतप ॥ कदाचिद्भूधरंप्राप्तोह्येकोन्यश्चवनंगतः ॥ ३४ ॥ शार्दूलेनहतोज्येष्ठः
कनिष्ठःसर्पदंशितः ॥ एकस्मिन्दिवसेराजन्पापिष्ठौनिधनंगतौ ॥ ३५ ॥ यमदूतैस्ततोबद्ध्वापापैर्नीतौयमालयम् ॥ गत्वाभिजगदुःसर्वेतेदूताःपापि
नावुभौ ॥ ३६ ॥ धर्मराजनरावेतावानीतौतवशासनात् ॥ आज्ञांदेहिस्वभृत्येषुप्रसीदकरवामकिम् ॥ ३७ ॥ आलोच्यचित्रगुप्तेनतदादूताञ्जगौ
यमः ॥ एकस्तुनीयतांवीरनिरयंतीव्रवेदनम् ॥ ३८ ॥ अपरःस्थाप्यतांस्वर्गेयत्रभोगाह्यनुत्तमाः ॥ कृतांताज्ञांततःश्रुत्वादूतैश्चक्षिप्रकारिभिः ॥ ३९ ॥
निक्षिप्तोरौरवेघोरेयोज्येष्ठोहिनराधिप ॥ तेषांदूतवरःकश्चिदुवाचमधुरंवचः ॥ ४० ॥ विकुंडलमयासार्द्धमेहिस्वर्गंददामिते ॥ भुंक्ष्वभोगान्सुदिव्यांस्त्व
मर्जितान्स्वेनकर्मणा ॥ ४१ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखंडेत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३० ॥ छ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ ततोहृष्टमनाःसोथदूतंपप्रच्छतं
पथि ॥ संदेहंहृदिकृत्वातुविस्मयंपरमंगतः ॥ विचारयन्हृदिस्वर्गःकस्यहेतोःफलंमम ॥ १ ॥ ॥ विकुंडलउवाच ॥ ॥ हेदूतवरपृच्छामिसंशयंत्वा

महंपरम् ॥ आवांजातौकुलेतुल्येतुल्यंकर्मतथाकृतम् ॥ २ ॥ दुर्मृत्युरपितुल्योभूत्तुल्योदृष्टोयमस्तथा ॥ कथंसनरकेक्षिप्तस्तुल्यकर्म्माममाग्रजः ॥ ३ ॥
ममाभवत्कथंनाकमितिमेछिंधिसंशयम् ॥ देवदूतनपश्यामिममस्वर्गस्यकारणम् ॥ ४ ॥ ॥ देवदूतउवाच ॥ ॥ मातापितासुतोजायास्वसाभ्रातावि
कुंडल ॥ जन्महेतोरियंसंज्ञाजंतोःकर्म्मोपभुक्तये ॥ ५ ॥ एकस्मिन्पादपेयद्वच्छकुनानांसमागमः ॥ यद्यत्समीहितंकर्मकुरुतेपूर्वभावितः ॥ ६ ॥
तस्यतस्यफलंभुंक्तेकर्म्मणःपुरुषःसदा ॥ सत्यंवदामितेप्रीत्यानरैःकर्म्मशुभाशुभम् ॥ ७ ॥ स्वकृतंभुज्यतेवैश्यकालेकालेपुनःपुनः ॥ एकःकरोतिकर्मा
णिएकस्तत्फलमश्नुते॥८॥अन्योनलिप्यतेवैश्यकर्मणान्यस्यकुत्रचित्॥अपतन्नरकेपापैस्तवभ्रातासुदारुणैः॥त्वंचधर्मेणधर्मज्ञस्वर्गंप्राप्नोषिशाश्वतम्॥९॥
॥ विकुंडलउवाच ॥ आबाल्यान्ममपापेषुनपुण्येषुरतंमनः॥अस्मिञ्जन्मनिहेदूतदुष्कृतंहिकृतंमया ॥ १० ॥ देवदूतनजानामिसुकृतंकर्मचात्मनः ॥
यदिजानासिमत्पुण्यंतन्मेत्वंकृपयावद ॥ ११ ॥ ॥ देवदूतउवाच ॥ ॥ शृणुवैश्यप्रवक्ष्यामियत्त्वयापुण्यमर्जितम् ॥ जानामितदहंसर्वंनत्वंवेत्सिसु
निश्चितम् ॥ १२ ॥ हरिमित्रसुतोविप्रःसुमित्रोवेदपारगः ॥ आसीत्तस्याश्रमःपुण्योयमुनादक्षिणेतटे ॥ १३ ॥ तेनसख्यंवनेतस्मिंस्तवजातंविशांवर ॥
तत्संगेनत्वयास्नातंमाघमासद्वयंतथा ॥ १४ ॥ कालिंदीपुण्यपानीयेसर्वपापहरेवरे ॥ तत्तीर्थेलोकविख्यातेनाम्नापापप्रणाशने ॥ १५ ॥ एकेनसर्वपापे
भ्योविमुक्तस्त्वंविशांपते ॥ द्वितीयमाघपुण्येनप्राप्तःस्वर्गस्त्वयानघ ॥ १६ ॥ त्वंतत्पुण्यप्रभावेनमोदस्वसततंदिवि ॥ नरकेषुतवभ्रातामहतींपापयात
नाम् ॥ १७ ॥ छिद्यमानोसिपत्रैश्चभिद्यमानस्तुमुद्गरैः ॥ चूर्ण्यमानःशिलापृष्ठेतप्तांगारेषुभर्जितः ॥ १८ ॥ इतिदूतवचःश्रुत्वाभ्रातृदुःखेनदुः
खितः ॥ पुलकांकितसर्वांगोदीनोसौविनयान्वितः ॥ १९ ॥ उवाचतंदेवदूतंमधुरंनिपुणंवचः ॥ मैत्रीसप्तपदीसाधोसतांभवतिसत्फला ॥ २० ॥ मित्रभा
वंविचिंत्यत्वंमामुपाकर्तुमर्हसि ॥ ततोहिश्रोतुमिच्छामिसर्वज्ञस्त्वंमतोमम॥२१॥यमलोकंनपश्यंतिकर्मणाकेनमानवाः॥ गच्छंतिनिरयंयेनतन्मेत्वंकृपया
वद ॥ २२ ॥ ॥ देवदूतउवाच ॥ ॥ सम्यक्पृष्टंत्वयावैश्यनष्टपापोसिसांप्रतम् ॥ विशुद्धेहृदयेपुंसांबुद्धिःश्रेयसिजायते ॥२३ ॥ यद्यप्यवसरोनास्तिम
मसेवापरस्यवै ॥ तथापिचतवस्नेहात्प्रवक्ष्यामियथामति ॥ २४ ॥ कर्मणामनसावाचासर्वावस्थासुसर्वदा ॥ परपीडांनकुर्वंतिनतेयांतियमालयम् ॥२५॥
नवेदैर्नचदानैश्चनतपोभिर्नचाध्वरैः ॥ कथंचित्स्वर्गतिंयांतिपुरुषाःप्राणिहिंसकाः ॥ २६ ॥ अहिंसापरमोधर्मोह्यहिंसैवपरंतपः ॥ अहिंसापरमंदानमित्या
हुर्मुनयःसदा ॥ २७ ॥ मशकान्सरीसृपान्दंशान्यूकाद्यान्मानवांस्तथा ॥ आत्मौपम्येनपश्यंतिमानवायेदयालवः ॥ २८ ॥ तप्तांगारमयस्कीलंमादंप्रेत
तरंगिणीम् ॥ दुर्गतिंनैवगच्छंतिकृतांतस्यचतेनराः ॥ २९ ॥ भूतानियेत्रहिंसंतिजलस्थलचराणिच ॥ जीवनार्थंचतेयांतिकालसूत्रंचदुर्गतिम् ॥ ३० ॥

श्वमांसभोजनास्तत्रपूयशोणितपायिनः ॥ मज्जंतश्चवसापंकेदष्टाःकीटैरधोमुखैः ॥ ३१ ॥ परस्परंचखादंतोघ्नंतिचान्योन्यघातिनः ॥ वसंतिकल्पा
नेकांस्तेरुदंतोदारुणंरवम् ॥ ३२ ॥ कृमियोनिशतंगत्वास्थावराःस्युश्चिरंतुते ॥ ततोगच्छंतितेक्रूरास्तिर्यग्योनिशतेषुच ॥ ३३ ॥ पश्चाद्भवंतिजातांधाः
काणाःकुब्जाश्चपंगवः॥ दरिद्राश्चांगहीनाश्चमानुषाःप्राणिहिंसकाः॥३४॥तस्माद्वैश्यपरत्रेहकर्मणामनसागिरा ॥ लोकद्वयसुखप्रेप्सुर्धर्मज्ञोनतदाचरेत्॥३५॥
लोकद्वयेनविंदंतिसुखानिप्राणिहिंसकाः ॥ येनहिंसतिभूतानिनतेबिभ्यातिकुत्राचित् ॥ ३६ ॥ प्रविशंतियथानद्यःसमुद्रमृजुवक्रगाः ॥ सर्वेधर्माअहिंसायांप्र
विशंतितथादृढम् ॥ ३७ ॥ सस्नातःसर्वतीर्थेषुसर्वयज्ञेषुदीक्षितः ॥ अभयंयेनभूतेभ्योदत्तमत्रविशांवर ॥ ३८ ॥ येनियोगांश्चशास्त्रोक्तान्धर्माधर्मविमि
श्रितान् ॥ पालयंतीहयेवैश्यनतेयांतियमालयम् ॥ ३९ ॥ ब्रह्मचारीगृहस्थश्चवानप्रस्थोयतिस्तथा ॥ स्वधर्मनिरताःसर्वेनाकपृष्ठेवसंतिने ॥ ४० ॥
यथोक्तचारिणःसर्वेवर्णाश्रमसमन्विताः ॥ नराजितेंद्रियायांतिब्रह्मलोकंतुशाश्वतम् ॥ ४१ ॥ इष्टापूर्तेरतायेचपंचयज्ञरताश्चये ॥ दयान्विताश्चयेनित्यंने
क्षंतेतेयमालयम् ॥ ४२ ॥ इंद्रियार्थनिवृत्तायेसमर्थावेदवादिनः ॥ अग्निपूजारतानित्यंतेविप्राःस्वर्गगामिनः ॥ ४३ ॥ अदीनवदनाःशूराःशत्रुभिःपरिवे
ष्टिताः ॥ आहवेषुविपन्नायेतेषांमार्गोदिवाकरः ॥ ४४ ॥ अनाथस्त्रीद्विजार्थेचशरणागतपालने ॥ प्राणांस्त्यजंतियेवैश्यनच्यवंतिदिवस्तुते ॥ ४५ ॥
पंग्वंधबालवृद्धांश्चरोग्यनाथदरिद्रितान् ॥ येपुष्णंतिसदावैश्यतेमोदंतिसदादिवि ॥ ४६ ॥ गांदृष्ट्वापंकनिर्मग्नांरोगमग्नंद्विजंतथा ॥ उद्धरंतिनरायेचते
षांलोकोश्वमेधिनाम् ॥ ४७ ॥ गोग्रासंयेप्रयच्छंतियेशुश्रूषंतिगाःसदा ॥ येनारोहंतिगोपृष्ठेतेस्वर्लोकनिवासिनः ॥ ४८ ॥ गर्तमात्रंतुयेचक्रुर्यत्रगोर
तृषाभवेत् ॥ यमलोकमदृष्ट्वैवतेयांतिस्वर्गतिंनराः ॥ ४९ ॥ अग्निपूजादेवपूजागुरुपूजारताश्चये ॥ द्विजपूजारतानित्यंतेविप्राःस्वर्गगामिनः ॥ ५० ॥
वापीकूपतडागादौधर्मस्यांतोनविद्यते ॥ पिबंतिस्वेच्छयायत्रजलस्थलचरास्तदा ॥ ५१ ॥ नित्यंदानपरःसोत्रकथ्यतेविबुधैरपि ॥ यथायथाचपा
नीयंपिबंतिप्राणिनोभृशम् ॥ ५२ ॥ तथातथाऽक्षयःस्वर्गोधर्मबुद्ध्याविशांवर ॥ प्राणिनांजीवनंवारिप्राणावारिणिसंस्थिताः ॥ ५३ ॥ नित्यस्नानेन
पूयंतेयेपिपातकिनोनराः ॥ प्रातस्नानंहरेद्वैश्यबाह्याभ्यंतरजंमलम् ॥ ५४ ॥ प्रातःस्नानेननिष्पापोनरोननिरयंव्रजेत् ॥ स्नानंविनातुयोभुंक्तेमलाशीस
सदानरः ॥ ५५ ॥ अस्नायीयोनरस्तस्यविमुखापितृदेवताः ॥ स्नानहीनोनरःपापःस्नानहीनोनरोशुचिः ॥ ५६ ॥ अस्नायीनरकंभुंक्तेपुंस्कीटा
दिषुजायते ॥ येपुनःस्रोतसिस्नानमाचरंतीहपर्वणि ॥ ५७ ॥ तेनैवनरकंयांतिनजायंतेकुयोनिषु ॥ दुःस्वप्नादुष्टचिंताश्चवंध्याभवंतिसर्वदा ॥ ५८ ॥

पा०—१ येनोरोहंतिवृषभम्।

प्रातःस्नानेनशुद्धानांपुरुषाणांविशांवर ॥ तिलांश्चतिलपात्रांश्चतिलप्रस्थंयथाविधि ॥ ५९ ॥ दत्त्वाप्रेतपतेर्भूमौनव्रजंतिनराःक्वचित् ॥ पृथिवींकांचनं गांचदत्वादानानिषोडश ॥ ६० ॥ गत्वानविनिवर्ततेस्वर्गलोकाद्द्विकुंडल ॥ पुण्यासुतिथिषुप्राज्ञोव्यतीपातेचसंक्रमे ॥ ६१ ॥ स्नात्वादत्त्वाचयत्किंचिन्नैवमज्जतिदुर्गतौ ॥ नैवाक्रामंतिदातारोदारुणंरौरवंपथम् ॥ इहलोकेनजायंतेकुलेधनविवर्जिते॥६२॥सत्यवादीसदामौनीप्रियवादीचयोनरः॥अक्रोधनःसमाचारो नातिवाद्यनसूयकः ॥ ६३ ॥ सदादाक्षिण्यसंपन्नःसदाभूतदयान्वितः ॥ गोप्ताचपरमर्माणांवक्तापरगुणस्यच ॥ ६४ ॥ परस्वंतृणमात्रंचमनसापिनयो हरेत् ॥ नपश्यंतिविशांश्रेष्ठह्येतेनरकयातनाम् ॥६५॥ परापवादीपाखंडःपापेभ्योपिमतोधिकः ॥ पच्यतेनरकेतावद्यावदाभूतसंप्लवम् ॥ ६६ ॥ वक्तापरुषवाक्यानांमंतव्योनरकागतः ॥ संदेहोनविशांश्रेष्ठपुनर्यातिचदुर्गतिम् ॥ ६७ ॥ नतीर्थैर्नतपोभिश्चकृतघ्नस्यास्तिनिष्कृतिः ॥ सहतेयातनांघोरांसनरोनरके चिरम् ॥ ६८ ॥ पृथिव्यांयानितीर्थानितेषुमज्जतियोनरः ॥ जितेंद्रियोजिताहारोनसयातियमालयम् ॥ ६९ ॥ नतीर्थेपातकंकुर्यान्नचतीर्थोपजीवनम् ॥ तीर्थे प्रतिग्रहस्त्याज्यस्त्याज्योधर्मस्यविक्रयः॥७०॥ दुर्जरंपातकंतीर्थेदुर्जरश्चप्रतिग्रहः॥तीर्थेचदुर्जरंसर्वमेतत्किन्नरकंव्रजेत् ॥७१॥ सकृद्गंगांभसिस्नातःपूतो गांगेयवारिणा ॥ ननरोनरकंयातिअपिपातकराशिकृत् ॥७२॥ व्रतदानतपोयज्ञाःपवित्राणीतराणिच ॥ गंगाबिंद्वभिषिक्तस्यनसमाइतिनःश्रुतम् ॥ ७३ ॥ अन्यतीर्थसमांगंगांयोब्रवीतिनराधमः ॥ सयातिनरकंवैश्यदारुणंरौरवंमहत् ॥ ७४ ॥ धर्मद्रवंह्यपांबीजंवैकुंठचरणच्युतम् ॥ धृतंमूर्ध्निमहेशेनयद्गांगममलं जलम् ॥ ७५ ॥ तद्ब्रह्मैवनसंदेहोनिर्गुणंप्रकृतेःपरम् ॥ तेनकिंसमतांगच्छेदपिब्रह्मांडगोचरे ॥ ७६ ॥ गंगागंगेतियोब्रूयाद्योजनानांशतैरपि ॥ नरोननरकंयातिकिंतयासदृशंभवेत् ॥ नान्येनदह्यतेसद्यःक्रियानरकदायिनी ॥ ७७ ॥ गंगांभसिप्रयत्नेनस्नातव्यंतेनमानवैः ॥ प्रतिगृहनिवृत्तोयः प्रतिग्रहक्षमोपिसन् ॥ सद्विजोद्योततेवैश्यतारारूपाश्चिरंदिवि ॥ ७८ ॥ गास्तुद्धरंतियेपंकाद्येरक्षंतिचरोगिणः ॥ म्रियंतेगोगृहेयेचतेषांनभासि तारकाः ॥ यमलोकंनपश्यंतिप्राणायामपरायणाः ॥ ७९ ॥ अपिदुष्कृतकर्माणस्तैरेवहताकिल्बिषाः ॥ दिवसेदिवसेवैश्यप्राणायामास्तुषोडश ॥ अपिब्रह्महणंसाक्षात्पुनंत्यहरहःकृताः ॥ ८० ॥ तपांसियानितप्यंतेव्रतानिनियमाश्चये ॥ गोसहस्रप्रदानंचप्राणायामस्तुतत्समः ॥ ८१ ॥ अब्बिंदुंयःकुशाग्रेणमासेमासेनरःपिबेत् ॥ संवत्सरशतंसाग्रंप्राणायामस्तुतत्समः ॥ ८२ ॥ पातकंतुमहद्यच्चतथाक्षुद्रोपपातकम् ॥ प्राणायामैः क्षणात्सर्वंभस्मसात्कुरुतेनरः ॥ ८३ ॥ मातृवत्परदारान्येमन्यंतेवैनरोत्तमाः ॥ नतेयांतिनरश्रेष्ठकदाचिद्यमयातनाम् ॥ ८४ ॥ मनसापिपरेषां यःकलत्राणिनसेवते ॥ सहलोकद्वयेनास्तितेनवैश्यधराधृता ॥ ८५ ॥ तस्माद्धर्म्मान्वितैस्त्याज्यंपरदारोपसेवनम् ॥ नयंतिपरदारास्तुनरकाने

कविंशतिम् ॥ ८६ ॥ लोभोनजायतेयेषांपरदारेषुमानसे ॥ तेयांतिदेवलोकंतुनयमंवैश्यसत्तम ॥ ८७ ॥ शश्वत्क्रोधनिदानेषुयःक्रोधेननजीयते ॥ जितस्वर्गःसमंतव्यःपुरुषोऽक्रोधनोभुवि ॥ ८८ ॥ मातरंपितरंपुत्रआराधयतिदेववत् ॥ अप्राप्तेवार्द्धकेकालेनयातिचयमालयम् ॥ ८९ ॥ पितुश्चाधिकभावेनयेर्चयंतिगुरुंनराः ॥ भवंत्यतिथयोलोकेब्रह्मणस्तेविशांवर ॥ ९० ॥ इहचैवस्त्रियोधन्याःशीलस्यपरिरक्षणात् ॥ शीलभंगेचनारीणांयमलोकःसुदारुणः ॥ ९१ ॥ शीलंरक्ष्यंसदास्त्रीभिर्दुष्टसंगविवर्जनात् ॥ शीलेनहिपरःस्वर्गःस्त्रीणांवैश्यनसंशयः ॥ ९२ ॥ शूद्रस्यपाकयज्ञेननिषिद्धाचरणेनच ॥ दुर्गतिर्विहितावैश्यतस्यसानारकीगतिः ॥ ९३ ॥ विचारयंतियेशास्त्रंवेदाभ्यासरताश्चये ॥ पुराणंसंहितांयेचश्रावयंतिपठंतिच ॥ ९४ ॥ व्याकुर्वंतिस्मृतिर्येचयेधर्मप्रतिबोधकाः ॥ वेदांतेषुनिषण्णायेतैरियंजगतीधृता ॥ ९५ ॥ तत्तदभ्यासमाहात्म्यैःसर्वेतेहतकिल्बिषाः ॥ गच्छंतिब्रह्मणोलोकंयत्रमोहोनविद्यते ॥ ९६ ॥ ज्ञानमज्ञाययोदद्याद्वेदशास्त्रसमुद्भवम् ॥ अपिवेदास्तमर्चंतिभवबंधविदारणम् ॥ ९७ ॥ श्रूयतामद्भुतंह्येतद्रहस्यंवैश्यसत्तम ॥ संमतंधर्मराजस्यसर्वलोकामृतप्रदम् ॥ ९८ ॥ नयमंयमलोकंचनभूतान्घोरदर्शनान् ॥ पश्यंतिवैष्णवानूनंसत्यंसत्यंमयोदितम् ॥ ९९ ॥ प्राहास्मान्यमुनाभ्रातासदैवहिपुनःपुनः ॥ भवद्भिर्वैष्णवास्त्याज्यानतेस्युर्ममगोचराः ॥ १०० ॥ स्मरंतियेसकृद्भूताःप्रसंगेनापिकेशवम् ॥ तेविध्वस्ताखिलाघौघायांतिविष्णोःपरंपदम् ॥ १०१ ॥ दुराचारोदुष्कृतोपिसदाचाररतोपियः ॥ भवद्भिःससदात्याज्योविष्णुंचभजतेनरः ॥१०२॥ वैष्णवोयद्गृहेभुंक्तेयेषांवैष्णवसंगतिः॥तेपिवःपरिवार्याःस्युस्तत्संगहतकिल्बिषाः॥१०३॥इत्थंवैश्यानुशास्त्यस्मान्देवोदंडधरःसदा ॥ अतोनोवैष्णवायांतिराजधानींयमस्यतु ॥१०४॥ विष्णुभक्तिविनानृणांपापिष्ठानांविशांवर ॥ उपायोनास्तिनास्त्यन्यःसंतर्तुंनरकांबुधिम् ॥ १०५ ॥ श्वपाकमपिनेक्षेतलोकेष्टंवैश्यवैष्णवम् ॥ वैष्णवोवर्णबाह्योपिपुनातिभुवनत्रयम् ॥ १०६ ॥ एतावतालमघनिर्हरणायपुंसांसंकीर्तनंभगवतोगुणकर्मनाम्नाम् ॥ विक्रुश्यपुत्रमघवान्यदजामिलोपिनारायणेतिम्रियमाणइयायमुक्तिम् ॥ १०७ ॥ नरकेतुचिरंमग्नाःपूर्वेयेचकुलद्वये ॥ तदैवयांतितेस्वर्गंयदार्चंतिमुदाहरिम् ॥ १०८ ॥ विष्णुभक्तस्ययेदासावैष्णवान्नभुजश्चये ॥ तेतुक्रतुभुजांवैश्यगतिंयांतिनिराकुलाः ॥ १०९ ॥ प्रार्थयेद्वैष्णवस्यान्नंप्रयत्नेनविचक्षणः ॥ सर्वपापविशुद्ध्यर्थंतदभावेजलंपिबेत् ॥ ११० ॥ गोविंदेतिजपन्मंत्रंकुत्रचिन्म्रियतेयदि ॥ सनरोनयमंपश्येत्तंचनेक्षामहेवयम् ॥ १११ ॥ सांगंसमुद्रंसध्यानंसऋषिःछंददैवतम् ॥ दीक्षयाविधिवन्मंत्रंजपेद्वैद्वादशाक्षरम् ॥ ११२ ॥ अष्टाक्षरंचमंत्रेशंयेजपंतिनरोत्तमाः ॥ तान्दृष्ट्वाब्रह्महाशुद्ध्येद्राजतेविष्णुवत्स्वयम् ॥ ११३ ॥ शंखिनश्चक्रिणोभूत्वाब्रह्माभ्यंतर

पा०—१ श्वपाकमपिनेक्षेत ।

गामिनः ॥ वसंतिवैष्णवेलोकेविष्णुरूपेणतेनराः ॥ ११४ ॥ ह्रदिसूर्येजलेवाथप्रतिमास्थंडिलेपिच ॥ समभ्यर्च्यहरिंयांतिनरास्तद्वैष्णवंपदम् ॥ ११५ ॥
अथवासर्वदापूज्योवासुदेवोमुमुक्षुभिः ॥ शालग्रामेमणौचक्रेवज्रकीटविनिर्मिते ॥ ११६ ॥ अधिष्ठानंहितद्विष्णोःसर्वपापप्रणाशनम् ॥ सर्वपुण्यप्रदंवैश्य
सर्वेषामपिमुक्तिदम् ॥ ११७ ॥ यःपूजयेद्धरिंचक्रेशालग्रामशिलोद्भवे ॥ राजसूयसहस्रेणतेनेष्टंप्रतिवासरे ॥ ११८ ॥ सदामनंतिवेदांताब्रह्मनिर्वाणमच्यु
तम् ॥ तत्प्रसादोभवेन्नृणांशालग्रामशिलार्चनात् ॥११९॥ महाकाष्ठस्थितोवह्निर्मथ्यस्थानेप्रकाशते ॥ यथातथाहरिर्व्यापीशालग्रामेप्रकाशते ॥ १२० ॥
अपिपापसमाचाराःकर्म्मण्यनधिकारिणः ॥ शालग्रामार्चकावैश्यनैवयांतियमालयम् ॥ १२१ ॥ नतथारमतेलक्ष्म्यांनतथास्वपुरेहरिः ॥ शालग्राम
शिलाचक्रेयथासरमतेसदा ॥ १२२ ॥ अग्निहोत्रंकृतंतेनदत्तापृथ्वीससागरा ॥ येनार्चितोहरिश्चक्रेशालग्रामशिलोद्भवे ॥ १२३ ॥ शिलाद्वादशभो
वैश्यशालग्रामशिलोद्भवाः ॥ विधिवत्पूजितायेनतस्यपुण्यंवदामिते ॥ १२४ ॥ कोटिद्वादशलिंगैस्तुपूजितैःस्वर्णपंकजैः ॥ यत्स्याद्द्वादशकालेषु
दिनेनैकेनतद्भवेत् ॥ १२५ ॥ यःपुनःपूजयेद्भक्त्याशालग्रामशिलाशतम् ॥ उषित्वासहरेर्लोकेचक्रवर्त्तीहजायते ॥ १२६ ॥ कामैःक्रोधैःप्रलोभैश्चव्याप्तो
यत्रनराधमः ॥ सोपियातिहरेर्लोकंशालग्रामशिलार्चनात् ॥ १२७ ॥ यःपूजयेद्धगोविंदंशालग्रामेसुदानरः ॥ आभूतसंप्लवंयावन्नसप्रच्यवतेदिवः ॥ १२८ ॥
विनातीर्थैर्विनादानैर्विनायज्ञैर्विनामतिम् ॥ मुक्तिंयांतिनरावैश्यशालग्रामशिलार्चनात् ॥ १२९ ॥ नरकंगर्भवासंचतिर्यक्त्वंकृमियोनिताम् ॥ नया
तिवैश्यपापोपिशालग्रामशिलार्चकः ॥ १३० ॥ दीक्षाविधानमंत्रज्ञोयश्चक्रेबलिमाहरेत् ॥ गंगागोदावरीरेवानद्योमुक्तिप्रदाश्चयाः ॥ १३१ ॥ निवसंति
हिताःसर्वाःशालग्रामशिलाजले ॥ नैवेद्यैर्विविधैःपुष्पैर्धूपदीपैर्विलेपनैः ॥ १३२ ॥ गीतवादित्रस्तोत्राद्यैःशालग्रामशिलार्चनम् ॥ कुरुतेमानवोयस्तुकलौ
भक्तिपरायणः ॥ १३३ ॥ कल्पकोटिसहस्राणिरमतेसन्निधौहरेः ॥ लिंगैस्तुकोटिभिर्दृष्टैर्यत्फलंपूजितैस्तुतैः ॥ १३४ ॥ शालग्रामशिलायास्तुह्येकेनाह्ना
हितत्फलम् ॥ सकृदभ्यर्चितेलिंगेशालग्रामशिलोद्भवे ॥ १३५ ॥ मुक्तिंप्रयांतिमनुजानूनंसांख्येनवर्जिताः ॥ शालग्रामशिलारूपीयत्रतिष्ठतिकेश
वः ॥ १३६ ॥ तत्रदेवाःसुरायक्षाभुवनानिचतुर्दश ॥ शालग्रामशिलायांतुयःश्राद्धंकुरुतेनरः ॥ १३७ ॥ पितरस्तस्यतिष्ठंतितृप्ताःकल्पशतंदिवि ॥
येपिबंतिनरानित्यंशालग्रामशिलाजलम् ॥ १३८ ॥ पंचगव्यसहस्रैस्तुसेवितैःकिंप्रयोजनम् ॥ कोटितीर्थसहस्रैस्तुसेवितैःकिंप्रयोजनम् ॥ १३९ ॥ तोयं
यदिपिबेत्पुण्यंशालग्रामशिलांगजम् ॥ शालग्रामशिलायत्रतत्तीर्थंयोजनत्रयम् ॥ १४० ॥ तत्रदानंचहोमंचसर्वंकोटिगुणंभवेत् ॥ शालग्रामशिलातोयं
यःपिबेद्बिंदुनासमम् ॥ १४१ ॥ मातुस्तन्यंपुनर्नैवसपिबेद्विष्णुभाङ्नरः ॥ शालग्रामसमीपेतुक्रोशमात्रंसमंततः ॥ १४२ ॥ कीटकोपिमृतोयातिवैकुंठंभ

वनंपरम् ॥ शालग्रामशिलाचक्रंयोदद्याद्दानमुत्तमम् ॥१४३॥ भूचक्रंतेनदत्तंस्यात्सशैलवनकाननम् ॥ शालग्रामशिलायायोमूल्यमुत्पादयेन्नरः॥१४४॥
विक्रेताचानुमंतायःपरीक्षासुचमोदते ॥ तेसर्वेनरकंयांतियावदाभूतसंप्लवम् ॥ १४५ ॥ ततःसंवर्जयेद्वैश्यचक्रस्यक्रयविक्रयम् ॥ बहुनोक्तेनकिंवैश्यकर्त
व्यंपापभीरुणा ॥ १४६ ॥ स्मरणंवासुदेवस्यसर्वपापहरंहरेः ॥ तपस्तप्त्वानरोघोरमरण्येनियतेंद्रियः ॥ १४७ ॥ यत्फलंसमवाप्नोतितन्नत्वागरुड
ध्वजम् ॥ कृत्वापिबहुशःपापंनरोमोहसमन्वितः ॥ १४८ ॥ नयातिनरकंगत्वासर्वपापहरंहरिम् ॥ पृथिव्यांयानितीर्थानिपुण्यान्यायतनानिच ॥ १४९ ॥
तानिसर्वाण्यवाप्नोतिविष्णोर्नामानुकीर्तनात् ॥ देवंशार्ङ्गधरंविष्णुंयेप्रपन्नाःपरायणाः ॥ १५० ॥ नतेषांयमसालोक्यंनतेस्युर्नरकौकसः ॥ वैष्णवःपुरुषो
वैश्याशिवनिंदांकरोतियः ॥ १५१ ॥ नविंदेद्वैष्णवंलोकंसयातिनरकंमहत् ॥ उपोष्यैकादशीमेकांप्रसंगेनापिमानवः ॥ १५२ ॥ नयातियातनांयामीमिति
लोमशतःश्रुतम् ॥ नेदृशंपावनंकिंचित्त्रिषुलोकेषुविद्यते ॥ १५३ ॥ उभयंपद्मनाभस्यदिनंपातकनाशनम् ॥ तावत्पापानिदेहेस्मिन्वसंतीहविशांव
र ॥ १५४ ॥ यावन्नोपवसेज्जंतुःपद्मनाभदिनंशुभम् ॥ अश्वमेधसहस्राणिराजसूयशतानिच ॥ १५५ ॥ एकादश्युपवासस्यकलांनार्हंतिषोडशीम् ॥ ए
कादशेंद्रियैःपापंयत्कृतंवैश्यमानवैः ॥ १५६ ॥ एकादश्युपवासेनतत्सर्वंविलयंव्रजेत् ॥ एकादशीसमंकिंचित्पुण्यंलोकेनविद्यते ॥ १५७ ॥ व्या
जेनापिकृतायैस्तुवशंयांतिनभास्करेः ॥ स्वर्गमोक्षप्रदाह्येषाशरीरारोग्यदायिनी ॥ १५८ ॥ सुकलत्रप्रदाह्येषाजीवत्पुत्रप्रदायिनी ॥ नगंगानगयावैश्य
नकाशीनचपुष्करम् ॥ १५९ ॥ नचापिवैष्णवंक्षेत्रंतुल्यंहरिदिनेनतु ॥ यमुनाचन्द्रभागानतुल्याहरिदिनेनतु ॥ १६० ॥ अनायासेनयेनात्रप्रा
प्यतेवैष्णवंपदम् ॥ रात्रौजागरणंकृत्वासमुपोष्यहरेर्दिने ॥ १६१ ॥ दशवैपैतृकेपक्षेमातृकेदशपूर्वजाः ॥ प्रियायादशयेवैश्यतानुद्धरतिनिश्चितम् ॥
॥ १६२ ॥ द्वंद्वसंगपरित्यक्तानागारिकृतकेतनाः ॥ स्रग्विणःपीतवसनाः प्रयांतिहरिमंदिरम् ॥ १६३ ॥ बालत्वेयौवनेवापिवार्द्धकेवाविशांवर ॥ उपो
ष्यैकादशींनूनंनैतिपापोतिदुर्गतिम् ॥ १६४ ॥ उपोष्येहत्रिरात्राणिकृत्वावातीर्थमज्जनम् ॥ दत्वाहेमतिलान्गाश्चस्वर्गंयांतीहमानवाः ॥ १६५ ॥
तीर्थेस्नांतिनयेवैश्यनदत्तंकांचनंचयैः ॥ नैवतप्तंतपःकिंचित्तेस्युःसर्वत्रदुःखिताः ॥ १६६ ॥ संक्षिप्यकथितंधर्म्मंनरकस्यनिरूपणम् ॥ अद्रोहःस
र्वभूतेषुवाङ्मनःकायकर्मभिः ॥ १६७ ॥ इंद्रियाणांनिरोधश्चदानंचहरिसेवनम् ॥ वर्णाश्रमक्रियाणांचपालनंविधितःसदा ॥ १६८ ॥ स्वर्गार्थीसर्वदावै
श्यतपोदानंनकीर्तयेत् ॥ यथाशक्तितथादद्यादात्मनोहितकाम्यया ॥ १६९ ॥ उपानद्वस्त्रमन्नानिपत्रंमूलंफलंजलम् ॥ अवंध्यंदिवसंकार्य्यंदरिद्रेणा
पिवैश्यक ॥ १७० ॥ इहलोकेपरेचैवनदत्तंनोपतिष्ठते ॥ दातारोनैवपश्यंतितांतांवैयमयातनाम् ॥ १७१ ॥ दीर्घायुषोधनाढ्याश्चभवंतीहपुनःपुनः ॥

किमत्रबहुनोक्तेनयांत्यधर्मेणदुर्गतिम् ॥ १७२ ॥ आरोहंतिदिवंधर्म्मैर्नराःसर्वत्रसर्वदा ॥ १७३ ॥ तेनबालत्वमारभ्यकर्तव्योधर्मसंग्रहः ॥ इतिते
कथितंसर्वंकिमन्यच्छ्रोतुमिच्छसि ॥ १७४ ॥ ॥ विकुंडलउवाच ॥ ॥ श्रुत्वात्वद्वचनंसौम्यप्रसन्नंचित्तमेवमे ॥ गंगोदंपापहंसद्यःपापहारिसतां
वचः ॥ १७५ ॥ उपकर्तुंप्रियंवक्तुंगुणोनैसर्गिकःसताम् ॥ शीतांशुःक्रियतेकेनशीतलोमृतमंडलः ॥ १७६ ॥ देवदूततततोब्रूहिकारुण्यान्ममपृच्छतः ॥ न
रकान्निष्कृतिःसद्योभ्रातुर्मेजायतेकथम् ॥१७७॥ इति तस्यवचःश्रुत्वादेवदूतोजगादह ॥ ध्यानंदृष्ट्वाक्षणंध्यात्वातन्मैत्रीरज्जुबंधनः ॥१७८॥ यत्तेवैश्याष्टमे
पुण्यंत्वयाजन्मनिसांचितम् ॥ तद्भ्रात्रेदीयतांसर्वंस्वर्गंतस्ययदीच्छसि ॥ १७९ ॥ ॥ विकुंडलउवाच ॥ ॥ किंतत्पुण्यंकथंजातांकिंजन्मचपुरातनम् ॥
तत्सर्वंकथ्यतांदूततततोदास्यामिसत्वरम्॥१८०॥ ॥देवदूतउवाच॥ ॥ शृणुवैश्यप्रवक्ष्यामितत्पुण्यंचसहेतुकम् ॥पुरामधुवनेपुण्येऋषिरासीच्चशाकुनिः॥
॥१८१॥तपोध्ययनसंपन्नस्तेजसाब्रह्मणासमः॥जज्ञिरेतस्यरेवत्यांनवपुत्राग्रहाइव॥१८२॥ध्रुवःशीलोबुधस्तारोज्योतिष्मानुतपंचमः॥ अग्निहोत्ररताह्येतेगृ
हधर्मेषुरेमिरे॥१८३॥निर्मोहोजितकामश्चध्यानकोशोगुणाधिकः॥एतेगृहविरक्ताश्चचत्वारोद्विजसूनवः॥१८४॥ चतुर्थाश्रममापन्नाःसर्वकामविनिस्पृहाः॥
ग्रामैकवासिनःसर्वेनिःसंगानिष्परिग्रहाः॥१८५॥निराशानिष्प्रयत्नाश्चसमलोष्टाश्मकांचनाः॥येनकेनचिदाच्छन्नायेनकेनचिदाशिताः॥१८६॥सायंग्रहास्त
थानित्यंविष्णुध्यानपरायणाः ॥ जितनिद्राजिताहारावातशीतसहिष्णवः ॥ १८७ ॥ पश्यंतोविष्णुरूपेणजगत्सर्वंचराचरम् ॥ चरंतिलीलयापृथ्वींतेन्यो
न्यंमौनमास्थिताः ॥ १८८ ॥ नकुर्वंतिक्रियांकांचिदर्थमात्रंहियोगिनः ॥ दृष्टज्ञानाअसंदेहाश्छिद्धिकारविशारदाः ॥ १८९ ॥ एवंतेतवविप्रस्यपूर्वमष्टम
जन्मनि ॥ तिष्ठतोमध्यदेशेषुपुत्रदारकुटुंबिनः ॥ १९० ॥ गेहंतावकमाजग्मुर्मध्याह्नेक्षुत्पिपासिताः ॥ वैश्वदेवांतरेकालेत्वयादृष्टागृहांगणे ॥ ९१ ॥ स
गद्गदंसाश्रुनेत्रंसहर्षंचससंभ्रमम् ॥ दंडवत्प्रणिपातेनबहुमानपुरःसरम् ॥ १९२ ॥ प्रणम्यचरणौमूर्ध्नाकृत्वापाणियुगाञ्जलिम् ॥ तदाभिनन्दिताःसर्वेतया
सूनृतयागिरा ॥ १९३ ॥ अद्यमेसफलंजन्मजीवितंसफलंतथा ॥ अद्यविष्णुःप्रसन्नोमेसनाथोद्यास्मिपावनः ॥ १९४ ॥ धन्योस्म्यद्यगृहंधन्यंधन्याअद्यकु
टुंबिनः ॥ ममाद्यपितरोधन्याधन्यागावःश्रुतंधनम् ॥ १९५ ॥ यद्दृष्टौभवतांपादौतापत्रयहरौमया ॥ भवतांदर्शनंयस्माद्धन्यस्यैवहरेरिव ॥ १९६ ॥ एवंसं
पूज्यकृत्वातुपादप्रक्षालनंतथा ॥ धृतंमूर्ध्निविशांश्रेष्ठश्रद्धयापरयातदा ॥ १९७ ॥ यत्रपादोदकंवैश्यश्रद्धयाशिरसाधृतम् ॥ गंधपुष्पाक्षतैर्धूपैर्दीपैर्भाव
पुरःसरम् ॥१९८॥ संपूज्यसुंदरान्नेनभोजितायतयस्तथा ॥ तृप्ताःपरमहंसास्तेविश्रांतामंदिरेनिशि ॥१९९॥ ध्यायंतश्चपरंब्रह्मयज्ज्योतिर्ज्योतिषांमतम् ॥
तेषामातिथ्यजंपुण्यंजातंयत्तेविशांवर ॥ २०० ॥ नतद्वक्त्रसहस्रेणवक्तुंशक्नोम्यहंखलु ॥ भूतानांप्राणिनःश्रेष्ठाःप्राणिनांमतिजीविनः ॥ २०१ ॥ मति

मत्सुसुराःश्रेष्ठानरेषुब्रह्मजातयः ॥ ब्राह्मणेषुचविद्वांसोविद्वत्सुकृतबुद्धयः ॥ २०२ ॥ कृतबुद्धिषुकर्तारःकर्तृषुब्रह्मवेदिनः ॥ अतएवसुपूज्यास्तेतस्मा
च्छ्रेष्ठाजगत्त्रये ॥२०३॥ तत्संगतिर्विशांश्रेष्ठमहापातकनाशिनी ॥ विश्रांतागृहिणोगेहेसंतुष्टाब्रह्मवेदिनः॥ २०४॥ आजन्मसंचितंपापंनाशयंतीक्षणेनवै ॥
संचितंयद्गृहस्थस्यपापमामरणांतिकम्॥२०५॥ विनिर्दहतितत्सर्वमेकरात्रोषितोथातिः॥ स्वश्रात्रेदेहितत्पुण्यंनरकाद्येनमुच्यते ॥२०६॥ इतिदूतवचःश्रु
त्वाददौपुण्यंससत्वरम् ॥ हृष्टेनचेतसाभ्रातानिरयात्सोपिनिर्गतः ॥ २०७ ॥ देवैस्तुपुष्पवर्षेणपूजितौचदिवंगतौ ॥ ताभ्यांसंपूजितःसम्यग्गतोदूतोयथा
गतः ॥ २०८ ॥ अखिलभुवनबोधंदेवदूतस्यवाक्यं निगमवचनतुल्यंवैश्यपुत्रोनिशम्य ॥ स्वकृतसुकृतदानाद्भ्रातरंतारयित्वा सुरपतिवरलोकंतेनसार्द्धं
जगाम ॥२०९॥ इतिहासमिमंराजन्यःपठेच्छृणुयादपि ॥ सगोसहस्रदानस्यविशोकोलभतेफलम् ॥२१०॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखंडेएकत्रिंशो
ऽध्यायः॥ ३१ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ ततोगच्छेतराजेंद्रसुगंधंलोकविश्रुतम् ॥ सर्वपापविशुद्धात्माब्रह्मलोकेमहीयते ॥१॥ रुद्रावर्तंततोगच्छेत्तीर्थसेवी
नराधिप ॥ तत्रस्नात्वानरोराजन्स्वर्गलोकेमहीयते ॥ २ ॥ गंगायाश्चनरश्रेष्ठसरस्वत्याश्चसंगमे ॥ स्नातोश्वमेधमाप्नोतिस्वर्गलोकंचगच्छति ॥ ३ ॥ तत्र
कर्णह्रदेस्नात्वादेवमभ्यर्च्यशंकरम् ॥ नदुर्गतिमवाप्नोतिस्वर्गलोकंचगच्छति ॥ ४ ॥ ततःकुब्जाम्रकंगच्छेत्तीर्थसेवीयथाक्रमम् ॥ गोसहस्रमवाप्नोति
स्वर्गलोकंचगच्छति ॥ ५ ॥ अरुंधतीवटंगच्छेत्तीर्थसेवीनराधिप ॥ सामुद्रकमुपस्पृश्यत्रिरात्रोपोषितोनरः ॥ ६ ॥ गोसहस्रफलंविंद्यात्स्वर्गलोकंचग
च्छति ॥ ब्रह्मावर्त्तंततोगच्छेद्ब्रह्मचारीसमाहितः ॥७॥ अश्वमेधमवाप्नोतिस्वर्गलोकंचगच्छति ॥ यमुनाप्रभवंगच्छेत्समुपस्पृश्ययामुनम् ॥ ८ ॥ अश्व
मेधफलंलब्ध्वाब्रह्मलोकेमहीयते ॥ दर्वीसंक्रमणंप्राप्यतीर्थंत्रैलोक्यविश्रुतम् ॥ ९ ॥ अश्वमेधमवाप्नोतिस्वर्गलोकंचगच्छति ॥ सिंधोश्चप्रभवंगत्वासि
द्धगंधर्वसेवितम् ॥ १० ॥ तत्रोष्यरजनीःपंचदद्याद्बहुसुवर्णकम् ॥ अथदेवींसमासाद्यनरःपरमदुर्गमाम् ॥ ११ ॥ अश्वमेधमवाप्नोतिगच्छेच्चौशनसीं
गतिम् ॥ ऋषिकुल्यांसमासाद्यवसिष्ठंचैवभारत ॥ १२ ॥ वसिष्ठंसमतिक्रम्यसर्वेवर्णाद्विजातयः ॥ ऋषिकुल्यांनरःस्नात्वाऋषिलोकंप्रपद्यते ॥ १३ ॥
यदितत्रवसेन्मासंशाकाहारोनराधिप ॥ भृगुतुंगंसमासाद्यवाजिमेधफलंलभेत् ॥ १४ ॥ गत्वावीरप्रमोक्षंचसर्वपापैःप्रमुच्यते ॥ कार्तिकमाघयोश्चैवतीर्थ
मासाद्यदुर्लभम् ॥१५॥ अग्निष्टोमातिरात्राभ्यांफलंप्राप्नोतिपुण्यकृत् ॥ ततःसंध्यांसमासाद्यविद्यातीर्थमनुत्तमम् ॥ १६ ॥ उपस्पृशेत्सविद्यानांसर्वासां
पारगोभवेत् ॥ महाश्रमेवसेद्रात्रिंसर्वपापप्रमोचने ॥ १७ ॥ एककालंनिराहारोलोकान्संवसतेशुभान् ॥ षष्ठकालोपवासेनमासमुष्यमहालये ॥ १८ ॥

---

१ परम इति इतोन्यत्र सर्वत्र पुस्तकेषु २ ।

तीर्णस्तारयतेजंतून्दशपूर्वान्दशापरान् ॥ दृष्ट्वामाहेश्वरंपुण्यंपरंसुरनमस्कृतम् ॥ १९ ॥ कृतार्थःसर्वकृत्येषुनशोचेन्मरणंक्वचित् ॥ सर्वपापविशुद्धा
त्माविंद्याद्बहुसुवर्णकम् ॥ २० ॥ अथवेतासिकांगच्छेत्पितामहनिषेविताम् ॥ अश्वमेधमवाप्नोतिगतिंचपरमांव्रजेत् ॥ २१ ॥ अथसुंदरिकांतीर्थंप्राप्यासि
द्धनिषेविताम् ॥ रूपस्यभागीभवतिदृष्टमेतत्पुरातनैः ॥ २२ ॥ ततोब्राह्मणिकांगत्वाब्रह्मचारीसमाहितः ॥ पद्मवर्णेनयानेनब्रह्मलोकंप्रपद्यते ॥ २३ ॥
ततश्चनैमिषंगच्छेत्पुण्यंद्विजनिषेवितम् ॥ तत्रनित्यंनिवसतिब्रह्मादेवगणैःसह ॥ २४ ॥ नैमिषंप्रार्थयानस्यपापस्यार्द्धंप्रणश्यति ॥ प्रविष्टमानस्तुनरः
सर्वपापात्प्रमुच्यते ॥ २५ ॥ तत्रमासंवसेद्धीरोनैमिषेतीर्थतत्परः ॥ पृथिव्यांयानितीर्थानिनैमिषेतानिभारत ॥ २६ ॥ अभिषेकंतत्रकृत्वानियतोनिय
ताशनः ॥ राजसूयस्ययज्ञस्यफलंप्राप्नोतिमानवः ॥ २७ ॥ पुनात्यासप्तमंचैवकुलंभरतसत्तम ॥ यस्त्यजेन्नैमिषेप्राणानुपवासपरायणः ॥ २८ ॥
समोदेत्स्वर्गलोकस्थएवमाहुर्मनीषिणः ॥ नित्यंमेध्यंचपुण्यंचनैमिषंनृपसत्तम ॥ २९ ॥ गंगोद्भेदंसमासाद्यत्रिरात्रोपोषितोनरः ॥ वाजपे
यमवाप्नोतिब्रह्मभूतोभवेत्सदा ॥ ३० ॥ सरस्वतींसमासाद्यतर्पयेत्पितृदेवताः ॥ सारस्वतेषुलोकेषुमोदतेनात्रसंशयः ॥ ३१ ॥ ततश्चबाहुदांगच्छे
त्तीर्थसेवीनराधिप ॥ तत्रोष्यरजनीमेकांस्वर्गलोकेमहीयते ॥३२॥ देवसत्रस्ययज्ञस्यफलंप्राप्नोतिमानवः ॥ ततश्चरजनींगच्छेत्पुण्यांपुण्यजनैर्वृताम् ॥३३॥
पितृदेवार्चनरतोवाजपेयमवाप्नुयात् ॥ विमलाशोकमासाद्यविराजतियथाशशी ॥ ३४ ॥ तत्रोष्यरजनीमेकांस्वर्गलोकेमहीयते ॥ गोप्रतारंततोगच्छे
त्सरयूतीर्थमुत्तमम् ॥ ३५ ॥ यत्ररामोगतःस्वर्गंसभृत्यबलवाहनः ॥ गेहंत्यक्त्वापुराराजंस्तस्यतीर्थस्यतेजसा ॥ ३६ ॥ रामस्यचप्रसादेनव्यवसा
याच्चभारत ॥ तस्मिंस्तीर्थेनरःस्नात्वागोप्रतारेनराधिप ॥ ३७ ॥ सर्वपापविशुद्धात्मास्वर्गलोकेमहीयते ॥ रामतीर्थेनरःस्नात्वागोमत्यांकुरुनंदन ॥३८॥
अश्वमेधमवाप्नोतिपुनातिस्वकुलंनरः ॥ शतसाहस्रकंतत्रतीर्थंभरतसत्तम ॥ ३९ ॥ तत्रोपस्पर्शनंकृत्वानियतोनियताशनः ॥ गोसहस्रफलंपुण्यमा
प्नोतिभरतर्षभ ॥ ४० ॥ ततोगच्छेतधर्मज्ञऊर्ध्वस्थानमनुत्तमम् ॥ कोटितीर्थेनरःस्नात्वाअर्चयित्वागुहंनृप ॥ ४१ ॥ गोसहस्रफलंविंद्यात्तेजस्वीचापि
जायते ॥ ततोवाराणसींगत्वापूजयित्वावृषध्वजम् ॥ ४२ ॥ कपिलानांह्रदेस्नात्वाराजसूयफलंलभेत् ॥ मार्कंडेयस्यराजेंद्रतीर्थमासाद्यदुर्लभम्॥४३॥
गोमतीगंगयोश्चैवसंगमेलोकविश्रुते ॥ अग्निष्टोममवाप्नोतिकुलंचैवसमुद्धरेत् ॥ ४४ ॥ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखंडेद्वात्रिंशोऽध्यायः ॥ ३२ ॥छ॥
॥ युधिष्ठिरउवाच ॥ ॥ वाराणस्याश्चमाहात्म्यंसंक्षेपात्कथितंत्वया ॥ विस्तरेणमुनेब्रूहितदाप्रीणातिमेमनः ॥ १ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ अत्रे
तिहासंवक्ष्यामिवाराणस्यागुणाश्रयम् ॥ यस्यश्रवणमात्रेणमुच्यतेब्रह्महत्यया ॥ २ ॥ मेरुशृंगेपुरादेवमीशानंत्रिपुरद्विषम् ॥ देवासनगतादेवीमहादे

वमपृच्छत ॥ ३ ॥ ॥ देव्युवाच ॥ ॥ देवदेवमहादेवभक्तानामार्तिनाशन ॥ कथंत्वांपुरुषोदेवमचिरादेवपश्यति ॥ ४ ॥ सांख्ययोगस्तथाध्यानं
कर्मयोगोथवैदिकः ॥ आयासबहुलालोकेयानिचान्यानिशंकर ॥ ५ ॥ येनविश्रांतचित्तानांयोगिनांकर्मिणामपि ॥ दृश्योहिभगवान्सूक्ष्मःसर्वेषामथ
देहिनाम् ॥ ६ ॥ एतद्गुह्यतमंज्ञानंगूढंशक्रादिसेवितम् ॥ हितायसर्वभूतानांब्रूहिकामाग्निनाशनम् ॥ ७ ॥ ॥ ईश्वरउवाच ॥ ॥ अवाच्यमत्राविज्ञा
नंज्ञानमज्ञैर्बहिष्कृतम् ॥ वक्ष्येतवयथातत्त्वंयदुक्तंपरमर्षिभिः ॥ ८ ॥ परंगुह्यतमंक्षेत्रंममवाराणसीपुरी ॥ सर्वेषामेवभूतानांसंसारार्णवतारिणी ॥ ९ ॥
तत्रभक्त्यामहादेविमदीयंव्रतमास्थिताः ॥ निवसंतिमहात्मानःपरंनियममास्थिताः ॥ १० ॥ उत्तमंसर्वतीर्थानांस्थानानामुत्तमंचयत् ॥ ज्ञानाना
मुत्तमंज्ञानमविमुक्तंपरंमम ॥ ११ ॥ स्थानांतरपवित्राणितीर्थान्यायतनानिच ॥ श्मशानसंस्थितान्येवदिव्यभूमिगतानिच ॥ १२ ॥ भूर्लोकेनैवसं
लग्नमंतरिक्षेममालयम् ॥ अमुक्तास्तत्रपश्यंतिमुक्ताःपश्यंतिचेतसा ॥ १३ ॥ श्मशानमेतद्विख्यातमविमुक्तमितिश्रुतम् ॥ कालोभूत्वाजगदिदंसंहराम्य
त्रसुंदरि ॥१४॥ देवीदंसर्वगुह्यानांस्थानंप्रियतरंमम ॥ मद्भक्तास्तत्रगच्छंतिमामेवप्रविशंतिच ॥१५॥ दत्तंजप्तंहुतंचेष्टंतपस्तप्तंकृतंचयत् ॥ ध्यानमध्ययनं
ज्ञानंसर्वंतत्राक्षयंभवेत् ॥ १६ ॥ जन्मांतरसहस्रेषुयत्पापंपूर्वसंचितम् ॥ अविमुक्तंप्रविष्टस्यतत्सर्वंव्रजतिक्षयम् ॥ १७ ॥ ब्राह्मणाःक्षत्रियावैश्याःशूद्रा
श्ववर्णसंकराः ॥ स्त्रियोम्लेच्छाश्चयेचान्येसंकीर्णाःपापयोनयः ॥ १८ ॥ कीटाःपिपीलिकाश्चैवयेचान्येमृगपक्षिणः ॥ कालेननिधनंप्राप्ताअविमुक्तेवरा
नने ॥ १९॥ चंद्रार्द्धमौलयस्त्र्यक्षामहावृषभवाहनाः ॥ शिवेममपुरेदेविजायंतेतत्रमानवाः ॥ २० ॥ नाविमुक्तेमृतःकश्चिन्नरकंयातिकिल्बिषी ॥ ईश्वरानु
गृहीताहिसर्वेयांतिपरांगतिम् ॥ २१ ॥ मोक्षंसुदुर्लभंमत्वासंसारंचातिभीषणम् ॥ अश्मनाचरणौभंक्त्वावाराणस्यांवसेन्नरः ॥ २२ ॥ दुर्लभातप
साचापिमृतस्यपरमेश्वरि ॥ यत्रतत्रविपन्नस्यगतिःसंसारमोक्षणी ॥ २३ ॥ प्रसादाज्जायतेसम्यक्ममशैलेंद्रनंदिनि ॥ अप्रबुद्धानपश्यंतिमममायाविमो
हिताः ॥ २४ ॥ विण्मूत्ररेतसांमध्येतेवसंतिपुनःपुनः ॥ हन्यमानोपियोविद्वान्वसेद्विघ्नशतैरपि ॥ २५ ॥ सयातिपरमंस्थानंयत्रगत्वानशोचति ॥
जन्ममृत्युजरामुक्तंपरंयांतिशिवालयम् ॥ २६ ॥ अपुनर्मरणानांहिसागतिर्मोक्षकांक्षिणाम् ॥ यांप्राप्यकृतकृत्यःस्यादितिमन्यंतिपंडिताः ॥ २७ ॥
नदानैर्नतपोभिश्चनयज्ञैर्नापिविद्यया ॥ प्राप्यतेगतिरुत्कृष्टायाविमुक्तेतुलभ्यते ॥ २८ ॥ नानावर्णाविवर्णाश्चचांडालाद्याजुगुप्सिताः ॥ किल्बिषैः
पूर्णदेहाश्चविशिष्टैःपातकैस्तथा ॥ २९ ॥ भेषजंपरमंतेषामविमुक्तंविदुर्बुधाः ॥ अविमुक्तंपरंज्ञानमविमुक्तंपरंपदम् ॥ ३० ॥ अविमुक्तंपरंतत्त्वमवि
मुक्तंपरंशिवम् ॥ कृत्वावैनैष्ठिकींदीक्षामविमुक्तेवसंतिये ॥ ३१ ॥ तेषांतत्परमंज्ञानंददाम्यंतेपरंपदम् ॥ प्रयागंनैमिषारण्यंश्रीशैलोथमहाब

लम् ॥ ३२ ॥ केदारंभद्रकर्णंतुगयापुष्करमेवच ॥ कुरुक्षेत्रंभद्रकोटिर्नर्मदाम्रातकेश्वरी ॥ ३३ ॥ शालग्रामंचकुब्जाम्रंकोकामुखमनुत्तमम् ॥
प्रभासंविजयेशानंगोकर्णंभद्रकर्णकम् ॥ ३४ ॥ एतानिपुण्यस्थानानित्रैलोक्येविश्रुतानिह ॥ नयास्यंतिपरंतत्त्वंवाराणस्यांयथामृताः ॥ ३५ ॥
वाराणस्यांविशेषेणगंगात्रिपथगामिनी ॥ प्रविष्टानाशयेत्पापंजन्मांतरशतैःकृतम् ॥ ३६ ॥ अन्यत्रसुलभागंगाश्राद्धंदानंतपोजपः ॥ व्रतानिस
र्वमेवैतद्वाराणस्यांसुदुर्लभम् ॥ ३७ ॥ जपेच्चजुहुयान्नित्यंददात्यर्चयतेमरान् ॥ वायुभक्षश्चसततंवाराणस्यांस्थितोनरः ॥ ३८ ॥ यदिपापोय
दिशठोयदिवाधार्मिकोनरः ॥ वाराणसींसमासाद्यपुनातिसकलंकुलम् ॥ ३९ ॥ वाराणस्यांयेर्चयंतिमहादेवंस्तुवंतिवै ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तास्ते
विज्ञेयागणेश्वराः ॥ ४० ॥ अन्यत्रयोगज्ञानाभ्यांसंन्यासादथवान्यतः ॥ प्राप्यतेतत्परंस्थानंसहस्रेणैवजन्मनाम् ॥ ४१ ॥ येभक्तादेवदेवे
शिवाराणस्यांवसंतिवै ॥ तेविंदंतिपरंमोक्षमेकेनैवतुजन्मना ॥ ४२ ॥ यत्रयोगस्तथाज्ञानंमुक्तिरेकेनजन्मना ॥ अविमुक्तंतदासाद्यनान्य
दिच्छेत्तपोवनम् ॥ ४३ ॥ यतोमयाऽविमुक्तंतदविमुक्तंततःस्मृतम् ॥ तदेवगुह्यंगुह्यानामेतद्विज्ञानमुच्यते ॥ ४४ ॥ ज्ञानाज्ञानाभिनिष्ठानांपरमानंदमि
च्छताम् ॥ यागतिर्विंदितासुभ्रूःसाविमुक्तेमृतस्यतु ॥ ४५ ॥ यानिचैवाविमुक्तस्यदेहेदृष्टानिकृत्स्नशः ॥ पुरीवाराणसीतेभ्यःस्थानेभ्योप्यधिकाशु
भा ॥ ४६ ॥ यत्रसाक्षान्महादेवोदेहांतेस्वयमीश्वरः ॥ व्याचष्टेतारकंब्रह्मतत्रैवह्यविमुक्तये ॥ ४७ ॥ यत्तत्परतरंतत्त्वमविमुक्तमितिश्रुतम् ॥ एकेनजन्मनादे
विवाराणस्यांतदाप्नुयात् ॥ ४८ ॥ भ्रूमध्येनाभिमध्येचहृदयेचैवमूर्धनि ॥ यथाविमुक्तमादित्येवाराणस्यांव्यवस्थितम् ॥ ४९ ॥ वरणायास्तथाचास्यामध्ये
वाराणसीपुरी ॥ तत्रैवसंस्थितंतत्वंनित्यमेवंविमुक्तकम् ॥५०॥ वाराणस्याःपरंस्थानंनभूतंनभविष्यति ॥ यत्रनारायणोदेवोमहादेवोदिवीश्वरः ॥ ५१ ॥
तत्रदेवाःसगंधर्वाःसयक्षोरगराक्षसाः ॥ उपासतेयंसततंदेवदेवःपितामहः ॥ ५२ ॥ महापातकिनोदेवियेतेभ्यःपापकृत्तमाः ॥ वाराणसींसमासाद्यतेयां
तिपरमांगतिम् ॥ ५३ ॥ तस्मान्मुमुक्षुर्नियतोवसेद्वैमरणांतकम् ॥ वाराणस्यांमहादेवाज्ज्ञानंलब्ध्वाविमुच्यते ॥ ५४ ॥ किंतुविघ्नाभविष्यंतिपापोपह
तचेतसः ॥ ततोनैवाचरेत्पापंकायेनमनसागिरा ॥ ५५ ॥ एतद्रहस्यंदेवानांपुराणानांचसुव्रते ॥ अविमुक्ताश्रयंज्ञानंनकश्चिद्वेत्तितत्त्वतः ॥ ५६ ॥
नारदउवाच ॥ ॥ देवतानामृषीणांचशृण्वतांपरमेष्ठिनाम् ॥ देवदेवेनकथितंसर्वपापविनाशनम् ॥ ५७ ॥ यथानारायणःश्रेष्ठोदेवानांपुरुषोत्तमः ॥ य
थेश्वराणांगिरिशःस्थानानामेतदुत्तमम् ॥ ५८ ॥ यैःसमाराधितोरुद्रःपूर्वस्मिन्नेकजन्मनि ॥ तेविदंतिपरंक्षेत्रमविमुक्तंशिवालयम् ॥ ५९ ॥ कलिकल्मष
संभूताएषामुपहतामतिः ॥ नतेषांवेदितुंशक्यंस्थानंतत्परमेष्ठिनः ॥ ६० ॥ येस्मरंतिसदाकालंवदंतिचपुरीमिमाम् ॥ तेषांविनश्यतिक्षिप्रमिहामुत्रच

पातकम् ॥ ६१॥ यानिचेहप्रकुर्वंतिपातकानिकृतालयाः ॥ नाशयेत्तानिसर्वाणिदेवःकालतनुःशिवः ॥६२॥ आगच्छेत्तदिदंस्थानंसेवितंमोक्षकांक्षिभिः॥
मृतानांचपुनर्जन्मनभूयोभवसागरे ॥६३॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेनवाराणस्यांवसेन्नरः॥ योगीवाप्यथवायोगीपापीवापुण्यकृत्तमः ॥ ६४ ॥ नलोकवचनात्पित्रो
र्नचैवगुरुवादतः॥मतिर्नक्रमणीयास्यादविमुक्तगतिंप्रति॥ ६५ ॥ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखंडेत्रयस्त्रिंशोऽध्यायः ॥३३॥ ॥ छ॥ ॥ नारदउवाच ॥
तत्रेदंविमलंलिंगमोंकारंनामशोभनम् ॥ यस्यस्मरणमात्रेणमुच्यतेसर्वपातकैः ॥ १ ॥ एतत्परतरंज्ञानंपंचायतनमुत्तमम् ॥ सेवितंमुनिभिर्नित्यंवारा
णस्यांविमोक्षणम् ॥ २ ॥ तत्रसाक्षान्महादेवःपंचायतनविग्रहः ॥ रमतेभगवान्रुद्रोजंतूनामपवर्गदः ॥ ३ ॥ एतत्पाशुपतंज्ञानंपंचायतनमुच्यते ॥ तदे
तद्विमलंलिंगमोंकारंसमुपस्थितम् ॥४॥ शांत्यतीतातथाशांतिर्विद्याचैवापरावरा ॥ प्रतिष्ठाचनिवृत्तिश्चपंचात्मांलिंगमैश्वरम् ॥५॥ पंचानामपिलिंगानांब्र
ह्मादीनांसमाश्रयम् ॥ ॐकारबोधकंलिंगंपंचायतनमुच्यते ॥६॥ संस्मरेदीश्वरंलिंगंपंचायतनमव्ययम् ॥ देहांतेपरमंज्योतिरानदंविशतेबुधः ॥ ७ ॥ तत्रदे
वर्षयःपूर्वंसिद्धाब्रह्मर्षयस्तथा ॥ उपास्यदेवमीशानमापुरंतःपरंपदम् ॥ ८ ॥ मत्स्योदर्यास्तटेपुण्येस्थानंगुह्यतमंशुभम् ॥ गोचर्ममात्रंराजेंद्रॐकारे
श्वरमुत्तमम् ॥ ९ ॥ कृत्तिवासेश्वरंलिंगंमध्यमेश्वरमुत्तमम् ॥ विश्वेश्वरंतथोंकारंकंदर्पेश्वरमेवच ॥ १० ॥ एतानिगुह्यलिंगानिवाराणस्यांयुधिष्ठिर ॥
नकश्चिदिहजानातिविनाशंभोरनुग्रहात् ॥ ११ ॥ कृत्तिवासेश्वरस्यैवमाहात्म्यंशृणुपार्थिव ॥ तस्मिन्स्थानेपुरादैत्योहस्तीभूत्वाशिवांतिकम् ॥ १२ ॥
ब्राह्मणान्हंतुमायातोयत्रनित्यमुपासते ॥ तेषांलिंगान्महादेवःप्रादुरासीत्त्रिलोचनः ॥ १३ ॥ रक्षणार्थंमहादेवोभक्तानांभक्तवत्सलः ॥ हत्वागजाकृतिंदै
त्यंशूलेनावज्ञयाहरः ॥ १४ ॥ वासस्तस्याकरोत्कृत्तिंकृत्तिवासेश्वरस्ततः ॥ तत्रसिद्धिंपरांप्राप्तामुनयोहियुधिष्ठिर ॥ १५ ॥ तेनैवचशरीरेणप्राप्तास्तत्पर
मंपदम् ॥ विद्याविद्येश्वरारुद्राःशिवायेचप्रकीर्तिताः ॥ १६ ॥ कृत्तिवासेश्वरंलिंगंनित्यमाश्रित्यसंस्थिताः ॥ ज्ञात्वाकलियुगंघोरमधर्मबहुलंजनाः ॥ १७॥
कृत्तिवासंनमुंचंतिकृतार्थास्तेनसंशयः ॥ जन्मांतरसहस्रेणमोक्षोयत्राप्यतेनवा ॥ १८ ॥ एकेनजन्मनामोक्षःकृत्तिवासेत्रलभ्यते ॥ आलयंसर्वसिद्धानामेत
त्स्थानंवदंतिहि ॥ १९ ॥ गोपितंदेवदेवेनमहादेवेनशंभुना ॥ युगेयुगेह्यत्रदांताब्राह्मणावेदपारगाः ॥ २० ॥ उपासंतेमहात्मानंजपंतिशतरुद्रियम् ॥
स्तुवंतिसततंदेवंत्र्यंबकंकृत्तिवाससम् ॥ ध्यायंतिहृदयेदेवंस्थाणुंसर्वांतरंशिवम् ॥ २१ ॥ गायंतिसिद्धाःकिलगीतकानिवाराणसींयेनिवसंतिविप्राः ॥
तेषामथैकेनभवेद्विमुक्तिर्येकृत्तिवासंशरणंप्रपन्नाः ॥ २२ ॥ संप्राप्यलोकेजगतामभीष्टंसुदुर्लभंविप्रकुलेषुजन्म ॥ ध्यानेसमाधायजपंतिरुद्रंध्यायंतिचित्ते

यतयोमहेशम् ॥२३॥ आराधयंतिप्रभुमीशितारंवाराणसीमध्यगतामुनींद्राः ॥ यजंतियज्ञैरभिसंधिहीनाःस्तुवंतिरुद्रंप्रणमंतिशंभुम् ॥२४॥ नमोभवायाम
लयोगधाम्नेस्थाणुंप्रपद्येगिरिशंपुराणम् ॥स्मरामिरुद्रंहृदयेनिविष्टंजानेमहादेवमनेकरूपम् ॥२५॥इति श्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखंडेचतुस्त्रिंशोऽध्यायः॥३४॥
॥ नारदउवाच ॥ ॥ अथान्यत्तत्रवैलिंगंकपर्दीश्वरमुत्तमम् ॥ स्नात्वातत्रविधानेनतर्पयित्वापितॄन्नृप ॥१॥ मुच्यतेसर्वपापभ्योमुक्तिंभुक्तिंचविंदति ॥पिशा
चमोचनंनामतीर्थमन्यत्ततःस्थितम् ॥ २ ॥तत्राश्चर्यमयोदेवोमुक्तिदःसर्वदोषहः ॥ कश्चिद्दैत्योजगामेदंशार्दूलोघोररूपधृक् ॥३॥मृगीमेकांभक्षयितुंकपर्दीश्वर
मुत्तमम् ॥ तत्रसाभीतहृदयाकृत्वाकृत्वाप्रदक्षिणम् ॥४॥ धावमानासुसंभ्रांताव्याघ्रस्यवशमागता ॥ तांविदार्यनखैस्तीक्ष्णैःशार्दूलःसमहाबलः॥५॥जगाम
चान्यंविजनंदेशंदृष्ट्वामुनीश्वरान् ॥ मृतमात्राचसाबालाकपर्दीशाग्रतोमृगी ॥ ६ ॥ अदृश्यतमहाज्वालाव्योम्निसूर्यसमप्रभा ॥ त्रिनेत्रानीलकंठाचशशां
कांकितमूर्द्धजा ॥ ७ ॥ वृषाधिरूढापुरुषैस्तादृशैरेवसंवृता ॥ पुष्पवृष्टिंविमुंचंतिखेचरास्तत्समंततः ॥८॥ गणेश्वरीस्वयंभूत्वानदृष्टातत्क्षणात्ततः ॥ दृष्ट्वा
तदाश्चर्यवरंप्रशशंसुःसुरादयः ॥ ९ ॥ तन्महेशस्यवैलिंगंकपर्दीश्वरमुत्तमम् ॥ स्मृत्वैवाशेषपापौघात्क्षिप्रमस्यविमुंचति ॥ १० ॥ कामक्रोधादयोदोषा
वाराणसीनिवासिनाम् ॥ विघ्नाःसर्वेविनश्यंतिकपर्दीश्वरपूजनात् ॥ ११ ॥ तस्मात्सदैवद्रष्टव्यंकपर्दीश्वरमुत्तमम् ॥ पूजितव्यंप्रयत्नेनस्तोतव्यंवैदिकैस्त
वैः ॥ १२ ॥ ध्यायतांचात्रनियतंयोगिनांशांतचेतसाम् ॥ जायतेयोगसिद्धिःस्यात्षण्मासेननसंशयः ॥ १३ ॥ ब्रह्महत्यादयःपापाविनश्यंत्यस्यपूज
नात् ॥ पिशाचमोचनेकुंडेस्नातःस्यात्प्रशमोयतः ॥ १४ ॥ तस्मिन्क्षेत्रेपुराविप्रस्तपस्वीसंशितव्रतः ॥ शंकुकर्णइतिख्यातःपूजयामासशंकरम् ॥१५ ॥
जजापरुद्रमनिशंप्रणवंब्रह्मरूपिणम् ॥ पुष्पधूपादिभिस्तोत्रैःनमस्कारैःप्रदक्षिणैः ॥ १६ ॥ उपासीतात्रयोगात्माकृत्वादीक्षांतुनैष्ठिकीम् ॥ कदाचिदाग
तंप्रेतंपश्यतिस्मक्षुधान्वितम् ॥ १७ ॥ अस्थिचर्मापिनद्धांगंनिश्वसंतंमुहुर्मुहुः ॥ तंदृष्ट्वासमुनिश्रेष्ठः कृपयापरयायुतः ॥ १८ ॥ प्रोवाचकोभवान्कस्मा
देशादेशमिमंश्रितः ॥ तस्मैपिशाचः क्षुधयापीड्यमानोऽब्रवीद्वचः ॥ १९ ॥ पूर्वजन्मन्यहंविप्रोधनधान्यसमन्वितः ॥ पुत्रपौत्रादिभिर्युक्तःकुटुंबभरणोत्सु
कः ॥ २० ॥ नपूजितामहादेवागावोप्यतिथयस्तथा ॥ नकदाचित्कृतंपुण्यमल्पंवानल्पमेवच ॥ २१ ॥ एकदाभगवान्देवोवृषभेश्वरवाहनः ॥ विश्वे
श्वरोवाराणस्यांदृष्टःस्पृष्टोनमस्कृतः ॥ २२ ॥ तदाचिरेणकालेनपंचत्वमहमागतः ॥ नदृष्टंतन्महाघोरंयमस्यसदनंमुने ॥ २३ ॥ पिपासयाधुनाक्रांतो
नजानामिहिताहितम् ॥ यदिकंचित्समुद्धर्तुमुपायंपश्यसिप्रभो ॥ २४ ॥ कुरुष्वतंनमस्तुभ्यंत्वामहंशरणंगतः ॥ इत्युक्तःशंकुकर्णोथपिशाचमिदम

---

१ उपासीतत्रयोयामानिति पाठः ।

ब्रवीत् ॥ २५ ॥ तादृशोनहिलोकेस्मिन्विद्यतेपुण्यकृत्तमः ॥ यत्त्वयाभगवान्पूर्वंदृष्टोविश्वेश्वरःशिवः ॥ २६ ॥ संस्पृष्टोवंदितोभूयः कोन्यस्त्वत्सदृशो
भुवि ॥ तेनकर्मविपाकेनदेशमेतंसमागतः ॥ २७ ॥ स्नानंकुरुष्वशीघ्रंत्वमस्मिन्कुंडेसमाहितः ॥ येनेमांकुत्सितांयोनिंक्षिप्रमेवप्रहास्यसि ॥ २८ ॥
सएवमुक्तोमुनिनापिशाचोदयालुनादेववरंत्रिनेत्रम् ॥ स्मृत्वाकपर्दीश्वरमीशितारंचक्रेसमाधायमनोवगाहम् ॥ २९ ॥ तदावगाढोमुनिसन्निधानेममारदि
व्याभरणोपपन्नः ॥ अदृश्यतार्कप्रतिमोविमानेशशांकचिह्नीकृतचारुमौलिः ॥ ३० ॥ विभातिरुद्रैःसहितोदिविष्ठैःसमाभृतोयोगिभिरप्रमेयैः ॥ सवाल
खिल्यादिभिरेषदेवोयथोदयेभानुरशेषदेवः ॥३१॥ स्तुवंतिसिद्धादिविदेवसंघानृत्यंतिदिव्याप्सरसोभिरामाः ॥ मुंचंतिवृष्टिंकुसुमांबुमिश्रांगंधर्वविद्याधर
किन्नराद्याः ॥ ३२ ॥ संस्तूयमानोथमुनींद्रसंघैरवाप्यबोधंभगवत्प्रसादात् ॥ समाविशन्मंडलमेतदग्र्यंत्रयीमयंयत्रविभातिरुद्रः ॥ ३३ ॥ दृष्ट्वाविमुक्तंसपि
शाचभूतंमुनिःप्रहृष्टोमनसामहेशम् ॥ विचिंत्यरुद्रंकविमेकमग्निंप्रणम्यतुष्टावकपर्दिनंतम् ॥ ३४ ॥ ॥ शंकुकर्णउवाच ॥ ॥ कपर्दिनंत्वांपरतःपरस्ताद्गो
प्तारमेकंपुरुषंपुराणम् ॥ व्रजामियोगेश्वरमीप्सितारमादित्यमग्निंकपिलाधिरूढम् ॥ ३५ ॥ त्वांब्रह्मसारंहृदिसंनिविष्टंहिरण्मयंयोगिनमादिमंतम् ॥ व्रजा
मिरुद्रंशरणंदिविष्ठंमहामुनिंब्रह्ममयंपवित्रम् ॥ ३६ ॥ सहस्रपादाक्षिशिरोभियुक्तंसहस्ररूपंतमसःपरस्तात् ॥ तंब्रह्मपारंप्रणमामिशंभुंहिरण्यगर्भाधिपतिं
त्रिनेत्रम् ॥ ३७ ॥ यत्रप्रसूतिर्जगतोविनाशोयेनावृतंसर्वमिदंशिवेन ॥ तंब्रह्मपारंभगवंतमीशंप्रणम्यनित्यंशरणंप्रपद्ये ॥ ३८ ॥ अलिंगमालोकविहीनरू
पंस्वयंप्रभुंचित्पतिमेकरूपम् ॥ तंब्रह्मपारंपरमेश्वरंत्वांनमस्करिष्येनयतोऽन्यदस्ति ॥ ३९ ॥ यंयोगिनस्त्यक्तसबीजयोगालब्ध्वासमाधिंपरमात्मभूताः ॥
पश्यंतिदेवंप्रणतोस्मिनित्यंतंब्रह्मपारंपरमस्वरूपम् ॥ ४० ॥ नयत्रनामादिविशेषक्लृप्तिर्नसंदृशेतिष्ठतियत्स्वरूपम् ॥ तंब्रह्मपारंप्रणतोस्मिनित्यंस्वयंभु
वंत्वांशरणंप्रपद्ये ॥ ४१ ॥ यद्वेदवादाभिरताविदेहंसब्रह्मविज्ञानमभेदमेकम् ॥ पश्यंत्यनेकंभवतःस्वरूपंतंब्रह्मपारंप्रणतोस्मिनित्यम् ॥ ४२ ॥ यतःप्रधा
नंपुरुषः पुराणोविभर्तितेजःप्रणमंतिदेवाः ॥ नमामितंज्योतिषिसन्निविष्टंकालंबृहंतंभवतःस्वरूपम् ॥ ४३ ॥ व्रजामिनित्यंशरणंगुहेशंस्थाणुंप्रपद्येगिरि
शंपुराणम् ॥ शिवंप्रपद्येहरिमिंदुमौलिंपिनाकिनंत्वांशरणंव्रजामि ॥४४॥ स्तुत्वैवंशंकुकर्णोपिभगवंतंकपर्दिनम् ॥ पपातदंडवद्भूमौप्रोच्चरन्प्रणवंपरम् ॥
॥ ४५ ॥ तत्क्षणात्परमंलिंगंप्रादुर्भूतंशिवात्मकम् ॥ ज्ञानमानंदमत्यंतंकोटिज्वालाग्निसन्निभम् ॥४६॥ शंकुकर्णोथमुक्तात्मातदात्मासर्वगोमलः ॥ निलि
ल्येविमलेलिंगेतदद्भुतमिवाभवत् ॥ ४७ ॥ एतद्रहस्यमाख्यातंमाहात्म्यंतेकपर्दिनः ॥ नकश्चिद्वेत्तितमसाविद्वानप्यत्रमुह्यति ॥ ४८ ॥ यइमां
शृणुयान्नित्यंकथांपापप्रणाशिनीम् ॥ त्यक्तपापविशुद्धात्मारुद्रसामीप्यमाप्नुयात् ॥ ४९ ॥ पठेच्चसततंशुद्धोब्रह्मपारंमहास्तवम् ॥ प्रातर्मध्याह्नस

७

मयेसयोगंप्राप्नुयात्परम् ॥ ५० ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखंडेवाराणसीमाहात्म्येपंचत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३५ ॥ छ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ वाराणस्यांम
हाराजमध्यमेशंपरात्परम् ॥ तस्मिन्स्थानेमहादेवोदेव्यासहमहेश्वरः ॥ १ ॥ रमतेभगवान्नित्यंरुद्रैश्चपरिवारितः ॥ तत्रपूर्वंहृषीकेशोविश्वात्मादेव
कीसुतः ॥ २ ॥ उवासवत्सरंकृष्णःसदापाशुपतैर्युतः ॥ भस्मोद्धूलितसर्वांगोरुद्राध्ययनतत्परः ॥ ३ ॥ आराधयन्हरिःशंभुंकृत्वापाशुपतंव्रतम् ॥ त
स्यतेबहवःशिष्याःब्रह्मचर्यपरायणाः ॥ ४ ॥ लब्ध्वातद्वदनाज्ज्ञानंदृष्टवंतोमहेश्वरम् ॥ तस्यदेवोमहादेवःप्रत्यक्षंनीललोहितः ॥ ५ ॥ ददौकृष्णस्यभगवा
न्वरदोवरमुत्तमम् ॥ येर्चयंतिचगोविंदंमद्भक्ताविधिपूर्वकम् ॥ ६ ॥ तेषांतदैश्वरंज्ञानमुत्पत्स्यतिजगन्मयम् ॥ नमस्योऽर्चयितव्यश्चध्यातव्योमत्परैर्जनैः ॥ ७ ॥
भविष्यंतिनसंदेहोमत्प्रसादाद्विजातयः ॥ येत्रद्रक्ष्यंतिदेवेशंस्नात्वादेवंपिनाकिनम् ॥ ८ ॥ ब्रह्महत्यादिकंपापंतेषामाशुविनश्यति ॥ प्राणांस्त्यक्ष्यं
तियेमर्त्याःपापकर्मरताअपि ॥ ९ ॥ तेयांतितत्परंस्थानंनात्रकार्याविचारणा ॥ धन्यास्तुखलुतेविप्रामंदाकिन्यांकृतोदकाः ॥ १० ॥ अर्चयित्वामहा
देवंमध्यमेश्वरमीश्वरम् ॥ ज्ञानंदानंतपःश्राद्धंपिंडनिर्वपणंत्विह ॥ ११ ॥ एकैकशःकृतंकर्मपुनात्यासप्तमंकुलम् ॥ सन्निहत्यामुपस्पृश्यराहुग्रस्ते
दिवाकरे ॥ १२ ॥ यत्फलंलभतेमर्त्यस्तस्माद्दशगुणंत्विह ॥ एवमुक्तंमहाराजमाहात्म्यंमध्यमेश्वरे ॥ यःशृणोतिपरंभक्त्यासयातिपरमंपदम् ॥ १३ ॥
इति श्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखंडेवाराणसीमाहात्म्येषट्त्रिंशोऽध्यायः ॥ ३६ ॥ छ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ अन्यानिचमहाराजतीर्थानिपावनानितु ॥ वाराण
स्यांस्थितानीहसंशृणुष्वयुधिष्ठिर ॥ १ ॥ प्रयागादधिकंतीर्थंप्रयागंपरमंशुभम् ॥ विश्वरूपंतथातीर्थंतालतीर्थमनुत्तमम् ॥ २ ॥ आकाशाख्यंमहाती
र्थंतीर्थंचैवार्षभंपरम् ॥ सुनीलंचमहातीर्थंगौरीतीर्थमनुत्तमम् ॥ ३ ॥ प्राजापत्यंतथातीर्थंस्वर्गद्वारंतथैवच ॥ जंबुकेश्वरमित्युक्तंधर्माख्यंतीर्थमुत्तमम् ॥ ४ ॥
गयातीर्थंपरंतीर्थंतीर्थंचैवमहानदी ॥ नारायणपरंतीर्थंवायुतीर्थमनुत्तमम् ॥ ५ ॥ ज्ञानतीर्थंपरंगुह्यंवाराहंतीर्थमुत्तमम् ॥ यमतीर्थंयथापुण्यंतीर्थंसंमूर्ति
कंशुभम् ॥ ६ ॥ अग्नितीर्थंमहाराजकलशेश्वरमुत्तमम् ॥ नागतीर्थंसोमतीर्थंसूर्यतीर्थंतथैवच ॥ ७ ॥ पर्वताख्यंमहागुह्यंमणिकर्ण्यमनुत्तमम् ॥
घटोत्कचंतीर्थवरंश्रीतीर्थंचपितामहम् ॥ ८ ॥ गंगातीर्थंतुदेवेशंययातेस्तीर्थमुत्तमम् ॥ कापिलंचैवसोमेशंब्रह्मतीर्थमनुत्तमम् ॥ ९ ॥ तत्रलिंगंपु
राणीयंस्थातुंब्रह्मायथागतः ॥ तदानींस्थापयामासविष्णुस्तल्लिंगमैश्वरम् ॥ १० ॥ तत्रस्नात्वासमागम्यब्रह्माप्रोवाचतंहरिम् ॥ मयानीतमिदंलिंगंक
स्मात्स्थापितवानसि ॥ ११ ॥ तमाहविष्णुस्त्वत्तोपिरुद्रेभक्तिर्दृढामम ॥ तस्मात्प्रतिष्ठितंलिंगंनाम्नातवभविष्यति ॥ १२ ॥ भूतेश्वरंतथातीर्थंतीर्थं

---

१ पुण्यं विद्याधरेश्वरम् ।

धर्मसमुद्भवम् ॥ गंधर्वंतीर्थंसुशुभंवाह्नेयंतीर्थमुत्तमम् ॥ १३ ॥ दौर्वासिकंव्योमतीर्थंचंद्रतीर्थंयुधिष्ठिर ॥ चिंतांगदेश्वरंतीर्थंपुण्यंविद्याधरेश्वरम् ॥ १४ ॥
केदारतीर्थमुग्राख्यंकालंजरमनुत्तमम् ॥ सारस्वतंप्रभासंचरुद्रकर्णह्नदंशुभम् ॥ १५ ॥ कोकिलाख्यंमहातीर्थंतीर्थंचैवमहालयम् ॥ हिरण्यगर्भंगोप्रे
क्षंतीर्थंचैवमनुत्तमम् ॥ १६ ॥ उपशांतंशिवंचैवव्याघ्रेश्वरमनुत्तमम् ॥ त्रिलोचनंमहातीर्थंलोकार्कंचोत्तराह्वयम् ॥ १७ ॥ कपालमोचनंतीर्थंब्रह्महत्या
विनाशनम् ॥ शुक्रेश्वरंमहापुण्यमानंदपुरमुत्तमम् ॥ १८ ॥ एवमादीनितीर्थानिवाराणस्यांस्थितानिवै ॥ नशक्यंविस्तराद्वक्तुंकल्पकोटिशतैरपि १९ ॥
इति श्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखंडेवाराणसीमाहात्म्येसप्तत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३७ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ वाराणस्याश्चमाहात्म्यंतस्यांतीर्थानिचप्रभो ॥
कथितानिसमासेनतीर्थान्यन्यानिसंशृणु ॥ १ ॥ ततोगयांसमासाद्यब्रह्मचारीसमाहितः ॥ अश्वमेधमवाप्नोतिगमनादेवभारत ॥ २ ॥ यत्राक्षय्यवटोना
मत्रिषुलोकेषुविश्रुतः ॥ पितॄणांतत्रवैदत्तमक्षयंभवतिप्रभो ॥ ३ ॥ महानद्यामुपस्पृश्यतर्पयेत्पितृदेवताः ॥ अक्षयान्प्राप्नुयाल्लोकान्कुलंचैवसमुद्ध
रेत् ॥ ४ ॥ ततोब्रह्मसरोगच्छेद्ब्रह्मारण्योपसेवितम् ॥ पुंडरीकमवाप्नोतिप्रभातमिवशर्वरी ॥ ५ ॥ सरसिब्रह्मणातत्रयूपश्रेष्ठःसमुच्छ्रितः ॥ यूपंप्रद
क्षिणंकृत्वावाजपेयफलंलभेत् ॥ ६ ॥ ततोगच्छेतराजेंद्रधेनुकंलोकविश्रुतम् ॥ एकरात्रोषितोराजन्प्रयच्छेत्तिलधेनुकाम् ॥ ७ ॥ सर्वपापविशुद्धा
त्मासोमलोकंव्रजेद्ध्रुवम् ॥ तत्रचिह्नंमहाराजअद्यापिहिनसंशयः ॥ ८ ॥ कपिलासहवत्सावैपर्वतेविचरत्युत ॥ सवत्सायाःपदान्यस्यादृश्यंतेद्यापि
भारत ॥ ९ ॥ तेषूपस्पृश्यराजेंद्रपदेषुनृपसत्तम ॥ यत्किंचिदशुभंपापंतत्प्रणश्यतिभारत ॥ १० ॥ ततोगृध्रवटंगच्छेत्स्थानंदेवस्यशूलिनः ॥
स्नायात्तुभस्मनातत्रसंगम्यवृषभध्वजम् ॥ ११ ॥ ब्राह्मणेनभवेच्चीर्णंव्रतंद्वादशवार्षिकम् ॥ इतरेषांतुवर्णानांसर्वपापंप्रणश्यति ॥ १२ ॥ गच्छेतततउ
द्यंतंपर्वतंगीतनादितम् ॥ सावित्रंतुपदंतत्रदृश्यतेभरतर्षभ ॥ १३ ॥ तत्रसंध्यामुपासीतब्राह्मणःसंशितव्रतः ॥ उपास्ताहिभवेत्संध्यातेनद्वादशवार्षि
की ॥ १४ ॥ योनिद्वारंचतत्रैवविश्रुतंभरतर्षभ ॥ तत्राभिगम्यमुच्येतपुरुषोयोनिसंकटात् ॥ १५ ॥ शुक्लकृष्णावुभौपक्षौगयायांयोवसेन्नरः ॥ पुना
त्यासप्तमंराजन्कुलंनास्त्यत्रसंशयः ॥ १६ ॥ एष्टव्यावहवःपुत्रायद्यप्येकोगयांव्रजेत् ॥ यजेतवाश्वमेधेननीलंवावृषमुत्सृजेत् ॥ १७ ॥ ततः
फल्गुंव्रजेद्राजंस्तीर्थंसेवीनराधिप ॥ अश्वमेधमवाप्नोतिसिद्धिंचपरमांव्रजेत् ॥ १८ ॥ ततोगच्छेतराजेंद्रधर्मपृष्ठंसमाहितः ॥ यत्रधर्मोमहाराजनि
त्यमास्तेयुधिष्ठिर ॥ १९ ॥ धर्म्मंतत्राभिसंगम्यवाजिमेधफलंलभेत् ॥ ततोगच्छेतराजेंद्रब्रह्मणस्तीर्थमुत्तमम् ॥ २० ॥ तत्राभिगम्यब्रह्माण

---

१ तालतीर्थमनुत्तमम् ।

मर्चयेन्नियतव्रतः ॥ राजसूयाश्वमेधाभ्यांफलंप्राप्नोतिभारत ॥ २१ ॥ ततोराजगृहंगच्छेत्तीर्थसेवीनराधिप ॥ उपस्पृश्यततस्तत्रकक्षीवानिव
मोदते ॥ २२ ॥ यक्षिण्यानैत्यकंतत्रप्राग्नाग्निपुरुषःशुचिः ॥ यक्षिण्यास्तुप्रसादेनमुच्यतेब्रह्महत्यया ॥ २३ ॥ मणिनागंततोगच्छेद्गोसहस्रफलंलभेत् ॥
नैत्यकंभुंजतेयस्तुमणिनागस्यमानवः ॥ २४ ॥ दष्टस्याशीविषेणास्यनविषंक्रमतेनृप ॥ तत्रोष्यरजनीमेकांसर्वपापैःप्रमुच्यते ॥ २५ ॥ ततोगच्छेत
ब्रह्मर्षेर्गौतमस्यवनंनृप ॥ अहल्यायाह्रदेस्नात्वाव्रजेतपरमांगतिम् ॥ २६ ॥ अभिगम्याश्रियंराजन्विंदतेश्रियमुत्तमाम् ॥ तत्रोदपानोधर्म्मज्ञत्रिषुलोकेषु
विश्रुतः ॥ २७ ॥ तत्राभिषेकंकुर्वीतवाजिमेधमवाप्नुयात् ॥ जनकस्यतुराजर्षेःकूपस्त्रिदशपूजितः ॥ २८ ॥ तत्राभिषेकंकृत्वाचविष्णुलोकमवाप्नुयात् ॥
ततोविनाशनंगच्छेत्सर्वपापप्रमोचनम् ॥ २९ ॥ वाजिमेधमवाप्नोतिसोमलोकंचगच्छति ॥ गंडकींचसमासाद्यसर्वतीर्थजलोद्भवाम् ॥ ३० ॥ वाजपेयमवा
प्नोतिसूर्यलोकंचगच्छाति ॥ ततोध्रुवस्यधर्मज्ञसमाविश्यतपोवनम् ॥ ३१ ॥ गुह्यकेषुमहाभागमोदतेनात्रसंशयः ॥ कर्मदांतुसमासाद्यनदींसिद्धनिषेविता
म् ॥ ३२ ॥ पुंडरीकमवाप्नोतिसोमलोकंचगच्छति ॥ ततोविशालामासाद्यनदींत्रैलोक्यविश्रुताम् ॥ ३३ ॥ अग्निष्टोममवाप्नोतिस्वर्गलोकंचगच्छति ॥
अथमाहेश्वरींधारांसमासाद्यनराधिप ॥ ३४ ॥ अश्वमेधमवाप्नोतिकुलंचैवसमुद्धरेत् ॥ दिवौकसांपुष्करिणींसमासाद्यनरःशुचिः ॥ ३५ ॥ नदुर्गतिमवा
प्नोतिवाजपेयंचविंदति ॥ अथमाहेशपदंगच्छेद्ब्रह्मचारीसमाहितः ॥ ३६ ॥ माहेश्वरपदेस्नात्वावाजिमेधफलंलभेत् ॥ तत्रकोटिस्तुतीर्थानांविश्रुताभरत
र्षभ ॥ ३७ ॥ कूर्मरूपेणराजेंद्रअसुरेणदुरात्मना ॥ ह्रियमाणाहृताराजन्विष्णुनाप्रभविष्णुना ॥ ३८ ॥ तत्राभिषेकंकुर्वीततीर्थकोटयांनराधिप ॥ पुंड
रीकमवाप्नोतिविष्णुलोकंचगच्छति ॥ ३९ ॥ ततोगच्छेन्नरश्रेष्ठस्थानंनारायणस्यच ॥ सदासन्निहितोयत्रहरिर्वसतिभारत ॥ ४० ॥ यत्रब्रह्मादयोदेवा
ऋषयश्चतपोधनाः ॥ आदित्यावसवोरुद्राजनार्दनमुपासते ॥ ४१ ॥ शालग्रामइतिख्यातोविष्णोरद्भुतकर्मणः ॥ अभिगम्यत्रिलोकेशंवरदंविष्णुमच्यु
तम् ॥ ४२ ॥ अश्वमेधमवाप्नोतिविष्णुलोकंचगच्छति ॥ तत्रोदपानोधर्मज्ञसर्वपापप्रमोचनः ॥ ४३ ॥ समुद्रास्तत्रचत्वारःकूपेसन्निहिताःसदा ॥ तत्रोपस्पृ
श्यराजेंद्रनदुर्गतिमवाप्नुयात् ॥ ४४ ॥ अभिगम्यमहादेवंवरदंविष्णुमव्ययम् ॥ विराजतेयथासोमऋणैर्मुक्तोयुधिष्ठिर ॥ ४५ ॥ जातिस्मरउपस्पृ
श्यशुचिःप्रयतमानसः ॥ जातिस्मरत्वंप्राप्नोतिस्नात्वातत्रनसंशयः ॥ ४६ ॥ वटेश्वरपुरंगत्वाअर्चयित्वाचकेशवम् ॥ ईप्सिताँल्लभतेलोकानुपवासान्नसं
शयः ॥ ४७ ॥ ततस्तुवामनंगत्वासर्वपापप्रणाशनम् ॥ अभिवाद्यहरिंदेवंनदुर्गतिमवाप्नुयात् ॥ ४८ ॥ भरतस्याश्रमंगत्वासर्वपापप्रमोचनम् ॥ कौशि
कींतत्रसेवेतमहापातकनाशिनीम् ॥ ४९ ॥ राजसूयस्ययज्ञस्यफलंप्राप्नोतिमानवः ॥ ततोगच्छेतधर्मज्ञचंपकारण्यमुत्तमम् ॥ ५० ॥ तत्रोष्यरजनीमेकां

गोसहस्रफलंलभेत् ॥ अथगोविंदमासाद्यतीर्थंपरमसम्मतम् ॥ ५१ ॥ उपोष्यरजनीमेकामग्निष्टोमफलंलभेत् ॥ तत्रविश्वेश्वरंदृष्ट्वादेव्यासहमहाद्युति
म् ॥ ५२ ॥ मित्रावरुणयोर्लोकान्प्राप्नुयाद्भरतर्षभ ॥ त्रिरात्रोपोषितस्तत्रअग्निष्टोमफलंलभेत् ॥ ५३ ॥ कन्यावसथमासाद्यनियतोनियताशनः ॥ मनोः
प्रजापतेर्लोकानाप्नोतिभरतर्षभ ॥ ५४ ॥ कन्यायांयेप्रयच्छंतिदानमण्वपिभारत ॥ तदक्षयमितिप्राहुर्ऋषयःसंशितव्रताः ॥५५॥ निष्ठावासंसमासाद्यत्रि
षुलोकेषुविश्रुतम् ॥ अश्वमेधमवाप्नोतिविष्णुलोकंचगच्छति ॥ ५६ ॥ येतुदानंप्रयच्छंतिनिष्ठायाःसंगमेनराः ॥ तेयांतिनरशार्दूलब्रह्मलोकमनामय
म् ॥ ५७ ॥ तत्राश्रमोवसिष्ठस्यत्रिषुलोकेषुविश्रुतः ॥ तत्राभिषेकंकुर्वाणोवाजपेयमवाप्नुयात् ॥ ५८ ॥ देवकूटंसमासाद्यदेवर्षिगणसेवितम् ॥ अश्वमेध
मवाप्नोतिकुलंचैवसमुद्धरेत् ॥ ५९ ॥ ततोगच्छेतराजेंद्रकौशिकस्यमुनेर्ह्रदम् ॥ यत्रसिद्धिंपरांप्रापविश्वामित्रोथकौशिकः ॥ ६० ॥ तत्रमासंवसेद्वीरःकौ
शिक्यांभरतर्षभ ॥ अश्वमेधस्ययत्पुण्यंतन्मासेनाधिगच्छति ६१ ॥ सर्वतीर्थवरंचैवयोवसेतमहाह्रदम् ॥ नदुर्गतिमवाप्नोतिविंद्याद्बहुसुवर्णकम् ॥ ६२ ॥
कुमारमभिगम्याथवीराश्रमनिवासिनम् ॥ अश्वमेधमवाप्नोतिशक्रलोकंसगच्छति ॥ ६३ ॥ नंदिन्यांचसमासाद्यकूपंत्रिदशसेवितम् ॥ नरमेधस्ययत्पुण्यं
तत्प्राप्नोतिकुरूद्वह ॥ ६४ ॥ कालिकासंगमेस्नात्वाकौशिक्यारुणयोर्यतः ॥ त्रिरात्रोपोषितोविद्वान्सर्वपापैःप्रमुच्यते ॥ ६५ ॥ उर्वशीतीर्थमासाद्यतथा
सोमाश्रमंबुधः ॥ कुंभकर्णाश्रमेस्नात्वापूज्यतेभुविमानवः ॥ ६६ ॥ तथाकोकामुखेस्नात्वाब्रह्मचारीसमाहितः ॥ जातिस्मरत्वंप्राप्नोतिदृष्टमेतत्पु
रातनैः ॥ ६७ ॥ सकृन्नदींसमासाद्यकृतार्थोभवतिद्विजः ॥ सर्वपापविशुद्धात्मास्वर्गलोकंचगच्छति ॥ ६८ ॥ ऋषभद्वीपमासाद्यसेव्यक्रौंचनिषूदनम् ॥
सरस्वत्यामुपस्पृश्यविमानस्थोविराजते ॥ ६९ ॥ औद्यानकंमहाराजतीर्थंमुनिनिषेवितम् ॥ तत्राभिषेकंकुर्वीतसर्वपापैःप्रमुच्यते ॥ ७० ॥ ब्रह्मतीर्थंसमा
साद्यपुण्यंब्रह्मर्षिसेवितम् ॥ वाजपेयमवाप्नोतिनरोनास्त्यत्रसंशयः ॥ ७१ ॥ ततश्चंपांसमासाद्यभागीरथ्यांकृतोदकः ॥ दंडार्पणंसमासाद्यगोसहस्र
फलंलभेत् ॥ ७२ ॥ लाविढिकांततोगच्छेत्पुण्यांपुण्यनिषेविताम् ॥ वाजपेयमवाप्नोतिविमानस्थश्चपूज्यते ॥ ७३ ॥ ॥ इति श्रीपाद्मेमहा
पुराणेस्वर्गखंडेगयादितीर्थमाहात्म्यकथनंनामअष्टत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३८ ॥ छ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ अथसंध्यांसमासाद्यसविद्यांतीर्थमुत्तमम् ॥
उपस्पृश्यनरोविद्वान्भवेन्नास्त्यत्रसंशयः ॥ १ ॥ रामस्यचप्रसादेनतीर्थंराजंकृतंपुरा ॥ तल्लौहित्यंसमासाद्यविंद्याद्बहुसुवर्णकम् ॥ २ ॥ करतो
यांसमासाद्यत्रिरात्रोपोषितोनरः ॥ अश्वमेधमवाप्नोतिशक्रलोकंचगच्छति ॥ ३ ॥ गंगायास्त्वथराजेंद्रसागरस्यचसंगमे ॥ अश्वमेधंदशगुणं
प्रवदंतिमनीषिणः ॥ ४ ॥ गंगायास्तुपरंद्वीपंप्राप्ययःस्नातिभारत ॥ त्रिरात्रोपोषितोराजन्सर्वकाममवाप्नुयात् ॥ ५ ॥ ततोवैतरणींगत्वानदीं

पापप्रमोचनीम् ॥ विरजंतीर्थमासाद्यविराजतियथाशशी ॥ ६ ॥ प्रभावेचकुलंपूत्वासर्वपापंव्यपोहति ॥ गोसहस्रफलंलब्ध्वापुनातिस्वकुलंनरः ॥ ७ ॥
शोणस्यज्योतिरथ्याश्चसंगमेनिवसञ्छुचिः ॥ तर्पयित्वापितॄन्देवानग्निष्टोमफलंलभेत् ॥ ८ ॥ शोणस्यनर्मदायाश्चप्रभवेकुरुपुंगव ॥ वंशगुल्ममुपस्पृ
श्यवाजिमेधफलंलभेत् ॥ ९ ॥ ऋषभंतीर्थमासाद्यकोशलायांनराधिप॥वाजिमेधमवाप्नोतित्रिरात्रोपोषितोनरः ॥ १० ॥ कोशलायांसमासाद्यकालती
र्थमुपस्पृशेत् ॥ वृषभैकादशगुणंलभतेनात्रसंशयः ॥ ११ ॥ पुष्पवत्यामुपस्पृश्यत्रिरात्रोपोषितोनरः ॥ गोसहस्रफलंविंद्यात्कुलंचैवसमुद्धरेत् ॥ १२ ॥
ततोबदारिकातीर्थेस्नात्वाप्रयतमानसः ॥ दीर्घायुष्यमवाप्नोतिस्वर्गलोकंचगच्छति ॥ १३ ॥ ततोमहेंद्रमासाद्यजामदग्न्यनिषेवितम् ॥ रामतीर्थे
नरःस्नात्वावाजिमेधफलंलभेत् ॥ १४ ॥ मतंगस्यतुकेदारंतत्रैवभरतर्षभ ॥ तत्रस्नात्वानरोराजन्गोसहस्रफलंलभेत् ॥ १५ ॥ श्रीपर्वतंसमासाद्यन
दीतीरमुपस्पृशेत् ॥ अश्वमेधमवाप्नोतिपरांसिद्धिंचगच्छाति ॥१६ ॥ श्रीपर्वतेमहादेवोदेव्यासहमहाद्युतिः ॥ न्यवसत्परमप्रीतोब्रह्माचत्रिदशैर्वृतः ॥ १७॥
तत्रदेवह्रदेस्नात्वाशुचिःप्रयतमानसः ॥ अश्वमेधमवाप्नोतिपरांसिद्धिंचगच्छाति ॥ १८ ॥ ऋषभंपर्वतंगत्वाभांडेषु[1]सुरपूजितम् ॥ वाजपेयमवाप्नोति
नाकपृष्ठेचमोदते ॥ १९ ॥ ततोगच्छेतकावेरींवृतामप्सरसांगणैः ॥ तत्रस्नात्वानरोराजन्गोसहस्रफलंलभेत् ॥ २० ॥ तत्रतीर्थेसमुद्रस्यकन्यातीर्थमु
पस्पृशेत् ॥ तत्रोपस्पृश्यराजेंद्रसर्वपापैःप्रमुच्यते ॥ २१ ॥ अथगोकर्णमासाद्यत्रिषुलोकेषुविश्रुतम् ॥ समुद्रमध्येराजेंद्रसर्वलोकनमस्कृतम् ॥ २२ ॥
यत्रब्रह्मादयोदेवामुनयश्चतपोधनाः ॥ भूतयक्षाःपिशाचाश्चकिन्नराःसमहोरगाः ॥ २३ ॥ सिद्धचारणगंधर्वामानुषाःपन्नगास्तथा ॥ सरितःसागराःशै
लाउपासंतेउमापतिम् ॥ २४ ॥ तत्रेशानंसमभ्यर्च्यत्रिरात्रोपोषितोनरः ॥ दशाश्वमेधमाप्नोतिगाणपत्यंचविंदति ॥ २५ ॥ उपोष्यद्वादशरात्रंकृ
तार्थोजायतेनरः ॥ तस्मिन्नेवतुगायत्र्याःस्थानंत्रैलोक्यविश्रुतम् ॥ २६ ॥ त्रिरात्रमुषितस्तत्रगोसहस्रफलंलभेत् ॥ निदर्शनंचप्रत्यक्षंब्राह्मणानांनरा
धिप ॥ २७ ॥ गायत्रींपठतेयस्तुयोनिसंकरजोद्विजः ॥ गाथावागीतिकावाणीतस्यसंपद्यतेनृप ॥ २८ ॥ अब्राह्मणस्यपठतःसावित्रीतूपनश्यति ॥ संवर्त
स्यतुविप्रर्षेर्वापीमासाद्यदुर्लभाम् ॥ २९ ॥ रूपस्यभागीभवतिसुभगश्चाभिजायते ॥ ततोवेणांसमासाद्यतर्पयेत्पितृदेवताः ॥ ३० ॥ मयूरहंससंयुक्तंवि
मानंलभतेनरः ॥ ततोगोदावरींप्राप्यनित्यासिद्धनिषेविताम् ॥ ३१ ॥ गवामयमवाप्नोतिवायुलोकंचगच्छाति ॥ वेणायाःसंगमेस्नात्वावाजपेयफलंलभे
त् ॥ ३२ ॥ वरदासंगमेस्नात्वागोसहस्रफलंलभेत् ॥ ब्रह्मस्थूणांसमासाद्यत्रिरात्रोपोषितोनरः ॥ ३३ ॥ गोसहस्रफलंविंद्यात्स्वर्गलोकंचगच्छाति ॥

---

[1] भंडियम् पाठान्तरम्।

कुब्जावनंसमासाद्यब्रह्मचारीसमाहितः ॥ ३४ ॥ त्रिरात्रोपोषितःस्नात्वागोसहस्रफलंलभेत् ॥ ततोदेवह्रदेस्नात्वाकृष्णवेणाजलोद्भवे ॥ ३५ ॥ ज्योतिर्मात्रह्रदेचैवतथाकन्याश्रमेनृप ॥ यत्रक्रतुशतैरिष्ट्वादेवराजोदिवंगतः ॥ ३६ ॥ अग्निष्टोमशतंविंद्याद्गमनादेवतत्रतु ॥ सर्वदेवह्रदेस्नात्वागोसहस्रफलंलभेत् ॥ ३७ ॥ जातिमात्रह्रदेस्नात्वाभवेज्जातिस्मरोनरः ॥ ततोवापींमहापुण्यांपयोष्णींसरितांवराम् ॥ ३८ ॥ पितृदेवार्चनरतोगोसहस्रफलंलभेत् ॥ दंडकारण्यमासाद्यमहाराजउपस्पृशेत् ॥ ३९ ॥ शरभंगाश्रमंगत्वाशुकस्यचमहात्मनः ॥ नदुर्गतिमवाप्नोतिपुनातिस्वकुलंनरः ॥ ४० ॥ ततःसूर्यारकंगच्छेज्जमदग्निनिषेवितम् ॥ रामतीर्थेनरःस्नात्वाविंद्याद्बहुसुवर्णकम् ॥ ४१ ॥ सप्तगोदावरींस्नात्वानियतोनियताशनः ॥ महापुण्यमवाप्नोतिदेवलोकंचगच्छति ॥ ४२ ॥ ततोदेवपथंगच्छेन्नियतोनियताशनः ॥ देवसत्रस्ययत्पुण्यंतदवाप्नोतिमानवः ॥ ४३ ॥ तुंगकारण्यमासाद्यब्रह्मचारीजितेंद्रियः ॥ वेदानध्यापयत्तत्रमुनीन्सारस्वतःपुरा ॥ ४४ ॥ तत्रवेदान्प्रणष्टांस्तुमुनेरांगिरसःसुतः ॥ उपविष्टोमहर्षीणामुत्तरीयेषुभारत ॥ ४५ ॥ ॐकारेणयथान्यायंसम्यगुच्चारितेनह ॥ येनयत्पूर्वमभ्यस्तंतस्यतत्समुपस्थितम् ॥ ४६ ॥ ऋषयस्तत्रदेवाश्चवरुणोग्निःप्रजापतिः ॥ हरिर्नारायणोदेवोमहादेवस्तथैवच ॥ ४७ ॥ पितामहश्चभगवान्देवैस्सहमहाद्युतिः ॥ भृगुंनियोजयामासयाजनार्थंमहाद्युतिम् ॥ ४८ ॥ ततःसचक्रेभगवानृषीणांविधिवत्तदा ॥ सर्वेषांपुनराधानंदेवदृष्टेनकर्मणा ॥ ४९ ॥ आज्यभागेनवैतत्रतर्पितास्तुयथाविधि ॥ देवास्त्रिभुवनंयाताऋषयश्चयथासुखम् ॥ ५० ॥ तदरण्यंप्रविष्टस्यतुंगकंराजसत्तम ॥ पापंविनश्यतेसद्यःस्त्रियावैपुरुषस्यवा ॥ ५१ ॥ तत्रमासंवसेद्धीरोनियतोनियताशनः ॥ ब्रह्मलोकंव्रजेद्राजन्पुनीतेचकुलंपुनः ॥ ५२ ॥ मेधावनंसमासाद्यपितृदेवांश्चतर्पयेत् ॥ अग्निष्टोममवाप्नोतिस्मृतिंमेधांचविंदति ॥ ५३ ॥ तत्रकालंजरंगत्वागोसहस्रफलंलभेत् ॥ आत्मानंसाधयेत्तत्रगिरौकालंजरेनृप ॥ ५४ ॥ स्वर्गलोकेमहीयेतनरोनास्त्यत्रसंशयः ॥ ततोगिरिवरश्रेष्ठेचित्रकूटेविशांपते ॥ ५५ ॥ मंदाकिनींसमासाद्यनदींपापविमोचनीम् ॥ अत्राभिषेकंकुर्वाणःपितृदेवार्चनेरतः ॥ ५६ ॥ अश्वमेधमवाप्नोतिगतिंचपरमांव्रजेत् ॥ ततोगच्छेतराजेंद्रगुहस्थानमनुत्तमम् ॥ ५७ ॥ यत्रदेवोमहासेनोनित्यंसन्निहितोनृप ॥ पुमांस्तत्रनरःश्रेष्ठगमनादेवसिध्यति ॥ ५८ ॥ कोटितीर्थेनरःस्नात्वागोसहस्रफलंलभेत् ॥ प्रदक्षिणमुपावृत्ययशःस्थानंव्रजेन्नरः ॥ ५९ ॥ अभिगम्यमहादेवंविराजतियथाशशी ॥ तत्रकूपोमहाराजविश्रुतोभरतर्षभ ॥ ६० ॥ समुद्रायत्रचत्वारोनिवसंतियुधिष्ठिर ॥ तत्रोपस्पृश्यराजेंद्रकृत्वाचापिप्रदक्षिणम् ॥ ६१ ॥ नियतात्मानरःपूतोगच्छेतपरमांगतिम् ॥ ततोगच्छेत्कुरुश्रेष्ठशृंगवेरपुरंमहत् ॥ ६२ ॥

पा०— १ भर्तृस्थानम् ।

यत्रतीर्णोमहाप्राज्ञोरामोदाशरथिःपुरा ॥ गंगायांतुनरःस्नात्वाब्रह्मचारीजितेंद्रियः ॥ ६३ ॥ विधूतपाप्माभवतिवाजपेयंचविंदति ॥ ततोमुंजवटं
गछेत्स्थानंदेवस्यधीमतः ॥ ६४ ॥ अभिगम्यमहादेवमभ्यर्च्यंचनराधिप ॥ प्रदक्षिणमुपावृत्यगाणपत्यमवाप्नुयात् ॥ ६५ ॥ ततोगच्छेतराजें
द्रप्रयागमृषिसंस्तुतम् ॥ यत्रब्रह्मादयोदेवादिशश्वसदिगीश्वराः ॥ ६६ ॥ लोकपालाश्वसिद्धाश्वनिरताःपितरस्तथा ॥ सनत्कुमारप्रमुखास्तथैवच
महर्षयः ॥ ६७ ॥ तथानागाःसुपर्णाश्वसिद्धाःशुक्रधरास्तथा ॥ सरितःसागराश्चैवगंधर्वाप्सरसस्तथा ॥ ६८ ॥ हरिश्वभगवानास्तेप्रजापति
पुरस्कृतः ॥ तत्रत्रीण्यपिकुंडानितयोर्मध्येनजाह्नवी ॥ ६९ ॥ प्रयागात्समतिक्रांतासर्वतीर्थपुरस्कृता ॥ तपनस्यसुतातत्रत्रिषुलोकेषुवि
श्रुता ॥ ७० ॥ यमुनागंगयासार्द्धंसंगतालोकभाविनी ॥ गंगायमुनयोर्मध्येपृथिव्याजघनंस्मृतम् ॥ ७१ ॥ प्रयागंजघनस्यांतमुपस्थमृषयोविदुः ॥ प्रया
गंसुप्रतिष्ठानंकंबलाश्वतरांबुभौ ॥ ७२ ॥ तीर्थंभोगवतीचैववेदीप्रोक्ताप्रजापतेः ॥ तत्रवेदाश्वयज्ञाश्वमूर्त्तिमंतोयुधिष्ठिर ॥ ७३ ॥ प्रजापतिमुपासंतऋषय
श्वमहानघाः ॥ यजंतेक्रतुभिर्देवास्तथाचक्रधरानृप ॥ ७४ ॥ ततःपुण्यतमंनास्तित्रिषुलोकेषुभारत ॥ प्रयागंसर्वतीर्थेभ्यःप्रभावेणाधिकंप्रभो ॥ ७५ ॥ श्र
वणात्तस्यतीर्थस्यनामसंकीर्तनादपि ॥ मृर्धकानमनाद्वापिसर्वपापैःप्रमुच्यते ॥ ७६ ॥ तत्राभिषेकंयःकुर्यात्संगमेसंशितव्रतः ॥ पुण्यंसुमहदाप्नोतिराजसू
याश्वमेधयोः ॥ ७७ ॥ एषायजनभूमिर्हिदेवानामपितत्कथा ॥ दत्तंतत्रस्वल्पमपिमहद्भवतिभारत ॥ ७८ ॥ नदेववचनात्तातनलोकवचनादपि ॥ मतिरु
त्क्रमणीयातेप्रयागमरणंप्रति ॥ ७९ ॥ दशतीर्थसहस्राणिषष्टिकोटयस्तथापराः ॥ येषांसान्निध्यमत्रैवकीर्त्तितंकुरुनंदन ॥ ८० ॥ चतुर्विद्येचयत्पुण्यंसत्य
वादिषुचैवयत् ॥ स्नातएवतदाप्नोतिगंगायामुनसंगमे ॥ ८१ ॥ ततोभोगवतीनामवासुकेस्तीर्थमुत्तमम् ॥ तत्राभिषेकंयःकुर्यात्सोऽश्वमेधमवाप्नुयात्॥८२॥
तत्रहंसप्रपतनंतीर्थंत्रैलोक्यविश्रुतम् ॥ दशाश्वमेधिकंचैवगंगायांकुरुनंदन ॥ ८३ ॥ कुरुक्षेत्रसमागंगायत्रतत्रावगाहिता ॥ विशेषोवैकनखलेप्रयागंपरमं
महत् ॥ ८४ ॥ यद्यकार्यशतंकृत्वाकृतंगंगावसेवनम् ॥ सर्वंतत्तस्यगंगापोदहत्यग्निरिवेंधनम् ॥ ८५ ॥ सर्वंदहतिगंगापस्तूलराशिमिवानलः ॥ सर्वंकृत
युगेपुण्यंत्रेतायांपुष्करंस्मृतम् ॥ ८६ ॥ द्वापरेतुकुरुक्षेत्रंगंगाकलियुगेस्मृता ॥ पुष्करेतुतपस्तप्येद्दानंदद्यान्महालये ॥ ८७ ॥ मलयेत्वग्निमारोहेद्भृगुतुं
गेत्वनाशनम् ॥ पुष्करेतुकुरुक्षेत्रेगंगापोमध्यगेषुच ॥ ८८ ॥ सद्यस्तारयतेजंतुःसप्तसप्तावरांस्तथा ॥ पुनातिकीर्त्तितापापंदृष्ट्वापुण्यंप्रयच्छति ॥८९॥ अ
वगाढाचपीत्वाचपुनात्यासप्तमंकुलम् ॥ यावदस्थिमनुष्यस्यगंगायाःस्पृशतेजलम् ॥ ९० ॥ तावत्सपुरुषोराजन्स्वर्गलोकेमहीयते ॥ यथापुण्यानितीं

पा०–१ कंपयश्वतिराबुभौ ।

र्थानिपुण्यान्यायतनानिच ॥ ९१ ॥ उपास्यपुण्यंलब्ध्वाचभवतिपरलोकभाक् ॥ नगंगासदृशंतीर्थंनदेवःकेशवात्परः ॥ ९२ ॥ ब्राह्मणेभ्यःपरंनास्तिएवमाहपितामहः ॥ यत्रगंगामहाराजसदेशस्तत्त्रयोजनम् ॥ ९३ ॥ सिद्धक्षेत्रंचविज्ञेयंगंगातीरसमाश्रितम् ॥ इदंसत्यंद्विजातीनांसाधूनांमानसेषुच ॥ ९४ ॥ मुक्तिंचैवजपेत्कर्णेशिष्टस्यानुगतस्यच ॥ इदंधर्म्यमिदंमेध्यमिदंस्वर्ग्यमिदंसुखम् ॥९५॥ इदंपुण्यतमंरम्यंपावनंधर्ममुत्तमम् ॥ मही[1]शीर्षमिदंगुह्यंसर्वपापप्रमोचनम् ॥ ९६ ॥ अधीत्यद्विजमध्येचनिर्मलत्वमवाप्नुयात् ॥ श्रीमत्स्वर्ग्यंमहापुण्यंसपत्नशमनंशिवम् ॥ ९७॥ मेधाजननमग्र्यंवैतीर्थवंशानुकीर्त्तनम्॥ अपुत्रोलभतेपुत्रमधनोधनमाप्नुयात् ॥ ९८ ॥ महींविजयतेराजावैश्योधनमवाप्नुयात् ॥ शूद्रोयातीप्सितान्कामान्ब्राह्मणःपारगःपठन् ॥ ९९ ॥ यश्चेदंशृणुयान्नित्यंतीर्थपुण्यंसदाशुचि ॥ जातिस्मरत्वमाप्नोतिनाकपृष्ठेचमोदते ॥१००॥ गम्यान्यपिचतीर्थानिकीर्तितान्यगमान्यपि ॥ मनसाप्यभिगच्छेतसर्वंतीर्थमनीषया ॥ १०१॥ एतानिवसुभिःसाध्यैरादित्यैर्मरुदश्विभिः ॥ ऋषिभिर्देवकल्पैश्चकृतानिसुकृतैषिभिः ॥ १०२ ॥ एवंत्वमपिकौरव्यविधिनानेनसुव्रत ॥ व्रजतीर्थानिनियतःपुण्यंपुण्येनवर्द्धते ॥ १०३ ॥ भावितैःकरणैःपूर्वमास्तिक्याच्छ्रुतिदर्शनात् ॥ प्राप्यंतेतानितीर्थानिसद्भिःशिष्टानुदर्शिभिः ॥ १०४ ॥ नाकृतोनाकृतात्माचनाशुचिर्नचतस्करः ॥ स्नातितीर्थेषुकौरव्यनचवक्रमतिर्नरः ॥ १०५ ॥ त्वयातुसम्यग्वृत्तेननित्यंधर्मार्थदर्शिना॥ पितरस्तर्पितास्तातसर्वेचप्रपितामहाः ॥ पितामहपुरोगाश्चदेवाःसर्षिगणास्तथा॥१०६॥ ॥वसिष्ठ[3]उवाच ॥ ॥त्वंचधर्मेणधर्मज्ञनित्यमेवाभितोषिताः ॥ दिलीपकीर्तिंमहतींप्राप्स्यसेभुविशाश्वतीम्॥१०७॥ नारदउवाच॥ ॥ एवमुक्त्वाभ्यनुज्ञाप्यवसिष्ठोभगवानृषिः॥ प्रीतःप्रीतेनमनसातत्रैवांतरधीयत॥१०८॥ दिलीपःकुरुशार्दूलशास्त्रतत्वार्थदर्शनात् ॥ वसिष्ठवचनाच्चैवपृथिवीमनुचक्रमे ॥ १०९ ॥ एवमेषामहाभागप्रतिष्ठानेप्रतिष्ठिता ॥ तीर्थयात्रामहापुण्यासर्वपापप्रमोचनी ॥ ११० ॥ अनेनविधिनायस्तुपृथिवींपर्यटिष्यति ॥ अश्वमेधशतंसाग्रंफलंप्रेत्यैषभोक्ष्यते ॥ १११ ॥ ततश्चाष्टगुणंपार्थप्राप्स्यसेधर्ममुत्तमम् ॥ दिलीपःपार्थनृपतिर्यथापूर्वमवाप्तवान् ॥ ११२ ॥ नेताचत्वमृषीन्यस्मात्तस्मात्तेष्टगुणंफलम् ॥ रक्षोगणविकीर्णानितीर्थान्येतानिभारत ॥ ११३ ॥ नगतिर्विद्यतेन्यस्यत्वामृतेकुरुनंदन ॥ इदंदेवर्षिचरितंसर्वतीर्थानुसंश्रितम् ॥ ११४ ॥ यःपठेत्कल्यमुत्थायसर्वपापैःप्रमुच्यते ॥ ऋषिमुख्याःसदायत्रवाल्मीकिस्त्वथकश्यपः ॥ ११५ ॥ आत्रेयस्त्वथकौंडिन्योविश्वामित्रोथगौतमः ॥ असितोदेवलश्चैवमार्कंडेयोथगालवः ॥ ११६ ॥ भरद्वाजस्यशिष्यश्चमुनिरुद्दालकस्तथा ॥ शौनकःसहपुत्रेणव्यासश्चतपतांवरः ॥ ११७ ॥ दुर्वासाश्चमुनिश्रेष्ठोजाबालिश्चमहातपाः ॥

पा०–१ महर्षीणा० । महाशिष० इ० पा० । २ श्रितानि इ० पा० । ३ वसिष्ठउवाचेति क्वचित्पाठः ।

एतेऋषिवराःसर्वेत्वत्प्रतीक्ष्यास्तपोधनाः ॥ ११८ ॥ एभिःसहमहाभागतीर्थान्येतान्यनुव्रज ॥ प्राप्स्यसेमहतींकीर्तिंयथाराजामहाभिषः ॥ ११९ ॥
यथाययातिर्धर्मात्मायथाराजापुरूरवाः ॥ तथात्वंकुरुशार्दूलस्वेनधर्मेणशोभसे ॥ १२० ॥ यथाभगीरथोराजायथारामश्चविश्रुतः ॥ यथावैवृत्रहास
र्वान्सपत्नानदहत्पुरा ॥ १२१ ॥ त्रैलोक्यंपालयामासदेवराड्विगतज्वरः ॥ तथाशत्रुक्षयंकृत्वात्वंप्रजाःपालयिष्यसि ॥ १२२ ॥ स्वधर्मेणार्जितामु
र्वींप्राप्यराजीवलोचन ॥ ख्यातिंयास्यसिवीर्येणकार्त्तवीर्यार्जुनोयथा ॥ १२३ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ एवमाभाष्यराजानंनारदोभगवानृषिः ॥ अनु
ज्ञाप्यमहाराजंतत्रैवांतरधीयत ॥ १२४ ॥ युधिष्ठिरोपिधर्मात्माऋषिभिःसहसुव्रतः ॥ जगामाखिलतीर्थानिसादरःपृथिवीपतिः ॥ १२५ ॥ मयोक्तामृ
षयःसर्वेतीर्थयात्राश्रयांकथाम् ॥ यःपठेच्छृणुयाद्वापिसमुक्तःसर्वपातकैः ॥ १२६ ॥ मयोक्तमखिलंतत्त्वंकिंभूयःश्रोतुमिच्छथ ॥ ऋषीणांपुण्यकीर्तीनां
नावक्तव्यंममास्तिवै ॥ १२७ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखंडेनानाविधतीर्थकथनंनामनवत्रिंशोध्यायः ॥ ३९ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ एवमुक्ता
नितीर्थानिविष्णुदेहानिसुव्रताः ॥ एषामन्यतमासंगान्मुक्तोभवतिमानवः ॥ १ ॥ तीर्थानुश्रवणंधन्यंधन्यंतीर्थनिषेवणम् ॥ पापराशिनिपातायना
न्योपायःकलौयुगे ॥ २ ॥ वासंकुर्यामहंतीर्थेतीर्थस्पर्शमहंतथा ॥ एवंयोनुदिनंब्रूतेसयातिपरमंमहत् ॥ ३ ॥ पापानितस्यनश्यंतितीर्थालापनमात्रतः ॥
तीर्थानिखलुधन्यानिधन्यसेव्यानिसुव्रताः ॥ ४ ॥ तीर्थानांसेवनादेवसेवितोभवतिप्रभुः ॥ नारायणोजगत्कर्तानास्तितीर्थात्परंपदम् ॥ ५ ॥ ब्राह्मण
स्तुलसीचैवअश्वत्थस्तीर्थसंचयः ॥ विष्णुश्चपरमेशानःसेव्यएवसदानृभिः ॥ ६ ॥ ब्राह्मणानांविशेषेणसेवनंमुनिपुंगवाः ॥ सर्वतीर्थावगाहादेरधिकंवि
दुरग्रजाः ॥ ७ ॥ तस्माद्द्विजपदंसाक्षात्सर्वतीर्थमयंशुभम् ॥ भजेतानुदिनंविद्वांस्तत्रतीर्थाधिकंभवेत् ॥८॥ अश्वत्थस्यतुलस्याश्चगवांकुर्यात्प्रदक्षिणम् ॥
सर्वतीर्थफलंप्राप्यविष्णुलोकेमहीयते ॥ ९ ॥ तस्माद्दुष्कृतकर्माणिनाशयेत्तीर्थसेवनात् ॥ अन्यथानरकंयातिकर्म्मभोगाद्विशाम्यति ॥ १० ॥ पापिनां
नरकेवासःसुकृतीस्वर्गमश्नुते ॥ तस्मात्पुण्यंनिषेवेततीर्थंखलुविचक्षणः ॥ ११ ॥ ॥ ऋषयऊचुः ॥ ॥ श्रुतानिकिलतीर्थानिसमाहात्म्यानिसुव्र
त ॥ इदानींश्रोतुमिच्छामिप्रयागस्यविशेषकम् ॥ १२ ॥ प्रयागंतुपुराप्रोक्तंसंक्षेपात्सूतयत्त्वया ॥ विशेषाच्छ्रोतुमिच्छामःसूतनःकथ्यतामिति ॥ १३ ॥
॥ सूतउवाच ॥ ॥ साधुपृष्टंमहाभागाःप्रयागंप्रतिसुव्रताः ॥ हंताहंतत्प्रवक्ष्यामिप्रयागस्योपवर्णनम् ॥ १४ ॥ मार्कंडेयेनकथितंयत्पुरापांडुसून
वे ॥ भारतेतुयदावृत्तेप्राप्तराज्येपृथासुते ॥ १५ ॥ एतस्मिन्नंतरेराजाकुंतीपुत्रोयुधिष्ठिरः ॥ भ्रातृशोकेनसंतप्तःचिंतयंस्तुपुनःपुनः ॥ १६ ॥ आसी
द्दुर्योधनोराजाएकादशचमूपतिः ॥ अस्मान्संतप्यबहुशःसर्वेतेनिधनंगताः ॥ १७ ॥ वासुदेवंसमाश्रित्यपंचशेषास्तुपांडवाः ॥ कथंद्रोणंचभीष्मंचक

र्णंचैवमहाबलम् ॥ १८ ॥ दुर्योधनंचराजानंभ्रातृपुत्रसमन्वितम् ॥ राजानोनिहताःसर्वेयेचान्येशूरमानिनः ॥ १९ ॥ विनाराज्येनकर्तव्यंकिंभोगैर्जीवितेनवा ॥ धिक्कष्टमितिसंचिंत्यराजाविह्वलतांगतः ॥ २० ॥ निश्चेष्टोथनिरुत्साहःकिंचित्तिष्ठत्यधोमुखः ॥ लब्धसंज्ञोयदाराजाचिंतयानःपुनःपुनः॥२१॥ कंचरेविधिनायोगंनियमंतीर्थमेववा ॥ येनाहंशीघ्रमामुच्येमहापातककिल्विषात् ॥ २२ ॥ यत्रस्नात्वानरोयातिविष्णुलोकमनुत्तमम् ॥ कथंपृच्छामिवैकृष्णंयेनेदंकारितंमहत् ॥ २३ ॥ धृतराष्ट्रंकथंपृच्छेयस्यपुत्रशतंहतम् ॥ व्यासंकथमहंपृच्छेयस्यगोत्रक्षयःकृतः ॥ २४ ॥ एवंवैक्लव्यमापन्नोधर्मपुत्रोयुधिष्ठिरः ॥ रुदंतःपांडवाःसर्वेभ्रातृशोकपरिप्लुताः ॥२५॥ येचतत्रमहात्मानःसमेताःपांडवाश्रिताः ॥ कुंतीचद्रौपदीचैवयेचतत्रसमागताः॥२६॥ भूमौनिपतिताःसर्वेरोदमानाःसमंततः ॥ वाराणस्यांतुमार्कंडस्तेनज्ञातोयुधिष्ठिरः ॥ २७ ॥ यथाविक्लवमापन्नोरोदमानःसुदुःखितः ॥ अचिरेणैवकालेनमार्कंडस्तुमहातपाः ॥ २८ ॥ हस्तिनापुरसंप्राप्तोराजद्वारेसतिष्ठति ॥ द्वारपालोपितंदृष्ट्वाराज्ञःकथितवान्द्रुतम् ॥ २९ ॥ त्वांद्रष्टुकामोमार्कंडोद्वारेतिष्ठत्यसौमुनिः ॥ त्वरितोधर्मपुत्रस्तुद्वारमेत्याहतत्परः ॥ ३० ॥ ॥ युधिष्ठिरउवाच ॥ ॥ स्वागतंतेमहाप्राज्ञस्वागतंतेमहामुने ॥ अद्यमेसफलंजन्मअद्यमेपावितंकुलम् ॥ ३१ ॥ अद्यमेपितरस्तृप्तास्त्वयिदृष्टेमहामुने ॥ सिंहासनउपस्थाप्यपादशौचार्चनादिभिः ॥ ३२ ॥ युधिष्ठिरोमहात्मावैपूजयामासतंमुनिम् ॥ ततस्तमूचेमार्कंडःपूजितोहंत्वयाविभो ॥ ३३ ॥ आख्याहित्वरितोराजन्किमर्थंत्वरितंत्वया ॥ केनवाविक्लवीभूतःकथयस्वममाग्रतः ॥ ३४ ॥ ॥ युधिष्ठिरउवाच ॥ ॥ अस्माकंचैवयद्वृत्तंराज्यस्यार्थेमहामुने ॥ एतत्सर्वंविदित्वातुभगवानिहचागतः ॥ ३५ ॥ ॥ मार्कंडेयउवाच ॥ ॥ शृणुराजन्महाबाहोयत्रधर्मोव्यवस्थितः ॥ नैवदृष्टंरणेपापंयुध्यमानस्यधीमतः ॥ ३६ ॥ किंपु[1]राराजधर्मेणक्षत्रियस्यविशेषतः ॥ तदेवंहृदयेकृत्वातस्मात्पापंन[2]चिंतयेत् ॥ ३७ ॥ ततोयुधिष्ठिरोराजाप्रणम्यशिरसामुनिम् ॥ पृच्छामित्वांमुनिश्रेष्ठसदात्रैकाल्यदर्शनम् ॥ कथयस्वसमासेनमुच्येहंयेनकिल्बिषात् ॥३८॥ ॥ मार्कंडेयउवाच ॥ ॥ शृणुराजन्महाभागयन्मांपृच्छसिभारत॥एवंसांख्यंचयोगंचतीर्थंचैवयुधिष्ठिर ॥३९॥ किंपुनर्ब्राह्मणैःपुण्यैःकीर्तितंवैपुराविभो॥प्रयागगमनंश्रेष्ठंनराणांपुण्यकर्मणाम्॥४०॥ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखंडेचत्वारिंशोऽध्यायः॥४०॥ छ॥ युधिष्ठिरउवाच ॥ ॥ भगवञ्छ्रोतुमिच्छामिपुराकल्पेयथास्थितम्॥कथंप्रयागगमनंनराणांतत्रकीदृशम्॥१॥मृतानांकागतिस्तत्रस्नातानांचैवकिंफलम् ॥ येवसंतिप्रयागेतुब्रूहितेषांचकिंफलम् ॥ एतन्मेसर्वमाख्याहिपरंकौतूहलंहिमे ॥ २ ॥ ॥ मार्कंडेयउवाच॥ ॥ कथयिष्यामितेवत्सना[3]थेष्टंयच्चयत्फलम् ॥ पुराऋषीणां

---

[1] किंपुनः इतिपाठः । [2] निरंतरमितिपाठः । [3] प्रयागस्य च यत्फलमितिपाठः ।

विप्राणांकथ्यमानंमयाश्रुतम् ॥३॥ आप्रयागात्प्रतिष्ठानाद्धर्मकीवासुकीह्रदात् ॥कंबलाश्वतरौनागौनागाश्चबहुमूलिकाः ॥४॥ एतत्प्रजापतिंक्षेत्रंत्रिषुलोकेषु
विश्रुतम् ॥ अत्रस्नात्वादिवंयांतियेमृतास्तेपुनर्भवाः ॥५॥ तत्रब्रह्मादयोदेवारक्षांकुर्वंतिसंगताः ॥ अन्येचबहवस्तीर्थाःसर्वपापप्रणाशनाः ॥ ६ ॥ नश
क्याःकथितंराजन्बहुवर्षशतैरपि ॥ संक्षेपेणप्रवक्ष्यामिप्रयागस्यचकीर्त्तनम् ॥ ७ ॥ षष्टिर्धनुःसहस्राणिपरिरक्षंतिजाह्नवीम् ॥ यमुनांरक्षतिसदासविता
सप्तवाहनः ॥ ८ ॥ प्रयागंतुविशेषेणस्वयंरक्षातिवासवः ॥ मंडलंरक्षतिहरिर्दैवैःसहसुसंमतम् ॥ ९ ॥ तंवटंरक्षतेनित्यंशूलपाणिर्महेश्वरः ॥ स्थानंरक्षतिवैदे
वःसर्वपापहरंशुभम् ॥ १० ॥ अधर्मैणवृतोलोकेनैवगच्छतितत्पदम् ॥ स्वल्पमल्पतरंपापंयदातस्यनराधिप ॥ ११ ॥ प्रयागस्मरमाणस्यसर्वमायाति
संक्षयम् ॥ दर्शनात्तस्यतीर्थस्यनामसंकीर्तनादपि ॥ १२ ॥ मृत्तिकालभनाद्वापिनरःपापाद्विमुच्यते ॥ पंचकुंडानिराजेंद्रयेषांमध्येतुजाह्नवी ॥ १३ ॥
प्रयागेतुप्रविष्टस्यपापंक्षरातितत्क्षणात् ॥ योजनानांसहस्रेषुगंगांस्मरतियोनरः ॥१४॥ अपिदुष्कृतकर्मासौलभतेपरमांगतिम् ॥ कीर्तनान्मुच्यतेपापैर्दृष्ट्वा
भद्राणिपश्यति ॥ १५ ॥ अवगाह्यचपीत्वाचपुनात्यासप्तमंकुलम् ॥ सत्यवादीजितक्रोधोअहिंसांपरमास्थितः ॥ १६ ॥ धर्मानुसारीतत्त्वज्ञोगोब्राह्मणहिते
रतः ॥ गंगायमुनयोर्मध्येस्नातोमुच्येतकिल्बिषात् ॥ १७ ॥ मनसाचिंतितान्कामान्सम्यक्प्राप्नोतिपुष्कलान् ॥ ततोगत्त्वाप्रयागंतुसर्वदेवाभि
रक्षितम् ॥ १८ ॥ ब्रह्मचारीवसेन्मासंपितॄदेवांश्चतर्पयेत् ॥ ईप्सितांल्लभतेकामान्यत्रतत्राभिजायते ॥ १९ ॥ तपनस्यसुतादेवीत्रिषुलोकेषुविश्रुता ॥ समा
गतामहाभागायमुनायत्रनिम्नगा ॥२०॥ तत्रसन्निहितोनित्यंसाक्षाद्देवोमहेश्वरः ॥ दुष्प्रापंमानुषैःपुण्यंप्रयागंतुयुधिष्ठिर ॥२१॥ देवदानवगंधर्वाऋषयःसिद्ध
चारणाः ॥ तत्रोपस्पृश्यराजेंद्रस्वर्गलोकेमहीयते ॥२२॥ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखंडेएकचत्वारिंशोध्यायः ॥ ४१ ॥ छ ॥ मार्कंडेयउवाच ॥
शृणुराजन्प्रयागस्यमाहात्म्यंपुनरेवतु ॥ यंगत्वासर्वपापेभ्योमुच्यतेनात्रसंशयः ॥१॥ आर्तानांचदरिद्राणांनिश्चितव्यवसायिनाम् ॥ स्थानंमुक्त्वाप्रयागंतु
नाक्षयंतुकदाचन ॥ २ ॥ गंगायमुनमासाद्ययस्तुप्राणान्परित्यजेत् ॥ दीप्तकांचनवर्णाभेविमानेसूर्यवर्चसि ॥ ३ ॥ गंधर्वाप्सरसांमध्येस्वर्गेमोदतिमान
वः ॥ ईप्सितांल्लभतेकामान्वदंतिऋषिपुंगवाः ॥ ४ ॥ सर्वरत्नमयैर्दिव्यैर्नानाध्वजसमाकुलैः ॥ वरांगनासमाकीर्णैर्मोदतेशुभलक्षणैः ॥ ५ ॥ गीतवादित्र
निर्घोषैःप्रसुप्तःप्रतिबुध्यते ॥ यावन्नस्मरतेजन्मतावत्स्वर्गेमहीयते ॥ ६ ॥ तत्रस्वर्गात्परिभ्रष्टःक्षीणकर्म्मादिवश्च्युतः ॥ हिरण्यरत्नसंपूर्णेसमृद्धेजायते
कुले ॥ ७ ॥ तदेवस्मरतेतीर्थंस्मरणात्तत्रगच्छति ॥ देशस्थोयदिवारण्येविदेशेयदिवागृहे ॥ ८ ॥ प्रयागंस्मरमाणोपियस्तुप्राणान्परित्यजेत् ॥ सब्रह्मलो
कमाप्नोतिवदंतिऋषिपुंगवाः ॥ ९ ॥ सर्वकामफलावृत्तामहीयत्रहिरण्मयी ॥ ऋषयोमुनयःसिद्धायत्रलोकेप्रगच्छति ॥ १० ॥ स्त्रीसहस्राकुलेरम्येमंदा

किन्यास्तटेशुभे ॥ मोदतेऋषिभिःसार्द्धंस्वकृतेनेहकर्मणा ॥ ११ ॥ सिद्धचारणगंधर्वैःपूज्यतेदिविदैवतैः ॥ ततःस्वर्गात्परिभ्रष्टोजंबुद्वीपपतिर्भवे
त् ॥ १२ ॥ ततःशुभानिकर्माणिचिंतयानःपुनःपुनः ॥ गुणवान्वित्तसंपन्नोभवतीहनसंशयः ॥ १३ ॥ कर्मणामनसावाचासत्यधर्मप्रतिष्ठितः ॥ गंगायमु
नयोर्मध्येयस्तुदानंप्रयच्छति ॥ १४ ॥ सुवर्णमणिमुक्तांवायदिधान्यंप्रतिग्रहम् ॥ स्वकार्येपितृकार्येवादेवताभ्यर्चनेपिवा ॥१५॥ निष्फलंतस्यतत्तीर्थंयाव
त्तत्फलमश्नुते ॥ एवंतीर्थेनगृह्णीयात्पुण्येष्वायतनेषुच ॥ १६ ॥ निमित्तेषुचसर्वेषुअप्रमत्तोद्विजोभवेत् ॥ कपिलांपाटलावर्णांप्रयागेयःप्रयच्छति ॥ १७ ॥
स्वर्णशृंगींरौप्यखुरांचैलकंठींपयस्विनीम् ॥ प्रयागेश्रोत्रियंसाधुंग्राहयित्वायथाविधि ॥ १८ ॥ शुक्लांबरधरंशांतंधर्मज्ञंवेदपारगम् ॥ सागौस्तस्मैचदातव्या
गंगायमुनसंगमे ॥ १९ ॥ वासांसिचमहार्हाणिरत्नानिविविधानिच ॥ यावद्रोमाणितस्यागोःसंतिगात्रेषुसत्तम ॥ २० ॥ तावद्वर्षसहस्राणिस्वर्गलोकेमही
यते ॥ यत्रासौलभतेजन्मसागौस्तत्राभिजायते ॥ २१ ॥ नचपश्यत्यसौघोरंनरकंतेनकर्मणा ॥ उत्तरान्सकुरून्प्राप्यमोदतेकालमक्षयम् ॥ २२ ॥
गवांशतसहस्रेभ्योदद्यादेकांपयस्विनीम् ॥ पुत्रान्दारान्तथाभृत्यान्गौरेकाप्रतितारयेत् ॥ २३ ॥ तस्मात्सर्वेषुदानेषुगोदानंतुविशिष्यते ॥
दुर्गमेविषमेघोरेमहापातकसंभवे ॥ गौरेवरक्षांकुरुतेतस्माद्देयाद्विजातये ॥ २४ ॥ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखंडेद्विचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४२ ॥
॥ युधिष्ठिरउवाच ॥ ॥ यथाप्रयागस्यमुनेमाहात्म्यंकथितंत्वया ॥ तथातथाप्रमुच्येहंसर्वपापैर्नसंशयः ॥ १ ॥ भगवन्केनविधिनागंतव्यंधर्मनिश्चयैः ॥
प्रयागेयोविधिःप्रोक्तःतंमेब्रूहिमहामुने ॥ २ ॥ ॥ मार्कंडेयउवाच ॥ ॥ कथयिष्यामितेवत्सतीर्थयात्राविधिक्रमम् ॥ योगच्छेतकुरुश्रेष्ठप्रयागं
देवसंयुतम् ॥ ३ ॥ बलीवर्दसमारूढःशृणुतस्यापियत्फलम् ॥ वसतेनरकेघोरेगवांक्रोधेसुदारुणे ॥ ४ ॥ सलिलंचनगृह्णंतिपितरस्तस्यदेहिनः ॥
यस्तुपुत्रांस्तथाबालान्स्नापयेत्पाययेत्तथा ॥ ५ ॥ यथात्मनस्तथासर्वान्दानंविप्रेषुदापयेत् ॥ ऐश्वर्यलोभान्मोहाद्वागच्छेद्यानेनयोनरः ॥ ६ ॥
निष्फलंतस्यतत्तीर्थंतस्माद्यानंपरित्यजेत् ॥ गंगायमुनयोर्मध्येयस्तुकन्यांप्रयच्छति ॥ ७ ॥ आर्षेणतुविधानेनयथाविभवसंभवम् ॥ नपश्य
तियमंघोरंनरकंतेनकर्मणा ॥ ८ ॥ उत्तरान्सकुरून्गत्वामोदतेकालमक्षयम् ॥ पुत्रांस्तुदाराँल्लभतेधार्मिकान्नयसंयुतान् ॥ ९ ॥ तत्रदानंप्रदातव्यं
यथाविभवसंभवम् ॥ तेनतीर्थफलेनैववर्द्धतेनात्रसंशयः ॥ १० ॥ स्वर्गेतिष्ठतिराजेंद्रयावदाभूतसंप्लवम् ॥ वटमूलंसमाश्रित्ययस्तुप्राणान्परित्यजे
त् ॥ ११ ॥ सर्वलोकानतिक्रम्यरुद्रलोकंचगच्छति ॥ तत्रतेद्वादशादित्यास्तपंतेरुद्रमाश्रिताः ॥ १२ ॥ निर्दहंतिजगत्सर्वंवटमूलंनदह्यते ॥
नष्टचंद्रार्कपवनंयदाचैकार्णवंजगत् ॥ १३ ॥ स्वपित्यत्रैववैविष्णुर्जायमानःपुनःपुनः ॥ देवदानवगंधर्वऋषयःसिद्धचारणाः ॥ १४ ॥ सदासेवं

तितत्तीर्थंगंगायमुनसंगमे ॥ तत्रगच्छंतिराजेंद्रप्रयागेसंयुतंचयत् ॥ १५ ॥ तत्रब्रह्मादयोदेवादिशश्चैवदिगीश्वराः ॥ लोकपालाश्चसाध्याश्चापि
तरोलोकसंमताः ॥ १६ ॥ सनत्कुमारप्रमुखास्तथैवपरमर्षयः ॥ अंगिरप्रमुखाश्चैवतथाब्रह्मर्षयःपरे ॥ १७ ॥ तथानागाश्चसिद्धाश्चसुपर्णाःखेचरा
श्चये ॥ सरितःसागराःशैलानागाविद्याधरास्तथा ॥ १८ ॥ हरिश्चभगवानास्तेप्रजापतिपुरस्कृतः ॥ गंगायमुनयोर्मध्येपृथिव्याजघनंस्मृ
तम् ॥ १९ ॥ प्रयागंराजशार्दूलत्रिषुलोकेषुविश्रुतम् ॥ ततःपुण्यतमंनास्तित्रिषुलोकेषुभारत ॥ २० ॥ श्रवणात्तस्यतीर्थस्यनामसंकीर्तनादपि ॥
मृत्तिकालंभनाद्वापिनरःपापात्प्रमुच्यते ॥ २१ ॥ तत्राभिषेकंयःकुर्य्यात्संगमेसंशितव्रतः ॥ तुल्यंफलमवाप्नोतिराजसूयाश्वमेधयोः ॥ २२ ॥ नवेदव
चनात्तातनलोकवचनादपि ॥ मतिरुत्क्रमणीयातेप्रयागगमनंप्रति ॥ २३ ॥ दशतीर्थसहस्राणिषष्टिकोट्यस्तथापराः ॥ येषांसान्निध्यमत्रैवकीर्तना
त्कुरुनंदन ॥ २४ ॥ यागतिर्योगयुक्तस्यसदुत्थस्यमनीषिणः ॥ सागतिस्त्यजतःप्राणान्गंगायमुनसंगमे ॥ २५ ॥ तेनजीवंतिलोकेस्मिन्यत्रयत्र
युधिष्ठिर ॥ येप्रयागंनसंप्राप्तास्त्रिषुलोकेषुविश्रुतम् ॥ २६ ॥ एवंदृष्ट्वातुतत्तीर्थंप्रयागंपरमंपदम् ॥ मुच्यतेसर्वपापेभ्यःशशांकइवराहुणा ॥ २७ ॥ कंब
लाश्वतरौनागौयमुनादक्षिणेतटे ॥ तत्रस्नात्वाचपीत्वाचमुच्यतेसर्वपातकैः ॥ २८ ॥ तत्रगत्वातुतत्स्थानंमहादेवस्यधीमतः ॥ नरस्तारयतेसर्वान्
दशातीतान्दशापरान् ॥२९॥ कृत्वाभिषेकंतुनरःसोश्वमेधफलंलभेत् ॥ स्वर्गलोकमवाप्नोतियावदाभूतसंप्लवम् ॥३०॥ पूर्वपार्श्वेतुगंगायांत्रिषुलोकेषुभारत॥
कूपंचैवतुसामुद्रंप्रतिष्ठानंतुविश्रुतम् ॥ ३१ ॥ ब्रह्मचारीजितक्रोधस्त्रिरात्रंयदितिष्ठति ॥ सर्वपापविशुद्धात्मासोश्वमेधफलंलभेत् ॥३२॥ उत्तरेणप्रतिष्ठानाद्भा
गीरथ्यास्तुपूर्वतः॥हंसप्रपतनंनामतीर्थंत्रैलोक्याविश्रुतम् ॥३३॥ अश्वमेधफलंतस्मिन्स्नातमात्रस्यभारत ॥ यावच्चन्द्रश्चसूर्यश्चतावत्स्वर्गेमहीयते॥३४॥उर्व
शीपुलिनेरम्येविपुलेहंसपांडुरे ॥ सलिलैस्तर्प्पयेद्यस्तुपितॄंस्तत्राविमत्सरः ॥३५॥ षष्टिवर्षसहस्राणिषष्टिवर्षशतानिच ॥ सेवतेपितृभिःसार्द्धंस्वर्गलोकंनरा
धिप ॥ ३६ ॥ पूज्यतेसततंतत्रऋषिगंधर्वकिन्नरैः ॥ ततःस्वर्गपरिभ्रष्टःक्षीणकर्म्मादिवश्च्युतः ॥ ३७ ॥ उर्वशीसदृशीनांतुकन्यानांलभतेशतम् ॥ गवांशत
सहस्राणांभोक्ताभवतिभूमिप ॥ ३८ ॥ कांचीनूपुरशब्देनसुप्तोसौप्रतिबुध्यते ॥ भुक्त्वातुविपुलान्भोगांस्तत्तीर्थंलभतेपुनः ॥ ३९ ॥ कुशासनधरोनि
त्यंनियतःसंयतेंद्रियः ॥ एककालंतुभुंजानोमासंभोगपतिर्भवेत् ॥ ४० ॥ सुवर्णालंकृतानांतुनारीणांलभतेशतम् ॥ पृथिव्यामासमुद्रायांमहाभोगपति
र्भवेत् ॥ ४१ ॥ दशग्रामसहस्राणांभोक्ताभवतिभूमिपः ॥ धनधान्यसमायुक्तोदाताभवतिनित्यशः ॥ ४२ ॥ सभुक्त्वाविपुलान्भोगांस्तत्तीर्थंस्मरते
पुनः ॥ अथतस्मिन्वटेरम्येब्रह्मचारीजितेंद्रियः ॥ ४३ ॥ उपोष्ययोगयुक्तश्चब्रह्मज्ञानमवाप्नुयात् ॥ कोटितीर्थंसमासाद्ययस्तुप्राणान्परित्यजेत् ॥ ४४ ॥

कोटिवर्षसहस्राणिस्वर्गलोकेमहीयते ॥ ततःस्वर्गात्परिभ्रष्टःक्षीणकर्म्मादिवश्च्युतः ॥ ४५ ॥ सुवर्णमणिमुक्ताढ्येकुलेभवतिरूपवान् ॥ ततोभोगवतींगत्वा वासुकेरुत्तरेणतु ॥ ४६ ॥ दशाश्वमेधकंतत्रतीर्थंतत्रापरंभवेत् ॥ कृत्वाभिषेकंतुनरःसोश्वमेधफलंलभेत् ॥ ४७ ॥ धनाढ्योरूपवान्दक्षोदाताभवतिधार्मिकः ॥ चतुर्वेदेषुयत्पुण्यंसत्यवादिषुयत्फलम् ॥ ४८ ॥ अहिंसायांतुयोधर्म्मोगमनादेवतद्भवेत् ॥ कुरुक्षेत्रसमागंगायत्रतत्रावगाह्यते ॥ ४९ ॥ कुरुक्षेत्राद्दशगुणायत्रसिंध्वासमागता ॥ यत्रगंगामहाभागाबहुतीर्थतपोधना ॥ ५० ॥ सिद्धक्षेत्रंहितज्ज्ञेयंनात्रकार्याविचारणा ॥ क्षितौतारयतेमर्त्यान्नागांस्तारयतेप्यधः ॥ ५१ ॥ दिवितारयतेदेवांस्तेनसात्रिपथास्मृता ॥ यावदस्थीनिगंगायांतिष्ठंतितस्यदेहिनः ॥ ५२ ॥ तावद्वर्षसहस्राणिस्वर्गलोकेमहीयते ॥ तीर्थानांतुपरंतीर्थंनदीनामुत्तमानदी ॥ ५३ ॥ मोक्षदासर्वभूतानांमहापातकिनामपि ॥ सर्वत्रसुलभागंगात्रिषुस्थानेषुदुर्लभा ॥ ५४ ॥ गंगाद्वारेप्रयागेचगंगासागरसंगमे ॥ तत्रस्नात्वादिवंयांतियेमृतास्तेपुनर्भवाः ॥ ५५ ॥ सर्वेषांचैवभूतानांपापोपहतचेतसाम् ॥ [१]गतिमन्वेषमाणानांनास्तिगंगासमागतिः ॥५६॥ पवित्राणांपवित्रंयामंगलानांचमंगलम् ॥ महेश्वरशिरोभ्रष्टासर्वपापहराशुभा ॥५७॥

॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखंडेप्रयागमाहात्म्येत्रिचत्वारिंशोऽध्यायः ॥४३॥ छ ॥

॥ मार्कंडेयउवाच ॥ ॥ शृणुराजन्प्रयागस्यमाहात्म्यंपुनरेवतु ॥ यच्छुत्वासर्वपापेभ्योमुच्यतेनात्रसंशयः ॥ १ ॥ मानसंनामतत्तीर्थंगंगायामुत्तरेतटे ॥ त्रिरात्रोपोषितोभूत्वासर्वान्कामानवाप्नुयात् ॥ २ ॥ गोभूहिरण्यदानेनयत्फलंप्राप्नुयान्नरः ॥ एतत्फलमवाप्नोतितत्तीर्थंस्मरतेपुनः ॥ ३ ॥ अकामोवासकामोवागंगायांयोविपद्यते ॥ मृतस्तुभवतिस्वर्गेनरकंनचपश्यति ॥ ४ ॥ अप्सरोगणसंगीतैःसुप्तोसौप्रतिबुध्यते ॥ हंससारसयुक्तेनविमानेनसगच्छति ॥५॥ बहुवर्षाणिराजेन्द्रषट्सहस्राणिभुंजते ॥ ततःस्वर्गात्परिभ्रष्टःक्षीणकर्मादिवश्च्युतः ॥६॥ सुवर्णमणिमुक्ताढ्येजायतेसमहाकुले ॥ षष्टितीर्थसहस्राणिषष्टितीर्थशतानिच ॥ ७ ॥ माघेमासिगमिष्यंतिगंगायमुनसंगमे ॥ गवांशतसहस्रस्यसम्यग्दत्तस्ययत्फलम् ॥ ८ ॥ प्रयागेमाघमासेतुत्र्यहंस्नानस्यतत्फलम् ॥ गंगायमुनयोर्मध्येपंचाग्नियस्तुसाधयेत्॥९॥ अहीनांगोह्यरोगश्चपंचेन्द्रियसमन्वितः ॥ यावंतिरोमकूपाणितस्यगात्रस्यदेहिनः॥१०॥ तावद्वर्षसहस्राणिस्वर्गलोकेमहीयते ॥ ततःस्वर्गात्परिभ्रष्टोजंबूद्वीपपतिर्भवेत् ॥ ११ ॥ सभुक्त्वाविपुलान्भोगांस्तत्तीर्थंभजतेनरः ॥ जलप्रवेशंयःकुर्यात्संगमेलोकविश्रुते ॥ १२ ॥ राहुग्रस्तोयथासोमोविमुक्तःसर्वपातकैः ॥ सोमलोकमवाप्नोतिसोमेनसहमोदते ॥ १३ ॥ षष्टिवर्षसहस्राणिषष्टिवर्षशतानिच ॥ स्वर्गलोकमवाप्नोतिऋषिगंधर्वसेवितः ॥ १४ ॥ परिभ्रष्टस्तुराजेंद्रसमृद्धेजायतेकुले ॥ अधःशिरास्तुयोज्वालामूर्ध्वपादःपिबेन्नरः ॥ १५ ॥ शतं

---

[१] गतिरन्यत्रमर्त्यानामितिपाठः ।

वर्षसहस्राणिस्वर्गेलोकेमहीयते ॥ परिभ्रष्टस्तुराजेंद्रअग्निहोत्रीभवेन्नरः ॥ १६ ॥ भुक्त्वातुविपुलान्भोगांस्तत्तीर्थंभजतेनरः ॥ यस्तुदेहंविकर्तित्वाशकु
निभ्यःप्रयच्छति ॥ १७ ॥ विहंगैरुपभुक्तस्यशृणुतस्यापियत्फलम् ॥ शतंवर्षसहस्राणांसोमलोकेमहीयते ॥ १८ ॥ ततःस्वर्गात्परिभ्रष्टोराजाभवति
धार्मिकः ॥ गुणवान्रूपसंपन्नोविद्वान्सुप्रियदेहवान् ॥ १९ ॥ भुक्त्वातुविपुलान्भोगांस्तत्तीर्थंभजतेपुनः ॥ यामुनेचोत्तरेकूलेप्रयागस्यतुदक्षिणे ॥ २० ॥
ऋणप्रमोचनंनामतीर्थंतत्परमंस्मृतम् ॥ एकरात्रोषितोभूत्वाऋणैःसर्वैःप्रमुच्यते ॥ २१ ॥ सूर्यलोकमवाप्नोतिअनृणीचसदाभवेत् ॥ २२ ॥ इति श्रीपाद्मेमहा
पुराणेस्वर्गखंडेप्रयागमाहात्म्येचतुश्चत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४४ ॥ छ ॥ ॥ युधिष्ठिरउवाच ॥ ॥ एतच्छ्रुत्वाप्रयागस्ययत्त्वयाकीर्तनंकृतम् ॥ विशुद्धमेतद्धृदयं
प्रयागगस्यचकीर्तनात् ॥ अनाशकफलंब्रूहिभगवंस्तत्रकीदृशम् ॥ १ ॥ ॥ मार्कंडेयउवाच ॥ शृणुराजन्प्रयागेतुअनाशकफलंविभो ॥ प्राप्नोतिपुरुषोधी
मान्श्रद्दधानश्चयादृशम् ॥ २ ॥ अहीनांगोविरोगश्चपंचेंद्रियसमन्वितः ॥ अश्वमेधफलंतस्यगच्छतस्तुपदेपदे ॥ ३ ॥ कुलानितारयेद्राजन्दशपूर्वान्
दशापरान् ॥ मुच्यतेसर्वपापेभ्योगच्छेतपरमंपदम् ॥ ४ ॥ ॥ युधिष्ठिरउवाच ॥ महाभागोसिधर्मज्ञदानंवदसिमेप्रभो ॥ अल्पेनैवप्रधानेनबहू
न्धर्मानवाप्नुयात् ॥ ५ ॥ अश्वमेधस्तुबहुभिःसुकृतैःप्राप्यतेइह ॥ एतन्मेसंशयंब्रूहिपरंकौतूहलंहिमे ॥ ६ ॥ ॥ मार्कंडेयउवाच ॥ ॥ शृणुराजन्महा
वीरयदुक्तंपद्मयोनिना ॥ ऋषीणांसन्निधौपूर्वंकथ्यमानंमयाश्रुतम् ॥ ७ ॥ पंचयोजनविस्तीर्णंप्रयागस्यतुमंडलम् ॥ [1]प्रविशंस्तस्यतद्भूमावश्वमेधंपदे
पदे ॥ ८ ॥ व्यतीतान्पुरुषान्सप्तभविष्यांश्चचतुर्दश ॥ नरस्तारयतेसर्वान्यस्तुप्राणान्परित्यजेत् ॥ ९ ॥ एवंज्ञात्वातुराजेंद्रसदाश्रद्धापरोभवेत् ॥
अश्रद्दधानाःपुरुषाःपापोपहतचेतसः ॥ नप्राप्नुवंतितत्स्थानंप्रयागंदेवनिर्मितम् ॥ १० ॥ ॥ युधिष्ठिरउवाच ॥ ॥ स्नेहाद्वाद्रव्यलोभाद्वायेतुकामवशं
गताः ॥ कथंतीर्थफलंतेषांकथंपुण्यमवाप्नुयुः ॥ ११ ॥ विक्रयंसर्वभांडानांकार्याकार्यमजानतः ॥ प्रयागेकागतिस्तस्यएवंब्रूहिमहामुने ॥ १२ ॥
॥ मार्कंडेयउवाच ॥ ॥ शृणुराजन्महागुह्यंसर्वपापप्रणाशनम् ॥ मासंवसंस्तुराजेंद्रप्रयागेनियतेंद्रियः ॥ १३ ॥ मुच्यतेसर्वपापेभ्यःयथादिष्टंस्वयंभुवा ॥
शुचिस्तुप्रयतोभूत्वाऽहिंसकःश्रद्धयान्वितः ॥ १४ ॥ मुच्यतेसर्वपापेभ्यःसगच्छेत्परमंपदम् ॥ विश्रंभघातकानांतुप्रयागेशृणुतत्फलम् ॥ १५ ॥ त्रिका
लमेवस्नायीतआहारंभैक्ष्यमाचरेत् ॥ त्रिभिर्मासैःप्रमुच्येतप्रयागात्तुनसंशयः ॥ १६ ॥ प्रज्ञानेनतुयस्येहतीर्थयात्रादिकंभवेत् ॥ सर्वकामसमृद्धस्तुस्व
र्गलोकेमहीयते ॥ १७ ॥ स्थानंसलभतेनित्यंधनधान्यसमाकुलम् ॥ एवंज्ञानेनसंपूर्णःसदाभवतिभोगवान् ॥ १८ ॥ तारिताःपितरस्तेननरकात्प्रापि

---

१ संप्रविष्टस्य तद्भूमा इतिपाठः ।

तामहाः॥ धर्मानुसारेतत्त्वज्ञपृच्छतस्तेपुनःपुनः ॥ त्वत्प्रियार्थंसमाख्यातंगुह्यमेतत्सनातनम् ॥१९॥ ॥ युधिष्ठिरउवाच ॥ ॥ अद्यमेसफलंजन्मअद्यमेस
फलंकुलम् ॥ प्रीतोस्म्यनुगृहीतोस्मिदर्शनादेवतेद्यवै ॥ त्वद्दर्शनात्तुधर्मात्मन्मुक्तोहंसर्वपातकैः ॥२०॥ ॥ मार्कंडेयउवाच ॥ ॥ दिष्ट्यातेसफलंजन्म
दिष्ट्यातेतारितंकुलम् ॥ कीर्तनाद्वर्द्धतेपुण्यंश्रुतंपापप्रणाशनम् ॥ २१ ॥ ॥ युधिष्ठिरउवाच ॥ ॥ यमुनायांतुकिंपुण्यंकिंफलंतुमहामुने ॥ एतन्मेस
र्वमाख्याहियथादृष्टंयथाश्रुतम् ॥ २२ ॥ ॥ मार्कंडेयउवाच ॥ ॥ तपनस्यसुतादेवीत्रिषुलोकेषुविश्रुता ॥ समागतामहाभागायमुनायत्रनिम्नगा ॥२३॥
येनैवनिःसृतागङ्गातेनैवयमुनागता ॥ योजनानांसहस्रेषुकीर्तनात्पापनाशिनी ॥ २४ ॥ तत्रस्नात्वाचपीत्वाचयमुनायांयुधिष्ठिर ॥ कीर्त्तनाल्लभतेपुण्यं
दृष्ट्वाभद्राणिपश्यति ॥ २५ ॥ अवगाढाचपीत्वाचपुनात्यासप्तमंकुलम् ॥ प्राणांस्त्यजतियस्तत्रसयातिपरमांगतिम् ॥ २६ ॥ अग्नितीर्थमितिख्यातं
यमुनादक्षिणेतटे ॥ पश्चिमेधर्मराजस्यतीर्थंहरवरंस्मृतम् ॥ २७॥ तत्रस्नात्वादिवंयांतियेमृतास्तेऽपुनर्भवाः ॥ एवंतीर्थसहस्राणियमुनादक्षिणेतटे ॥२८॥
उत्तरेणप्रवक्ष्यामिआदित्यस्यमहात्मनः ॥ तीर्थंतुविरजंनामयत्रदेवाःसवासवाः ॥ २९ ॥ उपासतेस्मसंध्यांतुनित्यकालंयुधिष्ठिर ॥ देवाःसेवंतितत्तीर्थं
येचान्येविदुषोजनाः ॥ ३० ॥ श्रद्दधानपरोभूत्वाकुरुतीर्थाभिषेचनम् ॥ अन्येचबहवस्तीर्थाःसर्वपापहराःशुभाः ॥ ३१ ॥ तेषुस्नात्वादिवंयांतियेमृता
स्तेपुनर्भवाः ॥ गंगाचयमुनाचैवउभेतुल्यफलेस्मृते ॥ ३२ ॥ केवलंश्रेष्ठभावेनगंगासर्वत्रपूज्यते ॥ एवंकुरुष्वकौंतेयस्वर्गतीर्थाभिषेचनम् ॥ ३३ ॥ यावज्जी
वकृतंपापंतत्क्षणादेवनश्यति ॥ यस्त्विदंकल्यउत्थायपठतेचशृणोतिवा ॥ ३४॥ मुच्यतेसर्वपापेभ्यःस्वर्गलोकंचगच्छति ॥३६॥ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापु
राणेस्वर्गखंडेयमुनामाहात्म्येपंचचत्वारिंशोध्यायः॥ ४५ ॥ छ ॥ ॥ युधिष्ठिरउवाच ॥ ॥ श्रुतंमेब्रह्मणाप्रोक्तंपुराणेपुण्यसम्मितम् ॥ तीर्थानां
तुसहस्राणिशतानिनियुतानिच ॥ १ ॥ सर्वेंपुण्याःपवित्राश्चगतिश्चपरमास्मृता ॥ पृथिव्यांनैमिषंपुण्यमंतरिक्षेचपुष्करम् ॥ २ ॥ प्रयागमपिलोका
नांकुरुक्षेत्रंविशिष्यते ॥ सर्वाणिसंपरित्यज्यकथमेकंप्रशंसासि ॥ ३ ॥ अप्रमाणमिदंप्रोक्तमश्रद्धेयमनुत्तमम् ॥ गतिंचपरमांदिव्यांभोगांश्चैवयथेप्सि
तान् ॥ ४ ॥ किमर्थमल्पयोगेनबहुधर्मंप्रशंससि ॥ एतंमेसंशयंब्रूहियथादृष्टंयथाश्रुतम् ॥ ५ ॥ ॥ मार्कंडेयउवाच ॥ ॥ अश्रद्धेयंनवक्तव्यंप्रत्य
क्षमपितद्भवेत् ॥ नरस्यश्रद्दधानस्यपापोपहतचेतसः ॥६॥ अश्रद्दधानोह्यशुचिर्दुर्मतिस्त्यक्तमंगलः ॥ एतेपातकिनःसर्वेतेनेदंभाषितंमया ॥ ७ ॥ शृणु
प्रयागमाहात्म्यंयथादृष्टंयथाश्रुतम् ॥ प्रत्यक्षंचपरोक्षंचयथान्यत्संभविष्यति ॥ ८ ॥ यथैवान्यन्मयादृष्टंपुराराजन्यथाश्रुतम् ॥ शास्त्रंप्रमाणंकृत्वातुपूज्य
तेयोगमात्मनः ॥ ९ ॥ क्लिश्यतेचापरस्तत्रनैवयोगमवाप्नुयात् ॥ जन्मांतरसहस्रेभ्योयोगोलभ्येतमानवैः ॥ १० ॥ यथायोगसहस्रेणयोगोलभ्येतमान

वैः ॥ यस्तुसर्वाणिरत्नानिब्राह्मणेभ्यःप्रयच्छति ॥ ११ ॥ तेनदानेनदत्तेनयोगोलभ्येतमानवैः ॥ प्रयागेतुमृतस्येदंसर्वंभवतिनान्यथा ॥ १२ ॥ प्रधा
नहेतुंवक्ष्यामिश्रद्दधत्सुचभारत ॥ यथासर्वेषुभूतेषुसर्वत्रैवतुदृश्यते ॥ १३ ॥ ब्रह्मनैवास्तिवैकिंचिद्यद्ब्रह्मत्विदमुच्यते ॥ यथासर्वेषुभूतेषुब्रह्मसर्वत्रपूज्यते
॥ १४ ॥ एवंसर्वेषुलोकेषुप्रयागःपूज्यतेबुधैः ॥ पूज्यतेतीर्थराजस्यसत्यमेतद्युधिष्ठिर ॥ १५ ॥ ब्रह्मापिस्मरतेनित्यंप्रयागंतीर्थमुत्तमम् ॥ तीर्थराज
मनुप्राप्यैनवान्यत्किंचिदिच्छति ॥ १६ ॥ कोहिदेवत्वमासाद्यमानुषत्वंचिकीर्षति ॥ अनेनैवानुमानेनत्वंज्ञास्यसियुधिष्ठिर ॥ १७ ॥ यथापुण्यम
पुण्यंवातथैवकथितंमया ॥ ॥ युधिष्ठिरउवाच ॥ ॥ श्रुतंतद्यत्त्वयाप्रोक्तंविस्मितोहंपुनःपुनः ॥ १८ ॥ कथंयोगेनतत्प्राप्तिःस्वर्गलोकस्तुकर्म
णा ॥ तदाचलभतेभोगान्गांचतत्कर्मणांफलम् ॥ १९ ॥ तानिकर्माणिपृच्छामिपुनर्यैःप्राप्यतेमहीम् ॥ ॥ मार्कंडेयउवाच ॥ ॥ शृणुराजन्म
हाबाहोयथोक्तकर्म्मणामही ॥ २० ॥ गामग्निंब्राह्मणंशास्त्रंकांचनंसलिलंस्त्रियः ॥ मातरंपितरंचैवयोनिंदतिनराधिप ॥ २१ ॥ नैतेषामूर्ध्वगम
नमेवमाहप्रजापतिः ॥ एवंयोगस्यसंप्राप्तिःस्थानंपरमदुर्लभम् ॥ २२ ॥ गच्छंतिनरकंघोरंयेनराःपापकारिणः ॥ हस्त्यश्वंगामनड्वाहंमणि
मुक्तादिकांचनम् ॥ २३ ॥ परोक्षंहरतेयस्तुपश्चाद्दानंप्रयच्छति ॥ नतेगच्छंतिवैस्वर्गंदातारोयत्रभोगिनः ॥ २४ ॥ अनेनकर्म्मणायुक्ताःपच्यं
तेनरकेधमाः ॥ एवंयोगंचधर्म्मंचदातारंचयुधिष्ठिर॥२५॥यथासत्यमसत्यंवाअस्तिनास्तीतियत्फलम् ॥ निरुक्तंतुप्रवक्ष्यामियथायंस्वयमाप्नुयात् ॥ २६॥
इति श्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखंडेप्रयागमाहात्म्येषट्चत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४६ ॥ छ ॥ मार्कंडेयउवाच ॥ शृणुराजन्प्रयागस्यमाहात्म्यंपुनरेवतु ॥ नै
मिषंपुष्करंचैवगोतीर्थंसिंधुसागरम् ॥ १ ॥ कुरुक्षेत्रंगयाचैवगंगासागरमेवच ॥ एतेचान्येचबहवोयेचपुण्याःशिलोच्चयाः ॥ २ ॥ दशतीर्थसहस्राणित्रिंश
त्कोटचस्तथापरे॥ प्रयागेसंस्थितानित्यमेवमाहुर्मनीषिणः॥३॥त्रीणिचाप्यग्निकुंडानियेषांमध्येतुजाह्नवी ॥ प्रयागादभिनिष्क्रांतासर्वतीर्थपुरस्कृता ॥४॥
तपनस्यसुतादेवीत्रिषुलोकेषुविश्रुता ॥ गंगायमुनयासार्धंसंस्थितालोकभाविनी ॥ ५ ॥ गंगायमुनयोर्मध्येपृथिव्याजघनंस्मृतम् ॥ प्रयागंराजशार्दूल
कलांनार्हंतिषोडशीम् ॥ ६ ॥ तिस्रःकोट्योर्द्धकोटीचतीर्थानांवायुरब्रवीत् ॥ दिव्यंभुव्यंतरिक्षेचतत्सर्वंजाह्नविस्मृता ॥ ७ ॥ प्रयागंसमधिष्ठानंकंबला
श्वतराबुभौ ॥ भोगवत्यथयाचैववेदिरेषाप्रजापतेः ॥ ८ ॥ तत्रदेवाश्चयज्ञाश्चमूर्तिमंतोयुधिष्ठिर ॥ पूजयंतिप्रयागंतेऋषयश्चतपोधनाः ॥ ९ ॥ यजंतेक्र
तुभिर्देवांस्तथाबहुधनानृपाः ॥ ततःपुण्यतमोनास्तित्रिषुलोकेषुभारत ॥ १० ॥ प्रभावात्सर्वतीर्थेभ्यःप्रभवत्याधिकंविभो ॥ दशतीर्थसहस्राणिति
स्रःकोट्यस्तथापरे ॥ ११ ॥ यत्रगंगामहाभागासदेशस्तत्तपोवनम् ॥ सिद्धक्षेत्रंतुतज्ज्ञेयंगंगातीरसमाश्रितम् ॥ १२ ॥ इतिसत्यंद्विजातीनांसाधूना

मात्मजस्यवा ॥ सुहृदांचजपेत्कर्णेंशिष्यस्यानुगतस्यवा ॥ १३ ॥ इदंधन्यमिदंस्वर्ग्यमिदंसेव्यमिदंशुभम् ॥ इदंपुण्यमिदंरम्यंपावनंधर्ममुत्तमम् ॥१४॥
महर्षीणामिदंगुह्यंसर्वपापप्रणाशनम् ॥ अधीत्यचद्विजोध्यायन्निर्मलत्वमवाप्नुयात् ॥ १५ ॥ यश्चेदंशृणुयान्नित्यंतीर्थंपुण्यंसदाशुचिः ॥ जातिस्मरत्वंल
भतेनाकपृष्ठेचमोदते ॥१६॥ प्राप्यंतेतानितीर्थानिसद्भिःशिष्टार्थदर्शिभिः॥ स्नाहितीर्थेषुकौरव्यनचवक्रमतिर्भव ॥ १७ ॥ त्वयातुसम्यक्पृष्टेनकथितंतुम
याविभो ॥ पितरस्तारिताःसर्वेतारिताश्चपितामहाः ॥ १८ ॥ प्रयागस्यतुसर्वेतेकलांनार्हंतिषोडशीम् ॥ एवंज्ञानंचयोगंचतीर्थंचैवयुधिष्ठिर ॥ १९ ॥
बहुक्लेशेनयुज्यंतेततोयांतिपरांगतिम् ॥ प्रयागस्मरणाल्लोकः स्वर्गलोकंचगच्छति ॥ २० ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखंडेप्रयागमाहात्म्येसप्तच
त्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४७ ॥ ॥ युधिष्ठिरउवाच ॥ ॥ कथासर्वात्वियंप्रोक्ताप्रयागस्यमहामुने ॥ एवंमेसर्वमाख्याहियथाचममतारयेत् ॥ १ ॥ ॥ मार्कंडे
यउवाच ॥ ॥ शृणुराजन्प्रवक्ष्यामिप्रोक्तंसर्वमिदंजगत् ॥ ब्रह्माविष्णुस्तथेशानोदेवताप्रभुरव्ययः ॥ २ ॥ ब्रह्मासृजतिभूतानिस्थावरंजंगमंचयत् ॥ तान्ये
तानिपरोलोकेविष्णुःपालयतिप्रजाः ॥ ३ ॥ कल्पांतेतत्समग्रंहिरुद्रःसंहरतेजगत् ॥ नद[1]दातिचनाध्येतिनकदाचिद्विनश्यति ॥ ४ ॥ ईश्वरःसर्वभूतानां
यःपश्यतिसपश्यति ॥ उत्तरेणप्रतिष्ठानादिदानींब्रह्मातिष्ठति ॥५॥ महेश्वरोवटेभूत्वातिष्ठतेपरमेश्वरः ॥ ततोदेवाःसगंधर्वाःसिद्धाश्चपरमर्षयः ॥ ६ ॥ रक्षं
तिपरमंनित्यंपापकर्मपरायणान्॥येतुचान्येचतिष्ठंतिनयांतिपरमांगतिम्॥७॥ ॥युधिष्ठिरउवाच॥ ॥अप्याहमेयथातत्त्वंयथैषांतिष्ठतेश्रुतम् ॥केनवाकार
णेनैवतिष्ठंतिलोकसंमताः ॥ ८ ॥ ॥ मार्कंडेयउवाच ॥ प्रयागेनिवसंत्येतेब्रह्मविष्णुमहेश्वराः ॥ कारणंतुप्रवक्ष्यामिशृणुतत्त्वंयुधिष्ठिर ॥ ९ ॥ पंचयोज
नविस्तीर्णप्रयागस्यतुमंडलम् ॥ तिष्ठंतिरक्षणार्थायपापकर्मनिवारणाः ॥ १० ॥ तस्मिंस्तुस्वल्पकंपापंनरकेपातयिष्यति ॥ एवंब्रह्माचविष्णुश्चप्रयागे
समहेश्वरः ॥ ११ ॥ सप्तद्वीपाःसमुद्राश्चपर्वताश्चमहीतले ॥ तिष्ठंतिध्रियमाणाश्चयावदाभूतसंप्लवम् ॥ १२ ॥ येचान्येबहवःसर्वेतिष्ठंतिचयुधिष्ठिर ॥ पृथिवी
स्थानमारभ्यनिर्मितंदैवतैस्त्रिभिः ॥ १३ ॥ प्रजापतेरिदंक्षेत्रंप्रयागमितिविश्रुतम् ॥ एतत्पुण्यंपवित्रंचप्रयागंतुयुधिष्ठिर ॥ १४ ॥ स्वराज्यंकुरुराजेंद्रभ्रा
तृभिःसहितोभव ॥१५॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखंडेप्रयागमाहात्म्येऽष्टचत्वारिंशोऽध्यायः॥ ४८ ॥ छ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ भ्रातृभिःसहिताःसर्वे
पांडवाधर्मनिश्चयाः ॥ ब्राह्मणेभ्योनमस्कृत्वागुरुदेवांस्त्वर्पयन् ॥ १ ॥ वासुदेवोपितत्रैवक्षणेनाभ्यागतस्तदा ॥ पांडवैःसहितैःसर्वैःपूज्यमानःसमाध
वः ॥ २ ॥ कृष्णेनसहितैःसर्वैःपुनरेवमहात्मभिः ॥ अभिषिक्तःस्वराज्येतुधर्मपुत्रोयुधिष्ठिरः ॥ ३ ॥ एतस्मिन्नंतरेचैवमार्कंडेयोमहात्मवान् ॥ ततःस्व

पा० १ नददाति च नादत्ते । नकदाचिद्वर्धेत इति ।

स्तीतिचोक्त्वावैक्षणादाश्रममागतः ॥ ४ ॥ युधिष्ठिरोपिधर्मात्माभ्रातृभिःसहितस्तुसः ॥ महादानंददौचाथधर्मपुत्रोयुधिष्ठिरः ॥ ५ ॥ यस्त्विदंकल्यमु
त्थायपठतेवाशृणोतिवा ॥ मुच्यतेसर्वपापेभ्योविष्णुलोकंसगच्छति ॥ ६ ॥ ॥ वासुदेवउवाच ॥ ममवाक्यंतुकर्तव्यंतवस्नेहाद्ब्रवीम्यहम् ॥ नित्यं
यज्ञरतोभूत्वाप्रयागेविगतज्वरः ॥ ७ ॥ प्रयागंसंस्मरन्नित्यंसहास्माभिर्युधिष्ठिर ॥ स्वयंप्राप्स्यसिराजेंद्रस्वर्गलोकंतुशाश्वतम् ॥ ८ ॥ प्रयागमनुगच्छेद्वावसते
वापियोनरः ॥ सर्वपापविशुद्धात्मास्वर्गलोकंचगच्छति ॥ ९ ॥ प्रतिग्रहादुपावृत्तःसन्तुष्टोनियतःशुचिः ॥ १० ॥ अहंकारनिवृत्तश्चसतीर्थफलमश्नुते ॥ अक्रो
पनश्चराजेंद्रसत्यवादीदृढव्रतः ॥ आत्मोपमश्चभूतेषुसतीर्थफलमश्नुते ॥ ११ ॥ ऋषिभिःक्रतवःप्रोक्तादेवैश्चापियथाक्रमम् ॥ नहिशक्यादरिद्रेणयज्ञाः
प्राप्तुंमहीपते ॥ १२ ॥ बहूपकरणोयज्ञोनानासंभारसंभ्रमः ॥ प्राप्यतेविविधैरर्थैःसमृद्धैर्वानरैःक्वचित् ॥ १३ ॥ योदरिद्रैरपिबुधैःशक्यःप्राप्तुंनरेश्वर ॥
ततोयज्ञफलैःपुण्यैस्तन्निबोधजनेश्वर ॥ १४ ॥ ऋषीणांपरमंगुह्यमिदंभरतसत्तम ॥ तीर्थाभिगमनंपुण्यंयज्ञैरपिविशिष्यते ॥ १५ ॥ दशकोटिसहस्राणित्रिं
शत्कोट्यस्तथापरे ॥ माघमासेतुगंगायांगमिष्यंतिनरर्षभ ॥ १६ ॥ स्वस्थोभवमहाराजभुंक्त्वाराज्यमकंटकम् ॥ पुनर्द्रक्ष्यसिराजेंद्रयजमानोविशेषतः
॥ १७ ॥ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखंडेप्रयागमाहात्म्यंनामऊनपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ४९ ॥ छ ॥ ॥ ऋषयऊचुः ॥ ॥ भवताकथितंसर्वंयत्किं
चित्पृष्टमेवच ॥ इदानीमपिपृच्छामएकंवदमहामते ॥ १ ॥ एतेषांखलुतीर्थानांसेवनाद्यत्फलंलभेत् ॥ सर्वेषांकिलकृत्वैकंकर्मकेनचलभ्यते ॥ २ ॥ एतन्नो
ब्रूहिसर्वज्ञकर्मैवंयदिवर्तते ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ कर्मयोगःकिलप्रोक्तोवर्णानांद्विजपूर्वशः॥३॥नानाविधोमहाभागास्तत्रचैकंविशिष्यते॥हरिभक्तिःकृताये
नमनसावचसागिरा॥४॥जितंतेनजितंतेनजितमेवनसंशयः ॥ हरिरेवसमाराध्यःसर्वदेवेश्वरेश्वरः ॥५॥ हरिनाममहामंत्रैर्नश्येत्पापपिशाचकम्॥हरेःप्रदक्षिणं
कृत्वासकृदप्यमलाशयाः॥६॥सर्वतीर्थसमाप्लावंलभंतेयन्नसंशयः॥प्रतिमांचहरेर्दृष्ट्वासर्वतीर्थफलंलभेत्॥७॥विष्णुनामपरंजप्त्वासर्वमंत्रफलंलभेत् ॥ विष्णु
प्रसादतुलसीमाघ्रायद्विजसत्तमाः ॥ ८ ॥ प्रचंडंविकरालंतद्यमस्यास्यंनपश्यति ॥ सकृत्प्रणामीकृष्णस्यमातुःस्तन्यंपिबेन्नहि ॥ ९ ॥ हरिपादेमनोयेषांते
भ्योनित्यंनमोनमः ॥ पुल्कसःश्वपचोवापियेचान्येम्लेच्छजातयः ॥ १० ॥ तेपिवंद्यामहाभागाहरिपादैकसेवकाः ॥ किंपुनर्ब्राह्मणाःपुण्याभक्ताराजर्षयस्त
था ॥ ११ ॥ हरौभक्तिंविधायैवगर्भवासंनपश्यति ॥ हरेरग्रेस्वनैरुच्चैर्नृत्यंस्तन्नामकृन्नरः ॥ १२ ॥ पुनातिभुवनंविप्रागंगादिसलिलंयथा ॥ दर्शनात्स्पर्शनात्त
स्यआलापादपिभक्तितः ॥ १३ ॥ ब्रह्महत्यादिभिःपापैर्मुच्यतेनात्रसंशयः ॥ हरेःप्रदक्षिणंकुर्वन्नुच्चैस्तन्नामकृन्नरः ॥ १४ ॥ करतालादिसंधानंसुस्वरंकलश

पा॰ १ भुंक्ष्वराज्य ।

न्दितम् ॥ ब्रह्महत्यादिकंपापंतेनैवकरतालितम् ॥ १५ ॥ हरिभक्तिकथामुक्त्वाख्यायिकांशृणुयाच्चयः ॥ तस्यसंदर्शनादेवपूतोभवतिमानवः ॥
॥ १६ ॥ किंपुनस्तस्यपापानामाशंकामुनिपुंगवाः ॥ तीर्थानांचपरंतीर्थंकृष्णनाममहर्षयः ॥ १७ ॥ तीर्थीकुर्वंतिजगतींगृहीतंकृष्णनामयैः ॥
तस्मान्मुनिवराःपुण्यंनातःपरतरंविदुः ॥ १८ ॥ विष्णुप्रसादनिर्माल्यंभुक्त्वाधृत्वाचमस्तके ॥ विष्णुरेवभवेन्मर्त्योयमशोकविनाशनः ॥ १९ ॥
अर्चनीयोनमस्कार्योहरिरेवनसंशयः ॥ (येमहाविष्णुमव्यक्तंदेवंवापिमहेश्वरम् ॥ २० ॥ एकीभावेनपश्यंतिनतेषांपुनरुद्भवः ॥) तस्मादनादि
निधनंविष्णुमात्मानमव्ययम् ॥ २१ ॥ हरिंचैकंप्रपश्यध्वंपूजयध्वंतथैवहि ॥ येसमानंप्रपश्यंतिहरिंवैदेवतांतरम् ॥ २२ ॥ तेयांतिनरकान्घोरां
न्नतांस्तुगणयेद्धरिः ॥ मूर्खंवापंडितंवापिब्राह्मणंकेशवप्रियम् ॥ २३ ॥ श्वपाकंवामोचयतिनारायणःस्वयंप्रभुः ॥ नारायणात्परोनास्तिपापराशि
दवानलः ॥ २४ ॥ कृत्वापिपातकंघोरंकृष्णनाम्नाविमुच्यते ॥ स्वयंनारायणोदेवःस्वनाम्निजगतांगुरुः ॥ २५ ॥ आत्मनोभ्यधिकांशक्तिंस्थाप
यामाससुव्रताः ॥ अत्रयेविवदंतेवैआयासलघुदर्शनात् ॥ २६ ॥ फलानांगौरवाच्चापितेयांतिनरकंबहु ॥ तस्माद्धरौभक्तिमान्स्याद्धरिनामपरायणः
॥ २७ ॥ पूजकंपृष्ठतोरक्षेन्नामिनंवक्षसिप्रभुः ॥ हरिनाममहावज्रंपापपर्वतदारणे ॥ २८ ॥ तस्यपादौतुसफलौतदर्थंगतिशालिनौ ॥ तावेवधन्या
वाख्यातौयौतुपूजाकरौकरौ ॥ २९ ॥ उत्तमांगमुत्तमांगंतद्धरौनम्रमेवयत् ॥ साजिह्वायाहरिंस्तौतितन्मनस्तत्पदानुगम् ॥ ३० ॥ तानिलोमा
निचोच्यंतेयानितन्नाम्निचोत्थितम् ॥ कुर्वंतितच्चनेत्रांबुयदच्युतप्रसंगतः ॥ ३१ ॥ अहोलोकाअतितरांदैवदोषेणवंचिताः ॥ नामोच्चारणमात्रेणमुक्तिदं
नभजंतिवै ॥ ३२॥ वंचितास्तेचकलुषाःस्त्रीणांसंगप्रसंगतः ॥ प्रतिष्ठंतिचलोमानियेषांनोकृष्णशब्दने ॥३३॥ तेमूर्खाह्यकृतात्मानःपुत्रशोकादिविह्वलाः॥
रुदंतिबहुलालापैर्नकृष्णाक्षरकीर्तने ॥३४॥ जिह्वांलब्ध्वापिलोकेस्मिन्कृष्णनामजपेन्नहि ॥ लब्ध्वापिमुक्तिसोपानंहेलयैवच्यवंतिते ॥३५॥ तस्माद्यत्नेनवै
विष्णुंकर्मयोगेनमानवः ॥ कर्मयोगार्चितोविष्णुःप्रसीदत्येवनान्यथा ॥ ३६ ॥ तीर्थादप्यधिकंतीर्थंविष्णोर्भजनमुच्यते ॥ सर्वेषांखलुतीर्थानांस्नानपानाव
गाहनैः॥३७॥यत्फलंलभतेमर्त्यस्तत्फलंकृष्णसेवनात् ॥ यजंतेकर्मयोगेनधन्याएवनराहरिम् ॥ ३८ ॥ तस्माद्भजध्वंमुनयःकृष्णंपरममंगलम् ॥३९॥इति
श्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखंडेविष्णुभक्तिप्रशंसनंनामपंचाशत्तमोऽध्यायः॥५०॥छ॥ऋषयऊचु॥ ॥कर्मयोगःकथंसूतयेनचाराधितोहरिः॥ प्रसीदतिमहाभाग
वदनोवदतांवर ॥१॥ येनासौभगवानीशःसमाराध्योमुमुक्षुभिः॥ तद्वदाखिललोकानांरक्षणंधर्मसंग्रहम् ॥२॥ तंकर्मयोगंवदनःसूतमूर्तिमयस्तुयः ॥ इति
शुश्रुषवोविप्राभवदग्रेव्यवस्थिताः ॥३॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ एवमेवपुरापृष्टोव्यासःसत्यवतीसुतः ॥ ऋषिभिरग्निसंकाशैर्व्यासस्तानाहतच्छृणु ॥ ४ ॥

॥ व्यासउवाच ॥ ॥ शृणुध्वमृषयःसर्वेवक्ष्यमाणंसनातनम् ॥ कर्मयोगंब्राह्मणानामात्यंतिकफलप्रदम् ॥ ५ ॥ आम्नायसिद्धमखिलंब्राह्मणार्थंप्रदर्शित
म् ॥ ऋषीणांशृण्वतांपूर्वंमनुराहप्रजापतिः ॥ ६ ॥ सर्वव्याधिहरंपुण्यमृषिसंघैर्निषेवितम् ॥ समाहितधियोयूयंशृणुध्वंगदतोमम ॥ ७ ॥ कृतोपनयनोवे
दानधीयीतद्विजोतमः ॥ गर्भाष्टमेऽष्टमेवाब्देस्वसूत्रोक्तविधानतः ॥ ८ ॥ दंडीचमेखलीसूत्रीकृष्णाजिनधरोमुनिः ॥ भिक्षाहारोगुरुहितोवीक्ष्यमाणो
गुरोर्मुखम् ॥ ९ ॥ कार्पासमुपवीतार्थंनिर्मितंब्रह्मणापुरा ॥ ब्राह्मणानांत्रिवृत्सूत्रंकौशंवावस्त्रमेववा ॥ १० ॥ सदोपवीतीचैवस्यात्सदाबद्धशिखोद्विजः ॥
अन्यथायत्कृतंकर्म्मतद्भवत्ययथाकृतम् ॥ ११ ॥ वसेदविकृतंवासःकार्पासंवाकषायकम् ॥ तदेवपरिधानीयंशुक्लंतांतवमुत्तमम् ॥ १२ ॥ उत्तरंतुसमा
म्नातंवासःकृष्णाजिनंशुभम् ॥ अभावेगावयमपिरौरवंवाविधीयते ॥ १३ ॥ उद्धृत्यदक्षिणंबाहुंसव्यबाहौसमर्पितम् ॥ उपवीतंभवेन्नित्यंनिवीतंकंठसज्ज
ने ॥ १४ ॥ सव्यबाहुंसमुद्धृत्यदक्षिणेतुधृतंद्विजाः ॥ प्राचीनावीतमित्युक्तंपित्र्येकर्मणियोजयेत् ॥ १५ ॥ अग्न्यागारेगवांगोष्ठेहोमेतप्येतथैवच ॥ स्वाध्या
येभोजनेनित्यंब्राह्मणानांचसन्निधौ ॥ १६ ॥ उपासनेगुरूणांचसंध्ययोःसाधुसंगमे ॥ उपवीतीभवेन्नित्यंविधिरेषसनातनः ॥ १७ ॥ मौंजीत्रिवृत्समा
श्लिष्टांकुर्याद्विप्रस्यमेखलाम् ॥ मुंजाभावेकुशेनाहुर्ग्रंथिनैकेनवात्रिभिः ॥ १८ ॥ धारयेद्बैल्वपालाशौदंडौकेशांतिकौद्विजः ॥ यज्ञार्हवृक्षजंवाथसौम्यमव्रण
मेवच ॥ १९ ॥ सायंप्रातर्द्विजःसंध्यामुपासीतसमाहितः ॥ कामाल्लोभाद्भयान्मोहात्त्यक्त्वैनांपतितोभवेत् ॥ २० ॥ अग्निकार्यंततःकुर्यात्सायंप्रातः
प्रसन्नधीः ॥ स्नात्वासंतर्पयेद्देवानृषीन्पितृगणांस्तथा ॥ २१ ॥ देवताभ्यर्चनंकुर्यात्पुष्पैःपत्रैर्यवांबुभिः ॥ अभिवादनशीलःस्यान्नित्यंवृद्धे
षुधर्मतः ॥ २२ ॥ असावहंभोनामेतिसम्यक्प्रणतिपूर्वकम् ॥ आयुरारोग्यसिद्ध्यर्थंतंद्रादिपरिवर्जितः ॥ २३ ॥ आयुष्मान्भवसौम्ये
तिवचोविप्रोभिवादने ॥ आकारश्चास्यनाम्नोंतेवाच्यःपूर्वाक्षरप्लुतः ॥ २४ ॥ योनवेत्त्यभिवादस्यविप्रःप्रत्यभिवादनम् ॥ नाभिवाद्यःसविदुषाय
थाशूद्रस्तथैवसः ॥ २५ ॥ व्यत्यस्तपाणिनाकार्यंपादसंग्रहणंगुरोः ॥ सव्येनसव्यःस्प्रष्टव्योदक्षिणेनतुदक्षिणः ॥ २६ ॥ लौकिकंवैदिकंवापित
थाध्यात्मिकमेववा ॥ अवाप्यप्रयतोज्ञानंतंपूर्वमभिवादयेत् ॥ २७ ॥ नोदकंधारयेद्भैक्ष्यंपुष्पाणिसमिधस्तथा ॥ एवंविधानिचान्यानिनदेवार्थेषुक
र्म्मसु ॥ २८ ॥ ब्राह्मणंकुशलंपृच्छेत्क्षत्रबंधुमनामयम् ॥ वैश्यंक्षेमंसमागम्यशूद्रमारोग्यमेवच ॥ २९ ॥ उपाध्यायःपिताज्येष्ठोभ्रातात्रांताच
भीतितः ॥ मातुलःश्वशुरश्चैवमातामहपितामहौ ॥ ३० ॥ वर्णश्रेष्ठःपितृव्यश्चपुंसोत्रगुरवःस्मृताः ॥ मातामातामहीगुर्वीपितुर्मातुश्चसोदराः ॥ ३१ ॥

पा० १ चैवमहीपतिः ।

श्वश्रूःपितामहीज्येष्ठाधात्रीचगुरवःस्त्रियः ॥ ज्ञेयस्तुगुरुवर्गोयंमातृतःपितृतोद्विजाः ॥ ३२ ॥ अनुवर्तनमेतेषांमनोवाक्कायकर्मभिः ॥ गुरून्दृष्ट्वा
समुत्तिष्ठेदभिवाद्यकृतांजलिः ॥ ३३ ॥ नैतैरुपविशेत्सार्द्धंविवदेन्नात्मकारणात् ॥ जीवितार्थमपिद्वेषाद्गुरुभिर्नैवभाषणम् ॥ ३४ ॥ उद्रिक्तो
पिगुणैरन्यैर्गुरुद्वेषीपतत्यधः ॥ गुरूणामपिसर्वेषांपंचपूज्याविशेषतः ॥ ३५ ॥ तेषामाद्यास्त्रयःश्रेष्ठास्तेषांमातासुपूजिता ॥ योभावयतियासूतेयेनवि
द्योपदिश्यते ॥ ३६ ॥ ज्येष्ठोभ्राताचभर्ताचपंचैतेगुरवःस्मृताः ॥ आत्मनःसर्वयत्नेनप्राणत्यागेनवापुनः ॥ ३७॥ पूजनीयाविशेषेणपंचैतेभूतिमिच्छता॥
यावत्पिताचमाताचद्वावेतौनिर्विकारिणौ ॥ ३८ ॥ तावत्सर्वंपरित्यज्यपुत्रःस्यात्तत्परायणः ॥ पितामाताचसुप्रीतौस्यातांपुत्रगुणैर्यदि ॥ ३९ ॥ सपुत्रः
सकलंधर्मंप्राप्नुयात्तेनकर्मणा ॥ नास्तिमातृसमंदैवंनास्तिपितृसमोगुरुः ॥ ४० ॥ तयोःप्रत्युपकारोपिनकथंचनविद्यते ॥ तयोर्नित्यंप्रियंकुर्यात्कर्मणाम
नसागिरा ॥ ४१ ॥ नताभ्यामननुज्ञातोधर्ममन्यंसमाचरेत् ॥ वर्जयित्वामुक्तिफलंनित्यंनैमित्तिकंतथा ॥ ४२ ॥ धर्मसारःसमुद्दिष्टःप्रेत्यानंतफलप्रदः ॥
सम्यगाराध्यवक्तारंविसृष्टस्तदनुज्ञया ॥ ४३ ॥ शिष्योविद्याफलंभुंक्तेप्रेत्यचापद्यतेदिवि ॥ योभ्रातरंपितृसमंज्येष्ठंमूढोवमन्यते ॥ ४४ ॥ तेनदोषेणसंप्रे
त्यनिरयंघोरमृच्छति ॥ पुंसांवर्त्मनिसृष्टेनपूज्योभर्तातुसर्वदा ॥ ४५ ॥ अपिमातरिलोकेस्मिन्नुपकाराद्धिगौरवम् ॥ मातुलांश्चपितृव्यांश्चश्वशुरानृ
त्विजोगुरून् ॥ ४६ ॥ असावहमितिब्रूयात्प्रत्युत्थायाभिवादयेत् ॥ अवाच्योदीक्षितोनाम्नायवीयानपियोभवेत् ॥ ४७ ॥ भोभवत्पूर्वकंत्वेनमभिभाषेतध
र्मवित् ॥ अभिवाद्यश्चपूज्यश्चशिरसानम्यएवच ॥ ४८ ॥ ब्राह्मणक्षत्रियाद्यैश्चश्रीकामैःसादरंसदा ॥ नाभिवाद्याश्चविप्रेणक्षत्रियाद्याःकथंचन ॥ ४९ ॥
ज्ञानकर्मगुणोपेतायद्यप्येतेबहुश्रुताः ॥ ब्राह्मणःसर्ववर्णानांस्वस्तिकुर्यादितिश्रुतिः ॥ ५० ॥ सवर्णैनसवर्णानांकार्यमेवाभिवादनम् ॥ गुरुरग्निर्द्विजातीनां
वर्णानांब्राह्मणोगुरुः ॥ ५१ ॥ पतिरेकोगुरुःस्त्रीणांसर्वत्राभ्यागतोगुरुः ॥ विद्याकर्मवयोबंधुर्वित्तंभवतिपंचमम् ॥५२॥ मान्यस्थानानिपंचाहुःपूर्वंपूर्वंगुरूत्त
रात् ॥ पंचानांत्रिषुवर्णेषुभूयांसिबलवंतिच ॥ ५३ ॥ यत्रस्युः सोत्रमानार्हःशूद्रोपिदशमींगतः ॥ पंथादेयोब्राह्मणायस्त्रियैराज्ञेविचक्षुषे ॥ ५४ ॥ वृद्धाय
भारभग्नायरोगिणेदुर्बलायच ॥ भिक्षामाहृत्यशिष्टानांगृहेभ्यःप्रयतोन्वहम् ॥ ५५ ॥ निवेद्यगुरवेश्नीयाद्वाग्यतस्तदनुज्ञया ॥ भवत्पूर्वंचरेद्भैक्ष्यमुपवी
तीद्विजोत्तमः ॥ ५६ ॥ भवन्मध्यंतुराजन्योवैश्यस्तुभवदुत्तरम् ॥ मातरंवास्वसारंवामातुर्वाभगिनींनिजाम् ॥ ५७ ॥ भिक्षेतभिक्षांप्रथमंयाचैनंनविमा
नयेत् ॥ सजातीयगृहेष्वेवसार्ववर्णिकमेववा ॥ ५८ ॥ भैक्ष्यस्याचरणंप्रोक्तंपतितादिविवर्जितम् ॥ वेदयज्ञैरहीनानांप्रशस्तानांस्वकर्म्मसु ॥ ५९ ॥ ब्रह्म
चार्य्याहरेद्भैक्ष्यंगृहेभ्यःप्रयतोन्वहम् ॥ गुरोःकुलेनभिक्षेतनज्ञातिकुलबंधुषु ॥ ६० ॥ अलाभेत्वन्यगेहानांपूर्वंपूर्वंविवर्जयेत् ॥ सर्ववाविचरेद्ग्रामंपूर्वोक्ताना

मसंभवे ॥ ६१ ॥ नियम्यप्रयतोवाचंदिशस्त्वनवलोकयन् ॥ समाहृत्यतुभैक्ष्यान्नंयावदर्थममायया ॥ ६२ ॥ भुंजीतप्रयतोनित्यंवाग्यतो
नन्यमानसः ॥ भैक्ष्येणवर्तयेन्नित्यंनैवेकान्नोभवेद्व्रती ॥ ६३ ॥ भैक्ष्येणवर्त्तिनोवृत्तिरुपवाससमास्मृता ॥ पूजयेदशनंनित्यंमदाच्चैनमकुत्सयन् ॥ ६४ ॥
दृष्ट्वाहृष्येत्प्रसीदेच्चप्रतिनंदेच्चसर्वशः ॥ अनारोग्यमनायुष्यमस्वर्ग्यंचातिभोजनम् ॥ ६५ ॥ अपुण्यंलोकविद्विष्टंतस्मात्तत्परिवर्जयेत् ॥ प्राङ्मुखोन्नानि
भुंजीतसूर्याभिमुखमेववा ॥ ६६ ॥ [1]नाद्यादुदङ्मुखोनित्यंविधिरेषसनातनः ॥ प्रक्ष्याल्यपाणिपादौचभुंजानोद्विरुपस्पृशेत् ॥ ६७ ॥ शुद्धेदेशेसमा
सीनोभुक्त्वाचाद्भिरुपस्पृशेत् ॥६८॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखंडेकर्मयोगकथनंनामएकपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥५१॥छ॥ ॥ व्यासउवाच ॥ भुक्त्वा
पीत्वाचसुप्त्वाचस्नात्वारथ्योपसर्पणे ॥ [2]ओष्ठौवलोमकौस्पृष्ट्वावासोविपरिधायच ॥ १ ॥ रेतोमूत्रपुरीषाणामुत्सर्गे[3]नृतभाषणे ॥ ष्ठीवित्वाऽध्ययनारंभेकास
श्वासागमेतथा ॥ २ ॥ चत्वरंवास्मशानंवासमाक्रम्याद्विजोत्तमः ॥ संध्ययोरुभयोस्तद्वदाचांतोप्याचमेत्पुनः ॥ ३ ॥ चंडालम्लेच्छसंभाषेस्त्रीशूद्रोच्छि
ष्टभाषणे ॥ उच्छिष्टंपुरुषंदृष्ट्वाभोज्यंचापितथाविधम् ॥ ४ ॥ आचामेदश्रुपातेवालोहितस्यतथैवच ॥ भोजनेसंध्ययोःस्नात्वापीत्वामूत्रपुरीषयोः ॥ ५ ॥
आगतोवाचमेत्सुप्त्वासकृत्सकृदथान्यतः ॥ अग्नेर्गवामथालंभेस्पृष्ट्वाप्रयतमेववा ॥ ६ ॥ स्त्रीणामथात्मनःस्पर्शेनीलींवापरिधायच ॥ उपस्पर्शेज्जलंवार्द्रंतृ
णंवाभूमिमेवच ॥ ७ ॥ केशानांचात्मनःस्पर्शेवाससःस्खलितस्यच ॥ अनुष्णाभिरकेशाभिरदुष्टाभिश्चधर्मतः ॥ ८ ॥ शौचेप्सुःसर्वदाचामेदासीनःप्रा
गुदङ्मुखः ॥ शिरःप्रावृत्यकंठंवामुक्तकेशशिखोपिवा ॥ ९ ॥ अकृत्वापादयोःशौचंमार्गतोनशुचिर्भवेत् ॥ [4]सोपानत्कोपानस्थोवानोष्णीषीचाचमेद्बुधः
॥ १० ॥ नचैववर्षधाराभिर्नतिष्ठन्नुद्धृतोदकैः ॥ नैकहस्तार्पितजलैर्विनासूत्रेणवापुनः ॥ ११ ॥ नपादुकासनस्थोवाबहिर्जानुरथापिवा ॥ नजल्पन्नह
सन्प्रेक्षन्शयानस्तल्पएवच ॥ १२ ॥ नाविक्षिताभिःफेनाद्यैरुपेताभिरथापिवा ॥ शूद्राशुचिकरोन्मुक्तैर्नक्षाराभिस्तथैवच ॥ १३ ॥ नचैवांगुलि
भिःशब्दंनकुर्यान्नान्यमानसः ॥ नवर्णरसदुष्टाभिर्नचैवप्रदरोदकैः ॥ १४ ॥ नपाणिक्षुभिताभिर्वानबहिर्गंधएववा ॥ हृद्गाभिःपूज्यतेविप्रःकंठ्याभिःक्षत्रि
यःशुचिः ॥ १५ ॥ प्राशिताभिस्तथावैश्यःस्त्रीशूद्रौस्पर्शतोंततः ॥ अंगुष्ठमूलांतरतोरेखायांब्राह्ममुच्यते ॥ १६ ॥ अंतरांगुष्ठदेशिन्यैःपितॄणांतीर्थमु
च्यते ॥ कनिष्ठामूलतःपश्चात्प्राजापत्यंप्रचक्षते ॥ १७ ॥ अंगुल्यग्रंस्मृतंदैवंतदेवार्षप्रकीर्तितम् ॥ मूलेनदैवमार्षस्यादाग्नेयंमध्यतःस्मृतम् ॥ १८ ॥
तदेवसौमिकंतीर्थमेतज्ज्ञात्वानमुह्यति ॥ ब्राह्मेणैवतुतीर्थेनद्विजोनित्यमुपस्पृशेत् ॥१९॥ होमयेद्वाथदैवेननतुपित्र्येणवैद्विजाः ॥ त्रिःप्राश्नीयादपःपूर्वंब्राह्मे

पा० —१ नाद्यादवाङ्मुखो । २ ओष्ठावलेह्यात्स्पृष्ट्वा । श्वानंविलोक्य स्पृष्ट्वावा इ० पा० । ३ नुक्तभाषणे ४ सोपानस्थो जलस्थो वा । ५ जंघ । स्कंध ।

णप्रयतस्ततः ॥ २० ॥ संमृज्यांगुष्ठमूलेनमुखंवैसमुपस्पृशेत् ॥ अंगुष्ठानामिकाभ्यांतुस्पृशेन्नेत्रद्वयंततः ॥ २१ ॥ तर्जन्यंगुष्ठयोगेनस्पृशेन्नासापुटद्वयम् ॥
कनिष्ठांगुष्ठयोगेनश्रवणेसमुस्पृशेत् ॥ २२ ॥ सर्वासामथयोगेनहृदयंतुतनवा ॥ स्पृशेद्वैशिरसस्तद्वदंगुष्ठेनांसकद्वयम् ॥ २३ ॥ त्रिःप्राश्नीयाद्यदंभस्तुप्री
तास्तेनास्यदेवताः ॥ ब्रह्माविष्णुर्महेशश्चभवंतीत्यनुशुश्रुम ॥ २४ ॥ गंगाचयमुनाचैवप्रीयेतेपरिमार्जनात् ॥ संस्पृष्टयोर्लोचनयोःप्रीयेतेशशिभास्क
रौ ॥ २५ ॥ नासत्यदस्रौप्रीयेतेस्पृशेन्नासापुटद्वयम् ॥ कर्णयोःस्पृष्टयोस्तद्वत्प्रीयेतेचानिलानलौ ॥ २६ ॥ संस्पृष्टेहृदयेचास्यप्रीयंतेसर्वदेवताः ॥ मूर्ध्निसं
स्पर्शनादेकःप्रीतःसपुरुषोभवेत् ॥२७॥ नोच्छिष्टंकुर्वतेवक्रेविप्रुषोंगेलगंतियाः॥दंतवद्दंतलग्नेषुजिह्वास्पर्शेशुचिर्भवेत् ॥ २८॥ स्पृशंतिबिंदवःपादौयआचा
मयतःपरान् ॥ भूमिपांशुसमाज्ञेयानतैरस्पृश्यताभवेत् ॥ २९ ॥ मधुपर्केचसोमेचतांबूलस्यचभक्षणे ॥ फलमूलेचेक्षुदंडेनदोषंप्राहवैमनुः ॥ ३० ॥ प्रचरंश्चा
न्नपानेषुद्रव्यहस्तोभवेन्नरः ॥ भूमौनिक्षिप्यतद्द्रव्यमाचम्याभ्युक्षयेत्तुतत् ॥ ३१ ॥ तैजसंवैसमादाययद्युच्छिष्टोभवेद्द्विजः ॥ भूमौनिक्षिप्यतद्द्रव्यमाचम्या
भ्युक्षयेत्तुतत् ॥ ३२ ॥ यद्यद्द्रव्यंसमादायभवेदुच्छेषणान्वितः ॥ अनिधायैवतद्द्रव्यंभूमौत्वशुचितामियात् ॥ ३३ ॥ वस्त्रादिषुविकल्पःस्यात्तत्संस्पृ
श्याचमेदिह ॥ अरण्येनिर्जनेरात्रौचौरव्याघ्राकुलेपथि ॥ ३४ ॥ कृत्वामूत्रंपुरीषंवाद्रव्यहस्तोनदुष्यति ॥ निधायदक्षिणेकर्णेब्रह्मसूत्रमुदङ्मुखः ॥ ३५ ॥
अह्निकुर्याच्छकृन्मूत्रंरात्रौचेद्दक्षिणामुखः ॥ अंतर्धायमहींकाष्ठैःपत्रैर्लोष्टतृणेनवा ॥ ३६ ॥ प्रावृत्यचाशिरःकुर्याद्विण्मूत्रस्यविसर्जनम् ॥ छायाकूप
नदीगोष्ठचैत्यांभःपथिभस्मसु ॥ ३७ ॥ अग्नौचैवश्मशानेचविण्मूत्रंनसमाचरेत् ॥ नगोमयेनकाष्ठे[1]वामहावृक्षेथशाद्वले ॥ ३८ ॥ नतिष्ठन्नचनिर्वासा[2]
नचपर्वतमंडले ॥ नजीर्णदेवायतनेवल्मीकेनकदाचन ॥ ३९ ॥ नससत्वेषुगर्तेषुनगच्छन्नसमाचरेत् ॥ तुषांगारकपालेषुराजमार्गेतथैवच ॥ ४० ॥
नक्षेत्रेनविलेवापिनतीर्थेनचतुष्पथे ॥ नोद्यानेपांसमीपेवानोषरेनग[3]राशये ॥ ४१ ॥ नसोपानत्पादुकोवाछत्रीवानांतरिक्षके ॥ नचैवाभिमुखःस्त्रीणांगुरुब्रा
ह्मणयोर्गवाम् ॥ ४२ ॥ नदेवदेवालययोरपामपिकदाचन ॥ नज्योतींषिनिरीक्षन्वानवाप्रतिमुखोथवा ॥ ४३ ॥ प्रत्यादित्यंप्रत्यनलंप्रतिसोमंतथैवच ॥
आहृत्यमृत्तिकांकूलाल्लेपगंधापकर्षणीम् ॥ ४४ ॥ कुर्यादतंद्रितःशौचंविशुद्धैरुद्धृतोदकैः ॥ नाहरेन्मृतिकांविप्रःपांशुलांनसकर्दमाम् ॥ ४५ ॥ नमार्गा
न्नोषराद्देशाच्छौचाशिष्टांपरस्यच ॥ नदेवायतनात्कुपाद्ग्रामान्नचजलात्तथा ॥४६॥ उपस्पृशेत्ततोनित्यंपूर्वोक्तेनविधानतः ॥४७॥ इति श्रीपाद्मेमहापुरा
णेस्वर्गखंडेकर्मयोगकथनोद्विपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५२॥ ॥ छ ॥ ॥ व्यासउवाच ॥ ॥ एवंदंडादिभिर्युक्तःशौचाचारसमन्वितः ॥ आहूतोध्यापनंकु

पा० १ कुष्टे । २ थूत्कुर्वन् । ३ गुहासुच ।

[1]यद्वीक्ष्यमाणोगुरोर्मुखम् ॥ १ ॥ नित्यमुद्यतपाणिःस्यात्साध्वाचारःसुसंयतः ॥ आस्यतामितिचोक्तःसन्नासीताभिमुखंगुरोः ॥ २ ॥ प्रतिश्रवणसंभाषेश
यानोनसमाचरेत् ॥ आसीनोनचभुंजानोनतिष्ठेन्नपराङ्मुखः ॥३॥ नीचैःशय्यासनंचास्यसर्वदागुरुसन्निधौ ॥ गुरोस्तुचक्षुर्विषयेनयथेष्टासनोभवेत् ॥४॥
नोदाहरेदस्यनामपरोक्षमपिकेवलम् ॥ नचैवास्यानुकुर्वीतगतिभाषणचेष्टितम् ॥ ५ ॥ गुरोर्यत्रपरीवादोनिंदावापिप्रवर्तते ॥ कर्णौतत्रपिधातव्यौगंतव्यं
वाततोन्यतः ॥ ६ ॥ दूरस्थोनार्चयेदेनंनक्रुद्धोनांतिकेस्त्रियः ॥ नचैवास्योत्तरंब्रूयात्स्थितोनासीतसन्निधौ ॥ ७ ॥ उदकुंभंकुशान्पुष्पंसमिधोस्याहरेत्स
दा ॥ मार्जनंलेपनंनित्यमंगानांवैसमाचरेत् ॥ ८ ॥ नास्यनिर्माल्यशयनंपादुकोपानहावपि ॥ आक्रामेदासनंचास्यच्छायादीन्वाकदाचन ॥ ९ ॥ साधये
द्दंतकाष्ठादीँल्लब्धंचास्मैनिवेदयेत् ॥ अनापृच्छ्यनगंतव्यंभवेत्प्रियहितेरतः ॥ १० ॥ नपादौसारयेदस्यसन्निधानेकदाचन ॥ जृंभितंहसितंचैवकंठप्राव
रणंतथा ॥ ११ ॥ वर्जयेत्सन्निधौनित्यमंगस्फोटनमेवच ॥ यथाकालमधीयीतयावन्नविमनागुरुः ॥ १२ ॥ आसीनोधोगुरोःपार्श्वेसेवांचसुसमाहितः ॥
आसनेशयनेयानेनैवतिष्ठेत्कदाचन ॥ १३ ॥ धावंतमनुधावेतगच्छंतमनुगच्छति ॥ गोश्वोष्ट्रयानप्रासादेतथाधोविष्टरेषुच ॥ १४ ॥ आसी
तगुरुणासार्द्धंशिलाफलकनौषुच ॥ जितेंद्रियःस्यात्सततंवश्यात्माक्रोधनःशुचिः ॥ १५ ॥ प्रयुंजीतसदावाचंमधुरांहितकारिणीम् ॥ गंधमाल्यंरसंकल्पं
शुक्तिप्राणिविहिंसनम् ॥ १६ ॥ अभ्यंजनांजनोन्मर्दच्छत्रधारणमेवच ॥ कामंलोभंभयंनिद्रांगीतवादित्रनर्तनम् ॥ १७ ॥ आतर्जनंपरीवादंस्त्रीप्रेक्षालंभनं
तथा ॥ परोपघातंपैशुन्यंप्रयत्नेनविवर्जयेत् ॥ १८ ॥ उदकुंभंसुमनसोगोशकृन्मृत्तिकाकुशान् ॥ आहरेद्यावदन्नानिभैक्ष्यंचाहरहश्चरेत् ॥ १९ ॥ घृतंच
लवणंसर्वंवर्ज्यंपर्युषितंचयत् ॥ अनृत्यदर्शीसततंभवेद्गीतादिनिस्पृहः ॥ २० ॥ नादित्यंवैसमीहेतनाचरेद्दंतधावनम् ॥ एकांतमशुचिस्त्रीभिःशूद्राद्यैरभि
भाषणम् ॥ २१ ॥ गुरूच्छिष्टंभेषजान्नंप्रयुंजीतनकामतः ॥ मलापकर्षणंस्नानंनाचरेद्धिकदाचन ॥ २२ ॥ नकुर्यान्मानसंविप्रोगुरोस्त्यागेकथंचन ॥ मोहा
द्वायदिवालोभात्त्यक्त्वातुपतितोभवेत् ॥ २३ ॥ लौकिकंवैदिकंवापितथाध्यात्मिकमेववा ॥ आददीतयतोज्ञानंतंनद्रुह्येत्कदाचन ॥ २४ ॥ गुरोरप्यवलि
प्तस्यकार्याकार्यमजानतः ॥ उत्पथप्रतिपन्नस्यन[2]मनुस्त्यागमब्रवीत् ॥ २५ ॥ गुरोर्गुरौसन्निहितेगुरुवद्वृत्तिमाचरेत् ॥ नत्वाभिसृष्टोगुरुणास्वान्गुरूनभिवा
दयेत् ॥ २६ ॥ विद्यागुरुष्वेतदेवंनित्यावृत्तिषुयोगिषु ॥ प्रतिषेधत्सुचाधर्माद्धितंचोपदिशत्सुच ॥२७॥ श्रेयःस्वगुरुवद्वृत्तिंनित्यमेवसमाचरेत् ॥ गुरुपुत्रेषु

पा० १ प्राप्य । २ समनुरिति असमीचीनः पाठः ।

दारेषुगुरोश्चैवस्ववंधुषु ॥ २८ ॥ बालैः[1]संमानयेन्मान्याञ्छिष्टोवायदिकर्म्मणि ॥ अध्यापयन्गुरोःसूनुंगुरुवन्मानमर्हति ॥ २९ ॥ उत्सादनंचगात्राणांस्ना
पनोच्छिष्टभोजनः ॥ नकुर्याद्गुरुपुत्रस्यपादयोःशौचमेवच ॥ ३० ॥ गुरुवत्प्रतिपूज्याश्चसवर्णागुरुयोषितः ॥ असवर्णाश्चसंपूज्याःप्रत्युत्थानाभि
वादनैः ॥ ३१ ॥ अभ्यंजनंस्नापनंचगात्रोत्सादनमेवच ॥ गुरुपत्न्यानकार्याणिकेशानांचप्रसाधनम् ॥ ३२ ॥ गुरुपत्नीतुयुवतीनाभिवाद्यातुपादयोः॥
कुर्वीतवंदनंभूम्यामसावहमितिब्रुवन् ॥ ३३ ॥ विप्रोष्यपादग्रहणपूर्वकंचाभिवादनम् ॥ गुरुदारेषुकुर्वीतसतांधर्म्ममनुस्मरन् ॥ ३४ ॥ मा
तृष्वसामातुलानीश्वश्रूश्चाथपितृष्वसा ॥ संपूज्यागुरुपत्नीवत्समास्तागुरुभार्यया ॥ ३५ ॥ भ्रातृभार्याश्चसंग्राह्यासवर्णाहन्यहन्यपि ॥ विप्रोष्यतू
पसंग्राह्याज्ञातिसंबंधियोषितः ॥ ३६ ॥ पितुर्भगिन्यामातुश्चजायस्यांचस्वसर्यपि ॥ मातृवद्वृत्तिमातिष्ठेन्मातातभ्योगरीयसी ॥ ३७ ॥
एवमाचारसंपन्नमात्मवंतमदांभिकम् ॥ वेदमध्यापयेद्धर्म्मंपुराणांगानिनित्यशः ॥ ३८ ॥ संवत्सरोषितेशिष्येगुरुर्ज्ञानमनिर्दिशन् ॥ हरते
दुष्कृतंतस्यशिष्यस्यवसतोगुरुः ॥ ३९ ॥ आचार्यपुत्रःशुश्रूषुर्ज्ञानदोधार्मिकःशुचिः ॥ शक्तोन्नदोंबुदःसाधुरध्याप्यादशधर्मतः ॥ ४० ॥
कृतकंठस्तथाऽद्रोहीमेधावीगुरुकृन्नरः ॥ आप्तःप्रियोथविधिवत्षडध्याप्याद्विजातयः ॥ ४१ ॥ एतेषुब्राह्मणेदानमन्यत्रतुयथोचितम् ॥ आचम्यसं
यतोनित्यमधीयीतउदङ्मुखः ॥ ४२ ॥ उपसंगृह्यतत्पादौवीक्ष्यमाणोगुरोर्मुखम् ॥ अधीष्वभोइतिब्रूयाद्विरामोऽस्त्वितिचाऽऽरमेत् ॥ ४३ ॥ प्राक्कू
लान्पर्युपासीतपवित्रैश्चैवपावकः ॥ प्राणायामैस्त्रिभिःपूतस्ततओंकारमर्हति ॥ ४४ ॥ ब्राह्मणःप्रणवंकुर्यादंतेपिविधिवद्द्विजाः ॥ कुर्यादध्यापनंनित्यं
सब्रह्मांजलिपूर्वतः ॥ ४५ ॥ सर्वेषामेवभूतानांवेदश्चक्षुःसनातनः ॥ अधीयीताप्ययंनित्यंब्राह्मण्याद्धीयतेन्यथा ॥ ४६ ॥ अधीयीतऋचोनित्यंक्षीराहु
त्यासदेवताः ॥ प्रीणातितर्पयन्कालंकामैर्हूताःसदैवताः ॥ ४७ ॥ यजूंष्यधीतेनियतंदध्नाप्रीणातिदेवताः ॥ सामान्यधीतेप्रीणातिघृताहुतिभिरन्व
हम् ॥ ४८ ॥ अथर्वांगिरसोनित्यंमध्वाप्रीणातिदेवताः ॥ धर्मांगानिपुराणानिमांसैस्तर्पयतेसुरान् ॥ ४९ ॥ प्रातश्चसायंप्रयतोनैत्यकंविधिमाश्रितः ॥
गायत्रींसमधीयीतगत्वारण्यंसमाहितः ॥ ५० ॥ सहस्रपरमांदेवींशतमध्यांदशावराम् ॥ गायत्रींवैजपेन्नित्यंजपयज्ञःप्रकीर्तितः ॥ ५१ ॥ गायत्रींचैव
वेदांश्चतुलयातोलयत्प्रभुः ॥ एकतश्चतुरोवेदागायत्रींचतथैकतः ॥ ५२ ॥ ओंकारमादितःकृत्वाव्याहृतीस्तदनंतरम् ॥ ततोधीयीतसावित्रीमेकाग्रः

---

[1] बालान्संमानयेन्मान्याञ्छिष्टो वा ।

श्रद्धयान्वितः ॥ ५३ ॥ पुराकल्पेसमुत्पन्नाभूर्भुवःस्वःसनातनाः ॥ महाव्याहृतयस्तिस्रःसर्वाशुभनिबर्हणः ॥ ५४ ॥ प्रधानंपुरुषःकालोविष्णुर्ब्र
ह्ममहेश्वराः ॥ सत्वंरजस्तमस्तिस्रःक्रमाद्व्याहृतयःस्मृताः ॥ ५५ ॥ ॐकारस्तत्परंब्रह्मसावित्रीस्यात्तदुत्तरम् ॥ एषमंत्रोमहायोगःसारात्सारउदाहृ
तः ॥ ५६ ॥ योऽधीतेऽहन्यहन्येतांगायत्रींवेदमातरम् ॥ विज्ञायार्थंब्रह्मचारीसयातिपरमांगतिम् ॥ ५७ ॥ गायत्रीवेदजननीगायत्रीलोकपावनी ॥
गायत्र्यानपरंजप्यमेतद्विज्ञायमुच्यते ॥ ५८ ॥ श्रावणस्यतुमासस्यपौर्णमास्यांद्विजोत्तमाः ॥ आषाढ्यांप्रोष्ठपद्यांवावेदोपाकरणंस्मृतम् ॥ ५९ ॥
यत्सूर्ययाम्यगमनंमासान्विप्रोर्द्धपंचमान् ॥ अधीयीतशुचौदेशेब्रह्मचारीसमाहितः ॥ ६० ॥ पुष्येतुच्छंदसांकुर्याद्बहिरुत्सर्जनंद्विजः ॥ मासिशुक्लस्यवाप्रा
प्तेपूर्वाह्णेप्रथमेहनि ॥ ६१ ॥ छंदांसिचद्विजोभ्यस्येच्छुक्लपक्षेतुवैद्विजः ॥ वेदांगानिपुराणानिकृष्णपक्षेषुमानवः ॥ ६२ ॥ इमान्नित्यमनध्यायानधीयानोविवर्ज
येत् ॥ अध्यापनंचकुर्वाणोऽभ्यस्यन्नपिप्रयत्नतः ॥ ६३ ॥ कर्णश्रवेऽनिलेरात्रौदिवापांसुसमूहने ॥ विद्युत्स्तनितवर्षेषुमहोल्कानांचसंप्लवे ॥ ६४ ॥ अका
लिकमनध्यायमेतेष्वाहप्रजापतिः ॥ एतानभ्युदितान्विद्याद्यदाप्रादुष्कृताग्निषु ॥ ६५ ॥ तदाविद्यादनध्यायमनृतौचाभ्रदर्शने ॥ निर्घातेभूमिचलनेज्योति
षांचोपसर्जने ॥ ६६ ॥ एतानकालिकान्विद्यादनध्यायानृतावपि ॥ प्रादुष्कृतेष्वग्निषुचविद्युत्स्तनितनिस्वने ॥ ६७ ॥ सज्योतिःस्यादनध्यायःशेषेरात्रौयथा
दिवा ॥ नित्यानध्यायएवस्याद्ग्रामेषुनगरेषुच ॥ ६८ ॥ धर्मनैपुण्यकामानांपूतिगंधेचनित्यशः ॥ अंतःशवगतेग्रामेवृषलस्यलचसन्निधौ ॥ ६९ ॥
अनध्यायोरुद्यमानेसमयेजलदस्यच ॥ उदकेचार्धरात्रेचविण्मूत्रंचविसर्जयन् ॥ ७० ॥ उच्छिष्टःश्राद्धभुक्चैवमनसापिनचिंतयेत् ॥ प्रतिगृह्यद्विजोविद्वानेकोद्दि
ष्टस्यवेतनम् ॥ ७१ ॥ त्र्यहंनकारयेद्ब्रह्मराज्ञोराहोश्चसूतके ॥ यावदेकान्ननिष्ठास्यात्स्नेहालोपश्चतिष्ठति ॥ ७२ ॥ विप्रस्यविदुषोदेहेतावद्ब्रह्मनकीर्तयेत् ॥
शयानःप्रौढपादश्चकृत्वाचैवावसक्थिकाम् ॥ ७३ ॥ नाधीयीतामिषंजग्ध्वाशूद्रश्राद्धान्नमेवच ॥ नीहारेबाणशब्देचसंध्ययोरुभयोरपि ॥ ७४ ॥
अमावास्याचतुर्दश्योःपौर्णमास्यष्टमीषुच ॥ उपाकर्मणिचोत्सर्गेत्रिरात्रंक्षपणंस्मृतम् ॥ ७५ ॥ अष्टकासुअहोरात्रमृत्वंतासुचरात्रिषु ॥ मार्गशीर्षेतथापौषे
माघमासेतथैवच ॥ ७६ ॥ तिस्रोष्टकाःसमाख्याताःकृष्णपक्षेषुसूरिभिः ॥ श्लेष्मातकस्यच्छायायांशाल्मलेर्मधुकस्यच ॥ ७७ ॥ कदाचिदपिनाध्ये
यंकोविदारकपित्थयोः ॥ समानविद्येचमृतेतथासब्रह्मचारिणि ॥ ७८ ॥ आचार्येसंस्थितेचापित्रिरात्रंक्षपणंस्मृतम् ॥ छिद्राण्येतानिवि

पा० १ प्रातःशुक्लस्यसायान्हेपुर्वाण्हेवह्वलेदले ।

प्राणामनध्यायाःप्रकीर्तिताः ॥ ७९ ॥ हिंसंतिराक्षसास्तेषुतस्मादेतान्विवर्जयेत् ॥ नैत्यकेनास्त्यनध्यायःसंध्योपासनमेवच ॥ ८० ॥
उपाकर्म्मणिहोमांतेहोममध्येतथैवच ॥ एकामृचमथैकंवायजुःसामानिवापुनः ॥ ८१ ॥ नाष्टकाद्यास्वधीयीतमारुतेचाभिधावति ॥ अनध्यायस्तुनांगेषु
नेतिहासपुराणयोः ॥ ८२ ॥ नधर्मशास्त्रेष्वन्येषुसर्वाण्येतानिवर्जयेत् ॥ एषधर्मःसमासेनकीर्तितोब्रह्मचारिणः ॥ ८३ ॥ ब्रह्मणाऽभिहितःपूर्वमृषीणांभावि
तात्मनाम् ॥ योन्यत्रकुरुतेयत्नमनधीत्यश्रुतिंद्विजः ॥ ८४ ॥ ससंमूढोनसंभाष्योवेदबाह्योद्विजातिभिः ॥ नवेदपाठमात्रेणसंतुष्टोवैभवेद्द्विजः ॥ ८५ ॥
पाठमात्रावसानस्तुपंकेगौरिवसीदति ॥ योधीत्यविधिवद्वेदंवेदार्थंनविचारयेत् ॥ ८६ ॥ ससंमूढःशूद्रकल्पःपात्रतांनप्रपद्यते ॥ यदित्वात्यंतिकं
वासंकर्तुमिच्छतिवैगुरौ ॥ ८७ ॥ युक्तःपरिचरेदेनमाशरीरविमोक्षणम् ॥ गत्वावनंचविधिवज्जुहुयाज्जातवेदसम् ॥ ८८ ॥ अधीयीततथानित्यंब्रह्मनिष्ठः
समाहितः ॥ सावित्रींशतरुद्रीयंवेदांतांश्चविशेषतः ॥ अभ्यसेत्सततंयुक्तोभिक्षाशनपरायणः ॥ ८९ ॥ एतद्विधानंपरमंपुराणंवेदागमेसम्यगिहोदितंवः ॥
पुरामहर्षिप्रवराभिपृष्टःस्वायंभुवोयन्मनुराहदेवः ॥ ९० ॥ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखंडेकर्मयोगकथनंनामात्रिपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५३ ॥ छ ॥
व्यासउवाच ॥ ॥ वेदंवेदौतथावेदान्वेदांगानितथाद्विजाः ॥ अधीत्यचाधिगम्यार्थंततःस्नायाद्द्विजोतमः ॥१॥ गुरवेतुधनंदत्वास्नायीततदनुज्ञया ॥ तीर्ण
व्रतोथयुक्तात्माशक्तोवास्नातुमर्हति ॥ २ ॥ वैणवींधारयेद्यष्टिमंतर्वासस्तथोत्तरम् ॥ यज्ञोपवीतद्वितयंसोदकंचकमंडलुम् ॥३॥ छत्रंचोष्णीषममलंपादु
केचाप्युपानहौ ॥ रौक्मेचकुंडलेधार्येकृत्तकेशनखःशुचिः ॥ ४ ॥ अन्यत्रकांचनाद्विप्रोनरक्तांबिभृयात्स्रजम् ॥ शुक्लांबरधरोनित्यंसुगंधःप्रियदर्शनः ॥५॥
नजीर्णमलवद्वासाभवेद्वैविभवेसति ॥ नरक्तमुल्बणंचान्यधृतंवासोनकुंडलम् ॥ ६ ॥ नोपानहौस्रजंचाथपादुकेचप्रयोजयेत् ॥ उपवीतमलंकारं[3]दर्शयन्कृ
ष्णमाजिनम् ॥ ७ ॥ नापसव्यंपरीदध्याद्वासोनविकृतंवसेत् ॥ आहरेद्विधिवद्दारान्सदृशानात्मनःशुभान् ॥ ८ ॥ रूपलक्षणसंयुक्तान्योनिदोषविवर्जि
तान् ॥ अपितृगोत्रजभवामन्यमातुषगोत्रजाम् ॥९॥ आहरेद्ब्राह्मणोभार्यांशीलशौचसमन्विताम् ॥ ऋतुकालाभिगामीस्याद्यावत्पुत्रोभिजायते ॥ १० ॥
वर्जयेत्प्रतिषिद्धानिप्रयत्नेनदिनानितु ॥ षष्ठ्यष्टमींपंचदशींद्वादशींचचतुर्दशीम् ॥ ११ ॥ ब्रह्मचारीभवेन्नित्यंतद्वज्जन्मत्रयाहनि ॥ आदधीतविवाहाग्निंजुहु
याज्जातवेदसम् ॥ १२ ॥ एतानिस्नातकोनित्यंपावनानिचपावयेत् ॥ वेदोदितंस्वकंकर्म्मनित्यंकुर्यादतंद्रितः ॥ १३ ॥ अकुर्वाणःपतत्याशु

पाठां०—१ चोत्सर्गे होमस्यांते । २ वेदांगांश्चतुरोप्यथ । ३ दर्भान्कृष्णाजिनंतथा । ४ अमातृगोत्रजभवामसमानर्षिगोत्रजाम् ।

नरकानतिभीषणान् ॥ अभ्यसेत्प्रयतोवेदंमहायज्ञान्नहापयेत् ॥ १४ ॥ कुर्याद्गृह्याणिकार्याणिसंध्योपासनमेवच ॥ सख्यंसमाधिकैःकुर्यादुपेयादी
श्वरंसदा ॥ १५ ॥ दैवतान्यभिगच्छेतकुर्य्याद्भार्य्याभिपोषणम् ॥ नधर्मंख्यापयेद्विद्वान्नपापंगूहयेदपि ॥ १६ ॥ कुर्वीतात्महितंनित्यंसर्वभू
तानुकंपकः ॥ वयसःकर्म्मणोर्थस्यश्रुतस्याभिजनस्यच ॥ १७ ॥ देशवाग्बुद्धिसारूप्यमाचरन्विचरेत्सदा ॥ श्रुतिस्मृत्युदितंसम्यक्साधु
भिर्यश्चसेवितः ॥ १८ ॥ तमाचारंनिषेवेतनेहेतान्यत्रकर्हिचित् ॥ येनास्यपितरोयातायेनयाताःपितामहाः ॥ १९ ॥ तेनयायात्सतांमार्गंते
नगच्छन्नदुष्यति ॥ नित्यंस्वाध्यायशीलःस्यान्नित्यंयज्ञोपवीतवान् ॥ २० ॥ सत्यवादीजितक्रोधोलोभमोहविवर्जितः ॥ सावित्रीजापनिरतःश्रा
द्धकृन्मुच्यतेगृही ॥ २१ ॥ मातापित्रोर्हितेयुक्तोब्राह्मणस्यहितेरतः ॥ दातायज्वादेवभक्तोब्रह्मलोकेमहीयते ॥ २२ ॥ त्रिवर्गसेवीसततंदेवानांचसमर्च
नम् ॥ कुर्यादहरहर्नित्यंनमस्येत्प्रयतःसुरान् ॥ २३ ॥ विभागशीलःसततंक्षमायुक्तोदयालुकः ॥ गृहस्थस्तुसमाख्यातोनगृहेणगृहीभवेत् ॥ २४ ॥ क्ष
मादयाचविज्ञानंसत्यंचैवदमःशमः ॥ अध्यात्मनित्यताज्ञानमेतद्ब्राह्मणलक्षणम् ॥ २५ ॥ एतस्मान्नप्रमाद्येतविशेषेणद्विजोत्तमः ॥ यथाशक्तिचरन्धर्म्मंनिं
दितानिविवर्जयेत् ॥ २६ ॥ विधूयमोहकलिलंलब्ध्वायोगमनुत्तमम् ॥ गृहस्थोमुच्यतेबंधान्नात्रकार्याविचारणा ॥ २७ ॥ विगर्हितजयक्षेपहिंसाबंधवधात्म
नाम् ॥ अन्यमन्युसमुत्थानांदोषाणांमर्षणंक्षमा ॥ २८ ॥ स्वदुःखेष्वेवकारुण्यंपरदुःखेषुसौहृदम् ॥ दयेतिमुनयःप्राहुःसाक्षाद्धर्मस्यसाधनम् ॥ २९ ॥
चतुर्दशानांविद्यानांधारणाहिपरार्थतः ॥ विज्ञानमितितद्विद्याद्येनधर्मोविवर्धते ॥३०॥ अधीत्यविधिवद्विद्यामर्थंचैवोपलभ्यते ॥ धर्मकार्याणिकुर्वीतह्येतद्वि
ज्ञानमुच्यते॥३१॥सत्येनलोकंजयतिसत्यंतत्परमंपदम् ॥ यथाभूताप्रमादंतुसत्यमाहुर्मनीषिणः॥३२॥दमःशरीरोपरतिःशमःप्रज्ञाप्रसादतः ॥ अध्यात्मम
क्षरंविद्यायत्रगत्वानशोचति ॥३३॥ ययासदेवोभगवान्विद्ययाविद्यतेपरः ॥ साक्षादेवहृषीकेशस्तज्ज्ञानमितिकीर्तितम् ॥३४॥तन्निष्ठस्तत्परोविद्वान्नित्यम
क्रोधनःशुचिः ॥ महायज्ञपरोविप्रोलभतेतदनुत्तमम् ॥ ३५ ॥ धर्मस्यायतनंयत्नाच्छरीरंपरिपालयेत् ॥ नाहिदेहंविनाविष्णुःपुरुषैर्विद्यतेपरः ॥ ३६ ॥ नित्यं
धर्मार्थकामेषुयुज्येतनियतोद्विजः ॥ नधर्मवर्जितंकाममर्थंवामनसास्मरेत् ॥ ३७ ॥ सीदन्नपिहिधर्मेणनत्वधर्मंसमाचरेत् ॥ धर्मोहिभगवान्देवोगतिःसर्वेषुजं
तुषु ॥ ३८ ॥ भूतानांप्रियकारीस्यान्नपरद्रोहकर्मधीः ॥ नवेददेवतानिंदांकुर्य्यात्तैश्चनसंवसेत् ॥ ३९ ॥ यस्त्विमंनियतोमर्त्योधर्माध्यायंपठेच्छुचिः ॥

पा० १ विधर्मातिक्रमक्रोध ।

अध्यापयेच्छ्रावयेद्वाब्रह्मलोकेमहीयते ॥ ४० ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखंडेचतुःपंचाशत्तमोऽध्यायः॥ ५४ ॥ ॥ छ ॥ ॥ व्यासउवाच ॥ ॥ नहिं
स्यात्सर्वभूतानिनानृतंवावदेत्क्वचित् ॥ नाहितंनाप्रियंवाच्यंनस्तेनःस्यात्कदाचन ॥ १ ॥ तृणंवायदिवाशाकंमृदंवाजलमेवच ॥ परस्यापहरञ्जंतुर्नरकं
प्रतिपद्यते ॥ २ ॥ नराज्ञःप्रतिगृह्णीयान्नशूद्रात्पतितादपि ॥ नचान्यस्मादशक्तश्चेन्निंदितान्वर्जयेद्बुधः ॥ ३ ॥ नित्यंयाचनकोनस्यात्पुनस्तंनैवयाचयेत् ॥
प्राणानपहरत्येवंयाचकस्तस्यदुर्मतेः ॥ ४ ॥ नदेवद्रव्यहारीस्याद्विशेषेणद्विजोत्तमः ॥ ब्रह्मस्वंवानापहरेदापत्स्वपिकदाचन ॥ ५ ॥ नविषंविषमित्याहु
र्ब्रह्मस्वंविषमुच्यते ॥ देवस्वंचापियत्नेनसदापरिहरेत्ततः ॥ ६ ॥ पुष्पंशाकोदकंकाष्ठंतथामूलंफलंतृणम् ॥ अदत्तानिचनस्तेयंमनुःप्राहप्रजापतिः ॥ ७ ॥
गृहीतव्यानिपुष्पाणिदेवार्चनविधौद्विजः ॥ नैकस्मादेवनियतमननुज्ञायकेवलम् ॥ ८ ॥ तृणंकाष्ठंफलंपुष्पंप्रकाशंवैहरेद्बुधः ॥ धर्मार्थंकेवलंप्राहुरन्य
थापतितोभवेत् ॥ ९ ॥ तिलमुद्गयवादीनांमुष्टिर्ग्राह्यापथिस्थितैः ॥ क्षुधितैर्नान्यथाविप्राधर्मादिभिरितिस्थितिः ॥ १० ॥ नधर्मस्यापदेशेनपापंकृत्वाव्रतं
चरेत् ॥ व्रतेनपापंव्यागुह्यकुर्वन्स्त्रीशूद्रदंभनम् ॥ ११ ॥ प्रेत्येहचेदृशोविप्रोगर्ह्यतेब्रह्मवादिभिः ॥ छद्मनाचरितंयच्चव्रतंरक्षांसिगच्छति ॥ १२ ॥
अलिंगीलिंगिवेषेणयोवृत्तिमुपतिष्ठति ॥ सलिंगिनोहरेदेनास्तिर्यग्योनौचजायते ॥ १३ ॥ याचनंयोनिसंबंधंसहवासंचभाषणम् ॥ कुर्वाणःपततेनित्यंतस्मा
द्यत्नेनवर्जयेत् ॥ १४ ॥ देवद्रोहंनकुर्वीतगुरुद्रोहंतथैवच ॥ देवद्रोहाद्गुरुद्रोहःकोटिकोटिगुणाधिकः ॥ १५ ॥ जनापवादोनास्तिक्यंतस्मात्कोटिगु
णाधिकम् ॥ गोभिश्चदैवतैर्विप्रैःकृष्याराजोपसेवया ॥ १६ ॥ कुलान्यकुलतांयांतियानिहीनानिधर्म्मतः ॥ कुविचारैःक्रियालोपैर्वेदानध्ययनेनच ॥ १७ ॥
कुलान्यकुलतांयांतिब्राह्मणाऽतिक्रमेणच ॥ अनृतात्पारदार्याच्चतथाऽभक्ष्यस्यभक्षणात् ॥ १८ ॥ अगोत्रधर्म्माचरणात्क्षिप्रंनश्यतिवैकुलम् ॥ अश्रोत्रियेषु
दानाच्चवृषलेषुतथैवच ॥ १९ ॥ विहिताचारहीनेषुक्षिप्रंनश्यतिवैकुलम् ॥ अधार्मिकैर्वृतेग्रामेनव्याधिबहुलेवसेत् ॥ २० ॥ शूद्रराज्येचनवसेन्नपाखं
डजनैर्वृते ॥ हिमवद्विंध्ययोर्मध्यंपूर्वपाश्चिमयोःशुभम् ॥ २१ ॥ मुक्त्वासमुद्रयोर्देशंनान्यत्रनिवसेद्द्विजः ॥ कृष्णोवायत्रचरतिमृगोनित्यंस्वभावतः॥२२॥
पुण्यावाविश्रुतानद्यस्तत्रवानिवसेद्द्विजः ॥ अर्द्धकोशंनदीकूलंवर्जयित्वाद्विजोत्तमः ॥ २३ ॥ नान्यत्रनिवसेत्पुण्यंनांत्यजग्रामसन्निधौ ॥ नसंवसेच्चपति
तैर्नचांडालैर्नपुल्कसैः ॥ २४ ॥ नमूर्खैर्नावलिप्तैश्चनान्यैर्जायावसायिभिः ॥ एकशय्यासनेपंक्तिर्भांडेपक्वान्नमिश्रणम् ॥ २५ ॥ यजनाध्यापनेयोनिस्त

पा० १ नान्यैर्नित्यावसायिभिः ।

थैवसहभोजनम् ॥ सहाध्यायस्तुदशमःसहयाजनमेवच ॥ २६ ॥ एकादशसमुद्दिष्टादोषाःसांकर्यसंस्थिताः ॥ समीपेचाप्यवस्थानात्पा[1]पंसंक्रमतेनृ
णाम् ॥ २७ ॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेनसांकर्य्यंपरिवर्जयेत् ॥ एकपंक्त्युपविष्टायेनस्पृशंतिपरस्परम् ॥ २८ ॥ भस्मनाकृतमर्य्यादानतेषांसंकरोभवेत् ॥
अग्निनाभस्मनाचैवसलिलेनविलेखतः ॥ २९ ॥ द्वारेणस्तंभमार्गेणषड्[2]भिःपंक्तिर्विभिद्यते ॥ नकुर्याच्छुष्कवैराणिविवादंनचपैशुनम् ॥ ३० ॥ परक्षेत्रेगां
चरंतींनचाचक्षीतकर्हिचित् ॥ नसंवसेत्सूचकेननकंवैमर्मणिस्पृशेत् ॥ ३१ ॥ नसूर्यंपरिवेषंवानेंद्रचापंपरा[3]ह्निकम् ॥ परस्मैकथयेद्विद्वान्शशिनंवाथकां
चनम् ॥ ३२ ॥ नकुर्याद्बहुभिःसार्द्धंविरोधंबंधुभिस्तथा ॥ आत्मनःप्रतिकूलानिपरेषांनसमाचरेत् ॥ ३३ ॥ तिथिंपक्षस्यनब्रूयान्नक्षत्राणिनानिर्दि
शेत् ॥ नोदक्यामभिभाषेतनाशुचिंवाद्विजोत्तमः ॥ ३४ ॥ नदेवगुरुविप्राणांदीयमानंतुवारयेत् ॥ नचात्मानंप्रशंसेद्वापरनिंदांचवर्जयेत् ॥ ३५ ॥
वेदनिंदांदेवनिंदांप्रयत्नेनविवर्जयेत् ॥ यस्तुदेवानृषींश्चैववेदान्वानिंदतेद्विजः ॥ ३६ ॥ नतस्यनिष्कृतिर्दृष्टाशास्त्रेष्विहमुनीश्वराः ॥ निंदयेद्वागुरुंदेवंवेदं
वासोपबृंहणम् ॥ ३७ ॥ कल्पकोटिशतंसाग्रंरौरवेपच्यतेनरः ॥ तूष्णीमासीतनिंदायांनब्रूयात्किंचिदुत्तरम्॥३८॥कर्णौपिधायगंतव्यंनचैनमवलोकयेत् ॥
वर्ज्जयेद्वैरहस्यानिपरेषांगर्हणंबुधः ॥ ३९ ॥ विवादंस्वजनैःसार्द्धंनकुर्य्याद्वैकदाचन ॥ नपापंपापिनांब्रूयादपापंवाद्विजोत्तमः ॥ ४० ॥ सत्येनतुल्योदो
षःस्यादसत्याद्दोषवान्भवेत् ॥ नृणांमिथ्याभिशस्तानांपतंत्यश्रूणिरोदनात् ॥ ४१ ॥ तानिपुत्रान्पशून्घ्नंतितेषांमिथ्याभिशंसिनाम् ॥ ब्रह्महत्यासु
रापानेस्तेयेगुर्वंगनागमे ॥ ४२ ॥ दृष्टंवैशोधनंवृद्धैर्नास्तिमिथ्याभिशंसने ॥ नेक्षेतोद्यंतमादित्यंशशिनंवाऽनिमित्ततः ॥ ४३ ॥ नास्तंयांतंनवारि
स्थंनोप[4]स्पृष्टंनमध्यगम् ॥ तिरोहितंसमीक्षेतनादर्शाद्यनुगामिनम् ॥ ४४ ॥ ननग्नांस्त्रियमीक्षेतपुरुषंवाकदाचन ॥ नचमूत्रंपुरीषंवानचसंसृष्टमैथु
नम् ॥ ४५ ॥ नाशुचिःसूर्यसोमादीन्ग्रहानालोकयेद्बुधः ॥ नाभिभाषेतचपरमुच्छिष्टोवावगुंठितः ॥ ४६ ॥ नप[5]श्येत्प्रेतसंस्पर्शंनक्रुद्धस्यगुरोर्मु
खम् ॥ नतैलोदकयोश्छायां[6]नपंक्तिंभोजनेसति ॥ ४७ ॥ नमुक्तबंधनंपश्येन्नोन्मत्तंगजमेववा ॥ नाश्नीयाद्भार्ययासार्द्धंनैनामीक्षेतचाश्नतीम् ॥ ४८ ॥
क्षुवतींजृंभमाणांवानासनस्थांयथासुखम् ॥ नोदकेचात्मनोरूपंशुभंवाशुभमेववा ॥ ४९ ॥ नलंघयेच्चमतिमान्नाधितिष्ठेत्कदाचन ॥ नशूद्राय
मतिंदद्यात्कृसरंपायसंदधि ॥ ५० ॥ नोच्छिष्टंवामधुघृतंनचकृष्णाजिनंहविः ॥ नचैवास्मैव्रतंब्रूयान्नचधर्मंवदेद्बुधः ॥ ५१ ॥ नचक्रोधवशंगच्छेद्द्वेषंरागंच

पाठां०—१ सांकर्यं क्रमते । २ सद्भिः पंक्तिर्विभिद्यते । ३ शरान्तिकं, शराग्निकम् वा । ४ मेघस्पृष्टं, नसंस्पृष्टम् । ५ न पश्येद्व्योमसंस्पर्शम् । ६ नपत्नीं भोजने सति ।

वर्जयेत् ॥ लोभंदंभंतथाशाठ्यंह्यसूयांज्ञानकुत्सनम् ॥५२॥ ईर्ष्यांमदंतथाशोकंमोहंचपरिवर्जयेत् ॥ नकुर्यात्कस्यचित्पीडांसुतंशिष्यंतुताडयेत् ॥५३॥
नहीनानुपसेवेतनचतृष्णामतिःक्वचित् ॥ नात्मानंचावमन्येतदैन्यंयत्नेनवर्जयेत् ॥ ५४ ॥ नविशिष्टमसत्कुर्यान्नात्मानंवासनाद्बुधः ॥ ननखेनलिखेद्भू
मिंगांचसंवेशयन्नहि ॥ ५५ ॥ ननदीषुनदींब्रूयात्पर्वतेषुचपर्वतान् ॥ आवासेभोजनेवापिनत्यजेत्सहयायिनम् ॥ ५६ ॥ नावगाहेदपोनग्नोवह्निंनातिव्रजेत्त
था ॥ शिरोभ्यंगावशिष्टेनतैलेनांगंनलेपयेत् ॥ ५७ ॥ नसर्पशस्त्रैःक्रीडेतस्वानिखानिनसंस्पृशेत् ॥ रोमाणिचरहस्यानिनाशिष्टेनसहव्रजेत् ॥ ५८ ॥
नपाणिपादवाङ्नेत्रचापल्यंसमुपाश्रयेत् ॥ नाशिश्नोदरचापल्यंनचश्रवणयोःक्वचित् ॥ ५९ ॥ नचांगनखवाद्यंवैकुर्यान्नांजलिनापिबेत् ॥ नाभिहन्याज्ज
लंपद्भ्यांपाणिनावाकदाचन ॥ ६० ॥ नशातयेदिष्टिकाभिर्मूलानिचफलानिच ॥ नम्लेच्छभाषणंशिक्षेन्नाकर्षेच्चपदासनम् ॥ ६१ ॥ नखभेदनमास्फो
टंछेदनंवाविलेखनम् ॥ कुर्य्याद्विमर्दनंधीमान्नाकस्मादेवनिष्फलम् ॥ ६२ ॥ नोत्संगेभक्षयेद्भक्ष्यंवृथाचेष्टांनचाचरेत् ॥ ननृत्येदथवागायेन्नवादि
त्राणिवादयेत् ॥ ६३ ॥ नसंहताभ्यांपाणिभ्यांकंडूयेदात्मनःशिरः ॥ नलौकिकैस्तवैर्देवांस्तोषयेद्वाक्पतेरपि ॥ ६४ ॥ नाक्षैःक्रीडेन्नधावेतनाप्सुविण्मू
त्रमाचरेत् ॥ नोच्छिष्टःसंविशेन्नित्यंननग्नःस्नानमाचरेत् ॥ ६५ ॥ नगच्छंस्तुपठेद्वापिनचैवस्वशिरःस्पृशेत् ॥ नदंतैर्नखरोमाणिच्छिंद्यात्सुप्तंनबोधये
त् ॥ ६६ ॥ नाबालातपमासेवेत्प्रेतधूमंविवर्जयेत् ॥ नैवस्वप्याच्छून्यगेहेस्वयंनोपानहौहरेत् ॥ ६७ ॥ नाकारणाद्वानिष्ठीवेन्नबाहुभ्यांनदींतरेत् ॥
नपादक्षालनंकुर्यात्पादेनैवकदाचन ॥ ६८ ॥ नाग्नौप्रतापयेत्पादौनकांस्येधावयेद्बुधः ॥ नाभिप्रसारयेद्देवंब्राह्मणान्गामथापिवा ॥ ६९ ॥ वाय्वग्निनृप
विप्रान्वासूर्यंवाशशिनंप्रति ॥ अशुद्धःशयनंपानंस्वाध्यायंस्नानभोजनम् ॥ ७० ॥ बहिर्निष्क्रमणंचैवनकुर्वीतकदाचन ॥ स्वप्नमध्ययनंस्नानमुद्वर्तंभोजनं
गतिम् ॥ ७१ ॥ उभयोःसंध्ययोर्नित्यंमध्याह्नेचैववर्जयेत् ॥ नस्पृशेत्पाणिनोच्छिष्टोविप्रोगोब्राह्मणानलान् ॥ ७२ ॥ नचालनंपदावापिनदेवप्रतिमांस्पृ
शेत् ॥ नाशुद्धोग्निंपरिचरेन्नदेवान्कीर्तयेदृषीन् ॥ ७३ ॥ नावगाहेदगाधांबुधावयेन्नाऽनिमित्ततः ॥ नवामहस्तेनोद्धृत्यपिबेद्वक्त्रेणवाजलम् ॥७४ ॥ नोत्तरे
दनुपस्पृश्यनाप्सुरेतःसमुत्सृजेत् ॥ अमेध्यालिप्तमर्हंवालोहितंवाविषाणिवा ॥ ७५ ॥ व्यतिक्रामेन्नस्रवंतींनाप्सुमैथुनमाचरेत् ॥ चैत्यवृक्षंनवैछिंद्यान्ना
प्सुष्ठीवनमाचरेत् ॥ ७६ ॥ नास्थिभस्मकपालानिनकेशान्नचकंटकान् ॥ तुषांगारकरीषंवानाधितिष्ठेत्कदाचन ॥ ७७ ॥ नचाग्निंलंघयेद्धीमान्नो

पा०–१ नापिस्पृशेत्तथा ।

पदध्यादधःक्वचित् ॥ नचैनंपादतःकुर्य्याच्छूर्पेणनधमेद्बुधः ॥ ७८ ॥ नवृक्षमवरोहेतनावेक्षेताशुचिःक्वचित् ॥ अग्नौनचक्षिपेदग्निंनाद्भिःप्रशमये
त्तथा ॥ ७९ ॥ सुहृन्मरणमात्रंवास्वयंनश्रावयेत्परान् ॥ अपण्यंकूटपण्यंवाविक्रयेनप्रयोजयेत् ॥ ८० ॥ नवह्निंमुखनिःश्वासैर्ज्वाल
येन्नाशुचिर्बुधः ॥ पुण्यस्थानोदकस्थानेसीमांतंवाहयेन्नतु ॥ ८१ ॥ नभिंद्यात्पूर्वसमयमभ्युपेतंकदाचन ॥ परस्परंपशून्व्याघ्रान्पक्षिणोनचयोधये
त् ॥ ८२ परबाधांनकुर्वीतजलवातातपादिभिः ॥ कारयित्वासुकर्माणिगुरून्पश्चान्नवंचयेत् ॥ ८३ ॥ सायंप्रातर्गृहद्वारान्रक्षार्थंपरिघट्टयेत् ॥ बहि
र्माल्यंसुगंधिंवाभार्ययासहभोजनम् ॥ ८४ ॥ विगृह्यवादंकृत्वावाप्रवेशंचविवर्जयेत् ॥ नखादन्ब्राह्मणस्तिष्ठेन्नजल्पेद्वाहसेद्बुधः ॥ ८५ ॥ स्वमग्निंचैवह
स्तेनस्पृशेन्नाप्सुचिरंवसेत् ॥ नपक्षकेणोपधमेन्नशूर्पेणचपाणिना ॥ ८६ ॥ मुखेनाग्निंसमिंधीतमुखादग्निरजायत ॥ परस्त्रियंनभाषेतनायाज्यंयाजयेद्बु
धः ॥ ८७ ॥ नैकश्चरेत्सदाविप्रःसमुदायंचवर्जयेत् ॥ नदेवायतनंगच्छेत्कदाचिद्वाऽप्रदक्षिणम् ॥ ८८ ॥ नपीडयेद्वावस्त्राणिनदेवायतनेस्वपेत् ॥ नैको
ध्वानंप्रपद्येतनाधार्मिकजनैःसह ॥ ८९ ॥ नव्याधिदूषितैर्वापिनशूद्रैःपतितेनवा ॥ नोपानद्वर्जितोवाथजलादिरहितस्तथा ॥ ९० ॥ नवर्त्मनिचितिंवा
ममतिक्रामेत्क्वचिद्द्विजः ॥ ननिंद्योगिनःसिद्धान्व्रतिनोवायतींस्तथा ॥ ९१ ॥ देवतायतनंप्राज्ञादेवानांचैवसत्रिणाम् ॥ नाक्रामेत्कामतश्छायां
ब्राह्मणानांचगोरपि ॥ ९२ ॥ स्वांतुनाक्रामयेच्छायांपतिताद्यैर्नरोगिभिः ॥ नांगारभस्मकेशादिष्वधितिष्ठेत्कदाचन ॥ ९३ ॥ वर्जयेन्मार्जनी
रेणुंस्नानवस्त्रघटोदकम् ॥ नभक्षयेदभक्ष्याणिनापेयंचापिबेद्द्विजः ॥ ९४ ॥ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखंडेपंचपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५५ ॥ ॥ छ ॥
॥ व्यासउवाच ॥ ॥ नाद्याच्छूद्रस्यविप्रोन्नंमोहाद्वायदिकामतः ॥ सशूद्रयोनिंव्रजतियस्तुभुंक्तेत्वनापदि ॥ १ ॥ षण्मासान्योद्विजोभुंक्तेशूद्र
स्यान्नंविगर्हितम् ॥ जीवन्नेवभवेच्छूद्रोमृतःश्वाचाभिजायते ॥ २ ॥ ब्राह्मणक्षत्रियविशांशूद्रस्यचमुनीश्वराः ॥ यस्यान्नेनोदरस्थेनमृतस्तद्योनिमाप्नु
यात् ॥ ३ ॥ राजान्नंवर्तकान्नंचषंढान्नंचर्म्मकारिणाम् ॥ गणान्नंगणिकान्नंचषडन्नंचवर्जयेत् ॥ ४ ॥ चक्रोपजीविरजकतस्करध्वजिनांतथा ॥
गांधर्वलोहकारान्नंमृतकान्नंविवर्जयेत् ॥ ५ ॥ कुलालचित्रकारान्नंवार्धुषेःपतितस्यच ॥ पौनर्भवच्छत्रिकयोरभिशप्तस्यचैवाहि ॥ ६ ॥
सुवर्णकारशैलूषव्याधबंध्यातुरस्यच ॥ चिकित्सकस्यचैवान्नंपुंश्चल्यादंडकस्यच ॥ ७ ॥ स्तेननास्तिकयोरन्नंदेवतानिंदकस्यच ॥ सोमविक्र

पा० १ नारीभिः समये तथा । २ वाहयेन्नतु । ३ परवादं नकुर्वीत इति तुसम्यगेव । ४ नव्यंजनेनोपधमेन्नवस्त्रेण च पाणिना । ५ पा० नट्टान्नं नर्तकान्नं च चांडालचर्मकारिणाम् ।

यिणश्चान्नंश्वपाकस्यविशेषतः ॥ ८ ॥ भार्य्याजितस्यचैवान्नंयस्यचोपपतिर्गृहे ॥ उत्सृष्टस्यकदर्यस्यतथैवोच्छिष्टभोजिनः ॥ ९ ॥ पापी
योन्नंचसंघान्नंशस्त्राजीवस्यचैवहि ॥ भीतस्यरुदितस्यान्नमवक्रुष्टंपरिक्षतम् ॥ १० ॥ ब्रह्मद्विषःपापरुचेःश्राद्धान्नंमृतकस्यच ॥ वृथापाकस्यचै
वान्नंशावान्नंचातुरस्यच ॥ ११ ॥ अप्रजानांतुनारीणांकृतघ्नस्यतथैवच ॥ कारुकान्नंविशेषेणशस्त्रविक्रयिणस्तथा ॥ १२ ॥ शौंडान्नंघांटिकान्नंच
भिषजामन्नमेवच ॥ विद्धत्प्रजननस्यान्नंपरिवेत्रन्नमेवच ॥ १३ ॥ पुनर्भुवोविशेषेणतथैवादिधिषूपतेः ॥ अवज्ञातंचावधूतंसरोषविस्मयान्वितम् ॥ १४ ॥
गुरोरपिनभोक्तव्यमन्नंसंस्कारवर्जितम् ॥ दुष्कृतंहिमनुष्यस्यसर्वमन्नेव्यवस्थितम्॥१५॥योयस्यान्नंसमश्नातिसतस्याश्नातिकिल्बिषम् ॥ अर्द्धकाकुलं
मित्रंचगोपालोवाहनापितौ ॥ १६ ॥ एतेशूद्रेषुभोज्यान्नायश्चात्मानंनिवेदयेत् ॥ कुशीलवःकुंभकश्चक्षेत्रकर्मकएवच ॥ १७ ॥ एतेशूद्रेषुभोज्यान्नादत्त्वा
स्वल्पगुणंबुधैः ॥ पायसंस्नेहपक्वंचगोरसश्चैवसक्तवः ॥ १८ ॥ पिण्याकंचैवतैलंचशूद्राद्ग्राह्यंद्विजातिभिः ॥ वृंताकंनालिकाशाकं[1]कुसुंभंभस्मकंतथा ॥
॥ १९ ॥ पलांडुंलशुनंशुक्तंनिर्य्यासंचैववर्जयेत् ॥ छत्राकंविड्वराहंचस्विन्नंपीयूषमेवच ॥ २० ॥ विलयंविमुखंचैव[2]कोरकाणिविवर्जयेत् ॥ गृंजनं
किंशुकंचैवकूष्मांडंचतथैवच ॥ २१ ॥ उदुंबरमलाबुंचजग्ध्वापततिवैद्विजः ॥ तथाकृसरसंयावौपायसापूपमेवच ॥ २२ ॥ अनुपाकृतमांसंचदेवा
न्नानिहवींषिच ॥ यवागूंमातुलिंगंचमत्स्यानप्यनुपाकृतान् ॥ २३ ॥ नीपंकपित्थंप्लक्षंचप्रयत्नेनविवर्जयेत् ॥ पिण्याकंचोद्धृतस्नेहंदेवधान्यंतथैवच २४॥
रात्रौचतिलसंबंधंप्रयत्नेनदधित्यजेत् ॥ नाश्नीयात्पयसातक्रंना[3]भक्ष्यानुपयोजयेत् ॥ २५ ॥ [4]कृमिदुष्टंभावदुष्टंमृत्संसर्गंचवर्जयेत् ॥ कृमिकीटावपन्नंचसु
हृत्क्लेदंचनित्यशः ॥ २६ ॥ [5]श्वाघ्रातंचपुनःसिद्धंचंडालावेक्षितंतथा ॥ उदक्ययाचपतितैर्गवासंघ्रातमेवच ॥ २७ ॥ असंगतंपर्य्युषितंपर्यस्ता
न्नंचनित्यशः ॥ काककुक्कुटसंस्पृष्टंकृमिभिश्चैवसंगतम् ॥ २८ ॥ मनुष्यैरप्यवघ्रातंकुष्ठिनास्पृष्टमेवच ॥ नरजस्वलयादत्तंनपुंश्चल्यासरोगया ॥ २९ ॥
मलवद्वाससावापिपरवासोथवर्जयेत् ॥ विवत्सायाश्चगोक्षीरंमेषस्यानिर्दशस्यच ॥ ३० ॥ आविकंसंधिनीक्षीरमपेयंमनुरब्रवीत् ॥ बलाकंहंसदात्यूहंक
लविंकंशुकंतथा ॥ ३१ ॥ कुररंचचकोरंचजालपादंचकोकिलम् ॥ वायसान्खजरीटांश्चश्येनंगृध्रंतथैवच ॥ ३२ ॥ उलूकंचक्रवाकंचभासंपारावतं
तथा ॥ कपोतंटिट्टिभंचैवग्रामकुक्कुटमेवच ॥ ३३ ॥ सिंहंव्याघ्रंचमार्जारंश्वानंसूकरमेवच ॥ शृगालंमर्कटंचैवगर्दभंनचभक्षयेत् ॥ ३४ ॥ नभक्षयेत्[6]सर्प

पा०—१ कुसुंभाश्मंतकं । २ कवकानि । ३ सक्षारान्नं योजयेत् । ४ क्रियादुष्टंभावदुष्टमसत्ससर्गंवर्तियत् । ५ स्वाघ्रातं । ६ सर्वमृगान् ।

मृगाञ्छ्विनोन्यान्वनेचरान् ॥ जलेचरान्स्थलचरान्प्राणिनश्चेतिधारणा ॥ ३५ ॥ गोधाकूर्मःशशःखड्गःसल्लकश्चेतिसत्तमाः ॥ भक्ष्यान्पंचनखान्नि
त्यं[1]मनुराहप्रजापतिः ॥ ३६ ॥ मत्स्यान्सशल्कान्भुंजीतमांसंरौरवमेवच ॥ निवेद्यदेवताभ्यस्तुब्राह्मणेभ्यश्चनान्यथा ॥ ३७ ॥ मयूरंतित्तिरंचैवकपोतंचक
पिंजलम् ॥ वार्ध्रीणसंबकंभक्ष्यंमीनंहंसंपराजितम् ॥ ३८ ॥ शफरींसिंहतुंडंचतथापाठीनरोहितौ ॥ मत्स्याश्चैतेसमुद्दिष्टाभक्षणीयाद्विजोत्तमाः ॥ ३९ ॥
प्रोक्षितंभक्षयेदेषांमांसंचद्विजकाम्यया ॥ यथाविधिप्रयुक्तंचप्राणानामपिचात्यये ॥ ४० ॥ भक्षयेन्नैवमांसानिशेषभोजीनालिप्यते ॥ औषधार्थमशक्तो
वा[2]नियोगाद्यज्ञकारणात् ॥ ४१ ॥ आमंत्रितश्चयःश्राद्धेदैवेवामांसमुत्सृजेत् ॥ यावंतिपशुरोमाणितावन्नरकमृच्छति ॥ ४२ ॥ अदेयंवाप्यपेयंवातथै
वास्पृश्यमेववा ॥ द्विजातीनामनालोक्यंनित्यंमद्यमितिस्थितिः ॥ ४३ ॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेनमद्यंनित्यंविवर्जयेत् ॥ पीत्वापततिकर्म्मभ्यस्त्वसंभाष्यो
भवेद्द्विजः ॥४४॥ भक्षयित्वाप्यभक्ष्याणिपीत्वाऽपेयान्यपिद्विजः ॥ नाधिकारीभवेत्तावद्यावत्तन्नजहात्यधः ॥४५॥ तस्मात्परिहरेन्नित्यमभक्ष्याणिप्रयत्नतः ॥
अपेयानिचविप्रोवैतथाचेद्यातिरौरवम् ॥ ४६ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखंडेभक्ष्याभक्ष्यनियमोनामषट्पंचाशत्तमोऽध्यायः ॥५६॥छ॥ ॥ व्यासउ
वाच॥ ॥अथातःसंप्रवक्ष्यामिदानधर्म्ममनुत्तमम् ॥ ब्रह्मणाभिहितंपूर्वमृषीणांब्रह्मवादिनाम् ॥ १ ॥ अर्थानामुचितंपात्रेश्रद्धयाप्रतिपादनम् ॥ दानं[3]मित्यभिनिर्दि
ष्टंभुक्तिमुक्तिफलप्रदम् ॥ २ ॥ योददातिविशिष्टेभ्यःश्रद्धयापरयायुतः ॥ तं[4]द्वैदत्तमहंमन्येशेषंकस्यापिरक्षति ॥ ३ ॥ नित्यंनैमित्तिकंकाम्यंत्रिविधं
दानमुच्यते ॥ चतुर्थंविमलंप्रोक्तंसर्वदानोत्तमोत्तमम् ॥ ४ ॥ अहन्यहनियत्किंचिद्दीयतेनुपकारिणे ॥ अनुद्दिश्यफलंतस्माद्ब्राह्मणायतुनित्यकम् ॥ ५ ॥
यत्तुपापोपशांत्यर्थंदीयतेविदुषांकरे ॥ नैमित्तिकंतदुद्दिष्टंदानंसद्भिरनुत्तमम् ॥ ६ ॥ अपत्यविजयैश्वर्यसुखार्थंयत्प्रदीयते ॥ दानंतत्काम्यमाख्यातमृ
षिभिर्धर्मचिंतकैः ॥ ७ ॥ यदीश्वरस्यप्रीत्यर्थंब्रह्मवित्सुप्रदीयते ॥ चेतसाधर्मयुक्तेनदानंतद्विमलंशिवम् ॥ ८ ॥ दानधर्मंनिषेवेतपात्रमासाद्यशक्ति
तः ॥ उपास्यतेतुतत्पात्रंयत्तारयतिसर्वतः ॥ ९ ॥ कुटुंबभुक्तिवसनाद्देयंयदतिरिच्यते ॥ अन्यथादीयतेयद्धैनतद्दानंफलप्रदम् ॥ १० ॥ श्रोत्रियायकुली
नायविनीतायतपस्विने ॥ व्रतस्थायदरिद्रायप्रदेयंभक्तिपूर्वकम् ॥ ११ ॥ यस्तुदद्यान्महींभक्त्याब्राह्मणायाहिताग्नये ॥ सयातिपरमंस्थानंयत्रगत्वानशो
चति ॥ १२ ॥ इक्षुभिः संयुतांभूमिंयवगोधूमशालिनीम् ॥ ददातिवेदविदुषेयःसभूयोनजायते ॥ १३ ॥ गोचर्ममात्रामपिवायोभूमिंसंप्रयच्छति ॥ ब्राह्म

पा०— १ प्राह प्रजापतिः । २ नयोगाद्यज्ञकारणात् । ३ तदोमिति । ४ तद्धि वित्तमहं ।

णायदरिद्रायसर्वपापैःप्रमुच्यते ॥ १४ ॥ भूमिदानात्परंदानंविद्यतेनेहकिंचन ॥ अन्नदानंतेनतुल्यंविद्यादानंततोधिकम् ॥ १५ ॥ योब्राह्मणायशांताय
शुचयेधर्मशीलिने ॥ ददातिविद्यांविधिनाब्रह्मलोकेमहीयते ॥ १६ ॥ दद्यादहरहःस्वर्णंश्रद्धयाब्रह्मचारिणे ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तोब्रह्मणःस्थानमाप्नुयात् ॥
॥ १७ ॥ गृहस्थायान्नदानेनफलमाप्नोतिमानवः ॥ अन्नमेवास्यदातव्यंदत्वाप्नोतिपरांगतिम् ॥ १८ ॥ वैशाख्यांपूर्णमास्यांतुब्राह्मणान्सप्तपंचवा ॥ उपो
ष्यविधिनाशांतःशुचिःप्रयतमानसः ॥ १९ ॥ पूजयित्वातिलैःकृष्णैर्मधुनाचविशेषतः ॥ प्रीयतांधर्मराजेतियदामनसिवर्त्तते ॥ २० ॥ यावज्जीवंतुयत्पा
पंतत्क्षणादेवनश्यति ॥ कृष्णाजिनेतिलान्कृत्वाहिरण्यंमधुसर्पिषी ॥ २१ ॥ ददातियस्तुविप्रायसर्वंतरतिदुष्कृतम् ॥ घृतान्नमुदकुंभंचवैशाख्यांतुविशे
षतः ॥ २२ ॥ निर्दिश्यधर्मराजायविप्रेभ्योमुच्यतेभयात् ॥ सुवर्णतिलयुक्तैस्तुब्राह्मणान्सप्तपंचवा ॥ २३ ॥ तर्पयेदुदपात्रैस्तुब्रह्महत्यांव्यपोहति ॥ मा
घमासेतमिस्रेतुद्वादश्यांसमुपोषितः ॥ २४ ॥ शुक्लांबरधरःकृष्णैस्तिलैर्हुत्वाहुताशनम् ॥ प्रदद्याद्ब्राह्मणेभ्यस्तुतिलानेवसमाहितः ॥ २५ ॥ जन्मप्रभृ
तियत्पापंसर्वंतरतिवैद्विजः ॥ अमावास्यामनुप्राप्यब्राह्मणायतपस्विने ॥ २६ ॥ यत्किंचिद्देवदेवेशंदद्याच्चोद्दिश्यकेशवम् ॥ प्रीयतामीश्वरोविष्णुर्हृषी
केशःसनातनः ॥ २७ ॥ सप्तजन्मकृतंपापंतत्क्षणादेवनश्यति ॥ यस्तुकृष्णचतुर्दश्यांस्नात्वादेवंपिनाकिनम् ॥ २८ ॥ आराधयेद्द्विजमुखेनतस्यास्ति
पुनर्भवः ॥ कृष्णाष्टम्यांविशेषेणधार्मिकायद्विजातये ॥ २९ ॥ स्नात्वाभ्यर्च्ययथान्यायंपादप्रक्षालनादिभिः ॥ प्रीयतांमेमहादेवोदद्याद्द्रव्यंस्वकीय
कम् ॥ ३० ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तःप्राप्नोतिपरमांगतिम् ॥ द्विजैःकृष्णचतुर्दश्यांकृष्णाष्टम्यांविशेषतः ॥ ३१ ॥ अमावास्यांतथाभक्तैःपूजनीयस्त्रिवि
क्रमः ॥ एकादश्यांनिराहारोद्वादश्यांपुरुषोत्तमम् ॥ ३२ ॥ अर्चयेद्ब्राह्मणमुखेसगच्छेत्परमंपदम् ॥ एषातिथिर्वैष्णवीस्याद्द्वादशीशुक्लपक्षतः ॥ ३३ ॥
तस्यामाराध्ययेद्देवंप्रयत्नेनजनार्दनम् ॥ यत्किंचिद्देवमीशानमुद्दिश्यब्राह्मणेशुचौ ॥३४॥ दीयतेविष्णुमेवापितदनंतफलंस्मृतम् ॥ योहियांदेवतामिच्छे
त्समाराधयितुंनरः ॥ ३५ ॥ ब्राह्मणान्पूजयेद्यत्नात्सतस्यास्तोषयेत्ततः ॥ द्विजानांवपुरास्थायनित्यंतिष्ठंतिदेवताः ॥ ३६॥ पूज्यंतेब्राह्मणालाभेप्रतिमादिषु
तैःक्वचित् ॥ प्रतिमादिषुयत्नेनतस्मात्फलमभीप्सता ॥ ३७ ॥ द्विजेषुदेवतानित्यंपूजनीयाविशेषतः ॥ विभूतिकामःसततंपूजयेद्धिपुरंदरम् ॥ ३८ ॥
ब्रह्मवर्चसकामस्तुब्रह्माणंज्ञानकामुकः ॥ आरोग्यकामोथरविंधनकामोहुताशनम् ॥ ३९ ॥ कर्म्मणांसिद्धिकामस्तुपूजयेद्वैविनायकम् ॥ भोगकामस्तुश
शिनंबलकामःसमीरणम् ॥४०॥ मुमुक्षुःसर्वसंसारात्प्रयत्नेनार्चयेद्धरिम् ॥ यस्तुयोगंतथामोक्षमन्विच्छेऽज्ज्ञानमैश्वरम्॥४१॥ अर्चयेतविरूपाक्षंप्रयतेनसुरे
श्वरम् ॥ येवांच्छंतिमहाभोगान्ज्ञानानिचमहेश्वरम् ॥ ४२ ॥ तेपूजयंतिभूतेशंकेशवंचापिभोगिनः ॥ वारिदस्तृप्तिमाप्नोतिजलदानंततोधिकम् ॥ ४३ ॥

तैलप्रदःप्रजामिष्टांदीपदश्चक्षुरुत्तमम् ॥ भूमिदःसर्वमाप्नोतिदीर्घमायुर्हिरण्यदः ॥ ४४ ॥ गृहदाताग्र्यवेश्मानिरूप्यदोरूपमुत्तमम् ॥ वासोदश्चंद्रसालोक्य
मश्वदोयानमुत्तमम् ॥ ४५ ॥ अन्नदाताश्रियंस्वेष्टांगोदोब्राह्मणविष्टपम् ॥ यानशय्याप्रदोभार्य्यामैश्वर्यमभयप्रदः ॥ ४६ ॥ धान्यदःशाश्वतंसौख्यंब्रह्मदो
ब्रह्मशाश्वतम् ॥ धान्यान्यपियथाशक्तिविप्रेषुप्रतिपादयेत् ॥ ४७ ॥ वेदविद्याविशिष्टेषुप्रेत्यस्वर्गंसमश्नुते ॥ गवांचान्नप्रदानेनसर्वपापैःप्रमुच्यते ॥ ४८ ॥
इंधनानांप्रदानेनदीप्ताग्निर्जायतेनरः ॥ फलमूलानिपानानिशाकानिविविधानिच ॥ ४९ ॥ प्रदद्याद्ब्राह्मणेभ्यस्तुमुदायुक्तःसदाभवेत् ॥ औषधंस्नेहमाहारं
रोगिणोरोगशांतये ॥ ५० ॥ ददानोरोगरहितःसुखीदीर्घायुरेवच ॥ असिपत्रवनंमार्गंक्षुरधारासमन्वितम् ॥ ५१ ॥ तीक्ष्णतापंचतरतिछत्रोपानत्प्रदोनरः ॥
यद्यदिष्टतमंलोकेयच्चास्यापेक्षितंगृहे ॥ ५२ ॥ तत्तद्गुणवतेदेयंतदेवाक्षयमिच्छता ॥ अयनेविषुवेचैवग्रहणेचंद्रसूर्ययोः ॥ ५३ ॥ संक्रांत्यादिषुकालेषुदत्तं
भवतिचाक्षयम् ॥ प्रयागादिषुतीर्थेषुपुण्येष्वायतनेषुच ॥५४॥ दत्वाचाक्षयमाप्नोतिनदीप्रस्रवणेषुच ॥ दानधर्मात्परोधर्मोभूतानांनेहविद्यते ॥ ५५ ॥ तस्मा
द्विप्रायदातव्यंश्रोत्रियायद्विजातिभिः ॥ स्वर्गायभूतिकामेनतथापापोपशांतये ॥५६॥ मुमुक्षुणातुदातव्यंब्राह्मणेभ्यस्तथान्वहम् ॥ दीयमानंतुयोमोहाद्गोवि
प्राग्निसुरेषुच ॥ ५७ ॥ निवारयत्यधर्मात्मातिर्यग्योनिंव्रजेतसः ॥ यस्तुद्रव्यार्जनंकृत्वानार्चयेद्ब्राह्मणान्सुरान् ॥ ५८ ॥ सर्वस्वमपहृत्यैनंराजाराष्ट्रात्प्रवास
येत् ॥ यस्तुदुर्भिक्षवेलायामन्नाद्यंनप्रयच्छति ॥ ५९ ॥ म्रियमाणेषुविप्रेषुब्राह्मणःसतुगर्हितः ॥ नतस्मात्प्रतिगृह्णीयुःनवसेयुश्चतेनहि ॥६०॥ आं[1]ज्ञायित्वास्व
काद्राष्ट्राद्राजातंविप्रवासयेत् ॥ पश्चात्सद्भ्योददातीहस्वद्रव्यंधर्मसाधनम्॥६१॥ सपूर्वाभ्यधिकःपापीनरकेपच्यतेनरः ॥ स्वाध्यायवंतोयेविप्राविद्यावंतोजि
तेंद्रियाः ॥ ६२ ॥ सत्यसंयमसंयुक्तास्तेभ्योदद्याद्विजोत्तमाः ॥ प्रभुक्तमपिविद्वांसंधार्मिकंभोजयेद्विजम् ॥ ६३ ॥ नचमूर्खमवृत्तस्थंदशरात्रमुपोषितम् ॥ स
न्निकृष्टमतिक्रम्यश्रोत्रियंयःप्रयच्छति ॥ ६४ ॥ सतेनकर्मणापापीदहत्यासप्तमंकुलम् ॥ यदिस्यादधिकोविप्रःशीलविद्यादिभिःस्वयम् ॥ ६५ ॥ तस्मैयत्ने
नदातव्यमतिक्रम्यचसन्निधिम् ॥ योर्चितंप्रतिगृह्णीयाद्दद्यादर्चितमेवच ॥ ६६ ॥ तावुभौगच्छतःस्वर्गंनरकंतुविपर्यये ॥ नवार्यपिप्रयच्छेतनास्तिकेहैतु
केपिच ॥ ६७ ॥ नपाखंडेषुसर्वेषुनावेदविदिधर्मवित् ॥ रूप्यंन्नैवहिरण्यंचगामश्वंपृथिवींतिलान् ॥ ६८ ॥ अविद्वान्प्रतिगृह्णीयाद्भस्मीभवतिकाष्ठवत् ॥
द्विजातिभ्योधनंलिप्सेत्प्रशस्तेभ्योद्विजोतमः ॥ ६९ ॥ अपिराजन्यवैश्याभ्यांनतुशूद्रात्कथंचन ॥ वृत्तिसंकोचमन्विच्छेन्नेहेतधनविस्तरम् ॥ ७० ॥ धन
लोभेप्रसक्तस्तुब्राह्मण्यादेवहीयते ॥ वेदानधीत्यसकलान्यज्ञांश्चावाप्यसर्वशः ॥ ७१ ॥ नतांगतिमवाप्नोतिसंतोषाद्यामवाप्नुयात् ॥ प्रतिग्रहरुचिर्नस्याच्छू

पा०— १ अकंपित्वा । अकंयित्वा ।

द्रान्नतुसमाहरेत् ॥ ७२॥ स्थित्यर्थादधिकंगृह्णन्ब्राह्मणोयात्यधोगतिम् ॥ यस्तुयातिनसंतोषंनसस्वर्गस्यभाजनम् ॥७३॥ उद्वेजयतिभूतानियथाचोरस्त
थैवसः ॥ गुरुंभृत्यांश्चोज्जिहीर्षुस्तर्पयन्देवतातिथीन् ॥ ७४ ॥ सर्वतःप्रतिगृह्णीयान्नतुतृप्येत्स्वयंततः ॥ एवंगृहस्थोयुक्तात्मादेवतातिथिपूजकः ॥७५॥
वर्तमानःसंयतात्मायातितत्परमंपदम् ॥ पुत्रेषुभार्यांनिक्षिप्यगत्वारण्यंतुतत्त्ववित् ॥ ७६ ॥एकाकीविचरेन्नित्यमुदासीनःसमाहितः ॥ एषवःकथितोधर्म्मो
गृहस्थानांद्विजोत्तमाः ॥ ज्ञात्वातुतिष्ठेन्नियतंतथानुष्ठापयेद्द्विजान् ॥ ७७ ॥ इतिदेवमनादिमेकमीशंगृहधर्मेणसमर्चयेदजस्रम् ॥ समतीत्यससर्वभूत
योनिंप्रकृतिंयातिपरंनयातिजन्म ॥ ७८ ॥ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखंडेगृहस्थधर्मनिर्णयोनामसप्तपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५७ ॥ ॥ छ ॥
॥ व्यासउवाच ॥ ॥ एवंग्रहाश्रमेस्थित्वाद्वितीयंभागमायुषः ॥ वानप्रस्थाश्रमंगच्छेत्सदारःसाग्निरेवच ॥ १ ॥ निक्षिप्यभार्यांपुत्रेषुगच्छेद्वनमथा
पिवा ॥ दृष्ट्वापत्यस्यवापत्यंजर्जरीकृतविग्रहः ॥ २ ॥ शुक्लपक्षस्यपूर्वाह्णेप्रशस्तेचोत्तरायणे ॥ गत्वारण्यंनियमवांस्तपःकुर्यात्समाहितः ॥ ३ ॥ फल
मूलानिपूतानिनित्यमाहारमाहरेत् ॥ यदाहारोभवेत्तेनपूजयेत्पितृदेवताः ॥ ४ ॥ पूजयेदतिथिंनित्यंस्नात्वाचाभ्यर्चयेत्सुरान् ॥ गृहादादायचाश्नीयाद
ष्टौग्रासान्समाहितः ॥ ५ ॥ जटाश्चबिभृयान्नित्यंनखरोमाणिनोत्सृजेत् ॥ स्वाध्यायंसर्वथाकुर्यान्नियच्छेद्वाचमन्यतः ॥ ६ ॥ अग्निहोत्रंचजुहुयात्पंच
यज्ञान्समाचरेत् ॥ उत्पन्नैर्विविधैर्मेध्यैःशाकमूलफलेनवा ॥ ७ ॥ चीरवासाभवेन्नित्यंस्नायात्त्रिषवणंशुचिः ॥ सर्वभूतानुकंपश्चप्रतिग्रहविवर्जितः ॥ ८ ॥
दर्शेनपौर्णमासेनयजेतनियतंद्विजः ॥ ऋत्विष्ट्याग्रयणेचैवचातुर्मास्यानिकारयेत् ॥ ९ ॥ उत्तरायणंचक्रमशोदक्षिणायनमेवच ॥ वासंतशारदैर्मे
ध्यैरुत्पन्नैःस्वयमाहृतैः ॥ १० ॥ पुरोडाशांश्चरूंश्चैवविधिवन्निर्वपेत्पृथक् ॥ [1]देवताभ्यःपितृभ्यश्चदत्त्वामेध्यतरंहविः ॥ ११ ॥ शेषंसमुपभुंजी
तलवणंचस्वयंकृतम् ॥ वर्जयेन्मद्यमांसानिभौमानि[2]कवकानिच ॥ १२ ॥ भूस्तृणंशष्पकंचैवश्लेष्मातकफलानिच ॥ नफालकृष्टमश्नी
यादुत्सृष्टमपिकेनचित् ॥ १३ ॥ नग्रामजातान्यार्तोपिपुष्पाणिचफलानिच ॥ श्रावणेनैवविधिनावह्निंपरिचरेत्सदा ॥ १४ ॥ नद्रुह्येत्सर्व
भूतानिनिर्द्वंद्वोनिर्भयोभवेत् ॥ ननक्तंकिंचिदश्नीयाद्रात्रौध्यानपरोभवेत् ॥ १५ ॥ जितेंद्रियोजितक्रोधस्तत्वज्ञानविचिंतकः ॥ ब्रह्मचारीभवेन्नित्यंनपत्नीम
पिसंश्रयेत् ॥ १६ ॥ यस्तुपत्न्यावनंगत्वामैथुनंकामतश्चरेत् ॥ तद्व्रतंतस्यलुप्येतप्रायश्चित्तीयतेद्विजः ॥ १७ ॥ तत्रयोजायतेगर्भोनसस्पृश्यो
द्विजातिभिः ॥ नहिवेदेधिकारोस्यतद्वंशेप्येवमेवहि ॥ १८ ॥ भूमौशयीतसततंसावित्रीजप्यतत्परः ॥ शरण्यःसर्वभूतानांसद्विभागपरःसदा ॥ १९ ॥

पा० १ देवताभ्यश्चतद्धुत्वावन्यंमेध्यतरंहविः । २ करकानि ।

परिवादंमृषावादंनिद्रालस्येचवर्जयेत्॥एकाग्निरनिकेतःस्यात्प्रोक्षितांभूमिमाश्रयेत्॥२०॥मृगैःसहचरेद्दांतस्तैःसहैवचसंवसेत् ॥ शिलायांशर्करायांवाशयी
तसुसमाहितः ॥२१॥ सद्यःप्रक्षालकोवास्यान्माससंचयिकोपिवा ॥ षण्मासनिचयोवापिसमानिचयएववा॥२२॥नक्तंचान्नंसमश्नीयाद्दिवाचाहृत्यशक्तितः ॥
चतुर्थकालकोवास्यात्किंवाप्यष्टमकालिकः ॥२३॥ चांद्रायणविधानैर्वाशुक्लेकृष्णेचवर्जयेत् ॥ पक्षेपक्षेसमश्नीयाद्यवागूंक्वथितांसकृत् ॥२४॥ पुष्पमूलफलै
र्वापिकेवलैर्वर्तयेत्सदा ॥ स्वाभाविकैःस्वयंशीर्णैर्वैखानसमतेस्थितः॥२५॥भूमौवापरिवर्तेततिष्ठेद्वाप्रपदैर्दिनम् ॥ स्थानासनाभ्यांविहरेन्नक्वचिद्धैर्यमुत्सृजे
त् ॥२६॥ग्रीष्मेपंचतपाश्चस्याद्वर्षास्वभ्रावकाशिकः॥आर्द्रवासाश्चहेमंतेक्रमशोवर्द्धयेत्तपः ॥२७॥ उपस्पृशेत्रिषवणंपितृदेवांश्चतर्पयेत् ॥ एकपादेनतिष्ठे
तमरीचिंवापिबेत्सदा ॥२८॥ पंचाग्निधूमगोवास्यादूष्मगःसोमपोपिवा ॥ पयःपिबेच्छुक्लपक्षेकृष्णपक्षेतुगोमयम् ॥२९ ॥ शीर्णपर्णाशनोवास्यात्कृच्छ्रैर्वावर्त
येत्सदा ॥ योगाभ्यासरतश्चस्याद्रुद्राध्यायीभवेत्सदा॥३०॥अथर्वशिरसोध्येतावेदांताभ्यासतत्परः ॥ यमान्सेवेतसततंनियमांश्चाप्यतंद्रितः॥३१॥कृष्णा
जिनीसोत्तरीयःशुक्लयज्ञोपवीतवान् ॥ अथचाग्नीन्समारोप्यस्वात्मनिध्यानतत्परः॥३२॥अनग्निरनिकेतोवामुनिर्मोक्षपरोभवेत् ॥तापसेष्वेवविप्रेषुयात्रिकं
भैक्षमाहरेत् ॥ ३३ ॥ गृहमेधिषुचान्येषुद्विजेषुवनचारिषु ॥ ग्रामादाहृत्यचाश्नीयादष्टौग्रासान्वनेवसन् ॥ ३४ ॥ प्रतिगृह्यपुटेनैवपाणिनाशकलेनवा ॥
विविधाश्चोपनिषदआत्मसंसिद्धयेजपेत् ॥ ३५ ॥ विद्याविशेषान्सावित्रींरुद्राध्यायंतथैवच ॥ महाप्रस्थानिकंवासौकुर्यादनशनंतथा ॥ अग्निप्रवेशमन्यद्वा
ब्रह्मार्पणविधौस्थितः ॥ ३६ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखंडेवानप्रस्थाश्रमाचारधर्मोनामाष्टपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५८ ॥ छ ॥ ॥ व्यासउवाच ॥
एवंवनाश्रमेस्थित्वातृतीयंभागमायुषः ॥ चतुर्थंचायुषोभागंसंन्यासेननयेत्क्रमात् ॥ १ ॥ अग्नीनात्मनिसंस्थाप्यद्विजःप्रव्रजितोभवेत् ॥ योगाभ्यासरतः
शांतोब्रह्मविद्यापरायणः ॥ २ ॥ यदामनसिसंपन्नंवैराग्यंसर्ववस्तुषु ॥ तदासंन्यासमिच्छेत्तुपतितःस्याद्विपर्यये ॥ ३ ॥ प्राजापत्यांनिरूप्येष्टिमाग्नेयी
मथवापुनः ॥ दांतःशुक्लकषायोसौब्रह्माश्रममुपाश्रयेत् ॥ ४ ॥ ज्ञानसंन्यासिनःकेचिद्वेदसंन्यासिनोऽपरे ॥ कर्मसंन्यासिनस्त्वन्येत्रिविधाःपरिकी
र्तिताः ॥ ५ ॥ यःसर्वत्रविनिर्मुक्तोनिर्द्वंद्वश्चैवनिर्भयः ॥ प्रोच्यतेज्ञानसंन्यासिआत्मन्येवव्यवस्थितः ॥ ६ ॥ वेदमेवाभ्यसेन्नित्यंनिराशीर्नि
ष्परिग्रहः ॥ प्रोच्यतेवेदसंन्यासीमुमुक्षुर्विजितेंद्रियः ॥ ७ ॥ यस्त्वग्निमात्मसात्कृत्वाब्रह्मार्पणपरोद्विजः ॥ ज्ञेयःसकर्मसंन्यासीमहायज्ञपराय
णः ॥ ८ ॥ त्रयाणामपिचैतेषांज्ञानीत्वभ्यधिकोमतः ॥ नतस्यविद्यतेकार्यंनलिंगंवाविपश्चितः ॥ ९ ॥ निर्ममोनिर्भयःशांतोनिर्द्वंद्वःपर्णभोजनः ॥

जीर्णकौपीनवासाःस्यान्नग्नोवाध्यानेतत्परः ॥ १० ॥ ब्रह्मचारीजिताहारोग्रामादन्नंसमाहरेत् ॥ अध्यात्मरतिरासीतनिरपेक्षोनिराशिषः ॥ ११ ॥ आत्मनैवसहायेनसुखार्थंविचरेदिह ॥ नाभिनंदेतमरणंनाभिनंदेतजीवनम् ॥ १२ ॥ कालमेवप्रतीक्षेतनिर्देशंभृतकोयथा ॥ नाध्येतव्यंनवर्तव्यंश्रोतंव्यंन कदाचन ॥ १३ ॥ एवंज्ञानपरोयोगीब्रह्मभूयायकल्पते ॥ एकवासाथवाविद्वान्कौपीनाच्छादनोपिवा ॥ १४ ॥ मुंडीशिखीवाथभवेत्रिदंडीनिष्परिग्रहः ॥ काषायवासाःसततंध्यानयोगपरायणः ॥ १५ ॥ ग्रामांतेवृक्षमूलेवावसेद्देवालयेपिवा ॥ समःशत्रौतथामित्रेतथामानापमानयोः ॥ १६ ॥ भैक्ष्येणवर्तयेन्नित्यंनैकान्नादीभवेत्क्वचित् ॥ यस्तुमोहेनवान्यस्मादेकान्नादीभवेद्यतिः ॥ १७ ॥ नतस्यनिष्कृतिःकाचिद्धर्मशास्त्रेषुदृश्यते ॥ रागद्वेषवियुक्तात्मासमलोष्टाश्मकांचनः ॥ १८ ॥ प्राणिहिंसानिवृत्तश्चमौनीस्यात्सर्वनिस्पृहः ॥ दृष्टिपूतंन्यसेत्पादंवस्त्रपूतंजलंपिबेत् ॥ १९ ॥ सत्यपूतांवदेद्वाणींमनःपूतंसमाचरेत् ॥ नैकत्रनिवसेद्देशेवर्षाभ्योन्यत्रभिक्षुकः ॥ २० ॥ स्नात्वाशौचयुतोनित्यंकमंडलुकरःशुचिः ॥ ब्रह्मचर्यरतोनित्यंवनवासरतोभवेत् ॥ २१ ॥ मोक्षशास्त्रेषुनिरतोब्रह्मसूत्रीजितेंद्रियः ॥ दंभाहंकारनिर्मुक्तोनिंदापैशुन्यवर्जितः ॥ २२ ॥ आत्मज्ञानगुणोपेतोयदिमोक्षमवाप्नुयात् ॥ अभ्यसेत्सततंदेवंप्रणवाख्यंसनातनम् ॥ २३ ॥ स्नात्वाचम्यविधानेनशुचिर्देवालयादिषु ॥ यज्ञोपवीतीशांतात्माकुशपाणिःसमाहितः ॥ २४ ॥ धौतकाषायवसनो[2]तंस्मिंश्छन्नतनूरुहः ॥ अधियज्ञंब्रह्मजपेदाधिदैविकमेवच ॥ २५ ॥ आध्यात्मिकंचसततंवेदान्ताभिहितंचयत् ॥ पुत्रेषुचाथनिवसन्ब्रह्मचारीयतिर्मुनिः ॥ २६ ॥ वेदमेवाभ्यसेन्नित्यंसयातिपरमांगतिम् ॥ अहिंसासत्यमस्तेयंब्रह्मचर्यंतपःपरम् ॥ २७ ॥ क्षमादयाचसंतोषोव्रतान्यस्यविशेषतः ॥ वेदांतज्ञाननिष्ठोवापंचयज्ञान्समाहितः ॥२८॥ कुर्य्यादहरहःस्नात्वाभिक्षार्थंनैवतेनहि ॥ होममंत्राञ्जपेन्नित्यंकालेकालेसमाहितः ॥२९॥ स्वाध्यायंचान्वहंकुर्य्यात्सावित्रींसंध्ययोर्जपेत् ॥ ध्यायीतसततंदेवमेकांतंपरमेश्वरम् ॥ ३० ॥ एकान्नंवर्जयेन्नित्यंकामंक्रोधंपरिग्रहम् ॥ एकवासाद्विवासावाशिखीयज्ञोपवीतवान् ॥ कमंडलुकरोविद्वांस्त्रिदंडोयातितत्परम् ॥ ३१ ॥ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखंडेयतिधर्मनिरूपणंनामैकोनषष्टितमोऽध्यायः ॥५९॥ छ ॥

॥ व्यासउवाच ॥ ॥ एवंत्वाश्रमनिष्ठानांयतीनांनियतात्मनाम् ॥ भैक्ष्येणवर्तनंप्रोक्तंफलमूलैरथापिवा ॥ १ ॥ एककालंचरेद्भैक्ष्यंनप्रसज्येतविस्तरम् ॥ भैक्ष्येप्रसक्तोहियतिर्विषयेष्वपिसज्जति ॥ २ ॥ सप्तागारंचरेद्भैक्ष्यमलाभेनपुनश्चरेत् ॥ गोदोहमात्रंतिष्ठेतकालंभिक्षुरधोमुखः ॥ ३ ॥ भिक्षेत्युक्त्वासकृत्तूष्णीमादद्याद्वाग्यतःशुचिः ॥ प्रक्ष्याल्यपाणीपादौचसमाचम्ययथाविधि ॥ ४ ॥ आदित्यंदर्शयित्वान्नंभुंजीतप्राङ्मुखोनरः ॥ हुत्वाप्राणाहुतीः

पा० १ ज्ञानतत्परः । २ भस्माच्छन्न ।

पंचग्रासानष्टौसमाहितः ॥ ५ ॥ आचम्यदेवंब्रह्माणंध्यायेतपरमेश्वरम् ॥ आलाबुदारुपात्रेचमृन्मयंवैणवंतथा ॥ ६ ॥ चत्वारियतिपात्राणिमनुराहप्रजा
पतिः ॥ प्राग्रात्रेमध्यरात्रेचपररात्रेतथैवच ॥७॥ संध्यासूक्तिविशेषेणचिंतयेन्नित्यमीश्वरम् ॥ कृत्वाहृत्पद्मनिलयेविश्वाख्यंविश्वसंभवम् ॥८॥ आत्मानंसर्व
भूतानांपरस्तात्तमसःस्थितम् ॥ सर्वस्याधारमव्यक्तमानंदंज्योतिरव्ययम् ॥९॥ प्रधानपुरुषातीतमाकाशंदहनंशिवम् ॥ तदंतंसर्वभावानामीश्वरंब्रह्मरूपि
णम् ॥ १० ॥ ओंकारांतेथवात्मानंसमाप्यपरमात्मनि ॥ आकाशेदेवमीशानंध्यायीताकाशमध्यगम् ॥ ११ ॥ कारणंसर्वभावानामानंदकैसमाश्रयम् ॥
पुराणपुरुषंविष्णुंध्यायन्मुच्येतबंधनात् ॥ १२ ॥ यद्वागुहादौप्रकृतौजगत्संमोहनालये ॥ विचिंत्यपरमंव्योमसर्वभूतैककारणम् ॥ १३ ॥ जीवनंसर्वभू
तानांयत्रलोकःप्रलीयते ॥ आनंदंब्रह्मणःसूक्ष्मंयत्पश्यंतिमुमुक्षवः ॥ १४ ॥ तन्मध्येनिहितंब्रह्मकेवलंज्ञानलक्षणम् ॥ अनंतंसत्यमीशानंविचिंत्यासी
तवाग्यतः ॥ १५ ॥ गुह्याद्गुह्यतमंज्ञानंयतीनामेतदीरितम् ॥ योवतिष्ठेत्सदानेनसोश्नुतेयोगमैश्वरम् ॥ १६ ॥ तस्माज्ज्ञानरतोनित्यमात्मविद्यापरा
यणः ॥ ज्ञानंसमभ्यसेद्ब्रह्मयेनमुच्येतबंधनात् ॥ १७ ॥ मत्वापृथक्त्वमात्मानंसर्वस्मादेवकेवलम् ॥ आनंदमक्षरंज्ञानंध्यायेतचततःपरम् ॥ १८ ॥
यस्माद्भवंतिभूतानियज्ज्ञात्वानेहजायते ॥ सतस्मादीश्वरोदेवःपरस्ताद्योधितिष्ठति ॥ १९ ॥ यदंतरेतद्गमनंशाश्वतंशिवमव्ययम् ॥ यइदंस्वपरोक्षस्तु
सदेवःस्यान्महेश्वरः ॥ २० ॥ व्रतानियानिभिक्षूणांतथैवायंव्रतानिच ॥ एकैकातिक्रमेणैवप्रायश्चित्तंविधीयते ॥ २१ ॥ उपेत्यचस्त्रियंकामात्प्रायश्चित्तं
समाहितः ॥ प्राणायामसमायुक्तंकुर्य्यात्सांतपनंशुचिः ॥ २२ ॥ ततश्चरेतानियमात्कृच्छ्रंसंयतमानसः ॥ पुनराश्रममागम्यचरेद्भिक्षुरतंद्रितः ॥ २३ ॥
नधर्मयुक्तमनृतंहिनस्तीतिमनीषिणः ॥ तथापिचनकर्तव्यःप्रसंगोह्येषदारुणः ॥ २४ ॥ एकरात्रोपवासश्चप्राणायामशतंतथा ॥ उक्तानृतंप्रकर्तव्यंय
तिनाधर्मलिप्सुना ॥ २५ ॥ परमापद्गतेनापिनकार्यंस्तेयमन्यतः ॥ स्तेयादभ्यधिकःकश्चिन्नास्त्यधर्मइतिस्मृतिः ॥२६॥ हिंसाचैवापरातृष्णायाच्ञात्मज्ञा
ननाशिका ॥ यदेतद्द्रविणंनामप्राणाह्येतेबहिश्चराः ॥ २७ ॥ सतस्यहरतेप्राणान्योयस्यहरतेधनम् ॥ एवंकृत्वासदुष्टात्माभिन्नवृत्तोव्रतच्युतः ॥ २८ ॥
भूयोनिर्वेदमापन्नश्चरेद्भिक्षुरतंद्रितः ॥ अकस्मादेवहिंसांतुयदिभिक्षुःसमाचरेत् ॥ २९ ॥ कुर्यात्कृच्छ्रातिकृच्छ्रंतुचांद्रायणमथापिवा ॥ स्कंदेतेंद्रियदौ
र्बल्यात्स्त्रियंदृष्ट्वायतिर्यदि ॥ ३० ॥ तेनधारयितव्यावैप्राणायामास्तुषोडश ॥ दिवास्कंदेत्रिरात्रंस्यात्प्राणायामशतंबुधाः ॥ ३१ ॥ एकान्नेमधुमांसे
चनवश्राद्धेतथैवच ॥ प्रत्यक्षलवणेचोक्तंप्राजापत्यंविशोधनम् ॥ ३२ ॥ ध्याननिष्ठस्यसततंनश्यतेसर्वपातकम् ॥ तस्मान्नारायणंध्यात्वातस्यध्यान
परोभवेत् ॥ ३३ ॥ यद्ब्रह्मणःपरंज्योतिःप्रविष्टाक्षरमव्ययम् ॥ योंतरात्मापरंब्रह्मसविज्ञेयोमहेश्वरः ॥ ३४ ॥ एषदेवोमहादेवःकेवलःपरमंशिवः ॥

तदेवाक्षरमद्वैतंतदानित्यंपरंपदम्॥३५॥ तस्मान्महीयतेदेवेस्वधाम्निज्ञानसंज्ञिते॥ आत्मयोगात्परेतत्त्वेमहादेवस्ततःस्मृतः ॥ ३६ ॥ नान्यंदेवंमहादेवाद्व्यतिरिक्तंप्रपश्यति ॥ तमेवात्मानमन्वेतियःसयातिपरंपदम् ॥ ३७ ॥ मन्यंतेयेस्वमात्मानंविभिन्नंपरमेश्वरात् ॥ नतेपश्यंतितंदेवंवृथातेषांपरिश्रमः ॥ ३८ ॥ एकमेवपरंब्रह्मविज्ञेयंतत्त्वमव्ययम् ॥ सदेवस्तुमहादेवोनैतद्विज्ञायबध्यते ॥ ३९ ॥ तस्माद्यतेतनियतंयतिःसंयतमानसः ॥ ज्ञानयोगरतःशांतोमहादेवपरायणः ॥ ४० ॥ एषवःकथितोविप्रायतीनामाश्रमःशुभः ॥ पितामहेनमुनिनाविभुनापूर्वमीरितः ॥ ४१ ॥ नापुत्रशिष्ययोगिभ्योदद्यादेवमनुत्तमम् ॥ ज्ञानंस्वयंभुवाप्रोक्तंयतिधर्म्माश्रयंशिवम् ॥ ४२ ॥ इतियतिनियमानामेतदुक्तंविधानंसुरवरपरितोषेयद्भवेदेकहेतुः ॥ नभवतिपुनरेषामुद्भवोवाविनाशःप्रणिहितमनसोयेनित्यमेवाचरंति ॥ ४३ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखंडेषष्टितमोऽध्यायः ॥६०॥

सूतउवाच ॥ एवमुक्तापुराविप्राव्यासेनामिततेजसा ॥ एतावदुक्त्वाभगवान्व्यासःसत्यवतीसुतः ॥ १ ॥ समाश्वास्यमुनीन्सर्वान्जगामचयथागतम् ॥ भवद्भ्यस्तुमयाप्रोक्तंवर्णाश्रमविधानकम् ॥२॥ एवंकृत्वाप्रियोविष्णोर्भवत्येवनचान्यथा ॥रहस्यंतत्रवक्ष्यामिशृणुतद्विजसत्तमाः ॥३॥येचात्रकथिताधर्मावर्णाश्रमनिबंधनाः ॥ हरिभक्तिकलांशांशसमानानहितेद्विजाः ॥ ४ ॥ पुंसामेकेहवैसाध्याहरिभक्तिःकलौयुगे ॥ युगांतरेणधर्माहिसेवितव्यानरेणहि ॥५॥ कलौनारायणंदेवंयजतेयःसधर्म्मभाक् ॥ दामोदरंहृषीकेशंपुरुहूतंसनातनम् ॥ ६ ॥ हृदिकृत्वापरंशांतंजितमेवजगत्त्रयम् ॥ कलिकालोरगादंशात्किल्बिषात्कालकूटतः ॥ ७ ॥ हरिभक्तिसुधांपीत्वाउल्लंघ्योभवतिद्विजः ॥ किंजपैःश्रीहरेर्नामगृहीतंयदिमानुषैः ॥ ८ ॥ किंस्नानैर्विष्णुपादांबुमस्तकेयेनधार्यते ॥ किंयज्ञेनहरेःपादपद्मंयेनधृतंहृदि ॥ ९ ॥ किंदानेनहरेःकर्मसभायांवैप्रकाशितम् ॥ हरेर्गुणगणान्श्रुत्वायःप्रहृष्येत्पुनःपुनः ॥ १० ॥ समाधिनाप्रहृष्टस्यसागतिःकृष्णचेतसः ॥ तत्रविघ्नकराःप्रोक्ताःपाखंडालापपेशलाः ॥ ११ ॥ नार्यस्तत्संगिनश्चापिहरिभक्तिविघातकाः ॥ नारीणांनयनादेशःसुराणामपिदुर्जयः ॥ १२ ॥ सयेनविजितोलोकेहरिभक्तःसउच्यते ॥ माद्यंतिमुनयोप्यत्रनारीचरितलोलुपाः ॥ १३ ॥ हरिभक्तिःकुतःपुंसांनारीभक्तिजुषांद्विजाः॥राक्षस्यःकामिनीवेषाश्चरंतिजगतिद्विजाः ॥ नराणांबुद्धिकवलंकुर्वंतिसततंहिताः ॥ १४ ॥ तावद्विद्याप्रभवतितावज्ज्ञानंप्रवर्तते ॥ तावत्सुनिर्मलामेधासर्वशास्त्रविधारिणी ॥१५॥ तावज्जपस्तपस्तावत्तावत्तीर्थनिषेवणम् ॥तावच्चगुरुशुश्रूषातावद्धितरणेमतिः॥ १६ ॥ तावत्प्रबोधोभवतिविवेकस्तावदेवहि ॥ तावत्सतांसंगरुचिस्तावत्पौराणलालसा ॥ १७ ॥ यावत्सीमंतिनीलोलनयनांदोलनंनहि ॥ जनोपरिपतेद्विप्राःसर्वधर्मविलोपनम् ॥ १८ ॥ तत्रयेहरिपादाब्जमधुलेशप्रसादिताः॥तेषांननारीलोलाक्षिक्षेपणंहिप्रभुर्भवेत् ॥१९॥ जन्मजन्महृषीकेशसेवनंयैःकृतंद्विजाः ॥ द्विजेदत्तंहुतंवह्नौविरतिस्त

त्रतत्रहि ॥ २० ॥ नारीणांकिलकिंनामसौंदर्य्यंपरिचक्षते ॥ भूषणानांचवस्त्राणांचाकचक्यंतदुच्यते ॥ २१ ॥ स्नेहात्मज्ञानरहितंनारीरूपंकुतःस्मृतम्॥
पूयमूत्रपुरीषासृक्त्वङ्मेदोस्थिवसान्वितम् ॥ २२ ॥ कलेवरंहितन्नामकुतःसौंदर्य्यमत्रहि ॥ तदेवंपृथगाचिंत्यस्पृष्ट्वास्नात्वाशुचिर्भवेत् ॥ २३ ॥ तैःसं
हितंशरीरंहिदृश्यतेसुंदरंजनैः ॥ अहोतिदुर्दशानृणांदुर्दैवघटिताद्विजाः ॥ २४ ॥ कुचावृतेंगेपुरुषोनारीबुद्ध्याप्रवर्त्तते ॥ कानारीवापुमान्कोवाविचारेस
तिकिंचन ॥ २५ ॥ तस्मात्सर्वात्मनासाधुर्नारीसंगंविवर्जयेत् ॥ कोनामनारीमासाद्यसिद्धिंप्राप्नोतिभूतले ॥ २६ ॥ कामिनीकामिनीसंगिसं
गमित्यपिसंत्यजेत् ॥ तत्संगाद्रौरवमितिसाक्षादेवप्रतीयते ॥ २७ ॥ अज्ञानाल्लोलुपालोकास्तत्रदैवेनवंचिताः ॥ साक्षान्नरककुंडेस्मिन्नारी
योनौपचेन्नरः ॥ २८ ॥ यतएवागतःपृथ्व्यांतस्मिन्नेवपुनारमेत् ॥ यतःप्रसरतेनित्यंमूत्रंरेतोमलोत्थितम् ॥ २९ ॥ तत्रैवरमतेलोकःकस्तस्मा
दशुचिर्भवेत् ॥ तत्रातिकष्टंलोकेस्मिन्नहोदैवविडंबना ॥ ३० ॥ पुनःपुनारमेत्तत्रअहोनिस्त्रपतानृणाम् ॥ तस्माद्विचारयेद्धीमान्नारीदो
षगणान्बहून् ॥ ३१ ॥ मैथुनाद्बलहानिःस्यान्निद्रातितरुणायते ॥ निद्रयापहृतज्ञानःस्वल्पायुर्जायतेनरः ॥ ३२ ॥ तस्मात्प्रयत्नतोधी
मान्नारींमृत्युमिवात्मनः ॥ पश्येद्गोविंदपादाब्जेमनोवैरमयेद्बुधः ॥ ३३ ॥ इहामुत्रसुखंतद्धिगोविंदपदसेवनम् ॥ विहायकोमहामूढोनारीपादंहिसेव
ते ॥ ३४ ॥ जनार्दनांघ्रिसेवाहिह्यपुनर्भवदायिनी ॥ नारीणांयोनिसेवाहियोनिसंकटकारिणी ॥ ३५ ॥ पुनःपुनःपतेद्योनौयंत्रनिष्पाचितोयथा ॥ पुन
स्तामेवाभिलषेद्विद्यादस्यविडंबनम् ॥ ३६ ॥ ऊर्ध्वबाहुरहंवच्मिशृणुमेपरमंवचः ॥ गोविंदेधेहिहृदयंनयोनौयातनाजुषि ॥ ३७ ॥ नारीसंगंपरित्य
ज्ययश्चापिपरिवर्त्तते ॥ पदेपदेश्वमेधस्यफलमाप्नोतिमानवः ॥ ३८ ॥ कुलांगनादैवयोगादूढायदिनृणांसती ॥ पुत्रमुत्[1]पाद्ययस्तत्रतत्संगंपरिवर्जये
त् ॥ ३९ ॥ तस्यतुष्टोजगन्नाथोभवत्येवनसंशयः ॥ नारीसंगोहिधर्मज्ञैरसत्संगःप्रकीर्त्यते ॥ ४० ॥ तस्मिन्सतिहरौभक्तिःसुदृढानैवजायते ॥ सर्वसं
गंपरित्यज्यहरौभक्तिंसमाचरेत् ॥ ४१ ॥ हरिभक्तिश्चलोकेत्रदुर्लभाहिमतामम ॥ हरौयस्यभवेद्भक्तिःसकृतार्थोनसंशयः ॥ ४२ ॥ तत्तदेवाचरेत्कर्म
हरिःप्रीणातियेनहि ॥ तस्मिंस्तुष्टेजगत्तुष्टंप्रीणितेप्रीणितंजगत् ॥ ४३ ॥ हरौभक्तिंविनानृणांवृथाजन्मप्रकीर्तितम् ॥ ब्रह्मेशादिसुरायस्ययजंतेप्रीतिहेत
वे ॥ ४४ ॥ नारायणमनाव्यक्तंनतंसेवेतकोजनः ॥ तस्यमातामहाभागापितातस्यमहाकृती ॥ ४५ ॥ जनार्दनपदद्वंद्वंहृदयेयेनधार्यते ॥ जनार्द
नजगद्वंद्यशरणागतवत्सल ॥ ४६ ॥ इतीरयंतियेमर्त्यानतेषांनिरयेगतिः ॥ ब्राह्मणाहिविशेषेणप्रत्यक्षंहरिरूपिणः ॥ ४७ ॥ पूजयेयुर्यथायोगंहरिस्ते

पा० १ पुत्रउत्पाद्यतेयस्मिंस्तत्संगं ।

षांप्रसीदति ॥ विष्णुर्ब्राह्मणरूपेणविचरेत्पृथिवीमिमाम् ॥ ४८ ॥ ब्राह्मणेनविनाकर्म्मसिद्धिंप्राप्नोतिनैवहि ॥ द्विजपादांबुभक्त्यायैःपीत्वाशिरसिचार्पि
तम् ॥ ४९ ॥ तर्पितापितरस्तेनआत्मापिकिलतारितः ॥ ब्राह्मणानांमुखेयेनदत्तंमधुरमर्चितम् ॥५०॥ साक्षात्कृष्णमुखेदत्तंतद्भुंक्तेहरिःस्वयम् ॥ अहो
तिदुर्ल्लभालोकाप्रत्यक्षेकेशवेद्विजे ॥ ५१ ॥ प्रतिमादिषुसेवंतेतदभावेहितत्क्रिया ॥ ब्राह्मणानामधिष्ठानात्पृथ्वीधन्येतिगीयते ॥ ५२ ॥ तेषांपाणौचयद्दत्तं
हरिपाणौतदर्पितम् ॥ तेभ्यःकृतान्नमस्कारात्तिरस्कारोहिपाप्मताम् ॥५३॥ मुच्यतेब्रह्महत्यादिपापेभ्योविप्रवंदनात् ॥ तस्मात्सतांसमाराध्योब्राह्मणो
विष्णुबुद्धितः ॥ ५४ ॥ क्षुधितस्यद्विजस्यास्येयत्किंचिद्दीयतेयदि ॥ प्रेत्यपीयूषधाराभिःसिंचतेकल्पकोटिकम् ॥ ५५ ॥ द्विजतुंडंमहाक्षेत्रमनूषरमकंट
कम् ॥ तत्रचेदुप्यतेकिंचित्कोटिकोटिफलंलभेत् ॥ ५६ ॥ सघृतंभोजनंचास्मैदत्त्वाकल्पंसमोदते ॥ नानासुमिष्टमन्नंयोददातिद्विजतुष्टये ॥ ५७ ॥ तस्य
लोकामहाभोगाःकोटिकल्पांतमुक्तिदाः ॥ ब्राह्मणंचपुरस्कृत्यब्राह्मणेनानुकीर्तितम् ॥ ५८ ॥ पुराणंशृणुयान्नित्यंमहापापदवानलम् ॥ पुराणंसर्वतीर्थेषुती
र्थंचाधिकमुच्यते ॥५९॥ यस्यैकपादश्रवणाद्धरिरेवप्रसीदति ॥ यथासूर्यवपुर्भूत्वाप्रकाशायचरेद्धरिः ॥ ६०॥ सर्वेषांजगतामेवहरिरालोकहेतवे ॥ तथैवां
तःप्रकाशायपुराणावयवोहरिः ॥६१॥ विचरेदिहभूतेषुपुराणंपावनंपरम् ॥ तस्माद्यदिहरेःप्रीतिरुत्पादेधीयतेमतिः ॥६२॥ श्रोतव्यमनिशंपुंभिःपुराणंकृष्ण
रूपिणम् ॥ विष्णुभक्तेनशांतेनश्रोतव्यमपिदुर्लभम् ॥६३॥ पुराणाख्यानममलममलीकरणंपरम् ॥ यस्मिन्वेदार्थमाहृत्यहरिणाव्यासरूपिणा ॥ ६४ ॥
पुराणंनिर्मितंविप्रतस्मात्तत्परमोभवेत् ॥ पुराणेनिश्चितोधर्मोधर्मश्चकेशवःस्वयम् ॥६५॥ तस्मात्कृतेपुराणेहिश्रुतेविष्णुर्भवेदिति ॥ साक्षात्स्वयंहरिर्विप्रः
पुराणंचतथाविधम् ॥ ६६ ॥ एतयोःसंगमासाद्यहरिरेवभवेन्नरः ॥ तथागंगांबुसेकेननाशयेत्किल्बिषंस्वकम् ॥ ६७ ॥ केशवोद्रवरूपेणपापात्तारयते
महीम् ॥ वैष्णवोविष्णुभजनस्याकांक्षीयदिवर्तते ॥ ६८ ॥ गंगांबुसेकममलममलीकरणंचरेत् ॥ विष्णुभक्तिप्रदादेवीगंगाभुविचगीयते ॥ ६९ ॥ विष्णु
रूपाहिसागंगालोकविस्तारकारिणी ॥ ७० ॥ ब्राह्मणेषुपुराणेषुगंगायांगोषुपिप्पले ॥ नारायणधियापुंभिर्भक्तिःकार्याह्यहैतुकी ॥ ७१ ॥ प्रत्यक्षविष्णुरू
पाहितत्वज्ञैर्निश्चिताअमी ॥ तस्मात्सततमभ्यर्च्याविष्णुभक्त्यभिलाषिणा ॥ ७२ ॥ विष्णौभक्तिंविनानृणांनिष्फलंजन्मउच्यते ॥ कलिकालपयोरा
शिंपापग्राहसमाकुलम् ॥ ७३ ॥ विषयामज्जनावर्तंदुर्बोधफेनिलंपरम् ॥ महादुष्टजनव्यालमहाभीमंभयानकम् ॥ ७४ ॥ दुस्तरंचतरंत्येवहरिभक्तितरि
स्थिताः ॥ तस्माद्यतेतवैलोकोविष्णुभक्तिप्रसाधने ॥ ७५ ॥ किंसुखंलभतेजंतुरसद्वार्तावधारणे ॥ हरेरद्भुतलीलस्यलीलाख्यानेनसज्जते ॥ ७६ ॥ तद्वि
चित्रकथालोकेनानाविषयमिश्रिताः ॥ श्रोतव्यायदिवैनृणांविषयेसज्जतेमनः ॥७७॥ निर्वाणेयदिवाचित्तंश्रोतव्यातदपिऽद्विजाः ॥ हेलयाश्रवणाच्चापितस्य

तुष्टोभवेद्धरिः ॥ ७८ ॥ निष्क्रियोपिहृषीकेशोनानाकर्मचकारसः ॥ शुश्रूषूणांहितार्थायभक्तानांभक्तवत्सलः ॥ ७९ ॥ नलभ्यतेकर्मणापिवाजपे
यशतादिना ॥ राजसूयायुतेनापियथाभक्त्यासलभ्यते ॥ ८० ॥ यत्पदंचेतसासेव्यंसद्भिराचरितंमुहुः ॥ भवाब्धितरणेसारमाश्रयध्वंहरेःपदम् ॥ ८१ ॥ रे
रेविषयसंलुब्धाःपामरानिष्ठुरानराः ॥ रौरवेहिकिमात्मानमात्मनापातयिष्यथ ॥ ८२ ॥ विनागोविंदसौम्यांघ्रिसेवनंमागमिष्यति ॥ अनायासेनदुःखा
नांतरणंयदिवांछथ ॥ ८३ ॥ भजध्वंकृष्णचरणावपुनर्भवकारणे ॥ कुतएवागतोमर्त्यःकुतएवपुनर्व्रजेत् ॥ ८४ ॥ एतद्विचार्यमतिमानाश्रयेद्धर्मसंग्र
हम् ॥ नानानरकसंपातादुत्थितोयादिपूरुषः ॥ ८५ ॥ स्थावरादितनुंलब्ध्वायदिभाग्यवशात्पुनः ॥ मानुष्यंलभतेतत्रगर्भवासोतिदुःखदः ॥ ८६ ॥
ततःकर्मवशाज्जंतुर्यदिवाजायतेभुवि ॥ बाल्यादिबहुदोषेणपीडितोभवतिद्विजाः ॥ ८७ ॥ पुनर्यौवनमासाद्यदारिद्र्येणप्रपीड्यते ॥ रोगेणगुरुणावापिअना
वृष्ट्यादिनातथा ॥ ८८ ॥ वार्द्धकेनलभेत्पीडामनिर्वाच्यामितस्ततः ॥ मनसश्चलनाद्व्याधेस्ततोमरणमाप्नुयात् ॥ ८९ ॥ नतस्मादधिकंदुःखंसंसारेप्यनु
भूयते ॥ ततःकर्म्मवशाज्जंतुर्यमलोकेप्रपीड्यते ॥ ९० ॥ तत्रातियातनांभुक्त्वापुनरेवप्रजायते ॥ जायतेम्रियतेजंतुम्रियतेजायतेपुनः ॥ ९१ ॥
अनाराधितगोविंदचरणेत्वीदृशीदशा ॥ अनायासेनमरणंविनायासेनजीवनम् ॥ ९२ ॥ अनाराधितगोविंदचरणस्यनजायते ॥ धनंयदिभवेद्गेहे
रक्षणात्तस्यकिंफलम् ॥ ९३ ॥ यदासौकृष्यतेयाम्यैर्दूतैःकिंधनमन्वियात् ॥ तस्माद्द्विजातिसत्कार्यंद्रविणंसर्वसौख्यदम् ॥ ९४ ॥ दानंस्वर्ग
स्यसोपानंदानंकिल्बिषनाशनम् ॥ गोविंदभक्तिभजनंमहापुण्यविवर्द्धनम् ॥ ९५ ॥ बलंयदिभवेन्मर्त्येनवृथातंव्ययंचरेत् ॥ हरेरग्रेनृत्यगीतं
कुर्यादेवमतंद्रितः ॥ ९६ ॥ यत्किंचिद्विद्यतेपुंसांतच्चकृष्णेसमर्पयेत् ॥ कृष्णार्पितंकुशलदमन्यार्पितमसौख्यदम् ॥ ९७ ॥ चक्षुर्भ्यांश्री
हरेरेवप्रतिमादिनिरूपणम् ॥ श्रोत्राभ्यांकलयेत्कृष्णगुणनामान्यहर्निशम् ॥ ९८ ॥ जिह्वयाहरिपादांबुस्वादितव्यंविचक्षणैः ॥ घ्राणेनाघ्रायगो
विंदपादाब्जतुलसीदलम् ॥ ९९ ॥ त्वचास्पृष्ट्वाहरेर्भक्तंमनसाध्यायतत्पदम् ॥ कृतार्थोजायतेजंतुर्नात्रकार्याविचारणा ॥ १०० ॥ तन्मना
हिभवेत्प्राज्ञस्तथास्यात्तद्गताशयः ॥ [2]तमेवांतेभ्येतिलोकोनात्रकार्याविचारणा ॥ १०१ ॥ चेतसाचाप्यनुध्यातःस्वपदंयःप्रयच्छति ॥ नारायण
मनाद्यंतंनतंसेवेतकोजनः ॥ १०२ ॥ सततनियताचित्तोविष्णुपादारविंदेवितरणमनुशक्तिप्रीतयेतस्यकुर्यात् ॥ नतिमतिरतिमस्यांघ्रिद्वयेसंविदध्यात्साहि
खलुनरलोकेपूज्यतामाप्नुयाच्च ॥ १०३ ॥ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखंडेएकषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६१ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ एवंयन्महिमालो

पा० १ व्यथितंभवेत् । पा० २ तमेवलभ्यते ।

केलोकनिस्तारकारणम् ॥ तस्यविष्णोःपरेशस्यनानाविग्रहधारिणः ॥१॥ एकंपुराणंरूपंवैतत्रपाद्मंपरंमहत् ॥ ब्राह्मंमूर्धाहरेरेवहृदयंपद्मसंज्ञितम् ॥२॥
वैष्णवंदक्षिणोबाहुःशैवंवामोमहेशितुः ॥ ऊरूभागवतंप्रोक्तंनाभिःस्यान्नारदीयकम् ॥ ३ ॥ मार्कंडेयंचदक्षांघ्रिर्वामोह्याग्नेयमुच्यते ॥ भविष्यंदक्षिणोजानु
र्विष्णोरेवमहात्मनः॥ ४ ॥ ब्रह्मवैवर्तसंज्ञंतुवामजानुरुदाहृतः॥ लैंगंहगुल्फकंदक्षंवाराहंवामगुल्फकम् ॥ ५ ॥ स्कांदंपुराणंलोमानित्वगस्यवामनंस्मृतम् ॥
कौर्मंपृष्ठंसमाख्यातंमात्स्यंमेदःप्रकीर्तितम् ॥६ ॥ मज्जातुगारुडंप्रोक्तंब्रह्मांडमस्थिगीयते ॥ एवमेवाभवद्विष्णुःपुराणावयवोहरिः ॥ ७ ॥ हृदयंतत्रवैपाद्मंय
च्छुत्वामृतमश्नुते ॥ पाद्ममेतत्पुराणंतुस्वयंदेवोभवद्धरिः ॥ ८ ॥ यस्यैकाध्यायमध्याप्यसर्वैःपापैःप्रमुच्यते ॥ तत्रादिमंस्वर्गमिदंसर्वपाद्मफलप्रदम् ॥९ ॥
स्वर्गखंडंसमाकर्ण्यमहापातकिनोपिये ॥ मुच्यंतेतेपिपापेभ्यस्त्वचोजीर्णाद्यथोरगाः॥१०॥ अपिचेत्सुदुराचारःसर्वधर्म्मबहिष्कृतः ॥ आदिस्वर्गंसमाकर्ण्य
यत्फलंसमवाप्नुयात् ॥ ११ ॥ आदिस्वर्गमिदंश्रुत्वातत्फलंलभतेनरः ॥ माघेमासेप्रयागेतुस्नात्वाप्रतिदिनंनरः ॥ १२ ॥ यथापापात्प्रमुच्येततथाहिश्रव
णाद्भवेत् ॥ दत्तातेनस्वर्णतुलादत्ताचैवधराखिला ॥ १३ ॥ कृतंवितरणंतेनद्दरिद्रेयत्कृतमृणम् ॥ हरेर्नामसहस्राणिपठितानिह्यभीक्ष्णशः ॥ १४ ॥ सर्वे
वेदास्तथाधीतास्तत्तत्कर्मकृतंतथा ॥ अध्यापकाश्चबहवःस्थापितावृत्तिदानतः ॥ १५ ॥ अभयंभयलोकेभ्योदत्तंतेनतथाद्विजाः ॥ गुणवंतोज्ञानवंतो
धर्मवंतोनुमानिताः ॥ १६ ॥ मेषकर्कटयोर्मध्येतोयंदत्तंसुशीतलम् ॥ ब्राह्मणार्थेगवार्थेचप्राणास्त्यक्ताश्चतेनाहि ॥ १७ ॥ अन्यानिचसुकर्माणिकृतानितेन
धीमता ॥ येनादिखंडंसदसिश्रुतंसंश्रावितंतथा ॥ १८ ॥ स्वर्गखंडंसमाधीत्यनानाभोगान्समश्नुते ॥ अंतःपुरगनारीणांसुखसुप्तःप्रबुध्यते ॥ १९ ॥
किंकिणीरवसन्नादैस्तथामधुरभाषणैः ॥ इंद्रस्यार्धासनंभुंक्तेइंद्रलोकेवसेच्चिरम् ॥२० ॥ ततःसूर्यस्यभवनंचंद्रलोकंततोव्रजेत् ॥ सप्तर्षिभवनेभोगान्भुक्त्वा
यातिततोध्रुवम् ॥२१॥ ततश्चब्रह्मणोलोकंप्राप्यतेजोमयंवपुः ॥ तत्रैवज्ञानमासाद्यनिर्वाणंपरमृच्छति ॥ २२ ॥ सद्भिःसहवसेद्धीमान्सत्तीर्थेस्नानमा
चरेत् ॥ कुर्यादेवसदालापंसच्छास्त्रंशृणुयान्नरः ॥ २३॥ तत्रपाद्ममहाशास्त्रंसर्वाम्नायफलप्रदम्॥ स्वर्गखंडंचतन्मध्येमहापुण्यफलप्रदम् ॥ २४ ॥ भजध्वं
गोविंदंनमतहरिमेकंसुरवरंगमिष्यध्वंलोकानतिविमलभोगानतितराम् ॥ शृणुध्वंहेलोकावदतहरिनामैकमतुलं यदीच्छावीचीनांसुखतरणमिष्टानिलभ
त ॥ २५ ॥ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखंडेद्विषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६२ ॥ ॥ संपूर्णमिदमादिखण्डापरनामकमादिस्वर्गखंडंस्वर्गखंडंवा ॥
॥ शुभमस्तु ॥ ॥ श्रीरस्तु ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ इति श्रीपाद्मे महापुराणे तृतीयं स्वर्गखण्डं समाप्तम् ॥

॥ अथ श्रीपाद्मे महापुराणे चतुर्थं ब्रह्मखण्डं प्रारभ्यते ॥

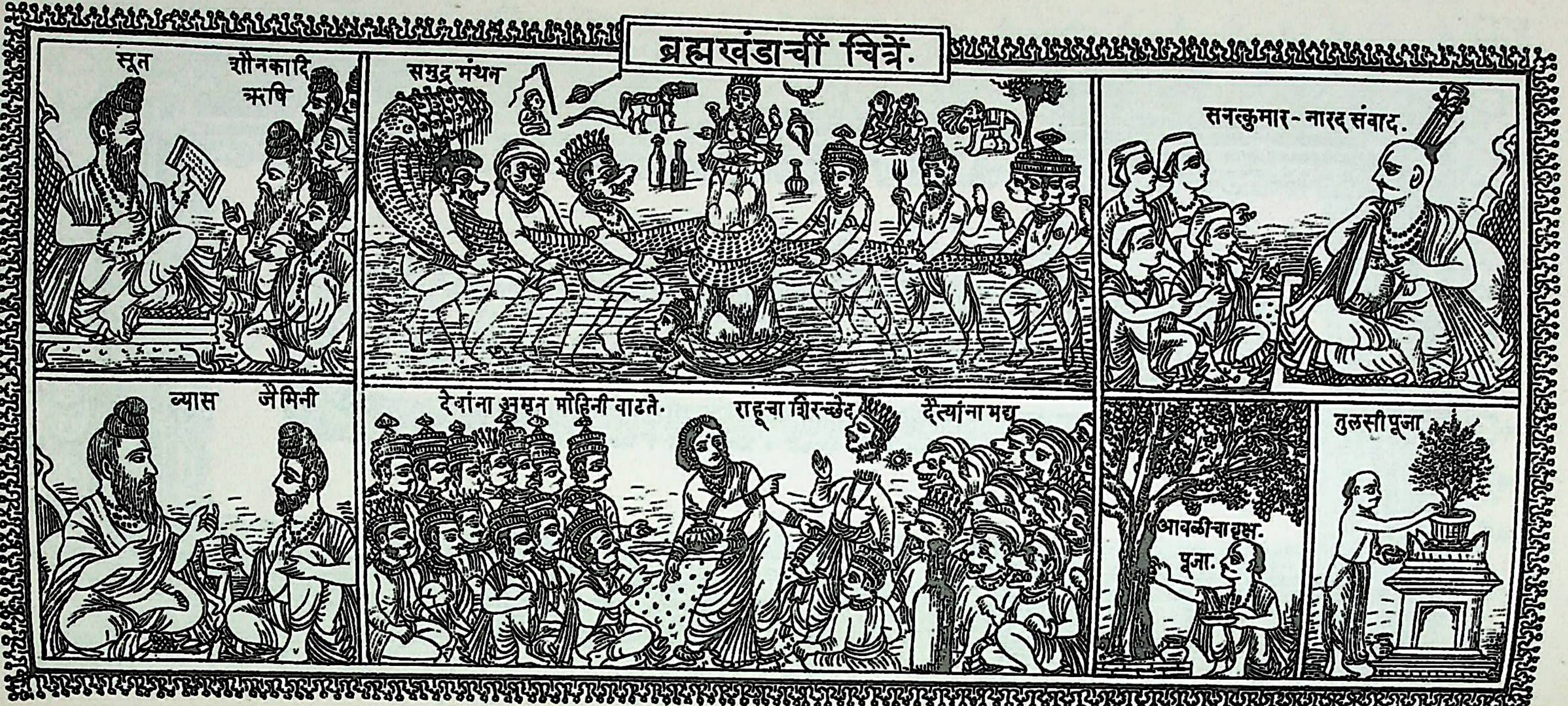

ब्रह्मखंडाचीं चित्रें.

सूत
शौनकादि ऋषि
समुद्र मंथन
सनत्कुमार - नारद संवाद.
व्यास
जैमिनी
देवांना अमृत मोहिनी वाढते.
राहूचा शिरच्छेद
दैत्यांना मद्य
आवळीचा वृक्ष. पूजा.
तुलसी पूजा

श्रीवेदव्यासाय नमः ॥ ॥ शौनकउवाच ॥ ॥ कलौसमागतेसूतप्राणिनांकेनकर्मणा ॥ उद्धारोवैभवेत्तस्मात्कथयस्वममाग्रतः ॥ १ ॥ ॥ सूतउ
वाच ॥ ॥ साधुसाधुमुनिश्रेष्ठपुण्यात्मनां[1]वरोभवान् ॥ सर्वेषांचजनानांचशुभवाञ्छोनिरंतरम् ॥ २ ॥ एतद्व्यासःपुराविप्रःसर्वज्ञःसर्वपूजितः ॥ पृष्टोजैमि
निनातंसयदाहशृणुवैष्णव ॥ ३ ॥ दंडवत्प्रणिपत्यासौव्यासंसर्वार्थपारगम् ॥ गुरुंसत्यवतीसूनुंपप्रच्छमुनिपुंगवः ॥ ४ ॥ ॥ जैमिनिरुवाच ॥ ॥ क
लौनृणांभवेत्केनमोक्षोवैकथयस्वमे ॥ अल्पेनापिचपुण्येनमर्त्याश्चाल्पायुषोयतः ॥ ५ ॥ ॥ व्यासउवाच ॥ ॥ साधुसंगाद्भवेद्विप्रशास्त्राणांश्रवणं
प्रभो ॥ हरिभक्तिर्भवेत्तस्मात्ततोज्ञानंततोगतिः ॥ ६ ॥ नरोचतेकथाभूमौपापिष्ठायजनायवै ॥ वैष्णवीसतुविज्ञेयःपापिष्ठप्रवरोद्विजः ॥ ७ ॥ श्रीकृ
ष्णस्यकथांश्रुत्वाऽऽनंदीभवतिवैष्णवः ॥ असत्यांतांतुयोब्रूयाज्ज्ञेयःसपापिनांगुरुः ॥ ८ ॥ यस्मिन्यस्मिन्स्थलेविप्रकृष्णस्यवर्ततेकथा ॥ तस्मातस्माज्जग
न्नाथोयातित्यक्त्वानकर्हिंचित् ॥ ९ ॥ कृष्णस्ययःकथारंभेकुर्याद्विघ्नंनराधमः ॥ नरकान्निष्कृतिर्नास्तिमन्वंतरशतावधि ॥ १० ॥ येपुराणकथांश्रु
त्वानिंदंत्युपहसंतिवै ॥ तेषांकरस्थानरकाबहुक्लेशकराःसदा ॥ ११ ॥ जन्मांतरार्जितंपापंतत्क्षणादेवनश्यति ॥ श्रीकृष्णचरितंयोवैश्रोतुमिच्छांकरो
त्यपि ॥ १२ ॥ भक्त्यायोवैनरःकुर्यात्श्रीकृष्णचरितंतथा ॥ नजानेश्रवणेतस्यकागतिर्वाभविष्यति ॥ १३ ॥ ब्रह्महत्यादिकंपापंअकालमरणंतथा ॥
सुरापानंतथास्तेयंसर्वंनश्यतिपापिनः ॥ १४ ॥ पापंकृत्वातुयोमर्त्यःपश्चात्पापंनिवर्तयेत् ॥ तस्यपापंव्रजेन्नाशमग्निनातूलराशिवत् ॥ १५ ॥
श्रीकृष्णचरितंविप्रतिष्ठेद्वैपुस्तकंगृहे ॥ तस्यगृहसमीपंहिनायांतियमकिंकराः ॥ १६ ॥ ॥ जैमिनिरुवाच ॥ ॥ वदंतिवैष्णवान्कां
श्चवांछाब्रूहिगुरोमम ॥ इदानींतान्समाज्ञातुंतेषांमाहात्म्यमुत्तमम् ॥ १७ ॥ ॥ व्यासउवाच ॥ ॥ योनरोमस्तकेभक्त्यावैष्णवांघ्रिजलं
द्विज ॥ करोतिसेचनंपापीतीर्थस्नानेनतस्यकिम् ॥ १८ ॥ साधुसंगंतुयःकुर्य्यात्क्षणंवार्द्धक्षणंद्विज ॥ तस्यनश्यंतिपापानिब्रह्महत्यासुखानिच ॥
॥ १९ ॥ यत्रयत्रकुलेचैवएकोभवतिवैष्णवः ॥ कुलंतस्ययदापापैर्युक्तंतन्मोक्षगामिवै ॥ २० ॥ हिंसादंभकामक्रोधैर्वर्जिताश्चैवयेनराः ॥ लोभमो
हपरित्यक्ताज्ञेयास्तेवैष्णवाद्विज ॥ २१ ॥ पितृभक्तादयायुक्ताःसर्वप्राणिहितेरताः ॥ अमत्सरावैष्णवायेविज्ञेयाःसत्यभाषिणः ॥ २२ ॥ विप्रभ
क्तिरतायेचपरस्त्रीषुनपुंसकाः ॥ एकादशीव्रतरताविज्ञेयास्तेचवैष्णवाः ॥ २३ ॥ गायंतिहरिनामानितुलसीमाल्यधारकाः ॥ हर्यंघ्रिसलिलैः
सिक्ताविज्ञेयास्तेचवैष्णवाः ॥ २४ ॥ श्रोत्रयोर्मस्तकेयेषांतुलस्याःपर्णमुत्तमम् ॥ कर्हिंचिद्दृश्यतेविप्राविज्ञेयास्तेचवैष्णवाः ॥ २५ ॥ पाखंडसं

पा० १ पुण्यज्ञानवरो । पुण्यात्मानंवरो । २ परस्त्रीहरणं ।

गरहिताविप्रद्वेषविवर्जिताः ॥ सिंचेयुस्तुलसींयेचज्ञातव्यावैष्णवानराः ॥ २६ ॥ पूजयंतिहरिंयेचतुलस्याचार्चयंतिये ॥ कन्यादानरतायेचयेवैह्यातिथिपूजकाः ॥ २७ ॥ शृण्वंतिविष्णुचरितंविज्ञेयावैष्णवानराः ॥ यस्यगृहेसुप्रतिष्ठेत्शालग्रामशिलापिच ॥ २८ ॥ मार्जयंतिहरेःस्थानंपितृयज्ञप्रवर्तकाः ॥ जनेदीनेदयायुक्ताविज्ञेयास्तेचवैष्णवाः ॥ २९ ॥ परस्वंब्राह्मणद्रव्यंपश्यंतिविषवच्चये ॥ हरिनैवेद्यंयेश्नंतिविज्ञेयावैष्णवाजनाः ॥ ३० ॥ वेदशास्त्रानुरक्तायेतुलसीवनपालकाः ॥ राधाष्टमीव्रतरताविज्ञेयास्तेचवैष्णवाः ॥ ३१ ॥ श्रीकृष्णपुरतोयेचदीपंयच्छंतिश्रद्धया ॥ परनिंदांनकुर्वंतिविज्ञेयास्तेचवैष्णवाः ॥ ३२ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ पृष्टोजैमिनिनाव्यासइत्युक्तःसयथाक्रमम् ॥ मयेदंकथ्यतेब्रह्मन्यत्प्रसंगाद्गुरोःश्रुतम् ॥ ३३ ॥ अध्यायंश्रद्धयायुक्तंयेशृण्वंतिनरोत्तमाः॥सर्वपापविनिर्मुक्तायांतिविष्णोःपरंपदम् ॥ ३४ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेब्रह्मखंडेव्यासजैमिनिसंवादेप्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥ छ ॥

॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ शृणुशौनकवक्ष्यामिचान्यधर्म्मंपुरातनम् ॥ व्यासजैमिनसंवादंश्रोतॄणांपापनाशनम् ॥ १ ॥ ॥ जैमिनिरुवाच ॥ ॥ कर्म्मणाहिगुरोकेनमंदिरंजगतीपतेः ॥ यातितत्कथयस्वाद्यनरःपापीचमेप्रभो ॥ २ ॥ ॥ व्यासउवाच ॥ ॥ श्रीकृष्णमंदिरेयोवैलेपनंकुरुतेनरः ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तःश्रांतोयातिहरेर्गृहम् ॥ ३ ॥ यश्चांबुलेपनंकुर्यात्संक्षेपाच्छृणुजैमिने ॥ तस्यपुण्यमहंवच्मिमंदिरेजगतीपतेः ॥ ४ ॥ तत्रयावंतिपश्यंतिरजांसिचद्विजोत्तम॥तावत्कल्पसहस्राणिसवसेद्विष्णुमंदिरे ॥ ५ ॥ पुरासीद्दंडकोनाम्नाचौरोलोकभयप्रदः ॥ ब्रह्मस्वहारीमित्रघ्नोयुगेद्वापरसंज्ञके ॥ ६ ॥ असत्यभाषीक्रूरश्चपरस्त्रीगमनेरतः ॥ गोमांसाशीसुरापश्चपाखंडजनसंगभाक् ॥ ७ ॥ वृत्तिच्छेदीद्विजातीनांन्यासापहारकस्तथा ॥ शरणागतहंताचवेश्याविभ्रमलोलुपः ॥ ८ ॥ एकदासद्विजश्रेष्ठकस्यचिद्विष्णुमंदिरम् ॥ जगामहरणार्थायविष्णोर्द्रव्यंसमूढधीः ॥ ९ ॥ अथद्वारिप्रविश्यासावंघ्रिःकर्द्दमसंयुतः ॥ प्रोच्छितःसकलंनिम्नेभूमौदेवगृहस्यच ॥ १० ॥ तेनैवकर्म्मणाभूमिर्निम्नारिक्ताबभूवह ॥ लोहस्यचशलाकाभ्यांमुद्राद्यत्वररंमुदा ॥ ११ ॥ प्रविवेशहरेर्गेहंवितानवरशोभितम् ॥ रत्नकांचनदीपाढ्यंपरिध्वस्तमहत्तमम् ॥ १२ ॥ नानापुष्पसुगंधाढ्यंनानापात्रसमाकुलम् ॥ सुवासितस्यतैलस्यगंधेनपरिपूरितम् ॥ १३ ॥ अनेनहारकेणाथपर्य्यंकेसुमनोहरे ॥ शायितोराधयासार्द्धंदृष्टःपीतांबरोच्युतः ॥ १४ ॥ प्रणम्यराधिकानाथंनिष्पापःसोभवत्तदा ॥ नेष्याम्यथननेष्यामिअनेनाकिंभवेन्मम ॥ १५ ॥ सेवांकर्त्तुमशक्तोहंयतश्चौरोस्मिसर्वदा ॥ द्रव्येणकार्यमस्तीतितन्नेतुंकृतवान्मनः ॥ १६ ॥ पातयित्वांशुकंभूमौकौशेयंकमलापतेः ॥ बबंधवस्तुजातंचपाणौकृत्वासकंपितः ॥ १७ ॥ विष्णोर्मायापतेश्चाथतानिसर्वाणिजैमिने ॥ कृत्वाशब्दंसुघोरंचपतितान्यथतानिवै ॥ १८ ॥ परित्यज्यसुनिद्रांचधावंतइतिकिन्वहो ॥ आगताबहुशोलोकाश्चोरोद्रव्यंजवेनच ॥ १९ ॥ त्यक्त्वाधनंच

पा० १ भूतले ।

चौरोपित्रस्तःकिंचिज्जगामह ॥ दंशितःकालसर्पेणमृतोसौगतकिल्बिषः ॥ २० ॥ यमाज्ञयातस्यदूताःपाशमुद्गरपाणयः ॥ आगतास्तंसमानेतुंदंष्ट्रिणश्शर्म
वाससः ॥ २१ ॥ बबंधुश्शर्मपाशेननिन्युर्दुर्गमवर्त्मना ॥ दृष्ट्वातंशमनःक्रुद्धःपप्रच्छसचिवंप्रति ॥ २२ ॥ ॥ यमउवाच ॥ ॥ अनेनकिंकृतंकर्म
पापंवापुण्यमेववा ॥ समूलंवदहेप्राज्ञचित्रगुप्तममाग्रतः ॥ २३ ॥ ॥ चित्रगुप्तउवाच ॥ ॥ सृष्टानियानिपापानिविधात्रापृथिवीतले ॥ कृतान्यने
नमूढेनसत्यमेतन्मयोदितम् ॥ २४ ॥ किंत्वाकर्णयलोकेशसुकृतंचास्यवर्त्तते ॥ मन्येहंयमुनाभ्रातःसर्वपापविलेपितत् ॥ २५ ॥ ॥ धर्मराजउ
वाच ॥ ॥ किंपुण्यंवर्त्ततेमात्यवदसारंममांतिके ॥ श्रुत्वैवंतद्विधास्यामियत्रयोग्योभवेदसौ ॥ २६ ॥ यमस्यवचनंश्रुत्वासभयश्चित्रगुप्तकः ॥ कृत्वाहृ
स्तांजलिंप्राहचात्मनःस्वामिनेद्विज ॥ २७॥ ॥ चित्रगुप्तउवाच ॥ ॥ हरणार्थंहरेर्द्रव्यंगतोसौपापिनांवरः ॥ प्रोज्झितःकर्दमोराजन्पादयोर्द्वारतोह
रेः ॥ २८ ॥ बभूवलिप्तासाभूमिर्बिलच्छिद्रविवर्जिता ॥ तेनपुण्यप्रभावेननिर्गतंपातकंमहत् ॥ वैकुंठंप्रतियोग्योसौनिर्गतस्तवदंडतः ॥ २९ ॥
॥ व्यासउवाच ॥ ॥ श्रुत्वासवचनंतस्यपीठंकनकनिर्मितम् ॥ ददौतस्मैचोपविष्टस्तत्रपूज्योयमेनसः ॥ ३० ॥ ननामशिरसातंवैप्रोवाचविनयान्वि
तः ॥ ॥ यमउवाच ॥ ॥ पवित्रंमंदिरंमेद्यपादयोस्तद्धिरेणुभिः ॥ ३१ ॥ कृतार्थोस्मिकृतार्थोस्मिकृतार्थोस्मिनसंशयः ॥ इदानींगच्छभोसाधोह
रेर्मंदिरमुत्तमम् ॥ ३२ ॥ नानाभोगसमायुक्तंजन्ममृत्युनिवारणम् ॥ ॥ व्यासउवाच ॥ ॥ इत्युक्त्वाधर्मराजोसौस्यंदनेस्वर्णनिर्मिते ॥ ३३ ॥
राजहंसयुतेदिव्येतमारोप्यगतैनसम् ॥ समस्तसुखदंस्थानंप्रेषयामासचाक्रिणः ॥ ३४ ॥ एवंप्रविष्टोवैकुंठेतत्रतस्थौसुखंचिरम् ॥ लेपनंयेप्रकुर्वंतिभ
क्त्यातुहरिमंदिरम् ॥ ३५ ॥ तेषांकिंवाभविष्यतिनजानेहंद्विजोत्तम ॥ यइदंशृणुयाद्भक्त्यापठेद्योवासमाहितः ॥ ३६ ॥ कोटिजन्मार्जितंपापंनश्य
त्येवनसंशयः ॥ ३७॥ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेब्रह्मखंडेहरिमंदिरलेपनमाहात्म्यंनामद्वितीयोऽध्यायः ॥२॥ ॥छ॥ ॥ शौनकउवाच ॥ ॥ कार्त्ति
कस्यचमाहात्म्यंब्रूहिसूतममाग्रतः ॥ तद्व्रतस्यफलंकिंवादोषांकिंतदकुर्वतः ॥ १ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ पुरैकदामुनिश्रेष्ठव्यासंसत्यवतीसुतम् ॥ जैमि
निःपृष्टवानेतदारेभेकथितंमुनिः ॥ २ ॥ ॥ व्यासउवाच ॥ ॥ तिलतैलंमैथुनंयःशुभदेकार्त्तिकेत्यजेत् ॥ बहुजन्मकृतैःपापैर्मुक्तोयातिहरेर्गृहम् ॥ ३ ॥
मत्स्यंचमैथुनंयोवैकार्त्तिकेनपरित्यजेत् ॥ प्रतिजन्मनिसंमूढःशूकरश्चभवेद्ध्रुवम् ॥ ४ ॥ कार्त्तिकेतुलसीपत्रैःपूजयेद्वैजनार्दनम् ॥ पत्रेपत्रेश्वमे
धस्यफलंप्राप्नोतिमानवः ॥ ५ ॥ कार्त्तिकेमुनिपुष्पैर्यःपूजयेन्मधुसूदनम् ॥ देवानांदुर्लभंमोक्षंप्राप्नोतिकृपयाहरेः ॥ ६ ॥ कार्त्तिकेमुनिशाकंवैयोश्ना
तिचनरोत्तमः ॥ संवत्सरकृतंपापंशाकेनैकेननश्यति ॥ ७ ॥ फलंतस्यनरोश्नातिचोर्जेयोवैहरिप्रिये ॥ प्रदत्त्वातुहरेर्ब्रह्मन्वृजिनंकोटिजन्मजम् ॥ ८ ॥

सुरसंसार्पिषायुक्तंदद्याद्योहरयेपिच ॥ सर्वपापैर्विनिर्मुक्तःसगच्छेद्धरिमंदिरम् ॥ ९ ॥ कार्तिकेयोनरोदद्यादेकपद्मंहरावपि ॥ अंतेविष्णुपदंगच्छेत्सर्वपापविवर्जितः ॥ १० ॥ प्रातःस्नानंनरोयोवैकार्तिकेश्रीहरिप्रिये ॥ करोतिसर्वतीर्थेषुयत्स्नात्वातत्फलंलभेत् ॥ ११ ॥ कार्तिकेयोनरोदद्यात्प्रदीपंनभसिद्विजः ॥ त्रिप्रहत्यादिभिःपापैर्मुक्तोगच्छेद्धरेर्गृहम् ॥ १२ ॥ मुहूर्तमपियोदद्यात्कार्त्तिकेप्रीतयेहरेः ॥ दीपंनभसिविप्रेंद्रतस्मिंस्तुष्टःसदाहरिः ॥ १३ ॥ योदद्याच्चगृहेदीपंकृष्णस्यसघृतंद्विजः ॥ कार्तिकेचाश्वमेधस्यफलंस्याद्वैदिनेदिने ॥ १४ ॥ प्रदीपस्यचमाहात्म्यंविशेषमुच्यतेमया ॥ निशामयद्विजश्रेष्ठसेतिहासंसमाहितः ॥ १५ ॥ पूर्वंत्रेतायुगेविप्रोवैकुंठोनामतःशुचिः ॥ यस्यसंगप्रभावेनमुक्तोभवतिपातकी ॥ १६ ॥ एकदाकार्तिकेसोपिप्रदीपंपुरतोहरेः॥ दत्वागृहंगतोविप्रोघृतपूर्णंद्विजर्षभः ॥१७॥ सर्पिस्तत्स्वादितुचाखुरागतोपिप्रदीपतः ॥ यावत्खादितुमारेभेबोधितोसौप्रदीपकः ॥१८॥ मूषकोग्निभयात्तत्रवेगेनापिपलायितः ॥ आखोश्चसकलंपापंविनष्टंकृपयाहरेः ॥१९॥ सर्पेणदंशितश्चाखुःप्राणत्यागंचकारह ॥ ततोयमाज्ञयादूताःपाशमुद्गरपाणयः ॥२०॥ आगतास्तंसमानेतुंबबंधुश्चर्मरज्जुभिः ॥ यावन्नेतुंमनश्चक्रुःशंखचक्रगदाधराः ॥ २१ ॥ आगतागरुडारूढाविष्णुदूताश्चतुर्भुजाः ॥ विमानंगगनेचैवराजहंसयुतंशुभम् ॥२२॥ निर्मितंकनकैःशुद्धैःकामगंकृपयाहरेः ॥ पाशंछित्वाततोदूताःप्रोचुस्तेयमकिंकरान् ॥२३॥ विष्णुभक्तोप्यसौमूढाव्यर्थंतुबंधनंकृतम् ॥ गच्छध्वंशमनप्रेष्यायदिवांछास्तिजीवितुम्॥२४॥ श्रुत्वाप्रकंपितास्तेवैपृच्छंतिविनयान्विताः ॥ केनपुण्यप्रभावेनयुष्माभिर्नीयतेपुरम् ॥ २५ ॥ असौविष्णोर्महापापीयूयंतद्वक्तुमर्हथ ॥ ॥ विष्णुदूताऊचुः ॥ ॥ पुरतोवासुदेवस्यप्रदीपबोधनंकृतम् ॥ २६ ॥ तेनैवकर्मणादूतानयामोविष्णुमंदिरम् ॥ अनिच्छयापियःकुर्याद्विष्णोर्दीपस्यबोधनम् ॥ २७ ॥ कोटिजन्मार्जितंपापंत्यक्त्वायातिहरेर्गृहम् ॥ भक्त्याप्रदीपंयोदद्यात्कार्तिकेतुहरेर्दिनैः ॥ २८ ॥ तस्यपुण्यंसमाख्यातुंनशक्तोहरिणाविना ॥ घृतपूर्णप्रदीपंयोभक्त्यादद्याद्धरेर्गृहे ॥ २९ ॥ अश्वमेधसहस्रेणतस्यकिंवाप्रयोजनम् ॥ अश्वमेधप्रकर्तायःस्वर्गंयातिहरेर्दिने ॥ ३० ॥ कार्तिकेदीपदाताचसगच्छेद्धरिमंदिरम् ॥ ॥ व्यासउवाच ॥ ॥ इतिश्रुत्वाततोदूतागतास्तेवैयथागताः ॥ ३१ ॥ विष्णुदूतारथेकृत्वागतास्तंविष्णुमंदिरम् ॥ विष्णुसान्निध्यएवास्यमन्वंतरशतंगतम् ॥ ३२ ॥ ततोमर्त्यैराजकन्याबभूवकृपयाहरेः ॥ पुत्रपौत्रसमायुक्ताचिरंभोगंचकारसा ॥ ३३ ॥ इतःपुनर्गतासातुगोलोकंहरिसेवया ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ भक्त्याशृणोतियोमर्त्योदीपमाहात्म्यमुत्तमम् ॥ ३४ ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तःसयातिविष्णुमंदिरम् ॥ ३५ ॥ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेब्रह्मखंडेदीपदानमाहात्म्यंनामतृतीयोऽध्यायः ॥ ३ ॥ छ ॥

पा० १ निहाटतो इति बहुलः पाठः ।

शौनकउवाच ॥ ॥ जयंत्याःसूतमाहात्म्यंकदासाक्रियतेजनैः ॥ कथयस्वमयित्वंवैपोतःसंसारसागरे ॥ १ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ शृणुविप्रप्रवक्ष्यामियत्पृष्टोमुनिसत्तम ॥ पुराब्रह्मानारदेनपृष्टएतत्सुरालये ॥२॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ जयंत्याश्चैवमाहात्म्यंकथयस्वपितामह ॥ यच्छ्रुत्वाहंगमिष्यामितद्विष्णोःपरमंपदम् ॥ ३॥ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ ॥ शृणुष्वावहितोविप्रतवाग्रेकथयाम्यहम् ॥ जयंत्याउपवासेनविष्णुलोकंसगच्छति ॥ ४ ॥ स्मरणात्कीर्तनात्पापंसप्तजन्मार्जितंमुने ॥ जयंतीदहतेतत्त्वंकिंपुनःसोपवासकृत् ॥ ५॥ जन्माष्टमीचनवमीचैत्रेमासिसिताशुभा ॥ कृष्णाचतुर्दशीकुंभेमेषेशुक्लाचतुर्दशी ॥६॥दुर्गाष्टम्याश्विनेशुक्लाद्वादशीश्रवणान्विता॥महापुण्याश्चशुभदाजयंत्यःषट्प्रकीर्तिताः ॥७॥ कृष्णजन्माष्टमीपूर्वाप्रसिद्धापापनाशिनी॥क्रतुकोटिसमाह्येषातीर्थानामयुतैःसमा ॥८॥ कर्तागवांसहस्रंतुयोददातिदिनेदिने ॥ तत्फलंसमवाप्नोतिजयंत्यांसमुपोषणे ॥९॥ हेमभारसहस्रंतुकुरुक्षेत्रेरविग्रहे ॥ तत्फलंसमवाप्नोतिजयंत्यांसमुपोषणे ॥ १० ॥ कृष्णाजिनसहस्राणितिलधेनुशतानिच ॥ तत्फलंसमवाप्नोतिजयंत्यांसमुपोषणे ॥११ ॥ कन्याकोटिसहस्राणांदानेभवतियत्फलम् ॥ तत्फलंसमवाप्नोतिजयंत्यांसमुपोषणे ॥ १२ ॥ ससागरामिमांपृथ्वींदत्वायल्लभतेफलम् ॥ तत्फलंसमवाप्नोतिजयंत्यांसमुपोषणे ॥ १३ ॥ वापीकूपतडागादिकर्तव्यंदेवतालये ॥ तत्फलंसमवाप्नोतिजयंत्यांसमुपोषणे ॥ १४ ॥ मातापित्रोर्गुरूणांचभक्तियुक्तःकरोतियः ॥ तत्फलंसमवाप्नोतिजयंत्यांसमुपोषणे ॥ १५ ॥ आपदाहरणार्थायतीर्थसेवाकृतात्मनाम् ॥ सत्यव्रतानांयत्पुण्यंजयंत्यांसमुपोषणे ॥ १६ ॥ गंगायांनर्मदायांयत्पुण्यंसारस्वतेजले ॥ स्नात्वापुण्यमवाप्नोतिजयंत्यांसमुपोषणे ॥ १७ ॥ यत्पुण्यंश्राद्धकर्तॄणांपितॄणामिंदुसंक्षये ॥ तत्फलंसमवाप्नोतिजयंत्यांसमुपोषणे॥१८॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ केनकेनकृतापूर्वंकथयस्वपितामह ॥ ॥ब्रह्मोवाच॥ ॥ कार्तवीर्येणकर्णेनकुमारेणचधीमता॥१९॥ सगरेणदिलीपेनकाकुस्थेनकृतापुरा ॥ गौतमेनचगार्ग्येणजामदग्न्येनधीमता ॥ २० ॥ वाल्मीकिनाकृतापूर्वंद्रौपदेयेनसाधुना ॥ ददातिवांछितान्कामान्भाद्रपस्यासिताष्टमी ॥२१॥ प्राजापत्यर्क्षसंयुक्ताविशेषेणमताष्टमी ॥ वर्षेवर्षेप्रकर्तव्याप्रीत्यर्थंचक्रपाणिनः ॥ २२ ॥ कोटिजन्मार्जितंपापंमुहूर्तेनविलीयते ॥ रात्रौजागरणंकृत्वानिष्ठापूर्वंजितेंद्रियः ॥ २३ ॥ गंधपुष्पादिनैवेद्यैःपूजनीयःपृथक्पृथक् ॥ एवंयःकुरुतेविप्रजयंतीसमुपोषणम् ॥ २४ ॥ कोटिजन्मार्जितंपापंज्ञानतोज्ञानतःकृतम् ॥ २५ ॥ प्रसादाद्देवकीसूनोर्यामार्द्धेनविलीयते ॥ जयंतीतिथिसंप्राप्तौभुंजतेयेनराधमाः ॥ २६ ॥ त्रैलोक्यसंभवंपापंभुंजतेतेनसंशयः ॥ सागराद्यानितीर्थानिमुक्तस्थानानिसर्वशः ॥२७॥ गृहेतिष्ठंतिसर्वागेजयंतीव्रतकारिणः ॥ तस्यसर्वाणितीर्थानिदेहेतिष्ठंतिदेवताः॥२८॥ करोतियोनरोभक्त्याजयंतींकृष्णवल्लभाम् ॥ नवेदेनपुराणेनमयादृष्टंमहामुने ॥ २९ ॥ तत्समंनाधिकंवापिकृष्णराधाष्टमीव्रतम् ॥ नकरोतिनरोभ

त्त्यासभवेत्क्रूरराक्षसः ॥ ३० ॥ योनरोश्नातिमूढात्माजयंतीवासरेद्विज ॥ महानरकमश्नातियथाचहरिवासरे ॥ ३१ ॥ अतीतमागतंयस्तुकुलमेको
त्तरंशतम् ॥ पतेत्तुनरकेघोरेजयंत्यांभोजनेनवै ॥ ३२ ॥ जयंतीबुधवारेचरोहिण्यासहितायदा ॥ भवेच्चमुनिशार्दूलकिंकृतैर्व्रतकोटिभिः ॥ ३३ ॥ कृ
तेत्रेतायुगेचैवद्वापरेचकलौयुगे ॥ कृतासम्यग्विधानेनजयंतीपापनाशिनी ॥ ३४ ॥ जागरेपद्मनाभस्यपुराणंपाठयेत्तुयः ॥ आजन्मोपार्जितंपापंदहते
तूलराशिवत् ॥ ३५ ॥ यःशृणोतिनरोभक्त्यापुराणंहरिवासरे ॥ कोटिजन्मार्जितंतस्यपापंनश्यतितत्क्षणात् ॥ ३६ ॥ वासरेपद्मनाभस्यपूजयेद्वाचकं
मुने ॥ कुलकोटिंसमुद्धृत्यविष्णुलोकेसपूज्यते ॥ ३७ ॥ जयंत्यामुपवासेनयोनरोत्रपराङ्मुखः ॥ सर्वधर्मविनिर्मुक्तोयात्यसौनरकंध्रुवम् ॥ ३८ ॥ गंधपु
ष्पैश्चधूपैश्चघृतपूर्णप्रदीपकैः ॥ पूजयेद्भक्तिभावैश्चदद्याद्विप्रायदक्षिणाम् ॥ ३९ ॥ विधिनानेनयोविप्रजयंतींप्रकरोतिच ॥ नरोवैतारयेद्भक्त्यापुरुषानेक
विंशतिम् ॥ ४० ॥ नदौर्भाग्यंनवैधव्यंनभवेत्कलहोगृहे ॥ संततेर्नविरोधंचनपश्यतिधनक्षयम् ॥४१॥ यान्यांश्चिकीर्षतेकामान्जयंतीसमुपोषकः ॥ तां
स्तान्प्राप्नोतिसकलान्विष्णुलोकंसगच्छति ॥ ४२ ॥ विष्णुभक्तिपरानित्यंजयंतीव्रतमानसाः ॥ तेधन्यास्तेकुलीनास्तेईश्वरास्तेचपंडिताः ॥ ४३ ॥
यानिकानिचतीर्थानिव्रतानिनियमानिच ॥ जयंतीवासरस्यैवकलांनार्हंतिषोडशीम् ॥ ४४ ॥ भाद्रेवैचोभयेपक्षेयःकरोतिसभार्यकः ॥ राधाकृष्णाष्टमीं
वत्सप्राप्नोतिहरिसन्निधिम् ॥ ४५ ॥ व्रतंचपुण्यकारंचयःकरोतिसदाहरेः ॥ सयातिविष्णोर्वैकुंठंजयंतीसमुपोषकः ॥ ४६ ॥ आचारहीनंकुलभ्रष्टंकी
र्तिहीनंकुयोनिजम् ॥ नाशयत्याशुपापंचजयंतीहरिवल्लभा ॥ ४७ ॥ मेरुतुल्यानिपापानिब्रह्महत्यादिकानिच ॥ सानिर्दहतिसर्वाणिजयंत्यांसमुपोषकः ॥
॥ ४८ ॥ पुत्रार्थीलभतेपुत्रंधनार्थीलभतेधनम् ॥ मोक्षार्थीलभतेमोक्षंजयंत्यांसमुपोषकः ॥ ४९ ॥ जयंतीकरणेचित्तंयेषांभवतितत्परम् ॥ यमोपि
शंकतेनित्यंतेयांतिपरमांगतिम् ॥ ५० ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ कथयित्वानारदंतुययौसचयथागतः ॥ मयापिकथितंब्रह्मन्यत्पृष्टोहंत्वयामुने ॥५१॥ माहा
त्म्यंचजयंत्यायेशृण्वंतिभक्तिभावतः ॥ तेपियांतिपरंधामविमुक्ताःसर्वपातकैः ॥ ५२ ॥ पुराणवाचकंब्रह्मन्जयंतीव्रतिनंतथा ॥ येपश्यंतिनराःपापास्तेयां
तिपरमंपदम् ॥ ५३ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेब्रह्मखंडेब्रह्मनारदसंवादेजयंतीव्रतमाहात्म्यंनामचतुर्थोऽध्यायः ॥४॥छ॥ ॥ शौनकउवाच ॥ ॥ कथयस्व
महाप्राज्ञपुत्रहीनोजनोभवेत् ॥ कर्मणाकेनवैसूतपुत्रोभवतिकेनच ॥ १ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ एतत्पृष्टःपुराब्रह्मानारदेनमहात्मना ॥ सयदाहतदातंचशृणु
ष्वमुनिपुंगव ॥ २ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ पितामहमहाप्राज्ञसर्वतत्त्वार्थपारग ॥ अपुत्रोवैभवेन्मर्त्यःकर्मणाकेनपद्मज ॥ ३ ॥ वंध्यास्त्रीवाभवेत्केनवृ
जिनेनममाग्रतः ॥ कथयशृण्वतोवैमेसर्वप्राणिहितेरत ॥ ४ ॥ दुहिताजायतेकेनकर्मणावानपुंसकः ॥ मृतवत्सोभवेत्केनमृतवत्सातिदुःखिता ॥

केनपुण्येनभोब्रह्मन्पुनःपुत्रोभवेद्वद ॥ ५ ॥ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ कथयामिसमासेनसावधानेनतच्छृणु ॥ वृत्तांतंपृच्छसित्वंवैशृण्वतांविस्मयप्रदम् ॥६॥ पू
र्वजन्मनियोमर्त्योवर्तनंब्राह्मणस्यच ॥ हरेद्वाहारयेदत्रपुत्रहीनोभवत्किल ॥ ७ ॥ इहजन्मनियोमर्त्यःपुराणश्रवणंहिच ॥ ससस्याभूमेर्दानंचकुर्याद्वैश्रद्धया
न्वितः ॥ ८ ॥ धेनुंवहुगुणांहैमींवहुदुग्धांसदक्षिणाम् ॥ सुवर्णप्रतिमांचैवतस्यपुत्रोभवेद्ध्रुवम् ॥ ९ ॥ पूर्वजन्मनियानारीपरबालकघातनम् ॥ करोतिक
पटेनैववालहीनाभवेद्ध्रुवम् ॥ १० ॥ सौवर्णप्रतिमादानंयानारीश्रद्धयान्विता ॥ कुर्यात्पानंब्राह्मणस्यभक्त्यावैचरणोदकम् ॥ ११ ॥ पुराणश्रवणंचैव
दद्याद्वैवहुदक्षिणाम् ॥ वह्वपत्याजीववत्साभवेन्नास्त्यत्रसंशयः ॥ १२ ॥ जलेनिमग्नंबालंयोदृष्ट्वायानसमुद्धरेत् ॥ इहजन्मन्यपुत्रोवैसाऽपुत्रीचभवेद्ध्रु
वम् ॥ १३ ॥ वृषभंचैवकूष्मांडंससुवर्णसवस्त्रकम् ॥ दद्याद्दानंब्राह्मणस्यकुर्याद्वालव्रतंशुभम् ॥ १४ ॥ गौरींकन्यांतथाकुर्यात्पुराणश्रवणंहियः ॥ पुत्रो
वैजायतेतस्यसर्वपातकनाशनम् ॥ १५ ॥ पूर्वजन्मनियोमर्त्योनिराशंचातिथिंद्विज ॥ कुर्यात्क्रोधेनदंडंचपुत्रहीनोभवेद्ध्रुवम् ॥ १६ ॥ब्राह्मणंचाति
थिंचैवकुर्याद्धन्याप्रपूजनम् ॥ अन्नदानंजलंचैवतथादेवालयंशुभम् ॥ १७ ॥ पूर्वजन्मनियानारीभ्रूणहत्यांचयोनरः ॥ कुर्यात्सामृतवत्साचमृतवत्सो
भवेद्ध्रुवम् ॥ १८ ॥ यानारीस्वामिसहिताकुर्याच्चहरिवासरम् ॥ सुपुत्राभर्तृसुभगाभवेत्साप्रतिजन्मनि ॥ १९ ॥ योनरोगोधनंकुर्याच्छूद्रःकुर्याद्वि
मोहितः ॥ ब्राह्मणीहरणंवापिकर्मणासनपुंसकः ॥२०॥ इदंतुवृजिनंकृत्वापश्चात्पुण्यंकरोतियः ॥ इहपुण्यप्रभावेनदुहिताजायतेद्विज ॥ २१ ॥ आसीत्त्रे
तायुगेराजाश्रीधरोनामतोद्विज ॥ अपुत्रोधनवांस्तस्यजायाहेमप्रभावती ॥ २२ ॥ व्यासंसकलशास्त्रज्ञंसर्वलोकहितैषिणम् ॥ आगतंचैव
पप्रच्छचापुत्रोहंकथंद्विज ॥ २३ ॥ उवाचनृपतेःश्रुत्वावचनंविनयान्वितम् ॥ राज्ञादत्तेचपीठेचनिर्मितेकनकादिभिः ॥ २४ ॥ राजा
राज्ञीतस्यपादौधौतंकृत्वाचहर्षितौ ॥ पीत्वापादोदकंद्वौचसर्वपातकनाशनम् ॥ २५ ॥ ॥ व्यासउवाच ॥ ॥ राजन्शृणुष्वयत्पृष्टमपुत्रोयेनकर्मणा ॥
तवेयंराज्ञीचापुत्रीचैकपत्नीव्रतस्तथा ॥ २६ ॥ पूर्वजन्मनिचंद्रस्त्वंनाम्नावरतनुस्मृतः ॥ भार्यातवापिशुभ्रांगीनाम्नावैशंकरीस्मृता ॥ २७ ॥ एकदापथि
यातौचनीचपुत्रंजलेपिच ॥ मग्नंदृष्ट्वाहेलयाचगतौसपंचतांगतः ॥२८॥ बहुपुण्यप्रभावेनराज्ञीराजागतौयुवाम् ॥ तेनकर्मविपाकेनयुवयोर्नभवेत्सुतः॥२९॥
॥ ॥राजोवाच॥ ॥इदानींकेनपुण्येनसुतोवैजायतेप्रभो॥अपुत्रस्यमनुष्याणांजीवनंहिनिरर्थकम्॥३०॥ ॥व्यासउवाच॥ ॥सवस्त्रंचैवकूष्मांडंवृषभंससुवर्णक
म् ॥ देहिदानंब्राह्मणस्यकुरुबालव्रतंतथा ॥ ३१ ॥ गौरींकन्यांतथादेहिपुराणश्रवणंकुरु ॥ पुत्रोवैजायतेतत्रसर्वपातकनाशनम् ॥ ३२ ॥ ॥ ब्रह्मोवाच ॥
इतिश्रुत्वाततोराजाव्यासोक्तंदानमुत्तमम् ॥ पुराणश्रवणंचैवचकारगतकिल्बिषः ॥३३॥ ततःपुत्रोवर्षमध्येबभूवसर्वपूजितः ॥ अभूद्राजासार्वभौमःसुंदरःकुल

नायकः॥ ३४॥ ॥सूतउवाच॥ ॥यइदंशृणुयाद्भक्त्याकरोतिदानमुत्तमम्॥ अपुत्रालभतेपुत्रंसंक्षेपात्कथितंमया ॥ ३५ ॥ भक्त्याश्रुत्वातुयानारीकुर्या
द्ब्राह्मणपूजनम्॥ सुपुत्रासाभवेन्नित्यंशास्त्रोक्तविधिनाद्विज ॥३६॥ सुवर्णरजतंवस्त्रंपुष्पमाल्यंचचंदनम् ॥ योदद्यात्पुस्तकेभक्त्यासर्वपापप्रणाशनम्॥३७॥
पूर्वजन्मनियोमूढोब्रह्मबालकघातकः॥ तस्यक्रूरोभवेत्पुत्रःसप्तजन्मांतरैर्द्विजः ॥३८॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेब्रह्मखंडेब्रह्मनारदसंवादेकर्मविपाककथनंनाम
पंचमोऽध्यायः ॥ ५ ॥छ॥ ॥ शौनकउवाच ॥ ॥ केनपुण्येनभोसूतवैकुंठंसमवाप्यते ॥ तद्वदस्वशृण्वतोमेपोतोहिभवसागरे ॥१॥ ॥ सूतउवाच ॥
साधुसाधुमुनिश्रेष्ठसर्वमंगलकारक ॥ कथयामिसमासेनशृण्वतांपापनाशनम् ॥२ ॥ विष्णवेब्राह्मणायैवमृदावेश्मविनिर्मितम् ॥ योवैदद्याद्द्विजश्रेष्ठतस्यपु
ण्यंनिशामय ॥ ३ ॥ विष्णुलोकेचसविप्रःसर्वपापविवर्जितः ॥ सौधवासीभवेन्नित्यंविष्णुलोकेप्रपूज्यते ॥ ४ ॥ विष्णवेसौधगेहंयोदद्याद्वैब्राह्मणायच ॥
हरेर्न्निकेतनंप्राप्यस्वर्गवासीभवेद्ध्रुवम्॥५॥ अंतेविष्णुपुरंगत्वायुक्तःकोटिकुलैर्द्विज॥ स्वर्णसौधेगृहेस्थित्वाकुर्याद्भोगंयथासुखम् ॥६॥ ब्राह्मणस्थापनेपुण्यं
यद्वैभवतिभोमुने ॥ संख्यांकर्तुमशक्तस्तुतद्वेधाःसर्वकारकः ॥ ७ ॥ गण्यंतेरेणवश्चैवगण्यंतेवृष्टिबिंदवः ॥ नगण्यंतेविधात्रापिब्रह्मसंस्थापनेफलम् ॥ ८ ॥
नारदेनपुराब्रह्मापृष्टःसंसारसंभवः॥ वेधास्तंकथयामासतच्छृणुष्वमहामुने ॥ ९ ॥ पुरासीद्द्वापरेब्रह्मन्वारनारीसुशोभना ॥ सुकेशीहरिणीनेत्रासुमध्याचारु
हासिनी ॥ १० ॥ नाम्नासाचंचलापांगीययौदेशांतरंकदा ॥ सर्वपापसमायुक्तानरकेपातयंतिच ॥ ११ ॥ संगेनसिंधुनाकांक्षीजनान्देवालयंगता ॥ तत्र
क्षणंसोपविष्टातांबूलभक्षणंकृतम् ॥ १२ ॥ शेषंचूर्णंसौधभित्तौदत्वानिम्नेकुतूहलात् ॥ ततोगताजारकांक्षीधनार्थंनगरंप्रति ॥ १३ ॥ जारेणकेनचित्सार्द्धं
संकेतःसहसाकृतः॥ संकेतंतुगतावेश्यावनंरात्रौविमोहिता ॥ १४ ॥ संकेतंनागतोवैश्योव्यशंकिष्टविलोकिता ॥ कथंकांतोनागतोमेसर्पैर्व्याघ्रैश्चभक्षि
तः॥ १५ ॥ संकेतनंकथंहित्वागतःकिंकामविह्वलः ॥ अन्यथाज्ञातयासार्द्धमभिलाषीभवेत्किमु ॥ १६ ॥ परामृष्येतह्द्यंतःकोटपालभयाद्द्विज॥ नगरं
नागतासाहिरुद्धेलोकपथेतमैः ॥ १७ ॥ एतस्मिन्नंतरेव्याघ्रःकामरूपीबलात्क्षुधी ॥ प्रेषितःकालदेवेनाग्रसदागत्यतांद्विज ॥ १८॥ ततस्तुयमुनाभ्रातुर्दूता
स्तेभीमवर्षिणः[1] ॥ आगतागिरिकूटांगानेतुंतांपापकर्मणा ॥१९॥ वक्रपादावक्रमुखाउन्नासाबहुदंष्ट्रिणः ॥ चर्मरज्जूर्मुद्गरांश्चगृहीत्वापांशुलांद्विज ॥२०॥ बंध
यामासुरुन्मत्तागणिकांचर्म्मरज्जुभिः ॥ शंखचक्रगदापद्मधारिणोवनमालिनः ॥ २१ ॥ प्रेषितादेवदेवेनतद्भक्तवत्सलेनच ॥ कृष्णजीमूतसंकाशाःस्फुर
द्वदनपंकजाः ॥ २२ ॥ श्रेणीधराश्चारुनासादिव्यकुंडलभूषिताः ॥ ददृशुःपथिगच्छंतोविष्णोर्दूतामहात्मनः ॥२३॥ ॥ विष्णुदूताऊचुः ॥ ॥ केयूरं

पा० १ वर्ष्मिणः ।

विकृताकारालक्ष्यंतेकर्बुराइव ॥ इमांविष्णोःप्रियतमांनीत्वाक्वव्रजथोत्तमाम् ॥ इदंवचनमाकर्ण्यतेषांतेतुद्रुतंययुः ॥२४॥ अथतेक्रोधसंपन्नाविष्णोर्दूतामहाबलाः ॥ जघ्नुस्तेसंदेशहरान्यमस्यजगतःप्रभोः ॥ २५ ॥ चक्रादिशस्त्रसंघैश्चसूर्यकोटिसमप्रभैः ॥ कृतांतस्यभटाःसर्वेरुदंतस्तेपलायिताः ॥ २६ ॥ यमंप्रोचुःसभीताश्चवृत्तांतंसकलंद्विज ॥ यमोपितत्कथांश्रुत्वाचित्रगुप्तमुवाचह ॥ २७ ॥ ॥धर्मउवाच ॥ ॥ केनपुण्येनभोमंत्रिन्वेश्यामुक्तिसमागता॥ एतन्मेपृच्छतःसर्वंकथयस्वयथार्हतः ॥ २८ ॥ ॥ चित्रगुप्तउवाच ॥ ॥ तयापापान्यर्जितानिजन्मतःसुबहून्यपि ॥ किंत्वाकर्णयलोकेशयदस्यात्पुण्यमस्तितत् ॥ २९ ॥ गणिकैकदाधर्म्मराजसर्वालंकारभूषिता ॥ कांचित्पुरींजगामाशुजारकांक्षीधनार्थिनी ॥ ३० ॥ तत्रदेवालयेतस्मिन्स्थित्वातांबूलभक्षणं ॥ कृत्वातच्छेषचूर्णंतुददौभित्तौतुकौतुकात् ॥ ३१ ॥ तेनपुण्यप्रभावेनगणिकागतपातका ॥ वैकुंठंप्रतिसायातिनिर्गतातवदंडतः ॥ ३२ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ इतिश्रुत्वाततोदूतायमोपिवचनंद्विज ॥ व्यापारेचान्यतश्चित्तंददौसागणिकापिच ॥ ३३ ॥ आरूढास्यंदनेदिव्येराजहंसयुतेतथा ॥ विष्णुलोकंययौसाचवेष्टिताविष्णुकिंकरैः ॥ ३४ ॥ श्रीविष्णोराज्ञयासाथकुलकोटियुतापिच ॥ तस्थौसौधगृहेविप्रनानाभोगंचकारह ॥ ३५ ॥ भक्त्यायोवैहरेर्गेहेदद्याच्चूर्णंप्रयत्नतः ॥ पुण्यंकिंवाभवेत्तस्यनजानेद्विजपुंगव ॥ ३६ ॥ भक्त्याध्यायंपठेद्योवैशृणोतिसादरेणच ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तोयात्यसौहरिमंदिरम् ॥ ३७ ॥ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेब्रह्मखंडेब्रह्मनारदसंवादेषष्ठोध्यायः ॥ ६ ॥ छ ॥

॥शौनकउवाच ॥ ॥ कथयस्वमहाप्राज्ञगोलोकंयातिकर्मणा ॥ सुमतेदुस्तरात्केनजनःसंसारसागरात् ॥ राधायाश्चाष्टमीसूततस्यामाहात्म्यमुत्तमम् ॥१॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ ब्रह्माणंनारदोपृच्छत्पुराचैतन्महामुने ॥ तच्छृणुष्वसमासेनपृष्टवान्सइतिद्विज ॥ २ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ पितामहमहाप्राज्ञसर्वशास्त्रविदांवर ॥ राधाजन्माष्टमीतातकथयस्वममाग्रतः ॥३॥ तस्याःपुण्यफलंकिंवाकृतंकेनपुराविभो ॥ अकुर्वतांजनानांहिकिल्बिषंकिंभवेद्द्विज ॥४॥ केनैवतुविधानेनकर्त्तव्यंतद्व्रतंकदा ॥ कस्माज्जाताचसाराधातन्मेकथयमूलतः ॥ ५ ॥ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ ॥ राधाजन्माष्टमींवत्सशृणुष्वसुसमाहितः ॥ कथयामिसमासेनसमग्रंहरिणाविना ॥ ६ ॥ कथितंतत्फलंपुण्यंनशक्नोत्यपिनारद ॥ कोटिजन्मार्जितंपापंब्रह्महत्यादिकंमहत् ॥ ७ ॥ कुर्वंतियेसकृद्भक्त्यातेषांनश्यतितत्क्षणात् ॥ एकादश्याःसहस्रेणयत्फलंलभतेनरः ॥ ८ ॥ राधाजन्माष्टमीपुण्यंतस्माच्छतगुणाधिकम् ॥ मेरुतुल्यसुवर्णानिदत्वायत्फलमाप्यते ॥ ९ ॥ सकृद्राधाष्टमींकृत्वातस्माच्छतगुणाधिकम् ॥ कन्यादानसहस्रेणयत्पुण्यंप्राप्यतेजनैः ॥१०॥ वृषभानुसुताष्टम्यातत्फलंप्राप्यतेजनैः ॥ गंगादिषुचतीर्थेषुस्नात्वातुयत्फलंलभेत् ॥११॥ कृष्णप्राणप्रियाष्टम्याःफलंप्राप्नोतिमानवः ॥ एतद्व्रतंतुयःपापीहेलयाश्रद्धयापिवा ॥ १२ ॥ करोतिविष्णुसदनंगच्छेत्कोटिकुलान्वितः ॥ पुराकृ

तद्युगेवत्सवरनारीसुशोभना ॥ १३ ॥ सुमध्याहरिणीनेत्राशुभांगीचारुहासिनी ॥ सुकेशीचारुकर्णीचनाम्नालीलावतीस्मृता ॥ १४ ॥ तयाव
हूनिपापानिकृतानिसुदृढानिच ॥ एकदासाधनाकांक्षीनिःसृत्यपुरतःस्वतः ॥ १५ ॥ गतान्यनगरंतत्रदृष्ट्वासुज्ञजनान्बहून् ॥ राधाष्टमीव्रतपरान्सुं
दरेदेवतालये ॥१६॥ गंधपुष्पैर्धूपदीपैर्वस्त्रैर्नानाविधैःफलैः ॥ भक्तिभावैःपूजयंतोराधायामूर्तिमुत्तमाम् ॥१७॥ केचिद्गायंतिनृत्यंतिपठंतिस्तवमुत्तमम् ॥
तालवेणुमृदंगांश्चवादयंतिचकेमुदा ॥ १८ ॥ तांस्तांस्तथाविधान्दृष्ट्वाकौतूहलसमन्विता ॥ जगामतत्समीपंसापप्रच्छविनयान्विता ॥ १९ ॥ भोभोः
पुण्यात्मानोयूयंकिंकुर्वंतोमुदान्विताः ॥ कथयध्वंपुण्यवंतोमांचैवविनयान्विताम् ॥ २० ॥ तस्यास्तुवचनंश्रुत्वापरकार्यहितेरताः ॥ आरेभिरेतदा
वक्तुंवैष्णवाव्रततत्पराः ॥ २१ ॥ ॥ राधाव्रतिनऊचुः ॥ ॥ भाद्रेमासिसिताष्टम्यांजाताश्रीराधिकायतः ॥ अष्टमीसाद्यसंप्राप्तातांकुर्वामप्रयत्नतः ॥ २२ ॥
गोघातजनितंपापंस्तेयजंब्रह्मघातजम् ॥ परस्त्रीहरणाच्चैवतथाचगुरुतल्पजम् ॥ २३ ॥ विश्वासघातजंचैवस्त्रीहत्याजनितंतथा ॥ एतानिनाशयत्या
शुकृतायाचाष्टमीनृणाम् ॥ २४ ॥ तेषांचवचनंश्रुत्वासर्वपातकनाशनम् ॥ करिष्याम्यहमित्येवपरामृष्यपुनःपुनः ॥ २५ ॥ तत्रैवव्रतिभिःसार्द्धंकृत्वा
साव्रतमुत्तमम् ॥ दैवात्सापंचतांयातासर्पघातेननिर्मला ॥ २६ ॥ ततोयमाज्ञयादूताःपाशमुद्गरपाणयः ॥ आगतास्तांसमानेतुंबद्ध्वातिकृच्छ्रतः ॥२७॥
यदानेतुंमनश्चक्रुर्यमस्यसदनंप्रति ॥ तदागताविष्णुदूताःशंखचक्रगदाधराः ॥ २८ ॥ हिरण्मयंविमानंचराजहंसयुतंशुभम् ॥ छेदनंचक्रधाराभिः
पाशंकृत्वात्वरान्विताः ॥ २९ ॥ रथेचारोपयामासुस्तांनारींगतकिल्बिषाम् ॥ निन्युर्विष्णुपुरंतेचगोलोकाख्यंमनोहरम् ॥ ३० ॥ कृष्णेनराधयातत्र
स्थिताव्रतप्रसादतः ॥ राधाष्टमीव्रतंतातयोनकुर्याच्चमूढधीः ॥ ३१ ॥ नरकान्निष्कृतिर्नास्तिकोटिकल्पशतैरपि ॥ स्त्रियश्चयानकुर्वंतिव्रतमेतच्छु
भप्रदम् ॥ ३२ ॥ राधाविष्णोःप्रीतिकरंसर्वपापप्रणाशनम् ॥ अंतेयमपुरींगत्वापतंतिनरकेचिरम् ॥ ३३ ॥ कदाचिज्जन्मचासाद्यपृथिव्यांविधवाध्रुवम् ॥
एकदापृथिवीवत्सदुष्टसंघैश्चताडिता ॥ ३४ ॥ गौर्भूत्वाचभृशंदीनाचाययौसाममांतिकम् ॥ निवेदयामासदुःखंरुदंतीचपुनःपुनः ॥ ३५ ॥ तद्वाक्यं
चसमाकर्ण्यगतोहंविष्णुसंनिधिम् ॥ कृष्णेनिवेदितश्चाशुपृथिव्यादुःखसंचयः ॥ ३६ ॥ तेनोक्तंगच्छभोब्रह्मन्देवैःसार्द्धंचभूतले ॥ अहंतत्रापिगच्छामि
पश्चान्ममगणैःसह ॥ ३७ ॥ तच्छ्रुत्वासहितोदेवैरागतःपृथिवीतलम् ॥ ततःकृष्णःसमाहूयराधांप्राणगरीयसीम् ॥ ३८ ॥ उवाचवचनंदेविगच्छे
हंपृथिवीतलम् ॥ पृथिवीभारनाशायगच्छत्वंमर्त्यमंडलम् ॥ ३९ ॥ इतिश्रुत्वापिसाराधाप्यागतापृथिवींततः ॥ भाद्रेमासिसितेपक्षेअष्टमी
संज्ञिकेतिथौ ॥ ४० ॥ वृषभानोर्यज्ञभूमौजातासाराधिकादिवा ॥ यज्ञार्थंशोधितायांचदृष्टासादिव्यरूपिणी ॥ ४१ ॥ राजानंदमनाभूत्वातां

प्राप्यनिजमंदिरम् ॥ दत्तवान्महिषींनीत्वासाचतांपर्यपालयत् ॥ ४२ ॥ इतितेकथितंवत्सत्वयापृष्टंचयद्वचः ॥ गोपनीयंगोपनीयंगोपनीयंप्रय
ततः ॥ ४३ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ यइदंशृणुयाद्भक्त्याचतुर्वर्गफलप्रदम् ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तश्चांतेयातिहरेर्गृहम् ॥ ४४ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापु
राणेब्रह्मखंडेब्रह्मनारदसंवादेश्रीराधाष्टमीमाहात्म्यंनामसप्तमोऽध्यायः ॥ ७ ॥ छ ॥ ॥ शौनकउवाच ॥ ॥ समुद्रमथनंसूतपुराकस्मात्कृतंगुरो ॥
हृदयेकौतुकंजातंश्रोतुंमेवदचामरैः ॥ १ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ब्रह्मन्वच्मिसमासेनसिंधोर्मथनकारणम् ॥ दुर्वाससेंद्रसंवादमितिहासंशृणुष्वतत् ॥ २ ॥
महातपामहातेजादुर्वासाईश्वरांशजः ॥ ब्रह्मर्षिःप्रययौस्वर्गमिन्द्रंद्रष्टुंसचैकदा ॥ ३ ॥ तस्मिन्ददर्शकालेतंगजारूढंशचीपतिम् ॥ दृष्ट्वास्रजंपारिजातांददौत
स्मैमहामुनिः ॥ ४ ॥ गृहीत्वातांस्रजंचेंद्रोविन्यस्यगजमूर्द्धनि ॥ देवराट्प्रययौब्रह्मन्ससैन्योनंदनंप्रति ॥ ५ ॥ हस्तीचादायतांमालांछित्त्वातुधरणी
तले ॥ चिक्षेपचमहाक्रुद्धस्तमित्याहमहामुनिः ॥ ६ ॥ त्रैलोक्यैकश्रियायुक्तोयस्मात्त्वमवमन्यसे ॥ तवत्रैलोक्यश्रीर्नष्टाभवत्येवनसंशयः ॥ ७ ॥ ततःश
क्रोजगामाशुसुतश्चस्वपुरंपुनः ॥ ददर्शजगतांमाताचांतर्द्धानंगतास्वयम् ॥ ८ ॥ नष्टमंतर्द्धानवत्यांतदातस्यांजगत्रयम् ॥ क्षुत्पिपासान्विताःसर्वेंचुक्रु
शुर्वैनिरंतरम् ॥ ९ ॥ नववर्षुर्वारिवाहाःशुष्काश्चैवजलाशयाः ॥ सर्वेतेशाखिनःशुष्काःफलपुष्पविवर्जिताः ॥ १० ॥ क्षुत्पिपासार्दिताःसर्वेंब्रह्मणःसन्नि
धिंययुः ॥ तंसर्वेंकथयामासुःदुःखशोकंपितामहम् ॥ ११ ॥ देवानांवचनंश्रुत्वाधातादेवगणैःसह ॥ भृग्वादिमुनिभिश्चैवप्रययौक्षीरसागरम् ॥ १२ ॥
विष्णुंसमर्चयामासक्षीराब्धेरुत्तरेतटे ॥ मंत्रमष्टाक्षरंवेधाजपन्ध्यायन्जगत्पतिम् ॥ १३ ॥ ततःप्रसन्नोभगवान्सर्वेषांचदिवौकसाम् ॥ वैनतेयंसमारुह्यचाग
तःसदयःप्रभुः ॥ १४ ॥ पीतवस्त्रंचतुर्बाहुंशंखचक्रगदाधरम् ॥ दृष्ट्वातंजगतामीशंपुंडरीकनिभेक्षणम् ॥ १५ ॥ विष्णुंभवोदधेःपोतंवनमालाविभूषि
तम् ॥ श्रीवत्सकौस्तुभोरस्कमानंदाश्रुपरिप्लुताः ॥ १६ ॥ तुष्टुवुर्जयशब्देननमश्चक्रुर्निरंतरम् ॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ वरंवृणीध्वंभोदेवाःकस्माद्यू
यंसमागताः ॥ वरदोस्मितद्ददतवोददामिचनान्यथा ॥ १७ ॥ ॥ देवाऊचुः ॥ ॥ कृपालोब्रह्मशापेनसंपद्धीनंजगत्रयम् ॥ क्षुत्पिपासार्दितंनाथसदेवासुर
मानुषम् ॥ १८ ॥ रक्षसर्वानिमाँल्लोकान्याताःस्मशरणंतव ॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ इंदिराब्रह्मशापेनचातर्द्धानंगतासुराः ॥ १९ ॥ यस्याःकटाक्षमात्रे
णजगदैश्वर्यसंयुतम् ॥ तदायूयंसुराःसर्वेंचोत्पाटयस्वर्णपर्वतम् ॥२०॥ मंदरंघर्घरंकृत्वासर्पराजेनवेष्टितम् ॥ कुरुध्वंमथनंदेवाःसदैत्याःक्षीरसागरम् ॥ २१॥
तस्मादुत्पत्स्यतेलक्ष्मीर्जगन्माताचभोःसुराः॥तयादृष्टामहाभागाभविष्यथनसंशयः॥२२॥धारयाम्यहमेवाद्रिंकूर्मरूपेणसर्वतः॥ इत्युक्त्वाभगवान्विष्णुरं
तर्द्धानंजगामसः॥जग्मुःसुरासुराःसर्वेंसमुद्रमथनंद्विज ॥ २३ ॥ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेब्रह्मखण्डेसमुद्रमथनोद्योगोनामाष्टमोऽध्यायः ॥ ८ ॥ छ ॥

॥ सूतउवाच ॥ ॥ ततोमरगणास्तेचसगंधर्वाःसदानवा ॥ उत्पाट्यमंदिरंशैलंचिक्षिपुःपयसांनिधौ ॥१॥ ततःसनातनःश्रीमान्दयालुर्जगदीश्वरः ॥ अधार
यद्गिरेर्मूलंकूर्मरूपेणपृष्ठतः ॥२॥ अनंतंतत्रसंवेष्ट्यममंथुर्दुग्धसागरम् ॥ एकादश्यांमथ्यमानेचोद्भूतंप्रथमंद्विज ॥ ३ ॥ कालकूटविषंतेतुदृष्ट्वासर्वेप्रदुद्रुवुः ॥
ततस्तान्विद्रुतान्दृष्ट्वाशंकरश्चोक्तवानिदम् ॥४॥ भोभोमरगणायूयंविपंकुरुतमोदरम् ॥ वारयिष्याम्यहंतूर्णंकालकूटंमहाविषम् ॥ ५ ॥ इत्युक्तापार्वतीना
थोध्यायन्नारायणंहृदि ॥ महामंत्रंसमुच्चार्यविषमादद्भयंकरम् ॥ ६ ॥ महामंत्रप्रभावेणविषंजीर्णंगतंमहत् ॥ अच्युतानंतगोविंदइतिनामत्रयंहरेः ॥ ७ ॥
योजपेत्प्रयतोभक्त्याप्रणवाद्यंनमोंतिकम् ॥ विषभोगाग्निजंतस्यनास्तिमृत्योर्भयंतथा ॥ ८ ॥ ततोहृष्टमनादेवाममंथुःक्षीरसागरम् ॥ ततोऽलक्ष्मीःसमुत्प
न्नाकालास्यारक्तलोचना ॥ ९ ॥ रूक्षपिंगलकेशाचजरतींविभ्रतीतनुम् ॥ साचज्येष्ठाब्रवीद्देवान्किंकर्तव्यंमयेतिवै ॥ १० ॥ देवास्तथाब्रुवंस्तांचदेवींदुः
खस्यभाजनम् ॥ येषांनृणांगृहेदेवीकलहःसंप्रवर्तते ॥ ११ ॥ तत्रस्थानंप्रयच्छामोवसज्येष्ठेशुभान्विता ॥ निष्ठुरंवचनंयेचवदंतियेनृतंनराः ॥ १२ ॥ सं
ध्यायांयेहिचाश्नंतिदुःखदातिष्ठतद्गृहे ॥ कपालकेशभस्मास्थितुषांगाराणियत्रतु ॥ १३ ॥ स्थानंज्येष्ठेतत्रतवभविष्यतिनसंशयः ॥ अकृत्वापादयोर्धौ
तंयेचाश्नंतिनराधमाः ॥ १४ ॥ तद्गृहेसर्वदातिष्ठदुःखदारिद्रदायिनी ॥ वालुकालवणांगारैःकुर्वंतिदंतधावनम् ॥ १५ ॥ तेषांगेहेसदातिष्ठदुःखदाकलि
नासह ॥ छत्राकंश्रीफलंशिग्रुंयेखादंतिनराधमाः ॥ १६ ॥ गेहेतेषांतवस्थानंज्येष्ठेकलुषदायिनि ॥ तिलपिष्टमलावुंयेगृंजनंपोतिकादलम् ॥१७॥ कलंबुकं
पलांडुंयेचाश्नंतिपापबुद्धयः ॥ तेषांगृहेतवस्थानंभविष्यतिनसंशयः ॥ १८ ॥ गुरुदेवातिथीनांचयज्ञदानविवर्जितम् ॥ यत्रवेदध्वनिर्नास्तितत्रातिष्ठसदा
ऽशुभे ॥ १९ ॥ दंपत्योःकलहोयत्रापितृदेवार्चनंनवै ॥ दुरोदररतायत्रतत्रातिष्ठसदाशुभे ॥ २० ॥ परदाररतायत्रपरद्रव्यापहारिणः ॥ विप्रसज्जनवृद्धानां
यत्रपूजानविद्यते॥तत्रस्थानेसदातिष्ठपापदारिद्र्यदायिनी ॥२१॥ इत्यादिश्यसुराज्येष्ठांसर्वेषांकलिवल्लभाम्॥क्षीराब्धेर्मंथनंचक्रुःपुनस्तेसुसमाहिताः ॥२२॥
इति श्रीपाद्मेमहापुराणेब्रह्मखंडेसूतशौनकसंवादेसमुद्रमथनंनामनवमोऽध्यायः ॥ ९ ॥ छ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ ऐरावतस्ततोजज्ञेतथैवोच्चैःश्रवाहयः ॥
धन्वंतरिःपारिजातःसुरभिश्चाप्सरोदयः ॥ १ ॥ ततःप्रभातसमयेद्वादश्यामुदितेरवौ ॥ उत्पन्नाश्रीर्महालक्ष्मीःसर्वलक्षणशोभिता ॥ २ ॥ ददृशुस्तांमहा
देवींमातरंधर्मदेवताः ॥ प्रहृष्टाःसर्वजंतूनांश्रीकृष्णहृदयालयाम् ॥ ३ ॥ लक्ष्मीभ्राताशीतरश्मिर्जातश्चसुधयाततः ॥ उत्पन्नासाहरेर्जायातुलसीलोक
पावनी ॥ ४ ॥ तंशैलंपूर्ववत्स्थाप्यपरिपूर्णमनोरथाः ॥ समेत्यमातरंस्तुत्वाजेपुःश्रीसूक्तमुत्तमम् ॥ ५ ॥ ततःप्रसन्नासादेवीसर्वान्देवानुवाचह ॥ वरं

पा० १ मेकरे मु० पु० ।

वृणीध्वंभद्रंवोवरदाहंसुरोत्तमाः ॥ ६ ॥ ॥ देवाऊचुः ॥ ॥ प्रसीदकमलेदेविसर्वमातर्हरिप्रिये ॥ त्वयाविनाजगच्छून्यंकुरुप्राणप्ररक्षणम् ॥ ७ ॥ इत्युक्ता
सामहालक्ष्मीःप्राहनारायणप्रिया ॥ इदानींसर्वजंतूनांप्राणरक्षांकरोम्यहम् ॥ ८ ॥ ततोनारायणःश्रीमाञ्छंखचक्रगदाधरः ॥ आविर्बभूवसहसादयालु
र्जगदीश्वरः ॥ ९ ॥ ततस्तेतुष्टुवुर्देवाःप्रणम्यजगतांपतिम् ॥ कृतांजलिपुटाःप्रोचुःहर्षगद्गदभाषिणः ॥ १० ॥ गृहाणमातरंविष्णोमहिषींवल्लभांतव ॥ सं
साररक्षणार्थायलक्ष्मीमनपगामिनीम् ॥ यावत्प्रतिज्ञांनोचक्रेतावत्प्राहेंदिराहरिम् ॥ ११ ॥ ॥ लक्ष्मीरुवाच ॥ ॥ अविवाह्यकथंज्येष्ठामलक्ष्मींमधुसूदन ॥
तस्याःकनिष्ठांमांनाथविवाहंकर्तुमिच्छसि ॥ ज्येष्ठायांचस्थितायांवैकनिष्ठापरिणीयते ॥ १२ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ इति श्रुत्वाततोविष्णुर्ददौचोद्दाल
कायच ॥ वेदवाक्यानुरूपेणह्यलक्ष्मींनिर्जरैःसह ॥ १३ ॥ ततोनारायणःश्रीमान्लक्ष्मीमंगीचकारह ॥ ततःसुरगणाःसर्वेनमश्चक्रुःपुनःपुनः ॥ १४ ॥
अथतेचासुरान्सर्वान्जघ्नुःसर्वेबलाधिकाः ॥ सर्वेतेक्रंदमानाश्चगताश्चैवदिशोदश ॥ १५ ॥ सुधांतत्खादितुंचक्रुर्देवाःपंक्तियथाक्रमम् ॥ श्रीविष्णोराज्ञ
यासर्वेचोचुश्चैवपरस्परम् ॥ १६ ॥ त्वंचदेहित्वंचदेहित्वंचदेहीतिचाब्रुवन् ॥ नशक्तोस्मिनशक्तोस्मिनशक्तोस्मीतिचाब्रुवन् ॥ १७ ॥ ततोविष्णुःसमु
त्तस्थौस्त्रीरूपंचदधारह ॥ चकारस्वर्णपात्रेतत्पीयूषपरिवेषणम् ॥ १८ ॥ पीयूषभक्षणंराहुर्यावत्कुर्याद्द्विजोत्तम ॥ चंद्रसूर्यौचोक्तवंतौराक्षसोसौछला
गतः ॥ १९ ॥ ततःक्रुद्धोजगन्नाथोजघानस्वर्णपात्रतः ॥ शिरस्तस्यपपातोर्व्यांकेतुर्नाम्नाबभूवह ॥ २० ॥ राहुकेतूततस्तूर्णंगतौतौभयविह्वलौ ॥ इदा
नींतद्दिनेप्राप्तेचंद्रसूर्यौसयुध्यति ॥२१॥ कुर्याद्ग्रासंसैंहिकेयस्तत्क्षणंदुर्लभंभवेत् ॥ सर्वंगंगासमंतोयंवेदव्याससमाद्विजाः ॥२२॥ स्नानंवायसतीर्थेयोगंगास्ना
नफलंलभेत्॥दानमक्षयपुण्यंस्यात्कोटिजन्मार्जितंतथा॥२३॥पापंनश्येत्समूलंचकिंपुनःक्रतुकोटिभिः॥विद्यार्थीलभतेविद्यांपुत्रार्थीपुत्रमाप्यते ॥२४॥ मो
क्षार्थीलभतेमोक्षंमंत्रसिद्धिर्भवेद्ध्रुवम्॥इतितेकथितंविप्रसमुद्रमथनंतुतत् ॥ २५ ॥ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेब्रह्मखण्डेसूतशौनकादिकसंवादेसमुद्रमथनंना
मदशमोऽध्यायः ॥ १० ॥ छ ॥ शौनकउवाच ॥ ॥ इदानींश्रोतुमिच्छामिकथयस्वयथार्थतः ॥ हरिस्वरूपिणासाक्षाद्वेदव्यासेनशासित ॥ १ ॥ निरहंकारहे
सूतलोकानुग्रहकारक ॥ केनस्यात्सुभगानारीपापिनीचसुदुर्भगा ॥ २ ॥ पतिप्रियांगकेनस्याद्रूपिताचक्षुषोःसुधा ॥ केनवाजायतेलक्ष्मीस्तन्मेब्रूहितपोध
न ॥ ३ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ यदिपुण्यमिदंविप्रवृत्तंपरमदुर्लभम् ॥ शृणुष्वभोःसमासेनकथयामिविधानतः ॥४॥ आसीद्भद्रश्रवाराजायुगेद्वापरसंज्ञके ॥

पा० १ सक्रुद्धया ।
२

सौराष्ट्रदेशवासीचवेदवेदांगपारगः ॥ ५ ॥ भार्यातस्यचसंजातानाम्नासुरतिचंद्रिका ॥ तस्यांबभूवुःश्रीराज्ञःसप्तपुत्रामनोरमाः ॥६॥ ततोभिजातादुहितासुं
दरीसत्यवादिनी ॥ श्यामबालाचविप्रेंद्रनाम्नाप्रीतिकरीपितुः ॥ ७ ॥ अथैकदाश्यामबालासुवर्णसिकतासुच ॥ गूढैर्मनोहरैरत्नैःसखिभिःक्रीडितुंमुदा॥८॥
जगामनीपवृक्षस्यतलंपरमदुर्लभम् ॥ एतस्मिन्नंतरेविप्रलक्ष्मीःसंसारतारिणी ॥ ९ ॥ लोकानांनीतिदासाथसमायातास्वयंपुरः ॥ धृत्वाचब्राह्मणीरूपंप
लितांगीचभूसुर ॥१०॥ अखिलानांचलोकानांशास्तूराज्ञःक्षयंविना॥केषांक्षुद्रतराणांहिगृहेगच्छामिसांप्रतम्॥११॥ ॥ इतिसंचिंत्यमनसागताराजनिकेत
नम् ॥ सुवर्णभित्तिभिर्युक्तंपताकाभिरलंकृतम्॥१२॥सिंहद्वारमतिक्रम्यप्राहदौवारिकींततः॥द्वारंजहिहिभोद्वारिनियुक्तेशुभलक्षणे॥१३॥यामिवेगेनपश्या
मिराज्ञींसुरतिचंद्रिकाम्॥तच्छुत्वावचनंतस्यारत्नदंडकराचसा॥कोकिलावाक्यवन्मुक्तंपरमंहर्षमाययौ ॥१४॥ द्वारनियुक्तोवाच ॥ किंनामवदसेवृद्धेकःपति
स्तावकःपुनः॥ आगतासिकथंकिंतेकार्य्यंराज्ञ्याश्चदर्शने॥कस्मात्किंब्रूहिविप्रेत्वंश्रोतुंकौतुहलंहिमे॥१५॥ ॥ वृद्धोवाच ॥ ॥ शृणुपोष्येमहाराजपत्न्यादंड
करेयदा ॥ श्रोतुंकौतूहलंतेस्तिमदागमनकारणम् ॥ १६ ॥ प्रसिद्धाकमलानाम्नाचाहंप्राणेश्वरोमम ॥ भुवनेशइतिख्यातोनाम्नाद्वारवतीपुरी ॥ १७ ॥
तस्यांवैवर्त्ततेपोष्येममप्राणेश्वरस्ततः ॥ आगताहंरत्नवेत्रकरेशृणुसकौतुकम् ॥ १८ ॥ ममागमनकार्यंहिवच्मीदानींतवाग्रतः ॥ पुरासीद्वैश्यकुलजारा
ज्ञीतवचदुःखिनी ॥ १९ ॥ एकस्मिन्दिवसेपोष्येपतिनाकलहःकृतः ॥ तयानार्याचदुःखिन्याततोवैभर्तृपीडिता ॥२०॥ बहिर्भूयद्रुतंगेहाद्रुदंतीचपुनःपु
नः ॥ तस्याश्चरोदनंश्रुत्वाचागताहंसमीपतः ॥ २१ ॥ अपृच्छंसर्ववृत्तांतंकथितोवैयथार्थतः ॥ तयाततोव्रतवरमुपदेशंददाम्यहम् ॥ २२ ॥ ममोपदे
शतःसावैचक्रेव्रतवरंमुदा ॥ तस्यप्रसादाद्भोद्वाःस्थेसंजातासुखिताचसा ॥ २३ ॥ कदाचिद्वैश्यकुलजापत्यामृत्योर्वशंगता ॥ समानेतुंततस्तौतुविहिता
खिलघातकौ ॥ २४ ॥ किंकरान्प्रेषयामासचंडाद्यान्धर्मराट्प्रभुः ॥ यमाज्ञयासमायातायमदूताभयंकराः ॥ २५ ॥ बद्धातौचर्मपाशेनलोहमुद्गरपाण
यः ॥ उद्यमंचक्रिरेगंतुंयमस्यशरणंप्रति ॥ २६ ॥ अत्रांतरेचलक्ष्म्यास्तेदूताविष्णुपरायणाः ॥ समानेतुंसमायाताःशंखचक्रगदाधराः ॥ २७ ॥ दृष्ट्वा
तथाविधांस्तांश्चयमदूताःपलायिताः ॥ लक्ष्मीदूतामहात्मानःस्वप्रकाशादयस्तथा ॥ २८ ॥ पाशंछित्त्वासमारोप्यराजहंसयुतेरथे ॥ जग्मुर्लक्ष्मीपुरं
सर्वेसहसाकाशवर्त्मना ॥ २९ ॥ यावद्वारंव्रतवरंकृत्वावैश्याचसातदा ॥ तावत्कल्पसहस्राणितस्थतुःकमलापुरे ॥ ३० ॥ पुण्यशेषस्यभोगार्थंजा
तौराजान्वयेधुना ॥ व्रतंचविस्मृतौद्वास्थेराजसंपत्तिगर्वितौ ॥ तस्माच्चतवतस्यापिचोपदेशार्थमागता ॥ ३१ ॥ ॥ द्वाःस्थोवाच ॥ ॥ केनै

वतुविधानेनवृद्धेव्रतवरंकृतम् ॥ कस्मिन्मासेव्रतंश्रेष्ठंदेवताकाचपूज्यते ॥ ३२ ॥ एतन्मेपृच्छतोमातर्यथावद्वक्तुमर्हसि ॥ ॥ कमलोवाच ॥ कार्त्ति
केचव्यतिक्रांतेमार्गशीर्षेसमागते ॥ तस्मिन्मासेचभोपोष्येवासरेगुरुसंज्ञके ॥ ३३ ॥ ततःपूर्वाह्णसमयेसकलैर्व्रतिभिर्वृता ॥ नारायणेनसहितांलक्ष्मीं
संपूजयेत्ततः ॥ ३४ ॥ मिष्टैःपायसयुक्तैश्चभुक्तैश्चखंडमिश्रितैः ॥ लक्ष्मींसंतोषयेत्प्रेष्येततःसंप्रार्थयेदिदम् ॥ ३५ ॥ त्रैलोक्यपूजितेदेविकमलेविष्णु
वल्लभे ॥ यथात्वमचलाकृष्णेतथाभवमयिस्थिता ॥ ३६ ॥ ईश्वरीकमलेदेविशरणंचभवानघे ॥ नानोपहारद्रव्यैश्चलक्ष्मीमाज्ञाप्यतोषयेत् ॥ ३७ ॥
शास्त्रैश्चपूजयेद्देवींमहोत्सवसमन्विताम् ॥ ततोनैवेद्यशेषांश्चदत्वाब्राह्मणसत्तमम् ॥ ३८ ॥ आत्मानंस्वपतिंपुत्रान्पोष्येन्यानपिसेवकान् ॥ द्वितीये
तुगुरोर्वारेविशेषंशृणुसुंदरि ॥ ३९ ॥ चित्रधूलीप्रशस्तैश्चभ्राष्ट्रैर्गोधूमनिर्मितैः ॥ तोषयेत्कमलादेव्याःकुर्य्याद्वैभक्तिभावतः ॥ ४० ॥ तृतीयेखंडसंयु
क्तंदध्योदननिवेदनम् ॥ शामाकशालिकासारैश्चतुर्थेपूजयेन्मुदा ॥ ४१ ॥ लक्ष्मीदेवींप्रयत्नेनरत्नदंडकरेततः ॥ लक्ष्मीदेवीप्रीतयेतुब्राह्मणान्पूज
येद्धनैः ॥ ४२ ॥ वस्त्रालंकारभोज्यैश्चफलैर्नानाविधैस्तथा ॥ ॥ पोष्योवाच ॥ ॥ अत्रैवतिष्ठभोवृद्धेराज्ञींसुरतिचंद्रिकाम् ॥ ४३ ॥ विज्ञाप्यत्वां
नयिष्यामिमाक्रोधंकुरुसत्तमे ॥ इत्युक्त्वासातुचार्वंगीगताराज्ञीसमीपतः ॥ ४४ ॥ शिरस्यंजलिमाधायपोष्याब्रह्मन्समूलतः ॥ आरभ्यसांगपर्यंतंय
दूचेकमलालया ॥ ४५ ॥ तत्सर्वंकथयामासराज्ञींसुरतिचंद्रिकाम् ॥ द्वारपालीवचःश्रुत्वाराज्ञीसुरतिचंद्रिका ॥ ४६ ॥ जगामब्राह्मणीपार्श्वंसगर्वा
प्राहसुंदरी ॥ ॥ राज्ञ्युवाच ॥ ॥ वृद्धेब्राह्मणिकिंवृत्तंचोपदेशार्थमागता ॥ ४७ ॥ कथयस्वाचिरंमह्यंभयंत्यक्त्वायथासुखम् ॥ ॥ ब्राह्मण्युवाच ॥
तवानीतिमहंदृष्ट्वागंतुमिच्छामिचंचला ॥ ४८ ॥ कथयिष्यामिकिंदुष्टेव्रतंपरमदुर्लभम् ॥ इंदिरावासरेचाद्यचांडालेनकरोषियत् ॥ ४९ ॥ तद्दृष्टंमयि
कादुष्टेतद्गेहेगर्वितेधुना ॥ तच्छ्रुत्वाब्राह्मणीवाक्यंक्रोधसंरक्तलोचना ॥ ५० ॥ जरतींब्राह्मणींचैवप्रहारंचचकारसा ॥ ततःसाकमलावृद्धाक्रंदमानापला
यिता ॥ ५१ ॥ क्रीडमानाततःश्यामाब्राह्मणीक्रन्दनध्वनिम् ॥ आगतास्याःसमीपंतुश्रुत्वाबालातपोधना ॥ ५२ ॥ ॥ श्यामाबालोवाच ॥ ॥ वृ
द्धेव्यथेदृशीकेनदत्तातुभ्यंवदस्वमे ॥ तस्यावचनमाकर्ण्यशोकगद्गदयागिरा ॥ ५३ ॥ कमलाकथितंसर्ववृत्तांतंद्विजसत्तम ॥ श्यामाबालाततःश्रुत्वाव्र
तंपरमदुर्लभम् ॥ ५४ ॥ शास्त्रोक्तविधिनाचक्रेसश्रद्धंचसभक्तितः ॥ त्रिवारेपरिपूर्णेतुतुर्यवारेसमागते ॥ ५५ ॥ विवाहकर्मसंसिद्धंद्विजलक्ष्मीप्रसादतः ॥
श्रीसिद्धेश्वरदेवस्यनृपतेर्भूपतेजसः ॥ ५६ ॥ मालाधरोनामसुतोगृहीत्वातांगृहंगतः ॥ अथतस्यांगतायांतुब्रह्मन्शृणुष्वकौतुकम् ॥ ५७ ॥ राज्ञीगृहेच

सर्वाणिस्थितानिसुबहूनिच ॥ द्रव्याणिकेननीतानिनज्ञातान्यपिभूसुर ॥ ५८ ॥ निर्वित्ताबुद्धिहीनासाचान्नवस्त्रविवर्जिता ॥ उपविष्टाचकेनापिगंतुंचदुहितु
गृहम् ॥ ५९ ॥ प्रेषयामासभर्त्तारंकिंचित्प्रार्थनहेतवे ॥ तस्यमालाधरस्यापिग्रामेचसरसीतटे ॥ ६० ॥ कालेनकियताविप्रप्रविवेशचकष्टतः ॥ त
स्माज्जलंसमानेतुंतस्यादास्यःसमागताः ॥ तंदृष्ट्वादुःखिनांश्रेष्ठंपप्रच्छुःसानुकंपिताः ॥ ६१ ॥ ॥ दास्यऊचुः ॥ ॥ कस्त्वंकुतःसमायातोमांसरक्त
विवर्जितः ॥ रूक्षांगोरूक्षकेशश्चतत्सर्वंकथयस्वनः ॥ ६२ ॥ ॥ दरिद्रवाच ॥ ॥ श्यामाबालापिताचाहंसौराष्ट्रनगरागतः ॥ कथ
यध्वंचभोदास्यःश्यामाबालासमीपतः ॥ ६३ ॥ तच्छ्रुत्वावचनंतस्यकौतूहलसमन्विताः ॥ परस्परमुखाःसर्वाजहसुःस्वपुरंगताः ॥ ६४ ॥ श्यामा
बालाचकथितंसर्ववृत्तंचभोद्विज ॥ श्रुत्वैतद्वचनंतासांप्रेषयामाससेवकान् ॥ ६५ ॥ पुष्पतैलंदिव्यवस्त्रंचंदनंपर्णवीटिकाम् ॥ घोटकंचतथादत्वापितरंप्र
तिसुंदरी ॥ ६६॥ गत्वाथसर्वेतेभृत्याःकृत्वासुवेषमुत्तमम् ॥ श्यामाबालागृहंनिन्युर्देवराजगृहोपमम् ॥ ६७ ॥ श्यामाबालाततश्चैवपितरंदुखिनांवरम् ॥
श्याल्यन्नंसघृतंचैवभोजयामासयत्नतः ॥ ६८ ॥ तुर्येषुसमतीतेषुदिवसेषुतपाधेन ॥ प्रेषयामासतंदत्वागुप्तपात्रस्थितंधनम् ॥ ६९ ॥ ततःप्रविश्यस्व
गृहेधनंपात्रान्तरस्थितम् ॥ ददर्शांगारनिचयंरुरोदभृशदुःखितः ॥७०॥ दुहितुःसदनंयातुंनिःससारगृहागतः ॥ तत्रैवसरसीकूलेप्रविवेशचदुःखिनी ॥७१॥
तथैनांचसमानीतांयथास्याःप्राणवल्लभाम् ॥ तथैवपूजयामासमातृस्नेहात्पतिव्रता ॥ ७२ ॥ एतस्मिन्समयेविप्रलक्ष्मीवासरमुत्तमम् ॥ श्यामाबाला
कारयितुंमनश्चक्रेचमातरम् ॥ ७३ ॥ तस्यामातादरिद्राणिभुक्त्वावैकांतिकेपिच ॥ शावकानांतुचोच्छिष्टंलक्ष्मीकोपसमन्विता ॥ ७४ ॥ इंदिरायास्तृ
तीयानिवासराणिगतान्यपि ॥ चतुर्थवासरेतांतत्कारयामाससादृढम् ॥ ७५ ॥ आगतानगरंसावैराज्ञीसुरतिचंद्रिका ॥ दृष्ट्वागृहंतथादिव्यमिंदिरायाःप्रसाद
तः ॥ ७६ ॥ श्यामाबालाचविप्रेंद्रकदाचित्समयेपुनः ॥ मातुर्गृहंगताचाथऐश्वर्यस्यादिदृक्षया ॥ ७७ ॥ श्यामाबालांततोदूराद्दृष्ट्वासंकुपिताचसा ॥ नप
श्यामिमुखंतस्याइत्युक्त्वालक्षितास्थिता ॥ ७८ ॥ गत्वागृहांतरालंचगृहीत्वासैंधवंचसा ॥ आगतास्वगृहंकिंचित्तूष्णींलक्ष्मीसमाश्रितम् ॥७९॥ राजा
स्वामीचपप्रच्छतांसाध्वींपतिदेवताम् ॥ किमानीतंत्वयाकांतेकथयस्वममाग्रतः ॥ ८० ॥ ॥ कांतोवाच ॥ ॥ राज्यसारंसमानीतंदर्शयिष्यामिभोज
ने ॥ इत्युक्त्वासातदापाकंकृत्वाचलवणंविना ॥ ८१ ॥ अन्नादिकंततोदत्वामालाधरायभूभुजे ॥ ततोमालाधरोराजाव्यंजनंलवणवर्जितम् ॥८२॥ भुक्त्वा

पा० १ पुत्रहीना ।

वैगुण्यतांप्राप्तोराज्यसारंददौचसा ॥ तदाहृष्टमनाराजाभोजनंकृतवान्द्विज ॥ ८३ ॥ प्रशशंसचतांनारींधन्याधन्याइतिब्रुवन् ॥ एतद्व्रतंचयानारीनकरो
तिमहादरात् ॥ ८४ ॥ जन्मजन्मनिसानारीदरिद्रादुर्भगाभवेत् ॥ इदंयाशृणुयाद्भक्त्यापठेद्योवासमाहितः ॥ ८५ ॥ सर्वपापैर्विनिर्मुक्तोलक्ष्मीलोकंलभे
च्चसः ॥ इमांव्रतकथांयातुनश्रुत्वाक्रियतेव्रतम् ॥ तस्याव्रतफलंचैवनश्यत्येवनसंशयः ॥ ८६ ॥ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेब्रह्मखण्डेसूतशौनकसंवादे
एकादशोऽध्यायः ॥ ११ ॥ छ ॥ ॥ शौनकउवाच ॥ ॥ केनपुण्येनभोसूतचान्येनगतपातकः ॥ नरोयातिहरेःस्थानंतद्वदस्वानुकंपया ॥ १ ॥
॥ सूतउवाच ॥ ॥ ब्राह्मणस्यधनैःप्राणान्प्राणैर्वापिद्विजोत्तम ॥ रक्षांकरोतियोमर्त्योविष्णुलोकंसगच्छति ॥ २ ॥ पुराराजादीननाथोद्वापरेसंज्ञके
युगे ॥ आसीदपुत्रोबलवान्वैष्णवःसतुयाजकः ॥ ३ ॥ एकदागालवंराजापप्रच्छविनयान्वितः ॥ केनपुण्येनजायेतपुत्रोवैकरुणार्णव ॥४॥ वदस्वमुनिशार्दू
लकरिष्यामितवाज्ञया ॥ येषंनृणांनास्तिसुतोजीवनंहिनिरर्थकम् ॥५॥ गालवउवाच ॥ ॥ राजन्शृणुष्वावहितोयत्पृष्टोस्मितवाग्रतः ॥ कथयामिसमासे
नपुत्रस्योद्भवकारणम् ॥६॥ क्रतुंचनरमेधाख्यंकुरुष्वराजसत्तम ॥ तदातेसंततिःस्याद्वैसर्वलक्षणसंयुता ॥ ७ ॥ ॥ राजोवाच ॥ ॥ नरमेधंमहायज्ञंयज्ञानां
प्रवरंद्विज ॥ कीदृशंनरमानीयकरिष्यामिगुरोवद ॥ ८ ॥ ॥ गालवउवाच ॥ ॥ सुंदरांगःसुवदनःसमस्तशास्त्रविद्भवेत् ॥ सत्कुलेयदिजातःस
तदायज्ञायकल्पते ॥ ९ ॥ अंगहीनःकृष्णवर्णोमूर्खोयोग्योभवेन्नहि ॥ इत्युक्तेगालवेविप्रसराजामनुजेश्वरः ॥ १० ॥ प्रेषयामासदूतांश्चकथयित्वामुनेर्व
चः ॥ द्रविणंबहुदत्वाचगालवप्रमुखान्द्विजान् ॥ ११ ॥ यज्ञार्थेवरयामाससमस्तशास्त्रपारगान् ॥ ततोराजाज्ञयादूताःदेशंदेशंसमुदागताः ॥ १२ ॥ग्रामे
ग्रामेद्विजश्रेष्ठपत्तनेपिसमाहिताः ॥ कुत्रापिनप्राप्तवंतोगताजनपदंततः ॥ १३ ॥ नाम्नादशपुरंविप्रप्रकीर्णंगुणिभिर्द्विजैः ॥ यत्रनारीःसुकेशीश्चमृगशा
वकचक्षुषः ॥ १४ ॥ दृष्ट्वामुह्यंतिपुरुषाश्चंद्रमुख्यश्चतायतः ॥ तस्मिन्पुरेमनोरम्येकृष्णदेवइतिद्विजः ॥ १५ ॥ आसीत्पुत्रैस्त्रिभिःसार्द्धंभार्ययाचसुशी
लया ॥ वैष्णवःप्रियवादीचविष्णुपूजारतःसदा ॥ १६ ॥ साग्निकःपितृभक्तश्चवैष्णवानांप्रियंकरः ॥ प्रार्थनांचक्रुरथतेराज्ञोदूताद्विजोत्तमम् ॥ १७ ॥
पुत्रंदेहीतिदेहीतिवदब्राह्मणसत्तम ॥ नास्तिराज्ञोद्विजश्रेष्ठपुत्रःसंतापनाशनः ॥ १८ ॥ तदर्थंनरमेधाख्येयज्ञेभवसदीक्षितः ॥ नेष्यामस्तवपुत्रंवैबलिंदातुं
महाक्रतौ ॥ १९ ॥ सुवर्णानांचतुर्लक्षंब्रह्मन्नयसमाहितः ॥ सुखेनयदिदातव्योनोपुत्रःपुत्रलालसात् ॥ २० ॥ तदाबलेननेष्यामोराजाज्ञाकारिणोवयम् ॥
दूतानांवचनंश्रुत्वाब्राह्मणौशोकविह्वलौ ॥ २१ ॥ अभूतांविगतप्राणाविवसंशयमानसौ ॥ किंधनेनसुवर्णेनजीवनेनापिसद्मना ॥ प्रोवाचेदंवचःसोपिब्राह्म

णोराजपूरुषान् ॥ २२ ॥ ॥ ब्राह्मणउवाच ॥ यदिदूताःसमानेतुंपुत्रंशोकतमोपहम् ॥ आगतानिश्चितंयूयंशृणुध्वंवचनंमम ॥ २३ ॥ स्थित्वापृथि
व्यांकोभ्रष्टांराजाज्ञांकर्तुमिच्छति ॥ पुत्रंहित्वाकिंतुयूयंवृद्धंमांनयतद्विजम् ॥ २४ ॥ इतितस्यवचःश्रुत्वादूताःक्रोधसमन्विताः ॥ बलात्कारेणतद्गेहे
सुवर्णानिचतत्यजुः ॥ २५ ॥ यदानेतुंमनश्चक्रुस्तंपुत्रंकिलतेक्रुधा ॥ बद्धांजलिपुटोभूत्वारुदन्प्रोवाचसद्विजः ॥२६॥ पुत्राणांज्येष्ठपुत्रंमेहित्वान्यंपुत्रमुत्त
मम् ॥ नयतेतिवचोवक्तुंवक्रेनायातिहेजनाः ॥ २७ ॥ द्विजस्यवचनंश्रुत्वाब्राह्मणीरुदतींसतीम् ॥ प्रोचुर्दूताःकनीयांसंपुत्रंदेहीतिसत्तम ॥ २८ ॥ तेषा
मितिवचःश्रुत्वाब्राह्मणीभूमितस्तदा ॥ पपातवात्यययासार्द्धंरंभेवभृशदुःखिनी ॥ २९ ॥ मुद्गरंसासमादायमौलौचाताडयद्बलात् ॥ कनिष्ठंमत्सुतंदूताना
पिदास्यामिसर्वथा ॥ ३० ॥ एतस्मिन्समयेविप्रविप्रस्यमध्यमःसुतः ॥ प्रोवाचविनयाविष्टःप्रणम्यपितरौरुदन् ॥ ३१ ॥ मातायदिविषंदद्यात्पित्राविक्री
यतेसुतः ॥ राजाहरतिसर्वस्वंकस्तत्रपालकोभवेत् ॥ ३२ ॥ इत्युक्त्वातत्सुतोमूर्ध्नाप्रणम्यपितरौसह ॥ दूतैर्जगामत्वरितैराज्ञोस्यदीक्षितस्यच ॥ ३३ ॥
अथतौब्राह्मणौपुत्रविच्छेदक्लिष्टमानसौ ॥ रुदित्वाचरुदित्वाचअंधभावंप्रजग्मतुः ॥ ३४ ॥ अथतेपथ्यगच्छंतविश्वामित्रमुनेःकिल ॥ आश्रमंशिष्ययु
क्तंचसेवितंमृगशावकैः ॥ ३५ ॥ समुनीराजपुरुषान्दृष्ट्वापप्रच्छसादरम् ॥ केयूयंहोकुत्रगतायथाकावृत्तिरुच्यताम् ॥ ३६ ॥ ॥ राजदूताऊचुः ॥
शृणुष्वावहितोविप्रराज्ञःपुत्रोनजायते ॥ तदर्थंनरमेधाख्येयज्ञेराजासुदीक्षितः ॥ ३७ ॥ नयामस्तत्रबल्यर्थमिमंब्राह्मणपुत्रकम् ॥ इतितेषांवचःश्रुत्वा
सविप्रःसदयोभवत् ॥ ३८ ॥ प्राणाममापिगच्छंतुसुखीभवतुबालकः ॥ बालकार्थेद्विजार्थेचस्वाम्यर्थेयेजनाइह ॥ ३९ ॥ त्यजन्तितृणवत्प्राणांस्ते
षांलोकाःसनातनाः ॥ विमृश्येतिमुनिःस्वांतेसप्रोवाचद्विजर्षभः ॥ ४० ॥ यज्ञेबलिंसमादातुमिमंब्राह्मणबालकम् ॥ हित्वामांनयथाथाशु
ह्ययंबालकउत्तमः ॥ ४१ ॥ संसारेजन्मसंप्राप्यनलब्धंसुखमत्रच ॥ अनेनबालकेनापिमरिष्यतिकथंत्वयम् ॥ ४२ ॥ आगतेस्मिन्गृहाद्दूताः
पितरावस्यदुःखितौ ॥ हतभाग्यौगतोनूनंयमस्येवगृहंप्रति ॥ ४३ ॥ एवंतस्यवचःश्रुत्वादूताःप्रोचुरथद्विजम् ॥ भूपालस्यविनाज्ञांवैदीननाथस्यभू
सुर ॥ ४४ ॥ नेतुंत्वांपलितंप्राज्ञनेष्यामोहिकथंवयम् ॥ एवमुक्त्वाचतेदूताजग्मूराज्ञःपुरींतदा ॥ ४५ ॥ समुनिर्दूतसंघैश्चगतवान्यज्ञमंदिरम् ॥
राजानंकथयामासुर्दूताविप्रस्यचेष्टितम् ॥ ४६ ॥ तच्छ्रुत्वाशंकितमनाःप्रोवाचेदंवचःसतम् ॥ मुनेयद्यपिमेयज्ञेकृतेपुत्रोभविष्यति ॥ ४७ ॥
बलिंविनापिभोब्रह्मन्तदाविप्रसुतंनय ॥ ४८ ॥ ॥ मुनिरुवाच ॥ ॥ यज्ञेत्वयाकृतेराजन्महापुत्रोभविष्यति ॥ अत्रतेसंशयोमाभूदमोघम

पा० १ बलिंविनापिभोराजन् ।

पिदर्शनम् ॥ ४९ ॥ इतितस्यवचःश्रुत्वाराजात्यंतसहर्षकः ॥ चक्रेपूर्णाहुतिंयज्ञेसमस्तैर्मुनिभिःसह ॥ ५० ॥ अथातःसमुनिःश्रेष्ठोब्राह्मणस्यसुतं
चतम् ॥ गृह्यदशपुरंनामनगरंगतवांस्तदा ॥ ५१ ॥ भवनंतस्यगत्वाचउक्तवान्वचनंमुनिः ॥ गृहेत्वंतिष्ठसेविप्रतिष्ठामिमृतवन्मुने ॥ ५२ ॥
राजाबलेनमेपुत्रंनीतवान्किंकरोम्यहम् ॥ पुत्रेगतेचभोविप्रदंपत्योरावयोःपुनः ॥ ५३ ॥ गतानिचांधभाववैक्रंदनैर्लोचनान्यपि ॥ अथासौमुनिशार्दूलःपु
त्रंपश्यनयेतिच ॥ ५४ ॥ उक्तवांस्तौयदाविप्रब्राह्मणौजातहर्षकौ ॥ पुत्रायाकारणंकृत्वागतावेतौबहिःक्षणात् ॥ ५५ ॥ मुनेर्वचनसिद्धित्वात्तत्क्षणंलोच
नंतयोः ॥ आलोकंतुगतंतूर्णंपुत्रस्यदर्शनादपि ॥ ५६ ॥ पुत्रस्यमुखपद्मंतौलोचनैरलिसंनिभैः ॥ पीत्वामुनिंचिरंतंचनमस्कृत्यपुनःपुनः ॥ ५७ ॥ प्रो
चतुर्वचनंविप्राब्राह्मणौप्रियवादिनौ ॥ अहोमुनेजीवदानमावयोःसुकृतंकिल ॥ ५८ ॥ तयोरेववचःश्रुत्वासमुनिःकरुणार्णवः ॥ दत्वाशिषंचतौविप्रजगाम
निजमाश्रमम् ॥५९ ॥ मुनिःकरगतंचैवकृत्वाविष्णोःपरंपदम् ॥ तपस्तेपेमहाभागोदैवतैरपिदुर्लभम् ॥६०॥ किंचित्कालेगतेविप्रतस्यराज्ञोभवत्सुतः ॥
सुंदरोराजयोग्यश्चइंदुःक्षीरनिधाविव ॥ पुत्रोत्सवेसोपिविप्रराजादत्वाधनानिवै ॥ ६१ ॥ बुभुजेदेववद्भूम्यांविशोकोजातकौतुकः ॥ विप्रान्पालयतेय
स्तुप्राणान्दत्वाधनान्यपि ॥ ६२ ॥ सयातिविष्णुभवनंपुनरावृत्तिदुर्लभम् ॥ पठंतियेत्रभक्त्याचशृण्वंतिविप्रतःकथाम् ॥ ६३ ॥ आख्यानंश्लोकमेकंवाग
च्छंतिविष्णुमंदिरम् ॥ ६४ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेसूतशौनकसंवादेब्रह्मखंडेब्राह्मणपालनंनामद्वादशोऽध्यायः ॥ १२ ॥ छ ॥ ॥ शौनकउवाच ॥
कृष्णजन्माष्टमीसूततस्यामाहात्म्यमुत्तमम् ॥ कथयस्वमहाप्राज्ञचोद्धरस्वमहार्णवात् ॥ १ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥कृष्णजन्माष्टमींब्रह्मन्भक्त्याकरोतियो
नरः ॥ अंतेविष्णुपुरंयातिकुलकोटियुतोद्विज ॥ २ ॥ अष्टमीबुधवारेचसोमेचैवद्विजोत्तम ॥ रोहिणीऋक्षसंयुक्ताकुलकोटिविमुक्तिदा ॥ ३ ॥ महापा
तकसंयुक्तःकरोतिव्रतमुत्तमम् ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तश्चांतेयातिहरेर्गृहम् ॥ ४ ॥ कृष्णजन्माष्टमींब्रह्मन्नकरोतिनराधमः ॥ इहदुःखमवाप्नोतिसप्रेत्यनरकं
व्रजेत् ॥ ५ ॥ नकरोतिचयानारीकृष्णजन्माष्टमीव्रतम् ॥ वर्षेवर्षेतुसामूढानरकंयातिदारुणम् ॥ ६ ॥ जन्माष्टमीदिनेयोवैनरोश्नातिविमूढधीः ॥ महान
रकमश्नातिसत्यंसत्यंवदाम्यहम् ॥ ७ ॥ दिलीपेनपुरापृष्टोवसिष्ठोमुनिसत्तमः ॥ तच्छृणुष्वमहाप्राज्ञसर्वपातकनाशनम् ॥८॥ ॥ दिलीपउवाच ॥ ॥ भा
द्रेमास्यसिताष्टम्यांयस्यांजातोजनार्दनः ॥ तदहंश्रोतुमिच्छामिकथयस्वमहामुने ॥ ९ ॥ कथंवाभगवान्जातःशंखचक्रगदाधरः ॥ देवकीजठरेविष्णुः
किंकर्तुंकेनहेतुना ॥ १० ॥ ॥वसिष्ठउवाच ॥ ॥शृणुराजन्प्रवक्ष्यामिकस्माज्जातोजनार्दनः ॥ पृथिव्यांत्रिदिवंत्यक्त्वाभवतेकथयाम्यहम् ॥ ११ ॥ पुरा

वसुंधराह्यासीत्कंसादिनृपपीडिता ॥ स्वाधिकारप्रमत्तेनकंसदूतेनताडिता ॥ १२ ॥ क्रंदतीक्रंदतीसातुययौघूर्णितलोचना ॥ यत्रतिष्ठतिदेवेशउमा
कांतोवृषध्वजः ॥ १३ ॥ कंसेनताडितानाथइतितस्मैनिवेदितुम् ॥ बाष्पवारीणिवर्षंतिविवर्णासाविमानिता ॥ १४ ॥ क्रंदंतींतांसमालोक्यको
पेनस्फुरिताधरः ॥ उमयासहितःसर्वैर्देववृंदैरनुव्रतः ॥ १५ ॥ आजगाममहादेवोविधातृभवनंरुषा ॥ गत्वाचोवाचब्रह्माणंकंसध्वंसनहेतवे ॥ १६ ॥ उपा
यःसृज्यतांब्रह्मन्भवताविष्णुनासह ॥ ऐश्वरंतद्वचःश्रुत्वागंतुंप्राहकृतात्मभूः ॥ १७ ॥ क्षीरोदेयत्रवैकुंठःसुप्तोस्तिभुजगोपरि ॥ हंसपृष्ठंसमारुह्यहरे
रंतिकमाययौ ॥ १८ ॥ तत्रगत्वाचतंधातादेववृंदैर्हरादिभिः ॥ संयुक्तःस्तूयतेवाग्भिःकोमलंवाग्विदांवरः ॥ १९ ॥ नमःकमलनेत्रायहरयेपरमा
त्मने ॥ जगतःपालयित्रेचलक्ष्मीकांतनमोस्तुते ॥ २० ॥ इतितेभ्यःस्तुतिंश्रुत्वाप्रत्युवाचजनार्दनः ॥ देवान्क्लिष्टमुखान्सर्वान्भवद्भिरागतंकथम् ॥ २१ ॥
॥ ब्रह्मोवाच ॥ ॥ शृणुदेवजगन्नाथयस्मादस्माकमागतम् ॥ कथयामिसुरश्रेष्ठतदहंलोकभावन ॥ २२ ॥ शूलिदत्तवरोन्मत्तःकंसोराजादुरास
दः ॥ वसुधाताडितातेनकरघातेनपीडिता ॥ २३ ॥ वरंदत्वापुराप्यग्रेमाययातुप्रवंचितः ॥ भागिनेयंविनाशंभोमरणंभवितानमे ॥ २४ ॥ तस्माद्गच्छ
स्वयंदेवकंसंहंतुंदुरासदम् ॥ देवकीजठरेजन्मलब्ध्वागत्वाचगोकुलम् ॥ २५ ॥ ब्रह्मणाप्रेरितोदेवःप्रत्युवाचचशूलिनम् ॥ पार्वतींदेहिदेवेशअब्दंस्थित्वा
गमिष्यति ॥ २६ ॥ उमयारक्षयासार्द्धंशंखचक्रगदाधरः ॥ उद्दिश्यमथुरांचक्रेप्रयाणंकमलासनः ॥ २७ ॥ देवकीजठरेजन्मलेभेतत्रगदाधरः ॥
यशोदाकुक्षिमध्यास्तेशर्वाणीमृगलोचना ॥ २८ ॥ नवमासांश्चविश्रम्यकुक्षौनवदिनांतकान् ॥ भाद्रेमास्यसितेपक्षेचाष्टमीसंज्ञकातिथिः ॥ २९ ॥ रो
हिणीतारकायुक्तारजनीघनघोषिता ॥ तस्यांजातोजगन्नाथःकंसारिर्वसुदेवजः ॥ ३० ॥ वैराटीनंदपत्नीचयशोदाजीजनत्सुताम् ॥ पुत्रंपद्मकरं
पद्मनाभंपद्मदलेक्षणम् ॥ ३१ ॥ तदाहर्षितुमारेभेदृष्ट्वाह्यानकदुंदुभिः ॥ कंसासुरभयत्रस्ताप्रोवाचदेवकीतदा ॥ ३२ ॥ वैराटींगच्छभोनाथसुतं
प्रत्यर्पितंकिल ॥ पुत्रंदत्वायशोदायैसुतांतस्याःसमानय ॥ ३३ ॥ तस्यावचःसमाकर्ण्यवसुदेवोपिदुःखितः ॥ अंकेकुमारमादायवैराटचभिमुखं
ययौ ॥ ३४ ॥ यमुनाजलसंपूर्णातत्पथेमध्यवर्त्मनि ॥ आसीद्घोरामहादीर्घागंभीरोदकपूरभाक् ॥ ३५ ॥ एवंदृष्ट्वातटेस्थित्वायमुनामवलोकयन् ॥
वसुदेवोपिदुःखार्तोविललापातिचिंतया ॥ ३६ ॥ किंकरोमिक्वगच्छामिविधिनापिहिवंचितः ॥ कथमत्रगमिष्यामिवैराटींनंदमंदिरम् ॥ ३७ ॥
हरिणातत्रसानंदंमाययावंचितःपिता ॥ क्षणमात्रंतटेस्थित्वायमुनामवलोकयन् ॥ ३८ ॥ तेनदृष्टापुनःसापिक्षणाज्जानुवहाभवत् ॥ तांदृष्ट्वाहृष्ट

उत्तस्थौप्रस्थानमकरोद्यथा ॥ ३९ ॥ मायांकृत्वाजगन्नाथःपितुरंकाज्जलेपतत् ॥ तंपुत्रंपतितंदृष्ट्वाहाहाकृत्वासुदुःखितः ॥ ४० ॥ महोपायंपुनः
कर्तुंविधिनातेनवंचितः ॥ त्राहिमांजगतांनाथसुतंरक्षसुरोत्तम ॥ ४१ ॥ जनकक्रंदितंदृष्ट्वाकंसारिःकृपयासुहुः ॥ जलक्रीडांसमाचर्यपितुःक्रोडमगा
त्पुनः ॥ ४२ ॥ यथातेनयदुश्रेष्ठोजगाममनंदमंदिरम् ॥ सुतंदत्त्वायशोदायैसुतांतस्याःसमानयत् ॥ ४३ ॥ निजागारंततःप्राप्यपत्न्यैप्रत्यर्पितासु
ता ॥ देवकीचप्रसूतेतिवार्ताप्राप्तासुतारिणा ॥ ४४ ॥ आनेतुंप्रस्थितादूताःसुतंदुहितरंतदा ॥ आगत्यकंसदूतास्तेसुतांनेतुंप्रचक्रमुः ॥ ४५ ॥ बलादेनां
समाकृष्यदेवकीवसुदेवयोः ॥ कंसदूतैर्गृहीत्वासाअर्पितातुसुरारये ॥ ४६ ॥ सधृत्वातांमहाराजःसभयोभूद्दुरासदः ॥ शुद्धकांचनवर्णाभांपूर्णेंदुसदृशान
नाम् ॥४७॥ कंसोहसंतींतांदृष्ट्वाविद्युत्स्फुरितलोचनाम् ॥ आदिदेशासुरश्रेष्ठोजहिनीत्वाशिलोपरि ॥४८॥ आज्ञांलब्ध्वाऽसुरास्तेवैनिष्पेष्टुंतांप्रवर्तिताः ॥
विद्युच्छीघ्रतयागौरीजगामशंकरांतिकम् ॥ ४९ ॥ ॥ गौर्युवाच ॥ ॥ शृणुराजन्प्रवक्ष्यामियत्रास्तेशत्रुरुत्तमः ॥ नंदस्यनिलयेगुप्तस्तवहंताऽसुरोत्त
म ॥ ५० ॥ ॥ वसिष्ठउवाच ॥ ॥ एवमुक्त्वातुसादेवीजगामनिजमंदिरम् ॥ श्रुत्वावाक्यंततोदेव्याःकंसोराजासुदुःखितः ॥ ५१ ॥ भगिनींपूतनामाह
गच्छत्वंनंदमंदिरम् ॥ छद्मनातंसुतंहत्वागच्छतेवांछितंवहु ॥ ५२ ॥ दास्यामिशत्रुंहंतुंमेव्रजशीघ्रतरंशुभे ॥ आज्ञांप्राप्यराक्षसीसागोकुलाभिमुखं
गता ॥ ५३ ॥ माययासुंदरीरूपाप्रविष्टातत्रगोकुले ॥ पयोधरेगरंसातुधृत्वाहंतुमुपागता ॥ ५४ ॥ पशुपानांगृहद्वारिप्रविष्टालक्षितेतिच ॥ गत्वांतरुत्था
प्यशिशुंस्तनंदत्वापसद्गतिम् ॥ ५५ ॥ ततस्तुशकटंक्षिप्त्वातृणावर्तादिमर्दनम् ॥ कालीयदमनंकृत्वागतोमधुपुरींततः ॥ ५६ ॥ गत्वाकंसोहतःक्रूरः
कंसमल्लानजीजयत् ॥ एतत्तेकथितंराजन्विष्णोर्जन्मदिनव्रतम् ॥ ५७ ॥ श्रुत्वापापानिनश्यंतिकुर्यात्किंवाभविष्यति ॥ यइदंकुरुतेमर्त्योयाचनारीहरेर्व्र
तम् ॥ ५८ ॥ ऐश्वर्यमतुलंप्राप्यजन्मन्यत्रयथेप्सितम् ॥ पूर्वविद्धानकर्तव्यातृतीयाषष्ठिरेवच ॥ ५९ ॥ अष्टम्येकादशीभूताधर्मकामार्थवांछुभिः ॥ वर्ज
यित्वाप्रयत्नेनसप्तमीसंयुताष्टमी ॥ ६० ॥ विनाऋक्षेपिकर्तव्यानवमीसंयुताष्टमी ॥ उदयेचाष्टमीकिंचित्सकलानवमीयदि ॥ ६१ ॥ मुहूर्तंरोहिणीयुक्ता
संपूर्णाचाष्टमीभवेत्॥अष्टमीबुधवारेणरोहिणीसहितायदि ॥६२॥ सोमेनैवभवेद्राजन्किंकृतैर्व्रतकोटिभिः॥ नवम्यामुदयात्किंचित्सोमेसापिबुधेपिच॥६३॥
अपिवर्षशतेनापिलभ्यतेवानलभ्यते ॥ विनाऋक्षंनकर्तव्यानवमीसंयुताष्टमी ॥ ६४ ॥ कार्याविद्धापिसप्तम्यांरोहिणीसंयुताष्टमी ॥ कलाकाष्ठामुहूर्तं

पा० १ सहसांबरम् ।

पियदाकृष्णाष्टमीतिथिः॥ ६५ ॥ नवम्यांसैववाग्राह्यासप्तमीसंयुतानहि ॥ किंपुनर्बुधवारेणसोमेनापिविशेषतः ॥ ६६ ॥ किंपुनर्नवमीयुक्ताकुलकोव्यास्तुमु
क्तिदा॥पलवेधेनराजेंद्रसप्तम्याअष्टमींत्यजेत्॥६७॥सुरायाबिंदुनास्पृष्टंगंगांभःकलशंयथा॥ ॥दिलीपउवाच॥ ॥केनचादौकृतंचेदंकेनवातत्प्रकाशितम्॥
किंपुण्यंकिंफलंदेवकथयस्वमहामुने ॥ ६८ ॥ ॥ वसिष्ठउवाच ॥ ॥ चित्रसेनोमहाराजामहापापपरोमहान् ॥ अगम्यागमनंकृत्वास्वर्णस्तेयंद्विजस्य
च ॥ ६९ ॥ सुरायांचसदातृप्तोवृथामांसेसदारतः ॥ एवंपापसमायुक्तोनित्यंप्राणिवधेरतः ॥ ७० ॥ चांडालैःपतितैःसार्द्धमालापंसर्वदाकरोत् ॥ एतदेवं
विधोराजामृगयायांमनोदधे ॥ ७१ ॥ अरण्येद्वीपिनंज्ञात्वावेष्टयित्वाचसर्वतः ॥ सावधानंभटान्सर्वान्वाक्यमेतदुवाचह ॥ ७२ ॥ अहमेवनिहंन्येनंयो
न्योस्मिन्प्रहरिष्यति ॥ सवध्योनात्रसंदेहोव्याघ्रोराज्ञःपथाययौ ॥ ७३ ॥ सलब्ध्वोपिततोराजाव्याघ्रंपश्चाज्जगामह ॥ अनेकक्लेशदुःखेनव्याघ्रंहंतुंसमाहि
तः ॥ ७४ ॥ क्षुत्पिपासाकुलक्लेशःसंध्यायांयमुनातटे ॥ अष्टमीरोहिणीयुक्तातद्दिनंजन्मवासरम् ॥ ७५ ॥ इवःकन्यायमुनायांवैव्रतंचक्रुर्नराधिप ॥ नानोप
हारैर्द्रव्यैश्चधूपदीपैःसुशोभनैः ॥७६॥ गंधपुष्पंतथाद्रव्यंकुंकुमादिमनोहरम् ॥ अन्नंबहुगुणंदृष्ट्वाभोक्तुंतन्मानसंकुलम् ॥ ७७ ॥ ॥ राजोवाच ॥ ॥ अन्ना
भावान्ममाद्याशुप्राणायास्यंतिनिश्चितम् ॥ ॥ स्त्रियऊचुः ॥ ॥ जन्माष्टम्यांहरेराजन्नभोक्तव्यंत्वयानघ ॥ ७८ ॥ गृध्रमांसंखरंकाकंगोमांसमन्नमेवच ॥
भुक्तवान्नात्रसंदेहोयोभुंक्तेकृष्णजन्मनि ॥ ७९ ॥ किंकिंछिद्रंनसंजातंसंसारेवसतांनृणाम् ॥ येनदेहेस्थितेप्राणेजयंतीनकृतानृप ॥ ८० ॥ तत्राकृतोपवासस्य
शासनंयममंदिरम् ॥ यद्दत्तंपितरोनित्यंनगृह्णंतियथाविधि ॥ ८१ ॥ पितरःपातिताःसर्वेजयंत्यांभोजनेकृते ॥ इतिश्रुत्वाततोराजाव्रतंचक्रेनराधिप॥८२॥
किंचित्पुष्पंकियद्गंधंवस्त्रंचानीयहर्षितः ॥ एतद्व्रतंसमायुक्तंतिथिभांतेचपारणम् ॥ व्रतस्यास्यप्रभावेणचित्रसेनोहरेर्गृहम् ॥ ८३ ॥ दिव्यंविमानमारुह्यगत
वान्पितृभिःसह ॥ यत्फलंमथुरांगत्वादृष्ट्वाकृष्णमुखांबुजम् ॥ ८४ ॥ तत्फलंप्राप्यतेपुंसाकृष्णजन्माष्टमीव्रतात् ॥ यत्फलंद्वारकांगत्वादृष्टेविश्वेश्वरे
हरौ॥तत्फलंप्राप्यतेदीनैःकृत्वाजन्माष्टमीव्रतम् ॥ ८५ ॥ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेब्रह्मखण्डेहरिजन्माष्टमीव्रतमाहात्म्यंनामत्रयोदशोऽध्यायः ॥१३॥छ॥
॥ ॥ शौनकउवाच ॥ ॥ कथयस्वमहाप्राज्ञब्राह्मणस्यकृपार्णव ॥ माहात्म्यंसर्ववर्णानांश्रेष्ठस्यकृपयाचमे ॥ १ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ ब्राह्मणः
सर्ववर्णानांगुरुरेवद्विजोत्तम ॥ सर्वामराश्रयोज्ञेयःसाक्षान्नारायणःप्रभुः ॥ २ ॥ कुर्यात्प्रणामंयोविप्रंहरिबुद्ध्यातुभूसुरम् ॥ भक्त्यातस्याद्विजश्रेष्ठवर्द्धंतेसंप
दादिकम् ॥ ३ ॥ ननमेद्ब्राह्मणंदृष्ट्वाहेलयापिचगर्वितः ॥ छेदनंतुतस्यशिरःकर्तुमिच्छेत्सदाहरिः ॥ ४ ॥ कृतापराधंविप्रंयेद्विषंतिपापबुद्धयः ॥ हरिंद्विषं

तितेज्ञेयानिरयंयांतिदारुणम् ॥ ५ ॥ यःकर्तुंप्रार्थनांविप्रंपश्येत्क्रोधेनचागतम् ॥ कृतांतश्चक्षुषोस्तस्यतप्तसूचींप्रददातिवै ॥ ६ ॥ कुरुतेभूसुरंमूढोभर्त्सं
नंयोनराधमः ॥ यमदूतामुखेतस्यतप्तलोहंददतिच ॥ ७ ॥ येषांनिकेतनेभुंक्तेक्ष्मासुरोवैतपोधनः ॥ सुपर्वाणैःस्वयंकृष्णोभुंक्तेतेषांनिकेतने ॥ ८ ॥
नश्यंतिसर्वपापानिद्विजहत्यादिकानिच ॥ कणमात्रं[1]भजेद्यस्तुविप्रांघ्रिसलिलंनरः ॥ ९ ॥ योनरश्चरणौधौतंकुर्याद्धस्तेनभक्तितः ॥ द्विजातेर्वच्मिसत्यंते
समुक्तःसर्वपातकैः ॥ १० ॥ पुत्रहीनाचयानारीमृतवत्साचयांगना ॥ सपुत्राजीववत्सासाद्द्विजपद्मांघ्रिसेवनात् ॥ ११ ॥ ब्रह्मांडेयानितीर्थानितानितीर्था
निसागरे ॥ उदधौयानितीर्थानितिष्ठंतिद्विजपादयोः ॥ द्विजांघ्रिसलिलैर्नित्यंसेचितंयस्यमस्तकम् ॥ १२ ॥ सस्नातःसर्वतीर्थेषुसमुक्तःसर्वपातकैः ॥
शृणुशौनकवक्ष्यामिमाहात्म्यंपापनाशनम् ॥ १३ ॥ विप्रपादोदकस्याहमितिहासंतपोधन ॥ आसीत्पुराद्विजश्रेष्ठवैश्यवृत्तिपरायणः ॥ १४ ॥ शूद्रोभीमो
द्वापरेचब्रह्महत्यासहस्रकृत् ॥ निष्ठुरःसर्वदातुष्टःसमहान्वैश्ययापुनः ॥ १५ ॥ शूद्राचारपरिभ्रष्टोभीमोसौगुरुतल्पगः ॥ प्रत्येकंवच्मिकिंतस्यदस्योःसं
ख्यानविद्यते ॥ १६ ॥ पापानांमुनिशार्दूलभीमस्यदुष्टचेतसः ॥ एकदासगतःकश्चिद्ब्राह्मणस्यनिवेशनम् ॥ १७ ॥ गत्वातंतस्यगेहात्तुद्रव्यंनेतुंमनोद
धे ॥ तत्रोवासब्राह्मणस्यबहिर्द्वारसमीपतः ॥ १८ ॥ दैन्ययुक्तंवचःप्राहक्ष्मासुरंसतपोधनम् ॥ भोस्वामिन्शृणुमेवाक्यंदयालुरिवमन्यते ॥१९ ॥ क्षुधार्तो
हंदेहिचान्नंप्राणायास्यंतिमेद्रुतम् ॥२०॥ ॥ब्राह्मणउवाच॥ ॥क्षुधार्त्तंशृणुमेकश्चिद्वाक्यंकर्तुंनविद्यते ॥ पाकंमेतंडुलानित्वंनीत्वाभुंक्ष्वयथासुखम् ॥२१॥
नास्तिमेजनकोमातानास्तिसूनुःसहोदरः ॥ नास्तिजायामातृबंधुर्मृताःसर्वेविहायमाम् ॥ २२ ॥ तिष्ठाम्येकोगृहेऽकर्माभाग्यहीनोतिथेहरिः ॥ एकोमेवस
तौचास्तिनजानेतद्विनाकिल ॥ २३ ॥ ॥ भीमउवाच ॥ ॥ ममकश्चिद्द्विजश्रेष्ठनास्तिसेवांतवापिच ॥ शूद्रोहंनिलयेजात्याकृत्वास्थास्यामितेसदा ॥२४॥
॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ इतितस्यवचःश्रुत्वासानंदःक्ष्मासुरस्तदा ॥ पाकंविधायतूर्णंसददावन्नंतपोधन ॥ २५ ॥ सोपिहर्षसमायुक्तस्तस्थौतत्र
द्विजालये ॥ सेवांकुर्वन्स्नेहयुक्तांभूसुरस्यमनोहराम् ॥ २६ ॥ अद्यश्वोवाहनिष्यामिद्रव्यमस्यममापिच ॥ नेतुंयदाकरिष्यामिनेष्या
मिनात्रसंशयः ॥ २७ ॥ परामृश्यचहृद्यंतःकृत्वातस्यक्रियांवदेत् ॥ पादधौतादिकंचासौशिरसागतपातकः ॥ २८ ॥ आचम्यांघ्रिजलंदध्रे[2]च्छद्मना
प्रतिदिनंद्विजः ॥ एकदाहारकःकश्चिद्द्रव्यंनेतुंसमागतः ॥ २९ ॥ उत्पाट्यरात्रावररंगतोसौतद्गृहांतरम् ॥ दृष्ट्वाभीमंप्रहारार्थंदंडहस्तःसमागतः ॥ ३० ॥

पा०–[1] लिहेद्यस्तु। [2] तस्य।

हारकोमस्तकंतस्यछित्त्वातूर्णंपलायितः ॥ अथतस्यभटाविष्णोःशंखचक्रगदाधराः ॥ ३१ ॥ समायातास्तथानेतुंभीमंतंवीतकिल्बिषम् ॥ स्यंदनंचागतं
दिव्यंराजहंसयुतंद्विज ॥ ३२ ॥ तत्रारूढोययौविष्णोर्भवनंदुर्लभंकिल ॥ माहात्म्यंभूमिदेवस्यमयातेतत्प्रकीर्तितम् ॥ शृणुयाद्योनरोभक्त्यातस्यपा
तकनाशनम् ॥ ३३ ॥ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेब्रह्मखंडेसूतशौनकसंवादेब्राह्मणमाहात्म्यंनामचतुर्दशोध्यायः ॥ १४ ॥ छ ॥ ॥ शौनकउवाच ॥
कथयस्वमहाभागमाहात्म्यंपापनाशनम् ॥ एकादश्याःफलंकिंवाकिल्बिषंस्यादकुर्वतः ॥ १ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ एकादश्यास्तुमाहात्म्यंकिमहंव
च्मिसांप्रतम् ॥ श्रुत्वाचैकादशीनामयमदूताश्चशंकिताः ॥ २ ॥ भवंतिनात्रसंदेहोसर्वप्राणिभयंकराः ॥ व्रतानांचैवसर्वेषांश्रेष्ठांचैकादशींशुभाम् ॥ ३ ॥
उपोष्यजागृयाद्विष्णोःकुर्य्याच्चमंडनंमहत् ॥ तुलसीदलैस्तुयोमर्त्योहरिपूजांकरोतिवै ॥ ४ ॥ दलेनैकेनलभतेकोटियज्ञफलंद्विज ॥ अगम्यागमनेचैवय
त्पापंसमुदाहृतम् ॥ ५ ॥ तत्पापंयातिविलयंचैकादश्यामुपोषणात् ॥ घृतपूर्णंप्रदीपंयोदद्याद्विष्णुदिनेद्विज ॥ ६ ॥ अंतेविष्णुपुरंयातितमोहत्वास्वते
जसा ॥ धन्याजनपदास्तेवैधन्यःसचमहीपतिः ॥ ७ ॥ हरेर्दिनेयस्यराज्येचैकादश्यामहोत्सवः ॥ नारायणस्यशयनेपार्श्वस्यपरिवर्त्तने ॥ ८ ॥ विशेषेण
प्रबोधिन्यानिराहाराभवंतिये ॥ मदंतिकंनानयध्वंप्राणिनःपुण्यभागिनः ॥ ९ ॥ अहर्निशंपितृपतिःसमादिशतिदूतकान् ॥ एकादशीजगन्नाथवल्लभा
पुण्यवर्धिनी ॥ १० ॥ विष्णुर्देहंदहत्येवतस्यामन्नस्यभक्षणे ॥ तेषांधिग्जीवनंसंपत्धिक्सौंदर्यंचवर्तनम् ॥ ११ ॥ येन्नमश्नंतिपापिष्ठाश्चैकादश्यांहि
विड्भुजः ॥ एकादश्यांद्विजश्रेष्ठभुक्तिमाश्रित्यकेवलम् ॥ १२॥ बहूनिविविधान्येवतिष्ठंतिदुरितानिच ॥ अमावास्यांयथास्त्रीणांसंगमेकलुषंमहत् ॥ १३ ॥
एकादश्यांतथैवान्नभक्षणेवृजिनंभवेत् ॥ रोगिणश्चतथाखंजकाससोदरकुष्ठकाः ॥ १४ ॥ भवंतिप्राणिनस्तेवैतस्यामन्नस्यभक्षणे ॥ ग्रामशूकरतांयांति
दारिद्र्यंचप्रयांतिवै ॥ १५ ॥ राजबद्धाद्विजश्रेष्ठतस्यामन्नस्यभक्षणे ॥ संसारेयानिपापानितानिविप्रहरेर्दिने ॥ १६ ॥ भुक्तिमाश्रित्यतिष्ठंतिजलभक्षण
माज्ञया ॥ कुर्वतांसर्वपापानिनरकान्निष्कृतिर्भवेत् ॥ १७ ॥ ननिष्कृतिर्भवेन्नृणांभुंजतांचहरेर्दिने ॥ नरायावंतिचान्नानिभुंजतेचहरेर्दिने ॥ १८ ॥ प्रत्यन्नं
चब्रह्महत्याकोटिजंवृजिनंभवेत् ॥ पुनर्वच्मिपुनर्वच्मिश्रूयतांश्रूयतांनराः ॥१९॥ नभोक्तव्यंन- ोक्तव्यंनभोक्तव्यंहरेर्दिने ॥ गंगादिषुचतीर्थेषुस्नात्वायत्फ
लभ्यते॥२०॥चंद्रसूर्योपरागेचचैकादश्यामुपोषितः ॥ अर्चित्वोत्पलमालाभिस्तस्यांचकमलापतिम् ॥२१॥ विधिवत्पारणंकृत्वानमातुर्गर्भभाजनम्॥
एकादश्यांहरेर्गेहेकरोतिमंडनंद्विज॥२२॥परमांगतिमासाद्यतिष्ठेद्विष्णुनिकेतने ॥ एकादशींसमासाद्यनिराहाराभवंतिये॥२३॥ तेषांविष्णुपुरेशश्वन्निवासो

पिनसंशयः ॥ तुलसीभक्तिसंलीनंमनोयेषांविराजते ॥ २४ ॥ तेयांतिपरमंविष्णोःस्थानमेवनसंशयः ॥ परद्रव्येष्वभिरुचिर्येषांचैवनविद्यते ॥ २५ ॥
संतुष्टमनसोयेपितेषांविष्णुपुरंध्रुवम् ॥ दुर्भिक्षकालमासाद्यप्राणिभ्योयेनरोत्तमाः ॥ २६ ॥ ददत्यन्नंहरेःसद्मतेषांचैवनसंशयः ॥ गवांद्विजानांत्राणाय
स्वामिनोयोषितस्तथा ॥ २७ ॥ प्राणान्मुंचंतियेमर्त्त्यास्तेषांविष्णुपुरंध्रुवम् ॥ प्राणिभिर्दशमीविद्धानचोपोष्याकदाचन ॥ २८ ॥ परिहार्याद्विजश्रेष्ठ
दुर्जनस्यांतिकंयथा ॥ अरुणोदयवेलायांदशमीसंगतायदि ॥ २९ ॥ तत्रोपोष्याद्वादशीस्यात्त्रयोदश्यांतुपारणम् ॥ दशमीशेषसंयुक्तोयदिस्यादरुणो
दयः ॥ ३० ॥ वैष्णवेननकर्त्तव्यंतद्दिनैकादशीव्रतम् ॥ चतस्रोघटिकाःप्रातररुणोदयउच्यते ॥ ३१ ॥ यतीनांस्नानकालोयंगंगांभःसदृशःस्मृतः ॥
अरुणोदयकालेतुदशमीयदिदृश्यते ॥ ३२ ॥ नतत्रैकादशीकार्याधर्मकामार्थनाशिनी ॥ स्वल्पांचदशमीविद्धांत्यजेदेकादशींबुधः ॥ ३३ ॥ सुरा
बिंदोस्तुसंपर्कात्घृतकुंभंत्यजेद्यथा ॥ संपूर्णैकादशीयत्रद्वादश्यांपुनरेवसा ॥ ३४ ॥ उत्तरायातिभिःकार्यापूर्वामुपवसेद्गृही ॥ एकादशीकलायत्रद्वा
दशीपरतोनचेत् ॥ ३५ ॥ तत्रक्रतुशतंपुण्यंत्रयोदश्यांतुपारणम् ॥ एकादशीविलुप्ताचेत्परतोद्वादशीयुता ॥ ३६ ॥ उपोष्याद्वादशीपूर्णायदीच्छेत्प
रमांगतिम् ॥ संपूर्णैऽकादशीयत्रप्रभातेपुनरेवसा ॥ ३७ ॥ सर्वैरेवोत्तराकार्यापरतोद्वादशीयदि ॥ एकादशीव्रतेयेषांमनःसंलीयतेनृणाम् ॥ ३८ ॥
तेषांस्वर्गोहिवासोथयांतितेसदनंहरेः ॥ एकादश्याःपरंनास्तिपरलोकस्यसाधनम् ॥ ३९ ॥ बहुपापसमायुक्तःकरोतिहरिवासरम् ॥ सर्वपापविनिर्मु
क्तःसयातिहरिमंदिरम् ॥ ४० ॥ पतिसहितायायोषित्करोतिहरिवासरम् ॥ सुपुत्रास्वामिसुभगायातिप्रेत्यहरेर्गृहम् ॥ ४१ ॥ योयच्छतिहरेरग्रेप्र
दीपंभक्तिभावतः ॥ हरेर्दिनेद्विजश्रेष्ठपुण्यसंख्यानविद्यत ॥ ४२ ॥ यांगनाभर्तृसहिताकुरुतेजागरंहरेः ॥ हरेर्निकेतनेतिष्ठेच्चिरंपत्यासहद्विज ॥ ४३ ॥
यत्किंचिद्धरयेवस्तुभक्त्यायच्छतियोद्विज ॥ हरेर्दिनेतस्यपुण्यमक्षयंचैवसर्वदा ॥ ४४ ॥ पुरासीद्वल्लभोनाम्नानगरेकांचनाह्वये ॥ धनेनपुष्कलेनापिरा
जतेसधनेश्वरः ॥ ४५ ॥ तस्यप्रियामहारूपानाम्नाहेमप्रभाद्विज ॥ गरीयान्मुखरस्तत्रबाधतेचकलेर्गुणः ॥ ४६ ॥ सासदाकलहंकुर्यात्पत्यासहतपो
धन ॥ शश्वद्गुरुजनान्कामंभर्त्सनान्नीचभाषया ॥ ४७ ॥ पाकपात्रेसदाश्नीयात्गुप्तासैकांतिकेमला ॥ उच्छिष्टंगुरुजनेभ्यश्चदद्याद्वैप्रतिवासरम् ॥४८॥
जारेसदास्थितंचित्तमहंसाध्वीतिसावदेत् ॥ स्वामिनःकलहैर्ब्रह्मन्मनोद्वेगकरासदा ॥ ४९ ॥ एकदाचागतांदृष्ट्वाचकारभर्त्सनांचताम् ॥ भर्त्तातस्याःप्र
हारंचसर्वपापयुतांद्विज ॥ ५० ॥ सैवरोषसमायुक्तागताशून्यगृहेतुवै ॥ सुप्ताऽज्ञातास्थिताकस्मिन्जलान्नंनचखादह ॥ ५१ ॥ दैवात्तत्रदिनेविष्णोः

पार्श्वस्यपरिवर्त्तनम् ॥ एकादशीव्रतंविप्रसर्वपापप्रणाशनम् ॥ ५२॥ ततःप्रभातेरजनीद्वादशीश्रवणान्विता ॥ आगतातत्रसानारीरोषनिर्भरमानसा ॥५३॥
निराहारौकृतौद्वौचनिर्मलासाबभूवह ॥ रात्रौचपंचतांयाताजयंतीवासरेद्विज ॥ ५४ ॥ यमाज्ञयाततोदूताआगतास्तांतथाविधाम् ॥ नेतुंभयंकरास्ते
चपाशमुद्गरपाणयः ॥ ५५ ॥ बद्ध्वानेतुंमनश्चक्रेकृतांतसदनंयदा ॥ तदागताविष्णुदूताःशंखचक्रगदाधराः ॥ ५६ ॥ छित्त्वापाशंततोदिव्येस्यं
दनेतांगतैनसम् ॥ तेवैचारोहयामासुनिर्मलांभवनंहरेः ॥ ५७ ॥ गतातैर्वेष्टितासाथदुर्लभंनिर्जरैःशुभम् ॥ विष्णोर्दिवसमाहात्म्यंकथितंतेद्विजर्षभ ॥५८॥
अनिच्छयापियःकुर्यात्सयातिहरिमंदिरम् ॥ एकादश्यादिनेमर्त्योदीपंदातुंहरेर्गृहे ॥ ५९ ॥ गच्छेत्प्रतिपदंसोपिचाश्वमेधफलाधिकम् ॥ शृण्वंतिच
पुराणानिपठंतिचहरेर्दिने ॥ प्रत्यक्षरंलभंतेतेकपिलादानजंफलम् ॥ ६० ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेसूतशौनकसंवादेब्रह्मखंडेहरिवासरमाहात्म्यकथ
नंनामपंचदशोऽध्यायः ॥ १५ ॥छ॥ ॥ शौनकउवाच ॥ ॥ कर्मणाकेनभोःसूतचैनसांसंक्षयोभवेत् ॥ श्रीहरेश्चकृपाभूयात्तद्वदस्वानुकंपया ॥ १ ॥
सूतउवाच ॥ ॥ शृणुशौनकवक्ष्यामिशृण्वतांपापनाशनम् ॥ येनविष्णोःकृपास्याद्वैवृजिनक्षयकारिणी ॥ २ ॥ पौर्णमास्यांतुयोविप्रभक्तिभावसम
न्वितः ॥ कुर्य्यान्नानाविधानेनसपर्य्यांश्रीजगद्विभोः ॥ ३ ॥कलुषंतस्यनश्येतकोटिजन्मार्जितंमुने ॥ तस्मिन्श्रीरमणस्यास्यकृपाजाताभवेद्ध्रुवम् ॥४॥
द्वादश्यामन्नदानंयोभक्त्याकुर्याद्द्विजातये ॥ तस्यनश्यंतिपापानितमांसीवारुणोदये ॥ ५॥ योनरःश्रीहरिंकुर्यात्स्नपनंपयसाद्विज ॥ तत्प्रीतिःश्रीहरेःसद्यो
द्वादश्यांशर्करादिभिः ॥ ६ ॥ मंत्रंविनातुयोविप्रदद्याच्छ्रीहरयेकिल ॥ पाषाणसदृशंपुष्पंदातायातिअधोगतिम् ॥ ७ ॥ क्ष्मासुरायचमूर्खायपाषाणसदृशं
तुयत् ॥ दद्याद्दानंनरोयोवैतस्यपुण्यंनविद्यते ॥८॥विद्याहीनोद्विजोमोहाद्दानंगृह्णातिमूढधीः॥कालानलंयथाजीर्णंतेनसनिरयंव्रजेत् ॥ ९ ॥ यथादारुमयोह
स्तीमृगश्चित्रमयोयथा ॥ विद्याहीनोद्विजोविप्रत्रयस्तेनामधारकाः॥१०॥यथाध्वनिस्थितंवारिपवनार्केणशुद्ध्यति॥भक्त्यातुपार्षदंदृष्ट्वातस्यनश्यतिकल्म
षम् ॥ ११ ॥ योनरश्चाश्विनेमासिसघृतान्पूर्णिमादिने ॥ दद्याच्छ्रीहरयेलाजान्क्रीडार्थंतुवराटिकाम् ॥ १२ ॥ भक्त्यायातिहरेःस्थानंपुनरावृत्तिवर्जितः ॥
नदद्याद्योनरोमोहात्तस्मिन्नतुष्टिदोहरिः ॥१३॥ वराटिकांयावतींयोहरयेपौर्णिमादिने ॥ तावद्दिनंहरेःस्थानंचाश्विनेसंवसेद्ध्रुवम् ॥१४॥ करवीरपुरेह्यासी
त्पुराशूद्रोपिनिर्दयः ॥ कालद्विजोद्विजश्रेष्ठनाम्नापापीभयंकरः ॥ १५ ॥ स्वकार्यनिरतःसोपिस्वामिकार्यप्रणाशकः ॥ एकदापंचतांयातोयमदूताभयं
कराः ॥ १६ ॥ आगतास्तंसमानेतुंयमस्यतुनिकेतनम् ॥ बद्ध्वानिन्युश्चतंदृष्ट्वापृष्टवान्सचिवंयमः ॥ १७ ॥ ॥ यमउवाच ॥ ॥ अस्यकिंविद्यते

मात्यकर्माणिचशुभाशुभम् ॥ कथयस्वसमूलंतुचित्रगुप्तविचक्षण ॥ १८ ॥ ॥ चित्रगुप्तउवाच ॥ ॥ असौपापीदुराचारःस्वामिकार्यप्रणाशकः ॥ ना
स्तिपुण्यंचाणुमात्रंनरकेपरिपच्यताम् ॥ १९ ॥ शतमन्वन्तरंराजन्नागयोनौचनिष्ठुरः ॥ पाषाणेजन्मचासाद्यगृहेस्थातुंनिरंतरम् ॥ २० ॥ ॥ सूतउवा
च ॥ ॥ तावत्कालंततोविप्रनिरयेसपपातह ॥ ततोप्यश्मगृहेनागयोनौजातःसुदुःखितः ॥ २१ ॥ एकदाचाश्विनेमासिमौर्णमासीदिनेद्विज ॥ लाजा
न्वराटिकानागोबिलात्प्राक्षेपयद्बहिः ॥ २२ ॥ पतितासाहरेरग्रेपापमस्यस्वयंहरिः ॥ तूर्णंतुनाशयामासदयालुर्दुःखनाशकः ॥ २३ ॥ कदाचित्प्राप्तका
लस्तुपंचत्वंसजगामह ॥ यमदूतास्तमानेतुंचागताबहुशोद्विज ॥ २४ ॥ बद्ध्वानेतुंयदाचक्रुर्यमस्यसदनंप्रति ॥ तदागताविष्णुदूताःशंखचक्रगदा
धराः ॥ २५ ॥ पाशंछित्त्वारथेदिव्येतमाशुगतकिल्बिषम् ॥ तत्रचारोपयामासुःयमदूताःपलायिताः ॥ २६ ॥ ततोनिकेतनंविष्णोर्नागस्तैर्वेष्टितोययौ ॥
तत्रतस्थौहरेरग्रेपुनरावर्त्तिवर्जितः ॥ २७ ॥ भक्त्त्यायोहरयेदद्याल्लाजांश्चसघृतान्द्विज ॥ वराटिकांतस्यपुण्यंनजानेकिंभवेद्ध्रुवम् ॥ २८ ॥ यइमंशृणु
याद्विप्रचाध्यायंपापनाशनम् ॥ तस्यनश्यंतिपापानिश्रीहरेःकृपयापिच ॥ २९ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेब्रह्मखंडेसूतशौनकसंवादेषोडशोऽध्यायः ॥ १६ ॥
॥ शौनकउवाच ॥ ॥ विष्णुपादोदकस्यापिमाहात्म्यंपापनाशनम् ॥ कथयस्वमहाप्राज्ञसमूलंमेकृपार्णव ॥ १ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ समस्तपातक
ध्वंसिविष्णुपादोदकंशुभम् ॥ कणमात्रंवहेद्यस्तुसर्वतीर्थफलंलभेत् ॥ २ ॥ विष्णुपादोदकंब्रह्मन्स्पर्शतःपापनाशनम् ॥ अकालमरणंनास्तिगंगास्नानफलंलभे
त् ॥ ३ ॥ विष्णुपादोदकंपापीयःपिबेत्तस्यकिल्बिषम् ॥ शरीरस्थंक्षयंयातिकृतंब्रह्मन्नसंशयः ॥ ४ ॥ तुलसीपर्णसंयुक्तंविष्णुपादोदकंद्विज ॥ योवहे
च्छिरसाभक्त्त्याचांतेयातिहरेर्गृहम् ॥ ५ ॥ मेरुतुल्यसुवर्णानिदत्त्वायत्फलमाप्यते ॥ हरिपादोदकंस्पृष्ट्वाप्राप्यतेतत्फलंनरैः ॥ ६ ॥ धेनुकोटिसहस्रा
णियत्फलंलभतेनरैः ॥ दत्वापादोदकंस्पृष्ट्वातत्फलंप्राप्यतेध्रुवम् ॥ ७ ॥ यज्ञकोटिसहस्राणिकृत्वायत्फलमाप्यते ॥ हरिपादोदकंस्पृष्ट्वातस्मात्कोटिगुणं
नरैः ॥ ८ ॥ कोटिकन्याप्रदानेनयत्फलंलभ्यतेजनैः ॥ विष्णुपादोदकंस्पृष्ट्वाफलंतस्माद्द्विजाधिकम् ॥ ९ ॥ दंतिकोटिप्रदानेनसप्तिकोटिप्रदानतः ॥ यत्फ
लंलभतेमर्त्यःस्पृष्ट्वापादोदकंहरेः ॥ १० ॥ दत्वामर्त्यःसप्तद्वीपांससस्यांयत्फलंलभेत् ॥ विष्णुपादोदकंस्पृष्ट्वातस्माद्विप्राधिकंलभेत् ॥ ११ ॥ शृणुविप्र
प्रवक्ष्यामिसंक्षेपेणाधिकंकिमु ॥ विष्णुपादोदकंस्पृष्ट्वापापीयातिहरेर्गृहम् ॥ १२ ॥ ॥ शौनकउवाच ॥ ॥ स्पृष्ट्वापीत्वापुराकेनप्राणिनाप्रापिवैगृहम् ॥
कथयस्वहरेःसूतममत्वंचानुकंपया ॥ १३ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ पुरात्रेतायुगेपापीनाम्नाविप्रःसुदर्शनः ॥ जनार्दनदिनेनित्यमश्नीयात्सद्विजो

त्तम ॥ १४ ॥ शास्त्रनिंदाकरोनित्यंव्रतनिंदाकरःसदा ॥ असावन्यंनजानातिकेवलंस्वोदरंविना ॥ १५ ॥ एकदाप्राप्तकालस्तुनिधनंप्राप्तवान्द्विज ॥
यमदूताःसमायाताबद्धानीतोयमालयम् ॥ १६ ॥ तंदृष्ट्वायमुनाभ्रातापप्रच्छसचिवंरुषा ॥ भोमात्यचास्ययत्पुण्यंपापंवदसमूलतः ॥ १७ ॥ असौविप्रो
महापापीक्रूरकर्म्मैवदृश्यते ॥ १८ ॥ ॥ चित्रगुप्तउवाच ॥ ॥ आकर्णयचास्यपापंपुण्यंनास्त्यणुमात्रकम् ॥ वासरेपिहरेर्नित्यमकरोद्भोजनंविभो ॥
॥ १९ ॥ वासरेकमलाभर्तुश्चाश्नीयाद्योनराधमः ॥ पुरीषंसोश्नीयाद्राजन्निरयंयातिदारुणम् ॥ २० ॥ मन्वंतरशतंदेहिस्थानंतुनिरयेप्यमुम् ॥ ग्रामक्रो
डस्ययोनौहिततोजन्मभविष्यति ॥२१॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ यमाज्ञयाततोविप्रतस्यदूतैर्भयंकरैः ॥ पातितस्तुपुरीषेवैमन्वंतरशताधिकम् ॥२२॥
ततोमुक्तोभवच्चासौपृथिव्यांग्रामसूकरः ॥ चिरंनरकमश्नीयाद्धरिवासरभोजनात् ॥ २३ ॥ ततोविप्रप्राप्तकालःपंचत्वंसजगामह ॥ काकयोनौपुनर्ज
न्मलेभेसौविड्भुजःसदा ॥ २४ ॥ एकस्मिन्दिवसेविप्रश्रीहरेश्चरणोदकम् ॥ द्वारदेशेस्थितंपीत्वासर्वपापविवर्जितः ॥ २५ ॥ तस्मिन्नेवदिनेकाकःप
तितःशबरस्यचं ॥ कालेमृत्युदशांप्राप्तोव्याधेनवायसोपिच ॥ २६ ॥ आगतेस्यंदनेदिव्येराजहंसयुतेशुभे ॥ आरुह्यबलिभुग्विप्रययौसहरिमंदिरम् ॥
॥ २७ ॥ पादोदकस्यमाहात्म्यंकथितंपापनाशनम् ॥ यःशृणोतिनरःपापीतस्यपापंविनश्यति ॥ २८ ॥ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेब्रह्मखंडेसूतशौनक
संवादेचरणोदकमाहात्म्येसप्तदशोऽध्यायः ॥ १७ ॥छ॥ शौनकउवाच ॥ ॥ अगम्यागमनंसूतकुर्याद्योवैविमोहितः ॥ तस्यशुद्धिर्भवेत्केनकथयस्वसमूल
तः ॥ १ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ अभिगच्छतिचांडालींश्वपाकींयोद्विजोत्तमः ॥ उपवासत्रयंकुर्यात्प्राजापत्यंचरेत्ततः ॥ २ ॥ सशिखंवपनंचैवदद्याद्गोद्व
यमेवच ॥ यथार्थंदक्षिणांदत्वाशुद्धिमाप्नोतिसद्द्विजः ॥ ३ ॥ क्षत्रियोवापिचांडालींवैश्योवायदिगच्छति ॥ प्राजापत्यंसकृच्छ्रंचदद्याद्गोमिथुनद्वयम् ॥ ४ ॥
अनुगच्छतिशूद्रोहिश्वपाकींचतपोधन ॥ चतुर्गोमिथुनंदद्यात्प्राजापत्यंव्रतंचरेत् ॥ ५ ॥ मातरंयदिवागच्छेद्भगिनींस्वसुतामपि ॥ वधूंचमोहितोग
च्छंस्त्रीणिकृच्छ्राण्यथाचरेत् ॥ ६ ॥ चांद्रायणत्रयंकृत्वादद्याद्गोमिथुनत्रयम् ॥ सशिखंवपनंकृत्वापंचगव्यंपिबेत्ततः ॥ ७ ॥ हुतेह्यग्नौतथाप्यत्रशुद्ध्यत्ये
वंतपोधन ॥ पितृदारान्द्विजश्रेष्ठमातुश्चभगिनींतथा ॥ ८ ॥ गुरुपत्नींमातुलानींभ्रातुर्भार्यांस्वगोत्रजाम् ॥ यदिगच्छतिमोहेनप्राजापत्यद्वयंचरे
त् ॥ ९ ॥ चांद्रायणत्रयंब्रह्मन्पंचगोमिथुनानिच ॥ विप्रेभ्योदक्षिणांदद्याच्छुध्यतेनात्रसंशयः ॥ १० ॥ गांचगच्छतियोमूढउपवासत्रयंचरेत् ॥ धेनुंदत्त्वा
तथाचान्नंशुद्ध्यत्यत्रनसंशयः ॥११॥ वेश्यांखरींशूकरींचकपिंतुंमहिषींद्विज ॥ आकंठतःसमाक्षिप्यगोमयोदककर्दमे ॥१२॥ तत्रतिष्ठेन्निराहारोत्रिरात्रेणैवशु

द्धयति ॥ सशिखंवपनंकृत्वात्रिरात्रमुपवासयेत् ॥ १३ ॥ एकरात्रंजलेस्थित्वाशुद्धयत्येवनसंशयः ॥ ब्राह्मणींतुयदागच्छेत्योनरःकाममोहितः ॥ १४ ॥
प्राजापत्यत्रयंकुर्य्याच्चांद्रायणत्रयंतथा ॥ गोत्रयंतुतथादद्याच्छुद्धयत्येवतपोधन ॥ १५ ॥ ब्राह्मणीपंचगव्यंतुपंचरात्रंपिबेद्द्विज ॥ गोद्वयंदक्षिणांदद्या
च्छुध्यत्यत्रनसंशयः ॥ १६ ॥ परांगनांयदागच्छेत्कृच्छ्रंसांतपनंचरेत् ॥ यथार्गलातथायोषित्तस्मात्तांपरिवर्जयेत् ॥ १७ ॥ वर्णबाह्यांतथानीचामनुगच्छे
त्सकृन्नरः ॥ प्राजापत्यंचरेत्कृच्छ्रंशुद्धयत्येवनसंशयः ॥ १८ ॥ अंगारसदृशीयोषित्सर्पिःकुंभसमःपुमान् ॥ तस्याःपरिसरेब्रह्मन्नस्थातव्यंकदाचन॥१९॥
जारेणजनयेद्गर्भंयाचनारीकुलांतका ॥ त्याज्यासासर्वथाब्रह्मंस्तत्रदोषोनविद्यते॥२०॥याचनारीगृहाद्गच्छेत्त्यक्त्वाबंधून्स्वकानपि॥ नष्टासाचकुलभ्रष्टानत
स्याःसंगमःपुनः ॥ २१ ॥ याचनारीयदागच्छेन्मोहितापरपूरुषम् ॥ प्राजापत्यंचरेत्कृच्छ्रंपंचगव्यंपिबेत्ततः ॥ २२ ॥ गोद्वयंतुततोदद्याच्छुध्यत्येवन
संशयः ॥ ब्राह्मणीवालिशाब्रह्मन्मोहितापरपूरुषम् ॥ २३ ॥ यदागच्छेत्तदात्याज्याजनैर्दोषोनविद्यते ॥ योगच्छेद्ब्राह्मणींविप्रभूसुरःकाममोहितः ॥ गोति
लांश्चतदादद्याच्छुद्धयत्यत्रनसंशयः ॥ २४ ॥ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेब्रह्मखंडेसूतशौनकसंवादेअष्टादशोऽध्यायः ॥ १८ ॥ छ ॥ ॥ सूतउवाच ॥
अज्ञानात्प्राश्यविण्मूत्रंसुरांसंस्पृश्यवापुनः ॥ यथाशुद्धिर्भवेत्तेषांकथयामिशृणुद्विज ॥ १ ॥ प्राजापत्यद्वयंकुर्य्यात्तीर्थाभिगमनंमुने ॥ वृषैकादशगो
दानंसशिखंवपनंततः ॥ २ ॥ गत्वाचतुष्पथंसर्वंप्राजापत्यव्रतंतथा ॥ गोद्वयंतुततोदद्यात्पंचगव्यंपिबेत्ततः ॥ ३ ॥ ब्राह्मणान्भोजयित्वातुशुद्धय
त्यत्रनसंशयः ॥ चांडालान्नंजलंचैवज्ञानतोपिविपत्तिषु ॥ ४ ॥ यदिभुंक्तेनरःकश्चित्कृच्छ्रंचांद्रायणंचरेत् ॥ सशिखंवपनंकृत्वापंचगव्यंततः
पिबेत् ॥ ५ ॥ एकद्वित्रिचतुर्गावोदेयाद्विप्रेष्वनुक्रमात् ॥ वृषलान्नंसूतकान्नंअभोज्यान्नंजलंचवै ॥ ६ ॥ शूद्रोच्छिष्टंयदाभुंक्तेज्ञानतोवाविपत्तिषु ॥
प्राजापत्यद्वयंकुर्याच्चांद्रायणत्रयंतथा ॥ ७ ॥ गोद्वयंतुततोदद्यात्पंचगव्यंपिबेद्द्विज ॥ हुत्वाह्यग्नौबहून्विप्रान्भोज्यशुद्धोभवेद्ध्रुवम् ॥ ८ ॥ आ
खुनकुलमार्ज्जारैरन्नंचेद्भक्षितंद्विज ॥ तिलदर्भोदकैःप्रोक्ष्यशुद्धयत्येवनसंशयः ॥ ९ ॥ पलांडुंलशुनंशिग्रुमलाबुंगृंजनंपलम् ॥ भुंक्तेयोवैनरोब्रह्मन्व्रतंचांद्रा
यणंचरेत् ॥ १० ॥ मद्यमांसप्रियंशूद्रंनीचकर्म्मानुवर्त्तिनैः ॥ तंशूद्रंवर्जयेद्विप्रश्वपाकमिवदूरतः ॥ ११ ॥ द्विजसेवानुरक्तायेमद्यमांसविवर्जिताः ॥ दानस्व
कर्म्मनिरतास्तेज्ञेयावृषलोत्तमाः ॥ १२ ॥ अज्ञानाद्भुंजतेविप्रसूतकेमृतकेयदि ॥ गायत्रीदशभिर्विप्रःसहस्रैश्शुचिर्भवेत् ॥ १३ ॥ सहस्रैःक्षत्रियश्चैववैश्यः
पंचसहस्रकैः ॥ पंचगव्यैर्भवेच्छुद्धोवृषलोपितपोधन ॥१४॥ आज्यंतुतोयंनीचस्यभांडस्थंदधियःपिबेत् ॥ अज्ञानतोपियोवर्णःप्राजापत्यव्रतंचरेत्॥१५॥

दानंबहुतरंदद्याच्छुद्धोह्यग्नौयथाविधि ॥ शूद्राणांनोपवासोपिदानेनैवविशुद्धयति ॥ १६ ॥ सशिखंवपनंकुर्यादहोरात्रोपवासतः ॥ नीचैर्दंडादिभिश्चैवताडि
तोयोनरोद्विज ॥ १७ ॥ प्राजापत्यव्रतंकुर्य्याच्चांद्रायणव्रतंतुवा ॥ सशिखंवपनंचैवपंचगव्यंपिबेत्ततः ॥ १८ ॥ गोद्वयंतुततोदद्यादग्नौचान्नादिकंहुतम् ॥
मद्यपानंगृहेविप्रज्ञानतोपियदृच्छया ॥ १९ ॥ यदिभुंक्तेनरःकश्चित्पात्यःसोपिकुलान्नरः ॥ गोबीजहंतायोविप्रच्छेदकश्चदलस्यच ॥२०॥ स्वर्णस्तेयीभवे
त्कृच्छ्रंप्राजापत्यत्रयंचरेत् ॥ सशिखंवपनंकृत्वापंचगव्यंतथापिबेत् ॥ २१ ॥ यथाविधिहुतंचाग्नौदद्याद्धेनुत्रयंतथा ॥ तस्यभुक्तंजलंचैवग्राह्यंस्याद्धैतपो
धन ॥ २२ ॥ प्रातस्त्र्यहंतुचाश्नीयात्त्र्यहंसायमयाचितम् ॥ त्र्यहंचैवतुनाश्नीयात्प्राजापत्यमिदंव्रतम् ॥ २३ ॥ गोमूत्रंगोमयंक्षीरंदधिसर्पिःकुशोदकम् ॥
दिनद्वयंपिबेद्विप्रश्चैकरात्रमुपोषितः ॥ सर्वपापहरंकृच्छ्रंमुनेसांतपनंस्मृतम् ॥ २४ ॥ ग्रासंत्र्यहंतुचैकैकंप्रातःसायमयाचितम् ॥ अद्यात्र्यहंचोपवसेदतिकृ
च्छ्रमिदंव्रतम् ॥२५॥ प्रतित्र्यहंपिबेदुष्णंजलंक्षीरंघृतंद्विज ॥ सकृत्स्नायीतप्तकृच्छ्रंस्मृतंपापहरंमुने॥२६॥ अभोजनंद्वादशाहंकृच्छ्रोयंपापनाशनः॥ पराको
नामविज्ञेयःप्रसिद्धश्चतपोधन ॥ २७ ॥ एकैकंवर्द्धयेत्पिंडंशुक्लेकृष्णेचह्रासयेत् ॥ इंदुक्षयेनभुंजीतचांद्रायणव्रतंस्मृतम् ॥ २८ ॥ अश्नीयाच्चतुरः
प्रातःपिंडान्विप्रसमाहितः ॥ चतुरोस्तमितेचार्केशिशुचांद्रायणंस्मृतम् ॥ २९ ॥ कूष्मांडघातीयानारीपंचगव्यंपिबेत्र्यहम् ॥ कूष्मांडपंचकंदद्या
त्ससुवर्णंसवस्त्रकम् ॥ तस्यावारितथाभक्तंग्राह्यंस्याद्धैतपोधन ॥ ३० ॥ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेब्रह्मखंडेसूतशौनकसंवादेएकोनविंशोऽ
ध्यायः ॥ १९ ॥ ॥ छ ॥ ॥ शौनकउवाच ॥ ॥ सुकृतंकिंतथाप्राहकृत्वासंसारसागरात् ॥ तरिष्यंतिकलौसूततमोन्धकूपमंडुकाः॥१॥ ॥ सूतउवाच ॥
राधाकृष्णप्रियेचौर्जेप्रातःस्नानंसमाचरेत् ॥ राधादामोदरंभक्त्याकुर्यात्पूजांसमाहिता ॥ २ ॥ त्यक्त्वामिषादिकंब्रह्मन्पातिसेवापरायणा ॥ सायाति
श्रीहरेःस्थानंगोलोकाख्यंसुदुर्लभम् ॥३॥ राधादामोदराभ्यांयाधूपदीपंतुकार्तिके ॥ दद्यात्साभवनंविष्णोर्यातिवैत्यक्तपातकाः ॥४॥ योषिद्याकार्त्तिकेवि
प्रदद्याद्वस्त्रंनिकेतने ॥ राधादामोदराभ्यांतुवसेत्साश्रीहरेश्चिरम् ॥ ५ ॥ राधादामोदराभ्यांयापुष्पंमाल्यंसुवासितम् ॥ कार्तिकेमासिसादद्याद्यातिवै
कुंठमंदिरम् ॥ ६ ॥ गंधंयाचापिनैवेद्यंदद्याद्वैशर्करादिकम् ॥ राधादामोदराभ्यांसागच्छेद्वैविष्णुमंदिरम् ॥ ७ ॥ यत्किंचिद्यच्छातिब्रह्मन्कार्तिकेचाद्वे
जातये ॥ राधादामोदरप्रीत्यैतस्याःपुण्याक्षयंभवेत् ॥ ८ ॥ यानारीकार्तिकेभक्त्याराधादामोदरंद्विज ॥ प्रातःसपर्यांसायातिनकुर्य्यान्निरयंचिरम् ॥९॥
कदाचिज्जन्मभूमौसाविधवाप्रतिजन्मनि ॥ भवेच्चासाद्यपूर्व्वैवैचाप्रियास्वामिनोपिच ॥ १० ॥ पुरात्रेतायुगेविप्रवृषलोनामशंकरः ॥ सौराष्ट्रदेशवासिच

तस्यजायाकलिप्रिया ॥ ११ ॥ जाराकांक्षीसदानाम्नातृणवन्मन्यतेपतिम् ॥ असौपतिर्नमेयोग्योमेस्वामीपरपूरुषः ॥ १२ ॥ इतिमत्वासदा
तस्मैचोच्छिष्टंतुददातिवै ॥ नीचसंगान्महामूढामद्यमांसंचखादह ॥ १३ ॥ स्वामिनोभर्त्सनांनित्यंकुर्यात्कामंतुनिष्ठुरा ॥ पादरज्जुर्भवे
च्चासौकस्माद्दिनमृतोपिच ॥ १४ ॥ मृतेतस्मिन्नहंभोगंकरिष्यामियदृच्छया ॥ विचार्येतिहृदामूढाजारेणैकेनसातदा ॥ १५ ॥ अन्यदेशंगमिष्यावःसंकेतमक
रोद्विज ॥ सुप्तस्यस्वामिनोरात्रौचासिनातद्गलंद्विज ॥ १६ ॥ छित्त्वाजारकृतेसापिसंकेतस्यस्थलंगता ॥ आगतंजारपुरुषंद्वीपिनाभक्षितंद्विज ॥ १७ ॥
दृष्ट्वासारोदनंकृत्वामूर्च्छितानिपपातह ॥ चिरादाश्वस्यसामूढाकरुणंविललापह ॥ १८ ॥ ॥ कलिप्रियोवाच ॥ ॥ स्वकीयंस्वामिनंहत्वाचागता
परपूरुषम् ॥ तंजारंस्वामिनंदैवात्शार्दूलोभक्षयन्मम ॥ किंकरोमिक्वगच्छामिविधात्रावंचितास्म्यहम् ॥ १९ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ ततःकलिप्रिया
ब्रह्मन्आगतास्वगृहंप्रति ॥ लपनेस्वामिनोदत्वामुखंचविललापसा ॥ २० ॥ ॥ कलिप्रियोवाच ॥ ॥ हानाथकिंकृतंकर्म्ममयाहंतातिदारुणम् ॥ कं
लोकंवागमिष्यामिवदस्वामिन्मनाग्गिरम् ॥ २१ ॥ भर्त्सनांतुयथाकामंकुर्य्यांच्चाहंसुनिंदिता ॥ किंचिन्नवदसिस्वामिन्नेनोयन्मेनविद्यते ॥ २२ ॥
॥ सूतउवाच ॥ ननामचरणेतस्यगतान्यनगरंप्रति ॥ तत्रप्रविष्टासायोषिद्दृष्ट्वापुण्यजनान्बहून् ॥ २३ ॥ ऊर्जेस्नानपरान्प्रातर्नर्मदायांचवैष्णवान् ॥ तत्र
नद्यांस्त्रियश्चापिराधादामोदरंद्विज ॥ २४ ॥ सपर्यांचकृतांचैवशंखनादैर्महोत्सवैः ॥ गंधपुष्पैर्धूपदीपैर्वस्त्रैर्नानाविधैःफलैः ॥ २५ ॥ मुखवासैर्भक्तियुक्ता
दृष्ट्वासाविनयान्विता ॥ पप्रच्छब्रूतयूयंमेकिमेतत्क्रियतेस्त्रियः ॥ २६ ॥ ॥ स्त्रियऊचुः ॥ ॥ सर्वमासोत्तमेचोर्जेराधादामोदरौशुभौ ॥ पूजांकृत्वावयंमातः
सर्वपापहरांशुभाम् ॥ २७ ॥ कोटिजन्मार्जितंपापंनष्टंप्राप्तंनिकेतनम् ॥ सपर्य्यामामिषंत्यक्त्वाकृत्वासाचहरेर्दिने ॥ २८ ॥ निधनत्वंपौर्णमास्यांगतासानिर्म
लाद्विज ॥ किंकराश्चागतास्तूर्णंयमस्यानिलयंप्रति ॥ २९ ॥ नेतुंतांक्रोधसंयुक्तावबंधुश्चर्मरज्जुभिः ॥ तदागताविष्णुदूताविमानंस्वर्णनिर्मितम् ॥ ३० ॥
शंखचक्रगदापद्मधारिणोवनमालिनः ॥ निजघ्नुश्चक्रधाराभिर्यमदूताःपलायिताः ॥ ३१ ॥ राजहंसयुतेविप्रविमानेस्वर्णनिर्मिते ॥ आरूढासागतातैस्तु
वेष्टिताविष्णुमंदिरम् ॥ ३२ ॥ तत्रतस्थौचिरंभोगंकृत्वासावैयथेप्सितम् ॥ याकुर्यात्कार्त्तिकेविप्रराधादामोदरार्चनम् ॥ ३३ ॥ यातिपूजात्यक्तपापाद्गोलोका
ख्यंमनोहरम् ॥ यइदंशृणुयाद्भक्त्यायाचनारीसमाहिता ॥ कोटिजन्मार्जितंपापंतस्यतस्याविनश्यति ॥ ३४ ॥ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेब्रह्मखण्डे
सूतशौनकसंवादेराधादामोदरपूजामाहात्म्यकथनंनामविंशतितमोऽध्यायः ॥ २० ॥छ॥ ॥ शौनकउवाच ॥ ॥ कथयस्वमुनेसूतसर्वमासोत्तमस्यच ॥ का

तिंकस्यविधिंसम्यङ्नियमान्वक्तुमर्हसि ॥१॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ आश्विनस्यद्विजश्रेष्ठपौर्णमास्यांसमाहितः ॥ कार्तिकस्यव्रतंकुर्याद्यावद्बोधिनीभवे
त् ॥ २ ॥ दिवाविप्रनरःकुर्यान्मलमूत्रमुदङ्मुखः ॥ भवेन्मौनीचसर्वेह्नरात्रौचेद्दक्षिणामुखः ॥ ३ ॥ पथ्यंभसिचगोष्ठेषुश्मशानेवल्मिकेद्विज ॥ कुर्यादुत्सर्जे
नंनैवव्रतीमूत्रपुरीषयोः ॥ ४ ॥ अत्युत्तमेषुस्थानेषुमलमूत्रंनकारयेत् ॥ (शुद्धांमृदंगृहीत्वाथवामंप्रक्षालयेत्करम् ॥ ५ ॥ अद्भिर्मृदापिशुद्ध्यर्थंपूर्वं
विंशतिसंख्यया) ॥ एकालिंगेगुदेपंचतथावामकरेदश ॥ ६ ॥ उभयोर्दशदातव्यापादयोश्चत्रिभिस्त्रिभिः ॥ मुखशुद्धिंततःकुर्य्यात्संकल्पंस्नपनस्य
च ॥ ७ ॥ हृदिदामोदरंध्यात्वाइमंमंत्रंततोवदेत् ॥ कार्तिकेहंकरिष्यामिप्रातःस्नानंजनार्दन ॥ ८ ॥ दामोदरस्यप्रीत्यर्थंराधयापापनाशनं ॥ नमः
पंकजनाभायश्रीकृष्णजलशायिने ॥ ९ ॥ नमस्तेराधयासार्द्धंगृहाणार्घंप्रसीदमे ॥ स्नानंकुर्य्यात्ततोविप्रतिलकंतुयथाविधि ॥ १० ॥ ऊर्ध्वपुंड्र
विहीनस्तुकिंचित्कर्मकरोतियः ॥ निष्फलंकर्मतत्सर्वंसत्यमेतन्मयोच्यते ॥ ११ ॥ यच्छरीरंमनुष्याणामूर्ध्वपुंड्रंविनाकृतम् ॥ तद्दर्शनंनकर्त
व्यंदृष्ट्वासूर्यंनिरीक्षयेत् ॥ १२ ॥ ऊर्ध्वपुंड्रंमृदाशुभ्रंललाटेयस्यदृश्यते ॥ चांडालोपिविशुद्धात्मापूज्यएवनसंशयः ॥ अच्छिद्रमूर्ध्वपुंड्रंतुये
कुर्वंतिनराधमाः ॥ १३ ॥ तेषांललाटेसततंशुनःपादोनसंशयः ॥ प्रातःकालोदितंकर्म्मसमाप्यहरिवल्लभाम् ॥ १४ ॥ पूजयेद्भक्तितोविप्रतुलसीं
पापनाशिनीम् ॥ पौराणींतुकथांश्रुत्वाश्रीहरेःस्थिरमानसः ॥ १५ ॥ ततोविप्रंव्रतीभक्त्यापूजयेत्तंयथाविधि ॥ परासनंपरान्नंचपरशय्यांपरांग
नाम् ॥ १६ ॥ सर्वदावर्जयेद्विप्रकार्त्तिकेचविशेषतः ॥ सौवीरकंतथामाषानामिषंचतथामधु ॥ १७ ॥ राजमाषादिकंनित्यंवर्जयेत्कार्तिकेव्रती ॥ जंबीरमा
मिषंचूर्णमन्नंपर्य्युषितंद्विज ॥ १८ ॥ धान्येमसूरिकाप्रोक्तागवांदुग्धमनामिषम् ॥ लवणंभूमिजंविप्रप्राण्यङ्गमामिषंखलु ॥ १९ ॥ द्विजक्रीतारसाः
सर्वेजलंचाल्पसरःस्थितम् ॥ ब्रह्मचर्यंतुर्यकालेपत्रावल्यांचभोजनम् ॥ २० ॥ कुर्याद्वैद्विजशार्दूलतैलाभ्यंगंचवर्जयेत् ॥ छत्राकंनालिकंहिंगुंपलांडुंपूतिका
दलम् ॥ २१ ॥ लशुनंमूलकंशिग्रुंतथैवतुंबिकाफलम् ॥ कपित्थंचैववृंताकंकूष्मांडंकांस्यभोजनम् ॥ २२ ॥ द्विपाचितंसूतिकान्नंमत्स्यंशय्यांरजस्व
लाम् ॥ द्विस्त्रिश्चान्नंस्त्रियःसंगंवर्जयेत्कार्तिकव्रती ॥ २३ ॥ धात्रीफलंगृहीविप्ररवौतत्सर्वदात्यजेत् ॥ कूष्मांडेधनहानिःस्यात्बृहत्यांनस्मरेद्धरिम् ॥२४॥
पटोलेतुनवृद्धिःस्याद्बलहानिश्चमूलके ॥ कलंकीजायतेविल्वोतिर्यग्योनिश्चनिंबुके ॥ २५ ॥ तालेशरीरनाशःस्यान्नारिकेलेचमूर्खता ॥ तुंबीगोमांसतु

पा० १ अयमत्रश्लोकः विसंगतोदृश्यते । २ भार्या ।

ल्यास्याद्गोवधंस्यात्कालिंदके ॥ २६ ॥ शिंबीपापकराप्रोक्तापूतिकाब्रह्मघातिका ॥ वार्ताक्यांसुतनाशःस्याच्चिररोगीचमाषके ॥ २७ ॥ मांसिचबहु
पापंस्याद्वर्जयेत्प्रतिपदादिषु ॥ यत्किंचिद्वर्जयेद्योन्नंश्रीहरेप्रीतयेद्विज ॥ २८ ॥ तत्पुनर्भूंसुरेदत्वाव्रतांतेतस्यभोजनम् ॥ कार्तिकव्रतिनंविप्रयथोक्तका
रिणंनरम् ॥ २९ ॥ यमदूताःपलायंतेसिंहंदृष्ट्वायथागजाः ॥ श्रेष्ठंविष्णुव्रतंविप्रतत्तुल्यानशतंमखाः ॥ ३० ॥ कृत्वाक्रतुंव्रजेत्स्वर्गंवैकुंठंकार्तिकव्रती ॥
यत्किंचिद्दुष्कृतंविप्रमनोवाक्कायकर्मजम् ॥ ३१ ॥ दृष्ट्वातुविलयंयातिकार्तिकव्रतिनंक्षणात् ॥ कार्त्तिकव्रतिनःपुण्यंब्रह्माचैवचतुर्मुखः ॥३२॥ नसमर्थोभ
वेद्वक्तुंयथोक्तव्रतकारिणः ॥ यत्कृत्वाकलुषंसर्वंव्रजेद्विप्रदशोदिशः ॥ ३३ ॥ क्वगच्छामिक्वतिष्ठामिकार्त्तिकव्रतिनोभयात् ॥ पौर्णमास्यांयथाशक्तिचान्नवस्त्रा
दिकंद्विज ॥ ३४ ॥ दद्याद्वैश्रीहरेःप्रीत्यैब्राह्मणानपिभोजयेत् ॥ रात्रौजागरणंकुर्यान्नृत्यगीतादिभिर्व्रती ॥ यइदंशृणुयाद्भक्त्यातस्यपापंप्रणश्यति ॥ ३५ ॥
इति श्रीपाद्मेमहापुराणेसूतशौनकसंवादेब्रह्मखंडेएकविंशोध्यायः ॥२१॥ ॥ शौनकउवाच ॥ ॥ माहात्म्यंब्रूहिसर्वज्ञशृण्वतांपापनाशनम् ॥ सर्वप्राणि
हितार्थायतुलस्याअनुकंपया ॥ १ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ तुलस्याःपरिसरेयस्यकाननंतिष्ठतिद्विज ॥ गृहस्यतीर्थरूपत्वान्नायांतियमकिंकराः ॥ २ ॥
तुलस्याःकाननंविप्रसर्वपापहरंशुभम् ॥ रोपयंतिनराःश्रेष्ठास्तेनपश्यंतिभास्करिम् ॥ ३ ॥ रोपणंपालनंसेवांदर्शनंस्पर्शनंतुयः ॥ कुर्य्यात्तस्यप्रनष्टंस्या
त्सर्वपापंद्विजोत्तम ॥ ४ ॥ कोमलैस्तुलसीपत्रैरर्चयंतिहरिंतुये ॥ कालस्यसदनंविप्रतेनयांतिमहाशयाः ॥ ५ ॥ गंगाद्याःसरितःश्रेष्ठाविष्णुब्रह्ममहेश्वराः ॥
देवैस्तीर्थैःपुष्कराद्यैस्तिष्ठंतितुलसीदले ॥ ६ ॥ योयुक्तस्तुलसीपत्रैःपापीप्राणान्विमुञ्चति ॥ विष्णोर्निकेतनंयातिसत्यमेतन्मयोदितम् ॥ ७ ॥ तुल
सीमृत्तिकालिप्तोयुक्तःपापशतैरपि ॥ विमुंचतिनरःप्राणान्सयातिहरिमन्दिरम् ॥ ८ ॥ योनरोधारयेद्विप्रतुलसीकाष्ठचंदनम् ॥ तस्याङ्गंनस्पृशेत्पापंस
यातिपरमंपदम् ॥ ९ ॥ तुलसीकाष्ठमालांतुकण्ठस्थांवहतेतुयः ॥ अप्यशौचोप्यनाचारोभक्त्यायातिहरेर्गृहम् ॥ १० ॥ धात्रीफलकृतामालातुलसी
काष्ठसंभवा ॥ दृश्यतेयस्यदेहेतुसवैभागवतोनरः ॥ ११ ॥ तुलसीदलजांमालांकण्ठस्थांवहतेतुयः ॥ विष्णूच्छिष्टांविशेषेणसनमस्योदिवौकसा
म् ॥ १२ ॥ यःपुनस्तुलसीमालांकण्ठेकृत्वाजनार्दनम् ॥ पूजयेत्पुण्यमाप्नोतिप्रतिपुष्पंगवायुतम् ॥ १३ ॥ धारयन्तिनयेमालांहैतुकाःपापबुद्धयः ॥
नरकान्ननिवर्तंतेदग्धाःकोपाग्निनाहरेः ॥ १४ ॥ नजह्यात्तुलसीमालांधात्रीमालांविशेषतः ॥ महापातकसंहर्त्रींधर्मकामार्थदायिनीम् ॥ १५ ॥ स्पृशे
च्चयानिलोमानिधात्रीमालाकलौनृणाम् ॥ तावद्वर्षसहस्राणिवसतेकेशवालये ॥ १६ ॥ निवेद्यकेशवेमालांतुलसीकाष्ठसंभवाम् ॥ वहतेयोनरोभक्त्यात

स्यवैनास्तिपातकम् ॥ १७ ॥ तुलसीकाष्ठमालांतुप्रेतराजस्यदूतकाः ॥ दृष्ट्वानश्यन्तिदूरेणवातोद्धूतंयथादलम् ॥ १८ ॥ तुलस्याविपिनेधात्र्या
श्छायासुयोनरोत्तमः ॥ पिण्डंददातिपितरोमुक्तिंयान्तिद्विजोत्तम ॥ १९ ॥ पाणौमूर्ध्निगलेचैवकर्णयोश्चमुखेद्विज ॥ धात्रीफलंयस्तुधत्तेसविज्ञेयोह
रिःस्वयम् ॥ २० ॥ धात्रीपत्रैःफलैर्विप्रश्रीहरिंचार्चयेद्द्विज ॥ कोटिजन्मार्जितंपापंपूजयानश्यतिसकृत् ॥ २१ ॥ यज्ञादेवाश्चमुनयस्तीर्थानिका
र्तिकेद्विज ॥ धात्रीवृक्षंसमाश्रित्यतिष्ठन्तिकार्तिकेसदा ॥ २२ ॥ धात्रीपत्रंकार्तिकेचद्वादश्यांतुलसीदलम् ॥ चिनोतियोनरोगच्छेन्निरयंयातनामय
म् ॥ २३ ॥ धात्रीछायासुयोविप्रचान्नंभुनक्तिकार्तिके ॥ अन्नसंसर्गजंपापमावर्षंतस्यनश्यति ॥ २४ ॥ तुलसीवनमध्येचधात्रीमूलेचकार्तिके ॥ कु
र्याद्धर्यर्चनंविप्रवैकुण्ठंयातिसध्रुवम् ॥ २५ ॥ तुलसीमूलदेशेपिस्थितंवारिद्विजोत्तम ॥ गृह्णातिमस्तकेभक्त्यापापीयातिहरेर्गृहम् ॥ २६ ॥ तुल
सीपत्रगलितंयस्तोयंशिरसावहेत् ॥ सर्वतीर्थेषुसस्नातश्चांतेयातिहरेर्गृहम् ॥ २७ ॥ पुराकश्चिद्द्विजश्रेष्ठोद्वापरेभून्महामुने ॥ स्नात्वैकदातुलस्यैस
वनंदत्वागृहंगतः ॥ २८ ॥ आदित्योवर्चसानाम्नामार्त्तंडइवपुण्यतः ॥ तृषार्तोभक्षकःकश्चिदागतोबहुकल्मषः ॥ २९ ॥ तुलस्यामूलतस्तोयंपीत्वा
चासौहतांहसः ॥ त्वरयाप्यागतोव्याधोनाम्नायश्चासिमर्दनः ॥ ३० ॥ उवाचभुक्तंचान्नंचभुक्त्वाभग्नंगतःकिमु ॥ कृत्वामेपाकभांडस्थंचाग
तोहिंसकस्यते ॥ ३१ ॥ विव्याधतंगतप्राणंनेतुंवैशमनाज्ञया ॥ आगताःकिंकराःक्रुद्धाःपाशमुद्गरपाणयः ॥ ३२ ॥ बद्धानेतुंमनश्चक्रुरागताविष्णुकिंक
राः ॥ तदाछित्त्वाचमेपाशंस्यंदनेतंमनोहरे ॥३३॥ तूर्णमारोहयामासुःपप्रच्छुर्विनयान्विताः ॥ तेपिपुण्येनभोःसंतःकेनवैनीयतेप्यसौ ॥३४॥ ऊचुस्तेसौ
पुराराजापुण्यंबहुतरंकृतम् ॥ अकरोद्धरणंकांचित्सुंदरींचांगनामयम् ॥ ३५ ॥ अनेनचांहसाराजागतोवैशमनक्षयम् ॥ तत्रक्लेशंतुयुष्माभिर्दत्तंवै
शमनाज्ञया ॥ ३६ ॥ ताम्रमय्यास्त्रियासार्द्धंक्रीडांसुस्त्वाचकारसः ॥ तप्तायांलोहशय्यायांवैक्लव्यंकर्मणानृप ॥ ३७ ॥ तप्तायोभीषणंतप्तंलो
हस्तंभंयमाज्ञया ॥ ततःस्थितःसमालिंग्यभुक्त्वादुःखंचिरंनृपः ॥३८॥ सिक्तःक्षारांबुधाराभिरन्यैर्वैशमनालये ॥ ततोनरकशेषेचपापयोनौमुहुर्मुहुः॥३९॥
जन्मासाद्याचिरंदुःखमनुभूतंस्वकर्मणा ॥ तुलसीमूलकंवारिपीत्वायातिहरेर्गृहम् ॥४०॥ इदानींतद्वचःश्रुत्वागतादूतायथागताः ॥ तेनसार्द्धंविष्णुदूतागता
वैकुंठमंदिरम् ॥४१॥ माहात्म्यंकथितंब्रह्मन्तुलस्याःपापनाशनम् ॥ कुर्वंतिसेवांयेभक्त्यानजानेकिंभवेन्मुने ॥४२॥ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेब्रह्मखण्डेसूत
शौनकसंवादेतुलस्यामाहात्म्यंनामद्वाविंशोऽध्यायः ॥ २२ ॥ छ ॥ शौनकउवाच ॥ ॥ कथयस्वमुनेसूतमाहात्म्यंकलुषक्षयम् ॥ शेषपंचदिन

पा० १ चातिदारुणम् ।

स्यापिकार्त्तिकस्यानुकंपया ॥ १ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ शृणुशौनकयत्पृष्टंमाहात्म्यंपापनाशनम् ॥ वक्ष्याम्यहंवैचोर्जस्यशेषपंचदिनस्यच ॥२॥ व्रतानां मुनिशार्दूलप्रवरंविष्णुपंचकम् ॥ तस्मिन्यःपूजयेद्भक्त्याश्रीहरिंराधयासह ॥ ३ ॥ गंधपुष्पैर्धूपदीपैर्वस्त्रैर्नानाविधैःफलैः ॥ सयातिविष्णुसदनंसर्वपापविवर्जितः ॥ ४ ॥ ब्रह्मचारीगृहस्थोवावानप्रस्थोथवायतिः ॥ नप्राप्नोतिपरंस्थानमकृत्वाविष्णुपंचकम् ॥ ५ ॥ सर्वपापहरंपुण्यंविख्यातंविष्णुपंचकम् ॥ तत्रस्नानंतुयःकुर्यात्सर्वतीर्थफलंलभेत् ॥६॥ श्रीहरेःपुरतोविप्रतुलस्याश्चसमीपतः ॥ प्रदीपंसर्पिषापूर्णंदद्याद्योभक्तिभावतः ॥७॥ नभसिश्रीहरेःप्रीत्यैयातिसविष्णुमंदिरम् ॥ पापीयातिहरेर्धामसत्यमेतन्मयोदितम् ॥८॥ स्नापयेद्वाच्युतंभक्त्यामधुक्षीरघृतादिभिः ॥ दद्यात्किंनोहरिःप्रीतस्तस्मैसाधुजनायवै ॥९॥ नैवेद्यंदेवदेवेशंपरमान्नंनिवेदयेत् ॥ तस्यपुण्यंप्रसंख्यातुंनशक्तोवैचतुर्मुखः ॥ १० ॥ अर्चयित्वाहृषीकेशमेकादश्यांसमाहितः ॥ निष्प्राप्यगोमयंसम्यक्मंत्रवत्समुपासते ॥ ११ ॥ गोमूत्रंमंत्रवद्भूयोद्वादश्यांप्राशयेद्व्रती ॥ क्षीरंतथात्रयोदश्यांचतुर्दश्यांतथादधि ॥१२॥ संप्राप्यपापशुद्ध्यर्थंलंघयित्वाचतुर्दिनम् ॥ पंचमेतुदिनेस्नात्वाविधिवत्पूज्यकेशवम् ॥ १३ ॥ भोजयेद्ब्राह्मणान्भक्त्यातेभ्योदद्याच्चदक्षिणाम् ॥ ततोनक्तंसमश्नीयात्पंचगव्यंसुमंत्रितम् ॥ १४ ॥ एवंकर्तुमशक्तोयःफलमूलंचभोजनम् ॥ कुर्याद्धविष्यंवाविप्रयथोक्तविधिनाहवै ॥ १५ ॥ श्रीहरेःपंचकंविप्रकुर्याद्यस्तुलसीदलैः ॥ पूजयेत्तंसविज्ञेयःस्वयंनारायणःप्रभुः ॥ १६ ॥ पुरात्रेतायुगेशूद्रोदस्युवृत्तिपरायणः ॥ नाम्नादंडकरोनित्यंधर्मनिंदांकरोतियः ॥ १७ ॥ असत्यभाषीमित्रघ्नोवेश्याविभ्रमलोलुपः ॥ ब्रह्मस्वहारीक्रूरश्चपरस्त्रीगमनेरतः ॥ १८ ॥ शरणागतहंताचपाखंडजनसंगभाक् ॥ गोमांसाशीसुरापश्चपरनिंदाकरःसदा ॥ १९ ॥ विश्वासघातीज्ञातीनांवृत्तिच्छेदीद्विजोत्तम ॥ दुष्टंसर्वेसमालोक्यतादृशंतद्गृहेद्विजः ॥ २० ॥ आगताज्ञातयःक्रुद्धास्तस्यपापपरायणम् ॥ ॥ ज्ञातयऊचुः ॥ ॥ रेरेमूढदुराचारविनाशंप्रतिनीयते ॥ याप्रतिष्ठार्जितापूर्वैरस्माकंनिर्मलेन्वये ॥ २१ ॥ इतिक्रुद्धाद्विजश्रेष्ठअपकीर्तिभयादपि ॥ पापिनांप्रवरंसर्वेतत्यजुस्तंकुलादरम् ॥ २२ ॥ ततोगतोमहारण्यंविनष्टाखिलवैभवः ॥ कुर्यात्सदस्युभिःसार्द्धंदस्युकर्मनिरंतरम् ॥ २३ ॥ पथिप्रगच्छतांतेषांभयाद्विप्रनखादितुम् ॥ प्राप्तंकिंचित्क्षुधार्त्तास्तेगताश्चान्यस्थलंप्रति ॥ २४ ॥ तत्रप्रविष्टास्तेसर्वेदृष्ट्वापुण्यजनान्बहून् ॥ धात्रीमूलेस्थितान्ब्रह्मन्वैष्णवान्द्विजसत्तमान् ॥ २५ ॥ सर्वेतेदस्यवोविप्रगतादंडकरोपिसः ॥ तेषांपरिसरंगत्वाप्रणामंवैचकारह ॥ २६ ॥ ॥ दंडकरउवाच ॥ क्षुधार्तोहंद्विजश्रेष्ठाःप्राणायास्यंतिमेध्रुवम् ॥ ददध्वंखादितुंकिंचिद्युष्माकंशरणंगतः ॥ २७ ॥ आकर्ण्यवचनंतस्यचोचुस्तेधर्मतत्पराः ॥ स

वैपापहरेत्वंचविख्यातेविष्णुपंचके ॥ २८ ॥ कथमन्नंखादितुंतेवांछात्वद्यहरेर्दिने ॥ विशेषंतेब्रूहिसंज्ञाकातेभवतिसांप्रतम् ॥ २९ ॥ सउवाचमुदाविप्रा
नाम्नादंडकरोम्यहम् ॥ सर्वपापसमायुक्तश्चोद्धारोमेकथंभवेत् ॥ ३० ॥ ऊचुस्तेवैव्रतंश्रेष्ठंकुरुष्वविष्णुपंचकम् ॥ विप्राणामाज्ञयाविप्रचकारविष्णुपंच
कम् ॥ ३१ ॥ सप्रेत्यचहरेःस्थानमारुह्यस्यंदनेवरे ॥ आसाद्यश्रीहरेरूपंतस्थौजन्मविवर्जितः ॥ ३२ ॥ यइदंशृणुयाद्भक्त्याचाख्यानंपापनाशनम् ॥ को
टिजन्मार्जितंपापंतस्यनश्यतितत्क्षणात्॥३३॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेब्रह्मखण्डेसूतशौनकसंवादेविष्णुपंचकमाहात्म्यंनामत्रयोविंशोऽध्यायः ॥२३॥छ॥
॥ शौनकउवाच ॥ विदुषांवरतत्त्वज्ञकथयस्वमहामते ॥ इदानींममदानानांमाहात्म्यंक्रमतोमुने ॥ १ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ क्षितिदानंमुनिश्रेष्ठदानानामु
त्तमंमतम् ॥ येनकृतंवैतद्दानंसर्वदानफलंमतम् ॥ २ ॥ क्षितिंससस्यांयोदद्याद्ब्राह्मणायद्विजोत्तम ॥ विष्णुलोकेसुखंभुंक्तेयावदिंद्राश्चतुर्दश ॥ ३ ॥
पृथिव्यांजन्मचासाद्यसार्वभौमस्ततोनृप ॥ महींसर्वांचिरंभुक्त्वाव्रजेद्वैश्रीहरेर्गृहम् ॥ ४ ॥ गोचर्ममात्रांभूमिंयःप्रयच्छतिद्विजातये ॥ सगच्छतिहरेर्गेहं
सर्वपापविवर्जितः ॥ ५ ॥ शतंगावोवृषश्चैकोयत्रतिष्ठंत्ययंत्रिताः ॥ गोचर्ममात्रांतांभूमिंप्रवदंतिमहर्षयः ॥ ६ ॥ भूमिनेताभूमिदाताद्वौचापिस्वर्गगा
मिनौ ॥ ग्राह्याभूमिर्द्विजैःप्राज्ञैस्त्यक्त्वादानशतान्यपि ॥७ ॥ अज्ञानीभूसुरोयस्तुत्यजेद्भूमिंविमोहितः ॥ प्रतिजन्मन्यसौविप्रोभवेच्चात्यंतदुःखभाक् ॥८॥
अन्यतोयःसमासाद्यदद्याद्भूमिंद्विजातये ॥ तस्मैविप्रजगन्नाथोददातिपरमंपदम् ॥ ९ ॥ स्वदत्तांपरदत्तांचमेदिनींयोहरेद्द्विज ॥ युक्तःकोटिकुलैर्यातिनर
कंचातिदारुणम् ॥ १० ॥ हरेर्द्योवैमहींविप्रदेवब्राह्मणयोरपि ॥ नदृष्टानिष्कृतिस्तस्यकोटिकल्पशतैर्मुने ॥ ११ ॥ भूमिंयोपरदत्तांचरक्षतिक्ष्मापति
र्द्विज ॥ पुण्यंकोटिगुणंस्याद्वैतस्यदानंजनादपि ॥ १२ ॥ सप्तद्वीपांमहींदत्त्वायत्पुण्यंप्राप्यतेद्विज ॥ तत्पुण्यंप्राप्नुयान्मर्त्योधेनुंयच्छन्द्विजातये ॥ १३ ॥
ददातिवृषभंयस्तुदरिद्रायकुटुंबिने ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तोशिवलोकंसगच्छति ॥ १४ ॥ तिलप्रमाणंस्वर्णंयोब्राह्मणायप्रयच्छाति ॥ हरेर्निकेतनंयातियुक्तः
कोटिकुलैरपि ॥ १५ ॥ योदद्याद्रजतंविप्रसाधवेभूसुरायवै ॥ प्राप्नोतिचंद्रलोकंचपिबेत्तत्रामृतंसदा ॥१६॥ प्रवालंमौक्तिकंचैवहीरकंचमणिंतथा ॥ योददा
तिद्विजश्रेष्ठस्वर्गलोकंसगच्छति ॥ १७ ॥ तुलापुरुषदानेनयत्पुण्यंलभतेजनः ॥ शालग्रामशिलांदत्त्वातस्मात्कोटिगुणंलभेत् ॥ १८ ॥ सप्तद्वीपांक्षितिंद
त्वासशैलवनकाननाम् ॥ यत्पुण्यंलभतेतद्वैशालग्रामशिलाप्रदः ॥ १९ ॥ शालग्रामशिलांयोवैदद्याद्भूमिसुरायच ॥ तेनविप्रप्रदत्तानिभुवनानिचतुर्दश
॥ २० ॥ तुलापुरुषदानंयःकरोतिद्विजपुंगव ॥ जनन्याश्चोदरेतस्यपुनर्जन्मनविद्यते ॥ २१ ॥ सालंकारांद्विजश्रेष्ठकन्यांयच्छतियोनरः ॥ सगच्छेद्ब्रह्म

सदनंपुनर्जन्मनविद्यते ॥ २२ ॥ कन्याविक्रयिणोनास्तिनरकान्निष्कृतिःपुनः ॥ कन्यादानकृतोनास्तिस्वर्गादागमनंपुनः ॥ २३ ॥ उपानहौ
वातपत्रंयोददातिद्विजातये ॥ प्रेत्यचेंद्रपुरंगत्वावसेत्कल्पचतुष्टयम् ॥ २४ ॥ वस्त्रंयच्छतियोदिव्यंसाधवेवैद्विजातये ॥ स्वर्गेदिव्यांवरधरश्चिरंतिष्ठे
द्विजोत्तम ॥ २५ ॥ धेनुंपुरातनींयच्छेद्वस्त्रंचजरितंद्विज ॥ नूत्नांरजोवतींकन्यांसगच्छेन्निरयंतथा ॥ २६ ॥ कन्याविक्रयिणोब्रह्मन्नपश्येल्लपनं
बुधः ॥ दृष्ट्वाचाज्ञानतोवापिकुर्य्यान्मार्तंडदर्शनम् ॥ २७ ॥ फलदातानरोगच्छेत्त्रिदिवंचद्विजोत्तम ॥ भुंक्तेकल्पसहस्राणिफलंतत्रामृतोपमम्
॥ २८ ॥ शाकंयच्छतियोमर्त्योंशिवस्यभवनंद्विज ॥ यातिकल्पद्वयंभुंक्तेदुर्ल्लभंपायसंसुरैः ॥ २९ ॥ घृतदोदधिदश्चैवतक्रदोदुग्धदस्तथा ॥
विष्णोर्निकेतनंगत्वासुधापानंकरोतिसः ॥ ३० ॥ गंधदःपुष्पदश्चैवमर्त्योंयातिसुरालयम् ॥ तिष्ठेद्युगसहस्राणिगंधपुष्पविभूषितः ॥ ३१ ॥ श
य्यादानंदानसारंब्राह्मणायददातियः ॥ सयातिब्रह्मसदनंपर्य्यंकेशेरतेचिरम् ॥ ३२ ॥ पीठदातादीपदातासर्वदुष्कृतवर्जितः ॥ स्वर्गेसिंहासनेतिष्ठेज्ज्व
लद्दीपावलीवृतः ॥ ३३ ॥ तांबूलंयोनरोदद्याद्भूमिंभुंक्तेखिलांसुखम् ॥ स्वर्गेदेवांगनाक्रोडेसुतस्तांबूलमत्तिवै ॥ ३४ ॥ विद्यादानंदानवरंकरोतियोन
रोत्तमः ॥ प्रेत्यससन्निधिंविष्णोस्तिष्ठेद्युगशतत्रयम् ॥ ३५ ॥ प्राप्यज्ञानंततस्तत्रदुर्ल्लभंवैद्विजर्षभ ॥ दुर्ल्लभंमोक्षमाप्नोतिश्रीहरेःकृपयाद्विज ॥ ३६ ॥ अ
नाथंदुःखितंविप्रंपाठयेद्वैनरोत्तमः ॥ श्रीहरेर्भवनंयातिपुनर्जन्मविवर्जितः ॥ ३७ ॥ योनरःपुस्तकंदद्याद्भक्तिश्रद्धासमन्वितः ॥ प्रतिवर्णंलभेत्पुण्यंक
पिलाकोटिदानजम् ॥ ३८ ॥ मधुदोगुडदश्चैवमर्त्योंयातीक्षुसागरम् ॥ लवणप्रदोनरोयातिवारुणंलोकमेवच ॥ ३९ ॥ सर्वेषामेवदानानामन्नंवारिद्वि
जोत्तम ॥ तत्त्वज्ञैर्मुनिभिःसर्वैःप्रवरंवैप्रकीर्त्तितम् ॥ ४० ॥ अन्नंवारिद्विजश्रेष्ठयेनदत्तंमहीतले ॥ तेनदत्तानिदानानिसर्वाणिचाद्विजर्षभ ॥ ४१ ॥
अन्नदोयोनरोविप्रप्राणदश्चप्रकीर्त्तितः ॥ तस्मात्समस्तदानानामन्नदोलभतेफलम् ॥ ४२ ॥ यथाचान्नंतथावारिद्वेतुल्येचप्रकीर्त्तिते ॥ वारिणाचविना
चान्नंसिद्धंनस्याद्द्विजोत्तम ॥ ४३ ॥ क्षुधातृषाद्विजव्याघ्रद्वेचतुल्येप्रकीर्त्तिते ॥ अतश्चान्नंचतोयंचश्रेष्ठंप्रोक्तंबुधैरपि ॥ ४४ ॥ अन्नदानंक्षितौब्रह्मन्ये
कुर्वंतिनरोत्तमाः ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तागच्छंतिहरिमंदिरम् ॥ ४५ ॥ यावंत्यन्नानिभोविप्रयच्छतिक्षितिमंडले ॥ ब्रह्महत्याश्चतावंत्योनश्यंत्येवतपोधन
॥ ४६ ॥ यच्छतांचान्नदानानिशरीराणिचपातकम् ॥ गात्राणिगृह्णतांत्यक्त्वासहसायांतिशौनक ॥ ४७ ॥ अतःपापिष्ठचान्नानिनगृह्णंतिमनीषिणः ॥
गृह्णंतिमोहाद्येमूढाभवंतिपापभागिनः ॥ ४८ ॥ कुर्याद्भूमिष्ठमुदकंचैकंभोद्विजसत्तम ॥ सर्वपापैर्विनिर्मुक्तोव्रजेत्सहरिमंदिरम् ॥ ४९ ॥ प्रयतेनाद्विजश्रेष्ठक

र्तव्योधनसंचयः ॥ संचितंचधनंब्रह्मन्दानकर्मणिविक्षिपेत् ॥ ५० ॥ रणंतियेचकार्पण्याद्धनंतेचातिदुःखिनः ॥ अंतेसर्वंधनंत्यक्त्वानिःस्वागच्छंतिभो
मुने ॥ ५१ ॥ मानवायेसदादानंदत्त्वादत्त्वादरिद्रति ॥ दरिद्रास्तेनविज्ञेयानरलोकेमहेश्वराः ॥ ५२ ॥ परलोकेद्विजव्याघ्रसाधुसंयमवर्जिते ॥ निर्दयेबं
धुहीनेचनदत्तंनोपतिष्ठते ॥ ५३ ॥ स्थितेधनेनरोयोवैनाश्नातिनददातिसः ॥ दरिद्रइवविज्ञेयःप्रेत्यनिश्वासमुत्सृजेत् ॥ ५४ ॥ तपसोपिवरं
दानंप्रोक्तंचतत्वदर्शिभिः ॥ अतोयत्नाद्द्विजश्रेष्ठदानकर्मसमाचरेत् ॥ ५५ ॥ दातादानंनदद्याद्वैसमुत्सृज्यद्विजातये ॥ सयातिनिरयंघोरंस
र्वजंतुभयावहम् ॥ ५६ ॥ दानंदाताप्रतिग्राहीनस्मरेच्चनयाचते ॥ निरयेचोभयोर्वासोयावच्चंद्रदिवाकरौ ॥ ५७ ॥ ब्रह्महत्यादिपापानियानिवै
द्विजसत्तम ॥ तानिदानेनहन्यंतेतस्माद्दानंसमाचरेत् ॥ ५८ ॥ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेब्रह्मखंडेसूतशौनकसंवादेचतुर्विंशतितमोऽध्यायः ॥२४॥छ॥
॥ शौनकउवाच ॥ ॥ श्रीपदंविष्णुचरितंसर्वोपद्रवनाशनम् ॥ सर्वपापक्षयकरंदुष्टग्रहनिवारणम् ॥ १ ॥ विष्णुसान्निध्यदंचैवचतुर्वर्गफलप्रदम् ॥ यः
शृणोतिनरोभक्त्याचांतेयातिहरेर्गृहम् ॥ २ ॥ नामोच्चारणमाहात्म्यंश्रूयतेमहदद्भुतम् ॥ यदुच्चारणमात्रेणनरोयायात्परंपदम् ॥ ३ ॥ तद्वदस्वाधुनासूत
विधानंनामकीर्तने ॥ ॥ सूतउवाच ॥ शृणुशौनकवक्ष्यामिसंवादंमोक्षसाधनम् ॥ ४ ॥ नारदःपृष्टवान्पूर्वंकुमारंतद्वदामिते ॥ एकदायमुनातीरेनिवि
ष्टंशांतमानसम् ॥५॥ सनत्कुमारंपप्रच्छनारदोरचिताञ्जलिः ॥ श्रुत्वानानाविधान्धर्मान्धर्मव्यतिकरांस्तथा ॥ ६ ॥ ॥ श्रीनारदउवाच ॥ योसौभगव
ताप्रोक्तोधर्मव्यतिकरोनृणाम् ॥ कथंतस्यविनाशःस्यादुच्यतांभगवत्प्रिय ॥७॥ ॥ श्रीसनत्कुमारउवाच ॥ ॥ शृणुनारदगोविंदप्रियगोविंदधर्मवित् ॥
यत्पृष्टंलोकनिर्मुक्तिकारणंतमसःपरम् ॥ ८ ॥ सर्वाचारविवर्जिताःशठधियोव्रात्याजगद्वञ्चकादंभाहंकृतिपानपैशुनपराःपापाश्चयेनिष्ठुराः ॥ ९ ॥
येचान्येधनदारपुत्रनिरताःसर्वेऽधमास्तेऽपिहिश्रीगोविंदपदारविंदशरणाःशुद्धाभवंतिद्विज ॥ १० ॥ तमपिदेवकरंकरुणाकरस्थविरजंगममुक्तिकरंपरम् ॥
अतिचरंत्यपराधपराजनायइहतान्वपातिध्रुवनामहि ॥ ११ ॥ सर्वापराधकृदपिमुच्यतेहरिसंश्रयः ॥ हरेरप्यपराधान्यःकुर्याद्द्विपदपांसनः ॥ १२ ॥
नामाश्रयकदाचित्स्यात्तरत्येवसनामतः ॥ नाम्नोहिसर्वसुहृदोऽह्यपराधात्पतत्यधः ॥ १३ ॥ ॥ श्रीनारदउवाच ॥ ॥ केतेपराधाविप्रेंद्रनाम्नोभगवतःकृ
ताः॥विनिघ्नंतिनृणांकृत्यंप्राकृतंह्यानयंतिच ॥ १४ ॥ ॥ श्रीसनत्कुमारउवाच ॥ ॥ सतांनिंदानाम्नःपरममपराधंवितनुतेयतःख्यातिंयातंकथमुसहतेतद्वि
गरहाम् ॥ शुभस्यश्रीविष्णोर्यइहगुणनामादिसकलंधियाभिन्नंपश्येत्सखलुहरिनामाहितकरः ॥ १५ ॥ गुरोरवज्ञाश्रुतिशास्त्रनिंदनंतथार्थवादोहरि

नाम्निकल्पनम् ॥ नामापराधस्याहिपापबुद्धिर्नविद्यतेतस्ययमैर्हिंशुद्धिः ॥ १६ ॥ धर्मव्रतत्यागहुतादिसर्वंशुभक्रियासाम्यमपिप्रमादः ॥ अश्रद्दधानोवि
मुखोप्यशृण्वन्यश्चोपदेशःशिवनामापराधः ॥ १७ ॥ श्रुत्वापिनाममाहात्म्यंयःप्रीतिरहितोऽधमः ॥ अहंममादिपरमोनाम्निसोप्यपराधकृत् ॥ १८ ॥ एवं
नारदशंकरेणकृपयामह्यंमुनीनांपरंप्रोक्तंनामसुखावहंभगवतोवर्ज्यंसदायत्नतः ॥ येज्ञात्वापिनवर्जयंतिसहसानाम्नोपराधान्दशक्रुद्धामातरमप्यभोजन
पराःखिद्यंतितेबालवत् ॥ १९ ॥ अपराधविमुक्तोहिनाम्निजप्तंसदाचर ॥ नाम्नैवतवदेवर्षेसर्वंसेत्स्यतिनान्यतः ॥ २० ॥ ॥ श्रीनारदउवाच ॥ ॥ सनत्कु
मारप्रियसाहसानांविवेकवैराग्यविवर्जितानाम् ॥ देहप्रियार्थात्मपरायणानांमुक्तापराधाःप्रभवंतिनःकथम् ॥ २१ ॥ ॥ श्रीसनत्कुमारउवाच ॥ ॥ जाते
नामापराधेतुप्रमादेतुकथंचन ॥ सदासंकीर्तयन्नामतदेकशरणोभवेत् ॥२२॥ नामापराधयुक्तानांनामान्येवहरंत्यघम् ॥ अविश्रांतिप्रयुक्तानितान्येवार्थकरा
णियत् ॥ २३ ॥ नामैकंयस्यचिह्नंस्मरणपथगतंश्रोत्रमूलंगतंवाशुद्धंवाऽशुद्धवर्णंव्यवहितरहितंतारयत्येवसत्यम् ॥ तच्चेद्देहद्रविणजनितालोभपाखण्ड
मध्येनिक्षिप्तंस्यान्नफलजनकंशीघ्रमेवात्रविप्र ॥ २४ ॥ इदंरहस्यंपरमंपुरानारदशंकरात् ॥ श्रुतंसर्वाशुभहरमपराधनिवारकम् ॥ २५ ॥ विदु
र्विष्णवभिधानंयेह्यपराधपरानराः ॥ तेषामपिभवेन्मुक्तिःपठनादेवनारद ॥ २६ ॥ नाम्नोमाहात्म्यमखिलंपुराणेपरिगीयते ॥ ततःपुराण
मखिलंश्रोतुमर्हसिमानद ॥ २७ ॥ पुराणश्रवणेश्रद्धायस्यस्याद्भ्रातरन्वहम् ॥ तस्यसाक्षात्प्रसन्नःस्याच्छिवोविष्णुश्चसानुगः ॥ २८ ॥ यत्स्नात्वा
पुष्करेतीर्थेप्रयागेसिंधुसंगमे ॥ तत्फलंद्विगुणंतस्यश्रद्धयावैशृणोतियः ॥ २९ ॥ येपठंतिपुराणानिशृण्वंतिचसमाहिताः ॥ प्रत्यक्षरंलभं
त्येतेकपिलादानजंफलम् ॥ ३० ॥ अपुत्रोलभतेपुत्रंधनार्थीलभतेधनम् ॥ विद्यार्थीलभतेविद्यांमोक्षार्थीमोक्षमाप्नुयात् ॥ ३१ ॥ येशृण्वंतिपुराणानि
कोटिजन्मार्जितंखलु ॥ पापजालंतुतेहत्वागच्छंतिहरिमंदिरम् ॥ ३२ ॥ पुराणवाचकंविप्रंपूजयेद्भक्तिभावतः ॥ गोभूहिरण्यवस्त्रैश्चगंधपुष्पादिभिर्मु
ने ॥ ३३ ॥ कांस्यैर्विनिर्मितंपात्रंजलपात्रंमुदान्वितः ॥ कर्णकुंडलकंचैवमुद्रिकांस्वर्णनिर्मिताम् ॥ ३४ ॥ आसनंतुतथादद्यात्पुष्पंमाल्यंतपोधन ॥
वित्तशाठ्यंनकुर्वीतदानंहीनफलंयतः ॥ ३५ ॥ पुराणंवाचयेद्विप्रसर्वकामार्थसिद्धये ॥ सुवर्णंरजतंवस्त्रंपुष्पमाल्यंतुचंदनम् ॥ ३६ ॥ दद्याद्योपुस्तकंभ
क्त्यासगच्छेद्धरिमंदिरम् ॥ कुर्वंतिविधिनानेनसंपूर्णंपुस्तकंचये ॥ तेषांनामानिलिंपेतचित्रगुप्तोर्चनाद्द्विज ॥ ३७ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेब्रह्मखंडेसू
तशौनकसंवादेपंचविंशतितमोऽध्यायः ॥ २५ ॥ छ ॥ ॥ शौनकउवाच ॥ ॥ श्रोतुमिच्छामितेप्राज्ञकथयस्वसमूलकम् ॥ प्रतिज्ञापालनेपुण्यंखंडनेकिं

चकिल्बिषम् ॥ १ ॥ अनृतेशपथेकिंवासत्येकिंचिद्भवेन्मुने ॥ दक्षिणंकिंकरंदत्वाकृपांकृत्वाकृपार्णव ॥ २ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ शृणुष्वमुनि
शार्दूलकथयामिसमूलतः ॥ वैष्णवानांत्वमग्र्योसिसर्वलोकहितेरतः ॥ ३ ॥ धेनूनांतुशतंदत्त्वायत्फलंलभतेनरः ॥ तस्मात्कोटिगुणंपुण्यंप्रतिज्ञापालने
द्विज ॥ ४ ॥ प्रतिज्ञाखंडनान्मूढोनिरयंयातिदारुणम् ॥ शतमन्वंतरंयावत्पच्यतेनात्रसंशयः ॥ ५ ॥ ततोत्रजन्मचासाद्यनिर्धनस्यानिकेतने ॥ अन्न
वस्त्रैर्विहीनःस्यात्क्लेशीचापिस्वकर्मणा ॥ ६ ॥ सत्येनशपथंकुर्याद्देवाग्निगुरुसन्निधौ ॥ तावद्दहतिवैगात्रंविष्णोर्वैशोनलुप्यते ॥ ७ ॥ मिथ्यायांशपथे
विप्राकिमहंवच्मिसांप्रतम् ॥ शतमन्वंतरंविप्रानिरयंमिथ्ययाकिमु ॥ ८ ॥ निर्माल्यंश्रीहरेःस्पृष्ट्वासत्येनमुनिपुंगव ॥ गृहीत्वापुरुषान्सप्तपच्यतेनिरये
चिरम् ॥ ९ ॥ कदाचिज्जन्मसंप्राप्यकुष्ठीचप्रतिजन्मनि ॥ सत्येनैवंभवेद्विप्रअनृतेवैकिमुच्यते ॥ १० ॥ योमर्त्योदक्षिणंदत्वाकरंतत्प्रतिपाल्यते ॥
तस्यप्राप्तिर्भवेत्कृष्णःसत्यंसत्यंवदाम्यहम् ॥ ११ ॥ करंदत्त्वातुयोमर्त्योवचनस्यचपालनम् ॥ तावन्नकुर्यात्पितरःप्राप्नुवंतिचयातनाम् ॥ १२ ॥ स्व
यंतुमुनिशार्दूलनिरयंचातिदारुणम् ॥ उद्धारंकोटिपुरुषैर्मृतोयातिनसंशयः ॥ १३ ॥ ॥ शौनकउवाच ॥ ॥ कृष्णप्राप्तिःपुराकस्यकरस्यप्रतिपा
लनात् ॥ दक्षिणस्यमुनेब्रूहिश्रोतुमिच्छामिसादरात् ॥ १४ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ पुराकिंचित्पुरेशूद्रोनाम्नासिद्धीरविक्रमः ॥ बह्वाशीपृथुलांग
श्चबहुवक्तातिसुंदरः ॥ १५ ॥ धनवान्पुत्रवान्सभ्योविद्वान्सर्वजनप्रियः ॥ विप्राणामतिथीनांचपूजकःसर्वदैवतु ॥ १६ ॥ पितृभक्तोद्विजश्रेष्ठप्र
तिज्ञापालकःसदा ॥ वाचांगुरुजनानांचपालकोहरिसेवकः ॥१७॥ एकदासुंदरोगेहंश्वपचस्तस्यछद्मना ॥ प्राप्तोधृत्वाब्राह्मणस्यरूपंवैतरुणःसुधीः॥१८॥
॥ ब्राह्मणउवाच ॥ ॥ शृणुमेवचनंधीरममजायामृताशुभा ॥ किंकरोमिक्वगच्छामिकथयाद्यानुकंपया ॥ १९ ॥ विवाहंयोजनःकुर्याद्ब्राह्मणं
चविशेषतः ॥ किंचदानैःकिंचतीर्थैःकिंयज्ञैर्व्रतकोटिभिः ॥ २० ॥ इतिश्रुत्वात्वसौविप्रंचोक्तवान्वीरविक्रमः ॥ शृणुमेवचनंब्रह्मन्बालास्तिममक
न्यका ॥ २१ ॥ यदिच्छातेभवेद्विप्रदास्यामिविधिपूर्वकम् ॥ नयमेदक्षिणंहस्तंदास्यामिचान्यथानहि ॥ २२ ॥ तस्यैतद्वचनंश्रुत्वाजग्राहद
क्षिणंकरम् ॥ श्वपचोहर्षयुक्तोवैप्रोवाचवचनंत्विति ॥ २३ ॥ ॥ ब्राह्मणउवाच ॥ ॥ कृत्वाशुभक्षणंमह्यंदेहिकन्यांशुभान्विताम् ॥ विलं
बेवद्दुविघ्नंस्यादितिशास्त्रेषुनिश्चितम् ॥ २४ ॥ ॥ वीरविक्रमउवाच ॥ ॥ तुभ्यंश्वःकन्यकांब्रह्मन्दास्यामिनास्तिचान्यथा ॥ दक्षिणंचकरंदत्वा
नकुर्यात्पुरुषाधमः ॥ २५ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ ब्राह्मणंकृष्णशर्माणंचाहूयाकथयन्मुने ॥ पुरोहितमिदंसर्वंप्रोवाचसंविदंद्विज ॥ २६ ॥ कथंविप्रायते

कन्यांशूद्रायदातुमिच्छसि ॥ अज्ञातायाकुलीनायनददस्वविशेषतः ॥ २७ ॥ ऊचुस्तज्ज्ञातयःसर्वेंजनकाद्यास्तपोधन ॥ अस्माकंवचनंतातशृणुष्व
वीरविक्रम ॥ २८ ॥ नज्ञायतेकुलंयस्यदेशगोत्रधनंतथा ॥ शीलंवयस्तस्यकन्यास्वजनैर्नचदीयते ॥ २९ ॥ सउवाचद्विजश्रेष्ठदत्तंमेदक्षिणंकरम् ॥
कदाचिदन्यथाकर्तुंनशक्नोमिचसर्वथा ॥ ३० ॥ इत्युक्त्वातान्सविप्रायकन्यांदातुंप्रचक्रमे ॥ दृष्ट्वेतिज्ञातयःसर्वेंविस्मयमद्भुतंययुः ॥ ३१ ॥ सत्यंतद्वचनं
श्रुत्वाशंखचक्रगदाधरः ॥ आविर्बभूवसहसाचारुह्यगरुडंमुने ॥ ३२ ॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ धन्यंतेचकुलंधर्मोधन्यस्तेजननीपिता ॥ धन्यंतेवच
नंसत्यंधन्यंतेदक्षिणंकरम् ॥ ३३ ॥ धन्यंकर्म्मचतेजन्मत्रैलोक्येनैवविद्यते ॥ एवंतेकर्मणासाधोचोद्धारंकुरुषेकुलम् ॥ ३४ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ एवं
ब्रुवतिश्रीकृष्णेविमानंस्वर्णनिर्मितम् ॥ आगतंहरिगणैर्युक्तंसर्वत्रगरुडध्वजम् ॥ ३५ ॥ सर्वंतस्यकुलंब्रह्मन्सश्वपाकपुरोहितम् ॥ रथेचारोपयामासशंख
पद्मधरःस्वयं ॥३६॥ गृहीत्वातान्हरिःसर्वान्गतोवैकुंठमंदिरम् ॥ तत्रतस्थौचिरंतेचकृत्वाभोगंसुदुर्लभम् ॥३७॥ वचनंलंघयेद्यस्तुयस्तुवादक्षिणंकरम् ॥
सकुलोनिरयंयातिसत्यंसत्यंवदाम्यहम् ॥ ३८ ॥ तस्यान्नंतुजलंब्रह्मन्नग्राह्यंपितृदैवतैः ॥ त्यक्त्वाधर्मोगृहंतस्यभीत्यायातिद्विजोत्तम ॥ ३९ ॥ दत्वाशां
योजनःकुर्यान्नैराश्यंचैवमूढधीः ॥ सस्वकान्कोटिपुरुषान्गृहीत्वानरकंव्रजेत् ॥ ४० ॥ वचनंलंघयेद्यस्तुधर्मस्तस्यविलंघति ॥ नृपाग्नितस्करैर्विप्रसत्यंसत्यं
सुनिश्चितम् ॥ ४१ ॥ स्वर्गोत्तरमिमंसम्यक्श्रुत्वास्वर्गोत्तरंव्रजेत् ॥ जीवन्मुक्तस्त्विहामुत्रकृष्णाख्यंधामचोत्तमम् ॥ ४२ ॥ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणे
ब्रह्मखंडेसूतशौनकसंवादेषड्विंशतितमोऽध्यायः ॥ २६ ॥ ॥ इति स्वर्गोत्तरापरनामकं ब्रह्मखण्डं संपूर्णं ॥ ৩ ॥ ॥ ৩ ॥ ॥ ৩ ॥

पा० १ शीलंचवयसाहीनंसजनेननदीयते ।

॥ इति श्रीपाद्मे महापुराणे चतुर्थं ब्रह्मखण्डं समाप्तम् ॥

॥ अथ श्रीपाद्मे महापुराणे पंचमपातालखण्डं प्रारभ्यते ॥

पातालखंडाचीं चित्रें.

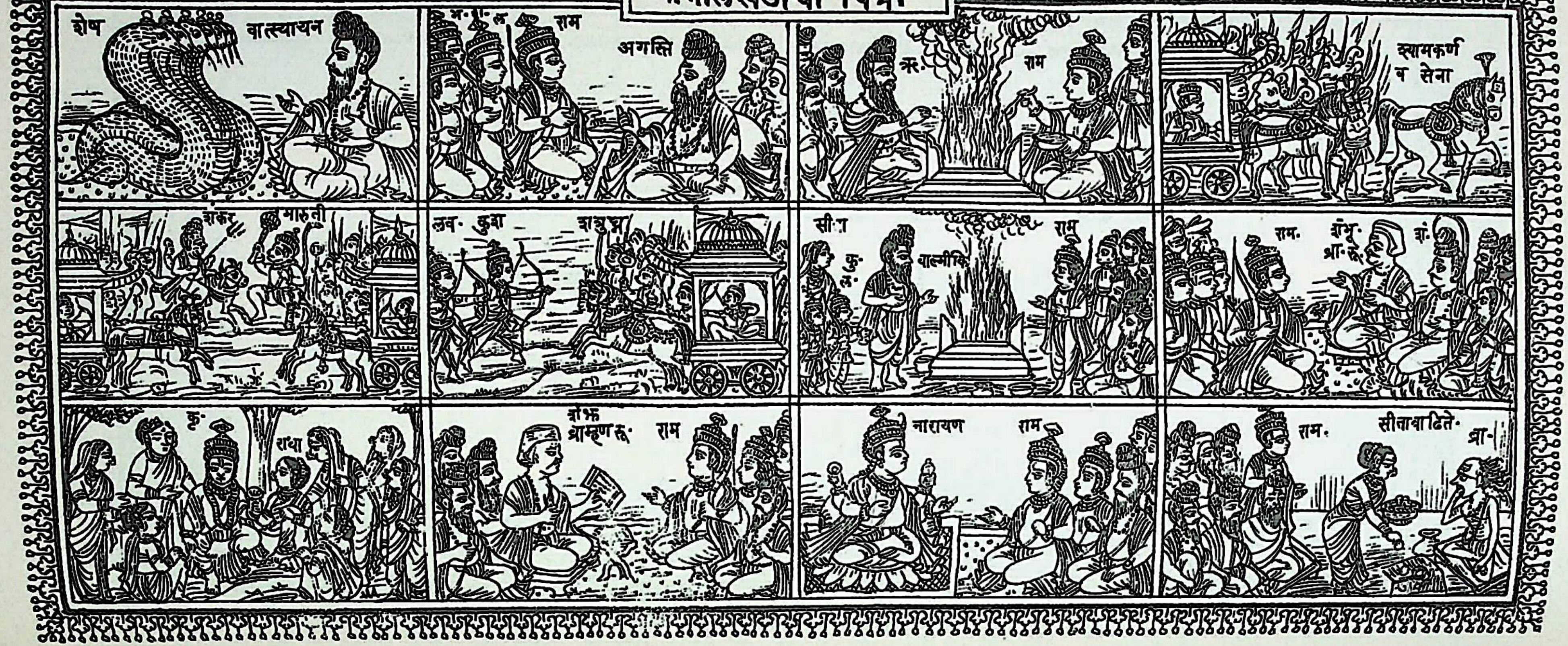
शेष
वात्स्यायन
राम
अगस्ति
ऋ·
राम
श्यामकर्ण
व सेना
शंकर
मारुती
लव· कुश
शत्रुघ्न
सी·
कु·
ल·
वाल्मीकि
राम
राम·
शंभु·
कृ·
राधा
ब्राह्मण रू·
राम
नारायण
राम
राम·
सीताबाढिते·
ब्रा·

श्रीगणेशाय नमः ॥ श्रीकुलदेवतायैनमः ॥ श्रीगुरुचरणारविंदाभ्यांनमः ॥ नारायणंनमस्कृत्यनरंचैवनरोत्तमम् ॥ देवींसरस्वतींव्यासंततोजयमुदीर
येत् ॥ १ ॥ ॥ ऋषयऊचुः ॥ ॥ श्रुतंसर्वंमहाभागस्वर्गखंडंमनोहरम् ॥ त्वत्तोऽधुनावदायुष्मञ्छ्रीरामचरितंहिनः ॥ २ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ अथै
कदाधराधारंपृष्टवान्भुजगेश्वरम् ॥ वात्स्यायनोमुनिवरःकथामेतांसुनिर्मलाम् ॥ ३ ॥ ॥ श्रीवात्स्यायनउवाच ॥ शेषाशेषकथास्त्वत्तोजगत्सर्गल
यादिकाः ॥ भूगोलश्चखगोलश्चज्योतिश्चक्रविंनिर्णयः ॥ ४ ॥ महत्तत्त्वादिसृष्टीनांपृथक्तत्त्वविनिर्णयः ॥ नानाराजचरित्राणिकथितानित्वयानघ ॥ ५ ॥
सूर्यवंशभवानांचराज्ञांचारित्रमद्भुतम् ॥ तत्रानेकमहापापहरारामकृताकथा ॥ ६ ॥ तस्यवीरस्यरामस्यहयमेधकथाश्रुता ॥ संक्षेपतोमयात्वत्तस्तामि
च्छामिसविस्तराम् ॥ ७ ॥ याश्रुतासंस्मृताचोक्तामहापातकहारिणी ॥ चिंतितार्थप्रदात्रीचभक्तचित्तप्रतोषदा ॥ ८ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ धन्योसि
द्विजवर्यत्वंयस्यतेमतिरीदृशी ॥ रघुवीरपदद्वंद्वमकरंदस्पृहावती ॥ ९ ॥ वदंतिमुनयःसर्वेंसाधूनांसंगमंवरम् ॥ यस्मात्पापक्षयकरीरघुनाथकथाभवे
त् ॥ १० ॥ त्वयामेनुग्रहःसृष्टोयद्रामःस्मारितःपुनः ॥ सुरासुरकिरीटौघमणिनीराजितांघ्रिकः ॥ ११ ॥ रावणारिकथावार्द्धौमशकोमादृशःकियान् ॥
यत्रब्रह्मादयोदेवामोहितानविदंत्यपि ॥ १२ ॥ तथापिभोमयातुभ्यंवक्तव्यंस्वीयशक्तितः ॥ पक्षिणःस्वगतिंश्रित्वाखेगच्छंतिसुविस्तरे ॥ १३ ॥ चरितं
रघुनाथस्यशतकोटिप्रविस्तरम् ॥ येषांवैयादृशीबुद्धिस्तेवदंत्येवतादृशम् ॥ १४ ॥ रघुनाथसतीकीर्तिर्मद्बुद्धिंनिर्मलीमसाम् ॥ करिष्यतिस्वसंपर्कात्क
नकंत्वनलोयथा ॥ १५ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ इत्युक्त्वातंमुनिवरंध्यानस्तिमितलोचनः ॥ ज्ञानेनालोकयांचक्रेकथांलोकोत्तरांशुभाम् ॥ १६ ॥ गद्ग
दस्वरसंयुक्तोमहाहर्षांकितांगकः ॥ कथयामासविशदांकथांदाशरथेःपुनः ॥ १७ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ लंकेश्वरेविनिहतेदेवदानवदुःखदे ॥ अप्सरो
गणवक्त्राब्जचंद्रमःकांतिहर्तरि ॥ १८ ॥ सुराःसर्वेंसुखंप्रापुरिंद्रप्रभृतयस्तदा ॥ सुखंप्राप्ताःस्तुतिंचक्रुर्दासवत्प्रणतिंगताः ॥ १९ ॥ लंकायां
चप्रतिष्ठाप्यधर्मयुक्तंबिभीषणम् ॥ सीतयासहितोरामःपुष्पकंसमुपाश्रितः ॥ २० ॥ सुग्रीवहनुमत्सीतालक्ष्मणैःसंयुतस्तदा ॥ बिभीषणोपि
सचिवैरन्वगाद्विरहोत्सुकः ॥ २१ ॥ लंकांसपश्यन्बहुधाभग्नप्राकारतोरणाम् ॥ दृष्ट्वाऽशोकवनंतत्रसीतास्थानंमुमूर्च्छेह ॥ २२ ॥ शिंशपां
स्तत्रवृक्षांश्चपुष्पितान्कोरकैर्युतान् ॥ राक्षसीभिःसमाकीर्णान्मृताभिर्हनुमद्भयात् ॥ २३ ॥ इत्थंसर्वंविलोक्याशुरामःप्रायात्पुरींप्रति ॥ ब्रह्मा
दिदेवैःसहितःस्वीयस्वीयविमानकैः ॥ २४ ॥ देवदुंदुभिनिर्घोषाञ्छृण्वञ्छ्रोत्रसुखावहान् ॥ तथैवाप्सरसांनृत्यैःपूज्यमानोरघूत्तमः ॥ २५ ॥
सीतायैदर्शयन्मार्गेतीर्थान्याश्रमवंतिच ॥ मुनींश्चमुनिपुत्रांश्चमुनिपत्नीःपतिव्रताः ॥ २६ ॥ यत्रयत्रकृतावासाःपूर्वंरामेणधीमता ॥ तान्सर्वान्दर्श

यामासलक्ष्मणेनसमन्वितः ॥ २७ ॥ इत्येवंदर्शयंस्तस्यैरामोद्राक्षीत्स्वकांपुरीम् ॥ तस्याःपुनःसमीपेतुनंदिग्रामंददर्शह ॥ २८ ॥ यत्रैव
भरतोराजापालयन्धर्ममास्थितः ॥ भ्रातुर्वियोगजनितंदुःखचिह्नंवहन्बहु ॥ २९ ॥ गर्तशायीब्रह्मचारीजटावल्कलसंयुतः ॥ कृशांगयष्टिर्दुःखा
र्तःकुर्वन्रामकथांमुहुः ॥ ३० ॥ यवान्नमपिनोभुंक्तेजलंपिबतिनोमुहुः ॥ उद्यंतंसवितारंयोनमस्कृत्यब्रवीतिच ॥ ३१ ॥ जगन्नेत्रसुरस्वामिन्हरमेदुष्कृतं
महत् ॥ मदर्थेरामचंद्रोपिजगत्पूज्योवनंययौ ॥ ३२ ॥ सीतयासुकुमारांग्यासेव्यमानोऽटवींगतः ॥ यासीतापुष्पपर्यंकेवृंतमासाद्यदुःखिता ॥ ३३ ॥
यासीतारविसंतापंकदापिप्रापनोसती ॥ मदर्थेजानकीसाचप्रत्यरण्यंभ्रमत्यहो ॥ ३४ ॥ यासीताराजवृंदैश्चनदृष्टानयनैःकदा ॥ सासीतादृश्यतेनूनंकिरातैः
कालरूपिभिः ॥३५॥ यासीतामधुरंत्वन्नंभोजितानबुभुक्षाति॥सासीताद्यवनस्थानिफलानिप्रार्थयत्यहो॥३६॥इत्येवमन्वहंसूर्यमुपस्थायवदत्यदः ॥ प्रातः
प्रातर्महाराजोभरतोरामवल्लभः ॥ ३७ ॥ यश्चोच्यमानःसचिवैःसमदुःखसुखैर्बुधैः ॥ नीतिज्ञैःशास्त्रनिपुणैरितिप्रोवाचतान्नृपः ॥ ३८ ॥ अमात्यादुर्भगंमां
किंप्रब्रूतपुरुषाधमम् ॥ [1]मदर्थेमेऽग्रजोरामोवनंप्राप्यावसीदति ॥ ३९ ॥ दुर्भगस्यमम[2]प्रस्वाःपापमार्जनमादरात् ॥ करोमिरामचंद्रांघ्रिस्मारंस्मारंसुमंत्रि
णः ॥ ४० ॥ धन्यासुमित्रासुतरांवीरसूःस्वपतिप्रिया ॥ यस्यास्तनूजोरामस्यचरणौसेवतेऽन्वहम् ॥ ४१ ॥ यत्रग्रामेस्थितोनूनंभरतोभ्रातृवत्सलः ॥ वि
लापंप्रकरोत्युच्चैस्तंग्रामंसददर्शह ॥ ४२ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेरघुनाथस्यभरतावासनंदिग्रामदर्शनोनामप्रथ
मोऽध्यायः ॥ १ ॥ छ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ अथतद्दर्शनोत्कण्ठाविह्वलीकृतचेतसा ॥ पुनःपुनःस्मृतोभ्राताभरतोधार्मिकाग्रणीः ॥ १ ॥ उवाचच
हनूमंतंबलवंतंसमीरजम् ॥ प्रस्फुरद्दशनव्याजचन्द्रकांतिहतांधकः ॥ २ ॥ शृणुवीरहनूमंस्त्वंमद्गिरंभ्रातृनोदिताम् ॥ चिरंतनवियोगेन[3]गद्गदीकृतविह्वला
म् ॥ ३ ॥ गच्छतंभ्रातरंवीरसमीरणतनूद्भव ॥ मद्वियोगकृशांयष्टिवपुषोबिभ्रतंहठात् ॥ ४ ॥ योवल्कलंपरीधत्तेजटांधत्तेशिरोरुहे ॥ फलानांभक्षणमपि
नकुर्याद्विरहातुरः ॥ ५ ॥ परस्त्रीयस्यमातेवलोष्टवत्कांचनंपुनः ॥ [4]प्रजाःपुत्रानिवोद्वक्षेद्बांधवोममधर्मवित् ॥ ६ ॥ मद्वियोगजदुःखाग्निज्वालादग्धकलेवर
म् ॥ मदागमनसंदेशपयोवृष्ट्याशुसिंचतम् ॥ ७ ॥ सीतयासहितंरामंलक्ष्मणेनसमन्वितम् ॥ सुग्रीवादिकपींद्रैश्च[5]रक्षोभिःसबिभीषणैः ॥ ८ ॥ प्राप्तंनि
वेदयसुखात्पुष्पकासनसंस्थितम् ॥ येनमेसोऽनुजःशीघ्रंसुखमेतिमदागमात् ॥ ९ ॥ इतिश्रुत्वाततोवाक्यंरघुवीरस्यधीमतः ॥ जगामभरतावासंनंदिग्रा
मंनिदेशकृत् ॥ १० ॥ गत्वासनंदिग्रामंतुमंत्रिवृद्धैःसुसंयुतम् ॥ भरतंभ्रातृविरहक्लिन्नंधीमान्ददर्शह ॥ ११ ॥ कथयंतंमंत्रिवृद्धाग्रामचंद्रकथानकम् ॥

---

[1] यदर्थमग्रजो रामः—इ०पा०। [2] प्रस्वाः मातुः कैकेय्याः इत्यर्थः। [3] गद्गदीकृतविग्रहाम्—इ० पा०। [4] प्रजाः पुत्रानिवेक्षेद्यो बांधवो मम धर्मवित्—इ० पा०। [5] राजभिः इ० पा०।

तदीयपदपाथोजमकरंदसुनिर्भरः ॥ १२ ॥ नमश्चकारभरतंधर्ममूर्तियुतंकिल ॥ विधात्रासकलांशेनसत्त्वेनैवविनिर्मितम् ॥ १३ ॥ तंदृष्ट्वाभरतःशीघ्रं प्रत्युत्थाय[1]कृतांजलिः ॥ स्वागतंचेतिहोवाचरामस्यकुशलंवद ॥ १४ ॥ इत्येवंवदतस्तस्यभुजोदक्षिणतोऽस्फुरत् ॥ हृदयाच्चगतःशोकोहर्षाश्रैःपूरिताननः ॥ १५ ॥ विलोक्यतादृशंभूपंप्रत्युवाचकपीश्वरः ॥ निकटेहिपुरःप्राप्तंविद्धिरामंसलक्ष्मणम् ॥ १६ ॥ रामागमनसंदेशामृतसिक्तकलेवरः ॥ प्रापयद्धर्षपूरंहि[2]सहस्रास्योनवेद्म्यहम् ॥ १७ ॥ जगादममतन्नास्तियत्तुभ्यंदीयतेमया ॥ दासोऽस्मिजन्मपर्यंतंरामसंदेशहारकः ॥ १८ ॥ वसिष्ठोपिगृहीत्वार्घ्यं मंत्रिवृद्धाःसुहर्षिताः ॥ जग्मुस्ते[3]रामचंद्रंचहनुमद्दर्शिताध्वना ॥ १९ ॥ दृष्ट्वादूरात्समायांतंरामचंद्रंमनोरमम् ॥ पुष्पकासनमध्यस्थंससीतंसहलक्ष्मणम् ॥ २० ॥ रामोपिदृष्ट्वाभरतंपादचारेणसंगतम् ॥ जटावल्कलकौपीनपरिधानसमन्वितम् ॥ २१ ॥ अमात्यान्भ्रातृवेषेणसमवेषाञ्जटाधरान् ॥ नित्यंतपःक्लिष्टतयाकृशरूपान्ददर्शह ॥ २२ ॥ रामोपिचिंतयामासदृष्ट्वैवैतादृशंनृपम् ॥ अहोदशरथस्यायंराजराजस्यधीमतः ॥ २३ ॥ पुत्रःपदातिरायातिजटावल्कलवेषभृत् ॥ नदुःखंतादृशंमेऽन्यद्वनमध्यगतस्यहि ॥ २४ ॥ यादृशंमद्वियोगेनचैतस्यपरिवर्त्तते ॥ अहोपश्यतमेभ्रांताप्राणात्प्रियतमःसखा ॥ २५ ॥ श्रुत्वामांनिकटेप्राप्तंमंत्रिवृद्धैःसुहर्षितैः ॥ द्रष्टुंमांभरतोऽभ्येतिवसिष्ठेनसमन्वितः ॥ २६ ॥ इतिब्रुवन्नरपतिःपुष्पकान्नभसोंऽगणात् ॥ विभीषणहनूमद्भ्यांलक्ष्मणेनकृतादरः ॥ २७ ॥ यानादवततारासुविरहात्क्लिन्नमानसः ॥ भ्रातर्भ्रातःपुनर्भ्रातर्भ्रातर्भ्रातर्वदन्मुहुः ॥ २८ ॥ दृष्ट्वासमुत्तीर्णमिमंरामचंद्रं[4]सुरैर्युतम् ॥ भरतोभ्रातृविरहक्लिन्नंधीमान्ददर्शह ॥ हर्षाश्रूणिप्रमुंचंश्चदंडवत्प्रणनामह ॥ २९ ॥ रघुनाथोपितंदृष्ट्वादंडवत्पतितंभुवि ॥ उत्थाप्यजगृहेदोर्भ्यां[5]हर्षालोकसमन्वितः ॥ ३० ॥ उत्थापितोपिहिभृशंनोदतिष्ठद्रुदन्मुहुः ॥ रामचंद्रपदांभोजग्रहणासक्तबाहुभृत् ॥ ३१ ॥ ॥ भरतउवाच ॥ दुराचारस्यदुष्टस्यपापिनोमेकृपांकुरु ॥ रामचंद्रमहाबाहोकारुण्यात्करुणानिधे ॥ ३२ ॥ यस्तेविदेहजापाणिस्पर्शंक्रूरममन्यत ॥ सएवचरणोरामवनेबभ्राममत्कृते ॥ ३२ ॥ इत्युक्त्वाश्रुमुखोदीनःपरिरभ्यपुनःपुनः ॥ प्रांजलिःपुरतस्तस्थौहर्षविह्वलिताननः ॥ ३४ ॥ रघुनाथस्तमनुजंपरिष्वज्यकृपानिधिः ॥ प्रणम्यचमहामंत्रिमुख्यानापृच्छ्यचसादरम् ॥ ३५ ॥ भरतेनसमंभ्रात्रापुष्पकासनमास्थितः ॥ सीतांददर्शभरतोभ्रातृपत्नीमनिंदिताम् ॥ ३६ ॥ अनसूयामिवात्रेःकिलोपामुद्रांघटोद्भवः ॥ पतिव्रतांजनकजाममन्यतननामच ॥ ३७ ॥ मातःक्षमस्वयदघंमयाकृतमबुद्धिना ॥ त्वत्सदृश्यःपतिपराःसर्वेषांसाधुकारिकाः ॥ ३८ ॥ जानक्यपिमहाभागादेवरंवीक्ष्यसादरम् ॥ आशीर्भिरभियुज्याथसमपृच्छदनामयम् ॥ ३९ ॥

---

१ कृतानतिम्–इ० पा० । २ सहस्राक्षः इ० पा० । ३ रामवर्त्मानम्–इ० पा० । ४ स तैः इ० पा० । ५ हर्षशोकसमन्वितः– इ० पा० ।

विमानवरमारूढास्तेसर्वेनभसोऽगणे ॥ क्षणादा[1]लोकयांचक्रेनिकटेस्वपितुःपुरीम् ॥ ४० ॥ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणेपातालखंडेरामाश्वमेधेशेषवा
त्स्यायनसंवादेरामराजधानीदर्शनोनामद्वितीयोऽध्यायः ॥२॥छ॥ शेषउवाच ॥ दृष्ट्वारामोराजधानींनिजलोकनिवासिनीम् ॥ जहर्षमतिमान्वीरश्चिरदर्श
नलालसः ॥ १ ॥ भरतोपिस्वकंमित्रंसुमुखंनगरंप्रति ॥ प्रेषयामाससचिवंनगरोत्सवसिद्धये ॥ २ ॥ ॥ भरतउवाच ॥ ॥ कुर्वंतुलोकास्त्वरितंरघुनाथा
गमोत्सवम् ॥ मंदिरेमंदिरे[2]रम्यंकृतकौतुकचित्रकम् ॥ ३ ॥ विपांसुकाराजमार्गाश्चंदनद्रवसिंचिताः ॥ प्रसूनभरसंक्लृप्ताहृष्टपुष्टजनावृताः ॥ ४ ॥ विचित्र
वर्णध्वजभाचित्रिताखिलस्वांगणाः ॥ मेघागमेधनुरिवपश्यंत्वेववलीमुखाः ॥ ५ ॥ प्रतिगेहंतुलोकानांकारयंत्वगरूक्षणम् ॥ यद्धूमंवीक्ष्यशिखिनोनृ
त्यंकुर्वंतुलीलया ॥ ६ ॥ हस्तिनोममशैलाभानाधोरणसुयंत्रितान् ॥ विचित्रयंतुबहुशोगैरिकाद्युपधातुभिः ॥ ७ ॥ वाजिनश्चित्रिताभूयःसुशोभंतुम
नोजवाः ॥ यद्वेगवीक्षणादेवगर्वंत्यज्यति[3]स्वर्हयः ॥ ८ ॥ कन्याःसहस्रशोरम्याःसर्वाभरणभूषिताः ॥ गजोपरिसमारूढामुक्ताभिर्विकिरंतुच ॥ ९ ॥
ब्राह्मण्यःपात्रहस्ताश्चदूर्वाहारिद्रसंयुताः ॥ सुवासिन्योमहाराजंराममंनीराजयंतुताः ॥ १० ॥ कौसल्यापुत्रसंयोगसंदेशविधुरासती ॥ हर्षंप्राप्नोतुसुक्
शातदक्षिणसुलालसा ॥ ११ ॥ इत्येवमादिरचनाःपुरशोभाविधायिकाः ॥ करोतुजनताहृष्टारामस्यागमनंप्रति ॥ १२ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ इति
श्रुत्वाततोवाक्यंसुमुखोमंत्रवित्तमः ॥ प्रययौनगरींकर्तुं[4]कृतकौतुकतोरणाम् ॥ १३ ॥ गत्वाथनगरींतांवैमंत्रीतुसुमुखाभिधः ॥ ख्यापयामासलोकानां
रामागममहोत्सवम् ॥ १४ ॥ लोकाःश्रुत्वापुरींप्राप्तंरघुनाथंसुहर्षिताः ॥ पूर्वंतदीयविरहत्यक्तभोगसुखादयः ॥ १५ ॥ ब्राह्मणावेदसंपन्नाःपवित्रादर्भ
पाणयः ॥ धौतोत्तरीयवलिताजग्मुःश्रीरघुनायकम् ॥ १६ ॥ क्षत्रियायेशूरतमाधनुर्बाणधरावराः ॥ संग्रामेबहुशोवीराजेतारोययुरप्यमुम् ॥ १७ ॥ वैश्या
धनसमृद्धाश्चमुद्राशोभितपाणयः ॥ शुभ्रवस्त्रपरीधानाअभिजग्मुर्नरेश्वरम् ॥ १८ ॥ शूद्राद्विजेषुयेभक्ताःस्वीयाचारसुनिष्ठिताः ॥ वेदाचाररताये
वैतेऽपिजग्मुःपुरीपतिम् ॥ १९ ॥ येयेवृत्तिकरालोकाः[5]स्वेस्वेकर्मण्यधिष्ठिताः ॥ स्वकंवस्तुसमादायययुःश्रीरामभूपतिम् ॥ २० ॥ इत्थंभूपतिसंदेशात्प्र
मोदाप्लवसंयुताः ॥ नानाकौतुकसंयुक्ताआजग्मुर्मनुजेश्वरम् ॥ २१ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ रघुनाथोपिसकलैर्दैवतैःस्वस्वयानगैः ॥ परीतःप्रविवेशो
च्चैःपुरींरचितमोहनाम् ॥ २२ ॥ प्लवंगाःप्लवनैर्युक्ताआकाशपथचारिणः ॥ स्वस्वशोभापरीतांगाश्चानुजग्मुःपुरोत्तमम् ॥ २३ ॥ पुष्पकादवरुह्याशुनरया
नमथारुहत् ॥ सीतयासहितोरामःपरिवारसमावृतः ॥ २४ ॥ अयोध्यांप्रविवेशाथकृतकौतुकतोरणाम् ॥ हृष्टपुष्टजनाकीर्णामुत्सवैःपरीभूषिताम् ॥२५॥

---

[1] रामइतिशेषः । [2] रथ्यांकृतकौतुकचित्रकाम्–इ० पा० । [3] सूर्याश्वः इत्यर्थः । [4] बहुकौतुकतोरणाम्–इ० पा० । [5] स्वेस्वे कर्मण्यभिष्ठुताः–इ० पा० ।

वीणापणवभेर्यादिवादित्रैराहतैर्भृशम् ॥ शोभमानःस्तूयमानःसूतमागधवंदिभिः ॥ २६ ॥ जयराघवरामेतिजयसूर्यकुलांगद ॥ जयदाशरथेदेवजयता
ल्लोकनायकः ॥ २७ ॥ इतिशृण्वञ्छुभांवाचंपौराणांहर्षितांगिनाम् ॥ रामदर्शनसंजातपुलकोद्भेदशोभिनाम् ॥ २८ ॥ प्रविवेशवरंमार्गरथ्याचत्वरभूषि
तम् ॥ चंदनोदकसंसिक्तंपुष्पपल्लवसंयुतम् ॥२९॥ तदापौरांगनाःकाश्चिद्[1]गवाक्षनिलमाश्रिताः ॥ रघुनाथस्वरूपेक्षाजातकामाअथाब्रुवन् ॥३०॥ ॥ पौरां
गनाऊचुः ॥ ॥ धन्याअभूवन्वतभिल्लकन्यावनेषुयारामसुखारविंदम् ॥ स्वलोचनेंदीवरकैरथापिबन्स्वभाग्यसंजातमहोदयाइमाः ॥ ३१ ॥ धन्यंमुखंपश्य
तवीरधाम्नःश्रीरामदेवस्यसरोजनेत्रम् ॥ यद्दर्शनंधातृमुखाःसुराअपिप्रापुर्महद्भाग्ययुतावयंत्वहो ॥३२॥ एतन्मुखंपश्यतचारुहासंकिरीटसंशोभिनिजोत्तमां
गम्॥ बंधूकधिक्कारलसच्छविप्रदंदंतच्छदंबिभ्रतमुच्चनासम् ॥३३॥इतिगदितवतीस्ताःस्नेहभारेणरामानलिनदलसदृक्षैर्नेत्रपातैर्निरीक्ष्य ॥ निखिलगुरुरनून
प्रेमभारंनृलोकंजननिगृहमियेषप्रोषितांगेनहृष्टः ॥ ३४ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेरघुनाथस्यपुरप्रवेशनंनामतृती
योऽध्यायः ॥ ३ ॥ ॥ छ ॥ ॥ वात्स्यायनउवाच ॥ ॥ भुजगाधीश्वरेशानधराभारधरक्षम ॥ शृण्वेकंसंशयंमह्यंकृपयाकथयस्वतम् ॥ १ ॥
रघुनाथस्यगमनंवनंप्रतियदाह्यभूत् ॥ तदाप्रभृतिदेहेनास्थिताशून्येनचेतसा ॥२॥ तद्विप्रयोगविधुराकृशदेहातिदुःखिता॥ [3]सुमुखान्मंत्रिणःश्रुत्वारघुनाथं
समागतम् ॥ ३ ॥ कथंजहर्षकिमभूत्कीदृशंतत्रचिह्नितम् ॥ रामचंद्रस्यसंदेशहर्तारंकिमुवाचसा ॥ ४ ॥ एतन्मेसंशयंछिंधिरघुनाथगुणोदयम् ॥
यथावच्छृण्वतेमह्यंकथयस्वप्रसादतः ॥ ५ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ साधुपृष्टंमहाभागद्विजवर्यपुरस्कृत ॥ तन्मेनिगदतःसाक्षाच्छृणुष्वैकमनाःकि
ल ॥ ६ ॥ सावैतद्वदनांभोजच्युतंरामागमामृतम् ॥ पीत्वापीत्वाबभूवाहोस्थगितांगेनविह्वला ॥ ७ ॥ किंमेस्वप्नोविमूढायाःकिंवाभ्रमकरंवचः ॥ ममवै
मंदभाग्यायाःकथंरामेक्षणंपुनः ॥ ८ ॥ बहुनातपसाकृत्वाप्राप्तोऽयंवैसुतःशिशुः ॥ केनचिन्ममपापेनविप्रयोगंगतःपुनः ॥ ९ ॥ सुमंत्रिन्कुशली
रामःसीतालक्ष्मणसंयुतः ॥ कथंमांस्मरतेवीरोवनचारीसुदुःखिताम् ॥ १० ॥ इतिसाविललापोच्चैरघुनाथस्मृतिंगता ॥ ननिवेदनिजंकिंचित्परकीयंवि
मोहिता ॥ सुमुखोपितथादृष्ट्वादुःखितांमातरंभृशम् ॥ ११ ॥ वीजयामासवासोग्रैःसंज्ञामापचसापुनः ॥ उवाचजननींसौम्यंवचोहर्षकरंमुहुः ॥ १२ ॥ र
घुनाथागमस्मारहृष्टांतांव्यदधात्पुनः ॥ मातर्विद्धिगृहंप्राप्तंरघुनाथंसलक्ष्मणम् ॥ १३ ॥ सीतयासहितंपश्यचाशीर्भिरभियुंक्ष्वच ॥ इतितथ्यंवचःश्रुत्वा
सुमुखेनप्रभाषितम् ॥ १४ ॥ यादृशंहर्षमापेदेतादृशंवेद्म्यहंनहि ॥ उत्थायचाजिरेप्राप्तारोमांचिततनूरुहा ॥ १५ ॥ हर्षविह्वलितांग्यश्रुमुंचंतीराममै

---

१ गवाक्षवलभीश्रिताः इ० पा० । २ प्रसाद्य इ० पा० । ३ सुमुखनाम्नो मंत्रिणः सकाशात् इत्यर्थः ।

क्षत ॥ तावत्सरामोराजेंद्रोनरयानमाधिश्रितः ॥ १६ ॥ प्राप्तःस्वमातुर्भवनंकैकेय्याःसुनयःपुरः ॥ कैकेय्यपित्रपाभारनम्रारामंपुरःस्थितम् ॥ १७ ॥ नोवाच किंचिन्महतींचिंतांप्राप्तवतीमुहुः ॥ सूर्यवंशध्वजोरामोमातरंवीक्ष्यलज्जिताम् ॥ १८ ॥ उवाचसांत्वयंस्तांचवाक्यैर्विनयमिश्रितैः ॥ ॥ श्रीरामउवाच ॥ ॥ मातर्मयावनंगत्वासर्वमाचरितंतथा ॥ १९ ॥ अधुनाकरवैकिंवात्वदाज्ञातोजनन्यहो ॥ मयान्यूनंकृतंनास्तिकथंमांनेक्ष्यसेपुनः ॥ २० ॥ आशीर्भिरभिनंद्यैनंभरतंमांचवीक्षय ॥ इतिश्रुत्वापितद्वाक्यंसानम्रवदनानघ ॥ २१ ॥ शनैःशनैःप्रत्युवाचरामगच्छस्वमालयम् ॥ रामोपिश्रुत्वावचनंजनन्याःपुरुषोत्तमः ॥ २२ ॥ नमस्कृत्यययौगेहंसुमित्रायाःकृपानिधिः ॥ सुमित्रापुत्रसहितंरामंदृष्ट्वामहामनाः ॥ २३ ॥ चिरंजीवचिरंजीवह्याशीर्भिरितिचाभ्यधात् ॥ मातुश्चरामभद्रोपिचरणौप्रणिपत्यच ॥ २४ ॥ परिष्वज्यमुदायुक्तोजगादवचनंपुनः ॥ रत्नगर्भेममभ्रात्राकेनापिनकृतंतथा ॥ २५ ॥ यथायमकरोद्धीमान्ममदुःखापनोदनम् ॥ २६ ॥ रावणेनहृतासीतामयायत्प्राप्यतेपुनः ॥ मातस्तत्सर्वमाविद्धिलक्ष्मणस्यविचेष्टितम् ॥ २७ ॥ दत्तामाशिषमागृह्याशिरसायंसुमित्रया ॥ निजमातुश्चभवनंप्रययौविबुधैर्वृतः ॥२८॥ मातरंवीक्ष्यहृषितांनिजदर्शनलालसाम् ॥ स्वयानादवरुह्याशुचरणावग्रहीद्धरिः ॥२९॥ माता तद्दर्शनोत्कंठाविह्वलीकृतमानसा ॥ परिष्वज्यपरिष्वज्यरामंमुदमवापसा ॥ ३० ॥ शरीररोमहर्षोभूद्गद्गदावागभूत्तदा ॥ हर्षाश्रूणितुसोष्णानिप्रवाहंप्रापुरापदात् ॥ ३१ ॥ जननींवीक्ष्यविनयीताटंकद्वयवर्जिताम् ॥ कराकल्पपदाकल्परहितांबिभ्रतींतनुम् ॥ ३२ ॥ किंचित्स्वदर्शनाद्धृष्टांकृशांगींतांसशोकभाक् ॥ दुःखस्यसमयोनायमितिमत्वाजगादताम् ॥ ३३ ॥ ॥ श्रीरामउवाच ॥ ॥ मातर्मयात्वच्चरणौचिरकालंनसेवितौ ॥ ततःक्षमस्वापराधंभाग्यहीनस्यवैमम ॥ ३४ ॥ येपुत्रामातापित्रोर्नशुश्रूषायांसमुत्सुकाः ॥ तेमंतव्याःपरामातःकीटकारेतसोभवाः ॥ ३५ ॥ किंकुर्वेजनकाज्ञातोगतोवैदंडकंवनम् ॥ तत्रापित्वत्कृपापांगात्तीर्णोऽस्मिदुःखसागरम् ॥ ३६ ॥ रावणेनहृतासीतालंकायांगमितापुनः ॥ त्वत्कृपातोमयालब्धातंहत्वाराक्षसेश्वरम् ॥ ३७ ॥ सीतेयंत्वच्चरणयोःपतितावैपतिव्रता ॥ संभावयाशुचकितांत्वत्पादार्पितमानसाम् ॥ ३८ ॥ इतिश्रुत्वातुतद्वाक्यंपादयोःपतितांस्नुषाम् ॥ आशीर्भिरभियुज्यैनांबभाषेतांपतिव्रताम् ॥ ३९ ॥ सीतेस्वपतिनासार्द्धंचिरंविलसभामिनि ॥ पुत्रौप्रसूयचकुलंस्वकंपावयपावने ॥ ४० ॥ त्वत्सदृश्यःपतिपराःपतिदुःखसुखानुगाः ॥ भवंतिदुःखभागिन्योनहिसत्यंजगत्त्रये ॥४१॥ विदेहपुत्रिस्वकुलंत्वयापावितमात्मना॥ रामपादाब्जयुगुलमनुयांत्यामहावनम् ॥ ४२ ॥ किंचित्रंयत्पुमांसस्तुवैरिकोटिप्रभंजनाः ॥ येषांगेहेसतीभार्यास्वपतिप्रियवाञ्छिका॥४३॥इत्युक्त्वारघुनाथस्यभार्यामंचितलो

---

१ पराम्–इ० पा० ।

चनाम् ॥ तूष्णींबभूवहर्षिताग्रं[1]हृष्टस्वतनूरुहा ॥४४॥ अथभ्रातास्यभरतःपित्रादत्तंनिजंमहत् ॥ राज्यंनिवेदयामासरामचंद्रायधीमते ॥ ४५॥ मंत्रिणस्तेप्रहृष्टांगादैवज्ञान्मंत्रकोविदान् ॥ [2]आहूयसुमुहूर्तंतेपप्रच्छुःपरमादरात् ॥४६॥ शुभेमुहूर्तेसुदिनेशुभनक्षत्रसंयुते ॥ अभिषेकंमहाराज्येकारयामासुरुद्यताः ॥४७॥ सप्तद्वीपवतींपृथ्वींव्याघ्रचर्मणिसुंदरे ॥ लिखित्वोपरिराजेंद्रोमहाराजोधितस्थिवान् ॥ ४८॥ तद्दिनादेवसाधूनांमनांसिप्रमुदंययुः ॥ दुष्टानांचेतसोग्लानिरभवत्परतापिनाम् ॥ ४९ ॥ स्त्रियस्तुपतिभक्त्याचपतिव्रतपरायणाः ॥ मनसापिकदापापंनाचरंतिजनामुने ॥५० ॥ दैत्यादेवास्तथानागायक्षासुरमहोरगाः ॥ सर्वेन्यायपथेस्थित्वारामाज्ञांशिरसादधुः ॥ ५१ ॥ परोपकरणेयुक्ताःस्वधर्मसुखनिर्वृताः ॥ विद्याविनोदगमितादिनरात्रिक्षणाःशुभाः ॥ ५२ ॥ वातोपिमार्गसंस्थानांवलान्नाहरतेमहान् ॥ वासांस्यपितुसूक्ष्माणितत्रचौरकथानहि ॥ ५३ ॥ धनदोह्यर्थिनांरामःकारुण्यश्चकृपानिधिः ॥ भ्रातृभिःसहितोनित्यंगुरुदेवस्तुतिंव्यधात् ॥ ५४ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेरघुवरस्यराज्याभिषेकोनामचतुर्थोध्यायः ॥ ४ ॥ छ ॥

॥ शेषउवाच ॥ ॥ अथाभिषिक्तंरामंतुतुष्टुवुःप्रणताःसुराः ॥ रावणाभिधदैत्येंद्रवधहर्षितमानसाः ॥ १ ॥ ॥ देवाऊचुः ॥ ॥ जयदाशरथेसुरार्तिहञ्जयदानववंशदाहक ॥ जयदेववरांगनागणग्रहणव्यग्रकरारिदारक ॥ २ ॥ तवयद्दनुजेंद्रनाशनंकवयोवर्णयितुंसमुत्सुकाः ॥ प्रलयेजगतांततीःपुनर्ग्रससेत्वंभुवनेशलीलया ॥ ३ ॥ जयजन्मजरादिदुःखकैःपरिमुक्तप्रबलोद्धरोद्धर ॥ जयधर्मकरान्वयांबुधौकृतजन्मन्नजरामराच्युत ॥ ४ ॥ तवदेववरस्यनामभिर्बहु[3]पापाअपितेपवित्रिताः ॥ किमुसाधुद्विजवर्यपूर्वकाःसुतनुंमानुषतामुपागताः ॥ ५ ॥ हरविरिंचिनुतंतवपादयोर्युगलमीप्सितकामसमृद्धिदम् ॥ हृदिपवित्रयवादिकचिह्नितैःसुरचितंमनसास्पृहयामहे ॥ ६ ॥ यदिभवान्नदधात्यभयंभुवोमदनमूर्तितिरस्करकांतिभृत् ॥ सुरगणाहिकथंसुखिनःपुनर्ननुभवंतिघृणामयपावन ॥ ७ ॥ यदायदास्मान्दनुजाहिदुःखदास्तदातदात्वंभुविजन्मभाग्भवेः ॥ अजोव्ययोपीश्वरोपिसन्विभोस्वभावमास्थायनिजंनिजार्चितः ॥ ८ ॥ मृतसुधासदृशैरघनाशनैःसुचरितैरवकीर्यमहीतलम् ॥ अमनुजैर्गुणशंसिभिरीडितःप्रविशचाशुपुनर्हिस्वकंपदम् ॥ ९ ॥ अनादिराद्योजररूपधारीहारीकिरीटीमकरध्वजाभः ॥ जयंकरोतुप्रसभंहतारिःस्मरारिसंसेवितपादपद्मः ॥ १० ॥ इत्युक्त्वातेसुराःसर्वेब्रह्मेंद्रप्रमुखामुहुः ॥ प्रणेमुररिनाशेनप्रीणितारघुनायकम् ॥ ११ ॥ इतिस्तुत्यातिसंहृष्टोरघुनाथोमहायशाः ॥ प्रोवाचतान्सुरान्वीक्ष्यप्रणतान्नतकंधरान् ॥ १२ ॥ ॥ श्रीरामउवाच ॥ सुरावृणुतमेयूयंवरंकिंचित्सुदुर्लभम् ॥ यंकोपिदेवोदनुजोनयक्षःप्रापसादरः ॥ १३ ॥ ॥ सुराऊचुः ॥ ॥ स्वामिन्भगवतःसर्वंप्राप्तमस्माभिरुत्तमम् ॥

---

[1] समुद्गततनूरुहा–इ० पा० ।
[2] आहूय मुहूर्तं पप्रच्छुः पदस्य परमेष्ठिनः–इ० पा० ।
[3] बहुपापाश्चगताःपवित्रताम्–इ० पा० ।

यदयंनिहतःशत्रुरस्माकंतुदशाननः ॥ १४ ॥ यदायदाऽसुरोस्माकंबाधांपरिदधातिभोः ॥ तदातदेतिकर्तव्यमेतावद्वैरिनाशनम् ॥ १५ ॥ तथेत्युक्त्वा पुनर्वीरःप्रोवाचरघुनंदनः ॥ ॥ श्रीरामउवाच ॥ ॥ सुराःशृणुतमद्वाक्यमादरेणसमन्विताः ॥ १६ ॥ भवत्कृतंमदीयैर्वैगुणैर्ग्रथितमद्भुतम् ॥ स्तोत्रं पठिष्यतिमुहुःप्रातर्निशिसकृन्नरः ॥ १७ ॥ तस्यवैरिपराभूतिर्नभविष्यतिदारुणा ॥ नचदारिद्र्यसंयोगोनचव्याधिपराभवौ ॥ १८ ॥ मदीयचरणद्वंद्वे भक्तिस्तेषांतुभूयसी ॥ भविष्यतिमुदायुक्तेस्वांतेपुंसांतुपाठतः ॥ १९ ॥ इत्युक्त्वासोऽभवत्तूष्णींनरदेवशिरोमणिः ॥ सुराःसर्वेप्रहृष्टास्तेययुर्लोकंस्वकं स्वकम्॥२०॥रघुनाथोपिभ्रातॄंस्तान्पालयंस्तातवद्बुधान् ॥ प्रजाःपुत्रानिवस्वीयाल्लाँलयल्लोंकनायकः॥२१॥यस्मिञ्छासतिलोकानांनाकालमरणंनृणाम् ॥ नरोगादिपराभूतिर्गृहेषुचमहीयसी॥२२॥नेतिः[1]कदापिदृश्येतवैरिजंभयमेवच॥वृक्षाःसदैवफलिनोमहीभूयिष्ठधान्यका ॥२३॥ पुत्रपौत्रपरीवारसनाथीकृतजीवनाः ॥ कांतासंयोगजसुखैर्निरस्तविरहक्लमाः ॥ २४ ॥ नित्यंश्रीरघुनाथस्यपादपद्मकथोत्सुकाः ॥ कदापिपरनिंदासुवाचस्तेषांभवंतिन ॥ २५ ॥ कारवोपि[2]कदापापंनाचरंतिमनस्यहो ॥ रघुनाथकराघातदुःखशंकाभिशंसिनः ॥ २६ ॥ सीतापतिमुखालोकनिश्चलीभूतलोचनाः ॥ लोकाबभूवुःसततं कारुण्यपरिपूरिताः ॥ २७ ॥ राज्यंप्राप्तमसापत्नंसमृद्धबलवाहनम् ॥ ऋषिभिर्हृष्टपुष्टैश्चरम्यंहाटकभूषणैः ॥ २८ ॥ संपुष्टमिष्टापूर्तानांधर्माणांनित्यकर्तृभिः ॥ सदासंपन्नसस्यंचसुवसुक्षेत्रसंयुतम् ॥ २९ ॥ सुदेशंसुप्रजंस्वस्थंसुतृणंबहुगोधनम् ॥ देवतायतनानांचराजिभिःपरिराजितम् ॥ ३० ॥ सुपूर्णा यत्रवैग्रामाःसुवित्तर्द्धिविराजिताः ॥ सुपुष्पकृत्रिमोद्यानाःसुस्वादुफलपादपाः ॥ ३१ ॥ सपद्मिनीककासारायत्रराजंतिभूमयः ॥ सदंभानिम्नगायत्रनयत्रजनता[3]क्वचित् ॥ ३२ ॥ कुलान्येवकुलीनानांवर्णानांनाधनानिच ॥ विभ्रमोयत्रनारीषुनविद्वत्सुचकर्हिचित् ॥३३॥ नद्यःकुटिलगामिन्योनयत्राविषयेप्रजाः ॥ तमोयुक्ताःक्षपायत्रबहुलेषु[4]नमानवाः ॥ ३४ ॥ रजोयुजःस्त्रियोयत्रनाधर्मबहुलानराः ॥ धनैरनंधो[5]यत्रास्तिजनोनैवचभोजने ॥ ३५ ॥ अनयःस्यंदनोयत्र नचवैराजपूरुषः ॥ दंडःपरशुकुद्दालबालव्यजनराजिषु ॥३६॥ आतपत्रेषुनान्यत्रक्वचित्क्रोधोपरोधजः ॥ अन्यत्राक्षिकवृंदेभ्यःक्वचिन्नपरिदेवनम् ॥३७॥ आक्षिकाएवदृश्यंतेयत्रपाशकपाणयः ॥ जाड्यवार्ताजलेष्वेवस्त्रीमध्या[6]एवदुर्बलाः ॥ ३८ ॥ कठोरहृदयायत्रसीमंतिन्योनमानवाः ॥ औषधेष्वेवयत्रास्तिकुष्ठयोगोनमानवे ॥ ३९ ॥ वेधोयत्रसुरत्नेषुशूलंमूर्तिकरेषुवै ॥ कंपःसात्विकभावोत्थोनभयात्क्वापिकस्यचित् ॥ ४० ॥ संज्वरःकामजोयत्रदारिद्र्यं

---

[1] ईतिः शलभमूषककीटकादिजं भयमित्यर्थः । [2] शिल्पिनः । [3] यत्र जनता जनसमूहः सदंभा दंभसहिता न किंतु निम्नगा नदी सदंभा निर्मलजलवतीत्यर्थः । [4] कृष्णपक्षेष्वित्यर्थः । [5] अनंधः आंध्यरहितः ओदनरहितश्च । [6] स्त्रीणां कटिभागाः ।

कलुषस्यच ॥ दुर्लभत्वंसदैवस्यसुकृतेनचवस्तुनः ॥ ४१ ॥ इभाएवप्रमत्तावैयुद्धेवीच्योजलाशये ॥ दानहानिर्गजेष्वेवतीक्ष्णाएवहिकंटकाः ॥ ४२ ॥
बाणेषुगुणविश्लेषोबंधोक्तिःपुस्तकेदृढा ॥ स्नेहत्यागःखलेष्वेवनचवैस्वजनेजने ॥ ४३ ॥ तंदेशंपालयामासलालयल्लौलिताःप्रजाः ॥ धर्मसंस्थापय
न्देशेदुष्टेदंडधरोपमः ॥ ४४ ॥ एवंपालयतोदेशंधर्मेणधरणीतलम् ॥ सहस्रंचव्यतीयुर्वैवर्षाण्येकादशप्रभोः ॥ ४५ ॥ तत्रनीचजनाच्छ्रुत्वासीतायाअपमा
नताम् ॥ स्वांचनिंदांरजकतस्तांतत्याजरघूद्वहः ॥ ४६ ॥ पृथ्वींपालयमानस्यधर्मेणनृपतेस्तदा ॥ सीतांविरहितामेकांनिदेशेनसुरक्षिताम् ॥ ४७ ॥
कदाचित्संसदोमध्येह्यासीनस्यमहामतेः ॥ आजगाममुनिश्रेष्ठःकुंभोत्पत्तिर्मुनिर्महान् ॥ ४८ ॥ गृहीत्वार्घ्यंसमुत्तस्थौवसिष्ठेनसमन्वितः ॥ जनताभिर्महारा
जोवार्धिंशोषकमागतम् ॥ ४९ ॥ स्वागतेनसुसंभाव्यपप्रच्छतमनामयम् ॥ सुखोपविष्टंविश्रांतंबभाषेरघुनंदनः ॥ ५० ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडे
शेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेअगस्तिसमागमोनामपंचमोऽध्यायः ॥ ५ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इत्थंस्वागतसंतुष्टंब्रह्मचर्यतपोनिधिम् ॥ उवाचमतिमा
न्वीरःसर्वलोकगुरुर्मुनिम् ॥ १ ॥ स्वागतंतेमहाभागकुंभयोनेतपोनिधे ॥ त्वद्दर्शनेनसर्वेवैपाविताःसकुटुंबकाः ॥ २ ॥ कच्चिन्मतिस्तेवेदेषुशास्त्रेषुपरिवर्तते ॥
त्वत्तपोविघ्नकर्तावैनास्तिभूमंडलेक्वचित् ॥ ३ ॥ लोपामुद्रामहाभागयाचतेधर्मचारिणी ॥यस्याःपतिव्रताधर्मात्सर्वंभवतिशोभनम् ॥ ४ ॥ अपिशंसमहा
भागधर्ममूर्तेकृपानिधे ॥ अलोलुपस्यकिंकार्यंकरवाणिमुनीश्वर ॥ ५ ॥ त्वत्तपोयोगतःसर्वंभवतिस्वेच्छयाबहु ॥ तथापिमयिकृत्वैवकृपांशंसमुनीश्वर ॥ ६ ॥
॥ शेषउवाच ॥ ॥ इत्युक्तोलोकगुरुणाराजराजेनधीमता ॥ उवाचरामंलोकेशंवि[1]नीततरभाषया ॥ ७ ॥ ॥ अगस्त्यउवाच ॥ ॥ स्वामिंस्तवसुदुर्द
र्शंदर्शनंदैवतैरपि ॥ मत्वासमागतंविद्धिराजराजकृपानिधे ॥ ८ ॥ हतस्त्वयारावणाख्यस्त्वसुरोलोककंटकः ॥ दिष्ट्याद्यदेवाःसुखिनोदिष्ट्याराजाबि
भीषणः ॥ ९ ॥ रामत्वद्दर्शनान्मेद्यगतंवैदुष्कृतंकिल ॥ संपूर्णोमेमनःकोश[2]आनंदेनसुरोत्तम ॥ १० ॥ इत्युक्त्वासबभूवाशुतूष्णींकुंभसमुद्भवः ॥ रामसंदर्शना
ह्लादविह्वलीकृतमानसः ॥ ११ ॥ रामःपप्रच्छतंभूयोमुनिंज्ञानविशारदम् ॥ लोकातीतंभवद्भाविसर्वंजा[3]नासिसर्वतः ॥ १२ ॥ मुनेकथयमेसर्वंपृच्छतो
हिसुविस्तरम् ॥ कोसौमयाहतोयोहिरावणोविबुधार्दनः ॥ १३ ॥ कुंभकर्णोपिकस्त्वेषकाजातिर्वैदुरात्मनः ॥ देवोदैत्यःपिशाचोवाराक्षसोवामहामु
ने ॥ १४ ॥ सर्वमाख्याहिसर्वज्ञसर्वंजानासिविस्तरात् ॥ अतःकथयमेसर्वंकृपांकृत्वाममोपरि ॥ १५ ॥ इतिश्रुत्वाततोवाक्यंकुंभजन्मातपोनिधिः ॥
यत्पृष्टंरघुराजेनप्रवक्तुंतत्प्रचक्रमे ॥ १६ ॥ राजन्सृष्टिकरोब्रह्मापुलस्त्यस्तत्सुतोऽभवत् ॥ ततस्तुविश्रवाजज्ञेवेदविद्याविशारदः ॥ १७ ॥ तस्यपत्नी

---

१ विनीतं नरभाषया–इ० पा० । २ हतं सर्वं सुदुष्कृतम्–इ० पा० । ३ सर्वज्ञातारमिंगितम्–इ० पा० । ४ मानवो वा–इ० पा० । ५ तथा कुरु मदादेशम्–इ० पा० ।

द्वयंजातंपातिव्रत्यचरित्रभृत् ॥ एकामंदाकिनीनाम्नीद्वितीयाकैकसीस्मृता ॥ १८ ॥ पूर्वस्यांधनदोजज्ञेलोकपालविलासभृत् ॥ योसौ[1]शिवप्रसादेनलंका
वासमचीकरत् ॥ १९ ॥ विद्युन्मालिसुतायांतुपुत्रत्रयमभून्महत् ॥ रावणःकुंभकर्णश्चतथापुण्योविभीषणः ॥ २० ॥ राक्षस्युदरजन्मत्वात्संध्यासमय
संभवात् ॥ द्वयोरधर्मनिपुणामतिरासीन्महामते ॥ २१ ॥ एकदातुविमानेनपुष्पकेणसुशोभिना ॥ कांचनीयोपकल्पेनकिंकिणीजालमालिना ॥ २२ ॥
आरुह्यापितरौद्रष्टुंप्रायाच्छोभासमन्वितः ॥ स्वगणैःसंस्तुतोभूत्वानानारत्नविभूषणैः ॥ २३ ॥ आगत्यपित्रोश्चरणेपतित्वाचिरमात्मजः ॥ हर्षविह्व
लितात्माचरोमांचिततनूरुहः ॥ २४ ॥ उवाचमेऽद्यसुदिनंमहाभाग्यफलोदयः ॥ यन्मेयुष्मत्पदौदृष्टौमहापुण्यददर्शनौ ॥ २५ ॥ इत्यादिभिःस्तुतिप
दैःस्तुत्वागान्मंदिरंस्वकम् ॥ पितरावपिसंहृष्टौपुत्रस्नेहाद्बभूवतुः ॥ २६ ॥ तंदृष्ट्वारावणोधीमाञ्जगादनिजमातरम् ॥ कोऽयंपुमान्सुरोवाथयक्षोवाथनरो
त्तमः ॥ २७ ॥ योसौममपितुःपादौसन्निषेव्यगतःपुनः ॥ महाभाग्यनिधिःस्वीयैर्गणैःसुपरिवारितः ॥ २८ ॥ केनेदंतपसालब्धंविमानंवायुवेगधृक् ॥ उ
द्यानारामलीलादिविलासस्थानमुत्तमम् ॥ २९ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यजननीरोषविक्लवा ॥ उवाचपुत्रंविमनाःकिंचिन्नेत्रविका
रिणी ॥ ३० ॥ रेपुत्रशृणुमद्वाक्यंबहुशिक्षासमन्वितम् ॥ एतस्यजन्मकर्मादिविचारचतुराधिकम् ॥ ३१ ॥ सपत्न्याममकुक्षिस्थंविधानंसमुपस्थितम् ॥
येनस्वमातुर्विमलंकुलमुज्ज्वलितंमहत् ॥ ३२ ॥ त्वंतुमत्कुक्षिजःकीटःपापःस्वोदरपूरकः ॥ यथाखरःस्वकंभारंजानातिनचतद्गुणम् ॥ ३३ ॥ तथात्वं
लक्ष्यसेज्ञानीशयनासनभोगवान् ॥ सुप्तोगतःक्वचिद्भ्रष्टइत्येवतवसंभवः ॥ ३४ ॥ अनेनतपसालब्धंशिवसंतोषकारिणा ॥ लंकावासोमनोवेगंविमानंरा
ज्यसंपदः ॥ ३५ ॥ सुधन्याजननीत्वस्यसुभाग्यासुमहोदया ॥ यस्याःपुत्रोनिजगुणैर्लब्धवान्महतांपदम् ॥ ३६ ॥ इतिक्रुधाभाषितमार्तयातयामात्रा
स्वयाऽऽकर्ण्यदुरात्मसत्तमः ॥ रोषंविधायात्मगतंपुनर्वचोजगादतांनिश्चयभृत्तपःप्रति ॥ ३७ ॥ ॥ रावणउवाच ॥ ॥ जनन्याकर्णयव
चोममगर्वसमन्वितम् ॥ रत्नगर्भात्वमेवासियस्याःपुत्रास्त्रयोवयम् ॥ ३८ ॥ कोऽसौकीटःसधनदःक्वतपःस्वल्पकंपुनः ॥ कालंका
किंतुतद्राज्यंस्वल्पसेवकसंयुतम् ॥ ३९ ॥ मातःशृणुममोत्साहात्प्रतिज्ञां[2]करुणान्विते ॥ नकेनापिकृतांकर्त्रांमहाभाग्येहिकैकसि ॥ ४० ॥ यद्यहंभुवनं
सर्ववशेनस्थापयामिवै ॥ तपोभिर्दुष्कृतैःकृत्वाब्रह्मसंतोषकारकैः ॥ ४१ ॥ अन्नोदकेसदात्यक्त्वानिद्रांक्रीडांतथापुनः ॥ चेत्तदापितृलोकस्यघातात्पापं
भवेन्मम ॥ ४२ ॥ कुंभकर्णोपिकृतवान्विभीषणसमन्वितः ॥ रावणेनसहभ्रात्रेत्युक्त्वागाद्गिरिकाननम् ॥ ४३ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवा
त्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेरावणोत्पत्तिर्नामषष्ठोऽध्यायः ॥ ६ ॥ छ ॥ ॥ अगस्त्यउवाच ॥ ॥ अथोग्रंसतपोदैत्योदशवर्षसहस्रकम् ॥ चकारभानुम

---

[1] विप्रप्रसादेन—इ० पा० ।

[2] कारणान्विताम्—इ० पा० ।

क्ष्णाच[१]पश्यन्नूर्ध्वंपदेस्थितः ॥ १ ॥ कुंभकर्णोऽपिकृतवांस्तपःपरमदुश्चरम् ॥ विभीषणस्तुधर्मात्माचचारपरमंतपः ॥ २ ॥ तदाप्रसन्नोभगवान्देवदेवः प्रजापतिः ॥ देवदानवयक्षादिमुकुटैःपरिसेवितः ॥ ३ ॥ ददौराज्यंचसुमहद्भुवनत्रयभास्वरम् ॥ वपुश्चकृतवान्रम्यंदेवदानवसेवितम् ॥ ४ ॥ तदासंतापितोभ्राताधनदोधर्मबुद्धिमान् ॥ विमानंतुततोनीतंलंकाचनगरीहठात् ॥ ५ ॥ भुवनंतापितंसर्वंदेवाश्चैवदिवोगताः ॥ हतवान्ब्राह्मणकुलंमुनीनांमूलकृंतनः ॥ ६ ॥ तदातिदुःखितादेवाःसेंद्राब्रह्माणमाययुः ॥ स्तुतिंचक्रुर्महात्मानोदंडवत्प्रणतिंगताः ॥ ७ ॥ तेतुष्टुवुःसुराःसर्वे[२]वाग्भिरर्थ्याभिरादृताः ॥ ततः प्रसन्नोभगवान्किंकरोमीतिचाब्रवीत् ॥ ८ ॥ ततोनिवेदयांचक्रुर्ब्रह्मणेविबुधाः[३]पुरः ॥ दशग्रीवाच्चसंकष्टंतथानिजपराभवम् ॥ ९ ॥ क्षणंध्यात्वाययौब्रह्मा कैलासंत्रिदशैःसह ॥ तस्यशैलस्यपार्श्वेतुवैचित्र्येणसमाकुलाः ॥ १० ॥ स्थिताःसंतुष्टुवुर्देवाःशंभुंशक्रपुरोगमाः ॥ नमोभवायशर्वायनीलग्रीवायते नमः ॥ ११ ॥ नमःस्थूलायसूक्ष्मायबहुरूपायतेनमः ॥ इतिसर्वमुखेनोक्तांवाणीमाकर्ण्यशंकरः॥ १२ ॥ प्रोवाचनंदिनंदेवानानयेतिममांतिकम् ॥ एतस्मिन्नंतरेदेवाआहूतानंदिनाचते ॥ १३ ॥ प्रविश्यांतःपुरेदेवाददृशुर्विस्मितेक्षणाः ॥ ब्रह्मागत्यददर्शाथशंकरंलोकशंकरम् ॥ १४ ॥ गणकोटिसहस्रैस्तुसेवितंमोदशालिभिः ॥ नग्नैर्विरूपैःकुटिलैर्धूसरैर्विकटैस्तथा ॥ १५ ॥ प्रणिपत्याग्रतःस्थित्वासहदेवैःपितामहः ॥ उवाचदेवदेवेशंपश्यावस्थांदिवौकसाम् ॥ १६ ॥ कृपांकुरुमहादेवशरणागतवत्सल ॥ दुष्टदैत्यवधार्थंत्वंसमुद्योगंविधेहिभोः ॥ १७ ॥ सोऽपितद्वचनंश्रुत्वादैन्यशोकसमन्वितम् ॥ त्रिदशैःसहितैःसर्वैराजगामहरेःपदम् ॥ १८ ॥ तुष्टुवुर्मुनयःसर्वेससुरोरगकिन्नराः ॥ जयमाधवदेवेशजयभक्तजनार्तिहन् ॥ १९ ॥ विलोकयमहादेवलोकयस्वस्वसेवकान् ॥ इत्युच्चैर्जगदुःसर्वेदेवाःशर्वपुरोगमाः ॥ २० ॥ इत्युक्तमाकर्ण्यसुराधिनाथोदृष्ट्वासुरार्तिंपरिचिंत्यविष्णुः ॥ जगाददेवाञ्जलदोच्चयागिरादुःखंतुतेषांप्रशमंनयन्निव ॥ २१ ॥ भोब्रह्मशर्वेंद्रपुरोगमामराःशृण्वंतुवाचंभवतांहितेरताम् ॥ जानेदशग्रीवकृतंभयंवस्तन्नाशयाम्यद्यकृतावतारः ॥ २२ ॥ पुरीत्वयोध्यारविवंशजातैर्नृपैर्महादानमखादिसत्क्रियैः ॥ [४]प्रपालिताभूतलमंडनीयाविराजतेराजतभूमिभागैः ॥ २३ ॥ तस्यांदशरथोराजानिरपत्यःश्रियान्वितः ॥ पालयत्यधुनाराज्यंदिक्चक्रजयवान्विभुः ॥ २४ ॥ सतुवंध्याहृष्यशृंगात्प्रार्थितात्पुत्रकाम्यया ॥ पुत्रेष्ट्यांविधिनायज्वामहाबलसमन्वितः ॥ २५ ॥ ततोऽहंप्रार्थितःपूर्वंतपसातेनभोःसुराः ॥ पत्नीषुतिसृषुप्रीत्याचतुर्धापिभवत्कृते ॥ २६ ॥ रामलक्ष्मणशत्रुघ्नभरताख्यासमन्वितः ॥ कर्तास्मि

---

[१] पश्यन्नर्धपदे स्थितः—इ० पा० । [२] वाग्भिस्तथ्याभिः—इति पा० । [३] पुरा—इ० पा० । [४] प्रपालिता भूतलमंडलालया विराजते राजितभूमिभागैः—इ० पा० ।

रावणोद्धारंसमूलबलवाहनम् ॥ २७ ॥ भवंतोऽपिस्वकैरंशैरवतीर्यचरंत्विह ॥ ऋक्षवानररूपेणसर्वत्रपृथिवीतले ॥ २८ ॥ इत्युक्त्वाविररामाशुनभसीरि
तवाङ्मुने ॥ देवाःश्रुत्वामहद्वाक्यंसर्वेसंहृष्टमानसाः ॥ २९ ॥ तेचक्रुर्गदितंयादृग्देवदेवेनधीमता ॥ स्वैःस्वैरंशैर्महीपूर्णाऋक्षवानररूपिभिः ॥ ३० ॥
योसौविष्णुर्महादेवोदेवानांदुःखनाशकः ॥ सत्वमेवमहाराजभगवान्कृतविग्रहः ॥ ३१ ॥ भरतोयंलक्ष्मणश्चशत्रुघ्नश्चमहामते ॥ तावकांशाद्दशग्रीवोजेनि
तश्चसुरार्दनः ॥ ३२ ॥ पूर्ववैरानुबंधेनजानकींहृतवान्पुनः ॥ सत्वयानिहतोदैत्योब्रह्मराक्षसजातिमान् ॥ ३३ ॥ पुलस्त्यपुत्रोदैत्येंद्रःसर्वलोकैककं
टकः ॥ पातितःपृथिवीसर्वासुखमापमहेश्वर ॥ ३४ ॥ ब्राह्मणानांसुखंत्वद्यमुनीनांतापसंबलम् ॥ शिवानिसर्वतीर्थानिसर्वेयज्ञाःसुसंहिताः ॥ ३५ ॥
त्वयिराज्ञिजगत्सर्वंसदेवासुरमानुषम् ॥ सुखंप्रपेदेविश्वात्मञ्जगद्योनेनरोत्तम ॥ ३६ ॥ एतत्तेसर्वमाख्यातंयत्पृष्टोऽहंत्वयानघ ॥ उत्पत्तिश्चविपत्तिश्च
मयामत्यनुसारतः ॥ ३७ ॥ इत्थंनिशम्य[2]दितिजेंद्रकुलानुकारिवार्तांमहापुरुषईश्वरईशिताच ॥ संरुद्धबाष्पगलदश्रुमुखारविंदोभूमौपपातसदसिप्रथितप्र
भावः ॥ ३८ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेरावणोत्पत्तिविपत्तिकथनंनामसप्तमोऽध्यायः ॥ ७ ॥ छ॥ ॥ शेषउवाच ॥
वात्स्यायनमुनिश्रेष्ठकथापापप्रणाशिनी ॥ ब्रह्मण्यदेवदेवस्यसर्वधर्मैकरक्षितुः ॥ १ ॥ राजानंमूर्च्छितंदृष्ट्वाकुंभजन्मातपोनिधिः ॥ शनैःशनैःकरेणाशुपस्प
र्शाश्रुजगादच ॥ २ ॥ भोरामाश्वसिहिक्षिप्रंकिमर्थमवसीदसि ॥ भवान्दैत्यकुलच्छेत्तामहाविष्णुःसनातनः ॥ ३ ॥ भूतंभव्यंभवच्चैवजगत्स्थास्नुचरिष्णुच ॥
त्वदृतेनास्तिसंचारीकिमर्थमिहमूर्च्छितः ॥४॥ श्रुत्वावाक्यंमहाराजःकुंभजन्मसमीरितम् ॥ उत्तस्थौविगलन्नेत्रबाष्पपूरितसन्मुखः ॥५॥ उवाचदीनदीनंचवि
स्पष्टाक्षरविस्तरम् ॥ [3]त्रपाभरनमन्मूर्तिर्ब्रह्मद्रोहपराङ्मुखः ॥ ६ ॥ ॥ श्रीरामउवाच ॥ ॥ अहोमेपश्यताज्ञानंविमूढस्यदुरात्मनः ॥ यद्ब्राह्मणकुलेरूढंह
तवान्कामलोलुपः ॥७॥ महिलार्थेत्वहंविप्रंवेदशास्त्रविवेकवान् ॥ हतवान्वाडवकुलंबुद्धिहीनोतिदुर्मतिः ॥ ८ ॥ इक्ष्वाकूणांकुलेजातुब्राह्मणोनदुरुक्तिभा
क् ॥ ईदृशंकुर्वताकर्ममयैतत्सुकलंकितम् ॥ ९ ॥ येब्राह्मणास्तुपूजार्हादानसम्मानभोजनैः ॥ तेमयानिहताविप्राःशरसंघातसंहितैः ॥ १० ॥ काँल्लोकान्नुग
मिष्यामिकुंभीपाकोपिदुःसहः ॥ नतादृशंतीर्थमस्तियन्मांपावयितुंक्षमम् ॥ ११ ॥ नयज्ञोनतपोदानंनवा[4]चैवव्रतादिकम् ॥ यत्तुवैब्राह्मणद्रोग्धुर्ममपा
वनतारकम् ॥ १२ ॥ यैःकोपितंब्रह्मकुलंनरैर्निरयगामिभिः ॥ तेनराबहुशोदुःखंभोक्ष्यंतिनिरयंगताः ॥ १३ ॥ वेदामूलंतुधर्माणांवर्णाश्रमविवेकिनाम् ॥
तन्मूलंब्राह्मणकुलंसर्ववेदैकशाखिनः ॥ १४ ॥ मूलच्छेत्तुर्ममौद्धत्यात्कोलोकोनुभविष्यति ॥ किमद्यकरणीयंवैयेनमेहिशिवंभवेत् ॥ १५ ॥ ॥ शेष

---

[1] निहतश्चेतिपाठस्तत्रसंबद्धः प्रतिभाति—उत्तरत्रानिहत इत्युक्तेः सार्थक्यात्। [2] दितिजेंद्रकुलांतकारी—इ० पा०। [3] त्रपाभरनमन्मूर्धा—इ० पा०। [4] न देवप्रतिमादिकम्—इ० पा०।

उवाच ॥ ॥ विलपंतंभृशंरामंराजेंद्रंरघुपुंगवम् ॥ मायामनुष्यवपुषंकुंभजन्माब्रवीद्वचः ॥ १६ ॥ ॥ अगस्त्यउवाच ॥ ॥ माविषादंमहाधीरकुरुरा
जन्महामते ॥ नतेब्राह्मणहत्यास्याद्दुष्टानांनाशमिच्छतः ॥ १७ ॥ त्वंपुराणःपुमान्साक्षादीश्वरःप्रकृतेःपरः ॥ कर्ताहर्ताऽवितासाक्षीनिर्गुणःस्वेच्छया
गुणी ॥ १८ ॥ सुरापोब्रह्महत्याकृत्स्वर्णस्तेयीमहाघकृत् ॥ सर्वेत्वन्नामवादेनपूताःशीघ्रंभवंतिहि ॥ १९ ॥ इयंदेवीजनकजामहाविद्यामहा
मते ॥ यस्याःस्मरणमात्रेणमुक्तायास्यंतिसद्गतिम् ॥ २० ॥ रावणोऽपिनवैदैत्योवैकुंठेतवसेवकः ॥ ऋषीणांशापतोऽवाप्तोदैत्यत्वंदनुजां
तक ॥ २१ ॥ तस्यानुग्रहकर्तात्वंनतुहंताद्विजन्मनः ॥ एवंसंचिंत्यमाभूयोनिजंशोचितुमर्हसि ॥ २२ ॥ इतिश्रुत्वाततोवाक्यंरामःपरपुरंजयः ॥
उवाचमधुरंवाक्यंगद्गदस्वरभाषितम् ॥ २३ ॥ ॥ श्रीरामउवाच ॥ ॥ पातकंद्विविधंप्रोक्तंज्ञाताज्ञातविभेदतः ॥ ज्ञातंयद्बुद्धिपूर्वंहिअज्ञातंतद्विवर्जि
तम् ॥ २४ ॥ बुद्धिपूर्वंकृतंकर्मभोगेनैवविनश्यति ॥ नश्येदनुशयादन्यदिदंशास्त्रविनिश्चितम् ॥ २५ ॥ कुर्वतोबुद्धिपूर्वंमेब्रह्महत्यांसुनिंदिताम् ॥
नमेदुःखापनोदायसाधुवादःसुसंमतः ॥ २६ ॥ प्रब्रूहितादृशंमह्यंयादृशंपापदाहकम् ॥ व्रतंदानंमखंकिंचित्तीर्थमाराधनंमहत् ॥ २७ ॥ येनमेवि
मलाकीर्तिर्लोकान्वैपावयिष्यति ॥ पापाचाराप्तकालुष्यान्ब्रह्महत्याहतप्रभान् ॥ २८ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इत्युक्तवंतंतंरामंजगादसतपोनिधिः ॥
सुरासुरनमन्मौलिमणिनीराजितांघ्रिकम् ॥ २९ ॥ शृणुराममहावीरलोकानुग्रहकारक ॥ विप्रहत्यापनोदायतवयद्वचनंब्रुवे ॥ ३० ॥ सर्वंसपापंत
रतियोश्वमेधंयजेतवै ॥ तस्मात्त्वंयजविश्वात्मन्वाजिमेधेनशोभिना ॥ ३१ ॥ सप्ततंतुर्महीभर्त्रात्वयासाध्योमनीषिणा ॥ महासमृद्धियुक्तेनमहाबलसु
शालिना ॥ ३२ ॥ सवाजिमेधोविप्राणांहत्यायाःपापनोदनः ॥ कृतवान्यंमहाराजोदिलीपस्तवपूर्वजः ॥ ३३ ॥ शतक्रतुःशतंकृत्वाक्रतूनांपुरुषर्ष
भः ॥ पदमापामरावत्यांदेवदैत्यसुसेवितम् ॥ ३४ ॥ मनुश्चसगरोराजामरुत्तोनहुषात्मजः ॥ एतेतेपूर्वजाःसर्वेयज्ञंकृत्वापदंगताः ॥ ३५ ॥
तस्मात्त्वंकुरुराजेंद्रसमर्थोऽसिसमंततः ॥ भ्रातरोलोकपालाभावर्ततेतवभावुकाः ॥ ३६ ॥ इत्युक्तमाकर्ण्यमुनेःसभाग्यवान्रघूत्तमोब्राह्मण[2]घातभी
तः ॥ पप्रच्छयागेसुमतिंचिकीर्षन्विधिंपुरावित्परिगीयमानः ॥ ३७ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेरघु
नाथस्यागस्त्योपदेशोनामाष्टमोऽध्यायः ॥ ८ ॥ ॥ श्रीरामउवाच ॥ ॥ कीदृशोश्वस्तत्रभाव्यःकोविधिस्तत्रपूजने ॥ कथंवाशक्यतेकर्तुंकेजेया
स्तत्रवैरिणः ॥ १ ॥ ॥ अगस्त्यउवाच ॥ ॥ गंगाजलसमानेनवर्णेनवपुषाशुभः ॥ कर्णेश्यामोमुखेरक्तःपीतःपुच्छेसुलक्षितः ॥ २ ॥ मनोवेगः

---

१ साक्षात्—इ० पा० ।   २ ब्राह्मणवाक्यभीतः—इ० पा० ।

सर्वगतिरुच्चैःश्रवस्समप्रभः ॥ वाजिमेधेहयःप्रोक्तःशुभलक्षणलक्षितः ॥ ३ ॥ वैशाखपूर्णमास्यांतुपूजयित्वायथाविधि ॥ पत्रंलिखित्वाभालेतुस्वना
मबलचिह्नितम् ॥ ४ ॥ मोचनीयःप्रयत्नेनरक्षकैःपरिरक्षितः ॥ यत्रगच्छतियज्ञाश्वस्तत्रगच्छेत्सुरक्षकः ॥ ५ ॥ यस्तंबलान्निबध्नातिस्ववीर्यबल
दर्पितः ॥ तस्मात्प्रसभमानेयःपरिरक्षाकरैर्हयः ॥ ६ ॥ कर्त्रातावत्सुविधिनास्थातव्यंनियमादिह ॥ मृगशृंगधरोभूत्वाब्रह्मचर्यसमन्वितः ॥ ७ ॥
व्रतंपालयमानस्ययावद्वर्षमतिक्रमेत् ॥ तावद्दीनांधकृपणाःपरितोष्याधनादिभिः ॥ ८ ॥ अन्नंतुबहुशोदेयंधनंवाभूरिमारिष ॥ यद्यत्प्रार्थयतेधीमां
स्तत्तदेवददातिहि ॥ ९ ॥ एवंप्रकुर्वतःकर्मयज्ञःसंपूर्णतांगतः ॥ करोतिसर्वपापानांनाशनंरिपुनाशन ॥ १० ॥ तस्माद्भवान्समर्थोऽस्तिकरणेपाल
नेऽर्चने ॥ कृत्वाकीर्तिंसुविमलांपावयान्याञ्जनान्नृप ॥ ११ ॥ ॥ श्रीरामउवाच ॥ ॥ विलोकयद्विजश्रेष्ठवाजिशालांममाधुना ॥ तादृशाःसंतिनो
वाश्वाःशुभलक्षणलक्षिताः ॥ १२ ॥ इतिश्रुत्वातुतद्वाक्यमगस्त्यःकरुणाकरः ॥ उत्तस्थौवीक्षमाणोयंयागार्हान्वाजिनःशुभान् ॥ १३ ॥ गत्वाथतत्र
शालायांरामचंद्रसमन्वितः ॥ ददर्शाश्वान्विचित्रांगान्मनोवेगान्महाबलान् ॥ १४ ॥ अवनितलगताःकिंवाजिराजस्यवंश्याःकिमथरघुपतीनामेकतः
कीर्तिपिंडाः ॥ किमिदममृतराशिर्वाहरूपेणसिंधोर्मुनिरितिमनसोंतर्विस्मयंप्रापपश्यन् ॥ १५ ॥ एकतःशोणदेहानांवाजिनांपंक्तिरुत्तमा ॥
एकतःश्यामकर्णाश्वकस्तूरीकांतिसप्रभाः ॥ १६ ॥ एकतःकनकाभाश्वत्वन्यतोनीलवर्णिनः ॥ एकतःशबलैर्वर्णैर्विशिष्टैर्वाजिभिर्वृताः ॥ १७ ॥
एवंपश्यन्मुनिःसर्वान्कौतुकाविष्टमानसः ॥ ययावन्यत्रतान्द्रष्टुंयागयोग्यान्हयान्मुनिः ॥ १८ ॥ ददर्शतत्रशतशोबद्धांस्तादृशवर्णकान् ॥ दृष्ट्वा
विस्मयमापेदेसमुनिर्हर्षितांगकः ॥ १९ ॥ एकतःश्यामकर्णाश्वसर्वांगैःक्षीरसन्निभान् ॥ पीतपुच्छान्मुखेरक्ताञ्छुभलक्षणलक्षितान् ॥ २० ॥
निरीक्ष्यपरितोनघान्विमलनीरधारानिभान्[१]मनोजवनशोभितान्विमलकीर्तिपुंजप्रभान् ॥ पयोनिधिविशोषकोमुनिरुवाचसीतापतिंविचित्रहयदर्शना
द्धृषितनेत्रवक्त्रप्रभः ॥ २१ ॥ ॥ अगस्त्यउवाच ॥ ॥ हयमेधक्रतौयोग्यान्वाहांस्तेबहुशःशुभान् ॥ पश्यतोनेत्रयोर्मेद्यतृप्तिर्नास्तिरघूत्त
म ॥ २२ ॥ रामचंद्रमहाभागसुरासुरनमस्कृत ॥ यज्ञंकुरुमहाराजहयमेधंसुविस्तरम् ॥ २३ ॥ सुरपतिरिवसर्वान्यज्ञसंघान्करिष्यंस्तपनइवसुपर्वारा
तितोयंविशोष्यन् ॥ हतरिपुगणमुख्यंसांपरायंविजित्याक्षितितलसुखभोगंकुर्विदंभूरिभाग ॥ २४ ॥ इत्येवंवाक्यवादेनपरितुष्टाखिलेंद्रियः ॥ सर्वान्वैय
ज्ञसंभारानाजहारमनोहरान् ॥ २५ ॥ मुन्यन्वितोमहाराजःसरयूतीरमागतः ॥ सुवर्णलांगलैर्भूमिंविचकर्षमहीयसीम् ॥ २६ ॥ विलिख्यभूमिंबहुशश्चतुर्यो

---

[१] प्रभंजनमनोजवान्–इ० पा० ।

जनसंमिताम् ॥ मंडपान्रचयामासयज्ञार्थंसनरोत्तमः ॥ २७ ॥ कुंडंतुविधिवत्कृत्वायोनिमेखलयान्वितम् ॥ अनेकरत्नरचितंसर्वंशोभासमन्वितम् ॥ २८ ॥
मुनीश्वरोमहाभागोवसिष्ठःसुमहातपाः ॥ सर्वंतत्कारयामासवेदशास्त्रविधिश्रितम् ॥ २९ ॥ प्रेषितास्तेनमुनिनाशिष्यास्तुनिवराश्रमान् ॥ कथयामासुरु
द्युक्तंहयमेधेरघूत्तमम् ॥ ३० ॥ आकारितास्तदासर्वेंऋषयस्तपतांवराः ॥ आजग्मुःपरमेशस्यदर्शनेत्वातिलालसाः ॥ ३१ ॥ नारदोसितनामाचपर्वतः
कपिलोमुनिः ॥ जातूकर्ण्योऽगिराव्यास[1]आर्ष्टिषेणोऽत्रिरासुरिः ॥ ३२ ॥ हारीतोयाज्ञवल्क्यश्चसंवर्तःशुकसंज्ञितः ॥ इत्येवमादयोरामहयमेधवरंययुः ॥ ३३ ॥
तान्सर्वान्पूजयामासरघुराजो[2]महामनाः ॥ प्रत्युत्थानाभिवादाभ्यामर्घ्यविष्टरकादिभिः ॥ ३४ ॥ गांहिरण्यंददौतेभ्यःप्रायशोदृष्टविक्रमः ॥ महद्भाग्यं
त्वद्यमेस्तियद्यूयंदर्शनंगताः ॥ ३५ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ एवंसमाकुलेब्रह्मन्नृषिवर्यसमागमे ॥ धर्मवार्ताबभूवाहोवर्णाश्रमसुसंमता ॥ ३६ ॥ ॥ वात्स्या
यनउवाच ॥ ॥ काधर्मवार्तातत्रासीत्किंवाकथितमद्भुतम् ॥ साधवःसर्वलोकानांकारुण्यात्किमुताब्रुवन् ॥ ३७ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ तान्समेता
न्मुनीन्दृष्ट्वारामोदाशरथिर्महान् ॥ पप्रच्छसर्वधर्मांश्चसर्ववर्णाश्रमोचितान् ॥ ३८ ॥ तेतुपृष्टाहिरामेणधर्मान्प्रोचुर्महागुणान् ॥ तान्प्रवक्ष्यामितेसर्वान्यथा
विधिशृणुष्वतान् ॥ ३९ ॥ ॥ ऋषयऊचुः ॥ ॥ ब्राह्मणेनसदाकार्यं[3]यजनाध्ययनादिकम् ॥ [4]वेदान्पाठित्वाविरजोनैवगार्हस्थ्यमाविशेत् ॥ ४० ॥ ब्राह्मणे
नसदात्याज्यंनीचसेवानुजीवनम् ॥ आपद्गतोपिजीवेतनश्ववृत्त्याकदाचन ॥ ४१ ॥ ऋतुकालाभिगमनंधर्मोयंगृहिणःपरः ॥ स्त्रीणांवरमनुस्मृत्याऽ
पत्यकामोथवाभवेत् ॥ ४२ ॥ दिवाभिगमनंपुंसामनायुष्यकरंमतम् ॥ श्राद्धाहःसर्वपर्वाणियतस्त्याज्यानिधीमता ॥ ४३ ॥ तत्रगच्छेत्स्त्रियंमोहाद्धर्मा
त्प्रच्यवतेपरात् ॥ ऋतुकालाभिगामीयःस्वदारनिरतश्चयः ॥ ४४ ॥ सर्वदाब्रह्मचारीहविज्ञेयःसगृहाश्रमी ॥ ऋतुःषोडशयामिन्यश्चतस्रस्तासुगर्हिताः ॥ ४५ ॥
पुत्रदास्तासुयायुग्माअयुग्माःकन्यकाप्रदाः ॥ त्यक्त्वाचंद्रमसंदुष्टंमघांमूलंविहायच ॥ ४६ ॥ शुचिःसन्निर्विशेत्पत्नींपुंनामर्क्षेविशेषतः ॥ शुचिंपुत्रंप्रसूये
तपुरुषार्थप्रसाधनम् ॥ ४७ ॥ आर्षेविवाहेगोद्वंद्वंयदुक्तंतत्प्रशस्यते ॥ शुल्कमण्वपिकन्यायाःकन्याक्रेतुस्तुपापकृत् ॥ ४८ ॥ वाणिज्यंनृपतेःसेवावेदान
ध्ययनंतथा ॥ कुविवाहःक्रियालोपःकुलपातनहेतवः ॥ ४९ ॥ अन्नोदकपयोमूलफलैर्वापिगृहाश्रमी ॥ गोदानेनतुयत्पुण्यंपात्रायविधिपूर्वकम् ॥ ५० ॥
अनर्चितोतिथिर्गेहाद्भग्नाशोयस्यगच्छति ॥ आजन्मसंचितात्पुण्यात्क्षणात्सहिबहिर्भवेत् ॥ ५१ ॥ पितृदेवमनुष्येभ्योदत्त्वाश्नातामृतंगृही ॥ [5]स्वार्थं

---

[1] आर्ष्टिषणोऽत्रिगौतमौ इ० पा० । [2] महामुदा–इ० पा० । [3] याजनाध्यापनादिकम्–इ० पा० । [4] वेदान्पाठित्वा विरजेन्नो वा गार्हस्थ्यमाविशेत्–इ० पा० । [5] स्वार्थं परधनं भुंक्ते–इति,– स्वार्थं परमघंभुंक्ते– इ० च पा० ।

पचत्यघंभुंक्तेकेवलंस्वोदरंभरिः ॥ ५२ ॥ षष्ठयष्टम्योर्विशेत्पापंतैलेमांसेसदैवहि ॥ चतुर्दश्यांतथामायांत्यजेतक्षुरमंगनाम् ॥ ५३ ॥ रजस्वलांनसे
वेतनाश्नीयात्सहभार्यया ॥ एकवासानभुंजीतनभुंजीतोत्कटासने ॥ ५४ ॥ नाश्नंतींस्त्रियमीक्षेततेजःकामोनरोत्तमः ॥ मुखेनोपधमेन्नाग्निंनग्नांनेक्षेतयो
षितम् ॥५५॥ नांघ्रीप्रतापयेदग्नौनवस्त्वशुचिनिक्षिपेत् ॥ प्राणिहिंसांनकुर्वीतनाश्नीयात्संध्ययोर्द्वयोः ॥ ५६ ॥ नाचक्षीतधयंतींगांनेंद्रचापंप्रदर्शयेत् ॥
नादिवोद्धृतसारंचभक्षयेद्दधिनोनिशि ॥ ५७ ॥ स्त्रींधर्मिणींनाभिवादेन्नाद्यादातृप्तिरात्रिषु ॥ तौर्यत्रिकप्रियोनस्यात्कांस्येपादौनधावयेत् ॥ ५८ ॥ नधारये
दन्यभुक्तंवासश्चोपानहावपि ॥ नभिन्नभाजनेश्नीयान्नाश्नीतान्नंविदूषितम् ॥५९ ॥ संविशेन्नार्द्रचरणोनोच्छिष्टःक्वचिदाव्रजेत् ॥ शयानोवानचाश्नीयान्नो
च्छिष्टःसंस्पृशेच्छिरः ॥ ६० ॥ नमनुष्यस्तुतिंकुर्यान्नात्मानमवमानयेत् ॥ अभ्युद्यतंनप्रणमेत्परमर्माणिनोवदेत् ॥ ६१ ॥ एवंगार्हस्थ्यमाश्रित्यवानप्र
स्थाश्रमंव्रजेत् ॥ सस्त्रीकोवागतस्त्रीकोवि[2]रज्येतततःपरम् ॥ ६२ ॥ इत्येवमादयोधर्मागदिताऋषिभिस्तदा ॥ श्रुतारामेणमहतासर्वलोकहितैषिणा॥६३॥
इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेसर्वधर्मोपदेशोनामनवमोऽध्यायः ॥ ९ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ इत्थंसंशृण्व
तोधर्मान्वसंतःसमुपास्थितः ॥ यत्रयज्ञक्रियादीनांप्रारंभःसुमहात्मनाम् ॥ १ ॥ दृष्ट्वातंसमयंधीमान्वसिष्ठःकलशोद्भवः ॥ रामं[3]चंद्रंमहाराजं
प्रत्युवाचयथोचितम् ॥ २ ॥ ॥ वसिष्ठउवाच ॥ ॥ रामचंद्रमहाबाहोसमयःपर्यभूत्तव ॥ हयोयत्रप्रमुच्येतयज्ञार्थंपरिपूजितः ॥ ३ ॥ सामग्री
क्रियतांतत्रआहूयंतांद्विजोत्तमाः ॥ करोतुपूजांभगवान्ब्राह्मणानांयथोचिताम् ॥ ४ ॥ दीनांधकृपणानांचदानंस्वांतेसमुत्थितम् ॥ ददातुविधिव
त्तेषां[4]प्रतिपूज्याधिमान्यच ॥ ५ ॥ भवान्कनकसत्पत्न्यादीक्षितोत्रव्रतंचर ॥ भूमिशायीब्रह्मचारीवसुभोगविवर्जितः ॥ ६ ॥ मृगशृंगधरःकक्ष्यांमेख
लाजिनदंडभृत् ॥ करोतुयज्ञसंभारंसर्वद्रव्यसमन्वितम् ॥ ७ ॥ इतिश्रुत्वामहद्वाक्यंवसिष्ठस्ययथार्थकम् ॥ उवाचलक्ष्मणंधीमान्नानार्थपरिबृंहितम् ॥८॥
॥ श्रीरामउवाच ॥ ॥ शृणुलक्ष्मणमद्वाक्यंश्रुत्वातत्कुरुसत्वरम् ॥ हयमानययत्नेनवाजिमेधक्रियोचितम् ॥ ९ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ श्रुत्वावाक्यंरघुपतेः
शत्रुजिल्लक्ष्मणस्तदा ॥ सेनापतिमुवाचेदंवचोविविधवर्णनम् ॥१०॥ ॥लक्ष्मणउवाच॥ ॥वीराकर्णयमेवचःसुमधुरंश्रुत्वात्वरातःपुनःकार्यंतात्क्षितिपालमौ
लिमुकुटैर्घृष्टांघ्रिरामाज्ञया ॥ सेनांकालबलप्रभंजनबलप्रोद्यत्समर्थांगिनींसज्जांसद्रथहास्तिपत्तिसुहयारोहैर्विधेह्यन्विताम् ॥ ११ ॥ सज्जीयतांवायुजवा
स्तुरंगास्तरंगमालाललितांघ्रिपाताः ॥ सदश्वचारैर्बहुशस्त्रधारिभिःसंरोहितावैरिबलप्रहारिभिः ॥ १२ ॥ संलक्ष्यतांहस्तिनःपर्वताभाआधोरणैःप्रासकुंता

---

[1] कार्यासक्तमित्यर्थः । अभ्युद्यतम्–इतिपाठे अभ्युद्यतं [illegible] । [2] विर[illegible]–इ० पा० । [3] रामं लोकमहाराजम्–इ० पा० । [4] प्रतिपूज्याधिवासनैः इ० पा० ।

ग्रहस्तैः ॥ शूरैःसास्त्रैर्भूरिदानोपहाराःक्षीवाणस्तेसर्वशस्त्रास्त्रपूर्णाः ॥ १३ ॥ विततबहुसमृद्धिभ्राजमानारथामेपवनजवनवेगैर्वाजिभिर्युज्यमानाः ॥ विवि
धरिपुविनाशस्मारकैरायुधास्त्रैर्भृतवलभिविभागानीयतांसूतवृंदैः ॥ १४ ॥ पत्तयःशतशोमह्यमायांत्वस्त्राग्र्यपाणयः ॥ हयमेधार्हवाहस्यरक्षणेवितते
ध्वमाः ॥ १५ ॥ इत्याकर्ण्यवचस्तस्यलक्ष्मणस्यमहात्मनः ॥ सेनानीःकालजिन्नामाकारयामाससज्जताम् ॥ १६ ॥ दशध्रुवकमंडितोलघुसुरोमशोभा
न्वितोविविक्तगलशुक्तिभृद्वितितकंठकोशेमणिः ॥ मुखेविशदकांतिधृत्त्वसितकांतिभृत्कर्णयोर्व्यराजततदाहयोधृतकराग्ररश्मिच्छटः ॥ १७ ॥ कैलासं
शोभितमुखःस्फुरद्रत्नविशोभितः ॥ मुक्ताफलानांमालाभिःशोभितोनिर्ययौहयः ॥ १८ ॥ श्वेतातपत्ररचितःसितचामरशोभितः ॥ बहुशोभापरीतांगोनि
र्ययौहयराट्ततः ॥ १९ ॥ अग्रतोमध्यतश्चैकेपृष्ठतःसैनिकास्तथा ॥ देवाहरिंयथापूर्वंसेवंतेसेवनोचितम् ॥ २० ॥ अथसैन्यंसमाहूयसर्वमाज्ञापयत्तदा ॥
हस्त्यश्वरथपादातवृन्दैःसुबहुसंकुलम् ॥ २१ ॥ ततस्ततःसमेतानांसैन्यानांश्रूयतेध्वनिः ॥ ततोदुंदुभिनादोभूत्तस्मिन्पुरवरेतदा ॥ २२ ॥ तन्निनादेनशू
राणांप्रियेणमहतातदा ॥ कंपंतिगि[3]रिशृंगाणिप्रसादाविचलंतिच ॥ २३ ॥ हेषारवोमहानासीद्वाजिनांमुह्यतांनृप ॥ रथांगघातसंघुष्टाधरासंचलतीवसा ॥
॥ २४ ॥ चलितैर्गजयूथैश्चपृथ्वीरुद्धासमंततः ॥ रजस्तुप्रचलत्तत्रजनांतर्द्धानमादधात् ॥ २५ ॥ निर्जगाममहासैन्यंछत्रैःसंछाद्यभास्करम् ॥ सेना
न्याकालजिन्नाम्नाप्रेरितंजनसंकुलम् ॥ २६ ॥ गर्जंतस्तत्रवीराग्र्याःकुर्वंतोरणसंभ्रमम् ॥ रघुनाथस्ययागायसज्जास्तेप्रययुर्मुदा ॥ २७ ॥ मृगमदमयमंगेष्वं
गरागंदधानाःकुसुमविमलमालाशोभितस्वोत्तमांगाः ॥ मुकुटकटकभूषाभूषितांगाःसमस्ताःप्रययुरवनिनाथप्रेरितास्तेपिसर्वे ॥ २८ ॥ इत्येवंतेमहारा
जंययुःसेनाचरावराः ॥ धनुर्धराःपाशधराःखड्गधाराःस्फुटक्रमाः ॥ २९ ॥ एवंशनैःशनैःप्राप्तोमंडपंयागचिह्नितम् ॥ हयःखुरक्षततलांभूमिंकुर्वन्नभःस्पृ
वन् ॥ ३० ॥ रामोदृष्ट्वाहरिंप्राप्तंबहुसंतुष्टमानसः ॥ वसिष्ठंप्रेरयामासक्रियाकर्तव्यतांप्रति ॥ ३१ ॥ वसिष्ठोराममाहूयस्वर्णपत्नीसमन्वितम् ॥ प्रयोगंका
रयामासर्ब्रह्महत्यापनोदनम् ॥३२॥ ब्रह्मचर्यव्रतधरोमृगशृंगपरिग्रहः ॥ तत्कर्मकारयामासरामःपरपुरंजयः ॥३३॥ प्रारेभेयागकर्मार्थंकुंडंमण्डपसंमितम् ॥
तत्राचार्योभवद्धीमान्वेदशास्त्रविचारवित् ॥ ३४ ॥ वसिष्ठोरघुनाथस्यकुलपूर्वगुरुर्मुनिः ॥ ब्रह्मंस्तत्राचरद्ब्रह्मकर्मागस्त्यस्तपोनिधिः ॥ ३५ ॥ वाल्मी
किर्मुनिरध्वर्युर्मुनिःकण्वस्तुद्वारपः ॥ अष्टौद्वाराणितत्रासन्सतोरणशुभानिवै ॥ ३६ ॥ द्वारिद्वारिद्वयंविप्र[3]ब्राह्मणस्याधिमंत्रवित् ॥ पूर्वद्वारिमुनिश्रेष्ठौदेव

---

१ धृतनरान्यरश्मिच्छदः–इ० पा० । २ कवलाशोभितमुखः–इ०,कलेशशोभितमुखः–इ० च पा० । ३ गिरयस्तुंगाः–इ० पा० । ४ रथांगव्रातसंघुष्टा–इ० पा० । ५ सेनाचर
स्त्वराः–इ० पा० । ६ रामं परपुरंजयम्–इ० पा० । ७ ब्राह्मं कर्म–इ० पा० ३ हे विप्र–वात्स्यायनेत्यर्थः–

वलासितसंज्ञितौ ॥ ३७ ॥ दक्षिणद्वारिभूमानौकश्यपात्रीतपोनिधी ॥ पश्चिमद्वारिऋषभौजातूकर्ण्योऽथजाजलिः ॥ ३८ ॥ उत्तरद्वारितुमुनीद्वौद्वितैक
ततापसौ ॥ एवंद्वारविधिंकृत्वावसिष्ठःकलशोद्भवः ॥ ३९ ॥ हयवर्यस्यसत्पूजांकर्तुमारभतद्विज ॥ सुवासिन्यःस्त्रियस्तत्रवासोलंकारभूषिताः ॥ ४० ॥ हरिद्रा
क्षतगंधाद्यैःपूजयामासुरर्चितम् ॥ नीराजनंततःकृत्वाधूपयित्वागुरूक्षणैः ॥४१॥ वर्धापनंततोवेश्याश्चक्रुस्तावाडवाज्ञया ॥ एवंसंपूज्यविमलेभालेचंदनचर्चि
ते ॥ ४२ ॥ कुंकुमादिकगंधाढ्येसर्वशोभासमन्विते ॥ बबंधभास्वरंपत्रंतप्तहाटकनिर्मितम् ॥ ४३ ॥ तत्रालिखद्दाशरथेःप्रतापबलमूर्जितम् ॥ सूर्यवंशध्वजो
धन्वीधनुर्दीक्षागुरुर्गुरुः[1] ॥ ४४ ॥ यंदेवाःसासुराःसर्वेनमंतिमणिमौलिभिः ॥ तस्यात्मजोवीरबलदर्पहारीरघूद्वहः ॥ ४५ ॥ रामचंद्रोमहाभागःसर्वशूरशिरोम
णिः ॥ तन्माताकोसलनृपपत्नीगर्भसमुद्भवा ॥ ४६ ॥ तस्याःकुक्षिभवंरत्नंरामःशत्रुक्षयंकरः ॥ करोतिहयमेधंवैब्राह्मणेनसुशिक्षितः ॥ ४७ ॥ रावणाभिधविप्रें
द्रवधपापापनुत्तये ॥ मोचितस्तेनवाहानांमुख्योसौवाजिनांवरः ॥ ४८ ॥ महाबलपरीवारपरिखाभिःसुरक्षितः ॥ तद्रक्षकोस्तितद्भ्राताशत्रुघ्नोलवणांतकः ॥ ४९ ॥
हस्त्यश्वरथपादातसेनासंघसमन्वितः ॥ यस्यराज्ञइतिश्रेष्ठोमानःस्यात्स्वबलोन्मदात् ॥ ५० ॥ वयंधनुर्धराःशूराःश्रेष्ठावयमिहोत्कटाः ॥ तेगृह्णंतुबला
द्वाहंरत्नमालाविभूषितम् ॥५१॥ मनोवेगंकामजवंसर्वगत्याधिभास्वरम् ॥ ततोमोचयिताभ्राताशत्रुघ्नोलीलया[2]हयम् ॥ ५२ ॥ शरासनविनिर्मुक्तवत्सदंतैः
शिलाशितैः[3] ॥ ५३ ॥ इत्येवमादिविलिलेखमहामुनींद्रःश्रीरामचंद्रभुजवीर्यलसत्प्रतापम् ॥ शोभानिधानमतिचंचलवायुवेगंपातालभूतलविशेषगतिंमु
मोच ॥ ५४ ॥ शत्रुघ्नमादिदेशाथरामःशस्त्रभृतांवरः ॥ याहिवाहस्यरक्षार्थं[4]पृष्ठतःस्वैरगामिनः ॥ ५५ ॥ शत्रुघ्नगच्छवाहस्यमार्गेभद्रंभवेत्तव ॥ भवेतां
शत्रुविजयौरिपुकर्षणतेभुजौ ॥ ५६ ॥ येयोद्धारःप्रतिरणगतास्तेत्वयावारणीयावाहंरक्षस्वकगुणगणैःसंयुतःसन्महोर्व्याम् ॥ सुप्तान्भ्रष्टान्विगतवसनान्भी
तभीतांस्तुनम्रांस्तान्माहन्याःसुकृतकृतिनोयेनशंसंतिकर्म ॥ ५७ ॥ विरथाभयसंत्रस्तायेवदंतिवयंतव ॥ तेत्वयानहिहंतव्याःशत्रुघ्नसुकृतैषिणा ॥ ५८ ॥
योहन्याद्विमदंमत्तंसुप्तंमग्नंभयातुरम् ॥ तावकोहंब्रुवाणंचसव्रजत्यधमांगतिम् ॥ ५९ ॥ परस्वेचित्तवृत्तिंत्वंमाकृथाःपारदारिके ॥ नीचेरतिंनकुर्वीथाःसर्व
सद्गुणपूरितः ॥ ६० ॥ [5]वृद्धानांप्रेरणंपूर्वंमाकुर्वीथारणंजय ॥ पूज्यपूजातिक्रमंत्वंमाविधेहिदयान्वितः ॥ ६१ ॥ गांविप्रंचनमस्कुर्यावैष्णवंधर्मसंयुतम् ॥
अभिवाद्ययतोगच्छेस्तत्रसिद्धिमवाप्नुयाः ॥ ६२ ॥ विष्णुःसर्वेश्वरःसाक्षीसर्वव्यापकदेहभृत् ॥ येतदीयामहाबाहोतद्रूपाविचरंतिहि ॥ ६३ ॥ येस्मरंति

---

[1] धनुर्दीक्षागुरोर्गुरुः—इ० पा० । [2] हठात्—इ०, लीलयाहवात् इ० पा० । [3] [illegible]—इ० पा० । [4] [illegible] इ० पा० । [5] पूर्वं प्रहारं वृद्धानां मा कुर्वीथा हारिंजय—इ० पा० ।

महाविष्णुंसर्वभूतहृदिस्थितम् ॥ तेमंतव्यामहाविष्णुसमरूपारघूद्वह ॥ ६४ ॥ यस्यस्वीयोनपारक्योयस्यमित्रसमोरिपुः ॥ तेवैष्णवाःक्षणादेवपापिनं
पावयंतिहि ॥ ६५ ॥ येषांप्रियंभागवतंयेषांवैब्राह्मणाःप्रियाः ॥ वैकुंठात्[1]प्रेषितास्तेऽत्रलोकपावनहेतवे ॥ ६६ ॥ येषांवक्रेहरेर्नामहृदिविष्णुःसनातनः ॥
उदरेविष्णुनैवेद्यःसश्वपाकोपिवैष्णवः ॥ ६७ ॥ येषांवेदाःप्रियतमानचसंसारजंसुखम् ॥ स्वधर्मनिरतायेचतान्नमस्कुर्विहान्वितान् ॥ ६८ ॥ शिवेवि
ष्णौनवाभेदोनचब्रह्ममहेशयोः ॥ तेषांपादरजःपूतंवहाम्यघविनाशनम् ॥ ६९ ॥ गौरीगंगामहालक्ष्मीर्यस्यनास्तिपृथक्तया ॥ तेमंतव्यानराःसर्वेस्वर्गलो
कादिहा[2]गताः ॥ ७० ॥ शरणागतरक्षीचमानदानपरायणः ॥ यथाशक्तिहरेःप्रीत्यैसज्ञेयोवैष्णवोत्तमः ॥ ७१ ॥ यस्यनाममहापापराशिंदहतिसत्वरम् ॥
तदीयचरणद्वंद्वेभक्तिर्यस्यसवैष्णवः ॥ ७२ ॥ इंद्रियाणिवशेयेषांमनोपिहरिचिंतकम् ॥ तान्नमस्कृत्यपूयात्सह्याजन्ममरणांतिकात् ॥ ७३ ॥ [3]परस्त्रियं
त्वंकरवालवत्त्यजन्भवेर्यशोभूषणभूतिभूमिः ॥ एवंममादेशमथाचरंश्चलभेःपरंधामसुयोगमीड्यम् ॥ ७४ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवा
त्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेशत्रुघ्नशिक्षाकथनंनामदशमोऽध्यायः ॥ १० ॥ छ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ एवमाज्ञाप्यभगवान्रामश्चामित्रकर्षणः ॥ वीरानालोक
यन्भूयोजगादशुभयागिरा ॥ १ ॥ शत्रुघ्नस्यममभ्रातुर्वाजिरक्षाकरस्यवै ॥ कोगंतापृष्ठतोरक्षंस्तन्निदेशप्रपालकः ॥ २ ॥ यःसर्ववीरान्प्रतिमुख्यमागता
न्विनिर्जयेन्मर्मभिदस्त्रसंघैः ॥ गृह्णात्वसौमेकरवीटकंतद्भूमौयशःस्वंप्रथयन्सुविस्तरम् ॥ ३ ॥ इत्युक्तवतिरामेतुपुष्कलोभरतात्मजः ॥ जग्राहवीटकंत
स्माद्रघुराजकरांबुजात् ॥ ४ ॥ स्वामिन्गच्छामिशत्रुघ्नपृष्ठरक्षाकरोन्वहम् ॥ सन्नद्धःसर्वशस्त्रास्त्रचापबाणधरःप्रभो ॥ ५ ॥ सर्वमद्यक्षितितलंत्वत्प्रता
पोविजेष्यते ॥ एतेनिमित्तभूतावैरामचंद्रमहामते ॥ ६ ॥ भवत्कृपातःसकलंससुरासुरमानुषम् ॥ उपस्थितंप्रयुद्धायतन्निषेधेक्षमोह्यहम् ॥ ७ ॥ सर्वंस्वामीज्ञास्यति
यन्ममविक्रमदर्शनात् ॥ एषगंतास्मिशत्रुघ्नपृष्ठरक्षाप्रकारकः ॥ ८ ॥ एवंब्रुवंतंभरतात्मजंसप्रस्तूयसाध्वित्यनुमोदमानः ॥ शशंससर्वान्कपिवीरमुख्यान्प्रभं
जनोद्भूतमुखान्हरिःप्रभुः ॥ ९ ॥ भोहनूमन्महावीरशृणुमद्वाक्यमादृतः ॥ त्वत्प्रसादान्मयाप्राप्तमिदंराज्यमकंटकम् ॥ १० ॥ [6]सीतयाममसंयोगेयोभवा
ञ्जलधितरेः ॥ चरितंतद्धरेवेद्मिसर्वंतवकपीश्वर ॥ ११ ॥ त्वंगच्छममसैन्यस्यपालकःसन्ममाज्ञया ॥ शत्रुघ्नःसोदरोमह्यं[7]पालनीयस्त्वहंयथा ॥ १२ ॥
यत्रयत्रमतिभ्रंशःशत्रुघ्नस्यप्रजायते ॥ तत्रतत्रप्रबोद्धव्योभ्राताममममहामते ॥ १३ ॥ इतिश्रुत्वामहद्वाक्यंरामचंद्रस्यधीमतः ॥ शिरसातत्समाधायप्रणाम-

---

[1] प्रेषिताः--इ० पा०। [2] स्वर्गलोकादिहामराः--इ० पा०। [3] परस्त्रियं वै कुरुमातृवत्त्वम्--इ० पा०। [4] विनिर्जयेद्दुर्मदशस्त्रसंघैः--इ० पा०। [5] शत्रुघ्नपृष्ठरक्षांकरोम्यहम्--इ० पा०।
[6] सीतया मम संयोगो योऽभवज्जलधिर्नरैः। तारितस्तद्बलं वेद्मि सर्वं तव कपीश्वर--इ० पा०। [7] पालनीयस्त्वया हयः--इ० पा०।

मकरोत्तदा ॥ १४ ॥ अथादिशन्महाराजोजांबवंतंकपीश्वरम् ॥ [1]रघुनाथस्यसेवायै[2]कोंपिषूत्तमतेजसम् ॥ १५ ॥ अंगदोगवयोमैंदस्तथादधिमुखःकपिः ॥
सुग्रीवःप्लवगाधीशःशतवल्यक्षिकौकपी ॥ १६ ॥ नीलोनलोमनोवेगोऽधिगंतावानरांगजः ॥ इत्येवमादयोयूयंसज्जीभूताभवंतुभोः ॥ १७ ॥ सर्वैर्गजैः
सदश्वैश्वतप्तहाटकभूषणैः ॥ कवचैःसशिरस्त्राणैर्भूषितायांतुसत्वराः ॥ १८ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ सुमंत्रमाहूयसुमंत्रिणंतदाजगादरामोबलवीर्यशोभ
नः ॥ अमात्यमौलेवदकेत्रयो[3]ग्यानराहयंपालयितुंसमर्थाः ॥ १९ ॥ तदुक्तमेवमाकर्ण्यजगादपरवीरहा ॥ हयस्यरक्षणेयोग्यान्बालिनोत्रनराधिपान् ॥२०॥
रघुनाथशृणुष्वैतान्नववीरान्सुसंहितान् ॥ धनुर्धरान्महाविद्यान्सर्वशस्त्रास्त्रकोविदान् ॥ २१ ॥ प्रतापाग्र्यंनीलरत्नंतथालक्ष्मीनिधिंनृपम् ॥ रिपुतापंचोग्रहयं
तथाशस्त्रविदंनृपम् ॥ २२ ॥ राजन्योसौनीलरत्नोमहावीरोरथाग्रणीः ॥ सएवलक्षंरक्षेतलक्षंयुध्येतनिर्भयः ॥ २३ ॥ अक्षौहिणीभिर्दशभिर्यातुवाहस्यर
क्षणे ॥ दंशितैस्सशिरस्त्राणैर्ममबाहुभिरुद्धतैः ॥ २४ ॥ प्रतापाग्र्योयोह्ययंचरि[4]पुंगर्वमशातयत् ॥ सव्यापसव्यबाणानांमोक्तासर्वास्त्रवित्तमः ॥ २५ ॥ एषो
क्षौहिणिविंशत्यायातुयज्ञहयावने ॥ सन्नद्धोरिपुनाशाययुवाकोदंडदंडभृत् ॥२६॥ तथालक्ष्मीनिधिस्त्वेषयातुराजन्यसत्तमः ॥ यस्तपोभिः शतधृतिंप्रसा
द्यास्त्राणिचाभ्यसत् ॥ २७ ॥ ब्रह्मास्त्रंपाशुपत्यास्त्रंगारुडंनागसंज्ञितम् ॥ मायूरंनाकुलंरौद्रंवैष्णवंमेघसंज्ञितम् ॥ २८ ॥ वज्रंपार्वतसंज्ञंचतथावायव्यसंज्ञि
तम् ॥ इत्यादिकानामस्त्राणांसंप्रयोगविसर्गवित् ॥ २९ ॥ सएषनिजसैन्यानामक्षौहिण्यैकयायुतः ॥ प्रयातुशूरमुकुटःसर्ववैरिप्रभंजनः ॥ ३० ॥ रिपु
तापोयमेवाद्यगच्छत्वग्र्योधनुर्भृताम् ॥ सर्वशस्त्रास्त्रकुशलोरिपुवंशदवानलः ॥ ३१ ॥ गच्छतात्सेनयाबह्व्याचतुरंगसमेतया ॥ शत्रुघ्नाज्ञांशिरस्येतेदध
त्वद्यबलोत्कटाः ॥ ३२ ॥ उग्राश्वोपिमहाराजातथाशस्त्रविदेषच ॥ सर्वेषांतुसुसंनद्धास्तववाहस्यपालकाः ॥ ३३ ॥ इतिभाषितमाकर्ण्यमंत्रिणःप्रजहर्ष
च ॥ आज्ञापयामासचतान्सुमंत्रकथितान्भटान् ॥ ३४ ॥ तेऽनुज्ञांरघुनाथस्यप्राप्यमोदंप्रपेदिरे ॥ चिरकालंसांपरायंवांच्छंतोयुद्धदुर्मदाः ॥ ३५ ॥ सन्न
द्धाःकवचाद्यैश्वतथाशस्त्रास्त्रवर्तनैः ॥ ययुःशत्रुघ्नसंवासंसीतापतिप्रणोदिताः ॥ ३६ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ अथोक्तऋषिणारामोविधिनापूजयत्क्रमात् ॥
आचार्यादीनृषीन्सर्वान्यथोक्तवरदक्षिणैः ॥ ३७ ॥ आचार्यायददौरामो हस्तिनंषष्टिहायनम् ॥ हयमेकंमनोवेगं रत्नमालाविभूषितम् ॥ ३८ ॥ पौरटंरथ
मेकंचमणिरत्नविभूषितम् ॥ चतुर्भिर्वाजिभिर्युक्तंसर्वोपस्करसंयुतम् ॥ ३९ ॥ मणिलक्षंतुप्रत्यक्षंमुक्ताफलतुलाशतम् ॥ विद्रुमस्यतुलानांतुसहस्रंस्फु
रत्तेजसाम् ॥ ४० ॥ ग्राममेकंसुसंपन्नंनानाजनसमाकुलम् ॥ विचित्रसस्यनिष्पन्नंविविधैर्मंदिरैर्वृतम् ॥ ४१ ॥ ब्रह्मणेऽपितथैवादाद्धोत्रेऽप्यध्वर्यवे

---

[1] रघुनाथस्य शत्रुघ्नस्य । [2] कपीश्वरमजः प्रभुः—इ० पा० । [3] योग्याः—इ० पा० । [4] रिपुवर्गम्—इ० पा० ।

ददौ ॥ ऋत्विग्भ्योभूरिशोदत्त्वाप्रणनामरघूत्तमः ॥ ४२ ॥ सर्वैतेविविधावाग्भिराशीर्भिरभिपूजिताः ॥ चिरंजीवमहाराजरामचन्द्ररघूद्वह ॥ ४३ ॥
कन्यादानंभूमिदानंगजदानंतथैवच ॥ अश्वदानंस्वर्णदानंतिलदानंसमौक्तिकम् ॥ ४४ ॥ अन्नदानंपयोदानमभयंदानमुत्तमम् ॥ रत्नदानानिसर्वाणिविप्रे
भ्यश्चादिशन्महान् ॥ ४५ ॥ देहिदेहिधनंदेहिमानेतिब्रूहिकस्यचित् ॥ ददात्वन्नंददात्वन्नंसर्वभोगसमन्वितम् ॥ ४६ ॥ इत्थंप्रावर्ततमखेरघुनाथस्यधी
मतः ॥ सदक्षिणोद्विजवरैःपूर्णःसर्वशुभक्रियः ॥ ४७ ॥ अथरामानुजोगत्वामातरंप्रणनामह ॥ आज्ञापयाश्वरक्षार्थमेषगच्छामिशोभने ॥ ४८ ॥ त्वत्कृपा
तोरिपुकुलंजित्वाशोभासमन्वितः ॥ आयास्यामिमहाराजैर्हयवर्यसमन्वितः ॥ ४९ ॥ ॥ मातोवाच ॥ ॥ पुत्रगच्छमहावीरशिवाःपंथानएवते ॥
सर्वान्रिपुगणाञ्जित्वापुनरागच्छसन्मते ॥ ५० ॥ पुष्कलंपालयन्निजभ्रातृजंधर्मवित्तमम् ॥ महाबलिनमद्यापिबालकंलीलयायुतम् ॥ ५१ ॥ पुत्रागच्छ
सिचेद्युक्तःपुष्कलेनशुभान्वितः ॥ तदाममप्रमोदःस्यादन्यथाशोकभागहम् ॥ ५२ ॥ इतिसंभाष्यमाणांस्वांमातरंप्रत्युवाचसः ॥ त्वदीयचरणद्वंद्वंस्मर
न्प्राप्स्यामिशोभनम् ॥ ५३ ॥ पुष्कलंपालयित्वाहंनिजांगमिवशोभने ॥ स्वनामसदृशंकृत्वापुनरेष्यामिमोदवान् ॥ ५४ ॥ इत्युक्त्वाप्रययौवीरोरामंसम
खमंडपे ॥ आसीनंमुनिवर्याग्र्यैर्यज्ञवेषधरंवरम् ॥ ५५ ॥ उवाचमतिमान्वीरःसर्वशोभासमन्वितः ॥ रामाज्ञापयरक्षार्थंहयस्यानुज्ञयातव ॥ ५६ ॥ रघु
नाथोपितच्छ्रुत्वाभद्रमस्त्वितिचाब्रवीत् ॥ बालंस्त्रियंप्रमत्तंत्वंमाहन्याःशस्त्रवर्जितम् ॥ ५७ ॥ तदालक्ष्मीनिधिर्भ्राताजानक्याजनकात्मजः ॥ प्रहस्यकिं
चिन्नयनेनर्तयन्रामममब्रवीत् ॥ ५८ ॥ ॥ लक्ष्मीनिधिरुवाच ॥ ॥ रामचंद्रमहाबाहोसर्वधर्मपरायण ॥ शत्रुघ्नंशिक्षयतथायथालोकोत्तरोभवेत् ॥ ५९ ॥
कुलोचितंकर्मकुर्वन्नग्रजाचरितंतथा ॥ गच्छेत्सपरमंधामतेजोबलसमन्वितम् ॥ ६० ॥ त्वयाप्रोक्तंमहाराजब्राह्मणंनावमानयेत् ॥ पित्रातवहतोविप्रःपितृ
भक्तिपरायणः ॥ ६१ ॥ त्वयापिसुमहत्कर्मकृतंलोकविगर्हितम् ॥ अवध्यांमहिलांयस्त्वंहतवान्नियतंततः ॥ ६२ ॥ अग्रजोस्यमहाराजकृतवान्यंपराक्रम
म् ॥ सनकेनकृतःपूर्वंराक्षस्याःकर्णकर्तनम् ॥ ६३ ॥ एवंकरिष्यतिनृपःशत्रुघ्नःशिक्षयातव ॥ यदिनायंतथाकुर्यात्कुलस्यासदृशंभवेत् ॥ ६४ ॥ इत्यु
क्तवंतंतंरामःप्रत्युवाचहसन्निव ॥ मेघगंभीरयावाचासर्ववाक्यविशारदः ॥ ६५ ॥ शृण्वंतुयोगिनःशांताःसमदुःखसुखाःपुनः ॥ जानंत्यपारसंसारनिस्तार
तरणादिकम् ॥ ६६ ॥ येशूराःसमहेष्वासाःसर्वशस्त्रास्त्रकोविदाः ॥ तेचजानंतियुद्धस्यवार्त्तांनतुभवादृशाः ॥ ६७ ॥ परोपतापिनोयेवैयेचोत्पथविसारि
णः ॥ तेहंतव्यानृपैःसर्वैःसर्वलोकहितैषिभिः ॥ ६८ ॥ इत्युक्तमाकर्ण्यसभासदस्तेसर्वेस्मितंचक्रुररिंदमस्य ॥ कुंभोद्भवःपूजितमेनमश्वंविमोचयामाससु

---

१ मुनिवेषधरम् –इ० पा० ।   २ यूयं तु–इ० पा० ।

शोभितांहि ॥ ६९ ॥ इमंमंत्रंसमुच्चार्यवसिष्ठःकलशोद्भवः ॥ कराग्रेणस्पृशन्नश्वंमुमोचजयकांक्षया ॥ ७० ॥ वाजिन्गच्छयथालीलंसर्वत्रधरणीतले ॥
यागार्थंमोचितोयेनपुनरागच्छसत्वरः ॥ ७१ ॥ अश्वस्तुमोचितः सर्वैर्भटैःशस्त्रास्त्रकोविदैः ॥ परीतःप्रययौप्राचींदिशंवायुजवान्वितः ॥ ७२ ॥
प्रचचारबलंसर्वंकंपयद्धरणीतलम् ॥ शेषोपिकिंचिन्नतयाफणयाधृतवान्भुवम् ॥ ७३ ॥ दिशःप्रसेदुःपरितःक्ष्मातलंशोभयान्वितम् ॥ वायवस्तंतुशत्रुघ्नं
पृष्ठतोमंदगामिनः ॥ ७४ ॥ शत्रुघ्नस्यप्रयाणायाभ्युद्यतस्यभुजोस्फुरत् ॥ दक्षिणःशुभमाशंसीजयायचबभूवह ॥ ७५ ॥ पुष्कलःस्वगृहंरम्यंप्रविवेश
समृद्धिमत् ॥ वितर्दिभिर्वलक्षाभिःशोभितंरत्नवेदिकम् ॥ ७६ ॥ तत्रापश्यन्निजांभार्यांपतिव्रतपरायणाम् ॥ किंचित्स्वदर्शनाद्धृष्टांभर्तृदर्शनलालसा
म् ॥ ७७ ॥ मुखारविंदेनचनागवल्लीदलंसुकर्पूरयुतंचचर्वती ॥ नासाफलंतोयभवंमहाधनंबाह्वोर्मृणालीसदृशोःसुकंकणे ॥ ७८ ॥ कुचौतुमालूरफ
लोपमौवरौनितंबबिंबंवरनीविशोभितम् ॥ पादौतुलाकोटिधरौसुकोमलौदधत्यहोऐक्षतसत्पतिंस्वकम् ॥ ७९ ॥ परिरभ्यप्रियांधीरोगद्गदस्वरभाषिणी
म् ॥ तदुरोजपरीरंभनिर्भरीकृतदेहकाम् ॥ ८० ॥ उवाचभद्रेगच्छामिशत्रुघ्नपृष्ठरक्षकः ॥ रामाज्ञयायाज्ञमश्वंपालयन्रथसंयुतः ॥ ८१ ॥ त्वयामेमातरः
पूज्याःपादसंवाहनादिभिः ॥ तदुच्छिष्टंहिभुंजानातत्कर्मकरणादरा ॥ ८२ ॥ सर्वाःपतिव्रतानार्योलोपामुद्रादिकाःशुभाः ॥ नावमान्यास्त्वयाभीरुस्वत
पोबलशोभिताः ॥ ८३ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेहयमोचनपुष्कलभार्यासमागमोनामएकादशोऽध्यायः॥११॥
॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इत्युक्तवंतंस्वपतिंवीक्ष्यप्रेम्णासुनिर्भरम् ॥ प्रत्युवाचहसंतीवकिंचिद्गद्गदभाषिणी ॥ १ ॥ नाथतेविजयोभूयात्सर्वत्ररणमं
डले ॥ शत्रुघ्नाज्ञाप्रकर्तव्याहयरक्षायथाभवेत् ॥ २ ॥ स्मरणीयाहिसर्वत्रसेविकात्वत्पदानुगा ॥ कदापिमानसंनाथत्वत्तोनान्यत्रगच्छति ॥ ३ ॥ परमा
योधनेकांतस्मर्तव्याहंनजातुचित् ॥ सत्यांमयितवस्वांतेयुद्धेविजयसंशयः ॥ ४ ॥ पद्मनेत्रतथाकार्यमूर्मिलाद्यायथामम ॥ हास्यंनैवप्रकुर्वंतिमांवीक्ष्य
करताडनैः ॥५॥ इयंपत्नीमहाभीरोःसंग्रामेप्रपलायितुः ॥ कातरायाहियुद्ध्यंतिशूराणांसमयःकुतः ॥ ६ ॥ इत्येवंनहसंत्युच्चैर्यथामेदेवरांगनाः ॥ तथा
कार्यंमहाबाहोरामस्यहयरक्षणे ॥ ७ ॥ योद्धात्वमादौसर्वत्रपरेयेतवपृष्ठतः ॥ धनुष्टंकारबधिराःक्रियंतांबलिनःपरे ॥ ८ ॥ तवप्रोद्यत्करांभोजकरवाल
भियाबलम् ॥ परेषांभवतात्क्षिप्रमन्योन्यभयव्याकुलम् ॥ ९ ॥ कुलंमहदलंकार्यंपरान्विजयतात्वया ॥ गच्छस्वामिन्महाबाहोतवश्रेयोभवत्विह ॥१०॥
इदंधनुर्गृहाणाशुमहद्गुणविभूषितम् ॥ यस्यगर्जितमाकर्ण्यवैरिवृंदंभयातुरम् ॥ ११ ॥ इमौतेत्विषुधीवीरबध्येतांशंयथाभवेत् ॥ वैरिकोटिविनिष्पेषवा

---

१ वाजिमुख्यम्—इ० पा० ।

णकोटिसुपूरितौ ॥ १२ ॥ कवचंत्विदमाधेहिशरीरेकामसुंदरे ॥ वज्रप्रभामहादीप्तिहतसंतमसंदृढम् ॥ १३ ॥ शिरस्त्राणंनिजोत्तंसेकुरुकांत[2]मनो
रमम् ॥ इमेवतंसेविशदेमणिरत्नविभूषिते ॥ १४ ॥ इतिसुविमलवाचंवीरपुत्रींप्रपश्यन्नयनकमलदृष्ट्यावीक्षमाणस्तदंगम् ॥ अधिगतपरिमादोभा[1]रतिः
शत्रुजेतारणकरणसमर्थस्तांजगादातिधीरः ॥ १५ ॥ ॥ पुष्कलउवाच ॥ ॥ कांतेयत्त्वंवदसिमांतथासर्वंचराम्यहम् ॥ वीरपत्नीभवेत्कीर्तिस्तवकां
तिमतीप्सिता ॥ १६ ॥ इतिकांतिमतीदत्तंकवचंमुकुटंवरम् ॥ धनुर्महेषुधीखड्गंसर्वंजग्राहवीर्यवान् ॥ १७ ॥ परिधायचतत्सर्वंबहुशोभासमन्वितः ॥
शुशुभेतीवसुभटःसर्वशस्त्रास्त्रकोविदः ॥ १८ ॥ तमस्त्रशस्त्रशोभाढ्यंवीरमालाविभूषितम् ॥ कुंकुमागुरुकस्तूरीचंदनादिकचर्चितम् ॥ १९ ॥
नानाकुसुममालाभिराजानुपरिशोभितम् ॥ नीराजयामासमुहुस्तत्रकांतिमतीसती ॥ २० ॥ नीराजयित्वाबहुशःकिरंतीमौक्तिकैर्मुहुः ॥ गलदश्रुचलन्ने
त्रापरिरेभेपतिंनिजम् ॥ २१ ॥ दृढंसपरिरभ्यैतांचिरमाश्वासयत्तदा ॥ वीरपत्निकांतिमतिविरहंमाकृथामम ॥ २२ ॥ एषगच्छामिसविधेतवभो
मेपतिव्रते ॥ इत्युक्त्वातांनिजांपत्नींरथमारुरुहेवरम् ॥ २३ ॥ तंप्रयांतंपतिंश्रेष्ठंनयनैर्निर्निमिषोज्झितैः ॥ विलोकयामासतदापतिव्रतपरायणा ॥ २४ ॥
सययौजनकंद्रष्टुंजननींप्रेमविह्वलाम् ॥ गत्वापितरमंबांचववंदेशिरसामुदा ॥ २५ ॥ मातापुत्रंपरिष्वज्यस्वांकमारोपयत्तदा ॥ मुंचंतीबाष्पनिचयंस्व
स्त्यस्त्वितिजगादसा ॥ २६ ॥ पितरंप्राहभरतंरामोयज्ञकरःपरः ॥ पालनीयोलक्ष्मणेनभवद्भिश्चमहात्मभिः ॥ २७ ॥ आज्ञप्तोऽसौजनन्याचपित्राहर्षि[3]
तयागिरा ॥ ययौशत्रुघ्नकटकंमहावीरविभूषितम् ॥ २८ ॥ रथिभिःपत्तिभिर्वीरैःसदश्वैःसादिभिर्वृतः ॥ ययौमुदारघूत्तंसमहायज्ञहयाग्रणीः ॥ २९ ॥ ग
च्छन्पांचालदेशांश्चकुरूंश्चैवोत्तरान्कुरून् ॥ दशार्णाञ्छ्रीविशालांश्चसर्वशोभासमन्वितः ॥ ३० ॥ तत्रतत्रोपशृण्वानोरघुवीरयशोखिलम् ॥ रावणासुर
घातेनभक्तरक्षाविधायकम् ॥ ३१ ॥ पुनश्चहयमेधादिकार्यमारभ्यपावनम् ॥ यशोवितन्वन्भुवनेलोकान्रामोऽविताभयात् ॥ ३२ ॥ तेभ्यस्तुष्टोददौहारा
न्रत्नानिविविधानिच ॥ महाधनानिवासांसिशत्रुघ्नःप्रवरोमहान् ॥ ३३ ॥ सुमतिर्नामतेजस्वीसर्वविद्याविशारदः ॥ रघुनाथस्यसचिवःशत्रुघ्नानुचरो
वरः ॥ ३४ ॥ ययौतेनमहावीरोग्रामाञ्जनपदान्बहून् ॥ रघुनाथप्रतापेननकोपिह्रतवान्हयम् ॥ ३५ ॥ देशाधिपायेबहवोमहाबलपराक्रमाः ॥ हस्त्यश्वरथ
पादातचतुरंगसमन्विताः ॥ ३६ ॥ संपदोबहुशोनीत्वामुक्तामाणिक्यसंयुताः ॥ शत्रुघ्नंहयरक्षार्थमागतंप्रणतामुहुः ॥ ३७ ॥ इदंराज्यंधनंसर्वंसपुत्रपशुबां
धवम् ॥ रामचंद्रस्यसर्वंहिनमदीयंरघूद्वह ॥ ३८ ॥ एवंतदुक्तमाकर्ण्यशत्रुघ्नःपरवीरहा ॥ आज्ञांस्वांतत्रसंज्ञाप्यययौतैःसहितःपथि ॥ ३९ ॥

---

[1] भरतस्यापत्यं पुमान्। [2] सुंदरि इत्यर्थः। [3] पित्रा च हृषितांगिना--इ० पा०।

एवंक्रमेणसंप्राप्तःशत्रुघ्नोहयसंयुतः ॥ अहिच्छत्रांपुरींब्रह्मन्नानाजनसमाकुलाम् ॥ ४० ॥ ब्रह्मद्विजसमाकीर्णांनानारत्नविभूषिताम् ॥ सौवर्णैःस्फाटिकै
र्हर्म्यैर्गोपुरैःसमलंकृताम् ॥ ४१ ॥ यत्ररंभातिरस्कारकारिण्यःकमलाननाः ॥ दृश्यंतेसर्वहर्म्येषुललनालीलयान्विताः ॥ ४२ ॥ यत्रस्वाचारल
लिताःसर्वभोगैकभोगिनः ॥ धनदानुचरायद्वत्तथालीलासमन्विताः ॥ ४३ ॥ यत्रवीराधनुर्हस्ताःशरसंधानकोविदाः ॥ कुर्वंति[1]तत्रराजानं
सुहृष्टंसुमदाभिधम् ॥ ४४ ॥ एवंविधंददर्शासौनगरंदूरतःप्रभुः ॥ पार्श्वेतस्यपुरश्रेष्ठमुद्यानंशोभयान्वितम् ॥ ४५ ॥ पुन्नागैर्नागचंपैश्चतिलकैर्दे
वदारुभिः ॥ अशोकैःपाटलैश्चूतैर्मंदारैःकोविदारकैः ॥ ४६ ॥ आम्रजंबुकदंबैश्चप्रियालपनसैस्तथा ॥ शालैस्तालैस्तमालैश्चमल्लिकाजातियूथि
भिः ॥ ४७ ॥ नीपैःकदंबैर्बकुलैश्चंपकैर्मदनादिभिः ॥ शोभितंसददर्शाथशत्रुघ्नःपरवीरहा ॥ ४८ ॥ हयोगतस्तद्वनमध्यदेशेतमालतालादिसुशोभि
तेवै ॥ ययौततःपृष्ठतएववीराधनुर्धरैःसेवितपादपद्मः ॥ ४९ ॥ ददर्शतत्ररचितंदेवायतनमद्भुतम् ॥ इंद्रनीलैश्चवैडूर्यैस्तथामारकतैरपि ॥ ५० ॥
शोभितंसुरसेवार्हंकैलास[2]प्रस्थसन्निभम् ॥ जातरूपमयैःस्तंभैःशोभितंसद्मनांवरम् ॥ ५१ ॥ दृष्ट्वातद्रघुनाथस्यभ्रातादेवालयंवरम् ॥ पप्रच्छसुम
तिस्वीयंमंत्रिणंवदतांवरम् ॥५२॥ ॥ शत्रुघ्नउवाच ॥ ॥ वदामात्यवरेदंकिंकस्यदेवस्यकेतनम् ॥ कादेवतापूज्यतेत्रकस्यहेतोःस्थितानघ ॥ ५३ ॥
एवमाकर्ण्यसर्वज्ञोमंत्रविन्निजगादह ॥ शृणुष्वैकमनावीरयथावदिहसर्वशः ॥ ५४ ॥ कामाक्षायाःपरंस्थानंविद्धिविश्वैकशर्मदम् ॥ यस्यादर्शनमात्रे
णसर्वसिद्धिःप्रजापते ॥५५॥ देवासुरास्तुयांस्तुत्वानत्वाप्राप्ता[3]खिलांश्रियम् ॥ धर्मार्थकाममोक्षाणांदात्रीभक्तानुकंपिनी ॥ ५६ ॥ याचितासुमदेनात्रा
हिच्छत्रापतिनापुरा ॥ स्थिताकरोतिसकलंभक्तानांदुःखहारिणी ॥ ५७ ॥ तांनमस्कुरुशत्रुघ्नसर्ववीरशिरोमणे ॥ नत्वाशुसिद्धिंप्राप्नोषिससुरासुरदुर्ल
भाम् ॥५८॥ इतिश्रुत्वाथतद्वाक्यंशत्रुघ्नःशत्रुतापनः ॥ पप्रच्छसकलांवार्तांभवान्याःपुरुषर्षभः ॥५९॥ ॥ शत्रुघ्नउवाच ॥ ॥ कोहिच्छत्रापतीराजासुमदः
किंतपःकृतम् ॥ येनेयंसर्वलोकानांमातातुष्टात्रसंस्थिता ॥ ६० ॥ वदसर्वं[4]महामात्यनानार्थपरिबृंहितम् ॥ यथावत्त्वंहिजानासितस्माद्वदमहामते ॥ ६१ ॥
सुमतिरुवाच ॥ ॥हेमकूटोगिरिःपूर्तःसर्वदेवोपशोभितः ॥ तत्रास्तितीर्थंविमलमृषिवृंदसुसेवितम् ॥ ६२ ॥ सुमदोहितपस्तेपेहतमातृपितृप्रजः ॥ अरि
भिःसर्वसामंतैर्जगामतपसेहितम् ॥ ६३ ॥ वर्षाणित्रीणिसपदात्वेकेन[5]मनसास्मरन् ॥ जगतांमातरंध्यौनासाग्रस्तिमितेक्षणः ॥ ६४ ॥ वर्षाणित्रीणिशुष्का
णांपर्णानांभक्षणंचरन् ॥ चकारपरमुग्रंसतपःपरमदुश्चरम् ॥ ६५ ॥ अब्दानित्रीणिसलिलेशीतकालेममज्जसः ॥ ग्रीष्मेचचारपंचाग्नीन्प्रावृट्सुजलदोन्मु

---

[1] तं सुराजानम्—इ०, तस्य राजानम् इ०च पा०। [2] कैलासप्रस्थमेवकिम्—इ०पा० । [3] विसर्गलोपः संधिश्चार्षौ। प्राप्ताः अखिलां श्रियम् इति पदच्छेदः । [4] पूर्वम्—इ० पा० । [5] शिरसा स्पृशन्—इ०पा० ।

खः ॥ ६६ ॥ त्रीणिवर्षाणिपवनंसंरुध्यस्वांतगोचरम् ॥ भवानींसंस्मरन्धीरोनचकिंचनपश्यति ॥ ६७ ॥ वर्षेतुद्वादशेतीतेदृष्ट्वैतत्परमंतपः ॥ विभाव्य
मनसातीवशक्रःपस्पर्धतंभयात् ॥ ६८ ॥ आदिदेशसकामंतुपरिवारपरीवृतम् ॥ अप्सरोभिःसुसंयुक्तंब्रह्मेंद्रादिजयोद्यतम् ॥ ६९ ॥ गच्छकामसखेमह्यंप्रि
यमाचरमोहन ॥ सुमदस्यतपोविघ्नंसमाचरयथाभवेत् ॥ ७० ॥ इतिश्रुत्वामहद्वाक्यंतुरासाहःस्वयंप्रभुः ॥ उवाचविश्वविजयेप्रौढगर्वोरघूद्वह ॥ ७१ ॥
॥ कामउवाच ॥ ॥ स्वामिन्कोऽसौहिसुमदःकिंतपःस्वल्पकंपुनः ॥ ब्रह्मादीनांतपोभंगंकरोम्यस्यतुकाकथा ॥ ७२ ॥ मद्बाणबलनिर्भिन्नश्चंद्रस्तारांगतःपु
रा ॥ त्वमप्यहल्यांगतवान्विश्वामित्रस्तुमेनिकाम् ॥ ७३ ॥ चिंतांमाकुरुदेवेंद्रसेवकेमयिसंस्थिते ॥ एषगच्छामिसुमदंदेवान्पालयमारिष ॥ ७४ ॥ एवमु
क्त्वाकामदेवोहेमकूटंगिरिंययौ ॥ वसंतेनयुतःसख्यातथैवाप्सरसांगणैः ॥ ७५ ॥ वसंतस्तत्रसकलान्वृक्षान्पुष्पफलैर्युतान् ॥ कोकिलान्षट्पदश्रेण्याघुष्टा
नाशुचकारह ॥ ७६ ॥ वायुःसुशीतलोवातिदक्षिणांदिशमाश्रितः ॥ कृतमालासरित्तीरलवंगकुसुमान्वितः ॥ ७७ ॥ एवंविधेवनेवृत्तेरंभानामाप्सरो
वरा ॥ सखीभिःसंवृतातत्रजगामसुमदांतिकम् ॥ ७८ ॥ तत्रारभतगानंसाकिन्नरस्वरशोभना ॥ मृदंगपणवानेकवाद्यभेदविशारदा ॥ ७९ ॥
तद्गानमाकर्ण्यनराधिपोसौवसंतमालोक्यमनोहरंच ॥ तथान्यपुष्टारटितंमनोरमंचकारचक्षुःपरिवर्तनंबुधः ॥ ८० ॥ तंप्रबुद्धंनृपंवीक्ष्यकामःपुष्पायु
धस्त्वरन् ॥ चकारसत्वरंसज्यंधनुस्तत्पृष्ठतोनघ ॥ ८१ ॥ एकाप्सरास्तत्रनृपस्यपादयोःसंवाहनंनर्तितनेत्रपल्लवा ॥ चकारचान्यातुकटाक्षमो
क्षणंचकारकाचिद्भृशमंगचेष्टितम् ॥ ८२ ॥ अप्सरोभिस्तथाकीर्णःकामविह्वलमानसः ॥ चिंतयामाससमतिमाञ्जितेंद्रियशिरोमणिः ॥ ८३ ॥
एतामेतपसोविघ्नकारिण्योप्सरसांवराः ॥ शक्रेणप्रेषिताःसर्वाःकरिष्यंतियथातथम् ॥ ८४ ॥ इतिसंचिंत्यसुतपास्ताउवाचवरांगनाः ॥ कायूयंकु
त्रसंस्थाःकिंभवतीनांचिकीर्षितम् ॥ ८५ ॥ अत्यद्भुतंजातमहोयद्भवत्योक्षिगोचराः ॥ यास्तपोभिःसुदुष्प्राप्यास्तामेतपसआगताः ॥ ८६ ॥
इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेकामाक्षोपाख्यानंनामद्वादशोऽध्यायः ॥ १२ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इतिवाक्यं
समाकर्ण्यसुमदस्यतपोनिधेः ॥ जगदुःकामसेनास्तंरंभाद्यप्सरसोमुदा ॥ १ ॥ त्वत्तपोभिर्वयंकांतप्राप्ताःसर्ववरांगनाः ॥ तासांयौवनसर्वस्वंभुंक्ष्वत्यजतपः
फलम् ॥ २ ॥ इयंघृताचीसुभगाचंपकाभशरीरभृत् ॥ कर्पूरगंधललितंभुनक्तुत्वन्सुखामृतम् ॥ ३ ॥ एतांमहाभागसुशोभिविभ्रमांमनोहरांगींघन
पीनसत्कुचाम् ॥ कांतोपभुंक्ष्वाशुनिजोग्रपुण्यतःप्राप्तांपुनस्त्वंत्यजदुःखजातम् ॥ ४ ॥ मामप्यनर्घ्याभरणोपशोभितांमंदारमालापरिशोभि
वक्षसम् ॥ नानारताख्यानविचारचंचुरांदृढंयथास्यात्परिरंभणंकुरु ॥ ५ ॥ पिबामृतंमामकवक्त्रनिर्गतंविमानमारुह्यवरंमयासह ॥ सुमेरुशृंगंव्रजपु

ण्यसेवितंसंप्राप्यभोगंकुरुसत्तपःफलम् ॥ ६ ॥ तिलोत्तमायौवनरूपशोभितागृह्णातुतेमूर्धनितापवारणम् ॥ सुचामरौसंततधारयांकितौगंगाप्रवाहा
विवसुंदरोत्तम ॥ ७ ॥ शृणुष्वभोःकामकथांमनोहरांपिबामृतंदेवगणादिवांछितम् ॥ उद्यानमासाद्यचनंदनाभिधंवरांगनाभिर्विहरंकुरुप्रभो ॥ ८ ॥
इत्युक्तमाकर्ण्यमहामतिर्नृपोविचारयामासकुतोह्युपस्थिताः ॥ मयासुसृष्टास्तपसासुरांगनाःप्रत्यूहएवात्रविधेयमेषाकिम् ॥ ९ ॥ इतिचिंतातुरोराजा
स्वांतेसंचिंतयन्सुधीः ॥ जगादमतिमान्वीरःसुमदोदेवताङ्गनाः ॥ १० ॥ यूयंतुममचित्तस्थाजगन्मातृस्वरूपकाः ॥ मयासंचिंत्यतेयाहिसापित्वद्रूपिणी
मता ॥ ११ ॥ इदंतुच्छंस्वर्गसुखंत्वयोक्तंसविकल्पकम् ॥ मत्स्वामिनीमयाभक्त्यासेवितादास्यतेवरम् ॥ १२ ॥ यत्कृपातोविधिःसत्यलोकंप्राप्तोमहान
भूत् ॥ सामेदास्यतिसर्वंहिभक्तदुःखांतकारिणी ॥ १३ ॥ किंनंदनंकिंतुगिरिःकनकेनसुमण्डितः ॥ किंसुधास्वल्पपुण्येनप्राप्यादानवदुःखदा ॥ १४ ॥
इतिवाक्यंसमाकर्ण्यकामस्तुविविधैःशरैः ॥ प्राहरन्नरदेवस्यकर्तुंकिंचिन्नवैप्रभुः ॥ १५ ॥ कटाक्षैर्नूपुरारावैःपरिरंभैर्विलोकनैः ॥ नतस्यचित्तंविभ्रांतंकर्तुं
शक्तावरांगनाः ॥ १६ ॥ गत्वायथागतंशक्रंजगदुर्धीरधीर्नृपः ॥ तच्छ्रुत्वामघवाभीतः[1]सेवामारभतात्मनः ॥ १७ ॥ अथनिश्चितमालोक्यपादपद्मेस्वकें
ऽबिका ॥ जितेंद्रियंमहाराजंप्रत्यक्षाभूत्सुतोषिता ॥ १८ ॥ पंचास्यपृष्ठललितापाशांकुशधरावरा ॥ धनुर्बाणधरामाताजगत्पावनपावनी ॥ १९ ॥ तांवी
क्ष्यमातरंधीमान्सूर्यकोटिसमप्रभाम् ॥ धनुर्बाणसृणीपाशान्दधानांहर्षमाप्तवान् ॥ २० ॥ शिरसाबहुशोनत्वामातरंभक्तिभाविताम् ॥ हसंतींनिजदेहेषु
स्पृशंतींपाणिनामुहुः ॥ २१ ॥ तुष्टावभक्त्युत्कलितचित्तवृत्तिर्महामतिः ॥ गद्गदस्वरसंयुक्तःकंटकांगोपशोभितः ॥ २२ ॥ जयदेविमहादेविभक्तवृंदैक
सेविते ॥ ब्रह्मरुद्रादिदेवेंद्रसेवितांघ्रियुगेनघे ॥ २३ ॥ मातस्तवकलाविद्धमेतद्भातिचराचरम् ॥ त्वदृतेनास्तिसर्वंतन्मातर्भद्रेनमोस्तुते ॥ २४ ॥ मही
त्वयाऽऽधारशक्त्यास्थापिताचलतीहन ॥ सपर्वतवनोद्यानदिग्गजैरुपशोभिता ॥ २५ ॥ सूर्यस्तपतिखेतीक्ष्णैरंशुभिःप्रतपन्महीम् ॥ त्वच्छक्त्यावसु
धासंस्थंरसंगृह्णन्विमुंचति ॥ २६ ॥ अंतर्बहिःस्थितोवह्निर्लोकानांप्रकरोतुशम् ॥ त्वत्प्रतापान्महादेविसुरासुरनमस्कृते ॥ २७ ॥ त्वंविद्यात्वंमहामाया
विष्णोर्लोकैकपालिनः ॥ स्वशक्त्यासृजसीदंत्वंपालयस्यपिमोहिनि ॥ २८ ॥ त्वत्तःसर्वेसुराःप्राप्यसिद्धिंसुखमयंतिवै ॥ मांपालयकृपानाथेवंदितेभक्त
वल्लभे ॥ २९ ॥ रक्षमांसेवकंमातस्त्वदीयचरणारणम् ॥ कुरुमेवांछितांसिद्धिंमहापुरुषपूर्वजे ॥ ३० ॥ [3]सुमतिरुवाच ॥ एवंतुष्टाजगन्मातावृणीष्ववर
मुत्तमम् ॥ उवाचभक्तंसुमदंतपसाकृशदेहिनम् ॥ ३१ ॥ इत्येतद्वाक्यमाकर्ण्यप्रहृष्टःसुमदोनृपः ॥ वव्रेनिजंहृतंराज्यंहतदुर्जनकंटकम् ॥ ३२ ॥

---

[1] मोघमारंभमात्मनः इ० पा० । [2] लोकैकपावनी—इ० पा० । [3] शेष उवाच—इ० पा० ।

महेशीचरणद्वंद्वेभक्तिमव्यभिचारिणीम् ॥ भ्रांतिमुक्तितुसंसारवारिधेस्तारिणींपुनः ॥ ३३ ॥ ॥ कामाक्षोवाच ॥ ॥ राज्यंप्राप्नु
हिसुमदसर्वत्रहतकंटकम् ॥ महिलारत्नसंजुष्टपादपद्मद्वयोभव ॥ ३४ ॥ तववैरिपराभूतिर्माभूयात्सुमदाभिध ॥ यदातुरावणंहत्वारघु
नाथोमहायशाः ॥ ३५ ॥ करिष्यत्यश्वमेधंहिसर्वसंभारशोभितम् ॥ तस्यभ्रातामहावीरःशत्रुघ्नःपरवीरहा ॥ ३६ ॥ पालयन्हयमायास्यत्य
त्रवीरादिभिर्वृतः ॥ तस्मैसर्वंसमर्प्यैत्वंराज्यमृद्धंधनादिकम् ॥ ३७ ॥ पालयिष्यसियोधैःस्वैर्धनुर्धारिभिरुद्भटैः ॥ ततःपृथिव्यांसर्वत्रभ्रमिष्यसिमहा
मते ॥ ३८ ॥ ततोरामंनमस्कृत्यब्रह्मेंद्रेशादिसेवितम् ॥ भुक्तिंप्राप्स्यसिदुष्प्रापांयोगिभिर्यमसाधनैः ॥ ३९ ॥ तावत्कालमिहस्थोस्येयावद्रामहया
गमः ॥ पश्चात्त्वांतुसमुद्धृत्यगंतास्मिपरमंपदम् ॥ ४० ॥ इत्युक्त्वांतर्दधेदेवीसुरासुरनमस्कृता ॥ सुमदोप्यहिछत्रायांशत्रून्हत्वानृपोभवत् ॥ ४१ ॥
एषराजासमर्थोंपिबलवाहनसंयुतः ॥ नग्रहीष्यतितेवाहंमहामायासुशिक्षितः ॥ ४२ ॥ श्रुत्वाप्राप्तंपुरीपार्श्वेहयमेधहयोत्तमम् ॥ त्वांचसर्वैर्महाराजैःसे
वितांघ्रिंमहामतिम् ॥ ४३ ॥ सर्वंदास्यतिसर्वज्ञराजासुमदनामधृक् ॥ अधुनातन्महाराजरामचंद्रप्रतापतः ॥ ४४ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इतिवृत्तंस
माकर्ण्यसुमदस्यमहायशाः ॥ साधुसाध्वितिचोवाचजहर्षमतिमान्बली ॥ ४५ ॥ अहिच्छत्रापतिःसर्वैःस्वै[3]र्गणैःपरिवारितः ॥ सभायांसुखमास्तेयोबहुराज
न्यसेवितः ॥ ४६ ॥ ब्राह्मणावेदविदुषोवैश्याधनसमृद्धयः ॥ राजानंपर्युपासंतेसुमदंशोभयान्वितम् ॥ ४७ ॥ वेदविद्याविनोदेनन्यायिनोब्राह्मणावराः ॥
आशीर्वदंतितंभूपंसर्वलोकैकरक्षकम् ॥ ४८ ॥ एतस्मिन्समयेकश्चिदागत्यनृपतिंजगौ ॥ स्वामिन्नजानेकस्यास्तिहयःपत्रधरोंतिके ॥ ४९ ॥ तच्छ्रुत्वासे
वकंश्रेष्ठंप्रेषयामाससत्वरः ॥ जानीहिकस्यराज्ञोयमश्वोममपुरांतिके ॥ ५० ॥ गत्वाथसेवकस्तत्रज्ञात्वावृत्तांतमादितः ॥ निवेदयामासनृपंमहाराजन्यसे
वितम् ॥ ५१ ॥ सश्रुत्वारघुनाथस्यहयंनित्यमनुस्मरन् ॥ आज्ञापयामासजनंसर्वंराजाविशारदः ॥ ५२ ॥ लोकामदीयाःसर्वेयेधनधान्यसमाकुलाः ॥
तोरणादीनिगेहेषुमंगलानिसृजंत्विह ॥ ५३ ॥ कन्याःसहस्रशोरम्याःसर्वाभरणभूषिताः ॥ गजोपरिसमारूढायांतुशत्रुघ्नसंमुखम् ॥ ५४ ॥ इत्यादिसर्वे
माज्ञाप्यययौराजास्वयंततः ॥ पुत्रपौत्रमहिष्यादिपरिवारसमावृतः ॥ ५५ ॥ शत्रुघ्नःसुमहामात्यैःसुभटैःपुष्कलादिभिः ॥ संयुतोभूपतिंवीरंददर्शसुमदा
भिधम् ॥ ५६ ॥ हस्तिभिःसादिसंयुक्तैःपत्तिभिःपरतापनैः ॥ वाजिभिर्भूषितैर्वीरैःसंयुतंवीरशोभितम् ॥ ५७ ॥ अथागत्यमहाराजःशत्रुघ्नंनतवान्मुदा ॥
धन्योस्मिकृतकृत्योस्मिसत्कृतंचकृतंवपुः ॥ ५८ ॥ इदंराज्यंगृहाणाशुमहाराजोपशोभितम् ॥ महामाणिक्यमुक्तादिमहाधनसुपूरितम् ॥ ५९ ॥ स्वामिं

---

१ वैरिभ्यः पराभवः इत्यर्थः । २ स्थाता--इ० पा० । ३ सुभटैः इ०पा० ।

श्चिरंप्रतीक्षेऽहंहयस्यागमनंप्रति ॥ कामाक्षाकथितंपूर्वंजातंसंप्रतितत्तथा ॥ ६० ॥ विलोकयपुरंमह्यंकृतार्थान्कुरुमानवान् ॥ पावयास्मत्कुलंसर्वैरामानुजमहीपते ॥ ६१ ॥ इत्युक्त्वारोहयामासकुंजरंचंद्रसुप्रभम् ॥ पुष्कलंचमहावीरंतथास्वयमथारुहत् ॥ ६२ ॥ भेरीपणवतूर्याणांवीणादीनांस्वनस्तदा ॥ व्याप्नोतिस्ममहाराजसुमदेनप्रणोदितः ॥ ६३ ॥ कन्याःसमागत्यमहानरेंद्रंशत्रुघ्नमिंद्रादिकसेवितांघ्रिम् ॥ करिस्थितामौक्तिकवृंदसंघैर्वर्धापयामासुरिनप्रयुक्ताः ॥ ६४ ॥ शनैःशनैःसमागत्यपुरीमध्येजनैर्मुदा ॥ वर्धापितोगृहंप्रापतोरणादिकभूषितम् ॥ ६५ ॥ हयरत्नेनसंयुक्तस्तथावीरैःसुशोभितः ॥ राज्ञापुरस्कृतोराजाशत्रुघ्नःप्रापमंदिरम् ॥ ६६ ॥ अर्घादिभिःपूजयित्वारघुनाथानुजंतदा ॥ सर्वंसमर्पयामासरामचंद्रायधीमते ॥ ६७ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणे पातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेशत्रुघ्नाहिच्छत्रापुरीप्रवेशोनामत्रयोदशोऽध्यायः ॥ १३ ॥छ॥

॥ शेषउवाच ॥ ॥ अथस्वागतसंतुष्टंशत्रुघ्नंप्राहभूमिपः ॥ रघुनाथकथांश्रेष्ठांशुश्रूषुःपुरुषर्षभः ॥ १ ॥ ॥ सुमदउवाच ॥ ॥ कच्चिदास्तेसुखंरामःसर्वलोकशिरोमणिः ॥ भक्तरक्षावतारोयंममानुग्रहकारकः ॥ २ ॥ धन्यालोकाइमेपुर्यारघुनाथमुखांबुजम् ॥ येपिबंत्यनिशंचाक्षिपुटकैःपरिमोदिताः ॥ ३ ॥ [1]अर्थजातंमदीयंचनितरांपुरुषर्षभ ॥ कृतार्थंकुलभूम्यादिवस्तुजातंमहामते ॥ ४ ॥ कामाक्षयाप्रसादोमेकृतःपूर्वंदयार्द्रया ॥ रघुनाथमुखांभोजंद्रक्ष्येद्यसकुटुंबकः ॥ ५ ॥ इत्युक्तवतिवीरेतुसुमदेपार्थिवोत्तमे ॥ सर्वंतत्कथयामासरघुनाथगुणोदयम् ॥ ६ ॥ त्रिरात्रंतत्रसंस्थित्यरघुनाथानुजःपरम् ॥ गंतुंचकारधिषणांराज्ञासहमहामतिः ॥ ७ ॥ तज्ज्ञात्वासुमदःशीघ्रंपुत्रंराज्येभ्यषेचयत् ॥ शत्रुघ्नेनमहाराज्ञापुष्कलेनानुमोदितः ॥ ८ ॥ वासांसिबहुरत्नानिधनानिविविधानिच ॥ शत्रुघ्नसेवकेभ्योसौप्रादात्तत्रमहामतिः ॥ ९ ॥ ततोगमनमारेभेमंत्रिभिर्बहुवित्तमैः ॥ पत्तिभिर्वाजिभिर्नागैःसदश्वैरथकोटिभिः ॥ १० ॥ शत्रुघ्नःसहितस्तेनसुमदेनधनुर्भृता ॥ जगाममार्गेविहसन्रघुनाथप्रतापभृत् ॥ ११ ॥ पयोष्णीतीरमासाद्यजगामसहयोत्तमः ॥ पृष्ठतोनुययुःसर्वैयोधा[2]वैर्हयरक्षिणः ॥ १२ ॥ आश्रमान्विविधान्पश्यन्नृषीणांसुतपोभृताम् ॥ तत्रतत्रविशृण्वानोरघुनाथगुणोदयम् ॥ १३ ॥ एषधीमान्हरिर्यातिहरिणापरिरक्षितः ॥ हरिभिर्हरिभक्तैश्चहरिवर्यानुगैर्मुहुः ॥ १४ ॥ इतिशृण्वञ्छुभावाचोमुनीनांपरितःप्रभुः ॥ तुतोषभक्त्युत्कलितचित्तवृत्तिभृतांमहान् ॥ १५ ॥ ददर्शचाश्रमंशुद्धं[3]जनजंतुसमाकुलम् ॥ वेदध्वनिहताशेषामंगलंशृण्वतांनृणाम् ॥ १६ ॥ अग्निहोत्रहविर्धूमपवित्रितनभोखिलम् ॥ मुनिवर्यकृतानेकयागयूपसुशोभितम् ॥ १७ ॥ यत्रगावस्तुहरिणापाल्यंतेपालनोचिताः ॥ मूषकानखनंत्यस्मिन्बिडालस्यभयाद्बिलम् ॥ १८ ॥ मयूरैर्नकुलैःसार्द्धंक्रीडंतिफणिनोनिशम् ॥ गजैःसिंहैर्नित्यमत्रस्थी

---

[1] अक्षिजातम्–इ० पा० । [2] वैरिप्रहारिणः–इ० पा० । [3] द्विजजंतुसमाकुलम्–इ० पा० ।

यतेमित्रतांगतैः ॥ १९ ॥ एणास्तत्रत्यनीवारभक्षणेषुकृतादराः ॥ नभयंकुर्वतेकालाद्रक्षितामुनिवृंदकैः ॥ २० ॥ गावःकुंभसमोधस्कानंदिनीसमविग्रहाः ॥ कुर्वंतिचरणोत्थेनरजसेलांपवित्रिताम् ॥ २१ ॥ मुनिवर्याःसमित्पाणिपद्मैर्धर्मक्रियोचिताम् ॥ दृष्ट्वापप्रच्छसुमतिंसर्वज्ञंराममंत्रिणम् ॥ २२ ॥ ॥ शत्रुघ्नउवाच ॥ ॥ सुमतेकस्यसंस्थानंमुनेर्भातिपुरोगतम् ॥ निर्वैरिजंतुसंसेव्यंमुनिवृंदसमाकुलम् ॥ २३ ॥ श्रोष्यामिमुनिवार्तांचविदधामिपवित्रताम् ॥ निजंवपुस्तदीयाभिर्वार्ताभिर्वर्णनादिभिः ॥ २४ ॥ इतिश्रुत्वामहद्वाक्यंशत्रुघ्नस्यमहात्मनः ॥ कथयामाससचिवोरघुनाथस्यधीमतः ॥ २५ ॥ ॥ सुमतिरुवाच ॥ ॥ च्यवनस्याश्रमंविद्धिमहातापसशोभितम् ॥ निर्वैरिजंतुसंकीर्णंमुनिपत्नीभिरावृतम् ॥ २६ ॥ योऽसौमहामुनिःस्वर्गवैद्ययोर्भागमादधात् ॥ स्वायंभुवमहायज्ञेशक्रमानविभेदनः ॥ २७ ॥ महामुनेःप्रभावोयंनकेनापिसमाप्यते ॥ तपोबलसमृद्धस्यवेदमूर्तिधरस्यह ॥ २८ ॥ श्रुत्वारामानुजोवार्तांच्यवनस्यमहामुनेः ॥ सर्वंपप्रच्छसुमतिंशक्रमानादिभंजनम् ॥ २९ ॥ ॥ शत्रुघ्नउवाच ॥ ॥ कदासौदस्रयोर्भागंचकारसुरपंक्तिषु ॥ किंकृतंदेवराजेनस्वायंभुवमहामखे ॥ ३० ॥ ॥ सुमतिरुवाच ॥ ॥ ब्रह्मवंशेऽतिविख्यातोमुनिर्भृगुरितिश्रुतः ॥ कदाचिद्गतवान्सायंसमिदाहरणंप्रति ॥ ३१ ॥ तदामखविनाशायदमनोराक्षसोबली ॥ आगत्योच्चैर्जगादेदंमहाभयकरंवचः ॥ ३२ ॥ कुत्रास्तिमुनिबंधुःसकुत्रतन्महिलानघा ॥ पुनःपुनरुवाचेदंवचोरोपसमाकुलः ॥ ३३ ॥ तदाहुतवहोज्ञात्वाराक्षसाद्भयमागतम् ॥ दर्शयामासतज्जायामंतर्वतीमनिंदिताम् ॥ ३४ ॥ जहारराक्षसस्तांतुरुदंतींकुररीमिव ॥ भृगोरक्षपतेरक्षरक्षनाथतपोनिधे ॥ ३५ ॥ एवंवदंतीमार्तांतांगृहीत्वानिरगाद्बहिः ॥ [1]दुष्टोवाक्यप्रहारेणबोधयन्सभृगोःसतीम् ॥ ३६ ॥ ततोमहाभयत्रस्तोगर्भश्चोदरमध्यतः ॥ पपातप्रज्वलन्नेत्रोवैश्वानरइवांगजः ॥ ३७ ॥ तेनोक्तंमात्रजाशुत्वंभस्मीभवसुदुर्मते ॥ नहिसाध्वीपरामर्शंकृत्वाश्रेयोऽधियास्यसि ॥ ३८ ॥ इत्युक्तःसपपाताशुभस्मीभूतकलेवरः ॥ मातातदार्भकंनीत्वाजगामाश्रममुन्मनाः ॥ ३९ ॥ भृगुर्वह्निकृतंसर्वंज्ञात्वाकोपसमाकुलः ॥ शशापसर्वभक्षस्त्वंभवदुष्टारिसूचक ॥ ४० ॥ तदाशप्तोतिदुःखार्तोजग्राहांघ्र्याशुशुक्षणिः ॥ कुरुमेनुग्रहंस्वामिन्कृपार्णवमहामते ॥ ४१ ॥ मयानृतंवचोभीत्याकथितंनगुरुद्रुहा ॥ तस्मान्ममोपरिकृपांकुरुधर्मशिरोमणे ॥ ४२ ॥ तदानुग्रहमाधाच्चसर्वभक्षोभवाञ्छुचिः ॥ इत्युक्तवान्हुतभुजंदयार्द्रोमुनितापसः ॥ ४३ ॥ गर्भाच्च्युतस्यपुत्रस्यजातकर्मादिकंशुचिः ॥ चकारविधिवद्विप्रोदर्भपाणिःसुमंगलः ॥ ४४ ॥ च्यवनाच्च्यवनंप्राहुःपुत्रंसर्वेतपस्विनः ॥ शनैःशनैःसववृधेशुक्लेप्रतिपदिंदुवत् ॥ ४५ ॥ सजगामतपःकर्तुंरेवांलोकैकपावनीम् ॥ शिष्यैःपरिवृतःसर्वैस्तपोबलसमन्वितैः ॥ ४६ ॥ गत्वातत्रतपस्तेपेवर्षाणामयुतं

---

[1] दुष्टवाक्यप्रवादेन भर्त्सयंस्तापसः सतीम् ॥–इ० पा० ।

महान् ॥ अंसयोःकिंशुकौजातौवल्मीकोपरिशोभितौ ॥ ४७ ॥ मृगाआगत्यतस्यांगेकंडूंविदधुरुत्सुकाः॥ नकिंचित्सहिजानातिदुर्वारतपसावृतः॥ ४८॥
कदाचिन्मनुरुद्युक्तस्तीर्थयात्रांप्रतिप्रभुः ॥ सकुटुंबोययौरेवांमहाबलसमावृतः ॥ ४९ ॥ तत्रस्नात्वामहानद्यांसंतर्प्यपितृदेवताः ॥ दानानिब्राह्मणेभ्यश्च
प्रादाद्विष्णुप्रतुष्टये ॥ ५० ॥ तत्कन्याविचरंतीसावनमध्येइतस्ततः ॥ सखीभिःसहितारम्यातप्तहाटकभूषणा ॥ ५१ ॥ तत्रदृष्ट्वाथवल्मीकंमहातरुसुशो
भितम् ॥ निमेषोन्मेषरहितंतेजःकिंचिद्ददर्शसा ॥ ५२ ॥ गत्वातत्रशलाकाभिरतुदद्रुधिरंस्रवत् ॥ दृष्ट्वाराज्ञोंगजाखेदंप्राप्तवत्यातिदुःखिता ॥ ५३ ॥
नजनन्यैतथापित्रेशशंसाघेनविप्लुता ॥ स्वयमेवात्मनात्मानंसाशुशोचभयातुरा ॥ ५४ ॥ तदाभूश्चलिताराजन्दिवश्चोल्कापपातह ॥ धूम्रादिशोभव
न्सर्वाःसूर्यश्चपरिवेषितः ॥ ५५ ॥ तदाराज्ञोहयानष्टाहस्तिनोवहवोमृताः ॥ धनंनष्टंरत्नयुतंकलहोभून्मिथस्तदा ॥ ५६ ॥ तदालोक्यनृपोभीतः
किंचिदुद्विग्नमानसः ॥ जनानपृच्छत्केनापिमुनयेत्वपराधितम् ॥ ५७ ॥ पारंपर्येणतज्ज्ञात्वास्वपुत्र्याःपरिचेष्टितम् ॥ ययौसुदुःखितस्तत्रसमृद्धवलवा
हनः ॥ ५८ ॥ तंवैतपोनिधिंवीक्ष्यमहतातपसायुतम् ॥ स्तुत्वाप्रसादयामासमुनिवर्यंदयांकुरु ॥५९॥ तस्मैतुष्टोजगादायंमुनिवर्योमहातपाः ॥ तवात्मजाकृ
तंसर्वमुत्पाताद्यमवेहितत् ॥६०॥ तवपुत्र्यामहाराजचक्षुर्विस्फोटनंकृतम् ॥ वहुसुस्रावरुधिरंजानतीत्वासुवाचन ॥ ६१ ॥ तस्मादियंमहाभूपमह्यंदेयायथा
विधि ॥ ततश्चोत्पातशमनंभविष्यतिनसंशयः ॥ ६२ ॥ तच्छुत्वादुःखितोराजाप्रज्ञाचक्षुषआत्मजाम् ॥ ददौकुलवयोरूपशीललक्षणसंयुताम् ॥ ६३ ॥
दत्तायदानृपेणेयंकन्याकमललोचना ॥ तदोत्पाताःशमंयाताःसर्वेमुनिरुपोद्गताः ॥ ६४ ॥ राजादत्त्वात्मजांतस्मैमुनयेतपसांनिधे ॥ प्रापस्वांनगरींभूयोदुः
खितोयंदयायुतः ॥ ६५ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेच्यवनोपाख्यानंनामचतुर्दशोऽध्यायः ॥ १४ ॥ ॥ छ ॥
॥ सुमतिरुवाच ॥ ॥ अथर्षिःस्वाश्रमंगत्वामानव्यासहभार्यया ॥ मुदंप्रापहताशेषपातकोयोगयुक्तया ॥१॥ सामानवीतंवरमात्मनःपतिंनेत्रेणहीनंजरसाग
तौजसम् ॥ सिषेवएनंहरिमेधसोत्तमंनिजेष्टदात्रींकुलदेवतांयथा ॥२॥ शुश्रूषतीस्वंपतिमिंगितज्ञामहानुभावंतपसांनिधिंप्रियम् ॥ परांमुदंप्रापसतीमनोहरा
शचीयथाशक्रनिषेवणोद्यता ॥ ३ ॥ चरणौसेवतेतन्वीसर्वलक्षणलक्षिता॥राजपुत्रीसुंदरांगीफलमूलोदकाशना॥४॥ नित्यंतद्वाक्यकरणेतत्परापूजनेरता॥
कालक्षेपंप्रकुरुतेसर्वभूतहितेरता ॥५॥ विसृज्यकामंदंभंचद्वेषंलोभमघंमदम् ॥ अप्रमत्तोद्यतानित्यंच्यवनंसमतोषयत् ॥ ६ ॥ एवंतस्यप्रकुर्वाणासेवांवा
क्कायकर्मभिः ॥ सहस्राब्दंमहाराजसाचकामंमनस्यधात् ॥ ७ ॥ कदाचिद्देवभिषजावागतावाश्रमेमुनेः ॥ स्वागतेनसुसंभाव्यतयोःपूजांचकारसा ॥ ८ ॥
शर्यातिकन्याकृतपूजनार्घपाद्यादिनातोषितचित्तवृत्ती ॥ तावूचतुःस्नेहवशेनसुंदरौवरंवृणीष्वेतिमनोहरांगीम् ॥ ९ ॥ तुष्टौतौवीक्ष्यभिषजौदेवानांवरया

---

१ भयं मदम्–इ०पा० ।

चने ॥ मतिंचकारनृपतेःपुत्रीमतिमतांवरा ॥ १० ॥ पत्यभिप्रायमालक्ष्यवाचमूचेनृपात्मजा ॥ दत्तंमेचक्षुषीपत्युर्यदितुष्टौयुवांसुरौ ॥ ११ ॥ इत्येतद्वचनंश्रुत्वासुकन्यायामनोहरम् ॥ सतीत्वंचविलोक्येदमूचतुर्भिषजांवरौ ॥ १२ ॥ त्वत्पतिर्यदिदेवानांभागंयज्ञेदधात्यसौ ॥ आवयोरधुनाकुर्वश्चक्षुषोःस्फुटदर्शनम् ॥ १३ ॥ च्यवनोप्योमितिप्राहभागदानेवरौजसोः ॥ तदाहृष्टावश्विनौतमूचतुस्तपतांवरम् ॥ १४ ॥ निमज्जतांभवानस्मिन्ह्रदेसिद्धविनिर्मिते ॥ इत्युक्तोजरयाग्रस्तदेहोधमनिसंततः ॥ १५ ॥ ह्रदंप्रवेशितोश्विभ्यांस्वयंचामज्जतांह्रदे ॥ पुरुषास्त्रयउत्तस्थुरपीच्यावनिताप्रियाः ॥ १६ ॥ रुक्मस्रजःकुंडलिनस्तुल्यरूपाःसुवाससः ॥ तान्निरीक्ष्यवरारोहासुरूपान्सूर्यवर्चसः ॥ १७ ॥ अजानतीपतिंसाध्वीह्यश्विनौशरणंययौ ॥ दर्शयित्वापतिंतस्यैपातिव्रत्येनतोषितौ ॥ १८ ॥ ऋषिमामंत्र्यययतुर्विमानेनत्रिविष्टपम् ॥ यक्ष्यमाणेक्रतौस्वीयभागकार्याशयायुतौ ॥ १९ ॥ कालेनभूयसाक्षामांकर्शितांव्रतचर्यया ॥ प्रेमगद्गदयावाचापीडितःकृपयाब्रवीत् ॥ २० ॥ तुष्टोऽहमद्यतवभामिनि[1]मानदायाःशुश्रूषयापरमयाहृदिचैकभक्त्या ॥ योदेहिनामयमतीवसुहृत्स्वदेहोनावेक्षितःसमुचितःक्षपितुंमदर्थे ॥ २१ ॥ येमेस्वधर्मनिरतस्यतपःसमाधिविद्यात्मयोगविजिताभगवत्प्रसादाः ॥ तानेवतेमदनुसेवनयाऽविरुद्धान्दृष्टिंप्रपश्यवितराम्यभयानशोकान् ॥ २२ ॥ अन्येपुनर्भगवतोभ्रुवउद्विजृंभविस्रंसितार्थरचनाःकिमुरुक्रमस्य ॥ सिद्धासिभुंक्ष्वविभवान्निजधर्मदोहान्दिव्यान्नरैर्दुरधिगान्नृपविक्रियाभिः ॥ २३ ॥ एवंब्रुवाणमबलाखिलयोगमायाविद्याविचक्षणमवेक्ष्यगताधिरासीत् ॥ संप्रश्रयप्रणयविह्वलयागिरेषद्व्रीडाविलोकविलसद्धसिताननाह ॥ २४ ॥ ॥ सुकन्योवाच ॥ ॥ राद्धंबतद्विजवृषैतदमोघयोगमायाधिपेत्वयिविभोतदवैमिभर्तः ॥ यस्तेभ्यधायिसमयःसकृदंगसंगोभूयाद्गरीयसिगुणःप्रसवःसतीनाम् ॥ २५ ॥ तत्रेतिकृत्यमुपशिक्ष्ययथोपदेशंयेनैषकर्शिततमोतिरिरंसयात्मा ॥ सिध्येततेकृतमनोभवधर्षितायादीनस्तदीशभवनंसदृशंविचक्ष्व ॥ २६ ॥ ॥ सुमतिरुवाच ॥ ॥ प्रियायाःप्रियमन्विच्छंश्च्यवनोयोगमास्थितः ॥ विमानंकामगंराजंस्तर्ह्येवाविरचीकरत् ॥ २७ ॥ सर्वकामदुघंरम्यंसर्वरत्नसमन्वितम् ॥ [2]सर्वार्थोपचयोदर्कंमणिस्तंभैरुपस्कृतम् ॥ २८ ॥ दिव्योपस्तरणोपेतंसर्वकालसुखावहम् ॥ पट्टिकाभिःपताकाभिर्विचित्राभिरलंकृतम् ॥ २९ ॥ स्रग्भिर्विचित्रमालाभिर्मंजुसिंजत्षडंघ्रिभिः ॥ दुकूलक्षौमकौशेयैर्नानावस्त्रैर्विराजितम् ॥ ॥ ३० ॥ उपर्युपरिविन्यस्तनिलयेषुपृथक्पृथक् ॥ क्लृप्तैःकशिपुभिःकांतंपर्यंकव्यजनादिभिः ॥ ३१ ॥ तत्रतत्रविनिक्षिप्तनानाशिल्पोपशोभितम् ॥ महामरकतस्थल्याजुष्टंविद्रुमवेदिभिः ॥ ३२ ॥ द्वाःसुविद्रुमदेहल्याभातंवज्रकपाटकम् ॥ शिखरेष्विंद्रनीलेषुहेमकुंभैराधिश्रितम् ॥ ३३ ॥ चक्षुष्मत्पद्मरागाग्र्यैर्वज्रभि

---

[1] मानिनि–इ० पा० ।

[2] सर्वर्द्ध्युपचयोदर्कम्–इ० पा० ।

त्तिषुनिर्मितैः ॥ जुष्टंविचित्रवैतानैर्मुक्ताहारावलंबितैः ॥ ३४ ॥ हंसपारावतव्रातैस्तत्रतत्रनिकूजितम् ॥ [1]कृत्रिमान्मन्यमानैस्तानधिरुह्याधिरुह्यच ॥ ३५ ॥
विहारस्थानविश्रामसंवेशप्रांगणाजिरैः ॥ यथोपजोषंरचितैर्विस्मापनमिवात्मनः ॥ ३६ ॥ एवंगृहंप्रपश्यंतींनातिप्रीतेनचेतसा ॥ सर्वभूताशयाभिज्ञः
स्वयंप्रोवाचतांप्रति ॥ ३७ ॥ निमज्ज्यास्मिन्ह्रदेभीरुविमानमिदमारुह ॥ सुभ्रूर्भर्तुःसमादायवचःकुवलयेक्षणा ॥ ३८ ॥ सरजोबिभ्रतीवासोवेणी
भूतांश्चमूर्द्धजान् ॥ अंगंचमलपंकेनसंछन्नंशबलस्तनम् ॥ ३९ ॥ आविवेशसरस्तत्रमुदाशिवजलाशयम् ॥ सांतःसरसिवेश्मस्थाःशतानिदशक
न्यकाः ॥ ४० ॥ सर्वाःकिशोरवयसोददर्शोत्पलगंधयः ॥ तांदृष्ट्वाशीघ्रमुत्थायप्रोचुःप्रांजलयःस्त्रियः ॥ ४१ ॥ वयंकर्मकरीस्तुभ्यंशाधिनःकरवाम
किम् ॥ स्नानेनतामहार्हेणस्नापयित्वामनस्विनीम् ॥ ४२ ॥ दुकूलेनिर्मलेनूत्नेददुरस्यैचमानद ॥ भूषणानिपरार्ध्यानिवरीयांसिद्युमंतिच ॥ ४३ ॥ अ
न्नंसर्वगुणोपेतंपानंचैवामृतासवम् ॥ अथादर्शेस्वमात्मानंस्रग्विणंविरजोंबरम् ॥ ४४ ॥ ताभिःकृतस्वस्त्ययनंकन्याभिर्बहुमानितम् ॥ हारेणचमहार्हे
णरुचकेनचभूषितम् ॥ ४५ ॥ निष्कग्रीवंवलयिनंक्वणत्कांचननूपुरम् ॥ श्रोण्योरध्यस्तयाकांच्याकांचन्याबहुरत्नया ॥ ४६ ॥ सुभ्रुवासुदताशुक्ल
स्निग्धापांगेनचक्षुषा ॥ पद्मकोशस्पृधानीलैरलकैश्चलसन्मुखम् ॥ ४७ ॥ यदासस्मारदयितमृषीणांवल्लभंपतिम् ॥ तत्रचास्तेसहस्त्रीभिर्यत्रास्तेसमुनीश्व
रः ॥ ४८ ॥ भर्तुःपुरस्तादात्मानंस्त्रीसहस्रवृतंतदा ॥ निशाम्यतद्योगगतिंसंशयंप्रत्यपद्यत ॥ ४९ ॥ सतांकृतमलस्नानांविभ्राजंतीमपूर्ववत् ॥ आत्म
नोबिभ्रतींरूपंसंवीतरुचिरस्तनीम् ॥ ५० ॥ विद्याधरीसहस्रेणसेव्यमानांसुवाससम् ॥ जातभावोविमानंतदारोहयदमित्रहन् ॥ ५१ ॥ तस्मिन्नलुप्त
महिमाप्रिययानुषक्तोविद्याधरीभिरुपचीर्णवपुर्विमाने ॥ बभ्राजउत्कचकुमुद्गणवानपीच्यस्ताराभिरावृतइवोडुपतिर्नभःस्थः ॥ ५२ ॥ तेनाष्टलोकपवि
हारकुलाचलेंद्रद्रोणीष्वनंगसखमारुतसौभगासु ॥ सिद्धैर्नुतोद्युधुनिपातशिवस्वनासुरेमेचिरंधनदवल्ललनावरूथी ॥ ५३ ॥ वैश्रंभकेसुरवनेनंदनेपुष्प
भद्रके ॥ मानसेचैत्ररथ्येचसरेमेरामयारतः ॥ ५४ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेच्यवनस्यतपोभोगवर्णनंनामपं
चदशोऽध्यायः ॥ १५ ॥ ॥ सुमतिरुवाच ॥ ॥ एवंतयाक्रीडमानःसर्वत्रधरणीतले ॥ नाबुध्यतगतानब्दाञ्छतसंख्यापरीमितान् ॥ १ ॥ त
तोज्ञात्वाथतांविप्रःस्वकालपरिवर्तिनीम् ॥ मनोरथैश्चसंपूर्णास्वस्यप्रियतमांवराम् ॥ २ ॥ न्यवर्तताश्रमंश्रेष्ठंपयोष्णीतीरसंस्थितम् ॥ निर्वैरजंतुजन
तासंकुलंमृगसेवितम् ॥ ३ ॥ तत्रावसत्ससुतपाःशिष्यैर्वेदसमन्वितैः ॥ सेवितांघ्रियुगोनित्यंततापपरमंतपः ॥ ४ ॥ कदाचिदथशर्यातिर्यष्टुमैच्छतदेवताः ॥

---

१ कृत्रिमानि विमानानि त्वधिरुह्यावरुह्य च ॥ –इ० पा० ।

तदाच्यवनमानेतुंप्रेषयामाससेवकान् ॥ ५ ॥ तैराहूतोद्विजवरस्तत्रागच्छन्महाशयः ॥ सुकन्यया [illegible] कन्यास्वाचारपरिनिष्ठया ॥ ६ ॥ आगतंतंमुनिवरं
पत्न्यापुत्र्यामहायशाः ॥ ददर्शदुहितुःपार्श्वेपुरुषंसूर्यवर्चसम् ॥ ७ ॥ राजादुहितरंप्राहकृतपादाभिवंदनाम् ॥ आशिषोनप्रयुंजानोनातिप्रीतमनाइव ॥
॥ ८ ॥ चिकीर्षितंतेकिमिदंपतिस्त्वयाप्रलंभितोलोकनमस्कृतोमुनिः ॥ यात्वजराग्रस्तमसंमतंपतिंविहायजारंभजसेमुमध्वगम् ॥ ९ ॥ कथंमतिस्ते
ऽवगतान्यथासतांकुलप्रसूतेःकुलदूषणंत्विदम् ॥ बिभर्षिजारंयदपत्रपाकुलंपितुःस्वभर्तुश्चनयस्यधस्तमाम् ॥ १० ॥ एवंब्रुवाणंपितरंस्मयमानाशुचिस्मि
ता ॥ उवाचताततजामातातवैषभृगुनंदनः ॥११॥ शशंसपित्रेतत्सर्ववयोरूपाभिलंभनम् ॥ विस्मितःपरमप्रीतस्तनयांपरिषस्वजे ॥ १२ ॥ सोमेनायाजय
द्वीरंग्रहंसोमस्यचाग्रहीत् ॥ असोमपोरप्यश्विनोश्च्यवनःस्वेनतेजसा ॥ १३ ॥ ग्रहंतुग्राहयामासतपोबलसमन्वितः ॥ वज्रंगृहीत्वाशक्रस्तुहंतुंब्राह्मणसत्त
मम् ॥ १४ ॥ अपंक्तिपावनौदेवौकुर्वाणंपंक्तिगोचरौ ॥ शक्रंवज्रधरंदृष्ट्वामुनिःस्वहननोद्यतम् ॥ १५ ॥ हुंकारमकरोद्धीमान्स्तंभयामासतद्भुजम् ॥ इंद्रः
स्तब्धभुजस्तत्रदृष्टःसर्वैश्चमानवैः ॥ १६ ॥ कोपेनश्वसमानोहिर्यथामंत्रनियंत्रितः ॥ तुष्टावसमुनिंशक्रःस्तब्धबाहुस्तपोनिधिम् ॥ १७ ॥ अश्विभ्यांभा
गदानंचकुर्वंतंनिर्भयांतरम् ॥ कथयामासभोःस्वामिन्दीयतामश्विनोर्बलिः ॥ १८ ॥ मयानवार्यतेतातक्षमस्वाघंमहत्कृतम् ॥ इत्युक्तःसमुनिःकोपंजहौ
तूर्णंकृपानिधिः ॥ १९ ॥ इंद्रोमुक्तभुजोऽप्यासीत्तदानींपुरुषर्षभ ॥ एतद्वीक्ष्यजनाःसर्वेकौतुकाविष्टमानसाः ॥ २० ॥ शशंसुर्ब्राह्मणबलंतेतुदेवादिदुर्लभ
म् ॥ ततोराजाबहुधनंब्राह्मणेभ्योऽददन्महान् ॥ २१ ॥ चक्रेचावभृथस्नानंयागांतेशत्रुतापनः ॥ त्वयापृष्टंयदाचक्ष्वच्यवनस्यमहोदयम् ॥ २२ ॥ समया
कथितःसर्वस्तपोयोगसमन्वितः ॥ नमस्कृत्वातपोमूर्तिमिमंप्राप्यजयाशिषः ॥ २३ ॥ प्रेषयत्वंसपत्नीकंरामयज्ञेमनोरमे ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ एवं
तुकुर्वतोर्वार्ताहयःप्रापाश्रमंप्रति ॥ २४ ॥ विदधद्वायुवेगेनपृथ्वींखुरविलक्षिताम् ॥ दूर्वांकुरान्मुखाग्रेणचरंस्तत्रमहाश्रमे ॥ २५ ॥ मुनयोयावदादायदर्भा
न्स्नातुंगतानदीम् ॥ शत्रुघ्नःशत्रुसेनायास्तापनःशूरसंमतः ॥ २६ ॥ तावत्प्रापमुनेर्वासंच्यवनस्यातिशोभितम् ॥ गत्वातदाश्रमेवीरोददर्शच्यवनंमुनि
म् ॥ २७ ॥ सुकन्यायाःसमीपस्थंतपोमूर्तिमिवस्थितम् ॥ ववंदेचरणौतस्यस्वाभिधांसमुदाहरन् ॥ २८ ॥ शत्रुघ्नोहंरघुपतेर्भ्रातावाहस्यपालकः ॥२९॥
नमस्करोमियुष्मभ्यंमहापापोपशांतये ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यजगादमुनिसत्तमः॥३०॥शत्रुघ्नतवकल्याणंभूयान्नरवरर्षभ॥यज्ञंपालयमानस्यकीर्तिस्तेविपु
लाभवेत् ॥ ३१ ॥ चित्रंपश्यतभोविप्रारामोपिमखकारकः ॥ यन्नामस्मरणादीनिकुर्वंतिपापनाशनम् ॥ ३२ ॥ महापातकसंयुक्ताःपरदाररतानराः ॥

---

१ सह-इ०पा० ।

यन्नामस्मरणोद्युक्तामुक्तायांतिपरांगतिम् ॥ ३३ ॥ पादपद्मसमुत्थेनरेणुनाप्रापमूर्तिभृत् ॥ तत्क्षणाद्गौतमार्धांगीजातामोहनरूपधृक् ॥ ३४ ॥ मामकी
यस्यरूपस्यध्यानेनप्रेमनिर्भरा ॥ सर्वपातकराशिंसादग्ध्वाप्राप्तासुरूपताम् ॥ ३५ ॥ दैत्यायस्यमनोहारिरूपंप्रधनमण्डले ॥ पश्यंतःप्रापुरेतस्यरूपंवि
कृतिवर्जितम् ॥ ३६ ॥ योगिनोध्याननिष्ठायेयंध्यात्वायोगमास्थिताः ॥ संसारभयनिर्मुक्ताःप्रयाताःपरमंपदम् ॥ ३७ ॥ धन्योहमद्यरामस्यमुखंद्रक्ष्या
मिशोभनम् ॥ पयोदजलनेत्रांतंसुनसंसुभ्रुसून्नतम् ॥ ३८ ॥ साजिह्वारघुनाथस्यनामकीर्तनमादरात् ॥ करोतिविपरीतायाफणिनोरसनासमा ॥ ३९ ॥
अद्यप्राप्तंतपःपुण्यमद्यपूर्णामनोरथाः ॥ यद्द्रक्ष्येरामचंद्रस्यमुखंब्रह्मादिदुर्लभम् ॥ ४० ॥ तत्पादरेणुनास्वांगंपवित्रंविदधाम्यहम् ॥ विचित्रतरवार्ताभिः
पावयेरसनांस्वकाम् ॥ ४१ ॥ इत्यादिरामचरणस्मरणप्रबुद्धप्रेमव्रजप्रसृतगद्गदवागुदश्रुः ॥ श्रीरामचंद्ररघुपुंगवधर्ममूर्तेभक्तानुकंपकसमुद्धरसंसृतेर्मा
म् ॥ ४२ ॥ जल्पन्नश्रुकलापूर्णोमुनीनांपुरतस्तदा ॥ नाज्ञासीत्तत्रपारक्यंनिजध्यानेनसंस्थितः ॥ ४३ ॥ शत्रुघ्नस्तंमुनिंप्राहस्वामिन्नोमखस
त्तमः ॥ क्रियतांभवतापादरजसासुपवित्रितः ॥ ४४ ॥ महद्भाग्यंरघुपतेर्यद्युष्मन्मानसांतरे ॥ तिष्ठत्यसौमहाबाहुःसर्वलोकसुपूजितः ॥ ४५ ॥ इत्यु
क्तःसपरीवारःसर्वाग्निपरिसंवृतः ॥ जगामच्यवनस्तत्रप्रमोदह्रदसंप्लुतः ॥ ४६ ॥ हनूमांस्तंपदायांतंरामभक्तमवेक्ष्यह ॥ शत्रुघ्नंनिजगादासौवचो
विनयसंयुतः ॥ ४७ ॥ स्वामिन्कथयसित्वंचेन्महापुरुषसुंदरम् ॥ रामभक्तंमुनिवरंनयामिस्वपुरीमहम् ॥ ४८ ॥ इतिश्रुत्वामहद्वाक्यंकपिवीरस्यशत्रुहा ॥
आदिदेशहनूमंतंगच्छप्रापयतंमुनिम् ॥ ४९ ॥ हनूमांस्तंमुनिंस्वीयेपृष्ठआरोप्यवेगवान् ॥ सकुटुंबंनिनायाशुवायुःखइवसर्वगः ॥ ५० ॥ आगतंतंमु
निंदृष्ट्वारामोमतिमतांवरः ॥ अर्घ्यपाद्यादिकंचक्रेप्रीतःप्रणयविह्वलः ॥ ५१ ॥ धन्योऽस्मिमुनिवर्यस्यदर्शनेनतवाधुना ॥ पवित्रितोमखोमह्यंसर्वसंभारसं
भृतः ॥५२॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यच्यवनोमुनिसत्तमः ॥ उवाचप्रेमनिर्भिन्नपुलकांगोतिनिर्वृतः ॥ ५३ ॥ स्वामिन्ब्रह्मण्यदेवस्यतववाडवपूजनम् ॥ युक्तमेवम
हाराजधर्ममार्गप्ररक्षितुः ॥५४॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेच्यवनाश्रमेहयगमनोनामषोडशोऽध्यायः ॥१६॥छ ॥
॥ शेषउवाच ॥ ॥ शत्रुघ्नश्च्यवनस्याथदृष्ट्वाऽचिंत्यंतपोबलम् ॥ प्रशशंसतपोब्राह्मंसर्वलोकैकवंदितम् ॥ १ ॥ अहोपश्यतयोगस्यसिद्धिंब्राह्मणस
त्तमे ॥ यःक्षणादेवदुष्प्रापंतद्विमानमचीकरत् ॥ २ ॥ क्वभोगसिद्धिर्महतीमुनीनाममलात्मनाम् ॥ क्वतपोबलहीनानांभोगेच्छामनुजात्मनाम् ॥ ३ ॥
इतिस्वगतमाशंसञ्छत्रुघ्नश्च्यवनाश्रमे ॥ क्षणंस्थित्वाजलंपीत्वासुखसंभोगमाप्तवान् ॥४॥ हयस्तस्याःपयोष्ण्याख्यानद्याःपुण्यजलात्मनः ॥ पयःपीत्वा
ययौमार्गेवायुवेगगतिर्महान् ॥ ५ ॥ योधास्तन्निर्गमंदृष्ट्वापृष्ठतोनुययुस्तदा ॥ हस्तिभिःपत्तिभिःकेचिद्रथैःकेचनवाजिभिः ॥ ६ ॥ शत्रुघ्नोमात्यवर्येण

---

१ वायुवेगं पदं दधत् ।–इ०पा० ।

सुमत्याख्येनसंयुतः ॥ पृष्ठतोनुजगामाशुरथेनहयशोभिना ॥ ७ ॥ गच्छन्वाजीपुरप्राप्तोविमलाख्यस्यभूपतेः ॥ रत्नातटाख्यंचजनैर्हृष्टपुष्टैःसमा
कुलम् ॥ ८ ॥ ससेवकादुपश्रुत्यरघुनाथहयोत्तमम् ॥ पुरोंतिकेहिसंप्राप्तंसर्वयोधसमन्वितम् ॥ ९ ॥ तदागजानांसततत्याचंद्रवर्णसमानया ॥ अश्वानाम
युतैःसार्धंरथानांकांचनत्विषाम् ॥ १० ॥ सहस्रेणचसंयुक्तःशत्रुघ्नंप्रतिजग्मिवान् ॥ शत्रुघ्नंसनमस्कृत्यसर्वान्प्राप्तान्महारथान् ॥ ११ ॥ वसुकोशंधनं
सर्वंराज्यंतस्मैनिवेद्यच ॥ किंकरोमीतिराजातंजगादपुरतःस्थितः ॥ १२ ॥ राजाधितंस्वीयपदेप्रणम्रंदोर्भ्यांदृढंसंपरिषस्वजेमहान् ॥ जगामसाकंतनये
स्वराज्यंनिक्षिप्यसर्वैर्बहुधन्विभिर्वृतः ॥ १३ ॥ रामचंद्राभिधांश्रुत्वासर्वश्रुतिमनोहराम् ॥ सर्वेप्रणम्यतंवाहंददुर्वसुमहाधनम् ॥ १४ ॥ राजानंपूजयित्वा
तुशत्रुघ्नःपरयामुदा ॥ सेनयासहितोऽगच्छद्वाजिनःपृष्ठतस्तदा ॥ १५ ॥ एवंसगच्छंस्तन्मार्गेपर्वताग्र्यंददर्शह ॥ स्फाटिकैःकानकैरौप्यैराजितंप्रस्थरा
जिभिः ॥ १६ ॥ जलनिर्झरसंह्रादंनानाधातुकभूतलम् ॥ गैरिकादिकसद्धातुलाक्षारंगविराजितम् ॥ १७ ॥ यत्रसिद्धांगनाःसिद्धैःसंक्रीडंत्यकुतोभयाः ॥
गंधर्वाप्सरसोनागायत्रक्रीडंतिलीलया ॥ १८ ॥ गंगातरंगसंस्पर्शशीतवायुनिषेवितम् ॥ वीणारणद्धंसशुककक्कणसुंदरशोभितम् ॥ १९ ॥ पर्वतंवीक्ष्य
शत्रुघ्नउवाचसुमतिंत्विदम् ॥ तद्दर्शनसमुद्भूतविस्मयाविष्टमानसः ॥ २० ॥ कोऽयंमहागिरिवरोविस्मापयतिमेमनः ॥ महारजतसत्प्रस्थोमार्गेराजतिमे
ऽद्भुतः ॥ २१ ॥ अत्रकिंदेवतावासोदेवानांक्रीडनस्थलम् ॥ यदेतन्मनसःक्षोभंकरोतिश्रीसमुच्चयैः ॥ २२ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यजगादसुमतिस्तदा ॥
वक्ष्यमाणगुणागाररामचंद्रपदाब्जधीः ॥ २३ ॥ नीलोयंपर्वतोराजन्पुरतोभातिभूमिप ॥ मनोहरैर्महाशृङ्गैःस्फाटिकाग्रैःसमंततः ॥ २४ ॥
एनंपश्यंतिनोपापाःपरदाररतानराः ॥ विष्णोर्गुणगणान्येवैनमन्यंतेनराधमाः ॥ २५ ॥ श्रुतिस्मृतिसमुत्थंयेधर्मंसद्भिःसुसाधितम् ॥ नमन्यं
तेस्वबुद्धिस्थहेतुवादविचारणाः ॥ २६ ॥ नीलीविक्रयकर्तारोलाक्षाविक्रयकारकाः ॥ योब्राह्मणोघृतादीनिविक्रीणातिसुरापकः ॥ २७ ॥ कन्यां
रूपेणसंपन्नांनदद्यात्कुलशीलिने ॥ विक्रीणातिद्रव्यलोभात्पितापापेनमोहितः ॥ २८ ॥ पत्नींदूषयतेयस्तुकुलशीलवतींनरः ॥ स्वयमेवात्तिमधुरंबंधु
भ्योनददातियः ॥ २९ ॥ भोजनेब्राह्मणार्थेंचपाकभेदंकरोतियः ॥ कृसरंपायसंवापिनार्थिनंदापयेत्कुधीः ॥ ३० ॥ अतिथीनवमन्यंतेसूर्यंतापादितापिता
न् ॥ अंतरिक्षभुजोयेचयेचविश्वासघातकाः ॥ ३१ ॥ नपश्यंतिमहाराजरघुनाथपराङ्मुखाः ॥ असौपुण्योगिरिवरःपुरुषोत्तमशोभितः ॥ ३२ ॥ पवित्र
यतिसर्वान्नोदर्शनेनमनोहरः ॥ अत्रातिष्ठतिदेवानांमुकुटैरर्चितांघ्रिकः ॥ ३३ ॥ पुण्यवद्भिर्दर्शनार्हःपुण्यदःपुरुषोत्तमः ॥ श्रुतयोनेतिनेतीतिब्रुवाणान

---

१ अमायां ब्राह्मणार्थे च इ०, मायांवा ब्राह्मणार्थे च इ० च पा० । २ निजार्थं पाचयेत्कुधीः—इ० पा० । ३ सूर्योढान्सुक्षुधार्दितान्—इ० पा० ।

विदंतियम् ॥ ३४ ॥ यत्पादरजइंद्रादिदेवैर्मृग्यंसुदुर्लभम् ॥ वेदांतादिभिरन्यूनैर्वाक्यैर्विदंतियंबुधाः ॥ ३५ ॥ सोत्रश्रीमान्नीलशैलेवसतेपुरुषोत्तमः ॥
आरुह्यतंनमस्कृत्यसंपूज्यसुकृतादिना ॥ ३६ ॥ नैवेद्यंभक्षयित्वावैभूपभूयाच्चतुर्भुजः ॥ अत्राप्युदाहरंतीममितिहासंपुरातनम् ॥ ३७ ॥ तंशृणुष्वमहा
राजसर्वाश्चर्यसमन्वितम् ॥ [1]रत्नग्रीवस्यनृपतेर्यद्वृत्तंसकुटुंबिनः ॥ ३८ ॥ चतुर्भुजादिकंप्राप्तंदेवदानवदुर्लभम् ॥ आसीत्कांचीमहाराजपुरीलोकेषुविश्रुता ॥
॥ ३९ ॥ महाजनपरीवारसमृद्धबलवाहना ॥ यस्यांवसंतिविप्राग्र्याःषट्कर्मनिरताभृशम् ॥ ४० ॥ सर्वभूतहितेयुक्ताराममभक्तिषुलालसाः ॥ क्षत्रियारण
कर्तारःसंग्रामेप्यपलायिनः ॥ ४१ ॥ परदारपरद्रव्यपरद्रोहपराङ्मुखाः ॥ वैश्याःकुसीदकृष्यादिवाणिज्यशुभवृत्तयः ॥ ४२ ॥ कुर्वन्तिरघुनाथस्यपदा
म्भोजेरतिंसदा ॥ शूद्राब्राह्मणसेवाभिर्गतरात्रिदिनान्तराः ॥ ४३ ॥ कुर्वंतिकथनंरामरामेतिरसनाग्रतः ॥ प्राकृताःकेपिनोपापंकुर्वंतिमनसात्रवै ॥ ४४ ॥
दानंदयादमःसत्यंतत्रातिष्ठंतिनित्यशः ॥ वदतेनपराबाधंवाक्यंकोपिनरोऽनघः ॥ ४५ ॥ नपारक्येधनेलोभंकुर्वंतिनहिपातकम् ॥ एवंप्रजामहाराजरत्नग्री
वेणपाल्यते ॥ ४६ ॥ षष्ठांशंतत्रगृह्णातिनान्यंलोभविवर्जितः ॥ एवंपाल्यमानस्यप्रजाधर्मेणभूपतेः ॥ ४७ ॥ गतानिबहुवर्षाणिसर्वभोगविलासिनः ॥
विशालाक्षींमहाराजएकदाह्यूचिवानिदम् ॥ ४८ ॥ पतिव्रतांधर्मपत्नींपतिव्रतपरायणाम् ॥ पुत्राजाताविशालाक्षिप्रजारक्षाधुरंधराः ॥ ४९ ॥ परीवारो
महान्मह्यंवर्ततेविगतज्वरः ॥ हस्तिनोममशैलाभावाजिनः[2]पवनोपमाः ॥ ५० ॥ रथाश्वसुहयैर्युक्तावर्ततेममनित्यशः ॥ महाविष्णुप्रसादेनकिंचिन्न्यू
नंममास्तिन ॥ ५१ ॥ एवंमनोरथस्त्वेकस्तिष्ठतेमानसेमम ॥ परंतीर्थंमयानाद्यकृतंपरमशोभने ॥ ५२ ॥ गर्भवासविरामायक्षमंगोविंदशोभितम् ॥
वृद्धोजातोस्म्यहंतावद्वलीपलितदेहवान् ॥ ५३ ॥ करिष्यामिमनोहारितीर्थसेवनमादृतः ॥ योनरोजन्मपर्यंतंस्वोदरस्यप्रपूरकः ॥ ५४ ॥ नकरोतिहरेः
पूजांसनरोगोवृषःस्मृतः ॥ तस्माद्गच्छामिभोभद्रेतीर्थयात्रांप्रतिप्रिये ॥ ५५ ॥ सकुटुंबःसुतेन्यस्यधुरंराज्यस्यनिर्भृताम् ॥ इतिव्यवस्यसंध्यायांह
रिंध्यायन्निशांतरे ॥ ५६ ॥ अद्राक्षीत्स्वप्नमध्येकंब्राह्मणंतापसंवरम् ॥ प्रातरुत्थायराजासौकृत्वासंध्यादिकाःक्रियाः ॥ ५७ ॥ सभांमंत्रिजनैःसार्द्धंसुखमासे
दिवान्महान् ॥ तावद्विप्रंददर्शाथतापसंकृशदेहिनम् ॥ ५८ ॥ जटावल्कलकौपीनधारिणंदंडपाणिनम् ॥ अनेकतीर्थसेवाभिःकृतपुण्यकलेवरम् ॥५९॥
राजातंवीक्ष्यशिरसाप्रणनाममहाभुजः ॥ अर्घ्यपाद्यादिकंचक्रेप्रहृष्टात्मामहीपतिः ॥ ६० ॥ सुखोपविष्टंविश्रांतंपप्रच्छविदितंद्विजम् ॥ स्वामिं
स्त्वद्दर्शनान्मेद्यगतंदेहस्यपातकम् ॥ ६१ ॥ महांतःकृपणान्पातुंयांतितद्गेहमादरात् ॥ तस्मात्कथयभोविप्रवृद्धस्यममसंप्रति ॥ ६२ ॥ कोदेवोगर्भना

---

[1] नीलग्रीवस्य–इ० पा० । [2] पर्वतोपमाः–इ० पा० ।

शायकिंतीर्थंचक्षमंभवेत् ॥ यूयंसर्वगताःश्रेष्ठाःसमाधिध्यानतत्पराः ॥ ६३ ॥ सर्वतीर्थावगाहेनकृतपुण्यात्मनोमलाः ॥ यथावच्छृण्वतेमह्यं[1]श्रदधानायविस्तरात् ॥ ६४ ॥ कथयस्वप्रसादेनसर्वतीर्थविचक्षण ॥ ॥ ब्राह्मणउवाच ॥ ॥शृणुराजेंद्रवक्ष्यामियत्पृष्टंतीर्थसेवनम् ॥ ६५ ॥ कस्यदेवस्यकृपयागर्भनिर्वारणंभवेत् ॥ सेव्यःश्रीरामचंद्रोसौसंसारज्वरनाशकः ॥ ६६ ॥ पूज्यःसएवभगवान्पुरुषोत्तमसंज्ञकः ॥ नानापुर्योमयादृष्टाःसर्वपापक्षयंकराः ॥६७॥ अयोध्यासरयूस्तापीतथाद्वारंहरेःपरम् ॥ अवंतीविमलाकांचीरेवासागरगामिनी ॥ ६८ ॥ गोकर्णंहाटकाख्यंचहत्याकोटिविनाशनम् ॥ मल्लिकाख्योमहाशैलोमोक्षदःपश्यतांनृणाम् ॥ ६९ ॥ यत्रांगेषुनृणांतोयंश्यामंवानिर्मलंभवेत् ॥ पातकस्यापहारीदंमयादृष्टंतुतीर्थकम् ॥ ७० ॥ मयाद्वारवतीदृष्टासुरासुरनिषेविता ॥ गोमतीयत्रवहे[2]तिसाक्षाद्ब्रह्मजलाशुभा ॥ ७१ ॥ यत्रस्वापोलयःप्रोक्तोमृतिर्मोक्षइतिश्रुतिः ॥ यस्यांसंवसतांनृणांनकलिःप्रभवेत्कचित् ॥७२॥ चक्रांकायत्रपाषाणामानवाअपिचक्रिणः ॥ पशवःकीटपक्ष्याद्याःसर्वेचक्रशरीरिणः ॥ ७३ ॥ त्रिविक्रमोवसेद्यस्यांसर्वलोकैकपालकः ॥ सापुरीतुमहापुण्यैर्मयादृग्गोचरीकृता ॥ ७४ ॥ कुरुक्षेत्रंमयादृष्टंसर्वहत्यापनोदनम् ॥ स्यमंतपंचकंयत्रमहापातकनाशनम् ॥ ७५ ॥ वाराणसीमयादृष्टाविश्वनाथकृतालया ॥ यत्रोपदिशतेमंत्रंतारकंब्रह्मसंज्ञितम् ॥ ७६ ॥ यस्यांमृताःकीटपतंगभृंगाःपश्चाद्योवासुरयोनयोवा ॥ स्वकर्मसंभोगसुखंविहायग[3]च्छंतिकैलासमतीतदुःखाः ॥ ७७ ॥ मणिकर्णिर्यत्रतीर्थंयस्यामुत्तरवाहिनी ॥ करोतिसंसृतेर्बंधच्छेदंपापकृतामपि ॥ ७८ ॥ कपर्दिनःकुंडलिनःसर्पभूषाधरावराः ॥ गजचर्मपरीधानावसंतिगतदुःखकाः ॥ ७९ ॥ कालभैरवनामात्रकरोतियमशासनम् ॥ नकरोतिनृणांवार्तांयमोदंडधरःप्रभुः ॥ ८० ॥ एतादृशीमयादृष्टाकाशीविश्वेश्वरांकिता ॥ अनेकान्यपितीर्थानिमयादृष्टानिभूमिप ॥ ८१ ॥ परमेकंमहच्चित्रंयद्दृष्टंनीलपर्वते ॥ पुरुषोत्तमसान्निध्येतन्नकाप्यक्षिगोचरम् ॥ ८२ ॥

इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेब्राह्मणसमागमोनामसप्तदशोऽध्यायः ॥ १७ ॥ छ ॥

॥ ब्राह्मणउवाच ॥ ॥ राजंस्त्वंशृणुयद्वृत्तंनीलेपर्वतसत्तमे ॥ यच्छ्रद्दधानाःपुरुषायांतिब्रह्मसनातनम् ॥ १ ॥ मयापर्यटतातत्रगतंनीलाभिधेगिरौ ॥ गंगासागरतोयेनक्षालितप्रांगणेमुहुः ॥ २॥ तत्रभिल्लामयादृष्टाःपर्वताग्रेधनुर्भृतः ॥ चतुर्भुजामूलफलैर्भक्ष्यैर्निर्वाहितक्रमाः ॥ ३ ॥ तदामेमनसिक्षिप्रंसंशयःसुमहानभूत् ॥ चतुर्भुजाःकिमेतेवैधनुर्बाणधरानराः ॥ ४ ॥वैकुंठवासिनांरूपंदृश्यतेविजितात्मनाम् ॥ कथमेतैरुपालब्धंब्रह्माद्यैरपिदुर्लभम् ॥ ५ ॥ शंखचक्रगदाशार्ङ्गपद्मोल्लसितपाणयः ॥ वनमालापरीतांगाविष्णुभक्ताइवांतिके ॥ ६ ॥ संशयाविष्टचित्तेनमयापृष्टंतदानृप ॥ यूयंकेवतयुष्माभिर्लब्धंचातुर्भुजंकथम् ॥७॥ तदातैर्बहुहास्यंतुकृत्वामांप्र

---

[1] उपधादीर्घाभाव आर्षः । [2] वृहती–इ० पा० । [3] गच्छंति मुक्तिं समतीतदुःखाः–इ० पा० ।

तिभाषितम् ॥ ब्राह्मणोयंनजानातिपिंडमाहात्म्यमद्भुतम् ॥ ८ ॥ इतिश्रुत्वाऽवदंचाहंकःपिंडःकस्यदीयते ॥ तन्ममब्रूतधर्मिष्ठाश्चतुर्भुजशरीरिणः ॥ ९ ॥ त
दामद्वाक्यमाकर्ण्यकथितंतैर्महात्मभिः ॥ सर्वंतत्रतुयद्वृत्तंचतुर्भुजभवादिकम् ॥ १० ॥ ॥ किराताऊचुः ॥ ॥ शृणुब्राह्मणवृत्तांतमस्माकंपृथुकःशिशुः ॥
नित्यंजंबूफलादीनिभक्षयन्क्रीडयाचरन् ॥ ११ ॥ एकदारममाणस्तुगिरिशृंगंमनोरमम् ॥ समारुरोहशिशुभिःसमंतात्परिवारितः ॥ १२ ॥ तदा
तत्रददर्शाहंदेवायतनमद्भुतम् ॥ गारुत्मतादिमणिभिःखचितंस्वर्णभित्तिकम् ॥ १३ ॥ स्वकांत्यातिमिरश्रेणींदारयद्रविवद्भृशम् ॥ दृष्ट्वाविस्मयमापे
देकिमिदंकस्यवैगृहम् ॥ १४ ॥ गत्वाविलोकयामीतिकिमिदंमहतांपदम् ॥ इतिसंचिंत्यगेहांतर्जगामबहुभाग्यतः ॥ १५ ॥ ददर्शतत्रदेवेशंसुरासुरनम
स्कृतम् ॥ किरीटहारकेयूरग्रैवेयाद्यैर्विराजितम् ॥ १६ ॥ मनोहरावतंसौचधारयंतंसुनिर्मलौ ॥ पादपद्मेतुलसिकागंधमत्तषडंघ्रिके ॥ १७ ॥ शंखच
क्रगदाशार्ङ्गपद्माद्यैर्मूर्तिसंयुतैः ॥ उपासितांघ्रिश्रीमूर्तिंनारदाद्यैःसुसेवितम् ॥ १८ ॥ केचिद्गायंतिनृत्यंतिहसंतिपरमाद्भुतम् ॥ प्रीणयंतिमहाराजंसर्वलो
कैकवंदितम् ॥ १९ ॥ हरिंवीक्ष्यमदीयोर्भस्तत्रसंजग्मिवान्मुने ॥ देवास्तत्रांविधायोच्चैःपूजांधूपादिसंयुताम् ॥ २० ॥ नैवेद्यंश्रीप्रियस्यार्थंकृत्वानीराज
नंततः ॥ जग्मुःस्वंस्वंगृहंराजन्कृपांपश्यंतआदरात् ॥ २१ ॥ महाभाग्यवशात्तेनप्राप्तंनैवेद्यसिक्थकम् ॥ पतितंब्रह्मदेवाद्यैर्दुर्लभंसुरमानुषैः ॥ २२ ॥
तद्भक्षणंचकृत्वाथोश्रीमूर्तिमवलोक्यच ॥ चतुर्भुजत्वमाप्तंवैपृथुकेनसुशोभिना ॥ २३ ॥ तदास्माभिर्गृहंप्राप्तोबालकोवीक्षितोमुहुः ॥ चतुर्भुजत्वंसंप्रा
प्तःशंखचक्रादिधारकः ॥ २४ ॥ अस्माभिःपृष्टमेतस्याकिमेतज्जातमद्भुतम् ॥ तदाप्रोवाचनःसर्वान्बालकःपरमाद्भुतम् ॥ २५ ॥ शिखराग्रेगतःपूर्वं
तत्रदृष्टःसुरेश्वरः ॥ तत्रनैवेद्यसिक्थंतुमयाप्राप्तंमनोहरम् ॥ २६ ॥ तस्यभक्षणमात्रेणकारणेनतुसांप्रतम् ॥ चतुर्भुजत्वंसंप्राप्तोविस्मयेनसमान्वि
तः ॥ २७ ॥ तच्छ्रुत्वातुवचस्तस्यसद्यःसंप्राप्तविस्मयैः ॥ अस्माभिरप्यसौदृष्टोदेवःपरमदुर्लभः ॥ २८ ॥ अन्नादिकंतत्रभुक्तंसर्वस्वादसमन्वितम् ॥
वयंचतुर्भुजाजातादेवस्यकृपयापुनः ॥ गत्वात्वमपिदेवस्यदर्शनंकुरुसत्तम ॥ २९ ॥ भुक्त्वातत्रान्नसिक्थंतुभवविप्रचतुर्भुजः ॥ त्वयापृष्टंयदाश्चर्यंत
दुक्तंवाडवर्षभ ॥ ३० ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेब्राह्मणोपदेशोनामाष्टादशोऽध्यायः ॥ १८॥ ॥ ब्राह्मणउवाच ॥
इतिश्रुत्वातुतद्वाक्यंभिल्लानामहमद्भुतम् ॥ अत्याश्चर्यमिदंमत्वाप्रहृष्टोभवमित्युत ॥ १ ॥ गंगासागरसंयोगेस्नात्वापुण्यकलेवरः ॥ शृंगमारुरुहेतत्रम
णिमाणिक्यचित्रितम् ॥ २ ॥ तत्रापश्यंमहाराजदेवंदेवादिवंदितम् ॥ नमस्कृत्वाकृतार्थोऽहंजातोन्नप्राशनेनच ॥ ३ ॥ चतुर्भुजत्वंसंप्राप्तःशंखचक्रादि
चिह्नितम् ॥ पुरुषोत्तमदर्शनेननपुनर्गर्भमाविशम् ॥ ४ ॥ राजंस्त्वमपितत्राशुगच्छनीलाभिधंगिरिम् ॥ कृतार्थंकुरुचात्मानंगर्भदुःखविवर्जितम् ॥ ५ ॥

इत्याकर्ण्यवचस्तस्यवाडवाग्र्यस्यधीमतः ॥ पप्रच्छहृष्टगात्रस्तुतीर्थयात्राविधिंमुनिम् ॥ ६ ॥ ॥ राजोवाच ॥ ॥ साधुविप्राग्र्यदेसाधोत्वयामोक्तंममानघ ॥ पुरुषोत्तममाहात्म्यंशृण्वतांपापनाशनम् ॥ ७ ॥ ब्रूहितत्तीर्थयात्रायांविधिंश्रुतिसमन्वितम् ॥ विधिनाकेनसंपूर्णफलप्राप्तिर्नृणांभवेत् ॥ ८ ॥ ॥ ब्राह्मणउवाच ॥ ॥ शृणुराजन्प्रवक्ष्यामितीर्थयात्राविधिंशुभम् ॥ येनसंप्राप्यतेदेवःसुरासुरनमस्कृतः ॥ ९ ॥ वलीपलितदेहोवायौवनेनान्वितोपिवा ॥ ज्ञात्वामृत्युमनिस्तीर्यंहरिंशरणमाव्रजेत् ॥ १० ॥ तत्कीर्तनेतच्छ्रवणेवंदनेतस्यपूजने ॥ मतिरेवप्रकर्तव्यानान्यत्रवनितादिषु ॥ ११ ॥ सर्वंनश्वरमालोक्यक्षणस्थायिसुदुःखदम् ॥ [1]जन्ममृत्युजरातीतंभक्तिवल्लभमच्युतम् ॥ १२ ॥ क्रोधात्कामाद्भयाद्द्वेषाल्लोभाद्दंभान्नरःपुनः ॥ यथाकथंचिद्विभजन्नसदुःखंसमश्नुते ॥ १३ ॥ [2]सहरिर्जायतेसाधुसंगमात्पापवर्जितात् ॥ येषांकृपातःपुरुषाभवंत्यसुखवर्जिताः ॥ १४ ॥ तेसाधवःशांतरागाःकामलोभविवर्जिताः ॥ ब्रुवंतियन्महाराजतत्संसारनिवर्तकम् ॥ १५ ॥ तीर्थेषुलभ्यतेसाधूरामचंद्रपरायणः ॥ यद्दर्शनंनृणांपापराशिदाहाशुशुक्षणिः ॥ १६ ॥ तस्मात्तीर्थेषुगंतव्यंनरैःसंसारभीरुभिः ॥ पुण्योदकेषुसततंसाधुश्रेणिविराजिषु ॥ १७ ॥ तानितीर्थानिविधिनादृष्टानिप्रहरंत्यघम् ॥ तंविधिंनृपशार्दूलकुरुष्वश्रुतिगोचरम् ॥ १८ ॥ विरागंजनयेत्पूर्वंकलत्रादिकुटुंबके ॥ असत्यभूतंतज्ज्ञात्वाहरिंतुमनसास्मरेत् ॥ १९ ॥ क्रोशमात्रंततोगत्वारामरामेतिचब्रुवन् ॥ तत्रतीर्थादिषुस्नात्वाक्षौरंकुर्याद्विधानवित् ॥ २० ॥ मनुष्याणांचपापानितीर्थानिप्रतिगच्छताम् ॥ केशानाश्रित्यतिष्ठंतितस्माद्वपनमाचरेत् ॥ २१ ॥ ततोदंडंतुनिर्ग्रंथिकमंडलुमथाजिनम् ॥ बिभृयाल्लोभनिर्मुक्तस्तीर्थवेषधरोनरः ॥ २२ ॥ विधिनागच्छतांनृणांफलावाप्तिर्विशेषतः ॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेनतीर्थयात्राविधिंचरेत् ॥ २३ ॥ यस्यहस्तौचपादौचमनश्चैवसुसंहितम् ॥ विद्यातपश्चकीर्तिश्चसतीर्थफलमश्नुते ॥ २४ ॥ हरेकृष्णहरेकृष्णभक्तवत्सलगोपते ॥ शरण्यभगवन्विष्णोमांपाहिबहुसंसृतेः ॥ २५ ॥ इतिब्रुवन्रसनयामनसाचहरिंस्मरन् ॥ पादचारीगतिंकुर्यात्तीर्थंप्रतिमहोदयः ॥ २६ ॥ [3]यानेनगच्छन्पुरुषःसम[4]भागफलंलभेत् ॥ उपानद्भ्यांचतुर्थांशंगोयानेगोवधादिकम् ॥ २७ ॥ व्यवहर्तातृतीयांशंसेवयाष्टमभागभाक् ॥ अनिच्छयाव्रजंस्तत्रतीर्थमर्धफलंलभेत् ॥ २८ ॥ यथायथंप्रकर्तव्यातीर्थानामभियात्रिका ॥ पापक्षयोभवत्येवविधिदृष्ट्याविशेषतः ॥ २९ ॥ तत्रसाधून्नमस्कुर्यात्पादवंदनसेवनैः ॥ तद्द्वाराहरिभक्तिर्हिप्राप्यतेपुरुषोत्तमे ॥ ३० ॥ इतितीर्थविधिःप्रोक्तःसमासेननविस्तरात् ॥ एवंविधिंसमाश्रित्यगच्छत्वंपुरुषोत्तमम् ॥ ३१ ॥ तुभ्यंतुष्टोमहाराजदास्यतेभक्तिमच्युतः ॥ यथासंसारनिर्वाहःक्षणादेवभविष्यति ॥ ३२ ॥ तीर्थयात्राविधिंश्रुत्वासर्वपातकनाशनम् ॥ मुच्यतेसर्वपापेभ्य

---

[1] जन्मदुःखजरातीतम्–इ० पा० । [2] स हरिर्ज्ञायते–इ०, स हरिः प्राप्यते–इ० च पा० । [3] अश्वादियानेन । [4] यथोक्तैकभागफलमित्यर्थः ।

उग्रेभ्यःपुरुषर्षभ ॥ ३३ ॥ ॥ सुमतिरुवाच ॥ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यैववंदेचरणौमहान् ॥ तत्तीर्थदर्शनौत्सुक्यविह्वलीकृतमानसः ॥ ३४ ॥ आदिदेशनिजामात्यंमंत्रवित्तमसुत्तमम् ॥ तीर्थयात्रेच्छयासर्वान्सहनेतुंमनोदधत् ॥ ३५ ॥ मंत्रिन्पौरजनान्सर्वानादिशत्वंममाज्ञया ॥ पुरुषोत्तमपादाब्जदर्शनप्रीतिहेतवे ॥ ३६ ॥ येमदीयेपुरेलोकायेचमद्वाक्यकारकाः ॥ सर्वेनिर्यांतुमत्पुर्यामयासहनरोत्तमाः ॥ ३७ ॥ येतुमद्वाक्यमुल्लंघ्यस्थास्यंतिपुरुषागृहे ॥ तेदंड्यायमदंडेनपापिनोऽधर्महेतवः ॥ ३८ ॥ किंतेनसुतवृंदेनबांधवैःकिंसुदुर्नयैः ॥ यैर्नदृष्टःस्वचक्षुर्भ्यांपुण्यदःपुरुषोत्तमः ॥ ३९ ॥ सूकरीयूथवत्तेषांप्रसूतिर्विड्भक्षिका ॥ येषांपुत्राश्चपौत्रावाहरिंनशरणंगताः ॥ ४० ॥ योदेवोनाममात्रेणसर्वान्पावयितुंक्षमः ॥ तंनमस्कुरुताक्षिप्रंमदीयाःप्रकृतिव्रजाः ॥ ४१ ॥ इतिवाक्यंमनोहारिभगवद्गुणगुंफितम् ॥ प्रजहर्षमहामात्यउत्तमःसत्यनामधृक् ॥ ४२ ॥ हस्तिनंवरमारोप्यपटहेनव्यघोषयत् ॥ यदादिष्टंनृपेणेहतीर्थयात्रांसमिच्छता ॥ ४३ ॥ गच्छंतुत्वरितालोकाराज्ञासहमहागिरिम् ॥ दृश्यतांपापसंहारीपुरुषोत्तमनामधृक् ॥ ४४ ॥ क्रियतांसर्वसंसारसागरोगोष्पदंपुनः ॥ भूष्यतांशंखचक्रादिचिह्नैःस्वस्वतनुर्नरैः ॥ ४५ ॥ इत्यादिघोषयामासराज्ञादिष्टंयदद्भुतम् ॥ सचिवोरघुनाथांघ्रिध्याननिर्वारितश्रमः ॥ ४६ ॥ तच्छ्रुत्वाताःप्रजाःसर्वाआनंदरससंप्लुताः ॥ मनोदधुःस्वनिस्तारेपुरुषोत्तमदर्शनात् ॥ ४७ ॥ निर्ययुर्ब्राह्मणास्तत्रशिष्यैःसहसुवेषिणः ॥ आशिषंवरदानाढ्यांददतोभूमिपंप्रति ॥ ४८ ॥ क्षत्रियाधन्विनोवीरावैश्यावस्तुक्रयाश्रिताः ॥ शूद्राःसंसारनिस्तारहर्षितस्वीयविग्रहाः ॥ ४९ ॥ रजकाश्चर्मकाःक्षौद्राःकिराताभित्तिकारकाः ॥ सूचीवृत्त्याचजीवंतस्तांबूलक्रयकारकाः ॥ ५० ॥ तालवाद्यधरायेचयेचरंगोपजीविनः ॥ तैलविक्रयिणश्चैववस्त्रविक्रयिणस्तथा ॥ ५१ ॥ सूतावदंतःपौराणींवार्ताहर्षसमन्विताः ॥ मागधावंदिनस्तत्रानिर्गताभूमिपाज्ञया ॥ ५२ ॥ भिषग्वृत्त्याचजीवंतस्तथापाशककोविदाः ॥ पाकस्वादुरसाभिज्ञाहास्यवाक्यानुरंजकाः ॥ ५३ ॥ ऐंद्रजालिकविद्याढ्यास्तथावार्तासुकोविदाः ॥ प्रशंसंतोमहाराजंनिर्ययुःपुरमध्यतः ॥ ५४ ॥ राजापितत्रनिर्वर्त्यप्रातःसंध्यादिकाःक्रियाः ॥ ब्राह्मणंतापसश्रेष्ठमानिनायसुनिर्मलम् ॥ ५५ ॥ तदाज्ञयामहाराजोनिर्जगामपुराद्बहिः ॥ लोकैरनुगतोराजावभौचंद्रइवोडुभिः ॥ ५६ ॥ क्रोशमात्रंसगत्वाथक्षौरंकृत्वाविधानतः ॥ दंडंकमंडलुंबिभ्रन्मृगचर्मतथाशुभम् ॥ ५७ ॥ शुभवेषेणसंयुक्तोहरिध्यानपरायणः ॥ कामक्रोधादिरहितंमनोबिभ्रन्महायशाः ॥ ५८ ॥ तदादुंदुभयोभेर्यआनकाःपणवास्तथा ॥ शंखवीणादिकाश्चैवाध्मातास्तद्वादकैर्मुहुः ॥ ५९ ॥ जयदेवेशदुःखघ्नपुरुषोत्तमसंज्ञित ॥ दर्शयस्वतनुंमह्यंवदंतोनिर्ययुर्जनाः ॥ ६० ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेरत्नग्रीवस्यतीर्थप्रयाणंनामैकोनविंशोऽध्यायः ॥ १९ ॥ छ ॥

---

१ निर्व्यूह्य—इ० पा० ।

॥ ॥ सुमतिरुवाच ॥ ॥ अथप्रयातेभूपालेसर्वलोकसमन्विते ॥ महाभागैर्वैष्णवैश्चगायकैःकृष्णकीर्तनम् ॥ १ ॥ शुश्रावासौमहाराजोमार्गे
गोविंदकीर्तनम् ॥ जयमाधवभक्तानांशरण्यपुरुषोत्तम ॥ २ ॥ मार्गेतीर्थान्यनेकानिकुर्वन्पश्यन्महोदयम् ॥ तापसब्राह्मणात्तेषांमहिमानमथा
शृणोत् ॥ ३ ॥ विचित्रविष्णुवार्ताभिर्विनोदितमनानृपः ॥ मार्गेमार्गेमहाविष्णुंगापयामासगायकान् ॥ ४ ॥ दीनांधकृपणानांचपंगूनांवासनो
चितम् ॥ दानंददौमहाराजोबुद्धिमान्विजितेंद्रियः ॥ ५ ॥ अनेकतीर्थविरजमात्मानंभव्यतांगतम् ॥ कुर्वन्ययौस्वीयलोकैर्हरिध्यानपरायणः ॥ ६ ॥
नृपोगच्छन्ददर्शाग्रेनदींपापप्रणाशिनीम् ॥ चक्रांकितग्रावयुतांमुनिमानसनिर्मलाम् ॥ ७ ॥ अनेकमुनिवृंदानांबहुश्रेणिविराजिताम् ॥ सारसादिपतत्री
णांकूजितैरुपशोभिताम् ॥ ८ ॥ दृष्ट्वापप्रच्छविप्राग्र्यंतापसंधर्मकोविदम् ॥ अनेकतीर्थमाहात्म्यविशेषज्ञानजृंभितम् ॥ ९ ॥ स्वामिन्केयंनदीपुण्यामुनि
वृन्दनिषेविता ॥ करोतिममचित्तस्यप्रमोदभरनिर्भरम् ॥ १० ॥ इतिश्रुत्वावचस्तस्यराजराजस्यधीमतः ॥ वक्तुंप्रचक्रमेविद्वांस्तीर्थमाहात्म्यमुत्तम
म् ॥ ११ ॥ ॥ ब्राह्मणउवाच ॥ ॥ गंडकीयंनदीराजन्सुरासुरनिषेविता ॥ पुण्योदकपरीवाहहतपातकसंचया ॥ १२ ॥ दर्शनान्स्नानसंपापंस्पर्शनात्क
र्मजंदहेत् ॥ वाचिकंस्वीयतोयस्यपानतःपापसंचयम् ॥ १३ ॥ पुराहृष्ट्वाप्रजानाथःप्रजाःसर्वाविपावनीः ॥ स्वगंडविभुषोनेकपापघ्नींसृष्टवानिमाम्॥ १४॥
एनांनदींयेपुण्योदांस्पृशंतिसुतरंगिणीम् ॥ तेगर्भभाजोनैवस्युरपिपापकृतोनराः ॥ १५ ॥ अस्यांभवायेचाश्मानश्चक्रचिह्नैरलंकृताः ॥ तेसाक्षाद्भगवंतोहिस्व
स्वरूपधराःपराः ॥ १६ ॥ शिलांसंपूजयेद्यस्तुनित्यंचक्रयुतांनरः ॥ नजातुसजनन्यावैजठरंसमुपाविशेत् ॥ १७ ॥ पूजयेद्योनरोधीमाञ्छालग्रामशिलां
वराम् ॥ तेनाचारवताभाव्यंदंभलोभवियोगिना ॥ १८ ॥ परदारपरद्रव्यविमुखेननरेणहि ॥ पूजनीयःप्रयत्नेनशालग्रामःसचक्रकः ॥ १९ ॥ द्वारवत्यांभवं
चक्रंशिलावैगंडकीभवा ॥ पुंसांक्षणाद्धरत्येवपापंजन्मशतार्जितम् ॥ २० ॥ अपिपापसहस्राणांकर्तातावन्नरोभवेत् ॥ शालग्रामशिलातोयंपीत्वापूतोभवे
त्क्षणात् ॥ २१ ॥ ब्राह्मणःक्षत्रियोवैश्यःशूद्रोवेदपथिस्थितः ॥ शालग्रामंपूजयित्वागृहस्थोमोक्षमाप्नुयात् ॥ २२ ॥ नजातुचित्स्त्रियाकार्यंशालग्रामस्यपूज
नम् ॥ भर्तृहीनाथसुभगास्वर्गलोकहितैषिणी ॥ २३ ॥ मोहात्स्पृष्ट्वापिमहिलाजन्मशीलगुणान्विता ॥ हित्वापुण्यसमूहंसासत्वरंनरकंव्रजेत् ॥ २४ ॥ स्त्री
पाणिमुक्तपुष्पाणिशालग्रामशिलोपरि ॥ पवेरधिकपातानिवदंतिब्राह्मणोत्तमाः ॥ २५ ॥ चंदनंविषसंकाशंकुसुमंवज्रसंनिभम् ॥ नैवेद्यंकालकूटाभंभवेद्भ
गवतःकृतम् ॥ २६ ॥ तस्मात्सर्वात्मनात्याज्यःस्त्रियास्पर्शःशिलोपरि ॥ कुर्वतीयातिनरकंयावदिंद्राश्चतुर्दश ॥ २७ ॥ अपिपापसमाचारोब्रह्महत्यायुतो

---

१ विपापिनीः—इ० पा० । २ सर्वाभ्यधिकपापानि—इ० पा० ।

पिवा ॥ शालग्रामशिलातोयंपीत्वायातिपरांगतिम् ॥ २८ ॥ तुलसीचंदनंवारिशंखोघंटाथचक्रकम् ॥ शिलाताम्रस्यपात्रंतुविष्णोर्नामपदामृतम् ॥ २९ ॥
पदामृतंतुनवभिःपापराशिप्रदाहकम् ॥ वदंतिमुनयःशांताःसर्वशास्त्रार्थकोविदाः ॥ ३० ॥ सर्वतीर्थपरिस्नानात्सर्वक्रतुसमर्चनात् ॥ पुण्यंभवतियद्राज
न्विदौविंदौतदद्भुतम् ॥ ३१ ॥ शालग्रामशिलायत्रपूज्यतेपुरुषोत्तमैः ॥ तत्रयोजनमात्रंतुतीर्थकोटिसमन्वितम् ॥ ३२ ॥ शालग्रामाःसमाःपूज्याःसमेषु
द्वितयंनहि ॥ विषमाएवसंपूज्याविषमेषुत्रयंनहि ॥ ३३ ॥ द्वारावतीभवंचक्रंतथावैगंडकीभवम् ॥ उभयोःसंगमोयत्रतत्रगंगासमुद्रगा ॥ ३४ ॥ रूक्षाःकुर्वं
तिपुरुषानायुःश्रीबलवर्जितान् ॥ तस्मात्स्निग्धामनोहारिरूपिण्योददतिश्रियम् ॥ ३५ ॥ आयुष्कामोनरोयस्तुधनकामोहियःपुमान् ॥ पूजयन्सर्वमा
प्नोतिपारलौकिकमैहिकम् ॥ ३६ ॥ प्राणांतकालेपुंसस्तुभवेद्भाग्यवतोनृप ॥ वाचिनामहरेःपुण्यंशिलाहृदितदंतिके ॥ ३७ ॥ गच्छत्सुप्राणमार्गेषुय
स्यविश्रंभतोपिचेत् ॥ शालग्रामशिलास्फूर्तिस्तस्यमुक्तिर्नसंशयः ॥ ३८ ॥ पुराभगवताप्रोक्तमंबरीषायधीमते ॥ ब्राह्मणान्यासिनःस्निग्धाःशालग्राम
शिलास्तथा ॥ ३९ ॥ स्वरूपत्रितयंमह्यमेतद्धिक्षितिमंडले ॥ पापिनांपापनिर्हारंकर्तुंधृतमुदंचता ॥ ४० ॥ निंदंतिपापिनोयेवाशालग्रामशिलांस
कृत् ॥ कुंभीपाकेपचंत्याशुयावदाभूतसंप्लवम् ॥ ४१ ॥ पूजांसमुद्यतंकर्तुंयोवारयतिमूढधीः ॥ तस्यमातापिताबंधुवर्गोनरकभागिनः ॥ ४२ ॥ योवा
कथयतिश्रेष्ठंशालग्रामार्चनंकुरु ॥ सकृतार्थोनयत्याशुवैकुंठंस्वस्यपूर्वजान् ॥ ४३ ॥ अत्रैवोदाहरंतीममितिहासंपुरातनम् ॥ मुनयोवीतरागाश्चकामक्रोध
विवर्जिताः ॥ ४४ ॥ पुराकीकटसंज्ञेवैदेशेधर्मविवर्जिते ॥ आसीत्पुल्कसजातीयोनरःशबरसंज्ञितः ॥ ४५ ॥ नित्यंजंतुवधोद्युक्तःशरासनधरोमुहुः ॥ ती
र्थंप्रतियियासूनांबलाद्धरतिजीवितम् ॥ ४६ ॥ अनेकप्राणिहत्याकृत्परस्वेनिरतःसदा ॥ सदारागादिसंयुक्तःकामक्रोधादिसंयुतः ॥ ४७ ॥ विचर
त्यनिशंभीमेवनेप्राणिवधंकरः ॥ विषसंसक्तबाणाग्ररूढचापगुणोद्धुरः ॥ ४८ ॥ सकदापर्यटन्व्याधःप्राणिमात्रभयंकरः ॥ कालंप्राप्तंनजानातेसमीपेप्यु[२]
ग्रमानसः ॥ ४९ ॥ यमदूतास्तुसंप्राप्ताःपाशमुद्गरपाणयः ॥ ताम्रकेशादीर्घनखालंबदंष्ट्राभयानकाः ॥ ५० ॥ श्यामालोहस्यनिगडान्बिभ्रतोमोहका
रकाः ॥ बध्नंतुपापिनंह्येनंप्राणिमात्रभयंकरम् ॥ ५१ ॥ कदाचिन्मनसानायंप्राणिमात्रोपकारकः ॥ परदारपरद्रव्यपरद्रोहपरायणः ॥ ५२ ॥ एतस्याजिह्वां
महतीमहंनिष्कासयाम्यतः ॥ एकोवदतिचैतस्यचक्षुरुत्पाटयाम्यहम्॥५३॥एकोवदतिचैतस्यकरौकृंतामिपापिनः ॥ अन्योवदत्यहंकर्णौकर्तयामिदुरात्म
नः॥५४॥एवंवदंतःसुभृशंदन्तैर्दन्तानिपीडकाः॥आगत्यतंदुरात्मानंसायुधास्तस्थुरुन्मदाः॥५५॥ एकोदूतस्तदासर्परूपंधृत्वादशत्पदे॥सदष्टमात्रःसहसाग

---

१ आयुःश्रीकांतिवर्जितान्—इ०, आयुःश्रीकीर्तिवर्जितान्—इ०, आयुर्वित्तविवर्जितान्—इ० च पा० ।   २ मुग्धमानसः—इ० पा० ।

तासुःपर्यंजायत॥५६॥तदातंलोहपाशेनबद्धातेयमकिंकराः॥कशाभिस्ताडयामासुर्मुद्गरैःप्राहरन्क्रुधा॥५७॥अहोदुष्टदुरात्मंस्त्वंकदाचिन्नाचरःशुभम्॥ म
नसापियतस्त्वांवैक्षेप्स्यामोरौरवेषुच॥५८॥त्वङ्मांसंवायसारौद्राभक्षयिष्यंतिवैक्रुधा॥आजन्मतस्तुभवतानकृतंहरिसेवनम्॥५९॥त्वयाकलत्रपुत्राद्यांद्रो
हंकृत्वासुपोषिताः॥ नकदाचित्स्मृतोदेवःपापहारीजनार्दनः॥६०॥ तस्मात्त्वांलोहशंकौवाकुंभीपाकेचरौरवे॥धर्मराजाज्ञयासर्वैनेष्यामोबहुताडनैः॥६१॥
एवमुक्त्वायदानेतुंसमैच्छन्यमकिंकराः ॥ तावत्प्राप्तोमहाविष्णुचरणाब्जपरायणः ॥ ६२ ॥ यमदूतास्तदादृष्टावैष्णवेनमहात्मना ॥ पाशमुद्गरदंडादिदु
ष्टायुधधरागणाः ॥ ६३ ॥ पुल्कसंलोहनिगडैर्बद्धायातुंसमुद्यताः ॥ बन्धबन्धग्रसच्छिन्धिभिन्धिभिन्धीतिवादिनः ॥ ६४ ॥ तदाकृपालुस्तंप्रेक्ष्यपद्मनाभ
परायणः ॥ अत्यंतकृपयायुक्तंचेतस्तत्रतदाकरोत् ॥ ६५ ॥ असौमहादुष्टपीडांमायातुममसन्निधौ ॥ मोचयाम्यहमद्यैवयमदूतेभ्यएवच ॥ ६६ ॥ इतिकृ
त्वामतितस्मिन्कृपायुक्तोमुनीश्वरः ॥ शालग्रामशिलांहस्तेगृहीत्वास्यगतोऽतिके ॥ ६७ ॥ तस्यपादोदकंपुण्यंतुलसीदलमिश्रितम् ॥ मुखेविनिक्षिपन्क
र्णेरामनामजजापह ॥ ६८ ॥ तुलसींमस्तकेतस्यधारयामासवैष्णवः ॥ शिलांहृदिमहाविष्णोर्धृत्वाप्राहसवैष्णवः ॥ ६९ ॥ गच्छंतुयमदूतावैयातनासुप
रायणाः ॥ शालग्रामशिलास्पर्शाद्दहतात्पातकंमहत् ॥ ७० ॥ इत्युक्तवतितस्मिन्वैगणाविष्णोर्महाद्भुताः ॥ आययुस्तस्यसंविधेशिलास्पर्शाद्गतांह
सः ॥ ७१ ॥ पीतवस्त्राःशंखचक्रगदापद्मविराजिताः ॥ आ[2]गत्यमोचयामासुर्लोहपाशाद्दुरासदात् ॥ ७२ ॥ मोचयित्वामहापापकारकंपुल्कसंनरम् ॥ ऊचुः
किमर्थंबद्धोयंवैष्णवःपूज्यदेहभृत् ॥७३॥ कस्याज्ञाकारकायूयंयदधर्मप्रकारकाः ॥ मुंचंतुवैष्णवंत्वेनंकिमर्थंविधृतोह्ययम् ॥७४॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यजग
दुर्यमकिंकराः ॥ धर्मराजाज्ञयाप्राप्तानेतुंपापिनमुद्यताः ॥७५॥ नासौकदाचिन्मनसाप्राणिमात्रोपकारकः ॥ प्राणिहत्यामहापापकारीदुष्टशरीरभृत् ॥७६॥
नृन्बहूंस्तीर्थयात्रायां[3]गच्छतोऽसौव्यलुंठयत् ॥ परदाररतोनित्यंसर्वपापाधिकारकः ॥ ७७ ॥ तस्मान्नेतुंवयंप्राप्ताःपापिनंपुल्कसंनरम् ॥ भवद्भिर्मोचितः
कस्मादकस्मादागतैर्भटैः ॥ ७८ ॥ ॥ विष्णुदूताऊचुः ॥ ॥ [4]ब्रह्महत्यादिकंपापंप्राणिकोटिवधोद्भवम् ॥ शालग्रामशिलास्पर्शःसर्वंदहातितत्क्षणा
त् ॥ ७९ ॥ रामेतिनामयच्छ्रोत्रेविश्रंभाद्गतंयदि ॥ करोतिपापसंदाहंतूलंवह्निकणोयथा ॥ ८० ॥ तुलसीमस्तकेयस्यशिलाहृदिमनोहरा ॥
मुखेकर्णेथवारामनाममुक्तस्तदैवसः ॥ ८१ ॥ तस्मादनेनतुलसीमस्तकेविधृतापुरा ॥ श्रावितंरामनामाशुशिलाहृदिसुधारिता ॥ ८२ ॥ तस्मा

---

[1] गंडक्याः—इ० पा० । [2] एतत्पूर्वम्—"मुंचंतु वैष्णवं त्वेनं किमर्थं विधृतो ह्ययम्" इ० पा० । [3] जिगीषंतं व्यलुंठयत्—इ० पा० । [4] ब्रह्महत्याकरो वास्तु प्राणिकोटयपकारकः—इ० पा० ।
[5] जपितम्—इ० पा० ।

५

त्पापसमूहोस्यदग्धःपुण्यकलेवरः ॥ यास्यतेपरमंस्थानंपापिनांयत्सुदुर्लभम् ॥ ८३ ॥ वर्षायुतंतत्रभुक्त्वाभोगान्सर्वमनोहरान् ॥ [1]भारतेजन्मसंप्राप्यसमाराध्यजगद्गुरुम् ॥ ८४ ॥ प्राप्स्यतेपरमंस्थानंसुरासुरसुदुर्लभम् ॥ नज्ञातोमहिमासम्यक्छिलायाःपरमेष्ठिनः ॥ ८५ ॥ दृष्टास्पृष्टार्चितावापिसर्वपापहराक्षणात् ॥ इत्युक्त्वाविरताःसर्वेमहाविष्णोर्गणामुदा ॥ ८६ ॥ याम्यास्तेकिंकराराज्ञेकथयामासुरद्भुतम् ॥ वैष्णवोहर्षमापेदेरघुनाथपरायणः ॥ ८७ ॥ मुक्तोसौयमपाशाच्च[2]गमिष्यतिपरंपदम्॥तदाजगामविमलंकिंकिणीजालमंडितम् ॥८८॥ विमानंदेवलोकात्तुमनोहारिमहाद्भुतम् ॥ तत्रारुह्यगतःस्वर्गंमहापुण्यैर्निषेवितम् ॥८९॥ भोगान्भुक्त्वासविपुलानाजगाममहीतलम्॥काश्यांजन्मसमासाद्यशुचिवाडवसत्कुले॥९०॥ आराध्यजगतामीशंगतवान्परमंपदम्॥ सपापीसाधुसंगत्याशालग्रामशिलांस्पृशन् ॥ ९१ ॥महापीडाविनिर्मुक्तोगतवान्परमंपदम् ॥ मयातेभिहितंराजन्[3]गंडकीचरितंमहत् ॥ ९२ ॥ श्रुत्वाविमुच्यतेपापैर्भुक्तिंमुक्तिंचविंदति ॥ ९३ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेरामाश्वमेधेशेषवात्स्यायनसंवादेगंडकीमाहात्म्यंनामविंशोऽध्यायः ॥ २० ॥ छ ॥

॥ ॥ सुमतिरुवाच ॥ ॥ एतन्माहात्म्यमतुलंगंडक्याःकर्णगोचरम् ॥ कृत्वाकृतार्थमात्मानममन्यतनृपोत्तमः ॥ १ ॥ स्नात्वातीर्थेपितॄन्सर्वान्संतर्प्यजहर्षमहान् ॥ शालग्रामशिलापूजांकुर्वन्वाडववाक्यतः ॥ २ ॥ चतुर्विंशच्छिलास्तत्रगृहीत्वासनृपोत्तमः ॥ पूजयामासप्रेम्णाचचंदनाद्युपचारकैः ॥ ३ ॥ तत्रदानानिदत्त्वाचदीनांधेभ्योविशेषतः ॥ गंतुंप्रचक्रमेराजापुरुषोत्तममंदिरम् ॥ ४ ॥ एवंक्रमेणसंप्राप्तोगंगासागरसंगमम् ॥ कृत्वाक्षिगोचरंतंचब्राह्मणंपृष्टवान्मुदा ॥ ५ ॥ स्वामिन्वदकियद्दूरेनीलाख्यःपर्वतोमहान् ॥ पुरुषोत्तमसंवासःसुरासुरनमस्कृतः ॥ ६ ॥ तदाश्रुत्वामहद्वाक्यंरत्नग्रीवस्यभूपतेः ॥ उवाचविस्मयाविष्टोराजानंप्रतिसादरम् ॥ ७ ॥ राजन्नेतत्स्थलंनीलपर्वतस्यनमस्कृतम् ॥ किमर्थंदृश्यतेनैवमहापुण्यफलप्रदम् ॥ ८ ॥ पुनःपुनरुवाचेदंस्थलंनीलस्यभूभृतः ॥ कथंनदृश्यतेराजन्पुरुषोत्तमवासभृत् ॥ ९ ॥ अत्रस्नातंमयासम्यगत्रभिल्लाक्षिगोचराः ॥ अनेनैवपथाराजन्नारूढंपर्वतोपरि ॥ १० ॥ इतितद्वाक्यमाकर्ण्यविव्यथेमानसेनृपः ॥ नीलभूधरदर्शायकुर्वन्नुत्कंठितंमनः ॥ ११ ॥ उवाचतत्कथंविप्रदृश्येतपुरुषोत्तमः ॥ कथंवादृश्यतेनीलस्तदुपायंवदस्वनः ॥ १२ ॥ तदावाक्यंसमाकर्ण्यरत्नग्रीवस्यभूपतेः ॥ तापसोब्राह्मणोवाक्यमुवाचनृपविस्मितः ॥ १३ ॥ गंगासागरसंयोगेस्नात्वास्माभिर्महीपते ॥ स्थातव्यंतावदेवात्रयावन्नीलोनदृश्यते ॥ १४ ॥ गीयतेपापहादेवःपुरुषोत्तमसंज्ञितः ॥ करिष्यतेकृपामाशुभक्तवत्सलनामधृक् ॥ १५ ॥ त्यजत्यसौनवैभक्तान्देवदेवशिरोमणिः ॥ अनेकेरक्षिताभक्तास्तद्गायस्वमहामते ॥ १६ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यराजाव्यथित

---

[1] काश्यां जन्म समासाद्य साध्यते च जगद्गुरुः–इ० पा० । [2] जगाम घृणितो भृशम्–इ० पा० । [3] शालिग्रामशिलार्चनम्–इ० पा० ।

चेतसा ॥ स्नात्वागंगाब्धिसंयोगेततोनशनमादधात् ॥ १७ ॥ करिष्यातिकृपांयर्हिदर्शनेपुरुषोत्तमः ॥ पूजांकृत्वाशनंकुर्यामन्यथानशनंव्रतम् ॥ १८ ॥
इतिकृत्वासनियमंगंगासागररोधसि ॥ गायन्हरिगुणग्राममुपवासमथाचरत् ॥ १९ ॥ ॥ राजोवाच ॥ ॥ जयदीनदयाकरप्रभोजयदुःखापहमङ्गला
हृय ॥ जयभक्तजनार्तिनाशनकृतवर्ष्मंजयदुष्टघातक ॥ २० ॥ अंबरीषमथवीक्ष्यदुःखितंविप्रशापहतसर्वमङ्गलम् ॥ धारयन्निजकरेसुदर्शनंसंररक्षजठरा
धिवासतः ॥ २१ ॥ दैत्यराजपितृकारितव्यथःशूलपाशजलवह्निपातनैः ॥ श्रीनृसिंहतनुधारिणात्वयारक्षितःसपदिपश्यतःपितुः ॥ २२ ॥ ग्राहवक्रप
तितांघ्रिमुद्भटंवारणेंद्रमातिदुःखपीडितम् ॥ वीक्ष्यसाधुकरुणार्द्रमानसस्त्वंगरुत्मतिकृतारुहक्रियः ॥ २३ ॥ त्यक्तपक्षिपतिरात्तचक्रकोवेगकंपयुतमालिकां
बरः ॥ गीयसेसुभिरमुष्यनक्रतोमोचकःसपदितद्विनाशकः ॥ २४ ॥ यत्रयत्रतवसेवकार्दनंतत्रतत्रवतदेहधारिणा ॥ पाल्यतेचभवतानिजःप्रभोपापहारिचरि
तैर्मनोहरैः ॥ २५ ॥ दीननाथसुरमौलिहीरकाघृष्टपादतलभक्तवल्लभ ॥ पापकोटिपरिदाहकप्रभोदर्शयस्वनिजदर्शनंमम ॥ २६ ॥ पापकृद्यदिजनोथमागतो
मानसेतवतथाहिदर्शय ॥ तावकावयमघौघनाशनंविस्मृतंनहिसुरासुरार्चित ॥२७॥ येवदंतितवनाममिर्मलंतेतरंतिसकलाघसागरम् ॥ संस्मृतिर्यदिकृता
तदामयाप्राप्यतांसकलदुःखवारक ॥२८॥ ॥सुमतिरुवाच ॥ ॥ एवंगायन्गुणान्रात्रौदिवावापिमहीपतिः ॥ क्षणमात्रंनविश्रांतोनिद्रामापनवैसुखम्॥२९॥
गायन्गच्छन्गृणंस्तिष्ठन्वदत्येतदहर्निशम् ॥ दर्शयस्वकृपानाथस्वतनुंपुरुषोत्तम ॥ ३० ॥ एवंराज्ञःपंचदिनंगतंगंगाब्धिसंगमे ॥ तदाकृपाब्धिःकृपयाचिं
तयामासगोपतिः ॥ ३१ ॥ असौराजामदीयेनगानेनविगताघकः ॥ पश्यतान्मामकींप्रेष्ठांसुरासुरनमस्कृताम् ॥ ३२ ॥ इतिसंचिंत्यभगवान्कृपापूरितमा
नसः ॥ संन्यासिवेषमास्थायययौराज्ञोंतिकंविभुः ॥ ३३ ॥ तत्रगत्वामहाराजत्रिदंडियतिवेषधृक् ॥ भक्तानुकंपयाप्राप्तोवीक्षितस्तापसेनाहि ॥३४॥ ॐन
मोविष्णवेत्युक्त्वानमश्चक्रेनृपोत्तमः ॥ अर्घ्यपाद्यासनैःपूजांचकारहरिमानसः॥३५॥ उवाचभाग्यमतुलंयद्भवानाक्षिगोचरः ॥ अतःपरंदास्यतेमेगोविंदोनि
जदर्शनम्॥३६॥ इतिश्रुत्वातुतद्वाक्यंसंन्यासीनिजगादतम् ॥ राजञ्छृणुष्वकथितंममवाक्यविनिःसृतम् ॥३७॥ अहंज्ञानेनजानामिभूतंभव्यंभवच्चयत् ॥
तस्मादहंब्रुवेकिंचिच्छृणुष्वैकाग्रमानसः ॥३८॥ श्वोमध्याह्नेहरिर्दाताऽदर्शनंब्रह्मदुर्लभम् ॥ पंचभिःस्वजनैःसाकंयास्यसेपरसंपदम्॥३९॥त्वममात्यश्चमहि
लातवतापसवाडवः ॥ पुरेतवकरंबाख्यःसाधुश्चतंतुवायकः ॥ ४० ॥ एतैःपंचभिरेतास्मिन्नीलेपर्वतसत्तमे ॥ यास्यसेब्रह्मदेवेंद्रवंदितंसुरपूजितम्॥४१॥
इत्युक्त्वाऽदृश्यतांप्राप्तोयातिःक्वापिनदृश्यते ॥ तदाकर्ण्यनृपोहर्षंप्रापचाशुसविस्मयम् ॥ ४२ ॥ ॥ राजोवाच ॥ स्वामिन्कोसौसमागत्यसंन्यासीमां

---

१ मम पादपंकजम्-इ० पा० ।

यदूचिवान् ॥ नदृश्यतेपुनःकुत्रगतोऽसौचित्तहर्षदः ॥ ४३ ॥ ॥ तापसउवाच ॥ राजंस्तवमहाप्रेम्णाकृष्टचित्तःसमभ्यगात् ॥ पुरुषोत्तमनामायंस
र्वपापप्रणाशनः ॥ ४४ ॥ श्वोमध्याह्नेतवपुरोभविष्यतिमहान्गिरिः ॥ तमारुह्यहरिंदृष्ट्वाकृतार्थस्त्वंभविष्यसि ॥ ४५ ॥ इतिवाक्यसुधापूरनाशितस्वां
तसंज्वरः ॥ हर्षंयमापसनृपोब्रह्मापिनहिवेत्तितम् ॥ ४६ ॥ तदादुंदुभयोनेदुर्वीणापणवगोमुखाः ॥ महानंदस्तदाह्यासीद्राजराजस्यचेतसि ॥ ४७ ॥
गायन्हरिंक्षणंतिष्ठन्हसञ्जल्पन्स्तुवन्नमन् ॥ आनंदंप्रापसुघनंसर्वसंतापनाशनम् ॥ ४८ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधे
संन्यासिदर्शनंनामएकविंशोध्यायः ॥ २१ ॥ ॥ सुमतिरुवाच ॥ ॥ अथसर्वंदिनंनीत्वाहरिस्मरणकीर्तनैः ॥ रात्रौसुष्वापगंगायारोधस्युरुफलप्र
दे ॥ १ ॥ ददर्शस्वप्नमध्येतुसस्वात्मानंचतुर्भुजम् ॥ शंखचक्रगदापद्मशार्ङ्गकोदंडधारिणम् ॥ २ ॥ नृत्यंतंपुरुषोत्तमस्यपुरतःशर्वादिदेवैःस
हश्रीमाद्भिःस्वतनूयुतैररिगदांबूत्थाब्जहेत्यादिभिः ॥ विष्वक्सेनवरैर्गणैःसुतनुभिःश्रीशंसदोपासितंदृष्ट्वाविस्मयमापलोकविषयंहर्षंतथात्यद्भुतम्
॥ ३ ॥ ददतंमनसोभीष्टंपुरुषोत्तमसंज्ञितम् ॥ आत्मानंचकृपापात्रममन्यतमहामतिः ॥ ४ ॥ इत्येवंस्वप्नविषयेददर्शनृपसत्तमः ॥ प्रातः
प्रबुद्धोविप्रायजगादस्वप्नमीक्षितम् ॥ ५ ॥ तच्छ्रुत्वावाडवोधीमान्कथयामासविस्मितः ॥ राजंस्त्वयासौदृष्टोयःपुरुषोत्तमसंज्ञितः ॥ ६ ॥ दास्यतेशं
खचक्रादिचिह्नितांस्वतनुंहरिः ॥ इतिश्रुत्वातुतद्वाक्यंरत्नग्रीवोमहामनाः ॥ ७ ॥ दापयामासदानानिदीनानांमानसोचितम् ॥ स्नात्वागंगाब्धिसंयोगेतर्प
यित्वापितॄन्सुरान् ॥ ८ ॥ गायन्हरिगुणग्रामंप्रत्यैक्षतचदर्शनम् ॥ ततोमध्याह्नसमयेदिविदुंदुभयोमुहुः ॥ ९ ॥ जघ्नुःसुरकराघातबहुशब्दसुशब्दिताः ॥
अकस्मात्पुष्पवृष्टिश्चबभूवनृपमस्तके ॥ १० ॥ धन्योसिनृपवर्यस्त्वंनीलंपश्याक्षिगोचरम् ॥ ११ ॥ शृणोतीतियदावाक्यंनृपोदेवप्रणोदितम् ॥ तदास
सूर्यकोटीनामधिकांतिधरोद्भुतः ॥ १२ ॥ राज्ञोक्षिगोचरोजातोनीलनामामहागिरिः ॥ राजतैःकानकैःशृंगैःसमंतात्परिराजितः ॥ १३ ॥ किमग्निः
प्रज्वलत्येषद्वितियःकिमुभास्करः ॥ किमयंवैद्युतःपुंजोह्यकस्मात्स्थिरकांतिधृक् ॥ १४ ॥ तापसब्राह्मणोदृष्ट्वानीलप्रस्थंसुशोभितम् ॥ राज्ञेनिवेदया
मासएषपुण्योमहागिरिः ॥ १५ ॥ तच्छ्रुत्वानृपतिश्रेष्ठःशिरसाप्रणनामह ॥ धन्योस्मिकृतकृत्योस्मिनीलोमेदृष्टिगोचरः ॥ १६ ॥ अमात्योराजपत्नीच
करम्बस्तंतुवायकः ॥ नीलदर्शनसंहृष्टाबभूवुःपुरुषर्षभ ॥ १७ ॥ पंचैतेविजयेकालेनीलपर्वतमारुहन् ॥ महादुंदुभिनिर्घोषाञ्छृण्वन्तोह्यमरैःकृता
न् ॥ १८ ॥ तस्योपरितनेशृंगेचित्रपादपराजिते ॥ ददर्शहाटकाबद्धंदेवालयमनुत्तमम् ॥ १९ ॥ ब्रह्मागत्यसदापूजांकरोतिपरमेष्ठिनः ॥ नैवेद्यंकुरुते

---

१ नृत्यञ्जल्पन्हसन्स्तुवन्–इ० पा० ।

यत्रहरिसंतोषंकारकम् ॥ २० ॥ दृष्ट्वाथतत्रविमलंदेवायतनमुत्तमम् ॥ प्रविवेशपरीवारैःपंचभिःसहसंवृतः ॥ २१ ॥ तत्रदृष्ट्वाजातरूपेमहामणिविचि
त्रिते ॥ सिंहासनेविराजंतंचतुर्भुजमनोहरम् ॥ २२ ॥ चंडप्रचंडविजयजयादिभिरुपासितम् ॥ प्रणनामसपत्नीकोराजासेवकसंयुतः ॥ २३ ॥ प्रणम्यप
रमात्मानंमहाराजःसुरोत्तमम् ॥ स्नापयामासविधिवद्वेदोक्तैःस्नानमंत्रकैः ॥ २४ ॥ अर्घ्यपाद्यादिकंचक्रेप्रीतेनमनसानृपः ॥ चंदनेनविलिप्यैनंसुवस्त्रेवि
निवेद्यच ॥ २५ ॥ धूपमारार्तिकंकृत्वासर्वस्वादुमनोहरम् ॥ नैवेद्यंभगवन्मूर्त्यैन्यवेदयदथोनृपः ॥ २६ ॥ प्रणम्यचस्तुतिंचक्रेतापसब्राह्मणेनच ॥ यथा
मतिगुणग्रामगुंफितस्तोत्रसंचयैः ॥ २७ ॥ ॥ राजोवाच ॥ ॥ एकस्त्वंपुरुषःसाक्षाद्भगवान्प्रकृतेःपरः ॥ कार्यकारणतोभिन्नोमहत्तत्त्वादिपू
जितः ॥ २८ ॥ त्वन्नाभिकमलाज्जज्ञेब्रह्मासृष्टिविचक्षणः ॥ तथासंहारकर्ताचरुद्रस्त्वन्नेत्रसंभवः ॥ २९ ॥ त्वयाज्ञप्तःकरोत्यस्यविश्वस्यपरिचेष्टितम् ॥
त्वत्तोजातंपुराणाद्यज्जगत्स्थास्नुचरिष्णुच ॥ ३० ॥ चेतनाशक्तिमाविश्यत्वमेनंचेतयस्यहो ॥ तवजन्मतुनास्त्येवनांतस्तवजगत्पते ॥ वृद्धिक्षयपरीणा
मास्त्वयिसंत्येवनोविभो ॥ ३१ ॥ तथापिभक्तरक्षार्थंधर्मस्थापनहेतवे ॥ करोषिजन्मकर्माणिह्यनुरूपगुणानिच ॥ ३२ ॥ त्वयामात्स्यंवपुर्धृत्वाशंखस्तु
निहतोसुरः ॥ वेदाःसुरक्षिताब्रह्मन्महापुरुषपूर्वज ॥ ३३ ॥ शेषोनवेत्तिमहितेभारत्यपिमहेश्वरी ॥ किमुतान्येमहाविष्णोमादृशास्तुकुबुद्धयः ॥ ३४ ॥
मनसात्वांनचाप्नोतिवागियंपरमेश्वरी ॥ तस्मादहंकथंत्वांवैस्तोतुंस्यामीश्वरःप्रभो ॥ ३५ ॥ इतिस्तुत्वासशिरसाप्रणाममकरोन्मुहुः ॥ गद्गदस्वरसंयु
क्तोरोमहर्षांकितांगकः ॥ ३६ ॥ इतिस्तुत्याप्रहृष्टात्माभगवान्पुरुषोत्तमः ॥ उवाचवचनंसत्यंराजानंप्रतिसार्थकम् ॥ ३७ ॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥
तवस्तुत्याप्रहर्षोभून्ममराजन्महामते ॥ जानीहित्वंमहाराजमांचप्रकृतितःपरम् ॥ ३८ ॥ नैवेद्यभक्षणंत्वंहिशीघ्रंकुरुमनोहरम् ॥ चतुर्भुजत्वमाप्तः
सन्गंतासिपरमंपदम् ॥ ३९ ॥ त्वत्कृतस्तुतिरत्नेनयोमांस्तोष्यतिमानवः ॥ तस्यापिदर्शनंदास्येभुक्तिमुक्तिवरप्रदम् ॥ ४० ॥ इत्येवंवचनंराजाश्रुत्वाभ
गवतोदितम् ॥ नैवेद्यभक्षणंचक्रेचतुर्भिःसहसेवकैः ॥ ४१ ॥ ततोविमानंसंप्राप्तंकिंकिणीजालमंडितम् ॥ अप्सरोवृंदसंसेव्यंसर्वभोगसमन्वितम् ॥ ४२ ॥
पुरुषोत्तमसंज्ञंचपश्यन्राजासधार्मिकः ॥ ववंदेचरणौतस्यकृपापात्रकृतात्मकः ॥ ४३ ॥ तदाज्ञयाविमानेसआरुह्यमहिलायुतः ॥ जगामपश्यतस्तस्य
दिविवैकुंठमद्भुतम् ॥ ४४ ॥ मंत्रीधर्मपरोराज्ञःसर्वधर्मविदुत्तमः ॥ ययौसाकंविमानेनललनावृन्दसेवितः ॥ ४५ ॥ तापसब्राह्मणस्तत्रसर्वतीर्थावगा
हकः ॥ चतुर्भुजत्वंसंप्राप्तोययौ[2]देवैर्विमानिभिः ॥ ४६ ॥ करंबोपिमहाराजगानपुण्येनदर्शनम् ॥ प्राप्तोययौसुरावासंसर्वदेवादिदुर्लभम् ॥ ४७ ॥ सर्वेप्र

---

१ अद्भुतम्–इ० पा० । २ दिवि–इ० पा० ।

चलिताविष्णुलोकंपरममद्भुतम् ॥ चतुर्भुजाःशंखचक्रगदापाथोजधारिणः ॥ ४८ ॥ सर्वेमेघश्रियःशुद्धालसदंभोजपाणयः ॥ हारकेयूरकटकैर्भूषितांगाय
युर्दिवम् ॥ ४९ ॥ तद्विमानावलीर्दृष्ट्वालोकैःप्रकृतिभिस्तदा ॥ दुंदुभीनांतुनिर्घोषस्तैःकृतःकर्णगोचरः ॥ ५० ॥ तदैकोब्राह्मणोह्यासीद्विष्णुपादाब्जवल्ल
भः ॥ गतस्तद्विरहाकृष्टचेताजातश्चतुर्भुजः ॥ ५१ ॥ तच्चित्रंवीक्ष्यलोकास्तेप्रशंसंतोमहोदयम् ॥ गंगासागरसंयोगेस्नात्वाऽगुस्तंपुरंप्रति ॥ ५२ ॥
अहोभाग्यंभूमिपतेरत्नग्रीवस्यसन्मतेः ॥ जगामानेनदेहेनतद्विष्णोःपरमंपदम् ॥ ५३ ॥ राजन्नसौनीलगिरिःपुरुषोत्तमसत्कृतः ॥ यंवीक्ष्यैवव्रजंत्य
द्धावैकुंठंपरमायनम् ॥ ५४ ॥ एतन्नीलस्यमाहात्म्यंयःशृणोतिसभाग्यवान् ॥ यःश्रावयतिलोकान्वैतौगच्छेतांपरंपदम् ॥ ५५ ॥ एतच्छ्रुत्वातुदुःस्व
प्नोनश्यतिस्मृतिमात्रतः ॥ प्रांतेसंसारनिस्तारंददातिपुरुषोत्तमः ॥ ५६ ॥ योसौनीलाधिवासीचसरामःपुरुषोत्तमः ॥ सीतासाक्षान्महालक्ष्मीःसर्वकारण
कारणम् ॥ ५७ ॥ हयमेधंच[1]रित्वासलोकान्वैपावयिष्याति ॥ यन्नामब्रह्महत्यायाः[2]प्रायश्चित्तेप्रदिश्यते ॥ ५८ ॥ इदानींत्वद्धयःप्राप्तोनी
लेपर्वतसत्तमे ॥ पुरुषोत्तमदेवंत्वंनमस्कुरुमहामते ॥ ५९ ॥ तत्रनिष्पापिनोभूत्वायास्यामःपरमंपदम् ॥ यस्यप्रसादाद्बहवोनिस्तीर्णाभवसाग
रात् ॥ ६० ॥ एवंप्रवदतस्तस्यप्राप्तोश्वोनीलपर्वतम् ॥ वायुवेगेनपृथिवींकुर्वन्संक्षुण्णमंडलाम् ॥ ६१ ॥ तदाराजापितत्पृष्ठचारीनीलाभिधं
गिरिम् ॥ प्राप्तोगंगाब्धिसंयोगेस्नात्वागात्पुरुषोत्तमम् ॥ ६२ ॥ स्तुत्वानत्वाचदेवेशंसुरासुरनमस्कृतम् ॥ जातंकृतार्थमात्मानममन्यतसशत्रुहा ॥६३॥
इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेनीलगिरिमहिमवर्णनंनामद्वाविंशोऽध्यायः ॥ २२ ॥ छ ॥ शेषउवाच ॥ क्षणंस्थित्वातृणान्य
त्वाययौवाजीमनोजवः ॥ वीरश्रेणीवृतःपत्रंभालेधृत्वासचामरः ॥ १ ॥ शत्रुघ्नेनसुवीरेणलक्ष्मीनिधिनृपेणच ॥ पुष्कलेनोग्रवाहेनप्रतापाग्र्येणर
क्षितः ॥ २ ॥ ययौपुरींसचक्रांकांसुबाहुपरिरक्षिताम् ॥ अनेकवीरकोटीभीरक्षितोनुगतःप्रभो ॥ ३ ॥ तदापुत्रोस्यदमनोमृगयामास्थितोमहान् ॥ ददर्शा
श्वंभालपत्रंचंदनादिकचर्चितम् ॥ ४ ॥विलोक्यसेवकंप्राहकस्याश्वोमेक्षिगोचरः ॥ भालेपत्रंधृतंकिंतुचामरांकितुशोभनम् ॥ ५ ॥ इतिराज्ञोवचःश्रुत्वासेव
कःप्रययौततः ॥ यत्रासौवर्ततेवाजीभालपत्रःसुशोभनः ॥ ६ ॥ गृहीत्वातंकेशसंघेरत्नमालाविभूषितम् ॥ नि[3]नायचाग्रेभूपस्यसुबाहुकुलधारिणः ॥ ७ ॥सप
त्रंवाचयामाससुंदराक्षरशोभितम् ॥ अयोध्याधिपतिश्चासीद्राजादशरथोबली ॥ ८ ॥ तस्यात्मजोरामभद्रःसर्वशूरशिरोमणिः ॥ नान्योस्तितत्समःपृथ्व्यां
धनुर्धरणविक्रमः ॥ ९ ॥ तेनासौमोचितोवाजीचंदनादिकचर्चितः ॥ तंपालयतिधर्मात्माशत्रुघ्नःपरवीरहा ॥ १० ॥ येचशूरावयंवीराधनुर्हस्ताइमेवयम् ॥

---

[1] चारित्वात्र–इ० पा० । [2] प्रायश्चित्ते प्रदृश्यते–इ० प्रायश्चित्ते प्रवेश्यते–इ० च पा० । [3] विनीय पार्श्वे भूपस्य–इ० पा० ।

तेगृह्णंतुबलाद्वाहंरत्नमालाविभूषितम् ॥ ११ ॥ तंचमोक्ष्यतिशत्रुघ्नःसर्ववीरशिरोमणिः ॥ अन्यथापादयोस्तस्यप्रणतिंयांतुधन्विनः ॥ १२ ॥ इत्यभिप्राय
मालोक्यजगादनृपनंदनः ॥ रामएवधनुर्धारीनवयंक्षत्रियाःस्मृताः ॥ १३ ॥ तातेमेऽवस्थितेपृथ्व्यांकोयंगर्वोमहान्भुवि ॥ प्राप्नोतुगर्वस्यफलंममनिर्मुक्त
सायकैः ॥ १४ ॥ अद्यमेनिशिताबाणाःशत्रुघ्नंकिंशुकंयथा ॥ पुष्पितंविदधत्वद्धाक्षतावृतशरीरकम् ॥ १५ ॥ दारयंतुकपोलांश्चसायकाममदंतिनाम् ॥
अश्वान्पश्यंतुशतशोरुधिरौघपरिप्लुतान् ॥ १६ ॥ पिबंतुयोगिनीसंघारुधिराणिनृमस्तकैः ॥ शिवाभवंतुसंतुष्टामद्वैरिक्रव्यभक्षणैः ॥ १७ ॥ पश्यंतुसुभ
टास्तस्यममबाहुबलंमहत् ॥ कोदंडदंडनिर्मुक्ताःशरकोटीर्विमुंचतः ॥ १८ ॥ इत्थमुक्त्वामहीपस्यतनुजोदमनाभिधः ॥ स्वपुरंप्रेषयित्वातंप्रहृष्टोभवदु
द्भटः ॥ १९ ॥ सेनापतिमुवाचेदंसज्जीकुरुमहामते ॥ सेनांपरिमितांमह्यंवैरिवृंदनिवारणे ॥ २० ॥ सज्जांसेनांविधायाशुसंमुखोरणमंडले ॥ स्थितवान्याव
दत्युग्रस्तावत्प्राप्ताहयानुगाः ॥ २१ ॥ क्वासौहयोमहाराज्ञोभालपत्रेणचिह्नितः ॥ पप्रच्छुस्तेतुचान्योन्यमतिव्याकुलितामुहुः ॥ २२ ॥ तावद्ददर्शपुरतः
प्रतापाग्र्यःपरंतपः ॥ सज्जीभूतंतुकटकंवीरशब्दनिनादितम् ॥२३॥ तत्रावदञ्जनाःकेचिन्नीतोश्वोनेनभूपते ॥ अन्यथासंमुखस्तिष्ठेत्कथंवीरोबलानुगः ॥२४॥
इत्याकर्ण्यप्रतापाग्र्यःप्रेषयामाससेवकम् ॥ सगत्वातत्रपप्रच्छकुत्राश्वोरामभूपतेः ॥ २५ ॥ केननीतःकुतोनीतोरामंजानातिनोकुधीः ॥ यंशक्रप्रमुखा
देवाबलिमादायसन्नताः ॥ २६ ॥ तस्यवैधर्मराजस्यकुपितंतुबलंमहत् ॥ सर्वथाहिग्रसिष्येतप्रणतिंचेन्नयास्यति ॥२७॥ इत्थमुक्तंसमाकर्ण्यतदाराजसुतोब
ली ॥ तंवैधिक्कारयामासवाग्जालेनसुदुर्मनाः ॥२८॥ मयानीतोयज्ञहयःपत्रचिह्नाद्यलंकृतः ॥ येशूरास्तेतुमांजित्वामोचयंतुबलादिह ॥२९॥ सेवकस्तद्वचःश्रु
त्वारोषपूर्णोहसन्ययौ ॥ राज्ञेनिवेदयामासयथावदुपवर्णितम् ॥ ३० ॥ तच्छ्रुत्वारोषताम्राक्षःप्रतापाग्र्योमहाबलः ॥ ययौयोद्धुंराजपुत्रंमहावीरपुरस्कृत
म् ॥ ३१ ॥ रथेनकनकांगेनचतुर्वाजिसुशोभिना ॥ सुकूबरेणसर्वास्त्रपूरितेनययौबली ॥ ३२ ॥ धनुष्टंकारयामासमहाबलसमन्वितः ॥ पुनःपुनर्जहासोच्चैः
कोपादुद्भ्रमिताश्रुकः ॥ ३३ ॥ अश्ववाहागजारूढाःखड्गोल्लसितपाणयः ॥ अन्वयुस्तेप्रतापाग्र्यंरोषपूर्णाकुलेक्षणम् ॥ ३४ ॥ हस्तिनःपत्तयश्चैवकोटिशः
प्रधनोद्यताः ॥ चिरकालमभीप्संतोरणंवीरेणकारितम् ॥३५॥ तदोद्यतंसमाज्ञायरिपुसैन्यंनृपात्मजः ॥ प्रत्युज्जगामवीराग्र्योमहाबलपरीवृतः ॥ ३६ ॥ सन्न
द्धःकवचीखड्गीशरासनधरोयुवा ॥ लीलयैवययौयोद्धुंमृगराड्गजतामिव ॥ ३७ ॥ तदायोधाःप्रकुपिताःपरस्परवधैषिणः ॥ छिंधिभिंधीतिभाषंतोरणकार्य
विशारदाः ॥ ३८ ॥ पत्तयःपत्तिसंघेनगजारूढाश्वसादिभिः ॥ रथारूढारथस्थैश्ववाहारूढाश्वसंस्थितैः ॥३९॥ गजाभिन्नाद्विधाजाताहयाश्चद्विदलीकृताः ॥

---

१ भटाः—इ० पा० । २ गजयूथकम्—इ० पा० । 'गजसहायाभ्यां च' इति गजशब्दात्समूहार्थे तल् । गजानां समूहो गजता ताम् । ३ संधिरत्रार्षः । वाहारूढाः अश्वसंस्थितैः इति पदच्छेदः ।

[1]अनेकनरमस्तिष्कैर्मेदिनीपूरिताह्यभूत् ॥ ४० ॥ तदाप्रकुपितोराजाप्रतापाग्र्योमहाबलः ॥ स्वसैन्यकदनोद्युक्तंराजपुत्रंसमीक्ष्यच ॥ ४१ ॥ उवाचसारथिं
तत्र[2]प्रापयाश्वान्यतोमम ॥ सैन्यस्यकदनासक्तोराजपुत्रोमहारथः ॥ ४२ ॥ [3]अथवीरशिरोरत्ननमितांघ्रिर्नृपात्मजः ॥ ययौसंमुखमेवास्यप्रतापाग्र्यस्यवीर्यवा
न् ॥ ४३ ॥ सारथिःप्रापयामासप्रतापाग्र्यस्यवाजिनः ॥ यत्रासौदमनोवीरःसर्वशूरशिरोमणिः ॥ ४४ ॥ गत्वातमाह्वयामासराजपुत्रंरणोद्यतम् ॥ रथेपुरट
निर्णिक्तेतिष्ठन्कोदंडदंडभृत् ॥ ४५ ॥ रेराजपुत्रकशिशोत्वयाबद्धोश्वसत्तमः ॥ नज्ञातोसिमहाराजःसर्ववीरेंद्रसेवितः ॥ ४६ ॥ यस्यप्रतापंदैत्येंद्रोनशक्तः
सोढुमद्भुतम् ॥ तस्यत्वंवाजिनंनी[4]त्वागतोऽसिपुटभेदनम् ॥४७॥ मांजानीहिपुरःप्राप्तंकालरूपंतुवैरिणम् ॥ मुंचाश्वमर्भगच्छाशुबालक्रीडनकंकुरु ॥४८॥
कस्यात्मजस्त्वंकुत्रत्यःकथंनोऽदीर्घदर्शिना ॥ धृतोश्वस्त्वथसंजाताघृणाममशिशोत्वयि ॥४९॥ इत्थमाकर्ण्यदमनःस्मितंचक्रेमहामनाः ॥ उवाचचप्रता
पाग्र्यंतृणीकुर्वंश्चतद्बलम् ॥५०॥ ॥ दमनउवाच ॥ ॥ मयाबद्धोबलादश्वोनीतःस्वपुटभेदनम् ॥ नार्पयिष्येह्यसप्राणःकुरुयुद्धंमहाबल ॥ ५१ ॥त्वया
यदुक्तंबालस्त्वंगत्वाक्रीडनकंकुरु ॥ तन्मेपश्यमहाराजक्रीडनंरणमूर्धनि ॥५२॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥इत्युक्त्वासगुणंचापंविधायसु[5]भुजांगजः ॥ शरा
णांशतमाधत्त[6]प्रतापाग्र्यस्यवक्षसि ॥ ५३ ॥ संधायबाणशतकंशंखंदध्मौप्रतापवान् ॥ तेनशंखनिनादेनकातराणांभयंह्यभूत् ॥ ५४ ॥ ताडया
मासहृदयेबाणानांशतकेनसः ॥ प्रतापाग्र्यःप्रचिच्छेदलघुहस्तःसुपर्वणः ॥ ५५ ॥ सबाणच्छेदनंदृष्ट्वाकुपितोव्यसृजच्छरान् ॥ कंकपक्षान्वितांस्तीक्ष्ण
भल्लान्राजात्मजोबली ॥ ५६ ॥ आकाशेभुविमध्येचबाणाददृशिरेऽञ्चिताः ॥ स्वनामचिह्नितास्तीक्ष्णधारापातसुशोभिताः ॥ ५७ ॥ शरास्तद्बाहुहृद
येलग्नावह्निकणान्बहून् ॥ सृजंतःकुर्वतेसैन्यदाहनंतदभून्महत् ॥ ५८ ॥ प्रतापाग्र्यःप्रकुपितास्तिष्ठतिष्ठेतिचब्रुवन् ॥ शरेणदशसंख्येनताडयामासमूर्ध
नि ॥ ५९ ॥ तेबाणाराजपुत्रस्यललाटेपरिनिष्ठिताः ॥ विराजंतेस्मचमुनेदशशाखास्तरोरिव ॥ ६० ॥ तेनबाणप्रहारेणविव्यथेनमहामनाः ॥ यष्टिकाप्र
हतोयद्वत्कुंजरः[8]सप्तवर्षकः ॥ ६१ ॥ बाणान्धनुषिसंधायमुमोचत्रिशताञ्छुभान् ॥ सुवर्णपुंखरचितान्महाकालानलोपमान् ॥ ६२ ॥ तेबाणास्तुप्रतापाग्र्य
वक्षोभित्त्वागताह्यधः ॥ शोणिताक्तायथारामचंद्रभक्तिपराङ्मुखाः ॥ ६३ ॥ प्रतापाग्र्यःप्रकुपितःशरान्मुंचन्सहस्रशः ॥ अकरोद्विरथंसूनुंसुबाहोस्तत्क्ष
णाद्भुतम् ॥ ६४ ॥ चतुर्भिश्चतुरोवाहान्द्वाभ्यांध्वजमशातयत् ॥ एकेनसारथेःकायाच्छिरोमह्यामपातयत् ॥ ६५ ॥ चतुर्भिस्ताडयामासतंसूनुं

---

१ अनेकरक्तधाराभिः–इ० पा० । २ प्रापयस्व रथं मम–इ० पा० । ३ महाबलो धीरशिरोमणिभूतो नृपात्मजः । –इ०पा० । ४ नीत्वाऽगमयः पुटभेदनम्–इ० पा० । ५ भूभुजांगजः–इ० पा० । ६ प्रतापाग्र्यवधायसः–इ० पा० । ७ मनोऽपतत्–इ० पा० । ८ षष्टिवर्षकः–इ० पा० ।

नृपतेःपुनः ॥ तत्क्षणाच्चापमेकेनगुणयुक्तंतुचिच्छिदे ॥ ६६ ॥ सोन्यंरथंसमारुह्यहयरत्नसुशोभितम् ॥ धनुःकरेसमादायसज्यंचक्रेमहामनाः ॥ ६७ ॥
प्रत्युवाचप्रतापाग्र्यंत्वंयाविक्रांतमद्भुतम् ॥ पश्येदानींपराक्रांतिंधनुषोममसङ्कट ॥ ६८ ॥ एवमुक्त्वातुदमनोबाणान्दशसमाददे ॥ चतुर्भिश्चतुरो
वाहान्निनाययमसादनम् ॥ ६९ ॥ चतुर्भिस्तिलशःकृत्तोरथश्चक्रसमन्वितः ॥ एकेनहृदिविव्याधबाणेनैकेनसारथिम् ॥ ७० ॥ जगर्जशंखमापूर्य
शंखशब्दसमन्वितः ॥ तत्कर्मपूजयामाससाधुवीरमहाबल ॥ ७१ ॥ इतिविक्रांतमालोक्यप्रतापाग्र्योरुषान्वितः ॥ अन्यंरथंसमास्थाययया
योद्धुंनृपात्मजम् ॥ ७२ ॥ उवाचवीरपश्यत्वंममविक्रांतमद्भुतम् ॥ इत्युक्त्वाशुमुमोचौघाञ्छराणांशितपर्वणाम् ॥ ७३ ॥ शराःसर्वत्रदृश्यं
तेकुंजरेषुहयेषुच ॥ परब्रह्मेवसर्वत्रव्याप्ताश्चांतरगोचराः ॥ ७४ ॥ तंराजपुत्रंशितबाणकोटिभिर्व्याप्तंविधायाशुजगर्जविक्रमी ॥ संहर्षयन्स्वीयगणान्परान्म
हान्कुर्वन्हृदाशून्यतमान्गतासुकान् ॥ ७५ ॥ सराजपुत्रःशितसायकव्रजैःसंपूर्णमात्मानमवेक्ष्यरोषितः ॥ जग्राहशस्त्राणिदुरंतविक्रमोधनुश्चधुन्वन्भुजदंड
योर्महान् ॥ ७६ ॥ चकर्तसर्वाण्यस्त्राणिशस्त्राणिचमहाबलः ॥ [1]रोषताम्रेक्षणोमुंचञ्छरान्वैरिविदारिणः ॥ ७७ ॥ तच्छस्त्रजालंनिर्धूयराजपुत्रोजगादतम्॥
क्षमस्वैकंप्रहारंमेयदिशूरोसिमारिष ॥ ७८ ॥ यद्यनेनभवंतंवैरथाच्चेत्पातयामिन ॥ प्रतिज्ञांशृणुमेवीरममगर्वेणनिर्मिताम् ॥ ७९ ॥ वेदंनिंदंतियेमत्ताहेतु
वादविचक्षणाः ॥ तेषांपापंममैवास्तुनरकार्णवमज्जकम् ॥ ८० ॥ इत्युक्त्वाबाणमासाद्यकोदंडेकालसन्निभम् ॥ ज्वालामालाकुलंतीक्ष्णंनिषंगादुद्धृतंवर
म् ॥ ८१ ॥ समुक्तोनृपवर्येणहृदिलक्ष्यीकृतःशरः ॥ जगामतरसातंवैकालानलसमप्रभः ॥ ८२ ॥ प्रतापाग्र्यःशरंदृष्ट्वास्वपातनसमुद्यतम् ॥ बाणान्धनुष्य
थाधत्तशरच्छेदायवैशितान् ॥ ८३ ॥ सबाणःसर्वबाणांस्तांश्छिदन्मध्यतएवहि ॥ जगामवैप्रतापाग्र्यहृदयंधैर्यसंयुतम् ॥ ८४ ॥ संलग्नोहृदिनालीकः
प्रविवेशतं[2]दंतरम् ॥ राजाकृतप्रहारस्तुपपातधरणीतले ॥ ८५ ॥ मूर्च्छितंचेतनाहीनंरथोपस्थाद्गतंभुवि ॥ सारथिस्तंसमादायापोवाहरणमंडलात्॥८६॥
हाहाकारोमहानासीद्बलंभग्नंगतंततः ॥ यत्रशत्रुघ्ननामासौवीरकोटिपरीवृतः ॥ ८७ ॥ राजात्मजोजयंप्राप्यप्रतापाग्र्यंविजित्यसः ॥ प्रतीक्षांतुचकारास्य
शत्रुघ्नस्यचभूपतेः ॥ ८८ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेराजपुत्रयुद्धकथनंनामत्रयोविंशोऽध्यायः ॥ २३ ॥
॥ शेषउवाच ॥ ॥ शत्रुघ्नस्तुक्रुधाविष्टोदंतान्दंतैर्विनिष्पिषन् ॥ हस्तौधुन्वंल्लेलिहानमधरंजिह्वयासकृत् ॥ १ ॥ पुनःपुनस्तान्पप्रच्छकेनाश्वोनीयते
मम ॥ प्रतापाग्र्यः केनजितः सर्वशूरशिरोमणिः ॥ २ ॥ सेवकास्तेतदाप्रोचुर्दमनोनामशत्रुहन् ॥ सुबाहुजःप्रतापाग्र्यंजितवान्हयमाहरत् ॥ ३ ॥ इति

---

[1] एष ताम्रेक्षणः–इ० पा० । [2] स्तनांतरम्–इ० पा० ।

श्रुत्वाहयंनीतंदमनेनस्ववैरिणा ॥ आजगामसवेगेनयत्राभूद्रणमंडलम् ॥ ४ ॥ तत्रापश्यत्सशत्रुघ्नोगजान्दीर्णकपोलकान् ॥ पर्वतानिवरक्तौघेमज्जमानान्म
दोद्धतान् ॥ ५ ॥ हयास्तत्रनिजारोहकर्तृभिःसहिताःक्षताः ॥ मृतावीरेणददृशेशत्रुघ्नेनसुकोपिना ॥ ६ ॥ नरान्रथान्गजान्भग्नान्वीक्षमाणःसशत्रुहा ॥
अतीवचुक्रुधेयद्वत्प्रलयेप्रलयार्णवः॥७॥पुरतोदमनंवीक्ष्यहयनेतारमुद्भटम् ॥ [1]प्रतापाढ्यस्यजेतारंतृणीकृत्यनिजंबलम् ॥ ८ ॥ तदाराजाप्रत्युवाचयोधान्को
पाकुलेक्षणः ॥ कोसौदमनजेताऽत्रसर्वशस्त्रास्त्रधारकः ॥ ९ ॥ योवैराजसुतंवीरंरणकर्मविशारदम् ॥ जेष्यत्यस्त्रेणनिर्भीतः सज्जीभूतोभवत्वयम् ॥ १० ॥
इतिवाक्यंसमाकर्ण्यपुष्कलःपरवीरहा ॥ दमनंजेतुमुद्युक्तोजगादवचनंत्विदम् ॥ ११ ॥ स्वामिन्कोयंदमनकःकस्तेऽपरिमितंबलम् ॥ जेष्येहंत्वत्प्रता
पेनगच्छाम्येषमहामते ॥ १२ ॥ सेवकेमयियुद्धायस्थितेकैर्नीयतेहयः ॥ रघुनाथप्रतापोयंसर्वंकृत्यंकरिष्यति ॥ १३ ॥ स्वामिञ्शृणुप्रतिज्ञां
मेतवमोदप्रदायिनीम् ॥ विजेष्येदमनंयुद्धेरणकर्मविचक्षणम् ॥ १४ ॥ रामचंद्रपदांभोजमध्वास्वादवियोगिनाम् ॥ यदघंतुभवेत्तन्मेदमनंनजयेय
दि ॥ १५ ॥ पुत्रोयोमातृपादान्यत्तीर्थंमत्वातयासह ॥ विरुद्धचेत्ततमोमह्यंनजयेदमनंयदि ॥ १६ ॥ अद्यमद्बाणनिर्भिन्नमहोरस्कोनृपांगजः ॥ अलं
करोतुप्रधनेभूतलंशयनेनहि ॥ १७ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इतिप्रतिज्ञामाकर्ण्यपुष्कलस्यरघूद्वहः ॥ जहर्षचित्तेतेजस्वीनिदिदेशरणंप्रति ॥ १८ ॥ आज्ञ
प्तोसौययौसैन्यैर्बहुभिःपरिवारितः ॥ यत्रास्तेदमनोराजपुत्रःशूरकुलोद्भवः ॥ १९ ॥ दमनोपितमाज्ञायह्यागतंरणमंडले ॥ प्रत्युज्जगामवीराग्र्यःस्वसैन्यप
रिवारितः ॥ २० ॥ अन्योन्यंतौसंमिलितौरथस्थौरथशोभिनौ ॥ समरेशक्रदैत्यौकिंयुद्धार्थंरणमागतौ ॥ २१ ॥ उवाचपुष्कलस्तंवैराजपुत्रंमहाबलम् ॥
राजपुत्रदमनकमांजानीहिसमागतम् ॥ २२ ॥ सप्रतिज्ञंतुयुद्धायभरतात्मजमुद्भटम् ॥ पुष्कलेनस्वनाम्नाचलक्षितंविद्धिसत्तम ॥ २३ ॥ रघुनाथपदां
भोजनित्यसेवामधुव्रतम् ॥ त्वांजेष्येशस्त्रसंघेनसज्जीभवमहामते ॥ २४ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यदमनःपरवीरहा ॥ [2]प्रत्युवाचहसन्वाग्मीनिर्भयोहृष्टवि
क्रमः ॥ २५ ॥ सुबाहुपुत्रंदमनंपितृभक्तिहृताघकम् ॥ विद्धिमामश्वनेतारंशत्रुघ्नस्यमहीपतेः ॥ २६ ॥ जयोदैवविसृष्टोयंयस्यचालंकरिष्यति ॥ सप्रा
प्तोतिनिरीक्षस्वबलंमेरणमूर्धनि ॥ २७ ॥ इत्युक्त्वासशरंचापंविधायाकर्णपूरितम् ॥ मुमोचबाणान्निशितान्वैरिप्राणापहारिणः॥ २८ ॥ तेबाणास्[3]त्वा
विलीभूताश्छादयामासुरंबरम् ॥ सूर्यभानुप्रभायत्रबाणच्छायानिवारिता ॥ २९ ॥ गजानां[4]कटभित्त्योघेलग्नासायकसंततिः ॥ अलंकरोतिधातूनांरा
गाइवविचित्रिताः ॥ ३० ॥ पतितास्तत्रदृश्यंतेनरावाहागजारथाः ॥ शरव्रातेननृपतेःसुतेनपरिताडिताः ॥ ३१ ॥ तद्विक्रांतंसमालोक्यपुष्कलःपर

---

[1] सेनिकैःसहस्थातारम्—इ० पा० । [2] इत्युवाचेति पाठे—इति वक्ष्यमाणप्रकारेणेत्यर्थः । [3] त्वखिलीभूताः—इ० पा० । [4] कटभित्त्यग्रे—इ० पा० ।

वीरहा ॥ शराणांछाययाव्याप्तंरणमंडलमीक्ष्यच ॥ ३२ ॥ शरासनेसमाधत्तबाणंवह्न्यभिमंत्रितम् ॥ आचम्यसम्यग्विधिवन्मोचयामाससायकम् ॥ ३३ ॥ ततोग्निःप्रादुरभवत्तत्रसंग्राममूर्धनि ॥ ज्वालाभिर्विलिहन्व्योमप्रलयाग्निरिवोत्थितः ॥ ३४ ॥ ततोस्यसैन्यंनिर्दग्धंत्रासंप्राप्तंरणांगणे ॥ पलायनपरंजातं वह्निज्वालाभिपीडितम् ॥ ३५ ॥ छत्राणितुप्रदग्धानिचंद्राकाराणिधन्विनाम् ॥ दृश्यंतेजातरूपाभकांतिधारीणितत्रह ॥ ३६ ॥ हयादग्धाःपलायंतेकेसरेषुचवैरिणाम् ॥ रथाअपिगतादाहंसुकूबरसमन्विताः ॥ ३७ ॥ मणिमाणिक्यरत्नानिवहंतःकरभास्ततः ॥ पलायंतेदहनभूज्वालामालाभिपीडिताः॥३८॥ कुत्रचिद्दंतिनोनष्टाःकुत्रचिद्धयसादिनः ॥ कुत्रचित्पत्तयोनष्टावह्निदग्धकलेवराः ॥ ३९ ॥ शराःसर्वैनृपसुतप्रमुक्ताःप्रलयंगताः ॥ आशुशुक्षणिकीलाभिर्भस्मीभूताःसमंततः ॥ ४० ॥ तदास्वसैन्येदग्धेचदमनोरोषपूरितः ॥ सर्वास्त्रवित्तच्छांत्यर्थंवारुणास्त्रमथाददे ॥ ४१ ॥ वारुणंवह्निशांत्यर्थंमुक्तंतेन महीभृता ॥ आप्लावयद्बलंतस्यरथवाजिसमाकुलम् ॥ ४२ ॥ रथाविप्लावितास्तोयैर्दृश्यंतेपरिपंथिनाम् ॥ गजाश्वापिपरिप्लुष्टाःस्वीयाःशांतिमुपागताः ॥ ४३ ॥ वह्निश्चशांतिमगमद्दस्यस्त्रपरिमोचितः ॥ शांतिमापबलंस्वीयंवह्निज्वालाभिपीडितम् ॥ ४४ ॥ कंपिताःशीततोयेनसीत्कुर्वंतिचवैरिणा ॥ करकावृष्टिभिःक्षिप्तावायुनाचप्रपीडिताः ॥ ४५ ॥ तदास्वबलमालोक्यतोयपूरेणपीडितम् ॥ कंपितंक्षुभितंनष्टं[2]वारुणेनविनिर्हतम् ॥ ४६ ॥ तदातिकोपताम्राक्षःपुष्कलोभरतात्मजः ॥ वायव्यास्त्रंसमाधत्तधनुष्येकंमहाशरम् ॥ ४७ ॥ ततोवायुर्महानासीद्वायव्यास्त्रप्रचोदितः ॥ नाशयामासवेगेनघनानीकमुपस्थितम् ॥ ४८ ॥ वायुनास्फालितानागाःपरस्परसमाहताः ॥ अश्वाश्वसंहतान्योन्यंस्वस्वारोहसमन्विताः ॥ ४९ ॥ नराःप्रभंजनोद्धूतामुक्तकेशानिरोजसः ॥ पतंतोत्रसमक्ष्यिंतेवेतालाइवभूगताः ॥ ५० ॥ वायुनास्वबलंसर्वंपरिभूतंविलोक्यसः ॥ राजपुत्रःपर्वतास्त्रंधनुष्येवं[3]समादधे ॥ ५१ ॥ तदातुपर्वताःपेतुर्मस्तकोपरियुध्यताम् ॥ वायुःसंच्छादितस्तैस्तुनप्रचक्रामकुत्रचित् ॥ ५२ ॥ पुष्कलोवज्रसंज्ञंतुसमाधत्तशरासने ॥ वज्रेणकृत्तास्ते सर्वेजाताश्चतिलशःक्षणात् ॥ ५३ ॥ वज्रंनगान्रजःशेषान्कृत्वाबाणाभिमंत्रितम् ॥ राजपुत्रोरसिप्रोच्चैःपपातस्वनवद्भृशम् ॥ ५४ ॥ सत्वाकुलितचेतस्कोहृदिविद्धःक्षतोभृशम् ॥ विव्यथेबलवान्वीरःकश्मलंपरमापसः ॥ ५५ ॥ तंवैकश्मलितंदृष्ट्वासारथिर्नयकोविदः ॥ अपोवाहरणात्तस्मात्कोशमात्रंनरेंद्रजम् ॥ ५६ ॥ ततोयोधाराजसूनोःप्रनष्टाःप्रपलायिताः ॥ गत्वापुरींसमाचख्युःकश्मलस्थंनृपात्मजम् ॥ ५७ ॥ पुष्कलोजयमाप्यैवंरणमूर्धनिधर्मवित् ॥ नप्रहर्तुंपुनःशक्तोरघुनाथवचःस्मरन् ॥ ५८ ॥ ततोदुंदुभिनिर्घोषोजयशब्दोमहानभूत् ॥ साधुसाध्वितिवाचश्चप्रावर्ततमनोहराः ॥ ५९ ॥

---

[1] भूभृताम्–इ०, सैनिनाम्–इ० च पा० । [2] अभ्यस्त्रं वारुणाहतम्–इ० पा० । [3] धनुष्युच्चैः–इ० पा० ।

हर्षंप्रापसशत्रुघ्नोजयिनंवीक्ष्यपुष्कलम् ॥ प्रशशंससुमत्यादिमंत्रिभिःपरिवारितः ॥ ६० ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्व
मेधेपुष्कलविजयोनामचतुर्विंशतितमोऽध्यायः ॥ २४ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ अथवीक्ष्यभटान्निजान्नृपोरुधिरौघेणपरिप्लुतांगकान् ॥ सुखमापनवै
शुशोचतान्परिपप्रच्छसुतस्यचेष्टितम् ॥ १ ॥ गदताखिलकर्मतस्यवैसकथंचाहरदश्ववर्यकम् ॥ कथयंतुपुनःकियद्बलंबतवीराःकतियोद्धुमाग
ताः ॥ २ ॥ अथशत्रुबलोन्मुखःकथंममवीरोदमनोरणंव्यधात् ॥ विजयंचविधायदुर्जयंकिलवीरंबतकोप्यशातयत् ॥ ३ ॥ इत्याकर्ण्यवचोराज्ञः
प्रत्यूचुस्तेस्यसेवकाः ॥ क्षतजेनपरिक्लिन्नगात्रवस्त्रादिधारिणः ॥ ४ ॥ राजन्नश्वंसमालोक्यपत्रचिह्नाद्यलंकृतम् ॥ आहृयामासगर्वेणतृणीकृत्यरघूत्त
मम् ॥ ५ ॥ ततोहयानुगःप्राप्तःस्वल्पसैन्यसमावृतः ॥ तेनसाकमभूद्युद्धंतुमुलंरोमहर्षणम् ॥ ६ ॥ तंमूर्च्छितंततःकृत्वातवपुत्रःस्वसायकैः ॥
यावत्तिष्ठत्यथायातःशत्रुघ्नःस्वबलैर्वृतः ॥ ७ ॥ ततोयुद्धंमहदभूच्छस्त्रास्त्रपरिबृंहितम् ॥ बहुशोजयमापेदेतवपुत्रोमहाबलः ॥ ८ ॥ इदानींते
नमुक्त्वास्त्रंशत्रुघ्नभ्रातृसूनुना ॥ मूर्च्छितःप्रधनेराजन्कृतोवीरःसुतस्तव ॥ ९ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यरोषशोकसमन्वितः ॥ स्थगितांगइवासी
त्ससमुद्रइवपर्वणि ॥ १० ॥ उवाचसेनाधिपतिंरोषप्रस्फुरिताधरः ॥ दन्तैर्दंतांल्लिहन्नोष्ठंजिह्वयाशोककर्शितः ॥ ११ ॥ सेनापतेकुरुष्वारा
न्ममसेनांतुसज्जिताम् ॥ योत्स्येरामस्यसुभटैर्ममपुत्रोपघातकैः ॥ १२ ॥ अद्याहंममपुत्रस्यदुःखदंनिशितैःशरैः ॥ पातयिष्येयदिह्येनंरक्षिता
पिमहेश्वरः ॥ १३ ॥ सेनापतिरिदंवाक्यंप्रोक्तंसुभुजभूपतेः ॥ निशम्यचतथाकृत्वासज्जीभूतोभवत्स्वयम् ॥ १४ ॥ राज्ञोनिवेदयामाससज्जां
चतुरंगिणीम् ॥ सेनांकालबलप्रख्यांहतदुर्जनकोटिकाम् ॥ १५ ॥ श्रुत्वासेनापतेर्वाक्यंसुबाहुःपरवीरहा ॥ निर्जगामततोयत्रशत्रुघ्नःस्वसुतार्दनः ॥ १६ ॥
कुंजरैश्चमदोन्मत्तैर्हयैश्चापिमनोजवैः ॥ रथैश्चसर्वशस्त्रास्त्रपूरितैरिपुजेतृभिः ॥ १७ ॥ भूश्चकंपेतदातत्रसैन्यभारेणभूँरिणा ॥ संमर्दःसुमहानासीत्तत्र
सैन्येविसर्पति ॥ १८ ॥ राजानंनिर्गतंदृष्ट्वारथेनकनकांगिना ॥ शत्रुघ्नबलमुद्युक्तंसर्ववैरिप्रहारकम् ॥ १९ ॥ सुकेतुस्तस्यवैभ्रातागदायुद्धविशारदः ॥
रथेनाश्वाजगामायंसर्वशस्त्रास्त्रपूरितः ॥ २० ॥ चित्रांगस्तुसुतोराज्ञःसर्वयुद्धविचक्षणः ॥ जगामस्वरथेनाशुशत्रुघ्नबलमुन्मदम् ॥ २१ ॥ तस्यानुजो
विचित्राख्योविचित्ररणकोविदः ॥ ययौरथेनहैमेनभ्रातृदुःखेनपीडितः ॥ २२ ॥ अन्येशूरामहेष्वासाःसर्वशस्त्रास्त्रकोविदाः ॥ ययुर्नृपसमादिष्टाःप्रधनं

---

१ शमयन्निव तच्छुशोच तान्–इ० पा०। २ युद्धलालसाः–इ०, युद्धमानसाः–इ० च पा०। ३ सुमहत्–इ० पा०। ४ शत्रुघ्नभ्रातृपुत्रकः–इ० पा०। ५ इदानीं तेन मुक्तास्त्रं प्रहसन्नृपतेःसुतः।
अकरोत्प्रधनं राजन्सर्ववीरैः सुशोभितम् ॥–इ० पा०। ६ नरैश्च–इ० पा०। ७ पीडिता–इ० पा०।

वीरपूरितम् ॥ २३ ॥ राजासुबाहुःसंरोषादागतःप्रधनांगणे ॥ विलोकयामाससुतंमूर्च्छितंशरपीडितम् ॥ २४ ॥ रथोपस्थस्थितंमूढंस्वसुतंदमनाभिधम् ॥ वीक्ष्यदुःखंमुहुःप्रापवीजयामासपल्लवैः ॥ २५ ॥ जलेनसिक्तःसंस्पृष्टोराज्ञाकोमलपाणिना ॥ संज्ञामापशनैर्वीरोदमनःपरमास्त्रवित् ॥ २६ ॥ उत्थितःक्वधनुर्मेस्तिक्वपुष्कलइतोगतः ॥ संसज्यसमरंत्यक्त्वामद्बाणव्रणपीडितः ॥ २७ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यसुबाहुःपुत्रभाषितम् ॥ परमंहर्षमापेदेपरिरभ्यसुतंस्वकम् ॥ २८ ॥ दमनोवीक्ष्यजनकंनृपंनम्रशिरोधरः ॥ पपातपादयोर्भक्त्याक्षतदेहोस्त्रराजिभिः ॥ २९ ॥ स्वसुतंरथसंस्थंतुविधायनृपतिःपुनः ॥ जगादसेनाधिपतिंरणकर्मविशारदः ॥ ३० ॥ व्यूहंरचयसंग्रामेक्रौंचाख्यंरिपुदुर्जयम् ॥ यमाविश्यजयेसैन्यंशत्रुघ्नस्यमहीपतेः ॥ ३१ ॥ तद्वाक्यमाकर्ण्यसुबाहुभूपतेःक्रौंचाख्यसद्व्यूहविशेषमादधात् ॥ यन्नोविशंतेसहसारिपोर्गणामहाबलाःशस्त्रसमूहधारिणः ॥ ३२ ॥ मुखेसुकेतुस्तस्यासीद्गलेचित्रांगसंज्ञकः ॥ पक्षयोराजपुत्रौद्वौपुच्छेराजाप्रतिष्ठितः ॥ ३३ ॥ मध्येसैन्यंमहत्तस्यचतुरंगैस्तुशोभितम् ॥ कृत्वान्यवेदयद्राज्ञेक्रौंचव्यूहंविचित्रितम् ॥३४॥ राजादृष्ट्वासुसन्नद्धंक्रौंचव्यूहंसुनिर्मितम् ॥ रणायस्वमतिंचक्रेशत्रुघ्नकटकेस्थितैः ॥३५॥

॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेसुबाहुसैन्यसमागमोनामपंचविंशोऽध्यायः ॥ २५ ॥ ॥ छ ॥

॥ शेषउवाच ॥ ॥ शत्रुघ्नस्तद्बलंदृष्ट्वाभीषणाकृतिमेघवत् ॥ हस्त्यश्वरथपादातैर्बहुभिःपरिवारितम् ॥ १ ॥ सुमतिंप्रत्युवाचेदंवचोगंभीरशब्दयुक् ॥ नानावाक्यविचारज्ञैःपंडितैःपरिसेवितः ॥ २ ॥ ॥ शत्रुघ्नउवाच ॥ ॥ सुमतेकस्यनगरंप्राप्तोमेहयसत्तमः ॥ बलमेतन्निरीक्षेहंपयोदधितरंगवत् ॥ ३ ॥ कस्यैतद्बलमुद्धर्षंचतुरंगसमन्वितम् ॥ पुरतोभातियुद्धायसमुपस्थितमादरात् ॥४॥ एतत्सर्वंसमाचक्ष्वयथावत्पृच्छतोमम ॥ यज्ज्ञात्वायुद्धसंस्थायैनिर्दिशामिस्वकान्भटान् ॥ ५ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यसुमतिःशुभबुद्धिमान् ॥ उवाचवचनंप्रीतःशत्रुघ्नंवैरितापनम् ॥ ६ ॥ ॥ सुमतिरुवाच ॥ ॥ चक्रांकानगरीराजन्वर्ततेसाविधेशुभा ॥ यस्यांसंतिनराःपापरहिताविष्णुभक्तितः ॥ ७ ॥ तस्याःपुर्याःपतिरयंसुबाहुर्धर्मवित्तमः ॥ तवायंपुरतोभातिपुत्रपौत्रसमावृतः ॥ ८ ॥ स्वदारनिरतोनित्यंपरदारपराङ्मुखः ॥ विष्णोःकथास्यकर्णस्थानापरार्थप्रकाशिनी ॥ ९ ॥ परस्वंनसमादत्तेषष्ठांशादधिकंनृपः ॥ ब्राह्मणाविष्णुभक्त्यैवपूज्यंतेतेनधर्मिणा ॥ १० ॥ नित्यंसेवारतोविष्णुपादपद्ममधुव्रतः ॥ एषस्वधर्मनिरतःपरधर्मपराङ्मुखः ॥ ११ ॥ एतस्यबलतुल्यंहिनवीराणांबलंक्वचित् ॥ पुत्रस्यपतनंश्रुत्वारोषशोकसमाकुलः ॥ १२ ॥ चतुरंगसमेतोयंयुद्धायसमुपस्थितः ॥ तवापिवीराबहवोलक्ष्मीनिधिमुखाअमून् ॥ १३ ॥ जेष्यंतिशस्त्रसंघेननिर्दिशाशुपरंहितान् ॥ शत्रुघ्नस्तद्वचःश्रुत्वाप्रोवाचस्वभटान्वरान् ॥ १४ ॥ रणप्राप्तिभवोद्धर्षपूरपूरितमानसान् ॥ क्रौंचव्यूहोद्यरचितःसुबाहुपरिसैनिकैः ॥ १५ ॥

मुखपक्षस्थितायोधास्तान्कोभेत्स्यतिशस्त्रवित् ॥ यस्यभेदेनिजाशक्तियोंवीरविजयोद्यतः ॥ १६ ॥ सगृह्णातुमदीयाद्धिपाणिपद्माच्चवीटकम् ॥ तदाल
क्ष्मीनिधिर्वीरोजग्राहक्रौंचभेदने ॥ १७ ॥ सर्वशस्त्रास्त्रविद्वीरैर्बहुभिःपरिवारितः ॥ उवाचवचनंराजन्यास्येहंक्रौंचभेदने ॥ १८ ॥ भार्गवःपूर्वमेवासी
त्क्रौंचभेत्तातथाह्यहम् ॥ तथान्यंवीरमावोचत्कोस्यसार्धंगमिष्यति ॥ १९ ॥ पुष्कलःपृष्ठतस्तस्ययातुंचक्रेमतिंततः ॥ रिपुतापोनीलरत्नउग्राश्वोवीर
मर्दनः ॥ २० ॥ सर्वैं[1]शत्रुघ्नसंदेशाद्ययुस्तत्क्रौंचभेदने ॥ शत्रुघ्नोपिरथस्थश्चसर्वायुधधरःपरः ॥ २१ ॥ पृष्ठतोस्यपरीयायबहुभिःसैनिकैर्वृतः ॥ तदाप्र
चलितौहृष्टावन्योन्यबलवारिधी ॥ २२ ॥ प्रलयंकर्तुमुद्युक्तौजगतःसुतरंगिणौ ॥ तदाभेर्यःसमाजघ्नुरुभयोःसेनयोर्दृढाः ॥ २३ ॥ रणभेर्यःशंखनादाःश्रू
यंतेतत्रतत्रह ॥ हेषंतेवाजिनस्तत्रगर्जंतिद्विरदाभृशम् ॥ २४ ॥ हुंहुंकुर्वंतिवीराग्र्यानदंतिरथनेमयः ॥ तत्रप्रकुपिताःशूराःसुबाहुबलदर्पिताः ॥ २५ ॥
छिंधिभिंधीतिभाषंतोदृश्यंतेबहवोरणे ॥ एवंभूतेरणोद्युक्तेसैन्येशत्रुघ्नवैरिणोः ॥ २६ ॥ मुखसंस्थंसुकेतुंतंलक्ष्मीनिधिरुवाचह ॥ लक्ष्मीनिधिरुवाच ॥ ॥ ज
नकस्यसुतंविद्धिलक्ष्मीनिधिरितिस्मृतम्॥२७॥सर्वशस्त्रास्त्रकुशलंसर्वयुद्धविशारदम् ॥ मुंचाश्वंरामचंद्रस्यसर्वदानवदंशितुः ॥२८॥ नोचेन्मद्बाणनिर्भिन्नो
यास्यसेयमसादनम् ॥ इतिब्रुवंतंवीराग्र्यंसुकेतुःसहसात्वरन् ॥ २९ ॥ सज्यंचापंविधायाशुबाणान्मुंचन्स्थिरोभवत् ॥ तेबाणाःशितपर्वाणःस्वर्णपुंखाःसमं
ततः ॥ ३० ॥ दृश्यंतेव्यापिनस्तत्ररणमध्येसुदुर्भराः ॥ तद्बाणजालंतरसानिहत्यलक्ष्मीनिधिश्चापमथाततज्यम् ॥ विधायतस्योरसिबाणषट्कंमुमोचतीक्ष्णं
शितपर्वशोभितम् ॥३१॥ तद्बाणाःसुभुजभ्रातुर्हृदयंसंविदार्यच ॥ गतास्तेभुविदृश्यंतेरुधिराक्तामलीमसाः ॥३२॥ तद्बाणभिन्नहृदयःसुकेतुःकोपपूरितः ॥
जघानशरविंशत्यातीक्ष्णयानतपर्वया ॥ ३३ ॥ उभौबाणविभिन्नांगावुभौक्षतजविप्लुतौ ॥ सैनिकैःपरिदृश्यंतेकिंशुकाविवपुष्पितौ ॥३४॥ मुंचंतौबाणकोटी
श्चसंदधंतौत्वराशरान् ॥ नकेनापिविलक्ष्येतेलघुहस्तौमहाबलौ॥३५॥कुंडलीकृतसच्चापौवर्षंतौबाणधारया ॥ नवांबुदाविवादिविशंकनिर्देशकारिणौ॥३६॥
तयोर्बाणागजान्वाहान्नराञ्छूरान्विमस्तकान् ॥ कुर्वंतःकेवलंदृष्टानचसंधानमोक्षयोः ॥ ३७ ॥ पृथिवीसुभटैःपूर्णासकिरीटैःसकुंडलैः ॥ धनुर्बाणकरैरोषसं
दष्टाधरयुग्मकैः ॥३८॥ तयोःप्रयुद्ध्यतोर्दर्पात्सर्वशस्त्रास्त्रवेदिनोः ॥ युद्धंसमभवद्घोरंदेवविस्मापनंमहत् ॥३९॥ संमर्दोभवदत्यंतंवीरकोटिविदारणः ॥ न
केनचित्क्वचिद्दृष्टंशरजालांतरेंऽबरम् ॥ ४० ॥ तस्मिंस्तुसमयेलक्ष्मीनिधिर्वीरोरिमर्दनः ॥ बाणांश्चापेसमाधत्तवसुसंख्यान्दृढाञ्छितान् ॥ ४१ ॥ चतुर्भि
स्तुरगान्वीरःसुकेतोरनयत्क्षयम् ॥ एकेनध्वजमत्युग्रंचिच्छेदतरसाहसन् ॥ ४२ ॥ एकेनसारथेःकायाच्छिरोभूमावपातयत् ॥ एकेनचापंसगुणमच्छिन

---

[1] शत्रुघ्ननिदेशात् ।

द्रोषपूरितः ॥ ४३ ॥ एकेनहृदिविव्याधसुकेतोर्वेगवान्नृपः ॥ तत्कर्माद्भुतमुद्वीक्ष्यवीराविस्मयमाययुः ॥ ४४ ॥ सच्छिन्नधन्वाविरथोहताश्वोहतसारथिः॥
महतींसगदांधृत्वायोद्धुकामोभ्युपेयिवान् ॥ ४५ ॥ तमायांतंसमालक्ष्यगदायुद्धविशारदम् ॥ महत्यागदयायुक्तंरथादवततारसः ॥ ४६ ॥ गदामादाय
महतींसर्वायसविनिर्मिताम् ॥ जातरूपविचित्रांगींसर्वशोभापुरस्कृताम् ॥ ४७ ॥ लक्ष्मीनिधिर्भृशंक्रुद्धःसुकेतोर्वक्षसित्वरन् ॥ ताडयामासहृदयेगदांव
ज्राग्निसन्निभाम् ॥ ४८ ॥ गदयाताडितोवीरोनाकंपतमहामुने ॥ मदोन्मत्तोयथादंतीबालेनस्रग्भिराहतः ॥ ४९ ॥ उवाचतंसवीराग्र्योनृपंलक्ष्मीनिधिंत
दा ॥ सहस्वैकंप्रहारंमेयदिशूरःपरंतप ॥ ५० ॥ इत्युक्त्वाताडयामासललाटेगदयाभृशम् ॥ गदयाताडितोभालेऽसृग्वमन्कुपितोभृशम् ॥ ५१ ॥ मूर्ध्नि
तंताडयामासगदयाकालरूपया ॥ सुकेतुरपितंस्कंधेताडयामासधर्मवित् ॥ ५२ ॥ एवंभृशंप्रकुपितौगदायुद्धविशारदौ ॥ गदायुद्धंप्रकुर्वाणौपरस्प
रजयैषिणौ ॥ ५३ ॥ अन्योन्याघातविमतौपरस्परवधोद्यतौ ॥ नकोपितत्रहीयेतनकोजीयेतसंयुगे ॥ ५४ ॥ मूर्ध्निभालेतथास्कंधेहृदिगात्रेषुसर्वतः ॥
रुधिरौघपरिक्लिन्नौमहाबलपराक्रमौ ॥ ५५ ॥ तदालक्ष्मीनिधिःक्रुद्धोगदामुद्यम्यवेगवान् ॥ जगामप्रबलंहंतुंहृदिराजानुजंबली ॥ ५६ ॥ तमायांतमथा
लोक्यस्वगदांमहतींदधत् ॥ ययौतंतरसाहंतुंराजभ्राताबलाद्बलम् ॥ ५७ ॥ गदांतेनविनिक्षिप्तांस्वकरेधृतवानयम् ॥ तयैवगदयातस्यहृदिजघ्नेमहा
बलः ॥ ५८ ॥ स्वगदांतेनवैनीतांदृष्ट्वालक्ष्मीनिधिर्नृपः ॥ बाहुयुद्धेनतंयोद्धुमियेषबलवत्तमम् ॥ ५९ ॥ तदाराजानुजःक्रुद्धोबाहुभ्यामुपगृह्यतम् ॥ युयु
धेसर्वयुद्धस्यज्ञातावीरेषुसत्तमः ॥ ६० ॥ तदालक्ष्मीनिधिस्तस्यहृदिजघ्नेस्वमुष्टिना ॥ तदासोपिशिरस्येनंमुष्टिमुद्यम्यचाहनत् ॥ ६१ ॥ मुष्टिभिर्वज्रसं
काशैस्तलस्फोटैश्चदारुणैः ॥ अन्योन्यंजघ्नतुःक्रुद्धौसंदष्टाधरपल्लवौ ॥ ६२ ॥ मुष्टीमुष्टिदंतादंतिकचाकचिनखानखि ॥ उभयोरभवद्युद्धंतुमुलंरोमहर्ष
णम् ॥ ६३ ॥ तदाप्रकुपितोभ्रातानृपतेश्चरणेनृपम् ॥ गृहीत्वाभ्रामयित्वाथपातयामासभूतले ॥ ६४ ॥ लक्ष्मीनिधिःकरेगृह्यतंनृपानुजमुच्चकैः ॥ भ्राम
यित्वाशतगुणंगजोपस्थेजघानतम् ॥ ६५ ॥ सतदापतितोभूमौसंज्ञांप्राप्यक्षणादनु ॥ तथैवभ्रामयामासव्योम्निवेगेनविक्रमी ॥ ६६ ॥ एवं
प्रयुध्यमानौतौबाहुयुद्धंगतौपुनः ॥ पादेपादंकरेपाणिंहृदिहृद्रदनेमुखम् ॥ ६७ ॥ एवंपरस्परंश्लिष्टौपरस्परवधैषिणौ ॥ उभावपिपराक्रांतावुभाव
पिमुमूर्च्छतुः ॥ ६८ ॥ तद्दृष्ट्वाविस्मयंप्राप्ताःप्रशशंसुःसहस्रशः ॥ धन्योलक्ष्मीनिधिर्भूपोधन्योराजानुजोबली ॥ ६९ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपा
तालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेगदायुद्धंनामषड्विंशतितमोऽध्यायः ॥ २६ ॥ छ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ चित्रांगःक्रौंचकंठस्थोरथस्थोवीर

---

१ परस्पज्जयैषिणौ–इ ०पा० । २ दृष्ट्वा विस्मयमापेदे तदावीराःसहस्रशः । –इ० पा० । आपेदे–इत्येकवचनमनर्गलम् ।

शोभितः ॥ गाहयामासतत्सैन्यंवाराहइववारिधिम् ॥ १ ॥ धनुर्विस्फार्यसुदृढंमेघनादनिनादितम् ॥ मुमोचबाणान्निशितान्वैरिकोटिविदाहकान् ॥ २ ॥
तद्बाणभिन्नसर्वांगाःशेरतेसुभटाभृशम् ॥ सकिरीटतनुत्राणाःसन्दष्टदशनच्छदाः ॥ ३ ॥ एवंप्रवृत्तेसंग्रामेययौयोद्धुंसपुष्कलः ॥ मणिंचित्रितमादायचापं
वैरिप्रतापनम् ॥ ४ ॥ तयोःसंगतयोरूपंदृश्यतेतिमनोहरम् ॥ पुरातारकसंग्रामे[1]स्कंदतारकयोर्यथा ॥ ५ ॥ विस्फारयन्धनुःशीघ्रंसव्यसाचीतुपुष्कलः ॥
ताडयामासतंक्षिप्रंशरैःसन्नतपर्वभिः ॥ ६ ॥ चित्रांगोपिरुषाक्रांतःशरासनइषूञ्छितान् ॥ दधद्व्यमुंचद्बहुशोरणमंडलमूर्धनि ॥ ७ ॥ नादानंनचसंधानंन
मोचनमथापिवा ॥ दृष्टंतावेवसंदृष्टौकुंडलीकृतचापिनौ ॥८॥ तदासौपुष्कलःक्रुद्धःशराणांशतकेनतम् ॥ विव्याधवक्षःस्थलकेमहायोद्धारमुद्भटम् ॥९॥
चित्रांगस्ताञ्छरान्सर्वांश्चिच्छेदतिलशःक्षणात् ॥ ताडयामासचांगेषुपुष्कलंशितसायकैः ॥ १० ॥ पुष्कलस्तद्रथंदिव्यंभ्रामकास्त्रेणशोभिना ॥ नभसि
भ्रामयामासतदद्भुतमिवाभवत् ॥ ११ ॥ भ्रांत्वामुहूर्तमात्रंतुसरथोहयसंयुतः ॥ स्थितिंलेभेतिकष्टेनसंधृतोरणमंडले ॥ १२ ॥ सचास्यविक्रमंदृष्ट्वा
चित्रांगःकुपितोभृशम् ॥ उवाचपुष्कलंधीमान्सर्वास्त्रेषुविशारदः ॥ १३ ॥ चित्रांगउवाच ॥ ॥ त्वयासाधुकृतंकर्मसुभटैर्युधि[2]संमतम् ॥ मद्रथोवाजिसं
युक्तोभ्रामितोनभसिक्षणम् ॥ १४ ॥ पराक्रमंसमीक्षस्वममापिसुभटेरितम् ॥ आकाशचारीतुभवान्भवत्वमरपूजितः ॥ १५ ॥ इत्युक्त्वासमुमोचास्त्रं
रणेपरमदारुणम् ॥ धनुषापरमास्त्रज्ञःसर्वधर्मविदुत्तमः ॥ १६ ॥ तेनबाणेनसंविद्धःखेबभ्रामपतंगवत् ॥ सरथःसहयःसंख्येसध्वजश्चससारथिः ॥ १७ ॥
भ्रांत्वासरथवर्यस्तुनभसित्वरयान्वितः ॥ [3]यावत्स्थितिंनलभतेतावन्मुक्तोऽपरःशरः ॥ १८ ॥ पुनश्चपरिबभ्रामरथःसूतसमन्वितः ॥ तत्कर्मवीक्ष्यपुत्रस्य
राज्ञोविस्मयमापसः ॥ १९ ॥ कथंचित्स्थितिमप्यापपुष्कलःपरवीरहा ॥ रथंजघानबाणैश्चससूतहयमस्यच ॥ २० ॥ सभग्नस्यंदनोवीरःपुनरन्यंसमा
श्रितः ॥ सोपिभग्नःशरैराशुपुष्कलेनरणांगणे ॥ २१ ॥ पुनरन्यंसमास्थाययावदायातिसंमुखम् ॥ तावद्भंजनिशितैःसायकैस्तद्रथंपुनः ॥ २२ ॥ एवंद
शरथाभग्नानृपतेरात्मजस्यहि ॥ पुष्कलेनतुवीरेणमहासंयुगशालिना ॥ २३ ॥ तदाचित्रांगकःसंख्येरथेस्थित्वाविचित्रिते ॥ आजगामहवेगेनपुष्कलंप्र
तियोधितुम् ॥ २४ ॥ पुष्कलंपंचभिर्बाणैस्ताडयामाससंयुगे ॥ तैर्बाणैर्निहतोत्यंतंविव्यथेभरतात्मजः ॥ २५ ॥ सक्रुद्धश्चापमुद्यम्यबाणान्दशशितान्म
हान् ॥ मुमोचहृदयेतस्यस्वर्णपुंखसुशोभितान् ॥ २६ ॥ तेबाणाःपपुरेतस्यरुधिरंबहुदारुणाः ॥ पीत्वापेतुःक्षितौकूटसाक्षिणःपूर्वजाइव ॥ २७ ॥ तदा
चित्रांगकःक्रुद्धोभल्लान्पंचसमाददे ॥ मुमोचभालेपुत्रस्यभरतस्यमहौजसः ॥ २८ ॥ तैर्भल्लैराहतःक्रुद्धःशरासनवरेशरम् ॥ दधत्प्रतिज्ञामकरोच्चित्रांगनि

---

[1] शिखिपत्रासुरौ यथा—इ० पा० । [2] मन्यते—इ० पा० । [3] यावत्स्थितिं स लभते—इ० पा० ।

धनंप्रति ॥ २९ ॥ शृणुवीरममाक्षिप्रंप्रतिज्ञांत्वद्वधाश्रिताम् ॥ तज्ज्ञात्वासावधानेनयोद्धव्यंचत्वयात्रहि ॥ ३० ॥ बाणेनानेनचेत्त्वांवैनकुर्यांप्राणवर्जितम् ॥
सतींसंदूष्यवनितांशीलाचारसुशोभिताम् ॥ ३१ ॥ योलोकःप्राप्यतेलोकैर्यमस्यवंशवर्तिभिः ॥ सलोकोममवैभूयात्सत्यंममप्रतिश्रुतम् ॥ ३२ ॥ इति
श्रेष्ठंवचःश्रुत्वाजहासपरवीरहा ॥ उवाचमतिमान्वीरःपुष्कलंवचनंशुभम् ॥ ३३ ॥ मृत्युर्वैप्राणिनांभाव्यःसर्वत्रैवचसर्वदा ॥ तस्मान्मेनिधनेदुःखंनास्ति
शूरशिरोमणे ॥ ३४ ॥ प्रतिज्ञायाकृतावीरत्वयावीरत्वशालिना ॥ सासत्यैवपुनर्मेद्यश्रूयतांव्याहृतंमहत् ॥ ३५ ॥ त्वद्बाणंमद्वधोद्युक्तंनाच्छिद्यांयदिचेद
हम् ॥ तदाप्रतिज्ञांशृणुमेसर्ववीराभिमानिनः ॥ ३६ ॥ तीर्थंजिगमिषोर्योवैकुर्यात्स्वांतविखंडनम् ॥ एकादशीव्रतादन्यज्जानातिव्रतमुच्चकैः ॥ ३७ ॥
तस्यपापंममैवास्तुप्रतिज्ञापरिघातिनः ॥ इतिवाक्यमुदीर्यैवंतूष्णींभूतोधनुर्दधे ॥ ३८ ॥ तदानेननिषंगात्स्वादुद्धृत्यसायकंवरम् ॥ कथयामासविशदं
वाक्यंशत्रुवधावहम् ॥ ३९ ॥ ॥ पुष्कलउवाच ॥ ॥ यदिरामांघ्रियुगुलंनिष्कापट्येनचेतसा ॥ उपासितंमयातर्हिममवाक्यमृतंभवेत् ॥ ४० ॥
यदिस्वमहिलांभुक्त्वानान्यांजानामिचेतसा ॥ तेनसत्येनमेवाक्यंसत्यंभवतुसंगरे ॥ ४१ ॥ इतिवाक्यमुदीर्याशुबाणंधनुषिसंधितम् ॥ [2]कालानलोपमंवीर
शिरश्छेदनमाक्षिपत् ॥ ४२ ॥ तंबाणंमुक्तमालोक्यसतुराजसुतोबली ॥ बाणंशरासनेधत्ततीक्ष्णंकालानलोपमम् ॥ ४३ ॥ तेनबाणेनसंछिन्नोबाणःस्ववध
उद्यतः ॥ हाहाकारोमहानासीच्छिन्नेतस्मिञ्छरेतदा ॥ ४४ ॥ परार्धपतितंभूमौपूर्वार्धफलसंयुतम् ॥ शिरोधरांचकर्ताशुपद्मनालमिवक्षणात् ॥ ४५ ॥
तदाभूमौपतंतंतुदृष्ट्वातत्तस्यसैनिकाः ॥ हाहाकृत्वाभृशंसर्वेपलायनपरागताः ॥ ४६ ॥ पृथ्व्यांतन्मस्तकंश्रेष्ठंसाकिरीटंसकुंडलम् ॥ [3]शुंशुभेतीवपतितंचंद्र
बिंबंदिवोयथा ॥ ४७ ॥ तंवीक्ष्यपतितंवीरःपुष्कलोभरतात्मजः ॥ व्यगाहतव्यूहमिमंसर्ववीरैकशोभितम् ॥ ४८ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेष
वात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेचित्रांगवधोनामसप्तविंशतितमोऽध्यायः ॥ २७ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ अथपुत्रंसमालोक्यपतितंव्यसुमुद्धतम् ॥ विल
लापभृशंराजासुतदुःखेनदुःखितः ॥ १ ॥ मूर्ध्निसंताडयामासपाणिभ्यामतिदुःखितः ॥ [4]कम्पमानोभृशंचाश्रूण्यमुञ्चन्नयनाब्जयोः ॥ २ ॥ गृहीत्वापतितं
वक्त्रंचंद्रबिंबमनोरमम् ॥ पुष्कलेषुक्षतासृग्भिःक्लिन्नंकुंडलशोभितम् ॥ ३ ॥ कुटिलभ्रूयुगंश्रेष्ठंसंदष्टाधरपल्लवम् ॥ सचुंबन्मुखपद्मेनविलपन्निदमब्रवी
त् ॥ ४ ॥ हापुत्रवीरकथमुत्सुकचेतसंमांकिंनेक्षसेविशदनेत्रयुगेनशूर ॥ किंमद्विनोदकथयारहितस्त्वमेवरोषोदधिप्लुतमनाःकिललक्ष्यसेच ॥ ५ ॥ वदपुत्र
कथंमांत्वंप्रब्रूषेनहसन्पुनः ॥ अमृतैर्मधुरास्वादैर्विनोदयासिपुत्रक ॥ ६ ॥ शत्रुघ्नाश्वंगृहाणत्वंसितचामरशोभितम् ॥ स्वर्णपत्रेणशोभाढ्यंत्यजनिद्रांमहा

---

[1] पुरवर्त्मनि—इ० पा० । [2] कालानलोपमो वीरवधसंयुक्तपर्वकः—इ० पा० । [3] शुशुभेऽतीव समरे चंद्रबिंबं भुवं गतम्—इ० पा० । [4] कंपमानो भृशं चांगे ह्यश्रून्मंचन्सुपुष्कलान्—इ० पा० ।

मते ॥७॥ एषप्रतापविशदःप्रतापाग्र्यःपरंतपः ॥ धनुर्बिभ्रत्पुरोभातिपुष्कलःपरवीरहा॥८॥एनंवारयसत्तीक्ष्णैर्बाणैःकोदंडनिर्गतैः ॥ कथंत्वंरणमध्येवैशेषे
वीरविमोहितः ॥ ९ ॥ हस्तिनःपत्तयश्चैवरथारूढाभयार्दिताः ॥ शरणंत्वांसमायांतितानीक्षस्वमहामते ॥ १० ॥ पुत्रत्वयाविनासोढुंकथंशक्तोरणांगणे ॥
शत्रुघ्नसायकांस्तीक्ष्णांश्चंडकोदंडनिर्गतान् ॥ ११ ॥ अतोमांतुत्वयाहीनंकोवापालयितुंक्षमः ॥ यदित्यक्ष्यसिनिद्रांत्वंजयायाहंक्षमस्तदा ॥ १२ ॥ इत्थंवि
लप्यसुभृशंतताडहृदयंस्वकम् ॥ बहुशःपाणिनाराजापुत्रदुःखेनदुःखितः ॥ १३ ॥ तदाविचित्रदमनौस्वस्वस्यंदनसंस्थितौ ॥ पितुश्चरणयोर्नत्वाऊचतुःसम
योचितम् ॥ १४ ॥ राजन्नस्मासुजीवत्सुकिंदुःखंहृदितद्वद ॥ वीराणांप्रधनेमृत्युर्वांछितोजायतेमहान् ॥ १५ ॥ धन्योयंबतचित्रांगोयोवीरभुविशोभते ॥ स
किरीटस्तुसंदष्टदंतच्छदयुगःप्रभुः॥१६॥ कथयाशुकिमद्यैवकुर्वस्तेकार्यमीप्सितम् ॥ शत्रुघ्नवाहिनींसर्वांहन्वआवामनाथिनीम्॥१७॥अद्यैवपुष्कलंभ्रातुर्व
धकारिणमाहवे ॥ पातयावोरथाच्छित्त्वाशिरोमुकुटमंडितम् ॥ १८ ॥ त्यजशोकंसुदुःखार्तःकथंभासिमहामते ॥ आज्ञापयावांमानार्हकुरुयुद्धेमतिंतथा
॥ १९ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यपुत्रयोर्वीरमानिनोः ॥ शोकंत्यक्त्वामहाराजोयुद्धायमतिमादधात् ॥ २० ॥ तावपिप्रतियोद्धारंवांछंतौरणदुर्मदौ ॥जग्मतुः
कटकेशत्रोरनंतभटपूरिते ॥ २१ ॥ रिपुतापेनदमनोनीलरत्नेनचेतरः ॥ [1]युयुधातेरणेवीरौप्रावृषीवलाहकौ ॥ २२ ॥ राजाकनकसन्नद्धेरथेमणिविचित्रिते ॥
रत्नकूबरशोभाढ्येतिष्ठंश्चापधरोबली ॥ २३ ॥ ययौयोद्धुंतुशत्रुघ्नंवीरकोटिभिरावृतम् ॥ तृणीकुर्वन्महावीरान्धनुर्विद्याविशारदान् ॥ २४ ॥ तंयोद्धुमा
गतंदृष्ट्वासुबाहुंरोषपूरितम् ॥ पुत्रनाशनकुर्वंतंसर्वसैन्यवधादिकम् ॥ २५ ॥ शत्रुघ्नपार्श्वसंचारीहनूमांस्तमुपाद्रवत् ॥ नखायुधोमहानादंकुर्वन्मेघइवाह
वे ॥ २६ ॥ सुबाहुस्तंहनूमंतमागच्छंतंमहारवम् ॥ उवाचप्रहसन्वाक्यंरोषपूरितलोचनः ॥ २७ ॥ क्वगतःपुष्कलोहत्वामत्पुत्रंरणमंडले ॥ पातयाम्यद्य
तस्याशुशिरोज्वलितकुंडलम् ॥ २८ ॥ क्वशत्रुघ्नोवाहपालःक्वचरामःकुतोभटाः ॥ प्राणहंतारमायांतंपश्यंतुप्रधनेतुमाम् ॥ २९ ॥ इतितद्वाक्यमाकर्ण्य
हनूमान्निजगादतम् ॥ शत्रुघ्नोलवणच्छेत्तावर्ततेसैन्यपालकः ॥ ३० ॥ सकथंप्रधनेयुध्येत्सेवकेऽग्रेस्थितेनृप ॥ मांविजित्यरणेतंचत्वंगंतासिनर
र्षभ ॥ ३१ ॥ इत्युक्तवंतंतरसाविव्याधदशसायकैः ॥ हृदिवानरमत्युग्रंपर्वताग्र्यमिवस्थितम् ॥ ३२ ॥ सबाणानागतांस्तांश्चगृहीत्वा[2]करसंपुटे ॥
चूर्णयामासतिलशःशितान्वैरिविदारणान् ॥ ३३ ॥ चूर्णयित्वाशरांस्तांस्तुनिनदन्घनगर्जितैः ॥ पुच्छेनावेष्ट्यतस्योच्चैरथंनिन्येमहाबलः ॥ ३४ ॥ तदा
तंनृपवर्योसावाकाशेस्थितएवसः ॥ लांगूलंताडयामासशितग्रैःसायकैर्मुहुः ॥ ३५ ॥ सताडितस्तुपुच्छाग्रेशरैःसन्नतपर्वभिः ॥ मुमोचतद्रथंदिव्यंक

---

[1] युयुधे बाणसाहस्रैर्घनौ प्रावृषि संनतौ—इ० पा० ।

[2] करकुड्मले—इ० पा० ।

नकेनविचित्रितम् ॥ ३६ ॥ समुक्तस्तेनतरसाशरैस्तीक्ष्णैर्जघानतम् ॥ हनूमंतंकपिवरंरोषसंपूरितेक्षणः ॥ ३७ ॥ हनूमान्बाणविच्छिन्नःसर्वत्ररुधिरा
प्लुतः ॥ महारोषंसमाधत्तनृपोपरिकपीश्वरः ॥ ३८ ॥ गृहीत्वातस्यदंष्ट्राभीरथंहयसमन्वितम् ॥ चूर्णयामासवेगेनतदद्भुतमिवाभवत् ॥ ३९ ॥ स्वरथं
भज्यमानंतुदृष्ट्वाराजात्वरन्बली ॥ अन्यंरथंसमास्थाययुयुधेतंमहाबलम् ॥ ४० ॥ पुच्छेमुखेथोरसिचभुजेचरणयोर्नृपः ॥ जघानशरसंधानकोविदः
परमास्त्रवित् ॥ ४१ ॥ तदाक्रुद्धःकपिवरस्ताडयामासवक्षसि ॥ पादेनोत्प्लुत्यवेगेनराज्ञःसुभटशोभिनः ॥ ४२ ॥ सपदाप्रहतोभूमौपपातकिलमूर्च्छितः ॥
मुखाद्वमन्नसृक्चोष्णंश्वासपूरप्रवेपितः ॥ ४३ ॥ तदाप्रकुपितोत्यंतंहनूमान्प्रधनांगणे ॥ अश्वान्वीरान्गजांश्चापिचूर्णयामासवेगतः ॥ ४४ ॥ तदासुकेतुस्त
द्भ्रातातथालक्ष्मीनिधिर्नृपः ॥ उभावपिसुसन्नद्धौयुद्धायसमुपस्थितौ ॥ ४५ ॥ राजानंमूर्च्छितंदृष्ट्वाप्रपलाय्यगतानराः ॥ इतस्ततोबाणसंघैःक्षताः[1]पुष्कलव
र्षितैः ॥ ४६ ॥ तद्भज्यमानंस्वबलंवीक्ष्यराजात्मजोबली ॥ दमनःस्तंभयामाससेतुर्वार्धिमिवोच्चलम् ॥४७॥ तदातुमूर्च्छितोराजास्वप्नमेकंददर्शह ॥ रणम
ध्येकपिवरप्रपदाघातताडितः ॥ ४८ ॥ रामचंद्रस्त्वयोध्यायां[2]सरयूतीरमंडपे ॥ ब्राह्मणैर्याज्ञिकश्रेष्ठैर्बहुभिःपरिवारितः ॥ ४९ ॥ तत्रब्रह्मादयोदेवास्तत्र
ब्रह्मांडकोटयः ॥ कृतप्राञ्जलयस्तंवैस्तुवंतिस्तुतिभिर्मुहुः ॥ ५० ॥ रामंश्यामंसुनयनंमृगशृंगपरिग्रहम् ॥ गायंतिनारदाद्याश्चवीणोल्लसितपाण
यः ॥५१॥ नृत्यंत्यप्सरसस्तत्रघृताचीमेनकादयः ॥ वेदामूर्तिधराभूत्वाउपतिष्ठंतिराघवम् ॥ ५२ ॥ यच्चकिंचिद्वस्तुजातंसर्वशोभासमन्वितम् ॥ तस्य
दातारमखिलंभक्तानांभोगदायकम् ॥ ५३ ॥ इत्येवमादिसंपश्यञ्जाग्रत्संज्ञामवापसः ॥ ब्रह्मशापहतज्ञानःकिंदृष्टमितिवैवदन् ॥ ५४ ॥ [3]उत्थायप्रययौ
पद्भ्यांशत्रुघ्नचरणंप्रति ॥ भृत्यकोटिपरीवारोरथकोटिपरीवृतः ॥ ५५ ॥ सुकेतुंतुसमाहूयविचित्रंदमनंतथा ॥ युद्धंकर्तुंसमुद्युक्तान्वारयामासधर्मवि
त् ॥ ५६ ॥ उवाचतान्महाराजोधर्मात्माधर्मसंयुतः ॥ भ्रातःपुत्रौशृणुतमेवाक्यंधर्मसमन्वितम् ॥ ५७ ॥ मायुद्धंकुरुताक्षिप्रमनयस्तुमहानभूत् ॥ यद्रा
मचंद्रवाहंत्वमगृह्णादमनोर्जितम् ॥ ५८ ॥ एषरामःपरंब्रह्मकार्यकारणतःपरम् ॥ चराचरजगत्स्वामीनमानुषवपुर्धरः ॥ ५९ ॥ एतद्धिब्रह्मविज्ञानमधु
नाज्ञातवानहम् ॥ पुरासितांगशापेनहृतज्ञानधनोनघाः ॥ ६० ॥ अहंपुरातीर्थयात्रांगतस्तत्त्वविवित्सया ॥ तत्रानेकेमयादृष्टामुनयोधर्मवित्त
माः ॥ ६१ ॥ असितांगंमुनिमहंगतवाञ्ज्ञातुमिच्छया ॥ तदाप्रोवाचमांविप्रःकृपांकृत्वाममोपरि ॥ ६२ ॥ योऽसावयोध्याधिपतिःसपरब्रह्मशब्दितः ॥
तस्ययाजानकीदेवीसाक्षात्साचिन्मयीस्मृता ॥ ६३ ॥ एनंतुयोगिनःसाक्षादुपासतेयमादिभिः ॥ दुस्तरापारसंसारवारिधिंसंतितीर्षवः ॥ ६४ ॥

---

[1] पुष्कलवैरिणा–इ० पा० । [2] सरयूतीरमंडले–इ० पा० । [3] गंतुं प्रवृत्तोऽसौ पद्भ्याम्–इ० पा० ।

स्मृतमात्रोमहापापहारीसगरुडध्वजः ॥ यएनंसेवतेविद्वान्ससंसारंतरिष्यति ॥ ६५ ॥ तदाहमहसंविप्रंकोयंरामस्तुमानुषः ॥ केयंसाजानकीदेवीहर्षशोकसमाकुला ॥ ६६ ॥ अजन्मनःकथंजन्मअकर्तुःकृत्यमत्राकिम् ॥ जन्मदुःखजरातीतंकथयस्वमुनेमम ॥ ६७ ॥ इत्युक्तवंतंमां[1]क्रुद्धःशशापसमुनीश्वरः ॥ अज्ञात्वातत्स्वरूपंत्वंप्रतिब्रूषेममाधम ॥ ६८ ॥ एनंनिंदसिरामंत्वंमानुषोयमिदंहसन् ॥ तस्मात्त्वंतत्वसंमूढोभविष्यस्युदरंभरिः ॥ ६९ ॥ तदाहंतस्यचरणावगृह्णंसदयायुतः ॥ दृष्ट्वामेविनयंमांतुप्रावोचत्करुणानिधिः ॥ ७० ॥ त्वंरामस्यमखेविघ्नंकरिष्यसियदानृप ॥ तदाहनूमान[illegible]त्वांताडयिष्यतिवेगतः ॥ ७१ ॥ तदात्वंज्ञास्यसेराजन्नान्यथास्वमनीषया ॥ पुराहमुक्तस्तेनैवंतद्दृष्टमधुनामया ॥ ७२ ॥ यदामांहनुमान्क्रुद्धस्ताडयामासवक्षसि ॥ तदाऽदर्शंरमानाथंपूर्णब्रह्मस्वरूपिणम् ॥ ७३ ॥ तस्मादश्वंतुशोभाढ्यमानयंतुमहाबलाः ॥ धनानिचैववासांसिराज्यंचेदं[2]समर्पये ॥ ७४ ॥ रामंदृष्ट्वाकृतार्थःस्यामहंयज्ञेतिपुण्यदे ॥ आनयंतुहयंमह्यंरोचतेतुतदर्पणम् ॥ ७५ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधे[3]सुबाहुपराजयोनामअष्टाविंशतितमोऽध्यायः ॥ २८ ॥

॥ शेषउवाच ॥ ॥ तेतुतातवचःश्रुत्वाहर्षिताःसंप्रहारिणः ॥ तथेत्यूचुर्महाराजंरामदर्शनलालसम् ॥ १ ॥ ॥ पुत्राऊचुः ॥ ॥ राजन्भवत्पदांभोजान्नान्यंजानीमहेवयम् ॥ यत्तवस्वांततोजातंतद्भवत्वद्यवेगतः ॥ २ ॥ अश्वोयंनीयतांतत्रसितचामरभूषितः ॥ रत्नमालातिशोभाढ्यश्चंदनादिकचर्चितः ॥ ३ ॥ राज्यमाज्ञाफलंस्वामिन्कोशाबहुसमृद्धयः ॥ वासांसिसुमहार्हाणिसूक्ष्माणिसुगुणानिच ॥ ४ ॥ चंदनंचंद्रकंचैववाजिनःसुमनोहराः ॥ हस्तिनस्तुमदोद्भूतारथाःकांचनकूबराः ॥ ५ ॥ विचित्रतरवर्णादिनानाभूषणभूषिताः ॥ दास्यःशतसहस्रंचदासाश्चसुमनोरमाः ॥ ६ ॥ मणयःसूर्यसंकाशारत्नानिविविधानिच ॥ मुक्ताफलानिशुभ्राणिगजकुंभभवानिच ॥ ७ ॥ विद्रुमाःशतसाहस्रायद्यद्वस्तुमहोदयम् ॥ तत्सर्वंरामचंद्रायदेहिराजन्महामते ॥ ८ ॥ सुतानस्मान्किंकरान्नःसर्वानर्पयभूपते ॥ कथंनकुरुषेराजंस्तदधीनंनृपासनम् ॥ ९ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इतिपुत्रवचःश्रुत्वाहर्षितोऽभून्महीपतिः ॥ उवाचचसुतान्वीरान्स्ववाक्यकरणोद्यतान् ॥ १० ॥ ॥ राजोवाच ॥ ॥ आनयंतुहयंसर्वेसन्नद्धाःशस्त्रपाणयः ॥ नानारथपरीवारास्ततोयास्येनृपंप्रति ॥ ११ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इतिराज्ञोःवचश्रुत्वाविचित्रोदमनस्तथा ॥ सुकेतुःसमरेशूराजग्मुस्तस्याज्ञयोद्यताः ॥ १२ ॥ तेगत्वाथपुरींशूरावाजिनंसुमनोरमम् ॥ सितचामरसंयुक्तंस्वर्णपत्राद्यलंकृतम् ॥ १३ ॥ रत्नमालाविभूषाढ्यंचित्रपत्रेणशोभितम् ॥ विचित्रमणिभूषाढ्यंमुक्ताजालस्वलंकृतम् ॥ १४ ॥ रज्ज्वाधृतंमहावीरैःपूर्वतःपृष्ठतो

---

[1] प्राज्ञः–इ० पा० । [2] महाधनम्–इ० पा० । [3] शत्रुघ्नविजयोनाम–इ० पा० । [4] दास्ये–इ० पा० ।

भटैः ॥ महाशस्त्रास्त्रसंयुक्तैःसर्वशोभासमन्वितैः ॥ १५ ॥ सितातपत्रमस्योच्चैर्भातिमूर्धनिवाजिनः ॥ सुचामरद्वयंयस्यध्रियतेपुरतोमुहुः ॥ १६ ॥
कृष्णागर्वादिधूपैश्चधूपितंवायुवेगिनम् ॥ राज्ञःपुरोनिनायाश्वंहयमेधस्यसत्क्रतोः ॥ १७ ॥ तमानीतंहयंदृष्ट्वारत्नमालाविभूषितम् ॥ मनोजवंकामरूपं
जहर्षमतिमान्नृपः ॥ १८ ॥ जगामपद्भ्यांशत्रुघ्नंराजचिह्नाद्यलंकृतः ॥ स्वपुत्रपौत्रैःसंयुक्तोराजापरमधार्मिकः ॥ १९ ॥ ययौकर्तुंधनानांससद्व्ययंचल
गामिनाम् ॥ एतद्विनश्वरंमत्वादुःखदंसक्तचेतसाम् ॥ २० ॥ शत्रुघ्नंसददर्शाथसितच्छत्रेणशोभितम् ॥ चामरैर्वीज्यमानञ्चसेवकैःपुरतःस्थितैः ॥ २१ ॥
सुमतिंपरिपृच्छंतंरामचंद्रकथानकम् ॥ भयवार्ताविनिर्मुक्तंवीरशोभास्वलंकृतम् ॥ २२ ॥ वीरैःकोटिभिराकीर्णंवाजिपालनकांक्षिभिः ॥ वानराणांसहस्रै
श्चसमंतात्परिवारितम् ॥ २३ ॥ दृष्ट्वाशत्रुघ्नचरणौप्रणनामसपुत्रकः ॥ धन्योहमितिसंहृष्टोवदन्रामैकमानसः ॥ २४ ॥ शत्रुघ्नस्तंप्रणयिनंदृष्ट्वाराजानमुद्भ
टम् ॥ उत्थायासनतःसर्वैर्भटैर्दोर्भ्यांससस्वजे ॥ २५ ॥ दृढंसंपूज्यराजातंशत्रुघ्नंपरवीरहा ॥ उवाचहर्षमापन्नोगद्गदस्वरयागिरा ॥ २६ ॥ ॥ सुबाहुरु
वाच ॥ ॥ अद्यधन्योस्मिससुतःसकुटुंबःसवाहनः ॥ यद्युष्मच्चरणौद्रक्ष्येनृपकोटिभिरीडितौ ॥ २७ ॥ अज्ञानिनासुतेनायंगृहीतोवाजिनांवरः ॥ दमने
नानयंत्वस्यक्षमस्वकरुणानिधे ॥ २८ ॥ नजानातिरघूत्तंसंसर्वदेवाधिदैवतम् ॥ लीलयाविश्वस्रष्टारंहंतारमपिपालकम् ॥ २९ ॥ इदंराज्यंसमृद्धांगंसमृद्ध
बलवाहनम् ॥ इमेकोशाधनैःपूर्णाइमेपुत्राइमेवयम् ॥ ३० ॥ सर्वेवयंरामनाथास्त्वदाज्ञाप्रतिपालकाः ॥ गृहाणसर्वंसफलंनमेस्तिक्वचिदुन्मतम् ॥ ३१ ॥ क्वा
सौहनूमान्नामस्यचरणांभोजषट्पदः ॥ यत्प्रसादादहंप्राप्स्येराजराजस्यदर्शनम् ॥ ३२ ॥ साधूनांसंगमेकिंकिंप्राप्यतेनमहीतले ॥ यत्प्रसादादहंमूढोब्रह्म
शापमतीतरम् ॥ ३३ ॥ दृष्ट्वात्वद्यमहाराजंपद्मपत्रनिभेक्षणम् ॥ प्राप्स्यामिजन्मनःसर्वंफलंदुर्लभमत्रच ॥ ३४ ॥ ममतावद्गतंचायुर्नहुरामवियोगिनः ॥
स्वल्पमुर्वरितंतत्रकथंद्रक्ष्येरघूत्तमम् ॥ ३५ ॥ मह्यंदर्शयतंरामंयज्ञकर्मविचक्षणम् ॥ यदंघ्रिरजसापूताशिलाभूतामुनिप्रिया ॥ ३६ ॥ काकःपरंपदंप्राप्तो
यद्घ्राणस्पर्शनात्खगः ॥ अनेकेयस्यवक्त्राब्जंवीक्ष्यसंख्येपदंगताः ॥ ३७ ॥ येत्वस्यरघुनाथस्यनामगृह्णंतिसादराः ॥ तेयांतिपरमंस्थानंयोगिभिर्यद्वि
चिंत्यते ॥ ३८ ॥ धन्यायोध्याभवालोकायेराममुखपंकजम् ॥ स्वलोचनपुटैःपीत्वासुखंयांतिमहोदयम् ॥ ३९ ॥ इतिसंभाष्यनृपतिंवाहंराज्यंधनानिच ॥
सर्वंसमर्प्यचावोचत्किंकरोस्मिमहीपते ॥ ४० ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यराज्ञःपरपुरंजयः ॥ प्रत्युवाचेतितंभूपंवाग्मीवाक्यविशारदः ॥ ४१ ॥ ॥ शत्रुघ्न
उवाच ॥ ॥ कथंराजन्निदंब्रूषेत्वंवृद्धोममपूजितः ॥ सर्वंत्वदीयंत्वद्राज्यंदमनोविदधात्वयम् ॥ ४२ ॥ क्षत्रियाणामिदंकृत्यंयत्संग्रामविधायकम् ॥ सर्वंरा

---

१ नेत्रपाताभिकांक्षकैः—इ० पा० ।

ज्यंधनंचेदंप्रतियातुममाज्ञया ॥ ४३ ॥ यथामेरघुनाथस्तुपूज्योवाङ्मनसासदा ॥ तथात्वमपिमत्पूज्योभविष्यसिमहीपते ॥ ४४ ॥ भवा
न्सज्जोभवत्वद्यहयस्यानुगमंप्रति ॥ सन्नद्धःकवचीखड्गीगजाश्वरथसंयुतः ॥ ४५ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यशत्रुघ्नस्यमहीपतिः ॥ पुत्रंराज्येभिषेच्यै
वशत्रुघ्नेनसुपूजितः ॥ ४६ ॥ महारथैःपरिवृतोनिजंपुत्रंरणांगणे ॥ पुष्कलेनहतंभूपःसंस्कृत्यविधिपूर्वकम् ॥ ४७ ॥ क्षणंशुशोचतत्त्वज्ञोलो
कदृष्ट्यामहारथः ॥ ज्ञानेनानाशयच्छोकंरघुनाथमनुस्मरन् ॥ ४८ ॥ सज्जीभूतोरथेतिष्ठन्महासैन्यसमावृतः ॥ आजगामसशत्रुघ्नंमहारथिपुरस्कृ
तः ॥ ४९ ॥ राजातमागतंदृष्ट्वासर्वसैन्यसमन्वितम् ॥ गंतुंचकाराधिषणांहयवर्यस्यपालने ॥ ५० ॥ सोश्वोविमोचितस्तेनभालेपत्रेणचिह्नितः ॥ वा
मावर्तंभ्रमन्प्रायात्पौर्वाञ्जनपदान्बहून् ॥ ५१ ॥ तत्रतत्रत्यभूपालैर्महाशूराभिपूजितैः ॥ प्रणतिःक्रियतेतस्यनकोपितमगृह्णत ॥ ५२ ॥ केचिद्दासां
सिचित्राणिकेचिद्राज्यंस्वकंमहत् ॥ केचिद्धनंजनंकेचिदानीयप्रणमंतितम् ॥ ५३ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेश
त्रुघ्नस्यसुबाहुनासहनिर्याणंनामएकोनत्रिंशत्तमोऽध्यायः ॥ २९ ॥ छ ॥ शेषउवाच ॥॥ अथतेजःपुरंप्राप्तस्तुरगःपत्रशोभितः ॥ यस्यांपालयतेरा
जाप्रजाःसत्येनसत्यवान् ॥ १ ॥ [1]अथकोटिपरीवारोरघुनाथानुजस्ततः ॥ हयानुगोययौतस्यपुरतःपुरधर्षणः ॥ २ ॥ तद्दृष्ट्वानगरंरम्यंचित्रप्राकारशो
भितम् ॥ कांचनैःकलशैस्तत्रपरितःप्रतिभासितम् ॥ ३ ॥ देवायतनसाहस्रैःसर्वतश्चविराजितम् ॥ यतीनांतुमठास्तत्रशोभंतेयतिपूरिताः ॥ ४ ॥ वहत्य
त्रमहादेवीशिखिलोचनमूर्धगा ॥ हंसकारंडवाकीर्णामुनिवृंदनिषेविता ॥ ५ ॥ ब्राह्मणानांप्रत्यगारमग्निहोत्रभवःपुनः ॥ धूमस्तत्रपुनात्यंगपातकाप्लुत
मानसान् ॥ ६ ॥ उवाचसुमतिंराजाशत्रुघ्नःशत्रुतापनः ॥ तत्पुरप्रेक्षणोद्भूतहर्षविस्मितमानसः ॥ ७ ॥ ॥ शत्रुघ्नउवाच ॥ मंत्रिन्कथयकस्येदंपुरंमेदृ
ष्टिगोचरम् ॥ करोतिमानसाह्लादंधर्मेणप्रतिपालितम् ॥ ८ ॥॥ शेषउवाच ॥ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यशत्रुघ्नस्यमहीपतेः ॥ उवाचसुमतिःसर्वंयथातथम
नुद्धतम् ॥ ९ ॥ सुमतिरुवाच ॥ ॥ शृणुष्वावहितःस्वामिन्वैष्णवस्यकथाःशुभाः ॥ याःश्रुत्वामुच्यतेपापाद्ब्रह्महत्यासमादपि ॥ १० ॥ जीवन्मुक्तोवरी
वर्तिरामांघ्र्यंबुजषट्पदः ॥ सत्यवान्यज्ञयज्ञांगज्ञाताकर्ताऽवितामहान् ॥ ११ ॥ धेनुंप्रसाद्यबहुभिर्व्रतैर्यैप्रापतत्पिता ॥ ऋतंभराख्योजगतिख्यातःपर
मधार्मिकः ॥ १२ ॥ गौःप्रसन्नाददौपुत्रमनेकगुणसंस्कृतम् ॥ सत्यवंतंसुशोभाढ्यंतंजानीहिनृपोत्तमम् ॥ १३ ॥॥ शत्रुघ्नउवाच ॥ ॥ कोवाऋतंभरोरा
जाकिमर्थंधेनुपूजनम् ॥ कथंप्राप्तःसुतस्तस्यवैष्णवोविष्णुसेवकः ॥ १४ ॥ सर्वमेतत्समाचक्ष्ववैष्णवस्यकथानकम् ॥ श्रुतंहरतिजंतूनांमहापातक

---

[1] रथकोटिपरीवारः—इ० पा० ।

पर्वतम् ॥ १५ ॥ शेषउवाच ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यशत्रुघ्नस्यमहार्थकम् ॥ कथयामासविशदंतदुत्पत्तिकथानकम् ॥ १६ ॥ ऋतंभरोनरपतिरनपत्यः
पुराभवत् ॥ कलत्राणिबहून्यस्यनपुत्रंप्रापतेषुवै ॥ १७ ॥ तदाजाबालिनामानंमुनिंदैवादुपागतम् ॥ पप्रच्छकुशलोद्युक्तःसपुत्रोत्पत्तिकारणम् ॥ १८ ॥
॥ ऋतंभरउवाच ॥ ॥ स्वामिन्वंध्यस्यमेब्रूहिपुत्रोत्पत्तिकरंवचः ॥ यत्कृत्वाजायतेऽपत्यंममवंशधरंवरम् ॥ १९ ॥ तं[1]ज्ञात्वाभवतोभव्यंप्रकुर्यांनिश्चि
तंवचः ॥ दानंव्रतंवातीर्थंवामखंवामुनिसत्तम ॥ २० ॥ इतिराज्ञोवचःश्रुत्वाजगादमुनिसत्तमः ॥ सुतोत्पत्तिकरंवाक्यंप्रणतस्यसुतार्थिनः ॥ २१ ॥ अ
पत्यप्राप्तिकामस्यसंत्युपायास्त्रयःप्रभो ॥ विष्णोःप्रसादोगोश्चापिं[2]शिवंस्याप्यथवापुनः ॥ २२ ॥ तस्मात्त्वंकुरुवैपूजांधेनोर्दैवतनोर्नृप ॥ यस्याःपुच्छेमु
खेशृंगेपृष्ठेदेवाःप्रतिष्ठिताः ॥ २३ ॥ सातुष्टादास्यतिक्षिप्रंवांछितंधर्मसंयुतम् ॥ एवंविदित्वागोपूजांविधेहित्वमृतंभर ॥ २४ ॥ योवैनित्यंपूजयतिगांगे
हेयवसादिभिः ॥ तस्यदेवाश्चपितरोनित्यंतृप्ताभवंतिहि ॥ २५ ॥ योवैगवाह्निकंदद्यान्नियमेनशुभव्रतः ॥ तेनसत्येनतस्यस्युःसर्वेपूर्णामनोरथाः ॥ २६ ॥
तृषितागौर्गृहेबद्धागेहेकन्यारजस्वला ॥ देवताचसनिर्माल्याहंतिपुण्यंपुराकृतम् ॥ २७ ॥ योवैगांप्रतिषिद्धचेतचरंतींस्वंतृणंनरः॥ तस्यपूर्वेचापितरः
कंपंतेपतनोन्मुखाः ॥ २८ ॥ योवैयष्ट्याताडयतिधेनुंमर्त्योविमूढधीः ॥ धर्मराजस्यनगरंसयातिकरवर्जितः ॥ २९ ॥ योवैदंशान्वारयतितस्यपूर्वेह्यं[3]धो
गताः ॥ नृ[4]त्यंतिमत्सुतोह्यस्मांस्तारयिष्यतिभाग्यवान् ॥ ३० ॥ अत्रैवोदाहरंतीममितिहासंपुरातनम् ॥ जनकस्यपुरावृत्तंधर्मराजपुरेऽद्भुतम् ॥ ३१ ॥
एकदाजनकोराजायोगे[5]नासून्समत्यजत् ॥ तदाविमानंसंप्राप्तंकिंकिणीजालभूषितम् ॥ ३२ ॥ तदारुह्यगतोराजासेवकैरूढदेहवान् ॥ मार्गेजगामधर्म
स्यसंयमिन्याःपुरोंतिके ॥ ३३ ॥ तदानरककोटीषुपीड्यंतेपापकारिणः ॥ जनकस्यांगपवनंप्राप्यसौख्यंप्रपेदिरे ॥ ३४ ॥ निरयेदाहजापीडाजा[6]तैषांसु
खकारिणी ॥ महादुःखंतदानष्टंजनकस्यांगवायुना ॥ ३५ ॥ तदातंनिर्गतंदृष्ट्वाजंतवःपापपीडिताः ॥ अत्यंतंचुक्रुशुर्भीतास्तद्वियोगमनिच्छवः ॥ ३६ ॥
ऊचुस्तेकरुणांवाचंमागच्छसुकृतिन्नितः ॥ त्वदंगवायुसंस्पर्शात्सुखिनःस्याम पीडिताः ॥ ३७ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यराजापरमधार्मिकः ॥ मानसेचिंत
यामासकरुणापूरपूरितः ॥ ३८ ॥ चेन्मत्तःप्राणिनांसौख्यंभवेदिहतदापुनः ॥ अत्रैवचपुरेस्थास्येस्वर्गएषमनोरमः ॥ ३९ ॥ एवंकृत्वानृपस्तस्थौतत्रै
वनिरयाग्रतः ॥ विदधत्प्राणिनांसौख्यमनुकंपितमानसः ॥ ४० ॥ तत्रधर्मस्तुसंप्राप्तोनिरँ[7]यद्वारिदुःखदे ॥ कारयन्यातनास्तीव्रानानापातककारि

---

१ तज्ज्ञात्वा कथयाशु त्वं यत्कुर्यां निश्चितं वचः–इ० पा० । २ शिवतुष्ट्याथवा पुनः–इ० पा० । ३ कृतार्थकाः–इ० पा० । ४ नृत्यंत्यत्युत्सवादस्मान्–इ० पा० । ५ योगेन तनुमत्यजत्–इ० पा० ।
६ जाताशीतलकारिणी–इ० पा० । ७ निरयेऽपारदुःखदे–इ० पा० ।

णाम् ॥ ४१ ॥ तदा[1]ददर्शराजानंजनकंद्वारिसंस्थितम् ॥ विमानेनमहापुण्यकारिणंदययायुतम् ॥ ४२ ॥ तमुवाचप्रेतपतिर्जनकंसहसन्गिरा ॥ राज
न्कुतस्त्वंसंप्राप्तःसर्वधर्मशिरोमणिः ॥ ४३ ॥ एतत्स्थानंपातकिनांदुष्टानांप्राणघातिनाम् ॥ नायांतिपुरुषाभूपत्वादृशाःपुण्यकारिणः ॥ ४४ ॥ अत्रायांति
नरास्तेवैयेपरद्रोहतत्पराः ॥ परापवादनिरताः परद्रव्यपरायणाः ॥ ४५ ॥ योवैकलत्रंधर्मिष्ठंनिजसेवापरायणम् ॥ अपराधादृतेजह्यात्सनरोत्र
समाव्रजेत् ॥ ४६ ॥ मित्रंवञ्चयतेयस्तुधनलोभेनलोभितः ॥ आगत्यात्रनरःपीडांमत्तःप्राप्नोतिदारुणाम् ॥ ४७ ॥ योरामंमनसावाचाक
र्मणादंभतोपिवा ॥ द्वेषाद्वाचोपहासाद्वानस्मरत्येवमूढधीः ॥ ४८ ॥ तंबध्नामिपुनस्ते[2]ष्वेषुनिक्षिप्यश्रपयामिच ॥ यैः[3]स्मृतोनरमानाथोनरकक्लेशवार
कः ॥ ४९ ॥ तावत्पापंमनुष्याणामंगेषुनृपतिष्ठति ॥ यावद्रामंनरसनागृणातिकलिदुर्मतेः ॥ ५० ॥ महापापकराराजन्येभवंतिमहामते ॥ तानानयं
तिमद्भृत्यास्त्वादृशान्द्रष्टुमक्षमाः ॥ ५१ ॥ तस्माद्गच्छमहाराजभुंक्ष्वभागाननेकशः ॥ विमानवरमारुह्यभुंक्ष्वपुण्यमुपार्जितम् ॥ ५२ ॥ इतिवाक्यंस
माकर्ण्यधर्मराजस्यतत्पतेः ॥ उवाचधर्मराजानंकरुणापूरपूरितः ॥ ५३ ॥ ॥ जनकउवाच ॥ ॥ अ[4]हंगच्छामिनोनाथजीवानामनुकम्पया ॥ मदंगवा
युनाह्येतेसुखंप्राप्ताःस्मसंस्थिताः ॥ ५४ ॥ एतान्मुंचसिचेद्राजन्सर्वान्वैनिरयस्थितान् ॥ ततोगच्छामिसुखितःस्वर्गंपुण्यजनाश्रितम् ॥ ५५ ॥ ॥ जाबालि
रुवाच ॥ ॥ इतिवाक्यमथाश्रुत्यजनकंप्रत्युवाचसः ॥ प्रत्येकंनिर्दिशञ्जीवान्निरयस्थाननेकशः ॥ ५६ ॥ ॥ धर्मउवाच ॥ ॥ अयंमित्रकलत्रंवैवि
श्वस्तमनुजग्मिवान् ॥ तस्मादेनंलोहशंकौवर्षायुतमपीपचम् ॥ ५७ ॥ पश्चादेनंसूकराणांयोनौनिक्षिप्यदोषिणम् ॥ मानुषेष्ववतार्योऽयंषंढं[5]चिह्नेन
चिह्नितः ॥ ५८ ॥ अनेनपरदाराश्चबलादालिंगितामुहुः ॥ तस्मादयंपच्यतेत्ररौरवेशतहायनम् ॥ ५९ ॥ अयंतुपरकीयंस्वंमुषित्वाबुभुजे
कुधीः ॥ तस्मादस्यकरौछित्त्वापचेयंपूयशोणिते ॥ ६० ॥ अयंसायंतनेप्राप्तमतिथिंक्षुधयार्दितम् ॥ वाण्यापिनाकरोत्तस्यपूजनंस्वागतंनच
॥ ६१ ॥ तस्मादयंपातनीयस्तामिस्रेंधनपूरिते ॥ भ्रमरैःपीडितोयातुयातनांशतहायनम् ॥ ६२ ॥ अयंतावत्परस्योच्चैर्निंदांकुर्वन्नल
ज्जितः ॥ अयमप्यशृणोत्कर्णौप्रेरयन्बहुशस्तुताम् ॥ ६३ ॥ तस्मादिमावंधकूपेपतितौदुःखदुःखितौ ॥ अयंमित्रध्रुगुद्विग्नःपच्यतेरौरवे
भृशम् ॥ ६४ ॥ त[6]स्मादेतान्पापभोगान्कारयित्वाविमोचये ॥ त्वंगच्छनरशार्दूलपुण्यराशिविधायकः ॥ ६५ ॥ ॥ जाबालिरुवाच ॥ एवंसनिर्दिशञ्जी

---

१ स तं ददर्श–इ०पा० । २ तोये–इ० पा० । ३ यैःस्मृतो वै रमानाथो नरकक्लेशवारकः । ते मत्स्थानं विहायाशु वैकुंठाख्यं प्रयांत्यहो ॥–इ० पा० । ४ इतो गच्छामि–इ० पा० । ५ खंज चिन्हेन–इ० पा० । ६ इतःप्राक्–"शमन उवाच"–इ०पा०दृश्यते एकस्मिन्पुस्तके ।

वांस्तूष्णीमासाधकारिणः ॥ प्रोवाचरामभक्तोसौकरुणापूरितेक्षणः ॥ ६६ ॥ ॥ जनकउवाच ॥ ॥ कथंनिरयनिर्मुक्तिर्जीवानांदुःखिनांभवेत् ॥ तदाशुकथयत्वंवैयत्कृत्वासुखमाप्नुयुः ॥ ६७ ॥ ॥ धर्मउवाच ॥ ॥ नैभिराराधितोविष्णुर्नैभिस्तस्यकथाःश्रुताः ॥ कथंनिरयनिर्मुक्तिर्भवेद्वैपापकारिणाम् ॥ ६८ ॥ यदित्वंमोचयस्येतान्महापापकरानपि ॥ तर्ह्यर्पयमहाराजपुण्यंतत्कथयामियत् ॥ ६९ ॥ एकदाप्रातरुत्थायशुद्धभावेनचेतसा ॥ ध्यातःश्रीरघुनाथोसौमहापापहराभिधः ॥ ७० ॥ रामरामेतियच्चोक्तंत्वयाशुद्धेनचेतसा ॥ तत्पुण्यमर्पयैतेभ्योयेनस्यान्निरयाच्च्युतिः ॥ ७१ ॥ ॥ जाबालिरुवाच ॥ ॥ एतच्छ्रुत्वावचस्तस्यधर्मराजस्यधीमतः ॥ पुण्यंददौमहाराजआजन्मसमुपार्जितम् ॥ ७२ ॥ यदाजन्मकृतैःपुण्यैरघुनाथार्चनोद्भवैः ॥ एतेषांनिरयान्मुक्तिर्भवत्वत्रमनोरमा ॥ ७३ ॥ एवंकथयतस्तस्यजीवानिरयसंस्थिताः ॥ तत्क्षणान्निरयान्मुक्ताजातादिव्यवपुर्धराः ॥ ७४ ॥ ऊचुस्तेजनकंराजंस्त्वत्प्रसादाद्वयंक्षणात् ॥ दुःखदान्निरयान्मुक्तायास्यामःपरमंपदम् ॥ ७५ ॥ तान्दृष्ट्वासूर्यसंकाशान्नरान्निरयनिःसृतान् ॥ तुतोषचित्तेसुभृशंसर्वभूतदयापरः ॥ ७६ ॥ तेसर्वेप्रययुर्लोकंदिव्यंदेवैरलंकृतम् ॥ जनकंतुप्रशंसंतोमहाराजंदयानिधिम् ॥७७॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेसत्यवदाख्यानेजनकेननरकस्थप्राणिमोचनंनामत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३० ॥ छ ॥

जाबालिरुवाच ॥ ॥ अथतेषुप्रयातेषुनरकस्थेषुवैनृषु ॥ राजापप्रच्छकीनाशंसर्वधर्मविदांवरम् ॥ १ ॥ ॥ राजोवाच ॥ ॥ धर्मराजत्वयाप्रोक्तंयत्पातककरानराः ॥ आयांतितवसंस्थानंनचधर्मकथारताः ॥ २ ॥ मदागमनमत्राभूत्केनपापेनधार्मिक ॥ तद्वैकथयसर्वंमेपापकारणमादितः ॥ ३ ॥ इति श्रुत्वातुतद्वाक्यंधर्मराजःपरंतप ॥ कथयामासतस्यैवंयमपुर्यागमंतदा ॥ ४ ॥ ॥ धर्मराजउवाच ॥ ॥ राजंस्तवमहत्पुण्यंनैतादृक्कस्यभूतले ॥ रघुनाथपदद्वंद्वमकरंदमधुव्रत ॥ ५ ॥ त्वत्कीर्तिस्वर्धुनीसर्वान्पापिनोमलसंयुतान् ॥ पुनातिपरमाह्लादकारिणीदुष्टतारिणी ॥ ६ ॥ तथापिपापलेशस्तेवर्ततेनृपसत्तम ॥ येनसंयमिनीपार्श्वमागतःपुण्यपूरितः ॥ ७ ॥ एकदातुचरंतींगांवारयामासवैभवान् ॥ तेनपापविपाकेननिरयद्वारदर्शनम् ॥ ८ ॥ इदानींपापनिर्मुक्तोबहुपुण्यसमन्वितः ॥ भुंक्ष्वभोगान्सुविपुलान्निजपुण्यार्जितान्बहून् ॥ ९ ॥ एतेषांकरुणावार्धीरघुनाथोसुखंहरन् ॥ संयमिन्यामहामार्गेप्रेरयामासवैष्णवम् ॥ १० ॥ नागमिष्योयदित्वंवैमार्गेणानेनसुव्रत ॥ अभविष्यत्कथंतेषांनिरयात्परिमोचनम् ॥ ११ ॥ त्वादृशाःपरदुःखेनदुःखिताःकरुणालयाः ॥ प्राणिनांदुःखविच्छेदंकुर्वंत्येवमहामते ॥ १२ ॥ ॥ जाबालिरुवाच ॥ ॥ एवंवदंतंशमनंप्रणम्यसदिवंगतः ॥ दिव्येनसुविमानेनअप्सरोगणशोभिना ॥ १३ ॥ तस्माद्गावोऽनिशंपूज्यामनसापिनगर्हयेत् ॥ गर्हयन्निरयंया

---

१ पापकार्यं यथातथम्—इ० पा० । २ खेदयन्—इ० पा० ।

तियावदिंद्राश्चतुर्दश ॥ १४ ॥ तस्मात्त्वंनृपतिश्रेष्ठगोपूजांवैसमाचर ॥ सातुष्टादास्यतिक्षिप्रंपुत्रंधर्मपरायणम् ॥ १५ ॥ सुमतिरुवाच ॥ ॥
तच्छुत्वाधेनुपूजांसपप्रच्छकथमादरात् ॥ पूजनीयाप्रयत्नेनकीदृशंकुरुतेनरम् ॥ १६ ॥ जाबालिःकथयामासधेनुपूजांयथाविधि ॥ प्रत्यहंविपिनंगच्छे
च्चारणार्थंव्रतीतुगोः ॥ १७ ॥ गवेयवांस्तुसंभोज्यगोमयस्थान्समाहरेत् ॥ भक्षणीयायवास्तेतुपुत्रकामेनभूपते ॥ १८ ॥ सायदापिबतेतोयंतदापेयंजलंशुचि ॥
सोच्चैःस्थानेयदातिष्ठेत्तदानींचासनास्थितः ॥ १९ ॥ दंशान्निवारयेन्नित्यंयवसंस्वयमाहरेत् ॥ एवंप्रकुर्वतःपुत्रंदास्यतेधर्मतत्परम् ॥ २० ॥ ॥ सुमति
रुवाच ॥ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यपुत्रकामऋतंभरः ॥ व्रतंचकारधर्मात्माधेनुपूजांसमाचरन् ॥ २१ ॥ प्रत्यहंकुरुतेगांवैयवसाद्येनतोषिताम् ॥ दंशान्न्य
वारयद्धीमान्यवभक्षकृतादरः ॥ २२ ॥ एवंधेनुंपूजयतोगतास्तुदिवसाघनाः ॥ वनमध्येतृणादींश्चचरंतीमकुतोभयाम् ॥ २३ ॥ एकदानृपतिस्तस्यवन
स्यश्रीनिरीक्षणे ॥ न्यस्तदृष्टिःसपरितोबभ्रामसकुतूहली ॥ २४ ॥ तदागत्याहनद्गांवैपंचास्यःकाननांतरात् ॥ क्रोशंतींबहुधादीनांसिंहभारेण[2]दुःखिता
म् ॥ २५ ॥ तदानृपःसमागत्यविलोक्यनिजमातरम् ॥ सिंहेननिहतांपश्यन्नुरोदातीवविह्वलः ॥ २६ ॥ सदुःखितःसमागत्यजाबालिंमुनिसत्तमम् ॥
निष्कृतिंतस्यपप्रच्छगोवधस्य[3]प्रमादतः ॥ २७ ॥ ॥ ऋतंभरउवाच ॥ स्वामिंस्त्वदाज्ञयाधेनुंपालयन्वनमास्थितः ॥ कुतोप्यागत्यतांसिंहोजघाना
दृष्टिगोचरः ॥ २८ ॥ तस्यपापस्यनिष्कृत्यैकिंकरोमित्वदाज्ञया ॥ कथंवाव्रतसंपूर्तिर्ममपुत्रप्रदायिनी ॥ २९ ॥ इत्युक्तवंतंतंभूपंजगादमुनिसत्तमः ॥
संत्युपायामहीपालपा[4]स्यास्यापनुत्तये ॥ ३० ॥ ब्रह्मघ्नस्यकृतघ्नस्यसुरापस्यमहामते ॥ प्रायश्चित्तानिवर्तंतेसर्वपापहराणिच ॥ ३१ ॥ कृच्छ्रैश्चांद्रा
यणैर्दानैर्व्रतैःसनियमैर्यमैः ॥ पापानिप्रलयंयांतिनियमादनुतिष्ठतः ॥ ३२ ॥ द्वयोश्चनिष्कृतिर्नास्तिपापपुंजकृतोस्तयोः ॥ मत्यागोवधकर्तुश्चनारायणवि
निंदितुः ॥ ३३ ॥ गवांयोमनसादुःखंवांच्छत्यधमसत्तमः ॥ सयातिनिरयस्थानंयावदिंद्राश्चतुर्दश ॥ ३४ ॥ योपिदेवंहरिंनिंदेत्सकृद्दुर्भाग्यवान्नरः ॥
सचापिनरकंपश्येत्पुत्रपौत्रपरीवृतः ॥ ३५ ॥ तस्माज्ज्ञात्वाहरिंनिंदन्गोषुदुःखंसमाचरन् ॥ कदापिनरकान्मुक्तिंनप्राप्नोतिनरेश्वर ॥ ३६ ॥ अज्ञानप्राप्तगो
हत्याप्रायश्चित्तंतुविद्यते ॥ रामभक्तंतुधीमंतंयाहित्वमृतुपर्णकम् ॥ ३७ ॥ सवैसमदृशःसर्वाञ्छत्रून्मित्राणिपश्यति ॥ तुभ्यंकथिष्यतिक्षिप्रंगोवधस्यास्य
निष्कृतिम् ॥ ३८ ॥ तस्यदेशांस्त्वमाक्रामंस्तेननिर्वासितःपुरा ॥ वैरिभावंपरित्यज्यगच्छत्वमृतुपर्णकम् ॥ ३९ ॥ सयद्वादिष्यतिक्षिप्रंतत्कुरुष्वसमा
हितः ॥ यथात्वत्कृतपापस्यनिष्कृतिर्हिभविष्यति ॥ ४० ॥ सतुतद्वचनंश्रुत्वाजगामऋतुपर्णकम् ॥ रामभक्तंरिपौमित्रेसमदृष्ट्यासमंजसम् ॥ ४१ ॥

---

१ व्रतं कुरु–इ०पा० । २ हंभारावेण–इ० पा० । ३ वधपापापनुत्तये–इ० पा० । ४ पापस्यापनुत्तये–इ० पा० । ५ गच्छेत्–इ० पा० ।

सतस्मैकथयामासयज्जातंगोवधादिकम् ॥ तस्यपापस्यनिष्कृत्यैह्युपायंसोप्यचिंतयत् ॥ ४२ ॥ क्षणंध्यात्वाथतंराजाऋतुपर्णऋतंभरम् ॥ उवाचप्रहसन्वाक्यंबुद्धिमान्धर्मकोविदः ॥ ४३ ॥ कोहंराजन्मुनीनांवैपुरतःशास्त्रवेदिनाम् ॥ तान्हित्वाकिंतुमांप्राप्तोमूर्खंपंडितमानिनम् ॥ ४४ ॥ तवमय्यस्तिचेच्छ्रद्धातदाकिंचिद्ब्रवीम्यहम् ॥ शृणुष्वनरशार्दूलगदितंममसादरः ॥ ४५ ॥ भजश्रीरघुनाथंत्वंकर्मणामनसागिरा ॥ नैष्कापट्येनलोकेशंतोषयस्वमहामते ॥ ४६ ॥ सतुष्टोदास्यतेसर्वंत्वद्धृदिस्थंमनोरथम् ॥ अज्ञानकृतगोहत्यापापनाशंकरिष्यति ॥ ४७ ॥ रामंस्मरंस्त्वंधर्मात्मन्धेनुंपालयसत्तम ॥ दत्त्वाद्विजायकनकंपापनिष्कृतिमाप्स्यसि ॥ ४८ ॥ ॥ सुमतिरुवाच ॥ ॥ एतच्छ्रुत्वातुतद्वाक्यमृतंभरनृपस्तदा ॥ विधायरामस्मरणंपूतात्माव्रतमाचरत् ॥ ४९ ॥ पूर्ववत्पालयन्धेनुंजगामविपिनंमहत् ॥ रामनामस्मरन्नित्यंसर्वभूतहितेरतः ॥ ५० ॥ तस्मैतुष्टातुसुरभिःप्रोवाचपरितोषिता ॥ राजन्वरयमत्तोवैवरंहृत्स्थंमनोरथम् ॥ ५१ ॥ तदाप्रोवाचवैराजापुत्रंदेहिमनोरमम् ॥ रामभक्तंपितृ[2]रतंस्वधर्मप्रतिपालकम् ॥ ५२ ॥ तुष्टादत्त्वावरंसापितस्मैराज्ञेसुतार्थिने ॥ जगामादर्शनंदेवीकामधेनुःकृपावती ॥ ५३ ॥ सकालेप्राप्तवान्पुत्रंवैष्णवंरामसेवकम् ॥ सत्यवत्संज्ञयायुक्तमकरोत्[3]तत्रतत्पिता ॥ ५४ ॥ सत्यवंतंसुतंलब्ध्वापितृभक्तिपरंमहान् ॥ परमंहर्षमापेदेशक्रतुल्यपराक्रमम् ॥ ५५ ॥ सराजाधार्मिकंपुत्रंप्राप्यहर्षेणनिर्भरः ॥ राज्यंतस्मिन्महन्न्यस्यजगामतपसेवनम् ॥५६॥ तत्राराध्यहृषीकेशंभक्तियुक्तेनचेतसा ॥ निर्धूतपापःसंतनुरगाद्धरिपदंनृपः ॥५७॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेसत्यवदाख्यानेधेनुव्रतवर्णनंनामएकत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३१ ॥ सुमतिरुवाच ॥ [5]असावपिनृपःसौम्यसत्यवान्नामविश्रुतः ॥ निजधर्मेणलोकेशंरघुनाथमतोषयत् ॥ १ ॥ अस्मैतुष्टोरमानाथोददौभक्तिमचंचलाम् ॥ निजांघ्रिपद्मेयजतांदुर्लभांपुण्यकोटिभिः ॥ २ ॥ नित्यंश्रीरघुनाथस्यकथानकमनातुरः ॥ कुरुतेसर्वलोकानांपावनंकृपयायुतः ॥ ३ ॥ योनपूजयतेदेवंरघुनाथंरमापतिम् ॥ सतेनताड्यतेदंडैर्यमस्यापिभयावहैः ॥४॥ अष्टमाद्वत्सरादूर्ध्वमशीतिवत्सरोभवेत् ॥ तावदेकादशीसर्वैर्मानुषैःकारिताऽमुना ॥ ५ ॥ तुलसीवल्लभायस्यकदाचिद्यच्छिरोधराम् ॥ नमुंचतिरमानाथपादपद्मस्रगुत्तमा ॥ ६ ॥ ऋषीणामपिपूज्योयमितरेषांकथंनहि ॥ रघुनाथस्मृतिप्रीतिर्धूतपाप्माहताशुभः ॥ ७ ॥ ज्ञात्वायंरामचंद्रस्यवाजिनंपरमाद्भुतम् ॥ आगत्यतुभ्यंसंदास्यत्येतद्राज्यमकंटकम् ॥ ८ ॥ त्वयायद्गदितंराजंस्तत्तेकथितमुत्तमम् ॥ पुनःकिंपृच्छसेस्वामिन्नाज्ञापयकरोमितत् ॥ ९ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ गतोऽश्वस्तत्पुरांतस्तुनानाश्चर्यसमन्वितः ॥ तंदृष्ट्वाजनताःसर्वाराज्ञेगत्वान्यवेदयन् ॥ १० ॥ ॥ जनताऊचुः ॥ ॥ कोप्यश्वःसि

---

१ ह्यायातं स्वांतमुक्तवान्–इ० पा० । २ पितृभक्तम्–इ० पा० । ३ नाम तत्पिता–इ० पा० । ४ स्वजनैः–इ० पा० । ५ एतद्राष्ट्राधिपः सौम्य सत्यवान्नाम विश्रुतः । इ० पा० ।

तवर्णेनगंगाजलसमेनवै ॥ भालेसौवर्णपत्रेणराजमानःसमागतः ॥ ११ ॥ तच्छ्रुत्वावचनंरम्यंजनानांहृद्यमीरितम् ॥ ताःप्रत्याहहसन्भूपोज्ञायतांकस्यवै
हयः ॥ १२ ॥ ताश्चैनंकथयामासुःशत्रुघ्नेनप्रपालितः ॥ आयात्यश्वोमहीभर्तूरामस्यपुरमध्यतः ॥ १३ ॥ रामस्यनामसश्रुत्वाद्व्यक्षरंसुमनोरमम् ॥ जह
र्षचित्तेसुभृशंगद्गदस्वरचिन्हितः ॥ १४ ॥ मयायोध्यापतिर्नित्यंयोरामश्चिन्त्यतेहृदि ॥ तस्याश्वःसहशत्रुघ्नःसमायातःपुरंमम ॥ १५ ॥ हनूमांस्तत्ररा
मांघ्रिसेवाकर्ताभविष्यति ॥ कदाचिदपियोरामंनविस्मरतिमानसे ॥ १६ ॥ गच्छामियत्रशत्रुघ्नोयत्रमारुतनंदनः ॥ अन्येपियत्रपुरुषारामपादाब्जसेव
काः ॥ १७ ॥ अमात्यमादिदेशाथसर्वंराजधनंमहत् ॥ गृहीत्वातुमयासार्द्धमागच्छत्वरयायुतः ॥ १८ ॥ यास्येहंरघुनाथस्यहयंपालयितुंवरम् ॥ कर्तुंच
रामपादाब्जपरिचर्यांसुदुर्लभाम् ॥ १९ ॥ इत्युक्त्वानिर्जगामाथशत्रुघ्नंप्रतिसैनिकैः ॥ तावत्पुरीमथप्राप्तोरामभ्रातासनैनिकः ॥ २० ॥ वीरागर्जंतिप्रबला
रथाःसुनिनदंतिच ॥ जयशंखस्वनास्तत्र[1]वेणुनादाश्चसर्वतः ॥ २१ ॥ आगत्यसत्यवान्राजामंत्रिभिःसुसमन्वितः ॥ चरणेप्रणिपत्यास्मैराज्यंप्रादान्महा
धनम् ॥ २२ ॥ शत्रुघ्नस्तंतुराजानंज्ञात्वाराममनुव्रतम् ॥ तद्राज्यंतस्यपुत्रायरुक्मनाम्नेददौमहत् ॥ २३ ॥ हनूमंतंपरीरभ्यसुबाहुंरामसेव
कम् ॥ अन्यान्वैरामभक्तांश्चपरिरभ्यमहायशाः ॥ २४ ॥ कृतार्थमिवचात्मानंमेनेसत्यसमन्वितः ॥ ननंदचेतसितदाशत्रुघ्नेनसमन्वितः ॥ २५ ॥ हय
स्तावद्गतोदूरंवीरैःसुपरिरक्षितः ॥ शत्रुघ्नस्तेनभूपेनययौवीरसमन्वितः ॥२६॥इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेसत्यवत्समाग
मोनामद्वात्रिंशोऽध्यायः॥ ३२ ॥ छ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ गच्छत्सुरथिवर्येषुशत्रुघ्नादिषुभूरिषु ॥ महाराजेषुसर्वेषुरथकोटियुतेषुच ॥ १ ॥ अकस्मादभवन्मा
र्गेतमःपरमदारुणम् ॥ यस्मिन्स्वीयोनपारक्योलक्ष्यतेज्ञातिभिर्नरैः ॥ २ ॥ रजसाव्यावृतंव्योमविद्युत्स्तनितसंकुलम् ॥ एतादृशेतुसंमर्देमहाभयकरे
ततः ॥ ३ ॥ मेघावर्षंतिरुधिरंपूयामेध्यादिकंबहु ॥ अत्याकुलाबभूवुस्तेवीराःपरमवैरिणः ॥ ४ ॥ आकुलीकृतलोकेतुकिमिदंकिमितिस्थितिः ॥ त
मोव्याप्तानिलोकानांचक्षूंषिप्रथितौजसाम् ॥ ५ ॥ जहाराश्वंरावणस्यसुहृत्पातालसंस्थितः ॥ विद्युन्मालीतिविख्यातोराक्षसश्रेणिसंवृतः ॥ ६ ॥ [2]काम
गेसुविमानेतुसर्वायसानिषेविणि ॥ आरूढोश्वंतुवीराणांभयंकुर्वञ्जहारह ॥ ७ ॥ मुहूर्तात्तत्तमोनष्टमाकाशंविमलंबभौ ॥ वीराःशत्रुघ्नमुख्यास्तेप्रोचुःकुत्र
हयोस्तिसः ॥ ८ ॥ तेसर्वेहयराजंतुलोकयंतःपरस्परम् ॥ ददृशुर्नयदावाहंहाहाकारस्तदाभवत् ॥ ९ ॥ कुत्राश्वोहयमेधस्यकेननीतःकुबुद्धिना ॥ इतिवा
चमवोचंस्तेतावत्सदनुजेश्वरः ॥ १० ॥ ददृशेसुभटैःसर्वैरथस्थैःशौर्यशोभितैः ॥ विमानवरमारूढैराक्षसाग्र्यैःसमावृतः ॥ ११ ॥ दुर्मुखाविकरालास्या

---

[1] वीणानादाश्च—इ० पा० ।

[2] कामगेन विमानेन सर्वायसविभेदिना । —इ० पा० ।

लंबदंष्ट्राभयानकाः ॥ राक्षसास्तत्रदृश्यंतेसैन्यग्रासायचोद्यताः ॥ १२ ॥ तदातंवेदयामासुःशत्रुघ्नंनृपरोत्तमम् ॥ हयोनीतोनजानीमःखेविमानविला
सिना ॥ १३ ॥ तमसाव्याकुलान्कृत्वावीरानस्मान्समाययौ ॥ जग्राहनृपशार्दूलहयंकुरुयथोचितम् ॥ १४ ॥ शत्रुघ्नस्तद्वचःश्रुत्वामहारोषसमावृतः ॥
कोस्त्येषराक्षसोयोमेहयंजग्राहवीर्यवान् ॥ १५ ॥ विमानंतत्पतत्वद्य[1]मद्बाणव्रजनिर्हतम् ॥ पतत्वद्यशिरस्तस्यक्षुरप्रैर्ममवैरिणः ॥ १६ ॥ सज्जीयंतांर
थाःसर्वैर्महाशस्त्रास्त्रपूरिताः ॥ यांतुतंप्रतिसंहर्तुंयोद्धारोवाजिहारिणम् ॥ १७ ॥ इत्युक्त्वारोषताम्राक्षउवाचनिजमंत्रिणम् ॥ नयानयविदंशूरंयुद्धका
र्यविशारदम् ॥ १८ ॥ ॥ शत्रुघ्नउवाच ॥ ॥ मंत्रिन्कथयकेयोज्याराक्षसस्यवधोद्यताः ॥ महाशस्त्रामहाशूराःपरमास्त्रविदुत्तमाः ॥ १९ ॥ कथया
शुविचार्यैवंतत्करोमिभवद्वचः ॥ वीरान्कथयतस्यैवंयोग्यान्सर्वास्त्रकोविदान् ॥ २० ॥ एतच्छ्रुत्वातुसाचिवःप्राहवाक्यंयथोचितम् ॥ वीरान्रणवरेयोग्या
न्दर्शयंस्तरसानतान् ॥ २१ ॥ ॥ सुमतिरुवाच ॥ ॥ जेतुंगच्छतुतद्रक्षःसमरेविजयोद्यतः ॥ महाशस्त्रास्त्रसंयुक्तःपुष्कलःपरतापनः ॥ २२ ॥ तथा
लक्ष्मीनिधिर्यातु[2]शस्त्रसंघसमन्वितः ॥ करोतुतस्ययानस्यभंगंतीक्ष्णैःस्वसायकैः ॥ २३ ॥ हनूमान्[3]धृष्टकर्मात्रराक्षसैर्योधितुंक्षमः ॥ करोतुसुखपुच्छा
भ्यांताडनंरक्षसांप्रभो ॥ २४ ॥ वानराअपियेवीरारणकर्मविशारदाः ॥ गच्छंतुतेखिलायोद्धुंतववाक्यप्रणोदिताः ॥ २५ ॥ सुमदश्चसुबाहुश्चप्रतापाग्र्य
श्चसत्तमाः ॥ गच्छंतुसायकैस्तीक्ष्णैस्तान्योद्धुंराक्षसाधमान् ॥ २६ ॥ भवानपिमहाशस्त्रपरिवारोरथेस्थितः ॥ करोतुयुद्धेविजयंराक्षसंहंतुमुद्यतः ॥ २७ ॥
एतन्मममतंराजन्येयोधास्तत्प्रमर्दनाः ॥ तेगच्छंतुरणेशूराःकिमन्यैर्बहुभिर्भटैः ॥ २८ ॥ इत्युक्तवतिवीराग्र्येऽमात्येसुमतिसंज्ञिके ॥ शत्रुघ्नःकथयामासवीरा
न्संग्रामकोविदान् ॥ २९ ॥ भोवीराःपुष्कलाद्यायेसर्वशस्त्रास्त्रकोविदाः ॥ तेवदंतुप्रतिज्ञांवैमत्पुरोराक्षसार्दने ॥ ३० ॥ कृत्वाप्रतिज्ञांविपुलांस्वपराक्रमशोभिनीम् ॥
गच्छंतुरणमध्येहिभवंतोबलसंयुताः ॥ ३१ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यशत्रुघ्नस्यमहाबलाः ॥ स्वांस्वांप्रतिज्ञांमहतींचक्रुस्तेतेजसान्विताः ॥ ३२ ॥ तत्रादौपुष्कलोवी
रःश्रुत्वावाक्यंमहीपतेः ॥ परमोत्साहसंपन्नःप्रतिज्ञामूचिवानिमाम् ॥ ३३ ॥ ॥ पुष्कलउवाच ॥ ॥ शृणुष्वनृपशार्दूलमत्प्रतिज्ञांपराक्रमात् ॥ विहितांसर्वलोकानां
शृण्वतांपरमाद्भुताम् ॥ ३४ ॥ चेन्नकुर्यांक्षुरप्राग्रैस्तीक्ष्णैःकोदंडनिर्गतैः ॥ दैत्यंमूर्च्छासमाक्रांतंकीर्णकेशाकुलाननम् ॥ ३५ ॥ कन्यास्वभोक्तुर्यत्पापंयत्पा
पंदेवनिंदने ॥ तत्पापंममवैभूयाच्चेत्कुर्यांस्ववचोऽनृतम् ॥ ३६ ॥ यदिमद्बाणानिर्भिन्नाःसैनिकाःसुमहाबलाः ॥ नपतंतिमहाराजप्रतिज्ञांतत्रमेशृणु ॥ ३७ ॥
विष्ण्वीशयोर्विभेदंयःशिवशक्त्योःकरोत्यापि ॥ तत्पापंममवैभूयाच्चेन्नकुर्यामृतंवचः ॥ ३८ ॥ सर्वंमद्वाक्यमित्युक्तंरघुनाथपदांबुजे ॥ भक्तिर्मेनिश्चलायास्तिसै

---

[1] मद्बाणव्रजनिर्धुतम्—इ० पा० । [2] शस्त्रास्त्रौघसमन्वितः—इ० पा० । [3] दृष्टकर्मा—इ० पा० ।

वसत्यंकरिष्यति ॥ ३९ ॥ पुष्कलस्यप्रतिज्ञांतांश्रुत्वालक्ष्मीनिधिर्नृपः ॥ प्रतिज्ञांव्यदधात्सत्यांस्वपराक्रमशोभिताम् ॥ ४० ॥ ॥ लक्ष्मीनिधिरुवाच ॥
वेदानांनिंदनंश्रुत्वाआस्तेयोमौनिवन्नरः ॥ मानसेरोचयेद्यस्तुसर्वधर्मवहिष्कृतः ॥ ४१ ॥ ब्राह्मणोयोदुराचारोरसलाक्षादिविक्रयी ॥ विक्रीणातिचगांमूढो
धनलोभेनमोहितः ॥ ४२ ॥ म्लेच्छकूपोदकंपीत्वाप्रायश्चित्तंतुनाचरेत् ॥ तत्पापंममवैभूयाद्विमुखश्चेद्भवाम्यहम् ॥ ४३ ॥ तत्प्रतिज्ञामथाश्रुत्यहनूमा
न्रणकोविदः ॥ रामांघ्रिस्मरणंकृत्वाप्रोवाचवचनंशुभम् ॥४४॥ मत्स्वामीहृदयेनित्यंध्येयोवैयोगिभिर्मुहुः॥यंदेवाःसासुराःसर्वेनमंतिमणिमौलिभिः॥४५॥
रामःश्रीमानयोध्यायाःपतिर्लोकेशपूजितः॥तंस्मृत्वायद्ब्रुवेवाक्यंतद्वैसत्यंभविष्यति ॥४६॥ राजन्कोयंलघुर्दैत्योदुर्बलःकामगेस्थितः ॥ कथयाशुमयाका
र्यमेकेनाविनिपातनम् ॥ ४७ ॥ मेरुंदेवेंद्रसहितंलांगूलाग्रेणतोलये ॥ जलधिंशोषयेसर्वंसांवर्तंवापिवाम्यहम् ॥४८॥ राज्ञःश्रीरघुनाथस्यजानक्याःकृपयाम
म ॥ तन्नास्तिभूतलेराजन्यदसाध्यंकदाभवेत् ॥ ४९ ॥ एतद्वाक्यंमयाप्रोक्तमनृतंस्याद्यदिप्रभो ॥ तदैवरघुनाथस्यभक्तिदूरोभवाम्यहम् ॥ ५० ॥ यः
शूद्रःकपिलांगांवैपयोबुद्ध्यानुपालयेत्॥तस्यपापंममैवास्तुचेत्कुर्यामनृतंवचः ॥५१॥ ब्राह्मणींगच्छतेमोहाच्छूद्रःकामविमोहितः ॥ तस्यपापंममैवास्तुचे
त्कुर्यामनृतंवचः ॥ ५२ ॥ यद्घ्राणान्नरकंगच्छेत्स्पर्शनाच्चापिरौरवम् ॥ तांपिबेन्मदिरांयोवाजिह्वास्वादेनलोलुपः ॥ ५३ ॥ तस्ययज्जायतेपापंतन्ममैवा
स्तुनिश्चितम् ॥ चेन्नकुर्यांप्रतिज्ञातंसत्यंरामकृपाबलात् ॥ ५४ ॥ एवमुक्तेमहावीरैर्योद्धारस्तरसायुताः ॥ चक्रुःप्रतिज्ञांमहतींस्वपराक्रमशालिनीम्॥५५॥
शत्रुघ्नोपिव्यधात्तत्रप्रतिज्ञांपश्यतांनृणाम् ॥ साधुसाधुप्रशंसन्वैतान्वीरान्युद्धकोविदान् ॥ ५६ ॥ कथयामिपुरोवःस्वांप्रतिज्ञांसत्त्वशोभिताम् ॥ तच्छृण्वं
तुमहाभागायुद्धोत्साहसमन्विताः ॥५७॥ चेत्तस्यशिरआहत्यपातयामिनसायकैः ॥ विमानाच्चकबंधाच्चभिन्नंछिन्नंचभूतले ॥ ५८ ॥ यत्पापंकूटसाक्ष्येणय
त्पापंस्वर्णचौर्यतः ॥ यत्पापंब्रह्मनिंदायांतन्ममास्त्वद्यानिश्चयात् ॥ ५९ ॥ इतिशत्रुघ्नसद्वाक्यंश्रुत्वातेवीरपूजिताः ॥ धन्योसिराघवभ्रातःकस्त्वदन्योपरोभवे
त् ॥ ६० ॥ त्वयावैनिहतोदैत्योदेवदानवदुःखदः ॥ लवणोनामलोकेशमधुपुत्रोमहाबलः ॥ ६१ ॥ कोयंवैराक्षसोदुष्टःक्वचास्यबलमल्पकम् ॥ करिष्यसिक्षणा
देवतस्यनाशंमहामते ॥ ६२ ॥ इत्युक्तातेमहावीराःसज्जीभूतारणांगणे ॥ प्रतिज्ञांस्वामृतांकर्तुंययुस्तेराक्षसंमुदा ॥ ६३ ॥ ॥इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशे
षवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेवीरप्रतिज्ञाकथनंनामत्रयस्त्रिंशत्तमोऽध्यायः ॥३३॥ ॥ छ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥रथैःसदश्वैःशोभाढ्यैःसर्वशस्त्रास्त्रपूरितैः॥
नानारत्नसमायुक्तैर्ययुस्तेराक्षसाधमम् ॥ १ ॥ तान्दृष्ट्वाकामगेयानेस्थितःप्रोवाचराक्षसः ॥ मेघगंभीरयावाचातर्जयन्निवभूरिशः ॥ २ ॥ मायांतुसुभटायो
द्धुंगच्छंतुनिजमंदिरम् ॥ मात्यजंतुस्वकान्प्राणान्नमोक्ष्येवाजिनंवरम् ॥ ३ ॥ विद्युन्मालीतिविख्यातोरावणस्यसुहृत्सखा ॥ मत्सख्युःप्रेतभूतस्यनिष्क्

तिंकर्तुमेयिवान् ॥ ४ ॥ क्वासौरामोयआहत्यसखायंरावणंगतः ॥ तस्यभ्रातापिकुत्रास्तेसर्वशूरशिरोमणिः ॥ ५ ॥ तंहत्वानिष्कृतिंतस्यप्राप्स्येरामस्यचा
नुजम् ॥ पिबन्रुधिरमुद्भूतंकंठनालस्यबुद्बुदैः ॥ ६ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्ययोधानांप्रवरोत्तमः ॥ पुष्कलोनिजगादेनंवीर्यशौर्यसमन्वितम् ॥ ७ ॥
॥ पुष्कलउवाच ॥ ॥ विकत्थनंनकुर्वंतिसंग्रामेसुभटानराः ॥ पराक्रमंदर्शयंतिनिजशस्त्रास्त्रवर्षणैः ॥ ८ ॥ रावणोनिहतोयेनससुहृत्स्वजनैर्वृतः ॥ तस्य
वाजिनमाहृत्यकुत्रगंतासिदुर्मद ॥ ९ ॥पतिष्यसित्वंशत्रुघ्नबाणैःकोदंडनिर्गतैः ॥ त्वामत्स्यंतिशिवाभूमौपतितंप्राणवर्जितम् ॥ १० ॥ मागर्जदुष्टरामस्य
सेवकेमयिसंस्थिते ॥ गर्जंतिसुभटायुद्धेशत्रुंजित्वामहोदयात् ॥ ११ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ एवंब्रुवंतंतंवीरंपुष्कलंरणदुर्मदम् ॥ जघानशक्त्यासुभृशं
हृदिराक्षससत्तमः ॥ १२ ॥ आयांतींतांमहाशक्तिमायसींकांचनाश्रिताम् ॥ चिच्छेदत्रिभिरत्युग्रैःशितैर्बाणैःसपुष्कलः ॥ १३ ॥ सात्रिधाप्यपतद्भूमौ
विशिखैर्निष्प्रभीकृता ॥ पतंतीविरराजासौविष्णोःशक्तित्रयीवकिम् ॥ १४ ॥ तांछिन्नांशक्तिकांदृष्ट्वाराक्षसःपरतापनः ॥ जग्राहशूलंतरसात्रिशिखंलोहनि
र्मितम् ॥ १५ ॥ तीक्ष्णाग्रंज्वलनप्रख्यंराक्षसेंद्रोऽव्यमोचयत् ॥ आयांतंतिलशश्चक्रेबाणैःपुष्कलसंज्ञितः ॥ १६ ॥ छित्त्वात्रिशूलंतरसाराघवस्याहि
सेवकः ॥ पुष्कलश्चापआधत्तबाणांस्तीक्ष्णान्मनोजवान् ॥ १७ ॥ तेबाणाहृदितस्याशुलग्नारागंवतासृजन् ॥ वैष्णवस्ययथास्वांतेगुणाविष्णोर्मनो
हराः ॥ १८ ॥ तद्बाणवेधदुःखार्तोविद्युन्मालीसुदुर्मदः ॥ जग्राहमुद्गरंघोरंपुष्कलंहंतुमुद्यतः ॥ १९ ॥ मुद्गरःप्रहितस्तेनविद्युन्माल्याभिधेनहि ॥ हृदिलग्नो
सृजच्छीघ्रंकश्मलंतदकारयत् ॥ २० ॥ मुद्गरप्रहतोवीरःकंपमानःसवेपथुः ॥ पपातस्यंदनोपस्थेपुष्कलःशत्रुतापनः ॥ २१ ॥ उग्रदंष्ट्रोऽथतद्भ्रातालक्ष्मी
निधिमयोधयत् ॥ शस्त्रास्त्रैर्बहुधामुक्तैर्वीरप्राणहृतिंकरैः ॥ २२ ॥ पुष्कलस्तत्क्षणात्प्राप्यसंज्ञांराक्षसमब्रवीत् ॥ धन्योसिराक्षसश्रेष्ठमहीयांस्तेपराक्र
मः ॥ २३ ॥ पश्येदानींममाप्युच्चैःप्रतिज्ञांशूरमानिताम् ॥ विमानात्पातयाम्यद्यभूमौत्वांशितसायकैः ॥ २४ ॥ इत्युक्त्वानिशितंबाणंसमगृह्णाद्दुरासद
म् ॥ ज्वलंतमग्नितेजस्कंमहौदार्यसमन्वितम् ॥ २५ ॥ सयावत्तत्प्रतीकर्तुंविधत्तेस्वपराक्रमम् ॥ तावद्धृदिगतोऽत्युग्रस्तीक्ष्णधारःससायकः ॥ २६ ॥
तेनबाणेनविभ्रांतोभ्रमच्चित्तःसराक्षसः ॥ पपातकामगोपस्थाद्भूमौविगतचेतनः ॥ २७ ॥ उग्रदंष्ट्रेणवैदृष्टःपतमानोनिजाग्रजः ॥ गृहीत्वातंविमानांतर्निना
यरिपुशंकितः ॥ २८ ॥ प्राहचारिंमहारोषात्पुष्कलंबलिनांवरम् ॥ मद्भ्रातरंपातयित्वाकुत्रयास्यासिदुर्मते ॥ २९ ॥ मांवैयुधिविनिर्जित्यगंतासिजयमुत्त
मम् ॥ स्थितेमयितवस्वांतेजयाशाविनिवर्त्यताम् ॥ ३० ॥ एवंब्रुवंतंतरसाजघानदशभिःशरैः ॥ हृदयेतस्यदुष्टस्यरोषपूरितलोचनः ॥ ३१ ॥ सताडितो
दशशरैःपुष्कलेनमहात्मना ॥ चुक्रोधहृदिदुर्बुद्धिस्तंहंतुमुपचक्रमे ॥ ३२ ॥ दंतान्निष्पिष्यसक्रोधोमुष्टिमुद्यम्यचाहनत् ॥ व्यनदद्वज्रनिर्घातपातशंकास्ट

जन्हृदि ॥३३॥ मुष्टिनाभिहतोवीरःपुष्कलःपरमास्त्रवित् ॥ नाकंपतविनिष्पेषंवांछंस्तस्यदुरात्मनः ॥३४॥ वत्सदंतान्महातीक्ष्णान्मुमोचहृदिसायकान् ॥ तैर्बाणैर्व्यथितोदैत्यस्त्रिशूलंतुसमाददे ॥ ३५ ॥ जाज्वल्यमानंत्रिशिखंज्वालामालातिभीषणम् ॥ लग्नंहृदिमहावीरपुष्कलस्यतुदारुणम् ॥ ३६ ॥ मूर्च्छितस्तेनशूलेननिहतोधन्विसत्तमः ॥ कश्मलंपरमंप्राप्तःपपातस्यंदनोपरि ॥ ३७ ॥ मूर्च्छाप्राप्तंतमाज्ञायहनूमान्पवनात्मजः ॥ कोपव्याकुलितस्वांतोबभाषेतंतुराक्षसम् ॥ ३८ ॥ कुत्रगच्छसिदुर्बुद्धेमयियोद्धरिसंस्थिते ॥ त्वांहन्मिचरणाघातैर्वाजिहर्तारमागतम् ॥ ३९ ॥ एवमुक्त्वामहादैत्याञ्जघानपरसैनिकान् ॥ विमानस्थान्नखाग्रेणदारयन्नभसिस्थितः ॥ ४० ॥ लांगूलेनाहताःकेचित्केचित्पादतलाहताः ॥ बाहुभ्यांदारिताःकेचित्पवनस्यतनूभुवा ॥ ४१ ॥ नश्यंतिकेचिन्निहताःकेचिन्मूर्च्छंतिसंहताः ॥ पलायंतेपदाघातभयपीडाहतास्ततः ॥ ४२ ॥ अनेकेनिहतास्तत्रराक्षसाश्चातिदारुणाः ॥ छिन्नाभिन्नाद्विधाजाताःपवनस्यसुतेनवै ॥ ४३ ॥ कामगंतुविमानंतद्भिन्नप्राकारतोरणम् ॥ हाहाकुर्वद्भिरसुरैःसमंतात्परिवारितम् ॥ ४४ ॥ हनूमतिमहाशूरेक्षणंभूमौक्षणंदिवि ॥ इतस्ततःप्रदृश्येतकामयानंदुरासदम् ॥ ४५ ॥ यत्रयत्रविमानंतत्तत्रतत्रसमीरजः ॥ प्रहरन्नेवदृश्येतकामरूपधरःकपिः ॥ ४६ ॥ एवंतदाकुलीभूतेविमानस्थेमहाजने ॥ उग्रदंष्ट्रस्तुदैत्येंद्रोहनूमंतमुपेयिवान् ॥ ४७ ॥ कपेत्वयामहत्कर्मकृतंयद्भटपातनम् ॥ क्षणंतिष्ठसिचेत्कुर्वेतवप्राणवियोजनम् ॥ ४८ ॥ एवमुक्त्वाहनूमंतंप्रजघानसदुर्मतिः ॥ त्रिशूलेनसुतीक्ष्णेनज्वलत्पावककांतिना ॥ ४९ ॥ तदागतंत्रिशूलंचमुखेजग्राहवीर्यवान् ॥ चूर्णयामाससकलंसर्वलोहविनिर्मितम् ॥ ५० ॥ चूर्णयित्वात्रिशूलंतदायसंदैत्यमोचितम् ॥ जघानतंचपेटाभिर्बह्वीभिर्हनुमान्बली ॥ ५१ ॥ सआहतःकपीन्द्रेणचपेटाभिरितस्ततः ॥ व्यथितोव्यसृजन्मायांसर्वलोकभयंकरीम् ॥ ५२ ॥ तदातमोभवत्तीव्रंयत्रकोवानलक्ष्यते ॥ यत्रस्वीयोनपारक्योविदामासजनान्बहून् ॥ ५३ ॥ शिलाःपर्वतशृंगाभाःपतंतिसुभटोपरि ॥ ताभिर्हतास्तुतेसर्वेव्याकुलाअथजज्ञिरे ॥ ५४ ॥ विद्युतोविलसंत्यत्रगर्जंतिजलदाघनम् ॥ वर्षंतिपूयरुधिरंमुंचंति[1]समलंजलम् ॥ ५५ ॥ आकाशात्पतमानानिकबंधानिबहूनिच ॥ दृश्यंतेछिन्नशीर्षाणिसकुंडलयुतानिच ॥ ॥ ५६ ॥ नग्नाविरूपाःसुभृशंकीर्णकेशाःसुदुर्मुखाः ॥ दृश्यंतेसर्वतोदैत्यादारुणाभयकारिणः ॥ ५७ ॥ तदाव्याकुलितालोकाःपरस्परभयाकुलाः ॥ पलायनपराजातामहोत्पातममंसत ॥ ५८ ॥ तदाशत्रुघ्नआयातोरथेस्थित्वामहायशाः ॥ श्रीरामस्मरणंकृत्वाचापेसंधायसायकान् ॥ ५९ ॥ तांमायांसविधूयाथमोहनास्त्रेणवीर्यवान् ॥ शरधाराःकिरन्व्योम्निववर्षसमरेसुरम् ॥ ६० ॥ तदादिशःप्रसेदुस्ताराविस्त्वपरिवेषवान् ॥ मेघायथागतं

---

[1] शकृतं जलम्–इ० पा० ।

याताविद्युतःशांतिमागताः ॥ ६१ ॥ तदाविमानंपुरतोदृश्यतेराक्षसैर्युतम् ॥ छिंधिभिंधीतिभाषाभिर्व्याकुलंसुतरांमहत् ॥ ६२ ॥ बाणाश्चश
तसाहस्राःस्वर्णपुंखैश्चशोभिताः ॥ पेतुर्विमानेनभसिस्थितेकामगमेमुहुः ॥ ६३ ॥ तदाभग्नंविमानंहिदृश्यते[1]नैतदुच्चकैः ॥ स्वपुरीखण्डमे
कत्रभग्नांगमिवभूतले ॥ ६४ ॥ तदाप्रकुपितोदैत्योवाणान्धनुषिसंदधे ॥ तैर्वाणैर्विकिरन्रामभ्रातरंचाभिगर्जितः ॥ ६५ ॥ तेवाणाःशतशस्तस्य
लग्नावपुषिभूरिशः ॥ शोभामापुःशोणितौघान्वहंतस्तीक्ष्णवाक्रिणः ॥ ६६ ॥ शत्रुघ्नःपरयाशक्त्यासंयुक्तोवायुदैवतम् ॥ अस्त्रंधनुषिचाधत्तराक्षसा
नांप्रकम्पनम् ॥ ६७ ॥ तेनास्त्रेणविमानात्खात्पतन्तोमुक्तमूर्धजाः ॥ दृश्यंतेभूतवेतालसंघाइवनभश्चराः ॥ ६८ ॥ तदस्त्रंरघुनाथस्यभ्रात्रामुक्तं
विलोक्यसः ॥ अस्त्रंचपाशुपत्यंसचापेधाद्दनुजात्मजः ॥ ६९ ॥ ततःप्रवृत्तावेतालाभूताःप्रेतनिशाचराः ॥ कपालकर्तरीयुक्ताःपिवन्तःशोणितं
बहु ॥ ७० ॥ तैर्वैशत्रुघ्नवीराणांरुधिराणिपपुर्मुदा ॥ जीवतामपिदुर्वाराःकर्तरीपाणिशोभिताः ॥ ७१ ॥ तदस्त्रंव्याप्नुवद्दृष्ट्वासर्ववीरप्रभंजनम् ॥
मुमोचतन्निरासायचास्त्रंनारायणाभिधम् ॥ ७२ ॥ नारायणास्त्रंतान्सर्वान्वारयामासतत्क्षणात् ॥ तेसर्वेविलयंप्रापुर्निशाचरप्रणोदिताः ॥
॥ ७३ ॥ तदाक्रुद्धोनिशाचारीविद्युन्मालीसमाददे ॥ त्रिशूलंनिशितंघोरंशत्रुघ्नंहंतुमुल्बणम् ॥ ७४ ॥ शूलहस्तंसमायांतंविद्युन्मालिनमाहवे ॥
सायकैःप्राहरत्तस्यभुजेत्वर्धशशिप्रभैः ॥ ७५ ॥ तैर्वाणैश्छिन्नहस्तःसशिरसाहंतुमुद्यतः ॥ हतोसियाहिशत्रुघ्नकस्त्वांत्राताभविष्यति ॥ ७६ ॥ इतिब्रुवाणंत
रसाचिच्छेदशितसायकैः ॥ मस्तकंतस्यबलिनःशूरस्यसहकुंडलम् ॥ ७७ ॥ तंछिन्नशिरसंदृष्ट्वाउग्रदंष्ट्रःप्रतापवान् ॥ मुष्टिनाहंतुमारेभेशत्रुघ्नंशूरसेवित
म् ॥ ७८ ॥ शत्रुघ्नस्तुक्षुरप्रेणसायकेनाच्छिनच्छिरः ॥ प्रधावतोरणेवीरान्सर्वशस्त्रास्त्रकोविदान् ॥ ७९ ॥ हतशेषाययुःसर्वेराक्षसानाथवर्जिताः ॥ शत्रु
घ्नंप्रणिपत्याथददुर्वाजिनमाहृतम् ॥ ८० ॥ ततोवीणानिनादाश्चशंखनादाःसमंततः ॥ श्रूयंतेशूरवीराणांजयनादामनोहराः ॥ ८१ ॥ इति श्रीपद्मपुराणे
पातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेविद्युन्मालिनामराक्षसपराजयोनामचतुस्त्रिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ३४ ॥ ॥ छ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ प्रा
प्यतंवाजिनंराजाशत्रुघ्नोराक्षसैर्हृतम् ॥ अत्यंतंहर्षमापेदेपुष्कलेनसमन्वितः ॥ १ ॥ रुधिरैःसिक्तगात्रास्तेयोधालक्ष्मीनिधिस्तथा ॥ रणोत्साहेनसंयुक्तंप्र
शशंसुर्महानृपम् ॥ २ ॥ हतेतस्मिन्महादैत्येविद्युन्मालिनिदुर्जये ॥ सुराःसर्वेभयंत्यक्त्वासुखमापुर्मुनेमहत् ॥ ३ ॥ नद्यस्तुविमलाजातारविस्तुविमलोभ
वत् ॥ वातावबुःसुगंधोदसिक्ताविमलशुष्मिणः ॥ ४ ॥ सन्नद्धास्तेमहावीरारथस्थाविमलांगकाः ॥ राजानमूचुस्तेसर्वेजयलक्ष्म्यासमन्विताः ॥ ५ ॥

---

[1] पतदुच्चकैः–इ० पा० ।

॥ वीराऊचुः ॥ ॥ दिष्ट्याहतस्त्वयादैत्योविद्युन्मालीमहामते ॥ यद्भयात्त्रासमापन्नाःसुराःस्वर्गान्निराकृताः ॥ ६ ॥ दिष्ट्याप्राप्तोमहावाजीरघुनाथस्यशो
भनः ॥ दिष्ट्यागंतासिसर्वत्रजयंतुक्षितिमंडले ॥ ७ ॥ स्वामिन्मुंचत्विमंवाहंमनोवेगंमनोरमम् ॥ समयस्याविलंबोमाभवत्वत्रमहामते ॥ ८ ॥ ॥ शेष
उवाच ॥ ॥ इतिश्रुत्वातुतद्वाक्यंवीराणांसमयोचितम् ॥ साधुसाधुप्रशस्यैतान्मुमोचहयसत्तमम् ॥ ९ ॥ समुक्तश्चोत्तरामाशांबभ्रामाथसुरक्षितः ॥ रथप
त्तिहयश्रेष्ठैःसर्वशस्त्रास्त्रकोविदैः ॥ १० ॥ तत्रयद्वृत्तमेतस्यशत्रुघ्नस्यमनोहरम् ॥ वात्स्यायनशृणुष्वैतत्पापराशिप्रदाहकम् ॥ ११ ॥ रेवातीरमथप्राप्तोमुनिवृं
दनिषेवितम् ॥ नीलरत्नसमूहस्यरसःकिंतुपयोमिषात् ॥ १२ ॥ तांस्तान्मुनिवरान्सर्वान्प्रणमञ्छूरसेवितः ॥ जगामहयरत्नस्यपृष्ठतःकामगामिनः ॥ १३ ॥
गच्छंस्तत्राश्रमंजीर्णपलाशपर्णनिर्मितम् ॥ रेवायाजलकल्लोलैःसिक्तंपापहराश्रयम् ॥ १४ ॥ तंदृष्ट्वासुमतिंप्राहसर्वज्ञंनयकोविदम् ॥ शत्रुघ्नःसर्वधर्मार्थकर्मकर्त
व्यकोविदः ॥ १५ ॥ ॥ राजोवाच ॥ ॥ मांत्रिन्कथयकस्यायमाश्रमःपुण्यदर्शनः ॥ विचारचतुरश्रेष्ठवदैतन्ममपृच्छतः ॥ १६ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥
इतिवाक्यंसमाकर्ण्यसुमतिःप्राहतंनृपम् ॥ विशदस्मेरयावाचादर्शयन्नात्मसौहृदम् ॥ १७ ॥ ॥ सुमतिरुवाच ॥ ॥ एनंदृष्ट्वामहाराजधूतपापावयंखलु ॥
भविष्यामोमुनिश्रेष्ठंसर्वशास्त्रपरायणम् ॥ १८ ॥ तस्मान्नत्वातमापृच्छसर्वंतेकथयिष्यति ॥ रघुनाथपदांभोजमकरंदातिलोलुपः ॥ १९ ॥ नाम्नात्वारण्यकं
ख्यातंरघुनाथांघ्रिसेवकम् ॥ अत्युग्रतपसापूर्णंसर्वशास्त्रार्थकोविदम् ॥ २० ॥ इतिश्रुत्वातुतद्वाक्यंधर्मार्थपरिबृंहितम् ॥ जगामतमथोद्रष्टुंस्वल्पसेवकसं
युतः ॥ २१ ॥ हनूमान्पुष्कलोवीरःसुमतिर्मंत्रिसत्तमः ॥ लक्ष्मीनिधिःप्रतापाग्र्यःसुबाहुःसुमदस्तथा ॥ २२ ॥ एतैःपरिवृतोराजाशत्रुघ्नःप्रापदाश्रमम् ॥ नम
स्कर्तुंद्विजवरमारण्यकमुदारधीः ॥ २३ ॥ गत्वातंतापसश्रेष्ठंनमस्कारमथाकरोत् ॥ सर्वैस्तैःसहितोवीरैर्विनयानतकंधरैः ॥ २४ ॥ तान्दृष्ट्वासन्नतान्सर्वाञ्छत्रु
घ्नप्रमुखान्नृपान् ॥ अर्घ्यपाद्यादिकंचक्रेफलमूलादिभिस्तदा ॥ २५ ॥ उवाचतान्नृपान्सर्वान्भवंतःकुत्रसंगताः ॥ कथमत्रसमायातास्तत्सर्वंवदतानघाः ॥ २६ ॥
तच्छ्रुत्वावाक्यमेतस्यमुनिवर्यस्यवाडव ॥ सुमतिःकथयामासवाक्यवादविचक्षणः ॥ २७ ॥ ॥ सुमतिरुवाच ॥ ॥ रघुवंशनृपस्यायमश्वोवैपाल्यतेऽखिलैः ॥
यागंकरिष्यतेवीरःसर्वसंभारसंभृतम् ॥ २८ ॥ तच्छ्रुत्वावचनंतेषांजगादमुनिसत्तमः ॥ दंतकांत्याखिलंघोरंतमोनिर्वारयन्निव ॥ २९ ॥ ॥ आरण्यकउवाच ॥ ॥
कियागैर्विविधैरन्यैःसर्वसंभारसंभृतैः ॥ स्वल्पपुण्यप्रदैर्नूनंक्षयिष्णुपददातृभिः ॥ ३० ॥ मूढोलोकोहरिंत्यक्त्वाकरोत्यन्यसमर्चनम् ॥ रघुवीरंरमानाथं
स्थिरैश्वर्यपदप्रदम् ॥ ३१ ॥ योनरैःस्मृतमात्रोपिहरतेपापपर्वतम् ॥ तंमुक्त्वाक्लिश्यतेमूढोयागयोगव्रतादिभिः ॥ ३२ ॥ अहोपश्यतमूढत्वंलोकानामति

---

१ तमो लोकस्य वारयन् –इ० पा० ।

वंचितम् ॥ सुलभंरामभजनंमुक्त्वादुर्लभमाचरेत् ॥ ३३ ॥ सकामैर्योगिभिर्वापिचिंत्यतेकामवर्जितैः ॥ अपवर्गप्रदंनॄणांस्मृतमात्राखिलाघहम् ॥ ३४ ॥
पुराहंतत्त्ववित्सायांज्ञानिनंसुविचारयन् ॥ अगमंबहुतीर्थानितत्त्वंकोपिनमेऽदिशत् ॥ ३५ ॥ तदैकंहिमंहद्भाग्यात्प्राप्तंवैलोमशंमुनिम् ॥ स्वर्गलोकात्स
मायातंतीर्थयात्राचिकीर्षया ॥ ३६ ॥ तमहंप्रणिपत्याथपर्यपृच्छंमहामुनिम् ॥ महायुषंमहायोगिसंसेवितपदद्वयम् ॥ ३७ ॥ स्वामिन्मयाद्यमानुष्यंप्राप्त
मद्भुतदुर्लभम् ॥ संसारघोरजलधिंकिंकर्तव्यंतितीर्षुणा ॥ ३८ ॥ विचार्यकथयत्वंतद्व्रतंदानंजपोमखः ॥ देवोवाविद्यतेयोवैसंसृत्यंभोधितारकः ॥ ३९ ॥
यज्ज्ञात्वासंसृतिंघोरांतरामित्वत्कृपाब्धितः ॥ तन्मेकथययोगेशसर्वशास्त्रार्थपारग ॥ ४० ॥ इतिमद्वाक्यमाकर्ण्यजगादमुनिसत्तमः ॥ शृणुष्वैकमनावि
प्रश्रद्धयापरयायुतः ॥ ४१ ॥ संतिदानानितीर्थानिव्रतानिनियमायमाः ॥ योगायज्ञास्तथानेकेंवर्ततेस्वर्गदायकाः ॥ ४२ ॥ परंगुह्यंप्रवक्ष्यामिसर्वपाप
प्रणाशनम् ॥ तच्छृणुष्वमहाभागसंसारांभोधितारकम् ॥ ४३ ॥ नास्तिकायनवक्तव्यंनचाऽश्रद्धालवेपुनः ॥ निंदकायशठायापिनदेयंभक्तिवैरिणे ॥४४॥
रामभक्तायशांतायकामक्रोधवियोगिने ॥ वक्तव्यंसर्वदुःखस्यनाशकारकमुत्तमम् ॥ ४५ ॥ रामान्नास्तिपरोदेवोरामान्नास्तिपरंव्रतम् ॥ नहिरामात्परो
योगोनहिरामात्परोमखः ॥ ४६ ॥ तंस्मृत्वाचैवजप्त्वाचपूजयित्वानरःपरम् ॥ प्राप्नोतिपरमामृद्धिमैहिकामुष्मिकींतथा ॥ ४७ ॥ संस्मृतोमनसाध्यातः
सर्वकामफलप्रदः ॥ ददातिपरमांभक्तिंसंसारांभोधितारिणीम् ॥ ४८ ॥ श्वपाकोपिहिसंस्मृत्यरामंयातिपरांगतिम् ॥ येवेदशास्त्रनिरतास्त्वादृशास्तत्र
किंपुनः ॥ ४९ ॥ सर्वेषांवेदशास्त्राणांरहस्यंतेप्रकाशितम् ॥ समाचरतथात्वंवैयथास्यात्तेमनीषितम् ॥ ५० ॥ एकोदेवोरामचंद्रोव्रतमेकंतदर्चनम् ॥
मंत्रोप्येकश्चतन्नामशास्त्रंतद्ध्येवतत्स्तुतिः ॥ ५१ ॥ तस्मात्सर्वात्मनारामचंद्रंभजमनोहरम् ॥ यथागोष्पदवत्तुच्छोभवेत्संसारसागरः ॥ ५२ ॥ श्रुत्वा
मयातुतद्वाक्यंपुनःप्रश्नमकारिषम् ॥ कथंवाध्यायतेदेवःकथंवापूज्यतेनरैः ॥ ५३ ॥ कथयस्वमहाबुद्धेसर्वज्ञममविस्तरात् ॥ यज्ज्ञात्वाहंकृतार्थःस्यां
त्रिलोक्यांमुनिसत्तम ॥ ५४ ॥ एतच्छ्रुत्वातुमद्वाक्यंविचार्यसतुलोमशः ॥ कथयामासमेसर्वंरामध्यानपुरःसरम् ॥ ५५ ॥ शृणुविप्रेंद्रवक्ष्यामियत्पृष्टंतु
त्वयानघ ॥ यथातुष्येद्रमानाथःसंसारज्वरदाहकः ॥ ५६ ॥ अयोध्यानगरेरम्येचित्रमंडपशोभिते ॥ ध्यायेत्कल्पतरोर्मूलेसर्वकामसमृद्धिदे ॥ ५७ ॥
महामरकतस्वर्णनीलरत्नादिशोभितम् ॥ सिंहासनंचित्तहरंकांत्यातामिस्रनाशनम् ॥ ५८ ॥ तस्योपरिसमासीनंरघुराजंमनोरमम् ॥ दूर्वादलश्यामतनुं
देवदेवेंद्रपूजितम् ॥ ५९ ॥ राकायांपूर्णशीतांशुकांतिधिक्कारिवक्त्रिणम् ॥ अष्टमीचंद्रशकलसमभालाधिधारिणम् ॥ ६० ॥ नीलकुंतलशोभाढ्यंकिरीटमणि
रंजितम् ॥ मकराकारसौंदर्यकुंडलाभ्यांविराजितम् ॥ ६१ ॥ विद्रुमच्छविसत्कांतिरदच्छदविराजितम् ॥ तारापतिकराकारद्विजराजिसुशोभि

तम् ॥ ६२ ॥ जपापुष्पाभयामाध्व्याजिह्वयाशोभिताननम् ॥ यस्यांवसंतिनिगमाऋगाद्याःशास्त्रसंयुताः ॥ ६३ ॥ कंबुकांतिधरग्रीवाशोभयासमलंकृ
तम् ॥ सिंहवदुच्चकौस्कन्धौमांसलौबिभ्रतंवरम् ॥ ६४ ॥ बाहूदधानंदीर्घांगौकेयूरकटकांकितौ ॥ मुद्रिकाहीरशोभाभिर्भूषितौजानुलंबिनौ ॥ ६५ ॥ व
क्षोदधानंविपुलंलक्ष्मीवासेनशोभितम् ॥ श्रीवत्सादिविचित्रांकैरंकितंसुमनोहरम् ॥ ६६ ॥ महोदरंमहानाभिंशुभकट्याविराजितम् ॥ कांच्यावैमणि
मत्याचविशेषेणश्रियान्वितम् ॥ ६७ ॥ ऊरुभ्यांविमलाभ्यांवैजानुभ्यांशोभितंश्रिया ॥ चरणाभ्यांवज्ररेखायवांकुशसुरेखया ॥ ६८ ॥ युताभ्यांयोगि
ध्येयाभ्यांकोमलाभ्यांविराजितम् ॥ ध्यात्वास्मृत्वाचसंसारसागरंत्वंतरिष्यसि ॥ ६९ ॥ तमेवपूजयन्नित्यंचंदनादिभिरिच्छया ॥ प्राप्नोतिपरमामृद्धि
मैहिकामुष्मिकींपराम् ॥ ७० ॥ त्वयापृष्टंमहाराजरामस्यध्यानमुत्तमम् ॥ तत्तेकथितमेतद्वैसंसारजलधिंतर ॥ ७१ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखण्डे
शेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेआरण्यकोपाख्यानेलोमशारण्यकसंवादोनामपंचत्रिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ३५ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ एतच्छ्रुत्वातुविप्रेन्द्रो
लोमशात्परमंमहत् ॥ पुनःपप्रच्छतमृषिंसर्वज्ञंयोगिनांवरम् ॥ १ ॥ ॥ आरण्यकउवाच ॥ ॥ मुनिश्रेष्ठवदैतन्मेपृच्छामित्वांमहामते ॥ गुरवःकृपया
युक्ताभाषंतेसेवकेखिलम् ॥२॥ कोसौरामोमहाभागयोनित्यंध्यायतेत्वया ॥ तस्यकानिचरित्राणिवदस्वत्वंद्विजर्षभ ॥३॥ किमर्थमवतीर्णोसौकस्मान्मानु
षतांगतः ॥ तत्सर्वंकथयाशुत्वंममसंशयनुत्तये ॥ ४ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यमुनेःपरमशोभनम् ॥ लोमशःकथयामासरामचारित्र
मद्भुतम् ॥ ५ ॥ लोकान्निरयसंमग्नाञ्ज्ञात्वायोगेश्वरेश्वरः ॥ कीर्तिंप्रथयितुंलोकेययाघोरंतरिष्यति ॥ ६ ॥ एवंज्ञात्वादयावार्धिःपरमेशोमनोहरः ॥ अव
तारंचकारात्रचतुर्धासश्रियान्वितः ॥ ७ ॥ पुरात्रेतायुगेप्राप्तेपूर्णांशोरघुनन्दनः ॥ सूर्यवंशेसमुत्पन्नोरामोराजीवलोचनः ॥ ८ ॥ सरामोलक्ष्मणसखःकाक
पक्षधरोयुवा ॥ तातस्यवचनात्तौतुविश्वामित्रमनुव्रतौ ॥ ९ ॥ यज्ञसंरक्षणार्थायराज्ञादत्तौकुमारकौ ॥ दांतौधनुर्धरौवीरौविश्वामित्रमनुव्रतौ ॥ १० ॥
पथिप्रव्रजतोस्तत्रताटकानामराक्षसी ॥ संगताचवनेघोरेतयोर्वैविघ्नकारणात् ॥ ११ ॥ ऋषेरनुज्ञयारामस्ताटकांयमयातनाम् ॥ प्रावेशयद्धनुर्वेदविद्या
भ्यासेनराघवः ॥ १२ ॥ यस्यपादतलस्पर्शाच्छिलावासवयोगजा ॥ अहल्यागौतमवधूःपुनर्जातास्वरूपिणी ॥ १३ ॥ विश्वामित्रस्ययज्ञेतुसुप्रवृत्तेरघू
त्तमः ॥ मारीचंचसुबाहुंचजघानपरमेषुभिः ॥ १४ ॥ ईश्वरस्यधनुर्भग्नंजनकस्यगृहेस्थितम् ॥ रामःपंचदशेवर्षेषड्वर्षामथमैथिलीम् ॥ १५ ॥ उपयेमेवि
वाहेनरम्यांसीतामयोनिजाम् ॥ कृतकृत्यस्तदाजातःसीतांसंप्राप्यराघवः ॥ १६ ॥ ततोद्वादशवर्षाणिरेमेरामस्तयासह ॥ सप्तविंशतिमेवर्षेयौवराज्यमक
ल्पयत् ॥ १७ ॥ राजानमथकैकेयीवरद्वयमयाचत ॥ तयोरेकेनरामस्तुससीतःसहलक्ष्मणः ॥ १८ ॥ जटाधरःप्रव्रजतुवर्षाणीहचतुर्दश ॥ भरतस्त्वाद्धि

तीयेनयौवराज्याधिपोस्तुमे ॥ १९ ॥ जानकीलक्ष्मणसखंरामंप्राव्राजयन्नृपः ॥ त्रिरात्रमुदकाहारश्चतुर्थेह्निफलाशनः ॥ २० ॥ पंचमेचित्रकूटे
तुरामस्थानमकल्पयत् ॥ अथत्रयोदशेवर्षेपंचवट्यांमहामुने ॥ २१ ॥ रामोविरूपयामासशूर्पणखांनिशाचरीम् ॥ वनेविचरतस्तस्यजानक्या
सहितस्यच ॥ २२ ॥ आगतोराक्षसस्तांतुहर्तुंपापविपाकतः ॥ ततोमाघासिताष्टम्यांमुहूर्तेवृंद[1]संज्ञिते ॥ २३ ॥ राघवाभ्यांविनासीतांजहारदशकं
धरः ॥ तेनैवंह्रियमाणासाचक्रंदकुररीयथा ॥२४॥ रामरामेतिमांरक्षरक्षमांरक्षसाहृताम् ॥ यथाश्येनःक्षुधाक्रांतःक्रंदंतींवर्तिकां[2]नयेत् ॥२५॥ तथाकामवशं
प्राप्तोरावणोजनकात्मजाम् ॥ नयत्येवंजनकजांजटायुःपक्षिराट्तदा ॥ २६ ॥ युयुधेराक्षसेंद्रेणसरावणहतोपतत् ॥ मार्गशुक्लनवम्यांतुवसंतींरावणाल
ये ॥ २७ ॥ संपातेर्दशमेमासआचख्यौवानरेषुताम् ॥ एकादश्यांमहेंद्राद्रेःपुप्लुवेशतयोजनम् ॥ २८॥ हनूमान्निशितस्यांतुलंकायांपर्यकालयत् ॥ त
द्वात्रिशेषेसीतायादर्शनंहिहनूमतः ॥ २९ ॥ द्वादश्यांशिंशपावृक्षेहनूमान्पर्यवस्थितः ॥ तस्यांनिशायांजानक्याविश्वासाय[3]चसंकथा ॥ ३० ॥ अक्षा
दिभिस्त्रयोदश्यांततोयुद्धमवर्तत ॥ ब्रह्मास्त्रेणचतुर्दश्यांबद्धःशक्रजिताकपिः ॥ ३१ ॥ वह्निनापुच्छयुक्तेनलंकायादहनंकृतम् ॥ पूर्णिमायांमहेंद्राद्रौ
पुनरागमनंकपेः ॥ ३२ ॥ मार्गासितप्रतिपदःपंचभिःपथिवासरैः ॥ पुनरागत्यषष्ठेह्निध्वस्तंमधुवनंकिल ॥ ३३ ॥ सप्तम्यांप्रत्यभिज्ञानदानंसर्वनिवे
दनम् ॥ अष्टम्युत्तरफल्गुन्यांमुहूर्तेविजयाभिधे ॥ ३४ ॥ मध्यंप्राप्तेसहस्रांशौप्रस्थानंराघवस्यच ॥ रामःकृत्वाप्रतिज्ञांतुप्रयातोदक्षिणांदिशम् ॥ ३५ ॥
तीर्त्वाहंसागरमपिहनिष्येराक्षसेश्वरम् ॥ दक्षिणाशांप्रयातस्यसुग्रीवोप्यभवत्सखा ॥ ३६ ॥ वासरैःसप्तभिःसिंधोः[4]स्कंधावारनिवेशनम् ॥ पौषशुक्लप्रति
पदस्तृतीयायावदंबुधेः ॥ ३७ ॥ उपस्थानंससैन्यस्यराघवस्यबभूवह ॥ बिभीषणश्चतुर्थ्यांतुरामेणसहसंगतः ॥ ३८ ॥ समुद्रतरणार्थायपंचम्यांमंत्र
उद्यतः ॥ प्रायोपवेशनंचक्रेरामेदिनचतुष्टयम् ॥ ३९ ॥ समुद्रवरलाभश्चसंहोपाय[5]प्रदर्शनम् ॥ ततोदशम्यामारंभस्त्रयोदश्यांसमापनम् ॥ ४० ॥ चतु
र्दश्यांसुवेलाद्रौरामःसैन्यंन्यवेशयत् ॥ पौर्णमास्यांद्वितीयांतंत्रिदिनैःसैन्यतारणम् ॥ ४१ ॥ तीर्त्वातोयनिधिंरामोवानरेश्वरसैन्यवान् ॥ रुरोधचपुरींलंकां
सीतार्थंसहलक्ष्मणः ॥ ४२ ॥ तृतीयादिदशम्यंतंनिवेशश्चदिनाष्टकम् ॥ शुकसारणयोस्तत्रप्राप्तिरेकादशेदिने ॥ ४३ ॥ पौषासिताख्यद्वादश्यांसैन्यसं
ख्यानमेवच ॥ शार्दूलेनकपींद्राणांसंहसारो[6]पवर्णनम्॥४४॥त्रयोदश्याअमावास्यांलंकायांदिवसैस्त्रिभिः ॥ रावणःसैन्यसंख्यानंरणोत्साहंतदाकरोत्॥४५॥
प्रययावंगदोदौत्यंमाघशुक्लाद्यवासरे ॥ सीतायाश्चततोभर्तुर्मायामूर्द्धादिदर्शनम् ॥ ४६ ॥ माघद्वितीयादिदिनैःसप्तभिर्यावदष्टमी ॥ रक्षसांवानराणांचयुद्ध

---

[1] वेदसंज्ञिते–इ० पा० [2] वर्हिकाम्–इ० पा० । [3] विश्वासालापसंकथा–इ० पा० । [4] सिंधो रोधस्यारान्निवेशनम्–इ० पा० । [5] सहोपायप्रतर्दनम्–इ० पा० । [6] सहसा सैन्यवर्णनम्–इ० पा०

८

मासीच्चसंकुलम् ॥ ४७ ॥ माघशुक्लनवम्यांतुरात्राविंद्रजितारणे ॥ रामलक्ष्मणयोर्नागपाशबंधःकृतःकिल ॥ ४८ ॥ आकुलेषुकपीशेषुनिरुत्साहेषुसर्वशः ॥
नागपाशविमोक्षार्थंदशम्यांपवनोजपत् ॥ ४९ ॥ कर्णेस्वरूपंरामस्यगरुडागमनंततः ॥ एकादश्यांचद्वादश्यांधूम्राक्षस्यवधःकृतः ॥ ५० ॥ त्रयोदश्यांतु
तेनैवनिहतःकंपनोरणे ॥ माघशुक्लचतुर्दश्यायावत्कृष्णादिवासरम् ॥ ५१ ॥ त्रिदिनेनप्रहस्तस्यनीलेनविहितोवधः ॥ माघकृष्णद्वितीयायाश्चतुर्थ्यंतंत्रिभि
र्दिनैः ॥ ५२ ॥ रामेणतुमुलेयुद्धेरावणोद्रावितोरणात् ॥ पंचम्याअष्टमीयावद्रावणेनप्रबोधितः ॥ ५३ ॥ कुंभकर्णस्तदाचक्रेऽभ्यवहारंचतुर्दिनम् ॥ कुंभकर्णो
दिनैःषड्भिर्नवम्यास्तुचतुर्दशीम् ॥ ५४ ॥ रामेणनिहतोयुद्धेबहुवानरभक्षकः ॥ अमावास्यादिनेशोकादवहारोबभूवह ॥ ५५ ॥ फाल्गुनादिप्रातिपदश्चतुर्थ्यं
तंचतुर्दिनैः ॥ [2]विसंतंतुप्रभृतयोनिहताःपंचराक्षसाः ॥ ५६ ॥ पंचम्याःसप्तमीयावदतिकायवधस्तथा ॥ अष्टम्याद्वादशीयावन्निहतौदिनपंचकात् ॥ ५७ ॥
निकुंभकुंभावूर्ध्वंतुमकराक्षस्त्रिभिर्दिनैः ॥ फाल्गुनासिताद्वितीयायांदिनेशक्रजिताजितम् ॥ ५८ ॥ तृतीयादिसप्तम्यंतंदिनपंचकमेवच ॥ ओषध्यानयनव्य
ग्रादवहारोबभूवह ॥ ५९ ॥ ततस्त्रयोदशीयावद्दिनैःपंचभिरिंद्राजित् ॥ लक्ष्मणेनहतोयुद्धेविख्यातबलपौरुषः ॥ ६० ॥ चतुर्दश्यांदशग्रीवोदीक्षांप्रापावहा
रतः ॥ अमावास्यादिनेप्रायाद्युद्धायदशकंधरः ॥ ६१ ॥ चैत्रशुक्लप्रतिपदःपंचमीदिनपंचकैः ॥ रावणेयुद्ध्यमानेतुप्रचुरोरक्षसांवधः ॥ ६२ ॥ चैत्रषष्ठ्या
ष्टमीयावन्महापार्श्वादिमारणम् ॥ चैत्रशुक्लनवम्यांतुसौमित्रेःशक्तिभेदनम् ॥ ६३ ॥ कोपाविष्टेनरामेणद्रावितोदशकंधरः ॥ द्रोणाद्रिरांजनेयेनलक्ष्मणार्थ
मुपाहृतः ॥ ६४ ॥ दशम्यामवहारोभूद्रात्रौयुद्धेतुरक्षसाम् ॥ एकादश्यांतुरामायरथंमातलिसारथिः ॥ ६५ ॥ प्रेरितोवासवेनाजावर्पयामासभक्तितः ॥
कोपवानथद्वादश्यायावत्कृष्णचतुर्दशी ॥ ६६ ॥ अष्टादशदिनैरामोरावणंद्वैरथेवधीत् ॥ संग्रामेतुमुलेजातेरामोजयमवाप्तवान् ॥ ६७ ॥ माघशुक्लद्विती
यायाश्[3]चैत्रंकृष्णचतुर्दशीम् ॥ सप्ताशीतिदिनेष्वेवमध्यंपंचदशाहकम् ॥ ६८ ॥ युद्धावहारःसंग्रामोद्वासप्ततिदिनान्यभूत् ॥ संस्काररोरावणादीनाममावस्या
दिनेभवत् ॥ ६९ ॥ वैशाखादितिथौरामउवासरणभूमिषु ॥ अभिषिक्तोद्वितीयायांलंकाराज्येविभीषणः ॥ ७० ॥ सीताशुद्धिस्तृतीयायांदेवेभ्योवरलंभ
नम् ॥ हत्वाचिरेणलंकेशंलक्ष्मणाग्रजएवसः ॥ ७१ ॥ गृहीत्वाजानकींपुण्यांदुःखितांराक्षसेनतु ॥ आदायपरयाप्रीत्याजानकींसन्यवर्तत ॥ ७२ ॥ वैशा
खस्यचतुर्थ्यांतुरामःपुष्पकमाश्रितः ॥ विहायसानिवृत्तस्तुभूयोऽयोध्यांपुरींप्रति ॥ ७३ ॥ पूर्णेचतुर्दशेवर्षेपंचम्यांमाधवस्यतु ॥ भरद्वाजाश्रमेरामःसगणः
समुपाविशत् ॥ ७४ ॥ नंदिग्रामेतुषष्ठ्यांसभरतेनसमागतः ॥ सप्तम्यामभिषिक्तोऽसावयोध्यायांरघूद्वहः ॥ ७५ ॥ दशैकाधिकमासांस्तुचतुर्दशाहानि

---

१ युद्धविराम इत्यर्थः । २ इंद्रजित्प्रमुखास्तत्र–इ० पा० । ३ अमांतमासगणनया सप्ताशीति दिनानि भवंति । पौर्णिमांतमासगणनयातावंति न जायन्ते । अतोऽत्र शुक्लादिमास एव बोद्धव्यः ।

मैथिली ॥ उवासरामरहितारावणस्यनिवेशने ॥ ७६ ॥ द्विचत्वारिंशकेवर्षेरामोराज्यमकारयत् ॥ सीतायाश्चत्रयस्त्रिंशद्वत्सराश्चतदाभवन् ॥ ७७ ॥ सच
तुर्दशवर्षांतेप्रविश्यचपुरींप्रभुः ॥ अयोध्यांमुदितोरामोहत्वारावणमाहवे ॥ ७८ ॥ भ्रातृभिःसहितस्तत्ररामोराज्यमथाकरोत् ॥ राज्यंप्रकुर्वतस्तस्यपुरो
धावदतांवरः ॥ ७९ ॥ अगस्त्यःकुंभसंभूतिस्तमागंतारघोःपतिम् ॥ तद्वाक्याद्रघुनाथोसौकरिष्यतिहयक्रतुम् ॥ ८० ॥ तस्यागमिष्यतिहयोह्याश्रमेतव
सुव्रत ॥ तस्ययोधाःप्रमुदिताआयास्यंतितवाश्रमम् ॥ ८१ ॥ तेषामग्रेरामकथाःकरिष्यसिमनोहराः ॥ तैःसाकंत्वमयोध्यायांगंतासिवैद्विजर्षभ ॥ ८२ ॥
दृष्ट्वारामम‍योध्यायांपद्मपत्रनिभेक्षणम् ॥ तत्क्षणादेवसंसारवार्धिनिस्तारवान्भव ॥८३ ॥ इत्युक्त्वामांमुनिवरोलोमशःसर्वबुद्धिमान् ॥ उवाचतेकिंप्रष्टव्यं
तदाहमवदंहितम् ॥ ८४ ॥ ज्ञातंत्वत्कृपयासर्वंरामचारित्रमद्भुतम् ॥ त्वत्प्रसादादवाप्स्येहंरामस्यचरणांबुजम् ॥ ८५ ॥ मयानमस्कृतःपश्चाज्जगामस
मुनीश्वरः ॥ तत्प्रसादान्मयावाप्तंरामस्यचरणार्चनम् ॥ ८६ ॥ सोऽहंस्मरामिरामस्यचरणावन्वहंमुहुः ॥ गायामितस्यचरितंमुहुर्मुहुरतंद्रितः ॥ ८७ ॥
पावयामिजनानन्यान्गानेनस्वांतहारिणा ॥ द्रक्ष्यामितन्मुनेर्वाक्यंस्मारंस्मारंतदीक्षया ॥ ८८ ॥ धन्योहंकृतकृत्योहंसभाग्योहंमहीतले ॥ रामचंद्रपदांभो
जदिदृक्षामेभविष्यति ॥ ८९ ॥ तस्मात्सर्वात्मनारामोभजनीयोमनोहरः ॥ वंदनीयोहिसर्वेषांसंसाराब्धितितीर्षया ॥ ९० ॥ तस्माद्यूयंकिमर्थंवैप्राप्ताः
कोवानराधिपः॥यागंकरोतिधर्मात्माहयमेधंमहाक्रतुम् ॥ ९१ ॥ तत्सर्वंकथयंत्वत्रयांतुवाहस्यपालने ॥ स्मरंतुरघुनाथांघ्रिंस्मृत्वास्मृत्वापुनःपुनः ॥९२॥
इतिवाक्यंसमाकर्ण्यमुनेर्विस्मयमागताः ॥ रघुनाथंस्मरंतस्तेप्रोचुरारण्यकंमुनिम् ॥ ९३ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेशेषवात्स्यायनसंवादेरा
माश्वमेधेलोमशारण्यकसंवादेरामचरित्रकथनंनामषट्त्रिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ॥ ३६ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ तेपृष्टामुनिवर्येणरामचारित्रमद्भुतम् ॥ धन्यं
सभाग्यंमन्वानाःप्रोचुरात्मानमादरात् ॥ १ ॥ ॥ जनाऊचुः ॥ ॥ पवित्रितावयंसर्वेदर्शनेनतवाधुना ॥ यद्रामकथयास्मान्वैपावयस्यधुनाजनान् ॥ २॥
शृणुष्ववचनंतथ्यंभवान्ब्रह्मर्षिसत्तमः ॥ त्वयापृष्टंयदस्मभ्यंसर्वंतत्कथयामवै ॥ ३ ॥ अगस्त्यवाक्याच्छ्रीरामोविप्रहत्यापनुत्तये ॥ यागंकरोतिसुमहा
न्सर्वसंभारसंभृतम् ॥ ४ ॥ तंपालयानाःसर्वेवैत्वदाश्रममुपागताः ॥ अश्वेनसहिताविप्रतज्जानीहिमहामते ॥ ५ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यमनोहारिरसाय
नम् ॥ अत्यंतंहर्षमापेदेब्राह्मणोरामभक्तिमान् ॥ ६ ॥ अद्यमेफलितोवृक्षोमनोरथश्रियान्वितः ॥ [1]अद्यमेजननीधन्याजातंमांसुषुवेतुया ॥ ७ ॥ अद्यरा
ज्यंमयाप्राप्तंकंटकेनविवर्जितम् ॥ अद्यकोशाःसुसंपन्नाअद्यदेवाःसुतोषिताः ॥ ८ ॥ अग्निहोत्रफलंत्वद्यप्राप्तंमेहविषाहुतम् ॥ यद्द्रक्ष्येरामचंद्रस्यचरणांभो

---

[1] अद्य मे जननीं मां यत्सुषुवे तदभूद्धतम् ॥ –इ० पा० ।

रुहोर्युगम् ॥ ९ ॥ योनित्यंध्यायतेस्वांतेअयोध्यायाःपतिःप्रभुः ॥ समेदृग्गोचरोनूनंभविष्यतिमनोहरः ॥ १० ॥ हनूमान्मांसमालिंग्यप्रक्ष्यतेकुशलंमम॥
भक्तिंमेमहतींदृष्ट्वातोषंप्राप्स्यतिसत्तमः ॥ ११ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यहनूमान्कपिसत्तमः ॥ जग्राहपादयुगुलंमुनेरारण्यकस्यहि ॥ १२ ॥ स्वामिन्हनू
मान्विप्रर्षेसेवकोहंपुरःस्थितः ॥ जानीहिरामदासस्यरेणुकल्पंमुनीश्वर ॥ १३ ॥ इत्युक्तवतितस्मिन्वैमुनिःपरमहर्षितः ॥ आलिलिंगहनूमंतंरामभक्त्या
सुशोभितम् ॥ १४ ॥ उभौप्रेमविनिर्भिन्नावुभावपिसुधाप्लुतौ ॥ स्थगितौचित्रलिखिताविवतत्रबभूवतुः ॥ १५ ॥ उपविष्टौकथास्तत्रचक्रतुःसुमनोहराः ॥
रघुनाथपदांभोजप्रीतिनिर्भरमानसौ ॥ १६ ॥ हनूमांस्तमुवाचेदंवचोविविधशोभनम् ॥ आरण्यकंमुनिवरंरामांघ्रिध्याननिर्भृतम् ॥ १७ ॥ स्वामिन्नयंद
शरथकुलहीरांकुरोमहान् ॥ रामभ्रातामहाशूरःशत्रुघ्नःप्रणमत्यसौ ॥ १८ ॥ लवणोयेननिहतःसर्वलोकभयंकरः ॥ कृताश्चसुखिनःसर्वेमुनयःसुतपोध
नाः ॥ १९ ॥ एषपुष्कलनामात्वांनमत्युद्भटसेवितः ॥ येनाधुनामहावीराजिताःसमरमंडले ॥ २० ॥ जानीह्येनंबहुगुणंरामामात्यंमहाबलम् ॥ प्राण
प्रियंरघुपतेःसर्वज्ञंधर्मकोविदम् ॥ २१ ॥ सुबाहुरयमत्युग्रोवैरिवंशदवानलः ॥ रामपादाब्जरोलंबोनमतित्वांमहायशाः ॥ २२ ॥ सुमदोप्येषपार्वत्याद
त्तरामांघ्रिसेवया ॥ प्राप्तोधुनासौसंसारवार्धिनिस्तरणंमहत् ॥ २३ ॥ सत्यवानयमश्वंयःप्राप्तमाश्रुत्यसेवकात् ॥ राज्यंनिवेदयामाससत्वांप्रणमतिक्षितौ
॥ २४ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यसमालिंग्यसमादरात् ॥ चकारारण्यकऋषिःस्वागतंफलकादिना ॥ २५ ॥ तेदृष्टास्तत्रवसतिंचक्रुर्मुनिवराश्रमे ॥ प्रात
र्नित्यक्रियांकृत्वारेवायांतेमहोद्यमाः ॥ २६ ॥ नरयानमथारोप्यसेवकैःसहितंमुनिम् ॥ शत्रुघ्नःप्रापयामासायोध्यांरामकृतालयाम् ॥ २७ ॥ सदूरान्नगरीं
दृष्ट्वासूर्यवंशनृपोषिताम् ॥ पदातिरभवद्वेगाद्रघुनाथदिदृक्षया ॥ २८ ॥ संप्राप्यनगरींरम्यामयोध्यांजनशोभिताम् ॥ मनोरथसहस्रेणसंरूढोरामदर्श
ने ॥ २९ ॥ ददर्शतत्रसरयूतीरेमंडपशोभिते ॥ रामंदूर्वादलश्यामंकंजकांतिविलोचनम् ॥३०॥ मृगशृंगकटौरम्यंधारयंतंश्रियान्वितम् ॥ ऋषिवृंदैर्व्यास
मुख्यैर्वृतंशूरैःसुसेवितम्॥३१॥भरतेनसुमित्रायास्तनूजेनपरीवृतम्॥ददतंदीनसंघेभ्योदानानिप्रार्थितानितम्॥३२॥ विलोक्यारण्यकाख्योऽसौकृतार्थइत्य
मन्यत ॥ मल्लोचनेपद्मदलसमानेरामलोकके ॥ ३३ ॥ अद्यमेसर्वशास्त्रस्यज्ञातृत्वंबहुसार्थकम् ॥ येनश्रीराममाज्ञायप्राप्तोयोध्यापुरीमिमाम् ॥ ३४ ॥
इत्येवमादिवचनानिबहूनिदृष्टोरामांघ्रिदर्शनसुहर्षितगात्रशोभी ॥ प्रायाद्रमेश्वरसमीपमगम्यमन्यैर्योगेश्वरैरपिविचारपरैःसुदूरम् ॥ ३५ ॥ धन्योहम
द्यरामस्यचरणावक्षिगोचरौ ॥ करिष्यामिवचोरम्यंवदन्नाममवेक्षयन् ॥ ३६ ॥ रामोपिवाडवश्रेष्ठंज्वलंतंस्वेनतेजसा ॥ तपोमूर्तिधरंवीक्ष्यप्रत्युत्थानम
थाकरोत् ॥ ३७ ॥ रामचंद्रस्तस्यपादौसुचिरंनतवान्महान् ॥ ब्रह्मण्यदेवपावित्र्यंकृतमद्यतनोर्मम ॥ ३८ ॥ इतिवाक्यंवदंस्तस्यपादयोःपतितःप्रभुः ॥

सुरासुरनमन्मौलिमणिनीराजितांघ्रिकः ॥ ३९ ॥ प्रणतंतंनृपश्रेष्ठंवाडवेंद्रोमहातपाः ॥ गृहीत्वाभुजयोर्मध्यमालिलिंगप्रियंप्रभुम् ॥ ४० ॥ कौसल्यातनयस्तंवाउच्चैर्मणिमयासने ॥ संस्थाप्यचपदोर्युग्मंजलेनाक्षालयत्प्रभुः ॥ ४१ ॥ पादावनेजनोदंतुमस्तकेऽधाद्धरिःस्वयम् ॥ पवित्रितोद्यसगणःसकुटुंबइतिब्रुवन् ॥ ४२ ॥ चंदनेनाविलिप्याथगांचप्रादात्पयस्विनीम् ॥ उवाचचवचोरम्यंदेवदेवेंद्रसेवितः ॥ ४३ ॥ स्वामिन्मखोमयावाजिमेधसंज्ञःक्रियेतह ॥ सोयं[1]त्वच्चरणायातादद्यपूर्णोभविष्यति ॥ ४४ ॥ अद्यमेब्रह्महत्योत्थपापहानिंकरिष्यति ॥ अश्वमेधःक्रतुर्युष्मच्चरणेनपवित्रितः ॥ ४५ ॥ इतिवाक्यंब्रुवाणंतंराजराजेंद्रसेवितम् ॥ आरण्यकउवाचेदंहसन्माध्व्यागिरामुनिः ॥ ४६ ॥ स्वामिंस्तवतुयुक्तंहिवचोब्रह्मण्यभूमिप ॥ त्वन्मूर्तयोमहाराजब्राह्मणावेदपारगाः ॥ ४७ ॥ त्वंयदाब्रह्मपूजादिशुभंकर्मकरिष्यसि ॥ ततोखिलानृपाविप्रंपूजयिष्यंतिभूमिप ॥ ४८ ॥ त्वयोक्तंयन्महाराजविप्रहत्यापनुत्तये ॥ यागंकरोमिविमलंतत्तुहास्यकरंवचः ॥ ४९ ॥ त्वन्नामस्मरणान्मूढःसर्वशास्त्रविवर्जितः ॥ सर्वपापाब्धिमुत्तीर्यसगच्छेत्परमंपदम् ॥ ५० ॥ सर्ववेदेतिहासानांसारार्थोऽयमितिस्फुटम् ॥ यद्रामनामस्मरणंक्रियतेपापतारकम् ॥ ५१ ॥ तावद्गर्जंतिपापानिब्रह्महत्यासमानिच ॥ नयावत्प्रोच्यतेनामरामचंद्रतवस्फुटम् ॥ ५२ ॥ त्वन्नामगर्जनंश्रुत्वामहापातककुंजराः ॥ पलायंतेमहाराजकुत्रचित्स्थानलिप्सया ॥ ५३ ॥ तस्मात्तवकथंहत्यामहापुण्यददर्शन ॥ रामत्वत्सुकथांश्रुत्वापूतःसद्योभविष्यति ॥ ५४ ॥ मयापूर्वंकृतयुगेगंगायास्तीरवासिनाम् ॥ ऋषीणांमुखतोवाक्यंश्रुतमेतत्पुराविदाम् ॥ ५५ ॥ तावत्पापभियःपुंसांकातराणांसुपापिनाम् ॥ यावन्नवदतेवाचारामनाममनोहरम् ॥ ५६ ॥ तस्माद्धन्योहमधुनाममसंसृतिनाशनम् ॥ सांप्रतंसुलभंरामचंद्रत्वद्दर्शनादभूत् ॥ ५७ ॥ इत्युक्तवंतंसमुनिंपूजयामासतत्रवै ॥ सर्वेमुनिजनाःसाधुसाधुवाक्यमितिब्रुवन् ॥ ५८ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ अत्याश्चर्यमभूत्तत्रतन्मेनिगदतःशृणु ॥ वात्स्यायनमुनिश्रेष्ठरामभक्तिपरायण ॥ ५९ ॥ रामंदृष्ट्वामहाराजंयादृशंध्यानगोचरम् ॥ अत्यंतंहर्षमापन्नोजगादसमुनीश्वरान् ॥ ६० ॥ मुनीश्वराःसंशृणुतमद्वाक्यंसुमनोहरम् ॥ मादृशःकोनभूलोकेभविष्यतिसुभाग्यवान् ॥ ६१ ॥ नास्तिमत्सदृशःकोपिनजातोनभविष्यति ॥ यद्रामभद्रोमांनत्वास्वागतंपरिपृष्टवान् ॥ ६२ ॥ यत्पादपंकजरजःश्रुतिमृग्यंसदैवहि ॥ सोद्यमत्पादयोःपाथःपीत्वापूतममन्यत ॥ ६३ ॥ एवंप्रवदतस्तस्यब्रह्मस्फोटोभवत्तदा ॥ निर्गतंतद्भवंतेजोविवेशरघुनायके ॥ ६४ ॥ पश्यतांसर्वलोकानांसरयूतीरमंडपे ॥ सायुज्यमुक्तिं

---

[1] त्वच्चरणयोरायातमागमनम्–त्वच्चरणायातं तस्मात्–त्वदागमनादित्यर्थः ।

संप्रापदुर्ल्लभांयोगिभिर्जनैः ॥ ६५ ॥ दिवितूर्यनिनादोभूद्वीणानादोभवत्तदा ॥ पुष्पवृष्टिःपपाताग्रेपश्यतांचित्रमद्भुतम् ॥ ६६ ॥ मुनयोप्येतदीक्षित्वाप्रशंसंतोमुनीश्वरम् ॥ कृतार्थोयंमुनिश्रेष्ठोयद्रामवपुषीक्षितः ॥ ६७ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेआरण्यकमुनेर्विष्णुलोकगमनंनामसप्तत्रिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ३७ ॥ ॥ छ ॥ ॥सूतउवाच ॥ ॥एतदाख्यानकंश्रुत्वावात्स्यायनउदारधीः ॥ परमंहर्षमापेदेजगादचफणीश्वरम् ॥ १ ॥ ॥ वात्स्यायनउवाच ॥ ॥ कथांसंशृण्वतेमह्यंतृप्तिर्नास्तिफणीश्वर ॥ रघुनाथस्यभक्तार्तिहारिकीर्तिकरस्यवै ॥ २ ॥ धन्यआरण्यकोनाममुनिर्वेदधरःपरः ॥ रघुनाथंसमालोक्यदेहंतत्याजनश्वरम् ॥ ३ ॥ ततोराज्ञोहयःकुत्रगतःकेननियंत्रितः ॥ कथंतत्ररमानाथकीर्तिर्जाताफणीश्वर ॥ ४ ॥ सर्वंकथयमेतथ्यंसर्वज्ञोस्तियतोभवान् ॥ धराधरवपुर्धारीसाक्षात्तस्यस्वरूपधृक् ॥ ५ ॥ ॥व्यासउवाच ॥ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यप्रहृष्टेनांतरात्मना ॥ उवाचरामचारित्रंतत्तद्गुणकथोदयम् ॥ ६ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ साधुपृच्छसिविप्रर्षेरघुनाथगुणान्मुहुः ॥ श्रुतानश्रुतवत्कृत्वातेषुलोलुपतांदधत् ॥ ७ ॥ ततोनिरगमद्वाहःसैनिकैर्बहुभिर्वृतः ॥ रेवातीरेजनोज्झेतुमुनिवृंदनिषेविते ॥८॥ सेनाचरास्ततःसर्वेयत्रवाहस्ततस्ततः ॥ प्रसर्पंतिनिरीक्षंतस्तन्मार्गेरणकोविदाः ॥ ९ ॥ वाजीगतोथरेवायाह्रदेगाधजलान्विते ॥ भालेस्वर्णभवंपत्रंधारयन्पूजितांगकः ॥ १० ॥ ततोजलेममज्जासौरामचंद्रहयोवरः ॥ तदासर्वेमहाशूरास्तत्रविस्मयमागताः ॥ ११ ॥ तैःपरस्परमेवोचेकथंहयसमागमः ॥ कोत्रगंताजलेवाहमानेतुंतंमहोदयम् ॥ १२ ॥ इतियावत्समुद्विग्नामंत्रयंतेपरस्परम् ॥ तावद्वीरशतैःसार्धमाजगामरघोःपतिः ॥ १३ ॥ तान्सर्वान्विमनस्कान्सहृष्ट्वाशत्रुघ्नसंज्ञितः ॥ पप्रच्छमेघगंभीरवाचावीरशिरोमणिः ॥ १४ ॥ किंस्थितंनिखिलैर्युष्माभिःसंघशोजले ॥ कुत्राश्वोरघुनाथस्यस्वर्णपत्रेणशोभितः ॥ १५ ॥ जलेकिंविनिमग्नोसौहृतोवाकेनमानिना ॥ तन्मेकथयतक्षिप्रंकथंयूयंविमोहिताः ॥ १६ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यराज्ञोरघुवरस्यहि ॥ कथयामासुस्तेसर्वेवीराःशूरशिरोमणिम् ॥ १७ ॥ जनाऊचुः ॥ ॥ स्वामिन्वयंनजानीमोमुहूर्तंसभवज्जले ॥ निममज्जततोनायाद्धयस्तवमनोहरः ॥ १८ ॥त्वमेवतत्रगत्वेमंवाहमानयवेगतः॥ अस्माभिस्तत्रगंतव्यंत्वयासार्द्धंमहामते ॥ १९ ॥ इतिश्रुत्वावचस्तेषांसैनिकानांरघूद्वहः ॥ खेदंप्रापजनान्पश्यञ्जलसंतरणोद्यतान् ॥ २० ॥ उवाचमंत्रिमुख्यंसकिंकर्तव्यमतःपरम् ॥ कथंवाहस्यसंप्राप्तिर्भविष्यतिवदस्वतत् ॥ २१ ॥ केतत्रशूराःसंयोज्याजलेन्वेषयितुंहयम् ॥ कोवानयिष्यतेवाहंकेनोपायेनतद्वद ॥ २२ ॥ इतिराज्ञोवचःश्रुत्वासुमतिर्मंत्रिसत्तमः ॥ उवाचसमयेयोग्यंशत्रुघ्नंहर्षयन्निव ॥ २३ ॥ स्वामिन्नस्तितवश्रीमञ्छक्तिरद्भुतकर्मणः ॥ पातालगमनेशक्तिर्जलमध्यादिहस्फुटम् ॥ २४ ॥ अन्यच्चपुष्कलस्यापिशक्तिरस्तिमहात्मनः ॥ हनूमतोपिरामस्यपादसेवापरस्यच ॥ २५ ॥ तस्माद्धयंत्र

योगत्वाहयमानयतध्रुवम् ॥ यतोभवेद्वाहमेधोरघुनाथस्यधीमतः ॥ २६ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इतिवाक्यंसमाश्रुत्यशत्रुघ्नःपरवीरहा ॥ स्वयंविवेशतोयां
तर्हनुमत्पुष्कलान्वितः ॥ २७ ॥ यावज्जलंविवेशासौतावत्पुरमदृश्यत ॥ अनेकोद्यानशोभाढ्यममेयंपुटभेदनम् ॥ २८ ॥ तत्रमाणिक्यरचितेस्तंभेस्वर्ण
मयेहयम् ॥ बद्धंददर्शरामस्यस्वर्णपत्रसुशोभितम् ॥ २९ ॥ स्त्रियस्तत्रमनोहारिरूपधारिण्यउत्तमाः ॥ सेवंतेसुंदरीमेकांपर्यंकेसुखमास्थिताम् ॥ ३० ॥
तान्दृष्ट्वाताःस्त्रियःसर्वाःप्रावोचन्स्वामिनींप्रति ॥ एतेऽल्पवर्ष्मवयसोमांसपुष्टकलेवराः ॥ ३१ ॥ भविष्यंतितवश्रेष्ठमाहारस्यफलंमहत् ॥ एतेषांशोणितं
स्वादुपुरुषाणांगतायुषाम् ॥ ३२ ॥ एतद्वचःसमाकर्ण्यसेवकीनांवरांगना ॥ जहासकिंचिद्वदनं[1]नर्तयंतीभ्रुवानघा ॥ ३३ ॥ तावत्रयस्तेसंप्राप्ताःसन्नाहश्री
विशोभिताः ॥ शिरस्त्राणानिदधतःशौर्यवीर्यसमन्विताः ॥ ३४ ॥ तादृष्ट्वामहिलास्तत्रसौंदर्यश्रीसमन्विताः ॥ प्रोचुस्तेविस्मयंविप्राकिमिदंदृश्यतेमहत् ॥
॥ ३५ ॥ नमश्चक्रुर्महात्मानःसर्वैदेववरांगनाः ॥ किरीटमणिविद्योतद्योतितांघ्रियुगास्ततः ॥ ३६ ॥ सातान्पप्रच्छपुरुषान्सर्वश्रेष्ठातुभामिनी ॥ केयूयम
त्रसंप्राप्ताःकथंचापधरानराः ॥ ३७ ॥ [2]मत्स्थलंसर्वदेवानामगम्यंमोहनंमहत् ॥ अत्रप्राप्तस्यतुक्वापिनिवृत्तिर्नभवत्युत ॥ ३८ ॥ अश्वोऽयंकस्यराज्ञोवैक
थंचामरवीजितः ॥ स्वर्णपत्रेणशोभाढ्यःकथयंतुममाग्रतः ॥ ३९ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इतितस्यावचःश्रुत्वामोहनाचारसंयुतम् ॥ हनूमांस्तांप्रत्यु
वाचगतभीःप्रहसन्निव ॥ ४० ॥ वयंवैकिंकराराज्ञस्त्रैलोक्यस्यशिखामणेः ॥ त्रिलोकीयंप्रणमतेसर्वदेवशिरोमणिम् ॥ ४१ ॥ रामभद्रस्यजानीहिहयमे
धप्रवर्तितुः ॥ प्रमुंचवाहमस्माकंकथंबद्धोवराङ्गने ॥ ४२ ॥ वयंसर्वास्त्रकुशलाःसर्वशस्त्रास्त्रकोविदाः ॥ नयिष्यामोबलाद्वाहंहत्वातत्प्रतिरोधकान्
॥ ४३ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यप्लवङ्गस्यवराङ्गना ॥ विवरस्थाप्रत्युवाचहसंतीवाक्यकोविदा ॥ ४४ ॥ मयानीतमिमंवाहंनकोमोचयितुंक्षमः ॥
वर्षायुतेननिशितैर्बाणकोटिभिरुच्छिखैः ॥ ४५ ॥ परंरामस्यपादाब्जसेवकीकर्मकारिणी ॥ नग्रहीष्यामितद्वाहंराजराजस्यधीमतः ॥ ४६ ॥
महानविनयोजातोममनेत्र्याःसुवाजिनः ॥ क्षमताद्रामचंद्रस्तच्छरण्योभक्तवत्सलः ॥ ४७ ॥ यूयंक्लिष्टास्तत्पुरुषाहयार्थतस्यरक्षितुः ॥ याचध्वं
वरमप्राप्यंदेवानामपिसत्तमाः ॥ ४८ ॥ यथामेमीवमत्युग्रंक्षमेतपुरुषोत्तमः ॥ व्रीडांत्यक्त्वाखिलांयूयंवृणुध्वंवरमुत्तमम् ॥ ४९ ॥ तस्यावचः
परंश्रुत्वाहनूमान्निजगादताम् ॥ रघुनाथप्रसादेनसर्वमस्माकमूर्जितम् ॥ ५० ॥ तथापियाचेवरमेकमुत्तमंविधेहितन्मेमनसःसमीहितम् ॥ भवेभवेनोरघुना
यकःपतिर्वयंचतत्कर्मकराश्चकिंकराः ॥ ५१ ॥ एतद्वचनमाकर्ण्यप्लवगस्यतदांगना ॥ उवाचवाक्यंमधुरंप्रहस्यगुणपूजितम् ॥ ५२ ॥ भवद्भिःप्रार्थितं

---

१ तर्जयंती–इ० पा० । २ मत्स्थानम्–इ० पा० ।

यद्वैदुर्लभंसर्वैर्दैवतैः ॥ तद्भविष्यत्यसंदेहःसेवकास्तद्रघोःपतेः ॥ ५३ ॥ अथापिवरमेकंवैदास्यामिकृतहेलना ॥ रघुनाथस्यतुष्ट्यर्थंतद्वृतंमेभवेद्व
चः ॥ ५४ ॥ अग्रेवीरमणिर्भूपोमहावीरसमन्वितः ॥ ग्रहीष्यतिभवद्वाहंशिवेनपरिरक्षितः ॥ ५५ ॥ तज्जयार्थंमहास्त्रंमेगृह्णीतसुमहाबलाः ॥ द्वैरथे
सतुयोद्धव्यःशत्रुघ्नेनत्वयामहान् ॥ ५६ ॥ इदमस्त्रंयदात्वंतुक्षेपयिष्यसिसंगरे ॥ अनेनपूतोरामस्यस्वरूपंज्ञास्यतेपुनः ॥ ५७ ॥ ज्ञात्वातंवाजिनंदत्वा
चरणेप्रपतिष्यति ॥ तस्माद्गृह्णीध्वमस्त्रंतन्ममवैरिविदारणम् ॥ ५८ ॥ तच्छ्रुत्वारघुनाथस्यभ्राताजग्राहचास्त्रकम् ॥ उदङ्मुखःपवित्रांगोयोगिन्यादत्तमद्भु
तम् ॥५९॥ तत्प्राप्यास्त्रंमहातेजाबभूवरिपुकर्शनः ॥ दुष्प्रधर्ष्योदुराराध्योवैरिवारणसत्सृणिः ॥६०॥ तांनत्वाराघवश्रेष्ठःशत्रुघ्नोहयसत्तमम् ॥ गृहीत्वागा
ज्जलात्तस्माद्देवातीरेसुखोचिते ॥६१॥ तंदृष्ट्वासैनिकाःसर्वेप्रहृष्टांगामुदान्विताः ॥ साधुसाधुप्रशंसंतःपप्रच्छुर्हयनिर्गमम्॥६२॥ हनूमान्कथयामासहयस्या
गमनंमहत्॥वरप्राप्तिंचताभ्योवैतेपिश्रुत्वामुदंगताः॥६३॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेशत्रुघ्नस्ययोगिनीदर्शनजलमध्या
द्वाहप्राप्तिर्नामअष्टत्रिंशत्तमोऽध्यायः॥३८॥छ॥॥शेषउवाच॥॥नेनदत्सुमृदंगेषुवीणानादेषुसर्वतः॥मुक्तोवाहस्ततोदेवपुरंदेवविनिर्मितम्॥१॥यत्रस्फाटिक
कुड्यानांरचनाभिर्गृहानृणाम् ॥ हसंतिविंध्यंविमलंपर्वतंनागसेवितम् ॥२॥ राजतानिगृहाण्यत्रदृश्यंतेप्रकृतेरपि ॥ विचित्रमणिसन्नद्धानानामाणिक्यगोपु
राः ॥ ३ ॥ पद्मिन्योयत्रलोकानांगेहेगेहेमनोहराः ॥ हरंतिचित्तानिनृणांमुखपद्मकलेक्षिताः ॥ ४ ॥ पद्मरागमणिर्यत्रगेहेगेहेसुभूमिषु ॥ चंद्रःसंलक्ष्यतेवि
प्रतदोष्ठस्पर्धयानुकिम् ॥ ५ ॥ क्रीडाशैलाःप्रत्यगारंनीलरत्नविनिर्मिताः ॥ कुर्वंतिशंकांमेघस्यमयूराणांकलापिनाम् ॥ ६ ॥ हंसायत्रनृणांगेहेस्फाटिके
षुनियंत्रिताः ॥ कुर्वंतिमेघान्नोभीतिंमानसंनस्मरंतिच ॥ ७ ॥ निरंतरंशिवस्थानेध्वस्तंचंद्रिकयातमः ॥ शुक्लकृष्णविभेदोनपक्षयोस्तत्रवैनृणाम् ॥ ८ ॥
तत्रवीरमणीराजाधार्मिकेष्वग्रणीर्महान् ॥ राज्यंकरोतिविपुलंसर्वभोगसमन्वितम् ॥ ९ ॥ तस्यपुत्रोमहाशूरोनाम्नारुक्मांगदोबली ॥ वनिताभिर्गतोरम्य
देहाभिःक्रीडितुंवनम् ॥ १० ॥ तासांमंजीरसंरावःकंकणानांरवस्तथा ॥ मनोहरतिकामस्यकिमन्यस्यकथात्रभोः ॥ ११ ॥ वनंजगामसुमहत्सुपुष्पनग
संयुतम् ॥ सदाशिवकृतस्थानमृतुषट्कैर्विराजितम् ॥१२॥ चंपकायत्रबहुशःफुल्लकोरकशोभिताः ॥ कुर्वंतिकामिनांतत्रदृच्छयार्तिंविलोकिताः॥ १३ ॥
चूताःफलादिभिर्नम्रामंजरीकोटिसंयुताः ॥ नागाःपुन्नागवृक्षाश्चशालास्तालास्तमालकाः ॥ १४ ॥ कोकिलानांसमारावायत्रचश्रुतिगोचराः ॥ सदामधुप
झंकारगतानिद्राःसुमल्लिकाः ॥ १५ ॥ दाडिमानांसमूहाश्चकर्णिकारैःसमन्विताः ॥ केतकीकानकीवन्यवृक्षराजिविराजिताः ॥ १६ ॥ तस्मिन्वनेप्रमदसं

---

१ संकल्पते—इ० पा० ।

युतचित्तवृत्तिर्गायन्कलंमधुरवाग्विचिकीर्षयोच्चैः ॥ उद्यत्कुचाभिरभितोवनिताभिरागाच्छोभानिधानवपुरुद्धतभीर्विवेश[1] ॥ १७ ॥ काश्चित्तंनृत्यविद्याभि
स्तोषयंतिस्मशोभनम् ॥ काश्चिद्गानकलाभिश्चकाश्चिद्वाक्चतुरोचितैः ॥ १८ ॥ भ्रूसंज्ञयापराःकाश्चित्तोषयामासुरुन्मदाः ॥ परिरंभणचातुर्यैस्तंहृष्टंवि
दधुःस्त्रियः ॥ १९ ॥ ताभिःपुष्पोच्चयंकृत्वाभूषयामासताःस्त्रियः ॥ वाण्याकोमलयाशंसन्रेमेकामवपुर्धरः ॥ २० ॥ एवंप्रवृत्तेसमयेराजराजस्यधीमतः ॥
प्रायात्तद्वनदेशंसहयःपरमशोभनः ॥ २१ ॥ तंस्वर्णपत्ररचितैकललाटदेशंगंगासमंघुसृणकुंकुमपिंजरांगम् ॥ गत्यासमंपवनवेगतिरस्कारिण्याहृष्ट्वास्त्रियः
परमकौतुकधामदेहम् ॥ २२ ॥ ऊचुःपतिंकमलमध्यपिशंगवर्णास्ताम्राधरप्रतिभयाहतविद्रुमाभाः ॥ दंतव्रजप्रमितहास्यसुशोभिवक्राःकामस्यबाणनय
नादिविमोहनाभाः ॥ २३ ॥ ॥ स्त्रियऊचुः ॥ ॥ कांतकोयंमहानर्वास्वर्णपत्रैकशोभितः ॥ कस्यत्राभातिशोभाढ्योगृहाणस्वंबलादिमम्[2] ॥ २४ ॥
॥ शेषउवाच ॥ ॥ तदुक्तंवचआकर्ण्यलीलाललितलोचनः ॥ जग्राहहयमेकेनकरपद्मेनलीलया ॥ २५ ॥ वाचयित्वास्वर्णपत्रंस्पष्टवर्णसमन्वितम् ॥ ज
हासमहिलामध्येजगादवचनंपुनः ॥ २६ ॥ ॥ रुक्मांगदउवाच ॥ ॥ पृथिव्यांनास्तिमेपित्रासमःशौर्येणचश्रिया ॥ तस्मिन्कथंविधत्तेसउत्सेकंराम
भूमिपः ॥ २७ ॥ यस्यरक्षांप्रकुरुतेसदारुद्रःपिनाकधृक् ॥ यंदेवादानवायक्षानमंतिमणिमौलिभिः ॥ २८ ॥ कुरुताद्वाजिमेधंवैजनकोमेमहाब
लः ॥ यात्वेषवाजिशालायांवध्नंतुममवैभटाः ॥ २९ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यमहिलास्तामनोहराः ॥ प्रहर्षवदनाजाताःकांतंतुपरिरेभिरे ॥ ३० ॥
गृहीत्वाचहयंपुत्रोराज्ञोवीरमणेर्महान् ॥ पुरंपत्नीसमायुक्तोमहोत्साहमवीविशत् ॥ ३१ ॥ मृदंगध्वानिषुप्रोच्चैराहतेषुसमंततः ॥ वंदिभिःसंस्तुतःप्रा
गात्स्वपितुर्मंदिरंमहत् ॥ ३२ ॥ तस्मैसकथयामासहयंनीतंरघोःपतेः ॥ वाजिमेधायनिर्मुक्तंस्वच्छंदगतिमद्भुतम्[3] ॥ ३३ ॥ रक्षितंशत्रुसूदेनमहाबलस
मेतिना ॥ तच्छ्रुत्वावचनंतस्यनृपोवीरमणिर्महान् ॥ ३४ ॥ नातिप्रशंसयामासतत्कर्मसुमहामतिः ॥ नीत्वापुनःसमायांतंचौरस्येवविचेष्टितम् ॥ ३५ ॥
कथयामासजामात्रेशिवायाद्भुतकर्मणे ॥ अर्धांगनाधरायांगभूपायचंद्रधारिणे ॥ ३६ ॥ तेनसंमंत्रयामासनृपोवीरमणिर्महान् ॥ पुत्रसृष्टंमहत्कर्मविनिंद्यंम
हतांमतः ॥ ३७ ॥ ॥ शिवउवाच ॥ ॥ राजन्पुत्रेणभवतःकृतंकर्ममहाद्भुतम् ॥ योजहारमहावाहंरामचंद्रस्यधीमतः ॥ ३८ ॥ अद्ययुद्धंमहद्भातिसुरासुर
विमोहनम् ॥ शत्रुघ्नेनमहाराज्ञावीरकोट्येकरक्षिणा ॥ ३९ ॥ मयायोध्रियतेस्वांतेजिह्वयाप्रोच्यतेह्रियः ॥ तस्यरामस्ययज्ञांगंजहारतवपुत्रकः ॥ ४० ॥
परमत्रमहाल्लाँभोभविष्यतितरांरणे ॥ यद्रामचरणांभोजंद्रक्ष्यामःस्वीयसेवितम् ॥ ४१ ॥ अत्रयत्नोमहान्कार्योहयस्यपरिरक्षणे ॥ नयिष्यंतिबलाद्वा

---

[1] उज्झितभीविशेषः—इ० पा० ।

[2] त्वं बलादिमम्—इ० पा० ।

[3] उत्तमम् इ० पा० ।

हंमयारक्षितमप्यमुम् ॥ ४२ ॥ तस्मादिमंमहाराजराज्येनसहसन्नतः ॥ वाजिनंभोजनंदत्वाप्रेक्षस्वांघ्रियुगंततः ॥ ४३ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यशिवस्य
सनृपोत्तमः ॥ उवाचतंसुरेंद्रादिवंद्यपादांबुजद्वयम् ॥ ४४ ॥ ॥ वीरमणिरुवाच ॥ ॥ क्षत्रियाणामयंधर्मोयत्प्रतापस्यरक्षणम् ॥ तदसौक्रांतुमुद्युक्तः
ऋतुनाहयसंज्ञिना ॥ ४५ ॥ तस्माद्रक्ष्यःस्वप्रतापोयेनकेनापिमानिना ॥ यावच्छक्यंकर्मकृत्वाशरीरव्ययकारिणा ॥ ४६ ॥ सर्वंकृतंसुतेनेदंगृहीतोश्वः
पुनर्यतः ॥ कोपितंरामभूपालंसमयार्हंकुरुप्रभो ॥ ४७ ॥ क्षत्रियाणामिदंकर्मकर्तव्यार्हंभवेन्नहि ॥ यदकस्माद्रिपोःपादौप्रणमेद्भयविह्वलः ॥ ४८ ॥ रि
पवोविहसंत्येनंकातरोयंनृपाधमः ॥ [1]क्षुद्रःप्राकृतवन्नीचोनतवान्भयविह्वलः ॥ ४९ ॥ तस्माद्भवान्यथायोग्यंयोद्धव्येसमुपस्थिते ॥ यद्विधेयंविचार्यैव
कर्तव्यंभक्तरक्षणम् ॥ ५० ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यचंद्रचूडोवदद्वचः ॥ प्रहसन्मेघगंभीरवाण्यासंमोहयन्मनः ॥ ५१ ॥ यदिदेवा
स्त्रयस्त्रिंशत्कोटयःसमुपस्थिताः ॥ तथापित्वत्तःकेनाश्वोगृह्यतेममरक्षितुः ॥ ५२ ॥ यदिरामःसमागत्यस्वात्मानंदर्शयिष्यति ॥ तदाहंचरणौतस्यप्रण
मामिसुकोमलौ ॥ ५३ ॥ स्वामिनानहियोद्धव्यंमहाननयउच्यते ॥ अन्येवीरास्तृणप्रायाःकिंचित्कर्तुंनवैक्षमाः ॥ ५४ ॥ तस्माद्युद्ध्यस्वराजेंद्ररक्ष
केमयिसुस्थिते ॥ कोगृह्णातिबलाद्वाहंत्रिलोकीयदिसंगता ॥ ५५ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ एतद्वचःपरंश्रुत्वाचंद्रचूडस्यभूमिपः ॥ जहर्षमानसेऽत्यंतंयुद्धकर्म
णिकौतुकी ॥ ५६ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेवीरमणिपुत्रेणहयग्रहणंनामएकोनचत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ॥३९॥
॥ छ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ सेनाचरामहाराज्ञोमहाबलसमन्विताः ॥ समागतास्तंपश्यंतोहयंरामस्यभूपतेः ॥ १ ॥ क्वासावश्वःकेननीतःकथंवाह
श्यतेनसः ॥ कोगंतायमपुर्यांवैवाहंहृत्वासुमंदधीः ॥ २ ॥ विलोकयंतस्तन्मार्गंयावत्सेनाचरारघोः ॥ तावत्प्राप्तोमहाराजोमहासैन्यपरीवृतः ॥ ३ ॥ प
प्रच्छसेवकान्सर्वान्कुत्राश्वोममसांप्रतम् ॥ नदृश्यतेकथंवाहःस्वर्णपत्रसुशोभितः ॥ ४ ॥ इतितद्वचनंश्रुत्वासेवकास्तेहयानुगाः ॥ प्रोचुर्नाथमनोवेगोवा
हःकेनापिकानने ॥ ५ ॥ हृतोनलक्ष्यतेतस्मादस्माभिर्मार्गकोविदैः ॥ तदत्रयत्नःकर्तव्योहयप्राप्तिंप्रतिप्रभो ॥ ६ ॥ तेषांवचनमाकर्ण्यपप्रच्छसुमतिं
नृपः ॥ शत्रुघ्नःशत्रुसंहारकारीमोहनरूपधृक् ॥ ७ ॥ ॥ शत्रुघ्नउवाच ॥ ॥ कोत्रराजानिवसतिकथंवाहस्यसंगमः ॥ कियद्बलंभूमिपतेर्येनमेग्रह
तोहयः ॥ ८ ॥ सुमतिरुवाच ॥ राजन्देवपुरंह्येतद्देवेनैवविनिर्मितम् ॥ कैलासमिवदुर्गम्यंवैरिसंघैःसुसंहतैः ॥ ९ ॥ अस्मिन्वीरमणीराजामहाशूरःप्रता
पवान् ॥ राज्यंकरोतिधर्मेणशिवेनपरिरक्षितः ॥ १० ॥ योसौप्रलयकारीसआस्तेभक्त्यावशीकृतः ॥ चंद्रचूडःस्वभक्तस्यपक्षपातंसृजन्सदा ॥ ११ ॥

---

[1] क्षुद्रःप्राकृतदेहोऽपि न भवान्भयविह्वलः । –इ० पा० ।

तस्मादत्रमहद्युद्धंगृहीतश्चेद्भविष्यति ॥ यत्ताःसंतःप्रकुर्वंतुरक्षणंकटकस्यहि ॥ १२ ॥ एवंश्रुत्वासशत्रुघ्नःसर्वभूपशिरोमणिः ॥ सैन्यव्यूहंरचित्वासौतिष्ठ
तिस्ममहायशाः ॥ १३ ॥ अथतंसुखमासीनंमंत्रयंतंसुमंत्रिणा ॥ आजगामसदेवर्षिर्युद्धकौतुकसंयुतः ॥ १४ ॥ तमागतंमुनिंदृष्ट्वाशत्रुघ्नस्तपसांनिधि
म् ॥ अभ्युत्थायासनेस्थाप्यमधुपर्कमथार्पयत् ॥ १५ ॥ स्वागतेनचसंतुष्टंनारदंमुनिसत्तमम् ॥ उवाचप्रीणयन्वाचावाक्यवादविशारदः ॥ १६ ॥
॥ शत्रुघ्नउवाच ॥ ॥ मदीयोऽश्वःकुत्रविप्रकथयस्वमहामते ॥ नलक्ष्यतेगतिस्तस्यसेवकैर्ममकोविदैः ॥ १७ ॥ शंसतंयेनवानीतंक्षत्रियेणचमानिना ॥
कथमत्रहयप्राप्तिर्भविष्यतितपोधन ॥ १८ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यशत्रुघ्नस्यसनारदः ॥ उवाचवीणांरणयन्गायन्रामकथांमुहुः ॥ १९ ॥ ॥ नारदउ
वाच ॥ ॥ एतद्देवपुरंराजन्भूपोवीरमणिर्महान् ॥ तत्पुत्रेणवनस्थेनगृहीतस्तववाजिराट् ॥ २० ॥ तत्रयुद्धंमहत्तेद्यभविष्यतिसुदारुणम् ॥ अत्रवीराः
पतिष्यंतिवलशौर्यसमन्विताः ॥ २१ ॥ तस्मादत्रमहायत्नात्स्थातव्यंतेमहावल ॥ रचयव्यूहरचनांदुर्गमांपरसैनिकैः ॥ २२ ॥ जयस्तेभविताराज
न्कृच्छ्रेणास्मान्नृपोत्तमात् ॥ रामंकोनुपराजीयाद्भुवनेसकलेह्यपि ॥ २३ ॥ इत्युक्त्वांतर्दधेविप्रोनभसिस्थितवांस्ततः ॥ युद्धंसुदारुणंद्रक्ष्यन्देवदानव
योरिव ॥ २४ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ अथराजावीरमणिःसर्वशूरशिरोमणिः ॥ पटहंघोषितुंस्वीयेपुरमध्येमहारवम् ॥ २५ ॥ आह्वयामाससेनान्यं
रिपुवीरंमहोन्नतम् ॥ कथयामासचाक्षिप्रंमेघगंभीरयागिरा ॥ २६ ॥ ॥ वीरमणिरुवाच ॥ ॥ सेनानीःपटहस्याज्ञांदेहिमेशोभनेपुरे ॥ तच्छ्रुत्वामेसुस
न्नद्धाःशत्रुघ्नंप्रतियांतुते ॥ २७ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यराज्ञोवीरमणेस्तदा ॥ कारयामासपटहंमहारवनिनादितम् ॥ २८ ॥ गेहेगेहेचरथ्यायांश्रूयतेपट
हध्वनिः ॥ शत्रुघ्नंयांतुयेसर्वेवीराराजपुरेस्थिताः ॥ २९ ॥ येवैराज्ञःसमुल्लंघ्यशासनंवीरमानिनः ॥ पुत्रावाभ्रातरोवापितेवध्याःस्युर्नृपाज्ञया ॥ ३० ॥
शृण्वंतुवीराःपुनरप्याहतेपटहेरवम् ॥ श्रुत्वाविधीयतामाशुकर्तव्यंमाविलंवितम् ॥ ३१ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इतिपटहरवंस्वकर्णगोचरंनरवरवीरवरा
ययुर्नृपोत्तमम् ॥ कनककवचभूषितस्वदेहाःसमरमहोत्सवहृष्टचित्तकोशाः ॥ ३२ ॥ केचिद्ययुःशिरस्त्राणंधृत्वाशिरसिशोभनम् ॥ कवचेनसुशोभाढ्याः
शतकोटिसुशोभिताः ॥ ३३ ॥ रथेनहययुग्मेनमणिकांचनशोभिना ॥ ययुस्तेराजसंदेशान्[2]नृवरालयमुन्मदाः ॥ ३४ ॥ केचिन्मतंगजैर्मत्तैः केचिद्वाहैः
सुशोभनैः ॥ ययुर्नृपगृहंसर्वेराजसंदेशकारकाः ॥ ३५ ॥ विविक्तस्वर्णकवचशिरस्त्राणसुशोभितः ॥ रुक्मांगदोपिचनिजेरथेतिष्ठन्मनोजवे ॥ ३६ ॥
शुभांगदोनुजस्तस्यमहारत्नमयंदधत् ॥ कवचंवपुषिश्रेष्ठंनिजंप्रायाद्रणोत्सवे ॥ ३७ ॥ राजभ्रातावीरसिंहःसर्वशस्त्रास्त्रकोविदः ॥ ययौनृपाज्ञयातत्रशा

---

१ कृत्वेति शेषः । श्रुत्वेत्यर्थः । २ भूपाला युद्धदुर्मदाः–इ० पा० ।

सनंभूमिपस्यहि ॥ ३८ ॥ [1]जामेयस्तस्यराज्ञोपिबलमित्रइतिस्मृतः ॥ सन्नद्धःकवचीखड्गीजगामनृपमंदिरम् ॥ ३९ ॥ सेनानीरिपुवारोपिसेनांतांचतुरंगि
णीम् ॥ सज्जांविधायभूपायन्यवेदयदथोमहान् ॥ ४० ॥ अथराजावीरमणिःसर्वशस्त्रास्त्रपूरितम् ॥ मणिसृष्टोच्चचक्रोच्चमारोहत्स्यंदनोत्तमम् ॥ ४१ ॥
ततो[2]वीरार्णवेशंखनिनादश्चसमंततः ॥ श्रूयतेकातरान्वीरान्प्रेरयन्निवसंगरे ॥ ४२ ॥ भेर्यःसमंततोजघ्नुःशुभवादकवादिताः ॥ अनीकान्यत्रतस्यासन्सं
ग्रामायप्रतस्थुषः ॥ ४३ ॥ सर्वैःकृतस्वस्त्ययनाःसर्वाभरणभूषिताः ॥ सर्वशस्त्रास्त्रसंपूर्णाययुःसमरमण्डलम् ॥ ४४ ॥ भेरीशंखनिनादेनपूरिताश्चनगागु
हाः ॥ आकारितुंगतःकिंनुतद्रवःस्वर्गसंस्थितान् ॥ ४५ ॥ तस्मिन्कोलाहलेवृत्तेराजावीरमणिर्महान् ॥ रणोत्साहेनसंयुक्तोययौप्रधनमंडलम् ॥ ४६ ॥
आगत्यसंस्थितस्तावद्रथपत्तिसमाकुलम् ॥ समुद्रइवतत्स्थानात्प्लावितुंपुरुपानयात् ॥ ४७ ॥ तदागतंबलंदृष्ट्वारथिभिःशस्त्रकोविदैः ॥ कोलाहलीकृतं
सर्वमुवाचसुमतिंनृपः ॥ ४८ ॥ ॥ शत्रुघ्नउवाच ॥ ॥ समागतोवीरमणिर्ममवाजिधरोबली ॥ योद्धुंमांमहताभूयःसैन्येनचतुरंगिणा ॥ ४९ ॥ कथंयु
द्धंप्रकर्तव्यंकेयोत्स्यंतिबलोत्कटाः ॥ तान्सर्वान्दिशमेवीरान्यथास्याज्जयईप्सितः ॥ ५० ॥ ॥ सुमतिरुवाच ॥ ॥ स्वामिन्नसौमहाराजोमहासैन्यपरी
वृतः ॥ समागतःसयुद्धार्थंशिवभक्तिसमन्वितः ॥ ५१ ॥ सांप्रतंयुद्धचतांवीरःपुष्कलःपरमास्त्रवित् ॥ अन्येपिनीलरत्नाद्यायोद्धारोयुद्धकोविदाः॥ ५२ ॥
शिवेनसहयोद्धव्यंराज्ञावाभवतानघ ॥ द्वंद्वयुद्धेनजेतव्योमहाबलपराक्रमः ॥ ५३ ॥ अनेनविधिनाराजञ्जयस्तेत्रभविष्यति ॥ पश्चाद्यद्रोचतेस्वामिंस्त
त्कुरुष्वमहामते ॥ ५४ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यशत्रुघ्नःपरवीरहा ॥ सुभटानादिदेशाथयुद्धायकृतनिश्चयः ॥ ५५ ॥ सर्वैःससैन्यै
र्युद्धार्थंराजभिःशस्त्रकोविदैः ॥ यथास्यान्मेजयःक्षिप्रंयतितव्यंतथापुनः ॥ ५६ ॥ जयार्थंराघवस्यैवश्रुत्वातेरणकोविदाः ॥ महोत्साहेनसंयुक्ताययुर्योद्धुं
तुसैनिकैः ॥५७॥ ॥ इतिश्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेवीरमणिनासहयुद्धनिश्चयोनामचत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ॥४०॥ ॥छ॥
॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ युद्धायतेसुसंनद्धाःशत्रुघ्नस्यमहाबलाः ॥ ययुर्वीरमणेःसैन्यमध्येशौर्यसमन्विताः॥ १॥शरान्विमुंचमानास्तेभिंदंतःसैनिकान्बहून् ॥
व्यदृश्यंतरणांतःस्थाःशरासनधरानराः ॥२॥ अनेकेनिहतास्तत्रगजामणिमयारथाः ॥ भग्नावाहसमेताश्चदृश्यंतेरणमंडले ॥३॥ विहितंकदनंतेषांश्रुत्वारु
क्मांगदोबली ॥ रथेमणिमयेतिष्ठन्ययौयोद्धुंससैनिकान् ॥ ४ ॥ शरासनेशरान्धास्यन्निषुधीअक्षयौदधत् ॥ शोणनेत्रांतरोभीमोमहाकोपसमन्वितः ॥५॥
अनेकबाणसंविघ्नान्कुर्वञ्छूरान्सहस्रशः ॥ हाहाकारंकारयंस्तद्ययौरुक्मांगदोबली ॥ ६ ॥ राजपुत्रःस्वसदृशंबलेनयशसाश्रिया ॥ आह्वयामासशत्रु

---

[1] पत्नीभगिन्याः पुत्रः—इ० पा० । [2] वीरारवः—इ० पा०।

घ्नंभारतिंपुष्कलंबली ॥७॥ ॥रुक्मांगदउवाच॥ ॥ आगच्छवीरकर्मोत्वंमहाबलपराक्रम ॥ मयायोद्धुंतुबलिनाराजपुत्रेणभास्वता ॥८॥ किमन्यैस्त्रासितैर्वीर
निहतैःकोटिभिर्नरैः ॥ मयासमंमहायुद्धंविधायजयमाप्नुहि ॥ ९ ॥ इत्युक्तवंतंतरसाप्रहसन्पुष्कलोबली ॥ जघानविपुलेमध्येवक्षसस्तीक्ष्णपर्व
भिः ॥ १० ॥ तदमृष्यन्राजपुत्रोमहाचापेदधच्छरान् ॥ जघानदशभिर्वीरंपुष्कलंवक्षसोंतरे ॥ ११ ॥ उभौसमरसंरब्धावुभावपिजयैषिणौ ॥ रेजातेसमरे
तौहिकुमारतारकौयथा ॥१२॥ बाणान्धनुषिसंधायदशसंख्यान्महाशितान् ॥ अकरोत्पुष्कलोवीरोविरथंराजपुत्रकम् ॥ १३ ॥ चतुर्भिश्चतुरोवाहान्द्वाभ्यां
सूतमपातयत् ॥ एकेनध्वजमेतस्यद्वाभ्यांस्यंदनरक्षकौ ॥ १४ ॥ एकेनहृदिविव्याधराजपुत्रस्यवेगवान् ॥ तदद्भुतंकर्मदृष्ट्वासर्वेवीराःप्रतोषिताः ॥ १५ ॥
सच्छिन्नधन्वाविरथोहताश्वोहतसारथिः ॥ अत्यंतंकोपमापन्नःस्यंदनंपरमाविशत् ॥ १६ ॥ सस्थित्वास्यंदनवरेहयरत्नेनभूषिते ॥ शरासनंमहद्धृत्वासुदृ
ढंगुणपूरितम् ॥ १७ ॥ उवाचपुष्कलंवीरंरुक्मांगदइदंवचः ॥ महत्पराक्रमंकृत्वाक्वयास्यासिपरंतप ॥ १८ ॥ पश्यमेऽद्यपराक्रांतिंयद्बलेनविनिर्मि
ताम् ॥ यत्नात्तिष्ठस्वभोवीरनयामित्वद्रथंनभः ॥ १९ ॥ इत्युक्त्वाशरमत्युग्रंदधारस्वशरासने ॥ मंत्रयित्वाततश्चास्त्रंभ्रामकंपौष्कलेरथे ॥ २० ॥ सुमो
चनिशितंबाणंस्वर्णपुंखैकशोभितम् ॥ तेनबाणेननीतोस्यरथोयोजनमात्रकम् ॥ २१ ॥ धृतःकृच्छ्रेणसूतेनरथोबभ्रामभूतले ॥ कृच्छ्रेणप्राप्यस्वस्थानंपु
ष्कलःपरमास्त्रवित् ॥ २२ ॥ जगादवचनंतंवैबाणंबिभ्रच्छरासने ॥ स्वर्गंप्राप्नुहिवीराग्र्यसर्वदेवैश्चसेवितम् ॥ २३ ॥ त्वादृशाःपृथिवीयोग्यानभवंति
नृपोत्तम ॥ शतक्रतुसभायोग्यास्तद्गच्छत्वंसुरालयम् ॥२४॥ इत्युक्त्वासमुमोचास्त्रमाकाशप्रापकंमहत् ॥ तेनबाणेनसरथोययौखमनुलोमतः ॥ २५ ॥
सर्वांल्लोकानतिक्रामन्ययौसूर्यस्यमंडलम् ॥ तज्ज्वालयारथोदग्धोहयसूतसमन्वितः ॥ २६ ॥ तत्करैर्दग्धभूयिष्ठकलेवरःसुदुःखितः ॥ पपातचंद्रचूडंसधृ
त्वाहृद्यसुखार्दनम् ॥ २७ ॥ भूमौनिपतितस्तत्रकरदग्धकलेवरः ॥ अत्यंतंदुःखमापन्नोमुमूर्च्छरणमंडले ॥ २८ ॥ तस्मिन्निपतितेभूमौमूर्च्छितेराजपु
त्रके ॥ हाहाकारोमहानासीत्तत्रसंग्राममूर्धनि ॥२९॥ वैरिणोजयलक्ष्मींतेप्रापुःपुष्कलमुख्यकाः॥ पलायनपराजातावैरिणोहयरक्षकाः॥३०॥ तदापुत्रस्यवै
मूर्च्छांदृष्ट्वावीरमणिर्नृपः ॥ प्रायात्समरमध्यस्थंपुष्कलंकोपपूरितः ॥ ३१ ॥ तदाभूमिश्चचालेयंसपर्वतवनोत्तमा ॥ शूरावैहर्षमापन्नाःकातराभयपीडिताः
॥ ३२ ॥ चापंमहद्दधानःसइषुधीअक्षयावपिं ॥ रोषान्निःश्वासमामुंचन्नाह्वयामासवैरिणम् ॥ ३३ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेशेषवात्स्यायनसंवा
देरामाश्वमेधेरुक्मांगदपराजयपुष्कलविजयोनामएकचत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ४१ ॥ ॥ छ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ आह्वयंतंमहासैन्यवारिधौपुष्कलंनृपम् ॥
समालक्ष्यकपींद्रोपिहनूमांस्तमधावत ॥ १ ॥ लांगूलमुद्यम्यविशालदेहंसरावमातत्यपयोदघोषम् ॥ रणस्थितान्वीरवरान्कपींद्रोजगामतंवीरमणिंनृपे

न्द्रम् ॥ २ ॥ आयांतंतंहनूमंतंवीक्ष्यपुष्कलउद्भटः ॥ विलोकयामासदृशावैरिक्रोधसुशोणया ॥ ३ ॥ जगादतंहनूमंतंपुष्कलःपरमास्त्रवित् ॥
मेघगंभीरयावाचानादयन्नणमंडलम् ॥ ४ ॥ ॥ पुष्कलउवाच ॥ ॥ कथंत्वंसमरेयोद्धुमागतोसिमहाकपे ॥ कियद्बलंस्वल्पमेतद्राज्ञोवीरमणेर्महत् ॥५॥
यत्रत्रिजगतीसर्वासंमुखेसमुपागता ॥ तत्रत्वंलीलयायोद्धुंयातुमिच्छसिवानवा ॥ ६ ॥ कोयंराजावीरमणिःकियद्बलमथाल्पकम् ॥ अत्रागमनमत्युग्रंतव
वीरनभाव्यते ॥ ७ ॥ [1]रघुनाथकृपपांगादहंनिस्तीर्यदुस्तरम् ॥ क्षणान्निर्यामिकीशेंद्रमाचिंत्तं[2]कुरुसंगरे ॥८॥ त्वयाराक्षसपाथोधिस्तीर्णोरामकृपाव्रजात् ॥
तथारामंसुसंस्मृत्यनिस्तरिष्यामिदुस्तरम् ॥ ९ ॥ येकेचिद्दुस्तरंप्राप्यरघुनाथंस्मरंतिच ॥ तेषांदुःखोदधिःशुष्कोभविष्यतिनसंशयः ॥ १० ॥
तस्माद्व्रजमहावीरशत्रुघ्नसविधेबलिन् ॥ एषआयामिनिर्जित्यभूपंवीरमणिंक्षणात् ॥ ११ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इतिधीरांसमाकर्ण्यवाणींपुष्कलभा
षिताम् ॥ जगादवचनंभूयःपुष्कलंपरवीरहा ॥ १२ ॥ ॥ हनुमानुवाच ॥ ॥ पुत्रमासाहसंकार्षीर्भूपंवीरमणिंप्रति ॥ एषदाताशरण्यश्चबलशौर्य
समन्वितः ॥ १३ ॥ त्वंबालःस्थविरोभूपोऽखिलशस्त्रास्त्रवित्तमः ॥ अनेकेविजिताःसंख्येवीराःशौर्यसुशोभिनः ॥ १४ ॥ जानीहिपार्श्वेतस्यत्वंरक्षितारं
सदाशिवम् ॥ भक्त्यावशीकृतंस्थाणुंसोमं[3]चैतत्पुरिस्थितम् ॥ १५ ॥ तस्मादहमनेनैवयोत्स्येभूपेनपुष्कल ॥ अन्यान्वीरान्विजित्वात्वंकीर्तिमाप्नुहिपु
ष्कलाम् ॥ १६ ॥ पुष्कलउवाच ॥ शिवोभक्त्यावशीकृत्यस्वपुरेस्थापितोमुना ॥ परमस्याशुहृदयेनातिष्ठतिमहेश्वरः ॥ १७॥ सदाशिवोयमाराध्यपर
मंस्थानमागतः ॥ सरामोमन्मनस्त्यक्त्वानक्वापिपरिगच्छति ॥ १८ ॥ यत्ररामस्तत्रविश्वंसर्वस्थास्नुचरिष्णुच ॥ तस्मादहंजयिष्यामिरणेवीरमणिंनृ
पम् ॥ १९ ॥ व्रजत्वंसमरेयोद्धुमन्यान्मानिवरान्नृपान् ॥ वीरसिंहमुखान्कीशमर्चितांमाकुरुप्रभो ॥ २० ॥ वाचमित्थंसमाकर्ण्यहनूमान्धीरसेविताम् ॥
जगामसमरेयोद्धुंवीरसिंहंनृपानुजम् ॥ २१ ॥ लक्ष्मीनिधिःसुतेनास्यशुभांगदसुसंज्ञिना ॥ द्वैरथेनप्रयुयुधेमहाशस्त्रास्त्रवेदिना ॥ २२ ॥ दलमित्रेणसुमदः
स्वप्रतापबलोर्जितः ॥ योद्धुंसशस्त्रःसंग्रामंविचचारनृपात्मजः ॥ २३ ॥ आह्वयंतंनृपंदृष्ट्वाद्वैरथेयुद्धकोविदः ॥ पुष्कलोरुक्म[4]खचितेरथेतिष्ठन्ययौहित
म् ॥ २४ ॥ राजातमागतंदृष्ट्वापुष्कलंयुद्धकोविदम् ॥ उवाचनिर्भियावाण्यारणमध्येसुभाषितः ॥ २५ ॥ ॥ वीरमणिरुवाच ॥ ॥ बालमायाहिमां
क्रुद्धंसंग्रामेचंडकोपनम् ॥ गच्छप्राणपरीप्सायैमायुद्धंकुरुमेसहं ॥ २६ ॥ त्वादृशान्बालकान्भूपामादृशाःकृपयंतिहि ॥ प्रहरंतिनचैतान्वैतस्माद्गच्छरणा
द्बहिः ॥ २७ ॥ यावत्त्वंनमयादृष्टश्चक्षुर्भ्यांतावदुन्मनाः ॥ सांप्रतंत्वांप्रहर्तुंनमनःसमभिकांक्षति ॥ २८ ॥ यस्त्वयामत्सुतोबाणैर्भिन्नोमूर्च्छीकृतःपुनः ॥

---

[1] रघुनाथकृपायोगात्—इ० पा० । [2] चिंताम्—इ० पा० । [3] सोमम्—उमया सहितम् । [4] रत्नखचिते—इ०, भस्मखचिते—इ०, भर्मखचिते-इ० च पा० ।

सर्वंमयाक्षांतमद्यतवबालधियोमहत् ॥ २९ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यपुष्कलोनिजगादतम् ॥ पुष्कलउवाच ॥ ॥ बालोहंत्वंमहावृद्धःसर्वशस्त्रास्त्रकोवि
दः ॥३०॥ क्षत्रियाणांमतंचैवयेबलाधिक्यसंयुताः ॥ तएववृद्धाभूपाग्र्यनवयोवृद्धतांगताः ॥ ३१ ॥ मयातेमूर्च्छितःपुत्रःसशौर्यबलदर्पितः ॥ इदानींत्वाम
हंशस्त्रैःपातयिष्यामिसंगरे ॥३२॥ तस्मात्त्वंयत्नतस्तिष्ठराजन्संग्राममूर्धनि ॥ रामभक्तंनमांकश्चिज्जयतींद्रपदेस्थितः ॥३३॥ इत्थंभाषितमाश्रुत्यपुष्कल
स्यनृपाग्रणीः ॥ जहासंबालंसंवीक्ष्यकोपंचव्यदधात्पुनः॥३४॥ तंवैकुपितमालक्ष्यभरतात्मजउन्मदः ॥ जघानशरविंशत्याराजानंहृदितीक्ष्णया ॥ ३५ ॥
राजातानागतान्दृष्ट्वाबाणांस्तेनविमोचितान् ॥ चिच्छेदपरमक्रुद्धःशरैस्तीक्ष्णैरनेकधा ॥ ३६ ॥ तद्बाणच्छेदनंदृष्ट्वाभारतिःपरवीरहा ॥ चुकोपहृ
दयेत्यंतंराजानंचत्रिभिःशरैः ॥ ३७ ॥ विव्याधभालेभूपालपुत्रःपुष्कलसंज्ञकः ॥ तत्रलग्नाविरेजुस्तेत्रिकूटशिखराणिकिम् ॥ ३८ ॥ तैर्बाणैर्व्यथितो
राजाजघाननवभिःशरैः ॥ हृदयेपुष्कलंवीरंमहाकोपसमन्वितः ॥ तैर्वत्सदन्तैर्बह्वस्रंपीतं[1]रामानुजाङ्गजम् ॥ ३९ ॥ सर्पाआशीविषायद्वत्क्रुद्धास्तद्वपु
षिस्थिताः ॥ परमंकोपमापन्नःपुष्कलोभूमिपंपुनः ॥ ४० ॥ बाणानांशतकेनाशुबिभेदाशितपर्वणाम् ॥ तैर्बाणैःकवचंभिन्नंकिरीटःसशिरस्त्रकः ॥ ४१॥
रथोधनुर्महत्सज्यंछिन्नंकोपपरिप्लवात् ॥ क्षतजेनपरिप्लुष्टोबाणभिन्नकलेवरः ॥ ४२ ॥ अन्यंस्यंदनमारुह्यजगामभरतात्मजम् ॥ धन्योसिवीररामस्य
चरणाब्जमधुव्रत ॥ ४३ ॥ महत्कृतंकर्मतेऽद्ययदहंविरथीकृतः ॥ प्राणान्रक्षस्वभोवीरसांप्रतंमयियुद्ध्यति ॥ ४४ ॥ सुलभानतवप्राणाःकालरू
पेमयिस्थिते ॥ इत्युक्त्वाव्यहनद्बाणैरसंख्यैःशस्त्रकोविदः ॥ ४५ ॥ भूमौदिशिचतद्बाणानान्यदृश्यतेतत्रह ॥ अनेकेगजसाहस्राभिन्नाअश्वाःसमंत
तः ॥ ४६ ॥ रथारथियुतास्तेनछिन्नाभिन्नाद्विधाकृताः ॥ शोणितौघासरित्तत्रप्रसुस्रावरणांगणे ॥ ४७ ॥ यत्रोन्मदाहिमातंगादृश्यंतेशैलशृं
गवत् ॥ केशाःशैवाललक्ष्यास्तेमुहुःप्राणिशिरःस्थिताः ॥ ४८ ॥ अनेकेपाणयश्छिन्नावीराणांमुद्रिकाश्रियः ॥ दृश्यंतेअहिवत्तत्रचंदनादिकरू
षिताः ॥ ४९ ॥ शिरांसिचभटाग्र्याणांकच्छपाभांवहंतिवै ॥ मांसानिपंकायत्रासन्वीराणांमहतांततः ॥ ५० ॥ एवंव्यतिकरेवृत्तेयोगिन्यः
शतशोरणे ॥ पपुःपात्रेणरुधिरंप्राणिनांरणघातिनाम् ॥ ५१ ॥ मांसानिबुभुजुस्तावैहर्षकौतुकसंयुताः ॥ पीत्वातुशोणितंतत्रभक्षि
त्वामांसमुन्मदाः ॥ ५२ ॥ ननृतुर्जहसुःप्रोच्चैरुज्जगुःप्रधनांगणे ॥ पिशाचास्तत्रसमरेप्राणिनांमस्तकानिवै॥ ५३ ॥ धृत्वाकराभ्यांमत्तांगास्तालवद्वादनोद्य
ताः ॥ शिवास्तत्रमहामांसंपतितानांरणांगणे ॥ ५४ ॥ भक्षित्वाव्यनदन्मत्ताःकातराणांभयप्रदाः॥[2]कातरास्त्राःसमापन्नागताःकुंजरकोटरे ॥ ५५ ॥ भक्षि

---

[1] अत्र अंगशब्दस्यांगजे लक्षणा तेन रामानुजस्य भारतस्यांगमंगजः रामानुजांगं पुष्कलः तस्माज्जातं रामानुजांगजं पीतं बहु अस्रं पीतमिति संगतिः ।

[2] कातरास्तत्र संत्रस्ताः—इ० पा० ।

तायोगिनीभिस्तेपापिनांक्वापिनास्थितिः ॥ एतत्कदनमालक्ष्यस्वसैन्यस्यरथाग्रणीः ॥ ५६ ॥ पुष्कलोपिचकारात्रकदनंरणमंडले ॥ भिद्यंतेगजशीर्षा
णिपतंतिमौक्तिकानितु ॥ ५७ ॥ दृश्यतेलोमभिःपूर्णाताम्रपर्णीवतन्नदी ॥ पुष्कलप्रहिताबाणानृणामंगेषुसंगताः ॥ कुर्वंतिप्राणविच्छेदंवीराणामपिसर्व
तः ॥ ५८ ॥ सर्वैरुधिरसिक्तांगाःसर्वैच्छिन्ननिजांगकाः ॥ दृश्यंतेकिंशुकायद्वत्सुभटाःप्रधनांगणे ॥ ५९ ॥ एतस्मिन्समयेक्रुद्धःसमाभाष्यमहीपतिम् ॥
जघानबहुबाणैस्तंरोषपूरपरिप्लुतः ॥ ६० ॥ तद्बाणवेधभिन्नांगोविशीर्णकवचोनृपः ॥ महाबलंतंमन्वानःप्राहरच्छरकोटिभिः ॥ ६१ ॥ तैर्बाणैःकवचान्मुक्तं
सुस्रावबहुशोणितम् ॥ वपुर्बभूवरुचिरंशरपंजरगोचरम् ॥ ६२ ॥ शरपंजरमध्यस्थोविह्वलीकृतमानसः ॥ शरान्नेतुंचसंधातुंनक्षमःसचभारतिः ॥ ६३ ॥
रामंस्मृत्वाधनुर्धृत्वाकरेसज्जंमहद्दृढम्[1] ॥ मुमोचबाणान्निशितान्वैरिवृंदनिवारणान् ॥ ६४ ॥ तैर्बाणैःशरजालंतद्विधूयमुनिपुंगव ॥ शंखंप्रध्मायसमरेजगाद
गतभीर्नृपम् ॥ ६५ ॥ ॥ पुष्कलउवाच ॥ ॥ त्वयाकृतंमहत्कर्मयन्मांबाणस्थपंजरे ॥ गोचरंकृतवान्वीरवीरतापनमुद्भटम् ॥ ६६ ॥ वृद्धत्वान्मममा
न्योसिसांप्रतंरणमंडले ॥ पश्यमेद्यपराक्रांतंराजन्वीरमणेमहत् ॥ ६७ ॥ बाणत्रयेणभोवीरमूर्च्छितंकरवैनहि ॥ तर्हिप्रतिज्ञांशृणुवैसर्ववीरविमोहिनीम् ॥
॥६८॥ गंगांप्राप्यापियोवैतांनिंदित्वा[2]पापहारिणीम् ॥ नमज्जतिमहापापोमहामूढविचेष्टितः॥ ६९ ॥ तस्यपापंममैवास्तुचेन्नत्वांरणमंडले ॥ पातये[3]मूर्च्छ
यावीरसन्नद्धोभवभूपते ॥ ७० ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यपुष्कलस्यनृपोत्तमः ॥ चुकोपभृशमुद्विग्नःसंदधेनिशिताञ्छरान् ॥ ७१ ॥ तेशराहृदयंभित्त्वा
गतास्तेभारतेर्महत् ॥ पेतुःक्षितावधोयद्वद्रामभक्तिपराङ्मुखाः ॥ ७२ ॥ ततःशरंमुमोचास्मैनिशितंवह्निसप्रभम् ॥ लक्षीकृत्यमहद्वक्षःकपाटतटविस्तृ
तम् ॥ ७३ ॥ सबाणोभूमिपतिना[4]द्विधाछिन्नःशरेणहि ॥ पपातरथमध्येसरविमंडलवज्ज्वलन्[5] ॥७४॥ अपरंबाणमाधत्तमातृभक्तिभवंततः ॥ निधायपुण्यं
सोप्येषचिच्छेदमहतापुनः ॥ ७५ ॥ तदाखिन्नःसहृदयेकिंकर्तव्यमितिस्मरन् ॥ रामंहृदिनिजार्तिघ्नंमुमोचपरमास्त्रवित् ॥ ७६ ॥ सबाणस्तस्यहृदये
लग्नआशीविषोपमः ॥ मूर्च्छामप्रापयत्तंवैज्वलन्सूर्यसमप्रभः ॥ ७७ ॥ ततोहाहाकृतंसर्वंपलायनपरायणम् ॥ राज्ञिसंमूर्च्छितेजातेपुष्कलोजयमाप्त
वान् ॥७८॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेवीरमणेः[6]पराभवोनामद्विचत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ॥४२॥ ॥ शेषउवाच ॥
हनूमान्वीरसिंहंतुसमागत्याब्रवीद्वचः ॥ तिष्ठयासिकुतोवीरजेष्यामित्वांक्षणादिह ॥ १ ॥ एवमुक्तंसमाकर्ण्यप्लवगस्यवचोमहत् ॥ कोपपूरपरिप्लुष्टः

---

[1] भटः–इ० पा० । [2] विदित्वा–इ०पा० । [3] पतितं मूर्छया नेव करिष्ये तक्ष्णिसायकैः । सांप्रतं वीरबुद्ध्या त्वं संनद्धो भव भूपते–इ० पा० । [4] भूमिपतनात्–इ० पा० । [5] भूमंडलमिव ज्वलन्–इ० पा० । [6] पुष्कलविजयोनाम– इ० पा० ।

कार्मुकंजलदस्वनम् ॥ २ ॥ विनद्यघोरान्निशितान्बाणान्मुंचन्वभौरणे ॥ आषाढ़ेजलदस्येवधारासारेरमनोहरः ॥ ३ ॥ तान्दृष्ट्वानिशितान्बाणान्स्व
देहेसुविलग्नकान् ॥ चुकोपहृदयेऽत्यंतं[1]हनूमानंजनीसुतः ॥ ४ ॥ मुष्टिनाताडयामासहृदयेवज्रसारिणा ॥ समुष्टिनाहतोवीरःपपातधरणीतले ॥ ५ ॥
मूर्च्छितंतंसमालोक्यपितृव्यंसशुभांगदः ॥ रुक्मांगदोपिसंमूर्च्छांत्यक्त्वागाद्रणमंडलम् ॥ ६ ॥ बाणान्समभिवर्षंतौमेघाविवमहास्वनौ ॥
कुर्वंतौकदनंघोरंप्लवंगंप्रतिजग्मतुः ॥ ७ ॥ तौदृष्ट्वासमरेवीरौसमायातौकपीश्वरः ॥ लांगूलेनचसंवेष्ट्यसरथौचापधारकौ ॥ ८ ॥ स्फोटयामासभूदेशेत
त्क्षणान्मूर्च्छितावुभौ ॥ निश्चेष्टौसमभूतांतौ[2]रुधिरारक्तदेहकौ ॥ ९ ॥ बलमित्रश्चिरंयुद्धंविधायसुमदेनहि ॥ मूर्च्छामप्रापयत्तंवैबाणैःसुशितपर्वभिः ॥१०॥
पुष्कलेनक्षणान्नीतोमूर्च्छांचैतन्यवर्जिताम् ॥ जयमाप्तंतुकटकंशत्रुघ्नस्यभटार्दनम् ॥ ११ ॥ एतस्मिन्समये[3]सांबःस्यंदनंवरमास्थितः ॥ विस्फारयन्धनु
र्दिव्यमुपाधावद्भटानिमान् ॥ १२ ॥ जटाजूटांतरगतांचंद्ररेखांवहन्महान् ॥ सर्पाभूषांमनःस्पर्शांदधदाजगवंधनुः ॥ १३ ॥ मूर्च्छितान्स्वजनान्दृष्ट्वाभक्ता
र्तिघ्नोमहेश्वरः ॥ योद्धुंप्रायान्महासैन्यैःशत्रुघ्नस्यभटानिमान् ॥ १४ ॥ सगणःसपरीवारःकंपयन्पृथिवीतलम् ॥ भक्तरक्षार्थमागच्छंस्त्रिपुरंतुपुरायथा॥ १५॥
कोपाच्छोणतरेनेत्रेवहन्प्रलयकारकः ॥ पश्यन्वीरान्बहुमतीन्पिनाकीदेववंदितः ॥ १६ ॥ तमागतंमहेशानंवीक्ष्यरामानुजोबली ॥ जगामसमरेयोद्धुंसर्व
देवशिरोमणिम् ॥ १७ ॥ अथागतंतुशत्रुघ्नंरुद्रोवीक्ष्यपिनाकधृक् ॥ उवाचपरमापन्नःकोपंसगुणचापधृक् ॥१८॥ पुष्कलेनमहत्कर्मकृतंरामांघ्रिसेविना ॥
मद्भक्तंयोरणेहत्वागतःसमरमंडलम् ॥ १९ ॥ अद्यक्वास्तिपरोवीरःपुष्कलःपरमास्त्रवित् ॥ तंहत्वासुखमाप्स्यामिसमरेभक्तपीडनम् ॥ २० ॥ ॥ शेष
उवाच ॥ ॥ इत्युक्त्वावीरभद्रंसप्रेषयामासपुष्कलम् ॥ याहित्वंसमरेयोद्धुंपुष्कलंसेवकार्दनम् ॥ २१ ॥ नंदिनंप्रेषयामासहनूमंतंमहाबलम् ॥ कुशध्व
जंप्रचंडंतुभृंगिणंचसुबाहुकम् ॥ २२ ॥ [4]सुमदंचंडनामानंगणंस्वीयंसमादिशत् ॥ पुष्कलस्तुसमायांतंवीरभद्रंमहागणम् ॥ २३ ॥ महारुद्रस्यसंवीक्ष्ययो
द्धुंप्रायान्महामनाः ॥ पुष्कलःपंचभिर्बाणैस्ताडयामाससंयुगे ॥ २४ ॥ तैर्बाणैःक्षतगात्रस्तुत्रिशूलंससमादिशत् ॥ सत्रिशूलंक्षणाच्छित्त्वाव्यगर्जतमहाब
लः ॥ २५ ॥ छिन्नंस्वीयंत्रिशूलंवैवीक्ष्यरुद्रानुगोबली ॥ खट्वांगेनजघानाशुमस्तकेभारतिद्विज ॥ २६ ॥ खट्वांगाभिहतःसोथमुमूर्च्छक्षणमुद्भटः ॥
विहायमूर्च्छांसद्वीरःपुष्कलःपरमास्त्रवित् ॥ २७ ॥ शरैश्चिच्छेदखट्वांगंकरस्थंतस्यतत्क्षणात् ॥ वीरभद्रःस्वकेच्छिन्नेखट्वांगेकरसंस्थिते ॥ २८ ॥ परम
क्रोधमापन्नोबभंजरथिनोरथम् ॥ भंक्त्वारथंतुवीरस्यपदातिं[5]चविधायसः ॥ २९ ॥ बाहुयुद्धेनयुयुधेपुष्कलेनमहात्मना ॥ सपुष्कलोरथंत्यक्त्वाचूर्णितंते

---

१ तं हंतुं मन आदधे—इ ० पा० । २ रुधिराक्रान्तदेहकौ—इ० पा० । ३ शर्वः—इ० पा० । ४ दमनं—इ०, —सुदमं—इ० च पा० । ५ विहायसः—इ० पा० ।

नवेगतः ॥ ३० ॥ मुष्टिनाताडयामासवीरभद्रंमहाबलः ॥ अन्योन्यंमुष्टिभिर्घ्नतावूरुभिर्जानुभिस्तथा ॥ ३१ ॥ परस्परवधोद्युक्तौपरस्परजयै
षिणौ ॥ एवंचतुर्दिनमभूद्रात्रिंदिवमपीशयोः ॥ ३२ ॥ नकोपितत्रहीयेतनजीयेतमहाबलः ॥ पंचमेतुदिनेवृत्तेवीरभद्रोमहाबलः ॥ ३३ ॥ गृहीत्वानभ
उड्डीनोमहावीरंतुपुष्कलम् ॥ तत्रयुद्धंतयोरासीद्देवासुरविमोहनम् ॥ ३४ ॥ मुष्टिनाचरणाघातैर्बाहुभिःसुखुरैर्महत् ॥ तदात्यंतंप्रकुपितःपुष्कलोवीरभद्र
कम् ॥ ३५ ॥ गृहीत्वाकंठदेशेतुताडयामासभूतले ॥ तत्प्रहारेणव्यथितोवीरभद्रोमहाबलः ॥ ३६ ॥ गृहीत्वापुष्कलंपादेजघानास्फालयन्मुहुः ॥ ता
डयित्वामहीदेशेपुष्कलंसुमहाबलः ॥ ३७ ॥ त्रिशूलेनचकर्ताशुशिरोज्वलितकुंडलम् ॥ जगर्जपुष्कलंहत्वावीरभद्रोमहाबलः ॥ ३८ ॥ गर्जतातेनशार्वे
णप्रापितास्त्रासमुद्भटाः ॥ हाहाकारोमहानासीत्पुष्कलेपतितेरणे ॥ ३९ ॥ त्रासंप्रापुर्जनाःसर्वेरणमध्येसुकोविदाः ॥ तेशशंसुश्चशत्रुघ्नंपुष्कलंपतितंरणे ॥ ४० ॥
निहतंवीरभद्रेणमहेश्वरगणेनवै ॥ इत्याश्रुत्यमहावीरःपुष्कलस्यवधंतदा ॥ ४१ ॥ दुःखंप्राप्तोरणेत्यंतंकंपमानःशुचामहान् ॥ तंदुःखितंचशत्रुघ्नंज्ञात्वारुद्रो
ब्रवीद्वचः ॥ ४२ ॥ शत्रुघ्नंसमरेवीरंशोचंतंपुष्कलेहते ॥ रेशत्रुघ्नरणेशोकंमाकृथाःसुमहाबल ॥ ४३ ॥ वीराणांरणमध्येतुपातनंकीर्तयेस्मृ
तम् ॥ धन्योवीरःपुष्कलाख्योयश्चवैदिनपंचकम् ॥ ४४ ॥ युयुधेवीरभद्रेणमहाप्रलयकारिणा ॥ येनक्षणाद्विनिहतोदक्षोमदपमानकृत् ॥ ४५ ॥
क्षणाद्विनिहतायेनदैत्यास्त्रिपुरसैनिकाः ॥ तस्माद्युद्ध्यस्वराजेंद्रशोकंत्यक्त्वामहाबल ॥ ४६ ॥ यत्नात्तिष्ठाद्यवीराग्र्यमयियोद्धरिसंस्थिते ॥ शो
कंसंत्यज्यशत्रुघ्नोवीरश्शुक्रोधशंकरम् ॥ ४७ ॥ आत्तसज्जधनुर्बाणैः[1]प्रैच्छादमहेश्वरम् ॥ तेबाणाःसुरशीर्षण्यवपुषंक्षतविक्षतम् ॥ ४८ ॥ अकुर्वं
तमहच्चित्रंभक्तरक्षार्थमागतम् ॥ तेबाणाःशंकरस्यापिबाणानभसिसंस्थिताः ॥ ४९ ॥ व्याप्यैतत्सकलंविश्वंचित्रकारिमुनेरपि ॥ तद्बाणयोर्युद्धबलं
वीक्ष्यसर्वेत्रमेनिरे ॥ ५० ॥ प्रलयंलोकसंहारकारकंसर्वमोहकम् ॥ आकाशेतुविमानानिसंश्रित्यस्वपुरस्थिताः ॥ ५१ ॥ विलोकयितुमागत्य
प्रशंसंतितयोर्भृशम् ॥ अयंलोकत्रयस्यास्यप्रलयोत्पत्तिकारकः ॥ ५२ ॥ असावपिमहाराजरामचंद्रस्यचानुजः ॥ किमिदंभविताकोवाजेष्य
तिक्षितिमंडले ॥ ५३ ॥ पराजयंवाकोवीरःप्राप्स्यतेरणमूर्धनि ॥ एवमेकादशाहानिवृत्तंयुद्धंपरस्परम् ॥ ५४ ॥ द्वादशेदिवसेप्राप्तेमुमोचास्त्रंनरा
धिपः ॥ ब्रह्मसंज्ञंमहादेवंहंतुंक्रोधसमन्वितः ॥ ५५ ॥ सविज्ञायमहास्त्रंतन्मुक्तंशत्रुघ्नवैरिणा ॥ हसन्नप्यापिवत्तेनमुक्तंब्रह्मशिरोमहत् ॥ ५६ ॥ अत्यं
तंविस्मयंप्राप्यकिंकर्तव्यमतःपरम् ॥ एवंविचारयुक्तस्यहृदयेज्वलनोपमम् ॥ ५७ ॥ शरंवैनिचखानाशुदेवदेवशिरोमणिः ॥ तेनबाणेनशत्रुघ्नोमूर्च्छितो

---

[1] प्राहरत्स महेश्वरम्–इ० पा० ।

रणमंडले ॥ ५८ ॥ हाहाभूतमभूत्सर्वंकटकंभटसेवितम् ॥ वीराःसर्वेरुद्रगणैःपातिताःपृथिवीतले ॥ ५९ ॥ सुबाहुसुमदोन्मुख्याःस्वबाहुबलदर्पिताः ॥ पतितंमूर्च्छयावीक्ष्यशत्रुघ्नंशरपीडितम् ॥ ६० ॥ पुष्कलंतुरथेस्थाप्यसेवकैःपरिरक्षितुम् ॥ हनूमानागतोयोद्धुंशिवंसंहारकारकम् ॥ ६१ ॥ श्रीरामस्मरणंयोधान्स्वीयान्विप्रप्रहर्षितान् ॥ प्रकुर्वंत्रोषितस्तीव्रंलांगूलंचप्रकंपयन् ॥ ६२ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेपुष्कलशत्रुघ्नपराजयोनामत्रिचत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ४३ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ आगत्यसविधेरुद्रंसमरांगणमूर्धनि ॥ जगादहनुमान्वीरःसंजिहीर्षुःसुराधिपम् ॥ १ ॥ ॥ हनूमानुवाच ॥ ॥ त्वंयदाचरसेरुद्रधर्मस्यप्रतिकूलनम् ॥ तस्मात्त्वांशास्तुमिच्छामिरामभक्तवधोद्यतम् ॥ २ ॥ मयापुराश्रुतंदेवऋषिभिर्बहुधोदितम् ॥ रघुनाथपदस्मारीनित्यंरुद्रःपिनाकभृत् ॥ ३ ॥ तत्सर्वंतुमृषाजातंशत्रुघ्नंप्रतियुध्यतः ॥ पुष्कलोमेहतःशूरःशत्रुघ्नोपिविमूर्च्छितः ॥४॥ तस्मात्त्वांपातयाम्यद्यत्रैलोक्यप्रलयोद्यतम् ॥ यत्नात्तिष्ठस्वभोःशर्वरामभक्तिपराङ्मुखः ॥५॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इत्युक्तवंतंप्लवगंप्रोवाचसमहेश्वरः ॥ धन्योऽसिवीरवर्यस्त्वंभवान्वदतिनोमृषा ॥ ६ ॥ मत्स्वामीरामचंद्रोऽयंसुरासुरनमस्कृतः ॥ तदश्वमानयामासशत्रुघ्नःपरवीरहा ॥ ७ ॥ तद्रक्षार्थंसमायातस्तद्भक्त्यातुवशीकृतः ॥ यथाकथंचिद्भक्तोऽसौरक्ष्यःस्वात्माइतितिस्थितिः ॥ ८ ॥ रघुनाथःकृपांकृत्वाविलोकयतुनिस्त्रपम् ॥ मांस्वभक्तसुदुःखेनकिंचित्कोपंदधन्महान् ॥ ९ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ एवंवदतिचंडीशेहनूमान्कुपितोभृशम् ॥ शिलामादायमहतींताडयामासतद्रथम् ॥ ॥ १० ॥ शिलयाताडितस्तस्यरथःशकलतांगतः ॥ ससूतःसहयःकेतुपताकाभिःसमन्वितः ॥ ११ ॥ नभःस्थादेवताःसर्वाःप्रशशंसुःकपीश्वरम् ॥ धन्योसिप्लवगाधीशमहत्कर्मत्वयाकृतम् ॥ १२ ॥ श्रीशिवंविरथंदृष्ट्वानंदीतंसमुपाद्रवत् ॥ उवाचश्रीमहादेवंमत्पृष्ठंगम्यतामिति ॥ १३ ॥ वृषस्थितंतुभूतेशंहनूमान्कुपितोभृशम् ॥ शिलांसमुत्पाट्यतरसाप्राहनद्धृदयेतदा ॥ १४ ॥ तदाहतोभूतपतिःशूलंतीक्ष्णंसमाददे ॥ जाज्वल्यमानंत्रिशिखंवह्निज्वालासमप्रभम् ॥ १५ ॥ आयातंतन्महद्दृष्ट्वाशूलंप्रज्वलनप्रभम् ॥ हस्तेगृहीत्वातरसाबभंजतिलशःक्षणात् ॥१६॥ भग्नेत्रिशूलेतरसाकपीन्द्रेणक्षणाच्छिवः ॥ शक्तिंकरेसमाधत्तसर्वंलोहविनिर्मिताम् ॥ १७ ॥ साशक्तिःशिवनिर्मुक्ताहृदयेतस्यधीमतः ॥ लग्नाक्षणादभूत्तत्रविक्लवःप्लवगाधिपः ॥ १८ ॥ क्षणाच्चतद्व्यथांतीर्त्वागृहीत्वावृक्षमुल्बणम् ॥ ताडयामासहृदयेमहाव्यालविभूषिते ॥ १९ ॥ ताडितास्तेनवीरेणफणीन्द्रास्त्रासमागताः ॥ इतस्ततस्तेतंमुक्त्वागताःपातालमुज्जवाः ॥ २० ॥ शिवस्तस्मिन्नगेमुक्तेवक्षसिस्वेनिरीक्ष्यच ॥ कुपितोऽन्यदधाद्घोरंमुसलंकरयुग्मके ॥ २१ ॥ हतोसिगच्छसंग्रामात्पला

---

१ सुबाहुदमनोमुख्याः–इ० पा० । २ कृत्वा–इ० पा० । ३ हंतुम्–इ० पा० । ४ शालम्–इ० पा० । ५ सर्वलोकविनिर्मिताम्–इ० पा० । ६ नीत्वा–इ० पा० ।

य्यप्लवगाधम ॥ एषतेप्राणहंताहंमुसलेनक्षणादिह ॥ २२ ॥ मुसलंवीक्ष्यनिर्मुक्तंशिवेनकुपितेनवै ॥ कीशस्तद्वंचयामासमहावेगाद्धरिंस्मरन् ॥ २३ ॥
मुसलंतत्पपाताधःशिवमुक्तंमहायसम् ॥ विदार्यपृथिवींसर्वांजगामचरसातलम् ॥ २४ ॥ तदाप्रकुपितोत्यंतंहनूमान्रामसेवकः ॥ गृहीत्वापर्वतंहस्तेता
डयामासवक्षसि ॥ २५ ॥ सयावत्पर्वतंछेत्तुंमतिंचक्रेसतीपतिः ॥ तावद्धतःकपींद्रेणशालेनबहुशाखिना ॥ २६ ॥ तमपिच्छेत्तुमुद्युक्तोयावत्तावच्छि
लाहतः ॥ शिलास्ताभेदितुंस्वांतंचकारमृडउद्यतः ॥ २७ ॥ तावद्वृष्टिंचकारायंशिलाभिर्नगपर्वतैः ॥ लांगूलेनचसंवेष्ट्यताडयत्येषभूतपम् ॥ २८ ॥
शिलाभिःपर्वतैर्वृक्षैःपुच्छास्फोटेनभूरिशः ॥ नंदीप्राप्तोमहात्रासंचंद्रोपिशकलीकृतः ॥ २९ ॥ अत्यंतंविह्वलोजातोमहेशानःप्रकोपनः ॥ क्षणेक्षणेप्र
हारेणविह्वलंकुर्वंतंभृशम् ॥ ३० ॥ जगादप्लवगाधीशंधन्योसिरघुपानुग ॥ महत्कर्मकृतंतेद्ययत्तेहंसुप्रतोषितः ॥ ३१ ॥ नदानेननयज्ञेननाल्पेनतपसा
ह्यहम् ॥ सुलभोस्मिमहावेगतस्मात्प्रार्थयमेवरम् ॥ ३२ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ एवंब्रुवंतंतंदृष्ट्वाहनूमान्निजगादतम् ॥ प्रहसन्निर्भयावाण्यामहेशानंसु
तोषितम् ॥ ३३ ॥ ॥ हनूमानुवाच ॥ ॥ रघुनाथप्रसादेनसर्वंमेऽस्तिमहेश्वर ॥ तथापियाचेहिवरंत्वत्तःसमरतोषितात् ॥ ३४ ॥ एषपुष्कलसंज्ञो
नःसमरेपतितोहतः ॥ तथैवरामावरजःशत्रुघ्नोमूर्च्छितोरणे ॥ ३५ ॥ अन्येचवीराबहवःपतिताःशरविक्षताः ॥ मूर्च्छिताःपतिताःकेचित्त्वत्त्रक्षस्वगणैः
सह ॥ ३६ ॥ यथाचैतान्महाभूतावेतालाश्चपिशाचकाः ॥ नहरंतिनखादंतिश्वशृगालादयस्तथा ॥ ३७ ॥ एतेषांवपुषोभेदोनभवेत्त्वंतथाचर ॥ यांव
दिंद्रगणंजित्वानयामिद्रोणपर्वतम् ॥ ३८ ॥ तत्रस्थाऔषधीर्वापिनीत्वासंस्थापितान्भटान् ॥ जीवयामिबलात्सर्वांस्तावत्त्वंरक्षसर्वशः ॥ ३९ ॥ एषग
च्छामितंनेतुंद्रोणंपर्वतसत्तमम् ॥ यस्मिन्वसंत्योषधयःप्राणिसंजीवनंकराः ॥ ४० ॥ एतद्वचःसमाकर्ण्यतथेतिनिजगादतम् ॥ याहिशीघ्रंनगंतंतुरक्षामि
त्वद्भटान्मृतान् ॥ ४१ ॥ तच्छ्रुत्वावाक्यमीशस्यजगामद्रोणपर्वतम् ॥ द्वीपान्सर्वानतिक्रम्यजगामक्षीरसागरम् ॥ ४२ ॥ अत्रतुस्वगणैश्चायंरक्षति
स्मशिवोमहान् ॥ श्मशानंतद्गणैःस्वीयैर्महाबलपराक्रमैः ॥ ४३ ॥ हनूमान्द्रोणमासाद्यद्रोणंनाममहागिरिम् ॥ लांगूलेतंनिधायाशुप्रतस्थेरणमं
डलम् ॥ ४४ ॥ तंनेतुमुद्यतोविप्रचकंपेसचपर्वतः ॥ कंपमानंतुतंदृष्ट्वातत्पालादेवतागणाः ॥ ४५ ॥ हाहेतिकृत्वाप्रोचुस्तेकिमिदंभवितागिरौ ॥
कोह्येनंनयतेवीरोमहाबलपराक्रमः ॥ ४६ ॥ एवंकृत्वासुराःसर्वेसंहतादहशुःकपिम् ॥ मुंचैनमितितंप्रोच्यजघ्नुःशस्त्रास्त्रकोटिभिः ॥ ४७ ॥
तान्सर्वान्निघ्नतोदृष्ट्वाहनूमान्कुपितोभृशम् ॥ जघानतान्क्षणाद्वीरःशक्रःसर्वासुरान्यथा ॥ ४८ ॥ केचित्पदाहतास्तत्रकेचित्करविमर्दिताः ॥

---

१ यावदिंद्रं रणे जित्वा—इ० पा० ।

लांगूलेनहताःकेचित्केचिच्छृंगेणचाहताः ॥ ४९ ॥ सर्वेंतेनाशमापन्नाःक्षणात्कीशेनताडिताः ॥ केचिन्निपतिताभूमौरुधिरेणपरिप्लुताः ॥
॥ ५० ॥ केचित्कीशभयात्त्रस्ताजग्मुःशक्रंसुराधिपम् ॥ क्षतेनचपरिप्लुष्टारुधिरक्षतदेहिनः ॥ ५१ ॥ तान्दृष्ट्वाभयसंविग्नान्रुधिरेणपरिप्लु
तान् ॥ सुराञ्जगादविमनाःशक्रःसर्वसुरोत्तमः ॥ ५२ ॥ कथंयूयंभयत्रस्ताःकथंरुधिरविप्लुताः ॥ केनदैत्येननिहताराक्षसेनाधमेनवा ॥ ५३ ॥
सर्वंशंसतमेतथ्यंयथाज्ञात्वाव्रजामितम् ॥ निहत्यबद्ध्वाचायामियुष्मद्घातकमुन्मदम् ॥ ५४ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यतुरासाहंसुरोत्तमाः ॥ जगदुर्दी
नयावाचासुरासुरनमस्कृतम् ॥ ५५ ॥ ॥ देवाऊचुः ॥ ॥ इहागत्यनजानीमःकश्चिद्वानररूपधृक् ॥ नेतुंद्रोणंसमुद्युक्तोलांगूलेवेष्ट्य
तंगिरिम् ॥ ५६ ॥ गंतुंकृतमतिस्तावद्वयंसर्वेसुसंहताः ॥ युद्धंचक्रुःसुसंनद्धाःसर्वशस्त्रास्त्रवर्षिणः ॥ ५७ ॥ तेनसर्वेवयंयुद्धेनिर्जिताबलशालिना ॥
अनेकेनिहतास्तत्रभूमौपेतुःसुरोत्तमाः ॥ ५८ ॥ वयंतुबहुभिःपुण्यैर्जीविताइहचागताः ॥ शोणितेनसुसिक्तांगाःक्षतपीडासमन्विताः ॥ ५९ ॥ एतद्वा
क्यंसमाकर्ण्यसुराणांसपुरंदरः ॥ आदिदेशसुरान्सर्वान्महाबलसमन्वितान् ॥ ६० ॥ यातमहाद्रोणगिरिंकपिंबद्धुंमहाबलम् ॥ बद्ध्वानयतयूयंवैसुराणां
रणपातकम् ॥ ६१ ॥ इत्याज्ञप्ताययुस्तेवैद्रोणंपर्वतसत्तमम् ॥ यत्रास्तेबलवान्वीरोहनूमान्कपिसत्तमः ॥ ६२ ॥ गत्वातेप्राहरन्सर्वेहनूमंतंमहा
बलम् ॥ हनूमतातेनिहतामुष्टिभिःकरताडनैः[1] ॥ ६३ ॥ पतितास्तेक्षणात्तत्ररुधिरक्षतविग्रहाः ॥ अन्येपलायनपराजग्मुस्तेत्रिदिवेश्व
रम् ॥ ६४ ॥ तच्छ्रुत्वाकुपितःशक्रःसर्वानमरसत्तमान् ॥ आदिदेशमहावीरंवानरेंद्रंसुरोत्तमः ॥ ६५ ॥ तदाज्ञप्ताययुस्तेवैयत्रकीशेश्वरोबली ॥ तान्सर्वा
नागतान्दृष्ट्वाजगादकपिसत्तमः ॥६६॥ मायांतुवीराःसमरेसंहतारंहिमांबलात् ॥ नेष्यामियुष्मानधुनासंयमिन्याःपुरोंतिके ॥ ६७ ॥ इत्युक्ताअपितेसर्वेसं
नद्धाःप्राहरन्कपिम् ॥ शस्त्रास्त्रैर्बहुधामुक्तैर्महाबलसमन्विताः ॥ ६८ ॥ केचिच्छूलैःपरशुभिःकेचित्खड्गैश्चपट्टिशैः ॥ मुसलैःशक्तिभिःकेचित्क्रोधेनकलुषी
कृताः ॥ ६९ ॥ सआहतोमरवरैर्विविधैरायुधैर्बली ॥ शिलाभिस्ताञ्जघानाशुसर्वानमरसत्तमान् ॥ ७० ॥ केचित्पलाय्यआहुस्तेगताःशक्रसमीपकम् ॥
तदुक्तंवाक्यमाकर्ण्यभयंप्रापसुराधिपः ॥ ७१ ॥ बृहस्पतिंसुराध्यक्षंमंत्रिणंस्वर्गवासिनाम् ॥ पप्रच्छसविधेगत्वानत्वासुरगुरुंवरम् ॥ ७२ ॥ ॥ इंद्रउवाच ॥
कोसौयोवानरोद्रोणंनेतुंस्वामिन्समागतः ॥ येनमेनिहतावीराअमराःशस्त्रधारिणः ॥ ७३ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ एतच्छ्रुत्वातुतद्वाक्यमुक्तमांगिरसो
महान् ॥ जगादभयसंविग्नंतुरासाहंसुराधिपम् ॥ ७४ ॥ ॥ बृहस्पतिरुवाच ॥ ॥ योरावणमहन्संख्येकुंभकर्णमदीदहत् ॥ येनतेवैरिणःसर्वेहतास्तस्यै

---

[1] खरताडनैः--इ०, खुरताडनैः--इ० च पा० ।

वसेवकः ॥ ७५ ॥ येनलंकासत्रिकूटानिर्दग्धापुच्छवह्निना ॥ अक्षश्चनिहतोयेनहनूमंतमवेहितम् ॥ ७६ ॥ तेनसर्वेविनिहताद्रोणार्थमयमुद्यतः ॥ इयमे
धंमहाराजःकरोतिबलिसत्तमः ॥ ७७ ॥ तस्याश्वंशिवभक्तस्तुनृपोवीरमणिर्महान् ॥ जहारतत्रसमभूद्रणंसुरविमोहनम् ॥ ७८ ॥ शिवेननिहताःसंख्येवी
रारामस्यभूरिशः ॥ तान्वैजीवयितुंद्रोणंनेष्यत्येवमहाबलः ॥ ७९ ॥ नायंवर्षशतैर्जेयोभवताबलसंयुतः ॥ तस्मात्प्रसादयकपिंदेहितत्रत्यमौषधम् ॥८०॥
इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेद्रोणगिरौदेवानांपराजयोनामचतुश्चत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ॥४४॥ छ ॥ शेषउवाच ॥ गुरुभा
षितमाकर्ण्यवृषपर्वरिपुःस्वराट् ॥ ज्ञात्वारामस्यकार्यार्थमागतंपवनात्मजम् ॥ १ ॥ भयंतत्याजमनसिवानरात्समुपस्थितम् ॥ जहर्षचित्तेचभृशंवाचस्प
तिमुवाचह ॥ २ ॥ ॥ इंद्रउवाच ॥ ॥ कथंकार्यंसुराधीशद्रोणोऽयंनीयतेयदि ॥ देवानांजीवनंभूयःकथंस्यादितिमेवद ॥ ३ ॥ इदानींपवनोद्भूतंप्रसादय
यथातथम् ॥ रामःप्रीतिंपरांयातिदेवानांचसुखंभवेत् ॥ ४ ॥ देवाधिपस्यवचनंश्रुत्वावाचस्पतिस्तदा ॥ शक्रंतुपुरतःकृत्वासर्वदेवैःपरीवृतम् ॥ ५ ॥
जगामतत्रयत्रास्तेहनूमान्निर्भयःकपिः ॥ गर्जंतिप्रसभंजित्वासुरान्सर्वान्सुखासिनः ॥ ६ ॥ तेगत्वासन्निधौतस्यबृहस्पतिपुरोगमाः ॥ पेतुस्तेचरणौनत्वास
मीरतनुजस्यहि ॥ ७ ॥ बृहस्पतिश्चतंवीरंजगादप्रेरितोऽमुना ॥ सुराधीशेनलोकस्यगुरुणावदतांवरः ॥ ८ ॥ ॥ बृहस्पतिरुवाच ॥ अजानद्भिःकृतंकर्म
देवैस्तवपराक्रमम् ॥ श्रीरामचरणस्यत्वंसेवकोसिमहामते ॥ ९ ॥ किमर्थमयमारंभःकथमत्रसमागमः ॥ तत्करिष्यामहेसर्वेसन्नतास्तवभाषितम् ॥ १० ॥
रोषंत्यक्त्वाकृपांकृत्वादेवाधीशंविलोकय ॥ पवनात्मजदैत्यानांभयंकरवपुर्दधत् ॥ ११ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इत्थंभाषितमाकर्ण्यदेवानांसगुरोर्वचः ॥
उवाचदेवान्सकलान्गुरुंचैवमहायशाः ॥ १२ ॥ राज्ञोवीरमणेःसंख्येहताःशर्वेणभूरिशः ॥ भटास्तान्वैजीवयितुंद्रोणंनेष्यामिपर्वतम् ॥ १३ ॥ तंयेनिवार
यिष्यंतिस्ववीर्यबलदर्पिताः ॥ तान्नेष्यामिक्षणादेवयमस्यसदनंप्रति ॥ १४ ॥ तस्माद्ददतुमेयूयंद्रोणंवाथतदौषधम् ॥ येनसंजीवयिष्यामिमृतान्वीरान्र
णांगणे ॥ १५ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यवायुसूनोर्महात्मनः ॥ तेसर्वेप्रणतिंगत्वाददुःसंजीवनौषधम् ॥ १६ ॥ तेप्रहृष्टाभयंत्यक्त्वासुराः
स्वर्गौकसःस्वयम् ॥ ययुःसुरपतिंकृत्वापुरःसौख्यसमन्विताः ॥ १७ ॥ हनुमान्भेषजंतत्तुसमादायागतोरणम् ॥ स्तुतःसर्वैःसुरगणैर्महाकर्मसमुत्सु
कैः ॥ १८ ॥ तमागतंहनूमंतंवीक्ष्यसर्वेपिवैरिणः ॥ साधुसाधुप्रशंसंतमद्भुतंमेनिरेकपिम् ॥ १९ ॥ कपिःसमागत्यमहामुदायुतःपुरोभटंपुष्कलमागतंमृत
म् ॥ शिवेनसंरक्षितमुग्रमंडलेश्रीरामचित्तंसविधेजगामह ॥ २० ॥ सुमतिंचसमाहूयमंत्रिणंमहतांमतम् ॥ उवाचजीवयाम्यद्यसर्वान्वीरान्रणेमृतान् ॥२१॥
एवमुक्त्वाभेषजंतत्पुष्कलस्यमहोरसि ॥ शिरःकायेनसंधायजगादवचनंशुभम् ॥२२॥ यद्यहंमनसावाचाकर्मणाराघवंपतिम् ॥ जानामितर्हिएतेनभेषजेना

शुजीवतु ॥ २३ ॥ इतिवाक्यंयदावक्तितावत्पुष्कलउत्थितः ॥ रणांगणेऽदशद्रोषाद्दंतान्वीरशिरोमणिः ॥ २४ ॥ क्वगतोवीरभद्रोऽसौमांसंमूर्च्छ्यरणां
गणे ॥ सद्योऽहंपातयाम्येनंक्वास्तिमेधनुरुत्तमम् ॥ २५ ॥ इतितंभाषमाणंवैप्राहवीरंकपींद्रकः ॥ धन्योऽसिवीरयद्भूयोवदस्येनंरणांगणे ॥ २६ ॥ त्वंहतो
वीरभद्रेणरघुनाथप्रसादतः ॥ पुनःसंजीवितोऽस्येहिशत्रुघ्नंयाममूर्च्छितम् ॥२७ ॥ इत्युक्त्वाप्रययौतत्रसंग्रामवरमूर्धनि ॥ श्वसन्नास्तेसशत्रुघ्नःशिवबाणप्रपी
डितः ॥ २८ ॥ तत्रगत्वासमीपंतच्छत्रुघ्नस्यमहात्मनः ॥ निधायभेषजंतस्यवक्षसिश्वासमागते ॥ २९॥ उवाचहनुमांस्तंवैजीवशत्रुघ्नसत्तम ॥ मूर्च्छितोसिरणे
कस्मान्महाबलपराक्रम ॥३०॥ यद्यहंब्रह्मचर्यंचजन्मपर्यंतमुद्यतः ॥ पालयामितदावीरःशत्रुघ्नोजीवतुक्षणात् ॥३१॥ उक्तमात्रेणतेनेदंजीवितःक्षणमात्रतः ॥
क्वशिवःक्वशिवोयातोविहायरणमंडलम् ॥३२॥ अनेकेनिहताःसंख्येश्रीरुद्रेणपिनाकिना॥ तेसर्वेंजीवितावीराःकपीन्द्रेणमहात्मना॥३३॥तदासर्वेंसुसन्नद्धारो
षपूरितमानसाः ॥ स्वेस्वेरथेस्थिताःशत्रून्प्रययुःक्षतविग्रहाः॥३४॥पुष्कलोवीरभद्रंतुचंडंचैवकुशध्वजः ॥ नंदिनंहनुमान्वीरःशत्रुघ्नःसंगरेशिवम्॥३५॥धनु
र्विस्फारयंतंतंशत्रुघ्नंबलिनांवरम् ॥ संग्रामेशिवमाहूयातिष्ठंतंप्रययौनृपः ॥३६॥ राजावीरमणिर्वीरःशत्रुघ्नःसमरेबली ॥ अन्योन्यंचक्रतुर्युद्धंमुनिविस्मयकार
कम् ॥ ३७ ॥ राज्ञाचवीरमणिनारथाभग्नाःशताधिकाः ॥ शत्रुघ्नस्यनरेंद्रस्यतिलशःक्षणतोद्विज ॥ ३८ ॥ तदाप्रकुपितोत्यंतंशत्रुघ्नोरणमंडले ॥ आ
ग्नेयास्त्रंमुमोचामुंदग्धुंसैन्यसमन्वितम् ॥ ३९ ॥ दाहकंतन्महद्दृष्ट्वामहास्त्रंशत्रुमोचितम् ॥ अत्यंतंकुपितोराजावारुणास्त्रंसमाददे ॥ ४० ॥ वारुणास्त्रेणशी
तार्तं[1]वीक्ष्यरामानुजोबली ॥ वायव्यास्त्रंमुमोचास्मैतेनवायुर्महानभूत् ॥ ४१ ॥ वायुनासंहतामेघाययुस्तेसर्वतोदिशम् ॥ इतस्ततोगताःसर्वेंसैन्यंतत्सु
खितंबभौ ॥ ४२ ॥ सैन्येपवनपीडार्तेनृपोवीरमणिर्महान् ॥ पर्वतास्त्रंरिपूद्धारिजग्राहचशरासने ॥ ४३ ॥ पर्वतैः[2]स्तंभितोवायुर्नचासर्पतसंगरे ॥ तद्वी
क्ष्यरामावरजोवज्रास्त्रंतुसमाददे ॥ ४४ ॥ वज्रास्त्रेणहताःसर्वेंनगास्तुतिलशःकृताः ॥ चूर्णतांप्रापुरेतस्मिन्रणेवीरवरार्चिते ॥ ४५ ॥ वज्रास्त्रेणविदी
र्णांगावीराःशोणितशोभिताः ॥ बभूवुःसमरप्रांतेचित्रंसमभवद्रणम् ॥ ४६ ॥ तदाप्रकुपितोत्यंतंराजावीरमणिर्महान् ॥ ब्रह्मास्त्रंचापआधत्तवैरिदाहकमद्भु
तम् ॥ ४७ ॥ शत्रुघ्नः[3]शरमादायसस्मारसुमनोहरम् ॥ अस्त्रंतद्योगिनीदत्तंसर्ववैरिविमोहनम् ॥ ४८ ॥ ब्रह्मास्त्रंतत्करभ्रष्टमागतंवैरिणंप्रति ॥ तावच्छत्रुघ्न
नाम्नातुतन्मुक्तंमोहनास्त्रकम् ॥ ४९ ॥ मोहनास्त्रेणतद्ब्राह्मंद्विधाछिन्नंक्षणादिह ॥ लग्नंराज्ञोहृदिक्षिप्रंमूर्च्छांसंप्रापयन्नृपम् ॥५०॥ तेबाणाःशतशोमुक्ताःशत्रु
घ्नेनमहीभृता ॥ सर्वेंपिमूर्च्छितावीरागणारुद्रस्ययेपुनः ॥ ५१ ॥ शिवस्यचरणोपस्थेमूढाःपेतुर्महीतले ॥ तदाशिवःप्रकुपितोरथेतिष्ठन्ययौनृपम् ॥ ५२ ॥

---

[1] शीतार्तिम्–इ० पा० । [2] स्वनितो वायुः–इ० पा० । [3] ब्रह्मास्त्रे संधिते सोऽपि–इ० पा० ।

शिवेनसहसायोद्धुंसमायातोरणांगणे ॥ शत्रुघ्नःसज्जमात्तज्यंधनुःकृत्वाव्ययुद्ध्यत ॥ ५३ ॥ तयोःसमभवद्युद्धंघोरंवैरिविदारणम् ॥ शस्त्रास्त्रैर्बहुधामुक्तैरादीपितदिगंतरम् ॥ ५४ ॥ अस्त्रप्रत्यस्त्रसंघातैस्ताडनप्रतिताडनैः ॥ देवानामपि[1]दैत्यानांनैतादृग्रणमंडलम् ॥ ५५ ॥ तदाव्याकुलितोत्यंतंशत्रुघ्नःशिवसंगरे ॥ सस्मारस्वामिनंतत्रपावनेरुपदेशतः ॥ ५६ ॥ हानाथभ्रातरत्युग्रःशिवःप्राणापहारणम् ॥ करोतिधनुरुद्यम्यत्रायस्वंरणमंडले ॥ ५७ ॥ अनेकेदुःखपाथोधितीर्णारामतवाख्यया ॥ मामप्युद्धरदुःखस्थंरामरामकृपानिधे ॥ ५८ ॥ इत्थंवक्तियदातावद्दीक्षितोरणमंडले ॥ नीलोत्पलदलश्यामोरामोराजीवलोचनः ॥५९॥ मृगशृंगकें[2]टौधृत्वादीक्षितंवपुरुद्वहन् ॥ तंदृष्ट्वाविस्मयंप्रापशत्रुघ्नःसमरांगणे ॥ ६० ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेश्रीरामसमागमोनामपंचचत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ४५ ॥

॥ शेषउवाच ॥ ॥ आगतंवीक्ष्यश्रीरामंशत्रुघ्नःप्रणतार्तिहम् ॥ भ्रातरंसकलाद्दुःखान्मुक्तोभूद्द्विजसत्तम ॥ १ ॥ हनूमान्वीक्ष्यविभ्रांतोरामस्यचरणौमुदा ॥ ववंदेभक्तरक्षार्थमागतंनिजगादच ॥ २ ॥ स्वामिंस्तवैतद्युक्तंतुस्वभक्तपरिपालनम् ॥ यत्संग्रामेजितंसर्वंपाशबद्धममोचयः ॥ ३ ॥ वयंत्विदानींधन्यावैयद्द्रक्ष्यामोभवत्पदे ॥ जेष्यामोरीन्क्षणादेवत्वत्कृपातोरघूद्वह ॥ ४ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ स्थाणुस्तदागतंरामंयोगिनांध्यानगोचरम् ॥ पतित्वापादयोर्विप्रजगादप्रणताभयम् ॥५॥ एकस्त्वंपुरुषःसाक्षात्प्रकृतेःपरईर्यसे ॥ यःस्वांशकलयाविश्वंसृजस्यवसिहंसिच ॥६॥ अरूपस्त्वमशेषस्यजगतःकारणंपरम् ॥ एकएवत्रिधारूपंगृह्णासिकुहकान्वितः ॥७॥ सृष्टौविधातृरूपेणपालने[3]स्वयमासच ॥ प्रलयेजगतःसाक्षादहंशर्वाख्यतांगतः ॥ ८ ॥ तवयत्परमेशस्यहयमेधक्रतुक्रिया ॥ ब्रह्महत्यापनोदायतद्विडंबनमद्भुतम् ॥ ९ ॥ यत्पादशौचममलंगंगाख्यंशिरसोंतरा ॥ वहामिपापशांत्यर्थंतस्यतेपातकंकुतः ॥ १० ॥ मयार्थं[4]ह्यपकारायकृतंकर्मतवस्फुटम् ॥ क्षम्यतांतत्कृपालोहिभवं[5]तोव्यवधायकम् ॥ ११ ॥ किंकरोमिमयासत्यपालनार्थमिदंकृतम् ॥ जानन्प्रभावंभवतोभक्तरक्षार्थमागतः ॥ १२ ॥ असौपुराउज्जयिन्यांमहाकालनिकेतने ॥ स्नात्वाशिप्राख्यसरितितपस्तेपेमहाद्भुतम् ॥ १३ ॥ ततःप्रसन्नोजातोहंजगादभूमिपंप्रति ॥ याचस्वेतिमहाराजसवव्रेराज्यमद्भुतम् ॥ १४ ॥ मयाप्रोक्तंदेवपुरेतवराज्यंभविष्यति ॥ यावद्रामहयःपुर्यामागमिष्यतियाज्ञिकः ॥ १५ ॥ तावत्प्रभृत्यहंस्थास्येतवरक्षार्थमुद्यतः ॥ एतद्दत्तवरोरामकिंकरोमिस्वसत्यतः ॥ १६ ॥ घृणितोऽस्म्यधुनाराज्ञासपुत्रपशुबांधवः ॥ हयंसमर्प्यतेपादसेवांराजाविधास्यति ॥ १७ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यमहेशस्यरघूत्तमः ॥ उवाचधीरयावाचाकृ[6]पयापूर्णलोचनः ॥ १८ ॥ ॥ रामउवाच ॥ ॥ देवानामयमेवास्तिधर्मोभक्तस्यपालनम् ॥ त्वया

---

[1] देवानामपि सद्दैन्यं तदभूद्रणमण्डले । इ० पा० । [2] करे धृत्वा—इ० पा० । [3] स्वप्रभामयः—इ० पा० । [4] वत्सोपकाराय इ०, भक्तोपकाराय—इ० च पा० । [5] भवतोऽप्यविधायकम्—इ० पा० । [6] कृपाकर्बुरलोचनः—इ० पा० ।

साधुकृतंकर्मयद्भक्तोरक्षितोऽधुना ॥ १९ ॥ ममासिहृदयेशर्वभवतोहृदयेत्वहम् ॥ आवयोरंतरंनास्तिमूढाःपश्यंतिदुर्धियः ॥ २० ॥ येभेदंविदधत्यद्धा
आवयोरेकरूपयोः ॥ कुंभीपाकेषुपच्यंतेनराःकल्पसहस्रकम् ॥ २१ ॥ येत्वद्भक्तास्तएवासन्मद्भक्ताधर्मसंयुताः ॥ मद्भक्ताअपिभूयस्याभक्त्यातवनतिक
राः ॥ २२ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इत्थंभाषितमाकर्ण्यशर्वोवीरमणिंनृपम् ॥ मूर्च्छितंजीवयामासकरस्पर्शादिनाप्रभुः ॥ २३ ॥ अन्यानपिसुतानस्य
मूर्च्छिताञ्छरपीडितान् ॥ जीवयामाससमृडःसमर्थःप्रभुरीश्वरः ॥ २४ ॥ सज्ञांविधायतंभूपंश्रीरामपदयोर्नतिम् ॥ कारयामासभूतेशःपुत्रपौत्रैःपरीवृत
म् ॥ २५ ॥ धन्योराजावीरमणिर्योददर्शरघूत्तमम् ॥ योगिभिर्योगनिष्ठाभिर्दुष्प्रापमयुतायुतैः ॥ २६ ॥ तेनत्वारघुनाथंतंकृतार्थीकृतविग्रहाः ॥ ब्रह्मादि
भिःपूज्यतमाअभूवन्द्विजसत्तम ॥२७॥ शत्रुघ्नहनुमद्भ्यांचपुष्कलादिभिरुद्भटैः॥ परिष्टुतायरामायददौराजाहयोत्तमम् ॥२८॥ राज्येनसहितंसर्वंसपुत्रपशुबां
धवम् ॥ शर्वेणप्रेरितःप्रादाद्भूपोवीरमणिस्तदा ॥२९॥ ततोरामोनुतःसर्वैर्वैरिभिर्निजसेवकैः ॥ शत्रुघ्नादिभिरत्यंतमुत्सुकैश्चविशेषतः ॥३०॥ रथेमणिमये
तिष्ठन्बभूवसतिरोहितः ॥ अंतर्हितेरामभद्रेसर्वेप्रापुःसुविस्मयम् ॥ ३१ ॥ माजानीहिमनुष्यंतंरामंलोकैकवंदितम् ॥ जलेस्थलेचसर्वत्रवर्ततेसंस्थितःसदा ॥
॥३२॥ ततोवीराअलंहृष्टाअन्योन्यंपरिरेभिरे ॥ तूर्यमंगलवादित्रैःसुमहानुत्सवोभवत् ॥३३॥ ततोमुक्तोहयःसर्वैर्वीरैःशस्त्रास्त्रकोविदैः ॥ सर्वैरनुगतःप्रीतै
र्विस्मयेनसमन्वितैः ॥३४॥ शर्वःसत्यप्रतिज्ञश्चतमनुज्ञाप्यसेवकम् ॥ श्रीरामंशरणंप्रोच्ययाहिलोकैकदुर्लभम् ॥ ३५ ॥ स्वयमंतर्हितस्तत्रप्रलयोत्पत्तिका
रकः ॥ कैलासमगमच्छर्वःसेवकैःपरिशोभितः ॥३६॥ भूपोवीरमणिर्ध्यायञ्छ्रीरामचरणोदजम् ॥ शत्रुघ्नेनययौसाकंबलिनाबलसंयुतः ॥३७॥ एतद्रामस्यच
रितंयेशृण्वंतिनरोत्तमाः॥तेषांसंसारजंदुःखंनभविष्यतिकर्हिचित् ॥३८॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेहयप्रस्थानंनामषट्
चत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ॥४६॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ हयोगतोहेमकूटंभारतांतेततोद्विज ॥ अनेकभटसाहस्रैरक्षितोबद्धचामरः ॥१॥ योवैविस्तरतोदैर्घ्याद्यो
जनानांसमंततः ॥ अयुतेनसुशृङ्गैश्चराजतैःकांचनादिभिः॥२॥तत्रोद्यानंमहच्छ्रेष्ठंपादपैःपरिशोभितम् ॥ शालैस्तालैस्तमालैश्चकर्णिकारैःसमन्ततः॥३॥
हिंतालैर्नागपुन्नागैःकोविदारैःसबिल्वकैः ॥ चम्पकैर्वकुलैर्मैघैर्मदनैःकुटजादिभिः ॥ ४ ॥ जातिकाभिर्यूथिकाभिर्नवमालिकयातथा ॥ आम्रैर्माधवद्रा
क्षाभिर्दाडिमैःशोभितंवनम् ॥ ५ ॥ अनेकपक्षिसंघुष्टंभ्रमरैर्निनदीकृतम् ॥ मयूरकेकारवितंसर्वर्तुसुखदंहयः ॥ ६ ॥ प्रविवेशसशत्रुघ्नोमनोवेगसमन्वितः ॥
स्वर्णपत्रंविशालेस्वेभालेबिभ्रन्मनोहरम् ॥ ७ ॥ गच्छतस्तस्यवाहस्यहयमेधक्रतोस्तदा ॥ अकस्मादभवच्चित्रंतच्छृणुष्वद्विजोत्तम ॥ ८ ॥ गात्रस्तंभो

---

१ भूयः–इ० पा० ।

भवत्तस्यनचचालपथिस्थितः ॥ हेमकूटइवाचाल्योबभूवहयसत्तमः ॥ ९ ॥ तदातद्रक्षकाःसर्वेंकशाघातान्वितेनिरे ॥ तदाहतेपिनययौस्तब्धगात्रोहयोत्त
मः ॥ १० ॥ शत्रुघ्नंसविधेगत्वाचुक्रुशुर्वाहरक्षकाः ॥ स्वामिन्वयंनजानीमःकिमभूद्धयसत्तमे ॥ ११ ॥ गच्छतोवाहवर्यस्यमनोवेगस्यभूपते ॥ आकस्मि
कोभवत्तस्यगात्रस्तंभोमहामते ॥ १२ ॥ कशाभिस्ताड़ितोस्माभिःपरंतत्रचचालन ॥ एवंविचार्ययत्कर्मतत्कुरुष्वनृपोत्तम ॥ १३ ॥ तदाविस्मयमाप
न्नोभूपतिःसहसैनिकैः ॥ जगामसहितःसर्वैर्हयस्यमहतोन्तिके ॥ १४ ॥ पुष्कलोबाहुनाधृत्वाचरणौतस्यभूतलात् ॥ उत्पाटयामासतदापरंनोचेलतुस्त
तः ॥ १५ ॥ बलेनबलिनाक्रांतोनाकम्पतहयस्तदा ॥ हनूमांस्तंसमुद्धर्तुंमतिंचक्रेमहामनाः ॥ १६ ॥ लांगूलेनसमावेष्ट्यबलेनबलिनांवरः ॥ आचकर्षब
लाद्वाहंनचचालतथापिसः ॥ १७ ॥ तदोवाचकपिश्रेष्ठोहनूमान्विस्मयान्वितः ॥ शत्रुघ्नंबलिनांश्रेष्ठंवीराणांपरिशृण्वताम् ॥ १८ ॥ मयाद्रोणोलांगुलेन
लीलयोत्पाटितोधुना ॥ परमत्रमहाश्चर्यंकम्पतेनहयोल्पकः ॥ १९ ॥ हृष्टमत्रनिदानंहिवीरैर्बलिभिरुद्धतैः ॥ आकृष्टोपिनचस्थानाच्चचालतिलमात्र
तः ॥ २० ॥ कपिभाषितमाकर्ण्यशत्रुघ्नोविस्मयान्वितः ॥ सुमतिंमंत्रिणांश्रेष्ठमुवाचवदतांवरः ॥ २१ ॥ ॥ शत्रुघ्नउवाच ॥ ॥ मंत्रिन्किमभवद्वाहेस्तंभ
नंवपुषोनघ ॥ कोत्रोपायोविधेयःस्याद्येनवाहगतिर्भवेत् ॥ २२ ॥ ॥ सुमतिरुवाच ॥ ॥ स्वामिन्कश्चिन्मुनिर्मृग्योऽखिलज्ञानविचक्षणः ॥ देशोद्भवमहं
जानेप्रत्यक्षंनपरोक्षजम् ॥ २३ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यसुमतेर्धर्मकोविदः ॥ अन्वेषयामासमुनिंसेवकैःसहशोभनम् ॥ २४ ॥ तेसर्वे
सर्वतोगत्वामुनिंधर्मविदंभटाः ॥ व्यालोकयंतःसर्वत्रनचापश्यन्मुनीश्वरम् ॥ २५ ॥ एकस्त्वनुचरोविप्रगतोयोजनमात्रतः ॥ पूर्वस्यांदिशिचोद्युक्तःपश्य
तिस्ममहाश्रमम् ॥२६॥ यत्रनिर्वैरिणःसर्वेपशवोजनतास्तथा ॥ गंगास्नानहताशेषकिल्बिषाःसुमनोहराः ॥२७॥ यत्रकेचिंत्तपःश्रेष्ठंकुर्वंतिस्महुताशनैः ॥
धूमैरधोमुखाःपत्रैर्वायुभिःस्वोदरंभराः ॥ २८ ॥ यत्राग्निहोत्रजोधूमःपवित्रयतिसर्वदा ॥ अनेकमुनिसंहृष्टोमुक्तपत्रलतोत्तमः ॥ २९ ॥ तमाश्रमंमुनेर्ज्ञा
त्वाशौनकस्यमनोहरम् ॥ न्यवेदयन्नृपायासौविस्मयाविष्टचेतसे ॥ ३० ॥ तच्छ्रुत्वाहर्षितोत्यंतंशत्रुघ्नःसहसेवकैः ॥ हनूमत्पुष्कलाद्यैश्चसंयुतोगात्तदा
श्रमम् ॥ ३१ ॥ तत्रवीक्ष्यमुनिश्रेष्ठंसम्यग्घुतहुताशनम् ॥ प्रणम्यदंडवत्तस्यचरणौपापहारिणौ ॥ ३२ ॥ तमागतंनृपंज्ञात्वाशत्रुघ्नंबलिनांवरम् ॥ अर्घ्यं
पाद्यादिकंचक्रेप्रीतस्तद्दर्शनादभूत् ॥ ३३ ॥ सुखोपविष्टंविश्रान्तंनृपंप्राहमुनीश्वरः ॥ किमर्थमटनंदेवमहत्पर्यटनंतव ॥ ३४ ॥ त्वादृशाःपृथिवींसर्वां
नृपावैनभ्रमंतिचेत् ॥ तदादुष्टजनाःसाधून्बाधंतेविगतज्वरान् ॥ ३५ ॥ कथयस्वमहीपालशत्रुघ्नबलिनांवर ॥ सर्वंशुभायनोभूयात्तवपर्यटनादि

कम् ॥ ३६ ॥ ॥शेषउवाच ॥ ॥ इत्युक्तवंतंभूदेवंप्रत्युवाचमहीश्वरः ॥ गद्गदस्वरयावाण्याहर्षितस्वीयविग्रहः ॥ ३७ ॥ ॥ शत्रुघ्नउवाच ॥ ॥ अकस्मादभवच्चित्रंरामाश्वस्यमनोहृतः ॥ नातिदूरेत्वदावासात्तच्छृणुष्वद्विजांवर ॥ ३८ ॥ उद्यानेतवशोभाढ्येयदृच्छातोहयोगतः ॥ तत्प्रांतेतस्यवाहस्यगात्रस्तंभोभवत्क्षणात् ॥ ३९ ॥ तदामेबलिनोवीराःपुष्कलाद्यामदोत्कटाः ॥ बलादाचकृषुर्वाहंनचचालतथाप्यसौ ॥ ४० ॥ अस्मानपारदुःखाब्धौमग्नान्प्रतितरिःस्मृतः ॥ दैवाद्दृष्टःसुभाग्यैस्त्वंकथयस्वनिदानकम् ॥ ४१ ॥ ॥शेषउवाच ॥ ॥ एवंपृष्टोमुनिवरःक्षणंदध्यौमहामतिः ॥ ततःकारणसंयुक्तंविचारेण[1]दधद्धयम् ॥ ४२ ॥ क्षणात्तज्ज्ञानतांप्राप्यविस्मयोत्फुल्ललोचनः ॥ जगादसमहीपालंदुःखितंसंशयान्वितम् ॥ ४३ ॥ ॥शौनकउवाच ॥ ॥शृणुराजन्प्रवक्ष्यामिहयस्तंभस्यकारणम् ॥ यच्छ्रुत्वामुच्यतेदुःखादतिचित्रकथानकम् ॥ ४४ ॥ गौडदेशेमहारण्येकावेरीतीरभूषिते ॥ वा[2]डवःसात्वकोनाम्नाचचारपरमंतपः ॥ ४५ ॥ एकाहंपयसःप्राशीदिनैकंवायुभक्षकः ॥ दिनैकंतुनिराहारएवंत्रिदिनमुन्नयेत् ॥ ४६ ॥ एवंव्रतेप्रवृत्तस्यकालःसर्वक्षयंकरः ॥ जग्राहस्वस्यदंष्ट्रायांमृतिंप्रापमहाव्रती ॥ ४७ ॥ विमानेसर्वशोभाढ्येसर्वरत्नविभूषिते ॥ अप्सरोभिःसहक्रीडन्ययौमेरोःशिखास्थितौ ॥ ४८ ॥ जंबूनाममहावृक्षस्तत्रसेव्यरसोभवत् ॥ नदीजांववतीसंज्ञास्वर्णद्रवसमन्विता ॥ ४९ ॥ तस्यां[3]मुनयइच्छाभिःक्रीडंतेकुतुकान्विताः ॥ अनेकतपसापुण्याःसर्वसौख्यसमन्विताः ॥ ५० ॥ तत्रासौस्वेच्छयाक्रीडन्नप्सरोभिर्मुदान्वितः ॥ प्रतीपमाचरत्तेषांस्वाभिमानमदोद्धतः ॥५१॥ ततःशप्तःसमुनिभीराक्षसोभवद्दुर्मुखः ॥ ततोतिदुःखितःप्राहमुनीन्विद्यातपोधनान् ॥ ५२ ॥ अनुगृह्णंतुमांसर्वेविप्रायूयंकृपालवः ॥ तदातैरनुगृहीतोयदारामहयंभवान् ॥ ५३ ॥ स्तंभयिष्यतिवेगेनततोरामकथाश्रुतिः ॥ पश्चान्मुक्तिर्भवित्रीतिशापादस्मात्सुदारुणात् ॥ ५४ ॥ सप्रोक्तोमुनिभिर्देवोराक्षसत्वमितःप्रभो ॥ स्तंभयामासरामाश्वंमोचयानघकीर्तनैः ॥ ५५ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेशापकीर्तनंनामसप्तचत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ४७ ॥ छ ॥

॥ शेषउवाच ॥ ॥ इतिप्रोक्तंतुमुनिनासंश्रुत्यपरवीरहा ॥ विस्मयंमानयामासहृदिशौनकमब्रवीत् ॥१॥ ॥ शत्रुघ्नउवाच ॥ ॥ कर्मणोगहनावार्ताययासात्वकनामधृत् ॥ दिवंप्राप्तोपिमहताकर्मणाराक्षसीकृतः ॥ २ ॥ स्वामिन्वदमहर्षेत्वंकर्मणांस्वगतिर्यथा ॥ येनकर्मविपाकेनयादृशंनरकंभवेत् ॥ ३ ॥ शौनकउवाच ॥ ॥धन्योसिराघवश्रेष्ठयत्तेमतिरियंशुभा ॥ जानन्नपिहितार्थायलोकानांत्वंब्रवीषिभोः ॥४॥ कथयामिविचित्राणांकर्मणांविविधागतीः ॥ ताःशृणुष्वमहाराजयच्छ्रुत्वामोक्षमाप्नुयात् ॥ ५ ॥ परवित्तंपरापत्यंकलत्रंपारकंचयः ॥ बलात्कारेणगृह्णातिभोगबुद्ध्याचदुर्मतिः ॥६॥ कालपाशेनसंबद्धोयमदूतै

---

[1] दधद्धरम्—इ० पा० ।

[2] वाडवः सात्त्विको नाम्ना—इ० पा० ।

[3] मुनयोऽप्सरोभिः—इ० पा० ।

महाबलैः ॥ तामिस्रेपात्यतेतावद्यावद्वर्षसहस्रकम् ॥ ७ ॥ तत्रताडनमुद्भूताःकुर्वंतियमकिंकराः ॥ पापभोगेनसंतप्त[1]स्ततोयोनिंतुशौकरीम् ॥ ८ ॥ तत्रभु
क्त्वामहादुःखंमानुषत्वंगमिष्यति ॥ रोगादिचिह्नितंतत्रदुर्यशोज्ञापकंस्वकम् ॥ ९ ॥ भूतद्रोहंविधायैवकेवलंस्वकुटुंबकम् ॥ पुष्णातिपापनिरतःसोंऽधता
मिस्रकेपतेत् ॥ १० ॥ येनराइहजंतूनांवधंकुर्वंतिवैमृषा ॥ तेरौरवेनिपात्यंतेभिंद्यंते[2]रुरुभिरुषा ॥ ११ ॥ यःस्वोदरार्थंभूतानांवधमाचरतिस्फुटम् ॥ महारौ
रवसंज्ञेतुपात्यतेसयमाज्ञया॥ १२ ॥योवैनिजंतुजनकंब्राह्मणंद्वेष्टिपापकृत्॥ कालसूत्रेमहादुष्टेयोजनायुतविस्तृते ॥ १३ ॥यावंतिपशुरोमाणिगवांद्वेषंकरोति
यः ॥ तावद्वर्षसहस्राणिपच्यतेयमकिंकरैः॥ १४॥योभूमौभूपतिर्भूत्वादंडायोग्यंतुदंडयेत्॥करोतिब्राह्मणस्यापिदेहदंडंचलोलुपः॥ १५ ॥ससूकरमुखैर्दुष्टैःपी
ड्यतेयमकिंकरैः ॥ पश्चाद्दुष्टासुयोनीषुजायतेपापमुक्तये ॥ १६ ॥ब्राह्मणानांगवांयेतुद्रव्यंवृत्तं[3]तथाल्पकम् ॥ वृत्तिंवागृह्णतेमोहाल्लुंपंतिस्वबलान्नराः ॥ १७॥
तेपरत्रांधकूपेचपात्यंतेचमहार्दिताः ॥ योन्नंस्वयमुपाहृत्यमधुरंचात्तिलोलुपः ॥ १८ ॥ नदेवायनसुहृदेददातिरसनापरः ॥ सपतत्येवनरकेकृमिभोजन
संज्ञिते ॥ १९ ॥ अनापदिनरोयस्तुहिरण्यादीन्यपाहरेत् ॥ ब्रह्मस्वंवामहादुष्टे[4]संदंशेनरकेपतेत् ॥ २० ॥ यःस्वदेहंप्रपुष्णातिनान्यंजानातिमूढधीः ॥
सपात्यतेतैलतप्तेकुंभीपाकेतिदारुणे ॥ २१ ॥ योनागम्यांस्त्रियंमोहाद्योपिद्धावाचकामयेत् ॥ तंतयाकिंकराःसूर्म्यापरिरंभंचकुर्वते ॥ २२ ॥ येबलाद्भेद
मर्यादांलुंपंतिस्वबलोद्धताः ॥ तेवैतरण्यांपतितामांसशोणितभक्षकाः ॥ २३ ॥ वृषलींयःस्त्रियंकृत्वातयागार्हस्थ्यमाचरेत् ॥ पूयोदेनिपतत्येवमहादुः
खसमन्वितः ॥ २४ ॥ येदंभमाश्रयंतेवैधूर्तालोकस्यवंचने ॥ वैशसेनरकेमूढाःपतंतियमताडिताः ॥ २५ ॥ येसवर्णांस्त्रियंमूढारेतःस्वंपाययंतिच ॥ रेतः
कुल्यासुतेपापारेतःपानेषुतत्पराः ॥ २६ ॥ येचौरावह्निदादुष्टागरदाग्रामलुंठकाः ॥ सारमेयादनेतेवैपात्यंतेपातकान्विताः ॥ २७ ॥ कूटसाक्ष्यंवदत्य
द्धापुरुषःपापसंभृतः ॥ परकीयंतुद्रव्यंयोहरतिप्रसभंबली ॥ २८ ॥ सोऽवीचिनरकेपापीअवाग्वक्त्रःपतत्यधः ॥ तत्रदुःखंमहद्भुक्त्वापापिष्ठांयोनिमाव्रजेत् ॥
॥ २९ ॥ योनरोरसनास्वादात्सुरांपिबतिमूढधीः ॥ तंपाययंतिलोहस्यरसंधर्मस्यकिंकराः ॥ ३० ॥ योगुरूनवमन्येतस्वविद्याचारदर्पितः ॥ समृतः
पात्यतेक्षारनरकेऽधोमुखःपुमान् ॥ ३१ ॥ विश्वासघातंकुर्वंतियेनराधर्मनिष्कृताः ॥ शूलप्रोतेचनरकेपात्यंतेबहुयातने ॥ ३२ ॥ पिशुनोयोनरान्सर्वा
नुद्वेजयतिवाक्यतः ॥ दंदशूकेचपतितोदंदशूकैःसदश्यते ॥ ३३ ॥ एवं[5]राजन्ननेकेवैनरकाःपापकारिणाम् ॥ पापंकृत्वाप्रयांत्येतेपीडांयांतिसुदारु
णाम् ॥ ३४ ॥ यैर्नश्रुतारामकथानपरोपकृतिःकृता ॥ तेषांसर्वाणिदुःखानिभवंतिनरकांतरे ॥ ३५ ॥ अत्रयस्यसुखंस्वर्गेभूयात्तस्यइतीर्यते ॥ येदुःखि

---

[1] संप्राप्तः इ०, संमुक्तः—इ० च पा० । [2] खाद्यंते रुरुभिर्यतः—इ० पा० । [3] वित्तम्—इ० पा० । [4] संदेशे—इ० पा० । [5] एवं नृणामनेके वै—इ० पा० ।

नोरोगयुतानरकादागताश्चते ॥ ३६ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ एतच्छुत्वामहीपालःकंपमानःक्षणेक्षणे ॥ पप्रच्छभूयस्तंविप्रंसर्वसंशयनुत्तये ॥ ३७ ॥
तत्तत्पापस्यचिह्नानिकथयस्वमहामुने ॥ केनपापेनकिंचिह्नंभूलोकेउपजायते ॥ ३८ ॥ इतिश्रुत्वातुतद्वाक्यंमुनिःप्रोवाचभूपतिम् ॥ शृणुराजन्प्रवक्ष्यामि
चिह्नानिपापकारिणाम् ॥ ३९ ॥ ॥ शौनकउवाच ॥ ॥ सुरापःश्यामदंतश्चनरकांतेप्रजायते ॥ अभक्ष्यभक्षकारीचजायतेगुल्मकोदरः ॥४०॥ उदक्यावीक्षि
तंभुक्त्वाजायतेकृमिलोदरः ॥ श्वमार्जारादिसंस्पृष्टंभुक्त्वादुर्गंधिमान्भवेत् ॥४१॥ अनिवेद्यसुरादिभ्योभुंजानोजायतेनरः ॥ उदरेरोगवान्दुःखीमहारोगप्रपी
डितः ॥४२॥ परान्नविघ्नकरणादजीर्णमभिजायते ॥ मंदोदराग्निर्भवतिसतिद्रव्येकदन्नदः ॥ ४३ ॥ विषदश्छर्दिरोगीस्यान्मार्गहापादरोगवान् ॥ पिशुनोनरक
स्यांतेजायतेश्वासकासवान् ॥ ४४ ॥ धूर्तोपस्माररोगीस्याच्छूलीचपरतापनः ॥ दावाग्निदायकश्चैवरक्तातीसारवान्भवेत् ॥४५॥ सुरालयेजलेवापिशकृत्क्षे
पंकरोतियः ॥ गुदरोगोभवेत्तस्यपापरूपःसुदारुणः ॥ ४६ ॥ गर्भपातनजारोगाः[1]क्षयमेहजलोदराः ॥ प्रतिमाभंगकारीचअप्रतिष्ठश्चजायते ॥ ४७ ॥
दुष्टवादीखंडितःस्यात्खल्वाटःपरनिंदकः ॥ सभायांपक्षपातीचजायतेपक्षघातवान् ॥ ४८ ॥ परोक्तहास्यकृत्काणःकुनखीविप्रहेमहृत् ॥ तुंदी
वरीताम्रचौरःकांस्यहृत्पुंडरीकिकः ॥ ४९ ॥ त्रपुहारीचपुरुषोजायतेपिंगमूर्द्धजः ॥ शीसहारीचपुरुषोजायतेशीर्षरोगवान् ॥ ५० ॥ घृतचौरस्तुपुरु
षोजायतेनेत्ररोगवान् ॥ लोहहारीचपुरुषोबर्बरांगःप्रजायते ॥ ५१ ॥ चर्महारीचपुरुषोजायतेमेदसावृतः ॥ मधुचौरस्तुपुरुषोजायतेबस्तिगंधवान्॥५२॥
तैलचौर्येणभवतिनरः[2]कंण्ड्वातिपीडितः ॥ आमान्नहरणाच्चैवदंतहीनःप्रजायते ॥५३॥ पक्वान्नहरणाच्चैवजिह्वारोगयुतोभवेत् ॥ मातृगामीचपुरुषोजायतेलिं
गवर्जितः ॥५४॥ गुरुजायाभिगमनान्मूत्रकृच्छ्रःप्रजायते ॥ भगिनींचैवगमनेपीतकुष्ठःप्रजायते ॥ ५५ ॥ स्वसुतागमनेचैवरक्तकुष्ठःप्रजायते ॥ भ्रातृभार्या
भिगमनेगुल्मकुष्ठःप्रजायते ॥ ५६ ॥ स्वामिगम्यादिगमनेजायते[3]दद्रुमंडलम् ॥ विश्वस्तभार्यागमनेगजचर्माप्रजायते ॥ ५७ ॥ पितृष्वस्राभिगमनेदक्षिणां
गेव्रणीभवेत् ॥ मातुलान्यास्तुगमनेवामांगेव्रणवान्भवेत् ॥ ५८ ॥ पितृव्यपत्नीगमनेकटौकुष्ठःप्रजायते ॥ मित्रभार्याभिगमनेमृतभार्यःप्रजायते ॥ ५९ ॥
स्वगोत्रस्त्रीप्रसंगेनजायतेचभगंदरः ॥ तपस्विनीप्रसंगेनप्रमेहोजायतेनरे ॥ ६० ॥ श्रोत्रियस्त्रीप्रसंगेनजायतेनासिकाव्रणी ॥ दीक्षितस्त्रीप्रसंगेनजायते
दुष्टरक्तसृक् ॥ ६१ ॥ स्वजातिजायागमनेजायतेहृदयव्रणी ॥ जात्युन्नतस्त्रीगमनेजायतेमस्तकव्रणी ॥ ६२ ॥ पशुयोनौचगमनान्मूत्रघातःप्रजायते ॥
एतेदोषानराणांस्युर्नरकांतेनसंशयः ॥ ६३ ॥ स्त्रीणामपिभवंत्येतेतत्तत्पुरुषसंगमात् ॥ एवंराजन्हिचिह्नानिकीर्तितानिसुपापिनाम् ॥ ६४ ॥

---

[1] यकृत्प्लीहजलोदराः--इ० पा० । [2] स्कंधातिपीडितः--इ० पा० । [3] गंडमंडलम्--इ० पा० ।

दानपुण्यप्रसंगेनतीर्थादिक्रिययातथा ॥ रामस्यचरितंश्रुत्वातपसावाक्षयंव्रजेत् ॥ ६५ ॥ सर्वेषामेवपापानांहरिकीर्तिधुनीनृणाम् ॥ क्षालयेत्पापिनां
पंकंनात्रकार्याविचारणा ॥ ६६ ॥ योनावमन्येत[1]हरिंतस्ययागाविधिश्रुताः ॥ तीर्थान्यपिसुपुण्यानिपावितुंनक्षमाणितम् ॥ ६७ ॥ हसतेकीर्त्यमानंयश्च
रित्रंज्ञानदुर्बलः ॥ नतस्यनरकान्मुक्तिःकल्पांतेपिभविष्यति ॥ ६८ ॥ याहिराजन्विमोक्षार्थंहयस्यानुचरैःसह ॥ श्रावयश्रीशचरितंयतोवाहगतिर्भ
वेत् ॥ ६९ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इतिश्रुत्वाप्रहृष्टोभूच्छत्रुघ्नःपरवीरहा ॥ प्रणम्यतंपरिक्रम्यययौसेवकसंयुतः ॥ ७० ॥ तत्रगत्वासहनुमान्हयवर्यस्य
पार्श्वतः ॥ उवाचरामचरितंमहादुर्गतिनाशकम् ॥ ७१ ॥ याहिदेवविमानंस्वंरामकीर्तनपुण्यतः ॥ स्वैरंचरस्वलोकेत्वंमुक्तोभवकुयोनितः ॥ ७२ ॥
इतिवाक्यंसमाकर्ण्यशत्रुघ्नोयावदास्थितः ॥ तावद्ददर्शविमलंदेवंवैमानिकंवरम् ॥ ७३ ॥ सैरवाच[2]विमुक्तोहंरामकीर्तनसंश्रुतेः ॥ यामिस्वंभवनंराजन्ना
ज्ञापयमहामते ॥ ७४ ॥ इत्युक्त्वाप्रययौदेवोविमानेस्वेपरिस्थितः ॥ तदाविस्मयमापुस्तेशत्रुघ्नेनसहानुगाः ॥ ७५ ॥ ततोवाहोविनिर्मुक्तोगात्रस्तंभा
च्चभूतलात् ॥ ययौतद्विपिनंसर्वंभ्रमन्पक्षिसमाकुलम् ॥ ७६ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेरामाश्वमेधेशेषवात्स्यायनसंवादेहयनिर्मुक्तिर्नामाष्टच
त्वारिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ४८ ॥ छ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ मासाःसप्ताभवंस्तस्यहयवर्यस्यहेलया ॥ चरतोभारतंवर्षमनेकनृपपूरितम् ॥ १ ॥ सपूजितोभू
पवरैःपरीत्यवरभारतम् ॥ परीवृतोवीरवरैःशत्रुघ्नादिभिरुद्भटैः ॥ २ ॥ सबभ्रामबहून्देशान्हिमालयसमीपतः ॥ नकोपितंनिजग्राहहयंरामबलंस्मरन् ॥ ३ ॥
अंगवंगकलिंगानांराजभिःसंस्तुतोहयः ॥ जगामराज्ञोनगरेसुरथस्यमनोहरे ॥ ४ ॥ कुंडलंनामनगरमदितेर्यत्रकुंडलम् ॥ कर्णयोःपतितंभूमौहर्षभय
सुकंपयोः ॥ ५ ॥ यत्रधर्मव्यतिक्रांतिंनकरोतिकदापिना ॥ श्रीरामस्मरणंप्रेम्णाकरोतिजनतान्वहम् ॥ ६ ॥ अश्वत्थानांतुयत्रार्चातुलस्याःप्रत्यहंनृ
भिः ॥ क्रियतेरघुनाथस्यसेवकैःपापवर्जितैः ॥ ७ ॥ यत्रदेवालयारम्याराघवप्रतिमायुताः ॥ पूज्यंतेप्रत्यहंशुद्धचित्तैःकपटवर्जितैः ॥ ८ ॥
वाचिनामहरेर्यत्रनवैकलहसंकथा ॥ हृदिध्यानंतुतस्यैवनचकामफलस्मृतिः ॥ ९ ॥ देवनंयत्ररामस्यवार्त्ताभिःपूतदेहिनाम्[3] ॥ नजातुचिन्नृणामस्तितसत्य[4]
व्यसनमानिनाम् ॥ १० ॥ तस्मिन्वसतिधर्मात्मासुरथःसत्यवान्बली ॥ रघुनाथपदस्मारहृष्टचित्तःपरोन्मदः ॥ ११ ॥ किंवर्णयामिरामस्यसेवकंसुरथंव
रम् ॥ यस्याशेषगुणाभूमौविस्तृताःपावयंत्यघम् ॥ १२ ॥ सेवकास्तस्यभूपस्यपर्यटंतःकदाचन ॥ अपश्यन्हयमेधस्यहयंचंदनचर्चितम् ॥ १३ ॥
तेदृष्ट्वाविस्मयंप्राप्ताहयपत्रमलोकयन् ॥ स्पष्टाक्षरसमायुक्तंचंदनादिकचर्चितम् ॥ १४ ॥ ज्ञात्वारामेणसंमुक्तंहयंनेत्रमनोहरम् ॥ दृष्टाराज्ञेसभास्थायक

---

[1] यश्चावमन्येत हरिं तं गंगा न पुनाति हि । इ० पा० । मूलस्थ पाठेतु—यो ना अवमन्येत—इति पदच्छेदः । [2] स उवाच ह पूतोहम्—इ० पा० । [3] द्यूतदेवना—इ० पा० । [4] सप्तव्यसनमोचिनाम्—इ० पा०।

थयामासुरुत्सुकाः ॥ १५ ॥ स्वामिन्नयोध्यानगरीपतिस्तस्यास्तुराघवः ॥ हयमेधक्रतोर्योग्योहयोमुक्तःपरिभ्रमन् ॥ १६ ॥ सतेपुरस्यनिकटेप्राप्तःसेवक
संयुतः ॥ गृहाणत्वंमहाराजहयंतंसुमनोहरम् ॥ १७ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इतिश्रुत्वानिजप्रोक्तंवाक्यंहर्षपरिप्लुतः ॥ उवाचवीरान्बलिनोमेघगंभरि
यागिरा ॥ १८ ॥ ॥ सुरथउवाच ॥ ॥ धन्यावयंराममुखंपश्यामःसहसेवकाः ॥ ग्रहीष्यामिहयंतस्यभटकोटिपरीवृतम् ॥ १९ ॥ तदामोक्ष्यामिवा
हंतंयदारामःसमाव्रजेत् ॥ कृतार्थंममभक्तस्यचिरंध्यानरतस्यवै ॥ २० ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इत्थमुक्त्वामहीपालःसेवकान्स्वयमादिशत् ॥ गृह्णंतुवा
हंप्रसभंमोच्योनाश्वोक्षिगोचरः ॥ २१ ॥ अनेनसुमहाँल्लाभोभविष्यतितुमेमतम् ॥ यद्रामचरणौप्रेक्षेब्रह्मशक्रादिदुर्लभौ ॥ २२ ॥ सएवधन्यःस्वजनःपुत्रो
वाबांधवोथवा ॥ पशुर्वावाहनंवापिरामाप्तिर्येनसंभवेत् ॥२३॥ तस्माद्गृहीत्वाक्रत्वश्वंस्वर्णपत्रेणशोभितम् ॥ बध्नंतुवाजिशालायांकामवेगंमनोरमम् ॥२४॥
इत्युक्तास्तेततोगत्वावाहंरामस्यशोभितम् ॥ गृहीत्वातरसाराज्ञेददुःसर्वशुभांगिनम् ॥ २५ ॥ राजाप्राप्यमुदाचाश्वंरामस्यदनुजार्दनः ॥ सेवकान्प्राहबलि
नोधर्मकृत्यविचक्षणः ॥ २६ ॥ वात्स्यायनमहाबुद्धेशृणुष्वैकाग्रमानसः ॥ नतस्यविषयेकश्चित्परदाररतोनरः ॥ २७ ॥ नपरद्रव्यनिरतोनचकामेषुलंप
टः ॥ नजिह्वाभिरतोन्मार्गैकीर्त्तयेद्रामकीर्तनात् ॥ २८ ॥ यःसेवकान्नृपोवक्तियूयंसेवार्थमागताः ॥ कथयंतुभवच्चेष्टांधर्मकर्मविशारदाः ॥ २९ ॥ एकप
त्नीव्रतधरानपरद्रव्यलोलुपाः ॥ परापवादानिरतानचवेदोत्पथंगताः ॥ ३० ॥ श्रीरामस्मरणादीनिकुर्वंतिप्रत्यहंभटाः ॥ [1]तानहंरामसेवार्थंरक्षाम्यंतकको
पवान् ॥ ३१ ॥ एतद्विरुद्धधर्माणोयेनराःपापसंयुताः ॥ तानहंविषयेमह्यं[2]वासयामिनदुर्मतीन् ॥ ३२ ॥ तस्यदेशेनपापिष्ठाःपापंकुर्वंतिमानसे ॥ हरिध्यान
हताशेषपातकामोदसंयुताः ॥ ३३ ॥ यदैवमभवद्देशोराजाधर्मेणसंयुतः ॥ तदातत्स्थान्नराःसर्वेमृतागच्छंतिनिर्वृतिम् ॥ ३४ ॥ यमानुचरनिर्वेशोनाभव
त्सौरथेपुरे ॥ तदायमोमुनेरूपंधृत्वाप्रागान्महीश्वरम् ॥ ३५ ॥ वल्कलांबरधारीचजटाशोभितशीर्षकः ॥ सुरथंतुसभामध्येददर्शहरिसेवकम् ॥ ३६ ॥
तुलसीमस्तकेयस्यवाचिनामहरेःपरम् ॥ धर्मकर्मरतांवार्त्ताश्रावयंतंनिजाञ्जनान् ॥३७॥तदामुनिंनृपोदृष्ट्वातपोमूर्तिमिवस्थितम् ॥ ववंदेचरणौतस्यपाद्या
दिकमथाकरोत् ॥३८॥ सुखोपविष्टंविश्रांतंमुनिंप्राहनृपाग्रणीः ॥ धन्यमद्यजनुर्मह्यंधन्यमद्यगृहंमम ॥ ३९ ॥ कथाःकथयतान्मह्यंरामस्यविविधावराः ॥
याःशृण्वतांपापहानिर्भविष्यतिपदेपदे ॥ ४० ॥ इत्थमुक्तंसमाकर्ण्यजहाससमुनिर्भृशम् ॥ दंतान्प्रदर्शयन्सर्वांस्तालास्फालितपाणिकः ॥ ४१ ॥ हसंतंतं
मुनिंप्राहहसनेकारणंकिमु ॥ कथयस्वप्रसादेनयथास्यान्मनसःसुखम् ॥ ४२ ॥ ततोमुनिर्नृपंप्राहशृणुराजन्धियायुतः ॥ यदहंतेभिधास्यामिस्मितेका

---

[1] तानहं मम सेवार्थं रक्षाम्यंतिकशोभनान् । – इ० पा० । [2] वाहयामि– इ०पा० ।

रणमुत्तमम् ॥ ४३ ॥ त्वयाप्रोक्तंहरेःकीर्तिंकथयस्वममाग्रतः ॥ कोहरिःकस्यवाकीर्तिःसर्वेकर्मवशानराः ॥ ४४ ॥ कर्मणाप्राप्यतेस्वर्गःकर्मणानरकंव्रजे
त् ॥ कर्मणैवभवेत्सर्वंपुत्रपौत्रादिकंबहु ॥ ४५ ॥ शक्रःशतंक्रतूनांतुकृत्वागात्परमंपदम् ॥ ब्रह्मापिकर्मणालोकंप्राप्यसत्याख्यमद्भुतम् ॥ ४६ ॥ अनेके
कर्मणासिद्धामरुदादयईशिनः ॥ कुर्वन्तिभोगसौख्यंचअप्सरोगणसेविताः ॥ ४७ ॥ तस्मात्कुरुष्वयज्ञादीन्यजस्वकिलदेवताः ॥ यथातेविमलाकीर्तिर्भ
विष्यतिमहीतले ॥ ४८ ॥ इतिश्रुत्वातुतद्वाक्यंकोपक्षुभितमानसः ॥ उवाचरामैकमनाविप्रंकर्मविशारदम् ॥४९॥ माब्रूहिकर्मणोवार्तांक्षयिष्णुफलदायि
नीम् ॥ गच्छमन्नगरोपांताद्बहिर्लोकविगर्हितः ॥ ५० ॥ इंद्रःपतिष्यतिक्षिप्रंपतिष्यत्यपिपद्मजः ॥ नपतिष्यंतिमनुजारामस्य[1]भजनोत्सुकाः ॥ ५१ ॥
पश्यध्रुवंचप्रह्लादंबिभीषणमथाद्भुतम् ॥ येचान्येरामभक्तावैकदापिनपतंतिते ॥ ५२ ॥ येरामनिंदकादुष्टास्तानिमेयमकिंकराः ॥ ताडयिष्यंतिलोहस्य
मुद्गरैःपाशबन्धनैः ॥ ५३ ॥ ब्राह्मणत्वाद्देहदंडंनकुर्यांतेद्विजाधम ॥ गच्छगच्छमदालोकात्ताडयिष्यामिचान्यथा ॥ ५४ ॥ इत्थमुक्तवतिश्रेष्ठेभूपेसुरथसं
ज्ञिते ॥ सेवकाबाहुनाधृत्वानिष्कासयितुमुद्यताः ॥ ५५ ॥ तदायमोनिजंरूपंधृत्वालोकैकवंदितम् ॥ प्राहभूपंप्रतुष्टोस्मियाचस्वहरिसेवक ॥ ५६ ॥
मयाप्रलोभितोवाग्भिर्बह्वीभिरपिसुव्रत ॥ चलितोसिनरामस्यसेवायाःसाधुसेवितः ॥ ५७ ॥ तदाप्रोवाचभूमीशोयमंदृष्ट्वासुतोषितम् ॥ उवाचयदितुष्टो
सिदेहिमेवरमुत्तमम् ॥ ५८ ॥ तावन्ममनवैमृत्युर्यावद्रामसमागमः ॥ नभयंमेभवत्तोहिकदाचनहिधर्मराट् ॥ ५९ ॥ तदोवाचयमोभूपामिदंतवभविष्यति ॥
सर्वंत्वदीप्सितंतथ्यंकरिष्यतिरघोःपतिः ॥ ६० ॥ इत्युक्त्वांतर्हितोधर्मोजगामस्वपुरंप्रति ॥ प्रशस्यतस्यचरितंहरिभक्तिपरात्मनः ॥६१॥ सराजाधार्मि
कोरामसेवकःपरयामुदा ॥ गृहीत्वाश्वंप्रत्युवाचसेवकान्हरिसेवकान् ॥ ६२ ॥ मयागृहीतोवाहोऽसौराघवस्यमहीपतेः ॥ सज्जीभवंतुसर्वंत्रयूयंरणविशा
रदाः ॥ ६३ ॥ इतिप्रोक्तास्तुतेसर्वेंभटाराज्ञोमहाबलाः ॥ सज्जीभूताःक्षणादेवसभायांजग्मुरुत्सुकाः[2] ॥ ६४ ॥ राज्ञोवीरादशसुताश्चंपकोमोहकस्तथा ॥
रिपुंजयोतिदुर्वारःप्रतापीबलमोदकः ॥ ६५ ॥ हर्यक्षःसहदेवश्चभूरिदेवःसुतापनः ॥ इतिराज्ञोदशसुताःसज्जीभूतारणांगणे ॥ ६६ ॥ यातुमिच्छामकुर्वंस्ते
महोत्साहसमन्विताः ॥ राजापिस्वरथंचित्रंहेमशोभाविनिर्मितम् ॥ ६७ ॥ आह्वयामाससुजवैर्वाजिभिःसमलंकृतम् ॥ रणोत्साहेनसंयुक्तः सर्वसैन्यपरी
वृतः ॥ ६८ ॥ सभायांसेवकान्सर्वान्दिशन्नास्तेमहीपतिः ॥ ६९ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेसुरथराज्ञाहयग्रहणं
नामएकोनपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ४९ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ अथरामानुजोवेगात्समागत्यस्वसेवकान् ॥ पप्रच्छकुत्रवाहोसौयाज्ञिकःसुमनोहरः ॥१॥

---

[1] निजसेवकाः—इ० पा० । [2] उज्जवाः—इ० पा० ।

तदातेवचनंप्रोचुःशत्रुघ्नंसुमहाबलाः ॥ नजानीमोभटाःकेचिद्धयंनीत्वागताःपुरे ॥ २ ॥ वयंचाधिकृताःसर्वैर्बलिभीराजसेवकैः ॥ अत्रप्रमाणंभगवानितिक
र्तव्यतांप्रति ॥ ३ ॥ तच्छुत्वावचनंतेषांशत्रुघ्नःकुपितोभृशम् ॥ दशन्नोषात्स्वदशनाञ्जिह्वयालेलिहन्मुहुः ॥४॥ उवाचवीरोमद्वाहंहत्वाकुत्रगमिष्यसि ॥
इदानींपातयेबाणैःपुरंजनसमन्वितम् ॥ ५ ॥ इत्युक्त्वासुमतिंप्राहकस्येदंपुटभेदनम् ॥ कोवर्ततेस्याधिपतिर्योमेवाहमजीहरत् ॥६॥ ॥ शेषउवाच ॥
॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यभूपतेःकोपसंयुतम् ॥ जगादमंत्रीसुगिरास्फुटाक्षरसमन्वितम् ॥ ७ ॥ विद्धीदंकुंडलंनामनगरंसुमनोहरम् ॥ अस्मिन्वसतिधर्मात्मा
सुरथःक्षत्रियोबली ॥ ८ ॥ नित्यंधर्मपरोरामचरणद्वंद्वसेवकः ॥ मनसाकर्मणावाचाहनूमानिवसेवकः ॥ ९ ॥ चरितान्यस्यशतशोवर्ततेधर्मकारिणः ॥
महाबलपरीवारःसुरथःसर्वशोभनः ॥ १० ॥ महद्युद्धंभवेदत्रहतश्चेद्वाहसत्तमः ॥ अनेकेप्रपतिष्यंतिवीरारणविशारदाः ॥ ११ ॥ एवमुक्तंसमाश्रुत्यशत्रुघ्नः
सचिवंप्रति ॥ उवाचपुनरप्येवंवचनंवदतांवरः ॥ १२ ॥ ॥ शत्रुघ्नउवाच ॥ ॥ कथमत्रप्रकर्तव्यंरामाश्वोनेनचेद्धृतः ॥ नायातियोद्धुंप्रबलंकटकंवीरसेवि
तम् ॥ १३ ॥ ॥ सुमतिरुवाच ॥ ॥ दूतःप्रेष्योमहाराजराजानंप्रतिवाग्मिकः ॥ यद्वाक्येनसमायातिबलेनबलिनांवरः ॥ १४ ॥ नोचेदज्ञानतोवाहोधृतः
केनापिमानिना ॥ अर्पयिष्यतिनःसाधुमश्वंक्रतुवरंशुभम् ॥ १५ ॥ इतिश्रुत्वातुतद्वाक्यंशत्रुघ्नोबुद्धिमान्बली ॥ अंगदंप्रत्युवाचेदंवचनंविनयान्वि
तम् ॥ १६ ॥ ॥ शत्रुघ्नउवाच ॥ ॥ याहित्वंनिकटस्थैवैसुरथस्यमहापुरे ॥ दूतत्वेनततोगत्वाप्रब्रूहिनृपतिंप्रति ॥ १७ ॥ त्वयाधृतोरामवाहोज्ञानतो
ऽज्ञानतोपिवा ॥ अर्पयतुनवायातुप्रधनंवीरसंयुतम् ॥ १८ ॥ रामस्यदौत्यंलंकायांरावणंप्रतियत्कृतम् ॥ तथैवकुरुभूयिष्ठबलसंयुतबुद्धिमन् ॥ १९ ॥
॥ शेषउवाच ॥ ॥ एतच्छुत्वांगदोवीरओमितिप्रोच्यभूमिपम् ॥ जगामसंसदोमध्येवीरश्रेणिसमन्विते ॥ २० ॥ ददर्शसुरथंभूपंतुलसीमंजरीधरम् ॥ राम
भद्रंरसनयाऽनुवंतंसेवकान्निजान् ॥ २१ ॥ राजापिदृष्ट्वाप्लवगंमनोहरवपुर्धरम् ॥ शत्रुघ्नदूतंमत्वापिवालिजंप्रत्यभाषत ॥ २२ ॥ ॥ सुरथउवाच ॥ ॥ प्लव
गाधिपकस्मात्त्वमागतोत्रकथंभवान् ॥ ब्रूहिमेकारणंसर्वंयथाज्ञात्वाकरोमितत् ॥ २३ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इतिसंभाषमाणंतंप्रत्युवाचकपीश्वरः ॥ वि
द्धिमांनृपश्रेष्ठवालिपुत्रंहरीश्वरम् ॥ २४ ॥ जानीहिमांनृपश्रेष्ठवालिपुत्रंहरीश्वरम् ॥ शत्रुघ्नेनचदूतत्वेप्रेषितोभवतोऽतिकम् ॥ २५ ॥ सेवकैःकैश्चिदाग
स्मयंश्वेतासिभृशंरामसेवाकरंनृपम् ॥ २४ ॥ जानीहिमांनृपश्रेष्ठवालिपुत्रंहरीश्वरम् ॥ शत्रुघ्नेनचदूतत्वेप्रेषितोभवतोऽतिकम् ॥ २५ ॥ सेवकैःकैश्चिदाग
त्यधृतोश्वोममसांप्रतम् ॥ अज्ञानतोमहान्याय्यंकुर्वद्भिःसहसानृप ॥२६॥ तमश्वंसहराज्येनसहपुत्रैर्मुदान्वितः ॥ शत्रुघ्नंयाहिचरणेपतित्वाशुप्रदेहिच ॥२७॥
नोचेच्छत्रुघ्ननिर्मुक्तनाराचैःक्षतविग्रहः ॥ पृथ्वीतलमलंकुर्वञ्छयिष्यसिविशीर्षकः ॥ २८ ॥ येनलंकापतिर्नाशंप्रापितोलीलयाक्षणात् ॥ तस्याश्वंयागयोग्यं
तुहृत्वाकुत्रगमिष्यसि ॥ २९ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इत्यादिभाषमाणंतंप्रत्युवाचमहीश्वरः ॥ सर्वंतथ्यंब्रवीषित्वंनानृतंतवभाषितम् ॥ ३० ॥ परंशृणु

ष्वमद्वाक्यंशत्रुघ्नपदसेवक ॥ मयाधृतोमहानश्वोरामचंद्रस्यधीमतः ॥ ३१ ॥ नमोक्ष्येसर्वथावाहंशत्रुघ्नादिभयादहम् ॥ चेद्रामःस्वयमागत्यदर्शनंदास्यते
मम ॥ ३२ ॥ तदाहंचरणौनत्वादास्यामिसुतसंयुतः ॥ सर्वराज्यंकुटुंवंचधनंधान्यंवलंवहु ॥ ३३ ॥ क्षत्रियाणामयंधर्मःस्वामिनापिविरुद्ध्यते ॥ धर्मेण
युद्धंतत्रापिरामदर्शनमिच्छता ॥ ३४ ॥ शत्रुघ्नादीन्प्रवीरांस्तानधुनाहंक्षणादपि ॥ जित्वावध्नामिमद्गेहेनोचेद्रामःसमाव्रजेत् ॥ ३५ ॥ ॥ शेषउवाच ॥
॥ इतिश्रुत्वांगदोधीमाञ्जहासनृपतिंतदा ॥ उवाचचमहद्वाक्यंमहाधैर्यसमन्वितम् ॥ ३६ ॥ ॥ अंगदउवाच ॥ ॥ बुद्धिहीनःप्रवदसिवृद्धत्वात्सागतातव ॥
यत्त्वंशत्रुघ्ननृपतिंधिक्करोषिधियावली ॥३७॥ योमांधातृरिपुंदैत्यंलवणंलीलयावधीत् ॥ येनानेकेजिताःसंख्येवैरिणः[1]प्रवलोद्धताः ॥ ३८ ॥ विद्युन्मालीहतोये
नराक्षसःकामगेस्थितः ॥ त्वंतंवध्नासिवीरेंद्रंमतिहीनःप्रभासिमे॥३९॥भ्रातृजोयस्यसुवलीपुष्कलःपरमास्त्रवित्॥येनरुद्रगणःसंख्येवीरभद्रःसुतोषितः॥४०॥
वर्णयामिकिमेतस्यपराक्रांतिंवलोर्जिताम् ॥ येननास्तिसमःपृथ्व्यांवलेनयशसाश्रिया ॥ ४१ ॥ हनूमान्यस्यनिकटेरघुनाथपदाब्जधीः ॥ यस्यानेकानि
कर्माणिभविष्यंतिश्रुतानिते ॥४२॥ सत्रिकूटाराक्षसपूर्दग्धायेनक्षणाद्वलात् ॥ अक्षोयेनहतःपुत्रोराक्षसेंद्रस्यदुर्मतेः ॥ ४३ ॥ द्रोणोनामगिरिर्येनपुच्छाग्रेण
सदैवतः ॥ आनीतोजीवनार्थंतुसैनिकानांमुहुर्मुहुः ॥ ४४ ॥ जानातिरामश्चारित्रंनान्योजानातिमूढधीः ॥ यंकपींद्रंमनाक्स्वान्तान्नविस्मरतिसेवक
म् ॥ ४५ ॥ सुग्रीवाद्याःकपींद्रायेपृथ्वींसर्वांग्रसंतिये ॥ तेशत्रुघ्नंनृपंसर्वेसेवंतेप्रेक्षणोत्सुकाः ॥ ४६ ॥ कुशध्वजोनीलरत्नोरिपुतापोमहास्त्रवित् ॥ प्रतापा
ग्र्यःसुवाहुश्चविमलः[2]सुमदस्तथा ॥ ४७ ॥ राजावीरमणिःसत्ययुतोरामस्यसेवकः ॥ एतेऽन्येपिनृपाभूमेःपतयःपर्युपासते ॥ ४८ ॥ तत्रत्वंवीरजलधौमश
कःकोभवानिति ॥ तज्ज्ञात्वागच्छशत्रुघ्नंकृपालुंपुत्रकैर्युतः ॥ ४९ ॥ वाहंसमर्प्यगंतासिरामंराजीवलोचनम् ॥ दृष्ट्वाकृतार्थीकुरुषेस्वांगानिजनुपास
ह ॥ ५० ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ राजाप्रोवाचतंदूतंप्रब्रुवंतमनेकधा ॥ एतान्दर्शयसिक्षिप्रंसर्वेनममगोचराः ॥ ५१ ॥ यादृशंमद्वलंदूततादृशंनहनूम
तः ॥ योरामंपृष्ठतःकृत्वाप्रागाद्यागस्यपालने ॥ ५२ ॥ यद्यहंमनसावाचा[3]कर्मणाकुतुकान्वितः ॥ भजामिरामंतर्ह्याशुदर्शयिष्यतिस्वांतनुम् ॥५३॥ अन्य
थाहनुमन्मुख्यावीरावध्नंतुमांवलात् ॥ गृह्णंतुवाहंतरसारामभक्तिसमन्विताः ॥ ५४ ॥ गच्छत्वंनृपशत्रुघ्नंकथयस्वममोदितम् ॥ सज्जीभवंतुसुभटाएषया
मिरणेवली ॥ ५५ ॥ सविचार्ययथायुक्तंकरिष्यतिरणांगणे ॥ मोचयंतुमहावाहंनवामामाददंतुते ॥ ५६ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इतिश्रुत्वास्मितंकृ
त्वाययौवीरोयतोनृपः ॥ गत्वानिवेदयामासयथोक्तंसुरथेनवै ॥ ५७ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेअंगदस्यदूतत्ववा
क्यंनामपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५० ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ तच्छ्रुत्वाभाषितंतस्यसुरथस्यांगदाननात् ॥ सज्जीभूतारणेसर्वेरथस्थारणकोविदाः ॥ १ ॥

---

[1] प्रबलोद्धुराः—इ० पा० ।   [2] सुदमस्तथा—इ० पा० ।   [3] कर्मणाऽकुहकान्वितः—इ० पा० ।

पटहानांनिनादोभूद्भेरीनादस्तथैवच ॥ वीराणांगर्जनानादाःप्रादुर्भूतारणांगणे ॥ २ ॥ रथचीत्कारशब्देनगजानांबृंहितेनच ॥ व्याप्तंतत्सकलंविश्वंदिव्यंया
तोमहारवः ॥ ३ ॥ रणोत्साहेनसंयुक्तावीरारणविशारदाः ॥ कुर्वंतिविविधान्नादान्कातरस्यभयंकरान् ॥४॥ एवंकोलाहलेवृत्तेसुरथोनामभूमिपः ॥ स्वसुतैःसै
निकैश्चाथवृतःप्रायाद्रणांगणे ॥ ५ ॥ गजैरथैर्हयैःपत्तिव्रजैःपूर्णांतुमेदिनीम् ॥ कुर्वन्समुद्रइवतांप्लावयन्ददृशेभटैः ॥ ६ ॥ शंखनादेनसंघुष्टंजयनादैस्तथैव
च ॥ वीक्ष्यतंप्रधनोद्युक्तंसुमतिंप्राहभूमिपः ॥ ७ ॥ ॥ शत्रुघ्नउवाच ॥ ॥ एषराजासमायातोमहासैन्यपरीवृतः ॥ अत्रयत्कृत्यमस्माकंतद्व
दस्वमहामते ॥ ८ ॥ ॥ सुमतिरुवाच ॥ ॥ योद्धव्यमत्रबहुभिर्वीरैरणविशारदैः ॥ पुष्कलादिभिरत्युग्रैःसर्वशस्त्रास्त्रकोविदैः ॥ ९ ॥ राज्ञासहसमीर
स्यपुत्रःपरमशौर्यवान् ॥ युद्धंकरोतुसुबलःपरयुद्धविशारदः ॥ १० ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इतिब्रूतेमहामात्योयावत्तावन्नृपात्मजाः ॥ रणांगणेधनूं
ष्यद्धास्फारयामासुरुद्धताः ॥ ११ ॥ तान्वीक्ष्ययोधाःसुबलाःपुष्कलाद्या[1]रणोत्कटाः ॥ अभिजग्मुःस्यंदनैःस्वैर्धनुर्बाणकरामताः ॥ १२ ॥ चंपकेनमहा
वीरःपुष्कलःपरमास्त्रवित् ॥ द्वैरथेनैवयुयुधेमहावीरेणशा[2]लिना ॥ १३ ॥ मोहकंयोधयामासजानकिःसकुशध्वजः ॥ रिपुंजयेनाविमलोदुर्वारेणसुबाहु
कः ॥ १४ ॥ प्रतापिनाप्रतापाग्र्योबलमोदेनचांगदः ॥ हर्यक्षेणनीलरत्नःसहदेवेनसत्यवान् ॥ १५ ॥ राजावीरमणिर्भूरिदेवेनयुयुधेबली ॥
असुतापेनचोग्राश्वोयुयुधेबलसंयुतः ॥ १६ ॥ द्वैरथंतुमहद्युद्धमकुर्वन्युद्धकोविदाः ॥ सर्वेशस्त्रास्त्रकुशलाःसर्वे[3]युद्धविशारदाः ॥ १७ ॥ एवंप्रवृत्ते
संग्रामेसुरथस्यसुतैस्तदा॥अत्यंतंकदनंतत्रबभूवमुनिसत्तम॥१८॥पुष्कलश्चंपकंप्राहकिंनामासिनृपात्मज॥धन्योसियोमयासार्धंरणमध्यमुपेयिवान्॥१९॥
इदानींतिष्ठकिंयासिकथंतेजीवितंभवेत् ॥ एहियुद्धंमयासार्धंसर्वशस्त्रास्त्रकोविद ॥२०॥ इत्यभिव्याहृतंतस्यश्रुत्वाराजात्मजोबली ॥ जगादपुष्कलंवीरोमेघ
गंभीरयागिरा॥२१॥ ॥चंपकउवाच॥ ॥ननाम्नानकुलेनेदंयुद्धमत्रभविष्यति॥तथापितववक्ष्येहंस्वनामबलपूर्वकम्॥२२॥मममाताराघवेशोमत्पिताराघवः
स्मृतः॥ममबंधूरामचंद्रःस्वजनोममराघवः॥२३॥मन्नामरामदासश्चसदारामस्यसेवकः॥तारयिष्यतिमांयुद्धेरामोभक्तकृपाकरः॥२४॥ लोकानांमतमास्था
यप्रब्रवीमितवाधुना॥सुरथस्यसुतश्चाहंमातावीरवतीमम ॥२५॥म[4]न्नामयोभधौसर्वाञ्छोभनान्विदधातिवै ॥ मधुपायंरसावासंत्यजंतिमधुमोहिताः ॥२६॥
वर्णैनस्वर्णसदृशोमध्येलिंगवपुर्धरः ॥ तदाख्ययाभिधांवीरजानीहिमममोहिनीम् ॥ २७ ॥ युध्यस्वबाणैःप्रधनेनकोजेतुंहिमांक्षमः ॥ इदानींदर्शयिष्यामि
स्वपराक्रममद्भुतम् ॥ २८ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इतिश्रुत्वामहद्वाक्यंपुष्कलोह्लादितोषितः ॥ तंदुर्जयंमन्यमानःशरान्मुंचन्रणेभवत् ॥ २९ ॥ शरसं

---

[1] बलोत्कटाः—इ० पा० । [2] पालितः—इ० पा० । [3] बुद्धिविशारदाः—इ० पा० । [4] चंपकनामनिर्वचनमिदम् । चंपकस्य विशेषणानीमानि—एतैर्विशेषणैश्चंपको व्यज्यते ।

घंप्रमुंचंतंकोटिधापुष्कलंययौ ॥ चंपकःकोपसंयुक्तोधनुःसज्यमथाकरोत् ॥ ३० ॥ मुमोचनिशितान्बाणान्वैरिवृंदविदारणान् ॥ स्वनामचिह्नितान्स्वर्णपुंखभागसमन्वितान् ॥ ३१ ॥ तांश्चिच्छेदमहावीरःपुष्कलःप्रधनांगणे ॥ शरांधकारंसर्वत्रमुंचन्बाणाञ्छिलाशितान् ॥ ३२ ॥ स्वबाणच्छेदनंदृष्ट्वाकृतंवीरेणचंपकः ॥ आह्वयामासबलिनंपुष्कलंकोपपूरितः ॥ ३३ ॥ माप्रयाहिरणंत्यक्त्वेतिब्रुवन्समरेपुनः ॥ पुष्कलंहृदयेबाणैर्विव्याधदशभिस्त्वरन् ॥ ३४ ॥ तेबाणाःपुष्कलस्याहोहृदयेतीव्रवेगिनः ॥ आगत्यसुभृशंलग्नाःशोणितंपपुरूर्जितम् ॥ ३५ ॥ तैर्बाणैर्व्यथितोवीरःशरान्पंचसमाददे ॥ सुतीक्ष्णाग्रान्महाकोपाद्दारयन्पर्वतानिव ॥ ३६ ॥ तेबाणास्तस्यबाणाश्चपरस्परमथोर्जिताः ॥ आकाशेरचिताश्छिन्नाःशतधाराजसूनुना ॥ ३७ ॥ छित्त्वाबाणान्सुतीक्ष्णाग्रान्सुरथांगोद्भवोबली ॥ बाणाञ्छतंसमाधत्तपुष्कलंताडितुंहृदि ॥ ३८ ॥ तेबाणाःशतधाच्छिन्नाःपुष्कलेनमहात्मना ॥ अपतन्समरोपांते[2]शरवेगप्रपीडिताः ॥ ३९ ॥ तदातत्सुमहत्कर्मदृष्ट्वाराज्ञःसुतोबली ॥ सहस्रेणशराणांचताडयन्वक्षसिस्फुटम् ॥ ४० ॥ तानप्याशुप्रचिच्छेदपुष्कलःपरमास्त्रवित् ॥ पुनरप्याशुस्वेचापेसमाधत्तायुतंशरान् ॥ ४१ ॥ तानप्याशुप्रचिच्छेदपुष्कलःपरमास्त्रवित् ॥ ततोत्यंतंप्रकुपितःशरवृष्टिमथाकरोत् ॥ ४२ ॥ शरवृष्टिंसमायांतींमत्वाचंपकवीरहा ॥ साधुसाधुप्रशंसंतंपुष्कलंसमताडयत् ॥ ४३ ॥ पुष्कलश्चंपकंदृष्ट्वामहावीर्यसमन्वितम् ॥ ब्रह्मणोस्त्रंसमाधत्तस्वेचापे[3]सर्वशस्त्रवित् ॥ ४४ ॥ तेनमुक्तंमहाशस्त्रंप्रजज्वालदिशोदश ॥ खंरोदसीव्याप्यविश्वंप्रलयंकर्तुमुद्यतम् ॥ ४५ ॥ चंपकोमुक्तमस्त्रंतद्दृष्ट्वासर्वास्त्रकोविदः ॥ तत्संहर्तुंतदेवास्त्रंमुमोचरिपुमुद्यतम् ॥ ४६ ॥ द्वयोरेकतमंतेजःप्रलयंमेनिरेजनाः ॥ संजहारतदास्त्रास्त्रमेकीभूतंपरास्त्रकम् ॥ ४७ ॥ तत्कर्मचाद्भुतंदृष्ट्वापुष्कलस्तिष्ठतिष्ठच ॥ ब्रुवञ्छरानमोघांस्तुचंपकंसक्रुधाहनत् ॥ ४८ ॥ चंपकस्ताञ्छरान्मुक्तानगणय्यमहामनाः ॥ [4]रामास्त्रंप्रमुमोचाथपुष्कलंप्रतिदारुणम् ॥ ४९ ॥ तन्मुक्तमस्त्रमालोक्यचंपकेनमहात्मना ॥ छेत्तुंयावन्मनश्चक्रेताव[5]द्ध्वस्तःशरेणसः ॥ ५० ॥ बद्धश्चंपकवीरेणरथेस्वेस्थापितःपुनः ॥ पुरंप्रेषयितुंतावन्मनश्चक्रेमहामनाः ॥ ५१ ॥ हाहाकारोमहानासीद्[6]बद्धेपुष्कलसंज्ञिके ॥ शत्रुघ्नंप्रययुर्योधाःपलायनपरायणाः ॥ ५२ ॥ भग्नांस्तान्वीक्ष्यशत्रुघ्नोहनूमंतमुवाचह ॥ केनवीरेणमेभग्नंबलंवीरैरलंकृतम् ॥ ५३ ॥ तदोवाचमहीनाथपुष्कलंपरवीरहा ॥ बद्धानयतिवीरोऽसौचंपकःस्वपदोद्धुरः ॥ ५४ ॥ तस्येदृग्वाक्यमाकर्ण्यशत्रुघ्नःकोपसंयुतः ॥ उवाचपवनोद्भूतंमोचयाशुनृपात्मजात् ॥ ५५ ॥ महाबलःसुतश्चास्यबद्धायःपुष्कलंभटम् ॥ तस्मान्मोचयवीराग्र्यकथंतिष्ठसिचाहवे ॥ ५६ ॥ एतद्वाक्यंसमाकर्ण्यहनूमानोमितिब्रुवन् ॥ जगामतंमोच

---

१. शितैः—इ० पा० । २ शरबाधप्रपीडिताः—इ० पा० । ३ सर्वशस्त्रभृत्—इ० पा० । ४ यमास्त्रम्—इ० पा० । ५ बद्धः—इ० पा० । ६ युद्धे—इ० पा० ।

यितुंपुष्कलंचंपकाद्भटात् ॥ ५७ ॥ हनूमंतमथालोक्यतंमोचयितुमागतम् ॥ बाणैःशतैश्चसाहस्रैर्जघानपरकोपनः ॥ ५८ ॥ बाणांस्तान्सवभंजाशुमुक्तां
स्तेनमहात्मना[2] ॥ पुनरप्येनमेवाशुबाणान्मुंचन्महानभूत्॥५९॥तान्सर्वांश्चूर्णयामासनाराचान्वैरिमोचितान् ॥ शालंकरेसमाधृत्यजघाननृपनंदनम्॥६०॥
शालंतेनविनिर्मुक्तंतिलशःकृतवान्बली ॥ गजोहनूमतामुक्तोनृपनंदनमस्तके ॥ ६१ ॥ सोप्याहतश्चंपकेनमृतोभूमौपपातसः ॥ शिलाःसंमोचयामास
हनूमान्परमास्त्रवित् ॥ ६२ ॥ चंपकस्ताःशिलाःसर्वाःक्षणाच्चूर्णितवान्भृशम् ॥ बाणयंत्रिकयाब्रह्मन्महच्चित्रमभूदिदम् ॥ ६३ ॥ स्वमुक्तास्ताःशिलाःसर्वा
श्चूर्णितावीक्ष्यमारुतिः ॥ चुकोपहृदयेत्यर्थंतंबहुवीर्यमितिस्मरन् ॥ ६४ ॥ आगत्यचकरेधृत्वानभस्युत्पातितःकपिः ॥ तावद्ययौनेत्रपथादुपरिक्षिप्रवेग
वान् ॥ ६५ ॥ चंपकस्तंहनूमंतंयुयुधेनभसिस्थितः ॥ बाहुयुद्धेनमहताताडितःकपिपुंगवः ॥ ६६ ॥ चुकोपमानसेवीरोगर्वपर्वतदारुणः ॥ पदाधृत्वा
चंपकंतंताडयामासभूतले ॥ ६७ ॥ ताडितोसौकपींद्रेणक्षणादुत्थायवेगवान् ॥ हनूमंतंतुलांगूलेधृत्वाबभ्रामसर्वतः ॥ ६८ ॥ कपींद्रस्तद्बलंवीक्ष्यहस
न्पादेऽग्रहीत्पुनः ॥ भ्रामयित्वाशतगुणंगजोपस्थेह्यपातयत् ॥ ६९ ॥ पपातभूमौसुबलोराजसूनुःसचंपकः ॥ मूर्च्छितोवीरभूषाढ्यमलंकुर्वन्रणां
गणम् ॥ ७० ॥ तदाहाहेतिवैलोकाश्चक्रुशुश्चंपकानुगाः ॥ पुष्कलंमोचयामासबद्धंचंपकपाशतः ॥ ७१ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्या
यनसंवादेरामाश्वमेधेपुष्कलमोचनंनामैकपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५१ ॥ छ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ चंपकंपतितंदृष्ट्वासुरथःक्षत्रियोबली ॥ पुत्रदुःखपरी
तांगोजगामस्यंदनेस्थितः ॥ १ ॥ कपींद्रमाजुहावाथसुरथःकोपसंयुतः ॥ निः[3]श्वासवेगंसंमुंचन्महाबलसमन्वितः ॥ २ ॥ आह्वयानंनृपंदृष्ट्वानिजंवीरः
कपीश्वरः ॥ जगामतंमहावीरोमहावेगसमन्वितः ॥ ३ ॥ तमागतंहनूमंतंतृणीकुर्वंतमुद्भटान् ॥ उवाचसुरथोराजामेघगंभीरसुस्वरः ॥ ४ ॥ ॥ सुरथउ
वाच ॥ धन्योसिकपिवर्यत्वंमहाबलपराक्रमः ॥ येनराममहत्कृत्यंकृतंराक्षसकेपुरे ॥ ५ ॥ त्वंरामचरणस्यासिसेवकोभक्तिसंयुतः ॥ त्वयावीरेणमत्पुत्रः
पातितश्चंपकोबली ॥ ६ ॥ इदानींत्वांतुसंबध्यगंतास्मिनगरेमम ॥ यत्नात्तिष्ठकपीशेशसत्यमुक्तंमयास्मृतम् ॥ ७ ॥ इतिभाषितमाकर्ण्यसुरथस्यक
पीश्वरः ॥ उवाचधीरयावाण्यारणेवीरैकभूषिते ॥ ८ ॥ ॥ हनूमानुवाच ॥ ॥ त्वंरामचरणस्मारीवयंरामस्यसेवकाः ॥ बध्नासिचेन्मांप्रसभंमोचयिष्यतिम
त्प्रभुः ॥ ९ ॥ कुरुवीरभवत्स्वांतस्थितंसत्यंप्रतिश्रुतम् ॥ रामंस्मरन्वैदुःखांतंयातिवेदावदंत्यदः ॥ १० ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इतिब्रुवंतंसुरथःप्रश
स्यपवनात्मजम् ॥ विव्याधबाणैर्बहुभिःशितैःशाणेनदारुणैः ॥ ११ ॥ तान्मुक्तानगणय्याथबाणाञ्छोणितपातिनः ॥ करेजग्राहकोदंडंसज्यंशरसमन्वि

---

१ चंडकोपनः—इ० पा० । २ महाबलः—इ० पा० । ३ निःश्वासांश्च बहून्मुंचन्—इ० पा० ।

तम् ॥ १२ ॥ गृहीत्वाकरयोश्चापंबभंजकुपितः कपिः ॥ चीत्कुर्वंस्त्रासयन्वीरान्नखैर्दीर्णान्सृजन्भटान् ॥ १३ ॥ तेनभग्नंधनुर्दृष्ट्वास्वकीयंगुण
संयुतम् ॥ अपरंधनुरादत्तमहद्गुणविशोभितम् ॥ १४ ॥ तच्चापिजगृहेरोषात्कपिश्चापंबभंजतत् ॥ अन्यच्चापंसमादत्ततद्बभंजमहाबलः ॥ १५ ॥ तस्मिं
श्चापेप्रभग्नेऽपिसोऽन्यद्धनुरुपाददत् ॥ सोपिचापंबभंजाशुमहावेगसमन्वितः ॥ १६ ॥ एवंराज्ञस्तुचापानामशीतिर्[1]विंदलीकृता ॥ क्षणेक्षणेमहारोषात्कुर्वं
न्नादाननेकधा ॥ १७ ॥ तदात्यंतंप्रकुपितःशक्तिमुग्रामथाददे ॥ शक्त्यासताडितोवीरःपपातक्षणमुत्सुकः ॥ १८ ॥ उत्थायस्यंदनंराज्ञोजग्राहकुपितो
भृशम् ॥ उड्डीनस्तंगृहीत्वातुसमुद्रमतिवेगतः ॥ १९ ॥ तमुड्डीनंसमालक्ष्यसुरथःपरवीरहा ॥ ताडयामासपरिघैर्हृदिमारुतिमुद्यतम् ॥ २० ॥ मुक्तस्ते
नरथोदूराच्चूर्णीभूतोभवत्क्षणात् ॥ सोन्यंरथंसमारुह्यययौवेगात्समीरजम् ॥ २१ ॥ हनूमांस्तद्रथंपुच्छेसंवेष्ट्यप्रधनांगणे ॥ हयसारथिसंयुक्तंबभंजसप
ताकिनम् ॥ २२ ॥ अन्यंरथंसमास्थायययौराजामहाबलः ॥ बभंजतंरथंवेगान्मारुतिःकुपितांगकः ॥ २३ ॥ भग्नंतंस्यंदनंवीक्ष्यसुरथोन्यंसमा
श्रितः ॥ भग्नःसतेनसहसाहयसारथिसंयुतः ॥ २४ ॥ एवमेकोनपंचाशद्रथाभग्नाहनूमता ॥ तत्कर्मवीक्ष्यराजापिविसिस्मायससैनिकः ॥ २५ ॥
कुपितःप्राहकीशेंद्रंधन्योसिपवनात्मज ॥ पराक्रमस्त्विदंकर्मनकर्तानकरिष्यति ॥ २६ ॥ क्षणमेकंप्रतीक्षस्वयावत्सज्यंधनुस्त्वहम् ॥ करोमिपवनोद्भूतरा
मपादाब्जषट्पद ॥ २७ ॥ इत्युक्त्वाचापमात्तज्यंकृत्वारोषपरिप्लुतः ॥ अस्त्रंपाशुपतंनामसंदधेशरउल्बणे ॥ २८ ॥ ततोभूताश्चवेतालाःपिशाचायो
गिनीमुखाः ॥ प्रादुर्बभूवुःसहसाभीषयंतःसमीरजम् ॥ २९ ॥ कपिःपाशुपतैरस्त्रैर्बद्धोलोकैरभीक्षितः ॥ हाहेतिचवदंत्येतेयावत्तावत्समीरजः ॥ ३० ॥
स्मृत्वारामंस्वमनसात्रोटयामासतत्क्षणात् ॥ समुक्तगात्रःसहसायुयुधेसुरथंनृपम् ॥ ३१ ॥ [2]तंमुक्तगात्रंसंवीक्ष्यसुरथःपरमास्त्रवित् ॥ महाबलंमन्यमा
नोब्राह्ममस्त्रंसमाददे ॥ ३२ ॥ मारुतिर्ब्राह्ममस्त्रंतुनिजगालहसन्बली ॥ तन्निगीर्णंनृपोदृष्ट्वारामंसस्मारभूमिपः ॥ ३३ ॥ स्मृत्वादाशरथिंरामंरामास्त्रंस्वश
रासने ॥ संधायतंजगादेदंबद्धोसिकपिपुंगव ॥ ३४ ॥ श्रुत्वातत्प्रक्रमेद्यावत्तावद्बद्धोरणांगणे ॥ राज्ञारामास्त्रतोवीरोहनूमान्नामसेवकः ॥ ३५ ॥ उवाच
भूपंहनुमान्किंकरोमिमहीभुज ॥ मत्स्वाम्यस्त्रेणसंबद्धोनान्येनप्राकृतेनवै ॥ ३६ ॥ तन्मानयामिभूपालनयस्वस्वपुरंप्रति ॥ मोचयिष्यतिमत्स्वामीआग
त्यसदयानिधिः ॥ ३७ ॥ बद्धेसमीरजेक्रुद्धःपुष्कलोभूमिपंययौ ॥ तंपुष्कलंसमायांतंविव्याध[3]वसुभिःशरैः ॥ ३८ ॥ अनेकबाणसाहस्त्रैर्निजघानंनृ
पंबली ॥ राज्ञानेकेशरास्तस्यच्छिन्नाःप्रधनमंडले ॥ ३९ ॥ एवंसमरसंक्रुद्धेसुरथेपुष्कलेतथा ॥ बाणैर्व्याप्तंजगत्सर्वंस्थास्नुभूयश्चरिष्णुच ॥ ४० ॥

---

[1] द्विदलीकृताः—इ० पा० । [2] समुक्तगात्रं तं वीक्ष्य—इ० पा० [3] बहुभिः—इ० पा० ।

तेषांरणोद्यमंवीक्ष्यमुमुहुःसुरसैनिकाः ॥ मानवानांतुकावार्ताक्षणात्त्रासंसमीयुषाम् ॥ ४१ ॥ अस्त्रप्रत्यस्त्रविगमैर्महामंत्रपरिस्तुतैः ॥ बभूवतुमु
लंयुद्धंवीराणांरोमहर्षणम् ॥ ४२ ॥ तदाप्रकुपितोराजानाराचंतुसमाददे ॥ छिन्नःसतुक्रुधामुक्तैर्वत्सदंतैःसभारतैः ॥ ४३ ॥ छिन्नेतस्मिञ्छरे
राजाकोपादन्यंसमाददे ॥ छिनत्तियावत्सशरंतावच्छघ्नोहृदिक्षतः ॥ ४४ ॥ मूर्च्छांप्रापमहातेजाःपुष्कलोमहदद्भुतम् ॥ युद्धंविधायसुमहद्राज्ञासहमहाम
तिः ॥ ४५ ॥ पुष्कलेपतितेराजाशत्रुघ्नःशत्रुतापनः ॥ सुरथंप्रतिसंक्रुद्धोजगामस्यंदनस्थितः ॥ ४६ ॥ उवाचसुरथंभूपंरामभ्रातामहाबलः ॥
त्वयामहत्कृतंकर्मयद्बद्धःपवनात्मजः ॥ ४७ ॥ पुष्कलोपिमहावीरस्तथान्येममसैनिकाः ॥ पातिताःप्रधनेघोरेमहाबलपराक्रमाः ॥ ४८ ॥ इदानींति
ष्ठमद्वीरान्पातयित्वारणांगणे ॥ कुत्रयास्यसिभूमीशसहस्वममसायकान् ॥ ४९ ॥ इत्थमाश्रुत्यवीरस्यभाषितंसुरथोबली ॥ जगादरामपादाब्जंदधच्चेतसि
शोभनम् ॥ ५० ॥ मयातेपातिताःसंख्येवीरामारुतजोन्मुखाः ॥ इदानींपातयिष्यामित्वामपिप्रधनांगणे ॥५१॥ स्मरस्वरामंयोवीरःस्वमागत्यप्ररक्षति ॥
अन्यथाजीवितंनास्तिमत्पुरःशत्रुतापन ॥ ५२ ॥ इत्युक्त्वाबाणसाहस्रैस्तंजघानमहीपतिः ॥ शत्रुघ्नंशरसंघातपंजरेन्यदधात्परम् ॥ ५३ ॥ शत्रुघ्नःशरसं
घातंमुंचंतंवह्निदैवतम् ॥ अस्त्रंमुमोचदाहार्थंशराणांनतपर्वणाम् ॥ ५४ ॥ तदस्त्रंमुक्तमालोक्यराजावैसुरथोमहान् ॥ वारुणास्त्रेणशमयन्विव्याधशरकोटि
भिः ॥ ५५ ॥ तदातद्योगिनीदत्तमस्त्रंधनुषिसंदधे ॥ मोहनंसर्ववीराणांनिद्राप्रापकमद्भुतम् ॥ ५६ ॥ तन्मोहनंमहास्त्रंसवीक्ष्यराजाहरिंस्मरन् ॥ जगादश[2]
त्रुघ्नमयंसर्वशस्त्रास्त्रकोविदः ॥ ५७ ॥ मोहितस्यममश्रीमद्रामस्यस्मरणेनह ॥ नान्यन्मोहनमाभाति[3]मेमापिभयतापदम् ॥ ५८ ॥ इत्युक्तवतिवीरेतुमुमो
चसमहास्त्रकम् ॥ तेनबाणेनसंछिन्नंपपातरणमंडले ॥ ५९ ॥ तन्मोहनंमहास्त्रंतुनिष्फलंवीक्ष्यभूमिपे ॥ अत्यंतंविस्मयंप्राप्यबाणंधनुषिसंदधे ॥ ६० ॥
लवणोयेननिहतोमहासुरविमर्दनः ॥ तंबाणंचापआधत्त[4]घोरंकान्त्यानलप्रभम् ॥ ६१ ॥ तंवीक्ष्यराजाप्रोवाचबाणोयमसतांहृदि ॥ लगतेरामभक्तस्यसंमु
खेऽपिनभात्यसौ ॥ ६२ ॥ इत्येवंभाषमाणंतुबाणेनानेनशत्रुहा ॥ विव्याधहृदयेक्षिप्रंवह्निज्वालासमप्रभम् ॥ ६३ ॥ तेनबाणेनदुःखार्तोमहापीडासमन्वि
तः ॥ रथोपस्थेक्षणंमूर्च्छामवापपरतापनः ॥ ६४ ॥ सक्षणात्तांव्यथांतीर्त्वाजगादरिपुमग्रतः ॥ सहस्वैकंप्रहारंमेकुत्रयासिममाग्रतः ॥ ६५ ॥ एवमुक्त्वा
महासंख्येबाणमाधत्तसायके ॥ ज्वालामालापरीतांगंस्वर्णपुंखसमन्वितम् ॥ ६६ ॥ सबाणोधनुषोमुक्तःशत्रुघ्नेनपाथिस्थितः ॥ छिन्नोप्यग्रफलेनाशुहृदयेस
मपद्यत ॥ ६७ ॥ तेनबाणेनसंमूर्छ्यपपातस्यंदनोपरि ॥ ततोहाहाकृतंसैन्यंभग्नंसर्वंपराद्रवत् ॥ ६८ ॥ सुरथोजयमापेदेसंग्रामेरामसेवकः ॥ दशवीराद
शसुतैर्मूर्च्छिताःपतिताःक्वचित् ॥ ६९ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेसुरथविजयोनामद्विपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥५२॥

---

१ परिप्लुतैः–इ० पा० । २ शत्रुमभयम्–इ० पा० । ३ मायापि भयमाप मे–इ० पा० । ४ घोरकालानलप्रभम्–इ० पा० ।

॥ शेषउवाच ॥ ॥ सुग्रीवस्तुतत्कटकंभग्नंवीक्ष्यरणांगणे ॥ स्वामिनंमूर्च्छितंवापिययौयोद्धुंनृपंप्रति ॥ १ ॥ आगच्छभूपसर्वान्नोमूर्च्छयित्वाकुताभवा
न् ॥ गच्छतिक्षिप्रंमांदेहियुद्धंरणविशारद ॥ २ ॥ एवमुक्त्वानगंकंचिद्विशालंशाखयायुतम् ॥ उत्पाट्यप्राहरत्तस्यमस्तकेबलसंयुतः ॥ ३ ॥ तेनप्रहारेण
महाबलोनृपःसंवीक्ष्यसुग्रीवमथोस्वचापे ॥ बाणान्समाधायशितान्सरोषाज्जघानवक्षस्यतिपौरुषोबली ॥ ४ ॥ तान्बाणान्व्यधमत्सर्वान्सुग्रीवःसहसा
हसन् ॥ ताडयामासहृदयेसुरथंसुमहाबलः ॥ ५ ॥ पर्वतैःशिखरैश्चैवनगैर्द्विरदवर्ष्मभिः ॥ वेगात्संताडयामासदारयन्सुरथंनखैः ॥ ६ ॥ तमप्या
शुबबंधास्त्राद्रामसंज्ञात्सुदारुणात् ॥ बद्धःकपिवरोमेनेसुरथंरामसेवकम् ॥ ७ ॥ गजोयथायसमयींशृंखलांपादलंबिताम् ॥ प्राप्यकिंचिन्नवैकर्तुंशक्नोतिस
तथाह्यभूत् ॥ ८ ॥ जितंतेनमहाराज्ञासुरथेनसुपत्रिणा ॥ सर्वान्वीरान्रथेस्थाप्ययथौस्वनगरंप्रति ॥ ९ ॥ गत्वासभायांसुमहान्बद्धंमारुतिमब्र
वीत् ॥ स्मरश्रीरघुनाथंत्वंदयालुंभक्तपालकम् ॥ १० ॥ यथात्वांबंधनात्सद्योमोचयिष्यतिसुष्ठुधीः ॥ नान्यथायुतवर्षेणमोचयिष्यामिबंधनात् ॥ ११ ॥
इत्युक्तमाकर्ण्यसमीरजस्तदासुबद्धमात्मानमवेक्ष्यवीरान् ॥ संमूर्च्छिताञ्छत्रुशराभिघातपीडायुतान्बंधनमुक्तयेस्मरत् ॥ १२ ॥ श्रीरामचंद्रंरघुवंशजातं
सीतापतिंपंकजपत्रनेत्रम् ॥ स्वमुक्तयेबंधनतःकृपालुंसस्मारसर्वैःकरणैर्विशोकैः ॥ १३ ॥ ॥ हनूमानुवाच ॥ ॥ हानाथहानरवरोत्तमहादयालो
सीतापतेरुचिरकुंतलशोभिवक्र ॥ भक्तार्तिदाहकमनोहररूपधारिन्मांबंधनात्सपदिमोचयमाविलंबम् ॥ १४ ॥ संमोचितास्तुभवतागजपुंगवाद्यादेवाश्चदा
नवकुलाग्निसुदह्यमानाः ॥ तत्सुंदरीशिरसिसंस्थितकेशबंधःसंमोचितस्तुकरुणालयमांस्मरस्व ॥ १५ ॥ त्वंयागकर्मनिरतोसिमुनीश्वरैर्द्वैर्धर्मंविचारयसि
भूमिपतीड्यपाद ॥ अत्राहमद्यसुरथेनविगाढपाशबद्धोस्मिमोचयमहापुरुषाशुदेव ॥ १६ ॥ नोमोचयस्यथयदिस्मरणातिरेकात्त्वंसर्वदेववरपूजितपादपद्म ॥
लोकोभवंतमिदमुच्छसितोऽहसिष्यत्तस्माद्विलंबमिहमाचरमोचयाशु ॥ १७ ॥ इतिश्रुत्वाजगन्नाथोरघुवीरःकृपानिधिः ॥ भक्तंमोचयितुंप्रागात्पुष्पकेणाशु
वेगिना ॥ १८ ॥ लक्ष्मणेनानुगेनाथभरतेनसुशोभितम् ॥ मुनिवृंदैर्व्यासमुख्यैःसमेतंददृशेकपिः ॥ १९ ॥ तमागतंनिजंनाथंवीक्ष्यभूपंसमब्रवीत् ॥ पश्य
राजन्निजंमोक्तुमायातंकृपयाहरिम् ॥ २० ॥ अनेकेमोचिताःपूर्वंस्मरणात्सेवकानिजाः ॥ तथामांपाशतोबद्धंसंमोचयितुमागतः ॥ २१ ॥ श्रीरामभद्रमायां
तंवीक्ष्यासौसुरथःक्षणात् ॥ नतीश्वशतशश्चक्रेभक्तिपूरपरिप्लुतः ॥ २२ ॥ श्रीरामस्तंनिजैर्दोर्भिःपरिरेभेचतुर्भुजः ॥ मूर्ध्निसिंचन्नश्रुजलैर्हर्षाद्रक्तंस्व
कंमुहुः ॥ २३ ॥ उवाचधन्यदेहोसिमहत्कर्मकृतंत्वया ॥ कपीश्वरस्त्वयाबद्धोहनूमान्सर्वतोबलः ॥ २४ ॥ श्रीरामःकपिवर्यंतंमोचयामासबंधनात् ॥ मू

---

१ तुष्टधीः–इ० पा० । २ विशंकैः–इ० पा० । ३ रुचिरकुंडलशोभिवक्र–इ० पा० ।

छिंतांस्तान्भटान्सर्वान्वीक्ष्यदृष्ट्यास्वजीवयत् ॥२५॥ तेमूर्च्छांतत्यजुर्दृष्ट्वा[1][2]रामेणसुरसेविना ॥ उत्थिताददृशुःश्रीमद्रामचंद्रंमनोरमम् ॥२६॥ प्रणतास्तेरघुपतिंतेनपृष्टाअनामयम्॥सुखीभूतानृपंप्रोचुःसर्वंस्वकुशलंनृपाः॥२७॥सुरथोवीक्ष्यरामंचकृपार्थंसेवकात्मनः॥आगतंसकलंराज्यंसहयंसु[3]मुदार्पयत्॥२८॥ [4]अनेकवरिवस्याभिःश्रीरामंसमतोषयत् ॥ कथयामासमेऽन्याय्यंकृतंतेक्षमराघव ॥ श्रीरामस्तमुवाचाथकृतंतेवाहरक्षणम् ॥ २९ ॥ क्षत्रियाणामयंधर्मः स्वामिनासहयुद्ध्यते ॥ त्वयासाधुकृतंकर्मरणेवीराःप्रतोषिताः ॥ ३० ॥ इत्युक्तवंतंनृहरिंपूजयन्ससुतोऽभवत् ॥ श्रीरामस्त्रिदिनंस्थित्वाययौतमनुमंत्र्यच ॥ ३१ ॥ कामगेनविमानेनमुनिभिःसहितोमहान् ॥ तंदृष्ट्वाविस्मितास्तस्यकथाश्चक्रुर्मनोहराः ॥ ३२ ॥ चंपकंस्वपुरेस्थाप्यसुरथःक्षत्रियोबली ॥ शत्रुघ्नेनसमंयातुंमनश्चक्रेमहाबलः ॥ ३३ ॥ शत्रुघ्नःस्वहयंप्राप्यभेरीनादानकारयत् ॥ शंखनादान्बहुविधान्सर्वत्रसमवादयत् ॥ ३४ ॥ सुरथेनसमंवीरोयज्ञवाहममूमुचत् ॥ सवभ्रामापरान्देशान्नकोपिजगृहेबली ॥ ३५ ॥ [5]यत्रयत्रगतोवाहस्तत्रतत्रपरिभ्रमन् ॥ सैन्येनमहतायातःशत्रुघ्नःसुरथेनच ॥३६॥ कदाचिज्जाह्नवीतीरेवाल्मीकेराश्रमंवरम् ॥ गतोमुनिवरैर्जुष्टंप्रातर्धूमेनचिह्नितम् ॥ ३७ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेरघुनाथसमागमोनामत्रिपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५३ ॥ छ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ गतःप्रातःक्रियांकर्तुंसमिधस्तत्क्रियार्हकाः ॥ आनेतुंजानकीसूनुर्वृतोमुनिसुतैर्लवः ॥ १ ॥ ददर्शतत्रयज्ञाश्वंस्वर्णपत्रेणचिह्नितम् ॥ कुंकुमागरुकस्तूरीदिव्यगंधेनवासितम् ॥ २ ॥ विलोक्यजातकुतुकोमुनिपुत्रानुवाचसः ॥ अर्वाकस्यमनोवेगःप्राप्तोदैवान्मदाश्रमम् ॥ ३ ॥ आगच्छंतुमयासार्धंप्रेक्षंतांमाभयंकृथाः ॥ इत्युक्त्वासलवस्तूर्णंवाहस्यनिकटेगतः ॥ ४ ॥ सरराजसमीपस्थोवाहस्यरघुवंशजः ॥ धनुर्बाणधरःस्कंधेजयंतइवदुर्जयः ॥ ५ ॥ गत्वामुनिसुतैःसार्धंवाचयामासपत्रकम् ॥ भालस्थितंस्पष्टवर्णराजिराजितमुत्तमम् ॥ ६ ॥ विवस्वतोमहान्वंशः सर्वलोकेषुविश्रुतः ॥ यत्रकोपिपराबाधीनपरद्रव्यलंपटः ॥ ७ ॥ सूर्यवंशध्वजोधन्वीधनुर्दीक्षागुरुर्गुरुः ॥ यंदेवाःसामराःसर्वेनमंतिमणिमौलिभिः॥८॥ तस्यात्मजोवीरबलदर्पहारीरघूद्वहः॥रामचंद्रोमहाभागःसर्वशूराशिरोमणिः ॥ ९ ॥ तन्माताकोशलनृपपुत्रीरत्नसमुद्भवा ॥ तस्याःकुक्षिभवंरत्नंरामःशत्रुक्षयंकरः ॥ १० ॥ करोतिहयमेधंसब्राह्मणेनसुशिक्षितः ॥ रावणाभिधविप्रेंद्रवधपापापनुत्तये ॥ ११ ॥ मोचितस्तेनवाहानांमुख्योसौ[6]याज्ञिकोहयः ॥ महाबलपरीवारोपरिखाभिःसुरक्षितः ॥ १२ ॥ तद्रक्षकोस्तिमद्भ्राताशत्रुघ्नोलवणांतकः ॥ हस्त्यश्वरथपादातसंघसेनासमन्वितः ॥ १३ ॥ यस्यराज्ञइतिश्रेष्ठोमानोजायेतस्वकान्मदात् ॥ शूरावयंधनुर्धारिश्रेष्ठावयमिहोत्क

---

[1] हृष्टाः–इ० पा० । [2] रामेणागासुरघातिना–इ० पा० । [3] समदापयत्–इ० पा० । [4] अनेकवरवस्त्रैश्च–इ० पा० । [5] यत्र यत्र गतो वाहः पुरदेशान्परिभ्रमन् । तत्र शत्रुघ्न आयातः सुरथेन महाबलः–इ० पाठांतरम । [6] यज्ञमुक्तिमान्–इ०पा० ।

टाः ॥ १४ ॥ तेगृह्णंतुबलाद्वाहंरत्नमालाविभूषितम् ॥ मनोवेगंकामजवंसर्वगत्याधिभास्वरम् ॥ १५ ॥ ततोमोचयिताभ्राताशत्रुघ्नोलीलयाहठात् ॥ श
रासनविनिर्मुक्तवत्सदंतकृतव्यथात् ॥१६॥ येक्षत्रियाःक्षत्रियकन्यकायांजाताश्चसत्क्षेत्रकुलेषुसत्सु ॥ गृह्णंतुतेतद्विपरीतदेहानमंतुराज्यंरघवेनिवेद्य ॥१७॥
इतिसंवाच्यकुपितोलवःशस्त्रधनुर्धरः ॥ उवाचमुनिपुत्रांस्तान्रोषगद्गदभाषितः ॥ १८ ॥ पश्यतक्षिप्रमेतस्यधृष्टत्वंक्षत्रियस्यवै ॥ लिलेखयोभालपत्रेस्व
प्रतापबलंनृपः ॥ १९ ॥ कोसौरामःकःशत्रुघ्नःकीटाःस्वल्पबलाश्रिताः ॥ क्षत्रियाणांकुलेजाताएतेनवयमुत्तमाः ॥२०॥ एतस्यवीरसूर्माताजानकीनकुश
प्रसूः ॥ यारत्नंकुशसंज्ञंतुदधाराग्निमिवारणिः ॥ २१ ॥ इदानींक्षत्रियत्वादिदर्शयिष्यामिसर्वतः ॥ यदिक्षत्रियभूरेषभविष्यतिचशत्रुहा ॥ २२ ॥ गृहीष्य
तिमयाबद्धंवाहंयज्ञक्रियोचितम् ॥ नोचेत्[1]क्षत्रत्वमुन्मुच्यकुशस्यचरणार्चकः ॥ २३ ॥ अधुनामद्धनुर्मुक्तैःशरैःसुप्तोभविष्यति ॥ अन्येयेचमहावीरारणमं
डलभूषणाः ॥ २४ ॥ इत्यादिवाक्यमुच्चार्यलवोजग्राहतंहयम् ॥ तृणीकृत्यनृपान्सर्वांश्चापबाणधरोवरः ॥ २५ ॥ तदामुनिसुताःप्रोचुर्लवंहयजिहीर्ष
कम् ॥ अयोध्यानृपतीरामोमहाबलपराक्रमः ॥ २६॥ तस्यवाहंनगृह्णातिशक्रोपिस्वबलोद्धतः ॥ मागृहाणशृणुष्वेदंमद्वाक्यंहितसंयुतम् ॥२७॥ इत्युक्तं
सश्रुतौधृत्वाजगादसद्विजात्मजान् ॥ यूयंबलंनजानीथक्षत्रियाणांद्विजोत्तमाः ॥ २८ ॥ क्षत्रियावीर्यशौंडीर्याद्विजाभोजनशालिनः ॥ तस्माद्यूयंगृहेगत्वा
भुंजंतु[2]जननीहृतम् ॥ २९ ॥ इत्युक्तास्तेभवंस्तूष्णींप्रेक्षंतस्तत्पराक्रमम् ॥ लवस्यमुनिपुत्रास्तेसंतस्थुर्दूरतोबहिः ॥३०॥ एवंव्यतिकरेवृत्तेसेवकास्तस्य
भूपतेः ॥ आयातास्तंहयंबद्धंदृष्ट्वाप्रोचुस्तदालवम् ॥ ३१ ॥ बबंधकोहयमहोरुष्टःकस्यचधर्मराट् ॥ कोत्राणव्रजमध्यस्थःप्राप्स्यतेपरमांव्यथाम् ॥ ३२ ॥
तदालवोजगादाशुमयाबद्धोश्वउत्तमः ॥ योमोचयतितस्याशुरुष्टोभ्राताकुशोमहान् ॥ ३३ ॥ यमःकरिष्यतिकिमुह्यागतोपिस्वयंप्रभुः ॥ नत्वागमिष्य
तिक्षिप्रंशरवृष्ट्यासुतोषितः ॥ ३४ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यबालोयमितितेब्रुवन् ॥ समागतामोचयितुंहयंबद्धंतुयेहरेः ॥ ३५ ॥ तान्वैमो
चयितुंप्राप्ताञ्छत्रुघ्नस्यचसेवकान् ॥ कोदंडंकरयोर्धृत्वाक्षुरप्रान्सममूमुचत् ॥३६ ॥ तेछिन्नबाहवःशोकाच्छत्रुघ्नंप्रतिसंगताः॥ पृष्टास्तेजगदुःसर्वंलवात्स्व
भुजकृंतनम् ॥ ३७॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेलवेनहयबंधनंनामचतुःपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५४ ॥
॥ व्यासउवाच ॥ ॥ एतांश्रुत्वाकथांरम्यांलवस्यबलिनोमुनिः ॥ संशयानःपर्यपृच्छन्नागंदशशताननम् ॥ १ ॥ ॥ श्रीवात्स्यायनउवाच ॥
त्वयोक्तंतुपुरारामःसीतामेकाकिनींवने ॥ रजकस्यदुरुक्त्यासौतत्याजमहिलोलुपः ॥ २ ॥ जानक्यांकसुतौजातौकधनुर्धरतांगतौ ॥ कथंचाशि

---

[1] उत्सेकम्–इ० पा० ।

[2] जननीकृतम्–इ० पा० जननीकरैः–इ० पा० । जननीहृतमिति पाठे–जनन्यापि कस्माद्याचित्वा आनीतं न तु स्वयमुपार्जितमित्यर्थः ।

क्षिताविद्यायोरामहयमाहरत् ॥ ३ ॥ ॥ व्यासउवाच ॥ ॥इतिश्रुत्वामुनेर्वाक्यंशेषोनागोमहामतिः ॥ प्रशस्यविप्रंजगदेरामचारित्रमद्भुतम् ॥ ४ ॥
शेषउवाच ॥ ॥रामोराज्यमयोध्यायांभ्रातृभिःसहितोऽकरोत् ॥ धर्मेणपालयन्सर्वांक्षितिखंडंस्वयाश्रिया ॥ ५ ॥ सीतादधारतद्वीर्यंमासाःपंचाभवंस्त
दा ॥ अत्यंतंशुशुभेदेवीत्रयीवपुरुषंधरा ॥ ६ ॥ कदाचित्समयेरामःपप्रच्छचविदेहजाम् ॥ कीदृशोदोहदःसाध्विमयातेसाध्यतेहिसः ॥ ७ ॥ रहस्येवतु
सापृष्टात्रपमाणापतिंसती ॥ लज्जागद्गदवाग्रामंनिजगादवचोऽमृतम् ॥ ८ ॥ सीतोवाच ॥ ॥ त्वत्कृपातोमयासर्वंभुक्तंभोक्ष्यामिशोभनम् ॥ नकश्चिन्मा
नसेकांतविषयोह्यतिरिच्यते ॥ ९ ॥ यस्याभवादृशःस्वामीदेवसंस्तुतसत्पदः ॥ तस्याःसर्ववरीवर्तिनकिंचिदवशिष्यते ॥ १० ॥ त्वमाग्रहात्पृच्छसिमां
दोहदंमनसिस्थितम् ॥ ब्रवीमिपुरतःसत्यंतवस्वामिन्मनोहर ॥ ११ ॥ चिरंजातंमयासत्योलोपामुद्रादिकाःस्त्रियः ॥ दृष्टास्वामिन्मनोद्रष्टुंताउत्सुकातिसुं
दरीः ॥ १२ ॥ राज्यंप्राप्तात्वयासार्द्धमनेकसुखमास्थिता ॥ कृतश्चाहंकदापीहतानमस्कर्तुमानसा ॥ १३ ॥ तत्रगत्वातपःकोशान्वस्त्राद्यैःपरिपूजये ॥
रत्नानिचैवभास्वंतिभूषाअपिसमर्पये ॥ १४ ॥ यथामेतोषिताःसत्योददत्याशीर्मनोहराः ॥ एषमेदोहदःकांतपरिपूरयमानसः ॥ १५ ॥ इत्थमाकर्ण्यवच
नंसीतायाःसुमनोहरम् ॥ जगादपरमप्रीतोरामचंद्रःप्रियांप्रति ॥ १६ ॥ धन्यासिजानकीप्रातर्गमिष्यासितपोधनाः ॥ प्रेक्ष्यतास्तुकृतार्थात्वमाग
मिष्यसिमेंऽतिकम् ॥ १७ ॥ इतिरामवचःश्रुत्वापरमांप्रीतिमापसा ॥ प्रातर्ममभवत्यद्धातापसीनांसमीक्षणम् ॥ १८ ॥ अथतन्निशिरामे
णचाराःकीर्तिनिजांश्रुताम् ॥ प्रेक्षितुंप्रेषितास्तेतुनिशीथेह्यगमनश्छनैः ॥ १९ ॥ तेप्रत्यहंरामकथाःशृण्वंतःसुमनोहराः ॥ तद्दिनेगतवंतस्तु
धनाढ्यस्यगृहंमहत् ॥ २० ॥ दीपंवीक्ष्यप्रज्वलंतंवचनंवीक्ष्यमानुषम् ॥ स्थितास्तत्रक्षणंचाराःसमशृण्वन्यशोभृशम् ॥ २१ ॥ तत्रकाचनवामा
क्षीवालकंप्रतिहर्षिता ॥ स्तनंधयंतंनिजगौवाक्यंतुसुमनोहरम् ॥ २२ ॥ पिवपुत्रयथेष्टंत्वंस्तन्यंममममनोहरम् ॥ पश्चात्तवसुदुष्प्रापंभविष्यतिममा
त्मज ॥ २३ ॥ एतत्पुर्याःपतीरामोनीलोत्पलदलप्रभः ॥ तत्पुरीस्थजनानांतुनभविष्यतिवैजनुः ॥ २४ ॥ जन्माभावात्कथंपानंस्तन्यस्यभुवि
जायते ॥ तस्मात्पिवमुहुःस्तन्यंदुर्ल्लभंत्वदिमन्यच ॥ २५ ॥ येश्रीरामंस्मरिष्यंतिध्यायंतिचवदंतिये ॥ तेषामपिपयःपानंनभविष्यतिजातुचित् ॥२६॥
इत्यादिवाक्यंसंश्रुत्यश्रीरामयशसोमृतम् ॥ हर्षिताःप्रययुर्गेहमन्यद्भाग्यवतोमहत् ॥ २७ ॥ तावदन्यश्चरस्तत्रमनोरममिदंगृहम् ॥ मत्वातिष्ठन्हि
रामस्यक्षणंशुश्रूषयायशः ॥ २८ ॥ तत्रकाचिन्निजंकांतंपर्यंकोपरिसुस्थितम् ॥ तांबूलंचर्वतीदत्तंभर्त्रास्नेहेनसुंदरी ॥ २९ ॥ [2]कंकेणस्वरशो

---

१ अन्वभूत्–इ० पा० । २ कंकणस्वर्णशोभाढ्या–इ० पा० ।

भाढ्याकर्पूरागरुधूपिता ॥ कांतंवीक्ष्यचलन्नेत्राकामरूपमवोचत ॥ ३० ॥ नाथत्वंतादृशोमह्यंभासियादृग्घोःपतिः ॥ अत्यंतंसुंदरतरंवपुर्बि
भ्रत्सुकोमलम् ॥ ३१ ॥ पद्मप्रांतंनेत्रयुग्मंवक्षोमोहनविस्तृतम् ॥ भुजौचसांगदौबिभ्रत्साक्षाद्रामइवासिमे ॥ ३२ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यकांता
याःसुमनोहरम् ॥ उवाचनेत्रयोःप्रांतंनर्तयन्कामसुंदरः ॥ ३३ ॥ शृणुकांतेत्वयाप्रोक्तंसाध्व्यातुसुमनोहरम् ॥ पतिव्रतानांतद्योग्यंस्वकांतोरामए
वहि ॥ ३४ ॥ परंक्वाहंमंदभाग्यःक्वरामोभाग्यवान्महान् ॥ क्वचाहंकीटवत्तुच्छःक्वब्रह्मादिसुरार्चितः ॥ ३५ ॥ खद्योतःक्वनभोरत्नंशलभःक्वनु
पामरः ॥ गजारिःक्वमृगेंद्रोऽसौशशकःक्वनुमंदधीः ॥ ३६ ॥ क्वचसाजाह्नवीदेवीक्वरथ्याजलमुत्पथम् ॥ क्वमेरुःसुरसंवासःक्वगुंजापुंजको
लपकः ॥ ३७ ॥ तथाहंक्वक्वरामोसौयत्पादरजसांगना ॥ शिलीभूताक्षणाज्जाताब्रह्ममोहनरूपधृक् ॥ ३८ ॥ इतिवाक्यंप्रब्रुवाणंपरिरेभेनिजंपतिम् ॥
जातकामाहृतप्रेम्णानर्तितभ्रूधनुर्धरा ॥ ३९ ॥ इत्यादिवाक्यंसंश्रुत्यगतश्चान्यानिवेशनम् ॥ तावदन्यश्चरोवाक्यंशुश्रावयशसान्वितम् ॥ ४० ॥ काचि
त्पुष्पमयींशय्यांचंदनंसहचंद्रकम् ॥ सर्वंविधायकामार्हंजगादवचनंपतिम् ॥ ४१ ॥ पतेकुरुष्वभोगार्हंशयनंपुष्पमंचकें ॥ चंदनादिकलेपंचतंथाभोगम
नेकधा ॥ ४२ ॥ त्वादृशाएवभोगार्हानचरामपराङ्मुखाः ॥ सर्वंरामकृपाप्राप्तमुपभुंक्ष्वयथातथम् ॥ ४३ ॥ मत्सदृशीकामिनीतेचंदनंतापहारकम् ॥
पर्यंकःपुष्परचितःसर्वंरामकृपाभवम् ॥ ४४ ॥ येरामंनभजिष्यंतितेनराजठरंस्वयम् ॥ नभर्तुंशक्नुवंत्येववस्त्रभोगादिवर्जिताः ॥ ४५ ॥ इतिब्रुवंतींमहिलां
हर्षितःपतिरब्रवीत् ॥ सर्वंतथ्यंब्रवीषित्वंममरामकृपाभवम् ॥ ४६ ॥ इत्येवंरामभद्रस्ययशःश्रुत्वागतश्चरः ॥ तावदन्यस्यवेश्मस्थश्चरोऽन्यःशुश्रुवे
वचः ॥ ४७ ॥ काचित्कांतेनपर्यंकेवीणावादनतत्परा ॥ कांतेनरामसत्कीर्तिंगायमानापतिंजगौ ॥ ४८ ॥ स्वामिन्वयंधन्यतमायेषांपुर्याःपतिःप्रभुः॥
श्रीरामःस्वप्रजाःपुत्रानिवपातिचरक्षकः॥४९॥ योमहत्कर्मदुःसाध्यंकृतवान्सुलभंनतत् ॥ समुद्रंयोनिजग्राहसेतुंतत्रबबंधच॥५०॥रावणंयोरिपुंहत्वालंकां
संभज्यवानरैः ॥ जानकीमाजहारात्रमहदाचारमाचरत् ॥ ५१ ॥ इतिप्रोक्तंसमाकर्ण्यवचःसुमधुराक्षरम् ॥ पतिःस्मितंचकारेमांवाक्यंपुनरथाब्र
वीत् ॥ ५२ ॥ मुग्धेनेदंमहत्कर्मरामचंद्रस्यभामिनी ॥ दशाननवधादीनिसमुद्रदमनानिच ॥ ५३ ॥ लीलयायोवनिंप्राप्तोब्रह्मादिप्रार्थितोमहान् ॥ करो
तिसच्चरित्राणिमहापापहराणिच ॥ ५४ ॥ माजानीहि[1]नरंरामंकौसल्यानंददायकम् ॥ सृजत्यवतिहंत्येतद्विश्वंलीलात्तमानुषः ॥ ५५ ॥ धन्यावयंयेरामस्य
पश्यामोमुखपंकजम् ॥ ब्रह्मादिसुरदुर्दर्शंमहत्पुण्यकृतोवयम् ॥ ५६ ॥ अशृणोद्रामचंद्रस्यचरित्रंश्रुतिसौख्यदम् ॥ इत्यादिवाक्यंशुश्रावचारोद्वारिस्थ

---

[1] मार्जारः—इ० पा० ।

तोमुहुः ॥ ५७ ॥ अन्योह्यन्यंगृहंगत्वातस्थौश्रोतुंहरेर्यशः ॥ तत्रापिरामभद्रस्ययशःशुश्रावशोभनम् ॥ ५८ ॥ खेलंतीस्वामिनासार्धंद्यूतेनसुमनोहरा ॥
उवाचवाक्यंमधुरंनर्तयंतविकंकणे ॥ ५९ ॥ जितंमयाकांतजवेनसर्वंकेरिष्यसित्वंकिमुहारिमानसः ॥ इत्यादिवाक्यंपरिहासपूर्वकंकृत्वास्वकांतंपरिषस्व
जेमुदा ॥ ६० ॥ उवाचकांतश्चार्वंगिजितमेवसुशोभने ॥ रामंमेस्मरतोनित्यंनकुत्रापिपराजयः ॥ ६१ ॥ इदानींत्वांतुजेष्यामिरामंस्मृत्वामनोहरम् ॥ दे
वायथापुरास्मृत्वादितिजानजयन्क्षणात् ॥ ६२ ॥ एवमुक्त्वापाशकानांपरिवर्तनमाकरोत् ॥ तावज्जयंप्रपेदेसौहर्षितोवाक्यमब्रवीत् ॥ ६३ ॥
ममप्रोक्तमृतंजातंजितात्वंनवयौवना ॥ रामस्मारीकदाप्येवनभवेद्रिपुतोभयी ॥ ६४ ॥ इत्येवंतौवदंतौचपरस्परमथोत्सुकौ ॥ परिरभ्यदृढंप्रे
म्णाततश्चारोगतोगृहम् ॥ ६५ ॥ एवंपंचमहाचाराराज्ञःसंश्रुत्यवैयशः ॥ परस्परंप्रशंसंतोगेहंस्वंस्वंययुर्मुदा ॥ ६६ ॥ एकःषष्ठश्चरःकारुगे
हानालोक्यतत्रह ॥ जगामश्रोतुकामोसौयशोराज्ञोमहीपतेः ॥ ६७ ॥ रजकःक्रोधसंस्पृष्टोभार्यामन्यगृहोषिताम् ॥ पदासंताडयामासधिक्कुर्वंश्छो
णनेत्रवान् ॥ ६८ ॥ गच्छत्वंमद्गृहात्तस्यगेहंयत्रोषितादिनम् ॥ नाहंगृह्णामिभवतींदुष्टांवचनलंघिनीम् ॥ ६९ ॥ तदास्यमाताप्रोवाच
मात्यजैनांगृहागताम् ॥ अपराधेनरहितांदुष्टकर्मविवर्जिताम् ॥ ७० ॥ मातरंप्रत्युवाचाथरजकःक्रोधसंयुतः ॥ नाहंरामइवप्रेष्ठांगृह्णा
म्यन्यगृहोषिताम् ॥ ७१ ॥ सराजायत्करोत्येवतत्सर्वंनीतिमद्भवेत् ॥ अहंगृह्णामिनोभार्यांपरवेश्मानिसंस्थिताम् ॥ ७२ ॥ पुनः
पुनरुवाचेदंनाहंरामोमहीश्वरः ॥ यःपरस्यगृहेसंस्थांजानकींवैररक्षसः ॥ ७३ ॥ इतिवाक्यंसमाश्रुत्यचारःक्रोधपरिप्लुतः ॥ खड्गंगृहीत्वास्वकरे
तंहंतुंविदधेमनः ॥ ७४ ॥ सरामोक्तंचसस्मारनवध्यःकोपिमेजनः ॥ इतिज्ञात्वासरोषंतुसंजहारमहामनाः ॥ ७५ ॥ तदाश्रुत्वासुदुःखार्तःपंचचारायतः
स्थिताः ॥ ततोगतःप्रकुपितोनिःश्वसन्मुहुरुच्छ्वसन् ॥ ७६ ॥ तेवैपरस्परंतत्रमिलितास्तुसमब्रुवन् ॥ स्वश्रुतंरामचरितंसर्वलोकैकपूजितम् ॥ ७७ ॥
तेतद्भाषितमाकर्ण्यपरस्परममंत्रयन् ॥ नवाच्यंरघुनाथायावाच्यंदुष्टजनोदितम् ॥ ७८ ॥ इतिसंमंत्र्यतेगेहंगत्वासुषुपुरुत्सुकाः॥ प्राताराज्ञेप्रशंसामइतिबु
द्ध्याव्यवस्थिताः ॥ ७९ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेचारनिरीक्षणंनामपंचपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५५ ॥ छ ॥
॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ प्रातर्नित्यंविधायासौब्राह्मणान्वेदवित्तमान् ॥ हिरण्यदानैःसंतर्प्यविधिवत्संसदंययौ ॥ १ ॥ लोकाःसर्वेनमस्कर्तुंरघुनाथं
महीपतिम् ॥ पुत्रवत्स्वप्रजाःसर्वाःपालयंतंययुःसभाम् ॥ २ ॥ लक्ष्मणेनातपत्रंतुधृतंमूर्धनिभूपतेः ॥ तदाभरतशत्रुघ्नौचामरद्वंद्वधारिणौ ॥ ३ ॥ वसिष्ठप्र

---

१ धनं त्वदीयं ग्लहरूपितं यत्-इ० पा० ।

मुखास्तत्रमुनयःपर्युपासत ॥ सुमंत्रप्रमुखास्तत्रमंत्रिणो[1]न्यायकर्तृकाः ॥ ४ ॥ एवंप्रवृत्तेसमयेषट्चारास्तेस्वलंकृताः ॥ समाजग्मुर्नरपतिंनमस्कर्तुंस
भास्थितम् ॥ ५ ॥ तान्वक्तुकामान्संवीक्ष्यचारान्नृपतिसत्तमः ॥ सभायामंतरावेश्मरहःप्राविशदुत्सुकः ॥ ६ ॥ एकांतेतांश्चरान्सर्वान्पप्रच्छसुमति
र्नृपः ॥ कथयंतुचरामह्यंयथातथ्यमरिंदमाः ॥७॥ लोकाननुवंतिमांकीदृग्भार्यायाममकीदृशम् ॥ मंत्रिणांकीदृशंलोकावदंतिचरितंकथम् ॥ ८ ॥ इतिवा
क्यंसमाकर्ण्यचारारामममथाब्रुवन् ॥ मेघगंभीरयावाचापृच्छंतंरघुनायकम् ॥ ९ ॥ ॥ चाराऊचुः ॥ ॥ नाथकीर्तिर्जनान्सर्वान्पावयत्यधुनाभुवि ॥
गृहेगृहेश्रुतास्माभिःपुरुषैःस्त्रीभिरीडिता ॥१०॥ विवस्वतोमहान्वंशोभवतापरमेष्ठिना ॥ अलंकर्तुंगतंभूमौकीर्तिर्विस्तारितावहुः ॥११॥अनेकेसगराद्याश्च
[2]कीर्तिमंतोमहाबलाः ॥ अभवंस्तादृशीकीर्तिस्तेषांनाभूद्यथातव ॥ १२ ॥ त्वयानाथेनसकलाःकृतार्थाश्चप्रजाःकृताः ॥ यासांनाकालमरणंनचरोगाद्युपद्रु
तिः ॥१३ ॥ यादृशश्चंद्रमालोकेयादृशीजाह्नवीसरित् ॥ तादृक्तवचसत्कीर्तिःप्रकाशयतिभूतलम् ॥१४॥ ब्रह्मादिकाभवत्कीर्तिमाकर्ण्यत्रपिताभृशम् ॥
नाथसर्वत्रतेकीर्तिःपावयत्यधुनाजनान् ॥ १५ ॥ वयंधन्यतमाःसर्वेयेचारास्तवभूपते ॥ क्षणेक्षणेतवमुखंलोकयाममनोहरम् ॥ १६ ॥ इत्यादि
वाक्यंचाराणांपंचानांवीक्ष्यराघवः ॥ षष्ठंपप्रच्छचारंतंविलक्षणमुखांकितम् ॥ १७ ॥ ॥ रामउवाच ॥ ॥ सत्यंवदमहाबुद्धेयच्छ्रुतंलोकसंक
रे ॥ तादृक्प्रशंसमेसर्वमन्यथापातकादिकृत् ॥ १८ ॥ पुनःपुनश्चतंरामःपप्रच्छाशुसविस्तरम् । तथापिनब्रवीत्येवरामंलौकिकभा
षितम् ॥ १९ ॥ तदारामःप्रत्यवोचच्चारंमुखविलक्षितम् ॥ शपामित्वांतुसत्येनशंससर्वंयथातथम् ॥ २० ॥ तदारामंप्रत्युवाचचारोवाक्यं
शनैःशनैः ॥ अकथ्यमपितेवाच्यंवाक्यंकारुजनोदितम् ॥ २१ ॥ ॥ चारउवाच ॥ ॥ स्वामिन्सर्वत्रतेकीर्तिर्देशाननवधादिका ॥ अन्यत्रराक्षसगृहे
स्थितायास्तेस्त्रियाअहो ॥ २२ ॥ कारुरेकस्तुरजकोनिशीथेमहिलांस्वकाम् ॥ अन्यगेहोषितांदृष्ट्वाधिक्कुर्वन्समताडयत् ॥ २३ ॥ तन्माता
प्रत्युवाचेमांकथंताडयसेऽनघाम् ॥ गृहाणमाकृथानिंदांस्त्रियंमद्वाक्यमाचर ॥ २४ ॥ तदावोचत्सरजकोनाहंरामोमहीपतिः ॥यद्राक्षसगृहे
ध्युष्टांसीतामंगीचकारसः ॥ २५ ॥ सर्वंराज्ञःकृतंकर्मनीतिमद्भवतिप्रभो ॥ अन्येषांपुण्यकर्तॄणामपिकृत्यमनीतिमत् ॥ २६ ॥ पुनःपुनरुवा
चासौनाहंरामोमहीपतिः ॥ चुक्रुधेसमयेराजन्मयावाक्यंतवस्मृतम् ॥ २७ ॥ तदानींशिरआच्छिद्यपातयामिमहीतले ॥ कृतःपुनर्विचारोमेकरामोरज
कःक्वनु ॥ २८ ॥ अयंदुष्टोनृतंवक्तिनहीदंतथ्यमुच्यते ॥ आज्ञापयसिचेद्रामसांप्रतंमारयामितम् ॥ २९ ॥ अवाच्यमपितेप्रोक्तंत्वदाग्रहतउन्नयम् ॥

---

[1] न्यायवृत्तकाः—इ० पा० ।   [2] कृतार्थाः पूर्वजा नृप—इ०, भरतप्रमुखान्नृपाः—इ० च पा० ।

राजाप्रमाणमत्रेदंविचारयतुसंगतम् ॥ ३० ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यमहावज्रानिभाक्षरम् ॥ निःश्वसन्मुहुरुच्छ्वासमाचरन्मूर्च्छितोप
तत् ॥ ३१ ॥ तंमूर्च्छितंनृपंदृष्ट्वाचारादुःखसमन्विताः ॥ वीजयामासुर्वासोग्रैर्दुःखापनयहेतवे ॥ ३२ ॥ सलब्धसंज्ञोनृपतिर्मुहूर्तेनजगादतान् ॥ गच्छंतु
भरतंशीघ्रंप्रेषयंतुचमांप्रति ॥ ३३ ॥ तेदुःखिताश्चरास्तूर्णंभरतस्यगृहंगताः ॥ कथयामासूरामस्यसंदेशंनयहारकाः ॥ ३४ ॥ भरतोरामसंदेशंश्रु
त्वाधीमान्ययौसदः ॥ रामंप्रतिरहःसंस्थंश्रुत्वातंत्वरयायुतः ॥ ३५ ॥ आगत्यतंप्रतीहारंप्रत्युवाचमहामनाः ॥ कुत्रास्तेरामभद्रोऽसौममभ्राताकृपा
निधिः ॥ ३६ ॥ तन्निर्दिष्टंगृहंवीरोययौरत्नमनोहरम् ॥ रामंविलोक्यविक्रांतंभयमापसमानसे ॥ ३७ ॥ किंवासौकुपितोरामःकिंवादुःखमिदंविभोः ॥ तदा
प्रोवाचनृपतिंनिःश्वसंतंमुहुर्मुहुः ॥ ३८ ॥ स्वामिन्सुखसमाराध्यंवक्त्रंतेकथमानतम् ॥ अश्रुभिर्लक्ष्यतेराहुग्रस्तदेहःशशीवते ॥ ३९ ॥ सर्वमेकारणंत
थ्यंब्रूहिमांकिंकरोमिते ॥ त्यजदुःखंमहाराजकथंदुःखस्यभाजनम् ॥ ४० ॥ एवंभ्रात्राप्रोच्यमानोगद्गदस्वरयागिरा ॥ प्रोवाचभ्रातरंवीरोरामचंद्रश्चधा
र्मिकः ॥ ४१ ॥ शृणुभ्रातर्वचोमह्यंममदुःखस्यकारणम् ॥ तन्मार्जनंकुरुष्वाद्यभ्रातःभ्रातर्महामते ॥ ४२ ॥ वंशेवैवस्वतेराजानकश्चिदयशःक्षतः ॥ म
त्कीर्तिरद्यकलुषागंगायमुनयागता ॥ ४३ ॥ येषांयशोनृणांभूमौतेषामेवसुजीवितम् ॥ अपकीर्तिक्षतानांतुजीवितंमृतकैःसमम् ॥ ४४ ॥ येषांयशोभवे
द्भूमौतेषांलोकाःसनातनाः ॥ अपकीर्त्युरगीदष्टास्तेषांभूयादधोगतिः ॥ ४५ ॥ अद्यमेकलुषाकीर्तिःस्वर्धुनीलोकविश्रुता ॥ तच्छृणुष्ववचोमेद्यरजकेन
यथोदितम् ॥ ४६ ॥ अस्मिन्पुरेद्यरजकउक्तवाञ्जानकीभवम् ॥ किंचिद्वाच्यंततोभ्रातःकिंकरोमिमहीतले ॥ ४७ ॥ किमात्मानंजहाम्यद्यकिमेनांजा
नकींस्त्रियम् ॥ उभयोःकिंमयाकार्यंतत्तथ्यंब्रूहिमेभवान् ॥ ४८ ॥ इत्युक्त्वानिर्गलद्बाष्पोवेपथुक्षुभितांगकः ॥ पपातभूमौविरजोधार्मिकाणांशिरो
मणिः ॥ ४९ ॥ भ्रातरंपतितंदृष्ट्वाभरतोःदुःखसंयुतः ॥ संवीक्ष्यशनकैरामंप्राप्तसंज्ञंचकारसः ॥ ५० ॥ संज्ञांप्राप्तंतुसंवीक्ष्यरामचंद्रंसुदुःखितम् ॥ उवाच
दुःखनाशायवाक्यंतुसुमनोहरम् ॥ ५१ ॥ कोऽयंवैरजकःकिंतुवाच्यंवाक्यंयथाब्रवीत् ॥ जिह्वाच्छेदंकरिष्यामिजानकीवाच्यकारिणः ॥ ५२ ॥ तदारामो
ब्रवीद्वाक्यंरजकस्यमुखोद्गतम् ॥ श्रुतंचारेणतत्सर्वंभरतायमहात्मने ॥ ५३ ॥ तच्छ्रुत्वाभरतःप्राहभ्रातरंदुःखशोकिनम् ॥ जानकीवह्निशुद्धाभूल्लंकायां
वीरपूजिता ॥ ५४ ॥ ब्रह्माब्रवीदियंशुद्धापितादशरथस्तव ॥ कथंसारजकोक्तित्वाद्धातव्यालोकपूजिता ॥ ५५ ॥ ब्रह्मादिसंस्तुताकीर्तिस्तवलोका
न्पुनातिहि॥साकथंरजकोक्त्यावैकलुषाद्यभविष्यति ॥५६॥ तस्मात्त्यजमहादुःखंसीतावाच्यसमुद्भवम् ॥ कुरुराज्यंतयासार्धमंतर्वत्न्यासुभाग्यया ॥५७॥

---

१ मुदा इ० पा० । २ मध्यमःपुरुष आर्षः—ब्रवीत्विति पाठो बोध्यः ।

त्वंकथंस्वशरीरंतुहातुमिच्छसिशोभनम् ॥वयंहताःस्मसर्वेऽद्यत्वांविनादुःखनाशकम् ॥५८॥ क्षणंसीतानजीवेतत्वांविनासुमहोदया ॥ तस्मात्पतिव्रतासा
कंभुनकुविपुलांश्रियम् ॥ ५९ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यभरतस्यचधार्मिकः ॥ पुनरेवजगादेमंवाक्यंवाक्यविदांवरः ॥६० ॥ यत्त्वंकथयसिभ्रातस्तत्सर्वंधर्म
संयुतम्॥परंयद्वच्म्यहंवाक्यंतत्कुरुष्वममाज्ञया॥६१॥जानाम्येनांवह्निशुद्धांपवित्रांलोकपूजिताम् ॥ लोकापवादाद्भीतोहंत्यजामिस्वांतुजानकीम् ॥६२॥
तस्मात्करेशितंधृत्वाकरवालंसुदारुणम् ॥ शिरश्छिंध्यथवाजायांजानकींमुंचवैवने ॥ ६३ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यरामस्यभरतोपतत् ॥ मूर्च्छितःसन्क्षि
तौदेहेकंपयुक्तःसबाष्पकः ॥ ६४ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेभरतवाक्यंनामषट्पंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५६ ॥
॥ वात्स्यायनउवाच ॥ ॥ जगत्पवित्रसत्कीर्तिजानक्यावाच्यवाचनम् ॥ कथंसमकरोत्स्वामी[1]तन्मेकथयसुव्रत ॥ १ ॥ यथामेमनसःसौख्यंभविष्यति
सुशोभनम् ॥ तथाकुरुष्वशेषाद्यत्वन्मुखान्निःसृतामृतम् ॥ पिबतस्तृप्तिरेवस्याद्ययासंसृतिकृंतनम् ॥ २ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ मिथिलायांमहापुर्यांज
नकोनामभूपतिः ॥ तस्यांकरोतिसद्राज्यंधर्मेणाराधयन्प्रजाः ॥ ३ ॥ तस्यसंकर्षतोभूमिंसीतयादीर्घमुख्यया ॥ सीरध्वजस्यनिरगात्कुमारी[2]ह्यतिसुंदरी ॥
॥४॥तदात्यंतंमुदंप्राप्तःसीरकेतुर्महीपतिः ॥ सीतानामाकरोत्तस्यामोहिन्याजगतःश्रियः ॥ ५ ॥ सैकदोद्यानविपिनेखेलंतीसुमनोहरा ॥ अपश्यत्स्वमनः
कांतंशुकशुक्योर्युगंवदत् ॥ ६ ॥ अत्यंतंहर्षमापन्नमत्यंतंकामलोलुपम् ॥ परस्परंभाषमाणंस्नेहेनशुभयागिरा ॥ ७ ॥ रममाणंतदायुग्मंनभसिक्षिप्र
वेगतः ॥ समुत्पतन्नगोपस्थेस्थितंशब्दं[3]चकारतत् ॥ ८ ॥ रामोमहीपतिर्भूमौभविष्यतिमनोहरः ॥ तस्यसीतेतिनाम्नातुभविष्यतिमहेलिका ॥ ९ ॥ स
तयासहवर्षाणांसहस्राण्येकयुग्दश ॥ राज्यंकरिष्यतेधीमान्कर्षन्भूमिपतीन्बली ॥ १० ॥ धन्यासाजानकीदेवीधन्योसौरामसंज्ञितः ॥ यौपरस्परमाप
न्नौपृथिव्यांरंस्यतोमुदा ॥ ११ ॥ इतिसंभाष्यमाणंतुशुकयुग्मंतुमैथिली ॥ ज्ञात्वेदंदेवतायुग्मंवाणींतस्यविलोक्यच ॥ १२ ॥ मदीयास्तुकथारम्याः
कुरुतेशुकयोर्युगम् ॥ एतद्गृहीत्वापृच्छामिसर्ववाक्यंगतार्थकम् ॥ १३ ॥ एवंविचार्यसास्वीयाःसखीःप्रतिजगादह ॥ गृह्णंतुशनकैरेतत्पक्षियुग्मं
मनोहरम् ॥ १४ ॥ सख्यस्तास्तद्गिरिंगत्वागृह्णन्पक्षियुगंवरम् ॥ निवेदयामासुरिदंस्वसख्याःप्रियकाम्यया ॥ १५ ॥ बहुधाविविधाञ्छब्दान्कुर्वद्वीक्ष्यम
नोहरम् ॥ आश्वासयामासतदापप्रच्छतदिदंवचः ॥ १६ ॥ ॥ सीतोवाच ॥ ॥ माभैषातांयुवांरम्यौकौवांकुत्रसमागतौ ॥ कोरामःकाचसासीता[4]तज्ज्ञानं
तुकुतःस्मृतम् ॥ १७ ॥ तत्सर्वंशंसतंक्षिप्रंमत्तोवांव्येतुयद्भयम् ॥ इतिपृष्टंतयापक्षियुगंसर्वमशंसत ॥ १८ ॥ ॥ पक्षियुग्ममुवाच ॥ ॥ वाल्मीकिरास्ते

---

[1] स्वामिन्–इ० पा० । [2] रतिसुंदरी–इ० पा० । [3] तद्गानम्–इ० पा० । [4] यतस्ते शब्दकौशलम्–इ० मत्तो नो भवतोर्भयम्–इ० पा० ।

सुमहानृषिर्धर्मविदुत्तमः ॥ आवांतदाश्रमस्थानेसर्वदासुमनोहरे ॥ १९ ॥ सशिष्यान्मापयामासभाविरामायणंमुनिः ॥ प्रत्यहंतत्पदस्मारीसर्वभूतहितेर
तः ॥ २० ॥ तदावाभ्यांश्रुतंसर्वंभाविरामायणंमहत् ॥ मुहुर्मुहुर्गीयमानमायातंपरिपाठतः ॥ २१ ॥ शृण्वावांतेऽभिधास्यावोयोरामोयाचजानकी ॥
यद्यद्भविष्यतेतस्यारामेणक्रीडितात्मना ॥ २२ ॥ ऋष्यशृंगकृतेष्ट्यांचचतुर्धात्वंगतोहरिः ॥ प्रादुर्भविष्यतिश्रीमान्सुरस्त्रीगीतसत्कथः ॥ २३॥ सकौशि
केनमिथिलांप्राप्स्यतेभ्रातृसंयुतः ॥ धनुष्पाणिस्तदादृष्ट्वादुर्ग्राह्यमन्यभूभुजाम् ॥ २४ ॥ धनुर्भंक्त्वाजनकजांप्राप्स्यतेसुमनोहराम् ॥ तयास
हमहद्राज्यंकरिष्यतिश्रुतंवरे ॥ २५ ॥ एतदन्यच्चतत्रस्थैःश्रुतमस्माभिरुद्धृतैः ॥ कथितंतवचार्वंगिमुंचावांगंतुकामुकौ ॥ २६ ॥ इति
वाक्यंतयोर्धृत्वाश्रोत्रयोःसुमनोहरम् ॥ पुनरेवजगादेदंवाक्यंपक्षियुगंप्रति ॥ २७ ॥ सरामःकुत्रवर्तेतकस्यपुत्रःकथंतुताम् ॥ परिग्रहीष्य
तिवरःकीदृग्रूपधरोनरः ॥ २८ ॥ मयापृष्टमिदंसर्वंकथयंतुयथातथम् ॥ पश्चात्सर्वंकरिष्यामिप्रियंयुष्मन्मनोहरम् ॥ २९ ॥ तच्छ्रुत्वा
तांतुकामेनपीडितांवीक्ष्यसाशुकी ॥ जानकींहृदयेज्ञात्वापपाठपुरतस्ततः ॥ ३० ॥ सूर्यवंशध्वजोधीमान्राजापंक्तिरथोबली ॥ यंदेवाःश्रित्यसर्वारीन्वि
जेष्यंतिचसर्वशः ॥ ३१ ॥ तस्यभार्यात्रयंभाविशक्रमोहनरूपधृक् ॥ तस्मिन्नपत्यचातुष्कंभविष्यतिबलोन्नतम् ॥ ३२ ॥ सर्वेषामग्रजोरामोभरतस्त
दनुस्मृतः ॥ लक्ष्मणस्तदनुश्रीमाञ्छत्रुघ्नःसर्वतोबली ॥ ३३ ॥ रघुनाथइतिख्यातिंगमिष्यतिमहामनाः ॥ तेषामनंतनामानिरामस्यबलिनःसखि ॥ ३४ ॥
पद्मकोशइवशोभनंमुखंपंकजाभनयनेसुदीर्घके ॥ उन्नतापृथुमनोहरानसावल्गुसंगतमनोहरेभ्रुवौ ॥ ३५ ॥ जानुलंबितमनोहरौभुजौकंबु[2]शोभिगलको
तिह्रस्वकः ॥ सत्कपाटतलविस्तृताश्रिकंवक्षएतदमलंसलक्ष्मकम् ॥ ३६ ॥ शोभनोरुकटिशोभयायुतंजानुयुग्मममलंस्वसेवितम् ॥ पादपद्ममखिलै
र्निजैःसदासेवितंरघुपतिंसुशोभनम् ॥ ३७ ॥ एतद्रूपधरोरामोमयाकिंतुसवर्ण्यते ॥ शताननोपिनोयातिपक्षिणःकिमुमादृशाः ॥ ३८ ॥ यद्रूपंवी
क्ष्यललितामनोहरवपुर्धरा ॥ लक्ष्मीर्मुमोहभुविकावर्ततेयानमोहति ॥ ३९ ॥ महाबलोमहावीर्योमहामोहनरूपधृक् ॥ किंवर्णयामिश्रीरामंसर्वैश्वर्यगुणा
न्वितम् ॥ ४० ॥ धन्यासाजानकीदेवीमहामोहनरूपधृक् ॥ रंस्यतेयेनसहितावर्षाणामयुतंमुदा ॥ ४१ ॥ त्वंकासिकिंतुनामासिबतसुंदरियत्तुमाम् ॥
परिपृच्छसिवैदग्ध्याद्रामकीर्तनमादरात् ॥ ४२ ॥ एतद्वाक्यंसमाकर्ण्यजानकीपक्षिणोर्युगम् ॥ उवाचजन्मललितंशंसंतीस्वस्यमोहनम् ॥ ४३ ॥ यात्व
याजानकीप्रोक्तासाहंजनकपुत्रिका ॥ सरामोमांयदाभ्येत्यप्राप्स्यतेसुमनोहरः ॥ ४४ ॥ तदावांमोचयाम्यद्धानान्यथावाक्यलोभिता ॥ [3]लीलयामिसुखे

---

[1] वरः—इ०पा० । [2] कंबुशोभिगलक्रोडह्रस्वकः—इ० पा० । [3] लीलया च सुखेनास्ताम्—इ० पा० ।

नास्तांमद्गेहेमधुराक्षरौ ॥ ४५ ॥ इत्युक्तंतत्समाकर्ण्यवेपेतुर्भयतांगतौ ॥ परस्परंप्रक्षुभितौजानकीमित्यवोचताम् ॥ ४६ ॥ वयंवैपक्षिणःसाध्विवनस्था
वृक्षगोचराः ॥ परिभ्रमामसर्वत्रनोसुखंनोभवेद्गृहे ॥४७॥ अंतर्वत्नीस्वकेस्थानेगत्वासंसूयपुत्रकान् ॥ त्वत्स्थानमागमिष्यामिसत्यमेह्युदितंवचः॥ ४८ ॥
एवंप्रोक्तातयासातुनमुमोचशुकींस्वयम् ॥ तदापतिस्तांप्रोवाचविनीतवदनुत्सुकः ॥ ४९ ॥ सीतेमुंचकथंभार्यारक्षसेमेमनोहरीम् ॥ आवांगच्छावविपि
नेविचरावःसुखंवने ॥ ५० ॥ अंतर्वत्नीतुवर्तेतभार्याममममनोरमा ॥ तस्याःप्रसूतिंकृत्वात्वामागमिष्यामिशोभने ॥ ५१ ॥ इत्युक्तानिजगादेमंसुखंगच्छ
महामते ॥ एतांरक्षामिसुखिनींमत्पार्श्वेंप्रियकारिणीम् ॥५२॥ इत्युक्तोदुःखितःपक्षीतामूचेकरुणान्वितः ॥ योगिभिःप्रोच्यतेयद्वैतद्वचस्तथ्यमेवाहि॥५३॥
नवक्तव्यंनवक्तव्यंमौनमाश्रित्यतिष्ठताम् ॥ नोचेत्सवाक्यदोषेणप्राप्नोत्यालानमुन्मदः ॥ ५४ ॥ वयंचेदत्रवाक्यंनाकरिष्यामनगोपरि ॥ बंधनंकथमावां
स्यात्तस्मान्मौनंसमाचरेत् ॥ ५५ ॥ इत्युक्त्वातांप्रत्युवाचनाहंजीवामिसुंदरि ॥ एतयाभार्ययासीतेतस्मान्मुंचमनोहरे ॥ ५६ ॥ अनेकविधवाक्यैःसा
बोधितानामुचत्तदा ॥ कुपितादुःखिताभार्याशशापजनकात्मजाम् ॥ ५७ ॥ यथात्वंपतिनासार्धंवियोजयसिमामितः ॥ तथात्वमपिरामेणवियुक्ताभव
गर्भिणी ॥५८॥ इत्युक्तवत्यांतस्यांतुदुःखितायांपुनःपुनः ॥ प्राणानिरगमन्दुःखात्पतिदुःखेनपूरितात् ॥ ५९ ॥ रामंरामंस्मरंत्याश्चवदंत्याश्चपुनःपुनः ॥
विमानमागतंसुष्टुपाक्षिणीस्वर्गतावभौ ॥ ६० ॥ तस्यांमृतायांदुःखार्तोभर्तातस्याःसपक्षिराट् ॥ परमंक्रोधमापन्नोजाह्नव्यांदुःखितोपतत् ॥ ६१ ॥
तथाभवामिरामस्यनगरेजनपूरिते ॥ मद्वाक्यादियमुद्विग्नावियोगेनसुदुःखिता ॥ ६२ ॥ इत्युक्त्वासपपातोदेजाह्नव्याभ्रमशोभिते ॥ दुःखितःकुपि
तोभीतस्तद्वियोगेनकंपितः ॥ ६३ ॥ क्रुद्धत्वाद्दुःखितत्वाच्चसीतायाअपमाननात् ॥ अंत्यजत्वंपरंप्राप्तोरजकःक्रोधनाभिधः ॥ ६४ ॥ यःक्रोधाच्चस्व
कान्प्राणान्महतांदुष्टमाचरन् ॥ संत्यजेत्समृतोयातिअंत्यजत्वंद्विजोत्तमः ॥ ६५ ॥ तज्जातंरजकोत्त्यासौनिंदिताचवियोगिता ॥ रजकस्यचशापे
नवियुक्तासावनंगता ॥ ६६ ॥ एतत्तेकथितंविप्रयत्तेपृष्टंविदेहजाम् ॥ पुनरत्रपरंवृत्तंशृणुष्वानिगदामितत् ॥ ६७ ॥ ॥ इतिश्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशे
षवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेरजकप्राग्जन्मकथनंनामसप्तपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५७ ॥ छ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ भरतंमूर्च्छितंदृष्ट्वारघुनाथः
सुदुःखितः ॥ प्रतीहारमुवाचेदंशत्रुघ्नंप्रापयाशुमाम् ॥ १ ॥ तद्वाक्यंप्रोक्तमाकर्ण्यक्षणाच्छत्रुघ्नमानयत् ॥ यत्ररामोनिजभ्राताभरतेनसहास्थितः ॥ २ ॥
भरतंमूर्च्छितंदृष्ट्वारघुनाथंचदुःखितम् ॥ प्रणम्यदुःखितोऽवोचत्किमिदंदारुणंमहत् ॥ ३ ॥ तदारामोंत्यजप्रोक्तंवाक्यंलोकविगर्हितम् ॥ तंप्रत्युवाचरामो

---

१ मधुरदकौ—इ० पा० । २ पाक्षिणौ—इ० पा० । ३ शिशुः—इ० पा० । ४ विनेति शेषः । ५ शत्रुघ्नं कथयामास शोकदुःखेन दुःखितः—इ० पा० ।

सौशत्रुघ्नंपदसेवकम् ॥ ४ ॥ अधोमुखोदीनरवो[1]गद्गदाक्षरवेपथुः ॥ शृणुभ्रातर्वचोमेऽद्यकुरुतत्क्षिप्रमादरात् ॥ ५ ॥ यथास्याद्विमलाकीर्तिर्गंगेवपृथिवीं
गता ॥ सीतायावाच्यमतुलंलोकेश्रुत्वांत्यजोदितम् ॥ ६ ॥ हातुमिच्छामिदेहंस्वमेनांवाजानकींकिल ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यरामस्यकिलशत्रुहा ॥ ७ ॥
सवेपथुःपपातोर्व्यांदुःखितःपरदारणः ॥ संज्ञांप्राप्यमुहूर्तेनरघुनाथमवोचत ॥ ८ ॥ ॥ शत्रुघ्नउवाच ॥ ॥ किमेतदुच्यतेस्वामिञ्जानकींप्रतिदारुणम् ॥
पाखंडैर्दुष्टचित्तैश्चसर्वधर्मबहिष्कृतैः ॥ ९ ॥ निंदिताश्रुतिरग्राह्याभवतित्वग्र्यजन्मनाम् ॥ जाह्नवीसर्वलोकानांपापघ्नीदुरितापहा ॥ १० ॥ निस्पृष्टा
पापिभिःपुंभिःसास्पर्शैर्नार्हितासताम् ॥ सूर्योजगत्प्रकाशायसमुदेतिजगत्यहो ॥ ११ ॥ उलूकानांरुचिकरोनभवेत्तत्रकाक्षतिः ॥ तस्मात्त्वमेनांगृह्णी
ष्वमात्यजानिंदितांस्त्रियम् ॥ १२ ॥ श्रीरामभद्रकृपयाकुरुष्ववचनंमम ॥ एतच्छ्रुत्वावचस्तस्यशत्रुघ्नस्यमहात्मनः ॥ १३ ॥ पुनःपुनर्जगादेदंयदुक्तंभरतं
प्रति ॥ तन्निशम्यवचोभ्रातुर्दुःखपूरपरिप्लुतः ॥ १४ ॥ पपातमूर्च्छितोभूमौछिन्नमूलइवद्रुमः ॥ भ्रातरंपतितंवीक्ष्यशत्रुघ्नंदुःखितोभृशम् ॥ १५ ॥ प्रतीहार
मुवाचेदंलक्ष्मणंत्वानयांतिकम् ॥ सलक्ष्मणगृहंगत्वान्यवेदयदिदंवचः ॥ १६ ॥ ॥ प्रतीहारउवाच ॥ ॥ स्वामिन्रामोभवंतंतुसमाह्वयतिवेगतः ॥
सतच्छ्रुत्वासमाह्वानंरामचंद्रेणवेगतः ॥१७॥ जगामतरसातत्रयत्रसभ्रातृकोऽनघः ॥ भरतंमूर्च्छितंदृष्ट्वाशत्रुघ्नमपिमूर्च्छितम् ॥१८॥ श्रीरामचंद्रंदुःखार्तंदुः
खितोवाक्यमब्रवीत् ॥ किमेतद्दारुणंराजन्दृश्यतेमूर्च्छनादिकम् ॥१९॥ तदाशुशंसमांसर्वंकारणंमुख्यतोनघ ॥ एवंवदंतंनृपतिर्वृत्तांतंसर्वमादितः ॥२०॥
शशंसलक्ष्मणंक्षिप्रंदुःखपूरपरिप्लुतम् ॥ लक्ष्मणस्तद्वचःश्रुत्वासीतायास्त्यागसंभवम् ॥ २१ ॥ निःश्वसन्मुहुरुच्छ्वासंस्तब्धगात्रइवाभवत् ॥ भ्रातरं
स्तब्धगात्रंचकंपमानंमुहुर्मुहुः ॥ २२ ॥ नकिंचनवदन्तंतंवीक्ष्यशोकार्दितोब्रवीत् ॥ किंकरिष्याम्यहंभूमौस्थित्वादुर्यशसांकितः ॥ २३ ॥ त्यजामीदंवपुः
श्रीमँल्लोकभीत्याचशोकवान् ॥ सर्वदाभ्रातरोमह्यंमद्वाक्यकरणोत्सुकाः ॥ २४ ॥ इदानींतेपिदैवेनप्रतिकूलवचःकराः ॥ कुत्रगच्छामिकंयामिहसिष्यं
तिनृपाभुवि ॥ २५ ॥ दुर्यशोलांछितंमांवैकुष्ठिनंरूपवन्नराः ॥ मनोर्वंशेपुराभूपाजाताजातागुणाधिकाः ॥ २६ ॥ इदानींमयिजातेतुविपरीतंबभूवतत् ॥
इतिसंभाषमाणंतंरामभद्रंसमीक्ष्यसः ॥२७॥ संस्तभ्याश्रूणिविपुलान्युवाचविकलस्वरः ॥ स्वामिन्विषादंमाकार्षीःकथंतवमतिर्हता ॥२८॥ सीतामनिंदितां
कोनुत्यजतिश्रुतवान्भवान् ॥ आकारयामिरजकंपरिपृच्छामितंप्रति ॥ २९ ॥ कथंत्वयानिंदितासाजानकीयोषितांवरा ॥ तवदेशेबलात्कश्चिद्बाध्य
तेनजनोल्पकः ॥ ३० ॥ तस्मात्तस्ययथास्वांतेप्रतीतिःस्यात्तथाचर ॥ किमर्थंत्यज्यतेभीरुःपतिव्रतपरायणा ॥ ३१ ॥ मनसावचसानान्यंजानातिज

---

[1] गद्गदस्वरवेपथुः—इ० पा० ।

नकात्मजा ॥ तस्मादेनांगृहाणत्वमेतांमात्यजजानकीम् ॥ ३२ ॥ ममोपरिकृपांकृत्वामदुक्तंसंश्रेयाशुतत् ॥ एवंवदंतंप्रत्यूचेरामःशोकेनकर्षितः ॥ ३३॥
लक्ष्मणंधर्मवाक्येनबोधयंस्त्यजनोद्यमः ॥ ३४ ॥ ॥ रामउवाच ॥ ॥ कथंतुमांब्रवीषित्वंमात्यजैनामनिंदिताम् ॥ लोकापवादात्त्यक्ष्येहंजानन्नपि
विपापिनीम् ॥ ३५ ॥ स्वयशःकारणेऽहंस्वंदेहंत्यक्ष्याम्यशोभनम् ॥ त्वामपिभ्रातरंत्यक्ष्येलोकवादाद्विगर्हितम् ॥ ३६ ॥ किमुतान्येगृहाःपुत्रामित्रा
णिवसुशोभनम् ॥ स्वयशःकारणेसर्वंत्यजामिकिमुमैथिलीम् ॥ ३७ ॥ नतथामेप्रियोभ्रातानकलत्रंनबांधवाः ॥ यथामेविमलाकीर्तिर्वल्लभालोकवि
श्रुतां ॥ ३८ ॥ इदानींरजकोनैव[2]प्रष्टव्योभवतिध्रुवम् ॥ कालेनसर्वंभवितालोकचित्तस्यरंजनम् ॥ ३९ ॥ आमयोयद्वदामस्तुनचिकित्स्योभवेत्क्षितौ ॥
सकालेनपरीपाकाद्भेषजादेवनश्यति ॥ ४० ॥ तथाकालेनसंभाविसांप्रतंमाविलंबय[3] ॥ त्यजैनांविपिनेसाध्वींमांवाखड्गेनघातय ॥ ४१ ॥ इत्युक्तंवाक्य
माकर्ण्यदुःखितोभूत्तदामहान् ॥ चिंतयामासचस्वांतेलक्ष्मणःशोककर्षितः ॥ ४२ ॥ पित्राज्ञप्तोजामदग्न्योमातरंचाप्यघातयत् ॥ गुरोराज्ञानैवलंघ्यायु
क्ताऽयुक्तापिसर्वथा ॥ ४३ ॥ तस्मादेनांत्यजाम्येवरामस्यप्रियकाम्यया ॥ इतिसंचिंत्यमनसिभ्रातरंप्रत्युवाचसः ॥ ४४ ॥ ॥ लक्ष्मणउवाच ॥ ॥
अकृत्यमपिकार्यंवैगुर्वाज्ञांनैवलंघयेत् ॥ तस्मात्कुर्वेभवद्वाक्यंयत्त्वंवदसिसुव्रत ॥ ४५ ॥ इत्येवंभाषमाणंतंलक्ष्मणंप्रत्युवाचसः ॥ साधुसाधुमहाप्राज्ञत्व
यामेतोषितंमनः ॥ ४६ ॥ अद्यैवरात्रौजानक्यादोहदस्तापसीक्षणे ॥ तन्मिषेणरथेस्थाप्यमोचयैनां[5]महावने ॥ ४७ ॥ इत्थंभाषितमाकर्ण्यविशुष्य
द्वदनोभितः ॥ रुदन्बाष्पकलांमुंचन्नगामस्वंनिवेशनम् ॥ ४८ ॥ सुमंत्रंतुसमाहूयवचनंतमथाब्रवीत् ॥ रथंमेकुरुसज्जंवैसदश्ववरभूषितम् ॥ ४९ ॥
सतद्वाक्यंसमाकर्ण्यरथमानीतवांस्तदा ॥ आनीतंतंरथंदृष्ट्वालक्ष्मणःशोककर्षितः ॥ ५० ॥ परमंदुःखमापन्नःसंरुह्यस्यंदनंवरम् ॥
निःश्वसञ्जानकीगेहंप्रतस्थेभ्रातृसेवकः ॥ ५१ ॥ गत्वाचांतःपुरेभ्रातारामस्यमिथिलात्मजाम् ॥ प्रत्यूचेनिःश्वसन्वाक्यंदुःखपूरपरिप्लुतः ॥ ५२ ॥
मातर्जानकिरामेणप्रेषितोभवनंतव ॥ तापसीःप्रतियाहित्वंदोहदप्राप्तिहेतवे ॥ ५३ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यलक्ष्मणस्यविदेहजा ॥ परमंहर्ष
मापन्नालक्ष्मणंप्रत्यभाषत ॥ ५४ ॥ ॥ जानक्युवाच ॥ ॥ धन्याहंमैथिलीराज्ञीरामस्यचरणस्मरा ॥ यस्यादोहदपूर्त्यर्थंप्रेषयामासलक्ष्म
णम् ॥ ५५ ॥ अद्याहंतावनचरीस्तापसीःपतिदेवताः ॥ नमस्कुर्यांचवासोभिःपूजयामिमनोहराः ॥ ५६ ॥ इत्युक्त्वारम्यवस्त्राणिमहार्हाभरणा
निच ॥ मणीन्विमलमुक्ताश्चकर्पूरादिसुगंधिमत् ॥ ५७ ॥ चंदनादिकवस्तूनिविचित्राणिसहस्रधा ॥ जग्राहरघुनाथस्यपत्नीं[6]स्वप्रियकाम्यया ॥ ५८ ॥

---

१ संशृणुष्व–इ० पा० । २ नाद्य–इ० पा० । ३ विलंघय–इ० पा० । ४ क्षणं तदा–इ० पा० । ५ महामते–इ० पा० । ६ प्रियकरी वरा–इ० पा० ।

सीतागृहीत्वासर्वाणिदासीनांकरयोर्मुहुः ॥ लक्ष्मणंप्रतिगच्छंतीदेहल्यांचास्खलत्तदा ॥ ५९ ॥ अविचार्यंतदौत्सुक्याल्लक्ष्मणंप्रियकारिणम् ॥ उवाचकुत्र
सरथोयेनमांप्रापयिष्यसि ॥ ६० ॥ सानिःश्वसन्नथंहैमंजानक्यासहानिर्विशत् ॥ सुमंत्रंप्रत्युवाचासौचालयाश्वान्मनोजवान् ॥ ६१ ॥ ससुयुक्तंरथंवाक्याल्ल
क्ष्मणस्यतुचाह्वयत् ॥ अश्रुपूर्णमुखंपश्यल्लँक्ष्मणंसमुहुर्मुहुः ॥ ६२ ॥ आहतास्तेनकशयावाहास्तस्यापतन्पथि ॥ नचलंतियदावाहास्तदालक्ष्मणमब्रवी
त् ॥ ६३ ॥ ॥ सुमंत्रउवाच ॥ ॥ स्वामिंश्चलंतिनोवाहायत्नेनपरिचालिताः ॥ किंकरोमिनजानेऽत्रकारणंवाहपातने ॥ ६४ ॥ एवंब्रुवंतंप्रत्यूचेलक्ष्मणो
गद्गदस्वरः ॥ सारथिंधैर्यमास्थायताडयैतान्कशादिभिः ॥ ६५ ॥ एतच्छ्रुत्वोदितंयंताकथंचित्समचालयत् ॥ तदास्फुरद्दक्षनेत्रंजानक्यादुःखशंसक
म् ॥ ६६ ॥ तदैवहृदयेशोकःसमभूद्दुःखशंसकः ॥ तदैवपक्षिणःपुण्याःकुर्वंतिपरिवर्तनम् ॥ ६७ ॥ एवंवीक्ष्यैववैदेहीप्रत्युवाचाथदेवरम् ॥ कथंमेतापसी
क्षायैयातुमिच्छारघूद्वह ॥ ६८ ॥ रामेभूयाद्धिकल्याणंभरतेवातथानुजे ॥ तत्प्रजासुचसर्वत्रमाभवंतुविपर्ययाः ॥ ६९ ॥ एवंब्रुवंतींसंवीक्ष्यजानकींचस
लक्ष्मणः ॥ नकिंचिदुक्तवान्रुद्धकंठोबाष्पप्रपूरितः ॥ ७० ॥ सागच्छंतीमृगान्वामंपरिवर्तनकारकान् ॥ अपश्यद्दुःखसंघातकारकान्समभाषत ॥ ७१ ॥
अद्ययन्मेमृगावामंवर्तयंतितदिष्यते ॥ श्रीरामचरणौमुक्त्वागच्छंत्यायुक्तमेवतत् ॥ ७२ ॥ महिलानांपरोधर्मःस्वभर्तृचरणार्चनम् ॥ तन्मुक्त्वान्यत्रयांत्यामे
यद्भवेद्युक्तमेवतत् ॥ ७३ ॥ एवंपथिविचारंतुकुर्वंत्यापरमार्थतः ॥ जाह्नवीदद्दशेदेव्यामुनिवृंदैकसेविता ॥ ७४ ॥ यस्यांजलस्यकल्लोलादृश्यंतेदुग्धसंनि
भाः ॥ तरंगोदृश्यतेयत्रस्वर्गसोपानमूर्तिभृत् ॥ ७५ ॥ यस्यावारिकणस्पर्शान्महापातकसंचयः ॥ पलायतेनकुत्रापिस्थानमीक्षन्समंततः ॥ ७६ ॥
गंगांप्राप्याथसौमित्रिर्जानकींस्यंदनेस्थिताम् ॥ उवाचानिर्गलद्बाष्पएहिसीतेरथाद्भुवि ॥ ७७ ॥ सीतातद्वाक्यमाकर्ण्यक्षणादवततारसा ॥ लक्ष्मणेनधृता
वाहौस्खलंतीपथिकंटकैः ॥ ७८ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेजानक्यागंगादर्शनंनामअष्टपंचाशत्तमोऽध्या
यः ॥ ५८ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ अथनावासमुत्तीर्यजाह्नवींलक्ष्मणस्तदा ॥ जानकींपरतस्तीरेहस्तेधृत्वावनंययौ ॥ १ ॥ साचलंतीपथितदाशुष्यद्द
दनलक्षिता ॥ कंटकक्षतसत्पादास्खलंतीचपदेपदे ॥ २ ॥ लक्ष्मणस्तांमहाघोरेविपिनेदुःखदायिनि ॥ प्रवेशयामासतदाराघवाज्ञाविधायकः[2] ॥ ३ ॥
यत्रवृक्षामहाघोराबर्बूलाःखदिराघनाः ॥ श्लेष्मातकाश्चिंचिणीकाःशुष्कादावेनवह्निना ॥ ४ ॥ कोटरस्थामहासर्पाःफूत्कुर्वंतिसुकोपिताः ॥ घूकाघूत्कुर्वं
तेयत्रलोकचित्तभयंकराः ॥ ५ ॥ व्याघ्राःसिंहाःसृगालाश्चद्वीपिनोतिभयंकराः ॥ दृश्यंतेयत्रसरलामनुष्यादाःसुकोपनाः ॥ ६ ॥ महिषाःसूकरादुष्टादंष्ट्राद्ध

---

१ एहि सीते तरोर्मिलाम्—इ० पा० । २ राघवाज्ञाविशारदः—इ० पा० ।

यविलक्षिताः ॥ कुर्वंतिप्राणिनांतापंमानसस्यमदोद्धुराः ॥ ७ ॥ ईदृग्वनंप्रपश्यंतीभयेनोपगतज्वरा ॥ कंटकैर्दष्टचरणालक्ष्मणंवाक्यमब्रवीत् ॥ ८ ॥
॥ जानक्युवाच ॥ ॥ वीरर्षिमुनिसंसेव्यानाश्रमान्नेत्रसौख्यदान् ॥ नाहंपश्यामिनोतेषांपत्नीश्चसुतपोधनाः ॥ ९ ॥ पश्यामिकेवलंघोरान्पक्षिणःशुष्क
वृक्षकान् ॥ दावानलेनतत्सर्वंदह्यमानमिदंवनम् ॥ १० ॥ त्वांचपश्यामिदुःखार्तमश्रुपूर्णाकुलेक्षणम् ॥ शकुनेतरसाहस्रंभवेन्ममपदेपदे ॥ ११ ॥ तन्मेक
थयवीराग्र्यकथंमुक्तामहात्मना ॥ रामेणदुष्टहृदयाक्षिप्रंकथयमेहितत् ॥ १२ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यलक्ष्मणःशोककर्शितः ॥ संरुद्धबाष्पवदनोनकिंचि
त्प्रोक्तवांस्तदा ॥ १३ ॥ तदेवविपिनंघोरंगच्छंतीलक्ष्मणान्विता ॥ पुनरप्याहतंवीरंदुःखार्तापश्यतीमुखम् ॥ १४ ॥ तदापिसनतांवक्तिकिमपिप्रेक्षुलोलु
पः ॥ तदासात्यंतनिर्बंधंचकारपरिपृच्छती ॥ १५ ॥ आग्रहेणयदापृष्टोलक्ष्मणःसीतयातदा ॥ रुद्धकंठोमुहुःशोचन्नवदत्त्यागसंभवम् ॥ १६ ॥ तद्वाक्यं
पविनातुल्यंनिशम्यमुनिसत्तम ॥ सुलताकृत्तमूलेवबभूवाकल्पवर्जिता ॥१७॥ तदैवपृथिवींतांनजग्राहतनयामिमाम् ॥ रामोविपापिनींसीतांनजह्यादितिशं
किनी॥१८॥पतितांतांतुवैदेहींदृष्ट्वासौमित्रिरुत्सुकः॥ पल्लवाग्रयसमीरेणसंज्ञितांतुचकारसः॥१९॥संज्ञांप्राप्ताह्युवाचेदंमाहास्यंकुरुदेवर॥ कथंमांपापरहितां
त्यजतेसरघूद्वहः ॥ २०॥ एवंवहुविलप्याथलक्ष्मणंदुःखसंयुतम् ॥ संवीक्ष्यमूर्च्छिताभूमौपपातपरिदुःखिता ॥ २१ ॥ मुहूर्तेनापिसंज्ञांसाप्राप्यदुःखप
रिप्लुता ॥ जगादरामचरणौस्मरंतीशोकविक्षता ॥२२॥ रघुनाथोमहाबुद्धिस्त्यजतेमांकथंमहान् ॥ योमदर्थेपयोराशिंबद्धवान्वानरैर्युतः ॥२३॥ सकथंमां
महावीरोनिष्पापांरजकोक्तितः ॥ त्यजिष्यतिममैवात्रदैवंतुप्रतिकूलितम् ॥ २४ ॥ एवंवदन्तीपुनरपिमूर्च्छांप्राप्ताविदेहजा ॥ मूर्च्छितांतांसमीक्ष्याथरुरोद
विकृतस्वरः ॥ २५ ॥ पुनःसंज्ञामवाप्यैवंसौमित्रिंनिजगादसा ॥ दुःखातुरंवीक्षमाणारुद्धकंठंसुदुःखिता ॥२६॥ सौमित्रेगच्छरामंत्वंधर्ममूर्तिंयशोनिधिम् ॥
मद्वाक्यमेवैतद्ब्रूयाःसमक्षंतपसांनिधेः ॥ २७ ॥ मांतत्याजभवान्यद्वैजानन्नपिविपापिनीम् ॥ कुलस्यसदृशंकिंवाशास्त्रज्ञानस्यतत्फलम् ॥ २८ ॥ नित्यंत
वपदेरक्तांत्वदुच्छिष्टभुजंहिमाम् ॥ भवांस्तत्याजतत्सर्वंममदैवंतुकारणम् ॥ २९ ॥ कल्याणंतवसर्वत्रभूयाद्वीरवरोत्तम ॥ अहंतावद्वनेत्वांहिस्मरंतीप्राण
धारिका ॥ ३० ॥ मनसाकर्मणावाचाभवानेवममोत्तमः ॥ अन्येतुच्छीकृताःसर्वेमनसारघुवंशज ॥ ३१ ॥ भवेभवेभवानेवपतिर्भूयान्महीश्वर ॥ त्वत्पद
स्मरणानेकहतपापासतीश्वरी ॥ ३२ ॥ श्वश्रूजनंब्रूहिसर्वंमत्संदेशंरघूत्तम ॥ त्यक्तावनेमहाघोरेरामेणनिरघासती ॥ ३३ ॥ स्मरामिचरणौयुष्मद्वनेमृगग
णैर्युते ॥ अंतर्वत्नीवनेत्यक्तारामेणसुमहात्मना ॥ ३४ ॥ सौमित्रेशृणुमद्वाक्यंभद्रंभूयाद्रघूत्तमे ॥ इदानींसंत्यजेप्राणान्नामवीर्यंसुरक्षती ॥ ३५ ॥ त्वंराम
वचनंतथ्यंयत्करोपिशुभंतव ॥ परतंत्रेणतत्कार्यंरामपादाब्जसेविना ॥ ३६ ॥ गच्छत्वंरामसविधेशिवाःपंथानएवते ॥ ममोपरिकृपाकार्यास्मर्तव्याहंक

द्राकदा ॥ ३७ ॥ इत्युक्त्वामूर्च्छिताभूमौपपातपुरतस्तदा ॥ लक्ष्मणोदुःखमापेदे वीक्ष्यमूर्च्छितजानकीम् ॥ ३८ ॥ वीजयामासवासोग्रैःसंज्ञांप्राप्तां[1]प्रकृत्य
च ॥ सौमित्रिःसांत्वयामासवचनैर्मधुरैर्मुहुः ॥ ३९ ॥ ॥ लक्ष्मणउवाच ॥ ॥ एषगच्छामिरामंवैगत्वाशंसामिसर्वशः ॥ समीपेतेमुनेरस्तिवाल्मीकेरा
श्रमोमहान् ॥ ४० ॥ इत्युक्त्वातांपरिक्रम्यदुःखितोबाष्पपूरितः ॥ मुंचन्नश्रुकलांदुःखाद्ययौराममहीपतिम् ॥ ४१ ॥ जानकीदेवरंयांतंवीक्ष्यविस्मितलो
चना ॥ हसत्ययंमहाभागोलक्ष्मणोदेवरोमम ॥ ४२ ॥ कथंमांप्राणतःश्रेष्ठांविपापांराघवोत्यजत् ॥ इतिसंचिंतयंतीसातमैक्षदनिमेषणा ॥ ४३ ॥ जाह्नवीं
सर्वथोत्तीर्णांज्ञात्वासत्यंस्वहापनम् ॥ पतिताप्राणसंदेहंप्राप्तामूर्च्छांगतातदा ॥ ४४ ॥ तदाहंसाःस्वपक्षाभ्यांजलमानीयसर्वतः ॥ सिषिचुर्मधुरोवायुर्ववौ
पुष्पसुगंधिमान् ॥ ४५ ॥ करिणःपुष्करैःस्वीयैर्जलपूर्णैःसमंततः ॥ व्याप्तंशरीरंरजसाक्षालयंतइवागताः ॥ ४६ ॥ मृगास्तदंतिकंप्राप्यसंतस्थुर्विस्मितेक्ष
णाः ॥ नगाःपुष्पयुताआसंस्तत्कालंमधुनाविना ॥४७॥ एतस्मिन्समयेवृत्तेसंज्ञांप्राप्यतदासती॥विललापसुदुःखार्तारामरामेतिजल्पती ॥४८॥ हानाथदी
नवंधोहे[2]करुणामयसंनिधे ॥ अपराधादृतेमांत्वंकथंत्यजसिवैवने॥४९॥इत्येवमादिभाषंतीविलपंतीमुहुर्मुहुः॥इतस्ततःप्रपश्यंतीसंमूर्च्छंतीपुनःपुनः ॥५०॥
तदास्वशिष्यैर्भगवान्वाल्मीकिःसंगतोवनम् ॥ शुश्रावरुदितंतत्रकरुणास्वरभाषितम् ॥ ५१ ॥ शिष्यान्प्रतिजगादाथपश्यंतुवनमध्यतः ॥ कोरोदितिम
हाघोरेविपिनेदुःखितस्वरः ॥ ५२ ॥ तेप्रयुक्ताश्चमुनिनासंजग्मुर्यत्रजानकी ॥ रामरामेतिभाषंतीबाष्पपूरपरिप्लुता ॥ ५३ ॥ तांदृष्ट्वास्त्रियमौत्सुक्याद्वा
ल्मीकिंप्रत्यगुर्मुनिम् ॥ श्रुत्वातदीरितंवाक्यंजगामासौततोमुनिः ॥ ५४ ॥ दृष्ट्वातंतपसांराशिंजानकीपतिदेवता ॥ नमोस्तुमुनयेवेदमूर्तये
व्रतवार्धये ॥ ५५ ॥ इत्युक्तवंतींतांसीतामाशीर्भिरभ्यनंदयत् ॥ भर्त्रासहचिरंजीवपुत्रौप्राप्नुहिशोभनौ ॥ ५६ ॥ कासित्वंकिंवनेघोरेसंगतासिकिमीदृशी ॥
सर्वंमेशंसजानीयांतवदुःखस्यकारणम् ॥ ५७ ॥ सातदाप्रत्युवाचेमं[3]रामस्यमहिलामुनिम् ॥ निःश्वसंतीकरुणयागिरासंजातवेपथुः ॥ ५८ ॥ शृणुमेवा
क्यमर्थोक्तंसर्वंदुःखस्यकारणम् ॥ जानीहिमांभूमिपतेरघुनाथस्यसेवकीम् ॥ ५९ ॥ अपराधंविनात्यक्तानजानेतत्रकारणम् ॥ लक्ष्मणोमांविसृ
ज्यात्रगतवान्राघवाज्ञया ॥६०॥ इत्युक्त्वाश्रुकलापूर्णंबिभ्रतींमुखपंकजम् ॥ वाल्मीकिःसांत्वयन्प्राहजानकींकमलेक्षणाम् ॥६१॥ वाल्मीकिंमांविजानीहि
पितुस्तवगुरुंमुनिम् ॥ दुःखंमाकुरुवैदेहिह्यागच्छममचाश्रमम् ॥ ६२ ॥ भिन्नस्थानेपितुर्गेहंजानीहिपतिदेवते ॥ ईदृशेकर्मणिममरोषोस्त्वेवमहीप
तेः ॥ ६३ ॥ एवंवचःसमाकर्ण्यजानकीपतिदेवता ॥ दुःखपूर्णाश्रुवदनाकिंचित्सुखमवापसा ॥ ६४ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ वाल्मीकिःसांत्वयित्वैनांदुः

---

[1] प्रणम्यच–इ० पा० । [2] करुणापयसांनिधे–इ० पा० । [3] राजराजस्य महिला–इ० पा० ।

खपूराकुलेक्षणाम् ॥ निनायस्वाश्रमंपुण्यंतापसीवृन्दपूरितम् ॥ ६५ ॥ सागच्छंतीपृष्ठतोस्यवाल्मीकेस्तपसांनिधेः ॥ रराजेंदोःपृष्ठतोवैतारकेवमनोह
रा ॥ ६६ ॥ वाल्मीकिःप्राप्यचस्वीयमाश्रमंमुनिपूरितम् ॥ तापसीःप्रतिसंचख्यौजानकींस्वाश्रमंगताम् ॥ ६७ ॥ वैदेहीतापसीःसर्वानमश्चक्रेमहाम
नाः ॥ परस्परंप्रहर्षिताःपरिरंभंसमाचरन् ॥ ६८ ॥ वाल्मीकिर्निजशिष्यान्सप्रत्युवाचतपोनिधिः ॥ रच्यतांवतजानक्याःपर्णशालामनोरमा ॥ ६९ ॥
इत्युक्तंवाक्यमाकर्ण्यवाल्मीकेःसुमनोरमम् ॥ व्यरचन्पत्रकैःशालांदारुभिःसुमनोहरम्॥७०॥तत्रावसद्धिवैदेहीपतिव्रतपरायणा॥ वाल्मीकेःपरिचर्यांचकुर्व
तीफलभक्षिका ॥ ७१ ॥ जपंतीरामरामेतिमनसावचसास्वयम् ॥ निनायदिवसांस्तत्रजानकीपतिदेवता ॥ ७२ ॥ कालेसासूतपुत्रौद्वौमनोहरवपुर्धरौ ॥
रामचंद्रप्रतिनिधीह्यश्विनाविवजानकी ॥ ७३ ॥ तच्छुत्वातुमुनिर्हृष्टोजानक्याःपुत्रसंभवम् ॥ चकारजातकर्मादिसंस्कारान्मंत्रवित्तमः ॥ ७४ ॥ कुशैर्ल
वैश्चवाल्मीकिर्मुनिःकर्माणिचाचरत् ॥ तन्नाम्नापुत्रयोराख्याकुशोलवइतिस्फुटा ॥ ७५ ॥ वाल्मीकिर्यत्रविरजामंगलंतद्यथाचरत् ॥ अत्यंतंहृष्टचित्ता
सावभूव[1]कमलेक्षणा ॥ ७६ ॥ तद्दिनेलवणंहत्वाशत्रुघ्नःस्वल्पसैनिकः ॥ आगमच्चाश्रमेचास्यवाल्मीकेर्निशिशोभने ॥७७॥ तदावाल्मीकिनाशिष्टःशत्रुघ्नो
रघुनायकम् ॥ माशंसजानकीपुत्रौकथयिष्याम्यहंपुरः॥७८॥जानकीपुत्रकौतत्रववृधातेमनोरमौ ॥ कंदमूलफलैःपुष्टौव्यदधादुन्मदौवरौ ॥७९॥ शुक्लप्रति
पदायाश्वशशीवसुमनोहरौ ॥ कालेनसंस्कृतौजाता[2]वुपनीतौमनोहरौ ॥ ८० ॥ उपनीयमुनिर्वेदंसांगमध्यापयत्सुतौ ॥ सरहस्यंधनुर्वेदंरामायणमपाठयत्
॥८१॥ वाल्मीकिनाचधनुषीदत्तेस्वर्णसुभूषिते ॥ अभेद्येसगुणेश्रेष्ठेवैरिवृंदविदारणे ॥८२॥ इषुधीवाणसंपूर्णौअक्षयेकरवालके ॥ [3]चर्माण्यभेद्यानिददौजान
क्यात्मजयोस्तदा ॥८३॥ धनुर्धरौधनुर्वेदपारगावाश्रमेमुदा ॥ चरंतौतत्ररेजातेअश्विनाविवशोभनौ ॥८४॥ जानकीवीक्ष्यपुत्रौद्वौखड्गचर्मधरौवरौ ॥ परमं
हर्षमापन्नाविरहोद्भवमत्यजत् ॥ ८५ ॥ एषतेकथितोविप्रजानक्याःपुत्रसंभवः ॥ अतःशृणुष्वयद्वृत्तंवीरवाहुविकृंतनम् ॥ ८६ ॥ इति श्रीपद्मपुराणे
पातालखण्डेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेकुशलवोत्पत्तिकथानकंनामैकोनषष्टितमोऽध्यायः ॥ ५९ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ शत्रुघ्नोनिजवीराणांछि
न्नान्बाहून्निरीक्षयन् ॥ उवाचतान्सुकुपितोरोषसंदंशिताधरः ॥ १ ॥ केनवीरेणवोवाहुकृंतनंसमकारिभोः ॥ तस्याहंबाहूकृंतामिदेवगुप्तस्यवैभटाः ॥ २ ॥
नजानातिमहामूढोरामचंद्रवलंमहत् ॥ इदानींदर्शयिष्यामिपराक्रांत्यावलंस्वकम् ॥३॥ सकुत्रवर्ततेवीरोहयःकुत्रमनोरमः ॥ कोवाऽगृह्णात्सुतसर्पान्मूढो
ज्ञात्वापराक्रमम् ॥४॥ इतितेकथितावीराविस्मितादुःखिताभृशम् ॥ रामचंद्रप्रतिनिधिंवालकंसमशंसत ॥५॥ सश्रुत्वारोषताम्राक्षोवालकेन[4]हर्यग्रहम् ॥ सेना

---

१ सुमुखेक्षणा–इ० पा० । २ उपवीतादिना मुने–इ० पा० । ३ वर्माणि–इ० पा० । ४ हयं हृतम्–इ० पा० ।

न्यंवैकालजितमाज्ञापयद्युयुत्सुकः॥६॥ सेनानीःसकलांसेनांव्यूहयस्वममाज्ञया ॥ रिपुःसंप्रतिगंतव्योमहाबलपराक्रमः ॥७॥ नायंबालोहरिर्नूनंभविष्यंतिहं
यंधरः ॥ अथवात्रिपुरारिःस्यान्नान्यथामद्भयापहृत् ॥ ८ ॥ अवश्यंकदनंभाविसैन्यस्यबालिनोमहत् ॥ स्वच्छंदचरितैःखेलन्नास्तेनिर्भयधीःशिशुः ॥ ९ ॥
तत्रगंतव्यमस्माभिःसन्नद्धैरिपुदुर्जयैः ॥ एतन्निशम्यवचनंशत्रुघ्नस्यससैन्यपः ॥ १० ॥ सज्जीचकारसेनांतांदुर्व्यूढांचतुरंगिणीम् ॥ सज्जांतांशत्रुजिद्दृष्ट्वा
चतुरंगयुतांवराम् ॥ ११ ॥ आज्ञापयत्ततोगंतुंयत्रबालोहयंधरः ॥ साचचालतदासेनाचतुरंगसमन्विता ॥ १२ ॥ कंपयंतीमहीभागंत्रासयंतीरिपून्बला
त् ॥ सेनानीस्तंददर्शाथबालकंरामरूपिणम् ॥ १३ ॥ विचार्यरामप्रतिममब्रवीद्वचनंहितम् ॥ बालमुंचहयश्रेष्ठंरामस्यबलशालिनः ॥ १४ ॥ सेना
नीःकालजिन्नामतस्यभूपस्यदुर्मदः ॥ त्वांरामप्रतिमंदृष्ट्वाकृपामेहृदिजायते ॥ १५ ॥ अन्यथातवमेदौस्थ्याज्जीवितंनभविष्यति ॥ एतद्वाक्यंसमाकर्ण्य
शत्रुघ्नस्यभटस्यहि ॥ १६ ॥ जहासकिंचिदाकोपादुवाचचवचोद्भुतम् ॥ गच्छमुक्तोसितंरामंकथयस्वहयग्रहम् ॥ १७ ॥ त्वत्तोबिभेमिनोशूरवाक्येननय
शालिना ॥ ममात्रगणनानास्तित्वादृशाःकोटयोयदि ॥ १८ ॥ मातृपादप्रसादेनतूलीभूतानसंशयः ॥ कालजित्तवयन्नाममात्राकारिमनोज्ञया ॥ १९ ॥
पक्वबिंबफलस्येववर्णतोनचवीर्यतः ॥ दर्शयस्वाधुनावीर्यंस्वनामबलचिह्नितः ॥ २० ॥ मांकालंतवसंजित्यसत्यनामाभविष्यसि ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥
सवाक्यैःपविनातुल्यैर्भिन्नःसुभटशेखरः ॥२१॥ चुकोपहृदयेत्यंतंजगादवचनंपुनः ॥ कस्मिन्कुलेसमुत्पत्तिःकिंनामासिचबालक ॥ त्वन्नामनाभिजानामि
कुलंशीलं[1]वयस्तथा ॥ २२ ॥ पादचारंरथस्थोहमधर्मेणकथंजये ॥ तदात्यंतंप्रकुपितोजगादवचनंपुनः ॥ २३ ॥ कुलेनकिंचशीलेननाम्नावासुमनोहृदा ॥
लवोहंलवतःसर्वाञ्जेष्यामिरिपुसैनिकान् ॥ २४ ॥ इदानींत्वामपिभटंकरिष्येपादचारिणम् ॥ इत्थमुक्त्वाधनुःसज्यंचकारसलवोबली ॥ २५ ॥
टंकारयामासतदावीरानाकंपयन्हृदि ॥ वाल्मीकिंप्रथमंस्मृत्वाजानकींमातरंलवः ॥ २६ ॥ मुमोचबाणान्निशितान्सद्यःप्राणापहारिणः॥ कालजित्स्वधनुः
कृत्वासज्यंकोपसमन्वितः ॥ २७ ॥ ताडयामासजवनोलवंरणविशारदः ॥ तद्बाणाञ्छतधाछित्त्वाक्षणाद्वेगात्कुशानुजः ॥२८॥ सेनान्यंविरथंचक्रेवसुभिः
स्वशरोत्तमैः ॥ विरथोगजमानीतमारुरोहभटैर्निजैः ॥ २९ ॥ मदोन्मत्तंमहावेगंसप्तधाप्रस्रवान्वितम् ॥ गजारूढंतुतंदृष्ट्वादशभिर्धनुषोगतैः ॥ ३० ॥बाणै
र्विव्याधविहसन्सर्वान्रिपुगणाञ्जयी ॥ कालजित्तस्यवीर्यंतुदृष्ट्वाविस्मितमानसः ॥ ३१ ॥गदांमुमोचमहतींमहायसविनिर्मिताम् ॥ आपतंतींगदांवेगाद्धारायुत
विनिर्मिताम् ॥ ३२ ॥ त्रिधाचिच्छेदतरसाक्षुरप्रैःसकुशानुजः ॥ परिघंनिशितंघोरंवैरिप्राणहरोदितम् ॥ ३३ ॥ मुक्तंपुनस्तेनलवाश्चिच्छेदतरसान्वितः ॥

---

[1] वयसा भट–इ० पा० ।   [2] कालजित्तां पराक्रांतिम्–इ० पा० ।

छित्त्वातत्परिघंघोरंकोपादारक्तलोचनः ॥ ३४ ॥ गजोपस्थेसमारूढंमन्यमानश्चुकोपह ॥ तत्क्षणादच्छिनत्तस्यशुंडांखड्गेनदंतिनः ॥ ३५ ॥ दंतयोश्चरणौधृत्वारुरोहगजमस्तके ॥ मुकुटंशतधाकृत्वाकवचंतुसहस्रधा ॥ ३६ ॥ केशेष्वाकृष्यसेनान्यंपातयामासभूतले ॥ पातितःसगजोपस्थात्सेनानीःकुपितःपुनः ॥ ३७ ॥ हृदयेताडयामासमुष्टिनावज्रमुष्टिना ॥ सआहतोमुष्टिभिस्तुक्षुरप्रान्निशिताञ्छरान् ॥ ३८ ॥ मुमोचहृदयेक्षिप्रंकुंडलीकृतधन्ववान् ॥ सरराजरणोपांतेकुंडलीकृतचापवान् ॥ ३९ ॥ शिरस्त्रंकवचंबिभ्रदभेद्यंशरकोटिभिः ॥ सविद्धःसायकैस्तीक्ष्णैस्तंहंतुंखड्गमाददे ॥ ४० ॥ दशन्रोषात्स्वदशनान्निःश्वसन्नुच्छ्वसन्मुहुः ॥ खड्गहस्तंसमायांतंशूरंसेनापतिंलवः ॥ ४१ ॥ चिच्छेदभुजमध्यंतुसखड्गःपाणिरापतत् ॥ छिन्नंखड्गधरंहस्तंवीक्ष्यकोपाच्चमूपतिः ॥ ४२ ॥ वामेनगदयाहंतुंप्रचक्रामभुजेनतम् ॥ सोपिच्छिन्नोभुजस्तस्यसांगदस्तीक्ष्णसायकैः ॥ ४३ ॥ तदाप्रकुपितोवीरःपादाभ्यामहनल्लवम् ॥ लवःपादाहतस्तस्यनचचालरणांगणे ॥ ४४ ॥ स्रजाहतोद्विपइवचरणच्छेदनंव्यधात् ॥ तदापितंमौलिनासौप्रहर्तुमुपचक्रमे ॥ ४५ ॥ तदालवश्चमूनाथंमन्यमानोधिपौरुषम् ॥ करवालंसमादायकरेकालानलोपमम् ॥ ४६ ॥ अच्छिनच्छिरएतस्यमहामुकुटशोभितम् ॥ हाहाकारोमहानासीच्चमूनाथेनिपातिते ॥ ४७ ॥ सैनिकाःपरिसंक्रुद्धालवंहंतुं[1]समागताः ॥ लवस्तान्स्वशराघातैःपलायनपरान्व्यधात् ॥ ४८ ॥ छिन्नाभिन्नांगकाःकेचिद्गताःकेचिद्रणांगणात् ॥ सनिवार्याखिलान्योधान्विजगाहचमूंमुदा ॥ ४९ ॥ वाराहइवनिःश्वस्यप्रलयेसुमहार्णवम् ॥ गजाभिन्नाद्विधाजातामौक्तिकैःपूरितामही ॥ ५० ॥ दुर्गमाभूद्भटाग्र्याणांपर्वतैर्व्याप्तायथा ॥ अश्वाःकनकपल्याणारुचिरारत्नराजिताः ॥ ५१ ॥ अपतन्रुधिराप्लुष्टेह्रदेवलसुशोभिताः ॥ रथिनःकरमध्यस्थधनुर्दंडसुशोभिनः ॥ ५२ ॥ रथोपस्थेनिपतिताःस्वर्गगाइववैसुराः ॥ संदष्टौष्ठपुटावक्रभ्रमल्लक्ष्मीविलक्षिताः ॥ ५३ ॥ पतितास्तत्रदृश्यंतेवीरारणविशारदाः ॥ सुस्रावशोणितसरिद्धयमस्तककच्छपा ॥ ५४ ॥ महाप्रवाहललितावैरिणांभयकारिका ॥ केषांचिद्बाहवश्छिन्नाःकेषांपादाविकर्तिताः ॥ ५५ ॥ केषांकर्णाश्चनासाश्चकेषांकवचकुंडले ॥ एवंतुकदनंजातंसेनान्यांपतितेरणे ॥ ५६ ॥ सर्वेनिपतितावीरानकेचिज्जीवितास्ततः ॥ लवोजयंरणेप्राप्यवैरिवृंदंविजित्यच ॥ ५७ ॥ अन्यागमनशंकायांमनःकुर्वन्नवैक्षत ॥ केचिदुर्वरितायुद्धाद्भाग्येननरणेमृताः ॥ ५८ ॥ शत्रुघ्नंसविधेजग्मुःशंसितुंवृत्तमद्भुतम् ॥ गत्वातेकथयामासुर्यथावृत्तंरणांगणे ॥ ५९ ॥ कालजिन्निधनंबालाच्चित्रकारिरणोद्यमम् ॥ तच्छ्रुत्वाविस्मयंप्राप्तःशत्रुघ्नस्तानुवाचह ॥ ६० ॥ हसन्रोषाद्दशन्दंतान्बालग्राहहयंस्मरन् ॥ रेवीराःकिंमदोन्मत्तायूयंकिंवाछलग्रहाः ॥ ६१ ॥ किंवावैकल्यमायातंकालजि

---

[1] हंतुमगुः क्षणात्–इ० पा० ।

न्मरणंकथम् ॥ यःसंख्येवैरिवृंदानांदारुणःसमितिंजयः ॥ ६२ ॥ तंकथंबालकोजीयाद्यमस्यापिदुरासदम् ॥ शत्रुघ्नवाक्यंसंश्रुत्यवीराःप्रोचुरसृक्प्लुताः ॥
॥ ६३ ॥ नास्माकंमदमत्तादिनच्छलोनचदेवनम् ॥ कालजिन्मरणंसत्यंलवाज्जानीहिभूपते ॥ ६४ ॥ बलंचकृत्स्नंमथितंबालेनातुलशौंडिना ॥ अतःप
रंतुयत्कार्यंयेप्रेष्यानृवरोत्तमाः ॥ ६५ ॥ बालंज्ञात्वाभवान्नात्रकरोतुबलसाहसम् ॥ इतिश्रुत्वावचस्तेषांवीराणांशत्रुहातदा ॥६६ ॥ सुमतिंचमतिश्रेष्ठमुवा
चरणकारणे ॥ ६७॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेकुशलवयुद्धेसैन्यपराजयकालजित्सेनानीमरणंनामषष्टितमोऽध्या
यः ॥ ६० ॥ छ ॥ शत्रुघ्नउवाच ॥ ॥ जानासिकिंमहामंत्रिन्कोबालोहयमाहरत् ॥येनमेक्षपितंसर्वंबलंवारिधिसन्निभम् ॥१॥ सुमतिरुवाच ॥ स्वामिन्नयंमुनि
श्रेष्ठवाल्मीकेराश्रमोमहान्॥क्षत्रियाणामत्रवासोनास्त्येवपरतापन ॥२॥इंद्रोभविष्यातिपरसमर्थोहयमाहरत् ॥ पुरारिर्वान्यथावाहंतवकःसमुपाहरेत् ॥ ३ ॥
कालजिद्येननाशंवैप्राप्तःपरमदारुणः ॥ तंप्रतिश्रीमहाराजगंताकःपुष्कलान्यतः ॥ ४ ॥ त्वंचवीरैर्भटैःसर्वैराजभिःपरिवारितः ॥ तत्रगच्छस्वसैन्येनमहता
शत्रुकृंतन ॥ ५ ॥ गत्वासजीवितंवीरंबद्ध्वातुकुतुकार्थिने ॥ दर्शयिष्यामिरामायमतंमेत्विदमाहृतम् ॥ ६ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यवीरान्सर्वान्समादिशत् ॥
सैन्येनमहतायातयूयमायामिपृष्ठतः ॥ ७ ॥ निर्दिष्टास्तेक्षणाद्वीराजग्मुर्यत्रलवोबली ॥ धनुर्विस्फारयंस्तत्रसुदृढंगुणपूरितम् ॥ ८ ॥ आयातंतन्महद्दृष्ट्वा
बलंवीरप्रपूरितम् ॥ नकिंचिन्मनसाविभ्येलवेनबलशालिना ॥ ९ ॥ लवःसिंहइवोत्तस्थौमृगान्मत्वाऽखिलान्भटान् ॥ धनुर्विस्फारयन्रोषाच्छरान्मुंचन्सह
स्रशः ॥ १० ॥ तेशरैःपीड्यमानास्तुमहारोषेणपूरिताः ॥ वीरंबालंमन्यमानाःसंमुखंप्राद्रवंस्तदा ॥ ११ ॥ वीरान्सहस्रशोदृष्ट्वाभ्रमिभिःपर्यवस्थितान् ॥
लवोजवेनसंधायशरान्रोषप्रपूरितः ॥ १२ ॥ भ्रमिराद्यासहस्रेणद्वितीयायुतसंख्यया ॥ तृतीयायुतयुग्मेनतुरीयायुतपंचभिः ॥ १३ ॥ पंचमीलक्षयोधानां
षष्ठीयोधायुताधिकैः ॥ सप्तमीलक्षयुग्मेनसप्तभिर्भ्रमिभिर्वृतः ॥ १४ ॥ मध्येलवोभ्रमिव्याप्तःसंचरन्वह्निवत्तदा ॥ दाहयामाससर्वान्वैसैनिकान्भ्रमिकार
कान् ॥ १५ ॥ काचित्खड्गैःशरैःकाचित्काचित्प्रासैश्चकुंतलैः ॥ पट्टिशैःपरिघैःसर्वाभ्रमिर्भग्नामहात्मना ॥ १६ ॥ सप्तभिर्भ्रमिभिर्मुक्तोरराजसकुशानुजः ॥
मेघवृंदविनिर्मुक्तःशशीवशरदागमे ॥१७॥ प्राहरत्सर्वथायोधान्भिदन्गजकरान्बहून् ॥ छिंदञ्छिरांसिवीराणांचक्रे[1]भ्रूणिमहांतिच ॥ १८ ॥ अनेकेपतितावी
रालवबाणप्रपीडिताः ॥ मुमुहुःसमरेऽथान्येनष्टाअन्येसुकातराः ॥ १९ ॥ पलायनपरंसैन्यंलवबाणप्रपीडितम् ॥ वीक्ष्यवीरोरणेयोद्धुंप्रायात्पुष्कलसंज्ञ
कः ॥ २० तिष्ठतिष्ठेतिचवदन्रोषपूरितलोचनः ॥ रथेसुहयशोभाढ्येतिष्ठन्प्रायाल्लवंबली ॥ २१ ॥ सलवंप्रत्युवाचाथपुष्कलःपरमास्त्रवित् ॥ तिष्ठदत्तेम

---

१ चक्रेणापि–इ० पा० ।

यासंख्येरथेसुहयशोभिते ॥ २२ ॥ पदातिनात्वयायुद्धंकरोमिकथमाहवे ॥ तस्मात्तिष्ठरथेपश्चाद्युद्धचेहंभवतासह ॥ एतद्वाक्यंनिशम्यासौलवःपुष्कलम
ब्रवीत् ॥ २३ ॥ त्वयादत्तेरथेस्थित्वायुद्धंकुर्यामहंरणे ॥ तदोमपापमेवस्याज्जयःसंदिग्धएवहि ॥ २४ ॥ नवयंब्राह्मणावीरप्रतिग्रहपरायणाः ॥ वयंतुक्ष
त्रियानित्यंदानकर्मक्रियारताः ॥ २५ ॥ इदानींत्वद्रथंकोपाद्भनज्मिप्रत्यहंभवान् ॥ पादचारीभवत्येवपश्चाद्युद्धंकरिष्यति ॥ २६ ॥ पुष्कलोवाक्यमाक
र्ण्यधर्मधैर्यसमन्वितम् ॥ विसिस्मायचिरंचित्तेधनुःसज्यमथाकरोत् ॥ २७ ॥ तमात्तधनुषंदृष्ट्वालवःकोपसमन्वितः ॥ चापंचिच्छेदपाणिस्थंशरसंधानमा
चरन् ॥ २८ ॥ सयावत्सगुणंचापंकुरुतेतावदुद्धतः ॥ रथभंगंचकारास्यसमरेप्रहसन्बली ॥ २९ ॥ भग्नंरथंस्वकंवीक्ष्यधनुश्छिन्नंमहात्मना ॥ महावीरं
मन्यमानःपदातिःप्राद्रवद्रणे ॥ ३० ॥ उभौधनुर्धरौवीरावुभावपिशरोद्धतौ ॥ उभौक्षतजविप्लुष्टौछिन्नसन्नाहितावुभौ ॥ ३१ ॥ परस्परंबाणघातविशीर्ण
वपुलक्षितौ ॥ जयाकांक्षांप्रकुर्वंतौपरस्परवधैषिणौ ॥ ३२ ॥ जयंतकार्तिकेयौवापुरारिःपुरभिद्यथा ॥ एवंपरस्परंयुद्धंप्रकुर्वाणौरणांगणे ॥ ३३ ॥ पुष्क
लःप्रत्युवाचाथवालं[1]शूरशिरोमणे ॥ त्वादृशोनमयादृष्टःकश्चिद्वीरशिरोमणिः ॥ ३४ ॥ शिरस्तेपातयाम्यद्यबाणैःशितसुपर्वभिः ॥ मापलायस्वसमरेप्राणा
न्रक्षस्वसंयतः ॥ ३५ ॥ एवमुक्त्वालवंवीरंचकारशरपंजरे ॥ पुष्कलस्यशराभूमौनभसिव्याप्यसंस्थिताः ॥ ३६ ॥ शरपंजरमध्यस्थोलवःपुष्कलमब्रवीत् ॥
महत्कर्मकृतंवीरयन्मांबाणैरपीडयत्[2] ॥ ३७ ॥ इत्युक्त्वाबाणसंघातंप्रच्छिद्यवचनंपुनः ॥ जगादपुष्कलंवीरःशरसंधानकोविदः ॥ ३८ ॥ पालयात्मानमा
जिस्थंमच्छराघातपीडितः ॥ पतिष्यसिमहीपृष्ठेरुधिरेणपरिप्लुतः ॥ ३९ ॥ एवमुक्तंसमाकर्ण्यपुष्कलःकोपसंयुतः ॥ रणेसंयोधयामासलवंवीरंमहाबलम् ॥ ४० ॥
लवःप्रकुपितोबाणंतीक्ष्णंवैरिविदारणम् ॥ जग्राहलवतः[3]कोशादाशीविषमिवक्रुधा ॥ ४१ ॥ जाज्वल्यमानःसशरश्चापमुक्तोलवस्यच ॥ हृदयंभेत्तुमुद्युक्त
श्छिन्नोभारतिनाशुसः ॥ ४२ ॥ छिन्नेभारतिनासंख्येशरेणप्राणहारिणा ॥ अत्यंतंकुपितोघोरंशरमन्यंसमाददे ॥ ४३ ॥ आकर्णाकृष्टचापेन[4]समुक्तोनि
शितःशरः ॥ विभेदहृदयंतस्यपुष्कलस्यमहारणे ॥ ४४ ॥ भिन्नोवक्षसिवीरेणसायकेनाशुगामिना ॥ पपातधरणीपृष्ठेमहाशूरशिरोमणिः ॥ ४५ ॥ पति
तंतंसमालोक्यपुष्कलंपवनात्मजः ॥ गृहीत्वाराघवभ्रात्रेददौमूर्च्छासमन्वितम् ॥ ४६ ॥ मूर्च्छितंतंसमालोक्यशोकविह्वलमानसः ॥ हनूमंतंलवंहंतुंनि
दिदेशक्रुधान्वितः ॥ ४७ ॥ हनूमान्क्रोधसंप्लुष्टोलवंसंख्येमहाबलम् ॥ विजेतुंतरसाप्रागाद्वृक्षमुद्यम्यशाल्मलिम् ॥ ४८ ॥ वृक्षेणहतवान्मूर्ध्निलवस्यहनु
मान्बली ॥ तमापतंतंतरसाचिच्छेदशतधालवः ॥ ४९ ॥ छिन्नेनगेपुनःकोपाद्वृक्षानुत्पाटचमूलतः ॥ ताडयामासहृदयेमस्तकेचमहाबलः ॥ ५० ॥

---

[1] लव शूरशिरोमणे—इ० पा० ।   [2] भवानितिशेषः ।   [3] लवतःक्षणमात्रादित्यर्थः ।   [4] आकर्णीकृतचापेन—इ० पा० ।

यान्यान्वृक्षान्समाहृत्याताडयत्पवनात्मजः ॥ तांस्तांश्चिच्छेदतरसाबलवान्नतपर्वभिः ॥ ५१ ॥ तदाशिलाःसमुत्पाट्यगंडशैलोपमाःकपिः ॥ पातयामासशिरसिक्षिप्रवेगेनमारुतिः ॥ ५२ ॥ सआहतःशिलासंघैःसंख्येकोदंडमुन्नयन् ॥ बाणैस्ताश्चूर्णयामासयंत्रिकाभिर्यथाकणाः ॥ ५३ ॥ तदात्यंतंप्रकुपितोमारुतिःपुच्छवेष्टनम् ॥ चकारसमरोपांतेलवस्यबलिनःकृती ॥ ५४ ॥ स्वंपुच्छेनसमाविद्धंवीक्ष्यस्वांबांहृदिस्मरन् ॥ मुष्टिनाताडयामासलांगूलंमारुतेर्बली ॥ ५५ ॥ तन्मुष्टिघातव्यथितोमारुतिस्तममूमुचत् ॥ समुक्तःपुच्छतोयुद्धेशरान्मुंचन्नभूद्बली ॥ ५६ ॥ दुर्वारशरघातेनसंपीडिततनुःकपिः ॥ बाणवर्षमन्यमानोदुःसहंसमरेबहु ॥ ५७ ॥ किंकर्तव्यमितोस्माभिःपलाय्ययादिगम्यते ॥ तदामेस्वामिनोलज्जाताडयेद्बालकोत्रमाम् ॥ ५८ ॥ ब्रह्मदत्तवरत्वात्तुमूर्च्छानमरणंनहि ॥ दुःसहाबाणपीडात्रकिंकर्तव्यंमयाधुना ॥ ५९ ॥ शत्रुघ्नःसमरेगत्वाजयंप्राप्नोतुबालकात् ॥ अहंतावज्जयाकांक्षीशयेकपटमूर्च्छया ॥ ६० ॥ इत्येवंमानसेकृत्वापपातरणमंडले ॥ पश्यतांसर्ववीराणांकपटेनविमूर्च्छितः ॥ ६१ ॥ तंमूर्च्छितंसमाज्ञायहनूमंतंमहाबलम् ॥ जघानसर्वान्नृपतीञ्छरमोक्षविचक्षणः ॥ ६२ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेहनुमत्पतनंनामैकषष्टितमोऽध्यायः ॥६१॥

॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ मूर्च्छितंमारुतिंश्रुत्वाशत्रुघ्नःशोकमाययौ ॥ किंकर्तव्यंमयासंख्येबालकोयंमहाबलः ॥ १ ॥ स्वयंरथेहेममयेतिष्ठन्वीरवरैःसह ॥ योद्धुंप्रागाल्लवोयत्रविचित्ररणकोविदः ॥ २ ॥ लवंददर्शशिशुतांप्राप्तंराममिवक्षितौ ॥ धनुर्बाणकरंवीरान्क्षिपंतंरणमूर्धनि ॥ ३ ॥ विचारयामासतदाकोयंरामस्वरूपधृक् ॥ नीलोत्पलदलश्यामंवपुर्बिभ्रन्मनोहरम् ॥ ४ ॥ एषवैदेहतनुजासुतोभवतिनान्यथा ॥ अस्मान्विजित्यसमरेयास्यतेमृगराडिव ॥ ५ ॥ अस्माकंनोजयोभाव्यःशक्त्याविरहितात्मनाम् ॥ अशक्ताःकिंकरिष्यामःसमरेरणकोविदाः ॥ ६ ॥ इत्येवंसविचार्याथबालकंतुवचोब्रवीत् ॥ रणेकुतुककर्तारंवीरकोटिनिपातकम् ॥ ७ ॥ कस्त्वंबालरणेस्माकंवीरान्पातयसिक्षितौ ॥ नजानीषेबलंराज्ञोरामस्यदनुजार्दिनः ॥ ८ ॥ कातेमातापिताकस्तेसुभाग्योजयमाप्तवान् ॥ नामकिंविश्रुतंलोकेजानीयांतेमहाबल ॥ ९ ॥ मुञ्चवाहःकथंबद्धःशिशुत्वात्तत्क्षमामिते ॥ आयाहिरामंवीक्षस्वदास्यतेबहुलंतव ॥ १० ॥ इत्युक्तोबालकोवीरोवचःशत्रुघ्नमावदत् ॥ किंतेनाम्नाथपित्रावाकुलेनवयसातथा ॥ ११ ॥ युध्यस्वसमरेवीरचेत्त्वंबलयुतोभवेः ॥ कुशंवीरंनमस्कृत्यपादयोर्याहिनान्यथा ॥ १२ ॥ भ्रातारामस्यवीरोभूर्नावयोर्बलिनांवरः ॥ वाहंविमोचयबलाच्छक्तिस्तेविद्यतेयदि ॥ १३ ॥ इत्युक्त्वाशरसंधानंकृत्वाप्राहरदुद्भटः ॥ हृदयेमस्तकेचैवभुजयोरणमंडले ॥ १४ ॥ तदाप्रकुपितोराजाधनुःसज्यमथाक

---

१ यान्यान्वृक्षान्समादत्ते ताडनाय स मारुतिः–इ० पा० । २ शितपर्वभिः–इ० पा० । ३ दृश्यते–इ० पा० । ४ वीक्ष्य–इ– पा० ।

रोत् ॥ नादयन्मेघगंभीरंत्रासयन्निवबालकम् ॥ १५ ॥ बाणानपरिसंख्यातान्मुमोचबलिनांवरः ॥ बालोबलेनचिच्छेदसर्वांस्तान्सायकव्रजान् ॥ १६ ॥
लवस्यानेक[1]धामुक्तैर्बाणैर्व्याप्तंमहीतलम् ॥ व्यतीपातेप्रदत्तस्यदानस्येवाक्षयंगताः ॥ १७ ॥ तेबाणाव्योमसकलंव्याप्नुवञ्छैवसंधिताः ॥ सूर्यमंडलमासा
द्यप्रवर्तंतेसमंततः ॥ १८ ॥ मारुतोनाविशद्यत्रबाणपंजरगोचरे ॥ मनुष्याणांतुकावार्ताक्षणजीवितशंसिनाम् ॥ १९ ॥ तद्बाणान्विस्तृतान्दृष्ट्वाशत्रुघ्नोवि
स्मयंगतः ॥ अच्छिनच्छतसाहस्रंबाणमोचनकोविदः ॥ २० ॥ ताञ्छिन्नान्सायकान्सर्वान्स्वीयान्दृष्ट्वाकुशानुजः ॥ धनुश्चिच्छेदतरसाशत्रुघ्नस्यमही
पतेः ॥ २१ ॥ सोन्यद्धनुरुपादाययावन्मुंचतिसायकान् ॥ तावद्भंजसरथंसायकैःशितपर्वभिः ॥ २२ ॥ करस्थमच्छिनच्चापंसुदृढंगुणपूरितम् ॥
तत्कर्मापूजयन्वीरारणमंडलवर्तिनः ॥ २३ ॥ सच्छिन्नधन्वाविरथोहताश्वोहतसारथिः ॥ अन्यंरथंसमास्थाययय़ौयोद्धुंलवंबलात् ॥ २४ ॥ अनेकबा
णनिर्भिन्नःस्रवद्रक्तकलेवरः ॥ पुष्पितःकिंशुकइवशुशुभेरणमध्यगः ॥ २५ ॥ शत्रुघ्नबाणप्रहतःपरंकोपमुपागमत् ॥ बाणसंधानचतुरःकुंडलीकृतचा
पवान् ॥ २६ ॥ विशीर्णकवचंदेहंशिरोमुकुटवर्जितम् ॥ स्रवद्रक्तपरिप्लुष्टंशत्रुघ्नस्यचकारसः ॥ २७ ॥ तदारामानुजःक्रुद्धोदशबाणाञ्छिताग्रकान् ॥
मुमोचप्राणसंहारकारकान्कुपितोभृशम् ॥ २८ ॥ सतांस्तांस्तिलशःकृत्वाबाणैर्निशितपर्वभिः ॥ ताडयामासहृदयेशत्रुघ्नस्याष्टभिःशरैः ॥ २९ ॥ अत्यंतं
बाणपीडार्तोलवंबलिनमुत्स्मरन् ॥ दुःसहंमन्यमानस्तंशरान्मुंचन्नभूत्तदा ॥ ३० ॥ तदालवेनतीक्ष्णेनहृदिभिन्नोविशालके ॥ अर्धचंद्रसमानेनतीक्ष्णप
र्वसुशोभिना ॥ ३१ ॥ सविद्धोहृदिबाणेनपीडांप्राप्तःसुदारुणाम् ॥ पपातस्यंदनोपस्थेधनुःपाणिःसुशोभितः ॥ ३२ ॥ शत्रुघ्नंमूर्छितंदृष्ट्वानृपाश्चसुरथादयः ॥
दुद्रुवुर्लवमुद्युक्ताजयप्राप्त्यैरणेतदा ॥ ३३ ॥ सुरथोविमलोवीरोराजावीरमणिस्तथा ॥ सुमदोरिपुतापाद्याःपरिवव्रुश्चसंयुगे ॥ ३४ ॥ केचित्क्षुरप्रैर्मुसलैःके
चिद्बाणैःसुदारुणैः ॥ प्रासैःपरशुभिःकेचित्सर्वतःप्राहरन्नृपाः ॥ ३५ ॥ तानधर्मेणयुद्धोत्कान्दृष्ट्वावीरशिरोमणिः ॥ दशभिर्दशभिर्बाणैस्ताडयामाससंयुगे
॥ ३६ ॥ तेबाणवर्षविहतारणमध्येसुकोपनाः ॥ केचित्पलायिताःकेचिन्मुमुहुर्युद्धमंडले ॥ ३७ ॥ तावत्सराजाशत्रुघ्नोमूर्च्छांसंत्यज्यसंगरे ॥ लवंप्रायान्म
हावीरंयोद्धुंबलसमन्वितः ॥ ३८ ॥ आगत्यतंलवंप्राहधन्योसिशिशुसन्निभः ॥ नबालस्त्वंसुरःकश्चिच्छलितुंमांसमागतः ॥ ३९ ॥ केनापिनहिवीरेणपा
तितोरणमंडले ॥ त्वयाहंप्रापितोमूर्च्छांसमक्षंममपश्यतः ॥ ४० ॥ इदानींपश्यमेवीर्यंत्वांसंख्येपातयाम्यहम् ॥ सहस्वबाणमेकंत्वंमापलायस्वबालक ॥ ४१ ॥
इत्युक्त्वासमरेबालंशरमेकंसमाददे ॥ यमवक्त्रसमंघोरंलवणोयेनघातितः ॥ ४२ ॥ संधायबाणंजा[2]ज्वल्यंहृदिभेत्तुंमनोदधत् ॥ लवंवीरसहस्राणांवह्निवत्सर्व

---

[1] कोटिधा–इ० पा० ।
[2] निशितम्–इ० पा० ।

दाहकम् ॥ ४३ ॥ तंबाणंप्रज्वलंतंसद्योतयंतंदिशोदश ॥ दृष्ट्वासस्मारबलिनंकुशंवैरिनिपातिनम् ॥ ४४ ॥ यद्यस्मिन्समयेवीरोभ्रातास्याद्बलवान्मम ॥ त
दाशत्रुघ्नवशतानमेस्याद्भयमुल्बणम् ॥ ४५ ॥ एवंतर्कयतस्तस्यलवस्यचमहात्मनः ॥ हृदिलग्नोमहाबाणोघोरःकालानलोपमः ॥ ४६ ॥ मूर्च्छांप्राप
तदावीरोभूपसायकसंहतः ॥ संगरेसर्ववीराणांशिरोभिःसमलंकृते ॥ ४७ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेलवमूर्च्छा
नामद्विषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६२ ॥ छ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ लवंविमूर्च्छितंदृष्ट्वाबलिवैरिविदारणम् ॥ शत्रुघ्नोजयमापेदेरणमूर्ध्निमहाबलः ॥१॥ लवं
बालंरथेस्थाप्यशिरस्त्राणाद्यलंकृतम् ॥ रामप्रतिनिधिंमूर्त्याततोगंतुमियेषसः ॥ २ ॥ स्वमित्रंशत्रुणाग्रस्तमितिदुःखसमन्विताः ॥ बालामात्रेऽस्यसीता
येत्वरिताःसंन्यवेदयन् ॥ ३ ॥ ॥ बालाऊचुः ॥ ॥ मातर्जानकितेपुत्रोबलाद्वाहमपाहरत् ॥ कस्यचिद्भूपवर्यस्यबलयुक्तस्यमानिनः ॥ ४ ॥ ततोयु
द्धमभूद्घोरंतस्यसैन्येनजानकि ॥ तदावीरेणपुत्रेणतवसर्वंनिपातितम् ॥ ५ ॥ पश्चादपिजयंप्राप्तःसुतस्तवमनोहरः ॥ तंभूपंमूर्छितंकृत्वाजयमापरणां
गणे ॥ ६ ॥ ततोमूर्च्छांविहायैषराजापरमदारुणः ॥ संकुप्यपातयामासतवपुत्रंरणांगणे ॥ ७ ॥ अस्माभिर्वारितःपूर्वमागृह्णाणहयोत्तमम् ॥ अस्मान्स
र्वांश्चधिकृत्यब्राह्मणान्वेदपारगान् ॥ ८ ॥ इतिवाक्यंशिशूनांसासमाकर्ण्यसुदारुणम् ॥ पपातभूतलेपस्थेदुःखयुक्तारुरोदह ॥ ९ ॥ ॥ सीतोवाच ॥ ॥
कथंनृपोदयाहीनोबालेनसहयुध्यति ॥ अधर्मकृतदुर्बुद्धिर्योमद्बालंन्यपातयत् ॥ १० ॥ लववीरभवान्कुत्रवर्ततेतिबलान्वितः ॥ कथंत्वंनिष्कृपस्याहोरा
ज्ञोऽहार्षीर्द्धयोत्तमम् ॥ ११ ॥ त्वंबालस्तेदुराक्रांताःसर्वशस्त्रविशारदाः ॥ रथस्थाविरथस्त्वंवैकथंयुद्धंसमंभवेत् ॥ १२ ॥ ताताहंतुत्वयासार्द्धंरामत्या
गासुखंजहौ ॥ इदानींरहितायुष्मत्कथंजीवामिकानने ॥ १३ ॥ एहिमांमुंचयज्ञाश्वंगच्छत्वेषमहीपतिः ॥ मद्दुःखंनाभिजानासिममदुःखप्रमार्जकः ॥१४॥
कुशोयद्यभविष्यत्सरणेवीरशिरोमणिः ॥ अमोचयिष्यदधुनाभवंतंभूपपार्श्वतः ॥ १५ ॥ सोपिमद्दैवतोनास्तिसमीपेकिंकरोम्यतः ॥ दैवमेवममाप्यत्र
कारणंदुःखसंभवे ॥ १६ ॥ एवमादिबहुश्रीमत्येषावैविललापह ॥ पादांगुष्ठेनलिखतीभूमिंनेत्रद्वयाश्रुभिः ॥ १७ ॥ बालान्प्रतिजगादासौपृथुकःसच
भूपतिः ॥ कथंमत्सुतमापात्यरणेकुत्रगमिष्यति ॥ १८ ॥ इतिवाक्यंवदत्येषाजानकीपतिदेवता ॥ तावत्कुशस्तुसंप्राप्तउज्जयिन्यामहर्षिभिः ॥ १९ ॥
माचासितचतुर्दश्यांमहाकालंसमर्च्यच ॥ प्राप्यभूरिवरांस्तस्मादागमन्मातृसन्निधौ ॥ २० ॥ जानकींविह्वलांदृष्ट्वानेत्रोद्भूताश्रुविक्लवाम् ॥ शोकविह्वल
दीनांगींवभाषेयावदुत्सुकः ॥ २१ ॥ तदास्वबाहुरवदत्स्फुरद्युद्धाभिशंसनः ॥ हृदयेचरणोत्साहोबभूवातिरथस्यहि ॥ २२ ॥ सप्रत्युवाचजननींदीनगद्

---

[१] दुःखाश्रुमार्जकः–इ० पा० ।

दभाषिणीम् ॥ मातस्तवगतंदुःखंमयिपुत्रउपस्थिते ॥ २३ ॥ मयिजीवतितेनेत्रादश्रूणिभुविनोपतन् ॥ प्रसूमुवाचाश्रुखिन्नांदीनगद्गदभाषिणीम् ॥ २४ ॥
कुशोदुःखमितःसद्योदुःखितांधीरमानसः ॥ ममभ्रातालवःकुत्रवर्ततेवैरिमर्दनः ॥ २५ ॥ सदामामागतंज्ञात्वाप्रहर्षन्सन्निधावियात् ॥ नदृश्यतेकथंवीरःकुत्र
रंतुंगतोबली ॥ २६ ॥ केनवासहबालत्वाद्गतोमांवौनिरीक्षितुम् ॥ किंत्वंरोदिषिमेमातर्लवःकुत्रसवर्तते ॥ २७ ॥ तन्मेकथयसर्वंयत्तवदुःखस्यकारणम् ॥
तच्छ्रुत्वापुत्रवाक्यंसादुःखिताकुशमब्रवीत्॥२८॥लवोधृतोनृपेणात्रकेनचिद्धयरक्षिणा॥बबंधबालकोमेत्रहयंयागक्रियोचितम् ॥२९॥ तद्रक्षकान्बहूञ्जिग्येए
कोनेकान्रिपून्बली ॥ राजातंमूर्च्छितंकृत्वाबबंधरणमूर्धनि ॥३०॥ बालकाइतिमामूचुःसहगंतारएवहि॥ततोहंदुःखिताजातानिशम्यलवमाधृतम् ॥ ३१ ॥
त्वंमोचयबलात्तस्मात्कालेप्राप्तोनृपोत्तमात्॥ निशम्यमातुर्वचनंकुशःकोपसमन्वितः ॥ जगादतांदशन्नोष्ठंदंतैर्दंतान्विनिष्पिषन्॥३२॥ ॥कुशउवाच॥ ॥
मातर्जानीहितंमुक्तंलवंपाशस्यबंधनात् ॥ इदानींहन्मितंबाणैःसमग्रबलवाहनम् ॥ ३३ ॥ यदिदेवोमरोवापियदिशर्वःसमागतः ॥ तथापिमोचयेतस्माद्बा
णैर्निशितपर्वभिः ॥ ३४ ॥ मारोदिषिमातरिहवीराणां[1]रणमूर्छितम् ॥ कीर्तयेत्रभवत्येवपलायनमकीर्तये ॥ ३५ ॥ देहिमेकवचंदिव्यंधनुर्गुणसमन्वितम् ॥
शिरस्त्राणंचमेमातःकरवालंतथाशितम् ॥ ३६ ॥ इदानींयामिसमरेपातयामिबलंमहत् ॥ मोचयामिभ्रातरंस्वंरणमध्याद्विमूर्छितम् ॥ ३७ ॥ नमोचयाम्य
द्यपुत्रंतवमातर्महारणात् ॥ तदातौमेभवत्पादौसंरुष्टौभवतांक्षितौ ॥ ३८ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इतिवाक्येनसंतुष्टाजानकीशुभलक्षणा ॥ सर्वंप्रादादस्त्रवृं
दंजयाशीर्भिर्नियुज्यतम् ॥ ३९ ॥ प्रयाहिपुत्रसंग्रामंलवंमोचयमूर्च्छितम् ॥ इत्याज्ञप्तःकुशःसंख्येकवचीकुंडलीबली ॥ ४० ॥ मुकुटीकरवालीचचर्मधा
रीधनुर्धरः ॥ अक्षयाविषुधीकृत्वास्कंधयोःसिंहवीर्ययोः ॥ ४१ ॥ जगामतरसानत्वामातृपादौरथाग्रणीः ॥ वेगेनयावद्युद्धायगच्छतिक्षिप्रमाहवे ॥ ४२ ॥
तावद्ददर्शस्वलवंवैरिवृंदनिपातकम् ॥ आयांतंतंकुशंवीराददृशुःसुमहाभटाः ॥ ४३ ॥ कृतांतमिवसंहर्तुंसर्वंविश्वमुपस्थितम् ॥ लवोमहाबलंदृष्ट्वाकुशंभ्रा
तरमागतम् ॥ ४४ ॥ अत्यंतंवह्निवद्युद्धेदिदीपेवायुनासमम् ॥ रथादुन्मुच्यचात्मानंयुद्धायसविनिर्गतः ॥ ४५ ॥ कुशःसर्वान्रणस्थान्वैवीरान्पूर्वदिशिक्षिप
त् ॥ पश्चिमायांदिशिलवःकोपात्सर्वान्समैरयत् ॥ ४६ ॥ कुशबाणव्यथाव्याप्तालवसायकपीडिताः ॥ सैन्येजनाभ्रुनेसर्वेउत्कल्लोलांबुधिभ्रमाः ॥ ४७ ॥कु
शेनचलवेनाथशरव्रातैःप्रपीडितम् ॥ नशर्मलेभेसकलंसैन्यंवीरप्रपूरितम् ॥ ४८ ॥ इतस्ततःप्रभग्नंतद्बलंत्रस्तंपुनःपुनः ॥ नकुत्रचिद्रणेस्थित्वायुद्धमैच्छ
द्बलान्वितः ॥ ४९ ॥ एतस्मिन्समयेराजाशत्रुघ्नःपरतापनः ॥ कुशंवीरंययौयोद्धुंतादृशंलवसान्निभम् ॥५०॥ कुशंदृष्ट्वाबलाक्रांतंराममूर्तिसमप्रभम् ॥ रथे

---

[1] रणमूर्जितम्–इ० पा० ।

तिष्ठन्हेममयेजगादपरवीरहा ॥ ५१ ॥ ॥शत्रुघ्नउवाच॥ ॥कोसित्वंसन्निभोभ्रात्रालवेनसुमहाबलः ॥ किंनामासिमहावीरकस्तेतातःक्वतेप्रसूः॥५२॥
कथंवनेद्विजैर्जुष्टेतिष्ठसित्वंनरर्षभ ॥ सर्वंशंसयथायुध्येत्वयासहमहाबल ॥ ५३ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यकुशःप्रोवाचभूमिपम् ॥ मेघगंभीरयावाचानादयन्र
णमंडलम् ॥ ५४ ॥ केवलंसुषुवेसीतापतिव्रतपरायणा ॥ वनेवसावोवाल्मीकेश्चरणार्चनतत्परौ ॥ ५५ ॥ मातृसेवासमुद्युक्तौसर्वविद्याविशारदौ ॥ कुशो
लवइतिप्रख्यामागतौभूपतेनघ ॥ ५६ ॥ कस्त्वंवीरोरणश्लाघीकिमर्थंहयसत्तमः ॥ मुक्तोस्तिसमरेत्वद्यजेतासिबलसंयुतः ॥ ५७ ॥ युध्यस्वत्वंमयासार्द्धं
यदिवीरोसिभूमिप ॥ इदानींपातयिष्यामिभवंतंरणमूर्धनि ॥ ५८ ॥ शत्रुघ्नस्तंसुतंज्ञात्वासीतायारामसंभवम् ॥ विसिष्मायस्वयंचित्तेकोपा
द्धनुरुपाददत् ॥ ५९ ॥ तमात्तधनुषंदृष्ट्वाकुशःकोपसमन्वितः ॥ विस्फारयामासधनुःस्वीयंसुदृढमुत्तमम् ॥ ६० ॥ मुमोचबाणान्निशिता
ञ्छत्रुघ्नःसर्वशस्त्रवित् ॥ तांश्चिच्छेदकुशःसर्वांल्लीलयाप्रहसन्रणे ॥ ६१ ॥ बाणाश्चशतसाहस्राःकुशस्यचनृपस्यच ॥ भुवनंव्याप्नुवन्सर्वंतच्चित्रमभवन्मु
ने ॥ ६२ ॥अग्न्यस्त्रेणकुशःसर्वान्ददाहतरसाबली ॥ शमयामासतंभूपःपर्जन्यास्त्रेणवीर्यवान् ॥ ६३ ॥ शमयामासतंभूपोवायव्येनातिविक्रमः ॥ तदावायुर
भूत्तीव्रःसर्वतोरणमंडले ॥ पर्वतास्त्रेणतंवायुंक्षोभयंतंसमावृणोत् ॥ ६४ ॥ वज्रास्त्रेणनृपःसंख्येचिच्छेदसनगोपलान् ॥ तदानारायणास्त्रंसमुमोचकुशउ
द्भटः ॥ नारायणंतदाभूपंनाशकत्परिबाधितुम् ॥ ६५ ॥ तदाप्रकुपितोत्यंतंकुशःकोपपरायणः ॥ उवाचभूपंशत्रुघ्नंमहाबलपराक्रमम् ॥ ६६ ॥ जानामि
त्वांमहावीरंसंग्रामेजयकारिणम् ॥ यत्त्वांनारायणास्त्रंमेनवबाधेभयानकम् ॥ ६७ ॥ इदानींपातयाम्यद्यभूमौत्वांनृपतेशरैः ॥ त्रिभिश्चेन्नकरोम्येतत्प्रति
ज्ञांतर्हिमेशृणु ॥ ६८ ॥ योमनुष्यवपुःप्राप्यदुर्लभंपुण्यकोटिभिः ॥ तन्नाद्रियेतसंमोहात्तस्यमेस्त्वत्रपातकम् ॥ ६९ ॥ सावधानोभवानत्रभवतुप्रध
नांगणे ॥ पातयामिक्षितौसद्यइत्युक्त्वास्वशरासने ॥ ७० ॥ शरंसंरोपयामासघोरंकालानलप्रभम् ॥ लक्षीकृत्यरिपोर्वक्षोविपुलंकठिनंमहत् ॥ ७१ ॥
तंसंधितंशरंदृष्ट्वाशत्रुघ्नः[2]कोपमूर्च्छितः ॥ मुमोचबाणान्निशितान्कुशत्वग्भेदकारकान् ॥ ७२ ॥ सबाणोहृदयंतस्यभेत्तुंतत्प्रचचालवै ॥ घोररूपोवन्हिसम
आशीविषवदुच्छ्वसन् ॥ ७३ ॥ सबाणोनृपवर्येणरामंस्मृत्वाशुलक्षितः ॥ चिच्छेदकुशमुक्तंसंसायकंशितपर्वकम् ॥ ७४ ॥ तदात्यंतंप्रकुपितःकुशोबाण
स्यकृंतनात् ॥ अपरंसायकंचापेदधारशितपर्वकम् ॥ ७५ ॥ सयावत्तदुरोभेत्तुंकरोतिचबलोद्धुरः ॥ तंतावदच्छिनत्तस्यशरंकालानलप्रभम् ॥ ७६ ॥

---

१ चिच्छेद–इ० पा० । २ कोपपूरितः–इ० पा० ।

तदाकुशोमातृपादौस्मृत्वारोषसमन्वितः ॥ तृतीयंचापकेस्वीयेदधारशरमद्भुतम् ॥ ७७ ॥ शत्रुघ्नस्तमपिक्षिप्रंच्छेत्तुंबाणंसमाददे ॥ तावद्विद्धःशरेणासौप
पातधरणीतले ॥ ७८ ॥ हाहाकारोमहानासीच्छत्रुघ्नेविनिपातिते ॥ जयमापकुशस्तत्रस्वबाहुबलदर्पितः ॥ ७९ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखण्डे
शेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेशत्रुघ्नमूर्च्छनेकुशजयोनामत्रिषष्टितमोध्यायः ॥ ६३ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ शत्रुघ्नंपतितंवीक्ष्यसुरथःप्रवरोनृपः ॥ प्रय
यौमणिनासृष्टेरथेतिष्ठन्महाद्भुते ॥ १ ॥ पुष्कलस्तुरणेपूर्वंपातितःसविचारयन् ॥ लवंययौतदायोद्धुंमहावीरबलोन्नतम् ॥ २ ॥ सुरथःकुशमासा
द्यबाणान्मुंचन्ननेकधा ॥ व्यथयामाससमरेमहावीरशिरोमणिः[1] ॥ ३ ॥ सुरथंविरथंचक्रेबाणैर्दशभिरुच्छिखैः ॥ धनुश्चिच्छेदतरसासुदृढंगुणपूरित
म् ॥ ४ ॥ अस्त्रप्रत्यस्त्रसंहारैःक्षैपणैःप्रतिक्षेपणैः ॥ अभवत्तुमुलंयुद्धंवीराणांरोमहर्षणम् ॥ ५ ॥ अत्यंतंसमरोद्युक्तेसुरथेदुर्जयेनृपे ॥ कुशःसंचिंतयामास
किंकर्तव्यंरणेमया ॥ ६ ॥ विचार्यनिशितंघोरंसायकंसमुपाददे ॥ हननायनृपस्यास्यमहाबलसमन्वितः[2] ॥ ७ ॥ तमागतंशरंदृष्ट्वाकालानलसमप्रभम् ॥
छेत्तुंमतिंचकाराशुतावल्लग्नोमहाशरः ॥ ८ ॥ मुमूर्च्छसमरेवीरोमहावीरबलस्ततः ॥ पपातस्यंदनोपस्थेसारथिस्तमुपाहरत् ॥ ९ ॥ सुरथेपतिते
दृष्ट्वाकुशंजयसमन्वितम् ॥ त्रासयंतंवीरगणानियायपवनात्मजः ॥ १० ॥ समीरसूनुंप्रबलमायांतंवीक्ष्यवानरम् ॥ जहासदर्शयन्दंतान्कोपयन्निवतंक्रुधा
॥ ११ ॥ उवाचचहनूमंतमेहित्वंममसंमुखम् ॥ भेत्स्येबाणसहस्रेणमृतोयास्यसियामिनीम् ॥ १२ ॥ इत्युक्तोहनुमाञ्ज्ञात्वारामसूनुंमहाबल
म् ॥ स्वामिकार्यंप्रकर्तव्यमितिकृत्वाप्रधावितः ॥ १३ ॥ शालमुत्पाट्यतरसाविशालंशतशाखिनम् ॥ कुशं[3]वक्षसिसंलक्ष्यययौयोद्धुंमहाब
लः ॥ १४ ॥ शालहस्तंसमायांतंहनूमंतंमहाबलम् ॥ त्रिभिःक्षुरप्रैर्विव्याधहृदिचंद्रोपमैर्बली[4] ॥ १५ ॥ सबाणविद्धस्तरसाकुशेनबलशालिना ॥
शालेनहृदिसंजघ्नेदंतान्निष्पिष्यमारुतिः ॥ १६ ॥ शालाहतस्तदाबालःकिंचिन्नाकंपतस्मयात् ॥ तदावीराःप्रशंसांतुप्रचक्रुस्तस्यबाल्य
तः ॥ १७ ॥ सशालेनहतोवीरःसंहारास्त्रंसमाददे ॥ संहन्तुंवैरिणंकोपात्कुशःसंपरमास्त्रवित्[5] ॥ १८ ॥ संहारास्त्रंसमालोक्यदुर्जयंकुशमोचितम् ॥
दध्यौरामंस्वमनसाभक्ताविघ्नविनाशकम् ॥ १९ ॥ तदामुक्तंकुशेनाशुतदस्त्रंहृदिमारुतेः ॥ लग्नंमहाव्यथाकारितेनमूर्च्छामितःपुनः[6] ॥ २० ॥
मूर्च्छांप्राप्तंतुतंदृष्ट्वाप्लवंगंबलसंयुतः ॥ विव्याधसायकैस्तीक्ष्णैःसैन्यंतत्सकलंमहत् ॥ २१ ॥ तस्यबाणायुतैर्भग्नंबलंसर्वंरणांगणे ॥ पलायनपरंजातंचतुरंग
समन्वितम् ॥ २२ ॥ तदाकपिपतिःकोपात्सुग्रीवोरक्षकोमहान् ॥ अभ्यधावन्नगान्नैकानुत्पाट्यकुशमुद्भटम् ॥ २३ ॥ कुशःसर्वान्प्रचिच्छेदलीलयाप्रहस

---

[1] महावीरशिरोमणिम्–इ० पा० । [2] महाबलसमेतिनः–इति पाठे महाबलसमन्वितस्य नृपस्येति योजना । [3] कुशं प्रति समादाय–इ० पा० । [4] सोऽर्धचंद्रोपमैर्बली–इ० पा० ।
[5] परममंत्रवित्–इ० पा० । [6] प्रभुः–इ० पा० ।

न्नगान् ॥ पुनरप्यागतान्वृक्षांश्चिच्छेदतरसाबली ॥ २४ ॥ अनेकबाणव्यथितःसुग्रीवःसमरांगणे ॥ जग्राहपर्वतंघोरंकुशमस्तकमध्यतः ॥२५॥
कुशस्तंनगमायांतंवीक्ष्यबाणैरनेकधा ॥ निष्पिपेषचकाराशुमहारुद्रांगयोग्यताम् ॥ २६ ॥ सुग्रीवस्तन्महत्कर्मदृष्ट्वाबालेननिर्मितम् ॥ जया
शांप्रतिनिर्वृत्तोबभूवसमरांगणे ॥ २७ ॥ रणमध्येदुराक्रांतंकुशंलांगूलताडकम् ॥ अत्यमर्षीरुषाक्रांतस्तंहंतुंनगमाददे ॥ २८ ॥ आत्मानं
हंतुमुद्युक्तंवीक्ष्यसुग्रीवमादरात् ॥ ताडयामासबहुभिःसायकैःशितपर्वभिः ॥ २९ ॥ सताडितोबहुविधैःशरैःपीडासमन्वितः ॥ कुशंहंतुंसमा
रब्धोययौशालंसमाददे ॥ ३० ॥ तदापिचकुशोवीरोवारुणास्त्रंसमाददे ॥ बबंधतंचपाशेनदृढेनसलवाग्रजः ॥ ३१ ॥ सबद्धःपाशकैःस्निग्धैः
कुशेनबलशालिना ॥ पपातरणमध्येवैमहावीरैरलंकृते ॥ ३२ ॥ सुग्रीवंपतितंदृष्ट्वावीराःसर्वत्रदुद्रुवुः ॥जयमापलवभ्रातामहावीरशिरोमणिः ॥३३॥
तावल्लवोभटाञ्जित्वापुष्कलंचांगदंतथा ॥ प्रतापाग्र्यंवीरमणिंतथान्यानपिभूभुजः ॥ ३४ ॥ जयंप्राप्यरणेवीरोलवोभ्रातरमागमत् ॥ संग्रामेजयक
तारंवैरिकोटिनिपातकम् ॥ ३५ ॥ परस्परंप्रहर्षितौपरिरंभंप्रकुर्वतः ॥ जयंप्राप्तौतदावार्तांमुनेचक्रतुरुन्मदौ ॥ ३६ ॥ लवउवाच ॥ ॥ भ्रातस्तवप्रसा
देननिस्तीर्णोरणतोयधिः ॥ इदानींवीररणकंशोधयावःसुशोभितम् ॥ ३७ ॥ इत्युक्त्वात्वरितंवीरौजग्मतुस्तौकुशीलवौ ॥ राज्ञोमौलिमणिं
चित्रंजग्राहकनकाचितम् ॥ ३८ ॥ पुष्कलस्यलवोवीरोजग्राहमुकुटंशुभम् ॥ अंगदेचमहानर्घ्यंशत्रुघ्नस्यापरस्यच ॥ ३९ ॥ गृहीत्वाशस्त्रसंघातंहनूमंतं
कपीश्वरम् ॥ सुग्रीवंसविधेगत्वाउभावपिबबंधतुः ॥ ४० ॥ पुच्छेवायुसुतस्यायंगृहीत्वातुकुशानुजः ॥ भ्रातरंप्रत्युवाचेदंनेष्यामिस्वकमंदिरम् ॥ ४१ ॥
आवयोर्जननीप्रीत्यैगृहीत्वापुच्छकेत्वहम् ॥ क्रीडार्थमृषिपुत्राणांकौतुकार्थंममैवच ॥ ४२ ॥ एतच्छ्रुत्वाततोवाक्यमुवाचचकुशोलवम् ॥ अहमेनंग्रही
ष्यामिवानरंबलिनंदृढम् ॥ ४३ ॥ इत्येवंभाषमाणौतौबद्धातौबलिनांवरौ ॥ पुच्छयोर्बलिनौधृत्वाजग्मतुःस्वाश्रमंप्रति ॥ ४४ ॥ स्वाश्रमायाग
च्छंतौवीक्ष्यतौकपिसत्तमौ ॥ कंपमानौजगदतुरन्योन्यंभीतयागिरा ॥ ४५ ॥ हनूमान्कपिराजानंप्रत्युवाचभयार्द्रधीः ॥ एतौरामसुतावस्मान्ने
ष्यतःस्वाश्रमंप्रति ॥ ४६ ॥ मयापूर्वंकृतंकर्मजानकींप्रतिगच्छता ॥ तत्रमेजानकीदेवीसंमुखाभून्मनोहरा ॥ ४७ ॥ सामांद्रक्ष्यतिवैदेहीबद्धंपाशे
नवैरिणा ॥ तदाहसिष्यतिवरात्रपामेत्रभविष्यति ॥ ४८ ॥ मयाकिमत्रकर्तव्यंप्राणत्यागोभविष्यति ॥ महद्दुःखंचापतितंसरामःकिंकरिष्यति
॥ ४९ ॥ सुग्रीवस्तद्वचःश्रुत्वाममाप्येवंमहाकपे ॥ नेष्यतेयदिमामेवंनिधनंतुभविष्यति ॥ ५० ॥ एवंकथयतोरेवह्यन्योन्यंभयभीतयोः ॥

---

१ राजसविधे जगाम सलवः कुशः—इ० पा० ।

कुशोलवश्चभवनंमातुःप्रापतुरोजसा ॥ ५१ ॥ तावायातौसमीक्ष्यैवजहर्षजननीतयोः ॥ अन्योन्यंपरमप्रीत्यापरिरेभेनिजौसुतौ ॥ ५२ ॥
ताभ्यांपृच्छगृहीतौतौवानरौवीक्ष्यजानकी ॥ हनूमंतंचसुग्रीवंसर्ववीरंकपीश्वरम् ॥ ५३ ॥ जहासपाशबद्धौतौवीक्षमाणावरांगना ॥ उवाचचविमो
क्षार्थंवदंतीवचनंवरम् ॥ ५४ ॥ पुत्रौप्रमुंचतंकीशौमहावीरौमहाबलौ ॥ ईक्षंतौमांयदिस्फीतौप्राणत्यागंकरिष्यतः ॥ ५५ ॥ अयंवैहनुमान्वीरो
योददाहदनोःपुरीम् ॥ अयमप्यृक्षराजोहिसर्ववानरभूमिपः ॥ ५६ ॥ किमर्थंविधृतौकुत्रकिंवाकृतमनादरात् ॥ [1]पुच्छेयुवाभ्यांविधृतौसमहान्विस्मयोस्ति
मे ॥ ५७ ॥ इतिमातुर्वचःश्लक्ष्णंवीक्ष्यतांपुत्रकौतदा ॥ ऊचतुर्विनयश्रेष्ठौमहाबलसमन्वितौ ॥ ५८ ॥ मातःकश्चनभूपालोरामोदाशरथिर्बली ॥ तेनमुक्तो
हयःस्वर्णभालपत्रःसुशोभितः ॥ ५९ ॥ तत्रैवंलिखितंमातरेकवीराप्रसूर्मम ॥ येक्षत्रियास्तेगृण्हंतुनोचेत्पादतलार्चकाः ॥ ६० ॥ तदामयाविचारोवैकृतः
स्वांतेपतिव्रते ॥ भवतीक्षत्रियाकिंनवीरसूःकिंनवाभवेत्॥६१॥धाष्ट्र्यंतद्वीक्ष्यभूपस्यगृहीतोऽश्वोमयाबलात् ॥ जितंकुशेनवीरेणसैन्यंतत्पातितंरणे॥६२॥
मुकुटोयंभूमिपतेर्जानीहिपतिदेवते ॥ अयमप्यन्यवीरस्यपुष्कलस्यमहात्मनः ॥ ६३ ॥ जानीहिमुकुटंत्वन्यंमणिमुक्ताविराजितम् ॥ अश्वोयंमेमनो
हारीकामयानोहिभूपतेः ॥ ६४ ॥ आरोहणायमद्भ्रातुर्जानीहिबलिनोवरे ॥ इमौकीशौमयारंतुमानीतौबलिनांवरौ ॥ ६५ ॥ कौतुकार्थंतवैवैतौसंग्रामेयुद्ध
कारकौ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यजानकीपतिदेवता ॥ ६६ ॥ जगादपुत्रौतौवीरौ[2]मोचयेथांपुनःपुनः ॥ ॥ सीतोवाच ॥ ॥ युवाभ्यामनयःसृष्टोहृतोराम
हयोमहान् ॥ ६७ ॥ अनेकेपातितावीराइमौबद्धौकपीश्वरौ ॥ पितुस्तवहयोवीरोयागार्थंमोचितोमुना ॥ ६८ ॥ तस्यापिहृतवंतौकिंवाजिनंमखसत्तमे ॥
मुंचतंप्लवगावेतौमुंचतंवाजिनांवरम् ॥ ६९ ॥ क्षाम्यतांभूपतेर्भ्राताशत्रुघ्नःपरकोपनः ॥ जनन्यास्तद्वचःश्रुत्वाऊचतुस्तांबलान्वितौ ॥ ७० ॥ क्षात्रधर्मेण
तंभूपंजितवंतौबलान्वितम् ॥ नास्माकमनयोभाविक्षात्रधर्मेणयुध्यताम् ॥ ७१ ॥ वाल्मीकिनापुराप्रोक्तमस्माकंपठतांपुरः ॥ ७२ ॥ कण्वस्याश्रमकेवाहं
धृत्वायागक्रियोचितम् ॥ तस्मात्सुतःस्वपित्रापियुध्येद्भ्रात्रापिचानुजः ॥ ७३ ॥ गुरुणाशिष्यएवापितस्मान्नोपापसंभवः ॥ त्वदाज्ञातोऽधुनाचावांदास्या
वोहयमुत्तमम् ॥ ७४ ॥ मोक्ष्यावःकीशावेतौहिकरिष्यावोवचस्तव ॥ इत्युक्त्वामातरंवीरौगतौरणेकपीश्वरौ ॥ ७५ ॥ अमुंचतांहयंचापिहयमेधक्रियोचि
तम् ॥ सीतादेवीस्वपुत्राभ्यांश्रुत्वासैन्यंनिपातितम् ॥ ७६ ॥ श्रीरामंमनसाध्यात्वाभानुमैक्षतसाक्षिणम् ॥ यद्यहंमनसावाचाकर्मणारघुनायकम् ॥ ७७ ॥

---

[1] गृहीतौ येन वां पुच्छे तच्छंसास्मान्मनःस्थितम्—इ० पा० ।

[2] शोचयंती पुनः पुनः—इ०, मोचयंती पुनः पुनः—इ० पा० ।

भजामिनान्यंमनसातर्हिजीवेदयंनृपः ॥ सैन्यंचापिमहत्सर्वंयन्नाशितमिदंबलात् ॥ ७८ ॥ पुत्राभ्यांतत्तुजीवेतमत्सत्याज्जगतांपते ॥ इतियावद्वचोब्रूते जानकीपतिदेवता ॥ ७९ ॥ तावद्बलंचतत्सर्वंजीवितंरणमूर्द्धनि ॥ ८० ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेसैन्यजीवनंनामचतुःषष्टितमोध्यायः ॥ ६४ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ क्षणान्मूर्च्छांजहौवीरःशत्रुघ्नःसमरांगणे ॥ अन्येपिवीराबलिनोमूर्च्छांप्राप्ताःसुजीविताः ॥१॥ शत्रुघ्नोवाजिनांश्रेष्ठंददर्शपुरतःस्थितम् ॥ आत्मानंचशिरस्त्राणरहितंसैन्यजीवितम् ॥ २ ॥ वीक्ष्यचित्रमिदंस्वांतेचकारचजगादह ॥ सुमतिंमंत्रिणांश्रेष्ठं मूर्च्छांविरहितंतदा ॥ ३ ॥ कृपांकृत्वाहयंप्रादाद्बालोयज्ञस्यपूर्तये ॥ गच्छामसरामंतरसाहयागमनकांक्षिणम् ॥ ४ ॥ इत्युक्त्वासरथेस्थित्वाहयमादायवेगतः ॥ ययौतदाश्रमाद्दूरंभेरीशंखविवर्जितः ॥ ५ ॥ तत्पृष्ठतोमहासैन्यंचतुरंगसमन्वितम् ॥ चचालकुर्वन्संभग्नंस्वभारेणफणीश्वरम् ॥ ॥ ६ ॥ जवेनजान्हवींतीर्त्वाकल्लोलजलशालिनीम् ॥ जंगामविषयेस्वीयेस्वकीयजनशोभिते ॥ ७ ॥ पुष्कलेनयुतोराजासुरथेनसमन्वितः ॥ रथेमणिमयेतिष्ठन्महत्कोदंडधारकः ॥ ८ ॥ हयंतंपुरतःकृत्वारत्नमालाविभूषितम् ॥ श्वेतातपत्रंतस्यैवमूर्ध्निचामरभूषितम् ॥ ९ ॥ अनेकरथसाहस्रैःपरीतोबलिभिर्नृपैः ॥ उद्यत्कोदंडललितैर्वीरनादविभूषितैः ॥ १० ॥ क्रमेणनगरींप्रापसूर्यवंशविभूषिताम् ॥ अनेकैःकेतुभिःश्रेष्ठैर्भूषितांदुर्गराजिताम् ॥ ११ ॥ रामःश्रुत्वाहयंप्राप्तंशत्रुघ्नेनसहामुना ॥ पुष्कलेनचवीरेणययौहर्षमनेकधा ॥ १२ ॥ कटकंनिर्दिदेशासौचतुरंगंमहाबलम् ॥ लक्ष्मणंप्रेषयामासभ्रातरंबलिनांवरम् ॥ १३ ॥ लक्ष्मणःसैन्यसहितोगत्वाभ्रातरमागतम् ॥ परिरेभेमुदाक्रांतःक्षतशोभितगात्रकम् ॥ १४ ॥ सर्वत्रकुशलंपृष्टोवार्तांचात्रचकारसः ॥ परमंहर्षमापन्नःशत्रुघ्नःसंगतोमुदा ॥ १५ ॥ सौमित्रिःस्वरथेस्थित्वाभ्रात्रासहमहामनाः ॥ सैन्येनमहतावीरोययौस्वनगरींप्रति ॥ १६ ॥ सरयूःपुण्यसलिलापवित्रितजगत्त्रया ॥ रामपादरजःपूताशरच्चंद्रसमप्रभा ॥ १७ ॥ हंसकारंडवाकीर्णाचक्रवाकोपशोभिता ॥ विचित्रतरवर्णैश्चपक्षिभिर्नादिताभृशम् ॥ १८ ॥ मंडपास्तत्रबहुशोरामचंद्रेणकारिताः ॥ ब्राह्मणानांवेदविदांपृथक्पाठनिनादकाः ॥ १९ ॥ क्षत्रियास्तत्रबहवोधनुःपाणिसुशोभिताः ॥ ज्याटंकारेणबहुनानादयंतोमहीतलम् ॥ २० ॥ भुंजतेब्राह्मणायत्रविचित्रान्नैर्मनोहरैः ॥ परस्परंप्रपश्यंतोवार्तांचक्रुर्मनोहराम् ॥ २१ ॥ पायसान्नानिशुभ्राणिचंद्रकांतिसमानिच ॥ क्षिराज्यबहुयुक्तानिशर्करामिश्रितानिच ॥ २२ ॥ अपूपास्तत्रबहुलाश्चंद्रबिंबसमाःश्रिया ॥ कर्पूरादिसुगंधेनवासिताःसुमनोहराः ॥ २३ ॥ फेनिकाघटकाःस्निग्धाःशतच्छिद्राविरंध्रकाः ॥ शष्कुल्योमंडकामृष्टामधुरान्नसमन्विताः ॥ २४ ॥ भक्तं

---

१ सर्वाणि–इ० पा० ।

कुमुदसंकाशंमुद्गदालिविमिश्रितम् ॥ सुगंधेनसमायुक्तमत्यंतंप्रीतिदायकम् ॥ २५ ॥ ओदनोदधिनायुक्तोभी[1]मसेनसमन्वितः ॥ स्वादुपाककरैःसृष्टः पात्रेमुक्तःप्रवेषकैः ॥ २६ ॥ तत्रकेचिद्द्विजाःपात्रेनिक्षिप्तंवीक्ष्यपायसम् ॥ परस्परंतेप्रत्यूचुःकिमिदंदृश्यतेद्भुतम् ॥ २७ ॥ किंचंद्रबिंबंनभसःपतितंतमसोभयात् ॥ अमृतंतुभवत्यत्रमृत्युनाशकमद्भुतम् ॥२८॥ तच्छुत्वारोषताम्राक्षःप्रोवाचान्योद्विजोत्तमः ॥ नभवत्येवचंद्रस्यबिंबंत्वमृतविप्लुतम् ॥२९॥ एकमिंदोर्वपुस्त्वेतद्दृश्यतेसदृशंकथम् ॥ ब्राह्मणानांसहस्रस्यपात्रेपात्रेपृथक्पृथक् ॥ ३० ॥ ततोजानीहिकुमुदंकर्पूरंवाभविष्याति ॥ माजानीहिमृगांकस्यबिंबंशुभ्रश्रियान्वितम् ॥ ३१ ॥ तावदन्योरुषाक्रांतोधुन्वन्स्वंमस्तकंतथा ॥ नजानंतिद्विजामूढाःस्वादुज्ञानाविचक्षणाः ॥ ३२ ॥ इदंतुक्षौद्रकंदस्यरसेनपरिपाचितम् ॥ जानीहिशतपत्रस्यपुष्पाणिमधुराणिच ॥ ३३ ॥ एवंपरस्परंविप्राःकंदमूलफलाशिनः ॥ तर्कयंतिमुनेप्रीतारसज्ञानेतिलोलुपाः ॥ ३४ ॥ तावदन्योद्विजःप्राहक्षत्रियाणांवरंजनुः ॥ भोक्ष्यंतेतादृशंत्वन्नंमहत्पुण्यैरुपस्कृतम् ॥ ३५ ॥ तदातंप्राब्रवीद्विप्रोदत्तस्यफलमीदृशम् ॥ येददत्यग्रजन्मभ्यःप्राप्नुवंतितईप्सितम् ॥ ३६ ॥ यैरर्चितोनैवहरिर्नैवेद्यैर्विविधैर्मुहुः ॥ तेषामेतादृशंभोज्यंनभवेदक्षिगोचरम् ॥ ३७ ॥ यैर्नरैरग्रजन्मानोभोजिताविविधैरसैः ॥ भुंजतेतेस्वादुरसंपापिनांचक्षुरुज्झितम् ॥३८॥ एवंविधैरसैर्मिष्टैर्भोजिताद्विजसत्तमाः ॥ मंडपेविपठंतस्तेशब्दब्रह्मविचक्षणाः ॥३९॥ नृत्यंत्येकेहसन्त्येकेनदन्त्येकेप्रहर्षिताः ॥ उत्सवोबहुरुद्भातितत्रशत्रुघ्नआगमत् ॥४०॥ रामःशत्रुघ्नमायांतंपुष्कलेनसमन्वितम् ॥ निरीक्ष्यमुदमुद्भूतांरक्षितुंनाशकत्तदा ॥४१॥ यावदुत्तिष्ठतेरामोभ्रातरंहयपालकम् ॥ तावद्रामपदेलग्नःशत्रुघ्नोभ्रातृवत्सलः ॥४२॥ पादयोःपतितंवीक्ष्यभ्रातरंविनयान्वितम् ॥ परिरेभेदृढंप्रीतःक्षतसंशोभितांगकम् ॥४३॥ अश्रूणिबहुधामुंचन्हर्षाच्छिरसिराघवः ॥ अत्यंतंपरमांप्रापमुदंवचनदूरगाम् ॥४४॥ पुष्कलंस्वीयपदयोर्नम्रंविनयविह्वलः ॥ सुदृढंभुजयोर्मध्येविनीयापीडयद्भृशम् ॥ ४५ ॥ हनूमंतंतथावीरंसुग्रीवंचांगदंतथा ॥ लक्ष्मीनिधिंजनकजंप्रतापाग्र्यं[2]रिपुंजयम् ॥ ४६ ॥ सुबाहुंसुमदंवीरंविमलंनीलरत्नकम् ॥ सत्यवंतंवीरमणिंसुरथंरामसेवकम् ॥ ४७ ॥ अन्यानपिमहाभागान्रघुनाथःस्वयंतदा ॥ परिरेभेदृढंस्निग्धान्पादयोःप्रणतान्नृपान् ॥ ४८ ॥ सुमतिःश्रीरघुपतिंभक्तानुग्रहकारकम् ॥ परिरभ्यदृढंप्रीतःसंमुखेतिष्ठदुन्नतः ॥ ४९ ॥ तदारामोनिजामात्यंवीक्ष्यसान्निध्यमागतम् ॥ उवाचपरमप्रीत्यामंत्रिणंवदतांवरः ॥ ५० ॥ सुमतेमंत्रिणांश्रेष्ठशंसमेवाग्मिनांवर ॥ कएतेभूमिपाःसर्वेकथमत्रसमागताः ॥ ५१ ॥ कुत्रकुत्रहयःप्राप्तःकेनकेननियंत्रितः ॥ कथंवैमोचितोभ्रात्रामहाबलसुशालिना ॥ ५२ ॥

॥ शेषउवाच ॥

॥ इत्युक्तोमंत्रिणांश्रेष्ठःसुमतिःप्राहराघवम् ॥ प्रहसन्मेघगंभीर

---

[1] कर्पूरेण समन्वितः—इ० पा० । भीमसेनसमन्वितः इति पाठेऽपि भीमसेनेत्याख्यकर्पूरेण समन्वित इत्यर्थः ।

[2] रिपुंतपम्—इ० पा० ।

नादेनचसुबुद्धिमान् ॥ ५३ ॥ ॥ सुमतिरुवाच ॥ ॥ सर्वज्ञस्यपुरस्तेद्यमयाकथमुदीर्यते ॥ पृच्छसित्वंलोकरीत्यासर्वंजानासिसर्वदृक् ॥ ५४ ॥ तथा
पितवनिर्देशंशिरस्याधायसर्वदा ॥ ब्रवीमितच्छृणुष्वाद्यसर्वराजशिरोमणे ॥ ५५ ॥ त्वत्प्रसादादहोस्वामिन्सर्वत्रजगतीतले ॥ परिबभ्रामतेवाहोभालपत्र
सुशोभितः ॥ ५६ ॥ नकश्चित्तंनिजग्राहस्वनामबलदर्पितः ॥ स्वंस्वंराज्यंसमर्प्याथप्रणेमुस्तेपदांबुजम् ॥५७॥ कोवारावणदैत्येंद्रनिहंतुर्वाजिसत्तमम्॥
गृह्णातिविजयाकांक्षीजरामरणवर्जितः ॥ ५८ ॥ अहिच्छत्रांगतस्तावत्तववाजीमनोरमः ॥ तद्राजासुमदःश्रुत्वाहयंप्राप्तंतवप्रभो ॥ ५९ ॥ सपुत्रःप्रबलः
सर्वसैन्येनबलिनावृतः ॥ सर्वंसमर्पयामासराज्यंनिहतकंटकम् ॥ ६० ॥ योराजाजगतांनेत्रींमातरंजगदंबिकाम् ॥ प्रसाद्यचिरमायुष्यंलेभेराज्यमकंट
कम् ॥ ६१ ॥ सएषत्वांप्रणमतिसुमदःप्रभुसेवितम् ॥ तंगृहाणकृपादृष्ट्याचिरादर्शनकांक्षकम् ॥ ६२ ॥ ततःसुबाहुभूपस्यनगरेबलपूरिते ॥ दमनस्त
स्यवैपुत्रःप्रजग्राहहयोत्तमम् ॥ ६३ ॥ तेनसाकंमहद्युद्धंबभूवदमनेनच ॥ पुष्कलोजयमापेदेसंमूर्च्छ्यसुभुजात्मजम् ॥ ६४ ॥ ततःसुबाहुःसंक्रुद्धोरणेपवन
जंबलात् ॥ युयुधेतवपादाब्जसेवकंबलिनांवरम् ॥ ६५ ॥ तस्यपादाहतोज्ञानंप्राप्यशापतिरस्कृतम् ॥ तुभ्यंसमर्प्यसकलंवाजिनःपालकोभवत् ॥ ६६॥
एषत्वांसुभुजोराजाप्रणमत्युन्नतांगकः ॥ कृपादृष्ट्याभिषिंचत्वंसुबाहुंनयकोविदम् ॥ ६७ ॥ ततोमुक्तोहयोरेवाह्रदेसनिममज्जह ॥ तत्रप्राप्तंमोहनास्त्रंशत्रु
घ्नेनबलीयसा ॥ ६८ ॥ ततोदेवपुरेप्रागाच्छिववासविभूषिते ॥ तत्रत्यंतुविजानासियतस्त्वंतत्रचागतः ॥ ६९ ॥ विद्युन्मालीहतोदैत्यःसत्यवान्संगत
स्ततः ॥ सुरथेनसमंयुद्धंजानासित्वंमहामते ॥ ७० ॥ ततःकुंडलकान्मुक्तोहयोबभ्रामसर्वतः ॥ नकश्चित्तंनिजग्राहस्ववीर्यबलदर्पितः ॥ ७१ ॥ वाल्मी
केराश्रमेरम्येहयःप्राप्तोमनोरमः ॥ तत्रयत्कुतुकंजातंतच्छृणुष्वनरोत्तम ॥ ७२ ॥ तत्रार्भस्तवसारूप्यंबिभ्रत्षोडशवार्षिकः ॥ जग्राहवीक्ष्यपत्रांकंवाजिनं
बलवत्तमः ॥ ७३ ॥ तत्रकालजितायुद्धंमहज्जातंनरोत्तम ॥ निहतस्तेनवीरेणशितधारेणहेतिना ॥ ७४ ॥ अनेकेनिहताःसंख्येपुष्कलाद्यामहाबलाः ॥ मू
र्च्छितंचापिशत्रुघ्नंचक्रेवीरशिरोमणिः ॥ ७५ ॥ तदाराजामहद्दुःखंविचार्यहृदिसंयुगे ॥ कोपेनमूर्च्छितंचक्रेवीरोहिबलिनांवरः ॥ ७६ ॥ सयावन्मूर्च्छितो
राज्ञातावदन्यःसमागतः ॥ तेनैतेनचसंजीव्यनाशितंकटकंतव ॥ ७७ ॥ सर्वेषांमूर्च्छितानांतुशस्त्राण्याभरणानिच ॥ गृहीत्वावानरौबद्धौजग्मतुःस्वाश्रमं
प्रति ॥ ७८ ॥ कृपांकृत्वापुनस्तेनदत्तोऽश्वोयज्ञियोमहान् ॥ जीवनंप्रापितंसर्वंकटकंनष्टजीवितम् ॥ ७९ ॥ वयंगृहीत्वातंवाहंप्राप्तास्तवसमीपतः ॥
एतदेवमयाज्ञातंतदुक्तंतेपुरोवचः ॥ ८० ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेसुमतिनिवेदनंनाम पंचषष्टितमोऽध्यायः॥६५॥

---

१ रणकोविदम्–इ० पा० ।

॥ शेषउवाच ॥ ॥ कथितौवैसुमतिनावाल्मीकेराश्रमेशिशू ॥ पुत्रौस्वीयावितिज्ञात्वावाल्मीकिंप्रतिसंजगौ ॥ १ ॥ ॥ श्रीरामउवाच ॥
कौशिशूममसारूप्यधारकौबलिनांवरौ ॥ किमर्थंतिष्ठतस्तत्रधनुर्विद्याविशारदौ ॥ २ ॥ अमात्यकथितौश्रुत्वाविस्मयोममजायते ॥ यौशत्रुघ्नंहनूमंतंली
लयांगवबंधतुः ॥ ३ ॥ तस्माच्छंसमुनेसर्वंबालयोश्चविचेष्टितम् ॥ यथामेपरमाप्रीतिर्भवत्येवमभीप्सिता ॥४॥ इतितत्कथितंश्रुत्वाराजराजस्यधीमतः ॥
उवाचपरमंवाक्यंस्पष्टाक्षरसमन्वितम् ॥ ५ ॥ ॥ वाल्मीकिरुवाच ॥ ॥ तवांतर्यामिणोनॄणांकथंज्ञानंचनोभवेत् ॥ तथापिकथयाम्यत्रतवसंतोषहेत
वे ॥ ६ ॥ राजन्यौबालकौमह्यमाश्रमेबलिनांवरौ ॥ त्वत्सारूप्यधरौस्वांगमनोहरवपुर्धरौ ॥ ७ ॥ त्वयायदावनेत्यक्ताजानकीवैनिरागसी ॥ अं
तर्वत्नीवनेघोरेविलपंतीमुहुर्मुहुः ॥ ८ ॥ कुररीमिवदुःखार्तांवीक्ष्याहंतववल्लभाम् ॥ जनकस्यसुतांपुण्यामाश्रमेत्वानयंतदा ॥ ९ ॥ तस्याःपर्णकुटी
रम्यारचितामुनिपुत्रकैः ॥ तस्यामसूतपुत्रौद्वौभासयंतौदिशोदश ॥ १० ॥ तयोरकरवंनामकुशोलवइतिस्फुटम् ॥ ववृधातेऽनिशंतत्रशुक्लपक्षेयथाश
शी ॥ ११ ॥ कालेनोपनयाद्यानिसर्वाणिकृतवानहम् ॥ वेदान्सांगानहंसर्वान्ग्राहयामासभूपते ॥ १२ ॥ सर्वाणिसरहस्यानिशृणुष्वमुखतोमम ॥
आयुर्वेदंधनुर्विद्यांशस्त्रविद्यांतथैवच ॥ १३ ॥ विद्यांजालंधरींचाथसंगीतकुशलौकृतौ ॥ गंगाकूलेगायमानौलताकुंजवनेषुच ॥ १४ ॥ चंचलौचलचि
त्तौतौसर्वविद्याविशारदौ ॥ तदाहमतिसंतोषंप्राप्तश्चाहंरघूत्तम ॥ १५ ॥ दत्त्वासर्वाणिचास्त्राणिमस्तकेनिहितःकरः ॥ अतीवगानकुशलौहृष्ट्वालोकावि
सिष्मिरे ॥ षड्जमध्यमगांधारस्वरभेदविशारदौ ॥ १६ ॥ तथाविधौविलोक्याहंगापयामिमनोहरम् ॥ भविष्यज्ञानयोगाच्चकृतंरामायणंशुभम् ॥१७ ॥
मृदंगपणवाद्यादियंत्रवीणाविशारदौ ॥ वनेवनेचगायंतौमृगपक्षिविमोहकौ ॥ १८ ॥ अद्भुतंगीतमाधुर्यंतवरामकुमारयोः ॥ श्रोतुंतौवरुणोबालावानिना
यविभावरीम् ॥ १९ ॥ मनोहरवयोरूपौगानविद्याब्धिपारगौ ॥ कुमारौजगदुस्तत्रलोकेशादेशतःकलम् ॥ २० ॥ परमंमधुरंरम्यंपवित्रंचरितंतव ॥
शुश्राववरुणःसार्द्धंकुटुंबेनचगायकैः ॥ २१ ॥ शृण्वन्नैवगतस्तृप्तिंमित्रेणवरुणःसह ॥ सुधातोपिपरंस्वादुचरितंरघुनंदन ॥ २२ ॥ गानानंदमहालोभहृ
तप्राणेंद्रियक्रियः ॥ प्रत्यागंतुंदिदेशासौकुमारौनाहितावकौ ॥ २३ ॥ रमणीयमहाभोगैर्लोभितावपिबालकौ ॥ चलितौनगुरोश्चात्ममातुःपादांबुजस्मृ
तेः ॥ २४ ॥ अहंचापिगतःपश्चाद्वरुणालयमुत्तमम् ॥ वरुणःप्रेमसहितःपूजांचक्रेममप्रभो ॥ २५ ॥ पृच्छतेजन्मकर्मादिसर्वंज्ञायापिबालयोः ॥ वरुणा
याम्बुवंसर्वंजन्मविद्याद्युपागमम् ॥२६॥ श्रुत्वासीतासुतौदेवःसचक्रेंबरभूषणैः ॥देवदत्तामितिग्राह्यमिंतिमद्वाक्यगौरवात्॥२७॥आहूतंराजपुत्राभ्यांयदत्तंवरु

---

१ मेहलाम्–इ० पा० । २ परमबालयोः–इ० पा० ।

णेनतत् ॥ प्रसन्नेनतयावांद्यगानविद्यावयोगुणैः ॥ ततोमामब्रवीत्सीतामुद्दिश्यवरुणःकृती ॥ २८ ॥ सीतापतिव्रताधुर्यारूपशीलवयोन्विता ॥ वीरपुत्रा
महाभागात्यागंनार्हतिकर्हिचित् ॥ २९ ॥ महतीहानिरेतस्यास्त्यागेहिरघुनंदन ॥ सिद्धीनांपरमासिद्धिरेषातेह्यनपायिनी ॥ ३० ॥ पामरैर्महिमानास्या
ज्ञायतेयदिदूषितैः ॥ काहानिस्तावतारामपुण्यश्रवणकीर्तन ॥ ३१ ॥ अस्मत्साक्षिकमेतस्याःपावनंचरितंसदा ॥ सद्यस्तेसिद्धिमायांतियेसीतापदार्चि
तकाः ॥ ३२ ॥ यस्याःसंकल्पमात्रेणजन्मस्थितिलयादिकाः ॥ भवंतिजगतांनित्यंव्यापाराऐश्वराअमी ॥ ३३ ॥ सीतामृत्युःसुधाचेयंतपत्येषाचवर्षति ॥
स्वर्गोमोक्षस्तपोयोगोदानंचतवजानकी ॥ ३४ ॥ ब्रह्माणंशिवमन्यांश्चलोकपालान्मदादिकान् ॥ करोत्येषाकरोत्येवनान्यासीतातवप्रिया ॥ ३५ ॥ त्वंपि
तासर्वलोकानांसीताचजननीत्यतः ॥ कुदृष्टिरत्रतुक्षेमयोग्यानतवकर्हिचित् ॥ ३६ ॥ वेत्तिसीतांसदाशुद्धांसर्वज्ञोभगवान्स्वयम् ॥ भवानपिसुतांभूमेः
प्राणादपिगरीयसीम् ॥ ३७ ॥ आदर्तव्यात्वयातस्मात्प्रियाशुद्धेतिजानकी ॥ नचशापपराभूतिःसीतायांत्वयिवाविभो ॥ ३८ ॥ इमानिममवाक्यानि
वाच्यानिजगतांपतिम् ॥ रामंप्रतित्वयासाक्षाद्वाल्मीकेमुनिसत्तम ॥ ३९ ॥ इत्युक्तोवरुणेनाहंसीतासंग्रहकारणात् ॥ एवमेवहिसर्वैश्चलोकपालैरपिप्रभो
॥ ४० ॥ श्रुतंरामायणोद्गानंपुत्राभ्यांतेसुरासुरैः ॥ गंधर्वैरपिसर्वैश्चकौतुकाविष्टमानसैः ॥ ४१ ॥ प्रसन्नाएवसर्वेपिप्रशशंसुःसुतौचते ॥ त्रैलोक्यंमोहितं
ताभ्यांरूपगानवयोगुणैः ॥ ४२ ॥ दत्तंयल्लोकपालैस्तुसुताभ्यांस्वीकृतंहितत् ॥ ऋषिभिश्चवराआभ्यामन्येभ्यःकीर्तिरेवच ॥ ४३ ॥ एकरामंजगत्स
र्वेपूर्वंमुनिविलोकितम् ॥ त्रिराममधुनाजातंसुताभ्यांतेखिलेक्षितम् ॥ ४४ ॥ [1]एंककामपरामूर्तिर्लोकेपूर्वमवेक्षिता ॥ कामैश्चतुर्भिरद्यायंजायतेचयतस्त
तः ॥ ४५ ॥ सर्वत्रान्यत्रराजेंद्ररामपुत्रौकुशीलवौ ॥ गीयतेअत्रसंकोचःकिंकृतोविदुषित्वयि ॥ ४६ ॥ कृतेषुतवसर्वेषुश्रूयतेमहतीस्तुतिः ॥ त्यागादन्य
त्रसीतायाःपुण्यश्लोकशिरोमणे ॥ ४७ ॥ त्वयात्रैलोक्यनाथेनगार्हस्थ्यमनुकुर्वता ॥ अंगीकार्यौसुतौरामविद्याशीलगुणान्वितौ ॥ ४८ ॥ नतौस्वांमा
तरंहित्वास्थास्यतोभवदंतिके ॥ जनन्यासहितौतस्मादाकार्यौभवतासुतौ ॥ ४९ ॥ दत्तएवतयेदानींसेनासंजीवनात्पुनः ॥ प्रत्ययःसर्वलोकानांपावनः
पततामपि ॥ ५० ॥ नाज्ञातंतेनचास्माकंनामराणांचमानद ॥ शुद्धौतस्यास्तुलोकानांयन्नष्टंतदिहध्रुवम् ॥ ५१ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इतिवाल्मी
किनारामःसर्वज्ञोप्यवबोधितः ॥ स्तुत्वानत्वाचवाल्मीकिंप्रत्युवाचसलक्ष्मणम् ॥ ५२ ॥ गच्छताताधुनासीतामानेतुंधर्मचारिणीम् ॥ सपुत्रांरथमास्था
यसुमंत्रसहितःसखे ॥ ५३ ॥ श्रावयित्वाममेमानिमुनेश्चवचनान्यपि ॥ संबोध्यचपुरीमेतांसीतांप्रत्यानयाशुताम् ॥ ५४ ॥ ॥ लक्ष्मणउवाच ॥ ॥ या

---

१ एककामपराभूतिः—इ० पा० ।

स्यामितवसंदेशात्सर्वेषांनः[1]प्रभोर्विभो॥देव्यायास्यतिचेद्देवयात्रामेसफलाततः ॥५५॥ मयिसामाभ्यसूयैवपूर्वदोषवशात्सती॥ अनागतायांतस्यांतुक्षमस्वागंतुकंमम ॥५६॥ इत्युक्त्वालक्ष्मणोरामंरथेस्थित्वानृपाज्ञया॥ सुमित्रमुनिशिष्याभ्यांयुतोगाद्भूमिजाश्रमम् ॥५७॥ कथंप्रसादनीयास्यात्सीताभगवतीमया॥ पूर्वदोषंविजानंतीरामाधीनस्यमेसदा ॥५८॥ एवंसंचिंतयन्नंतर्हर्षसंकोचमध्यगः॥ लक्ष्मणःप्रापसीतायाआश्रमंश्रमनाशनम्॥५९॥रथात्सोथावरुह्याराদश्रुरुद्धविलोचनः॥आर्येपूज्येभगवतिशुभेइतिवदन्मुहुः ॥६०॥ पपातपादयोस्तस्यावेपमानाखिलांगकः॥उत्थापितस्तयादेव्याप्रीतिविह्वलयासच॥६१॥ किमर्थमागतःसौम्यवनंमुनिजनप्रियम्॥ आस्तेसकुशलीदेवःकौसल्याशुक्तिमौक्तिकः॥६२॥ अरोषोमयिकश्चित्सकीर्त्याकेवलयाहृतः॥ कीर्त्यतेसर्वलोकेश्चकल्याणगुणसागरः ॥ ६३ ॥ अकीर्तिभीतिमापन्नस्त्यक्तुंमांत्वांनियुक्तवान् ॥ यदिततश्चलोकेषुकीर्तिस्तस्यामलाभवत् ॥ ६४ ॥ मृत्वापिपतिसत्कीर्तिंकुर्वंत्यामेहिसुस्थिरा ॥ पतिसामीप्यमेवाशुभूयादेवाहिदेवर ॥ ६५ ॥ त्यक्तयापिमयातेननासौत्यक्तोमनागपि ॥ फलंहिसाधनायत्तंहेतुःफलवशोनतु ॥ ६६ ॥ कौसल्याशल्यशून्यासौकृपापूर्णासदामयि ॥ आस्तेकुशलिनीयस्याःपुत्रस्त्रैलोक्यपालकः ॥ ६७ ॥ सर्वेकुशलिनःसंतिभरताद्याश्चबांधवाः ॥ सुमित्राचमहाभागायस्याःप्राणादहंप्रिया ॥ ६८ ॥ मद्भर्तृकिंत्वमपित्यक्तःसर्वलोकेषुकीर्तये ॥ राज्ञःकिंदुस्त्यजंतस्यस्वात्मापियस्यनप्रियः ॥ ६९ ॥ इत्येवंबहुधापृष्टस्तयारामानुजःसताम् ॥ उवाचकुशलीदेवःकुशलंत्वयिपृच्छति ॥ ७० ॥ कौसल्याचसुमित्राचयाश्चान्याराजयोषितः ॥ पप्रच्छुःकुशलंदेविप्रीत्यात्वामाशिषासह ॥ ७१ ॥ कुशलप्रश्नपूर्वंहितवपादाभिवंदनम् ॥ निवेदयामिशत्रुघ्नभरताभ्यांकृतंशुभे ॥ ७२ ॥ गुरुभिर्गुरुपत्नीभिःसर्वाभिरपितेशुभे ॥ दत्ताशीःकुशलप्रश्नःकृतश्चत्वयिजानकि ॥ ७३ ॥ आकारयतिदेवस्त्वांनिर्व्यलीकेन[2]चात्मवान् ॥ अलभ्यान्यरतिस्त्वत्तोन्यत्रसर्वत्रभामिनि ॥ ७४ ॥ शून्याएवदिशःसर्वास्त्वांविनाजनकात्मजे ॥ पश्यन्रोदितिनाथोनोरोदयन्नितरानपि ॥ ७५ ॥ यत्रदेविस्थितासित्वंनित्यंस्मरतिराघवः ॥ अशून्यंतुतमेवासौमन्यमानोविदेहजे ॥ ७६ ॥ धन्योयम्[3]आश्रमोजातोवाल्मीकेर्यत्रजानकी ॥ कालंक्षपतिवार्ताभिर्मदीयाभिर्वदन्निति ॥ ७७ ॥ उक्तवान्यद्वदन्किंचित्स्वामीनस्त्वयितच्छृणु ॥ व्यक्तीभवतिवक्तुर्यद्धृद्गतंतदसंशयम् ॥ ७८ ॥ लोकावदंतिमामेवसर्वेषामीश्वरेश्वरम् ॥ अहंत्वदृष्टमेवैषांस्वतंत्रंकारणंब्रुवे ॥ ७९ ॥ अदृष्टमेवकार्येषुसर्वेशोऽप्यनुगच्छति[4] ॥ ईशनीयाःकुतोनैतदन्वीयुःसुखदुःखयोः ॥ ८० ॥ धनुर्भंगेमतिभ्रंशेकैकय्यामरणेपितुः ॥ अरण्यगमनेतत्रहरणेतववारिधेः ॥ ८१ ॥ तरणेरक्षसांभर्तुर्मारणेपरिणेरणे ॥ सहायीभवनेमह्यमृक्षवानररक्षसाम् ॥ ८२ ॥ लाभेतवप्रतिज्ञायाःसत्यत्वेचसतीमणे ॥ पुनःस्वबंधुसंबंधेराज्यप्राप्तौचभामिनि ॥ ८३ ॥ पुनःप्रियावियोगेचकारणंयदवारणम् ॥ प्रसीदतितदेवाद्यसंयोगेपुन

---

[1] वः प्रियाद्विभो–इ० पा० । [2] निर्व्यलीकः कृतात्मवान्–इ० पा० । [3] मन्येयम्–इ० पा० । [4] सर्वशोप्यनुगच्छति–इ० पा० ।

रावयोः ॥ ८४ ॥ वेदोन्यथाकृतो[1]येनलोकोत्पत्तिलयौयतः ॥ लोकाननुगतस्तस्मात्कारणंप्रथमंत्वहम् ॥ ८५ ॥ अदृष्टमनुवर्ततेलोकाःसंप्रतिबोधकाः ॥
भोगेनजीर्यतेऽदृष्टंतत्तद्भुक्तंत्वयावने ॥ ८६ ॥ स्नेहोऽकारणकःसीतेवर्धमानोममत्वयि ॥ लोकादृष्टेतिरस्कृत्यत्वामाह्वयतआदरात् ॥ ८७ ॥ शङ्कितेना
पिदोषेणस्नेहनैर्मल्यमज्जनम् ॥ भवतीतिसवैशुद्धआस्वाद्योविबुधैःसदा ॥ ८८ ॥ स्नेहशुद्धिरियंभद्रेकृतामेत्वयिनान्यथा ॥ मंतव्यंरक्षितोऽप्येषलोकः
शिष्टानुवर्तिना ॥ ८९ ॥ आवयोर्निंदयादेविसर्वावस्थासुशुद्धये ॥ लोकोनश्येद्धिसंमूढश्चारितैर्महतामयम् ॥ ९० ॥ आवयोरुज्ज्वलाकीर्तिरावयोरुज्ज्व
लोरसः ॥ आवयोरुज्ज्वलौवंशावावयोरुज्ज्वलाःक्रियाः ॥ ९१ ॥ भवेयुरावयोःकीर्तिगायकाउज्ज्वलाभुवि ॥ आवयोर्भक्तिमंतोयेतेयांत्यंतेभवांबु
धेः॥ ९२ ॥ इत्युक्ताभवतीतेनप्रीयमाणेनतेगुणैः ॥ पत्युःपादांबुजेद्रष्टुंकरोतुसदयंमनः ॥ ९३ ॥ वासांसिरमणीयानिभूषणानिमहांतिच ॥ अंगरागस्तथा
गंधामनोज्ञास्त्वयियोजिताः ॥ ९४ ॥ रथोदास्यश्चरामेणप्रेषिताउत्सवायते ॥ छत्रंचचामरेशुभ्रेगजाअश्वाश्चशोभने ॥ ९५ ॥ स्तूयमानाद्विजश्रेष्ठैःसूत
मागधवंदिभिः ॥ वंद्यमानापुरस्त्रीभिःसेव्यमानाचयोद्धृभिः ॥ ९६ ॥ पुष्पैःसंछाद्यमानाचदेवीदेवांगनादिभिः ॥ धनानिददतीतेभ्योद्विजातिभ्योयथेप्सि
तम् ॥९७॥ गजारूढौ कुमारौचपुरस्कृत्यजनेश्वरी ॥ म[2]यानुगम्यमानाचगच्छायोध्यांनिजांपुरीम् ॥९८॥ त्वयितत्रगतायांतुसंगतायांप्रियेणते ॥ सर्वासांरा
जनारीणामागतानांचसर्वशः ॥९९॥ सर्वासामृषिपत्नीनां[3]कौसलानांतथैवच ॥ मंगलैर्वाद्यगीताद्यैर्भवत्वद्यमहोत्सवः॥१००॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इति
विज्ञापनांदेवीश्रुत्वासीतातमाहसा ॥ नाहंकीर्तिकरीराज्ञोह्यपकीर्तिःस्वयंत्वहम् ॥ १०१ ॥ किंमयातस्यसाध्यंस्याद्धर्मकामार्थशून्यया ॥ सत्येवंभवतां
भूपेकोविश्वासोनिरंकुशे ॥ १०२ ॥ प्रत्यक्षावापरोक्षावाभर्तुर्दोषामनःस्थिताः ॥ नवाच्याजातुमादृश्याकल्याणकुलजातया ॥ १०३ ॥ पाणिग्रहणकाले
मेयद्रूपोहृदयेस्थितः ॥ तद्रूपोहृदयान्नासौकदाचिदपसर्पति ॥ १०४ ॥ लक्ष्मणेमौकुमारौमेतत्तेजोंशसमुद्भवौ ॥ वंशांकुरौमहाशूरौधनुर्विद्याविशारदौ
॥ १०५ ॥ नीत्वापितुःसमीपंतुलालनीयौप्रयत्नतः ॥ तपसाराधयिष्यामिरामंकाममिहास्थिता ॥ १०६ ॥ वाच्यंत्वयामहाभागपूज्यपादाभिवंदनम् ॥
सर्वेभ्यःकुशलंचापिगत्वेतोमदपेक्षया ॥१०७॥ पुत्रौसमादिशत्सीतागच्छतंपितुरंतिकम् ॥ शुश्रूषणीयएवासौभवद्भ्यांस्वपदप्रदः ॥१०८॥ आज्ञप्तावप्य
निच्छंतौतौकुमारौकुशीलवौ ॥ वाल्मीकिवचनात्तत्रजग्मतुश्चसलक्ष्मणौ॥१०९॥वाल्मीकेरेवपादाब्जसमीपंतत्सुतौगतौ ॥ लक्ष्मणोपिववंदेतंगत्वाबालक
संयुतः ॥११०॥ वाल्मीकिर्लक्ष्मणस्तौतुकुमारौमिलिताअमी ॥ सभायांसंस्थितंरामंज्ञात्वातेजग्मुरुत्सुकाः ॥१११॥ लक्ष्मणःप्रणिपत्याथसीतावाक्या

---

[1] यत्र-इ० पा० ।　[2] मया शेषेण शेषांशेन लक्ष्मणेनेत्यर्थः ।　[3] कौशल्यानां तथा मखे-इ० पा० ।

दिसवंशः ॥ कथयामासरामायहर्षशोकयुतःसुधीः॥११२॥सीतासंदेशवाक्येभ्योरामोमूर्च्छांसमन्वभूत् ॥ संज्ञामवाप्यचोवाचलक्ष्मणंनयकोविदम् ॥१३॥
गच्छमित्रपुनस्तत्रयत्नेनमहताचताम् ॥ शीघ्रमानयभद्रंतेमद्वाक्यानिनिवेद्यच ॥ १४ ॥ अरण्येकिंतपस्यंत्यागतिरन्याविचिंतिता ॥ श्रुतादृष्टाथवाम
त्तोयन्नागच्छसिजानकि ॥ १५ ॥ त्वदिच्छयात्वमेवेतोगतारण्यंमुनिप्रियम् ॥ पूजितामुनिपत्न्यस्तादृष्टामुनिगणास्त्वया ॥ १६ ॥ पूर्णोमनोरथस्ते
द्यकिंनागच्छसिभामिनि ॥ नदोषंमयिपश्येस्त्वंस्वात्मेच्छायाविलोकनात् ॥ ११७ ॥ गत्वागत्वाथवामोरुपतिरेवगतिःस्त्रियाः ॥ निर्गुणोपिगुणांभोधिः
किंपुनर्मनसेप्सितः ॥ १८ ॥ यायाक्रियाकुलस्त्रीणांसासापत्युःप्रतुष्टये ॥ पूर्वमेवप्रतुष्टोऽहमिदानींसुतरांत्वयि ॥ १९ ॥ यागोजपस्तपोदानंव्रतंतीर्थंदया
दिकम् ॥ देवाश्चमयिसंतुष्टेतुष्टमेतदसंशयम् ॥ १२० ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इतिसंदेशमादायसीतांप्रतिजगत्पतेः ॥ आहलक्ष्मणआत्मेशमानतःप्रणयाद्ध
रौ ॥ २१ ॥ सीतानयनमुद्दिश्यप्रसन्नस्त्वंयदूचिवान् ॥ कथयिष्यामितद्वाक्यंविनयेनसमन्वितम् ॥ २२ ॥ इत्युक्त्वापादयोर्नत्वारघुनाथस्यलक्ष्मणः ॥
जगामत्वरितःसीतांरथेतिष्ठन्महाजवे ॥२३॥ वाल्मीकिःश्रीयुतौवीक्ष्यरामपुत्रौमहौजसौ ॥ उवाचस्मितमाधायमुखंकृत्वामनोहरम् ॥२४॥ युवांप्रगायतां
पुत्रौरामचारित्रमद्भुतम् ॥ वीणांप्रवादयंतौचकलगानेनशोभितम् ॥२५॥ इत्युक्तौतौसुतौरामचारित्रंबहुपुण्यदम् ॥ अगायतांमहाभागौसुवाक्यपदचित्रि
तम् ॥ २६ ॥ यस्मिन्धर्मविधिःसाक्षात्पातिव्रत्यंतुयत्स्थितम् ॥ भ्रातृस्नेहोमहान्यत्रगुरुभक्तिस्तथैवच ॥२७॥ स्वामिसेवकयोर्यत्रनीतिर्मूर्तिमतीकिल॥
अधर्मंकरशास्तिवैयत्रसाक्षाद्रघूद्वहात्॥२८॥तद्गानेनजगद्व्याप्तंदिविदेवाअपिस्थिताः॥किन्नराअपियद्गानंश्रुत्वामूर्च्छामिताःक्षणात् ॥२९॥वीणायारणितं
श्रुत्वातालमानेनशोभितम् ॥ निखिलापरिषत्तत्रशालभंजीविचित्रिता ॥ १३० ॥ हर्षादश्रूणिमुंचंतोरामाद्याभूमिपास्तथा ॥ तद्गानपंचमालापमोहिताश्चित्रि
तोपमाः ॥ ३१ ॥ तत्ररामःसुतौदृष्ट्वामहागानविमोहकौ ॥ अदात्ताभ्यांसुवर्णस्यलक्षंलक्षंपृथक्पृथक् ॥ ३२ ॥ तदादानपरंदृष्ट्वावाल्मीकिंमुनिसत्तमम् ॥
ऽब्रूतांप्रहसंतौतौकिंचिद्वक्रभ्रुवौततः ॥ ३३ ॥ मुनेमहानयोनेनक्रियतेभूमिपेनवै ॥ यदावाभ्यांसुवर्णानिदातुमिच्छतिलोभयन् ॥ ३४ ॥ प्रति
ग्रहोब्राह्मणानांशस्यतेनेतरेषुवै ॥ प्रतिग्रहपरोराजानरकायैवकल्पते ॥ ३५ ॥ आवयोःकृपयामुक्तंराज्यंभुंक्तेमहीपतिः ॥ कथंदातुंसुवर्णानिवांछति
श्रेयसांचितः ॥ ३६ ॥ इत्युक्तवंतौतौदृष्ट्वावाल्मीकिःकृपयायुतः ॥ अशंसद्युष्मत्पितरंजानीथांनीतिवित्तमौ ॥ ३७ ॥ इतिश्रुत्वामुनेर्वाक्यंबालकौनृप
पादयोः ॥ लग्नौविनयसंयुक्तौमातृभक्त्यातिनिर्मलौ ॥ ३८ ॥ रामोबालौदृढंस्वांगेपरिरभ्यमुदान्वितः॥ मेने[1]स्त्रियास्तदाधर्मौमूर्तिमंतावुपस्थितौ ॥३९॥
सभांपिरामसुतयोर्वीक्ष्यवक्त्रेमनोरमे ॥ जानकीपातिभक्तित्वंसत्यंमेनेमुनीश्वर ॥ १४० ॥ इतिशेषमुखप्रोक्तंश्रुत्वावात्स्यायनोब्रवीत् ॥ रामायणंश्रो

---

[1] स्वीयौ—इ० पा० ।

तुमनाःसर्वधर्मसमन्वितम् ॥ १४१ ॥ ॥ वात्स्यायनउवाच ॥ ॥ कस्मिन्कालेकृतंस्वामिन्रामायणमिदंमहत् ॥ कस्माच्चकारकिन्तत्रवर्णनंतद्वदस्वमे ॥ ४२ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ एकदागतवान्विप्रोवाल्मीकिर्विपिनंमहत् ॥ यत्रतालास्तमालाश्चकिंशुकायत्रपुष्पिताः ॥ ४३ ॥ केतकीयत्ररजसाकुर्वतीसौरभंवनम् ॥ शशिप्रभेवमहतीदृश्यतेशुभ्रकर्णभृत् ॥ चंपकोबकुलश्चापिकोविदारःकुरंटकः ॥ ४४ ॥ अनेकेपुष्पितायत्रपादपाःशोभनेवने ॥ कोकिलानांविरावेणषट्पदानांचशब्दितैः ॥ ४५ ॥ संघुष्टंसर्वतोरम्यंमनोहरवयोन्वितम् ॥ तत्रक्रौंचयुगंरम्यंकामबाणप्रपीडितम् ॥ ४६ ॥ परस्परंप्रहर्षितंरेमेस्निग्धतयास्थितम् ॥ तदाव्याधःसमागत्यतयोरेकंमनोहरम् ॥ ४७ ॥ अवधीन्निर्दयःकश्चिन्मांसास्वादनलोलुपः ॥ तदाक्रौंचीव्याधहतंस्वपतिंवीक्ष्यदुःखिता ॥ ४८ ॥ विललापभृशंदुःखान्मुंचंतीरावमुच्चकैः ॥ तदामुनिःप्रकुपितोनिषादंक्रौंचघातकम् ॥ ४९ ॥ शशापवार्युपस्पृश्यसरितः[1]पावनंशुभम् ॥ मानिषादप्रतिष्ठांत्वमगमःशाश्वतीःसमाः ॥ १५० ॥ यत्क्रौंचपक्षिणोरेकमवधीःकाममोहितम् ॥ तदाप्रबंधंश्लोकस्यजातंमत्वाह्यनुद्विजाः ॥ ५१ ॥ ऊचुर्मुनिप्रहृष्टास्तेशंसंतःसाधुसाध्विति ॥ स्वामिञ्छापोदितेवाक्येभारतीश्लोकमातनोत् ॥ ५२ ॥ अत्यंतंमोहनोजातःश्लोकोयंमुनिसत्तम ॥ तदामुनिःप्रहृष्टात्माबभूववाडवर्षभ ॥ तस्मिन्कालेसमागत्यब्रह्मापुत्रैःसमन्वितः ॥ ५३ ॥ वचोजगादवाल्मीकिंधन्योसित्वंमुनीश्वर ॥ भारतीत्वन्मुखेस्थित्वा[2]श्लोकेत्वंसमपद्यत ॥ ५४ ॥ तस्माद्रामायणंरम्यंकुरुष्वमधुराक्षरम् ॥ येनतेविमलाकीर्तिराकल्पांतंभविष्यति ॥ ५५ ॥ धन्यासैवमुखेवाणीरामनाम्नासमन्विता ॥ अन्याकामकथा[3]नृणांजनयत्येवपातकम् ॥ ५६ ॥ तस्मात्कुरुष्वरामस्यचरितंलोकविश्रुतम् ॥ येनस्यात्पापिनांपापहानिरेवपदेपदे ॥ ५७ ॥ इत्युक्त्वांतर्दधेब्रह्मासर्वदेवैःसमन्वितः ॥ ततःसचिंतयामासकथंरामायणंभवेत् ॥ ५८ ॥ तदाध्यानपरोजातोनदीतीरेमनोरमे ॥ तस्यचेतस्यथोरामःप्रादुर्भूतोमनोहरः ॥ ५९ ॥ नीलोत्पलदलश्यामंरामंराजीवलोचनम् ॥ निरीक्ष्यतस्यचरितंभूतंभाविभवच्चयत् ॥ १६० ॥ तदात्यंतंमुदंप्राप्तोरामायणमथासृजत् ॥ मनोरमपदैर्युक्तंवृत्तैर्बहुविधैरपि ॥ ६१ ॥ षट्कांडानिसुरम्याणियत्ररामायणेऽनघ ॥ बालमारण्यकंचान्यत्किष्किंधासुंदरंतथा ॥ ६२ ॥ युद्धमुत्तरमन्यच्चषडेतानिमहामते ॥ शृणुयाद्योनरःपुण्यात्सर्वपापैःप्रमुच्यते ॥ ६३ ॥ तत्रबालेतुसंतुष्टःपुत्रेष्ट्याचतुरस्सुतान् ॥ प्रापपंक्तिरथःसाक्षाद्धरिंब्रह्मसनातनम् ॥ ६४ ॥ सकौशिकमखंगत्वासीतामुद्वाह्यभार्गवम् ॥ आगत्यपुरमुत्कृष्टोयौवराज्यप्रकल्पनम् ॥ ६५ ॥ मातृवाक्याद्वनंप्रागाद्गंगामुत्तीर्यपर्वतम् ॥ चित्रकूटंमहिलयालक्ष्मणेनसमन्वितः ॥ १६६ ॥ भरतस्तंवनेश्रुत्वाजगामभ्रातरं

---

[1] पुण्यपापहम्–इ० पा० ।

[2] रामनाम्ना समन्विता–इ० पा० ।

[3] सूतकम्–इ० पा० ।

नयी ॥ तमप्राप्यस्वयंनंदिग्राममेवासमचीकरत् ॥ १६७ ॥ बालमेतच्छृणुष्वान्यदारण्यकसमुद्भवम् ॥ मुनीनामाश्रमेवासस्तत्रतत्रोपवर्णनम् ॥ ६८ ॥
नासाच्छेदःशूर्पणख्याः खरदूषणनाशनम् ॥ मायामारीचहननंदैत्याद्रामापहारणम् ॥ ६९ ॥ वनेविरहिणाभ्रांतंमनुष्यचरितंभृतम् ॥ कबंधप्रेक्षणंतत्रप
म्पायांगमनंतथा ॥ १७० ॥ हनूमतासंगमनमित्येतद्वनसांज्ञितम् ॥ अपरंचशृणुमुनेसंक्षिप्यकथयाम्यहम् ॥७१॥ सप्ततालप्रभेदश्चवालेर्मारणमद्भुतम् ॥
सुग्रीवेराज्यदानंचनगवर्णनमित्युत ॥ ७२ ॥ लक्ष्मणात्कर्मसंदेशःसुग्रीवस्यविवासनम् ॥ तथासैन्यसमुद्देशःसीतान्वेषणमप्युत ॥ ७३ ॥ संपातिप्रेक्ष
णंतत्रवारिधेर्लंघनंतथा ॥ परतीरेकपिप्राप्तिःकैष्किंधकांडमद्भुतम् ॥ ७४ ॥ सुंदरंशृणुकांडंवैयत्ररामकथाद्भुता ॥ प्रतिगेहेप्रतिभ्रांतिःकपेश्चित्रस्यद
र्शनम् ॥ ७५ ॥ सीतासंदर्शनंतत्रजानक्याभाषणंतथा ॥ वनभंगःप्रकुपितैर्बंधनंवानरस्यच ॥ ७६ ॥ ततोलंकाप्रज्वलनंवानरैःसंगतिस्ततः ॥ रामाभि
ज्ञानदानंचसैन्यप्रस्थानमेवच ॥ ७७ ॥ समुद्रेसेतुकरणंशुकसारणसंगतिः ॥ इतिसुंदरमाख्यातंयुद्धेसीतासमागमः ॥ ७८ ॥ उत्तरेऋषिसंवादोयज्ञ
प्रारंभएवच॥तत्रानेकारामकथाःशृण्वतांपापनाशकाः ॥७९॥ इतिषट्कांडमाख्यातंब्रह्महत्यापनोदनम् ॥ संक्षेपतोमयातुभ्यमाख्यातंसुमनोहरम्॥१८०॥
चतुर्विंशतिसाहस्रंषट्कांडपरिचिह्नितम् ॥ तद्वैरामायणंप्रोक्तंमहापातकनाशनम् ॥८१॥ तच्छ्रुत्वाराघवःप्रीतःपुत्रावाधायचासने ॥ दृढंतौपरिरभ्याथसीतां
सस्मारवल्लभाम् ॥१८२॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेरामायणगानंनामषट्षष्टितमोऽध्यायः॥६६॥छ॥ शेषउवाच॥
अथसौमित्रिरागत्यजानकींनतवान्मुहुः ॥ प्रेमगद्गदयाशंसन्वाचंरामप्रणोदिताम् ॥१॥ सीतासमागतंदृष्ट्वालक्ष्मणंविनयान्वितम् ॥ तन्मुखाद्रामसंदेशंश्रुत्वो
वाचविलज्जिता ॥२॥ सौमित्रेकथमागच्छेरामत्यक्तामहावने॥तिष्ठामिरामंस्मरन्तीवाल्मीकेराश्रमेत्वहम्॥३॥ तस्यामुखोदितंवाक्यंश्रुत्वासौमित्रिरब्रवीत्॥
मातःपतिव्रतेरामस्त्वामाकारयतेमुहुः ॥ ४ ॥ पतिव्रतापतिकृतंदोषंनानयतेहृदि ॥ तस्मादागच्छहिमयास्थित्वास्यंदनउत्तमे ॥ ५ ॥ इत्यादिवचनंश्रु
त्वाजानकीपतिदेवता ॥ मनोरोषंपरित्यज्यतस्थौसौमित्रिणारथे ॥ ६ ॥ तापसीःसकलानत्वामुनींश्च[1]निगमोज्ज्वलान् ॥ रामंस्मरंतीमनसारथेस्थित्वा
गमत्पुरीम् ॥ ७ ॥ क्रमेणनगरींप्राप्तामहार्हाभरणान्विता ॥ शरयूंसरितंप्रापयत्ररामःस्वयंस्थितः ॥ ८ ॥ रथादुत्तीर्यललितालक्ष्मणेनसमन्विता ॥ राम
स्यपादयोर्नम्रापतिव्रतपरायणा ॥ ९ ॥ रामस्तामागतांदृष्ट्वाजानकींप्रेमविह्वलाम् ॥ साध्वित्वयासहेदानींकुर्वेयज्ञसमापनम् ॥ १० ॥ वाल्मीकिंसानम
स्कृत्यतथान्यान्विप्रसत्तमान् ॥ जगाममातृपदयोःसन्नतिंकर्तुमुत्सुका ॥ ११ ॥ कौशल्यातामथायांतींवीरसूंजानकींप्रियाम् ॥ आशीर्भिरभिसंयुज्ययशो
हर्षमनेकधा ॥ १२ ॥ कैकेयीपदयोर्नम्रांवीक्ष्यवैदेहपुत्रिकाम् ॥ भर्त्रासहचिरंजीवसपुत्रेत्याशिषंव्यधात् ॥१३॥ सुमित्रास्वपदेनम्रां[2]वीक्ष्यवैदेहपुत्रिकाम्॥

---

[1] निगमोद्धुरान्—इ० पा० । [2] जानकीं वीक्ष्य पुत्रिणीम्—इ० पा० ।

आशिषंव्यदधात्तस्याःपुत्रपौत्रप्रदायिनीम् ॥ १४ ॥ सीताताःसर्वतोनत्वारामचंद्रप्रियासती ॥ परमंहर्षमापन्नाबभूवकिल[1]वाडव ॥ १५ ॥ समागतां
वीक्ष्यपत्नींरामचंद्रस्यकुंभजः ॥ सुवर्णपत्नींधिक्कृत्यतामथाद्धर्मचारिणीम् ॥ १६ ॥ रामस्तदायज्ञमध्येशुशुभेसीतयासह ॥ तारयानुगतोयद्वच्छशीव
[2]शरदुत्प्रभः ॥ १७ ॥ प्रयोगमकरोत्तत्रकालेप्राप्तेमनोरमे ॥ वैदेह्याधर्मचारिण्यासर्वपापापनोदनम् ॥ १८ ॥ सीतयासहितंरामं[3]प्रसक्तंयज्ञकर्मणि ॥
निरीक्ष्यजहृषुस्तत्रकौतुकेनसमन्विताः ॥ १९ ॥ वसिष्ठंप्राहसुमतिंरामस्तत्रक्रतौवरे ॥ किंकर्तव्यंमयास्वामिन्ननःपरमवश्यकम् ॥ २० ॥ रामस्यवचनं
श्रुत्वागुरुःप्राहमहामतिः ॥ ब्राह्मणानांप्रकर्तव्यापूजासंतोषकारिका ॥ २१ ॥ मरुत्तेनक्रतुःसृष्टःपूर्वंसंभारसंभृतः ॥ ब्राह्मणास्तत्रवित्ताद्यैस्तोषिताअभ
वंस्तदा ॥ २२ ॥ अत्यंतंवित्तसंभारंनेतुंविप्राशकन्नहि ॥ प्राक्षिपन्हिमवद्देशेवित्तभारासहाद्विजाः ॥ २३ ॥ तस्मात्त्वमपिराजाग्र्यलक्ष्मीवान्नृपसत्तम ॥
देहिदानादिविप्रेभ्योयथास्यात्प्रीतिरुत्तमा ॥ २४ ॥ एतच्छ्रुत्वासराजाग्र्यःपूज्यंमत्वाघटोद्भवम् ॥ प्रथमंपूजयामासब्रह्मपुत्रंतपोधनम् ॥ २५ ॥ अने
करत्नसंभारैःस्वर्णभारैरनेकधा ॥ देशैर्जनैःपरिवृतैरत्यंतप्रीतिदायकैः ॥ २६ ॥ अगस्त्यंपूजयामाससपत्नीकंमनोरमम् ॥ तथैवरत्नैःस्वर्णैश्चदेशैश्च
विविधैरपि ॥ २७ ॥ व्यासंसत्यवतीपुत्रंतथैवसमपूजयत् ॥ च्यवनंभार्ययासाकंसुरत्नैःसमपूजयत् ॥ २८ ॥ अन्यानपिमुनीन्सर्वानृत्विजस्तपसांनि
धीन् ॥ पूजयामासरत्नौघैःस्वर्णभारैरनेकधा ॥ २९ ॥ अदात्तदाक्रतौरामोविप्रेभ्योभूरिदक्षिणाम् ॥ लक्षंलक्षंसुवर्णस्यप्रत्येकंत्वग्रजन्मने ॥ ३० ॥
दीनांधकृपणेभ्यश्चददौदानमनेकधा ॥ यथासंतोषविहितैर्वित्तैरत्नैर्मनोहरैः ॥ ३१ ॥ वासांसिचविचित्राणिभोजनानिमृदूनिच ॥ तत्रप्रादाद्यथा
शास्त्रंसर्वेषांप्रीतिदायकम् ॥ ३२ ॥ हृष्टपुष्टजनाकीर्णंसर्वसत्त्वोपबृंहितम् ॥ अत्यंतमभवद्धृष्टंपुरंपुंस्त्रीसमावृतम् ॥ ३३ ॥ दानंददंतंसर्वेषांवीक्ष्यकुंभो
द्भवोमुनिः ॥ अत्यंतपरमप्रीतिंययौक्रतुवरेद्विजः ॥ ३४ ॥ [4]तदाभिषेकस्नानार्थंपानीयममृतोपमम् ॥ आनेतुंचचतुःषष्टिनृपान्सस्त्रीन्समाह्वयत् ॥ ३५ ॥
रामस्तुसीतयासार्द्धमानेतुमुदकंययौ ॥ घटेनस्वर्णवर्णेनसर्वालंकारशोभया ॥ ३६ ॥ सौमित्रिरप्यूर्मिलयामांडव्याभरतोनृपः ॥ शत्रुघ्नःश्रुतकीर्त्याच
कांतिमत्याचपुष्कलः ॥ ३७ ॥ सुबाहुःसत्यवत्याचसत्यवान्वीरभूपया ॥ सुमदस्तत्रसत्कीर्त्याराज्ञ्याचविमलोनृपः ॥ ३८ ॥ राजावीरमणिस्तत्रश्रुत
वत्यामनोज्ञया ॥ लक्ष्मीनिधिःकोमलयारिपुतापोंगसेनया ॥ ३९ ॥ विभीषणोमहामूर्त्याप्रतापाग्र्यःप्रतीतया ॥ उग्राश्वःकामगमयानीलरत्नो
धिरम्यया ॥ ४० ॥ सुरथःसुमनोहार्यातथामोहनयाकपिः ॥ इत्यादीन्नृपतीन्विप्रोवसिष्ठःप्राहिणोन्मुनिः ॥ ४१ ॥ वसिष्ठःसरयूंगत्वाशिवपुण्यजला
प्लुताम् ॥ उदकंमंत्रयामासवेदमंत्रेणमंत्रवित् ॥ ४२ ॥ पयःपुनीह्यमुंवाहमुदकेनमनोहृता ॥ यज्ञार्थंरामचंद्रस्यसर्वलोकैकरक्षितुः ॥ ४३ ॥ उदकं

---

[1] ताडव—इ० पा० । [2] स रघूत्तमः—इ०, शरदुत्तमः—इ० च पा० । [3] प्रयुक्तम्—इ० पा० । [4] तदा क्षालनतोयार्थम्—इ० पा० ।

तन्मुनिस्पृष्टंसर्वैरामादयोनृपाः ॥ आजह्रुर्मंडपतलेविप्रवर्यैरुपस्तुते ॥ ४४ ॥ पयोभिर्निर्मलैःस्नाप्यवाजिनंक्षीरसन्निभम् ॥ मंत्रेणमंत्रयामासरामहस्ते
नकुंभजः ॥४५॥ पुनीहिमांमहावाहअस्मिन्ब्रह्मसमाकुले ॥ त्वन्मेधेनाखिलादेवाःप्रीणंतुपरितोषिताः ॥४६॥ इत्युक्त्वासनृपोरामःसीतयासममस्पृशत् ॥
तदासर्वेद्विजाश्चित्रममन्यंतकुतूहलात् ॥४७॥ परस्परममोचंस्तेयन्नामस्मरणान्नराः ॥ महापापात्प्रमुच्यंतेसरामःकिंवदत्यहो ॥ ४८ ॥ इत्युक्तवतिभूमी
शेरामेकुंभोद्भवोमुनिः॥करवालंचाभिमंत्र्यददौरामकरेमुनिः॥४९॥करवालेधृतेस्पृष्टेरामेणसहयःक्रतौ ॥ पशुत्वंतुविहायाशुदिव्यरूपमपद्यत ॥ ५० ॥
विमानवरमारूढश्चाप्सरोभिःसमंततः॥चामरैर्वीज्यमानश्चवैजयंत्याविभूषितः ॥५१॥ तदातंवाजितांत्यक्त्वादिव्यरूपधरंवरम्॥वीक्ष्यलोकाःक्रतौसर्वैविस्म
यंप्राप्नुवंस्तदा ॥५२ ॥ तदारामःस्वयंजानञ्ज्ञापयन्सर्वतोनरान्॥पप्रच्छदिव्यरूपंतंसुरंपरमधार्मिकः॥५३॥कस्त्वंदिव्यवपुःप्राप्तःकस्मात्त्वंवाजितांगतः ॥
कथंसुरस्त्रीसहितःकिंचिकीर्षसितद्वद ॥ ५४ ॥ रामस्यवचनंश्रुत्वादेवःप्रोवाचभूमिपम् ॥ हसन्मेघरवांवाणीमवदत्सुमनोहराम् ॥ ५५ ॥ तवाज्ञातं
नसर्वत्रबाह्याभ्यंतरचारिणः ॥ तथापिपृच्छतेतुभ्यंकथयामियथातथम् ॥ ५६ ॥ अहंपुराभवेरामाद्विजःपरमधार्मिकः ॥ अचरंप्रतिकूलंवैवेदस्यरि
पुतापन ॥ ५७ ॥ कदाचिद्धुतपापायास्तीरेहंगतवान्पुरा ॥ अनेकवृक्षललितेसर्वत्रसुमनोरमे ॥ ५८ ॥ तत्रस्नात्वापितॄंस्तृप्त्वादानंदत्त्वायथा
विधि ॥ ध्यानंतवमहाबाहोकृतवान्वेदसंमितम् ॥ ५९ ॥ तदाजनाःसमायातावहवस्तत्रभूपते ॥ तेषांप्रवंचनार्थायदंभमेनमकारिषम् ॥ ६० ॥
अनेकक्रतुसंभारैःपूर्णमजिरमुत्तमम् ॥ वासोभिश्छादितंरम्यंचषालादियुतंमहत् ॥ ६१ ॥ अग्निहोत्रोद्भवोधूमःसर्वतोनभसोंगणम् ॥ चकाररम्य
मतुलंचित्रकारिवपुर्धरः ॥ ६२ ॥ अनेकांतिलकश्रीभिःशोभितांगोमहत्तपाः ॥ दर्भशोभःसमित्पाणिर्दंभोमूर्तिधरःकिमु ॥ ६३ ॥ दुर्वासास्तत्रस्व
च्छंदंपर्यटञ्जगतीतलम् ॥ प्रापतत्रमहातेजाधूतपापसरित्तटे ॥ ६४ ॥ ददर्शमांदंभकरंमौनधारिणमग्रतः ॥ अनर्घ्यंकरमुन्मत्तमस्वागतवचःकरम् ॥ ६५ ॥
दृष्ट्वातीवक्रुधाक्रांतःसमुद्रइवपर्वणि ॥ शशापासौमुनिस्तीव्रोदंभिनंमांमहामतिः ॥ ६६ ॥ दंभंकरोषिचेत्ती[1]सरितस्त्वंसुदुर्मते ॥ तस्मात्प्राप्नुहिनिर्वाच्यंप
शुत्वंतापसाधम ॥ ६७ ॥ शापंप्रदत्तंसंश्रुत्यदुःखितोहंतदाभवम् ॥ अग्राहिषंपदेतस्यमुनेर्दुर्वाससःकिल ॥ ६८ ॥ तदामेकृतवान्रामाद्विजोनुग्रहमुत्तमम् ॥
वाजितांप्राप्नुहिमखेराजराजस्यतापस ॥ ६९ ॥ पश्चात्तद्धस्तसंपर्काद्याहितत्परमंपदम् ॥ दिव्यंवपुर्मनोहारिधृत्वादंभविवर्जितम् ॥ ७० ॥ तेनशापोपि
संदिष्टोममानुग्रहतांगतः ॥ यदहंतवहस्तस्यस्पर्शंप्राप्तोमनोरमम् ॥ ७१ ॥ यदेवरामदेवादिदुर्लभंबहुजन्मभिः ॥ तत्तेऽहंकरजस्पर्शंप्राप्तवानिह

---

[1] यादि त्वं शरयूतीरे करोषि दंभमुग्रकम्—इ० पा० ।

दुर्लभम् ॥. ७२ ॥ आज्ञापयमहाराजत्वत्प्रसादादहंमहत् ॥ गच्छामिशाश्वतंस्थानंतवदुःखादिवर्जितम् ॥ ७३ ॥ नयत्रशोकोनजरा
नमृत्युःकालविभ्रमः ॥ तत्स्थानंदेवगच्छामित्वत्प्रसादान्नराधिप ॥ ७४ ॥ इत्युक्त्वातंपरिक्रम्यविमानवरमारुहत् ॥ अनेकरत्नखचितंसर्वदेवाधिवंदि
तम् ॥ ७५ ॥ गतोऽसौशाश्वतस्थानंरामपादप्रसादतः ॥ पुनरावृत्तिरहितंशोकमोहविवर्जितम् ॥ ७६ ॥ तेनतत्कथितंश्रुत्वारामंज्ञात्वेतरेजनाः ॥
विस्मयंप्रापिरेसर्वेपरस्परमुदुन्मदाः ॥ ७७ ॥ शृणुद्विजमहाबुद्धेदंभेनापिस्मृतोहरिः ॥ ददातिमोक्षंसुतरांकिंपुनर्दंभवर्जनात् ॥ ७८ ॥ यथाकथंचिद्रा
मस्यकर्तव्यंस्मरणंपरम् ॥ येनप्राप्नोतिपरमंपदंदेवादिदुर्लभम् ॥ ७९ ॥ तच्चित्रंवीक्ष्यमुनयःकृतार्थंमेनिरेनिजम् ॥ यद्रामचरणप्रेक्षाकरस्पर्शपवित्रित
म् ॥ ८० ॥ गतेतस्मिन्सुरेस्वर्गंहयरूपधरेपुरा ॥ उवाचरामस्तपसांनिधीन्वेदविदुत्तमान् ॥ ८१ ॥ किंकर्तव्यंमयाब्रह्मन्हयोनष्टोगतःसुखम् ॥ होमःकथं
पुरोभावीसर्वदैवततर्पकः ॥ ८२ ॥ यथास्यात्सुरसंतृप्तिर्यथामेमखउत्तमः ॥ तथाकुर्वंतुमुनयोयथामेस्याद्विधिश्रुतम् ॥ ८३ ॥ इतिवाक्यंसमाश्रुत्यजगा
दमुनिसत्तमः ॥ वसिष्ठःसर्वदेवानांचित्ताभिज्ञानकोविदः ॥ ८४ ॥ कर्पूरमाहरक्षिप्रंयेनदेवाःस्वयंपुरा ॥ प्राप्यहव्यंग्रहीष्यंतिमद्वाक्यप्रेरिताधुना ॥ ८५॥
इतिवाक्यंसमाकर्ण्यरामःक्षिप्रमुपाहरत् ॥ कर्पूरंबहुदेवानांप्रीत्यर्थंबहुशोभनम् ॥ ८६ ॥ तदामुनिःप्रहृष्टात्मादेवानाह्वयदद्भुतान् ॥ तेसर्वेतत्क्षणात्प्राप्ताः
स्वपरीवारसंवृताः ॥ ८७ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेयज्ञप्रारंभोनामसप्तषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६७ ॥ छ ॥
॥ शेषउवाच ॥ इन्द्रस्तत्रहविर्मृष्टंरामचन्द्रेणवीक्षितम् ॥ परिस्वादन्क्रतौतृप्तिंनप्रापसुरसंयुतः ॥ १ ॥ नारायणोमहादेवोब्रह्मातत्रचतुर्मुखः ॥
वरुणश्चकुबेरश्चतथान्येलोकपालकाः ॥ २ ॥ तत्रास्वाद्यहविःस्निग्धंवसिष्ठेनपरिष्कृतम् ॥ तत्रपुनर्हिविप्रेंद्राःक्षुधार्ताइवभोजनात् ॥ ३ ॥ सर्वान्देवां
श्चसंतर्प्यहविषाकरुणानिधिः ॥ वसिष्ठप्रेरितःसर्वमितिकर्तव्यमाचरत् ॥ ४ ॥ ब्राह्मणादानसंतुष्टाहविस्तुष्टाःसुरावराः ॥ तृप्ताःसर्वेस्वकंभागंगृही
त्वास्वालयंययुः ॥ ५ ॥ ऋषिभ्योहोतृमुख्येभ्यःप्रादाद्राज्यंचतुर्दिशम् ॥ संतुष्टास्तेद्विजारामममाशीर्भिरददुःशुभम् ॥ ६ ॥ पूर्णाहुतिंततःकृत्वाव
सिष्ठःप्राहसुस्त्रियः ॥ वर्धापयंतुभूमीशंयागपूर्तिकरंपरम् ॥ ७ ॥ तद्वाक्यंताःस्त्रियःश्रुत्वालाजैरवाकिरन्मुदा ॥ लावण्यजितकंदर्पमहामणिविभू
षितम् ॥ ८ ॥ ततोवभृथस्नानार्थंप्रेरयामासभूमिपम् ॥ ययौरामःसहस्वीयैःसरयूतीरमुत्तमम् ॥ ९ ॥ अनेकराजकोटीभिःपरीतःपादचारिभिः ॥
जगामससरिच्छ्रेष्ठांपक्षिवृंदसमाकुलाम् ॥ १० ॥ तारापतिरिवस्वाभिर्भार्याभिर्वृतउत्प्रभः ॥ विरोचतेतथातद्वद्रामोराजगणैर्वृतः ॥ ११ ॥ तदुत्सवं
समाज्ञायययुर्लोकास्त्वरायुताः ॥ सीतापतिमुखालोकनिश्चलीभूतलोचनाः ॥ १२ ॥ राजेंद्रंसीतयासाकंगच्छंतंसरितंप्रति ॥ विलोक्यमुदितालोका

श्चिरंदर्शनलालसाः ॥ १३ ॥ अनेकनटगंधर्वागायंतोयशउज्ज्वलम् ॥ अनुजग्मुर्महीशानंसर्वलोकनमस्कृतम् ॥ १४ ॥ नर्तक्यस्तत्रनृत्यंत्यः क्षोभयंत्यःपतेर्मनः ॥ जलयंत्रैश्चसिंचंत्योययुःश्रीरामसेवनम् ॥ १५ ॥ महाराजंविलिंपंत्योहरिद्राकुंकुमादिभिः ॥ परस्परंप्रलिंपंत्योमुदंप्रापुर्महत्तराम् ॥ १६ ॥ कुचयुग्मोपरिन्यस्तमुक्ताहारसुशोभिताः ॥ श्रवणद्वंद्वसंमृष्टस्वर्णकुंडललक्षिताः ॥ १७ ॥ अनेकनरनारीभिःसंकीर्णमार्गमाचरन् ॥ यथावत्सरितंप्रापशिवपुण्यजलाप्लुताम् ॥ १८ ॥ तत्रगत्वासवैदेह्यारामःकमललोचनः ॥ प्रविवेशजलंपुण्यंवसिष्ठादिभिरन्वितः ॥ १९ ॥ अनुप्रविविशुःसर्वेराजानोजनतास्तथा ॥ तत्पादरजसापूतजलंलोकैकवंदितम् ॥ २० ॥ परस्परंप्रसिंचंतोजलयंत्रैर्मनोरमैः ॥ सुशोणनयनाःसर्वेहर्षप्रापुर्मनोधिकम् ॥ २१ ॥ सरामःसीतयासार्धचिरंपुण्यजलप्लुवे ॥ क्रीडित्वाजलकल्लोलैर्निरगाद्धर्मसंयुतः ॥ २२ ॥ दुकूलवासाःसकिरीटकुंडलःकेयूरशोभावरकंकणान्वितः ॥ कंदर्पकोटिश्रियमुद्वहन्नृपोराजाग्र्यवर्यैरुपसंस्तुतोबभौ ॥ २३ ॥ सयागयूपंवरवर्णशोभितंकृत्वासरित्तीरवरेमहामनाः ॥ त्रैलोक्यलोकाश्रियमापह्यद्भुतामन्यैर्दुरापांनृपतिर्भुजैर्निजैः ॥ २४ ॥ एवंजनकपुत्र्यासौहयमेधत्रयंचरन् ॥ त्रैलोक्येकीर्तिमतुलांप्रापदेवैःसुदुर्लभाम् ॥ २५ ॥ एवंतेवर्णितंतातयत्पृष्टोरामसत्कथाम् ॥ विस्तृतःकथितोमेधोभूयःकिंपृच्छसेद्विज ॥२६॥ यःशृणोतिहरेर्भक्त्यारामचंद्रस्यसन्मखम् ॥ ब्रह्महत्यांक्षणात्तीर्त्वाब्रह्मशाश्वतमाप्नुयात् ॥ २७ ॥ अपुत्रोलभतेपुत्रान्निर्धनोधनमाप्नुयात् ॥ रोगार्तोमुच्यतेरोगाद्बद्धोमुच्येतबंधनात् ॥ २८ ॥ यत्कथाश्रवणाद्दुष्टःश्वपचोपिपरंपदम् ॥ प्राप्नोतिकिमुविप्राग्र्योरामभक्तिपरायणः ॥ २९ ॥ रामंस्मृत्वामहाभागंपापिनःपरमंपदम् ॥ प्राप्नुयुःपरमंस्वर्गंशक्रदेवादिदुर्लभम्॥३०॥ तेधन्यामानवालोकेयेस्मरंतिरघूत्तमम् ॥ तेक्षणात्संसृतिंतीर्त्वागच्छंतिसुखमव्ययम् ॥३१॥ प्रत्येकमक्षरंब्रह्महत्यावंशदवानलः ॥ तंयःश्रावयतेधीमांस्तंगुरुंसंप्रपूजयेत् ॥ ३२ ॥ श्रुत्वाकथांवाचकायगवांद्वंद्वंप्रदापयेत् ॥ सपत्नीकाथसंपूज्यवस्त्रालंकारभोजनैः ॥ ३३ ॥ कुंडलाभ्यांविराजंत्यौमुद्रिकाभिरलंकृते ॥ रामसीतेस्वर्णमय्यौप्रातिमेशोभनेवरे ॥ ३४ ॥ कृत्वातुवाचकायैवदीयतेभोद्विजोत्तम ॥ तस्यदेवाश्चपितरोवैकुंठंप्राप्नुयुस्तदा ॥ ३५ ॥ त्वयापृष्टारामकथामयातेकथितापुरा ॥ किमन्यत्कथ्यतांब्रह्मन्पुरतस्तवधीमतः ॥ ३६ ॥ शृण्वंतियेकथामेतांब्रह्महत्यौघनाशिनीम् ॥ तेयांतिपरमंस्थानंयच्चदेवैःसुदुर्लभम् ॥ ३७ ॥ गोघ्नश्चापिसुतघ्नश्चसुरापोगुरुतल्पगः ॥ क्षणात्पूतोभवत्येवनोत्रसंशयितुंक्षमम् ॥ ३८ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेश्रवणपठनपुण्यवर्णनंनामाष्टषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६८ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ इति रामाश्वमेधः समाप्तः ॥

---

१ द्विजैर्वरैः–इ० पा० । २ अचिरेण द्विजर्षभ–इ० पा० ।

॥ ऋषयऊचुः ॥ ॥ सम्यक्छ्रुतोमहाभागत्वत्तोरामाश्वमेधकः ॥ इदानींवदमाहात्म्यंश्रीकृष्णस्यमहात्मनः ॥ १ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ शृण्वं
तुमुनिशार्दूलाःश्रीकृष्णचरितामृतम् ॥ शिवापप्रच्छभूतेशंयत्तद्वःकीर्तयाम्यहम् ॥ २ ॥ एकदापार्वतीदेवीशिवंसंस्निग्धमानसा ॥ प्रणयेननम
स्कृत्यप्रोवाचवचनंत्विदम् ॥ ३ ॥ ॥ पार्वत्युवाच ॥ ॥ अनंतकोटिब्रह्मांडतद्बाह्याभ्यंतरस्थितेः ॥ विष्णोःस्थानंपरंतेषांप्रधानंवरमुत्तमम् ॥
॥ ४ ॥ यत्परंनास्तिकृष्णस्यप्रियंस्थानंमनोरमम् ॥ तत्सर्वंश्रोतुमिच्छामिकथयस्वमहाप्रभो ॥ ५ ॥ ॥ ईश्वरउवाच ॥ ॥ गुह्याद्गुह्यतरंगुह्यं
परमानंदकारकम् ॥ अत्यद्भुतंरहःस्थान[2]मानंदंपरमंपरम् ॥ ६ ॥ दुर्लभानांचपरमंदुर्लभंमोहनंपरम् ॥ सर्वशक्तिमयंदेविसर्वस्थानेषुगोपितम् ॥ ७ ॥
सात्वतांस्थानमूर्द्धन्यंविष्णोरत्यंतदुर्लभम् ॥ नित्यंवृंदावनंनामब्रह्मांडोपरिसंस्थितम् ॥ ८ ॥ पूर्णब्रह्मसुखैश्वर्यंनित्यमानंदमव्ययम् ॥ वैकुंठा
दितदंशांशंस्वयंवृंदावनंभुवि ॥ ९ ॥ गोलोकैश्वर्ययत्किंचिद्गोकुलेतत्प्रतिष्ठितम् ॥ वैकुंठवैभवंयद्वैद्वारिकायांप्रतिष्ठितम् ॥ १० ॥ यद्ब्रह्म
परमैश्वर्यंनित्यंवृंदावनाश्रयम् ॥ कृष्णधामपरंतेपांवनमध्येविशेषतः ॥ ११ ॥ तस्मात्त्रैलोक्यमध्येतुपृथ्वीधन्येतिविश्रुता ॥ यस्मान्माथुरकंनाम
विष्णोरेकांतवल्लभम् ॥ १२ ॥ स्वस्थानमधिकंनामधेयंमाथुरमंडलम् ॥ निगूढंविविधंस्थानंपुर्यभ्यंतरसंस्थितम् ॥ १३ ॥ सहस्रपत्रकमलाकारंमाथुरमं
डलम् ॥ विष्णुचक्रपरिभ्रामाद्धामवैष्णवमद्भुतम् ॥ १४ ॥ कर्णिकापर्णविस्तारंरहस्यद्रुममीरितम् ॥ प्रधानंद्वादशारण्यंमाहात्म्यंकथितंक्रमात् ॥ १५ ॥
भद्रश्रीलोहभांडीरमहातालखदीरकाः ॥ बकुलंकुमुदंकाम्यंमधुवृंदावनंतथा ॥ १६ ॥ द्वादशैतावतीसंख्याकालिंद्याःसप्तपश्चिमे ॥ पूर्वेपंचवनंप्रोक्तं
तत्रास्तिगुह्यमुत्तमम् ॥ १७ ॥ महारण्यंगोकुलाख्यंमधुवृंदावनंतथा ॥ अन्यच्चोपवनंप्रोक्तंकृष्णक्रीडारसस्थलम् ॥ १८ ॥ कदंबखंडनंनंदवनं
नंदीश्वरंतथा ॥ नंदनंदनखंडंचपलाशाशोककेतकी ॥ १९ ॥ सु[3]गंधमानसंकैलममृतंभोजनस्थलम् ॥ सुखप्रसाधनंवत्सहरणंशेषशायिकम् ॥ २० ॥
श्यामपूर्वांदधिग्रामश्चक्रभानुपुरंतथा ॥ संकेतंद्विपदंचैवबालक्रीडनधूसरम् ॥ २१ ॥ का[4]मद्रुमंसुललितमुत्सुकंचापिकाननम् ॥ नानाविधरसक्रीडा
नानालीलारसस्थलम् ॥ २२ ॥ नागविस्तारविष्टंभंरहस्यद्रुममीरितम् ॥ सहस्रपत्रकमलंगोकुलाख्यंमहत्पदम् ॥ २३ ॥ कर्णिकातन्महद्धामगोविं
दस्थानमुत्तमम् ॥ तत्रोपरिस्वर्णपीठेमणिमंडपमंडितम् ॥ २४ ॥ कर्णिकायांक्रमादिक्षुविदिक्षुदलमीरितम् ॥ यद्दलंदक्षिणेप्रोक्तंपरंगुह्योत्तमोत्तम
म् ॥ २५ ॥ तस्मिन्दलेमहापीठंनिगमागमदुर्गमम् ॥ योगींद्रैरपिदुःप्रापंसर्वात्मायच्चगोकुलम् ॥ २६ ॥ द्वितीयंदलमाग्नेय्यांतद्रहस्यंदलंतथा ॥

---

[1] पुण्यम्–इ० पा० । [2] रहस्यम्–इ० पा० । [3] गंधमादनकैलासमृतं भोजनकस्थलम्–इ० पा० । [4] केमद्रुमम्--इ०, कलिद्रुमम्--इ०, केलिद्रुमम्--इ० च पा० ।

संकेतंद्विपदंचैवकुटीद्वौतत्कुलेस्थितौ ॥ २७ ॥ पूर्वदलंतृतीयंचप्रधानस्थानमुत्तमम् ॥ गंगादिसर्वतीर्थानांस्पर्शाच्छतगुणंस्मृतम् ॥२८॥ चतुर्थदलमै
शान्यांसिद्धपीठेपितत्पदम् ॥ [1]व्यायामनूतनागोपीतत्रकृष्णंपतिंलभेत् ॥ २९ ॥ वस्त्रालंकारहरणंतद्दलेसमुदाहृतम् ॥ उत्तरेपंचमंप्रोक्तंदलंसर्वदलोत्त
मम् ॥ ३० ॥ द्वादशादित्यमत्रैवदलंचकर्णिकासमम् ॥ वायव्यांतुदलंषष्ठंतत्रकालीह्रदःस्मृतः ॥ ३१ ॥ दलोत्तमोत्तमंचैवप्रधानंस्थानमुच्यते ॥
सर्वोत्तमदलंचैवपश्चिमेसप्तमंस्मृतम् ॥ ३२ ॥ यज्ञपत्नीगणानांचतदीप्सितवरप्रदम् ॥ अत्रासुरोपिनिर्वाणंप्रापत्रिदशदुर्लभम् ॥ ३३ ॥ ब्रह्ममोह
नमत्रैवदलं[2]ब्रह्मह्रदावहम् ॥ नैर्ऋत्यांतुदलंप्रोक्तमष्टमंव्योमघातनम् ॥ ३४ ॥ शंखचूडवधस्तत्रनानाकेलिरसस्थलम् ॥ श्रुतमष्टदलंप्रोक्तंवृंदारण्यांत
रस्थितम् ॥ ३५ ॥ श्रीमद्वृंदावनंरम्यंयमुनायाःप्रदक्षिणम् ॥ शिवलिंगमधिष्ठानंदृष्टंगोपीश्वराभिधम् ॥ ३६ ॥ तद्बाह्येषोडशदलंश्रियापूर्णतमीश्वर
म् ॥ सर्वासुदिक्षुयत्प्रोक्तंप्रादक्षिण्याद्यथाक्रमम् ॥ ३७ ॥ महत्पदंमहाद्धाम[3]स्वधामाधावसंज्ञकम् ॥ प्रथमैकदलंश्रेष्ठंमाहात्म्यंकर्णिकासमम् ॥ ३८ ॥
तत्रगोवर्द्धनगिरौरम्येनित्यरसाश्रये ॥ कर्णिकायांमहालीलातल्लीलारसगह्वरौ ॥ ३९ ॥ यत्रकृष्णोनित्यवृंदाकाननस्यपतिर्भवेत् ॥ कृष्णोगोविंदतां
प्राप्तःकिमन्यैर्बहुभाषितैः ॥ ४० ॥ दलंतृतीयमाख्यातंसर्वश्रेष्ठोत्तमोत्तमम् ॥ चतुर्थदलमाख्यातंमहाद्भुतरसस्थलम् ॥ ४१ ॥ नंदीश्वरवनंरम्यंतत्र
नंदालयःस्मृतः ॥ कर्णिकादलमाहात्म्यंपंचमंदलमुच्यते ॥ ४२ ॥ [4]अधिष्ठाताऽत्रगोपालोधेनुपालनतत्परः ॥ षष्ठंदलंयदाख्यातंतत्रनंदवनंस्मृत
म् ॥ ४३ ॥ [5]सप्तमंबकुलारण्यंदलंरम्यंप्रकीर्तितम् ॥ तत्राष्टमंतालवनंतत्रधेनुवधःस्मृतः ॥ ४४ ॥ नवमंकुमुदारण्यंदलंरम्यंप्रकीर्तितम् ॥
[6]कामारण्यंचदशमंप्रधानंसर्वकारणम् ॥ ४५ ॥ ब्रह्मप्रसाधनंतत्रविष्णुच्छद्मप्रदर्शनम् ॥ कृष्णक्रीडारसस्थानंप्रधानंदलमुच्यते ॥ ४६ ॥ दलमेकादशं
प्रोक्तंभक्तानुग्रहकारणम् ॥ निर्माणंसेतुबंधस्यनानावनमयस्थलम् ॥ ४७ ॥ भांडीरंद्वादशदलंवनंरम्यंमनोहरम् ॥ कृष्णःक्रीडारतस्तत्रश्रीदामा
दिभिरावृतः ॥ ४८ ॥ त्रयोदशंदलंश्रेष्ठंतत्रभद्रवनंस्मृतम् ॥ चतुर्दशदलंप्रोक्तंसर्वसिद्धिप्रदस्थलम् ॥ ४९ ॥ श्रीवनंतत्ररुचिरंसर्वैश्वर्यस्यकारणम् ॥
कृष्णक्रीडादलमयंश्रीकांतिकीर्तिवर्द्धनम् ॥ ५० ॥ दलंपंचदशंश्रेष्ठंतत्रलोहवनंस्मृतम् ॥ कथितंषोडशदलंमाहात्म्यंकर्णिकासमम् ॥ ५१ ॥ म
हावनंतत्रगीतंतत्रास्तिगुह्यमुत्तमम् ॥ बालक्रीडारतस्तत्रवत्सपालैःसमावृतः ॥ ५२ ॥ पूतनादिवधस्तत्रयमलार्जुनभंजनम् ॥ अधिष्ठातातत्रबालगोपा

---

[1] कात्यायन्यर्चनाद्गोपी--इ० पा० । [2] ब्रह्मवहावहम्--इ० पा० । [3] स्वाधयाधावसंज्ञकम्--इ०, स्वाध्यायाधायसंज्ञितम्--इ० च पा० । [4] अखिलंतत्र--इ० पा० । [5] सप्तमं च कुलारण्यम्--इ०, सप्तमंकवलारण्यम्--इ० च पा० । [6] कामारण्यं दलं हृद्यम्--इ० पा० ।

लःपंचमाब्दिकः ॥ ५३ ॥ नाम्नादामोदरःप्रोक्तःप्रेमानंदरसार्णवः ॥ दलंप्रसिद्धमाख्यातंसर्वश्रेष्ठदलोत्तमम् ॥ ५४ ॥ कृष्णक्रीडाचकिंजल्कीविहारदल
मुच्यते ॥ सिद्धप्रधानकिंजल्कदलंचसमुदाहृतम् ॥ ५५ ॥ ॥ पार्वत्युवाच ॥ ॥ वृंदारण्यस्यमाहात्म्यंरहस्यंवाकिमद्भुतम् ॥ तदहंश्रोतुमिच्छामि
कथयस्वमहाप्रभो ॥ ५६ ॥ ॥ ईश्वरउवाच ॥ ॥ कथितंतेप्रियतमेगुह्याद्गुह्योत्तमोत्तमम् ॥ रहस्यानांरहस्यंयद्दुर्लभानांचदुर्लभम् ॥ ५७ ॥
त्रैलोक्यगोपितंदेविदेवेश्वरसुपूजितम् ॥ ब्रह्मादिवांछितंस्थानंसुरसिद्धादिसेवितम् ॥ ५८ ॥ योगींद्राहिसदाभक्त्यातस्यध्यानैकतत्पराः ॥ अप्सरो
भिश्चगंधर्वैर्नृत्यगीतनिरंतरम् ॥ ५९ ॥ श्रीमद्वृंदावनंरम्यंपूर्णानंदरसाश्रयम् ॥ भूरिश्चिंतामणिस्तोयममृतंरसपूरितम् ॥ ६० ॥ वृक्षंगुरुद्रुमंतत्रसुरभी
वृंदसेवितम् ॥ स्त्रींलक्ष्मींपुरुषंविष्णुंतद्दशांशसमुद्भवम् ॥ ६१ ॥ तत्रकैशोरवयसंनित्यमानंदविग्रहम् ॥ गतिनाट्यंकलालापस्मितवक्रंनिरंतरम्॥६२॥
शुद्धसत्त्वैःप्रेमपूर्णैर्वैष्णवैस्तद्वनाश्रितम् ॥ पूर्णब्रह्मसुखेमग्नंस्फुरत्तन्मूर्तितन्मयम् ॥ ६३ ॥ मत्तकोकिलभृंगाद्यैःकूजत्कलमनोहरम् ॥ कपोलशुक
संगीतमुन्मत्तालिसहस्रकम् ॥ ६४ ॥ भुजंगशत्रुनृत्याढ्यंसकलामोदविभ्रमम् ॥ नानावर्णैश्चकुसुमैस्तद्रेणुपरिपूरितम् ॥ ६५ ॥ पूर्णेंदुनित्याभ्युदयंसूर्यमं
दांशुसेवितम् ॥ अदुःखंदुःखविच्छेदंजरामरणवर्जितम् ॥ ६६ ॥ अक्रोधंगतमात्सर्यमभिन्नमनहंकृतम् ॥ पूर्णानंदामृतरसंपूर्णप्रेमसुखार्णवम् ॥६७॥
गुणातीतंमहद्धामपूर्णप्रेमस्वरूपकम् ॥ वृक्षादिपुलकैर्यत्रप्रेमानंदाश्रुवर्षितम् ॥ ६८ ॥ किंपुनश्चेतनायुक्तैर्विष्णुभक्तैःकिमुच्यते ॥ गोविंदांघ्रिर
जःस्पर्शान्नित्यंवृंदावनंभुवि ॥ ६९ ॥ सहस्रदलपद्मस्यवृंदारण्यंवराटकम् ॥ यस्यस्पर्शनमात्रेणपृथ्वीधन्याजगत्त्रये ॥ ७० ॥ गुह्याद्गुह्यतरंरम्यं
मध्येवृंदावनंभुवि ॥ अक्षरंपरमानंदंगोविंदस्थानमव्ययम् ॥ ७१ ॥ गोविंददेहतोऽभिन्नंपूर्णब्रह्मसुखाश्रयम् ॥ मुक्तिस्तत्ररजःस्पर्शात्तन्माहात्म्यंकिमु
च्यते ॥ ७२ ॥ तस्मात्स्वात्मनादेविहृदिस्थंतद्वनंकुरु ॥ वृंदावनविहारेषुकृष्णंकैशोरविग्रहम् ॥ ७३ ॥ कालिंदीचाकरोद्यस्यकर्णिकायाः
प्रदक्षिणाम् ॥ लीलानिर्वाणगंभीरंजलंसौरभमोहनम् ॥ ७४ ॥ आनंदामृततन्मिश्रमकरंदघनालयम् ॥ पद्मोत्पलाद्यैःकुसुमैर्नानावर्णसमुज्ज्वल
म् ॥ ७५ ॥ चक्रवाकादिविहगैर्मंजुनानाकलस्वनैः ॥ शोभमानंजलंरम्यंतरंगातिमनोरमम् ॥ ७६ ॥ तस्योभयतटीरम्याशुद्धकांचननिर्मिता ॥
गंगाकोटिगुणाप्रोक्तायत्रस्पर्शवराटकः ॥ ७७ ॥ कर्णिकायांकोटिगुणोयत्रक्रीडारतोहरिः ॥ कालिंदीकर्णिकाकृष्णमभिन्नमेकविग्रहम् ॥ ७८ ॥ पार्व
त्युवाच ॥ ॥ गोविंदस्यकिमाश्चर्यंसौंदर्याकृतविग्रह ॥ तदहंश्रोतुमिच्छामिकथयस्वदयानिधे ॥७९॥ ॥ ईश्वरउवाच ॥ ॥ मध्येवृंदावनेरम्येमंजुमंजी

---

१ योगींद्रादिमुनींद्रादिसदातद्ध्यानतत्परम्–इ० पा० । २ अपरम्–इ० पा० ।

रशोभिते ॥ योजनाश्रितसद्वृक्षशाखापल्लवमंडिते ॥ ८० ॥ तन्मध्येमंजुभवनेयोगपीठंसमुज्ज्वलम् ॥ तदष्टकोणनिर्माणंनानादीप्तिमनोहरम् ॥ ८१ ॥
तस्योपरिचमाणिक्यरत्नसिंहासनंशुभम् ॥ तस्मिन्नष्टदलंपद्मंकर्णिकायांसुखाश्रयम् ॥ ८२ ॥ गोविंदस्यपरंस्थानंकिमस्यमहिमोच्यते ॥ श्रीम
द्गोविंदमंत्रस्थवल्लवीवृंदसेवितम् ॥ ८३ ॥ दिव्यव्रजवयोरूपंकृष्णंवृंदावनेश्वरम् ॥ व्रजेंद्रसंततैश्वर्यंव्रजबालैकवल्लभम् ॥ ८४ ॥ यौवनोद्भिन्नकैशोरंवयसा
द्भुतविग्रहम् ॥ अनादिमादिंसर्वेषांनंदगोपप्रियात्मजम् ॥ ८५ ॥ श्रुतिमृग्यमजंनित्यंगोपीजनमनोहरम् ॥ परंधामपरंरूपंद्विभुजंगोकुलेश्वरम् ॥ ८६ ॥
वल्लवीनंदनंध्यायेन्निर्गुणस्यैककारणम् ॥ सुश्रीमंतंनवंस्वच्छंश्यामधाममनोहरम् ॥ ८७ ॥ नवीननीरदश्रेणीसुस्निग्धंमंजुकुंडलम् ॥ फुल्लेंदीवरसत्कांतिसु
खस्पर्शंसुखावहम् ॥ ८८ ॥ दलितांजनपुंजाभचिक्कणंश्याममोहनम् ॥ सुस्निग्धनीलकुटिलाशेषसौरभकुंतलम् ॥८९॥ तदूर्ध्वंदक्षिणेकालेश्यामचूडाम
नोहरम् ॥ नानावर्णोज्ज्वलंराजच्छिखंडिदलमंडितम् ॥ ९० ॥ मंदारमंजुगोपुच्छाचूडंचारुविभूषणम् ॥ क्वचिद्वृहद्दलश्रेणीमुकुटेनाभिमंडितम् ॥९१॥
अनेकमणिमाणिक्यकिरीटभूषणंक्वचित् ॥ लोलालकवृतंराजत्कोटिचंद्रसमाननम् ॥ ९२ ॥ कस्तूरीतिलकंभ्राजन्मंजुगोरोचनान्वितम् ॥ नीलेंदीवरसु
स्निग्धसुदीर्घदललोचनम् ॥ ९३ ॥ आनृत्यद्भ्रूलताश्लेषस्मितंसाचिनिरीक्षणम् ॥ सुचारून्नतसौंदर्यनासाग्रातिमनोहरम् ॥ ९४ ॥ नासाग्रगजमुक्तां
शुमुग्धीकृतजगत्त्रयम् ॥ सिंदूरारुणसुस्निग्धाधरौष्ठसुमनोहरम् ॥ ९५ ॥ नानावर्णोल्लसत्स्वर्णमकराकृतिकुंडलम् ॥ तद्रश्मिपुंजसद्गंडमुकुराभलस
दद्युतिम् ॥ ९६ ॥ कर्णोत्पलसुमंदारमकरोत्तंसभूषितम् ॥ श्रीवत्सकौस्तुभोरस्कंमुक्ताहारस्फुरद्गलम् ॥ ९७ ॥ विलसद्दिव्यमाणिक्यंमंजुकांचनमिश्रि
तम् ॥ करेकंकणकेयूरंकिंकिणीकटिशोभितम् ॥ ९८ ॥ मंजुमंजीरसौंदर्यश्रीमदंघ्रिविराजितम् ॥ कर्पूरागुरुकस्तूरीविलसच्चंदनादिकम् ॥ ९९ ॥
गोरोचनादिसंमिश्रदिव्यांगरागचित्रितम् ॥ स्निग्धपीतपटीराजत्प्रपदांदोलितांजनम् ॥ १०० ॥ गंभीरनाभिकमलंरोमराजीनतस्रजम् ॥ सुवृत्तजानुयुग
लंपादपद्ममनोहरम् ॥ १०१ ॥ ध्वजवज्रांकुशांभोजकरांघ्रितलशोभितम् ॥ नखेंदुकिरणश्रेणीपूर्णब्रह्मैककारणम् ॥ १०२ ॥ केचिद्वदंतितस्यांशंब्रह्म
चिद्रूपमद्वयम् ॥ तद्दशांशंमहाविष्णुंप्रवदंतिमनीषिणः॥१०३॥योगींद्रैःसनकाद्यैश्चतदेवहृदिचिंत्यते ॥ त्रिभंगललिताशेषनिर्माणसारनिर्मितम् ॥१०४॥
तिर्यग्ग्रीवजितानंतकोटिकंदर्पसुंदरम् ॥ वामांसार्पितसद्गण्डस्फुरत्कांचनकुंडलम् ॥१०५॥ सहापांगेक्षणस्मेरंकोटिमन्मथसुंदरम् ॥ कुंचिताधरविन्यस्त
वंशीमंजुकलस्वनैः ॥ १०६ ॥ जगत्त्रयंमोहयंतंमग्नंप्रेमसुधार्णवे ॥ ॥ श्रीपार्वत्युवाच ॥ परमंकारणंकृष्णंगोविंदाख्यंमहत्पदम् ॥ १०७ ॥ वृंदावने

---

१ तदष्टकोटिनिर्माणम्–इ० पा० । २ चारुनिरीक्षणम्–इ० पा० । ३ स्निग्धपीतधटीराजत्प्रपदांदोलितांजनम्–इ० पा० ।

श्वरंनित्यंनिर्गुणस्यैककारणम् ॥ तत्तद्रहस्यमाहात्म्यंकिमाश्चर्यंचसुंदरम् ॥ १०८॥ तद्ब्रूहिदेवदेवेशश्रोतुमिच्छाम्यहंप्रभो ॥ ॥ ईश्वरउवाच ॥ ॥ य
दंघ्रिनखचंद्रांशुमहिमांतोनगम्यते ॥ १०९ ॥ तन्माहात्म्यंकियद्देविप्रोच्यतेत्वंमुदाशृणु ॥ अनंतकोटिब्रह्मांडेअनंतत्रिगुणोच्छ्रये ॥ ११० ॥ तत्कला
कोटिकोट्यंशाब्रह्मविष्णुमहेश्वराः ॥ सृष्टिस्थित्यादिनायुक्तास्तिष्ठंतितस्यवैभवाः ॥ १११ ॥ तद्रूपकोटिकोट्यंशाःकलाःकंदर्पविग्रहाः ॥ जगन्मोहं
प्रकुर्वंतितदंडांतरसंस्थिताः ॥ ११२ ॥ तद्देहविलसत्कांतिकोटिकोट्यंशकोविभुः ॥ तत्प्रकाशस्यकोट्यंशरश्मयोरविविग्रहाः ॥ ११३ ॥ तस्यस्व
देहकिरणैःपरानंदरसामृतैः ॥ परमामोदचिद्रूपैर्निर्गुणस्यैककारणैः ॥ ११४ ॥ तदंशकोटिकोट्यंशाजीवंतिकिरणात्मकाः ॥ तदंघ्रिपंकजद्वंद्वनखचं
द्रमणिप्रभाः ॥ ११५ ॥ आहुःपूर्णब्रह्मणोपिकारणंवेददुर्गमम् ॥ तदंशसौरभानंतकोट्यंशोविश्वमोहनः ॥ ११६ ॥ तत्स्पर्शपुष्पगंधादिनानासौरभसंभ
वः ॥ तत्प्रियाप्रकृतिस्त्वाद्याराधिकाकृष्णवल्लभा ॥ ११७ ॥ तत्कलाकोटिकोट्यंशादुर्गाद्यास्त्रिगुणात्मिकाः ॥ तस्याअंघ्रिरजःस्पर्शात्कोटिविष्णुः
प्रजायते ॥ ११८ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेवृंदावनमाहात्म्येकृष्णचरित्रेएकोनसप्ततितमोऽध्यायः ॥६९ ॥ पार्वत्युवाच ॥ यदाकर्णनमेतस्ययेवा
पारिषदाःप्रभोः ॥ तदहंश्रोतुमिच्छामिकथयस्वदयानिधे ॥१॥ ईश्वरउवाच ॥ राधयासहगोविंदंस्वर्णसिंहासनेस्थितम् ॥ पूर्वोक्तरूपलावण्यंदिव्यभूषांबर
स्रजम् ॥ २ ॥ त्रिभंगीमंजुसुस्निग्धंगोपीलोचनतारकम् ॥ तद्वाह्येयोगपीठेचस्वर्णसिंहासनावृते ॥ ३ ॥ प्रत्यंगरभसावेशाःप्रधानाःकृष्णवल्लभाः ॥ ललि
ताद्याःप्रकृत्यंशामूलप्रकृतिराधिका ॥ ४ ॥ संमुखेललितादेवीश्यामलावायुकोणके ॥ उत्तरेश्रीमतीधन्याऐशान्यांश्रीहरिप्रिया ॥ ५ ॥ विशाखाचतथा
पूर्वेशैव्याचाग्नौततःपरम् ॥ पद्माचदक्षिणेपश्चान्नैर्ऋतेक्रमशःस्थिताः ॥ ६ ॥ योगपीठेकेसराग्रेचारुचंद्रावतीप्रिया ॥ अष्टौप्रकृतयःपुण्याःप्रधानाःकृष्णव
ल्लभाः ॥ ७ ॥ प्रधानप्रकृतिस्त्वाद्याराधाचंद्रावतीसमा ॥ चंद्रावलीचित्ररेखाचंद्रामदनसुंदरी ॥ ८ ॥ प्रियाचश्रीमधुमतीचंद्ररेखाहरिप्रिया ॥ षोडशाद्याः
प्रकृतयःप्रधानाःकृष्णवल्लभाः ॥ ९ ॥ वृंदावनेश्वरीराधातथाचंद्रावलीप्रिया ॥ अभिन्नगुणलावण्यसौंदर्याश्चारुलोचनाः ॥ १० ॥ मनोहरामुग्ध
वेषाःकिशोरीवयसोज्ज्वलाः ॥ अग्रेतनास्तथाचान्यागोपकन्याःसहस्रशः ॥ ११ ॥ शुद्धकांचनपुंजाभाःसुप्रसन्नाःसुलोचनाः ॥ तद्रूपहृदयारू
ढास्तदाश्लेषसमुत्सुकाः ॥ १२ ॥ श्यामामृतरसेमग्नाःस्फुरत्तद्भावमानसाः ॥ नेत्रोत्पलार्चितेकृष्णपादाब्जेर्पितचेतसः ॥ १३ ॥ श्रुतिकन्या
स्ततोदक्षेसहस्रायुतसंयुताः ॥ जगन्मुग्धीकृताकाराहृद्धर्तिकृष्णलालसाः ॥ १४ ॥ नानासत्वस्वरालापमुग्धीकृतजगत्त्रयाः ॥ तत्रगूढरहस्यानिगायं
त्यःप्रेमविह्वलाः ॥ १५ ॥ देवकन्यास्ततःसव्येदिव्यवेषारसोज्ज्वलाः ॥ नानावैदिग्ध्यनिपुणादिव्यभावभरान्विताः ॥ १६ ॥ सौंदर्यातिशयेनाढ्याः

---

१ विद्यंत–इ० पा० ।

कटाक्षातिमनोहराः ॥ निर्लज्जास्तत्रगोविंदे[1]तदंगस्पर्शनोद्यताः ॥ १७ ॥ तद्भावमग्नमनसःस्मितसाचिनिरीक्षणाः ॥ मंदिरस्यततोबाह्येप्रिययाविशदावृते ॥ १८ ॥ समानवेषवयसःसमानबलपौरुषाः ॥ समानगुणकर्माणःसमानाभरणप्रियाः ॥ १९ ॥ समानस्वरसंगीतवेणुवादनतत्पराः ॥ श्रीदामापश्चिमेद्वारेवसुदामातथोत्तरे ॥ २० ॥ सुदामाचतथापूर्वेकिंकिणीचापिदक्षिणे ॥ तद्बाह्येस्वर्णपीठेचसुवर्णमंदिरावृते ॥ २१ ॥ स्वर्णवेद्यंतरस्थेतुस्वर्णाभरणभूषिते ॥ स्तोककृष्णंसुभद्राद्यैर्गोपालैरयुतायुतैः ॥ २२ ॥ शृंगवीणावेणुवेत्रवयोवेषाकृतिस्वरैः ॥ तद्गुणध्यानसंयुक्तैर्गायद्भिरपिविह्वलैः ॥ २३ ॥ चित्रार्पितैश्चित्ररूपैःसदानंदाश्रुवर्षिभिः ॥ पुलकाकुलसर्वांगैर्योगींद्रैरिवविस्मितैः ॥ २४ ॥ क्षरत्ययोभिर्गोविंदैरसंख्यातैरुपावृतम् ॥ तद्बाह्येस्वर्णप्राकारेकोटिसूर्यसमुज्ज्वले ॥ २५ ॥ चतुर्दिक्षुमहोद्यानंमंजुसौरभमोहिते ॥ पश्चिमेसंमुखेश्रीमत्पारिजातद्रुमाश्रये ॥ २६ ॥ तदधस्तुस्वर्णपीठे[2]स्वर्णमंडनमंडिते ॥ तन्मध्येमणिमाणिक्यदिव्यसिंहासनोज्ज्वले ॥ २७ ॥ तत्रोपरिपरानंदंवासुदेवंजगत्प्रभुम् ॥ त्रिगुणातीतचिद्रूपंसर्वकारणकारणम् ॥ २८ ॥ इंद्रनीलघनश्यामंनीलकुंचितकुंतलम् ॥ पद्मपत्रविशालाक्षंमकराकृतिकुंडलम् ॥ २९ ॥ चतुर्भुजंतुचक्रासिगदाशंखांबुजायुधम् ॥ आद्यंतरहितंनित्यंप्रधानंपुरुषोत्तमम् ॥ ३० ॥ ज्योतीरूपंमहद्धामपुराणंवनमालिनम् ॥ पीतांबरधरंस्निग्धंदिव्यभूषणभूषितम् ॥ ३१ ॥ दिव्यानुलेपनंराजच्चित्रितांगमनोहरम् ॥ रुक्मिणीसत्यभामाचनाग्नजितीसुलक्षणा ॥ ३२ ॥ मित्रविंदानुविंदासुनंदाजांबवतीप्रिया ॥ सुशीलाचाष्टमहिलावासुदेवप्रियास्ततः ॥ ३३ ॥ उद्भ्राजिताःपारिषदावृतयोर्भक्तितत्पराः ॥ उत्तरेसुमहोद्यानेहरिचंदनसंश्रये ॥ ३४ ॥ तत्राधस्तुस्वर्णपीठेमणिमंडपमंडिते ॥ तन्मध्येहेमनिर्माणदलेसिंहासनोज्ज्वले ॥ ३५ ॥ तत्रैवसहरेवत्यासंकर्षणहलायुधम् ॥ ईश्वरस्यप्रियानंतमभिन्नगुणरूपिणम् ॥ ३६ ॥ शुद्धस्फटिकसंकाशंरक्तांबुजदलेक्षणम् ॥ नीलपट्टधरंस्निग्धंदिव्यभूषास्रगंबरम् ॥ ३७ ॥ मधुपानेसदासक्तंमधुघूर्णितलोचनम् ॥ प्रवीरदक्षिणेभागेमंजुनाभ्यंतरास्थिते ॥ ३८ ॥ संतानवृक्षमूलेतुमणिमंदिरमंडितम् ॥ तन्मध्येमणिमाणिक्यदिव्यसिंहासनोज्ज्वले ॥ ३९ ॥ प्रद्युम्नंचरतीदेवंतत्रोपरिसुखस्थितम् ॥ जगन्मोहनसौंदर्यसारश्रेणीरसात्मकम् ॥ ४० ॥ असितांभोजपुंजाभमरविंददलेक्षणम् ॥ दिव्यालंकारभूषाभिर्दिव्यगंधानुलेपनम् ॥ ४१ ॥ जगन्मुग्धीकृताशेषसौंदर्याश्चर्यविग्रहम् ॥ पूर्वोद्यानेमहारण्येसुरद्रुमसमाश्रये ॥ ४२ ॥ तत्राधस्तुस्वर्णपीठेहेममंडपमंडिते ॥ तस्यमध्येस्थिरेराजद्दिव्यसिंहासनोज्ज्वले॥ ४३ ॥ दिव्योषयासमंश्रीमदनिरुद्धंजगत्पतिम् ॥ सांद्रानंदघनश्यामंसुस्निग्धंनीलकुंतलम् ॥ ४४ ॥ सुभ्रून्नतलताभंगीसुकपोलंसुनासिकम् ॥ सुग्रीवंसुंद

---

[1] तदंगस्पर्शनोत्सुकाः–इ० पा० । [2] स्वर्णमंदिरमंडिते–इ० पा० ।

रंवक्षोमनोहरमनोहरम् ॥ ४५ ॥ किरीटिनंकुंडलिनंकंठभूषाविभूषितम् ॥ मंजुमंजीरमाधुर्यादतिसौंदर्यविग्रहम् ॥ ४६ ॥ प्रियभृत्यगणाराध्यंयत्रसगीतकप्रियम् ॥ पूर्णब्रह्मसदानंदंशुद्धसत्वस्वरूपकम् ॥ ४७ ॥ तस्योर्द्ध्वेचांतरिक्षेचविष्णुंसर्वेश्वरेश्वरम् ॥ अनादिमादिचिद्रूपंचिदानंदंपरंविभुम्॥ ४८ ॥ त्रिगुणातीतमव्यक्तंनित्यमक्षयमव्ययम् ॥ समेघपुंजमाधुर्यसौंदर्यश्यामविग्रहम् ॥ ४९ ॥ नीलकुंचितसुस्निग्धकेशपाशातिसुंदरम् ॥ अरविंददलस्निग्धसुदीर्घचारुलोचनम् ॥ ५० ॥ किरीटकुंडलोद्दंडशुद्धसत्वात्मभिर्वृतम् ॥ आत्मारामैश्चचिद्रूपैस्तन्मूर्तिध्यानतत्परैः ॥ ५१ ॥ हृदयारूढतद्ध्यानैर्नासाग्रन्यस्तलोचनैः ॥ क्रियतेऽहैतुकीभक्तिःकायहृद्वृत्तिभाषितैः ॥ ५२ ॥ तत्सव्येयक्षगंधर्वसिद्धविद्याधरादिभिः ॥ सुकांतैरप्सरःसंघैर्नृत्यसंगीततत्परैः ॥ ५३ ॥ तदंगभजनंकामंवांछद्भिःकृष्णलालसैः ॥ तदग्रेवैष्णवैःसर्वैश्चांतरिक्षेसुखासने ॥ ५४ ॥ प्रह्लादनारदाद्यैश्चकुमारशुकवैष्णवैः ॥ जनकाद्यैर्लसद्भावैर्हृद्वाह्यस्फूर्तितत्परैः ॥ ५५ ॥ पुलकाकुलसर्वांगैःस्फुरत्प्रेमसमाकुलैः ॥ रहस्यामृतसंसिक्तैरर्द्धंयुग्माक्षरोमनुः ॥ ५६ ॥ मंत्रचूडामणिः प्रोक्तःसर्वमंत्रैककारणम् ॥ सर्वदेवस्यमंत्राणांकैशोरंमंत्रहेतुकम् ॥ ५७ ॥ सर्वकैशोरमंत्राणांहेतुश्चूडामणिर्मनुः ॥ जपंकुर्वंतिमनसापूर्णप्रेमसुखाश्रयाः ॥ ५८ ॥ वांछंतितत्पदांभोजेनिश्चलंप्रेमसाधनम् ॥ तद्बाह्ये[1]स्फटिकाद्युच्चप्रावारेसुमनोहरे ॥५९॥ कुंकुमैःसितरक्ताद्यैश्चतुर्दिक्षुसमाकुलैः ॥ शुक्लंचतुर्भुजंविष्णुंपश्चिमेद्वारपालकम् ॥ ६० ॥ शंखचक्रगदापद्मकिरीटादिविभूषितम् ॥ रक्तंचतुर्भुजंपद्मशंखचक्रगदायुधम् ॥ ६१ ॥ किरीटकुंडलोद्दीप्तंद्वारपालकमुत्तरे ॥ गौरंचतुर्भुजंविष्णुंशंखचक्रगदायुधम् ॥ ६२ ॥ किरीटकुंडलाद्यैश्चशोभितंवनमालिनम् ॥ पूर्वद्वारेद्वारपालंगौरंविष्णुंप्रकीर्तितम् ॥ ६३ ॥ कृष्णवर्णंचतुर्बाहुंशंखचक्रादिभूषणम् ॥ दक्षिणद्वारपालंतुश्रीविष्णुंकृष्णवर्णकम् ॥ ६४ ॥ श्रीकृष्णचरितंह्येतद्यःपठेत्प्रयतःशुचिः ॥ शृणुयाद्वापियोभक्त्यागोविंदेलभतेरतिम् ॥ ६५ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेश्रीकृष्णचरितेसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७० ॥

॥ श्रीदेव्युवाच ॥ भगवन्सर्वभूतेशसर्वात्मन्सर्वसंभव ॥ देवेश्वर[1]महादेवसर्वज्ञकरुणाकर ॥ १ ॥ त्वयानुकंपितैवाहंभूयोप्याहानुकंपया ॥ त्रैलोक्यमोहनामंत्रास्त्वयामेकथिताःप्रभो ॥ २ ॥ तेनदेवेनगोपीभिर्महामोहनरूपिणा ॥ केनकेनविशेषेणचिक्रीडेतद्वदस्वमे ॥ ३ ॥ ॥ महादेवउवाच ॥ एकदावादयन्वीणांनारदोमुनिपुंगवः ॥ कृष्णावतारमाज्ञायप्रययौनंदगोकुलम् ॥ ४ ॥ गत्वातत्रमहायोगमयेशंविभुमच्युतम् ॥ बालनाटचधरंदेवदर्शनंनंदवेश्मनि ॥ ५ ॥ सुकोमलपटास्तीर्णहेमपर्यंकिकोपरि ॥ शयानंगोपकन्याभिःप्रेक्षमाणंसदामुदम् ॥ ६ ॥ अतीवसुकुमारांगंमुग्धंमुग्धविलोकनम् ॥ विस्रस्तनीलकुटि

---

[1] स्फटिकाद्युच्चप्राचीरे--इ० पा० ।   [1] देवदेव-इ० पा० ।

ल[1]कुंतलावनिमंडलम् ॥ ७ ॥ किंचित्स्मितांकुरव्यंजदेकद्विरदकुड्मलम् ॥ स्वप्रभाभिर्भासयंतंसमंताद्भवनोदरम् ॥ ८ ॥ दिग्वाससंसमालोक्यसोति
हर्षमवापह ॥ संभाष्यगोपतिंनंदमाहसर्वप्रभुप्रियः ॥ ९ ॥ नारायणपराणांतुजीवनंह्यतिदुर्लभम् ॥ अस्यप्रभावमतुलंनजानंतीहकेचन ॥ १० ॥ भव
ब्रह्मादयोप्यस्मिन्रतिंवांच्छतिशाश्वतीम् ॥ चरितंचास्यबालस्यसर्वेषामेवहर्षणम् ॥ ११ ॥ मुदागायंतिशृण्वंतिचाभिनंदंतितादृशाः ॥ अस्मिंस्तवसुतेऽ
चिंत्यप्रभावेस्निग्धमानसाः॥१२॥ [2]नराःसंतिनतेषांवैभवबाधाभविष्यति ॥ मुंचेहपरलोकेच्छाःसर्वाबल्लवसत्तम ॥ १३ ॥ एकांतेनैकभावेनबालेस्मिन्प्रीति
माचर ॥ इत्युक्त्वानंदभवनान्निष्क्रांतोमुनिपुंगवः ॥१४॥ तेनार्चितोविष्णुबुद्ध्याप्रणम्यचविसर्जितः ॥ अथासौचिंतयामासमहाभागवतोमुनिः ॥ १५॥
अस्यकांताभगवतीलक्ष्मीर्नारायणेहरौ ॥ विधायगोपिकारूपंक्रीडार्थंशार्ङ्गधन्वनः ॥ १६ ॥ अवश्यमवतीर्णासाभविष्यतिनसंशयः ॥ तामहंविचिनोम्य
द्यगेहेगेहेव्रजौकसाम् ॥ १७ ॥ विमृश्यैवंमुनिवरोगेहानिव्रजवासिनाम् ॥ प्रविवेशातिथिर्भूत्वाविष्णुबुद्ध्यासुपूजितः ॥ १८ ॥ सर्वेषांबल्लवादीनांरतिंनंद
सुतेपराम् ॥ दृष्ट्वामुनिवरःसर्वान्मनसाप्रणनामह ॥ १९ ॥ गोपालानांगृहेबालांददर्शश्वेतरूपिणीम् ॥ सदृष्ट्वातर्कयामासरमाह्येषानसंशयः ॥ २० ॥ प्रविवेशत
तोधीमान्नंदसख्युर्महात्मनः॥ कस्यचिद्गोपवर्य्यस्यभानुनाम्नोगृहंमहत् ॥२१॥ अर्चितोविधिवत्तेनसोप्यपृच्छन्महामनाः ॥ साधोत्वमसिविख्यातोधर्मनि
ष्ठतयाभुवि ॥२२॥ तवाहंधनधान्यादिसमृद्धिंसंविभावये ॥ कच्चित्तेयोग्यःपुत्रोस्तिकन्यावाशुभलक्षणा ॥ २३ ॥ यतस्तेकीर्तिरखिलंलोकंव्याप्यभविष्य
ति ॥ इत्युक्तोमुनिवर्य्येणभानुरानीयपुत्रकम् ॥ २४ ॥ महातेजस्विनंहृष्टंनारदायाऽभ्यवादयत् ॥ दृष्ट्वामुनिवरस्तंतुरूपेणाप्रतिमंभुवि ॥ २५ ॥ पद्मपत्रविशा
लाक्षंसुग्रीवंसुंदरभ्रुवम् ॥ चारुदंतंचारुकर्णंसर्वावयवसुंदरम्॥२६॥तंसमाश्लिष्यबाहुभ्यांस्नेहाश्रूणिविमुच्यच॥ततःसगद्गदंप्राहप्रणयेनमहामुनिः॥२७॥नार
दउवाच॥अयंशिशुस्तेभवितासुसखारामकृष्णयोः॥विहरिष्यतिताभ्यांचरात्रिंदिवमतंद्रितः॥२८॥ततआभाष्यतंगोपप्रवरंमुनिपुंगवः ॥ यदागंतुंमनश्चक्रे
तत्रैवंभानुरब्रवीत् ॥ २९ ॥ एकास्तिपुत्रिकादेवदेवपत्न्युपमामम ॥ कनीयसीशिशोरस्यजडांधबधिराकृतिः ॥ ३० ॥ उत्साहाद्वृद्धयेयाचेत्वांवरंभगवत्त
म ॥ प्रसन्नदृष्टिमात्रेणसुस्थिरांकुरुबालिकाम् ॥ ३१ ॥ श्रुत्वैवंनारदोवाक्यंकौतुकाकृष्टमानसः ॥ अथप्रविश्यभवनंलुठंतींभूतलेसुताम् ॥ ३२ ॥ उ
त्थाप्यांकेनिधायातिस्नेहविह्वलमानसः ॥ भानुरप्याययौभक्तिनम्रोमुनिवरांतिकम् ॥ ३३ ॥ अथभागवतश्रेष्ठःकृष्णस्यातिप्रियोमुनिः ॥ दृष्ट्वातस्याःपरं
रूपमदृष्टाश्रुतमद्भुतम् ॥ ३४ ॥ अभूत्पूर्वसमंमुग्धोहरिप्रेमामहामुनिः ॥ विगाह्यपरमानंदसिंधुमेकरसायनम् ॥ ३५ ॥ मुहूर्त्तंद्वितयंतत्रमुनिरासी

---

[1] कुंतलावनमंडितम्--इ०, कुंतलावर्णमंडलम्--इ० च पा० । [2] तरिष्यंति न तेषां वै--इ० पा० ।

च्छिलोपमः ॥ मुनींद्रःप्रतिबुद्धस्तुशनैरुन्मीलयलोचने ॥ ३६ ॥ महाविस्मयमापन्नस्तूष्णीमेवास्थितोभवत् ॥ अंतर्हृदिमहाबुद्धिरेवमेवंव्यचिंतय
त् ॥ ३७ ॥ भ्रांतंसर्वेषुलोकेषुमयास्वच्छंदचारिणा ॥ अस्यारूपेणसदृशीदृष्टानैवचकुत्रचित् ॥ ३८ ॥ ब्रह्मलोकेरुद्रलोकइंद्रलोकेचमेगतिः ॥ नको
पिशोभाकोट्यंशःकुत्राप्यस्याविलोकितः ॥ ३९ ॥ महामायाभगवतीदृष्टाशैलेंद्रनंदिनी ॥ यस्यारूपेणसकलंमुह्यतेसचराचरम् ॥ ४० ॥ साप्यस्याः
सुकुमारांगीलक्ष्मींनाप्नोतिकर्हिचित् ॥ लक्ष्मीःसरस्वतीकांतिविद्याद्याश्चवरस्त्रियः ॥ ४१ ॥ छायामपिस्पृशंत्यस्याःकदाचिन्नैवदृश्यते ॥ विष्णोर्ये
न्मोहिनीरूपंहरोयेनाविमोहितः ॥ ४२ ॥ मयादृष्टंचतदपिकुतोस्याःसदृशंभवेत् ॥ ततोऽस्यास्तत्वमाज्ञातुंनमेशक्तिःकथंचन ॥ ४३ ॥ अन्येचापिन
जानंतिप्रायेणैनांहरेःप्रियाम् ॥ अस्याःसंदर्शनादेवगोविंदचरणांबुजे ॥ ४४ ॥ याप्रेमर्द्धिरभूत्सामेभूतपूर्वानकर्हिचित् ॥ एकांतेनौमिभवतींदर्शयित्वातिवै
भवम् ॥ ४५ ॥ कृष्णस्यसंभवत्यस्यारूपंपरमतुष्टये ॥ विमृश्यैवंमुनिर्गोपप्रवरंप्रेष्यकुत्रचित् ॥ ४६ ॥ निभृतेपरितुष्टावबालिकांदिव्यरूपिणीम् ॥
अपिदेविमहायोगमायेश्वरिमहाप्रभे ॥ ४७ ॥ महामोहनदिव्यांगिमहामाधुर्यवर्षिणि ॥ महाद्भुतरसानंदशिथिलीकृतमानसे ॥ ४८ ॥ महाभाग्ये
नकेनापिगतासिममदृक्पथम् ॥ नित्यमंत[1]र्मुखादृष्टिस्तवदेविविभाव्यते ॥ ४९ ॥ अंतरेवमहानंदपरितृप्तेवलक्ष्यसे ॥ प्रसन्नंमधुरंसौम्यमिदंसुमुख
मंडनम् ॥ ५० ॥ व्यनक्ति[2]परमाश्चर्यंकमप्यंतःसुखोदयम् ॥ रजःसंबंधिकलिकाशक्तिस्तत्वातिशोभने ॥ ५१ ॥ सृष्टिस्थितिसमाहाररूपिणीत्वम
धिष्ठिता ॥ तत्वंविशुद्धसत्वाशुशक्तिर्विद्यात्मिकापरा ॥ ५२ ॥ परमानंदसंदोहंदधतीवैष्णवंपरम् ॥ कौ[3]त्वयाश्चर्यविभवेब्रह्मरुद्रादिदुर्गमे ॥ ५३ ॥
योगींद्राणांध्यानपथंनत्वंस्पृशसिकर्हिचित् ॥ इच्छाशक्तिर्ज्ञानशक्तिःक्रियाशक्तिस्तवेशितुः ॥ ५४ ॥ तवांशमात्रमित्येवंमनीषामेप्रवर्त्तते ॥ माया
विभूतयोचिंत्यास्तन्मायार्भकमायिनः ॥ ५५ ॥ परेशस्यमहाविष्णोस्ताःसर्वास्तेकलाकलाः ॥ आनंदरूपिणीशक्तिस्त्वमीश्वरिनसंशयः ॥ ५६ ॥
त्वयाचक्रीडतेकृष्णोनूनंवृंदावनेवने ॥ कौमारेणैवरूपेणत्वंविश्वस्यचमोहिनी ॥ ५७ ॥ तारुण्यवयसा[4]स्पृष्टंकीदृक्तेरूपमद्भुतम् ॥ कीदृशंतवलाव
ण्यंलीलाहासेक्षणान्वितम् ॥ ५८ ॥ हरिमानुषलोभेन[5]वपुराश्चर्यमंडितम् ॥ द्रष्टुंतदहमिच्छामिरूपंतेहरिवल्लभे ॥ ५९ ॥ येननंदसुतःकृष्णोमोहं
समुपयास्यति ॥ इदानींममकारुण्यान्निजंरूपंमहेश्वरि ॥ ६० ॥ प्रणतायप्रपन्नायप्रकाशयितुमर्हसि ॥ इत्युक्तामुनिवर्य्येणतदनुव्रतचेतसा ॥ ६१ ॥
महामाहेश्वरींनत्वामहानंदमयींपराम् ॥ महाप्रेमतरोत्कंठाव्याकुलांगींशुभेक्षणाम् ॥ ६२ ॥ ईक्षमाणेनगोविंदमेवंवर्णयतास्थितम् ॥ जयकृष्णम

---

[1] अंतःसुखा–इ० पा० ।

[2] परमानंदम्–इ० पा० ।

[3] कलयाश्चर्यविभवे–इ० पा० ।

[4] सृष्टम्–इ० पा० ।

[5] पराश्चर्यमयं·भवेत्–इ० पा० ।

नोहारिञ्जयवृंदावनप्रिय ॥ ६३ ॥ जयभ्रूभंगललितजयवेणुरवाकुल ॥ जयबर्हकृतोत्तंसजयगोपीविमोहन ॥ ६४ ॥ जयकुंकुमलिप्तांगजयरत्न
विभूषण ॥ कदाहंत्वत्प्रसादेनअनयादिव्यरूपया ॥ ६५ ॥ सहितंनवतारुण्यमनोहारिवपुःश्रिया ॥ विलोकयिष्येकैशोरेमोहनंत्वांजग
त्पते ॥ ६६ ॥ एवंकीर्त्तयतस्तस्यतत्क्षणादेवसापुनः ॥ बभूवदधतीदिव्यंरूपमत्यंतमोहनम् ॥ ६७ ॥ चतुर्दशाब्दवयसा[1]संमितंललितंपरम् ॥ समा
नवयसश्चान्यास्तदैवव्रजबालिकाः ॥ ६८ ॥ आगत्यवेष्टयामासुर्दिव्यभूषांबरस्रजः ॥ मुनींद्रः[2]सतुनिश्चेष्टोबभूवाश्चर्यमोहितः ॥ ६९ ॥ [3]वालायास्तास्त
दासख्यश्चरणांबुकणैर्मुनिम् ॥ निषिच्यबोधयामासुरूचुश्चकृपयान्विताः ॥ ७० ॥ मुनिवर्यमहाभागमहायोगेश्वरेश्वर ॥ त्वयैवपरयाभक्त्याभ
गवान्हरिरीश्वरः ॥ ७१ ॥ नूनमाराधितोदेवोभक्तानांकामपूरकः ॥ यदियंब्रह्मरुद्राद्यैर्दैवैः[4]सिद्धमुनीश्वरैः ॥ ७२ ॥ महाभागवतैश्चान्यैर्दुर्दर्शादुर्गमापिच ॥
अत्यद्भुतवयोरूपमोहिनीहरिवल्लभा ॥ ७३ ॥ केनाप्यचिंत्यभाग्येनतवदृष्टिपथंगता ॥ उत्तिष्ठोत्तिष्ठविप्रर्षेधैर्यमालंब्यसत्वरम् ॥७४॥ एनांप्रदक्षिणीकृत्य
नमस्कुरुपुनःपुनः ॥ किंनपश्यसिचार्वंगीमत्यंतव्याकुलामिव ॥ ७५ ॥ अस्मिन्नेवक्षणेनूनमंतर्धानंगमिष्यति ॥ नानयासहसंलापःकथंचित्तेभवि
ष्यति ॥ ७६ ॥ दर्शनंचपुनर्नास्याःप्राप्स्यसिब्रह्मवित्तम ॥ किंतुवृंदावनेकापिभात्यशोकलताशुभा ॥ ७७ ॥ सर्वकालेपिपुष्पाढ्यासर्वदिग्व्यापिसौ
रभा ॥ गोवर्द्धनाददूरेणकुसुमाख्यसरस्तटे ॥ ७८ ॥ तन्मूलेह्यर्द्धरात्रेचद्रक्ष्यस्यस्मानशेषतः ॥ श्रुत्वैवंवचनंतासांस्नेहविह्वलचेतसाम् ॥ ७९ ॥
यावत्प्रदक्षिणीकृत्यप्रणमेद्दंडवन्मुनिः ॥ मुहूर्त्तद्वितयंशालांनानानिर्माणशोभनाम् ॥ ८० ॥ आहूयभानुंप्रोवाचनारदःसर्वशोभनाम् ॥ एवंप्रभावावा
लेयंनसाध्यादैवतैरपि ॥ ८१ ॥ किंतुयद्गृहमेतस्याःपदचिह्नविभूषितम् ॥ तत्रनारायणोदेवःस्वयंवसतिमाधवः ॥ ८२ ॥ लक्ष्मीश्चवसतेनित्यंसर्वा
भिःसर्वसिद्धिभिः ॥ अद्यएनांवरारोहांसर्वाभरणभूषणाम् ॥ ८३ ॥ देवीमिवपरांगेहेरक्षयत्नेनसत्तम ॥ इत्युक्त्वामनसैवैनांमहाभागवतोत्तमः ॥ ८४ ॥
तद्रूपमेवसंस्मृत्यप्रविष्टोगहनंवनम् ॥ अशोकलतिकामूलमासाद्यमुनिसत्तमः ॥ ८५ ॥ प्रतीक्षमाणोदेवींतांतत्रैवागमनंनिशि ॥ स्थितोत्रप्रेमवि
कलश्चिंतयन्कृष्णवल्लभाम् ॥८६॥ अथमध्यनिशाभागेयुवत्यःपरमाद्भुताः ॥ पूर्वदृष्टास्तथान्याश्चविचित्राभरणस्रजः ॥ ८७ ॥ दृष्ट्वामनसिसंभ्रांतोदंडवत्प
तितोभुवि ॥ परिवार्यमुनिंसर्वास्तास्ताःप्रविविशुःशुभाः ॥ ८८ ॥ प्रष्टुकामोपिसमुनिःकिंचित्स्वाभिमतंप्रियम् ॥ नाशकत्प्रेमलावण्यप्रियभावप्रधर्षितः
॥ ८९ ॥ अथागतामुनिश्रेष्ठंकृतांजलिमवस्थितम् ॥ भक्तिभारानतग्रीवंसविस्मयंससंभ्रमम् ॥ ९० ॥ सुविनीततमंप्राहतत्रैवकरुणान्वितः ॥ अशोकमा

---

१ ललितं ललितं परम्–इ० पा० । २ स्तुतिनिश्चेष्टः–इ० पा० । ३ वालास्तास्तु वयस्यायाः–इ० पा० । ४ सर्वदेवगणैः सह–इ० पा० ।

लिनीनाम्नाअशोकवनदेवता ॥९१॥ ॥ अशोकमालिन्युवाच ॥ ॥ अशोककलिकायांतुवसाम्यस्यांमहामुने ॥ रक्तांबरधरानित्यंरक्तमालानुलेपना॥९२॥
रक्तसिंदूरकलिकारक्तोत्पलवतंसिनी ॥ रक्तमाणिक्यकेयूरमुकुटादिविभूषिता ॥ ९३ ॥ एकदाप्रिययासार्द्धंविहरंत्योमधूत्सवे ॥ तत्रैवमिलितागो
पबालिकाश्चित्रवाससः ॥ ९४ ॥ अहंचाशोकमालाभिर्गोपवेषधरंहरिम् ॥ रमारूपाश्चताःसर्वाभक्त्यासम्यगपूजयम् ॥ ९५ ॥ ततःप्रभृतिचैतासांमध्ये
तिष्ठामिसर्वदा ॥ भूषाभिर्विविधाभिश्चतोषयित्वारमापतिम् ॥ ९६ ॥ परात्परमहंसर्वंविजानामीहसर्वतः ॥ गोगोपगोपिकादीनांरहस्यंचापिवेद्म्य
हम् ॥ ९७ ॥ तवजिज्ञासितंसर्वंहृदिप्रत्यभिभाषितम् ॥ तांदेवीमद्भुताकारामद्भुतानंददायिनीम् ॥ ९८ ॥ हरेःप्रियांहिरण्याभांहीरकोज्ज्वलमुद्रि
काम् ॥ कथंपश्यामिलोलाक्षींकथंवातत्पदांबुजम् ॥ ९९ ॥ आराध्यतेतिभक्त्येतित्वयाब्रह्मन्विमर्शितम् ॥ तत्रतेकथयिष्यामिवृत्तांतंसुमहात्म
नाम् ॥ १०० ॥ मानसेसरसिस्थित्वातपस्तीव्रमुपेयुषाम् ॥ जपतांसिद्धमंत्रांश्चध्यायतांहरिमीश्वरम् ॥ १०१ ॥ मुनीनांकांक्षतांनित्यंतस्याएवपदां
बुजम् ॥ एकसप्ततिसाहस्रसंख्यातानांमहौजसाम् ॥ १०२ ॥ तत्तेहंकथयाम्यद्यतद्रहस्यंपरंवने ॥ १०३ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेश्रीराधाकृ
ष्णमाहात्म्येएकसप्ततितमोध्यायः ॥ ७१ ॥ ॥ ईश्वरउवाच ॥ ॥ तदेकाग्रमनाभूत्वाशृणुदेविवरानने ॥ आसीदुग्रतपानाममुनिरेकोदृढव्रतः ॥ १ ॥ साग्नि
कोह्यग्निभक्षश्चचचारात्यद्भुतंतपः ॥ जजापपरमंजाप्यंमंत्रंपंचदशाक्षरम् ॥ २ ॥ काममंत्रेणपुटितंकामंकामवरप्रदात् ॥ कृष्णायेतिपदंस्वाहासहि
तंसिद्धिदंपरम् ॥ ३ ॥ दध्यौचश्यामलंकृष्णंरासोन्मत्तंवरोत्सुकम् ॥ पीतपट्टधरंवेणुंकरेणाधरमर्पितम् ॥ ४ ॥ नवयौवनसंपन्नंकर्षंतंपाणिनाप्रि
याम् ॥ एवंध्यानपरःकल्पशतांतेदेहमुत्सृजन् ॥ ५ ॥ सुनंदनामगोपस्यकन्याभूत्समहामुनिः ॥ सुनंदेतिसमाख्यातायावीणांबिभ्रतीकरे ॥ ६ ॥
मुनिरन्यःसत्यतपाइतिख्यातोमहाव्रतः ॥ [1]संशुष्कपत्रंभुक्तेयःप्रजजापपरंमनुम् ॥ ७ ॥ रत्यंतंकामबीजेनपुटितंचदशाक्षरम् ॥ सप्रदध्यौमुनिवरश्चि
त्रवेषधरंहरिम् ॥ ८ ॥ धृत्वारमायादोर्वल्लीद्वितयंकंकणोज्ज्वलम् ॥ नृत्यंतमुन्मदंतंचसंश्लिष्यंतंमुहुर्मुहुः ॥ ९ ॥ हसंतमुच्चैरानंदतरंगंजठरांबरे ॥ द
धतंवेणुमाजानुवैजयंत्याविराजितम् ॥ १० ॥ स्वेदांभःकणसंसिक्तललाटवलिताननम् ॥ त्यक्त्वात्यक्त्वासवैदेहंतपसाचमहामुनिः ॥ ११ ॥ दश
कल्पांतरेजातोह्ययंनंदवनादिह ॥ सुभद्रनाम्नोगोपस्यकन्याभद्रेतिविश्रुता ॥ १२ ॥ यस्याः[2]पृष्ठतलेदिव्यंव्यजनंपरिदृश्यते ॥ हरिधामाभिधान
स्तुकश्चिदासीन्महामुनिः ॥ १३ ॥ सोप्यतप्यत्तपःकृच्छ्रंनित्यं[3]पत्रैकभोजनम् ॥ आशुसिद्धिकरंमंत्रंविंशत्यर्णप्रजप्तवान् ॥ १४ ॥ अनंतरंकामबीजा

---

[1] सशुष्कपत्रभुक्तोये –इ० पा० । [2] पृष्ठांतरे–इ० पा० । [3] त्यक्त्वैव भोजनम्–इ० पा० ।

दध्यारूढंतदेवतु ॥ मायातत्पुरतोव्योमहंसासृग्द्युतिचंद्रकम् ॥ १५ ॥ ततोदशाक्षरंपश्चान्नमोयुक्तंस्मरादिकम् ॥ दध्यौवृंदावनेरम्येमाधवीमंडपेप्रभु
म् ॥ १६ ॥ उत्तानशायिनंचारुपल्लवास्तरणोपरि ॥ कयाचिदतिकामार्त्तंबल्लव्यारक्तनेत्रया ॥ १७ ॥ वक्षोजयुगमाच्छाद्यविपुलोरःस्थलंमुहुः ॥
संचुंब्यमानगंडांतंतृप्यमानरदच्छदम् ॥ १८ ॥ कलयंतंप्रियांदोर्भ्यांसहासंसमुदाद्भुतम् ॥ समुनिश्चबहून्देहांस्त्यक्त्वाकल्पत्रयांतरे ॥ १९ ॥ सा
रंगनाम्नोगोपस्यकन्याभूच्छुभलक्षणा ॥ रंगवेणीतिविख्यातानिपुणाचित्रकर्मणि ॥ २० ॥ यस्यादंतेषुदृश्यंतेचित्रिताःशोणबिंदवः ॥ ब्रह्मवादीमु
निःकश्चिज्जाबालिरितिविश्रुतः ॥ २१ ॥ सतपःसुरतोयोगीविचरन्पृथिवीमिमाम् ॥ सएकस्मिन्महारण्येयोजनायुतविस्तृते ॥ २२ ॥ यदृच्छया
गतोपश्यदेकांवापींसुशोभनाम् ॥ सर्वतःस्फाटिकाबंधतटांस्वादुजलान्विताम् ॥ २३ ॥ ॥ विकासिकमलामोदवायुनापरिशीलिताम् ॥ तस्याःप
श्चिमदिग्भागेमूलेवटमहीरुहः ॥ २४ ॥ अपश्यत्तापसींकांचित्कुर्वतींदारुणंतपः ॥ तारुण्यवयसायुक्तांरूपेणातिमनोहराम् ॥ २५ ॥ चंद्रांशुसदृशा
भासांसर्वावयवशोभनाम् ॥ कृत्वाकटितटेवामपाणिंदक्षिणतस्तदा ॥ २६ ॥ ज्ञानमुद्रांचबिभ्राणामनिमेषविलोचनाम् ॥ त्यक्ताहारविहारांचसुनिश्च
लतयास्थिताम् ॥ २७ ॥ जिज्ञासुस्तांमुनिवरस्तस्थौतत्रशतंसमाः ॥ तदंतेतांसमुत्थाप्यचलितांविनयान्मुनिः ॥ २८ ॥ अपृच्छत्कात्वमाश्चर्य
रूपेकिंवाचरिष्यसि ॥ यदियोग्यंभवेत्तर्हिकृपयावक्तुमर्हसि ॥ २९ ॥ अथाब्रवीच्छनैर्बालातपसातीवकर्शिता ॥ ब्रह्मविद्याहमतुलायोगींद्रैर्याविमृग्यते
॥ ३० ॥ साहंहरिपदाम्भोजकाम्ययासुचिरंतपः ॥ चराम्यस्मिन्वनेघोरेध्यायंतीपुरुषोत्तमम् ॥ ३१ ॥ ब्रह्मानंदेनपूर्णाहंतेनानंदेनतृप्तधीः ॥
तथापिशून्यमात्मानंमन्येकृष्णरतिंविना ॥ ३२ ॥ इदानीमतिनिर्विण्णादेहस्यास्यविसर्जनम् ॥ कर्त्तुमिच्छामिपुण्यायांवापेकायामिहैवतु
॥ ३३ ॥ तच्छ्रुत्वावचनंतस्यामुनिरत्यंतविस्मितः ॥ पतित्वाचरणेतस्याःकृष्णोपासाविधिंशुभम् ॥ ३४ ॥ पप्रच्छपरमप्रीतस्त्यक्त्वाध्यात्म
विरोचनम् ॥ तयोक्तंमंत्रमाज्ञायजगाममानसंसरः ॥ ३५ ॥ ततोतिदुश्चरंचक्रेतपोविस्मयकारकम् ॥ एकपादस्थितःसूर्यंनिर्निमेषंविलोकयन् ॥
॥ ३६ ॥ मंत्रंजजापपरमंपंचविंशतिवर्णकम् ॥ दध्यौपरमभावेनकृष्णमानंदरूपिणम् ॥ ३७ ॥ चरंतंव्रजवीथीषुविचित्रगतिलीलया ॥ ल
लितैःपादविन्यासैःक्कणयंतंचनूपुरम् ॥ ३८ ॥ चित्रकंदर्पचेष्टाभिःसस्मितापांगवीक्षितैः ॥ संमोहनाख्ययावंश्यापंचमारुणाचित्रया ॥ ३९ ॥ बिं
बौष्ठपुटचुंबिन्याकलालापैर्मनोज्ञया ॥ हरंतंव्रजरामाणांमनांसिचवपूंषिच ॥ ४० ॥ श्लथन्नीवीभिरागत्यसहसालिंगितांगकम् ॥ दिव्यमाल्यांबरधरं
दिव्यगंधानुलेपनम् ॥ ४१ ॥ श्यामलांगप्रभापूर्णैर्मोहयंतंजगत्त्रयम् ॥ सएवंबहुदेवेनसमुपास्यजगत्पतिम् ॥ ४२ ॥ नवकल्पांतरेजातागोकुले

दिव्यरूपिणी ॥ कन्याप्रचंडनाम्नस्तुगोपस्यातियशस्विनः ॥ ४३ ॥ चित्रगंधेतिविख्याताकुमारीचशुभानना ॥ निजांगगंधैर्विविधैर्मोदयंतीदिशो
दश ॥ ४४ ॥ तामेनांपश्यकल्याणींवृंदशोमधुपायिनीम् ॥ अंगेषुस्वपतिंकृत्वारसावेशसमाकुलाम् ॥ ४५ ॥ अस्याःस्तनपरिष्वंगेहारैःसर्वैर्विह
न्यते ॥ वक्षःस्थलात्प्रच्यवद्भिश्चित्रगंधादिसौरभैः ॥ ४६ ॥ अपरेमुनिवर्यास्तुसततंपूतमानसाः ॥ वायुभक्षास्तपस्तेपुर्जपंतःपरमंमनुम् ॥ ४७ ॥
स्मरःकृष्णायकामार्ति[1]कलादिवृत्तिशालिने ॥ आग्नेयीसहितंकृत्वामंत्रंपंचदशाक्षरम् ॥ ४८ ॥ दध्युर्मुनिवराःकृष्णमूर्तिंदिव्यविभूषणाम् ॥ दिव्यचि
त्रदुकूलेनपूर्णपीनकटिस्थलाम् ॥ ४९ ॥ मयूरपिच्छकैःकृतचूडामुज्ज्वलकुंडलाम् ॥ सव्यजंघांतआदायदक्षिणंचरणांबुजम् ॥ ५० ॥ भ्रमंतींसंपुटीकृ
त्यचारुहस्तांबुजद्वयम् ॥ कक्षदेशविनिक्षिप्तवेणुंपरिचलत्पुटीम् ॥ ५१ ॥ आनंदयंतींगोपीनांनयनानिमनांसिच ॥ परमाश्चर्यरूपेणप्रविष्टांरंगमं
डपे ॥ ५२ ॥ प्रसूनवर्षैर्गोपीभिःपूर्यमाणांचसर्वतः ॥ अथकल्पांतरेदेहंत्यक्त्वाजाताइहाधुना ॥ ५३ ॥ यासांकर्णेषुदृश्यंतेताटंका[2]रश्मिदीपि
ताः ॥ रत्नमाल्यानिकंठेषुरत्नपुष्पाणिवेणिषु ॥ ५४ ॥ मुनिःशुचिश्रवानामसुवर्णोनामचापरः ॥ कुशध्वजस्यब्रह्मर्षेःपुत्रौतौवेदपारगौ ॥ ५५ ॥
ऊर्ध्वपादौतपोघोरंतेपतुर्व्यक्षरंमनुम् ॥ [3]ह्रींहंसइतिकृत्वैवजपंतौयतमानसौ ॥ ५६ ॥ ध्यायंतौगोकुलेकृष्णंबालकंदशवार्षिकम् ॥ कंदर्पसमरूपे
णतारुण्यललितेनच ॥ ५७ ॥ पश्यंतीर्व्रजबिंबोष्ठीर्मोहयंतमनारतम् ॥ तौकल्पांतेतनूत्यक्त्वालब्धवंतौजनिंव्रजे ॥ ५८ ॥ सुवीरनामगोपस्यसुते
परमशोभने ॥ ययोर्हस्तेप्रदृश्येतेसारिकेशुभराविणी ॥ ५९ ॥ जटिलोजंघपूतश्चघृताशीकर्बुरेवच ॥ चत्वारोमुनयोधन्याइहामुत्रचनिःस्पृहाः ॥ ६० ॥
केवलेनैकभावेनप्रपन्नाबल्लवीपतिम् ॥ तेपुस्तेसलिलेमग्नाजपंतो[4]मनुमेवच ॥ ६१ ॥ रमात्रयेणपुटितं[5]स्मराद्यंतदशाक्षरम् ॥ दध्युश्चगाढभावेनबल्लवी
भिर्वनेवने ॥ ६२ ॥ भ्रमंतंनृत्यगीताद्यैर्मानयंतंमनोहरम् ॥ चंदनालिप्तसर्वांगंजपापुष्पावतंसकम् ॥ ६३ ॥ कल्हारमालयावीतंनीलपीतपटावृत
म् ॥ कल्पत्रयांतेजातास्तेगोकुलेशुभलक्षणाः ॥ ६४ ॥ इमास्ताःपुरतोरम्याउपविष्टानतभ्रुवः ॥ [6]यासांभर्मकृतान्येववलयानिप्रकोष्ठके ॥ ६५ ॥
विचित्राणिचरत्नाद्यैर्दिव्यमुक्ताफलादिभिः ॥ मुनिर्दीर्घतपानामव्यासोभूत्पूर्वकल्पके ॥ ६६ ॥ तत्पुत्रःशुकइत्येवमुनिःख्यातोवरःसुधीः ॥ सोपि
बालोमहाप्राज्ञःसदैवानुस्मरन्पदम् ॥ ६७ ॥ विहायपितृमात्रादिकृष्णंध्यात्वावनंगतः ॥ सतत्रमानसैर्दिव्यैरुपचारैरहर्निशम् ॥ ६८ ॥ अनाहा
रोर्चयद्विष्णुंगोपरूपिणमीश्वरम् ॥ रमयापुटितंमंत्रंजपन्नष्टादशाक्षरम् ॥ ६९ ॥ दध्यौपरमभावेनहरिंहैमतरोरधः ॥ हैममंडपिकायांचहेमसिंहा

---

१ कलादिव्रतशालिने–इ०, कलादिवृक्षशालिने–इ० पा० । २ रत्ननिर्मिताः–इ० पा० । ३ ह्रींह्रंस इति–इ० पा० । ४ मनुमुत्तमम्–इ० पा० । ५ स्मराद्यंतदशोत्तरम्–इ० पा० ।
६ यासां धर्मकृतान्येव–इ० पा० ।

सनोपरि ॥ ७० ॥ आसीनंहेमहस्ताग्रैर्दधानंहेमवंशिकाम् ॥ दक्षिणेनभ्रामयंतंपाणिनाहेमपंकजम् ॥ ७१ ॥ [1]हेमवर्णैष्टप्रिययापरिक्लृप्तांगचित्र
कम् ॥ हसंतमतिहर्षेणपश्यंतंनिजमाश्रमम् ॥ ७२ ॥ हर्षाश्रुपूर्णःपुलकाचितांगःप्रसीदनाथेतिवदन्नथोच्चैः ॥ दंडप्रणामायपपातभूमौ
संवेपमानस्त्रिजगद्विधातुः ॥ ७३ ॥ तंभक्तिकामंपतितंधरण्यामायासितोस्मीतिवदंतमुच्चैः ॥ दंडप्रणामस्यभुजौगृहीत्वापस्पर्शहर्षोपचितेक्षणेन ॥ ७४ ॥
उवाचचप्रियारूपंलब्धवंतंशुकंहरिः ॥ त्वंमेप्रियतमाभद्रेसदातिष्ठममांतिके ॥ ७५ ॥ मद्रूपंचिंतयंतीचप्रेमास्पदमुपागता ॥ द्वेचमुख्यतमेगोप्यौसमान
वयसीशुभे ॥ ७६ ॥ एकव्रतेएकनिष्ठेएकनक्षत्रनामनी ॥ तप्तजांबूनदप्रख्यातत्रैवान्यातडित्प्रभा ॥ ७७ ॥ एकानिद्रायमाणाक्षीपरासौम्यायतेक्षणा ॥
सोर्चयत्परयाभक्त्यातेहरेःसव्यदक्षिणे ॥ ७८ ॥ सकल्पांतेतनुंत्यक्त्वागोकुलेभून्महात्मनः ॥ उपनंदस्यदुहितानीलोत्पलदलच्छविः ॥ ७९ ॥ सेयंश्री
कृष्णवनितापीतशाटीपरिच्छदा ॥ रक्तचोलिकयापूर्णाशातकुंभघटस्तनी ॥ ८० ॥ दधानारक्तसिंदूरंसर्वांगस्यावगुंठनम् ॥ स्वर्णकुंडलविभ्राजद्गंडदे
शांसुशोभनाम् ॥ ८१ ॥ स्वर्णपंकजमालाढ्याकुंकुमालिप्तसुस्तनी ॥ यस्याहस्तेचर्वणीयंदृश्यतेहारिणार्पितम् ॥ ८२ ॥ वेणुवाद्यातिनिपुणा[2]केशवस्यनिषे
वणी ॥ कृष्णेनपरितुष्टेनकदाचिद्गीतकर्मणि ॥ ८३ ॥ विन्यस्ताकंबुकंठेस्याभातिगुंजावलिःशुभा ॥ परोक्षेपिचकृष्णस्यकांतिभिश्चस्मरार्दिता ॥८४॥
सखीभिर्वादयंतीभिर्गायंतीसुस्वरंपरम् ॥ नर्त्तयेत्प्रियवेषेणवेषयित्वात्रधूमिमाम् ॥ ८५ ॥ वारंवारंचगोविंदंभावेनालिंग्यचुंबति ॥ प्रियासौसर्वगोपीनां
कृष्णस्याप्यतिवल्लभा ॥ ८६ ॥ श्वेतकेतोःसुतःकश्चिद्वेदवेदांगपारगः ॥ सर्वमेवपरित्यज्यप्रचंडंतपआस्थितः ॥ ८७ ॥ मुरारेःसेवितपदांसुधामधुरना
दिनीम् ॥ गोविंदस्यप्रियांशक्तिंब्रह्मरुद्रादिदुर्गमाम् ॥ ८८ ॥ भजंतीमेकभावेनश्रियमेवमनोहराम् ॥ ध्यायञ्जापसततंमंत्रमेकादशाक्षरम् ॥ ८९ ॥
हसितंसकलंकृत्वां[3]तमायेषुयोजयन् ॥ कांत्यादिभिर्हसंतीभिर्वासयंत्यभितोजगत् ॥ ९० ॥ वसंतेवसतेत्येवंमंत्रार्थंचिंतयन्सदा ॥ सोपिकल्पद्वयेनै
वसिद्धोऽत्रजनिमाप्तवान् ॥ ९१ ॥ सेयंबालायतेपुत्रीकृशांगीकुड्मलस्तनी ॥ मुक्तावलिलसत्कंठीशुद्धकौशेयवासिनी ॥ ९२ ॥ मुक्ताच्छुरितमं
जीरकंकणांगदमुद्रिका ॥ बिभ्रतीकुंडलेदिव्येअमृतस्राविणीशुभे ॥ ९३ ॥ वृत्तकस्तूरिकावेणीमध्येसिंदूरबिंदुवत् ॥ दधानाचित्रकंभालेसार्द्धचंदन
चित्रकैः ॥ ९४ ॥ यासैवदृश्यतेशांताजपंतीपरमंपदम् ॥ आसीच्चंद्रप्रभोनामराजर्षिःप्रियदर्शनः ॥ ९५ ॥ तस्यकृष्णप्रसादेनपुत्रोभून्मधुराकृतिः ॥
चित्रध्वजइतिख्यातःकौमारावधिवैष्णवः ॥ ९६ ॥ सराजासुसुतंसौम्यंसुस्थिरंद्वादशाब्दिकम् ॥ आदेशयद्द्विजान्मंत्रंपरमष्टादशाक्षरम् ॥ ९७ ॥

---

[1] हेमद्रवेण प्रियया—इ० पा० ।
[2] केशवस्यातितोषिणी—इ० पा० ।
[3] वृक्षमायेषु—इ०वनमार्गेषु—इ० पा० ।

अभिषिच्यमानःसशिशुर्मंत्रामृतमयैर्जलैः ॥ तत्क्षणेभूपतिंप्रेम्णानत्वोदश्रुप्रकल्पितः ॥ ९८ ॥ तस्मिन्दिनेसवैबालःशुचिवस्त्रधरःशुचिः ॥ हारनूपुरसूत्राद्यैर्ग्रैवेयांगदकंकणैः ॥ ९९ ॥ विभूषितोहरेर्भक्तिमुपस्पृश्यामलाशयः ॥ विष्णोरायतनंगत्वास्थित्वैकाकीव्यचिंतयत् ॥ १०० ॥ कथंभजामितंभक्तंमोहनंगोपयोषिताम् ॥ विक्रीडंतंसदाताभिःकालिंदीपुलिनेवने ॥ १०१ ॥ इत्थमत्याकुलमतिश्चिंतयन्नेवबालकः ॥ अथापपरमांविद्वांस्वप्नंचसंमवाप्यत[1] ॥ १०२ ॥ आसीत्[2]कृष्णप्रतिकृतिःपुरतस्तस्यशोभना ॥ शिलामयीस्वर्णपीठेसर्वलक्षणलक्षिताम् ॥ १०३ ॥ साभूदिंदीवरश्यामास्निग्धलावण्यशालिनी ॥ त्रिभंगललिताकाराशिखंडीपिच्छभूषणा ॥ १०४ ॥ कूजयंतीमुदावेणुंकांचनीमधरोर्पिताम् ॥ दक्षसव्यगताभ्यांचसुंदरीभ्यांनिषेविताम् ॥ १०५ ॥ वर्द्धयंतींतयोःकामंचुंबनाश्लेषणादिभिः ॥ दृष्ट्वाचित्रध्वजःकृष्णंतादृग्वेषविलासिनम् ॥ १०६ ॥ अवनम्यशिरस्तस्मैपुरोलज्जितमानसः ॥ अथोवाचहरिर्दक्षपार्श्वगांप्रेयसींहसन् ॥ १०७ ॥ सलज्जंपरमंचैनंस्वशरीरासनागतम् ॥ निर्मायात्मसमांदिव्यंयुवतीरूपमद्भुतम् ॥ १०८ ॥ चिंतयस्वशरीरेणह्यभेदंमृगलोचने ॥ अथोत्वदंगतेजोभिःस्पृष्टस्त्वद्रूपमाप्स्यति ॥ १०९ ॥ ततःसापद्मपत्राक्षीगत्वाचित्रध्वजांतिकम् ॥ निजांगकैस्तदंगानामभेदंध्यायतीस्थिता ॥ ११० ॥ अथास्यास्त्वंगतेजांसितदंगंपर्यपूरयन् ॥ स्तनयोर्ज्योतिषाजातौपीनौचारुपयोधरौ ॥ १११ ॥ नितंबज्योतिषाजातंश्रोणिबिंबंमनोहरम् ॥ कुंतलज्योतिषाकेशपाशोभूत्करयोःकरौ ॥ ११२ ॥ सर्वमेवंसुसंपन्नंभूषावासःस्रगादिकम् ॥ कलासुकुशलाजातासौरभेनांतरात्मनि ॥ ११३ ॥ दीपाद्दीपमिवालोक्यसुभगांभुविकन्यकाम् ॥ चित्रध्वजांत्रपाभंगिस्मितशोभांमनोहराम् ॥ ११४ ॥ प्रेम्णागृहीत्वाकरयोःसातामपहरन्मुदा ॥ गोविंदवामपार्श्वस्थांप्रेयसींपरिरभ्यच ॥ ११५ ॥ उवाचतवदासीयंनामचास्याश्चकारय ॥ सेवांचास्यैवदप्रीत्यायथाभिरुचितांप्रियाम् ॥ ११६ ॥ अथचित्रकलेत्येतन्नाम[3]चात्ममतेनसा ॥ चकारचाहसेवार्थंधृत्वाचापिविपंचिकाम् ॥ ११७ ॥ सदात्वंनिकटेतिष्ठगायस्वविविधैःस्वरैः ॥ गुणात्मन्प्राणनाथस्यतवायंविहितोविधिः ॥ ११८ ॥ अथचित्रकलात्वाज्ञांगृहीत्वानम्यमाधवम् ॥ तत्प्रेयस्याश्चचरणंगृहीत्वापादयोरजः ॥ ११९ ॥ जगौसुमधुरंगीतंतयोरानंदकारणम् ॥ अथप्रीत्योपगूढासाकृष्णेनानंदमूर्तिना ॥ १२० ॥ यावत्सुखांबुधौपूर्णातावदेवाप्यबुध्यत ॥ चित्रध्वजोमहाप्रेम[4]विह्वलःस्मरतत्परः ॥ १२१ ॥ तमेवपरमानंदंमुक्तकंठोरुरोदह ॥ तदारभ्यरुदन्नेवमुक्त्वा[5]हारविचारकम् ॥ १२२ ॥ आभाषितो

---

[1] समपश्यत–इ० पा० ।
[2] तस्मिन्नायतने आसीत्कृष्णप्रतिकृतिः शुभा–इ० पा० ।
[3] तन्नामात्ममतेनसा–इ० पा० ।
[4] प्रेमविकलःसंस्मरन्परम्– इ० पा० ।
[5] मुक्ताहारविहारकम्–इ० पा० ।

पिपित्राद्यैर्नै[1]वावोचद्वचःक्वचित् ॥ मासमात्रंगृहेस्थित्वानिशीथेकृष्णसंश्रयः ॥ १२३ ॥ निर्गत्यारण्यमचरत्तपोवैमुनिदुष्करम् ॥ कल्पांतेदेहमुत्सृज्यतप
सैवमहामुनिः ॥ १२४ ॥ वीर[2]गुप्ताभिधानस्यगोपस्यदुहिताशुभा ॥ जाताचित्रकलेत्येवयस्याःस्कंधेमनोहरा ॥ १२५ ॥ विपंचीदृश्यतेनित्यंसप्तस्वरवि
भूषिता ॥ उपतिष्ठतिवैवामेरत्नभृंगारमद्भुतम् ॥ १२६ ॥ दधानादक्षिणेहस्तेसावैरत्नपतद्ग्रहम् ॥ अयमासीत्पुरासर्वतापसैरभिवंदितः ॥ १२७ ॥ मुनिः
पुण्यश्रवानामकाश्यपःसर्वधर्मवित् ॥ पितातस्याभवच्छैवःशतरुद्रीयमन्वहम् ॥ १२८ ॥ प्रस्तुवन्देवदेवेशंविश्वेशंभक्तवत्सलम् ॥ प्रसन्नोभगवांस्तस्य
पार्वत्यासहशंकरः ॥ १२९ ॥ चतुर्दश्यामर्द्धरात्रेःप्रत्यक्षःप्रददौवरम् ॥ त्वत्पुत्रोभविताकृष्णेभक्तिमान्बालएवहि ॥ १३० ॥ उपनीयाष्टमेवर्षेतस्मैसि
द्धमनुस्त्वयम् ॥ उपदिशैकविंशत्यायोमयातेनिगद्यते ॥ १३१ ॥ गोपालविद्यानामायंमंत्रोवाक्सिद्धिदायकः ॥ एतत्साधकजिव्हाग्रेलीलाचरितमद्भु
तम् ॥ १३२ ॥ अनंतमूर्तिरायातिस्वयमेववरप्रदः ॥ काममायारमाकंठसेंद्रादामोदरोज्ज्वलाः ॥ १३३ ॥ मध्येदशाक्षरींप्रोच्यपुनस्ताएवनिर्दिशेत् ॥
दशाक्षरोक्तऋष्यादिध्यानंचास्यब्रवीम्यहम् ॥ १३४ ॥ पूर्णामृतनिधेर्मध्येद्वीपंज्योतिर्मयंस्मरेत् ॥ कालिंद्यावेष्टितंतत्रध्यायेद्वृंदावनेवने ॥ १३५ ॥ सर्व
र्तुकुसुमस्राविद्रुमवल्लीभिरावृतम् ॥ नटन्मत्तशिखिस्वानंगायत्कोकिलषट्पदम् ॥ १३६ ॥ तस्यमध्येवसत्येकःपारिजाततरुर्महान् ॥ शाखोपशा
खाविस्तारैःशतयोजनमु[3]च्छ्रितः ॥ १३७ ॥ तलेतस्याथविमलेपरितोधेनुमंडलम् ॥ तदंतर्मंडलंगोपबालानांवेणुशृंगिणाम् ॥ १३८ ॥ तदंतरे
तुरुचिरंमंडलंव्रजसुभ्रुवाम् ॥ नानोपायनपाणीनांमदविह्वलचेतसाम् ॥ १३९ ॥ कृतांजलिपुटानांचमंडलंशुक्लवाससाम् ॥ शुक्लाभरणभूषाणांप्रेम
विह्वलितात्मनाम् ॥ १४० ॥ चिंतयेच्छ्रुतिकन्यानांगृह्णतीनांवचःप्रियम् ॥ रत्नवेद्यांततोध्यायेद्दुकूलावरणंहरिम् ॥ १४१ ॥ ऊरौशयानंराधायाः
कदलीकांडकोपरि ॥ तदङ्कंचंद्रसुस्मेरंवीक्षमाणंमनोहरम् ॥ १४२ ॥ किंचित्कुंचितवामांघ्रिंवेणुयुक्तेनपाणिना ॥ वामेनालिंग्यदयितांदक्षेण
चिबुकंस्पृशन् ॥ १४३ ॥ महामारकताभासंमौक्तिकच्छायमेवच ॥ पुंडरीकविशालाक्षंपीतनिर्मलवाससम् ॥ १४४ ॥ बर्हभारलसच्छीर्षं
मुक्ताहारमनोहरम् ॥ गंडप्रांतलसच्चारुमकराकृतिकुंडलम् ॥ १४५ ॥ आपादतुलसीमालंकंकणांगदभूषणम् ॥ नूपुरैर्मुद्रिकाभिश्चकांच्याचपरिमंडित
म् ॥ १४६ ॥ सुकुमारतरंध्यायेत्किशोरवयसान्वितम् ॥ पूजादशाक्षरोक्तैववेदलक्षंपुरास्क्रिया ॥ १४७ ॥ इत्युक्त्वांतर्दधेदेवोदेवीचगिरिजासती ॥ मुनि
रागत्यपुत्रायतथैवोपादिदेशह ॥ १४८ ॥ पुण्यश्रवास्तुतन्मंत्रग्रहणादेवकेशवम् ॥ वर्णयामासविविधैर्जित्वासर्वान्मुनीन्स्वयम् ॥ १४९ ॥ रूपलावण्य

---

[1] नैववक्त्युत्तरंक्वचित्—इ० पा० । [2] चिरगुप्ताभिधानस्य—इ० पा० । [3] ऊर्ध्वतः—इ० पा० ।

वैदग्ध्यसौंदर्याश्चर्यलक्षणम् ॥ तदाहृष्टमनाबालोनिर्गत्यस्वगृहात्ततः ॥ १५० ॥ वायुभक्षस्तपस्तेपेकल्पानामयुतत्रयम् ॥ तदंतेगोकुलेजातानंदभ्रातु
र्गृहेस्वयम् ॥ १५१ ॥ लवंगाइतितन्नामकृष्णेंगितनिरीक्षणा ॥ यस्याहस्तेप्रदृश्येतमुखमार्जनयंत्रकम् ॥ १५२ ॥ इतितेकथिताःकाश्चित्प्रधानाःकृष्णव
ल्लभाः ॥ १५३ ॥ [1]हरिर्विविधरसाद्यैर्युक्तमध्यायमेतद्व्रजवरतनयाभिश्चारुहासेक्षणाभिः ॥ पठतियइहभक्त्यापाठयेद्वामनुष्योव्रजतिभगवतःश्रीवासुदेव
स्यधाम ॥ १५४ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेश्रीकृष्णमाहात्म्येद्विसप्ततितमोध्यायः ॥ ७२ ॥ ॥ ईश्वरउवाच ॥ ॥ यत्त्वयापृष्टमाश्चर्यंतन्मया
भाषितंक्रमात् ॥ यत्रमुह्यंतिब्रह्माद्यास्तत्रकोवानमुह्यति ॥ १ ॥ तथापितेप्रवक्ष्यामियदुक्तंपरमर्षिणा ॥ महाराजमंबरीषंविष्णुभक्तंशिवान्वितम् ॥ २ ॥
बदर्याश्रममासाद्यसमासीनंजितेंद्रियम् ॥ राजाप्रणम्यतुष्टावविष्णुधर्मविवित्सया ॥३॥ वेदव्यासंमहाभागं[2]सर्वज्ञंपुरुषोत्तमम् ॥ मांत्वंसंसारदुष्पारेपरित्रातु
मिहार्हसि ॥ ४ ॥ विषयेषुविरक्तोस्मिनमस्तेभ्योनमोखिलम् ॥ यत्तत्पदमनुद्विग्नंसच्चिदानंदविग्रहम् ॥५॥ परंब्रह्मपराकाशमनाकाशमनामयम् ॥ यत्सा
क्षात्कृत्यमुनयोभवांभोधिंतरंतिहि ॥ ६ ॥ तत्राहंमनसोनित्यंकथंगतिमवाप्नुयाम् ॥ ॥ व्यासउवाच ॥ ॥ अतिगोप्यंत्वयापृष्टंयन्मयानशुकंप्रति॥ ७॥
गदितंस्वसुतं[3]किंतुत्वांवक्ष्यामिहरिप्रियम् ॥ आसीदिदंपरंविश्वंयद्रूपंयत्प्रतिष्ठितम् ॥ ८ ॥ अव्याकृतमव्यथितंतदीश्वरमयंशृणु ॥ मयाकृतंतपःपूर्वंबहु
वर्षसहस्रकम् ॥ ९ ॥ फलमूलपलाशांबुवाय्वाहारनिषेविना ॥ ततोमामाहभगवान्स्वध्यानंनिरतंहरिः ॥ १० ॥ कस्मिन्नर्थेचिकीर्षातेविवित्सावामहा
मते ॥ प्रसन्नोऽस्मिवृणुष्वत्वंवरंचवरदर्षभात् ॥ ११ ॥ मद्दर्शनांतःसंसारइतिसत्यंब्रवीमिते ॥ ततोऽहमब्रुवंकृष्णंपुलकोत्फुल्लविग्रहः ॥ १२ ॥ त्वामहं
द्रष्टुमिच्छामिचक्षुर्भ्यांमधुसूदन ॥ यत्तत्सत्यंपरंब्रह्मजगज्ज्योतिर्जगत्पतिम् ॥ १३ ॥ वदंतिवेदशिरसश्चाक्षुषंनाथमद्भुतम् ॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥
॥ ब्रह्मणैवंपुरापृष्टःप्रार्थितश्चयथापुरा ॥ १४ ॥ यदवोचमहंतस्मैतत्तुभ्यमपिकथ्यते ॥ मामेकेप्रकृतिंप्राहुःपुरुषंचतथेश्वरम् ॥ १५ ॥ धर्ममेकेधनंचैके
मोक्षमेकेऽकुतोभयम् ॥ शून्यमेकेभावमेकेशिवमेकेसदाशिवम् ॥ १६ ॥ अपरेवेदशिरसिस्थितमेकंसनातनम् ॥ सद्भावंविक्रियाहीनंसच्चिदानंदविग्र
हम् ॥ १७ ॥ पश्याद्यदर्शयिष्यामिस्वरूपंवेदगोपितम् ॥ ततोपश्यंभूपबालमहंकालांबुदप्रभम् ॥ १८ ॥ गोपकन्यावृतंगोपंहसंतंगोपबालकैः ॥ कदंब
मूलआसीनंपीतवाससमद्भुतम् ॥ १९ ॥ वनंवृंदावनंनामनवपल्लवमंडितम् ॥ कोकिलभ्रमरारावैर्[4]मनोभवमनोहरम् ॥ २० ॥ नदीमपश्यंकालिंदी
मिंदीवरदलप्रभाम् ॥ गोवर्द्धनमथापश्यंकृष्णरामकरोद्धृतम् ॥ २१ ॥ महेंद्रदर्पनाशायगोगोपालसुखावहम् ॥ गोपालमबलासंगमुदितंवेणुवादि

---

[1] हरिविधसरसाद्यैः—इ० पा० । [2] सर्वगम्—इ० पा० । [3] नित्यम्—इ० पा० । [4] शिखिरावमनोहरम्—इ० पा० ।

नम् ॥ २२ ॥ दृष्ट्वातिहृष्टोह्यभवंसर्वभूषणभूषणम् ॥ ततोमामाहभगवान्वृंदावनचरःस्वयम् ॥ २३ ॥ यदिदंमेत्वयादृष्टंरूपंदिव्यंसनातनम् ॥
निष्कलंनिःक्रियंशांतंसच्चिदानंदविग्रहम् ॥ २४ ॥ पूर्णपद्मपलाशाक्षंनातःपरतरंमम ॥ इदमेववदंत्येतेवेदाःकारणकारणम् ॥ २५ ॥ स
त्यंनित्यंपरानंदंचिद्घनंशाश्वतंशिवम् ॥ नित्यांमेमथुरांविद्धिवनंवृंदावनंतथा ॥ २६ ॥ यमुनांगोपकन्याश्चतथागोपालबालकाः ॥ ममावतारोनित्योय
मत्रमासंशयंकृथाः ॥ २७ ॥ ममेष्टाहिसदाराधासर्वज्ञोहंपरात्परः ॥ सर्वकामश्चसर्वेशःसर्वानंदःपरात्परः ॥ २८ ॥ मयिसर्वमिदंविश्वभातिमायावि
जृंभितम् ॥ ततोहमब्रुवंदेवंजगत्कारणकारणम् ॥ २९ ॥ काश्चगोप्यस्तुकेगोपा[1]वृक्षोयंकीदृशोमतः ॥ वनंकिंकोकिलाद्याश्चनदीकेयंगिरिश्चकः ॥ ३० ॥
कोऽसौवेणुर्महाभागोलोकानंदैकभाजनम् ॥ भगवानाहमांप्रीतःप्रसन्नवदनांबुजः ॥ ३१ ॥ गोप्यस्तुश्रुतयोज्ञेयाऋचोवैगोपकन्यकाः ॥ देवकन्याश्चरा
जेंद्रतपोयुक्तामुमुक्षवः ॥ ३२ ॥ गोपालामुनयःसर्वेवैकुंठानंदमूर्त्तयः ॥ कल्पवृक्षःकदंबोयंपरानंदैकभाजनम् ॥ ३३ ॥ [2]वनेमानंदकाख्यंहिमहापातक
नाशनम् ॥ सिद्धाश्चसाध्यागंधर्वाःकोकिलाद्यानसंशयः ॥ ३४ ॥ केचिदानंदहृदयंसाक्षाद्यमुनयातनुम् ॥ अनादिर्हरिदासोऽयंभूधरोनात्रसंशयः ॥ ३५ ॥
वेणुर्यःशृणुतंविप्रंतवापिविदितंतथा ॥ द्विजआसीच्छांतमनास्त[3]पःशांतिपरायणः ॥ ३६ ॥ नाम्नादेवव्रतोदांतःकर्मकांडविशारदः ॥ सवैष्णवजनव्रा
तमध्यवर्त्तीक्रियापरः ॥ ३७ ॥ सकदाचनशुश्रावयज्ञेशोऽस्तीतिभूपते ॥ तस्यगेहमथाभ्यागाद्द्विजोम[4]द्गतनिश्चयः ॥ ३८ ॥ समद्भक्तःक्वचित्पूजां
तुलसीदलवारिणा ॥ कृतवांस्तद्गृहेकिंचित्फलंमूलंन्यवेदयत् ॥ ३९ ॥ स्नानवारिफलंकिंचित्तस्मैम[5]त्याददौसुधीः ॥ अश्रद्धयास्मितंकृत्वासोप्यगृह्णा
द्विजन्मनः ॥ ४० ॥ तेनपापेनसंजातंवेणुत्वमतिदारुणम् ॥ तेनपुण्येनतस्याथमदीयप्रियतांगतः ॥ ४१ ॥ अमुनासोपिराजेंद्रकेतुमानिवराजते ॥
युगांतेताद्विष्णुपरोभूत्वाब्रह्मसमाप्स्याति ॥ ४२ ॥ अहोनजानंतिनरादुराशयाःपुरींमदीयांपरमांसनातनीम् ॥ सुरेंद्रनागेंद्रमुनींद्रसंस्तुतांमनोरमांतां
मथुरांपुरातनीम् ॥ ४३ ॥ काश्यादयोयद्यपिसंतिपुर्यस्तासांतुमध्येमथुरैवधन्या ॥ यज्जन्ममौंजीव्रतमृत्युदाहैर्नृणांचतुर्द्धाविदधातिमुक्तिम् ॥ ४४ ॥
यदाविशुद्धास्तपआदिनाजनाःशुभाशयाध्यानधनानिरंतरम् ॥ तदैवपश्यंतिममोत्तमांपुरींनचान्यथाकल्पशतैर्द्विजोत्तमाः ॥ ४५ ॥ मथुरावासिनोध
न्यामान्याअपिदिवौकसाम् ॥ अगण्यमहिमानस्तेसर्वएवचतुर्भुजाः ॥ ४६ ॥ मथुरावासिनोयेतुदोषान्पश्यंतिमानवाः ॥ तेषुदोषंनपश्यंतिजन्मः
मृत्युसहस्रजम् ॥ ४७ ॥ अधनाअपितेधन्यामथुरांयेस्मरंतिते ॥ यत्रभूतेश्वरोदेवोमोक्षदःपापिनामपि ॥ ४८ ॥ ममप्रियतमोनित्यंदेवोभूतेश्वर

---

[1] वृक्षोऽहम्—इ० पा० । [2] वनं नंदनकाख्यं हि—इ० पा० । [3] तपःसत्यपरायणः—इ० पा० । [4] मंडननिश्चयः—इ०, तद्गतनिश्चयः—इ० च पा० । [5] प्रीत्या—इ० पा० ।

परः ॥ यःकदापिममप्रीत्यैनसंत्यजतितांपुरीम् ॥ ४९ ॥ भूतेश्वरंयोननमेन्नपूजयेन्नवास्मरेद्दुश्चरितोमनुष्यः ॥ नैनांसपश्येन्मथुरांमदीयांस्वयंप्रकाशां
परदेवताख्याम् ॥ ५० ॥ नकथंमयिभक्तिंसलभतेपापपूरुषः ॥ योमदीयंपरंभक्तंशिवंसंपूजयेन्नहि ॥ ५१ ॥ मन्मायामोहितधियःप्रायस्तेमानवा
धमाः ॥ भूतेश्वरंननमंतिनस्मरंतिस्तुवंतिये ॥ ५२ ॥ बालकोपिध्रुवोयत्रममाराधनतत्परः ॥ प्रापस्थानंपरंशुद्धंयन्नयुक्तंपितामहैः ॥ ५३ ॥ तांपुरींप्राप्यम
थुरांमदीयांसुरदुर्लभाम् ॥ खंजोभूत्वांधकोवापिप्राणानेवपरित्यजेत् ॥ ५४ ॥ वेदव्यासमहाभागमाकृथाःसंशयंक्वचित् ॥ रहस्यंवेदशिरसांयन्मयातेप्रकाशि
तम् ॥ ५५ ॥इमंभगवताप्रोक्तमध्यायंयःपठेच्छुचिः ॥शृणुयाद्वापियोभक्त्यामुक्तिस्तस्यापिशाश्वती ॥५६॥इतिश्रीपद्मपुराणेपातालखंडेवृंदावनादिमथुरामा
हात्म्यकथनंनामत्रिसप्ततितमोऽध्यायः ॥७३॥ छ ॥ ईश्वरउवाच ॥ ॥ एकदारहसिश्रीमानुद्धवोभगवत्प्रियः ॥सनत्कुमारमेकांतेह्यपृच्छत्पार्षदःप्रभोः ॥१॥
यत्रक्रीडतिगोविंदोनित्यंनित्यसुरास्पदे ॥ गोपांगनाभिर्यत्स्थानंकुत्रवाकीदृशंपरम् ॥ २ ॥ तत्तत्क्रीडनवृत्तांतमन्यद्यद्यत्तदद्भुतम् ॥ ज्ञातंचे
त्तवतत्कथ्यंस्नेहोमेयदिवर्त्तते ॥ ३ ॥ ॥ सनत्कुमारउवाच ॥ ॥ कदाचिद्यमुनाकूलेकस्यापिचतरोस्तले ॥ [1]सुवृत्तेनोपविष्टेनभगवत्पार्षदेनवै ॥ ४ ॥
[2]यद्दहोनुभवस्तस्यपार्थेनापिमहात्मना ॥ दृष्टंकृतंचयद्यत्तत्प्रसंगात्कथितंमयि ॥ ५ ॥ तत्तेहंकथयाम्येतच्छृणुष्वावहितःपरम् ॥ किंत्वेतद्यत्रकुत्रा
पिनप्रकाश्यंकदाचन ॥ ६ ॥ ॥ अर्जुनउवाच ॥ ॥ शंकराद्यैर्विरिंच्याद्यैरदृष्टमश्रुतंचयत् ॥ सर्वमेतत्कृपांभोधेकृपयाकथयप्रभो ॥ ७ ॥ किं
त्वयाकथितंपूर्वमाभीर्यस्तववल्लभाः ॥ तास्ताःकतिविधादेवकतिवासंख्ययापुनः ॥ ८ ॥ नामानिकतिवातासांकावाकुत्रव्यवस्थिताः ॥ तासांवा
कतिकर्माणिवयोवेषश्चकःप्रभो ॥ ९ ॥ काभिःसार्द्धंक्ववादेवविहरिष्यसिभोरहः ॥ नित्येनित्यसुखेनित्यविभवेचवनेवने ॥ १० ॥ तत्स्थानंकीदृशं
कुत्रशाश्वतंपरमंमहत् ॥ कृपाचेत्तादृशीतन्मेसर्वंवक्तुमिहार्हसि ॥ ११ ॥ यदपृष्टंमयाप्येवमज्ञातंयद्रहस्तव ॥ आर्तार्तिघ्नमहाभागसर्वंतत्कथयिष्य
सि ॥ १२ ॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ तत्स्थानंवल्लभास्तामेविहारस्तादृशोमम ॥ अपिप्राणसमानानांसत्यंपुंसामगोचरः ॥ १३ ॥ कथिते
दृष्टमुत्कंठातववत्सभविष्यति ॥ ब्रह्मादीनामदृश्यंयत्किंतदन्यजनस्यवै ॥ १४ ॥ तस्माद्विरमवत्सैतात्किंतुतेनविनातव ॥ एवंभगवतस्तस्यश्रुत्वावा
क्यंसुदारुणम् ॥ १५ ॥ दीनःपादांबुजद्वंद्वेदंडवत्पतितोर्जुनः ॥ ततोविहस्यभगवान्दोर्भ्यामुत्थाप्यतंविभुः ॥ १६ ॥ उवाचपरमप्रेम्णाभक्तायभ
क्तवत्सलः ॥ तत्किंतत्कथनेनात्रद्रष्टव्यंचेत्त्वयाहियत् ॥ १७ ॥ यस्यांसर्वंसमुत्पन्नंयस्यामद्यापितिष्ठति ॥ लयमेष्यतितांदेवींश्रीमत्त्रिपुरसुंदरीम् ॥१८॥

---

[1] सुव्रतेन–इ० पा० । [2] य इहानुभवस्तस्य–इ० पा० ।

आराध्यपरयाभक्त्यातस्यैस्वंचनिवेदय ॥ तांविनैतत्पदंदातुंनशक्नोमिकदाचन ॥ १९ ॥ श्रुत्वैतद्गद्गदंवाक्यंपार्थोहर्षाकुलेक्षणः ॥ श्रीमत्यास्त्रिपुरा
देव्याययौश्रीपादुकातलम् ॥ २० ॥ तत्रगत्वाददर्शैनांश्रीचिंतामणिवेदिकाम् ॥ नानारत्नैर्विरचितैःसोपानैरतिशोभिताम् ॥ २१ ॥ तत्रकल्पतरुं
नानापुष्पैःफलभवैर्नतम् ॥ सर्वर्तुकोमलदलैःस्रवन्माध्वीकशीकरैः ॥ २२ ॥ वर्षद्भिर्वायुनालोलैःपल्लवैरुज्ज्वलीकृतम् ॥ शुकैश्चकोकिलगणैःसारिका
भिःकपोतकैः ॥ २३ ॥ लीलाचकोरकैरम्यैःपक्षिभिश्चनिनादितम् ॥ यत्रगुंजद्भृंगराजकोलाहलसमाकुलम् ॥ २४ ॥ [1]मणिभिर्भास्वरैरुद्यद्दावानल
मनोहरम् ॥ श्रीरत्नमंदिरंदिव्यंतलेतस्यमहाद्भुतम् ॥ २५ ॥ रत्नसिंहासनंतत्रमहाहैमाभिमोहनम् ॥ तत्रबालार्कसंकाशांनानालंकारभूषिताम् ॥ २६ ॥
नवयौवनसंपन्नांसृणिपाशधनुःशरैः ॥ राजच्चतुर्भुजलतांसुप्रसन्नांमनोहराम् ॥ २७ ॥ ब्रह्मविष्णुमहेशादिकिरीटमणिरश्मिभिः ॥ विराजितपदांभोजा
मणिमादिभिरावृताम् ॥ २८ ॥ प्रसन्नवदनांदेवींवरदांभक्तवत्सलाम् ॥ अर्जुनोहमितिज्ञातःप्रणम्यचपुनःपुनः ॥ २९ ॥ विहितांजलिरेकांतेस्थितोभ
क्तिभरान्वितः ॥ सातस्योपासितंज्ञात्वाप्रसादंचकृपानिधिः ॥ ३० ॥ उवाचकृपयादेवीतस्यस्मरणविह्वला ॥ ॥ भगवत्युवाच ॥ ॥ किंवादा
नंत्वयावत्सकृतंपात्रायदुर्लभम् ॥ ३१ ॥ इष्टंयज्ञेनकेनात्रतपोवाकिमनुष्ठितम् ॥ भगवत्यमलाभक्तिःकावाप्राक्समुपार्जिता ॥ ३२ ॥ किंवास्मिन्दु
र्लभंलोकेकिंवाकर्मशुभंमहत् ॥ प्रसादस्त्वयियेनायंप्रपन्नेचमुदाकिल॥३३॥गूढातिगूढश्चानन्यलभ्योभगवताकृतः ॥ नैतादृङ्मर्त्यलोकानांनचभूतलवासि
नाम्॥३४॥स्वर्गिणांदेवतादीनांतपस्वीश्वरयोगिनाम्॥भक्तानांनैवसर्वेषांनैवनैवचनैवच ॥३५॥प्रसादस्तुकृतोवत्सतवविश्वात्मनायथा॥तदेहिभजबुद्धेवकु
लकुंडंसरोमम ॥ ३६ ॥ सर्वकामप्रदादेवीत्वनयासहगम्यताम् ॥ तत्रैवविधवत्स्नात्वाद्भुतमागम्यतामिह ॥ ३७ ॥ तदैवतत्रगत्वासस्नात्वापार्थस्तथा
गतः ॥ आगतंतंकृतस्नानंन्यासमुद्रार्पणादिकम् ॥ ३८ ॥ कारयित्वाततोदेव्यातस्यवैदक्षिणश्रुतौ ॥ सद्यःसिद्धिकरीबालाविद्यानिगदिताप
रा ॥ ३९ ॥ हकारार्द्धपरार्द्धापाद्वितीयाविश्वभूषिता ॥ अनुष्ठानंचपूजांचज[2]पंचलक्षसंख्यकम् ॥ ४० ॥ कोरकैःकरवीराणांप्रयोगंचयथातथम् ॥
निर्वर्त्यतमुवाचेदंकृपयापरमेश्वरी ॥ ४१ ॥ अनेनैवविधानेनक्रियतांमदुपासनम् ॥ ततोमयिप्रसन्नायांतवानुग्रहकारणात् ॥ ४२ ॥ [3]तंतस्तुतत्र
पर्यंतेष्वधिकारोभविष्यति ॥ इत्ययंनियमःपूर्वंस्वयंभगवताकृतः ॥ ४३ ॥ श्रुत्वैवमर्जुनस्तेन[4]वर्ष्मणातांसमर्चयत् ॥ ततःपूजांजपंचैवकृत्वादेवी
प्रसादिता ॥ ४४ ॥ कृत्वाततःशुभंहोमंस्नानंचविधिनाततः ॥ कृतकृत्यमिवात्मानंप्राप्तप्रायमनोरथम् ॥ ४५ ॥ करस्थांसर्वसिद्धिंचसपार्थःस

---

१ मणिभिर्भास्वरैरुद्यद्दीप्यमानमनोहरम्–इ० पा० । २ पंचलक्षकसंख्यकम्–इ० पा० । ३ सद्यस्तु कृष्णलीलायामधिकारो भविष्यति–इ० पा० । ४ मनुना–इ० पा० ।

ममन्यत ॥ अस्मिन्नवसरेदेवीतमागत्यास्मितानना ॥ ४६ ॥ उवाचगच्छवत्सत्वमधुनातद्गृहांतरे ॥ ततःससंभ्रमःपार्थःसमुत्थायमुदान्वितः ॥ ४७ ॥
असंख्यहर्षपूर्णात्मादंडवत्तांननामह ॥ आज्ञप्तस्तुतयासार्द्धंदेवीवयस्ययार्जुनः ॥ ४८ ॥ गतोराधापतिस्थानंयत्सिद्धैरप्यगोचरम् ॥ ततश्चसउपा
दिष्टोगोलोकादुपरिस्थितम् ॥ ४९ ॥ स्थिरंवायुधृतंनित्यंसत्यसर्वसुखास्पदम् ॥ नित्यंवृंदावनंनामानित्यरासमहोत्सवम् ॥ ५० ॥ अपश्यत्परमंगुह्यं
पूर्णप्रेमरसात्मकम् ॥ तस्याहिवचनादेवलोचनैर्वीक्ष्यतद्गृहः ॥ ५१ ॥ विवशःपतितस्तत्राविवृद्धप्रेमविह्वलः ॥ ततःकृच्छ्राल्लब्धसंज्ञोदोर्भ्यामुत्थापि
तस्तया ॥ ५२ ॥ सांत्वनावचनैस्तस्याःकथंचित्स्थैर्यमागतः ॥ ततस्तपःकिमन्यन्मेकर्त्तव्यंविद्यतेवद ॥ ५३ ॥ इतितद्दर्शनोत्कंठाभरेणतर
लोभवत् ॥ ततस्तयाकरेतस्यधृत्वातत्पददक्षिणे ॥ ५४ ॥ प्रतिपेदेसुदेशेनगत्वाचोक्तामिदंवचः ॥ स्नानायैतच्छुभंपार्थविशत्वंजलविस्तरम् ॥ ५५ ॥
सहस्रदलपद्मस्थसंस्थानंमध्यकोरकम् ॥ चतुःसरश्चतुर्धारम्[1]आश्चर्यकुलसंकुलम् ॥ ५६ ॥ अस्यांतरेप्रविश्याथविशेषमिहपश्यसि ॥ एतस्यदक्षिणेदे
शएषचात्रसरोवरः ॥ ५७ ॥ मधुमाध्वीकपानंयन्नाम्नामलयनिर्झरः ॥ एतच्चफुल्लमुद्यानंवसंतेमदनोत्सवम् ॥ ५८ ॥ कुरुतेयत्रगोविंदोवसंतकुसु
मोच्चितम् ॥ यत्रावतारंकृष्णस्यस्तुवंत्येवदिवानिशम् ॥ ५९ ॥ भवेद्यत्स्मरणादेवमुनेःस्वांतेस्मरांकुरः ॥ ततोस्मिन्सरसिस्नात्वागत्वापूर्वसरस्त
टम् ॥ ६० ॥ उपस्पृश्यजलंतस्यसाधयस्वमनोरथम् ॥ ततस्तद्वचनंश्रुत्वातस्मिन्सरसितज्जले ॥ ६१ ॥ कल्हारकुमुदांभोजरक्तनीलोत्पलच्युतैः ॥
परागैरंजितेमंजुवासितेमधुबिंदुभिः ॥ ६२ ॥ तुंदिलेकलहंसादिनादैरांदोलितेततः ॥ रत्नाबद्धचतुस्तीरेमंदानिलतरंगिते ॥ ६३ ॥ मग्नेजलांतःपा
र्थंतुतत्रैवांतर्दधेथसा ॥ उत्थायपरितोवीक्ष्य[2]संभ्रांताचारुहासिनी ॥ ६४ ॥ सद्यःशुद्धस्वर्णरश्मिगौरकांततनूलताम् ॥ स्फुरत्किशोरवर्षीयांशारदेंदु
निभाननाम् ॥ ६५ ॥ [3]सुनीलकुटिलस्निग्धविलसद्रत्नकुंतलाम् ॥ सिंदूरबिंदुकिरणप्रोज्ज्वलालकपट्टिकाम् ॥ ६६ ॥ उन्मीलद्भ्रूलताभंगिजितस्मर
शरासनाम् ॥ घनश्यामलसल्लोलखेलल्लोचनखंजनाम् ॥६७॥ मणिकुंडलतेजोंशुविस्फुरद्गंडमण्डलाम् ॥ मृणालकोमलभ्राजदाश्चर्यभुजवल्लरीम् ॥ ६८ ॥
शरदंबुरुहांसर्वश्रीचौरपाणिपल्लवाम् ॥ विदग्धरचितस्वर्णकटिसूत्रकृतांतराम् ॥ ६९ ॥ कूजत्कांचीकलापांतविभ्राजज्जघनस्थलाम् ॥ भ्राजद्दुकूलसंवी
तानितंबोरुसुमंदिराम् ॥ ७० ॥ शिंजानमणिमंजीरसुचारुपदपंकजाम् ॥ स्फुरद्विविधकंदर्पकलाकौशलशालिनीम् ॥ ७१ ॥ सर्वलक्षणसंपन्नांसर्वाभर
णभूषिताम् ॥ आश्चर्यललनाश्रेष्ठामात्मानंसव्यलोकयत् ॥७२॥ विसस्मारचयत्किंचित्पौर्वदेहिकमेवच ॥ माययागोपिकाप्राणनाथस्यतदनंतरम्॥७३॥

---

[1] चतुर्द्वारम्–इ० पा० । [2] संभ्रांता चासहायिनीम्–इ० पा० । [3] सुनीलकुटिलस्निग्धविलसद्रत्नकुंडलाम्–इ० पा० । [4] च–इ० पा० ।

इतिकर्त्तव्यतामूढातस्थौतत्रसुविस्मिता ॥ अत्रांतरेंबरेधीरध्वनिराकस्मिकोभवत् ॥ ७४ ॥ अनेनैवयथासुभ्रुगच्छपूर्वसरोवरम् ॥ उपस्पृश्यजलंतस्यसा
धयस्वमनोरथम् ॥ ७५ ॥ तत्रसंतिहिसख्यस्तेमासीद्वरवर्णिनि ॥ ताहिसंपादयिष्यंतितत्रैववरमीप्सितम् ॥ ७६ ॥ इतिदेवींगिरंश्रुत्वागत्वापूर्वसरो
थसा ॥ नानापूर्वप्रवाहंचनानापक्षिसमाकुलम् ॥ ७७ ॥ स्फुरत्कैरवकह्लारकमलेंदीवरादिभिः ॥ भ्राजितंपद्मरागैश्चपद्मसोपानसत्तटम् ॥ ७८ ॥ विवि
धैःकुसुमोद्दामैर्मंजुकुंजलताद्रुमैः ॥ विराजितचतुस्तीरमुपस्पृश्यस्थिताक्षणम् ॥ ७९ ॥ तत्रांतरेक्वणत्कांचीमंजुमंजीररंजितम् ॥ किंकिणीनांझ
णत्कारंशुश्रावोत्कर्णसंपुटे ॥ ८० ॥ ततश्चप्रमदावृंदमाश्चर्ययुतयौवनम् ॥ आश्चर्यालंकृतिन्यासमाश्चर्याकृतिभाषितम् ॥ ८१ ॥ अद्भुतांगमपूर्वसा
पृथगाश्चर्यविभ्रमम् ॥ चित्रसंभाषणंचित्रहासितालोकनादिकम् ॥ ८२ ॥ मधुराद्भुतलावण्यंसर्वमाधुर्यसेवितम् ॥ [1]चिल्लावण्यगतानंतमाश्चर्याकुल
सुंदरम् ॥ ८३ ॥ आश्चर्यस्निग्धसौंदर्यमाश्चर्यानुग्रहादिकम् ॥ सर्वाश्चर्यसमुदयमाश्चर्यालोकनादिकम् ॥ ८४ ॥ दृष्ट्वातत्परमाश्चर्यंचिंतयंतीहृदा
कियत् ॥ पादांगुष्ठेनालिखंतीभुवंनम्राननास्थिता ॥ ८५ ॥ ततस्तासांसंभ्रमोभूद्दृष्टीनांचपरस्परम् ॥ केयंमदीयजातीयाचिरे[2]णानस्तकौतुका ॥ ८६ ॥
इतिसर्वाःसमालोक्यज्ञातव्येयमितिक्षणम् ॥ आमंत्र्यमंत्रणाभिज्ञाःकौतुकाद्द्रष्टुमागताः ॥ ८७ ॥ आगत्यतासामेकाथनाम्नाप्रियमुदामता ॥ गिरा
मधुरयाप्रीत्यातामुवाचमनास्विनी ॥ ८८ ॥ ॥ प्रियमुदोवाच ॥ ॥ कासित्वंकस्यकन्यासिकस्यत्वंप्राणवल्लभा ॥ जाताकुत्रासिकेनास्मिन्नानीतावाग
तास्वयम् ॥ ८९ ॥ एतच्चसर्वमस्माकंकथ्यतांचिंतयाकिमु ॥ स्थानेस्मिन्परमानंदेकस्यापिदुःखमस्तिकिम् ॥ ९० ॥ इतिपृष्टातयासातुविनयाव
नतिंगता ॥ उवाचसुस्वरंतासांमोहयंतीमनांसिच ॥ ९१ ॥ ॥ अर्जुनउवाच ॥ ॥ कावास्मिकस्यकन्यावाप्रजाताकस्यवल्लभा ॥ आनीताके
नवाचात्रकिंवाथस्वयमागता ॥ ९२ ॥ एतत्किंचिन्नजानामिदेवीजानातुतत्पुनः ॥ कथितंश्रूयतांतन्मेमद्वाक्येप्रत्ययोयदि ॥ ९३ ॥ अस्यैवदक्षि
णेपार्श्वेएकमस्तिसरोवरम् ॥ तत्राहंस्नातुमायाताजातातत्रैवसंस्थिता ॥ ९४ ॥ विषमोत्कंठितापश्चात्पश्यंतीपरितोदिशम् ॥ एकमाकाशसंभूतंध्वनिमश्रौ
षमद्भुतम् ॥ ९५ ॥ अनेनैवपथासुभ्रुगच्छपूर्वसरोवरम् ॥ उपस्पृश्यजलंतस्यसाधयस्वमनोरथम् ॥ ९६ ॥ तत्रसंतिहिसख्यस्तेमासीदवरवर्णिनि ॥
ताहिसंपादयिष्यंतितत्रतेवरमीप्सितम् ॥ ९७ ॥ इत्याकर्ण्यवचस्तस्यतस्मादत्रसमागता ॥ विषादहर्षपूर्णात्माचिंताकुलसमाकुला ॥ ९८ ॥
आगतास्यजलंस्पृष्ट्वानानाविधशुभध्वनिम् ॥ अश्रौषंचततःपश्चादपश्यंभवतीःपराः ॥ ९९ ॥ एतन्मात्रंविजानामिकायेनमनसागिरा ॥ एतदे

---

[1] चित्रलास्यगतानंतम्–इ०पा० ।

[2] चिरेणन्यस्तकौतुका–इ० पा० ।

वमयादेव्यःकथितंयदिरोचते ॥ १०० ॥ कायूयंतनुजाःकेषांकजाताःकस्यवल्लभाः ॥ तच्छ्रुत्वावचनंतस्याःसावैप्रियमुदाब्रवीत् ॥ १०१ ॥
अस्त्वेवंप्राणसख्यःस्मतस्यैवचवयंशुभे ॥ वृंदावनकलानाथविहारदारिकाःसुखम् ॥ १०२ ॥ ताआत्मसुदितास्तेनव्रजबालाइहागताः ॥ एताः
श्रुतिगणाःख्याताएताश्चमुनयस्तथा ॥ १०३ ॥ वयंवल्लवबालाहिकथितास्तेस्वरूपतः ॥ अत्रराधापतेरंगात्पूर्वायाःप्रेयसीतमाः ॥ १०४ ॥
नित्यानित्यविहारिण्योनित्यकेलिभुवश्वराः ॥ एषापूर्णरसादेवीएषाचरसमंथरा ॥ १०५ ॥ एषांरसालयानामएषाचरसवल्लरी ॥ रस
पीयूषधारेयमेषारसतरंगिणी ॥ १०६ ॥ रसकल्लोलिनीचैषाइयंचरसवापिका ॥ अनंगसेनाएषैवइयंचानंगमालिनी ॥ १०७ ॥ मदयंतीइयंबालाएषाच
रसविह्वला ॥ इयंचललितानामइयंललितयौवना ॥ १०८ ॥ अनंगकुसुमाचैषाइयंमदनमंजरी ॥ एषाकलावतीनामइयंरतिकलास्मृता ॥ १०९ ॥ इयं
कामकलानामइयंहिकामदायिनी ॥ रतिलोलाइयंबालाइयंबालारतोत्सुका ॥ ११० ॥ एषाचरतिसर्वस्वारतिचिंतामणिस्त्वसौ ॥ नित्यानंदाःकाश्चिदेता
नित्यप्रेमरसप्रदाः ॥ १११ ॥ अतःपरंश्रुतिगणास्तासांकाश्चिदिमाःशृणु ॥ उद्गीतैषासुगीतेयंकलगीतात्वियंप्रिया ॥ ११२ ॥ एषाकलसुराख्याताबालेयं
कलकंठिका ॥ विपंचीयंक्रमपदाएषाबहुहुतामता ॥ ११३ ॥ एषाबहुप्रयोगेयंख्याताबहुकलावला ॥ इयंकलावतीख्यातामताचैषाक्रियावती ॥ ११४ ॥
अतःपरंमुनिगणास्तासांकतिपयाइह ॥ इयमुग्रतपानामएषाबहुगुणास्मृता ॥ ११५ ॥ एषाप्रियव्रतानामसुव्रताचइयंमता ॥ [1]सुरेखेयंमताबालासुपर्वे
यंबहुप्रदा ॥ ११६ ॥ रत्नरेखात्वियंख्यातामणिग्रीवात्वसौमता ॥ सुपर्णाचेयमाकल्पासुकल्पारत्नमालिका ॥ ११७ ॥ इयंसौदामिनीसुभ्रूरियंचकामदा
यिनी ॥ एषाचभोगदाख्याताइयंविश्वमतासती ॥११८ ॥ एषाचधारिणीधात्रीसुमेधाकांतिरप्यसौ ॥ अपर्णेयंसुपर्णेषामतैषाचसुलक्षणा ॥११९॥ सुदती
यंगुणवतीचैषासौकलिनीमता ॥ एषासुलोचनाख्याताइयंचसुमनाःस्मृता ॥ १२० ॥ अश्रुताचसुशीलाचरतिसुखप्रदायिनी ॥ अतःपरंगोपबालावयम
त्रागतास्तुयाः ॥ १२१ ॥ तासांचपरिचीयंतांकाश्चिदंबुरुहानने ॥ असौचंद्रावलीचैषाचंद्रिकेयंशुभामता ॥ १२२ ॥ एषाचंद्रावलीचंद्ररेखेयंचंद्रिकाप्य
सौ ॥ एषाख्याताचंद्रमालामताचंद्रालिकात्वियम् ॥ १२३ ॥ एषाचंद्रप्रभाचंद्रकलेयमबलास्मृता ॥ एषावर्णावलीवर्णमालेयं[2]मणिमालिका ॥ १२४ ॥
वर्णप्रभासमाख्यातासुप्रभेयंमणिप्रभा ॥ इयंहारावलीतारामालिनीयंशुभामता ॥ १२५ ॥ मालतीयमियंयूथीवासंतीनवमल्लिका ॥ मल्लीयंनवमल्लीयम
सौशेफालिकामता ॥ १२६ ॥ सौगंधिकेयंकस्तूरीपद्मिनीयंकुमुद्वती ॥ एषैवहिरसोल्लासाचित्रवृंदासमात्वियम् ॥ १२७ ॥ रंभेयमुर्वशीचैषासुरेखा

---

१ सुरसेयम्–इ० पा० । २ वनमालिका–इ० पा० ।

स्वर्णरेखिका ॥ एषाकांचनमालेयंसत्यसंततिकापरा ॥ १२८ ॥ एताःपरिकृताःसर्वाःपरिचेयाःपराअपि ॥ सहितास्माभिरेताभिर्विहरिष्यसिभामि
नि ॥ १२९ ॥ एहिपूर्वसरस्तीरेतत्रत्वांविधिवत्सखि ॥ स्नापयित्वाथदास्यामिमंत्रंसिद्धिप्रदायकम् ॥ १३० ॥ इतितांसहसानीत्वास्नापयित्वाविधा
नतः ॥ वृंदावनकलानाथप्रेयस्यामंत्रमुत्तमम् ॥ १३१ ॥ ग्राहयामाससंक्षेपाद्दीक्षाविधिपुरस्सरम् ॥ परंवरुणबीजस्यवह्निबीजपुरस्कृतम् ॥ १३२ ॥
चतुर्थस्वरसंयुक्तंनादबिंदुविभूषितम् ॥ पुटितंप्रणवाभ्यांचत्रैलोक्येचातिदुर्ल्लभम् ॥ १३३ ॥ मंत्रग्रहणमात्रेणसिद्धिःसर्वाप्रजायते ॥ पुरश्चर्याविधिर्ध्यानं
होमसंख्याजपस्यच ॥ १३४ ॥ तप्तकांचनगौरांगींनानालंकारभूषिताम् ॥ आश्चर्यरूपलावण्यांसुप्रसन्नांवरप्रदाम् ॥ १३५ ॥ कल्हारैःकरवीराद्यैश्चंपकैः
सरसीरुहैः ॥ सुगंधकुसुमैरन्यैःसौगंधिकसमन्वितैः ॥ १३६ ॥ पाद्यार्घ्याचमनीयैश्चधूपदीपैर्मनोहरैः ॥ नैवेद्यैर्विविधैर्दिव्यैःसखीवृंदाहृतैर्मुदा ॥ १३७ ॥
संपूज्यविधिवद्देवींजप्त्वालक्षमनुंततः ॥ हुत्वाचविधिनास्तुत्वाप्रणम्यदंडवद्भुवि ॥ १३८ ॥ ततःसासंस्तुतादेवीनिमेषरहितांतरा ॥ परिकल्प्य
निजांछायांमाययात्मसमीहया[1] ॥ १३९ ॥ पार्श्वेऽथप्रेयसींतत्रस्थापयित्वाबलादिव ॥ सखीभिरावृताहृष्टाशुद्धैःपूजाजपादिभिः ॥ १४० ॥
स्तवैर्भक्त्याप्रणामैश्चकृपयाविरभूत्तदा ॥ हेमचंपकवर्णाभाविचित्राभरणोज्ज्वला ॥ १४१ ॥ अंगप्रत्यंगलावण्यलालित्यमधुराकृतिः ॥ निष्कलंक
शरत्पूर्णकलानाथशुभानना ॥ १४२ ॥ स्निग्धमुग्धस्मितालोकजगत्त्रयमनोहरा ॥ निजयाप्रभयात्यंतंद्योतयंतीदिशोदश ॥ १४३ ॥ अब्रवीदथसा
देवीवरदाभक्तवत्सला ॥ ॥ देव्युवाच ॥ ॥ मत्सखीनांवचःसत्यंतेनत्वंमेप्रियासखी ॥ १४४ ॥ समुत्तिष्ठसमागच्छकामंतेसाधयाम्यहम् ॥ अर्जुनी
सावचोदेव्याःश्रुत्वाचात्ममनीषितम् ॥ १४५ ॥ पुलकांकुरमुग्धांगी[2]बाष्पाकुलविलोचना ॥ पपातचरणेदेव्याःपुनश्चप्रेमविह्वला ॥ १४६ ॥ ततःप्रियं
वदांदेवींसमुवाचसखीमिमाम् ॥ पाणौगृहीत्वामत्संगेसमाश्वास्यसमानय ॥ १४७ ॥ ततःप्रियंवदादेव्याआज्ञयाजातसंभ्रमा ॥ तांतथैवसमादायसंगेदे
व्याजगामह ॥ १४८ ॥ गत्वोत्तरसरस्तीरेस्नापयित्वाविधानतः ॥ संकल्पादिकपूर्वंतुपूजयित्वायथाविधि ॥ १४९ ॥ श्रीगोकुलकलानाथमंत्रंतच्च
सुसिद्धिदम् ॥ ग्राहयामासतांदेवीकृपयाहरिवल्लभा ॥ १५० ॥ व्रतंगोकुलनाथाख्यंपूर्वमोहनभूषितम् ॥ सर्वसिद्धिप्रदंमंत्रंसर्वतंत्रेषुगोपितम् ॥ १५१ ॥
गोविंदेरितविज्ञासौ[3]ददौभक्तिमचंचलाम् ॥ ध्यानंचकथितंतस्यैमंत्रराजंचमोहनम् ॥ १५२ ॥ उक्तंचमोहनेतंत्रेस्मृतिरप्यस्यासिद्धिदा ॥ नीलोत्पलदल
श्यामंनानालंकारभूषितम् ॥ १५३ ॥ कोटिकंदर्पलावण्यंध्यायेद्रासरसाकुलम् ॥ प्रियंवदामुवाचेदंरहस्यंपावनेच्छया ॥ १५४ ॥ ॥ श्रीराधिकोवाच ॥

---

[1] माययातत्समीहया–इ० पा० ।
[2] पुलकाकुलमुग्धांगी–इ० पा० ।
[3] गोविंदगीतविज्ञासौ–इ० पा० ।

अस्यायावद्भवेत्पूर्णंपुरश्चरणमुत्तमम् ॥ तावद्धिपालयैनांत्वंसावधानासहालिभिः ॥ १५५ ॥ इत्युक्त्वासाययौकृष्णपादांबुरुहसन्निधिम् ॥ छाया
मात्मभवामात्मप्रेयसीनांनिधायच ॥ १५६ ॥ तस्थौतत्रयथापूर्वंराधिकाकृष्णवल्लभा ॥ अत्रप्रियंवदादेशात्पद्ममष्टदलंशुभम् ॥ १५७ ॥ गो
रोचनाभिर्निर्मायकुंकुमेनापिचंदनैः ॥ एभिर्नानाविधैर्द्रव्यैःसंमिश्रैःसिद्धिदायकम् ॥ १५८ ॥ लिखित्वायंत्रराजंचशुद्धंमंत्रंतमद्भुतम् ॥ कृत्वान्यासा
दिकंपाद्यमर्घ्यंचापियथाविधि ॥ १५९ ॥ नानर्तुसंभवैःपुष्पैःकुंकुमैरपिचंदनैः ॥ धूपदीपैश्चनैवेद्यैस्तांबूलैर्मुखवासनैः ॥ १६० ॥ वासोलंकारमाल्यै
श्चसंपूज्यनंदनंदनम् ॥ परिवारैःसमंसर्वैःसायुधंचसवाहनम् ॥ १६१ ॥ स्तुत्वाप्रणम्यविधिवच्चेतसास्मरणंययौ ॥ ततोभक्तिवशोदेवोयशोदानंदनः
प्रभुः ॥ १६२ ॥ स्मितावलोकितापांगतरंगिततरंगितम् ॥ उवाचराधिकांदेवींतामानयइहाशुच ॥ १६३ ॥ आज्ञप्ताचैवसादेवीप्रस्थाप्यशारदांसखीम् ॥
तामानिनायसहसापुरोवासुरसात्मनः ॥ १६४ ॥ श्रीकृष्णस्यपुरस्तात्सासमेत्यप्रेमविह्वला ॥ पपातकांचनीभूमौ[1]पश्यंतीसर्वमद्भुतम् ॥ १६५ ॥
कृच्छ्रात्कथंचिदुत्थायशनैरुन्मील्यलोचने ॥ स्वेदांभःपुलकोत्कंपभावभाराकुलासती ॥ १६६ ॥ ददर्शप्रथमंतत्रस्थलंचित्रंमनोरमम् ॥ ततःकल्प
तरुस्तत्रलसन्मरकतच्छदः ॥ १६७ ॥ प्रवालपल्लवैर्युक्तःकोमलोहेमदंडकः ॥ स्फाटिकप्रवालमूलश्चकामदःकामसंपदाम् ॥ १६८ ॥ प्रार्थकाभीष्ट
फलदस्तस्याधो[2]रत्नमंदिरम् ॥ रत्नसिंहासनंतत्रतत्राष्टदलपद्मकम् ॥ १६९ ॥ शंखपद्मनिधीतत्रसव्यापसव्यसंस्थितौ ॥ चतुर्दिक्षुयथास्थानंसहिताःका
मधेनवः ॥ १७० ॥ परितोनंदनोद्यानंमलयानिलसेवितम् ॥ ऋतूनांचैवसर्वेषांकुसुमानांमनोहरैः ॥ १७१ ॥ आमोदैर्वासितंसर्वंकालागुरुपराजितम् ॥
मकरंदकणावृष्टिशीतलंसुमनोहरम् ॥ १७२ ॥ मकरंदरसास्वादमत्तानांभृंगयोषिताम् ॥ वृंदशोझंकृतैःशश्वच्चैवंमुखरितांतरम् ॥ १७३ ॥ कलकंठी
कपोतानांसारिकाशुकयोषिताम्॥अन्यासांपत्रिकांतानांकलनादैर्निनादितम्॥१७४॥नृत्यैर्मत्तमयूराणामाकुलंस्मरवर्द्धनम् ॥ रसांबुसेकसंसृष्टतमांजनत
नुद्युतिम् ॥ १७५ ॥ सुस्निग्धनीलकुटिलकषायावासिकुंतलम् ॥ मदमत्तमयूराद्यशिखंडाबद्धचूडकम् ॥ १७६ ॥ भृंगसेवितसव्योपक्रमपुष्पा
वतंसकम् ॥ लोलालकालिविलसत्कपोलादर्शकाशितम् ॥ १७७ ॥ विचित्रातिलकोद्दामभालशोभाविराजितम् ॥ तिलपुष्पपतंगेशचंचुमंजुलनासिक
म् ॥ १७८ ॥ चारुबिंबाधरंमंदस्मितदीपितमन्मथम् ॥ वन्यप्रसूनसंकाशग्रैवेयकमनोहरम् ॥ १७९ ॥ मदोन्मत्तभ्रमद्भृंगीसहस्रकृतसेवया ॥ सुर
द्रुमस्रजाराजन्मुग्धपीनांसकद्वयम् ॥ १८० ॥ मुक्ताहारस्फुरद्वक्षःस्थलकौस्तुभभूषितम् ॥ श्रीवत्सलक्षणंजानुलंबिबाहुमनोहरम् ॥ १८१ ॥ गंभीरनाभि

---

[1] भूत्वा–इ० पा० ।   [2] रतमंदिरम्–इ० पा० ।

पंचास्यमध्यमध्यातिसुंदरम् ॥ सुजातद्रुमसद्वृत्तामदूरजानुमंजुलम् ॥ १८२ ॥ कंकणांगदमञ्जीरैर्भूषितंभूषणैःपरैः ॥ पीतांशुकलयाविघ्ननितंबघट
नायकम् ॥ १८३ ॥ लावण्यैरपिसौंदर्यैर्जितकोटिमनोभवम् ॥ वेणुप्रवर्त्तितैर्गीतरागैरपिमनोहरैः ॥ १८४ ॥ मोहयंतंसुखांभोधौमज्जयंतंजगत्त्रय
म् ॥ प्रत्यंगमदनावेशधरंरासरसालसम् ॥ १८५ ॥ चामरंव्यजनंमाल्यंगंधंचंदनमेवच ॥ तांबूलंदर्पणंपानपात्रंचर्वितपात्रकम् ॥ १८६ ॥ अन्यत्क्रीडाभ
वंयद्यत्तत्सर्वंचपृथक्पृथक् ॥ रसालंविविधंयंत्रंकलयंतीभिरादरात् ॥ १८७ ॥ यथास्थाननियुक्ताभिःपश्यंतीभिस्तदिंगितम् ॥ तन्मुखांभोजदत्ता
क्षिचंचलाभिरनुक्रमात् ॥ १८८ ॥ श्रीमत्याराधिकादेव्यावामभागेससंभ्रमम् ॥ आराधयंत्यातांबूलमर्पयंत्याशुचिस्मितम् ॥ १८९ ॥ समालोक्या
र्जुनीयासौमदनावेशविह्वला ॥ ततस्तांचतथाज्ञात्वाहृषीकेशोपिसर्ववित् ॥ १९० ॥ तस्याःपाणिंगृहीत्वैवसर्वक्रीडावनांतरे ॥ यथाकामंरहोरेमेमहा
योगेश्वरोविभुः ॥ १९१ ॥ ततस्तस्याःस्कंधदेशेप्रदत्तभुजपल्लवः ॥ आगत्यशारदांप्राहपश्चिमेस्मिन्सरोवरे ॥ १९२ ॥ शीघ्रंस्नापयतन्वंगींक्रीडाश्रां
तांमृदुस्मिताम् ॥ ततस्तांशारदादेवीतस्मिन्क्रीडासरोवरे ॥ १९३ ॥ स्नानंकुर्वित्युवाचैनांसाचश्रांतातथाकरोत् ॥ जलाभ्यंतरमाप्तासौपुनरर्जुन
तांगतः ॥ १९४ ॥ उत्तस्थौयत्रदेवेशःश्रीमद्वैकुंठनायकः ॥ दृष्ट्वातमर्जुनंकृष्णोविषण्णंभग्नमानसम् ॥ १९५ ॥ माययापाणिनास्पृष्ट्वाप्रकृतंविदधेपुनः ॥
श्रीकृष्णउवाच ॥ ॥ धनंजयत्वंमाशंसेभवान्प्रियसखोमम ॥ १९६ ॥ त्वत्समोनास्तिमेकोपिरहोवेत्ताजगत्त्रये ॥ यद्रहस्यंत्वयापृष्टमनुभूतंचतत्पु
नः ॥ १९७ ॥ कथ्यतेयदितत्कस्मैशपसेमांतदार्जुन ॥ सनत्कुमारउवाच ॥ ॥ इतिप्रसादमासाद्यशपथैर्जातनिर्णयः ॥ १९८ ॥ ययौहृष्टमनास्त
स्मात्स्वधामाद्भुतसंस्मृतिः ॥ इतितेकथितंसर्वंरहोयद्गोचरंमम ॥ १९९ ॥ गोविंदस्यतथाचास्मैकथनेशपथस्तव ॥ ॥ ईश्वरउवाच ॥ ॥ इतिश्रुत्वावच
स्तस्यासिद्धिमौपगविर्गतः ॥ २०० ॥ नरनारायणावासेवृंदारण्यमुपाव्रजत् ॥ तत्रास्तेद्यापिकृष्णस्यानित्यलीलाविहारवित् ॥ २०१ ॥ नारदेनापिपृ
ष्टोऽहंनाब्रवंतद्रहस्यकम् ॥ प्राप्तंतथापितेनेदंप्रकृतित्वमुपेत्यच ॥ २०२ ॥ तुभ्यंयत्तुमयाप्रोक्तंरहस्यंस्नेहकारणात् ॥ तन्नकस्मैचिदाख्येयंत्वयाभद्रे
स्वयोनिवत् ॥ २०३ ॥ इमंश्रीभगवद्भक्तमहिमाध्यायमद्भुतम् ॥ यःपठेच्छृणुयाद्वापिसरतिंविंदतेहरौ ॥ २०४ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेअर्जु
न्यतुनयोननामचतुःसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७४ ॥ ॥ पार्वत्युवाच ॥ ॥ वृंदावनरहस्यंचबहुधाकथितंविभो ॥ केनपुण्यविशेषेणनारदःप्रकृतिंग
तः ॥ १ ॥ ॥ ईश्वरउवाच ॥ ॥ एकदाश्चर्यवृत्तांतंमयाजिज्ञासितंपुरा ॥ ब्रह्मणाकथितंगुह्यंश्रुतंकृष्णमुखांबुजात् ॥ २ ॥ नारदःपृष्टवान्मह्यंतदा

---

१ पीतांशुकलयाविष्टनितंबथटनायकम्—इ० पा० । २ त्वं माशंकीः—इ० पा० । ३ दृष्टम्—इ० पा० ।

हंप्राप्तवानिदम् ॥ अहंवक्तुंनशक्नोमितन्माहात्म्यंकथंचन ॥ ३ ॥ किंकुर्वेशपनंतस्यस्मृत्वासीदामिमानसे ॥ इतिश्रुत्वाममवचोदुर्मनाःसोऽभव
द्यदा ॥ ४ ॥ तदाब्रह्माणमाहूयअहमादिष्टवान्प्रिये ॥ त्वयायत्कथितंमह्यंनारदायवदस्वतत् ॥ ५ ॥ ब्रह्मातदाममवचोनिशम्यसहनारदः ॥ जगाम
कृष्णसविधंनत्वापृच्छत्तदेवतु ॥ ६ ॥ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ ॥ किमिदंद्वात्रिंशद्वनंवृंदारण्यंविशांपते ॥ श्रोतुमिच्छामिभगवन्यादियोग्योऽस्मिमेवद ॥ ७ ॥
श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ इदंवृंदावनंरम्यंममधामैवकेवलम् ॥ यत्रेमेपशवःसाक्षाद्वृक्षाःकीटानरामराः ॥ ८ ॥ येवसंतिममांत्येतेमृतायांतिममांतिकम् ॥
अत्रयागोपपत्न्यश्चनिवसंतिममालये ॥ ९ ॥ योगिन्यस्तास्तुएवंहिममदेवाःपरायणाः ॥ पंचयोजनमेवंहिवनंमेदेवरूपकम् ॥ १० ॥ कालिंदीयंसुषुम्ना
ख्यापरमामृतवाहिनी ॥ यत्रदेवाश्चभूतानिवर्त्ततेसूक्ष्मरूपतः ॥ ११ ॥ सर्वतोव्यापकश्चाहंनत्यक्ष्यामिवनंक्वचित् ॥ आविर्भावस्तिरोभावोभवेदत्रयुगे
युगे ॥ १२ ॥ तेजोमयमिदंस्थानमदृश्यंचर्मचक्षुषाम् ॥ रहस्यंमेप्रभावंचपश्यवृंदावनंयुगे ॥ १३ ॥ ब्रह्मादीनांदेवतानांनदृश्यंतत्कथंचन ॥ ॥ ईश्वर
उवाच ॥ ॥ तच्छ्रुत्वानारदोनत्वाकृष्णंब्रह्माणमेवच ॥ १४ ॥ आजगामहभूर्लोकेमिश्रकंनैमिषंवनम् ॥ तत्रासौसत्कृतश्चापिशौनकाद्यैर्मुनीश्व
रैः ॥ १५ ॥ पृष्टश्चाप्यागतोब्रह्मन्कुतस्त्वमधुनावद ॥ तच्छ्रुत्वानारदःप्राहगोलोकादागतोस्म्यहम् ॥ १६ ॥ श्रुत्वाकृष्णमुखांभोजा
द्वृंदावनरहस्यकम् ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ तत्रनानाविधाःप्रश्नाःकृताश्चैवपुनःपुनः ॥ १७ ॥ समस्तामनवस्तत्रयोगाश्चैवमयाश्रुताः ॥
तानेवकथयिष्यामियथाप्रश्नंचतत्वतः ॥ १८ ॥ ॥ शौनकादयऊचुः ॥ ॥ वृंदारण्यरहस्यंहियदुक्तंब्रह्मणात्वयि ॥ तदस्माकंसमाचक्ष्वयद्य
स्मासुकृपातव ॥ १९ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ कदाचित्सरयूतीरेदृष्टोस्माभिश्चगौतमः ॥ मनस्वीचमहादुःखीचिंताकुलितचेत
नः ॥ २० ॥ मांदृष्ट्वागौतमोदेवःपपातधरणीतले ॥ उत्तिष्ठवत्सवत्सेतितमुवाचाहमेवाहि ॥ २१ ॥ कथंभवान्मनस्वीतिप्रोच्यतांय
दिरोचते ॥ ॥ गौतमउवाच ॥ ॥ श्रुतंतवमुखादेवकृष्णतत्वंचतादृशम् ॥ २२ ॥ द्वारकाख्यंमाथुराख्यंरहस्यंबहुशोमया ॥ वृंदावनरहस्यंतुनश्रु
तंत्वन्मुखांबुजात् ॥ २३ ॥ यतोमेमनसःस्थैर्य्यंभविष्यतिचसद्गुरो ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ इदंतुपरमंगुह्यंरहस्यातिरहस्यकम् ॥ २४ ॥ पुरामेब्रह्म
णाप्रोक्तंतादृग्वृंदावनोद्भवम् ॥ रहस्यंवददेवेशवृंदारण्यस्यमेपितः ॥ २५ ॥ इतिजिज्ञासितंश्रुत्वाक्षणंमौनीसचाभवत् ॥ ततोमाहमहाविष्णुंगच्छव
त्सप्रष्टुंमम ॥ २६ ॥ मयापितत्रगंतव्यंत्वयासहनसंशयः ॥ इत्युक्त्वामांगृहीत्वाचगतोविष्णोश्चधामनि ॥ २७ ॥ महाविष्णौचकथितंमयोक्तंयत्तदेव

---

१ यागाश्चैव–इ० पा० ।

हे ॥ तच्छ्रुत्वाचमहाविष्णुःस्वयंभुवमथादिशत् ॥ २८ ॥ त्वमेवादेशतोमह्यंनीत्वावैनारदंमुनिम् ॥ स्नानायविनियुंक्ष्वाशुंसरस्यमृतसंज्ञके ॥ २९ ॥ महाविष्णुसमादिष्टःस्वयंभूर्मांतथाकरोत् ॥ तत्रामृतसरश्चाहंप्रविश्यस्नानमाचरम् ॥ ३० ॥ तत्क्षणात्तत्सरःपारेयोषितांसविधेऽभवम् ॥ सर्वलक्षणसपन्नायोषिद्रूपातिविस्मिता ॥ ३१ ॥ मांदृष्ट्वाताःसमायांतीमपृच्छंश्चमुहुर्मुहुः ॥ ॥ स्त्रियऊचुः ॥ ॥ कात्वंकुतःसमायाताकथमात्मविचेष्टितम् ॥ ३२ ॥ तासांप्रियकथांश्रुत्वामयोक्तंतन्निशामय ॥ कुतःकोहंसमायातःकथंवायोषिदाकृतिः ॥ ३३ ॥ स्वप्नवद्दृश्यतेसर्वंकिंवामुग्धोऽस्मिभूतले ॥ तच्छ्रुत्वामद्वचोदेवीप्रोवाचमधुरस्वनैः ॥ ३४ ॥ वृंदानाम्नीपुरीचेयंकृष्णचंद्रप्रियासदा ॥ अहंचललितादेवीतुर्यातीताचनिष्कला ॥ ३५ ॥ इत्युक्त्वाचमहादेवीकरुणासांद्रमानसा ॥ मांप्रत्याहपुनर्देवीसमागच्छमयासह ॥ ३६ ॥ अन्याश्चयोषितःसर्वाःकृष्णपादपरायणाः ॥ ताश्चमांप्रवदंत्येवंसमागच्छानयासह ॥ ३७ ॥ ततोनुकृष्णचंद्रस्यचतुर्दशाक्षरोमनुः ॥ कृपयाकथितस्तस्यादेव्याश्चापिमहात्मनः ॥ ३८ ॥ तत्क्षणादेवतत्साम्यमलभंविविधोपमा ॥ ताभिःसहगतास्तत्रयत्रकृष्णःसनातनः ॥ ३९ ॥ केवलंसच्चिदानंदःस्वयंयोषिन्मयःप्रभुः ॥ योषिदानंदहृदयोदृष्ट्वामांप्राब्रवीन्मुहुः ॥ ४० ॥ समागच्छप्रियेकांतेभक्त्यामांपरिरंभय ॥ रेमेवर्षप्रमाणेनतत्रैवद्विजोत्तम ॥ ४१ ॥ तदोक्तंरमणेशेनतांदेवींराधिकांप्रति ॥ इयंमेप्रकृतिस्तत्रचासीन्नारदरूपधृक् ॥४२॥ नीत्वामृतसरोरम्यंस्नानार्थंसंनियोजय ॥ तयामेरमणस्यांतेगदितंप्रियभाषितम् ॥ ४३ ॥ अहंचललितादेवीराधिकायाचगीयते ॥ अहंचवासुदेवाख्योनित्यंकामकलात्मकः ॥ ४४ ॥ सत्यंयोषित्स्वरूपोहंयोषिच्चाहंसनातनी ॥ अहंचललितादेवीपुंरूपाकृष्णविग्रहा ॥ ४५ ॥ आवयोरंतरंनास्तिसत्यंसत्यंहिनारद ॥ एवंयोवेत्तिमेतत्वंसमयंचतथामनुम् ॥ ४६ ॥ ससमाचारसंकेतंललितावत्समेप्रियः ॥ इदंवृंदावनंनामरहस्यंममवैगृहम् ॥ ४७ ॥ नप्रकाश्यंकदाकुत्रवक्तव्यंनपशौक्वचित् ॥ ततोनुराधिकादेवीमांनीत्वातत्सरोवरे ॥ ४८ ॥ स्थित्वासाकृष्णचंद्रस्यचरणांतेगतापुनः ॥ ततोनिमज्जनादेवनारदोहमुपागतः ॥ ४९ ॥ वीणाहस्तोगानपरस्तद्रहस्यंमुहुर्मुदा ॥ स्वयंभुवंनमस्कृत्यतत्रागांविष्णुपार्षदम् ॥ ५० ॥ स्वयंभुवातथादृष्टंनोक्तंकिंचित्तदापुनः ॥ इतितेकथितंवत्ससुगोप्यंचमयात्वयि ॥५१॥ त्वयापिकृष्णचंद्रस्यकेवलंधामचित्कलम् ॥ गोपनीयंप्रयत्नेनमातुर्जारइवाप्रियम् ॥५२॥ यथाप्रोक्तंमयाशिष्येगौतमेसरहस्यकम् ॥ तथाभवत्सुकात्स्यैनकथितंचातिगोपितम् ॥ ५३ ॥ यत्रकुत्रकदाचित्तुप्रकाश्यंमुनिपुंगवाः ॥ तदाशापोभवेद्विप्राःकृष्णचंद्रस्यानिश्चितम् ॥ ५४ ॥ इमंकृष्णस्यलीलाभिर्युतमध्यायमुत्तमम् ॥ यःपठेच्छृणुयाद्वापिसयातिपरमंपदम् ॥ ५५ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेवृंदावनमाहात्म्येनारदीयार्जुनयेपंचसप्ततितमोऽध्यायः ॥७५॥ ॥ ईश्वरउवाच ॥ ॥ अत्राशिशुपालंनिहतंश्रुत्वादंतवक्रःकृष्णेनयोद्धुं

---

१ विद्युद्योपमा—इ० पा० ।

मथुरामाजगाम ॥ १ ॥ कृष्णस्तुतच्छ्रुत्वारथमारुह्यतेनसहमथुरामाययौ ॥ २ ॥ अथतंहत्वायमुनामुत्तीर्यनंदव्रजंगत्वापितरावभिवाद्याश्वास्यताभ्यामा
मलिंगितः सकलगोपवृद्धान्परिष्वज्यतानाश्वास्यबहुवस्त्राभरणादिभिस्तत्रस्थान्सर्वान्संतर्पयामास ॥३ ॥ कालिंद्याःपुलिनेरम्येपुण्यवृक्षसमाकीर्णेगोपस्त्री
भिरहर्निशंक्रीडासुखेनत्रिरात्रंतत्रसमुवास ॥ ४ ॥ तत्रस्थलेनंदगोपादयःसर्वेजनाःपुत्रदारसहिताःपशुपक्षिमृगादयोपिवासुदेवप्रसादेनदिव्यरूपधराविमान
समारूढाःपरमंलोकंवैकुंठमवापुः ॥ ५ ॥ श्रीकृष्णस्तुनंदगोपव्रजौकसांसर्वेषांनिरामयंस्वपदंदत्वादेवगणैःस्तूयमानःश्रीमतींद्वारावतींविवेश ॥ ६ ॥
तत्रवसुदेवोग्रसेनसंकर्षणप्रद्युम्नानिरुद्धाक्रूरादिभिः प्रत्यहंसंपूजितःषोडशसहस्राष्टाधिकमहिषीभिश्चविश्वरूपधरोदिव्यरत्नमयलतागृहांतरेषुसुरतरुकुसुमा
चितश्लक्ष्णतरपर्यंकेषुरमयामास ॥ ७ ॥ एवंहितार्थायसर्वदेवानांसमस्तभू[1]भारविनाशाययदुवंशेवतीर्यसकलराक्षसविनाशंकृत्वामहांतमुर्वीभारंनाशं
यित्वानंदव्रजद्वारिकावासिनःस्थावरजंगमान्भवबंधनान्मोचयित्वापरमेशाश्वतेयोगिध्येयेरम्येधाम्निसंस्थाप्यनित्यंदिव्यमहिष्यादिभिःसंसेव्यमानोवासुदे
वोऽखिलेषूवाच ॥ ८ ॥ असीदव्याकृतंब्रह्मकरकाघृतयोरिव ॥ प्रकृतिस्थोगुणान्मुक्तोद्रवीभूत्वादिवंगतः ॥ ९ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेवृं
दावनमहात्म्येपार्वतीशिवसंवादेषट्सप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७६ ॥ छ ॥ ॥ पार्वत्युवाच ॥ ॥ विस्तरेणसमाचक्ष्वनामो[2]र्थपदगौरवम् ॥ ईश्वरस्यस्वरू
पंचतत्स्थानानांविभूतयः ॥ १ ॥ तद्विष्णोःपरमंधामव्यूहभेदास्तथाहरेः ॥ निर्वाणाख्याहितत्वेनममसर्वंसुरेश्वर ॥ २ ॥ ईश्वरउवाच ॥ सारंवृंदावनंकृ
ष्णंगोपीकोटिभिरावृतम् ॥ तत्रगंगापराशक्तिस्तै[3]त्स्थमानंदकाननम् ॥ ३ ॥ नानासुकुसुमामोदसमीरसुरभीकृतम् ॥ कलिंदतनयादिव्यतरंगसगशीत
लम् ॥ ४ ॥ सनकाद्यैर्भागवतैःसंसृष्टंमुनिपुंगवैः ॥ आह्लादिमधुरारावैर्गोवृंदैरभिमंडितम् ॥ ५ ॥ रम्यस्रग्भूषणोपेतैर्नृत्यद्भिर्बालकैर्वृतम् ॥ तत्रश्रीमान्क
ल्पतरुर्जांबूनदपरिच्छदः ॥ ६ ॥ नानारत्नप्रवालाढ्योनानामणिफलोज्ज्वलः ॥ तस्यमूलेरत्नवेदीरत्नदीधितिदीपिता ॥ ७ ॥ तत्रत्रयीमयंरत्नसिंहासनमनुत्त
मम् ॥ तत्रासीनंजगन्नाथंत्रिगुणातीतमव्ययम् ॥ ८ ॥ कोटिचंद्रप्रतीकाशंकोटिभास्करभास्वरम् ॥ कोटिकंदर्पलावण्यंभासयन्तंदिशोदश ॥ ९ ॥
त्रिनेत्रंद्विभुजंगौरंतप्तजांबूनदप्रभम् ॥ श्लिष्यमाणमंगनाभिःसदामानंचसर्वशः ॥ १० ॥ ब्रह्माद्यैःसनकाद्यैश्चध्येयंभक्तवशीकृतम् ॥ सदाघूर्णितनेत्राभिर्नृ
त्यंतीभिर्महोत्सवैः ॥ ११ ॥ चुंबंतीभिर्हसंतीभिःश्लिष्यंतीभिर्मुहुर्मुहुः ॥ अवाप्तगोपीदेहाभिःश्रुतिभिःकोटिकोटिभिः ॥ १२ ॥ तत्पादांबुजमाध्वीकचि
त्ताभिःपरितोवृतम् ॥ तासांतुमध्येयादेवीतप्तचामीकरप्रभा ॥ १३ ॥ द्योतमानादिशःसर्वाःकुर्वतीविद्युदुज्ज्वलाः ॥ प्रधानंयाभगवतीययासर्वमिदंतत

---

[1] भूभारंविनाश्य—इ० पा० । [2] मंत्रार्थपदगौरवम्—इ० पा० । [3] एकमानंदकाननम्—इ० पा० ।

म् ॥ १४ ॥ सृष्टिस्थित्यंतरूपायाविद्याविद्यात्रयीपरा ॥ स्वरूपाशक्तिरूपाचमायारूपाचचिन्मयी ॥ १५ ॥ ब्रह्मविष्णुशिवादीनांदेहकारणकारणम् ॥ चराचरंजगत्सर्वंयन्मायापरिरंभितम् ॥ १६ ॥ वृंदावनेश्वरीनाम्नाराधाधात्रानुकारणात् ॥ तामालिंग्यवसंतंतंमुदावृंदावनेश्वरम् ॥ १७ ॥ अन्योन्यचुंबनाश्लेषमदावेशविघूर्णितम् ॥ [1]ध्यायेदेवंकृष्णदेवंसचसिद्धिमवाप्नुयात् ॥ १८ ॥ मंत्रराजमिमंगुह्यंतस्यमंत्रंचमंत्रवित् ॥ योजपेच्छृणुयाद्वापिसमहात्मासुदुर्लभः ॥ १९ ॥ राधिका[2]चित्ररेखाचचंद्रामदनसुंदरी ॥ श्रीप्रियाश्रीमधुमतीशशिरेखाहरिप्रिया ॥ २० ॥ सुवर्णशोभासंमोहाप्रेमरोमांचराजिता ॥ वैवर्ण्यस्वेदसंयुक्ताभावासक्ताप्रियंवदा ॥ २१ ॥ सुवर्णमालिनीशांता[3]सुरासरसिकातथा ॥ सर्वस्त्रीजीवनादीनवत्सलाविमलाशया ॥ २२ ॥ निपीतनामपीयूषासाराधापरिकीर्तिता ॥ सुदीर्घस्मितसंयुक्तातप्तचामीकरप्रभा ॥ २३ ॥ मूर्च्छत्प्रेमनदीराधावरणालोचनांजना ॥ मायामात्सर्यसंयुक्तादानसाम्राज्यजीवना ॥२४॥ सुरतोत्सवसंग्रामाचित्ररेखाप्रकीर्तिता ॥ गौरांगीनातिदीर्घाचसदावादनतत्परा ॥२५॥ दैन्यानुरागनटनामूर्च्छारोमांचविह्वला ॥ हरिदक्षिणपार्श्वस्थासर्वमंत्रप्रियातथा ॥२६॥ अनंगलोभमाधुर्याचंद्रासापरिकीर्तिता ॥ सलीलमंथरगतिर्मंजुमुद्रितलोचना ॥२७॥ प्रेमधारोज्ज्वलाकीर्णादलितांजनशोभना ॥ कृष्णानुरागरसिकारासध्वनिसमुत्सुका ॥२८॥ अहंकारसमायुक्तासुखनिंदितचंद्रमाः॥ मधुरालापचतुराजितेंद्रियशिरोमणिः॥२९॥ सुंदरस्मितसंयुक्तासावैमदनसुंदरी ॥ विविक्तरासरसिकाश्यामाश्याममनोहरा ॥३०॥ प्रेम्णाप्रेमकटाक्षेणहरेश्चित्तविमोहनी ॥ जितेंद्रियाजितक्रोधासाप्रियापरिकीर्तिता ॥३१॥ सुतप्तस्वर्णगौरांगीलीलागमनसुंदरी ॥ स्मरोत्थप्रेमरोमांचवैचित्रमधुराकृतिः ॥३२॥ सुंदरस्मितसंयुक्तमुखनिंदितचंद्रमाः ॥ मधुरालापचतुराजितेंद्रियशिरोमणिः ॥३३॥ कीर्तितासामधुमती[4]प्रेमसाधनतत्परा ॥ संमोहज्वररोमांचप्रेमधारासमन्विता ॥३४॥ दानधूलिविनोदाचरासध्वनिमहानटी ॥ शशिरेखाचविज्ञेयागोपालप्रेयसीसदा ॥३५॥ कृष्णात्मासोत्तमाश्यामामधुपिंगललोचना ॥ तत्पादप्रेमसंमोहात्क्वचित्पुलकचुंबिता॥३६॥ शिवकुंडेशिवानंदानंदिनी[5]देहिकातटे ॥ रुक्मिणीद्वारवत्यांतुराधावृंदावनेवने ॥ ३७ ॥ देवकीमथुरायांतुजातामेपरमेश्वरी ॥ [6]चंद्रकूटेतथासीताविंध्येविंध्यनिवासिनी ॥ ३८ ॥ वाराणस्यांविशालाक्षीविमलापुरुषोत्तमे ॥ वृंदावनाधिपत्यंचदत्तंतस्यै[7]प्रसीदता ॥३९॥ कृष्णेनान्यत्रदेवीतुराधावृंदावनेवने ॥ नित्यानंदतनुःशौरिर्योऽशरीरीतिभाष्यते ॥ ४० ॥ वाय्वग्निनाकभूमीनामंगाधिष्ठितदेवता ॥ निरूप्यतेब्रह्मणापितथागोविंदविग्रहः ॥ ४१ ॥ सेंद्रियोपियथासूर्यस्तेजसानोपलक्ष्यते ॥ तथाकांतियुतःकृष्णःकालंमोहयतिध्रुवम् ॥ ४२ ॥ नतस्यप्राकृतीमूर्तिर्मेदोमांसास्थिसंभवा ॥ योगीचैवेश्वरश्चान्यःसर्वा

---

[1] ध्यायेदेताद्विधं देवम्–इ०पा० । [2] चंद्ररेखा च–इ०पा० । [3] सरसा रसिका तथा–इ०पा० । [4] प्रेमरोदनतत्परा–इ०पा० । [5] देविकातटे–इ०पा० । [6] चित्रकूटे–इ०पा० । [7] प्रभुर्मता–इ० पा० ।

त्मानित्यविग्रहः ॥ ४३ ॥ काठिन्यंदैवयोगेनकरकाघृतयोरिव ॥ कृष्णस्यामिततत्वस्यपादपृष्ठंनदेवता ॥ ४४ ॥ वृंदावनरजोवृंदेतत्रस्युर्विष्णुको
टयः ॥ आनंदकिरणेवृंदव्याप्तविश्वकलानिधिः ॥ ४५ ॥ गुणात्मतात्मनियथाजीवास्तत्किरणांगकाः ॥ भुजद्वयवृतःकृष्णोनकदाचिच्चतुर्भुजः ॥ ४६ ॥
गोप्यैकयावृतस्तत्रपरिक्रीडतिसर्वदा ॥ गोविंदएवपुरुषोब्रह्माद्याःस्त्रियएवच ॥ ४७ ॥ ततएवस्वभावोयंप्रकृतेर्भावईश्वरः ॥ पुरुषःप्रकृतिश्चाद्यौराधा
वृंदावनेश्वरौ ॥ ४८ ॥ प्रकृतेर्विकृतंसर्वंविनावृंदावनेश्वरम् ॥ ४९ ॥ समुद्भवेनैवसमुद्भवोदिदंभेदंगतंतस्य[1]विनाशतोहि ॥ स्वर्णस्यनाशोनहिविद्यतेतथा
मत्स्यादिनाशेपिनकृष्णविच्युतिः ॥ ५० ॥ त्रिगुणादिप्रपंचोयंवृंदावनविहारिणः ॥ ऊर्म्मीवाब्धेस्तरंगस्ययथाब्धिर्नैवजायते ॥ ५१ ॥ नराधिकासमा
नारीनकृष्णसदृशःपुमान् ॥ वयःपरंनकैशोरात्स्वभावःप्रकृतेःपरः ॥ ५२ ॥ ध्येयंकैशोरकंध्येयंवनंवृंदावनंवनम् ॥ श्याममेवपरंरूपमादिदेवंपरोरसः
॥ ५३ ॥ बाल्यंपंचमवर्षांतंपौगंडंदशमावधि ॥ अष्टपंचककैशोरंसीमापंचदशावधि ॥ ५४ ॥ यौवनोद्भिन्नकैशोरंनवयौवनमुच्यते ॥ तद्वयस्तस्य
सर्वस्वंप्रपंचामितरद्वयः ॥ ५५ ॥ बाल्यपौगंडकैशोरंवयोवंदेमनोहरम् ॥ बालगोपालगोपालंस्मरगोपालरूपिणम् ॥ ५६ ॥ वंदेमदनगोपालंकैशोराकारम
द्भुतम् ॥ यमाहुर्यौवनोद्भिन्नश्रीमन्मदनमोहनम् ॥ ५७ ॥ अखंडातुलपीयूषरसानंदमहार्णवम् ॥ जयतिश्रीपतिर्गूढंवपुःकैशोररूपिणः ॥ ५८ ॥ एक
मप्यव्ययंपूर्वंवल्लवीवृंदमध्यगम् ॥ ध्यानगम्यंप्रपश्यंतिरुचिभेदात्पृथग्धियः ॥ ५९ ॥ यन्नखेंदुरुचिर्ब्रह्मध्येयंब्रह्मादिभिःसुरैः ॥ गुणत्रयमतीतंतंवंदे
वृंदावनेश्वरम् ॥६०॥ वृंदावनपरित्यागोगोविंदस्यनविद्यते ॥ अन्यत्रयद्वपुस्तत्तुकृत्रिमंतन्नसंशयः॥६१॥सुलभंव्रजनारीणांदुर्ल्लभंतन्मुमुक्षुणाम् ॥ तंभजेनं
दसूनुंयन्नखतेजःपरंमनुः॥६२॥ ॥पार्वत्युवाच॥भुक्तिमुक्तिस्पृहायावत्पिशाचीहृदिवर्त्तते॥तावत्प्रेमसुखस्यात्रकथमभ्युदयोभवेत्॥६३॥ ॥ईश्वरउवाच॥
॥ साधुपृष्टंत्वयाभद्रेयन्मेमनसिवर्त्तते ॥ तत्सर्वंकथयिष्यामिसावधानानिशामय ॥६४॥ स्मृत्वागुणान्स्मरन्नामगानंवामनरंजनम् ॥ बोधयत्यात्मनात्मानं
सततंप्रेम्णिलीयते ॥६५॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेवृंदावनमाहात्म्येपार्वतीशिवसंवादेश्रीकृष्णरूपवर्णनंनामसप्तसप्ततितमोऽध्यायः ॥७७ ॥छ॥
॥ पार्वत्युवाच ॥ ॥ वैष्णवानांचयद्धर्मंसर्वंतथ्यंचमेवद ॥ यत्कृत्वामानवाःसर्वेभवांभोधिंतरंतिहि ॥१॥ ॥ ईश्वरउवाच ॥ ॥ अथद्वादशधाशुद्धिर्वैष्णवाना
मिहोच्यते ॥ गृहोपलेपनंचैवतथानुगमनंहरेः ॥ २ ॥ भक्त्याप्रदक्षिणाचैवपादयोःशोधनंपुनः ॥ पूजार्थंपत्रपुष्पाणां[1]भक्त्यैवोत्तोलनंहरेः ॥ ३ ॥ करयोः
सर्वशुद्धीनामियंशुद्धिर्विशिष्यते ॥ तन्नामकीर्तनंचैवगुणानामपिकीर्त्तनम् ॥ ४ ॥ भक्त्याश्रीकृष्णदेवस्यवचसःशुद्धिरिष्यते ॥ तत्कथाश्रवणंचैवत

---

[1] विनाशनेहि–इ०, विनाशनं हि–इ० च पा० । [1] भक्त्यैवोच्चयनं हरेः–इ० पा० ।

स्योत्सवनिरीक्षणम् ॥ ५ ॥ श्रोत्रयोर्नेत्रयोश्चैवशुद्धिःसम्यगिहोच्यते ॥ पादोदकंचनिर्माल्यंमालानामपिधारणम् ॥ ६ ॥ उच्यतेशिरसःशुद्धिःप्रणतस्यह
रेःपुरः ॥ आघ्राणंतस्यपुष्पादेर्निर्माल्यस्यतथाप्रिये ॥ ७ ॥ विशुद्धिःस्यादंतरस्यघ्राणस्यापिविधीयते ॥ यत्रपुष्पादिकंयच्चकृष्णपादयुगार्पितम् ॥ ८ ॥
तदेकंपावनंलोकेतद्धिसर्व[2]विशोधयेत् ॥ पूजाचपंचधाप्रोक्तातासांभेदंशृणुष्वमे ॥ ९ ॥ अभिगमनमुपादानंयोगःस्वाध्यायएवच ॥ इज्यापंचप्रकारार्चा
क्रमेणकथयामिते ॥ १० ॥ तत्वाभिगमनंनामदेवतास्थानमार्जनम् ॥ उपलेपंचनिर्माल्यदूरीकरणमेवच ॥ ११ ॥ उपादानंनामगंधपुष्पादिचयनंतथा॥
योगोनामस्वदेवस्यस्वात्मनैवात्मभावना ॥१२॥ स्वाध्यायोनाममंत्रार्थानुसंधापूर्वकोजपः ॥ सूक्तस्तोत्रादिपाठश्चहरेःसंकीर्त्तनंतथा ॥१३॥ तत्वादिशास्त्रा
भ्यासश्चस्वाध्यायःपरिकीर्तितः ॥ इज्यानामस्वदेवस्यपूजनंचयथार्थतः ॥ १४ ॥ इतिपंचप्रकारार्चाकथितातवसुव्रते ॥ सार्ष्टिसामीप्यसालोक्य
सायुज्यसारूप्यदाक्रमात् ॥ १५ ॥ प्रसंगात्कथयिष्यामिशालग्रामशिलार्चनम् ॥ केशवादेश्चतुर्बाहोर्दक्षिणोर्ध्वकरक्रमात् ॥ १६ ॥ शंखचक्रगदापद्मी
केशवाख्योगदाधरः ॥ नारायणःपद्मगदाचक्रशंखायुधैःक्रमात् ॥ १७ ॥ माधवश्चक्रशंखाभ्यांपद्मेनगदयाभवेत् ॥ गदाब्जशंखचक्रीचगोविंदाख्योगदाध
रः ॥ १८ ॥ पद्मशंखारिगदिनेविष्णुरूपायतेनमः ॥ सशंखाब्जगदाचक्रमधुसूदनमूर्तये ॥ १९ ॥ नमोगदारिशंखाब्जयुक्तत्रिविक्रमायच ॥ [3]सारिकौमो
दकीपद्मशंखवामनमूर्त्तये ॥ २० ॥ चक्राब्जशंखगदिनेनमःश्रीधरमूर्त्तये ॥ हृषीकेशसारिगदाशंखपद्मिन्नमोस्तुते ॥ २१ ॥ साब्जशंखगदाचक्रपद्मनाभ
स्वमूर्त्तये ॥ दामोदरशंखगदाचक्रपद्मिन्नमोस्तुते ॥ २२ ॥ शंखाब्जचक्रगदिनेनमःसंकर्षणायच ॥ सारिशंखगदाब्जायवासुदेवनमोस्तुते ॥ २३ ॥
शंखचक्रगदाब्जायधृतप्रद्युम्नमूर्त्तये ॥ नमोनिरुद्धायगदाशंखाब्जारिविधारिणे ॥ २४ ॥ साब्जशंखगदाचक्रपुरुषोत्तममूर्त्तये ॥ नमोऽधोक्षजरूपायगदा
शंखारिपद्मिने ॥ २५ ॥ नृसिंहमूर्त्तयेपद्मगदाशंखारिधारिणे ॥ पद्मारिशंखगदिनेनमोस्त्वच्युतमूर्त्तये ॥ २६ ॥ सगदाब्जारिशंखायनमःश्रीकृष्णमूर्त्तये ॥
शालग्रामशिलाद्वारगतलग्नद्विचक्रधृक् ॥ २७ ॥ शुक्लाभरेखःशोभाढ्यःसदेवःश्रीगदाधरः ॥ लग्नद्विचक्रोरक्ताभःपूर्वभागस्तुपुष्कलः ॥ २८ ॥ संकर्षणो
थप्रद्युम्नःसूक्ष्मचक्रस्तुपीतकः ॥ सुदीर्घसुषिरच्छिद्रोह्यनिरुद्धस्तुवर्त्तुलः ॥२९॥ नीलोद्वारेत्रिरेखश्चअथनारायणोऽसितः ॥ मध्येगदाकृतीरेखानाभिपद्मं
महोन्नतम् ॥ ३० ॥ पृथुचक्रोनृसिंहोयः[4]कपिलोयात्रिबिंदुकः ॥ अथवापंचबिंदोस्तुपूजनंब्रह्मचारिणः ॥ ३१ ॥ वराहःसत्रिलिंगोयोविषमद्वय
चक्रकः ॥ नीलस्त्रिरेखःस्थूलोथकूर्ममूर्तिःसबिंदुकः ॥ ३२ ॥ कृष्णःसवर्तुलावर्त्तपांडुरोधृतपृष्ठकः ॥ श्रीधरःपंचरेखश्चवनमालीगदांकितः ॥ ३३ ॥

---

१ तपोधन–इ० पा० । २ विलोकयेत्–इ० पा० । ३ सारिकौमोदकीपद्मशंखवादनमूर्तये–इ० पा० । ४ कपिलोऽथ्याग्निर्बिंदुकः–इ० पा० ।

वामनोवर्तुलोनाममध्यचक्रःसनीलकः ॥ नानावर्णानेकमूर्तिनागभोगीत्वनंतकः ॥ ३४ ॥ स्थूलोदामोदरोनीलोमध्येचक्रःसनीलकः ॥
संकर्षणद्वारकोव्यादथब्रह्मासुलोहितः ॥ ३५ ॥ सुदीर्घरेखासुषिरएकचक्रांबुजःपृथुः ॥ पृथुचक्रःस्थूलछिद्रःकृष्णोबिंदुश्चबिंदुमान् ॥ ३६ ॥
हयग्रीवोंकुशाकारःपंचरेखःसकौस्तुभः ॥ वैकुंठो[1]मलवद्भातिएकचक्रमयोसितः ॥ ३७ ॥ मत्स्योदीर्घांबुजाकारो[2]दीर्घरेखश्चपांडुरः ॥ [3]रामचक्रोदक्ष
रेखोयःश्यामःसत्रिविक्रमः ॥ ३८ ॥ शालग्रामद्वारकायांस्थितायगदिनेनमः ॥ एकेनलक्षितोयोव्याद्गदाधारीसुदर्शनः ॥ ३९ ॥ लक्ष्मी
नारायणोद्वाभ्यांत्रिभिश्चैवत्रिविक्रमः ॥ चतुर्भिश्चचतुर्व्यूहोवासुदेवश्चपंचभिः ॥ ४० ॥ प्रद्युम्नःषड्भिरेवाव्यात्संकर्षणश्चसप्तभिः ॥ पुरुषोत्तमोष्टभि
श्चस्यान्नवव्यूहोनवोहितः ॥ ४१ ॥ दशावतारोदशभिरनिरुद्धोवतादथ ॥ द्वादशात्माद्वादशभिरतऊर्द्धमनंतकः ॥ ४२ ॥ ब्रह्माचतुर्मुखोदंडी[4]कमंड
लुस्रगुन्नतः ॥ महेश्वरःपंचवक्रोदशबाहुर्वृषध्वजः ॥ ४३ ॥ [5]यथायुधस्तथागौरीचंडिकाचसरस्वती ॥ महालक्ष्मीर्मातरश्चपद्महस्तोदिवाकरः ॥ ४४ ॥
गजास्यश्चगजस्कंधःषण्मुखोनेकधागणाः ॥ एतेस्थिताःस्थापिताःस्युःप्रासादेवाथपूजिताः ॥ ४५ ॥ धर्मार्थकाममोक्षाहिप्राप्यंतेपुरुषेणच ॥ ४६ ॥
इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशालग्रामनिर्णयोनामाष्टसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७८ ॥ ॥ ईश्वरउवाच ॥ ॥ शालग्रामेमणौयंत्रेमंडलेप्रतिमासुच ॥
नित्यंतुश्रीहरेःपूजाकेवलेभवनेनतु ॥ १ ॥ गंडक्यामेकदेशेतुशालग्रामस्थलंमहत् ॥ पाषाणंतद्भवंपातुशालग्राममितिस्थितम् ॥ २ ॥ शालग्रामशि
लास्पर्शात्कोटिजन्माघनाशनम् ॥ किंपुनःपूजनंतत्रहरेःसांनिध्यकारणम् ॥ ३ ॥ शालग्रामैकयजनाच्छतलिंगीफलंलभेत् ॥ बहुभिर्जन्मभिःपुण्यै
र्यदिकृष्णशिलांलभेत् ॥ ४ ॥ गोष्पदेनचचिह्नेनजनुस्तेनसमाप्यते ॥ आदौशिलांपरीक्षेतस्निग्धांश्रेष्ठांचमेचकाम् ॥ ५ ॥ आकृष्णामध्यमाप्रोक्तामिश्रा
मिश्रफलप्रदा ॥ सदाकाष्ठेस्थितोवह्निर्मथनेनप्रकाश्यते ॥ ६ ॥ यथातथाहरिर्व्यापीशालग्रामे[6]प्रतीयते ॥ प्रत्यहंद्वादशशिलाःशालग्रामस्ययोर्चयेत् ॥७॥
द्वारवत्याःशिलायुक्ताःसवैकुंठेमहीयते ॥ शालग्रामशिलायांतुगह्वरंलक्षतेनरः ॥ ८ ॥ पितरस्तस्यतिष्ठंतितृप्ताःकल्पांतकंदिवि ॥ वैकुंठभवनंतत्रयत्र
द्वारावतीशिला ॥ ९ ॥ मृतोविष्णुपुरंयातितत्तीर्थयोजनत्रयम् ॥ जपःपूजाचहोमश्चसर्वंकोटिगुणंभवेत् ॥ १० ॥ मनस्कामसमाभीष्टंक्रोशमात्रंन
संशयः ॥ कीटकोपिमृतिंयातिवैकुंठभवनंयतः ॥ ११ ॥ शालिग्रामशिलायांयोमूल्यमुद्घाटयेन्नरः ॥ विक्रेताचानुमंताचयःपरीक्षानुमोदकः ॥ १२ ॥
सर्वेतेनरकंयांतियावत्सूर्यश्चसंप्लुवः ॥ अतस्तद्वर्जयेद्देविचक्रक्रयणविक्रयम् ॥ १३ ॥ शालग्रामोद्भवोदेवोयोदेवोद्वारकोद्भवः ॥ उभयोःसंगमोयत्रमु

---

[1] मल्लवद्भाति–इ०, बलवद्भाति–इ० पा० । [2] हाररेखश्च–इ० पा० । [3] रामचंद्रः–इ० पा० । [4] कमंडलुधृगुन्नतः–इ० पा० । [5] यथाशुद्धः–इ० पा० । [6] प्रकाशते–इ० पा० ।

क्तिस्तत्रनसंशयः ॥ १४ ॥ द्वारकोद्भवचक्राढ्योबहुचक्रेणचिह्नितः ॥ चक्रासनाशिलाकाराचित्स्वरूपोनिरंजनः ॥ १५ ॥ नमोस्त्वोंकाररूपायसदानंदस्वरूपिणे[1] ॥ शालग्राममहाभागभक्तस्यानुग्रहंकुरु ॥ १६ ॥ तवानुग्रहकामस्यत्रृणग्रस्तस्यमेप्रभो ॥ अतःपरंप्रवक्ष्यामितिलकस्यविधिंमुदा ॥ १७ ॥ यच्छ्रुत्वामानवाःसर्वेविष्णुसारूप्यमाप्नुयुः ॥ ललाटेकेशवंविंद्यात्कंठेश्रीपुरुषोत्तमम् ॥ १८ ॥ नाभौनारायणंदेववैकुंठंहृदयेतथा ॥ दामोदरंवामपार्श्वेदक्षिणेचत्रिविक्रमम् ॥ १९ ॥ मूर्ध्निचैवहृषीकेशंपद्मनाभंचपृष्ठतः ॥ कर्णयोर्यमुनांगंगांबाह्वोःकृष्णंहरिंतथा ॥ २० ॥ यथास्थानेषुतुष्यंतिदेवताद्वादशस्मृताः ॥ द्वादशैतानिनामानिकर्तव्येतिलकेपठेत् ॥ २१ ॥ सर्वपापविशुद्धात्माविष्णुलोकंसगच्छति ॥ ऊर्द्ध्वंपुंड्रमूर्द्ध्वरेखंललाटेयस्यदृश्यते ॥ २२ ॥ चंडालोपिसशुद्धात्मापूज्यएवनसंशयः ॥ यस्योर्द्ध्वंपुंड्रंदृश्येतनललाटेनरस्याहि ॥ २३ ॥ तद्दर्शनंनकर्त्तव्यंदृष्ट्वासूर्यंनिरीक्षयेत् ॥ त्रिपुंड्रंयस्यविप्रस्यऊर्द्ध्वंपुंड्रंनदृश्यते ॥ २४ ॥ तंदृष्ट्वाप्यथवास्पृष्ट्वासचैलंस्नानमाचरेत् ॥ सांतरालंप्रकर्त्तव्यंपुंड्रंहरिपदाकृति ॥ २५ ॥ निरंतरालंयःकुर्यादूर्द्ध्वंपुंड्रंद्विजाधमः ॥ ललाटेतस्यसततंशुनःपादोनसंशयः ॥ २६ ॥ नासादिकेशपर्यंतमूर्द्ध्वंपुंड्रंसुशोभनम् ॥ मध्येछिद्रसमायुक्तंतंविद्याद्धरिमंदिरम् ॥ २७ ॥ वामभागेस्थितोब्रह्मादक्षिणेतुसदाशिवः ॥ मध्येविष्णुंविजानीयात्तस्मान्मध्यंनलेपयेत् ॥ २८ ॥ वीक्ष्यादर्शेजलेवापियोविदध्यात्प्रयत्नतः ॥ ऊर्द्ध्वंपुंड्रंमहाभागःसयातिपरमांगतिम् ॥ २९ ॥ अग्निरापश्चवेदाश्चचंद्रादित्यौतथानिलः ॥ विप्राणांनित्यमेतेहिकर्णेतिष्ठंतिदक्षिणे ॥ ३० ॥ गंगाचदक्षिणेश्रोत्रेनासिकायांहुताशनः ॥ उभयोरपिसंस्पर्शात्तत्क्षणादेवशुध्यति ॥ ३१ ॥ कृत्वाचैवोदकंशंखेवैष्णवानांमहात्मनाम् ॥ तुलसीमिश्रितंदद्यात्पिबेन्मूर्ध्नाभिवंदयेत् ॥ ३२ ॥ प्राश्नीयात्प्रोक्षयेद्देहंपुत्रमित्रपरिग्रहम् ॥ विष्णोःपादोदकंपीतंकोटिजन्माघनाशनम् ॥ ३३ ॥ तदेवाष्टगुणंपापंभूमौबिंदुनिपातनात् ॥ जलशंखंकरेकृत्वास्तुत्वानत्वाप्रदक्षिणम् ॥ ३४ ॥ सततंधार्यतेवारितेनाप्तंजन्मनःफलम् ॥ शंखोयस्यगृहेनास्तिघंटावागरुडान्विता ॥ ३५ ॥ पुरतोवासुदेवस्यनसभागवतःकलौ ॥ यानैर्वापादुकाभिर्वापानंभगवतोगृहे ॥ ३६ ॥ देवोत्सवेष्वसेवाचअप्रणामस्तदग्रतः ॥ उच्छिष्टेचैवचाशौचेभगवद्वंदनादिकम् ॥ ३७ ॥ एकहस्तप्रणामश्चतत्पुरस्तात्प्रदक्षिणम् ॥ पादप्रसारणंचाग्रेतथापर्यंकसेवनम् ॥ ३८ ॥ शयनंभक्षणंचापिमिथ्याभाषणमेवच ॥ उच्चैर्भाषामिथोजल्पोरोदनानिचविग्रहः ॥ ३९ ॥ निग्रहानुग्रहौचैवस्त्रीषुचक्रूरभाषणम् ॥ केवलावरणंचैवपरनिंदापरस्तुतिः ॥ ४० ॥ अश्लीलभाषणंचैवअधोवायुविमोक्षणम् ॥ शक्तौगौणेपचारश्चअनिवेदितभक्षणम् ॥ ४१ ॥ तत्तत्कालोद्भवानांचफलादीनामनर्पणम् ॥ विनियुक्तावशिष्टस्यप्रदानंव्य

---

१ सदाचंद्रस्वरूपिणे–इ० पा० ।

जनस्ययत् ॥ ४२ ॥ स्पष्टीकृत्याशनंचैवपरनिंदापरस्तुतिः ॥ गुरौमौनंनिजस्तोत्रंदेवतानिंदनंतथा ॥ ४३ ॥ अपराधास्तथाविष्णोर्द्वात्रिंशत्परिकी
र्तिताः ॥ ४४ ॥ अपराधसहस्राणिक्रियंतेऽहर्निशंमया ॥ तवाहमितिमांमत्वाक्षमस्वमधुसूदन ॥ ४५ ॥ इतिमंत्रंसमुच्चार्यप्रणमेद्दंडवद्भुवि ॥ अप
राधसहस्राणिक्षमतेसर्वदाहरिः ॥ ४६ ॥ सायंप्रातर्द्विजातीनांश्रुत्युक्तमशनंतथा ॥ विष्णुभक्तावशिष्टस्यदिनपापात्प्रमुच्यते ॥ ४७ ॥ अन्नंब्रह्मार
सोविष्णुःखादयेन्मांसमुच्चरन् ॥ एवंज्ञात्वातुयोभुंक्तेसोन्नदोषैर्नलिप्यते ॥ ४८ ॥ अलाबुंवर्त्तुलाकारंमसूरंचसवल्कलम् ॥ तालंशुक्तंचवृंताकंनखादेद्वै
ष्णवोनरः ॥ ४९ ॥ वटाश्वत्थार्कपत्रेषुकुंभीतिंदुकपत्रयोः ॥ कोविदारेकदंबेचनखादेद्वैष्णवोनरः ॥ ५० ॥ श्रावणेवर्जयेच्छाकंदधिभाद्रपदेत्यजे
त् ॥ आश्विनेमासिदुग्धंचकार्त्तिकेचामिषंत्यजेत् ॥ ५१ ॥ दग्धमन्नंतुजंबीरंयद्विष्णोरनिवेदितम् ॥ बीजपूरंचशाकंचप्रत्यक्षलवणंतथा ॥ ५२ ॥ यदि
वैवाच्चभुंजीततदातन्नामसंस्मरेत् ॥ हैमंतिकंसितास्विन्नंधान्यंमुद्गास्तिलायवाः ॥ ५३ ॥ कलापकंगुनीवाराःशाकंचहिलमोचिका ॥ कालशाकंच
वास्तूकंमूलकंरक्तकेतरत् ॥ ५४ ॥ लवणेसिंधुसामुद्रेगव्येचदधिसर्पिषी ॥ पयोनुद्धृतसारंचपनसाम्रहरीतकी ॥ ५५ ॥ पिप्पलीजीरकंचैवनागरंगक
तिंतिडी ॥ कदलीलवलीधात्रीफलान्यगुडमैक्षवम् ॥ ५६ ॥ अतैलपक्वंमुनयोहविष्यान्नंप्रचक्षते ॥ तुलसीपत्रपुष्पाद्यैर्माल्यंवहतियोनरः ॥ ५७ ॥
विष्णुंतमपिजानीयात्सत्यंसत्यंनसंशयः ॥ धात्रीवृक्षंसमारोप्यविष्णुतुल्योभवेन्नरः ॥ ५८ ॥ कुरुक्षेत्रंविजानीयात्सार्द्धहस्तशतत्रयम् ॥ तुलसीका
ष्ठघटितैरुद्राक्षाकारकारितैः ॥ ५९ ॥ निर्मितांमालिकांकंठेनिधायार्चनमारभेत् ॥ तथामलकमालांचसम्यक्पुष्करमालिकाम् ॥ ६० ॥
कंठे[3]मालांचयत्नेनधारयेद्विष्णुपूजकः ॥ निर्माल्यंतुलसीमालांशिरस्यपिचधारयेत् ॥ ६१ ॥ निर्माल्यचंदनेनांगमंकयेत्तस्यनामभिः ॥ लला
टेचगदाधार्यामूर्ध्निचापंशरस्तथा ॥ ६२ ॥ नंदकंचैवहृन्मध्येशंखंचक्रंभुजद्वये ॥ शंखचक्रान्वितोविप्रःश्मशानेम्रियतेयदि ॥ ६३ ॥
प्रयागेयागतिःप्रोक्तासागतिस्तस्यनिश्चिता ॥ योधृत्वातुलसीपत्रंशिरसाविष्णुतत्परः ॥ ६४ ॥ करोतिसर्वकार्याणिफलमाप्नोतिचाक्षयम् ॥
तुलसीकाष्ठमालाभिर्भूषितःकर्मआचरन् ॥ ६५ ॥ पितॄणांदेवतानांचकृतंकोटिगुणंभवेत् ॥ निवेद्यकेशवेमालांतुलसीकाष्ठनिर्मिताम् ॥ ६६ ॥
देहंतेयानरोभक्त्यातस्यनश्यतिपातकम् ॥ पाद्यादिभिरथाभ्यर्च्यइमंमंत्रमुदीरयेत् ॥ ६७ ॥ याहृष्टानिखिलाघसंघशमनीस्पृष्टावपुःपावनीरो

---

[1] मां शिवमित्यर्थः—इह शिवस्य पार्वतीं प्रत्युक्तत्वात्—अन्यत्र स्मृत्यादौ च— ‘ अन्नं ब्रह्मा रसो विष्णुर्भोक्ता देवो महेश्वरः,—इत्युक्तत्वात् । [2] गुंद्राः—इ० पा० । [3] कदंबमालां यत्नेन—इ० पा० ।
[4] अर्चयेत्—इ०, चर्चयेत्—इ० च पा० ।

गाणामभिवंदितानिरसनीसिक्तांतकत्रासिनी ॥ प्रत्यासत्तिविधायिनीभगवतःकृष्णस्यसंरोपितान्यस्तातच्चरणेविमुक्तिफलदातस्यैतुलस्यैनमः ॥६८॥इति
श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेवृंदावनमाहात्म्येदेवीश्वरसंवादेतिलकादिनिर्णयोनामनवसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७९ ॥ पार्वत्युवाच ॥ ॥ घोरेकलियुगेप्राप्तेविषे
यग्राहसंकुले ॥ पुत्रदारधनाद्यार्तौतत्कथंधार्यतेविभो॥१॥ तदुपायंमहादेवकथयस्वकृपानिधे॥ईश्वरउवाच ॥ ॥ हरेर्नामहरेर्नामहरेर्नामैवकेवलम्॥२॥
हरेरामहरेकृष्णकृष्णकृष्णेतिमंगलम् ॥ एवंवदंतियेनित्यंनहितान्बाधतेकलिः ॥ ३ ॥ अंतरांतरकर्माणिकृत्वानामानिचस्मरेत् ॥ कृष्णकृष्णेतिकृष्णेति
कृष्णेत्याहपुनःपुनः ॥ ४ ॥ मन्नामचैवत्वन्नामयोजयित्वाव्यतिक्रमात् ॥ सोपिपापात्प्रमुच्येततूलराशेरिवानलः ॥ ५ ॥ जयोंद्येतत्त्वयावाप्यथ
वाश्रीशब्दपूर्वकम् ॥ तच्चमेमंगलंनामजपन्यायात्प्रमुच्यते ॥ ६ ॥ दिवानिशिचसंध्यायांसर्वकालेषुसंस्मरेत् ॥ अहर्निशंस्मरन्नामंकृष्णंपश्यतिचक्षु
षा ॥ ७ ॥ अशुचिर्वाशुचिर्वापिसर्वकालेषुसर्वदा ॥ नामसंस्मरणादेवसंसारान्मुच्यतेक्षणात् ॥ ८ ॥ नानापराधयुक्तस्यनामापिचहरत्यघम् ॥ यज्ञ
व्रततपोदानंसांगंनैवकलौयुगे ॥ ९ ॥ गंगास्नानंहरेर्नामनिरपायमिदंद्वयम् ॥ १० ॥ हत्यायुतंपापसहस्रमुग्रंगुर्वंगनाकोटिनिषेवणंच ॥ स्ते
यान्यथान्यानिहरेःप्रियेणगोविंदनाम्नानचसंतिभद्रे ॥ ११ ॥ अपवित्रःपवित्रोवासर्वावस्थांगतोपिवा ॥ यःस्मरेत्पुंडरीकाक्षंसबाह्याभ्यंतरःशुचिः ॥ १२ ॥
नामसंस्मरणादेवतथातँस्यार्थचिंतनात् ॥ सौवर्णींराजतींवापितथापैष्टींस्रगाकृतिम् ॥ १३ ॥ पादयोश्चिह्नितांकृत्वापूजांचैवसमारभेत् ॥ दक्षिणस्यप
दोंगुष्ठमूलेचक्रंबिभर्तियः ॥ १४ ॥ तत्रनम्रजनस्यापिसंसारच्छेदनायच ॥ मध्यमांगुलिमूलेतुधत्तेकमलमच्युतः ॥ १५ ॥ ध्यातृचित्तद्विरेफाणां
लोभनायातिशोभनम् ॥ पद्मस्याधोध्वजंधत्तेसर्वानर्थजयध्वजम् ॥ १६ ॥ कनिष्ठामूलतोवज्रंभक्तपापौघभेदनम् ॥ पार्श्वमध्येंकुशंभक्तचित्तेरभसका
रणम् ॥ १७ ॥ भोगसंपन्मयंधत्तेयवमंगुष्ठपर्वणि ॥ मूलेगदांचपापाद्रिभेदनींसर्वदेहिनाम् ॥ १८ ॥ सर्वविद्याप्रकाशायधत्तेसभगवानजः ॥ पद्मादीन्य
पिचिह्नानितत्रदक्षेणयत्पुनः ॥ १९ ॥ वामपादेवसेत्सोयंबिभर्त्तिकरुणानिधिः ॥ तस्माद्गोविंदमाहात्म्यमानंदरससुंदरम् ॥ २० ॥ शृणुयात्कीर्त्त
येन्नित्यंसनिर्मुक्तोनसंशयः ॥ मांसकृत्यंप्रवक्ष्यामिविष्णोःप्रीतिकरंपरम् ॥ २१ ॥ ज्येष्ठेतुस्नापनंकुर्याच्छ्रीविष्णोर्यततःशुचिः ॥ दैनंदिनंतुदुरितंपक्षमा
सर्त्तुवर्षजम् ॥ २२ ॥ ब्रह्महत्यासहस्राणिज्ञाताज्ञातकृतानिच ॥ स्वर्णस्तेयसुरापानगुरुतल्पायुतानिच ॥ २३ ॥ कोटिकोटिसहस्राणिह्युपपापानिया
निच ॥ सर्वाण्यथप्रणश्यंतिपौर्णमास्यांतुवासरे ॥२४॥ आसिंचेदच्युतंमूर्ध्नितदैतत्कलशोदकम् ॥ पुरुषसूक्तेनमंत्रेणपावमानीभिरेवच ॥ २५ ॥ नालि

---

१ विषयश्राद्धसंकुले–इ० पा० । २ जयशंकर–इति, गौरीहर–इति वा नामग्रहणमित्यर्थः । ३ तत्पादर्चिंतनात्–इ० पा० । ४ नमस्कृत्य–इ० पा० ।

केरोदकेनाथतथातालफलांबुना ॥ रत्नोदकेनगंधेनतथापुष्पोदकेनच ॥ २६ ॥ पंचोपचारैराराध्ययथाविभवविस्तरैः ॥ घंघंटायैनमइतिघंटावाद्यं
प्रदापयेत् ॥ २७ ॥ पतितस्यमहाध्वानन्यस्तपातकसंचये ॥ पाहिमांपापिनंघोरसंसारार्णवपातिनम् ॥ २८ ॥ यएवंकुरुतेविद्वा
न्ब्राह्मणःश्रोत्रियःशुचिः ॥ सर्वपापैःप्रमुच्येतविष्णुलोकंसगच्छति ॥ २९ ॥ आषाढशुक्लैकादश्यांकुर्यात्स्वापमहोत्सवम् ॥ आषाढे
चरथंकुर्याच्छ्रावणेश्रवणाविधिम् ॥ ३० ॥ भाद्रेचजन्मदिवसउपवासपरोभवेत् ॥ प्रसुप्तस्यपरीवर्तमाश्विनेमासिकारयेत् ॥ ३१ ॥ उत्थानंश्रीहरेःकुर्या
दन्यथाविष्णुद्रोहकृत् ॥ शुभेचैवाश्विनेमासिमहामायांचपूजयेत् ॥ ३२ ॥ सौवर्णींराजतींवापिविष्णुरूपांबलिंविना ॥ हिंसाद्वेषौनकर्तव्यौधर्मात्माविष्णु
पूजकः ॥ ३३ ॥ कार्तिकेपुष्यमासेचकामतःपुण्यमाचरेत् ॥ दामोदरायदीपंचप्रांशुस्थानेप्रदापयेत् ॥ ३४ ॥ सप्तवार्तिप्रमाणेनदीपःस्याच्चतुरंगुलः ॥ प
क्षांतेचप्रकर्तव्यादीपमालावलिःशुभा ॥ ३५ ॥ मार्गशीर्षेसितेपक्षेषष्ठ्यांचसि[2]तवस्त्रकैः ॥ पूजयेज्जगदीशंचब्रह्माणंचविशेषतः ॥ ३६ ॥ पौषेपुष्पाभिषेकं
चवर्जयेच्चंदनंश्लथम् ॥ संक्रांत्यांमाघमासेचसाधिवासिततंडुलात् ॥ ३७ ॥ नैवेद्यंविष्णवेदद्यादिमंमंत्रमुदीरयेत् ॥ ब्राह्मणान्भोजयेद्भक्त्यादेवदेवपुरःस्थि
तान् ॥ ३८ ॥ अभ्यर्च्यभगवद्भक्तान्द्विजांश्चभगवद्धिया ॥ एकस्मिन्भोजितेभक्तेकोटिर्भवतिभोजिता ॥ ३९ ॥ विप्रभोजनमात्रेणव्यंगंसांगंध्रुवंभवेत् ॥
पंचम्यांशुक्लपक्षेतुस्नापयित्वाचकेशवम् ॥ ४० ॥ पूजयित्वाविधानेनचूत[3]पल्लवसंयुतैः ॥ फलचूर्णैश्चविविधैर्वासितैःपटसाधितैः ॥ ४१ ॥ काननंरमणी
यंचप्रदीप्तंदीपदीपितम् ॥ द्राक्षेक्षुरंभाजंबीरनागरंगंचपूगकम् ॥ ४२ ॥ नालिकेरंचधात्रींचपनसंचहरीतकीम् ॥ अन्यैश्चवृक्षखंडैश्चसर्वर्तुकुसुमान्वितैः
॥ ४३ ॥ अन्यैश्चविविधैश्चैवफलपुष्पसमन्वितैः ॥ वितानैःकुसुमोद्दामैर्वारिपूर्णघटैस्तथा ॥ ४४ ॥ चूतशाखोपशाखाभिःशोभितंछत्रचामरैः ॥
जयकृष्णेतिसंस्मृत्यप्रदक्षिणपुरस्सरम् ॥ ४५ ॥ विशेषतःकलियुगेदोलोत्सवोविधीयते ॥ फाल्गुनेचचतुर्दश्यामष्टमेयामसंज्ञके ॥ ४६ ॥
अथवापौर्णमास्यांतुप्रतिपत्संधिसंज्ञके ॥ पूजयेद्विधिवद्भक्त्याफल्गुचूर्णैश्चतुर्विधैः ॥ ४७ ॥ सितरक्तैर्गौरपीतैःकर्पूरादिविमिश्रितैः ॥ हरिद्रारागयोगाच्च
रंगरूपैर्मनोहरैः ॥ ४८ ॥ अन्यैर्वारंगरूपैश्चप्रीणयेत्परमेश्वरम् ॥ एकादश्यांसमारभ्यपंचम्यांतंसमापयेत् ॥ ४९ ॥ पंचाहानित्र्यहानिवादोलोत्सवो
विधीयते ॥ दक्षिणाभिमुखंकृष्णंदोलमानंसकृन्नराः ॥ ५० ॥ दृष्ट्वापराधनिचयैर्मुक्तास्तेनात्रसंशयः ॥ निक्षिप्यजलपात्रेचमासिमाधवसंज्ञके ॥ ५१ ॥
सौवर्णपात्रेरौप्येवाताम्रेवाप्यथमृण्मये ॥ तोयस्थंयोर्चयेद्देवंशालग्रामसमुद्भवम् ॥ ५२ ॥ प्रतिमांवामहाभागेतस्यपुण्यंनगण्यते ॥ दमनारोपणंकृत्वा

---

१ निवेदयेत्–इ० पा० । २ सितपत्रकैः–इ० पा० । ३ चतुःपल्लवसंयुतैः–इ० पा० । ४ चतुःशाखोपशाखाभिः–इ० पा० । ५ महागेहे–इ० पा० ।

श्रीविष्णौचसमर्पयेत् ॥ ५३ ॥ वैशाखेश्रावणेभाद्रेकर्तव्यंवातदर्पणम् ॥ पूर्वेपूर्वेतुवातस्थेदमनादिषुकर्मसु ॥ ५४ ॥ प्रकर्तव्यंविधानेनअन्यथानिष्फ
लंभवेत् ॥ वैशाखेचतृतीयायांजलमध्येविशेषतः ॥ ५५ ॥ अथवामंडलेकुर्यान्मंडपेवाबृहद्वने ॥ सुगंधचंदनेनांगंसुपुष्टंचदिनेदिने ॥ ५६ ॥ यथाप्रयत्नतः
कुर्यात्कृशांगस्येवपुष्टिदम् ॥ चंदनागुरुह्रीबेरकृष्णकुंकुमरोचना ॥ ५७ ॥ जटामांसीसुराचैवविष्णोर्गंधाष्टकंविदुः ॥ तैस्तैर्गंधयुतैश्चापिविष्णोरंगानिले
पयेत् ॥ ५८ ॥ धृष्टंचतुलसीकाष्ठंकर्पूरागुरुयोगतः ॥ अथवाकेसरैर्योज्यंहरिचंदनमुच्यते ॥ ५९ ॥ यात्राकालेचयेकृष्णंभक्त्यापश्यंतिमानवाः ॥ नते
षांपुनरावृत्तिःकल्पकोटिशतैरपि ॥ ६० ॥ सुगंधमिश्रितैस्तोयैर्देवदेवंगलंतिये ॥ अथवापुष्पमध्येतुस्थापयेज्जगदीश्वरम् ॥ ६१ ॥ वृंदावनंतत्रगत्वाउपस्कृत्यफ
लानिच ॥ विष्णुभक्तेनयोग्येनभोजयेत्तदशेषतः ॥ ६२ ॥ नालिकेरफलंबीजकोशंचोद्धृत्यदापयेत् ॥ घोंटाफलंचपनसंकोशमुद्धृत्यदापयेत् ॥ ६३ ॥ दध्नाविमिश्रि
तंचान्नंघृतेनाप्लुत्यदापयेत् ॥ पाचितंपिष्टकंपूपमष्टादशघृतेनच ॥ ६४ ॥ तैलैश्चातिलसंमिश्रैःफलंपक्वंप्रदापयेत् ॥ यद्यदेवात्मनःप्रीतंतत्तदीशायदाप
येत् ॥ ६५ ॥ दत्वानैवेद्यवस्त्रादिनाददीतकथंचन ॥ त्यक्तंचविष्णुमुद्दिश्यतद्भक्तेभ्योविशेषतः ॥ ६६ ॥ इतितेकथितंकिंचित्समासेनमहेश्वरि ॥ गोप
नीयंप्रयत्नेनस्वयोनिरिवपार्वति ॥ ६७ ॥ श्रीकृष्णरूपगुणवर्णनशास्त्रवर्गबोधाधिकारइहचेदलमन्यपाठैः ॥ तत्प्रेमभावरसभक्तिविलासनामहारेषुचेत्स्व
लुमनःकिमुकामिनीभिः ॥ ६८ ॥ तच्चेतसाप्रभजतांव्रजबालकेंद्रंवृंदावनक्षितितलंयमुनाजलंच ॥ तल्लोकनाथपदपंकजधूलिमिश्रालिप्तंवपुःकिलवृथागरु
चंदनाद्यैः ॥ ६९ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेउमामहेश्वरसंवादेवृंदावनमाहात्म्येऽशीतितमोऽध्यायः ॥ ८० ॥ ॥ ऋषयऊचुः ॥ ॥ सूतजीवचि
रंसाधोश्रीकृष्णचरितामृतम् ॥ त्वयाप्रकाशितंसर्वंभक्तानांभवतारणम् ॥ १ ॥ श्रीकृष्णलीलांनिखिलांब्रूहिदैनंदिनींप्रभो ॥ ययाकर्णितयासाधोकृ
ष्णेभक्तिर्विवर्द्धते ॥ २ ॥ गुरोःशिष्यस्यमंत्रस्यविधानंलक्षणंपृथक् ॥ वदास्माकंमहाभागत्वंहिनःपरमःसुहृत् ॥ ३ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ एकदायमु
नातीरेसमासीनंजगद्गुरुम् ॥ नारदःप्रणिपत्याहदेवदेवंसदाशिवम् ॥ ४ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ देवदेवमहादेवसर्वज्ञजगदीश्वर ॥ भगवद्धर्मतत्वज्ञकृष्ण
मंत्रविदांवर ॥ ५ ॥ कृष्णमंत्रामयालब्धास्त्वत्तोयेचपितुःपरे ॥ तेसर्वेसाधितास्ते[3]त्वान्मंत्रराजादयोमया ॥ ६ ॥ बहुवर्षसहस्रैस्तुशाकमूलफलाशिना ॥
शुष्कपर्णांबुवाय्वादिभोजिनाचनिराशिना ॥ ७ ॥ स्त्रीणांसंदर्शनालापवर्जिनाभूमिशायिना ॥ कामादिषड्गुणांजित्वावाह्येंद्रियनियम्यता ॥ ८ ॥ एवंकृते
पिनैवात्मासंतुष्टोममशंकर ॥ तद्ब्रूहियत्प्रासिध्येतसंस्काराद्यैर्विनाप्रभो ॥ ९ ॥ सकृदुच्चारणादेवददातिफलमुत्तमम् ॥ यदियोग्योस्मिदेवेशतदामेकृपया

---

१ निवातस्थे—इ० पा० । २ यत्नात्—इ० पा० । ३ नृणाम्—इ० पा० ।

वद ॥ १० ॥ ॥ शिवउवाच ॥ ॥ साधुपृष्टंमहाभागत्वंया[1]लोकहितैषिणा ॥ सुगोप्यमपिवक्ष्यामिमंत्रचिंतामणिंतव ॥ ११ ॥ रहस्यानांरहस्यंयद्गुह्या
नांगुह्यमुत्तमम् ॥ नमयाकथितंदेव्यैनाग्रजेभ्यःपुरातव ॥ १२ ॥ वक्ष्यामियुगलंतुभ्यंकृष्णमंत्रमनुत्तमम् ॥ मंत्रचिंतामणिर्नामयुगलंद्वयमेवच ॥ १३ ॥
पर्यायाअस्यमंत्रस्यतथापंचपदीतिच ॥ गोपीजनपदंवल्लभांतंतुचरणानिति ॥ १४ ॥ शरणंचप्रपद्येचएषपंचपदात्मकः ॥ मंत्रचिंतामणिःप्रोक्तःषोड
शार्णोमहामनुः ॥ १५ ॥ नमोगोपीजनेत्युक्त्वावल्लभाभ्यांवदेत्ततः ॥ पदद्वयात्मकोमंत्रोदशार्णःखलुकथ्यते ॥ १६ ॥ एतांपंचपदींजप्त्वाश्रद्धयाश्र
द्धयासकृत् ॥ कृष्णप्रियाणांसांनिध्यंगच्छत्येवनसंशयः ॥ १७ ॥ नपुरश्चरणप्रेक्षानास्यन्यासविधिक्रमः ॥ नदेशकालनियमोनारिमित्रादिशोध
नम् ॥ १८ ॥ सर्वेधिकारिणश्चात्रचंडालांतामुनीश्वर ॥ स्त्रियःशूद्रादयश्चापिजडमूकादिपंगवः ॥ १९ ॥ अन्येहूणाःकिराताश्चपुलिंदाःपुष्कसास्तथा ॥
आभीरायवनाःकंकाःखसाद्याःपापयोनयः ॥ २० ॥ दंभाहंकारपरमाःपापाःपैशुन्यतत्पराः ॥ गोब्राह्मणादिहंतारोमहोपपातकान्विताः ॥ २१ ॥ ज्ञानवै
राग्यरहिताःश्रवणादिविवर्जिताः ॥ एतेचान्येचसर्वेस्युर्मनोरस्याधिकारिणः ॥ २२ ॥ यदिभक्तिर्भवेदेषांकृष्णेसर्वेश्वरेश्वरे ॥ तदाधिकारिणःसर्वेनान्य
थामुनिसत्तम ॥२३॥ याज्ञिकोदाननिरतः शैवतंत्रोपसेवकः ॥ सत्यवादीयतिर्वापिवेदवेदांगपारगः ॥२४॥ ब्रह्मनिष्ठःकुलीनोवातपस्वीव्रततत्परः ॥ अत्राधि
कारीनभवेत्कृष्णभक्तिविवर्जितः ॥ २५ ॥ तस्माद[2]कृष्णभक्तायकृतघ्नायनमानिने ॥ नचश्रद्धाविहीनायवक्तव्यंनास्तिकायच ॥ २६ ॥ नचाशुश्रूषवेवा
च्यंनासंवत्सरसेविने ॥ श्रीकृष्णेऽनन्यभक्तायदंभलोभविवर्जिने ॥ २७ ॥ कामक्रोधविमुक्तायदेयमेतत्प्रयत्नतः ॥ ऋषिश्चैवाहमेतस्यगायत्रीछंदउच्य
ते ॥ २८ ॥ देवतावल्लवीकांतोमंत्रस्यपरिकीर्तितः ॥ सप्रियस्यहरेर्दास्येविनियोगउदाहृतः ॥ २९ ॥ आचक्राद्यैस्तथामंत्रैःपंचांगानिप्रकल्पयेत् ॥
अथवापिस्वबीजेनकरांगन्यासकौचरेत् ॥ ३० ॥ मंत्रस्यप्रथमोवर्णोबिंदुनामूर्ध्निभूषितः ॥ गमित्येवंभवेद्बीजंनमःशक्तिरिहोदिता ॥ ३१ ॥ [3]अंतिमार्णै
र्दशांगानितैरेवचतथार्चनम् ॥ गंधपुष्पादिभिस्तच्चजलैरेवाप्यसंभवे ॥ ३२ ॥ न्यासपूर्वविधानेनकर्तव्यंहरितुष्टये ॥ अतएवास्यमंत्रस्यन्यासाद्यन्येवदं
तिच ॥ ३३ ॥ सकृदुच्चारणादेवकृतकृत्यत्वदायिनः ॥ तथापिदशधानित्यंजपाद्यर्थंप्रविन्यसेत् ॥ ३४ ॥ अथध्यानंप्रवक्ष्यामिमंत्रस्यास्यद्विजोत्तम ॥
पीतांबरंघनश्यामंद्विभुजंवनमालिनम् ॥ ३५ ॥ [4]बर्हिबर्हकृतोत्तंसंशशिकोटिनिभाननम् ॥ घूर्णायमाननयनंकर्णिकारावतंसिनम् ॥ ३६ ॥ अभितश्चंदने
नाथमध्येकुंकुमबिंदुना ॥ रचितंतिलकंभालेबिभ्रतंमंडलाकृतिम् ॥ ३७ ॥ तरुणादित्यसंकाशकुंडलाभ्यांविराजितम् ॥ घर्माम्बुकणिकाराजद्दर्पणाभ

---

[1] सर्वलोकहितैषिणा–इ० पा० । [2] हरावभक्ताय–इ० पा० । [3] अंतिमार्णैरथांगानि–इ० पा० । [4] बर्हिबर्हकृतापीडम्–इ० पा० ।

कपोलकम् ॥ ३८ ॥ प्रियास्यन्यस्तनयनंलीलापांगोन्नतभ्रुवम् ॥ अग्रभागन्यस्तमुक्ताविस्फुरत्प्रोच्चनासिकम् ॥ ३९ ॥ दशनज्योत्स्नयाराजत्पक्वबिंब
फलाधरम् ॥ केयूरांगदसद्रत्नमुद्रिकाभिर्लसत्करम् ॥ ४० ॥ बिभ्रतंमुरलींवामेपाणौपद्मंतथैवच ॥ कांचीदामस्फुरन्मध्यंनूपुराभ्यांलसत्पदम् ॥ ४१ ॥
रतिकेलिरसावेशचपलंचपलेक्षणम् ॥ हसंतंप्रिययासार्द्धंहासयंतंचतांमुहुः ॥ ४२ ॥ इत्थंकल्पतरोर्मूलेरत्नसिंहासनोपरि ॥ वृंदारण्येस्मरेत्[2]कृष्णंसंस्थितं
प्रिययासह ॥ ४३ ॥ वामपार्श्वेस्थितांतस्यराधिकांचस्मरेत्ततः ॥ नीलचोलकसंवीतांतप्तहेमसमप्रभाम् ॥ ४४ ॥ पट्टांचलेनावृतार्द्धसुस्मेराननपंकजा
म् ॥ कांतवक्रेन्यस्तनेत्रांचकोरीचंचलेक्षणाम् ॥ ४५ ॥ अंगुष्ठतर्जनीभ्यांचनिजकांतमुखांबुजे ॥ अर्पयंतींपूगफलंपर्णचूर्णसमन्वितम् ॥ ४६ ॥ मुक्ताहा
रस्फुरच्चारुपीनोन्नतपयोधराम् ॥ क्षीणमध्यांपृथुश्रोणींकिंकिणीजालमंडिताम् ॥ ४७ ॥ रत्नताटंककेयूरमुद्रावलयधारिणीम् ॥ रणत्कटकमंजीररत्नपादां
गुलीयकाम् ॥ ४८ ॥ लावण्यसारमुग्धांगींसर्वावयवसुंदरीम् ॥ आनंदरससंमग्नांप्रसन्नांनवयौवनाम् ॥ ४९ ॥ सख्यश्चतस्याविप्रेंद्रतत्समानवयोगुणाः ॥
तत्सेवनपराभाव्याश्चामरव्यजनादिभिः ॥ ५० ॥ अथतुभ्यंप्रवक्ष्यामिमंत्रार्थंशृणुनारद ॥ बहिरंगैःप्रपंचस्यस्वांशैर्मायादिशक्तिभिः ॥ ५१ ॥ अंतरंगै
स्तथानित्यविभूतैस्तैश्चिदादिभिः॥गोपनादुच्यतेगोपीराधिकाकृष्णवल्लभा॥ देवीकृष्णमयीप्रोक्ताराधिकापरदेवता ॥५२॥ सर्वलक्ष्मीस्वरूपासाकृष्णाह्ला
दस्वरूपिणी ॥ ततःसाप्रोच्यतेविप्रह्लादिनीतिमनीषिभिः ॥५३॥ तत्कलाकोटिकोट्यंशदुर्गाद्यास्त्रिगुणात्मिकाः ॥ सातुसाक्षान्महालक्ष्मीःकृष्णोनारायणः
प्रभुः ॥५४॥ नैतयोर्विद्यतेभेदःस्वल्पोपिमुनिसत्तम ॥ इयंदुर्गाहरीरुद्रःकृष्णःशक्रइयंशची ॥५५॥ सावित्रीयंहरिर्ब्रह्मा[3]धूमोर्णासौयमोहरिः॥बहुनाकिंमुनिश्रे
ष्ठविनाताभ्यांनकिंचन ॥५६॥ चिदाचिल्लक्षणंसर्वंराधाकृष्णमयंजगत् ॥ इत्थंसर्वंतयोरेवविभूतिंविद्धिनारद ॥५७॥ नशक्यतेमयावक्तुंवर्षकोटिशतैरपि ॥
त्रैलोक्येपृथिवीमान्याजंबूद्वीपंततोवरम् ॥ ५८ ॥ तत्रापिभारतंवर्षंतत्रापिमथुरापुरी ॥ तत्रवृंदावनंनामतत्रगोपीकदंबकम् ॥ ५९ ॥ तत्रराधासखीवर्गस्त
त्रापिराधिकावरा ॥ सांनिध्याधिक्यतस्तस्याआधिक्यंस्याद्यथोत्तरम् ॥ ६० ॥ पृथिवीप्रभृतीनांतुनान्यत्किंचिदिहोदितम् ॥ सैषाहिराधिकागोपीजन
स्तस्याःसखीगणः ॥ ६१ ॥ तस्याःसखीसमूहस्यवल्लभौप्राणनायकौ ॥ राधाकृष्णौतयोःपादाःशरणंस्यादिहाश्रये ॥ ६२ ॥ प्रपद्येगतवानास्मिजीवोहं
भृशदुःखितः ॥ सोहंयःशरणंप्राप्तोममतस्ययदास्तिच ॥ ६३ ॥ सर्वंताभ्यांतदर्थंहितद्भोग्यंनह्यहंमम ॥ इत्यसौकथितोमिश्रमंत्रस्यार्थःसमासतः ॥ ६४ ॥

---

१ लीलयाचोन्नतभ्रुवम्—इ० पा० । २ कामम्—इ० पा० । ३ धूर्मोर्णासौ—इ० पा० ।

युगलार्थस्तथान्यासःप्रपत्तिःशरणागतिः ॥ आत्मार्पणमिमेपंचपर्यायास्तेमयोदिताः ॥ ६५ ॥ अयमेवर्चिंतनीयोदिवानक्तमतंद्रितैः ॥ ६६ ॥ इति
श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेवृंदावनमाहात्म्येएकाशीतितमोऽध्यायः ॥ ८१ ॥ छ ॥ ॥ शिवउवाच ॥ ॥ अथदीक्षाविधिंवक्ष्येशृणुनारदतत्वतः ॥
श्रवणादेवमुच्येतविनातस्यविधानतः ॥ १ ॥ आविरिंच्याज्जगत्सर्वंविज्ञायनश्वरंबुधः ॥ आध्यात्मिकादित्रिविधदुःखमेवानुभूयच ॥ २ ॥ अनित्यत्वा
च्चसर्वेषांसुखानांमुनिसत्तम ॥ दुःखपक्षेविनिक्षिप्यतानितेभ्योविवर्जितः ॥ ३ ॥ विरज्यसंसृतेर्हानौसाधनानिविचिंतयेत् ॥ अनुत्तमसुखस्यापिसंप्राप्तौ
भृशनिर्वृतः ॥ ४ ॥ [1]नराणांदुष्करत्वंहिविज्ञायचमहामतिः ॥ भृशमार्त्तस्ततोविप्रमांगुरुंशरणंव्रजेत् ॥ ५ ॥ शांतोविमत्सरःकृष्णेभक्तोऽनन्यप्रयो
जनः ॥ अनन्यसाधनःश्रीमान्[2]कामलोभविवर्जितः ॥ ६ ॥ श्रीकृष्णरसतत्वज्ञःकृष्णमंत्रविदांवरः ॥ कृष्णमंत्राश्रयोनित्यंमंत्रभक्तःसदाशुचिः ॥ ७ ॥
सद्धर्मशासकोनित्यंसदाचारनियोजकः ॥ संप्रदायीकृपापूर्णोविरागीगुरुरुच्यते ॥ ८ ॥ एवमादिगुणःप्रायःशुश्रूषुर्गुरुपादयोः ॥ गुरौनितांतभक्तश्चमु
मुक्षुःशिष्यउच्यते ॥ ९ ॥ यत्साक्षात्सेवनंतस्यप्रेम्णाभागवतोभवेत् ॥ समोक्षःप्रोच्यतेप्राज्ञैर्वेदवेदांगवेदिभिः ॥ १० ॥ आश्रित्यस्वगुरोःपादौनि
जवृत्तंनिवेदयेत् ॥ ससंदेहानपाकृत्यबोधयित्वापुनःपुनः ॥ ११ ॥ स्वपादप्रणतंशांतंशुश्रूषुं[3]निजपादयोः ॥ अतिहृष्टमनाःशिष्यंमनुमध्यापये
त्परम् ॥ १२ ॥ चंदनेनमृदावापिविलिखेद्बाहुमूलयोः ॥ वामदक्षिणयोर्विप्रशंखचक्रेयथाक्रमम् ॥ १३ ॥ ऊर्द्ध्वपुंड्रंततःकुर्याद्भालादिषुविधानतः ॥
ततोमंत्रद्वयंतस्यदक्षकर्णेविनिर्दिशेत् ॥ १४ ॥ मंत्रार्थंचवदेत्तस्मैयथावदनुपूर्वशः ॥ दासशब्दयुतंनामधार्यंतस्यप्रयत्नतः ॥ १५ ॥ ततोतिभक्त्या
सस्नेहंवैष्णवान्भोजयेद्बुधः ॥ श्रीगुरुंपूजयेच्चापिवस्त्रालंकरणादिभिः ॥ १६ ॥ सर्वस्वंगुरवेदद्यात्तदर्द्धंवामहामुने ॥ स्वदेहमपिनिक्षिप्यगुरौस्थेयम
किंचनैः ॥ १७ ॥ यएतैःपंचभिर्विद्वान्संस्कारैःसंस्कृतोभवेत् ॥ दास्यभागीसकृष्णस्यनान्यथाकल्पकोटिभिः ॥ १८ ॥ अंकनंचोर्द्ध्वपुंड्रश्चमंत्रो
नामविधारणम् ॥ पंचमोयागइत्युक्ताःसंस्काराःपूर्वसूरिभिः ॥ १९ ॥ अंकनंशंखचक्राद्यैःसच्छिद्रंपुंड्रमुच्यते ॥ दासशब्दयुतंनाममंत्रोयुगलसं
ज्ञकः ॥ २० ॥ गुरुवैष्णवयोःपूजायागइत्यभिधीयते ॥ एतेपरमसंस्कारामयातेपरिकीर्तिताः ॥ २१ ॥ अथतुभ्यंप्रपन्नानांधर्मान्वक्ष्यामिनारद ॥
यानास्थायगमिष्यंतिहरिधामनराःकलौ ॥ २२ ॥ इत्थंगुरोर्लब्धमंत्रोगुरुभक्तपरायणः ॥ सेवमानोगुरुंनित्यंतत्कृपांभावयेत्सुधीः ॥ २३ ॥ सतांधर्मा
स्ततःशिक्षेत्प्रपन्नानांविशेषतः ॥ [4]स्वेष्टदेवधियानित्यंवैष्णवान्परितोषयेत् ॥ २४ ॥ ताडनंभर्त्सनंकामिभोग्यत्वेनयथास्त्रियः ॥ गृह्णंति

---

[1] सराणाम्--इ०, सुराणाम्--इ०, सर्वाणाम्--इ० च पा० । [2] क्रोधलोभविवर्जितः--इ० पा० । [3] गुरुपादयोः--इ० पा० । [4] स्वेष्टप्रदधिया--इ० पा० ।

वैष्णवानांचतत्तद्ग्राह्यंतथाबुधैः ॥ २५ ॥ ऐहिक्यामुष्मिकीचिंतानैवकार्याकदाचन ॥ ऐहिकंतुसदाभाव्यंपूर्वाचरितकर्मणा ॥ २६ ॥ आमुष्मिकंतथाकृष्णः स्वयमेवकरिष्यति ॥ अतोहितत्कृतेत्याज्यःप्रयत्नःसर्वथानरैः ॥ २७ ॥ सर्वोपायपरित्यागःकृष्णीयात्मतयार्चनम् ॥ सुचिरंप्रोषितेकांतेयथापतिपरायणा ॥ २८ ॥ प्रियानुरागिणीदीनातस्यसंगैककांक्षिणी ॥ तद्गुणान्भावयेन्नित्यंगायत्यपिशृणोतिच ॥ २९ ॥ श्रीकृष्णगुणलीलादिस्मरणादितथाचरेत् ॥ नपुनःसाधनत्वेनकार्यंतत्तुकदाचन ॥ ३० ॥ चिरंप्रोष्यागतंकांतंप्राप्यकांताधियायथा ॥ चुंबंतीवाश्लिष्यंतीवनेत्रांतेनपिबंत्यपि ॥ ३१ ॥ ब्रह्मानंदगतेवाशुसेवंते[१]परयामुदा ॥ श्रीमदर्चावतारेणतथापरिचरेद्धरिम् ॥ ३२ ॥ अनन्यशरणोनित्यंतथैवानन्यसाधनः ॥ अनन्यसाधनार्थत्वात्स्यादनन्यप्रयोजनः ॥ ३३ ॥ नान्यंचपूजयेद्देवंननमेत्तंस्मरेन्नच ॥ नचपश्येन्नगायेच्चनचनिंदेत्कदाचन ॥ ३४ ॥ नान्योच्छिष्टंचभुंजीतनान्यशेषंचधारयेत् ॥ अवैष्णवानांसंभाषावंदनादिविवर्जयेत् ॥ ३५ ॥ ईशवैष्णवयोर्निंदांशृणुयान्नकदाचन ॥ कर्णौपिधायगंतव्यंशक्तौदंडंसमाचरेत् ॥ ३६ ॥ आश्रित्यचातकींवृत्तिंदेहपातावधिद्विज ॥ द्वयस्यार्थं[२]भावयित्वास्थेयमित्येवमेमतिः ॥ ३७ ॥ सरःसमुद्रनद्यादीन्विहायचातकोयथा ॥ तृषितोम्रियतेवापियाचतेवापयोधरम् ॥ ३८ ॥ एवमेवप्रयत्नेनसाधनानिविचिंतयेत् ॥ स्वेष्टदेवःसदायाच्योगतिस्त्वंमेभवेरिति ॥ ॥ ३९ ॥ स्वेष्टदेवतदीयानांगुरोरपिविशेषतः ॥ आनुकूल्येसदास्थेयंप्रातिकूल्यंविवर्जयेत् ॥ ४० ॥ सकृत्प्रपन्नोवक्ष्यामिकल्याणगुणतांतयोः ॥ विचिंत्यविश्वसेदेतौमामिमावुद्धरिष्यतः ॥ ४१ ॥ संसारसागरान्नाथमित्रपुत्रगृहाकुलात् ॥ गोप्तारौमेयुवामेवप्रपन्नभयभंजनौ ॥ ४२ ॥ योहंममास्तियत्किंचिदिहलोकेपरत्रच ॥ तत्सर्वंभवतोरद्यचरणेषुसमर्पितम् ॥ ४३ ॥ अहमस्म्यपराधानामालयस्त्यक्तसाधनः ॥ अगतिश्चततोनाथौभवंतावेवमेगतिः ॥ ४४ ॥ तवास्मिराधिकाकांतकर्मणामनसागिरा ॥ कृष्णकांतेतवैवास्मियुवामेवगतिर्मम ॥ ४५ ॥ शरणंवांप्रपन्नोस्मिकरुणानिकराकरौ ॥ प्रसादंकुरुतंदास्यंमयिदुष्टेपराधिनि ॥ ४६ ॥ इत्येवंजपतानित्यंस्थातव्यंपद्य[३]पंचकम् ॥ अचिरादेवतद्दास्यमिच्छतामुनिसत्तम ॥ ४७ ॥ बाह्यधर्मामयाह्येतेसंक्षेपेणोपवर्णिताः ॥ आंतरःपरमोधर्मःप्रपन्नानामथोच्यते ॥ ४८ ॥ कृष्णप्रियासखीभावंसमाश्रित्यप्रयत्नतः ॥ तयोःसेवांप्रकुर्वीतदिवानक्तमतंद्रितः ॥ ४९ ॥ उक्तोमंत्रस्तदंगानितथातस्याधिकारिणः ॥ तद्धर्माश्चतथातेभ्यःफलंमंत्रस्यनारद ॥ ५० ॥ अनुतिष्ठत्वमप्येतत्तयोर्दास्यमवाप्स्यसि ॥ स्वाधिकारक्षयेविप्रसंदेहोनात्रकश्चन ॥ ५१ ॥ सकृन्मात्रप्रपन्नायतवास्मीतिचयाचते ॥ नि

---

१ वसते—इ० पा० । २ मंत्रद्वयस्येत्यर्थः । १ पद्यपंकजम्—इति पाठः केषुचित्पुस्तकेषु दृश्यते—स तु शोधकानवधानकृत एव । प्रकृताचिरोक्तपद्यपंचकोक्तिस्वारस्येन प्रकृतमूलोक्तपाठ एव साधीयान् ।

जदास्यंहरिर्द्यान्नमेत्रास्तिविचारणा ॥ ५२ ॥ अत्रतेवर्णयिष्यामिरहस्यंपरमाद्भुतम् ॥ श्रुतपूर्वंमयाकृष्णात्साक्षाद्भगवतःपरम् ॥ ५३ ॥ एषतेकथितोधर्मआंतरोमुनिसत्तम ॥ गुह्यादेषगुह्यतमोगोपनीयःप्रयत्नतः ॥५४॥ मंत्ररत्नमहंपूर्वंजपन्कैलासमूर्द्धनि ॥ ध्यायन्नारायणंदेवमवसंगहनेवने ॥ ५५ ॥ ततस्तुभगवांस्तुष्टःप्रादुरासममाग्रतः ॥ व्रियतांवरइत्युक्तेमयाप्युद्धाट्यलोचने ॥ ५६ ॥ दृष्टोदेवःप्रियासार्द्धंसंस्थितोगरुडोपरि ॥ प्रणिपत्यावोचमहंवरदंकमलापतिम् ॥ ५७ ॥ यद्रूपंतेकृपासिंधोपरमानंददायकम् ॥ सर्वानंदाश्रयंनित्यंमूर्तिमत्सर्वतोधिकम् ॥ ५८ ॥ निर्गुणंनिष्क्रियंशांतंयद्ब्रह्मेतिविदुर्बुधाः ॥ तदहंद्रष्टुमिच्छामिचक्षुर्भ्यांपरमेश्वर ॥ ५९ ॥ ततोमामाहभगवान्प्रपन्नंकमलापतिः ॥ तदद्यद्रक्ष्यसेरूपंयत्तेमनासिकांक्षितम् ॥ ६० ॥ यमुनापश्चिमेतीरेगच्छवृंदावनंमम ॥ इत्युक्त्वांतर्दधेदेवःप्रिया[1]सार्द्धंजगत्पतिः ॥ ६१ ॥ अहमप्यागतस्तर्हियमुनायास्तटंशुभम् ॥ तत्रकृष्णमपश्यंचसर्वदेवेश्वरेश्वरम् ॥ ६२ ॥ गोपवेषधरंकांतंकिशोरवयसान्वितम् ॥ प्रियास्कंधेसुविन्यस्तवामहस्तंमनोहरम् ॥ ६३ ॥ हसंतंहासयतंतांमध्येगोपीकदंबके ॥ स्निग्धमेघसमाभासंकल्याणगुणमंदिरम् ॥ ६४ ॥ प्रहस्यचततःकृष्णोमामाहामृतभाषणः ॥ अहंतेदर्शनंयातोज्ञात्वारुद्रतवेप्सितम् ॥ ६५ ॥ यदद्यमेत्वयादृष्टमिदंरूपमलौकिकम् ॥ घनीभूतामलप्रेमसच्चिदानंदविग्रहम् ॥ ६६ ॥ नीरूपंनिर्गुणंव्यापिक्रियाहीनंपरात्परम् ॥ वदंत्युपनिषत्संघाइदमेवममानघम् ॥ ६७ ॥ प्रकृत्युत्थगुणाभावादनंतत्वात्तथेश्वरम् ॥ असिद्धत्वान्मद्गुणानांनिर्गुणंमांवदंतिहि ॥ ६८ ॥ अदृश्यत्वान्ममैतस्यरूपस्यचर्मचक्षुषा ॥ अरूपंमांवदंत्येतेवेदाःसर्वेमहेश्वर ॥ ६९ ॥ व्यापकत्वाच्चिदंशेनब्रह्मेतिचविदुर्बुधाः ॥ अकर्तृत्वात्प्रपंचस्यनिष्क्रियंमांवदंतिहि ॥ ७० ॥ मायागुणैर्यतोमेंशाःकुर्वंतिसर्जनादिकम् ॥ नकरोमिस्वयंकिंचित्सृष्ट्यादिकमहंशिव ॥ ७१ ॥ अहमासांमहादेवगोपीनांप्रेमविह्वलः ॥ क्रियांतरंनजानामिनात्मानमपिनारद ॥ ७२ ॥ विहराम्यनयानित्यमस्याःप्रेमवशीकृतः ॥ इमांतुमत्प्रियांविद्धिराधिकांपरदेवताम् ॥ ७३ ॥ अस्याश्चपरितःपश्यसख्यःशतसहस्रशः ॥ नित्याःसर्वाइमारुद्रयथाहंनित्यविग्रहः ॥ ७४ ॥ गोपा[2]गावोगोपिकाश्चसदावृंदावनंमम ॥ सर्वमेतन्नित्यमेवचिदानंदरसात्मकम् ॥ ७५ ॥ इदमानंदकंदाख्यंविद्धिवृंदावनंमम ॥ यस्मिन्प्रवेशमात्रेणनपुनःसंसृतिंविशेत् ॥ ७६ ॥ मद्वनंप्राप्ययोमूढःपुनरन्यत्रगच्छति ॥ सआत्महाभवेद्देवसत्यंसत्यंमयोदितम् ॥ ७७ ॥ वृंदावनंपरित्यज्यनैवगच्छाम्यहंक्वचित् ॥ निवसाम्यनयासार्द्धमहमत्रैवसर्वदा ॥७८॥ इत्येवंसर्वमाख्यातंयत्तेरुद्रहृदिस्थितम् ॥ कथयस्वममेदानींकिमन्यच्छ्रोतुमिच्छसि ॥ ७९ ॥ ततस्तमब्रवंदेवमहंचमुनिसत्तम ॥ ईदृशस्त्वंकथंलभ्यस्तमुपायंवदस्वमे ॥ ८० ॥ ततोमामाहभगवान्साधु

---

[1] श्रिया सार्धम्--इ० पा० । [2] सखायः परितो गोपा गावो वृंदावनं मम--इ० पा० ।

रुद्रतवोदितम् ॥ अतिगुह्यतमंह्येतद्गोपनीयंप्रयत्नतः ॥८१॥ सकृदावांप्रपन्नोयस्त्यक्तोपायउपासते ॥ गोपीभावेनदेवेशसमामेतिनचेतरः ॥८२॥ सकृदावां
प्रपन्नोवामात्प्रियामेकिकामुत॥सेवतेनन्यभावेनसमामेतिनसंशयः॥८३॥योमामेवप्रपन्नश्चमत्प्रियांनमहेश्वर॥नकदापिसचाप्नोतिमामेवंतेमयोदितम् ॥८४॥
सकृदेवप्रपन्नोयस्तवास्मीतिवदेदपि ॥ साधनेनविनाप्येवमामाप्नोतिनसंशयः ॥ ८५ ॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेनमत्प्रियांशरणंव्रजेत् ॥ आश्रित्यमत्प्रि
यांरुद्रमांवशीकर्त्तुमर्हसि ॥ ८६ ॥ इदंरहस्यंपरमंमयातेपरिकीर्तितम् ॥ त्वयाप्येतन्महादेवगोपनीयंप्रयत्नतः ॥ ८७ ॥ त्वमप्येनांसमाश्रित्यराधिकांमम
वल्लभाम् ॥ जपन्मेयुगलंमंत्रंसदातिष्ठमदालये ॥ ८८ ॥ ॥ शिवउवाच ॥ ॥ इत्युक्त्वादक्षिणेकर्णेममकृष्णोदयानिधिः ॥ उपदिश्य[1]परंमंत्रंसंस्कारांश्च
विधायहि ॥ ८९ ॥ सगणोंऽतर्दधेविभुतत्रैवममपश्यतः ॥ अहमप्यत्रतिष्ठामितदारभ्यनिरंतरम् ॥ ९० ॥ सर्वमेतन्मयातुभ्यंसांगमेवप्रकीर्त्तितम् ॥ अधुना
वदविप्रेंद्रकिंभूयःश्रोतुमिच्छसि ॥ ९१ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेवृंदावनमाहात्म्येद्व्यशीतितमोऽध्यायः ॥ ८२ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ भग
वन्सर्वमाख्यातंयद्यत्पृष्टंमयागुरो ॥ अधुनाश्रोतुमिच्छामिभावमार्गमनुत्तमम् ॥ १ ॥ ॥ शिवउवाच ॥ ॥ साधुविप्रत्वयापृष्टंसर्वलोकहितैषिणा ॥ रह
स्यमपिवक्ष्यामितन्मेनिगदतःशृणु ॥ २ ॥ दास्यःसखायःपितरौप्रेयस्यश्चहरेरिह ॥ सर्वेनित्यामुनिश्रेष्ठ[2]वेसंतिगुणशालिनः ॥ ३ ॥ यथाप्रकटलीलायांपु
राणेषुप्रकीर्तिताः ॥ तथातेनित्यलीलायांसंतिवृंदावनेभुवि ॥ ४ ॥ गमनागमनेनित्यंकरोतिवनगोष्ठयोः ॥ गोचारणंवयस्यैश्चविनाऽसुरविघातनम् ॥ ५ ॥
करकीयाभिमानिन्यस्तथातस्यप्रियाजनाः ॥ प्रच्छन्नेनैवभावेनरमयंतिनिजप्रियम् ॥६॥आत्मानंचिंतयेत्तत्रतासांमध्येमनोरमाम् ॥ रूपयौवनसंपन्नांकिशो
रींप्रमदाकृतिम् ॥७॥नानाशिल्पकलाभिज्ञांकृष्णभोगानुरूपिणीम् ॥ प्रार्थितामपिकृष्णेनतत्रभोगपराङ्मुखीम् ॥८॥ राधिकानुचरींतत्रतत्सेवनपरायणा
म् ॥ कृष्णादप्यधिकंप्रेमराधिकायांप्रकुर्वतीम् ॥ ९ ॥ प्रीत्यानुदिवसंयत्नात्तयोःसंगमकारिणीम् ॥ तत्सेवनसुखाह्लादभावेनातिसुनिर्वृताम्॥१०॥इत्यात्मानं
विचिंत्यैवतत्रसेवांसमाचरेत् ॥ ब्राह्मंमुहूर्त्तमारभ्ययावत्स्यात्तुमहानिशा ॥ ११ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ हरेर्दैनंदिनींलीलांश्रोतुमिच्छामितत्वतः ॥ लीला
मजानतासेव्योमनसातुकथंहरिः ॥ १२ ॥ ॥ शिवउवाच ॥ ॥ नाहंजानामितांलीलांहरेर्नारदतत्वतः ॥ वृंदादेवीमितो[3]गच्छसातेलीलांप्रवक्ष्यति ॥ १३ ॥
अविदूरइतःस्थानात्केशीतीर्थसमीपतः ॥ सखीसंघवृतासास्तेगोविंदपरिचारिका ॥ १४ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ इत्युक्तस्तंपरिक्रम्यहृष्टोनत्वापुनःपुनः ॥
वृंदाश्रमंजगामाथनारदोमुनिसत्तमः ॥ १५ ॥ वृंदापिनारदंदृष्ट्वाप्रणम्यचपुनःपुनः ॥ उवाचचमुनिश्रेष्ठकथमत्रागतिस्तव ॥ १६ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥

---

[1] द्वयं ह्येतद्—इ० पा० । [2] तत्तुल्यागुणशालिनः—इ० पा० । [3] अतः—इ० पा० ।

त्वत्तोवेदितुमिच्छामिनैत्यकंचरितंहरेः ॥ तदादितोममब्रूहियदियोग्योऽस्मिशोभने ॥ १७॥ ॥ वृंदोवाच ॥ ॥ रहस्यमपिवक्ष्यामिकृष्णभक्तोसिनारद ॥ नप्रकाश्यंत्वयाप्येतद्गुह्याद्गुह्यतरंमहत् ॥ १८ ॥ मध्येवृंदावनेरम्येपंचाशत्कुंजमंडिते ॥ कल्पवृक्षनिकुंजेतुदिव्यरत्नमयेगृहे ॥ १९ ॥ निद्रितौतिष्ठतस्तल्पेनिबिडालिंगितौमिथः ॥ मदाज्ञाकारिभिःपश्चात्पक्षिभिर्बोधितावपि ॥ २० ॥ गाढालिंगनजानंदमाप्तौतद्भंगकातरौ ॥ नमनःकुरुतस्तल्पात्समुत्थातुंमनागपि ॥ २१ ॥ ततश्चसारिकासंघैःशुकाद्यैःपरितोमुहुः ॥ बोधितौविविधैर्वाक्यैःस्वतल्पादुदतिष्ठताम् ॥ २२ ॥ उपविष्टौततोदृष्ट्वासख्यस्तल्पेमुदान्वितौ ॥ प्रविश्यसेवांकुर्वंतितत्कालेह्युचितांतयोः ॥ २३ ॥ पुनश्चसारिकावाक्यैस्तावुत्थायस्वतल्पतः ॥ गच्छतःस्वस्वभवनंभीत्युत्कंठाकुलौततः ॥ २४ ॥ प्रातश्चबोधितोमात्रातल्पादुत्थायसत्वरः ॥ कृत्वाकृष्णोदंतकाष्ठंबलदेवसमन्वितः ॥ २५ ॥ मात्रानुमोदितोयातिगोशालांसखिभिर्वृतः ॥ राधापिबोधिताविप्रवयस्याभिःस्वतल्पतः ॥२६॥ उत्थायदंतकाष्ठादिकृत्वाभ्यंगंसमाचरेत् ॥ स्नानवेदींततोगत्वास्नापितासानिजालिभिः ॥२७॥ भूषागृहेव्रजेत्तत्रवयस्याभूषयंत्यपि ॥ भूषणैर्विविधैर्दिव्यैर्गंधमाल्यानुलेपनैः ॥ २८ ॥ ततःसखीजनैस्तस्याःश्वश्रूंसंप्रार्थ्ययत्नतः ॥ कर्तुमाहूयतेस्वन्नं ससखीसायशोदया ॥२९॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ कथमाहूयतेदेविपाकार्थंतुयशोदया ॥ सतीषुपाककर्त्रीषुरोहिणीप्रमुखास्वपि ॥३०॥ ॥ वृंदोवाच ॥ ॥ पूर्वंदुर्वाससादत्तोवरस्तस्यैमहामुने ॥ इतिकात्यायनीवक्त्राच्छ्रुतमासीन्मयापुरा ॥ ३१ ॥ त्वयायत्पच्यतेदेवितदन्नंमदनुग्रहात् ॥ मिष्टंस्यादमृतस्पर्द्धिभोक्तुरायुष्करंतथा ॥३२॥ इत्याह्वयतितांनित्यंयशोदापुत्रवत्सला ॥ आयुष्मान्मेभवेत्पुत्रःस्वादुलोभात्तथासती ॥ ३३ ॥ श्रुत्वानुमोदिताहृष्टासापिनंदालयंव्रजेत् ॥ससखीप्रकरातत्रगत्वापाकंकरोतिच ॥३४॥ कृष्णोऽपिदुग्ध्वागाःकाश्चिद्दोहयित्वाजनैःपराः ॥ आगच्छतिपितुर्वाक्यात्स्वगृहंसखिभिर्वृतः ॥ ३५ ॥ अभ्यंगमर्दनंकृत्वादासैःसंस्नापितोमुदा ॥ धौतवस्त्रधरःस्रग्वीचंदनाक्तकलेवरः ॥ ३६ ॥ द्विफालबद्धचिकुरैर्ग्रीवाभालोपरिस्फुरन् ॥ चंद्राकारस्फुरद्भालतिलकालकरंजितः ॥ ३७ ॥ कंकणांगदकेयूररत्नमुद्रालसत्करः ॥ मुक्ताहारस्फुरद्वक्षामकराकृतिकुंडलः ॥ ३८ ॥ मुहुराकारितोमात्राप्रविशेद्भोजनालयम् ॥ अवलंब्यकरंसख्युर्बलदेवमनुव्रतः ॥ ३९ ॥ भुंक्तेथविविधान्नानिमात्राचसखिभिर्वृतः ॥ हासयन्विविधैर्हास्यैःसखींस्तैर्हसतिस्वयम् ॥ ४० ॥ इत्थंभुक्त्वातथाचम्यदिव्यखट्वोपरिक्षणम् ॥ विश्रम्यसेवकैर्दत्तंतांबूलंविभजन्नदन् ॥ ४१ ॥ गोपवेषधरःकृष्णोधेनुवृंदपुरस्सरः ॥ व्रजवासिजनैःप्रीत्यासर्वैरनुगतःपथि ॥ ४२ ॥ पितरंमातरंनत्वानेत्रांतेनापितंगणम् ॥ यथायोग्यंतथाचान्यान्विनिवर्त्यवनंव्रजेत् ॥ ४३ ॥ वनंप्रविश्यसखिभिःक्रीडयित्वाक्षणं

---

१ अपि तौ--इ० पा० । २ पक्वम्--इ० पा० ।

ततः ॥ विहारैर्विविधैस्तत्रवनेविक्रीडतेमुदा ॥ ४४ ॥ वंचयित्वाततःसर्वान्द्विजैःप्रियसखैर्वृतः ॥ संकेतकंव्रजेद्धर्षात्प्रियासंदर्शनोत्सुकः ॥ ४५ ॥
सापिकृष्णंवनंयातंदृष्ट्वास्वंगृहमागता ॥ सूर्यादिपूजाव्याजेनकुसुमाहृतयेतथा ॥ ४६ ॥ वंचयित्वागुरून्यातिप्रियसंगेच्छयावनम् ॥ इत्थंतौबहुय
तेनमिलित्वाकाननेततः ॥ ४७ ॥ विहारैर्विविधैस्तत्रदिनंविक्रीडतोमुदा ॥ दोलायांचसमारूढौसखिभिर्दोलितौक्वचित् ॥ ४८ ॥ क्वापिवेणुंक
रस्त्रस्तंप्रिययापहृतंहरिः ॥ अन्वेषयन्नुपालब्धोविप्रलब्धप्रियागणैः ॥ ४९ ॥ हसितैर्बहुधाताभिर्हासितस्तत्रतिष्ठति ॥ वसंतवायुनाजुष्टंवनखण्डंमुदा
क्वचित् ॥ ५० ॥ प्रविश्यचंदनांभोभिःकुंकुमादिजलैरपि ॥ निषिंचतोयंत्रमुक्तैस्तत्पंकैर्लिंपतोमिथः ॥ ५१ ॥ सख्योऽप्येवंनिषिंचंतिताश्चतौसिं
चतःपुनः ॥ वसंतवायुजुष्टेषुवनषंडेषुसर्वतः ॥ ५२ ॥ तत्तत्कालोचितैर्नानाविहारैःसगणौद्विज ॥ श्रांतौक्वचिद्वृक्षमूलमासाद्यमुनिसत्तम ॥ ५३ ॥
उपविश्यासनेदिव्येमधुपानंप्रचक्रतुः ॥ ततोमधुमदोन्मत्तौनिद्रयामीलितेक्षणौ ॥ ५४ ॥ मिथःपाणिसमालंब्यकामबाणवशंगतौ ॥ रिरंसूविशतः
कुञ्जंस्खलद्वाङ्मनसौपथि ॥ ५५ ॥ क्रीडतश्चततस्तत्रकरिणीयूथपौयथा ॥ सख्योपिमधुभिर्मत्तानिद्रयापीडितेक्षणाः ॥ ५६ ॥ अभितोमंजुकुंजेषु
सर्वाएवापिशिश्यिरे ॥ पृथगेकेनवपुषाकृष्णोपियुगपद्विभुः ॥ ५७ ॥ सर्वासांसंनिधिंगच्छेत्प्रिययाप्रेरितोमुहुः ॥ रमयित्वाचताःसर्वाःकरेणीर्गज
राडिव ॥ ५८ ॥ प्रिययाचतथाताभिःक्रीडार्थंचसरोव्रजेत् ॥ जलसेकैर्मिथस्तत्रक्रीडतःसगणौततः ॥ ५९ ॥ वासःस्रक्चंदनैर्दिव्यैर्भूषणैरपिभूषि
तौ ॥ तत्रैवसरसस्तीरेदिव्यरत्नमयेगृहे ॥ ६० ॥ प्रागेवफलमूलानिकल्पितानिमयामुने ॥ हरिस्तुप्रथमंभुक्त्वाकांतयापरिवेष्टितः ॥ ६१ ॥
द्वित्राभिःसेवितोगच्छेच्छय्यांपुष्पविनिर्मिताम् ॥ तांबूलैर्व्यजनैस्तत्रपादसंवाहनादिभिः ॥ ६२ ॥ सेव्यमानोहसंस्ताभिर्मोदतेप्रेयसींस्मरन् ॥ राधि
कापिहरौसुप्तेसगणामुदितांतरा ॥ ६३ ॥ अपि[2]तत्रगतप्राणातदुच्छिष्टंभुनक्तिच ॥ किंचिदेवततोभुक्त्वाव्रजेच्छय्यानिकेतनम् ॥ ६४ ॥ द्रष्टुंकांत
मुखांभोजंचकोरीवनिशाकरम् ॥ तांबूलचर्वितंतस्यतत्रत्याभिर्निवेदितम् ॥ ६५ ॥ तांबूलान्यपिचाश्नातिविभजंतीप्रियालिषु ॥ कृष्णोपितासां
शुश्रूषुःस्वच्छंदंभाषितंमिथः ॥ ६६ ॥ प्राप्तनिद्रइवाभातिविनिद्रोपिपटावृतः ॥ ताश्चक्ष्वेलीक्षणंकृत्वाकुतश्चिदनुमानतः ॥ ६७ ॥ विदश्यरसनांदद्भिःपश्यं
त्योऽन्योन्यमाननम् ॥ विलीनाइवलज्जाब्धौक्षणमूचुर्नकिंचन ॥ ६८ ॥ क्षणादेवततोवस्त्रंदूरीकृत्यतदंगतः ॥ साधुनिद्रांगतोसीतिहासयंत्योहसंति

---

[1] स्वगणैस्ततः । वंचयित्वा च तान्सर्वान्वने विक्रीडतो मुदा--इ० पा० । [2] तत्र गतप्राणा--तत्र कृष्णे गताःप्राणा अंतःकरणवृत्तयो यस्याःसा--कृष्णैकमनस्केत्यर्थः ।

च ॥ ६९ ॥ एवंतैर्विविधैर्हास्यैरममाणौगणैःसह ॥ अनुभूयक्षणंनिद्रासुखंचमुनिसत्तम ॥ ७० ॥ उपविश्यासनेदिव्येसगणौविस्तृतेमुदा ॥
पणीकृत्यमिथोहारचुंबाश्लेषपरिच्छदान् ॥ ७१ ॥ अक्षैर्विक्रीडतःप्रेम्णानर्मालापपुरस्सरम् ॥ पराजितोऽपिप्रिययाजितोहमितिवैब्रुवन् ॥ ७२ ॥
हारादिग्रहणेतस्याःप्रवृत्तस्ताड्यतेतया ॥ तयैवंताडितःकृष्णःकरेणास्यसरोरुहे ॥ ७३ ॥ विषण्णमानसोभूत्वागंतुंप्रकुरुतेमतिम् ॥
जितोऽस्मिचेत्त्वयादेविगृह्यतांयत्पणीकृतम् ॥ ७४ ॥ चुंबनादिमयादत्तमित्युक्त्वासातथाचरेत् ॥ कौटिल्यंतद्भ्रुवोर्द्रष्टुंश्रोतुंतद्भर्त्सनंवचः ॥ ७५ ॥
ततःसारीशुकानांचश्रुत्वावागाहवंमिथः ॥ निर्गच्छतस्ततःस्थानाद्गंतुकामौगृहंप्रति ॥ ७६ ॥ कृष्णःकांतामनुज्ञाप्यगवामभिमुखंव्रजेत् ॥ सातुसूर्य
गृहंगच्छेत्सखीमंडलसंयुता ॥ ७७ ॥ कियद्दूरंततोगत्वापरावृत्यहरिःपुनः ॥ विप्रवेषंसमास्थाययातिसूर्यगृहंप्रति ॥ ७८ ॥ सूर्यंप्रपूजयेत्तत्रप्रार्थित
स्तत्सखीजनैः ॥ तदैवकल्पितैर्वेदैःपरिहासविगर्भितैः ॥ ७९ ॥ ततस्ताज्ञापितंकांतंपरिज्ञायविचक्षणाः ॥ आनंदसागरेमग्नानविदुःस्वंनचापरम् ॥ ८० ॥
विहारैर्विविधैरेवंसार्द्धंयामद्वयंमुने ॥ नीत्वागृहंव्रजेयुस्ताःसचकृष्णोगवांव्रजेत् ॥ ८१ ॥ संगम्यस्वसखीन्कृष्णोगृहीत्वागाःसमंततः ॥ आगच्छति
व्रजंहर्षान्नादयन्मुरलींमुने ॥ ८२ ॥ ततोनंदादयःसर्वेश्रुत्वावेणुरवंहरेः ॥ गोधूलिपटलव्याप्तंदृष्ट्वाचापिनभस्तलम् ॥ ८३ ॥ विसृज्यसर्वकर्माणि
स्त्रियोबालादयोपिच ॥ कृष्णस्याभिमुखंयांतितद्दर्शनसमुत्सुकाः ॥ ८४ ॥ राजमार्गेव्रजद्वारियत्रसर्वेव्रजौकसः ॥ कृष्णोपितान्समागम्ययथावदनु
पूर्वशः ॥ ८५ ॥ दर्शनस्पर्शनैर्वाचास्मितपूर्वावलोकनैः ॥ गोपवृद्धान्नमस्कारैःकायिकैर्वाचिकैरपि ॥ ८६ ॥ अष्टांगपातैःपितरौरोहिणीमपिनारद ॥
नेत्रांतसूचितेनैवविनयेनप्रियांतथा ॥ ८७ ॥ एवंतैस्तद्यथायोग्यंव्रजौकोभिःप्रपूजितः ॥ गवालयेतथागाश्चसंप्रवेश्यसमंततः ॥ ८८ ॥ पितृभ्याम
र्थितोयातिभ्रात्रासहनिजालयम् ॥ स्नात्वापीत्वातत्रकिंचिद्भुक्त्वामात्रानुमोदितः ॥ ८९ ॥ गवालयंपुनर्यातिदोग्धुकामोगवांपयः ॥ ताश्चदुग्ध्वादोह
यित्वापाययित्वाचकाश्चन ॥ ९० ॥ पित्रासार्द्धंगृहंयातितत्रभावशतानुगः ॥ तत्रपित्रापितृव्यैश्चतत्पुत्रैश्चबलेनच ॥ ९१ ॥ भुनक्तिविविधान्नानिच
र्व्यचोष्यादिकानिच ॥ तन्मातिःप्रार्थनात्पूर्वंराधिकाचतदैवह ॥ ९२ ॥ प्रस्थापयेत्सखीद्वारापक्वान्नानितदालयम् ॥ श्लाघयंश्चहरिस्तानिभुक्त्वापित्रा
दिभिःसह ॥ ९३ ॥ सभागृहंव्रजेत्तैश्चजुष्टंवंदिजनादिभिः ॥ पक्वान्नानिगृहीत्वायाःसख्यस्तत्रपुरागताः ॥ ९४ ॥ बहूनिचपुनस्तानिप्रदत्तानि
यशोदया ॥ सख्यस्तत्रतयादत्तंकृष्णोच्छिष्टंनयंतिच ॥ ९५ ॥ सर्वंताभिःसमानीयराधिकायैनिवेद्यते ॥ सापिभुक्त्वासखीवर्गयुतातदनुपूर्वशः ॥ ९६ ॥

सखीभिर्मंडितातिष्ठेदभिसर्त्तुंसमुद्यता ॥ प्रस्थाप्यतेमयाकाचिदितएवततःसखी ॥ ९७ ॥ तयाभिसारितासाथयमुनायाःसमीपतः ॥ कल्पवृक्षनिकुं
जेस्मिन्दिव्यरत्नमयेगृहे ॥ ९८ ॥ सितकृष्णनिशायोग्यवेषायातिसखीवृता ॥ कृष्णोपिविविधंतत्रदृष्ट्वाकौतूहलंततः ॥ ९९ ॥
कात्यायन्यामनोज्ञानिश्रुत्वासंगीतकान्यपि ॥ धनधान्यादिभिस्ताश्चप्रीणयित्वाविधानतः ॥ १०० ॥ जनैराराधितोमात्रायातिसख्यानिकेत
नम् ॥ मातरिप्रस्थितायांचभोजयित्वाततोगृहम् ॥ १०१ ॥ संकेतकंकांतयात्रसमागच्छेदलक्षितः ॥ मिलित्वातावुभावत्रक्रीडतोवनराजि
षु ॥ १०२ ॥ विहारैर्विविधैरासलास्यहासपुरस्सरैः ॥ सार्द्धयामद्वयंनीत्वारात्रेरेवंविहारतः ॥ १०३ ॥ सुषुप्सूविशतःकुंजंपक्षिणीभिरल
क्षितौ ॥ एकांतिकुसुमैःक्लृप्तेकेलितल्पेमनोहरे ॥ १०४ ॥ सुप्तावातिष्ठतस्तत्रसेव्यमानौनिजालिभिः ॥ इतितेसर्वमाख्यातंनैत्यकंचरितं
हरेः ॥ १०५ ॥ पापिनोपिविमुच्यंतेश्रवणादस्यनारद ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ धन्योस्म्यनुगृहीतोस्मित्वयादेविनसंशयः ॥ १०६ ॥
हरेर्दैनंदिनीलीलायतोमेऽद्यप्रकाशिता ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ इत्युक्त्वातांपरिक्रम्यतयाचापिप्रपूजितः ॥ १०७ ॥ अंतर्धानंगतोब्रह्मन्[2]नारदोमुनिस
त्तमः ॥ मयाप्येतच्चानुपूर्व्यात्सर्वमेवप्रकीर्तितम् ॥ १०८ ॥ जपेन्नित्यंप्रयत्नेनमंत्रयुग्ममनुत्तमम् ॥ कृष्णवक्त्रादिदंलब्धंपुरारुद्रेणयत्नतः ॥ १०९ ॥ ते
नोक्तंनारदायापिनारदेनममोदितम् ॥ संस्कारांश्चविधायैवमयाप्येतत्तवोदितम् ॥ ११० ॥ त्वयाप्येतद्गोपनीयंरहस्यंपरमाद्भुतम् ॥ ॥ शौनकउवाच ॥
॥ कृतकृत्योभवंसाक्षात्त्वत्प्रसादादहंगुरो ॥ १११ ॥ रहस्यानांरहस्यंयत्त्वयामह्यंप्रकाशितम् ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ धर्मानेतानुपातिष्ठञ्जल्पन्मंत्रम
हर्निशम्॥११२॥अचिरादेवतद्दास्यमवाप्स्यसिनसंशयः॥मयापिगम्यतेब्रह्मन्नित्यमायतनंविभोः॥११३॥ गुरोर्गुरोर्भानुजायाःकूले[3]गोपीश्वरस्यच॥११४॥
इदंचरित्रंपरमंपवित्रंप्रोक्तंमहेशेनमहानुभावम् ॥ शृण्वंतियेभक्तियुतामनुष्यास्तेयांति[4]नित्यंपदमच्युतस्य ॥ ११५ ॥ धन्यंयशस्यमायुष्यमारोग्याभीष्ट
सिद्धिदम् ॥ स्वर्गापवर्गसंपत्तिकारणंपापनाशनम् ॥११६॥ भक्त्यापठंतियेनित्यंमानवाविष्णुतत्पराः ॥ नतेषांपुनरावृत्तिर्विष्णुलोकात्कथंचन॥११७॥
॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेश्रीवृंदावनमाहात्म्येत्र्यशीतितमोऽध्यायः ॥ ८३ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ समाप्तंवृंदावनमाहात्म्यम् ॥

---

१ एष लीलागीतपुरःसरौ—इ० पा० । २ विप्र—इ० पा० । ३ वाणीश्वरस्य च—इ० पा० । ४ नूनम्—इ० पा० ।

॥ ऋषयऊचुः ॥ सूतसूतमहाभागरोमहर्षणनंदन ॥ कथारम्यात्वयाप्रोक्तालोकस्यानंददायिनी ॥ १ ॥ श्रीकृष्णस्यमहाभागचरितंमहदद्भुतम् ॥ श्रुतंसर्वं
त्वयाप्रोक्तंनिर्वृतिस्तेनचाभवत् ॥२॥ अहोश्रीकृष्णमाहात्म्यंभक्तानांगतिदायकम् ॥ यतस्तेनमहाभागनिर्वृतिंकोनचाप्नुयात् ॥३॥ अतःपुनरपिश्रीमत्कृ
ष्णस्यचरितंमहत् ॥ श्रोतुमिच्छामहेचान्यद्व्रतदानार्हणादिकम् ॥४॥ स्नानंवापिमहाभागयथायेनकृतंपुरा॥तत्सर्वंविस्तराद्ब्रूहियथानोनिर्वृतिर्भवेत् ॥५॥
॥ सूतउवाच ॥ ॥ साधुपृष्टंद्विजश्रेष्ठालोकानांतारणंपरम् ॥ यूयंकृतार्थाःकृष्णस्यभक्त्यासंपूर्णमानसाः ॥ ६ ॥ श्रीकृष्णचरितंपुण्यंसाधूनांहर्षदंपरम् ॥
प्रवक्ष्यामिद्विजश्रेष्ठामहदाख्यानमुत्तमम् ॥ ७ ॥ एकदानारदोलोकान्पर्यटन्भगवत्प्रियः ॥ मथुरायामंबरीषंकृष्णाराधनतत्परम् ॥ ८ ॥ महाभागंव्रत
परंददर्शमुनिसत्तमः ॥ सआगतंमुनिवरंसत्कृत्यमुनिसत्तमः ॥ ९ ॥ भवंतइवपप्रच्छश्रद्धयाहृष्टमानसः ॥ ॥ अंबरीषउवाच ॥ ॥ [1]यन्मुनेपरमंब्रह्मवेद
वादिभिरुच्यते ॥ १० ॥ सदेवःपुंडरीकाक्षःस्वयंनारायणःपरः ॥ योऽमूर्तोमूर्तिमानीशोव्यक्तोऽव्यक्तःसनातनः ॥ ११ ॥ सर्वभूतमयोऽचिंत्योध्यातव्यः
सकथंहरिः ॥ यस्मिन्सर्वमिदंविश्वमोतंप्रोतंप्रतिष्ठितम् ॥ १२ ॥ अव्यक्तमेकंपरमंपरमात्मेतिविश्रुतम् ॥ यतोजन्मादिजगतोयोनिर्मायस्वयंभुवम् ॥१३॥
ददौतस्मैचनिगमानात्मन्येवव्यवस्थितान् ॥ कथमाराध्यतेसोयंसमग्रपुरुषार्थदः ॥ १४ ॥ योगिनामपिदुर्गम्यस्तदेतत्कृपयावद ॥ अनाराधितगोविंदा
नविदंतिहितोदयम् ॥ १५ ॥ नतपोयज्ञदानानांलभतेफलमुत्तमम् ॥ अनास्वादितगोविंदपदांबुजरसश्रयः ॥ १६ ॥ मनोरथपथातीतं[3]स्फीतंनाकलये
त्फलम् ॥ हरेराराधनंहित्वादुरितौघनिवारणम् ॥ १७ ॥ नान्यत्पश्यामिजंतूनांप्रायश्चित्तंपरंमुने ॥ यद्भूनर्तनवर्तिन्यःश्रूयंतेसिद्धयोखिलाः ॥ १८ ॥
कथमाराध्यतेसोयंकेशवःक्लेशनाशनः ॥ उपास्यतेसभगवान्कथंनारायणोनरैः ॥ १९ ॥ [5]प्रीतश्चसर्वमेतन्मेहितायजगतोवद ॥ भक्तिप्रियोऽसौभगवान्क
याभक्त्याप्रसीदति ॥ २० ॥ कथंतस्मिन्भवेद्भक्तिःसर्वैराराध्यतेकथम् ॥ वैष्णवोसिहरेस्तस्यप्रियोऽसिपरमार्थवित् ॥ २१ ॥ तेनत्वामेवपृच्छामिब्रह्म
न्ब्रह्मविदुत्तम ॥ श्रोतारमथवक्तारंप्रष्टारंपुरुषंहरेः ॥ २२ ॥ प्रश्नःपुनातिकृष्ण[6]स्यतदंघ्रिसलिलंयथा ॥ दुर्लभोमानुषोदेहोदेहिनांक्षणभंगुरः ॥ २३ ॥ तत्रा
पिदुर्लभंमन्येवैकुंठप्रियदर्शनम् ॥ संसारेस्मिन्क्षणार्धोपिसत्संगःशेवधिर्नृणाम् ॥२४॥ यस्मादवाप्यतेसर्वंपुरुषार्थचतुष्टयम् ॥ भगवन्भवतोयात्रास्वस्तये
सर्वदेहिनाम् ॥ २५ ॥ बालानांतुयथापित्रोरुत्तमश्लोकवर्त्मनाम् ॥ भूतानांदेवचरितंदुःखायचसुखायच ॥ २६ ॥ सुखायैवहिसाधूनांत्वादृशामच्युतात्म
नाम् ॥ भजंतियेयथादेवान्देवाअपितथैवतान् ॥ २७ ॥ छायेवकर्मसचिवाःसाधवोदीनवत्सलाः ॥ तस्मात्त्वंभगवन्मह्यंवैष्णवंधर्ममादिश ॥ २८ ॥ यस्यो

---

१ यदेतत्परमं ब्रह्म--इ० पा० । २ यतोऽभयम्--इ० पा० । ३ कथमाकलयेत्फलम्--इ० पा० । ४ सर्वैराराध्यते कथम्--इ० पा० । ५ स्त्रीभिश्च--इ० पा० । ६ वार्तायास्तदंघ्रिकमलं यथा--इ० पा० ।

पदेशदानेनलभतेवेदजंफलम् ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ साधुपृष्टंमहीपालविष्णुभक्तिमतात्वया ॥ २९ ॥ जानतापरमंधर्ममेकंमाधवसेवनम् ॥ यस्मिन्नाराधितेविष्णौविश्वमाराधितंभवेत् ॥ ३० ॥ तुष्टेचराचरंतुष्टंसर्वदेवमयेहरौ ॥ यस्यस्मरणमात्रेणमहापातकसंहतिः ॥ ३१ ॥ तत्क्षणान्नाशमायातिससेव्योहरिरेवहि ॥ कोनुराजन्निंद्रियवान्मुकुंदचरणांबुजम् ॥ ३२ ॥ नभजेत्सर्वतोमृत्युरुपास्यमृषिदैवतैः ॥ श्रुतोनुपठितोध्यातआदृतश्चानुमोदितः ॥ ३३ ॥ सद्यःपुनातिसद्धर्मोवीरोविश्वद्रुहोपिहि ॥ योयंकारणकार्यादिकारणस्यापिकारणम् ॥ ३४ ॥ अनन्यकारणंयोगीजगज्जीवोजगन्मयः ॥ अणुर्बृहत्कृशःस्थूलोनिर्गुणोगुणभृन्महान् ॥३५॥ अजोजन्म[3]लयातीतोध्यातव्यःसहरिःसदा ॥ सम्यगेतद्व्यवसितंभवतापुरुषर्षभ ॥ ३६ ॥ यत्पृच्छसेभागवतान्धर्मांस्त्वंविश्वभावनान् ॥ प्रसंगेनसतामात्ममनःश्रुतिरसायनाः ॥ ३७ ॥ भवंतिकीर्तनीयस्यकथाःकृष्णस्यनिर्मलाः ॥ भावसाध्योह्ययंदेवःस्वयंजानातितद्भवान् ॥ ३८ ॥ तथापिवक्ष्येजगतोहितायतवगौरवात् ॥ यदाहुःपरमंब्रह्मप्रधानपुरुषात्परम् ॥३९॥ यन्माययाततंसर्वंसर्वंयच्छतिसोच्युतः ॥ पुत्रान्कलत्रंदीर्घायूराज्यंस्वर्गापवर्गकम् ॥ ४० ॥ सदद्यादीप्सितंसर्वंभक्त्यासंपूजितोऽर्जितः ॥ कर्मणामनसावाचातत्परायेहिमानवाः ॥ ४१ ॥ तेषांव्रतानिवक्ष्यामिप्रीतयेभूपसत्तम ॥ अहिंसासत्यमस्तेयंब्रह्मचर्यमकल्पता ॥ ४२ ॥ एतानिमानसान्याहुर्व्रतानिहरितुष्टये ॥ एकभक्तंतथानक्तमुपवासमयाचितम् ॥ ४३ ॥ इत्येवंकायिकंपुंसांव्रतमुक्तंनरेश्वर ॥ वेदस्याध्ययनंविष्णोःकीर्तनंसत्यभाषणम् ॥ ४४ ॥ अपैशुन्यमिदंराजन्वाचिकंव्रतमुत्तमम् ॥ चक्रायुधस्यनामानिसदासर्वत्रकीर्तयेत् ॥ ४५ ॥ नाशौचंकीर्तनेतस्यसपवित्रकरोयतः ॥ वर्णाश्रमाचारवतापुरुषेणपरःपुमान् ॥ ४६ ॥ विष्णुराराध्यतेपंथानान्यःसंतोषकारणम् ॥ पतिप्रियहिताभिश्चमनोवाक्कायसंयमैः ॥ ४७ ॥ व्रतैराराध्यतेस्त्रीभिर्वासुदेवोदयानिधिः ॥ आगमोक्तेनमार्गेणस्त्रीशूद्रैरपिपूजनम् ॥ ४८ ॥ कर्तव्यंकृष्णचंद्रस्यद्विजातिवररूपिणः ॥ त्रयोवर्णास्तुवेदोक्तमार्गाराधनतत्पराः ॥ ४९ ॥ स्त्रीशूद्रादयएवस्युर्नाम्नाऽऽराधनतत्पराः ॥ नपूजनैर्नयजनैर्नव्रतैरपिमाधवः ॥५०॥ तुष्यतेकेवलंभक्तिप्रियोऽसौसमुदाहृतः ॥ स्त्रीणांपतिव्रतानांतुपतिरेवहिदैवतम् ॥५१॥ सतुपूज्योविष्णुभक्त्यामनोवाक्कायकर्मभिः ॥ कर्तव्यंश्रद्धयाविष्णोश्चिंतयित्वापतिंहृदि ॥ ५२ ॥ शूद्राणांचैवभवतिनाम्नावैदेवतार्चनम् ॥ सर्वेप्यागममार्गेणकुर्युर्वेदानुकारिणा ॥ ५३ ॥ स्त्रीणामप्यधिकारोऽस्तिविष्णोराराधनादिषु ॥ पतिप्रियरतानांचश्रुतिरेषासनातनी ॥ ५४ ॥ [13]स्वंकुलोचितधर्मेणयद्यस्यविहितंव्रतम् ॥ तत्तदेवाचरेद्यस्तुते

---

[1] मरणांतमवाप्नोति स सेव्यो हरिरुच्यते--इ० पा० । [2] अनंतकारणम्--इ० पा० । [3] जन्मभयावर्तः--इ० पा० । [4] कोमलाः--इ० पा० । [5] विश्वमस्तीति सोऽच्युतः--इ० पा० । [6] अच्युतः--इ० पा० । [7] तवभूपते--इ० पा० । [8] अकल्कता--इ० पा० । [9] भवति नान्यथा--इ० पा० । [10] हितं धर्मम्--इ० पा० । [11] सदाशुद्धिविधायिनः--इ० पा० । [12] सोयम्--इ० पा० । [13] पिंडग्रहणधर्मेण--इ० पा० ।

नतुष्यतिकेशवः ॥ ५५ ॥ हविषाग्नौजलेपुष्पैर्ध्यानेनहृदयेहरिम् ॥ यजंतिसूरयोनित्यंजपेनरविमंडले ॥ ५६ ॥ अहिंसाप्रथमंपुष्पंद्वितीयंकरणग्रहः ॥
तृतीयकंभूतदयाचतुर्थंक्षांतिरेवच ॥ ५७ ॥ शमस्तुपंचमंपुष्पंदमःषष्ठंचसप्तमम् ॥ [1]ध्यानंसत्यंचाष्टमंचह्येतैस्तुष्यतिकेशवः ॥ ५८ ॥ एतैरेवाष्टभिःपुष्पै
स्तुष्यत्येवार्चितोहरिः ॥ [3]पुष्पांतराणिसंत्येवबाह्यानिमनुजोत्तम ॥ ५९ ॥ [4]भक्त्याकृतानियैर्विष्णुःपूजितःपरितुष्यति ॥ वारुणंसलिलंपुष्पंसौम्यंघृत
पयोदधि ॥ ६० ॥ प्राजापत्यंतथान्नादिआग्नेयंधूपदीपकम् ॥ फलपुष्पादिकंचैववानस्पत्यंतुपंचमम् ॥ ६१ ॥ [2]पार्थिवंकुशमूलाद्यंवायव्यंगंधचंद
नम् ॥ श्रद्धाख्यंविष्णुपुष्पंचवाद्यंविष्णुपदंस्मृतम् ॥ ६२ ॥ एभिस्तुपूजितःपुष्पैरपिविष्णुःप्रसीदति ॥ सूर्योग्निर्ब्राह्मणोगावोवैष्णवःखंमरुज्जलम् ॥ ६३ ॥
[5]भूरात्मासर्वभूतानिपूजास्थानानिवाहरेः ॥ [6]सूर्येतुमंत्रजाप्येनहविषाग्नौयजेत्ततः ॥ ६४ ॥ आतिथ्येनतुविप्राग्र्येगोषुग्रासरसादिना ॥ वैष्णवेबंधुसत्कृ
त्याहृदयेध्याननिष्ठया ॥ ६५ ॥ वायौमुख्यधियातोयेद्रव्यैस्तोयपुरस्कृतैः ॥ स्थंडिलेमंत्रहृदयैर्भोगैरात्मानमात्मनि ॥ ६६ ॥ क्षेत्रज्ञंसर्वभूतेषुसम
त्वेनार्चयद्विभुम् ॥ धिष्ण्येष्वेतेषुतद्रूपंशंखचक्रगदांबुजैः ॥ ६७ ॥ युक्तंचतुर्भुजंशांतंध्यायन्नर्चेत्समाहितः ॥ ब्राह्मणैःपूजितैरेवपूजितोयंनसंशयः ॥ ६८ ॥
निर्भर्त्सितैश्चतैर्भूपभवेन्निर्भर्त्सितोविभुः ॥ निगमोधर्मशास्त्रंचयदाधारेप्रवर्तते ॥ ६९ ॥ [7]विप्रांस्तेवैष्णवीमूर्तिःपावनीपरमामता ॥ ७० ॥ सर्वंशुभंजग
तिधर्मतएवलभ्यंधर्मोगतिर्निगमतोनृपधर्मशास्त्रात् ॥ नूनंतयोरपिगतिर्भुविभूमिदेवास्तैरर्चितैरिहजगत्पतिरर्चितःस्यात् ॥ ७१ ॥ नयज्ञयोगैर्नतपो
भिरन्यैर्नयोगयुक्त्यानसमर्चनेन ॥ तथाविभुस्तुष्यतिदेवदेवोयथामहीदैवततोषणेन ॥ ७२ ॥ ब्रह्मण्योब्रह्मविद्ब्रह्माब्रह्मवेदप्रवर्तकः ॥ ब्राह्मणैरेवतुष्येततो
पितंब्रह्मदैवतम् ॥ ७३ ॥ नरकेपिचिरंमग्नाःपूर्वजायेकुलद्वये ॥ तदैवयांतितेस्वर्गंयदार्चंतिसुतोहरिम् ॥ ७४ ॥ किंतेषांजीवितेनेहपशुवच्चेष्टितेनकिम् ॥
येषांनप्रवणंचित्तंवासुदेवेजगन्मये ॥ ७५ ॥ ध्यानंतस्यप्रवक्ष्यामियन्नदृष्टंतुकेनचित् ॥ श्रूयतांभूपकैवल्यं[8]केवलंमलवर्जितम् ॥ ७६ ॥ यथादीपोनिवात
स्थोनिश्चलोवायुवर्जितः ॥ [9]उज्ज्वलन्नाशयेत्सर्वमंधकारं[10]महामते ॥ ७७ ॥ तद्वद्दोषविहीनात्माभवत्येवनिरामयः ॥ [11]निराशोनिश्चलोवीरोनमित्रंनारि

---

[1] पुष्पमिंद्रियनिग्रहः । सर्वभूतदया पुष्पं क्षांतिपुष्पं विशिष्यते । शमः पुष्पं दमः पुष्पं ध्यानपुष्पं च सप्तमम् ॥ सत्यं चैवाष्टमं पुष्पमेतैस्तुष्यति केशवः। –इ० पा० । [2] पार्थिवं कुशमूलाद्यम्–इ० पा० । [3] पुष्पांतराणि सत्यं च वाद्यं विष्णुपदं स्मृतम्–इ० पा० । [4] एतैरेव तु तुष्येत यतो भक्तिप्रियोऽच्युतः–इ० पा० । [5] भूतात्मा–इ० पा० । [6] वर्षं तु विद्यया त्रय्या हविषाग्नौ जपेत्तु तम्–इ० पा० । [7] स द्विजो वैष्णवी मूर्तिः कीर्तितः पावनी नृणाम्–इ० पा० । [8] नित्यं मलविवर्जितम्–इ० पा० । [9] वह्निरूपधृक्–इ० पा० । [10] नृपोत्तम–इ० पा० । [11] इतः परं पुस्तकांतरेषु पद्यपाठा अन्यविधा एव संति तेच श्लोकाः– " निराशो निश्चलो भूप वैरमैत्रीविवर्जितः ॥ शोकदुःखभयद्वेषलोभमोहभ्रमादिभिः ॥ १ ॥ विषयैरिंद्रियाणां च कृष्णध्यायी विमुच्यते ॥ यथा ज्वालाप्रसंगे न दीपस्तैलं प्रशोषयेत् ॥ २ ॥ तथा ध्यानप्रसंगेन कर्मणोपि क्षयोभवेत् ॥ तद्ध्यानं द्विविधं तस्य प्रोक्तं शंकरपूर्वकैः ॥ ३ ॥ निर्गुणं सगुणं वापि तत्राद्यंशृणु मानद ॥ केवलं ज्ञानदृष्ट्यासौ दृश्यते योगयुक्तिभिः ॥ ४ ॥ परमात्मपरै राजन्सततं ध्यानतत्परैः ॥ हस्तपादविहीनश्च सर्वं गृण्हाति गच्छति ॥ ५ ॥ " इति ।

पुस्तथा ॥ ७८ ॥ शौकहर्षौविषादश्चनलोभोमत्सरोभ्रमः ॥ संभ्रमालापमोहैश्चसुखदुःखैर्विमुच्यते ॥ ७९ ॥ विषयैश्चापिसर्वैश्चइंद्रियाणांप्रमुच्यते ॥ त
दासकेवलज्ञानीकैवल्यत्वंप्रजायते ॥ ८० ॥ ज्वालाकर्मप्रसंगेनदीपस्तैलंप्रशोषयेत् ॥ वर्त्याधारेणराजेंद्रनिर्द्वन्द्वोवायुवर्जितः ॥ ८१ ॥ कज्जलंवमते
पश्चात्तैलस्यापिमहामते ॥ कृष्णासंदृश्यतेरेखादीपस्याग्रेमहामते ॥ ८२ ॥ स्वयमाकृष्यतत्तैलंतेजसानिर्मलोभवेत् ॥ कायेचांतःस्थितस्तद्वत्कर्मतैलं
प्रशोषयेत् ॥ ८३ ॥ विषयान्कज्जलंकृत्वाप्रत्यक्षान्संप्रदर्शयेत् ॥ ज्वालावन्निर्मलोभूत्वास्वयमेवप्रकाशयेत् ॥ ८४ ॥ क्रोधलोभादिभिःसंज्ञैर्वायुभिःपरि
वर्जितः ॥ निःस्पृहोनिश्चलोभूत्वातेजश्चस्वयमुज्ज्वलेत् ॥८५॥ त्रैलोक्यंपश्यतेसर्वंस्वस्थानस्थंस्वतेजसा ॥ केवलज्ञानरूपोयंमयातेपरिकीर्तितः ॥८६॥
ध्यानंचैवप्रवक्ष्यामिद्विविधंतस्यचक्रिणः ॥ केवलज्ञानरूपेणदृश्यतेपरचक्षुषा ॥ ८७ ॥ योगयुक्तामहात्मानःपरमार्थपरायणाः ॥ यंनपश्यंतिमुग्धा
स्तुसर्वज्ञंसर्वदर्शकम् ॥ ८८ ॥ हस्तपादविहीनश्चसर्वत्रपरिगच्छति ॥ सर्वंगृह्णातित्रैलोक्यंस्थावरंजंगमंपुनः ॥ ८९ ॥ नासामुखविहीन
स्तुघ्रातिभक्षतिभूपते ॥ अकर्णःशृणुतेसर्वंसर्वसाक्षीजगत्पतिः ॥ ९० ॥ अरूपोरूपसंबद्धःपंचवर्गवशंगतः ॥ सर्वलोकस्ययःप्राणःपूज्यतेसचराचरैः ॥९१॥
अजिह्वोवदतेसर्वंवेदशास्त्रानुगंतथा ॥ [1]अत्वचःस्पर्शमेवापिसर्वेषामेवविंदति ॥ ९२ ॥ सदानंदोविविक्ताक्षएकरूपोनिराश्रयः ॥ निर्गुणोनिर्ममोऽव्यापीस
गुणोनिर्मलोनघः ॥ ९३ ॥ [2]अवश्यःसर्ववश्यात्मासर्वदःसर्ववित्तमः ॥ तस्य[3]मातानचैवास्तिसर्वैसर्वमयोविभुः ॥ ९४ ॥ एवंसर्वमयंध्यानंयश्चपश्यत्य
नन्यधीः ॥ सयातिपरमंस्थानममूर्त्तममृतोपमम् ॥ ९५ ॥ द्वितीयंतुप्रवक्ष्यामि[4]तच्छृणुष्वमहामते ॥ मूर्त्ताकारंतुसाकारं[5]निराकारंनिरामयम् ॥ ९६ ॥
ब्रह्मांडंसर्वमतुलंवासितंयस्यवासनात् ॥ सतस्माद्वासुदेवस्तुप्रोच्यते[6]नृपनंदन ॥ ९७ ॥ वर्षमाणस्यमेघस्ययद्भासातस्यतद्भवेत् ॥ सूर्यतेजःप्रतीका
शंचतुर्बाहुंसुरेश्वरम् ॥ ९८ ॥ दक्षिणेशोभतेशंखोहे[7]मरत्नविभूषितः ॥ कौमोदकीगदातस्यमहासुरविनाशिनी ॥ ९९ ॥ वामेचशोभतेवीरहस्तेतस्य
महात्मनः ॥ महापद्मंसुगंधाढ्यंतस्यदक्षिणहस्तगम् ॥ १०० ॥ शोभमानंसदैवास्तेसायुधंकमलश्रियम् ॥ कंबुग्रीवंसुवृत्तास्यंपद्मपत्रनिभेक्षणम् ॥
॥ १०१ ॥ राजमानंहृषीकेशंदशनैःकुंद[9]संनिभैः ॥ गुडाकेशस्ययस्यास्तेअधरोविद्रुमाकृतिः ॥ १०२ ॥ शोभतेपुंडरीकाक्षःकिरीटेनापिभास्व

---

[1] त्वग्विहीनः स्पृशेत्सर्वं शीतोष्णादि नराधिप–इ० पा० । [2] अदृश्यः सर्वदृश्यात्मा–इ० पा० । [3] पाता–इ० पा० । [4] तस्य ध्यानं महात्मनः–इ० पा० । [5] निरालंबम्–इ० पा०
[6] विधिपूर्वकैः–इ० पा० । [7] महामणिविचित्रितः–इ० पा० । [8] पद्मं चक्रं जगत्पतेः–इ० पा० । [9] रत्नसंनिभैः–इ० पा० । [10] पद्मनाभाख्यः–इ० पा० ।

ता ॥ विशालेनापि[1]रूपेणकेशवस्तुसुवक्षसा ॥ १०३ ॥ कोस्तुभेनांकितेनैवराजमानोजनार्दनः ॥ सूर्यतेजःप्रतीकाशकुंडलाभ्यांप्रभातिच ॥ १०४ ॥
श्रीवत्सांकेनपुण्येनसर्वदाराजतेहरिः ॥ केयूरकंकणैर्हारैर्मौक्तिकैर्ऋक्षसन्निभैः ॥ १०५ ॥ वपुषाभ्राजमानस्तुविजयोजयतांवरः ॥ भ्राजतेसोऽपिगोविंदोहे
मवर्णेनवाससा ॥ १०६ ॥ मुद्रिकाभिस्तुयुक्ताभिरंगुलीषुविराजते ॥ सर्वायुधैःसुसंपूर्णैर्दिव्यैराभरणैर्हरिः ॥ १०७ ॥ वैनतेयसमारूढोलोककर्त्ताज
गत्पत्तिः ॥ एवंयोध्यायतेनित्यमनन्यमनसानरः ॥ १०८ ॥ मुच्यतेसर्वपापेभ्योविष्णुलोकंसगच्छति ॥ एतत्तेसर्वमाख्यातंध्यानभेदंजगत्पतेः ॥१०९॥
इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेनारदांबरीषसंवादेवैशाखमाहात्म्येभगवद्ध्यानवर्णनंनामचतुरशीतितमोऽध्यायः ॥ ८४ ॥ ॥ अंबरीषउवाच ॥ ॥
साधुसाधुमुनिश्रेष्ठलोकानुग्रहकारक ॥ विष्णोर्ध्यानंत्वयाप्रोक्तंसगुणंनिर्गुणंचयत् ॥ १ ॥ अधुनालक्षणंब्रूहिभक्तेःसाधुकृपाकर ॥ यादृशीक्रियते
येनयथायत्रयदातथा ॥ २ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ इत्युक्तमाकर्ण्यनृपोत्तमस्यमुनिःप्रहृष्टोनिजगादभूपम् ॥ शृणुष्वराजन्निखिलाघहारिणींभक्तिंह
रेस्तेप्रददामिसम्यक् ॥ ३ ॥ अथभक्तिंप्रवक्ष्यामिविविधांपापनाशिनीम् ॥ विविधाभक्तिरुद्दिष्टामनोवाक्कायसंभवा ॥४ ॥ लौकिकीवैदिकीचापिभवेदाध्या
त्मिकीतथा ॥ ध्यानधारणयाबुद्ध्यावेदानांस्मरणंहियत् ॥ ५ ॥ विष्णुप्रीतिकरीचैषामानसीभक्तिरुच्यते ॥ मंत्रवेद[2]समुच्चारैरविश्रांतविचिंतनैः ॥ ६ ॥
जाप्यैश्चारण्यकैश्चैववाचिकीभक्तिरुच्यते ॥ व्रतोपवासनियमैःपं[3]चेंद्रियजयेनच ॥ ७ ॥ कायिकीसैवनिर्दिष्टाभक्तिःसर्वार्थसाधिनी ॥ भूषणैर्हेमरत्नांकै
श्चित्राभिर्वाग्भिरेवच ॥ ८ ॥ वासःप्रतिसरैःसूत्रैःपावकव्यजनोच्छ्रितैः ॥ नृत्यवादित्रगीतैश्चसर्वबल्युपहारकैः ॥ ९ ॥ भक्ष्यभोज्यान्नपानैश्चयापूजा
क्रियतेनरैः ॥ नारायणंसमुद्दिश्यभक्तिःसालौकिकीमता ॥ १० ॥ कायिकीसैवनिर्दिष्टाभक्तिःसर्वार्थसाधिकी ॥ ऋग्यजुःसामजाप्यानिसंहिताध्ययनानि
च ॥ ११ ॥ क्रियंतेविष्णुमुद्दिश्यसाभक्तिर्वैदिकोच्यते ॥ वेदमंत्रहविर्योगैःक्रियायावैदिकीमता ॥ १२ ॥ दर्शेचपौर्णमास्यांचकर्त्तव्यंचाग्निहो
त्रकम् ॥ प्राशनंदक्षिणादानंपुरोडाशंचरुक्रिया ॥ १३ ॥ इष्टिर्धृतिःसोमपानंयाज्ञियंकर्मसर्वशः ॥ अग्निभूम्यनिलाकाशद्युतिशंकरभास्क,

---

१ विलासी लक्ष्मलक्ष्मी च केशवःकौस्तुभांकितः ॥ जनार्दनःसूर्यतेजःकुंडलाभ्यांविराजितः ॥ १ ॥ केयूरहारकटककटिसूत्रांगुलीयकैः ॥ विराजतेभ्राजमानोवपुषालंकृतेनच ॥ २ ॥ वाससाहेमवर्णेनप्रावृतोगरुडासनः ॥ ध्यातव्यःस्वगुणोराजन्भक्ताघौघहरोहरिः ॥ ३ ॥ एवंतेध्यानमुद्दिष्टंद्विविधंनृपसत्तम । यत्कृत्वामुच्यतेपापैर्मनोवाक्कायसंभवैः ॥ ४ ॥ यंयंचाभिलषेत्कामंतंतंप्राप्नोतिनिश्चितम् ॥ पूज्यतेदेववर्गैश्चविष्णुलोकंसगच्छति॥५॥–इ० पा० २ वेदमंत्रनमस्कारैः–इ० पा० । ३ जितेंद्रियविबोधितैः–इ० पा० । ४ अत्र पाठभेदश्लोकाः–" सिद्धिविधायिनी । पाद्यार्घ्याद्युपचारैश्चनृत्यवादित्रगीतकैः ॥ बलिभिर्जागरार्चाभिर्लौकिकीभक्तिरीरिता ॥ १ ॥ ऋग्यजुःसामजप्यैश्चसंहिताध्ययनादिभिः ॥ हविर्होमक्रियाभिश्चयाभक्तिःसातुवैदिकी ॥ २ ॥ दर्शश्चपौर्णमासश्चविषुवादिषुयःपुनः ॥ यागःसंकीर्तितोविज्ञैर्वैदिकीभक्तिसाधकः ॥ ३ ॥"

रम् ॥ १४ ॥ तमुद्दिश्यकृतंकर्मतत्सर्वं[1]विष्णुदैवतम् ॥ आध्यात्मिकीतिविविधाब्रह्मभक्तिस्थितानृप ॥ १५ ॥ सांख्याख्यांयोगसंजातां शृणुभूपयथोदिताम् ॥ चतुर्विंशतितत्वानिप्रधानादीनिसंख्यया ॥ १६ ॥ अचेतनानिभोग्यानिपुरुषःपंचविंशकः ॥ चेतनःससमुद्दिष्टोकर्ताभोक्ताच कर्मणाम् ॥ १७ ॥ आत्मानित्योव्ययश्चैवअधिष्ठाताप्रयोजकः ॥ [3]पुरुषोऽव्यक्तनित्यःस्यात्कारणंचमहेश्वरः ॥ १८ ॥ तत्वसर्गोभावसर्गोभूतसर्गश्चतत्वतः ॥ संख्यायाः[4]परिसंख्यायाः प्रधानंचगुणात्मकम् ॥ १९ ॥ ज्ञात्वासाधर्म्यंवैधर्म्यंप्रधानंच[5]विधर्मिंच ॥ कारणंब्रह्मणश्चैवकामित्वामिदमुच्यते ॥ २० ॥ प्रयोज्यत्वंप्रधानस्यवैधर्म्यमिदमुच्यते ॥ सर्वत्रकर्तृताब्रह्मपुरुषस्याप्यकर्तृता ॥ २१ ॥ अचेतनप्रधानेनसमत्वामिदमुच्यते ॥ तत्वांतरंचतत्वानां कार्यकारणमेवच ॥ २२ ॥ प्रयोजनंप्रयोज्यत्वंज्ञात्वातत्वप्रसंख्यया ॥ संख्यातमुच्यतेप्राज्ञै[6]र्विजयार्थविचिंतकैः ॥ २३ ॥ इतिमत्वास्यसद्भावंतत्वंसंख्यांचतत्वतः ॥ ब्रह्मतत्वाधिकंचापि[7]भूततत्वंविदुर्बुधाः ॥ २४ ॥ सांख्यैःकृताभक्तिरेषाभक्तिराध्यात्मिकीस्मृता ॥ योगजामपितेभूप[8]शृणुभक्तिंवदाम्यहम् ॥ २५ ॥ प्राणायामपरोनित्यंध्यानवान्नियतेंद्रियः ॥ भैक्ष्यभक्षव्रतीचापिसर्वंप्रत्याहृतेन्द्रियः ॥ २६ ॥ धारणंहृदयेकृत्वाध्यायमानोमहेश्वरम् ॥ हृत्पद्मकर्णिकासीनंपीतवस्त्रंसुलोचनम् ॥ २७ ॥ पश्यन्नुद्योतितमुखंब्रह्मसूत्रकटीतटम् ॥ श्वेतवर्णंचतुर्बाहुंवरदाभयहस्तकम् ॥ २८ ॥ योगजामानसीसिद्धिर्विष्णुभक्तिःपरास्मृता ॥ यएवंभक्तिमान्देवंविष्णुभक्तिःसउच्यते ॥ २९ ॥ एवंभक्तिःसमुद्दिष्टाविविधानृपनंदन ॥ सात्विकीराजसीचैवतामसीभेदतास्त्वमाः ॥ ३० ॥ नानाप्रकाराविज्ञेयाविष्णोरमिततेजसः ॥ यथाग्निःसुसमृद्धार्चिःकरोत्येधांसिभस्मसात् ॥ ३१ ॥ पापानिभगवद्भक्तिस्तथादहतितत्क्षणात् ॥ ३२ ॥ यावज्जनोनशृणुतेभुविविष्णुभक्तिंसाक्षात्सुधारसमशेषरसैकसारम् ॥ तावज्जरामरणजन्मशताभिघातदुःखानितानिलभते बहुदेहजानि ॥ ३३ ॥ संकीर्तितश्चिंतितकीर्तिरंतःश्रुतानुभावोभगवाननंतः ॥ समंततोघंविनिहंतिमेघंवायुर्यथाभानुरिवांधकारम् ॥ ३४ ॥ नदानदेवार्चनयागतीर्थस्नानश्रुताचारतपःक्रियाभिः ॥ तथाविशुद्धिंलभतेंतरात्मायथाहृदिस्थेभगवत्यनंते ॥ ३५ ॥ कथाविशुद्धानरनाथतथ्यास्ताएवपथ्याहरिनाथतथ्याः ॥ [10]संकीर्तितायत्रपवित्रमूर्तेःसंश्रूयतेचश्रुतसाधुकीर्तिः ॥ ३६ ॥ धन्योसिधीरधरणीधरधर्मधुर्यध्यानैकतानहृदयःपुरुषो

---

[1] विश्वदैवतम्—इ० पा०। [2] राजेंद्र—इ० पा० ,सचेतनो हि राजेंद्र—इ० च पा० । [3] व्यक्तिस्थश्चेतनोनित्यःकारणानांचकारणम्—इ०पा० । [4] च प्रसंख्यातम्—इ० पा० । [5] पुस्तकांतरेत्वन्यथापाठः—" गुणात्मनः । कारणत्वंब्रह्मणश्चसाधर्म्यमिदमुच्यते ॥ नानात्वंचात्रवैधर्म्यंप्रधानस्यविदुर्बुधाः ॥" इति । [6] सर्वतत्त्वार्थचिंतकैः—इ० पा० । [7] ज्ञात्वातत्त्वम्—इ० , तत्त्वातत्त्वम्—इ० च पा० । [8] वक्ष्यामिभक्तिमाध्यात्मिकींशृणु—इ० पा० । [9] भक्तयोविविधाज्ञेयाः—इ० पा० । [10] संकीर्त्यतेयासुपवित्रकीर्तिर्विशुद्धमूर्तिर्निजदत्तभक्तिः—इ० पा० ।

तमस्य ॥ यन्नैष्ठिकीमतिरसौतवसौभगश्रीःश्रीकृष्णनाथसुकृतःश्रवणेप्रवृत्ता ॥ ३७ ॥ अनाराध्यहरिंभक्त्यावरदंविष्णुमव्ययम् ॥ कुतःश्रे
योभवेद्भूपपुरुषस्यात्ममानिनः ॥ ३८ ॥ मायाजनिरमायोसौभक्त्याराजन्नमायया ॥ साध्यतेसाधुपुरुषःस्वयंजानातितद्भवान् ॥ ३९ ॥ न
विद्यतेतेनृपधर्मतत्त्वमज्ञातमेतद्विमलंपुनर्माम् ॥ त्वंपृच्छसेतीर्थपदंप्रसंगात्कथारसंवैष्णवगौरवेण ॥ ४० ॥ नातःपरंपरमतोषविशेषपोषंपश्यामि
पुण्यमुचितंचपरस्परेण ॥ संतःप्रसह्ययदनंतगुणाननंतश्रेयोनिधीनधिकभावभुजोभुजंति ॥ ४१ ॥ ब्राह्मणाःसुरभीसत्यश्रद्धायागतपांसिच ॥
श्रुतिस्मृतिदयादीक्षाशांतयस्तनवोहरेः ॥ ४२ ॥ आदित्यश्चंद्रमावायुर्भूमिरापोंऽबरंदिशः ॥ ब्रह्माविष्णुश्चरुद्रश्चसर्वभूतमयोविभुः ॥ ४३ ॥
विश्वरूपःस्वयंचक्रेजगदेतच्चराचरम् ॥ स्वयंब्राह्मणमाविश्यसदान्नमुपभुंजते ॥ ४४ ॥ ततस्तुतीर्थास्पदपादरेणून्धराधरात्मालयभूमिदेवान् ॥
परात्मनः[1]पूजयपुण्यलक्ष्मीसर्वस्वभूतानखिलात्मभूतान् ॥ ४५ ॥ ब्राह्मणंविष्णुबुद्ध्यायोविद्वांसंसाधुपश्यति ॥ सएववैष्णवोयश्चस्वस्वकर्मैकनि
ष्ठितः ॥ ४६ ॥ किंचिदेतन्मयाप्रोक्तंरहस्यंसमयोहिमे ॥ स्नातुंगंतुंचगंगायांनकथावसरोधिकः ॥ ४७ ॥ प्राप्तोयंमाधवोमासःपुण्योमाधववल्लभः ॥
तस्यापिसप्तमीशुक्लागंगायामतिदुर्लभा ॥ ४८ ॥ वैशाखशुक्लसप्तम्यांजाह्नवीजह्नुनापुरा ॥ क्रोधात्पीतापुनस्त्यक्ताकर्णरंध्रात्तुदक्षिणात् ॥ ४९ ॥
तस्यांसमर्चयेद्देवींगंगांगगनमेखलाम् ॥ स्नात्वासम्यग्विधानेनसधन्यःसुकृतीनरः ॥ ५० ॥ तस्यांयस्तर्पयेद्देवान्पितॄन्मर्त्योयथाविधि ॥ साक्षात्पश्यति
तंगंगास्नातकंगतपापकम् ॥ ५१ ॥ नमाधवसमोमासोनगंगासदृशीनदी ॥ दुर्लभःखलुयोगोयंहरिभक्त्यैवलभ्यते ॥ ५२ ॥ विष्णुपादोदकोद्भूताब्रह्मलोका
दुपागता ॥ त्रिभिःस्रोतोभिरश्रांतायापुनातिजगत्त्रयम् ॥ ५३ ॥ स्वर्गारोहणनिःश्रेणीसततानंदकारिणी ॥ अनेकदुरितोद्धारहारिणीदुर्गतारिणी ॥ ५४ ॥
श्रीमहेशजटाजूटवासिनीदुःखनाशिनी ॥ भजमानजनस्वांतकान्तकेलिविनाशिनी ॥ ५५ ॥ सगरान्वयनिर्वाणकारिणीधर्मधारिणी ॥ त्रिमार्गचारिणीदे
वीलोकालंकृतिकारिणी ॥ ५६ ॥ दर्शनस्पर्शनस्नानकीर्त्तनध्यानसेवनैः ॥ पुण्यानपुण्यान्पुरुषान्पावयंतीसहस्रशः ॥ ५७ ॥ गंगागंगेतिगंगेतियैस्त्रिसं
ध्यमितीरितम् ॥ सुदूरस्थैश्चतत्पापंहंतिजन्मत्रयार्जितम् ॥ ५८ ॥ योजनानांसहस्रेषुगंगांयःस्मरतेनरः ॥ अपिदुष्कृतकर्मासौलभतेपरमांगतिम् ॥ ५९ ॥
वैशाखेशुक्लसप्तम्यांदुर्लभासाविशेषतः ॥ प्राप्यतेजगतीपालहरिविप्रप्रसादतः ॥ ६० ॥ नमाधवसमोमासोनमाधवसमोविभुः ॥ गतोहिदुरितांभोधौम
ज्जमानजनस्ययः ॥ ६१ ॥ दत्तंजप्तंहुतंस्नानंयद्भक्त्यामासिमाधवे ॥ तदक्षयंभवेद्भूपपुण्यंकोटिशताधिकम् ॥ ६२ ॥ यथादेवेषुविश्वात्मादेवोना

---

१ सभाज्य संपूजय पुण्यलक्ष्मी सर्वस्वभूतान्–इ० पा० ।

रायणोहरिः ॥ यथाजप्येषुगायत्रीसरितांजाह्नवीतथा ॥ ६३ ॥ यथोमासर्वनारीणांतपतांभास्करोयथा ॥ आरोग्यलाभोलाभानांद्विपदांब्राह्मणो
यथा ॥ ६४ ॥ परोपकारःपुण्यानांविद्यानांनिगमोयथा ॥ मंत्राणांप्रणवोयद्वद्ध्यानानामात्मचिंतनम् ॥ ६५ ॥ सत्यंस्वधर्मवर्तित्वंतपसांचय
थावरम् ॥ शौचानामर्थशौचंचदानानामभयंयथा ॥ ६६ ॥ गुणानांचयथालोभक्षयोमुख्योगुणःस्मृतः ॥ मासानांप्रवरोमासस्तथासौमाधवोमतः ॥६७॥
तत्रयत्क्रियतेश्राद्धंयज्ञदानमुपोषणम् ॥ तपोध्ययनपूजादितदक्षयफलंस्मृतम् ॥ ६८ ॥ वैशाखांतानिपापानिसूर्यांतानितमांसिच ॥ परापकारपैशुन्य
प्रांतानिसुकृतानिच ॥ ६९ ॥ कार्तिकेमासियत्किंचित्तुलासंस्थेदिवाकरे ॥ [1]स्नानदानादिकंराजंस्तत्परार्धगुणंभवेत् ॥ ७० ॥ तस्मात्सहस्रगुणितंमाघेम
करगेरवौ ॥ ततोपिशतसंख्यातंवैशाखेमेषगेरवौ ॥ ७१ ॥ तेधन्यास्तेसुकृतिनोनरावैशाखमासिये ॥ प्रातःस्नात्वाविधानेनपूजयंतिमधुद्विषम् ॥ ७२ ॥
प्रातःस्नानंचवैशाखेयज्ञदानमुपोषणम् ॥ हविष्यंब्रह्मचर्यंचमहापातकनाशनम् ॥ ७३ ॥ पुनःकलियुगेराजन्नेतद्गोप्यंभविष्यति ॥ अश्वमेधादिकंयस्मा
न्माहात्म्यंमाधवस्ययत् ॥ ७४ ॥ अश्वमेधमखःपुण्यःकलौनैवप्रवर्तते ॥ एषमाधवमासस्यहयमेधसमोविधिः ॥ ७५ ॥ अश्वमेधस्ययत्पुण्यंस्वर्गमोक्षफ
लप्रदम् ॥ नवेत्स्यंतिकलौपापाजनादुरितबुद्धयः ॥७६॥ तस्मिन्भवैर्नरैःपापैर्गंतव्यंनरकार्णवे ॥ अतस्तुविरलस्तस्यप्रचारोयेननिर्मितः ॥ ७७ ॥ इति
श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेवैशाखमाहात्म्येपंचाशीतितमोऽध्यायः॥८५॥ सूतउवाच ॥ इतितस्यवचःश्रुत्वानारदस्यमहात्मनः॥ अंबरीषश्चराजर्षिर्विस्मितो
वाक्यमब्रवीत् ॥ १ ॥ अंबरीषउवाच ॥ मार्गशीर्षादिकान्मासान्हित्वापुण्यान्महामुने ॥ सर्वमासाधिकंमासंवैशाखंकिंप्रशंससि ॥ २ ॥ सर्वेभ्योप्यधिकः
कस्मान्माधवोमाधवप्रियः॥कोविधिस्तत्रकिंदानंकिंतपःकाचदेवता॥३॥त्वत्पादांभोजरजसापावितस्यचमेमुने ॥ उपदेशप्रसादेनप्रसादंकर्तुमर्हसि ॥ ४ ॥
धर्मज्ञोधर्ममार्गाणा[2]मुद्धर्तासिमहामुने ॥ त्वमेकोखिलतत्वार्थवेत्ताधर्मोपदेशकः ॥५ ॥ कर्तोपदेष्टामंतावानुमंतापिप्रयोजकः ॥ शास्त्रविद्भिर्मुनिवरस्मर्यंते
समभागिनः ॥ ६ ॥ व्रतसत्रतपोदानैर्यत्फलंसमवाप्यते ॥ धर्मोपदेशनेनैवतत्सर्वमुपलभ्यते ॥ ७ ॥ तीर्थस्नानंतपोयज्ञकर्मयत्कुरुतेमुने ॥ [3]अपित
त्फलभागीस्याद्यःप्रवर्तयिताभवेत् ॥ ८ ॥ यद्यदाचरतिश्रेष्ठस्तत्तदेवेतरोजनः ॥ सयत्प्रमाणंकुरुतेलोकस्तदनुवर्तते ॥ ९ ॥ तदर्हतिभवान्धर्ममुपदेष्टुं
तदद्भुतम् ॥ दुर्लभोगुरुसंबोधोदेशकालोपपत्तयः ॥ १० ॥ नकेचनतथाभावाश्चेतःशीतलयंतिनः ॥ राज्यलाभादयोप्येतेयथातवसमागमः ॥ ११ ॥
सूतउवाच ॥ अथमंदमृदुस्मेरस्फुरद्दंतप्रभानुगः ॥ अंबरीषंप्रत्युवाचनारदोमुनिसत्तमः ॥ १२ ॥ नारदउवाच ॥ शृणुराजन्प्रवक्ष्यामिहितायजगतस्त

---

[1] स्नानदानादियत्किंचित्तदक्षयफलंस्मृतम्–इ० पा० । [2] उपदेष्टासि वै मुने–इ० पा० । [3] अपि यत्क्रिययालोकान्प्रवर्तयितुमेवतत्–इ० पा० ।

व ॥ विधिर्माधवमासस्ययच्छ्रुतोब्रह्मणःपुरा ॥ १३ ॥ दुर्ल्लभंभारतेवर्षेजन्मतस्मान्मनुष्यता ॥ मानुष्येदुर्ल्लभेलोकेस्वस्वधर्मप्रवर्त्तनम् ॥१४॥ ततोपिभ
क्तिर्भूपालवासुदेवेतिदुर्ल्लभा ॥ तत्रापिदुर्ल्लभोमासोमाधवोमाधवप्रियः ॥ १५ ॥ तमवाप्यततोमासंस्नानंदानजपादिकम् ॥ कुर्वंतिविधिनायेतुधन्यास्तेकृ
तिनोनराः ॥ १६ ॥ तेषांदर्शनमात्रेणपापिनोपिविकिल्बिषाः ॥ भवंतिभगवद्भावभाविताधर्मकांक्षिणः ॥ १७ ॥ माधवेमासियैःस्नातंप्रातर्नियमसंयुतैः ॥
तेकोटिवर्षपर्यंतंक्रीडंतेनंदनेवने ॥ १८ ॥ यथानवारिधिसमोलोकेकोपिजलाशयः ॥ तथामासोनवैशाखसदृशोमाधवप्रियः ॥ १९ ॥ तावत्पापानितिष्ठं
तिमनुष्याणांकलेवरे ॥ यावत्किलमलध्वंसीमासोनायातिमाधवः ॥ २० ॥ अवशिष्टदिनान्येवपंचमासस्यतस्यवै ॥ एकादशींसमारभ्यसर्वमाससमानि
वै ॥ २१ ॥ वैशाखेपूजितोदेवोमाधवोमधुहातुयैः ॥ नानोपचारैराजेंद्रतैःप्राप्तंजन्मनःफलम् ॥ २२ ॥ किंकिंनदुर्ल्लभतरंप्राप्यतेमासिमाधवे ॥ स्नाने
नपरमेशस्यपूजनेनयथाविधि ॥ २३ ॥ नदत्तंनहुतंजप्तंनतीर्थेमरणंकृतम् ॥ यैर्हिनारायणोनैवध्यातोनिखिलपापहा ॥ २४ ॥ तेषांजन्मनृणांलोकेज्ञात
व्यंनिष्फलंनृप ॥ द्रव्येषुविद्यमानेषुकृपणोयोभवेन्नरः ॥२५॥ अदत्वाम्रियतेयोहितस्यद्रव्यंनिरर्थकम् ॥ तीर्थस्नानादितपसासत्कुलेजन्मलभ्यते ॥ २६ ॥
नदानेनविनाभूपकिंचिदप्युपतिष्ठति ॥ वैशाखस्नानमाहात्म्यादपिपंचदिनात्मकात् ॥ २७ ॥ सत्कुलेप्राप्यतेजन्मवैभवंविविधंतथा ॥ सुपुत्रःसुकुलंभूप
धनधान्यंवरस्त्रियः ॥ २८ ॥ सुजन्ममरणंचापिसुभोगाःसुखमेवच ॥ सदादानेधिकाप्रीतिरौदार्यंधैर्यमुत्तमम् ॥ २९ ॥ प्रसादात्तस्यदेवस्यविष्णोश्चैवमहा
त्मनः ॥ नारायणस्यजायंतेसिद्धयोभूपवांच्छिताः ॥ ३० ॥ ऊर्जेमासितपोमासिमाधवेमाधवप्रिये ॥ स्नात्वादामोदरंभक्त्यामाधवंमधुसूदनम् ॥ ३१ ॥
विशेषेणसमभ्यर्च्यदत्वादानानिशक्तितः ॥ ऐहिकंसुखमासाद्यनरोहरिपदंव्रजेत् ॥ ३२ ॥ अनेकजन्मार्जितपातकावलीविलीयतेमाधवमज्जनेन ॥ सूर्योद
येभूपयथातमिस्रंवचःस्वयंभूरिदमादिशन्मे ॥ ३३ ॥ चकारविष्णुर्विपुलप्रचारंमासस्यवैमाधवसंज्ञकस्य ॥ यमस्यगुप्तंवचसाविचिंत्यमनुष्यलोकंगमितं
चकार ॥ ३४ ॥ तस्मादस्मिन्समायातेमाधवेमासिवैष्णवैः ॥ स्नात्वापुण्यजलेतीर्थेगंगायाःपावनेनृणाम् ॥ ३५ ॥ रेवायावामहाराजयमुनेसारदेथवा ॥
प्रातस्त्वनुदितेभानौविधानेननृपोत्तम ॥ ३६ ॥ पूजयित्वाचदेवेशंमुकुंदंमधुसूदनम् ॥ पुत्रपौत्रधनैःश्रेयोवांच्छितानिसुखानिच ॥ ३७ ॥ अनुभूयतप
स्त्वंतेस्वर्गमक्षयमाप्नुयात् ॥ एवंज्ञात्वामहाभागमधुसूदनमर्चय ॥ ३८ ॥ स्नात्वासम्यग्विधानेनवैशाखेतुविशेषतः ॥ देवमाराध्यगोविन्दंनारायणमनाम
यम् ॥ ३९ ॥ प्राप्स्यसित्वंसुखंपुत्रंधनानिचहरेःपदम् ॥ देवदेवंनमस्कृत्यमाधवंपापनाशनम् ॥ ४० ॥ प्रारभेतव्रतमिदंपौर्णमास्यांमधोर्नृप ॥ यमैश्च
नियमैर्युक्तःशक्त्याकिंचित्प्रदायच ॥ ४१ ॥ हविष्यभुग्भूमिशायीब्रह्मचर्यव्रतेस्थितः ॥ कृच्छ्रादितपसाक्षामोध्यायन्नारायणंहृदि ॥ ४२ ॥ एवंप्राप्यच

वैशाखींदद्यान्मधुतिलादिकम् ॥ भोजनंद्विजमुख्येभ्योभक्त्याधेनुंसदक्षिणाम् ॥ ४३ ॥ अच्छिद्रंप्रार्थयेच्चापितस्यस्नानस्यभूसुरान् ॥ यथालक्ष्मीःप्रियाभूप
माधवस्यजगत्पतेः ॥४४॥ तथैवमाधवोमासोमधुसूदनवल्लभः ॥ एवंविधियुतोमर्त्यःस्नात्वाद्वादशवत्सरम् ॥ ४५ ॥ उद्यापनंचरेच्छक्त्यामधुसूदनतुष्टये ॥
इदंमाधवमासस्यमाहात्म्यंकथितंतव ॥ ४६ ॥ यत्पुराब्रह्मणोवक्राच्छ्रुतमासीन्मयानृप ॥ ४७ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेवैशाखमासमाहात्म्ये
षडशीतितमोऽध्यायः ॥ ८६ ॥ छ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ इतितस्यवचःश्रुत्वानारदस्यसभूपतिः ॥ प्रणम्यविस्मितःप्राहचिन्तयन्मनसाहरिम् ॥१॥ अंबरी
षउवाच ॥ ॥ कथमेतद्विमुह्याम‌ःस्वल्पायासेनवैमुने ॥ प्राप्यतेस्नानमात्रेणफलंचैवातिदुर्लभम् ॥२॥ नारदउवाच ॥ ॥ सत्यमुक्तंत्वयाराजन्नल्पायासेनय
न्महत् ॥ फलंसंप्राप्यतेतत्रश्रद्धत्स्वविधिभाषितम् ॥ ३ ॥ धर्मस्यगतयःसूक्ष्मादुर्ज्ञेयाहीश्वरैरपि ॥ मुह्यंतेचात्रविद्वांसोऽचिंत्यशक्तिहरेःकृतौ ॥ ४ ॥ वि
श्वामित्रादयोराजन्धर्माधिक्येनबाहुजाः ॥ ब्राह्मण्यंसमुपायाताःसूक्ष्माधर्मगतिस्त्वतः ॥ ५ ॥ अजामिलोपिभूपालदासीपतिरितिश्रुतः ॥ धर्मपत्नीपरि
त्यागीनित्यंपापपथिस्थितः ॥६॥ म्रियमाणःसुतस्नेहात्प्रोच्यनारायणेतिच ॥ तद्ध्याननामग्रहणात्पदंलेभेसुदुर्लभम् ॥७॥ अनिच्छयापिदहतिस्पृष्टोहुतवहो
यथा ॥ तथादहतिगोविंदनामव्याजादपीरितम् ॥ ८ ॥ कानीनस्यमुनेःपौत्राभ्रातृजायाभिगामिनः ॥ गोलकस्यचवैपंडोःपुत्राःकुंडाःस्वयंतथा ॥ ९ ॥
तेपंचापिचभूपालपांडवाद्रौपदीरताः ॥ तेषांचपुण्यश्लोकत्वंसूक्ष्माधर्मगतिस्ततः ॥ १० ॥ विचित्राणिचकर्माणिविचित्राभूतभावनाः ॥ विचित्राणि
चभूतानिविचित्राःकर्मशक्तयः ॥ ११ ॥ कदाचित्सुकृतंकर्मकूटस्थंयदवस्थितम् ॥ केनचित्कर्मणाभूपशुभेनपरिवर्धते ॥ १२ ॥ फलंददातिसुमहत्क
स्मिन्नापिचजन्मनि ॥ सूक्ष्मोधर्मोऽतिगहनोमीयतेनयथातथा ॥ १३ ॥ नैतस्यफलदानस्यश्रूयतेभूपनिश्चयः ॥ यत्किंचित्सुकृतंकर्मच्छन्नंपापांतरै
रपि ॥ १४ ॥ तदागत्यकुतश्चापिस्वंफलंचप्रयच्छति ॥ कृतस्यनेहनाशोस्तिपुण्यस्यःदुरितस्यच ॥ १५ ॥ तथापिबहुभिःपुण्यैर्दुरितंयातिदारुणम् ॥
यदुक्तंभवताराजन्नायासाधिक्यतोभवेत् ॥ १६ ॥ महत्पुण्यंचतत्रापिकारणंमेनिशामय ॥ स्वल्पायासमहायासौयद्यल्पत्वमहत्त्वयोः ॥ १७ ॥ महापु
ण्यास्ततस्तेस्युःसंततंकर्षकादयः ॥ मंत्रोच्चारंचसिंहादेरायासंबहुलंत्वतः ॥ १८ ॥ पंचगव्यंप्रशस्तंहिव्रतांगत्वेननोभवेत् ॥ इतिकर्तव्यबाहुल्यंमह
त्त्वंचतदल्पता ॥ १९ ॥ जलाग्न्यादिप्रवेशस्यप्रसज्येतव्रतांतरात् ॥ इदमल्पंमहच्चैतदितिनैवानियामकम् ॥ २० ॥ फलंयच्चोदितंशास्त्रेतदेवस्यान्म
हन्नृप ॥ यथाल्पनाशोमहतामहन्नाशस्तथाल्पतः ॥ २१ ॥ किंत्वल्पविस्फुलिंगेनतृणराशिःप्रदह्यते ॥ २२ ॥ हत्यायुतंपापसहस्रमुग्रंगुर्वंगनाकोटिनि
षेवणंच ॥ स्तेयादिपापानिचकृष्णभक्तेरज्ञानजातानिलयंह्रियंते ॥ २३ ॥ विष्णुभक्तिमतावीरयत्किंचित्क्रियतेल्पकम् ॥ सुकृतंसाधुविद्धि

तदक्षयफलंलभेत् ॥ २४ ॥ संदेहोनात्रकर्त्तव्योमाधवेमासिमाधवम् ॥ समाराध्यनरोभक्त्यातत्तद्वांच्छितमाप्नुयात् ॥ २५ ॥ अपत्यंद्रविणंरत्नंदाराहर्म्यै
हयागजाः ॥ सुखानिस्वर्गमोक्षौचनदूरेहरिभक्तितः ॥ २६ ॥ एवंशास्त्रोक्तविधिनास्वल्पेनापिनसंशयः ॥ पापस्यमहतोपिस्यात्क्षयोवृद्धिःसुकर्मणः॥२७॥
फलाधिक्यंभवेद्भूपत्वाधिक्याद्भावकर्मणोः ॥ सूक्ष्माधर्मस्यविज्ञेयागतिस्तुविविधैरपि ॥ २८ ॥ प्रियोमाधवमासोयंमाधवस्यमहात्मनः ॥
एकोप्यनुष्ठितोलोकैःसमग्रेप्सितदायकः ॥ २९ ॥ पुण्येनगांगेनजलेनकालेदेशेपियःस्नानपरोपिभूप ॥ आजन्मतोभावहतोपिदातानशुद्धिमेती
तिमतंममैतत् ॥ ३० ॥ गंगादितीर्थेषुवसंतिजीवादेवालयेपक्षिगणाश्चनित्यम् ॥ विनाशमायांतिकृतोपवासाभावोज्झितानैवगतिंलभंते ॥ ३१ ॥
भोवंततोहृत्कमलेनिधायश्रीमाधवंमाधवमासिभक्त्या ॥ यजेतयःस्नानपरोविशुद्धःपुण्यंनशक्तावयमस्यवक्तुम् ॥ ३२ ॥ प्रज्वाल्यवह्निंघृततै
लसिक्तंप्रदक्षिणावर्तशिखंस्वकाले ॥ प्रविश्यदग्धःकिलभावदुष्टोनस्वर्गमाप्नोतिफलंनचान्यत् ॥ ३३ ॥ श्रद्धत्स्वभूपतस्मात्त्वंमाधवस्यफलंप्र
ति ॥ स्वल्पंचापिशुभंकर्मविकर्मशतनाशनम् ॥ ३४ ॥ यथाहरेर्नामभयेनभूपनश्यंतिसर्वेदुरितस्यवृंदाः ॥ नूनंरवौमेषगतेविभातेस्नानेनतीर्थेचहरि
स्तवेन ॥ ३५ ॥ तेजसावैनतेयस्यपाप्मानःपन्नगाइव ॥ विद्रवंतिचवैशाखस्नानेनोषसिनिश्चितम् ॥ ३६ ॥ गंगायांनर्मदायांवास्नात्वामेषगतेरवौ ॥
पापप्रशमनस्तोत्रंयःपठेद्भक्तिभावतः ॥ ३७ ॥ एककालंद्विकालंवात्रिसंध्यमपिभूपते ॥ सयातिपरमंस्थानंसर्वपापविवर्जितः ॥ ३८ ॥
अंबरीषमहत्पुण्यप्राप्तयेकुरुवीक्षणम् ॥ माधवेमासिवैस्नानंप्रातर्नियमसंस्थितः ॥ ३९ ॥ यदानर्त्तपुरेप्रोक्तंवसतांवर्षकोटिभिः ॥ तत्प्रातर्माधवेमासिस्ना
नेनैकेनलभ्यते ॥ ४० ॥ इहार्थेयत्पुरावृत्तंतदाकर्णयभूपते ॥ भार्ययासहसंवादंदेवशर्मद्विजन्मनः ॥ ४१ ॥ रेवातीरेसुपुण्येचतीर्थेचामरकंटके ॥ कौ
शिकस्यसुतोजातोदेवशर्माद्विजोत्तमः ॥ ४२ ॥ धनपुत्रविहीनस्तुबहुदुःखसमन्वितः ॥ दारिद्र्येणसुदुःखेनसर्वदेवप्रपीडितः ॥ ४३ ॥ पुत्रोपायंधन
स्यापिदिवारात्रौप्रचिंतयेत् ॥ एकदातुप्रियातस्यसुमनानामसुव्रता ॥ ४४ ॥ भर्तारंचिंतयोपेतमधोमुखमलक्षयत् ॥ समालोक्यतदाकांतंतमुवाचयश
स्विनी ॥४५॥ दुःखजालैरसंख्यैस्तुतवाचित्तंप्रकर्षितम् ॥ व्यामोहेनप्रमूढोसित्यजचिंतांमहामते ॥४६॥ ममदुःखंसमाचक्ष्वस्वस्थोभवसुखंव्रज ॥ नास्ति
चिंतासमंदुःखंकायशोषणमेवहि ॥४७॥ तांसंत्यज्यप्रवर्तेतससुखेनप्रमोदते ॥ चिंतायाःकारणंविप्रकथयस्वममप्रभो ॥४८॥ नारदउवाच ॥ प्रियावाक्यं
ससंश्रुत्यदेवशर्मामहामतिः ॥उवाचवचनंप्रीतोदुःखितोपिसतीसखः॥४९॥ देवशर्मोवाच ॥ यत्त्वयाचिंतितंभद्रेकिंचिद्दुःखस्यकारणम् ॥ तत्सर्वंतुप्रवक्ष्या

---

१. इयमेव देवशर्मसुमनःकथा द्वितीये भूमिखंडे यथानुपूर्वीकानुवर्णिता । सैवेह वैशाखमाहात्म्यप्रसंगेन पुनरनूदिता । अन्येषु पुस्तकेषु नास्ति । परमेकस्मिँल्लिखितपुस्तके समुपलब्धा । अतस्तथैवात्र स्थापितेति बोद्धव्यं सुधीभिः । नात्रानवधानदोषःशंकनीयः ।

मिश्रुत्वाचैवावधार्यताम् ॥५०॥ नजानेकेनपापेनधनहीनोस्मिसुव्रते ॥ तथापुत्रविहीनोस्मिएतद्दुःखस्यकारणम् ॥ ५१ ॥ ॥ सुमनोवाच ॥ श्रूयताम
भिधास्यामिसर्वसंदेहनाशनम् ॥ स्वरूपमुपदेशस्यसर्वविज्ञानदर्शनम् ॥५२॥ संतोषएवपरमंपुण्यंसौख्यादिकारणम् ॥ असंतोषःपरंपापमित्याहभगवान्ह
रिः ॥ ५३ ॥ लोभःपापस्यबीजोयंमोहोमूलंचतस्यवै ॥ असत्यंतस्यहिस्कंधोमहाशाखासुविस्तरात् ॥ ५४ ॥ मदकौटिल्यपत्राणिकुबुद्ध्यापुष्पितः
सदा ॥ अनृतंतस्यसौगंध्यमज्ञानंफलमेवच ॥५५॥ कुव्यंपाषंडचौराश्चक्रूराःकूटाश्चपापिनः ॥ पक्षिणोमोहवृक्षस्यमहाशाखासमाश्रिताः ॥ ५६ ॥ अज्ञा
नंसुफलंतस्यरसोधर्मफलस्यहि ॥ भावोदकेनसंवृद्धिस्तस्यश्रद्धाकृतुप्रिया ॥ ५७ ॥ अधर्मेषुरसस्तस्यउत्क्केदैर्मधुरायते ॥ तादृशैश्चफलैश्चैवसफलोलो
भपादपः ॥ ५८ ॥ तस्यच्छायांसमाश्रित्ययोनरःपरिवर्तते ॥ फलानितस्यसोश्नातिस्वपक्कानिदिनेदिने ॥ ५९ ॥ फलानांचरसेनापिअधर्मेनतुपो
षितः ॥ ससंपुष्टोभवेन्मर्त्यःपतनायप्रयच्छति ॥ ६० ॥ तस्माच्चिंतांपरिश्चित्यस्वामिलोभंनकारयेत् ॥ धनपुत्रकलत्राणांचिंतामेतांनकारयेत् ॥ ६१ ॥
योहिविद्वान्नचेत्कांतमूर्खाणांपथमेवहि ॥ मृषाचिंतयतेनित्यंदिवारात्रौविमोहितः ॥ ६२ ॥ शुभार्थंचप्रविंदामिकथंपुत्रानहंलभे ॥ एवंचिंतयतेनित्यंदिवा
रात्रौविमोहितः ॥ ६३ ॥ क्षणमेकंप्रपश्येत्सचिंतामध्येमहत्सुखम् ॥ पुनश्चैतन्यमायातिमहादुःखेनपीड्यते ॥ ६४ ॥ चिंतामोहौपरित्यज्यअनुवर्तस्वतं
द्विज ॥ संसारेनास्तिसंबंधःकेनसार्धंमहामते ॥ ६५ ॥ मित्राश्चबांधवाःपुत्राःपितामातासुतास्तथा ॥ स्वसंबंधाभवंत्येतेकलत्रादितथैवच ॥ ६६ ॥
॥ देवशर्मोवाच ॥ ॥ संबंधःकीदृशोभद्रेतन्मेविस्तरतोवद ॥ येनजायंतितेसर्वेधनपुत्रादिबांधवाः ॥ ६७ ॥ ॥ सुमनोवाच ॥ ॥ भर्तःपंचविधाः
पुत्राजायंतेतान्वदाम्यहम् ॥ न्यासापहारकंचैकमृणसंबंधिनंपरम् ॥ ६८ ॥ रिपुंलभ्यमुदासीनमितिकांतभवंतिते ॥ लक्षणानिप्रवक्ष्यामितेषामीशपृथ
क्पृथक् ॥ ६९ ॥ पुत्रामित्राःप्रियाभार्यापितामाताचबांधवाः ॥ स्वेनस्वेनहिजायंतेसंबंधेनमहीतले ॥ ७० ॥ न्यासापहारभावेनयस्ययेनहृतंभुवि ॥
न्यासस्वामीभवेत्पुत्रोगुणवान्रूपवान्भुवि ॥ ७१ ॥ येनह्यपहृतंन्यासंतस्यगेहेनसंशयः ॥ न्यासापहारणंदुःखंसदत्त्वादारुणंगतः ॥ ७२ ॥ न्यासस्वामी
सुपुत्रोभून्न्यासापहारकस्यच ॥ गुणवान्रूपवांश्चैवसर्वलक्षणसंयुतः ॥७३॥ भक्तिंचदर्शयेत्तस्यपुत्रोभूत्वादिनेदिने ॥ प्रियवाङ्मधुरोवाग्मीबहुस्नेहंविदर्शये
त् ॥७४॥ स्वीयंद्रव्यंसमुद्ग्राह्यप्रीतिमुत्पाद्यचातुलाम् ॥ यथातेनप्रदत्तंतन्न्यासापहरणात्परम् ॥७५॥ दुःखमेवंमहाभागदारुणंप्राणनाशनम् ॥ तादृशंतस्य
सोदद्यात्पुत्रोभूत्वामहागुणः ॥ ७६ ॥ अल्पायुषस्तथाभूत्वामरणंचोपगच्छति ॥ दुःखंदत्वाप्रयात्येवंप्रहृत्यैवंपुनःपुनः ॥ ७७ ॥ यदाहपुत्रपुत्रेतिप्र

---

१ रुत्वोत्वविधानमत्रार्षम् ।

लापंहिकरोतियः॥ तदाहास्यंकरोत्येषकस्तुपुत्रोहिकस्यच ॥७८॥ अनेनापहृतंन्यासंमदीयंपापचारिणा ॥ द्रव्यापहारणेनापिममप्राणागताःकिल॥७९॥
दुःखेनमहताचैवअसंह्येनचवैपुरा ॥ तदादुःखंमयादत्वाद्रव्यमुद्राह्यमुत्तमम् ॥ ८० ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेवैशाखमाहात्म्येसप्ताशीतितमो
ध्यायः ॥ ८७ ॥ छ॥ ॥ सुमनोवाच ॥ ॥ ऋणसंबंधिनंपुत्रंप्रवक्ष्यामितवाग्रतः॥ ऋणंयस्यगृहीत्वायःप्रयातिमरणंकिल ॥ १ ॥ अर्थदातासुतोभूत्वा
भ्रातावाथपिताप्रिया ॥ मित्ररूपेणवर्तेतअंतर्दुष्टःसदैवसः ॥ २ ॥ गुणंनैवप्रपश्येतसक्रूरोनिष्ठुराकृतिः ॥ जल्पतेनिष्ठुरंवाक्यंसदैत्रस्वजनेषुच ॥ ३ ॥
मिष्टंमिष्टंसमश्नातिभोगान्भुंजतिनित्यशः ॥ द्यूतकर्मरतोनित्यंचौरकर्मणिसस्पृहः ॥ ४ ॥ गृहाद्द्रव्यंचोरयतिवार्यमाणःसकुप्यति ॥ पितरंमातरंचैव
कुत्सतेचादिनेदिने ॥ ५ ॥ द्रावकस्त्रासकश्चैवबहुनिष्ठुरजल्पकः ॥ एवमुद्राह्यतद्द्रव्यंसुखेनपरितिष्ठति॥६॥जातकर्मादिभिर्बाल्येद्रव्यंगृह्णातिदारुणम्॥पुनर्वि
वाहसंयोगान्नानाभेदैरनेकदा ॥ ७ ॥ एवंसंक्षीयतेद्रव्यमेवमेतद्ददत्यपि ॥ गृहंक्षेत्रादिकंसर्वममैवाहिनसंशयः ॥ ८ ॥ पितरंमातरंचैवहिनस्त्येवदिनेदिने ॥
सुदंडैर्मुशलैश्चैवकेशोत्पाटैश्चदारुणैः ॥ ९ ॥ मृतेतुतस्मिन्पितरिमातरिचातिनिष्ठुरः ॥ निःस्नेहोनिष्ठुरश्चैवजायतेनात्रसंशयः ॥ १० ॥ श्राद्धकार्याणि
दानानिनकरोतिसदैवसः ॥ एवंविधाःप्रियाःपुत्राभवंतिचमहीपते ॥ ११ ॥ रिपुंपुत्रंप्रवक्ष्यामितवाग्रेद्विजसत्तम ॥ बाल्येवयसिसंप्राप्तेपुत्रत्वेवर्तते
सदा ॥ १२ ॥ पितरंमातरंचैवक्रीडमानोहिताडयेत् ॥ ताडयित्वाप्रयात्येवंप्रहस्यैवंपुनःपुनः ॥ १३ ॥ पुनरायातितंतत्रपितरंमातरंपुनः ॥ सक्रोधोवर्तते
नित्यंकुत्सतेचदिनेदिने ॥ १४ ॥ एवंसंवर्ततेनित्यंवैरकर्मणिसंपदा ॥ पितरंताडयित्वाचमातरंचततःपुनः ॥ १५ ॥ प्रयात्येवंसदुष्टात्मापूर्ववैरानुभाव
तः ॥ अथातःसंप्रवक्ष्यामियथालभ्यंभवेत्प्रियम् ॥ १६ ॥ जातमात्रःप्रियंकुर्याद्बाल्यंक्रीडनताडनैः ॥ वयःप्राप्याप्रियंकुर्यान्मातृपित्रोरनंतरम् ॥ १७ ॥
भक्त्यासंतोषयेन्नित्यंतावुभौपरितोषयेत् ॥ स्नेहेनवचसाचैवप्रियसंभाषणेनच ॥ १८ ॥ मृतौगुरूसमाज्ञायस्नेहेनरुदतेपुनः ॥ श्राद्धकर्माणिसर्वाणिपिंड
दानादिकांक्रियाम् ॥ १९ ॥ करोत्येवसुदुःखार्तस्तेभ्योयात्रांप्रयच्छति ॥ ऋणत्रयान्वितःस्नेहान्मोचयेद्यस्तुनिश्चितः॥२०॥यस्माल्लभ्यंभवेत्कांतप्रयच्छ
तिनसंशयः ॥ पुत्रोभूत्वामहाप्राज्ञअनेनविधिनाकिल ॥ २१ ॥ उदासीनंप्रवक्ष्यामितवाग्रेप्रियसांप्रतम् ॥ उदासीनेनभावेनसदैवपरिवर्तते ॥ २२ ॥ ददा
तिनैवगृह्णातिनचकुप्यतितुष्यति ॥ नोवाप्रयातिसंत्यज्यउदासीनोद्विजोत्तम ॥ २३ ॥ भृत्याश्चापिसमाख्याताःपशवस्तुरगास्तथा ॥ गजामहिष्योदा
स्यश्चऋणसंबंधिनस्त्वमी ॥ २४ ॥ गृहीतमाययैकेनआवाभ्यांतुनकस्यहि ॥ न्यासमेवंनकस्यापिकृतंवैपूर्वजन्मनि ॥ २५ ॥ राधयामिन

कस्यापिक्षणंकांतशृणुष्वहि ॥ नवैरमस्तिकेनापिपूर्वजन्मनिवैकृतम् ॥२६॥ आबाल्येनतुविप्रेंद्रनचत्यक्तोमयापतिः ॥ एवंज्ञात्वाशमंगच्छत्यजचिंतामनर्थिकीम् ॥ २७ ॥ हृतंनैवचकस्यापिनैवदत्तंत्वयापुनः ॥ कथंतेधनमायातिविस्मयंव्रजमाविभो ॥ २८ ॥ प्राप्तमेवंहियत्रैवरक्षितुश्चनतिष्ठति ॥ एवंज्ञात्वाशमंगच्छत्यजचिंतामनर्थिकीम् ॥ २९ ॥ कस्यपुत्राःप्रियाभार्याकस्यस्वजनबांधवाः ॥ कःकस्यनास्तिसंसारेनसंबंधोद्विजोत्तम ॥ ३० ॥ मायामोहेनसंमूढामानवाःपापचेतनाः ॥ इदंगृहमयंपुत्रइयंभार्याममैवहि ॥ ३१ ॥ अनृतंदृश्यतेकांतसंसारस्यहिबंधनम् ॥ ३२ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेवैशाखमाहात्म्येअष्टाशीतितमोऽध्यायः ॥ ८८ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ एवंसंबोधितोविप्रोदेवशर्माद्विजोत्तमः ॥पुनःप्राहप्रियांभार्यांसहितांज्ञानवादिनीम् ॥ १ ॥ सत्यमुक्तंत्वयाभद्रेसर्वसंदेहनाशनम् ॥ तथाहिवंशमिच्छंतिसाधवःसत्यपंडिताः ॥ २ ॥ यथापुत्रस्यचिंतामेनधनस्यतथाप्रिये ॥ येनकेनाप्युपायेनपुत्रमुत्पादयाम्यहम् ॥ ३ ॥ ॥ सुमनोवाच ॥ ॥ पुत्रेणलोकाञ्जयतिपुत्रस्तारयतेकुलम् ॥ सुपुत्रेणमहाभागपितामाताप्रजीवतः ॥ ४ ॥ एकःपुत्रोवरःकांतबहुभिर्निर्गुणैस्तुकिम् ॥ एकस्तारयतेवंशमन्येसंतापकारकाः ॥ ५ ॥ पूर्वमेवमयाप्रोक्तमन्येसंबंधभागिनः ॥ पुण्येनप्राप्यतेपुत्रःपुण्येनप्राप्यतेकुलम् ॥ ६ ॥ सुगर्भःप्राप्यतेपुण्यैर्दुर्मृत्युःपातकैस्तथा ॥ सुखानांनिचयंकांतसत्यमेववदाम्यहम् ॥ ७ ॥ ब्रह्मचर्येणसत्येनतपसानित्यवर्तनैः ॥ दानेननियमैश्चापिक्षमाशौचेनवल्लभ ॥ ८ ॥ अहिंसयाचशक्त्यावाऽस्तेयेनापिप्रवर्तते ॥ एतैर्दशभिरंगैश्चधर्ममेवंप्रसूयते ॥ ९ ॥ संपूर्णोजायतेधर्मअंगैर्गर्भोयथोदरे ॥ धर्मसृजतिधर्मात्मात्रिविधेनैवकर्मणा ॥ १० ॥ तस्यधर्मःप्रसन्नात्मापुण्यसौख्यंप्रयच्छाति ॥ यंयंचिंतयतेप्राज्ञस्तंतंप्राप्नोतिदुर्लभम् ॥ ११ ॥ ॥ देवशर्म्मोवाच ॥ ॥ सर्वंदेविसमाख्यातंधर्माख्यंज्ञानमुत्तमम् ॥ कथंपुत्रमहंविंद्यांवैष्णवंगुणसंयुतम् ॥ १२ ॥ वदत्वंमेमहाभागेयदिजानासिसुव्रते ॥ धर्ममार्गस्त्वयासर्व्वःपितुःप्राप्तःपुरानघे ॥ १३ ॥ मयैतद्विदितंकांतेभवतीब्रह्मवादिनी ॥ च्यवनस्यप्रसादेनविष्णोस्तुष्टस्यतेपुरा ॥ १४ ॥ सुमनोवाच ॥ ॥ वसिष्ठंगच्छधर्मज्ञतंप्रार्थयमहामुनिम् ॥ तस्मात्प्राप्स्यसितंपुत्रंधर्मज्ञंधर्मवत्सलम् ॥ १५ ॥ एवमुक्तेतयावाक्येदेवशर्माद्विजोत्तमः ॥ करिष्येतवकल्याणिमतमेवंनसंशयः ॥ १६ ॥ एवमुक्त्वाजगामासौदेवशर्माद्विजोत्तमः ॥ वसिष्ठंसर्ववेत्तारंदीप्यंतंतपतांवरम् ॥ १७ ॥ गंगातीरेस्थितंपुण्यमासनस्थंद्विजोत्तमम् ॥ तेजोज्वालासमाकीर्णंद्वितीयमिवभास्करम् ॥ १८ ॥ राजमानंमहात्मानंब्रह्मसिंहंद्विजोत्तमम् ॥ भक्त्याप्रणम्यसमुनिंदंडवत्तंपुनःपुनः ॥ १९ ॥ तमुवाचमहातेजाब्रह्मसूनुरकल्मषम् ॥ उपविशासनेपुण्येसुखेनसुमहामतेः ॥ २० ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ उपविष्टःसयोगींद्रःपुनःप्राहतपोधनम् ॥ गृहेपुरुषतेवत्सदारभृत्येषुसर्वदा ॥ २१ ॥ क्षेममस्तिमहाभागपुण्यकर्मसु

चाग्निषु ॥ निरामयोसिचांगेषुधर्मंपालयसेसदा ॥ २२ ॥ एवमुक्त्वामहाप्राज्ञःपुनःप्राहमहीसुरम् ॥ किंकरोमिप्रियंकामंसुप्रियंतेद्विजोत्तम ॥ २३ ॥ ॥नार
दउवाच ॥ ॥ एवंसंभाष्यतंविप्रंविररामशुभंवचः ॥ ततोविप्रोमहाभागोवसिष्ठंमुनिपुंगवम् ॥ २४ ॥ सहोवाचमहात्मानंवाशिष्ठंतपतांवरम् ॥ भगवञ्छ्रूय
तांवाक्यंविच्छेदयद्विजोत्तम ॥ २५ ॥ दारिद्र्यंचकेनभावेनपुत्रसौख्यंकथंनहि ॥ एतन्मेसंशयंतातकस्मात्पापाद्वदस्वमे ॥ २६ ॥ महामोहेनसंमुग्धःप्रिय
याबोधितोद्विज ॥ तयाहंप्रेषितस्तातततवपार्श्वंसमागतः ॥२७॥ तत्सर्वंहिसमाचक्ष्वसर्वसंदेहनाशकम् ॥ मुक्तिदाताभवस्वत्वंममसंसारबंधनात् ॥२८॥
॥ वसिष्ठउवाच ॥ ॥ पुत्रामित्रास्तथाभ्राताअन्येस्वजनबांधवाः ॥ पंचभेदास्तुसंबंधाःपुरुषस्यभवंतिते ॥ २९ ॥ तेतेसुमनसाप्रोक्ताःपूर्वमेवतवाग्रतः॥
ऋणसंबंधिनःसर्वेतेकुपुत्राद्विजोत्तम ॥ ३० ॥ पुत्रस्यलक्षणंपुण्यंतवाग्रेप्रवदाम्यहम् ॥ पुण्यप्रसक्तोयस्यात्मासत्यधर्मरतःसदा ॥ ३१ ॥ शुद्धिमाञ्ज्ञानसं
पन्नस्तपस्वीवाग्विदांवरः॥ सर्वकर्मसुसंवीतोवेदाध्ययनतत्परः॥३२॥सर्वशास्त्रप्रवेदीचदेवब्राह्मणपूजकः ॥ याज्ञिकःसर्वयज्ञानांदातात्यागीप्रियंवदः॥३३॥
विष्णुध्यानपरोनित्यंशांतोदांतःसुहृत्सदा ॥ पितृमातृपरोनित्यंसर्वस्वजनवत्सलः ॥ ३३ ॥ कुलस्यतारकोविद्वान्स्वकुलंपरिपोषकः ॥ एवंगुणैस्तुसंयुक्तः
सुपुत्रःसुखदायकः ॥ ३५ ॥ अन्येसंबंधयुक्ताश्चशोकसंतापकारकाः ॥ उदासीनेनकिंकार्यंफलहीनेनतेनघ ॥ ३६ ॥ आयांतियांतितेसर्वेदुःखंदत्वासु
दारुणम् ॥ पुत्ररूपेणतेसर्वेसंसारेद्विजसत्तम ॥ ३७ ॥ पूर्वजन्मकृतंकर्मयत्त्वयापरिपालितम् ॥ तत्सर्वंहिप्रवक्ष्यामिश्रूयतामद्भुतंपुनः ॥ ३८ ॥
भवाञ्छूद्रोमहाप्राज्ञपूर्वजन्मनिनान्यथा ॥ कृषिकर्त्ताज्ञानहीनोमहालोभेनसंयुतः ॥ ३९ ॥ एकभार्यःसदाद्वेषीबहुपुत्रोह्यदत्तवान् ॥ धर्मंनैवविजाना
सिसत्यंचपरिनिष्ठितम् ॥ ४० ॥ दानंनैवत्वयादत्तंशास्त्रंनैवपरिश्रुतम् ॥ कृतंनैवत्वयातीर्थंनचयात्रामहामते ॥ ४१ ॥ एवंकृतस्त्वयाविप्रकृषिमार्गः
पुनःपुनः ॥ पशूनांपालनंपूर्वंगच्छंश्चैवद्विजोत्तम ॥ ४२ ॥ महिषीणांतथाश्वीनांपालनंचपुनःपुनः ॥ एवंपूर्वंकृतंकर्मत्वयैवचद्विजोत्तम ॥ ४३ ॥
विपुलंतुधनंतद्वल्लोभेनपरिसंचितम् ॥ तस्यव्ययस्तुपुण्येननकृतस्तुत्वयाकदा ॥ ४४ ॥ पात्रेदानंनदत्तंहिदृष्ट्वावादुर्बलंचतत् ॥ कृषिंकृत्वानदत्तंतुभ
वताधनमेवहि ॥ ४५ ॥ गोमयंहित्विदंसर्वंपशूनांसंचयंचवै ॥ विक्रयित्वाधनंविप्रसंचितंविपुलंत्वया ॥ ४६ ॥ तक्रंघृतंतथाक्षीरंविक्रीतंसततंदाधि ॥
दुष्कालश्चिंतितोविप्रमोहितोविष्णुमायया ॥ ४७ ॥ कृत्वामहार्घमेवैतद्धनंब्राह्मणसत्तम ॥ निर्दयेनत्वयादानंनदत्तंतुतदाकिल ॥ ४८ ॥ देवानांपूजनंवि
प्रभवतानकृतंसदा ॥ पर्वाणिप्राप्यविप्रेभ्योद्रव्यंनैवसमर्पितम् ॥ ४९ ॥ श्राद्धकालंचसंप्राप्यश्रद्धयानकृतंत्वया ॥ भार्यावदतितेसाध्वीदिनमध्येसमा
गते ॥ ५० ॥ श्वशुरश्राद्धकालश्चश्वश्र्वाश्चैवमहामते ॥ तच्छुत्वातद्वचस्तेषांगृहंत्यक्त्वापलायसे ॥ ५१ ॥ धर्ममार्गोनदृष्टोहिश्रुतोनैवकदात्वया ॥

लोभोमातापिताभ्रातालोभःस्वजनबांधवाः ॥ ५२ ॥ पालितोलोभएवैकस्त्यक्त्वाधर्मंसदैवहि ॥ तस्माद्दुःखीभवाञ्जातोदारिद्र्येणातिपीडितः ॥ ५३ ॥
दिनेदिनेमहातृष्णाहृदयेतेप्रवर्त्तते ॥ यदायदागृहेद्रव्यंवृद्धिमायातितेसदा ॥ ५४ ॥ तृष्णयादह्यमानस्तुतदात्वंवह्निरूपया ॥ रात्रौवात्वंप्रसुप्तस्तुलो
भंचिंतयसेधिकम् ॥ ५५ ॥ दिनंप्राप्यमहामोहैर्व्यापितोहिसदैवहि ॥ सहस्रंलक्षतःकोटिःकदावार्बुदमेवच ॥ ५६ ॥ भविष्यतिकदाखर्वोनिखर्वं
श्चाथमेगृहे ॥ एवंसहस्रलक्षंचकोटिरर्बुदमेवच ॥ ५७ ॥ खर्वोनिखर्वःसंजातस्तृष्णानैवप्रगच्छाति ॥ एवंकालंपरित्यज्यवृद्धिमायातिसर्वदा ॥ ५८ ॥
नैवदत्तंहुतंविप्रभुक्तंनैवकदात्वया ॥ निश्चितंभूमिमध्येतत्क्षिप्तंपुत्रानजानते ॥ ५९ ॥ अन्यमेवमुपायंतुद्रव्यागमनकारणात् ॥ कुरुषेसर्वदाविप्रलोका
न्पृच्छसिबुद्धिमान् ॥ ६० ॥ खनित्रमंजनंवादंधातुवादमतःपरम् ॥ पृच्छमानोभ्रमस्येकस्तृष्णयापरिमोहितः ॥६१॥ सर्वांश्चितयसेनित्यंकल्पान्सिद्धिप्रदा
यकान् ॥ प्रवेशंचित्रवर्णानांचिंतामणिंचपृच्छसि ॥६२॥ तृष्णानलेनदग्धोसिसुखंनैवप्रगच्छसि ॥ तृष्णानलप्रदीप्तोसिहाहाभूतोऽप्रचेतनः॥६३॥एवंभूतो
सिविप्रेंद्रगतस्त्वंकालवश्यताम् ॥ दारपुत्रेषुतद्द्रव्यंपृच्छमानेषुवैत्वया ॥ ६४ ॥ कथितंनैवतद्दत्तंप्राणांस्त्यक्त्वागतोयमम् ॥ एवंसर्वंमयाख्यातंवृत्तांतंतव
पूर्वकम् ॥ ६५ ॥ अनेनकर्मणाविप्रनिर्धनोसिदरिद्रवान् ॥ संसारेयस्यसत्पुत्राभक्तिमंतःसदैवहि ॥ ६६ ॥ सुशीलाज्ञानसंपन्नाःसत्यधर्मरताःसदा ॥ संभ
वंतिगृहेतस्ययस्यविष्णुःप्रसीदति ॥ ६७ ॥ धनंधान्यंकलत्रंतुपुत्रपौत्रमनंतकम् ॥ सभुंक्तेमर्त्यलोकेवैयस्यविष्णुःप्रसन्नवान् ॥ ६८ ॥ विनाविष्णोःप्रसा
देनदाराःपुत्राभवंतिन ॥ सुजन्मचकुलेविप्रतद्विष्णोःपरमंपदम् ॥ ६९ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेवैशाखमाहात्म्येदेवशर्मोपाख्यानेएकोननव
तितमोऽध्यायः ॥ ८९ ॥ छ ॥ ॥ देवशर्मोवाच ॥ ॥ पूर्वजन्मकृतंपापंत्वयाख्यातंममैवतत् ॥ शूद्रत्वेनहिविप्रेंद्रमयैवंधनमर्जितम् ॥ १ ॥ विप्रत्वंहिमया
प्राप्तंतत्कथंद्विजसत्तम ॥ तत्सर्वंकारणंब्रूहिज्ञानविज्ञानपंडित ॥ २ ॥ दुर्लभंभारतेवर्षेजन्मतस्मान्मनुष्यताम् ॥ मानुष्येब्राह्मणत्वंचसुतरांसत्कुलोदितम्
॥ ३ ॥ तत्रापीदृग्विधाभार्यासर्वज्ञाप्रियवादिनी ॥ सतीसर्वगुणोपेतादुर्लभासाकुतोभवत् ॥ ४ ॥ ॥ वसिष्ठउवाच ॥ ॥ यत्त्वयाचेष्टितंपूर्वंधर्मकर्मकृतं
द्विज ॥ तदहंसंप्रवक्ष्यामिश्रूयतांयदिमन्यसे ॥ ५ ॥ ब्राह्मणैकःसुधर्मात्मासदाचारःसुपंडितः ॥ विष्णुभक्तस्तुधर्मात्मानित्यंविष्णुपरायणः ॥ ६ ॥ स्नाना
र्थमपितीर्थानांभ्रमत्येकःसमेदिनीम् ॥ अटमानःसमायातस्तवगेहेमहामतिः ॥ ७ ॥ तस्यदर्शनमात्रेणसमुत्पन्नासुधीस्तव ॥ यतोधर्मगतेगेहेसतामागमनं
भवेत् ॥ ८ ॥ किंकिंनलभ्यतेविप्रविप्रवैष्णवसेवया ॥ दुर्लभंयच्चलोकेस्यान्मोक्षस्थानमपिस्थिरम् ॥ ९ ॥ याचितंस्थानमेकंवैवासार्थंतेनसत्तम ॥ तवैव
भार्ययादत्तंत्वयाचसहपुत्रकैः ॥ १० ॥ एयतामेयतांब्रह्मन्सुखेनचगृहेमम ॥ वैष्णवंब्राह्मणंपुण्यमित्युवाचपुनःपुनः ॥ ११ ॥ सुखेनस्थीयतामत्रगृहोयंत

वसुव्रत ॥ अद्यधन्योस्म्यहंपुण्यअद्यतीर्थमहंगतः ॥ १२ ॥ अद्यतीर्थफलंप्राप्तंमयातेविप्रदर्शनात् ॥ गवांस्थानंपरंपुण्यंवासस्थानंप्रदर्शितम् ॥ १३ ॥ अं
गसंवाहनंसम्यक्पादौचैवप्रमर्दितौ ॥ क्षालितौचपुनस्तोयैःस्नातःपादोदकेनहि ॥ १४ ॥ सद्योघृतंदधिक्षीरमन्यमन्यंप्रदत्तवान् ॥ ब्राह्मणायतदातस्मैत्वं
तथाऽदृष्टनोदितः ॥ १५ ॥ एवंसंतोषितोविप्रस्त्वयैवसहभार्यया ॥ पुत्रैःसार्धमहाभागोवैष्णवोज्ञानपंडितः ॥ १६ ॥ अथप्रभातेविमलेस्नानार्थमासिमा
धवे ॥ गंगायांगच्छतातेनतुष्टेनदययाधिपम् ॥ १७ ॥ वैशाखस्नानमाहात्म्यमुपदिष्टंतवाग्रतः ॥ कारितस्तुयथान्यायंसभार्यातनयोभवान् ॥ १८ ॥
यथानवारिधिसमोलोकेकोपिजलाशयः ॥ तथामासोनवैशाखसदृशोमाधवप्रियः ॥ १९ ॥ तावत्पापानितिष्ठंतिनिष्प्रत्यूहंकलेवरे ॥ यावत्किलमलव्वं
सीमासेनैतिसमाधवः ॥ २० ॥ तस्यवाक्यंसमाकर्ण्यवैशाखेसेवनंकृतम् ॥ तुष्टेनमनसाविप्रपूजितोमधुसूदनः ॥ २१ ॥ अवशिष्टदिनान्येवपंचमा
सस्यतस्यवै ॥ एकादशींसमारभ्यस्नानंचविधिवत्कृतम् ॥ २२ ॥ ब्राह्मणस्यप्रसंगेनरेवांचानुदिनेत्वया ॥ प्रातःस्नानंकृतंविप्रवैशाखेमासितावता ॥ २३ ॥
पूजितोदेवदेवेशोमधुहापरमेश्वरः ॥ नैवाप्तःसकलोमासःस्नानार्थंतवपूर्वतः ॥ २४ ॥ एवंस्नानंत्वयाचीर्णमपिपंचदिनात्मकम् ॥ तेनपुण्येनसंग
त्याब्राह्मणस्यविशेषतः ॥ २५ ॥ गोविंदस्यप्रसादेनत्वंतुब्राह्मणतांगतः ॥ त्वयातन्मासयोगेनप्राप्तमेतन्महत्कुलम् ॥ २६ ॥ दुर्लभंभूमिदेवानांस
त्यधर्मसमन्वितम् ॥ भार्यापिसुसतीप्राप्तासाध्वीसर्वगुणान्विता ॥ २७ ॥ च्यवनस्यगृहोत्पन्नासर्वज्ञाब्रह्मवादिनी ॥ रूपमेवपरंस्त्रीणांभूषणंचमहा
मुने ॥ २८ ॥ शीलमेवद्वितीयंचतृतीयंसत्यमेवच ॥ सदार्यत्वंचतुर्थंतुपंचमंपुण्यमुत्तमम् ॥ २९ ॥ मधुरत्वंतथाषष्ठंशुद्धत्वंसप्तमंमहत् ॥ बाह्यांतः
सततंस्त्रीणांसर्वाभरणसप्तमम् ॥ ३० ॥ अष्टमंतुपतौभावःशुश्रूषानवमंकिल ॥ सहिष्णुताचदशमंरतिरेकादशंतथा ॥ ३१ ॥ पतिव्रतत्वंविप्रेंद्रद्वाद
शंयोषितांस्मृतम् ॥ एतैःसंभूषिताभार्यासाध्वीतेब्रह्मवादिनी ॥ ३२ ॥ वैशाखस्नानयोगेनलब्धापुण्येनसादरम् ॥ किंकिंनदुर्लभतरंप्राप्यतेमासि
माधवे ॥ ३३ ॥ स्नानेनपरमेशस्यपूजनेनयथाविधि ॥ अथमोहप्रमुग्धोसितृष्णयाव्यापितंमनः ॥ ३४ ॥ पूर्वजन्मनितेविप्रद्रव्यमेवप्रसंचितम् ॥
नदत्तंब्राह्मणेभ्योहिदीनेष्वन्येषुवैत्वया ॥ ३५ ॥ नबंधुवर्गोनोपुत्रदारेषुचकथंचन ॥ म्रियमाणेनभवतालोभएवहिचिंतितः ॥ ३६ ॥ नदत्तंनहुतंजप्तं
नतीर्थेमरणंकृतम् ॥ नहिनारायणोदेवोध्यानेनाखिलपापहा ॥ ३७ ॥ द्रव्येषुविद्यमानेषुकृपणोजायतेनरः ॥ अदत्वाम्रियतेयस्तुततोदुःखतरं
नुकिम् ॥ ३८ ॥ तीर्थस्नानादितपसाकुलेजन्मैवलभ्यते ॥ नोदत्तेनविनाविप्रकिंचिदेवोपतिष्ठति ॥ ३९ ॥ तस्यपापस्यभावेनदारिद्र्यत्वमुपा
गतम् ॥ अपुत्रवान्भवाञ्जातःसततंदुःखपीडितः ॥ ४० ॥ वैशाखस्नानमाहात्म्यादपिपंचदिनात्मकात् ॥ तदैवहरिपूजायाःसंगत्याब्राह्मण

स्यच ॥ ४१ ॥ लब्धंजन्मकुलेविप्रविप्रत्वमपिदुर्ल्लभम् ॥ सुपुत्रश्चकुलंविप्रंधनंधान्यंवरास्त्रियः ॥ ४२ ॥ सुजन्ममरणंचैवसुभोगःसुखमेवच ॥ सदादानेधि
काबुद्धिरौदार्यंधैर्यमुत्तमम् ॥ ४३ ॥ प्रसादात्तस्यदेवस्यविष्णोश्चैवमहात्मनः ॥ नारायणस्यजायंतेसिद्धयोविप्रवाञ्छिताः ॥ ४४ ॥ ऊर्ज्जेमासित
पोमासिमाधवेमाधवप्रिये ॥ स्नात्वादामोदरंभक्त्यामाधवंमधुसूदनम् ॥ ४५ ॥ विशेषेणसमभ्यर्च्यदत्वादानानिभक्तितः ॥ ऐहिकंसुखमासाद्यजनो
यातिततोहरिम् ॥ ४६ ॥ अनेकजन्मार्जितपातकावलीविलीयतेमाधवमज्जनेन ॥ सूर्योदयेविप्रयथातमिस्रावचःस्वयंभूरिदमादिदेश ॥ ४७ ॥ च
कारविष्णुर्विमलंविचारंमासंविधिंमाधवमेकमादौ ॥ यमस्यगुप्तंमनसाविचिंत्यमनुष्यलोकैर्गमितुंचनाके ॥ ४८ ॥ तस्मादस्मिन्समायातेमाधवेमासि
माधवे ॥ स्नात्वापुण्यजलेतीर्थेरवावनुदितेधुना ॥ ४९ ॥ पूजयित्वाविधानेनमुकुंदंमधुसूदनम् ॥ पुत्रपौत्रधनंश्रेयोवांछितानिसुखानिच ॥ ५० ॥
अनुभूयततस्त्वंतेस्वर्गमक्षयमाप्स्यसि ॥ पूर्वजन्मकृतंसर्वंयत्त्वयापरिचेष्टितम् ॥ ५१ ॥ तन्मयाकथितंविप्रतवाग्रेपरिचेष्टितम् ॥ एवंज्ञात्वामहाभा
गवैशाखेचविशेषतः ॥ ५२ ॥ स्नात्वासम्यग्विधानेनमधुसूदनमर्चय ॥ देवमाराध्यगोविंदंनारायणमनामयम् ॥ ५३ ॥ प्राप्स्यसित्वंसुखंपुत्रंधनानिह
रिमव्ययम् ॥ ५४ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ ब्रह्मात्मजेनापिमहानुभावःसविप्रवर्यःपरिबोधितोहि ॥ हर्षेणयुक्तःसमहानुभावोभक्त्यावसिष्ठंप्रणिपत्य
तत्र ॥ ५५ ॥ आमंत्र्यविप्रंसजगामगेहंतांप्राहभार्यांसुमनांमहर्षिः ॥ सर्वंहिवृत्तंममपूर्वचेष्टितंतेनैवविप्रेणतवप्रसादात् ॥ ५६ ॥ भद्रेवसिष्ठेनविकाशनीतम
ह्यैवमोहःपरिनाशितोमे ॥ आराधयिष्येमधुसूदनंतुश्रीमाधवेमासिनिमज्ज्यभक्त्या ॥ ५७ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ आकर्ण्यवाक्यंपरमंपवित्रंसुमं
गलंमंगलहेतुमुच्चैः ॥ हर्षेणयुक्तातमुवाचकांतंधन्योसिविप्रेणविबोधितस्त्वम् ॥ ५८ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेवैशाखमाहात्म्येदेवशर्मोपा
ख्यानेनवतितमोऽध्यायः ॥ ९० ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ देवशर्मामहाप्राज्ञःसमंसुमनसातया ॥ तीर्थेकनखलेपुण्येगंगायामतिविश्रुते ॥ १ ॥ वैशाखे
विधिनास्नानंचक्रेमेषास्थितेरवौ ॥ पूजयामासविधिवन्मधुसूदनमच्युतम् ॥ २ ॥ यमैःसनियमैर्युक्तःशक्त्याकिंचिद्ददौततः ॥ हविष्यभुग्भूमिशायी
ब्रह्मचर्यव्रतस्थितः ॥ ३ ॥ कृच्छ्रादितपसाक्षामोध्यायन्नारायणंहृदि ॥ तत्रप्राप्यसवैशाखींदत्वामधुतिलादिकम् ॥ ४ ॥ विप्रेभ्योभोजनंदत्वाभक्त्याधे
नुंसदक्षिणाम् ॥ अच्छिद्रंप्रार्थयामासतत्रस्नानस्यभूसुरान् ॥ ५ ॥ सापिसाध्वीचसुश्रोणीपतिभक्तिपरायणा ॥ पतिंशुश्रूषतेनित्यंस्नात्वासंपूज्यके
शवम् ॥ ६ ॥ तौदंपतीततोयातौस्वगेहंसाधुहर्षितम् ॥ कृतकृत्यावथात्मानौमन्यमानावसंशयम् ॥ ७ ॥ तेनपुण्यप्रभावेनकालेनकियताकिल ॥
बभूवुरमितास्तस्यधनधान्यानिसंपदः ॥ ८ ॥ तनयाविनयोपेताश्चत्वारःश्रुतिकोविदाः ॥ धर्मज्ञावैष्णवानित्यंपितृमातृपरायणाः ॥ ९ ॥ बभूवुरमि

तप्रज्ञाःपुरुषार्थायबोधिताः ॥ विख्याताविधितत्त्वज्ञाब्रह्मज्ञाब्रह्मतत्पराः ॥ १० ॥ समग्रगुणसंपन्नाःसंप्रतिष्ठंतिकीर्तयः ॥ ११ ॥ तौदंपतीसुतसमग्रसमृ
द्धसौख्यंपुण्योदयंसमुपयुज्यततश्चिरेण ॥ स्नानंपरंपरममीयतुरस्यभक्त्याश्रीमाधवेचसुकृतस्यनृपप्रसादात् ॥ १२ ॥ यथैवमाधवःसाक्षाद्विद्यालक्ष्मी
धवःस्मृतः ॥ तथैवमाधवोमासोमधुसूदनवल्लभः ॥ १३ ॥ इदंमाधवमाहात्म्यंकिंचित्संक्षेपतोनघ ॥ मयातेकथितंवीरयत्पुराचपितुःश्रुतम् ॥ १४ ॥
॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेनारदांबरीषसंवादेवैशाखमाहात्म्येएकनवतितमोऽध्यायः ॥ ९१ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ इतितस्यवचःश्रुत्वानारदस्य
सभूपतिः ॥ प्रणम्यविस्मितःप्राहचिंतयन्मनसाहरिम् ॥ १ ॥ ॥ अंबरीषउवाच ॥ ॥ कथमेतद्विमुह्यामःस्वल्पायासेनयन्मुने ॥ शूद्रःपापसमाचारो
लेभेब्राह्मण्यमुत्तमम् ॥ २ ॥ ब्राह्मण्यंदुर्लभंतातसुकृतैर्विविधैरपि ॥ कथंमाधवमासस्यस्नानेनैवापसोधमः ॥ ३ ॥ नयज्ञदानैर्नतपोभिरुग्रैर्नपुण्यसंज्ञै
रपरैरपीश ॥ अस्मादृशोभूपतयोर्थवंतोनतेलभंतेवनिदैवतत्वम् ॥ ४ ॥ सगाधिसूनुर्विविधंतपोपिचिरंविधायानिशमेवघोरम् ॥ कृच्छ्रेणलेभेशतवर्षपूर्णै
रहोकथंचिद्बहुभिःप्रयत्नैः ॥ ५ ॥ कथंसवर्णाधमएषपापःस्वधर्महीनोधनवानदाता ॥ पुण्यादनायासकृतादमुष्मादल्पादिहावापसरामतत्वम् ॥ ६ ॥
॥ नारदउवाच ॥ ॥ सत्यमुक्तंत्वयाराजन्ब्राह्मण्यमतिदुर्लभम् ॥ तथापिगतयःसूक्ष्मादुर्ज्ञेयाधर्मतत्वतः ॥ ७ ॥ विचित्राणिचकर्माणिविचित्राभूतभा
वना ॥ विचित्राणिचभूतानिविचित्राःकर्मशक्तयः ॥ ८ ॥ कदाचित्सुकृतंकर्मकूटस्थंयदवापितम् ॥ केनचित्कर्मणाभूपशुभेनपरिवर्धते ॥ ९ ॥ फलंददा
तिसुमहत्तस्मिन्नपिचजन्मनि ॥ धर्मोगहनसूक्ष्मोयंनीयतेनयथातथा ॥ १० ॥ नतस्यफलदानस्यश्रूयतेकालनिश्चयः ॥ यत्किंचित्सुकृतंकर्मच्छन्नंपापां
तरैरपि ॥ ११ ॥ तदागत्यकुतःक्वापिसुफलंचप्रयच्छति ॥ कृतस्यनेहनाशोस्तिपुण्यस्यदुरितस्यच ॥ १२ ॥ तथापिबहुभिःपुण्यैर्दुरितंयातिदारुणम् ॥
यदुक्तंभवताराजन्नायासाधिक्यतोभवेत् ॥ १३ ॥ तत्फलंतत्रतत्रापिशृणुसत्यंमयोदितम् ॥ अनायासमहायासौयद्यल्पत्वमहत्त्वयोः ॥ १४ ॥ महाव्रता
स्ततस्तेस्युःसततंकर्शकादयः ॥ सिंहव्याघ्रादिमूत्रादौप्रयासाबहुलास्ततः ॥ १५ ॥ पंचगव्यप्रशस्तत्वंव्रतमध्येततोभवेत् ॥ इतिकर्तव्यबाहुल्यंमहत्त्वं
चेत्तदल्पता ॥ १६ ॥ जलाग्न्यादिप्रवेशस्यप्रसज्येतव्रतांतरात् ॥ इदमल्पंमहत्त्वंतदितिनैवनियामकः ॥१७॥ फलंयथोदितंशास्त्रेतदेवस्यान्महोदयम् ॥
यथाल्पनाशोमहतामहन्नाशस्तथाल्पतः ॥ १८ ॥ किंत्वल्पविस्फुलिंगेनतृणनाशःप्रदृश्यते ॥ अजामिलोपिभूपालदास्याःपतिरितिस्मृतः ॥ १९ ॥
धर्मपत्नीपरित्यागीनित्यंपापपथिस्थितः ॥ म्रियमाणःसुताह्वानंचक्रेनारायणेतिच ॥ २० ॥ तथायन्नामग्रहणात्पदंलेभेसुदुर्लभम् ॥ अनिच्छयापिदह
तिस्पृष्टोहुतवहोयथा ॥२१॥ तथादहतिगोविदनामव्याजादपीरितम् ॥२२॥ हत्यायुतंशपनहःसहस्रमुग्रंगुर्वंगनाकोटिनिषेवणंच ॥ स्तेयान्यशेषाणिहरेः

प्रियेणगोविंदनाम्नानिहतानिसद्यः ॥२३॥ विष्णुभक्तिमयंवीरयत्किंचित्क्रियतेल्पकम् ॥ सुकृतंसाधुविदुषातदक्षयफलंभवेत् ॥ २४ ॥ संदेहोनचकर्तव्यो
माधवेमासिमाधवम् ॥ समाराध्यजनोभक्त्यातत्तद्वांछितमाप्नुयात् ॥ २५ ॥ अपत्यंद्रविणंदाराधराहर्म्यंहयागजाः ॥ सुखानिस्वर्गमोक्षौचनदूरेहरिभ
क्तितः ॥ २६ ॥ एवंशास्त्रोक्तविधिनास्वल्पेनापिनसंशयः ॥ पापस्यमहतोपिस्यात्क्षयःसम्यग्विधानतः ॥ २७ ॥ फलाधिक्यंभवेद्भिन्ना
धिक्याद्भावकर्मणोः ॥ सूक्ष्माधर्मस्यगतयोदुर्ज्ञेयाविबुधैरपि ॥ २८ ॥ प्रियोमाधवमासोयंमाधवस्यमहात्मनः ॥ एकोपित्रिषुलोकेषुस
मग्रेप्सितदायकः ॥ २९ ॥ पुण्येनगांगेनजलेनकालेदेशेबुधःस्नानपरःकथंचित् ॥ आजन्मनोभायहतोपिदातानशुध्यतीत्येवमतंममैतत् ॥ ३० ॥ प्रज्वा
ल्यवह्निंघृततैलसिक्तंप्रदक्षिणावर्तशिखंस्वकाले ॥ प्रविश्यदग्धःकिलमावदुष्टोनस्वर्गमाप्नोतिफलंनचान्यत् ॥ ३१ ॥ गंगादितीर्थेषुवसंतिदेवादेवालयेय
क्षगणाश्चनित्यम् ॥ विनाशनंयांतिकृतोपवासाभावोज्झितास्तेनफलंलभंते ॥ ३२ ॥ भावंततोहृत्कमलेनिधायश्रीमाधवंमाधवमासिभक्त्या ॥ यजेतयः
स्नानपरोविशुद्धःपुण्यंनशक्त्यावयमस्यवक्तुम् ॥३३॥ इहार्थेपिपुरावृत्तमाकर्णयमहीपते ॥ विचित्रंकथयिष्यामिफलंकिमपिकर्मणाम् ॥३४॥ तस्यमाध
वमासस्यप्रसादान्माधवस्यच ॥ यथापिब्राह्मणीकाचित्स्वैरिण्यापशुभंफलम् ॥ ३५ ॥ दिवोदासेतिविख्यातःपुराकांतीश्वरोभवत् ॥ तस्यापत्यंमहारत्नं
नारीणामुत्तमंसदा ॥ ३६ ॥ गुणरूपसमायुक्तासुशीलाचारुमंगला ॥ दिव्यादेवीतिविख्यातारूपेणाप्रतिमाभुवि ॥ ३७ ॥ पित्रात्वालोकितासातुरूपला
वण्यसंयुता ॥ सतांदृष्ट्वादिवोदासोदिव्यांदेवींसुतांतदा ॥ ३८ ॥ कस्मैचदीयतेकन्यासुवरायमहात्मने ॥ इतिचिंतापरोभूत्त्रासमालोक्यनरोत्तमः ॥ ३९॥
रूपदेशस्थराजानंसम्यग्ज्ञात्वामहीपतिः ॥ चित्रसेनंमहात्मानंसमाहूयततोनृपः ॥ ४० ॥ कन्यांददौदिवोदासश्चित्रसेनायधीमते ॥ तस्याविवाहकाल
स्यसंप्राप्तेसमयेनृप ॥ ४१ ॥ मृतोसौचित्रसेनस्तुकालधर्मेणवैकिल ॥ दिवोदासश्चधर्मात्माचिंतयामासभूपतिः ॥ ४२ ॥ ब्राह्मणांश्चसमाहूय
पप्रच्छनृपनंदन ॥ अस्याविवाहकालेतुचित्रसेनोदिवंगतः ॥४३॥ अस्यास्तुकीदृशंकर्मभविष्यतिब्रुवंतुमे ॥ ॥ ब्राह्मणउवाच ॥ ॥ विवाहोजायतेराजन्क
न्यायास्तुविधानतः ॥ ४४ ॥ पतिर्मृत्युंप्रयात्येवयोवात्यागंकरोतिच ॥ महाधिव्याधिनाभीतस्त्यागंकृत्वाप्रयातिच ॥ ४५ ॥ प्रव्राजितोभवेद्राजन्धर्म
शास्त्रेषुदृश्यते ॥ तस्यांरजस्वलायांचअन्यःपतिर्विधीयते ॥ ४६ ॥ विवाहंतुप्रधानेनापिताकुर्यान्नसंशयः ॥ एवंराजन्समादिष्टंधर्मशास्त्रेशुभैर्जनैः ॥४७॥
विवाहःक्रियतामस्याइत्यूचुस्तेद्विजोत्तमाः ॥ दिवोदासश्चधर्मात्माब्राह्मणैस्तुप्रणोदितः ॥ ४८ ॥ विवाहार्थंमहाराजमानसंकृतवान्नृप ॥ पुनर्दत्ताप्रदाने
नादिव्यादेवीनृपोत्तम[1] ॥ ४९ ॥ पुष्पसेनायपुण्यायतस्मैराज्ञेमहात्मने ॥ मृत्युधर्मंगतोराजाविवाहसमयेपिसः ॥ ५० ॥ यदायदामहाभागोदिव्यादेव्याश्च

---

[1] इयंदिव्यादेवीकथापि द्वितीये भूमिखंडे प्रोक्तास्ति । सैवेहवैशाखमासमाहात्म्यप्रसंगेन पुनरनूदितेति बोद्धव्यं सुधीभिः । केषुचित्पुस्तकेष्वत्र दृश्यते । अन्येषु पुस्तकेषुनास्ति ।

भूपतिः ॥ करोतिसपितोद्योगंविवाहस्यातिदुःखितः ॥ ५१ ॥ भर्तापिम्रियतेकालेप्राप्तलग्नस्तदातदा ॥ एकविंशतिभर्तारःकालेकालेमृतास्ततः ॥ ५२ ॥
ततोराजामहादुःखीसंजातःख्यातविक्रमः ॥ समालोक्यतयाहूयमंत्रिभिःसहनिश्चलः ॥ ५३ ॥ स्वयंवरेमहाबुद्धिंचकारपृथिवीपतिः ॥ अथतेनसमाहूतारा
जानोविविधानृपाः ॥ ५४ ॥ स्वयंवरार्थंवैतस्याबहवोधर्मतत्पराः ॥ तस्यास्तुरूपसंक्षुब्धामृत्युनापेषितानृपाः ॥ ५५ ॥ संग्रामंचक्रिरेमूढामृता
स्तेथपरस्परम् ॥ एवंतेषांक्षयोजातःक्षत्रियाणांनरेश्वर ॥५६॥ दिव्यादेवीचदुःखार्तारुरोदकरणंततः ॥ बालामालोक्यतांराजारुदंतींचातिदुःखिताम् ॥५७॥
पुरोधसंचधर्मज्ञंज्ञानवंतंतपस्विनम् ॥ जातूकर्णंप्रणम्यादौविनयान्वितकंधरः ॥ ५८ ॥ ॥ दिवोदासउवाच ॥ ॥ कथयस्वप्रसादेनकिमेतस्या
हिपातकम् ॥ दिव्यादेव्यास्तुमेपुत्र्यायदेतच्चेष्टितंकृतम् ॥ ५९ ॥ ॥ जातूकर्णउवाच ॥ ॥ तस्यास्तुचेष्टितंवीरदिव्यादेव्यावदाम्यहम् ॥ पूर्वजन्मकृतं
सर्वंतन्मेनिगदतःशृणु ॥६०॥ आस्तेवाराणसीपुण्यानगरीपापनाशिनी ॥ तस्यामास्तेमहाप्राज्ञःसुवीरोनामनामतः ॥ ६१ ॥ वैश्यजात्यांसमुत्पन्नोधनधा
न्यसमाकुलः ॥ तस्यभार्यामहाप्राज्ञचित्रानामसुविस्मृता ॥ ६२ ॥ कुलाचारंपरित्यज्यदुराचारेणवर्तते ॥ नमन्यतेहिभर्तारंरौद्रकृत्येचवर्तते ॥ ६३ ॥ पुण्य
कार्यविहीनातुपापंचरतिदुर्मतिः ॥ भर्तारंभर्त्सतेनित्यंस्वैरिणीकलहप्रिया ॥ ६४ ॥ नित्यंपरगृहेवासनिरताभ्रमतेधिकम् ॥ परिच्छिद्रंसमापश्येदुष्टाभूते
षुसर्वदा ॥ ६५ ॥ साधुनिंदारतापापाबहुहास्यकरीसदा ॥ कुसंगतिरताबाचादुराचारजनप्रिया ॥ ६६ ॥ धूर्ताधर्मजनद्वेषकरीमनृतभाषिणी ॥ विज्ञायैवं
सुवीरोस्याउपयेमेततोपराम् ॥ ६७ ॥ तयानवीनयावीरोभार्ययासहितोनिशम् ॥ यथासुखंसबुभुजेविषयान्मनसःप्रियान् ॥ ६८ ॥ धर्माचारेणपु
ण्यात्मासत्यपुण्यमतिःसदा ॥ सत्ययामितयासत्यासुमत्याराधितोबभौ ॥ ६९ ॥ निरस्तातेनसाचित्राविचित्रावरवर्णिनी ॥ स्वैरिणीगुणसंसर्गधर्म
विद्वेषिणीततः ॥ ७० ॥ भ्रमतेजारसंयुक्तामुक्ताचारागतत्रपा ॥ सापापरतसंयुक्तारक्तादूतीविकर्मणि ॥ ७१ ॥ कुशलाकुट्टिनीकर्मकलासुत्यन्ययोषि
ताम् ॥ गृहभंगमसौचक्रेवक्रेणमनसाहिता ॥७२॥ साध्वींनारींसमाहूयपापवाक्यैश्चनोदयेत् ॥ नर्मलोभकथाकेलिप्रत्ययोत्पत्तिहेतुभिः ॥७३॥ मनांसिचाल
येत्पापापुरुषाणांचयोषिताम् ॥ साधूनांसास्त्रियोभव्याःपरेभ्यःप्रतिपादयेत् ॥ ७४ ॥ कारयत्येवकपटंधर्मग्रामविवर्जनम् ॥ एवंवर्षशतंभुक्त्वापश्चाद्वेश्या
विधिस्थिता ॥ ७५ ॥ कालेननिधनंप्राप्तासततंपापनिश्चया ॥ जातातवगृहेपुत्रीदिव्यादेवीतिसासुता ॥ ७६ ॥ सुंदरीरूपसंपन्नापुरादृष्टेननोदिता ॥
॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ इतितस्यवचःश्रुत्वादिवोदासोतिविस्मितः ॥ उवाचराजामधुरंजातूकर्णमुनिंवचः ॥ ७७ ॥ ॥ दिवोदासउवाच ॥ ॥
यदीदृशीसादुरितप्रचारासदादुराचाररताप्रयाता ॥ कथंममश्रीपतिदैवतस्यमहाकुलीनस्यसुतानुरूपा ॥ ७८ ॥ सुदुर्लभंराजकुलेविशालेलेभेचसाश्रीम

तिजन्मधन्यम् ॥ पुण्येनकेनापिमुनेपवित्रेचित्राविचित्रेणचकर्मकर्त्री ॥ ७९ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ इतितस्यवचःश्रुत्वाभूमिपस्यमुनिस्ततः ॥ विवादस्यकिंचित्प्राज्ञोवचःसूनृतमब्रवीत् ॥ ८० ॥ ॥ जातूकर्णउवाच ॥ ॥ चित्राविचित्रसुरतैरथवंचयंतीप्रच्छन्नकामुकविटान्धनधीविहीनान् ॥ वेश्याबभूवविषपानमितश्चरित्वाकालेननागनगरेमहातिप्रसिद्धे ॥ ८१ ॥ कोपितत्रसमायातःसायंविप्रःसमार्दितः ॥ अर्दमानोऽङ्गिशुद्धात्मानगरेनागसंज्ञके ॥ ८२ ॥ अपश्यन्नपरंस्थानंमूढश्चित्रागृहंययौ ॥ तयासंमोहितोत्यर्थंवेश्ययादृष्टियोगतः ॥ ८३ ॥ पादसंवाहनस्नानतांबूलासनभोजनैः ॥ विलासैस्तोषितःसोपिखेदहीनोभवत्तदा ॥ ८४ ॥ ततोविचित्रैःसुरतोपचारैरदृष्टवुद्ध्यैवतयासविप्रः ॥ संसेवितोऽयंरजनीमशेषामवाहयद्भावविशेषलुब्धः ॥ ८५ ॥ प्रातःप्रयाणाभिमुखःकथंचिदुवाचचित्रामनुरक्तचित्तः ॥ संतोषितःस्वैश्चरितैःस्वकृत्यैर्वचस्तयाचैकधियातदानीम् ॥ ८६ ॥ ॥ ब्राह्मणउवाच ॥ ॥ कार्यःप्रत्युपकारस्तेतोषितेनमयाप्रिये ॥ स्वदृढंचनिजंदुःखंकथयाम्यविशेषतः ॥ ८७ ॥ पुराकथांहिवदतांविप्राणांनर्मदातटे ॥ शुभंयत्सर्वपापघ्नंतदाकर्णयसादरम् ॥ ८८ ॥ योदिनत्रयमपिप्रयत्नतःस्नातिमेषउपयातिभास्करे ॥ भास्करेनुदितएवमाधवेमासिसोघनिचयैर्विमुच्यते ॥ ८९ ॥ संपूर्णमपिवैशाखेयोबहिःस्नानमाचरेत् ॥ विधिनामाधवंदेवमर्चयेत्सोपिपापहा ॥ ९० ॥ पुण्यतीर्थैर्विशेषेणस्नानदानक्रियादिभिः ॥ महापापैर्विमुच्येतमानवोमासिमाधवे ॥ ९१ ॥ तावन्महापापचयःशरीरेशरीरिणस्तिष्ठतिनिर्विशंकः ॥ यावन्मुदाचोषसिमेषराशिमुपागतेमज्जतिनोदिनेशे ॥ ९२ ॥ एवमाकर्णितस्तेषांविप्राणांवदतांमया ॥ अनेकदुरितांभोधितरणेपोतउत्तमः ॥ ९३ ॥ अदूरेशिवदेहाचवर्ततेसौसरिद्वरा ॥ तत्रस्नातुंगमिष्येहंतदाघौघवधायच ॥ ९४ ॥ यदितेरोचतेकांतेविरक्तंवामनोभवेत् ॥ तन्मयात्वंसमागच्छवैशाखस्नानहेतवे ॥ ९५ ॥ अनित्यंजीवितमिदंयौवनंचातिसुंदरम् ॥ हेतुर्नरकवासस्यदुर्वारश्वसनोभवेत् ॥ ९६ ॥ आराधितस्त्वयाहंचपातितोदुरितार्णवे ॥ महतामपियत्सत्यंदुष्टस्थितशरीरिणाम् ॥९७॥ किमत्रबहुनोक्तेननविलंबोचितःक्षणः ॥ उद्धरिष्येपिभवतींविरक्तिर्यदितेहृदि॥९८॥ ॥ चित्रोवाच ॥ स्वामिन्नदृष्टयोगेनतवसंगतिधर्मतः ॥ ध्रुवंविरक्तंमचेतोनिंद्यमेतद्भवंप्रति ॥ ९९ ॥ नूनमेवंमयाशास्त्रेश्रुतंयत्साधुसंगमः ॥ अचिंत्यायैनमस्तस्यैततोनियतायैपुनः ॥ १०० ॥ ॥ जातूकर्णउवाच ॥ ॥ इतिभाष्यततस्तेनसमंचित्राययौतदा ॥ विद्यमानंधनंकिंचिदादायमुनिनोदिता ॥१०१॥ ततःपरंसोपिपुनर्द्विजन्मावैशाखमासेशिवदेहदेहम्॥अवापसस्नौचदिनेशमस्यैस्नानायसद्योथददौदयालुः ॥१०२॥ हृदयालुरयंविप्रःस्नापयामासतांतदा ॥ यथोचितविधानेनचित्रामुच्चित्रभाषिणीम् ॥ १०३ ॥ वैशाखस्नानमाहात्म्यंतत्रशुश्रावसामुदा ॥ पठमानेषुविप्रेषुपुराणानिपृथक्पृ

थक् ॥१०४॥ यस्यश्रवणमात्रेणक्षीयतेदुरितांधकः ॥ यथासूर्योदयेनैवातिमिरौघःप्रणश्यति ॥१०५॥ साशिवेशिवतनूजलेपुनःस्नानतोऽजनिकरेविधान
तः ॥ स्नानतोविमलमानसोदयासूर्यकांतिरिवनिर्मलाबभौ ॥ १०६ ॥ तत्रमज्जंतिरेवायांसेवायांनिरताहरेः ॥ वैशाखेविविधालोकालोकानंत्यमभीप्स
वः ॥ १०७ ॥ येनर्मदायामिहशर्मदायामशुद्धकायानपिसौधयंति ॥ विशेषतोमाधवमासिमर्त्याभवंतिमर्त्याधिपलोकलीलाः ॥ १०८ ॥ आजन्मनोघं
स्मरणेनरेवानिहंतिदृष्टादशजन्मजंपुनः ॥ स्नाताकथंचिच्छतयोनिजातंसंसेवितायच्छतिरुद्रलोकम् ॥ १०९ ॥ सकलंमाधवंमासंसाचित्रानर्मदाजले ॥
सस्नौकिंचिद्ददौदानंशक्त्याविप्रेषुनित्यशः ॥ ११० ॥ सर्वपापहरंस्तोत्रंशृणोतिश्रद्धयाहरेः ॥ विप्राणांतत्रपठतांसंगादस्यद्विजन्मनः ॥ १११ ॥ निम
ज्ज्यसामाधवमासिपूर्णेरेवाजलेतत्रमहीसुरेभ्यः ॥ अच्छिद्रमासाद्ययथाविधानंतत्रापिचित्रापिचकारमासम् ॥ ११२ ॥ कुटीरकंतंतुनवंविधायसुदेवनामापि
सभूमिदेवः ॥ उवासरेवासलिलेनिमज्जंश्चित्रोपरोधादनिशंदयातः ॥ ११३ ॥ अथकालेनकियताकालधर्ममुपेयिवान् ॥ विप्रस्तदनुसाचित्राचिरे
णैवमृतानृप ॥ ११४ ॥ तेनमाधवमासस्यसुकृतेनतदैवसा ॥ पुत्रीतवाभवन्नूनमदृष्ट्वायमयातनाम् ॥ ११५ ॥ तस्यकर्मविपाकोयंयदासंभू
पतेःकुलम् ॥ वैष्णवंविशदंवीरदुष्प्राप्यंपापकर्मभिः ॥ ११६ ॥ दिव्यादेवीवरंनामजातंचास्यांनरोत्तम ॥ यच्चदत्तवतीचान्नंभोग्यसौख्यसुखा
निच ॥ ११७ ॥ ब्राह्मणायपुरातस्मैगणिकात्वेपिसंगता ॥ स्नात्वाचमाधवेमासिकिंचित्तत्रापियद्ददौ ॥ ११८ ॥ तस्यदानस्यसाभुंक्तेस्नान
स्यचफलोदयम् ॥ पिबतेशीतलंतोयंमिष्टान्नंचतथानिशम् ॥ ११९ ॥ दिव्यान्भोगान्प्रभुंजानावर्ततेचप्रभोर्गृहे ॥ भुंजतेविधिदत्तंचदुःखशोकादि
पीडिता ॥ १२० ॥ यत्पुरानरनारीणांगृहभंगरताभवत् ॥ तस्यकर्मविपाकोयमस्याःकिंचिदुपस्थितः ॥ १२१ ॥ माधवस्नानमाहात्म्याद्विनैवय
मयातनाम् ॥ महापापापितेवीरसुंदरीसासुताभवत् ॥१२२ ॥ एतत्तेसर्वमाख्यातंतवपुत्र्याविचेष्टितम् ॥ सर्वजन्मभवंवीरकर्मदुष्कर्मसंभवम् ॥ १२३ ॥
इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेवैशाखमाहात्म्येचित्रोपाख्यानेद्विनवतितमोऽध्यायः ॥ ९२ ॥ छ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ जातूकर्णवचाश्चित्रमेवमा
कर्ण्यभूपतिः ॥ तमुवाचनमस्कृत्यज्ञानिनंमुनिमादरात् ॥ १ ॥ ॥ दिवोदासउवाच ॥ ॥ कथमेषाविमुच्येतदुःखादस्मान्मुनेधुना ॥ ॥ जातूक
र्णउवाच ॥ ॥ कथयामिमहत्पुण्यंयेनेयंसुखिताभवेत् ॥ २ ॥ अप्रकाशमपिप्रायःप्रवक्ष्यामितवाग्रतः ॥ स्वल्पमप्यद्भुतंकर्मविकर्मशतना
शनम् ॥ ३ ॥ यथाहरेर्ध्यानबलेनपापंविनाशमायातिमहत्समग्रम् ॥ प्रातस्तदामाधवमासदानस्नानेनघोरंविलयंप्रयाति ॥ ४ ॥ यथाहरेर्भीतिभयेननागा
नश्यंतिसर्वेनिचयास्तथैव ॥ नूनंरवौमेषगतेविभातिस्नानेनतीर्थेचहरिस्तवेन ॥ ५ ॥ तेजसावैनतेयस्यपन्नगाइवपातकाः ॥ विद्रवंतिचवैशाख

स्नानेनोषसिनिश्चितम् ॥ ६ ॥ तस्माद्दयापिभूपालदिव्यादेवीपुनःस्वयम् ॥ कृत्वावैशाखश्रवणंश्रुत्वापापहरंस्तवम् ॥ ७ ॥ भवित्रीभर्तुःसंयोगसुख
संभोगभागिनी ॥ सुदेवोपिसजातोस्तिपांड्यदेशाधिपोबली ॥ ८ ॥ वैशाखमासिरेवायांस्नानपुण्येनभूपते ॥ तस्माएवसुतांदेहिविशुद्धांस्नानतस्तथा ॥९॥
माधवस्यपुनःस्तोत्रंश्रवणान्माधवस्यच ॥ संदेहोनात्रकर्त्तव्योविचित्रंपश्यभूपते ॥ १० ॥ इहामुत्रफलंतस्यसमाख्यंपुण्यकर्मणः ॥ ॥ नारदउवाच ॥
इत्याकर्ण्यैवमुदितोराजातमखिलंततः ॥ ११ ॥ कारयामासतांपुत्रींजातूकर्णोदितंविधिम् ॥ वीरसेनेनतेनैवपांड्यदेशाधिपेनसा ॥ १२ ॥ पुराजन्मैकसु
हृदादिव्यादेवीविवाहिता ॥ बुभुजेभूरिविषयांश्चिरंसुचरितव्रता ॥ १३ ॥ वीरसेनेनसुहृदापूर्वजन्मकृतेनच ॥ एतत्तेकिंचिदाख्यातमंबरीषसमासतः ॥
॥ १४ ॥ वैशाखस्नानमाहात्म्यंकिमन्यच्छ्रोतुमर्हसि ॥ १५ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेवैशाखमाहात्म्येचित्रोपाख्यानेत्रिनवतितमोऽध्यायः ॥
॥९३ ॥ छ ॥ ॥ अंबरीषउवाच ॥ ॥ पापप्रशमनंस्तोत्रंश्रोतुमिच्छामितद्विभो ॥ यस्यश्रवणमात्रेणपापराशिर्विलीयते ॥ १ ॥ धन्योस्म्यनुगृही
तोस्मिश्रावितोस्मिशुभंविधिम् ॥ विकर्मोपार्जितंयस्यश्रवणादेवहीयते ॥ २ ॥ चित्रंकिमत्रमधुसूदनदैवतस्यमासस्यपुण्यसवनैरिहमाधवस्य ॥ स्नानै
नैरवश्यविहितैरघराशिनाशःस्याद्यस्यनामपठनादपितस्यलोकः ॥ ३ ॥ तदेवपुण्यंपरमंपवित्रंहृद्यंचलोकेसुकृतैकलभ्यम् ॥ यदुच्यतेकेशवनामधेयं
मन्येमुनेमाधवमासिभव्यम् ॥ ४ ॥ धन्यास्तुतेमाधवमासिनामस्मरंतियेऽहोमधुसूदनस्य ॥ तस्यैवमेकिंचिदहोचरित्रंपुनःपवित्रंवदविश्वजन्यम् ॥ ५ ॥
॥ सूतउवाच ॥ ॥ वचःसमाकर्ण्यहरिप्रियस्यप्रीतोमुनिस्तस्यनृपोत्तमस्य ॥ समाधवस्नानसमुत्सुकोपिकथारसेनाहसमाधवस्य ॥ ६ ॥ ॥ नार
दउवाच ॥ ॥ सत्यंमहीपालमिथोमुकुंदकथारसालापविधौविशुद्धः ॥ त्वयासमंमाधवमासधर्मस्नानाधिकोयंहरिदैवतेन ॥ ७ ॥ जीवितंयस्यधर्मार्थं
धर्मोहर्यर्थमेवच ॥ अहोरात्राणिपुण्यार्थंतंमन्येवैष्णवंभुवि ॥ ८ ॥ किंचिद्वक्ष्यामितेराजन्वैशाखस्नानजंफलम् ॥ अस्मत्पितापिनोवक्तुमलंविस्तरतो
खिलम् ॥ ९ ॥ यत्रमज्जनमात्रेणप्रेतामुक्तिमुपागताः ॥ माधवेमासितेपापान्मंदासलिलेपरे ॥ १० ॥ पुरातीर्थप्रसंगेनभ्रमन्कोपिमहीसुरः ॥ मुनिशर्मे
तिविख्यातोधर्मात्मासत्यवाक्छुचिः ॥ ११ ॥ युक्तःशमदमाभ्यांचक्षांतिसंतोषसंयुतः ॥ युक्तःसपितृकार्येषुश्रुतिस्मृतिविधानवान् ॥ १२ ॥ यु
क्तोमधुरवाक्येषुसंयुक्तोहरिपूजने ॥ युक्तोवैष्णवसंसर्गेत्रिकालज्ञानवान्मुनिः ॥ १३ ॥ स्वकर्मणिरतोधीरोहृदयालुःप्रियाप्रियः ॥ दयालुरतिमेधावीतत्व
विद्ब्राह्मणप्रियः ॥ १४ ॥ माधवेमासिरेवायांस्नानार्थंप्रतिसंचरन् ॥ अग्रतःपंचपुरुषान्ददर्शातीवदुःखितान् ॥ १५ ॥ परस्परमसंसर्गकारिणःकृष्ण

---

१ दानैः–इ० पा० । २ गोविंदगेहे गमनाय यत्र–इ० पा० । ३ मन्ये मनःस्थं मधुसूदनस्य लोके सतां सत्सुकृतैकसूत्रम्–इ० पा० । ४ मन्ये–इ०पा० । ५ पापाः–इ० पा० । ६ अतितेजस्वी–इ० पा०

विग्रहान् ॥ वटच्छायामुपाश्रित्यसमासीनानवस्थितान् ॥१६॥ पश्यंतोदिक्षुसर्वासुदुरितोद्विग्नचेतसः ॥ तानालोक्यद्विजश्रेष्ठश्चिंतयामासविस्मितः॥१७॥ अत्रैतेकेनराभीताविपिनेदीनचेष्टिताः ॥ [1]चौरावाविकृताकारादृश्यंतेसंगभागिनः ॥ १८ ॥ परस्परंचभाषंतः[2]क्लेशाःकृष्णवपुःश्रियः ॥ यावदेवंसविप्राग्र्यो विचारयतिधीरधीः ॥ १९ ॥ तावदागम्यतेसर्वेदूरस्थामुनिमादरात् ॥ वद्धांजलिपुटाभूत्वाप्रणम्योचुरितिस्फुटम् ॥ २० ॥ पंचपुरुषाऊचुः ॥ [3]भव्यंभवं तंपुरुषोत्तमंवैविभ्राजमानंचरितेनमान्यम् ॥ मन्यामहेविप्रदयालुमुख्यंवाचंसमाकर्णयनोसिमैत्रः ॥ २१ ॥ संतःप्रतिष्ठादीनानांदैवा[4]दुद्भूतपापिनाम् ॥ आर्तानामार्तिहंतारोदर्शनादेवसाधवः ॥ २२ ॥ [5]अहंपांचालदेशीयःक्षत्रियोवीरवाहनः ॥ ब्राह्मणंहतवान्मोहा[6]च्छरेणशब्दवेधिना ॥ २३ ॥ शिखासूत्रविहीनस्तुतिलकेनविवर्जितः ॥ अटामिजगतीमेनांब्रह्मघ्नोहमितिब्रुवन् ॥ २४ ॥ ब्रह्मघ्नायातिपापायभिक्षामह्यंप्रदीयताम् ॥ एवंसर्वेषुतीर्थेषुभ्रमन्नत्रास्मिचागतः ॥ २५ ॥ ब्रह्महत्यानमेद्यापिप्रयातिमुनिसत्तम ॥ एवंमेवर्षमेकंहिव्यतीतंकुर्वतोविभो ॥ २६ ॥ दह्यमानस्यपापेनशोकाकुलितचेतसः ॥ चंद्रशर्मापरोविप्रोयोयंसंलक्ष्यतेद्विज ॥ २७ ॥ गुरुघातीसतुब्रह्मन्मोहाकुलितमानसः ॥ मोहाकुलितचित्तत्वाद्गुरुघातकउच्यते ॥ २८ ॥ निवसन्मागधेदेशेसंत्यक्तःस्वजनैस्ततः ॥ दैवादसावपिमुनेभ्रमन्निहसमागतः ॥ २९ ॥ शिखासूत्रविहीनस्तुविप्रलिंगविवर्जितः ॥ मयापृष्टस्तुवृत्तांतंसत्यमेवावदद्विजः ॥ ३० ॥ वसतायद्गुरोर्गेहेक्रोधाकुलितचेतसा ॥ महामोहगतेनापियथावैघातितोगुरुः ॥ ३१ ॥ तेनपापेनदग्धोसौवर्ततेशोकपीडितः ॥ तृतीयोयंपुनःस्वामिन्वेदशर्मासमाहितः ॥ ३२ ॥ सुरापोब्राह्मणोजातोमोहाद्वेश्याप्रसंगतः ॥ पृष्टोमयायमपिमेयथावृत्तंतथाब्रवीत् ॥ ३३ ॥ आत्मनश्चेष्टितंसर्वमनस्तापेनपीडितः ॥ निरस्तःसर्वलोकैश्चभार्याबंधुजनैरपि ॥ ३४ ॥ तेनपापेनसंलिप्तोभ्रमन्नत्रायमागतः ॥ चतुर्थो[7]विधुरोनामवैश्योयंगुरुतल्पगः ॥ ३५ ॥ मोहान्मासत्रयंयावद्वेश्याभूतांचमातरम् ॥ बुभुजेसविदेहस्थांज्ञाततत्वस्ततश्चरन् ॥ ३६ ॥ दुःखितोऽभ्यागमद्भूमिंभ्रमन्निहमुनेपुनः ॥ पंचमोयंमहापापीपापिसंसर्गकारकः ॥ ३७ ॥ प्रत्यहंधनलोभेनस्तेयादिकृतवानघम् ॥ वैश्योतिपातकैःक्रांतस्ततस्त्यक्तोजनैःस्वयम् ॥ ३८ ॥ निर्विण्णमानसोदैवान्नंदनामेहसंगतः ॥ एवंपंचापिपापिष्ठाःस्थानमेकमुपागताः ॥ ३९ ॥ कःकस्यापिनसंपर्कंभोजनाच्छादनादिभिः ॥

---

[1] चौरा नटविटाश्चैते—इ० पा० । [2] भिन्नांजनचयोपमाः—इ०पा० । [3] भव्यं भवंतं पुरुषोत्तमं वै मन्यामहे विप्रवर प्रसीद ॥ यदात्मदुःखं च वयं विचार्य विज्ञापयामः शृणु तद्द्विजेंद्र ॥ पा० इ० । इतः परं चैकः श्लोकोऽयमुपलभ्यते कस्मिंश्चित्पुस्तके—भव्यानिभूतानिजनार्दनस्यपरोपकारायचरंतिविश्वम्॥भवादृशानीतिमयाविचार्यविज्ञापयाम ःशृणुताद्विधिनः । [4] अद्भुतपाप्मनाम्—इ०पा० । [5] अहंचावंतिदेशीयः—इ० पा० । [6] शरेणाध्वनि पापकृत्—इ०पा० । [7] विद्धरः—इ०, विधरः—इ० च पा० ।

नकरोतिमहाभागविनावार्तांद्विजोत्तम ॥ ४० ॥ विशंत्येकासनेनैवनस्वपंत्येकसंस्तरे ॥ एवंदुःखसमाक्रांतानानातीर्थेषुवैगताः ॥ ४१ ॥ नास्मा
कंपातकंघोरंप्रयातिमुनिसत्तम ॥ दृष्ट्वाभवंतंदीप्यंतंप्रसन्नानिमनांसिनः ॥ ४२ ॥ वदंतिदुरितप्रांतंसाधोस्तेपुण्यदर्शनात् ॥ उपायंवदनःस्वामि
न्यथापापक्षयोहिनः ॥ ४३ ॥ ज्ञायतेकरुणोस्माभिर्विप्रवेदार्थवित्प्रभो ॥ आर्तानांमार्गमाणानांपश्चात्तापमुपेयुषाम् ॥ ४४ ॥ मोहादवाप्तपापानांत्वमुद्ध
र्तासिनिश्चितम् ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ तेषामितिवचःश्रुत्वामुनिशर्मामुनिस्ततः ॥ ४५ ॥ इदमाहविचार्येतिकरुणावरुणालयः ॥ ॥मुनिशर्मोवाच ॥
यूयमज्ञानतःप्राप्तपातकाःसत्यभाषिणः ॥ ४६ ॥ अनुतापयुतास्तस्मादनुग्राह्यामयाधुना ॥ शृणुध्वंमेवचःसत्यमूर्ध्वबाहुर्वदाम्यहम् ॥ ४७ ॥ यन्मयांगि
रसःपूर्वंश्रुतंमुनिसमागमे ॥ दृष्टंवेदेषुशास्त्रेषुश्रुतंगुरुमुखात्तथा॥४८॥विष्णुनाराधितेनादौस्वयमुक्तंचतत्वतः ॥ नतृप्तिरशनादन्यानगुरुर्जनकादपि ॥४९॥
नपात्रमन्यद्विप्रेभ्योनदेवःकेशवात्परः ॥ नगंगयासमंतीर्थंनदानंसुरभीसमम् ॥ ५० ॥ नगायत्र्यासमंजाप्यंनद्वादश्यासमंव्रतम् ॥ नभार्ययासमंमित्रंनध
र्मोदययासमः ॥५१॥ नस्वातंत्र्यसमंसौख्यंगार्हस्थ्यान्नाश्रमोवरः ॥ नसत्यात्परआचारोनसंतोषात्परंसुखम् ॥५२॥ नमाधवसमोमासोमहापापहरःपरः॥
विधिनानुष्ठितोभक्त्यामधुसूदनवल्लभः ॥ ५३ ॥ गंगादिषुचतीर्थेषुविशेषेणसुदुर्लभः ॥ प्रायश्चित्तानिसर्वाणिद्वादशाब्दमुखानिच ॥ ५४ ॥ तावद्गर्जंति
पापानियावन्नायातिमाधवः ॥ वैशाखमखिलंमासंयःस्नातिहरितत्परः ॥ ५५ ॥ हरिपादसमुद्भूतेसलिलेविमलाशयः ॥ सएवसर्वपापानांहंताहृष्टस्तु
पापिभिः ॥ ५६ ॥ निजपापौघनिष्कृत्यैवक्तव्यंतस्यकिन्नरैः ॥ ५७ ॥ मासेतुवैमाधवसंज्ञकेऽस्मिन्यःस्नातिपापैःसविमुच्यतेहि ॥ मेषस्थितेसंप्रति
नर्मदायाःशर्मप्रदेवारिणिवारिताघे ॥ ५८ ॥ दुर्लभाहिमहानद्योमाधवेमासिसर्वशः ॥ ततोपिदुर्लभागंगारेवाचयमुनातथा ॥ ५९ ॥ एतासुतिसृषुप्रा
यःप्राप्यैकामपिसादरम् ॥ यःस्नातिमाधवेमासिविपापःसहरिंव्रजेत् ॥ ६० ॥ तस्मादहोसहमथासुकृतैकसारेवैशाखमासिचभवंतउपेत्यरेवाम् ॥ मज्जंतु
पातकक्कृतोमुनिवृंदजुष्टेरेवाजलेनिखिलपापभयापहत्यै ॥ ६१ ॥ एवमुक्तास्ततःसर्वेमुदितामुनिनासह ॥ जग्मुस्तेपापिनोरेवांशंसंतोऽद्भुतकारि
णीम् ॥ ६२ ॥ मुनिशर्माततोगच्छंस्तैस्तथानुगतोनरैः ॥ ददर्शपथिसंत्रस्तान्पिशाचान्नष्टभीषणान् ॥ ६३ ॥ कुर्वंतोविविधाञ्छब्दान्भ्रमंतोपितत
स्ततः ॥ ऊर्द्धकेशोर्द्धरक्तांश्चकृष्णदंतकृशोदरान् ॥ ६४ ॥ अरण्येकंटकाक्रांतेवृक्षपानीयवर्जिते ॥ सन्मुखंधावतोदृष्ट्वाभयसंविग्नमानसः ॥ ६५ ॥
नमोनारायणायेतिरक्षरक्षेतिचाब्रवीत् ॥ ६६ ॥ नारायणायेतिनमोभिधानमाकर्ण्यधर्मैकनिधानमुच्चैः ॥ भवांतरेतेमनसापिशाचायमुर्निजादृष्ट

---

१ वाजिमेधमुखान्यपि–इ०पा० । २ सएवसर्वपापैस्तुमुक्तोयायात्परां गतिम्–इ० पा० ।

वशेनलब्धाः ॥ ६७ ॥ विनयान्वितमनसोमुनिशर्मोविलोक्यतान् ॥ उवाचमधुराभाषीकेयूयंविकृताननाः ॥ ६८ ॥ किंवाकेनकृतंकर्मयेनप्राप्ताचवै
कृतिः ॥ कथमेवंविधाःसर्वेदुःखिनोतीवभीषणाः ॥ ६९ ॥ ॥ प्रेताऊचुः ॥ ॥ क्षुत्पिपासार्दितानित्यंनानादुःखचयाकुलाः ॥ कृतबुद्धेहृदिक्रूरानष्टसं
ज्ञाविचेतसः ॥ ७० ॥ नजानीमोदिशःक्कापिमूढामानवघातिनः ॥ तदेतद्दुःखमाख्यातमेतदेवासुखंपुनः ॥ ७१ ॥ प्रभातमिवसंभातिभा
स्करोदयदर्शनात् ॥ श्रुत्वानारायणेत्युच्चैर्भाषितंतवकोमलम् ॥ ७२ ॥ दृष्ट्वाचदर्शनंविप्रशुद्धभावंगतावयम् ॥ दर्शनेनैवतेविप्रनामश्रवणतो
हरेः ॥ ७३ ॥ भवांतरमनुप्राप्तावयंप्राप्तादयालवः ॥ विनाशयत्यपयशोबुद्धिंविशदयत्यपि ॥ ७४ ॥ प्रतिष्ठापयतिप्रायोनृणांवैष्णवदर्शनम् ॥
अहंपर्युषितोनामसूचकोयंद्वितीयकः ॥ ७५ ॥ शीघ्रगोरोधकश्चान्यःपंचमोयंचलेखकः ॥ षष्ठोयमितिवाग्दुष्टःसप्तमोयंविदैवतः ॥ ७६ ॥
नित्यंयाजनकश्चायमष्टमःकष्टदायकः ॥ ॥ मुनिशर्मोवाच ॥ ॥ प्रेतानांकर्मजातानांनामानिभवतांकुतः ॥ ७७ ॥ किंतत्कारणमुद्दिश्यये
नयूयंसनामकाः ॥ ॥ प्रेताऊचुः ॥ ॥ मयास्वादुसदाभुक्तंदत्तंपर्युषितंद्विजे ॥ ७८ ॥ आज्येसतिनिराज्यंचतेनपर्य्युषितोस्म्यहम् ॥
मिथ्यामिथ्यापरच्छिद्रमर्म्मान्वेषीस्वभावतः ॥ ७९ ॥ सूचयामासतेनासौसूचकोऽशुचिरातुरः ॥ शीघ्रंनश्यतिविप्रेणयाचितःक्षुभितेनवै ॥ ८० ॥
एतत्कारणमुद्दिश्यशीघ्रगोद्विजसत्तम ॥ गृहोपरिसदास्वादुभुक्तमेतेनपापिना ॥ ८१ ॥ एकाकिनाकुमनसातेनासौरोधकःस्मृतः ॥ मौनेनापिस्थितो
नित्यंपादेनलिखतेमहीम् ॥ ८२ ॥ अस्माकमपियापिष्ठोलेखकोलोकसंगतः ॥ गुणिनोयंगुणान्द्वेष्टिनिर्गुणेचगुणज्ञताम् ॥ ८३ ॥ असंज्ञेज्ञानयोगीचवा
ग्दुष्टोसौततःस्मृतः ॥ नास्तिक्यभावादनिशंपितृदैवतमानवान् ॥ ८४ ॥ नमन्यतेचसत्कर्मपापस्तेनाविदैवतः ॥ सदायाचनकोमिथ्यामिथ्यादौ
र्गत्यदर्शकः ॥ ८५ ॥ सभूतोद्वेजकोलुब्धस्तेनयाचनकस्त्वयम् ॥ एभिःपूर्वकृतैःपापैर्भुक्त्वानरकयातनाम् ॥ ८६ ॥ प्रेतास्तेदर्शनादद्यपुनर्जाताःस्म
सुस्थिताः ॥ एतत्तेसर्वमाख्यातमात्मवृत्तांतसंभवम् ॥ ८७ ॥ प्रश्नंचयदितेश्रद्धापृच्छान्यत्कथयामिते ॥ ॥ ब्राह्मणउवाच ॥ ॥ येजीवाभुविति
ष्ठंतिसर्वेआहारमूलकाः ॥ ८८ ॥ युष्माकमपिआहारंश्रोतुमिच्छामितत्वतः ॥ ॥ प्रेताऊचुः ॥ ॥ शृणुष्वाहारमस्माकंसर्वसत्वविगर्हितम् ॥ ८९ ॥
यंश्रुत्वानिंदसेब्रह्मन्भूयोभूयश्चनित्यशः ॥ श्लेष्ममूत्रपुरीषेणयोषिदंगमलेनच ॥ ९० ॥ गृहाणित्यक्तशौचानितानिभुंजंतितत्रवै ॥ स्त्रीदग्धानिप्र
कीर्णानिप्रकीर्णायस्कराणिच ॥ ९१ ॥ कुत्सितानिमलेनापिप्रेतावैतत्रभुंजते ॥ माधवंयत्रनार्चंतिस्त्रीजितानिगृहाणिच ॥ ९२ ॥ दयाक्षांतिविहीनानिप्रे
तास्तत्रैवभुंजते ॥ यत्राभद्रागृहेवाचःशौचहीनाश्चयोषितः ॥ ९३ ॥ कलहोयत्रसततंप्रेतास्तेतत्रभुंजते ॥ नयत्रजामयोगेहेपूज्यंतेनवराःस्त्रियः ॥ ९४ ॥

यत्रदुर्जनसंसर्गस्तत्रभोक्ष्यामहेवयम् ॥ नयत्रहरिसेवावानकथायत्रवैष्णवी ॥ ९५ ॥ नयत्रवैष्णवीप्रीतिःप्रेतावैतत्रभुंजते ॥ येषामेवंगृहेप्रीताभुंज
तेतेपिसत्वरम् ॥ ९६ ॥ प्रेताभवंतिपापेननिजवंशविनाशकाः ॥ तस्यमेजायतेब्रह्मन्वदतोभोजनंनिजम् ॥ ९७ ॥ अस्मात्पापतरंचान्यत्कि
चिद्वक्तुंनशक्यते ॥ निर्विण्णःप्रेतभावेनपृच्छामित्वांदृढव्रतम् ॥ ९८ ॥ यथानजायतेप्रेतोमुक्तिःप्रेतत्वतोयथा ॥ ॥ ब्राह्मणउवाच ॥ ॥ एका
दश्यादिभिःपुण्यैर्व्रतैरच्युतकीर्तनैः ॥ ९९ ॥ देवतातिथिपूजाभिर्गुरुपूजादिभिस्तथा ॥ आचारैःसाधुचारितैःश्रुतिस्मृत्युदितैर्दिनैः ॥ १०० ॥
एवंश्राद्धक्रियादानैर्यथाविधिविनिर्मितैः ॥ दयादानदमक्षांतिशीलशिष्टाभिवादनैः ॥ १०१ ॥ इत्येवमादिभिर्धर्मैःप्रेतानस्युःकुलेपिवै ॥ गोवि
प्रतीर्थामरपर्वताग्र्यनदीनदाश्वत्थतरूननेकशः ॥ १०२ ॥ योवंदतेबंधुजनोविनीतःप्रेतोनलोकेभवतीहनूनम् ॥ क्रमादर्चयतेयुक्तोविशेषादपिमानवः ॥
॥ १०३ ॥ गंगादिपुण्यतीर्थेषुतस्यपुण्यमनंतकम् ॥ नाहंवर्षसहस्रेषुवक्तुंशक्तःस्वयंविभुः ॥ १०४ ॥ दर्शनादेवतस्यापिमुक्तःप्रेतत्वतोभवेत् ॥
ऊर्जमूर्जस्वलंमासमथदामोदरप्रियम् ॥ १०५ ॥ तपसामुत्तमंमासंतपोमाधववल्लभम् ॥ वैशाखंमाधवंमासंमधुसूदनदैवतम् ॥ १०६ ॥
उत्तमंसर्वमासानांयमेकंमुनयोविदुः ॥ येनैवसाधनेनस्यात्सर्वंकृत्यंहिसाधितम् ॥ १०७ ॥ ब्रह्मविद्यामताभ्येतिसालक्ष्मीर्विश्वकारिणी ॥ तस्यावा
सोयतोमासोमाधवोसौततःस्मृतः ॥ १०८ ॥ नमाधवसमोदेवोयथादेवेषुनिश्चितम् ॥ तथामासेषुसर्वेषुनमासोमाधवप्रियः ॥ १०९ ॥ तस्यमा
धवमासस्यमाहात्म्यमपिभक्तितः ॥ श्रुत्वाविमुच्यतेप्रेतयोनितःकिंविधानतः ॥ ११० ॥ सतांसंभाषणादेवपुण्यतीर्थनिषेवणात् ॥ नारायणेति
पठनात्तन्नामश्रवणादपि ॥ १११ ॥ मुच्यतेपातकैःसर्वैर्जनोभक्तिपरायणः ॥ यतिष्येतदहंप्रेताभवतामपिमुक्तये ॥ ११२ ॥ परोपकारजंपुण्यं
यतोनस्यान्मखैरपि ॥ प्रेतायामिततःस्नातुंरेवावारिणिमाधवे ॥ ११३ ॥ मासिमेषस्थितेभानावेतैरनुगतोनरैः ॥ पंचैवतेपुनर्मोहाज्जातपातकसंच
याः ॥ ११४ ॥ स्नातुमायांतिवचसाममैवकरुणावतः ॥ ११५ ॥ तावद्भवंतस्तुनिदेशतोमेतिष्ठंतुतत्रैववनेविशोकाः ॥ श्रीनर्मदावारिणियावदे
वगत्वानिजस्नानविधिंविहाय ॥ ११६ ॥ निर्मायपुरुषानपिनामतस्मात्कुशस्वरूपानिहनर्मदाके ॥ विधानतोमाधवमासिदीनान्निमज्ज्यामीतिदया
निबद्धः ॥ ११७ ॥ एवंदिनत्रयेणैवमुक्तिर्वःप्रेतयोनितः ॥ नदर्भबटुकस्नानमात्रेणैवनसंशयः ॥ ११८ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ एवमुक्तस्ततस्तैस्तुप्र
तीतैरपिपूजितः ॥ मुनिशर्माययावेतैरनुयातस्तुपंचभिः ॥ ११९ ॥ तत्रगत्वाततःप्रातःस्नात्वाकृत्वातथाविधिम् ॥ स्नापयामासतान्प्रेतान्नामतोदर्भांनि
र्मितान् ॥ १२० ॥ स्मृताश्चमुनिनातीर्थैस्नापितानामतस्तथा ॥ प्रेताःपुण्यवतातेनसद्योमुक्तादिवंययुः ॥ १२१ ॥ तेपापिनःपंचयदैवरेवाजलेनिमग्नाव

चसैवतस्य ॥ श्रीमाधवेमासिविवर्णदेहाःसद्यःसुवर्णैकरुचोबभूवुः ॥ १२२ ॥ पापप्रशमनंस्तोत्रंश्राविताम्मुनिशर्मणा ॥ समक्षंसर्वलोकानांजातास्ते
वरकांतयः ॥ १२३ ॥ तत्रस्थामानवास्तांस्तुविरजान्स्नानमात्रतः ॥ नस्पृशंतिचराजेंद्रपापिसंसर्गशंकया ॥ १२४ ॥ मुनिशर्मानुरोधेनततोधर्मप्रभा
णतः ॥ सद्योदिव्याभवद्वाणीयदेतेविगतैनसः ॥ १२५ ॥ स्नातानांमाधवेमासिमुकुंदहृदयात्मनाम् ॥ पापप्रशमनंस्तोत्रंशृण्वतामिहसादरम् ॥ १२६ ॥
चित्रंकिमत्रयाशुद्धिर्जायतेपापसंचयात् ॥ सर्वेषामेवपापानांप्रायश्चित्तमिदंपरम् ॥ १२७ ॥ यत्प्रातर्माधवेमासिभक्त्यातीर्थेऽवगाहनम् ॥ यतःप्रेतास्तुते
पापाःस्नापितानाममात्रतः ॥ १२८ ॥ स्मृताःपुण्यवतातेनमोचितामुनिशर्मणा ॥ १२९ ॥ इत्येवमाकर्ण्यगिरंनभःस्थामत्यद्भुतामाशुततोमनुष्याः ॥
शशंसुरेतानपिपंचपुण्यान्वैशाखमासंचमुनिंचरेवाम् ॥ १३० ॥ अथचाकर्ण्यभूपालःस्तवंदुरितनाशनम् ॥ यदाकर्ण्यनरोभक्त्यामुच्यतेपापराशिभिः ॥ १३१ ॥
यस्यश्रवणमात्रेणपापिनःशुद्धिमागताः ॥ अन्येपिबहवोमुक्ताःपापादज्ञानसंभवात् ॥ १३२ ॥ परदारपरद्रव्यजीवहिंसादिकेयदा ॥ प्रवर्ततेनृणांचित्तं
प्रायश्चित्तंस्तुतिस्तदा ॥ १३३ ॥ विष्णवेविष्णवेनित्यंविष्णवेविष्णवेनमः ॥ नमामिविष्णुंचित्तस्थमहंकारगतंहरिम् ॥ १३४ ॥ चित्तस्थमीशमव्यक्तमनंतम
पराजितम् ॥ विष्णुमीड्यमशेषाणामनादिनिधनंविभुम् ॥ १३५ ॥ विष्णुश्चित्तगतोयन्मेविष्णुर्बुद्धिगतश्चयत् ॥ यच्चाहंकारकोविष्णुर्योविष्णुर्म
यिसंस्थितः ॥ १३६ ॥ करोतिकर्तृभूतोऽसौस्थावरस्यचरस्यच ॥ तत्पापंनाशमायातितस्मिन्नेवहिचिंतिते ॥ १३७ ॥ ध्यातोहरतियत्पापंस्वप्नेदृष्टस्तु
भावनात् ॥ तमुपेंद्रमहंविष्णुंप्रणमामिनतिप्रियम् ॥ १३८ ॥ जगत्यस्मिन्निरालंबे[2]मधुसूदनमच्युतम् ॥ हस्तावलंबनं[3]स्तोत्रंविष्णुंवंदेपरात्परम् ॥ १३९ ॥
सर्वेश्वरेश्वरविभोपरमात्मन्नधोक्षज ॥ हृषीकेशहृषीकेशहृषीकेशनमोस्तुते ॥ १४० ॥ नृसिंहानंतगोविंदभूतभावनकेशव ॥ दुरुक्तंदुष्कृतंध्यातंशम
पापंनमोस्तुते ॥ १४१ ॥ यन्मयाचिंतितंदुष्टंस्वचित्तवशवर्तिना ॥ अकार्य्यमघमत्युग्रंतच्छमंनयकेशव ॥ १४२ ॥ ब्रह्मण्यदेवगोविंदपरमार्थपरा
यण ॥ जगन्नाथजगद्धातःपापंशमयमेच्युत ॥ १४३ ॥ यच्चापराह्णेसायाह्नेमध्याह्नेचतथानिशि ॥ कायेनमनसावाचाकृतंपापमजानता ॥ १४४ ॥
जानताचहृषीकेशपुंडरीकाक्षमाधव ॥ नामत्रयोच्चारणतःसर्वंयातुममक्षयम् ॥ १४५ ॥ शारीरंमेहृषीकेशपुंडरीकाक्षमानसम् ॥ पापंप्रशममायातु
वाक्कृतंमममाधव ॥ १४६ ॥ यद्भुंजानःपिबंस्तिष्ठन्स्वपञ्जाग्रद्यदास्थितः ॥ अकार्षंपापमर्थार्थंकायेनमनसागिरा ॥ १४७ ॥ महदल्पमपिप्रायोदुर्यो
निनरकावहम् ॥ तत्पापं[5]प्रशमंयातुवासुदेवस्यकीर्तनात् ॥ १४८ ॥ परंब्रह्मपरंधामपवित्रंपरमंचयत् ॥ तस्मिन्प्रकीर्तितेविष्णौयत्पापंतत्प्रण

---

[1] पाविनाम्—इ० पा० । [2] ह्यजमक्षरमव्ययम्—इ० पा० । [3] विष्णुं प्रणमामि सनातनम्—इ० पा० । [4] च यत्पापम्—इ० पा० । [5] विलयम्—इ० पा० ।

श्यतु ॥१४९॥ यत्प्राप्यननिवर्त्ततेगंधस्पर्शादिवर्जिताः ॥ सूरयस्तत्पदंविष्णोस्तत्सर्वंशमयत्वयम् ॥ १५० ॥ पापप्रशमनंस्तोत्रंयःपठेच्छृणुयान्नरः ॥
शारीरैर्मानसैर्वाग्जैःकृतैःपापैःसमुच्यते ॥ १५१ ॥ मुक्तःपापग्रहादिभ्योयातिविष्णोःपरंपदम् ॥ तस्मात्पापेकृतंजप्यंस्तोत्रंसर्वाघमर्दनम् ॥ १५२ ॥
प्रायश्चित्तमघौघानांपठितव्यंनरोत्तमैः ॥ प्रायश्चित्तैःस्तोत्रवरैर्व्रतैर्नश्यतिपातकम् ॥ १५३ ॥ ततःकार्याणिसंसिद्ध्यैतानिवैभुक्तिमुक्तये ॥ पूर्वजन्मार्जितं
पापमैहिकंचनरेश्वर ॥ १५४ ॥ स्तवस्यश्रवणादस्यसद्यएवविलीयते ॥ पापद्रुमकुठारोयंपापेंधनदवानलः ॥ १५५ ॥ पापराशितमःस्तोमभानुरे
षस्तवोनृप ॥ मयाप्रकाशितस्तुभ्यंतथालोकानुकंपया ॥ १५६ ॥ स्तवोयोयंमयाप्राप्तोरहस्यंपितुरादरात् ॥ इतिहासमिमंपुण्यंयःशृणोतिनरा
धिप ॥ १५७ ॥ तस्यापिपुण्यमाहात्म्यंवक्तुंशक्तःस्वयंहरिः ॥ स्वस्तितेस्तुमहाराजगंगायामथसत्वरम् ॥ १५८ ॥ स्नातुंयामिसमायातोमासोयंमाधवो
महान् ॥ १५९ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेनारदांबरीषसंवादेवैशाखमाहात्म्येप्रेतोपाख्यानेपापप्रशमनंनामचतुर्नवतितमोऽध्यायः ॥ ९४ ॥ छ ॥
॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ यातुंतमुद्यतंनत्वामुनिंराजाततोमुदा ॥ विधिंपप्रच्छसंक्षिप्तंस्ना[2]नदानक्रियोचितम् ॥ १ ॥ ॥ अंबरीषउवाच ॥ ॥ मुनेवै
शाखमासेऽस्मिन्कोविधिःकिंतपोऽधिकम् ॥ किंचदानंकथंस्नानंकथंकेशवपूजनम् ॥ २ ॥ कृपयावदविप्रर्षेसर्वज्ञस्त्वंहरिप्रियः ॥ विशेषतो
पिपूजायाविधिंतीर्थपदेवद ॥ ३ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ मेषसंक्रमणेभानोर्माधवेमासि[3]सत्तम ॥ महानद्यांनदीतीरेनदेसरसिनिर्झरे ॥ ४ ॥
देवखातेऽथवास्नायाद्यथाप्राप्तेजलाशये ॥ दीर्घिकाकूपवापीषुनियतात्माहरिंस्मरन् ॥ ५ ॥ मधुमासस्यशुक्लायामेकादश्यामुपोषितः ॥
पंचदश्यांचवावीरमेषसंक्रमणेपिवा ॥ ६ ॥ वैशाखस्नाननियमंब्राह्मणानामनुज्ञया ॥ मधुसूदनमभ्यर्च्यकुर्यात्सुस्नानपूर्वकम् ॥ ७ ॥
वैशाखंसकलंमासंमेषसंक्रमणेरवेः ॥ प्रातःसनियमःस्नास्येप्रीयतांमधुसूदनः ॥ ८ ॥ मधुहंतुःप्रसादेनब्राह्मणानामनुग्रहात् ॥ निर्वि
घ्नमस्तुमेपुण्यंवैशाखस्नानमन्वहम् ॥ ९ ॥ माधवेमेषगेभानौमुरारेमधुसूदन ॥ प्रातःस्नानेनमेनाथयथोक्तफलदोभव ॥ १० ॥ यथातेमाधवो
मासोवल्लभोमधुसूदन ॥ प्रातःस्नानेनमेतस्मिन्फलदःपापहाभव ॥ ११ ॥ एवमुच्चार्यतत्तीर्थेपादौप्रक्षाल्यवाग्यतः ॥ स्मरन्नारायणंदे
वंस्नानंकुर्याद्विधानतः ॥ १२ ॥ तीर्थंप्रकल्पयेद्धीमान्मूलमंत्रमिमंपठन् ॥ ॐनमोनारायणायमूलमंत्रउदाहृतः ॥ १३ ॥ दर्भपा
णिस्तुविधिवदाचांतःप्रणतोभुवि ॥ चतुर्हस्तसमायुक्तंचतुरस्रंसमंततः ॥ १४ ॥ [4]प्रकल्प्यावाहयेद्गंगांमंत्रेणानेनमानवः ॥ विष्णुपादप्रसूतासिवैष्णवी

---

१ इति ते यन्मया प्रोक्तं स्तोत्रं पापप्रणाशनम्—इ०पा० । २ स्नानदानकथोचितम्—इ० पा० । ३ यत्नतः—इ०पा० । ४ प्रक्षाल्य—इ० पा० ।

विष्णुदेवता ॥ १५ ॥ त्राहिनस्त्वेनसस्तस्मादाजन्ममरणांतिकात् ॥ तिस्रःकोट्योर्द्धकोटीचतीर्थानांवायुरब्रवीत् ॥ १६ ॥ दिविभुव्यंतरिक्षेचतानिते
संतिजाह्नवि ॥ नंदिनीत्येवतेनामवेदेषुनलिनीतिच ॥ १७ ॥ दक्षापृथ्वीच[1]विहगाविश्वगाथाशिवप्रिया ॥ विद्याधरीमहादेवीतथालोकप्रसादिनी ॥१८॥
क्षेमंकरीजाह्नवीचशांताशांतिप्रदायिनी ॥ एतानिपुण्यनामानिस्नानकालेप्रकीर्तयेत् ॥ १९ ॥ भवेत्सन्निहितातत्रगंगात्रिपथगामिनी ॥ सप्तवाराभिज
प्तेनकरसंपुटयोजिते ॥ २० ॥ मूर्ध्निकृत्वाजलंभूपश्चतुर्वापंचसप्तवा ॥ स्नानंकृत्वामृदातद्वदामंत्र्यतुविधानतः ॥ २१ ॥ अश्वक्रांतेरथक्रांतेविष्णुक्रांतेवसुं
धरे ॥ मृत्तिकेहरमेपापंयन्मयादुष्कृतंकृतम् ॥ २२ ॥ उद्धृतासिवराहेणविष्णुनाशतबाहुना ॥ नमस्तेसर्वलोकानांप्रभवारणिसुव्रते ॥ २३ ॥ एवं
स्नात्वाततःपश्चादाचम्यतुविधानतः ॥ उत्थायवाससीशुक्लेशुद्धेतुपरिधापयेत् ॥ २४ ॥ ततस्तुतर्प्पणंकुर्य्यात्त्रैलोक्याप्यायनायवै ॥ ब्रह्माणंतर्प्पयेत्पू
र्वंविष्णुंरुद्रंप्रजापतिम् ॥ २५ ॥ देवान्यक्षांस्तथानागान्गंधर्वाप्सरसोसुरान् ॥ क्रूरान्सर्पान्सुपर्णांश्चतरून्वैजंतुकान्खगान् ॥२६॥ विद्याधराञ्जलधरांस्तथै
वाकाशगामिनः ॥ निराधाराश्चयेजीवाःपापकर्मरताश्चये ॥ २७ ॥ तेषामाप्यायनार्थायदीयतेसलिलंमया ॥ कृतोपवीतीदेवेषुनिवीतीचभवेन्नरः ॥ २८ ॥
मनुष्यांस्तर्प्पयेद्भक्त्या[2]ब्रह्मपुत्रानृषींस्तथा ॥ सनकःसनंदनश्चैवतृतीयश्चसनातनः ॥ २९ ॥ [3]कपिलश्चासुरिश्चैववोढुःपंचशिखस्तथा ॥ तेसर्वेतृप्तिमा
यांतुमद्दत्तेनांबुनासदा ॥ ३० ॥ मरीचिमत्र्यंगिरसौपुलस्त्यंपुलहंक्रतुम् ॥ प्रचेतसंवसिष्ठंचभृगुंनारदमेवच ॥ ३१ ॥ देवब्रह्मऋषीन्सर्वांस्तर्पयेदक्षतो
दकैः ॥ अपसव्यंततःकुर्यात्सव्यंजान्वाच्यभूतले ॥ ३२ ॥ अग्निष्वात्तास्तथासौम्याहविष्मंतस्तथोष्मपाः ॥ कव्यानलान्बर्हिषदस्तथावैचाज्यपाः
पुनः ॥ ३३ ॥ संतर्पयेत्पितॄन्भक्त्यासतिलोदकचंदनैः ॥ यमायधर्मराजायमृत्यवेचांतकायच ॥ ३४ ॥ वैवस्वतायकालायसर्वभूतक्षयायच ॥
उदुंबरायदध्नायनीलायपरमेष्ठिने ॥ ३५ ॥ वृकोदरायचित्रायचित्रगुप्तायवैनमः ॥ दर्भपाणिस्तुविधिवत्पितॄन्संतर्पयेत्ततः ॥ ३६ ॥ पित्रादीन्ना
मगोत्रेणतथामातामहानपि ॥ संतर्प्यविधिनासर्वानिमंमंत्रमुदीरयेत् ॥ ३७ ॥ येबांधवाबांधवायेयेन्यजन्मनिबांधवाः ॥ तेतृप्तिमखिलांयांतुये
स्मत्तस्तोयकांक्षिणः ॥ ३८ ॥ आचम्यविधिवत्सम्यगालिखेत्पद्ममग्रतः ॥ साक्षतैश्चसपुष्पैश्चसलिलारुणचंदनैः ॥ ३९ ॥ अर्घंदद्यात्प्रयत्ने
नसूर्य्यनामानुकीर्त्तनैः ॥ नमस्ते[4]विष्णुरूपायनमस्तेब्रह्मरूपिणे ॥ ४० ॥ सहस्ररश्मयेसूर्यनमस्तेसर्वतेजसे ॥ नमस्तेरुद्रवपुषेनमस्ते
भक्तवत्सल ॥ ४१ ॥ पद्मनाभनमस्तेस्तुकुंडलांगदभूषित ॥ नमस्तेसर्वलोकेशसुप्तानामुपबोधन ॥ ४२ ॥ सुकृतंदुष्कृतंचैवसर्वं

---

[1] वियद्गंगा विश्वकाया शिवामृता—इ० पा० ।
[2] ऋषिपुत्रान्—इ० पा० ।
[3] सनत्कुमारश्चतथाकपिलश्चासुरिश्चवै ॥ वोढुःपंचशिखस्तद्वन्मुख्याऋषिसुताइमे ।
[4] विश्वरूपाय—इ० पा० ।

पश्यसिसर्वदा ॥ सत्यदेवनमस्तेऽस्तुप्रसीदममभास्कर ॥ ४३ ॥ दिवाकरनमस्तेस्तुप्रभाकरनमोस्तुते ॥ एवंसूर्यंनमस्कृत्यसप्तकृत्वाप्रदक्षिणम्
॥ ४४ ॥ द्विजंगांकांचनंस्पृष्ट्वापश्चाच्चस्वगृहंव्रजेत् ॥ आश्रमस्थांस्ततःपूज्यप्रतिमांचापिपूजयेत् ॥ ४५ ॥ पूर्वंभक्त्यैवगोविंदंगृ
हीचनियतात्मवान् ॥ पूजयेद्भक्तितोराजन्नुभयत्रयथाविधि ॥ ४६ ॥ विशेषादपिवैशाखेयोर्चयेन्मधुसूदनम् ॥ सर्वसंवत्सरंयावदर्चितस्तेनमाधवः ॥ ४७ ॥
माधवेमासिसंप्राप्तेमेषस्थेकर्मसाक्षिणि ॥ केशवप्रीतयेकुर्यात्केशवव्रतसंचयम् ॥ ४८ ॥ दद्यादनेकदानानितिलाज्यप्रभृतीन्यपि ॥ जन्मकोटिसमुद्भूत
पातकांतकराणिच ॥ ४९ ॥ जलान्नशर्कराधेनुतिलधेनुमुखानिच ॥ वित्त[1]मानेनदेयानिदानानीप्सितसिद्धये ॥ ५० ॥ वैशाखंसकलंमासंनित्यस्नायी
जितेंद्रियः ॥ जपन्हविष्यंभुंजानःसर्वपापैःप्रमुच्यते ॥ ५१ ॥ एकभुक्तमथोनक्तमयाचितमतंद्रितः ॥ माधवेमासियःकुर्याल्लभतेसर्वमीप्सितम् ॥ ५२ ॥
वैशाखेविधिनास्नानद्वयंनद्यादिकेबहिः ॥ हविष्यंब्रह्मचर्यंचभूशय्यानियमस्थितिः ॥ ५३ ॥ व्रतंदानंजपोहोमोमधुसूदनपूजनम् ॥ अपिजन्मसहस्रोत्थं
पापंदहतिदारुणम् ॥ ५४ ॥ यथैवमाधवोध्यातोविनाशयतिकिल्बिषम् ॥ तथैवमाधवेस्नानंनियमेनविनिर्मितम् ॥ ५५ ॥ तीर्थेचानुदिनंस्नानंतिलैश्च
पितृतर्पणम् ॥ दानंधर्मघटादीनांमधुसूदनपूजनम् ॥ ५६ ॥ माधवेमासिकुर्वीतमधुसूदनतुष्टिदम् ॥ तिलोदकसुवर्णान्नशर्करांबरभूषणम् ॥ ५७ ॥ पाद
त्राणातपत्रांबुकुंभान्दद्याद्द्विजातिषु ॥ त्रिसंध्यंपूजयेदीशंभक्तितोमधुसूदनम् ॥ ५८ ॥ साक्षाद्विमलयालक्ष्म्यासमुपेतंसमाहितः ॥ सुवर्णतिलपात्रैश्चब्राह्म
णाञ्छक्तितोबहून् ॥ ५९ ॥ तर्पयेदु[2]दपात्रैर्योब्रह्महत्यांव्यपोहति ॥ वैशाखेमासियःस्नात्वाप्रातर्नद्यांसमाहितः ॥ ६० ॥ पूजयित्वाहरिंभक्त्यापुष्पैःकालो
द्भवैःफलैः ॥ पूजयेद्ब्राह्मणंशक्त्यापाखंडालापवर्जितः ॥ ६१ ॥ तर्पयेद्वस्त्रगोदानैरन्नाद्यैर्धनसंचयैः ॥ अन्यद्वित्तंयथाशक्तिस्तोकंस्तोकंसमाचरेत् ॥ ६२ ॥
पश्चाद्विनिःस्वःपुरुषोमाधवेमासिमाधवम् ॥ पुष्पार्चनविधानेनपूजयेन्मधुसूदनम् ॥ ६३ ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तःपि[3]तॄणांतारयेच्छतम् ॥ सजन्मशतसाहस्रं
नशोकफलभाग्भवेत् ॥ ६४ ॥ नचव्याधिभयंतस्यनदारिद्र्यंनबंधनम् ॥ सविष्णुभक्तोजायेतधन्योजन्मनिजन्मनि ॥ ६५ ॥ यावद्युगसहस्राणिशतमष्टो
त्तरंभवेत् ॥ तावत्स्वर्गेवसेद्वीरभूपतिश्चपुनर्भवेत् ॥ ६६ ॥ भूपतेविविधान्भोगान्भुक्त्वाचैवयथासुखम् ॥ माधवस्यप्रसादेनमाधवेलीयतेततः ॥ ६७ ॥ शृ
णुराजन्प्रवक्ष्यामिसमासान्माधवार्चनम् ॥ वैदिकंतांत्रिकंवापिमिश्रकंपापनाशनम् ॥ ६८ ॥ नह्यंतोनंतपारस्यनांतःपूजाविधेर्नृप ॥ अथसंक्षिप्यचोच्येत
यथावदनुपूर्वशः ॥ ६९ ॥ वैदिकस्तांत्रिकोमिश्रःश्रीविष्णोस्त्रिविधोमखः ॥ त्रयाणामीप्सितेनैवविधिनाहरिमर्चयेत् ॥ ७० ॥ वैदिकोमिश्रकोवापिविप्रादीनां

---

[1] वित्तशाठ्यविवर्ज्यानि—इ० पा० । [2] दुग्धपात्रैर्यः—इ० पा० । [3] याति सोऽपि परं पदम्—इ० पा० ।

विधीयते ॥ तांत्रिकोविष्णुभक्तस्यशूद्रस्यापिप्रकीर्तितः ॥७१॥ यथास्वनिगमेनोक्तंद्विजत्वंप्राप्यपूरुषः ॥ यजेच्चविधिवद्विष्णुंब्रह्मचारीसमाहितः ॥७२॥
अर्चयेत्स्थंडिलेऽग्नौवासूर्येंप्सुहृदिवाद्विजे ॥ द्रव्येणभक्तियुक्तेनस्वगुरुंतदनुज्ञया ॥७३॥पूर्वंस्नानंप्रकुर्वीतधौतदंतोंगशुद्धये ॥ उभयोरपिचस्नानंमंत्रैर्मृद्ग्रहणादिना
॥ ७४ ॥ संध्योपास्त्यादिकर्माणिवेदतंत्रोदितानिवै ॥ पूजांतेकल्पयेत्सम्यक्संकल्पंकर्मपावनम् ॥ ७५ ॥ शैलीदारुमयीलौहीलेप्यालेख्याचसैकती
॥ मनोमयीमणिमयीप्रतिमाष्टविधास्मृता ॥ ७६ ॥ चलाचलेतिद्विविधाप्रतिष्ठाजीवमंदिरम् ॥ उद्वासावाहनेनस्तःस्थिरायांमाधवार्चने ॥ ७७ ॥
अस्थिरायांविकल्पःस्यात्स्थंडिलेतुभवेद्द्वयम् ॥ स्नापनंत्वविलेप्यायामन्यत्रपरिमार्जनम् ॥ ७८ ॥ द्रव्यैःप्रसिद्धैर्देवेज्याप्रतिमादिष्वमायिनः ॥ भक्तस्य
चयथालब्धैर्भक्तिभावेनचैवहि ॥ ७९ ॥ स्नानालंकरणंश्रेष्ठमर्चायामेवभूपते ॥ स्थंडिलेष्वपिविन्यासोवह्नावाज्यहुतंहविः ॥ ८० ॥ सूर्येचाभ्यर्हणंश्रेष्ठं
स्थंडिलेसलिलादिभिः ॥ श्रद्धयोपहृतंश्रेष्ठंहरौभक्तेनवार्यपि ॥ ८१ ॥ गंधोधूपःसुमनसोदीपोन्नाद्यंचकिंपुनः ॥ शुचिःसंभृतसंभारःप्राग्दर्भैःकल्पितासनः
॥ ८२ ॥ आसीनःप्रागुदग्वक्रोह्यर्चायामथसम्मुखः ॥ कृतन्यासःकृतन्यासांहर्यर्चांपाणिनास्पृशेत् ॥ ८३ ॥ कलशंप्रोक्षणीयंचयथावदुपसाधयेत् ॥
तदद्भिर्देवयजनंद्रव्याण्यात्मानमेवच ॥ ८४ ॥ प्रोक्ष्यपात्राणित्रीण्यद्भिस्तैस्तैर्द्रव्यैस्तुसादयेत् ॥ पाद्यार्घ्याचमनीयार्थंत्रीणिपात्राणिदापयेत् ॥ ८५ ॥
हृतशीर्ष्णाचशिखयागायत्र्याचाभिमंत्रयेत् ॥ पिंडेवाय्वग्निसंसिद्धेहृत्पद्मस्थांपरांविभोः ॥ ८६ ॥ अण्वींजीवकलांध्यायेन्नादांतेसिद्धभाविताम् ॥ तयात्मभूतयापिंडेव्याप्तेसंपूज्यतन्मयः
॥ ८७ ॥ आवाह्यार्चादिषुस्थाप्यन्यस्तांगांतांप्रपूजयेत् ॥ पाद्यार्घ्यस्नानार्हणादीनुपचारान्प्रकल्पयेत् ॥ ८८ ॥
धर्मादिभिश्चनवभिःकल्पयित्वासनंहरेः ॥ पद्ममष्टदलंतत्रकर्णिकाकेसरोज्ज्वलम् ॥ ८९ ॥ उभाभ्यांवेदतंत्राभ्यांहरेरुभयसिद्धये ॥ सुदर्शनंपांचजन्यंगदासीषुधनुर्हलम्
॥ ९० ॥ मुशलंकौस्तुभंमालांश्रीवत्संचानुपूजयेत् ॥ नंदंसुनंदंगरुडंप्रचंडंचंडमेवच ॥ ९१ ॥ महाबलंबलंचैवकुमुदंकुमुदेक्षणम् ॥ दुर्गां
विनायकंव्यासंविष्वक्सेनंगुरून्सुरान् ॥ ९२ ॥ स्वेस्वेस्थानेष्वभिमुखान्पूजयेत्प्रोक्षणादिभिः ॥ चंदनोशीरकर्पूरकुंकुमागुरुवासितैः ॥ ९३ ॥ सलिलैः
स्नापयेन्मंत्रैर्नित्यंवाविभवेसति ॥ स्वर्णघर्मानुवाकेनमहापुरुषविद्यया ॥ ९४ ॥ पौरुषेणापिसूक्तेनसामनीराजनादिभिः ॥ वस्त्रोपवीताभरणपत्रस्रग्गंधलेपनैः
॥ ९५ ॥ अलंकुर्वीतसप्रेमविष्णुभक्तोयथोचितम् ॥ पाद्यमाचमनीयंचगंधंसुमनसोक्षतान् ॥ ९६ ॥ गंधधूपोपहार्याणिदद्याद्वैश्रद्धयार्चकः ॥
गुडपायससर्पींषिशष्कुल्यापूपमोदकान् ॥ ९७ ॥ पायसंदधिसर्पिश्चनैवेद्यंसविकल्पयेत् ॥ अभ्यंगोन्मर्दनादर्शदंतधावाभिषेचनम् ॥ ९८ ॥ अन्नाद्यंनृत्य

गीतानिसर्वाणिस्युरथान्वहम् ॥ विधिनाविहितेकुंडेमेखलावर्तवेदिभिः ॥ ९९ ॥ अग्निमाधायपरितःसमूहेत्पाणिनोदकम् ॥ परिस्तीर्याथपर्युक्ष्यदत्वाइ
ध्मंयथाविधि ॥ १०० ॥ प्रोक्षण्यासाद्यद्रव्याणिप्रोक्षण्यैवाज्यसेचनम् ॥ तप्तजांबूनदप्रख्यंशंखचक्रगदांबुजैः ॥ १०१ ॥ लसच्चतुर्भुजंशांतंपद्मकिंज
ल्कवाससम् ॥ स्फुरत्किरीटकटककटिसूत्रवरांगदम् ॥ १०२ ॥ श्रीवत्सवक्षसंभ्राजत्कौस्तुभंवनमालिनम् ॥ ध्यायन्नभ्यर्च्यदारूणिहविषासघृतानि
च ॥ १०३ ॥ प्रास्याज्यभागावाघारौदत्वाचाज्यप्लुतंहविः ॥ अभ्यर्च्याथनमस्कृत्यपार्षदेभ्योबलिंहरेत् ॥ १०४ ॥ मूलमंत्रंजपेद्ब्रह्मन्स्मरन्नारायणात्मक
म् ॥ दत्वाचमनमुच्छिष्टंविष्वक्सेनायकल्पयेत् ॥ १०५ ॥ मुखवासंतुसुरभितांबूलाद्यमुपाहरेत् ॥ उपगायन्गृणन्नित्यंकर्माण्यभिरवाक्षरैः ॥ १०६ ॥
सत्कथांश्रावयञ्छृण्वन्मुहूर्तंक्षणिकोभवेत् ॥ स्तवैरुच्चावचैःस्तोत्रैःपौराणैःप्राकृतैरपि ॥ १०७ ॥ स्तुत्वाप्रसीदभगवन्नितिवंदेतदंडवत् ॥ शिरस्त
त्पादयोःकृत्वाबाहुभ्यांचपरस्परम् ॥ १०८ ॥ प्रपन्नंपाहिमामीशभीतंमृत्युग्रहार्णवात् ॥ इतिशेषान्हरेर्दत्ताञ्छिरस्याधायसादरम् ॥ १०९ ॥
उद्वासयेच्चेदुद्वास्यंज्योतिर्ज्योतिषिचात्मनः ॥ अर्चादिषुपदंयत्रश्रद्धावांस्तत्रचार्चयेत् ॥ ११० ॥ सर्वभूतेष्वात्मनिचसर्वात्मानमवस्थितम् ॥ एवं
क्रियायोगपथैःपुमान्वैदिकतांत्रिकैः ॥ १११ ॥ अर्चयेच्चयतःसिद्धिंहरेर्विंदत्यभीप्सिताम् ॥ तामर्चांसंप्रतिष्ठाप्यमंदिरंकारयेद्दृढम् ॥ ११२ ॥
पुष्पोद्यानानिरम्याणिपूंजायात्रोत्सवादिकम् ॥ पूजादीनांप्रवाहार्थंमहापर्वस्वथान्वहम् ॥ ११३ ॥ क्षेत्रापणपुरग्रामान्दत्वासायुज्यतामियात् ॥
प्रतिष्ठयासार्वभौमंसद्मनाभुवनत्रयम् ॥ ११४ ॥ पूजादिनाब्रह्मलोकंत्रिभिस्तत्साम्यतामियात् ॥ तमेवनैरपेक्षेणभक्तियोगेनविंदते ॥ ११५ ॥
भक्तियोगंसलभतेएवंयःपूजयेद्धरिम् ॥ ११६ ॥ यत्कृष्णप्राणिपातधूलिधवलंतद्वर्ष्मतद्वच्छुभंतेनेत्रेतपसार्जितेसुरुचिरेयाभ्यांहरिर्दृश्यते ॥ सा
बुद्धिर्विमलेंदुशंखधवलायामाधवव्यापिनीसाजिह्वामृदुभाषिणीनृपमुहुर्यास्तौतिनारायणम् ॥ ११७ ॥ मूलमंत्रेणकर्तव्यंस्त्रीशूद्रैरपिपूजनम् ॥
श्रद्धयास्वगुरूद्दिष्टमार्गेणान्यैश्चवैष्णवः ॥ ११८ ॥ इदंतेसर्वमाख्यातंपावनंमाधवार्चनम् ॥ विशेषान्माधवेमासित्वमेतत्कुरुभूपते ॥ ११९ ॥ सूतउ
वाच ॥ ॥ इत्येवमाकर्ण्यवचोविचित्रंपुण्यंपवित्रंविधिनंदनस्य ॥ प्रणम्यबद्धांजलिराहराजासकौतुकीभागवतप्रधानः ॥ १२० ॥ अंबरीषउवाच ॥
समस्तभूमीवलयेश्वरोहमव्याहताज्ञोविबुधप्रसेवी ॥ गोविंदपादांबुजदत्तचित्तःस्वचित्तसंतोषितभूमिदेवः ॥ १२१ ॥ विख्यातराजोचितवंशरत्नंनिरंतरं
धर्मरुचिर्यशस्वी ॥ सौंदर्यशौर्यौदयदानशीलःसुपुत्रवानस्मिजितारिवर्गः ॥ १२२ ॥ केनापिपुण्येनपवित्रबुद्धिर्जातोहमीदृग्गुणसंगतश्रीः ॥ इयंपुनः

---

१ पर्वण्यप्यन्वहं नृप—इ० पा० । २ पूजाकर्मोपसिद्धये—इ० पा० ।

श्रीरिवपुण्यमूर्तिर्लब्धाकुतःकांतिमतीचकांता ॥ १२३ ॥ इदंमेसुकृतंसर्वंपुराजन्मनिचेष्टितम् ॥ समादिशमुनेसम्यक्सर्वज्ञोसिदयानिधे ॥ १२४ ॥
नारदउवाच ॥ ॥ इयंरूपवतीनामवेश्यासीदन्यजन्मनि ॥ सांप्रतंतवभार्यायासत्याचारातिसुंदरी ॥ १२५ ॥ वेश्याधर्मेणवर्तेतयथोद्दिष्टेनभाविनी ॥
कुर्वतीकिलकर्माणिशुभानिद्विजशासनात् ॥ १२६ ॥ देवदासइतिख्यातोहेमकारोभवानभूत् ॥ पूर्वजन्मनिवैतस्यारुचेर्भर्ताभुजंगमः ॥१२७॥ इयंभवंतं
भजतेरुचीरूपवतीपुनः ॥ व्ययार्थमयनंधर्मंस्थिताविज्ञानमुत्तमम् ॥ १२८ ॥ आकर्ण्यचैकदाधर्मंवैशाखस्नानसंभवम् ॥ चक्रेधर्मवतीतोयेस्ना
नंमेषगतेरवौ ॥ १२९ ॥ दानंदत्तवतीदक्षावेश्यारूपवतीसदा ॥ ब्राह्मणायनमस्कारंभक्त्यादरपुरःसरम् ॥ १३० ॥ सतयादेवदासस्त्वंबोधितःस्नेहयं
त्रितः ॥ कृतवान्बुद्धितःस्नानंमाधवेमासिसादरम् ॥ १३१ ॥ तत्रत्रेतायुगस्यादौतृतीयामाप्यनिर्मलाम् ॥ सुवर्णकारंसोवाचदेवदासंतमादरात्॥१३२ ॥
॥ वेश्योवाच ॥ ॥ उत्तमंकुरुसौवर्णंमधुसूदनमच्युतम् ॥ पूजयित्वायवैदेवमेतैःसंतर्प्यचानलम् ॥ १३३ ॥ ब्राह्मणायचदास्यामिब्राह्मणानामनुज्ञया ॥
दानमेतत्पुराणेषुकथ्यतेतत्रचाक्षयम् ॥ १३४ ॥ अक्षयेतितृतीयासौब्राह्मणेभ्यःश्रुतंमया ॥ शुक्लावैशाखमासस्यतदक्षयफलप्रदम् ॥ १३५ ॥ अस्यांदा
स्यामितंहैमंमधुसूदनमव्ययम् ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ इतितस्यवचःश्रुत्वामधुरंहेमकारकः ॥ १३६ ॥ चक्रेसुवर्णप्रतिमामच्युतस्यापिसुंदरीम् ॥
सत्यभावेनधर्मार्थंमितिचौर्यविवर्जितः ॥ १३७ ॥ यथोद्दिष्टस्यचंद्रस्यप्रतिमांलक्षणान्विताम् ॥ ददौसाचविधानेनस्नात्वाविप्रायसुंदरीम् ॥१३८ ॥ पूज
यित्वाततस्तस्यामक्षयायांतिथौनृप ॥ १३९ ॥ कालेनकियतावेश्यासामृताधर्मनिष्ठिता ॥ देवदासोपिसततोमृतःस्वीयायुषक्षये ॥ १४० ॥
तेनपुण्येनभूपालहेमकारोन्यजन्मनि ॥ सत्वंप्राप्तोमहींराजन्नशेषगुणसंयुतः ॥ १४१ ॥ सापिरूपवतीवेश्यातेनधर्मेणतेभवत् ॥ नाम्नाकांतिमती
कांताप्रणयेनपरिप्लुता ॥ १४२ ॥ विविधावासनावीरकर्मणांपूर्वसंभवाः ॥ विचित्रागतयस्तातज्ञायंतेनबुधैरपि ॥ १४३ ॥ तमेनंमाधवंमासं
प्रतिकार्यनसंशयः ॥ गोपितंतेनदेवेनब्रह्मणामाधवेनच ॥ १४४ ॥ असाधुसंगैरनन्यविद्यैरसंयतैराश्रमधर्महीनैः ॥ अभूततीर्थैरकृतव्रतैस्तैर्न
लभ्यतेमाधवमासधर्मः ॥ १४५ ॥ गोविंदकेशवमुकुंदहरेमुरारेलक्ष्मीनिवासमधुसूदनकृष्णविष्णो ॥ वाणीवरानवदनेवसतीतियेषांवैशाखमास
नियमोभवतेनतेषाम् ॥ १४६ ॥ येसाधुसाधुवचनानिहिताधिकानिनाकर्णयंतिचहरेश्चरितामृतानि ॥ पश्यंतियेनकमलापतिकेतनानिवैशाखमास
नियमंनहितेलभंते ॥ १४७ ॥ शुश्रूषितानगुरवोनवरायकन्यादत्तासमायसमयेसमलंकृतायैः ॥ अध्यापितानतनयाविनयादिधर्मंवैशाखमासनियमं
नहितेलभंते ॥ १४८ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ इत्येवमादिश्यमुनिर्नरेशमामंत्र्यतंमंत्रविदग्रगण्यः ॥ स्नातुंययौमाधवमासिगंगामभ्यर्चितस्तेन

तेदासविप्राः ॥ १४९ ॥ विधिंसराजापिततश्चकारवैशाखमासस्यमुनिप्रणीतम् ॥ पत्न्यासमंपुण्यधियातमेवसंचिंतयँल्लोकपवित्रकीर्तिः ॥ १५० ॥
॥ इति श्रीपद्मपुराणेवैशाखमाहात्म्येनारदांबरीषसंवादेपंचनवतितमोऽध्यायः ॥ ९५ ॥ ॥ ऋषयऊचुः ॥ ॥ सूतसूतमहाप्राज्ञजीवजीवशतंसमाः ॥
यद्वयंपुण्यसमयंश्राविताजगतोहितम् ॥ १ ॥ वदभूयोपिभूयिष्ठंपिबामस्तावकंवचः ॥ पायंपायंनतृप्यामोवयंसूततदुत्तमम् ॥ २ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥
अत्राप्युदाहरंतीममितिहासंपुरातनम् ॥ संवादमादिलोकस्यजगतांजगदीशितुः ॥ ३ ॥ षट्सहस्राणिचोच्छ्रायोविस्तारेणपुनस्त्रयम् ॥ एवंनवसहस्रा
णियोजनानांविधायच ॥ ४ ॥ वामयादंष्ट्रयागृह्यउद्धृतादौवसुंधरा ॥ दिव्यवर्षसहस्रंवैदंष्ट्रयाधारितामही ॥ ५ ॥ धर्माख्यानप्रसंगेनसोवाचविनया
द्विभुम् ॥ ॥ पृथिव्युवाच ॥ ॥ एतेद्वादशमासावैषष्टिर्दिनशतत्रयम् ॥ ६ ॥ एषांकिमुत्तमंपुण्यंप्रियंचतवकेशव ॥ पवित्रःकार्तिकोमासस्तुलासं
स्थेदिवाकरे ॥ ७ ॥ मकरस्थेरवौमासःपुराणेपावनःस्मृतः ॥ मेषस्थेमाधवोमासोभास्करेपठ्यतेबुधैः ॥ ८ ॥ मार्गशीर्षोपिमासानांपावनःपरिकी
र्तितः ॥ एवंमासाःपवित्रास्तेवासराःकेपिकीर्तिताः ॥ ९ ॥ युगादयोयुगांताश्चतथाकल्पादयोपिच ॥ सर्वेभ्योऽप्यधिकंमासमेतेभ्योवेदपावनम् ॥ १० ॥
सर्वयज्ञमयश्रीमन्नेकंनिश्चित्यमेवद ॥ ॥ वराहउवाच ॥ ॥ विधिनाविधिनाचैवयेयजंतिनराधमाः ॥ ११ ॥ माधवेमासिमांभक्त्यातेश्चपूज्योस्म्यहंस
दा ॥ हिरण्याक्षोवरारोहेमाधवेतुमधुर्हतः ॥ १२ ॥ आदिदैत्यावुभावेतौहत्वात्वंतुसमुद्धृता ॥ त्रेतायुगेत्रयीधर्मोज्ञानवर्णव्यवस्थितिः ॥ १३ ॥ माधवेमा
सिसंभूतातेनमेमाधवःप्रियः ॥ त्रेतायुगंतृतीयायांशुक्लायांमासिमाधवे ॥ १४ ॥ प्रवृत्तंचत्रयीधर्माःप्रवृत्तास्तेप्रवर्द्धिताः ॥ अक्षयासोच्यतेलोकेतृतीयाह
रिवल्लभा ॥ १५ ॥ स्नानेदानार्चनेश्राद्धेजपेपूर्वजतर्पणे ॥ येर्चयंतियवैर्विष्णुंश्राद्धंकुर्वंतियत्नतः ॥ १६ ॥ तेषांददाम्यहंसर्वयन्मनोऽ
भीष्टमुत्तमम् ॥ येददंत्यपिदाननिधन्यास्तेधार्मिकानराः ॥ १७ ॥ येयजंतिर्हरेर्नित्यमध्वरैर्विविधैरपि ॥ माधवेयजतेयोमांतेभ्यस्तदधिकं
फलम् ॥ १८ ॥ स्नानंदानंजपोहोमस्तपोयज्ञव्रतादिकम् ॥ वैशाखेयत्कृतंदेवितस्यपुण्यफलंशृणु ॥ १९ ॥ मन्वंतराणांकोटयस्तुदशपंचचस
प्तच ॥ मत्सांनिध्यगतास्तेपितिष्ठंतिभयवर्जिताः ॥ २० ॥ यद्यपिस्युर्ग्रहाःसर्वेक्रूराजन्मन्यथाष्टकाः ॥ प्रातःस्नानेनवैशाखेसर्वेसौम्याभवंतिते ॥ २१ ॥
वैशाखेमासियोविप्रान्भोजयेद्भक्तितत्परः ॥ सिक्थेसिक्थेभवेत्तृप्तिःपितृणांयुगसंख्यया ॥ २२ ॥ यच्छंतितत्रमधुराधिकभोजनानियेवाथवाशनतिलोद
कभोजनानि ॥ छत्रांबराणिचरणोचितरक्षणानिधन्यास्तएवपरितोषकराहिविष्णोः ॥ २३ ॥ विशेषादिहदातव्यास्तिलामधुसमन्विताः ॥ धर्माय

---

१ नृपेण विप्रः—इ०पा० । २ देवपावनम्—इ०पा० । ३ त्रयीधर्मःपवित्रस्तेन कीर्तितः—इ०पा० । ४ धरे—इ० पा० । ५ मच्छरीरगतश्चास्ते सर्वदुःखविवर्जितः—इ० पा० ।

बृहतेदीर्घदुरितक्षयहेतवे ॥ २४ ॥ एवंकृतेतुयत्पुण्यंप्राप्यतेमनुजैश्वतैः ॥ तत्कैर्गणयितुंशक्यंवर्षकोटिशतैरपि ॥ २५ ॥ पुत्रपौत्रादिसंपत्ति
दीर्घायूंषियथेप्सितम् ॥ इहाप्नोतिपरत्रापिमामेवप्रतिपद्यते ॥ २६ ॥ अनेकजन्मार्जितपातकावलीविलीयतेमाधवमज्जनेन ॥ जनस्यतत्रोषसिपुण्यती
थैयथाविधानंश्रयतेतथावा ॥ २७ ॥ यःपरित्यज्यवैशाखंव्रतमन्यदुपाचरेत् ॥ सकरस्थंमहारत्नंहित्वालोष्टंहियाचते ॥ २८ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥
एवंसभगवान्पूर्वमादिदेवोवदद्विभुः ॥ माधवंमासमुद्दिश्यजगत्यांजगतीधरः ॥ २९ ॥ किमत्रबहुनोक्तेननतदस्तिमहीसुराः ॥ यदप्राप्यंभवेन्मासिमा
धवेमाधवार्चनात् ॥ ३० ॥ शृणुध्वंचपुरावृत्तमिहार्थेपरमाद्भुतम् ॥ ब्राह्मणस्यचसंवादंयमस्यचमहात्मनः ॥ ३१ ॥ मध्यदेशेमहाग्रामोब्राह्मणानां
बभूवह ॥ गंगायमुनयोर्मध्येयामुनस्यगिरेरधः ॥ ३२ ॥ विद्वांसस्तत्रभूयिष्ठाब्राह्मणाश्चावसंस्तदा ॥ अथप्राहयमःकंचित्पुरुषंकृष्णपिंगलम् ॥ ३३ ॥
रक्ताक्षमूर्द्धरोमाणंकाकजंघाक्षिनासिकम् ॥ गच्छत्वंभोमहाग्रामंगत्वाब्राह्मणमानय ॥ ३४ ॥ वसिष्ठगोत्रसंभूतंनामतोयज्ञदत्तकम् ॥ शमेनिविष्टंवि
द्वांसंयज्ञकर्मविशारदम् ॥ ३५ ॥ नचान्यमानयेथास्त्वंसगोत्रंतस्यपार्श्वतः ॥ सहितादृग्गुणस्तेनतुल्योऽध्ययनजन्मना ॥ ३६ ॥ आकृत्याचत
थाचिह्नैःसमस्तेनैवसत्तमः ॥ तमानययथोद्दिष्टापूजाकार्याहितस्यमे ॥ ३७ ॥ सगत्वाप्रतिकूलंतुचकारयमशासनम् ॥ तमेवमानयामासप्रतिषि
द्धोयमेनयः ॥ ३८ ॥ तस्मैयमःसमुत्थायपूजांकृत्वाचधर्मवित् ॥ प्रोवाचनीयतामेषसोन्यआनीयतामिति ॥ ३९ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ एवमुक्ते
तुवचनेधर्मराजेनसद्विजः ॥ उवाचधर्मराजंतंनिर्विण्णोगमनायवै ॥ ४० ॥ ॥ ब्राह्मणउवाच ॥ ॥ कस्मादहमिहानीतःकस्मात्प्रेरयसेपुनः ॥ गंतुंनै
वोत्सहेतत्रमर्त्यलोकंपुनःप्रभो ॥ ४१ ॥ ॥ यमउवाच ॥ ॥ इहक्षीणायुषांपुंसांवासःपुण्यवतांभवेत् ॥ अयंवैधर्मराजस्यलोकोधर्मःप्रकीर्तितः ॥४२ ॥
सौख्यभूमिरियंसर्वाधर्मराजोहमीश्वरः ॥ पुण्यापुण्यानुसारेणजंतूनांसुखदुःखदः ॥ ४३ ॥ पापिनांयमरूपोस्मिनृणांनिरयदायकः ॥ तथापुण्यवतां
सौख्यस्वर्गदोधर्ममूर्तिमान् ॥ ४४ ॥ गच्छविप्रत्वमद्यैवनिलयंस्वंयथागतः ॥ अद्यापिदशवर्षाणामायुस्तेपरिवर्तते ॥ ४५ ॥ क्षयेतवायुषःप्रा
प्तिर्लोकस्यास्यभविष्यति ॥ प्रष्टव्यंचत्वयाह्यन्यत्पृच्छस्वप्रब्रवीमिते ॥ ४६ ॥ ॥ ब्राह्मणउवाच ॥ ॥ यत्कृत्वासुमहत्पुण्यंस्वर्गःस्याद्ब्रूहितन्मम ॥
सर्वस्यहिप्रमाणंत्वंधर्माधर्मविनिश्चये ॥४७॥ यदिदेवमयासम्यग्गंतव्यंनिजमंदिरे ॥ तद्ब्रूहिकर्मणाकेनपतंतिनरकेनराः ॥ ४८ ॥ व्रजंतिकेनवैस्वर्गंतत्सर्वंक
पथावद ॥ ॥ यमउवाच ॥ कर्मणामनसावाचायेधर्मविमुखानराः ॥ ४९ ॥ विष्णुभक्तिविहीनायेतेवैनिरयगामिनः ॥ पश्यंतिभेदबुद्ध्यायेब्रह्माणंशंकरंह

---

१ स्वधर्मनिष्ठं विद्वांसमध्यापकमनारतम्–इ० पा० ।

२ ब्रूहि वादं यथास्वैरं करवाणि किमित्युत–इ० पा० ।

रिम् ॥ ५० ॥ विरक्ताविष्णुविद्यासुनरानिरयगामिनः ॥ कुलदेशोचितंकर्मयस्त्यक्त्वान्यत्समाचरेत् ॥ ५१ ॥ कामाद्वायदिवामोहात्सयातिनरकंनरः ॥
अयाज्ययाजकश्चैवयाज्यानांचविवर्जकः॥५२॥विरतोविष्णुविद्यासुसभुंक्तेनरकान्बहून् ॥ अदत्वापितृदेवेभ्योविप्रेभ्योमर्त्यबंधुषु॥५३॥ सधनोम्रियतेपापः
सयातिनरकान्बहून् ॥ सर्वाण्यन्नानिसिद्धानिपाकभेदंकरोतियः॥५४॥ अवैश्वदेवंभुंजीतसयातिनरकंचिरम् ॥ बहुद्रोहेणभूतानांयेऽर्जयंतिधनंद्विज॥५५॥
धनवंतोनिरयगादांभिकादुःखभागिनः ॥ नास्तिक्यादथवालोभान्मोहात्कालेयथोदिते ॥ ५६ ॥ भक्त्यानश्राद्धदायेस्युःपच्यंतेनरकेषुते ॥ दीयमान
स्यवित्तस्यब्राह्मणेभ्यस्तुपापकृत् ॥ ५७ ॥ विघ्नमाचरतेयोसौनरोनिरयगोभवेत् ॥ सामान्यदक्षिणांलब्ध्वागृह्णात्येकोविमोहितः ॥ ५८ ॥ नास्तिक्य
भावनिरतोनरःस्यान्नरकालये ॥ असहिष्णुतयातस्यगुणानांकारणंभवेत् ॥ ५९ ॥ महत्पापंसमुत्पन्नंकारणंनरकस्यतत् ॥ निर्दोषांसुहृदांभार्यांत्यज
न्कालेनयातियः ॥ ६० ॥ नवहेतयशस्तेषांसनरोनरकेपतेत् ॥ अधर्मंधर्ममितियोवदन्मोहवशंगतः ॥ ६१ ॥ हैतुकोनास्तिकोयस्तुसनरोनिरयालयः ॥
मनसायोन्यभावेनवचसाचान्यथावदेत् ॥ ६२ ॥ हृदयंकलुषंकुर्यात्सनरोनरकेवसेत् ॥ अवमन्यचयेयांतिभगवत्कीर्तनंनराः ॥ ६३ ॥ तेयांतिनरकं
घोरंतेनपापेनकर्मणा ॥ पश्यंतोभगवद्द्वारंनामशास्त्रपरिच्छदम् ॥ ६४ ॥ अकृत्वातत्प्रणामादितेयांतिनरकौकसः ॥ विनापराधेननराःकृत्वा
पत्न्यधिवेदनम् ॥ ६५ ॥ त्यजंतिसुकलत्रंयेतेयांतिनरकेनराः ॥ नशृणोतिगुरोर्वाक्यंधर्मशास्त्रंचयोनरः ॥ ६६ ॥ परेषांचेतसःक्लेशकारीनिरयगोभवेत्॥
पश्यतांबंधुबालानांप्रकर्षीमिष्टमश्नुते ॥ ६७ ॥ सयातिनरकंघोरंकेवलोदरपूरकः ॥ तुलामकरमेषेषुप्रातःस्नानंनयश्चरेत् ॥ ६८ ॥ नद्यादिषुचनास्तिक्य
स्तस्यस्यान्नरकालयः ॥ वैष्णवंजनमालोक्यनाभ्युत्थानंकरोतियः ॥ ६९ ॥ [1]प्रणयादरतोविप्रसनरोनरकातिथिः ॥ काष्ठैर्वाशंकुभिर्वापिशूलैरश्माभिरे
वच ॥ ७० ॥ येमार्गांश्चैवरुंधंतितेवैनिरयगामिनः ॥ आद्यंपुरुषमीशानंसर्वलोकमहेश्वरम् ॥ ७१ ॥ नचिन्तयंतियेविष्णुंतेवैनिरयगामिनः ॥ क्षेत्रवृत्ति
गृहच्छेदंप्रीतिच्छेदंचयेनराः ॥ ७२ ॥ आशाच्छेदंचकुर्वंतितेनरानरकौकसः ॥ आगतान्भोजनार्थेचब्राह्मणान्वृत्तिकर्शितान् ॥ ७३ ॥ यःपरीक्षेतमूढा
त्मासज्ञेयोनरकातिथिः ॥ अनाथंवैष्णवंदीनंरोगार्तंवृद्धमेवच ॥ ७४ ॥ नानुकंपंतियेमूढास्तेवैनिरयगामिनः ॥ नियमांस्तुसमादाययेपश्चादाजितें
द्रियाः ॥ ७५ ॥ विलोपयंतितान्भूयस्तेवैनिरयगामिनः ॥ शृणुविप्रयथायांतिनराःस्वर्गंदयालवः ॥ ७६ ॥ समासेनैववक्ष्यामिकिंचित्तेगौरवादहम् ॥ येर्च
यंतिहरिंदेवंजिष्णुंविष्णुंसनातनम् ॥७७ ॥ नारायणमजंकृष्णंविष्वक्सेनंचतुर्भुजम् ॥ ध्यायंतिपुरुषंदिव्यमच्युतंयेस्मरंतिच ॥ ७८॥ लभंतेतेच्युतस्था

---

[1] प्रणयादादरतश्चेत्यर्थः ।

नंश्रुतिरेषापुरातनी ॥ इदमेवहिमांगल्यमिदमेवधनार्जनम् ॥ ७९ ॥ जीवितस्यफलंचैतद्यद्दामोदरकीर्तनम् ॥ कीर्तनाद्देवदेवस्यविष्णोरमितते
जसः ॥ ८० ॥ दुरितानिविलीयंतेतमांसीवदिनोदये ॥ गाथांगायंतियेनित्यंवैष्णवींश्रद्धयान्विताः ॥ ८१ ॥ स्वाध्यायनिरतानित्यंतेनराःस्वर्गगामि
नः ॥ सर्वान्क्लेशान्परित्यज्यविष्णुमेवस्तुवंतिये ॥ ८२ ॥ स्वधर्मनिरताधीरास्तेनराःस्वर्गगामिनः ॥ वासुदेवजपासक्तानपिपापकृतोजनान् ॥ ८३ ॥ नोपसर्प
न्तितान्विप्रयमदूताश्चदारुणाः ॥ नान्यत्पश्यन्तिजंतूनांविहायहरिकीर्तनम् ॥ ८४ ॥ सर्वपापप्रशमनंप्रायश्चित्तंद्विजोत्तम ॥ येयाचिताःप्रहृष्यंतिप्रियंद
त्वावदंतिच ॥ ८५ ॥ त्यक्तदानफलायेचतेनराःस्वर्गगामिनः ॥ वर्जयंतिदिवास्वापंनराःसर्वसहाश्चये ॥ ८६ ॥ पर्वण्याश्रयभूतायेतेमर्त्याः
स्वर्गगामिनः ॥ द्विषतामपियेदोषान्नवदंतिकदाचन ॥ ८७ ॥ कीर्तयंतिगुणांश्चैवतेनराःस्वर्गगामिनः ॥ येपरेषांश्रियंदृष्ट्वानवितप्यंतिमत्सरात् ॥ ८८ ॥
प्रहृष्टाश्चाभिनंदंतितेनराःस्वर्गगामिनः ॥ प्रवृत्तौचनिवृत्तौचश्रुतिशास्त्रोक्तमेवच ॥ ८९ ॥ आदरंतिप्रतीतायेतेनराःस्वर्गगामिनः ॥ यस्मिन्कस्मि
न्कुलेजातादयावंतोयशस्विनः ॥ ९० ॥ सानुक्रोशाःसदाचारास्तेनराःस्वर्गगामिनः ॥ येपूताःपरदारांश्चकर्मणामनसागिरा ॥ ९१ ॥ रमयंतिन
सत्वस्थास्तेनराःस्वर्गगामिनः ॥ सदाकर्मयथोक्तेनकुर्वंतिविहितानिच ॥ ९२ ॥ आत्मशक्तिंचविज्ञायतेनराःस्वर्गगामिनः ॥ मनोवाक्कायिकेधर्मेश्र
द्धांयःकुरुतेसदा ॥ ९३ ॥ साधूनांसंमतायेश्चसभवेद्देवतातिथिः ॥ वचोवेगंमनोवेगंयोवेगमुदरोद्भवम् ॥ ९४ ॥ उपस्थवेगंसहतेसस्वर्गीजायतेनरः ॥
येषांगुणेषुसंतोषोवाणीयेषांश्रुतंप्रति ॥ ९५ ॥ परमार्थेमतिर्येषांतेशिष्टाःस्वर्गगामिनः ॥ व्रतंरक्षंतियेकोपाच्छ्रियंरक्षंतिमत्सरात् ॥ ९६ ॥ विद्यां
मानापमानाभ्यामात्मानंतुप्रमादतः ॥ मतिंरक्षंतियेलोभान्मनोरक्षंतिकामतः ॥ ९७ ॥ धर्मंरक्षंतिदुःसंगात्तेनराःस्वर्गगामिनः ॥ एकादश्यांचवि
धिवदुपवासपरायणाः ॥ ९८ ॥ शुक्लेऽसितेचयेविप्रतेनराःस्वर्गगामिनः ॥ मातेवसर्वबालानामौषधंरोगिणामिव ॥ ९९ ॥ रक्षार्थंसर्वलोकानांनिर्मि
तैकादशीतिथिः ॥ एकादशीसमंकिंचित्पादत्राणंनविद्यते ॥ १०० ॥ तामुपोष्यविधानेनपुरुषाःस्वर्गगामिनः ॥ एकादशेन्द्रियैःपापंयत्कृतंभवति
द्विज ॥ १०१ ॥ नरोनिर्धूयतत्तूर्णंप्रीतःस्वर्गतिमान्भवेत् ॥ अश्वमेधसहस्राणिराजसूयशतानिच ॥ १०२ ॥ एकादश्युपवासस्यकलांनार्हंतिषोड
शीम् ॥ एकतःक्रतवःसर्वेसर्वतीर्थतपांसिच ॥ १०३ ॥ महादानादिदानानिव्रतंवैष्णवमेकतः ॥ वैष्णवव्रतजोधर्मोधर्मोयज्ञादिसंभवः ॥ १०४ ॥ एकत्र
तुलितौधात्रातत्रपूर्वोभवेद्गुरुः ॥ हरिवासरभक्तानामच्युतानंतभाषिणाम् ॥ १०५ ॥ नाहंशास्ताविशेषेणतेभ्योविप्रविभेम्यहम् ॥ येषांपुत्रश्चपौत्रश्चए
कादश्यामुपोषितः ॥ १०६ ॥ सहात्मनासपुरुषाञ्छतमुद्धरतेबलात् ॥ उपोषणंततःकुर्यात्पक्षयोरुभयोरपि ॥ १०७ ॥ एकादश्यांसपुरुषोमुक्तिमु

त्त्येकभाजनम् ॥ जयाचविजयाचैवजयंतीपापनाशिनी ॥१०८॥ त्रिस्पृशावंजुलीचैवपक्षसंवर्धिनीवरा ॥ तिलदुग्धापराज्ञेयाअखंडद्वादशीतथा ॥ ९ ॥
मनोरथाख्याचपराभीमद्वादशिकातथा ॥ इत्येवमादयोभेदाद्वादश्याःसंत्यनेकशः ॥ ११० ॥ व्रतेष्वेतेषुयेशक्ताज्ञेयास्तेब्रह्मणिस्थिताः ॥ श्रोतारोध
र्मशास्त्राणांधर्मप्रत्ययसंगताः ॥ १११ ॥ प्रियंकराश्चबालानांस्वर्गलोकंव्रजंतिते ॥ मासिमास्येकदिवसेदर्शेश्राद्धव्रतानराः ॥ १२ ॥ तृप्यंतिपि
तरोयेषांतेधन्याःस्वर्गगामिनः ॥ भोजनेषूपपन्नेषुभोज्यंयच्छंतिसादरात् ॥ १३ ॥ अभिन्नमुखरागेणशिष्टास्तेस्वर्गगामिनः ॥१४॥ येभक्तिमंतोमधुसूद
नस्यनारायणस्याखिलनायकस्य ॥ सत्येनहीनारजसापियुक्तागच्छंतितेनाकमनंतपुण्याः ॥ १५ ॥ [1]वितस्तांयमुनांसीतांपुण्यांगोदावरींनदीम् ॥
सेवंतेयेशुभाचाराःस्नानदानपरायणाः ॥ १६ ॥ नतेपश्यंतिपंथानंनरकस्यकदाचन ॥ येनर्मदायामिहशर्मदायांमज्जंतितुष्यंत्यपिदर्शनेन ॥ १७ ॥
विधूयपापानिमहेशलोकंगच्छंतितेतत्रचिरंरमंते ॥ १८ ॥ स्नाताश्चर्मनदीतीरेत्रिरात्रंनियतानराः ॥ व्यासाश्रमेविशेषेणतेनरानाकिनःस्मृताः ॥ १९ ॥
गंगाजलेप्रयागेचकेदारेपुष्करेतथा ॥ व्यासाश्रमेप्रभासेचमृतास्तेविष्णुगामिनः ॥ १२० ॥ द्वारवत्यांकुरुक्षेत्रेयोगाभ्यासेनवामृताः ॥ हरिरित्यक्षरंवक्त्रेये
षांतेनपुनर्भवाः ॥ २१ ॥ त्रिरात्रमपियेविप्रद्वारवत्यांपुरिस्थिताः ॥ मज्जंतिगोमतीतीरेधन्यास्तेकेशवप्रियाः ॥ २२ ॥ नरनारायणावासेत्रिरात्रंयेसमाश्रि
ताः ॥ मर्त्यलोकेचनंदायांधन्यास्तेकेशवप्रियाः ॥ १२३ ॥ षण्मासमुषिताविप्रपुरुषोत्तमसंनिधौ ॥ तेनूनमच्युतात्मानोदृष्टास्युरघहारिणः ॥ २४ ॥
अनेकजन्मार्जितपुण्यतोयेमज्जंतितोयेमणिकर्णिकायाः ॥ नमंतिविश्वेशमवाप्यकाशींतेवैमयापीहभवंतिवंद्याः ॥ २५ ॥ पूजयित्वाहरिंयेतुभूमौदर्भैति
लैःसह ॥ तिलान्विकीर्यलोहंचदत्वाधेनुंपयस्विनीम् ॥ २६ ॥ येमृताविधिवद्विप्रतेनराःस्वर्गगामिनः ॥ उत्पाद्यपुत्रान्संस्थाप्यपितृपैतामहेपदे ॥ २७ ॥
निर्ममानिरहंकारायेमृतास्तेपिनाकिनः ॥ स्तैन्यान्निवृत्ताःसततंसंतुष्टाःस्वधनेनच ॥ २८ ॥ स्वभाग्येनोपजीवंतितेनराःस्वर्गगामिनः ॥ श्लक्ष्णांवाणीं
निराबाधांमधुरोपायवर्जिताम् ॥ २९ ॥ स्वागतेनाभिभाषंतेतेनराःस्वर्गगामिनः ॥ शुभानामशुभानांचकर्मणांफलसंचये ॥ १३० ॥ विपाकज्ञाश्चयेवि
प्रतेनराःस्वर्गगामिनः ॥ धनधर्मप्रवृत्तानांधर्ममार्गानुयायिनाम् ॥ १३१ ॥ प्रोत्साहंवर्धयंतेयेमोदंतेदिवितेनराः ॥ हेमंते[2]वह्निदोयश्चतथाग्रीष्मेजलप्रदः
॥ ३२ ॥ वर्षास्वाश्रमदाताचसस्वर्गेमोदतेचिरम् ॥ पुण्यकालेषुसर्वेषुनित्यनैमित्तिकादिषु ॥३३॥ भक्त्यायःकुरुतेश्राद्धंसनूनंसुरलोकभाक् ॥ ३४ ॥
दानंदरिद्रस्यविभोःक्षमित्वंयूनांतपोज्ञानवतांचमौनम् ॥ इच्छानिवृत्तिश्चसुखोचितानांदयाचभूतेषुदिवंनयंति ॥ १३५ ॥ द्विविधःकर्मसंबंधःपापपुण्यसमु

---

१ वेतसीम्–इ० पा० । २ दारुदः–इ० पा० ।

द्भवः ॥ सत्यमेवसमाश्रित्यक्रियतेब्रह्मनिर्णयः ॥ १३६ ॥ तपोध्यानसमायुक्तंतारणायभवांबुधेः ॥ पापंतुपतनायोक्तंसत्यमेवनसंशयः ॥ ३७॥ बलेनप
रिचारेणशौर्येणाभियुतस्यच ॥ पुण्यहीनस्यवैपुंसस्तद्बलादिविलीयते ॥ ३८ ॥ उन्नतागिरिदुर्गेषुवृक्षाःसंतिसुपुष्टकाः ॥ पतंतिवातवेगेनसमूलास्तु
घनाअपि ॥ ३९ ॥ सत्यधर्मविहीनास्तेतथायांतियमालयम् ॥ सामान्यंसर्वजंतूनांबलंधर्मस्तुकेवलः ॥ १४० ॥ येनसंतरतेजंतुरिहलोकेपरत्रच ॥
मयासर्वमिदंसम्यक्स्वर्गमार्गप्रदायकम् ॥ १४१ ॥ समासेनसमाख्यातंकिंभूयःश्रोतुमिच्छसि ॥ १४२ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेवैशाखमा
हात्म्येषण्णवतितमोऽध्यायः ॥ ९६ ॥ ॥ ब्राह्मणउवाच ॥ ॥ एतन्मूर्खोपिजानातिशुभकर्मकरःपुमान् ॥ नयातिनरकंस्वर्गंतथापापक्रियार
तः ॥ १ ॥ क्रतुभिर्विविधैरिष्टैर्व्रतदानजपादिभिः ॥ सत्येनाचारकुशलैःस्वर्गसौख्यमवाप्यते ॥ २ ॥ विद्याचारधनोपेतैर्ऋषिभिर्वेदपारगैः ॥ प्रा
प्यतेपुण्ययोगेनयज्ञैर्नाकस्ततःक्वचित् ॥ ३ ॥ वित्तेनचविनादानंबहुदातुंनशक्यते ॥ विद्यमानधनेनापिकुटुंबासक्तचेतसा ॥ ४ ॥ अग्निहोत्रा
दयोधर्माविशेषेणकलौयुगे ॥ दुष्करादानधर्मोपिदुष्करोभगवन्मतः ॥ ५ ॥ अल्पायासेनधर्मेणलभ्यतेधर्मसंचयः ॥ तन्मेविशेषतोब्रूहिधर्माधर्मप्रद
र्शक ॥ ६ ॥ तदेकंकथ्यतांधर्मंसर्वधर्मोत्तमोत्तमम् ॥ कृतेनैकेनयेनेहसर्वपापक्षयोभवेत् ॥ ७ ॥ धनंधान्यंयशोधर्ममायुर्येनाभिवर्त्तते ॥ मर्त्य
लोकेपिसख्यंस्यात्स्वर्गेयेनाक्षयोभवेत् ॥ ८ ॥ साक्षान्नारायणोयेनभक्तानामभयप्रदः ॥ तुष्येदस्यप्रसादेनकामःकरतलेस्थितः ॥ ९ ॥ सर्वय
ज्ञतपोदानतीर्थसेवाधिकंफलम् ॥ लभ्यतेयेनयद्यस्तिवैवस्वततदादिश ॥ १० ॥ अनुग्राह्योह्यहंदेवयदिधर्मोपदेशतः ॥ सर्वधर्मक्रियासारंतदेकंकृप
यावद ॥ ११ ॥ पापानामनुरूपाणिप्रायश्चित्तानियद्यथा ॥ तथातथैवसंस्मृत्यकथितानिमनीषिभिः ॥ १२ ॥ कर्तुंतानिनशक्यंतेदेवप्रत्येकशोनरैः॥
सर्वपापहरंपुण्यमेकंचेदस्तितद्वद ॥ १३ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ इत्युक्त्वाब्राह्मणश्रेष्ठोयमंधर्मस्वरूपिणम् ॥ तुष्टावप्रयतोभूत्वासूक्ष्मधर्माभिकासु
कः ॥ १४ ॥ ब्राह्मणउवाच ॥ ॥ नमस्तेसर्वशमननमस्तेजगतांपते ॥ नमोस्तुदेवरूपायस्वर्गमार्गप्रदायिने ॥ १५ ॥ धर्मशास्त्रस्वरूपायधर्मराजन
मोस्तुते ॥ त्वयाभूःपाल्यतेदेवाप्यंतरिक्षंचद्यौर्महः ॥ १६ ॥ जनस्तपस्तथासत्यंसर्वस्वंपाल्यतेत्वया ॥ नत्वयारहितंकिंचिज्जगत्स्थावरजंगम
म् ॥ १७ ॥ विद्यतेत्वद्गृहीतंतुसद्योनश्यतिवैजगत् ॥ त्वमात्मासर्वभूतानांसतांसत्वस्वरूपवान् ॥ १८ ॥ राजसानांरजस्त्वंचतामसानांतमस्तथा ॥
चतुष्पदांभवान्देवचतुःशृंगस्त्रिलोचनः ॥ १९ ॥ सप्तहस्तस्त्रिधाबद्धोवृषरूपनमोस्तुते ॥ सर्वयज्ञमयोधर्मस्त्वयिविग्रहविग्रहः ॥ २० ॥ साक्षा
द्दृष्टोसिलोकेशदेवतुभ्यंनमोनमः ॥ हृदिस्थःसर्वभूतानांपुण्यपापेक्षिताभवान् ॥ २१ ॥ तेनशास्ताचभूतानांदातादेवप्रशासिता ॥ प्रवर्त्तकोहिधर्म

स्यदेवदंडधरोभुवि ॥ २२ ॥ सर्वधर्ममयंसारमेकंवदसुनिश्चितम् ॥ यमउवाच ॥ ॥ परितुष्टोस्मितेविप्रस्तोत्रेणचविशेषतः ॥ २३ ॥ तथा
प्यागमधर्मेणमान्योसिममसत्तम ॥ यन्नकस्यचिदाख्यातंतद्गोप्यंपरमंमम ॥ २४ ॥ सारमुद्धृत्यसर्वेषांयदेकंनिश्चितंमया ॥ महानिरयसंघातान्नि
र्वासनकरंपरम् ॥ २५ ॥ अनाख्येयमपिब्रह्मन्वक्ष्येविनयतोषितः ॥ २६ ॥ स्युर्मोहायचराचरस्यजगतस्तेतेपुराणागमास्तांतामेवहिदेवतांपरमिकांजल्पंतु
कल्पेविधौ ॥ सिद्धांतेपुनरेकएवभगवान्विष्णुःसमस्तागमव्यापारेषुविवेकिनांव्यतिकरंनीतेषुनिश्चीयते ॥ २७ ॥भवोब्रह्माचविष्णुश्चत्रयमेवत्रयीमता॥दी
पोग्निर्वर्तिस्नेहैस्तुयथाविप्रतथाहरिः ॥ २८ ॥ समाराध्यहरिंभक्त्यागोलोकान्प्राप्नुयाच्छुभान् ॥ आराधितेहरौकामाःसर्वेकरतलेस्थिताः ॥ २५ ॥
दानमेवपरंश्रेष्ठंसर्वपुण्येषुवैद्विज ॥ दानेननश्यतेपापंसर्वंदानेनलभ्यते ॥ ३० ॥ नित्यंनैमित्तिकंकाम्यमन्यदभ्युदयात्मकम् ॥ अन्यंचपरमंदानमितिपं
चविधंस्मृतम् ॥ ३१ ॥ प्रातर्मध्यापराह्णेषुत्रिषुकालेषुयत्नतः ॥ यत्किञ्चिदपिदातव्यंनित्यमेवप्रकीर्तितम् ॥ ३२ ॥ शून्यंदिनंनकर्तव्यमात्मार्थंहितमि
च्छताम् ॥ यस्मिन्कुलेतुदत्तंयत्तत्रतत्रोपतिष्ठति ॥ ३३ ॥ यःस्वयंभक्षयेन्मोहाददत्वाबुद्धिवर्जितः ॥ उत्पादयाम्यहंरोगंतस्यभोगनिवारणम् ॥ ३४ ॥
तेषुकायेषुसंतुष्टंबहुपीडाप्रदायकम् ॥ मंदानलेनसंयुक्तंद्वारंसंतापकारकम् ॥ ३५ ॥ त्रिषुकालेषुनोदत्तंब्राह्मणेषुसुरेषुयैः ॥ स्वयंतुभुंजतेमिष्टंपापंतैस्तु
महत्कृतम् ॥ ३६ ॥ प्रायश्चित्तेनरौद्रेणतानहंपरिशोधये ॥ उपवासैर्महीदेवकायशोषकरादिकैः ॥ ३७ ॥ चर्मकारोयथाचर्मकुंडस्योपरिनिर्घृणे ॥
शोधयेच्चकशाद्यैश्चकुद्रव्यंस्फोटयेद्यथा ॥ ३८ ॥ तथाहंपापकर्तारंशोधयामिनसंशयः ॥औषधीनांसुयोगैश्चकषायैःकटुकैर्ध्रुवम् ॥३९॥ उष्णोदकैश्चसंता
पैर्वैद्यरूपेणनान्यथा ॥ अन्येभुंजंतितस्याग्रेभोगानन्यान्मनोगतान् ॥ ४० ॥ किंकरोमिसमर्थश्चनदत्तंदानमुत्तमम् ॥ महतारोगरूपेणतमेनंपरिवार
येत् ॥ ४१ ॥ नित्यकालस्ययद्दानमात्मानंपापिभिर्यथा ॥ नदत्तंचमहीदेवश्रद्धयानिजशक्तितः ॥ ४२ ॥ तथायातान्प्रधक्ष्येतानुपायैर्दारुणैः
किल ॥ नैमित्तिकंप्रवक्ष्यामिदानकालंतवाग्रतः ॥ ४३ ॥ महापर्वणिसंप्राप्तेतीर्थप्राप्तौतथैवच ॥ पितुःक्षयाहदिवसेवैशाखादिषुयत्नतः ॥ ४४ ॥ मा
सेषुपुण्यकालेषुदानंनैमित्तिकंस्मृतम् ॥ काम्यकालंप्रवक्ष्यामियद्दानंफलदायकम् ॥ ४५ ॥ व्रतादिकंसमुद्दिश्यकामनाफलकल्पितम् ॥ यत्कामंकाथि
तंसम्यक्सर्वांगैरेवसंगतम् ॥ ४६ ॥ तस्यदानप्रभावेनभावनापरिभावितः ॥ तादृक्फलंसमश्नातिमानुषस्तत्प्रसादनात् ॥ ४७ ॥ आभ्युदयंप्रवक्ष्या
मियच्चयज्ञादिषुस्मृतम् ॥ जातकर्मादिकार्येषुमौंज्याद्युद्वाहकर्मसु ॥ ४८ ॥ प्रासादध्वजदेवानांप्रतिष्ठासुप्रयत्नतः ॥ इत्यादिकंमहीदेवदानमभ्युद
यात्मकम् ॥ ४९ ॥ प्रजावृद्धिकरंभोगयशःस्वर्गसुखप्रदम् ॥ अंत्यंचैवप्रवक्ष्यामिशृणुदानंद्विजोत्तम ॥ ५० ॥ कामस्यसंक्षयंज्ञात्वाजरयापरिपी

डितः ॥ दद्यादानानियत्नेनकुर्यादाशांनकस्यचित् ॥ ५१ ॥ मृतेचमयिमेपुत्राजायावांधवसोदराः ॥ कथमेतेभविष्यंतिमांविनासुहृदोमम ॥ ५२ ॥
अहंवित्तविहीनोवाकथंजीवन्पुनस्तथा ॥ भविष्यामीतिविज्ञायनददातिहिकिंचन ॥ ५३ ॥ आशापाशशतैर्वद्धोभाग्यादेवकुमायया ॥ मृत्युंप्रया
तिमूढात्मारुदंतिचततःसुताः ॥ ५४ ॥ दुःखेनपीडिताःकिंचिन्मोहेनाकुलचेतसः ॥ स्वल्पमल्पंचवादानंकथंचित्कल्पयंतिते ॥ ५५ ॥ नतत्रास्मि
न्गतेकालेमहादुःखगतेसति ॥ विस्मरंतितदादानंलोभाद्दानददत्यपि ॥ ५६ ॥ मृतोयंचपिताज्ञात्वास्नेहपाशोनिवर्त्तते ॥ योसौमृतोमहीदेवममपा
शैर्नियंत्रितः ॥ ५७ ॥ तृष्णाक्षुधासमाक्रांतोवहुदुःखैःप्रपीडितः ॥ पच्यतेनरकेघोरेचिरकालंनसंशयः ॥ ५८ ॥ तस्माद्दानंप्रदातव्यंस्वयमेवनसं
शयः ॥ यस्यपुत्राश्चपौत्राश्चकस्यभार्याधनंचवा ॥ ५९ ॥ संसारेनास्तिकःकस्यस्वयंतस्मात्प्रदीयते ॥ पानमन्नंचतांबूलमुदकंकांचनंतथा ॥ ६० ॥
वसनंगांचभूमिंचच्छत्रपात्राण्यनेकधा ॥ फलानिभूमिदानानिविविधानिस्वशक्तितः ॥ ६१ ॥ दातव्यानिमहीदेवनात्रकार्याविचारणा ॥ तीर्थानांलक्ष
णंविप्रप्रवक्ष्यामितवाग्रतः ॥ ६२ ॥ सुतीर्थानिइयंगंगाभातिपुण्यासरस्वती ॥ रेवाचयमुनातापीनदीचर्मण्वतीतथा ॥ ६३ ॥ सरयूचवरावेणीपूर्णा
पापप्रणाशिनी ॥ कावेरीकपिलाचान्याविशल्याविश्वतारिणी ॥ ६४ ॥ गोदावरीसमाख्यातातुंगभद्राचगंडकी ॥ पापानांभीतिदानित्यंनदीभीम
रथीस्मृता ॥ ६५ ॥ देविकाकृष्णगंगाचअन्यायाःसरितांवराः ॥ एतास्तुपुण्यकालेषुसंतितीर्थान्यनेकशः ॥ ६६ ॥ ग्रामेवायदिवारण्येनद्यःसर्वत्रपा
वनाः ॥ तत्रतत्रैवकर्त्तव्याःस्नानदानादिकाःक्रियाः ॥ ६७ ॥ यदानज्ञायतेनामतस्यतीर्थस्यभोद्विज ॥ तत्रेत्युच्चारणंकार्यंविष्णुतीर्थमिदंमहत् ॥ ६८ ॥
तीर्थस्यदेवताविष्णुःसर्वत्रापिनसंशयः॥नारायणेतियन्नामस्मरेत्तीर्थेषुसाधकः॥६९॥तस्यतीर्थफलंसम्यग्विष्णुनाम्नैवजायते ॥ अज्ञातानांचतीर्थानांदेवता
नांनसंशयः॥७०॥विष्णुनाम्नैवनामानिमानवःपरिकीर्तयेत्॥सर्वास्तुसिद्धयःपुण्यास्तीर्थभूतास्तुसागरः॥७१॥ सरांसिमानसादीनिनिर्झराःपल्वलादयः ॥
स्वल्पानद्योपिसर्वास्तास्तीर्थानिहरिनामतः ॥ ७२ ॥ पर्वतास्तीर्थरूपाश्चयज्ञोयज्ञमहीतथा ॥ ब्राह्मणायत्रविद्वांसःकौतुकेनाप्यवस्थिताः ॥ ७३ ॥
तदेवतीर्थंसुमहत्सर्वपापहरंस्मृतम् ॥ श्राद्धंचश्राद्धभूमिश्चदेवशालाचहोमभूः ॥ ७४ ॥ यत्रवेदध्वनिःसम्यग्यत्रविष्णुकथाःशुभाः ॥ स्वगृहंपुण्यसंयुक्तं
गोस्थानमपिपावनम् ॥ ७५ ॥ यत्राश्वत्थतरुवनेयत्रागारोपिपावनः ॥ एवमादीनितीर्थानिपितामातातथैवच ॥ ७६ ॥ पच्यतेयत्रधर्मार्थंस्वयंतत्रगुरुः
स्थितः ॥ साध्वीयत्रास्तिवैभार्यातत्रतीर्थंनसंशयः ॥ ७७ ॥ यत्रधर्मरतिर्नित्यंविद्वान्पुत्रःप्रवर्तते ॥ तत्रतस्यहितत्तीर्थंतारणायप्रतिष्ठितम् ॥ ७८ ॥
इत्येवमादितीर्थानिराजवेश्मतथैवच ॥ एवमादिषुतीर्थेषुपर्वयोगाद्विशेषतः ॥ ७९ ॥ अनाराध्यहृषीकेशंसर्वदंसर्वदेहिनाम् ॥ कोपिकापिकिमप्यत्र

नलभेतेतिनिश्चितम् ॥ ८० ॥ अपत्यं[1]द्रविणंदारास्तारहर्म्यंहयागजाः ॥ सुखानिस्वर्गमोक्षौचनदूरेहरिभक्तितः ॥८१॥ नारायणःपरोदेवःसत्यरूपोजनार्द
नः ॥ त्रिधात्मानंसभगवान्ससर्जपरमेश्वरः ॥ ८२ ॥ रजस्तमोभ्यांयुक्तोभूद्रजःसत्वाधिकंविभुः ॥ ससर्जनाभिकमलेब्रह्माणंकमलासनम् ॥ ८३ ॥ रज
सातमसाजुष्टंसरुद्रमसृजद्विभुः ॥ सत्वंरजस्तमश्चैवात्रितयंचैतदुच्यते ॥ ८४ ॥ सत्वेनमुच्यतेजंतुःसत्वंनारायणात्मकम् ॥ रजसासत्वयुक्तेनभवेच्छ्रीम
न्यशोधिकः ॥ ८५ ॥ यद्वेदवाक्यंधर्मस्यसमुद्दिश्योपसेवते ॥ तद्बुद्धमितिविख्यातंविशिष्टंगदितंनृणाम् ॥८६॥ तेनराजाभवेल्लोकेरजसातमसापुनः ॥ यद्दीनं
रजसाधर्मंकेवलंतामसंचयत् ॥ ८७ ॥ तच्चदुर्गतिदंनृणामिहलोकेपरत्रच ॥ योविष्णुःसस्वयंब्रह्मायोब्रह्मासस्वयंहरः ॥ ८८ ॥ देवास्त्रयोपियज्ञेस्मिन्निज्या
देवेषुनित्यशः ॥ योभेदंकुरुतेतेषांत्रयाणांद्विजसत्तमः ॥ ८९ ॥ सपापकारीपापात्माअनिष्टांगतिमाप्नुयात् ॥ विष्णुरेवपरंब्रह्मविष्णुरेवजगद्विज ॥ ९० ॥
तस्यायंमाधवोमासःप्रियःसर्वेषुकर्मसु ॥ कीर्त्यतेहयमेधादिमहाक्रतुफलप्रदः ॥ ९१ ॥ तीर्थस्नानतपोदानजपयज्ञफलाधिकः ॥ ९२ ॥ स्नानंविभातेनि
यमेननद्यामनारतंमेषगतेरवौये ॥ कुर्वंतियेऽस्मिन्नपिविप्रपूजांमर्दंडभाजोनहितेभवंति ॥ ९३ ॥ हत्वाहत्वाकिंकरौघंपुरोमे[2]लुप्त्वालुप्त्वाचित्रगुप्तस्यले
ख्यम् ॥ स्नात्वास्नात्वामाधवेमासितीर्थेपूर्वान्पूर्वानुद्धरंतीहपापात् ॥ ९४ ॥ इदंभयच्छेदकरंनतस्मात्प्रकाशनीयंपरमंरहस्यम् ॥ निर्वासहेतुर्नरकालय
स्यममाधिकारक्षयकारणंतत् ॥ ९५ ॥ भागीरथीनर्मदाचयमुनाचसरस्वती ॥ विशोकाचवितस्ताचविंध्यस्योत्तरतःस्थिताः ॥ ९६ ॥ गोदावरीभीमरथी
तुंगभद्राच[3]देविका ॥ तापीपयोष्णीविंध्यस्यदक्षिणास्तुप्रकीर्तिताः ॥ ९७ ॥ द्वादशैतामहानद्योनित्यंतेनावगाहिताः ॥ वैशाखेविधिनास्नानंनद्यांयः
प्रातराचरेत् ॥ ९८ ॥ सर्वाःसमुद्रगाःपुण्याःसर्वेपुण्यानगोत्तमाः ॥ सर्वेचायतनाःपुण्याःसर्वेपुण्यावनाश्रयाः ॥ ९९ ॥ तेनावगाहिताहृष्टाः प्रण
तावहुसेविताः ॥ स्नानमर्द्धोदितेसूर्येवैशाखेनियतश्चरेत् ॥ १०० ॥ तस्यपुण्यंमहीदेवकश्चिद्वक्तुंनशक्यते ॥ यदिवक्त्रसहस्राणांसहस्राणिभवंति
हि ॥ १०१ ॥ आयुश्चब्रह्मणास्वल्पंयदिस्याद्विजसत्तम ॥ तदामाधवमासस्यफलंकथयितुंभवेत् ॥ १०२ ॥ महानिरयकर्षाग्निमाधवोमाधवोय
था ॥ब्रह्महत्यादिकंपापमगम्यागमनादिकम् ॥ १०३ ॥ कामाकामकृतंपापमेतिपातकमेवच ॥ उपपापरहस्यंचसंकरीकरणंपरम् ॥ १०४ ॥
जातिभ्रंशकरंघोरमपात्रीकरणंतथा ॥ मलावहंप्रकीर्णंचवाङ्मनःकायसंभवम् ॥ १०५ ॥ माधवोनिर्दहेन्मासोविधिनासमुपासितः ॥ कल्पकोटि
सहस्राणिकल्पकोटिशतानिच ॥ १०६ ॥ वसेद्विष्णुपुरेश्रीमान्माधवेयोर्चयेद्धरिम् ॥ १०७ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेवैशाखमाहात्म्येसप्त

---

[1] दूषणम्–इ० पा० ।
[2] पृष्ट्वा पृष्ट्वा–इ० पा० ।
[3] वेदिका–इ० पा० ।

नवतितमोऽध्यायः ॥ ९७ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ एतच्छ्रुत्वावचस्तस्यधर्मराजस्यभूसुरः ॥ पुनःपप्रच्छमासस्यमाधवस्यविधिंशुभम् ॥ १ ॥ ॥ ब्राह्मण
उवाच ॥ ॥ धर्मराजमहाभागसम्यग्गुह्यंप्रकाशितम् ॥ माधवस्नानजंपुण्यंनराणांमुक्तिदंपरम् ॥ २ ॥ माधवंमाधवेमासिस्नात्वाप्रातःसमाहितः ॥
कथंसंपूजयेद्देवंकैःपुष्पैस्तद्विधिंवद ॥ ३ ॥ ॥ धर्मराजउवाच ॥ सर्वेषांपत्रजातीनांतुलसीकेशवप्रिया ॥ पुष्करादीनितीर्थानिगंगाद्याःसरितस्तथा ॥४॥
वासुदेवादयोदेवावसंतितुलसीदले ॥ सर्वदासर्वकालेषुतुलसीविष्णुवल्लभा॥५॥त्यक्त्वातुमालतीपुष्पंमुक्त्वाचसरसीरुहम् ॥ गृहीत्वातुलसीपत्रंभक्त्या
माधवमर्चयेत् ॥ ६ ॥ तस्यपुण्यफलंवक्तुमलंशेषोपिनोभवेत् ॥ अस्नात्वातुलसींछित्त्वादेवार्थंपितृकर्मणि ॥ ७ ॥ तत्सर्वंनिष्फलंयातिपंचगव्येनशुध्य
ति ॥ दारिद्र्यदुःखभोगादिपापानिसुबहून्यपि ॥ ८ ॥ तुलसीहरतेक्षिप्रंरोगानिवहरीतकी ॥ तुलसीकृष्णगौराख्यातयाभ्यर्च्यमधुद्विषम् ॥ ९ ॥ विशेषे
णहरेर्भक्तोनरोनारायणोभवेत् ॥ माधवंसकलंमासंतुलस्यायोर्चयेद्[1]यतः ॥ १० ॥ त्रिसंध्यंमधुहंतारंनास्तितस्यपुनर्भवः ॥ अलाभेपुष्पपत्राणामन्नाद्ये
नापिपूजयेत् ॥ ११ ॥ शालितंडुलगोधूमैर्यवैर्वापिहरिंसदा ॥ प्रातःस्नात्वाविधानेनमाधवेमाधवप्रिये ॥ १२ ॥ पितृदेवमनुष्यांश्चतर्प्पयेत्सचराचरम् ॥
योश्वत्थमूलंतैर्सिंचेत्तोयेनबहुनासदा ॥ १३ ॥ कुर्यात्प्रदक्षिणांतांतुसर्वदेवमयंततः ॥ योश्वत्थमर्चयेद्देवमुदकेनसमंततः ॥ कुलानामयुतंतेनता
रितंस्यान्नसंशयः ॥ १४ ॥ अलक्ष्मीःकालकर्णीचदुःस्वप्नोदुर्विचिंतितम् ॥ अश्वत्थतर्प्पणात्तातसर्वंदुःखंविलीयते ॥ १५ ॥ तर्पिताःपितरस्तेनतेनविष्णुः
समर्चितः ॥ योश्वत्थमर्चयेद्वी[2]रोग्रहास्तेनैवपूजिताः ॥ १६ ॥ श्वेतां[3]श्चपुष्पाणितथाशमींचहुताशनंचंदनमर्कविंबम् ॥ अश्वत्थवृक्षंचसमालभेतततश्चकुर्या
न्निजजातिधर्मान् ॥ १७ ॥ कं[4]डूयनंचगोग्रासंस्नात्वापिप्पलतर्प्पणम् ॥ कृत्वागोविंदपूजांचनसदुर्गतिमाप्नुयात् ॥ १८ ॥ त्रयोदश्यांचतुर्दश्यांवैशाख्यांचदि
नत्रयम् ॥ सर्वाशक्तोपिविधिनानारीवापुरुषोपिवा ॥ १९ ॥ पूर्वोक्तनियमैर्युक्तःप्रातःस्नात्वाचशक्तितः ॥ विमुक्तःपातकैःसर्वैःस्वर्गमक्षयमश्नुते ॥ २० ॥
वै[5]शाख्यामपिशक्त्यावाभोजयेद्ब्राह्मणान्द[6]श ॥ त्रिरात्रमुत्थितःस्नात्वासकृच्चप्रयतःशुचिः ॥ २१ ॥ गौरान्वायदिवाकृष्णांस्तिलान्क्षौद्रेणसंयुतान् ॥
दत्वाद्वादशविप्रेभ्यस्तेनैवस्वस्तिवाचयेत् ॥ २२ ॥ प्रीयतांधर्मराजोमेपितॄन्देवांश्चतर्प्पयेत् ॥ यावज्जीवकृतंपापंतत्क्षणादेवनश्यति ॥ २३ ॥ अयुतायुतं
चतिष्ठेत्सस्वर्गलोकेयथासुखम् ॥ मामेवतुनपश्येत्सपूजितोखिलदैवतैः ॥ २४ ॥ पाकान्नोदककुंभादिपितृदैवततुष्टये ॥ त्रयोदश्यांचतुर्दश्यांपूर्णायांचदि
नत्रयम् ॥ २५ ॥ योदद्याद्भक्तितोविप्रमहापापैःप्रमुच्यते ॥ सुवर्णतिलपात्रैस्तुब्राह्मणाञ्छक्तितोन्वहम् ॥ २६ ॥ तर्प्पयेदुदपात्रैस्तुब्रह्महत्यांव्यपोहति ॥

---

१ हरिम्–इ० पा० । २ धीमान्–इ० पा० । ३ श्वेतानिपुष्पाणि–इ० पा० । ४ कृत्वाप्यष्टांगयोगं तु स्नात्वा पिप्पलतर्पणम्–इ० पा० । ६ मुदा–इ० पा० । ५ वैशाखमासे यो भक्त्या–इ० पा० ।

वैशाख्यांपौर्णमास्यांचसृष्टाःकमलयोनिना ॥ २७ ॥ तिलादेयाश्चभक्त्या[1]चश्रेयःसंततिहेतवे ॥ इहार्थेचपुरावृत्तंतदाकर्णयसुव्रत ॥ २८ ॥ फलंमाधवमा
सस्यपूर्णायांपरमाद्भुतम् ॥ मेषसंक्रममारभ्यतिथयस्त्रिंशदुत्तमाः ॥ २९ ॥ सर्वयज्ञाधिकाःपुण्याःपुराणेषुप्रकीर्तिताः ॥ विशेषतोऽपितास्तिस्रःपवित्राः
पा[2]पिदुर्लभाः ॥ ३० ॥ ततोपिपूर्णिमापुण्यामाधवीमाधवप्रिया ॥ एषावाराहकल्पादितिथिराद्यामहाफला ॥ ३१ ॥ पुरानारायणेनास्यामादिदैत्यौविमो
हितौ ॥ हिरण्याक्षमधूविप्रपृथिवीचसमुद्धृता ॥ ३२ ॥ त्रयोदश्यांचतुर्दश्यांपौर्णमास्यामयंविभुः ॥ क्रमादेतत्रयंचक्रेशुक्लेस्मिन्मासिमाधवे ॥ ३३ ॥
ततःप्रभृतिविप्रेंद्रविशेषादेवपूर्णिमा ॥ कल्पादिःपावनाख्याताकर्मणःकल्पसाक्षिणी ॥ ३४ ॥ येनस्नानं[3]नवैशाखेप्रातर्नियमशालिना ॥ किंत
स्यजन्मनाविप्रनूनमात्मा[4]पकारिणा ॥ ३५ ॥ त्रयोदश्यांचतुर्दश्यांपौर्णमास्यां[5]विशेषतः ॥ अपिसम्यग्विधानेननारीवापुरुषोपिच ॥ ३६ ॥ प्रातःस्नातः
सनियमःसर्वपापैःप्रमुच्यते ॥ स्नानदानार्चनश्राद्धक्रियापुण्यादिवर्जिता ॥ ३७ ॥ यस्यातीताचवैशाखीसनूनंनिरयालयः ॥ नवेदेनसमंशास्त्रंनतीर्थंगं
गयासमम् ॥ ३८ ॥ नदानंजलगोतुल्यंनवैशाखीसमातिथिः ॥ जलधेनुंचयोदद्याद्वैशाख्यांविष्णुतत्परः ॥ ३९ ॥ त्रयाणामपिदेवानांचतुर्थीयंविशेष
तः ॥ मातृहापितृहाचैवभ्रूणहागुरुतल्पगः ॥ ४० ॥ जलधेनुंसमालोक्यमुच्यतेसर्वपातकैः ॥ दशपूर्वान्परान्वंश्यान्नरकात्तारयंतिते ॥ ४१ ॥ जलधेनुं
प्रयच्छंतिवैशाख्यांविधिनात्रये ॥ शर्कराफलतांबूलमुपानत्करपत्रिकाः ॥ ४२ ॥ प्रयच्छंतिद्विजाग्र्येभ्योधन्यास्तेचात्रकीर्तिताः ॥ मणिकोदककुंभां
श्चपक्वान्नंहैमदक्षिणाम् ॥ ४३ ॥ यःप्रयच्छतिवैशाख्यांसोश्वमेधफलंलभेत् ॥ अत्राप्युदाहरंतीममितिहासंपुरातनम् ॥ ४४ ॥ ब्राह्मणस्यचसंवादंप्रेतैः
सार्द्धंमहावने ॥ ब्राह्मणोधनशर्मासीन्मध्यदेशेपुरानघ ॥४५॥ कुशाद्यर्थंवनंयातोददर्शेदमथाद्भुतम् ॥ भीतोऽपश्यदसौप्रेतान्दुष्टांस्त्रीनतिदारुणान् ॥ ४६ ॥
ऊर्ध्वकेशान्सरक्ताक्षान्कृष्णदंतान्कृशोदरान् ॥ कुर्वतोविविधारावान्धावतोपियतस्ततः ॥ ४७ ॥ तान्दृष्ट्वाभयसंत्रस्तोब्राह्मणोविद्रुतोजवात् ॥ क्रंदमा
नास्ततस्तेपितमेवानुययुस्तदा ॥ ४८ ॥ सं[6]धर्ष्यमाणस्तैःप्रेतैरुवाचम[7]धुरंवचः ॥ ॥ धनशर्मोवाच ॥ ॥ केयूयंवःकुतोवस्थाजातेतिनिरयोचिता ॥ ४९ ॥
भयार्त्तमनुकंप्यंमांदुःखितंत्रातुमर्हथ ॥ वैष्णवंबहु[8]भृत्यंचनिःस्वंविप्रंवनागतम् ॥५०॥ भवतामपिसश्रेयोनूनंदास्यतिकेशवः ॥ ब्रह्मण्योभगवान्विष्णुस्तु
ष्टोमय्यनुकंपया ॥ ५१ ॥ अतसीपुष्पसंकाशोविष्णुःपीतांबरोहरिः ॥ यस्यश्रवणमात्रेणना[9]म्नोयातिमहातमः ॥ ५२ ॥ अनादिनिधनोदेवःशंखचक्रग

---

[1] भक्ष्याश्च—इ० पा० । [2] पितृदुर्लभाः—इ०, यत्र दुर्लभाः—इ० च पा० । [3] कृतमिति शेषः—स्नातमिति पाठस्तु समीचीनः । [4] आत्मापहारिणा—इ० पा० । [5] वैशाख्यां वा दिनत्रयम्—इ० पा० । [6] सगम्यमानस्तैः—इ० पा० । [7] करुणम्—इ० पा० । [8] बहुभीतं च—इ० पा० । [9] सर्वपापक्षयो भवेत्—इ० पा० ।

दाधरः ॥ अक्षयःपुंडरीकाक्षःप्रेतमोक्षप्रदायकः ॥ ५३ ॥ ॥ यमउवाच ॥ ॥ नामश्रवणमात्रेणविष्णोस्तेपरितोषिताः ॥ पिशाचाःपुण्यभावस्थादया
दाक्षिण्ययंत्रिताः ॥ ५४ ॥ प्रीणितास्तस्यवचसातदादिष्टेननोदिताः ॥ इदमूचुर्द्विजंप्रेताःक्षुत्तृष्णापूरपीडिताः ॥ ५५ ॥ ॥ प्रेताऊचुः ॥ ॥ दर्शनेनैव
तेविप्रनामश्रवणतोहरेः ॥ भावमन्यमनुप्राप्तावयंजातादयालवः ॥ ५६ ॥ अपाकरोतिदुरितंश्रेयश्चयोजयत्यपि ॥ यशोविस्तारयत्याशुनूनंवैष्णवसं
गमः ॥ ५७ ॥ रसायनमयीशीतापरमानंददायिनी ॥ नानंदयतिकंनामवैष्णवामृतचंद्रिका ॥ ५८ ॥ अयंकृतघ्ननामास्तिद्वितीयोयंविदैवतः ॥ अ
वैशाखस्तृतीयोयंत्रयाणामपिपापकृत् ॥ ५९ ॥ सदैवानुष्ठितानेनपापेनातिकृतघ्नता ॥ तेनास्यकर्मजंनामकृतघ्नाख्यंव्यवस्थितम् ॥ ६० ॥ सुदास
इतिनाम्नायं[1]शूद्रोभूत्पूर्वजन्मनि ॥ कृतघ्नस्तेनपापेनप्राप्तोवस्थामिमांद्विज ॥ ६१ ॥ अतिपापिनिधूर्तेचगुरुस्वाम्यहितेपिच ॥ निष्कृतिर्विद्यतेविप्रकृ
तघ्नेनास्तिनिष्कृतिः ॥ ६२ ॥ नानानिरयसंघातंशरीरैर्यातनाक्षमैः ॥ अनुभूयतांत्ववस्थामंत्यामेतांगतोद्विज ॥ ६३ ॥ अनेनान्नंसदाभुक्तमकृत्वादेव
तार्चनम् ॥ अदत्वागुरुविप्रेभ्यस्तेनैवायंविदैवतः ॥ ६४ ॥ अयंदशसहस्राणांग्रामाणामीश्वरोनृपः ॥ हरिवीरइतिख्यातोनाम्नासीत्पूर्वजन्मनि ॥ ६५ ॥
रोषाहंकारनास्तिक्यैर्गुर्वाज्ञालंघनोद्यतः ॥ अकृत्वैवमहायज्ञान्भुक्तवान्विप्रनिंदकः ॥ ६६ ॥ कर्मणातेनपापेनमहानरकसंकटम् ॥ अनुभूयततःप्रेतो
जातोनाम्नाविदैवतः ॥ ६७ ॥ अवैशाखस्तृतीयोहंत्रयाणामपिपापकृत् ॥ तेनमेकर्मजंनामब्राह्मणोहंव्यवस्थितः ॥ ६८ ॥ मध्यदेशेभवंनाम्नागौतमोगो
त्रतोऽप्यहम् ॥ विप्रोवासपुरेवासीयज्वाऽऽसंपूर्वजन्मनि ॥ ६९ ॥ मयाकेवलमेवैकंश्रौतमार्गानुसारिणा ॥ उद्दिश्यमाधवंदेवंनस्नातंमासिमाधवे॥७०॥
नदत्तंनहुतंकिंचिद्वैशाख्यांचाविशेषतः ॥ नार्चितोमधुहातत्रतोषितानमनीषिणः ॥ ७१ ॥ मणिकोदककुंभौश्चनदानैःपितृदेवताः ॥ तर्पितानतिला
दत्ताःसक्षौद्राःश्रोत्रियेषुच ॥ ७२ ॥ नपुष्पफलतांबूलचंदनव्यजनांबरैः ॥ विद्वांसोनार्चितास्तत्रपितृदैवततुष्टये ॥ ७३ ॥ मयानैकापिवैशाखीपूर्णा
पूर्णफलप्रदा ॥ स्नानदानक्रियापूजासुकृतैःपरिपालिता ॥ ७४ ॥ तेनमेवैदिकंकर्मसर्वंचैवतुनिष्फलम् ॥ ततोऽवैशाखनामाहंप्रेतोजातोस्मिसर्व
तः ॥ ७५ ॥ एतत्तेसर्वमाख्यातंत्रयाणामपिकारणम् ॥ त्वंनोभवसमुद्धर्तापापाद्विप्रोसिवैयतः ॥ ७६ ॥ [2]विमुक्तंब्रह्मतीर्थंचसाधवःपरमंयतः ॥ तार
यंतिमहापापान्निरयेभ्योपिसंश्रितान् ॥ ७७ ॥ गंगादिपुण्यतीर्थेषुयोनरःस्नातिसर्वदा ॥ यःकरोतिसतांसंगंतयोःसत्संगमोवरः ॥ ७८ ॥ अथवा
ममपुत्रोस्तिधनशर्मेतिविश्रुतः ॥ तंगत्वाबोधयस्वामिन्नस्मदर्थेकृतोद्यमः ॥ ७९ ॥ कार्येसमुद्यमंकृत्वापरेषांसमुपस्थिते ॥ पुष्कलंफलमाप्नोतियज्ञ

---

१ द्रोहोऽभूत्–इ० पा० । १ अधिका विप्रतीर्थेभ्यो द्विजाः सुकृतसाधवः–इ० पा० ।

दानक्रियाधिकम् ॥ ८० ॥ ॥ यमउवाच ॥ ॥ प्रेतवाक्यंतदाकर्ण्यधनशर्मातिदुःखितः ॥ सतंजनकमाज्ञायपतितंनिरयेनिजम् ॥ ८१ ॥
आत्मानमभितोनिंदन्निदंवचनमब्रवीत् ॥ धनशर्मोवाच ॥ ॥ अहंतवसुतःस्वामिन्गौतमस्यनिरर्थकः ॥ ८२ ॥ यस्तुपुत्रोननिस्तारंपितुःकुर्यादतं
द्रितः ॥ आत्मानंपावयेन्नासावदाताद्रव्यवानिति ॥ ८३ ॥ धर्मोहिगहनोज्ञेयःप्रयत्नेनापिधीमता ॥ यथाममपिताचत्वमिमांप्राप्तोसिदुर्गतिम् ॥८४॥
यदा[1]चसुखसंतानंनमत्तःप्राप्तवानासि ॥ लोकयोःसुखसंतानेतथासतनयोमतः ॥ ८५ ॥ द्वौगुरूपुरुषस्येहपितामाताचधर्मतः ॥ तयोरपिपिताश्रेयान्बी
जप्राधान्यदर्शनात् ॥ ८६ ॥ किंकरोमिक्वगच्छामिकथंतातगतिस्तव ॥ धर्मतत्त्वंनजानामिसंश्रयामिभवद्वचः ॥ ८७ ॥ प्रेतउवाच ॥ ॥ शृणु
पुत्रवचःसत्यंभाविनोऽर्थस्यमेबलात् ॥ अथपुण्येनकेनापिभवित्रीसुगतिर्मम ॥ ८८ ॥ मयाश्रौतानिकर्माणिकुर्वताकिलगर्वतः ॥ अनादृतंगुरुवचो
गुरुस्तत्रावमानितः ॥ ८९ ॥ गुरूणामपमानेनप्रहर्षक्रोधविस्मयैः ॥ पुण्यानिक्षयमायांतियशांसीवहिदुर्नयैः ॥ ९० ॥ पौराणिकविधानेनकर्मश्रौता
विरोधियत् ॥ केवलंवैदिकंकर्मकृतमज्ञानतोमया ॥९१॥ पापेंधनदवज्वालापापद्रुमकुठारिका ॥ कृतानैकापिवैशाखीविधिनापुत्रपूर्णिमा ॥ ९२ ॥ अ
व्रतायस्यवैशाखीसोऽवैशाखोभवेन्नरः ॥ दशजन्मानिचततस्तिर्यग्योनिषुजायते ॥ ९३ ॥ चिरंभुक्त्वादुःखमंतेप्रेतःपर्यायतोभवेत् ॥ लभतेमानुषंज
न्मकथंचिदपिदुर्लभम् ॥ ९४ ॥ उपायंतेवदिष्यामिप्रेतमोक्षकरंपरम् ॥ श्रुतवान्यदहंपूर्वजन्मनिस्वगुरोर्मुखात् ॥ ९५ ॥ गच्छपुत्रगृहंस्नात्वा
यमुनायांविधानतः ॥ अद्यतःसर्वगतिदाकल्पाद्यासाप्युपागता ॥ पश्चिमेऽहनिवैशाखी[2]पितृदेवार्चनेहिता ॥ ९६ ॥ पानीयमप्यत्रतिलैर्विमिश्रंसहोदकुंभा
न्नफलानिभक्त्या ॥ दद्यात्पितृभ्योभवतीहदत्तंश्राद्धंसदातेनसमासहस्रम् ॥ ९७ ॥ वैशाख्यांपौर्णमास्यांयोभोजयेद्भूमिदेवताः ॥ सिक्थेसिक्थेभवेत्तृ
प्तिःपितॄणांयुगसंख्यया ॥ ९८ ॥वैशाख्यांविधिनास्नात्वाभोजयेद्ब्राह्मणान्दश ॥ पायसंसर्वपापेभ्योमुच्यतेनात्रसंशयः॥९९॥गौरान्वायदिवाकृष्णांस्तिला
न्क्षौद्रेणसंयुतान्॥दत्वादशभ्योविप्रेभ्यस्तेनैवस्वस्तिवाचयेत्॥१००॥प्रीयतांधर्मराजेतिपितॄन्देवांश्चतर्पयेत्॥यावज्जीवकृतंपापंतत्क्षणादेवनश्यति॥१०१
वैशाख्यांपौर्णमास्यांचसृष्टाःकमलयोनिना ॥ तिलादेयाश्चभक्त्याचस्पृश्याःसर्वांगतोद्विज ॥ १०२ ॥ यस्तिलैर्यवसम्मिश्रैःस्नातिसर्वांगतस्तदा ॥
तस्यब्रह्माचधर्मोत्रददातिवरमीप्सितम् ॥ १०३ ॥ प्रीतयेधर्मराजस्ययोदद्यादुदकुंभकान् ॥ सप्तसप्तकुलंतेनतारितंस्यान्नसंशयः ॥ १०४ ॥ त्रयोदश्यां
चतुर्दश्यांपूर्णायांभक्तितत्परः ॥ स्नात्वाजप्त्वातथाहुत्वादत्वासंपूज्यमाधवम् ॥ १०५ ॥ यत्फलंजायतेपुत्रतदस्माकंप्रयच्छभोः ॥ नैतौपरिचितौप्रेतौ

---

[1] यदा च सुखसंतानो ननिर्मत्तं महानासि ॥ इ० पा०। [2] पितृदेवार्चनेहिता—इ० पा० ।

हित्वास्वर्गंतिमाश्रये ॥ १०६ ॥ एतयोरपिपापस्यह्यंतोयंसमुपस्थितः ॥ ॥ यमउवाच ॥ ॥ तथेत्युक्त्वागतःसर्वैततश्चक्रेसवैद्विजः ॥ १०७ ॥ प्री
तःपरमयाभक्त्यावैशाख्यांस्नानदानकृत् ॥ स्नातःसमुदितोभक्त्याप्राप्यमाधवपूर्णिमाम् ॥ १०८ ॥ दत्वाबहूनिदानानितेभ्यःपुण्यंददौपृथक् ॥
तत्क्षणादेवतेसर्वेविमानस्थादिवंययुः ॥ १०९ ॥ तत्पुण्यदानयोगेनमुदिताद्विजसत्तम ॥ धनशर्मापिविप्रेंद्रःश्रुतिस्मृतिपुराणवित् ॥ ११० ॥ भुक्त्वाभो
गांश्चिरंकालंब्रह्मलोकमवाप्तवान् ॥ एषापुण्यतमातस्माद्वैशाखीविश्वपावनी ॥ १११ ॥ कथ्यतेतुमयाविप्रसमासेनातिगौरवात् ॥ ११२ ॥ धन्यास्तएवकृ
तिनश्चतएवजातालोकेतएवपुरुषाःपुरुषार्थभाजः ॥ येमाधवेमधुनिषूदनमर्चयंतिप्रातर्निमज्ज्यनियमेनविशुद्धचित्ताः ॥ ११३ ॥ योमाधवेमासिनरः
प्रभातेस्नातःसमाराधयतेरमेशम् ॥ यमैरुपेतोनियमैरशेषैर्वृतोऽपिनूनंसनिहंतिपापम् ॥ ११४ ॥ तैरेवकालोविजितस्तएवनरेषुधन्याविगतैनसस्ते ॥
तएवगर्भेनविशंतिभूयोमज्जंतियेमाधवमासियुक्ताः ॥ ११५ ॥ समाधवोगर्जतियज्ञयोगात्तपःक्रियादानविधानयोगात् ॥ यस्मिन्कृतंमासिकथंचिदल्पं
पुण्यंपुनःस्यादिहकल्पतुल्यम् ॥ ११६ ॥ मज्जतोहिमनुजस्यमाधवेमाधवार्चनकृतेदिनोदये ॥ तामसोपिजलबिंदुसंगमादंगमावहतिपावनंयतः ॥ ११७ ॥
तानिदेहमधिरुह्यदेहिनस्तावदेवविचरंत्यघानिच ॥ यावदेतिनसमाधवाह्वयःश्रीरमारमणवल्लभोविराट् ॥ ११८ ॥ स्नातुंपदानिमनुजोगमनेविभातेतीर्थे
ददातिमधुसूदनमासियुक्तः ॥ भूयोभवंतिहयमेधसमानितानिश्रीमाधवस्मरणतःपठतोस्यनाम ॥ ११९ ॥ मेरुमंदरतुल्यानिपापान्युग्राण्यनेकशः ॥
दहतेमाधवोमासःस्नातोमाधववल्लभः ॥ १२० ॥ इदंसंक्षेपतःप्रोक्तंमयातेनुग्रहाद्विज ॥ वैशाखस्नानमाहात्म्यंश्रोतुःपापक्षयंकरम् ॥ १२१ ॥
यस्तुश्रोष्यतिभक्त्यैनामितिहासंमयोदितम् ॥ सोपिपापविनिर्मुक्तोनमामालोकयिष्यति ॥ १२२ ॥ ब्रह्महत्यादिपापानिबहुशोपिकृतान्यपि ॥
वैशाखस्यविधानेनतानिनश्यंतिनिश्चितम् ॥ १२३ ॥ त्रिंशत्पूर्वान्परांस्त्रिंशत्त्रिंशच्चैवपरावरान् ॥ वैशाखेविधिनास्नातोनरकादुद्धरेत्पितॄन् ॥ १२४ ॥
एकतःसर्वतीर्थानिसर्वेयज्ञाःसदक्षिणाः ॥ एकतोमाधवोमासोनियमादनुपालितः ॥ १२५ ॥ यतोभगवतस्तस्यहरेरुत्कृष्टकर्मणः ॥ प्रियोऽसौ
माधवोमासःसर्वेभ्यःप्रवरोधिकः ॥ २६ ॥ संशयंनोविधेहीतिमहीदेवकथंचन ॥ वैशाखंप्रतिवैमासंसमासाद्यमयोदितम् ॥ १२७ ॥ इहार्थे
यत्पुरावृत्तंतदाकर्णयचाद्भुतम् ॥ अनाख्येयमपीदंतेकथयिष्येकथानकम् ॥ १२८ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेवैशाखमाहात्म्येऽष्टनवतितमो
ऽध्यायः ॥ ९८ ॥ यमउवाच ॥ बभूवभूपतिःपूर्वंख्यातोनाम्नामहीरथः ॥ पूर्वपुण्यफलावाप्तप्रभूतैश्वर्यसंपदः ॥ १ ॥ केवलंकामकलना

---

१ एतच्छ्लोकस्थले पुस्तकांतरेषु—" प्रातःसमुत्थायनिमज्ज्यतेयंगांगेमधुद्वेषिसमर्चनाय ॥ अहोतिधन्यःसुकृतैकसारःसर्वाधिकोमाधवमासएषः ॥" अयं श्लोक उपलभ्यते ।

ललनाललितस्थितः ॥ तदेकव्यसनासक्तिर्नधर्मार्थेव्यवस्थितः ॥ २ ॥ मंत्रिणिन्यस्यराज्यश्रीर्बुभुजेविषयान्नृपः ॥ सकामिनीसहचरोराज्यकार्येपराङ्मुखः ॥ ३ ॥ नप्रजानधनंधर्मंनार्थंकार्यंचपश्यति ॥ केवलंकामिनीकेलिकलनोचितवासनः ॥ ४ ॥ अथकालेनमहतापुरोधास्तस्यकश्यपः ॥ वचःप्रोवाचतंधर्म्यमितिचेतस्यचिंतयत् ॥ ५ ॥ नवारयतियोमोहादधर्मान्नृपतिंगुरुः ॥ सोपितत्पापभुक्तस्यबोधनीयःपुरोधसा ॥ ६ ॥ बोधितोऽप्यवजानातिसचेद्वाक्यंपुरोधसः ॥ पुरोधास्तत्रनिर्दोषोराजास्यात्सर्वदोषभाक् ॥ ७ ॥ शृणुराजन्ममगुरोर्वचोधर्मार्थसंहितम् ॥ अभिन्नार्थमुपेतार्थमिच्छारागादिवर्जितम् ॥ ८ ॥ अयमेवपरोधर्मोयद्गुरोर्वचसिस्थितिः ॥ गुर्वाज्ञायालवोराज्ञामायुःश्रीसौख्यवर्द्धनः ॥ ९ ॥ नविप्रास्तर्पितादानैर्विष्णुर्नाराधितस्त्वया ॥ नव्रतंनतपःकिंचिन्नतीर्थंहिकृतंत्वया ॥ १० ॥ हरिनामत्वयाकामवशगेननचिंतितम् ॥ हात्वयाभीरुसंगत्यानविद्वत्संगतिःकृता ॥ ११ ॥ [1]स्मरचामरवाहिन्योवल्लभाःकस्यनंप्रियाः ॥ किंतुताःपवनोल्लोलकदलीदलवच्चलाः ॥ १२ ॥ तरंगतरलैरर्थैर्भोगैर्भ्रूभंगभंगुरैः ॥ मुहूर्तपेयैस्तारुण्यैर्नतृप्यंतेमहाशयाः ॥ १३ ॥ किंविद्ययाचतपसाकिंत्यागेननयेनवा ॥ किंविविक्तेनमनसास्त्रीभिर्यस्यहृतंमनः ॥ १४ ॥ एक[2]एवसुहृद्धर्मोनिधनेष्वनुयातियः ॥ [3]सर्वमन्यच्छरीरेणसमंनाशंगमिष्यति ॥ १५ ॥ धर्मंशनैःसंचिनुयाद्वल्मीकमिवपुत्तिकाः ॥ धर्मेणहिसहायेन[4]तमस्तरतिदुस्तरम् ॥ १६ ॥ अनिलोल्लासितोत्तालजलकल्लोलचंचलम् ॥ किंनजानासिराजेंद्रनृणांजीवितविभ्रमम् ॥ १७ ॥ विनयोरत्नमुकुटःसत्यधर्मौचकुंडले ॥ त्यागश्चकंकणोयेषांकितेषांजडमंडनैः ॥ १८ ॥ मृतंशरीरमुत्सृज्यकाष्ठलोष्टसमंभुवि ॥ विमुखाबांधवायांतिधर्मस्तमनुगच्छति ॥ १९ ॥ गम्यमानेषुसर्वेषुक्षीयमाणेतथायुषि ॥ जीवितेलुप्यमानेच[5]किंसुत्थायनधावसि ॥ २० ॥ कुटुंबंपुत्रदारादिशरीरंद्रव्यसंचयः ॥ पारक्यमध्रुवंकिंतुस्वीयेसुकृतदुष्कृते ॥ २१ ॥ यदासर्वंपरित्यज्यगंतव्यमवशेनते ॥ अनर्थेकिंप्रसक्तस्त्वंस्वधर्मंनानुतिष्ठसि ॥ २२ ॥ अविश्रामम[6]नालंबमपाथेयमदेशिकम् ॥ मृतःकांतारमध्वानंकथमेकोगमिष्यसि ॥ २३ ॥ नहित्वांप्रस्थितंकश्चित्पृष्ठतोनुगमिष्यति ॥ सुकृतंदुष्कृतंचत्वांयास्यंतमनुयास्यति ॥ २४ ॥ श्रुतिस्मृत्युदितंकर्मकुलदेशोचितंहितम् ॥ धर्ममूलंनिषेवस्वसदाचारमतंद्रितः ॥ २५ ॥ परित्यजेदर्थकामौस्यातांचेद्धर्मवर्जितौ ॥ धर्मेणप्राप्यतेसर्वमर्थकामादिकंसुखम् ॥ २६ ॥ इंद्रियाणांजयंयोगंसमातिष्ठेद्दिवानिशम् ॥ जितेंद्रियोहिशक्नोतिपथिस्थापयितुंप्रजाः ॥ २७ ॥

---

[1] स्मरावसरवाहिन्यः--इ० पा० । [2] एकोमुख्यो महाधर्मः--इ० पा० । [3] सर्वमन्यच्छरीरोपभोग्यं नाशं प्रयाति च--इ० पा० । [4] नरस्तरति दुर्गतिम्--इ० पा० । [5] किंमूढो वै न धावसि--इ० पा० । [6] अभक्ष्यांबु--इ० पा० ।

अतिप्रगल्भललनाकटाक्षचपलाश्रियः ॥ विनयेप्रणिधानेनचिरंतिष्ठंतिभूभुजाम् ॥ २८ ॥ कामदर्पादिशीलानामविचारितकारिणाम् ॥ आयुषासहन
श्यंतिसंपदोमूढचेतसाम् ॥ २९ ॥ भूतिभिर्नष्टदृष्टाभिर्नृत्यंतेनमहाशयाः ॥ नागताभिर्नयाताभिर्नदीभिश्चीयतेंबुधिः ॥ ३० ॥ व्यसनस्यचमृत्यो
श्चव्यसनंकष्टमुच्यते ॥ व्यसन्यधोधोव्रजतिस्वर्गाम्यव्यसनीनृपः ॥ ३१ ॥ व्यसनानिदुरंतानिकामजानिविशेषतः ॥ त्यजतस्मान्महाराजकामंधर्मवि
रोधिनम् ॥ ३२ ॥ जडानामविवेकानामसुराणांदुरात्मनाम् ॥ भाग्यभोग्यानिराज्यानिसंत्यनीतिमतामपि ॥ ३३ ॥ नैवस्थिराणितानीहदुरितैरनु
सेवितैः ॥ विलीयंतेयथावह्निसंसर्गेणेंधनानिच ॥ ३४ ॥ गच्छतस्तिष्ठतोवापिजाग्रतःस्वपतोपिवा ॥ नविचारपरंचेतोयस्यासौमृतएवसः ॥ ३५ ॥
उपदेष्टाश्रुतवतांगुरुरित्युच्यतेयतः ॥ किंतुत्वासन्नविपदामुपदेशाःशिरोरुहाः ॥ ३६ ॥ विषयज्वरमुत्सृज्यसमयास्वस्थयाधिया ॥ युक्त्याचव्यवहारिण्यास्वा
र्थःप्राज्ञेनसाध्यते ॥ ३७ ॥ अशुभाच्चलितंयातिशुभंतस्मादपीतरम् ॥ जंतोश्चित्तंचशिशुवत्तस्मात्तच्चालयेद्बलात् ॥ ३८ ॥ उपधार्यमतिराजन्वृद्धानांधर्मदर्शिना
म् ॥ नियच्छेत्परयाबुद्ध्याचित्तमुत्पथगामियत् ॥ ३९ ॥ नधनान्युपकुर्वंतिनामित्राणिनबांधवाः ॥ नहस्तपादचलनंनदेशांतरसंगतम् ॥ ४० ॥ नकायक्लेशवैधुर्येन
तीर्थायतनाश्रयः[१] ॥ केवलंतन्मनस्कस्यजपेनासाद्यतेपदम् ॥ ४१ ॥ विषयेवर्तमानस्यतस्माच्चित्तस्यसंयमे ॥ यत्नंकुर्याद्बुधोराजन्ध्रुवंयंतेववाजिनाम्
॥ ४२ ॥ तत्तत्कुर्याद्यतोराजन्भवतायेनवंचितः ॥ मुनिभिश्चफलैस्तैस्तैरतोप्याकर्णयाधुना ॥ ४३ ॥ मुह्यतापिमनुष्येणप्रष्टव्याःसुहृदोबुधाः ॥ तेचपृष्टा
यथाब्रूयुस्तत्कर्त्तव्यंयथोचितम् ॥ ४४ ॥ सर्वोपायेनकर्त्तव्योनिग्रहःकामकोपयोः ॥ श्रेयोऽर्थिनायतस्तौहिश्रेयोघातार्थमुद्यतौ ॥ ४५ ॥ का
मोहिबलवान्राजञ्छरीरस्थोरिपुर्महान् ॥ नतस्यवशगोभूयाज्जनःश्रेयोभिलाषुकः ॥ ४६ ॥ यःकामोदेवदेवेनपुरातेनैवशूलिना ॥ ललाटवह्नि
नादग्धःकृतोनंगइतिस्थितिः ॥ ४७ ॥ यदावांछत्यसौनारींनिहंतुंसमनोभवः ॥ पुंसांकायंसमाश्रित्यस्वरूपंदर्शयत्यसौ ॥ ४८ ॥ चिंत्यमानस्य
वैपुंसोनार्यारूपंपुनःपुनः ॥ तमदृष्टंसमाश्रित्यनरमुन्मादयत्यसौ ॥ ४९ ॥ तथैवोन्मादयत्येषयोषिदंगंनसंशयः ॥ स्मरःसंस्मरणान्नामजातंतस्यत
तोनृप ॥ ५० ॥ यादृशस्तादृशोरंगोवस्त्रंवीरसमाश्रयेत् ॥ आत्मतेजःप्रकाशात्सोशुधारापेयतांव्रजेत् ॥ ५१ ॥ नार्यारूपंसमारुह्यधीरंतमपिमो
हयेत् ॥ पुरुषंतुसमाश्रित्यद्रावयत्येषयोषितम् ॥ ५२ ॥ सएवसहजोराजन्नशरीरीशरीरगः ॥ शरीरकस्यापिविभोकथंपापंविधीयते ॥ ५३ ॥
यंप्राप्यातिपवित्राणिपंचगव्यहवींषिच ॥ अशुचित्वंक्षणंयांतिकोन्यःस्यादशुचिस्ततः ॥ ५४ ॥ जिघ्रन्नपिस्वदुर्गंधंपश्यन्नपिमलंस्वकम् ॥ नविरज्यतिलो

---

[१] तीर्थायतनादयः—इ० पा० ।

कोयंपीडयन्नपिनासिकाम् ॥ ५५ ॥ हृद्यान्नमन्नपानानियंप्राप्यसुरभीणिच ॥ अशुचित्वंप्रयांत्याशुकोन्यःस्यादशुचिस्ततः ॥ ५६ ॥ यस्योदरगतंचान्नं
स्वंहिरूपंपरित्यजेत् ॥ क्रमिमिश्रममेध्यत्वंशीघ्रंप्रज्ञायतेकिल ॥ ५७ ॥ तथापिदेहेभूपालनिजरूपंपरित्यजेत् ॥ शुनतांयातिवैपश्चात्क्रमिदुर्गंधिसंकुले ॥
॥ ५८ ॥ जायंतेतत्रवैयूकाःक्रमयोवानसंशयः ॥ सक्रमिःकुरुतेस्फोटंकंडूश्चपरिदारुणः ॥ ५९ ॥ व्यथामुत्पादयेद्भूयःसर्वांगंपरिचालयेत् ॥ नखाग्रैर्घृष्य
माणासाकंडूःशांताप्रजायते ॥ ६० ॥ तद्वत्सुखंभवत्येवसुरतस्यनसंशयः ॥ भुंजत्येवंरसान्मर्त्यःसुभक्षान्पिबतेपुनः ॥६१॥ तत्रस्थंपचतेवह्निरपानेपातये
न्मलम् ॥ सारभूतोरसस्तत्रउद्रिक्तस्तुप्रजायते ॥ ६२ ॥ निर्मलःशुद्धवीर्यस्तुब्रह्मस्थानंप्रयातिच ॥ आकृष्टःससमानेननीतस्तेनापिवायुना ॥६३॥ स्थानंन
लभतेवीर्यंचंचलत्वेनवर्तते ॥ प्राणिनांहिकपालेषुक्रमयःसंतिपंचवै ॥ ६४ ॥ द्वावेतौकर्णमूलेतुनेत्रस्थानेततःपुनः ॥ कनिष्ठांगुलिमानेनरक्तपुच्छाश्चभूपते
॥६५॥ नवनीतस्यवर्णेनकृष्णपुच्छानसंशयः ॥ तेषांनामानिभद्रंतेमत्तोनिगदतःशृणु ॥६६॥ पिङ्गलीशृंगलीनामद्वौक्रमीकर्णमूलयोः ॥ शृंगलीजंगलीचा
न्यौनेत्रयोरंतरस्थितौ ॥६७॥ क्रमीणांशतपंचाशत्ताहग्भूतानसंशयः ॥ ललाटांतःस्थिताःसर्वेराजिकायाःप्रमाणतः ॥६८॥ कपालरोगिणःसर्वेविकुर्वंतिनसं
शयः ॥ अन्यमेवंप्रवक्ष्यामिप्राजापत्योमहाक्रमिः ॥ ६९ ॥ सतंडुलप्रमाणेनतद्वद्वर्णेनसंशयः ॥ केशद्वयंमुखेतस्यविद्यतेशृणुभूपते ॥ ७० ॥ प्राणिनांसक्ष
याबुद्धिस्तत्क्षणाद्धिनसंशयः ॥ स्वस्थानेसंस्थितस्यापिप्राजापत्यस्यवैमुखे ॥ ७१ ॥ तद्वीर्यंरसरूपेणपततेनात्रसंशयः ॥ सुखेनपिबतेवीर्यंतेनमत्तः
प्रजायते ॥ ७२ ॥ तालुस्थानंप्रभेद्यैवचंचलत्वेनवर्त्तते ॥ इडाचपिंगलानाडीसुषुम्नातत्रसंस्थिताः ॥ ७३ ॥ स्वबलेनापितस्यैवकंपितानाडि
काक्षणम् ॥ कामकंडूर्भवेद्राजन्सर्वेषांप्राणिनांकिल ॥ ७४ ॥ नरस्यस्फुटतेलिंगंनार्यायोनिश्चभूपते ॥ स्त्रीनरौचप्रमत्तौतौगच्छतःसंगमंततः ॥ ७५ ॥
कायेनकायंसंघृष्यमैथुनेनहिजायते ॥ क्षणमात्रंसुखंतत्रपुनःकंडूश्चताहशी ॥ ७६ ॥ सर्वत्रदृश्यतेवीरभावएवंविधःकिल ॥ विरसःपरिपाकोयंविषयस्य
नसंशयः ॥ ७७ ॥ धर्मएवपुनःश्रेयान्विधिनासमनुष्ठितः ॥ धैर्यमालंब्यचततोधर्ममेवसमाचर ॥ ७८ ॥ श्वासएषचपलःक्षणमध्येयोगतागतशतानिविध
त्ते ॥ जीवितंतनुभृतांतदधीनंकःसमाचरतिधर्मविलंबम् ॥ ७९ ॥ दशमीमपियातस्यचेतोनाद्यापिभूपते ॥ विषयेभ्योनिषिद्धेभ्योहाहानाविरमेच्चल
म् ॥ ८० ॥ नजातुकामःकामानामुपभोगेनशाम्यति ॥ हविषाकृष्णवर्त्मेवभूयएवाभिवर्द्धते ॥ ८१ ॥ पुंश्चल्यापहृतंचित्तंकश्चान्योमोचितुंक्षमः ॥ आत्मा
रामेश्वरमृतेभगवंतंचमाधवम् ॥ ८२ ॥ तस्मात्सर्वंनिष्फलत्वंप्रयातंकामकश्मलात् ॥ वयस्तेप्यधुनाभूपसमाचरहितंनिजम् ॥ ८३ ॥ वदाम्यहंतवनृप
हितंसर्वोत्तमोत्तमम् ॥ पुरोहितोयतस्तेहंसदसत्कर्मभागपि ॥ ८४ ॥ एकतःसर्वपुण्यानिपापनाशायपापिनाम् ॥ एकतोमाधवोमासोमाधवस्यातिप्रियः

सदा ॥८५॥ ब्रह्महत्यासुरापानंस्तेयंगुर्वंगनागमः ॥ महांतिपातकान्येवकीर्तितानिमुनीश्वरैः ॥ ८६ ॥ तत्रयन्मनसाकायेनव्रतेनापिकृतंनरैः ॥ नाशयेन्मा
धवोमासःसर्वपापतमोमहत् ॥ ८७ ॥ दिवाकरइवध्वांतंनाशयेन्नृपसर्वशः ॥ तथाश्रीमाधवोमासस्तमाचरविधानतः ॥ ८८ ॥ आजन्मनोपिविहिता
निमहांतिराजन्घोराणितानिदुरितानिविहायमर्त्याः ॥ वैशाखमासविहिताचरणप्रभावपुण्येनतेहरिपुरंमुदितालभंते ॥ ८९ ॥ यद्येकमपिवैशाखमाचरंति
विधानतः ॥ भावतःपापिनोप्यंतेप्रयांतिहरिमंदिरम् ॥ ९० ॥ तस्मात्त्वमपिराजेंद्रमासेस्मिन्माधवेधुना ॥ प्रातःस्नात्वाविधानेनसमर्चयमधुद्विष
म् ॥९१॥ तंडुलस्ययथाचर्मयथाताम्रस्यकालिमा ॥ नश्यंतिक्रिययावीरपुरुषस्यतथामलः ॥९२॥ जीवस्यतंडुलस्येवसहजोपिमलोमहान् ॥ नश्यत्ये
वनसंदेहस्तस्मात्कर्मोदितंकुरु ॥ ९३ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेवैशाखमाहात्म्येनवनवतितमोऽध्यायः ॥ ९९ ॥ छ ॥ श्रीराजोवाच ॥ ॥
क्षीरोदजलतुल्याभिःशीतलामलहृष्टिभिः ॥ तथ्याभिश्चविचित्राभिस्त्वयागीर्भिःप्रबोधितः ॥ १ ॥ असागरोत्थंपीयूषमद्रव्यंव्यसनौषधम् ॥ त्वयाहंपा
यितःसौख्यंभवरोगनिवारणम् ॥ २ ॥ हर्षप्रदोनृणांपापहानिकृज्जीवनौषधम् ॥ जरामृत्युहरोविप्रसद्भिःकिलसमागमः ॥ ३ ॥ यानियानिदुरापानिवां
छितानिमहीतले ॥ प्राप्यंतेतानितान्येवसाधूनामेवसंगमात् ॥ ४ ॥ यःस्नातःपापहरयासाधुसंगमगंगया ॥ किंतस्यदानैःकिंतीर्थैःकिंतपोभिःकिमध्व
रैः ॥ ५ ॥ निमज्ज्योन्मज्जतान्नृणांभवाब्धौपरमायनम् ॥ संतोधर्मविदःशांतानौर्दृढेवाप्सुमज्जताम् ॥ ६ ॥ योमेभावःपुराह्यासीत्कामैकसुखलालसः ॥
दर्शनाद्वचनात्तेऽद्यविपरीतोऽभवद्विभो ॥७॥ एकजन्मसुखस्यार्थेसहस्राणिविलोपयेत् ॥ प्राज्ञोजन्मसहस्राणिसंचिनोत्येकजन्मना ॥८॥ हाहाकामरसास्वा
दसुखलालसचेतसा ॥ मयामूढेननकृतंकिंचिदात्महितंद्विज ॥९॥ अहोमेमनसोमोहोयेनात्मायोषितांकृते ॥ पातितोव्यसनेघोरेदुःखोदर्केदुरत्यये ॥१०॥
भगवन्परितुष्टोस्मिबोधितोवचनेनते ॥ उपदेशप्रदानेनमामुद्धर्तुमिहार्हसि ॥ ११ ॥ पुराचरितपुण्योऽहंभवताबोधितोस्मियत् ॥ त्वत्पादरजसावापिविशे
षादपिपावितः ॥१२॥ विधिंमाधवमासस्यब्रूहिमेवदतांवर ॥ सर्वपापक्षयकरोयस्त्वयापरिकीर्तितः ॥१३॥ किंदानंतत्रकिंस्नानंकोदेवोनियमास्तुके ॥
एतदाचक्ष्वविप्रर्षेदुरितोत्तारणायमे ॥१४॥ ॥ यमउवाच ॥ ॥ इत्येवमुक्तोभगवान्कश्यपःसदयानिधिः ॥ प्रोवाचवचनंविप्रधर्म्यंविश्वहितंशुभम्॥१५॥
॥ कश्यपउवाच ॥ ॥ पूर्वापरसमाधानक्षमबुद्ध्याचतेनृप ॥ पृष्टंप्राज्ञेनवक्तव्यंनाधमेपापमानसे ॥१६॥ पापप्रवृत्तस्यतथादत्वाभूपशुभांमतिम् ॥ विद्या[2]
दानफलंसम्यक्प्राप्यतेनात्रसंशयः ॥ १७ ॥ नापृष्टःकस्यचिद्ब्रूयान्नचान्यायेनपृच्छतः ॥ जानन्नपिहिमेधावीजडवल्लोकमाचरेत् ॥ १८ ॥ विदुषाम

---

[1] शीतसितया—इ० पा० ।

[2] त्रिधादानफलं सम्यक्पुत्राणां च कृपावता—इ० पा० ।

पिशिष्याणांपुत्राणांचक्रियावताम् ॥ अपृष्टमांपेवक्तव्यंश्रेयःश्रद्धावतांहितम् ॥ १९ ॥ सांप्रतंशुद्धहृदयोजातस्त्वंवचनान्मम ॥ पुराचरितपुण्येन
केनापिचमहीपते ॥ २० ॥ पापावस्थंशरीरंतद्गतंतवममाश्रयात् ॥ श्रवणाद्[1]धर्मशास्त्रस्यधर्मावस्थंतुतेऽभवत् ॥ २१ ॥ पापावस्थमधर्माख्यंधर्मज्ञान
विवर्जितम् ॥ अपरंसद्गतंयद्धिविज्ञेयंतद्धिधार्मिकम् ॥ २२ ॥ धर्माधर्मोपभोगायतत्तृतीयम[2]तींद्रियम् ॥ तत्त्रिभेदंशरीरंहि[3]धर्म्मविद्भिरिहोच्यते ॥२३॥
यावताधर्मभोगश्चमुक्तिश्चैतत्त्रिभेदकम् ॥ पापावस्थंशरीरंतत्पापसंज्ञंतदुच्यते ॥ २४ ॥ इदानींगुरुभक्तिंचकुर्वतश्चवचोमम ॥ शृण्वतोधर्मरूपंतुश
रीरंतेव्यवस्थितम् ॥ २५ ॥ तेनैवशुद्धिरमलाजाताधर्मक्रियोचिता ॥ दैवेनदेहिनांनामचेतांसिचरितानिच ॥ २६ ॥ शरीराणिचपुष्यंतिकालेकाले
विपर्ययम् ॥ [4]सांप्रतंभवतश्चेतोनूनंधर्मेप्रवर्तते ॥ २७ ॥ तेनत्वांकारयिष्यामिमाधवस्नानमुत्तमम् ॥ ॥ यमउवाच ॥ ततस्तुकारितस्तेनकश्यपे
नपुरोधसा ॥ २८ ॥ सनृपोमाधवेमासिस्नानंदानंचपूजनम् ॥ यथादृष्टंपुराशास्त्रेवैशाखस्नानजंविधिम् ॥ २९ ॥ समुनिःप्रत्युवाचासौभूपायचय
थोदितम् ॥ श्रावितःस्तोत्रसारंचपाठितोहरिमेधसः ॥ ३० ॥ श्रुतेयस्मिन्नधीतेचससम्यक्फलमाप्नुयात् ॥ ३१ ॥ सकारितस्तेनविशुद्धभावोराजापि
चक्रेविधिवत्तदानीम् ॥ श्रीमाधवेमासिविधानमीड्यंततोयथाकर्णितमादरेण॥३२॥[5]प्रातःस्नानंचपाद्यंचह्यर्घ्यंचहरिपूजनम् ॥ नैवेद्यंभक्तिभावेनचकारसनृपो
त्तमः ॥३३॥ दानंयथानियमपालनमादरेणवैशाखमासिविदधातिविधानमेवम् ॥ योभक्तितोन्वहमसौप्रतिवर्षमेवंकृत्वाप्रयातिहरिधाममहीसुराग्र्यः॥३४॥
अथेतरेषुमासेषु[6]कामिनीकुचकेलिवान् ॥ भोगैकलालसोभूयोभवत्येवंयथारुचि ॥३५॥ नधर्मंनियमंराजकार्येषुनविचारणम् ॥ करोतिकामवशगोहित्वा
मासंसमाधवम् ॥३६॥ महतामपिविप्राग्र्यदुर्निवार्योमनोभवः ॥ शरीरसहजोनूनमनादिर्वासनाक्रमः॥३७॥ केशकज्जलशालिन्योदुःस्पर्शालोचनप्रियाः॥
यस्मादग्निशिखानार्योदहंतितृणवन्नरम् ॥ ३८ ॥ घोरःशत्रुःशरीरस्थःपुंसांकामोयथोचितम् ॥ मोहधूममयःपापोनकेषामंधकारितम् ॥ ३९ ॥ इति श्री
पद्मपुराणेपातालखंडेवैशाखमासमाहात्म्येशततमोऽध्यायः॥ १०० ॥ ॥ यमउवाच ॥ अथकालकटाक्षेणलक्षितोनृपतिस्तदा ॥ मृतोतिरतिसेवो
त्थक्षयक्षीणकलेवरः ॥ १ ॥ नीयमानोयमगणैस्ताड्यमानोमुहुर्मुहुः ॥ क्रंदमानोमहारावान्संस्मरन्निजपातकम् ॥२॥ विष्णुदूतैःसमागम्यताडयित्वामया
नुगान् ॥ धर्मवानयमित्युक्त्वाविमानमथरोपितः ॥३॥ नीतोहरिपुरंभूपःस्तूयमानोप्सरोगणैः ॥ प्रातःस्नानेनवैशाखमासस्यक्षीणपातकः ॥४॥ अथधर्म
विहीनोयमितिमत्वाचतैःपुनः ॥ [7]देवदूतैर्निदेशेनविष्णोर्भूमिपतिस्तदा ॥ अदूरादेवनिरयवर्त्मनाससमाहितः ॥५॥ सगच्छन्नपिशुश्रावजीवानांक्रंदतांपुनः॥

---

[1] धर्मवाक्यस्य–इ० पा० ।
[2] अतंद्रितम्–इ० पा० ।
[3] वेदविद्भिः–इ० पा० ।
[4] सांप्रतं भवतो राजन्मनो धर्मे समास्थितम्–इ० पा० ।
[5] प्रातःपवित्रसदनंहरिमर्चनंचदानंयथानियमपालनमादरेण॥ वैशाखमासिविदधातिविधानमेवंवर्षेशवर्षपतिकेवलमेतदेव ॥इ०पा० ।
[6] कामिनीकुलकेलिवान्–इ०पा० ।
[7] देवदूतैरदूरेणनरकस्यचवर्त्मनः॥आनीतोनृपतिर्विष्णोर्निदेशेऽतिविशारदैः॥इ०पा० ।

निरयेपच्यमानामारावंविविधंतदा ॥ ६ ॥ पापिनांकथ्यमानानामाक्रंदमतिदारुणम् ॥ श्रुत्वाविस्मयवान्विप्रराजाभूदतिदुःखितः ॥ ७ ॥ प्रोवा
चदूताःकिमयमाक्रंदोदारुणःश्रुतः ॥ पुनर्नश्रूयतेतन्मेकारणंवक्तुमर्हथ ॥ ८ ॥ ॥ दूताऊचुः ॥ ॥ जंतवस्त्यक्तमर्यादाःपापास्त्वाचारव
र्जिताः ॥ निरयेषुचघोरेषुतामिस्रादिषुपातिताः ॥ ९ ॥ कृतपातकिनस्त्वत्रप्राणत्यागादनंतरम् ॥ याम्यंपंथानमाश्रित्यदुःखमश्नंतिदारुणम् ॥
॥ १० ॥ यमस्यपुरुषैर्घोरैःकृष्यमाणाइतस्ततः ॥ [2]अंधकारेनिपतिताभक्ष्यंतेह्यतिदारुणैः ॥ ११ ॥ श्वभिःशृगालैःक्रव्यादैःकाककंकबका
दिभिः ॥ अग्नितुंडैर्वृकव्याघ्रैर्भुजगैर्वृश्चिकादिभिः ॥ १२ ॥ अग्निनादह्यमानाश्चतुद्यमानाश्चकंटकैः ॥ क्रकचैःपाट्यमानाश्चपीड्यमानाश्चतृष्णया
॥ १३ ॥ क्षुधयाबाध्यमानाश्चघोरैर्व्याधिगणैस्तथा ॥ पूयशोणितगंधेनमूर्छ्यमानाःपदेपदे ॥ १४ ॥ क्वाथ्यंतेच[3]क्वचित्तैलैस्ताड्यन्तेमुशलैः
क्वचित् ॥ आयसीषुप्रपच्यंतेशिलासुक्वचिदेवच ॥ १५ ॥ क्वचिद्वांतमथाश्नंतिक्वचित्पूयमसृक्क्वचित् ॥ क्वचिद्विष्ठांक्वचिन्मांसंपूतिगंधिषुदारु
णम् ॥ १६ ॥ कृमिभिर्भक्ष्यमाणाश्चवह्नितुंडैःक्वचित्क्वचित् ॥ केशशोणितमांसासृग्वसास्थिनिकरेषुच ॥ १७ ॥ अस्थिताःकुणपाःकीर्णाःकृमि
भिर्भक्षिताःस्फुटम् ॥ काककंकमहागृध्रवदनैर्ध्वंसितेषुच ॥ १८ ॥ शिवदुर्गंधनीरंध्रसंघट्टशतकोटिषु ॥ करपत्रशिलापत्रतप्तनिस्तैलकेषुच ॥ १९ ॥
लोहतैलवसास्तंभकूटशाल्मलसद्मसु ॥ क्षुरकंटककीलोग्रज्वालास्तंभविभातिषु ॥ २० ॥ तप्तवैतरणीपूयपूरितेषुपृथक्पृथक् ॥ असिपत्रवनोत्कृत्तनर
नारीस्तनेषुच ॥ २१ ॥ घोरांधकारग्रहणदारुणेषुमुहुर्मुहुः ॥ पापच्यमानाःक्रंदंतोदारुणैर्विविधैर्वधैः ॥ २२ ॥ कंठेषुबद्धपाशाश्चभुजगावेष्टिताः
क्वचित् ॥ पीड्यमानास्तथायंत्रैःकृष्यमाणाश्चजानुभिः ॥ २३ ॥ भग्नपृष्ठशिरोग्रीवाःस्तब्धकंठाःसुदारुणाः ॥ कूटागारेभ्राम्यमाणाःशरीरैर्या
तनाक्षमैः ॥ २४ ॥ पीड्यंतेपापिनोराजन्क्रंदमानाविकर्मिणः ॥ सहितंविषयास्वादैःक्रंदनंतैर्विधीयते ॥ २५ ॥ भुज्यतेचकृतंपूर्वमेतत्सर्वैश्चजंतुभिः ॥
परस्त्रीषुकृतःसंगःप्रीतयेदुःखदोहिसः ॥ २६ ॥ मुहूर्तविषयास्वादोजातोनेकाब्ददुःखदः ॥ वपुषस्तवराजेंद्रप्रातःस्नानस्यमाधवे ॥ २७ ॥ विधिनापाव
नस्यैतेप्राप्यस्पर्शंचमा[6]रुतः ॥ लब्धसौख्याःक्षणंजातामहसाप्यायितास्तव ॥ २८ ॥ आक्रंदरहितास्तेनजातास्तेनिरयेस्थिताः ॥ नाँमापिपुण्यशीला
नांश्रुतंसौख्यायकीर्तितम् ॥ २९ ॥ जायतेतद्वपुस्पर्शवायुस्पर्शःसुखावहः ॥ ॥ यमउवाच ॥ ॥ इतिदूतवचःश्रुत्वासराजाकरुणानिधिः ॥ ३० ॥
प्रत्युवाचहतान्दूतान्विष्णोरद्भुतकर्मणः ॥ कोमलंहृदयंनूनंसाधूनांनवनीतवत् ॥ ३१ ॥ वह्निसंतापसंतप्तंद्यथाद्रवतिस्फुटम् ॥ ॥ राजोवाच ॥ ॥

---

१ पुण्यविवर्जिताः—इ० पा० । २ पुरुषेणांधकारेणनीयमानाश्चते पथा—इ० पा० । ३ क्वथितैस्तैले—इ० पा० । ४ सप्तिषु—इ० पा० । ५ स्वैरैः—इ० पा०। ६ मरुतः—इति पाठोऽपेक्षितः-भासनात्—इ०,मासता
त्—इ० च पाठौ पुस्तकांतरे उपलभ्येते । ७ इतःप्राक्—"त्वदंगसंगमस्पर्शपवनाप्यायितानृप॥राज्याधिकारिणःसर्वेलब्धसौख्याहिजंतवः॥" इति एकस्मिन्पुस्तकेउपलभ्यते । ८ परसंतापसंतप्तम्—इ० पा० ।

नार्तंजंतुमहंहित्वापीडितुंगंतुमुत्सहे ॥ ३२ ॥ तंपापिष्ठंधिगार्तानामार्तिंशक्तोनहंतियः ॥ मदंगसंगमोच्छिष्टवायुस्पर्शैर्नतेयदि ॥ ३३ ॥ जंतवःसुखिनो
जातास्तस्मात्तत्रनयंतुमाम् ॥ पवित्रयंतिजननीमवनीमपितेनराः ॥ ३४ ॥ परतापच्छिदोयेतुचंदनाइवचंदनम् ॥ परोपकृतयेयेतुपीड्यंतेकृतिनो
हिते ॥ ३५ ॥ संतस्तएवयेलोकेपरदुःखविदारणाः ॥ आर्तानामार्तिनाशार्थंप्राणायेषांतृणोपमाः ॥ ३६ ॥ तैरियंधार्यतेभूमिर्नरैःपरहितोद्यतैः ॥ मनसो
यत्सुखंनित्यंतत्स्वर्गोनरकोपमः ॥ ३७ ॥ तस्मात्परसुखेनैवसुखिनःसाधवःसदा ॥ वरंनिरयपातोऽत्रवरंप्राणवियोजनम् ॥ ३८ ॥ नपुनःक्षणमार्ताना
मार्तिनाशभृतेसुखम्॥ ॥दूताऊचुः॥ ॥जंतवोनिरयेघोरेपच्यंतेतेत्रपापिनः ॥३९॥ स्वकर्मैवोपजीवंतिमोहस्थानंनविद्यते ॥ यैर्नदत्तंनचहुतंतीर्थेस्नानं
नवाकृतम् ॥ ४० ॥ पुनर्नोपकृतंभक्त्यासुकृतंनकृतंपरम् ॥ नेष्टंनतप्तंनोजप्तंयैर्नहृष्टतयानृप ॥ ४१ ॥ परस्मिन्निहघोरेषुपच्यंतेनिरयेषुते ॥ दुःशी
लायेदुराचाराविहारांहारनिंदिताः[1] ॥ ४२ ॥ परापकारिणःपापकारिणोदुर्विहारिणः ॥ विदारिणोहिमर्मोक्त्यापापाःपरहृदांहिये ॥ ४३ ॥ निरयेतेविप
च्यंतेयेपरस्त्रीविहारिणः ॥ एहिनूनंमहीपालगच्छामोहरिमंदिरम् ॥ ४४ ॥ नतेपुण्यवतायुक्तमिहस्थातुमतःपरम् ॥ ॥ राजोवाच ॥ ॥ यद्यहंसु
कृतीदूताःकस्मादस्मिन्महाभये ॥ ४५ ॥ नारकेपथिवानीतःकिंवामेसुकृतंपरम् ॥ मयापिनकृतंतादृक्सुकृतंकामशालिना ॥ ४६ ॥ कथंपुरिहरे
र्गतासंशयानोऽहमस्मिवै[2] ॥ ॥ दूताऊचुः ॥ ॥ सुकृतंनकृतंसत्यंत्वयाकामवशात्मना ॥ ४७ ॥ नेष्टंयज्ञैर्नवायज्ञावशिष्टंभवताशितम् ॥ किंतुमा
धवमासेयद्विधिनावत्सरत्रयम् ॥ ४८ ॥ प्रातःस्नात्वागुरुवचःप्रेरितेनपुरात्वया ॥ भक्त्यासंपूजितोविष्णुर्विश्वेशोमधुसूदनः ॥ ४९ ॥ महापापाति
पापौघनिहंताभक्तवत्सलः ॥ सर्वधर्मैकसारेणतेनैकेननरेश्वर ॥ ५० ॥ नीयतेपुण्यभवनंपूज्यमानोमरुद्गणैः ॥ महतामपिपापानांनिहंतामाधवोर्चि
तः ॥ ५१ ॥ तथैवमाधवोमासोमर्त्यानांविधिनोदितः ॥ यथैवविस्फुलिंगेनज्वाल्यतेतृणसंचयः ॥ ५२ ॥ प्रातःस्नानेनवैशाखेतथाघौघोपदह्यते ॥
तावद्वपुषिपापानिप्रभवंतिमहान्त्यपि ॥५३॥ यावन्नमाधवेमासितीर्थेमज्जतिचोषसि ॥ वैशाखेमासियोयुक्तोयथोक्तनियमैर्नरः ॥५४ ॥ हरिभक्त्यैवपापौ
घैर्मुक्तोऽच्युतगृहंव्रजेत्[3] ॥ आजन्मनोहिसुकृतंयत्त्वयानपुराकृतम् ॥ ५५ ॥ तेनत्वंनिरयस्थानमार्गेनीतोनरेश्वर ॥ अथभूमिपतेतूर्णमस्माभिस्तुमरु
द्गणैः ॥ ५६ ॥ स्तूयमानोविमानेनगच्छगोविंदमंदिरम् ॥ ५७ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेवैशाखमाहात्म्येएकोत्तरशततमोऽध्यायः ॥१०१॥ छ ॥
॥ यमउवाच ॥ ॥ ततस्तुकरुणावार्धिस्तेषांशोकेनपीडितः ॥ भूपतिःश्रीहरेर्दूतान्विनयेनाहवाडव ॥ १ ॥ ऐश्वर्यस्याभिजात्यस्यगुणानांसुकृत

---

[1] व्यवहारेषुनिंदिताः-इ०पा० । [2] संशयंछेत्तुमर्हथ-इ० पा० । [3] अच्युतपदंव्रजेत्-इ० पा० ।

स्यच ॥ संतःफलंहिगण्यंतेयद्गीतपरिरक्षणम् ॥ २ ॥ यद्यस्तिसुकृतंकिंचिन्ममतेनैवजंतवः ॥ स्वर्गंगच्छंतुमुक्तौघाःस्थानेतेषांवसाम्यहम् ॥ ३ ॥ एवंभू
पवचःश्रुत्वातस्यसत्यवतोहिते ॥ ध्यायंतःसत्यमौदार्यमब्रुवंस्तेवचोनृपम् ॥ ४ ॥ ॥ दूताऊचुः ॥ ॥ अनेनतवकारुण्यकर्मणावचसानृप ॥ बभू
ववृद्धिर्धर्मस्यसंचितस्यविशेषतः ॥५॥ स्नानंदानंजपोहोमस्तपोदेवार्चनादिकम् ॥ कृतंयन्माधवेमासितदनंतफलंविदुः ॥ ६ ॥ स्वर्गेयज्वाचदाताचक्रीडते
त्रिदशैःसह ॥ वापीषुहेमपद्मासुकल्पवृक्षतलेपिच ॥७॥ गीयमानोमुदंयातिगीर्वाणरमणीगणैः ॥ जलान्नदानतोलोकंलभतेवारुणंशुभम् ॥८॥ कुलानिहेलया
सप्तसंतारयतिगोप्रदः ॥ हयंदत्वारवेर्लोकंयातिविद्याप्रदोनरः ॥ ९ ॥ ब्रह्मलोकंतथाहेमदानाद्यातिसुरालये ॥ योददातितथाकन्यांविष्णुलोकंसगच्छ
ति ॥१०॥ माधवेमासियःस्नात्वादत्वासंपूज्यमाधवम् ॥ अवाप्यसकलान्कामान्प्रयातिपदमव्ययम् ॥ ११ ॥ एकतोपितपोदानक्रतुंसुत्यादिकाःक्रियाः ॥
एकतोविधिवन्मासोमाधवश्चरितोमहान् ॥ १२ ॥ तस्यमाधवमासस्यादिनैकस्यापिभूपते ॥ कृतंयत्सुकृतंतत्तेसर्वदानाधिकंपुरा ॥ १३ ॥ कारुण्ये
नदिनैकस्यपुण्यंदेहिधरापते ॥ निरयेपच्यमानेभ्योदुःखितेभ्योदयानिधे ॥ १४ ॥ नदयासदृशोधर्मोनदयासदृशंतपः ॥ नदयासदृशंदानंनदयासदृशः
सखा ॥ १५ ॥ पुण्यदैःपुण्यमाप्नोतिनरोलक्षगुणंसदा ॥ कारुण्येनविशेषात्तेधर्मवृद्धिस्ततोभवेत् ॥ १६ ॥ दुःखितानांहिभूतानांदुःखोद्धर्त्तानरो
हियः ॥ सएवसुकृतीलोकेज्ञेयोनारायणांशजः ॥ १७ ॥ वैशाखेमासिपूर्णायांस्नानदानादिकंत्वया ॥ यत्तीर्थेविहितंवीरसर्वाघविनिषूदनम् ॥ १८ ॥
तदेभ्योदेहिविधिवत्कृत्वासाक्ष्येहरिंप्रभुम् ॥ त्रिवाचिकंचनिरयाद्येनामीस्वर्गमाप्नुयुः ॥ १९ ॥ कपोतार्थंस्वमांसानिकारुण्येनपुराशिबिः ॥ दत्वाद
यानिधिःस्वर्गेराजतेकीर्तिवारिधिः ॥ २० ॥ दधीचिरपिराजर्षिर्दत्वास्थिचयमात्मनः ॥ त्रैलोक्यकौमुदींकीर्तिंलब्धवान्स्वर्गमक्षयम् ॥ २१ ॥ सहस्र
जिच्चराजर्षिःप्राणानिष्टान्महायशाः ॥ ब्राह्मणार्थेपरित्यज्यगतोलोकाननुत्तमान् ॥ २२ ॥ नस्वर्गेनापवर्गेपितत्सुखंलभतेनरः ॥ यदार्तजंतुनिर्वाण
दानोत्थमितिनोमतिः ॥ २३ ॥ सर्वेषुदातृजातेषुपुराजातोसिभूपते ॥ कर्मणानेनसंख्यासुधीरधैर्यंनियोज्यच ॥ २४ ॥ दृष्ट्वातवाधियंधर्मदयादा
नंसुनिश्चलम् ॥ अस्माभिरपितूत्साहःक्रियतेधर्म्मवादिभिः ॥ २५ ॥ यदितेरोचतेराजन्नविलंबतयाततः ॥ तदेभ्योदेहितत्पुण्यंयातनादुःखदाह
कम् ॥ २६ ॥ इत्युक्तःसतदादेवंकृत्वासाक्ष्येगदाधरम् ॥ तेभ्यस्त्रिवाचिकंपुण्यंदयावान्विधिनाददौ ॥ २७ ॥ दत्तेमाधवमासस्यतस्मिन्नेकदिनोद्भवे ॥
स्वकृतेजंतवोयाम्ययातनापरिवर्जिताः ॥२८॥ विमानवरमारूढाःसर्वेतेत्रिदिवंययुः ॥ प्रणमंतःस्तुवंतश्चपश्यंतस्तंप्रहर्षिताः ॥२९॥ नृपेणदत्तंतदवाप्यपुण्यं

---

१ हरिमंदिरम्–इ० पा० । २ दयायाः–इ० पा०।

वैशाखमासैकदिनाभिजातम् ॥ सर्वैर्ययुस्तेनरकाद्विमुक्तादिवंविमानाधिगताहिचित्रम् ॥ ३० ॥ नूनंविचित्रोभुविभूतवर्गःसंभूतभावोबहुधाविचित्रः ॥
तथाविचित्रोखिलकर्मयोगस्तत्कर्मशक्तिप्रचयोविचित्रः ॥ ३१ ॥ संस्तूयमानोमुनिदेवसंघैर्यस्तद्विशेषाधिकलब्धपुण्यः ॥ परंपदंयोगिवरैरलभ्यंययौजग
न्नाथगणाभिवंद्यः॥३२॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेवैशाखमासमाहात्म्येद्व्युत्तरशततमोऽध्यायः॥१०२॥ ॥ यमउवाच ॥ ॥ एतन्माधवमासस्य
समासात्किंचिदीरितम् ॥ माहात्म्यंपूर्णिमायाश्चविशेषाद्द्विजसत्तम ॥१॥ वैशाखमासेमधुसूदनस्यप्रियंयएनंपठतीतिहासम् ॥ सयातिकृष्णालयमाशुपूतः
कल्पाननेकानिहमोदतेच ॥२॥ धन्यंयशस्यमायुष्यमिदंस्वस्त्ययनंमहत् ॥ स्वर्ग्यंश्रीदंसौमनस्यंप्रशस्यमघमर्षणम् ॥३॥ इदंमाधवमासस्यमाहात्म्यं
माधवप्रियम् ॥ चरित्रंभूपतेस्तस्यसंवादंचावयोरपि ॥४॥ श्रुत्वापठित्वाविधिवदनुमोद्यमनःप्रियम् ॥ भवेद्भक्तिर्भगवतिययास्यात्पापसंक्षयः ॥५॥ अथ
गच्छमहीदेवदेवलोकाद्यथेच्छया ॥ निपात्यभुविवैदेहंरुदंत्यद्यापिबांधवाः॥६॥ विलप्यमानैरपिबंधुभिस्तैर्नयावदग्नौतवतच्छरीरम् ॥ प्राक्षिप्यतेहंतजवेन
तावद्याहिस्वयंसुप्तइवप्रबुद्धः॥७॥ममप्रसादादिहपुण्ययोगःश्रुतोयथावत्तमिमंविधेहि॥विधानतोवैसमयेसमंतेसमागमोंतेभवितासुरैश्च॥८॥ ॥ सूतउवाच ॥
इतिदेववचःश्रुत्वानत्वाधर्माधिपंततः ॥ पुनःपपातसइहपरितुष्टमनाद्विजः ॥ ९ ॥ धर्मराजप्रसादेनततस्तत्रमहीतले ॥ संसुप्तइवचोत्तस्थौबंधुवर्गसम
न्वितः ॥ १० ॥ विधिमेनंद्विजोभूमौवर्षेवर्षेचसस्वयम् ॥ स्वयंचकारयामासमाधवस्नापनंजनम् ॥ ११ ॥ यमब्राह्मणसंवादोमयायंपरिकीर्तितः ॥
तस्यमाधवमासस्यपुण्यस्नानप्रसङ्गतः ॥ १२ ॥ वैशाखमासेसततंहरिप्रियेस्नानंविदध्याद्ददातिभक्त्या ॥ दानंचहोमंसुकृतंतथाबुधोहरेःपदंतस्यनदुर्ल
भंकदा ॥ १३ ॥ यःशृणोत्येकचित्तेनमाहात्म्यंमेषसूर्यजम् ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तोयातिविष्णोःपरंपदम् ॥ १४ ॥ ॥ ऋषयऊचुः ॥ ॥ सूतसूत
महाप्राज्ञत्वयाऽतिकरुणात्मना ॥ वैशाखमासमाहात्म्यंकीर्तितंपापनाशनम् ॥ १५ ॥ नियमामधुहन्तुर्येमाधवेकथितास्त्वया ॥ पूजनंस्नानदानाद्यंश्रौत
स्मार्तविधानतः ॥ १६ ॥ यथाचमाधवोदेवःप्रीयतेपापनाशनः ॥ अधुनाश्रोतुमिच्छामोध्यानंतस्यमहात्मनः ॥ १७ ॥ कृष्णस्यभक्तवृन्दानांप्रियस्य
भवतारणम् ॥ १८ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ शृणुध्वंमुनयःसर्वेकृष्णस्यजगदात्मनः ॥ गोगोपगोपीप्राणस्यवृन्दावनचरस्यच ॥ १९ ॥ एकदानारदः
पृष्टोगौतमेनद्विजोत्तमाः ॥ सतस्मैप्राहयद्ध्यानंतद्वक्ष्येपापनाशनम् ॥ २० ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ सुमप्रकरसौरभोद्गलितमाध्विकाद्युल्लसत्सुशा
खिनवपल्लवप्रकरनम्रशोभायुतम् ॥ प्रफुल्लनवमञ्जरीललितवल्लरीवेष्टितंस्मरेतसततंशिवंशितमतिःसुवृन्दावनम् ॥२१॥ विकाशिसुमनोरसास्वदनमंजुलैः
संचरच्छिलीमुखमुखोद्गतैर्मुखरितान्तरंझंकृतैः ॥ कपोतशुकसारिकापरभृतादिभिःपत्रिभिर्विराणितमितस्ततोभुजगशत्रुनृत्याकुलम् ॥ २२ ॥ कलि

न्ददुहितुश्चलल्लहरिविप्रुषांवाहिभिर्विनिद्रसरसीरुहोदररजश्चयोद्धूसरैः ॥ प्रदीपितमनोभवव्रजविलासिनीवाससांविलोलनपरैर्निषेवितमनारतंमारु
तैः ॥ २३ ॥ प्रवालनवपल्लवंमरकतच्छदंमौक्तिकप्रभाप्रकरकोरकंकमलरागनानाफलम् ॥ स्थविष्ठमखिलर्तुभिःसततसेवितंकामदंतदन्तरपिकल्पका
ङ्घ्रिपमुदञ्चितंचिन्तयेत् ॥ २४ ॥ सुहेमशिखराचलेउदितभानुवद्भासुरामधोऽस्यकनकस्थलीममृतशीकरासारिणः ॥ प्रदीप्तमणिकुट्टिमांकुसुमरेणुपु
ञ्जोज्ज्वलांस्मरेत्पुनरतन्द्रितोविगतषट्तरङ्गांबुधः ॥ २५ ॥ तद्रत्नकुट्टिमनिविष्टमहिष्ठयोगपीठेऽष्टपत्रमरुणंकमलंविचिन्त्य ॥ उद्यद्विरोचनसरोचिरमुष्य
मध्येसंचिन्तयेत्सुखनिविष्टमथोमुकुन्दम् ॥ २६ ॥ सुत्रामहेतिदलिताञ्जनमेघपुञ्जप्रत्यग्रनीलजलजन्मसमानभासम् ॥ सुस्निग्धनीलघनकुञ्चितके
शजालंराजन्मनोज्ञशितिकण्ठशिखण्डचूडम् ॥ २७ ॥ रोलम्बलालितसुरद्रुमसूनुसंपद्युक्तंसमुत्कचनवोत्पलकर्णपूरम् ॥ लोलालिभिःस्फुरि
तभालतलप्रदीप्तगोरोचनातिलकमुज्ज्वलचिल्लिचापम् ॥ २८ ॥ आपूर्णशारदगताङ्कशशाङ्कबिम्बकान्ताननंकमलपत्रविशालनेत्रम् ॥ रत्नस्फुरन्म
करकुण्डलरश्मिदीप्तगण्डस्थलीमुकुरमुन्नतचारुनासम् ॥ २९ ॥ सिन्दूरसुन्दरतराधरमिन्दुकुन्दमन्दारमन्दहसितद्युतिदीपिताशम् ॥ वन्यप्रवालकुसुम
प्रचयावक्लृप्तग्रैवेयकोज्ज्वलमनोहरकम्बुकण्ठम् ॥ ३० ॥ मत्तभ्रमद्भ्रमरघुष्टविलम्बमानसंतानकप्रसरदामपरिष्कृतांसम् ॥ हारावलीभगणराजितपी
वरोरुव्योमस्थलीलसितकौस्तुभभानुमन्तम् ॥ ३१ ॥ श्रीवत्सलक्षणसुलक्षितमुन्नतांसमाजानुपीनपरिवृत्तसुजातबाहुम् ॥ आबन्धुरोदरमुदारग
भीरनाभिभृङ्गाङ्गनानिकरमंजुलरोमराजिम् ॥३२॥ नानामणिप्रघटिताङ्गदकङ्कणोर्मिग्रैवेयसारसननूपुरतुन्दबन्धम् ॥ दिव्याङ्गरागपरिपिञ्जरिताङ्गयष्टि
मापीतवस्त्रपरिवीतनितम्बबिम्बम् ॥ ३३ ॥ चारूरुजानुमनुवृत्तमनोज्ञजङ्घंकान्तोन्नतप्रपदनिन्दितकूर्मकान्तिम् ॥ माणिक्यदर्पणलसन्नखराजराजद्रक्ता
ङ्गुलिच्छदनसुन्दरपादपद्मम् ॥३३॥ मत्स्याङ्कुशारिदरकेतुयवाब्जवज्रैःसंलक्षितारुणकराङ्घ्रितलाभिरामम् ॥ लावण्यसारसमुदायंविनिर्मिताङ्गंसौन्दर्यनि
न्दितमनोभवदेहकान्तिम् ॥ ३५ ॥ आस्यारविन्दपरिपूरितवेणुरन्ध्रलोलत्कराङ्गुलिसमीरितदिव्यरागैः ॥ शश्वद्रवैःकृतनिविष्टसमस्तजन्तुसंतान
संनतिमनन्तसुखाम्बुराशिम् ॥ ३६ ॥ गोभिर्मुखाम्बुजविलीनविलोचनाभिरूधोभरस्खलितमन्थरमन्दगाभिः ॥ दन्ताग्रदष्टपरिशिष्टतृणाङ्कुराभिराल
म्बिवालधिलताभिरथाभिवीतम् ॥ ३७ ॥ संप्रस्नुतस्तनविभूषणपूर्णनिश्चलास्याद्दृढक्षारितफेनिलदुग्धमुग्धैः ॥ वेणुप्रवर्तितमनोहरमन्दगीतदत्तोच्च
कर्णयुगलैरपितर्णकैश्च ॥ ३८ ॥ प्रत्यग्रशृङ्गमृदुमस्तकसंप्रहारसंरम्भभावनविलोलखुराग्रपातैः ॥ आमेदुरैर्बहुलसास्नगलैरुदग्रपुच्छैश्चवत्सतरव
त्सतरीनिकायैः ॥ ३९ ॥ हम्भारवक्षुभितदिग्वलयैर्महद्भिरप्युक्षभिःपृथुककुद्भरभारखिन्नैः ॥ उत्तम्भितश्रुतिपुटीपरिपीतवंशध्वानामृतोद्धतविका

सिविशालघोणैः ॥ ४० ॥ गोपैःसमानगुणशीलवयोविलासवेशैश्चमूर्छितकलस्वनवेणुवीणैः ॥ मन्दोच्चतारपटुगानपरैर्विलोलदोर्वल्लरीललितलास्यवि
धानदक्षैः ॥ ४१ ॥ जङ्घान्तपीवरकटीरतटीनिबद्धव्यालोलकिङ्किणिघटारणितैरटद्भिः ॥ मुग्धैस्तरक्षुनखकल्पितकान्तभूषैरव्यक्तमंजुवचनैःपृथु
कैःपरीतम् ॥ ४२ ॥ अथसुललितगोपसुन्दरीणांपृथुकबरीषनितम्बमन्थराणाम् ॥ गुरुकुचभरभंगुरावलग्नत्रिवलिविजृम्भितरोमराजिभाजाम्
॥ ४३ ॥ तदतिरुचिरचारुवेणुवाद्यामृतरसपल्लविताङ्गजाङ्घ्रिपस्य ॥ मुकुलविमलरम्यरूढरोमोद्गमसमलंकृतगात्रवल्लरीणाम् ॥ ४४ ॥ तद
तिरुचिरमन्दहासचन्द्रातपपरिजृम्भितरागवारिराशेः ॥ तरलतरतरङ्गभङ्गविप्रद्गुकरघनश्रमबिन्दुसंततानाम् ॥ ४५ ॥ तदतिललितमन्दचिल्लि
चापच्युतनिशितेक्षणमारबाणवृष्ट्या ॥ दलितसकलमर्मविह्वलाङ्गप्रविसृतदुःसहवेपथुव्यथानाम् ॥ ४६ ॥ तदतिरुचिरवेषरूपशोभामृतरसपान
विधानलालसानाम् ॥ प्रणयसलिलपूरवाहिनीनामलसविलोलविलोचनाम्बुजानाम् ॥ ४७ ॥ विस्रंसत्कबरीकलापविगलत्फुल्लत्प्रसूनास्रवन्मा
ध्वीलम्पटचञ्चरीकघटयासंसेवितानांमुहुः ॥ मारोन्मादमदस्खलन्मृदुगिरामालोलकाञ्च्युल्लसन्नीवीविश्लथमानचीनसिचयान्तार्चिर्नितम्बत्विषाम् ॥
॥ ४८ ॥ स्खलितलसितपादाम्भोजमन्दाभिघातच्छुरितमणितुलाकोट्याकुलाशामुखानाम् ॥ चलदधरदलानांकुड्मलापक्ष्मलाक्षिद्वयसरसिरु
हाणामुल्लसत्कुण्डलानाम् ॥ ४९ ॥ द्राघिष्ठश्वसनसमीरणाभितापप्रम्लानीभवदरुणोष्ठपल्लवानाम् ॥ नानोपायनविलसत्कराम्बुजानामालीभिःसतत
निषेवितंसमन्तात् ॥ ५० ॥ तासामायतलोलनीलनयनव्याकोशलीनाम्बुजस्रग्भिःसंपरिपूजिताखिलतनुंनानाविलासास्पदम् ॥ तन्मुग्धाननपङ्क
जप्रविगलन्माध्वीरसास्वादिनींबिभ्राणंप्रणयान्मदाक्षिमधुहन्मालांमनोहारिणीम् ॥ ५१ ॥ गोपीगोपपशूनांबहिःस्मरेदग्रतोऽस्यगीर्वाणघटांवित्ता
र्थिनींविरिञ्चित्रिनयनशतमन्युपूर्विकांस्तोत्रपराम् ॥ ५२ ॥ तद्वद्दक्षिणतोमुनिनिकरंदृढधर्मवाञ्छयासमाम्नायपरम् ॥ ५३ ॥ योगीन्द्रानथपृष्ठे
मुमुक्षमाणान्समाधिनातुसनकाद्यान् ॥ ५३ ॥ सव्येसकान्तानथयक्षसिद्धगन्धर्वविद्याधरचारणांश्च ॥ साकिन्नरानप्सरसश्चमुख्याःकामार्थिनीर्नर्त
नगीतवाद्यैः ॥ ५४ ॥ शङ्खेन्दुकुन्दधवलंसकलागमज्ञंसौदामिनीतितिपिशङ्गजटाकलापम् ॥ तत्पादपङ्कजगताममलांचभक्तिंवाञ्छन्तमुज्झित
तरान्यसमस्तसङ्गम् ॥ ५५ ॥ नानाविधश्रुतिगुणान्वितसप्तरागग्रामत्रयीगतमनोहरमूर्छनाभिः ॥ संप्रीणयन्तमुदिताभिरपिप्रभक्त्यासंचिन्तय
न्नभसिमांद्रुहिणप्रसूतम् ॥ ५६ ॥ इतिध्यात्वाऽऽत्मानंपटुविशदधीर्नन्दतनयंनरोबुद्ध्यैवाऽर्घप्रभृतिभिरनिन्द्योपहृतिभिः ॥ यजेद्भूयोभक्त्यास्ववपु
षिबहिष्ठैश्चविभवैरितिप्रोक्तंसर्वंयदभिलषितंभूसुरवराः ॥ ५७ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेवैशाखमाहात्म्येत्र्युत्तरशततमोऽध्यायः ॥ १०३ ॥

ॐ श्रीगणेशाय नमः ॥ ॥ ऋषयऊचुः ॥ ॥ भूयोवदमहाभागरामचारित्रमद्भुतम् ॥ राममाहात्म्यसर्वस्वंभक्तानांप्रीतिदायकम् ॥ १ ॥ ॥ सूत
उवाच ॥ ॥ अश्वमेधंक्रतुवरंकृत्वादाशरथिर्यथा ॥ २ ॥ प्रवृत्तोलोककृत्येषुशास्त्रकृत्येषुकोविदः ॥ अयोध्यांगंतुकामेनशंकरेणमहात्मना ॥ ३ ॥
पार्वत्यासहदेवेनउषितःसरयूतटे ॥ मुनयस्तंसमभ्येत्यशंकरंविश्वरूपिणम् ॥ ४ ॥ कश्यपाद्यामहात्मानःपप्रच्छुरमितौजसम् ॥ स्वागतंतेमुनिश्रेष्ठस
भार्यःकुतआगतः ॥ ५ ॥ किमागमनकृत्यंतेकंदेशंगंतुमुद्यतः ॥ ॥ शंकरउवाच ॥ ॥ अहंशंभुरितिख्यातोविप्रोहिमगिरिस्थितः ॥ ६ ॥ द्रष्टुंच
राघवंगच्छेममकार्यंमहत्ततः ॥ मामाह्वयतिराजासौपुराणश्रवणेरतः ॥ ७ ॥ आगच्छंतुभवंतोपिराघवःपरितुष्यति ॥ ततस्तेमुनयःशंभुर्ययूरामदि
दृक्षया ॥ ८ ॥ तानागतान्वसिष्ठस्तुज्ञात्वारामायचोक्तवान् ॥ ततःसत्वरमुत्थायानिर्ययौसपुरोहितः ॥ ९ ॥ अर्घ्यपाद्यादिकैस्सर्वान्पूजयामासता
नृषीन् ॥ गृहराजंततःसर्वान्प्रावेशयदरिंदमः ॥ १० ॥ प्रत्येकमासनंदत्वास्वागतोक्त्यासनास्थितान् ॥ क्रमेणरघुशार्दूलःपूजयामासतानृषीन् ॥ ११ ॥
वाचामधुरयाप्रीणन्निदमाहासनस्थितान् ॥ ॥ श्रीरामउवाच ॥ ॥ अद्यमेसफलंजन्मप्राप्तमद्यतपःफलम् ॥ १२ ॥ अद्याभ्यासस्यविद्यानांफलकालोय
मागतः ॥ अद्यमेपितरस्तुष्टाराज्यंचसफलंमम ॥ १३ ॥ अद्यमेसफलंवृत्तमद्यसेसफलंश्रुतम् ॥ एवंवदंतंराजानंब्राह्मणाःकश्यपादयः ॥ १४ ॥ ऊचुः
प्रियतरंवाक्यंरामंराजीवलोचनम् ॥ ॥ ऋषयऊचुः ॥ ॥ अयंशंभुर्द्विजःप्राप्तःसर्वशास्त्रविशारदः ॥ १५ ॥ वेदवेदांगतत्वज्ञःसर्वभूतहितेरतः ॥ कै
लासवासीसततंतपसेकृतनिश्चयः ॥ १६ ॥ ब्रह्मणाब्रह्मवर्चस्केतुल्योब्रह्मविदांवरः ॥ हरिणाब्रह्मवात्सल्येप्रसादेशंकरोपमः ॥ १७ ॥ एवंविधोमहातेजाः
शंभुर्ब्राह्मणपुंगवः ॥ अष्टादशपुराणज्ञोमीमांसान्यायकोविदः ॥ १८ ॥ त्वंद्भाग्यगौरवादेवप्राप्तोयंमुनिसत्तमः[1] ॥ त्वयाहूतोमुनिवरःकैलासादागतः
प्रभो ॥ १९ ॥ अतःपृच्छमहाभागपुराणाख्यानमुत्तमम् ॥ श्रोतुकामावयंप्राप्तास्त्वामद्यरघुनंदन ॥ २० ॥ अंतंगतस्यवेदानांसर्वशास्त्रार्थवेदिनः ॥
पुंसोऽश्रुतपुराणस्यनसम्यग्यातिदर्शनम् ॥ २१ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ एवमुक्तोरघुश्रेष्ठोमुनिभिस्तत्वदर्शिभिः ॥ प्रहर्षमतुलंलेभेपुराणश्रवणो
त्सुकः ॥२२॥ ॥ श्रीरामउवाच ॥ ॥ लिंगार्चनप्रकारंचलिंगमाहात्म्यमेवच ॥ महेशनाममाहात्म्यंपूजामाहात्म्यमेवच ॥ २३ ॥ नमस्कारस्यमाहात्म्यं
दृष्टिमाहात्म्यमेवच ॥ जलदानस्यमाहात्म्यंधूपदानस्यसत्तम ॥२४॥ दीपगंधादिदानस्यपुष्पमाहात्म्यमेवच ॥ नानाख्यानेतिहासानांकथांपापप्रणाशिनी
म् ॥२५॥ धर्मार्थकाममोक्षांश्चतदुपायांश्चसुव्रत ॥ तत्सर्वंश्रोतुमिच्छामित्वत्तोमुनिवरोत्तम ॥२६॥ ॥ शंभुरुवाच ॥ ॥ रामराममहाबाहोपुण्यवानासिरा

---

[1] त्वद्वाक्यगौरवादेव—इ० पा० ।

घव ॥ राज्यासक्तस्यतेजातापुराणश्रवणेरतिः ॥२७॥ स्यान्महत्सेवयारामपुण्यतीर्थेनिषेवणात् ॥ साजिह्वायाशिवंगायेत्तच्चित्तंयत्तदर्पितम्॥२८॥ तावेवके
वलौश्लाघ्यौयौतत्पूजाकरौकरौ॥सुजन्मदेहमत्यर्थंतदेवाशेषजन्मसु॥२९॥ यद्देवोत्पुलकोभासिहरनामानुकीर्तनात् ॥ कृतार्थोऽसिमहाराजतत्प्रश्नात्तुसन्म
तिः ॥३०॥ अनंतरंसमाजग्मुर्जांधिकाःसत्वरश्रमाः ॥ तत्करात्पत्रिकांगृह्यपपाठरघुसत्तमः ॥ ३१ ॥ मनसाऽचिंतयद्रामःकथमेतदभूदिति ॥ रामंशंभुस्त
दाप्राहदेव्याब्राह्मणवेषवान् ॥३२॥किंचिंतयासिकाकुत्स्थमुनिष्वग्रेवसत्स्वपि ॥ तद्वाक्यंराघवःश्रुत्वापप्रच्छमुनिपुंगवान् ॥३३॥ ॥ श्रीरामउवाच ॥ ॥
बिभीषणःकथमसौबद्धःशृंखलयानृभिः ॥ मत्स्थापितंशिवंलिंगंदृष्ट्वारामेश्वरंत्वहो॥३४॥द्राविडैःकुटिलैर्दुष्टैरात्मनातद्विचार्यताम् ॥ विचार्यमुनिवर्यास्तेने
शास्तज्ज्ञातुमल्पतः ॥३५॥ नजानीमइतिप्राहूरामंरामस्तदाब्रवीत् ॥ पुराणंवीक्ष्यविधिनातत्सर्वंज्ञूतसत्तमाः॥३६॥भवदज्ञानहेतुश्चविचार्यस्तदनंतरम् ॥
किंकिंपुराणंप्रेक्ष्यंस्याद्वर्जनीयंतथैवकिम् ॥३७॥ प्रशस्तःकीदृशःश्लोकस्तदन्यःकीदृशोभवेत् ॥ कीदृशेषुचकार्येषुकीदृशःपूजकस्तथा ॥३८॥ पूजाचकी
दृशैर्भक्तैःकार्यानिर्णयदर्शने ॥ इतिरामस्यवचनंश्रुत्वातेद्विजसत्तमाः ॥३९॥ प्रत्यूचुस्तंरघुश्रेष्ठंचिंताव्याकुलमानसम् ॥ नवक्तारोवरंरामवीक्षतांतुपुराण
वित् ॥ ४० ॥ तच्छ्रुत्वाराघवःशंभुंपप्रच्छविनयान्वितः ॥ सोपितद्वाक्यमाकर्ण्यप्रत्युवाचमहामतिः ॥ ४१ ॥ ॥ शंभुरुवाच ॥ ॥ पुराण
जीवीपूजार्हःस्वशाखाध्ययनःशुचिः ॥ मीमांसातत्त्वविज्ञानःश्रोत्रियोनृतदूषकः ॥ ४२ ॥ देवेषुचसमस्तेषुसमदृष्टिःशिवेरतः ॥ शतरुद्रियजापीचसा
ग्निकश्चातिवाचकः ॥ ४३ ॥ यजुर्वेदीविशेषेणपूजयेत्पुस्तकंसुधीः ॥ श्रीतालपत्रलिखितंदेवलिप्यान्वितंशुभम् ॥ ४४ ॥ बंधाद्यतिप्रपंचंयद्युगपत्प्रणवा
क्षरम् ॥ प्रागूर्ध्वरेखयोःप्रांतेप्रणवस्याग्रयोजिका ॥ ४५ ॥ रेखाभवेदेवमेकाअकारस्तस्यपार्श्वतः ॥ शिरोभागमुपक्रम्यसकोणाधःप्रलंबिनी ॥ ४६ ॥ आ
कारःसहिविज्ञेयःपट्टिकादक्षरेखया ॥ वामेषड्क्रबिंदूद्वाविकारइतिकीर्तितः ॥ ४७ ॥ तस्यवामशिरोरेखालंबिन्याईउदाहृतः ॥ सर्वाक्षरेशिरोरेखाअवक्रा
प्रणवंविना ॥ ४८ ॥ तस्यांतुलंबरेखान्यातदंतेचलवित्रवत् ॥ उकारःसहिविख्यातोलवित्रद्वयतस्तदू ॥ ४९ ॥ एवमन्यानिसर्वाणिअक्षराण्याहभारती ॥
लिप्यानयैवलिखितंपुराणंतुप्रशस्यस्ते ॥ ५० ॥ ब्राह्मंपाद्मंवैष्णवंचमार्तंडंनारदेरितम् ॥ मार्कंडेयमथाग्नेयंकौर्मंवामनमेवच ॥ ५१ ॥ गारुडंलैंगमाख्या
तंस्कांदंमात्स्यंनृसिंहकम् ॥ तथैवगदितंरामपुराणंकापिलंतथा ॥ ५२ ॥ वाराहंब्रह्मवैवर्तंशकुनेषुप्रशस्यते ॥ शैवंभागवतंदौर्गंभविष्योत्तरमेवच ॥५३॥
भविष्यंचोपसंज्ञानित्वन्यानिचविवर्जयेत् ॥ विमुच्यपुस्तकंरत्नपीठेनिक्षिप्यसंस्कृतम् ॥ ५४ ॥ धौतवस्त्रधरःस्नात्वाशुचिरक्रोधनोऽज्वरः ॥ आदावा

---

१ अत्वरः--इ० पा० ।

त्मानमभ्यर्च्यंकृत्वासंकल्पमेवच ॥ ५५ ॥ अंकुशंचाक्षसूत्रंचपाशंपुस्तकमेवच ॥ धारयंतींसितांध्यायेत्प्रसन्नास्यांसरस्वतीम् ॥ ५६ ॥ गोक्षीरसदृशाकारंत्रिनेत्रंवृषवाहनम् ॥ सहासवदनंशांतंशुक्लांबरधरंशिवम् ॥ ५७ ॥ हरिणंचाभयंचोर्द्ध्वबाहुयुग्मंकिरीटिनम् ॥ व्याख्यामुद्रांचदक्षेधोवामहस्तेवरप्रदम् ॥ ॥ ५८ ॥ नानारत्नविभूषाढ्यंगिरिजार्द्धांबुजासनम् ॥ बहुभिर्मुनिमुख्यैस्तुध्यायमानपदांबुजम् ॥ ५९ ॥ मूर्तिमद्भिस्तथावेदैःस्तूयमानंपुराणकैः ॥ अन्यैःसमस्तलोकैश्चसंसेवितपदांबुजम् ॥ ६० ॥ ध्यात्वैवंपूजकःसम्यगादौपूजांसमारभेत् ॥ आपोवाइदमित्येतत्कलशस्याभिमंत्रणम् ॥ ६१ ॥ तज्जलंचगृहीत्वाचपात्रस्थमभिमंत्रयेत् ॥ तत्सद्ब्रह्मेतिमंत्रेणप्रशस्यप्रणवेनतु ॥ ६२ ॥ आत्मानंसर्वपात्राणिततआवाहयेदिति ॥ यद्वागितितृचेनैवभारतीषोडशार्चनम् ॥ ६३ ॥ पुरुषसूक्तेनवाकुर्याद्गायत्र्यावासमर्चयेत् ॥ ओंनमोभगवतेअमुकपुराणेतिपुराणमर्चयेत् ॥ ६४ ॥ कांडादितिहिमंत्रेणदूर्वामानीयपूजयेत् ॥ ओंनमोभगवत्यैदूर्वायैइति ॥ ६५ ॥ सलोकपालपूजास्यादथकन्यासमर्चनम् ॥ वत्सरात्पंचकादूर्द्ध्वंदशवर्षादधःशुभाः ॥ ६६ ॥ अनुत्पन्नऋतुर्वापितांप्रयत्नेनपूजयेत् ॥ गंधपुष्पाक्षतैर्धूपैर्दीपतांबूलभूषणैः ॥ ६७ ॥ पाठयेदप्यमुंमंत्रंपूजकःकन्यकामिमाम् ॥ ६८ ॥ सत्यंब्रूहिप्रियंब्रूहिभगवतिसरस्वतिनमस्तेनमस्तइति ॥ ६९ ॥ [1]गायत्र्यानुक्रमार्थात्तु[2]दूर्वायुग्मंतुकारयेत् ॥ सन्निधौपुस्तकस्याधःसहस्रपरमेत्यृचा ॥७०॥ दूर्वायुग्मत्रयंदद्यात्तस्याहस्तेविचक्षणः ॥ साप्रक्षिपेत्पुस्तसंधौशलाकात्रयमन्वनु ॥ ७१ ॥ विसृज्यतांपुनर्दद्याच्छिवाभ्यांनमइत्यथ ॥ पत्रयोर्मध्यमःश्लोकः[3]कार्यंसिद्धेर्हिसूचकः ॥ ७२ ॥ पूर्वपत्रेसमाप्तिःस्याच्छ्लोकस्ययदिराघव ॥ परपत्रेपठेच्छ्लोकंविविच्यार्थमुदीरयेत् ॥ ७३ ॥ शनैःशनैःपठेत्प्राज्ञोव्याख्यासेचशनैःशनैः ॥ त्वरेहनहिकर्तव्याकुप्यतित्वरयातुगीः ॥ ७४ ॥ [5]गटिकायास्तुपादःस्यादत्वरास्यात्ततोधिका ॥ त्वरयेन्नचवक्तारं[6]ज्ञातव्यांशमनुद्विजम् ॥७५॥ विविच्यपाठंश्लोकस्यनिश्चित्यार्थंचमानसे ॥ प्रतीपंतन्नवक्तव्यंविविच्यरघुनंदन ॥७६॥ यदियुक्तमयुक्तंवाश्लोकमन्यंपठेदसौ ॥ पुस्तकस्थंचहित्वैवपूजकःसद्द्विजोयदि ॥ ७७ ॥ तत्तथैवहिविज्ञेयंविसंवादोनशस्यते ॥ दैवागतोहिसश्लोकोदैवंहिबलवत्तरम् ॥ ७८ ॥ उपश्रुतिषुयद्वच्चनापराधोद्विजस्यतु ॥ विस्मयोनचकर्तव्योदैवस्यकुटिलागतिः ॥ ७९ ॥ यत्तत्पदविपर्यासेपत्रेचोपरिवारिणि ॥ तमादेशंतिरस्कृत्यद्वितीयंतुपठेदतः ॥ ८० ॥ ततस्तृतीयंपाठ्यंस्यात्ततःकार्यविवेचनम् ॥ अविसर्गांतपूर्वास्तेपवर्गेतरपंचमाः ॥ ८१ ॥ स्तुतिलिङ्गार्जितःश्लोकःशकुनेषुप्रशस्यते ॥ अध्यायादिःसमाप्तिश्च

---

[1] गायत्रीत्रिष्टुबानुष्टुब्दूर्वायुग्मंतुकारयेत्—इ०, गायत्र्याच कुमार्यांतु पूर्वायुग्मंतुकारयेत्—इ० च पा० । [2] पूर्वायुग्मंतु--इ० पा० । [3] सवाच्यः स्वस्थयाधिया—इ० पा० । [4] विचार्यार्थम्—इ० पा० । [5] घटिकायास्तु—इ० पा० । [6] ज्ञातं व्यासमनुद्विजम्—इ० पा० ।

वृथापत्रंवृथालिपिः ॥ ८२ ॥ उक्तानुवचनंचैवद्व्युपस्तुतमथैवच ॥ दग्धपत्रंनष्टलिपिःसंदिग्धाक्षरमेवच ॥ ८३ ॥ एतानिशकुनेनित्यंवर्जनीयानिपंडि
तैः ॥ प्रश्नोहिद्विविधोज्ञेयोदीप्तशांतप्रभेदतः ॥ ८४ ॥ शांतंचद्विविधंज्ञेयमुत्पत्तिस्थितिवृद्धितः ॥ तत्रशांतंप्रशस्तंस्याल्लक्षितंपूर्वलक्षणैः ॥८५॥ कार्यभे
दास्तुवर्ण्यंतेकेचिन्मत्योंपयोगिनः ॥ कस्यचित्कार्यमादायकश्चित्प्रष्टाभवत्यपि ॥ ८६॥ सकरोतितदाप्रश्नंसमेत्यस्मरतेत्रकिम् ॥ सपुनर्धार्यपत्रंतत्तस्मि
न्पत्रंप्रशस्यते ॥ ८७ ॥ अथवातत्क्षमोपेतंवैराग्यंपरमेवच ॥ यतःकुतश्चिद्दृष्टस्तु[१]स्तुतिपादकमेवच ॥ ८८ ॥ परिहृत्यपरंचापितस्मिन्नर्थंशुभावहम् ॥
[२]मृतोगृह्णातिवागर्थमितिप्रश्नोऽशुभप्रदः ॥ ८९ ॥ विवादेविजयप्रश्नेजयद्योतकमिष्यते ॥ सृष्टिरप्यत्रशस्तास्यात्क्रूरायांक्लेशतोजयः ॥ ९० ॥ प्रशांताया
मुपायैस्तुमिश्रायांविड्वरोभवेत् ॥ पुरादिवर्णनंयत्तुमध्यमंयदिचोत्तमम् ॥ ९१ ॥ कलिसंभावनायास्तुशृंगारस्योपवर्णने ॥ राज्यनिर्वाहचिंतायांराज्यलिंगं
शुभावहम् ॥ ९२ ॥ यस्यापियादृशंयोग्यंविचार्यंतादृशंबुधैः ॥ स्तुतिवैराग्ययोःकार्यविलयःपरिकीर्तितः ॥ ९३ ॥ कार्याल्पसिद्धिः[३]स्खलितेनचनिर्वा
हमृच्छति ॥ तस्यान्यार्थस्यान्यभावोरामशांतिविचारणे॥९४॥विसर्गांतश्चपूर्वार्द्धेविपर्यासोभविष्यतः ॥ संकल्पितान्यथाभावोह्यध्यायस्यसमापने॥९५॥
[४]कांडादेस्तुसमाप्तौतुस्यात्तत्कार्यविनाशनम् ॥ तस्मादेतादृशेदोषेशकुनस्यविपर्ययः ॥ ९६ ॥ क्षुतेपुस्तकपातेचत्वाहतेमस्तकादिषु ॥ वक्तावैमाननं
यातिततःशकुननाशनम् ॥ ९७ ॥ तस्मादेतादृशेदोषेशकुनंपरिवर्जयेत् ॥ उपमायांभवेद्रामकार्याभासोनवस्तुतः ॥ ९८ ॥ संतानंभोन्यत्रचोक्तासृष्टि
र्मध्यफलप्रदा ॥ स्तुतिःप्रशस्ताकुत्रापि[५]गुणवत्कार्यनिर्णये ॥९९॥ विवाहेचौषधेदानेव्यवहारेकृषौतथा ॥ [६]यथार्थाचस्तुतीरामनिर्वाहेपिनदूषणम्॥१००॥
अयथार्थास्तुतिर्याहितत्रकार्यंनसिध्यति ॥ अबुद्धार्थेतथापद्येपुराणादिष्वनादृते ॥ १ ॥ पलायनेदेशभावेव्याधिसंभवएवच ॥ चौराद्यभिभवेतस्मिन्चो
रकार्यविनाशनम् ॥ २ ॥ शांतःस्याद्यदिचप्रश्नइतिप्राहुःपुराविदः ॥ रामउवाच ॥ अबुद्धार्थंकथंपद्यंपुराणज्ञोवदिष्यति ॥ ३ ॥ अनुक्तोनश्रुतःसम्यक्छ्रो
तॄणामितिनिश्चयः ॥ तदुदाह्रियतांमह्यमर्थश्चापिविचार्यताम् ॥ ४ ॥ भागाबोधकमप्यत्रवक्तुमर्हसिपंडित ॥ ॥ शंभुरुवाच ॥ ॥ मधूनिचमधून्यत्रमधुर्म
धुभुजंमधुः ॥ ५ ॥ मधुनामधुनाद्यर्थंविषाणिचविषाणिच ॥ अबुद्धार्थस्त्वयंश्लोकःशकुनेनहिशस्यते ॥ ६ ॥ [७]रुंतीरुतेरुतेरोरौरीरीरारंररीररम् ॥ एवंक
रोतिशुद्धात्माब्राह्मणोब्रह्मणोतिथिः ॥७॥ भागाबुद्धस्त्वयंश्लोकःशकुनेनप्रशस्यते ॥ एवमादीनिपद्यानिपुराणेषुरघूत्तम ॥१०८॥ संतितेषांनचव्याख्यात

---

[१] स्तुतिपाठकम्–इ० पा० । [२] मतो गृह्णाति–इ०, ततो गृह्णाति–इ० पा० । [३] लभते–इ० पा० । [४] क्रीडादेस्तु–इ० पा० । [५] गुणवत्कापि निर्णये–इ० पा० । [६] यथार्थवस्तुनो राम–इ० पा० । [७] रुते रुते रुते रेरौ रीरी रारं ररी ररम्–इ०, रुते रुते रौरि रिरी रारंररि रिरं ररम्–इ०, रुते रुते रुते रौरी रीरी रीरं रिरी रिरम्–इ० च पा० ।

त्पाठस्तुपरंभवेत् ॥ वक्तुःश्रोतुरवैगुण्यंव्रतेषुनियमेषुच ॥ ९ ॥ वेदवच्चपुराणानिनार्चित्यानिकथंन्विति॥ त्रिरुक्तादिवशादर्थधीरप्यस्तुविचारतः ॥११०॥
श्लोकार्थप्रक्रियांचैवविचार्यपरमार्थतः ॥ बलवांस्तत्राहिश्लोकःप्रक्रियातुततोलघु ॥ ११ ॥ वृथापत्रेवृथायासेदग्धपत्रेविनाशनम् ॥ स्यादंतरितनिर्वाह
पत्रेकार्यविसूत्रता ॥ १२ ॥ शीर्णपत्रेव्ययःप्रोक्तःप्रणष्टलिपिकेतथा ॥ वृथाक्षरेवृथायासःपुनरुक्तेविसंविदे ॥ १३ ॥ उपमानेतुतत्कार्यंसिध्यतीवनसिध्य
ति ॥ विलंबेनाथवासिद्धिरस्पष्टाक्षरकेपुनः ॥ ११४ ॥ कार्यसंशयमाप्नोतिनिर्दिष्टदिवसेष्वपि ॥ नप्रत्यहंनिरीक्षेतपुराणशकुनंनृप ॥ १५ ॥ भुक्तोत्तिष्ठं
स्तथानैवनिरीक्षेतपुराणकम् ॥ पूर्वस्यदिवसस्याथरात्रौपूजांविधायच ॥ १६ ॥ प्रातःकालेपरेद्युश्चशकुनेरघुनंदन ॥ पश्चान्निरीक्षणंकार्यंसद्यःकालमथा
पिवा ॥ १७ ॥ प्रक्रियादिविशेषेणविशेषंशकुनंवदेत् ॥ शुभकार्येषुसर्वेषुप्रेतश्राद्धादिवर्जनम् ॥ १८ ॥ दंडप्रणयनंशापोदेशानांचविपर्ययः ॥ रक्षसां
दुष्टसत्वानांशुद्धंप्राणिविहिंसनम् ॥ १९ ॥ दहनादेवनिर्माणंष्ठीवनंवमनंरुदिः ॥ हासोबीभत्सतादुःखदुःस्वप्नभ्रमपापकाः ॥ १२० ॥ पटादिपूर्णनंपीडा
कलहोमरणंतथा ॥ क्रूराणामागमश्चापिमहतांभयमेवच ॥ २१ ॥ एवमाद्यास्तथाचान्याःप्रक्रियास्तुविवर्जयेत् ॥ श्रियःप्राप्तिविचारेचराजसृष्टिःसुखाव
हा ॥ २२ ॥ ग्रहाणामुदयोरोगशांतिरप्यत्रशस्यते ॥ किमत्रबहुनोक्तेनतत्तद्योगंविचारयेत् ॥ २३ ॥ सर्वेषुचपुराणेषुस्कांदमत्रप्रशस्यते ॥ वैष्णवंकेचि
दिच्छंतिरामायणमथापरे ॥ २४ ॥ सत्यादिसर्वदोषाणांवैष्णवेनैवदोषता ॥ स्कांदेरामायणेचैवदोषत्वमपिचाल्पता ॥ १२५ ॥ किंतुपूजयितुंशक्यंवैष्ण
वंनैवकेनचित् ॥ सदाचारविहीनेनपूजितंयदिचेद्भवेत् ॥ २६ ॥ तदाशुभमिवायातिशकुनंनैवसिध्याति ॥ सर्वाचारसमोपेतेशाखाबंधेयथावृषः ॥ २७ ॥
॥ सूतउवाच ॥ ॥ इत्थंशंभुद्विजेनाथबोधितोराघवस्तदा ॥ विभीषणपरीक्षायांशकुनायोपचक्रमे ॥ २८ ॥ वसिष्ठंसर्वतत्त्वज्ञंपुराणेषुविशारदम् ॥
बभाषेराघवोवाक्यंपुराणंवीक्ष्यतामिति ॥ २९ ॥ वसिष्ठोप्याहरामंतंमुनेश्चामुष्यसन्निधौ ॥ वक्तुंनिरीक्षितुंरामनशक्तिर्ममविद्यते ॥ १३० ॥ शंभुंप्राहत
तोरामोमुनिसंप्रेक्षिताननम् ॥ भवंतोपिहितत्वज्ञाःपुराणेषुविशारदाः॥३१॥ तद्वदंतुपुराणस्थंशकुनंममकार्यतः॥तथेतिशंभुरुक्त्वातुशुचिर्भूत्वार्चकोभव
त्॥३२॥स्कांदमभ्यर्च्यविधिवत्प्रश्नंकृत्वेतितत्वतः ॥ सकिंशृंखलयाबद्धोममभक्तोविभीषणः ॥३३॥ अमीदृष्टास्तदाश्लोकास्त्रयआदेशकास्त्रिधा॥३४॥
बद्धासमुद्रंसतुराघवेंद्रोरुरोधपुर्यांक्षणदाचरेंद्रान् ॥ योद्धुंविनिर्गत्यसमाययुस्तेलंकापुरश्चाप्यतिकायमुख्याः ॥ ३५ ॥ अट्टशूलाजनपदाःशिवशूलाद्विजा
तयः ॥ प्रमदाःकेशशूलिन्योभविष्यंतिकलौयुगे ॥ ३६ ॥ एवंस्तुतोमहेशस्तुदेवताःप्राहवःशिवः ॥ मोचयिष्येभवत्पत्नीर्म्लेच्छासुरनिरोधिताः ॥ ३७ ॥
श्लोकत्रयंनिरीक्ष्याथबंधनिश्चयमुक्तवान् ॥ मोचनंत्वरयारामभविष्यतिनसंशयः ॥ ३८ ॥ इतिश्रुत्वामुनेर्वाक्यंरामःसमुनिवानरः ॥ कर्तुंविनिर्ययौशीघ्रं

विभीषणगवेषणम् ॥ १३९ ॥ श्रीरंगनामनगरंत्वरयाप्रविवेशह ॥ रामंतेपूजयामासुःपार्थिवास्तत्रयेस्थिताः ॥ १४० ॥ पूजितस्तानुवाचाथक्वास्थितोसौ
विभीषणः ॥ देवश्रीरामनवयंजानीमस्तुकथामिमाम् ॥४१॥ प्रेषयामासकाकुत्स्थोवानरान्सर्वतोदिशः ॥ ततोगत्वाकपिवराहष्टवंतोनचैवतम् ॥ ४२ ॥
अथरामोमुनिंप्राहशंभुंपश्चाद्वदस्वमे ॥ तथेतिरामसहितोमुनिःशंभुर्द्विजान्वितः ॥ ४३ ॥ दर्शयेतितथैवेतिविप्रघोषंजगामसः ॥ पृष्टास्तेऽपिद्विजास्तत्र
दर्शयामासुरर्चिताः ॥ ४४ ॥ अंतर्भूमिगृहेबद्धंराक्षसंबहुशृंखलैः ॥ अथाहराघवोविप्राःकिमनेनकृतंत्विति ॥ ४५ ॥ तैरुक्तंब्रह्महत्येतिवृद्धोब्राह्मण
सत्तमः ॥ द्विजोतिधार्मिकःकश्चिदेकांतेप्रवयाःकृशः ॥ १४६ ॥ ध्यानायोपवनेतस्थौतत्रगत्वाबिभीषणः ॥ पादेनाधर्षयद्विप्रंसविप्रोप्यातिचूर्णितः ॥
॥ ४७ ॥ पदमेकमतोगंतुंनशशाकविभीषणः ॥ अस्माभिस्ताडितोदुष्टोनममारवधैरपि ॥ १४८ ॥ अतोरामवधित्वैनंपापात्मानंवृषीभव[1] ॥
रामःसंशयमापन्नोविप्रानिदमुवाचह ॥ १४९ ॥ वरंममैवमरणंमद्भक्तोहन्यतेकथम् ॥ राज्यमायुर्मयादत्तंतथैवसभविष्यति ॥ १५० ॥ भृत्या
पराधेसर्वत्रस्वामिनांदंडइष्यते ॥ रामवाक्यंद्विजाःश्रुत्वाविस्मयादिदमब्रुवन् ॥ १५१ ॥ ॥ द्विजाऊचुः ॥ ॥ नपट्टबद्धमरणंभोराममु
निसंमतम् ॥ वसिष्ठादिमुनींद्रैस्तुविचारंकुरुयद्धितम् ॥ ५२ ॥ रामपृष्टामुनिवराःप्रायश्चित्तमथोचिरे ॥ अज्ञानब्रह्महत्यातुप्रायश्चित्तैरपोह्यते ॥ ५३ ॥
इयमज्ञानतोहत्याप्रायश्चित्तमपेक्षते ॥ गवांचत्रिशतंषष्टिंददातुसविभीषणः ॥ ५४ ॥ बंधकाश्चापितेविप्रास्तथेत्यूचुःपरस्परम् ॥ मोचयिष्यामतद्रक्षः
प्रायश्चित्तंकरोतुसः ॥ ५५ ॥ विमुच्यराक्षसंविप्राराघवायन्यवेदयन् ॥ रामोपिनाभिभाषेत्तंप्रासंगिकमभाषत ॥ ५६ ॥ स्नात्वापृष्ट्वामुनीन्कुद्धान्प्राय
श्चित्तमतःपरम् ॥ द्विजानुमतितःपापीमामुपैक्षतुराक्षसः ॥ ५७ ॥ श्रुत्वेतिराघववचोराक्षसःपापसंयुतः ॥ प्रायश्चित्तमृषिप्रोक्तंकृत्वाराममथाभ्य
गात् ॥ ५८ ॥ प्रायश्चित्तविशुद्धात्माननामरघुनंदनम् ॥ रामस्तंप्रहसन्वाक्यमिदमाहसभान्तरे ॥ ५९ ॥ ॥ श्रीरामउवाच ॥ ॥ अद्यप्रभृतिपौल
स्त्यविमृश्यकुरुयद्धितम् ॥ अस्माकंत्वत्कृतेरक्षःप्रयासोयमभूद्यतः ॥ १६० ॥ कृपालुर्भवसर्वत्रभृत्योममयतोभवान् ॥ अथतेमुनयःसर्वेनिश्चितार्थैरघू
त्तमे ॥ ६१ ॥ ऊचुरस्माकमज्ञानंकथंशीघ्रमुपागतम् ॥ ॥ शंभुरुवाच ॥ ॥ विप्रावज्ञानतोविप्रा[2]अज्ञानंनाशमेष्यति ॥ ६२ ॥ ॥ ऋषयऊचुः ॥
त्रेतायुगेभिरामोऽसौपुराणानिचकृत्स्नशः ॥ द्वापरांतेभारतंचकथमेतद्वियुज्यते ॥ ६३ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ पुराणानितथाप्येवंसंतितन्नामका
नितु ॥ व्यासेरितादित्वद्यैवपुराणानिनचान्यथा ॥ ६४ ॥ अद्यापिचविधानंतत्पुराणश्रवणेफलम् ॥ महाभारतमप्यत्रशकुनायविशिष्यते ॥ १६५ ॥ आ

---

[1] धर्मवान्भवेत्यर्थः ।

[2] विप्रावज्ञानं नाशमेष्यति—इ० पा० ।

दिपर्वैकमभ्यर्च्यनिरीक्षेतविनिश्चयम् ॥ अथवासर्वपर्वाणिप्रशस्तान्यर्थनिर्णये ॥ १६६ ॥ श्लोकादिलक्षणंसर्वंपूर्वोक्तंतदिहापितु ॥ श्लोकानामन्वयादेक
स्तात्पर्यादथवापरः ॥ ६७ ॥ अर्थःसंप्रतिपद्येततात्पर्यंतत्रगृह्यते ॥ अर्थोदेवहिसर्वत्रवस्त्वादेस्तुनिरूपणम् ॥ ६८ ॥ यत्रार्थोदृश्यतेतत्रधातुःसस
मुदाहृतः ॥ अत्रार्थोदेवशब्दानांनमिथ्यैवनिरूपणम्॥६९॥ तस्मात्सर्वत्रनान्योर्थोगृहीतव्योमनीषिभिः॥१७०॥ ॥इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशिवराघ
वसंवादेचतुरुत्तरशततमोऽध्यायः ॥ १०४ ॥ छ ॥ ॥ मुनयऊचुः ॥ ॥ अतःपरंमहाभागःकिंचकारसराघवः ॥ मुनयश्चमहात्मानःकिमकुर्वंस्ततःपर
म् ॥ १ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ . ॥ रामचंद्रेसुखासीनेबिभीषणेकपीश्वरे ॥ शंभुमूर्त्तमुनिवराःकथांपुण्यांवदस्वनः ॥ २ ॥ तेषामाकर्ण्यवचनंपार्वती
माहशंकरः ॥ इदंकस्यापिविप्रस्यगृहंपरमशोभनम् ॥ ३ ॥ रम्योपवनवापीभिर्वीरुद्भिरुपशोभितम् ॥ कूजन्मधुकरश्रेण्याआहूतकुसुमायुधम् ॥ ४ ॥
मध्याह्नसंध्यामारोढुमिवसूर्यःप्रवर्त्तते ॥ छायावापीजलस्नातौपरिधायसुवाससी ॥ ५ ॥ मृगनाभिसमुद्घृष्टघनसारसुचंदनम् ॥ आलिप्यसल्लकीदामदृढ
धम्मिल्लसंयुतौ ॥ ६ ॥ अनल्पघनसारंतुतांबूलंप्रतिखादितम् ॥ आस्वाद्यमाद्यन्मुदितौयत्रधारागृहेशुभे ॥ ७ ॥ मयूरनादबहुलेत्रहिर्मधुरगीतकैः ॥
शय्यायामास्तृतायांचपरस्परसुखास्थितौ ॥ ८ ॥ विशालस्मितरक्तोष्ठमाननंचुंवितंयदि ॥ संसारफलमाघ्रातमावयोस्तुभविष्याति ॥ ९ ॥ इतीरित
मथश्रुत्वाकुपितामुनयस्तुते ॥ उक्तंवासुशुभंवाक्यमस्मासुकिमिदंत्वया ॥ १० ॥ विप्रलापःप्रियासक्तेःकृतोनोस्मद्वचःकृतम् ॥ अथकोपपराच्छंभोरा
ननात्परमाद्भुता ॥ ११ ॥ ज्वालाविनिर्गतासापिकरालवदनाभवत् ॥ कस्यचित्तुमुनेर्भार्यामाससादाथसत्वरम् ॥ १२ ॥ पलायनपराचासीद्रामंदृष्ट्वाच
बिभ्यती ॥ रामोपिब्राह्मणींशुद्धांमोचयामीत्यभाषत॥१३॥जगामपुष्पकेणैवब्रुवन्मुक्तिंपुनःपुनः ॥ वाणंचधनुषायोक्तुंनचसस्मारराघवः ॥१४॥ शंभुरप्याति
पुण्यानिवनान्यायतनानिच ॥ पुराणिचविचित्राणिदृष्ट्वारामंनचास्मरत् ॥ १५ ॥ क्षणेनचतदाप्राप्तोलोकालोकंमहागिरिम् ॥ दृष्ट्वाथराघवःशैलंगृहमार्ग
समाकुलम् ॥ १६ ॥ विप्रयोषिन्महाभागाक्कगतावदतद्विजाः ॥ इतोगतेतितेप्रोचुस्तमोभागंगिरेरिति ॥१७॥ रामोविवर्णवदनःकष्टमित्यभिचिंतयन् ॥
अथशंभुर्महातेजाःप्रकाशमतुलंददौ ॥ १८ ॥ तत्प्रकाशप्रभावेनरामःकृत्यांययावनु ॥ तमोमयीमहाभूमिःसर्वजंतुविवर्जिता ॥ १९ ॥ आब्रह्मांडक
टाहांताशतयोजनकोटितः ॥ महारजतभूमिश्चतमोमध्येव्यवस्थिता ॥ २० ॥ तत्रनारायणपुरंसूर्यकोटिसमप्रभम् ॥ सराममुनिवर्यास्तुतंदृष्ट्वाविस्म
यंययुः ॥ २१ ॥ किमेतदितिचाचिंत्यनःप्रवेशःकथंभवेत् ॥ किमेषप्रलयाग्निःस्यान्माययापरमात्मनः॥ २२ ॥ किंवानोमरणंत्वद्यउतश्रेयोभवि
ष्याति ॥ इतिचिंताकुलेष्वेवसरामेषुमुनिष्वथ ॥ २३ ॥ शंभुराहशृणुष्वाद्यराघवैतद्वदामिते ॥ प्रकल्पितामयामायात्वत्कृतेनैतदद्भुतम् ॥ २४ ॥

नारायणीयमेतत्तुपरमंधामभास्वरम् ॥ उष्णशीताद्यविच्छेद्यंज्ञानगम्यंनचाक्षुषम् ॥ २५ ॥ तत्तुपूजयतश्चोर्ध्वंपश्यब्रह्मपुरोगमान् ॥ दिक्षुसर्वासुचमु
नीन्पश्यपूजयतोऽमलान् ॥ २६ ॥ चतुरोनिगमान्पश्यस्तुवतःपरमंपदम् ॥ योगिनःसनकाद्यास्तुयोगमास्थायत्नतः ॥ २७ ॥ ध्यायंतिपरमंतेजस्तादि
दंपश्यराघव ॥ अमुंचरोमशंपश्यप्रदक्षिणनमस्क्रियाः ॥ २८ ॥ कुर्वाणंको[1]टिकोटीश्चवालखिल्यान्मुनीश्वरान् ॥ लक्ष्म्यादिसर्ववनितापूज्यमानंपरं
पदम् ॥ २९ ॥ साकारंचनिराकारंब्रह्मयत्परिकीर्तितम् ॥ अज्ञानिनोनपश्यंतिपश्यंतिज्ञानचक्षुषः ॥ ३० ॥ शंभुवाक्यादतःसर्वेपूजयामासुरच्युतम् ॥
गिरिकर्णींचतुलसीं[2]मोल्लिकांमारुतंतथा ॥ ३१ ॥ नीलोत्पलैरंबुजैश्चकृष्णास्फुटजलैरपि ॥ पूजयंतोमहात्मानोमहात्मानंजनार्दनम् ॥ ३२ ॥ नारदंखेऽ
थददृशुर्जटिलंसाविपंचिकम् ॥ नारायणपदाघोषंलंबकूर्चोपवीतिनम् ॥ ३३ ॥ सचापिमनसादध्यौकएषइतिनारदः ॥ सपपातप्रभोःपादेशंभोरानं
दनिर्भरः ॥ ३४ ॥ शैवींपंचाक्षरींविद्यांजजापमनसामुनिः ॥ धन्योस्म्यनुगृहीतोस्मिजन्माद्यसफलंमम ॥ ३५ ॥ ब्रह्मादिवंद्यंचागम्यंज्ञातवानस्मि
तेपदम् ॥ नारदंतमथप्राहशंभुर्मैवंवदेतिहि ॥ ३६ ॥ यथाचमांनजानंतितथामेकुरुवर्तनम् ॥ गच्छशीघ्रंहरिंब्रूहिममागमनमल्पतः ॥ ३७ ॥ अथसत्व
रयागत्वासर्वंव्यज्ञापयद्धरिम् ॥ अथसत्वरयाविष्णोरादायार्घोदकंशुभम् ॥ ३८ ॥ कमलासहितोयोगीकोटिकोटिसमावृतः ॥ निर्ययौनारदंहस्तेगृही
त्वागरुडध्वजः ॥ ३९ ॥ नमोनमोनमोस्त्वस्मैशंकरायेत्युदीरयन् ॥ अर्घपाद्यादिनासर्वान्पूजयामासकेशवः ॥ ४० ॥ प्रावेशयदमेयात्मानारायणपुरं
शुभम् ॥ गृहराजेततःस्थित्वानारायणउवाचह ॥ ४१ ॥ कथमेतेसमायाताःकोयंराजामहायशाः ॥ अमानुषप्रवेशोयंब्रह्माद्यैरप्यगोचरः ॥ ४२ ॥
॥ ॥ शंभुरुवाच ॥ ॥ मुनिवेषायथाप्राप्तावयमेतेनृपस्तथा ॥ तवांशोनृपतिश्चायंरामचंद्रःप्रतापवान् ॥ ४३ ॥ एनांसंवीक्षितुंपत्नींतवकेशवकांक्ष
ति ॥ नारायणस्तथेत्युक्त्वाप्रविशेत्याहराघवम् ॥ ४४ ॥ अथप्रविश्यभवनंलक्ष्मींवीक्ष्यनमस्यच ॥ विनयावनतोभूत्वायाचमाहसुचारिणीम् ॥ ४५ ॥
कृतार्थोस्मिनसंदेहोवदत्वंकिंतुमन्यसे ॥ ॥ श्रीदेव्युवाच ॥ ॥ त्वंतुवाकामकृष्टश्चरूपवानसिराघव ॥ ४६ ॥ सीतासाचारुसर्वांगीतवपत्नीतयाभवान् ॥
वियुक्तोऽस्तिपुराचासीदतीवविरहाकुलः ॥ ४७ ॥ ममापिवदस्वैतदथवानचलप्स्यसि ॥ सहासान्यथवाक्यानियूनांचित्तहराणिच ॥ ४८ ॥ श्रुत्वातुतानि
सर्वाणिरामभद्रोयतात्मवान् ॥ निर्गंतुंकांक्षतेतत्रआनम्यतन्मुखांबुजम् ॥ ४९ ॥ स्मरबाणेनपद्मेनसंपीड्यरघुशेखरम् ॥ अन्वेवनिर्ययौ
देवीपद्मापद्मवनप्रिया ॥ ५० ॥ एकपत्नीव्रतंज्ञात्वारामंतेसमुपागमन् ॥ अथवेपितसर्वांगंस्खलत्पदगतिंनृपम् ॥ ५१ ॥ शिवनारायणौदृष्ट्वाविस्मयंपरमं

---

[1] कोटिकोटिशवालखिल्यान्मनोरमान्–इ० पा०। [2] शल्लकम्–इ० पा०।

गतौ ॥ अहोस्यद्रढिमाचित्तेमायिनोप्यवशात्मनः ॥ ५२ ॥ धैर्यंपश्येहनियतंतेनरामःसुकीर्तिमान् ॥ सर्वतःशिवमेवास्यनाशिवंविद्यतेक्वचित् ॥ ५३ ॥
अथरामोवचःप्राहगच्छेहंभगवान्प्रभो ॥ अनुज्ञातोऽथहरिणापुष्पकेणसराघवः ॥ ५४ ॥ समुनिःसहशंभुश्चसहनारायणोययौ ॥ लोकालोकंगतःशीघ्रंततः
स्वादूदधिंगतः ॥ ५५ ॥ ततोद्वीपसमुद्रांश्चजंबूद्वीपंपुनर्गतः ॥ भरद्वाजाश्रमपदेतास्थिवान्गौतमीतटे ॥ ५६ ॥ अथस्नात्वामहानद्यांभरद्वाजोमुनीश्वरः ॥
शिष्यैःश्रीमान्परिवृतःपुष्पकंदृष्टवान्मुनिः ॥ ५७ ॥ तत्ररामंमहाबाहुंशिवनारायणावृषीन् ॥ यथावत्पूजयित्वातुतानुवाचमहामुनिः ॥ ५८ ॥ ममाश्रमप
देयूयंभोक्तुमर्हथसत्तमाः ॥ रामस्तुमुनिवाक्येनतथेत्याहकथंचन ॥ ५९ ॥ अथस्नात्वामहानद्यांकृत्वादेवादितर्पणम् ॥ भोक्तुकामंतदारामंवसिष्ठोवाक्य
मुक्तवान् ॥ ६० ॥ धर्मत्यागोभवेद्रामनश्राद्धंक्रियतेयदि ॥ ॥ श्रीरामउवाच ॥ ॥ अमायांग्रहणेतीर्थेव्यतीपातेऽथसंक्रमे ॥६१॥ व्यतीतंयदिचेच्छ्राद्धं
भगवन्क्रियतेपुनः ॥नित्यश्राद्धंपुनर्नैवकुर्यादितिवचस्तव ॥६२॥ यथाममैवमातॄणांमरणेसमुपस्थिते ॥ अशौचेचसमायातेनित्यश्राद्धंनवैकृतम् ॥ ६३ ॥
व्यतीपातादिकालेषुकृतंतुवचनात्तव ॥ ॥वसिष्ठउवाच ॥ ॥ एतेहिमुनयःसर्वेतथाशंभुरयंद्विजः ॥ ६४ ॥ एतन्मुखादशेषेणनिर्णयस्तुभविष्यति ॥ स
हसर्वैर्विनिश्चित्यमुनयःशंभुमब्रुवन् ॥ ६५ ॥ वदास्माकमशेषंत्वंद्विजवर्यमहानसि ॥ ॥ शंभुरुवाच ॥ ॥ त्यक्तव्यंयच्चवैश्राद्धंपुनःकर्तव्यमेवच ॥ ६६ ॥
सूतकेसमनुप्राप्तेविघ्नेषुचवदाम्यहम् ॥ मासिकान्युदकुंभानिश्राद्धानिसंकलानिच ॥ ६७ ॥ प्रतिसांवत्सरंश्राद्धंसूतकानंतरंविदुः ॥ त्यक्तान्यन्यानियावं
तिसूतकेविघ्नसंभवे ॥ ६८॥ अनंतरंहिकार्याणिसर्वाणीतिनसंशयः ॥ मासिकानिसमस्तानिश्राद्धंप्रात्यब्दिकंतथा ॥ ६९॥ सूतकानंतरंकार्यंविघ्नेन्यस्मि
न्यतोन्यथा ॥ एकादश्यांकृष्णपक्षेकर्तव्यंशुभमिच्छता ॥ ७० ॥ तत्रव्यतिक्रमेहेतावमायांक्रियतेतुतत् ॥ यथोत्तरादिनेष्वेवकर्तव्यंयद्यविघ्नतः ॥ ७१ ॥
कृष्णपक्षेत्वमायांतुकर्तव्यंरामनोक्तम् ॥ मृताहस्ययदामासोनज्ञायेतकथंचन ॥ ७२ ॥ मार्गशीर्षेथवामाघेश्राद्धंतद्दिवसेस्मृतम् ॥ यदातुवासराज्ञानं
मासस्यज्ञानमेवच ॥ ७३ ॥ अमायामेवतन्मासेश्राद्धंसांवत्सरंभवेत् ॥ दिनमासापरिज्ञानेप्रोषितस्यमृतस्यच ॥ ७४ ॥ तत्तिथ्यांतद्दिनं
ग्राह्यंतत्राज्ञानंयदाभवेत् ॥ आश्विनामाचमार्गामामाघामाचदिनत्रयम् ॥ ७५ ॥ तत्रवान्यतमंग्राह्यंदिनमासाप्रतीतितः ॥ वृंद्धिसप्तमसीमंतप्रे
तश्राद्धानुमासिकम् ॥ ७६ ॥ नित्योदकुंभश्राद्धंचमासेस्युराधिकेपिच ॥ ग्रहणेपुत्रजन्मादौकर्मण्यापिचशांतिके ॥ ७७ ॥ संकल्पिते
च्चसर्वस्मिन्नधिमासोनदुष्यति ॥ रोगीयदामनुष्यःस्याच्छ्राद्धकर्मण्युपस्थिते ॥ ७८ ॥ भार्यावाभ्रातरंवापिशिष्यंवापिनियोजयेत् ॥ तस्याभावे

---

१ प्रसवेषुच–इ० पा० । २ वृद्धीयंसवसीमंतम्–इ०, वृद्धीयं समस्यमंतम्–इ० पा० ।

नहानिःस्यात्कर्मणःश्राद्धसंज्ञिनः ॥ ७९ ॥ नित्यश्राद्धेयथाशक्तिभोक्तारंतुनियोजयेत् ॥ अमावास्यामासिकंचमृताहव्यतिरेकियत् ॥ ८० ॥ स्वयंकर्म
ण्यशक्तश्चेत्सुतंविप्रंनियोजयेत् ॥ राजकार्येनियुक्तस्यदा[2]संग्रहणवर्तिनः ॥ ८१ ॥ व्यसनेषुसमस्तेषुश्राद्धंविप्रेणकारयेत् ॥ प्रातःकालेतुनश्राद्धंप्रकुर्वीतद्विजो
त्तमाः ॥८२॥ नैमित्तिकेषुश्राद्धेषुनकालनियमःस्मृतः॥८३॥गृहादिव्यतिरिक्तेस्यप्रक्रमःकुतुपःस्मृतः ॥ कुतुपादथवाप्यर्वागासन्नकुतुपोभवेत् ॥ ८४ ॥ मा
सेमासेयथाश्राद्धेपराह्णस्पृग्विधीयते ॥ अपराह्णव्यापिनीस्यादुभयत्रयदात्वमा ॥ ८५ ॥ क्षयेपूर्वातुकर्तव्यावृद्धौसाम्येपरास्मृता ॥ अमावास्यातुयाहिस्या
दपराह्णद्वयेसमा ॥ ८६ ॥ क्षयेपूर्वापरावृद्धौसाम्येपिचपराभवेत् ॥ क्षीणस्तुचंद्रमायत्रतत्रश्राद्धंतुपार्वणम् ॥८७॥ अमाष्टभागेसूक्ष्मोऽसौभूताष्टांशेसना
स्तिचेत् ॥ मध्याह्नव्यापिनीसास्यादेकोद्दिष्टेतिथिर्भवेत् ॥ ८८ ॥ सायाह्नव्यापिनीयास्यात्पार्वणेसातिथिर्भवेत् ॥ अल्पापराह्णगायामाग्राह्याश्राद्धा
दिकेभवेत् ॥ ८९ ॥ मृताहेत्रिमुहूर्ताचसायंकालेतिथिर्भवेत् ॥ परेह्यस्तंगतायत्रत्रिमुहूर्तेतुपूर्ववत् ॥ ९० ॥ तत्रापरेद्युःश्राद्धंस्याज्ज्येष्ठपुत्रस्यनाशनम् ॥
अमाश्राद्धंयथाकुर्यान्मृताहेसमुपस्थिते॥९१॥मध्याह्नव्यापिनीतत्रह्यद्विजस्यविधीयते ॥ ॥ रामउवाच ॥ ॥ श्राद्धक्रममशेषेणमर्त्यकर्मक्रमंतथा॥९२॥
प्रासंगिकानांधर्माणांनिर्णयंवक्तुमर्हसि ॥ ॥ शंभुरुवाच ॥ ॥ श्राद्धस्यदिवसेप्राप्तेपूर्वेद्युर्नियमान्वितः ॥ ९३ ॥ निमंत्रयीतविप्रेंद्रान्विप्रलक्षणसंयुतान् ॥
एकभुक्तंब्रह्मचर्यमंत्यजाद्यैरभाषणम् ॥ ९४ ॥ दंतधावनमभ्यंगनखकेशनिकृंतनम् ॥ कर्ताकुर्वीतपूर्वेद्युस्त्यक्त्वाचैवपरेहनि ॥ ९५ ॥ गृह्णीतनियमानुक्ता
न्सर्वमेतत्परित्यजेत् ॥ त्रिकालंचैवपूजाचेत्प्रातर्देवंयजेत्स्वकम् ॥ ९६ ॥ अरुणोदयवेलायांकरोतियदिपूजनम् ॥ अधःशयीतथाभूतःप्रातरुत्थायकर्म
वित् ॥ ९७ ॥ प्रातस्त्यमपियत्कर्मतत्कृत्वास्नानपूर्वकम् ॥ ऋणत्रयविनिर्मुक्तोयास्यातिब्रह्मतत्परम् ॥ ९८ ॥ सूर्यस्योदयवेलायांशिवपूजांकरो
तियः ॥ सूर्येणसमतेजस्वीशिवलोकेमहीयते ॥ ९९ ॥ उदितेभास्करेपश्चाद्घटिकांतरपूजनम् ॥ रुद्रेणसमतेजस्वीशिवलोकेमहीयते ॥ १०० ॥
द्वितीयघटिकायांतुयदिपूजनमीशितुः ॥ वायुनासमतेजस्वीशिवलोकेमहीयते ॥ १०१ ॥ तृतीयघटिकायांतुशिवपूजांसमाचरेत् ॥ कुबेरसमतेजस्वीशि
वलोकेमहीयते ॥ १०२ ॥ चतुर्थीपंचमीषष्ठीसप्तमीघटिकासुयः ॥ शिवंपूजयतेभक्त्याशिवलोकेमरुत्समः ॥ १०३ ॥ तत्कालएवक्रियतेपूजाय
त्कालनोदिता ॥ यथाप्रतिज्ञमथवागृहीतनियमोयजेत् ॥ १०४ ॥ उपचारेषुशक्त्यावैनियमंपरिपालयेत् ॥ नियमातिक्रमेवापियागश्चस्याद्विभोर्य
दि ॥१०५॥ ॥श्रीरामउवाच॥ ॥क्वपूजादेवदेवस्यशंकरस्यामितौजसः॥ स्मरणात्पापनाशस्यस्मरणान्मोक्षदस्यच ॥१०६॥ शिवस्यशिवरूपस्याशिव

---

[2] दीर्घग्रहनिवार्तिनः—इ०, ह्यर्थग्रहणवर्तिनः—इ० च पा०।

तत्वार्थवेदिनः ॥ सोमस्यसोमभूषस्यसोमनेत्रस्यराजितुः ॥१०७॥ वेदमूर्तेरमूर्तेश्चवेदसारस्यवेदिनः ॥ वेदवेदांगवित्तस्यवेद्यावेद्यस्ययोगिनः ॥१०८॥ गो
क्षीरसमदेहस्यगोक्षीरस्नानमोदिनः ॥ गोपालिनस्त्रिनेत्रस्यत्रयीनेत्रस्यमायिनः ॥१०९॥प्रश्नमध्येतथारामःशिवज्ञानम[1]थादिशत् ॥ स्थाणुभूतइवासीनोनासा
ग्रन्यस्तलोचनः ॥११०॥आनंदनिष्यंदविलोचनाश्रुप्रवाहसंस्पृष्टकपोलदेशः ॥ दधारदेवंगिरिशंहृदंबुजेगोक्षीरसुस्निग्धसुचारुगात्रम्॥११॥प्रतिबिंबमथो
गात्रेरामस्यसमदृश्यत ॥ दृष्ट्वैवबिंबितंशंभुंचतुर्बाहुंत्रिलोचनम् ॥ १२ ॥ विस्मयंपरमंयाताःसर्वेमुनिहरीश्वराः ॥ शंभोर्वक्षःस्थितंरामंदृष्ट्वादीप्ताकृतिंशुभ
म् ॥१३॥ तूष्णींबभूवुर्यामार्द्धमथराममुदैक्षत ॥ स्वप्रश्नमनुसंधायप्राहसर्वंवदेतिच ॥१४॥ ॥ शंभुरुवाच ॥ ॥ अचलेयासदापूजाचलेवापियथेच्छया॥
लिंगसंपूजनंमुख्यमलाभेप्रतिमादिषु ॥ १५ ॥ अधिकारविशेषेणतत्रतत्रापिपूजनम् ॥ विगुणंसगुणंवापिसफलंलिंगपूजनम् ॥ १६ ॥ प्रतिमादिकृतापू
जाविगुणासफलानहि ॥ अचलेवाचलेवापिपूजालिंगेप्रशस्यते ॥ १७ ॥ चलस्यपूजनंवक्ष्येस्थापनोद्वासनेतथा ॥ तेउभेनविजानातिकश्चिन्मुनिरपिक्व
चित् ॥ १८ ॥ स्थापयंतिहृदब्जेवैगोपयंतियजंतिच ॥ उद्वासयंतिदेवेशंशंकरंयोगिनःसदा ॥ १९ ॥ क्रियाचातीवहोतॄणांवह्नौदेवंत्रियंबकम् ॥ पू
जकानामशेषाणांशिवलिंगेमहेश्वरम् ॥ १२० ॥ लिंगस्यस्थापनंपूजाउद्वासनमथैवच ॥ धारणंशंकरस्यैवलिंगमेवमहेश्वरम् ॥२१॥ सज्जिकंपरमोत्कृष्ट
स्वर्णंचैवविनिर्मितम् ॥ राजतैर्वादलैःकार्यंराजतैर्वैणवैस्तुयत् ॥२२॥ लतासूत्रैरथोवापिरचितंदारुणाथवा ॥ वस्त्रेणवाथरचितंमृदाविरचितंभवेत्॥२३॥
तत्रसंवेष्ट्यवस्त्रेणसुगंधेनसमन्विते ॥ धौतवस्त्रयुगेशुद्धेमृद्वासनसमन्विते ॥ २४ ॥ शीतोष्णरहितेपादचतुष्टयसमन्विते ॥ प्रावृतिच्छेदनोपेतेक्रिमिकी
टविवर्जिते ॥ २५ ॥ धौतेनमृदुवस्त्रेणसर्वतोवेष्ट्यतंशिवम् ॥ विन्यस्यसज्जिकामध्येप्रावृत्यचपुनर्विभुम् ॥ २६ ॥ एषाहिसज्जिकारामदेवस्याग्रेतिकी
र्तिता ॥ तस्यचस्थापनंपाठोरहस्येचमहेशितुः ॥ २७ ॥ अथवाभित्तिमूलेस्याद्देववेद्यामथापिवा ॥ सुरक्षितेतथादेशेरक्षकंचनियोजयेत् ॥ २८ ॥
प्राणादेरविनाभावंकुर्वीतनियमैःसह ॥ एतद्धिराजसंप्रोक्तंस्थापनंपरमात्मनः ॥ २९ ॥ सात्विकंस्वसमीपस्थंधारणंतामसंपुनः ॥ धारणंगात्रसंस्पर्शम[2]
शेषदेहगोपनम् ॥ ३० ॥ मस्तकेधारणंमुख्यंब्रह्मणाचतथाकृतम् ॥ विन्यस्यमुकुटस्यांतेधारणंशुभमुच्यते ॥ ३१ ॥ ललाटेधारणंशस्तंयथालक्ष्म्या
धृतंशुभम् ॥ बाणेनचधृतंमूर्ध्निदक्षिणोरसिवापुनः ॥ ३२ ॥ कर्णेचहरकर्णेनमुनिनापरमर्षिणा ॥ विनिर्भिद्यतथागात्रंलोहस्थानंप्रकल्प्यच ॥ ३३ ॥
धारयंतितथालिंगंराक्षसाःकेचिदुत्तमाः ॥ अनिकेतनमर्त्यानामशक्तानांशिरोधृतिः ॥ ३४ ॥ अधमाधममाख्यातंनीवीबंधादिधारणम् ॥ तेषुतूच्छिष्ट

---

[1] अथाविशत्—इ० पा० ।

[2] अथवादेहगोपनम्—इ० पा० ।

संप्राप्तौमस्तकेधारणंभवेत् ॥ १३५ ॥ अधमाधमवृत्तीनांसदावैलिंगधारणम् ॥ पापिनामपिचाश्चर्यंयमलोकेनविद्यते ॥ ३६ ॥ ॥ श्रीरामउवाच ॥ ॥
चित्रगुप्तेनलिखितालल्लाटेयालिपिर्दृढा ॥ तयात्तुलिप्यानियतंनरकंकथमन्यथा ॥ १३७ ॥ करोतिपूजनंशंभोःपापंनाशयतेकथम् ॥ ॥ शंभुरुवाच ॥ ॥
पापंनाशयतेकृत्स्नमपिजन्मशतार्जितम् ॥ १३८ ॥ भर्त्सनात्सर्वपापानांस्मरणाच्चमहेशितुः ॥ भस्मेतिपदमाख्यातंतस्यधारणमुत्तमम् ॥ १३९ ॥ य
थाविधिललाटेवैवह्निवीर्यप्रधारणात् ॥ नाशयेल्लिखितांयामींपटस्थामिवहव्यभुक् ॥ १४० ॥ कर्णोपरिकृतंपापंनष्टंस्यान्मुखधारणे ॥ कंठेचधारणा
त्कंठभोगादिकृतपातकम् ॥ १४१ ॥ बाह्वोर्बाहुकृतंपापंवक्षसिमनसाकृतम् ॥ नाभ्यांशिश्नकृतंपापंपृष्ठेगुदकृतंतथा ॥ १४२ ॥ पार्श्वयोर्धारणाद्राम
परस्त्र्यालिंगनादिजम् ॥ तद्भस्मधारणंशस्तंसर्वत्रैवात्रिपुंड्रकम् ॥ १४३ ॥ ब्रह्मविष्णुमहेशानांत्रय्यग्नीनांचधारणम् ॥ गुप्त्यैलोकत्रयाणांचधारणंतेन
वैकृतम् ॥ ४४ ॥ धृतंपंचदशस्थानेशुद्धंभस्माभिमंत्रितम् ॥ कोष्ठयुग्मेबाहुयुग्मेकोष्ठोपरियुगेतथा ॥ ४५ ॥ धारणंसर्वदेहानांपूजायैधर्मसंमतम् ॥
भस्माशनाभस्मशय्याभस्मोद्धूलितविग्रहाः ॥ ४६ ॥ भस्मस्नानाःसदापापैर्मुच्यंतेनात्रसंशयः ॥ आदौब्राह्मणदीक्षायांत्रियायुषमितिस्मृतम् ॥ ४७ ॥
प्रसवेचमनुष्याणांभूतावेशेपरिरक्षकम् ॥ सर्पादिविषहान्यर्थंसर्वेषांसाधनंत्विदम् ॥ ४८ ॥ अपिवावैष्णवोमर्त्यअथवापीतरोजनः ॥ भस्मस्नायीभस्म
युक्तःकर्मस्वधिकरोतिवै ॥ ४९ ॥ ॥ श्रीरामउवाच ॥ ॥ भस्ममाहात्म्यमादौमेभस्मायुष्यंहिकस्यवै ॥ कथंहिरक्षतेह्येतत्सर्वमेतद्वदस्वमे॥१५०॥
॥ शंभुरुवाच ॥ ॥ आयुष्यवर्द्धनेहेतुस्त्रिविधस्यापिदेहिनः ॥ पापघ्नंशीतमुष्णंचस्पर्शाच्छिवपदप्रदम् ॥ ५१ ॥ अत्रतेकीर्तयिष्यामिचेतिहा
संपुरातनम् ॥ आसीद्वासिष्ठवंश्यस्तुधनंजयइतिद्विजः॥१५२॥ तस्यभार्याशतंचासीद्रूपलावण्यसंयुतम् ॥ तासामेकातुसुषुवेशामाकाकरुणंमुने॥१५३॥
भार्याणांसंख्ययारामसुताश्चासंस्तपस्विनः ॥ पित्राविभागस्तेषांचविषमःपरिकल्पितः ॥५४॥ भ्रातॄणांचतदाह्येववैरबंधोमहानभूत् ॥ नराणामेकजातीनां
वैरंनियतमेवतु॥५५॥अथासौकरुणोगत्वाभवनाशिनिकातटे॥नानामुनिगणैःसार्द्धंनरसिंहादिदृक्षया॥५६॥नृसिंहदर्शनार्थंतुब्राह्मणेनतुकेनचित्॥ उत्कृष्टफ
लितंवीरमानीतंरूपगंधवत् ॥ ५७ ॥ करुणस्तुतदादायव्यजिघ्रत्फलमुत्तमम् ॥ तत्रस्थिताद्विजगणाःशापेनतमयोजयन् ॥ ५८ ॥ मक्षिकाभवपापात्म
न्वर्षाणांशतमप्यतः ॥ शापावसानंभवितादधीचेनमहात्मना ॥ ५९ ॥ अथमाक्षिकतांप्राप्तोभार्यामिदमभाषत ॥ माक्षिकात्वमहंप्राप्तोमांशुभेपालयस्व
भोः ॥ १६० ॥ इत्युक्त्वासतथाभूतोबभ्रामचततस्ततः ॥ अथैवंविधमाज्ञायज्ञातयःपापनिश्चयाः ॥ १६१ ॥ तद्वधेयत्नमास्थायतैलमध्येह्यपातयन् ॥

---

१ ज्ञातित्वे चैकनाशित्वे–इ० पा० ।

मृतंपतिमथादायदुःखितासाकृशोदरी ॥१६२॥ तद्दुःखशमनार्थायप्राहदेवीत्वरुंधती ॥ अमुंसंजीवयाम्यद्यभस्मनैवशुचिस्मिते ॥६३॥ अथाग्निहोत्रजंभ
स्मअरुंधत्यैन्यवेदयत् ॥ मृत्युंजयेनमंत्रेणमृतजंतौतथाक्षिपत् ॥ ६४ ॥ मंदवायुंतथाचक्रेव्यजनेनशुचिस्मिता ॥ उदतिष्ठत्ततोजंतुर्भस्मनोस्यप्रभाव
तः ॥१६५॥ ततोवर्षशतेपूर्णेज्ञातिरेकोह्यमारयत् ॥ मृतेभर्तरिसासाध्वीदुःखिताचशुचिस्मिता ॥१६६॥ दधीचंनामविप्रेंद्रंमहामाहेश्वरंमुनिम् ॥जगामश
रणंसाध्वीप्राहविप्रस्तपोधनः ॥ ६७ ॥ त्रियायुषाविहीनंतुजमदग्नितपोनिधिम् ॥ भस्मैवजीवयामासकश्यपंचतथाविधम् ॥ ६८॥ देवानपितथाभूतान्मा
मप्येतादृशंपुरा ॥ तस्मात्तुभस्मनाजंतुंजीवयामितवानघे ॥ ६९ ॥ इत्येवमुक्त्वाभगवान्दधीचोमहेश्वरंवैशरणंजगाम ॥ भस्माभिमंत्र्याथकरेगृहीत्वासं
जीवयामासधवंमुसाध्व्याः ॥ १७०॥ महेशस्यकरस्पर्शाद्विशापःकरुणोभवत् ॥ स्वरूपंचततोगत्वास्वमाश्रमपदंययौ ॥७१॥ दधीचमपिसासाध्वीगृहमा
नीयभोजने ॥ प्रार्थयामासविप्रर्षिंभुक्तवानथसद्विजः ॥ ७२ ॥ भुक्तवत्यथविप्रेंद्रेकोटिशिष्याःसमागताः ॥ अथदेवाःसमायाताभस्मोद्धूलितविग्रहाः॥७३॥
नमस्कृत्यदधीचंतुपप्रच्छुःशिवकांक्षया ॥ ॥ देवाऊचुः ॥ ॥ अस्माकंतुपुराज्ञानंनष्टमासीन्महामते ॥ ७४ ॥ गौतमस्यतुभार्यांवैदृष्ट्वाकामातुरावयम् ॥
तथाचैर्धर्षितादेवीविवाहकृतमंगला ॥ ७५ ॥ तांवैकामयमानानांनष्टंज्ञानमभूच्चनः ॥ ततःसर्वेवयंभूतागतादुर्वाससंमुनिम् ॥ ७६ ॥ सउवाचाधुनासर्वम
पनेष्यामिवोमलम् ॥ शतरुद्रियमंत्रेणमंत्रितंशंभुनास्वयम् ॥७७॥ ममापिदत्तंतेनैवब्रह्महत्यादिशांतये ॥इत्येवमुक्त्वादुर्वासादत्तवान्भस्मचोत्तमम्॥७८॥
अथतद्वचनात्सर्वेवयंविकृतचेतनाः ॥ शतरुद्रियमंत्रेणभस्मोद्धूलितविग्रहाः ॥ ७९ ॥ निर्धूतपातकाःसर्वेसंवृत्तास्तत्क्षणेनहि ॥ आश्चर्यमेतज्जानीमोभस्म
सामर्थ्यमीदृशम् ॥ १८० ॥ दधीचउवाच ॥ शैवस्यभस्मनःशक्तिंसंक्षेपेणवदामिवः ॥ विस्तरेणनशक्येतवक्तुंवर्षशतैरपि ॥ ८१ ॥ अत्रवःकीर्तयिष्या
मिपुरावृत्तंतुदेवयोः ॥ हरिशंकरयोःसर्वेब्रह्महत्यादिनाशनम्॥८२॥ पुराचैकार्णवेघोरेब्रह्मणःप्रलयेसति ॥ महाविष्णुस्तुभगवाञ्छेतेस्मप्रलयांभसि॥८३॥
तस्यपार्श्वद्वयंप्राप्यब्रह्मांडानांशतद्वयम् ॥ विंशतिःपादयोःपार्श्वेविंशतिर्मस्तकांतरे ॥ ८४ ॥ नासामौक्तिकभावेनब्रह्मांडमदधात्प्रभुः ॥ तन्नाभिमंडलेके
चिल्लोमशाद्यामुनीश्वराः ॥ ८५ ॥ तपस्तपंतःसुमहदीश्वरंपर्युपासते ॥ अथविष्णुर्महातेजाश्चिंतामापसिसृक्षया ॥ ८६ ॥ ध्यानयोगपरोभूत्वानकिंचित्पर्य
पश्यत ॥ अथदुःखेनमहतारुरोदोच्चैःपुनःपुनः ॥ ८७ ॥ एतस्मिन्नंतरेदीप्तिःकाचिल्लोकविलक्षणा ॥ दृष्ट्वाचहरिणाभीत्यालोचनेचनिमीलिते ॥८८॥ आ
गम्यमानोगोक्षीरसमतेजाःसगात्रवान् ॥ संग्रथ्यकोटिब्रह्मांडदामयुग्मंकरद्वये ॥ ८९ ॥ दधानमुरसाधामकोटिब्रह्मांडकल्पितम् ॥ ब्रह्मांडमेकंनिपतदुत्प

---

१ शिवकारणम्–इ०, शिवमंबिकाम्–इ० च पा० । २ न–इ० पा० ।

तच्चकरद्वये ॥ १९० ॥ सर्वाभरणसंयुक्तंतथाभूतंतमव्ययम् ॥ विष्णुस्तुष्टावचादृष्ट्वादर्शनायचतस्यवै ॥ ९१ ॥ ॥ विष्णुरुवाच ॥ ॥ नमस्तेदेवदेवे
शनमस्तेशाश्वताव्यय ॥ नजानेहंभवंतंभोस्त्वंचवेत्सिनमोनमः ॥ ९२ ॥ जानामिनचतेभावंदुर्निरीक्ष्याचतेद्युतिः ॥ माणिक्यकुंडलंहेमदामजालवि
भूषितम् ॥ ९३ ॥ रत्नांगुलीयंसुभगंबाहुकोष्ठविभूषणम् ॥ तनुरक्तोत्तमाकीर्णदीप्तायतविलोचनम् ॥ ९४ ॥ बाणलोचनसंकाशंभाललोचनमव्य
यम् ॥ कंदर्पकार्मुकभ्रांतिजनकभ्रुवमीश्वरम् ॥९५॥ स्निग्धायोन्नतचार्वंगनासमच्छकपोलकम् ॥ मंदस्मितंप्रसन्नास्यंविभुंबालेंदुदर्शनम् ॥९६॥ विज्ञानर
क्तवसनंवेदकल्पितभूषणम् ॥ शरणंत्वांप्रपन्नोस्मिचक्षुर्मेदीयतांविभो ॥ ९७ ॥ दीनांधकृपणाज्ञाननष्टस्यशरणंभव ॥ अथदिव्यंददौचक्षुःस्वात्मदर्शन
शक्तिमत् ॥ ९८ ॥ अथदृष्ट्वाहरिःशंभुंत्रिनेत्रंपुरतःस्थितम् ॥ कोभवानित्युवाचाथनजानेत्वांमहायशः ॥ ९९ ॥ प्रणामंकेवलंकर्तुंशक्तोस्मिनहिवेदितुम् ॥
॥ सदाशिवउवाच ॥ ॥ तवज्ञानंप्रदास्यामिकुरुस्नानंचवारुणम् ॥ २०० ॥ भस्मस्नानंततःपश्चात्ततोज्ञानंवदाम्यहम् ॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥
मत्स्नानयोग्यंसलिलंनचातिष्ठतिकुत्रचित् ॥२०१॥ इत्युक्तोथनिषण्णस्तुब्रह्मांडासक्तविग्रहः ॥ ऊरुदघ्नजलेस्नातुंनयोग्यमभवद्धरेः ॥ २ ॥ शंभुर्जहाससस्ना
नायजलमत्यधिकंत्वहो ॥ ॥ दधीचउवाच ॥ ॥ अथदेवःशिवोविष्णुंभालाक्षेणव्यलोकयत् ॥ ३ ॥ विलीनसूक्ष्मावयवंवामाक्षेणव्यलोकयत् ॥
ततःसूक्ष्मतनुर्विष्णुःशीतदेहश्चशंभुना ॥ ४ ॥ उक्तश्चस्नाहिभोविष्णोह्रदएषविकल्पितः ॥ ततोह्रदेहरिःस्नातुंहरांकेकल्पितेतदा ॥ ५ ॥ प्रवेष्टुंनश
शाकाथगंभीरेतद्ध्रदस्यतु ॥ हरिराहचनोपंथाह्रदस्यास्यप्रवेशने ॥ ६ ॥ मार्गोमेदीयतांदेवतमथोशंभुरब्रवीत् ॥ कोटियोजनगंभीरंजलमेतन्महत्पु
रा ॥ ७ ॥ निविष्टस्यैवभवतऊरुदघ्नंजलंविभो ॥ इदानींतिष्ठतश्चापिनप्रवेशोह्रदेकथम् ॥ ८ ॥ अष्टांगुलप्रमाणोयमूरुस्तस्मिन्ह्रदेचमे ॥ पश्यामिप्रविश
त्वंचपादस्पर्शंददामिते ॥ ९ ॥ वाक्यमेकंतुसोपानंवेदंमद्वाक्यनिस्सृतम् ॥ ॥ हरिरुवाच ॥ ॥ शब्दारोहणसामर्थ्यंकस्यापीहनविद्यते ॥ २१० ॥
मूर्तस्यग्रहणंशक्यंग्रहणंवाकथंश्रुतेः ॥ ॥ शंभुरुवाच ॥ ॥ पुंसःशक्तिर्नवस्तूनांधारणारोहणादिषु ॥ ११ ॥ गृहाणेमंमहावेदंजग्राहहरिरप्यथ ॥
नम्रकरश्चाशक्तेर्हिपतन्निवजनार्दनः ॥ १२ ॥ नचशक्यंमयाधर्तुमितिप्राहशिवंहरिः ॥ शिवःप्रहस्यानिपतीपात्यतीवमहाह्रदे ॥ १३ ॥ तत्सोपानमथा
रुह्यस्नातुमर्हसिकेशव ॥ ॥ दधीचउवाच ॥ ॥ वेदेसोपानभूतेहिऊरुदघ्नोपलब्धिनि ॥ १४ ॥ तत्रस्नात्वासविधिनाबहिरुत्तीर्यचोक्तवान् ॥ स्नातो
स्मिकिमतःकार्यंशंभुराहहरिंततः ॥ १५ ॥ ध्यायसेहृदयेकिंत्वंनचकिंचिद्वदस्वमे ॥ हरिर्नकिंचिदित्याहतमथोशंभुरुक्तवान् ॥ १६ ॥ भस्मस्नानेनसं

---

१ ददामिते—इ० पा० ।

शुद्धोवेत्स्यसेपरंशुभम् ॥ दीक्षितस्यहितच्छस्तंतद्रक्षांकरवाण्यहम् ॥ २१७ ॥ ॥ दधीचउवाच ॥ ॥ स्ववक्षःस्थितभस्मैकंनखेनादायशंकरः ॥ प्रणवेनाभिमंत्र्याथगायत्र्याब्रह्मभूतया ॥ १८ ॥ अंगुलिभ्यामुपादायशिवःपंचाक्षरेणवै ॥ हरिमस्तकगात्रेषुसर्वेष्वपिसमाक्षिपत् ॥ १९ ॥ शांतदृष्ट्यानिरीक्ष्याथजीवेत्याहहरिंहरः ॥ ध्यायस्वकिंतेहृदयेसचध्यानपरोभवत् ॥ २२० ॥ अपश्यद्धृदयेदीपंदीर्घाकारमतिप्रभम् ॥ हरिराह शिवंसाक्षाद्दीपोदृष्टोमयेतिच ॥ २१ ॥ शिवःप्राहनतेज्ञानंपरिपक्वमथोहरे ॥ भस्मभक्षयतेज्ञानंसमग्रंसंभविष्यति ॥ २२ ॥ ॥ हरिरुवाच ॥ ॥ भक्षयिष्येशुभंभस्मस्नातोहंभस्मनापुरा ॥ दृष्ट्वेश्वरंभक्तिगम्यंभस्माभक्षयदच्युतः ॥ २३ ॥ तत्राश्चर्यमतीवासीत्पक्वबिंबसमद्युतिः ॥ वासुदेवः शुद्धमुक्ताफलवर्णोभवत्क्षणात् ॥ २४ ॥ ततःप्रभृतिशुक्लोसौवासुदेवःप्रसन्नवान् ॥ पुनर्ध्यानपरोभूत्वादीपमध्येचपूरुषम् ॥ २५ ॥ शुद्धस्फटिकसंकाशंत्रिनेत्रंद्विभुजंशिवम् ॥ वरदंदक्षिणेहस्तेवामेचाभयदंविभुम् ॥ २६ ॥ पंचवर्षीयवपुषंशरच्चंद्रायुतद्युतिम् ॥ माणिक्यकुंडलंहेमदामजालविभूषितम् ॥ २७ ॥ रत्नांगुलीयसुभगंबाहुकोष्ठसुभूषणम् ॥ तनुरक्तोष्ठमाकर्णदीर्घायतविलोचनम् ॥ २८ ॥ बाणलोचनसंकाशंभाललोचनमव्ययम् ॥ कंदर्पकार्मुकभ्रांतिजनकभ्रुवमीश्वरम् ॥ २९ ॥ स्निग्धोन्नतसुचार्वंगनासमच्छकपोलकम् ॥ मंदस्मितंप्रसन्नास्यंबालेंदुदर्शनंविभुम् ॥२३०॥ विज्ञानरक्तवसनंवेदकल्पितनूपुरम् ॥ वामांगुलीयमध्यस्थमणिप्रणवमव्ययम् ॥ ३१ ॥ दृष्टवानथतंविष्णुःकृतकृत्योऽभवत्तदा ॥ अथाहशंभुर्भोविष्णोहृदिदृष्टंत्वयाकिमु ॥ ३२ ॥ हरिराहपुरादृष्टःपुरुषःशांतविग्रहः ॥ इत्युदीर्यमहाविष्णुःशिवपादेपपातह ॥ ३३ ॥ ॥ हरिरुवाच ॥ ॥ नशक्तिंभस्मनोजानेप्रभावंवाकुतस्तव ॥ नमस्तेस्तुनमस्तेस्तुत्वामेवशरणंगतः ॥ ३४ ॥ ॥ सदाशिवउवाच ॥ ॥ वरंवृणुमहाभागमनसायंत्वमिच्छसि ॥ शिववाचमथाकर्ण्यहरिर्वव्रेवरोत्तमम् ॥ ३५ ॥ ॥ हरिरुवाच ॥ त्वत्पादयुगलेशंभोभक्तिरस्तुसदामम ॥ अथदत्त्वावरंशंभुरिदमाहवचोहरिम् ॥ ३६ ॥ भस्मधारणसंपन्नोममभक्तोभविष्यसि ॥ ॥ दधीचउवाच ॥ ॥ इत्थमुक्तंमहाज्ञानंभस्मसंभवमादितः ॥ ३७॥ तस्माद्यूयंसुराःसर्वेधारयध्वंतदादरात् ॥ विस्मयोत्फुल्लनयनादेवाश्चासंस्तदस्त्विति ॥ ३८ ॥ यइदंशृणुयान्नित्यंपुण्याख्यानमनुत्तमम् ॥ विमुक्तःसर्वपापेभ्योयात्यसौशांकरंपदम् ॥ २३९ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशिवराघवसंवादेभस्ममाहात्म्येपंचोत्तरशततमोऽध्यायः ॥ १०५ ॥ छ ॥ [1]शुचिस्मितोवाच ॥ ॥ आयुष्यवर्द्धनंभस्माख्यानंदृष्टंमहामुने ॥ परलोकगतिंदातुंशक्तमेतंवदस्वमे ॥ १ ॥ ॥ दधीचउवाच ॥ ॥ अत्रतेकथयिष्यामिइतिहासंपुरातनम् ॥ चित्रगुप्तयमाभ्यां

---

[1] करुणब्राह्मणपत्नीयम् ।

चयद्विख्यातंबभूवह ॥ २ ॥ मिथिलायांपुराकश्चिच्छुनःपर्यटतेक्षुधा ॥ पुराजन्मशतात्पूर्वंब्राह्मणःपापनिश्चयः ॥ ३ ॥ पूर्वेवयसिवेदाढ्यःशास्त्राढ्यश्चसु
बुद्धिमान् ॥ सस्नातुंजाह्नवींगत्वास्नानंकृत्वापितॄनपि ॥ ४ ॥ देवानृषीन्समभ्यर्च्ययययौप्रात्तलिकापुरम् ॥ प्रतिश्रयमथोचक्रेब्राह्मणस्यनिवेशने ॥ ५ ॥
तत्रैकाक्षत्रियसुतायौवनस्थाहतप्रिया ॥ भ्रष्टराज्याचषट्कोटिनिष्कद्रव्येणसंयुता ॥ ६ ॥ भुक्त्वाथशायितंविप्रंसर्वावयवसुंदरम् ॥ रात्रौचंद्रोदयेशुद्धे
ज्योत्स्नाहसितदिङ्मुखे ॥७॥ ब्राह्मणाभ्याशमागत्यतमुदीक्ष्येदमब्रवीत् ॥ कुतस्त्वमागतोविप्रकंवादेशंगमिष्यसि ॥८॥ ॥ ब्राह्मणउवाच ॥ ॥ अकाल
चर्यासर्वेषांशंकामुत्पादयेद्ध्रुवम् ॥ वयःस्थयोर्मिथोवादोरहस्येहास्यमंदिरे ॥९॥ ॥ क्षत्रियोवाच ॥ ॥ कथाप्रसंगेयात्रायांतीर्थेदेशादिविप्लवे ॥ दुर्भिक्षेग्रा
मदहनेरहोवादोनदूषितः ॥ १० ॥ प्रतिश्रयस्तुमद्गेहेभवतैवपुराकृतः ॥ मद्गेहवासिनीचाहंनशंकात्विहकस्यचित् ॥ ११ ॥ ब्राह्मणउवाच ॥ तूष्णीं
भावोमयाकार्योगच्छत्वंशीघ्रमग्रतः ॥ इत्युक्ताब्राह्मणेनासौमनसेदमचिंतयत् ॥ १२ ॥ अनेनसंगमोमह्यंयथाभूयात्तथाविधि ॥ रोदनंतुकरिष्या
मितथायास्यतिसांत्वितुम् ॥ १३ ॥ मांचसांत्वयितुंप्राप्तोमांसमुत्थापयिष्यति ॥ अहमुत्तिष्ठमानैवदोर्लताकंठसंगिनी ॥ १४ ॥ कुचयुग्मेनतद्गात्रं
स्पर्शयंतीविमूर्च्छिता ॥ गतभानांहिमांदृष्ट्वानिषण्णःस्वयमेवसः ॥ १५ ॥ उत्संगेमामकंदेहंनिधास्यतिद्विजाग्रणीः ॥ अचेतनेववसनमपास्यरुदती
च ॥ १६ ॥ सुस्निग्धंरोमरहितंपक्वाश्वत्थदलाकृति ॥ दर्शयिष्यामितत्स्थानंकामगेहंसुगंधिच ॥ १७ ॥ मयैवविलुठंत्यांगेतस्यवस्त्रम
पास्यते ॥ वि[3]लुप्यमानसंतस्यकरिष्येस्ववशंद्विजम् ॥ १८ ॥ अदृष्टौयादृशंचित्तंदृष्टौनैतादृशंभवेत् ॥ दर्शनेयादृशंचित्तंसंलापेनैवतादृशम्
॥ १९ ॥संलापेयादृशंचित्तंहास्योक्तौनैवतादृशम् ॥ हास्योक्तौयादृशंचित्तंस्पर्शनेनैवतादृशम् ॥ २० ॥ स्पर्शनेयादृशंचित्तंयोनिदृष्टौनतादृ
शम् ॥ तद्दृष्टौयादृशंचित्तंयोनिस्पर्शेनतादृशम् ॥ २१ ॥ बाहुमूलकुचद्वंद्वस्वयोनिस्पर्शदर्शनात् ॥ कस्यनस्खलतेचेतोरेतःस्कन्नंचनोभवेत्
॥ २२ ॥ ॥ दधीचउवाच ॥ ॥ इतिसंचिंत्यमनसाक्षत्रियागृहमभ्यगात् ॥ स्वगृहद्वारमासाद्यमंदंमंदंरुरोदवै ॥ २३ ॥ चिरंकालंचरुदि
तंब्राह्मणःकरुणानिधिः ॥ २४ ॥ स्त्रीबालवृद्धातुरराजयोगिनांविषाग्नितोयाद्रिनिपातनादिना ॥ दुःखस्यचैवोद्धरणंप्रशस्यतेकूपस्यदानेनसमंवदं
ति ॥ २५ ॥ इत्थंविचार्यविप्रोसौशुचिर्भूतःप्रसन्नधीः ॥ तस्याःसमीपमगमत्तामुवाचततोद्विजः ॥ २६ ॥ अलंशोकेनमहताइहामुत्रविरोधिना ॥
शरीरशोषणेह्येतच्चित्तविध्वंसनंतथा ॥ २७ ॥ त्यजशोकमिमंबालेनचार्थःशोचितेनवै ॥ शोकस्यकारणंकिंवायेनेत्थंरुद्यतेत्वया ॥ २८ ॥ ॥ दधीच

---

१ मातङ्किकापुरम्–इ० पा० । २ सम्भ्रचात्मनः–इ० पा० । ३ लोलुप्य चित्तं तस्येत्थमात्माधीनं करोम्यहम्–इ० पा० । ४ खातेन–इ० पा० ।

उवाच ॥ ॥ एवमुक्ताद्विजेनाथनसाकिंचिदुवाचह ॥ मूर्च्छितेवापतद्भूमौतमदृष्ट्वेववीक्षते ॥ २९ ॥ तामथोत्थापयामासब्राह्मणःपरमार्थवित् ॥ उत्थि
तोत्थापितातेननिपपातपुनःपुनः ॥ ३० ॥ पतितांपतितांविप्रोनिषद्योत्थाप्यतांपुनः ॥ अंकमारोपयामासप्रममार्जविलोचने ॥ ३१ ॥ अथसामूर्च्छिते
वाशुवसनंपरिमुच्यतम् ॥ दर्शयंतीस्तनौगुह्यंबाहुमूलेविलोचने ॥ ३२ ॥ आलंब्यकंठेबाहुभ्यांस्तनाभ्यामस्पृशद्द्विजम् ॥ चंद्रातपश्चविशदोमंदमारुत
संभवः ॥ ३३ ॥ अथचिंतापरोविप्रोनैवकार्यमिदंमम ॥ पितुर्वामातुरुचितंपत्युर्वाथगुरोस्तथा ॥ ३४ ॥ असंबुद्धस्यमेसर्वंविपरीतंविभातिवै ॥ अथका
मःसमायातोरहस्येस्थितयोस्तयोः ॥ ३५ ॥ विव्याधनिशितैर्बाणैर्द्विजंकामोदुरात्मवान् ॥ स्मरबाणातुरोविप्रश्चिंतयामासकामुकः ॥ ३६ ॥ इयंसुचारु
सर्वांगीकामिनीवप्रदृश्यते ॥ नोचेद्योनिमुखेह्यस्याःकथंरोमांचसंभवः ॥ ३७ ॥ तदेतस्याःकुचस्पर्शात्सर्वंव्यक्तंभविष्यति ॥ इतिसंचिंत्यमनसाकुचौयो
निर्द्विजोऽस्पृशत् ॥ ३८ ॥ सापिमूर्च्छितरूपेवमंदस्मितमुखाभवत् ॥ आलिलिंगद्द्विजंगाढमाननंचचुचुंबह ॥ ३९ ॥ तयोरथसमायोगोवर्षाणांशतमप्य
भूत् ॥ गतेवर्षशतेपश्चादेकस्मिन्दिवसेद्विजः ॥ ४० ॥ स्नातुंययौनदींप्रातःसापिविप्रप्रसंगतः ॥ स्नानंतत्रतथाचक्रेपुराणंश्रुतवानथ ॥ ४१ ॥ कौर्मंसमस्त
पापानांनाशनंशिवभक्तिदम् ॥ इदंचपद्यंशुश्रावपुराणज्ञेनभाषितम् ॥ ४२ ॥ ब्रह्महामद्यपःस्तेनस्तथैवगुरुतल्पगः ॥ कौर्मंपुराणंश्रुत्वैवमुच्यतेपातकात्त
तः ॥ ४३ ॥ श्रुत्वैतद्वचनंविप्रःपौराणिकमभाषत ॥ मयाकृतानांपापानांनचसंख्यास्तिकाचन ॥ ४४ ॥ अशेषपापसंदोहनाशनंतदिहोच्यताम् ॥
॥ पौराणिकउवाच ॥ ॥ आराधयस्वदेवेशंशंकरंत्रिदशेश्वरम् ॥ ४५ ॥ तस्यसंपूजनाद्विप्रसर्वंपापंविनश्यति ॥ पापमेवतमःप्रोक्तंज्ञानदीपेननश्य
ति ॥ ४६ ॥ अथवापूजयाविप्रसमस्ताघविनाशनम् ॥ ज्ञानपूजाविहीनानांनरकेपतनंध्रुवम् ॥ ४७ ॥ ॥ दधीचउवाच ॥ ॥ अथद्विजोह्यभिगतः
शिवालयमनुत्तमम् ॥ द्रोणपुष्पसहस्रेणपूजयामासशंकरम् ॥ ४८ ॥ गृहंजगामचततोभोजनंकृतवानथ ॥ विहायक्षत्रियांविप्रोजगामेष्टांध्रुवं
ततः ॥ ४९ ॥ हविष्यमन्नमादायभुक्त्यशक्तेःशिवालयम् ॥ गत्वादीपस्थिताज्येनभोजनंकृतवान्बहिः ॥ ५० ॥ अथमृत्युवशंप्राप्तोयमलोकंजगामवै ॥
॥ यमउवाच॥ ॥ त्वयाकृतानांपापानांकेषांचिन्नाशनंपुरा ॥ ५१ ॥ त्वयैकदिवसेपूजाशंकरस्ययतःकृता ॥ तवपापसहस्रंचप्रणष्टंभवतोद्विज ॥ ५२ ॥
स्थितानामपिपापानांफलंनरकपातनम् ॥ वर्षकोटिद्वयंविप्रश्वानजन्मशतंपुनः ॥ ५३ ॥ शिवदीपाज्यहरणात्फलंनरकसेवनम् ॥ नरकेचस्थितिस्त
स्यशतवर्षंसुभीषणम् ॥ ५४ ॥ कुंभीपाकेचकाष्ठत्वंभस्मभूत्वापुनःपुनः ॥ वर्षाणांदशकंत्वेवंकृमिभुक्तिःपरंदश ॥ ५५ ॥ पुनश्चदीपवर्तित्वंव

---

१ उत्थापितापितेनासौ—इ०पा० । २ ध्रुवंनापांसुनिर्गमः—इ० पा० ।

षीणांचतथादश ॥ श्लेष्मामेध्यपुरीषेषुमूत्ररेतोह्रदेषुच ॥ ५६ ॥ उन्मज्ज्यचनिमज्ज्याथश्लेष्मविण्मलभोजनम् ॥ ततोनरकशेषेणश्वानजन्मशतं
परम् ॥ ५७ ॥ यमवाक्यमितिश्रुत्वाब्राह्मणोनिपपातच ॥ अथतस्यप्रियाभार्यापतिचिंतापराभवत् ॥ ५८ ॥ एतस्मिन्नंतरेतस्याःसमीपंना
रदोभ्यगात् ॥ नारदस्यपपातासौपादयोरतिदुःखिता ॥ ५९ ॥ तामुत्थाप्यमुनिःशुद्धांगतायुषमभाषत ॥ अयिमुग्धेविशालाक्षिभर्तारंगंतुम
र्हसि ॥ ६० ॥ भर्तातेहिविशालाक्षिमृतोबंधुविवर्जितः ॥ नरोदितव्यंतेभद्रेज्वलनंप्रविशस्वभोः ॥ ६१ ॥ ब्राह्मण्युवाच ॥ अशक्यंयदिवाशक्यंमयागं
तुंमुनेवद ॥ अग्निप्रवेशकालोवैव्यतीतोनभवेद्यथा ॥ ६२ ॥ नारदउवाच ॥ योजनानांशतंत्वेकमितःस्थानात्पुरंहितत् ॥ श्वोदाहःकिलविप्रस्यभविता
गंतुमर्हसि ॥ ६३ ॥ ॥ अव्ययोवाच ॥ ॥ दूरस्थितंकायनाथंगंतुमर्हामिहेमुने ॥ तद्वचस्तुसमाकर्ण्यनारदस्तामभाषत ॥६४॥ विपंचीनालसंस्थात्वंभव
गच्छाम्यहंक्षणात् ॥ इत्युदीर्यतदागत्वात्वरांचक्रेगतंचतत् ॥६५॥ देशंनष्टाद्विजस्थानंतामुवाचाव्ययांमुनिः ॥ रोदनंनेहकर्तव्यंयदितत्राग्निमेष्यसि॥६६॥
पापंयदिकृतंभद्रेपरपूरुषसेवनम् ॥ एतद्विशुद्धयेपुत्रिप्रायश्चित्तंसमाचर ॥ ६७ ॥ तवोपपातकव्रातनाशोवह्निप्रवेशनात् ॥ नान्यत्पश्यामिनारीणांसर्व
पापोपशांतये ॥६८॥ अग्निप्रवेशंमुक्त्वैकंप्रायश्चित्तंजगत्रये ॥ ॥ दधीचउवाच ॥ ॥ अथनारदवाक्येनन्नोदितासावचोब्रवीत् ॥६९॥ अग्निप्रवेशेनारीणां
किंकर्तव्यंमहामुने ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ स्नानंमंगलसंस्कारोभूषणांजनधारणम् ॥७०॥ गंधपुष्पंतथाधूपंहरिद्राक्षतधारणम् ॥ मंगलंचतथासूत्रंपादा
लक्तकमेवच ॥ ७१ ॥ शक्त्यादानंप्रियोक्तिश्चप्रसन्नास्यत्वमेवच ॥ नानामंगलवाद्यानांश्रवणंगीतकस्यच ॥ ७२ ॥ व्यभिचारकृतेपापेतत्पापस्यप्रशां
तये ॥ अतीतंपातकंस्पृष्ट्वाप्रायश्चित्तंतदीरितम् ॥ ७३ ॥ कुर्यादथस्वकांभूषांविप्रायप्रतिपादयेत् ॥ भूषाभावेस्वकीयेनप्रायश्चित्तंतुकारयेत् ॥ ७४ ॥
नान्यथातस्यपापस्यनाशनंवेतिकुत्रचित् ॥ ॥ अव्ययोवाच ॥ ॥ सर्वमेतत्करिष्यामिहरिद्रामेनविद्यते ॥७५॥ भूषणंकिमुतब्रह्मन्सर्वमेतत्प्रदीयताम् ॥
नारदउवाच॥ ॥ नह्यस्तिकिंचित्सौभाग्यद्रव्यमन्यत्त्वपेक्षया ॥७६॥ ॥दधीचउवाच॥ ॥ अथक्षणेनाभ्यगमत्कैलासंशिवमंदिरम्॥गिरिजामथदृष्ट्वासौप्रणिप
त्येदमब्रवीत् ॥ ७७ ॥ हरिद्रादीयतांमातर्भूषणानिचसूत्रकम् ॥ ॥ पार्वत्युवाच ॥ ॥ विधवायैमयाकिंचिद्भूषणंदीयतांकथम् ॥ ७८ ॥ मयादत्तेहित
स्मिन्वैवैधव्यंनोपपद्यते ॥ नारदउवाच ॥ मातर्नविधवायावद्भ्वांगंवर्ततेस्त्रियः ॥ ७९ ॥ आदाहात्सूतकंनास्तितिष्ठेत्सौभाग्यमुत्तमम् ॥ पार्वत्युवाच ॥
नचान्यदेहोमद्भूषांहरिद्रांधर्तुमर्हति ॥ ८० ॥ भूषणादौमयादत्तेचिरंजीवितमिष्यते ॥ दीयतेहिजयंत्यैवसर्वमेतत्त्वयोदितम् ॥ ८१ ॥ जयंतींसजगामाथत
यादत्तमथाहरत् ॥ स्नपंत्याअव्ययायास्तुहरिद्रांदत्तवान्मुनिः ॥ ८२ ॥ ततःससूक्ष्मवसनभूषणानिमुनिर्ददौ ॥ आहचैनांतवांतेष्टिकःकरोतिनियुंक्ष्व

तम् ॥ ८३ ॥ अव्ययोवाच ॥ त्वयैवमेसमस्तानांक्रियाणांकारणंमुने ॥ पितासिसर्वेंकुर्वेद्यनमस्तेमुनिसत्तम ॥ ८४ ॥ दधीचउवाच ॥ ॥अथतंब्राह्मणंद
ग्ध्वानारदस्तामुवाचह॥अव्ययेगच्छदहनंप्रविशत्वंयदीच्छसि॥८५॥अथसाभूषितासाध्वीत्रिःप्रदक्षिणपूर्वकम्॥नारदंतुनमस्कृत्यगौरांगीमर्पयन्मनः ८६॥
सुसूक्ष्मंमंगलंसूत्रंहरिद्रामक्षतांस्तथा ॥ कुसुमानिचवासांसिकस्तूरीचंदनंतथा ॥८७॥ सौवर्णकंकतिकांचफलानिविविधानिच ॥ स्वदक्षिणादिवस्त्रांतंस्पर्श
यित्वापृथक्पृथक् ॥८८॥ पार्वतीप्रीतिकामासापुरंध्रीभ्योऽखिलंददौ॥ज्वालामालाभिराकाशंदहंतमिवचानलम् ॥८९॥ त्रिःप्रदक्षिणमागत्यास्थित्वाग्नेःपुर
तःसती ॥ इदंप्राहतदावाक्यंप्रांजलिः प्रहसन्मुखी॥९०॥ ॥अव्ययोवाच ॥ ॥ इंद्रादयोदिशांपालामातर्मेदिनिभास्कर॥धर्मादयःसुराःसर्वेशृणुध्वंममभाषि
तम् ॥ ९१ ॥ पाणिपीडनमारभ्यचैतदंतमहर्निशम् ॥ वाङ्मनःकर्मभिर्भर्तासेवितोयदिभक्तितः ॥ ९२ ॥ व्यभिचारोयथानस्यादवस्थात्रितयेमम ॥
तेनसत्येनमेपत्यासार्द्धंयानंप्रयच्छत ॥ ९३ ॥ इत्युक्त्वाथस्वहस्ताग्र[1]पुष्पकंद्रुतमाक्षिपत् ॥ प्रविष्टाज्वलनंदीप्तमथापश्यद्विमानकम् ॥ ९४ ॥ सूर्येण
सममुत्कृष्टमप्सरोगीतशोभितम् ॥ आरुरोहविमानंसाभर्त्रासाकंदिवंययौ ॥ ९५ ॥ यमःप्राहाथसंपूज्यवनितांतांपतिव्रताम् ॥ अक्षयःस्वर्गएवेहनच
पापंतवास्तिवै ॥ ९६ ॥ कोटिद्वयसमास्तत्रनरकेहंतपातकम् ॥ मृष्टमेवनसंदेहःकिंतुपातकमेवच ॥ ९७ ॥ एकंशिवस्यदीपाज्यभक्षणेन[2]संमर्जितम् ॥
नवापिनरकेपातःश्वानजन्मशतंभवेत् ॥ ९८ ॥ ॥ अव्ययोवाच ॥ अग्निप्रवेशशुद्धानांपुनश्चनरकःकथम् ॥ अग्निप्रवेशात्सर्वेषांपापानांनाशनं
भवेत् ॥ ९९ ॥ ॥ यमउवाच ॥ शिवद्रव्यापहारस्यपातकंनैवनश्यति ॥ इत्थमाहपुराशंभुरन्येषांनाशनंभवेत् ॥ १०० ॥ अथसश्वानतामा
प्यशताब्दंस्यात्ततःपरम् ॥ दधीचमंदिरंप्राप्तोमृत्योरास्यगतोहिसः ॥ १०१ ॥ तस्यभित्तिसमीपेतुभस्मास्तेह्यभिमंत्रितम् ॥ भस्मनिश्वापपाताथ
ममारचगतोयमम् ॥ १०२ ॥ यमःसंपूज्यावनतोभवान्पुण्यतमोमुनिः ॥ मद्गेहेभवतःस्थानंनयोग्यंगम्यतांबहिः ॥ १०३ ॥ अथगत्वाबहिस्तस्थौसा
रमेयोयमोदितः ॥ संतापावस्थितंतंचनारदोदृष्टवानमुम् ॥ १०४ ॥ पप्रच्छचकिमर्थंत्वमिहातिष्ठसिदीप्तिमान् ॥ शिवभस्मस्थितमृतंशैवंजानेमहा
मते ॥ १०५ ॥ शैवानांपापिनांचापिसाहसेनतनुत्यजाम् ॥ यमलोकोनचास्तीतिशिवाज्ञाशिवनोदिता ॥ १०६ ॥ ॥ दधीचउवाच ॥ इत्थमाभा
ष्यतंश्वानंकैलासमगमन्मुनिः ॥ दंडवत्प्रणिपत्येशंव्यज्ञापयदथोहरम् ॥ १०७ ॥ देवकश्चिद्यमपुराद्बहिरास्तेसकुक्कुरः ॥ भस्मन्येवमृतस्तद्वद्भवलोकं
सचार्हति ॥ १०८ ॥ अथमुख्यगणाविष्टोवीरभद्रःशिवेरितः ॥ आनयामासतंश्वानंदिव्यरूपधरंतदा ॥ १०९ ॥ महेशपादप्रणतंदेवायाथव्यजि

---

[1] पुष्पकंदुकमाक्षिपत्—इ० पा० । [2] न भार्जितम्—इ० पा० ।

ज्ञपत् ॥ आहमाहेश्वरोदेवंगणमेनंकुरुष्वमे ॥११०॥ तथेतिचशिवःप्राहगणःश्वानमुखोभवत् ॥ ॥ दधीचउवाच ॥ ॥ अतुल्यंभस्ममाहात्म्यंमयोक्तंतेशु
चिस्मिते ॥ १११ ॥ इतःपरंहिकिंभूयःश्रोतुमिच्छसिसुव्रते ॥ ११२ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशिवराघवसंवादेविभूतिमाहात्म्येषडुत्तरशत
तमोऽध्यायः ॥१०६॥ ॥शुचिस्मितोवाच॥ ॥ कश्यपंजमदग्निंचदेवानांचपुराकथम् ॥ ररक्षभस्मतद्ब्रह्मन्समाचक्ष्वमुनेमम ॥ १ ॥ ॥ दधीचउवाच ॥
कश्यपादियुतादेवाःपूर्वमभ्यागमन्गिरिम् ॥ शौकरं[1]नामविख्यातंगिरिमध्येसुशोभनम् ॥ २ ॥ नानाविहंगसंकीर्णनानामुनिगणाश्रयम् ॥ वासुदेवाश्रयं
रम्यमप्सरोगणसेवितम् ॥ ३ ॥ विचित्रवृक्षसंवीतंसर्वर्तुकुसुमोज्ज्वलम् ॥ तथाविधंप्रविश्यैतेगिरिंवयमथापरे ॥ ४ ॥ स्तुवंतःकेशवं
तत्रगताःस्मगिरिशेश्वरम् ॥ दृष्ट्वातत्रमहाज्वालांप्रविष्टाश्चवयंचताम् ॥ ५ ॥ मामेकंतुतिरस्कृत्यह्यदहद्देवतामुनीन् ॥ मांददाहततःपश्चाद्भस्मी
भूतावयंशुभे ॥ ६ ॥ अस्मानेतादृशान्दृष्ट्वावीरभद्रः प्रतापवान् ॥ केनापिकारणेनासौगतवान्पर्वतंचतम् ॥ ७ ॥ भस्मोद्धूलितसर्वांगोमस्तकस्थ
शिवःशुचिः ॥ एकाकीनिःस्पृहःशांतोहाहाशब्दमथाशृणोत् ॥ ८ ॥ अथचिंतापरश्चासीन्म्रियमाणशवध्वनिः ॥ शवानामिवगंधश्चदृश्यतेतन्नि
रीक्षणे ॥ ९ ॥ इतिनिश्चित्यमनसाजगामाग्निमतिप्रभम् ॥ सवह्निर्वीरभद्रंचदग्धुमारब्धवानथ ॥ १० ॥ तृणाग्निरिवशांतोऽभूदासाद्यसलिलंयथा ॥
ततोपरांमहाज्वालांवीरभद्रस्तुदृष्टवान् ॥ ११ ॥ खंगच्छंतींमहाकालोज्ज्वालांनिपतितामपि ॥ मनसाचिंतयच्चापिवीरभद्रःप्रतापवान् ॥ १२ ॥ ॥ सर्वे
षांनाशिनीज्वालाप्राणिनांशतकोटिशः ॥ तत्सर्वरक्षणार्थंहिपिपासुश्चाप्यहंत्विमाम् ॥ १३ ॥ प्राश्नामिमहतींज्वालांसलिलंतृषितोयथा ॥ एतस्मिन्नं
तरेवीरंवागाहचाशरीरिणी ॥ १४ ॥ ॥ भारत्युवाच ॥ ॥ वीरमासाहसंकार्षीः क्वतृषाक्वाशुशुक्षणिः ॥ तृषितानांजलेनार्थोविपरीतोवनाग्निना॥१५॥
निकामंयोजनशिराःप्रणष्टोराक्षसेश्वरः ॥ शतयोजनवक्त्रश्चशतबाहुस्तथापरः ॥ १६ ॥ अगस्त्यश्चमहाभागोनिःशेषंपीतसागरः ॥ एतानन्यानसं
ख्याताञ्ज्वालेयंतानमारयत् ॥ १७ ॥ ॥ वीरभद्रउवाच ॥ ॥ भीषिकेयंमहाज्वालात्वदुक्तानाहिजायते ॥ सरस्वतिभवत्यांचममरोषश्चजाय
ते ॥ १८ ॥ सर्वदेवार्चितपदंवीरभद्रमवेहिमाम् ॥ ॥ भारत्युवाच ॥ ॥ मयोक्तंहितभावेननद्वेषान्नान्यतोमुने ॥ १९ ॥ कोपमुत्सृजवीरत्वमात्म
नोहितमाचर ॥ इत्युक्त्वांतर्दधेदेवीभारतीवीरभीतितः ॥ २० ॥ अथवीरोमहाज्वालामपासील्लीलयैवतु ॥ क्षणेनमहतीज्वालाशतयोजनविस्तृता॥ २१ ॥
एकेनवीरभद्रेणपीतापरमदुःसहा ॥ अथचेंद्रमुखानांचमुनीनांभस्मराशयः ॥ २२ ॥ दृष्टावैवीरभद्रेणआहूताश्चमहात्मना ॥ नचाब्रुवन्प्रतिवचोमृता

---

[1] शौकटम्—इ० पा० ।

मुनिदिवौकसः ॥ २३ ॥ वीरभद्रस्तुविज्ञायनाशंमुनिदिवौकसाम् ॥ दध्यावमून्कथंसर्वाञ्जीवयाम्य[1]हंकोविदः ॥ २४ ॥ ध्यानेनदृष्टवांश्चापिजीवितंभ
स्मदेहिनाम् ॥ अँथाचम्यमृतानांतुभस्मान्यथचभस्मना ॥ २५ ॥ मृत्युंजयेनमंत्रेणमंत्रितेनह्यमंत्रयत् ॥ अथोत्थितामुनिवराःस्वंस्वंरूपमुपा
श्रिताः ॥ २६ ॥ अथतेगतवंतश्चगिरिपार्श्वंमहाप्रभम् ॥ तत्रापिभक्षिताःसर्वेसर्पेणातिशरीरिणा ॥ २७॥ अथवीरोमहासर्पसमीपमगमत्प्रभुः ॥ वी
रमागतमालोक्यभुजगोयोद्धुमारभत् ॥ २८ ॥ युयुधेवर्षमेकंतुनानारूपधरः फणी ॥ अथवीरःप्रगृह्यौष्ठयुगंकरयुगेनच ॥ २९ ॥ द्विधाचक्रेसमस्तांगं
देवांस्तत्रगतायुषः ॥ दृष्ट्वाथभस्मनैवैताञ्जीवयामासशंकरः ॥ ३० ॥ अथदेवाःसमुनयोवीरभद्रंप्रणम्यतु ॥ गतवंतोयथामार्गंददृशूरक्षआगतम् ॥ ३१ ॥
पंचमेढ्रंमहाकायंदोर्भिश्चदशभिर्युतम् ॥ पंचपादसमोपेतंशिरोभिर्युतमष्टभिः ॥ ३२ ॥ कांक्षमाणंमहाहारंयुध्यमानोहि[2]वालिना ॥ महावराहवपुषो
वासुदेवस्ययद्बलम् ॥ ३३ ॥ तादृशंद्विगुणीभूतंकपौवालिनिनिश्चितम् ॥ तादृशंवानरश्रेष्ठंससुग्रीवंसराक्षसः ॥ ३४ ॥ मुष्टियुद्धेपंचपादैःसहसा
हत्यवालिनम् ॥ सुग्रीवंचकराभ्यांसहंतुमेवप्रचक्रमे ॥ ३५ ॥ आस्येनिक्षिप्यसुग्रीवमग्रसत्कवलंयथा ॥ वालिसुग्रीवग्रसनंदृष्ट्वाचिंतामवापह ॥ ३६ ॥
कथमेनंहनिष्यामिरक्षयिष्येकथंकपिम् ॥ एवंहिचिंतयानंतंवानरंराक्षसेश्वरः ॥ ३७ ॥ अग्रसीदेकयत्नेनतथाभूतंचराक्षसम् ॥ दृष्ट्वादेवर्षयःसर्वेपलायन
परास्तथा ॥ ३८ ॥ पलायमानांस्तान्दृष्ट्वापंचमेढ्रःसराक्षसः ॥ हस्तैःसमस्तैस्तान्सर्वानादायाभक्षयत्तदा ॥ ३९ ॥ वीरभद्रस्ततोदृष्ट्वावानरर्षिसुरादनम् ॥
पंचाशद्योजनशिलांकरेणादायतंरुषा ॥ ४० ॥ निजघानशिरोमध्येमध्यमंपतितंशिरः ॥ ततआदायशैलस्यशृंगंतच्छतयोजनम् ॥ ४१ ॥ स्थापयि
त्वादृढतरंराक्षसेंद्रंतथाहरत् ॥ राक्षसोऽथबभाषेतंवीरभद्रंत्रिलोचनम् ॥ ४२ ॥ ममबाहुबलंपश्यवीक्षितंत्वद्बलंमया ॥ असिद्वयंतैलधौतंपंचाश
द्योजनोन्नतम् ॥४३॥एकयोजनविस्तारंसुदृढंलक्षणान्वितम् ॥ एकंगृहाणाभिमतंवाशिष्टंतन्ममाप्रियम् ॥ ४४॥ वीरभद्रस्तथेत्युक्त्वागृहीत्वासिंमहाबलः॥
करेणाचालयत्तीक्ष्णंक्ष्वेलींचक्रेततःक्रुधा ॥४५ ॥ गृहीतासिस्तथाक्ष्वेलींचक्रेराक्षसपुंगवः॥ वीरभद्रंसमभ्येत्यकंठंप्रतिसमर्पयत् ॥४६॥ तद्गात्रंभिन्नमभव
च्छोणितंनिर्गतंबहु ॥ राक्षसस्त्वेकहस्तेनपपौतच्छोणितंततः ॥ ४७ ॥ वीरभद्रःकंठदेशेराक्षसंप्राहरद्रुषा ॥ शिरोद्वयंतथाच्छिन्नंपतमा
नंततोऽग्रहीत् ॥ ४८ ॥ न्यभक्षयदमेयात्मासिंहनादंचकारह ॥ तेननादेनमहताक्षुब्धमासीज्जगत्त्रयम् ॥ ४९ ॥ अन्योन्यमसिघातेनभिन्नगात्रौवि
कस्वरौ ॥ किंशुकाविवदृश्येतेपुष्पितौरुधिरोक्षितौ ॥ ५० ॥ वर्षमेकंतुसंयुध्यसासीदेवासुरौतदा ॥ अतःपरंवर्षमेकंगदायुद्धमभूत्तयोः ॥ ५१ ॥

---

[1] अंबिकोदितः—इ०, अंगकोटितः—इ० च पा० । [2] वारिणा—इ० पा० ।

असिपुत्रिकयापश्चाद्वर्षमेकमभूद्रणः ॥ पुनर्गृहीत्वासियुगंयुयुधातेपरस्परम् ॥ ५२ ॥ शंभुवाणोमहाखड्गंदंष्ट्राकारोगणेश्वरः ॥ सरोषरक्तनयनश्चाल
यित्वासिमग्रतः ॥ ५३ ॥ तस्यकंठवनंसर्वंचिच्छेदकदलींयथा ॥ शिरांसिसर्वाण्यादायबभक्षभगनेत्रहा ॥ ५४ ॥ तस्यगात्रंकररुहैर्विदार्याहृत्यदेव
ताः ॥ कपींद्रौचतथाचान्याअद्राक्षीत्परमेश्वरीम् ॥ ५५ ॥ एतद्युद्धंमहाघोरंनारदोवीक्ष्यचाभ्यगात् ॥ ब्रह्मणेवासुदेवायशंकरायव्यजिज्ञपत् ॥ ५६ ॥
मुनयोरक्षितादेवावालिसुग्रीववानरौ ॥ एतौसंजीवयामासब्रह्मविष्णुशिवात्मकः ॥ ५७ ॥ रक्षसेशंभुनादत्तोवरःपरमदारुणः ॥ हिरण्यकशिपोराज्येबल
वानेकराक्षसः ॥ ५८ ॥ देवैःसार्द्धंतुयुयुधेवर्षाणांशतमद्भुतम् ॥ पलायिताश्चबहुधामृताश्चशतशोसुराः ॥ ५९ ॥ शुक्रेणरक्षितःसोथगुरुणाचिंतय
त्त्विदम् ॥ मृतोऽस्मिशतशःशुक्रजीवितोऽस्मित्वयैवहि ॥ ६० ॥ अमृत्यवेत्वमेतस्मादुदरस्थमृतायच ॥ अन्यथामरणंमह्यंभविष्यतिनसंश
यः ॥ ६१ ॥ गुरोयमेनसाकंमेयुद्धमासीत्सुदारुणम् ॥ मयासौग्रसितोयुद्धेयमराजःप्रतापवान् ॥ ६२ ॥ ममोदरंप्रविश्यासौविभेदचननादच ॥ अहं
मृतस्तदाचासंत्वयासंजीवितःपुनः ॥६३॥ तस्मादुदरसंस्थानांमरणायतपेतपः ॥ ॥ शुक्रउवाच ॥ ॥ एवमेतन्नसंदेहोयथावत्त्वंसमाचर ॥ ६४ ॥
स्यमंतपंचकंतीर्थंतत्रत्वंतप्तुमर्हसि ॥ ॥ राक्षसउवाच ॥ ॥ तपेमहत्तपोघोरंयन्नचीर्णंसुरासुरैः ॥ ६५ ॥ गुल्फप्रदेशेपादान्तेत्वयःपाशैःप्रबध्यच ॥
अयःस्तंभयुगंकृत्वाअयःपट्टिकयान्वितम् ॥ ६६ ॥ पट्टिकायांपादबंधंकृत्वाधःशीर्षतांतथा ॥ विवृतास्यंतथाकल्पंकृत्वाधोमुखमुच्चकैः ॥ ६७ ॥
स्तंभोत्तरेणज्वालायांचक्रिकायामितस्ततः ॥ अधःशिरास्तथातिष्ठन्नुन्मील्यैवविलोचने ॥ ६८ ॥ एवंतपश्चरिष्यामिवरदःकोपिमेभवेत् ॥ ब्रह्मावावरदः
सोस्तुशंकरोविष्णुरेवच ॥६९॥ वरदेनतुमेभाव्यंयोवाकोवावरप्रदः ॥ इत्थमाभाष्यमुनिनागुरुणाभार्गवेणसः ॥७०॥ तथातपश्चषण्मासंपुनरन्यच्चकारह॥
नखाभ्यांस्वशिरश्छित्त्वाजुहावाग्नौसमंत्रकम् ॥७१॥ नमोभद्रायमंत्रेणचत्वारिचशिरांसिसः ॥ पंचमंतुशिरोहातुंयतमानेचराक्षसे ॥ ७२ ॥ वह्निमध्यात्स
मुत्तस्थौभगवानंबिकापतिः ॥ शुद्धस्फटीकसंकाशोबालचन्द्रविभूषणः[१] ॥७३॥ अधःशिरस्कंतद्रक्षइदमाहमहेश्वरः ॥ मासाहसंकुथारक्षोवरदोऽस्मिवरंवृणु
॥७४॥ ॥ राक्षसउवाच॥ ॥ बहूनांचवराणांत्वंदातानूनंमहेश्वरः ॥ हतशीर्षसमुत्पत्तिंग्रस्तजीवमृतिंतथा ॥७५॥ वराहवपुषोविष्णोरस्तुशक्तिश्चतुर्गु
णा॥मयितेनहिशेषःस्यात्संनिधिस्तुसदामम ॥७६॥ त्वज्जटोत्पाटनेनैकःपुरुषःसंभविष्यति ॥ तेनैवमरणंनान्यैरिदमस्तुवृतंमम ॥७७॥ भविष्यत्येवमे
वैतदित्युक्त्वांतर्हितोहरः॥ एवंलब्धवरःपापीराक्षसोनिहतस्त्वया॥७८॥अथालिंग्यहरिर्वीरंशंकरश्चपितामहः॥यथागतमथोजग्मुरथदेवादियोषितः॥७९॥

---

[१] भालचंद्रविभूषणः—इ० पा० ।

निपत्यदंडवद्भूमौवीरभद्रमथाब्रुवन् ॥ नमस्तेदेवदेवेशनमस्तेकरुणाकर ॥ ८० ॥ नमस्तेशाश्वतानंतनमस्तेवरदोभव ॥ ॥वीरभद्रउवाच ॥ ॥
भस्मनाजीवयिष्यामिसुरान्सम्मुनिवानरान् ॥८१॥ भवतीभिःप्रतोष्टव्यंशोकःकार्योनचाधुना ॥ इत्युक्त्वावीरभद्रस्तुभस्मनाजीवयत्सतान् ॥८२॥ उत्थि
तामुनिदेवाश्चवानरौचोत्थितौततः ॥ इदमूचुर्वचोहृष्टाःशिरःस्थांजलयोनमन् ॥८३॥ त्वयात्रजीवितास्तातपितात्वंधर्मतोहिनः ॥ अस्माकंशरणंनित्यंभ
वशंकरसंभव ॥ ८४ ॥ शिशूनांदुष्टचरितंदृष्ट्वाशिक्षेस्तथाचतान् ॥ रक्षेःपरकृताबाधाव्याधिभ्यश्चयथौरसान् ॥ ८५ ॥ दक्षाध्वरेकृतागस्काःशिक्षिता
भवतानघ ॥ इदानींरक्षितास्तातवयंशिशुवदेवते ॥ ८६ ॥ ॥ वीरभद्रउवाच ॥ सत्यमेतन्नसंदेहोयत्रबाधाभवेत्तुवः ॥ तत्रमांस्मरतक्षिप्रंबाधानाशं
गमिष्यति ॥ ८७ ॥ वीरभद्रंपदंयेपिपठंत्यष्टशतंततः ॥ प्रणवादिनमोंऽतंचचतुर्थीसहितंतथा ॥ ८८ ॥ तेषांराक्षसपीडानांनाशनंचभविष्यति ॥
ब्रह्मराक्षसपीडासुपिशाचादिभयेषुच ॥ ८९ ॥ नामानुस्मरणात्सर्वबाधानांचविनाशनम् ॥ ९० ॥ विद्युत्प्रभालोचनमुग्रमीशंबालेंदुदंष्ट्रारुणशोभिता
धरम् ॥ सुनीलगात्रंचजटाकृतस्रजं[1]दधानमंगेभसितत्रिपुंड्रकम् ॥ ९१ ॥ ब्रह्मराक्षसमुक्त्यर्थंस्मरणंत्विदमीरितम् ॥ मंत्रेचवीरभद्रस्यसर्वमेतदुदीरि
तम् ॥ ९२ ॥ ॥ दधीचउवाच ॥ अथैवंविदधेवीरोमुनिदेवास्तथागताः ॥ एतन्नियायुषंप्रोक्तंभस्ममाहात्म्यमुत्तमम् ॥ ९३ ॥ पठतःशृण्वतोवापि
स्मरतोघविनाशनम् ॥ शिवभक्तिप्रदंपुण्यमायुरारोग्यवर्द्धनम् ॥ ९४ ॥ शुचिस्मितोवाच ॥ अहंकृतार्थाधन्याचनारीणामुत्तमास्म्यहम् ॥ हतपापात
थाचास्मिनमस्तेमुनिपुंगव॥९५॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशिवराघवसंवादेसप्तोत्तरशततमोऽध्यायः ॥१०७॥ श्रीरामउवाच॥ भस्मोत्पत्तिं
महाभागभस्ममाहात्म्यमेवच ॥ भस्मसंधारणेपुण्यंभस्मदानेचतद्वद ॥ १ ॥ ॥ शंभुरुवाच ॥ भस्मोत्पत्तिंप्रवक्ष्यामिसर्वपापप्रणाशिनीम् ॥ स्मर
णात्कीर्तनाद्रामतांशृणुष्वनराधिप ॥ २ ॥ यएकःशाश्वतोदेवोब्रह्मवंद्यःसदाशिवः ॥ त्रिलोचनोगुणाधारोगुणातीतोक्षरोव्ययः ॥ ३ ॥ सिसृक्षातस्य
जाताथवीक्ष्यात्मस्थंगुणत्रयम् ॥ वेदत्रयमिदंज्ञेयंगुणत्रयमिदंहियत् ॥ ४ ॥ पृथक्कृत्वात्मनस्ताततत्रस्थानंविभज्यच॥ दक्षिणांगेसृजत्पुत्रंब्रह्माणंवामतो
हरिम् ॥ ५ ॥ पृष्ठदेशेमहेशानंत्रीन्पुत्रानसृजद्विभुः ॥ जातमात्रास्त्रयोदेवाब्रह्मविष्णुमहेश्वराः ॥ ६ ॥ इदमूचुर्वचःस्पष्टंकोभवान्केवयंत्विति ॥ ताना
हचशिवःपुत्रान्यूयंपुत्राअहंपिता ॥ ७ ॥ इदंगुणत्रयंपुत्राभजध्वंकर्महेतुकम् ॥ ॥ पुत्राऊचुः ॥ कंवागुणंकोभजतांकियंतंकालमीश्वर ॥ ८ ॥ कथं
गुणनिवृत्तिश्चभवेदेतद्वदस्वनः ॥ ॥ शिवउवाच ॥ यावज्ज्ञानंहिभवतांयावदायुरथापिवा ॥ ९ ॥ धारणंतावदेवस्यादेकैकस्यगुणस्यच ॥ सत्वंब्र

---

[1] पंचावशांगे भसितं त्रिपुंड्रकम्–इ० पा० ।

ह्मारजोविष्णुर्भजेन्महेश्वरस्तमः ॥ १० ॥ इत्युक्तमात्रेदेवेशेब्रह्मासत्वमथाग्रहीत् ॥ नचचालयितुंशक्तोधारणेकिंसुशक्तिमान् ॥ ११ ॥ तंगुणंतुतिर
स्कृत्यरजोगुणमथाग्रहीत् ॥ नचचालयितुंशक्तोजग्राहाथतमोगुणम् ॥ १२ ॥ नचचालयितुंशक्तोनिपपातरुरोदच ॥ विष्णुश्चवामहस्तेनरजोगुणमधार
यत् ॥ १३ ॥ अंगुलीभ्यांमहेशोपितमोगुणमधारयत् ॥ सत्वमेकोंगुलीभ्यांचसत्वंविष्णुमथादधात् ॥ १४ ॥ ब्रह्माणंपादपीठेचदधारचननर्तच ॥१५॥
नृत्यंतमत्यंतविलासरूपंगोक्षीररूपंतरुणंत्रिनेत्रम् ॥ सर्वेदधानंकृतकौतुकंशिवंसमीक्ष्यपुत्रान्वरदोबभाषे ॥ १६ ॥ शिवउवाच ॥ ॥ प्रीतोस्मितवपुत्राहं
वरंवृणुयथेप्सितम् ॥ अथाहपितरंपुत्रोवरमेनंददस्वमे ॥ १७ ॥ मामुद्दिश्यकृतापूजातवपूजाभवेच्छिव ॥ तिष्ठेर्मयिसदात्वंचत्वमेवाहंचवाऽव्ययः
॥ १८ ॥ ॥ शिवउवाच ॥ एवमेतन्महाभागभविष्यतिनसंशयः ॥ रक्तगौराविमौपुत्रौब्रह्मविष्णूममैवतु ॥ १९ ॥ बाहुमूलस्थरोमौ
चममाकारौतथानघौ ॥ अथब्रह्माणमाहेदंभजत्वेकंगुणंभवान् ॥ २० ॥ ब्रह्मोवाच ॥ ॥ त्वन्निर्दिष्टंगुणमहंधर्तुंशक्तोनहीश्वर ॥ धारयिष्ये
रजोदेवसत्वंभजतुवैहरिः ॥ २१ ॥ अवशिष्टंगुणंचायमीश्वरोधारयिष्यति ॥ ॥ शंभुरुवाच ॥ ॥ गुणानादायतेदेवानशेकुर्नित्यधार
णम् ॥ २२ ॥ कर्तुंभरणशक्त्यर्थंशिवमित्यवदत्पुनः ॥ गुणान्वयंसर्वकालंनचधारयितुंक्षमाः ॥ २३ ॥ दीयतांभगवञ्छक्तिर्यदिभोस्त्वंवरप्रदः ॥
अथतद्वचनंश्रुत्वाशिवोवाक्यमभाषत ॥२४॥ ॥शिवउवाच॥विद्याशक्तिःसमस्तानांशक्तिरित्यभिधीयते ॥ गुणत्रयाश्रयाविद्याअविद्याचतदाश्रया॥२५॥
गुणत्रयंचदग्ध्वैवतत्सारंधर्तुमर्हथ ॥ यच्चकिंचिद्भवेत्तत्रभवद्भिर्ध्रियतांहितत् ॥ २६ ॥ अथाहुस्तत्सुतावाक्यंनदाहोज्वलनंविना ॥ शिवःप्राहमहेशस्यलो
चनेवह्निरस्तिवै ॥ २७ ॥ गुणत्रयमिदंधेनुर्विद्यास्याद्गोमयंशुभम् ॥ मूत्रंचोपनिषत्प्रोक्तंकुर्याद्भस्मततःपरम् ॥ २८ ॥ वत्सास्तुस्मृतयोयस्यास्तत्संभूतं
तुगोमयम् ॥ आगावइतिमंत्रेणधेनुंतत्राभिमंत्रयेत्॥२९॥गावोगावोगावइतिप्राशयेत्तुतृणंजलम् ॥ उपोष्यचचतुर्दश्यांशुक्लेकृष्णेथवाव्रती॥३०॥परेद्युःप्रात
रुत्थायशुचिर्भूत्वासमाहितः ॥ कृतस्नानोधौतवस्त्रोगोमयार्थंव्रजेत्तुगाम् ॥ ३१ ॥ उत्थाप्यतांप्रयत्नेनगायत्र्यांमूत्रमाहरेत् ॥ सौवर्णेराजतेताम्रेधारयेन्मृन्म
येघटे ॥ ३२ ॥ पौष्करे[1]वापलाशेवापात्रेगोशृंगएववा ॥ आदधीतहिगोमूत्रंगंधद्वारेतिगोमयम् ॥ ३३ ॥ अभूमिपातंगृह्णीयात्पात्रेपूर्वोदितेऽधिके ॥ गोम
यंशोधयेद्विद्वाञ्छ्रीर्मेभजतुमंत्रतः ॥ ३४ ॥ अलक्ष्मीर्मयीतिमंत्रेणगोमयस्यापमार्जनम् ॥ संत्वासिंचामिमंत्रेणगोमूत्रंगोमयेक्षिपेत् ॥ ३५ ॥ पंचानांत्वेति
मंत्रेणपिंडांश्चैवचतुर्दश ॥ कुर्यात्संशोष्यकिरणैस्तरणेराहरेत्तुतान् ॥ ३६ ॥ निदध्यादथपूर्वोक्तपात्रेगोमयपिंडकान् ॥ स्वगृह्योक्तविधानेनप्रतिष्ठाप्याग्नि

---

[1] पौष्कले—इ० पा० ।

मिंधयेत् ॥ ३७ ॥ पिंडान्विनिक्षिपेत्तत्तदर्णेदेवायपिंडकान् ॥ आघारावाज्यभागौचप्रक्षिप्यद्वौहुनेत्सुधीः ॥ ३८ ॥ ततोनिधनपतयेत्रयोदशजयादयः ॥ होतव्याःपंचब्रह्माणिनमोहिरण्यबाहवे ॥ ३९ ॥ इतिसर्वाहुतीर्हुत्वाचतुर्थ्यैतैस्तुमंत्रकैः ॥ ततःशर्वायरुद्राययस्यवैकंकतीतिच ॥ ४० ॥ एतैस्तुजुहुयाद्विद्वाननाज्ञातत्रयंतथा ॥ व्याहृतीरथहुत्वातुततःस्विष्टकृतंहुनेत् ॥ ४१ ॥ इध्मशेषंतुनिर्वर्त्यपूर्णपात्रोदकंततः ॥ पूर्णमासांतयजुषाजलेनान्येनबृंहयेत् ॥ ४२ ॥ ब्राह्मणेष्वमृतमितितज्जलंशिरसिक्षिपेत् ॥ प्राच्यामितिदिशांलिंगैर्दिक्षुतोयंविनिक्षिपेत् ॥ ४३ ॥ ब्रह्मणेदक्षिणांदत्वाशांतेपुलकमाहरेत् ॥ आहरिष्यामिदेवानांसर्वेषांकर्मगुप्तये ॥ ४४ ॥ जातवेदसमेनेत्वांपुलाकंच्छादयाम्यमे ॥ मंत्रेणानेनतंवह्निंपुलाकेछादयेदथ ॥ ४५ ॥ त्रिदिनंज्वलनस्थित्यैछादनंपुलकैःस्मृतम् ॥ ब्राह्मणान्भोजयेद्भक्त्यास्वयंभुंजीतवाग्यतः ॥ ४६ ॥ भस्माधिकमभीप्संस्तुह्याधिकंगोमयंहरेत् ॥ दिनत्रयेणयदिवाएकस्मिन्दिवसेबहु ॥ ४७ ॥ तृतीयेवाचतुर्थेवाप्रातःस्नात्वासितांबरः ॥ शुक्लयज्ञोपवीतीचशुक्लमाल्यानुलेपनः ॥४८॥शुक्लदंतोभस्मदिग्धोमंत्रेणानेनमंत्रवित् ॥ तद्धेतिचोच्चारयित्वाभस्मसत्यंनसंत्यजेत् ॥ ४९ ॥ ततआवाहनमुखाउपचारास्तुषोडश ॥ कर्तव्याहुतदानेनततोग्निमुपसंहरेत् ॥५०॥ अग्नेभस्मेतिमंत्रेणगृह्णीयाद्भस्मचोद्भवम् ॥ अग्निरस्मीतिमंत्रेणप्रमृज्यचततःपरम् ॥ ५१ ॥ संयोज्यगंगासलिलैःकपिलापयसाथवा ॥ चंद्रंकुंकुमकाश्मीरमुशीरचंदनंतथा ॥ ५२ ॥ अगुरुद्वितयंचैवचूर्णयित्वातुसूक्ष्मतः ॥ क्षिपेद्भस्मनितच्चूर्णमोमितिब्रह्ममंत्रतः ॥५३॥ ततःपयःसेचनेचगदितःकपिलामनुः ॥ अमृतंदेवितेक्षीरंपवित्रमिहवर्द्धितम् ॥ ५४ ॥ तवप्रसादान्मुच्यंतेमनुजाःसर्वपाप्मनः ॥ प्रणवेनावहेद्विद्वान्भस्मनोवटकानथ ॥ ५५ ॥ अणोरणीयानितिहिमंत्रेणतुविचक्षणम् ॥ ॥ शंभुरुवाच ॥ ॥ इत्थंतुभस्मसंपाद्यशुष्कमादायमंत्रवित् ॥ ५६ ॥ प्रणवेनविमृज्याथसप्तप्रणवमंत्रितम् ॥ ईशानेनाशिरोदेशंमुखंतत्पुरुषेणच॥५७॥ उरोदेशमघोरेणगुह्यंवामेनमंत्रयेत् ॥ सद्योजातेनवैपादौसर्वांगंप्रणवेनतु॥५८॥ततउद्धूल्यसर्वांगमापादतलमस्तकम्॥ततआचम्यवसनंधौतंश्वेतंप्रधारयेत्॥५९॥पुनराचम्यकर्मस्वंकर्तु[2]मर्हतिसर्वतः॥ततोभस्मसमादायप्रमृज्यप्रणवेनतु॥६०॥त्रिनेत्रंत्रिगुणाधारंत्रयाणांजनकंविभुम् ॥ स्मरन्नमःशिवायेतिललाटेतुत्रिपुंड्रकम् ॥६१॥नमःशिवाभ्यामित्युक्त्वाबाह्वोर्वापित्रिपुंड्रकम् ॥ अघोरायनमइतिउभाभ्यांचप्रकोष्ठयोः ॥६२॥ भीमायेतिततःपृष्ठेशिरोधिपार्श्वमेतथा॥नीलकंठायशिरसिक्षिपेत्सर्वात्मनेनमः॥६३॥प्रक्षाल्याथततोहस्तौकर्मानुष्ठानमाचरेत् ॥ ॥शिवउवाच॥ ॥ यूयमेवंप्रकारेणभस्मकृत्वाप्रघृष्यच ॥ ६४ ॥ गुणान्धारयितुंशक्तास्ततःस्रक्ष्यथवैप्रजाः ॥ ॥ शंभुरुवाच ॥ ॥ इत्थंशिवोदितादेवाब्रह्मविष्णुमहेश्वराः ॥ ६५ ॥ तथाकृत्वाचविधि

---

१ बुद्धिदम्–इ० ५.० । २ अर्हसि–इ० पा० ।

नाहमहमिकयातदा ॥ अन्योन्यबोधनाशक्ताःप्रणम्यशिवमूचिरे ॥ ६६ ॥ कंगुणंधारयेत्कोवाशिवःप्राहसुतानथ ॥ कर्मशक्तितथाज्ञानंसुखरेणैवनश्य
ति ॥ ६७ ॥ अल्पायुर्दृश्यतेब्रह्मामनुभिश्चास्यजीवितम् ॥ योहंब्रह्मांडमालाभिर्भूषितोब्रह्मगोपनम् ॥ ६८ ॥ रजोगुणमवष्टभ्यनचजानासिमांतदा ॥
ब्रह्माधिकबलोविष्णुरायुषिब्रह्मणोधिकः ॥ ६९ ॥ ब्रह्मांडमालाभरणेमहेशस्यममैवतु ॥ चतुर्निःश्वासमात्रेणविष्णोरायुरुदाहृतम् ॥ ७० ॥ ब्रह्मणोधि
कसत्वत्वात्सत्वमालंबतांहरिः ॥ जानातिसर्वकालंमांकश्चिदेवनविस्मरेत् ॥ ७१ ॥ सात्विकैकैवपूजास्यराजसीतामसीनतु ॥ शांतंशिवंसत्वगुणं[1]रजवक्रा
वमानतः ॥ ७२ ॥ नमोनीलंतथाचैवगुणंशंभुस्तथाभजत् ॥ सत्वंरजस्तमश्चापिदधारचपुराकिल ॥ ७३ ॥ अतोस्यत्रिविधापूजाशंकरस्यविधीयते ॥
रजश्चतमसायुक्तंदारुणंपरिकीर्तितम् ॥ ७४ ॥ दारुणापिततःपूजाशंकरेगतिदामता ॥ रजश्चतमसायुक्तमलंशास्त्रप्रवर्तकम् ॥ ७५ ॥ विच्छिन्नापिततः
पूजाशंकरेफलदामता ॥ तमश्चसत्वसंयुक्तंमिश्रकंचप्रवर्तकम् ॥७६॥ मिश्रपूजाविफलदाशंकरेलोकशंकरे॥ यादृशंतादृशंवापिनियमेनार्चनंविभोः॥७७॥
शंकरस्याशुफलदंयादृशस्यापिदेहिनः ॥ शंभुरुवाच ॥ एतत्संक्षेपतःप्रोक्तंविधानंभस्मनोऽनघ ॥७८॥ वक्तृश्रोतृजनानांचसमस्ताघविनाशनम् ॥७९॥
इतिश्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशिवराघवसंवादेभस्मोत्पत्तिविधानंनामाष्टोत्तरशततमोध्यायः ॥ १०८ ॥ छ ॥ ॥ शंभुरुवाच ॥ ॥ अत्रतेकीर्तयिष्यामिक
थांपापप्रणाशिनीम् ॥ श्रुत्वायांप्रापधर्मात्माशिवभक्तिमनुत्तमाम्॥१॥इक्ष्वाकुर्नामविप्रेंद्रो[2]महाविद्योमहामतिः॥बहुशास्त्रप्रवीणश्चनीतिशास्त्रविशारदः॥२॥
नयष्टानचदाताचनदेवानांचपूजकः ॥ नचाध्यापयितावेदंनव्याख्याताश्रुतस्यच ॥ ३ ॥ नपुराणेतिहासानांश्रुतीनामागमस्यवा ॥ यत्नाद्भोक्तातथादे
हसंस्कारैकप्रवर्तकः॥४॥तादृशस्यद्विजस्याथसमालक्ष्यायुरत्यगात्॥लक्षांतरेतथैकस्मिन्वत्सरेमासिपंचमे ॥५॥ तृतीयदिवसेरात्र्यांपुराणंश्रुतवानिदम् ॥
स्वसंपादितवित्तस्ययेनदानंनवैकृतम्॥६॥दिनेदिनेभुज्यमानंनिःसारंस्यात्क्रमेणहि॥वर्षाण्येवचतावंतिनरकेपच्यतेध्रुवम् ॥ ७ ॥ कृमियोनिसहस्रंचअनुभू
यततःपरम्॥दरिद्रोव्याधितोऽबंधुर्दुष्टभार्योबहुप्रजः॥८॥दिनेदिनेभिक्षितेनयाचितेनचजीवनम्॥यत्रक्वापिचबीजानांमन्नानामथमार्गणात् ॥९॥ लब्धेनजीव
नंकर्मभृत्यानामथजीवनम् ॥ मध्येश्रोत्रविहीनश्चनेत्रहीनःस्खलन्मलः ॥ १० ॥ एवंपुराणंश्रुत्वासाविक्ष्वाकुर्भृशदुःखितः ॥ मनसाचिंतयच्चेदंस्मारंस्मारं
द्विजाधमः ॥ ११ ॥ रूपपुष्पैर्माहिष्मयीदुर्गापिफलवर्जिता ॥ तथापुराणरहिताविद्यानोगतिदर्शनी ॥ १२ ॥ बहुशास्त्रंसमभ्यस्यबहुवेदान्सविस्तरान् ॥
पुंसोश्रुतपुराणस्यसम्यग्यातिनदर्शनम् ॥ १३ ॥ ॥ शंभुरुवाच ॥ ॥ एवंचिंतयतस्तस्यअकालमरणंत्वभूत् ॥ यमलोकंगतश्चाथयमेनपरि

---

[1] रजवत्तानुमानतः—इ० पा० । [2] पुराध्यासात्—इ०, पुराह्यासीत्—इ० च पा० ।

भाषितः ॥ १४ ॥ ॥ यमउवाच ॥ ॥ अनेकपापयुक्तोसिपुण्यंनैवमहत्तव ॥ नवेदाध्यापनात्प्राप्तंपापंचविदितंतव ॥१५॥ कोटिवर्षाणिनरकेतवास्थिति
रितिद्विज ॥ आयुरस्तितवात्यल्पंगम्यतांपौर्विकींतनुम् ॥ १६ ॥ कुरुपुण्यंहितंदानंदेवतापूजनंजपम् ॥ सांगमध्यापनंविप्रभोजनंभस्मधारणम् ॥ १७ ॥
भजविश्वेश्वरंदेवंदेवदेवमुमापतिम् ॥ तस्यप्रयत्नमात्रेणममलोकंनगच्छसि ॥ १८ ॥ यत्किंचित्प्रत्यहंपापिन्पुराणंशृणुसादरम् ॥ ततस्तच्छ्रवणादेवनेक्ष्य
सेममयातनाः ॥ १९ ॥ यमस्यवचनंश्रुत्वाब्राह्मणःस्वांययौतनुम् ॥ अथेशपूजनकृतेयत्नमास्थायसद्विजः ॥ २० ॥ अगमन्मुनिवर्यंतुजाबालिंशिवपूजक
म् ॥ तपःस्वाध्यायसंपन्नंश्रुतिस्मृतिविवेचकम् ॥ २१ ॥ पुराणतत्त्ववेत्तारंलक्षशिष्यसमावृतम् ॥ जराशिथिलसर्वांगंवेदवेदांगपारगम् ॥ २२ ॥
द्रष्टुकामोययौशैलंमंदरंचारुकंदरम् ॥ नानाविहंगसंपूर्णंनानापुष्पलतावृतम् ॥ २३ ॥ सर्वर्तुकुसुमोपेतंनानागंधोपशोभितम् ॥ किन्नराणांचमिथुनैर्गीत
पूर्णमहागुहम् ॥ २४ ॥ अनेकरूपलावण्यवनितेऽषितपादपम् ॥ लंबमानविचित्राभिस्ताभिःशोभितपादपम् ॥ २५ ॥ रतिश्रमप्रसुप्तानांबोधनादित
षट्पदम् ॥ कूजंतिचपिकाःकामंवियुक्तानांयुजेकिल ॥ २६ ॥ नानामुनिगणाकीर्णंप्रशांतमृगचारिणम् ॥ अप्सरोगणसंकीर्णंगंधर्वगणसेवितम् ॥ २७ ॥
नानासिद्धमुखोद्भूतगीतपूर्णवनांतरम् ॥ विचित्रफलसंपूर्णंनानादेवालयान्वितम् ॥ २८ ॥ प्रासादशतसंबाधंनानागृहसमन्वितम् ॥ सिंहाननैर्गजमुखैरु
लूकवदनैरथ ॥ २९ ॥ अमुखैर्विमुखैरुग्रैरर्द्धवक्त्रैर्मृगीमुखैः ॥ रुरुजंतुकगोधाहिवानरर्क्षमुखैरपि ॥३०॥ व्याघ्रवृश्चिकभल्लूष्ट्रश्वानगर्दभतुंडकैः ॥ समस्तजी
ववदनसदृशास्यैर्गणेश्वरैः ॥ वल्लीमुखैर्वृक्षमुखैःशिलावक्त्रैरयोमुखैः ॥ ३१ ॥ शंखमुक्तादिजलजवदनैरुपशोभितम् ॥ अधिकांगैरनंगैश्चजटिलैःशिखिमुं
डितैः ॥ ३२ ॥ पत्रिवक्त्रैर्द्विपद्वक्त्रैस्त्रिविग्रहमुखैरपि ॥ घंटास्यैःशूर्पवदनकर्णपादमुखैरपि ॥ ३३ ॥ घंटामुखैर्वेणुमुखैःकिंकिणिवदनैरपि ॥ यादृग्वस्तुज
गत्यस्तितादृशास्यैरयोमुखैः ॥ ३४ ॥ कैश्चिन्निभृतकंदर्परूपलावण्यकोमलैः ॥ कोटिसूर्यप्रतीकाशैश्चंद्रकोटिसमप्रभैः ॥ ३५ ॥ नानावर्णैर्विश्वमुखैर्विश्व
रूपैश्चतुर्मुखैः ॥ द्विमुखैःपंचवक्त्रैश्चत्रिमुखैःषण्मुखैरपि ॥ ३६ ॥ एकानेकमुखैःशांतैःसर्वदासुखिभिर्युतम् ॥ नानाभोगसमृद्धैश्चरतिकामसमैरपि ॥३७॥
लक्ष्मीनारायणमुखैरुमेशसमविग्रहैः ॥ नानारूपधरैश्चान्यैःसेवितंमंदराचलम् ॥३८॥ धेनवोयत्रवेदाश्चमीमांसावत्ससंयुताः ॥ धर्मादयःसवर्ष्माणःपुराणानि
चकर्मणा ॥३९॥ स्मृतीतिहासजातानिआगमाश्चशरीरिणः ॥ स्थिताश्चमंदरेयत्रसशैलःपापनाशनः ॥४०॥ तस्यमध्येमहापुण्यंपुरंपरमशोभितम् ॥ वापी
तडागोपवनप्रासादशतशोभितम् ॥४१॥ सप्तप्राकारपरिखंरत्नाट्टालकसंयुतम् ॥ गोपुरैर्नवभिर्युक्तंविचित्रगृहसंयुतम् ॥४२॥ यस्यचाप्रतिमंतेजउष्णशीता
दिवर्जितम् ॥ तन्मध्येनगरीपुण्यातन्मध्येचसभाशुभा ॥४३॥ तस्यांभद्रासनंमध्येवेदपादविचित्रितम् ॥ सर्वोपनिषदाक्लृप्तंपादपीठंसुशोभनम् ॥४४॥ पुराणा

न्यागमास्तस्यस्वस्तीतिशिवपादयोः ॥ तत्रासीनोमहायोगीगोक्षीरसदृशाकृतिः ॥ ४५ ॥ मंदस्मितसुचार्वास्योद्व्यष्टवर्षवयाःप्रभुः ॥ दधानउरसामालां
मणिरुद्राक्षकल्पिताम् ॥ ४६ ॥ बिभ्राणउपवीतंचकर्णिकारसमद्युतिः ॥ सुरत्नकुंडलोदेवःकिरीटकनकांबरः ॥ ४७ ॥ नानाभूषणसंयुक्तोनानागंधवि
लेपनः ॥ वामांकन्यस्तगिरिजोवीक्षमाणस्तदाननम् ॥ ४८ ॥ मुग्धांचसुमुखींबालांनवयौवनशोभिताम् ॥ भूषितांचारुसर्वांगींबिभ्रतींकनकांबुजम् ॥४९॥
आलिंग्यवामेनकरेणदेवीदक्षेणतस्यामुखमुन्नमय्य ॥ स्पृष्ट्वाशिरोवामकरेणतस्यादक्षेणकुर्वंस्तिलकंचदेवः ॥ ५० ॥ भक्तिर्वीजयतेदेवंप्रणवव्यज
नेनच ॥ पूजाकांतापिकुसुमैर्मालांदेवायबिभ्रती ॥ ५१ ॥ ज्ञप्तिर्विरक्तिर्वनितेबिभ्रत्यौयोगचामरे ॥ समाधिःकार्यकर्तास्यधारणायोषिदस्यच ॥ ५२ ॥
यमाश्चनियमाश्चैवकिंकरास्तस्यकीर्तिताः ॥ प्राणायामःपुरोधास्तुप्रत्याहारःसुवर्णधृक् ॥ ५३ ॥ ध्यानंचद्राविणाध्यक्षःसत्यंसेनापतिस्तथा ॥ ब्रह्मप्रभृ
तिकीटांताःपशवस्तत्पतिःशिवः ॥ ५४ ॥ पशूनांपालकोधर्मःस्यादधर्मश्चतस्करः ॥ मायापाशेनतेबद्धामोचनीकाशिकामृतिः ॥ ५५ ॥ नानावि
धाश्चप्रमदादेवदेवमुमापतिम् ॥ एतादृशमुमानाथंकोटिजंतुरनुस्मरेत् ॥ ५६ ॥ इष्टान्भोगानवाप्याथशिवलोकेमहीयते ॥ ब्रह्मविष्णुमहेंद्राद्या
स्तत्पुरद्वारपालकाः ॥ ५७ ॥ लक्ष्मीसरस्वतीदेव्यौदेहल्याद्यर्चनेक्षितेः ॥ नियुक्तेदेवदेवस्यदेवाश्चसुरयोषितः ॥ ५८ ॥ दास्योदेवाःसमस्ताश्चदासा
यस्यमहात्मनः ॥ एतादृशमहाशैलमिक्ष्वाकुःसंददर्शह ॥ ५९ ॥ मुनिंप्रणम्यजाबालिमिदमाहवचस्तदा ॥ गंतुकामोमहाशैलंशक्तोस्यस्मिन्नवा
मुने ॥ ६० ॥ ममायुरल्पंकथितंयमेनज्ञानिनापुरा ॥ ६१ ॥ नरकश्चबहुःप्रोक्तःकथंश्रेयोभविष्यति ॥ ॥ जाबालिरुवाच ॥ ॥ मयापिसर्वमेतत्तेज्ञा
तंदिव्येनचक्षुषा ॥ ६२ ॥ आयुर्दशदिनंब्रह्मन्विद्वानापिनधर्मकृत् ॥ नतपस्तेह्यनभ्यासान्नचयोगोऽल्पकालतः ॥ ६३ ॥ नदानंद्रविणाभावाद
सामर्थ्यात्तथार्हणा ॥ नयज्ञोनव्रतंपूर्तंनचपुण्यमनायुषः ॥ ६४ ॥ नचाध्यापनतीर्थादिसेवाकालविरोधतः ॥ तस्मात्तत्पापनाशायप्रायश्चित्तंनवि
द्यते ॥ ६५ ॥ गतिप्रदंतथाधर्मंगच्छवातिष्ठवामुने ॥ ॥ इक्ष्वाकुरुवाच ॥ ॥ यावज्जीवंप्रतिज्ञायक्रियतेयोवृषोद्विज ॥ ६६ ॥ तेनपापपरीहारो
भविष्यतिसुनिश्चितम् ॥ तंब्रूहियेनधर्मेणममपापंप्रणश्यति ॥६७॥ केनवापुण्ययोगेनस्वर्गतिश्चभविष्यति ॥ शरणंभवविप्रर्षेनरकादतिबिभ्यतः ॥६८॥
सर्वधर्मफलंप्राहुःशरणागतपालनम् ॥ ॥ जाबालिरुवाच ॥ ॥ सत्यंस्वल्पेनकालेननतादृग्लभ्यतेवृषः ॥ ६९ ॥ अमृतेत्वनृतेशक्यंवक्तुंस्वप्नांतरे
ष्वपि ॥ रहस्यमेकंकिंचित्तुयस्यकस्यापिनोच्यते ॥ ७० ॥ ॥ इक्ष्वाकुरुवाच ॥ ॥ शरणंपालयमुनेकालोमेनिर्गमिष्यति ॥ ॥ जाबालिरुवाच ॥

---

१ नम्रमुखीम्-इ० पा० । २ धर्म इत्यर्थः ।

ममप्राणाधिकंविप्ररहस्यंश्रुतिचोदितम् ॥ ७१ ॥ शिवलिंगार्चननामब्रह्मादिभिरनुष्ठितम् ॥ समस्तपापशमनंसर्वोपद्रवनाशनम् ॥ ७२ ॥ भुक्तिमुक्ति
प्रदंतस्माच्छिवपूजांसमाचर ॥ नातिक्रामेद्यदिमुनेशिवलिंगार्चनंशुभम् ॥ ७३ ॥ यःशंभुपूजांविच्छिद्यात्तेनच्छिन्नंहिमेशिरः ॥ वरंशूलविनिक्षेपोवरं
शाल्मलिकर्षणम् ॥ ७४ ॥ वरंप्राणपरित्यागोनैवपूजाव्यतिक्रमः ॥ वरंवह्निप्रपतनंवरंचाधःशिरःकृतम् ॥ ७५ ॥ वरंस्वमलभुक्तिर्वानेशपूजाव्यति
क्रमः ॥ अपूजयित्वाचेशानंयोहिभुंक्तेनराधमः ॥ ७६ ॥ पापानामन्नरूपाणांतस्यभोजनमुच्यते ॥ अनुच्चार्यपदंशंभोर्भुङ्क्तेयदिचखादति ॥ ७७ ॥ शिवे
तिमंगलंनामयस्यवाचिप्रवर्तते ॥ भस्मीभवंतितस्याशुमहापातककोटयः ॥ ७८ ॥ शिवंप्रदक्षिणीकृत्ययोनमस्यतिमानवः ॥ भूमेःप्रदक्षिणंकृत्वायत्तत्पुण्य
मवाप्नुयात् ॥ ७९ ॥ प्रदक्षिणत्रयंकृत्वानमस्कारंचपंचधा ॥ पुनःप्रदक्षिणंकृत्वानत्वामुच्येतपातकैः ॥ ८० ॥ सर्ववाद्यानियःकुर्यात्कारयेद्वाशिवाल
ये ॥ बलेनमहतायुक्तो[1]वेदंसेऽयत्रजायते ॥ ८१ ॥ श्रावयेद्यःपुराणानिदेवदेवंत्रिलोचनम् ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तोवसेच्छैवपुरेकृती ॥ ८२ ॥ तंनित्यमादरेणे
शोवक्तिवाक्यंप्रियंसदा ॥ ॥ जाबालिरुवाच ॥ ॥ एतत्संक्षेपतःप्रोक्तमीशपूजनमुत्तमम् ॥ ८३ ॥ अल्पायुश्चभवान्विप्रशिवपूजनमाचर ॥
त्रिकालंवाद्विकालंवाएककालमथापिवा ॥ ८४ ॥ यामंयामार्धमथवाशिवपूजनमाचर ॥ वानप्रस्थाश्रमोभूत्वावानप्रस्थकृताश्रयः ॥ ८५ ॥ वानप्र
स्थप्रसूनैश्चप्रातःपूजयशंकरम् ॥ श्रीफलैःशतपत्रैश्चपद्मसौगंधिकैरपि ॥ ८६ ॥ नीपैर्जपाभिःपुन्नागैःकरवीरैश्चपाटलैः ॥ तुलस्याचरविदलैरपराजितया
तथा ॥ ८७ ॥ अपामार्गदलैरुद्रजटादमनकेनच ॥ सर्वैरेभिःसमफलैर्बिल्वपत्रैश्चधूर्तकैः ॥ ८८ ॥ द्रोणैःशिरीषैःशक्तैश्चदूर्वयाकोरकैरपि ॥ नंद्यावर्तैरक्षतैश्च
तिलमिश्रैश्चकेवलैः ॥ ८९ ॥ अन्यैरपियथाशक्तिप्रातःसंपूजयेच्छिवम् ॥ कर्णिकारैश्चसौवर्णदूर्वयापिशिवार्चनम् ॥ ९० ॥ मुकुलैर्नार्चयेद्देवंचंपकैर्जल
जंविना ॥ जलजानांचसर्वेषांपत्राणामक्षतस्यच ॥ ९१ ॥ कुशपुष्पस्यरजतसुवर्णकृतयोरपि ॥ अन्यत्कृत्वायथायत्तुतैलपक्वंभवेन्नृप ॥ ९२ ॥ नतत्पर्यु
षितंप्रोक्तमपूपादिगमिष्यति ॥ उक्षितंयत्फलायुक्तंतैलक्षाराम्लजीरकैः ॥ ९३ ॥ जलेतत्प्रोक्षितंमूलफलशाकादिकंनृप ॥ नचपर्युषितंप्रोक्तंगंगातोयंच
सागरम् ॥ ९४ ॥ महानदीजलंसर्वकेदारजलमेवच ॥ ह्रदरूपेणयत्तीर्थंकूपतीर्थंनराघव ॥ ९५ ॥ तडागवापीसरसांकूपेनापांचयद्भवेत् ॥ तत्तीर्थंतोयं
सर्वंचनचपर्युषितंभवेत् ॥ ९६ ॥ नरात्रौजलमाहार्यंदिवासंपादयेज्जलम् ॥ ससैकतंतथाधार्यंनचपर्युषितंहितत् ॥ ९७ ॥ एवंविदित्वापूजांत्वंशिव
लिंगेसमाचर ॥ ॥ शंभुरुवाच ॥ ॥ एवमुक्तोथमुनिनाइक्ष्वाकुर्ब्राह्मणप्रियः ॥ ९८ ॥ शिवपूजापरोभूत्वादिनाष्टकमतिष्ठत ॥ नवमेऽथदिनेप्राप्ते

---

[1] देवसेव्यत्र जायते–इ० पा० ।

[2] शिववशे–इ० पा० ।

प्रातःकालेकृतार्चनः ॥ ९९ ॥ मरणावसरेप्राप्तेशिवपूजांविधायसः ॥ स्वान्प्राणानुपहारायतत्याजैवमहेशितुः ॥ १०० ॥ मृतंतमथविज्ञाययमदूताःसमा
गताः ॥ यमलोकप्रापकायेयत्नमास्थायतस्थिरे ॥ १०१ ॥ शैवाश्चापिसमायातादूतावह्निमुखादयः ॥ तेषामन्योन्यवादोभून्मामकोमामकस्त्वि
ति ॥ १०२ ॥ [1]अथयामःपाशपाणिःशिवदूतमथार्दयत् ॥ अथवह्निमुखःक्रुद्धोयमदूतशतंततः ॥ १०३ ॥ महाकायस्तथाभूत्वागृहीत्वाचकरेणतत् ॥
शिरांसिचतथैकेनापीड्यचिच्छेदशष्पवत् ॥ १०४ ॥ मारयित्वाततोदूतानादायेक्ष्वाकुमभ्यगात् ॥ निवेदयामासचतंवीरभद्रायधीमते ॥ १०५ ॥
सचापिशंकरायाथतंप्राहचमहेश्वरः ॥ त्वयाष्टादिनपूजैवकृताकृष्णादिनेदिने ॥ १०६ ॥ त्वमनिंदःपुरामांचलिंगंशिश्नाग्रमित्युत ॥ तेनैवपापयोगेनशिश्न
वक्रोभविष्यसि ॥ १०७ ॥ शिश्नाग्रेविवरंचक्रंजिह्वानासादिवर्जितः ॥ पूर्वंमन्नामवक्तृत्वाद्भक्ताचापिभविष्यसि ॥ १०८ ॥ अथेशवचनात्सोपितथाभूतो
भवत्क्षणात् ॥ ॥ शंभुरुवाच ॥ ॥ यइदंशृणुयान्नित्यंपुराणाख्यानमुत्तमम् ॥ १०९ ॥ विमुक्तपापबंधश्चशिवभक्तोभविष्यति ॥ सयातिचशिव
स्थानेवक्ताचापितथाभवेत् ॥ ११० ॥ यश्चवक्तिकथामेनांहरेणसदृशोभवेत् ॥ उक्त्वाकथामिमांपूर्वमधीरोनामभूमिपः ॥ १११ ॥ स्वर्गंसगतवान्राजा
कृतपापोथभार्यया ॥११२ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशिवराघवसंवादेविभूतिमाहात्म्येनवोत्तरशततमोऽध्यायः ॥१०९॥ छ ॥ ॥ श्रीरामउ
वाच ॥ ॥ अयमग्निशिखोनामवह्निःशिवगणश्चवै ॥सकथंतादृशोभूतस्तन्मेवदनमस्तव ॥१॥ ॥ शंभुरुवाच ॥ ॥ अयमासीत्पुराकश्चित्क्षत्रियःक्रोधनः
सदा ॥ नष्टभार्योनष्टसेनोनष्टराष्ट्रोतिदुःखितः ॥२॥लब्ध्वातुलायद्भितयंकृषिंचक्रेसहात्मजैः ॥ऋणेनमहतायुक्तःपुनश्चातिवदुःखितः ॥ ३ ॥ पुनश्चदुःखितो
राजासर्पेणसुतनाशनात् ॥तथाभूतोमहीपालस्तत्याजकृषिमप्युत ॥४॥ परित्यज्यसुतौचापित्यक्ताहारोरुरोदह ॥सुतावथसमागम्यप्राहतुःपितरंत्विदम् ॥५॥
किमर्थंरुद्यतेतातनष्टोनायातिरोदनात् ॥ शरीरशोषणायाथशोकस्तेऽद्यभविष्यति ॥ ६ ॥ शोकेनचक्षुषीनष्टेकंठोनष्टस्तथातव ॥अनुष्ठानंतथानष्टंकिमर्थं
परितप्यसे ॥ ७ ॥ एकोनष्टोनचायातिरक्षपंचास्थितानसून् ॥ बहूनांरक्षणंपुण्यमाश्रितानांविशेषतः ॥ ८ ॥ अन्याश्रितममुंशत्रुंकथंशोचितुमर्हसि ॥
॥ ॥ पितोवाच ॥ ॥ पुत्रःशत्रुःकथंपुत्रौयुवांशत्रूतथाचमे ॥ ९ ॥ अत्यंतसुखिनंपुत्रंकथंशत्रुमभाषतम् ॥ ॥ सुतावूचतुः ॥ ॥ जायमानो
हरेद्भार्यांवर्द्धमानोहरेद्धनम् ॥ १० ॥ म्रियमाणस्तथाप्राणाञ्छत्रुत्वंकिमतःपरम् ॥ यत्सुखंचत्वयाप्रोक्तंस्पर्शनालिंगनादिभिः ॥ ११ ॥ दुःखोदर्कमि
दंराजन्सर्वमेतद्वदामिते ॥ प्रसूतिकालेपुत्रस्यभार्यानाशविचारणा ॥ १२ ॥ जीवितायामथोपत्न्यामात्मनःसुखनाशनम् ॥ योन्यशुद्धौतुजातायांसंयोगो

---

[1] अथवा मोक्षपाणिं च—इ० पा० ।

नोपपद्यते ॥ १३ ॥ आलिंगनपरेगाढंस्तन्येनांगंपरिप्लुते ॥ तथापियदिसंयोगःशिशुरोदनतास्त्रियाः ॥ १४ ॥ दृढंशिशुगतंचित्तंततोवैरस्यमेवच ॥ अथचेत्पतितोडिंभोमध्येमैथुनमुद्गतिः ॥ १५ ॥ रतिमध्येतुविच्छेदेदुःखंकिंचिदसान्निभम् ॥ सर्वकालेपरिमितेकदाचिद्रतिसंभवः ॥ १६ ॥ तत्कालेभोजनंनास्तिस्वापोनास्तिचभार्यया ॥ शिशूनांरक्षणेदुःखं[2]व्याधितर्षग्रहादिभिः ॥ १७॥ तन्मतंयत्सुखंचित्रंयथांकारोहणंपितुः ॥ आलिंगनकृतंतातचुंबनादिकृतंतथा ॥ १८ ॥ अत्यन्तमधुरोक्त्यादियत्सुखानिनरेश्वर ॥ रतिमध्येविरामस्यकलांनार्हंतिषोडशीम् ॥ १९ ॥ अन्यान्यपिचदुःखानिसंतिपुत्रेसहस्रशः ॥ अनेनत्वंकिंक्रियसेइहामुत्रविरोधिना ॥ २० ॥ त्यजशोकमिदंतस्मादावांपुत्रौस्थिताविह ॥ ॥ श्रीराजोवाच ॥ ॥ त्यजामिशोकंदुर्वारंसर्वकार्यविरोधिनम् ॥२१॥ आत्मनश्चहितंकार्यमिहामुत्रसुतौमम॥ पुरोधसंतुगच्छामिममपूर्वंमहागुरुम् ॥२२॥ वसिष्ठंमुनिवर्यंचसदास्यातिगतिंमम ॥ एवमुक्त्वागतोविप्रंवाराणस्यांस्थितंगुरुम् ॥२३॥ दंडवत्प्रणनामाथमुनिनापरिपूजितः ॥ आलिंगितःशिरोघ्रातोदत्तासनपरिग्रहः ॥ २४ ॥ उक्तश्चागमनंकिंतेकिंकार्य्यंकरवाणिवै॥ ॥राजोवाच॥ ॥ गतिंप्रयच्छमेविप्रसंसारतरणायहि ॥२५॥ खिन्नोहंकर्मणाशश्वद्भवंतंशरणंगतः ॥ ॥ वसिष्ठउवाच॥ ॥गतिंपश्यमहालिंगंविश्वेश्वरमितिस्थितम् ॥ २६ ॥ एनंपूजयराजेंद्रदेवदेवंपिनाकिनम् ॥ यमाराध्यपुराशक्तिररुंधत्याःसुतोमुनिः ॥ २७॥ रक्षसाभक्षितश्चापियमलोकंगतोनसः ॥ किंचित्कालंगतःस्वर्गंब्रह्मलोकमगादतः ॥२८॥ ब्रह्मलोकाद्विष्णुलोकंक्रीडन्नास्तेसुतोमम॥अमुंपश्यमहाराजलुब्धकंवनचारिणम् ॥२९॥ पूजयंतंहिविश्वेशंपत्रमात्रैःस्वसंभृतैः ॥ शमीवृक्षस्यसंभूतैस्तथापूगप्रसूनकैः ॥३०॥ कदंबकुसुमैरर्ककुसुमैर्यूथिकाभवैः ॥ एतैरन्यैर्महेशानंपूजयंतंविलोकय ॥ ३१ ॥इतोर्द्धयाममात्रेणमरिष्यतितदद्भुतम् ॥ अंतकालेसमायातेलुब्धकोपिशिवायवै ॥३२॥ उपहारप्रदानायदृष्टवान्पार्श्वतोघटम् ॥ तंचूतफलसंपूर्णंशुनोच्छिष्टंविगर्हितम् ॥ ३३ ॥ संकल्पितोपहारस्यह्यभावाल्लुब्धकस्तथा ॥ इदंजगौशुभंवाक्यंलोकानांभक्तिसूचकम् ॥ ३४ ॥ पुष्पाभावेहरिर्नेत्रंफलाभावेगुलंरविः ॥ लिंगविस्रंसनेकंचजमदग्निऋषिस्तथा ॥ ३५ ॥ लिंगपीठविभेदेचगात्रंनिर्भिद्यदत्तवान् ॥ अन्यैर्माहेश्वरैरन्यत्साहसंपरमंकृतम् ॥ ३६ ॥ ममापितत्तथाकार्य्यमन्यथादोषभागहम् ॥ एतस्मिन्नंतरेकश्चिदुन्मत्तःशिवमभ्यगात् ॥ ३७ ॥ अथलुब्धकृतांपूजामाहृत्याभक्षयत्क्षणात् ॥ वमनंचतथाचक्रेशिवपीठेथलुब्धकः ॥ ३८ ॥ शिवापकारिणंचैनंहन्मिनोवेत्यचिंतयत् ॥ अथस्वात्मवधायैवयत्नमास्थायशंकरः ॥ ३९ ॥ उन्मत्तेनयथोद्भुक्ताशिवपूजामयाकृता ॥ लिंगप्रावरणेह्येषातदहंममदेहिनः ॥ ४० ॥ प्रावृतिस्त्वगियंत्वद्यानिर्म्मोक्तव्यामयाद्भुतम् ॥ पूजा

---

[1] परिप्लवते—इत्यर्थः—शवभावश्छांदसः ।   [2] व्याधिसर्पग्रहादिभिः—इ० पा० ।

विमोचनायैतत्फलहानेर्गलंत्यजेत् ॥ ४१ ॥ इत्थंसंकल्प्यसतथातीक्ष्णस्वधितिनाद्भुतम् ॥ चक्रेत्वचंदक्षपादंत्वचंच्छित्वाकटेरधः ॥ ४२ ॥ वामपादंतथाचक्रेकटिपर्यंतमाशुच ॥ हृष्टश्चावेपितश्चैवततऊर्ध्वमथाच्छिनत् ॥ ४३ ॥ करांसोदरहृत्कंठत्वचंनिर्भिद्यलुब्धकः ॥ मस्तकस्यत्वचंचापिनिर्बिभेदप्रहृष्टवान् ॥ ४४ ॥ तयोरंतरतस्तस्माद्गात्रंनिर्भिद्यवर्तुलम् ॥ छित्त्वांगुलिसमादायदेवायार्पितवांस्त्वचम् ॥ ४५ ॥ आरादेवतथादिव्यरूपःस्वक्षश्चतुर्भुजः ॥ नानाभूषणसंयुक्तःस्थितोवियतिशाङ्करः ॥ ४६ ॥ अथशैवाःसमायातादूताःशतसहस्रशः ॥ विचित्रमुकुटाकाराःसर्वाभरणभूषिताः॥४७॥ त्रिशूलपाणयःसर्वेशुद्धस्फटिकसंनिभाः ॥ चतुर्भुजाःसुरूपाश्चविमानवरसंस्थिताः ॥ ४८ ॥ सर्वेसूर्यसमाःशांतारंभावत्प्रिययायुताः ॥ सूनुपत्नीबलोत्साहविलासस्त्रीशतान्विताः ॥ ४९ ॥ तेजसासूर्यसदृशाःपुष्पवृष्टिमवाकिरन् ॥ तैराहूतोलुब्धकश्चनागच्छदवदच्चतान् ॥ ५० ॥ भार्याबंधुजनोपेतोगच्छेहमथवानवा ॥ शैवास्तद्वचनंश्रुत्वावाक्यमेतदथोचिरे ॥ ५१ ॥ येनपुण्यंकृतंपापंतेनभोग्यंहितत्फलम् ॥ ॥ लुब्धकउवाच ॥ ॥ अशौचानांचसर्वेषांधर्माणामेककर्तृकम् ॥ ५२ ॥ माहेश्वराणांधर्माणांफलंचं[1]द्विबहुष्वापि ॥ एतस्मिन्नंतरेप्राप्तोवीरभद्रःशतार्भकः ॥ ५३ ॥ नानाकोटिगणोपेतोएहिलुब्धकबंधुयुक् ॥ सर्वैस्त्वयोक्तंचतथासभार्योज्ञातिबंधुयुक् ॥ ५४ ॥ आरुह्योदंविमानंचाशिवंगच्छाशिवंतुवः ॥ अथतद्वचनात्प्राप्तःशिवलोकंविमानगः ॥ ५५ ॥ ॥ वसिष्ठउवाच ॥ ॥ दृष्टवानसिसर्वंत्वमीशपूजांसमाचार ॥ विमुक्तपापबंधस्त्वंशिवलोकंगमिष्यसि ॥ ५६ ॥ यदिराज्यंत्वयाप्रार्थ्यमार्जयेशांगणंनृप ॥ गोमयोदकलेपंचनित्यमेवसमाचर ॥ ५७ ॥ एतावताभूमिराज्यंध्रुवंतवभविष्यति ॥ यावदायुश्चतेराज्यमंतेशिवपदंभवेत् ॥ ५८ ॥ नैतस्मिंस्तुभवेद्राज्यसंसिद्धिरनुमृत्युतः ॥ अतोदेहांतरंप्राप्यशिवसेवाप्रभावतः ॥ ५९ ॥ भविष्यतिचतेराज्यंशिवभक्तिःस्थिरातथा ॥ ॥ शंभुरुवाच ॥ ॥ अथकृत्वातथापूजांमृतःस्वर्गगतस्ततः ॥ ६० ॥ राजजन्मपुनःप्राप्यराज्यंचक्रेशिवेरतः ॥ कदाचिदथदेवस्यगृहमभ्यगमन्नृपः ॥ ६१ ॥ नानादीपसमोपेतंमणिभिर्नागराडिव ॥ भटानामथसंमर्देएकोदीपोपतन्नृपे ॥ ६२ ॥ तदासौकुपितोराजादीपमादायसत्वरम् ॥ देवालयपुरेरम्येन्याक्षिपत्कोपसंयुतः ॥ ६३ ॥ दग्धंदेवगृहंतेनए[illegible]श्वसमपद्यत ॥ अथतेनपुनस्तत्रदग्धंवेश्मगृहादिकम् ॥ ६४ ॥ निर्मापयामासनृपोमहेशानमथायजत् ॥ अथमृत्युदिनेप्राप्तेराजाराधितशंकरः ॥ ६५ ॥ भस्मस्नायीभस्मशायीजपन्रुद्रंममारह ॥ शिवलोकंगतःसोयंवीरभद्रेणभाषितः ॥ ६६ ॥ भवत्वंगणशार्दूलोममवैपरिचारकः ॥ शाङ्करान्ममनिर्देशादानयस्वममांतिकम् ॥ ६७ ॥ शिरोहीनोभवांश्चापिज्वालावक्त्रोभविष्यति ॥

---

[1] वृद्धिर्बहुष्वपि–इ० पा० ।

सतूवाचमहात्मानंवीरभद्रंगणेश्वरम् ॥ ६८ ॥ चक्षुःश्रोत्रंतथाजिह्वानासिकास्यंशिरोगणः ॥ एतैर्विनाव्यवहृतिःकथंमेसंभविष्यति ॥ ६९ ॥ अभावे
शिरसःकिंवामयापापंकृतंविभो ॥ ॥ वीरभद्रउवाच ॥ ॥ त्वयैवस्वीकृतापूर्वंदेवीपरमसुंदरी ॥ ७० ॥ महेशभवनंनित्यंचातुर्वर्णकरंगकैः ॥
स्वस्तिकंसर्वतोभद्रंनंद्यावर्तादिकंशुभम् ॥ ७१ ॥ पद्ममुत्पलमांदोलपादोव्यजनचामरे ॥ त्रिशूलंशंखचक्रेचगदाधनुरथैवच ॥ ७२ ॥ त्रिशूलं
डमरुंखड्गंवृषंभृंगिरिटिंशिवम् ॥ तथाष्टपत्रंकमलमन्यद्यंत्रादिकंतथा ॥ ७३ ॥ कल्पयंतीप्रतिदिनंसेवतेवृषभध्वजम् ॥ कदाचिदथसावेश्यादेवसद्मन्युप
स्थिता ॥ ७४ ॥ राज्ञःकारांकिकःकश्चिद्देववेश्मसमाविशत् ॥ अथतांदृष्टवांस्तत्रसइदंवाक्यमुक्तवान् ॥ ७५ ॥ ॥ काराङ्किकउवाच ॥ ॥ एकांतसं
स्थितावेश्यायुवाहंस्थविरश्चन ॥ स्थविरंव्याधितंषंढमशक्तंधनवर्जितम् ॥ ७६ ॥ अदीर्घमेहनंदीनंपुरुषंयोषिदुत्सृजेत् ॥ अश्मश्रुलंमलच्छन्नंजडंदु
र्गंधिदूषितम् ॥ ७७ ॥ स्वल्पमव्यसनंनारीदूरतःपरिवर्ज्जयेत् ॥ तस्मान्मेदीयतांवेश्येमैथुनंजीवयाशुमाम् ॥ ७८ ॥ ॥ वेश्योवाच ॥ ॥ नियतः
सर्वजातीनामिहामुत्रसुखप्रदः ॥ पातिव्रत्यंपरोधर्म्मःस्त्रीणामितिहिशुश्रुम ॥ ७९ ॥ यदधीनायदावेश्यातदानान्येनसंगता ॥ पतिव्रतेतिविख्यातातस्मा
त्तंपरिपालयेत् ॥ ८० ॥ ॥ कारांकिकउवाच ॥ ॥ यदिचैवंमृतिःशीघ्रंभविष्यतिनसंशयः ॥ अथराजांतिकंगत्वाराजानमिदमुक्तवान् ॥ ८१ ॥
वेश्यावेश्यैवनोभार्यानेतिवक्तुंचनोचितम् ॥ इत्थंराजानमुक्त्वाथमंडंचैवारनालजम् ॥ ८२ ॥ किंचिदादायतस्यास्तुमंदिरंगतवानयम् ॥ निद्रावस
रमालोक्यप्रसृज्यचकरंततः ॥ ८३ ॥ वस्त्रस्यविवरेतत्रमंडंचिक्षेपदुष्टधीः ॥ एवंकृत्वाततोगत्वाराजानमिदमुक्तवान् ॥ ८४ ॥ राजन्निर्गत्यगत्वा
थवेश्याग्र्यांतवयोषितः ॥ उत्थापयित्वावेश्यांतांसर्वांगंद्रष्टुमर्हसि ॥ ८५ ॥ उन्मुक्तबंधमथवावसनंपश्ययत्नतः ॥ वेश्यावेश्माथगतवान्राजा
कारांकिकंवचः ॥ ८६ ॥ इदमाहसनिद्रेयंपश्येमांयामिपश्यसि ॥ सतूवाचनृपंतत्रनमेयुक्तमिदंनृप ॥ ८७ ॥ तन्मातरंवापितरंदर्शनायनियोजय ॥
तद्दृष्टौसर्वमेवेदंव्यक्तमाशुभविष्यति ॥ ८८ ॥ आनीताह्यथराज्ञातुमातावीक्षितुमुद्यता ॥ वचनात्तुनृपस्यैववस्त्रंशोधयतीवसा ॥ ८९ ॥ तत्रस्थितं
मंडमथविज्ञायांबाह्यमर्दयत् ॥ मर्दनाद्वसनंक्लिन्नंकिंतदित्याहपार्थिवः ॥ ९० ॥ नकिंचिद्देवनोकिंचिदितिवेश्याप्रसूरपि ॥ बहुवाक्येनराजाथवसनंवी
क्ष्यशंकया॥९१॥शुक्रक्लिन्नमिदंवासःप्राहैतत्पश्यतामिति ॥ अथदृष्ट्वासमीपस्थास्तथेत्यूचुर्वचोनृपम्॥९२॥राजाथस्वगृहंगत्वादंडाध्यक्षमभाषत ॥इदानी
मेववेश्यायाःशिरश्छिध्यविचारयन् ॥९३॥दर्शनीयंशिरस्तस्याघटिकाभ्यंतरेमम ॥ दंडकश्चनृपोक्त्यास्यास्तथाकृत्वाह्यदर्शयत् ॥ ९४ ॥ ॥ वीरभ
द्रउवाच ॥ ॥ एवंकृतंत्वयापूर्वंप्राप्तंचफलमद्यते॥ज्वालयैवहिवक्तात्वंश्रोताद्रष्टाचजिघ्रसि ॥ ९५ ॥ रसंजानासिमतिमानतिक्रोधीभविष्यसि ॥ ॥ शंभु

रुवाच ॥ ॥ एवंज्वालामुखोजातोराजामाहेश्वरोऽक्षमी ॥९६॥ तस्मात्तुक्षमिणाभाव्यंपरत्रेहसुखेप्सुना॥यइदंशृणुयान्नित्यंपुण्याख्यानमनुत्तमम् ॥ ९७॥
विमुक्तपापबंधश्चशिवलोकेभविष्यति ॥ ९८ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशिवराघवसंवादेशिवपूजामाहात्म्यकथनंनामदशोत्तरशततमोऽ
ध्यायः ॥११०॥ ॥ श्रीरामउवाच ॥ महेशनाममाहात्म्यंपूजामाहात्म्यमेवच ॥ नमस्कारस्यमाहात्म्यंदृष्टिमाहात्म्यमेवच॥१॥जलदानस्यमाहात्म्यंधू
पदानस्यसत्तम॥दीपगंधादिदानस्यमाहात्म्यंवदमेगुरो॥२॥ ॥ शंभुरुवाच ॥ एकैकनाममाहात्म्यंविस्तरान्नहिशक्यते ॥ संक्षेपेणचतेवच्मिशृणुराघव
सादरम् ॥३॥ पुरात्रेतायुगेराजाविधृतोनामवीर्यवान् ॥ मृतेपितरिबालोसौभूमिराज्येभिषेचितः ॥ ४ ॥ समानवयसःसर्वान्समीपस्थांश्चकारसः ॥ येवृद्धा
येचविद्वांसस्तेचतस्यनसंमताः ॥ ५ ॥ युवानःसंमतादुष्टाअकार्यकरणास्तथा ॥ सुरुयानयनदक्षाश्चचोरकर्मविशारदाः ॥ ६ ॥ भांडवातारतालस्य
निपुणास्तस्यसंमताः ॥ वशीकरणमंत्रज्ञावस्त्रौषधविदस्तथा ॥ ७ ॥ गीतनर्तनशीलाश्चधूर्त्ताद्यूतविदःप्रियाः ॥ पितृसंमतकर्तॄणांत्यागंचक्रेसपा
र्थिवः ॥ ८ ॥ विचार्यसचतैःसार्द्धंदुष्टैःकार्यमकारयत् ॥ एतादृशांस्तथाचान्यान्दुष्टान्सहयुयोजह ॥ ९ ॥ एतदुक्तिमुपालंभ्यशिष्टंसुहृदमत्यजत् ॥
उरोमुष्टिंचफेत्कारंयेकुर्युस्तस्यतेप्रियाः ॥ १० ॥ भगलक्षणतत्त्वज्ञारतितंत्रविशारदाः ॥ राजनीतिविहीनंतद्राज्यंसमभवत्तदा ॥ ११ ॥ गजाश्वरथमु
ष्ट्राजंगोमहिष्यादिकंचयत्॥तत्सर्वंनाशमापन्नमपहारायतस्ततः॥१२॥रत्नानिवसुधान्यानिनदृश्यंतेपुरेतदा॥अथभूपांतरेणासौनिर्जितःप्रपलायितः॥१३॥
महारण्यमथोगत्वागिरिदुर्गमकल्पयत् ॥ तत्रचाल्पपरीवारश्चोरवृत्तिंसमाश्रितः ॥ १४ ॥ सुवर्णवस्त्रधान्यादिरत्नगंधादिकंतथा ॥तत्रतत्राविनिर्दिश्यचोराना
यानवंचकान्॥१५॥बंधाद्यकारयत्तैस्तुद्रव्याहरणकर्मणि ॥ यदाहारोनविद्येततदाहारमकल्पयत् ॥१६॥ गोमाहिष्यादिमांसेनयद्यन्नंनोपलभ्यते ॥ अश्वीय
नरमांसेनभोजनंपर्य्यकल्पयत् ॥१७॥एतादृशमभूद्वृत्तंसंध्योपासादिवर्जितम् ॥एकस्तुसचिवस्तस्यसुरापोनामराक्षसः॥१८॥नियुंक्तेसर्वकालंतमाहरप्रहरे
तिच ॥ एवंरक्षोमतेस्थित्वानानादेशगतान्नरान् ॥ १९ ॥ नृसहस्रपरीवारोह्यादद्यादकृपालयः ॥ स्वस्याभिमतयोषास्तुज्ञात्वाज्ञात्वासमाहरत् ॥ २० ॥
किंचित्कालंचताभुक्त्वातासांमांसमभक्षयत् ॥ एवंहत्वानरान्नारीराज्यंचक्रेसुदुःसहम् ॥ २१ ॥ एवंवर्षसहस्रंतुराज्यंकृत्वानराधमः ॥ जराशिथिलसर्वांगो
वलीपलितदूषितः ॥ २२ ॥ निर्जीवमभवत्स्थानंसमंताद्दशयोजनम् ॥ अथमृत्युदिनंप्राप्तंराज्ञस्तस्यमहात्मनः॥ २३ ॥ मृत्युकालेथसंप्राप्तेस्नातंभूमिगतं
नृपम् ॥ तस्यचानुचराःसर्वेंपरिवार्योंपतस्थिरे ॥ २४ ॥ सुरापःसचिवःप्राहकिंकार्यममचादिश ॥ अथराजातथाशक्तोऽनिर्गतायुस्तदार्दितः ॥ २५ ॥

---

१ विभृतः—इ० पा० ।   १ तत्र तत्र समाहरत्—इ० पा० ।

नाभेरधस्तुक्षीणासुःकथंचिद्वाक्यमुक्तवान् ॥ त्वंसर्वकालेदैत्येंद्रप्रहरप्राहराहर ॥ २६ ॥ इत्यथोत्कामममासासौयमदूताःसमाययुः ॥ विचित्रंबंधनेयत्नं
चक्रुस्ताडनतत्पराः ॥ २७ ॥ चूर्णिताबंधपाशाश्चहेतिदंडाश्चचूर्णिताः ॥ तद्गात्रस्पर्शमात्रेचतदद्भुतमिवाभवत् ॥ २८ ॥ अथायातःस्वयंमृत्युःपाशेनेन
मयोजयत् ॥ मृत्युपाशमपिच्छिन्नंवीक्ष्यमृत्युरचिंतयत्॥२९॥सर्वमर्त्यमृतिर्दृष्टादृष्टानैतादृशीक्वचित् ॥ इतिचिंतापरेमृत्यौज्वालावक्त्रःप्रतापवान्॥३०॥
वीरभद्रेणनिर्दिष्टःसहसायाच्चशूलभृत् ॥ ज्वालावक्त्रमथालोक्यमृत्युस्तूर्णंपलाययौ ॥ ३१ ॥ पलायमानंतंदृष्ट्वामृत्युंवह्निमुखस्तदा ॥ अरेरेचोरचोरत्वं
तिष्ठतिष्ठक्वयास्यसि ॥ ३२ ॥ एनंसोमुच्यतेचोरःशूलारोपणमात्रतः ॥ एवमाभाष्यमृत्युंतंशूलप्रोतमकल्पयत् ॥ ३३ ॥ शूलंस्कंधगतंकृत्वादूता
न्संग्रथ्यरज्जुना ॥ पादशृंखलविन्यस्तानादायनृपमध्यगात् ॥ ३४ ॥ विमानवरमारोप्यगीतवाद्यसुशोभितम् ॥ वीरांतिकमथोगत्वासर्वमस्मैन्य
वेदयत् ॥ ३५ ॥ वीरभद्रोपितत्सर्वंशंकरायामितात्मने ॥ नानामुनिगणैर्देवैर्ब्रह्मविष्णुपुरःसुरैः ॥ ३६ ॥ सेव्यमानायदेवायपार्वतीसहितायच ॥ प्रणि
पत्यनिवेद्याथशूलस्थंमृत्युमेवच ॥ ३७ ॥ तूष्णींबभूवविश्वात्मावीरभद्रःप्रतापवान् ॥ ३८ ॥ अस्याननंवीक्ष्यशिवोविगर्हयन्कथंत्वयैतद्गणसाहसंकृतम् ॥
बिभेषिमृत्योर्नकथंयमाधिकाद्वदस्वसर्वंपरमार्थतोमे ॥ ३९ ॥ प्रणम्यतंवह्निमुखोऽतिरोषोमृत्युंसमालोक्यननर्तहर्षात् ॥ उवाचचौर्यंकृतमेवमृत्युना
तदेषशूलेऽपिमयाप्ररोहितः ॥ ४० ॥ विमोचयामासशिवोपिमृत्युंदूतानशेषान्निरुजश्चकार ॥ मृत्युंसमालोक्यशिवोबभाषेमन्नामएषांमरणेसमास्ते ॥४१॥
मच्चेतसामन्यधियांचनामहीनाक्षरंवाधिकवर्णयुक्तम् ॥ ममैवलोकंप्रददामिसत्यंह्यनेननामप्रहरेतिभाषितम् ॥ ४२ ॥ प्रशब्दमात्रंत्वधिकंहरेतिपदप्रदंवै
पदमीरयंति ॥ आरादमूंस्त्वंजपतोनमस्वमदीयवाक्यंचयमंवदस्व ॥ ४३ ॥ नतिंयतिंकीर्तिमुपास्तिमाश्रितादास्यंचकैंकर्य्यमथश्रुतिंवदाः ॥ पंचाक्ष
रोक्तिंशतरुद्रियोक्तिंशिवस्यकुर्वंतिनतेविचार्याः ॥ ४४ ॥ मन्नामरुद्राक्षविभूतिधारणोममाग्रतोयस्तुपुराणवक्ता ॥ सर्वेषुपापेष्वपितेषुसत्सुप्रशास्म्य
हंनैवयमाधिकारः ॥४५॥ येचापिपापान्वितमायिनोनराःपरान्नवस्त्रादिवधूभुजश्च ॥ वाराणसीमृत्युपराश्चयेवैश्रीशैलमर्त्याश्चनतेविचार्याः॥ ४६ ॥ यूकाश्च
दंशाअपिमत्कुणाश्चमृगादयःकीटपिपीलिकाश्च ॥ सरीसृपावृश्चिकशूकराश्चकाशीमृताःशंकरमाप्नुवंति ॥४७॥इदंनामगृणन्ध्यायेद्योवैहृत्पद्ममंदिरे ॥ त्रि
यंबकंविरूपाक्षंसोमंसोमार्द्धभूषणम्॥४८॥ त्रिनेत्रकंत्रयीनेत्रंसोमसूर्याग्निलोचनम्॥तंनमस्कृत्यदूरस्थोभवमृत्योममाऽज्ञया॥४९॥अथाकर्ण्यशिवप्रोक्तंमृत्यु
स्तुष्टावशंकरम् ॥ नमस्तेदेवतानाथनमस्तेदेवमूर्तये ॥ ५० ॥ सर्वज्ञायनमस्तुभ्यंपशूनांपतयेनमः ॥ अथदेवोमहादेवोमृत्युंप्राहवरंवृणु ॥ ५१ ॥

---

१ याज्ञिम्—इ० पा० ।

स्तोत्रेणानेनतुष्टोस्मिमृत्युर्वरमयाचत ॥ त्वदीयंपालयविभोमांचशंकरपापिनम् ॥ ५२ ॥ तथेत्युक्त्वामृत्युमीशोगच्छवत्सेतिचाब्रवीत् ॥ यमलोकंग
तःसोपियमायाशेषमुक्तवान् ॥५३॥ ॥शंभुरुवाच॥ यइदंशृणुयान्नित्यंपुण्याख्यानमनुत्तमम् ॥ विमुक्तःसर्वपापेभ्योयातिशंकरसन्निधिम् ॥ ५४ ॥
॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशिवराघवसंवादेएकादशोत्तरशततमोऽध्यायः ॥ १११ ॥ छ ॥ ॥ शंभुरुवाच ॥ अथान्यदपिनिर्वच्मिप्रमदाख्यानमनु
त्तमम् ॥ सुतयादेवरातस्ययत्प्राप्तंनामकीर्तनात् ॥ १ ॥ देवरातसुताबालाकलानामातिरूपिणी ॥ धनंजयसुतस्यासीद्भार्याशोणस्यधीमतः ॥ २ ॥
तावुभौनियतौनित्यंधर्म्मैकप्रवणौशुभौ ॥ लब्धवंतौनिधिमथोगंगास्नानायतौगतौ ॥ ३ ॥ प्रवाहपतितेकूलेमृत्तिकानयनायतौ ॥ कूलादादायमृल्लोष्टं
दृष्टवंतौमहाघटम् ॥ ४ ॥ राजतंचोर्द्ध्वपाषाणमथशोणःप्रियांवचः ॥ इदमाहकथंकार्यंकिंकर्तव्यंहिनोहितम् ॥ ५ ॥ ॥ भार्योवाच ॥ ननारीमत
मालंब्यकिंचित्कार्यंसमाचरेत् ॥ नचनार्याचरेद्गुह्यमप्रियंवाथकिंचन ॥ ६ ॥ यदिनारीसमक्षंतुद्रविणंदृष्टिमापतेत् ॥ वंचयीततथानारीईदृशैर्वाक्यसंच
यैः ॥ ७ ॥ अस्माभिर्नोहिसंप्रेक्ष्यंकिंवातत्रहितिष्ठति ॥ द्रविणंचेन्नसंप्रेक्ष्यंबाधोदर्कंभविष्यति ॥ ८ ॥ अन्याज्ञातंतुयदिचेत्कुतोज्ञानविनिश्चयः ॥ अप्रह
ष्टस्त्विदानींचेन्निभृतःकोपितिष्ठति ॥ ९ ॥ तिरोधानंनकिंचिच्चेन्माययाकोपितिष्ठति ॥ नचेन्मायामनुष्याणांक्षेत्रपालस्तुतिष्ठति ॥ १० ॥ नहिचेद्गै
रवश्चेहतिष्ठतिब्रह्मराक्षसः ॥ नसोपिचेन्महाविद्याराज्ञांतत्रभविष्यति ॥ ११ ॥ नचजानातिचेद्राजाव्यवहारादिसंभवः ॥ सचेद्गूढप्रकारेणचोरबाधाभ
विष्यति ॥१२॥ अप्रमत्तस्यभवतोमहानर्थोभविष्यति ॥ प्रायेणार्थवतांनृणांभोगलिप्साप्रजायते ॥ १३ ॥ भोगाद्भोगांतरेच्छाचसर्वानुष्ठाननाशिनी ॥ जाना
तियदिनारीस्वंभावयोगगतंतथा ॥ १४ ॥ नारीस्वतंत्रतामेतिरोषाल्लब्धप्रकाशिनी ॥ रोषेविश्वासतांयातितदादोषःपुरोदितः ॥ १५ ॥ विश्वासिनिचविश्रंभः
प्रवासोवान्यचित्तता ॥ विश्रम्भाज्जायतेस्त्रीणांनानाविधविचेष्टिता ॥ १६ ॥ यंकंचित्पुरुषंदृष्ट्वायुवानंप्रीतिरापतेत् ॥ प्रीत्यासंजायतेयोगोयोगान्मैथुनसंग
तिः ॥१७॥ सततंमैथुनेजातेविश्रंभांतरमापतेत् ॥ भवतावातथापूर्वंभुक्तेदानींचमुच्यते ॥१८॥ काप्रतीच्छातवेदानींप्रीतिःकस्यामथापिवा ॥ काविदग्धासु
संस्निग्धापुरुषादन्यतश्चरेत् ॥१९॥ योब्रवीदथवाक्यंतांयदिब्रूयास्त्वमधमे ॥ सर्वमेवतथावच्मिनान्यथावाक्यमुच्यते ॥२०॥ इत्थंचधृष्टतांयातातथारूपां
तरेणच ॥ द्रव्यमादाययत्किंचिदनुवर्तेत्स्वतंत्रतः ॥ २१ ॥ क्षमारयित्वातांद्रव्यंगृहीत्वापातयिष्यति ॥ अथपूर्वपतिमृतोप्रविशेन्नाशुशुक्षणिम् ॥ २२ ॥
वैधव्येद्रविणंसर्वधर्मार्थंमेभविष्यति ॥ इतिनिश्चित्यमनसावैधव्येसमुपस्थिते ॥ २३ ॥ योनिकुंडंसमासाद्यदिवाथदिवानिशि ॥ एकांतस्थानमभ्ये

---

१ मे हितम्–इ० पा० । २ महाबाधा–इ० पा० । ३ अथ–इ० पा० । ४ योनिकंदूम्–इ० पा० ।

त्यविवृत्यवसनंभगम् ॥ २४ ॥ इदमूचेवचोदुःखादुपस्थस्थकरासती ॥ किंत्वयावैकृतंयोनेकिंवापापमुपाश्रिता ॥ २५ ॥ शिश्नस्यवाथवापापंयत्त्वदंतरवेशनात् ॥ यच्चकर्तृकृतंपापंमादृक्सेवाविवर्जनात् ॥ २६ ॥ अतोपिकंडूसंभूतौप्रवेशयेदथांगुलीम् ॥ विचित्रचेष्टांकृत्वातुकंडूवृद्धेरतःपरम् ॥ २७ ॥ मर्दयित्वाकराभ्यांतत्संताड्यचविवृत्यतु ॥ असकृद्धुन्वतीपादौविवृतास्यातिदुःखिता ॥ २८ ॥ खट्वाकांष्ठमथालिंग्यस्तनपीडंयथाप्रियम् ॥ अथोविचित्रचित्तत्वेततःप्रद्युष्टतीभवेत्॥२९॥ अथवाह्निपुरेस्थित्वाशाकंव्यवहृतंचयत्॥ आलंब्यवेश्मनिनिशिसंध्यायांविशिखासुच ॥३०॥ कृत्वान्यवेषमात्मानंयैःकैरप्युपभुज्यते ॥ अथवाच्यप्रभावेनशंकितायोग्यमाहरेत्॥३१॥अज्ञातंचगृहंगत्वारमयेदेवनिश्चितम् ॥ नारीसमक्षंलब्धेतुद्रविणेह्येतदिष्यते॥३२॥ तस्मान्मयापिभवतोनविचारप्रयोजनम् ॥ ॥ शोणउवाच ॥ ॥ एवमेतन्नसंदेहोगच्छत्वंतिष्ठदूरतः॥ ३३ ॥ मलमूत्रविसर्गार्थंस्थित्वागच्छाम्यतःपरम् ॥ तस्यांगतायांशोणोपिवस्त्रखंडंत्वकल्पयत् ॥ ३४ ॥ एकैकस्मिंस्ततःखंडेत्वग्रहीद्द्रविणंबहु ॥ सैकतेत्ववरंजानुदघ्नंकृत्वाततस्ततः ॥ ३५ ॥ क्षित्वाधनंपूरयित्वाविष्ठांचक्रेततोपरि ॥ वस्त्राधारंघटंतंचप्रतिचिक्षेपकुत्रचित् ॥ ३६ ॥ सर्वमज्ञातवत्कृत्वास्नानायप्रययौमुनिः ॥ तस्यभार्याततःस्नानंकृत्वासंपूज्यपार्वतीम् ॥ ३७ ॥ गच्छेतिभर्त्रासाप्रोक्तास्ववेश्माभ्यागमत्सती ॥ एतामेकाकिनींज्ञात्वामारीचोनामराक्षसः ॥ ३८ ॥ भर्तृरूपमथास्थायकलामेतदुवाचह ॥ ॥ मारीचउवाच ॥ ॥ सप्तगोदावरीतीरेपवित्रंपापनाशनम् ॥ ३९ ॥ द्राक्षाराममितिप्रोक्तंयत्रभीमःस्वयंस्थितः ॥ भुक्तिमुक्तिप्रदोनृणांस्मरणात्पापनाशनः ॥ ४० ॥ तत्रगच्छावहेशीघ्रंत्वंतुनिर्गच्छसुंदरि ॥ ॥ कलोवाच ॥ ॥ इदानीमभिषेकायप्रवृत्तोनाभिषिक्तवान् ॥ ४१ ॥ कथमेतादृशंत्वंहिपूर्वानुक्तंवदिष्यसि ॥ प्रकृतेरन्यथाभावमुत्पातंविदुरुत्तमाः ॥ ४२ ॥ ॥ मारीचउवाच ॥ ॥ भर्तुरप्रतिकूलत्वंनारीणांधर्मउच्यते॥ प्रतिकूलानुकूलावाममशीघ्रंवदस्वतत् ॥ ४३ ॥ तूष्णींभूत्वाथसासाध्वीभर्तैत्येवविचार्यतम् ॥ निर्ययौतेनसाबालावनमध्येगतासती ॥ ४४ ॥ अथमध्याह्नकालेसौक्रियतामाह्निकक्रियाः ॥ राक्षसोथवचःश्रुत्वानानुष्ठानस्थलंत्विह ॥ ४५ ॥ यत्रतत्रास्तिगंतव्यमितोगच्छावहेततः ॥ किंचित्प्रदेशंगत्वातुगुहांवीक्ष्यसरस्तथा ॥४६॥ इहस्थानंहिमेस्थातुंकार्यंस्नानमथप्रिये ॥ इत्युक्त्वासरसिस्नात्वाफलाहारंप्रकल्प्यच ॥ ४७ ॥ भोजनावसरेप्राप्तेकलादध्याउमांशिवम् ॥ अयंधवोममनवाइतिध्यानपराभवत् ॥ ४८ ॥ अथध्यानेनतंचोरंनिश्चित्यचपतिव्रता ॥ भीतातिनम्रवदनाअश्रुपूर्णमुखीतदा ॥ ४९ ॥ कष्टमापतितंपापमित्युक्त्वानिपपातच ॥ रुदतींतामथोदृष्ट्वाराक्षसःपापनिश्चयः ॥ ५० ॥ धर्षितुंतामथारेभेनचैतद्धर्षणंप्रति ॥ बलात्कारमथोकर्तुंयतमानेतुराक्षसे ॥ ५१ ॥ आजानुनाभिपर्यंतंशैलस्थानमकल्पयत् ॥ शिलासमभवद्वस्त्रंराक्षसोवीक्ष्यतामथ ॥ ५२ ॥ इत्येवंतांहनिष्यामिखादयिष्याम्यतः

परम् ॥ इत्युक्त्वाभ्रामयित्वासिंशिरश्छेत्तुंप्रचक्रमे ॥५३॥ कलाहंमत्पतिंज्ञात्वाशापंदास्यतिमाहर ॥ इत्युक्तमात्रेवचसिशिरांश्चिच्छेदराक्षसः ॥ ५४ ॥ प्राप्तायांदुर्मृतिंतस्यामथशैवाःसमागताः ॥ दूताविचित्राभरणाःसर्वायुधधराःशुभाः ॥ ५५ ॥ एतांविमानमारोप्य[1]शिवालोकमुपागमन् ॥ तामागतांगिरिसुताहर्षेणप्रतिपूज्यच ॥५६॥ स्वपादप्रणतांशुद्धामुमावाक्यमभाषत ॥ पातिव्रत्येनतेतुष्टाअभीष्टंप्रददामिते ॥५७॥ ॥ कलोवाच ॥ ॥ दासीभावंप्रयच्छत्वंत्वत्पादाब्जंममप्रियम् ॥ प्रार्थ्यैःकिमन्यैर्बहुभिस्तथास्त्वितिशिवाब्रवीत् ॥ ५८ ॥ इंद्रादिवनिताभिःसापूजिताथकलानिधिः ॥ एतस्मिन्नंतरेप्राप्तःशोणोमुनिरथोगृहम् ॥ ५९ ॥ नतत्रदृष्ट्वातांभार्यांध्यानयोगपरोभवत् ॥ रक्षोहृतांमृतांप्राप्तांशिवालोकमुमांप्रति ॥ ६० ॥ उमादत्तवरांचापिदृष्ट्वाञ्ज्ञानचक्षुषा ॥ किंचिद्दुःखश्चिरंध्यात्वापरावृत्यमुनिस्तदा ॥ ६१ ॥ श्वशुरंगतवान्सोऽथदेवरातंमुनीश्वरः ॥ निवेद्यसर्वंसहितोविश्वामित्रमगान्मुनिम् ॥ ६२ ॥ निवेद्यतद्वसिष्ठस्यवासिष्ठोऽप्याहतान्मुनीन् ॥ गत्वाकैलासमादौतुदृष्ट्वादेवंमहेश्वरम् ॥ ६३ ॥ अनुज्ञांशिवतोलब्ध्वापार्वतीमंदिरेगताः ॥ देव्यैविज्ञाप्यतत्सर्वंयथार्थंप्रवदामतत् ॥ ६४ ॥ तथेत्युक्त्वामुनिवराःकैलासंशंकरालयम् ॥ गत्वाप्रणम्यदेवेशंवीरभद्रेणपूजिताः ॥ ६५ ॥ विज्ञापयामासुरिदंशोणभार्य्याहृतेतिच ॥ शिवःप्राहमुनींद्रांस्ताञ्ज्ञातमेवमयात्विदम् ॥ ६६ ॥ अकालमरणंत्वस्याआयुर्वर्षशतंस्थितम् ॥ अकालमृत्युयुक्तानांपुनर्ज्जीवनमस्तिच ॥ ६७ ॥ दशपुत्रप्रसूर्वीराहूपसौभाग्यवत्यपि ॥ भवद्भिरितिनिश्चित्यसमागतामिहद्विजाः ॥ ६८ ॥ यमलोकगतानांतुसर्वमेतद्विनिश्चितम् ॥ ममलोकगतानांचगतिरन्यानविद्यते ॥ ६९ ॥ अनयाकीर्तितंनामप्राणनिर्गमनेपुरा ॥ तया[2]यमलिपिर्मृष्टाकथमायुष्यनिर्णयः ॥ ७० ॥ अथवागिरिजायैचनिवेदयतकृत्स्नशः ॥ अथतेपार्वतीपाददर्शनायगताद्विजाः ॥ ७१ ॥ प्रणम्यमातरंसर्वैविश्वामित्रोऽब्रवीदिदम् ॥ दीनानाथाकृशाभार्याप्रणष्टपितृकाञ्छिशून् ॥ ७२ ॥ रक्षयित्वापुरामातरिष्टदात्वंसदाह्यभूः ॥ कलापौत्रीममैवेयंत्वामाराध्यपतिंत्वमुम् ॥ ७३ ॥ शोणंलब्धवतीमातस्त्वत्पूजायाःफलंत्विदम् ॥ तपसालभ्यतेपर्णैर्दानेनयदिवापिच ॥ ७४ ॥ व्रतोपवासैरथवाकलासालभ्यतेमया ॥ एतयापरिविष्टान्नंभोक्तुमिच्छामितत्कथम् ॥७५॥ ॥ पार्वत्युवाच ॥ ॥ यादृशीचेष्यते[3]भार्य्यातादृशीदीयतेमया ॥ नैनांत्यक्तुमहंशक्ताकिंवात्वंमन्यसेमुने ॥ ७६ ॥ ॥ ॥ विश्वामित्रउवाच ॥ ॥ मातात्वमित्येवमयाअविशंकितमीरितम् ॥ शोणोमुनिरयंमातस्तवविज्ञापयिष्यति ॥ ७७ ॥ ॥ शोणउवाच ॥ ॥ तामेवभार्य्यांप्रतिमेप्रीतिरत्युक्तदासती ॥ सैवमेदीयतांभार्य्याचान्यथामरणंभवेत् ॥ ७८ ॥ ॥ पार्वत्युवाच ॥ ॥ भार्यापतीसमावेवाविषमौतुवि

---

[1] शिवलोकमिति पा० । [2] नष्टा यमलिपिः स्पष्टा—इ० पा० । [3] अस्मै शोणाय इति शेषः ।

गर्हितौ ॥ तवचासदृशीचेयंसदृशींप्रददाम्यहम् ॥ ७९ ॥ नचमन्मंदिरेप्राप्तांत्यक्ष्येदेहविवर्जिताम् ॥ ॥ शोणउवाच ॥ ॥ यदिनोदीयतेचेयंभार्य्यामन्यां ममाप्रियाम् ॥ ८० ॥ राज्यंमहेश्वरेभक्तिंप्रयच्छवरमुत्तमम् ॥ भविष्यत्येवमेवैतदित्युक्त्वाचाब्रवीन्मुनीन् ॥ ८१ ॥ भोक्तव्यमिहयुष्माभिर्ममास्मिन्दिवसत्रयम् ॥ प्रतीद्वारेदेवस्यमहेशस्यैवतुष्टये ॥ ८२ ॥ भोजनीयाःसदाकालमष्टौविप्रामुनीश्वराः ॥ इच्छयायत्रकुत्रापिव्रतमेतदुपक्रमेत् ॥ ८३ ॥ वत्सरेपरिपूर्णेतुमहाराजतमीश्वरम् ॥ चतुर्निष्कप्रमाणेनतदर्द्धेनैवकारयेत् ॥ ८४ ॥ श्वेतवस्त्रयुगंसूक्ष्मंचामरेव्यजनेतथा ॥ पादुकोपानहंच्छत्रंसर्वंविप्रेनियोजयेत् ॥ ८५ ॥ स्वशक्त्यादक्षिणांदत्वाब्राह्मणांश्चविसर्जयेत् ॥ एतदुद्यापनेकुर्यादादौमध्येतथासुधीः ॥ ८६ ॥ दिनेदिनेतथापूजासोमस्यपरमात्मनः ॥ ८७ ॥ तत्पुरुषस्यविद्महेमहादेवस्यधीमहि ॥ तन्नोरुद्रःप्रचोदयात् ॥ ८८ ॥ इतिपूजामंत्रः ॥ स्थंडिलेपूजयेद्देवंप्रतिमायामथापिवा ॥ एकभक्तंस्वयंकुर्याद्ब्रह्मचर्येसमन्वितम् ॥ ८९ ॥ एतत्सोमव्रतंप्रोक्तंशिवतुष्टिप्रदंशुभम् ॥ यएवंकुरुतेभक्त्यानारीवापुरुषोपिवा ॥ ९० ॥ छायेवशंकरस्यासौ नित्यमेवानुवर्तते ॥ अद्यसोमदिनंप्राप्तंमध्याह्नात्परतोभुजिः ॥ ९१ ॥ यूयंचसर्वेमुनयःकृतपौर्वाह्णिकक्रियाः ॥ माध्याह्निकींक्रियांकृत्वाभोक्तुमर्हथसत्तमाः ॥ ९२ ॥ मातुर्वचनमाकर्ण्यतथेत्युक्त्वानमस्यच ॥ अनुष्ठानायतेसर्वेगताभागीरथींनदीम् ॥ ९३ ॥ संगमेमध्यतोवृत्तेकृत्वा माध्याह्निकींक्रियाम् ॥ विश्वेशपूजांकृत्वाचषोडशैरुपचारकैः ॥ ९४ ॥ अथतेपार्वतीगेहंगत्वादेवींप्रणम्यच ॥ लोकमातुर्नियोगेनशालंकायनकात्मजः ॥ ९५ ॥ पादप्रक्षालनमुखानुपचारानकल्पयत् ॥ पंचगंधकमादायतान्मुनीनभ्यलेपयत् ॥ ९६ ॥ राज्यंचमहदाप्नोतियोदद्यात्पंचगंधकम् ॥ पंचबाणसमोभूत्वास्त्रीणांवल्लभतामियात् ॥ ९७ ॥ विष्णवेयोहिदद्यात्तुसोपिमारसमोभवेत् ॥ कामीत्वकामीयःकुर्यात्कैलासे पंचवत्सरान् ॥ ९८ ॥ सर्वगंधसमोपेतोभोगीचेष्टार्थसंयुतः ॥ यथेष्टवर्तनोभूत्वाततोजायेतभूमिपः ॥ ९९ ॥ कस्तूरीचंदनंचंद्रमगरुद्वितयंतथा ॥ पंचगंधंसमाख्यातंसर्वकार्येषुशोभनम् ॥ १०० ॥ विलिप्तपंचगंधेषुब्राह्मणेषुमहात्मसु ॥ आसीनेषुतदाभ्यागाद्ब्राह्मणःस्थविरःकृशः ॥ १ ॥ उन्मत्तवेषोदिग्वासाजराजर्जरितस्त्वरी ॥ खल्वाटःश्वासकासीचबहुहिक्कीक्षुधान्वितः ॥ २ ॥ लालास्नुतःश्मश्रुकूर्चश्लेष्मानम्रःस्खलत्पदः ॥ द्व्यष्टवर्षातथानारीसर्वाभरणभूषिता ॥ ३ ॥ रूपलावण्यसंयुक्तालोकोत्कृष्टस्वरूपिणी ॥ पुरुषान्रूपसंयुक्तान्वीक्षंतीचततस्ततः ॥ ४ ॥ गायंतीत्वथनृत्यंतीतंदृष्ट्वाहसतीपतिम् ॥ प्रबाधतेवृद्धधवंशीघ्रमेहि[2]कृशाधम ॥ ५ ॥ आलंब्यत्वत्करंवृद्धदुःखितानित्यमस्म्यहम् ॥ भूषणंवसनंघ्राणंस्रग्विलेपनमेवच ॥ १०६ ॥ हासोगी

---

[1] तदा—इ० पा० । [2] क्षुधामम—इ० पा० ।

२७

तिस्तथापानंमंडनंशोभनंगृहम् ॥ सर्वंऋतुसमृद्धिश्चकामस्यैवाभिवृद्धये ॥१०७॥ सर्वेषामेवकामानांरतिरेकाप्रयोजनम् ॥ सुखानिसर्वाण्येकत्ररतिरेकत्रच स्थिता ॥ ८ ॥ तुलयातुलितांसर्वैरतिःशतगुणाधिका ॥ तन्मादृशीसमासाद्यभवंतंकिंकरिष्यति ॥ ९ ॥ इतिचान्यानिवाक्यानिब्रुवाणागृह्यवै करे ॥ तदुत्तरमुवाचेदंकिंकुर्म्मोभाग्यमीदृशम् ॥ ११० ॥ मामारयदुरुत्तयात्वंमांविज्ञायाथचेदृशम् ॥ एतादृशोद्विजःप्रायात्पार्वतीमंदिरंतदा ॥ ११ ॥ अविज्ञायैवगिरिजामिदंवचनमब्रवीत् ॥ ॥ द्विजउवाच ॥ ॥ अन्नार्थिनमिहप्राप्तंविद्धिमामातिथिंमुने ॥ १२ ॥ भोजनावसरेप्राप्तंब्राह्मणान्नहिभोजय ॥ तद्भार्यावचनंप्राहकस्तुनियोंषिदेवहि ॥ १३ ॥ अंधस्यवचनंसर्वमेवमेतादृशंदृढम् ॥ पार्वत्युवाच ॥ प्रक्षाल्यचरणावेतमासनउपवेशय॥१४॥ जांबूनदकृतेतीवभोज्येनातर्पयद्द्विजम् ॥ सुरत्नचषकोपेतममृतंब्रह्मवादिनीम् ॥ १५ ॥ अरुंधतीमयाहूयपर्य्यवेषयदंबिका ॥ कलाचारुंधतीचैवअनसूयापतिव्रता ॥ १६ ॥ परिवेषंपदार्थानांस्रग्गंधाक्षतभूषणाः ॥ अकुर्वन्नंबिकावाक्यात्षड्रसानांपृथक्पृथक् ॥१७॥ भुंजानेषुतुविप्रेषुदिग्वासाब्राह्मणाकृतिः ॥ क्षणेनबुभुजेसर्वंदातुंनोशेकुरंगनाः ॥ १८ ॥ अथसागिरिजादेवीस्वयंदातुंप्रचक्रमे ॥ यथादत्तमशेषंतुक्षणेनाश्नातिसद्द्विजः ॥ १९ ॥ भांडस्थितमशेषंचभोक्तुमैच्छत्प्रियासह ॥ तथांबिकासमादायप्रादादक्षय्यमस्त्विति ॥ १२० ॥ अथवामकरेणासौभोक्तुमैच्छत्ततःसती ॥ तत्राप्यक्षय्यमेवास्तुतवान्नमितिचार्पयत् ॥ २१ ॥ करांतरमथोत्पाद्यभोक्तुमैच्छद्द्विजोत्तमः ॥ एवंकरसहस्रंचकृत्वैच्छद्भोजनंद्विजः ॥ २२ ॥ दत्त्वादत्त्वापुनर्देवीसंतुष्टानचकोपना ॥ नचित्तमन्यथाकर्तुंशक्यमस्याइतिद्विजः ॥ २३ ॥ प्रक्षाल्यहस्तौचरणौहस्तार्पितसुगंधवान् ॥ पार्वतींवाक्यमाहेदंतोषितोहंवरंवृणु ॥ २४ ॥ पार्वत्युवाच ॥ ॥ ममदातुंवरंशक्तोयदित्वंब्राह्मणोत्तम ॥ वरेणममकिंकार्य्यंशंकरोमेयतःपतिः ॥२५॥ तदाहब्राह्मणोदेवींशंकरःकीदृशस्त्विति॥सदृशोऽसौत्वयानोवात्वद्योग्योनान्यथाभवेत् ॥ २६ ॥ स्त्रीवल्लभत्वमप्येवरूपंदाक्ष्यंशुभांगना ॥ नोचेदेतादृशीभार्य्यामदधीनाकथंभवेत् ॥ २७ ॥ ॥ पार्वत्युवाच ॥ त्वद्भार्य्यावचनंश्रुत्वातववाक्यंतथाद्विज ॥ अपलापस्त्वयंब्रह्मञ्छ्रुतंकिंवातथाविषम् ॥ २८ ॥ ॥ ब्राह्मणउवाच ॥ ॥ धम्मिल्लंतेकरिष्यामिममांकंत्वंसमारुह ॥ प्रचलेद्यदितेचित्तंपातिव्रत्यंकुतस्तव ॥ २९ ॥ ॥ पार्वत्युवाच ॥ ॥ ममव्रतंद्विजश्रेष्ठशंकरांकैकरोहणम् ॥ अथतच्चित्तमाज्ञायभवान्याःपरमेश्वरः ॥ १३० ॥ द्व्यष्टवर्षवयाभूत्वासुस्निग्धकचबंधनः ॥ सुस्निग्धचारुनयनोगोक्षीरसमविग्रहः ॥ ३१ ॥ कोटिकंदर्पलावण्यःसर्वाभरणभूषितः ॥ स्वपार्श्वेस्थितनार्यंसेप्रसारितभुजद्वयः ॥ ३२ ॥ गायन्मंदतयासाकमुमयापद्रुतायथा ॥ अथतांपार्वतींशंभुःकरेणाकृष्यचस्मयन् ॥ ३३ ॥ विन्यस्यहस्तौवनिताद्वयांसेगायन्समस्ताभरणःप्रसन्नहृक् ॥ ननर्तचानंदसमृद्धगात्रोमुनींद्रगीतश्चसकालवेलम् ॥१३४॥ एतादृशंशिवंध्यात्वाजन्मकोटि

शतेष्वपि ॥ नदुःखंजायतेतस्यसदाहर्षश्चजायते ॥ १३९ ॥ अथस्तुतोमुनिवरैर्नारींकृत्वाहरिंततः ॥ अथसापार्वतीतुष्टादेवंप्राहपिनाकिनम् ॥ ३६ ॥
॥ पार्वत्युवाच ॥ ॥ किमित्येतादृशंभावमास्थायत्वमिहागतः ॥ नारींकृत्वातथाविष्णुंकिंप्रकृत्यानंचागतौ ॥ ३७ ॥ शिवःप्राहव्रतेचात्रह्यतिथेभों
जनंशुभम् ॥ जानेसिद्धिमथोयेषांविषादोनाभिजायते ॥ ३८ ॥ जातेविषादेतुव्रतमसम्यगितिनिश्चयः ॥ सोमवाराःसमायांतियावंतोऽब्दशतानितु ॥३९॥
तावंतिमत्पुरेदेविसर्वभोगसमन्वितः ॥ सभार्य्यपुत्रबंधुश्चवेदोक्तायुष्पजीवितः ॥ १४० ॥ पश्चाद्वाराणसींगत्वामृतोमुक्तिमवाप्स्यति ॥ ॥ शंभुरुवा
च ॥ ॥ अथदेवेस्थितेतत्रमुनयस्त्रिःप्रदक्षिणम् ॥ ४१ ॥ कृत्वापंचनमस्कारान्पुनःकृत्वाप्रदक्षिणम् ॥ पुनश्चदंडवद्भूत्वाविसृष्टानिर्ययुस्ततः ॥४२॥
अथशोणःशोभितांगींभार्यामापद्यानिंदिताम् ॥ राज्यंचभारतेवर्षेधर्मेणापालयद्द्विजः ॥ ४३ ॥ मानुषानखिलान्भोगान्बुभुजेशिवभक्तिमान् ॥ नित्यंदेवा
र्चनपरोनित्यंब्राह्मणपूजकः ॥ ४४ ॥ नित्यदातानित्ययाजीनित्यश्रोतापुराणकम् ॥ मृतःसगतवांल्लोकंशंकरस्यविभोःशुभम् ॥ ४५ ॥ ॥ शंभुरु
वाच ॥ ॥ नामकीर्तनमाहात्म्यंप्रसंगात्परिकीर्तितम् ॥ शृण्वतांसर्वपापघ्नंभक्तानांचतथानृप ॥ ४६ ॥ सर्वकल्याणदंनित्यंसुभार्य्याराज्यदंशिवम् ॥
शिवभक्तिप्रदंगोप्यंयस्यकस्यापिनेरयेत्॥१४७॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशिवराघवसंवादेशिवनाममाहात्म्येद्वादशोत्तरशततमोऽध्यायः११२॥
॥ श्रीरामउवाच ॥ ॥ खेदृश्यंतेविमानस्थानानारूपधराःशुभाः ॥ सर्वकामफलोपेताःसुभार्य्याःशतयोषितः ॥१॥ सहस्रनरनारीभिःपूज्यमानाःपदेपदे॥
गायंतिविंशतिर्योषारूपलावण्यकोमलाः ॥ २ ॥ करंकवाहिनीचैकाचामरासक्तबाहवः ॥ तालवृंतद्वयंनार्य्योवीजयंतिप्रगृह्यवै ॥ ३ ॥ सचक्रेचांकमध्ये
स्याउपधानंतथापरः ॥ एकस्याःकरयोर्हस्तःस्तावकानेकसंयुतः ॥ ४ ॥ नानाविधपरीहासकृतोत्फुल्लमुखांबुजः ॥ एकैकत्रविमानेतुदृश्यतेचंद्रदीधितिः
॥ ५ ॥ स्त्रीशतेषुविमानेषुदृश्यतेईश्वरःशुभः ॥ एतेकिंपुण्यकर्तारोविष्णुमायाथवामुने ॥ ६ ॥ ॥ शंभुरुवाच ॥ ॥ एतेहिब्राह्मणाःपुण्यागृहस्थाश्रमवा
सिनः ॥ येषामेवचसग्रासोदत्तोदशरथेनते ॥ ७ ॥ तेषांतुममचित्तानांकदाचिदभवन्मतिः ॥ यथेहसुखिनःसर्वेवयंचान्योपजीविनः ॥ ८ ॥अस्मानेवानुजी
वंतिशतशोमनुजाइह ॥ येनपुण्येनचवयंसर्वेकामानुमोदिनः ॥ ९ ॥ सुस्त्रीकृतोपचाराश्चसर्वेराज्यसुखान्विताः ॥ जरामरणहीनाश्चयुवानःसर्वदैवहि॥१०॥
विचार्यैवंद्विजाःसर्वेवसिष्ठस्याश्रमंययुः ॥ आगतानथसंपूज्यवसिष्ठोवाक्यमुक्तवान् ॥११॥ किमर्थमागतायूयंशीघ्रंब्रूतद्विजोत्तमाः॥ ॥ द्विजाऊचुः ॥ ॥ वय
मिच्छामहेसर्वेसर्वसंपत्समन्विते ॥ १२ ॥ विमानेकामगेरोढुंतत्संपादयनोगुरो ॥ तत्तेषांचिंतितंश्रुत्वावसिष्ठोवाक्यमब्रवीत् ॥ १३ ॥ पुराणंसर्वदा
विप्राःश्रोतव्यंपापनाशनम् ॥ धर्मश्चार्थश्चकामश्चमोक्षस्तत्रैवदृश्यते ॥ १४ ॥ तथेत्युक्त्वाथमुनयःपुराणकुशलंमुनिम् ॥ जग्मुरंगिरसंश्रेष्ठंसर्वशास्त्र

विशारदम् ॥ १५ ॥ सर्वागमपुराणज्ञंसदासत्कर्म्मचारिणम् ॥ इदमूचुर्नमस्कृत्यवयंसफलजीविनः ॥ १६ ॥ कृतकृत्यावयंब्रह्मन्साक्षाद्दृष्टोऽसियन्मुने ॥
॥ अंगिराउवाच ॥ ॥ यत्कार्यमागतायूयंतत्कार्यंकरवाण्यहम् ॥ १७ ॥ पुराणंश्रोतुकामास्तुयूयमत्रसमागताः ॥ कीर्तयिष्येविधानंवःसमस्ताघ
विनाशनम् ॥ १८ ॥ सर्वज्ञानप्रदंदेवंतत्वविज्ञानसंभवम् ॥ शिवभक्तिप्रदंहृद्यंविष्णुभक्तिप्रदंशुभम् ॥ १९ ॥ विचित्रस्वर्गतिप्राप्तिज्ञानदंरमणीप्रदम् ॥
नानाविधशुभज्ञानंरतितंत्रप्रकाशकम् ॥ २० ॥ भुक्तिमुक्तिप्रधानंचविविधदर्शनदीपकम् ॥ विचित्रभक्तिकथनंभक्तिसाहसकीर्तनम् ॥ २१ ॥ व्रतप्रति
ष्ठादानादिभस्मपूजाविधिप्रदम् ॥ पुराणंपाद्ममुदितंब्रह्मपद्मोपनिर्वृतम् ॥ २२ ॥ महेश्वरेणकथितंप्रमथाकृतिवर्णनम् ॥ एतदन्यत्रकथितंपुराणेपाद्म
एवतु ॥ २३ ॥ दिलीपेनपुरापृष्टोवसिष्ठःप्रोक्तवानिदम् ॥ तच्छृणुध्वंमुनिवराज्ञानंसर्वंभविष्यति ॥ २४ ॥ अथतद्वचनाद्विप्राःपुराणश्रवणेरताः ॥
कथंश्रोतव्यमधुनाकिंकृत्वेत्यब्रुवन्मुनिम् ॥ २५ ॥ सोऽपिसर्वंसमाचष्टशृणुधर्मंसनातनम् ॥ नमस्कृत्यपुराणज्ञंदद्याच्चार्घासनंततः ॥ २६ ॥ निषीदत
त्रचेत्युक्त्वागंधपुष्पैःसमर्चयेत् ॥ आत्मयोगंचतांबूलमधिकंवासमर्पयेत् ॥ २७ ॥ ब्रूहिपुण्यकथांब्रह्मन्पौराणिकीमितीरयेत् ॥ नखट्वासनमारुह्य
नोच्चासनमथापिवा ॥ २८ ॥ नीचासनोवैशृणुयाद्धर्म्मकामार्थसिद्धये ॥ शृण्वित्युक्त्वापुराणज्ञइमंमंत्रमुदीरयेत् ॥ २९ ॥ नमोहरिंहरमथो
गणेशंभारतीमतः ॥ इष्टदेवंनमस्कृत्वापुराणंवक्तुमर्हति ॥ ३० ॥ अर्द्धयामंप्रतिदिनंयदिवापीच्छयाभवेत् ॥ एवं[1]पाठसमाप्तिंचश्रुत्वाकृत्यंसमाचरेत्॥३१॥
श्रोतुश्चतूष्णींमननंतूष्णींश्रवणमेववा ॥ अन्यथाभारतीक्रुद्धचेत्तत्क्रोधान्मूकताभवेत् ॥ ३२ ॥ तस्मात्पुराणश्रोताचतांबूलादिसमर्पणम् ॥ वक्तुश्चजीवि
काकार्या[2]स्वसामर्थ्यानुसारतः ॥ ३३ ॥ पुराणप्रक्रमेदेयंसचेलोद्गमनीयकम् ॥ सूक्ष्मांबरमथोवापिवस्त्राद्वितयमर्पयेत् ॥ ३४ ॥ आसनंतुमहच्चित्रंरम्यमू
र्जस्वलंमृदु ॥ सुवर्णवातथादद्याद्गोभूगेहादिकंतथा ॥ ३५ ॥ एतत्समस्तविप्रेंद्रादक्षिणामूर्तिनापुरा ॥ शंकरेणमुनीनांहिभाषितंचदिवौकसाम् ॥ ३६ ॥
अथतेमुनयःसर्वेतंप्रणम्यासनस्थितम् ॥ पृथक्पृथक्चतांबूलंदत्वाशुश्रूषवःस्थिताः ॥ ३७ ॥ तेनापिकथितंसर्वंपुराणंसर्वसंप्रदम् ॥ [3]उपांताध्यायप
र्यंतंश्रुतवंतोद्विजोत्तमाः ॥ ३८ ॥ ॥ दिलीपउवाच ॥ ॥ कामगेनविमानेनसर्वसंपत्समृद्धिना ॥ सर्वतःसुखयुक्तेनपुण्यस्थानमुपस्थितम् ॥ ३९ ॥
॥ वसिष्ठउवाच ॥ ॥ नालंपृष्टंत्वयाराजन्नितोप्यातिशयांतरैः ॥ क्रीडमानाभविष्यंतियेनतत्पुण्यमुच्यते ॥ ४० ॥ सुधाधवलितंकृत्वाशिववेश्मस
मंततः ॥ स्त्रियोरूपविलासाढ्याःसर्वालंकारभूषिताः ॥ ४१ ॥ नानासुगीतकुशलानानानृत्यविशारदाः ॥ चतस्रोऽष्टौषडथवामर्द्दलध्वानिकाःस्त्रियः ॥४२॥

---

[1] दिनसमाप्तिं च—इ० पा० ।
[2] व्यवहारंच साधयेत्—इ० पा० ।
[3] उदिताध्यायपर्यंतम्—इ० पा० ।

वशिन्यौद्वेआवजिक्यौकोणिकाधमनेउभे ॥ लासिक्यस्तुचतस्रःस्युःसंतुष्टैकाथगायिका ॥ ४३ ॥ एकाद्वेवासुगीतज्ञेऽसुखरेहिप्रकीर्तिते ॥ कोण
वाद्यकृतेद्वेतुतूष्णींभूताःषडष्टवा ॥ ४४ ॥ सर्वारूपविलासिन्यःसर्वाश्चापतितस्तनाः ॥ रतितंत्राधिकुशलास्ततएवाविशंकिताः ॥ ४५ ॥ सुसूक्ष्मवस्त्रवे
षाश्चविद्युच्चंचलदृष्टयः ॥ एतादृशीभिर्योषाभिर्येननृत्यंहिकारितम् ॥ ४६ ॥ एकस्मिन्दिवसेराजन्वत्सरान्सविमानगः ॥ शतस्त्रीवीक्षितमुखोयुवा
बहुभिरर्चितः ॥ ४७ ॥ आनंदपोषसंपूर्णःक्रोधेर्ष्यादिविवर्जितः ॥ पंचगंधाविलिप्तांगःसचंद्राहिदलाननः ॥ ४८ ॥ सूर्योपमस्तुयोषाश्चसर्वास्तादश
नान्विताः ॥ सद्योविकसितामोदिपारिजातकृतस्रजः ॥ ४९ ॥ सर्वाविकसितारोहिरक्तसंधिकृतस्रजः ॥ धम्मिल्लेवक्षसितथाबिभ्रत्यःसुस्मिताधराः ॥५०॥
चरत्येतादृशीभिस्तुनृत्यगीतानुमोदितः ॥ एवंविमानगोभूत्वाउषित्वाकालमक्षयम् ॥ ५१ ॥ पश्चाज्जायेतनृपतिरेवंकृत्वापुनस्तथा ॥ राज्यंस्वर्गफलंभु
क्त्वाशिवभक्तोभविष्यति ॥ ५२ ॥ ॥ शंभुरुवाच ॥ ॥ दिलीपायवसिष्ठोक्तंमुनीनामंगिरोब्रवीत् ॥ तेतथाकृतवंतश्चतौर्य्यत्रिकमुमापतेः ॥ ५३ ॥
श्रुत्वापुराणंपाद्मंचसमग्रंसुखिनोभवन् ॥ तएतेब्राह्मणारामविमानवरमास्थिताः ॥ ५४ ॥ दृश्यंतेखेचसुखिनःसदामुदितमानसाः ॥ एतत्तेसर्वमाख्यातं
पुराणेषुविनिश्चितम् ॥ ५५ ॥ इतःपरंचकिंभूयःश्रोतुमिच्छसिराघव ॥ ५६ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशिवराघवसंवादेत्रयोदशोत्तरशतत
मोध्यायः ॥११३॥ छ ॥ ॥ रामउवाच ॥ ॥ कएषदृश्यतेव्योम्निसर्वाभरणभूषितः ॥ विमानस्थोमहादीप्तमध्याह्नार्कइवापरः ॥१॥ दुःप्रेक्ष्यःसर्वमर्त्या
नांतस्यांकेचारुहासिनी ॥ अपराश्रीरिवब्रह्मंस्तथापंचसुयोषितः ॥ २ ॥ गायंतिमधुरांगीतिंसुभ्रूभंगनिरीक्षणैः ॥ मंदस्मितैःकरतलशब्दास्फोटिकयात
था ॥ ३ ॥ क्वचिद्[2]रल्लकृतैर्गीतैरन्योन्यकरताडनैः ॥ अन्योन्यमुखमालोक्यप्रलोभैर्गीतपूर्वकैः ॥ ४ ॥ क्रीडन्नास्तेमहायोगीपद्मकिंजल्कसन्निभः ॥ एवं
चरितपुण्येनकेनवातद्वदस्वमे ॥ ५ ॥ ॥ शंभुरुवाच ॥ ॥ एषविप्रःपुरारामसर्वसंपत्समन्वितः ॥ नानाविधसुखोपेतोभार्य्यापोषणतत्परः ॥६॥ अपुत्रो
दानहीनश्चदेवतार्चनवर्जितः ॥ पंचयज्ञविहीनश्चस्वाध्यायपरिवर्जितः ॥७॥ प्रातर्म्मध्याह्नसायाह्नभोजनप्रवणोऽशुचिः ॥ कदाचिदगमद्गेहंगौतमस्यमहा
त्मनः ॥ ८ ॥ त्र्यंबकस्यगिरौपुण्येनानामुनिगणाश्रिते ॥ तत्रापिशोभितगृहंस्फटिकस्तंभकल्पितम् ॥ ९ ॥ अगुरुद्रवकस्तूरीचंद्रकुंकुमचर्चिता ॥
भित्तिर्यस्यचसंतानकुसुमामोदसौष्ठवम् ॥ १० ॥ कस्तूरिकापुष्परससमुत्सेचितभूतलम् ॥ सूक्ष्मसुश्वेतविविधवितानोपरिशोभितम् ॥ ११ ॥ अंग
णंशोभितमहाकदलीपूगशोभितम् ॥ समीपसरसीजातमंजुकूजन्मधुव्रतम् ॥ १२ ॥ पाटीरतरुसंभूतगंधपूरितदिङ्मुखम् ॥ शिक्षागीतकृताल्हादगीत

---

१ सर्वास्तादृशभान्विताः–इ०, सर्वास्तादृशतान्विताः–इ० च पा० ।

२ रत्नकृतैर्दोषैः–इ० पा० ।

पूरितदिङ्मुखम्॥१३॥निदाघजनितातापनाशयंत्रावीनिर्मितम्॥कदलीदलसंच्छादिपावकाकल्पितच्छदम्॥१४॥पाटीरतरुसुस्निग्धसांद्रद्वारकपाटकम्॥ सौगंधिकमहामोदिकल्पितांतरभित्तिकम् ॥१५॥ ईशानभागसुभगरतिकल्पितवेदिकम् ॥ हाटिकाकल्पितपदंविचित्रवेदिकायुतम् ॥१६॥ सुस्निग्धनिबिडच्छायंवटमूलोपकल्पितम् ॥ प्रसूनकदलीखंडसरोभिःप्रांतशोभितम् ॥१७॥ महावटाग्रसंलग्नतुषारितपयोधरम् ॥ नाकोपवनसंपन्नविचित्रारामशोभितम् ॥१८॥ वापीकूपतडागाद्यमनेकवनशोभितम् ॥ मंदंमंदंववौवायुर्यत्रगेहेसुखप्रदः ॥१९॥ वादिन्यश्चारुसर्वांग्योवाद्यानिस्मरसंपदः ॥ वीणांवेणुंत्रिवेणुंचवादयंतिवरांगनाः ॥ २०॥ तौर्य्यत्रिककृतोनार्य्यश्चतुर्दिक्षुतथोर्द्धतः ॥ सुवर्णादिकपात्रेषुवटकाभस्मनःशुभाः ॥२१ ॥ वासिताःसर्वगंधैश्चसुधूपैरपिधूपिताः ॥ कुशग्रथितसंघाश्चअक्षमालाश्चकोटिशः ॥२२॥ कृष्णाजिनसहस्राणिबहिःप्रांतेस्थितानिच ॥ एतादृशेगृहवरेदेववंद्योमुनीश्वरः ॥२३॥ कर्पूरादींश्चसंस्थाप्यचतुर्दिक्षुमुनीश्वरः ॥ पाटीरपीठेकर्पूरसिंहासनमकल्पयत् ॥ २४ ॥ सूक्ष्मंश्वेतंचसुस्निग्धमावृत्तंघनसारकैः ॥ सुगंधवासितजलैःस्नाप्यक्षीरेणशंकरम् ॥ २५ ॥ अन्यैश्चवैदिकैर्मंत्रैःस्नापयित्वासदाशिवम् ॥ दारुचंद्रोपपीठेतुवस्त्रपीठंनिधायच ॥ पात्रिकामग्रतःस्थाप्यस्थापयित्वा[1]दलेष्वमून् ॥ २६ ॥ एकस्मिन्नक्षताःपात्रेअन्यस्मिन्सतिलाक्षताः ॥ पंचगंधकमेकस्मिन्नन्यस्मिन्नष्टगंधकम् ॥ २७ ॥ काश्मीरंमृगनाभिंतुकर्पूरंचंदनंतथा ॥ पात्रेष्वन्येषुविन्यस्यपूजास्थानेप्रकल्प्यच ॥ २८ ॥ नानावरणमार्गेणपूजातत्रविधीयते ॥ लिंगमध्येस्थितोदेवःपंचवक्त्रःसदाशिवः ॥ २९ ॥ तस्यप्रावरणंलिंगंशक्तिस्तस्यविधीयते॥शक्तेरावरणंविष्णुर्विष्णोरावरणंविधिः॥३०॥ब्रह्मप्रावरणंचंद्रस्तस्यसूर्यस्ततःश्रुतिः॥दिग्देवतासुतद्व्याप्तिस्तासामावरणंदिशः॥३१॥दिशामावरणंशंभुस्तस्यचावरणंगुणाः ॥ दशप्रावरणंह्येतच्छिवलिंगार्चनंशुभम् ॥ ३२ ॥ केषांचिन्मतमेतत्स्यादथप्रावरणांतरम् ॥ विद्यावरणमाख्यातंतदुमावरणंस्मृतम् ॥ ३३ ॥ विष्णुरावरणंतस्याविष्णोश्चावरणंविधिः ॥ ब्रह्मप्रावरणंचंद्रस्तस्यभानुरथावृतिः ॥ ३४ ॥ भानोरावरणंचेशइतिषोढावृतिःस्मृता ॥ विधिंविनासमाख्यातंपंचावरणमुत्तमम् ॥ ३५ ॥ शशांकविष्णुशक्तीनामेतदावरणत्रयम् ॥ अंबिकावरणंप्रोक्तमेकावरणमुत्तमम् ॥ ३६ ॥ अथवालोकपालाःस्युरावृतिःसोमपूजने ॥ अनावरणमथवापूजनंशस्यतेशिवे ॥३७॥ [2]पत्रिकाष्टदलेष्ववस्थितद्रव्यैर्यजेच्छिवम् ॥ पत्रिकालक्षणंवक्ष्येसर्वकर्मोपयोगितम् ॥ ३८ ॥ स्वर्णेनराजतेनाथताम्रेणाथप्रकल्पितम् ॥ मुक्ताशुक्तिनिभंकुर्यात्पत्रिकाष्टदलंशुभम् ॥ ३९ ॥ [3]पद्मपत्रसमानाष्टकोणाकारंप्रकल्पयेत् ॥ पलमात्रंततःशस्तंनिर्वृतंविस्तृतंपदम् ॥ ४० ॥ अस्थूलमध्यमुपरिपद्माकृतिदलाष्टकम् ॥ अथवाशक्तिमार्गेणपंचपत्रंप्रकल्प

---

[1] जलेष्वमून्–इ० पा० ।

[2] अत्र सर्वत्र पत्रशब्दे पात्रशब्दपाठ एकस्मिन्नेव पुस्तके पा० ।

[3] पद्मपत्रसमानेन पत्राकारं प्रकल्पयेत्–इ० पा० ।

येत् ॥ ४१ ॥ त्रिपत्रमथवाकुर्याच्छक्तिभावेमतेनच ॥ यथास्याच्छोभनंपात्रंतथाकुर्य्याद्विचक्षणः ॥ ४२ ॥ शक्त्यांतरितरुद्राक्षैःकल्पिताष्टशतैः
शुभा ॥ मालोपवीतंत्रिंशत्याअष्टकेनप्रकल्पितम् ॥ ४३ ॥ प्रगंडयोरथैकैकंबद्धातुद्वेप्रकोष्ठयोः ॥ शिरस्येकाधृतातेनकंठेचपरमर्षिणा ॥ ४४ ॥
रुद्राक्षैःस्फटिकैरत्नैःकल्पिताह्यक्षमालिका ॥ व्याघ्रचर्मासनंकृत्वापद्मासनगतोमुनिः ॥ ४५ ॥ आवाहनासनंचार्घ्यंपाद्यंवाचमनीयकम् ॥ निर्वर्त्य
गंगासलिलैःस्नापयामासशंकरम् ॥ ४६ ॥ अष्टगंधकसंयुक्तैःपुष्पैर्वकुलपाटलैः ॥ स्वर्णभांडस्थितैर्वस्त्रशोधितैर्वासितैर्दृढम् ॥ ४७ ॥ द्वारेताम्रकटा
हश्चप्रबंधद्रोणिनाशुभम् ॥ गोशृंगेणविषाणेनगवयस्यतथाक्वचित् ॥ ४८ ॥ दक्षिणावर्तशंखेनरत्नपात्रैरथापिवा ॥ स्वर्णैर्वाराजतैर्वापिताम्रैःकांस्यैरथा
पिवा ॥ ४९ ॥ स्वर्णैश्चसूक्ष्मकलशैःस्नापयामासचेच्छया ॥ अथवामृण्मयैःकुर्य्यात्पद्मपत्रैरथापिवा ॥ ५० ॥ पालाशैश्चूतजंब्वाद्यैःपात्रैःसंस्नापयेद्वि
भुम् ॥ स्नानानामथसर्वेषांधारास्नानंविशिष्यते ॥ ५१ ॥ नमस्तेत्यादिमंत्रेणशतरुद्रियसंज्ञिना ॥ शंचेत्याद्यनुवाकेनशांतिरूपेणचेश्वरम् ॥ ५२ ॥
आवृत्यचयथाशक्तिपश्चाद्गंधादिविन्यसेत् ॥ ततश्चशोभनैःपुष्पैःपत्रैर्बिल्वैःसमर्चयेत् ॥ ५३ ॥ तुलसीमारुवदलैःकल्हारैश्चमहोत्पलैः ॥ नीलो
त्पलैरुत्पलैश्चशेषैश्चकरवीरकैः ॥ ५४ ॥ कर्णिकारैःसितांभोजैरपराजितयातथा ॥ तिलाक्षतैरक्षतैश्चश्रीपत्रैस्तिलमिश्रकैः ॥ ५५ ॥ एवंमहेशमी
शानंपूजयामासगौतमः ॥ कर्पूरागरुकस्तूरीसर्ज्जागरुकचंदनैः ॥ ५६ ॥ अन्यैश्चधूपयामासषोडशाथप्रदीपिकाः ॥ कर्पूरवर्त्तिसंयुक्तादीपयंत्रोपरिस्थ
ताः ॥ ५७ ॥ निवेदितंमहेशायअथनैवेद्यमुत्तमम् ॥ सुपक्वशालिपिष्टान्नंभक्ष्यंलेह्यंचचोष्यकम् ॥ ५८ ॥ मधुरादिसमोपेतंपंचभक्ष्यसमन्वितम् ॥
अनेकपक्वशाकाढ्यमनेकपक्वमिश्रितम् ॥ ५९ ॥ पानंविंशतिसंयुक्तंद्राक्षारंभाफलान्वितम् ॥ सूपाष्टकादिसंयुक्तंयुक्तंमूलफलादिना ॥ ६० ॥
यथासंभवसंयुक्तैरन्यैरप्युपकल्पितम् ॥ अग्रपुष्पसमोपेतंनैवेद्यंप्रददौमुनिः ॥ ६१ ॥ सौवर्णपात्रिकान्यस्तनीराजनसहस्रकम् ॥ सोपहारायदे
वायदत्वाचैवनमस्यच ॥ ६२ ॥ पूगखंडानथोघृष्टान्पत्राणिक्षालितानिच ॥ अपृष्ठाग्राणिसुश्वेतच्छादयावृतिकानिच ॥ ६३ ॥ घनसारकचूर्णंचन्यस्तपत्रत्र
यंशुभम् ॥ सौवर्णपात्रविन्यस्तमिदंतांबूलमीश्वरे ॥ ६४ ॥ अथप्रदक्षिणंकृत्वानमस्काराननंतरम् ॥ अष्टयोषास्ततःप्राप्तास्तंत्रीवेण्वादिधारिकाः ॥ ६५ ॥
विचित्रवाद्यवादिन्यःसंप्राप्तामुनिसन्निधिम् ॥ क्षुद्रतालयुगंगृह्यस्वयंगातुंप्रचक्रमे ॥ ६६ ॥ गौतमेगातुमुद्युक्तेतानंकुर्युरथांगनाः ॥ मंदंमंदंचवाद्यानिवादयं
तितथापराः ॥ ६७ ॥ मधुरंगायतिमुनौस्वरामूर्तिभृतस्तथा ॥ प्रानृत्यंतमहेशाग्रेतदद्भुतमिवाभवत् ॥ ६८ ॥ एतस्मिन्नंतरेप्राप्तोभगवान्नारदोमुनिः ॥

---

१ पत्रम्–इ० पा० ।

तमागतंगौतमोपिसंपूज्यप्रणिपत्यच ॥ ६९ ॥ आहचैनंकृतार्थोस्मिनचकाश्चिन्मयासमः ॥ तवागमनकृत्यंकिंकुतआगमनंतथा ॥ ७० ॥ श्रीनारदउवा
च ॥ ॥ पातालादागतोस्मीहभुक्त्वावैबाणमंदिरे ॥ आयास्यंतिमहात्मानोबाणशुक्रादयोगृहम् ॥ ७१ ॥ अथक्षणादभ्यगाच्चबाणःपरपुरंजयः ॥ विंश
त्यक्षौहिणीयुक्तोगजमारुह्यसोसुरः ॥ ७२ ॥ अपरंहिगजंशुक्रःप्रह्लादोरथमुत्तमम् ॥ वृषपर्वारथवरंबलिस्तुरगमुत्तमम् ॥ ७३ ॥ आगतानथतान्सर्वानाज्ञा
यसतुगौतमः ॥ सशिष्योनिर्जगामाथह्यादादर्घ्यादिकंत्वरा ॥ ७४ ॥ गौतमंचापितेवीक्ष्यावरुह्यचगजादिकात् ॥ नमश्चक्रुरथोदैत्यास्तंनमस्कृत्यभार्ग
वम् ॥ ७५ ॥ आलिंग्यराक्षसान्सर्वान्पूजयित्वायथाविधि ॥ सेनायाःसन्निवेशंचचकारमुनिपुंगवः ॥ ७६ ॥ पादौप्रक्षाल्यशुक्रस्यजलंमूर्ध्निधृतंतथा ॥
विचित्रफलसंयुक्तंदत्तवानर्हणंमुनिः ॥ ७७ ॥ वापीतडागसरसीस्नानपूर्वंकृतक्रियाः ॥ संगमेवर्तमानेतुगौतमस्याश्रमेशुभे ॥ ७८ ॥ तद्गेहंतुप्रविश्याथराक्ष
सास्सपुरोहिताः ॥ देवपूजाप्रपत्तिंचचक्रुःसर्वेंद्विजालये ॥७९॥ सद्यःप्रकल्पितायांचवेद्यांशुक्रोयजच्छिवम् ॥ तस्यैववामभागेतुप्रह्लादोयजदच्युतम्॥८०॥
सोमंचबलिरप्येवमन्येचासुरपुंगवाः ॥ अथबाणोयजद्देवमेकमेवत्रियंबकम् ॥८१॥ शुक्रोपिभगवन्तन्तमुमानाथमपूजयत् ॥ गौतमोप्यथमध्याह्नेपूजयामा
सशंकरम् ॥ ८२ ॥ सर्वेशुक्लांबरधराभस्मोद्धूलितविग्रहाः ॥ सितेनभस्मनाकृत्वासर्वस्थानोत्रिपुंड्रकम् ॥ ८३ ॥ नत्वातुभार्गवंसर्वेभूतशुद्धिंप्रचक्रमुः ॥
हृत्पद्ममध्येसुषिरंतत्रैवभूतपंचकम् ॥ ८४ ॥ तेषांमध्येमहाकाशमाकाशे[2]निर्मलानलम् ॥ तन्मध्येचमहेशानंध्यायेद्दीप्तिमयंशुभम् ॥ ८५ ॥ अ
ज्ञानसंयुतंभूतंशमलंसर्वसंगतम् ॥ तद्देहमाकाशदीपेप्रदहेज्ज्ञानवह्निना॥८६॥आकाशस्यावृतंचा[3]हंदग्ध्वाकाशमथोदहेत् ॥ दग्ध्वाकाशमथोवायुमग्निभूतं
तदादहेत् ॥८७॥ अब्भूतंचततोदग्ध्वापृथिवीभूतमेवच ॥ तदाश्रितान्गुणान्दग्ध्वाततोदेहंप्रदाहयेत् ॥८८॥ एवंदहित्वाभूतानिदेहीतज्ज्ञानवह्निना ॥ शि
खामध्यस्थितंविष्णुमानंदरसनिर्भरम् ॥ ८९ ॥ निष्पन्नचंद्रकिरणसंकाशाकिरणंशिवम् ॥ शिवांगोत्पन्नकिरणैरमृतद्रवसंयुतैः ॥ ९० ॥ सुशीतलाततो
ज्वालाप्रशांताचन्द्ररश्मिवत्॥प्रसारितसुधारुग्भिःसांद्रीभूतश्चसंप्लवः ॥९१॥ क्रमेणप्लावितंभूतग्रामंसंचिंतयेत्परम्॥९२॥इत्थंकृत्वाभूतशुद्धिंक्रियाहोंमर्त्यः
शुद्धोजायतेएवशुद्धः ॥ पूजांकर्तुंजाप्यकर्म्मापिपश्चाद्देवध्यानेब्रह्महत्यादिहानिः ॥ ९३ ॥ एवंध्यात्वाचंद्रदीप्तिप्रकाशंध्यानेनारोप्याशुलिंगेशिवस्य ॥ सदा
शिवंदीपमध्येविचिंत्यपंचाक्षरेणार्चनमभ्ययंतु ॥९४॥ आवाहनादीनुपचारांस्तथापिकृत्वास्नानंपूर्ववच्छंकरस्य ॥[1] उदुंबरंराजतंस्वर्णपीठंवस्त्रादिच्छन्नंसर्व
मेवेहपीठम् ॥९५॥ अंतेकृत्वाबुद्बुदानांचवृष्टिंपीठेपीठेनागमेकंपुरस्तात् ॥ कुर्यात्पीठेचोर्ध्वकेनागयुग्मंदेवाभ्याशेदक्षिणेवामतश्च॥९६॥जपापुष्पंनागमध्ये

---

[1] तथा–इ० पा०। [2] निर्मलासनम्–इ० पा०। [3] अहमहंकारमित्यर्थः।

निधायमध्येवस्त्रंद्वादशश्मातिगुण्ये ॥ सुश्वेतेनतस्यमध्येमहेशंलिंगाकारंपीठयुक्तंप्रपूज्यम् ॥ ९७ ॥ एवंकृत्वाबाणमुख्यादिंतीशादत्त्वादत्त्वापंचगंधाष्टगंधम् ॥ पुष्पैःपत्रैःश्रीतिलैरक्षतैश्चातिलोन्मिश्रैःकेवलैश्चप्रपूज्य ॥ ९८ ॥ धूपंदत्त्वाविधिवत्संप्रयुक्तंदीपंदत्त्वाचोक्तमेवोपहारम् ॥ पूजाशेषंतेसमाप्याथसर्वेगीतंनृत्यंतत्रतत्रापिचक्रुः ॥ ९९ ॥ अथास्मिन्नंतरेगौतमस्यप्राप्तःशिष्यःशंकरात्मेतिनाम्ना ॥ १०० ॥ उन्मत्तवेशोदिग्वासाअनेकावृतिमाश्रितः ॥ क्वचिद्द्विजातिप्रवरःक्वचिच्चंडालसन्निभः ॥ १०१ ॥ क्वचिच्छूद्रसमोयोगीतापसःक्वचिदप्युत ॥ गर्जत्युत्पततेचैवनृत्यतिस्तौतिगायति ॥ १०२ ॥ रोदितिशृणुतेव्यक्तंपतत्युत्तिष्ठतिक्वचित् ॥ शिवज्ञानैकसंपन्नःपरमानंदनिर्भरः ॥१०३॥ संप्राप्तोभोज्यवेलायांगौतमस्यांतिकंययौ ॥ बुभुजेगुरुणासाकंक्वचिदुच्छिष्टमेवच ॥ १०४ ॥ क्वचिल्लेहतितत्पात्रंतूष्णीमेवाभ्यगात्क्वचित् ॥ हस्तंगृहीत्वैवगुरोःस्वयमेवाभुनक्क्वचित् ॥ १०५ ॥ क्वचिद्गृहांतरेमूत्रंक्वचित्कर्दमलेपनम् ॥ सर्वदातंगुरुर्दृष्ट्वाकरमालंब्यमंदिरम्॥१०६॥प्रवेश्यस्वीयपीठेतमुपवेश्याभ्यभोजयत् ॥ स्वयंतदस्यपात्रेणबुभुजेगौतमोमुनिः ॥१०७॥ तस्यचित्तंपरिज्ञातुंकदाचिदथसुंदरी ॥ अहल्याशिष्यमाहूयभुंक्ष्वेत्युक्त्वाथसाशुभा ॥ १०८ ॥ सौवर्णेभाजनेचान्नंनिधायचषकांतरे ॥ पानादिकमथोदत्वाएकस्मिन्पावकंपुनः ॥ १०९ ॥ निधायांगारनिचयंकंटकानांचयंपरे ॥ निधायभुंक्ष्वभुंक्ष्वेतिसचापिबुभुजेमुनिः ॥ ११० ॥ यथापपौहिपानीयंतथावह्निमपिद्विजः ॥ कंटकानपिभुक्त्वासयथापूर्वमतिष्ठत ॥१११॥ पुराहिमुनिकन्याभिराहूतोभोजनायच ॥ दिनेदिनेतत्प्रदत्तंलोष्ठमंबुचगोमयम् ॥११२ ॥ कर्दमंकाष्ठदंडंचभुक्त्वाप्रीत्याथहर्षितः ॥ एतादृशोमुनिरसौचंडालसदृशाकृतिः ॥११३॥ सुजीर्णोपानहौहस्तेगृहीत्वातुतथाकरे ॥ अंत्यजोचितभाषाभिर्वृषपर्वाणमभ्यगात् ॥ ११४ ॥ वृषपर्वेशयोर्मध्येदिग्वासाःसमतिष्ठत ॥ वृषपर्वातमज्ञात्वापीडयित्वाशिरोऽच्छिनत् ॥११५॥ हतेतस्मिन्द्विजश्रेष्ठेजगदेतच्चराचरम् ॥ अतीवकलुषमभवत्तत्रस्थामुनयस्तथा ॥११६॥ गौतमस्यमहाशोकःसंजातःसुमहात्मनः ॥ निर्ययौचक्षुषोर्वारिशोकंसंदर्शयन्निव ॥११७॥ गौतमःसर्वदैत्यानांसंनिधौवाक्यमुक्तवान् ॥ किमनेनकृतंपापंयेनच्छिन्नमिदंशिरः ॥११८॥ ममप्राणाधिकस्येहसर्वदाशिवयोगिनः ॥ ममापिमरणंसत्यं[2]शिष्यरूपीयतोगुरुः ॥११९॥ शैवानांधर्मयुक्तानांसर्वदाशिववर्तिनाम् ॥ मरणंयत्रदृष्टंस्यात्तत्रनोमरणंध्रुवम् ॥ १२० ॥ ॥ शुक्रउवाच ॥ ॥ एनंसंजीवयिष्यामिममगोत्रंशिवप्रियम् ॥ किमसौम्रियतेब्रह्मन्पश्यमेतपसोबलम् ॥ १२१ ॥ इतिवादिनिविप्रेंद्रेगौतमोऽपिममारह ॥ तस्मिन्मृतेऽथशुक्रोऽपिप्राणांस्तत्यायोगतः ॥ १२२ ॥ तस्यापिहतमाज्ञायप्रह्ला[3]दादानवेश्वराः ॥ सर्वेमृताःक्षणेनैवतदद्भुतमिवाभवत् ॥ १२३ ॥ मृतमा

---

१ एका एकस्मिन्हस्ते अन्योपानदन्यस्मिन्करे–इत्यर्थसंगतिर्यथाकथंचिद्बोद्धव्या । २ शिष्यच्छन्ना–इ० पा० । ३ प्रल्हादाद्याः दानवेश्वराः इत्यर्थः ।

सीदथबलंतस्यबाणस्यधीमतः ॥ अहल्याशोकसंतप्तारुरोदोच्चैःपुनःपुनः ॥ १२४ ॥ गौतमेनमहेशस्यपूजयापूजितोविभुः ॥ वीरभद्रोमहा
योगीसर्वंदृष्ट्वाचुकोपह ॥ १२५ ॥ अहोकष्टमहोकष्टंमाहेशाबहवोमृताः ॥ शिवंविज्ञापयिष्यामितेनोक्तंकरवाण्यहम् ॥ १२६ ॥ इति
निश्चित्यगतवान्मंदराचलमव्ययम् ॥ नमस्कृत्वाविरूपाक्षमिदंसर्वमथोक्तवान् ॥ २७ ॥ ब्रह्महरीस्थितौतत्रदृष्ट्वाप्राहशिवोवचः ॥ मद्भक्तैःसाहसंकर्मकृतं
दृष्ट्वावरप्रदः ॥ २८ ॥ गत्वापश्यामहेविष्णोयुवामप्यागमिष्यथ ॥ अथेशोवृषमारुह्यवायुनाधूतचामरः ॥ १२९ ॥ नंदिकेनसुवेषेणधृतेछत्रेतिशोभने ॥
सुश्वेतहेमदंडेचनान्ययोगेधृतेविभोः ॥१३०॥ महेशानुमतिंलब्ध्वाहरिर्नागांतकेस्थितः ॥ आरक्तनीलछत्राभ्यांशुशुभेलक्ष्यकौस्तुभः ॥ ३१ ॥ शिवानु
मत्याब्रह्मापिहंसारूढोभवत्तदा ॥ इंद्रगोपप्रभाकारच्छत्राभ्यांशुशुभेविधिः ॥ ३२ ॥ इंद्रादिसर्वदेवाश्चस्वस्ववाहनसंयुताः ॥ अथतेनिर्ययुःसर्वेनानावाद्या
नुमोदिताः ॥ ३३ ॥ कोटिकोटिगणाकीर्णागौतमस्याश्रमंगताः ॥ ब्रह्मविष्णुमहेशानादृष्ट्वातत्परमाद्भुतम् ॥ ३४ ॥ स्वभक्तंजीवयामासवामकोणनिरीक्ष
णात् ॥ शंकरोगौतमंप्राहतुष्टोऽहंतेवरंवृणु ॥ ३५ ॥ ॥ गौतमउवाच ॥ ॥ यदिप्रसन्नोदेवेशयदिदेयोवरोमम ॥ त्वल्लिंगार्चनसामर्थ्यंनित्यमस्तुमहे
श्वर ॥ ३६ ॥ वृतमेतन्मयादेवशृणुष्वैतत्त्रिलोचन ॥ ममशिष्योमहाभागोहेयाहेयादिवर्जितः ॥ ३७ ॥ प्रेक्षणीयंममत्वेननचपश्यतिचक्षुषा ॥ नचघ्राणेन
घ्रातव्यंनदातव्यंनचेतरत् ॥ ३८ ॥ इतिबुद्ध्वातथाकुर्वन्सहियोगीमहायशाः ॥ उन्मत्ताविकृताकारःशंकरात्मेतिकीर्तितः ॥ ३९ ॥ नकश्चित्तंप्रतिद्वि
ष्यान्नचतंहिंसयेदिति ॥ एतन्मेदीयतांदेवएतेषाममृतिस्तथा ॥ १४० ॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ आकल्पमेतेजीवंतुततोमुक्तिंभजंतुच ॥ त्वयाकृ
तमिदंवेश्मविस्तृतंविकृतंशुभम् ॥ ४१ ॥ तिष्ठामःक्षणमात्रंतुततोयास्याममंदिरम् ॥ ॥ गौतमउवाच ॥ ॥ अयोग्यंप्रार्थयामीशह्यर्थीदोषंनपश्यति
॥ ४२ ॥ ब्रह्माद्यलभ्यंदेवेशदीयतांयदिरोचते ॥ अथेशोविष्णुमालोक्यगृहीत्वातुकरंहरेः ॥ ४३ ॥ [1]प्रहसन्नंबुजाभाक्षमित्युवाचसदाशिवः ॥ म्लानोदरो
सिगोविंददेयंतेभोजनंकिमु ॥ ४४ ॥ स्वयंप्रविश्ययदिवास्वयंभुंक्ष्वस्वगेहवत् ॥ गच्छवापार्वतीगेहंयाकुक्षिंपूरयिष्यति ॥ ४५ ॥ इत्युक्त्वातत्करालंबी
एकांतमगमद्विभुः ॥ आदिश्यनंदिनंदेवोद्वाराध्यक्षंयथोक्तवत्॥४६॥गौतमंसमुवाचायमुत्तरंविष्णुभाषणम् ॥ ॥ सदाशिवउवाच ॥ ॥ संपादयान्नंसर्वेषांभो
क्तुकामावयंमुने ॥ ४७ ॥ इत्युक्त्वैकांतमगमद्वासुदेवेनशंकरः ॥ मृदुशय्यांसमारुह्यशयितौदेवतोत्तमौ ॥ ४८ ॥ अन्योन्यंभाषणंकृत्वाप्रोत्तस्थतुरुभा
वपि ॥ गत्वातटाकंगंभीरंस्नास्यंतौदेवसत्तमौ ॥ ४९ ॥ करांबुपानमन्योन्यंपृथक्कृत्वोभयत्रच ॥ मुनयोराक्षसाश्चैवजलक्रीडांप्रचक्रिरे ॥ १५० ॥ अथवि

---

[1] प्रहसन्भुंक्ष्वकंजाक्ष–इ० पा० ।

ष्णुर्महेशश्चजलपातानिशीघ्रतः ॥ चक्रतुःशंकरःपद्मकिंजल्कांजलिनाहरेः ॥१५१॥ अवाकिरन्मुखेतस्यपद्मोत्फुल्लविलोचने ॥ नेत्रेकेशरसंपातान्न्यमील
यतकेशवः ॥ ५२ ॥ अत्रांतरेहरेःस्कंधमारुरोहमहेश्वरः ॥ हर्युत्तमांगंबाहुभ्यांगृहीत्वासंन्यमज्जयत् ॥ ५३ ॥ उन्मज्जयित्वाचपुनःपुनश्चापिपुनःपुनः ॥
पीडितःसहरिःसूक्ष्मंपातयामासशंकरम् ॥५४॥ अथपादौगृहीत्वातुआचकर्षंचभ्रामयत् ॥अताडयद्धरेर्वक्षःपातयामासचाच्युतम् ॥५५॥ अथोत्थितोहरि
स्तोयमादायांजलिनाततः ॥ अवाकिरदथोशंभुमथविष्णुमथोहरः ॥ ५६ ॥ जलक्रीडैवमभवदथचर्षिगणांतरे ॥ जलक्रीडासंभ्रमेणविस्रस्तजटबं
धनाः ॥ ५७ ॥ अथसंभ्रमतस्तेषामन्योन्यजटबंधनम् ॥ इतरेतरबद्धासुजटासुचमुनीश्वराः ॥ ५८ ॥ शक्तिमंतोऽशक्तिमतःआकर्षंतिचसव्य
थम् ॥ पातयंतोन्यतश्चापिक्रोशतोरुदतस्तथा ॥ १५९ ॥ एवंप्रवृत्तेतुमुलेसंभूतेतोयकर्म्मणि ॥ आकाशेनारदोहृष्टोननर्तचननादच ॥ १६० ॥
विपंचींनादयन्वाद्यंललितांगीतिमुज्जगौ ॥ सुगीत्याललितायास्तुअगायतविधादश ॥ ६१ ॥ शुश्रावगीतंमधुरंशंकरोलोकभावनः ॥ स्वयंगातुं
हिललितंमंदंमंदंप्रचक्रमे ॥ ६२ ॥ स्वयंगायतिदेवेशेमिश्रासंगलकैशिकी ॥ नारदेनृत्यमानेतुगायतिस्वरभेदिनि ॥ ६३ ॥ स्वरंध्रुवंसमादा
यसर्वलक्षणसंयुतम् ॥ स्वधारामृतसंयुक्तंगानेनैवमथोजयत् ॥ ६४ ॥ वासुदेवोमर्दलंचकराभ्यामिदमाहनत् ॥ अवगाहंश्चतुर्वक्रस्तुंबुरुर्मुखरोबभौ ॥६५॥
तानकागौतमाद्यास्तुतूष्णींगातुंचवायुतः ॥ गायकेमधुरंगीतंहनूमतिकपीश्वरे ॥६६॥ म्लानमम्लानमभवत्कृशाःपुष्टास्तदाभवन् ॥स्वांस्वांगीतिमतःसर्वे
तिरस्कृत्यैवमूर्च्छिताः ॥ ६७ ॥ तूष्णींसर्वेसमभवन्देवर्षिगणदानवाः ॥ एकःसहनुमान्गाताश्रोतारःसर्वएवते ॥ ६८ ॥ मध्याह्नकालवितते भोज
नावसरेसति ॥ दुकूलयुगमाधत्तशृण्वन्गीतिंमहेश्वरः ॥ ६९ ॥ पीतवस्त्रद्वयंविष्णुरारक्तंचतुराननः ॥ स्वस्वार्हाण्यथसर्वेऽपिकृत्यंकृत्वापिकालि
कम् ॥ १७० ॥ स्वंस्वंवाहनमारुह्यनिर्गताःसर्वदेवताः ॥ गानप्रियोमहेशस्तुजगादप्लवगेश्वरम् ॥ ७१ ॥ प्लवगत्वंमयाज्ञप्तोनिःशंकंवृषमारुह ॥
ममचाभिमुखोभूत्वागायस्वाशेषगायनम् ॥ ७२ ॥ अथाहकपिशार्दूलोभगवंतंमहेश्वरम् ॥ वृषभारोहसामर्थ्यंतवनान्यस्यविद्यते ॥ ७३ ॥ तववाह
नमारुह्यपातकीस्यामहंविभो ॥ मामेवारुहदेवेशविहंगःशिववाहनः ॥ ७४ ॥ तवचाभिमुखंगानंकरिष्यामिविलोकय ॥ अथेश्वरोहनूमंतमारुरोहवृषं
यथा ॥ ७५ ॥ आरूढेशंकरेदेवेहनूमान्कंधराशिरः ॥ छित्त्वात्वचंपरावृत्यमुखंगायतिपूर्ववत् ॥ ७६ ॥ शृण्वन्गीतिसुधांशंभुर्गौतमस्यगृहंगतः ॥
सर्वेचाप्यागतास्तत्रदेवर्षिगणदानवाः ॥७७॥ पूजितागौतमेनाथभाजेनावसरेसति ॥ यच्छुष्कदारुसंभूतंगृहोपकरणादिकम् ॥ ७८ ॥ प्ररूढमभवत्सर्वं

गायमानेहनूमति ॥ तस्मिन्गानेसमस्तानांचित्रदृष्टिरतिष्ठत ॥ १७९ ॥ द्विबाहुरीशस्य[1]पदाभिवंदनःसमस्तगात्राभरणोपपन्नः ॥ प्रसन्नमूर्तिस्तरुणःसुम
ध्येविन्यस्तमूर्द्धांजलिभिःसुरैःस्तुतः ॥ १८० ॥ शिरःकराभ्यांपरिगृह्यशंकरोहनूमतःपूर्वमुखंचकार ॥ पद्मासनासीनहनूमतांजलौनिधायपादंत्वपरंमुखे
च ॥ ८१ ॥ पादांगुलीभ्यामथनासिकांविभुःस्नेहेनजग्राहचमंदमंदम् ॥ स्कंधेमुखेत्वंसतलेचकंठेवक्षःस्थलेचस्तनमध्यमेहृदि ॥ ८२ ॥ ततश्चकुक्षा
वथनाभिमंडलेततोद्वितीयंनिदधातिचांजलौ ॥ शिरोगृहीत्वावनमय्यशंकरःपस्पर्शपृष्ठंचिबुकेनसध्वनि ॥ ८३ ॥ हारंचमुक्तापरिकल्पितंशिवोहनूमतः
कंठगतंचकारह ॥ अथविष्णुर्महेशानमिदंवचनमुक्तवान् ॥ ८४ ॥ हनूमतासमोनास्तिकृत्स्नब्रह्मांडमंडले ॥ श्रुतिदेवाद्यगम्यंहिपदंतवा[2]किलस्थि
तम् ॥ ८५ ॥ सर्वोपनिषद्व्यक्तंत्वत्पदंकपिसर्वयुक् ॥ यमादिसाधनैर्योगैर्नक्षणंतेपदंस्थितम् ॥ ८६ ॥ महायोगिहृदंभोजेवलंस्वच्छंहनूमति ॥
वर्षकोटिसहस्रेषुतपःकृत्वातुदुष्करम् ॥ ८७ ॥ त्वद्रूपंनाभिजानातिकुतःपादंमुनीश्वराः ॥ अहोभाग्यंविचित्रंहिचपलोवानरोमृगः ॥ ८८ ॥
धत्तेपादयुगंचांगेयोगिहृद्यपिनक्षमम् ॥ मयावर्षसहस्रंतुसहस्राब्दंतथान्वहम् ॥ १८९ ॥ भक्त्यासंपूजितोऽपीशपादोनोदर्शितस्त्वया ॥ लोके
वादोहिसुमहाञ्छुंभुर्नारायणप्रियः ॥ १९० ॥ हरिःप्रियस्तथाशंभोर्नतादृग्भाग्यमस्तिमे ॥ ॥ सदाशिवउवाच ॥ नत्वयासदृशोमह्यं
प्रियोस्तिभगवन्हरे ॥ ९१ ॥ पार्वतीवात्वयातुल्यानचान्योविद्यतेमम ॥ अथदेवायमहतेगौतमःप्रणिपत्यच ॥ ९२ ॥ व्यज्ञापयदमेयात्मन्दे
वैहिकरुणानिधे ॥ मध्याह्नोऽयंव्यतिक्रांतोभुक्तिवेलाखिलस्यच ॥ ९३ ॥ अथाचम्यमहादेवोविष्णुनासहितोविभुः ॥ प्रविश्यगौतमगृहंभो
जनायोपचक्रमे ॥ ९४ ॥ रत्नांगुलीयैरथनूपुराभ्यांदुकूलबंधेनतडित्सुकांच्या ॥ हारैरनेकैरथकंठनिष्कयज्ञोपवीतोत्तरवाससीच ॥ ९५ ॥ वि
लंबिचंचन्मणिकुंडलेनसुपुष्पिधम्मिल्लवरेणदेवः ॥ पंचांगगंधस्यविलेपनेनबाह्वंगदैःकंकणकांगुलीयकैः ॥ ९६ ॥ इत्थंविभूषितःशिवोनिविष्टउत्तमा
सनेस्वसंमुखंहरिंतथान्यवेशयद्वरासने ॥ अन्योन्यसंमुखौस्थितौहरीशौदेवसत्तमौसुवर्णभाजनान्यथोददौसचापिगौतमः ॥ ९७ ॥ त्रिंशत्प्रभेदभक्ष्यकं
सुपायसंचतुर्विधंसुपक्वपाकजातकंशतद्वयंप्रकल्पितम् ॥ अपक्वपक्वमिश्रकंशतत्रयंप्रकल्पितंशतंशतंतथासुकंदशाककंतथासुतानिः ॥ ९८ ॥
शाकादिसर्पिषान्वितंददौचपंचविंशतिंसुशर्करादिकंतथासुचूनदाडिमादिकम् ॥ मोचाफलंतुगोस्तनींसुखर्जुनागरंगकंजंबूफलंप्रियालुकंविकंकतंफलं
तथा ॥ ९९ ॥ एवमादीनिचान्यानिद्रव्याण्यर्प्यंयथाविधि ॥ दत्वाचापोशनंविप्रोभुंजध्वमितिचाब्रवीत् ॥ २०० ॥ भुंजानेषुचस

---

[1] पदाभिवंधनः-इ० पा० । [2] कपिस्थितम्-इ० पा० ।

वेंषुव्यजनंसूक्ष्मवस्त्रजम् ॥ गौतमःस्वयमादायशिवविष्णूअवीजयत्॥२०१॥परिहासमथोकर्तुमियेषपरमेश्वरः॥ पश्यविष्णोहनूमंतंकथंभुंक्तेसवानरः॥२॥ वानरंपश्यतिहरौमंडकंविष्णुभाजने ॥ चिक्षेपमुनिसंघेषुपश्यत्स्वपिमहेश्वरः ॥ ३ ॥ हनूमतेदत्तवांश्चस्वोच्छिष्टंपायसादिकम् ॥ त्वदुच्छिष्टमभोज्यंतुतवैववचनाद्विभो ॥ ४ ॥ अनर्हममनैवेद्यंपत्रंपुष्पंफलंतथा ॥ मह्यंनिवेद्यसकलंकूपएवविनिक्षिपेत् ॥५॥ अभुक्तेत्वद्वचोनूनंभुक्तेचापिकृपातव ॥ ॥ सदाशिवउवाच ॥ ॥ बाणलिंगेस्वयंभूतेचंद्रकांतेह्यवस्थिते ॥ ६ ॥ चांद्रायणसमंज्ञेयंशंभोर्नैवेद्यभक्षणम् ॥ भुक्तिवेलेपमधुनातद्वैरस्यंकथांतरात् ॥ ७ ॥ भुक्त्वातुकथयिष्यामिनिर्विशंकंविभुंक्ष्वतत् ॥ अथासौजलसंस्कारंकृतवान्गौतमोमुनिः ॥ ८ ॥ आरक्तसुस्निग्धसुसूक्ष्मगात्राननेकधाधौतसुशोषितांगान् ॥ तडागतोयैःकृतबीजघर्षितैर्विशोधितैस्तैःकरकानपूरयत् ॥ ९ ॥ नद्याःसैकतवेदिकांनवतरांसंच्छाद्यसूक्ष्मांबरैःशुद्धैःश्वेततरैरथोपरिघटांस्तोयेनपूर्णान्क्षिपेत् ॥ क्षिप्त्वानालकजातिमास्तपुटकंकंकोलकस्तूरिकाचूर्णंचन्दनचंद्ररश्मिविशदांमालांपुटांतांक्षिपेत् ॥ २१० ॥ यामस्यापिपुनश्चवारिवसनेनाशोध्यकुंभेक्षिपेच्चंद्रग्रंथिमथोनिधायबकुलंक्षिप्त्वातथापाटलाम् ॥ ११ ॥ शेफालीस्तबकमथोजलंचतत्रविन्यस्यप्रथमतएवतोयशुद्धिम् ॥ कृत्वाथोमृदुतरसूक्ष्मवस्त्रखंडेनावेष्टत्सृणिकमुखंचसूक्ष्मचंद्रम् ॥ १२ ॥ अनातपप्रदेशेतुनिधायकरकानथ ॥ मंदवातसमोपेतेसूक्ष्मव्यजनवीजिते ॥ १३ ॥ अथउर्वीशसलिलैःसिंचयेत्सृणिकामपि ॥ संस्कृत्वास्वाथतास्तत्रनरानार्यौथवानृप ॥ १४ ॥ तत्कन्यावाक्षालितांगाधौतवस्त्राश्चवासह ॥ मधुपिंगलनिर्य्यासमसांद्रमगुरुद्रवम् ॥ १५ ॥ बाहुमूलेचकंठेचविलिप्यसांद्रमेवच ॥ मस्तकेजाप्यकंन्यस्यपंचगंधविलेपनम् ॥ १६ ॥ पुष्पनद्धसुकेशास्तुताःशुभास्याःसुनिर्मलाः ॥ एवमेवोचितानार्यआत्तकुंकुमविग्रहाः ॥ १७ ॥ युवत्यश्चारुसर्वांग्योनितरांभूषणैरपि ॥ एतादृग्वनिताभिर्वानरैर्वादापयेज्जलम् ॥ १८ ॥ तेऽपिप्रदानसमयेसूक्ष्मवस्त्राल्पवेष्टनम् ॥ अथवामकरेन्यस्यकरकंतत्रपश्यहि ॥ १९ ॥ दोरिकान्यस्तमुन्मुच्यततस्तोयंप्रदापयेत् ॥ एवंसत्कारयामासगौतमोभगवान्मुनिः ॥ २२० ॥ महेशादिषुसर्वेषुभुक्तवत्सुमहात्मसु ॥ प्रक्षालितांघ्रिहस्तेषुगंधोद्वर्तितपाणिषु ॥ २१ ॥ तदासनसमासीनेदेवदेवेमहेश्वरे ॥ अथनीचसमासीनादेवाःसर्षिगणास्तथा ॥ २२ ॥ मणिपात्रेषुसंवेष्टयपूगखंडान्सुधूपितान् ॥ अकोणवर्तुलान्स्थूलानसूक्ष्मानकृशानपि ॥ २३ ॥ श्वेतपत्राणिसंशोध्याक्षिप्त्वाकर्पूरखंडकम् ॥ चूर्णंचशंकरायाथनिवेदयतिगौतमे ॥ २४ ॥ गृहाणदेवतांबूलमित्युक्तवचनेमुनौ ॥ कपेगृहाणतांबूलंप्रयच्छममखंडकान् ॥ २५ ॥ उवाचवानरोनास्तिममशुद्धिर्महेश्वर ॥ अनेक

---

१ हृदिस्थिते–इ०पा० ।

फलभुक्त्वाद्वानरस्तुशुचिःकथम् ॥ २६ ॥ ॥ सदाशिवउवाच ॥ ॥ मद्वाक्यादखिलंशुद्ध्येन्मद्वाक्यादमृतंविषम् ॥ मद्वाक्यादखिलावेदामद्वाक्याद्देवतादयः ॥ २७ ॥ मद्वाक्याद्धर्मविज्ञानंमद्वाक्यान्मोक्षउच्यते ॥ पुराणान्यागमाश्चैवस्मृतयोममवाक्यतः ॥ २८ ॥ अतोगृहाणतांबूलंममदद्याःसुखंडकान् ॥ हरिर्वामकरेणादात्तांबूलंपूगखंडकम् ॥ २९ ॥ ततःपत्राणिसंगृह्यततःखंडान्समर्पयत् ॥ कर्पूरमग्रतोदत्तंगृहीत्वाभक्षयच्छिवः ॥ ३३० ॥ देवेतुकृततांबूलेपार्वतीमंदराचलात् ॥ जयाविजययोर्हस्तंगृहीत्वायान्मुनेर्गृहम् ॥ ३१ ॥ देवपादौततोनत्वाविनम्रवदनाभवत् ॥ उन्नमय्यमुखंतस्याइदमाहत्रिलोचनः ॥ ३२ ॥ त्वदर्थंदेवदेवेशिअपराधःकृतोमया ॥ यत्त्वांविहायभुक्तंहितथान्यच्छृणुसुंदरि ॥ ३३ ॥ अथस्वमंदिरेस्थाप्यदेवदेवविवर्जिते ॥ सर्वबंधविमुक्तेचमहदेनोमयाकृतम् ॥ ३४ ॥ क्षंतुमर्हसिदेवेशित्यक्तकोपाविलोकय ॥ नबभाषैवमुक्त्वासाअरुंधत्याहिनिर्ययौ ॥ ३५ ॥ निर्गच्छंतींमुनिर्ज्ञात्वादंडवत्प्रणनामच ॥ तदारभ्यमहेशायदंडप्रणतिसंस्तुतिम् ॥ ३६ ॥ कुर्यादुवाचचशिवागौतमत्वंकिमिच्छसि ॥ ॥ गौतमउवाच ॥ ॥ कृतकृत्योस्मिदेवेशियदिदेयोवरोमम ॥ ३७ ॥ मन्मंदिरेमहाभागेभोक्तुमर्हसिसांप्रतम् ॥ ॥ देव्युवाच ॥ ॥ भोक्ष्यामितवगेहेहंशंकरानुमतामुने ॥ ३८ ॥ गत्वेशंगौतमोविप्रोलब्धानुज्ञःपुनर्गतः ॥ भोजयामासगिरिजांदेवींचारुंधतींतथा ॥ ३९ ॥ भुक्त्वाथपार्वतीस[3]र्वगंधपुष्पसभूषणा ॥ सहानुचरकन्याभिःसहस्राभिर्हरंययौ ॥ २४० ॥ अथाहशंकरोदेवींगच्छगौतममंदिरम् ॥ संध्योपास्तिमहंकृत्वाआगच्छामिपुनर्गृहम् ॥ ४१ ॥ इत्युक्ताप्रययौदेवीगौतमस्यैवमंदिरम् ॥ संध्यावंदनकामाश्चसर्वएवविनिर्गताः ॥ ४२ ॥ कृतसंध्यास्तटाकेतुमहेशाद्यास्तुकृत्स्नशः ॥ अथोत्तरमुखःशंभुर्न्यासंकृत्वाजजापह ॥ ४३ ॥ अथविष्णुर्महातेजामहेशमिदमब्रवीत् ॥ सर्वैर्नमस्यतेयस्तुसर्वैरेवसमर्च्यते ॥ ४४ ॥हूयतेसर्वयज्ञेषुसभवान्किंजपिष्यति ॥ रचितांजलयःसर्वेत्वामेवैकमुपासते॥४५॥सभवान्देवदेवेशकस्मैवारचितांजलिः॥नमस्कारादिपुण्यानांफलदस्त्वंमहेश्वर ॥४६॥ तवकःफलदोवंद्यःकोवात्वत्तोधिकोवद ॥ ॥ शंकरउवाच ॥ ॥ ध्यायेनकिंचिद्गोविंदननमस्येहकिंचन ॥ ४७ ॥ नोपास्येकंचनहरेनजपिष्येहकिंचन ॥ किंतुनास्तिकजंतूनांप्रवृत्त्यर्थमिदंमया ॥ ४८ ॥ दर्शनीयंहरेतेस्युरन्यथापापकारिणः ॥ तस्माल्लोकोपकारार्थमिदंसर्वंकृतंमया ॥ ४९ ॥ ओमित्युक्त्वाहरिरथतंनत्वासमतिष्ठत ॥ अथतेगौतमगृहंप्राप्तादेवगणर्षयः ॥ २५० ॥ सर्वेपूजामथोचक्रुर्देवदेवेपिनाकिने ॥ देवोहनूमतासार्द्धंगायन्नास्तेरघूत्तम ॥ ५१ ॥ पञ्चाक्षरींमहाविद्यांसर्वएवतदाजपन् ॥ हनूमत्करमालंब्यदेव्यभ्याशंगतोहरः ॥ ५२ ॥ एकशय्यासमासीनौताउभौदेवदंपती ॥ गायन्नास्तेसहनुमांस्तुंबुरुर्नारद

---

१ विनम्रमदना–इ०पा० । २ देवी–इ०पा० । ३ देवायशूलिनेसदा–इ०पा० ।

स्तथा ॥ ५३ ॥ नानाविधिविलासांश्चचकारपरमेश्वरः ॥ आहूयपार्वतीमीशइदंवाक्यमुवाचह ॥ ५४ ॥ ॥ श्रीसदाशिवउवाच ॥ ॥ रचयिष्यामिधम्मिल्लमेहिमत्पुरतःशुभे ॥ देव्याहनचयुक्तंतद्भर्त्राशुश्रूषणंस्त्रियः ॥ ५५ ॥ केशप्रसाधनकृतावनर्थांतरमापतेत् ॥ केशप्रसाधनेदेवतत्त्वंसर्वेनचेप्सितम् ॥ ५६ ॥ अथबंधेकृतेपश्चादंसप्रांतप्रमार्जनम् ॥ तनोश्चरमसंलग्नकेशपुष्पादिमार्जनम् ॥ ५७ ॥ एतस्मिन्वर्तमानेतुमहात्मानोयदागमन् ॥ तदाकिमुत्तरंवाच्यंतवदेवादिवंदिनः ॥ ५८ ॥ नायांतिचेदथविभोभीतिर्नाशमुपेष्यति ॥ एवंहिभाषमाणांतांकरेणाकृष्यशंकरः ॥ ५९ ॥ स्वोर्वोस्तांस्थापयित्वैवविस्रस्यकचबंधनम् ॥ विभज्यचकराभ्यांसप्रससारनखैरपि ॥ २६० ॥ विष्णुदत्तांपारिजातस्रजंकचगतामपि ॥ कृत्वाधम्मिल्लमकरोदथमालांकरागताम् ॥ ६१ ॥ मल्लिकास्रजमादायनबंधकचबंधने ॥ कल्पप्रसूनमालांच[1]ब्रह्मदत्तांमहेश्वरः ॥ ६२ ॥ पार्वतीवसनेगूढगंधाढ्येचसमादधात् ॥ अथांसपृष्ठसंलग्नमार्जनंकृतवान्विभुः ॥ ६३ ॥ श्लथनीवेरधोदेव्यावस्त्रवेष्टेरधोगतः ॥ देवःकिमिदमित्युक्त्वानीवीबंधंचकारह ॥ ६४ ॥ नासाभूषणमेतत्तेपश्यामिसमदात्ततः ॥ इत्युक्त्वास्वयमादायविच्छायंमौक्तिकंसती ॥ ६५ ॥ हरिद्रायाःसमायोगेमुक्ताफलमदीप्तिमत् ॥ इदंहिध्रियतांमुक्ताफलंममतवप्रियम् ॥ ६६ ॥ ॥ पार्वत्युवाच ॥ ॥ अहोत्वन्मंदिरंशंभोसर्ववस्तुसमृद्धिमत् ॥ पूर्वमेवमयासर्ववस्तुज्ञातंविभूषणैः ॥ ६७ ॥ अहोद्रविणसंपत्तिर्भूषणैरवगम्यते ॥ शिरोविभूषितंदेवब्रह्मशीर्षस्यमालया ॥ ६८ ॥ नरकस्यतथामालावक्षःस्थलविभूषणम् ॥ शेषश्चवासुकिश्चैवसविषौतवकंकणे ॥ ६९ ॥ दिशोंऽबरेजटाकेशाभासितंचांगरागकम् ॥ महोक्षोवाहनंगोत्रंकुलंचाज्ञातमेवच ॥ २७० ॥ ज्ञायेतेपितरौनैवविरूपाक्षंतथावपुः ॥ एवंवदंतींगिरिजांविष्णुःप्राहातिकोपनः ॥७१॥ किमर्थंनिंदसेदेविदेवदेवंजगत्पतिम् ॥ [2]त्यक्ष्येप्राणान्प्रियान्भद्रेतवनूनमसंयमम् ॥७२॥ यत्रेशनिंदनंभद्रेतत्रनोमरणंव्रतम् ॥ इत्युक्त्वाथनखा[3]भ्यांहिहरिश्छेत्तुंशिरोगतः ॥७३॥ महेशस्तुकरंगृह्यप्राहमासाहसंकृथाः ॥ पार्वतीवचनंसर्वंप्रियंममतवाप्रियम् ॥७४॥ ममाप्रियंहृषीकेशकर्तुंयत्किंचिदिष्यते ॥ ओमित्युक्त्वाथभगवांस्तूष्णींभूतोऽभवद्धरिः ॥७५॥ हनुमानथदेवायव्यज्ञापयदिदंवचः ॥ अर्थयामिविनिष्कामंममपूजाव्रतंतथा ॥७६॥ पूजार्थमप्यहंगच्छेममानुज्ञातुमर्हसि ॥ ॥ शंकरउवाच ॥ ॥ कस्यपूजाक्कवापूजाकिंपुष्पंकिंदलंवद ॥ ७७ ॥ कोगुरुःकश्चमंत्रस्तेकीदृशंपूजनंतथा ॥ एवंवदतिदेवेशेहनूमानतिकंपितः ॥ ७८ ॥ वेपमानसमस्तांगःस्तोतुमेवप्रचक्रमे ॥ ॥ हनूमानुवाच ॥ ॥ नमोदेवायमहतेशंकरायामितात्मने ॥ ७९ ॥ योगिनेयोगधात्रेचयोगिनांगुरवेनमः ॥ योगिगम्यायदेवायज्ञानिनांपतयेनमः ॥ २८० ॥ वेदानांपतयेतुभ्यंदेवानांपतयेनमः ॥ ध्यानायध्यानगम्यायधातृणां

---

[1] ब्रह्मदत्तांमहेश्वर–इ०पा० । [2] दुष्प्राणा न प्रिया भद्रे तव नूनमसंयमम्–इ०पा० । [3] नरव्याघ्र–इ० पा० ।

गुरवेनमः ॥ २८१ ॥ शिष्टायशिष्टगम्यायभूम्यादिपतयेनमः ॥ अमस्तेत्यादिनावेदवाक्यानांनिधयेनमः ॥ ८२ ॥ आतनुष्वेतिवाक्यैश्चप्रतिपाद्यायते
नमः ॥ अष्टमूर्तेनमस्तुभ्यंपशूनांपतयेनमः ॥ ८३ ॥ त्र्यंबकायत्रिनेत्रायसोमसूर्याग्निलोचन ॥ सुभृंगराजधत्तूरद्रोणपुष्पप्रियायते ॥ ८४ ॥ बृहतीपूगपुं
नागचंपकादिप्रियायच ॥ नमस्तेस्तुनमस्तेस्तुभूयएवनमोमम: ॥ ८५ ॥ शिवोहरिमथप्राहमाभैषीर्वदमेखिलम् ॥ ॥ हनुमानुवाच ॥ ॥
शिवलिंगार्चनंकार्यंभस्मोद्धूलितदेहिना ॥ ८६ ॥ दिवासंपादितैस्तोयैःपुष्पाद्यैरपितादृशैः ॥ देवविज्ञापयिष्यामिशिवपूजाविधिंशुभम् ॥ ८७ ॥
सायंकालेतुसंप्राप्तेअशिरस्नानमाचरेत् ॥ क्षालितंवसनंशुष्कंधृत्वाचम्यद्भिरग्रधीः ॥ ८८ ॥ अथभस्मसमादायआग्नेयंस्नानमाचरेत् ॥ प्रणवेनसमामं
त्र्याप्यष्टवारमथापिवा ॥ ८९ ॥ पंचाक्षरेणमंत्रेणनाम्नावायेनकेनचित् ॥ सप्ताभिमंत्रितंभस्मदर्भपाणिःसमाहरेत् ॥ २९० ॥ ईशानःसर्वविद्यानामुक्त्वाशिर
सिपातयेत् ॥ तत्पुरुषायविद्महेमुखेभस्मप्रसेचयेत् ॥९१॥ अघोरेभ्योऽथघोरेभ्योभस्मवक्षसिनिक्षिपेत्॥वामदेवायनमइतिगुह्यस्थानेविनिक्षिपेत्॥९२॥
सद्योजातंप्रपद्यामिनिक्षिपेदथपादयोः ॥ उद्धूलयेत्समस्तांगेप्रणवेनविचक्षणः ॥ ९३ ॥ त्रैवर्णिकानामुदितःस्नानादिविधिरुत्तमः ॥ शूद्रादीनांप्रवक्ष्या
मियदुक्तंगुरुणातथा ॥ ९४ ॥ शिवेतिपदमुच्चार्यभस्मसंमंत्रयेत्सुधीः ॥ सप्तवारमथादायशिवायेतिशिरःक्षिपेत् ॥ ९५ ॥ शंकरायमुखेप्रोक्तंसर्वज्ञायहृ
दिक्षिपेत् ॥ स्थाणवेनमइत्युक्त्वागुह्येचापिस्वयंभुवे ॥९६॥ उच्चार्यपादयोःक्षिप्त्वाभस्मशुद्धमतःपरम् ॥ नमःशिवायेत्युच्चार्यसर्वांगोद्धूलनंस्मृतम् ॥९७॥
प्रक्षाल्यहस्तावाचम्यदर्भपाणिःसमाहितः ॥ दर्भाभावेसुवर्णंस्यात्तदभावेगवालकः ॥ ९८ ॥ तदभावेतुदूर्वाःस्युस्तदभावेतुराजतम् ॥ संध्योपा
स्तिजपंदेव्याःकृत्वादेवगृहंव्रजेत् ॥ ९९ ॥ देववेदिमथोवापिकल्पितंस्थंडिलंतुवा ॥ मृण्मयंकल्पितंशुद्धंपद्मादिरचनायुतम् ॥ ३०० ॥ चातुर्वर्णकरंगैश्चश्वे
तेनैकेनवापुनः ॥ विचित्राणिचपद्मानिस्वस्तिकादितथैवच ॥ १ ॥ उत्पलादिगदाशंखत्रिशूलंडमरुंतथा ॥ संरोक्तपंचप्रासादंशिवलिंगमथैवच ॥ २ ॥
सर्वकामफलंवृक्षंकुलकंकोलकंतथा ॥ षट्कोणंचत्रिकोणंचनवकोणमथापिवा ॥ ३ ॥ कोणद्वादशकांदोलांपादुकाव्यजनानिच ॥ चामरच्छत्रयुगलं
विष्णुब्रह्मादिकंतथा ॥ ४ ॥ चूर्णैर्विरचयेद्विद्यांधीमान्देवालयेऽपिवा ॥ यत्रापिदेवपूजास्यात्तत्रैवंकल्पयेद्बुधः ॥ ५ ॥ स्वहस्तरचितंमुख्यंक्रीतंचैवतुमध्य
मम् ॥ याचितंतुकनिष्ठंस्याद्बलात्कारमथाधमम् ॥ ६ ॥ अर्हेषुयत्त्वनर्हेषुबलात्काराच्चुनिष्फलम् ॥ रक्तशालिजपास्थाणकलमासितरक्तकैः ॥ ७ ॥
तंदुलैर्व्रीहिमात्रोत्थैःकगैश्चैवयथाक्रमम् ॥ उत्तमैर्मध्यमैश्चैवकथितैरधमैस्तथा ॥ ८ ॥ पद्मादिस्थापनैरेवतत्सम्यग्यागमाचरेत् ॥ प्रागुत्तरमुखो

---

१ शिवोक्तपंचप्रासादम्–इ०पा० ।

वापियदिवाप्राङ्मुखोभवेत् ॥ ३०९ ॥ आसनंचप्रवक्ष्यामियथादृष्टंयथाश्रुतम् ॥ कौशंचाम्मचैलतुल्यंदारवंताडपत्रकम् ॥ ३१० ॥ कांबलंकांचनं
चैवराजतंताम्रमेवच ॥ गोकरीषार्कजैर्वापिआसनंपरिकल्पयेत् ॥ ११ ॥ वैयाघ्रंरौरवंचैवहारिणंमार्गमेवच ॥ चार्मंचतुर्विधंज्ञेयमथवंधुकमेवच ॥ १२ ॥
यथासंभवमेतेषुह्यासनंपरिकल्पयेत् ॥ कृतपद्मासनोवापिस्वास्तिकासनएवच ॥१३॥ दर्भभस्मसमासीनःप्राणानायम्यवाग्यतः ॥ तावत्सदेवतारूपोध्या
नंचान्तःसमाचरेत् ॥१४॥ शिखांतेद्वादशांगुल्येस्थितंसूक्ष्मतनुंशिवम् ॥ अंतश्चरंतंभूतेषुगुहायांविश्वमूर्तिषु ॥१५॥ सर्वाभरणसंयुक्तमणिमादिगुणान्वित
म् ॥ ध्यात्वातंधारयेच्चित्तेतद्व्याप्त्यापूरयेत्तनूम् ॥१६॥ तयादीप्त्याशरीरस्थंपापंनाशमुपागतम् ॥ स्वर्णपारदसंपर्काद्रक्तंश्वेतंयथाभवेत् ॥ १७ ॥ तद्वादश
दलावृत्तमष्टपंचत्रिरेववा ॥ परिकल्प्यासनंशुद्धंतत्रलिंगंनिधायच ॥३१८॥ गुहास्थितंमहेशानंलिंगेसंचिंतयेत्तथा ॥ शोधितेकलशेतोयंशोधितंगंधवासित
म् ॥१९॥ सुगंधपुष्पंनिक्षिप्यप्रणवेनाभिमंत्रितम् ॥ प्राणायामश्चप्रणवःशूद्रेषुनविधीयते॥२०॥ प्राणायामपदेध्यानंशिवेत्योङ्कारमंत्रणम् ॥ गंधपुष्पाक्षतादी
निपूजाद्रव्याणियानिच ॥२१॥ तानिस्थाप्यसमोपेतुततःसंकल्पयिष्यते ॥ शिवपूजांकरिष्यामिशिवतुष्ट्यर्थमेवच ॥२२॥ इतिसंकल्पयित्वातुततआवाह
नादिकम् ॥ कृत्वातुस्नानपर्यंतंततःस्नानंप्रकल्पयेत् ॥ २३ ॥ नमस्तेत्यादिमंत्रेणशतरुद्रियविधानतः ॥ अविच्छिन्नातुयाधारामुक्तिधारेतिकीर्ति
ता ॥ २४ ॥ तयायःस्नापयेन्मासंजपन्रुद्रमुपांशुवा ॥ एकवारंत्रिवारंचपंचसप्तनवापिवा ॥ २५ ॥ एकादशमथोवारमथैकादशचान्वितम् ॥
मुक्तिस्नानमिदंज्ञेयंमासंमोक्षप्रदायकम् ॥ २६ ॥ शैवयाविद्ययास्नानंकेवलप्रणवेनच ॥ मृण्मयैर्नालिकेरस्यशकलैश्चोर्मिभिस्तथा ॥ २७ ॥
कांस्येनमुक्ताशुक्त्याचपुष्पादिकसरेणवा ॥ स्नापयेद्देवदेवेशंयथासंभवमीरितैः ॥ २८ ॥ शृंगस्यचविधिंवक्ष्येस्नानयोग्यंयथाभवेत् ॥ पूर्वमंतस्तुसंशो
ध्यबहिरंतस्तुशोधयेत् ॥ २९ ॥ सुस्निग्धंलघुकृत्वाथनागंछिद्यात्कथंचन ॥ नीचैकदेशविन्यस्तद्वारद्रोण्यासुवृत्तयोः ॥३३०॥ कुशानुयुतयास्नानंदेवायप
रिकल्पयेत् ॥ एवंगवयशृंगस्यजलमूर्तिरथोच्यते ॥ ३१ ॥ द्वारेनिषिद्धलोहार्द्धसंधिद्वारासमन्विते ॥ योगवक्रंनागदंडंनागाकारंप्रकल्पयेत् ॥ ३२ ॥ फल
स्थानेतुचषकंदंडेनसमरंध्रकम् ॥ तत्रैवपातयेत्तोयमूर्द्ध्वयंत्रघटेस्थितम् ॥ ३३ ॥ पातयेदथचान्येनवामेनैवकरेणवा ॥ मुक्तिधाराकृतातेनपवित्रंपापनाश
नम् ॥ ३४ ॥ एवंसंस्थाप्यदेवेशंपंचगव्यैस्तथैवच ॥ पंचामृतैरथस्नाप्यमधुरत्रितयेनच ॥ ३५ ॥ विभूष्यभूषकैर्देवंपुनःस्नाप्यमहेश्वरम् ॥ शीतोपचारंकृ
त्वाथततआचमनादिकम् ॥ ३६ ॥ वस्त्रंतथोपवीतंचपंचगंधकमेवच ॥ कर्पूर[1]मरुवंचापिपाटीरमथवाभवेत् ॥ ३३७ ॥ उभयंमिश्रितंवापिशिवलिंगंप्रपूज

---

[1] अगरुंचापि–इ०पा० ।

येत् ॥ कृत्स्नपीठंगंधपूर्णंयद्वाविभवसारतः ॥ ३३८ ॥ तूष्णीमथोपचारंवाकालियंपुष्पमर्पयेत् ॥ श्रीपत्रमरुचित्याजंयथाशक्त्याखिलंयथा ॥ ३९ ॥
अनेकद्रव्यधूपंचगुग्गुलंकेवलंतथा ॥ कपिलाघृतसंयुक्तंसर्वधूपायशस्यते ॥३४०॥ धूपंदत्वायथाशक्तिकपिलाघृतदीपकान् ॥ अथवाप्याज्यमात्रेणदी
पान्दत्वोपहारकम् ॥ ४१ ॥ यथाशक्त्युपपन्नंचदत्वापुष्पसमन्वितम् ॥ मुखशुद्धिंततोदत्वादत्वातांबूलमादरात् ॥ ४२ ॥ प्रदक्षिणनमस्कारौपूजैवंहि
समाप्यते ॥ गीतांगपंचकंपश्चात्तानिविज्ञापयामिते॥४३॥गीतंवाद्यंपुराणंचनृत्यंहासोक्तिरेवच ॥ नीराजनंचपुष्पाणामंजलिश्चाखिलार्पणम्॥४४॥क्षमाचो
द्वासनंचैवकीर्तितंचोपचारकम् ॥ भूषणंचतथाछत्रंचामरंव्यजनंतथा ॥४५॥ शिवोपवीतंकैङ्कर्यंषडीशानोपचारकम् ॥ द्वात्रिंशदुपचारैस्तुयःसमाराधये
च्छिवम् ॥४६॥ एकेनाह्नासमस्तानांपापानांनाशनंध्रुवम् ॥ द्वात्रिंशदुपचारंस्यात्पूजनंतूत्तमोत्तमम् ॥४७॥ ॥ सदाशिवउवाच ॥ ॥ एवमेतत्कपि
श्रेष्ठतवपूजांवदाम्यहम् ॥ मत्पादयुगलंपूज्यसर्वपूजाकरोभव ॥ ४८ ॥ आराध्येत्थंयथालिंगेतन्ममाराधनंकुरु ॥ ॥ हनूमानुवाच ॥ ॥ गुरु
णालिंगपूजैवनियताकल्पितामम ॥ ४९ ॥ तांकरोमिपुरादेवपश्चात्त्वत्पादपूजनम् ॥ इत्युक्त्वैवनमस्येशंशिवलिंगार्चनेभवत् ॥ ५० ॥ सरस्तीरमथो
गत्वाकृत्वासैकतवेदिकाम् ॥ तालपत्रैर्विरचितमासनंपरिकल्पयेत् ॥ ५१ ॥ प्रक्षाल्यपादहस्तौतुसमाचम्यसमाहितः ॥ भस्मस्नानमथोचक्रेपुनराचम्य
वाग्यतः ॥ ५२ ॥ देववेद्यामथोचक्रेपद्मानिसुमनोहरम् ॥ अनंतरंतालपत्रंपद्मासनगतःकपिः ॥ ५३ ॥ प्राणानायम्यसंन्यासं[1]शुक्लध्यानसमन्वितः ॥ प्रण
म्यगुरुमीशानंजपन्नासीदतःपरम् ॥ ५४ ॥ अथदेवार्चनंकर्तुंयत्नमास्थितवानपि ॥ पलाशपत्रपुटकद्वयानीतजलंशुचि ॥ ५५ ॥ शिरःकमंडलुगतंनिधा
याग्निंत्रिमंत्रितम् ॥ आवाहनादिकृत्वाथस्नानपर्यन्तमेवच ॥ ५६ ॥ अथस्नापयितुंदेवमादायकरसंपुटे ॥ कृत्वानिरीक्षणंदेवंपीठंनोदृष्टवान्कपिः ॥ ५७ ॥
लिंगमात्रंकरगतंदृष्ट्वाभीतिसमन्वितः ॥ इदमाहमहायोगीकिंवापापंमयाकृतम् ॥ ५८ ॥ यदेतत्पीठरहितंशिवलिंगंकरस्थितम् ॥ ममाद्यमरणंसिद्धंपीठं
चेन्नागमिष्यति॥५९॥अथरुद्रंजपिष्यामितदायातिमहेश्वरः॥इतिनिश्चित्यमनसाजजापशतरुद्रियम्॥३६०॥अथापिनसमायातोमहेशोऽथकपीश्वरः ॥ रुद्रं
न्यपातयद्भूम्यांवीरभद्रःसमागतः॥६१॥किमर्थंरुद्यतेभक्तरुदिहेतुंवदस्वमे ॥ ॥ हनूमानुवाच ॥ ॥ पीठहीनमिदंलिंगंपश्यमेपापसंचयम् ॥६२॥ ॥ वीरभ
द्रउवाच ॥ ॥ यदिनायातिपीठंतेलिंगेमासाहसंकृथाः ॥ दाहयिष्याम्यहंलोकंयादिनायातिपीठकम् ॥ ६३ ॥ पश्यदर्शयमेलिंगंपीठंयद्यागतं
नवा ॥ अथदृष्ट्वावीरभद्रोलिंगंपीठमनागतम् ॥ ६४ ॥ दग्धुकामोखिलाँल्लोकान्वीरभद्रःप्रतापवान् ॥ अनलंभुविचिक्षेपक्षणाद्दग्धामहीतदा ॥ ३६५ ॥

---

१ सन्यासं—न्यासयुक्तंयथास्यात्तथेत्यर्थः ।

अथसप्ततलान्दग्ध्वापुनरूर्द्ध्वमवर्तत ॥ पंचोर्द्ध्वलोकानदहज्जनलोकनिवासिनः ॥ ३६६ ॥ ललाटनेत्रसंभूतंनखेनादायचानलम् ॥ जंबीरफलसंकाशंकृत्वाकरतलेविभुः ॥ ६७ ॥ यदिनायातिपीठंतेदग्धालोकानसंशयः ॥ अनायातमथोदृष्ट्वावीरभद्रःप्रतापवान् ॥ ६८ ॥ सनकादयोमहात्मानोज्ञात्वायोगेनचागमन् ॥ गौतमस्याश्रमवरंसमागम्यमहेश्वरम् ॥ ६९ ॥ नदृष्टवंतो[1]देवादिंविद्यमानमपिद्विजाः ॥ अस्तुवन्नथचस्तोत्रैःसर्ववेदसमुद्भवैः ॥ ३७० ॥ ॐनमोदेवदेवायतस्मैशुद्धप्रभाचिंत्यरूपायतस्मै ॥ नमःसुराणामधीशायतस्मैनमोवेदगुह्यायशुद्धायतस्मै ॥ ७१ ॥ नमःशिवायादिदेवायतस्मैनमोव्यालयज्ञोपवीतायतस्मै ॥ नमःसुरानंदसंदोहवर्षत्रयीविंदुविश्वंभरायतस्मै ॥ ७२ ॥ पृथिव्यथोवायुराकाशमापःपुनःशशीवह्निसूर्य्यौतथात्मा ॥ यस्याष्टैतामूर्तयःशंकरस्यतस्मैनमोज्ञानगम्यायशश्वत् ॥ ७३ ॥ एतांस्तुतिमथाकर्ण्यभगनेत्रप्रदःशिवः ॥ विष्णुमाहचगच्छत्वंसमानयचतान्द्विजान् ॥ ७४ ॥ आनीतास्तेनहरिणादेवायप्रणतास्तुते ॥ तानाहशंकरोवाक्यंकिमर्थंयूयमागताः ॥ ७५ ॥ ॥ मुनयऊचुः ॥ ॥ देवद्वादशलोकानांदृश्यंतेभस्मराशयः॥ स्थितमेकंवनमिदंपश्यत्वंलोकसंक्षयम् ॥ ७६ ॥ ॥ सदाशिवउवाच ॥ ॥ ऊर्द्ध्वस्थपंचलोकानांदाहेसंदेहएवनः ॥ कथमंगारवृष्टिश्चकथंनोवामहाध्वनिः ॥ ७७ ॥ ॥ मुनयऊचुः ॥ ॥ भीतिरस्माकमधुनावर्ततेवीरभद्रतः ॥ सएवांगारवृष्टिंचपिपासुरिवतामपात् ॥ ७८ ॥ देवोथवीरमाहूयकिंवीरेत्यब्रवीद्भवः ॥ वीरोहनूमतोलिंगपीठाभावादिदंकृतम् ॥ ७९ ॥ कपेश्चित्तंपरिज्ञातुंमयाकृतमिदंबृहत् ॥ कृपानिधिरथोदेवोयथापूर्वमकल्पयत् ॥ ३८० ॥ दग्धानप्यखिलाँल्लोकान्पूर्वतःशोभनान्विभुः ॥ कल्पयामासविश्वात्मावीरभद्रमथाब्रवीत् ॥ ८१ ॥ आलिंग्याघ्रायशिरसितांबूलंदत्तवान्हरः ॥ अथासौहनुमानीशपूजनंकृतवानथ ॥ ८२ ॥ एकंवनचरंतत्रगंधर्वंसविपंचिकम् ॥ इदमाहमहावीणाममवैदीयतामिति ॥ ८३ ॥ गंधर्वोनमयात्याज्यावीणाप्राणसमामम ॥ ममापिप्राणसदृशीवीणेत्याहकपीश्वरः ॥ ८४ ॥ अथमुष्टिनिपातेनगंधर्वेपतितेकपिः ॥ आदायवीणांमहतींस्वरतंतुसमन्विताम् ॥ ८५ ॥ अलाबुसंयुतांकृत्वाराजवृक्षफलाकृतिम् ॥ तस्योरसिविनिक्षिप्यगायन्नागाच्छिवांतिकम् ॥ ८६ ॥ बृहतीकुसुमैःशुद्धैर्देवपादावपूजयत् ॥ तस्मैवरमथप्रादादाकल्पंजीवितंपुनः ॥ ८७ ॥ समुद्रलंघनेशक्तिंवरंप्रादादथापरम् ॥ ८८ ॥ समस्तभूषासुविभूषितांगःस्वदीप्तिमंदीकृतदेवदीप्तिः ॥ प्रसन्नमूर्तिस्तरुणःशिवाङ्कःसंभावयामाससमस्तदेवान् ॥ ८९ ॥ पीतमुद्गमनीयंचसमादायमहेश्वरः ॥ पीतवस्त्रमिदंदेवत्वंगृहाणहरेशुभम् ॥ ३९० ॥ ब्रह्मणेरक्तवसनंसर्वेषांवसुदस्तथा ॥ देवर्षिदानवादीनांदत्तवान्वसुयुग्मकम् ॥ ३९१ ॥ रामोपिचैतदाकर्ण्यशंभवेयुग्ममर्पयत् ॥

---

[1] देवादिसेव्यमानमपिद्विजाः—इ० ० पा० ।

सुसूक्ष्मंबहुमूल्यंचस्वर्णभूषणमेवच॥३९२॥अथभुक्त्वासुखासीनःसामात्यःसपुरोहितः॥नानामुनिगणैर्भूपैर्वानरैर्गौतमीतटे॥९३॥शंभुंपुराणतत्त्वज्ञंराघवोवाक्यमब्रवीत्॥त्वमेवसर्वंजानीषेसर्वंधर्मंगुहाशतम् ॥९४॥ कस्मिन्कस्मिन्युगेब्रह्मन्किंविशिष्टंवदस्वमे ॥ ॥ शंभुरुवाच ॥ ॥ ध्यानमेवकृतेश्रेष्ठंत्रेतायांयज्ञएवच ॥ ९५ ॥ द्वापरेचार्चनंतिष्येदानंचहरिकीर्तनम् ॥ सर्वंचशस्तंसर्वत्रध्यानंनचकलौयुगे ॥ ९६ ॥ नराणांमुग्धचित्तत्वात्क्वैच्छ्रस्थानांविशांपते ॥ नधर्मेनियताबुद्धिर्नवेदेनैवचस्मृतौ ॥ ९७ ॥ नक्तौनस्वधाकारेपुराणानांचनश्रुतौ ॥ नैयज्ञेनचतीर्थेषुनचशुश्रूषणेसताम् ॥ ९८ ॥ नेज्यायांदेवतानांचनस्वजातीयकर्म्मणि ॥ नदेवस्मरणेनापिनचक्वापिवृषेनृप ॥ ९९ ॥ अतश्चदीर्घकालानांपुण्यानामक्षमानराः ॥ दानंतुस्वल्पकालत्वात्कर्तुंशक्नोतिमानवः ॥ ४०० ॥ अँतंश्चकलिदुष्टानांप्रायश्चित्तंनविद्यते ॥ केषांचित्पापनाशःस्यात्प्रायश्चित्तैस्तुनान्यथा ॥ १ ॥ ब्रह्मज्ञानीगयाश्राद्धीकाशीगंताश्रुतौरतः ॥ पुराणज्ञावमाश्चैतेश्रोतातस्यचराघव ॥ २ ॥ युगानामनुसारेणतथार्थस्यविवेचनात् ॥ स्वपरप्रत्ययोत्पादात्परब्रह्मप्रकाशनात् ॥ ३ ॥ पुराणवक्तासर्वस्माद्ब्राह्मणस्तुविशिष्यते ॥ तेनापिचकृतंपापंनसज्येत्किमुतान्यतः ॥ ४ ॥ अन्येषामपिकेषांचित्पुराणंपापनाशनम् ॥ यःपुराणेषुविश्वासीवक्तारंमन्यतेगुरुम् ॥ ५ ॥ ब्रह्मविद्याप्रदातारंविशेषंज्ञातिबंधुतः ॥ तस्यपापानिसर्वाणिविलयंयान्त्यसंशयम् ॥ ६ ॥ अथश्रीशैलगमनंपूजकस्यमहेशितुः ॥ अतःकलौमनुष्याणांपुराणंपापनाशनम् ॥ ७ ॥ पुराकलियुगेरामवृत्तंसंकीर्तयेशृणु ॥ आसीत्तुगौतमोनामब्राह्मणोवेदवर्जितः ॥ ८ ॥ तस्यपुष्टिःपशुश्चास्तांभ्रातरौवेदवर्जितौ ॥ ताभ्यांसहकृषिंचक्रेतत्रवृद्धिमवापच ॥ ९ ॥ धनधान्यादिकंकिंचिद्राजानंदत्तवानथ ॥ उवाचवचनंकिंचिदधिकारंनिरूपय ॥ १० ॥ अर्थंनगमयिष्यामितौशक्तौभ्रातरौमम ॥ ॥ राजोवाच ॥ ब्राह्मणस्याधिकारोहिवैदिकेधर्मकर्मणि ॥ ११ ॥ तदन्यत्रनियुक्तस्यब्राह्मण्यंविप्रणश्यति ॥ ॥ गौतमउवाच ॥ युगेष्वन्येषुधर्मोयंकलिधर्मोनतादृशः॥१२॥भूपतित्वंहिभूपालनृपाणांधर्मउच्यते ॥ ब्राह्मणश्चपरिक्षीणस्तंकुर्वन्नैवदुष्यति ॥ १३ ॥ शूद्राणांतुकृषिर्द्धर्मोनापद्यप्यग्रजन्मनः ॥ तस्मात्क्षत्रेणवर्तिष्येग्रामान्ममसमादिश ॥१४॥ अन्यत्रचात्रक्षत्रेणवर्तनंममरोचते ॥ अन्यन्नतुतथेत्युक्तोददौग्रामान्द्विजन्मनः ॥ १५ ॥ ग्रामाधिकारदुष्टस्यवर्तनंत्वन्यथाभवत् ॥ अभक्षिमांसंचापायिसुराचाभाषिदुर्वचः ॥ १६ ॥ परयोषातथाग्रामिपरस्वंप्रत्यहारिच ॥ अक्रीडिद्यूतमसकृत्कलंजंचादिदुर्भुजा ॥ १७ ॥ नापूजिजगतामीशःशिवोवाविष्णुरेववा ॥ एवंकालेनदुर्वृत्तंराजावाक्यमभाषत ॥ १८ ॥ विप्रविप्रत्वमुत्सृज्यशूद्रत्वंप्राप्तवानसि ॥ तस्मान्नियोगधर्मेणभवंतंभ्रंशयामिच ॥ १९ ॥ मास्तु

---

१ तिष्यनक्षत्रोपलक्षिते कलावित्यर्थः। २ कलिस्थानाम्–इ० पा०। ३ नजपे–इ०पा०। ४ अतःदानादत्यदिन्यर्थः। ५ वाचकः–इ०,तस्यानुवाचकः–इ०च पा०।

विप्रत्वमद्यैवशूद्रतैववरंमम ॥ तद्वतेयदिविप्रास्तेनभोक्ष्यंतिवरंमम ॥ ४२० ॥ नहिसर्वमिदंत्यक्तुंशक्तोहंपृथिवीपते ॥ ॥ शंभुरुवाच ॥ ॥ एवं
वदतिदुर्विप्रेराजातूष्णीमतिष्ठत ॥ २१ ॥ सतुवैशूद्रतुल्यश्चबुभुजेन्नंसहामिषम् ॥ कदाचिदथदुर्वृत्तःप्रतोलीमंडपस्थितः ॥ २२ ॥ द्विजे
नपठ्यमानंतुपद्यंतुश्रुतवानिदम् ॥ हृदयेपद्यमेतत्तुद्विजेरितमतिष्ठत ॥ २३ ॥ परात्परतरंयांतिनारायणपरायणाः ॥ नतेतत्रगमिष्यंतियेद्विषं
तिमहेश्वरम् ॥ २४ ॥ व्याख्यानमपिचश्रुत्वापौराणिकमभाषत ॥ कीदृङ्नारायणःप्रोक्तःकीदृशोपिमहेश्वरः ॥ २५ ॥ किंपरंत्वयनंप्रोक्तं
द्वेषःकीदृगुदाहृतः ॥ किंतत्परमितिख्यातंततःपरतरंचकिम् ॥ २६ ॥ ॥ पौराणिकउवाच ॥ ॥ परंतद्ब्रह्मणःस्थानंसुखव्यक्तैकलक्षणम् ॥
ततःपरतरंविष्णोर्द्धामतद्ब्रह्मणोधिकम् ॥ २७ ॥ अविनाशितयातत्तुकीर्तितंपरमंपदम् ॥ तन्मध्येपुरुषोविष्णुस्तदंगपरमंविभुः ॥ २८ ॥
आपोहिनरजन्मत्वान्नाराःप्रोक्तामनीषिभिः ॥ नाराश्चास्यायनंयस्मात्तेननारायणःस्मृतः ॥ २९ ॥ तत्परंवर्तनंयेषांतेप्रोक्तास्तत्परायणाः ॥
महदादीनितत्वानियानितेषांयईश्वरः ॥ ४३० ॥ सूर्याग्निशशिनेत्रोऽसौमहेशःस्यादुमापतिः ॥ द्वेषोहिवैरंविज्ञेयमीश्वरेपरमात्मनि ॥ ३१॥
॥ शंभुरुवाच ॥ ॥ एवंपुराणभट्टेनसमीरितमिदंवचः ॥ चिंतयन्पुनरप्याहमादृशस्यकथंगतिः ॥ ३२ ॥ पौराणिकोऽथतंप्राहशृणुवक्ष्यामितेगतिम् ॥
कुरुसर्वेणयत्नेनप्रायश्चित्तंयथाविधि ॥ ३३ ॥ धर्मंचरयथाशक्तियथाकालंयथाविधि ॥ विमुक्तपापःपश्चात्त्वमुत्तमांगतिमेष्यसि ॥ ३४ ॥ पुराणमथवानि
त्यंशृणुष्वावहितश्चसन् ॥ निराशोवामहेशानंपूजयस्वपिनाकिनम् ॥ ३५ ॥ देवंवापुंडरीकाक्षंकेशवंक्लेशनाशनम् ॥ संन्यासमथवानित्यंब्रह्मज्ञानपरो
भव ॥ ३६ ॥ अथवागच्छकाशींशंमुक्तौवामृतिमाप्नुहि ॥ गयांवागच्छतत्रत्वंश्राद्धंकर्तुंप्रयत्नतः ॥ ३७ ॥ अथवासर्ववेदानांसारंपातकनाशनम् ॥ रुद्रं
रुद्रप्रियकरंजपप्रत्यहमादरात् ॥ ३८ ॥ श्रीशैलमथवागच्छकेदारमथवेच्छया ॥ अथवाप्रतिवर्षंतुमाघस्नानंप्रवर्तय ॥ ३९ ॥ किमत्रबहुनोक्तेनधर्मभक्तः
सदाभव ॥ नैवंनरकवासस्तेभवितातुद्विजाधम ॥ ४४० ॥ ॥ गौतमउवाच ॥ ॥ श्रुत्वासर्वंकरिष्यामिपुराणंभवतोमुखात् ॥ शास्त्रंविश्वासहेतुंचव
र्जंचापिवदस्वमे ॥४१॥ ॥ पौराणिकउवाच ॥ ॥ वर्ज्यंमांसंसुरान्यस्त्रीभोगोद्यूतंविकत्थनम् ॥ पारुष्यमनृतंमायादेवदेवविनिंदनम् ॥४२॥ गुरूणांसुरवृ
द्धानांपुराणस्मृतिभाषिणाम् ॥ निंदनंश्वेतवृंताकंकृतकालाबुवर्तनम् ॥ ४३ ॥ बीजपूरंकुसुंभंचलोहितंशृंगमेवच ॥ श्ररुंनालिकेरंचकूष्मांडकंतथैव
च ॥ ४४ ॥ कोविदारफलंतैलपक्वंमानवजंपयः ॥ वार्ध्रीणसखरीदुग्धंसूतिकाक्षीरमाविकम् ॥ ४४५ ॥ औष्ट्रमेकशफक्षीरंमार्गंमाजंनृसंभवम् ॥ विवत्सा

---

१ पुराणभेदेन–इ०, पुराणभद्रेण–इ०चपा० ।

संधिनीक्षीरंलवणंचैवयोगियत् ॥ ४४६ ॥ नालिकेररसंकांस्येताम्रेमधुचसीसके ॥ काचेतक्रंकरंभांश्चघृताक्तान्नैवकारयेत् ॥४७॥ होमंतुमृण्मयेपात्रेपुरो
डाशंतुराजते ॥ नसेवेतपरंलोकेशुभार्थीतुविचक्षणः ॥ ४८ ॥ पात्रांतश्चूर्णलेपोपितत्रभक्षणमेवच ॥ क्रमुकस्यतथाभक्षश्चूर्णपत्रस्यचैवाहि ॥ ४९ ॥ क्रमु
कस्यापिपक्वस्यभक्षणंक्रमियोगिनः ॥ पायसेलवणंचैवकेवलंचकरार्पितम् ॥ ४५० ॥ सिंधुसौराष्ट्रकांबोजमागधेषुचसिंहले ॥ नदोषायभवेत्तत्रक्षीरंचल
वणान्वितम् ॥ ५१ ॥ क्षीराणिचसमस्तानिलवणानिचयोगतः ॥ देशेष्वन्येषुदोषायपानेचैवेहसंशयः ॥ ५२ ॥ किमत्रबहुनोक्तेनसद्भिर्निंद्यंविवर्जयेत् ॥
॥ शंभुरुवाच ॥ ॥ एवंतस्यवचःश्रुत्वाब्राह्मणस्यमहात्मनः ॥ ५३ ॥ स्वमेवभवनंगत्वाचिंतयामासदुःखितः ॥ रात्रौमृत्युर्दिवाचेतिनजानातिमहान
पि ॥ ५४ ॥ परलोकेसुखंदुःखमिहभोगविनोदनम् ॥ क्रिमिकीटमनुष्याद्यैःसुखदुःखैःपृथक्पृथक् ॥ ५५ ॥ प्रतिजीवंतुहेतूनांभेदोऽपिसुविनिश्चयः ॥
एकस्यापिहिजीवस्यनास्तिचैकविधास्थितिः ॥ ५६ ॥ जन्मकालेमहाज्ञानंशैशवेत्यल्पबोधनम् ॥ स्खलत्पदेल्पविज्ञानंबाल्येचाल्पंतथैवच ॥५७॥
कौमारेक्रीडनरतिर्यौवनेविषयोषितम्[1] ॥ यौवनेविनिवृत्तेतुद्रव्यसंपादनेषणा ॥ ५८ ॥ वार्द्धकेभोगलिप्साचनभोक्तुंक्षमतेपिच ॥ दूषिकाश्लेष्मलालाभि
र्वलीपलितकंपनैः॥५९॥ श्वासकासानिलाक्षिप्तैर्हृषीकैर्विकलैर्युतः[2]॥किंचिद्वक्तुंनशक्नोतिनचजानातिकिंचन॥६०॥ तिष्ठंतीषुपरस्त्रीषुगुह्यस्थानंप्रदर्शयेत् ॥
कोशकंडूयनपरःक्रूरोजीवितलक्षणैः ॥६१॥ कंडूयतेस्फिचौवस्त्रमुद्धृत्यचविचालयन् ॥ भुंजानःश्लेष्मणाग्रासंग्रसितुंनचशक्नुयात् ॥६२॥ यदाकासस्तदा
जज्ञेपायुवायुश्चशब्दवान् ॥ निःसृतिश्चमलस्यापिश्लेष्मनिर्गमएवच ॥ ६३ ॥ स्नुषादिभर्त्सनंबालतालहास्यनिदर्शनम् ॥ गुरुनिर्गमनादीनिसंचिंत्यचमु
नःपुनः ॥ ६४ ॥ आहूतोभोजनाद्यर्थंभोज्यान्नादिविनिंदयन् ॥ चिरमुष्णंचनिर्भर्त्स्यपुनश्चिंतामवापसः ॥ ६५ ॥ अतिदुष्कृतिकर्म्माहंकथंभोक्ष्येकथं
स्वपे ॥ कथंतिष्ठेकथंगच्छेपरलोकःकथंभवेत् ॥ ६६ ॥ इतिचिंताकुलोनित्यंननमत्यपरान्वितः ॥ द्विजस्यसदनंगत्वापुराणज्ञस्यराघव ॥ ६७ ॥ ल
ज्जावाक्कृतवक्रश्चकिंकरोमीत्यभाषत ॥ नकिंचिदप्युवाचासौद्विजःपौराणिकस्तदा ॥ ६८ ॥ पापोयमितिविज्ञायशिष्येणनिरगामयत् ॥ गौतमोपिवि
निर्गम्यद्वार्येवचबहिःस्थितः ॥६९॥ सुव्यासीनंतुविज्ञायपुराणार्थविचारकम् ॥ कथंकथमपिप्राप्यपीठंदत्तंचनाभजत् ॥४७०॥ निषण्णोभूतलेरामपुराण
ज्ञमभाषत ॥ प्रायश्चित्तंकरिष्यामितदत्रैवविधीयताम् ॥ ७१ ॥ ॥ ब्राह्मणउवाच ॥ ॥ पापानिकीर्तयस्वत्वंसर्वथैवकृतानितु ॥ सचापिनाकृतंकिंचि
न्मयापापमितीरयन् ॥ ७२ ॥ रुदन्पपातभूम्यांचकथंतातेतिपीडितः ॥ ब्राह्मणस्तमथप्राहप्रायश्चित्तंनविद्यते ॥ ४७३ ॥ महापापंत्रिरावृत्तेपुनश्चयदिचे

---

[1] विषयेषितम्–इ०पा० ।

[2] श्वासकासविलाक्षिप्ताः–इ०पा० ।

त्कृतम् ॥ ॥ गौतमउवाच ॥ ॥ पौराणिकमहाभागप्राप्यापित्वामहंकथम् ॥ ४७४ ॥ पापयुक्तोद्विजश्रेष्ठसंगतिर्विफलाभवेत् ॥ ॥ पौराणिकउवाच ॥
शास्त्रंप्रमाणंसर्वेषांप्रायश्चित्तविनिर्णये ॥ ७५ ॥ तद्विनायोहितंब्रूयात्प्रायश्चित्तंनतद्भवेत् ॥ सकृत्कृतेसकृत्प्रोक्तंद्वितीयेद्विगुणंभवेत् ॥ ७६ ॥ तृतीये
त्रिगुणंप्रोक्तंचतुर्थेनास्तुनिष्कृतिः ॥ त्वयाकृतंतुबहुधाचतुर्विधमपीच्छया ॥ ७७ ॥ कथंवक्तुमहंशक्तःप्रायश्चित्तंभवादृशे ॥ गौतमोऽपिपुनःप्राहक्कगंतव्यं
मयेतिच ॥ ७८ ॥ पौराणिकोद्विजोरामतूष्णीमेववभूवह ॥ गौतमोपिमहाशैलंश्रियाएवजगामह ॥ ७९ ॥ अथतत्रनदींस्नात्वादृष्ट्वेशंमल्लिकार्जुनम्
॥ उपवासत्रयंकृत्वाशिवरात्रिमविंदत ॥ ४८० ॥ चतुर्थमुपवासंचचकारातीवदुःखितः ॥ पारणंचाप्यमायांसकृतवान्फलवल्कलैः ॥ ८१ ॥ अथप्रदक्षिणंचक्रेश्रीशैलस्यचसद्विजः
॥ गतवान्मंदिरंपश्चाच्चिंतयातिकृशःश्वसन् ॥ ८२ ॥ कथंपापनिवृत्तिर्मेतूष्णींभूतस्यसेत्स्यति ॥ अनंतमविचार्यकिंपापंचसुमहत्तरम्
॥ ८३ ॥ श्रुत्वानकोपिमेब्रूयात्प्रायश्चित्तंविधीयताम् ॥ किंतुकस्मिन्पुराणेतुश्रुतेज्ञातंभविष्यति ॥ ८४ ॥ इतिकृत्वामतिंसोथपुराणज्ञमभाषत
॥ पुराणमेकंमेतातव्याख्यातुभगवानिति ॥ ८५ ॥ जातकर्मादिसंस्कारान्कारयस्वममाशुवै ॥ द्विजोभूत्वाशृणोम्यद्यप्रायश्चित्तंकरोम्यतः
॥ ८६ ॥ विधायकंपुराणंमेभविष्यतिचकीर्तितम् ॥ अतःशक्यंकरिष्यामिपुराणार्थविनिश्चयन् ॥ ८७ ॥ ॥ पौराणिकउवाच ॥ ॥
यथावत्कीर्तयिष्यामिपुराणंपापनाशनम् ॥ यथाज्ञानंयथाशक्तियथाशुद्धंयथाविधि ॥ ८८ ॥ किंवांच्छसिपुराणंतुकीर्तयिष्येतदेवतु ॥ ॥ गौतमउवाच
॥ ॥ सर्वरुचिपुराणंमेवक्तव्यंकिंहितंवद ॥ ८९ ॥ श्रुतेयस्मिन्भिदानैवजायतेतुहरीशयोः ॥ ॥ पौराणिकउवाच ॥ ॥ कौर्मोक्तंयत्पुराणंतद्देवयोरभिदाभिधम्
॥ ४९० ॥ शृणोतियस्तत्प्रथमंतस्यपापंविनश्यति ॥ तस्यवक्तातुयोविप्रस्तस्यविघ्नांतरंभवेत् ॥ ९१ ॥ श्रोतव्यंमन्यतेपापोयदिभार्याविनश्यति
॥ किंचैकंदुष्करंवक्ष्येश्रोतुर्वक्तुरनिंदकम् ॥ ९२ ॥ व्याख्यातरियदिप्रीतिर्द्धर्मादेवप्रकाशिनी ॥ आचारदर्शनेपुण्येकर्ममोक्षादिदर्शके
॥ ९३ ॥ तदातुष्टोमहेशःस्याद्विष्णुरिष्टफलप्रदः ॥ पितरस्तारितास्तेनयांतितेपरमांगतिम् ॥ ४९४ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशिवराघवसंवादेचतुर्दशोत्तरशततमोऽध्यायः
॥ ११४ ॥ छ ॥ ॥ श्रीरामउवाच ॥ ॥ कथंपातकसंघातसंक्रमेब्राह्मणाधमे ॥
पुराणज्ञःकथंव्याख्यांचकारद्विजसत्तम ॥ १ ॥ ॥ शंभुरुवाच ॥ ॥ अध्यापनेचाध्ययनेजायतेचाथसंगमः ॥ संगतौवत्सरंरामयातिपातकिपातकम्
॥ २ ॥ पुराणज्ञेतुकाकुत्स्थसर्वतत्वार्थवेदिनि ॥ अपिपातकसंदोहचीर्णपापंप्रणश्यति ॥ ३ ॥ प्रभूतवह्निनाशेहिधूमराशिर्यथैववहि ॥

---

१ चिकीर्षितम्–इ०पा० ।

शलभोदीपनाशायवह्निनाशायनप्रभुः ॥ ४ ॥ कृतंपापंतथान्येषांनाशनायपुराणिकः ॥ भूतादिग्रस्तमर्त्यानांभूतादिभयमोचकः ॥ ५ ॥ समंत्रवानपनये
द्यथानस्वयमातुरः ॥ पौराणिकस्तथापापंनकिंचित्प्राप्नुमर्हति ॥ ६ ॥ आत्मनाचकृतंपापमन्यैरपिचयत्कृतम् ॥ पुराणज्ञोनाशयातित्वातिदुष्टंस्वक
र्मवा ॥ ७ ॥ भवानीशेहृषीकेशेसमवृत्तिर्विवेकवान् ॥ लोकवेदक्रियावेत्तारुद्रजाप्यातिनिःस्पृहः ॥ ८ ॥ तुष्टःशांतःक्रियादक्षःप्रभूतोयोगकृद्वशी ॥
यथैवतेपुराणज्ञोवसिष्ठोभगवानृषिः ॥ ९ ॥ नियोगात्तवभूपालअयोध्यायामतिष्ठत ॥ अपालयद्ध्रुवंकृत्स्नांत्वांचरक्षःसमापतत् ॥ १० ॥ सचशुक्रो
पदेशेनराक्षसस्त्वामथाभ्यगात् ॥ निंद्रासक्तंहनिष्यामिनान्यथात्रसरास्त्विति ॥ ११ ॥ अथविप्रोविदित्वैतद्वसिष्ठस्त्वद्धितप्रियः ॥ सुप्तंप्रमत्तंकाकुत्स्थं
रक्षोहंतिनसंशयः ॥१२॥ ब्रह्मावाप्तवरंतद्धिमयाकार्यंनिवारणम् ॥ इतिसंचिंत्यविप्रर्षिःसेनामादायनिर्गतः ॥१३॥ रक्षोहंतुमशक्तस्तुमृत्युहीनंततोमुनिः ॥
स्वयंचराक्षसोभूत्वावाक्यमाहमहामुनिः ॥ १४ ॥ किमर्थमागतोसीहवनंमुनिनिषेवितम् ॥ सआहराजारक्षोघ्नस्तमहंहंतुमागतः॥१५॥मुनिरप्याहकिंतेन
जीवितेनमृतेनवा ॥ भुक्त्वामिषंमदीयंतुयुद्धंकृत्वाजयंव्रज ॥ १६ ॥ ॥ राक्षसउवाच ॥ ॥ कथंत्वंराक्षसोमह्यंभक्षणायभविष्यसि ॥ वसिष्ठोऽप्यथ
मानुष्यमास्थायवियतिस्थितः ॥ १७ ॥ निष्ठीव्यमस्तकेतस्यमुष्टिनातमताडयत् ॥ ताडितोराक्षसस्तेनव्यद्रावयदृषिश्चतम् ॥ १८ ॥ पलायमाना
वन्योन्यंजलधिंतुगतावुभौ ॥ तत्रस्थेनग्रहणोसौगृहीतोराक्षसस्तदा ॥ १९ ॥ मुनिःपुनरयोध्यायांपूर्ववत्समतिष्ठत ॥ ॥ शंभुरुवाच ॥ ॥ तस्मा
त्स्वाभिमतंकुर्यात्पुराणज्ञोविमत्सरः ॥ २० ॥ श्रवणस्यविधानंचकथयामिशुभंशृणु ॥ शुक्लपक्षेदिनेशुद्धेवारनक्षत्रयोगतः ॥ २१ ॥ करणेचापिल
ग्नेचग्रहताराबलान्विते ॥ अमूढेनग्रहेबालेनचवृद्धौगुरौस्थिते ॥ २२ ॥ नकृष्णपक्षेग्रहणेनचनास्तिकसंनिधौ ॥ पूर्वोक्तलक्षणोपेतंपुराणंशृणुया
दिति ॥ २३ ॥ शुद्धगेहेऽथवाशुद्धवेदिकायांमठेथवा ॥ नदीतीरेदेवगेहेसभामंडपएवच ॥ २४ ॥ रथ्यामठेथवारम्येपुण्यशालासुराघव ॥ स्वयंनमस्य
विप्रेंद्रान्पुराणज्ञांविशेषतः ॥ २५ ॥ आसनंकल्पितंकुर्य्यादूर्ध्वंसर्वविशेषितम् ॥ एहिधर्म्मासनमितिवक्तव्यंस्यादनिष्ठुरम् ॥ २६ ॥ पुराणप्रक्रमादिने
यत्कार्यंतदुदीरयेत् ॥ व्याख्यातारंपुराणस्यवस्त्राद्यैःपरिपूजयेत् ॥ २७ ॥ शुभानिदत्वावस्त्राणिसूक्ष्माणिचनवानिच ॥ करकंठविभूषादिपात्रमास
नमेवच ॥ २८ ॥ गंधपुष्पाक्षतैःपूज्यतांबूलंविनिवेद्यच ॥ शुक्लांबरधरंविष्णुंशशिवर्णंचतुर्भुजम् ॥ २९ ॥ प्रसन्नवदनंध्यायेत्सर्वविघ्नोपशांतये ॥
सभासदश्चसंपूज्यगणेशंप्रार्थयेत्ततः ॥ ३० ॥ ॐनमेत्यादिमंत्रेणपूजनंभारतीनुतिः ॥ प्रातःकालेपुराणस्यप्रक्रमंप्रारभेदिति ॥ ३१ ॥ उपक्रम

---

१ मृगासक्तम्-इ०पा० । २ तांबूलंविनिवेद्यच-इ० पा० ।

दिनेरामत्रिपंचदशवाशुभः ॥ श्लोकाद्द्वितीयेदिवसेततोद्विगुणिताःशुभाः ॥ ३२ ॥ तृतीयेदिवसेरामततश्चाधिकमिष्यते ॥ दिनानामव्यवच्छेदा
द्व्याख्यानंश्रवणंतथा ॥ ३३ ॥ व्यवस्थितिर्यदाजातातदापौराणिकंगुरुम् ॥ तांबूलादिप्रदायाथपरेद्युःशृणुयादपि ॥ ३४ ॥ पुराणमेवंश्रोतव्यं
दैनंदिनमितिश्रुतिः ॥ व्रतरूपेणयःकश्चित्पुराणंशृणुयान्नरः ॥ ३५ ॥ यदैवंतत्पुराणंतुतत्रयातिनसंशयः ॥ पुराणंश्रोतुकामेनश्लोकश्चैको
पिचेच्छ्रुतः ॥ ३६ ॥ तद्दिनेतुकृतंपापंनाशयेत्तुनसंशयः ॥ ३७ ॥ एवंपुराणंशृणुयाद्यस्तुसब्रह्महत्याकृतपापबंधात् ॥ सुरापीतिःस्वर्णहरश्चरामगुर्वंग
नागश्चविमुक्तिमेति ॥३८॥ पापानिचान्यानिकृतानिपुंभिःसर्वाणिनश्यंतिपुराकृतानि ॥ इहापियान्यब्दशतार्जितानिश्रोतुर्विनश्यंतितथाचवक्तुः ॥ ३९ ॥
कलौसमस्तविप्राणांसर्वज्ञत्वंनविद्यते ॥ विगुणापिततोव्याख्याफलदादानकर्मवत् ॥ ४० ॥ पुराणानामभिप्रायंव्यासोवेदनचापरः ॥ अहंवेद्मिविशेषे
णव्यासादपिविधेरपि ॥ ४१ ॥ नस्वाध्यायस्तपोवापिनमंत्रोनजुहोतयः ॥ फलंतिनतथातिष्येपुराणश्रवणंयथा ॥ ४२ ॥ एकैकश्रवणादेवपातकंमहदेव
तु ॥ नाशमाप्नोत्यसंदेहःश्रीशैलेवर्तनादिव ॥ ४३ ॥ अतोगुरुःपुराणज्ञःश्रोतृवंद्योऽघनाशनः ॥ नतस्मादधिकःकश्चिद्गुरुरास्तिगतिप्रदः ॥ ४४ ॥ मंत्रेषु
गुरवोयेचवेदशास्त्रेषुयेमताः ॥ नेशतेसर्वविज्ञानंदातुंतस्मान्नबोधकाः ॥ ४५ ॥ पिशाचाःप्रायशोरामब्रह्मराक्षसनामिनः ॥ वेदमंत्रस्यवेत्तारोदृश्यंतेनपुराण
वित् ॥ ४६ ॥ पुराणविमुखोनैवसर्वःसर्वंहिपश्यति ॥ पुराणज्ञोहितस्तस्मात्पापनाशकरःप्रभुः ॥ ४७ ॥ तत्पूजासर्वपूजास्यात्सर्वद्रोहोस्यपीडनम् ॥
यथासमस्तदानानांविद्यादानंप्रशस्यते ॥ ४८ ॥ पौराणिकस्तथाधन्यस्तत्रदानंमहत्फलम् ॥ ॥ रामउवाच ॥ ॥ किंवापौराणिकेदेयंकियत्की
दृशमेवच ॥ ४९ ॥ पुराणंकीदृशंवर्ज्यंवर्ज्यःकीदृक्पुराणवित् ॥ ॥ शंभुरुवाच ॥ ॥ षड्रसानन्नपानानिस्नेहद्रव्याणियानिच ॥ ५० ॥ गृहंसो
पस्करंरामपुराणज्ञायदापयेत् ॥ पर्याप्तान्येवसर्वाणिअधिकानिफलाधिकात् ॥ ५१ ॥ दद्याद्द्रव्यमतोभूयःसचैलंशोभितंमृदु ॥ भूषणानियथार्हाणिस्व
शक्त्याप्रतिपादयेत् ॥ ५२ ॥ गंधपुष्पंप्रतिदिनंकेवलंगंधमेवच ॥ केवलंचतथापुष्पंफलकालेफलान्यपि ॥ ५३ ॥ तांबूलंचतथादद्यान्नमस्कुर्याच्चभक्ति
तः ॥ पुराणस्यसमाप्तौतुदद्याद्दानादिकंतथा ॥ ५४ ॥ अधिकंतुतथादेयंभूहिरण्यादिकंनृप ॥ नचतूष्णींमुपक्रम्यश्रोतुमर्हतिकश्चन ॥ ५५ ॥
सभासद्भिःकृताचैवयापूजैकेनवाकृता ॥ देवस्थानेयथाशक्तिसर्वैःपूजनमिष्यते ॥ ५६ ॥ तीर्थेपिचयथारामपुण्येष्वायतनेषुच ॥ स्वशक्त्यापूजनं
कुर्यात्पुराणज्ञायराघव ॥ ५७ ॥ श्रोतुस्तुलक्षणंपूर्वंमयोक्तंतुभवेन्नृप ॥ पौराणिकस्यसर्वस्यलक्षणंकथयामिते ॥ ५८ ॥ कुलहीनोमहाव्या

---

१ राम-इ० पा० ।

धिर्महापापीतिरस्कृतः ॥ शौचाचारविहीनश्चवेदस्मृतिविवर्जितः ॥ ५९ ॥ अन्यदेवःपूतिवचोव्यंगश्चाप्यधिकांगवान् ॥ परं[१]पूर्वापतिःस्तेनःप्राणिहं
तानिराकृतिः ॥ ६० ॥ अथवर्ज्यंपुराणंतेकथयामिनृपोत्तम ॥ पूर्वज्ञैरुच्यमानंचयत्प्रोक्तंमुनिभिःपरैः ॥ ६१ ॥ व्यासादयोमुनिवरायत्प्रोचुस्तदुदीरये
त् ॥ पुराणस्थंपठेद्ग्रन्थंव्याख्यायेतविचारयन् ॥ ६२ ॥ यथाकथापिवारामभाषयादेशभाषतः ॥ नदेशभाषारचितंग्रंथंश्रुत्वाफलंलभेत् ॥ ६३ ॥
व्याख्यायाकापिकाकुत्स्थपुराणस्यहिताहिसा ॥ तस्मात्त्वंदेवयाचस्वव्याख्यास्येयत्पुराणकम् ॥ ६४ ॥ ॥ शंभुरुवाच ॥ ॥ एवंपौराणिकेनो
क्तंश्रुतवानपिगौतमः ॥ स्वयंवस्त्रत्रयंप्रादाद्ब्राह्मणायमहात्मने ॥ ६५ ॥ कौर्मंपुराणंप्रथमंश्रुतवानितिनःश्रुतम् ॥ दत्तवान्स्वर्णमधिकंवस्त्राणिचशुभानि
च ॥ ६६ ॥ अथलैंगंचशुश्राववैष्णवंवामनंतथा ॥ पाद्मंचगारुडंचैवसौरंब्राह्ममथैवच ॥ ६७ ॥ एवमष्टसशुश्रावपुराणानिसगौतमः ॥ अथरामाय
णंचैवकौर्ममेवपुनश्चसः ॥ ६८ ॥ शिवनारायणेत्येवंजपंचक्रेसदैवाहि ॥ अवापनिधनंचापिसगतोब्रह्मणःपदम् ॥ ६९ ॥ ब्रह्मासंपूज्यतंविप्रंविष्णुलोकमथा
गमत् ॥ विष्णुनापूजितःसोऽथजगामशिवमंदिरम् ॥ ७० ॥ सर्वेषामेववंद्योऽसौगौतमोमुनिसत्तमः ॥ भारतश्रवणेचापिनियमायेमयेरिताः ॥ ७१ ॥
पुराव्यासेनमुनिनात्रिवर्षाद्यत्कृतंशुभम् ॥ श्रवणात्तस्यकृत्स्नस्यव्याकर्ताभारतस्ययः ॥ ७२ ॥ नकिंचित्प्रणमेद्विप्रंमुक्त्वायोगिनमुत्तमम् ॥ सर्वेषामे
ववंद्योसौभारतंव्याकरोतियः ॥ ७३ ॥ योमहाभारतंनित्यंव्याख्यास्यतिपठेच्चवा ॥ ससर्वेभ्योधिकोविप्रस्तारयेच्चैवमानवान् ॥ ७४ ॥ व्याकरोतिचपर्वै
कंसर्वाणिकतिचित्तुवा ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तोहव्येकव्येविशिष्यते ॥७५॥ तमेवप्रणमेद्विप्रंतमेवार्हंचपूजयेत् ॥ तमेवभोजयेन्नित्यंसर्वंतस्मैनिवेदयेत् ॥७६॥
तस्यपूजाविधिःप्रोक्तोव्याख्यानसमयेद्विजः ॥ प्रतिपूज्योऽथवस्त्राद्यैःपूजयेद्विधिमार्गतः ॥ ७७ ॥ आदिपर्वसमाप्तौचसूक्ष्मवस्त्रत्रयंददेत् ॥ सुवर्णंचयथाश
क्तिसभापर्वणिवाससी ॥ ७८ ॥ आनुशासनिकारण्यस्वर्गारोहेषुपर्वसु ॥ आदिपर्वणिपूजायासापूजानृपपुंगव ॥ ७९ ॥ कर्णाश्वमेधवैराटशल्यद्रोणेषु
पर्वसु ॥ सूक्ष्मवस्त्रत्रयंशुद्धंनिष्कद्वयमथापिवा ॥ ८० ॥ क्षुद्रपर्वस्वथान्येषुनिष्कावथसमानयेत् ॥ हरिवंशेसनिष्कंतुवस्त्रत्रितयमेवतु ॥ ८१ ॥ भारत
स्याखिलस्यैवसमाप्तौक्षेत्रदोभवेत् ॥ रामायणस्यश्रवणेकांडेकांडेप्रपूजयेत् ॥ ८२ ॥ क्षेत्रंपर्याप्तमथवासुवर्णमपिदापयेत् ॥ व्याख्यातुर्गुरुवाक्यस्यसर्वक
ल्मषनाशनः ॥ ८३ ॥ अर्थोधर्म्मश्चकामश्चमोक्षश्चनृपसत्तम ॥ व्याख्याश्रवणतःसर्वेसिध्यंतिचसुबुद्धयः ॥ ८४ ॥ ब्रह्महत्यादिपापानांसर्वेषामपिनाश
नम् ॥ एकेनश्रवणेनास्यर्किंनरैर्नश्रुतंभुवि ॥ ८५ ॥ यानवस्त्रसुवर्णाद्यैर्नित्यमेनंप्रपूजयेत् ॥ व्याख्यातारंयतःपापसंदोहस्यविनाशनम् ॥ ८६ ॥ अन्या

---

[१] परमार्थापतिः—इ० पा० ।

न्यपिपुराणानिमुनिप्रोक्तानितान्यपि ॥ श्रोतॄणांपापनाशायवक्तुश्चापिविशेषतः ॥ ८७ ॥ यश्चसर्वपुराणानिषड्त्रिंशत्तुप्रकीर्तयेत् ॥ शृणोतिवानतस्या
स्तिचित्तच्छेदःकदाचन ॥ ८८ ॥ ब्राह्मंपुराणंप्रथमंद्वितीयंपाद्ममुच्यते ॥ तृतीयंवैष्णवंचैवचतुर्थंशैवमुच्यते ॥ ८९ ॥ अथभागवतंप्रोक्तंपंचमंषष्ठ
मुच्यते ॥ भविष्यंनारदीयंचसप्तमंपरिकीर्तितम् ॥ ९० ॥ मार्कंडेयमितिप्रोक्तमष्टमंनवमंतथा ॥ आग्नेयंब्रह्मवैवर्तंदशमंपरिकीर्तितम् ॥ ९१ ॥ लैं
गंचवामनंचैवस्कांदंमात्स्यमथैवच ॥ कौर्मंवाराहमुदितंगारुडंवाथकीर्तितम् ॥ ९२ ॥ ब्रह्मांडमित्यष्टादशपुराणानिविदुर्बुधाः ॥ तथाचोपपुराणा
निकथयिष्याम्यतःपरम् ॥ ९३ ॥ आद्यंसनत्कुमाराख्यंनारसिंहमतःपरम् ॥ तृतीयमांडमुद्दिष्टंदौर्वाससमथैवच ॥ ९४ ॥ नारदीयमथान्यंचका
पिलंमानवंतथा ॥ तद्वदौशनसप्रोक्तंब्रह्मांडंचततःपरम् ॥ ९५ ॥ वारुणंकालिकाह्वानंमाहेशंसांबमेवच ॥ सौरंपाराशरंचैवमारीचंभार्गवाह्वयम् ॥ ९६ ॥
कौमारंचपुराणानिकीर्तितान्यष्टवैदश ॥ अष्टादशपुराणानांव्याकर्तातुभवेन्मनुः ॥ ९७ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेशिवराघवसंवादेपुराणमाहात्म्यकथ
नंनामपंचदशोत्तरशततमोऽध्यायः ॥ ११५ ॥ छ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ संध्यावंदनकर्मक्रियतामितिरामोमुनिमाचष्टायम् ॥ उष्णद्युतिरप्यस्तमुपै
तिद्विजकुलमेतन्नीडमुपैति ॥ १ ॥ स्वयमपिसंध्यावंदनकामोऽव्रजदुत्तरदिशमुज्झितयानः॥हाहाहूहूकृतसंगीतिर्वंदीप्रमुखप्रस्तुतकीर्तिः॥२॥गौतमीतटमुपे
त्यराघवोवायुनंदनसुधौतपद्युगः ॥ जांबवत्कृतकरावलंबनःप्रापदु[2]त्तमनदींतुगौतमीम्॥३॥करद्वयेधृतकुशःसराघवःप्रागमद्वरुणदिशामथोत्तमाम् ॥ दत्वात
तोर्घंत्रितयंयथाविधिप्रहृष्टरोमाथजजापसोंतरे ॥ ४ ॥ संप्रार्थयित्वावरुणंयथाक्रमंशंभुंवसिष्ठंप्रणनामराघवः ॥ ताभ्यांकृताशीरगमन्मनःपदंहनूमताक्षालि
तपादपंकजः॥ जुहाववह्नीनथवंदिमागधैःसंस्तूयमानोथविनिर्ययौबहिः॥५॥प्रहसच्चंद्रकिरणैःसुधालिप्तमिवांबरम्॥प्रसन्नताराकुसुमंवितानमिवसर्वतः ॥ ६ ॥
अथागच्छत्सौधतलंवृद्धामात्येनकल्पितम् ॥ नानासनसमोपेतंसभास्थानंययौनृपः ॥७॥ अथमुनिंह्युपवेश्यसराघवःस्वयमपिप्रथमासनमाभजत् ॥ कपि
गणाःपरितःपृथुविग्रहारचनयास्थितिमाप्रतिपेदिरे ॥ ८ ॥ सुखस्थितंनृपमभिवीक्ष्यसद्विजोवचस्तदासमुचितमाहशंभुः ॥ इहस्थितोभवतिसमस्त
पूजितःकथंकथानृपवरवर्ततेगुहायाम् ॥ ९ ॥ आकर्ण्याथरघूद्वहोद्विजवचःशुश्रूषुरासीत्कथांतत्रस्थोनिपुणंनिवार्यवचनंसर्वैःश्रुतंतत्क्षणात् ॥ शुश्रूषा
मिकथंमहाद्भुततयास्वात्माश्रयामन्यथारक्षोबाधनवादिनीमथनृपः किंत्वेतदित्याहच ॥ १० ॥ कुंभश्रोत्रवधःपुरासमजानेप्राप्तोदशास्योवधंपश्चादित्ययम
न्यथाविरचितंरामायणंभाषते ॥ कोयंविप्रवरःसमस्तजनतानास्तिक्यसंपादकोराज्ञांस्थानमुपेत्यवाक्तिसमयादंड्योऽथपूज्योऽथवा॥११॥ अथाहजांबवानमुं

---

१ षड्विंशत्तु—इ० पा० ।   २ उत्पथनदीम्—इ० पा० ।

रघूत्तमंकथांप्रतिरामायणंनतावकंत्विदंहिकल्पितंमतम् ॥ समस्तमत्रविस्तराद्वदामिदेवतच्छृणुपंकेरुहस्यसूनुतोमयाश्रुतंपुराह्यभूत् ॥ १२ ॥ जांबवंतंवि
ज्ञाप्यरामचंद्रोवचनमाह ॥ १३ ॥ ॥ श्रीरामउवाच ॥ कीर्तयपुराणंमेशुश्रूषुःकुतूहलादहंप्रणीतंतत्केनचविज्ञातम् ॥ १४ ॥ जांबवानथबभाषेहि
विधात्रेनमोनमस्तथैवविधुभूषणकेशवाभ्याम् ॥ १५ ॥ अथपुरातनंरामायणंकथयामि ॥ १६ ॥ यस्यश्रवणेनाखिलजन्मसंपादितपापक्षयोजायते ॥१७॥
अथतथापिदशरथोदशरथसमानरथीमहीयसाबलेनसुमानसनामनगरजिगीषयापंकेरुहसुतसुतंवसिष्ठमाहूयनमस्कृत्वामुनिदत्तानुज्ञःशताक्षौहिणीसेनया
सहारुह्यतुरंगमंचंद्रसमानशरीरमतिरोषसमाविष्टोविष्टरश्रवसमाराध्यदंडयात्रांचकार ॥ १८ ॥ साध्योनामस्वीययासेनयावृतोदशरथाभिमुखमाययौ
योद्धुंयुद्धंचान्योन्यमभूत् ॥ १९ ॥ मासमेकंयुद्धंकृत्वादशरथस्तंसाध्यंजग्राह ॥ २० ॥ अथसाध्यसूनुर्भूषणोनामाल्पपरिवारोयुयुधेदशरथेन ॥ २१ ॥
दशरथोपिसाध्यसूनुंभुवोभूषणमवलोक्ययोद्धुमेवनैच्छत् ॥ २२ ॥ कथमेतादृशंहन्मिचास्मिन्हतेऽस्यकथंपिताभविष्यतिकथंतन्माताकथमप्रौढयौ
वनाप्रियाभार्या ॥ २३ ॥ अमुष्यहिदेहेसमालिंगनचुंबनपरिवर्तननवीनतरदलारविंदपदानिकुसुमानीवदृश्यंते ॥ २४ ॥ एतत्समानवर्णवयाए
तादृशःसुभगःपरमप्रीतिवर्द्धनोनामपुत्रोभल्लूकभक्षितोमृतःस्मृतिपथंप्राप्यापिमांरक्षयितुमिच्छतीवममहृदयमन्यथाकरोतिइतिमनसावितर्क्यातिबालकंग्र
हीतुमारभत् ॥२५॥ सचसाध्योपिपराधीनोबभूव॥२६॥सचकुमारेणसहपराजयखेदमपिमत्वासुखमध्युवासच ॥२७॥ दशरथोपितत्रमासंस्थित्वातत्पुत्रसं
दर्शनसुखमवलोक्याचिंतयत् ॥ २८ ॥ अहोसर्वदुःखापनोदनक्षममेतन्मुखावलोकनंपुत्रसंवर्द्धनंनामसर्वराष्ट्रिकोममजयःपुत्रवियोगमनुस्मरतोदुः
खायकेवलंभवति ॥ २९ ॥ तदस्यपृच्छांकरोमिकथमीदृशोजायतेपुत्रइतिवितर्क्यतमपृच्छत् ॥ ३० ॥ साध्योपिसकलमोक्षमार्गेक्षिती
शायादिशत् ॥ ३१ ॥ हरीशानौसहाराध्यसर्वैकादशीरुपोष्यद्वादशीषुब्राह्मणानाराध्यतत्तत्कालभवंफलपूर्वमन्नाद्यंव्यंजनंपुष्पंचन्यायेनसंपाद्यकपि
लाघृतेनकेशवंस्नापयित्वामुद्गचूर्णेनसंलिप्यस्वादूदकेनस्नापयित्वा सुरभिपाटीरंस्वयमुद्घृष्टंमृगनाभ्यागुरुसारेणवासमेतंदेवांगंसर्वमुपलिप्यसतुलसीदलैर्यू
थिकाकरवीरनीलोत्पलकमलकोकनदद्रोणकुसुममरुवदमनकगिरिकर्णिकाकेतकीदलपूर्वैर्यथासंभवमभ्यर्च्य द्वादशाक्षरेणपुरुषसूक्तेनवानाम्ना षोडशो
पचारेणवाराध्यप्रणम्यनृत्यंकृत्वादेवंक्षमापयेत् ॥ ३२ ॥ तथाव्रतानिविचित्राणिनारायणप्रीणनायकुर्य्यात् ॥ ३३ ॥ प्रसन्नोभगवान्मुनिरीप्सि
तंपुत्रंयच्छतितदमुमाराधयस्वेतिदशरथमुक्तवान् ॥ ३४ ॥ सचापिसाध्यंतत्रस्थाप्यगत्वायोध्यांतथासर्वंकृतवान् ॥ ३५ ॥ अथपुत्रकामेष्टौसमा
प्तायामाहवनीयाद्यज्ञमूर्त्तिःशंखचक्रगदापाणिरुदतिष्ठत् ॥ राजानंचवरंवृणीष्वेत्युक्तवान् ॥ ३६ ॥ सचराजावव्रेपुत्रानतिधार्म्मिकान्दीर्घायुषश्चतुरोले

कोपकारकान्देहीति ॥ ३७ ॥ अथराजमहिष्यश्चतस्रःकौशल्यासुमित्रासुरूपासुवेषाचेति ॥ ३८ ॥ राजानमब्रुवन्देवप्रतियोषमेकेनपुत्रेणभवितव्यम् ॥ ३९ ॥ अथकौशल्योवाचएषयदिप्रसन्नोदेवस्तदायमुत्पद्यतांमम ॥ ४० ॥ ॥ राजोवाच ॥ ममयदिष्टंतदयंप्रार्थ्यतेहरिः ॥ विष्णोप्रसीददेवेशकमलापतेशंखचक्रगदाधरबिभीषणसृष्टिसमस्तलोकपालादिपूजितपादयुगलशाश्वतहरेनमस्तेनमस्तेएवंस्तुतोभगवानथराजानमाह ॥ ४१ ॥ ॥ माधवउवाच ॥ तवपुत्रोभविष्यामिकौशल्यायाम् ॥ अथचरुंप्राविशद्धरिः ॥ तंचरुंहिचतुर्धाविभज्यभार्याभ्योदत्तवान् ॥ ४२ ॥ अथकौशल्यायांरामो लक्ष्मणःसुमित्रायां सुरूपायांभरतः सुवेषायांशत्रुघ्नोजज्ञेखात्पुष्पवृष्टिश्चपपात ॥ ४३ ॥ अथचतुराननःस्वयमुपेत्यजातकर्मादिकाःक्रियाश्चक्रे ॥ ४४ ॥ त्रिभुवनाभिरामतयारामइतिनामचक्रेरूपशौर्यादिलक्ष्मीयोग्यतयालक्ष्मणइत्यपरस्यभुवंभारात्तारयतीतिभरतःशत्रून्हंतीतिशत्रुघ्नइतिनामानिकृत्वाब्रह्मास्वभवनंजगामशिशवश्चवृद्धिमीयुः ॥ ४५ ॥ अथपादसंचारिणंबालचंद्रसंकाशदर्शनंबिंबाधरमुन्नततिलप्रसूननासंपुरश्चूलिकालंबमानरत्नपत्रकंश्रवणलोललंबमानकुंडलंवक्षःस्थलविचलितस्थूलमुक्ताहारंविलसत्कार्तस्वरबाहुवलयंसिंजन्मणिकंकणरत्नांगुलीयकंहेममणिरचितश्रोणिसूत्रंसिंजन्नूपुरोपशोभितपादमंगुलीयोपशोभितपादमध्यांगुलीकंवज्रांकुशसरोजलांछनशोभितोरुपादतलंतूणीरसदृशजंघंकरिकरसदृशोरुंविस्तृतजघनंसूक्ष्ममध्यंवर्तुलावर्तकंगंभीरनाभिमिंद्रनीलशिलाविशालवक्षःस्थलं कंबुग्रीवंचंद्रबिंबसदृशवदनमर्द्धचंद्रसदृशललाटं नीलकुटिलकुंतलंक्रोडासक्तंधूलिभिरापांडुरंफुल्लपद्मदलारक्तविलोललोचनंमहेश्वरमिवोद्धूलितभूतिंमहेश्वरमिवदिगंबरंरामंकुमारंराजादशरथोदृष्ट्वा हर्षपरिपूर्णहृदयःपुत्रमालिंग्य चुंबित्वावक्षस्यालिलिंगदृढम् ॥ ४६ ॥ अथकुमारोपिपार्श्वेनास्यांकमारोप्यकलकलितलोचनोयत्किंचिदुवाच ॥ ४७ ॥ याचमानमितस्ततोवीक्षमाणःतातगच्छेशयेतातक्रीडामितातेत्यादिपुत्रसुखमनुभूयानुभूयनिर्वृतिंययौ ॥ ४८ ॥ अथकदाचिद्भोक्तुमागतेराजनिरामचंद्रोबालक्रीडासक्तहृदयोबहुक्रीडनकरकमलउत्प्लुत्यधावमानोनरपतिपुरःस्थितमणिखचितसुवर्णभाजनस्थमन्नंवामकरेणगृहीत्वाराजनिचिक्षेप ॥ इदमपिराजासुखायमेने ॥ एतादृशान्यन्यानिचकाररामचंद्रः ॥ ४९ ॥ अथकदाचित्क्रीडमानेरामेवात्याराममपातयद्रामश्चरुदन्नपतत् ॥ ५० ॥ एतस्मिन्नंतरेब्रह्मराक्षसोराममगृह्णाद्रामश्चमूर्च्छामाप ॥ ५१ ॥ अथसहचरोबालइतस्ततोरोरूयमाणोरामंतथाविधंराज्ञेव्यज्ञापयत् ॥ ५२ ॥ अथराजाराममादायवसिष्ठमाहकिमिदंरामस्येतिपप्रच्छ ॥ ५३ ॥ अथवसिष्ठोभस्मादायाभिमंत्र्यब्रह्मराक्षसंमोचयामास ॥ ५४ ॥ पप्रच्छकोभवानितिसचाहाहंवेदगर्वितोब्राह्मणोबहुशःपरधनमपहृत्यब्रह्मराक्षसोजातोमेनिष्कृतिंविचारय ॥ ५५ ॥ ॥ वसिष्ठउवाच ॥ ॥ इदानीमितःपरमेकवर्षशतोपभोग्यंराक्षसत्वंनरकं भागीरथी

स्नानमेकंशिवायाबिल्वपत्रशतंसमर्प्यंततः स्नात्वापापाद्विमुक्तोभवसीति ॥ ५६ ॥ कदाचित्तादृशंकृतपुण्यंतवपदंप्रयच्छामितदुपरिशिष्टांगतिंभजेतिवसिष्ठवाक्यमाकर्ण्यब्रह्मराक्षसोवसिष्ठोपदिष्टपुण्यवशाद्दिव्यशरीरोभूत्वानमस्कृत्वास्वर्गंजगाम ॥ ५७ ॥ अथरामंप्राप्तेकालेउपनीयवसिष्ठोवेदानध्यापयामासषडंगानिमीमांसाद्वयंनीतिशास्त्रंचाध्यापयामास ॥ ५८ ॥ अथधनुर्वेदमायुर्वेदंभरतगांधर्ववास्तुशाकुनविविधयुद्धशास्त्राणिच ॥ ५९ ॥ अथविवाहंकर्तुंकामेनराज्ञादशरथेननानादेशजनपतीन्प्रतिदूताःप्रेरिताः ॥ ६० ॥ अथकश्चिच्छीघ्रमागत्यराजानमिदमब्रवीत् ॥ ६१ ॥ राजन्विदर्भदेशाधिपतिर्विदेहोनामराजातस्यपुत्रीवैदेहीहोमलब्धारूपेणलक्ष्मीसमासर्वलक्षणसंपन्नारामयोग्याविद्यतेसचतांदातुंराजारामायोद्यतःतद्गम्यतांशीघ्रमिति ॥ ६२ ॥ अथवसिष्ठादीन्प्रेषयामासतेचतत्रगत्वातांचनिरीक्ष्यलग्नंनिश्चित्यायोध्यामेत्यराजानमुक्त्वारामसहिताः पृथिवीपतिसमेताः शीघ्रंविविधकरितुरगशकटाशिबिकांदोलिकाभिरतिसुभगरूपभोगविलासक्रियानिपुणाविदितविविधचेष्टागंधर्वाःकामशास्त्रसुकुशलाः मृदुकठिनपृथुपयोधरासन्नकंठाः स्थूलसूक्ष्मललाटबिंबदशनच्छदमुखपंकजाःकुटिलकुंतलदीर्घकेशधमिल्लाः[१]कनकपत्रकर्णाःस्नानचेष्टयोत्थितरोमशोभितजपाकुसमरक्तदशनाविशदविस्फुरच्छफरीलोचनाः शुक्तिकासदृशश्रवणाः नक्षत्रसदृशस्थूलमुक्ताफलोपशोभितनासापुटामुकुरसदृशकपोलास्तिलप्रसूननासिकाआनम्रमध्यप्रदेशचूचुका इंद्रगोपप्रतीकाशाधरपुटदशनक्षताःसमदीर्घकांगप्रदर्शनास्थितसर्वप्रदेशवर्तुला नातिमांसलाःपिंडकाग्रंथिनीव्योवलितबाहुमूला अनतिचिरकालोत्थितरोमतयाहरिद्रावर्णतयाचकर्णिकारदलसदृशबाहुमूलामृदुस्निग्धवर्तुलसूक्ष्ममध्यप्रदेशाः कठिनस्थूलवर्तुलामग्नचूचुकपरस्परस्थानाक्रमणस्पर्द्धिपयोधरमध्यलब्धपदकपयोधरोपरिचंचलाविविधमणिमयहारोपशोभितवक्षःस्थलाः पयोधरपरितोलब्धपदतयातरुणदृष्टिपरम्परतया, असमानयानाभिकूपोपरितनरोमराज्योपशोभितोदरप्रदेशाभज्यमानमध्यस्थलीकरणएववलीत्रयोपशोभितमुष्टिग्राह्यमध्याःकरिकरोपमजघनप्रदेशाअरोमसदृशमृदुस्निग्धामलासमजान्व्यः कदलीस्तंभसंनिभोरुयुगलाआमग्नजानुकृशकुशवर्तुलपिंडिकारहितजंघाआमग्नगुल्फाआसूक्ष्मास्निग्धादीर्घदीर्घांगुलीपादानूपुररवाह्वयमानमदनाहंसमतंगजगमना दक्षिणांगुष्ठस्पर्शिकच्छाग्राउपरिकच्छंनीवींकृत्वाकरद्वययुतावस्त्रप्रदेशकंठमप्रावृत्यापरवसनपरिभागावृतस्तनवसनापरभागेवाआंसएवदक्षिणपार्श्वगतेनदशाभागेननाभिप्रांतेनप्रवेशितोपशोभितगात्रयष्टयोयोषितोविवाहमंगलकर्मकरणायानेकशआगच्छन् ॥ ६३ ॥ बालिकाश्चविद्युल्लतांशुशोधितगात्रयष्टयउद्भिन्नकुचकमलकुड्मलविविधहारोपशोभिवक्षसोयत्किंचिद्भाषिण्योऽतिचपलमृदुगतयोवृद्धवनिता

---

[१] कनकपत्रवर्णाः–इ० पा०।

श्वागच्छन् ॥ ६४ ॥ अथविदेहपुरतःक्रोशमात्रेचूतवनिकायांविविधविटपाविस्तरप्रदेशाविविधविहंगकूजिताकर्णनदत्तकर्णवनहरिणशाववत्यां महारजत
निर्मितोच्चनीचप्रासादोपशोभितप्रदेशाविविधविहंगायां हेमवल्कलसंवीतभसितोद्धूलितशरीरजटिलमुनिगणध्यानोपासनोपशोभितवृक्षमालायां विविध
विद्याधरवधूपयोधरभाराभिभूतविचरिततरंगसरसीयुतायां सरस्तीरमिलितसैरंध्रीयुवतिभिराहूयमानतरुणजनायां नानावर्णकुसुमसौरभवासिताशेषप्र
देशायामितस्ततोरिंरसयाप्रदर्शितस्फारशफरीविलोचनतरलचक्षुपाप्रभाविलसितशरीरवेश्याजनायांविविधाश्चर्ययुतायां दशरथः सामात्यपुरोहिताभिरा
मरामादिपुत्रसहितः सुखमुवास ॥६५॥ अथवैदेहोऽपिमिथिलांनानापताकोपशोभितां विविधप्रासादगोपुरोद्यानदेवतायतनोपशोभितामन्योन्यकेलिचतुर
युवतिजनानुकीर्णामुशीरविरचितमहाप्रपांसुकेलीजनोपशोभितविशिखां विविधपण्योपशोभितरथ्यां तत्रतत्रब्रह्मघोषशोभितमठांप्रतिमंदिरंमीमांसादि
व्याख्यानसंपादिसामाध्ययनां सुपुण्यहविर्गंधसामादिस्वरपदक्रमश्रुतिब्राह्मणवाटिकामनेकपरिवृढमंदिरप्रवेशनिष्क्रीतागुरुकुंकुमाध्वर्य्युवेषांमृदुलवसन
तांबूलरक्तदंतच्छदकामिनीमृदुवचनकठिनवचनकरसंज्ञानिर्द्धारितप्रतिवचनाविविधोपायनाहरणकरजनोपशोभितां मृदुधवलजघनपरिवीतवस्त्रोपरिभागे
नास्निग्धवर्तुलपरस्परसंघर्षपयोधरमध्यप्रदेशोपशोभितवामांसकंदोपशोभितवनितां विविधमुक्ताहारजपासंकाशदशनच्छदमंदहासमालाकारसहस्रोप
शोभितां पुण्यासवसाधनमंदिरांतत्रतत्रविचित्रतोरणां विशुद्धवीथिकां तत्रतत्रस्थापितकल्पपादपां रंभाविभूषितद्वारांपुरींशोभितांशोभयामास ॥
॥ ६६ ॥ अथाभिकलनार्थंविलासिन्योनिशादूर्वाक्षतामंत्रमंगलकज्जलितकैशिकधम्मिल्ललताग्रंथितजटोपशोभितसीमंतशीर्षशोभितनासामुखाविचित्राभ
रणार्हणहेमपात्रावस्थिताज्यगुग्गलुफलादिसौभाग्यद्रव्यमुद्वहंतीभिःस्त्रीभिरन्यैरपिशोभितजनैःसराजानिर्जगाम ॥ ६७ ॥ तदानींमंगलतुर्यघोषादेवदुंदु
भिभेरीनिःसाणमर्दलशंखादिनादाःप्रादुर्बभूवुः ॥ ६८ ॥ गायकाश्चमंगलानिजगुः ॥ ६९ ॥ मंगलवेदवाक्यानुपाठेनवैदिकाः ब्राह्मणाः ॥ कुलपा
ठकाभेरीघोषेणकृत्स्नमाकाशमापूरयन् ॥ ७० ॥ अथान्योन्याक्षतपूर्वमंगीकुर्वंतःसूतबंदिजनादिभिःस्तूयमानाः पुरंप्रविविशुः ॥ ७१ ॥ विदेहनगरात्प
श्चिमभागेनिर्मितंमंदिरंदशरथःप्रविवेश ॥ ७२ ॥ अवशिष्टाश्चयथायोग्यंभवनंविविशुः ॥ ७३ ॥ अथनारदोमिथिलांतदानीमेवागच्छत् ॥ ९४ ॥
विदेहोपिदेवर्षिमभिपूज्यस्वागतंदृष्ट्वाभोजनंकारयित्वा सुखासीनायमुनयेसघनसारंतांबूलंदत्वाव्यज्ञापयत् ॥ ७५ ॥ श्वोविवाहेभवान्स्थातुमर्हतिका
रयितुंविवाहम् ॥ ७६ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ७७ ॥ श्वोहिनक्षत्रंसूर्यनक्षत्रदर्शनंतत्रविवाहोनकर्तव्यइति ॥ ७८ ॥ अथमौहूर्तिकंवृद्धगार्ग्यंसा
हूयराजापप्रच्छकविवाहमुहूर्तः ॥ ७९ ॥ श्वइतिगार्ग्यउवाच ॥ ८० ॥ राजाचनारदंगार्ग्यंचोदीक्ष्यभोइदमित्थमितिपप्रच्छ ॥ ८१ ॥

अथनारदोगार्ग्यमुवाच ॥ ८२ ॥ कथमुक्तंलग्नंदास्यासि ॥ ८३ ॥ अथगार्ग्योविषघंटिकाश्चविहायलग्नंदास्यामिइत्युवाच ॥ ८४ ॥
नारदोपिब्रह्मवचनानिकिंनजानासीत्युक्तवान्गार्ग्यम् ॥ ८५ ॥ गार्ग्यस्तुष्टस्तान्दोषानपठत् ॥ ८६ ॥ उल्काचब्रह्मदंडश्चमोघःकंपस्तथै
वच ॥ सर्वकार्यविनाशायदृष्टावैब्रह्मणापुरा ॥ ८७ ॥ प्रतिष्ठासुविवाहेषुमौंजीबंधाभिषेकतः ॥ अन्येषुसर्वकार्येषुविषनाडीर्विवर्जयेत् ॥ ८८ ॥ अतःपरं
तुकार्य्याणांकरणेनचदोषभाक् ॥ विवाहादिषुकार्येषुदोषमेववदाम्यतः ॥ ८९ ॥ उल्कादहेत्कुलंसर्वंब्रह्मदंडोविनाशयेत् ॥ मोघस्तुमरणायस्यात्कंपः
कंपायकर्म्मणः ॥ ९० ॥ इतिनारदोक्तमाकर्ण्यगार्ग्योमुनिर्मौनपरोऽभवत् ॥ ९१ ॥ दध्यौरविंग्रहपतिंविहायविषनाडीर्विवाहःक्रियतमिति ॥ ९२ ॥
॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ कथंब्रह्मवचनम् ॥ ९३ ॥ ॥ सूर्यउवाच ॥ ॥ देशभेदेनव्यवस्थोदितातदस्मिन्देशेविवाहोविषघटिका विहायक
र्तव्यएव ॥ ९४ ॥ नारदोप्यनुमेने ॥ ९५ ॥ उवाचश्वःपराह्णेचक्षत्रविवाहश्चभवेदतःस्वयंवरार्थंनृपाआगच्छंतुतन्नृपदूतान्प्रेषय ॥ ९६ ॥ अथराजादश
रथानुमतेनसर्वानेवनृपानागमय्याचिंतयत् ॥ कथंसर्वानेवतिरस्कृत्यवैदेहीरामायदेयेति ॥ ९७ ॥ अथरात्रौमुहुर्मुहुर्निःश्वस्यनिद्रालुरपिनानिद्रामा
प ॥ ९८ ॥ अथमध्येनिशंराजाशुचिर्भूत्वात्र्यंबकं सांबिकंमंगलदुकूलधारिणंकमलभवपुरुषोत्तमशक्रप्रमुखनिखिलदेवैर्भृगुप्रमुखमुनिवरैर्हाहाप्रमु
खगंधर्वैस्तुंबुरुप्रमुखैश्चश्रुतिस्मृतीतिहासपुराणैर्मूर्तिमद्भिश्चसिद्धविद्याधरादिमातृकागणैश्चनंदीप्रमुखगणैश्चसेव्यमानपादकमलंसर्वामंगलपरिमोचकमति
पुण्यसलिलयागंगयानिःकलंकेनचंद्रमसासेव्यमानशिरोभागं वामांकारूढयागिरिजयाप्रदीयमानवीटिं सहासंसकामंसहावेक्षणमाददानंगोक्षीरसदृशंप्र
तिकूलकस्तूरिकासदृशकंठंमृदुसूक्ष्मस्निग्धजटाभिर्विरचितकपर्दंविशुद्धकार्तस्वरकुंडलोपशोभितगंडभागं द्विरष्टवर्षवयसंगोक्षीरसदृशस्थूलमुक्ताफल
कौसुंभवर्णांचलेनावेष्टिताशिरोभागं विविधरत्नविरचितकार्तस्वरभूषितवक्षःस्थलमतिधवलोपवीतेनोपशोभितशरीरमंबिकानुलग्नकुंकुमारुणसुगंधिशरीर
मीक्षमाणंतर्जमानकाममार्गणंकोटिकंदर्पसदृशंमनसाचिंतयत् ॥ ९९ ॥ जजापशतरुद्रियंजुहावचतेनैवकामाहुतीःप्रास्तुवच्चपुरुषसूक्तेन ॥ १०० ॥
अथतादृशएवमहेश्वरस्तत्रप्रादुरभूत् ॥ १०१ ॥ अथराजानमस्कृत्यास्तुवीत ॥ १०२ ॥ ॥ राजोवाच ॥ ॥ क्षितिसलिलगगनपवनदहनरविश
शियजमानमूर्तिभिरष्टमूर्तें विश्वमूर्तेंलोकमूर्त्तेंत्रिभुवनमूर्तेंवेदपुराणमूर्त्तें यज्ञमूर्तेंस्तोत्रमूर्त्तेंशास्त्रमूर्त्तेंस्वधामूर्त्तेंनारायणमूर्त्तेंसर्वदेवतामूर्त्तेंत्रयीमयत्र
यीप्रमाणत्रयीनेत्रसामप्रियवसुधाराप्रियभक्तिप्रियभक्तसुलभाभक्तविदूरस्तुतिप्रियधूपप्रियदीपप्रियघृतक्षीरप्रियद्रोणकरवीरप्रियश्रीपत्रप्रियकमलकह्लारप्रि
यनंद्यावर्तप्रियबकुलप्रिययूथिकाप्रियकोकनदप्रियग्रीष्मजलवासप्रिययमनियमप्रियनियतेंद्रियप्रियजपप्रियश्राद्धप्रियगायनप्रियगायत्रीप्रियपंचब्रह्मप्रि

यसदाचारप्रियगोत्रोत्सादिकमलभवहरिहरनयनसमर्चितपादकमलजयप्रदहरिप्रार्थितजलोत्पादितचक्रप्रदर्शकृतस्मृतियुक्तिप्रदस्मृतमंगलप्रदमह्यांजयन
मस्तेनमस्ते ॥ १०३ ॥ इतिस्तोत्रमाकर्ण्यभगवान्भवोराजानमुवाचवरदोहंवरंवृणु ॥ १०४ ॥ राजोवाच ॥ ॥ श्रीमन्ममकन्यावैदेहीरामाय
दितिसतास्वयंवरेकुलरूपबलोत्साहसंपन्नानेकभूपराक्षसविप्रादिसर्वप्राणिसमागमेरामाधिकबलोयदितामग्रहीष्यत् ॥ तदावचनमनृतंममपापंच
भविष्यति ॥ १०५ ॥ प्रत्युतदशरथोपिसर्वानेवागतान् विजेतुमलंक्षत्रकदनश्चरामोयद्यायास्यतितर्हिममसुतांकिंकरिष्यतिवा ॥ किंकिं
वाप्रेषयिष्यतिकीदृशंकारयिष्यतिमर्मकिंवाकरिष्यतिसर्वथाहिप्रभूतबलवाहनोनरपतिरशेषमपित्रिभुवनंहन्यात् ॥ किमुतमामल्पसत्वंकिमुतबहुना
भवानेवशरणंममोपायंवदयथाविवाहेश्रेयोभविष्यतिरामश्चजामाताभविष्यति ॥ १०६ ॥ शंभुरपितथाकरोमीत्युवाच ॥ १०७ ॥ रामएवनाथः
सीतायाभविष्यति ॥ रामंचकृत्वास्वस्त्ययैवकरिष्यामिगृहाणाजगवंधनुरिदम् ॥ १०८ ॥ ॥ राजोवाच ॥ ॥ किमेतेनाजगवेनधनुषास्व
यंवरेसीतांरामंप्रापय ॥ १०९ ॥ ॥ शंकरउवाच ॥ ॥ इदंधनुरसज्यंमेयस्तुसज्यंकरिष्यति ॥ तस्मैदेयामयासीताप्रतिज्ञामेवमाचर ॥११० ॥ इत्येवमु
क्त्वाभगवान्गणैरंतर्दधेहरः ॥ अथादातुंधनूराजानशशाकातियत्नतः ॥१११॥ अथोज्ज्वलंशतसहस्रगजबलंसमाहूयगृहाणेत्युवाच ॥ १२ ॥ सचापिमातु
लंनत्वाट्टहासंकृत्वोत्प्लुत्यधनुर्द्वाभ्यांकराभ्यामुद्धारजानुपर्यंतंमातुलोमारीचःश्रुत्वाएकाकीविप्रवेषंकृत्वात्विदेहमयाचत ॥ वैश्वदेवांतेप्राप्तमतिथिंमाम
वेहि ॥ १३ ॥ ॥ राजोवाच ॥ ॥ स्वागतंभोइदंत्वन्नासनंतत्रनिषीदेति ॥ १४ ॥ सचातिथिस्तथेत्युक्त्वानिषसाद ॥१५॥अथराजाजलमादायपादौप्र
क्षाल्यगंधपुष्पाक्षतैरभ्यर्च्यमहाजंतस्मैनिवेद्यभोजनायप्रार्थयामास ॥ १६ ॥ सचापितदन्नंषड्रसोपेतंसौवर्णभाजनगतमीक्षमाणइवेतस्ततोविलोकया
मास ॥ १७ ॥ तस्मिन्नेवावसरेसीतापद्मकिंजल्कप्रभेषदरुणवसनंबिभ्रतीनीलकुटिलकुंतलैश्चलद्भिर्यूनांमनांस्याकर्षयद्भिःप्रेक्षमाणदृष्टिभग्नकलैरिवस्त्रीणां
चित्तमीदृशमितिदर्शयद्भिरिवोपशोभितललाटानंगचापसुभ्रूपद्मपत्रारुणविलोचनातिलप्रसूननासामृदुस्निग्धरोमशकपोलानंतरारक्तोष्ठारक्तासनमाणिक्य
निभदाडिमीदशनाजपाकुसुमारुणाधरातिशोभितचिबुकाशुक्तिकर्णासमदीर्घकंठातिमांसलवक्षाःपीनोद्भिन्नकुचकुड्मलानेकहारोपशोभितासुभगाकारान
तिमांसलबाहुलतामुग्धायतसमानांगुलिशिखापद्मारुणपल्लवाविविधबहुरत्नांगुलिभूषणामुष्टिग्राह्यमध्यासुरोमराजिगंभीरनाभिःपृथुजघनाकरिकरोरुस्तूणी
रजंघासुपादकमलानूपुरादिपादविभूषणापादांगुलीभूषिताविकासितसौगंधिकंविदधतीभुंजानमारीचस्यपुरतश्चागता ॥ ११८ ॥ वीक्ष्यासावचिंतय
देनांकथमपहरामिकथमालिंगामिकथमन्यत्किंचित्करोमीत्येवमवसरमलभमानस्तूष्णीमेवविनिर्गतः ॥ ११९ ॥ अथदेवाधनुःसज्जीकरणाययतमाना

अहंपूर्विकयाविद्यमानाअन्योन्यतिरस्कारेणमहेंद्रः प्रापधनुरुत्तमंप्रांतद्वयात्परंनावनमयितुंशशाक॥१२०॥अथसूर्योधनुरादायनमयन्नेवनिपपात॥१२१॥
वायुर्बलवतांश्रेष्ठोजग्राहाजगवमथस्वेनैवकरेणोत्कर्षयन्नधः पपात धनुश्चवायोरुपरिपपातअहसंस्तदासर्वे ॥ २२ ॥ एतस्मिन्नंतरेतुरगवरमारुह्यबाणा
सुरः सहस्रबाहुरनेकानेकशिरोभिर्दैत्यैःपरिवृतःप्रह्लादसमेतोविदेहपुरीमाजगाम ॥ २३ ॥ अथस्वविभूषणोद्भासितांदिशंकुर्वन्स्वतेजसापयशसोदेवताः
कुर्वन्नानाविधगीतंशृण्वन्ध्यंगुलमात्रेणशक्तोविरराम ॥ २४ ॥ प्रह्लादोबलिश्चैवधावातेऽथविरेमतुः ॥२५॥ अथराक्षसेषुतूष्णींभूतेषुराजानोतिबलिनःसमा
गताज्यावंधाशक्ताअपसृत्यतस्थुः ॥ १२६ ॥ अथब्राह्मणाःसमागताः ॥ १२७ ॥ अथविश्वामित्रोधनुरादायएकांगुलपर्यंतंसज्यंकृत्वाविरराम ॥ निवृत्ता
श्चापरे ॥ १२८ ॥ अथदिनमात्रेधनुषितूष्णींभूतेषुराघवःसहानुजैरागत्यधनुर्निरीक्ष्यास्पृशत् ॥ १२९ ॥ अथराजकुमाराःशतशःसमागताः॥सर्वाभरणभू
षिताधनुर्दृष्ट्वापस्पृशुर्नचालनक्षमाः॥१३०॥अथदाशरथिप्रमुखाःकुमाराःसमागताः॥१३१॥ अथवेत्रझर्झरपाणयःसमागमन्सर्वानेवापसारयामासुः॥३२॥
अथरामोलक्ष्मणहस्तंगृहीत्वासर्वाभरणभूषितोधनुरासाद्यस्पृष्ट्वानत्वाप्रदक्षिणीकृत्यधनुरादायोद्दधार ॥ ३३ ॥ तदादानसमयेसर्वएवैत्यसहासमूचुःअत्रभ
ग्नामहारथाइति॥३४॥अथसरामोधनुर्ज्यास्थानमवनमय्यधनुषिजानुंकृत्वासज्यमेककरेणोत्पादयन्कोट्यामनामयत्॥३५॥ अथसज्जीकृतंदृष्ट्वासर्वएवना
साग्रन्यस्तांगुलयोभवन् ॥ ३६ ॥ रामोपिज्यामन्वनादयत् ॥ तेननादेनसर्वेषांमनांसिक्षुभितान्यासन् ॥ ३७ ॥ रामेणसज्यितंधनुरितिसर्वत्रवा
दःसंजातः ॥ ३८ ॥ जनकोपिसीतांरामायददौराजभिश्चयुद्धंकृत्वातान्निर्जित्यस्वपुरीमागात् ॥ ३९ ॥ अथैकदादशरथोरामंयौवराज्येभिषिच्यसुखी
बभूवसर्वप्रजारंजनाच्चरामोराजानुमतइतिसर्वप्रजावादोऽभूत् ॥ १४० ॥ अथकैकयदेशाधिपतितनयासुवेषारामंराजानमसहमानाराजानमुवाचममव
रदानावसरइतिराजाचिंतयत्किंदेयमिति॥४१॥ ॥देव्युवाच॥ ॥ चतुर्दशवर्षाणिरामोवनंविशतुपालयतुराज्यंभरतः॥४२॥राजानृतवचनदोषभयात्कथं
कथमपिस्वीचकारं ॥ ४३ ॥ अथवसिष्ठंभावितयावोचतरामोवनायनिर्गच्छतिअस्याकिंवाभवेदितिविचार्यशुभाशुभंब्रूहि ॥ ४४ ॥ वसिष्ठोविचार्यस
हर्षंराजानमुवाच ॥ ४५ ॥ गत्वावनंनिखिलदानववीरहंताशंभोरनेकविधपूजनमातनोति ॥ सीतावियोगरुषितःकपिसेनयाचतीर्त्वोदधिंदशमुखंचनिहंति
रामः ॥ ४६ ॥ आगम्यराज्यंरघुनंदनोपिबहूनिवर्षाणिसमातनोति ॥ प्रशस्तकीर्तिर्निखिलेपिलोकेशर्वेणदेवेनचिरंन्यवात्सीत् ॥ ४७ ॥ सुपुत्रयुक्तोबहुय
ज्ञयाजीपरिवृढःसर्वगुणाधिकश्च ॥१४८॥ इतिवसिष्ठवचनंश्रुत्वादशरथोरामगुणाननुस्मरन्नित्युवाचश्रेयोमेमरणंरामस्यानिर्गमनेइति॥४९॥ अथरामोमातरं
पितरंगुरुंचवसिष्ठंपितृपत्नीर्नमस्कृत्यवनायजगाम ॥ १५० ॥ अथोपवनेदिनमेकंस्थित्वाजटाःकारयित्वावल्कलंवासोधृत्वैकोपवीतीकृतदंतशुद्धिरेकेनोप

वीतेनजटाबद्धाभस्मोद्धूलितसर्वांगोभसितानिष्ठुरकायोमुक्ताफलदाममणिव्यत्यस्तरुद्राक्षमालामुरसिदधानोल्पभूषणाधिभूषितसीतासहायोलक्ष्मणानुच
रोविवेशवनांतरम् ॥१५१॥ अथानेकराक्षसांस्तस्मिन्निजघानभवानिवनिखिलंचकारसीतापहरणादिनिखिलमपिभवतायथातथास्याथसुग्रीवाश्रममृष्यमू
कपर्वतंरामोजगामनिबिडच्छायाचूतवृक्षमासाद्यलक्ष्मणसहायःणीरेश्रयमकल्पयत् ॥ वृक्षेतुधनुषीआरोप्यासीनलक्ष्मणांकेशिरःकृत्वाहरिचर्मशय्याशयनो
लक्षितांगीतिंशृण्वन्वृक्षफलंनिरीक्षमाणोवानरमेकंमणिकुंडलंहेमपिंगलंसदृढबद्धमौंजीकौपीनमच्छोपवीतिनमतिचंचलंफलमादायात्मानिविक्षिपंतंपुष्पमं
जरीश्चकिरंतंगानमनुकुर्वंतंव्यजनेनरामंवीजयंतमारुह्यशाखामापितश्चावीजयंतमाबद्धचूतफलमात्रंरामोवीक्ष्यलक्ष्मणमभाषत ॥५२॥ लक्ष्मणकोयंकपिरि
ति॥ ५३ ॥ ॥लक्ष्मणोपिनजानइत्युवाच ॥ अथरामःसमाहूयकस्यत्वंकिंनामेत्यपृच्छत् ॥ ५४ ॥ सचसुग्रीवस्यहनूमानित्युवाच ॥ ५५ ॥ रामंन
त्वासुग्रीवमेत्यनत्वादेवनारायणइवापरःपुरुषोयुवामेघश्यामोजटीआजानुबाहुरतियशस्वीसूर्यसंकाशोनसहापरेणनरेणइहास्ते ॥ ५६ ॥ अथतरुच्छाया
धःसंस्थितौसर्वलक्षणसंपन्नौराजपुत्रौदृष्टाउक्तश्चताभ्यांसुग्रीवायनिवेदयेतितत्त्वार्थिनिवेदितम् ॥ ५७ ॥ अथसुग्रीवःसत्वरमुत्थायपुष्पसलिलादिद्र
व्यमादायपादप्रक्षालनादिकंकृत्वाफलानिसमर्प्यव्यज्ञापयत् ॥५८॥ कौयुवांकिमर्थमागतौराजपुत्रौतपस्विनावितिसुग्रीववचनमाकर्ण्यलक्ष्मणेनाभाषतरा
मः ॥ ५९ ॥ दशरथतनयावावांरामलक्ष्मणौदुष्टनिग्रहशिष्टपरिपालनायवनंगताविति ॥ १६० ॥ अथसुग्रीवआहयुवयोरुपकारमपकारंकार्य
मस्तीतिलक्ष्यते ॥ ६१ ॥ अन्यथासेनासमेतावागमिष्यतःलक्ष्मणआहअस्तिकार्यांतरम् ॥ अमुष्यभार्याकेनापहृतानज्ञायतेतामन्वेष्टुमागतौतदे
वावयोःकार्य्यमन्यदानुषंगिकम् ॥ तदर्थमपिजलधिंतरावअपिपातालंप्रविशावअपिनाकंसाधयावःअपिमहेंद्रंपातयावः अपिबलिनंहनावःकिमपिकु
र्वहे ॥ ६२ ॥ ॥ सुग्रीवउवाच ॥ ॥ रावणेनापहृतयाकयाचिद्ध्रियमाणागतयाविभूषणानिकानिचित्परित्यक्तानिगतानिमयासंगृहीतानिता
निदर्शयामीत्याभाष्यरामंमंदिरमागमय्यदर्शयामास ॥ ६३ ॥ रामोपिनिरीक्ष्यनिश्चित्यप्ररुद्यक्वगतोऽसौरावणइतिपप्रच्छसचदक्षिणामाशांगतइतिब
भाषे ॥ ६४ ॥ अथरामस्तेनसख्यमकरोत् ॥ अपृच्छच्चकिमर्थमिहभार्य्याहीनःस्थितइति ॥ ६५ ॥ ॥ सुग्रीवउवाच ॥ ॥ ममभ्राता
वालीमहाबलोममभार्य्यांराज्यंचापहृत्याकिष्किन्धायामास्तेयुद्धेनचाहंपराजितः तद्वधायसर्वथाममचिंतायथासौत्वयानिहन्यतेतथाहमपिसागरंबद्ध्वाप
रतीरेलंकायांस्थितांसीतांरावणेनापहृतांतवसमर्पयामीत्याभाष्यशपथंकृत्वासुग्रीवोवालिनातिबलिनायुद्धायाहूतेनयुयुधे ॥ ६६ ॥ रामोप्यनंतर
मनिश्चयाद्वालिनंनाहनत् ॥ ६७ ॥ अथसुग्रीवःपलायितोराममिदमभाषत ॥ ६८ ॥ तवाचित्तमविज्ञायप्रवृत्तोहंमरणाय ॥ ६९ ॥ रामोपियुवयो

विशेषाज्ञानान्मयातूष्णींभूतंचिह्नितंत्वानिरीक्ष्यतंहन्मि ॥ १७० ॥ अथसुग्रीवश्चिह्नंकृत्वावालिनंयुद्धायाहूयसमातिष्ठत ॥ ७१ ॥ ताराबभाषेवालिन
म् ॥ ७२ ॥ सहायवानिवलक्ष्यतेसुग्रीवोनोचेदेवंनाह्वयतिज्ञातंमयारामलक्ष्मणौदशरथतनयौनारायणांशौभूभारावतरणायसमागतौतावस्यसहायभू
तौ ॥ ७३ ॥ ॥ वाल्युवाच ॥ ॥ नीतिमान्रामइतिमयाश्रुतः ॥ नहिबलवंतंविहायदुर्बलंभजतेतादृशःसमायातुवारामःप्रतिपन्नमाधिकंकृत्वाबिभे
तिवीरोयदिरामःस्वयंयुद्धाययातस्तदायुद्धंकर्तव्यमित्याभाष्यतारांसंभाव्यसुग्रीवयुद्धायनिर्य्यातः ॥ ७४ ॥ अथमुष्टियुद्धमन्योन्यमभूत् ॥ ७५ ॥
रामोपिवालिनंजघान ॥७६॥ पपातचवाल्याहचाशस्त्रयुद्धेवाबाणघातोथशोणितसर्वांगोबभूव ॥७७॥ अथताराचांगदश्चसमागत्यव्यथितौबभूवतुः ॥ ७८॥
अथराघवंवानराःसमायातावाल्युपांतेनिपेतूरुरुदुश्च ॥७९॥ अथतारारामंबभाषेशास्त्रकुशलाःशूराधार्मिकाराघवाःपुराचापिरामकथंपापमकार्षीः॥१८०॥
नक्षत्रधर्म्मंजानीषेराजगणसेवितम् ॥ ८१ ॥ अन्योन्यंयुद्ध्यतोर्युद्धेजयोवामरणंभवेत् ॥ अन्योयदितयोर्हन्याद्ब्रह्महासनिगद्यते ॥ ८२ ॥ किंवैरेणवा
लिनमाहनः किंवानरमांसाशया ॥ ८३ ॥ अभोज्यंवानरंमांसंयद्यात्मनोऽप्रियात्सुखाभावादपरेषामपितथाभावंमन्यसेअहोविमोहाद्यदिमामादातुमि
दंकृतमेकपत्नीव्रतंतव ॥ ८४ ॥ यदिरावणहृतांसीतामानेतुंसुग्रीवसहायायकृतमेवमेवहामहदंतरंबलवृद्धेनमहाबलेनवालिनासद्भावेनदिनकरावर्ति
तांतरेसीतामानेतुंसमर्थेनस्मरणागतरावणदानसमर्थेनवानरराजेनपंचाशत्परार्द्धवानरभल्लूकसेनावताआत्मकार्येणसिद्ध्यतइतिकिंसुग्रीवेणाल्पवीर्येणसप्त
परार्द्धसेनापतिमाकपिनाकिंसिद्ध्यतिकार्यंवचनवतः ॥ ८५ ॥ अहोज्ञातंसर्वंदेवभद्रंयदुक्तोसि ॥ ८६ ॥ वक्तिचरामःपृथिवीपतिनामयादुष्टनिग्रह
णंकार्यंशिष्टपरिपालनंचवालिनासुग्रीवमहिषीरुमापहृताराज्यंच अतश्चनतादृग्वधेदोषः ॥ ८७ ॥ ॥ तारोवाच ॥ सुग्रीवोपितर्हिवध्योदुंदुभिनायु
द्ध्यतावालिनाबिलेप्रविष्टेनवत्सरंतत्रोषितंतदंतरेचमामपहृत्यराज्यंचकृतंसुग्रीवेणतंपूर्वमपिपश्चात्तंहंतु ॥ ८८ ॥ ॥ रामउवाच ॥ ॥ कियत्काला
त्पूर्वमिदंचवद ॥ ८९ ॥ ॥ तारोवाच ॥ षष्टिवर्षसहस्रादर्वाक्अशीतितमेवर्षेरक्षोयुद्धेसुग्रीवेणराज्यमपहृतम् ॥ १९० ॥ पुनश्चवर्षांतरेप्राप्तेनवा
लिनासुग्रीवःपलायितः ॥ ९१ ॥ अपहृतातस्यभार्याराज्यंचापहृतम् ॥ ९२ ॥ तस्मिन्नेवदिनेभवतःपितुर्दशरथस्याभिषेकः ॥ ९३ ॥ ॥ राघव
उवाच ॥ मयापितुरनुशासनाद्राज्यगतदुष्टनिग्रहणंकृतम् ॥ गुरुवचनस्यानुल्लंघनीयत्वात्तदपहरणवेलायांयोराजासनाचरत् ॥ ९४ ॥ अथवास्वतंत्रौमृ
गौमृगयोर्हतश्चवालीमृगाणामन्योन्यंदारगाद्यजुगुप्साच ॥९५॥ यतोममसृगयावदाथवामृगाणाम् ॥ चलितस्थितबद्धानांचलद्भ्रांतपलायिनाम् ॥अथावसृ
जतासंगमुज्झितामृगयातथा ॥ ९६ ॥ मृगयाशास्त्रविधितोमृगयेयंमयाकृता ॥ दर्शनादर्शनाभ्यांचधावताधावतातथा ॥ ९७ ॥ अवरोहात्परंस्थानं

सांत्विकानांप्रभिद्यते ॥ राज्ञोचमृगयाधर्मोविनाआमिषभोजनम् ॥ ९८ ॥ अथरामवचनमाकर्ण्यसर्वएवप्राकंपयञ्छिरांसि ॥ ९९ ॥ वालीबभाषेराममंजलिंमस्तकेनिधायनमस्तेरामशृणुवचनंमम ॥ २०० ॥ शंखचक्रगदापाणिःपीतवासाजगद्गुरुः ॥ नारायणः स्वयंसाक्षाद्भवानितिमयाश्रुतम् ॥ २०१ ॥ त्वांयोगिनश्चिंतयंतित्वांयजंतिचयज्विनः ॥ हव्यकव्यभुगेकस्त्वंपितृदेवस्वरूपधृक् ॥ २ ॥ मरणेचिंतयानस्यत्वांविमुक्तिरदूरतः ॥ सत्वं[1]मेदर्शनंप्राप्तोराममेपापसंक्षयः ॥ ३ ॥ गृहाणबाणंकाकुत्स्थव्यथितोभृशमस्म्यहम् ॥ ४ ॥ अथरामस्तथेतिबाणमादायवालिनमुवाचकिमिष्टंदीयतांवद ॥ ५ ॥ ॥ कपिरुवाच ॥ यदिप्रसन्नोभगवान्ममसद्गतिंदेहि ॥ ६ ॥ अयंसुग्रीवस्तथारक्षणीयोंगदोथताराचमयापापिनापराधःकृतस्तत्फलमनुभूतम् ॥ ७ ॥ अथरामंपश्यन्नेववालीममारस्वर्गंचगतः ॥ ८ ॥ अथसुग्रीवंराज्येभिषिच्यस्वयंवनंविवेश ॥ ९ ॥ अथतेनसहायेनजलधिसमीपंगत्वाक्वलंकाक्वसीताक्वचारातिरितिसुग्रीवमाहरामः ॥ २१० ॥ अथहनुमानाहप्रविश्यलंकांविचित्यसीतांसर्वंतत्त्वमवगत्ययुद्धंसंधिर्वाकर्तव्यः तदुदधिलंघनायकिंचित्समादिशतुभगवान् ॥ २११ ॥ अथसुग्रीवमाहरामः ॥ कथमेतद्घटतइति ॥ २१२ ॥ ॥ कपिरुवाच ॥ ममवानराभल्लूप्रमुखाःकोटिशःसंति ॥ २१३ ॥ एकंनियुज्यसर्वंमाकलय्ययथायुक्तंतथाकरणीयम् ॥ २१४ ॥ अथजांबवानाह ॥ हनूमानेकोगच्छतुबुध्यतुलंकाम् ॥ २१५ ॥ अथहनूमानगमल्लंकापुरींविचित्यसीतामशोकवनिकायामासीनांतथाचसंभाष्यविश्वासंकृत्वावनंबभंजवनरक्षकांश्च ॥ २१६ ॥ बद्धोरक्षसालंकांदग्ध्वाउत्तरकूलंगत्वारामंदृष्ट्वावृत्तांतंकथयित्वातूष्णीमतिष्ठत् ॥ २१७ ॥ अथरामःसर्वैर्विचारयामासजांबवानुवाचरामेणलंकाकपिभिर्विनश्यतीतिनारदेनममोक्तम् ॥ २१८ ॥ अथसागरोत्तरणेयत्नतयास्थेयम् ॥ २१९ ॥ अथरामःशंकरमाराध्यसर्वंनिवेदयित्वात्वदुक्तंकरोमीतिवचनमुक्त्वाशिवमभ्यर्च्यप्रणतोभूत्वाव्यजिज्ञपत् ॥ २२० ॥ हेमहादेवमहाभूतग्रासमहाप्रलयकारणमहाहिभूषणमहारुद्रशंकरपरमेश्वर विरूपाक्षनागयज्ञोपवीतकरिकृत्तिवसनब्रह्मशिरःकपालमालाभरभूषण नरकास्थिभूषणभसितपरनारायणप्रियशुभचरितपंचब्रह्मादिदेवपंचाननचतुर्वेदनवेदवेद्यभक्तसुलभाभक्तदुर्लभपरमानंदविज्ञानपरपूषदंतपातनदक्षशिरश्छेदन ब्रह्मपंचमशिरोहरणपार्वतीवल्लभ नारदोपगीयमानशुभचरितशर्वत्रिनेत्र त्रिशूलधरपिनाकपाणेकपर्दिनन्नेकरूपधरवृषभवाहनशुद्धस्फटिकसंकाशचतुर्भुजनानायुधदक्षिणामूर्ते ईश्वरदेवपतेगंगाधरात्रिपुरहरश्रीशैलनिवासकाशीनाथकेदारेश्वरभूषणसिद्धेश्वर[2]गोकर्णेश्वरकनखलेश्वरपर्वतेश्वरचक्रप्रदबाणार्चितापाद[3]कंमुरहरपूजितचरणकमलसोमसोमभूषणसर्वज्ञज्योतिर्मय जगन्म

---

[1] सान्वयानाम्—इ०पा० । [2] पटहकर्णेश्वर—इ०पा० । [3] कर्पूरपूजितचरणकमल—इ०पा० ।

यनमस्तेनमस्ते ॥ २२१ ॥ एवंस्तुवतोरामस्यपुरतोलिंगमध्यकोपेतस्तेजोमयमूर्तिराविर्बभूव ॥ २२ ॥ अभयवानथपुनः ॥ पद्मासनासीनमुमाधि
ष्ठितांकमीशमामुक्तसर्वाभरणंसुकांतिकिरीटिनंहैमवतीकटिस्पर्शकरद्वयेनाभयवरप्रदंतरंगितानेकादिशाभिः पूर्णतेजस्विनंहाससुखंप्रसन्नवदनंददर्शरा
मः ॥ २३ ॥ परमेशितारंननामबद्धांजलिःपुनश्चदंडवत्पपात ॥ २४ ॥ अथरामंपरमेश्वरोपिवरंवृणुत्वंवरदोहमित्युक्तवान् ॥ २५ ॥ रामउवाच ॥ लंकांगमि
ष्यामिसमुद्रतरणेउपायमेकंममदेहिशंभो ॥ २६ ॥ ॥ शंभुरुवाच ॥ ॥ ममाजगवंधनुरस्तितत्कालरूपमविकल्पंवाभवति ॥ तदारुह्यसमुद्रंतीर्त्वालं
कामाप्नुहि ॥ २७ ॥ रामस्तथेतिनिश्चित्यसस्माराजगवम् ॥ २८ ॥ आगतंधनुस्ततश्चरामोपूजयत् ॥२९॥ अथहरोधनुरादायरामायदत्तवान् ॥ २३० ॥
रामोपिजलधावपातयत् ॥ ३१ ॥ आरुरुहुःसर्वैवानरारामलक्ष्मणौचषष्टिपरार्द्धैतेषामसंख्येषुवानरेषुधनुरारूढेषुनिकामंययौ ॥३२॥ धनुस्तटंवानराश्च
ततस्ततोगत्वानिरीक्षयामासुः ॥ ३३ ॥ अथातिकायोनामरक्षःकपिबलमालोक्यरावणायोक्तवान् ॥ ३४ ॥ रावणोपिकिंकपिभिःशाखामृगैःकिंवामानु
षाभ्यांरामलक्ष्मणाभ्यांकिमायातंदैवागतमस्माकंभोजनमित्युवाच ॥ ३५ ॥ अथसुग्रीवःपश्चिमावलंबिनिभास्वतिहनूमज्जांबवदादिमहाबलैश्चातिकाये
रसंख्यातैर्लंकापार्श्वंगत्वाउपवनंप्रविश्यनानाफलानिखादित्वा पयःपीत्वोपवनरक्षिराक्षसान्विद्राव्य सर्वंविपिनमेकैकशोगृहीत्वाप्राद्रवन्लंकांगोपुरंचगत्वा
समारुह्यप्रासादंचविशीर्यैकैकशःकेचित्स्तंभमादायरक्षोभिर्युयुधुः ॥३६॥ एकेचशालांबभंजुर्गृहाणिचूर्णयामासुर्बालवृद्धस्त्रीजनादिकंसर्वमेवनिजघ्नुः ॥३७॥
अथैकंप्राकारंनिर्जितमाज्ञायरावण इंद्रजितंसंदिदेश ॥ ३८ ॥ इंद्रजिताचयुद्धंवानराःकृत्वाभीताःपलायिताश्च ॥ ३९ ॥ अथहनूमानखिलंनिर्गतमाज्ञा
यरावणंज्ञात्वावानरानाहूयनिर्भर्त्स्यसेनांमहतींकारयित्वादशमुखंकल्पयित्वा[1]मोदयामास ॥२४०॥ अथस्वस्थएवेंद्रजिद्युयुधेनचवानरास्तंदृष्टवंतः ॥४१॥
अथहनूमज्जांबवंतौखमुत्पत्यपर्वतशिखराभ्यामिन्द्रजितंनिजघ्नतुः ॥ ४२ ॥ अथभुविपपाततंलक्ष्मणश्चयमलोकगामिनंचकार ॥ ४३ ॥ अथा
तिकायमहाकायौवानरसैन्यंबहुशोहत्वालक्ष्मणंपीडयित्वारामेणसंयुध्यसुग्रीवंकृत्वाहनूमज्जांबवद्भ्यांयुयुधातेपराजितौगृहीत्वातौचयोद्धारावादायरामस
मीपंगत्वारामायन्यवेदयताम् ॥ ४४ ॥ अतिकायमभाषतरामः ॥ ४५ ॥ रावणस्यममयुद्धंब्रूहिसचिवानामन्येषांमहाभयानांच ॥ ४६ ॥ ॥ अ
तिकायउवाच ॥ ॥ निश्चितमिदंपुरास्माभिःकार्यंसेनांविभागशःकृत्वा विद्युन्मालीनामराक्षसोमहाबलोविचित्रयोधीदर्शनादर्शनयोधीवानरैःसर्वैरे
कएवयुध्यते ॥ ४७ ॥ अथरेचबलिनोमहांतःशिक्षितास्त्राश्चागताआवांचयुवाभ्यांयुध्यावोरावणःपुष्पकमारुह्यापरभागेनत्वामेवनिहनिष्यति ॥ ४८ ॥

---

[1] मोहयामास—इ०पा० ।

अन्येचराक्षसाःकुंभकर्णमुखाश्चात्मरूपंकृत्वात्वांपरिवार्यगृहीत्वासीतायैदर्शयित्वातत्संनिधावेवहनिष्याति ॥ ४९ ॥ रामःप्राहअहोबलवतांकिमसाध्यमेवंभवतिदैवगतिःकुटिलासुग्रीवोतिकोपनःसक्रोधंदृष्ट्वा राममुवाच ॥ ॥ २५० ॥ वध्यावेतौनमोचनीयौ ॥ ५१ ॥ रामःप्राहावध्यौमोचनीयावेतौवसनानिभूषणान्यानयेत्युक्तमात्रेहनूमतातान्यानीतानिरामस्ताभ्यांदत्तवान् ॥ ५२ ॥ नत्वायदेतल्लंकाद्वारेदृश्यतेदारुपंचवक्त्रंशुक्रेणोक्तमेतेनच्छिन्नेनरावणोहन्यते ॥ ५३ ॥ अथचदारुच्छेदनसमनंतरंपातालंगंतव्यमितिभार्गवभाषितंशासनंलिखितम् ॥ ५४ ॥ तस्मात्त्वमिदंदावैकप्रयत्नेकबाणनिपातेनपंचधाच्छिंधिततस्तवशक्तिंज्ञात्वायुद्धमतिदृढंकुर्वीमहि ॥५५॥अथभार्गववचोविज्ञायरामःपूर्वंकोट्यांस्पर्शमात्रेणसज्यंकृत्वाधनुषिबाणंसंयोज्यरक्षोभ्यांहनूमताश्रावयन्नेवबाणंमुमोच ॥ ५६ ॥ बाणंधनुषश्चलितंतौराक्षसौबाणमार्गंनिरीक्षमाणौदारुबाणेनपंचधाच्छिन्नंनिरीक्ष्यरामंव्यज्ञापयतामावयोःशिशवोरक्षणीयास्त्वयेतितथेत्याहरामः ॥ राक्षसौलंकांप्रविष्टौ ॥ ५७ ॥ अथप्राकारयुद्धंकर्तुंवानरागत्वासर्वतोवरणमात्रांहिपार्ष्णिभिःपादैर्जानुभिःकरैःपृष्ठैश्चतलसमंकृत्वाद्वितीयप्राकारंगतास्तदाचरावणःसमागत्यसर्वानेवेषुभिर्द्रावयित्वातदनुगच्छन्राममगात् ॥ ५८ ॥ अथ राममपिपंचभिर्बाणैर्विव्याध ॥ ५९ ॥ अथरामोदशभिर्बाणैरावणंसव्रणंचकार ॥ २६० ॥ अनयोरतिदारुणमन्योन्यं युद्धं बभूव ॥ २६१ ॥ रावणोदशभिर्बाणैर्विव्याध ॥ २६२ ॥ अथ रामबाणैश्च क्षतशरीरो राक्षसःपलायनपरोऽभवत् ॥ २६३ ॥ वानरा लक्ष्मणश्च कोटिकोटिराक्षसानघ्नन् ॥ २६४ ॥ अथ परस्मिन्नहनि विभीषणो रावणं विचार्येदमुवाच ॥ २६५ ॥ तृतीयोपायकालोऽयं चतुर्थं न विचारय ॥ चतुर्थो विपरीतो न शस्तःशस्तार्थकारिणः ॥ २६६ ॥ परस्य चाऽऽत्मनः शक्तिं विदित्वा चाऽऽत्मनोऽधिकाम् ॥ तदा युद्धं प्रशस्तं स्याद्विपरीतं विनाशकम् ॥ २६७ ॥ रामेण बलिना नैव युद्धं ते दुर्बलस्य च ॥ एकेषुवालिहन्ताऽसौ वालिज्ञातस्त्वया पुरा ॥ २६८ ॥ मारीचमेकबाणेन भवानपि पलायितः ॥ निहता राक्षसाः शूरा इन्द्रजिच्च सुतो हतः ॥ २६९ ॥ वरेण्यत्रितयं भग्नं तेन युद्धं च नैव ते ॥ दासभावमथो वाऽपि दत्त्वा सीतामथाऽप्नुहि ॥ २७० ॥ गोपुरस्थं तथा दारु पञ्चवक्त्रमथेषुणा ॥ चिच्छेद पञ्चधा तेन रामस्त्वां मारयिष्यति ॥ २७१ ॥ त्वदर्थे बहवो नष्टा नाशमेष्यंति चापरे ॥ एको न्यायः सुखार्थाय न च मौढ्यं सहोदर ॥ २७२ ॥ मानुषीं मृत्युसंयुक्तामनिच्छन्तीं पतिव्रताम् ॥ पत्नीं बलवतश्चापि पूजयित्वा विसर्जय ॥ २७३ ॥ अनिच्छन्त्याः समायोगे भवेद्दुःखपरंपरा ॥ दुर्गन्धमलसंयुक्तो नारीसङ्गो जुगुप्सितः ॥ २७४ ॥ विरक्तिरथ चेज्जाता दुःखायाकार्यवर्तनम् ॥ अनुरागो यदि भवेन्मरणं नरकं ततः ॥ २७५ ॥ आत्मनो मरणं व्यर्थं तस्याश्चाद्य समागमे ॥ त्यागो वा मरणं तात धर्मपत्न्यास्तथा भवेत् ॥ २७६ ॥ एव

मादि तथाऽन्यच्च कश्मलं संभविष्यति ॥ अन्यदाख्यामि ते वाक्यं सर्वेषां च प्रियं हितम् ॥ २७७ ॥ गत्वा रामान्तिकं नत्वा स्तुत्वा विज्ञाप्य
राघवम् ॥ क्षम राम महावीर शरणागतवत्सल ॥२७८॥ तामसा राक्षसाः सर्वे वयमेते सुपापिनः ॥ सीतापहारजं दोषं त्यक्त्वा पुत्रानवेहि नः॥२७९॥
त्वदधीना वयं राम रक्ष वा मारयेच्छया ॥ इत्युदीर्य पुरस्तस्य राघवस्य स्थिता वयम् ॥ २८० ॥ स्थिरायुषो भविष्यामः स्थिरराज्या दशानन ॥
अथाऽऽह रावणो वाक्यमहो नो राक्षसो भवान् ॥ २८१ ॥ न शूरो राजधर्मं च न च जानासि शाश्वतम् ॥ परनारीपरद्रव्यपरराज्यनिषेवया ॥ २८२ ॥
शूराणामुत्तमो धर्मो न षण्ढानां भवादृशाम् ॥ शत्रुपक्षं समालिंग्य निर्गच्छेच्छा हि चेन्नृप ॥ २८३ ॥ अथ विभीषणो मन्दिरं गत्वा रामान्तिकं
गत्वा तं शरणमभजत् ॥ २८४ ॥ अथ रावणः पुरान्निर्गत्य रामेण लक्ष्मणवानरै राक्षसा अपि युयुधिरे ॥ २८५ ॥ अथ रावणं महाबलं हन्तुमशक्तो
रामो विभीषणमुखमवलोक्य तदुक्तचिह्नपदं बाणेन निर्भिद्यामारयत् ॥ २८६ ॥ अथ कुम्भकर्णो महागदामादाय सर्वं निष्पाद्य वानराननेकशो भक्ष
यित्वा रामोत्तमाङ्गं गदयाऽहन् ॥ २८७ ॥ अथ रामो निशितबाणशतेन तमहन्ममार कुम्भकर्णः ॥ २८८ ॥ अथ विभीषणेन रावणादेः श्राद्धादि
कं कारयित्वा शिवालयं तन्नाम्ना कारयित्वा तमेव लङ्काराज्ये विभीषणमभिषिच्य सीतामग्निप्रवेशशुद्धामुमामहेश्वराभ्यां नमयित्वा पुरहरेणदत्ताखि
लामृतबलायुष्यः सुपुष्पकमारुह्य जलधिमुत्तीर्य पारावारतटे सेनां समवस्थाप्य शिवप्रतिष्ठां तत्र कृत्वा मुनिभिर्देवैरभ्यर्चितोऽयोध्यामगमत् ॥ २८९ ॥
अथ भरतादिसमुपेतो नागरैर्वसिष्ठेन मुनिभिश्चाभ्यार्चितःस्वगृहमगमत् ॥ २९० ॥ आत्मनाऽऽगतानिन्द्रादिदेवानासनादिनाऽभ्यर्च्य वानरान्संपूज्य
मुक्तजटोऽभिषिक्तो राज्ये रावणवधहर्षिता देवा राममूचुः ॥ २९१ ॥ त्वयाऽऽत्मराज्ये स्थापिता वयं नःसर्वदा परिपालय त्वमादिनारायणो देवोनिखि
लदुष्टनिग्रहार्थमवतीर्णो रावणं सबान्धवं हत्वा लोकत्रयरक्षकोऽसि श्रिया सह सुखी भवेत्युदीर्य स्वर्गं गताः ॥ ९२ ॥ अथायोध्यावासिनो रामंप्रहर्षिता
ऊचुः ॥ ९३ ॥ हत्वा शत्रून्समायातो दृष्ट्वा प्राप्तोऽसि वै शिवम् ॥ दिष्ट्या त्वं राजसे राम दिष्ट्या पालयसे प्रजाः ॥ ९४ ॥ त्वयायज्ञाः करिष्यंते त्वया
धर्मो विवर्धते ॥ इतिपौरवचःश्रुत्वारामोराजीवलोचनः ॥ ९५ ॥ वस्त्रादिभिरथोसर्वान्नागरान्समपूजयत् ॥ ॥ मुनीनुवाचधर्म्मात्मापूजयित्वाखिलै
र्जनैः॥९६॥कच्चित्तपःसमृद्धंवःकच्चिद्यज्ञःस्वनुष्ठितः ॥ कच्चित्स्वदारनिरताःकच्चिदीशोभिपूज्यते॥९७॥कच्चित्सुप्रजसोभार्याःकच्चित्सर्वसुखोत्तरम् ॥९८॥
॥ मुनयऊचुः ॥ ॥ त्वयिराजनिकाकुत्स्थसर्वस्वस्थंतपस्विनाम् ॥ गच्छामहेपदमितःकिंवात्वंमन्यसेनृप ॥ ९९ ॥ ॥ रामउवाच ॥ ॥ यस्यविप्राः
प्रसीदंतितस्यशंभुःप्रसीदति ॥ यस्यप्रसीदतीशानस्तस्यभद्रंभविष्यति ॥ ३०० ॥ तत्कृत्वाभोजनमिहगंतुमर्हाअनंतरम् ॥ तथेत्युक्त्वामुनिगणाः

कृत्वाभोजनमुत्तमम् ॥ ३०१ ॥ अभिवर्ध्यतमाशीर्भिर्हृष्टाःस्वंस्वंपदंययुः ॥ रामोपिपरमप्रीतःसभार्यश्चसहानुजः ॥ ३०२ ॥ अकंटकंसकृतवान्राज्यंसर्वजनप्रियः ॥ शृणोत्येतदुपाख्यानंयःकश्चिदपिपातकी ॥ ३ ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तःपरंब्रह्माधिगच्छाति ॥ नदुर्गतिर्भवेत्तस्ययश्चेदंस्मरतेनरः ॥ ४ ॥ यश्चापि कीर्तयेत्तस्यएवमेतदुदीरितम्॥३०५॥इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशिवराघवसंवादेपुराकल्पीयरामायणकथनंनामषोडशोत्तरशततमोऽध्यायः॥११६॥

॥ सूतउवाच ॥ ॥ भारद्वाजगृहेभुक्त्वारामचंद्रःप्रसन्नधीः ॥ मुनींद्रविष्णुसहितोवानरर्क्षसमन्वितः ॥१॥ मेघच्छन्नेतथाकाशेमंदंचरतिमारुते ॥ तद्वनाभ्यंतरेक्वापिसुदेवगृहमुत्तमम् ॥ २ ॥ अष्टापदस्तंभयुतंहेमपट्टिककल्पितम् ॥ मणिमौक्तिकसंयुक्तंराजतैःकलशैर्युतम् ॥ ३ ॥ पाटीरचंद्रकस्तूरीकुंकुमैःसुरभीकृतम् ॥ कर्द्दमैर्जालकयुतंशकलोपरिसंवृति ॥ ४ ॥ चंद्रजोत्स्नागमंसूर्य्यानिरीक्ष्यमध्यभित्तिकम् ॥ गृहांतर्भूतलंकृत्स्नंचंद्रपुष्परसोक्षितम् ॥ ५ ॥ दिगुदीचीतथाकृत्स्नाभित्तिकल्पनवर्जिता ॥ स्तंभेस्तंभेचित्रकारीस्वपादीपरिकल्पितम् ॥ ६ ॥ शतहस्तांगणंतस्यस्फटिकोपरिकल्पितम् ॥ गृहांगणाधिकच्छायःपारिजातमहीरुहः ॥ ७ ॥ कृत्स्नप्रावृतिकंतत्रनिविडंकदलीवनम् ॥ कदलीवनसंयुक्तंकेतकीवनसंवृतम् ॥ ८ ॥ मयूरनादबहुलंमंजुकूजन्मधुव्रतम् ॥ पारावतगणध्वानंनानोपवनशोभितम् ॥ ९ ॥ प्रासादशतसंबाधंमत्तकोकिलनादितम् ॥ शाखालंबिमहारत्नशोभितानेकपादपम् ॥ १० ॥ किन्नरीवनितागीतनादपूरितदिङ्मुखम् ॥ अनेकारामसुभगंगौतमीतटमुत्तमम् ॥ ११ ॥ भारद्वाजगृहंपुण्यमनंतगुणसेवितम् ॥ रतिकंदर्पसंकाशदासीदासशतान्वितम् ॥ १२ ॥ नानोपकरणोपेतंभारद्वाजगृहंशुभम् ॥ तस्यचांतर्गतःसौधस्तत्रांतर्गृहवाटिकाः ॥ १३ ॥ अष्टौतन्मध्यतोह्येकंगृहंपरमशोभनम् ॥ चतुर्दिक्षुमहादेवगृहप्रासादशोभितम् ॥ १४ ॥ प्रतिदेवगृहंश्यामातौर्य्यत्रिकसुशोभितम् ॥ स्वर्गस्थितवरस्त्रीणांविश्रामायैवकल्पितम् ॥१५॥ भारद्वाजगृहाद्रामोनिर्गत्याशेषसंयुतः ॥ तस्यैवचमहागेहंवनमध्यगतंत्वगात् ॥ १६ ॥ तदंतराच्छादितकंबलंतदापृथक्स्थवस्त्रासनसंयुतंच ॥ सिंहासनंमध्यगतंतथैकंमुन्यासनानेकगतंविवेश ॥ १७ ॥ पौराणिकस्यानुपमासनांतरंभूपालहर्यृक्षवरासनंच ॥ पौराणिकंपूर्वमथोपवेश्यततोवसिष्ठंमुनिपुंगवांश्च ॥ १८ ॥ नारायणंभूमिपतीन्कपींश्चनीचासनंचस्वयमाससाद ॥ मेघावृतंव्योमदिशःप्रसन्नाःसुपुष्पमुर्वीतलमुप्तबीजम् ॥ १९ ॥ तदंगणंनोष्णमहोनशीतलंसंतानपुष्पंदमपुष्पगंधि ॥ शंभुंविलोक्याथवचोबभाषेरामःकथांकीर्तयशंकरस्य ॥ २० ॥ तृप्तिर्नजातामुनिवर्य्यशृण्वतोमाहेशमाख्यानमघौघनाशनम् ॥ चकारकिंवाननुगौतमाश्रमेमहेश्वरोदेवगणाधिसंवृतः ॥ २१ ॥ ॥ शिवउवाच ॥ ॥ महाविपंचीमवलंब्यनिष्ठितःसवायुसूनुःशिवमन्वपृच्छत् ॥ न्यायार्जितैरेवहिपूजनेविभोःकीदृग्भवेच्चानयजैःफलंवद॥२२॥चौर्य्यैरथोर्किंफलमर्पितार्पणेउपाहृतद्रव्यसमर्पणेषु ॥ एकैकशोमेभगवन्वदेशं

प्रश्नोत्तरंकिंकथयाशुशंभो ॥ २३ ॥ अथेश्वरोवानरमाबभाषेवदामिसर्वंतवध्यानतःशृणु ॥ न्यायार्जितैःपूज्यसदाशिवंत्वजंसंप्रापचैश्वर्यमिदंहिगौतमः ॥ २४ ॥ पुराद्विजोमंकणसूनुराकथःसुशोभनामापसतींद्विजन्मा ॥ द्वरिद्रएकःकरुणासमन्वितःषष्ठाहभोजीपितृवर्जितश्च॥२५॥उपोष्यपंचाहमथापिभोक्तुंप्रवृत्तएवाथसमापतद्यतिः ॥ यतिर्बभाषेमधुरंतदाकथंमासोपवासीतवभोक्तुमागतः ॥ २६ ॥ तिष्ठामिभुंजेयदिचास्तितेमुनेनमेबुभुक्षान्यगृहाद्विभोक्तुम् ॥ ॥ आकथउवाच ॥ ॥ नमेभुजिःपंचदिनंद्विजेंद्रषष्ठेदिनेमेभुजिरागतश्च ॥ २७ ॥ तदामयाकार्यमचिंतनीयंप्रक्षालयाम्येहितवाद्यपादौ ॥ ओमित्यथक्षालितपादयुग्मःसभोजनंकर्तुमियेषयोगी ॥ २८ ॥ [1]रंभादलांसेबुभुजेतदन्नंविपाच्यसंपादितमाज्ययुक्तम् ॥ वन्यैःसुसंयुक्तमथादरेणनकिंचिदुच्छेषितमन्नमस्य ॥ २९ ॥ अथाकथोवीक्ष्यमुनिंसुतुष्टंतुतोषभार्य्यासहितस्तपस्वी ॥ गतोथभुक्त्वापियतिःसचाकथःसंतुष्टचित्तोथजपंचकार ॥ ३० ॥ कपोतवृत्तिंसचकारपत्न्यातपोवितानायससज्जनोमुनिः ॥ पीठेथकृत्वातमुमापतिंशिवंलिंगेसमाराध्यसमन्वितंगणैः ॥ ३१ ॥ लिंगंनिधायाथनिरीक्षमाणोददर्शचाज्ञातकृशाकृतिंद्विजम् ॥ दिगंबरंपादविहीनमेतंकाणंकुणिंकर्णविहीनकंप्रभुम् ॥ ३२ ॥ सामोद्विरंतंबहुशास्त्रपारगंगृहंसमायांतमथोददर्श ॥ ३३ ॥ अथाकथोभार्यासुशोभनामिदमुवाच ॥ ३४ ॥ अयंहिविकृतवेषोब्राह्मणःसमायाति ॥ ३५ ॥ अर्द्धंदेयमेतस्मैभोजनंरक्षार्द्धमन्नंचास्मिन्नपिदिनेगतेषष्ठेह्निभोजनाभावात्तवजीवितंनातिष्ठतीतिममप्रतीयतेकिंतुत्वंमन्यसेवद ॥ ३६ ॥ ॥ साशोभनोवाच ॥ आयुर्ललाटेलिखितंनांतरानश्यति ॥ ३७ ॥ आकथआह ॥ यथाबद्धायुषोपि[2]यज्ञस्यवीरभद्रेणच्छिन्नंशिरअजस्रात्मनः किमुतमनुष्याणांपापात्मनामितितदेनंपरिहृत्यत्वयाभुज्यते यदित्वेतस्मैमयान्नंदीयते ॥ तवेच्छानुसारतोममकर्तव्यम् ॥३८॥ भार्य्याप्राहकथमहंभोक्ष्येत्वय्यभुक्तेमयाकिंपूर्वंभुक्तमिदमपरंशृणु॥३९॥ अन्नंहिप्राणिनांप्राणाःप्रत्यक्षंसर्वदेहिनाम् ॥ तस्मादन्नप्रदोयस्तुप्राणदःसनिगद्यते ॥ ४० ॥ अन्नाद्भूतानिजायंतेवर्द्धंतेतानिवैयतः ॥ तस्मादन्नाधिकंकिंचिन्नास्यदानंमहाफलम् ॥ ४१ ॥ अश्वत्थचलपत्राग्रलीनतोयद्रवास्तिके ॥ जीवितेनहियोदद्यात्तस्यजन्मनिरर्थकम् ॥ ४२ ॥ परलोकसहायोहिधर्मोभार्यानबांधवाः ॥ भार्य्यावापितरौपुत्रायावदायुर्नबांधवाः ॥ ४३ ॥ संपद्वयःसुहृदिहइहामुत्रहितंस्थितम् ॥ धर्मंधर्मभृतांश्रेष्ठंभुंक्तेचान्येकिमावयोः ॥ ४४॥ इतिभार्य्यावचःश्रुत्वाआकथःकरुणानिधिः ॥ अविशंकितमेवास्मैदत्तवानन्नमूर्जितम् ॥ अयंसशंकरोदेवोनानाकरणमागतः ॥४५॥ इतिनिश्चित्यमनसातस्यांगंपापनाशनम् ॥ ४६ ॥ आजानुपादंप्रक्षाल्यपराजंघमतःपरम् ॥ गुल्फंचतदधस्तस्यप्रक्षाल्याचामयद्विजम् ॥ ४७ ॥

---

[1] रंभादलांशे-इ० पा० ।

[2] यक्षस्य-इ०,दक्षस्य-इ० च पा० ।

अथाकथोपिपत्संधिंगृहांगणमुपानयत् ॥ उन्मुच्यपादसंधिंसनिषसादार्पितासने ॥ ४८ ॥ समभ्यर्च्याकथःसम्यग्भोजयामासतंमुनिम् ॥ एतस्मिन्नंतरे कश्चिदुन्मत्तोगृहमागतः ॥ ४९ ॥ पादसंधिमथादायगृहबाह्यमुपानयत् ॥ अथादहच्चतद्गेहंदंपतीचाप्यताडयत् ॥ ५० ॥ आकथस्ताडितोविप्रोदह्यमानंगृहंतदा ॥ विवेशंदे[1]वमीशानमादाशुतूर्णमेववा ॥ ५१ ॥ अथादायमहेशानंदग्धपूजंद्विजोत्तमः ॥ निर्गत्यचततोदृष्ट्वासुखसंतापमेवच ॥ ५२ ॥ दग्धपूजांतिरस्कृत्यवीक्ष्यदग्धांगमप्युत ॥ भार्यामुवाचधर्मात्मायथापूजामहेशितुः ॥ ५३ ॥ तथाममसमस्तांगंकर्त्तव्यमविशंकितम् ॥ ॥ व्यंगउवाच ॥ पश्चादपिकृतापूजासफलातेभविष्यति ॥ ५४ ॥ यथान्यद्रव्यदहनेतादृशंदीयतेजनैः ॥ पूजायादहनेतद्वत्पूजास्यक्रियतामिति ॥ ५५ ॥ आकथउवाच ॥ ॥ चौर्येणाप्यर्जितैर्द्रव्यैःपूजयानहितंभवेत् ॥ नचान्यायार्जितैर्विप्रशंभोःपूजाशुभप्रदा ॥ ५६ ॥ इत्युक्त्वाचाकथस्तूर्णंस्वांगदग्धुमुपाक्रमत् ॥ दग्धलिंगंतदोन्मत्तोगृहीत्वांतर्दधेक्षणात् ॥ ५७ ॥ अथव्यंगोहरोभूत्वावारयामासचाकथम् ॥ किमर्थंखिद्यतेविप्रवरदोहंवरंवृणु ॥ ५८ ॥ आकथोपिविभोःपादेभक्तिंवव्रेसुनिश्चलाम् ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ एतांश्रुत्वाकथांरामःप्रहृष्टोमुनिभिर्वृतः ॥ ५९ ॥ आरद्वाजंनमस्कृत्यप्रयाणाज्ञामयाचत ॥ ६० ॥ अथोभरद्वाजमुनिःप्रसन्नःशंभुंवासिष्ठंमुनिपुंगवंच ॥ नारायणंचार्षिगणांश्चनत्वाव्यसर्जयत्तेऽपिययुःप्रणम्य ॥ ६१ ॥ ॥ नैमिषीयाऊचुः ॥ गत्वायोध्यांमहातेजाःसमस्तमुनिसंयुतः ॥ किंचकारततोरामःसचशंभुर्महायशाः ॥ ६२ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ कौसल्यामासिकश्राद्धमपरेहनिराघवः ॥ चिकीर्षुर्द्विजप्रवरानृषिकल्पान्न्यमंत्रयत् ॥ ६३ ॥ शंभुंसमस्ततत्वज्ञंनारदंरोमशंभृगुम् ॥ विश्वामित्रमथोरामएकभक्तव्रतीततः ॥ ६४ ॥ भूमौसुखास्तृतायांचसुष्वापाव्याकुलेंद्रियः ॥ परेद्युरथसंप्राप्तेप्रातःस्नात्वाविधानवित् ॥ ६५ ॥ अन्नंशाकादिकंशुद्धंजनैरेवान्वकारयत् ॥ नानान्नानिविचित्राणिचोष्याद्यानितथैवच ॥ ६६ ॥ वटकादींस्तथाभक्ष्यानष्टत्रिंशदकल्पयत् ॥ पायसंषड्विधंचैवपक्कशाकशतद्वयम् ॥ ६७ ॥ अपक्कमिश्रकाणांचशतत्रयमकल्पयत् ॥ कालशाकादिकंशाकंफलानिविविधानिच ॥ ६८ ॥ मूलानिचैककंदानिवल्कलानिचराघवः ॥ कारयित्वानदींगत्वासहभ्रातृपुरोहितः ॥ ६९ ॥ सरयूसलिलेस्नात्वाहुत्वाग्निंस्वागतान्द्विजान् ॥ उक्त्वातुस्वागतंतांस्तुकृतदेवार्चनोनृपः ॥ ७० ॥ प्राणानायम्यसंकल्प्यक्षणंचैवप्रदत्तवान् ॥ रोमशंनारदंरामोवैश्वदेवेन्यमंत्रयत् ॥ ७१ ॥ शंभुंभृगुंकौशिकंचमातृस्थानेन्यमंत्रयत् ॥ गोमयेनततःकृत्वामंडलंपूज्यचार्हतः ॥ ७२ ॥ पादप्रक्षालनंचक्रेसीतादत्तोदकेनच ॥ आचामयित्वातान्विप्रान्गृहंगंतुमथोद्यतः ॥ ७३ ॥ अभ्या

---

[1] गौतमेन—इ० पा० ।

गतःसमायातःस्थविरोविकृताकृतिः ॥ कृशःसंप्रचलद्गात्रोवेपितांघ्रिशिरास्तथा ॥ ७४ ॥ लंबमानत्वगुत्कर्षच्छ्वासकासादिपीडितः ॥ दूपिका
क्लिन्नगंडश्चलालासंपृक्तकूर्चकः ॥ ७५ ॥ उवाचरामंराजानमहमेकोद्विजःस्थितः ॥ ममापिभोजनंदेयंस्थविरस्यकृशस्यच ॥ ७६ ॥ रामो
पितद्वचःश्रुत्वालक्ष्मणंवाक्यमब्रवीत् ॥ पादौप्रक्षालयास्यत्वमहमभ्यर्चयेद्विजम् ॥ ७७ ॥ अभ्यागतोऽपिवचनमाहराममथाकुलम् ॥ त्वया
प्रक्षालितेपादेममभोजनमिष्यते ॥ ७८ ॥ मत्तोधिकाद्विजाःकिंतेयेनमामवमन्यसे ॥ श्राद्धधर्मंनजानीषेमहर्षिगणसेवितम् ॥ ७९ ॥ ममावमा
नतःसर्वविप्राणामवमाननम् ॥ श्राद्धंविहन्यतेचापिनरकंचगमिष्यसि ॥ ८० ॥ अथरामःस्वयंविप्रपादौप्राक्षालयत्तदा ॥ आचामयित्वातंविप्रंगृहं
प्रावेशयत्ततः ॥ ८१ ॥ आचान्तश्चस्वयंरामोविष्टरंदत्तवानथ ॥ आसीनेषुचविप्रेषुप्राणवायुंनिरुध्यच ॥ ८२ ॥ स्वकर्मकरणानुज्ञांलब्ध्वाऽथसतिलंजल
म् ॥ अपहतेतिमन्त्रेणद्वारदेशेविचिक्षिपेत् ॥ ८३ ॥ उदीरतामितितथापितृपात्रस्थलेक्षिपेत् ॥ गायत्र्याचाक्षतजलंदेवपात्रस्थलेक्षिपेत् ॥ पाकजातं
तथाऽभ्युक्ष्यमन्त्रमेतदुदीरयेत् ॥ ८४ ॥ श्राद्धभूमिंगयांध्यात्वाध्यात्वादेवंजनार्दनम् ॥ वस्वादींश्चपितॄन्ध्यात्वाततःश्राद्धंप्रवर्तयेत् ॥ ८५ ॥ विश्वेदे
वार्चनंकुर्याद्यवैर्वातण्डुलैरथ ॥ मूलाग्रयोजितौदर्भौगृहीत्वासाक्षतावथ ॥८६॥ भूस्पृष्टदक्षजानुस्तुद्विजहस्तेजलार्पणम्॥पुरूरवार्द्रवाणांवैदेवानामिदमास
नम् ॥ ८७॥ इतिदत्त्वाऽऽसनंतेषांश्राद्धदःप्रार्थयेत्क्षणम् ॥८८॥ अर्घंकृत्वाततःपश्चादुत्तराग्रकुशेष्वथ ॥ न्युब्जंपात्रंततःकृत्वाकुशग्रन्थिमथोपरि॥८९॥
उत्तानंतुततःकृत्वाजलैरभ्युक्ष्यरौक्मकैः ॥ पवित्रान्तर्हितेपात्रेशंनोदेव्याजलंक्षिपेत् ॥ ९० ॥ वैश्वदेव्याऽखिलंकर्मयावत्तद्विधिचोदितम् ॥ यवोऽसिधान्य
राजोवाइतिपात्रेक्षिपेद्यवान् ॥ ९१ ॥ मधुमिश्रांस्तुकरकान्गन्धपुष्पैस्ततोददेत् ॥ द्विजतेऽस्त्वर्घइत्युक्त्वात्वस्त्वर्घौत्तरतस्ततः ॥ ९२ ॥ आवाहयिष्ये
तान्देवानितिपृष्ट्वालदुत्तरम् ॥ विश्वेदेवासइत्युक्त्वाविप्रमूर्ध्निकुशान्क्षिपेत् ॥ ९३ ॥ विश्वेदेवाःशृणुतेममागच्छन्त्वितिसंजपेत् ॥ समागतोनिषण्णोऽथ
सदर्भपात्रमाहरेत् ॥ ९४ ॥ दक्षिणेचरणेक्षिप्त्वामुख्यपात्रोदकंततः ॥ विप्रस्यदक्षिणेहस्तेप्रागग्रेऽथपवित्रके ॥ ९५ ॥ यादिव्याइतिमंत्रेणनिक्षिपेत्पात्र
वारितत् ॥ इदंभोअर्घमित्युक्त्वाह्यस्त्वर्घौत्तरतस्ततः ॥ ९६ ॥ पात्रेधृत्वाऽर्घतोयंचतत्पात्रंस्थापयेत्क्वचित् ॥ अथदत्त्वाकरेतोयंयवैरेतानथा
र्चयेत् ॥ ९७ ॥ अर्चतप्रार्चतइतिपृष्ट्वाचोत्तरतस्ततः ॥ पादादिमूर्धपर्यन्तमभ्यर्च्यजलदस्ततः ॥९८॥ गन्धद्वारेतिमन्त्रेणतथेत्युक्तोत्तरस्ततः ॥ पितॄणा
मर्चनंकुर्यादेवमेवापसव्यकम् ॥ ९९ ॥ उपवीतंद्विजंकृत्वाकुशान्भग्नांस्तिलान्वितान् ॥ वामजानुंभूमिगतंकृत्वादद्यात्तदासनम् ॥१००॥ दक्षिणाभिमुखो
भूत्वाक्षणप्रश्नमथोवदेत् ॥ दक्षिणाग्रेषुदर्भेषुन्युब्जंपात्रत्रयंन्यसेत् ॥ १०१ ॥ त्रिकुशग्रन्थिसंयुक्तमुत्तानमथकल्पयेत् ॥ ततःसंप्रोक्ष्यपात्रेषुसपवित्रतिले

ष्ठुच ॥ १०२ ॥ शंनोदेव्याजलंक्षिप्त्वातिलोऽसीतितिलान्क्षिपेत् ॥ गन्धपुष्पमथोदत्त्वास्वधार्घइतिपृच्छति ॥ १०३ ॥ दत्तोत्तरोऽस्त्वर्घइतिपितॄनावाहये
त्ततः ॥ तिलपुष्पकुशैस्तिष्ठन्कल्पितार्घंकरेदधत् ॥ १०४ ॥ उशन्तस्त्वेतिमन्त्रेणत्रिरर्घोदकमर्पयेत् ॥ अर्चनंतुतदातेषामपसव्यंतुपूर्ववत् ॥ १०५ ॥
प्रक्षाल्यभाजनंस्वर्णंदेवानांपरिकल्पयेत् ॥ पितृणांराजतंकुर्याद्यथासंभवमेववा ॥ १०६ ॥ तदभावेतुकांस्यंस्यादनन्याशितमुत्तमम् ॥ पात्राणि
तदभावेस्युःपालाशानिनंमध्यमम् ॥ १०७ ॥ रम्भाणिचूतपत्राणिजम्बूपुंनागकानिच ॥ पराकान्यथचाम्पानिमधूककुटजान्यपि ॥ १०८ ॥ मातु
लुङ्गस्यपत्राणिश्राद्धेदेयानिवैनृभिः ॥ दर्व्यामन्नमथाऽऽदायकराभ्यामाज्यमेवच ॥ १०९ ॥ प्रवेषणंततःपृच्छेत्प्राचीनावीतवान्द्विजम् ॥ करिष्येऽग्नौ
करणमितिकुरुष्वेतितदुत्तरम् ॥ ११० ॥ परिविष्योपवीतीस्यादभिघार्यसमाहरेत् ॥ हुनेत्सोमायपितृमतेस्वधानमइतीरयन् ॥ १११ ॥ यमायाङ्गिर
सेपितृमतेस्वधानमइति ॥ द्वितीयामाहुतिंहुत्वाचाभिघार्याक्षतंततः ॥ ११२ ॥ अग्नयेकव्यवाहनायस्वधानमस्ततःपरम् ॥ हुत्वाऽपसव्यंकृत्वातुपरिवि
ष्यद्विजान्व्रजेत् ॥ ११३ ॥ मेक्षणेनततोऽभीक्ष्णंपातयेत्पितृपात्रके ॥ पिण्डपात्रमतःशेषंदर्वींप्रक्षालनंततः ॥ ११४ ॥ मेक्षणस्याग्निनिक्षेपंततःपात्राण्यु
पस्तरेत् ॥ पात्रदक्षिणभागेतुदद्यादन्नमनन्तरम् ॥ ११५ ॥ भक्ष्याणिभोज्यशाकानिसर्वाण्येवसदत्तवान् ॥ अथातिथिर्महावृद्धोवीक्षमाणस्ततस्त
तः ॥ ११६ ॥ उवाचराघवंशान्तंशीघ्रमेवनमस्कुरु ॥ बुभुक्षावर्ततेऽस्माकंभोक्ष्येऽहंवातवाऽऽज्ञया ॥ ११७ ॥ रामोबभाषेवचनंविलम्बयक्षणंमुने ॥ देव
ताःपितरोमङ्क्षुनमस्यन्तेऽधुनामया ॥ ११८ ॥ इत्युक्त्वाराघवःप्रादादन्नंपात्रगतंतदा ॥ प्राक्सौम्याग्रान्कुशान्दैवेप्रतीचीदक्षिणाग्रकान् ॥ ११९ ॥
पित्र्येपवित्रेयेदर्भायवानथतिलानपि ॥ अन्नप्रदानंकुर्वन्तिपृथिवीइतिमन्त्रतः ॥ १२० ॥ इदंविष्णुरितिस्पृष्टमङ्गुष्ठेनद्विजस्यतु ॥ देवेभ्यःप्रथमंदद्याद्ये
देवाइतिवैपठन् ॥ १२१ ॥ पितृणांचततोदद्याद्दद्यादतिथयेततः ॥ देवताभ्यइतिमुखानुच्चार्याऽऽपोशनंददेत् ॥ १२२ ॥ त्रिर्जपित्वातुगायत्रीमुपवीतीपु
रोमुखः ॥ प्राचीनावीतवान्ब्रूयान्मधुत्रयमतःपरम् ॥१२३॥ भुञ्जध्वमितितानुक्त्वाभुञ्जानेषुद्विजातिषु ॥ रक्षोघ्नमन्त्रपठनंभक्ष्यभोज्यादिदापयन्॥१२४॥
एतस्मिन्नन्तरेविप्रोयोऽतिथिस्तदिदंतथा ॥ कृतवान्महदाश्चर्यंतद्वदामिसमासतः ॥ १२५ ॥ पात्रस्थितमशेषंचग्रासेनैकेनचाग्रसत् ॥ प्राणाहुतीनांपर्याप्तं
दीयतामितिचाब्रवीत् ॥ १२६ ॥ एतावद्दातुमशक्तःकथंश्राद्धक्रियोद्यतः ॥ ममैकस्यप्रदानेत्वमशक्तोरामकिंवृथा ॥ १२७ ॥ बहूनांभोजनंदातुमुद्युक्तो
रामकिंवृथा ॥ सहसा कृतकर्माणिनसमाप्तिंप्रयान्तिच ॥ १२८ ॥ त्वयाकृतमशेषाणांनालंप्राणाहुतिर्मम ॥ कथंमेदीयतेभुक्तिःकथमेषां
तथावद ॥ १२९ ॥ रामस्तमब्रवीद्वीरोभुंक्ष्वत्वंहियथासुखम् ॥ इत्युदीर्यनिरीक्ष्यास्यकर्मतत्परमाद्भुतम् ॥ १३० ॥ अथशंभुंसमाहूयप्राहत्वंपरिवे

षय ॥ त्वंपितापार्वतीमाताशिवादेवीतिमेमतिः ॥ १३१ ॥ अन्नपूर्णेश्वरीदेवीभवान्येवेतिमेमतिः ॥ साशांभवीवचःप्राहतत्पर्याप्तंददाम्य
हम् ॥ १३२ ॥ अथोमाकांस्यमादायभिस्सापूर्णमलंकृतम् ॥ स्वर्णदर्व्यासमादायपायसंगन्धकान्तिमत् ॥ १३३ ॥ अस्याक्षयमिदंभूयादितिप्रादात्तु
पायसम् ॥ द्विजस्यदक्षिणेहस्तेसाऽददात्सत्कृतंमुदा ॥ १३४ ॥ सशिरःकम्पमानस्तुऊर्ध्वंदृष्टिरथाभवत् ॥ प्रसारितकरश्चाऽऽसीद्गृहीत्वापायसंक
रे ॥ १३५ ॥ दीयतांपायसंस्वादुसुष्ठुपक्वमिदंतुकिम् ॥ शंभुपत्नीबभाषेतंकरेभुंक्ष्वतततोददे ॥ १३६ ॥ अभक्षयत्ततोविप्रःपुनःकरतलेस्थितम् ॥
तदक्षयमथज्ञात्वाप्रासारयदथेतरम् ॥ १३७ ॥ तस्मिन्करतलेदेवीपायसंदत्तवत्युत ॥ अन्येषामपिविप्राणांपक्वाक्षय्यमदात्सती ॥ १३८ ॥ अथपाणिद्व
यगतंविज्ञायाक्षय्यपायसम् ॥ दृष्ट्वाकरान्तरमथोप्रासारयतसद्विजः ॥ १३९ ॥ उवाचान्नंप्रदातव्यंससूपघृतमुत्तमम् ॥ शिवादेवीतथाप्रादादक्ष
य्यंशंभुवल्लभा ॥ १४० ॥ यद्यत्प्रादात्तदासाध्वीसर्वमेवतदक्षयम् ॥ करान्तरमथोसृष्टंपरिपूर्णंपुनःपुनः ॥ १४१ ॥ एवंकरसहस्रंतुकृत्वासविररामह ॥
उवाचवचनंविप्रोदेहिगण्डूषवारिमे ॥ तर्पितोऽस्मित्वयाभद्रेनरामेणनसीतया ॥ १४२ ॥ शंभुरुवाच ॥ ॥ रामेणसीतयादत्तंमयादत्तंहियत्त्वच ॥ इतःपरंहि
किंदेयंपूर्णवात्त्वंवदस्वमे ॥ १४३ ॥ ॥ द्विजउवाच ॥ ॥ तृप्तोऽस्मिनचमेदेयमधिकंचकरस्थितम् ॥ विद्धन्नतःकरगतंनपपातकथंचन ॥ १४४ ॥ निष
ण्णोहिचिरंदध्यौकथंमेकेवलःकरः ॥ भुक्त्यैकृतमिदंसर्वंनान्यस्मैकर्मणेमम ॥ १४५ ॥ तस्मादन्यकृतेरेतत्सर्वंरिक्तंभविष्यति ॥ इतिनिश्चित्यमनसा
लिप्ताङ्गोऽतिथिराभवत् ॥ १४६ ॥ पश्यत्सुसर्वदेवेषुतदद्भुतमिवाभवत् ॥ तृप्तानथद्विजाञ्ज्ञात्वाराघवःपरमार्थवित् ॥ १४७ ॥ दर्वीकरोऽथतृप्ताःस्थ
इतिपृष्ट्वायथाविधि ॥ तृप्ताःस्मइतिविप्रेन्द्राविकीर्यान्नंसमन्त्रकम् ॥ १४८ ॥ पात्रस्ययाम्याभिमुखःसंनिधौपिण्डमर्पयेत् ॥ गण्डूषमपिविप्राणांतत्रैवपरिकल्प
येत् ॥ १४९ ॥ उच्छिष्टपर्णपात्रेषुतेगण्डूषमकुर्वत ॥ गृहान्तरेचतेविप्राविविशुस्त्वतिथिंविना ॥ १५० ॥ आहातिथिर्बहिःकार्यमयाऽऽचमनंविद्वते ॥
उत्थातुंनैवशक्नोमिकरंमेदेहिराघव ॥ १५१ ॥ अथरामःकरंप्रादान्नोत्थितस्तुद्विजोत्तमः ॥ हनूमानथचाप्यस्यदत्तवान्बलवत्करम् ॥ १५२ ॥ इतरेण
गृहीत्वातुकरेणद्विजपुंगवम् ॥ आचकर्षकपीन्द्रस्तुद्विजःसाक्रोशमुक्तवान् ॥ १५३ ॥ ॥ द्विजउवाच ॥ ॥ छिद्यतेमेकरोव्यक्तमुत्थापयततोऽन्यतः ॥
लांगूलेनसपीठंतमावृत्याऽऽमस्तकंबलात् ॥ १५४ ॥ अथाधावत्ततःपृथ्वींद्विजस्तुनचचालह ॥ अथवानरवीरस्तुपद्भ्यांचक्रान्ततांमहीम् ॥ १५५ ॥
पादौविन्यस्यसुदृढौद्विजमूर्धानमाक्षिपत् ॥ विशीर्णमभवद्देहमद्विजाःसर्वेबहिस्तथा ॥ १५६ ॥ सहवृद्धद्विजःसोऽथहनूमान्बाहिरभ्यगात् ॥ पीठेचस्था
पयामासब्राह्मणंस्थविरंकृशम् ॥ १५७ ॥ द्विजायजलमादायजाम्बवान्मृन्मयेघटे ॥ आहस्वच्छंजलंविप्रत्वयाऽऽदेयंसभाजनम् ॥ १५८ ॥ सीताप्रक्षा

लयेदङ्गंलक्ष्मणोजलदोभवेत् ॥ जाम्बवानाहतंरामंब्राह्मणोक्तमशेषतः ॥ १५९ ॥ द्विजप्रक्षालनेरामोऽ्यादिदेशानुजंप्रियाम् ॥ सौमित्रिर्जलमादाय
द्विजाङ्गक्षालनेतथा ॥ १६० ॥ प्राक्षालयदशेषाङ्गंप्रतिमामिवभूभुजः ॥ अथरामोपदेशेनचक्रतुस्तौतथैवच ॥ १६१ ॥ अथातिथिःस्वगण्डूषं
सीतावक्त्रेव्यमुञ्चत ॥ सालंकाराऽम्बुभिर्व्याप्ताप्राक्षालयदथोसती ॥ १६२ ॥ श्लेष्मलालासुप्रचुरंमुखंविप्रस्यसासती ॥ प्रममार्जपुनःक्षाल्यनासाश्ले
ष्माणमत्यजत् ॥ १६३ ॥ आचामयित्वासौमित्रिरुत्तिष्ठेत्यब्रवीद्द्विजम् ॥ द्विजोनशक्यमित्याहहनूमानप्यथाऽऽगतः ॥ १६४ ॥ अतिथिःप्राहतंविप्रःपी
डितोहंहनूमता ॥ गृहीत्वोद्धरतांपूर्वंपातितोवानरेणच ॥ १६५ ॥ जांबवानथतंप्राहलोमांगंममवैमृदु ॥ मयाथप्रियसेविप्रनचपीडाभविष्यति ॥ १६६ ॥
इत्युक्त्वाजांबवान्विप्रंदोर्भ्यामालंब्यचोद्धरत् ॥ द्विजप्रांतमथादायस्थापयामासतंमुनिम् ॥ १६७ ॥ अथरामोद्विजेंद्राणांप्रदक्षिणमवर्तत ॥ दत्ताशीरपिवि
प्रेंद्रैर्दत्त्वातांबूलमग्रतः ॥१६८॥ पादावलंबकृद्रामोभ्रातृभिःसहचाब्रवीत् ॥ अयिसीतेऽतिथेरस्यत्वयानक्षालितंवपुः॥१६९॥ जंघायुगेऽतिथेरस्यमलंचास्यं
मलान्वितम् ॥ सम्यक्प्रक्षालयमुखंद्विजोनसहतेमलम् ॥ १७० ॥ ॥ सीतोवाच ॥ ॥ अथप्रक्षालितंसम्यगिदानींनिर्गतंपुनः ॥ ॥ रामउवाच ॥
पुनःप्रक्षालयमलंदोषःस्यादन्यथामम ॥ १७१ ॥ अथसीतातथाकृत्वातूष्णीमेवबभूवह ॥ आहरामंचसीतांचद्विजःपरमकोपवान् ॥ १७२ ॥
पादौयौममराजेंद्रतौसीतालंबयेदिति ॥ भवान्करौचभरतोममवीजंप्रयच्छतु ॥ १७३ ॥ लक्ष्मणःकेशनिचयप्रसाधनकरोभवेत् ॥ शत्रुघ्नःश्लेष्मनिर्मु
क्तिस्ववस्त्रेणकरोतुमे ॥ १७४ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ अथतेचक्रुरतिथेरशेषमुदितंतथा॥तथापुर्विस्मयंविप्रानरवानरराक्षसाः ॥ १७५ ॥ शिवादेवीचशं
भुश्चसभ्रूभंगमुदैक्षताम् ॥ मनसाचाप्यभाषेतामतिथिःशंभुरेवच ॥ १७६ ॥ अतिथिश्चप्रसन्नोऽभूच्छंखचक्रगदाधरः ॥ पीतांबरःसमस्तांगभूषितोती
वदीप्तिमान् ॥ १७७ ॥ यःपुराराधितःशंभुःप्रसन्नोभूत्त्रिलोचनः ॥ शुद्धस्फटिकसंकाशःसर्वाभरणभूषितः ॥ १७८ ॥ कोटिसूर्य्यप्रतीकाशःकिरीटी
करुणानिधिः ॥ आलंब्यचक्रिणःपाणिमातिष्ठतसदाशिवः ॥ १७९ ॥ रामःपरमधर्म्मात्मापुलकांचितविग्रहः ॥ दंडवन्निपपातोर्व्यामानंदप्लावितेक्ष
णः ॥ १८० ॥ अनमन्भ्रातरस्तस्यदंडवद्भूतलेस्थिताः ॥ शिवउत्थाप्यकाकुत्स्थमालिंग्याघ्रायमस्तकम् ॥ १८१ ॥ उवाचमधुरंवाक्यंरामंराजी
वलोचनम् ॥ ॥ शिवउवाच ॥ ॥ वरंवृणुप्रसन्नोस्मिब्रह्मादेरपिदुर्लभम् ॥ १८२ ॥ तवादेयंनमेकिंचिद्वृणुत्वंनचिरायवै ॥ ॥ श्रीरामउवाच ॥

---

१ व्यथितः—इ० पा० ।

नयाच्यंमेजगन्नाथभूराज्यंममसांप्रतम् ॥ १८३ ॥ स्वर्गश्चकर्म्मभिःप्राप्तोभक्तिस्त्वत्पाददर्शनात् ॥ आरोग्यंपश्यभुंजेहंसासीतायोषितांवरा ॥ १८४ ॥
वशीकृताःसर्वनृपाःप्रजाधर्मसमन्विताः ॥ हर्षएवममापन्नस्त्वदागमनतोच्युत ॥ १८५ ॥ तथापिवरयोकिंचिद्भक्तिरस्तुस्थिरात्वयि ॥ तथामम
गृहेदेवत्रिवर्षंतिष्ठहेप्रभो ॥ १८६ ॥ ब्रुवन्समस्तधर्मांश्चरूपेणानेनशंकर ॥ ॥ शिवउवाच ॥ एवमस्तुतथारामसर्वंतेसंभविष्यति ॥ १८७ ॥
अथाहचक्रीराजानंरामंराजीवलोचनम् ॥ वरंवृणुमहाभागप्रसन्नोहंयामिच्छसि ॥ १८८ ॥ श्रीरामआहवचनंममप्रार्थ्यंनचास्तिहि ॥ यत्प्राप्यंशंभु
तःप्राप्तमन्यत्सर्वमुदीरितम् ॥ १८९ ॥ किंचैकंवरयेविष्णोप्रसन्नःसर्वदाभव ॥ अथसीतांहरिःप्राहप्रसन्नोहंतवाधुना ॥ १९० ॥ वरंवृणुप्रयच्छामि
ततःसीताब्रवीदिदम् ॥ वरोवृतःपुराभर्त्रानचान्योमेवरोवरः ॥ १९१ ॥ यदिकामंप्रयच्छेथामनश्चपरपूरुषात् ॥ संनिवृत्तंचभवतान्नमस्तेस्तुद्विजप्र
भो ॥ १९२ ॥ अथतेमुनयःसर्वेप्रणेमुर्दैवतोत्तमौ ॥ अथासौराघवंप्राहभुंक्ष्वत्वंबंधुभिःसह ॥ १९३ ॥ एकांतमंदिरेरम्येदेव्यासहवसामिते ॥ विष्णुः
समस्तकरणःसमुद्रतनयान्वितः ॥ १९४ ॥ एकस्मिन्मंदिरेरामतिष्ठतांलोलुपोहिसः ॥ अथशुद्धमहागारेपीठाढ्येबहुभाजने ॥ १९५ ॥ अग्रेवसिष्ठो
भगवानुपविष्टस्तयोर्मुनिः ॥ अपरेऋषयःसर्वेयथावृद्धंनृपास्तथा ॥ १९६ ॥ तेषामभिमुखोरामोभ्रातृभिःसहितोनृपः ॥ तरुणेसमभागेचआसनेतान
वेशयत् ॥ १९७ ॥ हनूमत्प्रमुखान्भृत्यानाहरामोनुसांत्वयन् ॥ भवंतःपरितिष्ठंतुपश्चाद्भुंजेनचान्यथा ॥ १९८ ॥ [2]ततस्तेप्रददुःसर्वेपा
दार्घाननुपूर्वशः ॥ [3]बुभुजुश्चापितेसर्वेयेरामस्योपसेविनः ॥ १९९ ॥ तेषांदत्वाथतांबूलंकपींद्रादीनभोजयत् ॥ भुक्तवत्सुसमस्तेषुरामोराजीवलो
चनः ॥ २०० ॥ दीनांधकृपणादीनांपशुपक्षिमृगस्यच ॥ दत्वाहिभोजनंसंध्यांवंदितुंहिसमारभत् ॥ २०१ ॥ संध्याजपादिकंकृत्वानत्वाते
षांनृपस्ततः ॥ सिंहासनगतोरामःपौरजानपदादिभिः ॥ २०२ ॥ सेव्यमानःसभास्थानगतोरेजेसराघवः ॥ सर्वदेवपरीवारोयथादेवःशचीप
तिः ॥ ३ ॥ राजकार्यमशेषंचकृतवान्भ्रातृभिःसह ॥ नाम्नाचैकैकशःसर्वान्विससर्जसराघवः ॥ ४ ॥ भ्रातृन्विसर्जयामासवानरादींस्तथापरान् ॥
अथरामंमहातेजावसिष्ठोवाक्यमुक्तवान् ॥ ५ ॥ तवप्रातर्हियत्कार्यंनचविस्मरराघव ॥ आस्तेशंभुर्जगन्नाथोभगवानंबिकापतिः ॥ ६ ॥
स्मर्तव्योवन्दनीयश्चभगवानथयत्नतः ॥ तथेत्युक्त्वागुरुंराजानत्वातंचव्यसर्जयत् ॥२०७॥ स्वयंचभार्यामभजद्देवदेवंविचिंतयन् ॥ ॥ ऋषयऊचुः ॥ ॥

---

१ चाहम्–इ० पा० । २ तथेति–इ० पा । ३ भूभुजः–इ० पा० ।

प्रातःसमुत्थायगुरोरामोमतिमतांवरः ॥ किंचकारतदाख्याहिश्रोतुंकौतूहलंहिनः ॥ ८ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ शंभुंविलोक्याथततोबभाषेरामःकथांकीर्त्तयशंकरस्य ॥ तृप्तिर्नजाताम्मुनिवर्यशृण्वतोमहेशमाहात्म्यमघौघनाशनम् ॥ ९ ॥ ॥ शंभुरुवाच ॥ ॥ अथप्रश्नशेषस्योत्तरमीशभाषितंतेकीर्तयिष्यामि ॥ अन्यायोपार्जितद्रव्यैरीश्वरंयउपासतेतेव्यंगाजायंते ॥ २१० ॥ तद्यथाकश्चिद्रूपकोनामराक्षसोऽन्यायार्जितेनद्रव्येणशंकरमाराध्यतेनैवद्रव्येणघंटामीश्वरप्रीतयेकृतवान् ॥ ११ ॥ तस्यपुत्रःसंपातिरितिख्यातः ॥ चौर्य्यार्जितैःशंकरंपूजयामास ॥ १२ ॥ तावुभावेकस्मिन्दिवसेमृत्युंगतौशिवलोकंवीरभद्रेणभाषितौच ॥ २१३ ॥ भोरूपकअन्यायार्जितेनद्रव्येणभवतापूजाकृताघंटादिकंचतेनभावेनव्यंगोभूत्वाचौरगणोभविष्यसि ॥ २१४ ॥ शिवपदवचनाद्व्यक्तंनामाश्रवणात् ॥ श्रोत्रंतस्यस्वनेनध्वस्तंभवतिनोदर्शनमेतावतादेवत्वयेश्वरपूजासम्यक्कृता ॥ १५ ॥ अतोभक्तिश्चभविष्यतिवीरभद्रस्त्वनशनंनामगणंकंचिद्विचरंतमित्यादिदेश ॥ १६ ॥ तौचतथाभूतौशिवलोकेऽतिष्ठताम् ॥ १७ ॥ ॥ शंभुरुवाच ॥ अथोपहतद्रव्यपूजाकथांहनूमतेमहेशभाषितांकथयिष्यामि ॥ १८ ॥ शृणुराघवप्रमथानांचरित्रमेकैकस्यकर्मविपाकंकथयिष्यामि ॥ १९ ॥ उपहतांगगणव्याख्याक्रियतामितिहनूमत्पृष्टः ॥ ॥ शिवउवाच ॥ ॥ २२० ॥ तदुपहतद्रव्यंज्ञानतोयईश्वरेऽर्पयिष्यतिएतदुक्तंज्ञानिनोऽतःशृणु ॥ २१ ॥ एषसर्वांगस्वेदिलःसर्वकालंसर्वांगस्वेदिलःस्वेदार्द्रवसनःस्वेदसंपादिताल्पप्रवाहशरीरोनासाग्रनिपतितस्वेदबिंदुःस्पर्शायोग्योदृश्यते ॥ २२ ॥ सपुरास्वेदकरणेश्वरार्चनंकृतवान् ॥ अत्रेतिहासंकीर्तयिष्यामि ॥ २३ ॥ चेकितानिरितिख्यातोब्राह्मणःकर्षकोभवत् ॥ सनित्यंकृषिमुत्पाद्यप्रातःस्नात्वाचनित्यशः ॥ २४ ॥ मध्याह्नकालेसंप्राप्तेसंजपन्ब्राह्मणस्त्वसौ ॥ अन्नमानयमेक्षिप्रमितिभार्यामभाषत ॥ २५ ॥ तयानीतेनचान्नेनवेगेनशिवपूजनम् ॥ कृतवानर्कसंतप्तःस्वेदिलःसर्वदैवतु ॥ २६ ॥ गंधपुष्पाक्षताद्यैश्चस्वेदबिंदुसमन्वितैः ॥ अथसायंदिनेप्राप्तेक्षालितांगःसुशोभनः ॥ २७ ॥ पूजयामासदेवेशंकालसंभवसाधनैः ॥ ममाराथमहाबुद्धिःशिवलोकंगतश्चसः ॥ २८ ॥ वीरभद्रेणचाप्युक्तोभवत्वंस्वेदिलोगणः ॥ स्वेदस्पृष्टपदार्थैश्चपुराशंभुःप्रपूजितः ॥ २९ ॥ नित्यंस्वेदसमायुक्तस्तेनस्वेदगणोभव ॥ ॥ शंभुरुवाच ॥ ॥ वीरेणाथसमादिष्टःप्राप्तोरामगणस्त्वयम् ॥ २३० ॥ अमुंघंटामुखंपश्यायंपुरावैश्योविभावसोनामधार्मिकोमहादानकर्त्तानित्यंब्राह्मणभोजनंकारयित्वाकृतानुष्ठानः प्रातःकालेशिवंनमस्कृत्यकुसुमैःसंपूज्य किंचित्प्रदेशंगोमयेनोपलिप्यपद्मादिकमर्जयित्वादेवायसमर्प्यउपहतघंटानादंकृतवान् ॥ २३१ ॥ ॥ रामउवाच ॥ ॥ कथमुपहतघंटा ॥ २३२ ॥ ॥ शंभुरुवाच ॥ ॥ आसी

त्पुराबलःकश्चित्सोमइत्यभिविश्रुतः ॥ तस्यपुत्रश्चमंदाख्योदशवर्षवयाअभूत् ॥२३३॥ सचाग्निपक्वकुल्माषान्घंटायांप्राक्षिपन्नृप ॥ तानभक्षयदप्येषतेन
चोपहताभवत् ॥ ३४ ॥ गृहीतुमथतंवैश्यंयतमानोब्रवीदिदम् ॥ अथवैश्यःस्वयंतत्रनिश्चित्यद्रव्यशोधनम् ॥ ३५ ॥ लौकिकेकृतवाँल्लोकेव्यवहारप
दश्चताम् ॥ एतेनपापयोगेनगणोघंटासुखोभवत् ॥ ३६ ॥ ॥ रामउवाच ॥ ॥ द्रव्यशुद्धेर्विशुद्धासाकथंपापस्यकारणम् ॥ सम्यगुक्तंद्रव्य
शुद्ध्यैकथंनद्रव्यशोधिनी ॥ ३७ ॥ ॥ शंभुरुवाच ॥ ॥ नलौकिकव्यवहृतौतवाभक्तोभविष्यति ॥ सयातिचशिवस्थानंवक्ताचापितथा
भवेत् ॥ ३८ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ यश्चवक्तिकथामेतांसतेनसदृशोभुवि ॥ गुह्याद्गुह्यतमंविप्राःशिवज्ञानप्रदंभवेत् ॥ ३९ ॥ एतद्वःकथितंविप्राः
पुण्यायुष्यतमंमहत् ॥ यइदंशृणुयाद्भक्त्याशिवलोकेमहीयते ॥ २४० ॥ पुराणवक्त्रेदातव्यंवस्त्रंगोहेमभूषणम् ॥ भूमिःसस्यफलोपेतादेयाशक्त्यनु
सारतः ॥ २४१ ॥ शिवराघवसंवादंसर्वाघौघनिकृंतनम् ॥ यःपठेच्छृणुयाद्वापिसयातिपरमंपदम् ॥ २४२ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशिवराघवसं
वादेउपरिभागेराममोक्षोनामसप्तदशाधिकशततमोऽध्यायः ॥ ११७ ॥ छ ॥ समाप्तं पंचमं पातालखण्डम् ॥ ५ ॥

S.J.V.J. PRATISHTHAN
LIBRARY
Jangamawadimath, Varanasi
Acc. No. 111

॥ * इति श्रीपद्मपुराणे पंचमं पातालखण्डं समाप्तम् * ॥

SRI JAGADGURU VISHWA
JNANA SIMHASAN JNANAM
LIBRARY
Jangamwadi Math, Varanasi
ACC No. 8458